

ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M.DCCC.LXVIII

ACTA
SANCTORUM

Ex Latinis et Græcis aliarumque gentium Monumentis, servatâ primigeniâ veterum Scriptorum phrasi

COLLECTA, DIGESTA, COMMENTARIISQUE ET OBSERVATIONIBUS

ILLUSTRATA A

CORNELIO BYEO, JACOBO BUEO ET JOANNE-BAPTISTA FONSONO

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS.

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

OCTOBRIS TOMUS QUINTUS

QUO DIES DECIMUS ET UNDECIMUS CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1868

FRANCISCO JOSEPHO

REGIO HUNGARIÆ ET BOHEMIÆ PRINCIPI

ARCHIDUCI AUSTRIÆ

DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ ETC.

MAGNO HETRURIÆ PRINCIPI

COMITI HABSPURGI, FLANDRIÆ, TYROLIS ETC.

AUGUSTISSIMI IMPERATORIS JOSEPHI II, Patrui Tui, SERENISSIME ARCHIDUX, voluntati sacratissimæ cupide non minus, quam reverenter obtemperantes, præsentem vastissimi, quod Acta Sanctorum nuncupatur, Operis Bollandiani Tomum, clarissimo Nomini Tuo inscriptum reverenterque dicatum, qui modo in lucem prodit, ad Regiæ Celsitudinis Tuæ Pedes, qua par est, veneratione deferimus, spe firma concepta, fore ut eum, Augustissimi Patrui Tui præsidio ac munificentia claboratum, non minori, quam qua jam plures Cæsareo-Regii Augustissimæ Domus Tuæ Principes excepere tot alios Sibi dedicatos Operis ejusdem Tomos, benignitate excipias. Id quidem, unde forsan litterarius ille vigiliarum nostrarum fœtus non idem omnibus sui desiderium inspiret, nonnulla etiam, quæ commentis hinc inde sunt inspersa, Sanctorum Acta complectitur : verum, præterquam quod hæc simul Commentariis, in quibus, severa juxta ac figmentis inimica crisi adhibita, non modo, quæ produnt, vera a falsis certaque a dubiis secernuntur, sed et quæ, matura ac sedula instituta indagine, commentitia visa sunt, accurate ac sincere notata audacter, etiam, solius veritatis ratione habita, rejiciuntur, illustrata exhibeat, continet insuper longe plura notæ undequaque probatæ Acta, quæ cum ab auctoribus vel æqualibus vel supparibus fide optima lit-

teris sint mandata, commentis certe, Sanctorum gloriam offuscare potius quam vel attollere vel utcumque augere natis, vacua existunt, mirificeque ad totius terrarum orbis historiam, non tantum ecclesiasticam, verum etiam profanam elucidandam conducunt. Nec parum eo etiam subinde vel ipsamet, quæ fabulis infecta ac deturpata sunt, Sanctorum Acta aut certe, quæ in hisce, uti interdum fit, veritati consona fideque digna deprehenduntur ac diserte veluti talia in Opere Bollandiano, argumentis, quæ rem solide probent, adjunctis, pronuntiantur, conferre, eruditis passim est notum. Hinc factum, ut horum non pauci, vehementissime sese, ut lucubrationum nostrarum filum, quod inopinato totique orbi notissimo casu tantisper interruptum dolebant, actutum resumeretur, desiderare, ratione non una manifestarint; cum vero, SERENISSIME PRINCEPS, id Avia Tua Augustissima MARIA THERESIA recordationis gloriossimæ Imperatrix Regina, beneficentissima Operis nostri Patrona, haberet compertum, haudquaquam, quæ Reipublicæ litterariæ utilitatem spectare probe noscebat, virorum optimorum vota cadere ad irritum passa, hisce cumulatissime facere satis ac solita sua, qui in Opus Bollandianum, ab ipsismet etiam heterodoxis ac in primis abs horum eruditissimo Leibnitio summo in pretio habitum, incumberent, liberalitate juvare ac suffulcire benignissime voluit, idque ipsum Patruus Tuus AUGUSTISSIMUS JOSEPHUS II, Dominus noster clementissimus, Matris Suæ, ad Superos jam translatæ, vestigiis insistens, facere non omisit. Utinam, faventibus Cœlitibus omnibus, in multos annos vitam optato rerum lætarum continuo sibi succedentium cursu felicem producat! Utinam sic diu adhuc labores nostros litterarios, commentis factisque prodigiosis, quæ nimia veterum credulitas simplicitasque perperam subinde Sanctis affinxit, explodendis aut certe, cum id res fert, confutandis impendi non raro solitos ac vel sic in Dei simul et horum gloriam cedentes, fovere ac porro munificentia sua valeat excitare! Utinam quæ tum in Regiæ Celsitudinis Tuæ, tum in totius Augustissimæ Domus Suæ splendorem et gloriam meditatur, prosperrime perficiat! Nos certe, SERENISSIME ARCHIDUX, ut hæc omnia impertiri ac in primis Regiam Celsitudinem Tuam, Cui hoc Operis nostri Volumen, veluti exile nostri erga eam amoris ac venerationis pignus, dicamus, diutissime una cum Patruo Tuo Cæsare Augustissimo, cum Patre et Matre magnis Hetruriæ Ducibus, cum numerosa horum Prole ac demum cum universis Augustissimæ atque amplissimæ Domus Tuæ Principibus sospitem atque incolumem servare dignetur, Deum ter Optimum Maximum enixissime precari non cessabimus.

SERENISSIME ARCHIDUX

CELSITUDINIS TUÆ REGIÆ

Devotissimi clientes

CORNELIUS BYEUS,
JACOBUS BUEUS,
JOANNES BAPTISTA FONSONUS.

SYNOPSIS

TOMI QUINTI

DE ACTIS SANCTORUM

OCTOBRIS

Tomus hic, dies decimum et undecimum mensis Octobris continens, Sanctos ac Beatos octoginta nominatim una cum pluribus aliis, quorum nomina vel incerta sunt, vel omnino latent, recenset. De hisce, quatuor in classes, quarum tres priores quidem ecclesiastici, monastici et secularis status viros, quarta vero cujuscumque status feminas complectitur, divisis, hic pauca secundum ordinem, quo in tomo subjecto dantur, de more præmittimus.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Classem hanc aperit *Pinitus*, Cnossi seculo secundo senescente episcopus. Qui hunc excipit, *Clarus* episcopus, sede apud Nannetes locata, fidem Christianam in Britanniam Armoricam seculo verosimiliter tertio invexit. Alterum e *Cerbonis*, Italiæ episcopis, sedem Veronensem ante seculum octavum occupasse; alterum vero, cujus acta hactenus inedita, cum aliis jam editis collata, Commentario, in quo commentitia a veris certaque a dubiis secernuntur, subnectimus, cathedram Populoniensem obitu suo vacuam anno verosimilius DLXXV, usque ad decimam Octobris diem jam provecto, reliquisse ostendimus. *Paulini*, Eboracensis in Anglia archiepiscopi, Acta, a venerabili Beda conscripta, præmisso in hæc Commentario, e Surio recudimus, eaque, quæ ad *Paulinum* alium Capuanum in regno Neapolitano episcopum, spectant, Syllogæ includimus. De *Nuncio*, comitatus Namurcensis presbytero, vix quidquam certi invenimus. *Franciscus Borgia*, tertius Societatis Jesu generalis, quamplures Vitæ suæ nactus est fidei juxta ac notæ optimæ scriptores, quos inter elucet, qui non modo *Francisco* ætate æqualis, sed et eruditione, scriptisque ac religiosarum virtutum laude exstitit insignis, Petrus Ribadineira. Hujus lucubrationem, hispanice, cum *Francisci* rerumque ab eo gestarum recens adhuc esset apud Hispanos memoria, conscriptam, ex interpretatione Andreæ Schotti edimus, Commentario amplissimo illustratam. *Anastasius* seu *Athanasius* presbyter e solis fere Hieronymianis est notus. An *Nigasius*, qui pro primo Rotomagensium episcopo passim habetur, vel episcopali charactere fuerit insignitus, est dubium; uti etiam an tam *Scuviculum*, quam *Quirinum* sibi habuerit, ut creditur, in martyrio socium adjunctum. Nec ide trium istorum Sanctorum Actis, quæ, quod sublestæ fidei dumtaxat sint, edenda haud duximus, certum efficitur. Quæ de *Sanctino*, Meldensi episcopo, et *Antonino* seu *Antonio*, forte etiam episcopo, narrantur, fere omnia queunt revocari in dubium, ac ne quidem, an eorum prior cum Sanctino, primo Verodunensium episcopo, quem in Agrippinensis anno CCCXLVI in Euphratæ, urbis ejusdem episcopi, causa celebrati concilii Actis, haudquaquam, ut nobis apparet, supposititiis, memorari arbitramur, unus idemque sit, est certum. *Nectarium*, patriarcham Constantinopolitanum, etsi solis Græcorum Fastis sacris inscriptum, e Sanctorum numero haud cradendum, probamus, editisque, licet fabulas, quas in Commentario prævio explodimus, sibi habeant admixtas, *Germani*, Vesontionensis episcopi, Actis, locum etiam *Sisinno*, patriarchæ Constantinopolitano, Cælestini Papæ præclaro potissimum de ejus jam mortui fide ac virtute testimonio impulsi in Opere nostro concedimus, uti etiam *Eupilio*, Comensium in Italia episcopo, hodieque abs hisce culto *Firmini*, Usetiensis in Occitania Inferiori antistitis, Acta, quæ penitus rejicienda haud omnibus videntur, vulgamus, additis variorum de singulis, quæ asserunt, judiciis. *Grammatius*, Salernitanus episcopus, videtur, etsi tempus, quo sederit, sit incertum, ad seculum VII potius, quam ad aliud anterius referendus. *Bruno*, Coloniensis archiepiscopus, qui, fratre suo, Ottone primo imperatore, volente, Lotharingiæ, magnam Belgii Austriaci hodierni partem tunc complectenti, ducis potestate simul præfuit, æqualem vitæ suæ scriptorem nactus est Rotgerum; ast, cum hic, qui quis fuerit, est dubium, omnia et singula, quæ de illo in Actis, a se scriptis, narrat, notis chronicis haud muniat nec sat enucleate exponat, fuerunt illa prolixo, in quo potissimum duo hæc præstantur, Commentario illustranda; contra vero, cum res quantum ad *Alexandri Saulii*, Aleriensis primum ac dein Ticinensis episcopi, Acta, ab auctore æquali pariter conscripta, secus habeat, brevem dumtaxat commentarium hisce præmittere fuit necesse.

EX STATU MONASTICO.

Bassianus Constantinopoli monasterium medio circiter seculo quinto construxit, trecentisque in eo discipulis, quibus et Matrona, a Græcis culta nec cum Matrona altera, quæ secta Macedoniana fuit, confundenda, accensetur, fuit præfectus. *Venantius*, qui vitam eremiticam seculo octavo provecto in Artesia duxit, S. Amelbergæ filius perperam asseritur estque etiam, an S. Pharaïldem habuerit sororem, incertum. Etsi exstent *Joannis de Bridlingtona*, e Canonicorum Regularium Ordine, Vitæ tres, harum

harum tamen, quam Hugo, canonicus Regularis, conscripsit nec quisquam hactenus vulgavit, unam postremam, cum omnium prima, a Capgravio et Surio jam vulgata, collatam, duas vero e multis *Ludovici Bertrandi* Vitis, Latine ex Italicis redditas, præmissis, in quibus nonulla,ad utrumque hunc Sanctum spectantia, elucidantur, Commentariis, publici juris facimus. *Ludovicum Bertrandum* excipiunt in hac classe *Sarmata* et *Michaël Aragawi*,quorum prior quidem S. Antonii in Thebaide Inferiore discipulis, posterior vero primis novem fidei Christianæ in Æthiopia post S. Frumentium propagatoribus accensentur. *Cannici* abbatis, Kill-Kenniæ in Hibernia culti, Vitam prelo censemusindignam, vixque quid certi de *Eufredo* et *Ansilione*,quorum prior Albæ-pompeiæ in Insubria, posterior Latiniaci in diœcesi Parisiensi colitur, reperimus. Verum res quantum ad *Paldonem*, cœnobii S. Vincentii ad Vulturnum in Italia abbatem, secus habet; hujus enim Vita ab auctore subæquali, S. Ambrosio Autperto, cœnobii ejusdem abbate, est conscripta, cumque adeo parvi facienda haud sit, typis subjiciendam, adnotationibus etiam, quibus subinde illustratur, de more adjectis, existimavimus. Etsi novem de *Vinardo* lectiones, pro Officio in ecclesia Cellensi recitari olim solitæ, e S. Genulphi, Cadurcensis, ut putatur, antistitis, Actis sint acceptæ ac proin quæ narrant, ad *Vinardum* haud spectent, eas tamen, quod id, dum cum Actis illis fuerint collatæ, evadat perspicuum, lectori sub Vitæ, *Vinardo* affictæ, titulo exibere est visum. *Jacobus Alemannus*, Ordinis S. Dominici frater laïcus, obedientia plane singulari enituit: ejus Vitam, ab Ambrosino de Soncino, Ordinis ejusdem fratre itidem laïco, qui *Jacobi* discipulus fuit, Italice conscriptamLatinitateque aPatre Isidoro Mediolanensi donatam, excudimus, Syllogeque, quæcumque de *Martino* Augustiniano reperire potuimus, complectimur.

EX STATU SECULARI.

Qui classem hanc constituunt, fere omnes sunt martyres; ac horum quidem sex,qui primo loco occurrunt, *Eusebius* videlicet, *Eraclius, Dionysius, Septimus* seu *Septima* aut *Septimia, Secunda* et *Sulsa*, in Africa quatuordecim vero,qui hosce excipiunt,*Caitius* nimirum, *Quintasius, Septiminus*, seu *Septimus*, *Venustus*, *Beatus*, *Secundus*, *Donatus*, *Serenus*, *Crescentius*, *Nicetius*, *Vitalis* seu *Natalis*, *Firminus*, *Eraclius*, et *Eusebius* loco incerto sunt passi. Etsi *Gereon* et *Victor Cassiusque* item ac *Florentius* cum suis quique sociis non uno eodemque die subierint martyrium, eos tamen communibus, quæ habent, Actis partim impulsi damus conjunctim. Hæc; etsi haud magni pretii, Commentario, in quo controversa de Sanctis illis capita præcipua examinantur, subnectimus, addito etiam, in quo, quæ ad posthumam eorumdem gloriam spectant, lectorem edocemus, tractatu. *Eulampius* et *Eulampia* cum sociis suis Nicomediæ in Bithynia sunt passi. Horum gemina fidei undequaque haud integræ exstant Acta, græce conscripta, quorum alia e Bibliotheca Vaticana, alia e Ms. Mediceo describi, decessores nostri curarunt. Posteriora, quæ Metaphrastem habent auctorem, legi Latinitate donata apud Surium et Lipomanum possunt; priora autem, quæ edita nondum sunt, in lucem, addita, quam adornavimus, interpretatione Latina, proferimus. Tertium Francisci Ordinem virtutibus non minus, quam prænobilibus suis natalibus illustravit *Robertus Malatesta*. Hujus Acta, ab auctore anonymo, sed synchrono, conscripta, e Waddingo recudimus. Etsi *Heraclius* seu *Eraclius* in variis Fastis sacris signetur Antiochiæ, est tamen, qua in dominis hujus urbe sit passus, incertum. Nec martyrium in Sicilia una cum *Anastasio* presbytero supra memorato *Ampodum*, *Placidum*, *Faustum*, *Januarium*, *Martialem*, *Marcellum* et *Juvinianum* subiisse, omnino est certum. Verum de loco, quo præstantissimi fidei Christianæ pugiles *Tarachus*, *Probus* et *Andronicus* gloriosissime pro hac certarunt, fas fuit aliter statuere. Hosce enim indubie Anazarbi in Cilicia capite plexos, e proconsularibus eorumdem Actis Græce conscriptis, quæ ex Ruinartio una cum antiqua, qua Latine reddita fuere, interpretatione edimus, in Commentario, hisce præmisso, probamus. *Gummarus*, cui Lira suam debet originem, seculo octavo floruisse creditur. Ejus Acta, seculo XII, ut apparet, conscripta, edimus una cum miraculorum, quæ sub annum MCDLXXV patrasse narratur, Historia. ab auctore subæquali litteris mandata.

EX SEXU FEMINEO.

Quæ de *Teclechilde*, prima Jotrensis in Gallia parthenonis abbatissa, reperire fas fuit, exhibemus in Sylloge. *Tanchæ* Virginis martyris, quæ damus, Acta fidei sunt adeo sublestæ, ut ex hisce qualis olim de Sancta illa in diœcesi Tricassina, in qua colitur, exstiterit traditio, dumtaxat innotescat. *Zenais* et *Philonilla* sorores perperam martyres in magnis Græcorum Menæis vocantur. Prioris Acta Græca, e codice Vaticano excerpta, in linguam Latinam convertimus, Commentarioque, in quo potissimum, quandonam et quibus locis ambæ vixerint ac obierint, inquiritur, subjungimus. An *Pientia*, pagi Vilcassini matrona ad fidem a *Nigasio* supra memorato conversa, sanctum hunc martyrem, cujus in martyrio Sociis ab Usuardo accenseri videtur, sepulturæ, ut nonnulli contendunt, mandarit, dubitari posse ostendimus. *Placidia* Virgo, quæ Veronæ in Italia colitur, Valentiniani tertii imperatoris filia perperam asseritur, nec annus, quo obierit, satis est certus. *Ethelburga*, Berchingensis in Anglia abbatissa, ob vitæ sanctitatem a Venerabili Beda, qui et primum locum inter Scriptores plures, præcipua Sanctæ hujus Acta calamo complexos, obtinet, laudatur. Hæc prout quibusdam, quæ apud Bedam haud reperiuntur, a Capgravio aucta atque in novam Sanctorum Angliæ Legendam illata, exstant, recudimus, nonnulis, quæ visæ haud importunæ sunt, adnotationibus adjectis. *Juliana*, Pauliacensis in Normannia abbatissa, quam Monasterioli coli e Mabillonio docemus, nec a Juliana, per Menardum die XI Octobris memorata, nec a Julia abbatissa, cui exstans apud nos ad X Februarii diem S. Austrebertæ Vita inscribitur, videtur diversa.

MONITUM

MONITUM.

Haud admodùm diu, postquam ultimus prodiisset Operis Bollandiani Tomus, è vivis immature sublato, qui qualemcumque ad hunc symbolam contulerat, Antverpiæque anno 1737, duodecima Decembris die, honestis parentibus natus ac Societatem deinde anno 1755, vigesima nona Septembris die, ingressus vota in illa quatuor solennia anno 1773, secunda Februarii die, nuncuparat, Ignatio Hubeno, Tomus Octobris quintus, qui nunc prodit, elaboratus potissimum fuit a duobus Senioribus valetudinis jam affectæ hagiographis Cornelio Byeo et Jacobo Bueo, qui, anno currenti a vigesima tertia Maii die, decreto imperiali supressa, ad quam Antverpia erant translati, Coudenbergensi Abbatia, modo hic una cum sociis binis sibi adjunctis Analectorumque Belgicorum editoribus museum suum, ita volentibus Belgii Austriaci moderatoribus, in platea Straminum, vulgo *de Stroy-Straet,* Gallice *la Rue de la Paille,* prope armamentarium fixerunt, munificentia Cæsareo-Regia Opus, ut antea, continuaturi.

INDEX

SANCTORUM

IN TOMUM V OCTOBRIS

A

B

 præfectus-

M

N

INDEX
CHRONOLOGICUS

SECULO I.

HOc, *ut apparet, seculo* floruerunt SS. Zenaïs et Philonilla sorores 506 b c d

SECULO II.

Circa annum 180 floruit S. Pinitus, Cnossi in insula Creta episcopus 9 a b

SECULO III.

Hoc seculo fidem christianam in Britanniam Armoricam invexit S. Clarus, Nannetensis episcopus 62 b c d e f

Anno circiter, ut verosimilius apparet, 286 martyrium in pago Vilcassino passi sunt SS. Nigasius, Quirinus, Scubiculus seu Scuviculus et Pientia 511 f, 512 a b

Verossimillime sub seculi hujus finem aut sequentis initium SS. Gereon et Victor, Castiusque item ac Florentius cum suis quinque Sociis Coloniæ Agrippinæ et in ejus Viciuia sunt passi 33 d e f

SECULO IV.

Sub seculi hujus initium passi sunt Eulampius et Eulampia eorumque Socii 68 d e f 69 a

Anno, ut verosimilius apparet 304 martyrio coronati sunt Tarachus, Probus et Andronicus 564 b c

Hoc seculo in Æthiopiam venit vitamque ibidem terminavit S. Michaël Aragawi 607 d e f

Verosimiliter eodem hoc seculo circiter medio sedem Verodunensem occupavit S. Sanctinus 597 d

Verosimiliter eodem hoc seculo provecto obierunt idem S. Sanctinus et S. Antoninus 599 e

Verosimillime anno 357 S. Sarmata à Saracenis fuit occisus 604 d e f

Anno 381 Nectarius e neophyto electus fuit Constantinopolitanus episcopus 611 e f

Anno 397 obiit idem S. Nectarius 621 f

SECULO V.

Anno circiter 407 obiit S. Germanus, Vesontionensis episcopus 624 f, 625 a b c

Anno 426 patriarcha Constantinopolitanus electus fuit S. Sisinnius 627 f 628 a b

Anno 427 e vivis exeessit idem S. Sisinnius 629 f

Hoc seculo floruit S. Placidia Virgo 632 b d

Anno 450 *vel haud multo serius* monasterium Constantinopoli exstruxit S. Bassianus 81 c d e f

Inter annum, ut probabile apparet, 453 *et annum* 458 obiit idem S. Bassianus 83 e f, 84 a

Anno 453 inventum prope Emesam fuit S. Joannis Baptistæ caput 82 d e

Verosimiliter vel hoc seculo vel altero e sequentibus sedit S. Cerbonius, Veronensis episcopus 87 a b

SECULO VI.

Hoc seculo e vivis excessit S. Cannicus abbas 646 a b d e

Anno 516 natus est S. Firminus, Usetiensis episcopus d 37 c d, 639 d

Anno circiter 537 obiit S. Eupilius, Comensis in Italia episcopus 633 e f

Verosimilius anno 546 Totilæ regis jussu ursi morsibus fuit objectus et ab iis evasit illæsus S. Cerbonius, Populoniensis episcopus 94 a b c d e

Anno 553 ex hac vita migravit S. Firminus, Usetiensis episcopus 639 c d

Veromilius anno 575 obiit S. Cerbonius, Populoniensis episcopus 95 e f

SECULO VII.

Anno 601 in Britanniam a S. Gregorio Papa missus fuit S. Paulinus, Eboracensis archiepiscopus 105 a b

Anno 627 baptizatus fuit Nordanhymbrorum rex Edwinus, 106 a, 111 a

Anno 633 idem Edwinus, cæso ejus exercitu occisus 107 c, 113 e

Anno 644 obiit S. Paulinus, Eboracensis archiepiscopus, 107 e f

Usque ad annum circiter 660 vixit S. Teclechildis, prima Jotrensis in Gallia abbatissa 119 a b c d e f

Hoc forsan seculo ad Dominum migravit S. Nuncius, comitatus Namurcensis presbyter itemque S. Eufredus, Albæ Pompeiæ in Insubria pro martyre cultus 125 f, 126 a b c d e f, 647 e f

Eodem hoc seculo senescente vitam eum morte commutavit S. Ethelburga, Berchingensis in Anglia abbatissa 649 b c d e

Sub hujus item seculi forte finem vixerit S. Anfilio

Eodem

NOTITIA FIGURARUM.

ORNANTIUM HUNC TOMUM.

APPROBATIO.

Tomum hunc Octobris quintum totiusque, quod Acta Sanctorum *inscribitur, Operis Bollandiani primum supra quinquagesimum, a Cornelio Byeo, Jacobo Bueo etc. Joanne Baptista Fonsono elucubratum, diligenter evolvi, eumque nec fidei nec moribus contrarium reperi, ac vel ob multiplicem, qua, non secus ac proxime prægressus, refertur, eruditionem luce publica dignum existimo. Actum Bruxellis hac* 7 *Augusti* 1786.

C. J. Leyniers Lib. Censor.

Imprimatur. Datum Bruxellis 19 *Septembris* 1736.

P. J. N. De Lannoy Cons. ac Procur. Gnalis.

PROTESTATIO AUCTORUM.

Quod identidem protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve hic relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ: idem ante hunc quintum tomum Octobris denuo protestamur.

ACTA SANCTORUM

OCTOBRIS

TOMUS QUINTUS

DIES DECIMA

SANCTI, QUI VI ID. OCTOBRIS COLUNTUR

Sanctus Pinitus Episc. Conf. Gnossi in insula Creta.

S. Eusebius,
S. Eraclius seu Heraclius,
S. Dionysius,
S. Septimus seu Septima aut Septimia,
S. Secunda,
S. Salsa
} MM. in Africa.

S. Caitius,
S. Quintasius,
S. Septiminus seu Septimus,
S. Venustus,
S. Beatus,
S. Secundus,
S. Donatus,
S. Serenus,
S. Crescentius,
S. Nicetius,
S. Vitalis seu Natalis,
S. Firminus,
S. Eraclius seu Heraclius,
S. Eusebius
} Martyres.

SS. Gereon et alii CCCXVIII ;
SS. Victor ejusque Socii ; item
SS. Cassius, Florentius et alii plures
} MM. Coloniæ Agrippinæ et in ejus vicinia.

S. Clarus Ep. Conf. Nannetæ in Britannia Armorica.

SS. Eulampius et Eulampia eorumque Socii MM. Nicomediæ in Bithynia.

S. Bassianus Conf. Constantinopoli.

S. Cerbonius Episc. Confes. Veronæ in Italia.

S. Cerbonius Episc. Conf. in Ilva, Hetruriæ in mari Thyrreno insula.

S. Paulinus Archiepisc. Eboracensis Conf. in Anglia.

S. Teclechildis seu Telechildis V., prima abbatissa Jotrensis in Gallia.

S. Tancha V. M, in diœcesi Tricassina in Campania Galliæ.

S. Nuncius Conf, in comitatu Namurcensi.

S. Venantius Eremita, pro Martyre cultus, in Artesia Belgii provincia.

S. Paulinus Episc. Conf. Capuæ in regno Neapolitano.

S. Joannes Conf. Ordinis Canonicorum Regularium in diœcesi Eboracensi in Anglia.

B. Robertus Malatesta Conf. tertii Ordinis S. Francisci Arimini in ditione Pontificia.

S. Franciscus

A **S. Franciscus Borgia Conf. Societatis Jesu tertius Generalis Romæ.**

S. Ludovicus Bertrandus Conf. Ordinis Prædicatorum Valentiæ in Hispania Tarraconensi. D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Sancti Adelardi abbatis et confessoris elevatio *hodie signatur in Florario nostro Ms., idemque etiam fit in Benedictino, quod vulgo* Grollus *dicitur, Musei nostri Menologio itidem Ms.; quod vel idcirco hic observo, quia observatum haud fuit ad diem, quo de sancto illo Corbeiensi Abbate apud nos jam actum,* 2 Januarii.

S. Atticus, episcopus Constantinopolitanus, *hoc die, quod tum e vivis excesserit, celebratur in Mrl. Germanico Canisii, in Usuardo* B *Greveni et in Generali Ferrarii Catalogo; verum de Constantinopolitano isthoc Patriarcha, cujus sanctitatem Cuperus ante tom.* I *Augusti in Patriarchis Constantinopolitanis adversus Tillemontium vindicavit, in Opere nostro actum jam est ad diem, quem ei sacrum Græci in Menæis sanxerunt,* VIII Jan.

S. Severinus abbas *hodie in Sanctorum aliquot, quos illustrissimus et reverendissimus D. Decius S. R. E. Cardinalis Carafa, archiepiscopus Neapolitanus, in civitate ac tota diœcesi Neapolitana celebrari jussit, Catalogo memoratur. Id haud dubie fit, quod tunc sacrum* Severini *corpus e Lucullano Neapolim anno* 909 *fuerit translatum; verum sancti hujus Noricorum Apostoli natalis incidit in diem, quo de illo cum Mrl. Romano jam egimus,* VIII Januarii.

Ecclesiæ Constantinopolitanæ S. Sophiæ dedicatio *hodie notatur in Chronico Alexandrino. Fecit illam anno* 415 *S. Atticus, uti in Opere nostro videre est ad diem, quo de sancto isthoc Constantinopolitano episcopo egimus,* VIII Januarii.

C S. Jacobus asceta *memoratur hoc die in Menologio Basiliano et in Mss. bibliothecæ Ambrosianæ, quorum penes nos excerpta exstant, Menæis. Ex elogio, quod et hæc et illud adjungunt; palam est, fieri sermonem de* S. Jacobo, *eremita in Palæstina,* qui post lapsum diu in sepulchro pœnitentiæ causa latuit et clarus miraculis migravit ad Dominum, *ut habet Martyrologium Romanum hodiernum, cum quo de illo jam egimus, die* XXVIII Januarii.

B. Mariani abbatis, cognomento Inclusi, *Ratisbonæ memoria hodie in Menologio Scotico signatur a Dempstero; verum de illo Ordinis S. Benedicti Abbate jam egimus,* XI Februarii.

S. Austrebertæ inventio *hodie in Bruxellensi S. Gudilæ, quod inter Usuardina Auctaria a Sollerio refertur, Martyrologio memoratur, uti etiam in Musei nostri Menologio Benedictino Ms., quod vulgo* Grollus *dicitur; ast de sancta isthac Virgine actum apud nos est ad diem, qui ei natalis est,* X Februarii.

Pago Matiscensi, monasterio Cluniaco, exceptio sanctorum Valentini presbyteri et martyris atque Felicis pontificis et confessoris, qui apud Arvernum episcopalem cathedram tenuit, *ita hodie in Caudiacensi Usuardi apud Sollerium Auctario. Ac* Felix *quidem, de quo agitur, haud dubie est is, qui seculo septimo, media sui parte jam elapso, Arvernensem seu Claromontanam cathedram occupavit. Ita autumo, quod nominis ejusdem Episcopus alius in tribus diversis, quorum primum in Gallia Christiana Sammarthani Fratres, alterum in Gallia Christiana aucta Dionysius Sammarthanus, tertiumque in Originibus Claromontanis* E *Savaronus exhibent, episcoporum Arvernensium seu Claromontanorum Catalogis haud inveniatur. Verum in duobus horum prioribus nec* Sancti *nec* Beati *titulo* Felicem *Sammarthani exornant; etsi autem id in tertio Savaronus faciat,* Felici *tamen cultum ecclesiasticum centum annis ante celebrem Urbani VIII bullam fuisse delatum, nulla ratione probat. Nec id merito concludas ex Usuardi Auctario hic memorato; hujus enim ætas latet, et quamvis etiam trecentis amplius annis sciretur antiquum, dubitari tamen posset, an ei verba, quibus,* Felicem *reliquiarum suarum ad monasterium Cluniacense translatione honoratum fuisse, prodit, recentiori manu haud fuerint adjecta. Cum itaque res sic habeat, de* Felice, *Arvernensi seu Claromontano episcopo, in Opere nostro agere nondum possumus, id tamen loco maxime opportuno facturi, cum de ejus cultu sufficientique hujus antiquitate nobis constiterit. Porro quod modo ad* Valentinum *presbyterum et martyrem spectat, cum S. Valentini presbyteri martyris, anno* 269 *Romæ passi, reliquiæ (Operis nostri tom.* 2 *Februarii pag.* 753, *num.* 9 *videsis) in Belgium et Galliam fuerint allatæ, facileque adeo factum esse queat, ut* F *harum pars aliqua cum monasterio Cluniacensi fuerit communicata, vix dubitandum apparet, quin in Caudiacensi Usuardi Auctario hic memorato sermo sit de* Valentino *isthoc, Romano presbytero ac martyre, de quo nos jam egimus ad diem, quo in Martyrologio Romano hodierno aliisque omnibus Fastis sacris memoria ejus recolitur* XIV Februarii.

Cassii et Florentii cum pluribus, quorum Victor Trecassis et Florentius Veronæ *(nempe* Bonnæ) depositi requiescunt, *hodie legitur in Rosweydiano Usuardi apud Sollerium Auctario;* sed quid ille Victor huic Florentio conjungitur, *petit hic Sollerius; neque vero immerito: Victor enim, qui* Trecassis *seu in diœcesi Tricassina depositus requiescit, non est Victor martyr, hodie in Hieronymianis apographis aliisque quamplurimis Fastis sacris ac ab ipso Usuardo etiam celebratus, sed*

A *Victor presbyter confessor, de quo actum apud nos jam est ad diem, quo in Martyrologio Romano hodierno recolitur,* xxvi Februarii.

S. Virgilius episcopus Arelatensis, *qui hodie ab ecclesia Arelatensi colitur, hodie etiam Usuardo Greveni, qui anno* 1521 *Coloniæ Agrippinæ prodiit, et generali Ferrarii Catalogo exstat insertus; verum de eo jam egimus ad diem, quo a Lerinensibus colitur sacrisque Benedictinorum Fastis exstat insertus,* v Martii.

S. Pauli, Leonensis episcopi, translatio *hodie in Britannia Gallica signatur a Saussayo in Martyrologio Gallicano. De Sancto illo jam egimus ad diem, quo in pluribus Fastis sacris recensetur,* xii Martii.

Acepsimæ martyris *hodie meminerunt, quæ penes nos exstant, e Mss. Bibliothecæ Ambrosianæ seu Mediolanensis Menæis excerpta. Idem porro in Martyrologio suo Universali etiam facit Castellanus, luculentissime indicans,* Acepsimam *martyrem, de quo agit, alium non esse quam* Acepsimam *episcopum martyrem, quem die* x *Octobris ad Superos*
B *migrasse, perhibent ejus Acta, quæ jam dedimus ad diem, quo in Martyrologio Romano hodierno recolitur,* xxii Aprilis.

S. Richarii memoria *hodie signatur in Adone Ms. Lobiensi, in Beda itidem Ms. Leodiensi S. Lamberti et in Ms. Benedictino domus S. Salvatoris Kalendario; ast de sancto isto Centulensi Abbate jam egimus ad diem, quo in Martyrologio Romano hodierno signatur,* xxvi Aprilis.

S. Comgelli *seu* Comgalli Acta *ad hunc diem dare statuerat Colganus. Ita scilicet e duodecima, quam die* i *Februarii de S. Catano suppeditat, Annotatione colligitur. At de sancto illo Benchorensi in Hibernia Abbate egimus ad diem, quo ab Aberdonensi Scotiæ ecclesia colitur cultusve certe olim fuit,* x Maii.

Dedicatio Ordinis Cælestinorum *hodie a Molano, Wiono, Menardo aliisque hagiologis memoratur. De S. Petro Cælestino, Ordinis illius fundatore, actum apud nos est ad diem, quo in Mrl. Romano hodierno annuntiatur,* xix Maii.

S. Maximi, episcopi Æmoniensis et martyris,
C *hodie in Catalogo suo tum generali, tum particulari Sanctorum Italiæ meminit Ferrarius, dilucide autem ex elogio annotationibusque, quas subministrat, liquet, eum loqui de* S. Maximo *martyre, Civitate-nova in Istria, ubi etiam hodie in Castellani universali Martyrologio annuntiatur, Venetias translato ac in Opere nostro jam locum inter Sanctos adepto ad diem* xxix Maii.

S. Aldrici episcopi et confessoris *memoriam hodie in Benedictino suo Martyrologio celebrat Menardus; verum de sancto isthoc Senonensi Archiepiscopo, de quo interim etiam Sæc.* 4 *Benedict. part.* i *a pag.* 566 *usque ad pag.* 575, *itemque a pag.* 576 *usque ad pag.* 578 *videsis, actum apud nos jam est ad diem, quo ab ecclesia Senonensi colitur ac a pluribus hagiologis refertur,* vi Junii.

Apud urbem Narniensem, sancti Cassi ejusdem urbis episcopi, et sancti Florentii cum aliis septem *hodie legitur in Florentino Usuardi apud Sollerium Auctario. Hujus auctor per* Veronam, *ubi hodie Cassium et Florentium* D *eorumque Socios in antiquioribus aliquot sibi prælucentibus Fastis sacris annuntiatos vidit, non Bonnam, Germaniæ urbem, ut horum auctores, sed Veronam, Italiæ civitatem, intellexerit, hincque et quod ibi Sanctum, nomine* Cassium, *haud inveniret, in Fastis illis agi de S. Cassio, Narniensi episcopo, existimarit; verum hic, qui in pace obiit confessor, nec socios, quibuscum sit passus, habuit, nec hodie Fastis sacris exstat inscriptus, sed die, quo propterea de eo cum Mrl. Romano egimus,* xxix Junii.

S. Martialis episcopi Lemovicis in Gallia translatio *hodie memoratur ab Additionum soluta oratione ad Wandelbertum auctore, a Molano et Bellino editionis Parisiensis, itemque a Martyrologii Germanici, quod vulgo Canisii dicitur, concinnatore et a Ferrario in Generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo; verum de hoc sancto Lemovicensium Apostolo et Episcopo jam egimus ad diem, quo in Romano hodierno signatur,* xxx Junii.

S. Joannis Gualberti abbatis Florentiæ translatio E *a Ferrario hac die annuntiatur in Generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo; verum de hoc sancto Ordinis Vallumbrosani Fundatore actum a nobis jam est cum Martyrologio Romano hodierno ad diem* xii Julii.

S. Mamantis martyris brachii susceptionem *hodie Lingonis signat in Martyrologio suo Gallicano Saussayus; est autem de* S. Mamante *reliquiisque ejus Lingonas translatis, de quibus etiam Claudius Roberti in Episcopis Lingonensibus num.* 52 *tractat, apud nos jam actum ad diem, quo sanctus ille Martyr in Mrl. Romano hodierno recolitur,* xvii Augusti.

S. Cosmæ episcopi translatio Panormi *signatur hac die a Ferrario in generali Sanctorum Catalogo et ab Octavio Cajetano in Martyrologio Siculo; verum de sancto illo Africano Archiepiscopo in Opere nostro actum jam est ad diem, quo a binis iisdem hagiologis ejus etiam Panormi* depositio *celebratur,* x Septembris.

S. Firminum episcopum martyrem *Marietta ad hunc diem refert in Ecclesiastica sua de* F *Sanctis Hispaniæ Historia; verum de hoc Sancto in Opere nostro actum jam est ad diem, quo in Romano hodierno ac plerisque aliis Martyrologiis Ambiani in Gallia annuntiatur,* xxv Septembris.

S. Theophilus monachus confessor *hodie cum prolixiori elogio celebratur in Magis Græcorum Menæis excusis, idemque etiam fit tum in Menologio, quod Maximus Marganius, Cytherorum episcopus, vernacula Græcorum hodiernorum lingua expressit, tum etiam in Sirletiano, quod Henricus Canisius vulgavit. Ex hoc porro ac forsan etiam e laudatis Menæis in generalem suum Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogum Ferrarius quoque hodie transtulit* Theophilum; *ast, etsi eruditissimi, qui Martyrologium Romanum hodiernum reformarunt, viri non paucos in hoc Sanctos e Menologio Sirletiano intulerint, hodie tamen Theophili haud meminere. Hunc scilicet*

A *licet cum* Theophilo, *quem secunda Octobris die jam commemorarant, unum esse atque eumdem existimarint, reque etiam vera id ipsum non tantum Raderus in Mss. suis in Menæa excusa Observationibus, sed et Indiciis, Menologio Sirletiano adjecti, auctor, utpote* Theophili *nomen, utut secunda iterumque deinde decima Octobris die in hoc memoratum, semel dumtaxat in illo ponens, indubie sensit: neque immerito: etenim, præterquam quod hodie pariter Theophili mentio nec in Græcorum Anthologio, nec in Cryptæ-ferratæ Ordinis S. Basilii Horologio seu Typico, nec in Menologio Basiliano, nec denique in Ms., quod habemus, Sirmondi Synaxario occurrat, omnia fere, quæ de Theophilo, in Menologio Sirletiano et Menæis hodie relato, narrantur, adeo congruunt cum iis, quæ de Theophilo, die secunda Octobris pluribus adhuc aliis Fastis sacris inscripto, referuntur, ut appareat, non nisi cum erroris periculo duos hic statui posse Theophilos diversos. Theophilus quidem, qui die secunda Octobris in* B *pluribus Fastis sacris memoratur, in exsilio, in quod ob sacrarum imaginum cultum pulsus fuerat a Leone Isauro; contra autem Theophilus, qui hodie in Menologio Sirletiano et Menæis recensetur, non in exsilio, sed in monasterio, in quo, priusquam sacrarum imaginum causa pateretur, monachum egerat, diem extremum clausisse in iisdem Menæis et Menologio Sirletiano asseritur; verum (Operis nostri tom* I *Octobris pag.* 492, *num.* 3 *videsis) Synaxarii Sirmondiani auctor, significare volens, Theophilum, cum periculum esset, ne jamjam præ tormentis sibi inflictis moreretur, a tormentis ulterioribus liberum fuisse dimissum, in elogio, quo eum secunda Octobris die celebrat, sic scribit:* Cum autem jam prope moriturus esset Sanctus, dimissus est. *Quid si ergo hæc ipsa verba in documento, quod Menologii Sirletiani et Menæorum auctoribus præluxit, fuerint reperta, hique ex illis perperam intellectis, Theophilum non tantum a tormentis ulterioribus, sed et ab exsilio liberum ad monasterium suum fuisse remissum,* C *judicarint, atque hinc simul sit factum, ut eum ibidem, vita sanctissime acta, ad Dominum migrasse, litteris mandarint? Utut sit, dubium equidem apparet, an brevius elogium, quo Theophilus hodie in Menologio Sirletiano ornatur, e prolixiori, quo hodie pariter in Menæis recolitur, elogio haud profluxerit; etsi itaque Theophilus non tantum, ut dictum est, in Menæis, quibus parum fidimus, verum etiam in Sirletiano, quod paulo pluris facimus, Menologio hodie celebretur, nos tamen, omnibus modo rite perpensis, agere non audemus de eo veluti indubie distincto a Theophilo, quem cum Martyrologio Romano jam dedimus die* 2 Octobris.

S. Evodium Rothomagensem episcopum Trecis *hodie annuntiat Ferrarius in generali Sanctorum Catalogo, citatisque, quarum notitiam haud præbet, ecclesiæ Trecensis tabulis, natalem ejus die* XXII *Decembris celebrari, in Annotatis adjunxit; verum, etsi forsan id tum Trecis fiat ac porro* Evodius *in civitate isthac ob sacras suas reliquias, in S. Lupi monasterio ibidem servatas, cultum* D *ecclesiasticum aliquando obtinuisse videatur, cum tamen die isto migrasse ad Superos, nihil probat; etsi autem hodierna etiam die ejus depositio in recentiori anni* 1670 *Rothomagensi Martyrologio memoretur, nos tamen de hoc sancto Rothomagensi Episcopo cum Martyrologio Romano hodierno jam egimus ad diem, quo obiisse passim creditur,* VIII Octobris.

S. Domninus martyr *hodie in Adone Ms. Lobiensi, ac in binis Usuardinis apud Sollerium Auctariis recolitur; sed actum de eo apud nos jam est ad diem, quo in Mrl. Romano hodierno recensetur,* IX Octobris.

S. Gislenus abbas *hodie in Kalendariis aliquot et in Adone Lobiensi Ms. memoratur; sed de eo cum Martyrologio Romano jam egimus die* IX Octobris.

S. Sabiuum cremitam *hodie in Mrl. suo Hispano commemorat Tamayus; ast nos cum aliis hagiologis de Sancto illo egimus die* IX Octobris.

Loth propheta *ab Adone, Notkero et Wandelberto hodie celebratur, idemque etiam in* E *Romano Parvo seu Veteri ac in variis Usuardinis Auctariis fit; ast, cum* Loth *in Mrl. Romano hodierno nuspiam locum habeat, vide quæ de eo ad diem præcedentem in Prætermissis dicta sunt.*

Ecclesiæ Turiasonensis in Aragonia,
Ecclesiæ metropolitanæ Genuensis,
Ecclesiæ cathedralis Calagurritanæ in Hispania,
Itemque Ecclesiæ B. Mariæ de Tribus-Fontibus, Clarævallis primogenitæ filiæ,
} *dedicatio*
hodie notatur, prioris nimirum in Officiis hujus propriis, secundæ et tertiæ in generali Sanctorum Catalogo apud Ferrarium, ac quartæ demum in Sanctorum et Beatorum Ordinis Cisterciensis serie apud Chalemotum.

Eubrachius *in Usuardinis aliquot apud Sollerium Auctariis hodie post hæc verba* In Britannia sancti Paulini episcopi et confessoris *annuntiatur sequentem in modum:* Et Eubrachii; *ast, cum Sanctus, qui fuerit vocatus* Eubrachius, *notus haud sit, Sollerius sane, licet etiam in codice Camberiensi legatur* In Britannia apud Eboracum beatorum F Pauli *(Paulini)* præsulis et Eubrachii confessoris, *merito putavit, non dubitandum, quin et in hunc codicem et in alia Usuardina Auctaria irrepserit* Eubrachii *pro* Eboraci, *quo nomine in pluribus Fastis sacris exprimitur civitas, cujus S. Paulinus fuit in Britannia episcopus.*

Gislebertum in Sylva Nigra abbatem *hodie annuntiat in generali suo Sanctorum Catalogo Ferrarius, per Annotationem, qua annuntiationis hujus fontes assignat, clare indicans, loqui sese de* Gisleberto, *qui Benedictinum Sueviæ monasterium, a S. Blasio dictum ac ibidem in Nigra seu Hercinia sylva situm, sub seculi* XI *finem abbas rexit, ut Bucelinus Germ. sacræ part.* 2, *pag.* 16 *docet in monasterii istius abbatum serie, quos inter nullus, nomine* Gislebertus, *præter jam laudatum occurrit. Ast, etiamsi illum* Beati *etiam aut* Sancti *titulo Ferrarius et quidam alii exornent, hunc tamen illi haud tribuit mox dictus Bucelinus, cumque præterea*

A *præterea nec abs hoc, nec abs aliis Benedictinis hagiologis in sacris, quos concinnarunt, Fastis* Gislebertus *celebretur, huic San-Blasiano Abbati, nisi prius, quod hactenus factum haud reperio, publicus ejus cultus fuerit probatus, locum inter Sanctos in Opere nostro dare haud possumus.*

Jordanum Hemmenrodensem ex Ordine Cisterciensi in diœcesi Trevirensi monachum *hodie cum* Beati *titulo in Menologiis a se contextis commemorant Henriquez et Bucelinus, idemque etiam facit in novissimo expanso Sanctorum Ordinis Cisterciensis Catalogo Sigismundus Alberti. Verum, etsi quidem* Jordanus, *ut duo horum hagiologorum priores aiunt, insolita abstinentia corpus suum afflixerit, miraculorumque etiam gratia effulserit, nihil tamen vel apud hosce vel alibi reperio, quod cultum publicum, quo, ut vere Sanctus aut Beatus, honoretur honoratusve aliquando sit, utcumque certum efficiat.*

Henrici principis Lusitaniæ Ordinis Equitum B religiosorum, sub Regula S. Benedicti de Christo nuncupati, in Hispania obitum *hodie in Menologiis suis signant Henriquez et Bucelinus. Ac ille quidem sacræ hujus militiæ Minister generalis, qui, multis in reipublicæ Christianæ commodum præclare gestis, anno Christi* 1460 *obiisse dicitur a Bucelino, sanctitatis fama exstitit celebris et a Sigismundo Alberti, a quo pariter in novissimo expanso Sanctorum Ordinis Cisterciensis Catalogo hodie celebratur,* Beati *etiam titulo afficitur, ast non itidem a laudatis hagiologis Henriquez et Bucelino; caretque caret cultu, qui, ut in Opere nostro Sanctis accenseri queat, exigitur.*

Lupita soror S. Patricii *a Camerario cum* Sanctæ *titulo memoratur hoc die; ad quem propterea a die* XXVII *Septembris, quo pluribus Fastis sacris exstat inserta, remissa fuit a Decessoribus nostris, pollicentibus fore, ut nunc de* Lupita, *si cultus ejus probari posset, ageretur; verum, cum hunc hactenus a nemine probatum inveniam, de illa S. Patricii Sorore nec hodie est agendum.*

Sereni incertæ sedis episcopi et Remiscendis vir- C ginis *hodie cum* Sancti *ac* Sanctæ *titulo Raissius in suo ad Molani Sanctorum Belgii Natales Auctario meminit, idemque etiam faciunt in Hagiologii Belgici Compendio Willotus, et in Ecclesiæ Leodiensis Floribus Fisenus; qui posterior partim etiam ea, quæ in ejusdem ecclesiæ Historia ad annum* 450 *de* Sereno *jam dixerat, ita repetit :* Res ab illo *(Sereno)* gestas nobis antiquitas non reliquit. Hoc tantum : acta sanctissime vita, Hasteriæ conditus, cælitum honoribus colitur. Ita cœnobii *(Hasteriensis scilicet)* conditorem Widericum testamenti sui tabulis inseruisse testatur Molanus; nec alia uspiam est S. Sereni memoria; *verum præterquam quod testamentum hic memoratum pro supposititio, ut Marneus in Dissertat., quas Historiæ suæ Namurcensi ad calcem adjecit, pag.* 101 *et tribus seqq. dilucide probat, sit habendum, Prætermissos in Opere nostro ad diem* VII *Junii ac ipsummet in Natalibus Sanctorum Belgii Molanum videsis, inveniesque, hodierno die ibidem in S. Nuncio martyrologum hunc non id, quod verbis recitatis ait Fisenus, sed contra asseverare,* D Serenum *Hasteriæ natalem non habere seu non coli; cum autem id ipsum ibidem etiam de* Remiscende, *quam præterea apud Raissium perperam vocari Sigeberti regis filiam, Valesius tom.* 3 *Rerum Francic. pag.* 190 *et seq. contendit, idem Molanus asserat, nec ullum cultus publici, qui alibi eis deferatur, delatusve olim fuerit, reperiatur indicium, in Opere nostro locum nec* Sereno, *nec* Remiscendi, *utut etiam ab Arturo in Gynæceo sacro et a Lahiero in sanctarum Virginum Menologio hodie relatæ, dare possumus. Pommeraygus quidem* Sereni, *cui* Sancti *titulum adscribit, reliquias Rothomagum sub Guillielmo I archiepiscopo allatas, in sua Archiepiscoporum Historia cap.* 6, *num.* 5 *scribit; ast eum nuspiam, cujus Sereni hæ essent, edicat, dubitari sane non immerito potest, an S. Sereni conf., de quo* 2 *Octobris egimus, haud exstiterint.*

Corona Domini *seu* Dominica *hodie in Kalendariis aliquot memoratur; isthæc autem* Corona, *quæ ad Coronæ seu Rosarii Mariani* E *similitudinem tornatis orbiculis seu globulis figuratur, orationes Dominicas triginta tres salutationesque angelicas quinque in annorum vitæ Domini nostri ac Vulnerum ejus commemorationem recitando contexitur, fuitque nova hæc orandi methodus, indulgentias etiam iis, qui pie religioseque hanc observarent, Leone X Pontifice maximo concedente, a Michaële Florentino, eremita Camaldulensi, divinitus, ut aiunt, monito excogitata. Atque hic quidem die* XXI *Januarii, qua, ut Thomas de Minis in totius Ordinis Camaldulensis Sanctorum et Beatorum Catalogo editionis anni* 1606, *pag.* 22 *testatur, vitæ suæ cursum anno* 1522 *terminavit, in Sanctorum Fastis a Dorgaino, Wione, Menardo et Ferrario signatur; verum, etsi etiam tum ab his, tum ab aliis* Beati *titulo decoretur, fuit tamen ad dictum Januarii diem a Decessoribus nostris, quod, an publico legitimoque cultu gaudeat, haud satis haberent perspectum, inter Prætermissos relatus, cumque, an cælitum honoribus alicubi afficiatur, nondum etiam nunc alicunde discere obtigerit, ac futurum forsan sit, ut de* Michaële *in Opere nostro numquam* F *agatur, qui plura de* Corona Domini, *ab eo inventa, nosse cupit, adeat in Tusciæ Sanctis et Beatis Sylvanum Razzium part.* I, *pag.* 821, *in eremi Camaldulensis Descriptione, typis Romanis anno* 1570 *vulgata, Andream Mugnotium pag.* 9 *et ad diem* XXI *Januarii in Menol. Bened. Bucelinum, qui, quæ præcipue ad* Coronam Domini *spectant, nitide juxta ac breviter ibidem describit.*

Deiparæ Virginis Apparitio *quædam hodie in ecclesiæ Novocomensis Sanctuario seu Martyrologio memoratur. De ea, si opportunum visum fuerit, agi poterit, ubi ad totius Operis calcem de sanctissima Virgine Maria ex instituto tractabitur.*

S. Brunonem archiepiscopum Coloniensem *hodie in Anno Sancto Habspurgo-Austriaco proponit Joannes Schönleben; verum vide, quæ de isthoc nominis hujus primo Coloniensium Antistite, Ottonis I imperatoris fratre, ad* VI *Octobris diem in Prætermissis sunt dicta.*

Hugonis episcopi Autissiodorensis *memoriam hodie*

A *hodie in Martyrologio suo Benedictino celebrat Menardus; cum autem eam* Pontiniaci *signet, haud dubie, contra ac Castellanus per errorem, quem postea correxit, initio existimarit, loquitur de* Hugone, *qui, quod Matiscone in Burgundia natus,* Matisconensis *solet vocari, quique, e primo Pontiniacensi abbate Autissiodorensis factus episcopus, anno* 1151 *die* x *Octobris apud Pontiniacum, uti ad hunc annum Manrique in Annal. Cisterc. cap.* 7, *num.* 1, *et Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* 12, *col.* 293 *docent, excessit e vivis; verum etsi quidem hic Autissiodorensium Antistes a laudato Menardo hodie, et ad diem* xxi *Januarii, prout jam ibidem in Prætermissis est dictum, a Chrysostomo Henriquez* Beatus, *imo etiam Sanctus a Bucelino appelletur, a Saussayo tamen dumtaxat recensetur inter Pios; neque vero immerito, cum cultu publico ac legitimo, ut apparet, nec gaudeat, nec aliquando fuerit gavisus.*

Ptolemachus et Fratres ejus martyres *annuntiantur in Fastis Coptitarum et Æthiopum* B *apud Ludolfum; verum in Martyrologio Coptico apud Seldenum de Synedriis pag.* 380 *legitur :* Abtalmonis et Sororis ejus martyrum. *Hicne forsan Ludolfus, qui,* Abtolamonem *pro* Ptolemacho *haberi hoc loco apud Coptitas, in Annotatis monet, Seldenum hallucinari ac proin, ut sæpius alibi, corrigendum existimarit? Utut sit,* Ptolemachum *equidem et* Fratres ejus martyres *in Martyrologium suum Universale intulit e laudatis Fastis Castellanus; sed* Ptolemachus Abtalmon*ve aut* Abtolamon *ejusque seu Soror seu Fratres nobis satis noti haud sunt.*

Paulus et Zacharias ascetæ *apud eumdem Ludolfum in Fastis Æthiopum hodie occurrunt; verum hi nobis æque sunt ignoti, licet etiam postremus in Mss., qui penes nos exstant, Martyrologii Coptici Indicibus recenseatur.*

Martyris unius e Monte-martyrum caput *asservatur Ipris apud Carmelitissas, ibidemque idcirco hodie de Martyre isthoc anonymo Officium sit, uti docent litteræ, a Sanctimonialium illarum præfecta R. M. Verrycken* C *Ipris Tornacum ad P. Willot scriptæ indeque abs hoc ad Decessores nostros anno* 1659 *transmissæ.*

Joannem ab Hercudero, *ab hæreticis pro fide occisum, hodie in Bohemia, ac alibi alios adhuc aliquot sanctitatis fama illustres S. Francisci alumnos, addito singulis* Beati *titulo, in Martyrologio Franciscano recenset Arturus, iisque nonnullos præterea ejusdem Instituti Viros, Sanctitatis fama pariter illustres, Hueberus, ubique tamen a titulo illo abstinens, in Menologio suo Franciscano adjungit; verum hosce illosve inter nullus, cujus vel qualemcumque etiam cultum publicum sat certo probes, occurrit, sit* Robertum Malatestam, *quem etiam idcirco damus, exceperis.*

Virginem anonyman, *seu cujus ignoratur nomen, in Amarantino, quod in territorio Braccarensi situm est, S. Claræ monasterio hodie cum* Beatæ *titulo Arturus tam in Gynæceo sacro, quam in Martyrologio Franciscano commemorat, idemque etiam, sed absque illo titulo, Hueberus in Menologio Franciscano facit; verum cultus ecclesiastici, quo Clarissa isthæc anonyma gavisa aliquando fuerit, indicia nec apud binos illos hagiologos, nec apud Barrezium aliosque Ordinis S. Francisci scriptores, qui de illa pariter loquuntur, occurrunt.* D

Demetrii Albani, tertiarii Franciscani, prope Spoletum sepulti *Vitam hodie in Sanctorum et Beatorum Umbriæ Vitis proponit Jacobillus, qui, cum ibidem dicat, duxisse* Demetrium *per annos quinquaginta in eremo Montis-Luci prope Spoletum vitam eremiticam, sermonem haud dubie facit de* Demetrio *eremita, a Decessoribus nostris inter Prætermissos jam relato ad diem* xxi *Aprilis, cui eum in Martyrologio Franciscano Arturus adscripserat. Ac id quidem, ut modo intelligimus, indubie hic hagiologus fecerat, quod* Demetrium *eremitam seu qui vitam eremiticam duxit, existimarit eumdem cum altero ejusdem nominis, in conventu Montis-Luci, itidem prope Spoletum, sepulto, hicque, de quo Gonzaga part.* 2 *prov. S.Francisci conv.* 7, *Marianus lib.* 5, *cap.* 30, *Marcus Ulyssiponensis lib.* 7, *cap.* 17 *et* E *Waddingus in Minorum Annal. ad annum* 1459, *num.* 31 *agunt, die* xxi *Aprilis, ut Jacobillus hodie in laudatis Vitis docet, obierit. Verum is a* Demetrio *eremita certissime est distinctus. Habitum quidem eremiticum Tertiarii S. Francisci in Italia (adi Ordinum tom.* 7, *cap.* 29 *et* 30 *Heliot) ad annum usque* 1448, *quo hisce illum mutare Nicolaus V Papa permisit, gestasse inveniuntur, nec vero est absimile, diu etiam post nonnullos adhuc ibidem S. Francisci Tertiarios, in locis desertis habitantes, eodem uti eremitico habitu perrexisse; verum, etsi id ita sit, habitusque proinde, a Franciscano valde diversus, sub quo* Demetrius *eremita in imagine sua, anno* 1671 *in æde S. Pauli juxta Spoletum deprehensa, exhibetur, nulla omnino ratione* Demetrium *hunc, contra ac Decessores nostri loco proxime cit. æstimasse videntur, vel ante Institutum a S. Francisco Ordinem floruisse, vel certe Franciscanum haud fuisse, persuadere queat, alia tamen, quæ* Demetrium *eremitam a Demetrio, per Gonzagam aliosque locis mox citt. memorato, distinctum esse* F *probant, occurrunt. Primo enim hic Mediolani seu in Insubria, ille vero in Albania est natus : secundo hic Franciscanorum Observantium Regulam fuit professus; ille vero sub Tertiariorum S. Francisci Instituto vitam eremiticam egit : tertio hic anno* 1459 *die* xxi *Aprilis; ille vero anno* 1491 *die* x *Octobris excessit e vivis; quarto hic prope Spoletum in Franciscana S. Catharinæ ecclesia, in summitate Montis-Luci sita; ille prope Spoletum itidem, sed in altera Franciscana S. Pauli ecclesia, haud procul a radice ejusdem Montis-Luci sita, jacet sepultus. Atque hæc quidem omnia Scriptores Monumentaque, quorum hodie in Vitis supra laudatis Jacobillus in margine meminit, dilucide docent : verum nihil adjungunt, quod publicum alterutrius* Demetrii *cultum, celebrem Urbani VIII bullam annis centum prægressum, sat certum efficiat.*

Jacobus a S. Petro, vulgo Samper, e Prædicatorum Ordine, ab Agarenis anno 1516 die x Octobris

A x Octobris in Catalonia pro Christo occisus, *hodie cum* Beati *titulo celebratur in Anno Dominicano a Lafon; verum, quod laudat, Cæsar-Augustani conventus, cujus* Jacobus *filius fuit, Martyrologium a tituto illo abstinet, idemque etiam facit in Dominicanis Martyribus Malpæus. Adhæc venerabilem istum Virum,qui non citius quam anno* 1516 *occubuit,centum annis ante celebrem Urbani VIII bullam, anno* 1625 *datam, cultu publico fuisse gavisum, nihil omnino probat; cum autem res sic habeat, locum ei inter Sanctos in Opere nostro non magis dare possumus, quam nonnullis aliis Viris, nonnullisque item Mulieribus, pietate præstantibus atque a Lafono pariter hodie,sed absque* Beatæ *aut* Beati *titulo, in Anns Dominicano relatis.*

Evantium archidiaconum Toletanum Toleti in Carpetania *hodie cum* Sancti *titulo in Martyrologio suo Hispano signat Tamayus; verum, præterquam quod* Evantium, *pro quo monumenta dumtaxat fictitia allegat, in Tabulis ecclesiasticis non reperiri ipsemet fateatur, nullum omnino cultus, qui ei defe-* B *ratur delatusve aliquando fuerit, affert indicium.*

SS. Flori et Marcelli *corpora, quæ e Romanis SS. Calisti et Calepodii cœmeteriis fuerant extracta Cameracumque transmissa,ibidem hodie solemnitate quam maxima anno* 1655, *ut libellus ea de re tunc editus penesque nos exstans fidem facit, per urbem fuerunt circumlata; verum cum de Sanctis hujusmodi nihil fere aliud, quam quod sanguinem pro Christo effuderint, habeatur compertum,de iis in Opere nostro,nisi singularis quæpiam ratio contrarium suaserit, agere non solemus.*

Gondisalvum Ordinis Cisterciensis in Bracarensi Portugalliæ archidiœcesi abbatem *in Menologio Cisterciensi Henriquez, in Sanctis ac Beatis Cisterciensibus Chalemotus, et in Menologio Benedictino Bucelinus hodie celebrant,idemque in Martyrologio Hispanico facit Tamayus,* Sanctum *etiam appellans, quem hi ac Sigismundus Alberti in expanso Sanctorum ac Beatorum Ordinis Cisterciensis Catalogo* Beati *dumtaxat titulo* C *condecorant. Ac monasterium quidem, cui* Gondisalvus *seu* Gundisalvus *præfuit,* Juniense, *si recte scribant, fuerit vocatum; verum Jongelinus in Abbatiarum Ordinis Cisterciensis Notitiis lib.* 6, *cap.* 33, *abbat.* 7 Buriense *pro* Juniensi *in Menologio Cisterciensi legendum affirmat. Jongelino porro in Annalibus Cisterciensibus favet Manrique, utpote ibidem ad annum* MCLX *cap.* 7 *monasterii* Bourensis *seu* Buriensis, *ac nuspiam* Juniensis *mentionem faciens; contra vero, cum Dacunha, Bracarensis in Portugallia seculo proxime elapso archiepiscopus, optime verosimiliter, qui archiepiscopatus sui monasteria appellarentur,habuerit perspectum, ac nihilominus monasterium, cui* Gondisalvus *præfuit,* Juniense *in Ecclesiastica seu de Archiepiscopis Bracarensibus Historia part.* 2, *cap.* 68 *appellet, haud parum sane illustrissimus hic scriptor laudatis hagiologis suffragatur. Ast quocumque demum modo monasterium istud sit vocandum,*Gondisalvum *præterea, quod huc* D *potissimum facit, quotannis ibidem officio ecclesiastico coli, Henriquez, Bucelinus et Tamayus in elogiis, quibus eum exornant, memoriæ produnt, idque in Ursariensi, in quo priusquam ad Juniense seu Buriense transivit, monanasticum institutum* Gondisalvus *fuit professus, Gallæciæ monasterio pariter fieri,loco supra cit.affirmat laudatus archiepiscopus, qui etiam,quamvis ipsemet* Beati *dumtaxat titulum* Gondisalvo *adscribat, eum tamen vocari* Sanctum *magnoque ad caput ejus venerandum,cum id certis anni diebus in monasterio Juniensi exponitur, accolarum concursu honorari,adjungit.Minime itaque,quin* Gondisalvus *cultu ecclesiastico gaudeat aut saltem olim fuerit gavisus, est dubitandum; ast quid, cum res ita habeat, hic statuamus? Notus est et alius Ordinis Cisterciensis abbas, nomine* Gondisalvus, *qui Azebeyrensi apud Gallæcos monasterio præfuit, atque ab Henriquezio, Chalemoto et Bucelino ad* VI *Junii diem, ad quem quoque Ordinis Cisterciensis Kalendario, Divione anno* 1617 *excuso, exstat insertus, annuntiatur; hunc autem ad diem* XIX *Julii, quo a Menardo etiam recolitur, inter Prætermissos recensuerunt decesso-* E *res nostri, simulque indicarunt fore, ut res tota de alterutrius vel utriusque jam memorati* Gondisalvi *sanctitate, miraculis et cultu hodie examinaretur. Atque hoc quidem pro viribus modo exsecutus,non id tantum, quod dixi, de* Gondisalvo *Juniensi seu Buriensi comperi, verum etiam qui vitæ sanctitate juxta ac miraculis exstiterit illustris; ast, cum eum anno demum* 1501 *excessisse e vivis Dacunha loco supra cit. scribat, nec addat, quandonam cultus, quo, ut jam monui, gaudere eum affirmat, initium acceperit, dubitari non immerito potest, an is jam ante annum* 1525 *fuerit inceptus ac proin an celebrem Urbani VIII bullam, anno* 1625 *datam, centum annis præcesserit; quod cum ita sit,in Opere nostro,nisi omnis prius ea de re dubitandi ratio fuerit sublata, de* Gondisalvo *Juniensi agere non possumus; quod autem ad* Gondisalvum *alterum seu Azebeyrensem jam spectat, ea quidem, quæ de hujus abbatis sanctitate et miraculis Henriquezius, Chalemotus et Bucelinus ad* VI *Junii diem memorant,non parum confir-* F *mari inveni ex ejus Epitaphio, quod in Annalibus Cisterciensibus ad annum* MCLXX, *cap.* 8, *num.* 13 *Manrique,itemque,sed nonnihil contractum, in Ecclesiastico de Castiliæ ecclesiis Theatro, tom.* I, *pag.* 9 *Davila recenset; ast, quamvis etiam Azebeyrensis, de quo hic, abbas anno* 1466 *obiisse in præfato Epitaphio dicatur, facileque adeo factum esse queat, ut cultus, quo quotannis Azebeyri, ut idem monumentum perhibet, Dominica* Quasi modo *seu prima post Pascha Gondisalvus gaudet, centum annis jam supra memoratam Urbani VIII bullam fuerit prægressus, de isthoc tamen Azebeyrensi Abbate in Opere nostro non agendum, Decessores nostri,optantes,ut tuta,priusquam id facerent, veros Ordinis Cisterciensis Sanctos ac Beatos a reliquis discernendi ratio a Cisterciensi aliquo assignaretur,loco supra cit. duxerunt; cum autem hæc ita habeant, talisque necdum ratio nobis fuerit suggesta,* necdum

A *necdum etiam nos de* Gondisalvo *Azebeyrensi ad præsentem diem, cum præterea nec hoc uspiam Fastis sacris exstet insertus, in Opere nostro inter Sanctos agendum arbitramur.*

SS. Taracus, Probus et Andronicus *martyres hodie iterum vel partim vel omnes recurrunt in Hieronymianis apographis; verum vide, quæ de illis ad diem præcedentem in Prætermissis sunt dicta.*

S. Galla vidua et martyr, *cujus corpus Roma Vercellenses in Italia Carmelitæ acceperunt, hodie abs his colitur cultave certe olim fuit. Ita e pag.* 233 *manuscripti, penes nos exstantis, quo suam Romæ anno* 1661 *moram reditumque in Belgium Papebrochius descripsit, intelligo. Verum hic decessor noster nihil omnino, unde Sancta ista satis innotescat, adjunxit, nec quidquam de ea aliunde habemus compertum.*

SS. Daniëlis, Samuëlis, Angeli, Donni, Leonis, Nicolai et Ugolini in Lusitaniam translatorum *hodie meminit Maurolycus. Nos de septem* B *hisce Ordinis Minorum Martyribus agemus ad diem, quo in Martyrologio Romano hodierno celebrantur,* XIII Octobris.

S. Geraldum abstinentia, sanctitate et miraculorum gloria clarum *hodie commemorant Dorgainus, Wionus, Ferrarius in generali suo Catalogo et Maurolycus; verum an recte eum vocant* monachum? *Cum Ferrarius et et Wionus in Annotatis, quæ* Geraldi *annuntiationi subnectunt, Equilini Catalogi lib.* 9 *cap.* 45 *citent, palam est, eos agere de* S. Geraldo, *qui in Auriliacensi, cujus comes seu toparcha erat, fundo monasterium exstruxit. Anne autem hic exstiterit monachus, definiendum erit ex ejus Vita, a S. Odone, secundo Cluniacensi abbate, litteris mandata. Hanc e Bibliotheca Cluniacensi, in qua a col.* 65 *recensetur, depromptam Gallicoque idiomate donatam D. Compaing, Savenensis in diœcesi Tolosana pastor, decimo quinto seculi hujus anno typis Auriliacensibus vulgavit; e præfatione autem, quam ei præmisit, credendum apparet,* Geraldum *e vita hac mortali, contra ac Equilinus statuit, ad immortalem transisse die, qua propterea de eo cum Bucelino aliisque* C *nonnullis hagiologis erit agendum,* XIII Octobris.

S. Germanus eremita, *qui in Arverniæ prioratu, abs illo nomen sortito, vitam eremiticam duxisse fertur, hodie ibidem coli in Ms., quæ penes nos exstat, notitia asseritur; ast cum pauca de Sancto illo hactenus habeamus comperta, futurumque forsan sit, ut temporis lapsu plura edoceamur, expedit enimvero, ut, seposita tantisper ista notitia, Mabillonium in Actis Benedictinis hic sequamur, ac proin ut de* S. Germano *non agamus ante diem, in quem cultus ejus ab* D *auctore illo ibidem Sæc.* 6, *part.* 2 *pag.* 109 *in notula, huic subjecta, differtur,* XVI Octobris.

S. Troësii abbatis, qui plenus dierum migravit ad Dominum, *memoria hodie Nivernis signatur in duobus Usuardinis apud Sollerium Auctariis, altero Victorino, reginæ Sueciæ altero; verum, cum hic Sanctus, qui aliter etiam* Trojecius, *Gallice* Troé, *vocatur, nobis hactenus parum sit notus, futurumque forsan Nivernensium hagiologorum opera sit, ut temporis lapsu notior evadat, præstat sane, ut de eo non agamus ante diem, quo a Castellano in Martyrologio Universali memoratur atque a Nivernensibus colitur,* XVII Octobris.

S. Picrius presbyter Alexandrinus *hodie a Maurolyco et Galesinio, itemque in Mrl. Germanico,* Canisii *vulgo dicto, et a Ferrario in Generali Sanctorum Catalogo celebratur; verum de eo agemus ad diem, quo in Martyrologium Romanum hodiernum est illatus,* IV Novembris.

S. Victoriam virginem martyrem *Marietta hodie refert in Tabula, Ecclesiasticæ suæ de* E *omnibus Hispaniæ Sanctis Historiæ præfixa; verum, cum hujus deinde lib.* 4, *cap.* 43, *ubi de sancta illa Virgine tractat, fuisse gladio in S. Ursulæ Sociarumque martyrum consortio obtruncatam, affirmet, sitque de hisce a nobis die* XXI *Octobris cum Martyrologio Romano hodierno agendum, tum forsan major de* S. Victoria *lux affulgebit, poteritque proinde, si id fiat, commodius de ea agi ad diem, quo, ut Marietta loco cit. docet, corpus ejus, Colonia Agrippina in Hispaniam advectum, in cathedrali Burgensi ecclesia honorifice fuit depositum,* X Novemb.

Patricianum episcopum *hodie in Scotia signat Ferrarius in generali Sanctoruum Catalogo, idemque etiam facit in Menologio Scotico Dempsterus, notis litterariis adjectis pro se citans Breviarium Scoticum et Hectorem Boëtium; verum, etsi quidem hic Scotorum historicus* Patricianum *episcopum impense laudet, eumque beatissimo fine quievisse, Hist. Scoticæ lib* 8 *sub finem affirmet, nihil tamen affert, unde elicias, eum cultu publico aut gaudere aut aliquando fuisse gavisum;* F *nec scio, quale sit Breviarium Scoticum, quod a Dempstero laudatur. Certe in Sanctorum, e Scotico Aberdonensi Breviario acceptorum, Catalogo Ms., qui penes nos exstat,* Patriciano *locus non est, ut vel hinc de publico ejus cultu saltem dubitari non immerito queat. Quod si tamen hunc forsan sufficienter quis probarit, de* Patriciano *agi poterit ad diem, quo a Camerario celebratur ut Sanctus,* XXVIII Novembris.

DE

AUCTORE J. B. P.

DE S. PINITO EPISCOPO

CNOSSI IN INSULA CRETA

SYLLOGE

Ætas et cultus.

CIRCA ANNUM CLXXXX. *Antiqua Sancti memoria apud Eusebium*

E*usebius Pamphilus lib.* 4 *Historiæ Ecclesiasticæ late prosequitur, quæ sub imperio, M. Aurelii Antonini cum fratre suo L. Ælio Vero regnantis, id est, ab anno* 160 *ad annum* 180, *evenerunt memoratu digna; et cap.* 21 *de Scriptoribus Ecclesiasticis, qui tunc floruerunt, ista habet:* Iisdem temporibus in Ecclesia floruit Hegesippus, *de quo egimus* VII *Aprilis,* et Dionysius Corinthiorum episcopus, B *cujus virtutes et Acta elucubrata sunt in nostro Opere ad diem* VIII *Aprilis,* Pinytus quoque Cretensium episcopus, Philippus prætcrea et Apolliuaris ac Melito : Misanus etiam et Modestus, ac potissimum Iræneus *. Quorum omnium libri, sinceram Apostolicæ traditionis ac veræ fidei doctrinam continentes, ad nos usque pervenerunt. *Sequentibus capitibus de singulis seorsum agit Eusebius, ac cap.* 23, *ubi de S. Dionysii epistolis tractat, has inter unam ad* S. Piuitum *Cnossi episcopum missam, hujusque ad S. Dionysium responsum recenset, cujus verba hic transcribo:* Iu eodem volumine continetur etiam epistola ad Gnossios, in qua Pinytum ecclesiæ illius episcopum monet, ne grave onus castitatis fratrum cervicibus tamquam necessarium imponat, sed ejus, quæ in plerisque hominibus inest, infirmitatis rationem habeat. Cui epistolæ respondens postea Pinytus, admiratioue quidem ac laudibus effert inprimis Dionysium; sed tamen hortatur, ut solidiorem cibum tandem impertiat, et, transmissis iterum perfectioris doctrinæ litteris, plebem sibi com missam alere velit : ne forte lacteis sermonibus perpetuo inuutriti homines, iu infantili quadam disciplina paulatim consenescant. Quæ quidem epistola et rectam Pinyti fidem et sollicitudinem de profectu plebis ipsi commissæ, eloquentiam quoque et peritiam rerum diviuarum, velut tabella quadam picta, egregie commoustrat.

* Irenæus

2 *Hunc sanctum Cnossiæ urbis, quondam regiæ (de qua videndus Strabo Geographiæ lib.* 10) *nunc destructæ, Antistitem ad diem* X *Octobris martyrologi celebrant, ac inprimis Romanum parvum Martyrologium, cujus annuntiationem hic accipe:* Iu Creta, Piuyti inter episcopos nobilissimi. *Cum eodem fere elogio ejus indicavere natalem Ado et Usuardus. In Martyrologio vero hodierno Romano exornatur hoc encomio :* In Creta insula beati Piniti inter episcopos nobilissimi; hic Gnossiæ urbis Episcopus sub Marco Antonino Vero et Lucio Aurelio Commodo floruit, et in scriptis suis, velut in quodam speculo, viventem sui reliquit imaginem. E *Quæ phrasi simili aut aliquantum alia referuntur apud Maurolycum, Felicium, Ghinium, Galesinium, Canisium et in nonnullis Mss. Atque hæc pauca de Sancto nostro potui reperire : reliqua vero, quæ nobilissimum Gnossi Præsulem scripsisse, tradunt Eusebius et jam laudati martyrologi, inter deperdita recensentur.*

et martyrologi.

C F

DE SS. EUSEBIO, ERACLIO

DIONYSIO, SEPTIMO SEU SEPTIMA

AUT SEPTIMIA, SECUNDA ET SALSA MM.

IN AFRICA.

C. B.

EX MARTYROLOGIIS.

SEC. I AUT ALIQUO E TRIBUS SEQQ. *Sancti, qui, etsi etiam heri annuntiati, ad hunc diem spectant,*

S*ex Martyres, in titulo hic propositi, qui omnes hodie, si* Septimum *seu* Septimam *aut* Septimiam *exceperis in, Epternacensi apud Florentinium Hieronymiano apographo absque aliis, de quibus infra sumus acturi, incerti loci Martyribus annuntiantur, heri etiam, hisee additis, nec* Septima *seu* Septimo *omisso, in eodem Epternacensi apographo ita recensentur:* Africæ *(alia Hieronymiana apographa habent* In Africa) Eusebi, Eradi, Dionysii, Septimæ, Secundæ, Salsæ. *Ast, cum in omnibus prorsus aliis Hieronymianis Fastis, a quibus Martyres isti aut partim aut omnes referuntur, hodie dumtaxat id fiat, heri eos, uti etiam*

AUCTORE C. B.

iam jam dictos, cum et hi in omnibus aliis Hieronymianis Fastis aut partim aut omnes hodie dumtaxat referantur, loci incerti Martyres loco non suo in Epternacensi apographo memorari atque ad hunc diem pertinere, Florentinius in Notis recte observat. Atque id quidem certum apparet, uti etiam non tantum Dionysium, qui in omnibus Hieronymianis codicibus non contractis hodie signatur, verum etiam Eusebium hodiernis Africanis Martyribus in Epternacensi apographo recte accenseri; etsi enim hic nec in majori quod Florentinius in Notis suppeditat, Corbeiensi apographo, nec in vetustissimo apud Dacherium, quod S. Hieronymi nomine insignitur, Martyrologio inveniatur, in ipso tamen etiam Hieronymiano Florentinii textu, in Gellonensi apud Dacherium apographo ac denique apud Marteneum tom. 3 Anecdot in Martyrologio, annis circiter mille sub S. Hieronymi nomine compacto, reliquis omnibus, de quibus hic, Martyribus, veluti horum dux et antesignanus, præponitur.

partimque aliter in Florentinii textu, aliter in Epternacensi apographo efferuntur,

2 *At vero in dicto Florentinii textu legitur:* In Africa Eusebii, Eraclii, Dionisi, Septimi, Sciendi, Salsi; *hinc autem dubitari potest, primo quidem an cum hoc Hieronymiano apographo* Eraclius, *an contra cum Epternacensi* Eradius *vocandus sit, qui secundo hic numeratur inter Martyres Africanos loco; deinde vero, virilisne, an contra feminei sexus, qui tres horum posteriores sunt, aliterque in Epternacensi apographo, quam in Florentinii textu scribuntur, exstiterint. Ast cum figura, quæ ex littera* l, *inferne cum littera* c *conjuncta, exsurgit, ad figuram litteræ* d *quam proxime accedat, facillime fieri potest, ut littera* d *seu potius hujus partes, si inferne haud satis connectantur, pro litteris* c *et* l, *aut contra ul hæ, si inferne altera cum altera propemodum conjungatur, pro littera* d *accipiantur; postremum autem, quod nominis* Heraclii *seu* Eraclii *littera* l *in Ms., quod librarius describebat, inferne cum littera* c *propemodum esset conjuncta, fuerit verosimillime hic factum. Ita autumo, non tantum quod* Heraclii *nomen admodum vulgare sit, verum etiam, ac præsertim quidem, quod in plerisque Hieronymianis apographis, ab Epternacensi distinctis, non* C Eradi *seu* Eradii, *sed* Eracli *seu* Heraclii *legatur. Hinc porro jam fit, ut, cum pariter in plerisque Hieronymianis codicibus, non* Sciendi *et* Salsi, *ut in relato Florentinii textu fit, sed* Secundæ *et* Salsæ *legatur, nominibus hisce non viros, sed mulieres designari opiner, utque præterea, cum* Septimi *non minus sæpe, quam* Septimæ *aut* Septimiæ *in Hieronymianis codicibus occurrat, nondum etiam, re licet studiose discussa, virne, an mulier nomine isto designetur, determinare queam, meumque idcirco de modo, quo id exarandum sit, dubium in titulo indicarim.*

contractioribus etiam Hieronymianis aliisque recentioribus

3 *Atque hæc ex Hieronymianis apographis non contractis jam dicta de sexu nominibusque Africanorum nostrorum Martyrum sufficiant. Aliquot porro ex his in contractioribus etiam apud Sollerium codicibus inveniuntur. In Richenoviensi quinque sic memorantur:* In Africa Eusebii, Eraclii, Dionisii, Secundæ, Septimi. *In Augustano itemque in Labbeano quatuor* D *dumtaxat recensentur, sed iis, quod et in supra laudatis Gellonensi apud Dacherium et vetustissimo apud Marteneum Martyrologiis fit, mox duo tresve adduntur alii, e sequenti in codicibus non contractis classe perperam accepti, vocibus interim* et alibi, *quæ in hisce post Martyres nostros reperiuntur, hosque seorsum ab aliis, qui sequuntur, passos indicant, omissis. Ceterum, ut jam adductis codicibus contractioribus breviorem etiam, qui et ipse a Sollerio exhibetur, Corbeiensem adjungam, in hoc ita habetur:* In Africa Eradi, Dionysii, Septimiæ. *De omnibus porro et singulis hisce tribus, imo et de aliis itidem tribus supra memoratis Africanis Martyribus silent omnes, qui* VIII *et* XI *seculo floruerunt, martyrologi; at non similiter omnes, qui aliqua deinde horum Martyrologiis addidere. Apud nos ante tom. 2 Martii in Barberiniano Bedæ Auctario legitur:* In Africa natale SS. Eusebii, Eraclii, Dionysii. *Accedit Additionum soluta oratione ad Wandelbertum auctor. Hic sic habet:* In Africa Eusebii, Heracli. *Grevenus et qui Florarium nostrum Ms. concinnavit, duos hosce Martyres pariter memorant; sed et ipsi, eadem, quam mox carpsi, agendi ratione servata, perperam cum eis* E *conjungunt S. Venustum, alterius classis martyrem, continuo cum aliis, ad hanc spectantibus, infra hic dandum.*

Fastis sacris partim exstant inserti.

4 *Atque ita quidem duo hi hagiologi; Galesinius porro, qui hic denique etiam memorandus venit, annuntiationem adhibet hujusmodi:* In Africa sanctorum martyrum Euboraci, Eusebii, Sereni et Probi; *ita autem non unum dumtaxat, ut isti, sed duos alterius classis Martyres, quorum alter Probus cum Tharaco et Andronico in Cilicia, alter Serenus, cum pluribus aliis, ut mox infra videbimus, loco incerto est passus, cum duobus classis, de qua hic agimus, Martyribus* Heraclio *et* Eusebio, *aut certe cum horum posteriori perperam pariter conjungit. Ac primum quidem fecerit, si pro* Heraclio *seu* Eraclio, *ut Florentinius in Notis suis suspicatus est,* Euboracum *corrupte exararit, postremum vero, si forsan, cum vel ipse vel alius, quem ipse deinde fuerit secutus, sequentia isthæc verba,* S. Paulini episcopi Eboraci, Eusebii, Sereni et Probi, *in Hieronymiano quopiam apographo legisset, nomen* F Eboraci *seu* Euboraci, *quo ibidem designantur notissima Angliæ civitas, per errorem seu debilæ attentionis defectum, uti illos, qui S. Paulini, Eboracensis in Anglia archiepiscopi, annuntiationi Eubrachii confessoris memoriam in Usuardinis aliquot apud Sollerium auctariis adjecerunt, certo fecisse, in hodiernis Prætermissis jam vidimus, pro nomine martyris acceperit, huncque una cum Sereno et Probo, quod eos cum martyre Africano* Eusebio *conjungi videret, in Africa signarit. Utut sit, plura, quæ de sex nostris Africanis Martyribus dicam, haud invenio, cumque etiam præ monumentorum, quæ de iis tractent, penuria ne determinatum quidem, quo passi sint, seculum assignare queam, hinc supra in margine Sec.* I *aut aliquo e tribus seqq. adscripsi.*

DE

AUCTORE C. B.

DE SS. CAITIO, QUINTASIO

SEPTIMINO SEU SEPTIMO, VENUSTO, BEATO, SECUNDO

DONATO, SERENO, CRESCENTIO

NICETIO, VITALE SEU NATALE, FIRMINO

ERACLIO SEU HERACLIO, ET EUSEBIO MM.

EX MARTYROLOGIIS ET ANTIQUISSIMO KALENDARIO CARTHAGINENSI.

SEC. INCERTO.

Sancti, in quorum annuntiatione ab Hieronymianis hic memoratis Epternacense

Corbeiense apud Florentinium in Notis Hieronymianum apographum hodie post sex, de quibus jam actum, Africanos martyres duo isthæc vocabula Et alibi, quibus non eodem, quo hi, loco passi esse, quos subdit, Martyres alii indicantur, mox ponit ac ita prosequitur: Caiti, Quintasi, Septimi, Venusti, Beati, Secundi, Donati, Sereni, Crescenti, Taraci, Probi, Andronici, Niceti, Natalis, Firmini, Heracli, Cassi, Eusebi, Florenti, Victoris. Corbeiensi ad amussim consonat vetustissimum apud Dacherium, quod S. Hieronymi nomine insignitur, Martyrologium. Nec abs hoc et Corbeiensi Florentinii textus seu Lucense apographum, si modicum quantum ad modum, quo nomina aliquot aliter in hoc, quam in illis, efferuntur, discrimen exceperis, multum dissentit, utpote post Martyres in Africa annuntiatos sic habens: Et alibi Caiti. Quintasi. Septimini. Venusti. Beati. Secundi. Donati. Serene. Criscenti. Taraci. Probi. Andronici. Niceti. Vitalis. Firmini. Eracli. Cassi. Eusebi. Florenti. Victoris. Ast Epternacense antiquissimum a tribus hisce jam adductis apographis nonnihil discrepat: præterquam enim quod Martyrum incerti loci classem, quam hæc hodie annuntiationibus modo datis memorant, perperam heri, ut mox in Martyribus Africanis C monui, recenseat, Probum, qui in illis annuntiationibus Andronico præponitur, omittit, Victorique, qui in iisdem annuntiationibus locum ultimum occupat, Jocundum substituit; qua quidem in re hic illud, quod solum sit, sequendum haud duxi.

discrepat, ob rationem hic allegatam seorsum ab aliis dantur,

2 Adhæc has voces et alibi post Eraclium repetit, itaque martyres, quos mox subdit, non eodem, quo idem Eraclius cum aliis ei præmissis martyribus, passos esse loco, significat. Neque vero postremo hoc in capite carpendum videtur. Utut tamen sit, certe equidem e Martyribus, quos Eraclio præmittit, duo ut minimum, Tarachus nimirum et Andronicus, alio prorsus loco, quam Cassius et Florentius, quos eidem Eraclio subjungit, sunt passi. Hi enim, uti infra hoc ipso die in Martyribus, Coloniæ Agrippinæ et in ejus vicinia passis, videbitur, una cum Victore in Germania; illi vero seu Tarachus et Andronicus, uti ex eorum Actis, ad diem proxime sequentem, quo in Martyrologio Romano memorantur, Operi nostro inserendis, constat, una cum Probo in Cilicia vitæ suæ cursum, fuso pro Christo sanguine, consummarunt. Hinc porro jam consequitur, ut, quibus locis sex illi martyres, Tarachus videlicet, Probus, Andronicus, Cassius, Flo- E rentius et Victor, passi sint, habeamus compertum: cum autem id ita sit, locumque contra, quo Martyres quatuordecim, supra in titulo propositi, martyrium subierint, penitus ignoremus, vel idcirco de hisce solis, utpote distinctam incerti loci Martyrum classem, quæ propterea nec sex illos, utut cum istis quatuordecim in Florentinii textu, in vetustissimo Dacherii et in Corbeiensi apographo conjunctos, complectatur, constituentibus, seorsum hic agimus. Ast ut plerumque alias, dum de Martyribus, sola fere Hieronymianorum codicum ope notis, tractatur, evenire solet, ita etiam hic, quæ de quatuordecim nostris Martyribus dicamus, ægre invenimus.

nonnullisque de modo, quo vocandi sint aliqui, præmissis,

3 Etenim eorum martyrii non tantum palæstra, sed et epocha in obscuro est, tantumque abest, ut, quæ gesserunt, vel utcumque sint nota, ut ne modus quidem, quo quorumdam efferenda sint nomina, sat certo innotescat. Interim, etsi Nicetæ et Firminæ in Epternacensi Hieronymiano apographo legatur, aliis tamen, in quibus Niceti et Firmini invenitur, Hieronymianis omnibus apographis potius, quam uni Epternacensi, adhærendum putavi; quamvis autem Serene seu Serenæ non tantum in Epternacensi, sed et in Gellonensi F apud Dacherium apographo ac in ipso Florentinii textu occurrat, alia tamen, in quibus Sereni habetur, Hieronymiana apographa numero plura sunt nec autoritate inferiora, hincque ea, quibus etiam Galesinius et additiones, soluta oratione ad Wandelbertum factæ, suffragantur, sic sum secutus, ut duorum simul Martyrum, quorum alter tertium, alter undecimum quatuordecim inter, de quibus hic agimus, locum obtinet, nomina in titulo sub disjunctione expresserim, quod, quamvis quidem e geminis modis, quorum altero Septiminus et Vitalis, altero Septimus et Natalis duo isti Martyres vocantur, prior in Florentinii textu et in Epternacensi apographo fundetur, posterior tamen haustus sit e Corbeiensi apographo et vetustissimo apud Dacherium S. Hieronymi nomine insignito Martyrologio, quæ Epternacensi et

AUCTORE C. B.

Florentinii textui auctoritate et pondere vix cedunt. Hodie quidem Vitalis *in aliquot Kalendariis etiam legitur, sed hæc tantæ auctoritatis non sunt, ut propterea Hieronymianos codices, in quibus* Natalis *scribitur, mendi insimulem, aliisque, in quibus habetur* Vitalis, *certo standum affirmem.*

Fasti alii, quibus partim sunt inscripti,

4 *Aliter loquendum censerem, si præterea, ut in duobus præfatis Hieronymianis apographis non contractis, ita etiam in aliquot contractis scriberetur* Vitalis; *verum hæc* Vitalem *seu* Natalem *nuspiam memorant, omissoque etiam* Septimino *seu* Septimo, *e quatuordecim nostris Martyribus paucos tantummodo recensent, Morbacense nimirum, quod apud Marteneum tom.* 3 *Anecdot. exstat, solum memorat* Serenum; *Augustanum autem apud Sollerium itemque Labbeanum, cum* Sereno *non nisi adhuc unum,* Venustum *videlicet, Africanis aliquot Martyribus, de quibus supra egimus, perperam immixtum, proponit, iisque, quod apud eumdem etiam Sollerium reperitur, Richenoviense, utut hic reliquis omnibus contractis copiosius, quatuor tantummodo alios,* Beatum *nempe,* Secundum, Donatum, *et*
B Crescentium, *adjungit. Atque ita quidem Hieronymiana omnia apographa tum contracta, tum alia, quæ vel de uno e Martyribus, ad hanc, de qua hic agimus, classem spectantibus, loqui comperi, modo enumeravi; quod autem ad Bedam, Adonem aliosque, qui seculo* VIII *aut* IX *floruerunt, martyrologos jam pertinet, hi de nostris illis omnibus incerti loci Martyribus altum silent: at non itidem omnes, qui Martyrologia, abs illis contexta, post auxerunt.*

recensentur, addito etiam Carthaginensi Kalendario,

5 *Certe apud nos ante tom.* 2 *Martii in Atrebatensi et Tornacensi Bedæ auctariis duo saltem ex illis,* Venustus *nimirum et* Crescentius, *utut Africæ horum palæstra perperam adscripta, una cum S. Victore, alterius classis martyre, memorantur hoc modo :* In Africa natale SS. Venusti, Crescenti *et* S. Victoris martyris. *Accedunt Additiones ad Wandelbertum, soluta oratione factæ. Harum auctor statim atque Eusebium et Heraclium in Africa annuntiavit, subjungit :* Et alibi Sereni et Crescenti, *itaque simul binos hosce Martyres, non in Africa, sed alio in loco fuisse coronatos, cum Hieronymianis melioris notæ codicibus recte indicat. Grevenus et Florarii nostri Ms. auctor*
C *e quatuordecim nostris Martyribus saltem unum,* Venustum *nempe, qui hosce inter quartus censetur, hodie etiam commemorant; ast eum, utpote quem ab Eusebio et Eraclio, quos in Africa signant, vocibus* et alibi *interjectis haud sejungant, Africanum cum duobus supra relatis Hieronymianis codicibus contractis, Augustano nimirum et Labbeano, perperam faciunt. Duobus hisce recentioribus hagiologis addendus adhuc est Galesinius. Hic quidem non* Venustum, *sed pariter saltem unum e nostris Martyribus,* Serenum *nempe, qui octavum hosce inter locum tenet, hodie etiam celebrat, etsi interim eum et ipse eodem modo, quo illi* Venustum, *Africanum perperam faciat. A Martyrologiis, quibus hactenus inhæsimus, veniamus modo ad antiquissimum ecclesiæ Carthaginensis Kalendarium.*

6 *Id, quod Mabillonius Observationibus a se illustratum tom.* 3 *Veterum Analect. editionis anni* 1682 *publici juris fecit, ac seculo septimo antiquius sub earum initium pronunciavit, sic habet :* VI Id. Oct. sancti Quintasi; *in hunc autem monumenti istius certe vetustissimi locum laudatus Mabillonius sic observat :* In eodem Hieronymi Martyrologio, *vetustissimo scilicet Dacherii, in quo, ut statim dixit,* III Kal. Octob. *habetur :* " Et alibi Januarii, Sosii " etc. " VI Id. Octob. notatur inter alios Quintasius hoc modo : " In Africa Æraclii, Dionysii, etc. Et alibi Caiti, Quintasi etc, " cujus dies huic loco respondere videtur. *Ita ille, sibi nimirum* Quintasum *seu* Quintasium, *Kalendario Carthaginensi hodie inscriptum, cum* Quintasio, *quem hodie pariter vetustissimum Dacherii aliaque, ut supra vidimus, Hieronymiana apographa non contracta celebrant, unum atque eumdem videri, non obscure indicans. Et vero, quod Mabillonio hac in re visum est, mihi etiam verosimillimum, imo prope certum, apparet; ut vix ac ne vix quidem ambigendum putem, quin etiam unus saltem e quatuordecim nostris loci incerti Martyribus in antiquissimo, de quo hic nobis sermo, Kalendario hodie memoretur. Nec obstat, quod Hieronymiana apographa* Quintasium, *quem celebrant, alio loco, quam in Africa, passum prodant; neque enim Kalendarium Carthaginense vel Quintasii, quem memorat, palæstram* E *in Africa collocat, vel solos Martyres, ibidem passos, commemorat.*

cui insertus est Quintasius, a nostro vero, simillime haud diversus.

7 *Quod si itaque, quæ ad Quintasium, Kalendario Carthaginensi hodie inscriptum, spectant, noverimus, ea simul, quæ ad* Quintasium (Quintisium *legit solum Epternacense*) *vetustissimo Dacherii aliisque supra relatis Hieronymianis apographis hodie insertum, pertinent, nos habere comperta, vix non indubitanter poterimus asserere. Atque hinc quidem modo non inepte sic argueris : Dictum ecclesiæ Carthaginensis Kalendarium hunc præfert titulum :* Hic continentur dies natalitiorum Martyrum, et depositiones episcoporum, quos ecclesia Cartagenis anniversaria celebrant;* *cum autem, uti hinc nemo non concludet, Kalendarii Carthaginensis Quintasius cultu seu festo annuo celebratus ab ecclesia Carthaginensi fuerit, consectarium fit, ut verosimillime eumdem etiam in hac honorem Hieronymianorum* Quintasius, *utpote a Kalendarii Carthaginensis Quintasio verosimillime, ut dixi, haud diversus, fuerit adeptus. Verum quis posterior hic Quintasius? Mabillonius post verba, supra ex ipso huc transcripta, ita* F *prosequitur :* Epistolæ Patrum Arelatensium, Silvestro Papæ datæ, complures subscribunt episcopi, quos inter non paucos ex Africa istuc convenisse, non dubium. His Quintasius accensetur, cujus sedes nobis incognita. Adhæc inter Mauritaniæ Cæsariensis episcopos, qui cum ceteris ab Hunnerico Carthaginem acciti sunt, Quintasius Mutecitanus locum habet.

Eum ex episcopis homonymis, quos memorat, alterutrum

* Carthaginensis annuatim celebrat

8 *Mabillonius ergo, uti ex his ejus verbis apparet, propendet, ut credat, Quintasium, Kalendario Carthaginensi hodie inscriptum, ac proin etiam* Quintasium, *in Hieronymianis apographis hodie pariter memoratum, alterutrum ex episcopis, quos hic memorat, exstitisse. Neque vero prorsus immerito scriptorem illum ita animo affectum pronuntiare ausim. Etsi enim in Carthaginensi, de quo hic, Kalendario præter episcopos, quos pro martyribus accipere præpositum iis* Depositionis *nomen haud cogit, non alii, quam Martyres, ut Kalendario isti præfixus*

suspicatur Mabillonius: quam quidem suspicionem merito, utili

A *fixus moxque huc transcriptus titulus suadet, memorare videantur, ibidem tamen martyris nomen non tantum pro stricti nominis Martyribus, qui tormentis sibi pro fide inflictis sunt immortui, sed etiam pro iis, qui tormentis pro fide diu toleratis superstites in pace tandem quievere, accipitur, uti vel ex Felice Nolano, eidem Martyrologio ac Romano hodierno ad* XIX *Kalendas Februarii inscripto, qui certe, uti ad hunc diem in Opere nostro videre licet, tormentis sibi inflictis immortuus haud est, manifestum evadit. Jam vero, cum res ita habeat, est sane, cur merito, an Kalendarii Carthaginensis seu Hieroymianorum* Quintasius *cum alterutro ex episcopis homonymis, supra a Mabillonio memoratis, unus idemque haud sit, revocari saltem queat in dubium.*

adducta suadent,

9 *Etenim, etsi quidem Patrum Aretatensium epistola, Silvestro I Papæ data, cui cum aliis, ut Mabillonius ait, Quintasius, ignotæ sedis episcopus, subscripsit, anno* 314, *uti e Pagii in Baronium ad hunc annum Critica nemo non colliget, fuerit conscripta, nec post annum* 313, *quod tum diu pace gavisa fuerit Ecclesia, passum esse hunc episcopum, verosimile sit, fieri tamen potest, ut, Ecclesiam paulo ante id tempus Diocletiano ac Maximiano persequentibus, non paucas pro fide ærumnas pertulerit, iisque diu ac patienter toleratis superstes, post pacem Ecclesiæ redditam beato fine migrarit ad Dominum. Quod autem ad Quintasium, Mutecitanum episcopum, jam spectat, nec hunc invenio vitam terminasse martyrio, seu tormentis, quibus sit immortuus; verum, cum Catholicis Africæ episcopis, qui, ut Persecutionis Wandalicæ lib.* 4 *Victor Vitensis refert, ab Hunnerico, Wandalorum rege, acciti, Carthaginem pro reddenda fidei suæ ratione anno* 484 *venere, in Provinciarum et Civitatum Africæ Notitia accenseatur, fieri potest, ut etiam inter horum quadraginta sex, qui, eodem Victore teste, in Corsicam relegati tum fuerunt, locum habuerit, ibidemque post multas ærumnas, pro fide toleratas, diem extremum clauserit.*

B

10 *Cum itaque, uti e jam dictis consequitur, factum esse queat, ut pro Martyribus, nomine isthoc in strictiori significatione haud accepto, habiti ab ecclesia Carthaginensi fuerint ambo episcopi, a Mabillonio supra memorati, enimvero, an horum alteruter non exstiterit S. Quintasius, Carthaginensi Katendario hodie velut martyr inscriptus, dubitari non immerito potest. Ac ego quidem magis propendeo, ut de posteriori potius, quam de priori e duobus dictis episcopis dubium illud moveri posse opiner, quod, cum ille facile in Corsica, uti e jam dictis pronum est colligere, obiisse queat, haud difficulter isthæc opinio possit componi cum altera, qua Kalendarii Carthaginensis Quintasium, unum atque eumdem puto cum Hieronymianorum apographorum* Quintasio, *qui alibi, quam in Africa, in hisce signatur. Ast erit fortassis etiam, qui idem dubium de Quintasio, incertæ sedis episcopo, moveri potius posse contendat, tum quod nihil omnino, quo minus hic alibi quoque quam in Africa passus seu mortuus credatur, impediat, tum quod* Quintasius *aliique incerti loci Martyres, qui cum eo hodie in antiquissimo apud Dacherium, quod S. Hieronymi nomine insignitur, Martyrologio supra plus semel jam laudato annuntiantur, prima huic manu, ut Ruinartius in suis in Africanæ ecclesiæ Notitiam Observationibus pag.* 365 *indicat, videantur fuisse inscripti, recentiorque sit Quintasius Mutecitanus, quam ut id in ipso locum habuisse facile credatur.*

C

AUCTORE C. B.

concepisse videtur; ast cum certo vera haud sit, tempus, quo Quintasius

E

11 *Utut res habeat, tempus equidem, quo Hieronymianorum* Quintasius, *utpote a Katendarii Carthaginensis Quintasio, verosimillime, ut dictum est, haud diversus, mortuus sit aut passus, sat prope e tempore, quo secundum jam dicta præfati duo episcopi floruerint, determinari modo hic posset, si horum alterutrum non tantum existere potuisse, quod e jam dictis consequitur, sed et re etiam ipsa exstitisse Kalendarii Carthaginensis Quintasium, solide ac certo probari alicunde posset. Verum, cum id fieri haud queat, nihilque obstet, quo minus Quintasius alius, qui et Kalendario Carthaginensi et Hieronymianis apographis, pro Christo fuso alibi quam in Africa sanguine, meruerit inscribi, seculo* I *aut aliquo e tribus seqq. existere potuisse credatur,* Quintasii *nostri non magis, quam aliorum tredecim, quos cum eo hic dedimus, martyrum passionem seu obitum determinato seculo ausim innectere, hincque supra in margine* Seculo incerto *adscripsi.*

et qui cum eo hic dantur, passi sint, manet incertum.

F

AUCTORE C. B.

DE SS. GEREONE ET ALIIS CCCXVIII

DE SS. VICTORE EJUSQUE SOCIIS

ITEM DE SS. CASSIO, FLORENTIO ET PLURIBUS

ALIIS MARTYRIBUS

COLONIÆ AGRIPPINÆ ET IN EJUS VICINIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Palæstræ diversæ, quas Sancti nacti sunt; cur de hisce omnibus simul hic agatur, et qualia sint, quæ edituri sumus, eorum Acta.

E

B — SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO. S. Gereon et Socii Coloniæ Agrippinæ,

Martyres, in titulo hic propositi, qui an omnes exstiterint Thebæi, infra examinabitur, difficultates sane, ut hodie in Usuardo, a se illustrato, Sollerius observat, offerunt perquam implexas. Ut igitur in hisce utcumque enodandis ratione et via, ut convenit, procedam, de tribus diversis ad Rhenum urbibus, quarum quamque aliqui ex illis glorioso pro fide certamine illustrarunt, nonnulla præmitto. Primum hasce inter locum tenet Colonia Agrippina, omnibus passim adeo nota ac in Opere nostro, adductis, quæ ad illam illustrandam facerent, notitiis, tam sæpe memorata, ut necesse non sit, hic plura afferre, quo lectori notior evadat. Ibi porro SS. Gereonis *Sociorumque ejus trecentorum decem et octo palæstra a Floro, Adone, Usuardo et aliis plerisque martyrologis hodie signatur, nec his, quibus etiam Martyrologium Romanum hodiernum consentit, refragandum apparet. Etsi enim campi, quos* Gereon *Sociique ejus fuso pro Christo sanguine, ut traditio juxta ac horum* C *Acta num.* 14 *perhibent, rigarunt, intra ipsammet Coloniam siti haud sint, adeo tamen civitati celeberrimæ sunt vicini, ut, quod gestum in illis fuit, fuisse quodammodo in hac gestum reputari queat. Adhæc locus, quo, ut infra videbimus, sanctissimi isti Martyres, statim a martyrio in puteum projecti, sepulturam post nacti sunt, magnificaque modo ecclesia, a* S. Gereone *nomen sortita, conspicitur, haud procul a loco, quo sunt passi, fuit remotus, Coloniensibusque mœnibus nunc includitur. Hæc ex infra dicendis magis illucescent.*

S. Victor et Socii in Sanctensi, quod inde etiam, non vero,

2 *Ad alteram modo e tribus hic memorandis urbibus, ad quam* S. Victor *ejusque Socii martyrio coronati sunt, progrediamur. Hanc, quæ ab incolis* Sauteu *seu* Zanten *vocatur, Latine* eruditi Sanctos, vulgus Xantem appellat. *Ita in suis in Fortunati lib.* 2 *Notis pag.* 45 *Browerus; ex illa autem, quam, ut, ait, Sanctensi oppido vulgus tribuit, appellatione ortum reor, ut quidam medio ævo aut nonnihil serius, qui præpostero antiquitatis amore abrepti vel ab ipsismet Troianis, in Germaniam post Troiæ excidium appulsis, vel certe a Francis, origine, ut fabula ferebat, Troianis, conditum fuisse Sanctense oppidum, temere credebant, nomen huic* Xanti, *cum* Troia Minor *in majoris excisæ memoriam nuncupatum primo a suis conditoribus fuisset, inditum post fuisse, perperam existimarint, a fluvio quodam, qui, ut comminiscebantur,* Xautus, *nomenclatione a cognomini Troados fluvio accepta, vocatus fuisset, oppidumque Sanctense olim alluisset. Otto Frisingensis, qui seculo* XII *floruit, in Chronico suo lib.* 3, *cap.* 45 *sic scribit:* Victorem etiam cum CCCLX in urbe Troia, quæ nunc Xantis dicitur, interemerunt. *Nec ab hoc chronographo hodie in Martyrologio suo dissentit Grevenus, utpote* Victorem apud Troiam, quæ nunc *(verba ejus sunt)* Xanctis dicitur, *passum affirmans; id autem, quod jam dixi, sese existimasse, Adolphus, dux Cliviæ, qui Ms. Sanctense, hic infra pluribus memorandum, seculo* XV *concinnavit, luculentissime omnium prodit.*

3 *Etenim nonnulla primum, jam ab aliis conficta, de Priamo Juniore, Priami Magni Troianorum regis nepote, ejusque post Troianum excidium in Italiam, indeque, transmissis Alpibus, in Germaniam ad partes, Rheno vicinas, adventu in ista lucubratione sua præfatus, ita deinde in hac pag.* 18 *de eodem Juniore Priamo loquitur:* Civitatem prægrandem ædificavit, quam Troiam Minorem, quæ nunc Xanctis a quodam fluvio ibidem quondam circumfluente dicitur, nuncupavit. *Joannes Michael vonder Ketten, monasterii S. Mariæ Floris Ordinis S. Birgittæ intra Calcariam Prior, infra adhuc memorandus, in epistola, ad Papebrochium anno* 1692 *die* 7 *Maii scripta, ita fere quantum ad substantiam memorat. Apud Virgilium lib. Æneid. sequentibus hisce versibus:* — ut Sanctenses quidam putasse videntur, — F

Procedo et parvam Troiam simulataque magnis
Pergama et arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ,

Æneas, cum in Epirum ad Helenum, qui ibidem urbi, a se post Troiæ excidium conditæ, Troiæ Parvæ *fluvioque præterfluenti* Xanthi *nomen indiderat, appulisset, loquens inducitur; illos autem cum Sanctenses quidam antiqui, qui Francorum a Troianis originem credebant, legissent,*

A *legissent, occasionem hinc, ut suspicor, arripuere dicendi seu potius comminiscendi, oppidum suum vocari* Xanthum, *quod a Troianis fuisset conditum, quodque, cum hi illud* Troiam Minorem *fluviumque præterfluentem vocassent* Xanthum, *factum tandem temporis lapsu esset, ut a fluvio illo oppidum, priori nomine antiquato, nomenclationem accepisset* Xanthi.

a Xantho fluvio, qui id aliquando alluerit,

4 *Ita ille; verum quidquid sit de suspicione, quam vir de Museo nostro plus semel bene meritus hic suggerit, fluvius equidem, nomine* Xanctis *seu* Xanthus, *qui undis suis Sanctense oppidum rigarit, nuspiam vel apud geographos vel apud scriptores alios fide dignos memoratur, cumque id ita sit, factum esse, ut illud a fluvio hujusmodi nomen suum acceperit, quis credat? Purum ac putum commentum esse, Pighius in Hercule prodicio et post hunc Fleyus in Circ. Westph. Annal. pag.* 269 *affirmant. Nec est, quod præterea dicas,* Troiæ *equidem nomine antiquitus distinctum inveniri Sanctense oppidum, facileque adeo fieri posse, ut, quamvis non a fluvio Xantho, qui id aliquando alluerit, a cognomini tamen Troadis*
B *fluvio, a quo haud procul (adi Geograph. Antiq. tom.* 2, *pag.* 37 *Cellarium) abfuit Troia Major, appellationem* Xanthi *acceperit; etsi enim vere istud oppidum non tantum in Actis edendis num.* 15 Troia, *verum etiam in pluribus vetustis tum Latinis tum vernaculis litteris, ibidem asservatis,* Troia Minor, *aut etiam, prout in suis Cliviæ Annalibus Teschenmacherus part.* I, *pag.* 21 *ait,* Francorum Troia *vocetur, id tamen, ut nonnulli contendunt,* Troiæ *nomen traxit non a Troia Majori excisa, sed a colonia Romana, e cujus et vicinorum sibi Veterum Castrorum ruinis emerserit.*

aut ab altero cognomini Troadis flumine,

5 *Hæc enim, quæ apud Cluverium Germ. Antiq. lib.* 2, *pag.* 90 *in Antonini Itinerario* Colonia Trajana *appellatur, Rhenumque descendendo Veteribus subjicitur, ibidem apud eumdem Cluverium in Tabula Itineraria per errorem* Colonia Trojana *nuncupatur, hincque, ut volunt, est factum, ut, visa Tabula hujusmodi, Sanctenses quidam, sat etiam antiqui, qui oppidum suum aut a Troianis aut a Francis, origine Troianis, conditum jam credebant, minime id vel* Coloniam Trojanam, *vel* Troiam
C Minorem *vel* Francorum *etiam* Troiam *appellare dubitarint. Verum Coloniam Trajanam procul abfuisse a loco, quo modo situm est Sanctense oppidum, hocque adeo ex illius ruinis haud emersisse, Cluverius aliique contendunt; cum autem id ita sit nec eorum opinio videatur improbabilis, modo etiam, Sanctenses antiquos, qui oppidum suum aut* Troiæ Minoris *aut etiam* Francorum Troiæ *nomine distinxerant, nomenclationem isthanc non a Colonia Trajana, per errorem* Troiana *vocata, sed ab ipsamet Troia Majori seu, ut dux Adolphus in Ms. supra laudato pag.* 51 *et Helinandus in Actis edendis num.* 15 *loquuntur,* a Majorum suorum sedibus *repetiisse, concedamus, neutiquam tamen consequens hinc erit, ut* Xanti *nomen, quo a vulgo, ut Browerus ait, appellatur idem oppidum, a Xantho, Troadis fluvio, fuerit deductum. Ita arbitror, quod ne quidem Troia Major, etsi etiam fuerit haud procul abs hoc, ut jam dixi, sita,* Xanthi *uspiam nomine inveniatur distincta.*

nomen accepit, Cliviæ oppido,

6 *Jam vero, cum res ita habeat, neque etiam, ut jam supra ostendi, Sanctense oppidum a fluvio Xantho, qui id olim alluerit, nomenclationem suam sit sortitum, reliquum est, ut hæc a* S. Victore *ejusque Sociis, ibidem martyrium passis, sit repetenda. Atque hinc, uti e Miræo in Fastis Belgicis et e Fleyo in Circulo Westphalici Annalibus pag.* 288 *disco, in ecclesiæ Sanctensis vestibulo sequens etiam titulus seu inscriptio,* Ad sanctos Martyres, *olim legebatur. Porro e jam dictis ulterius modo consequitur, ut, quamvis etiam, non tantum a vulgo, ut Browerus censuisse videtur, sed et ab eruditis nonnullis ac inprimis a Baudrando in Geographia, Cliviorum prope Rhenum, de quo hic disputamus infraque adhuc* § IV *sermo recurret, oppidum* Xanthi *appellatione donetur, potiori tamen jure* Sancti *aut* Sanctum *sit vocandum, nisi, ut fert parœmia, errare cum multis, quam sapere cum paucis, hic etiam fortassis præstet. Ceterum loquendi modo minus stricto usus* SS. Victoris *et Sociorum ejus palæstram in vicinia Coloniæ Agrippinæ, etsi interim ab hac illa seu Sanctense oppidum duodecim ut minimum Septemtrionem versus milliaribus Germanicis absit, constitui: qua de re lectorem hic adhuc monuisse contentus ad ultimam e civitatibus hic memorandis, Bonnam nimirum, jam progredior.*

AUCTORE C. B.

ac demum SS. Cassius et Florentius, quos Veronæ in Hollandia

7 *Hæc itaque, quæ Moguntiam inter et Coloniam Agrippinam Rheno adjacet, quatuorque a postrema hac civitate milliaribus Germanicis distat, sacro* SS. Cassii, Florentii *ac plurium aliorum sanguine, pro fide effuso, fuit rigata. Ita constans ac perpetua, cui non pauca mox alleganda suffragantur, fert traditio. Verum hanc falsam esse seu* Cassium, Florentium *ac eorum Socios nequaquam Bonnæ pro fide occubuisse, Miræus hodie in Fastis Belgicis et Burgundicis contendit; id autem facit, quod per Veronam, ubi in Martyrologio Romano, priusquam in Urbani VIII jussu corrigeretur, sanctissimi illi Martyres hodie annuntiabantur, non Bonnam, sed Veterem illam Veronam, olim ad Rhenum haud procul ab Alcmaria, Hollandiæ oppido, sitam et* Vrongeist *nuncupatam, designari existimarit. Ac recte quidem, olim ad Rhenum seu potius fluentum e Rheno productum, in Hollandia Septemtrionali haud procul Alcmaria opulentum, quod anno* 1303 *fuit excisum, exstitisse oppidum, nomine* Veronam, *ex Hadriano Junio et Suffrido Petro probat; ast ibi* SS. Cassium F
et Florentium *eorumque Socios martyrium subiisse, ex Actis hic edendis seu ex Helinando, qui hæc, ut infra videbimus, ex antiquioribus documentis conscripsit, neutiquam evincit. Etsi enim Helinandus, qui ad hoc prætera satis antiquus non est, sese per Veronam, ubi illos martyrio coronatos, num.* 13 *notat, designare Bonnam, nuspiam edicat, eum tamen ibi de Verona, Hollandiæ olim ad dictum fluentem oppido, haud posse intelligi, ex ordine, quem in rebus narrandis servat, fit perspicuum.*

Miræus perperam collocat,

8 *Etenim, hoc spectato, satellites, quos post legionis Thebææ cædem Agauno ad milites, ex hac adhuc superstites, trucidandos Maximianus misit, non adversum utique, sed secundum Rhenum sequendo instituere iter, idque facientes ad locum prius, quo mox* Cassium *et* Florentium *ac alios, quam Coloniam Agrippinam, ubi dein* Gereonem *ejusque Socios necarunt, pervenere; cum id autem, si* Cassius *et* Florentius *eorumque Socii Veronæ in Hollandia fuissent occisi, adstrui ab Helinando, veritate salva, haud potuisset, consectarium fit, ut, dum horum martyrium Veronæ collocat, de*

AUCTORE C. B.

de Verona Hollandiæ non tantum non queat, sed et debeat de civitate altera, Rheni fontes inter et Coloniam Agrippinam sita, intelligi. Quod cum ita sit, nec præter Bonnam civitas alia, quæ Verona etiam fuerit vocata, Rheni fontes inter et Coloniam Agrippinam reperiatur, nihil superest, quam ut de Bonna, ubi SS. Florentius et Cassius eorumque Socii pro fide occubuisse passim creduntur, Helinandum intelligamus.

Bonnæ ad Rhenum, quæ etiam,

9 *Reponet quidem forsan non nemo, nec Bonnam* Veronæ *nomine ab antiquis auctoribus donari, itaque dumtaxat ex inscitia nominatam fuisse a quibusdam sequioris ætatis librariis, qui, cum antiquam Historiam, qua S. Ursulæ Sociarumque ejus profectio e Britannia insula pertexitur, legissent ac ex illa, hasce hinc solventes Veronam vi tempestatum fuisse appulsas, intellexissent, nec Veronam aliam, quam Italicam, nossent, absurdum, quod referri videbant, rati sunt, hincque pro Verona Bonnam supposuere; verum nullam prorsus S. Ursulæ ejusque Sociarum antiquam Historiam vel Bonnæ vel Veronæ meminisse, Crombachius, qui rem sane diligentissime examinarat, in suis Ursulanis Vindiciis* B *tom.* I, *lib.* 2, *cap.* XV *docet; etsi autem Bonna nec a Tacito, nec ab Ammiano Marcellino, nec denique ab ullo alio primariæ antiquitatis scriptore* Verona *nuncupetur, hoc tamen ei nomen uno aut altero post scriptorum illorum ætatem seculo attributum haud fuisse, pro certo quis asserat? Eorum quidem, qui Bonnam ad Rhenum aliquando dictam tradunt* Veronam, *falsa esse testimonia, Cluverius Germ. Antiq. lib.* 2, *pag.* 82 *affirmat A st, an recte?* Quam jam inde, *inquit*, a Neronis principatu eodem *(Bonna scilicet)* adpellata sit vocabulo, quo nunc etiam; quis credat, medio inter hæc sæculo aliud eam habuisse nomen?

ut probatur, seculo XI

10 *Ita ille; verum an quod hic vult, certo est amplectendum? Ita equidem mihi haud apparet; ast, utcumque res habeat, Bonna equidem sec.* XI *ac seqq. vocata etiam fuit* Verona. *Id e jam nunc dicendis patescet. Apud Surium die* IV *Decembris in S Annonis Coloniensis archiepiscopi, Vita seculo conscripta, lib.* I, *cap.* 21 *legitur:* Duobus quoque peregrinis... apud Ve- C ronam, quæ etiam Bonna dicitur, hospitantibus apparuit in visu magnæ claritatis scala: *ne vero textus hujus verba, quæ huc faciunt, fuisse forsan in codicem, qui Surio præluxit, a posterioris ævi interpolatore intrusa, suspiceris, in dicta S. Annonis Vita lib.* 2, *cap.* 19 *narratur etiam miraculum, in homine Bonnæ habitanti patratum, quod, quamvis quidem Surius, qui eo loco primævum auctoris stylum phrasesque mutavit, sine ulla* Veronæ *mentione recenseat, in altero tamen Vitæ ejusdem exemplari, quod codex noster OMS.* 12 *sub finem exhibet, diserte id homini,* in Verona, quæ dicitur Bonna, *habitanti; accidisse asseritur. Bonnam itaque seculo* XI *dictam etiam fuisse* Veronam, *quis adhuc, viso isthoc Vitæ Annonianæ testimonio, eat inficias?*

ac post Verona fuit vocata, palæstram

11 *Quod autem ad secula sequentia jam spectat, alteri e duobus monumentis lapideis, quibus sex e* SS. Cassii *et* Florentii *societate Martyrum ossa in collegiata Bonnensi ecclesia includuntur, aut certe ante iconoclasticum hæreticorum sec.* XVI *furorem erant inclusa, sequentes hi duo versus,*

Hæc socium sacræ me clusit * petra cohortis,
Quam, Verona, tibi vasta Thebæa dedit,

* clausit *vel* claudit

haud serius quam anno 1166 *fuerant inscripti. Ita litterarum, quas Joannes Hartmannus, ecclesiæ Bonnensis decanus, ad Miræum post visos hujus Fastos Belgicos anno* 1622 *Bonna dedit, excerptum, cum Rosweydo communicatum ac penes nos exstans, me docet, uti etiam in Engelberti Secundi, qui anno* 1274 *obiit, aliorumque aliquot posteriorum Coloniensium archiepiscoporum sepulcralibus inscriptionibus* Veronæ *nomine Bonnam distingui. Atque hæc, e quibus Bonnam non modo sec.* XI, XII *et* XIII, *sed et duobus proxime seqq. appellatam etiam fuisse* Veronam, *non immerito æstimes, verosimillime aut partim, aut omnia Grevenus et Molanus habuerint perspecta, hincque, cum* SS. Cassii *et* Florentii *cum Sociis suis martyrium Veronæ ab Helinando collocari conspicerent, illos hac in urbe, additione explicativa,* Quæ et Bonna dicitur *aut* Quæ et Bonna dicitur, *adjecta, hodie in Martyrologiis suis sec.* XVI *editis annuntiare haud formidarint.*

sunt adepti, etsi autem ita

12 *Neque vero etiam absque additione hujusmodi illos ab Helinando in Actis et a Petro* E *in Catat. lib.* 9, *cap.* 46 *Veronæ, seu, ut a posteriori hoc auctore etiam scribitur, Beronæ perperam consignari, cum Baronio in hodiernis in Martyrologium Romanum Notis pro certo, consideratis omnibus, quæ jam allegavi, asseverare ausim, præsertim cum et Helinandus et Petrus, Veronam seu Beronam, de qua loquuntur, ad Rhenum sitam fuisse, adjungant, narrationisque ordine a Verona Hollandiæ sat etiam distinguant. Verum, etsi ita animo comparatus sim, hæc tamen verba* Verona, quæ nunc Bonna dicitur, *a Surio hodie Sanctorum nostrorum Actis in margine adscripta, approbare haud queo; iis enim, Bonnensem urbem fuisse* Veronam *prius, quam* Bonnam *appellatam, non obscure absque ullo antiquitatis testimonio indicatur; cum autem id ita sit, possitque insuper, an vel jam tum, cum* Cassius *et* Florentius *passi sunt,* Veronæ *etiam nomine Bonna venerit, haud immerito, uti e jam supra allegatis nemo non intelliget, revocari in dubium, melius etiam facere reor scriptores, qui illorum cum Sociis martyrium, non Veronæ seu Beronæ, sed Bonnæ simpliciter collo-* F *cant. Ast, utcumque hæc habeant, Bonnæ equidem seu prope Bonnam, quod hic eodem recidit,* Cassium *et* Florentium *cum Sociis suis subiisse martyrium, vel ex eo liquet, quod ibidem, uti infra videbimus, in collegiata abs ipsis nuncupata ecclesia omnia eorum ossa, paucis dumtaxat exceptis, hodicque asserventur, nec eo umquam vel Verona Hollandiæ, vel aliunde allata fuisse inveniantur.*

locis diversis passi sint, hic tamen ob Acta communia simul dantur.

13 *Accedit, illorum palæstram non alibi, quam Bonnæ, collocari ab omnibus, si Miræum, a quo, ut supra vidimus, Veronæ in Hollandia signatur, et nonnullos alios martyrologos, præsertim classicos, a quibus vel subticetur vel haud sat distincte exprimitur, exceperis. Verum, cum res ita habeat, ac proin, uti e jam dictis consequitur, alio loco* Cassius *et* Florentius *cum aliis pluribus, alio loco* Gereon *cum Sociis suis alioque item* Victor *cum suis passi sint, ut quid tamen hosce nostros Martyres hic omnes simul, utut etiam tribus diversis annuntiationibus in tres diversas quodammodo*

A *quodammodo classes in Fastis sacris divisos invicemque sejunctos, in uno ac solo de rebus, ad harum singulas spectantibus, Commentario conjungimus? Ita hic contra morem, a nobis servari similibus in casibus solitum, procedendum duxi, tum quod, quæ ad eosdem nostros Martyres spectant, tam arcte sint connexa, ut qui de horum uno alterove agit, is quodammodo de reliquis omnibus simul agere non raro compellatur; tum quod fortissimi isti Pugiles Acta habeant communia, seu in quibus de his ce omnibus,* Gereone *nimirum,* Victore, Cassio, Florentio *eorumque Sociis conjunctim tractatur.*

Hæc Helinandum qui sec. XIII floruit, habent auctorem;

14 *Hæc, quæ hodie apud Surium exstant, ac, ut Tillemontius tom.* 4 *Monument. Eccles. pag.* 429 *observat, sermonis, festiva Martyrum nostrorum luce in ipsamet Coloniensi urbe habiti, speciem præferunt, Helinandum, Frigidi-Montis* (*Gallice* Froimont) *Ordinis Cisterciensis in diœcesi Bellovacensi monachum, habent auctorem. Ita Vossius de Historicis Latinis lib.* 2, *cap.* 55, *pag.* 445, *Dupinus in Auctoribus Eccles., Loiselius in Monumentis* B *Bellov. pag.* 202 *aliique affirmant, ea verosimillime ratione ducti, quod Vincentius Bellovacensis, Helinando æqualis aut certe suppar, ex Actis illis in Spec. Hist. lib.* 12, *cap.* 4, *pag.* 457 *multa de verbo ad verbum transcribat, hæcque Helinando diserte attribuat. Porro hic scriptor, qui ab aliis etiam* Helmandus, Elinandus *aut* Helmundus *vocatur, annoque* 1020 *claruisse a Trithemio de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti lib.* 2, *cap.* 123 *perperam asseritur, seculo demum duodecimo ac ineunte tertio decimo floruit, uti manifestum evadit ex iis, quæ de eo Vincentius Bellovacensis mox laudatus in suo, quod anno* 1244 *absolvit, Spec. Hist. lib.* 29, *cap.* 108, *Carolus de Visch in Bibliotheca Cisterciensi pag.* 141, *Tissierus in Bibliotheca itidem Cisterciensi tom.* 7. *pag.* 73 *ac demum etiam Henriquez in Menologio Cisterciensi ad tertium Februarii diem memoriæ produnt; cum autem res ita habeat, multisque proinde seculis a Martyrum nostrorum qui, ut infra videbimus, sub Diocletiano ac Maximiano passi sunt, ætate Helinandus abfuerit, merito enimvero vel hinc fit, ut quæ de illorum martyrio adjunctisque id comitatis* C *in litteras misit, haud multum auctoritatis ac fidei apud censores, minus etiam severos, inveniant.*

etsi autem ex Actis antiquioribus quæ,

15 *Ambigendum quidem non apparet, quin Helinandus, qui, aliis adhuc lucubrationibus, a se elaboratis, clarus, morum etiam ac vitæ probitate, uti vel ex Opere nostro ad tertiam Februarii diem in Prætermissis palam fit, exstitit illustris, e monumentis antiquioribus aut omnia aut saltem præcipua, quæ de Martyribus nostris memorat, deprompserit; verum anne hæc ipsa sat etiam, quo fidem certam atque indubitatam facerent, fuerunt antiqua? Exstant quidem etiam apud Mombritium tom.* 1, *pag.* 218 *versa breviora quæpiam Sanctorum nostrorum Acta; verum hæc, utpote nihil, quod in Actis Helinandæis non contineatur, complectentia, dumtaxat esse videntur ipsamet Helinandi Acta, in compendium, prologo et epilogo rescissis, contracta. Quod si itaque antiquiora quæpiam, quæ de rebus, ab Helinando narratis, fidem facere nata exstiterint, Martyrum nostrorum Acta scriptori isti vere præluxerint, oportet sane, ut a Mombritianis fuerint distincta. Et vero quæpiam saltem Sanctorum nostrorum aut, si mavis, S. Gereonis Acta, a Mombritianis distincta, quæ fuerint Helinandæis antiquiora, olim exstitisse, e S. Norberti apud nos ad* VI *Junii diem Vita, haud diu, ut ibidem docuimus, post Sancti hujus mortem, ac proin, cum hæc anno* 1135 *evenerit, ante Helinandi ætatem conscripta, concludendum apparet.*

AUCTORE C. B.

uti ex hic allegatis apparet, olim exstiterint,

16 *In hac enim sec.* XII *lucubratione, num.* 49 *circa medium, ubi de corpore, quod a S. Norberto Coloniæ Agrippinæ in Gereonæa ecclesia anno* 1121 *fuit inventum, indicioque, quo id* S. Gereonis *a pluribus fuit creditum, sermo instituitur, sequentia isthæc occurrunt verba :* Et ne quis dubitet, ipsum *(inventum scilicet corpus)* S. Gereonis non esse, sciat pro certo, verum agnitionis ejus fuisse indicium, quod de morte et martyrio ejus legebatur, quod pars capitis, et non totum caput esset abscissum. *Quæpiam itaque, uti ex his Vitæ Norbertinæ verbis, simulque e jam supra de hac allegatis apparet, olim exstiterint Martyrum nostro-* E *rum aut saltem* S. Gereonis *Acta, verosimillime, si non multo citius, aliquamdiu saltem ante sec.* XII *conscripta ac proin Helinando præluxere? Id enimvero mihi haud apparet, imo contra, cum mortem* (*verba, e S. Norberti Vita mox relata, videsis*) S. Gereoni, *capite dimidio abscisso, fuisse illatam, tradant, id saltem quod nihil simile Helinandus prodat, scriptori huic illa haud præluxisse, qualicumque argumento est.*

haud multum fidei acquirunt, hic tamen edentur,

17 *Nec, etsi secus foret, Actaque illa præluxisse Helinando, omnino etiam haberetur compertum, multum inde auctoritatis ac fidei, quod, quo tempore, qua fide et a quo scripta illa sint, adhuc lateret, accederet ad Acta, quæ Helinandus contexuit. Quod cum ita sit, hæc sane, utpote ipsamet, ut supra ostendi, auctorem, longissimo temporis spatio a rebus, de quibus agunt, remotum, habentia, exiguo dumtaxat in pretio sunt habenda. Verum, etsi sic habeat, ea tamen, quod meliora haud suppetant, in capita ac numeros pro more nostro divisa notisque subjectis, ubi id fuerit necesse, illustrata, e codice nostro PMS.* 159, *facta hujus cum editis a Surio et Ms. Audomarensi collatione, ad Commentarii hujus calcem re-* F *cudam, etsi autem Mombritiana, quorum supra notitiam dedi, Martyrum nostrorum Acta pariter recudere, quod, ut supra dixi, Helinandæorum dumtaxat sint compendium, visum haud sit ea tamen, sicubi forsan id expedire judicaro, in Commentarii hujus decursu adhibiturus etiam sum.*

nec qua in Lucubrationis, de cujus auctore,

18 *Nec velut prorsus inutilem negligam membranaceum, ut in titulo vocatur, antiquæ capituli et ecclesiæ* S. Victoris *oppidi Sanctensis bibliothecæ librum, jam supra a me sub* Ms Sanctensis *nomine citatum, itaque deinceps ut brevitati studeam, infra etiam, quotiescumque id res tulerit, citandum. Hic, quem anno* 1692 *a se descriptum Joannes Michael vonder-Ketten supra laudatus ad Papebrochium nostrum misit auctorem habet Adolphum, primum e Cliviæ comite regionis ejusdem ducem. Ita hic ipsemet, libri illius seu lucubrationis, quam hic complectitur, pag.* XI, *me docet, mox etiam compendio exponens, quænam in isthac* cui

AUCTORE C. B.

cui scribendæ, ut pag. 21 indicat, anno 1420 operam dabat, præstiterit. Ea, ut, quo loco habendum sit Opusculum, patescat, lectori ob oculos pono. Auctor perquam illustris, qui velut princeps numeris omnibus absolutus a Teschenmachero in Cliviæ Annal. part. 2, sect. 2 laudatur, in prima e partibus quinis, in quas Opus suum partitur, nonnullorum de origine, quam Franci a Troianis trahant, nominibusque, quæ hi Sanctensi oppido indiderint, commenta amplexus, quadrigentis ac quinquaginta quatuor id annis ante Romam conditum statuit; quod sane nemo admittat.

argumento

19 *Ast, quæ in reliquis Operis sui partibus memorat, proponamus. In secunda mox SS. Mauritii Sociorumque Thebæorum MM.*, *de quibus apud nos ad diem* XXII *Septembris jam actum, ac dein* SS. Victoris, Gereonis, Cassii, Florentii *Sociorumque item MM., quorum pars in oppido illo martyrium subiit, Passiones, sub Diocletiano et Maximiano toleratas, prolixe exponit; in tertia non pauca, quæ ad Constantinum Magnum imperatorem matremque ejus S. Helenam spectant, perstringit; in quarta de ecclesiis, abs hac, ut vult, Coloniæ Agrippinæ, Sanctis ac Bonnæ in* B *Sanctorum nostrorum, quorum corpora ibidem invenerit ac terræ mandarit, honorem exstructis, tractat, ac in quinta denique varios ecclesiæ collegiatæ Sanctensis casus adversos, plurium in hac corporum, quæ, ut putat, Sociorum* S. Victoris *exstitere, ibidemque a S. Helena fuerant humata, inventiones, reliquiarum ejusdem* S. Victoris *translationes aliaque, ad ejus potissimum ac partim etiam* S. Gereonis *cultum seu gloriam posthumam pertinentia, commemorat.*

ac fide hic disseritur.

20 *Verum omnia, quæ partium harum secunda, tertia et quarta (neque enim etiam de prima, cum commentitia, quæ hac memorantur, certo sint, loquendum hic est) memoriæ prodit, quintum æræ Christianæ seculum, uti e jam dictis facile colliges, sunt prægressa, cum autem res ita habeat, ac proin in illis dux Adolphus, qui a seculo isto, utpote anno 1418, ut Teschenmacherus loco supra cit. docet, vita functus, mille amplius annorum spatio abfuit, majorem certe quam sit documentorum, e quibus hausit, fidem haud mercatur, enimvero, quantum ad sua illa in tribus dic-* C *tis partibus narrata, haud magnam, cum hæc vel ex Helinandæis Sanctorum nostrorum Actis, vel ex aliis, quorum notitiam haud præbet, incertæ ætatis ac fidei documentis dumtaxat acceperit, lucubrationi suæ, quæ pietatem alioquin ubique fere spirat, auctoritatem adjungit.*

parte quinta narrantur, parvo usui sunt futura.

21 *Hinc illa rebus, quæ ad Sanctos nostros spectant, illustrandis aut nulli aut certe admodum exiguo erunt præsidio; ast aliter quantum ad ea, quæ in postrema seu quinta Opusculi illius parte narrantur, res habet. Talia enim hæc sunt, ut pleraque, si conspecta ab Adolpho haud fuerint, ei saltem vel e traditione, a tempore, quo gesta erant, haud nimium, remota vel ex authenticis ecclesiæ oppidive Sanctensis, quæ subinde citat, facileque sibi, cum in hoc haberet imperium, comparare potuit, monumentis explorata verosimilline exstiterint. Quid quod Adolphus supplicationem, sollenni ritu institutam, in qua ipsemet, ut scribit*, S. Victoris *reliquias humeris suis portavit, in dicta etiam ultima seu quinta* D *Opusculi sui parte commemoret? Etsi itaque hanc preto integram hic mandandam haud censeam, ac vix, quæ complectitur, adhibiturus in hoc Commentario sim, ea tamen magna ex parte haud parvo mihi, quod præcipue ad* S. Victoris *ac partim etiam ad* S. Gereonis *cultum spectent, usui sunt futura, dum de posthuma Sanctorum nostrorum gloria tractabo; quod, cum Helinandæa horum Acta Commentario huic subdidero, sum facturus, addita ad calcem, velut coronidis loco, epistola, qua corporis, quod* S. Gereonis *creditum pasim fuit, inventionem, Coloniæ Agrippinæ anno* 1121 *factam, Rudolphus abbas Trudonopolitanus, qui ipsemet rei interfuit, exponit.*

§ II. Martyrologiorum antiquiorum in Martyribus nostris annuntiandis confusio et discrimen, difficultatesque, quæ inde nascuntur. E

Quatuor Hieronymiana, quæ hic proponuntur, apographa

Ut quam confusi ac a sese dissoni in Sanctis nostris annuntiandis Fasti sacri antiquiores sint, facilius juxta ac dilucidius lector perspiciat, annuntiationes, quibus illos horum præcipui celebrant, juverit hic ei veluti unico spectandas intuiti proposuisse; ut autem id præstiturus a quatuor majoribus seu non contractis probatioris notæ Hieronymianis apographis, quorum tria, Epternacense videlicet, Lucense et Corbeiense Florentinius quartum vero quod et vetustissimum *vocatur, Dacherius tom. 2 Spicilegii suppeditat, ducam initium, non tantum ad hodiernos, sed et ad pridianos ac ad antepridianos dictorum apographorum laterculos oportet recurrere. Horum enim tria, Lucense nimirum, et Corbeiense, antiquissimumque item Dacherii, quæ hodie unanimi consensu* SS. Cassium, Florentium ac Victorem *cum aliis celebrant, pari etiam consensu heri* CCCXVII, *quorum nullum nominant, Martyres, Coloniæ Agrippinæ cum* S. Gereone *passos, commemorant; etsi autem hic tribus illis Hieronymianis apographis Epternacense, utpote quod* F *hosce quidem, unius etiam,* Gereonis *nempe, nomine expresso,* VIII *Octobris die, illos vero hesterna signet, haud consonet, sicque Sanctos nostros, quos duobus hisce diebus memorat, loco suo non magis, quam duos Martyrum classes, jam supra tomo huic insertas, consignet, binæ tamen, quibus id facit, annuntiationes ad finem mihi hic propositum non minus conducunt, quam aliæ, quibus partim heri, partim hodie Martyres nostros præfata tria Hieronymiana apographa recensent.*

in suis, quæ hic dantur, annuntiationibus

23 *Itaque ut has, sic etiam illos, et quidem eodem, quo in quatuor jam dictis Hieronymianis apographis occurrent, dierum ordine lectori ob oculos pono. Epternacense die* VIII *Octobris quamplurimos anonymos* Gereonis *Socios, expresso hujus nomine, sic annuntiat:* Galliæ civitate Coloniæ Agrippinæ Sācti Gereon et aliorum CCCXCII. Martyrum; *die vero ejusdem mensis* IX *post annuntiatos Martyres de quorum parte jam supra actum, prosequitur hunc in modum:* Et alibi Cassi, Eusebii, Florenti, Jocundi. Agrippinæ

A grippinæ depositio sanctorum martyrum Maurorum cum aliis cccxxx. *Ita laudatum, quod hodie inte vim nullum plane e Sanctis nostris recolit, Hieronymianum Epternacense apographum; quod autem ad Lucense, Corbeiense ac vetustissimum Dacherianum modo spectat, Lucense, in quo heri seu* IX *Octobris die, omisso* S. Cereonis *nomine, legitur,* In Gallia civitate Coloniæ. Agripini Natalis sanctorum cccxvii, quorum nomina Deus scit, *hodie sic habet:* Cassi. Eusebi. Florenti. Victoris. Agripini. Marusi cum aliis cccxxx; *Corbiense vero, itemque vetustissimum Dacherianum, quæ heri, omisso itidem* S. Gereonis *nomine, habent,* Colonia Agrippina civitate natalis sanctorum trecentorum septemdecim Martyrum, *hodie signant:* Cassi, Eusebi, Florenti, Victoris, Agrippinæ, Mallusii cum aliis trecentis triginta Martyribus.

confusa admodum sunt ac invicem dissona,

24 *Tales sunt annuntiationes, quas jam dicta quatuor majora seu non contracta Hieronymiana apographa suppeditant. Animadvertat nunc studiosus lector, quam hæc in illis sint confusa ac invicem dissona. In omnibus* B *præfatis apographis* Cassium *inter et* Florentium *ponitur Eusebius, sed cum Martyr, nomine* Eusebius, *qui* SS. Cassii et Florentii *socius exstiterit, haud noscatur, locusque etiam, quo passus sit, ignoretur, eum ego incerti loci Martyribus, de quibus supra jam egi, accensui. Idem tamen facere visum non est quantum ad Jocundum, qui post* Cassium, *Eusebium et* Florentium *in Epternacensi signatur; cum enim in Lucensi, Corbeiensi et vetustissimo Dacheriano pro Jocundo legatur* Victor, *lectionem hanc retinendam, solaque librarii, nimium festinantis, oscitentia factum existimavi, ut in Epternacensi, cui præterea nulla alia Hieronymiana apographa favent, Jocundus pro* Victore *reperiatur. Pari porro propemodum modo accidisse etiam reor, ut in Lucense* Agripini, *quo nomine Martyr designari videtur, pro* Agripinæ, *quod nomen civitatis est, irrepserit. Nec erroris immunes pronuntiare ausim notas arithmeticas, quibus anonymorum* S. Gereonis *Sociorum numerus in Epternacensi exprimitur. Hic enim antiquissimo huic Hieronymiano apographo non tantum tria alia mox iterum laudata Hieronymiana apographa non contracta, quæ* S. C Gereonem *non nominant, sed etiam, quæ Santum hunc diserte recensent, Richenoviense, Augustanum et Labbeanum Hieronymiana apud Sollerium apographa contracta, Gellonenseque item, quod apud Dacherium tom. 2 Spicil. exstat atque ad Hieronymianorum classem reducitur, Martyrologium adversantur; etsi autem hæc ipsamet in sociorum, quos* S. Gereoni *adjungunt, numero varient, omnia tamen quantum ad hunc ab Epternacensi dissentiunt.*

cumque omnes Sanctos nostros non una eademque die memorent,

25 *Verum hac de re, uti et de* Maurorum, *quod, Hieronymianis aliis apographis haud suffragantibus, in eodem Epternacensi legitur, vocabulo opportunius infra tractabitur, dum, quo numero et qua e natione exstiterint* S. Gereonis *Socii, ex instituto examinabo. Hic itaque haud plura, quibus codicum Hieronymianorum in Sanctis nostris annuntiandis confusio et dissensus patescat, adjungens, ad alios Fastos sacros invicem pariter dissonos, nec cum Hieronymianis codicibus concordes, jam venio. In præfatis, ut jam insinuavi, Lucensi, Corbeiensi et Dacheriano Hieronymianis apographis quidam e Sanctis nostris, anonymi scilicet trecenti septemdecim, Coloniæ Agrippinæ die hesterna; quidam vero,* Cassius *nimirum,* Florentius *et* Victor *cum Sociis suis, palæstra non expressa, hodie signantur; idcirco autem, uti e Sollerii nostri ad Usuardum Præf. num. 22 fas est colligere, verosimillime id fit, quod hi quidem dierum illorum posteriori, illi vero priori, quo et in Richenoviensi, Augustano et Labbeano, quæ mox laudavi, Hieronymianis apud Sollerium apographis contractis, et in Gellonensi, quod itidem mox laudavi, Dacherii Martyrologio, addito ubique* S. Gereonis *nomine, reperiuntur, sint passi. Verum, cum primo quidem, ut Elinandus in Actis edendis num.* 13 *et seq. memoriæ prodit,* Cassius et Florentius *aliique plures, deinde vero Martyres, Coloniæ Agrippinæ passi, seu* S. Gereon *ejusque Socii anonymi fuerint necati, enimvero necesse est, ut vel Helinandus in ordine, quo primum* SS. Cassium et Florentium *aliosque plures, ac dein* S. Gereonem *ejusque Socios trucidatos scribit, hallucinatus sit, vel ut, contra ac alias fieri solet, hi quidem* IX, *illi vero* X *Octobris die in dictis Hieronymianis apographis annuntientur, quod priores hac, posteriores illa,* E *non martyrii palmam, sed aliquando cultum fuerint adepti.*

hac in re, uti et in aliis adhuc cum Adone et Usuardo,

26 *Utut sit, Beda equidem, Florus, Ado, Usuardus aliique fere omnes antiquiores ab Hieronymianorum codicum scriptoribus distincti martyrologi, qui vel unum e Sanctis nostris celebrant, una eademque hodierna die id faciunt. Ac eo quidem, dum interim Notkerus heri* S. Gereoni *Socios* cccxix *adjungit, Mallosique et* Victoris *hodie meminit, hac ratione Ado et Usuardus, qui præcipue hic memorandi sunt, amboque Sanctos nostros aut omnes aut plures saltem ex his celebrant, verosimillime fuerint impulsi, quod, quamvis quidem, an uno, an contra, ut Helinandus num.* 23 *loquitur, duobus diversis diebus martyrium subierint, sit incertum, consuetudo tamen, ut* una die, id est, sexto Idus Octobris, festivitate congrua *colantur, Coloniæ Agrippinæ obtineat. Verum, quacumque id de causa fecerint, ita equidem ab Hieronymianis, utpote in quibus Sancti nostri, ut vidimus, haud una eademque die omnes memorentur, e codicibus discrepant. Nec alia majoris etiam momenti, in quibus prætcrea et ab hisce et a seipsis dissoni inveniuntur, hic desunt.* F *Hæc annuntiationum, quas hodie duo illi martyrologi suppeditant, instituta inter se ac inter codicum Hieronymianorum annuntiationes, jam supra huc transcriptas, collatio docebi. Quo itaque commodius fieri hæc queat, huc illas, quod præterea ad institutum nostrum haud parum conducant, pariter transcribo.*

quorum amba invicem etiam dissonæ annuntiationes hic dantur,

27 *Ado primum sic habet:* Apud Coloniam Agrippinam natale sanctorum martyrum Gereonis et aliorum trecentorum octodecim, quos ferunt Thebæos fuisse, et cum legione illa beati Mauritii, inde jussu Maximiani imperatoris in Gallias transitum fecisse atque circa Rheni littora consedisse et funestum tyranni imperium respuendo pro vera pietate colla patienter gladiis subdidisse; *ac deinde, postquam Lothae Pinitum annuntiavit, prolixiori commemoratione Mallosum dumtaxat et* Victorem *absque ullis, quos hisce attribuat, Sociis sequentem celebrat*

AUCTORE C. B. *brat in modum* : Item apud Agrippinensem urbem natalis sanctorum martyrum Mallosi et Victoris; quorum prior, cum longo tempore, ubinam sepultus fuerit, latuisset, sancto episcopo ejusdem loci ex divina revelatione manifestatus est,cumque corpus ejus ex loco abdito levaretur, tanta odoris suavitas emanavit, ut adstantes fideles velut immensi aromatis fragrantia replerentur. *Ita qui, præterea* Cassium et Florentium *eorumque Socios nuspiam nominat, laudatus martyrologus, prout purior a Rosweydo est editus; Usuardus autem, utut omnes Sanctos nostros simul commemoret,tribus tamen id facit sequentibus hisce annuntiationibus diversis* : Civitate Agripinensi sancti Gereonis martyris, cognomento Mallosi, cum aliis trecentis decem et octo, qui persecutione Maximiani tyranni pro vera pietate colla patienter gladiis subdiderunt. Item in territorio ejusdem urbis sancti Victoris martyris et aliorum decem et septem. Item sanctorum martyrum Cassii et Florentii cum aliis pluribus.

haud conveniunt, hincque difficultates hic propositæ nascuntur.

28 *Tres has, studiose lector, Usuardi annuntiationes cum annuntiationibus aliis,quas jam supra ex Adone codicibusque Hieronymianis adduxi, nunc confer, videbisque ex harum* B *tum a sese, tum abs illis dissensu difficultates nasci perquam implexas. Ac primo quidem, cum vel hinc ex iis,quæ Ado memorat, Sanctos nostros exstitisse Thebæos, suspicari quis queat; inde vero, ut Florentinius in hodiernis suis in Mrl. Hieronymianum Annotationibus observat,hodie de Mauris martyribus agi, vetustissimum, quod supra laudavi, Epternacense seu Antverpiense Hieronymianum apographum moneat, nec tamen vel Adoni vel Hieronymiano huic apographo Hieronymiana apographa alia et Usuardus ullo modo suffragentur, Thebæine, an Mauri, vel potius an partim ex hac, partim ex illa natione exstiterint Sancti nostri, revocari potest in dubium. Secundo cum Malloso, qui, ut infra ostendam, a Gereone verosimillime distinguitur a cum* S. Victore *martyrium Sanctis obierit, in omnibus prorsus Hieronymianis apographis Socii adjungantur* cccxxx, *totidemque* Victori *in Sanctorum nostrorum Actis, in quibus absque Malloso memoratur, num.* 16 *tribuantur, de Usuardo, qui illi haud plures quam decem et* C *septem adnumerat, quid censeamus? Tertio cum Ado de Malloso, veluti de Sancto, qui a* S. Gereone *sit distinctus, loquatur, qui factum, ut pro hujus dumtaxat cognomento nomen* Mallosi *Usuardus, qui Adonem vidit, acceperit? An Usuardo forsan Sanctorum nostrorum Acta, Helinandæis antiquiora, hæcque illum, quod de* Mallosi *cognomento*, Gereoni *imposito, scribit, docuerint? Utcumque res habeat, hæ equidem haud mediocres, uti e jam dictis consequitur, difficultates sunt, quæ e codicum Hieronymianorum tum a sese, tum ab Usuardo imprimis ac ab aliis antiquioribus Fastis Sacris dissensu nascuntur; iis autem discutiendis ac porro, quantum fas erit, dilucidandis enodandisque tres, qui proxime sequentur, §§ subservient.*

§ III. Maurine, an Thebæi, vel an potius partim ex hac, partim ex illa gente Martyres nostri exstiterint.

Martyres nostros, qui, quemadmodum rationibus,

Martyres nostros omnes, tam qui Bonnæ, quam qui Coloniæ Agrippinæ et Sanctis subiere martyrium,natione Mauros Petrus de Natalibus lib. 9, *cap.* 46 *et binis seqq. facit, cosque non nisi trecentos sexaginta, quorum septem una cum* SS. Cassio et Florentio *Bonnæ, trecentos decem et octo cum* S. Gereone *Coloniæ Agrippinæ ac tandem triginta cum* SS. Victore *et Malloso in oppido Sanctensi seu Sanctis passi sint, exstitisse scribit. Verum ei nec traditio nec ullum suffragatur monumentum antiquum.* Gereonem *enim*, Cassium, Florentium et Victorem *eorumque Socios exstitisse Thebæos, constans fert, quæ tam apud Sanctenses et Bonnenses, quam apud Colonienses viget, traditio.* E *Nec est, quod reponas, Martyres illos dici abs hisce Thebæos, non quod e Thebæorum gente, sed quod milites e legione Thebæa exstiterint; Mauros enim exstitisse legionis Thebææ milites, a verisimilitudine, ut Tillemontius tom.* 4 *Monument. Ecclesiast. pag.* 431 *recte ait, abhorret. Quod autem ad antiquum, quod Petro suffragetur, monumentum spectat, nullum ego hactenus reperire quivi hujusmodi. In pridiano quidem, qui, ut jam supra cum Florentinio observavi, ad hunc diem pertinet, antiquissimi Antverpiensis seu Epternacensis codici Hieronymiani laterculo sequentia isthæc, quæ supra adhuc retuli, leguntur verba* : Agrippinæ depositio sanctorum martyrum Maurorum cum aliis trecentis triginta.

in medium hic adductis,

30 *Verum ut primo, mendum hic in antiquissimo isto codice non cubare, tantisper dem, Mauri martyres, quos hic memorat, exstitisse* SS. Gereon, Cassius, Florentius et Victor *eorumque Socii haud queunt. Isti enim Mauri martyres vel sunt vel non sunt iidem cum Mauris martyribus, qui tum in eodem Epternacensi,* F *tum in aliis Hieronymianis codicibus decima quinta mensis hujus die annuntiantur; si iidem sint, enimvero, spectatis iis, quæ ipsemet Petrus ait, exstitisse* SS. Gereon, Cassius, Florentius et Victor *eorumque Socii haud queant; hi enim, uti ipsemet hic scriptor statuit, partim Bonnæ, partim Coloniæ Agrippinæ ac partim denique Sanctis; illi vero omnes, ut constans traditio juxta ac S. Annonis, quæ apud Surium die* IV *Decembris exstat, Vita, seculo* XI *scripta, Hieronymiana apud Florentinium apographa non contracta die* XV *Octobris ac denique Elinandæa Sanctorum nostrorum Acta num.* 16 *fidem faciunt, Coloniæ Agrippinæ fuerunt occisi. Quod si autem Mauri, qui hodie in codice Epternacensi præfato signantur, iidem non sint cum Mauris, qui die* XV *Octobris in eodem codice annuntiantur, illi sane nec in hoc casu, spectatis pariter iis, quæ Petrus scribit, esse potuerunt* Gereon, Cassius, Florentius, Victor *eorumque Socii martyres. Hi enim, ut Petrus scribit, exstitere trecenti sexaginta;*

A *sexaginta; ut, si vere pro Mauris, qui in hesterno Epternacensis Hieronymiani codicis laterculo annuntiantur, essent habendi, consectarium fieret, ut hi quoque trecenti sexaginta existerent, utque proinde, cum Martyres alios, numero* cccxxx, *qui in plerisque aliis Hieronymianis apographis etiam comparent, in laterculo præfato sibi habeant adjunctos, Martyres in hoc nonaginta supra sexcentos celebrarentur; cum autem tot Martyres, qui heri et hodie Coloniæ Agrippinæ, Bonnæ et Sanctis passi sint, in nullis prorsus aliis seu monumentis seu Hieronymianis codicibus memorati inveniantur, enimvero consequitur, ut, quamvis etiam a Mauris martyribus, qui* xv *mensis hujus die in Hieronymianis aliisque Fastis sacris signantur, diversi statuantur Mauri, in Epternacensi Hieronymiano apographo heri annuntiati, hi tamen, spectatis iis, quæ Petrus scribit, martyres nostri* Gereon, Cassius, Florentius, Victor *eorumque Socii esse haud queant.*

contra Petrum de Natalibus probatur,

31 *Adhæc si secus foret, seu si Martyres nostri pro Mauris, in hesterno codicis Epternacensis laterculo annuntiatis, possent haberi,* B *consectarium foret, ut* Cassius *et* Florentius, *qui in hoc nominatim etiam ante Maurorum annuntiationem comparent, bis eodem die in Hieronymiano Epternacensi codice annuntientur; quod cum admitti haud possit, Martyres nostros pro Mauris, in codice isthoc heri annuntiatis, esse accipiendos, admitti pariter non potest; ne vero id quidem quantum ad aliquos, at non itidem quantum ad omnes Martyres nostros verum esse, quis forsan adhuc contendat ex eo, quod Mauri equidem heri in Hieronymiano Epternacensi codice signentur,* Maurorum *vocabulum per errorem in pridianam illius annuntiationem, quod secus habere tantisper dedi, irrepsisse, eique nomen* Mallosi, Mallusii, Malosi *aut denique (variis enim modis id scribitur)* Maurosii *substituendum, probare modo aggredior. Omnia et singula tria, quæ supra laudavi, Hieronymiana apographa non contracta, Corbeiense nimirum, Lucense et vetustissimum Dacherianum, hodie non* Maurorum, *sed* Mallusii, *aut* Marusi cum aliis cccxxx, *uti illorum, quas num. 23 huc transcripsi, annuntiationes inspectæ docebunt, commemorationem unanimi consensu instituunt.*

Mauri exstitisse haud videntur,

C 32 *Istis porro Hieronymianis apographis non contractis duo alia jam supra etiam laudata, Augustanum videlicet et Labbeanum, quæ apud Sollerium tom. 7 Junii exstant, Hieronymiana apographa contracta, Gellonenseque item, jam supra pariter adhuc laudatum, quod Dacherius tom. 2 Spicil. exhibet, Martyrologium ad amussim consonant. In hoc quippe hodie legitur :* Mallosi cum aliis trecentis triginta; *quod autem ad duo, quæ mox nominavi, Hieronymiana apographa contracta jam spectat, Augustanum habet :* Malusii cum cccxxx; *Labbeanum vero :* Malasi cum aliis trecentis triginta. *Ita, quos jam allegavi, Hieronymiani codices: nec, quantavis facta indagine, invenire ullum quivi, in quo hodie* Maurorum, *ut heri, Martyribus nostris, prout jam dictum, loco non suo relatis, in Epternacensi fit, mentio instituatur. Quod cum ita sit, enimvero e codicum illorum consensu sat certum apparet,* Maurorum *vocabulum ex errore in hesternum codicis Epternacensis laterculum, aliunde etiam erroris suspectum, irrepsisse, hujusque adeo annuntiationi, num. 23 iterumque num. 29 huc transcriptæ, in qua id reperitur, sequentem hanc aut certe haud multum absimilem substituendam :* Agrippinæ depositio sanctorum martyrum Maurosi et aliorum cccxxx. *Librarius scilicet, qui codicem Epternacensem e codice antiquiori transcripsit, inveniens in hoc characteribus, quos legere haud facile poterat, nomen* Maurosii *exaratum,* Maurorum *pro hoc vocabulum facili errore exararit. Jam vero, cum hæc ita habeant, nec Petro, ut Mauros faciat nostros Martyres, Epternacense, de quo jam satis superque disputatum, Hieronymianum apographum multum prodest, nec, ut apparet, facere etiam potest, ut vel aliquos ex his Mauros exstitisse, credamus.*

Helinandus facit Thebæos, eique favet traditio ;

33 *Examinemus modo, an Thebæi pariter Sancti nostri haud exstiterint. Hosce omnes legionis Thebææ, de cujus martyrio apud nos* XXII *Septembris die cum Martyrologio Romano jam actum, milites fuisse, Helinandus in Actis edendis num. 10 et quinque seqq. luculentissime docet, eique, qui certe, utpote scriptor sec.* XII *haud antiquior, fidem indubitatam hic promereri non potest, ecclesiæ* E *Coloniensis suffragatur traditio; etsi autem particularibus ecclesiarum traditionibus sat tuto semper fidi haud queat, eas tamen* non contemnendas esse, sed plurimi faciendas, *Benedictus XIV de Sanctis quibusdam Bononiensibus cap. 26 in S. Floriano num.* XI *monet. Et vero isthoc monitum rationi consonum autumo, ac proin traditiones hujusmodi statim atque dubium aliquod iis opponi potest, haud temere rejiciendas. Ac id quidem fieri tum præsertim non potest, cum earum initium haud nimium a tempore, quo res, circa quas versantur, gestæ asseruntur, noscitur remotum. Verum, anne hoc quantum ad* SS. Gereonem *ejusque Socios (de solis enim hisce Sanctis nostris agere primum lubet) locum hic obtinet? Ado in suo, quo illos hodie celebrat, elogio supra huc integro transcripto ita de iisdem loquitur :* Quos ferunt Thebæos fuisse et cum legione illa beati Mauritii, inde jussu Maximiani imperatoris in Gallias transitum fecisse, atque circa Rheni littora.... pro vera pietate colla patienter gladiis subdidisse.

etsi autem hæc sec. IX antiquior forte non sit,

34 *Cum itaque is martyrologus, ut Sollerius noster in sua ad Usuardum Præfatione num. 151 docet, Martyrologium suum circa annum 858 concinnarit ac proin sec.* IX *vixerit, ex hisce ejus verbis, eodem isthoc seculo traditionem, quæ* SS. Gereonem *ejusque Socios facit Thebæos, locum obtinuisse, apparet, idque ipsum etiam eruitur ex Nothero, qui, quemadmodum e laudata Sollerii Præfatione num. 67 docemur, eodem, quo Ado, seculo* IX *floruit, hujusque vestigiis inhærens annuntiationem, qua S. Gereonem ejusque Socios in Martyrologio suo heri celebrat, sic claudit :* Quos fertur de legione beati Mauritii *(Thebæa nimirum)* fuisse. *Ast an traditio illa haud citius etiam, quam seculo* IX *initium accepit? Ut in rem hanc accuratiori, quo fieri id posset, modo inquirerem, non tantum, quæ partim jam laudavi, partim sparsim edita inveni, Hieronymiana omnia apographa, verum etiam Kalendaria monumentaque omnia, Adone seu seculo* IX *antiquiora, quæ de* S. Gereone *ejusque Sociis agere suspicabar, diligentissime discussi; ast hæc inter nullum inveni, quod vel*

AUCTORE C. B.

vel S. Gereonem ejusque Socios appellet Thebæos, vel traditionis, de qua hic nobis sermo, meminerit; ut, cum præterea Beda, et Florus, qui tamen apud nos ante tom. 2 Martii S. Gereonem ejusque trecentos octodecim Socios disertissime hodie in Bedæ Auctariis commemorat, id pariter haud faciant, dubitari non immerito queat, an traditio, quæ, et S. Gereonem et ejus omnes Socios exstitisse Thebæos, fert, diu ante Adonis ætatem seu seculum IX acceperit initium. Et vero de hoc Usuardus, qui Adonem præ oculis habuit, re etiam ipsa dubitasse videtur, utpote, traditione illa insuper habita, Gereonem ejusque Socios in Martyrologio suo hodie Thebæos haud appellans.

multo tamen citius, quod hic recitata

35 Ast, etsi res ita habeat, traditio equidem, quæ, si non simul et S. Gereonem et omnes ejus Socios, aliquot saltem ex his fecerit Thebæos, diu ante Adonis ætatem seu seculum IX viguisse videtur. Etenim Gregorius Turonensis lib. I de Gloria Martyrum cap. 62 sic scribit: Est apud Agrippinensem urbem basilica, in qua dicuntur quinquaginta Viri ex illa legione sacra Thebæorum pro Christi nomine martyrium consummasse. Et quia admirabili B opere ex musivo quodam modo deaurata resplendet, Sanctos Aureos ipsam basilicam incolæ vocitare voluerunt. Quodam autem tempore, Ebergisili episcopi, qui tunc hujus urbis erat antistes, capitis medietas validis doloribus quatiebatur; erat autem tunc temporis in villa, oppido proxima, quo dolore, ut diximus, valde attenuatus, misit diaconem suum ad Sanctorum basilicam. Et quia in ipsius templi medio puteus esse dicitur, in quo Sancti post martyrium pariter sunt conjecti, collectum exinde pulverem detulit sacerdoti. Verum, ubi exinde caput adtigit, extemplo dolor omnis exemtus est. Itaque, cum Gregorius Turonensis, ut Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. 3, pag. 372 et 375 docent, annis quinquaginta et uno natus, anno 595 excesserit e vivis, jam inde a seculo VI, uti ex his ejus verbis consequitur, obtinuit traditio, quæ prodebat, quinquaginta e sacra Thebæorum legione viros martyrium pro Christi nomine Coloniæ Agrippinæ consummasse. Ast quinam per hosce intelligendi? Maurine, qui XV mensis hujus die Hieronymianis aliisque Fastis sacris exstant inscripti, an S. Gereon ejusque Socii trecenti octodecim, qui hodie in horum plerisque C celebrantur?

Gregorii Turonensis verba,

36 Ado quinquaginta, qui a Gregorio laudantur, legionis Thebææ Viros interpretatus est Mauros Fastis Hieronymianis die XV Octobris insertos. Horum enim, quod et ipse eodem XV Octobris die suppeditat, elogium sequentibus hisce verbis, e Gregorii mox huc transcripto textu partim acceptis, concipitur: In Galliis apud Coloniam Agrippinam sanctorum Maurorum de militibus sancti Gereonis. Qui ex legione sacra Thebæorum, cum essent numero quinquaginta, apud camdem urbem martyrium consummantes, conditi sunt in basilica, quæ admirabili opere ex musivo quodammodo deaurata resplendet; unde et incolæ SANCTOS AUREOS eos vocitare consueverunt Ita Ado, qui, quamvis quinquaginta, quos hic memorat, legionis Thebææ milites S. Gereoni subdat, eos tamen a Sancti hujus Sociis trecentis octodecim apertissime vel ex eo, quod alio hosce, alio illos die celebret, distinguit. Verum eosdem quinquaginta legionis Thebææ Viros, a Gregorio laudatos, Helinandus, nullo omnino, quod Mauros eos exstitisse prodat, verbo adjecto, interpretatus est S. Gereonem ejusque trecentos octodecim Socios, aut certe fuisse hosce, quod de quinquaginta Viris suis Gregorius ait, in puteum post martyrium projectos, in Actis edendis num. 14 affirmat, deinde etiam num. 19 et seq. adjungens, fuisse a S. Helena supra eorum corpora magnificentissimam exstructam ecclesiam, quæ præ auri, quo emicabat, fulgore Ad Aureos Sanctos fuerit vocata. D

de quorum interpretatione

37 Verum utra hic interpretatio amplectenda? Illane, qua de S. Gereone ejusque, qui Mauri haud exstiterint, Sociis, an contra altera, qua de Mauris, qui legionis Thebææ sub S. Gereone milites fuerint, Gregorius explanatur? Cum legionis Thebææ Viros, de quibus Historiæ Francorum parens loquitur, quinquagenario dumtaxat numero abs hoc definiri Ado conspiceret, simulque (adi supra huc transcriptum, quo S. Gereonem ejusque Socios hodie in Martyrologio suo exornat, elogium) multo plures, quam quinquaginta, S. Gereonem ejusque Socios exstitisse, admitteret, ita verosimillime est factum, ut posteriorem (mox recitatum, quo Mauros celebrat, elogium videsis) e duabus dictis Gregorii interpretationibus sit amplexus, quod, quamvis quidem hic historiographus quinquaginta, de quibus loquitur, legionis Thebææ Viros nuspiam appellet Mauros, hosce tamen vel in Hieronymianis, vel in aliis Fastis sacris determinato numero expressos haud inveniret, nec quidquam alicunde occurreret, quod, quo minus, quinquaginta legionis Thebææ Viri, a Gregorio laudati, Mauri exstitisse crederentur, impediret. Verum Mauri, quorum numerus nec in Hieronymianis codicibus, nec in ullis monumentis aliis, Adone antiquioribus, exprimitur, trecenti sexaginta fuisse, apud Surium IV Decembris die in S. Annonis Vita, supra adhuc laudata, lib. 2, num. 17 asseruntur; etsi autem hæc, quæ, quemadmodum Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. 3, col. 766 loquuntur, auctorem gravem habet monachum Sigebergensem anonymum, non citius quam duobus circiter post Adonem seculis elapsis fuerit conscripta, multa, tamen citius traditio seu fama, quæ Mauros eodem numero definit, apud Colonienses (neque enim alioquin pro hoc illam S. Annonis biographus mox laudatus citaturus fuisse videtur) verosimillime F obtinuit, certeque Elinandus vel ex ista, vel ex Annonianæ Vitæ scriptore Maurorum numerum, quem pariter ad trecentos sexaginta num 16 in Actis edendis auget, didiceret.

hic plura

38 Jam vero, cum res sic habeat, ut quid per quinquaginta legionis Thebææ Viros Gregorium potius de Mauris, qui XV mensis hujus die, quam de S. Gereone ejusque Sociis, qui hodie in Fastis sacris memorantur, locutum arbitremur? Anne forsan, quod quinquaginta illos Viros in basilica, quam vocitarunt Sanctos Aureos, martyrium passos, prodat, idque de S. Gereone ejusque Sociis trecentis octodecim asseverari haud queat? Verum, cum basilica illa, per quam omni dubio procul Coloniensis S. Gereonis ecclesia intelligitur, nondum tunc, cum quinquaginta, de quibus hic loquimur, legionis Thebææ Viri passi sunt, esset exstructa, ibidem indubie horum palæstram Gregorius, anticipatione loquendive modo minus stricto usus, locarit, quod fortissimos Pugiles eo

AUCTORE C. B.

A *eo loco, quo ætate sua Gereonæa stabat basilica, necatos fuisse, audivisset, locumque illum pro solo spatio, quod intra ædificii istius muros erat contentum, acciperet. Ac ita quidem locus, quo sacra quæpiam ædes stat, potest accipi; verum cum, communi spectato vocabulorum usu, nihil etiam obstet, quo minus et pro spatio, quod intra ejus muros concluditur, et simul pro altero, quod hisce in circuitu adjacet, accipiatur, Gregorium priori modo locum, quo et ætate sua stabat* S. Gereonis *basilica, et Viros e legione Thebæa quinquaginta occisos fuisse, audierat, perperam accepisse, idcirco induco in animum, quod per quinquaginta istos Viros vel* S. Gereon *ejusque Socii trecenti octodecim vel SS. Mauri citra omnem controversiam intelligantur, ac tam hi quam illi, non intra ipsosmet ecclesiæ* S. Gereonis *parietes, sed dumtaxat, ut ob omnibus semper æstimatum fuit, in illius ædifici vicinia fuerint necati.*

adducuntur in medium,

39 *Audi, qui Gelenius in Opere, quod de* Coloniæ Agrippinæ Magnitudine *inscripsit, lib. 3, syntagm. 2, § 2 de* S. Gereone *ejusque*
B *Sociis trecentis octodecim ac de SS. Mauris loquatur.* Passi sunt autem, *inquit*, inclyti Martyres, Coloniæ imposterum futuri præsides, circa eum locum, ubi Gereonæa basilica conspicitur, et extant etiamnum vestigia nominum, quæ ad cædem hanc intelligendam manu ducunt, siquidem ex una parte ecclesiæ, ortum versus, sita est curia SS. Maurorum dicta in vetustis diplomatibus, nunc S. Andreæ vinea, vulgo Marthoff dicta; ad Occasum vero extra urbem ædes sacra, et olim etiam monasterium ad Martyres, nunc Mæchteren, S. Gereonis præposito subjecta parochiola. *Ita illc. Nec est, quod reponas, nullum inveniri monumentum litterarium sat antiquum, quod, ut Gelenius facit, SS. Mauros eo ipso spatio, quod intra basilicæ Gereonææ muros concluditur, haud fuisse occisos, memoriæ prodat; id ipsum enim etiam quantum ad* S. Gereonem *ejusque Socios trecentos octodecim obtinet locum. Quare, etsi etiam, quinquaginta, de quibus Gregorius loquitur, legionis Thebææ Viros fuisse intra mox dictum basilicæ Gereonææ spatium occisos, modo hic darem, hinc tamen, scriptorem illum per hosce de Mauris potius, quam*
C *de* S. Gereone *ejusque Sociis trecentis octodecim, intelligendum, inferri haud posset.*

non de Mauris, sed de S. Gereone

40 *Ast, cum hæc ita habeant, quid tandem hic statuamus? Cum certo equidem Gregorius, uti inter omnes convenit, per sua de quinquaginta legionis Thebææ Viris supra recitata verba vel de Mauris vel de* S. Gereone *ejusque Sociis trecentis octodecim loquatur, Ado, ut jam innui, hinc simul et ex eo, quod scriptorem illum de* S. Gereone *ejusque Sociis, utpote numero pluribus, quam quanquaginta, intelligi haud posse arbitraretur, necessario illum de Mauris, e quorum numero, utpote tunc nondum per quemquam determinato, nihil certi contra adduci posse cernebat, intelligendum esse, conclusit. Verum quid ni etiam Gregorius, si non universim de* S. Gereone *ejusque omnibus et singulis Sociis de horum saltem parte queat intelligi? Quid si enim e* S. Gereonis *trecentis octodecim Sociis quinquaginta exstiterint legionis Thebææ milites? Quid si porro, ut hosce solos commemorarit S. Gregorius, summa Thebæorum celebritas effecerit, reliquique nihilominus, fama temporis lapsu, ut fieri solet, crescente, pro Thebæis etiam, quod eodem, quo hi die, eamdemque ob causam essent occisi, habiti omnes postea fuerint? Enimvero id, ut potest, re etiam ipsa esse factum, mihi sat verosimile apparet, primo quidem, quod ita facile intelligatur, qui fama seu traditio, quæ inter Martyres, Coloniæ Agrippinæ sub Maximiano coronatos, quinquaginta dumtaxat, Gregorio Turonensi vivente, numerabat legionis Thebææ milites, postea tamen, Adonis ætate, uti e supra huc transcripto, quo hic martyrologus* S. Gereonem *ejusque Socios hodie celebrat, elogio liquet, sese ad hosce omnes extenderit; deinde vero, ac maxime quidem, quod nequaquam, ut jam supra cum Tillemontio monui, verosimile appareat, Mauros exstitisse legionis Thebææ milites.*

ejusque, contra ac Sollerio visum fuit,

41 *Ast, inquies, Sollerius in sua in Usuardum ad* XV *mensis hujus diem Observatione sequentem ratiocinatur in modum:* Hactenus Pugilum istorum *(Maurorum Martyrum)* numerum proditum non reperio. Utrum Thebæorum et Maurorum classes, quas Florentiuius ex Elinando sive Helinando, seculi XIII scriptore, distinguit, satis subsistant, alterius est indaginis; uti
E et, an hi fuerint ex legione Thebæa, quod disertissime asserit Ado, et ex eo Usuardus ac Notkerus; an potius classis alia, ex Africæ oris Coloniam advecta, ut Grevenus et alii scriptores populares contendunt. Equidem de numero et gente nullam invenio antiquiorem atque adeo certiorem notitiam illa, quæ apud Gregorium Turonensem exstat lib. de Gloria Martyrum cap. 62, ex quo elogium suum *(de Mauris)* plane desumpsit Ado. *Gregorius sane, uti ex ejus verbis, quæ supra huc e libro hujusque cap. hic cit. transcripsi, liquet, luculentissimam de Virorum, quos ibidem commemorat, numero notitiam præbet. Ast an pariter de gente? Si sic habeat, haud aliter certe, quam legioni Thebææ eos adscribendo, id facit, consectariumque proinde erit, ut natione seu gente Thebæi (neque enim eos exstitisse Mauros, quis inde concludat) secundum Gregorium exstiterint. Quod cum ita sit, iis sane, qui Mauros faciunt quinquaginta, quos hic scriptor laudat, legionis Thebææ Viros, nihil superest, quam ut horum gentem seu nationem per dicta, quæ supra huc ex Gregorio transtuli, verba non indicari, sustineant. Ast, si*
F *ita habeat, ut quid hæc de Mauris intelligenda, contendunt? Certe nihil continent, e quo Mauros exstitisse legionis Thebææ Viros, a Gregorio memoratos, concludas, nec uspiam etiam ita hosce vocat is scriptor.*

Sociis intelligenda, ut apparet,

42 *Iis quidem, qui de Mauris, quos* XV *mensis hujus die codices Hieronymiani celebrant, Gregorii textum, supra huc transcriptum, exponendum affirmant, assentirer lubens, si, hosce e legione Thebæa exstitisse, alicunde possem probare. Verum nihil prorsus, quo id faciam, occurrit. Nec ad rem facit, Hieronymianorum Mauros* XV *mensis hujus die ab Adone citra ullam controversiam commemorari; etsi enim hic, exstitisse illos e legione Thebæa, disertissime etiam asserat, id tamen dumtaxat facit, quod verba, quibus loco supra indicato de quinquaginta legionis Thebææ Viris Gregorius loquitur, non aliter quam de dictis Mauris intelligi posse existimarit, cumque id, ut modo ostendi, secus habeat, non est, cur hic Adone, huncque, re haud satis, ut apparel,*

AUCTORE C. B.

ret, discussa, secuto Notkero standum arbitremur; quod autem ad Usuardum spectat, is enimvero Hieronymianorum Mauros e legione Thebæa exstitisse, disertissime, ut Solterius ait, non affirmat; ast contra, anne ex hac fuerint, haud parum sese dubitare prodit. Ea sedet sententia, quod ex Adoniana, quam ante oculos habuit, de iisdem Mauris annuntiatione num. 36 huc transcripta Maurorum vocabulum, substituto altero Martyrum vocabulo, sustulerit, idque verosimillime, ut consideranti patescet, haud aliam ob causam fecerit, quam quod, fuissentne, an non, e legione Thebæa Mauri, quos ab Adone celebrari videbat, dubitarit. At vero, inquies, Usuardus equidem, utpote quinquaginta a Gregorio memoratos legionis Thebææ Viros eodem, quo ab aliis memorantur Mauri, xv mensis hujus die recensens, eosdem etiam Mauros vel sic celebrat, vel, si res secus habeat, consectarium fit, ut celeberrimos hosce Martyres, utpote quos nec alio die in Mrt. suo recolat, nuspiam commemoret.

sint, obtinuisse quantum ad illorum aliquos videtur, hosque proinde re ipsa

43 Fateor, sic habet atque hinc etiam partim fit, ut, cum equidem, an Mauri exstiterint quinquaginta sæpissime jam memorati Viri, martyrologus ille, ut dixi, dubitarit, reque etiam ipsa hosce haud exstitisse Mauros, rationes aliæ supra adductæ suadeant, mihi omnino inducam in animum, primo quidem Usuardinæ ad xv mensis hujus diem annuntiationi, in qua Mauri haud nominantur, Hieronymianorum ejusque diei annuntiationem, Adone et Usuardo antiquiorem, in qua Mauri paucis hisce, prout in Epternacensi, legitur, verbis, Coloniæ Agrippinæ natalis Maurorum, diserte laudantur, nec tamen, prout in annuntiatione Adoniana fit, cum quinquaginta, de quibus per verba huc transcripta Gregorius loquitur, legionis Thebææ Viris confunduntur, esse substituendam: deinde vero, hosce sub S. Gereone ejusque trecentis octodecim Sociis comprehendi, ac proin de horum parte verba illa interpretanda. Atque ita quidem, cum eadem verba, uti cuique hæc legenti patescet, e fama seu traditione in litteras miserit Gregorius, modo etiam consequitur, ut hæc, si non citius, saltem non serius, quam jam inde a sexto, quo hic scriptor floruit, secuto ac proin diu etiam ante Adonis ætatem obtinuerit locum. C Quod cum ita sit, ac proin, aliquos seu, uti e jam dictis statues, quinquaginta e S. Gereoneo Sociis legionis Thebææ exstitisse milites, a decem amplius seculis creditum jam fuerit, rem etiam vere ita habuisse, sat probabile apparet; quod autem ad reliquos ex ejusdem S. Gereonis Sociorum numero jam spectat, hi quoque omnes legionis Thebææ milites, spectata sola, quæ Adonis ætate viguit, ac abs hoc et Notkero in S. Gereonis ejusque Sociorum elogiis affertur, traditione seu fama, exstiterint.

fuisse Thebæos sat probabile apparet, nec omni etiam,

44 Verum hæc tum, ut jam supra innui, ultra veritatis limites temporis lapsu accreverat, nec sibi vel Hieronymianos codices vel Usuardum aliosve ullos seu scriptores seu martyrologos habet faventes. Adhæc cum e Martyribus, Coloniæ Agrippinæ sub Maximiano passis, Gregorii Turonensis ætate seu seculo sexto quinquaginta dumtaxat, uti e jam dictis colligere fas est, crediti fuerint legionis Thebææ, nec, si e trecentis octodecim S. Gereonis Sociis, non quinquaginta tantummodo, sed omnes etiam reliqui e legione illa exstitissent, futurum id fuisse videatur, consectarium D vel hinc fit, ut, e legione illa hisce exstitisse, credendum haud sit. Ast etsi res ita habeat, milites equidem fuisse, una omnium est opinio; ut, cum præterea spectasse ad legionem non unam queant, verosimillime una cum quinquaginta legionis Thebææ Viris, a Gregorio Turonensi memoratis, agmen, e diversarum legionum militibus conflatum, formarint. Ac Gereonem quidem, tam quinquaginta a Gregorio memoratis, quam Sociorum suorum reliquis præfuisse ducem, sat certum apparet; ast quanam hi postremi e legione seu turma exstiterint, edicendo non sum; quod cum ita sit, nec plura, quæ de iisdem nominatim hic dicam, occurrant, ad ceteros nostros Martyres, Cassium videlicet, Florentium, Victorem ac eorum Socios sermonem modo converto.

SS. Cassium, Florentium et Victorem cum Sociis suis exstitisse Thebæos,

45 Hosce omnes etiam exstitisse legionis Thebææ milites, Bonnensium et Sanctensium, imo et Coloniensium constans et immorabilis, seu cujus ignoratur initium, fert traditio, in edendis etiam Sanctorum nostrorum Actis consignata. Ast quantum quidem et hisce et illi tribuendum? S. Mauritius ejusque Socii Thebæi, E de quibus apud nos ad xxii Septembris diem jam actum, Agauni idcirco, uti in sanctissimorum horum martyrum, quæ ibidem edidimus, Actis S. Eucherius testatur, fuerunt occisi, quod Maximiano imperatori, qui opera eorum ad persequendos Christianos uti volebat, obtemperare hac in re detrectarint. Quare, cum præter Thebæos potuerint esse etiam alii, qui Christo simul et imperio militarint, quique, cum idcirco, quod Maximiano, opera eorum pariter ad persequendos Christianos uti volenti, parere hac in re noluissent, fuissent occisi, posterioribus seculis pro Thebæis, quod eodem circiter tempore, eamdemque ob causam, ob quam hi, crederentur necati, cœperint haberi, enimvero ex eo, quod SS. Cassius, Florentius et Victor cum Sociis suis pro Thebæis ab Helinando in Actis, traditione suffragante, habeantur, exstitisse illos re etiam ipsa Thebæos, haud quaquam est certum.

probabilitate est destitutum.

46 Attamen, etsi sic habeat, rem omni probabilitate destitutam asseverare non ausim. Cum enim, ut S. Eucherius in laudatis Actis etiam docet, Maximianus, sparsis usquequaque militum turbis, Christianos vel ad necem vel ad supplicia rapuerit, factum facile esse potest, F ut eumdem in finem agmen etiam, e legionis Thebææ militibus partim compositum, ad Rheni partes destinarit, ac horum quidem, qui ex illa erant, alii Bonnæ, alii Coloniæ Agrippinæ, ac alii denique Sanctis, quod allato a sese post Mauritii cædem Maximiani de persequendis Christianis præcepto obtemperare nollent, fuerint occisi. Victorem quidem ejusque Socios Sanctenses, qui e legione Thebæa exstiterint, corruere, idcirco Hontheimius in suo Historiæ Trevirensis Prodomo pag. 105 affirmat, quod duo martyres, Victoris nomine distincti, quorum alter Solodori cum S. Urso, alter Agauni possus est, a S. Eucherio in Actis plus semel jam laudatis memorentur, nec tres, quibus idem Victoris nomen fuerit, in legione Thebæa exstitisse milites, verosimile appareat; verum Victor, Agauni passus, legionis Thebææ, ut ipsemet ait Eucherius, non fuit, nec video, cur facile factum esse haud queat, ut in legione, quæ 6600 aut pluribus adhuc militibus constabat, duo saltem exstiterint cognomines.

§ IV.

A

§ IV Quot Socios S. Gereon, quot S. Victor, ac quot SS. Cassius et Florentius in martyrio sibi habuerint adjunctos.

A vero Sociorum S. Gereonis numero haud multum, qui 318 numerat,

Hieronymiana apographa, quorum alia expresso, alia non expresso, ut jam supra docui, S. Gereonis *nomine, Martyres Coloniæ Agrippinæ una cum hoc Sancto sub Maximiano passos memorant, in numero etiam, quo hosce circumscribunt, non parum dissentiunt; verum, etsi sic habeat huncque Lucense et Corbeiense apud Florentinium, vetustissimumque item apud Dacherium treecentorum septemdecim dumtaxat faciant,* Gereoni *tamen, quem tria isthæc Hieronymiana apographa non nominant, trecentos octodecim adjunxi; ita autem faciendum duxi, quod totidem ei Socii non tantum ab Helinando in Aetis edendis et ab Augustano apud Sollerium Hieronymiano apographo, verum etiam a Floro, apud nos ante tom. 2 Martii edito, ab Adone, Usuardo aliisque seu scriptoribus seu martyrologis non paucis ac ab ipsismet eruditissimis, qui Martyrologium Romanum hodiernum reformarunt, Viris attribuantur. Idem quidem* S. Gereoniis *in martyrio Socii ad trecentos etiam et nonaginta duos in Epternaeensi apud Florentinium, imo et ad quadringentos septemdecim in Richenoviensi apud Sollerium Hieronymiano apographo augentur; verum eum multo pauciores reliqua omnia, quæ Martyres, Coloniæ Agrippinæ sub Maximiano una cum* S. Gereone *passos, commemorant, Hieronymiana apographa notent, hisce potius, quam solis Epternacensi et Richenoviensi, quibus præterea Acta edenda moxque memorati martyrologi adversantur, est standum. Porro etsi quidem, dum* S. Gereoni *Socii adjunguntur trecenti octodecim, verus horum numerus fortassis haud attingatur, a vero tamen haud multum aberrari induco in animum.*

B

C

aberrare videtur; etsi autem S. Victorem, uti ex Hieronymianis apographis consequitur,

48 *Ea sedet sententia, quod omnes, Epternacensi et Richenoviensi, de quibus jam dictum exceptis, Hieronymiani codices omnesque item alii Fasti sacri, qui Martyres Coloniæ Agrippinæ cum* S. Gereone *passos celebrant, non plures quam vel quindecim, vel septemdecim, vel octodecim vel denique, uti apud Notkerum legitur, decem et novem supra trecentos, sic parvo tantummodo inter omnes discrimine intercedente, adnumerent, nec in numero, quem assignant, omnes et singulos a vero longe aberrare, sit putandum. Ac ita quidem cum res habeat, non fuit sane, cur hic a Martyrologio Romano hodierno, quod pariter, ut jam innui,* S. Gereoni *Socios treeentos octodecim attribuit, recederem; verum major de Sociorum, qui cum* S. Victore *sint passi, numero difficultas movetur. Fuisse* Gereonem *cognominatum* Mallosum, *Usuardus in Martyrologio suo hodie affirmat; contra vero Mallosum veluti Sanctum a* Gereone *distinetum hodie itidem in suo Ado proponit, eique Hieronymiana apographa non pauca, utut hodie, ut supra vidimus, in Martyrum et numero et nominibus haud parum confusa, suffragantur; eum autem, uti infra ostendam, hic Adoni, quem tamen vidit corrigereque adeo hoc loco Usuardus voluerit, assentiendum appareat, fueritque verosimillime, ut pariter infra ostendam, Mallosus eum* S. Victore *passus, consectarium evadit, primo quidem sequentem isthanc, quæ hodie in Corbeiensi apud Florentinium, alteroque apud Dacherium tom. 2 Spicil. vetustissimo Hieronymiano apographo legitur, annuntiationem,* Et alibi . . . Victoris Agrippinæ Mallusii cum aliis trecentis triginta Martyribus, *vel hoc vel haud multum absimili modo, transposito* S. Victoris *nomine, verosimillime esse reddendam :* Agrippinæ Victoris et Mallusii cum aliis trecentis triginta Martyribus; *deinde vero, spectatis binis jam dictis, quibus et non pauca alia suffragantur, Hieronymianis apographis,* Victori *in martyrio Socios præter Mallosum trecentos triginta, quot etiam re ipsa duobus hisce Martyribus ab Adone Mosandri adnumerantur, fuisse adjunctos.*

plures quam 17 Socios habuisse, e multis, quæ, ut Sanctensis

49 *At vero, cum decem dumtaxat et septem Socios* S. Victori *Usuardus attribuat, sitne hic martyrologo isthoc, an Hieronymianis apographis standum, dispiciamus. Plures sane Socios quam septemdecim habuisse* S. Victorem, *antiquissima est Sanctensium traditio, hancque e reliquiarum fragmentis, penes hosce asservatis, confirmari, Molanus, anno 1573 Lovanii editus, in hodiernis suis in Usuardum Annotationibus non obscure insinuat. Reliquiarum scilicet nomine corpora, in Sanctensi* S. Victoris *ecclesia seculo* XII *ac* XIII *reperta, verosimillime intellexerit. Ast, utcumque habeat, plura certe, quam quindecim corpora fuisse re etiam ipsa ibidem tum inventa, Adolphus, dux Cliviæ, in Sanctensi, cujus supra notitiam dedi, Ms. memoriæ prodit. Ac primo quidem tria, unum nimirum* XVI *Aprilis die sub Coloniensi, qui ab anno 1167 usque ad annum 1191 sedit, archiepiscopo Philippo I, duo autem alia non nihil citius, fuisse in dicta* S. Victoris *æde sacra inventa, pag. 119 et seq. nrrrat, ac deinde, nonnullis primum, quæ modo huc transcribere, necesse non est, interpositis, pag. 123 ita prosequitur :* Dominicæ Incarnationis anno millesimo ducentesimo octogesimo quarto, ... cum Sancteusis ecclesiæ pars Orientalis, ob sui vetustatem ruinæ jam proxima, renovanda solotenus depoueretur, sub ipsius fundamenti vasta soliditate, ubi nec alia corpora consueverant nec poterant sepeliri, nobilis quidam SS. corporum thesaurus divina provideutia repertus est tam copiose, quod in fra spatium tam loci quam temporis arctum satis et breve fere decem et septem Martyrum corpora, certis intersigniis et evidentibus indiciis inventa, celebriter atque devote fuerunt in capsas translata; quorum capita, quæ integra poterant haberi, decenter ornata scrinio speciali reservantur.

F

Ms. hic relata verba produnt, Sanctis inventa fuerunt,

50 Unde veracem seniorum nostrorum comperimus esse relationem, qui solebant asserere, prout per posteros ad posteros audiebant famam currere, quod B. Helena, prima Xanctensis basilicæ fundatrix, sub fundamento, sicut supra patuit, eadem collocaverat; huic autem relationi et assertioni magnum fidei præstat argumentum, quod, transactis aliquot annis, cum iu Occidentali parte sæpe dictæ basilicæ novum chori tertiumque construi deberet opus opportunum, mox

AUCTORE C. B.

mox ibidem, dum fundamentum foderetur et humus ejiceretur, plura corpora Sanctorum sunt inventa modo consimili. Itaque, cum tam in parte jam prænotata anteriori quam posteriori basilicæ tot Martyrum reperta sint corpora, nulli dubium, quin etiam locis intermediis reliquorum sanctorum Martyrum corpora in pace sepulta conquiescant, tempore, quo divinæ placuerit Providentiæ revelanda. *Ita ille, plura sane quam quindecim corpora in Sanctensi ecclesia sec.* XII *ac seq. fuisse inventa, luculentissime prodens; verum unde hæc, vel Sociorum* S. Victoris *vel etiam Martyrum exstitisse, Sanctensibus certo innotuit? Generatim quidem ait, exevidentibus, quibuscum reperta fuerunt, indiciis pro Martyrum corporibus agnita fuisse; ast, quæ qualiave illa exstiterint indicia, haud exponit; ut verosimillime dubitaturus non nemo sit, an fuerint hujusmodi, ut ex iis, Martyrum exstitisse, quæ fuerant reperta, corpora, potuerit haud immerito concludi.*

corporibus haud valide, quod,

51 *Re quidem vera exstitisse Martyrum, imo et Sociorum* S. Victoris, *haud difficulter inducerem in animum, si alicunde S. Helenam,* B *quemadmodum jam supra sese narrasse Adolphus hic indicat, ecclesiam Sanctensem secuti* IV *initio extruxisse, ac tum sub ejus fundamentis* S. Victoris *Sociorumque ejus corpora locasse, haberetur compertum; verum, anne id sancta illa Constantini Magni mater fecerit, est sane, uti infra ostendam, admodum dubium. Nec certum efficitur ex eo, quod corpora, de quibus mox huc transcripta verba, sub ecclesiæ fundamento,* ubi, *ut horum auctor dux Adolphus ait,* nec alia copora consueverant, nec poterant sepeliri, *fuerint reperta. Etsi enim, postquam jam fuisset exstructa Sanctensis ecclesia, haud fuisse sub ejus fundamentis mortuorum corpora sepulta, crediturus quisque facile sit, quid ni tamen, cum Sanctense oppidum, ut jam supra docui infraque adhuc repetam, e Veterum ruinis emerserit, nec raro, ut apparet, pugnatum ad hæc fuerit, factum esse queat, ut occisorum prope munimentum istud corpora eo ipso loco, quo dein, tempore labente, ecclesiæ Sanctensis fundamenta jacta fuerunt, in terra, altius etiam, quam illa ipsa post, effossa, fuerint sepulta? Id certe ego* C *haud perspicio, fitque vel hinc, ut, an corpora omnia, quæ vel ante vel post annum* 1283 *Sanctis fuisse reperta, Adolphus verbis, supra huc transcriptis, refert, Sociorum* S. Victoris *exstiterint, quam maxime dubitem. Nec ipsimet Sanctenses ea, quæ vel anno* 1284 *vel post fuerunt inventa, pro indubitatis Sociorum* S. Victoris *corporibus absque omni scrupulo habuisse videntur. Cur enim alioquin, cum vel unius, ut Colonienses apud Gelenium Fasti sacri docent, Martyris anonymi e* S. Victoris *Sociis memoriam* XVI *Aprilis die, quo Philippi I, Coloniensis archiepiscopi, temporibus inventum fuisse ejus corpus, Adolphus pariter loco supra cit. prodit, quotannis celebrent, pari honore plures etiam e* S. Victoris *Sociis, si quæ anno* 1284 *ac post fuerunt inventa corpora, illorum exstiterint, haud afficerent?*

an hæc Martyrum exstiterint, sit dubium, probetur.

52 *Gelenius mox laudatus post annuntiationem, qua anonymum, quem jam nunc memoravi, Martyrem* XVI *Aprilis die a Sanctensibus quotannis cultum, recenset, fuisse illum* inventum in purpura et caleeis, amputata summitate capitis, *ex ecclesiæ Sanctensis Tabulis, haud diu, ut apparet, post rem gestam scriptis, affirmat, ac deinde sequentia isthæc verba abs illis haud dubie, qui has scripserunt, profecta, subjungit :* Nos, qui flocellos sanguinis, cohærentes pilis, in monumento ejus (*Martyris anonymi nimirum*) vidimus, scripsimus hæc, ut vos credatis et per annorum revolutionem hoc die et assidue eum in veneratione habeatis. Nec conturbet, quod nomen ejus non habetur, cum Legenda Thebæorum vix duodecim Martyrum nomina contineat. *Cum itaque e statu, in quo, quod hic memoratur, corpus sub Philippo I, Coloniensi archiepiscopo, fuit inventum, neutiquam Sanctenses, quin in Martyris esset, dubitarent, idcirco, uti ex hisce Tabularum Sanctensium verbis apparet, annuos illi, sub Martyris anonymi nomine, Sanctorum honores deferendos judicarint, nec tamen id quantum ad plures e* S. Victoris *Sociis, cum anno* 1284 *ac post non pauca fuissent sub ecclesiæ Sanctensis fundamentis corpora reperta, pariter fecerint, id enimvero illos, anne hæc Martyrum seu Sociorum* S. Victoris *essent, dubitasse, argumento est. Jam vero, cum sic habeat, possitque etiam, anne re ipsa Martyrum exstiterint, non immerito, uti ex omnibus jam dictis apparet, revocari* E *in dubium, sane e corporibus, quæ anno* 1284 *ac post Sanctis magno numero fuere inventa, haud multum roboris acquirit traditio, quæ* S. Victorem *plures, quam quindecim, Socios in martyrio sibi habuisse adjunctos, prodit.*

Hieronymianis tamen standum apparet.

53 *Verum, etsi res ita habeat, haud tamen Usuardo, qui* S. Victori *non plures, quam decem et septem, Socios adjungit, sed Hieronymianis apographis, e quibus, horum numerum multo majorem exstitisse, consequitur, standum apparet. Ita opinor, quod hæc, quibus præterea antiquissima Sanctensium suffragatur traditio, Usuardo antiquiora sint, omniaque, quæ de Maltoso, cum* S. Victore *martyrium passo, loquuntur, hisce haud pauciores, quam trecentos triginta, Socios unanimi consensu attribuant. Sollerius quidem, Usuardo Acta aliqua, Elinandæis antiquiora, quæ septem dumtaxat ac decem Socios* S. Victori *adnumerarint, præluxisse, in hodierna sua in Martyrologium Usuardinum Observatione suspicatur; verum quæ qualiave Acta illa exstitere? An Gregorio Turonensi seu seculo* VI *antiquiora? Id quidem confidenter affirmari, at non facile poterit probari. Sane nultum, quo id vel utcumque fiat, argumentum* F *invenire quivi. Utut sit, Usuardus equidem, qui non plures, quam septemdecim, Socios* S. Victori *concedit, Mallosi etiam vocabutum, quod proprium nomen Ado statuit, in cognomentum vertit,* Mallosum *cognominatum fuisse* S. Gereonem *insinuans; cum sic autem hunc cum illo faciat eumdem ac a veritate idcirco, uti infra ex ipsomet Gregorio ostendam, verosimillime aberret, dubitari non immerito potest, an pariter, dum* S. Victori *septemdecim dumtaxat Socios adjungit, a vero horum numero haud deviet sive interim hunc e dictis, quæ, ut Sollerius suspicatur, ei præluxerint, Actis, sive e documentis aliis acceperit.*

Nec abs his Browerus,

54 *Nec refert, ab Adone, qui Mallosum et* Victorem *longiori commemoratione e Gregorio Turonensi lib.* I *de Gloria Mart. cap.* 63 *hodie celebrat, nullos hisce Socios tribui; cum sic enim is martyrologus Gregorii vestigiis inhærens, nec quot Mallosus et* Victor *Socios habuerint,*

A *habuerint, exponat, certe non magis, quod proin et de Gregorio dicendum, Usuardo, qui septemdecim dumtaxat* S. Victori *Socios targitur, quam Hieronymianis, quæ longe plures numerant, apographis suffragantur. Etsi itaque Usuardum quidem a vero Sociorum* S. Victoris *numero certo devium asseverare non ausim, Hieronymianis tamen, ut jam dixi, apographis, quæ quantum ad hunc ab Usuardo, at non itidem ab Actis edendis, multum discrepant, potius standum, ob rationes omnes jam allegatas reor. Hinc porro et simul ex eo, quod nihilominus,* S. Victorem *una cum Maltoso eodem tempore et loco passum esse, erroremque in numero, quo posterioris hujus Socios Hieronymiana apographa definiunt, non cubare, certum undequaque, ut apparet, non sit, Martyrologium Romanum hodiernum, quod* S. Victorem *et Socios martyres, non expresso horum numero, generatim dumtaxat hodie annuntiat, supra in titulo sum secutus. Ceterum, etsi quidem forsan pauciores, nequaquam tamen præter Mallosum plures quam trecentos triginta Socios, habuit* S. Victor. *Ita ex eo, quod plu-* B *res ei nec in monumentis jam laudatis, nec alibi uspiam apud scriptores sive antiquos sive recentiores attribuantur, omnino concludendum apparet.*

contra ac apparet, dissentit; qui tamen cum in Sociorum,

55 *Browerus quidem, Maximianum, dum in Alpibus, moturus inde cum exercitu in Gallias, adhuc resisteret, quatuor e legione Thebæa cohortes eo præmisisse, harumque quartam duxisse* Victorem, *in Annal. Trev. lib.* 3, *num.* 74 *scribit; verum, etsi legio. ut Eucherius in S. Mauritii Actis supra laudatis num.* 3 *ait, milites* 6600 *numerarit, ac proin cohors, utpote decima, quemadmodum Pitiscus in suo Antiquit. Romanarum Lexico ad vocab.* cohors *docet, legionis pars, militibus circiter* 660 *constiterit, Browerus tamen in significatione, ad multo pauciores restricta, vocabulum istud loco cit. adhibuit; etsi enim cohortis, cum qua* S. Victorem *in Gallias missum scribit, milites omnes, non autem, uti e toto contextu liquet, horum tantummodo partem, pro fide occubuisse, memoriæ prodat, non plures tamen, quam trecentos triginta, quibus una cum* S. Victore *sors hæc obtigerit, num.* 81 *recenset.* C *Verum, etsi quidem, dum hosce, uti e jam dictis consequitur, appellavit* cohortem, *fortassis haud prorsus inepte fuerit locutus, res tamen quantum ad* SS. Cassii *et* Florentii *Socios, e quibus pariter loco supra cit. facit cohortem, secus habet; hi enim, quorum numerum silet, pauciores certo fuerunt, quam ut nomine* cohortis, *quam apud Romanos numerasse etiam aliquando non plures quam trecentos aut quadringentos milites, vix invenias, potuerint venire. Res e jam nunc dicendis patescet.*

quos SS. Cassio et Florentio adscribit, numero erret,

56 *Edenda Sanctorum nostrorum Acta num.* 13, *nonnullaque Usuardina apud Sollerium Auctaria* SS. Cassio *et* Florentio *non plures, quam septem, quos non nominant, Socios adscribunt. Ast an Auctariis illis Actisque indubitanter hic standum? Usuardus definitum Sociorum* SS. Cassii *et* Florentii *numerum non assignat, sed dumtaxat ait :* Sanctorum martyrum Cassii et Florentii cum aliis pluribus ; *cum autem, etsi etiam bini hi Sancti septem dumtaxat Socios re ipsa habuisse statuerentur, annuntiatio isthæc, ut consideranti patescet, veritati consona sit futura, Usuardus sane memoratis Auctariis Actisque haud quaquam hic adversatur. Verum, cum eadem annuntiatio, etsi etiam plures quam septem Socios* Cassius *et* Florentius *habuissent, veritati adhuc consona, ut consideranti pariter patescet, esset futura, enimvero Acta edenda, dictaque Auctaria a veritate, dum Socios tantummodo septem* SS. Cassio *et* Florentio *attribuunt, non aberrare ex Usuardo haud habetur compertum; cum autem id nec aliunde innotescat, dubitari non immerito potest, an re etiam ipsa a vero horum numero haud aberrent. Ast, etsi sic habeat, error tamen, quem sic forte admittunt, facere, ut apparet, non potest, ut in assignando* SS. Cassii *et* Florentii *Sociorum numero multum hallucinari sint certo dicenda. Ita opinor, primo quidem, quod ipsemet supra adhuc laudatus Josephus Hartmannus, ecclesiæ Bonnensis decanus, qui, si in antiquis hujus, quæ scrutatus est, monumentis multo plures quam septem* SS. Cassii *et* Florentii *Socios reperisset, hosce certe omissurus haud fuisset, octo tamen dumtaxat in litterarum, cujus ante memini, excerpto recenseat, sicque a præfatis Auctariis Actisque vix dissonet;* E *deinde vero, quod nulli prorsus inveniantur Fasti sacri, documenta alia seu antiqua seu recentia nulla, in quibus duorum illorum Sanctorum Socii vel novenario vel alio ullo superiori seu majori numero exprimantur, perperamque adeo ex his cohortem Browerus effecerit.*

Mrt. Rom. in modo, qui illos annuntiat, hic sequi haud est visum.

57 *Hodie quidem in Martyrologio Romano hodierna* SS. Cassius *et* Florentius *Bonnæ* cum aliis plurimis *annuntiantur; verum, etsi sic habeat, certeque plures quam septem aut octo Socios duobus illis Sanctis fuisse, annuntiatione illa indicetur, alia tamen, ut jam indicari, haud inveniuntur monumenta seu antiqua seu recentiora, quæ vel numero, quo Socios illos exprimunt, vel alio loquendi modo, ut plures quam septem aut octo fuisse credantur, exposcant, hincque Usuardo hic potius, qui* SS. Cassium *et* Florentium *tantummodo* cum plurimis aliis, *quam laudato Mrt. Romano hodierno, quod eosdem duos Sanctos* cum plurimis aliis *annuntiat, adhærendum putavi. Nec futurum reor, ut studiosus lector id improbet. Quod si tamen secus fecerit, eum equidem hic, priusquam § huic finem impo-* F *nam, observare velim, ex omnibus, tam hoc, quam proxime prægresso § jam dictis, utpote secundum quæ e Martyrum, quem* Gereon *Sociique ejus trecenti octodecim constituunt, numero quinquaginta dumtaxat exstiterint Thebæi,* Victorque *et Mallosus, si non multo pauciores, certo non plures, quam trecentos triginta,* Cassio *et* Florentio *septenos etiam octonosve dumtaxat aut non multo plures nactis, in martyrio habuerint Socios, haud parum modo, etsi etiam hi omnes statuerentur Thebæi, confirmari id, quod apud nos ad* IV *mensis hujus diem in Commentario, SS. Tyrsi, Bonifacii ac Sociorum Trevirensium martyrum Actis præmisso, num.* 43 *asseritur; videlicet non verendum, ne ingens Martyrum Thebæorum, quos Agauni passos, Eucherius perhibet, numerus nimia Martyrum, itidem Thebæorum, qui vel Treviris, vel Bonnæ, vel Coloniæ Agrippinæ, vel Sanctis vel alibi denique subierint martyrium, multitudine exhauriatur.*

AUCTORE C. B.

§ V. An Martyri anonymo non fuerit S. Gereonis nomen pro arbitrio impositum; an Mallosi cognomen hic habuerit, et an, si alter ab altero sit diversus, Mallosus eodem loco, quo Victor, martyrium subierit.

S. Gereon, qui vere hoc nomine

In tribus Hieronymianis apographis non contractis, Lucensi videlicet et Corbeiensi apud Florentinium, vetustissimoque apud Dacherium Spicil. tom. 2, quæ heri Coloniæ Agrippinæ 317 *Martyres annuntiant,* S. Gereonem *ejusque Socios, utut numero, quem* B *hi cum illo in aliis Fastis sacris constituunt, imminuto, designari, una omnium est opinio; ast, cum* Gereonis *nomen in tribus dictis Hieronymianis apographis haud exprimatur, hisque omnes Fasti sacri, in quibus id hodie fit, antiquitate cedant, erit fortassis non nemo, qui suspicetur, nondum tunc, cum tria illa Hieronymiana apographa exarata fuere, innotuisse, qui Martyrum, quos hæc heri Coloniæ Agrippinæ annuntiant, antesignanus seu dux fuisset vocatus, factumque adeo post esse, ut ei* Gereonis *nomen pro arbitrio fuerit impositum. Atque hæc quidem suspicio augeri potest ex eo, quod, dum unum e præfatis tribus Hieronymianis apographis, Lucense nimirum seu Florentinii textus, Colonienses nostros Martyres heri celebrat, sequenti in modo faciat:* In Gallia civitate Coloniæ. Agripini (*imo* Coloniæ Agrippinæ) natalis sanctorum CCCXVII Martyrum, quorum nomina Deus scit. *Verum, etsi quidem librarii, qui tria hic memorata Hieronymiana apographa scripserunt, exploratum forsan* Gereonis *nomen haud habuerint, id tamen universim tunc ignoratum non fuisse, vel ex eo liquet, quod equidem in Epternacensi, quo certe illa* C *antiquiora non sunt, Hieronymiano apographo* VIII *mensis hujus die* Gereonis *nomen, ut jam supra docui, reperiatur.*

fuit vocatus, ab Usuardo

59 *Adhæc, etsi quidem Martyribus, quorum nomina ignorabantur, nomina pro arbitrio subinde fuerint imposita, id tamen tum fere dumtaxat, cum eorum, quæ hactenus latuerant, corpora reperirentur, aut quavis occasione alia obtinerentur reliquiæ, factum invenio; cum autem* S. Gereonis *corpus, quod a S. Norberto in Gereonæa ecclesia anno* 1121 *repertum fuisse, non pauci contendunt, certo equidem ante hunc, uti ex infra dicendis intelligetur, haud fuerit inventum, et tamen multo citius, qui tria apud Sollerium exstantia Hieronymiana apographa contracta, Richenoviense nimirum, Augustanum, et Labbeanum, scripserunt, Florusque item ac Ado, Usuardus, Notkerus et Wandelbertus floruerint, consectarium fit, ut cum nihilominus in omnibus, quos hi exararunt, Fastis sacris* S. Gereonis *nomen vel heri vel hodie legatur, eo verosimillime Coloniensium nostrorum Martyrum dux seu antesignanus non tunc tandem, cum jam dudum migrasset ad Superos, sed jam tum, cum* D *inter mortales degeret, fuerit vocatus. Jam vero, cum hæc ita habeant,* Gereonis *nomen, non pronomine, quod martyri anonymo fuerit pro arbitrio impositum, sed pro vero, quod is, in vivis existens, fuit sortitus, nomine habendum, apparet sane, si non prorsus certum, vero saltem admodum simile. Modo etiam, an* Mallosi, *quod in pluribus Hieronymianis aliisque Fastis sacris legitur, nomen pro proprio Martyris, a* Gereone *distincti, nomine, ac contra pro hujus dumtaxat cognomento sit habendum, dispiciamus.*

60 *Usuardus in supra huc transcripto* S. Gereonis *elogio, exstitisse hunc cognomento* Mallosum, *diserte tradit, sicque ex* Gereone *et Malloso unum eumdemque martyrem facit, seu hunc cum illo confundit; verum Ado alterum ab altero, uti ex elogio, quo supra ambos celebrat, palam est, luculentissime distinguit; posteriori autem huic martyrologo assentiendum, apparet ex iis, quæ Gregorius Turonensis lib.* 1 *de Gloria Martyrum cap.* 63 *scribit. Verba omnia, quæ hic scriptor ibidem suppeditat, lectori ob oculos, quod quam maxime § hujus argumento elucidando subserviant, juverit hic posuisse. Sic in Ruinartii, quæ anno* 1699 *prodiit, editione habent:* E Ab hoc etiam sacerdote (*Eberegisilo, Coloniensi archiepiscopo*) sancti martyris Mallosi corpus repertum est hoc modo: Cum fama ferret, hunc apud Bertunense opidum martyrium consummasse, occultum erat hominibus illis, quo in loco quiesceret; erat tamen oratorium inibi, in quo nomen ejus invocabatur. Supradictus vero pontifex in honorem ejus basilicam ædificavit, ut scilicet cum aliquid revelationis de martyre acciperet, in ea beatos artus, Domino annuntiante, transferret. Denique in latere basilicæ, id est, in pariete, qui a parte erat oratorii, in absida collegit, præstolans Domini misericordiam, quid juberet de martyre revelari.

cum Malloso confunditur; ast hic ab illo, uti e verbis

61 Post hæc diaconus quidam Mettensis, per visum ductus, ubi martyr quiesceret, est edoctus. Post paucum autem tempus veniens ad episcopum et quasi certa signa, per quæ visum viderat, relegens, cum prius ibidem non fuisset, ait episcopo: Hic effode et invenies corpus Sancti, id est, in medio absidæ. At ille, cum fodisset quasi in septem pedes, attigit nares ejus odor immensi aromatis, et ait: Credo in Christo, quod ostendit mihi martyrem suum, quando me hæc suavitas circumdedit; et fodiens F reperit sanctum corpus inlæsum, et emittens vocem magnam, Gloria in excelsis Deo secum omnem clerum pariter psallere fecit. Dicto quoque hymno, corpus sanctum in basilicam transtulit et cum laude debita sepelivit. Ferunt, ibidem et Victorem martyrem esse sepultum, sed non eum adhuc cognovimus revelatum. *Mallosus itaque, uti ex his Gregorii verbis intelligitur, non apud Coloniam Agrippinam, sed* apud Bertunense, *abs illa, uti ex infra dicendis patescet, certissime diversum,* opidum *martyrii palmam est adeptus; cum autem* S. Gereon, *uti omnis retro antiquitas credidit, ac porro hodieque creditur, apud Coloniam Agrippinam consummarit martyrium, consectarium fit, ut secundum Gregorium a* Gereone *Mallosus indubie distinguatur.*

Gregorii Turonensis hic recitatis sequitur, est diversus.

62 *Nec hoc tantum e Gregorio docemur, verum*

martyriumque, non, uti hic Gelenius

verum etiam, S. Victorem, *ut fama scriptoris hujus ætate ferebat, eodem toco seu in eodem Bertunensi oppido, ubi Eberegisilus, Coloniensis archiepiscopus, Matlosi corpus reperit, jacuisse sepultum; cum autem sic habcat, verosimillimeque, imo indubie, Mallosus et* Victor *loco eodem, quo Gregorii Turonensis ætate jacuerunt humati, martyrium subierint, consectarium hinc ulterius jam fit, ut ambo, si vera sint, quæ Gregorius scribit, idem Bertunense oppidum pro palæstra fuerint adepti. Ut itaque et quæ et quo toco sita hæc fuerit et quam certo a Colonia Agrippina distinguatur, perspicuum ante omnia evadat, hic modo, quodnam sit Bertunense* oppidum, *a Gregorio Turonensi supra huc transcriptis verbis memoratum, examinemus. Gelenius in ecclesiæ Coloniensis sacris et piis Fastis ad* 2 *Maii diem annuntiatione utitur sequenti :* Bonnæ in territorio Coloniensi translatio sanctorum Cassii, Florentii et Mallusii, martyrum Thebæorum, ex quibus S. Mallusium, uti habent exemplaria Gregorii Turonensis, monstrante quodam ecclesiæ Meteusis diacono, divinitus per visum
B edocto, B. Euergisilus vel Euergislus elevavit et in basilicam, ejus memoriæ exstructam, trantulit, teste Gregorio Turonensi lib. I de Gloria Mart. cap. 63; apud quem mendose pro Bonnensi vel Verouensi (sic enim etiam antiqui appelarunt Bonnam) legitur Bertunense oppidum; sed ex toto contextu ibidem prodit se error scripturæ. Eosdem deindc Martyres anno 1166 Reinaldus archiepiscopus et Gerardus Bonnensis præpositus, cum venerabilis cleri devotione et multitudine populi elevarunt, invento sicco quidem, sed evidenti sauguiue ipsorum, quem ante annos plusquam octingentos septuaginta pro Christo profuderant.

contendit, in Bonnensi,

63 *Ita ille, volens scilicet, Mallosum, a Gregorio Turonensi memoratum, in urbe Bonnensi subiisse martyrium, ac pro Bertunensi oppido, ubi id a Gregorio e fama locatur, Bonnense seu Veronense, errore seu mendo, quod in proxime huc transcripto scriptoris hujus textu cubet, correcto, esse legendum; verum, ut Mallosum, spectatis iis quæ Gregorius scribit, non Bonnæ, sed Sanctis in Clivia pro fide occubuisse, probatum dem, necesse tantummodo est, ut et mendi seu erroris a Gelenio perperam insimulari Gregorii textum et Bertunen-*
C *se, quod in hoc memoratur, oppidum haud aliud esse quam Sanctense, oslendam. Id ilaque lubet hic præstare. Scripturæ, qua in Gregorii textu exaratur* Bertunense oppidum, *sese error* ex toto contextu *prodit. Ita verbis mox recitalis Gelenius; verum hanc ejus assertionem a vero quam maxime essc alienam, certeque adeo Bertunensi oppido Bonnense seu Veronense in Gregorii textu haud substituendum, nemo non fatebitur, qui postremam hujus partem attente cxpenderit. In hac enim*, Victorem *eodem loco, quo Mallosus, ac proin in eodem, in quo hic, teste Gregorio, jacebat, Bertunensi oppido sepultum jacuisse, e fama asseritur; cum autem*, Victorem *Bonnæ seu Veronæ ad Rhenum sepultum jacuisse, nemo umquam aut crediderit aut dixerit, enimvero* Bonnense *seu* Veronense *oppidum pro* Bertunensi *in Gregorii textu, correcto, qui in hoc cubet, errore, haud legendum, ac proin Bonnæ seu Veronæ, spectatis iis, quæ Gregorius scribit, Mallosi marlyrium locari haud posse, indubitatum apparet. At vero, inquies, Bonnæ equidem* SS. Florentii, Cassii et *Mallusii corpora anno* 1166 *Reinaldus, Coloniensis archiepiscopus, de sepulcris summa cum solennitate levavit. Fateor, sic habet; id cnim non tantum Gelenius verbis supra huc transcriptis, verum etiam Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 3, *col.* 679 *ac alii e monumentis antiquioribus docent.*

sed, ut, difficultate, quæ in contrarium facit, soluta,

64 *Ast, etsi id ita sit, imo etsi etiam inter Martyres, quorum sacræ exuviæ usque ad annum* 1583 *Bonnæ, ut infra docebo, asservatæ fuerunt, Maltusius seu Mallosus a Joanne Hartmanno, ecclesiæ Bonnensis decano, in litterarum, quarum supra memini, excerpto penes nos exstanti recenseatur, hæc tamen facere non debent, ut Mallosus, a Gregorio Turonensi memoratus, martyrium Bonnæ subiisse credatur. Quid si enim Gregorii Matlusius a Mallusio, cujus corpus Bonnæ de terra levatum diuque asservatum fuisse asseritur, statuatur exstitissc diversus? Non erit sane, cur id cuiquam incredibile appareat. Cum enim plurimi, ut jam docui, Coloniæ Agrippinæ, Bonnæ ct Sanctis pro fide sub Maximiano fuerint occisi, facile factum esse potest, ut in magno illo Martyrum numero duo exstiterint cognomines.* E
Adhæc, cum Josephus Hartmannus, mox iterum laudatus, unum ex octo martyribus, quos cum SS. Cassio *et* Florentio *Bonnæ passos, in præfato suo litterarum excerpto affirmat,* Pii *nomine etiam distinguat, nec præter* Cassium et Florentium *ullus e Martyribus, Bonnæ sub Maximiano passis, vel ab Usuardo vel aliis seu scriptoribus seu martyrologis antiquis, nomine, quo fuerint vocatus, expresso, memoretur, non immerito quis suspicabitur, e Martyribus, Bonnæ coronatis, exstitisse duos, quorum, cum ibi illorum corpora fuissent inventa nominaque haud noscerentur, unum* Pii, *alterum* Mallusii *nomine pro arbitrio donarint. Accedit, Gregorii Mallosum jam ante seculum* VII, *ut supra huc transcripta scriptoris hujus verba suadent, dc terra fuisse lcvatum; id autem Mattoso, cujus corpus Bonnæ diu asservatum fuisse memoratur, auno demum* 1166, *ut jam dictum, evenisse. Jam vero, cum hæc ita habeant, Mallosus certe seu Mallusius, qui a Gelenio aliisque Bonnæ signatur, efficere non potest, ut* F
Mallosum, a Gregorio memoralum, Bonnæ occubuissc admittamus.

ratione non una,

65 *Modo etiam, Bertunense oppidum, ubi Mallosus passus a Gregorio refertur, interprctandum Sanctense, ac proin Sanctis pro fide occubuisse eumden Maltosum, monstremus. Ruinartius in Gregoriani, de quo hic nobis sermo, textus verba, quibus* S. Victor *eodem, quo Mallosus, loco quievisse mcmoratur, ita observat :* Si verum sit, ut aliqui sentiunt, hunc Martyrem (S. Victorem *nimirum*) ex lcgione Thebæa fuisse, qui loco, ubi cum multis aliis passus est, Sanctos nomen dederit, cx quo vulgus Xantum, quod Cliviensis ditionis opidum est, efformaverit, Bertuni opidi situm invenimus. Nam Victor et Mallosus hic iu codem loco quievisse memorantur; et vetera quædam Martyrologia utrumque simul celebrant. *Etsi itaque Bertunense oppidum, ubi Mallosus passus ac cum* S. Victore *quievisse a Gregorio e fama narratur, Ruinarlius, uli a Gelenio fil,* Bonnam

AUCTORE C. B.

Bonnam interpretatus haud sit, opinionem tamen, quæ S. Victoris *palæstram Sanctis collocat, ac proin et hoc oppidum pro Bertunensi per Gregorium memorato accipit, revocat in dubium. Verum* S. Victorem *subiisse Sanctis martyrium, Acta edenda num.* 15 *tradunt; hisce autem, quibus etiam constans non tantum Sanctensium, sed et Coloniensium et ipsorum met Bonnensium favet traditio, omnino hic standum vel ex eo videtur, quod Bertunense oppidum, in quo una cum Malloso quievisse* Victor *a Gregorio memoratur, certissime Bonnæ seu Veronæ, ut jam dictum, locari haud queat, aliusque præter oppidum Sanctense locus, quo idem oppidum cum aliqua veritatis specie locetur, assignari haud possit. Adhæc laudatus Ruinartius in uno e Colbertinis, quibus usus est, codicibus pro* Bertunensi *oppido, in quo* S. Victor *passus ac cum Malloso quievisse a Gregorio Turonensi memoratur,* Bertinense *legi, docet in adnotatione, scriptoris hujus verbis, proxime huc transcriptis, subjecta;* Bertini *autem seu* Bertinensis *oppidi nomine venisse olim, priusquam a* S. Victore *ejusque Sociis martyribus nomenclationem* B *novam acciperet, Sanctense in Clivia oppidum seu Sanctos, verosimillimum apparet, nec facile, ni fallar, secus sentiet, qui, quæ jam nunc subdam, expenderit. Sanctense oppidum, de quo jam nonnulla Comment. hujus* § I, *num.* 2 *et* 5 *seqq. protulimus, stare modo eo loco, quo olim Vetera castra seu, uti etiam simpliciter vocantur, Vetera steterunt, Cluverius Germaniæ antiq. lib.* 2, *cap* 18 *aliique, qui in Geographiam antiquam Commentarios scripserunt, affirmant.*

in medium

66 *Sunt quidem etiam, qui eo loco, quo olim Colonia Traiana stetit, oppidum istud collocant; verum hi Coloniam isthanc Veteribus tam prope admovent, ut ex horum et illius ruinis emersisse idem Sanctense oppidum in animum inducant. Teschenmacherus, qui de antiquo variorum locorum situ in Cliviæ, quos contexuit annoque* 1638 *in lucem emisit, Annal. part.* I *tractat, ibidem pag.* 20, *ubi et duabus pagg. proxime seqq. nonnulla huc potissimum spectantia suppeditat, sic scribit :* Vetera Coloniamque Traianam Surita eodem loco stetisse censet, vere quidem, quando Παχυλῶς id intelligitur; siquidem non usquequaque, sed fere eo- C dem loco stetisse, utrobique rudera ostendunt, Vetera castra in monte, qui a Quinctilio Varo, ut quibusdam placet, Vorsseberg nunc dicitur, circumfusaque et in ripa Rheni planicie, ubi hodie pagus est Beerten, non procul ab oppido Santen ita fuisse, constans est et unanimis antiquorum sententia. Id loci etiam istius facies, omnino cum Taciti descriptione conveniens, innumera quoque eximiaque antiquitatis istic reperta monumenta satis probant; *Dithmarus autem, qui laudatum Teschenmacheri Opus, Annotationibus a se illustratum, anno* 1721 *fecit recudi, primo ad vocem* Vetera, *a qua Teschenmacheri textus, modo huc transcriptus, inchoatur, ita observat :* Ita simpliciter ea *(Vetera scilicet)* appelat Tacitus Annal. I. c. 45, et Histor. IV. c. 18. alias Vetera castra apud eundem l. c. c. 21. ex quo nempe alia castra ad Rhenum posita fuerunt. Vetera autem illa castra in vicinia oppidi Xanten, partim in colle Vorsseberg, partim in planitie, ubi pagus est Berten, posita fuisse, consentiunt Menso Altingius pag. 36. 37. Cellar. pag. 337. Cluver. lib. D 2. cap. 18.

hic adducta,

67 *Secundo altera ad vocabulum* Beerten *notextu ita vocatus, appellationem hanc acceperit, exponit his verbis :* Quod nomen Beerten *scilicet)* a vocabulo Vetera efformatum creditur, Germanis primum dicta VETERHEM, et mox per transpositionem literarum VERTHEM, unde postea BERTHEM sive BEERTEN. Sunt quoque arcis rudera extra portam Clivensem oppidi Xanten, quæ hodieque cum agris vicinis vocantur die alteburg, ubi non desunt, qui castra illa Vetera quærenda putant ob nominis *(Alte-burg enim idem est, quod Vetus castrum)* convenientiam; *ac tertio denique in Veterum, quam, ut in textu, huc transcripto, Teschenmacherus ait, Tacitus suppeditat, descriptionem ita notat :* „ Pars, „ inquit Tacitus, „ canem ita notat : „ strorum in collem „ (hodie Vorsseberg) „ leniter assurgens, pars æquo „ (ubi pagus Beerten) „ adibatur, „ Menso Alting. l. c. Ad radicem memorati collis profunda quoque planities crebris eluvionibus plerumque fæda et lubrica E conspicitur, quæ procul dubio est „ palus „ juxta „ Vetera „ apud Tacitum Histor v. cap. 15. *Ita ille, cum Teschenmachero aliisque loco eodem, quo olim stetere Vetera, situm esse pagum, oppido Sanctensi vicinum, qui* Beerten *seu* Berten *hodieque appellatur, affirmans. Ac id quidem mihi vero apparet simillimum, uti etiam pagi illius, ut Dithmarus addit, nomen a* Veterum *vocabulo, varie corrupto, luxato ac mutato, fuisse formatum.*

probatur, in Sanctensi oppido

68 *Ast, cum Vetera aut, si mavis, Castra Vetera non tantum, ut Teschenmacherus et Dithmarus verbis jam datis aiunt, montem seu collem,* Vorsseberg *dictum, vicinamque huic, in qua situs est dictus pagus, planitiem, verum etiam ut Cluverius, loco supra cit. et Cellarius Geographiæ antiquæ lib.* 2, *cap.* 3, *plurimis aliis consentientibus, docent, oppidum haud obscurum fuerint complexa, enimvero jam inde a Francis, qui seculo quinto Romanorum ditiones, Rheno transmisso, invaserant,* Veterum *nomen ita, ut ait Dithmarus, paulatim corruptum mutatumque ac tandem castra illa seu potius totum, quem hæc continebant, terræ tractum ac nominatim haud obscurum illud oppidum teutonica, qua ute-* F *bantur, lingua* Beerten *seu* Berten *Gregorii Turonensis ætate, qui id propterea Latine appellarit* Bertinum, *fuisse vocatum, vero apparet simillimum; cum autem id ita sit, ac Vetera castra seu oppidum, quod horum nomine etiam venit, sit ipsummet, ut Cluverius loco cit. docet, Sanctense oppidum, Gregorium isthoc, quod forsan, cum bella aut alia calamitate fuisset destructum, situm antiquum aliquantulum modo mutarit, per Bertinense seu Bertunense, prope quod Mallosum passum ac cum* S. Victore *quievisse supra huc transcriptis verbis scribit, oppidum intelligere ac proin ejusdem Mallosi palæstram Sanctis locare, vero pariter apparet simillimum.*

est passus;

69 *Ac id quidem ut credam, propensior adhuc vel ex eo sum, quod præter Sanctense oppidum, quod ita demum post Gregorii Turonensis ætatem, antiquatis, quæ prius habuerat,* Veterum *ac* Bertini *seu* Bertuni *nominibus, horumque nihilominus posteriori pago vicino adhuc adhærente, à* S. Victoris *ejusque Sociorum*

rum

A rum ibidem cultu fuerit vocatum, assignari aliud, quod per Bertunense oppidum Gregorius intellexerit, cum aliqua veritatis specie, uti nominatim de Bonna e jam supra dictis liquet, haud queat. Verum an Gregorio, qui et Sanctis, ut modo ostendi, Mallosi palæstram verosimillime collocat, et hunc a Gereone distinguit, contra Usuardum, qui hunc cum illo confundit, seu cognominatum fuisse Mallosum, prodit, certo est standum? Gregorius, dum loco supra cit. de S. Malloso tractat, duo potissimum, quæ ad institutum nostrum facere hic queunt, memoriæ prodit; alterum est, Mallosum apud Bertunense opidum martyrium eonsummasse; alterum vero. fuisse ibidem sacrum ejus corpus ab Eberegisilo, Coloniensi episcopo, repertum ac de terra levatum. Ac forsan quidem, quod Mallosus sub Maximiano martyrium sit passus, ac proin Gregorius duobus amplius seculis abs hoc eventu abfuerit, haud immerito, an hunc apud Bertunense opidum scriptor ille, qui præterea rem e fama dumtaxat refert, perperam haud collocet, revocari potest in dubium; verum, etsi sic habeat, id tamen fieri haud poterit, si apud idem oppidum Mallosi corpus
B (neque enim hoc alibi, quam ubi ille fuerat occisus, humatum fuisse, quis facile credat) fuisse ab Eberegisilo repertum ac de terra levatum, sit certum.

etsi autem hæc. 70 Anne itaque Gregorius, qui, ut dictum, Mallosi corpus ab Eberegisilo inventum ac de terra levatum fuisse, narrat, indubitatam sibi hac in re fidem adjungat, examinemus. Hanc sane illi a nemine denegandam, reor, si Eberegisilus, cui Mallosi inventionem adscribit, sub seculi VI finem vixerit, hæcque adeo ejus ætate sit facta; verum, etsi quidem episcopus, nomine Eberegisilus, ecclesiæ Coloniensi sub seculi VI finem, uti apud Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. 3, col. 625 videre licet, præfuerit, anne tamen de hoc, an contra de S. Evergislo, qui post S. Severinum Coloniensem cathedram occupavit, ac, ut certum apparet, ad annum usque 450 vitam haud produxit, Gregorius loco cit. loquatur, non immerito potest ambigi. Tillemontius tom. 4 Monum. Eccl. pag. 430, Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. 3 col. 625, Ruinartius in suis in Gregorium Notis ac nonnulli alii de Eberegisilo, qui sub sec. VI finem Coloniensem cathedram occupavit, Grego-
C rium exponunt, ea, ni fallor, ratione partim ducti. quod hic scriptor Eberegisilum, Coloniensem episcopum, a quo Mallosi corpus inventum ac de terra levatum, tradit, eodem exaret modo, quo Eberegisilum, Coloniensem itidem episcopum, quem a Childeberto rege ad compescendas monasterii Pictavensis turbas, quod anno 590 evenit, missum fuisse, Hist. lib. 10, cap. 15 refert. Verum haud mediocris inter Evergisli et Eberegisili seu, ut etiam scribitur, Ebregisili, nomina intercedit similitudo atque affinitas hincque facile factum esse potest, ut Evergislum, qui ab aliis Evergistus et a Gelenio de Magnitudine Col. Agrip. pag. 39 Ebuergesell quoque appellatur, Gregorius Eberegisilum etiam seu Ebregisilum, nomine isthoc, utpote episcopi, qui ætate sua vixerat aut forte adhuc, cum ista de Malloso scriberet, vivebat, sibi existente familiariori, per errorem appellarit.

ob rationes, 71 Quid quod factum esse possit, ut librarii in Gregorii, quæ scribebant, exemplaribus Eberegisilum seu Ebregisilum pro Evergislo mendose exararint? Utut sit, Gregorium equidem de S. Evergislo, qui ante annum 450 Coloniensi ecclesiæ præfuit, loco cit. loqui, vero apparet similius. Ebregisilum enim, a quo Mallosi corpus inventum, ibidem scribit, capitis dolore, cum id pulvere, e Coloniensi basilica, quam ab incolis Sanctos Aureos vocitari ait, accepto, tetigisset, prodigiose fuisse sanatum, per verba, num. 35 huc transcripta, præmiserat; hoc autem miraculum, non Eberegisilo. qui ad compescendas monasterii Pictavensis turbas anno 590 missus fuit, sed S. Evergislo, qui ecclesiæ Coloniensi ante annum 450 præfuit, verosimiliter obvenit. Ita scilicet suadet Sancti hujus Vita, ad XXIV mensis hujus diem, quo Coloniæ Agrippinæ colitur, a Surio relata. In hac enim num. 4 sequentia isthæc de S. Evergislo leguntur verba: Postquam autem conscenuit, immodico capitis dolore vexatus, more suo sacrata circuivit loca orandi studio; cumque ad beati Gereonis Sociorumque ejus templum, male valentium refrigerium, pervenisset, flexis genibus in Sanctorum memoriam, uti consueverat, versum illum dicere cœpit: "Exultabunt Sancti in gloria", moxque cælitus responsum est: Lætabuntur in cubilibus suis." Unde intellexit, Spiritu Dei revelante, illo ipso die sanctos Marty- E res animas suas cælo reddidisse.

quæ hic 72 Ab eo ergo tempore usque in præsens eodem die quotannis, ipso agente, illorum celebratur solennitas. Accepit autem pulverem e Sanctorum templo, et sanctæ Crucis exprimens signum, eum male affecto capiti suo imposuit, sanusque recessit; etsi autem hæc narratio, qua S. Evergislus immodico capitis dolore in Coloniensi S. Gereonis ecclesia, Sanctorum Aureorum nomine olim distincta, prodigiose sanatus asseritur, a narratione, qua idem, ut apparet, miraculum Gregorius refert, non parum, ut consideranti patescet, in adjunctis differat. ambæ tamen quantum ad substantiam consonant, nec esse videtur, cur de duobus diversis miraculis agere putentur. Jam vero cum sic habeat, faciatque præterea discrimen, in earum adjunctis occurrens, ut S. Evergisli biographus, qui, si non citius, certo non serius, quam sec. XI, floruit, miraculum, quod S. Evergislo obvenisse narrat, non e Gregorio, perperam fortassis intellecto, sed aliunde accepisse sit censendus, sane re etiam ipsa S. Evergislo id obvenisse, ac proin de hoc, non autem de Eberegisilo, qui sub sec. VI finem floruit, Gregorium per F verba, quibus ab Eberegisilo, capitis dolore prodigiose, ut narrarat, sanato, inventum fuisse Mallosi corpus, loco supra cit. refert, locutum fuisse, vero apparet admodum simile. Isthæc autem verisimilitudo adhuc augetur ex eo, quod Gregorius, miraculum, de quo hic nobis sermo, narraturus, de Eberegisilo, cui et id et Mallosi inventionem obligisse scribit, sequentem loquatur in modum: Quodam autem tempore Eberegisili, qui TUNC HUJUS URBIS (Coloniensis) ANTISTES ERAT, capitis medietas validis doloribus quatiebatur; horum autem verborum loco, si non de S. Evergislo, qui ante annum 450 obiit, sed de Eberegisilo, qui sub seculi VI finem ecclesiæ Coloniensi præfuit ac proin Gregorii ætate floruit, imo etiam tum forsan adhuc, cum hic illa scriberet, in vivis erat superstes, sermonem facere voluisset, sequentia isthæc: Quodam autem tempore Eberegisili episcopi, qui ÆTATE NOSTRA HUJUS COLONIENSIS URBIS FUIT ANTISTES, aut qui NUNC ADHUC

AUCTORE C. B.

adhuc hujus urbis Coloniensis est antistes etc., adhibiturus fuisse videatur.

allegantur, certa non sint.

73 Hæc omnia verosimillime considerarit Gelenius, hincque miraculum, hic jam memoratum, quod Eberegisilo, Coloniensi episcopo, obvenisse, Gregorius prodit, ad S. Everpo, obvenissc, Gregorius prodit, ad S. Evergislum, qui integro circiter seculo ante Gregorii ætatem Coloniensi ecclesiæ præfuit, in Opere suo de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine pag. 358 et seq. retulit; cum autem, uti ex omnibus jam dictis liquet, ita verosimiliter rectissime fecerit, ac secundum Gregorium idem Eberegisitus, cui miraculum illud obvenit, S. Mallosi corpus invenerit, consectarium fit, ut scriptor ille, dum inventionem hanc refert, de re, centum circiter annis ante ætatem suam gesta, loquatur, cumque proinde in hac fidem undequaque certam atque indubitatam sibi haud adjungat, consectarium ulterius fit, primo quidem ut, cum e dictis, si Mallosi corpus apud Bertunense oppidum fuisse inventum, certum non sit, in dubium adhuc, an idem Mallosus in oppido illo passus sit, revocari queat, certum pariter atque indubi- B *tatum, obtinuisse re ipsa illum ibidem palæstram, undequaque non sit; deinde vero, ut adhuc, an Mallosus et* Gereon *unus idemque non sit, possit ambigi, cum hunc ab illo distingui nec cognominatum fuisse* Mallosum, *ex eo potissimum noscatur, quod secundum Gregorium Mallosus apud Bertunense oppidum, non autem, ut* Gereon *Coloniæ Agrippinæ, martyrii palmam locumque quietis sit adeptus. Hinc porro et ex eo, quod Usuardus, cui bonæ notæ Acta, Elinandæis antiquiora præluxisse, Sollerius suspicatur, Mallosum cum* Gereone *confundat, est factum, ut Mrl. Romani hodierni secutus exemplum hic de Malloso, veluti de Sancto, qui indubie a S.* Gereone *distinguatur, tractare ausus non sim.*

summa tamen verisimilitudine gaudent,

74 Verum, etsi quidem, Mallosum et in oppido Sanctensi occubuisse et a Gereone *distingui, undequaque ejam dictis certum non sit, verosimillimum tamen id est. Etsi enim,* Gereonem *cognomento fuisse Mallosum, huncque proinde abs illo non esse diversum, Usuardus e prælucentibus sibi, quæ Elinandæis antiquiora erant, Actis verosimillime didicerit, nescitur tamen, quæ qualiave hæc exstiterint,* C *dubitarique non immerito potest, an, qui illa contexuit, pluribus seculis a rebus, quas complectuntur, haud abfuerit; quamvis autem Gregorius, e quo potissimum, Mallosum, non Coloniæ Agrippinæ, sed Bertunensi in oppido ac proin, uti e supra dictis consequitur, Sanctis occisum ac deinde ab Ebregisilo inventum fuisse, habemus, longissimo etiam trium circiter seculorum spatio a tempore, quo Mallosus subiit martyrium, abfuerit; a tempore tamen, quo ejusdem Mallosi corpus ab Ebregisilo revertum narrat, multo minus fuit remotus, nec ullam de Malloso notitiam vel meliorem, vel antiquiorem illa, quam suppeditat, habemus: ut proinde Mallosum et Sanctis seu prope Bertunense oppidum subiisse martyrium, et a* Gereone *distingui, e Gregorio, si non prorsus certum, vero tamen sit admodum simile. Reponi quidem potest, monumentum litterarium nullum, quod basilicæ, S. Malloso in oppido Sanctensi exstructæ meminerit, inveniri, idque adeo per Bertunense oppidum, in quo Mallosum repertum basilicamque ei fuisse erectam, Gregorius verbis supra huc transcriptis refert, haud posse intel-* D *ligi. Verum quid tum? Nullum pariter, quod basilicæ alibi, quam Sanctis, S. Malloso ædificatæ, meminerit, monumentum litterarium occurrit, nec tamen hinc quisquam concludat, nullam uspiam basilicam hujusmodi exstitisse. Ecclesiæ quidem,* Gereoni, *quem cognominatum fuisse* Mallosum, *Usuardus prodit, Colo- niæ Agrippinæ exstructæ, non pauca monumenta litteraria meminere; ast ea per basilicam, in oppido Bertunensi, utpote quod nemo umquam interpretatus sit Coloniam Agrippinam, Malloso, ut Gregorius narrat, erectam, nequit intelligi.*

uti etiam Mallosum et Victorem eodem loco et die subiisse martyrium.

75 Nec refert, ecclesiam, in qua S. Victor *ejusque Socii Sanctis coluntur, ab eodem S.* Victore, *non autem a S. Malloso, nomenclationem sortiri; cum enim plurimæ. quæ nomen mutarint, ecclesiæ, ut vulgo etiam notum est, inveniantur, quid ni factum esse queat, ut Sanctensis ecclesia, utut primum a S. Malloso nomen nacta, postea tamen a* S. Victore, *cum hujus, quod fuerat inventum, corpus depositum in illa fuisset, cultusque cultu Mallosi celebrior evasisset, appellationem novam fuerit adepta? Maneat itaque, oppidum Sanctense per Bertunense, in quo Gregorius occisum basilicaque, sibi exstructa, honoratum fuisse* E *Mallosum, scribit, verosimillime designari, huncque adeo Sanctis pro fide occubuisse. Hinc porro et ex eo, quod eodem, quo Mallosus, loco Gregorii Turonensis ætate, ut tum, teste hoc scriptore, ferebat fama, quieverit* S. Victor, *consectarium jam fit, ut verosimillime hic noster Martyr (neque enim eum alibi, quam ubi Gregorii ætate jacebat humatus, necatum fuisse, facile in animum quis inducat) in eodem pariter, in quo ex dictis Mallosus, Sanctensi oppido martyrii palmam sit adeptus. Ast, an id, ut eodem loco, ita etiam eodem die est factum? Præter Martyres, qui, ut Acta edenda monumentaque alia testantur, sub Maximiano Sanctis fuere occisi, nullus præterea ibidem pro fide sanguinem fudisse reperitur; quod cum ita sit, nec hosce diebus diversis Fasti sacri aliave monumenta consignent, consectarium modo ulterius fit, ut, quemadmodum eodem loco, ita etiam conjunctim eodem die, Mallosus et* Victor *verosimillime sint passi.*

§ VI. Qua occasione et quando Sancti subierint martyrium; an S. Helena corpora eorum invenerit ecclesiasque super hæc Bonnæ, Coloniæ Agrippinæ et Sanctis exstruxerit. F

Sancti, qui expeditionis in Bagaudas

Helinandus, qui legionem Thebæam ad turbas, quæ in Galliis ortæ erant, compescendas ad sese accersierit Maximianus, in Actis edendis num. 8 exponit, ac deinde, nonnullis adhuc interpositis, num. 10 ita prosequitur: Maximianus augustus, coadunato exercitu, permixto tamen fidelium et infidelium cœtu, festinus Alpium juga transgrediens Galliæ appropinquabat, soloque adventu suo Amando et Æliano ducibus tumultus memorati perterritis,

A tis, seditionis illius tempestatem pertinaciter excitatam facile sine sui exercitus damno sedabat. Comperto vero, quod Carausius quidam nobilis insidias contra Romani regni fines moliretur, qui tamen procurator constitutus erat provinciæ, quæ est juxta Oceanum, ubi Franci, jam secundo a sedibus suis expulsi, juxta Gallorum et Saxonum confinia consederunt, misit illuc per Rheni fluminis alveum partem sui exercitus, cujus militari virtute uefarius cassaretur inceptus. In quo itinere præcipuos belli Dominici duces Gereonem, Victorem, Cassium et Florentium felices turmæ Christianorum militum sequebantur.

occasione martyrium subiisse,

77 *Quod si itaque Helinando, qui statim post hæc verba SS. Mauritii, ejusque Sociorum ac deinde Sanctorum nostrorum martyrium narrat, standum hic sit, id expeditonis, in Bagaudas, qui, Amando et Æliano ducibus, arma in Romanum imperium arripuerant, paratæ, reque ipsa, mutato rerum statu, in Carausium mox susceptæ, occasione evenerit; verum, nec Bagaudæ solo adventantis Maximiani metu, ut verbis recitatis Helinandus* B *innuit, domiti fuisse videntur, nec excitatos abs illis motus tam propere, quam indicat, Carausii rebellio excepit. Ita omnino statuendum apparet ex iis, quæ Eutropius lib.* IX *memoriæ prodit. Ibi enim primo de Diocletiano sic loquitur :* Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Gallia concitassent, et factioni suæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum et Ælianum, ad subigendos eos Maximianum Herculium cæsarem misit; qui levibus præliis agrestes domuit, et partem Galliæ reformavit; *ac deinde hunc prosequitur in modum :* Post hæc tempora etiam Carausius..... cum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret, a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit et Britannias occupavit.

si ante, ut ait Helinandus, consuluerint Marcellinum Papam, haud queunt,

78 *Cum ergo, uti ex his Eutropii verbis concludendum apparet, Maximiani in Bagaudas expeditionem non tantum non proxime Carausii rebellio exceperit, sed præterea hanc inter et illam unus alterve annus inter-* C *cesserit medius, fieri sane non potest, ut expeditionis in Bagaudas paratæ moxque adversus Carausium, qui purpuram inopinato induerat, conversæ occasione martyrium Sancti nostri sint passi. Ast, quæres modo, anne id equidem, cum expeditio in Bagaudas susciperetur, haud evenit? Si, quod paulo ante verba, proxime hic recitata, Helinandus etiam scribit, re vera Sancti nostri, priusquam martyrio coronarentur, fecerint, res certe, cum bellum adversus Bagaudas moveretur, haud contigerit. Ibidem enim, B. Marcellinum, Romanum Pontificem,* qui, ut ait,..... navim sanctæ Ecclesiæ, in mediis tempestuosi mundi jactatam fluctibus, gubernabat, *prius abs iis, quam cum Maximiano, cujus postea jussu pro fide necati fuerunt, adversus Bagaudas moverent, consultum fuisse, tradit; cum autem Marcellinus ante annum 296 S. Petri cathedram haud occuparit, enimvero, si hunc, cum jam, ut Helinandus innuit, esset Pontifex, consuluerint, fieri nequaquam potest, ut, bello adversus Bagaudas, utpote quod vel anno 285 vel certe, uti inter eruditos convenit, proxime sequenti a Maximiano fuerit confectum, exorto, martyrium sint passi.*

eo tamen temporis spatio, quod MM. Agaunensibus necem attulit,

79 *Verum, etsi sic habeat, hinc tamen moveri non debemus, ut certo Sanctos nostros belli illius occasione pro fide haud occubuisse, in animum inducamus. Ita opinor, tum quod id, quod de Marcellino, a Sanctis nostris consulto, Helinandus narrat, sit sanc, utpote nullius, quod fide dignum sit, monumenti antiqui auctoritate subnixum, admodum incertum ac dubium, tum quod nihil etiam aliunde obstet, quo minus Sancti nostri tum, cum expeditionem in Bagaudas Maximianus susciperet, martyrium subiisse credantur. Ast, etsi etiam sic habeat, anne tamen re etiam ipsa id tunc cvenerit, cst admodum dubium, uti ex iis, quæ jam nunc de tempore, quo Sancti nostri passi sunt, sum dicturus, fas erit colligere. Universi legionis Thebææ milites, quos vel fuga vel absentia immani Martyrum Agaunensium seu SS. Mauritii ejusque Sociorum cædi fecerat superstites, verosimiltime haud diu post hanc, uti apud nos ad* IV *Octobris diem in Commentario, Trevirensium MM. Actis præmisso, num. 92 probatur, e medio fuere sublati; cum autem id ita sit ac ex illo legionis Thebææ militum numero Sancti nostri, si non omnes, partim saltem, uti e jam supra dictis* E *liquet, probabiliter exstiterint, consectarium fit, ut verosimillime et hi pariter haud diu post Martyrum Agaunensium cædem fuerint occisi. Hinc porro ulterius jam consequitur, ut, cum annus, quo Agaunenses subierint martyrium, sat exploratus haud habeatur, annum quoque, quo Sancti nostri passi sint, ignorari, sit necesse.*

quodque ab anno 285 vel 286 ad 297 excurrit, verosimillime passi sunt,

80 *Verum, etsi id ita sit, eo equidem temporis spatio, quod ab anno 286 aut etiam ab anno 285, si jam tum, ut Pagius in Criticis vult, bellum Bagaudicum fuerit confectum, usque ad annum 297 effluxit, occisos fuisse Agaunenses Martyres, verosimillimum efficiunt, quæ apud nos in Comment., proxime laudato, §* VII *disputantur; cum autem id ita habeat, nec quidquam, ut tempus, quo illi ac proin et Sancti nostri pro fide occubuerint, sat tuto propius definiatur, inveniam, hinc ego horum martyrium, quod præterea, id aliquot etiam annis post dictum temporis spatium haud accidisse, undequaque certum non sit, latiori tantummodo modo sub Diocletiano et Maximiano, quorum posterior, cum anno 284 aut sequenti cæsar fuisset creatus, ab anno deinde 286, e cæsare augustus factus, una cum priori ad annum usque 305 Romano imperio præfuit, signavi. Rationes quidem, quæ Martyres Agaunenses ac proin et Sanctos nostros supra memorato temporis spatio potius, quam post sub sec.* IV *initium martyrio fuisse affectos, suadent, contemnendæ neutiquam sunt; ast, etsi sic habeat, rem equidem certam haud efficiunt, cumque in Opere nostro, loco supra cit., dilucide ob oculos ponantur, eo ego, ne, si hic a me repetantur, actum agam, lectorem, eas videndi ac expendendi avidum, remitto, ac nonnulla modo etiam de die, quo Sancti nostri passi sint, adjungo. Ab Usuardo quidem, aliisque martyrologis non paucis ac ab ipsismet, qui Martyrologium Romanum hodiernum reformarunt, eruditissimis viris Sancti nostri una eademque hodierna die annuntiantur.*

81 *Verum, etsi res sic habeat, eos tamen tunc omnes pro fide occubuisse, credere vix sinit locorum, quibus* Victor *ac Socii ejus,* Cassiusque

AUCTORE C. B.

etsi autem S. Gereon, qui verosimillime alio,

Cassiusque item et Florentius cum pluribus atiis passi sunt, haud parva invicem distantia, ut Helinandus in Actis edendis num. 23 recte observat. Eadem porro ratio facit, ut una eademque die hodierna tam S. Gereonem ejusque Socios, quam S. Victorem ejusque itidem Socios fuisse occisos, sit pariter creditu oppido difficile; etsi autem Hieronymiana apographa, ut supra docui, alio die Martyres, cum S. Gereonè Coloniæ Agrippinæ passos, alio S. Victorem ac Mallusium cum Sociis 330 recte celebrent, hosce tamen et SS. Cassium ac Florentium una eademque hodierna die, non secus ac multi alii Fasti sacri, perperam, uti e jam dictis videtur, commemorant, nec, ut apparet, Martyrum Coloniensium annuntiationem Cassii et Florentii, qui Bonnæ passi sunt, annuntiationi, decima hisce, nona aut octava illis assignata Octobris die, recte præponunt. Cum enim, qui, ut Sanctos nostros occiderent, a Maximiano missi erant, secundo Rheno instituerint iter, fuisse abs illis prius, quos Coloniæ Agrippinæ, quam quos Bonnæ reperere, occisos, ecquis, quæso, qui Bonnæ, dum Rhenus descenditur, Coloniam Agrippinam subjici, considerarit, in animum facile inducat?

quam S. Victor, die occubuerit, x Octobris, ut apparet,

B 82 Et vero S. Gereonem ejusque Socios, non ix, sed verosimilius x Octobris die pro fide occubuisse, in animum induco. Rectene, an secus, e jam nunc dicendis patescet. S. Evergislus, supra laudatus Coloniensis archiepiscopus, capitis dolore in Coloniensi S. Gereonis ejusque Sociorum templo prodigiose sanatus, sanctos illos Martyres eo ipso die, quo id sibi accidit, olim subiisse martyrium, divinitus fuit edoctus hincque cultu annuo solenniter eosdem sanctos Martyres tum coli præcepit. Ita verbis, num. 71 et seq. huc transcriptis, docet nos S. Evergisli biographus,, qui prælerea ibidem addit, solennitatem illam quotannis usque ad ætatem suam fuisse eodem die repetitam. Verum quo tempore quove seculo hæc figenda? Haud citius, ni fallor, quam sec. ix jam labente. Etsi enim is scriptor certo non serius quam seculo xi, ac forsan etiam, ut jam supra insinuavi, aliquanto floruerit citius, fere tamen ubique de S. Evergisli gestis admodum jejune loquitur, nec ullum e miraculis, quæ magno numero a Sancto illo patrata affirmat, nominatim recenset, ut facere plerumque solent, qui tribus quatuorve seculis aut certe diutissime a rebus, quas narrant, abfuere. Jam vero cum hæc sic habeant, C ac sec. ix Coloniæ Agrippinæ ad x Octobris diem S. Gereon ejusque Socii, utpote tum ibidem a Floro, Adone, Usuardo aliisque martyrologis antiquis, qui seculo isto floruere, annuntiati, cælitum honoribus quotannis fuerint affecti, enimvero, cum id præterea eo ipso die, quo eos ad cælum migrasse, S. Evergislo divina revelatione, ut dictum, innotuit, usque ad laudati biographi ætatem seu, uti e jam dictis sequitur, usque ad seculum ix Coloniæ Agrippinæ observatum semper quotannis fuerit, consectarium fit, ut illi Sancti nostri eadem decima Octobris die sanguinem pro fide effuderint.

sit passus, id tamen certum non est,

83 Verum, etsi sic habeat, rem tamen, quod S. Evergisli biographus, cui soli innititur, fidem sibi integram in rebus, quas de Sancto illo, ab ætate sua plurimum remoto, refert, haud quaquam, quemadmodum e jam dictis nemo non statuet, adjungat, nec revelationibus particularibus, utpote quibus subinde D nonnihil humani immisceatur, sat tuto facta historica queant superstrui, pro certa atque indubitata haud reor habendam. Fuisse itaque S. Gereonem ejusque Socios die x Octobris occisos, verosimilius quidem, at non certum, ob biographi S. Evergisli auctoritatem apparet; eum autem dies, quo illi Sancti nostri pro fide occubuerint, ex Hieronymianis apographis, quod hæc tam in S. Gereone ejusque Sociis, quam in aliis Sanctis nostris annuntiandis sint admodum, ut dictum, confusa ac turbata, certo etiam determinari haud queat, eosque omnes, alii Fasti sacri non aliam, ut apparet, ob causam, quam quod in celeberrima, ubi coluntur, Coloniensium urbe hodie id fiat, una eademque hac die celebrent, hic pariter plura, ut vel Fastorum illorum vel Hieronymianorum apographorum ope diem, quo seu S. Gereon ejusque Socii, seu alii Sancti nostri passi sint, certius definiam, haud adduco, ac quo die S. Victor ejusque Socii, itemque quo die SS. Cassius et Florentius eorumque Socii pro fide occubuerint, in medio relinquens, ad alia modo progredior.

nec etiam, in Sanctorum nostrorum honorem Coloniæ Agrippinæ,

84 S. Gereonis ejusque Sociorum corpora in puteum fuisse post martyrium projecta, ac post super hæc ecclesiam, quæ ab auro, quo emicabat, Ad Sanctos aureos fuerit vocata, exstruxisse S. Helenam, Helinandus, cui etiam quantum ad ecclesiam, in S. Gereonis ejusque Sociorum honorem a Sancta illa exstructam, dux Adolphus in Ms. Sanctensi, sæpius jam laudato pag. 101 et seq., Cratepolius in Archiepiscopis Colon. pag. 4 itemque in suo Episcoporum totius orbis Catalogo pag. 135, Hermannus Fleyus in Circuli Westphalici Annalibus pag. 288 et seq., ac denique Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis pag. 586 et seq. consentiunt, in Actis edendis num. 19 et seq. tradit. Id porro pariter testantur versus, in sacri istius ædificii frontispicio, aureis litteris, ut ait loco cit. Miræus, expressi, quorum duo priores sic sonant:

Regibus exemplum sacroque carismate plena
Condidit hoc templum sancti Gereonis Helena;

Gelenius autem de Coloniæ Agrippinensis magnitudine lib. 3, syntagmate 2, § I etiam adjungit, ædi isti sacræ ministros quoque, qui divinas laudes persolverent, fuisse a sancta F illa Constantini Magni matre deputatos. Audi, qui ibidem de sacro isthoc ædificio loquatur. Huic, *inquit*, inter Colonienses ecclesias proxima est a metropolitana dignitas, origo vero etiam augusta et omnino regalis, utpote sub initia quarti sæculi a Christo nato, ab augusta Fl. Helena, Constantini Magni augusti matre, magno in divos Thebæos et Mauros milites affectu pietatis exstructa Opere regio ac raro, quippe præcelsæ in modum vastæ turris aut arcis et octogonæ, et quæ tanto, cum res Coloniæ integræ manerent, auri fulgore emicabat, ut musiva foris et intus elegantia AD AUREOS MARTYRES dici meruerit; quod nomen ante annos mille testatum a Gregorio Turon. lib. I Mirac. cap. 62 usque ad nostra tempora, splendore illo plurimum imminuto, tamen adhæret apud eruditos.

Bonnæ

85 Neque vero solum B. illa templorum fundatrix Helena muros, limina et tecta hujus loci constituit, sed etiam clerum collectum, ut reor, ex Orientalis disciplinæ viris, religione præ-

AUCTORE C. B.

A præstantibus, quorum munus erat a consuetudine hominum noctu ac interdiu secretos ac claustro communi clausos, Psalmis aliisque sacris modis Deum laudare, Scripturis sacris invigilare, et interiori hominis statui reformando ad Christi similitudinem sese dedere : id ut ita arbitrer, movet me cumprimis, quod constet in hac ecclesia ante S. Benedicti ætatem abbates præfuisse, ex quorum successione est S. Maurinus, de quo in S. Panthaleonis basilicæ laudibus plura dicenda erunt. *Ita ille; quod si porro, quæ præterea dux Adolphus, Cratepolius et Fleyus locis supra citt. memoriæ produnt, veritati consonent, S. Helena non tantum Coloniæ Agrippinæ* S. Gereoni *ejusque Sociis, verum etiam Bonnæ et Sanctis, hic quidem* S. Victori *ejusque Sociis, illic vero* SS. Cassio *et* Florentio *aliisque, qui cum hisce passi sunt, pluribus ecclesiam, defossis, quæ utrobique repererat, in sacris, quæ erigebat, ædificiis Martyrum corporibus, exstruxerit. Ac primo quidem dux Adolphus, ecclesiam per eam Bonnæ super* SS. Cassii *et* Florentii *aliorumque corpora fuisse exstructam, in Ms. Sanctensi pag.* 101 *luculentissime tradit.*

et Sanctis supra illorum corpora ecclesiam,

B 86 *Verba, quibus id facit, hæc sunt :* Deinde *(S. Helena)* versus Rheni fluvium descendens devenit ad Veronam civitatem, quæ nunc (*supra hac de re dicta videsis*) Bonna dicitur, ibique de præclara Martyrum Thebæorum legione Cassium, Florentium, Mallusium (*de hoc adducta num.* 64 *consule*) suosque commilitones, præfatos ante paucos annos repperit a Maximiani militibus trucidatos, et in rure tellureque non sacrata cognovit hos humatos, quos de suis sedibus effossos ac levatos decentissime commendavit sepulturæ, desuper ecclesia fabricata, sed a posteris postmodum propter crebrescentia Martyrum miracula spatiosius dilatata. *Nec minus dilucide, fuisse quoque ab eadem Helena ecclesiam super* S. Victoris *ejusque Sociorum corpora Sanctis erectam, memoriæ prodit, in dicto Ms. pag.* 102 *et duabus seqq. sic scribens :* Demum præmemorata regina (*S. Helena nimirum*) Deo atque suis Martyribus propter officia beneficiaque, reliquiis eorum præstita, plurimum placens et hominibus honorata, de Colonia descendit ad Troiæ Minoris, quæ Xanctis (*num.* 2 *et quatuor seqq. videsis*) appellata est, mœnia; quorum perscrutans et investigans abscondita repperit xenia margaritarum plurimarum, scilicet corpora Martyrum C diversa inter palustria demersa seu recondita. Nam præclarorum Christi militum, primicerii videlicet Victoris invicti cum trecentis triginta commilitonibus illustribus supra memoratis de Thebæorum germine juxta dictam Troiam Minorem Germaniæ peremptorum corpora, locis humentibus ac palustribus injecta velut oblivioni tradita per reginam mox inventa, reveventerque detecta sunt a requirentibus, atque per ostensionem seu significationem divinam, cunctis cernentibus et credentibus, agnita. Quæ quidem corpora devote collecta subtus fundamentum basilicæ, per eamdem reginam desuper exstructæ, pro decentibus reliquiis sunt reposita anno Domini trecentesimo septimo vel circiter, ita quod præfata Sanctorum corpora per paludes et humida prata fere viginti annos inhumata jacuerunt.

a S. Helena fuisse exstructam,

87 Verum quoniam prænotata regina, beata scilicet Helena, circa collectionem corporum Martyrum jam dictorum fuisset occupata, sed et de constructione basilicæ pro tantorum Christi Militum veneratione redderetur angustata non minime, ne divinitus cultus impediretur ab illis, ordinato clero, fecit in una parte paludis festinato construi capellam, quatenus in eadem divinum celebraretur officium, quoadusque principalis ecclesia, solenniter inchoata, per eamdem devotam reginam perficeretur; et fuit dicta capella in modum crucis formata, et ut ad ipsam per duodecim vel circiter gradus ascenderetur ordinata; et hoc ideo quia situs loci dictæ capellæ reumaticus erat et aquaticus; propter quod inferius fieri jussit concavitatem quamdam subterraneumque conductum, magnis stratum lapidibus, ut aqua palustris, guttatim per terræ venas influens, per hunc meatum facilius effluceret et paulatim dilaberetur, ne pavimentum capellæ superius pedibus calcantium lubricum humidumque redderetur; de cujus capellæ mutatione seu transpositione postea dicetur. *Hactenus Adolphus; quod autem ad Fleyum et Cratepolium jam spectat, prior ecclesiam Bonnæ in* SS. Cassii *et* Florentii *honorem a S. Helena exstructam, posterior fuisse etiam ecclesiæ canonicorum, seu clericorum collegium abs illa adjunctum, prodit, amboque Sanctis* E *fuisse ab eadem sancta Helena et ecclesiam in* S. Victoris *ejusque Sociorum honorem erectam et collegium seu canonicorum seu clericorum ei adjectum, docent.*

88 *Nec ab illis, quibus etiam dux Adolphus,* *pro certo,* *utpote a S. Helena in Sanctensi, quam hæc exstruxerit, ecclesia clerum etiam ordinatum fuisse, mox huc transcriptis verbis insinuans, neutiquam adversatur, Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis dissentit. In hisce enim ad* XVIII *Augusti diem, quo S. Helena Martyrologio Romano inscribitur, de ea primo sit scribit :* Sanctis in Clivia collegium canonicorum in honorem S. Victoris et aliorum CCCXXX Martyrum Thebææ legionis, eo loci pro Christo occisorum, instituit; *ac deinde ad* X *Octobris diem, quo* S. Victorem *ejusque Socios Martyrologium Romanum celebrat, sequentia isthæc, narrato horum martyrio, verba subjungit :* Quorum quidem Martyrum ossa S. Helena, Constantini Magni imp. mater, postea e paludibus collecta, in loculis condidit, et æde sacra collegioque canonicorum in Coloniæ Traianæ ruinis..... *(in quibus scilicet, ut Miræus putavit, Sanctense exstat oppidum)* honoravit. F *Ast, an vere S. Helena Bonnæ, Sanctis et Coloniæ Agrippinæ ecclesias in Sanctorum nostrorum honorem erexerit, modo dispiciamus ac ab ecclesia Sanctensi ducamus initium. In Opere nostro de S. Helena ad* XVIII, *quo hæc in Martyrologio Romano hodierno recolitur, Augusti diem actum jam est, ibique, an Sanctis collegium canonicorum in* S. Victoris *Sociorumque ejus honorem instituerit, in Commentario prævio num.* 96 *revocatur in dubium. Ac primo quidem, cum S. Helena, ut Papebrochius die* XXI *Maii in Commentario historico de S. Constantino Magno pag.* 29 *ostendit, non nisi post annum* 312 *videre Gallias potuerit, consectarium fit, ut, si vere instituerit Sanctis canonicorum collegium, ecclesiamve exstruxerit, id certe, quod proin et de ecclesiis, quas Bonnæ et Coloniæ Agrippinæ ædificarit, dicendum, ante dictum annum* 312 *haud fecerit.*

89 *Verum, an re ipsa Sanctis in* S. Victoris *Sociorumque ejus honorem ecclesiam erexerit* *uti hic adducta*

AUCTORE C. B.

ac proin etiam, an collegium canonicorum ibidem instituerit, rectissime revocatur in dubium; imo vero in S. Victoris ejusque Sociorum honorem ecclesiam a S. Helena Sanctis haud fuisse exstructam, ex iis, quæ Gregorius Turon. lib. I de Gloria Martyrum cap. 63 scribit, verosimillimum apparet. Fuisse enim ab Eberegisilo, qui sub sec. VI finem ecclesiæ Coloniensi præfuit, seu potius, ut supra num. 72 ostendi, a S. Evergislo, qui, seculo V media sui parte nondum elapso, eamdem ecclesiam rexit, basilicam S. Malloso in Bertunensi oppido erectam, scriptor ille (verba ejus num. 60 et seq. huc transcripta videsis) ibidem docet; cum autem antea, ut addit, oratorium dumtaxat, in quo S. Mallosi nomen invocabatur, in dicto oppido exstiterit, ac per id, ut supra monstravi, verosimillime haud aliud quam Sanctense debeat intelligi, consectarium fit, ut Sanctis, si Gregorio standum sit, ante seculum VI aut certe ante seculum V ecclesia seu basilica, quæ S. Malloso sacra esset, haud exstiterit. Hinc porro, cum ecclesia seu basilica, quæ Sanctis seculo V aut VI S. Malloso fuit exstructa, verosimillime, ut B supra docui, alia non sit, quam ibidem exstans S. Victoris ecclesia, quæ post abs hoc, cum primum a S. Malloso habuisset nomen, appellationem fuerit sortita, ulterius jam consequitur, ut hæc seu Sanctensis S. Victoris ecclesia, utut sæpius, cum ruinam passa fuisset, modo reædificata, primo tamen ante seculum V aut VI exstructa haud fuerit, ac proin ut ejus structura S. Helenæ, utpote certo ante seculum IV medium vita functæ, haud possit adscribi.

suadent,

90 Erit quidem fortassis, qui reponat, certum equidem non videri, ecclesiam, quæ Sanctis sec. V aut VI S. Malloso fuit exstructa, aliam non esse quam ibidem exstantem S. Victoris ecclesiam, quæ post abs hoc Sancto, cum primum nuncupata a S. Malloso fuisset, nomenclationem acceperit; verum etsi id ita sit, imo etsi etiam certum foret contrarium, nec hinc tamen, Sanctensem S. Victoris ecclesiam a S. Helena ac proin ante seculum VI aut etiam V fuisse ædificatam, verosimile, spectatis iis, quæ Gregorius narrat, evaserit. Etsi enim hic scriptor, S. Victorem in Bertunensi seu, ut e supra dictis sequitur, Sanctensi oppido ætate sua jacuisse sepultum, e fama (adi iterum supra huc transcripta ejus verba) C memoriæ prodat, ecclesiæ tamen, quæ tum ibidem a S. Victore fuerit vocata, haud meminit; quod tamen, cum vel oratorii, in quo S. Mallosi nomen invocabatur, mentionem faciat, omissurus haud fuisse videtur, si re etiam ipsa tum ibidem ecclesia, quæ a S. Victore nomen fuisset sortita, exstitisset. Et vero, cum Gregorius, ætate sua nondum, quo oppidi Bertunensis seu Sanctensis loco Victor jaceret, revelatum fuisse, adjungat, vel hinc contra, tum ibidem ecclesiam, quæ a S. Victore nuncuparetur, nondum exstitisse, ac proin Sanctensem S. Victoris ecclesiam a S. Helena ædificatam haud fuisse, verosimile evadit. Hinc porro etiam jam corruit, aut saltem admodum dubium redditur, quod de canonicorum collegio, ibidem per S. Helenam instituto, possessionibusque ac variis privilegiis, ædi isti sacræ, a Constantino Magno, qui anno 337 obiit, concessis, Miræus hodie in Fastis supra laudatis et Stephani Pighii, canonici Sanctensis, Hercule prodicio commemorat.

91 Ad Coloniensem S. Gereonis ejusque Sociorum ecclesiam modo accedo. Verosimillime hanc jam inde a sec. V exstitisse, ex iis, quæ num. 71 et seq. disserui, consequitur, nec, quo minus jam inde etiam a sec. IV exstitisse credatur, quidquam obstat; verum, etsi id ita sit, hinc tamen, fuisse illam a S. Helena ædificatam, ministrisque ad Dei servitium deputatis instructam, haud recte intuleris. Neque vero id a sancta Constantini Magni matre factum, indubitanter quis credat, qui nulla prorsus sat antiqua, quibus res probetur, monumenta inveniri, considerarit. Atque hinc in jam supra laudato, qui S. Helenæ Actis præmittitur, Commentario num. 97 Pinius, proxime huc transcriptis, quæ pariter recitat, Gelenii verbis sequentia isthæc merito subjungit: Quæ omnia si ab eruditis credi velint Colonienses tamquam vera, non referri dumtaxat, sed probari debent. Ceterum cum sic, quæ de S. Gereonis ecclesia, per S. Helenam exstructa, clericisque in hac ad divinum servitium deputatis, Gelenius affirmat, idcirco dumtaxat, quod monumentis antiquis suffulta non sint, haud immerito revocentur in dubium, pro dubiis pariter quæcumque de Bonnensi ecclesia, per eamdem S. Helenam exstructa canonicorumque collegio, in hac instituto, seu a Cratepolio seu ab aliis narrantur, eamdem E ob causam sunt habenda.

est habendum.

PASSIO,

Auctore Helinando a, Ordinis Cisterciensis monacho.

a

Ex codice Musæi nostri signato PMS. 159, cum Ms. Audomarensi et editione Surii collato.

PROLOGUS.

Qua ratione de Martyribus, hic propositis, tractaturus sit auctor, exponit. F

Thebæi Martyres, qui hodie simul coluntur,

Thebæorum Martyrum sacratissimam legionem b hodierna die festivis attollere laudibus ammouemur, in qua preciosissima sanctæ illius sodalitatis pignora, Gereonem, Victorem, Cassium et Florentium, cum eorum Sociis veneramur. Neque enim secernuntur in gaudio retributionis, qui nullo modo dissenserant gloriosæ constantia passionis. b

etsi haud eodem die et loco, eadem tamen constantia simul passi.

2 Nam quamvis non uno die c, nec eodem loco martyrii gloriam susciperent, tamen secundum Apostolum, erat illis unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui est super omnes et per omnia c Deus in secula benedictus d: cui simul omnes d uno consilio, una devotione, felici perseverantia adhærebant, implentes actu Psalmistæ verba, dicentis. « Mihi autem adhærere Deo bonum « est ponere in Domino Deo spem meam e. » In e qua

A qua constanter et unanimiter summam charitatem, quæ Deus est, corde credentes ad justitiam, ore autem confitentes ad salutem, hanc Apostolicam constantiam sedulo voluntate et moribus meditabantur : Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius *f*? Subsequentes etiam certam fiduciæ suæ causam : Sed in his omnibus, inquiunt, superamus propter eum, qui dilexit nos *g*.

Horum Acta non plene,

3 Nec moveat quenquam, quod in hac nostræ Thebaidis serie gesta beatorum Martyrum et sacrosancta pro fide Christi certamina plena ratione secundum morem historias texentium non persolvimus : cum id nobis fit hoc sermone propositum, ut nobiscum pariter ad spiritale gaudium corda provocemus auditorum : quatenus Supernorum accensi desiderio, plus appetant per charitatem ædificantem ad Martyrum societatem proficere, quam per scientiam inflantem ab æterni gaudii delectatione deficere.

sed summatim dumtaxat se relaturum, auctor affirmat,

4 Sed quia mos est humani ingenii tarditari, ut ab exteriorum cognitione querat, quod arcano cordis imprimatur, quasi aliter ad rationem, nisi per sensibilium et imaginabilium rerum ducatum, non possit assurgere, ut hoc sit, quod Apostolus dicit, Non prius, quod spiritale est, sed animale: deinde quod spiritale *h*. Moveamus et nos, secundum quod audivimus, quasi historiam, non quidem ex ordine singula complectentem, sed summatim quædam necessariora * chronographiæ more perstringentem de sanctissimis hujus legionis angelicæ tyronibus, Gereone videlicet, Victore, Cassio, Florentio et eorum Sociis, universo orbi terrarum merito venerandis, qui sua, ut ita dicam, mortis victoria, securitatis et pacis successus jucundissimos comparaverunt.

* Sur. necessaria

nonnullaque de divina erga eos providentia præfatur.

5 Hos insignes Triumphatores mirabilis et provida omnipotentis Dei dispensatio post victoriosissimam beati Mauritii passionem, adeo, quantum humanæ datur indagationi conjicere, spe gaudentes, in tribulatione patientes, mora, qua voluit, reservavit, ut, quo plus in lachrymis seminarent, eo jucundius fructum perennis lætitiæ meterent, et, quanto latius exempla suscepti pro Christi nomine laboris in confessione C ipsius extenderent, tanto plures ad imitationem suæ constantiæ et magnanimitatis accederent : cum tamen ipsi corda sursum habentes apostolico illo fervreent desiderio, quo dicit : Cupio dissolvi et esse cum Christo, multo enim melius est *i*. Nam in brevi post patratum eorum martyrium paucissimi in ea, qua passi sunt, provincia remanserunt, qui non hoc ipsum ardenter expeterent, quod in eis dudum obstinatis pectoribus exhorrerent, quasi arcta ipsa via prius non esset commeabilis, quæ tot fuisset præcedentium trita vestigiis.

ANNOTATA.

a *Quis hic scriptor exstiterit, quandonam floruerit ac quam fidem mereatur, in Comment. prævio num.* 14 *et tribus seqq. exposui.*

b *De hac apud nos potissimum jam actum ad* XXII *Septembris diem, qua S. Mauritius ejusque Socii, Agauni martyrium passi, in Mrl. Rom. hodierno signantur.*

c *Adi Comment. præv. num.* 81.

d *Ad Ephes. cap.* 4, ℣. 5 *et* 6.

e *Psalm.* 72, ℣. 28.

f *Epist. ad Rom.* 8, ℣. 35.

g *Ibid.* ℣. 37.

h 1 *ad Corint. cap.* 15, ℣. 46.

i *Ita fere ad Philip. cap.* 1, ℣. 23.

CAPUT I.

Sanctorum in fide constantia ac martyrium.

Maximianus, qui una cum Diocletiano in Christianos

Igitur dum Incarnationis Dominicæ annus fere primus post ducentesimum et nonagesimum verteretur, Diocletianus imperator trigesimus tertius ab Octaviano Augusto primo, cujus imperii anno quadragesimo secundo singularis eadem nativitas per Mariam perpetuam virginem administrata est, Maximianum, cognomento Herculium, primo cæsareum, deinde consortem sibi totius regni fecit, et Augusti nomine et potentia secum pariter sublimavit *a*. Quorum sævitia tanta contra Christianos incan- E duit, ut ille in Oriente, iste in Occidente circunquaque ecclesias Dei vastarent, nemini de grege Domini parcerent, nomenque Christianum funditus exstirpare studerent. Sed divino nutu, quomodo tunc laboratum fuerit in semine, postea factum est manifestum in germine.

decimam persecutionem, ceteris immaniorem, excitavit,

7 Hæc enim persecutio, a Nerone decima, cæteris immanior et diuturnior fuisse perhibetur, ita ut usque ad decem annos, in incepta crudelitate permanens, extenderetur. Quam mox subsecuta est ruina vehemens et perpetua destructio idolorum, cum per totum orbem pax ecclesiis Dei reddita, ipsos etiam, quos dudum inimicos asperrimos pertulit, jugo fidei Catholicæ subdidit, in morem decimæ Ægyptiacæ plagæ, quæ, sicut primogenitorum omnium subita morte sævissima, ita et ultima, populum Domini non solum liberum abire permitti, verum etiam auctum pecunia, ut festinaret, vehementissime compelli fecit. Cujus rei gratia si quid post banc Christianorum persecutionem exemplatum fuerit, in antiquis ecclesiarum ædificiis apud nos adhuc cernere licet. F

Thebæos milites, orta in Galliis seditione, accersit.

8 Cum ergo in Galliis perniciosus tumultus contra Romanum imperium excrevisset *b*, Maximianus apud Italiam collecto exercitu, Thebæos milites, Mauricium, Gereonem, Victorem, aliosque ejusdem ordinis viros, jam Sacramentis veræ fidei et salutaris Baptismatis per Hierosolymitanum antistitem *c* initiatos, in auxilium accersivit. Qui protinus, ut erant militari virtute exercitati, præceptis imperatoriis obsequentes, singuli cum suis sequacibus armis bellicis instructi, consilio divino muniti, sese in eandem expeditionem unanimiter contulerunt. Deinde colloquium expetentes beati Marcellini Romani Pontificis, qui post beatum Petrum Apostolum vicesimus octavus, ante S. Sylvestrum, ejusdem Sedis præsulem, quartus, navim sanctæ Ecclesiæ in mediis tempestuosi mundi jactatam fluctibus gubernabat : ab eo quodam modo sub armis Romanæ militiæ, Christianæ religionis conservanda esset innocentia, dedicerunt *d*, ejusque doctrinæ perspicuam veritatem usque ad finem boni certaminis invicta fidei justitia servaverunt.

9 O beatus et sacer ille conventus expeditorum

A. Helinando. Hi, quamvis imperatori servire parati, Christo fidem servare voluerunt,

torum in procinctu militum, qui bellum quidem extrinsecus per obedientiam, pacem intrinsecus per innocentiam cogitabant, qui ad expugnandos Romanæ pacis inimicos arma ferebant, ad resistendum contra præmeditatas injurias, non ferri, sed fidei arma firmissima præparabant. Nam hanc suam Domino generaliter dicavere concordiam, ut contra hostes publicos edictis imperatoriis obedirent; contra susceptæ fidei religionem, imperatorem nullum agnoscerent, plusque vellent pro Christo vitam temporalem perdere, quam vitam æternam, Christum Deum negando, temporaliter vivere. Nimirum unctione sancti Spiritus edocti, recolebant verba Veritatis, quæ de suis discipulis ad Patrem loquitur, dicens: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum *e*. Optabant simul anhelanti desiderio citius in se perfectum iri orationem illam Domini, dicentis: Pater, volo, ut, ubi ego sum, ibi sit et minister meus.

hincque, cum jam Maximianus in Galliam

10 Deinde Maximianus Augustus *f*, coadunato exercitu, permixto tamen fidelium et infidelium cœtu, festinus Alpium juga transgrediens, Galliæ appropinquabat, soloque adventu suo Amando et Æliando ducibus tumultus memorati perterritis, seditionis illius tempestatem pertinaciter excitatam, facile sine sui exercitus dampno sedabat *g*. Comperto vero, quod Carausius quidam nobilis, insidias contra Romani fines imperii moliretur *h*, qui tamen procurator constitutus erat provinciæ, quæ est juxta Oceanum, ubi Franci, jam secundo a sedibus suis expulsi, juxta Gallorum et Saxonum confinia consederunt, misit illuc per Rheni fluminis alveum partem sui exercitus *i*, cujus militari virtute nefarius cassaretur inceptus.

Gereonem aliosque ex illis præmisisset,

11 In quo itinere præcipuos belli Domiuici duces, Gereonem, Victorem, Cassium et Florentium felices turmæ Christianorum militum sequebantur. Interea Maximianus, ferocissimus Christiani nominis persecutor, et tali tantoque agmine indignissimus ductor, statuto juxta radicem Alpium zeli idolo, in loco, quem dicunt Octodorum *k*, præcepit, ut omnis exercitus virilim festiua celebritate concurreret, et a supplicatione diis, ut fatebatur, immortalibus agenda, communique lætitia se nemo, velut alterius sectator religionis, exciperet *l*. Jam vero Gereonium præcessaret agmen, et fidissimi comitatus societatem præsentia corporali reliquit. * Unde factum est, ut nuncium scelestissimi sacrilegii non audiret, seseque cum sanctissimis suis corporibus nostræ perpetuæ jucunditati servaret.

** Sur. reliquerat*

reliqua primum, quæ cum Mauritio remanserat, eorumdem acies,

12 Ventum est ad locum constituti flagitii, ubi, dum copiosus Romanæ virtutis exercitus quasi pro religione surdis et mutis idolis inclinaretur, S. Mauricius cum sua legione non adfuit, quia interim, ut commilitones suos ad futura certamina roboraret, in locum spiritualis exercitii secessit. Quod dum rex avidus bonorum exitii, referente præcone, resciret, et persuasionibus callidis aciem divinam flectere non valeret, præcepit eam semel et iterum decimari *m*, et si adhuc, qui remanerent, mori quam cedere mallent, omnem illam beatissimam legionem, ubicunque fuisset dispersa, missis militibus, statuit trucidari, hoc sane lictorum laborem precio comparans, ut, quo quis plures occideret, eo amplioribus spoliis se ditatum fuisse gauderet.

13 Hæc primum apud Agauni oppidum *n*, ubi maxima multitudo sancti resedit exercitus, agebantur. Inde præcedentium secuti vestigia reperierunt primarios milites Cassium et Florentium cum septem aliis similis constantiæ Viris, juxta Veronam civitatem *o* in ripa Rheni fluminis consedentes, aliosque cum eis quamplurimos, ejusdem agminis, sed non ejusdem intentionis *p*, satellites. Hos autem cum cognovissent de Orientali fuisse præsidio, sævientes contra eos, de professione fidei sciscitati sunt. Cumque illi nec voluntate cordis, nec sententia responsionis a superioribus discreparent, submissis capitibus, in eodem loco pro Christi nomine perempti sunt.

tum Cassius, Florentius aliique,

dein Gereon cum Sociis 318,

14 Mox ad beatum Gereonem ejusque Socios trecentos decem et octo, cum illo pariter fide veritatis armatos, persecutor nescio velocius, an fama pervenerit. Progressi tamen paupulum ante subsequentes carnifices in campis Agrippinæ magnæ civitatis martyrii gloriam, sese invicem cohortantes, præstolati sunt. Quibus continuo supervenientes hii, qui missi erant a judice, nullam in eis defensionis causam vel a proposito deficiendi voluntatem, sed constantissimam nominis Christi invenerunt confessionem. Ibi beatus Gereon, dux et martyr egregius, cum illis Regis æterni vernaculis, edomitis omnibus, quæ ad hujus vitæ delectationem possent allicere, semetipsum spontaneus obtulit hostiam vivam Deo. Insani vero tortores, Sanctorum ibidem corpora cruentantes, per campi illius planitiem traxerunt et in puteum quendam magnum projecerunt *q*. Monstratur autem usque hodie in loco, ubi S. Gereon trucidatus est, sanguinis ipsius spectaculum *r* et ipse locus, Ad Martyres, ab incolis acceptum servat vocabulum *s*.

ac tandem Victor cum aliis 330 necantur,

15 Hæc itaque dum agerentur, cohors illa, quæ beatum Victorem comitabatur, ad locum, cui destinata erat, properans, pervenit ad oppidum Francorum, quod ex majorum suorum sedibus Troiam sive Xantum nuncupabant *t*, ibique eum duce suo castra in pratis virentibus posuit. Nec minus audaces illi cruentique milites assueruut, et perempto illic fortissimo Christi milite Victore cum trecentis triginta Martyribus *u*, sancta eorum corpora in locis palustribus submerserunt.

eamdemque etiam fortem post Mauri subeunt.

16 Tandem optatis locupletati spoliis, cum exercitu reliquo, quia Carausius ille fugiens, sese in Britanniam transtulit, per viam, qua venerant, læti pro scelere regressi sunt. Eodem vero tempore de Mauritania, quæ est pars Africæ, finitimisque regionibus milites ab imperatore propter frequentes Gallorum tumultus evocati, in Galliam venerunt; quorum ibi simul treenti sexaginta *x* pro fide catholica trucidati eum beato Gereone ejusque Sociis beatorum corporum quietem et venerationem perpetuam delegerunt.

ANNOTATA.

a *Serius hic, quam patiatur veritas, Maximiani Herculii differuntur initia; neque enim anno demum 291, sed jam inde ab anno 285 cæsar, ac deinde anno 286 augustus fuit creatus. Adi ad utrumque hunc annum in Criticis Pagium.*

b *De tumultu, a Bagaudis, Æliano et Amando ducibus, in Galliis anno, ut plerisque placet, 286 excitato, sermonem hic fieri, ex iis, quæ num. 10 sequuntur, fit perspicuum. Cæterum*

A Ceterum de Bagaudis videsis Operis nostri tom. 6 Septembris pag. 346 et seq. in Annotatis ad lit. b.

c Hunc fuisse Zabdam, censent nonnulli; ast rectene, an secus, statues ex iis, quæ Operis nostri tom. proxime laudato pag. 347 in Annotat. ad lit. e, itemque tom. 2 Octobris in Comment., SS. Tyrsi, aliorumque MM. Trevirensium Actis præmisso, num. 108 sunt dicta.

d Si, ut infra biographus noster dilucide tradit, bello adversus Bagaudas, quod anno 285 aut certe non serius, quam anno 286 fuit confectum, in Galliis exorto, SS. Mauritius, Gereon, Cassius, Florentius, Victor eorumque Socii martyrium sint passi, nequit sane, quod hic de Marcellino, Romano Pontifice, abs illis consulto memorat, veritati esse consonum, cum hic ante annum 296 S. Petri cathedram haud occuparit. Comment. prævium num. 78 videsis.

e Joannis cap. 17, ℣. 3.

f Maximianus hic recte, si bellum adversus Bagaudas anno 286 fuerit confectum, vocatur Augustus, at non itidem, nisi forte per anticipationem, si jam inde ab anno 285 istud B acciderit; neque enim tum augustus, sed cæsar dumtaxat erat Maximianus.

g Solo adventantis Maximiani timore domitos fuisse Ælianum et Amandum, hic indicare videtur noster biographus; ast id non sine præliis, utut levibus, factum, Eutropius in Breviaro lib. IX docet.

h Carausii rebellionem non serius, quam cum Maximiani in Bagaudas seu Ælianum et Amandum expeditio jam staret parata, evenisse, hic indicatur, sed perperam, cum hæc illam, uti in Comment. prævio num. 77 ex Eutropio docui, uno alterove anno præcesserit.

i Fuisse sane a Maximiano, cum in Alpibus adhuc consisteret, aliquot militum ac proin et Thebæorum turmas in Galliam, ut terrarum tractum, Rheno vicinum, contra hostes tutarentur, præmissas, a vero neutiquam abhorret.

k Quo loco Octodorum, itemque Agaunum, S. Mauritii, eorumque, qui cum eo martyrium subierunt, palæstra, situm fuerit, apud nos tom. 6 Septembris in Comment., SS. Mauritii ejusque Sociorum Actis præv., num. 1 et 2 exponitur.

C l S. Mauritium ejusque Socios ac dein etiam Sanctos nostros, quod huic Maximiani præcepto obtemperare noluerint, fuisse occisos, narrationis, quæ hic sequitur, serie indicatur, idque ipsum etiam quantum ad Mauritium ejusque Socios, Agauni necatos, in interpolatis horum Actis, apud nos tom. 6 Septembris pag. 345, 346, 348 et 349 recusis, diserte asseritur; verum in antiquioribus, quæ eidem Operis nostri tomo pag. 342 et seq. exstant inserta, S. Mauritii Sociorumque Agaunensium MM. Actis a S. Eucherio, Lugdunensi episcopo, conscriptis, alia plane, ob quam hi martyrio fuerint affecti, num. 3 allegatur causa, videlicet quod, cum..... sicut et ceteri militum, ad pertrahendam (duo apud Ruinartium codices habent dilaniandam) Christianorum multitudinem destinarentur, soli crudelitatis ministerium detrectare ausi sint, atque hujuscemodi præceptis se obtemperaturos, negarint.

m Decimationem apud Romanos in militum seditiosorum suppliciis usitatam fuisse, ex Polybio, Julio Capitolino, Livio ac aliis Baronius in suis in Mrl. Rom. hodiernum Notis ad XXII Septembris diem ostendit. Eum itaque consulat, qui de re isthac plura desiderat.

A. Helinando

n Adi, quæ supra ad lit. k dicta sunt.

o Hic per Veronam, non Hollandiæ civitatem homonymam, haud procul Alcmaria olim sitam modoque excisam, sed Bonnam significari, in Commentario prævio num. 7 et 8 contra Miræum ostendi, ibidem etiam num. 10 adjectis, quæ isthanc Germaniæ civitatem Veronæ quoque nomine sec. XI venisse, evincunt; iis autem addi adhuc potest inscriptio, a Gelenio de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib. 3, syntagmate XII, pag. 363 adducta; in hac enim, in qua Volcmarus, ab anno 966 ad annum usque 969 Coloniensium archiepiscopus, laudatur, Bonna etiam vocatur Verona; quod sane, si, ut apparet, inscriptio illa vel vivente adhuc Volcmaro vel haud diu post ejus obitum fuerit confecta, sec. etiam X Veronæ nomine Bonnam venisse, argumento erit.

p Hinc apparet, haud omnes, qui cum SS. Cassio et Florentio a Maximiano in Galliam fuerant præmissi, exstitisse Thebæos.

q Ita saltem Gregorii Turonensis ætate de quinquaginta, quos hic lib. 1 de Gloria Martyrum cap. 62 memorat, legionis Thebææ E militibus credebatur, uti ibidem apud scriptorem illum licet videre.

r Hic verosimiliter designatur columna, SS. Thebæorum ac Maurorum, ut aiunt, sanguine conspersa, de qua Gelenius de Magnitud. Coloniæ pag. 260 sic scribit: Tradunt præterea, columnam ex Theatro internecino SS. Thebæorum et Maurorum Martyrum superesse partem, eorumque sanguine conspersam, quæ in superiore parte laminam habet hac inscriptione visendam:

Adde fidem, fuit hic pridem fusus cruor idem,
Ad lapidem si dem me male, punit idem.

Verum, si S. Gereon in Theatro habuerit palæstram, qua ratione verum esse potest, fuisse illum, ut narrationis Helinandææ series indicat, in campo aperto necatum?

s Adi in Commentario prævio num. 39 Gelenii verba.

t Ex iis, quæ in Comment. præv. num. 2 et quatuor seqq., ac deinde num. 63 et septem seqq. disputata sunt, consectarium fit, ut oppidum, de quo hic sermo instituitur, primo Vetera, dein Bertinum ac denique a S. Victore F ejusque Sociis, ibidem passis ac cultis, Sancti seu Sanctum fuerit vocatum, postea interim id, cum posterioris hujus appellationis ratio haud sat haberetur comperta, nonnullis etiam ac nominatim hic Helinando, qui Troianam Francorum originem credebant, idemque oppidum a Troianis conditum, præpostero nimiæ antiquitatis amore abrepti volebant, Xanthum ac Troiam Minorem appellantibus.

u De horum itemque de Sociorum, quos tam S. Gereon, quam SS. Cassius et Florentius sibi habuerunt adjunctos, numero Comment. præv. § IV videsis.

x Apud Surium legitur quinquaginta; sed Ms. Audomarense, Petrus de Natalibus ac Mombritianam Possionis Sanctorum nostrorum compendium etiam habet sexaginta; cum autem id ita sit, ac 360 Mauri in S. Annonis Vita, in Comment. prævio plus semel laudata, etiam numerentur, codicis nostri lectione hic standum videtur.

CAPUT

CAPUT II.

Ecclesia, in S. Gereonis Sociorumque ejus honorem exstructa miraculisque illustrata.

Maximianus abdicat imperium,

Post hæc Maximianus Augustus reversus in Italiam, suadente Diocletiano, ut cum ipso se transferret in ocium, licet invitus, purpuram simul imperiumque, sed non tyrannidis usum deposuit *a*, et vice sua Constantium virum mitissimum, Italiæ, Africæ et Galliis Augustum esse constituit; Galerio vero cæteræ provinciæ delegatæ sunt. Sed Constantius Gallis Hispaniisque contentus, has magna mansuetudine gubernabat, et ecclesias Dei nullis molestiis infestabat *b*. Cumque ipse, adhuc, Maximiano B vivente, in Britannia diem obiret, Constantino, filio suo, Christianæ religionis cultori præcipuo, provincias easdem regendas reliquit *c*.

dumque id post Constantinus Magnus tenet,

18 Qui, confortatus in imperio, dum regni Romani monarchiam per bella maxima obtinuisset *d*, beatissimæ Helenæ matri suæ, honorandi et sublimandi sanctorum Martyrum sepulturas jus et potestatem, ipse per omnem pene terram eodem studio occupatus, contradidit *e*. Cujus Deo dignæ matronæ in beati Gereonis monasterio *f* adhuc plurima servantur insignia, et qualis ipsa fuerit, testantur ibidem apud ejus memoriam crebro repetita miracula

S. Helena ejus mater magnificam S. Gereonis

19 Fecit sane inter plurima spectabilia suæ devotionis opera, super ejusdem sancti Martyris et Sociorum ejus corpora, ubi etiam supra memorati sancti *g* Martyres ad singulare mœrentium et infirmantium refrigerium pausant, insignem neminique prorsus vel sententia sermonis explicabilem, vel arte operis imitabilem structuræ mirificæ et sublimis ecclesiam *h*, quam ita metallorum fulgore et artificii varietate decoravit, muris etiam validis excelsisque firmavit, ut nihil supra per omnes illas regiones vel fuisse vel futurum esse, celebri sermone feratur.

C

ecclesiam Coloniæ exstruit.

20 Præter quod ligneam aliquam, vel quæ tam facile senio, vel negligentiæ cedat, materiam habuisse negatur, cum marmoreæ soliditatis ibi tanta copia fuerit, ut opus totum columnarum illius generis firmitudine et pulchritudine fulciretur; aurei vero fulgoris in ea tantum emicuit, ut musiva foris et intus fulgens elegantia, nomen, Ad Aureos Sanctos, ab incolis sortiretur, *i*. Quæ, quia per se summo rerum omnium Authori placere non potuit, ut adhuc amplius et dignius resplenderet, plurimis idoneis laudis divinæ præconibus et ministris sibi congruentibus adornata est *k*.

In hac S. Evergislus prodigiose fuit sanatus, aliaque sæpe miracula,

21 Igitur sanctus Maternus, Trevirorum episcopus, Agrippinæ Coloniæ ecclesiam primus pastor dignis gubernaculis ordinavit *l*, cujus vitam multis claruisse virtutibus, gestorum ejus scripta commemorant. Hujus sedis antistes nobis cognitorum tertius, S. Severini confessoris Christi successor, nomine Euergisilus *m*, quadam die, dum capitis dolore nimium cruciatus, ad memoriam beatorum martyrum Gereonis et Sociorum ejus oratum accederet, et adhuc in sancti illius thesauri indicium fastigium nullum excelleret *n*, versiculum in laudem sanctorum dici solitum, Exultabunt Sancti in gloria, ingrediens ecclesiam, inchoavit: cui protinus ex illo venerabili sanctorum corporum aditu* responsum est: Lætabuntur in cubilibus suis. Quod cum pontifex stupefactus audiret, laudem Deo repente cum omnibus, qui aderant, conclamavit, et appropians, de loci illius pulvere capiti suo salutare remedium apposuit, et, consignato cum summa reverentia loco, recessit *o*. D

** Sur. adyto*

Victore etiam, Cassio et Florentio similia patrantibus, sunt facta.

22 Talia quidem plurima veridica relatione commemorari posseut, si promissi compendii studia non arcerent. Non enim exinde erant, vel ibi sunt rara virtutum opera, sed pene quotidiana, quorum multitudinem simul et magnitudinem ammiratur, quisquis ejusdem ecclesiæ cultori cuilibet religioso colloquitur. Nam quicunque fide non dormitante qualemlibet ibi medelam expostulat, ipsam illic sanitatem voti compos semper adesse non dubitat. Similia suorum meritorum indicia S. Victor, Cassius et Florentius cum suis commilitonibus crebro dare non desinunt, quæ nemo utique verbis, nedum scriptis, E ad plenum exequitur. In locis tamen suis, ubi mirabiliter frequentantur, uberius etiam sermonibus et fidis testimoniis celebrantur, quamvis ea, quæ vulgantur per singulos actitari, recte debeant meritis omnium simul adscribi.

Ad horum et S. Gereonis annuam, quam una die ecclesia Coloniensis

23 Sancta vero Coloniensis ecclesia per suffragia sanctorum Martyrum, quorum corpora in suo gremio meruit fovenda suscipere, non desinit usque hodie fidem inviolatam excolere, quam a Materno, primo suo episcopo, se meminit suscepisse. Apud quam consuetudo celebris inolevit, ut beatos martyres, Gereonem, Victorem, Cassium et Florentium, eorumque Socios, trino martyrio coronatos, ternis locis venerabiliter conditos, una die, id est, sexto Idus Octobris, festivate congrua veneretur, cum tamen dubium sit, utrum uno die, an duobus, eorum martyrium compleretur, quia Verona, supremus memorati martyrii locus, non minus viginti sex millibus ab elegantissima sancti Victoris basilica distans, aliter hoc uno die, nisi per festinum nimii furoris impetum, fieri posse, maxime propter moras in F locis singulis necessarias, credere vetat *p*.

colit, festivitatem rite celebrandam auctor hortatur.

24 Hujus itaque diei gaudia, fratres, ita modo celebremus annua, ut fiant nobis illorum intercessione continua; sic illorum gloriæ gratulemur, ut, quoscunque possumus, nobiscum pariter doctrinæ verbis et bonorum operum exemplis in charitate non ficta lucremur. Ut enim per quendam mundi hujus sapientem dictum est, amicos quoslibet eadem velle, et eadem nolle, ea demum firma amicitia est, et si nos sancti Martyres, patroni nostri, in ea voluntate, qua ipsi fuerunt, ad se clamantes et de se loquentes invenerint, profecto nos non ut alienos, sed ut proprios et domesticos respicere non dedignabuntur, causamque nostram sua dilectione, qua perpetuo flagrare non desinunt, suam arbitrabuntur. Ita fiet, ut et in præsenti seculo necessariis non destituamur auxiliis, et in futuro sempiternis eorum jungamur consortiis, ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum patre et Spiritu sancto Deus vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a Haud diu post Sanctorum nostrorum martyrium imperio et purpuræ nuncium remisisse Maximianum, hic indicari videtur; ast id verum esse non potest, si, ut supra tota narrationis serie pariter indicatur, Sancti nostri pro fide occubuerint, instante adversus Bagaudas bello. Id enim, ut supra docui, non serius quam anno 286, ac proin diu ante annum 305, quo Maximianus ac Diocletianus, uti modo inter eruditos convenit, imperio et purpuræ nuncium remisere, fuit confectum. Nec Maximianus, qui, quamvis post annum 286 sæpius e Galliis, post iteratas ibidem moras, in Italiam fuerit profectus, imperio ibidem, uti iterum hic indicatur, sed Nicomediæ in Bithynia nuncium remisit, tyrannidis adhuc usum, deposito imperio, retinuisse recte hic asseritur. Etsi enim S. Victoris Massiliensis, e quibus id utcumque probari posset, Acta, Massiliæ Sanctum hunc Maximiani jussu, cum hic illuc, quod anno 310 factum, vitæ si-
B mul et criminibus modum positurus accessisset, pro fide fuisse necatum, memoriæ prodant, iis tamen hac in re haud standum, uti, quæ Cuperus in Commentario, Sancti illius Actis prævio, num. 24 adducit, satis ostendunt.

b Qua ratione hæc de Constantio intelligenda sint, in Opere nostro loco non uno, ac inprimis ad IV Octobris diem in Commentario, SS. Tyrsi et Sociorum MM. Actis prævio, num. 94 exponitur.

c Qui id, quod Pagius in Criticis anno 306 innectit Constantio Chloro jam morbo, quo e vivis excessit, laborante, acciderit, Lanctantius de Mortibus persecutorum cap. 24 narrat.

d Vocem hanc inter et proxime sequentem ponitur apud Surium: Legibus Christianæ Religionis per beatum Sylvestrum Papam initiatus; ex hisce autem verbis, quæ tamen, cum in codice nostro non legantur, Helinandi fortassis non sunt, Constantini Magni per Sylvestrum Papam baptisma admisisse auctor videtur; ast, an Constantinus baptismate vere fuerit a S. Sylvestro initiatus, docet cap. 2 historicus de sancto illo imperatore Commenta-
C rius, ad XXI, quo is in nonnullis Fastis sacris memoratur, Maii diem Operi nostro insertus atque a Papebrochio contextus.

e De S. Helena ad XVIII, quo hæc Mrl. Rom. hodierno inscribitur, Augusti diem actum apud nos jam est; anne autem, quod hic de potestate sanctorum Martyrum corpora elevandi, quam huic sanctæ matri suæ Constantinus Magnus impertierit, ac ipsemet per omnem terrarum orbem exercuerit, narratur, veritati certo consonet, statues ex iis, quæ ibidem in Comment., Actis S. Helenæ prævio, itemque in historico, quem ad lit. præced. laudavi, de Constantino Magno Comment. disputata sunt.

f Collegiata S. Gereonis Coloniæ ecclesia, aut, si mavis, canonicorum, quod huic additum est, collegium olim, ut Gelenius de Colon. Agrippinensis Magnitudine syntagm. 2, § 1, ac Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. 3, col. 722 docent, exstitit monasterium, hincque haud dubie sic etiam hic vocatur; id autem a S. Helena conditum fuisse, minime probant, de quibus hic sermo fit, insignia, utpote quæ ibidem possint non citius, quam jam aliquot post S. Helenæ ætatem seculis elapsis, fuisse locata. A. Helinando.

g Vocem hanc inter et proxime sequentem in Ms. Audomarensi et apud Surium ponitur Mauri.

h An super S. Gereonis ejusque Sociorum corpora ecclesiam S. Helena vere exstruxerit, in Com. prævio § ultimo examinavi.

i De nomine, quo vocata fuerit Coloniensis S. Gereonis ecclesia seu basilica, Gregorius Turonensis lib. I de Gloria Mart. cap. 62 sic scribit: Sanctos Aureos ipsam basilicam incolæ vocitare voluerunt.

k Id, quod hic refertur, nec a quo factum fuerit, adjungitur, a Gelenio per verba, in Com. prævio num. 85 relata, S. Helenæ attribuitur, sed sine ullo vade antiquo.

l De S. Materno, Trevirensi episcopo, ad diem, quo Mrl. Romano hodierno exstat insertus, XIV Septembris actum apud nos jam est, liquetque ex ibidem dictis, vera esse, quæ de illo hic memorat Helinandus.

m Inter S. Maternum et S. Severinum Coloniæ Agrippinæ sedit Euphratas; ut S. Evergislus, qui S. Severino in sedem Coloniensem proxime successit, non tertius, sed quartus E
fuerit hujus sedis antistes; ast hic illum cognitorum sibi tertium Helinandus fortassis vocat, quod Euphratas, veluti Arriana heresi infectus, de episcopatu, ut nonnulli volunt, fuerit dejectus. Adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 3, col. 622 et seq. Porro Coloniensis, de quo hic agitur, antistes in Ms. nostro Audomarensi et a Surio, plerisque etiam aliis, quæ de illo loquuntur, monumentis litterariis consentientibus, vocatur Evergislus; verum cum hic in codice nostro appelletur Evergisilus, quid ni factum esse queat, ut etiam Eberegisilus, modico dumtaxat inter utrumque hoc nomen discrimine intercedente, a Gregorio Turonensi lib. I de Gloria Mart. cap. 62 fuerit nuncupatus? Adi num. 70 et seq. Comment. prævium.

n Ita, ni fallor, indicatur, tum nullum adhuc e terra prominens monumentum, quod, quo templi Gereonæi loco S. Gereon ejusque Socii jacerent sepulti, indicaret, in templo illo exstitisse.

o Hisce Helinandi de S. Evergislo hic narratis respondent, quæ hujus biographus per verba, in Comment. prævio num. 71 et seq. huc transcripta, commemorat; ita tamen, ut postremum e duobus miraculis, quæ ibidem dilucide refert, dumtaxat obscure ab Helinando proponatur. Ast, an vere omnia et singula, quæ ab Helinando et S. Evergisli biographo narrantur, adjuncta postremum istud miraculum comitata etiam fuere? Id, si laudato biographo et Helinando sit standum, S. Evergislo, Coloniæ Agrippinæ in S. Gereonis ecclesia existenti, evenerit; contra autem, si iis, quæ Gregorius Turonensis lib. I de Gloria Mart. cap. 62 per verba, in Comment. prævio num. 35 relata, scribit, fides adhibenda sit, miraculum illud S. Evergislo, non Coloniæ Agrippinæ, sed in villa, civitati huic vicina, versanti, acciderit, nec pulvere, quem ipsemet, ut præfatus biographus ait, e Coloniensi S. Gereonis templo acceperit, sed quem inde acceptum diaconus ad illum attulerit, S. Evergislus capitis dolore prodigiose fuerit sanatus. Ast quid hic jam faciamus? Cum Gregorius, utpote seculi VI scriptor,

A. Helinando. *ptor, Helinando ac S. Evergisli biographo, quorum posterior verosimillime non citius, quam sec. IX, prior sec. demum XIII floruit, multo sit antiquior, fueritque adeo a sec. V, quo verosimillime, uti supra in Comment. prævio num. 71 et seq. adducta suadent, miraculum istud evenit, multo minus, quam illi, remotus, enimvero Gregorio hic potius, quam duobus istis scriptoribus, est standum. Hinc porro, cum primum e duobus, quæ, ut dictum, S. Evergisli biographus et Helinandus narrant, miraculis S. Evergislo certe, ut consideranti patebit, non alibi, quam in Coloniensi* S. Gereonis *templo obvenisse queat, consectarium jam fit, ut id non tunc, cum capitis dolore S. Evergislus prodigiose fuit sanatus, sed vel ante, vel post, contra ac Helinandus et laudatus biographus docent, evenerit. Id verosimillime observavit Gelenius. Ita scilicet apparet, quod in sua, quam* De Coloniæ Agrippinensis Magnitudine *inscripsit, lucubratione lib.* 3, *syntagm.* 2, § I *sic scribat* : Ex horum *(miraculorum, quibus illustrata fuit* S. Gereonis *ejusque Sociorum ecclesia)* numero est illud, quod B. Evergislo

B episcopo obvenit..., qui cum acribus capitis seu cephalalgiæ doloribus conflictaretur, pulvere ad SS. hujus loci monumenta collecto eos sopivit, teste B. Gregorio Turonensi lib. I Mir. cap. 62. Et angelorum præsidium Evergislus ibidem alias agnovit, quando hæc limina adiens venerabundus versu psalmi 148 Sanctos salutans, « Exul- « tabunt Sancti in gloria », angelos audivit responsantes : « Lætabuntur in cubilibus suis. » *Porro Fisenus in ecclesiæ Leodiensis Historia ad annum* 450, *num.* 38, *hunc Helinandi locum commentans, de S. Evergislo sic scribit* : Sanctiora civitatis *(Coloniensis)* loca cum supplicabundus aliquando VI Id. Oct. lustraret, S. Gereonis ædem *ingressus*, beatos Martyres e genibus salutabat, recitato hoc versu : « Exulta- « bunt Sancti in gloria : » statim vox hæc divinitus reddita est, ingenti multitudinis adstantis admiratione : « Lætabuntur in cubilibus suis; » simulque se divinitus edoceri sensit, ibi sanctorum Martyrum esse conditorium, unde vox prodire visa erat; et illum ipsum martyrii diem esse. Utrumque ad eam ætatem incognitum erat. *Ita ille; verum quis determinatus esse queat*

C *templi Gereonæi locus, quo sanctorum Martyrum esse conditorium, S. Evergislus divinitus didicerit? Gregorii Turonensis ætate in ecclesiæ Gereonææ medio puteum aut, ut verosimilius apparet, putei saltem, in quem, ut tum fama ferebat, quinquaginta Martyres Thebæi post martyrium fuerant conjecti, partem adhuc exstitisse superstitem, e scriptoris illius verbis, in Comment. præv, num.* 35 *recitatis, docemur; verum ibi Sanctorum illorum quinquaginta corpora fuisse adhuc S. Evergisli ætate condita, vero reddit absimile primorum Christianorum erga Martyres veneratio, qua fuerit verosimillime, ne dicam indubie, factum, ut Thebæorum corpora, quæ in puteum fuerant conjecta, ex hoc haud diu post martyrium extraxerint, unaque cum aliis aliorum nostrorum Martyrum, cum* S. Gereone *occisorum, corporibus sepultura, ut decebat, honesta donarint. Ac id quidem in putei illius circuitu seu vicinia eo ipso loco, quo modo Gereonæum templum conspicitur, fuisse tum a Christianis factum, a vero etiam neutiquam abhorret; ast, etsi res ita habeat, omnia tamen illa corpora*

D *ibidem haud separatim ac sparsim, sed uno eodemque loco aggesta ac veluti uno tumulo conclusa fuisse, nemo facile credet, qui consideravit, quæ de Martyrum corporibus, quorum unum* S. Gereonis *a plerisque fuit creditum, Coloniæ Agrippinæ in Gereonæa ecclesia, a S. Norberto inventis, Rudolphus, Trudonopolitanus abbas, in Epistola, ad posthumæ Sanctorum nostrorum Gloriæ calcem huc transferenda, memoriæ prodit. Quod cum ita sit, quid per locum, qui veluti commune* S. Gereonis *ejusque Sociorum conditorium revelari, et a S. Evergislo summa cum reverentia consignari potuerit, hic Helinandus et Fisenus verbis supra huc transcriptis significatum velint, haud satis perspicio, certeque a S. Evergislo* S. Gereonis *corpus, contra ac posterior hic scriptor ibidem etiam in margine notat, haud fuisse inventum, vel ex eo liquet, quod id ante annum* 1121, *uti ex infra dicendis patescet, haud fuerint repertum.*

p *Adi num.* 81 *Comment. præv. Quod autem ad viginti sex millia seu milliaria, quibus hic Helinandus Veronæ seu e supra dictis*

E *Bonnæ a* S. Victoris *ecclesia seu Sanctensi oppido distantiam metitur, spectat, leucas Gallicas per millia, de quibus loquitur, verosimillime intelligit. Utut sit, de Germanicis equidem, cum Bonnam inter et Coloniam Agrippinam quatuor ad summum aut etiam dumtaxat tres leucæ Germanicæ communes, ac fere tantummodo duodecim postremam hanc civitatem inter et oppidum Sanctense intercedant, interpretandus non est.*

GLORIA POSTHUMA.

§ I. Quandonam S. Victoris corpus fuerit inventum, qui is tum miraculis inclaruerit et quam insignem apud Sanctenses cultum fuerit adeptus.

F

S. Victor, cujus sacræ reliquiæ,

De ecclesiastico Sanctorum nostrorum cultu miraculis post obitum patratis, sacris reliquiis harumque seu inventionibus seu translationibus acturus, abs hujus argumenti rebus, quæ ad S. Victorem *ejusque Socios spectant, duco initium, quod, quamvis quidem hæ omnes argumenti ejusdem rebus, quæ ad* S. Gereonem *ejusque Socios,* Cassiumque *item et* Florentium *ac eorum Socios pertinent, anteriores tempore non sint,* S. Victoris *tamen prius, quam* S. Gereonis Cassiique *ac* Florentii, *sacræ reliquiæ, quæ præcipuam dissertationi, hic concinnandæ, materiem præbent, fuerint inventæ, uti infra dicenda aperient; etsi autem, uti pariter dicenda ostendent, prius etiam, quæ* S. Gereonis *a plurimis creditæ fuere, quam* SS. Cassii et Florentii *reliquiæ fuerint repertæ, prius tamen de dicti argumenti rebus, quæ ad hosce, quam de iis, quæ ad illum spectant, sum acturus, quod alioquin inter hic instituendum de Sociorum aliquot* S. Gereonis *ac ipsiusmet Sancti hujus, ut putatum a plurimis fuit, reliquiarum inventione*

A *tione sermonem, interque Rudolphi, Trudonopolitani abbatis, qua hæc recensetur, Epistolam, hic ad calcem, uti in Commentario prævio monui, subdendam, de rebus, ad* SS. Cassium *et* Florentium *eorumque Socios spectantibus, foret tractandum, sicque, quæ conjungi convenit continuaque quodammodo serie proponi, invicem sejungerentur. Rem ipsam modo, hisce præmissis, aggrediamur.*

non quidem ante annum 595,

2 *Sacras* S. Victoris *reliquias verosimillime ante annum* 595, *quo Gregorius Turonensis obiit, haud fuisse inventas, statuendum apparet et scriptoris hujus, quæ supra in Comment. prævio num.* 61 *recitavi, sequentibus istis de* S. Victore *verbis* : Ferunt ibidem *(nimirum in Bertunensi seu, ut in Commentario prævio docui, Sanctensi oppido)* et Victorem martyrem esse sepultum, sed non eum adhuc cognovimus revelatum ; *hinc autem consequitur, ut Baldesanus, dum* S. Victoris *reliquias aliquanto dumtaxat post factam reliquiarum S. Mallosi, quam S. Evergislo, proximo S. Severini in cathedram Coloniensem successori, certo, ut supra docui, ante annum* 450 *vita functo,* B *attribuit, inventionem repertas fuisse, in sacra Thebæorum Martyrum Historia pag.* 159 *et seq. refert, a veritate verosimillime aberret. Ast, etsi sic habeat, nec ullum probæ notæ monumentum, vel anno vel etiam dumtaxat seculo, quo sacra illa pignora fuerint reperta, determinando aptum, inveniam, id tamen ante seculum* XI *evenisse, suadent, quæ dux Adolphus in Sanctensis Ms., seu Opusculi sui parte quinta nos docet. In hac enim, in qua (adi num.* 21 *Comment. præv.) fidem sibi atque auctoritatem adjungit, pag.* 117 *et seq. de quadam ecclesiæ* S. Victoris *tabula loquens, sic scribit :* Reverendissimus in Christo Pater dominus Bruno, Colouiensis archiepiscopus, beato Victori devotus, ipsam tabulam parare inaurareque primus incepit, sed morte præventus non perfecit; Folcmarus autem archiepiscopus, successor ipsius, Opus exequens ad finem usque perduxit.

sed tamen, uti ex Adolpho docemur, ante sec. XI,

3 Altare quoque beati Victoris tunc longius non protendebatur, quam ipsa capsa, quæ ad utrosque fiues altaris aptata fuerat, sese extenderat; sed nobilis vir dominus Godefridus de Kuccke, Xancteusis ecclesiæ propositus, prædictum fecit altare prolongari, circa capsam auream hinc et hinc sanctorum Martyrum capita ponens in loculis suis auro depictis. Insuper et C fecit super tabulam aurcam atque super beatorum Martyrum capita, suis in loculis composita, quoddam receptaculum, in quo beati Victoris capsam reponi fecit et couservari; *cum autem, ut Galliæ Christ. auctæ scriptores tom.* 3, *col.* 648 *et seq. docent, e duobus hic memoratis Coloniensibus episcopis alter quidem seu S. Bruno anno* 965, *alter vero seu Folcmarus, qui Brunoni proxime successit, anno* 968 *aut* 969 *diem extremum clauserit, ac eorum aut certe Folcmari tempore, uti e jam datis Adolphi verbis intelligitur, lipsanotheca* S. Victoris *seu capsa, in qua sacra Sancti hujus lipsana continebantur, in Sanctensi, quæ ab eo vocabatur, ecclesia exstiterit, ea sane jam tum ac proin ante seculum* XI *fuisse reperta, ex Adolpho habemus.*

4 *Verum ante id aliquamdiu etiam ante Folcmari ætatem, imo et ante seculum* X, *haud evenit? Gregorius Turonensis, qui, quemadmodum in Comment. prævio videmus, lib.* I *de Gloria Mart. cap.* 63 *de S. Malloso tractat, de sacro etiam, qui ei ætate sua fuerit delatus, cultu loquitur; cum autem de* S. Victore *ibidem etiam agat, nec tamen pariter cultus, qui ei ætate sua fuerit delatus, mentionem faciat, hinc Sanctum hunc nostrum cultu vel nullo vel saltem minus celebri, quam S. Mallosus gauderet, fuisse tum gavisum, verosimile apparet. Verum, etsi id ita sit,* Victoris *tamen cultum celebriorem etiam, quam S. Mallosi esset, jam inde a sec.* VII *aut seq. initio erasisse, vel ex eo apparet, quod Beda, qui, ut hodie receptissimum est, lucem sortitus anno* 673 *ad usque annum* 735 *vitam protraxit, in suo ante Operis nostri tom.* 2 *Martii Martyrologio solum hodie, omisso Malloso, memoret* Victorem; *cum autem tantæ, quam tum acquisierit* S. Victoris *cultus, celebritatis nulla verosimilior ratio, quam reliquiarum ejus, quæ vel sec.* VII *vel sequentis initio facta sit, inventio, assignare posse videatur, fuisse illas re etiam ipsa tum inventas, nemo non facile credet, qui non raro etiam Sanctos alios in pluribus ecclesiis tantummodo tunc primum, cum abs his illorum reliquiæ vel inventæ vel alicunde acquisitæ fuissent, cœlitum honoribus fuisse affectos, considerarit. Miracula quidem, si quæ forsan* S. Victor, *priusquam corpus ejus inveniretur, patrarit, ad cultum, quo fuisset gavisus, cultu Mallosi reddendum celebriorem haud parum etiam potuissent conferre; verum miracula fuisse re etiam ipsa a* S. Victore *tum patrata, nuspiam inveni.* E

AUCTORE C. B. *verosimillimeque etiam, si non sec.* VII *aut seq. initio,*

ante annum saltem 965 fuerunt inventæ, insignem plane Sanctis,

5 *Utut interim res habeat, fuisse equidem* S. Victoris *corpus, quod certo, uti e jam dictis apparet, ante sec.* XI *fuit repertum, aliquamdiu etiam ante S. Brunonis, Coloniensis archiepiscopi, anno* 965, *ut dictum, vita functi, ætatem inventum, verosimillimum vel ex eo apparet, quod capsa, in qua, uti ex Adolpho jam docui,* S. Victoris *reliquiæ, Folcmaro, S. Brunonis successore, vivente, continebantur, haud tunc primum confecta fuisse videatur. Ast an tum saltem, cum* S. Victoris *corpus fuisset inventum, miracula hic Sanctus noster haud patravit? Nullum prorsus in Sanctensi Ms. dux Adolphus memoriæ prodit; etsi autem Helinandus, a patrandis miraculis nondum etiam tum, cum scriberet, destitisse* S. Victorem, *supra in Sanctorum nostrorum Actis num.* 22 *generatim insinuet, nullum tamen nominatim recenset. Verum, etsi ita hæc habeant, quin tamen S. Victor, corpore suo invento, vere inclaruerit miraculis, dubitare vix sinit cultus, quem deinde apud Sanctenses obtinuit, insignis celebritas. Hæc enim, de qua tamen Helinandus, utpote mirandi, quem et miracula comitata sint, plurimorum ad* S. Victoris *seu sepulcrum seu ædes sacras concursus mentionem tantummodo faciens, jejune dumtaxat loquitur, talis ac tanta fuit, ut Sanctensis ecclesia, quæ, cum primitus in S. Mallosi honorem, ut Gregorius Turonensis lib.* I *de Gloria Mart. cap.* 63 *docet, fuisset exstructa, nomen etiam, ut apparet, a Sancto illo sortita hactenus tum fuerat, a* S. Victore *deinceps fuerit vocata; imo ut etiam Mallosi, utut Sanctis, quemadmodum in Comment. prævio* § V *e Gregorio Turonensi docui, et passi et deinde etiam culti, memoria apud Sanctenses obscurata penitus fuerit,* F

AUCTORE C. B.

fuerit, uti vel ex eo apparet, quod idem Mallosus, veluti apud hosce cultus, nec ab Adolpho duce, nec a scriptoribus aliis sec. X *aut seq., quo certe, ut dictum,* S. Victoris *corpus jam fuerat inventum, posterioribus memoretur.*

uti ex iterata ibi ecclesiæ in ejus honorem consecratione,

6 *Insignem porro cultus, quo* S. Victor *Sanctis, corpore suo reperto, fuit potitus, celebritatem exstitisse, ex eo etiam apparet, quod, ut videtur, tum primum id oppidum, quod Gregorii Turonensis ætate (Comment præv.* § V *videsis)* Bertunum seu Bertinum *nuncupatum adhuc fuerat, a* S. Victore *ejusque Sociis, ibidem per indigenas peregrinosque, ad horum sepulcra confluentes, cultu sacro affectis, nomenclationem novam, priori antiquata, acceperit. Verum, cum hæc omnia, quantumcumque etiam ad posthumam* S. Victoris *gloriam illustria videri queant, fere tamen generalim dumtaxat, eum Sanctis, corpore suo invento, insigni plane ac celebri cultu fuisse gavisum, ostendant, alia modo, quæ magis speciatim hunc probent, lubet adducere; quod ut præstare queam, dux Adolphus in quinta Opusculi sui parte supra plus semel jam laudata opportune hic succurrit. Ac primo quidem* B *ibidem, Sanctensem* S. Victoris *ecclesiam anno millesimo octogesimo primo fuisse combustam, pag.* 112 *præfatus, eam deinde anno* MLXXXIII, *eum reædificata interea fuisset, in sanctissimæ Virginis Mariæ ac præsertim* S. Victoris, *a quo nuncupata jam dudum antea fuerat, honorem a Sigewino, Coloniensi archiepiscopo, consecratam fuisse, pag.* 114 *et seq. memoriæ prodit; post vero eamdem ecclesiam, cum denuo e ruina, quam incendio altero anno* 1109 *fuerat perpessa, fuisset erecta, Frederici, Coloniensis archiepiscopi, rogatu a S. Norberto, Magdeburgensium archiepiscopo, qui Sanctensis canonicus olim exstiterat, iterata vice in sanctissimæ Virginis Mariæ ac præcipue* S. Victoris *honorem fuisse anno* 1128, *Godefrido illius existente præposito, consecratam, etiam adjungit. Nec, quod de* S. Victoris *seu lipsanothecæ seu reliquiarum receptaculo jam supra ab Adolpho num.* 3 *huc transcriptis verbis refertur, quodque pariter insignem* S. Victoris *apud Sanctenses cultum probat, diu post annum* 1128 *seu ultimo dictam, quam S. Norberto Adolphus attribuit, ecclesiæ* C *Sanctensis consecrationem, evenit.*

ex reliquiarum, de qua Adolphus

7 *Godefridus enim, ecclesiæ Sanctensis præpositus, sub quo hæc ab Adolpho signatur, diversus, ut apparet, non est a Godefrido, ecclesiæ Sanctensis præposito, quo curante sumptusque suppeditante, receptaculum illud fuit confectum. Adhæc Adolphus in quinta Opusculi sui parte pag.* 130 *et binis seqq. sic scribit:* In loco, in quo pro nunc *(in Sanctensi* S. Victoris *ecclesia)* altare S. Helenæ constructum est, scilicet ante chorum, fuit quondam ante novi pilaris fabricam altare parvum quoddam positum, quod supra se testudinem continebat sine celatura quatuor basibus subnixam; habuit et idem altare per circuitum quemdam parvum cancellum, de una base ad alteram tendentem: sub quo quidem altari dicebatur olim corpus B. Victoris positum fuisse atque per plurimos annos ibidem quievisse; sed et ab illo loco postea translatum fuisse dicitur, et in quodam sarcophago sub altari B. Mariæ Virginis prope fontem Baptismatis locatum; ubi jam dudum felici memoria requievit humatum. Et post hæc, dum corpus ejusdem B. Victoris in illud nobile capsellæ, in quo nunc pausat, receptaculum super summum altare, scilicet in choro Xanctensis ecclesiæ, locaretur, tunc, pluribus adstantibus et videntibus, quædam pars ossium minutorum vestimentorumque cum cineribus ejus, in signum perpetuum memorialis ejus, in prætacto remanserant sarcophago et ob illam causam locus ille sepulchrum B. Victoris usque in hodiernum nominatur..... D

per verba hic recitata tractat,

8 Igitur... B. Victoris corpus... ob cultum solennioris reverentiæ in laudem Dei Salvatoris nostri, quem peculiariter ac familiariter in nostro victorioso Victore patrono cum suis Sociis laudare debemus, in quadam capsa, prout decuit, gemmarum præcipuarum pretiosorumque lapidum varietatibus circumornata repositum est et undique clausum ad perpetuum decus ecclesiæ Xanctensis, cunctisque de prope et longe convenientibus populis pro devotione jucundum spectaculum, sicut a cernentibus usque hodie comprobatur, quanta veneratione dictæ capsellæ B. Victoris visitatur receptaculum; et in sarcophago supradicto ne permaneret inglorius, Varius illic reliquiarum de B. Victoris Sociis pigmentarii quasi pulveris additus est apparatus..... Unde super hoc sarcophagum jam dictum versus E tales scripti sunt pro posteris memoriales, B. Victorius concernentes:

Qui decus Ecclesiæ, qui laus, qui gloria villæ,
Quique pater patriæ, situs hac tumba jacet ille;

quibus prætactis versibus alii duo versus superadditi sunt alia manu propter ejusdem B. Victoris translationem. Tales scilicet:

Quæ translata quidem nec in ista parte reperta
Ossa ducis pridem comitum non servat operta.

elevatione, haud diu post annum 1128 *facta,*

9 *Postquam itaque, de quo agimus, receptaculum, concludendis* S. Victoris *reliquiis destinatum, ad umbilicum fuerat adductum, hæ in illud, uti hic Adolphus docet, translatæ, altiorique loco locatæ, seu chori Sanctensis altari principi impositæ, de humiliori, quo fuerant servatæ, loco elevatæ fuerunt. Isthæc porro reliquiarum* S. Victoris *elevatio haud diu post annum* 1128 *seu post supra relatam, quam S. Norbertus tum fecit, ecclesiæ Sanctensis consecrationem accidisse videtur. Ita opinor, quod,* F *ut apparet, diversa seu distincta non sit a corporis seu reliquiarum* S. Victoris *elevatione, ab Hermanno Fleyo seu Stangefolio in Circ. Westphalici Annal. part.* 1, *pag.* 289 *memorata, hancque inter annum* 1127 *et annum* 1138, *imo nec diu post annum* 1128 *accidisse, sit necesse, uti vel ex eo liquet, quod Lotharius II, sub quo a scriptore illo, ex antiquis, ni fallor, monumentis, locatur, anno* 1125 *imperator a Frederico I, Coloniensium archiepiscopo, coronatus vitam ultra annum* 1137 *haud protraxerit, ecclesiaque Sanctensis, qua in ruinis adhuc jacente, facta certe haud fuerit, anno demum* 1128 *ex incendio, quo iterum, ut supra docui, anno* 1109 *conflagrarat, steterit instaurata. Jam vero, cum hæc ita habeant, reliquiarumque, de quo hic agimus, receptaculum verosimillime haud diu, cum in id sacra* S. Victoris *lipsana translata, elevataque fuerunt, fuisset confectum, consectarium sit, ut illud venerationis erga* S. Victorem *Godefridi præpositi monumentum pariter haud diu post annum* 1128 *seu ecclesiæ Sanctensis consecrationem*

AUCTORE C. B.

A tionem, a S. Norberto factam, ad umbilicum fuerit adductum.

translationibus hanc prægressis,

10 At vero, spectatis iis, quæ Adolphus verbis, proxime jam datis, scribit, S. Victoris corpus seu sacra lipsana usque ad tempus, quo in receptaculum istud translata, ac in summo, quod a S. Victore nomen habet, ecclesiæ et chori Sanctensis altari locata fuerunt, sub altari B. Mariæ Virginis, prope baptisterium sito, cum eo primum e parvo quopiam ante chorum altari fuissent translata, fuerant servata; cum autem id ita sit, nec ista sacrorum illorum pignorum elevatio ante annum 1128, ut jam docui, contigerit, qui verum esse potest, jam inde a tempore Folemari seu (varie enim a variis id nomen exaratur) Volcmari, qui, ut supra docui, ab anno 965 ad annum usque 968 aut 969 moderatus est Coloniensem ecclesiam, in ecclesiæ, imo et chori Sanctensis, uti ex Adolphi verbis, num. 3 huc transcriptis aliisque hæc apud illum pag. 116 præcedentibus, intelligitur, altari, quod S. Victoris dicebatur, sacra hujus Sancti nostri lipsana seu capsam, hæc complectentem, extitisse? Adolphus quidem nihil omnino, quod difficultati huic solvendæ B aptum sit, suppeditat; verum quid ni factum esse queat, ut S. Victoris corpus, quod, ut supra ostendi, verosimillime ante S. Brunonis, Coloniensis anno 965 defuncti archiepiscopi, ætatem fuit inventum, tum statim capsæ inclusum, proximeque memorato, quod a S. Victore nominabatur, ecclesiæ et chori Sanctensis altari, priusquam transferretur alio, fuerit per aliquod tempus impositum? Nihil sane uspiam vel apud Adolphum, vel apud scriptores alios occurrit, quod, quo minus id adstruatur, impediat; cum autem id ita sit, ac, ne auctores secummetipsis committantur, debeant, si fieri possit, eorum dicta, in speciem pugnantia, componi, S. Victoris corpus, ut, quæ de hoc Adolphus per verba, num. 3 et 7 recitata aliaque, hisce a se præmissa, scribit, inter sese concilientur, fuisse etiam reipsa, priusquam transferretur alio, præfato ecclesiæ et chori Sanctensis altari per aliquod tempus impositum, apparet credendum; ut proinde, spectatis iis, quæ Adolphus scribit, quatuor S. Victoris translationes ante scriptoris hujus ætatem acciderint; C quarum prima statim ab inventione sua ad proxime dictum, quod ab eo nuncupabatur, ecclesiæ, et chori Sanctensis altare, secunda ac tertia ad duo alia, quorum Adolphus verbis, num. 7 datis, meminit, ejusdem ecclesiæ altaria, ac quarta denique supra memorato, in quo Adolphi ætate adhuc quiescebat, receptaculo inclusus, ad summum denuo, quod ei sacrum erat, ecclesiæ et chori Sanctensis altare haud diu post annum 1128 fuerit delatus.

variisque, in quibus, ut Adolpus docet, S. Victoris reliquiæ

11 Ac prima quidem e quatuor hisce translationibus exstitisse videtur reliquis solemnior; cum autem sic habeat, hæc, ni fallor, ea ipsa est S. Victoris translatio, quam ecclesia Sanctensis non modo olim, ut Adolphus in Ms. Sanctensi pag. 121 docet, die XXXI primum ac deinde, statuente, qui ecclesiæ Coloniensi ab anno 1275 ad annum usque 1297 aut 1298 præfuit, archiepiscopo Siffrido, die XXX Octobris celebravit, verum etiam hodieque XXIX mensis ejusdem die celebrat, ita festo, quo S. Victoris ejusque Sociorum natalem die X Octobris annuatim recolit, festum aliud, quod et ad dictum XXIX Octobris diem a Gelenio in sacris ecclesiæ Coloniensis Fastis recensetur, quotannis adjungens. Ad alia modo, quæ S. Victoris, postquam corpus ejus fuisset inventum, insignem apud Sanctenses cultum pariter probant, accedamus. Cum Sanctensi ecclesiæ novus chorus, Siffrido mox memorato Coloniensem gubernante ecclesiam, fuisset adjectus, novumque pariter in hoc altare princeps fuisset erectum, id simul et chorum B. Albertus Magnus, qui Siffridi vices hoc in casu gerebat ac ab anno 1263, Ratisponensi abdicato episcopatu, ad Coloniensem Dominicanorum conventum sese receperat, in plurium Sanctorum ac præsertim S. Victoris honorem consecravit. Ita Opusculi sui part. 5, pag. 16 et seq. docet dux Adolphus, qui postea varias etiam, quæ, quod in iis S. Victoris reliquiæ solemniori ritu ac cultu fuerint delatæ, a me pariter, priusquam § huic finem imponam, commemorandæ hic sunt, supplicationes recenset. Ac primo quidem id facturus pag. 134 sequentem scribit in modum: In libris ecclesiæ nostræ, scilicet Xanctensis, scriptum reperimus, quod anno Domini MCCCXV capsa B. Victoris aliæque variæ reliquiæ cum solenni processione deportatæ fuerunt usque ad monasterium monialium Cysterciensis Ordinis, dictum Furstenberge, id est, E Mons principum, Xanctensi oppido contiguum.

solenni ritu delatæ fuerunt,

12 Ac deinde, nonnultis, quæ hic ad institutum nostrum haud faciunt, interpositis, pag. 135 et duabus seqq. ita prosequitur: Anno Domini MCCCLXXV Dominica secunda post Pentecosten capsa S. Victoris cum quampluribus ecclesiæ Xanctensis reliquiis solenniter fuit usque ad idem monasterium Montis principum, Furstenberge dictum, deportata. Tunc namque temporis fuerunt convocatæ plures parochiæ de archidiaconatu Xanctensi, et congregatæ cum crucibus et reliquiis ecclesiarum suarum; ita quod singulæ cum suis vexillis ordinate processionem Xanctensis ecclesiæ prosequebantur. Super qua convocatione scilicet et congregatione prædicta venerandus dominus, tunc præpositus Xanctensis, mandata misit et litteras ad sui archidiaconatus ecclesias, quatenus certo die, ad hoc constituto, comparerent cum crucibus suis atque reliquiis ad solennizationem B. Victoris, ejusque capsæ deportationem. Anno Domini MCCCC feria tertia post Pentecosten fuit eadem capsa B. Victoris cum aliis ecclesiæ Xanctensis F reliquiis, ut supra, solenniter deportata. Anno MCCCCXXI prima die Junii, quæ fuerat Dominica tertia post Pentecosten, capsa B. Victoris, ejus reliquias conservans, cum quamplurimis aliis sacris reliquiis processionaliter deportata fuit magnis solemnitatibus et catervis magnatum ac prælatorum cleri, innumerabilisque populi, a circumvicinis locis, nec non et a remotis partibus ad hujus processionis solennitates præclaras circumquaque convolantium atque devotis præcordiis omnipotentis Dei gratiam pacemque patriæ implorantium, per intercessionem invictissimi militis Christi Victoris, martyris sanctissimi atque piissimi protectoris hanc ipsam a Deo obtinere petitionem sperantium.

supplicationibus probatur, cultum fuit adeptus,

13 Quam quidem capsam deauratam, lapidibus pretiosis miro tabulatu decoratam, illustris princeps, D. Adolphus, dux Clevensis et comes de Marcka, ecclesiæ Xanctensis defensor specialis et advocatus, adjuncto nobilium magnatumque cœtu, propriis humeris deportabant. In cujus processionis solennitate a plerisque locis evocati

AUCTORI C. B.

evocati pastores ecclesiarum parochiales cum
subditis archidiaconatus Xanctensis cum tre-
centis sexaginta crucibus et vexillis interfuc-
runt, et laudes Deo concinentes deportationem
martyris Christi Victoris, beatissimi sui patroni
et intercessoris assidui canticis et hymnis usque
ad finem devote compleverunt. *Ita hactenus
dux Adolphus, qui, quamvis, uti supra in
Comment. prævio docui, Ms. nostri Sancten-
sis seu Opusculi, quod verbis hisce absolvit,
auctor sit, de sese tamen in tertia persona hic
toquitur; cum autem in variis, quas comme-
morat, supplicationibus publicis* S. Victoris
*reliquiæ fuerint sane, uti e scriptoris istius
perquam illustris, qui hasce etiam in illarum
una humeris suis sese portasse affirmat, modo
huc transcriptis verbis intelligitur, solennitate
quam maxima Sanctis seu in oppido San-
ctensi circumlatæ, id enimvero non minus
quam alia supra relata, fuisse ibidem cultu
plane insigni* S. Victorem *post inventionen
suam gavisum, argumento est.*

B

§ II. Reliqua, quæ ad S. Victorem spectant, proponuntur, additis etiam, quæ de ejus Sociis, itemque de Cassii, Florentii ac aliorum, qui cum hisce passi sunt, plurimum cultu, miraculis et reliquiis narrantur.

Sanctensis, qua S. Victoris reliquias continet, lipsanotheca

N*onnulla primum de* S. Victoris, *quæ San-
ctis conspicitur, lipsanotheca, hujusque,
quæ sub Lothario II imperatore ac Frederico I
Coloniensium antistite facta est, elevatione in
Annal. Circ. Westphalici part.* I, *pag.* 289
*Stangefolius præfatus, mox paucis, qui, cum
anno* 1625, *Christiano duce Brunswicensi ac
Carolo Mansfeldio ecclesias, monasteria ac
Sanctorum reliquias in regionibus, Rheno
inferiori adjectis, exspoliantibus, lipsanotheca*
C *illa a decano et capitulo Sanctensi fuisset
aperta,* S. Victoris *in ea occiput, aliquot cranii
particulæ, mandibula, spina dorsi, non-
nullæ costæ, ac duo denique oblonga ossa
una cum multis minoribus fragmentis, sibi
invicem, veluti cum Martyr adhuc viveret,
cohærentibus, fuerint inventa, exponit, ac
deinde subjungit, pretiosum hunc thesaurum,
veluti antiquum veræ ac antiquæ Catholicæ
religionis monumentum, sua adhuc ætate seu
anno* 1610, *quo Opus, in quo hæc scribit, luce
publica donavit, summa in veneratione San-
ctis haberi. Nec dubito, quin id ipsum ibidem
hodieque locum obtineat. Certe sub seculi pro-
xime elapsi finem fuere adhuc* S. Victoris *reli-
quiæ honorifice Sanctis in theca ex argento
deaurata servatæ. Ita omnino suadet epistola,
anno* 1695 *ad decessores nostros Heiligensta-
dio a Knackrichio conscripta, in qua hic una
eum pictore, antiquam ibidem SS. Aurei et Ju-
stini lipsanothecam contemplatus, notitiam,
quam de isthac præbet, sequentibus hisce, quæ
Operis nostri tom. 3 Junii, pag.* 88 *recitan-
tur, terminat verbis :* Quamvis lignea ea sit nec
tantæ elegantiæ, judicabat idem pictor, infra
centum ducatorum pretium non esse confe- D
ctam; similis formæ esse Sauctensem in Clivia,
quæ tota ex argento deaurata continet reliquias
S. Victoris et Sociorum martyrum, oppidi et col-
legiatæ ibidem ecclesiæ patronorum : stat au-
tem supra altare capite uno supra aram porrecta,
quo modo alibi quoque aliæ collocatæ habentur,
et fortassis ipsa olim etiam apud nos ita stetit.

fuit etiam Sociorum ejus reliquias complexa.

15 *Porro, cum Sanctensis, de qua hic ser-
mo fit, lipsanotheca, non tantum* S. Victoris,
*sed et Sociorum ejus reliquias complexa fuis-
se dicatur, exstitisse eam puto ipsummet,
quod supra memoravi, receplaculum, a Go-
defrido, ecclesiæ Sanctensis præposito, con-
fectum, cui hic, uti ex Adolphi verbis, num.* 3
huc transcriptis, apparet, non tantum S. Vi-
ctoris *reliquias, sed et aliorum sanctorum
Martyrum capita, suis singula in loculis de-
auratis composita, inclusit. Reponi quidem
potest, id a Godefrido haud diu post annum*
1128, *ut supra docui, factum fuisse, nec ullam
apud Adolphum Sociorum* S. Victoris, *quorum
reliquiæ jam tum fuissent inventæ, mentio-
nem uspiam reperiri; etsi enim id ita sit,
Adolphus tamen, quosdam e Martyribus, quo-
rum capita Godefridum præfato, quod in ec-* E
*clesiæ Sanctensis altari locavit, receptaculo
inclusisse, narrat,* S. Victoris *exstitisse Socios,
haud obscure prodit. Etenim post verba,
num.* 3 *huc transcripta, paucaque dumtaxat
adhuc alia, hisce adjecta, ita prosequitur :*
Est hic etiam considerandum, quod reliquiarum
sanctarum capita, in altari præfato, posita, suis
sunt titulis assignata, videlicet caput illud,
quod habet duo serta, et societate beati Victoris
est, alterum vero, quod uno tantum decoratur
serto, de SS. undecim millium Virginum est
contubernio; *cum autem sic habeat, consecta-
rium fit, ut, quamvis re ipsa nuspiam Adol-
phus Sociorum* S. Victoris *reliquias vel ante
vel circa annum* 1128 *fuisse inventas, diserte
affirmet, id nihilominus, spectatis iis, quæ
ipsemet Adolphus scribit, jam tum habuisse
locum videatur. Et sane una etiam cum* S. Vi-
ctoris *corpore, quod, ut supra docui, certo
ante sec.* XI, *verosimillimeque etiam ante S.
Brunonis, Coloniensis archiepiscopi, anno*
965 *vita functi, ætatem fuit inventum, aliquot
pariter Sociorum ejus corpora fuisse reper-
ta, neutiquam vero apparet absimile.*

F

Attamen an non horum omnes cum aliis communicatæ reliquiæ

16 *Nec futurum puto, ut, quisquam, qui
juxta* S. Victoris *corpus verosimiliter fuisse
Sociorum ejus aliquot corpora sepulta, consi-
derarit, contrarium arbitretur; cum autem
sic habeat, plura hac de re non addo; ast,
cum jam simul sermo hic iterum de inventis
Sociorum* S. Victoris *reliquiis inciderit, non-
nulla adhuc de hisce, ut, quod hic proposui,
adimpleam, in medium modo adduco. Plura
Sociorum* S. Victoris *corpora anno* 1284 *ac
iterum haud diu post, imo et duo ante annum*
1167 *fuisse inventa, in Com. prævio num.* 49
*et seq. ex Adolpho docuit etsi autem simul,
an ea omnia vere seu Martyrum seu Sociorum*
S. Victoris *corpora exstiterint, ob rationes,
quas ibidem num.* 51 *et seq. adduxi, dubitan-
dum pronuntiarim, meam tamen hac de re
opinionem, si solidæ, quæ id suadeant, rationes
fuerint adductæ, lubentissime mutabo. Inte-
rim, quamdiu factum id haud fuerit, indubium
pariter, an Sociorum* S. Victoris *reliquiæ,
quæ cum aliis communicatæ asseruntur, ve-
ræ ac genuinæ sint, dubitandum arbitrabor,
nisi*

auctore C. B.

A *nisi forsan vel martyris anonymi, de quo in Com. prævio num.* 51 *et seq. sermonem institui, vel aliorum* S. Victoris *Sociorum, quorum corpora eum ipsis sacris hujus lipsanis fuerint inventa, esse ostendantur. Rayssius in Hierogazophylacio Belgico, de Sanctorum, quæ in collegiata S. Amati ecclesia Duaci asservantur, reliquiis lraetans, pag.* 40 *sic scribit :* Anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo quinto, Kalendis Aprilis, tempore Honorii Papæ, ct Wilhelmi Remensis archiepiscopi, et Radulphi Atrebatensis episcopi, reguante Philippo rege Fraucorum, Fernando comite Flandrensi, reconditæ sunt hæ reliquiæ iu hoc feretro a Roberto tunc præposito ct capitulo saucti Amati Duacens. præsentibus multis clericis et laicis; *ac deinde retiquiarum, in particulari, quod hic memorat, dictæ Duacensis ecclesiæ feretro reeonditarum, Catalogum texens, ila apposite ad institutum nostrum loquitur :* De saucto Romano et de societate sancti Gereonis et sancti Victoris et sancti Cassii, sociorum bcati Mauricii; *hisce autem verbis, quod simul et de* SS. Gereoue *et* Cassio, *martyribus ad Rhenum* B *passis, sermo instituatur,* S. Victor *Sanctensis commemorari videtur.*

genuinæ sint, est dubium; et si autem Fastis sacris, qui SS. Cassii ac Sociorum

17 *Quod cum ita sit, ac proin unius saltem ex hujus Sociis reliquias in collegiata S. Amati Duacensi ecclesia anno* 1225 *fuisse asservatas verbis iisdem indicetur, consectarium fit, ut istæ non corporum, quæ anno demum* 1284 *aut serius adhuc fuisse in Sanctensi ecclesia reperta, in Comment. prævio num.* 49 *et seq. vidimus, sed aliorum, quæ vel sub Philippo, I, Coloniensium ab anno* 1167 *ad annum usque* 1191 *archiepiscopo, vel adhuc citius ac cum ipso forsan* S. Victoris *corpore fuerant inventa fragmenta seu partes exstiterint, utque proinde, an veræ ac genuinæ sint vel unius vel plurium e* S. Victoris *Sociis reliquiæ, multo sane minus videatur dubitandum, quam si pro corporum, anno* 1284 *aut serius inventorum, partibus deberent haberi. Porro sunt et aliæ præter jam memoratam ecclesiæ, quæ vel unius vel plurium e* S. Victoris *Sociis reliquias a sese possideri glorientur; verum, eum vix quidquam, quo veras hasce ac genuinas esse* C *definiam, occurrat, de iis hic etiam agere operæ pretium haud reor, ae de ipsismet* S. Victoris, *quæ cum aliis eommunicatæ fuerint, reliquiis hic a me, quod, hujusne, an alterius pleræque, quæ variis locis exstant, sint Victoris, Sanctorum nominis hujus multitudo ambiguum efficiat, non tractari, lectorem hic modo adhuc monuisse contentus, ad res, quæ ad* SS. Cassium *et* Florentium *eorumque Socios spectant, progredior. Ut a tempore, quo hi Sancti nostri fuerint inventi, ducam initium, apud Sollerium in Usuardino Coloniæ et Lubecæ anno* 1490 *excuso Martyrologio ad* 2 *Maii diem legitur :* In Bunua super littus Rheni, territorio Coloniensi, translatio sanctorum Cassii, Florentii, Malusii et Sociorum. Quorum corpora cum jam septingeutis et septuaginta tribus annis sub terra recondita quievissent, dominus Reynoldus, Colonicusis archiepiscopus, ea invenit, transtulit et ad capsas honorifice rccollegit; *huic autem Usuardi editioni Greveniana, anno* 1521 *Coloniæ Agrippinæ impressa, etiam consonat.*

18 *Etenim ad eumdem Maii diem sic habet :* In diœcesi Colouieusi, oppido Bonuensi, translatio sanctorum martyrum Cassii, Florentii, Mallusii et Sociorum ipsorum, quorum corpora, jam DCCLXIII annis sub terra jacuissent, per dominum Reynoldnm archiepiscopum inventa, venerabiliter sunt levata. *Quod si itaque duobus illis Fastis sacris, quibus etiam ad dictum Maii diem Martyrologium Germanicum,* Canisii *vulgo dictum, ad amussim consentit, standum hic sit, credendum erit primo quidem,* SS. Cassii *et* Florentii *aliorumque, qui cum ipsis passi sunt, corpora a Reynoldo seu, ut ab aliis scribitur, Reynaldo, Coloniensi archiepiscopo, fuisse et primum inventa, et simul translata seu de terra levata; deinde vero id, cum corpora illa septingentis septuaginta tribus annis sub terra jacuissent seu fuissent humata, accidisse. Verum, si res ita habeat, consectarium erit, ut, eum Reynoldus seu Reynaldus ab anno* 1159 *ad annum usque* 1167 *Coloniensem cathedram occuparit,* SS. Cassii *et* Florentii *Sociorumque martyrum pro fide cædes eo temporis spatio, quod ab anno* 386 *usque ad annum* 394 *excurrit, evenerit; id autem, cum omnes Saneti nostri, uti in Comment. prævio num.* 80 *ostendi, sub Diocletiano et* E *Maximiano, qui ab anno* 285 *usque ad annum* 305 *Romano imperio præfuere, fuerint occisi, a vero certissime est alienum. Quod cum ita sit, necesse est, ut* SS. Cassii *et* Florentii *Sociorumque martyrum eorpora vel citius, quam sub Reynaldo, Coloniensi archiepiscopo, fuerint inventa, vel ut, cum id aecidit, diutius quam septingentis septuaginla tribus annis jacuissent humata. Si* SS. Cassii *et* Florentii *Sociorumque martyrum corpora sub Reynaldo, cum octingentis septuaginta tribus annis sub terra jam quievissent, dicantur inventa, consectarium dumtaxat erit, ut eo temporis spatio, quod ab anno* 286 *usque ad annum* 294 *excurrit, fuerint occisi.*

quæ hic discutiuntur, adversari

19 *Quod eum mox iterum memoratæ martyrii eorum epochæ minime repugnet, ac tum, cum eorumdem corpora a Reynaldo elevata fuerunt, evidentem ipsorum, quem ante annos plus quam octingentos septuaginta pro Christo profuderant, sanguinem fuisse inventum, Gelenius verbis, supra in Comment. præv. num.* 62 *recitatis, scribat, in tres supra memoratos Fastos sacros quantum ad numerum, quo annos, quibus* SS. Cassii, Florentii *ac Sociorum corpora, priusquam invenirentur, fuerint humata, definiunt, errorem irrepsisse, ac* F *proin* octingentis *pro* septingentis *esse in Fastis illis legendum apparet. At vero, inquies,* S. Cassii *et* Florentii *corpora sub Reynaldo, non inventa, sed levata seu elevata fuisse, Gelenius loco cit. dumtaxat ait, idemque etiam faeiunt lom.* 3, *col.* 679 *Galliæ Christ. auctæ scriptores. Fateor, sic habet; verum, cum et hi et Gelenius, haud fuisse illa tum inventa, diserte equidem haud scribant, nec quidquam etiam, e quo id sub Reynaldo non factum, merito concludas, suppeditent, tribus supra laudatis Fastis sacris, in quibus sacrorum illorum corporum inventio sub Reynaldo signatur, imo et luculentissime Coloniensi huic episcopo adscribitur, est standum, maxime cum nihil etiam aliunde occurrat, quod, ne ita censeamus, impediat. Fuisse quidem unius e* SS. Cassii *et* Florentii *Sociis, Mallusii videlicet, corpus ab Evergislo seu Evergisilo, Coloniensi, qui ante annum* 450 *obiit, episcopo, inventum ae de terra levatum, Gelenius etiam verbis, loco mox cit. adductis, memoriæ prodit;*

inventionem sub Reynaldo archiepiscopo collocant, nonnulla,

AUCTORE C. B.

dit; verum id dumtaxat facit, quod Mallusium, quem una cum SS. Cassio et Florentio a Reynaldo episcopo translatum fuisse, notat, cum Mallusio seu Malloso, quem a mox laudato Evergislo seu Evergisilo inventum ac de terra fuisse levatum, Gregorius Turonensis lib. I de Gloria Mart. cap. 63 seribit, existimarit eumdem; cum autem sic habeat, ac Gregorii Mallusius, quemadmodum quæ in Comment. prævio num. 63 et seq. disserui, suadent, indubie a Mallusio, SS. Cassii et Florentii socio, sit diversus, Gelenius facere non debet, ut, fuisse ante hosce posteriorem istum Mallusium, contra ac tres Fasti supra laudati statuunt, inventum, in animum inducamus.

videantur, eam tamen tunc accidisse, verosimile apparet,

20 Nec morari etiam nos hic debet vel Florarium nostrum Ms., vel Hermanni, Bonnensis præpositi, quod supra in Commentario prævio plus semel jam laudavi, litterarum ad Miræum excerptum; etsi enim in hoc, SS. Cassii ac Florentii aliorumque, qui cum ipsis passi sunt, corpora anno 1166, quo Reynaldus ecclesiæ Coloniensi præerat, a Gebhardo comite Siegensi et præposito Bonnensi iterum elevata B et ad altiora translata fuisse, Hermannus affirmet, sicque illa ante annum 1166, imo et ante tempus, quo Reynaldus Coloniensem cathedram occupavit, translata ac proin et inventa fuisse, haud obscure insinuare videatur, nihil tamen, quod ei potius, quam tribus supra laudatis Fastis sacris, in quibus SS. Cassii et Florentii aliorumque, qui cum ipsis passi sunt, corpora sub Reynaldo, Coloniensi episcopo, primum inventa ac de terra levata fuisse, dilucide traditur, credendum esse, suadeat, in medium adducit; quod autem ad laudatum Florarium nostrum jam spectat, id quidem SS. Cassii et Florentii Sociorumque Martyrum translationem die 2 Maii, inventionem autem die XIII Septembris celebrat; verum, præterquam quod in nullis prorsus aliis Fastis sacris id fiat, consectarium inde non est, ut SS. Cassii et Florentii corpora jam diu, cum a Reynaldo, Coloniensi archiepiscopo, transferrentur, fuissent inventa. Fieri enim potest, ut sacra illa pignora, cum anno v.g. 1165 die XIII Septembris per Reynaldum fuissent inventa, per eumdem deinde anno proxime sequenti 2 Maii die fue- C rint translata ac de terra levata, hincque duorum istorum dierum posteriori quidem SS. Cassii et Florentii translatio, priori vero inventio in Florario nostro memoretur. Jam vero, cum hæc ita habeant, nihilque adeo, quod SS. Cassii et Florentii omniumque, qui cum ipsis passi sunt, corpora a Reynaldo primum haud fuisse inventa, suadere sit natum, sedulo omnibus jam discussis, occurrat, enimvero illa omnia sacra pignora reipsa a Reynoldo, ut tres supra laudati Fasti sacri tradunt, primum fuisse inventa ac per eumdem anno 1166, ut Gelenius affirmat, translata nec non de terra, in qua per annos amplius octingentos septuaginta jacuerant, levata, mihi sat verosimile apparet, etsi interim rem veluti certam ac indubitatam, quod antiqua, quæ ad id sufficiant, monumenta ad manum non sint, habendam, haud putem.

cultusque illorum eo, qui hic

21 Modo, quæ SS. Cassii et Florentii ac aliorum, quæ cum hisce martyrium subiere, inventionem sint secuta, dispiciamus. Non raro a SS. Cassio et Florentio eorumque commilitonibus patrari miracula, Helinandus in Actis, utut nullum ex his nominatim recensens, D num. 22 affirmat; cum autem eos necdum etiam tunc, cum ageret in vivis, seu sec. XIII a patrandis hujusmodi signis destitisse, ibidem etiam sat clare innuat, vel hinc prodigiis eosdem si non ante, saltem post inventionem suam re ipsa claruisse, verosimile apparet. Nec dubitandum reor, quin tunc quoque apud Bonnenses incrementa illorum cultus acceperit. Certe, cum antea in Bonnensi ecclesia, nomini suo sacra, quæ insignis modo collegiata existit, sola decima Octobris die, ipsis, ut putabatur, natali quotannis colerentur, deinceps etiam ibidem secunda Maii die, qua fuerant inventi, cœperunt, festo annuo in felicis hujus eventus memoriam instituto, celebrari. Ita ex Martyrologio, Coloniæ Agrippinæ et Lubecæ anno 1490 excuso, itemque ex Greveno, Canisio et Florario nostro Ms. intelligo. Nec refert, in hisce Fastis sacris tunc non SS. Cassii, Florentii ac Sociorum inventionem, sed translationem memorari; id enim verosimillime dumtaxat fit, quod, quo tempore corporum, quæ Sanctorum illorum credita fuere, inventio, eodem etiam fere acciderit translatio, hæcque idcirco cum illa E confundatur. Luculenter quidem alteram ab altera Florarium nostrum Ms., utpote priorem XIII Septembris, posteriorem 2 Maii die commemorans, distinguit, hincque forsan, utramque eodem circiter tempore haud accidisse, non nemo concludet.

exponitur, modo

22 Verum Florario nostro haud multum fidimus; quod si autem, uti e binis ejus jam dictis annuntiationibus colligendum videtur, SS. Cassii et Florentii ac Sociorum martyrum translatio 2 Maii, inventio vero XIII Septembris die Bonnæ olim fuerit re ipsa celebrata, vel hinc, quod de illorum cultu, apud Bonnenses, postquam fuissent inventi, aucto, asserui, firmabitur, consectariumque dumtaxat erit, ut, cum Sancti illi hodieque festo annuo, quod translationis dicitur, quod Bonnenses 2 Maii die colantur, duo illa diversa, inventionis nempe ac translationis, festa, quibus primum, cum fuissent inventi, diebus supra dictis honorati quotannis fuerunt, postea in unum, solo ei translationis nomine imposito, fuerint conflata. Porro SS. Cassius et Florentius ac eorum Socii non tantum, cum eorum corpora fuissent reperta, festo annuo in felicis hujus eventus memoriam insti- F tuto, sed et pretiosis, quibus illorum aliquot fuere inclusa, lipsanothecis solemnibusque, in quibus hæ circumlatæ fuerunt, supplicationibus honorati fuerunt. Docet id in litterarum, quod jam supra sæpissime laudavi, excerpto Hartmannus, ecclesiæ Bonnensis decanus. Ibidem enim, postquam Bonnenses Martyres denario numero definiit, horumque tantummodo quatuor, ceteris relictis anonymis, Cassii et Florentii, Piique item ac Mallusii (de quorum duobus posterioribus Comment. præv. num. 62 videsis) nominibus distinxit, ita deinde, nonnullis dumtaxat adhuc, quæ hic ad institutum nostrum haud faciunt, interpositis, prosequitur: Quorum Martyrum tres e nominatis argenteis inauratis, admirando artificio factis, gemmisque plurimis exornatis tumbis, præfixis singulorum titulis, inclusi fuerunt; quæ quotannis in festo Inventionis (id in Fastis sacris supra laudatis vocatur translationis) eorumdem Martyrum, nimirum secundo Maii, in navi ecclesiæ exponi, et solemnissima processione circumferri solebant.

incrementa

23 Qui mos cum illis tumbis inviolatus duravit

AUCTORE C. B.

A ravit usque ad annum MDLXXXIII, quo Gebhardus Truchesius, infelix Coloniensis archiepiscopus, per fratrem suum Carolum ecclesiam vastavit, pretiosa tumbis abstraxit, iu monetam cudit, et inclusa sacra ossa effudit. Quæ postea, uti reperta, fracta et divulsa, cum cineribus sine discrimine collecta fuerunt et in unam solummodo tumbam congesta. *Ita ille, qui per tres e Martyribus, a se antea nominatis, de quorum reliquiis hic agit, verosimiliter non alios, quam* Florentium *duosque alios, quorum alterum* Pium, *alterum* Mallusium *nuncuparat, intelligit. Ita reor, quod post verba, quæ jam recitavi, mox de* Cassio, *qui e quatuor, quos tantummodo antea nominarat, Martyribus unus est, loquatur, ita de ejus ac sex aliorum, quos reliquerat anonymos, Martyrium reliquiis scribens:* Ita etiam propter peculiarem venerationem caput S. Cassii dimidiæ statuæ argenteæ inclusum fuit. Qua eodem furore fracta, caput tamen remansit, et aute paucos annos simili argenteæ dimidiæ statuæ iterum inclusum fuit. Aliorum autem sex Martyrum *(quos scilicet reliquerat anonymos)* corpora in duobus erectis B lapideis monumentis iu ecclesia condita sunt; quæ tamen etiam hæreticorum furorem, qui putabant, thesauros latere, effugere non potuerunt, sed in hodiernum diem sacra illa ossa salva sunt, et ex illis serenissimus dux Bavariæ Maximilianus uno magno osse (sicut omnia, respectu modernorum humauorum corporum, ingeutia et vasta corpora beatorum illorum Martyrum fuisse demonstrantur) donatus fuit. *Talis itaque, qualem, quæ jam dixi, ac præsertim modo adducta Hartmanni verba commonstrant, exstitit cultus* SS. Cassio *et* Florentio *eorumque Sociis post inventionem suam Bonnæ delatus; talis reliquiarum ipsorum, sec.* XVII *currente, seu codem Hartmanno adhuc vivente, ibidem status.*

deinde accepit,

24 *Verum, quod abs hoc supra de* Cassii *capite, Hermæ seu statuæ dimidiæ argenteæ tum iterum incluso, asseritur, ita, ni fallor, debet intelligi, ut pars pro toto accipiatur. Etenim apud nos tom.* 2 *Octobris pag.* 886, *num.* 39 *Henricus, Coloniensis archiepiscopus, litteris, anno* 1317 *datis, testatur, sese* devota instautia religiosi viri, fratris Frauciscì Bartholi de Assi- C sio, Ordinis Minorum, *inductum, eidem donasse* sex capita, unum de legione Sanctorum Thebeorum martyrum, Gereonis, Cassii et Sotiorum ejusdem, et alia quinque capita de numero sauctarum undecim millium Virginum, *Assisi deponenda. Cum itaque Minorita hic memoratus jam inde ab anno* MCCCXVII S. Cassii *capite aut certe hujus parte, Assisii deponenda, fuerit donatus, sane id totum Bonnæ sec.* XVII *haud amplius exstiterit, ac proin, dum illud tum ibidem Hermæ argenteo iterum fuisse inclusum, Hermannus verbis supra hue transcriptis ait, partem pro toto accepisse est censendus. Verum, etsi id ita sit, tum equidem capitis* S. Cassii *partem Hermæ argenteo Bonnenses inclusere, idque non minus, quam si totum honore isthoc affecissent,* SS. Cassii, Florentii *ac aliorum, eum ipsis passorum, cultum, qui statim ab horum inventione apud eosdem Bonnenses increverat, apud illos nondum sec.* XVII *remisisse, ast contra nova incrementa accepisse, argumento est. Nec dubitandum, quin præcipue etiam illius propagandi desiderio jam antea sit factum, ut Sanctorum illorum, quos ut præcipuos patronos suos venerantur, reliquias cum aliis seu personis seu ædibus sacris ac nominatim quidem, ut abs harum reliquiis recensendis brevitatis causa abstineam, cum Heisterbacensi, ut Cæsarius, loci hujus monachus, lib.* 8 *Mirac. cap.* 65 *testatur, monasterio, cum Carolo IV imperatore, ac denique cum Pragensi metropolitana S. Viti ecclesia, uti ex Pessina in hujus Posphoro pagg.* 426, 467 *et* 517 *intelligitur, communicarint.*

§ III. Aliquot Martyrum corpora Coloniæ Agrippinæ anno 1121 inveniuntur; an unum ex his S. Gereonis exstiterit, et quænam, ad Sanctum hunc spectantia, eventum illum proxime sint secuta.

E

Quatuor Martyrum corpora Coloniæ anno 1121 inveniuntur;

Cum S. Norbertus, jactis anno 1120 *Ordinis Præmonstratensis fundamentis, Coloniam Agrippinam anno proxime seq. venisset, jamque impetratis ibidem aliquot Sanctorum reliquiis, unius etiam e legionis Thebææ militibus, prope urbem illam pro fide occisis, corpus sibi postulasset, fuisse tum ibidem* XIII *Octobris die seu potius nocte, hanc prægressa, quatuor diversa Martyrum corpora inventa horumque uni, ante tria alia reperto, mentum dumtaxat e capite superfuisse, docemur, ex iis, quæ Rudolphus, abbas Trudonopolitanus, in Epistola, hic ad calcem edenda,* numm. 1, 2, 3, 4, 5, 8 *ac* 10 *memoriæ prodit. Nec est, cur a quoquam, cum is ipsemet rei gestæ interfuerit, revocentur in dubium. Verum, hic modo examinandum, an corpus, quod ante alia tria fuisse repertum seu quod mentum dumtaxat e capite habuisse residuum, Rudolphus ait,* S. Gereonis, *ut a nonnullis fuit putatum, certo exstiterit. In S. Norberti apud nos ad* VI *Junii diem Vita, haud diu, ut ibidem docuimus, post Sancti hujus mortem, ac proin, eum hæc anno* 1134 *evenerit, haud admodum etiam diu, postquam quatuor jam dicta* F *Martyrum corpora Coloniæ Agrippinæ fuissent reperta, in litteras conjecta, sequentia isthæc, quibus haud dubie de corpore, primo e quatuor jam dictis corporibus invento, sermo fit, num.* 49 *leguntur verba :* Cum a præposito et eauonicis S. Gereonis sibi similiter *(Norbertus)* reliquias dari supplicaret, concessum est ei, ut, si quid in ecclesia eorum placeat ei, vellet, quæreret et acciperet. Gavisus est homo, et promissum, ut erat solitus, Deo per totam noctem orando commendabat attentius.

ast an quod primo ex his fuit inventum, S. Gereonis corpus, quod hactenus

26 Mane autem facto, in medio monasterio, ubi nullum alicujus sepulchri patebat vestigium, effodi præcepit : ubi corpus integrum absque cerebro repertum est, honorifice et cum omni diligentia collocatum. Quod cum canonici et plebs innumerabilis, quæ convenerat, cerneret, Ecce, inquiunt, noster dominus S. Gereon et nostrum venerabile patrocinium; quod a nobis et a prædecessoribus nostris per multos annos diligenter quæsitum est, et, peccatis nostris exigentibus, inveniri non potuit. Et

AUCTORE C. B.

Et exclamantes voce magna cum gaudio, immensas Deo gratias agebant, hominem Deo dignum efferentes, per quem talis et tantus thesaurus diuque desideratus merebatur inveniri. Et ne quis dubitet ipsum non esse, sciat procerto, verum agnitionis ejus fuisse indicium, quod de morte et martyrio ejus legebatur, quod pars capitis, et non totum caput esset abscissum. Hanc partem habebant, sed reliquum corpus, ubi esset, ignorabant. *Quod si itaque fides integra S. Norberti biographo adjungenda hic sit,* S. Gereonis *corpus ad annum usque* 1121, *quo, cum unum e Thebæorum Martyrum, Coloniæ Agrippinæ quiescentium, corporibus sibi postulasset S. Norbertus, quatuor ibidem, uti e jam dictis Rudolphus, Trudonopolitanus abbas, docet, Martyrum corpora fuere inventa, penitus latuerit, unumque ex his, quod tum ante alia tria, eodem Rudolpho docente, fuit inventum,* S. Gereonis *certo exstiterit.*

latuerat, certo exstiterit, haud immerito ob rationes,

27 *Ac hujus quidem Sancti nostri corpus usque ad annum illum penitus latuisse, omnino certum atque indubitatum apparet, nec* B *futurum puto, ut quisquam, qui nullum uspiam Gereonæi corporis (neque enim, quod Fisenus in ecclesiæ Leodiensis Historia lib.* 2, *num.* 38 *notat, nos hic, ut jam supra docui, debet morari) ante annum eumdem inventi indicium reperiri, considerarit, contrarium existimet. Verum sunt, ob quæ, an quod primo e quatuor dictis Martyrum corporibus fuit inventum,* S. Gereonis *vere exstiterit, haud prorsus, ut apparet, immerito queat revocari in dubium. Ac primo quidem ipsemet Rudolphus, qui hic certe, cum rei gestæ interfuerit, potiorem fidem, quam Vitæ Norbertinæ scriptor, meretur, fueritne illud, an non,* S. Gereonis *corpus, dubitasse videtur. Etenim in Epistola edenda num.* 9 *sequentia dumtaxat, quæ huc faciunt, de corpore, quod ante alia tria memorat inventum, suppeditat verba:* Cum res tam gloriosa et desiderabilis audita fuisset a civibus et ostensa pluribus illorum,.... tota civitas statim infremuit, clamantes, se malle mori, quam tanto thesauro, tanto patrono privari. Erant etiam inter eos, qui corpus inventum, ipsum esse sanctum Gereonem, dicebant, propter habitus venustatem et corporis formositatem. *Ita tantummodo Rudolphus, nec, etsi post de corpore illo in Epistolæ, de qua hic, serie* C *continuo loquatur, uspiam id* S. Gereonis *appellat, etsi interim, ut id faceret, subinde etiam exegisse instituti ejus ratio videatur.*

quæ hic

28 *Fuisse quidem, de quo hic nobis sermo, corpus pro vero* S. Gereonis *corpore tum de ecclesiæ Gereonææ canonicis, tum a plebe universa habitum, Vitæ Norbertinæ scriptor per verba, supra huc transcripta, indicare videtur; verum, e Coloniensibus civibus quosdam dumtaxat,* qui corpus inventum ipsum esse sanctum Gereonem, dicebant, *exstitisse, Rudolphi abbatis, qui, ut dixi, hic potiorem, quam S. Norberti biographus, fidem meretur, proxime recitata verba luculentissime produnt. Nec indicium, quo hic, quod primum e quatuor dictis corporibus fuit inventum, pro* S. Gereonis *corpore habuisse Colonienses, supra huc transcriptis verbis tradit, fuit hujusmodi, ut hosce ab errandi periculo potuerit præstare immunes. Etsi enim, ut Rudolphus in Epistola edenda num.* 5 *docet, e Martyris, qui primo fuit repertus, capite mentum dumtaxat exstiterit residuum, isque adeo,* D *capitis parte, quæ supra mentum exstat, exampulata, verosimiliter fuisset occisus, exstitisse tamen, quod primo e quatuor dictis corporibus fuit inventum,* S. Gereonis *corpus, minime certum evadit ex eo, quod, ut verbis, proxime huc transcriptis, S. Norberti biographus indicat, quæpiam antiqua scriptoris hujus ætate seu Martyrum nostrorum aut saltem* S. Gereonis *Acta, seu qualiacumque monumenta alia exstiterint, in quibus, hunc Sanctum nostrum ita etiam fuisse occisum, legebatur.*

in medium

29 *Ea sedet sententia, quod, quo tempore, qua fide et a quo illa seu Acta seu monumenta scripta essent, exploratum haud habeatur, dubitarique adeo non immerito possit, an, quod de modo, quo* S. Gereon *fuerit occisus, memorarunt, veritati fuerint consonum.* Gereonem *quidem, capitis parte, qua, quod primo e quatuor dictis corporibus fuit repertum, carebat, amputata, fuisse occisum, Colonienses, credidisse, illamque etiam penes sese, prises, credidisse, illamque etiam penes sese, usquam id reperiretur, habuisse, S. Norberti biographus proxime huc transcriptis verbis etiam indicat; verum quid certi queat hinc concludi? Iisdem verbis, sacrum, de quo hic agimus, corpus, pulsa jam nocte, mane fuisse inventum, etiam tradit, cumque sic certo, uti* E *ex Rudolpho, qui rei interfuit eamque noctis tempore gestam, diserte scribit, nemo non statuet, a veritate aberret, dubitari haud prorsus immerito potest, an pariter, dum, quod dixi, de Coloniensibus insinuat a vero haud deviet, maxime cum id neque Rudolphus, neque ullus scriptor alius vel utcumque insinuet. Nec, etsi secus foret, ac* Gereonem, *abscissa sibi, quæ, priusquam corpus illud Coloniæ reperiretur, penes Colonienses exstiterit, capitis parte, occubuisse, omnino haberetur compertum, recte hinc,* S. Gereonis *certo exstitisse idem corpus, concludas.*

adducuntur, revocari potest in dubium.

30 *Quid ni enim factum esse queat, ut unus alterve aut etiam plures* S. Gereonis *Socii fuerint, uti hic, capitis parte, quæ supra mentum exstat, sibi amputata, necati? Certe Martyrem anonymum, cujus supra in Comment. præv. num.* 51 *et seq. memini, fuisse etiam* in purpura et calceis, amputata summitate capitis, *apud Sanctenses inventum, Gelenius in ecclesiæ Coloniensis Fastis sacris ad* XVI *Aprilis diem affirmat; cum autem hæc ita habeant, sitque adeo, an aliqui pariter* S. Gereonis *Socii haud fuerint, summitate capitis* F *seu parte, quæ supra mentum exstat, abscissa, necati, omnino incertum, dubium enimvero manere necesse est, uniusne ex his, an* S. Gereonis *exstiterit corpus, quod absque capitis summitate seu parte, quæ supra mentum exstat, Coloniæ Agrippinæ una cum tribus aliis anno* 1121 *fuit inventum. Hinc porro et ex aliis jam dictis consequitur, ut indicium, quo id pro* S. Gereonis *corpore a Coloniensibus agnitum fuisse, laudatus biographus scribit, nequaquam hosce, quod hic probandum erat, potuerit præstare ab errandi periculo immunes. Et vero an Colonienses, ut corpus, sine capitis summitate seu vertice in* S. Gereonis *ecclesia inventum, pro Sancti hujus corpore haberent, fuerint reipsa indicio illo inducti, mihi etiam dubium vel ex eo apparet, quod in nuspiam in Epistola edenda Rudolphus affirmet, etsi interim in hac num.* 9 *aliud, quo idem corpus a nonnullis fuerit* S. Gereonis *creditum, indicium assignet. Ac de hoc quidem sermonem*

AUCTORE C. B.

A *sermonem adhuc infra instituam : ast, priusquam id faciam, aliud adhuc, quod ad institutum nostrum hic etiam facit, præmitto.*

nec res vel e revelatione, utpote S. Norberto

31 *Joannes le Paige Bibl. Præmonst. part.* 1, *quæ anno* 1633 *Parisiis prodiit, lib.* 2, *cap.* 15 *de S. Norberto, Coloniam Agrippinam, quo sibi ibidem compararet Sanctorum reliquias, profecto, sic scribit:* Sequenti item nocte, quæ erat dæcima tertia Octobris anni 1121, cum in monasterio, sancto Gereoni martyri sacro, pernoctaret, orationique ardentius insisteret, divinitus ei revelatum fuit sancti Gereonis sepulchrum, prius ignotum. Itaque, exorta aurora, in illius ecclesiæ medio versus meridiem, ubi nullum sepulchri apparebat vestigium, fodi jussit, quo in loco corpus sancti Gereonis martyris,..... quod eo usque latuerat, integrum intactumque, præter partem capitis, quæ in eadem ecclesia a multis retro sæculis *(de re hac vide jam dicta)* seorsim honorifice asservabatur, adhuc veste contectum militari repertum est. *Quod si itaque scriptori huic sit credendum, S. Norbertus locum, quo* S. Gereon *jacebat sepultus, divina revelatione anno* 1121
B *didicerit, corpusque adeo, quod tum in eo, terra effossa, repertum fuisse, ait, quodque certe a corpore, ante tria alia eodem anno, uti e jam dictis Rudolphus docet, Coloniæ Agrippinæ invento, haud fuerit diversum,* S. Gereonis *indubie exstiterit.*

haud satis fundate, ut probatur, attributa,

32 *Verum Rudolphus nullum omnino verbum, quo,* S. Gereonis *sepulcrum divina revelatione innotuisse S. Norberto, vel utcumque insinuet, in Epistola hic ad calcem edenda, suppeditat; quod autem ad S. Norberti biographum spectat, hic quidem, Rudolpho ætate haud multum inferior, de S. Norberto ait* : In medio monasterio, ubi nullum alicujus sepulchri patebat vestigium, effodi præcepit : ubi corpus integrum absque cerebro repertum est, honorifice et cum omni diligentia collocatum; *verum id, quod his verbis asserit, fieri quoque absque omni divina revelatione potuisse, nemo non videt. Nec quidquam etiam aliunde, quod rem revelatione gestam probet, occurrit. Trithemius quidem in Chronico Hirsaugiensi, quod anno* 1514 *absolvit, tom.* 1, *typis monasterii S. Galli anno* 1690 *in lucem emisso, pag.* 378
C *de S. Norberto sic scribit* : Servus Dei, nocte sequenti pernoctans in ecclesia S. Gereonis in eadem civitate Coloniensi, orationi suo more intentus, divina meruit consolatione recreari. Nam, mane facto, in medio ecclesiæ, ubi nullum penitus sepulturæ apparuit signum, terram jussit effodi, et corpus ejusdem martyris S. Gereonis, dempta capitis parte, integrum reperit, quod cum ingenti gaudio populi levans de terra particulam precibus obtinuit, quam Præmonstrato dedit; *verum nec hisce verbis S. Norbertus locum, quo* S. Gereon *jacebat sepultus, divina revelatione didicisse aperte traditur ; etsi autem iis, in corporis, de quo sermo fit, inventione divini aliquid supra naturæ cursum intervenisse, utcumque indicari videatur, hincque fortassis sit factum, ut et,* S. Gereonis *sepulchrum S. Norberto divinitus innotuisse, supra laudatus Bibliothecæ Præmonstratensis auctor, ut mox docui, scripserit, et, ejusdem* S. Gereonis *ac Sociorum corpora divino monitu detexisse S. Norbertum, Miræus, qui Trithemium etiam laudat, in Fastis Belgicis et Burgundicis pag.* 587 *exararit, Trithemius tamen sec. demum* XV *ac seq. initio, ut jam indicavi, floruit.*

vel ex indicio, per Rudulphum proposito, certa evadit;

33 *Quod cum ita sit, ac proin tribus amplius seculis a corporis, de quo hic loquimur, inventione seu anno* 1121 *abfuerit, enimvero, etiamsi,* S. Gereonis *sepulcrum divinitus fuisse S. Norberto revelatum, disertissime etiam, quod tamen non facit, assereret, fidem sibi hac in re integram mereri sola sua auctoritate haud posset, hacque adeo Miræus et Bibliothecæ Præmonstratensis auctor moveri haud debuere, ut vel in corporis, de quo agimus, inventione supra naturam aliquid intervenisse, vel* S. Gereonis *sepulcrum Norberto divina revelatione innotuisse, inducerent in animum. Hinc porro jam consequitur, ut sane, an revelatio hujusmodi S. Norberto obtigerit, sit admodum dubium, utque proinde hac dubitatio altera, qua, an corpus, quod primo e quatuor supra dictis Coloniæ Agrippinæ fuit inventum,* S. Gereonis *exstiterit, non nemo forsan ob rationes supra adductas adhuc ambiget, minime auferatur. Verum, an nihil tandem, quo,* S. Gereonis *exstitisse corpus illud,* E *certum efficiatur, potest adduci? Quosdam* propter habitus venustatem et corporis formositatem, *dixisse seu judicasse, corpus, quod primo e quatuor supra memoratis fuerat inventum,* S. Gereonis *esse, Rudolphus in Epistola edenda num.* 9 *affirmat; verum nihil omnino adjungit, quo illorum sibi probatum fuisse hac in re judicium, insinuet, nec facile futurum puto, ut id apud ullos æquos rerum æstimatores alios approbationem inveniat.*

etsi autem etiam nec pro indubitata habeatur a Marteneo,

34 *Certe illam habitus venustatem, corporisque formositatem, quas in corpore, ante alia tria invento, eluxisse, Rudolphus docet, pro indubitato, quo id* S. Gereonis *credi tuto potuerit, indicio haud habuit Marteneus. Ita opinor, quod, quamvis hic scriptor jam sæpe memoratam Rudolphi Epistolam in Veterum Scriptorum Collectione, a se vulgata, tom.* VI, *col.* 1015 *et quinque seqq. exhibeat, dubitarique adeo, an eam sedulo expenderit, haud queat, ipsemet nihilominus, an corpus, quod ante tria alia inventum in illa narretur,* S. Gereonis *exstiterit, ambigendum existimarit, uti vel e titulo, quem eidem Epistolæ præfixit, ap-* F *paret. Etenim in hoc Martyrem, cujus corpus illud fuit,* legionis Thebæorum Militem, *nomine ejus non expresso, dumtaxat appellat, eumque haud dubie* Gereonis *nomine fuisset distincturus, si Sancti hujus exstitisse idem corpus, indubitanter credidisset. Ut, quod dico, palam fiat, verba, quibus titulus ille concipitur, huc transcribo. Sic habent* : Acta translationis sancti unius Militis legionis Thebæorum, auctore Rodulfo, abbate S. Pantaleonis Coloniensis. *Talis est, quem dixi, titulus; ut sane inventum, de quo nobis hic sermo, corpus pro* S. Gereonis *corpore Marteneus haud habuerit, aut saltem, an Sancti hujus esset, dubitarit.*

Colonienses tamen jamdudum opinati videntur contrarium,

35 *At contra Surius, seu habitus venustate corporisque formositate, quas Rudolphus memorat, seu supra exposito, quod S. Norberti biographus assignat, indicio, seu aliis denique rationibus impulsus,* S. Gereonis *esse idem corpus, indubitanter existimavit. Id scilicet suadet pariter titulus, Rudolphi Epistolæ, abs illo ad* XXIV, *qua hanc, quod tunc* S. Gereonis *translatio*

AUCTORE C. B.

latio celebretur, in suo de Sanctis Opere exhi-
bet, Novembris diem præfixus, hisque verbis
conceptus: Inventio et translatio clarissimi mar-
tyris S. Gereonis, a Rudolpho, abbate sancti
Trudonis, conscripta. *Nec tantum is scriptor,*
qui, plurimis editis Sanctorum Actis clarus,
Cartusiæ Coloniensis exstitit alumnus, sed et
universi a multis retro seculis Colonienses ita
opinati fuisse videntur. Certe omnes, nec nu-
mero paucæ, apud hosce ecclesiæ, quibuscum
corporis illius partes seu particulæ communi-
catæ fuerunt, constanter hasce, veluti indubi-
tatas S. Gereonis *reliquias, veneratæ sunt, ac*
porro, uti e Gelenio de Colon. Agrippinensis
Magnitudine colligere fas est, venerari hodie-
que pergunt. Quare, etsi quidem etiam, an
sacræ istæ exuviæ S. Gereonis *sint, in dubium,*
uti e jam dictis consequitur, revocari queat,
neutiquam tamen, quod, eas S. Gereonis *non*
esse, certum equidem non sit, Coloniensium
hac in re fidem veluti certo falsam sugillare
ausim, eamque adeo inviolatam relinquens,
ad alia modo, quæ corporis, de quo jam
abunde actum, inventionem proxime sunt
secuta, orationem converto.

B *corporisque illius, quod elevatum maxima cum solennitate fuit,*

36 *Cum post noctem, qua, ut vidimus, qua-*
tuor Martyrum corpora fuerant inventa, jam
dies esset exorta, resque ista populo innotuis-
set, ad Gereonæam ecclesiam undequaque con-
curritur, nonnullisque, quod primo e quatuor
illis corporibus fuerat repertum, S. Gereonis
esse, clamantibus, omnibusque, id S. Norberto
haud dandum, contendentibus, a dignitate et
ordine eminentioribus, quo tumultus compe-
scatur, contentio seu lis, inde exorta, ad Fre-
dericum archiepiscopum, qui tum ecclesiæ Co-
loniensi præerat, componenda remittitur, in-
tereaque, dum hujus exspectatur adventus,
sepulcrum, in quo sacrum illud pignus fuerat
repertum, lapide obvoluto, clauditur, cumque
iterum deinde, postquam memoratus antistes
Coloniam Agrippinam advenerat, XXIV *Novem-*
bris die fuisset apertum, sacræ exuviæ e sar-
cophago summa cum reverentia extrahuntur,
cumque frustatim, ut fieri potuit, collectæ bi-
nisque hunc in finem paratis scriniis fuissent
inclusæ, hæc ambo, multa interea archiepis-
copo aliisque, quo Martyri exstruatur lipsa-
notheca seu feretrum, offerentibus, elevantur,
solenni supplicatione circumferuntur, altari
C *in media ecclesia imponuntur, totaque, qua*
hæc fiunt, solennitas Missa de sanctæ legionis
Thebææ Martyribus, per Rodulphum abba-
tem, Epistolæ edendæ auctorem, verba etiam,
dum illa durat, de iisdem sanctis Martyribus
ad populum faciente archiepiscopo, cantata,
tandem absolvitur. Qui hæc omnia gesta sint,
Rudolphus in Epistola illa num. 9 *et seqq. dif-*
fusius exponit, lectoremque idcirco, qui am-
pliorem eorumdem notitiam desiderat, ad il-
lum remittens, modo, quæ tum fuerit sacrarum
illarum reliquiarum seu corporis ante tria alia,
ut supra vidimus, inventi, pars cum S. Nor-
berto communicata, examinare aggredior.

pars quæpiam quæ nec tam magna, quam a le Paige,

37 *S. Norberti biographus post verba, num.*
25 *et seq. huc transcripta, ita prosequitur:* Su-
sceptum est itaque corpus sanctum, ut digne de-
buit, et clevatum; parsque inde Viro Dei *(S.*
Norberto nempe) data est: quod reliquum fuit,
magnifice a clero et populo repositum est. *Ita*
ille, qui, cum deinde, S. Norbertum, assum-
ptis haud diu post, quas Coloniæ Agrippinæ
acquisierat, sacris reliquiis, Floreffiam con-
cessisse, indeque, jam instante Nativitatis D
Dominicæ festo, Præmonstratum festinasse,
etiam narret, hinc quidem, haud diu post
XXIV *Novembris diem, qua corpus, ante tria*
alia XIII *Octobris inventum, anno* 1121 *Colo-*
niæ, ut vidimus, fuerat elevatum, fuisse
hujus, quam in textu mox dato memorat,
partem cum Sancto illo communicatam, recte
intelligitur; verum, cum de parte illa gene-
ratim dumtaxat, nullo omnino, e quo vel ut-
cumque distinctam ejus notitiam acquiras,
verbo adjecto, loquatur, magnane, an parva
exstiterit, evadit ambiguum. Si Trithemius
recte scribat, pars illa, utpote quam dum-
taxat particulæ *nomine distinguat, haud ad-*
modum magna exstiterit; ast, si iis contra,
quæ Bibliothecæ Præmonstratensis part. I,
lib. 2, *cap* 15 *supra laudatus le Paige scribit,*
adhibenda sit fides, secus erit censendum. Is
enim scriptor, postquam corporis, de qua su-
pra, inventionem per verba jam ante huc tran-
scripta aliaque nonnulla hisce subjecta ibi-
dem narravit, mox subjungit: Die postmodum
XXIV Novembris sequentis, archiepiscopo præ-
sente et infinita populi, cleri, monachorum et
abbatum turba,..... invicti Militis Christi (S. E
Gereonis *videlicet)* corpus cum ingenti totius
cleri populique Coloniensis lætitia et acclama-
tione de terra sublatum, major pars Viro sancto
data, et, quod reliquum fuit, magnifice a clero
et populo in theca repositum est.

nec tam parva, quam a Trithemio asseritur

38 *Verum, hicne Trithemio, an contra Bi-*
bliothecæ Præmonstratensis auctore est stan-
dum? Cum prior e duobus hisce scriptoribus
loco supra cit. de S. Norberto scribat, Parti-
culam *(corporis* S. Gereonis) precibus obtinuit,
quam Præmonstrato dedit, *is verosimiliter haud*
alias S. Gereonis *reliquias, cum S. Norberto*
communicatas, quam quas hic Præmonstrati
deposuit, cognorit, hincque, cum eas, quas
ibidem ætate sua asservari audierat, exiguas
esse, intellexisset, verosimiliter etiam particu-
læ *tantummodo nomine distinxerit partem,*
quam sibi e corpore, Coloniæ Agrippinæ anno
1121 *ante tria alia invento, S. Norbertus im-*
petravit. At vero hic Sanctus, qui, quemadmo-
dum post videbimus, jam quaspiam Coloniæ
S. Gereonis *reliquias, priusquam corpus illud*
ibidem inveniretur, acquisierat, non omnes,
quas deinde ex hoc et ex aliis Sociorum S. Ge-
reonis *corporibus accepit, Præmonstrati, sed*
partim tantummodo ibidem, partim Floreffiæ
deposuit. Miræus in Fastis Belg. et Burg. pag.
587 *sic scribit:* S. Gereonis ac Sociorum corpora in F
dicta basilica *(a* S. Gereone *nuncupata)* humi de-
fossa jacuerunt usque ad annum Christi 1121, quo
Norbertus, Ord. Præmonstratensis fundator, divi-
no monitu ea detexit, utque per Fredericum I, ar-
chiepiscopum Coloniensem, de terra levarentur,
effecit, ut Trithemius in Chronico Hirsaugiensi,
et nos in Chronico Præmonstratensi explicuimus.

verosimiliter, uti hic adducta suadent,

39 Ejusdem S. Gereonis et aliorum Martyrum
Thebæorum reliquias, a dicto archiepiscopo ac-
ceptas, Norbertus partim Floreffiæ in diœcesi
Namurcensi, partim Præmonstrati in diœcesi
Laudunensi deposuit; quæ hodieque reverenter
utroque in loco asservantur. *Ita ille. Et vero,*
ex acceptis Coloniæ reliquiis nominatim etiam
eas, quæ S. Gereonis *a pluribus creditæ fue-*
runt, a S. Norberto non tantum Præmon-
strati, sed et Floreffiæ fuisse depositas, argu-
mento est tum reliquiarum, quæ in monasterio
Floreffiensi asservatæ olim fuere ac porro ho-
dieque,

AUCTORE C. B.

A dieque, ni fallor, asservantur, Catalogus, Hierogazophylacio Belgio a Rayssio insertus, tum etiam, quæ Operis nostri tom. I Junii pag. 835 legitur, Annotatio, Vitæ Norbertinæ verbis, quibus ibidem de reliquiarum theca, a S. Norberto Floreffiæ deposita, num. 49 sermo fit, subjecta. In dicto enim Catalogo a Rayssio duo recensentur S. Gereonis brachia, a S. Norberto, ut additur, anno 1121 una cum undecim millium Virginum quatuor capitibus Floreffiam allata; etsi autem, quam mox memoravi, Annotatio hisce dumtaxat concipiatur verbis, Sunt ibidem *(Floreffiæ nimirum)* reliquiæ ex præscriptis Sanctis, et potissimum brachium S. Gereonis, thecæ auro obductæ decenter inclusum, sicque unius tantummodo, quod Floreffiæ existat, S. Gereonis brachii mentio ab Annotationis auctore instituatur, id tamen ne alioquin, quod omnino vetat ratio, auctores, qui se inter concitiari facile queunt, collidantur, verosimiliter dumtaxat fit, quod duo a Rayssio memorata brachia seu duorum brachiorum ossa uni eidemque lipsanothecæ, auro obductæ, quæ unum tantummodo brachium refert, sint inclusa.

B 40 Utut sit, consectarium equidem ejam dictis fit, ut verosimiliter S. Norbertus nec partes seu reliquias omnes, quas e corpore, Coloniæ Agrippinæ ante tria alia invento, impetravit, Præmonstrati deposuerit, nec eas particulæ dumtaxat, quam is Sanctus ibidem locarit, appellatione Trithemius recte distinguat; quod autem ab Bibl. Præmonst, auctorem, qui contra, uti ex ejus supra recitatis verbis liquet, majorem corporis, Coloniæ Agrippinæ ante tria alia anno 1121 inventi, partem S. Norberto datam tum fuisse, docet, jam spectat, nec illi hac in re assentiendum apparet. Ita nimirum suadet tum hic omni exceptione major Rodulphi, omnem prorsus Martyris inventi carnem ossaque, exceptis tantummodo paucis de majoribus, in cinerem fuisse resoluta, in Epistola edenda num. 6 asseverantis idque ipsum num. 14 adhuc confirmantis, auctoritas, tum ingens ecclesiarum, quæ S. Gereonis seu Martyris, Coloniæ Agrippinæ ante tres alios anno 1121 inventi, reliquiis gloriantur, vel in sola Coloniensi urbe multitudo, haud modico aliarum etiam, quæ extra Coloniam sunt ac a sese quoque Martyris illius sacras possideri exuvias affir-

exstiterit, S. Norberto donata,

C mant, ecclesiarum numero aucta; ut vel hinc, majorem Martyris ejusdem partem S. Norberto fuisse, statim atque hic fuerat inventus, concessam, fit sane creditu perquam difficile. Accedit, id absque vade antiquiori asseverari a solo laudato Bibliothecæ Præmonstratensis auctore, qui cum a re, quam gestam sic commemorat, quinque amplius seculis abfuerit, eam enimvero sua auctoritate certam haud efficit.

41 Verum duo alia, quæ corporis, de quo jam actum, inventionem secuta proxime sunt hicque adeo, priusquam § huic finem imponam, recenseri adhuc debent, vel omnino sunt certa vel saltem vero admodum similia; alterum est, apud Colonienses, ut XXIV Novembris dies, qua præfati Martyris seu, ut credebant, S. Gereonis translatio fuerat peracta, quotannis haberetur solennis, fuisse institutum, alterum vero, Martyris ejusdem reliquiarum partem, Rudolpho abbate intercedente, obtentam, fuisse ad Trudonense in Hasbania monasterium transmissam. Ac primum quidem, quod hodieque, ut Colonienses apud Gelenium ad dictum Novembris diem Fasti sacri, Coloniensiaque, quæ penes nos exstant, Breviaria fidem faciunt, locum obtinet, eo ipso anno, qui dicti Martyris inventionem ac translationem supra memoratam proxime excepit, initium verosimillime accepisse, suadet antiqua ecclesiarum, qua, quos penes sese invenerant ac de terra levarant, Sanctorum translationes quotannis celebrare solenne habebant, consuetudo; quod autem ad secundum spectat, id certe ante annum 1124 evenit. Ac ex eo sane hæc liquet assertio, quod Rudolphus, cum Epistolam hic edendam, sub cujus finem Trudonopolitani, ad quos hanc dabat, monasterii monachos de dicti Martyris reliquiis, a sese ad illos missis, admonuit, conscriberet, adhuc prope Coloniam in S. Pantaleonis, ut ipsemet in eadem Epistola num. 18 indicat, abbatia versaretur, hacque, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom 3, col. 739 docent, anno 1123 relicta, ad Trudonopolitanam, recuperata, quam antea habuerat, hujus præfectura, sit reversus.

alterque, quæ Rudolphi abbatis intercessione fuerat obtenta,

42 Ast quanto quidem ante annum 1124 temporis spatio res evenit? Cum certe ante anni 1121 diem XXIV Novembris, qua, ut vidimus, dicti Martyris reliquiæ de terra primum levatæ ac translatæ fuerunt, locum ea haud habuerit, Epistolaque edenda, qua de hisce Trudonopolim missis agitur, XVIII Kalendas Octobris seu XIV Septembris die data notetur, consectarium fit, ut, cum præterea certo ante annum 1124, uti e jam dictis constat, missæ eo fuerint sacræ, de quibus agimus, reliquiæ, id indubie illo temporis spatio, quod inter anni 1121 vigesimam quartam Novembris, et anni 1123 decimam quartam Septembris diem intercessit, contigerit, remque vel postremo hoc anno vel proxime prægresso potius, quam anno 1121 gestam, idcirco induco id animum, quod, priusquam fieret, nonnihil temporis post reliquiarum earumdem translationem, anno, ut dictum, 1121, vigesima quarta Novembris die factam, fuisse elapsum, in Epistola edenda num. 16 Rudolphus insinuet; qui cum ibidem, quales fuerint, quas Trudonopolim miserit, reliquiæ, etiam exponat, lectorem, id scire avidum, eo remitto, et, omnibus modo, quæ instituti mei ratio hic exigebat, peractis, § huic finem impono.

ad Trudonense monasterium anno 1122 aut 1123 fuit transmissa.

F

§ IV. Alia, quæ præterea ad S. Gereonis ejusque Sociorum, ac nominatim, qui hisce annumerantur, Theophili, Cratonis, Vitalis et Bertuliani cultum et reliquias spectant, proponuntur, ac, ubi id res exigit, examinantur.

Nullam fere in Belgio etiam hodierno illustriorem, quæ S. Gereonis ejusve Sociorum reliquiis decorata non sit, reperiri ecclesiam, Bucherius Belgii Romani lib. VII, cap. 5, num. XI affirmat. Nec plurimæ tantum Belgii

S. Gereonis, cujus et Sociorum aliquot sacræ in variis

AUCTORE C. B.

gii tam antiqui, quam hodierni, quæ Colonia
Agrippina haud admodum procul absunt, ec-
ctesiæ honore illo ac prærogativa gaudent, ve-
rum etiam aliæ, in atiis regionibus sitæ lon-
gissimeque a civitate illa remotæ. Id ex hic
dicendis, cum primum de reliquiis potissi-
mum, quæ S.Gereonis creduntur ac in diver-
sis tum Coloniensis, tum variarum Belgii seu
hodierni seu antiqui civitatum ecclesiis honori-
fice servantur, tractaro, evadet perspicuum. A
locis sacris, in ipsamet Coloniensi urbe aut in
ejus vicinia sitis, quæ sacras S. Gereonis ejusve
Sociorum exuvias possident, duco initium; ut
autem nonnullorum saltem ex his (omnia
enim et singula recensere nimis tongum foret)
enumerationem paucis expediam, collegiata
ibidem S.Gereonis ecclesia ossa seu qualescum-
que corporis partes, quæ pro hujus Sancti
nostri corpore habentur, caputque item aut
hujus sattem ob infra dicenda partem, hermæ
argenteo inclusam, abbatialis SS. Nicolai et
Medardi in Brawiler ecclesia S. Gereonis
brachium aut hujus saltem partem, brachio
argenteo insertam, ecclesia S. Agnetis duorum
S. Gereonis Sociorum capita, Sanctimonialium
B Ordinis Cisterciensis monasterium, quod B.M.
V. Hortus vocatur, unius e S. Gereonis Sociis
capitis partem, Sanctimonialium tertiæ Regu-
læ S Francisci monasterium, cui nomen B.M.
Virginis in Bethtehem inditum, quatuor capi-
ta ex societate militum S. Gereonis, ac denique
Bataricum SS. Willibrordi et Bonifacii colle-
gium quinque Sociorum S. Gereonis capita in
sacro suo, ut vocatur, thesauro reverenter as-
servant.

non tantum, quæ, ut fertur,

43 Ita videticet de Coloniæ Agrippinensis
Magnitudine pagg. 261, 262, 388, 521, 543, 587,
616 et 617 docet Getenius, Constantii præterea,
quem legionis Thebææ martyrem facit, et sic,
ut nonnulli putant, S.Gereonis Sociis annume-
rat, Coloniæ Agrippinæ apud Augustinianos,
alteriusque item ex ejusdem Sancti nostri
contubernio martyris, quem Theophilum nun-
cupat, in collegiata ibidem S. Georgii ecclesia
reliquias asservari, in eodem Opere pag. 321
et 491 affirmans. Verum de priori e duobus
hisce Martyribus, quem etiam in sacris eccle-
siæ Colon. Fastis XXII Martii die, Prætermis-
sis idcirco in Opere nostro tunc insertum,
C commemorat, censendum quid sit, èx iis, quæ
ibidem tom. VI Septembris pag. 918, num. 99 et
seq. dicta sunt hicque pro insertis haberi ve-
lim, haud inepte statueris; quod autem ad po-
steriorem, quem hodie in iisdem Fastis lauda-
tus Getenius recenset centurionemque etiam
ac præcipuum e societate Gereonæa militem ap-
pellat, nihit omnino, in quo vel hujusmodi, qui-
bus hunc Sanctum condecorat, titulos, vel ip-
summet, quo eum vocat, Theophili nomen fun-
dare queam, uspiam reperio, hincque, uti il-
los fictitios, sic hoc Martyri anonymo, cujus
fuerant collegiatæ S. Georgii ecclesiæ reli-
quiæ datæ nomenque latebat, pro arbitrio
fuisse impositum, opinor, etsi interim, quin
hæ pro veris ac genuinis Martyris reliquiis
sint habendæ, dubitandum haud rear.

horum partim patrocinio obsidione aliquando

44 Porro, cum pariter, quin S. Gereon ejus-
que Socii in omnibus, in quibus sacræ eorum
exuviæ Coloniæ Agrippinæ reperiuntur, eccle-
siis præcipue colantur, dubitandum haud sit,
vel e sola harum jam memorata multitudine in-
signem plane, quo ibidem gaudent, cultum esse,
fit perspicuum. Neque, vero, quod et hunc au-

gere potuerit, Coloniensibus, qui præterea eos- D
dem Sanctos nostros singularium Patrono-
rum loco habent, suum hi semper, si scriptori-
bus nonnultis fides adhibenda sit, auxitium,
cum necessitas premeret, deesse sunt passi.
Res e jam dicendis patescet. Coloniam Agrip-
pinam, cum anno 1268 aut, ut alii volunt, 1269
arcta obsidione esset circumdata, periculo in-
de imminenti per apparitionem, qua S.Gereon
ejusque Socii una cum SS. Mauris ac aliis ci-
vitatis illius sanctis Tutelaribus terruere ho-
stes, fugamque, solula obsidione, arripere com-
pulere, prodigiose fuisse ereptam, Cromba-
chius Ursulanæ Hist. tom. 2, lib. 10, cap. 6 e
Bredenbachio et Scultingio, in margine a sese
citatis, memoriæ prodit. Ac Coloniam quidem
alterutro e dictis annis obsessam aut saltem
subitanea hostium irruptione, tempore noctur-
no facta, præsentissimo periculo fuisse expo-
sitam, duorum Chronicorum, quorum alte-
rum Magnum Belgicum, alterum, a Meibomio
tom. I Rerum Germanicarum editum, Mar-
canum vocatur, auctores, Trithemius in An-
nal. Hirsaugiens. tom. 2, pag. 15 et seqq.,
Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. 3, col. E
694 aliique non pauci narrant; verum non
omnes cœlestis, qua periculum illud fuerit dis-
cussum, apparitionis meminere; cum au-
tem id ita sit, habueritne, an non, ea locum,
foret hic examinandum.

fuerit liberata, civitatis Coloniensis,

45 Ast cum eadem et, quæ secuta est, urbis
Coloniensis liberatione narrata, sequentia
isthæc verba, Exstat in mœnibus civitas (Colo-
niensis nempe) in lapide excisa rei gestæ series;
soletque senatus Coloniensis in hujus cælestis be-
neficii memoriam, et gratiarum actionem ipso
SS. Maurorum festo XV Octob. decem prægrandes
cereos basilicæ S.Gereonis dono trausmittere, qui
in crypta SS. Maurorum tunc XXIV horis lucere con-
spiciuntur, quod ea nocte, quæ festum Maurorum
præcurrit, id credatur visum apparuisse, Cromba-
chius loco cit. mox subjungat, expedire mihi vi-
detur, ut de dicta apparitione, in qua SS. Mau-
ri non minus, quam S.Gereon ejusque Socii par-
tem habuerint, non hodie, sed XV, qua, ut is scri-
ptor ait, illius quotannis memoria Coloniæ
Agrippinæ recolitur, Octobris die, memoratis
Mauris sacra, agatur. Quare eo, quod dixi, exa-
minandum remitto, suspectumque interim a F
prodigiosum illum eventum haberi, in anteces-
sum declarans, varia modo, quibus in Belgio
hodierno S. Gereonis ejusque Sociorum reli-
quiæ servantur, loca sacra recenseo.

sed et Belgii hodierni ecclesiis reliquiæ reperiuntur,

46 Hæc inter primo loco Regularium S. Au-
gustini canonicorum Cameraci S. Autberti cœ-
nobium, quod, quemadmodum Rayssius in Hie-
rogazophylacio Belgico pag. 81 testatur, unius
e S.Gereonis Sociis caput, Gremblacensisque in
Brabantia abbatia, quæ præter unius e S.Gereo-
nis Sociis capitis partem integrum fere etiam,
ut ibidem idem Rayssius pag. 224 pariter testa-
tur, alterius ex ejusdem S. Gereonis Sociis cor-
pus possidet, hic mihi occurrunt. Hisce porro
duobus locis sacris præter collegiatam S. Amati
apud Duacenses ecclesiam, Parcensemque pro-
pe Lovanium abbatiam, quibus ambabus gene-
ratim dumtaxat Sociorum S.Gereonis reliquias,
speciali harum notitia haud adjecta, laudatus
Rayssius in Hierogazophylacio pagg. 41 et 403
adscribit, Floreffiense in comitatu Namurcensi
cœnobium et Ultrajectina S. Joannis ecclesia
accedunt. Ac illud quidem duo S. Gereonis
brachia, ut jam supra ex eodem Rayssio
vidimus,

A *vidimus, in Cimetiarchio suo asservat; quod autem ad proxime dictam ecclesiam spectat, hæc quidem, utpote ad eum, qui Operis nostri tom.* 7 *Septembris pag.* 258, *num.* 56 *exponitur, statum modo redacta,* S. Gereonis *aut Sociorum ejus reliquias certe haud possidet; verum idcirco hic a me memoratur, quod saltem harum parte decorata olim fuerit, ac tum etiam, uti ex ibidem in Opere nostro dictis et hodierno Usuardi apud Sollerium Matric-Cartus Ultraject. Auctario intelligitur,* S. Gereonem *cultu seu festo annuo honorarit. Ad alia modo, extra Belgium hodiernum sita vel ad hoc saltem haud spectantia, quæ* S. Gereonis *ejusve Sociorum sacris exuviis pariter glorientur, loca sacra accedo.*

duo per has Socii Leodii sub Vitalis et Cratonis, quibus et tertius

47 *Fisenus in ecclesiæ Leodiensis Floribus hodie sic scribit* : Triumphalis est hic dies pluribus in nostra diœcesi locis in eorum Martyrum honorem, qui e legione Thebæorum cum S. Gereone duce suo religiosissime dimicantes, invicta fortitudine cadendo æternam triumphi gloriam consecuti sunt. Asservatur et in veneratione Leodii est ad S. Laurentii Craton, ipsius Gereonis frater et signifer, cum Vitale Commilitone. Alius eorum socius ad S. Jacobi colitur, Gem-B blacique alius, ambo anonymi. Multis præterea locis nobiles sacrarum reliquiarum portiones in honore sunt. *De S. Vitale, qui in Fastis sacris antiquis passim nominari solet post S. Innocentium, in Opere nostro ad* XXII *Septembris diem pag.* 907 *paucis est actum; verum a Vitale isthoc Vitalis, a Fiseno verbis jam datis memoratus, certissime, utpote qui non S. Innocentii aliorumque cum hoc pro fide occisorum, sed* S. Gereonis *socius exstiterit, est diversus. Fiseno porro, qui, quem memorat, Vitalem, itemque Cratonem,* S. Gereonis, *ut ait, signiferum, in celeberrimo S. Laurentii apud Leodium Ordinis S. Benedicti cœnobio asservari, verbis jam datis prodit, Rayssius in Hierogazophylacio Belgico assentitur, utpote ibidem in sacrarum, quæ in cœnobio illo asservantur, exuviarum Catalogo* corpus integrum sancti Cratonis martyris, fratris et signiferi sancti Gereonis, *itemque* corpus integrum sancti Vitalis, collegæ sanctorum Gereonis et Sociorum *pag.* 272 *recensens.*

a Castellano additur, nominibus, pro arbitrio impositis, honorantur.

C 48 *Verum, cum nec inscriptiones sepulcrales, nec ulla alia, quæ e* S. Gereonis *Sociis duos, quorum alter* Vitalis, *alter* Craton *fuerit vocatus, exstitisse testentur, antiqua monumenta inveniantur, duobus anonymis* S. Gereonis *Sociis, cum horum corpora Coloniæ primum inventa aut post inde Leodium fuissent allata, nomina illa pro arbitrio, ut jam supra de* Theophili *nomine dixi, fuisse imposita, vehementissime suspicor, uti etiam* fratris et vexilliferi *titulos, quibus Craton afficitur, esse fictitios; neque enim etiam vel quales dixi inscriptiones, vel ulla alia documenta antiqua, in quibus hi fundentur, invenio; veterumque pariter testimoniorum defectu fit, ut* S. Gereonis *Socium, quem per suas reliquias Pontedominarum in Bria sub nomine* S. Bertuliani *honorari, Castellanus hodie in Additionibus et Correctionibus, quas Mrl. suo Universali adjecit, pag.* 985 *affirmat, fuisse re ipsa, cum viveret, hoc nomine appellatum, inducere haud queam in animum. Verum, etsi ita comparatus sim, haud tamen etiam, an Sociorum* S. Gereonis *reliquiæ, quarum e jam dictis hic martyrologus ac Fisenus meminere, veræ ac genuinæ sint, revocare velim in dubium, pluraque adeo hac de re non addens, institutum prosequor.*

alterumque e brachiis, utut non integrum, in Bohemia,

49 S. Gereonis *manus in reliquiarum Metropolitanæ Pragensis ecclesiæ conscriptione, anno* 1368 *facta, recensetur, ut videre licet apud Pessinam, qui hanc in ecclesiæ illius Phosphoro pag.* 466 *et aliquot seqq. suppeditat, ac deinde in SS. reliquiarum, quæ in eadem Pragensi ecclesia pie asservantur, Indice* S. Gereonis *brachium, anno* 1358 *Pragam allatum, magnumque item os de crure et costam etiam numerat; verum cum corporis, anno* 1121 *Coloniæ inventi ac pro* S. Gereonis *corpore a nonnullis habiti, cujus illæ Sancti hujus reliquiæ, apud Pessinam memoratæ, partes exstiterint carnem simul et ossa,* exceptis paucis de majoribus, *in cinerem prorsus, cum id inveniretur, resoluta fuisse, Rudolphus in Epistola edenda num.* 6 *scribat, certumne sit, an non, quod de* S. Gereonis *costa ac manu, quæ in Pragensi ecclesia asserventur aut saltem olim asservatæ fuerint, lectori dijudicandum relinquo; quod autem ad* S. Gereonis *brachium, quod ibidem quoque ab anno* 1358 *asservetur, spectat, cum duo* S. Gereonis *brachia, quæ, ut supra vidimus, Floreffiam S. Norbertus attulit, ibidem adhuc seculo proxime elapso, uti* E *ex Rayssii tunc edito, in quo veluti tum adhuc eo loci exstantia pag.* 218 *memorantur, Hierogazophylacio Belgico liquet, exstiterint, enimvero, quo Rayssii et Pessinæ Macedique item, qui et in Ulyssiponensi S. Rochi templo* S. Gereonis *brachium, militari more armatum, asservari, in Divis orbis Christiani Tutelaribus pag.* 396 *affirmat, dicta in speciem hic pugnantia, utcumque componantur, dicere oportet, aut ambo Floreffiensia* S. Gereonis *brachia, aut saltem horum unum, juxta ac bina alia, quorum alterum Pragæ in Bohemia, alterum Ulyssipone asservetur, integra haud esse, fuisseque adeo, quod brachii dumtaxat pars erat, communissimo errore* brachium *a tribus laudatis scriptoribus appellatum.*

caputque item, aut hujus saltem quæpiam.

50 *Idem porro de* S. Gereonis *capite etiam est dicendum. Id enim, quod Coloniæ Agrippinæ in* S. Gereonis *ecclesiæ thesauro asservari a Gelenio de Colon. Agrippinensis Magnit. pag.* 262 *asseritur ac Assisii deponendum fratri Fran-* F *cisco Bartholi Ordinis Minorum datum fuisse in Henrici, Coloniensis archiepiscopi, quas jam supra num.* 24 *laudavi, litteris memoratur, in conventu S. Hieronymi Vallis-belle-factæ, territorii Penichii in Lusitania, asservari. Cardoso in Hagiologio Lusitano ad* I *Maii diem affirmat. Verum, cum res ita habeat, quæri hic jam potest, quænam ac qualis sit capitis* S. Gereonis *pars, quæ in illo Lusitaniæ conventu asservatur. S. Norberti biographus, jam supra plus semel laudatus, verbis, quæ jam ante ex ejus de rebus, a S. Norberto gestis, lucubratione num.* 25 *et seq. huc transcripsi, sequentia isthæc de eodem Sancto præmittit* : At ille, fratribus suis .... indicto jejunio, hoc pretiosum donum *(reliquiarum)* Deo commendabat, quatenus venerabile patrocinium daret invenire. Nocte vero eadem virgo ex numero undecim millium Virginum, et nomen ipsius virginis, et locus, ubi jaceret, per visionem cuidam designatus est: et crastinum, ex ordine visionis, corpus ibidem quæsitum, integrum repertum est. Quo cum hymnis et laudibus Dei et gratiarum actione suscepto, de reliquiis etiam aliarum virginum, aliorumque quorumdam Martyrum, videlicet

AUCTORE C. B.

videlicet Gereonis, Maurorum, duorum Ewaldorum, duo vascula, in modum feretri, ad efferendum ei impleta sunt.

quæ qualis exstitisse queat,

51 *Cum itaque* S. Gereonis *reliquiis donatus fuisse S. Norbertus his verbis memoretur, idque, uti hæc cum sequentibus conferenti patescet, ante corporis, quod* S Gereonis *æstimatum a nonnullis fuit, inventionem contigerit, enimvero, cum ante hanc Coloniæ Agrippinæ nullæ* S. Gereonis *reliquiæ, præter verticem seu capitis summitatem, ibidem, si idem S. Norberti biographus per verba, num.* 26 *recitata, recte scribat, prius etiam, quam corpus illud reperiretur, asservatam, notæ exstiterint, consectarium fit, ut vertex ille seu capitis summitas aut hujus saltem pars exstiterint* S. Gereonis *reliquiæ, quibus donatus fuisse S. Norbertus per verba, proxime recitata, a biographo suo traditur. Jam vero, cum id ita sit, ac S. Norbertus, qui, quas Coloniæ acceperat,* S. Gereonis *reliquias partim Præmonstrati, partim Floreffiæ, ut supra vidimus, deposuit, duo dumtaxat, uti e supra dictis apparet,* S. Gereonis *brachia, quæ harum pars erant, in* B *posteriori hoc monasterio locarit, consectarium etiam fit, ut præfatum, qui altera reliquiarum illarum pars erat, verticem seu capitis summitatem aut hujus saltem partem Præmonstrati posuerit. At vero, inquies modo, quorsum hæc? Anne ergo ea capitis* S. Gereonis *summitas exstitit Sancti hujus caput, quod in Lusitaniam fuerit transmissum? Etsi hoc, quod eo fuisse translatum, Cardoso, ut jam dixi, memoriæ prodit, fuerit ante, non secus ac illa, Præmonstrati, ut idem scriptor in Comment. infra adhuc laudando ait, depositum, corporis tamen, quod, ut dictum, capitis vertice mutilum, anno* 1121 *Coloniæ ante tria alia fuit inventum, exstitisse caput illud partem, etiam affirmat; ut proinde, si vera memoret, fieri non possit, ut dicta capitis summitas hujusve pars, utpote quæ e dictis fuerit præterea S. Norberto prius, quam corpus illud inveniretur, donata, exstiterit* S. Gereonis *caput, quod in Lusitaniam translatum, Cardoso scribit.*

exponitur, pars una cum aliis Sociorum S. Gereonis reliquiis in Lusitania,

52 *Porro, cum res sic habeat, ac e dicto corpore, quod anno* 1121 *Coloniæ fuit inventum, solum mentum, ut supra vidimus, fuerit residuum, consectarium fit, ut, si Cardoso standum sit, hoc ipsum mentum vel totum vel partim, quod proinde et S. Norberto Coloniæ fuerit concessum, exstiterit* S. Gereonis *caput, quod, cum abs illo Præmonstrati fuisset depositum, inde post, altera capitis parte, quam prius etiam, quam dictum corpus inveniretur, idem Sanctus, ut vidimus, impetrarat, ibidem verosimiliter adhuc servata, primo, ut ait Cardoso, in Germaniam, ac dein, cum ibidem in quodam diœcesis Salisburgensis sacella, ad quod fuerat delatum, multis annis servatum jam fuisset, in Portugalliam tandem a Ferdinando, Hungariæ rege, facta sibi ad id a Clemente VII, summo Pontifice, potestate, anno* 1532 *fuerit dono ad Catharinam reginam transmissum. Ceterum laudatus Cardoso, qui hæc scribit, fuisse quoque a Catharina regina* S. Gereonis *caput una cum multis Sociorum ejusdem Sancti reliquiis, a laudato Ferdinando rege pariter acceptis, in supra memorato S. Hieronymi Vallis-belle-factæ conventu* 1 *Maii die, qua propterea ibidem* S. Gereonis *ejusque Sociorum memoria quotannis recolitur, depositum, affirmat, mox etiam adjungens Mariam, Emmanuelis regis filiam, scrinio minus pretioso, in quo primo* S. Gereonis *caput seu potius jam dicta hujus pars asservabatur, thecam ex argento artificiosissime factam substituisse, ac per Martyris invicti, ad cujus venerandas reliquias, in sacello, ei sacro, depositas, ingens concursus fit, intercessionem a Deo quamplurima miracula in herniosorum potissimum favorem patrari. Atque hæc quidem, quæ jam dixi, fere omnia laudatus scriptor in Hagiologii sui supra cit. ad* 1 *Maii diem laterculo tradit, in Comment. vero, huic subnexo, unius etiam e* S. Gereonis *Sociis caput in Eborensi sanctissimæ Virginis Mariæ de Gratia monasterio servari, affirmat, cumque alia præterea de horum ac* S. Gereonis *in Lusitania reliquiis dicenda haud occurrant, modo in Hispaniam transeamus.* D

ac denique tibia in Hispania,

53 *Ibi in regio Escorialensi S. Laurentii monasterio asservari ac in honore esse unam e* S. Gereonis *tibiis, uniusque itidem e* S. Gereonis *Sociis caput, docet me in supellectile nostra litteraria exstans e Ms. monasterii illius lipsanologio excerptum; qua autem ratione sacræ istæ ac aliorum nonnullorum Sanctorum exuviæ eo devenerint, intelligitur* E *ex adjunctis Othonis Truchsesii, S. R. E. Cardinalis de Augusta, qui eas misit, authenticis id testantibus litteris. Hasce adeo, cum sic rem, lectori futuram non integram, præstiturum me putem, integras huc transcribo. Sequentibus hisce concipiuntur verbis :* Otho Truchses de Waldburg, Miseratione divina episcopus Albanensis, S. R. E. Cardinalis de Augusta nuncupatus, universis et singulis, præsentes litteras conspecturis, visuris, lecturis pariter et auditurus, salutem in Domino, et infrascriptorum cognoscere veritatem atque eisdem fidem indubiam adhibere. Quoniam justum est et rationi congruum, veritati testimonium perhibere, notum facimus et præsentibus attestamur, qualiter reverenda et illustris mater domina Justina, ex familia comitum de Lupfen, abbatissa insignis monasterii undecim millium Virginum civitatis Coloniensis, alias ad summam et instantem nostram requisitionem cum consensu religiosarum et illustrium dominarum capituli ejusdem monasterii misit ad nos Dilingam unum caput sanctum ex societate beatissimarum undecim millium Virginum, in dicta F Coloniensi civitate martyrio coronatarum, atque reverendum caput S. Undelinæ, reginæ Siciliæ, quæ se eidem almæ undecim M. Virginum societati junxerat: quæ quidam capita sancta accepit ex aurea camera, ut vocant, seu sacrario dicti monasterii, ac illius ecclesiæ, quam B. Helena regina, Constantini Magni imperatoris mater, mirifico opere extruxit, ubi thesaurum sacratissimorum corporum et innumerabilium reliquiarum ejusdem sanctissimæ societatis magna cum veneratione asservantur.

eo una cum unius e S. Gereonis Sociis capite, aliisque

54 Misit quoque unam sanctam tibiam S. Gereonis, et unum sanctum os ex societate septem fratrum Machabæorum. Præterea etiam reverenda et illustris mater domina comitissa de Reychenstain, abbatissa venerabilis monasterii S. Cæciliæ ejusdem civitatis Coloniensis, misit unum sanctum caput ex societate S. Mauricii martyris, et unum sanctum caput ex societate S. Gereonis; quæ capita in dicto monasterio debite et congruenter servabantur. Suprascriptas autem reliquias, ex locis prædictis desumptas ac veras fuisse et esse, nobis suis dictis et scriptis indubiam

A biam fecerunt fidem atque affirmarunt venerabiles, magnifici et nobiles viri Gottifredus Gropperus junior, cathedralis ecclesiæ Colon. canonicus, et collegiatæ ecclesiæ S. Mariæ ad Gradus decanus : Gottifredus Gropperus senior, pater supradicti alterius Gottifredi J. U. doctor, et illustrissimi ducis Clivensis consiliarius ; Jacobus Apocellus, J. U. doctor et serenissimi archiducis Ferdinandi consiliarius Œnipontanus, nec non Theodoricus Koeh, supradicti monasterii S. Cæciliæ capellanus et confessarius. Deinde vero post mortem ultimi abbatis monasterii S. Benedicti in Lorch Augustanæ nostræ diœcesis, cum dux Wirtembergensis monasterium illud, ingravescente hæretica labe, occuparet et profanaret, religiosi et devoti viri Erhardus Hanserus, Michael Reichenbachius, Christianus Wolfartus, monachi sacerdotes et professi ejusdem abbatiæ, ad nos ex illo monasterio varias Sanctorum reliquias portaverunt, quas verbo et scripto asseveraruut a gloriosissimo felicis recordationis Romanorum rege, Frederico Secuudo, donatas eidem monasterio, quod ipse a fundamentis B extruxerat, et amplissimis redditibus dotaverat.

aliorum Sanctorum, ut litteræ hic adductæ fidem faciunt, reliquiis

55 Inter quas nobis attulerunt duo ossa colligata cum inscriptione SS. Philippi et Jacobi, et pariter unum os S. Bartholomæi App. ; quas omnes nominatim et expresse suprascriptas sacras reliquias, ad nos, ut supra, transmissas et allatas, cum intelligeremus, Catholicum invictissimumque regem Philippum, dominum nostrum longe coleudissimum, novum insigne regium templum in Hispania in loco, vulgo del Escurial vel aliter nuucupato, erigere ac ædificare, ejusque S. C. R. M. gratum jucundumque fore, ejusmodi sacras Sauctorum reliquias habere, quibus juxta suam mirificam pietatem ac religionem dictum ejus templum cohonestare ac insignire posset, pro summa nostra erga prædictam suam Majestatem observantia et devotione, ac gratificandi studio, venerabili ct nobis dilecto Patri Aloysio de Mendosa ex Societate Jesu, de facultate et licentia per sanctissimum dominum nostrum Pium PP. V, vivæ vocis oraculo tam nobis quam ipsi Patri Aloysio super hoc impertita, tradidimus et consignavimus, ut eas ad Hispaniarum partes deferret, et eas porC taret, ac nostro nomine suæ S. C. R. Majestati pro novo prædicto ipsius templo condecorando, ad Christi fidelium earum partium majoris devotionis excitationem et augmentum offerret, ac reverenter et pie præsentaret. Rogamus itaque et hortamur iu Domino omnes Christi fideles earum partium, ad quas prælibatæ sanctissimæ reliquiæ perferentur, ut eas in loco congruo et decenti prædicti vel alterius insignis templi repositas, debito venerationis officio prosequantur, ut tautæ fidei proficientes exemplo, sanctissimarum Virginum martyrum, et Sanctorum prædictorum merita consequantur.

transmissa, reverenter asservatur, eique idcirco ibidem cultus,

56 In quorum omnium et singulorum fidem ac evidens testimonium præmissorum, præsentes litteras fieri, et per secretarium nostrum infrascriptum subscribi, sigillique nostri jussimus et fecimus appensione communiri. Datum Romæ in ædibus nostris sub anno a Nativitate Domini MDLXX, die vero primo mensis Januarii, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et D. N. D. Pii, divina Providentia Papæ V, anno IV. Otho Cardinalis Augustanus propria manu. Gaspar Lamechen, secretarius de mandato illustrissimi. *Gebhardi Truchsesii, qui, cum anno 1577 electus fuisset Coloniensium archiepiscopus, ob plura deinde, quibus sese contaminarat, crimina exauctoratus, circa annum 1589, ut Gal. Christ. auct. Scriptores tom. 3, col. 712 docent, miserandum in modum periit, avunculus exstitit, qui litteris hisce subscribitur, S. R. E. Cardinalis Augustanus Otho Truchsesius; etsi autem tales istæ sint, ut, quas in iisdem vir hic laude undequaque nihilominus dignissimus memorat,* S. Gereonis *uniusque ex ejus Sociis reliquias fuisse reipsa ad Escoraliense S. Laurentii in Hispania monasterium delatas, nuspiam indicent, id tamen, ut jam supra monui, vere factum, imo et hasce ibidem anno 1722 honorificentissime adhuc fuisse asservatas, e Ms., quod num. 53 citavi, monasterii ejusdem lipsanologio intelligitur. Nec nisi ægerrime, quin ob easdem* S. Gereon *ejusque Socii cultu ecclesiastico ibidem afficiantur, dubitare sinit consuetudo, qua vix non semper fit, ut Sancti iis locis, quibus sacra eorum lipsana servantur, peculiari quodam modo honorentur.*

E

quod et de aliis locis potest conjici, verosimiliter defertur.

57 *Sic Laureti in Italia, prout litteræ, inde ad Papebrochium nostrum anno 1671 a Christophoro Grino, Societatis Jesu sacerdote, datæ, fidem faciunt, sec. proxime elapso* S. Gereon, *quod ibidem seu ipsiusmet hujus Sancti nostri, uti in iisdem litteris indicatur, seu potius, uti in nota, hisce præfixa, Papebrochius animadvertit, unius ex illius Sociis caput asservetur, sub ritu duplici colebatur ac forsan hodieque colitur. Hinc porro, cum et Calpurniani in eadem Italia, ut Carolus, Novariensis episcopus, in suo de Novariensi ecclesia Opusculo pag. 92 docet, unius pariter e* S. Gereonis *Sociis caput asservetur, cœlitum quoque honores Sancto huic anonymo ac forsan etiam* S. Gereoni *ejusque Sociis ibidem juxta ac in omnibus aliis, in quibus vel unius ex his reperiuntur reliquiæ, locis sacris deferri, haud sane prorsus inepte conjeceris ; etsi autem, sacras* S. Gereonis *exuvias in supra sæpissime jam laudato Sanctensi oppido pariter reperiri, compertum haud habeam, cum tamen etiam ibidem non secus ac Treviris, ubi quamvis etiam sacræ ejus exuviæ fortassis haud repe-* F *riantur, altare tamen, uti e Trevirensi ad* I *Octobris diem Martyrologio disco, nomini suo dedicatum habet, peculiari cultu gaudere, vero apparet simillimum. Ita scilicet mihi suadet, quod in oppido illo is Sanctus noster nomini suo sacrum aut hodieque habet, aut saltem, uti ex Adolphi ducis in sua jam supra sæpissime citata lucubratione pag. 132 et seq. narratis intelligitur, sec. quinto decimo labente, adhuc habuit, sacellum, jam supra ejusdem Adolphi ducis verbis, num. 87 in Comment. prævio huc transcriptis, memoratum, ac vel idcirco, quod ad ejusdem* S. Gereonis *Gloriam posthumam etiam faciat, iterum hic memorandum; etsi interim illud. quod, cum sæpius destructum eodemque semper loco fuisset reædificatum, altero tandem, ut Adolphus loco proxime cit. docet, sub sec. XIV finem fuit exstructum iterumque in* S. Gereonis *honorem anno* MCCCCI *consecratum, primitus fuisse, ut verbis in Comm. præv. num. 87 recitatis Adolphus etiam docet, a S. Helena, Constantini Magni matre, conditum, neminem facile, perpensis iis, quæ ibidem num. 89 et seq. disserui, credidurum, existimem.*

RUDOLPHI,

A

RUDOLPHI, TRUDONOPOLITANI abbatis, epistola a, *qua corporum quatuor Coloniæ Agrippinæ imventio, uniusque etiam ex his, quod S. Gereonis a nonnullis fuit creditum, elevatio exponitur* b.

*E Musei nostri Chronico Trudonensi Ms., cum Surii * et Martenei * editionibus collato.*

** ad xxiv Novembris.*
** tom. vi Coll. Vet. Script. col. 1015.*

Rudolphus, anno 1121 c Trudonensi, cui præerat, monasterio

Rudolphus Dei gratia id, quod est, omnibus sanctorum Martyrum memoriam pie amplectentibus, sanctorum Martyrum consortium. Anno ab Incarnatione Domini MCXXI, turbatis jam ante per aliquot annos ecclesia et regno sub imperatore Henrico, cujus pater Henricus Leodii obiit *c*, multi episcoporum et abbatum, et de omni ordine et gradu clerici et monachi, expulsi a sedibus suis, hac illacque ferebantur, propter communionem imperatoris, quam vitabant, quia excommunicaverat cum dominus Papa Calixtus II, secutus in eum sententias prædecessorum suorum Gelasii atque Paschalis *d*.

expulsus, S. Pantaleonis prope Coloniam abbas creatur, dumque, eo præsente,

2 Hac tempestate eademque de causa, eoque maxime, quia Frederici, Leodiensium episcopi, electioni *e* et consecrationi faveram, expulsus sum et ego de cœnobio beati Trudonis Idibus *f* Aprilis, quarta feria Dominicæ Resurrectionis, cum in eo indignus præsedissem *g* duodecim jam annos et duos menses, et, ut puto, dies quatuordecim *h*; susceptusque sum eodem anno misericorditer a domino archiepiscopo Coloniensi Frederico *i*, ejusdemque ecclesiæ studio et fratrum electione positus sum abbas in cœnobio beati Pantaleonis *k* extra muros civitatis octavo Idus Septembris, cum jam vacasset a quarto Calendas Januarii *l*.

brevi post quoddam e Thebæorum MM., quorum unum sibi postularat S. Norbertus,

3 Nec multo post subsequentibus diebus, petente quodam Dei servo et prædicatore magno Norberto *m* unum de corporibus Martyrum Thebæorum, qui jacent in monasterio sancti Gereonis, apertum est unius eorum sepulcrum in eodem monasterio juxta medium pilarium ad meridianam plagam, præsentibus tota nocte ad vigilias et ad fodiendum religiosis clericis, et monachis atque abbatibus, cum omni obsequio et reverentia atque devotione; inter quos et ego peccator mandatus affui.

sepulcris in S. Gereonis aperitur, in eo corpus, militari chlamyde indutum, reperitur.

4 Elevato ergo superiori lapide de sarcophago, post octingentos et aliquot plures annos martyrii Thebæorum, inventum est in eo corpus magnum, per scapulas amplum, per pectus et brachia torosum, indutum chlamyde militari coloris purpurei, quæ ampla utrinque vestis appendebat usque subter genua ejus quasi tribus digitis, genus pallæ non ignobilis. Super eam aliam habebat vestem breviorem, ignotam quidem nobis nomine, sed cognitam filo serico, et colore nobilioris purpuræ, subtus ad carnem D nihilominus vestis serica, albi maxime coloris, sed tamen subrubea.

Id, quod, cum vestium superficies indissoluta mansisset, fere adhuc integrum,

5 Corpus totum intactum adhuc videbatur a mento, quod tantum de capite supererat *n*, usque ad pedes, indissoluta adhuc superficie vestium, caligarum atque calceorum. Nam, ut conjicere verius potuimus, sic casu pertransierat inter caput et mentum persecutoris gladius. Pars tantum illa, ubi ventris mollities fuerat, aliquantulum, modeste tamen, subsederat, quam vestis subsecuta, indissoluta permanserat *o*. Tali suppressione pectus et ossa femorum videbantur magis turgere. Supra pectus illius signum Dominicæ Crucis inventum est de aurifrigio factum, sicut considerari potuit, submicantibus adhuc in eo auri metalli scintillulis. Aurifrigii longitudo pene unius pedis extiterat, latitudo vix unius digiti *p*.

carne licet et minoribus ossibus in cinerem jam versis, apparebat,
' Sur. subtalaribus.

6 A genu ejus usque ad pedes tibiæ ex directo et integro decenter compositæ, habentes adhuc caligas integras de palla, rotundis floribus ad modum oculorum caudæ pavonis circumquaque distinctas. In ipsis subtularibus * juncti sicut prima die et a talo sursum erecti pedes adhuc continebantur, et quantum ad superficiem vesti^s, nihil de toto corpore videri poterat, ut quod adhuc corruptum sive commotum unquam fuisset. Sub vestibus tamen, sicut postea exitus probavit, ipsa caro jam prorsus in cinerem resoluta fuerat cum ossibus, exceptis paucis de majoribus *q*, sed favillæ superextantis incommota integritas, carnis quoque integritatem oculis admirantium figurabat.

cespites sanguineos sese inter et sarcophagum habebat adjunctos.

7 O quam gloriosum erat, videre magnanimi Militis Christi venustam formam, magnificeque vestitam, et quasi viventis adhuc viribus plenam, cujus caput, si sub simili corporis incorruptione adesset, dormire eum potius, quam mortuum, crederes. Ad caput ejus cespes erat gramineus, locatus a capite usque ad cingulum ab utraque parte laterum, inter corpus ejus et sarcophagum. Qui cespes, immo qui cespites (nam plures fuerant) sanguinei toti adhuc erant, sicut perfusi in terra fuerant fluente sanguine Martyris, quando percussus in terram cecidit.

idemque in trium aliorum MM. sarcophagis, tunc etiam apertis, fuit conspectum.

8 Sed et in aliorum trium Martyrum sarcophagis, hac occasione apertis, eadem Dei magnalia vidimus. Pili herbarum in ipsis cespitibus adhuc rigebant, sicci tamen, sed concreto sanguine integri et rubei tenebantur. Testes mihi sunt ipsi Martyres, quia propria, sed indigna manu tenui, oculis propriis aspexi et aliis videre porrexi, ipsi quoque domino episcopo assidenti, multumque præ gaudio et devotione lachrymanti. O quantum studium, quantus Christi amor, quanta devotio fidelium tunc temporis Christianorum, qui in tanta perfectione nec ipsos sanguineos cespites tollere neglexerunt!

Re vulgata, quidem corpus inventum, quod S. Gereonis credebant, S. Norberto haud dandum

9 Quid moror? Ista nocturnis horis acta sunt *r*, sub magno quidem religiosorum virorum et fletu et cantu. Mane facto, cum res tam gloriosa et desiderabilis audita fuisset a civibus, et ostensa pluribus illorum (nam apertum sarcophagum palla tantum tegebat) tota civitas statim infremuit, clamantes, se malle mori, quam tanto patrono privari. Erant etiam inter eos, qui corpus inventum ipsum esse sanctum Gereonem, dicebant, propter habitus venustatem et corporis formositatem *s*. Unde major et major fiebat tumultus in populo, contradicebaturque ab omnibus domino Norberto.

10 Vix

AUCTORE C. B.

A

DE S. CLARO EP. CONF.

NAMNETÆ IN BRITANNIA ARMORICA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Ætas, translationes et cultus Nanneti et Andegavi.

VEROSIMILITER SEC. III AUT SEQ. INITIO. S. Clarus, qui, contra ac priori e duabus,

Antiquæ apud Nannetas seu Nannetes in Britannia Minori seu Armoriea urbis, quæ et Nannetum, Nannetes, Namneta *aut etiam* Namnetes *seu urbs* Namnetica *aut* Nannetica *vocatur, eoncisam in Opere nostro ad* XXIV *Maii diem, quo de sanctis fratribus martyribus Donatiano et Rogatiano ibidem passis eum Martyrologio Romano* B *fuit agendum, notitiam jam dedimus. In urbe illa, quæ celeberrimum hodieque est emporium,* S. Clarus *ad hunc diem plane insigni, ut infra videbimus, cultu ecclesiastico quotannis potitur. Utinam modo, ut* Clari *nomen habet, ita quoque elara seu nota ac certa essent ejus gesta. Verum, præter ecclesiasticum, quo gaudet, cultum, præter locum, quem inter Nannetenses episcopos oblinet, reliquiarumque, quibus honoratus fuit, translationes, vix ae ne vix quidem quidquam de eo habetur sat exploratum. Id ex dicendis paleseet. In Sanctorum Nannetensium Proprio, quod, cum primum e Caroli de Bourgneuf, Nannetensis episeopi, deereto fuisset editum, deinde Philippi Cospean, Nannetensis itidem episeopi, authoritate recognitum auetumque, typis alteris Nanneti anno* 1623 *prodiit, Offieium de* S. Claro, *primo Nannetensi episeopo et confessore, proponitur; etsi autem duæ, quibus id præcipua, ad Sanetum nostrum spectantia, ob oculos ponit, lectiones, quarto et quinto loco recitandæ, fidem integram, quod e doeumentis sat antiquis haustæ haud noscantur, parere non possint, eas tamen, ut statim a Comment. hujus initio qua-* C *lemeumque Saneti notitiam leetori ob oeulos ponam, huc transcribo.*

quæ hic recitantur, Nannetensis Proprii

2 *Prima illarum seu quæ quartum inter novem obtinet locum, sic habet :* Clarus, vir illustris et sanctæ indolis, doctrinis cælestibus eruditus, mundi oblectamentis derelictis, luxuriantes carnis respuens voluptates, toto mentis spiritu suspensus ad Deum vigore castitatis et pœnitentiæ se præcinxit. Hic sanctorum Apostolorum consortia consecutus, Spiritu sancto est repletus. Qui a Romano Pontifice ad Galliæ partes missus una cum diacono Deodato, ut verbum Domini prædicaret, suaque prædicatione in fide Catholica incredulos erudiret; secum deferens clavum, quo beati Petri Apostoli manus dextera confixa fuerat cruci, in Britanniam Minorem, Domino ducente, pervenit, urbisque Nanneticæ, divina inspirante gratia, primus pontifex est effectus; *secunda autem sequentibus hisce verbis coneipitur :* Ibi Apostolorum Petri et Pauli nomine ædificavit basilicam, in qua prædictum clavum, quem secum detulerat, pro reliquiis tanti Apostoli collocavit. Qui miris virtutibus fulgens post prædicationes multas et opera laude dignissima quasi innumera, sexto Idus Octobris in Domino quievit. Ejus autem festus dies magna populi frequentia in capellæ ejus nomine dicatæ visitatione celebratur. Caput ipsius una cum annulo suo pastorali in basilica Apostolorum Petri et Pauli honestissime servatur. Ad cujus annuli contactum multis sanitates conferuntur ægrotis. Corpus vero ipsius, Andegavum translatum et in ecclesia sancti Albini collocatum, magnam habet venerationem. *Quod* E *si itaque priori e duabus hisce lectionibus standum hic sit, jam inde a primo æræ Christianæ seculo Euangelii lucem in Britanniam Minorem seu Armoricam* S. Clarus, *constituta Nannetibus episcopati sede, intulerit.*

de eo Lectionibus adstrui,

3 *Ita apparet, quod, quamvis quidem id diserte haud edicat,* Clarum *tamen, cum Domini nostri Jesu Christi Apostoli aut quidam saltem ex his, Petrum puta et Paulum, in vivis adhuc essent superstites, floruisse, insinuare videatur, utpote eum* sanctorum Apostolorum consortia consecutum *fuisse affirmans. Scio quidem, non tantum, qui,* I *labente seculo, Euangelii semen quaquaversum sparsere, sed et nonnullos alios, qui post fidei propagandæ operam dederunt, sacros præcones* Apostolorum *nomine subinde distingui; ast vehementer fallor, ni hic, qui binas mox huc transcriptas lectiones contexuit, ipsosmet, qui primi exstitere Euangelii præcones, Domini nostri Jesu Apostolos voluerit designatos. Certe Albertus le Grand, de hisce intelligendum lectionum illarum auctorem, in Sanctorum Britanniæ Armoricæ Vitis existimasse videtur. Etsi enim ibidem ad* I *Octobris diem, quo qualemcumque* S. Clari *Vitam exhibet, hic supra a* F *me laudatum Sanctorum Nannetensium Proprium ad calcem citet lectionesque adeo, ex hoc modo decerptas, præ oculis habuerit,* Clarum *tamen a Lino, qui proxime S. Petro successit, in Gallias missum fuisse, scribit. Adhæc inter Britanniæ Minoris scriptores, qui ante annum seculi proxime elapsi quinquagesimum floruere, nullum invenire quivi, qui* S. Clari *in Gallias missionem sec.* I *haud innectat; ut vel hinc verosimile evadat, lectionum, de quibus hic nobis sermo, auctorem per Apostolos, quorum consortia* Clarum *consecutum, ait, non alios, quam qui cum Domino nostro Jesu Christo vixere, voluisse intellectos.*

Britonibusque a longissimo tempore æstimatum fuisse videtur,

4 *Fuisse quidem a se* S. Clari *Acta, quæ Britonibus, Sanctum hunc a S. Lino seu jam inde a primo æræ Christianæ seculo in Gallias missum, contendentibus, neutiquam suffragentur, in Ms. ecclesiæ Trecorensis Legendario conspecta, Lobineau in Sanctorum Britanniæ Armoricæ Vitis ad* I *Octobris diem, quo de* S. Claro *agit, affirmat; verum, cum simul,*

AUCTORE C. B.

simul, in Actis illis etiam tradi, fuisse S. Clarum a Romano Pontifice, clavo ei, quo S. Petri manus dextera cruci fuerat affixa, tradito, in Britanniam Armoricam missum, adjungal, vehementer suspicor, in iisdem Actis, non secus ac in supra memorata Proprii Nannetensis lectione, sanctorum Apostolorum consortia S. Claro aut iisdem aut saltem similibus vocibus attributa, illaque proinde hac haud minus Britonum opinioni quæ S. Clari missionem sec. I illigat, suffragari. Utut sit, Britones equidem jam a longissimo temporis spatio ita opinati fuisse videntur. Hinc ad I Junii diem, quo de S. Claro, ut episcopo martyre Lectoræ in Novempopulania culto, apud nos actum, Papebrochius noster, verosimilius videri, quod plurium hujus nominis Sanctorum atque ad diversa spectantium tempora, confusa in unum memoria fuerit, præfatus, mox sequentia isthæc, quæ, quod hic usui futura adhuc sint, huc transcribo, verba subjungit: Primo ergo existimo stari posse traditioni, quæ tenetur, quod ejus nominis (Clari *nempe*) aliquis, ac forte Romanus, ab Romano Pontifice missus sit B in Aquitaniam, ad Christi fidem prædicandam, circa annum centesimum, qui, ut tunc sæpe fiebat, nulli certæ sedi ordinatus episcopus, variarum isthic ecclesiarum jecerit fundamenta: indeque transgressus ad Armoricos, Nannetibus sedem denique episcopalem fixerit, atque confessor mortuus sepulturam obtinuerit Raguiniaci in proximo juxta parochialem ecclesiam sacello infra terminos diœcesis Venetensis; ubi etiamnum monstratur et monumentum et caput, reliquo corpore Nannetes relato; colitur autem die x Octobris.

in Britanniam Armoricam verosimiliter m demum,

5 *Hæc Papebrochius. Nec desunt, qui,* S. Clarum *non tantum, ut, quam memorat, ac jam diutissime apud Armoricos obtinuisse dixi, seu opinio seu traditio fert, jam inde a sec.* I, *sed et ab ipsomet S. Petro in Britanniam Minorem missum, affirmant. Quod dum dico, mox mihi occurrunt Argentræus et Saussayus, prior quidem in Britanniæ Minoris Historia pag.* 50 *versa, posterior vero in Martyrologii sui Gallicani Supplemento, in quo* S. Clarum *sequenti hodie celebrat elogio*: Nannete in Armorica natalis sancti Clari, qui cum Dei Spiritu ad omne bonum ageretur, a sancto Petro episcopus ordinatus, eamque ad civitatem legatus, miraque aggressus pro Christi nomine, C lumine, quod præferebat, Euangelicæ veritatis, hinc caliginem ethnicæ infidelitatis longe depulit. Civium illius urbis illuminavit mentes, Christianæ religionis normam iisdem tradidit et formam indidit, tandemque, exacto sibi demandato Apostolico munere, ad donativum pervenit strenuis agonistis propositum. *Verum, an* S. Clarus *re etiam ipsa vel seculo primo, vel ab ipsomet S. Petro in Armoricam missus, ethnicos ibidem novo Euangelii lumine illustravit?* S. Clarum *tum demum, cum S. Gatianus, primus Turonensium episcopus, Turonas missus est, aut adhuc, si abs hoc ille missionem suam accepit, nonnihil serius in Britanniam Armoricam venisse, censent hodie eruditi critici non pauci; ut proinde, si hisce sit standum,* S. Clarum *haud sec.* I, *nedum ab ipsomet S. Petro, sed non citius, quam Decio imperante seu sec.* III *circiter medio, quo, quemadmodum Gregorius Turonensis, cui hic, maxime cum de re, ad ecclesiam Turonensem spectante, agatur, credendum apparet, lib.* I *Historiæ Francorum cap.* 28, *iterumque Hist. ejusdem lib.* X, *cap* 31 *testatur, S. Gatianus a Pontifice Romano Turonas missus est, in Gallias seu Armoricam mitti contigerit.*

uti hic adducta

6 *Ac eorum quidem, qui tum demum* S. Clarum, *in Britanniam Armoricam sive a Romano Pontifice sive a S. Gratiano missum, regionis hujus incolas fidei lumine illustrasse, contendunt, verosimilior, quam eorum, qui id jam inde a sec.* I *factum volunt, vel idcirco apparet opinio, quod, quemadmodum modo plerique eruditi censent, vix in ullas, quæ ab Italia, qualis est Britannia Minor, remotiores sunt, Galliarum regiones Euangelii lumen jam inde a primo æræ Christianæ seculo fuerit illatum. Adhæc de S. Similino seu Similiano, Namnetensi itidem in Gallia seu Britannia Armorica episcopo, ad* XVI *Junii diem actum apud nos jam est, isque, uti ex ibidem dictis apparet, seculo demum* IV *excessit e vivis; cum autem in omnibus, quos Argentræus in Britanniæ Minoris Hist., Sammarthani fratres in Gallia Christiana aliique exhibent, episcoporum Nannetensium catalogis S. Similianum inter et* S. Clarum *solus Ennius ponatur, enimvero, si, quemadmodum puto, in* E *catalogis illis error eo loco haud cubet, nec serius quam primo æræ Christianæ seculo* S. Clarus *in Armoricam statuatur missus, consectarium erit, ut ducentorum propemodum annorum spatio, quod e jam dictis Similinum inter et* Clarum *intercesserit, unus dumtaxat Ennius, quod parum verosimile apparet, Nannetensem ecclesiam episcopi munere gubernarit. Reponi quidem potest, id factum, quod, quamvis quidem jam inde a sec.* I *jacta fuerint in Britannia Minori Christianæ fidei semina, successu tamen tam parum felici ibidem isthæc germinarint, ut episcopatus, qui Nannetibus fuerat a* S. Claro *institutus, statim ab hujus obitu, excisa radicitus fide, defecerit.*

suadent, seculo fidem invexit,

7 *Verum, præterquam quod id sine ullo teste antiquo adstruatur,* S. Clari *monumentum, ut Papebrochius verbis mox huc transcriptis, Lobineau in Britanniæ Minoris Hist. pag.* 3, *Albertus le Grand loco supra cit. pluresque adhuc alii docent, Raguiniaci in diœcesi Venetensi hodieque monstratur; cum autem, si statim a* S Clari *obitu fides Christiana a Britannia longissimo temporis spatio exsularit, non nisi ægerrime factum esse queat, ut et dicti monumenti memoria et ipsummet monu-* F *mentum illud (neque enim id servandi appositove signo notandi curam ethnicis fuisse, facile quis credat) ad nostram usque ætatem mansérit superstes, fit vel hinc, ut, statim a* S. Clari *obitu fidem Christianam ab Armorica exsulasse, parum verosimile appareat, utque proinde is non sec.* I, *sed, quemadmodum supra laudati episcoporum Nannetensium catalogi, cum mortis S. Similini epocha comparati, exigere videntur, sec.* III *aut seq. initio, quo ei etiam Ennius ac haud ita dudum post, fide Christiana haud quaquam in Britannia penitus deleta, S. Similinus successit, vitam cum morte commutarit, cum in regione illa, quo, ut dictum, vel a Romano Pontifice vel a Gatiano, Turonensi episcopo, missus fuerat, jam aliquamdiu fidei Christianæ propagandæ operam navasset. Nullum quidem, e quo, quod Raguiniaci, ut dictum, hodieque monstratur, re etiam ipsa esse* S. Clari *monumentum, constet, profertur seu argumentum*

A *argumentum seu indicium; verum, etsi sic habeat, nihil equidem etiam, quod, monumentum illud certo* S. Clari *non esse, suadeat, invenio, eumque,* S. Clarum *non sec.* I, *sed* III *in Galliam seu Armoricam missum fuisse, ex aliis jam supra dictis sat verosimile appareat, plura, quo id probem, haud addens, ad alia, quæ ad Sanctum nostrum spectant, jam progredior.* S. Clarus, *cum Nannetas venisset sedemque episcopalem in civitate isthac jam fixisset, ecclesiam etiam ibidem sub SS. Apostolorum Petri et Pauli nomine ædificasse, clavumque, quo dextera S. Petri manus fuerat cruci affixa, in ea locasse, in posteriori e duabus supra huc transcriptis Proprii Nannetensis lectionibus asseritur.*

Raguiniaci non I, *sed* X *Octobris obiisse*

8 *Ast, anne hæc, eum prorsus, quibusnam e monumentis sint hausta, in obscuro, ut jam supra indicavi, sit, fuerint re ipsa a* S. Claro *facta, revocari potest in dubium. Nec, etsi clavus, quo dextera S. Petri manus fuerit cruci affixa, Nannetibus olim fuisset servatus aut hodieque servaretur, firmari inde possent.* B *Quidni enim factum esse queat, ut, quamvis clavus hujusmodi sec. demum quarto quintove aut adhuc serius Nannetas fuisset Roma allatus, Nannetenses tamen, temporis lapsu id obliti, rem ab ipsomet* S. Claro *gestam, facilius quam par esset, crediderint? Utut sit,* Clarum *equidem, eum jam in Nannetensi civitate et comitatu fidem Christianam stabiliisset, verosimiliter ulterius progressum, in civitatum vicinarum territorio obiisse apostoli munus, Lobineau in Britanniæ Minoris Sanctorum Vitis ad præfatum Octobris diem, quo de Sancto nostro agit, affirmat, mox etiam, e vivis illum* I *Octobris die Raguiniaci in diœcesi Venetensi dici sublatum, adjungens; verum id, non* I *sed* X *Octobris die factum, a Britonibus et Andegavis dici, Stephanus Baluzius in Tutelensi sua Historia pag.* 35 *docet; illi autem hac in re credendum, vel ex eo apparet, quod ipsemet Albertus le Grand, etiamsi, quæ de* S. Claro *scribit, in suam, qua Britanniæ Armoricæ Sanctorum Vitas complexus est, lucubrationem ad* I *Octobris diem intulerit, haud quaquam tamen hac, sed* X *mensis hujus die Sancti nostri obitum consignet, idemque etiam in plus semel jam laudato Sanctorum Nannetensium Proprio per verba supra* C *huc transcripta præstetur; ut, a quibusnam, quod Lobineau de emortuali Sancti die dici, affirmat, dicatur, penitus ignorem, utque etiam, an id vel a quoquam dicatur, ac proin, an is scriptor asserendo contrarium hallucinatus haud sit, quam maxime dubitem.*

dicitur, ac tum etiam Nanneti et, quo hinc anno 878 *fuit translatus,*

9 *Ast, etsi sic habeat, Raguiniaci equidem Sanctum nostrum mortuum dici, recte asseverat; id enim ibidem factum, Nannetensium fert traditio, uti etiam Sancti corpus, quod eo etiam loco sepulturam fuerat adeptum, Nannetas inde post fuisse translatum. Verum, anne id, ut idem scriptor etiam ait, non prius, quam eum jam aliquot a* S. Clari *obitu secula essent elapsa, evenerit, dubitari potest. Secus quidem utcumque, si Alberto le Grand, Sanctum nostrum Raguiniaci anno* 96 *obiisse, indeque demum anno* 386 *Nannetas fuisse translatum, in supra laudatis Sanctorum Britanniæ Minoris Vitis tradenti, certa atque indubitata adhiberi posset fides, statuendum existimarem; ast Sanctum non anno* 96, *sed sub sec.* III *finem aut sequentis initium obiisse, verosimilius e jam supra dictis apparet, estque præterea, an documentum, cujus auctoritate ac fide* S. Clari *ad Nannetenses translationem anno* 386 *laudatus Albertus innectit, probæ notæ exstiterit, omnino incertum; cum autem hæc ita habeant, pro incerto pariter, an hic scriptor, qui commenta narrationesque prorsus falsas amplecti sicque a veritate aberrare non raro deprehenditur, in tempore quoque, quo Sancti ad Nannetenses translatio contigerit, assignando haud erret, etsi habendum. Ast, etsi id incertum, certum equidem apparet, Sancti nostri corpus, Nortmannis sec.* IX *frequenter in Galliam Armoricamque irrumpentibus omniaque ibidem ac potissimum loca sacra ferro et igne vastantibus, Nannetibus Juliomagum seu Andegavum anno* 878 *fuisse translatum, ac ibidem in S. Albini abbatia depositum. Ita opinor, quod id non tantum asceterii hujus inquilini, sed et ipsimet, ut supra laudatus Stephanus Baluzius in sua Tutelensi Historia pag.* 34 *docet, Britanniæ Armoricæ scriptores affirment, quodque rem ita habere, utcumque suadeat cultus, qui Sancto tam Andegavi in dicto asceterio, quam Nannetibus defertur.* E

Andegavi ejus natalis colitur, posteriorique hoc loco altera etiam translatio,

10 *Ac id quidem utrobique prima Octobris die quotannis fieri, Lobineau ibidem in Britanniæ Minoris Sanctorum Vitis ait; ast id, uti e jam dictis fas est colligere, verosimillime dumtaxat facit, quod,* S. Clarum *die illo mortuum credi, existimarit. Utut sit, Sanctum equidem non* I, *sed* X *Octobris die apud Nannetas quotannis coli, cultumque, quo tum ibidem afficitur, plane esse insignem, certum apparet tum a supra plus semel jam laudato, utpote quod ecclesiasticum de* S. Claro *Officium ad* X *Octobris diem sub duplici primæ classis ritu recitandum proponat, Sanctorum Nannetensium Proprio, tum etiam ex Kalendario, huic præfixo, utpote quod, qui verbis hisce,* Festa in diœcesi Nannetensi ex præcepto Ecclesiæ ab omnibus observanda, in quibus servile opus facere non licet, *concipitur, titulum præferat, ac deinde Sanctis, quorum festa, uti in hoc præscribitur, in diœcesi Nannetensi celebranda sunt,* S. Clarum *ad* X *Octobris diem accenseat; quod autem ad Andegavum seu S. Albini in hac civitate monasterium spectat, Sanctum quoque ibidem non* I, *sed* X *Octobris die cælitum honoribus affici, suadet penes nos exstans* F *ipsiusmet monasterii illius Ms. Kalendarium, utpote quod ad posteriorem hunc diem* S. Clari, *Nannetensis episcopi, depositionem celebrandam præscribat. Porro festo, quo S. Albini monachi natalem* S. Clari *diem seu depositionem* X *Octobris die quotannis recolunt, festum aliud, quo hujus Sancti nostri simul et S. Albini reliquiarum translationem celebrant,* XXV *mensis ejusdem die adjungunt; ast, cum hæc a translatione, qua Nannetibus Andegavum Sanctus noster fuit delatus, distinguatur, juverit, quænam ea sit, exposuisse.*

qua anno 1070 *principi ibidem altari fuit impositus,,* XXV *Octobris celebratur.*

11 *Henschenius ad* I *Martii diem in Commentario, Actis S. Albini, Andegavensis episcopi, prævio, num.* 8 *sic scribit :* Aliam citata antea monasterii S. Albini Chronica ejus *(S. Albini)* translationem memorant factam anno MLXX, dum ecclesiæ Andegavensi præesset Eusebius episcopus, dicto monasterio Otbrannus abbas. Ita enim Chronica habent: " MLXX. Corpora sanctorum præsulum Albini et Clari cum aliis reliquiis translata sunt VIII Kal. Novembris." Eam translationem

AUCTORE C. B.

trauslationem ad illum diem Martyrologio Bene-
dictino inscripsit Hugo Menardus, citato ad mar-
ginem Breviario monasterii S. Albini. Qui cum
S. Albino translatus est Clarus præsul, Nanne-
tensium forte primus antistes est et apostolus,
eujus agi memoriam seribit Morlaix x Octobris.
Nam licet plures in Martyrologiis Clari presby-
teri et abbates referantur, episcopum tamen no-
miuis illius legi ueminem. *Ita taudatus deces-*
sor noster, sese adhuc, an per Clarum episco-
pum, cujus et aliorum Sanctorum reliquias
anno MLXX *translatas fuisse, in monasterii S.*
Atbini Chronicis refertur, Sanctus noster
Nannetensis episcopus designetur, dubitasse
insinuans; ast, cum hic, quod ilte ignoravit,
Nannetibus Andegavum anno 878, *ut jam su-*
pra docui, fuerit translatus, enimvero esse
non videtur, cur ea de re (neque enim Sancti
nostri corpus, postquam Andegavum fuerat
allatum, integrum deinde alio avectum, facile
quis probet) modo adhuc ambigatur. Atque
hæc nova translatio, qua, ut Lobineau memo-
B *riæ prodit,* S. Clari *reliquiæ ad majus abba-*
tiæ S. Albini altare fuerunt delatæ, ea ipsa
est, quam, ut Baluzius, Andegavensi etiam,
quod penes nos exstat ac supra laudavi, Ms.
S. Albini Kalendario, Benedictinoque, quod
verbis mox datis Henschenius laudat, Marty-
rologio ei suffragantibus, in Tutelensi sua
Historia pag. 35 *testatur, Andegavenses S*
Albini monachi die XXV *Octobris quotannis*
celebrant; ut proinde Sanctus noster Andega-
vi pariter cultu haud vulgari quotannis affi-
ciatur.

§ II. Quibusnam potissimum adhuc aliis locis Sanctus colatur, et an Tutelæ quoque id fiat.

Locis hic memoratis Sanctus quoque colitur;

N*on tantum* S. Clarus *Nanneti, ac e mox*
dictis Andegavi, verum etiam in supra
plus semel jam memorato, ubi hodieque ali-
quot ejus servari reliquias parœcialemque di-
catam ei esse ecclesiam, Lobineau affirmat,
C *Raguiniacensi diœcesis Venetensis pago, ali-*
bique item in hac, Leonensique et Corisopi-
tensi Minoris pariter Britanniæ diœcesibus
ecctesiastico cultu afficitur. Ita vel idcirco au-
tumo, quod sese partim ex harum Breviariis,
quæ de S. Claro *scribit, deprompsisse, Alber-*
tus le Grand ad Actorum S. Clari *calcem ad-*
jungat, idque in Breviariis illis eum habere
locum, cultuque adeo in ecclesiis, quarum hæc
sunt, gaudere, argumento indubitato sit. Por-
ro, etiamsi, ut Sanctus, qui in reliquis etiam
Britanniæ Minoris diœcesibus ac nominatim,
uti ex infra allegandis intelliges, in Brio-
censi verosimillime colitur, extra Britan-
niam quoque in Burdegalensi diœcesi coli
credatur, par ratio haud impellat, re tamen
ipsa ibidem etiam id fieri, mihi persuasum
habeo, quod hodie, non expresso, quo colatur
obieritve, loco, in Burdegalensi Usuardi apud
Sollerium auctario memoretur; cum autem tot,
quot jam dixi, locis ac peculiariter Nanneti,
ubi etiam, uti e supra huc transcriptis Pro-
prii Nannetensis lectionibus intelligitur, sa-
cellum nomini suo sacrum habet, cultu
ecclesiastico gaudeat, hinc, ut puto est factum,

ut, quamvis nec ullis, quæ Classica *vocamus,* D
Martyrologiis, nec ipsimet Romano hodierno
sit insertus, hodie tamen non tantum a Ferra-
rio in generati Sanctorum, qui in Martyrotogio
Romano non sunt, Catalogo, verum etiam in
Martyrologio Parisiensi, itemque a Castellano
in suo Universali Nanneti annuntietur. Ae a
Ferrario quidem, ecctesia etiam, cujus S. Cla-
rús *exstiterit episcopus, non nominata, pau-*
cissimis hisce verbis id fit: Nannete S. Clari
episcopi; *Castellanus autem Sanctum, quem ab*
ecclesia Nannetensi ut primum episcopum *coli,*
Martyrologium Parisiense tantummodo ait,
primum Nanuetensem episcopum *diserte appet-*
lat, nec hic abs illo, qui sic a sese absque utla
dubitatione S. Clarum *æstimari primum Nan-*
netensem episcopum, indicat, dissentiendum
apparet.

annc autem etiam Tutelæ, seu an ibi ejus reliquiæ,

13 *At vero aliud restat modo hic indagan-*
dum. In inferiori Lemovicensi Galliæ provin-
cia ad Curretiæ et Sollanæ confluentes eivitas
est nomine Tutela, *in episcopatum, conversa in*
hujus cathedralem celebris S. Martini, quæ eo
toci exstabat, abbatiæ ecclesia, a Joanne XXII E
Papa erecta; cum autem ibidem, uti ex iis, quæ
apud nos ad I *Junii diem in Historico de S. Cla-*
ro, Lactoræ in Novempopulania episcopo mar-
tyre, Commentario § 2 *dicta sunt, palam est,*
Sanctus atiquis, nomine Clarus, *eolatur, nec*
quis iste sit, satis haberi compertum, ex iis
potissimum, quæ deinde in eodem Commenta-
rio num. 23 *et seqq. allegantur, patescat, hic*
modo etiam examinandum, an cum illo Claro
unus idemque Sanctus noster sit, ac proin, an-
ne hic opud Tutelenses quoque cultu ecclesiasti-
co haud gaudeat. Quam miro ac pene incredi-
bili modo Sancti cujuspiam, nomine Clari, *ca-*
put aliaque aliquot ossa Tutelenses acceperint,
in præfato apud nos Commentario num. 9 *ex*
Baluzio narratur; cum autem hi eerte non
alium, quam cujus exstitere sacræ hæ exuviæ,
S. Clarum colant, dumtaxat, anne istæ Sancti
exstiterint, a nobis modo, ut, an hic a Tutelen-
sibus quoque colatur, innotescat, debet exami-
nari. Laudatus Baluzius, qui apud hosce sorti-
tus est natales, anno seculi proxime elapsi sexto
et quinquagesimo eruditam imprimis de SS.
Claro, Laudo, Utfardo et Baumado, quorum
sacræ reliquiæ in cathedrali Tutelensi apud F
Lemovices ecclesia servantur, Dissertatiuncu-
tam vulgavit; tum autem opinionem, qua S.
Clarus, cujus reliquiæ Tutelæ servantur, non
alius esse, quam S. Clarus, Lactoræ marty-
rium passus, existimatur, fuit amplexus; ve-
rum postea, mutata sententia, easdem S. Cla-
ri reliquias non alterius, quam S. Clari, *Nan-*
netensis episcopi, esse, in Tutelensi sua Histo-
ria, anno 1717 *edita, probare est conatus.*

ut Baluzius, sententia, quam prius fuerat amplexus,

14 *Audi, qui ibidem, sese SS. Laudi et Clari*
reliquias, Nortmannis in Galliam frequenter
irrumpentibus, ex Normannia et Britannia
Juliomagum primo ac deinde Tutelam fuisse
translatas, ostensurum, præfatus, pag. 34 *et*
seq. loquatur: Major est de Claro difficultas,
tum quia nondum compertum est, quis cujasve
fuerit, tum quia auctor Vitæ ejus, quæ exstat in
vetustissimo Breviario ecclesiæ nostræ, eum Co-
loniam cum Sociis suis missum esse tradit a
Pontifice Romano ad prædicandam Christi fidem.
Atque ego sane, cum viderem, illam Clari
Vitam reperiri apud nos et exstare in libro
precum monasterii nostri, uon dubitabam, quin
ejus

AUCTORE C. B.

A ejus essent eæ reliquiæ, cujus Vitam majores nostri descripserant in libris suis. Nunc vero, eum videam, Britanniæ Armoricæ scriptores tradere saucti Clari, episcopi Nannetensis, reliquias fuisse translatas Juliomagum anno Christi DCCCLXXVIII. et depositas in mouasterio saneti Albini, ex ea porro urbe ad nos pervenisse cum ossibus saneti Laudi, non levis sit conjectura, in eam opiniouem non invitus indueor, quamvis aliter olim senserim, ut existimem, reliquias, quæ apud nos habentur, esse ex corpore sancti Clari, episcopi Nannetensis. Neque me movet, quod illum Britones et Andegavi mortuum esse aiuut die decima meusis Octobris, cum nostri festus dies celebretur die prima Junii. Nam fieri facile potuit, ut, qui Vitam ejus ignorabant, diem mortis ejus ex falsa traditione existimaverint incidisse in mensem Octobrem. Libri quippe nostri vetustissimi natale ejus constituuut in Kalendis Juniis, et translationem v. Kal. Junii.

absque ullo, forsan, uti hic

15 *Ita laudatus Baluzius. Ac eum quidem opinionem, qua S. Clarum, cujus reliquiæ Tutelæ asservantur, pro S. Claro, Lactoræ et Albiæ culto, cujus Acta in antiquis Tutelensium libris exstabant, primum habuerat, deserendo errasse, haudquaquam est certum; etsi enim Claro Lactorensi Acta isthæc quadrent, hinc tamen, Sancti hujus esse, quæ Tutelæ servantur, S. Clari reliquias, consectarium non est, sed tantummodo, hasee Clari Lactorensis censuisse scriptorem. qui Acta illa contexuit; eum autem, hunc ita opinando non errasse, certum non sit, Baluzium, deserta, qua e jam dictis scriptorem illum fuerat secutus, opinione, errasse, certum pariter non est. Ast, an saltem S. Clarum, cujus Tutelæ reliquiæ servantur, pro* S. Claro, *primo Nannetensium episcopo, habendo haud erravit? Tutelenses S. Clarum, cujus ad eos fuerant delatæ reliquiæ, pro* S. Claro, *Nannetensi episcopo, qui confessor obiit, sub seculi* IX *finem ac seq. initium pariter habuisse, ab omni prorsus veri specie haud abhorret. Ita suadet Tutelensis charta, ad* I *Junii diem in Historico de S. Claro, Laetoræ episcopo martyre, Commentario num.* 7 *ab Henschenio adducta, ac, uti hic ibidem notavit, anno* 895 *conscripta; in hac enim S. Clarus, qui Tutelæ quiescit, seu cujus* C *ibidem reliquiæ servantur, nuncupatur* confessor; *etsi autem in altera Tutelensi itidem charta, ibidem ab Henschenio pariter adducta, ac, quemadmodum notavit, anno* 932 *exarata, appelletur* martyr, *id forsan eo dumtaxat sensu fit, quo plures pontifices, qui, quamvis quidem sanguinem pro fide haud effuderint,* martyres *tamen, quod corde animoque parati ad id exstiterint, appellati inveniuntur.*

adducta suadent,

16 *Sic ipsemet, prout supra plus semel laudatus Lobineau in Sanctorum Britannia Armoricæ Vitis pag.* 6 *docet,* S. Clarus, *Nannetensium primus episcopus, etiamsi in pace quievisse a Britonibus credatur, in Litaniis tamen, ad Psalmorum pœnitentialium caleem in antiquo Briocensis in Britannia Minori ecclesiæ Breviario adjectis, martyribus accensetur,* martyrisque *etiam titulo in antiquo, quod de eo ad* IV *Novembris diem novem lectionum Officium complectitur, Leonensis in eadem Britannia Minori ecclesiæ Breviario condecoratur. Verum, etsi etiam secus forte, Tutelensesque non minus jam inde seculo* IX *ac seq., quam post, S. Clarum, cujus possident reliquias, pro vero martyre, imo et pro episcopo martyre, qui Lactoræ martyrium subierit, habuissent, hinc tamen concludi non posset, errasse Baluzium, dum Clarum, cujus reliquiæ Tutelæ servantur, pro* S. Claro, *Nannetensium episcopo, habuit. Ita autumo, quod ipsosmet, qui seculo* IX *ac seq. floruere, Tutelenses in assignando Claro, cujus essent, quæ apud ipsos servabantur, reliquiæ, facile errare potuisse, mihi suadeat, quæ apud nos ad* I *Junii diem in Historico de S. Claro Lactorensi Commentario num.* 9 *exstat e Baluzio deprompta de modo, quo, quæ Tutelæ servantur, allatæ eo fuerint S. Clari reliquiæ, narratiuncula. Quicumque enim, quæ in hac referuntur, considerarit, anne Tutelenses umquam, vel cujus hæ Clari essent, vel unde ad urbem suam fuissent allatæ, habuerint sat perspectum, haud immerito dubitabit; cum autem sic habeat, ac præter Clarum, qui Lactoræ passus sit, Clari alii, quorum reliquiæ Tutelam potuerint afferri, apud nos in mox dicto Commentario num.* 23 *et seqq. assignentur, facile enimvero factum esse potest, ut ipsimet, quos dixi, Tutelenses in assignando Claro, cu-* E *jus possidebant reliquias, errarint, utque proinde, etsi etiam hunc pro Claro, qui Lactoræ passus sit, habuissent, inde tamen Baluzium, dum illum pro Claro Nannetensi accepit, indubie errasse, conetudi haud possel.*

errore mutata,

17 *Ast, anne ergo scriptori illi hac in re certo assentiendum, seu, an S. Clarus, cujus Tutelæ asservantur reliquiæ, indubitanter pro* S. Claro, *Nannetensium primo episcopo, est habendus? Baluzius verbis supra huc transcriptis, sese, ut secus sentiat, non moveri, affirmat, ex eo, quod* Clari *Nannetensis obitum die* X *Octobris Britones ac Andegavi consignent, Tutelensesque Clari, cujus possident reliquias, die* I *Junii festum celebrent; ita autem, ut addit, animo comparatus est, quod, cum* Clari *Nannetensis Vitam Britones et Andegavi ignorarint, faeile factum esse queat, ut emortualem ejus diem in mensem Octobrem ineidisse, ex falsa traditione existimarint. Ast, uteumque Britones ac Andegavi in assignando mense et die, quo* Clarus *Nannetensis* F *obierit, errasse statuantur, ex eo quidem, quod, quo Clarum suum Lactorenses, eodem etiam* I *Junii die Tutelenses Clarum, cujus possident reliquias, celebrent, ae porro, etsi quidem forsan ob mox dicta non jam inde a sec.* IX *aut seq, a longissimo tamen tempore celebrarint, consectarium, ni fallor, evadit, ut hunc illi pro Claro, qui Laetoræ passus sit, habendum tum putarint, modoque adhue putent; quod cum sie habeat, dictisne Tutelensibus, an Baluzio sit standum, dispiciamus.* S. Clari *Nannetensis, non quidem corpus, sed, contra ac num.* 4 *recitatis Papebrochii verbis declaratur, caput Nanneti adhuc asservari, secunda e Proprii Nannetensis, cui hac in re potius eredendum, supra huc transcriptis lectionibus suadet; cum autem id ita sit, eaputque et aliquot ossa a Tutelensibus, uti apud nos ad* I *Junii diem Historicus plus semel jam laudatus de S. Claro Lactorensi Commentarius num.* 9 *fidem facit, dieantur sacræ, quæ Tutelæ asservantur, S. Clari reliquiæ, fieri sane non potest, ut hæ* S. Clari *Nannetensis sint, si hujus eaput, quod Nanneti adhuc servari in*

Sanctorum

AUCTORE C. B.

Sanctorum Nannetensium Proprio asseritur, integrum caput sit.

existimavit.

18 *Verum, etsi quidem, an* S. Clari *Nannetensis caput, si id una cum ejus corpore anno* 878 *Normannorum metu Nannetibus Andegavum fuerit delatum, inde post,cessantibus horum in Britanniam Armoricam irruptionibus, Nannetum fuerit reductum , revocare nolim in dubium, id tamen integrum ibidem haberi, probare haud queo ; cum autem si habeat, reliquum est, ut rationem præcipuam, qua impulsus Baluzius S. Clarum, cujus reliquiæ Tutelæ servantur, pro* S. Claro *Nannetensi, mutata etiam, quam primum fuerat seculus, sententia, censuit habendum, modo etiam discutiamus. In Opere nostro ad* XXII *Septembris diem de S.Lando seu Lautone episcopo est actum, iisque, quæ ibidem in Historico de Sancto isthoc Comment.* § 3 *dicuntur, spectatis, nullatenus dubitandum apparet, quin sacrum quodpiam,quod alicujus S.Laudi erat aut credebatur, corpus Juliomagum primo seu Andegavum ac deinde Tutelam, sive integrum sive ex parte aliquando fuerit translatum ;* B *cum autem sic habeat ac, ut supra vidimus,* S. Clari *Nannetensis corpus Andegavum etiam, grassantibus devectum, inde quoque illud fuisse Tutelam delatum, Baluzius, relicta, qua primum secus senserat, opinione, in animum induxit. Verum, etsi quidem ex eo, quod S. Laudi corpus, quod Andegavum fuerat allatum,Tutelam inde fuerit avectum,consectarium appareat,ut eo quoque ex eadem urbe* S. Clari *Nannetensis reliquiæ haud difficulter potuerint afferri, anne tamen id fuerit re etiam ipsa factum, non immerito dubitari posse videtur.*

asservantur, est dubium,

19 *Utcumque quidem, ut contrarium sentirem, possem adduci, si quo die Tutelam S. Laudi, eodem etiam S.Clari reliquiæ dicerentur delatæ ; verum id diversis diebus factum, ipsemet ait Baluzius, utpote in Tutelensi sua Historia pag.* 36 *et seq. sic scribens :* Cæterum Laudum et Clarum non uno eodemque die pervenisse Tutelam, hinc liquet, quod in vetustissimo Kalendario monasterii nostri « Exceptio « sancti Laudi episcopi » notatur XI. Kal. Novembris, et « Translatio sancti Clari episcopi et C « martyris » v. Kal. Junii. *Adhæc S.Clari,quæ Tutelæ asservantur,reliquiæ ibidem jam inde a sec.* X, *imo et* IX, *uti e binis, quæ num.* 15 *laudavi, Tutelensibus chartis liquet, exstitere ; cum autem* S. Clari *Nannetensis reliquiæ Andegavi anno* 1070, *uti ex nova harum,quam num.* XI *memoravi; translatione, ibidem tum facta, liquet, adhuc exstiterint, certeque S. Clari reliquiæ, quæ Tutelæ jam inde a sec.* X *et* IX *exstitere, ex ipsæ sint, quæ ibidem hodieque servantur, enimvero, anne hæ* Clari *Nannetensis sint, non immerito potest revocari in dubium.Reponi quidem potest, factum esse posse, ut non omnes, quæ Nannetibus Andegavum anno* 878 *fuerant delatæ,* S. Clari *Nannetensis reliquiæ, sed quædam dumtaxat harum partes Andegavo Tutelam, partibus aliis in harum civitatum priori adhuc relictis, sec.* IX *adhuc labente, fuerint translatæ. Verum, etsi sic habeat, anne tamen id, quod nuspiam litteris invenitur mandatum, fuerit re ipsa factum, dubium atque incertum vel ex eo* D *apparet, quod S. Clari reliquiæ, quæ Tutelæ servantur, eo æque facile e locis, apud nos tom.* I *Junii in S. Claro Lactorensi pag.* 15 *et* 16 *memoratis, quam Andegavo, potuerint afferri ; cum autem id ita sit ac proin, an S. Clarus, cujus Tutelæ asservantur reliquiæ,* S. Clarus *Nannetensis sit,dubium adhuc,omnibus modo perpensis, maneat, dubium pariter adhuc manere necesse est, anne is apud Tutelenses, qui certe, ut dictum, non alium S.Clarum, quam cujus possident reliquias, die* I *Junii colunt, cultum ecclesiasticum obtineat.*

20 *Cęterum in Opere nostro ad* IV *Maii diem* S. Clarus episcopus in territorio Genuensi, cujus corpus in ecclesia parochiali S. M. Vallis-regiæ, 10 m. p. Genua distantis, requiescit,*recensetur inter Prætermissos; cum autem Ferrarius, qui eum, die illo a se annuntiatum, Arelatensem fuisse episcopum, tradi adnotarat, in indice deinde* Nannetensem episcopum, IV *Maii simul et* X *Octobris die ei adscripto, appellet, hinc decessores nostri,an ille S. Clarus,quem in Genuensis territorii ecclesia a se memorata, requiescere, Ferrarius affirmat, existat* S. Clarus, *Nannetensis episcopus, examinan-* E *dum huc remisere, sperantes fore, ut certiora interim, quibus fieri id posset, monumenta alicunde acciperemus. Verum, etsi quidem, quod sperarant,nondum plane, delatis ad nos monumentis hujusmodi, licuerit nancisci, Clarum tamen, cujus reliquiæ in territorio Genuensi, Ferrario testante, reperiuntur, a* S. Claro, *Nannetensi episcopo, esse diversum, suadent duæ, quæ in Supellectile nostra litteraria exstant epistolæ, ad Papebrochium nostrum Genua a Joanne Stephano Flisco, Societatis Jesu sacerdote,sub sec. proxime elapsi finem conscriptæ.*

simulque S. Clarum, cujus prope Genuam reliquiæ servantur,

21 *Ex hisce enim,in quibus,unde ad dictam territorii Genuensis ecclesiam allatæ fuerint, quæ in hac servantur, S. Clari reliquiæ,ignorari asseritur, Sanctum hunc pro S. Claro, Viennensi in Gallia S. Marcelli abbate, qui a Trithemio de Viris illustribus Ordinis S.Benedicti lib.* 3, *cap.* 246 *memoratur, passim a loci incolis haberi, intelligo. Neque vero id immerito fieri, ex iis, quæ jam nunc subdo, appa-* F *ret. De isthoc sancto Viennensi in Gallia S. Marcelli abbate ad* I *Januarii diem,quo in pluribus Fastis sacris memoratur,in Opere nostro actum jam est ; etsi autem nihil omnino, e quo sancti illius abbatis reliquias in territorii Genuensis ecclesia, a Ferrario memorata,asservari colligas, ibidem tum fuerit a Bollando productum, postea tamen, ut notatum invenio, monumenta authentica,e quibus,ejusdem S. Clari, Viennensis in Gallia abbatis, reliquias Taurinum translatas fuisse constat, ad decessores nostros fuerunt transmissa ; quod cum sic habeat, facillimeque adeo factum esse queat,ut, quemadmodum Taurinum,ita etiam ad Genuense, quod inde haud admodum proeul est remotum, territorium Sancti illius reliquiæ aliquot seu Taurino seu etiam Vienna (neque enim urbs hæc Genua procul admodum distat) fuerint translatæ,hinc sane S. Clarum, cujus in præfata territorii Genuensis ecclesia reliquiæ servantur, non esse* S. Clarum, *Nannetensem episcopum, sed S. Clarum, Viennensem S. Marcelli in Gallia abbatem, vero apparet similius.*

non esse S. Clarum Nannetensem, vero apparet similius.

DE

AUCTORE I. B.

DE SS. EULAMPIO, EULAMPIA

ET SOCIIS MM.

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Martyrum in Fastis sacris memoria, cultus, tempus martyrii, Acta edenda.

Sub initium seculi IV. Sanctorum Martyrum

Nicomedia, *antiquitus* Astacus, *hodie* Nichor *et* Comidia, *civitas Bithyniæ, sævientibus in Christianos imperatoribus Diocletiano et Maximiano, ac deinde etiam Maximino, exercitæ in Christi Martyres crudelitatis theatrum fuit, plurimorum sanguine cruentatum. Atque inter illos, qui eo loci Christi fidem sanguine consignarunt, variis suppliciorum generibus illustre sibi nomen compararunt* Eulampius *ejusque soror* Eulampia. *Ambo hodie tum a Latinis martyrologis, tum a Græcis Menæorum aliorumque sacrorum Fastorum conditoribus annunciantur. Ac in eo quidem, quod Basilii imp. jussu Græce olim editum, hoc vero seculo Romanis typis excusum est, Græcorum Menologio, ad diem* x *Octobris ita memorantur :* Ἄθλησις τῶν ἁγιῶν μαρτύρων Εὐλαμπίου καὶ Εὐλαμπίας : Certamen sanctorum martyrum Eulampii et Eulampiæ. *Mox prolixior præclari utriusque martyrii adnectitur narratio, cujus non substantiæ modo, sed et adjunctis vix non omnibus impressa Græcorum Menæa, et, quod a Sirleto Latine redditum est, Menologium apprime consonant. En illam, prout in laudatis mox Menæis post præcipuum, quod eo die de Sanctis nostris celebrandum exhibent Officium, exprimitur.*

celebris

2 Οὗτοι οἱ ἅγιοι Μάρτυρες ὑπῆρχον ἐπί Μαξιμιανοῦ, ἐν Νικομηδείᾳ τῇ πόλει, ἡγεμονεύοντος Μαξίμου, κατεκρύπτοντο δὲ πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ ὄρει, ὅιτινες ἀπέστειλαν τὸν ἅγιον Εὐλάμπιον ἀγοράσαι ἄρτους ἐν τῇ πόλει · ὁ δὲ ἀπελθὼν, καὶ ἰδὼν γράμματα προτεθειμένα τῶν βασιλικῶν διατάξεων, καὶ ταῦτα ἀναγινώσκων, ἐκρατήθη παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν. Καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως, ὡμολόγησεν ἑαυτὸν Χριστιανὸν, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ τῶν εἰδώλων ὡς θύσων, ἐπέταξε τῷ Ἄρει πεσεῖν, καὶ πεσὼν συνετρίβη. Τιμωρουμένου δὲ αὐτοῦ, Εὐλαμπία ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ εἰς τὸ μέσον ἐλθοῦσα, ἐδυσώπει τὸν ἅγιον Εὐλάμπιον εὔξασθαι ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ συμμαρτυρῆσαι αὐτῷ. Ἐμβληθέντων δὰ εἰς λέβητα καχλάζοντα, καὶ μηδὲν ἀδικηθέντων, ἐπίστευσαν ἄνδρες διακόσιοι, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀπεκεφαλίσθησαν. *Quæ Latine redduntur :* Erant hi Sancti in civitate Nicomediensi sub Maximiano, urbi præfecto Maximo ; qua tempestate multi Christianorum sese in monte absconderant, qui sanctum Eulampium miserunt emptum panes in civitate. Hic autem abiens, literas publice propositas, quæ regia continebant edicta, conspexit ; quas dum legit, ab idololatris comprehenditur. Et interrogatus ab imperatore, professus est, se esse Christianum ; et ingressus idolorum fanum, quasi sacrificaturus, imperavit Marti, ut caderet ; cecidit et contritus est. Dum autem torqueretur Eulampius, soror ejus Eulampia in medium progressa rogavit fratrem, uti pro se *(Deum)* deprecaretur, ac cum eo martyrium subiret. Cum vero, in bullientem lebetem conjecti, nihil inde læderentur, ducenti viri ad fidem conversi sunt et cum ipsis capite plexi.

cum apud Græcos,

3 *In iisdem magnis Græcorum Menæis excusis præfato Sanctorum nostrorum elogio gemini versiculi, quibus utriusque mortem toleratumque ab eis pro Christi nomine martyrium paucis expressa videas, præmittuntur, subnexo statim altero hexametro, qui tum necis genus, quo ambo Sancti martyrium consummarint, tum etiam diem, quo id acciderit, aperte indicat. Priores duo, quos et Latinos facio, ita habent :*

Καὶ προφθάσασα τὴν τομὴν Εὐλαμπία
Εὐλαμπίῳ τμηθέντι κοινωνεῖ στέφους.
Dissectionem etiam præveniens Eulampia
Dissecto cum Eulampio participat coronam.

Hexameter vero his terminis concipitur :

Ἐτμήθη δεκάτῃ Εὐλάμπιος, ἔνθαν' ἀδελφή.

Quem a Daniele Papebrochio inter Ephemerides Græco-moscas, Operis nostri tomo I *Maii præfixas, in Octobri Græcorum metrico ad hunc diem pereleganter Latine redditum hic jungo :*

Commoritur decima dissecto Eulampia Fratri.

Porro in iisdem Ephemeridibus Græco-moscis ad decimum Figurati Moscorum Octobris diem Sanctos nostros laudatus hagiographus ita breviter annuntiatos notat : Eulampius, Eulampia martyres : *ubi et advertit,* S. Eulampium *a Possevino perperam* Eulatipium *appellari ; quem forte errorem Possevinus incurrerit ex eo, quod littera* μ, *minus recte exarata,* τ *et* ι *exhibere videretur. Denique in pervetusto Ms. Menologio Slawiano Russico, ut præfert titulus, in Museo nostro asservato, ad eumdem diem Octobris, quem mensem gens ista* Pasdernik *nominat, ita legitur :* SS. MM. Eulampii et Eulampiæ. *Atque hactenus dicta sacram Sanctorum nostrorum apud varias, a Latina diversas, gentes memoriam celebratam ostendunt.*

tum apud Latinos

4 *Nunc, ut et a Latinis, saltem posterioris ævi, martyrologis pugiles hosce non indictos præteriri, studiosus lector comperiat, oculos tantum in Romana Baronii, Galesinii, Molani et Labbei Gallicum Martyrologia ad dictum*

AUCTORE I. H.

dictum jam sæpius Octobris diem conjiciat, necesse est. Neque hos inter multum deprehenditur discriminis. Molanus, in margine Metaphrastem citans, verbis paucis, reliqui tres prolixiore cum martyrii narratione SS. Eulampium *et* Eulampiam *annuntiant; horum autem secundus seu Galesinius discrepat a Baronio, tum quod, de tyranno, sub quo Athletæ nostri pro Christi nomine decertasse perhibentur, nullam hoc mentionem faciente, ille istud sub Maximiano contigisse indicare videatur; tum quod idolorum simulacra, fusis ab* Eulampio *ad Christum precibus, prostrata contritaque, tacente de his Baronio, commemoret. Cetera, in quibus laudati mox auctores non conveniunt, ex collatis eorum locis lector, etiam non admodum perspicax, per sese facile perspiciet, ut adeo iis immorari diutius supervacaneum existimem. Juverit tamen tam Baronii quam Galesinii ad suum Martyrologium de Sanctis nostris annotationem allegasse. Prior loco cit. ad lit.* c *hanc habet :* Græci etiam de his *(Sanctis)* agunt in Menologio. Horum Acta (*de quibus infra*) Metaphrastes prolixius est prosecutus, quæ habet Lipom. tom. 9,
B et Sur. tom. 5, passique referuntur in persecutione Diocletiani : *posterior vero illam :* SS. Eulampii et Eulampiæ martt., de quorum certamine præclaraque fidei testificatione Græci narrant pluribus.

memoria.

5 *Allata hactenus Græcorum æque ac Latinorum monumenta sacra argumento sane sunt minime dubio, illustres nostros Pugiles magna jam dudum fuisse in Christi Ecclesia veneratione gavisos. Ac id quidem, etsi nec ex Magnis Græcorum Menæis, nec ex Menologiis nec denique ex aliis, quæ adduxi, testimoniis constaret, evidens tamen esset vel ex præcipuo Officio, quod de nostris Sanctis decimo Octobris die celebrandum S. Sabas proponit in Typico, abhinc annis mille ducentis a sanctissimo hoc archimandrita digesto; an vero vetustissimo huic ecclesiæ Græcæ Rituali legitimam ætatem verumque parentem adscribam, videri potest tum apud Leonem Allatium de libris ecclesiasticis Græcorum Dissert.* 1, *tum apud Wangnereckium in Prolegomenis, quæ* Pietati Marianæ Græcorum *præfixit. Porro, ut amplius de Sanctorum nostrorum cultu nobis constet, in Synaxario Constantinopolitano Ms., quod fuit Sirmondi,*
C *sequens, quod eorum elogio subnectitur, habemus Auctarium :* Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτῶν μαρτυρείῳ τῷ ὄντι ἐν τῷ Ἀδδᾷ : Celebratur autem eorum festivitas (SS. *nempe* Eulampii *et* Eulampiæ, *de quibus ibi sermo)*, in sanctissimo illorum martyrio, quod est in *(fundo)* Addæ *Magistri, ubi Justinus II imperator Archangelo Michaeli templum condidit. De quo, si lubet, loco ulterius consule Anselmum Banduri, in Antiquitatibus Constantinopolitanis part.* 3, *pag.* 46, *nostrumque Stiltingum tom.* 8 *Sept. pag.* 51. *Habuerint ergo Sancti nostri in prædicto S. Michaelis templo vel proprium sibi locum dedicatum, vel, ut vocant, confessionem, martyriumve. Harum autem vocum significationem vide apud Cangium in utroque mediæ et infimæ Latinitatis et Græcitatis Glossario. Modo ad tempus, quo passi sint, investigandum veniamus.*

In tempus

6 *Si Græcorum Menologii ac Magnorum Menæorum auctoribus, si Actis, quæ Majores nostri ex Bibliotheca Vaticana olim describenda curarunt, fides sit habenda, et addita a Baronio Martyrologio suo annotatio, ac de-* D *sumpta ex Galesinii annuntiatione conjectura veritate nitantur, initio quidem seculi* IV *horum Martyrum Passionem affigendam, quis neget? Etenim cum Menæa, tum Basilianum ac Sirletianum Menologia, generosos hosce Christi Athletas sub Maximiano coronatos, apertissime pronuntiant. Menæorum verba habes superius num.* 2 *: e posterioribus vero monumentis primum ita orditur* Εὐλάμπιος..... καὶ Εὐλαμπία ἡ αὐτοῦ ἀδελφὴ ὑπῆρχον ἐκ τῆς πόλεως Νικομηδείας ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαξιμιανοῦ · Eulampius..... et Eulampia ejus soror erant ex urbe Nicomedia sub imperio Maximiani : *alterius autem hujusmodi est initium :* Natalis sanctorum martyrum Eulampii et Eulampiæ, qui sub Maximiano imperatore apud Nicomediam, præsidente Maximo, pro Christianæ fidei confessione passi sunt. *Neque ab his aut Baronius, qui citata supra ad Romanum Martyrologium annotatione ait :* Passique referuntur in persecutione Diocletiani : *aut Galesinius, hoc pacto Sanctos nostros commemorans :* Nicomediæ sanctorum Eulampii et Eulampiæ sororis, martyrum : qui illius tyranni persecutionum tempestates, in dies vehementius excitatas, ut de- E cliuarent *etc., videntur dissentire; cum, in* persecutione Diocletiani *suam quoque in Christianos feritatem exercuisse Maximianum, Baronio probe fuerit cognitum; et Galesinius per* illum tyrannum *non alium, quam Maximianum, cujus eodem Octobris die in annuntiatione SS. MM. Gereonis et aliorum* 318 *paulo ante mentionem fecerat, designare voluisse censendus sit.*

martyrii

7 *Dicta hactenus, generaliorem quidem passionis nostrorum Pugilum epocham a famosa illa decennali persecutione desumendam, manifeste declarant; at certo neque hinc, neque ex iis, quæ supra retulimus, nec aliunde, quod sciam, sine ullo erroris periculo propius definiri martyrii tempus potest. Rem penitus confecisset Tillemontius tom.* 5 *Monumentorum art.* 43, *si Actis, a Metaphrasticis diversis, et quorum ex Leone Allatio de Simeon. Script. citat initium, sat tuto fidem haberi posse constaret : ex his enim, correcto unico, Græcis, ut nostro in Opere indicatur sæpius, maxime communi sphalmate, quo pro Maximino Maximianum scribunt, Sanctorum nostrorum martyrium anno æræ Christianæ* CCXI *esset* F *illigandum. En ipsa laudati scriptoris loco citato verba, Latine reddita :* Huc *(ad Christi scilicet annum* 311) forte etiam referendum est martyrium S. Eulampii et S. Eulampiæ sororis ejus, quoniam de his Leo Allatius citat Acta, quorum exordium habet, passos eos fuisse anno septimo imperii Maximiani. *Tum ad hæc recte animadvertens, ita pergit :* Non enim alio pacto tempus hoc sustineri posse videmus, quam Maximiani nomen in Maximini mutando, ut frequenter in Græcis necesse est. *Denique ad paginæ calcem subjicit :* Septimus annus Galerii *(Maximiani)* qui anno CCXCII creatus est cæsar, incidit in annum CCXCVIII, ante persecutionem : septimus vero, postquam anno CCCV *(Kal. Maii)* renuntiatus est Augustus, incipit anno CCCXI, quo mortuus est mense Maio; festum autem S. Eulampii (*et* S. Eulampiæ) celebratur X Octobris die, *quo passi creduntur, quique incidit in annum septimum, quo Maximinus cæsar fuerat creatus. At cum de illorum Actorum veritate subdubitare videatur, uti ex addita ab eo particula* forte *judicare pronum*

A *pronum est, atque nos ipsi hac in re antiquum magis magisque legitimum his Actis monumentum expetamus, suffecerit, in quo saltem citati supra auctores conveniunt,* ineunti seculo IV *Sanctos nostros adscripsisse. Ad eorum Acta progrediamur.*

et SS. Acta inquiritur. 8 *Gemina de* SS. Eulampiis *idiomate Græco Acta habemus in Ms. codice not.* † *MS.* 193, *quorum alia Majores nostri ex Bibliothecæ Vaticanæ codice* 797, *alia ex Ms. Regis Franciæ Medicæo describenda curarunt. Posteriora hæc Metaphrastem auctorem habent, legique Latinitate donata possunt apud Surium ad* X *Octobris diem, tum etiam apud Lipomanum in Vitis Sanctorum tom.* 6, *pag.* 324 *versa. Tillemontius pro singulari, quo in citatum priore loco scriptorem ferebatur,affectu, nullius plane hæc valoris esse pronuntiat, nullam acris adeo censuræ eo loci rationem allegans. Priora, seu quæ e Vaticana Bibliotheca sunt desumpta, quod ea necdum edita sciam, hic non inutili opera cum versione Latina lectoris oculis subjicienda putavi. Auctoris nomen* B *tempusque, quo scripserit, etsi me lateant, ac prætcrea quædam contineant, quæ non continuo passimque apud omnes fidem sunt inventura; absit tamen, ut nullius plane valoris ea esse hinc merito arbitrer. Contra, hæc et satis esse antiqua, et non Metaphrasti solum, sed et Menæorum, aut saltem, quæ his innectuntur, elogiorum, imo et Menologiorum conditoribus præluxisse, si quispiam contenderit, quo futurum sit modo, ut jure falsi arguatur, equidem non video. Etenim ita monumenta illa omnia cum his Actis conveniunt, ut ex iis pleraque videantur desumpta: nam in Menæis (idem esto de reliquis, Metaphraste excepto, judicium) solum omissa sunt, quæ illorum collectoribus minus visa sunt necessaria, qualia initio de gravitate persecutionis, ac deinde plurima dicta, Martyribus aut persecutoribus attributa, non ubique satis temporum personarumque adjunctis consentanea, leguntur. Nolim tamen, quis hæc ita a me prolata existimet, ut omnimodam hæc Acta fidem promereri, videar contendere. Enimvero quædam in illis asseruntur, quæ videntur omnino improbabilia, de quibus etiam lectorem in Annotatis monebo, ne aut id, quod haud dubie imperita cujusdam interpellatoris manu postmodum fuit adjectum, tamquam genuinum admittat, aut propter illud, quæcumque referuntur, velut spuria, omnique indigna fide rejiciat. De addita versione Latina, non est opus, ut operosius edisseram: eam plurimorum decessorum meorum more ita* E *adornare conatus sum, ut non periodus tantum periodo, sed et verbum, quantum, salva Latini sermonis puritate, fieri potuit, verbo respondeat.*

AUCTORE I. H.

ACTA

Auctore anonymo

Ex Ms. Bibliothecæ Vaticanæ Codice signato 797, *pag.* 171, *collata cum iis, quæ Lipomanus ex Metaphraste Latina fecit tom.* VI *a pag.* 324 *versa.*

INTERPRETE I. H.

CAPUT I.

F

C *Capitur S. Eulampius, acriterque in tyrannum et idola invectus variis excruciatur suppliciis.*

Ἔτους ἑβδόμου τῆς βασιλείας Μαξιμιανοῦ, ἡγεμονεύοντος Μαξίμου, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν διωγμὸς ἐγένετο τῶν Χριστιανῶν· καὶ ἡ δυσσεβὴς μανία τῶν εἰδώλων ἐδημηγορεῖτο· καὶ ἡ εὐσεβὴς θρησκεία τῶν Χριστιανῶν ὡς ἐν ἀνθρώποις ἠλαττοῦτο, καὶ τὸ ψεῦδος ἐβασίλευσεν, καὶ ἡ ἀλήθεια ὑπεκρύπτετο· καὶ ὁ διάβολος διὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ ἐνεφανίζετο, σπουδάζων τὴν ἠγαθὰν τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν ἐπισκοτίσαι. Τότε διὰ τοῦ Μαξίμου κελεύει διατάγματα καταπεμφθῆναι κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν, ὥστε προθέματα τεθῆναι ἐπὶ τῶν πυλῶν ἑκάστης πόλεως. Μαξίμου δὲ ἡγεμονεύοντος κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς Νικομηδείας τῆς πόλεως προθέματα περιέχοντα οὕτως· Μαξιμιανὸς βασιλεὺς τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐν τῇ Νικομηδαίων μητροπόλει, μικροῖς τε καὶ μεγάλοις, ἐλευθέροις καὶ ξένοις καὶ πολίταις παρεγγυῶ τάδε· ἔδοξέν μοι ἅμα τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ κατὰ τὸν ὀφθέντα μοὶ χρησμὸν παρὰ τῶν ἀηττήτων θεῶν,

Editis in Christianos edictis, a b c Anno septimo imperii Maximiani *a*, præfecturam gerente Maximo *b*, ea tempestate in Christianos exarsit persecutio *c*; et impia idolorum insania invaluit, sanctaque Christianorum religio inter homines quasi deficiebat, regnabatque mendacium et veritas occultabatur: diabolus autem se per ministros suos manifestabat, dans operam, ut sacram pietatis doctrinam tenebris involveret. Tunc a Maximo per universam provinciam edicta divulgari, eaque singularum civitatum portis affigi jussit. Maximus ergo, qui eo tempore Bithyniæ provinciæ præerat, portis civitatis Nicomediensis edicta, ita habentia, affigenda curavit: « Maximianus *d* impe- d « rator metropolim Nicomediensium inhabitan- « tibus, parvis et magnis, liberis et peregri- « nis civibusque hæc nota facit: mihi et sacro « senatui juxta oraculum, a diis invincibilibus mihi

A. ANONYMO.

„ hi manifestatum, visum est, ut omnes, qui no-
„ stro subsunt imperio, tertio Martis die ad ma-
„ gnæ deæ Cereris templum celeriter conveniant,
„ deamque sacrificiis et incenso thure propitiam
„ reddant. Si vero quis divina hæc edicta con-
„ temnere fuerit deprehensus, deosque sacrificiis
„ venerari noluerit, hunc volumus istius loci
„ præfecti, collectique, quod ei assistit, concilii
„ cura et periculo convenientibus subjici sup-
„ pliciis. „

plurimi Nicomedia profugiunt, quos inter S. Eulampius,

2 Hæc autem impia edicta portis affixa cum
omnes civitatem ingredientes, aut illa exeuntes
viderent, alii quidem, naufragium per diabo-
lum passi, animo deficiebant *e* ; alii vero pii et
Deum timentes ad montes fugiebant, et speluu-
cas agrestes civitatum loco habebant, animo
versantes doctrinam Eliæ in cælum sublati, qui
aliquando a facie Jezabelis fugit *f*, et montes
incoluit : ita et qui pie sentiebant, ejusmodi vi-
vendi normam elegerunt ; fugiebant enim im-
pii mandati minas. Cum jam cultores pietatis
unanimiter in montem sanctum evasissent, inve-
nerunt speluncam, in qua præ metu se abscon-
derunt. Invalescente autem impietate, multo
B tempore ibi delitescebant. Cum ergo, qui in spe-
lunca erant, indigerent alimento, et deliberas-
sent, e fratribus quemdam juvenem, nomine
Eulampium, elegerunt eumque dimiserunt *g* in
civitatem, ipsis cibaria in victum coemeret.

qui, cum in urbem reversus ea contemneret, capitur

3 Hic cum appropinquasset civitati, vidit edi-
ctum, portis civitatis affixum, et consistens puer
Eulampius perlegit, quæ in illo continebantur.
Erat autem dies Martis, et omnes de more ad
templum convolabant, ut sacrificarent. Verum
quidam viri a præfecto ad portas civitatis erant
constituti, qui intrantes et ex urbe egredientes
diligenter observarent : atque hi conspicientes
legentem et edicta impia corripientem, obstu-
pescebant, atque ex urbe egressi dicunt ei :
Quid stas, adolescens, neque te ad deorum tem-
plum confers iisque sacrificas, quoniam hodie
diis sacrificatur? Puer vero, quoniam junior
erat, contempsit illos, et gressum inde movens,
illico recurrit ad fratres; at cum vidissent viri il-
li, quæ fecisset juvenis, insecuti comprehen-
derunt eum, et inter verbera examinabant eum
dicentes : Unde es tu, quo vadis et unde veni-
sti? quare non respondisti nobis, sed conte-
mnens nos recessisti, omnino nos ludibrio ha-
C bens, quia et tu Christianus es, et clanculum ci-
vitatem ingrederis, ut ad deos accedentes se-
ducas. Tum ligatum eum abripuerunt ad carce-
rem, volentes eum sequenti mane præfecto
sistere.

et tyranno sistitur, a quo

4 Postero ergo die duxerunt illum ad præsi-
dem, dicentes : Hunc comperimus unum ex
Christianis esse et imperatorii mandati contem-
ptorem: hic enim multos avertit a deorum sacri-
ficiis. Hac de causa deduximus eum ad potesta-
tem tuam, ut illum ad vos perductum ad ejus-
modi insaniam deserendam inducatis. Tum vero
dixit illis præfectus : Ubi est? ducite eum ad
me, ut videam illum: statimque coram adductus
est. Præfectus autem, aspiciens ejus formam et
vigorem juventutis, militibus, qui eum compre-
henderant, dixit : Ut quid juvenem temere li-
gantes injuria affecistis? solvite, impii, ado-
lescentis vincula : miseret me enim, dum illum,
velut in solitudine educatum, rerum omnium
ignarum conspicio : adducite ergo eum, et,
ne tamquam homo rusticus et secretorum
imperitus stupore percellatur, prope me statuite,

ὥστε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ Ἄρεως πάντας τοὺς ὑπ᾽ ἐμοῦ D
βασιλευομένους θᾶττον ἀνιέναι ἐπὶ τὸν ναὸν τῆς μεγάλης
θεᾶς Δημήτρας, καὶ θυσίαις καὶ καπνίσμασιν ἐξιλεοῦ-
σθαι τὴν θεόν. Εἰ δέ τις καταφρονητὴς ὀφθείη τῶν
θείων τούτων προσταγμάτων, καὶ μὴ βουληθείη θυσίαις
θεραπεῦσαι τοὺς θεοὺς, τοῦτον βουλόμεθα προνοίᾳ καὶ
κινδύνῳ τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἡγεμόνος, καὶ τῆς ἐξυπηρε-
τουμένης αὐτῷ τάξεως συναχθείσης ταῖς δεούσαις τι-
μωρίαις ὑποβάλεσθαι.

2 Τῶν δὲ δυσσεβῶν τούτων προσταγμάτων ἐπὶ τῶν
πυλῶν προτεθέντων, καὶ πάντων θεωρούντων, τῶν τε
εἰσιόντων καὶ ἐξιόντων ἐν τῇ πόλει, οἱ μὲν ἐβυθίζον-
το ἐπὶ γῆς ὑπὸ τοῦ διαβόλου ναυαγοῦντες, οἱ δὲ εὐ-
λαβεῖς καὶ φοβούμενοι τὸν Θεὸν ἔφυγον ἐν ὄρεσι, καὶ
σπηλαίοις ἀγρίοις, ἡγούμενοι τὰς πόλεις, ἔχοντες δὲ
ἐν διανοίᾳ τοῦ οὐρανοδρόμου Ἠλία τὰς διδασκαλίας,
ὃς ποτὲ ἀπὸ προσώπου Ἰεζάβελ καὶ ἦν ἠθισμένος
ἐν τοῖς ὄρεσιν· οὕτω καὶ οἱ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν ἔχον-
τες τὴν τοιαύτην ἐπελέξαντο πολιτείαν. Φεύγοντες
γὰρ τοῦ ἀθέου προστάγματος τὴν ἀπειλὴν· ἀπελ-
θόντες ὁμοθυμαδὸν οἱ δοῦλοι τῆς εὐσεβείας ἐν ὄρει
ἁγίῳ, εὑρόντες σπήλαιον ἀπέκρυψαν ἑαυτοὺς διὰ τοῦ
φόβου. Ἐπικρατούσης δὲ τῆς παρανομίας, ἐγένετο χρό-
νος ἱκανός. Οἱ δὲ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐδεήθησαν τροφῆς, E
καὶ σκεψάμενοι, ἐξελέξαντο ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἕνα νεώ-
τερον, Εὐλάμπιον ὀνόματι, καὶ ἀπέστειλαν ἐν τῇ πόλει
πρὸς τὸ ἀγοράσαι αὐτοῖς ἐπισιτισμὸν εἰς διατροφήν.

3 Ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ πρὸ τῆς πόλεως, θεωρεῖ τὸ
διάταγμα πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως προκείμενον, καὶ
στὰς ὁ παῖς Εὐλάμπιος ἀνεγίνωσκε τοὺς στίχους. Ἦν
δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Ἄρεως, καὶ πάντες ἔτρεχον κα-
τὰ τὸ ἔθος ἐν τῷ ἱερῷ ἐπὶ τὴν θυσίαν. Ἦσαν δὲ
ἄνδρες τεταγμένοι ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἐπὶ τῆς πύλης τῆς
πόλεως πρὸς τὸ περιεργάζεσθαι τοὺς εἰσιόντας, καὶ
ἐξιόντας, ἐν τῇ πόλει· καὶ οἱ ἄνδρες ἰδόντες ἀναγι-
νώσκοντα, καὶ ἐπιλαβόμενον τῶν δυσσεβῶν προσταγμά-
των, ἐξέστησαν, καὶ ἐξελθόντες ἔξω τῆς πόλεως, λέ-
γουσι πρὸς αὐτὸν· τί ἵστασαι, νεανίσκε, καὶ οὐ πορεύει
ἐν τῷ ἱερῷ θεῶν, καὶ θύεις αὐτοῖς, ὅτι σήμερον θυ-
σία ἐπιτελεῖται τοῖς θεοῖς; Ὁ δὲ παῖς ὡς ἅτε νέος
ὢν ἐξουδένωσεν αὐτοὺς, καὶ κινήσας τοὺς πόδας ᾤχετο
σπουδαίως πρὸς τοὺς ἀδελφούς· οἱ δὲ ἄνδρες ἰδόντες ὃ
ἐποίησεν ὁ νεανίσκος, καταλαβόντες ἐπελάβοντο αὐ-
τοῦ, καὶ τύπτοντες διεξήταζον αὐτὸν λέγοντες· Πόθεν
εἶ, καὶ ποῦ πορεύει, καὶ πόθεν ἥκας; καὶ διατί οὐκ
ἀπεκρίθης ἡμῖν; ἀλλ᾽ ἐξουδενώσας ἡμᾶς ἐπορεύου,
ἐμπαίζων πάντως ὅτι καὶ σὺ ἐκ τῶν Χριστιανῶν εἶ, καὶ
εἰσέρχῃ κρυφίως ἐν τῇ πόλει, ἐξαπατῶν τοὺς προερ- F
χομένους τοῖς θεοῖς. Καὶ δήσαντες αὐτὸν εἰσήγαγον
εἰς τὴν φρουρὰν, βουλόμενοι τῇ ἕωθεν προσαγαγεῖν
τῷ ἡγεμόνι.

4 Τῇ δὲ ἑξῆς προσήγαγον αὐτὸν τῷ ἡγεμόνι λέ-
γοντες· Τοῦτον ηὕραμεν* τινὰ τῶν Χριστιανῶν ὄντα, καὶ * ηὑράμεθα
καταγινώσκοντα τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων· οὗτος
γὰρ πολλοὺς διαστρέφει μὴ θύειν τοῖς θεοῖς. Τούτου χά-
ριν ἠγάγομεν αὐτὸν πρὸς τὴν σὴν ἀρετὴν, ἵνα πρὸς
τὸ παριστάμενον ὑμῖν τοῦτον ἀποσχέσθαι πείσητας* * πείσητε
τῆς τοιαύτης μωρίας. Ὁ δὲ ἡγεμὼν εἶπεν αὐτοῖς· Ποῦ
ἐστιν; εἰσαγάγετέ μοι αὐτὸν, ὅπως θεάσωμαι αὐτὸν,
καὶ εἰσήχθη ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Καὶ ἰδὼν ὁ ἡγεμὼν τὴν
μορφὴν, καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος αὐτοῦ, ἔφη τοῖς
συλλαβοῦσιν αὐτὸν στρατιώταις· ἵνα τί προπετῶς δή-
σαντες, ἐνυβρίσατε τὸν νεανίαν; λύσατε ἀνόσιοι τὰ
χειρόπεδα ἀπὸ τοῦ νέου· σπλαγχνίζομαι γὰρ ὁρῶν
αὐτὸν ἀδαῆ ὡς ἐν ἐρήμῳ τραφέντα· ἀγάγετε οὖν αὐτὸν,
καὶ στήσατε πλησίον μου πρὸς τὸ μὴ θαμβεῖσθαι ὡς ἄ-
γροικον καὶ ἄπειρον τῶν σαικρέτων, ἵνα μάθω ἐπιεικε-
στέρως τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, καὶ διόπερ παραδέδοται
τῷ ἡμετέρῳ δικαστηρίῳ· οὐ δὲ γὰρ ὁ αὐτοκράτωρ
προ-

l, εἰκῆ παοσέταξέν μοι ἥκει* καὶ μάτην τοὺς ἀνθρώπουςφο-νεύειν, μάλιστα τοὺ θύοντας τοῖς μεγάλοις θεοῖς.

5 Καὶ παρελθὼν εἷς τῶν κουρσώρων, ὀνόματι Ἀπολλώνιος, λύσας τὰς χεῖρας τοῦ νεανίσκου, ἤγαγεν αὐτὸν πλησίον τοῦ ἡγεμόνος. Τότε ὁ ἡγεμὼν μετὰ πάσης κολακείας λέγει αὐτῷ· Νεανίσκε, τί τὸ ὄνομά σου; ἀνάγγειλόν μοι. Δοῦλος εἶ, ἢ ἐλεύτερος; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ τεανίσκος εἶπεν· Δοῦλος εἰμὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς δεσπότου· τὸ δὲ πρὸς ἀνθρώπους γένος ἐλεύθερος ἐπισήμων γονέων, ἐπικληθὲν μοι ὄνομα Εὐλάμπιος καλοῦμαι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν λέγει· Εἰπὲ οὖν, Εὐλάμπιε, διά τι ἐλεύθερος τυγχάνων ὡς ἀγενὴς καὶ ἀσήμων γονέων οὐ πειθαρχεῖς τοῖς δόγμασι τῶν αὐτοτρατόρων, καὶ θύεις τοῖς θεοῖς; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Ποίοις θεοῖς ἔχω θῦσαι; Ὁ ἡγεμὼν λέγει· Τῷ Διῒ καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, μάλιστα δὲ τῇ μεγάλῃ Δημήτρᾳ. Εὐλάμπιος εἶπεν· Ὁ πιστεύων αὐτοῖς ἐμπίπτει εἰς ἀπώλειαν· Ζεὺς γάρ ἐστιν ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπωλείας· Ἀπόλλων δὲ ἐστι τῶν ψυχῶν ὄλεθρος. Δήμη-
an δημεύσασα? τρα δὲ ἡ δημήσασα* τὰς ψυχὰς τῶν εἰς αὐτὴν ἐλπιζόντων. Μάξιμος δὲ ἡγεμὼν εἶπεν· Εὐλάμπιε,
B κακῶς ποιεῖς κακολογῶν τοὺς θεούς· φοβοῦμαι, μήπως ὀργισθέντες ἐξαναλώσωσίν σε. Ἀποκριθεὶς δὲ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Μὴ πλανῶ, ἡγεμών· οἱ γὰρ θεοὶ ὑμῶν δαιμόνια εἰσὶ, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ὅμοιοι αὐτῶν γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς.

6 Τότε ὀργισθεὶς ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· Εὐλάμπιε, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τῆς ὄψεως συνήρπασάς με· ἐνόμιζον γὰρ σε ἄνθρωπον εἶναι, ὡς ἔφης, ἐλεύθερον, ἁπλότητι πλανώμενον. Τούτου χάριν σπλαγχνισθεὶς ἐπὶ σὲ προσκαλεσάμενός σε πλησίον, παρήναισά σοι ὥστε φίλον εἶναι τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ διάγειν σὺν ἡμῖν ἐν ἐλευθερίᾳ, οὐκ εἰδὼς ὅτι μιαρὸς τοῖς τρόποις ὑπάρχεις, καὶ δεινῆς ψυχῆς κυριεύεις· οἱ γὰρ θεοὶ ὀργισθέντες τῇ ἀπονοίᾳ τῆς ἀφροσύνης σου, καὶ τῇ παρ' αὐτοῦ εἰς αὐτοὺς μελλούσῃ γίνεσθαι θυσίᾳ ἀνάξιόν σε δοκιμάσαντες, παρέδωκάν σε ἐμοὶ τοῦ κακῶς ἀπολέσαι σε· διὸ καὶ τὸ νῦν πάλιν παραινῶ σοι φειδόμενός σοι· ἄπελθε ἐπὶ τῶν βωμῶν, καὶ θύσας ἱκέτευσον τοὺς οἰκτείρμονας θεοὺς, ἰλέους γενέσθαι τῶν παρά σου εἰς αὐτοὺς τετολμημένων. Ὁ δὲ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Ἄφρων καὶ ἀνόητε, οὕτω πεπαρωμένην ἐκτίσω τὴν καρδίαν ὥστε μὴ νοεῖν; Θεοὶ εἰσὶν, εἰπέ
C μοι, οἱ μὴ ἔχοντες αἴσθησιν εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι, μήτε ἀκοὰς εις τὸ ἀκούειν, ἢ ὀφθαλμούς εἰς τὸ βλέπειν, μὴ πόδας εἰς τὸ περιπατεῖν; Οὗτοι οὖν ποταποὶ θεοί; Τότε ὀργισθεὶς ὁ ἡγεμὼν λέγει· Ὁ ἐνυβρίσας τοὺς θεοὺς ἀφαιρείσθω τὴν ἐσθῆτα διὰ τὴν αὐτοῦ προπέτειαν, καὶ ἐκταθεὶς τυπτέσθω.

7 Μαστιζομένου δὲ αὐτοῦ, καὶ μηδὲν ὅλως ἀποκρινομένου, ὁ ἡγεμὼν λέγει· Εὐλάμπιε, ἐπείσθης, πῶς αἰκίζουσιν οἱ θεοί; ἔγνως, ὁποια ἡ ὀργὴ τῶν θεῶν ὑπάρχει; παυσάμενος οὖν τῆς μωρίας ἐκείνης ὁμολόγει θύειν αὐτοῖς, καὶ σωθήσῃ ἐκ τῶν βασάνων. Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος λέγει· Μόλις ἔπεισάς μοι, ὅτι οἱ θεοί σου χείρων σου εἰσὶν, μᾶλλον δὲ ἑκουσίως ὅμοιος αὐτῶν ἐγένου· ἐτυφλώθησαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς διανοίας εἰς τὸ μὴ βλέπειν τίς ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ δημιουργήσας τὰ σύμπαυτα. Τότε θυμοθεὶς ὁ ἡγεμὼν κελεύει διὰ τεσσάρων ὑπηρετῶν εὐτόνως λεπτοῖς βουνεύροις τύπτεσθαι αὐτόν. Ὁ δὲ ἅγιος Εὐλάμπιος ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· Δέομαί σου, δέσποτα οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ὁ τὴν πληγὴν τὴν ἀνίατον θεραπεύσας τοῦ Ἀδὰμ, ὁ χορὸν ἁγίων ἀγγέλων συστησάμενος, καὶ δοξαζόμενος ὑπ' αὐτῶν μετὰ φόβου καὶ τρόμου, σὲ

nt omnem convenientius discam veritatem, et quam ob rem nostro traditus sit judicio : neque enim me jussit imperator temere et sine consilio interficere homiues, potissimum eos, qui diis magnis sacrificant. *A. ANONYMO.*

5 Tum accedens cursorum *h* aliquis, uomine Apollonius, cum Adolescentis manus solvisset, eum proxime ad præsidem deduxit. Tuuc præses multa cum adulatione dixit illi : Adolescens, quod tibi nomen? iudica mihi. Servus es, an liber? et respondens juvenis dixit : Servus sum Domini, qui in cælis est : secundum homines vero sum genere liber ex claris oriundus parentibus, et uomen mihi datum est Eulampius. Respondens autem præfectus, cedo igitur, iuquit, Eulampi, cur tu, ingenuus cum sis, velut ignobilis et obscurorum parentum filius, imperatorum mandatis non obtemperes, diisque sacrifices? Respondens sanctus Eulampius dixit: Et quibus ego diis sacrificem? Jovi, reponit præfectus, et Apollini, maxime vero magnæ Cereri. Eulampius dixit : Qui credit in illos, ruit in perditionem : etenim Jupiter interitus principium est; Apollo autem animarum exitium; ac Ceres perdit animas in se sperantium. E
Maximus præfectus dixit : Male agis, Eulampi, maledicendo diis : vereor, ne forte ad iram provocati te perdant peuitus. Sanctus autem Eulampius respondens dixit : Noli errare, o præses : vestri namque dii dæmonia sunt, opera manuum hominum, similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confiduut in eis *i*.

frustra ad sacrificandum diis excitatus h

6 Tuuc iratus præfectus dixit : Eulampi, forma tua vultuque me quasi abripuisti : existimabam enim, te, ut aiebas, hominem esse liberum, simplicitate deceptum. Hac de causa ego tui misertus propius te accedere jubens, hortatus te fui, ut imperatoris amicus fieres, et uobiscum in libertate degeres, nescius, quod pollutis esses moribus, et atrocem animum possideres : dii enim iu contumaciam dementiæ tuæ succensi, teque indignum reputantes, qui ipsis sacrificares, tradiderunt te mihi, ut te male perderem : quapropter te nunc adhortor iterum, parcens tibi : accede ad aras, et sacrificans venerare deos misericordes, ut propitii fiant audaciæ a te in illos admissæ. Verum sanctus Eulampius dixit : Demens et insensate, itane cor dissolutum geram, ut neque potestatem habeam recte cogitandi? cedo, diine sunt, qui nec sensum habent, ut sentiant; nec aures, ut audiant; F
nec oculos, ut videant; nec pedes, ut ambulent? Hi tandem quales sunt? Tunc præfectus excandescens dixit : Calumniator deorum exuatur vestibus ob proterviam suam, et extensus percutiatur.

i vestibus exui.

7 Cum vero flagellis cæderetur, nihilque omnino responderet, dixit præfectus : Eulampi, persuasumne tibi est, qui dii puniant? nostin', qualis sit deorum ira? ab illa ergo desistens insauia spoude, te iis sacrificaturum, et tormentis liberaberis. Sanctus Eulampius dixit : Ægre persuaseris mihi, quia dii tui suut manuum tuarum; valde autem ipsis similis sponte factus es : excæcati enim sunt mentis tuæ oculi, ne videas, quis sit Deus universorum conditor. Tunc iratus præfectus jubet eum a quatuor ministris tenuibus boum nervis acriter cædi. At sanctus Eulampius in cælum suspiciens dixit : Oro te, Domine cæli et terræ, qui immedicabile Adami vulnus curasti, qui sanctorum Angelorum chorum in unum congregasti, qui glorificaris ab cis

flagellis cædi

A. ANONYMO. cis eum metu et tremore, te, Domine, Salvato-
rem et Redemptorem invoco; eripe me ex cogi-
tationibus impiissimi Maximi, intemeratum me
conserva ad gloriam tuam, et averte a me ho-
rum tormentorum cruciatum. Cum autem diu
excruciatus esset Adolescens, tortores quidem
deficiebant; qui vero torquebatur, apparebat
illustrior. Tunc præfectus dixit; Parcite ei et fi-
nite eum assurgere. Ubi vero sanctus Martyr
surrexerat, plenus Spiritu Sancto ait; Quid ca-
nis instar furis, Christum impugnans? agnosce,
quod ad iram provoces Deum Creatorem tuum:
etenim hæc quidem pro Deo patior, confidens,
me liberatum iri errore diabolico; tu vero, qui
hæc mihi infers, in æternum punieris. Maximus
præfectus dixit: Per deos immortales, talibus
ego te tormentis afficiam, ut hominibus singu-
lis te sim manifestaturus, quod, cum Christia-
nus non sis, maligne mentiaris, te ipse deci-
piens.

8 His auditis, S. Eulampius, suaviter subri-
et aliis dens, dixit; Gaudeo, Maxime, de tuis in me
convitiis: ego autem per hæc certaminis bra-
vium recipere festino. Quæ cum audisset præfec-
B tus, ira succensus est, jussitque eum in equuleo
suspensum radi. Cum vero scalperetur crudeli-
ter et adstantes obstupescerent, Martyr voce
magna clamavit: Qui regnas in secula, Christe
Deus, exaudi me, et impio præfecto ostende,
veras esse promissiones tuas. Lictores autem
ipsum scalpendo fatigabantur. Tum jussit eum
præfectus a ligno deponi, et manuum pedumque
k digitos tenuibus ligari funibus *k*, dixitque ei:
Sacrifica diis. Sanctus Eulampius dixit: Impu-
ris dæmonibus non sacrifico, sed colo Deum
meum Jesum Christum, pro salute mea cruci-
fixum. Maximus præfectus dixit: Manifestam
facis insaniam tuam, dum Crucifixo adhæres.
Et quid, reponit sanctus Eulampius, impedi-
mento vobis est, quo minus omnium Deum et
triumphale ejus signum agnoscatis? haud aliud,
quam mens vestra incredulo: scriptum est enim,
crucis nomen Judæis quidem scandalum, genti-
bus autem factum esse stultitiam. Maximus
præfectus inquit: Estne ergo Deus crucifixus?
Reposuit Sanctus: Diine sunt, qui sensu carent
et motu, surdi et cæci, ligna et lapides, opera
manuum? Respondit præses: Suspice, Eulampi,
C et intuere polum, solemque lumen diffunden-
tem, et astrorum cursum, quæ amittere cupis, et
occumbere. Hæc, inquit Martyr, vides et mira-
ris, et eorum Factorem Dominumque non intel-
ligis; si igitur Deum, qui hæc condidit, vis
cognoscere, crede in Christum, et ea recte per-
cipies: per hunc enim omnia visibilia nobis et
invisibilia facta sunt.

cruciatibus torqueri jubetur. 9 Maximus præfectus dixit; Quis ergo horum
omnium Deus est? Crucifixus? Sanctus Eulam-
pius respondit: Tu, improbus cum sis, passio-
nem quidem audivisti, eamque velut infirmita-
tis indicium admittis; sed virtutem resurrectio-
nis ejus non intelligis: non enim vis ipsi cre-
dere. Præfectus dixit; Multas ego sermonum
tuorum ambages audivi: cæterum autem, Eu-
lampi, obedire velis et diis sacrificare, ne me
cogas atrocibus te perdere suppliciis. Sanctus
Eulampius dixit: Quibuscumque mihi ad vitam
utilibus, et possessionibus, et genere, et patria
sum orbatus, ut veras cælestesque possiderem
divitias, quas neque tu, neque imperator tuus,
neque mundi regna mihi possint eripere. Si er-
go torquere me cupias, torque. Præfectus di-

ἐπικαλοῦμαι, Κύριε, τὸν σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, ῥῦσαι με D
ἀπὸ τῆς ἐπινοίας τοῦ ἀσεβεστάτου Μαξίμου, ἄσυλόν με
διατήρησον ἐν τῇ δόξῃ σου, καὶ ἀπόστρεψον ἀπ' ἐμοῦ
τὴν τῶν βασανιστηρίων τούτων κόλασιν. Ἐπὶ πολὺ δὲ
βασανιζομένου τοῦ παιδὸς, οἱ μὲν βασανίζοντες ἠπό-
νησαν· ὁ δὲ βασανιζόμενος δοκιμότερος ἐγίνετο.
Τότε λέγει ὁ ἡγεμών· Φείσασθε αὐτοῦ καὶ ἄφετε ἀνα-
στῆναι. Ἀναστὰς δὲ ὁ ἅγιος Μάρτυς καὶ πλησθεὶς πνεύ-
ματος ἁγίου ἔφη· Τί μαίνει ὡς κύων μαχόμενος κα-
τὰ Χριστοῦ; ἐπίγνωθι ὅτι παροργίζεις Θεὸν τὸν ποιή-
σαντά σε· ἐγὼ μὲν γὰρ διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα πάσχω,
πιστεύων ῥυσθῆναι ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ διαβόλου· σὺ δὲ
ὁ ταῦτα μοὶ ἐπάγων, αἰωνιως κολασθήσῃ. Μάξιμος
ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· Μὰ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀθανάτους τοιαύ-
ταις σε κολάσεσιν τιμωρήσομαι, ἵνα πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις φανερὸν σὲ ποιήσω, ὅτι μὴ ὢν Χριστιανὸς κα-
κοήθως ψευδηγορεῖς ἑαυτὸν ἀπατῶν.

8 Ὁ δὲ ἅγιος Εὐλάμπιος ἀκούσας ταῦτα, καὶ
ἡδὺ γελάσας εἶπεν· Χαίρω, Μάξιμε, ἐπὶ τῇ ὑπὸ
σοῦ λοιδωρίᾳ· ἐγὼ δὲ σπεύδω ἐν ταύτῃ τὸ βραβεῖον
τῆς ἀθλήσεως δέξασθαι. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἡγεμὼν
ὀργίσθη, καὶ κελεύει ἀναρτιθέντα αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου E
ξέεσθαι. Ξεομένου δὲ αὐτοῦ δεινῶς καὶ τῶν ἐστώτων θαυ-
μαζόντων, φωνῇ μεγάλῃ ὁ Μάρτυς ἀνεβόησεν· Ὁ
βασιλεύων εἰς τοὺς αἰῶνας, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ἐπάκουσόν
μου, καὶ δεῖξον τῷ κακόφρονι ἡγεμόνι, ὅτι ἀληθεῖς
ὑπάρχουσιν αἱ ἐπαγγελίαι σου; Ἠτόνησαν δὲ οἱ δήμιοι
τοῦ ξέειν αὐτὸν. Τότε κελευει ὁ ἡγεμὼν κατενεχθῆναι.
αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ δεθῆναι τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ
τοὺς πόδας ἀπὸ τῶν δακτύλων ἱμᾶσι λεπτοῖς, καὶ λέγει
αὐτῷ· Θῦσον τοῖς θεοῖς. Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶ-
πεν· Ἐγὼ δαίμοσι ἀκαθάρτοις οὐ θύω, ἀλλὰ τῷ
Θεῷ μου λατρεύω Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ σταυρωθέντι διὰ
τὴν ἐμὴν σωτηρίαν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κα-
τάδηλον ἐποίησας τὴν σεαυτοῦ μωρίαν, ἐσταυρωμέ-
νῳ προσέχων. Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος· Τί γὰρ ἐστὶ τὸ
ἐμποδίζον ἐπιγνῶναι ὑμᾶς τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, καὶ
τὸ νικοποιὸν αὐτοῦ σημεῖον; οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἄ-
πιστος ὑμῶν γνώμη· γέγραπται γὰρ Ἰουδαίοις μὲν
σκάνδαλον, ἔθνεσιν δὲ μωρίαν τὸ τοῦ σταυροῦ ὄνομα
γεγονέναι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἔστιν οὖν Θεὸς
ἐσταυρωμένος; Ὁ Ἅγιος εἶπεν· Εἰσὶν δὲ θεοὶ ἀναι-
σθητοι, καὶ ἀκίνητοι, κωφοὶ, καὶ τυφλοὶ, ξύλα, καὶ
λίθοι, ἔργα χειρῶν; Ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀνάβλεψον,
Εὐλάμπιε, καὶ θέασαι πόλον, καὶ φωσφόρον ἥλιον, καὶ
ἄστρων χωρείας, ἅτινα καταλιπεῖν θέλεις, καὶ ἀποθα-
νεῖν. Ὁ Μάρτυς εἶπεν· Ταῦτα ὁρᾷς καὶ θαυμάζεις, F
καὶ τὸν τούτων δημιουργὸν καὶ δεσπότην οὐ κατανοεῖς· εἰ
θέλεις οὖν ἐπιγνῶναι Θεὸν τὸν ποιήσαντα ταῦτα, πί-
στευσον εἰς Χριστὸν, καὶ ἐπιγνώσεις καὶ ταῦτα ὀρθῶς·
δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα τὰ παρ' ἡμῖν ὁρώμενα, καὶ μὴ
ὁρώμενα γεγόνασιν.

9 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τίς οὖν ἐστὶν πάντων
τούτων Θεός; Ὁ ἐσταυρωμένος; Ὁ ἅγιος Εὐλάμ-
πιος εἶπεν· Σὺ κακοῦργος ὢν, τὸ μὲν πάθος ἀκή-
κοας, καὶ τοῦτο ὁμολογεῖς ὡς ἀσθενείας σημεῖον, τὴν
δὲ δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ οὐ κατανοεῖς· οὐ γὰρ
θέλεις πιστεῦσαι αὐτῷ. Ὁ ἡγεμὼν λέγει· Πολλήν σου
περίοδον λόγων ἀκήκοα· ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ πεῖσαι καὶ
θῦσαι θέλησον τοῖς θεοῖς, Εὐλάμπιε, ἵνα μὴ με ἀ-
ναγκάσῃς δειναῖς κολάσεσιν ἀναλῶσαι σε. Ὁ ἅγιος
Εὐλάμπιος εἶπεν· Πάντων τῶν κατὰ τὸν βιόν μου χρη-
μάτων, καὶ κτημάτων, καὶ γένους, καὶ πατρίδος ἐξε-
νώθην, ἵνα τὸν ἀληθινὸν καὶ οὐράνιον πλοῦτον κτήσω-
μαι, ὃν οὔτε σὺ, οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ σου, οὔτε αἱ τοῦ
κόσμου βασιλεῖαι ἀφελεῖν ἀπ' ἐμοῦ δύναται. Εἰ οὖν
δοκεῖ σοι βασανίζειν, βασάνιζε. Ὁ ἡγεμὼν εἶπεν·
Καθαροῖς καὶ ἀμέμπτοις καὶ ἡμεῖς θύομεν θεοῖς, καὶ σὺ
πῶς

A πῶς τολμᾷς εἴδωλα αὐτοὺς ἀποκαλεῖν; Καὶ κελεύει ἐνεχθῆναι κράβατον σιδηροῦν, καὶ ἐπιτεθῆναι ἐπ' αὐτὸν τὸν ἅγιον Εὐλάμπιον, καὶ ἐκπυροῦσθαι σφοδρῶς. Ἐκπυρουμένου δὲ τοῦ Ἁγίου ὑπὸ τῆς φλογὸς, διεῤῥήγνυτο τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ἀναβλέψας δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν, φωνῇ μεγάλῃ εἶπεν· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ ὁδηγὸς τῶν πεπλανημένων, ὁ λιμὴν τῶν χειμαζομένων, ὁ ἰατρὸς τῶν ἀσθενούντων, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἀνάγαγε ἐκ τῆς θλίψεως ταύτης, καὶ κούφισον ἀπ' ἐμοῦ τὸν πόνον τοῦ πυρὸς τούτου. Καὶ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀνεχθῆναι αὐτὸν τῶν βασάνων, καὶ ἤρξατο μετὰ κολακείας λέγειν αὐτῷ· Τέκνον Εὐλάμπιε, σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τῷ κάλλει σου· ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τοῦ αὐτοκράτορος οὐ δύναμαι παριδεῖν τὸ πρόσταγμα. Χαριζόμενος οὖν κἀμοὶ, καὶ τῇ σεαυτοῦ ἡλικίᾳ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, καὶ ἔσῃ φίλος τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ πολλῶν ἄρξεις. Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Τίνι ἔχω θῦσαι, ἢ ποίῳ θεῷ; Ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· Τῷ Διΐ, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ τῇ θεᾷ Δημήτρᾳ. Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Ποῦ εἰσὶν οἱ θεοί σου, ἵνα ἴδω αὐτούς; Καὶ περιχαρὴς γενόμενος (ὁ ἡγεμὼν) εἶπεν· Τί καλὴ ἡ μακροθυμία. Τὸν νεανίαν ἀναλαβόντες τὸν ἀνάξιον τῶν θεῶν ἐν τῷ ἐξκουβιτωρίῳ, τὴν δέουσαν αὐτῷ τιμὴν ἀπονείματε, ὅπως τῇ ἕωθεν προσαχθεὶς, ὡς
B ἔφη, θύσῃ τοῖς θεοῖς.

xit: Puris et irreprehensibilibus diis nos ipsi sacrificamus, et quomodo tu eos audes idola appellare? jussitque afferri lectum ferreum, atque huic imponi sanctum Eulampium, et crudeliter exuri. Cum autem flamma adurebatur Sanctus, corpus ejus dissolvebatur. Tum vero cælum suspiciens, elata voce dixit: Domine Jesu Christe, dux errantium, naufragantium portus, curator infirmorum, respice in me, et ex hac me tribulatione erue, et aufer a me istius ignis dolorem. Et jussit præfectus eum suppliciis eximi, cœpitque ei cum adulatione dicere: Fili mi, Eulampi, tuæ me pulchritudinis miseret; verum ob metum imperatoris haud possum contraire edicto. Gratificans igitur et mihi, et ætati tuæ, accedens sacrifica diis, imperatorisque eris amicus ac multa consequere. Sanctus Eulampius dixit: Cuinam ego sacrificem vel quali Deo? Jovi, inquit præfectus, Apollini et deæ Cereri. Ubi, respondet Sanctus, dii tui sunt, ut videam eos? Tum (præfectus) repletus gaudio inquit: Quam bona est longanimitas! Adolescentem, diis inhonoratum, in excubitorium suscipientes, debitum ei honorem reddite, ut mane adductus, diis, ut dixit, sacrificet. A. ANONYMO.
E

ANNOTATA.

a *Sub hoc quidem imperatore Martyres nostros pro Christo decertasse, martyrologi, Græcos Menæorum ac Menologiorum auctores secuti, cum hoc anonymo communiter asserunt; ast præclarum eorum certamen verisimilius sub Maximino contigisse, non improbabiliter (Comment. præv. videsis) potest statui.*

b *Eamdem vocem* ἡγεμονεύοντος, *quam Raderus hic* urbi præfecto, *Sirletus* præsidente *vertit, Menæa adhibent; ut adeo civitatis dumtaxat Nicomediensis, non totius Bithyniæ præfectura huic præsidi, qui eodem ubique* Maximi *compellatur nomine, tribuenda videatur. At vero, quæ paulo inferius his in Actis de Maximo, edicta per provinciam divulgare jusso, totique præsidente Bithyniæ referuntur, opinionem hanc videntur evertere: verum lapsum hic auctorem fuisse, pronum est conjicere, cum Bithynia post Maximi, non ejus, sed qui cum Balbino imperavit, tempora consularis sit facta, in eoque statu, ut inquit Pancirotus in Notit. Dignit cap.* 127, *usque ad Justinianum permanserit, et a solis consularibus viris, qualis hic Maximus nullibi reperitur, regi soleret.*

c *Non quod ea, quam Diocletianus et Galerius anno probabilius* 303 *movere in Christianos cœperant, ubique jam plane intermisisset, postquam prior jam ab anno* 305 *imperium abdicarat, posterior vero anno* 311 *mense Maio excesserat e vivis; sed quod excogitatis novi generis suppliciis, edictisque publicis multo decessoribus suis crudelius in Christi asseclas, qui per decumbentis Galerii mandatum tantisper respirare incipiebant, Maximinus desæviret.*

d *Vide superius dicta ad lit.* a.

e *Ita hanc phrasim vertendam duxi ob ea, quæ præcedunt ac proxime sequuntur.* F

f *Lib.* 3 *Reg.* 19, ỳ. 3.

C g *Hæc comprehensionis* S. Eulampii *occasio tum in Meræis, tum in utroque, Basiliano
nempe et Sirletiano, Menologio constanter asserta, apud Metaphrastem spontaneo Sancti in
civitatem regressui adscribitur:* Relicta pariter, *inquit apud Lipom. laudatus auctor,* solitu-
dine, descendit (S. Eulampius) ad habitandum in civitate. *Quæ quomodo cum præcedentibus, ubi
Martyr, relicta urbe, quod divinum Christi nomen tam impudenter irrideri ac subsanarri
videre non posset, amplexus solitudinem dicitur, cohæreant, nemo sane, cum, Sancto nostro
in urbem Nicomediensem redeunte, divini nominis irrisio etiam amplius illic invatuisset, fa-
cile percipiet, nisi id singulari forsan Dei instinctui, aut vix aliquid effecturo sancti Adoles-
centis zelo tribuendum conseatur.*

h *Varia istius vocis significatio in utroque Cangii Glossario videri potest: hic autem per illam apparitorem designari, ex adjunctis existimo.*

i *Familiaris hæc plurimis Martyribus de idolorum vanitate ad tyrannos responsio ex PS.
113 et 134 desumitur; quem utrumque psalmum, de unius veri Dei existentia, ac insana
falsorum numinum multitudine tractantem, Christiani forte, præsertim persecutionum
tempore, tam frequenter inter sese concinere consueverant, ut hunc omnes, etiam juniores,
alte adeo memoriæ impressum gererent, ut inde ad objecta quælibet aptissima responsa ex-
templo depromerent.*

k *Hoc et præcedens suppticium in Actis Metaphrasticis hunc in modum descriptum reperitur:*
Tyrannus... ligno appendens iudomitam statuam consumebat carnes lacerationibus; et ad medul-
las et ossa usque subibat dolor, et principales partes corporis attingebat... Deinde cerneus, se esse
superatum,... tenuibus... loris pedum et manuum adstrictos digitos jubet violenter circuntrahi,
quod

 D

A. Anonymo. quod ei intolerandum reddebat cruciatum. Nam cum confrigerentur articuli et violenta extensione quodammodo striderent, contigit Athletam prope morte affici, quod compages omnium membrorum corporis a sua sede et ordine dimoverentur.

CAPUT II.

Contrito Eulampii precibus simulacro, Fratri se jungit Eulampia, atque ambo cum plurimis aliis martyrium consummant.

Eulampius, irrisis diis,

Aderat jam tertia Martis dies, qua diis sacrificari oportebat; præcepitque præses, ut præcones adjacentem omnem regionem et civitatem obirent, ita edicentes : Eulampius, nuper Crucifixi, nunc vero deorum amicus, accedit ad aras, ut sacrificet, deosque, quos ignorantia deceptus ad iram provocarat, veneretur. Omnes igitur unanimiter convenientes festivitatem una cum Adolescente celebremus. Congregata ergo magna cum e civitate, tum ex circumjeB ctis locis multitudine, jussit præses Eulampium, Dei famulum, advocari : qui cum venisset, dixit ei præfectus : Lætare, Eulampi, ecce dii conservatores universi; vide robur eorum atque potentiam. Sanctus Eulampius dixit : Iisne a me sacrificandum? Meue, ait præses, nunc decipies, Eulampi? agnosce ergo, quod dii execrentur eos, qui absurda effutiunt. Verum Christi Martyr ad simulacrum accedens dixit : Tibi loquor, deus lapidee, vin' comedere? viu' bibere? vin' vestibus indui? an indiges sacrificiis? Tum præfecto, ecce, inquit, dii tui stant otiosi, et non sedent; sedent et uon assurgunt; citharizantes et tripudiantes nullatenus audiunt : os ipsis apertum est, nec loquuntur; oculis suis non vident : clamamus et nou percipiunt; sacrificamus, et nidorem uon olfaciunt; mauus habent, nec suscipiunt hostias. Si jubes, aliquem ex iis dejiciam, nec se opponet, aut resistet, aut irascetur, neque vel imperatorem, vel præfectum vocabit in auxilium : si quis autem eis dixerit, deus vel dæmon, nec honori, nec dedecori hæc ducent. Vide ergo, o præses, qualia sint numina vestra *a*.

"Εφθασεν δὲ καὶ ἡ τρίτη ἡμέρα τοῦ Ἄρρεως, ὅτε ἔδει θύειν τοῖς θεοῖς· καὶ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν κήρυκας κατὰ πᾶσαν τὴν περίχωρον καὶ τὴν πόλιν διελθεῖν, λέγοντας οὕτως· Ὁ Εὐλάμπιος, ὁ ποτέ τοῦ ἐσταυρωμένου, νῦν δὲ φίλος τῶν θεῶν ἀνέρχεται ἐπί τὸν βωμὸν θῦσαι, καὶ θεραπεῦσαι οὓς κατὰ ἄγνοιαν πλανώμενος παρώργιζεν θεούς. Πάντες οὖν ὁμοθυμαδὸν συνελθόντες συνεορτάσωμεν τῷ νέῳ. Συνελθόντος οὖν ὄχλου πολλοῦ τῆς τε πόλεως καὶ πάσης τῆς περιχώρου ἐν τῷ ναῷ, κελεύει ὁ ἡγεμὼν καλεῖσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον Εὐλάμπιον· εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ, ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· E
Χαίροις, Εὐλάμπιε, ἴδε οἱ θεοί τὴν οἰκουμένην συντηροῦντες, ἴδε τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ ἰσχὺν. Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Τούτοις ἔχω θῦσαι; Ὁ ἡγεμὼν λέγει· Καί νῦν σοφίζῃ με, Εὐλάμπιε; γίνωσκε οὖν, ὅτι οἱ θεοί βδελύσσονται τοὺς ἀλώκοτα φθεγγομένους. Ὁ δὲ Μάρτυς τοῦ Χριστοῦ προσελθὼν τῷ ἀγάλματι ἔφη· Σοί λέγω, λίθινε θεὲ, θέλεις φαγεῖν; θέλεις πϊεῖν; θέλεις ἐνδύσασθαι; χρείζεις θυσιῶν; Καί λέγει τῷ ἡγεμόνι· Ἴδε, οἱ θεοί σου ἀργοί ἵστανται, καί οὐ καθέζονται, καθέζονται καὶ οὐκ ἀνίστανται· κιθαριζόντων καί ὀρχουμένων οὐδαμῶς ἀκούουσιν· τὸ στόμα ἀνέωγε, καὶ οὐ λαλοῦσι· οἱ ὀφθαλμοί αὐτῶν οὐχ ὁρᾶσιν· κράζωμεν καὶ οὐκ ἀκούουσιν· θύομεν, καὶ οὐκ ὀσφραίνονται τῆς κνίσης· χεῖρας ἔχουσι, καί οὐκ ἐπιλαμβάνονται τῶν θυσιῶν. Κελεύεις, καταβάλλω ἕνα ἐξ αὐτῶν καί οὐκ ἀντιτείνει, οὐκ ἀντιποιεῖται, οὐκ ὀργίζεται, οὐ καλεῖ τόν αὐτοκράτορα πρός βοήθειαν, οὐ τὸν ἡγεμόνα· ἐὰν δὲ καί καλέσῃ τις, θεὸς ἢ δαίμων, οὐ τιμὴν ταῦτα ἡγεῖται, οὐκ ἀτιμίαν. Ἴδε οὖν ἡγεμών, τά σεβάσματα ὑμῶν ὁποῖα ἐστίν.

uniusque etiam simulacro suis ad Deum precibus comminuto,

C 11 Maximus præfectis dixit : Multa loqueris, Eulampi, atque per hæc stupore nos perculisti : nonne agrestis eras, et cum bestiis couversabatis? quomodo philosophicæ doctrinæ factus es particeps? Respondit sanctus Eulampius : Te ego non reprehendo; cum enim excæcatus sis a diabolo, ignoras, qualem Deus sapientiam tribuat diligentibus se. Præfectus autem iratus dixit : Audax et injuriosa Dei tui est sapientia. Absit, inquit sanctus Martyr, sed ut scias, quomodo Deus meus ad iram provocetur et patienter ferat, suffer et vide. Tunc sanctus Dei Puer sublevans in cælum oculos dixit : Domine, Deus meus, qui suscepisti sacrificium Abrahæ, suscipe et meam deprecationem, et manifesta te mihi hoc certaminis tempore, nec derelinquas me, Domine, sed da gloriam Nomini tuo, non propter præfectum tantum, sed et propter adstantium multitudinem : tu enim respicis omnes sperantes in te. Hæc elocutus, dixit simulacro : Surdo tibi et muto dico, illico in terram prolabere. Et hæc proferente saucto Eulampio, statim Jovis *b* statua diffracta, et instar pulveris

11 Μάξιμος ἡγεμὼν λέγει· Πολυλογεῖς, Εὐλάμπιε, ἐξέστησας δὲ ἡμᾶς ἐν τούτοις· οὐκ ἄγροικος ἦς, καὶ τῶν θηρίων συνόμιλος· πῶς ἐγένου φιλοσοφικῆς μετέχων ἐπιστήμης; Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Οὐ μέμφομαί σε· ἐσκοτισμένος γὰρ ὡς ὑπό τοῦ διαβόλου, ἀγνοεῖς ποίαν σοφίαν δίδωσι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν Θεός. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ὀργισθείς λέγει· Τολμηρώδης, καί ὑβριστικὴ σοφία παρὰ τῷ Θεῷ σου ἐστίν. Ὁ ἅγιος Μάρτυς εἶπεν· μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἵν' εἰδῇς, πῶς ὁ Θεός μου καὶ παροργίζεται, καὶ μακροθυμεῖ, ἀνάσχου καὶ ἴδε. Τότε ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ παῖς ἀνατείνας τοὺς ὀφθαλμούς εἰς τόν οὐρανὸν εἶπεν· Κύριε, ὁ Θεός μου, ὁ δεξάμενος τὴν θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ, δέξαι κἀμοῦ τήν δέησιν, καὶ ἐπιφάνηθί μοι ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τοῦ ἀγῶνος, καὶ μή ἐγκαταλίπῃς μέ, δέσποτα Κύριε, ἀλλά δὸς δόξαν τῷ ὀνόματί σου, οὐ διὰ τόν ἡγεμόνα μόνον, ἀλλὰ καί διά τοὺς περιεστῶτας ὄχλους· σὺ γὰρ ἐπίβλεψον* ἐπὶ πάντας τοὺς ἐλπίζοντας ἐπί σοί. Καί ταῦτα εἰπών, λέγει τῷ ξοάνῳ· Σοί λέγω τῷ κωφῷ καὶ ἀλάλῳ δεῦρο ταχὺ ἐπί τῆς γῆς. Καὶ εἰπόντος τοῦ ἁγίου Εὐλάμπιου ταῦτα, εὐθέως ἐῤῥάγη τὸ ἄγαλμα τοῦ Διός, καί ἐγένετο ὡσεί κονιορτός, καί τινες τῶν παρεστώτων ἀνέκραξαν μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Μέγας ὁ Θεὸς F

A Θεὸς Εὐλαμπίου, ὁ ποιήσας τοιαῦτα σημεῖα δι' αὐτοῦ.

12 Καὶ ἐξπηδήσασα ἐξ αὐτῶν κόρη τις περιεπλάκει* τῷ τραχήλῳ τοῦ ἁγίου Εὐλαμπίου ἐπὶ πάντων λέγουσα· Ἀδελφέ μου, μνήσθητι, ὅτι μία μήτηρ ἔτεκεν ἡμᾶς, καὶ τὸν αὐτὸν ἐθηλάσαμεν μασθὸν τῆς πίστεως· μία πόλις ἡμῖν· ἓν γένος· συνταφῶμεν ἀλλήλοις· μία κάμψει* γὴ τοὺς ἀμφοτέρους· μέγας γὰρ ὁ Θεὸς, ὃν σὺ ἐξελέξω, καὶ μεγάλη ἡ δύναμις αὐτοῦ· Ἀδελφέ μου μή με ἀποβάλῃς ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου, ὅπως καταξιωθῶ κἀγὼ δουλεῦσαι Θεῷ, ᾧ σὺ πεπίστευκας· δεήθητι οὖν ὑπὲρ ἐμοῦ, ὅτι φοβοῦμαι τὰς βασάνους, ὅπως ὑπομείνω καὶ καταξιωθῶ μετὰ σοῦ τελειωθῆναι, καὶ λαβεῖν τὸν στέφανον. Τότε σκυθρωπάσας ὁ ἡγεμὼν, δεδοικὼς τὸν περιεστῶτα ὄχλον, κελεύει τὸν συσχεθῆναι μετὰ τῆς παρθένου, καὶ ἀπενεχθῆναι ἐν τῇ εἱρκτῇ, καὶ σιδηρωθῆναι αὐτοὺς κατὰ παντὸς τοῦ σώματος· μανία γὰρ καὶ φόβος συνέσχεν αὐτὸν διὰ τὴν τοῦ ἀγάλματος ἀπώλειαν· λέγει δὲ τῷ συνκαθέδρῳ αὐτοῦ· Δεῦρο σκεψώμεθα πῶς τάχειον ἀναλώσωμεν αὐτοὺς πρὸ τοῦ ἀναστατῶσαι πᾶσαν τὴν πόλιν καταλιπεῖν τοὺς θεούς. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ καθίσας ἐπὶ τῷ βήματι ὁ ἡγεμὼν κελεύει εἰσαχθῆναι
B τὴν Παρθένον.

* an περιπλάκη?

* an θάψει?

13 Εἰσαχθείσης δὲ αὐτῆς ὁ ἡγεμὼν λέγει· Λεγέτω ἡ προεστῶσα τὸ ὄνομα καὶ τὴν τύχην· Ἡ Παρθένος λέγει· Ἐλευθέρα εἰμὶ, καὶ Εὐλαμπία λέγομαι, δούλη δὲ Χριστοῦ γενέσθαι εὔχομαι. Μάξιμος λέγει· Μὴ ἑτέρῳ ὀνόματι κέκλησαι, καὶ διὰ τὸν φόβον οὐχ ὁμολογεῖς; σεμνὴν γάρ σε, καὶ εὐπρόσωπον ὁρῶ· τί δέ σοι ἔδοξεν ἐπεισελθεῖν ταῖς θυσίαις, καὶ ἀνάστατον ποιῆσαι τὸν λαόν; εἰς τὸ κάλλος τοῦ ἀνοσίου ἐτέρφθης; ἢ καὶ σὲ ἔπεισεν φαρμακεύσας ἄνθρωπον σέβειν σταυρωμένον; τοσοῦτον ἐπύρωσέν σε, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ περιεβάλου; Εὐλαμπία ἡ μάρτυς λέγει· Ὅσον ἐν βροτοῖς ἀμφοτέρους μία φύσις ἔτεκεν, οὕτως ἐλπίζω ὅτι καὶ ἑνὶ Θεῷ ζῶντι ἀμφότεροι δουλεύσωμεν· ἐξεπύρωσεν γάρ μου τὴν καρδίαν τὰ λόγια τοῦ μόνου ζῶντος Θεοῦ· ἕτοιμος οὖν εἰμὶ πρὸς πᾶσαν τιμωρίαν· ὃ οὖν βούλει, πράττε· ἐγὼ γὰρ ἐλπίζω διὰ τῆς δεήσεως τοῦ ἀδελφοῦ μου Εὐλαμπίου καταξιωθῆναι τῷ Χριστῷ προσκυνῆσαι. Τότε ὀργισθεὶς ὁ ἡγεμὼν λέγει· Ἐξαλαπίζοντες αὐτὴν λέγετε, μὴ οὕτως ἀναιδῶς λάλει τῷ ἡγεμόνι· ῥαπιζομένης δὲ αὐτῆς, κελεύει εἰσαχθῆναι καὶ τὸν ἅγιον Εὐλάμπιον. Λέγει· Ἴδε ὁ μάγος καὶ ἐπίβουλος τῶν θεῶν, καὶ κελεύει πυρωθῆναι λέβητα καὶ ἐμβληθῆναι αὐτὸν ἐν αὐτῷ. Οἱ δὲ ὑπηρέται
C τοῦ διαβόλου τὸ προσταχθὲν ἐτελείουν. Ὁ δὲ ἅγιος Μάρτυς εἰσελθὼν ἐν τῷ λέβητι, ἐδόξαζεν τὸν Θεὸν λέγων· Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεός μου, ὁ δοξαζόμενος ὑπὸ ἀγγέλων καὶ χηρουβὶμ, καὶ Σεραφίμ· ὁ ποιήσας ἑνὶ λόγῳ τὰ πάντα, ῥῦσαι με ἀπὸ τοῦ μιαροῦ τούτου καὶ ἀντιπάλου τυράννου, ὅπως νικήσας τὴν ἀσθενῆ αὐτοῦ δύναμιν, καταλογισθῶ μετὰ τῶν εὐαρεστησάντων τῇ δόξῃ σου. Τότε ὁ ἡγεμὼν ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν παρθένον Εὐλαμπίαν, λέγει αὐτῇ· Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ σὲ, ἄκουσόν μου ὡς πατρός σου, καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα μὴ τιμωρίαις ἀναλώσω τὸ κάλλος σου· ὁρᾷς γὰρ τὸν λέβητα πῶς ἐκέκαυται· τί οὖν βούλει; θύεις, ἢ ὑποβαλῶ σε τῇ τιμωρίᾳ;

14 Ἡ δὲ Ἁγία ἀκούσασα τῶν ῥημάτων τοῦ ἡγεμόνος ἐδειλίασεν, καὶ ἀναστενάξασα ἔφη· Ἀδελφέ μου Εὐλάμπιε, πῶς μου ἐπελάθου; βοήθει μοι, ὅτι ἀγωνιᾷ μου ἡ καρδία μου ὁρῶσα τὰς τιμωρίας. Ἰδοὺ οὖν ἐγὼ ἐλπίζω, δεομένου σου, σωθῆναι. Ταῦτα εἰπούσης αὐτῆς, ὁ ἡγεμὼν ἔκθαμβος γενόμενος ἔφη· Εὐία, λαμπκενο λογίαις τισὶ, καὶ ἀπάταις πεποιθέναι

facta est; et quidam adstantium magna voce exclamarunt: Magnus Deus Eulampii, qui propter eum talia signa patravit.

A. ANONYMO.

12 Et ex illis exsiliens *c* quædam Puella amplexa est collum sancti Eulampii coram omnibus dicens: Memento, Frater mi, quod eadem nos mater pepererit, et eadem fidei ubera suximus; una nobis civitas, unum est genus; sepeliamur una, eadem nos ambos terra condet; magnus enim Deus, quem tu elegisti, et magna potestas illius; Frater mi, ne me prives Christi tui gratia, ut et ego digna reperiar, quæ serviam Deo, cui tu credidisti; pro me igitur deprecare, quia vereor supplicia, ut patienter ea feram, et digna reputer, quæ tecum certamen conficiam, et coronam adipiscar. Tum præfectus toto vultu iram manifestans, adstantem multitudinem veritus, jussit eum cum Virgine comprehendi et in carcerem abripi, eosque per totum corpus ferreis vinculis gravari: furor enim timorque eum corripuerant propter simulacri destructionem: dixit autem assessori suo: age, ineamus consilium, quomodo statim illos simus perdituri, priusquam totam civitatem ad deos deserendos commoveant. Tertio vero die præfectus pro E
tribunali sedens, jussit Virginem ad se adduci.

una cum sorore Eulampia, ad eum tunc accedente, in carcerem truditur.

c

13 Ea autem deducta, dixit præfectus: Dicito, quæ adstas, nomen et conditionem tuam. Reposuit Virgo: Libera sum et vocor Eulampia; precor autem, ut Christi fiam famula. Maximus dixit: Nonne aliud tibi nomen, et præ timore illud non confiteris? honestam enim te et decoram video: verum cur tibi visum est ad sacrificia accedere et excitare populum? pulchritudine impii delectata es? an tibi persuasit, usus veneficiis, hominem colere crucifixum? adeone te incendit, ut et nomen ejus indueris? Martyr Eulampia dixit: Sicut nos ambo una nativitas inter mortales edidit, ita spero, futurum, ut et ambo uni Deo viventi famulemur; accenderunt enim cor meum solius Dei vivi eloquia: parata igitur sum ad omnia tormenta: fac ergo, quod vis; futurum enim, spero, ut per preces fratris mei Eulampii digna habear, ut venerer Christum. Tunc iratus præfectus dixit: Alapis *d* eam cædentes dicite, ne tam impudenter præsidem alloquatur. Dum autem illa in facie percuteretur, jussit et sanctum Eulampium arcessi, dixitque: Ecce veneficum et deorum adversarium; præcepitque, ut succenderetur lebes et Sanctus in eum projiceretur. Mi- F
nistri autem diaboli mandatum exequebantur: at sanctus Martyr, lebetem ingressus, glorificabat Deum, dicens: Benedictus es, Domine Deus, quem laudant angeli, et cherubim et seraphim: qui uno verbo universa creasti, libera me ab hoc insano et insenso tyranno, ut superata infirma ejus potentia, annumerer iis, qui gloriæ tuæ placent. Tunc præfectus virginem Eulampiam intuens, dixit illi: Miseret me tui; audi me ut patrem tuum, et sacrifica diis, ne pulchritudinem tuam suppliciis perdam: vides enim, ut succensus sit lebes; quid ergo placet? sacrificas, an te tormento subjiciam?

Eulampia ex hoc educta alapis cæditur, Eulampioque in bullientem lebetem conjecto,

d

14 At sancta, auditis præfecti verbis, extimuit *e*, et ingemiscens dixit: Frater mi Eulampi, quomodo oblitus es mei? adjuva me, quia, visis tormentis, cor meum angustiis premitur. Ecce ergo confido, salvandam me precibus tuis. Hæc illa dicente, præses pavore perculsus dixit: Eulampia, vanis quibusdam verbis fraudibusque

sese etiam in hunc illa, a Fratre roborata, conjicit, indeque ambo

e

A. ANONYMO. fraudibusque confidere didicisti : ubi est Deus,
qui te servet ? ubi Eulampius, qui succurrat ti-
bi ? scito, quod sibi ipse prius nequiverit sub-
venire, sed male sit perditus : velis igitur sacri-
ficare diis, ne et eidem supplicio animam tuam
tradas. Mox sanctus Eulampius e lebete emer-
gens dixit : Soror mea Eulampia, ne formidave-
ris tyrannum, neve impiis ejus verbis decipia-
ris ; nihil sunt tormenta ejus ; muniens ergo te
Christi signaculo, huc ad me accede et cogno-
sce, quam promptus sit ad servandum Christia-
norum Deus. At sancta Eulampia, ut audierat
sancti martyris Eulampii vocem, formato Chri-
f sti signo, se ipsa generose in lebetem conjecit *f*.
Tunc sanctus Eulampius, plenus Spiritu Sancto,
orare et dicere exorsus est : Domine Deus omni-
potens, Pastor bone, illæsum conserva gregem
tuum, abige lupum oves tuas rapientem, te in-
voco Deum misericordem, introduc nos in re-
gnum tuum, aperi nobis januam misericordiæ
tuæ, quia tua est gloria in secula ; et respondit
ipsi sancta Eulampia, Amen. Finitis vero eo-
rum precibus, factus est lebes bulliens instar
g glaciei *g*. Tunc concepta fiducia in lebete san-
B cta Eulampia præfecto dixit : Insensate tyranne,
nihil sunt tormenta tua ; si alios habes crucia-
tus, hisce nos affice.

post multorum adstantium, qui idcirco necantur, conversionem extracti 15 Ac tum adstantium plurimi videntes Vir-
h ginem, tam intrepide locutam, crediderunt *h*
in Deum, unanimiter exclamantes : Magnus est
Christianorum Deus, et nos Christiani sumus,
paratique ; ad cruciatus, quod igitur de nobis
i vis fieri, (fac *i*.) Tunc iratus præses jussit univer-
sam hanc multitudinem capite plecti. Illi vero
sancto Eulampio dixerunt : Deprecare pro no-
bis, ut recipiat Deus pœnitentiam nostram. At
sanctus Martyr, accepta ex lebete aqua asper-
k gens, illos baptizavit *k* dicens : Illuminabit
Deus corda vestra Spiritu suo sancto ; ac statim
abducti capite truncati sunt. Tum jussit præ-
fectus sanctum Eulampium et sanctam virgi-
nem Eulampiam e lebete extrahi dixitque illis :
Nondumne vultis diis sacrificare ? Profecto, in-
quit sanctus Eulampius, præda tua non erimus,
canis impudentissime : potens enim est Deus
noster, qui nos e manibus tuis et ex omni tua
malevolentia eripiat. Mox jussit præses ferreis
uncinis oculos erui sancto Eulampio. Verum
C sanctus Martyr, suspiciens tormentum, orabat
dicens : Domine Deus meus, illumina mentis
meæ oculos, ne quando obdormiam in mortem.
Præfectus autem ad sanctam Virginem dixit :
Ecce animæ tuæ magum, quomodo eum excæca-
rim, impedierimque, ne videat, aut ultra te ve-
neficiis circumveniat. Tandem ergo veni, et
nunc mihi obtempera diisque sacrifica ; nobilis
enim cum sis et insigni scientia prædita, ignosce
l mihi, quod injuria *l* te affecerim : te namque dii
maximi, redditi propitii, salvam et integram
conservant, exspectantes te ad sacrificia sua. Ve-
neror ergo in omnibus et honoro genus tuum,
et ut sapientem te adhortor ; magno deo Apol-
lini sacrifica.

aliis atque aliis tormentis afficiuntur, ac tandem, 16 Ad hæc respondit Sancta : O consilium
pessimum ! sermones enim tui sunt absinthio
amariores, et adhortationes tuæ velut laquei ab-
sconditi ; ne igitur existimes, fraudulentam
tuam adulationem potuisse animum meum labe-
factare ; nam Domini mei gratia confortavit me,
ut vincerem insanas inventiones tuas. Tunc eam
præfectus e capillis capitis per trochleas *m* ad
palum suspendi, rasamque interfici jussit. Illa ve-

ἐδιδάχθης· ποῦ ἐστιν ὁ Θεός, ὁ σώζων; ποῦ ἐστιν D
Εὐλάμπιος ὁ βοηθῶν σοι; γνῶθι ὅτι πρῶτον ἑαυτῷ
βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλὰ κακῶς ἀπώλετο· θέλη-
σον οὖν θῦσαι τοῖς θεοῖς, μὴ καὶ σὺ τῇ αὐτῇ βασάνῳ
τὴν ψυχὴν παραδῷς. Τότε ἀνανεύσας ἐκ τοῦ λέβη-
τος ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος ἔφη· Ἀδελφή μου Εὐλαμ-
πία, μὴ πτοηθῇς τὸν τύραννον, μὴ δὲ ἀπατῶ τοῖς
ἀνοσίοις λόγοις αὐτοῦ, οὐδέν εἰσιν αἱ βάσανοι αὐτοῦ·
ποιήσασα οὖν καὶ σὺ τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα, δεῦρο
ἐνταῦθα, καὶ ἐπίγνωθι ποῖος ἐστὶν ταχὺς εἰς τὸ σώ-
ζειν ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν. Ἡ δὲ ἁγία Εὐλαμπία μό-
νον ἤκουσε τῆς φωνῆς τοῦ ἁγίου μάρτυρος Εὐλαμπίου,
ποιήσασα τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα, γενναίως ἔῤῥι-
ψεν ἑαυτὴν εἰς τὸν λέβητα. Τότε ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος
πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου ἤρξατο προσεύχεσθαι καὶ
λέγειν· Κύριε ὁ Θεός, ὁ παντοκράτωρ, ὁ ποιμὴν
ὁ καλός, τήρησόν σου τὸ ποίμνιον ἄσυλον, ἀπέλα-
σον τὸν λύκον τὸν διαρπάζοντα τὰ πρόβατά σου, σὲ
ἐπικαλοῦμαι τὸν εὔσπλαγχνον Θεόν, εἰσάγαγε ἡμᾶς
εἰς τὴν βασιλείαν σου, ἄνοιξον ἡμῖν τὴν θύραν τῆς εὐ-
σπλαγχνίας σου, ὅτι σου ἐστὶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας,
καὶ ἀπεκρίνατο αὐτῷ ἡ ἁγία Εὐλαμπία τὸ ἀμήν. Τε-
λεσάντων δὲ αὐτῶν τὴν εὐχήν, ἐγένετο ὁ λέβης ὁ κο-
χλάζων ὡσεὶ κρύσταλλος. Τότε θαρσοποιηθεῖσα ἐν
τῷ λέβητι ἡ ἁγία Εὐλαμπία λέγει τῷ ἡγεμόνι· Ἀ-
ναίσθητε τύραννε, οὐδέν εἰσιν αἱ βάσανοί σου, εἰ ἔχεις E
καὶ ἑτέρας τιμωρίας, προσάγαγε ἡμῖν.

15 Καὶ δὴ πολλοὶ τῶν παρεστώτων ἰδόντες τὴν
Παρθένον οὕτω γενναίως διαλεγομένην, ἐπίστευσαν εἰς
Θεόν, ὁμοφώνως λέγοντες· Μέγας ὁ Θεὸς τῶν Χριστια-
νῶν, καὶ ἡμεῖς Χριστιανοί ἐσμεν, καὶ ἕτοιμοι πρὸς τὸ
τιμωρεῖσθαι· ὃ οὖν βούλει ἡμῖν*. Τότε ὁ ἡγεμὼν θυ- * supple πράττε
μωθεὶς κελεύει τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ἅπαν ἀποκεφαλι-
σθῆναι. Λέγουσι τῷ ἁγίῳ Εὐλαμπίῳ· Δεήθητι ὑπὲρ
ἡμῶν, ἵνα δέξηται ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν ἡμῶν. Ὁ δὲ
ἅγιος Μάρτυς λαβὼν ὕδωρ ἐκ τοῦ λέβητος ἐπιραντί-
σας αὐτοὺς τῷ ὕδατι, ἐβάπτισεν αὐτοὺς εἰπών. Φω-
τίσει Κύριος τὰς καρδίας ὑμῶν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύ-
ματι, καὶ εὐθέως ἀπενεχθέντες ἀπεκεφαλίσθησαν.
Καὶ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἐκβληθῆναι ἐκ τοῦ λέβητος τὸν
ἅγιον Εὐλάμπιον, καὶ τὴν ἁγίαν παρθένον Εὐλαμ-
πίαν, καὶ λέγει αὐτοῖς· Οὔπω ἐπείσθητε θῦσαι τοῖς
θεοῖς; Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Ὄντως οὐ συλήσεις
ἡμᾶς, ἀναιδέστατε κύων· ἱκανὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν
ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν σου, καὶ πάσης τῆς κακο-
νοίας σου. Καὶ ὁ ἡγεμὼν κελεύει ὀγκίνοις σιδηροῖς ἐξο-
φθαλμισθῆναι τὸν ἅγιον Εὐλάμπιον. Ὁ δὲ ἅγιος Μάρ- F
τυς δεχόμενος τὰς πυνάς* προσηύχετο λέγων· Κύ- * an ποινάς?
ριε ὁ Θεός μου, φώτισόν μου τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλ-
μούς, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον. Λέγει δὲ πρὸς τὴν
Παρθένον ὁ ἡγεμών· Ἰδοὺ τὸν μάγον τὸν τῆς ψυχῆς σου
πῶς ἐτύφλωσα, καὶ ἐκώλυσα τοῦ βλέπειν, καὶ ἐπὶ πολὺ
μαγεύειν σε. Λοιπὸν οὖν δεῦρο κἂν νῦν ἐπάκουσόν μου,
καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς· εὐγενὴς γὰρ τυγχάνουσα, καὶ ἐν
γνώσει σεμνῇ καθεστηκυῖα, συγγνώθητί μοι ὅτι ῥαΰ-
βρισά σε· σὲ γὰρ οἱ μέγιστοι θεοὶ ἐξευμενισάμενοι,
σῶαν καὶ ἀκεραίαν διαφυλάττουσι πρὸς θυσίαν ἑαυτῶν
ἀναμένοντές σε· σέβω οὖν ἐν πᾶσιν, καὶ τιμῶ σου τὸ
γένος· καὶ ὡς σοφὴν παρακαλῶ σε, θῦσον τῷ μεγάλῳ
θεῷ Ἀπόλλωνι.

16 Ἡ δὲ Ἁγία λέγει· Ὦ τῆς κακίστης βουλῆς! οἱ
γὰρ λόγοι σου ἀψινθίου πικρότεροι εἰσὶν καὶ αἱ παραι-
νέσεις σου ὡς παγίδες κεκρυμμέναι· μὴ οὖν ὑπολάβῃς
ὅτι ἡ δολία σου παραίνεσις ὑποσκελίσαι δυνήσηται
τὸν λογισμόν μου· ἡ γὰρ τοῦ Κυρίου μου χάρις ἐνεδυ-
νάμωσέν με πρὸς τὸ νικῆσαι τὰς μιαρὰς σου ἐπινοίας.
Τότε ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν διὰ τροχίσκων ἐπὶ κόντου
κρεμασθῆναι αὐτὴν ἀπὸ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς, καὶ
ξεωμένην ἀποθανεῖν. Ἡ δὲ κρεμασθεῖσα εἶπεν· Δόξα
σοι

A σοι, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὅτι ἔδειξας τῇ δούλῃ σου τὰ ἐλέη σου, καὶ κατῄσχυνας τὸν ἐχθρὸν ἡγεμόνα· οὐ γὰρ ἔχει ἴδια βασανιστήρια, ἀλλὰ τὸ περισσεῦον τοῦ σώματός μου, καὶ εἰς κόσμον καὶ περιβολὴν παρὰ σου χαρισθὲν μοι εἰς δόξαν σὴν, αὐτὸ δι' ἑαυτοῦ ἐχρήσατο ὁ ἡγεμὼν εἰς μαρτυρίαν μου. Ξεομένης δὲ αὐτῆς, καὶ μὴ αἰσθανομένης, ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν πρὸς τὴν Ἁγίαν· Ἀνδρίζου, Νύμφη Χριστοῦ, ἀνέωγεν γάρ σοι τὴν εἴσοδον ὁ Νυμφὼν, καὶ ὁ στέφανός σου ἕτοιμος· Καὶ κελεύει ὁ ἡγεμὸν παγῆναι πάλους καὶ ἐκταθῆναι τὸν ἅγιον Εὐλάμπιον, ὑποστρωθῆναι δὲ λίθους ὀξεῖς ὑπὸ τὰς πλευρὰς αὐτοῦ καὶ ἄνωθεν εὐτόνως βασανίζεσθαι αὐτόν. Τῶν δὲ ὑπηρετῶν ἀτονισάντων, ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν κατενεχθῆναι τὴν ἁγίαν Παρθένον ἀπὸ τοῦ ὀργάνου, καὶ τὴν ὄψιν αὐτῆς συνθλασθῆναι. Οἱ δὲ ὑπηρέται τὸ προσταχθὲν ἐπετέλουν, ἡ δὲ ἁγία Εὐλαμπία προσηύχετο λέγουσα· Τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν Χριστὲ ὁ Θεὸς, ὁ διὰ τῆς σῆς ἀγαθότητος ὑποστηρίζων τοὺς λογισμοὺς τῆς δούλης σου, στήριξον πρὸς ὑπομονὴν τῶν ἐπαγομένων μοι βασάνων, καὶ ῥῦσαι με ἐκ τοῦ στόματος τοῦ τυράννου. Τότε ὁ ἡγεμὼν ἐξασθενήσας κελεύει ἀναληφθῆναι αὐτοὺς ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, καὶ ἐκκαῆναι κάμινον ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· ἐξεπυρώθη δὲ ἡ κάμινος σφόδρα, ὥστε μὴ δύνασθαί τινα τῇ
B φλογὶ αὐτῆς ἐνατενίζειν. Τῇ οὖν τετάρτῃ ἡμέρᾳ κελεύει ὁ ἡγεμὼν εἰσαχθῆναι τοὺς Ἁγίους, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἴδε, Εὐλάμπιε, τυφλὸς ὑπάρχεις, καὶ οὐ δύνῃ θεάσασθαι τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς, τὴν ἔχουσάν σε ἀπολέσαι διὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀθλίων τῶν διὰ σου ἀπολεσθέντων, καὶ διὰ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ὕβριν. Σὺ δὲ, γυναικάριον, εἰπὲ μόνον, ὅτι μεγάλη ἡ Δήμητρα, καὶ ἀπολύω σε. Ὁ ἅγιος Εὐλάμπιος εἶπεν· Κακόφρων καὶ ἀπηνὴ, αἰσχήνθητι* Θεὸν τὸν δημιουργὸν πάντων, τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν ἀπωλέσαι σε σὺν πᾶσι τοῖς εἰδώλοις σου.

* l. αἰσχύνθητι.

17 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν βληθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν κάμινον. Εὐθύμως δὲ ἡ ἁγία Εὐλαμπία καὶ αὐτὴ προέδραμεν· καὶ ἐμβληθέντων αὐτῶν, ἄγγελος Κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ ἀπεδίωξεν τὴν φλόγα, ὡς νομίζειν πάντας ἐκεῖσαι ὄντας, ὅτι παραχρῆμα ἀπώλοντο· τὰ γὰρ ἔξω τῆς καμίνου σφοδρῷ κυρὶ κατεφλέγετο. Οἱ δὲ Ἅγιοι ὡς ἐν παραδείσῳ περιεπάτουν ἐν μέσῳ τῆς καμίνου, εὐλογοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς ὁ ἡγεμὼν ἐξέστη, καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν λέγων· Εὐλάμπιον τὸν πολ-
C λαῖς μαγείαις κατεσκευασμένον, τὸν τῶν θεῶν ἐπίβουλον, καὶ τῷ αὐτοκράτορι μὴ πειθόμενον, κελεύομεν τὴν διὰ ξίφους κεφαλὴν ὑποστῆναι τιμωρίαν· Εὐλαμπίαν δὲ τὴν ἄσεμνον, καὶ πλάνην παρθένον συμμέτοχον οὖσαν τῷ μάγῳ, προκρίνουσα* τὸν θάνατον τῆς ζωῆς, κελεύομεν κατὰ τὸν θεσμὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ αὐτῆς ἀποτμηθῆναι τὴν κεφαλήν. Οἱ δὲ ὑπηρέται παραλαβόντες αὐτοὺς ἀπήγαγον ἐπὶ τὸν τόπον, ὁποῦ ἦν ἔθος ἀποτέμνεσθαι τοὺς καταδίκους. ὄχλος δὲ πολὺς ἠκολούθη αὐτοῖς. Ἡ οὖν ἁγία μάρτυς Εὐλαμπία ἤρξατο εὐλογεῖν τὸν Θεὸν καὶ λέγειν· Δόξα τῷ πανυψίστῳ Θεῷ, τῷ ἐκ τῆς πλάνης ἐλευθερώσαντί με, καὶ νῦν δέξαι τὸ πνεῦμα μου μετ' εἰρήνης ἐν χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ. Καὶ εἰποῦσα ταῦτα, κλίνασα τὰ γόνατα ἐπὶ τὴν γῆν ἐτελειώθη. Τότε ἰδὼν ὁ σπεκουλάτωρ, ὅτι ἀπέθανεν, φόβῳ συνεχόμενος διὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἡγεμόνος, τὸ σκήνωμα αὐτῆς ἀπεκεφάλισεν. Καὶ ἀκούσας ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ παῖς Εὐλάμπιος τὴν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τελείωσιν, θρύλλος γὰρ ἐκ τῶν περιεστώτων γέγονεν, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν προσηύξατο λέγων· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ δοὺς τὴν ὑπομονὴν τῇ δούλῃ σου Εὐλαμπίᾳ ἐπίβλεψον καὶ ἐπ' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν, καὶ δέξαι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἀνάπαυσον αὐτὴν μετὰ πάντων τῶν εὐαρεστησάντων σοι, καὶ τελειωθέντων ἐν τῷ ὀνόματί σου, ὅτι σὺ εἶ εὐλογημένος εἰς

* l. προκρίνουσαν.

ro ita suspensa, Gloria tibi, inquit, omnipotens Deus, quod famulæ tuæ ostenderis clementiam tuam, et inimicum præsidem confuderis: non enim tormenta suum consecuta sunt effectum; sed quod de corpore meo superest, et a te mihi in ornatum vestitumque ad gloriam tuam fuit concessum, eo per se usus est præfectus ad martyrium meum. Deum autem ea raderetur, nec sentiret, sanctus Eulampius ita allocutus est Sanctam: Confortare, Sponsa Christi; Spousus enim tuus ingressum tibi aperuit, et corona tibi est parata. Mox præfectus defigi palos jubet, ac super eos sanctum Eulampium extendi; tum lapides acutos lateribus ejus substerni, eumque superne crudeliter erueiari. Fatigatis autem ministris, præcepit præses, ut sanctam Virginem ab instrumento auferrent, ac faciem illius cæderent. Deum autem ministri mandatum exequebantur, ita orabat sancta Eulampia: Christe Deus, Lux vera, qui bonitate tua famulæ tuæ cogitationes confirmas, robur mihi adde, ut, quæ inferuntur mihi, patienter feram supplicia, et eripe me ex ore tyranni. Tunc defatigatus præses jussit eos in carcerem detrudi et per tres dies totidemque noctes caminum succendi: adeo autem accensus est caminus, ut nemo posset in flammam oculos intendere. Quarta ergo die Sanctos adduci, præfectus jubet, dicitque illis: Ecce, Eulampi, cæcus es, adeoque flammam ignis nequis intueri, quæ te consumet propter miserorum n istorum animas, quos tu perdidisti, et ob injuriam imperatori illatam. Tu vero, Muliercula, dic modo, magnam esse Cererem, et absolvo te. Sanctus Eulampius dixit: Stulte et crudelis, revere Deum omnium Creatorem, qui potestatem habet perdendi te cum omnibus idolis tuis.

A. ANONYMO.

E

n

17 His auditis, jussit eum præses in caminum conjici o. Protinus autem et sancta Eulampia accurrit, et cum ambo essent injecti, angelus Domini descendens de cælo avertit flammam, ita ut, qui aderant, putarent, se statim perditum iri; quæ enim extra caminum erant, vehementi igne comburebantur. At Sancti in medio camini, tamquam in paradiso, deambulabant, benedicentes et glorificantes Deum. Videns autem illos præfectus obstupuit, sententiamque in eos tulit dicens: Eulampio multis magicis artibus infecto, deorum contemptori et imperatori obtemperare nolenti, jubemus gladio caput abscindi: Eulampiam vero, impudentem et fraudulentam virginem, isti comparticipem venefico, quæ mortem vitæ præfert, jubemus pariter secundum imperatoris statuta capite plecti. Ministri autem comprehendentes illos abduxerunt ad locum, ubi damnati solebant morte mulctari. Eos autem magna sequebatur turba. Ergo sancta martyr Eulampia cœpit Deum laudare et dicere: Gloria sit altissimo Deo, qui me a superstitione liberavit, et nunc eum pace suscipe spiritum meum in gaudium inenarrabile. Quæ cum dixisset, flexis humi genibus, exspiravit. Tunc videns speculator p, eam obiisse, timore correptus ob minas præfecti, cadaveri illius caput amputavit. At sanctus Dei famulus Eulampius, audita Sororis suæ morte (murmur enim inter circumstantes ortum erat) suspiciens q in cælum orabat dicens: Domine Deus noster, qui famulæ tuæ Eulampiæ perseverantiam concessisti, respice et in me peccatorem, et suscipe animam meam, eamque fac requiescere cum omnibus, qui placuerunt tibi, et vitam consummarunt in nomine tuo, quia

lata in eos capitis sententia, Eulampia orans, Eulampius, gladio percussus exspirat

F

o

p

q

A. Anonymo. quia tu es benedictus in secula amen. Et his dictis, humi flectens, ictum gladii collo excepit, statimque spiritum tradidit Domino, cui gloria et potestas nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. Καὶ ταῦτα εἰπών, κλίνας τὸ γόνυ, ἐδέξατο τὴν διὰ ξίφους σφαγὴν κατὰ τοῦ τραχήλου, καὶ εὐθέως ἀπέδωκεν τὸ πνεῦμα τῷ Κυρίῳ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. D

ANNOTATA.

a Prolixior hæc, et in simulacra dicteriis referta coram multitudine, quæ diis sacrificatura accurrerat, Martyris oratio, tum sedatum tyranni responsum, atque circumstantium ad hæc audita tranquillitas exiguam, imo nullam, apud eruditos fidem inventura videntur, neque ea alibi, quam in critici parum auctoris cerebro procusa existimo.

b Confracta S. Eulampii precibus statua in his dumtaxat Actis et una, et Jovis fuisse memoratur, alius de ea referentibus aliis. Ac Menæa quidem, uti et Sirleti Menologium, Martis illud simulacrum fuisse asserunt : in eo vero, quod Basilii jussu editum est, Menologio æque, ac in Galesinii Romano Mrl. plures idolorum, tacito eorum nomine, statuæ ad Martyris preces collapsæ, contritæque dicuntur : auctor autem Actorum, quæ apud Surium et Lipomanum ex Metaphraste desumpta exstant, unam insignem imaginem, ad dextram positam....humi dejectam, et in pulverem comminutam, scribit. Ego, ut, quod sentio, declarem, protritam effigiem Martis fuisse, arbitror. Id mihi potissime persuadet designatus his in Actis semel atque iterum Martis dies, quo Nicomediensibus ad fanum properandum, diisque sacrificandum erat.

c Ex his aliisque, statim subnexis, generosam Martyris nostri Sororem in ipso fano in collum Fratris irruisse, seque Christianam professam, intelligi datur, refragantibus aliis monumentis, quæ illud, dum in loco omnibus conspicuo S. Eulampius torquebatur, contigisse
B affirmant, quod et mihi similius vero apparet, cum tyranni, ob prostratum simulacrum in E
furorem acti, iracundia sanctum Martyrem illico ad supplicia jussisse abripi, neque, quod subditur, protixo satis Virginis cum Fratre colloquio moras indulgere potuisse videatur.

d Vocem hanc Græcam ἐξαλαπίζοντες, studiose quæsitam, nullibi reperire potui; arbitror autem, a voce Latina alapa formatum fuisse ἐξαλαπίζειν alapis cædere : ex adjunctis enim manifestatum fit, judicem præcepisse, ut alapis percuteretur Sancta ; qua pœna Romani judices compescere solebant reos, quos nimis in loquendo liberos experiebantur. Metaphrastes apud Lipomanum habet : His (lege hæc, ut apud Surium notatur in margine) Martyr lingua libera aperte dicens adversus tyrannum, colaphos genis crudeliter impactos accepit, et fuit ejus vultus vehementer contusus.

e Timor hic, tenerrimæ Virginis animo ad acerbissimi conspectum tormenti exortus, officere nihil ejus potest sanctitati, cum naturæ potius imbecillitati, quam liberæ voluntati sit adscribendus, atque non in aliis modo Sanctis (ut ex illorum Actis colligere est) sed vel in ipso Martyrum capite, Christo Domino, pavor quidam ac tristitia ad propositos cruciatus locum habuisse legantur. Vide Matth. XXVI, ỳ. 37, Mar. XIV, ỳ. 33.

f Neque hinc Actorum auctoritatem imminutam censeas, nisi similia multa plurimorum Christi pugilum facta fabulis placeat annumerare ; quod nisi sinceriorum etiam Actorum ignaris aut nimis studiose ad humanæ rationis tribunal pleraque Sanctorum gesta revocantibus, placere omnino non potest. Consule interim, ne hic longior sim, quæ habet Ruinartius in Actis sinceris SS Perpetuæ et Dionysiæ, paginis mihi 102 et 160.

g Quot de Sanctis nostris egerunt scriptores, stupendum hujusmodi miraculum, quo statim spectatorum plurimi (ducenti scilicet, ut habent Menæa, Menologium Sirletianum, atque illud, quod Cardinalis Annibal Albanus edidit) ad Christum conversi dicuntur, communi consensu admiserunt. Unde autem Baronius hauserit, ollam fuisse ferventi oleo, non lebetem
C bullienti aqua repletum, in quem Martyres fuerint conjecti, haud compertum habeo : viderat F
sane, ut ex ejus ad hunc locum annotatione liquet, quæ de Sanctis hisce apud Lipomanum Acta exstant; at , cum in iis Martyres in aquam bullientem immissi dicantur, aut monumentum aliud, in quo pro aqua oleum legebatur, eminentissimus scriptor fuerit secutus, aut suopte id ingenio confinxerit, necesse est. Jam vero ad prodigiosam bullientis aquæ immutationem quod spectat, cum non sine multiplici sit exemplo, illud operosius discutere nihil attinet. Legi tamen inter plurima potest, quod Operis nostri tom. 6 Septemb. pag. 159, num. 14 in vetustis S. Susannæ Actis de plumbo liquefacto, atque in os Sanctæ, nihil inde passæ, infuso refertur.

h Jam ante viderant illam intrepide cum tyranno loquentem, neque hinc ab idolorum cultu recesserant: potius ergo conversionis eorum occasio afferretur, quod Sanctos ambos sine ulla corporis læsione aquæ bullienti immersos conspexissent.

i Hanc vocem ex incuria, nescio cujus, in Græco omissam, adjiciendam duxi, ne periodus imperfecta remaneret.

k Acta pervolvens cum in hoc incidissem, multum, fateor, illorum mihi decrescebat auctoritas, dubiusque hærebam, num ob id præsertim, fabulæ sane, quam veritati magis consentaneum, iis edendis supersederem. Quæ enim, inquiebam, tanta in jamjam eluendis fuso pro Christo sanguine Baptismi necessitas? Quæ hæc illuminabit etc Sacramenti istius formula? quo tandem pacto Martyr, ligatis post tergum (ut Gallonius de SS. Mart. Cruciat. fig. 23 in lebetem conjectum exhibet) manibus, viros ducentos, procul etiam a se remotos, aqua aspersisset? At cum primum sæpius in aliis frequentatum comperissem, alterumque per errorem, baptizanti Martyri adscriptum, commode dici posse viderem; laborandum unice erat, ut reperiretur modus, quo probabiliter Sanctus salutari eos fonte abluisset: qui nodus ita tandem solvendus est visus. Hic quidem ducenti hi Christi Athletæ statim abducti et capite truncati feruntur, at in Menæis, utroque Menologio,

ac

A *ac in Baronii et Galesinii Martyrologiis memorantur* una cum *Sanctis nostris obtruncatione capitis martyrium consummasse. Jam vero* SS. Eulampius et Eulampia, *tyranni jussu e lebete extracti, aliaque iterum supplicia perpessi, in carcerem sunt detrusi, in eoque integro triduo detenti. Fuerint ergo laudati ducenti Martyres, postquam se in Christum credere exclamassent, statim abducti, non ad necem, sed carcerem, ut superius allata confirmant, ibidemque cum* S. Eulampio *conversati; atque hic maxima de eorum baptismate, si locum habere debeat, difficultas disparebit.* A. Anonymo.

l *Nisi hæc ficte a tyranno prolata censeantur, nimium hic mitis in Christi Martyrem exhibetur, cum, quæ ad ulciscendum deorum suorum contemptum Virgini intulerat mala, jure (quæ ejusmodi hominum cæcitas erat) intulisse se arbitrari debuisset, non injuriam appellare.*

m *Erat hoc supplicium, ut dicit Lipomanus, gravissimum, atque fere ita inferebatur: collectis in unum in superiori capitis parte capillis funis innectebatur, quo per trochleam immisso in sublime attollebatur martyr, cujus plerumque pedibus magni ponderis lapis, quo membrorum compages crudelissime luxarentur, appendebatur. Prolixius hæc apud Gattonium jam cit. diducta invenies.*

n *Ita scilicet homo idolorum cultui addictissimus ducentos, de quibus supra, Christi Martyres, ad fidem conversos, multo ipse miserior, appellabat.*

o *Solum hic et in Metaphrasticis, ubi tamen nihil de addito statim advolantis a cœlo angeli prodigio legitur, cruciatum hunc narratum invenio, reliquis omnibus, illico post bullientis aquæ tormentum Martyres nostros gladio interfectos, attestantibus. An vero auctor miracula multiplicandi prurigine angelum e cœlo deduxerit, edicere non ausim, certus, Dei erga Athletas suos plurima hujusmodi exstitisse favoris specimina, quæ cum SS. litterarum testimoniis, tum probatis plurium Sanctorum Actis possent confirmari.*

B p *Etiam Græce* σπεκουλάτωρ *hic pro carnifice sumitur; quam significationem ei convenire,* E *vide in Glossariis Cangii.*

q *Certe non corporeis, sed animæ oculis seu cogitatione; quoniam jam ante oculis corporeis captus fuerat. Melius profecto id exprimi potuisset.*

DE S. BASSIANO CONFESSORE

CONSTANTINOPOLI

SYLLOGE

C. B.

Vitæ institutum, discipuli hosque inter S. Matrona Pergensis id amplexi, ætas, memoria in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus,

PROBABILITER INTER ANNUM CDLIII ET CDLVIII *Sanctus, qui a Castellano memoratur, elogiisque,*

Etiamsi S. Bassianus *seu, ut ab aliis etiam vocatur,* Basianus *e sacris seu ecclesiasticis, in quibus memoratur, Græcorum libris in Mrl. Romanum hodiernum, ut non paucis aliis Sanctis factum, illatus haud sit, cum tamen hodie in Martyrologio suo Universali Castellanus recenset. Neque vero hic martyrologus idcirco est carpendus. Etsi enim impressa Græcorum Menæa ac Sirletianum Menologium, e quibus, ni fallor,* Bassianum *acceperit, subinde etiam Sanctis, uti apud nos tom.* 1 *Augusti in Patriarchis Constantinopolitanis, tom.* 3 *Septembris pag.* 744 *in Prætermissis, alibique item ac nominatim etiam ejusdem mensis Septembris tom.* 6, *pag.* 661 *videre fas est, indignos cultuve saltem destitutos accenseant, id tamen hic locum quantum ad hunc Sanctum nostrum, uti ex allegandis patescet, haud obtinet. Castellani itaque inhærens vestigiis de* S. Bassiano, *veluti de Sancto, in Opere nostro hic tracto, utque id præstem, præcipua primum, quibus a Græcis ornatur, elogia huc transcribo, hisque deinde nonnulla, quibus, quæ ad Sancti seu gesta seu ætatem cultumve spectent, discutiantur, dubiaque ac obscura dilucidentur, subjungo. Ab elogio, quod magna Græcorum Menæa excusa suppeditant, versiculisque huic de more præmissis duco initium. Hi, quibus ad Sancti nomen* Βασιανὸς *quasi e substantivo* βάσις *Latine* gradus, *adverbioque* ἄνω *Latine* sursum, *compositum, simulque ad hoc et ad aliud significationis oppositæ adver-* F *bium* κατω, *Latine* deorsum, *alluditur, Græcis hisce verbis expressi.*

Ὁ Βασιανὸς τὸν κάτω λιπὼν βίον.
Χαίρων πρὸς αὐτὴν τὴν ἄνω χωρεῖ βάσιν,

Latine sic redduntur:

Basianus, dum, quæ deorsum est, linquit vitam,
Lætus ad illum ipsum, qui sursum est, ascendit gradum.

2 *Ita scilicet, Sanctum, relicta terra, ad* e Menæis, *cœlum migrasse, hic indicatur; quod autem ad elogium spectat, id, quod prolixum non est, quodque Græcis hisce verbis concipitur,* Οὗτος ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Βασιανὸς ὑπῆρχεν ἐξ ἀνατολῶν τῆς Σύρων χώρας. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Μαρκιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου ἦλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοσοῦτον διέλαμψεν ἀρεταῖς καὶ θαύμασιν, ὡς καὶ ναὸν κτίσαι ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ τὸν βασιλέα, ὃς καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐστιν. Ἐπληθύνθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὡς εἰς τριακοσίους. Ἐξ ὧν ἦν καὶ ἡ ἁγία Ματρῶνα. Οὕτω δὲ βιώσας καὶ πολλοὺς τῷ

AUCTORE C. B.

τῷ Θεῷ προσαγαγὼν καὶ νόσους θεραπεύσας, καὶ θαυ-
μάτων ἀπείρων αὐτουργος γεγονὼς ἐν βαθυτάτῳ γή-
ρα πρὸς Κυρίον ἐξεδήμησεν. *Latinum efficitur hunc*
in modum : Hic Sanctus Pater noster ex Oricn-
tali Syrorum regione est ortus ; Constantiuopo-
lim autem, religiosissimo imperatore Marciano
imperii habenas moderante, veuit, itaque virtu-
tibus et miraculis effulsit, ut etiam templum,
quod hodieque conspicitur, sub ejus nomine im-
perator éxstruxerit. Porro discipulorum ejus
numerus, e quibus exstitit et saneta Matrona,
circiter ad trecentos excrevit; eum autem æta-
tem sic exegisset, et multos ad Deum adduxis-
set et morbos curasset et infinita miracula edi-
disset, in summa senectute ad Dominum migra-
vit. *Tale est, quod Menæa simulque etiam in*
Martyrologio suo Græco-barbaro Maximus
Margunius, Menæis presse inhærere solitus,
exhibent, S. Bassiani *elogium ; id autem cum*
elogio, quod in Menologio Sirletiano contine-
tur, ad amussim adeo consonat, ut, si quis,
quæ in Menæis de Sancto nostro narrantur,
noscat, is simul etiam, quæ de eo referuntur
B *in Sirletiano, habeat perspecta, utque proin-*
de elogium, in hoc contentum, modo huc tran-
scripto Menæorum elogio, quo amplior re-
rum, ad S. Bassianum *spectantium, notitia*
præbeatur, adjungendum non sit.

Menologio Basiliano

3 *Verum de duobus aliis Sancti nostri hic*
adhuc transcribendis elogiis, quorum alterum
Menologium, Basilianum *vulgo dictum, alte-*
rum Ms., cujus ecgraphum habemus, Constan-
tinopolitanum Sirmondi Synaxarium suppe-
ditat, paulo aliter est loquendum. Id cuique,
qui hæc cum elogio, e Menæis dato, contule-
rit, evadet perspicuum. Primum seu quod in
Menologio Basiliano, studio et opera Cardina-
lis Annibalis Albani Græce et Latine typis
Urbinatibus anno 1727 *vulgato, exstat, Latine*
ibidem sic habet : Sanctus pater noster Bassia-
nus, ex Orientali Syrorum regione oriuudus,
Mareiano pio imperatore, Coustantinopolim pro-
fectus, ob virtutem suam imperatori statim iuno-
tuit, qui non modo eum tamquam patrem cole-
bat, sed et ædes illius nomine, quæ ad hunc usque
diem exstant, ædificavit. Fuit enim ad docendum
appositissimus, ut multis persuaderet, relieto
seculo, monasticam vitam agere : in quorum
numero fuit saneta Matroua : crevitque diseipu-
C lorum ejus numerus usque ad trecentos. Adhæc
multa miracula patravit. Præterea si quis in gra-
vissimum aliquod peccatum lapsus esset, et id-
circo de sua salute desperaret, Vir sanctus, pari
cum eo dolore suscepto, non prius conatu desi-
stebat, quam lapsum, e diaboli manibus erep-
tum, per pœnitentiam ad Deum clementissimum
adduceret. Insuper prophetiæ dono illustris, cum
futura prædiceret, multis profuit. Exacta per
hunc modum vita, confectus senio migravit ad
Dominum, et a discipulis suis in ædibus, quæ
ejus nomen præferunt, sepultus est. *Elogium*
isthoc cum elogio, e Menæis supra huc tran-
scripto, modo confer, videbisque pauciora in
hoc, quam in illo, de S. Bassiano *asseverari.*

et Synaxario Sirmondiano

4 *Ad elogium, in Synaxario Sirmondiano*
contentum, progredior. Id paulo adhuc diffu-
sius, quam jam datum, quod prætereа, uti in-
fra notabo, sub finem sat accurate loqui haud
videtur, e Menologio Basiliano elogium, res ad
Sanctum nostrum spectantes exponit. Verba
Græca, e quibus componitur, sequentia hæc
sunt : Μνημὴ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Βασιανοῦ, ὃς
ἐγένετο ἐπὶ Μαρκιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου· ὥρμητο δὲ ἐκ
τῶν τῆς ἀνατολῆς μερῶν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων καὶ ἕως γήρως D
τῇ τῶν καλῶν ἐργασίᾳ ἐνδιαυρίψας καὶ πολλοὺς τόπους
διαμείψας καὶ πλείστοις ὠφέλεια καὶ σωτηριώδης ὁδὸς
γεγονὼς καὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων καταλαβὼν μονα-
στήριον ἐν ταύτῃ ἐδείματο, Σεβῆρον τινὰ ἔχων συνε-
φαπτόμενον αὐτῷ εἰς τὸ ἔργον καὶ Ἰοάννην ὑπατικόν.
Ἐν ταύτῃ μονῇ καὶ ἡ τιμία Ματρῶνα ἀνδρεῖον σχῆ-
μα περιβαλλομένη εἰσηλθεῖν ἐθάρσησε καὶ μετὰ πολ-
λῶν ἡμερῶν παραδρομὴν τῷ Μακαρίῳ ἐγνώσθη.
Τούτου τὴν ἔνθεαν πολίτειαν οὐ μόνον ἄρχοντες κατε-
πλάγησαν, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ὑπερεθαύμαζον ἐρχό-
μενοι πρὸς αὐτὸν καὶ ὠφελείας τυγχάνοντες· ἐπληθύν-
θη δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μέχρι τῶν τρια-
κοσίων. Αὐτὸς οὖν εἰς βαθὺ γῆρας ἐλάσας καὶ πλήρης
ἡμερῶν γεγονὼς ἐν εἰρήνῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τῷ Θεῷ
παρέθετο, μυρία θαύματα κατεργασάμενος ζῶν τε καὶ
μετὰ θάνατον, οἷς ἐκπληττόμενος ὁ βασιλεὺς ναὸν
ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἀνήγειρε πλησίον τῆς ἁγίας Ἄννης
ἐν τῷ Δευτέρῳ, ἔνθα καὶ ἡ σύναξις αὐτοῦ ἐπιτελεῖται.
Ita haclenus Græcus Synaxarii Sirmondiani
textus.

hac transcriptis, a Græcis ornatur,

5 *En modo, quam hic subdo, interpretatio-*
nem ejus Latinam. Sic habet : Commemoratio
E sancti patris nostri Basiani, qui sub religiosis-
simo Marciano floruit ; fuerat autem a teneris
unguiculis ex Orientis partibus profectus, eum-
que usque ad senectutem in virtutum exercitio
operam posuisset ac locum sæpius mutasset, plu-
rimisque utilis ac via ad salutem factus ad ur-
bium etiam reginam *(Constantinopolim scili-*
cet) venisset, monasterium ibidem, adjutores
in opere Severum quemdam ac Joannem, virum
consularem, naetus, exstruxit. Id venerabilis
Matroua, virili habitu induta, ingredi etiam
est ausa, ac post multorum dierum decursum
Saucto nota est facta. Divinam hujus vivendi
rationem non solum viri principes suspexere,
verum etiam imperatores, eum ad eum aeees-
sissent opemque fuissent experti, admirati sunt.
Porro discipulorum ejus numerus ad trecentos
etiam excrevit. Is igitur, eum ad summam se-
nectutem pervenisset plenusque dierum esset
effectus, Deo in pace spiritum tradidit, infinitis
in vita et post mortem patratis miraeulis, qui-
bus perculsus imperator sub nomine ejus tem-
plum prope S. Annæ in Deutero, ubi et festivi-
tas ejus eelebratur, erexit. *Tale est postremum*
e tribus præcipuis, quæ huc visum est tran-
scribere, Sancti nostri elogiis. Nonnulla modo,
quæ in hisce occurrunt, examinemus, ac porro, F
ut fieri poterit, dilucidemus.

Constantinopolim veniens, monasterium ibidem

6 S. Bassianus *non tantum ex Orientis parti-*
bus, unde eum oriundum omnia jam data elo-
gia affirmant, Constantinopolim venisse, sed
et ibi monasterium extruxisse, in Constanti-
nopolitano Sirmondi Synaxario proxime huc
transcriptis verbis asseritur ; verum, cum mo-
nasterium ibidem per S. Bassianum *fuisse ex-*
tructum, nec Menæa excusa, nec Basilianum
et Sirletianum Menologia memoriæ uspiam
prodant, hicne Synaxario laudato est stan-
dum ? S. Matrona, quæ S. Bassiani *discipulis*
in jam memoratis ecclesiasticis Græcorum li-
bris annumeratur, in Menologio Basiliano
VIII *Novembris die et in Menæis excusis item-*
que in Menologio Sirletiano IX *ejusdem men-*
sis memoratur ; in breviori autem hujus Vita,
quæ penes nos, e codice Ms. nescio quo, a de-
cessoribus nostris deprompta, exstat, sequen-
tia isthæc leguntur sub finem verba : Ὁ δὲ ὅσιος
Βασιανὸς τὴν τοῦ σχήματος διατύπωσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ
θεόθεν δεξάμενος, ἐλθὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει δυὸ
μοναστήρια συνεστήσατο, τὸ μὲν γὰρ ἓν, ὅπερ καὶ ἐπώ-
νομον

A νυμον αὐτοῦ ἐστιν · τὸ δὲ ἕτερον τῆς ὁσίας Ματρώνας, κρατοῦντα τὸν αὐτὸν τύπον, τὸν παρὰ τοῦ ὁσίου νενομοθετημένον. Sanctus autem Basianus, habitus forma in eremo divinitus accepta, Constantiuopolim veniens, duo mouasteria exstruxit, unum quidem, quod ab eo nomen habet, alterum autem sanctæ Matronæ, quæ eamdem regulam, a Sancto præscriptam, observant. *Brevioris quidem, in qua, non unum tantummodo, sed duo monasteria a* S. Bassiano *Constantinopoli fuisse exstructa, disertissime sane his verbis asseritur, Vitæ illius et auctor et ætas omnino in obscuro sunt; dubitarique adeo non immerito potest, an non tunc demum, eum jam aliquot post* S. Bassiani *obitum secula essent elapsa, in litteras fuerit conjecta.*

a Severo quodam ac Joanne viro consulari, adjutus 7 *Verum, etsi id ita sit ac proin lucubratio illa, quæ præterea idcirco, quod, quemadmodum jam innui, codex etiam, e quo fuerit accepta, ignoretur, minori in pretio est habenda, fidem indubitatam in iis, quæ de* S. Bassiano *memoriæ prodit, haud mereatur, vel ex eo tamen, quod decessores nostri illam e qualicumque sibi prælucente exemplari excerpserint, idque, si eam nihili prorsus fecissent,* B *facturi haud fuisse videantur, haud omnino contemnendam, in animum non immerito induxeris; cum autem sic habeat, per verba supra huc transcripta, quibus, Constantinopoli duo monasteria a* S. Bassiano *fuisse ædificata, affirmat, quatecumque pondus Synaxario Sirmondiano, unum ibidem a* Bassiano *monasterium, Severo quodam ac Joanne viro consulari juvantibus, fuisse exstructam, per verba, supra pariter huc transcripta, asseveranti, adjungit. Adhæc inter eos, qui Constantinopolitano anni* DXVIII *concilio subscripti inveniuntur, Martyrius,* μονῆς τοῦ ὁσίου Βασσιανοῦ *archimandrita, comparet, monasteriique ejusdem Theophanes, ut Cangius in Constantinopoli Christ. lib.* IV, *pag.* 120 *docet, loco non uno mentionem instituit. Reponi quidem potest, monasteriam, de quo hic nobis sermo,* S. Bassiani *nomine potuisse distingui, non quod ab ipsomet hoc Sancto, sed quod in hujus, ad Superos felici e vivis excessu jam translati, honorem fuisset exstructam; verum, etsi id ita sit, re tamen vera illud, quod ab ipsomet* S. Bassiano *esset exstructam, fuisse Sancti hujus nomine distinctum, vel ex eo apparet, quod hoc ipso nomine, vivente adhuc* C Bassiano, *fuerit vocatum, ut fidem faciunt duo S. Matronæ, supra adhuc memoratæ, elogia, quorum alterum in Menologio Basiliano ad* VIII, *alterum ad* IX *Novembris diem in Menæis occurrit.*

ante annum 453, non tamen, ut apparet, 8 *Jam vero, cum hæc ita habeant, nec quidquam, quod non fuisse a* S. Bassiano *monasterium Constantinopoli ædificatum vel utcumque suadeat, alicunde adducatur, id abs eo, suppetias Severo quodam ac Joanne viro consulari ferentibus, fuisse re ipsa factum, Synaxario Sirmondiano asserenti apparet absque ullo etiam scrupulo assentiendum. Verum quandonam id a Sancto factum? In codice nostro Græco † MS.* 194 *continetur prolixior S. Matronæ Pergensis, mox iterum memoratæ, Vita, a Simeone Metaphraste conscripta. In hac autem, quæ apud Lipomanum et Surium e sermone Græco in Latinum versa ad* VIII *Novembris diem exstat, narratur, qui S. Matrona, quæ, eum jam prolem marito suo peperisset, elanculum abs illo (liciteue, an secus, ad* VIII *vel* IX, *quo utroque, ut jam dictum, Sanctæ illius memoria recolitur, Novembris diem, si tum de ea fuerit tractandum, examinabitur) ex ardenti soli Deo serviendi desiderio discesserat, Constantinopoli aliquamdiu in* S. Bassiani *monasterio sub virili habitu fuerit versata, Emesam deinde, eodem Sancto, sexum ejus divinitus edocto, curante, secesserit, ac tum, cum ibidem illa sacris Virginibus, in quarum monasterium fuerat admissa, fuisset jam præfecta, S. Joannis Baptistæ caput prope civitatem illam fuerit inventum; cum autem de secunda sacri hujus pignoris inventione sermo ibidem instituatur, hæcque, uti apud nos tom.* IV *Junii, ubi de sancto illo Domini nostri Jesu Christi Præcursore actum, pag.* 722 *et seqq. ostenditur, anno* 453 *contigerit, consectarium fit, ut* S. Bassianus *Constantinopoli monasterium, utpote in quo, priusquam jam dicta capitis S. Joannis secunda inventio eveniret, S. Matrona, teste Metaphraste, fuisset versata, ante annum* 453 *exstruxerit.* AUCTORE C. B.

9 *Atque ita quidem annum, ante quem* S. Bassianus *monasterium Constantinopoli exstruxerit, habemus; nunc etiam in annum, ante quem id Sanctus haud fecerit, inquiramus. Nihil quidem, e quo hunc determines, subministrat supra huc transcriptum e Synaxario Sirmondiano* S. Bassiani *elogium; verum id una cum Menologio Sirletiano præstant duo alia supra pariter huc transcripta Sancti nostri elogia. In his enim, quorum alterum in Menæis excusis, alterum in Menologio Basiliano recensetur,* S. Bassianus *Constantinopolim, imperii habenas Marciano tenente, venisse asseritur; cum autem Marcianus, uti inter eruditos convenit, ante annum* 450 *imperio præesse haud inceperit, nec sane* Bassianus, *priusquam Constantinopolim veniret, monasterium ibi ædificarit, consectarium fit, ut id ille ante dictum annum* 450 *haud fecerit. At vero, inquiet fortassis nonnemo, S. Matrona, postquam a* S. Bassiano *monasterium Constantinopoli fuisset exstructum, ibidem e jam dictis aliquamdiu in hoc fuit versata, Emesam deinde in sacrarum Virginum monasterium secessit, jamque, eum sacrum S. Joannis Baptistæ caput prope civitatem illam anno* 453 *fuit inventum, parthenoni isti, uti in Vita ejus Metaphrastes etiam docet, fuerat præfecta; cum autem hæc omnia, si dictum monasterium ante annum* 450 *a* Bassiano *haud fuerit exstructum, intra trium fere dumtaxat annorum spatium, ut consideranti patescet, debeant fuisse facta, ac intra tam breve tempus fuisse reipsa facta, creditu appareat admodum difficile, dubitari idcirco posse videtur, an ante annum* 450 *sacrum illud asceterium a* Bassiano *haud fuerit exstructum.* *ante annum 450, ac proin* E F

10 *Fateor, sic habet; verum, eam equidem ista omnia absolute, utut difficulter, potuerint intra tres etiam dumtaxat annos fuisse peracta, Menæis duobusque Menologiis, Sirletiano scilicet et Basiliano, unanimi consensu id, e quo ante annum* 450 *Constantinopoli monasterium a* Bassiano *haud fuisse exstructum, consequitur, asseverantibus, assentiendum apparet, eumque tamen, ut jam supra docui, monasterium Constantinopoli Sanctus ante annum* 453 *ædificarit, consectarium e modo disputatis fit, ut id verosimiliter vel anno* 450 *vel haud multo serius fecerit. Porro* S. Bassianus *qui, quemadmodum ejus elogium, e Synaxario Sirmondiano* *vel hoc ipso anno vel haud multo serius ædificat, vitam in eo,*

AUCTORE C. B.

Sirmondiano supra huc transcriptum, prodit, non prius, quam cum virtuti operam diutissime dedisset, ac jam, non paucis cum copioso animarum lucro regionibus peragratis, senex esset effectus, Constantinopolim venerat, ibidem deinceps in monasterio, a se exstructo, sanctissime usque ad summam senectutem vivere perrexit. Verum quodnam vitæ institutum fuit secutus? Monachum illum exstitisse, indubitatum vel ex eo apparet, quod ætatem in monasterio exegerit, quod hujus inquilinos sub disciplina sua habuerit quodque hi in supra laudata, quæ Metaphrastem habet auctorem, S. Matronæ Pergensis Vita loco non uno monachi *diserte appellentur. Ast illum* Acæmetam *hodie nuncupat in Martyrologio suo Universali Castellanus; quod qua ratione impulsus faciat, omnino ignoro.*

dubium, an ad Acæmetarum, ut Castellanus æstimasse videtur,

11 *Acæmetæ quidem seu monachi* Ἀκοίμητοι, *ita a Græcis dicti, quod in eorum monasteriis divinum Officium noctu diuque sine ullo cessationis intervallo, monachis, idcirco tres in cœtus, qui sibi hunc in finem succedebant, divisis, celebraretur, Constantinopoli eodem quinto, quo* S. Bassianus *floruit, æræ Christianæ seculo, ut in Opere nostro, tom.* I *Janua-* B *rii pag.* 1018, *et duabus seqq. invenies, fuere instituti; verum horum vivendi rationem amplexum esse* S. Bassianum *aut in monasterium a se conditum introduxisse, nuspiam litteris reperio mandatum. Nec, ut Castellano hic assentiar, moveri queo ex eo, quod, nisi Acæmeta credatur* S. Bassianus, *vitæ institutum, quod fuerit professus, assignari haud queat. Etsi enim res ita habeat, non pauca tamen Constantinopoli et alibi, priusquam acæmetæ instituerentur, monasteria exstitere hæcque certe in vitæ, quæ servabant, institutis ab Acæmetis discrepuere; cum autem sic habeat, quid ni unum ex his Acæmetarum instituto præferre ac porro amplecti* Bassianus *potuerit? Quid ni etiam factum esse queat, ut institutum novum et sibi et monachis suis servandum præscripserit? Sane vitæ normam, sibi a* S. Bassiano *præscriptam, observasse duo, quæ hic Constantinopoli exstruxerit, monasteria in breviori, quam supra adhuc laudavi, S. Matronæ Vita per verba, num.* 6 *jam recitata, asseruntur; etsi autem hæc forsan de regula, quam, primum ab alio tradi-* C *tam,* Bassianus *dumtaxat adoptarit, queant intelligi, Acæmetarumque institutum e Constantinopolitano horum monasterio fuerit etiam temporis lapsu, uti ex Theophane, Cedreno et Nicephoro Callisti (Operis nostri tom.* I *Januarii a pag.* 1018 *videsis) intelligitur, in alia tum intra, tum extra urbem Constantinopolitanam monasteria invectum, nihil tamen omnino impellit, ut vel pro verosimili habeam,* Bassianum *illud fuisse amplexum seu in monasterium, Constantinopoli a se conditum, induxisse.*

institutum, sanctissime agit, discipulisque trecentis ac hos inter S. Matrona.

12 *Etsi itaque professione monachum exstitisse* S. Bassianum, *omnino, ut jam supra docui, sit certum, anne tamen, quæ Acæmetarum fuit, vitæ rationem fuerit amplexus, est admodum, uti e jam nunc dictis apparet, incertum ac dubium. Verum qualiscumque tandem, cui Sanctus sese addixit, vitæ ratio exstiterit, sanctissime equidem, ut jam dixi, in monasterio, a se exstructo, vixit, nec paucos ibidem, qui illam fuere amplexi, discipulos fuit adeptus. Hosce numero exstitisse trecentos, Menologium Basilianum et Constantinopolitanum Sirmondi Synaxarium in supra huc transcriptis Sancti nostri elogiis affirmant; etsi autem Menæa non* trecentos, *sed tantummodo* fere trecentos S. Bassiani *discipulos numerent, unanimi tamen consensu tam hæc, quam jam dicta Sirmondiani Synaxarii et Menologii Basiliani elogia S. Matronam discipulis* S. Bassiani *accensent. Verum quæ qualisve hæc fuit?* S. Bassiani *elogio, quod in Menologio apponitur nota:* In apographo Ms. erat adscriptum : „ Hæc Matrona fuit Macedo„ niana. „ *Verum, quiscumque sit, qui ita Matronam,* S. Bassiani *discipulam, secta exstitisse Macedonianam, indicavit, id verosimillime fecerit, quod, cum translationi, qua S. Joannis Baptistæ caput, prope Emesam anno* 453 *inventum, in civitatem hanc fuit delatum, interfuisse Matronam,* S. Bassiani *discipulam, legisset, hanc cum Matrona, quæ, cum idem S. Joannis Baptistæ caput sub Valente e Cilicia in Bithyniam indeque post sub Theodosio Constantinopolim transferretur, sacrum illud pignus, tamquam ministra et custos, comitata fuisse apud nos tomo* 4 *Junii pag.* 713 *et binis seqq. ex Sozomeno refertur, ac, uti ex ibidem allegatis liquet, secta Macedoniana exstitit, existimarit eamdem.* E

de qua, cum altera homonyma perperam confusa,

13 *Verum posteriorem hanc Matronam a Matrona,* S. Bassiani *discipula, esse diversam, vel ex eo fit perspicuum, quod, cum ultimo hic memorata capitis S Joannis Baptistæ e Bithynia Constantinopolim sub Theodosio translatio anno* 390, *uti apud nos loco proxime cit. videre licet, contigeril, necessario Matrona, quæ tum sacri illius pignoris custos fuit, anno dein* 453 *labente, quo, ul supra vidimus, idem Præcursoris Domini caput prope Emesam fuit inventum, octogenaria debeat, si tum adhuc in vivis fuit superstes, exstitisse major; Matrona autem,* S. Bassiani *discipula, quæ translationi, qua id, cum ibi fuisset inventum, in civitatem Emesenam fuit delatum, interfuit, tum adhuc exstiterit juvenis, uti intelligitur ex eo, quod e jam dictis ante translationem illam in* S. Bassiani *monasterio, quod, ut docui, ante annum* 450 *haud fuit exstructum, vitam monasticam, virili habitu assumpto, fuerit amplexa, ac tum, ut Metaphrastes in ejus Vita etiam tradit, non plures quam viginti quinque ætalis annos numerarit. Adhæc Matrona, quæ sub Valente ac Theodosio caput S. Joannis custodiisse per-* F *hibetur, Cosilai prope Chalcedonem, virginitate perpetuo servata, diem extremum clausit; Matrona autem,* S. Bassiani *discipula, Constantinopoli relicto, e quo prolem pepererat, marito, vitæ cursum absolvit. Ast sive ob jam dictam, sive ob aliam quamcumque causam sit factum, ut verba supra relata, quibus Macedoniana exstitisse Matrona,* S. Bassiani *discipula, asseritur, Ms. Menologii Sirletiani apographo fuerint adscripta, Macedonianam equidem illam exstitisse, haudquaquam queo mihi habere persuasum.*

hic nonnulla, ut Bassianum partim etiam spectantia

14 *Ita animo comparatus sum, quod nihil omnino, e quo vel utcumque Macedonianæ sectæ evadat suspecta, invenire uspiam, re quamvis diligentissime discussa, potuerim. Neque vero, Macedoniana si fuisset, sese, cum primum mundo nuntium remiseral, vitæ monasticæ præceptis imbuendam* Bassiano, *viro imprimis Catholico, Constantinopoli, ut jam vidimus, tradidisset; ne autem, postquam hinc a* Bassiano *Emesam, ut pariter vidimus, fuisset profecta, Macedonianam*

AUCTORE C. B.

A *Macedonianam factam, suspicemur, obstat post secutus mulieris, pro Sancta a Græcis cultæ, Constantinopolim, peragratis regionibus variis, ad eumdem* S. Bassianum *regressus, aliaque, quæ, maximi etiam tunc fuisse abs illa Sanctum hunc factum, argumento sunt, in supra laudata illius Vita a Simeone Metaphraste narrata. Hæc idcirco simulque, quod non minus, quam quæ Matronæ Emesam Constantinopoli discessum præcessere, ad* S. Bassianum *partim spectent, compendio, cui mox reliqua, de Sancto nostro dicenda, subjungam, hic exhibeo. Cum Matrona,* S. Bassiani *discipula, quæ, quemadmodum supra docui, anno* 453 *capitis S. Joannis Baptistæ in civitatem Emesenam translationi interfuit, unguento inde accepto cæcum illuminasset, Domitianus ejus maritus, rei hujus, quaquaversum citissime vulgatæ, fama excitus, novaque inde uxoris, quam ubique requirebat, inveniendæ spe concepta impulsus Emesam venit; ast illa, hominem adesse subodorata, mox, quo incidendi in manus ejus periculum evadat, Hierosolymam primum, tum in montem Sina, ac dein Berythum, ubi et aliquas discipulas sibi* B *adjungit, profecta, Constantinopolim tandem* Bassiani *conveniendi desiderio capta divinitusque ad id in somnis excitata revertitur.*

atque ex Matronæ per Metaphrastem Vita

15 *Eo appulsa Marcellum diaconum, quo suadente, a* Bassiano *Emesam ad virginum monasterium missa antea fuerat, accersit, reditusque causam abs illo rogata, sese dumtaxat, ut arduum longi itineris laborem, senectute ac mulierum imbecillitate despecta, susciperet, vehementi quodam eos, a quibus primam spiritualis vitæ institutionem acceperat, ac maxime* Bassianum *conveniendi desiderio fuisse adductam, respondet, ac dein, quæ sibi post suum ex urbe Constantinopolitana discessum contigerint, exponit; Marcellus autem, statim singulis* Bassiano *narratis, abs hoc, ut quietum aliquod et a tumultu alienum non procul a monasterio habitaculum, ad quod facilis sibi esset accessus, Matronæ quamprimum præstituat, jubetur, cumque id ille, Magistri præcepto mox obtemperans, fecisset, Matrona in apta, quam paraverat, domo quamprimum locatur.* Quem in locum *(ipsiusmet Metaphrastæ apud Lipomanum verba sunt)* cum ma-C gnus venisset Bassianus, eamque esset allocutus et dixisset, quæ opportebat, quin etiam ab ea didicisset de iis, quæ ei obtigerant, et eam impertiisset iis, quibus indigebat, eam rogavit, an sibi opus esset aliquo alio; cum ea autem dixisset, alias sorores esse Berythi et eas velle ad ipsam venire et una degere, hoc episcopo Beryti statim litteris significat, et, quas nominatim quærebat Matrona, jussit ad eam quamprimum mittere. Eæ ergo emissæ et cohabitantes eum Matrona ei summam exhibebant obedientiam.

in compendium contracta,

16 *Verum Matrona, quæ eximiis, quibus effulgebat, virtutibus notior indies ac non paucis primariæ nobilitatis feminis gratior reddebatur, haud ita dudum post monasterium, fundo aliisque operi necessariis, sibi a Patricii Sporacii uxore, quæ ei sanitatis sibi restitutæ beneficium referebat acceptum, subministratis, ædificat, ac una cum sororibus, quæ Beryto ad eam venerant, in novas illas ædes, prioribus, in quas, jubente* Bassiano, *introducta primum fuerat, relictis, migrat, easdemque deinceps, ex Athanasiæ, prædivitis feminæ, quæ disciplinæ ejus sese commiserat, facultatibus sibi oblatis ac* Bassiani *consilio acceptis, non parum auctas, ad mortem usque, quam centesimo vitæ suæ anno obiit, perpetuo occupat. Tale est eorum, quæ de Matrona, Constantinopolim ad* Bassianum *reversa, a Metaphraste narrantur, compendium. Ac id quidem, maximi etiam tunc a Matrona factum fuisse* S. Bassianum, *luculentissime sane prodit; cum autem tunc etiam, uti in eodem compendio ac proin et in Vita, per Metaphrastem scripta, traditur, Matronæ curam* Bassianus *gesserit, ædesque, in quibus et tum aliquamdiu cum sororibus, Beryto per* Bassianum *ad se evocatis, fuit morata, per Marcellum ei jusserit parari, hinc factum reor, ut, quamvis verosimiliter ipsamet Matrona, uti e jam dictis a Metaphraste traditur, Constantinopolitanum, quod ab ea nomen habuit, monasterium exstruxerit, id tamen a* Bassiano *exstructum, in breviori Matronæ Vita, per verba, num. 6 huc transcripta, asseratur; verum etsi hinc monumentum isthoc litterarium erroris forsan in Conditore monasterii S. Matronæ assignando insimulari haud immerito queat,* E *fuisse tamen in hoc eamdem, quæ in* S. Bassiani *monasterio, vitæ rationem observatam, verosimiliter recte affirmat.*

proferuntur, sibi adjunctis, inter annum 451

17 *Ea sedet sententia, quod, cum* S. Bassianus, *quamdiu post S. Matronæ ad se reditum in vivis adhuc mansit superstes, præfatum, quod hæc Constantinopoli tum condidit, monasterium consiliis suis ac curis maxima ex parte, ut apparet, rexerit, is haud facile permissurus fuisse videatur, ut alia in hoc, quam quæ a monachis suis servabatur, ac ab ipsamet Matrona, cum apud hosce, priusquam Emesam secederet, sub virili habitu latebat, aliquamdiu fuerat servata, vivendi ratio observaretur. Res quidem minime est certa; sed cum nihil, quo certa reddatur, occurrat, ad reliqua modo, quæ in supra huc transcripta* S. Bassiani *elogia observanda sunt, progredior ac primo, quamdiu hic, postquam Constantinopolim Matrona esset reversa, in vivis adhuc manserit superstes, seu potius, quandonam circiter, trecentis sibi jam adjunctis, ut supra docui, discipulis, e mortali hac vita ad immortalem migrarit, indago.* S. Bassiano *templum, uti mox infra e Synaxario Sirmondiano, Menæis excusis, Sirletianoque ac Basiliano Me-* F *nologiis ostendam, ab imperatore Marciano fuit exstructum; cum autem sic habeat, enimvero hinc, cum certe* S. Bassiano, *in vivis adhuc existenti, templum Marcianus, qui, uti ex eruditorum consensu jam dixi, anno* 457 *obiit, haud exstruxerit, fuisse ante annum* 458 *e vivis sublatum Sanctum nostrum, non inepte concluditur.*

et annum 455 e vivis excedit,

18 *Reponi quidem potest, S. Matronam, spectatis iis, quæ ex ejus per Metaphrastem Vita supra retulimus, e civitate Berytensi, postquam Emesæ capitis S. Joannis translationi anno* 453 *adhuc juvenis interfuerat, Constantinopolim,* Bassiano *adhuc vivente, reversam, exstitisse jam tum senem, idque, ut consideranti patescet, verum esse non posse, si* S. Bassianus *ante annum* 458 *vita sit functus. Ast, etsi sic habeat, atque adeo obitus* S. Bassiani *epocha, tam mature signata, cum iis, quæ in S. Matronæ Vita Metaphrastes scribit, nequeat componi, potius tamen supra laudatis ecclesiasticis Græcorum libris, unanimi consensu id, e quo,* Bassianum *ante*

AUCTORE C. B.

ante dictum annum 458 vere obiisse, consequitur, asseverantibus, quam soto Metaphraste, S. Matronæ verba, quibus hæc, dum Constantinopolim, vivente adhuc Bassiano, reversa, reditus sui causam (num. 14 videsis) Marcello exponit, sese exstitisse jam tum senem, prodit, affingente, standum apparet, maxime cum hic scriptor non secus ac Menologii Basiliani auctor, qui, S. Bassiano templum a Marciano fuisse erectum, disertissime, ut mox docebo, affirmat, quatuor amplius seculis a S. Matronæ ætate abfuerit, nec omnia, quæ in S. Matronæ Vita scribit, e notitiis, undequaque probatis ac certis (Operis nostri tom. 4 Junii pag. 721, num. 131 videsis) deprompserit. Porro cum hæc sic habeant ac S. Bassianus, qui, Constantinopolim revertente S. Matrona, nondum e jam dictis obierat, in vivis certe, dum hæc antea capitis S. Joannis Baptistæ translationi, anno 453 factæ, interesset, exstiterit adhuc superstes, annum hunc inter et annum 458 ad Superos illum migrasse, sat probabile redditum ex omnibus modo B allegatis autumans, de iis, quæ Sancti obitum secuta narrantur, nunc pauca subjungo.

templo que, per Marcianum imperatorem, uti ex iis,

19 S. Bassianum, cum Constantinopolim, Marciano imperatore, venisset, ita virtutibus et miraculis, ut etiam templum, quod hodieque conspicitur, sub ejus nomine imperator exstruxerit, effulsisse, num. 2 huc transcriptum e Magnis Græcorum Menæis excusis elogium ac proin et Sirletianum, quod, ut dixi, Menæis ad amussim consonat, Menologium affirmat; etsi autem nec hoc, nec illa, quis imperator sub S. Bassiani nomine templum exstruxerit, diserte ac expresse notent, rem tamen, cum verbis, affirmationem illam proxime prægressis, de solo, qui, uti inter eruditos convenit, anno 457 obiit, Marciano imperatore fuisse abs hoc factam, videntur intoquantur, indicare. Nec aliter de Synaxario Sirmondiano, quod, postquam, S. Bassianum sub Marciano, imperatore floruisse, sub initium asseruit, nonnullis deinde interpositis, fuisse Sancto, infinitis in Vita et post mortem miraculis claro, templum ab imperatore exstructum, sub finem, non expresso ibidem hujus nomine, memoriæ prodit, pronuntiandum apparet. Ita autumo, non tantum, quod tam in dicto Synaxario quam in Menæis et Menologio Sirletia- C no, imperatoris haud alterius, quam Marciani, nomen tegatur, verum etiam, ac præcipue quidem, quod Sancti nostri elogium, e Menologio Basiliano num. 3 huc transcriptum, initio habeat, Bassianus,..... Marciano pio imperatore, Constantinopolim profectus, ob virtutem suam imperatori statim innotuit, qui non modo eum tamquam patrem colebat, sed et ædes illius nomine, quæ ad hunc usque diem exstant, ædificavit, hisque verbis, utpote quibus imperator, a Marciano diversus, designari haud queat, fuisse abs hoc ædem, seu potius, ut Græce est, τὸν ναὸν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, id est, templum sub nomine ejus, Bassiani nempe, exstructum, apertissime significetur, nec sit, cur hic a Menologio Basiliano vel Menæa cum Sirletiano, vel Synaxarium Sirmondianum dissonare merito existimetur.

quæ hic adducuntur, apparet,

20 Fuisse quidem in duodecima urbis Constantinopolitanæ regione, nomine Deutero seu secundo, πλησίον τῆς ἁγίας Ἄννης, prope S. Annæ, id est, prope ædem, S. Annæ sacram, quam, ut Procopius, author synchronus, lib. I de Ædificiis cap. 3 docet, Justinianus, haud citius quam seculo sexto imperator, exstruxit, D S. Bassiani templum ab imperatore ædificatum, elogii, e Synaxario Sirmondiano num. 4 huc transcripti, auctor sub finem affirmat. Verum quid si anticipatione, ut loquuntur, usus id faciat, non quod prope illam ipsam sacram S. Annæ ædem, jam tum, cum illud ædificaretur, exstantem, sed quod prope locum, quo hæc postea fuit exstructa ac ætate sua exstabat, S. Bassiani templum imperator ædificarit? Sane, cum ita, ut apparet, non absurde queat, ita etiam debet is auctor exponi, quod alioquin cum Menologii Basiliani auctore, qui, S. Bassiano fuisse a Marciano templum erectum, luculentissime, ut jam docui, tradit, pugnare foret dicendus, quodque auctores, qui invicem in speciem adversantur, inter sese non collidendi, sed, si fieri possit, conciliandi sint. Nec refert, S. Bassianum, cum senio confectus migrasset ad Dominum, a discipulis suis in ædibus, quæ ejus nomen præferunt, seu potius, ut Græce est, ἐν τῷ δηλωθέντι αὐτοῦ ναῷ, id est, in præfato suo templo, sepultum fuisse, a Menologio Basiliano affirmari. E

exstructo, in quo

21 Etsi enim ita hujus auctor, S. Bassianum in illo ipso templo, quod sub hujus Sancti nostri nomine a Marciano erectum, antea narrarat, humatum insinuet, sicque illud S. Bassiano, in vivis adhuc existenti, fuisse a Marciano, quod certo est falsum, exstructum, videatur indicare, haud ita tamen est intelligendus, sed, sufficienti, ut nonnumquam alias, accuratione in scribendo haud adhibita, S. Bassianum in templo, quod sub ejus nomine Marcianus ædificasset, sepultum scripsisse est censendus, non quod Sanctus in hoc ipso templo, jam prius sibi, quam moreretur, erecto, sed quod eo loco, quo id postea Marcianus exstruxit, terræ fuerit mandatus, aut etiam, quod, cum primum loco alio fuisset depositus, postea inde ad dictum templum, cum id, quod, ut arbitror, ad monasterium, a Bassiano antea conditum, fuerit adjectum, ad umbilicum jam fuisset adductum, fuerit translatus. At vero, inquiet adhuc fortassis non nemo, si Constantinopoli templum, quod a S. Bassiano nomen habuit, vere a Marciano, anno, ut dictum, 457 e vivis sublato, fuerit exstructum, consectarium erit, ut Sanctus, utpote qui post annum 453, uti e supra dictis colligitur, in vivis adhuc exstiterit superstes, jam inde a secundo aut tertio post mortem anno ædem nomini suo sacram fuerit adeptus. Fateor, sic habet; sed quid tum? Id quidem ævi nostri, at non seculi V, quo S. Bassianus floruit, moribus spectatis, incredibile apparet. Tunc enim ac diu adhuc post, cum monachi seu alterius cujuscumque status homines, qui sancte vixisse credebantur, in vita et post mortem patrarant miracula, statim eis honores, Sanctis deferri soliti, discussionibus multis prævie haud adhibitis, nec juris, quæ postea sapientissime introductæ fuerunt, formulis præmissis, deferebantur. F

et cultum annuum obtinuit, honoratur.

22 Imo vero seculis, ab ætate nostra haud adeo remotis, cum jam dudum usus Servos Dei non prius, quam cum diligentissime juxta ac rigidissime eorum causæ fuissent discussæ, solenni ritu in Sanctorum Album referendi fuisset inductus, subinde etiam est factum, ut, qui multis in vita ac statim post mortem inclaruerant miraculis, honorem illum, vix uno alterove post obitum elapso anno, fuerint adepti.

AUCTORE C. B.

A *adepti. Sic, ut hic unum saltem e multis, quæ afferri possent, rei hujus exemplis lectori ob oculos ponam, S. Petrus martyr, cum anno 1252 ab impio sicario fuisset occisus, anno proxime sequenti multis miraculis illustris sanctorum Martyrum numero ab Innocentio IV, summo Pontifice, fuit adscriptus. Cum itaque hæc sic habeant, ac* S. Bassianus, *ut ejus e Synaxario Sirmondiano num.* 4 *huc transcriptum elogium in fine testatur, infinita et post mortem et in vita, sancte acta, patrarit miracula, enimvero, fuisse illi ædem sacram, eum uno dumtaxat alterove anno excessisset e vivis, a Marciano erectam incredibile nemini debet videri. Nec tantum Sanctus, cum breve tantummodo, posquam vitam hanc mortalem cum immortali commutarat, temporis spatium esset elapsum, æde sacra sibi exstructa, verum etiam festo, quod celebratum in hac annuatim fuerit, honoratus fuisse videtur. Certe annuam ejus festivitatem fuisse saltem ibidem aliquando celebratam, fidem facit supra relatum, quo in Synaxario Sirmondiano ornatur, elogium, quod statim atque* S. Bassiano *templum in Deutero fuisse exstructum, sub finem narravit,* σύναξιν *ejus seu festivitatem ibidem celebrari, subjungit.*

DE S. CERBONIO EP. CONF.

VERONÆ IN ITALIA

SYLLOGE

Memoria in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus, tempus sedis.

B

FORTE SUB SEC. V FINEM *Sanctus, qui a tempore immemorabili Veronæ colitur,*

Duos hoc die Martyrologium Romanum hodiernum annuntiat Cerbonios, alterum Populoniensem in Hetruria, alterum Veronensem in Venetorum in Italia dominio episcopum. De priori, quod verosimilius altero sit minus antiquus, mox post acturi, de posteriori nunc agimus. Unus hic est e triginta sex antiquissimæ juxta ac notissimæ civitatis Veronensis præsulibus, quos hæc veluti Sanctos veneratur. Nullus quidem ex his præter S. Zenonem, Operi nostro ad XII *Aprilis diem jam insertum, Usuardi Fastis sacris, quibus solis olim Romana Ecclesia utebatur, invenitur adscriptus; verum, etsi id ita sit, fuerunt tamen illi omnes triginta sex episcopi, ut illustrissimus Augustinus Valerius, Veronensis et ipse episcopus, in an-*C *tiquis ecclesiæ suæ Monumentis, apud Venetos anno* 1576 *in lucem emissis, fol.* 1 *et seqq. ex Veteri Martyrologio ac seculi* XV *scriptoribus probat, cultu publico a tempore immemorabili gavisi; hinc autem, ni fallar, potissimum est factum, ut ex iisdem sanctis triginta sex Episcopis, cum jam horum plures Martyrologio suo, Venetiis itidem biennio dumtaxat post ibidem edita, quæ mox memoravi, ecclesiæ Veronensis monumenta vulgato, Galesinius inscripsisset, omnino viginti tres ac nominatim* S. Cerbonius, *qui etiam* Cerbonus *vocatus invenitur, in Mrl. Rom. hodiernum fuerint deinde illati.*

eodemque, quo Fastis sacris inscribitur,

2 *Certe hic sanctus Veronensis Episcopus, qui a Martyrologio Romano. Antverpiæ anno* 1586 *Christophori Plantini typis excuso, adhuc exsulat, in eodem deinde Mrl., quod auctum et emendatum Antverpiæ pariter apud Joannem Moretum* 1591 *prodiit, paucis hisce verbis* Veronæ item Cerbonii episcopi *hodie annuntiatus comparet; ut vel hinc* S. Cerbonium, *Veronensem episcopum, certe ante annum* 1580 *Mrl. Romano non fuisse inscriptum, haud temere credi queat, utque proinde huic illum recenter fuisse adjectum, Castellanus in Nota,*

E

ad Martyrologii sui Universalis, in quo S. Cerbonium *hodie memorat, marginem apposita, recte observet. Verum an recte pariter, non fuisse ab iis, qui* S. Cerbonium *in Mrl. Rom. hodierum intulere, in emortualem ejus diem inquisitum, ibidem adjungit? Id ejusdem asseverare non ausim; ast, utcumque res habeat, Galesinius jam antea eodem, quo Mrl. Rom.,* X *Octobris die* S. Cerbonium *in Mrl. suo commemorarat sequentem in modum:* Veronæ item sancti Cerbonii episcopi, qui propagandæ disciplinæ Euangelicæ studiosus, sapientiæ laude clarus, Veronensi ecclesia religiose administrata, magna cum testificatione sanctitatis quievit in Domino. *Adhæc non tantum Ferrarius, qui in suo Sanctorum Italiæ Catalogo* Cerbonium *recenset, ad* X *Octobris diem pariter id facit, verum etiam, ad Superos hoc ipso die illum migrasse, Augustinus Valerius diserte affirmat,* F *huncque deinde in Veronensibus episcopis tom.* 5 *Italiæ sacræ secutus est Ughellus.*

X, *ut apparet, Octobris die obiit,*

3 *Locus, quo, quod dixi, Augustinus Valerius affirmat, fol.* 38 *apud eum occurrit in* S. Cerbonii *elogio seu, uti abs illo vocatur, Historia, sequentibus hisce verbis concepta :* Cerbonius, Veronæ episcopus, vir fuit Euangelicæ disciplinæ propagandæ incredibili studio inflammatus et mirabiliter extirpandis hæresibus deditus : cum sapientia eloquentiam ita conjunxit, ut magnam apud universum Veronensem populum prudentiæ et sanctitatis famam suo tempore fuerit consecutus. Senio confectus obiit sexto idus Octobris, *id est,* X *mensis hujus die,* magnum suarum virtutum desiderium relinquens. Sepultus fuit in basilica sancti Proculi. *Ita scriptor, postremo laudatus ; eum autem antiquum, ex ecclesiæ cathedralis Veronensis membranis Martyrologium, in quo triginta sex sanctorum Veronensium Episcoporum nomina repererit descripta, Operis sui initio laudet, ex eo verosimiliter, quod in Mrl. illo* Cerbonii *nomen ad* X *Octobris diem invenerit descriptum, die isthoc*

AUCTORE C. B.

isthoc obiisse Sanctum, in jam dato ejus elogio seu Historia affirmarit. Utut sit, S. Cerbonius die x Octobris obiisse in vetusta quoque S. Proculi prope Veronam ecclesiæ tabella apud Onuphrium Panvinium lib. 4 Antiquit. Veronensium cap. 3 asseritur; cum autem sic habeat, nec monumentum ullum, quod alio die Sancti obitum consignet, reperiatur, tum re etiam ipsa vitam hanc mortalem cum immortali eum commutasse, ex omnibus modo allegatis sat probabile apparet. Proximum est, ut nunc in annum seu potius (hunc enim utcumque vel conjectando etiam in spississimis, quibus undequaque res, ad antiquos Veronenses episcopos spectantes, involutæ sunt, tenebris assequi quis queat?) in seculum, quo S. Cerbonius seu obierit seu sedem episcopalem Veronensem occuparit, inquiramus, aut saltem nec id certo assignari posse, ostendamus.

sedem Veronensem non sec. VIII seu, ut Ferrarius tradit,

4 Ferrarius, qui, quemadmodum jam indicavi, in suo, quo Italiæ Sanctos complectitur, Catalogo S. Cerbonium hodie signat, ibidem simul suppeditat modo hic recitandum, B quo illum exornat, elogium, ex elogio, quod supra ex Augustino Valerio transcripsi, magnam partem desumptum hisque verbis conceptum: Cerbonius episcopus Veronensis XXXIV S. Annoni, cum eloquentia, doctrina et vitæ probitate præstaret, subrogatus est. Is Euangelicæ disciplinæ propagandæ cupidissimus, sedulam in ea re operam navavit, extirpandisque hæresibus maxime intentus fuit. Cum itaque et doctrina et vitæ innocentis exemplo ecclesiam suam expurgasset, pluraque sanctitatis reliquisset indicia, ad laborum præmium 6 Idus Octobris evolavit, in æde S. Proculi tumulatus. Quod si itaque Ferrario standum hic sit, consectarium erit, ut S. Cerbonius, utpote quem hic scriptor S. Annoni, circa annum 780, ut in Opere nostro ad XXIII Maii diem, quo de hoc sancto Veronensi Episcopo actum, ex Ughello in Episcopis Veronensibus et Onuphrio Panvinio in Antiquit. Veronensibus lib. 5, cap. 15 docuimus, e vivis sublato, in sedem Veronensem successisse, verbis jam datis prodat, certo hanc haud citius quam cum jam octavum æræ Christianæ seculum multum esset provectum ac proin septimum penitus esset elapsum, occu- C parit.

post S. Annonem,

5 Verum in Veronensium, quem Ughellus tom. 5 Italiæ sacræ, per Coletum auctæ, a col. 678 exhibet, episcoporum elencho col. 696 proxime ante S. Simplicium, qui, ut ibidem asseritur, circa annum 490 floruit, ponitur S. Cerbonius; etsi autem elenchus ille a vero tempore et ordine, quo, qui ante S. Annonem, a Ferrario memoratum, sedem Veronensem occuparunt, episcopi vixerint ac invicem successerint, plus semel aberret, ac ubique fere monumentorum antiquorum fide destituatur, in episcopis tamen, qui S. Annoni successere, plenior est ac magis probatus, quam ut probabile fiat, locum hosce inter proxime etiam post S. Annonem S. Cerbonio, contra ac in dicto elencho fit, posse concedi. Petronium quidem, qui in hoc proxime ante S. Cerbonium ab Ughello locatur, seculo etiam IX ac proin post S. Annonem floruisse, Hieronymus Dalla Corte in Historia Veronensi part. I, lib. 4, pag. 197 et seq. tradit; ast, quin hic a vero (Operis nostri tom. 2 Septembris pag. 677 in sancto illo Veronensi Episcopo videsis) is scriptor longe aberret, dubitandum haud videtur. At vero, D inquies, cum S. Cerbonius, uti e jam dictis sat probabile, ne dicam certum, apparet, ante S. Annonem, imo et ante annum 720, quo, ut Ughellus docet, Paternus, proximus Annonis decessor, jam erat Veronensis episcopus, sedem Veronensem occuparit, quo tempore quove seculo ad hanc fuit evectus?

sed, uti ex antiquo documento hic adducto

6 Rhythmicam quamdam, quæ a Mabillonio primum inter Analecta vetera tom. I, pag. 371 et seqq. vulgata, post etiam inter scriptores Rerum Italicarum tom. 2, part. 2, col. 1095 fuit recusa, Veronæ descriptionem auctor anonymus, regnante Pippino, Caroli M. filio, elucubravit; de hoc autem sec. VIII documento, in quo SS. Euprepius, Dimidrianus, Simplicius, Proculus, Saturninus, Lucilius, Gricinus et Zenon exstitisse octo primi ecclesiæ Veronensis episcopi, hancque eo, quo hic recensentur, ordine gubernasse traduntur, nobilissimus Scipio Maffeius tom. 5 Italiæ sacræ auctæ ad Nicolaum Coletum col. 672, Ughellum aliosque, qui antiquorum Veronensium episcoporum elenchos consarcinarunt, monumento nullo niti, nec habere, ubi pedem figant, præfatus, E sic scribit: Mihi ergo nec vetustius nec sincerius documentum usque in hanc diem reperienti piaculum videretur ab anonymi traditione recedere; præcipue cum et secundus testis adsit, qui annis plus quam ducentis hujus argumenti scriptores ceteros antecessit; nempe Joannes, ecclesiæ Veronensis diaconus, qui in imperiali, quam exaravit, Historia nunc deperdita primos octo Veronensium præsules iisdem nominibus ac eodem prorsus ordine recitabat, ut ex Panvinio Antiquitatum Veronensium lib. 4, cap. 3 discimus, qui eam chronicam legerat.

probatur, post S. Zenonem

7 Ita laudatus Maffeius, qui, postquam deinde, S. Proculum et S. Lucilium, quorum alter quartus, alter sextus ecclesiæ Veronensis episcopus exstitisse in dicta Veronæ descriptione asseritur, sec. IV sedisse probavit, mox etiam duos Zenones perperam a Baronio statui ac S. Zenonem, qui octo primorum Veronensium episcoporum ultimus in eadem Veronæ descriptione recensetur, præfato etiam sec. IV, sed ad finem jam vergente, floruisse ostendit; cum autem sic habeat ac eruditissimo Maffeio, qui a descriptione illa seu ab octo pri- F morum, quæ huic intexitur, episcoporum Veronensium serie, per scriptorem anonymum tradita, recedere piaculum existimavit, hic standum appareat, consectarium fit, ut S. Cerbonius, utpote qui in serie illa seu inter octo primos Veronensis ecclesiæ episcopos locum haud habeat ac proin post horum ultimum Zenonem, sub sec. IV finem vita functum, sedisse sit dicendus, non nisi post sec. IV aut certe non diu ante sec. V floruerit. Ast num re etiam vera Sanctus vel finito propemodum sec. IV, vel sec. V jam currente vixit? Augustinus Valerius Veronensis episcopus, supra plus semel jam laudatus, in dictis ecclesiæ suæ Monumentis ante folium primum exhibet expansum episcoporum Veronensium Catalogum; in hoc autem proxime post S. Zenonem, qui, ut dictum, sub seculi IV finem floruit Veronensiumque octavus exstitit episcopus, signatur Cerbonius; ut hic, si Catalogo illo standum sit, vel sec. IV jam exeunte, vel V dumtaxat ineunte Veronensem cathedram occuparit.

8 Verum, præterquam quod is in ipsismet octo

verosimiliterque vel v vel vi vel vii sec. occupavit

octo primis ecclesiæ Veronensis episcopis cum supra laudata Veronæ descriptione seu cum illorum, quam hæc complectitur, serie aliisque propemodum omnibus eorumdem catalogis pugnet, ex iis, quæ apud nos de S. Zenone ad xii Aprilis diem, quo hic colitur, et apud Ughellum tom. 5 Italiæ sacræ auctæ col. 693 Syagrio proferuntur, fuisse hunc, non autem S. Cerbonium, proximum S. Zenonis in sedem Veronensem successorem, verosimilius apparet. Adhæc tempus, quo S. Cerbonius ac plerique alii Veronenses episcopi, ab Ughello inter S. Zenonem et Paternum seu seculum iv inter et viii notati, in vivis exstiterint ac quinam ex illis invicem successerint, e fidei probatæ documentis, uti ipsemet Ughellus col. 692 in S. Probo post Panvinium fatetur, haud constat. Itaque, etsi quidem, vel v, vel vi, vel vii sec. sedisse S. Cerbonium, ob jam supra dicta verosimile autumem, anne tamen id haud diu admodum post S. Zenonis obitum seu sec. iv exeunte, currenteve v, an contra altero e binis seqq. secc. habuerit locum, pro certo asseverare non ausim. Ast, etsi sic habeat, Cerbo-
B nium tamen sub sec. v finem obiisse, supra in margine, adjecto dubitantium vocabulo forte, indicavi, quod ab Ughello proxime ante S. Simplicium, quem circa annum 490 floruisse, ait, signetur, quodque, ubi is scriptor erroris, uti hic fit, convinci haud potest, Veronensium episcoporum, quem contexuit, ordini potius, quam scriptoribus aliis, adhærere voluerim, secus sine hæsitatione facturus, si lux clarior, qua sedis mortisve S. Corbiuii epocha certius ac propius determinari queat, aliquando affulserit.

AUCTORE C. B.

tumulumque in Veronensi S. Proculi ecclesia nactus asseritur.

9 Ceterum Augustinus Valerius, mox iterum laudatus, qui, S. Cerbonium Veronæ in S. Proculi ecclesia esse sepultum, in ejus elogio, supra huc transcripto, tradit, in præfato suo Opere pag. 3 versa affert duas Veronensis S. Proculi ecclesiæ inscriptiones, alteram e tabula lapidea, alteram e tabula vetusta membranacea acceptas, in quibus, servari seu quiescere ibidem sacra S. Cerbouii ac aliorum aliquot Sanctorum corpora asseritur. Eo pro ambabus, quarum etiam prior apud Onuphrium Panvinium lib. 4 Antiq. Veronensium cap. 3 videri potest, brevitatis causa studiosum lectorem remitto, qui etiam, quod de S. Cerbonii aliorumque Sanctorum corporibus Veronæ in S. Proculi ecclesia quiescentibus seu servatis in duabus dictis inscriptionibus traditur, ab eodem Augustino Valerio in reliquiarum, Veronæ asservatarum, indice, quem hic scriptor in dicto suo Opere etiam suppeditat, pag. 86 confirmatum aut, si mavis, denuo affirmatum inveniet. Alia, quæ de S. Cerbonio hic disseram, nuspiam occurrunt, nec est, cur id mirum cuipiam apparet, E
cum plurimorum, qui ante annum 760 floruerunt, episcoporum Veronensium gesta obscurissima esse et incerta, nimiaque jam vetustate ac majorum fatali ignavia, tenebris vertustatis oppressa, Onuphrius Panvinius, Ughello aliisque passim Italiæ scriptoribus ab eo haud dissentientibus, lib. 4 Antiq. Vcronensium conqueratur.

DE S. CERBONIO EP. CONF.

IN ILVA HETRURIÆ IN MARI THYRRENO INSULA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti memoria in Fastis sacris, cultus in Italia, itemque, quo aliquot inde translatæ fuerunt ejus reliquiæ, in Galliis et apud aliquot canonicos Regulares.

C F

VEROSIMILIUS ANNO DLXXV. Sanctus, qui in insula Ilva potius, quam Populonii annuntiandus videtur,

Præsules tres, Regulus videlicet, Felix et Cerbonius qui ex Africa exsules sanctitate in Tuscia seu Hetruria claruere, in Fastis sacris non paucis memorantur. De duobus prioribus ad i Septembris diem, quo coluntur, jam egimus. De tertio, quod hodie Mlr. Romano inscribatur, tractaturi modo sumus. Etsi hic hodie in Lucensi et Antverpiensi apud Florentinium Hieronymianis majoribus apographis haud memoretur, in Corbeiensi tamen apud eumdem Florentinium majori itidem Hieronymiano apographo recensetur hoc modo : Natalis S. Cerbonii in Populonio. Isti porro Corbeiensi accedunt Florentinum ac alia nonnulla Usuardina (neque enim ab ipsomet Usuardo Sanctus celebratur) apud Sollerium auctaria, Florarium nostrum Ms., Viola Sanctorum anno 1508 excusa, Bellinus, Galesinius, Maurolycus, ac denique præter alios martyrologos recentiores non paucos in Catalogo Sanctorum Italiæ Ferrarius. Ac Sanctus quidem ab omnibus jam memoratis seu Fastis sacris seu Fastorum sacrorum auctoribus vel Populonii vel absque loci, cui attribuatur, designatione annuntiatur. Verum Castellanus, qui Mrl. Romanum secutus Populonii pariter Cerbonium in Mrl. suo Universali signarat, in hujus deinde Supplemento potiori jure eum in insula Ilva annuntiandum pag. 714 observat; neque vero immerito; etsi enim Cerbonius Populonii exsititerit episcopus, non tamen ibidem, sed in Ilva, Hetruriæ in mari Thyrreno insula, mortalem hanc vitam cum immortali commutavit, uti ex ejus Actis ac Gregorio Magno Dialogorum lib. 3, cap. xi constat.

elogioque huc transcripto a Ferrario ornatur,

2 Porro etsi omnia et singula, quibus Sanctus in Fastis sacris seu jam laudatis, seu aliis celebratur, elogia huc transcribere operæ pretium non putem, id tamen, quod Ferrarius ex Gregorio Magno et eccl. Canonic. Reg Officio suppeditat, hic lectori, ut statim a Comment. hujus innitio qualecumque Sancti habeat notitiam, ob oculos pono. Sequentibus his verbis id concipitur : Cerbonis S. Reguli discipulus cum eo et aliis ex Africa in Hetruriam venit, ac cum illum

AUCTORE C. B.

illum jussu Totilæ *(Gothorum regis)* decollatum una cum Felice diacono *(imo episcopo)* sepelisset, Populoniam reversus, episcopus ejus creatur. Qui cum aliquot hospitio exceptos apud se, ne a Gothis interficerentur, abscondisset, Totila jubente, Merulis loco ab Urbe septem M. P. distante ferocissimo urso devorandus objicitur: qui e cavea eductus, ubi citato cursu ad sanctum Virum pervenisset, præter morem, cum fame premeretur, demisso capite, pedes cœpit illius lambere non sine omnium et regis ipsius admiratione, qui cum statim reveritus dimisit. Cum autem postea advenientes Longobardi omnia sibi obvia vastarent, Cerbonius cum suis in Ilvam insulam evadens, cum ægritudine captus, sibi migrandum esse intelligeret, clericis suis præcepit, ut corpus suum Populoniam in sepulchro, quod jam sibi vivens paraverat tumulandum deferrent: quibus se, quod Longobardi regionem occupassent, excusantibus, respondit, non esse, quod sibi timerent, si, cito corpore delato et sepulto, statim recederent. Cum itaque obiisset VI Idus Octobris, clericis jussa exequentibus, cum copiosus imber toto illo maris spatio, quod inter insulam et Populo-
B niam est, descendere, ne gutta quidem navim, in qua sacrum corpus ferebatur, attigit. Eo sepulto, statimque juxta S. Episcopi præceptum abeuntibus, illico Gommarus, Longobardorum dux sævissimus, urbem invasit.

e Populoniensi, in qua fuit sepultus,

3 *Ilvæ insulæ, in qua* S. Cerbonius, *cum in eam, grassantibus per Italiam Longobardis, migrasset, obiisse a Ferrario hic asseritur, reque etiam ipsa, ut jam dixi, obiit, Baudrandus in Dictionario suo Geographico sequentem, quam hic partim transcribo, præbet notitiam:* Ilva, insula Italiæ Ptolomæo, Melæ et Plinio, qui addit, eam a Græcis Æthaliam vocari, nunc L'ELBA Italis, L'ISLE D'ELBE Gallis, estque in mari Tyrrheno contra Plumbinum urbem Hetruriæ, a qua distat decem milliaribus tantum, ferro abundat, et ejus circuitus est quadraginta milliarium Italicorum, ut ego pluries vidi, suntque tantum in ea quinque parochiæ, ultra Argoum portum et Portum-longum arces. *Ita de insula, in qua* S. Cerbonius *obiit, laudatus Baudrandus; quod autem ad Populonium seu Populoniam, ubi idem Sanctus noster terræ, uti*
C *a Ferrario recte etiam narratur, ex voluntate sua fuit mandatus, jam spectat, civitatis hujus, quam* S. Cerbonius, *dum viveret, episcopali munere gubernavit, ad* I *Septembris diem in historico-critico de S. Regulo Commentario num.* 3 *e Baudrando etiam, per quem tribus dumtaxat a Plumbino, Hetruriæ ex adverso Ilvæ insulæ, uti ex hujus mox data notitia docemur, civitate, miliaribus locatur, notitiam jam dedimus, mox addentes, suspicari nos, a vero aberrare eumdem geographum, dum Populonii, quam ibidem refert, eversionem eo tempore, quo Bernardus, Caroli Magni nepos, rex Italiæ anno* 813 *inauguratus annoque* 817 *e vivis sublatus, in Italia regnavit, accidisse affirmat.*

civitate, per Græcos

4 *Suspicioni ansam dederunt Annales, Eginhardi nomine citari soliti, qui ad annum* 809 *apud Chesnium tom.* 2, *pag.* 255 *sic habent:* In Tuscia Populonium, civitas magna *, a Græcis, qui Ὀροβιῶται (id est, montium incolæ) vocantur, deprædata est. *Orlendius quidem, Populonium a Niceta patritio Constantinopolitano, imperatoris Orientis duce, Italiæ regnum moderante Bernardo, Caroli Magni nepote, ac proin eo temporis spatio, quod ab* D
anno 813 *usque ad annum* 816 *excurrit, excisum fuisse, in Orbe sacro et profano part.* 2, *lib.* 3, *cap.* 43, *num.* 6 *sub finem, scriptoribus aliis ac nominatim Blondo et Leandro Alberto pro se allegatis, pariter affirmat, postea etiam, id a sese ibidem demonstratum, confidentissime num.* 8 *pronuntians. Verum, cum nec a Blondo, nec a Leandro Alberto, nec ab ullis scriptoribus aliis, qui, Populoniam a Græcis tum fuisse excisam, scribunt, testimonium seu documentum antiquum, e quo res constet, adducatur in medium, qui hanc sola illorum, qui recentiores omnes sunt, auctoritate ac fide suffultam pro demonstrata habere Orlendius potuerit, haud satis perspicio. Crediderit verosimiliter, absque unius saltem seu documenti seu scriptoris antiquioris auctoritate haud fuisse assertam. Utut sit, Populoniam equidem sub Bernardo, Italiæ rege, seu eo temporis spatio, quod ab anno* 813 *usque ad annum* 817 *excurrit, a Græcis fuisse excisam, verosimile haud apparet. Tunc enim hosce inter et Francos, qui Papulonium, Longobar-*
dis ereptum, Pontifici Romano tradiderant, E
idque sine bello everti haud sivissent, bellum haud exarsit.

* al. maritima

sub sec. IX initium,

5 *Fuit quidem eo tempore inter utramque gentem illam lis quædam de limitibus in Dalmatia exorta; verum tota illa controversa, uti apud Pagium in Criticis ad annum* 817, *num.* IX *et seq. videre licet, pacifice ex mutuo partium consensu sine ulla sanguinis effusione aut bello fuit composita; contra autem cum anno* 809, *quo, qui tum floruit, Annalium supra dictorum auctor, deprædatum fuisse a Græcis Populonium, memoriæ prodit, Francos inter et Græcos, uti idem Pagius in Criticis ad annum illum num,* 9 *docet, exarserit, enimvero tum, non autem, Bernardo rege Italiam moderante, Populonii excidium evenisse, dictumque adeo, qui civitatem illam a Græcis deprædatam tum fuisse, dumtaxat scribit, auctorem hic, ut nonnumquam fieri solet, minus aliquid, quam significatum voluerit, asseruisse, pro admodum verosimili habeo. Nec tantum ante annum* 813 *seu Bernardi, regnare in Italia exorsi, epocham, verum etiam diu ante annum* 809, *quo e dictis Populonii excidium verosimillime evenit, figendum id erit, si iis, quæ Ughellus tom.* 3 *Ita-* F
liæ sacræ auctæ col 703 *scribit, sit standum. Ibi enim sic habet:* Post S. Cerbonii excessum *(anno* 575, *ut infra videbimus, verosimilius innectendum)* Longobardi Populoniæ intulerunt excidium, ut refert idem M. Gregorius lib I, epist., oportuitque vacuam diu illam fuisse ecclesiam, cum nec ibi ullus esset sacerdos, qui ibidem, ut supra vidimus, divinum cultum promoveret.

non autem sub seculi VI finem per Longobardos,

6 *Ast, inquit in Orbe sac. et prof. part.* 2, *lib.* 3. *cap.* 43, *num.* 8 *Orlendius supra laudatus,* falsum est, excisam tum fuisse a Longobardis Populoniam, neque id ex laudata Gregorii Magni epistola colligi poterat; sed solum ejus incolas, præsertim sacerdotes catholicos, ita male habitos a Longobardis, ut inde aufugerint, neque ullus esset eorum, qui curam gregis gesserit. Propterea sanctus Pontifex Balbino episcopo Russellano mandavit, ut Populoniensem ecclesiam, ea tempestate pastore viduatam et sacerdotibus destitutam inviseret ordinaretque presbyteros aliosque sacros ministros, qui sacra Christianæ Religionis iisdem populis administrarent.

A rent. *Ita ille, qui deinde, verba, quibus Gregorii Magni epistola, ab Ughello laudata, constat, transcribit, nihilque ex hisce, quod et Ordinis S. Benedicti e Congregatione S. Mauri monachi, qui Parisiis anno* 1705 *S. Gregorii Magni Opera et Vitam tomis quatuor edidere, sese existimasse, in suis in Epistolam illam tom.* 2, *col.* 500 *et seq. Notis haud obscure produnt, pro Populonii excidio Longobardis attribuendo ac statim post* S. Cerbonii *excessum seu sub sec.* VI *finem statuendo posse elici, rectissime concludit.*

excisa, Massam translatus,

7 *At vero, inquiet fortassis non nemo, quorsum hæc de tempore, quo Populonium fuerit eversum?* S. Cerbonii *corpus in cathedrali Massana ecclesia sub majori altari in arca marmorea requiescere, Ughellus tom.* 3 *Italiæ sacræ auctæ col* 702 *affirmat; eum id autem, uti passim putatur, e civitate Populoniensi, cum hæc fuit excisa, ad Massanam una cum sede episcopali fuerit translatum, enimvero, ut, quo tempore civitas illa fuerit eversa, noscatur, non parum ad institutum nostrum hic facere nemo non videt. Quare, cum luctu-*
B *osus ille eventus, nec statim post* S. Cerbonii *excessum seu sub sec.* VI *finem, nec vel stante adhuc in Italia Longobardorum regno, vel etiam, ut Coletus, qui Ughelli Italiam sacram auxit, ibidem tom.* 3, *col.* 703 *absque ullo vade antiquo tradit, anno* 800, *sed, uti e jam dictis verosimillimum apparet, anno* 809 *evenerit, consectarium fit, ut tum quoque vel certe haud diu admodum post sacrum* S. Cerbonii *corpus Populonio, ubi id primum in sepulcro, quod Sanctus, dum adhuc esset in vivis, sibimetipsi, Gregorio Magno teste, jusserat parari, fuerat humatum, ad civitatem Massanam fuerit translatum.*

cultu ibi aliisque Italiæ locis

8 *Nec dubitandum apparet, quin a tempore, quo id factum,* S. Cerbonius *ibidem in cathedrali ecclesia, quæ, ut Ughellus tom.* 3 *Italiæ sacræ auctæ col.* 702 *docet, sub* S. Cerbonii *patrocinio existens, sacras ejus exuvias sub altari majori, ut jam dictum, asservat, satisque, utut structuræ antiquæ, ampla est et pulchra, insigni fuerit cultu ecclesiastico gavisus atque etiam gaudere hodieque pergat. Hic porro ad alias etiam ecclesias sese exten-*
C *dit. Florentinius, apud quem, ut jam docui, in Corbeiensi Hieronymiano apographo* S. Cerbonius *hodie annuntiatur, ita deinde in notis suis scribit.* Addit M. Corbeiense ad calcem hujus laterculi memoriam S. Cerbonii, episcopi Populoniensis, qui in nostro et Antverpiensi desideratur; quamvis in ecclesia, *majori scilicet Lucensi,* cujus usui fuerunt libri nostri, S. Cerbonii memoria celebris sit, et prope urbem Lucam ecclesia S. Cerbonio dicata existat, penes quam dudum sacrarum virginum parthenopeum fuit, nunc reformatorum S. Francisci asceterium perdurat. *Sanctus itaque non modo Massæ, verum etiam, uti ex hisce Florentinii verbis nemo non concludet, Lucæ et in ejus vicinia cultu ecclesiastico afficitur, idque aliis etiam Italiæ, ac potissimum Etruriæ locis fieri, mihi sat verosimile facit insignis Viri sanctitas, ab ipsomet Gregorio Magno, ut infra ex ipsismet hujus verbis videre licebit, celebrata.*

9 *Neque intra Italiæ fines, ubi etiam Officio ecclesiastico a Regularibus Congregationis S. Salvatoris canonicis* S. Cerbonius *quotannis colitur, ecclesiasticus ejus cultus sese continuit. Id e jam nunc dicendis patescet.*

AUCTORE C. B.

uti etiam in Parisiensi S. Mariæ, qui aliquot ejus reliquiæ

Molanus in suo Usuardi Martyrologio, Lovanii anno 1568 *typis excuso, characteribus aliis, quam quibus Sanctos, ab ipsomet Usuardo memoratos, celebrare solet,* Cerbonium *hodie sic annuntiat:* Sancti Cerbonii, episcopi et confessoris; *ac dein ad* XVII *mensis hujus diem speciei ejusdem characteribus ita memorat;* Sancti Cerbonii, Populoniensis episcopi, cujus reliquias attulit frater Robertus Pisanus; *Castellanus autem, cum postremam hanc Sancti nostri annuntiationem, quam Molanus ac* X *Octobris diem, verbis hisce* cujus reliquias etc. *omissis, suppeditat, ac deinde, vocibus iisdem additis, ad* XVII *mensis ejusdem diem repetit, vidisset, in adjecto ad Martyrologium suum Universale Supplemento pag.* 714 *monet, ut ad* S. Cerbonii, *quam ibidem suppeditarat, annuntiationem sequentia hæc in margine adseribantur verba:* Cujus aliquot reliquiæ ex Italia allatæ fuerunt per Robertum Pisanum, Parisiis S. Mariæ canonicum, qui illas ecclesiæ huic dono dedit, ubi festum ejus celebratur proximo post S. Dionysii Octavam die, quo illud in prima sua Usuardi editione Molanus ex antiqui E ecclesiæ illius Martyrologii extracto seu exemplari, vocabulo NOBIS, quod ibidem post vocem ATTULIT legitur, vocemque NOSTER, in NR contractam, quæ ibidem extat ac quam legere non poterat, omisso, repetiit; quod fecit, ut ab iis, qui Martyrologii illius archetypum haud viderunt, canonicus ille pro monacho acciperetur.

fuerunt allatæ,

10 *Ita laudatus martyrologus, qui, quamvis quo seculo quove anno, quod maxime cuperem, sacræ aliquot, ut memorat, Sancti nostri exuviæ ad Parisiensem S. Mariæ ecclesiam fuerint allatæ, haud addat, solius tamen prioris seu, quæ anno* 1568 *Lovanii prodiit, Usuardi per Molanum editionis, in qua illud abs hoc martyrologo postridie Octavæ S. Dionysii seu* XVII *Octobris die assertum seu repetitum sit, recte meminit. In posterioribus enim annorum* 1573 *et* 1583 *Usuardi per Molanum editionibus* S. Cerbonius *ad solam* X *Octobris diem, nulla omnino ejus ad* XVII *facta mentione, sequentibus hisce annuntiatur verbis:* Sancti Cerbonii, episcopi et confessoris Populoniensis, cujus reliquias attulit ad Gallias frater Robertus Pisanus. *Porro ex iis, qui, seu hac seu altera a Castel-* F *lano memorata Molani annuntiatione decepti, Robertum Pisanum, ecclesiæ S. Mariæ Parisiis canonicum, pro monacho, ut Castellanus verbis jam nunc recitatis ait, accepere, extitisse etiam videtur Adrianus Bailletus. Dicit enim, cum Populonium fuisset excisum, fuisse inde* S. Cerbonii *corpus ablatum ac in Gallias, curante* Religioso, *nomine* Roberto Pisano, *portatum, tom.* 3 *Vitarum in Octobri col.* 154 *ad Vitæ* S. Cerbonii *calcem affirmat. Nec tantum Parisiensem illum canonicum pro religioso seu monacho, verum etiam* S. Cerbonii *reliquias, quarum dumtaxat partem in Gallias fuisse delatam, Molanus, utpote antiquum, in quo id tantummodo, uti e proxime recitatis Castellani verbis apparet, tradebatur, Mrt. indubie secutus, significare intenderit, pro integro Sancti corpore e dicta Molani annuntiatione male intellecta perperam accepisse videtur.*

11 *Ubi enim, in Galliam Sancti corpus translatum dici, loco mox citato asseruit, partem hujus in Parisiensi S. Mariæ ecclesia existere*

AUCTORE C. B.

ecclesia afficitur; quod et in variis Galliarum diœcesibus,

existere contendi, statim adjungit, in eo etiam, ut apparet, carpendus, quod ita, etsi etiam Parisiense anni, ni fallar, 1703 *aut certe, quo laudatum tertium Vitarum tomum edidit, anni* 1704 *Kalendarium Spirituale, in quo utroque,* S. Cerbonii *reliquias Parisiis in S. Mariæ thesauro sacro asservari, ad* XVII *Octobris diem discrte notatur, in margine citet, pro dubio tamen, anne id sit verum, a sese haberi innuat. Verum, etsi sic habeat, recte equidem* S. Cerbonii *reliquias, quæ Parisiis, utut verosimillime haud eo, contra ac a nonnullis dici innuit, Populonio allatæ, haberi putantur, particularis cultus, quo ibidem Sanctus quotannis gaudet, fundamentum esse, affirmat. Certe* S. Cerbonium, *qui, quemadmodum Castellanus verbis supra huc trancriptis docet, in Parisiensi S. Mariæ ecclesia postridie OctavæS. Dionysii seu* XVII, *quæ hanc proxime excipit, Octobris die quotannis colitur, tum etiam in diœcesi Parisiensi cultu annuo affici, fidem facit Parisiense, quod ad manum habeo, quodque eo die Officium de* S. Cerbonio *ritu simplici recitandum proponit, Brevia-*
B *rium. Porro,* S. Cerbonium *in aliis etiam Galliæ diœcesibus ad eamdem* XVII *Octobris diem quotannis coli, laudatus Bailletus loco cit. etiam affirmat. Ac id quidem, quod hic, pluribus diversarum ecclesiarum Breviariis adductis, probare haud vacat, ibidem juxta ac in diœcesi Parisiensi non* X, *quo* S. Cerbonius *supra adductis Fastis sacris inscribitur ac, uti infra docebo, obiit, sed* XVII *Octobris die verosimillime idcirco fit, quod tum reliquiæ ejus, a supra memorato Roberto Pisano, Parisiensi S. Mariæ ecclesiæ donatæ, solenni in hanc ritu olim fuerint illatæ. Ita autumare me facit Florarium nostrum Ms., in quo ad* XVII *Octobris diem signatur* Translatio..... S. Cerboni episcopi et confessoris in Galliam.

et apud aliquot canonicos Regulares fit,

12 *Utut sit, Sanctum equidem in Galliis cultu haud modico gaudere, e modo hic adductis satis superque liquet; ast, cum sic habeat, ac, ut supra vidimus, Sanctus quoque in Italia a Regularibus Congregationis S. Salvatoris canonicis quotannis colatur, sciscitabitur modo fortassis non nemo, an honore isthoc pariter a Regularibus Congregationis Gallicanæ canonicis afficiatur. Editiones tres diversæ, quibus anno* 1648, 1666 *et* 1758 *Sanctorum Proprium, ad canonicorum Regularium Congre-*
C *gationis Gallicanæ usum, Parisiis prodiit, ad manum mihi sunt; in illis autem omnibus* S. Cerbonius *nuspiam nominatur, nedum, ut Officio ecclesiastico vel ad* X *Octobris vel ad aliam quamcumque anni diem colatur, præscribitur. Anne forsan* S. Cerbonium *Ordini suo haud adscribendum, Regularis Congregationis Gallicanæ canonici arbitrantur? Verum Sanctus, qui, ut dictum, a Regularibus Congregationis S. Salvatoris in Italia canonicis ad* X *Octobris diem quotannis colitur, diserte in horum, quod ad manum mihi est, Proprio* canonicus Regularis *vocatur, idemque etiam in Regularium Congregationis Windesheimensis canonicorum, quod mihi pariter ad manum est, Proprio fit ad* XII *Octobris diem, quo abs hisce, diem* X *et* XI *S. Joanne Bridlingtoniensi primaque S. Augustini translatione occupantibus,* S. Cerbonius *colitur. Nescio, an, ut Regulares posterioris hujus Congregationis canonici Ordini suo* S. Cerbonium *adscriberent,*

Regularium Congregationis S. Salvatoris, D
qui id e jam dictis faciunt, canonicorum exemplo fuerint impulsi.

etsi interim Sanctus extisse

13 *Certe in canonicorum Regularium Congregationis Windesheimensis, quod penes nos exstat, Breviario pergameno, sec.* XV *aut aliquanto adhuc citius conscripto, nuspiam locum habet* Cerbonius; *verum, utcumque habeat, Regularibus equidem Congregationis Windesheimensis canonicis duarum adhuc aliarum Congregationum, Lateranensis videlicet et S. Crucis Conimbricensis, Regulares canonici, utpote non magis, quam qui Congregationis Gallicanæ sunt, in suis mihi prælucentibus anni* 1635 *et anni* 1648 *Sanctorum Propriis* S. Cerbonium *memorantes, haud suffragantur. Nec, ut apparet, Constantinus Ghinius, utut ipsemet Regularis Congregationis S. Salvatoris canonicus, multum iisdem favet. Etsi enim hic in suis Sanctorum Canonicorum Natalibus* S. Cerbonium *hodie signet, eum tamen nec* Canonicum Regularem *appellat, nec quidquam, quo, canonicum Regularem exstitisse, vel utcumque insinuet, in sat prolixo, quo Sanctum exornat, elogio in medium adducit, ubi tamen S. Joannem, Bridlingtoniensem in Anglia canonicum Regularem, quem hodie quoque cum pluribus* E
aliis Fastis sacris celebrat, nosque hic etiam sumus daturi, Canonici Regularis *nomenclatione diserte distinguit.*

canonicus Regularis haud videatur.

14 *Et vero nihil uspiam invenio, quod adstipuletur iis, qui* Canonici Regularis *titulum* S. Cerbonio *attribuunt, reque etiam ipsa Sanctum haud exstitisse canonicum Regularem, haud difficulter quisque fatebitur, qui, quæ CorbinianusKhamm in Hierarchiæ Augustanæ part.* 3 *Prodromo de primæva Cononicorum Regularium origine scribit, attente expenderit. Aliquamdiu quidem Sanctus, cum jam S. Regulus, cum quo et S. Felice in Italiam venerat, a Totila, Gothorum rege, fuisset occisus, Populonii, quo tum secesserat,* Domino die ac nocte sine querela in ecclesia beatæ Mariæ semper Virginis sub Florentio episcopo ejusdem civitatis Populonii, qui illo tempore præerat, *serviisse in sua, de qua § seq. sermonem instituemus, Vita apud Ughellum tom.* 3 *Italiæ sacræ, a Coleto auctæ, col* 705 *narratur; verum, etsi quidem,* Cerbonium *sub episcopo Florentio aut, si velis, sub præsulis hujus moderamine ac disciplina vitam aliquamdiu exegisse, ita indicetur, nihil ta-* F
men omnino, e quo id vel religionis emissis votis vel quapiam, unde Canonicus Regularis *dici queat, regula servata, fecisse illum colligas, adjungitur. Nec* Cerbonium, *quod equidem illum vel Regulam hujusmodi servasse, vel tria Religionis vota nuncupasse, probari haud queat, canonicis Regularibus recte accenseas, etsi etiam sit, cur in Africa, priusquam ibi crearetur episcopus, sub S. Reguli moderamine ac disciplina aliquamdiu vixisse credatur. Sed hæc, ut meam de* Canonici Regularis *titulo, qui* S. Cerbonio *tribuitur, sententiam utcumque aperirem, jam dixisse contentus, ad ea, quæ § seq. dicere constitui, jam progredior.*

§ II

A

§ II. E Sancti, quæ exstant, Vitis, quænam edenda; quæ certa in hac sunt, ab aliis haud paris fidei secernuntur, nonnullaque, in S. Regulo jam discussa, compendio exhibentur.

E duabus, quarum juxta ac alterius Orlendius hic meminit,

Varia jam prodiisse, plurimum adulterata et corrupta, S. Cerbonii seu (Cerbo *enim etiam et* Cerbonus *vocari Sanctus invenitur)* Cerbonis *Acta, Orlendius in Orbe sacro et profano part.* 2, *lib.* 3, *cap.* 43, *num.* 7 *præfatus, ita deinde prosequitur:* Ejus (S. Cerbonii *nimirum)* Vita adhuc inedita exstat in Bibliotheca Vaticana cod. 6453, quam citat Floravantes Martinellus fol. 99 sui libri, cui titulus est: ROMA EX ETHNICA SACRA. Hanc quoque asservari in tabulario Metropolis *(Senensis)* prodit Ubertus B Benevolentius; immo vult, meliorem esse illa, quæ in bibliotheca Vaticana reperitur, cum ista ex Senensi descripta esse videatur. Aliam pariter citat Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die X mensis Octobris, eamque præfatus Benevolentius cum neutris concordare existimat; ipse vero aliam vulgavit, excerptam ex tabulario ecclesiæ metropolitanæ Senensis, fol. 12. signat. num. 108, quam Ughelli continuator nuper edidit in Additionibus ad tom. 3 Italiæ sacræ in Populon. et Massens. Episcopis. *Ambæ Sancti nostri Vitæ, quarum præter tertiam, a Baronio memoratam, Orlendius hic meminit, in Musei nostri supellectile litteraria etiam servantur. Ac prior quidem, seu quæ nondum typis integra fuit vulgata, ex eodem, in quo illam exstare, idem Orlendius hic ait, codice Vaticano* 6453, *posterior vero seu quæ tomo* 3 *Italiæ sacræ auctæ a col.* 703 *exstat inserta, e Ms. Membranaceo eminentissimi Cardinalis Barberini Legendario F.* 284 *notatur accepta.*

Sancti Vitis prior, hactenus inedita, apud nos etiam exstat.

C 16 *Tam in hac, quam in illa, eadem fere, si rem ipsam spectes, narrantur. Nec scio, an quidquam notatu admodum dignum, quod pariter in duabus hisce lucubrationibus non legatur, Sancti nostri Vita, a Baronio memorata, suppeditet. Hanc quidem cum neutra ex aliis jam dictis, quarum etiam meminit, Sancti nostri Vitis concordare, Benevolentius, ut verbis mox datis docet Orlendius, existimavit; verum ei hac in re absque scrupulo assentiri haud queo, quod, cum lucubratio illa, ipsomet, in cujus Bibliotheca exstabat, testante Baronio, a vocibus* Vir venerabilis *etc. inchoaretur, ac fere etiam ab hisce undecimum, quod a nonnullis etiam* S. Cerbonii Vita *vocatur, Gregorii Magni Dialog. lib.* 3 *caput inchoetur, dubitandum appareat, an in illa pariter non legantur fere omnia, quæ in hoc, nihil omnino, quod in duabus dictis Sancti nostri Vitis non narretur, complectente, referri inveniuntur. Utut sit, cum Vitam equidem, a Baronio memoratam, videre hactenus haud licuerit, pluribus de hac missis, de solis duabus aliis Sancti nostri Vitis, quarum, ut dixi, alteram typis jam vulgatam, alteram Ms. habemus, sermonem modo instituamus, ac in ambarum, ab auctoribus anonymis scriptarum, ætatem ac fidem inquiramus. Priorem, quam Nicolaus Coletus Italiæ sacræ auctæ a col.* 703 *inseruit, fuisse ante Caroli Magni tempora scriptam, Ubertus Benevolentius, uti ipsemet Italiæ sacræ auctæ loco mox cit. prodit, existimavit.*

AUCTORE C. B.

Hæc aliaque jam edita, quæ, quamvis forte sec. X haud antiquiores, in nonnullis tamen

17 *Ast, an hæc a veritate haud deviet opinio, Limpenus in suo apud nos ad* I *Septembris diem historico-critico de S. Regulo Comment. num.* 20 *dubitavit; neque vero immerito; in tota enim lucubratione illa nihil omnino occurrit, e quo, non fuisse aliquamdiu etiam post annum* 814, *Carolo Magno emortualem, exaratam, indubitanter possit concludi. Nec scio, an falsitatis posset convinci, qui eam sec.* X *haud antiquiorem pronuntiaret. Et vero is, a quo fuit conscripta, haud parum sese a* S. Cerbonii *ætate fuisse remotum, ipsemet prodit, initio sic scribens:* Beatus..... Cerbonius, sicut prisci Catholici Viri tradiderunt, ex Africa regione oriundus fuit. *Verum, etsi sic habeat ac proin Vita illa, quod et de altera hactenus inedita (neque enim ullum, quod hanc illa antiquiorem probet, argumentum adducas) est* E *dicendum, non prius etiam, quam cum jam* X *æræ Christ. seculum esset in cursu, in litteras fuerit conjecta, ambæ tamen non pauca, quæ vel fidem indubitatam merentur, vel saltem rejicienda, tamquam certo falsa, non sunt, complectuntur. Ac non minus quidem, quæ de miraculo, quo* S. Cerbonius, *immani urso Totilæ Gothorum regis jussu objectus, evasit illæsus, quam quæ de Sancti in Ilva, maris Thyrreni insula, quo sese, Longobardis per Italiam longe lateque grassantibus, receperat, e vivis excessu, facta in conditorio, quod sibi Populonii pararat, sepultura, miraculoque hanc comitato memoriæ produnt, fidem sane indubitatam merentur.*

fidem indubitatam merentur, nec a veri specie

18 *Omnia enim et singula e Gregorii Magni, qui eodem, quo* S. Cerbonius, *sec.* VI *floruit, eaque partim e Venantio Lunensi episcopo, viro utique fide dignissimo, partim e testibus oculatis audierat, sunt deprompta; quod autem ad reliqua, quæ in iisdem Vitis narrantur, jam spectat, illa harum auctores partim ex antiquioribus S. Reguli Actis, partim ex* F *traditione (neque enim illos quidquam e proprio suo ingenio finxisse, suspicandum reor) accepisse videntur. Ita autumo, quod, dum biographorum illorum alter, qui Vitam jam editam contexuit, de regione, e qua* Cerbonius *oriundus sit, loquitur, tradidisse hanc priscos Catholicos viros, supra huc transcriptis verbis affirmet, quodque deinde, dum de S. Reguli martyrio et sepultura sermonem instituit, sequentem id faciat in modum:* Illo namque in tempore Totila rex perfidus crudeli examinatione cum satellitibus suis Gothis Italiam devastabat; beatum vero Regulum, sicut in Digestis suis legitur, capitali extraxit* sententia. Cerbonius vero et Felix sanctissimi episcopi cadaver sui magistri et archiepiscopi mirifice sepelierunt. *Etiamsi, an Sancti nostri, in qua hæc leguntur, Vita ante Caroli Magni ætatem scripta sit, Limpenus, ut jam insinuavi, dubitarit, vetusta tamen esse, quæ hic vocantur* Digesta, *S. Reguli Acta, ac ex hisce, quæ de sancto isthoc Martyre in Sancti nostri, de qua hic loquimur, Vita alteraque in lucem nondum edita narrantur, haud dubie esse accepta, loco supra cit. sibi habuit persuasum.*

* extraxit

19 *Nec vero apparet absimile, ea pariter,* quæ

AUCTORE C. B.

in nonnullis aliis recedunt, nonnulla etiam,

quæ seu de sacrarum litterarum doctrina, per
S. Regulum S. Cerbonio tradita hujusque deinde
cum illo ex Africa discessu, seu de aliis, quæ
cum rebus, ad S. Regulum spectantibus, sunt
connexa, in ambabus jam dictis Sancti nostri
Vitis vel in harum altera narrantur, ex anti-
quioribus S. Reguli Actis seu, uti e dictis vo-
cantur, Digestis esse deprompta; cum autem sic
habeat, esse enimvero non videtur, cur veri spe-
ciem putentur excedere. Ast quid censendum
de iis, quæ non ex illis Actis, sed e sola tra-
ditione videntur profecta? Haud unum idem-
que de hisce omnibus ferendum est judicium.
Quæ de S. Cerbonii, cum jam Totilæ jussu S.
Regulus fuisset occisus, Populonium secessu,
de ejusdem apud Florentium, civitatis hujus
episcopum, commoratione ac ad cathedram
Populoniensem, hoc defuncto, promotione me-
moriæ in una aut altera e duabus Sancti nostri
Vitis produntur, sunt hujusmodi, ut fidem non
excedant facileque ex antiqua ipsiusmet Po-
puloniensis ecclesiæ traditione ad posteros
promanare potuerint; cum autem sic habeat,
nec quidquam, ob quod non credantur, aliunde
B occurrat, ea ego non tantum non veluti certo
falsa rejicienda, verum etiam, si non ut certo
vera, saltem ut vero admodum similia reor ad-
mittenda: ast, quæ deinde de S. Cerbonio, apud
Vigilium summum Pontificem accusato, ad-
junctisque eventum hunc proxime prægressis
ac secutis, in iisdem duabus Sancti nostri Vitis
referuntur, prodigiosa adeo sunt ac creditu dif-
ficilia, ut non nisi ægerrime apud eruditos, qui
vel utcumque critices minus etiam severæ ar-
tem norunt, fidem indubitatam rear inventura.

quæ fidem exsuperant, complectuntur.

20 Neque vero hanc ullo modo mereri mihi
videntur; etsi enim miracula vel eo solo nomi-
ne, quod miracula sint, rejicienda ac pro fig-
mentis habenda, neutiquam putem, rationi
tamen consonum reor, ut miracula, vel ex eo,
quod miracula sint, indubitanter haud cre-
dantur, nisi testimoniis, quæ ad assensum a
cordato ac prudenti viro extorquendum suf-
ficiant, sint suffulta; creditu autem perquam
difficilia, imo prope incredibilia, quæ, ut jam
insinuavi, Sancti nostri apud Vigilium Papam
accusationem proxime prægressa ac deinde
secuta in ambabus S. Cerbonii Vitis narrantur,
e pluribus constant miraculis, quæ nec in Gre-
C gorii Magni Papæ, qui tamen alia ad S. Cerbo-
nium spectantia miracula commemorat, nec
in ullius alterius scriptoris antiqui testimonio,
sed in sola traditione, eaque, ut certum appa-
ret, dumtaxat populari, a vero aberrare sæ-
pissime solita, sunt fundata. Quare, etsi qui-
dem, S. Cerbonium, uti in ejus Vitis traditur,
fuisse apud Vigilium Papam accusatum, Ro-
mamque idcirco accersitum sese apud hunc
noxa omni vacuum monstrasse, haud difficul-
ter Vitarum illarum fide inducam in animum,
prodigia tamen aliaque, quæ eventum illum
comitata in iisdem Vitis narrantur, facileque
a sola fingendi licentia queunt esse profecta,
fide vel utcumque firma credere haud possum;
quam merito autem ita animo comparatus
sim, studiosus lector vel e solo brevi illorum,
quod subdo, compendio intelliget.

Hæc lectori ob oculos hic paucis ponuntur,

21 S. Cerbonius, episcopus jam factus, cum
vitæ sanctitate Domino summopere placeret,
angelos, laudes Deo canentes, ante auroram
frequenter audit. Hinc rem Domino facturum
se gratam ratus, primo dituculo diebus Domi-
nicis singulis, quibus potissimum cœlestis can-
tus auribus ejus solebat insonare, Missam
cantu celebrare cœpit; cum autem, hac finita, D
sese una cum omnibus ecclesiæ suæ sacerdoti-
bus cibo ac potu reficeret, itaque, qui, orto jam
sole, e locis vicinis ad cathedralem ecclesiam,
quo Sacro, vel per episcopum suum vel per
presbyterum alium celebrando interessent,
diebus Dominicis confluebant, nullum tunc
ibidem, qui Sacris operaretur, sacerdotem in-
venirent jejunum, abs illis, idcirco succensen-
tibus, S. Cerbonius violati seu neglecti officii
apud Vigilium, summum Pontificem, insimu-
latur, Romam, quo abs hoc per nuntios arces-
situr, sese confert, eoque, non uno in via patra-
to miraculo, appulsus, Pontifici sese una cum
anserum, quos, doni loco huic offerendos, sequi
sese jusserat, multitudine sistit, causamque,
ob quam, Romam accitus esset, sciscitatus ac
edoctus, a Vigilio, cum hic ipsemet, suis apud
Deum precibus id agente Sancto, summo dilu-
culo angelos, laudes Deo canentes, audivisset,
ad diœcesim suam honorifice dimittitur. Tale
est eorum, quæ in ambabus Sancti nostri Vitis
vix ac ne vix quidem credibilia apparent,
compendium; e modo autem, quo in hisce pro-
ponuntur, adhuc minus credibilia evadunt,
ut quisque facile intelliget, qui easdem ambas E
Vitas vel perfunctorie dumtaxat iis, quibus
illa continentur, locis evolverit.

rationeque, ob quam vita hactenus inedita edatur, adducta,

22 Diffuse omnia tam in illarum altera, tom.
3 Italiæ sacræ auctæ, ut jam dixi, inserta,
quam in altera, hactenus inedita, quam, in
capita et numeros pro more nostro distinctam,
edituri modo sumus, num. 7 et duodecim seqq.
explanantur. Nec multum, ut jam insinuavi,
in aliis, quæ vel dubio procul vera sunt vel
certe fidem minime superant, de Sancto nostro
narrandis binæ illæ lucubrationes, si res ipsa
seu sola substantia spectetur, invicem disso-
nant. Verum, etsi sic habeat, eam tamen, quæ
in lucem hactenus haud prodiit, præstare al-
tera, quæ jam lucem aspexit, mihi idcirco
apparet, quod secus atque in hac fit, vel omnia
vel saltem pleraque, quæ de Sancto narrat, eo
ipso, quo gesta sunt, ordine proponat; quod
quam veritati sit consonum, quisque facile
deprehendet, qui hunc cum tempore, quo, ut §
proxime seq. ostensurus sum, S. Cerbonius ad
Populoniensem cathedram fuit promotus, quo
deinde Romam ad Vigilium Papam accessit,
quo ab urso prodigiose evasit illæsus ac quo F
denique vitam hanc mortalem cum immortali
commutavit, contulerit. Cum itaque S. Cerbo-
nii Vitæ, quæ jam typorum beneficio prodiit,
utcumque etiam præferenda videatur altera
hactenus inedita, non illam ad Commentarii
hujus calcem recudere, sed hanc etiam, adje-
ctis, ubi id congruum arbitrabor, Annotatio-
nibus, publici juris facere est visum, tum ut
fidem, a Papebrocho tom. 3 Maii in S. Flo-
rentio episcopo num. 5 datam, liberem, tum
ut lector, ita ambarum lucubrationum illarum
habiturus copiam, alteram cum altera confer-
re, suumque hoc modo aptius queat de utra-
que ferre judicium.

quæstionibus aliquot per responsa, e Comment. de S. Regulo compendio hic data, satisfit.

23 Ceterum, ut, quæ mihi § præsenti præsti-
tui, expedirem, modo adhuc quæstiones quæ-
dam, quibus Sancti Vitæ, ad crisim jam voca-
tæ, vel materiem vel occasionem præbent, fo-
rent hic discutiendæ; ac primo quidem, cum
Arianorum persecutio, ut edenda Sancti nos-
tri Vita num. 2 docet, Cerbonium ex Africa ex-
sulare coegerit, in tempus, quo id factum sit,
inquirerem; deinde vero, an Sanctus, cum in

Africa

A *Africa adhuc commoraretur, exstiterit episcopus, et an, quod ad gregem suum, cum ecclesiæ Africanæ reddita pax fuisset, non redierit, in culpæ suspicionem queat adduci, examinarem; verum cum* S. Cerbonius *ex Africa in Italiam exsul una eum S. Regulo migrarit, tres illæ quæstiones ad* 1 *Septembris diem, quo de posteriori hoc Sancto egimus, discussæ jam fuerunt; ac ad primam quidem, S. Regulum ac proin et* S. Cerbonium *vel ipsomel, qui in annum Christi* 523 *incidit, emortuali Trasamundi, Wandalorum in Africa regis, anno, vel uno alterove e proxime præcedentibus in exsilium abiisse, ob rationes, ibidem in Comment. Historico-critico num.* 34 *et quatuor seqq. allegatas, est responsum; quod autem ad duas reliquas spectat,* S. Cerbonii *Vitæ, quæ, fuisse hunc, priusquam ex Africa fugeret, creatum episcopum, memoriæ prodit, esse assentiendum, Sanctumque non secus, ac S. Regulum nullius prorsus noxæ ex eo, quod, Africanæ ecclesiæ reddita pace, ad gregem suum haud redierit, exstitisse reum, dilucide, quæ in eodem Commentario num.* 40 *et quinque seqq. in medium adducuntur,* B *ostendunt, cumque necesse non sit, ut iis, quæ ibidem dicta sunt, hic quidquam addatur, lectorem, eadem expendendi avidum, eo remitto, et ad quæstiones alias, § sequenti discutiendas, me accingo.*

§ III. Cuinam vitæ rationi Sanctus in Italia se addixerit; quo tempore cathedram Populoniensem ascenderit, quo fuerit Urso a Totila objectus et quo denique e vita migrarit.

Sanctus, qui in Italiam appulsus vitam eremiticam una cum S. Regulo

Anne Sanctus noster uti fugæ ex Africa, ita etiam solitariæ in Italia vitæ socium S. Regulo sese adjunxerit, dubitandi ansam præbet Sancti nostri Vita, Commentario huic subdenda. Dum enim de Regulo, una cum SS. C Cerbonio *et Felice episcopis in Italiam jam appulso, num.* 3 *loquitur, sequentia isthæc adhibet verba :* Sed dum *(S. Regulus)* Romuleos contingeret fines, sequestratus a Sociis cœpit heremiticam vitam ducere et a Felice famulatum habere; *cum ita autem S. Regulus a Sociis suis sese sejunxisse ac vitam eremiticam ducere cœpisse tradatur, nec ulla* S. Cerbonii, *veluti qui tunc ei adhæserit, mentio instituatur, esse enimvero videtur, cur a non nemine, an tum Sanctus vitæ solitariæ socium S. Regulo sese adjunxerit, revocari queat in dubium. Verum in altera Sancti nostri Vita apud Ughellum Italiæ sacræ auctæ col.* 704 *de S. Regulo binisque ejus sociis* SS. Cerbonio *et Felice, in Italiam jam appulsis, sequentia leguntur verba :* Venientes autem in Romuleis finibus congruum locum sibi vendicaverunt, quatenus optimo omnipotenti Deo sequestratis omnibus eremiticam duxerunt * vitam : *sic autem, vitæ solitariæ in Italia Socios sese S. Regulo adjunxisse* SS. Cerbonium *et Felicem, indicatur, nec quo minus id abs his re etiam ipsa factum existimetur, impedire debet Sancti Vita, Commentario huic subjicienda.*

* ducerent

AUCTORE C. B.

annis circiter 19 ibidem duxit,

25 *Etsi enim, dum de solitaria S. Reguli vita agit, vixisse hunc ab omnibus sejunctum, tradat, sicque a solitariæ, quam S. Regulo attribuit, vitæ societate* S. Cerbonium, *cujus ibidem non meminit, excludere videatur, ita tamen ejus auctor potest, ac proin, ut cum Vita altera, quæ, tam* SS. Cerbonium *et Felicem, quam S. Regulum, vitam eremiticam duxisse, docet, in concordiam adducatur, etiam debet censeri locutus, non quod solus S. Regulus vitæ solitariæ sese addixerit, sed quod eremus, in qua id fecit, ab eremis, in quas secessere* SS. Cerbonius *et Felix, aliquanto intervallo abfuerit. Maneat itaque tam SS. Felicem et* Cerbonium, *quam S. Regulum, vitam eremiticam duxisse. Porro cum hanc, statim atque ex Africa exsules, quod e supra dictis haud diu ante annum* 523, *Trasamundo Wandalorum regi emortualem, evenit, in Italiam essent appulsi, susceperint constanterque usque ad S. Reguli martyrium, anno* 542, *uti in Historico-critico, quo res, ad Sanctum* E *hunc spectantes, in Opere nostro ad* 1 *septembris diem elucidantur, Commentario num.* 46 *et seq. probabilius innectendum, tenuerint, consectarium fit, ut Sanctus una cum SS. Regulo et Felice novemdecim circiter annis in solitudine vixerit; quid autem post S. Reguli, quem ipse et S. Felix terræ mandarunt, martyrium egerit, vita edenda num.* 4 *exponit sequentibus his verbis :* Post mortem vero antistitis sui *(S. Reguli nempe)* cœpit beatus Cerbonius omnes populos docere in eisdem partibus commorantes, monens eos, ut in orationibus et vigiliis et jejuniis et helemosinis consisterent, quemadmodum ipse beatus pontifex *(S. Regulus)* assuetus erat agere. Baptizabat vero populum, qui adhuc gentili errore detinebatur, convertens eos ad fidem rectam et ad unitatem sanctæ fidei Catholicæ et ut Christum Dei Filium adorarent.

Populoniensisque episcopus anno circiter 544 creatus

26 *Verum multum abest, ut Sanctus tantum in his, quæ hic narrantur, quantum antea in vita eremitica, temporis spatium posuerit; Sanctus enim, cum jam illa post S. Reguli martyrium, probabilius, ut mox monui, anno* 542 *innectendum, gessisset, Populonium, ut Vita edenda refert, sese contulit, ibidemque aliquamdiu apud Florentium, civitatis illius* F *episcopum, commoratus, in hujus defuncti locum fuit suffectus; id autem ante annum* 546 *evenit, uti e jam nunc dicendis intelliges.* Cerbonius, *cum ad cathedram Populoniensem jam fuisset promotus, Romam, ut supra vidimus, ad Vigilium Papam, a quo arcessitus fuerat, sese contulit, ibidemque summo isti Pontifici fuit locutus; cum autem sic habeat ac Vigilius Papa anno* 546, *uti apud Pagium in Criticis videre licet, Romæ haud exstiterit, ac tum ex Italia a Justiniano imperatore arcessitus Constantinopolim sese contulerit, nec amplius Romæ ante mortem, quam anno* 555, *cum in Italiam tandem Constantinopoli rediret, in Sicilia obiit, exstiterit, consectarium fit, ut* S. Cerbonius, *utpote Romæ, cum jam esset Populoniensis episcopus, Vigilio Papæ e jam dictis locutus, ad cathedram illam ante annum* 546 *fuerit promotus. Porro cum ea, quæ Sanctus, priusquam post S. Reguli martyrium seculamque id S. Florentii mortem Populoniensium crearetur*

AUCTORE C. B.

crearetur episcopus, gessisse, in Vita edenda narratur, verosimiliter duorum saltem fere, uti quisque, qui, quæ jam dixi, expenderit, facile agnoscet, annorum spatium occuparint, Cerbonium *anno circiter* 544 *Populoniensem ecclesiam episcopi munere gubernandam suscepisse, verosimile apparet. Nec, uti e jam nunc de Vigilio dictis nemo non colliget, diu admodum post factum esse potest, ut Sanctus ad summum Pontificem Romam sese arcessitus contulerit, ibidemque ei fuerit locutus.*

ab urso immani, cui, ut ipsismet Gregorii Magni verbis hic refertur,

27 *Ast cum iis, quæ Vigilium inter et* Cerbonium *gesta, Vita edenda narrat, mox insigne, quo Sanctus, Totilæ jussu urso immani objectus, abs hoc evasit illæsus, prodigium subjungat, anne id pariter haud diu post annum* 544 *evenit? Ita mihi in animum duco, rationemque, cur ita opiner, mox reddam; ast, priusquam id faciam, lubet factum, Sancto nostro honorificum admodum, quod et a Gregorio Magno Dialog. lib.* 3, *cap.* XI *et in Vita edenda num.* 20 *et binis seqq. refertur, ipsismet sancti hujus Pontificis verbis lectori hic ob oculos ponere. Sic isthæc habent* : Vir quoque vitæ venerabilis Cerbonius, Populonii episcopus, magnam diebus nostris sanctitatis suæ probationem dedit. Nam, cum hospitalitatis studio valde esset intentus, die quadam traseuntes milites hospitio suscepit, quos Gothis supervenientibus abscondit, eorumque vitam ab illorum nequitia abscôndendo servavit. Quod dum Gothorum regi perfido Totilæ nuntiatum fuisset, crudelitatis immanissimæ vesania succensus, hunc ad locum, qui ab octavo hujus urbis milliario Merulis dicitur, ubi tunc ipse cum exercitu sedebat, jussit deduci eumque in spectaculo populi ursis ad devorandum projici. Cumque idem rex perfidus in ipso quoque spectaculo consedisset, ad inspiciendam mortem Episcopi, magna populi turba confluxit. Dimissus itaque ursus ex cavea est; qui accensus et concitus Episcopum petiit; sed subito suæ feritatis oblitus, deflexa cervice submissoque humiliter capite, lambere Episcopi pedes cœpit; ut pateuter omnibus daretur intelligi, quia erga illum Virum Dei et ferina corda essent hominum et quasi humana bestiarum. Tunc populus, qui ad spectaculum venerat mortis, magno clamore versus est in admirationem venerationis. Tunc ad ejus reverentiam eolendam rex ipse permotus est; quippe cum quo superno judicio aetum erat, ut, qui Deum sequi prius in custodienda vita Episcopi noluit, saltem ad mansuetudinem bestiam sequeretur.

Totilæ jussu fuerat objectus, verosimilius anno 546

28 *Ita hactenus Gregorius, mox etiam ex hisce, qui rei hic narratæ præsentes adfuere, eamque sese cum omni illic populo vidisse, testantur, nonnullos adhuc ætate sua exstitisse superstites, adjungens; cum autem rem eamdem seu prodigium, quod modo huc transcriptis verbis memoriæ prodit, eo loco,* qui ab octavo hujus urbis milliario Merulis dicitur, ubi tunc ipse *(Totilas)* cum exercitu sedebat, *evenisse scribat, ita modum, ut tempus, quod illud acciderit, determinarit queat, suppeditat. Etenim per vocem* hujus, *quæ hic in Gregorii verbis legitur, urbem Romanam, ubi hic sanctus Pontifex Dialogos suos elucubravit, designari, Benedictini e Congregatione S. Mauri monachi, qui Parisiis anno* 1705 *Opera illius et Vitam tomis quatuor edidere, tom* 4, *pag.* 201 *existimant. His porro deinde, quod, cum prodigium illud post S. Reguli martyrium seu, uti e supra dictis facile colliges, post annum* 542 *evenerit, nec post hunc unquam Totilas, spectatiis iis, quæ Procopius de bello Gothico tradit, octo dumtaxat Populonio milliariis castrametatus fuisse videatur, urbs hæc per præfatam vocem* hujus *designari in Gregorii verbis haud queat, Limpenus ad* 1 *Septembris diem in S. Felice episcopo num.* 5 *est assensus; cum id autem, ut mihi equidem apparet, haud immerito fecerit, ac Totilas, qui Romam anno* 546, *uti inter eruditos convenit, obsidione cinxit, haud procul ab surbe illa tunc abfuerit, enimvero etiam tunc, quod de* S. Cerbouio, *ursi immanis morsibus, Totila jubente, objecto hisque prodigiose sine ulla læsione erepto, Gregorius narrat, evenisse, verosimilius cum supra laudatis Congregationis S. Mauri monachis opinor.*

evasit illæsus, diem extremum in insula Ilva, e qua tamen, miraculo etiam,

29 *Audi, qui opportune ad institutum nostrum scriptores isti loco proxime cit. loquantur.* Gregorius, *inquiunt*, referens miraculum in S. Cerbonio, Populonii episeopo, factum, tempore quo Totila Gothorum rex Merulis octavo ab urbe Roma milliario eastrametabatur, id suis diebus contigisse, observat. Totila, qui regnare cœpit anno 541, Romam bis obsidione cinxit et expugnavit, annis videlicet 546 et 549. Prior obsidio in annum integrum protracta, quo tempore Totila non longe ab Urbe distabat. Unde vero propius videtur tunc id accidisse, quod narrat *(supra scilicet huc jam transcriptis verbis)* Gregorius. *Ita illi. Porro cum Sanctus noster prodigio, quod recte e jam dictis cum anno* 546 *conjungunt, ab urso, cui, jubente Totila, devorandus fuerat objectus, evaserit illæsus, reliquum est, ut, quæ deinde in vivis adhuc superstes egerit ac quo tempore e vita hac mortali ad immortalem migrarit, modo adhuc dispiciamus.* Cerbonium, *populo sibi subjecto salutis monita dedisse, mira ciborum abstinentia, piis operibus, morumque suavitate ac modestia enituisse, itaque ad decrepitam ætatem pervenisse, Vita edenda, narrato, in cujus epocham jam inquisivimus, prodigio, num.* 23 *tradit, mox etiam adjungens, tunc eum, cum Longobardi Italiam occupassent, in insulam Ilvam sese recepisse, ibidemque obiisse, ac sua ex voluntate Populonii, miraculo etiam, cum eo inde corpus ejus transferretur, in via patralo, in sepulcro, quod ibidem, dum adhuc viveret, sibi pararat, depositum fuisse.*

uti hic ipsismet etiam Gregorii Magni verbis narratur, in via patrato, Populonii tumulandus, fuit elatus,

30 *Narrat etiam hæc eadem supra dicto Dialogorum lib.* 3, *cap.* XI *Gregorius Magnus; quare, ut omnia et singula, quæ sanctus Pontifex de* Cerbonio *tradit, ipsismet hujus verbis lectori exhibeam, lubet etiam hisce illa, priusquam in tempus, quo gesta sint, inquiram, proponere.* De quo etiam Viro (Cerbonio *nempe)* aliud quoque *(ita proxime post verba, quibus miraculum supra relatum exponit, pergit Gregorius)* miraeulum, Venantio Lunensi episcopo narrante, eognovi. In ea namque Populonii ecelesia, cui præerat, sepulerum sibi præparavit, sed cum Longobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset, ad Ilvam insulam recessit. Qui ingruente ægritudine ad mortem veniens, elericis suis sibique obsequentibus præcepit, dicens : In sepulero meo, quod mihi præparavi Populonii, me ponite. Cui illi eum dicerent : Corpus tuum illuc qualiter reducere possumus, qui a Longobardis teneri loea eadem et ubique eos illic diseurrere scimus? Ipse respondit :

AUCTORE C. B.

A spondit: Reducite me securi, nolite metuere, sed festine sepelire me curate: mox autem, ut sepultum fuerit corpus meum, ex eodem loco sub omni festinatione recedite. Defuncti igitur corpus imposuerunt navi, cumque Populonium tenderent, collecto in nubibus aere immensa nimis pluvia erupit. Sed ut patesceret omnibus, cujus Viri corpus navi illa portaret, per illud maris spatium, quod ab Ilva insula usque Populonium duodecim millibus distat, circa utraque navis latera procellosa valde pluvia descendit, et in navim eamdem una pluviæ gutta non cecidit. Pervenerunt itaque ad locum clerici et sepulturæ tradiderunt corpus Sacerdotis sui. Cujus præcepta servantes ad navem sub festinatione reversi sunt. Quam mox ut intrare potuerant, in eumdem locum, ubi Vir Domini sepultus fuerat, Longobardorum dux crudelissimus Gummarith advenit. Ex cujus adventu Virum Dei habuisse spiritum prophetiæ claruit, qui ministros suos a sepulturæ suæ loco sub festinatione discedere præcepit.

sub ducum, qui post Clephum Longobardis præfuere, primordia non anno 573.

B 31 *Longobardos, cum in Italiam anno* 568 *irrupissent, post Alboïni et Clephi regum suorum interitum sub triginta amplius ducibus per annos decem exstitisse, tuncque primo eorumdem ducum progressu quam maxime Italiam esse deprædatos, Paulus Diaconus de Gestis Longobardorum lib.* 2, *cap.* 32 *docet, id autem cum Baronius haberet perspectum, simulque, crudelissimum Longobardorum ducem, nomine* Gummarith, *cujus ad locum, quo* S. Cerbonius *fuerat sepultus, adventum haud multum fuisse prægressam hujus mortem, Gregorius verbis jam nunc recit. prodit, e dictorum triginta amplius ducum numero exstitisse, persuasum sibi haberet, illam idcirco ad horum primordia retulit, in Annalibus suis ad annum* 573 *sic scribens:* Dispersis creatis ducibus per diversas Italiæ regiones, cum eorum crudelitatis fama perçurreret, frequentes erant fidelium latebræ atque fugæ...... Inter alios autem una cum suis clericis magnus ille confessor Cerbonius, episcopus Populonii, qui Gothorum tempore sese ipsis objecit intrepide, modo exundante vehementiori Longobardorum sævitia in Ilvam insulam Tyrrheni maris se contulit, ubi et, Deo juvante, vitæ præsentis finem accepit..... Moritur igi-

C tur..... primordiis ducum Longobardorum incursionis sanctissimus hic Episcopus. *Ita eruditissimus scriptor laudatus. Ac recte quidem, ut mihi ob jam dicta apparet, Sancti nostri mortem ad ducum, quos sibi post regum suorum Alboïni et Clephi necem Longobardi præfecere, primordia refert; ast hæc seu decennii, quo Longobardos sub ducibus post Clephi necem fuisse, Paulus Diaconus loco proxime cit. scribit, initium haud recte anno Christi* 573 *pariter innectit.*

sed, quemadmodum ex hic adductis

32 *Id enim dumtaxat facit, quod ab anno* 568, *usque ad Aprilem, cujus secunda die, ut Paulus Diaconus de Gestis Longobardorum lib.* 2, *cap.* 7 *docet, Pannoniam Longobardi reliquere, provecto, horum in Italia regni, quod annos tres et sex menses tenuisse Alboïnum, idem Paulus Diaconus libri ejusdem cap.* 58 *scribit, initium repetat, hincque Clephum, post quem, anno uno et sex mensibus, uti iterum ex eodem Paulo intelligitur, ab Alboïni, cui successerat, nece interfectum, sub ducibus Longobardi fuere, anno* 573 *interiisse, existimet. Verum ab anno* 568, *ad Aprilem provecto, seu a Longobardorum, qui tum accidit, in Italiam ingressu non repetendum horum in Italia regni initium, e jam nunc dicendis patescet. Ticinensis per Longobardos sub Alboïno obsidio sub anni* 569 *finem aut sequentis initium, uti e Paulo Diacono de Gestis Longobardorum lib.* 2, *cap.* 25 *et seq. nemo non concludet, fuit incepta; cum autem obsidio illa, uti idem Paulus ibidem testatur, ultra tres annos durarit, consectarium fit, ut Alboïnus, qui, quemadmodum ex Paulo etiam intelligitur, aliquot adhuc post eamdem obsidionem mensibus in vivis mansit superstes, ante annum* 573, *ultra Aprilem jam provectum, haud fuerit necatus, utque proinde, si ab anno* 568, *ad Aprilem provecto, seu a Longobardorum, qui tum accidit, in Italiam ingressu repetendum sit horum in Italia regni initium, id Alboïnus, non tantum annis tribus mensibusque sex, ut Paulus Diaconus loco supra cit. diserte docet, sed quinquennio amplius tenuerit.*

E

probatur, anno 575 innectenda,

33 *Observarunt id Sigonius lib.* 1 *de Regno Italiæ, et Bacchinius, dum anno* 1708 *Agnelli Pontificale, a Muratorio deinde Rerum Italicarum Scriptorum tom.* 2 *recusum, vulgavit, in Prævia, quam dicto Pontificali inseruit, ad Petri Senioris Ravennatis episcopi Vitam Dissertatione, hincque, ne a Paulo, quo hic standum, recedere cogerentur, Longobardorum in Italiam ingressus epocham a regni, per illos in eadem Italia inchoati, epocha distinxere. Ac prior quidem hanc a Mediolano per Longobardos subacto, posterior vero, quod eodem fere recidit, a Ticinensis obsidionis, sub anni* 569 *finem aut sequentis initium, ut dixi, inchoatæ, initio recte repetit. Jam vero, cum res ita habeat, aç anni tres mensesque sex, quos Alboïnum in Italia regnasse, Paulus Diaconus loco supra cit. scribit, ab anni* 569 *fine aut sequentis initio computati ad Julium circiter anni* 573, *auctique mensibus octodecim, post quos Clephum, Alboïni successorem, occisum fuisse, Paulus Diaconus de Gestis Longobardorum lib.* 2, *cap.* 31 *tradit, ad finem anni* 574 *deducant, consectarium fit, ut decennii, quo post cædem Clephi sub ducibus Longobardos exstitisse, idem Paulus ibidem cap.* 32 *affirmat, initium*

F *seu annus primus anno Christi non* 573, *sed* 575 *debeat innecti; cum autem sub ducum illorum primordia seu sub decennii, quo dominati sunt, initium Sancti nostri obitus, ut jam supra docui, contigerit, consectarium ulterius fit, ut is similiter non anno* 573, *sed anno* 575 *illigari verosimilius debeat.*

uno e posterioribus octo anni hujus

34 *Ac mihi quidem prætercea uni ex octo posterioribus, non autem uni e quatuor prioribus anni hujus mensibus illigandus videtur, quod, quemadmodum Gregorius Magnus supra huc transcriptis verbis docet, Sanctus in insulam Ilvam, ubi obiit, non secesserit, nisi cum Longobardorum gens cuncta in Italia jam vastasset, idque certo tum, cum jam quatuor priores anni* 575 *menses essent elapsi, obtinuerit locum, ut jam nunc ostendam. Paulus Diaconus de Gestis Longobardorum lib.* 2, *cap.* 32 *sic scribit:* Per hos, *de quibus hic jam egimus,* Longobardorum duces septimo anno ab adventu Albuuin et totius gentis, spoliatis ecclesiis, sacerdotibus interfectis, civitatibus subrutis, populisque, qui more segetum exereverant, extinctis, exceptis his regionibus,

AUCTORE C. B.

regionibus, quas Albuuin ceperat, Italia ex maxima parte capta et a Longobardis subjugata est. *Ita Longobardorum historicus; nec ab eo Gregorius Turonensis Historiæ Francorum lib.* 4, *cap.* 41, *al.* 35, *dissentit; sic enim ibi habet:* Alboinus..... Longobardorum rex..... Italiam cum omni illa Longobardorum gente petiit..... Quam regionem ingressi, maxime per septem annos pervagantes, spoliatis ecclesiis, sacerdotibus interfectis, in suam redigunt potestatem; *Ita autem tam quæ sex primis post Longobardorum in Italiam ingressum annis ab Alboïno et Clepho, quam quæ deinde septimo post eumdem ingressum anno a ducibus, sub quibus e jam dictis Longobardi tum fuerunt, gesta sunt, Gregorius hic perstringit; ut eum inter et Paulum Diaconum, qui, Italiam septimo post Longobardorum in hanc ingressum anno misere per supra memoratos horum duces vastatam fuisse, proxime huc transcriptis verbis docet, quam optime conveniat.*

mensibus, Octobri nempe, obiit, cum forsan ante in insula Ilva, quo sese

35 *Quapropter, cum sic habeat, ac sub Aprilem anni* 575, *quo e jam dictis dominari cœpere duces illi, septimus a Longobardorum in Italiam ingressu annus compleatur, consectarium fit, ut, quod de Italia per eosdem duces subjugata ac vastata Paulus Diaconus et Gregorius Turonensis produnt, quatuor prioribus dicti anni* 575 *mensibus fuerit peractum, utque proinde post hos Sancti nostri in insulam Ilvam secessus, huncque deinde secutus obitus contigerit. Quod si iis, quæ Pagius in Criticis ad annum* 571, *num.* 2 *scribit, standum foret, Italiæ per Longobardorum duces vastatio non septimo post horum in regionem illam ingressum anno, seu, ut jam docui, prioribus quatuor anni* 575 *mensibus, sed duobus circiter annis serius foret signanda; verum Saxius in suis in Sigonium de Italiæ regno, Mediolani anno* 1732 *recusum, Notis col.* 15 *et seq. dilucide et solide Pagium ea in re refellit. Quod cum ita sit, ac proin Italiæ vastatio, post quam, ut dixi, Sanctus in insulam Ilvam sese recepit, indubie prioribus quatuor anni* 575 *mensibus evenerit, non est, cur opinio, qua post hos Sancti in dictam insulam secessum mortemque hunc secutam statuo, a vero pute-* C *tur aliena; contra autem veram esse, seu Sancti mortem, anno* 575, *ut docui illigandam, post quatuor illos menses seu uno e posterioribus octo anni istius mensibus contigisse, probatur etiam ex edita Sancti Vita, in qua cum hic* x *Octobris die obiisse disertissime sub finem dicatur, re etiam ipsa id tum accidisse apparet credendum.*

receperat, vitam solitariam aliquot jam mensibus duxisset.

36 *Ceterum Sylvanus Razziùs Operi suo, quo Sanctorum Tusciæ Vitas, idiomate Italico a se conscriptas, sub sec.* XVI *finem vulgavit, Gregorii Magni Dialog. libri* 3 *undecimum, quod totum de* S. Cerbonio *est, caput, Italice a se redditum, ac jam supra sæpius laudatum, ad* x *Octobris diem inseruit; reperiri autem in insula Ilva montem,* S. Cerbonii *nomine distinctum, in Annotatione, quam capiti isti subjecit, affirmat, hincque Sanctum, cum in insulam illam, grassantibus per Italiam Longobardis, sese recepisset, solitariam in monte illo vitam aliquamdiu duxisse, absque errore credi posse, opinatur. Neque vero hic ei multum refragari velim; etsi enim, id a Sancto factum, nullo omnino queat antiquitatis testimonio probari, Razzio tamen* D *Vita Sancti edita utcumque suffragatur, utpote sub finem sic habens:* Beatus Cerbonius... ad insulam, quæ Elba vocatur,... recessit, ibique cum suis clericis latebram fovebat; *cum autem sic habeat, ac Sanctus e jam dictis* x *Octobris die obierit, a veritate indubie devium pronuntiare non ausim, qui dixerit factum esse, ut is, cum post anni* 575 *Aprilem, quo circiter septimus a Longobardorum in Italiam ingressu annus fuit completus, in insulam Ilvam, Italia pene tota per Longobardos jam occupata, vicinisque etiam Populonio locis vastatis, secessisset, vitam ibidem solitariam, cui admodum, uti e supra dictis pronum est colligere, erat addictus, per aliquot menses duxerit, ac tum demum, cum id fecisset, jam decrepitæ ætatis senex ad Superos migrarit præfato* x *Octobris die, quo etiam, ut initio docui, in Fastis sacris memoratur, ac nominatim in Mrl. Romano hodierno per hæc, quæ etiam, priusquam Comment. huic finem imponam, huc transcribo, sequentia verba:* Populonii in Tuscia S. Cerbonii, episcopi et confessoris, qui, ut sanctus Gregorius refert, in vita et morte miraculis claruit.

E

VITA

Auctore anonymo

Ex Bibliothecæ Vaticanæ Ms. 6453, *cum Vita altera, quæ jam prodiit* a, *collata.* a

CAPUT I.

Sanctus traditur S. Regulo erudiendus, ordinatur episcopus, ex Africa in Italiam secedit, Populonii apud S. Florentium episcopum moratur, Populoniensisque factus episcopus apud Pontificem accusatur. F

Dominante in Africa Ariana hæresi, S. Cerbonius cum S. Regulo, b

Tempore, quo Ariana hæresis in toto mundo pullularet, maximeque apud gentem Guandalorum, quæ Africanam gentem devastabat, quæ eamdem quasi pro divinitate excolebat, erat beatus Regulus archiepiscopus *b* in eadem regione, qui, gratia Sancti Spiritus afflatus, prædicare ceperat populum, ut ab heresi se sequestraret, et Christi * Dei Filium, qui est verus Deus, totis nisibus coleret: sed, dum prædicatio ejus casso labore deficeret, cepit ipse sanctus Regulus anxie dolere, quoniam gens illa cotidie famulos Christi laniabant. Illis vero diebus veniens pater beati Cerbonii, cum videret ipsum Dei sacerdotem miraculis coruscantem, et sanam doctrinam, quæ de Domino Jesu Christo erat, omnibus prædicantem, commendavit eum beato Regulo, ut eum doceret Christi doctrinam, quatenus divini cultus sacras Litteras disceret.

* l. Christum

2 Tunc beatus Regulus docuit beatum Cerbonium

a quo litteris fuerat imbutus episcopusque ordinatus, bonium omnes sacras Scripturas, et effectus est ejus discipulus *c*. Sed dum cerneret beatus Regulus insaniam pravitatis hereticæ, relicta sede, qua sacerdotes alios beabat, ascitis sibi beato Cerbonio et Felice duobus episcopis, quos ipse sacraverat *d*, pelagi tramitem, celoce sibi injuncta, cum tribus presbyteris et duobus diaconibus aliisque sociis commeantibus *e*, marinis fluctibus iter arripuit *f*. Sed dum alta pelagi peragrarent, marinus fragor est perturbatus, et valida tempestas contra eos surrexit et omnes in perturbationes dejecit, solummodo beatum Regulum nil perterruit, quia erat fisus de pietate Domini sui.

inde in Italiam venit, Reguloque ibidem jussu Totilæ occiso, 3 Depræcatus est namque Dominum, cui pure deserviebat, cui cuncta obediunt, ut intra procellas ejus navis fieret gubernator. Cujus omnipotens Deus statim præces audivit, mare vero pacificum extitit, et suos Servos quietos abire præcepit *g*. Sed dum Romuleos contingeret fines, sequestratus a Sociis cœpit hereniticam vitam ducere *h* et a Felice famulatum habere; qui dum hæc perageret et multa in eodem loco B signa faceret, a quibusdam relatum est Totilæ perfido regi, qui misit suos executores, et præcepit, ut ad eum pergeret, et, si contemneret, capitalem subiret sententiam. Cujus mox dicti verba compleverunt *i*. Sed beatus Cerbonius et Felix ejus corpusculum sepulturæ tradiderunt *k*.

Populonium se confert, 4 Post mortem vero antistitis sui cœpit beatus Cerbonius omnes populos docere in eisdem partibus commorantes, monens eos, ut in orationibus et vigiliis et jejuniis et helemosinis consisterent, quemadmodum ipse beatus pontifex assuetus erat agere. Baptizabat vero populum, qui adhuc gentili errore detinebatur, convertens eos ad fidem rectam et ad unitatem sanctæ fidei Catholicæ, et ut Christum Dei Filium adorarent. His ita gestis, pervenit beatus Cerbonius in Populoniensem civitatem, in qua erat ecclesia beatæ Dei Genitricis Mariæ, ubi erat venerabilis Florentius episcopus ejus civitatis *l* orans Dominum die ac nocte cum omni devotione.

apud Florentium episcopum aliquamdiu commoratur, 5 Venerabilis autem Florentius episcopus, ut vidit beatum Cerbonium, gavisus est gaudio magno, et suscepit eum cum omni amore et honore, commorantes insimul usque dum viveret episcopus, servientes Domino cum omni alacritate et simplicitate cordis; et omnis populus gaudio repletus est, quia jam audierant de illo magna multaque mirabilia. Contigit autem in illis diebus, ut beatus Florentius dormitionem acciperet in Domino, cujus animam beatus Cerbonius ab angelis usque ad cælum vidit deferri. Congregati vero sunt cives et clerici Populoniensis civitatis in unum dicentes: Tu eris noster pastor, quia scimus a Domino te huc directum, ut regas populum nostrum.

in hujus defuncti locum invitus sufficitur, 6 Beatus vero Cerbonius hæc audiens dicebat, non se esse dignum huic operi mancipari; sacerdotes vero una cum omni populo cœperunt clamare ac dicere: Cognoscimus te, Pater sancte, Domino dignum esse et Spiritu Sancto repletum, et scientiam prudentissimam habere, et pro hac causa valde nobis necessarius es, ut sis plebis nostræ rector et doctor et exortator * apud Dominum. Beatus vero Cerbonius cœpit se excusare proclamans, se esse indignum. Populus vero una cum clero una voce dixerunt: Si tu nolueris nos miseros sub tua protectione habere et nolueris noster pastor esse, requirat Deus animas nostras de manu tua. Cum vero beatus Cerbonius hæc audisset, statim accepit cathedram episcopalem, et ibi multo tempore populum gubernavit usque ad diem mortis suæ *m*. A *Anonymo.*

** an exorator?*

Populoniensium offensionem incurrit, 7 Tantam namque illi Deus gratiam, dum adhuc viveret, concessit, ut ab hora, qua angeli Missam canebant, ipse mereretur suis auribus audire: hora vero, qua hæc agebantur, prima hora Dominici diei erat *n*: ex hac autem consuetudine accepta beatus Cerbonius semper Dominico die in episcopio suo prima aurora diei Missam super altare sanctæ Dei Genitricis Mariæ canebat, et clericis, qui cum eo erant, caritatem in amorem sanctæ Dei Genitricis facere præcipiebat. Populus vero, qui in villis habitabat, ad ecclesiam illam sic maturius venire nequibat. Cumque jam sol ortus esset, populus ex villis confluebat, ut Missas et benedictionem acciperet; sed minime poterant, quia beatus Cerbonius cum aliis sacerdotibus cibo jam refecti erant *o*. Quod cum populus hæc audiret, indignatus valde dicebat: Quid est hoc, E quod noster Gubernator agit, qui Missam prima aurora diei canit, et tam ipse, quam et sacerdotes sui panem et vinum pro caritate sumunt?

ab hisce apud Vigilium Papam accusatur, 8 Murmur ita populi inter se excitantes, omnes unanimiter ad accusandum beatum Cerbonium ad Papam Vigilium perrexerunt *p*. Sabato vero die ad vesperum, ut mos erat, ipse apostolicus ad ecclesiam beati Petri Apostoli venerat. Ibi itaque Populoniensis populus, qui parochiani erant beati Cerbonii, prostraverunt se ad pedes domini Apostolici dicentes: Miserere nostri, beate et sanctissime pater, quia Episcopus, quem nos habemus, non nobis Christianitatem observat secundum suum ministerium; quoniam die Dominico primo diluculo Missam canit, et ipse et sacerdotes sui omnes quasi pro caritate cibum sumunt. Quando autem nos, qui longe consistimus, jam sole orto ad ipsam matrem ecclesiam venimus, nullus e sacerdotibus nobis Missas canit.

et ob hoc Romam, quo sese expurget, 9 Papa vero Vigilius hoc audiens repletus est furore magno super beatum Cerbonium, misitque confestim legatos suos ad illum dicens: F Ite et dicite Cerbonio episcopo Populoniensi ex auctoritate beati Petri Apostoli principis Apostolorum, et sanctorum Canonum, et mea, ut cum summa festinatione huc ante me veniat, ut inquiram, si verum est, que * filii illius ecclesiæ dicunt, an non; quia, si ita est, magnam heresim *q* mittit in populo. Legati vero cum summa festinatione ad eum pergunt, et, sicut Papa Vigilius illis præceperat, nuntiaverunt. Erat autem dies Sabati, quando nuntii ad eum pervenerunt.

** l. quod*

per legatos accessitur. 10 Beatus ergo Cerbonius cum magno amore ipsos legatos recepit et dixit: Hodie nos præparemus, ut crastino die in servitio domini Papæ, sicut præcepit, eamus: erat namque Dominicus dies, quando iter arripere debebant. Tunc matutino tempore surgens ipse et sacerdotes sui ad laudes Deo canendas, dixit diacono suo: Frater, exi et vide, si adhuc juxta consuetudinem nostram tempus est Missas canere: ille vero foras exiens et intuens reversus est dicens: Domine sancte, aurora * est juxta vestram consuetudinem Missas canendi. Beatus

** an. hora ?*

A. ANONYMO Beatus vero Cerbonius præparavit se Missas canere super altare beatæ Mariæ et benedictionem pro caritate *r* cum omnibus clericis suis, sicut erat usus, aceepit. Tunc dixit bcatus Cerbonius ad legatos illos : Fratres in amore Dei et bcatæ Genitricis Mariæ Virginis refectionem facite nobiscum, sicut et nos faciemus. Illi respondentes dixerunt : Non sumus uos heretici *f*, neque maudatum Domini transgredi volumus, sicut tu facis, qui in die Dominico primo diluculo Missam canis, et quasi pro caritatc panem ct potum accipis.

ANNOTATA.

a *Exstat hæc tom.* 3 *Italiæ Sacræ auctæ col.* 703 *et sex seqq. Adi Commentarium prævium* § 2.

b *Ad* 1 *Septembris diem, quo S. Regulus martyr Mrl. Romano hodierno exstat insertus,historico-criticum de sancto isthoc Africano Episcopo Comment. texuimus ; in hoc autem, qua ratione ei* Archiepiscopi *titulus, quem nemo ex præsulibus Africanæ ecclesiæ um-*
B *quam gessit, hic ei attribuatur aut queat attribui, num.* 39 *et seq. exponitur.*

c *Quæ de* S. Cerbonio, *in S. Reguli disciplinam dato et per hunc instructo, hic narrantur, in Vita edita, præmisso, qui nihil, quod non cuilibet alteri martyri conveniat, complectitur, Prologo,paucisque tantummodo adhuc, quibus* S. Cerbonium *ex Africa oriundum docemur, adjectis verbis, sequentem reddantur in modum* : Ab ipso..... pueritiæ suæ tempore pareute ejus (Cerbonii *nimirum)* beato Regulo archiepiscopo eum commendaverunt, ut ab ipso sacris doctrinis imbueretur. Beatus igitur Regulus cum omni alacritate eum suscipiens totius veritatem Christianæ Religionis mirifice illum instruxit.

d Episcopi *pariter titulo hic memoratum, de quo etiam ad* 1 *Septembris diem jam egimus, S. Felicem Vita edita distinguit; ast tam hunc, quam* S. Cerbonium *a S. Regulo fuisse ordinatum, non adjungit.*

e *Ex horum numero exstitisse* 55. *Justum*
C *et Clementem, de quibus ad* v *Junii, itemque S. Octavianum, de quo ad* 2 *Septembris diem jam egimus, nonnulli contendunt ; verum historico-criticum, quem ad lit.* b *laudavi, de S. Regulo Comment. num.* 45 *videsis. Vita edita* S. Cerbonii *S. Regulo non alios, quam* Cerbouium *et Felicem, Socios adjungit.*

f *Quandonam probabilius id factum, in iterum laudato de S. Regulo Comment. historico-critico num.*34 *et quatuor seqq.ostenditur.*

g *Vita edita, S. Regulum mansisse in tempestate imperterritum, non dicit, nec quod de solo eodem S. Regulo Dominum deprecato hic refertur, Sancto isti magis, quam* SS. Cerbonio *et Felici, attribuit. En, quæ huc spectant, ejus verba* : Subito surrexit contra eos sæva tempestas usque adeo, ut in perturbatione baratri omnes pervenirent. Tunc beatus Regulus uua cum beato Cerbonio et Felice Dominum deprecati sunt Conditorem, ut eorum navis iuter tremulas undas fieret gubernator, et suos servos exules ab illo aquarum impetu liberare dignaretur. Quorum voces omuipoteus Deus subito piis precibus exaudivit ; sicque mare pacificum exstitit, ut a ventorum classibus miuime perturbaretur.

h *Solum S. Regulum, postquam una cum*
D SS. Cerbonio *et Felice in Italiam esset appulsus, eremiticam ibidem vitam duxisse, videtur hic indicari ; verum qui hic vitæ Sancti nostri locus cum jam antea edita ejus Vita, in qua tam* SS. Cerbonius *et Felix, quam S. Regulus, id ibidem tum fecisse traduntur, in concordiam queat adduci, in Comment. præv. num.* 24 *et seq. exposui.*

i *Id anno* 542 *probabilius contigisse, apud nos in historico-critico de S. Regulo Comment. plus semel jam laudato num.* 46 *et binis seqq. probatur.*

k *In Vita jam edita legitur* : Cerbonius vero et Felix, sanctissimi episcopi, cadaver sui magistri et archiepiscopi MIRIFICE sepelierunt, *itaque forsan alluditur ad miracula, quæ S. Reguli mortem ac sepulturam comitata fuisse in Sancti hujus Historia, apud nos Historico-critico de eodem Sancto Commentario, longioribus digressionibus interpolationibusque refectis, inserta, narrantur ; verum quam parvam fidem miracula illa mereantur, ex iis, quæ in Comment. isto num.* 18 *et seq. allegantur, intelliges.*

l *Cum Florentius hic memoratus, de quo in-* E
ter Sanctos ad XV *Maii diem actum apud nos jam est, Populoniensi ecclesiæ, uti ex hoc Vitæ Sancti nostro loco constat, ante* S. Cerbonium *præfuerit, liquet sane ab Ughello tom.* 3 *Italiæ Sacræ in Massæ-Populoniæ episcopis perperam asseverari, nullum omnino, qui in Populoniæ Massæque sede floruerit, ante* S. Cerbonem *occurrere ; verum, cum id scriptor ille litteris mandabat, e Sancti nostri Vitis, quarum alteram hic damus, alteram Coletus Italiæ Sacræ Ughelli adjunxit, neutra adhuc tenebris in lucem fuerat prolata.*

m *Cum Sanctus, uti in Comment. præv. monstravi, verosimilius anno* 575, *postquam jam ab anno circiter* 544 *ecclesiæ Populoniensi præfuisset episcopus, ad Superos migrarit, hanc sane* multo tempore, *uti hic traditur, gubernarit.*

n *Vita jam edita hic pro* Missam *habet* ruinam ; *ast Vitæ ejusdem exemplar, quod penes nos exstat, quodque, ut in Comment. præv. num.* 15 *jam monui, e Ms. membranaceo eminentissimi Cardinalis Barberini Legendario* F
F. 284 *notatur acceptum, etiam habet* Missam, *cumque verbis, quibus, a* S. Cerbonio *angelos, Missam canentes, fuisse auditos, ait, mox jungat,* in initio diei auroræ die Dominico in excelsis has laudes attentius semper audiebat, *haud dubie preces, quæ, dum incruentum Missæ Sacrificium Domino offertur, recitari in Dei honorem ac laudem solent, per* Missam *hic et in Vita, quam edimus, et in dicto exemplari intelliguntur. Ast, etsi id ita sit, mihi tamen verosimile haud apparet, a Sancto angelos, preces hujusmodi, Dei laudibus repletas, quales sunt v.g. hymni* Gloria in excelsis Deo, *alterque, qui* triumphalis *et a voce* ἅγιος, *Latine* Sanctus, *ter in eo repetita* trisagius *etiam non inepte vocatur canentes, diebus Dominicis singulis sub auroram fuisse auditos. Scio quidem, Sanctos nonnullos ac nominatim (Operis nostri tom.* 8 *Septembris in S. Michaele et omnibus Angelis num.* 522 *videsis) S. Nicolaum Tolentinatem cantu angelico subinde recreatos fuisse, a scriptoribus, fide etiam dignissimis, referri ; verum, id frequentissime* S. Cerbonio *accidisse, sola fide scriptoris,*

A *ris, qui rem, ducentis amplius annis ab ætate sua remotam, e vulgi tantummodo traditione scribit, moxque etiam miracula miraculis absque ullo vade antiquo accumulat, in animum quis vel utcumque firmiter inducat?*

o *Ita cum Christi fidelibus, curæ suæ commissis, egisse* S. Cerbonium, *creditu est oppido difficile. Eum quidem a* nimia senectutis debilitate *excusare Vita edita videtur; verum, cum Sanctus ad annum usque* 575, *ut in Comment. prævio num.* 33 *docui, vitam protraxerit, eaque, quæ hic narrantur, verosimilius, uti, quæ in eodem Comment. num.* 26 *dixi, suadent, anno circiter* 545 *egerit, tum multo quinquagenario major, nisi eum ad nonaginta amplius annorum ætatem pervenisse adstruxeris, exstitisse haud potest. Utut sit, ut quid, cum ipse Missam ante auroram celebrabat, e sacerdotibus suis nullum, qui Sacris serius operaretur, reliquisset jejunum, omnesque ad* caritatem, *id est, ad communem, quæ in mutuæ charitatis indicium sumi olim a fidelibus solebat, refectionem coegisset?*

p *Populonienses una omnes Romam, quo*
B *apud Vigilium Papam accusarent* S. Cerbonium, *properasse, ab omni veri specie abhorret.*

q *Vocabulo isthoc intelligi hic videtur, non opinio Ecclesiæ doctrinæ, sed praxis Ecclesiæ praxi, qua Missam ante auroram solisque ortum (Labbeum tom* I *Concil. col.* 560 *et quatuor seqq. videsis) celebrare nefas erat, contraria.*

r *Id est, pastum in mutuæ charitatis testificationem.*

s *Ita etiam, improprie loquendo, subinde vocantur, qui, quamvis quidem errorem cum pertinacia, ut hæretici faciunt, haud tueantur, horum tamen instar Ecclesiæ præcepta consuetudinesve infringunt.*

CAPUT II.

C

Sanctus Romam cum legatis proficiscitur, in via patrat miracula, Pontifici se sistit ac satisfacit, Populonium redit, prodigiose ab urso evadit illæsus, in insulam Ilvam secedit, ibidemque mortuus Populonium ad tumulum effertur.

Cerbonius, Romam tendens, in via Papæ legatis, *a*

Tunc arripientes iter, ut Romam pergerent, cum pervenissent trans fluvium Cornium, ubi vocatur Salinolas *a*, cœpit magna sitis illos legatos detinere et dicebant ad beatum Cerbonium: Pater sancte, magnam sitim habemus, indica nobis aquam, ut bibere valeamus. Respondit beatus Cerbonius: Credite mihi, fratres, quia in isto loco aquam minime scimus præter istud mare. Illi autem pergentes usque ad dimidium milliarium, sitis magna eos prægravabat, ita ut nullus eorum staret super pedes suos *b* et dicebant ad beatum Cerbonium: Pater sancte, adjuva nos, quia præsentialiter expiramus. A. ANONYMO. *b*

præ siti fere exspirantibus prodigiose succurrit.

12 Beatus Præsul dixit ad illos: Fratres, quare non me audistis, ut propter amorem Dei caritatem nobiscum faceretis, et noluistis accipere cibum et potum? Rogo ergo Dominum meum pro vobis, aliud nescio, quod faciam. Dum beatus Cerbonius pro eis oraret, videns duas cervas ante se præeuntes, dicebat illis: Præcipio vobis in nomine Domini mei Jesu Christi, ut non sit vobis licentia eundi, donec me expectetis, et statim steternut. Tunc apprehendi vasculum suum et perrexit ad illas et lacte plenum vasculum mulsit ex illis, et, cum hoc fecisset, absolvit eas dicens: Licentiam habeatis Domini mei Jesu Christi pergendi ubicumque vultis *c*. Reversus est autem ad illos legatos, qui secum erant, et invenit eos tamquam mortuos jacentes præ nimia anxietate sitis, et dedit eis lac bibere, et refocillati sunt et restituti sanitati. *c*

E

raram in Deo monstrat fiduciam, tres viros,

13 Deinde simul pergentes itinere, quo cœperaut, transactisque duobus diebus, dixit diaconus suus beato Cerbonio: Domine pater, tu ad domiuum Papam Romanum pergis: quod munus illi offerre habes pro benedictione de ecclesia nostra? Timeo, si ad illum vacuus veneris, ne furor illius plus, quam modo est, super te exardescat. Beatus autem Cerbonius dixit: Noli mihi multum molestus esse, Deus meus, in quem spero, dabit mihi, quod ad ipsum Papam pro benedictione conferam. Inde antequam Romam pervenirent, tres viri febrium vexationem habentes beato Cerbonio obviam venerunt et benedictionem petierunt.

febri laborantes, Dei auxilio pro eis implorato, sanat,

14 Beatus autem Cerbonius signaculum sanctæ Crucis super eos faciens prostravit se in oratione dicens: Domine Jesu Christe, qui es trinus et unus, suppliciter ego indignus rogo misericordiam tuam, ut istos infirmos ab infirmitate eorum liberare digneris, quia tu es Deus omnipotens Salvator et Creator, qui peccata dimittis et omnibus infirmitatibus medelam tuæ misericordiæ conecdis; et statim sani facti sunt *d*. Videntes autem illi legati, qui ab Apostolico fuerant missi, mirabilia, quæ per eum Dominus fecit, extimuerunt valde et inter se dicebant: si iste Episcopus Vir Dei electus non fuisset, non potuisset tanta miracula facere. *d*

F

Romam appulsus, Pontifici, a quo honorifice suscipitur, *e*

15 Pervenerunt autem ad vallem et descenderunt de monte, qui nuncupatur Gaudii, et venerunt in Pratum Neronis *e*, ubi ipsi legati licentiam acceperunt a beato Cerbonio, ut ejus adventum domino Papæ notum facerent. Cumque præfati legati ad Dominum Papam reversi fuissent, cœperunt ei narrare mirabilia, quæ beatus Cerbonius in itinere fecerat. Timor vero magnus apprehendit summum Pontificem, statimque convocans ordinavit omnem clerum suum, qui cum illo erat, cum planetis et dalmaticis et incenso, et cum Letaniis et Psalmodiis venit ei obviam ad gradus beati Petri Apostoli.

cum multitudine anserum, dono loco ei offerenda, se sistit,

16 Beatus autem Cerbonius dum per Pratum Neronis iter carperet, vidit aves copiosas et multas, quæ vocitantur Anseres, juxta morem suum congregatas, et fecit signaculum Crucis contra eas dicens: Non habeatis licentiam Domini mei Jesu Christi, ut volitetis in aliquem locum, donec veniatis mecum in præsentia domini

A. ANONYMO. mini Papæ. Illæ vero hæc audientes venerunt prope eum, et ille cum suo baculo eas duxit usque ad gradus beati Petri Apostoli, ubi dominus Papa obviam venit, dixitque ei beatus Cerbonius: Ecce, Pater, munera parva, quæ vobis de ecclesia nostra adduximus. At vero Papa magnas ei gratias egit. Tunc beatus Cerbonius contra ipsas aves signaculum sanctæ Crucis fecit et absolvit eas dicens: Ex jussione Domini mei Jesu Christi vobis præcipio, ut voliteris, ubicumque volueritis. Tunc cœperunt ipsæ volitare in aere et abierunt *f*.

f causamque, ob quam arcessitus esset, edoctus;

17. Tunc Vigilius Papa, hoc miraculo viso, amplius territus mirari cœpit, et benigne pacificeque rogabat sanctum Virum, ut cum illo introiret in ecclesia beati Petri Apostoli. Cum autem ingressus fuisset beatus Cerbonius, perrexerunt ad sepulcrum sancti Petri et oravit, et post orationem interrogavit beatus Cerbonius summum Pontificem dicens: Cur me, sancte Pater, venire præcepisti? Indica mihi. Respondens Papa Vigilius dixit: Parochiani de ecclesia tua venerunt ad me proclamando dicentes, quod tu omni die Dominico summo diluculo B Missam canis, et statim pro benedictione et caritate panem et potum accipis *g*; cum autem ipsi ad matrem ecclesiam jam sole orto veniunt, abstinentem ibi presbyterum non inveniunt, qui eis Missas canere possit. Mirum ita mihi est, cur ita agis, quod nullus alius agere videretur.

eidem Pontifici, impetrato a Deo in ejus favorem
* l. exhortor

18 Respondens beatus Cerbonius dixit: Domine Pater, potens est Deus ostendere miracula sua, cui voluerit; sed tamen ego, in quantum prævaleo, vobis do consilium. Hodie Sabbathum est; exortor* vos, ut in hac nocte firmiter oremus et non negligamus Dominum deprecari: forsitam antequam a vobis segreger, scire permittet, qualiter ego agam talia. In ipsa igitur nocte orationibus vacare non cessaverunt, usque dum tempus matutinum advenit. Tunc beatus Cerbonius ad dominum Papam dixit: Surge, Pater, et eamus, quia hora matutini jam imminet. Cumque matutinæ Laudes fuissent finitæ, beatus Cerbonius dixit diacono suo: Vade et prospice eminus, si advenit hora nostra, ut mos est, Missam canendi. Reversus est dicens: Pater sancte, hora est, quia jam aurora venit.

miraculo, satisfacit, Populoniumque rediens

C 19 Tunc beatus Cerbonius vocavit domnum Apostolicum ad se et apprehendit dexteram manum ejus, et pedem suum dexterum similiter super suum poni fecit, quasi ad signum sanctæ Crucis eum tenere debuisset, et dixit ei: Pater, aspice in cælum. Tunc ipsi pariter ambo audientes Angelos in cælum canere Missam *h*, dicentes: Gloria in excelsis Deo. Beatus itaque Papa dixit ad beatum Cerbonium: Vere scio, quia Spiritus Sancti gratia in te habitat, quia Dominus revelavit tibi secreta sua; ego autem, dum advixero, in ecclesia beati Petri Apostolorum principis, ubi custos sum, te imitabor et secundum tuum exemplum faciam et successores multi post, qui hanc doctrinam retinebunt. Beatus vero Cerbonius, licentia accepta ab Apostolico, rediit Populoniam *i*.

sanctis operibus præcipueque hospitalitate effulget,
* successores

20 Ab illo ergo die quoties ad illum Vir sanctus veniebat, de sua sede Papa se elevabat et veniebat contra eum, quod et fecit cunctis diebus vitæ ejus, et post eorum obitum omnes decessores* ejus, qui apostolico ordine functi sunt, ipsum exemplum detinent usque hodiernum diem: nam consuetudo Apostolici Ecclesiæ Romanæ non est, ut propter regem D vel alium pontificem se levet, sed tantum Populoniensis ecclesiæ episcopo assurgit *k*. Vir autem Domini Cerbonius miræ sanctitatis extitit, de quo beatus Papa Gregorius in Dialogo suo *l* testimonium protulit dicens, quia cum idem Vir sanctus hospitalitatis studio valde esset intentus, quadam die transeuntes milites hospitio suscepit, quos Gothis supervenientibus abscondit, eorumque vitam abscondendo servavit ab illorum nequitia *m*.

divinitus ab urso, cui a Totila, hac offenso,
* supple jussit

21 Quod dum Gothorum regi perfido Totilæ nuntiatum fuisset, erudelitatis immanissime vesania succensus, hunc ad locum, qui octavo hujus urbis miliario Merolis *n* dicitur, ubi tunc ipse cum exercitu sedebat, deduci, eumque in spectaculo populi urso ad devorandum projici*: cumque idem rex perfidus in ipso quoque spectaculo consedisset ad aspiciendam mortem Episcopi, magna turba confluxit. Tunc Episcopus deductus est in medio, atque ad ejus mortem immanissimus ursus exquisitus, qui, dum humana membra crudeliter carperet, sævi regis animum satiaret.

devorandus fuerat objectus, evadit illæsus,

22 Dimissus itaque ursus ex cavea est, et concitus Episcopum petiit; sed subito suæ feritatis oblitus deflexa cervice submissoque humiliter capite, cœpit lambere pedes Episcopi, ut patenter omnibus daretur intelligi, quia erga illum Virum Dei ferina corda essent hominum et quasi humana bestiarum. Tunc populus, qui ad spectaculum mortis venerat, magno clamore versus est in admirationem venerationis. Tunc E ad ejus reverentiam colendam rex ipse permotus est; quippe cum quo superno judicio actum fuerat, ut, qui Deum sequi prius in custodienda vita Episcopi noluit, saltem ad mansuetudinem bestiam sequeretur *o*. Cujus rei testes sunt, qui tunc præsentes adhuc nonnulli supersunt, eamque cum omni illic populo se vidisse testantur.

decrepitæque jam ætatis, in insula Ilva quo ob Longobardos secesserat,

23 Sanctus igitur Cerbonius, in fide recta persistens, omni populo monita prædicabat salutis: erat namque miræ abstinentiæ, piis operibus pollens, suavis et modestus tam clero, quam populo, usque ad decrepitam ætatem pertingens *p*. Sed cum gens Longobardorum totos Italiæ fines præoccuparet, ad insulam Hylbam perfugit, ibique usque ad diem obitus sui permansit *q*. In ea autem Populonii ecclesia, cui præerat, dum adhuc viveret, sepulcrum sibi præparavit, qui irruente ægritudine ad mortem veniens, clericis suis sibique obsequentibus præcepit dicens: In sepulcro meo, quod mihi Populonii paravi, ibi me ponite.

vita functus, Populonium, decorante in via funus miraculo, defertur,
* l. respondentes
* illuc

24 Qui respondentibus * dixerunt: Cum illic scimus discurrere Longobardos et tenere eadem loca *r*, quomodo te ducemus illic *? Ipse vero respondit: Reducite me securi et nolite metuere, sed festine me sepelire curate: mox autem, ut sepultum fuerit corpus meum, ex loco eodem cum omni festinatione discedite. Defuncti igitur corpus imposuerunt navi; cumque Populonium tenderent, collecto in nubibus aere immensa pluvia erupit. Sed, ut cunctis patesceret, cujus Viri corpus navis illa portaret, per illud maris spatium, quod ab Hylba insula usque ad Populoniam duodecim milibus distat, circa utraque navis latera procellosa valde pluvia descendit, et in navi eadem una pluviæ gutta non cecidit.

25 Pervenientes itaque ad locum clerici sepulturæ

ibidemque, statim post supervenienle Longobardorum duce Gummarith, sepelitur.

pulturæ tradunt corpus Sacerdotis sui, cujus præcepta servantes, ad navem cum omni festinatione reversi sunt quam mox ut intrare potuerunt, in eodem loco, ubi Vir Domini sepultus fuerat. Longobardorum dux crudelissimus Gumarith advenit *s*, ex cujus adventu Virum Dei habuisse spiritum prophetiæ claruit, qui ministros suos a sepulturæ suæ loco sub festinatione discedere præcepit *t*. Hoc illi concessit divina Pietas, qui, dum viveret custos et rector eorum fuit, et post obitum ab inimicorum jaculis protegendo servavit. Glorificemus ergo Dominum, qui mirabilis est in Sanctis suis, hic et in æternum. Amen.

ANNOTATA.

a *Vita edita melius, ut apparet, legit:* Cum autem pervenisset ultra fluvium Corneam ad locum, qui dicitur Salinela; *verum nec fluvium, qui* Cornius *aut* Cornea, *nec locum, qui* Salinela *aut* Salinolas *vocetur, apud geographos invenio. Apud Ortelium in Tusciæ Antiquæ*
B *typo prope Populonium notatur Vetulonius lacus, parvusque, qui in hunc se exonerat, fluvius. Hic, qui nullo nomine ab Ortelio distinguitur, Populonioque Romam properantibus occurrit, fuerit forsan olim* Cornius *aut* Cornea *vocatus; quod autem spectat ad locum, qui fuerit* Salinela *aut* Salinolas *appellatus, hunc haud procul a mari situm fuisse, suadet hic subjectum, quod legatis Pontificiis, aquam sibi indicari postulantibus, dedisse Sanctus memoratur, responsum.*

b *Vita edita habet:* Sic æstuabant siti, ut nullus super equos tenere se posset.

c *Rarum enimvero, si modo hic memorentur vera, miraculum!*

d *Etiamsi pro vero admitteretur, quod hic narratur, miraculum, dubitari tamen adhuc posset, an Sanctus oratione, quæ hic ei tribuitur, Dominum sit precatus.*

e *Nec montem, qui a gaudio, nec pratum, quod a Nerone nomen habeat, prope Romam uspiam invenio.*

f *Anserum, qui e* S. Cerbonii *præcepto secuti eum ad Pontificem, mendacio etiam, ut apparet, quo illos a se Populonio adductos*
C *Sanctus dixerit, infulse admixto, hic narrantur, miraculum usque adeo nonnullis placuit, ut id in non pauca Usuardina apud Sollerium Auctaria exstet illatum; verum hinc nihil prorsus ad fidem ejus accedit.*

g *Adi, quæ cap. præcedenti subjeci, Annotata ad litt.* o *et* r.

h *In Vita edita habetur:* Cumque ipse et Papa præfatus in cælum aspicerent, audierunt ambo voces Angelorum canentes: Gloria in excelsis Deo; *ex hoc autem Vitæ, quam edimus, loco, per* Missam *id, quod supra dixi, hic intelligi, confirmatur.*

i *De iis, quæ huc usque a num. 7 memoriæ produntur, censendum quid sit, in Comment. præv. § 2 exposui. Nimirum, quod nonnumquam usuvenit, ut, quæ vere gesta sunt, adjunctis fictitiis ornentur, id quoque verosimiliter hic factum, induco in animum. Fuerit scilicet rei, nescio cujus,* S. Cerbonius *apud Pontificem insimulatus, hincque deinde, quo omni etiam noxæ suspicione liberaretur Sanctus, miracula aliaque, quæ hic narrantur, parum admodum credibilia temporis lapsu fuerint ex infida vulgi fama, incrementa eundo semper acquirente verisque falsa addente, in* S. Cerbonii *honorem ineptissime juxta ac imprudentissime conficta nec minori imprudentia adoptata ab iis, qui ambas ejus Vitas contexuere.* A. Anonymo.

k *Hæc scriptorem, rerum haud satis peritum nimioque in sedem Populoniensem affectu abreptum, videntur arguere.*

l *Imo Dialogorum lib. 3, cap.* xi.

m *Milites, quos* S. Cerbonius *hospitio excepit, exstitisse Romanos, Baittetus hodie in Sanctorum Vitis recte, ni fallar, opinatur.*

n *Locum,* Merolis *vel* Merulis *vocatum, ad quem deduci Sanctus a Totila est jussus, nec prope Romam, nec in territorio Populoniensi a geographis notatum invenio. Is tamen Roma haud procul abfuisse videtur. Comment. præv. num. 28 et seq. videsis.*

o *Hoc miraculum* S. Cerbonii *ad cathedram Populoniensem promotioni secutæque hanc apud Vigilium Papam accusationi in Vita jam edita præmittitur; verum rectene, an secus, statue ex iis, quæ in Comment. præv. num. 26 et tribus seqq. disserui. Porro si miraculum illud re forsan vera anno 546, cui verosimilius, ut ibidem docui, debet innecti, haud* E *evenit, certo equidem locum ante annum 553 habuerit, cum Totila, qui prodigioso isti eventui occasionem dedit præsensque fuit, anno 552, ut Pagius in Criticis recte docet, fuerit necatus.*

p *Cum Sanctus, qui, quemadmodum apud nos ad* i *Septembris diem in Historico-critico de S. Regulo Comment. §* iv *ostenditur, haud diu ante annum 523 ex Africa in Italiam exsul migravit ac jam tum consecratus fuerat episcopus, anno demum 575, uti in Comment. præv. num. 33 docui, excesserit e vivis, eum sane ad decrepitam, uti hic in Vita, quam edimus, altera etiam Vita, quæ jam prodiit, assentiente, declaratur, ætatem pertigisse, est necesse.*

q *Vita edita habet:* Cum sæva tempestas Longobardorum Italiam devastaret nullisque parceret credentibus..... Videns beatus Cerbonius tantum scelus pullulari ad insulam, quæ Elba vocatur, propter crudelitatem Longobardorum gentis recessit ibique cum suis clericis latebram fovebat. *Quod si itaque, quæ Vita illa* F *suppeditat, spectentur, Sanctus noster, non cum jam vastata fuisset, sed cum vastaretur a Longobardis Italia, in insulam Ilvam sese recepit; verum Vita, quam edimus, id a Sancto, non amplius vastantibus, sed jam occupantibus Italiam Longobardis, factum esse, hic prodit, eique luculentissime suffragatur, quo hic standum, Gregorius Magnus utpote verbis, in Comment. præv. num. 30 transcriptis, de* S. Cerbonio *sic scribens:* Cum Longobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset, ad Ilvam insulam recessit; *hinc autem simulque ex eo, quod illa Italiæ per Longobardos vastatio prioribus quatuor anni 575 mensibus, ut in Comment. præv. num. 34 et seq. ostendi, obtinuerit locum, Sanctum uno e posterioribus octo anni ejusdem mensibus obiisse, ibidem conclusi.*

r *Populonium nempe, hujusque, in qua sepulcrum sibi Sanctus pararat, regionem.*

s *Cum Longobardi, priusquam* S. Cerbonius *moreretur, civitatem Populoniensem, uti e supra relato, quod illi, sepeliri in hac volenti, dedisse*

A ANONYMO. dedisse Populonienses eleriei memorantur, responso intelligitur, jam occupassent, nec tamen hisce, dum Sancti eorpus Populonii sepeliere, quidpiam molestiæ intulerint, oportet vel ut tum inde ad tempus recessissent, vel ut et per locum, in quem, statim atque sepultus esset Sanctus, dux Gummarith ingressus hic asseritur, ea ipsa, in qua id factum erat, Populoniensis urbis regio intelligatur, et iidem Longobardi, dum Sancti eorpus Populonium navi fuit advectum, excubias ad portum haud D egerint. Ceterum de miraculis, postremo hic relatis, Comment. præv. num. 27 et tribus seqq. videsis.

t Vita edita, quod, quam hic damus, non facit, emortualem etiam S. Cerbonii diem diserte sub finem assignat his verbis: Migravit beatus Cerbonius ex hac vita ad Dominum VI Idus Octobris.

DE S. PAULINO, ARCHIEPISC.

EBORACENSI CONFESSORE

IN ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. F. E

§ I. Notitia diœcesis, cui Sanctus præfuit: memoria illius in variis Martyrologiis: antiquus cultus: corporis translatio: gesta præsertim ex Beda tradenda.

ANNO DCXLIV. Sanctus, qui Eboraci, secunda Angliæ metropoli,

Eboracum, *vulgo* York, *Angliæ secunda metropolis, sedet in sui nominis, cujus caput est, comitatu. Hic seu ager Eboracensis, Anglis* York-Shire, *qui* totius Angliæ *(verba sunt Camdeni in illius Descriptione)* provincia est longe maxima, temperatæ censetur ubertatis. Si hic saxosa vel arenosa sit sterilitas, illic lætissima arvorum fæcunditas, si hic sylvis sit nuda, illic densissimis nemoribus obumbrata, ita provide temperante natura, ut ipsa regio etiam sua varietate gratior et lætior videatur. *In dicta hujus provinciæ, de qua plura apud laudatum Camdenum curiosus lector videre poterit, civitate primaria* S. Paulinus, *postquam a S. Justo, Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopo, fuisset consecratus episcopus,* C *sedem suam locavit, pro cathedrali adeptus ecclesiam, S. Petro Apostolo dedicatam, cujus primordia et incrementa in Monastici Anglicani vol. 3, pag. 128 refert Will. Dugdale sequentibus his verbis:* Anno vero secundo post adventum Paulini, rex Edwinus de rege West-Saxonum gloriosa potitus victoria Guichelmo, (sicut legitur pleuius in Historia Anglorum) insistente Paulino, baptizatus est in domo lignea, quam ob hanc erexerat causam, anno regni sui XI, qui est annus Incarnationis DCXXVII; adventus vero Anglorum in Britanniam annus CLXXX. In quo postmodum loco, de cemento et lapide, per quadrum ædificata, doctori suo Paulino sedem episcopatus donavit.

sedem suam habuit, a martyrologis, tam classicis,

2 Baptizatus est igitur rex Edwinus primus omnium regum Northanhymbrorum die sancto Paschæ et multi cum eo in ecclesia S. Petri Eboraci, quam ipse de ligno pro sede episcopatus construxerat: mox tamen majorem incœpit lapideam, quam sanctus Oswaldus rex postea perfecit. Paulini, *primi Eboracensis ecclesiæ archiepiscopi, celebris est memoria passim in omnibus Martyrologiis, post ejus obitum editis. Venerabilis Beda, in Martyrologio genuino:* Et in Britannia, Paulini episcopi Eboraci; *quæ totidem verba inde mutuatus est Rabanus. Usuardus Sanctum sic commemorat:* In Britannia, sancti Paulini episcopi et confessoris. *Elogium Adonis a Notkero contractum habet:* In Britannia sancti Paulini episcopi Eboraci, qui ordinatus episcopus a beato Justo, qui a sancto Augustino, quem beatus Gregorius ad prædicandum Anglorum genti direxerat, consecratus episcopus fuerat, gentem Nordanhumbrorum, hoc est, eam nationem Anglorum, quæ ad Aquilonem Umbri fluminis habitabat, cum rege suo Eduino, Verbum fidei prædicando convertit. Et clarus vita et miraculis VI Idus Octobris in pace quievit. *Accedit nostrum Ms. Florarium Sanctorum, anno 1486 exaratum, in quo annus Sancti emortualis recte additur his verbis:* F In Britannia Majori S. Paulini episcopi Eboracensis..... et clarus vita et doctrina ac miraculis in pace quievit anno Salutis DCXLIIII.

quam recentioribus præsertimque a Bucelino

3 *In Mrl. quoque Rom. hoc die sequens legitur annuntiatio:* Eboraci in Anglia, sancti Paulini episcopi, discipuli beati Gregorii Papæ, qui cum aliis ad prædicandum Euangelium illuc ab eo missus, Edwinum regem, ejusque populum ad fidem Christi convertit. *Consonat Molanus in suis Auctariis Usuardinis. Illum pariter memorat Joannes Wilsonius in suo Martyrologio Anglicano, editionis anni 1640 ad præcitatum diem cum elogio Anglico, quod hic Latine subjicio:* Rossæ in Cantia depositio S. Paulini episcopi et confessoris, qui cum S. Augustino et Sociis Angliam ingressus convertit regnum Nordanhumbrorum, una cum Edwino istius provinciæ rege, atque ita factus est eorum apostolus. Primus Eboracensis archiepiscopus creatus erat; sed post Edwini regis mortem inde expulsus rediit in Cantiam, ibique provinciam Roffensem in culto divino dirigebat: ubi in

A in magna vitæ sanctitate tandem in Domino requievit circa annum Christi DCXLIV. Ejus corpus magna cum solennitate sepultum est Roffæ in ecclesia cathedrali S. Andreæ, ibique cum debita veneratione servatum. *Wilsonio addo Benedictinos, qui eundem sanctum Archiepiscopum Ordini suo adscripserunt, martyrologos Wionium, Menardum et Bucelinum, quorum primus in Ligno Vitæ lib.* 3, *et secundus in Martyrologio sic habent :* Eboraci in Britannia, sancti Paulini episcopi, discipuli beati Gregorii Papæ, qui cum aliis ad prædicandum Euangelium illuc ab eo missus, Eduinum regem Nordamhumbrorum, ejusque populum ad fidem Christi convertit.

insigni elogio huc transcripto celebratur. 4 *Tertius, nempe Gabriel Bucelinus, in Menologio* Paulinum *pluribus celebrat verbis, quæ subdo :* Eboraci in Anglia S. Paulini ep., discipuli B. Gregorii Papæ, cui cum aliis ad prædicandum Euangelium illuc ab eo missus, Eduvinum regem ejusque populum ad fidem Christi convertit. Paulinus, alter sui sæculi Paulus, verbo et exemplo potens, e celebri S. Andreæ in urbe Romana cænobio, ad labores B apostolicos in Angliam missus, maximus sane meritis ea regna demeruit, et primus ipse Eboracensium archiepiscopus, longe spectatissimam cathedram, admirabili vitæ sanctitatis fundavit et initiavit. Præter autem Edwinum regem ejusque filios principes Osfridum et Eadfridum, ex Quenburge filia Cearli Merciorum regis genitos; Edilhiuum non multo post et Buscfream, ac Ediltridim, Edilburge regina natos ; sed et Iffi postea filium Osfridi, procerumque plurimos Christo lucratus, innumeram insuper populi multitudinem ad fluvios Gleni et Sualva, irremisso labore regnum Dei et pœnitentiam prædicans, in provinciis amplissimis Berniciorum et Deirorum baptizavit. Neque his solum amplis terminis, tanti Apostoli zelus, labor et meritum se continuit; sed et ad Orientales usque Anglos sese exporrexit, quorum regem Carpualdum, Edwino maxime rege connitente, ingenti similiter merito, ad Ecclesiæ gremium adduxit : insuper ad externos etiam Anglos fidei lumen protulit, Lindisinæque provinciæ, quæ prima est ad Meridianam Humbri fluminis ripam pertingens usque ad C mare, Verbum Dei prædicavit, ubi cum alios, tum Bleitam Lincolniæ præfectum ejusque familiam Christi fide imbuit, in qua civitate ecclesiam perinsignem exstruxit et dedicavit, quæ licet postea injuria temporum collapsa, plurimis tamen inter ipsas ruinas miraculis illustrata est, multis ibidem optatæ sanitatis beneficia prodigiose accipientibus. Instituit item Lindisfarnensem episcopatum celeberrimum, ejusque cathedram primo egregiæ sanctitatis Pontifice honorio insignivit. Cæso Edwino rege, Paulinus in Cantiam profugit, qua in provincia, Roffensi episcopo Romano in itinere aquis merso subrogatus, de illo quoque loco optime meruit, ibique tandem animam Deo, corpus terræ commendavit anno Christi 644, sepultus in templo S. Andreæ ibidem ab Ethelberto rege exstructo, multis deinceps prodigiis gloriosus, cujus sacrum corpus, multo post S. Lanfrancus noster elevans, multo honorificentius condidit.

Cultus ejus probatur ex solennitate 5 *Hæc Bucelinus, quorum aliqua certa sunt ex S. Beda, alia dubia vel ex verisimilibus conjecturis tantum dicta. Insigni elogio* S. Paulinum *etiam celebrat Maihewus in Trophæis Benedictinis Angliæ tom.* 2 ; *ut enimvero hagiologorum, qui* Paulinum, *Eboracensem primo ac dein Roffensem episcopum, Fastis Sacris a sese adornatis inscripsere, haud parvus sit numerus; etsi autem ex omnibus et singulis, qui id fecere, antiquus Sancti cultu inferri haud queat, hunc tamen speciatim probat Historia translationis ipsius relata in Vita Gundulfi, episcopi Roffensis, quam a monacho Roffensi et Gundulfo coætaneo compositam, Henricus Wharthonus in Angliæ Sacræ parte* 2, *pag.* 273 *publici juris fecit. Translationem illam non sine solennitate et prodigio peractam ex laudato auctore lectori hic legendam propono.* AUCTORE J. B. F.

facta circa annum 1080, quando illius reliquiæ in novam ecclesiam 6 Defuncto Ernosto, Roffensis ecclesiæ episcopo, ordinaretur vir vere dignissimus episcopatu Gundulfus a Lanfranco, Dorobernensi episcopo, in ecclesia Dorobernensi duodecimo Kalendas Aprilis anno ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo septimo, undecimo vero adventus Normannorum in Angliam sub comite Guillelmo rege postmodum Anglorum nobilissimo. Consecratus autem ex more propriam tendit invisere sedem; triputiantibus turbis Roffensem ingreditur urbem, pontificali sede intronizatus inducitur, præsul omni veneratione E ex eo habetur. Redduntur et ei deinque possessiones quædam Roffensis ecclesiæ, quas præsulantibus antecessoribus suis Lanfrancus in sua tenuerat ditione. Ea vero conditione redduntur, ut in ecclesia Roffensi, sicut jam præsul uterque deliberaverat, monachi ponantur..... Tempore ergo brevi elapso, ecclesia nova, veteri destructa, incipitur; officinarum ambitus convenienter disponuntur; opus omne intra paucos annos, Lanfranco pecunias subministrante multas, perficitur..... Habito cum sapientibus consilio, idem venerabilis pater *(Gundulfus)* collecto monachorum et clericorum conventu necnon et copiosa multitudine plebis, cum magna solennitate accessit ad sepulchrum sanctissimi confessoris Paulini, qui in veteri reconditus fuerat, et thesaurum sanctarum reliquiarum ejus in novam transferri et in loco ad hoc præparato reponi fecit.

Roffensem non sine prodigio translatæ fuere; 7 Interim fuit sibi quædam matrona mentis et corporis infirmitate gravi detenta, quæ promissione facta, quod nunquam ulterius crimen F quoddam, quo turpiter premebatur, iteraret, si sanitatem recipere posset, meritis B. Paulini sospitati reddita est; sed pactum promissum minime servavit. Nam ut rediit corporis sanitas, subsecuta est citius in vita illius iterati criminis perversitas. Tempore denique sequenti pro necessitatibus quibusdam, quibus vir suus impeditus fuerat, cum oblatione sua opem auxilii quæsitura Sanctum Dei adiit. Sed illa, quam interius conscientia turpis fœdabat, vi quadam divinæ indignationis quasi statu vehementi repulsa, cum spreto munere multum verecunda domum rediit; et non multo post languore gravi percussa infæliciter diem expectabat extremum. Sed pius Dominus, qui nullum spergit, nullum a misericordia sua excludit, inspiravit ei gratiam suam; et, advocato ad se venerabili Gundulfo episcopo per humilem confessionem reatus sui turpitudinem pandit, perseverantiam emendationis integram in vita sua ex magna cordis contritione promittit. Quid plura? In hac pollicitatione a pio pontifice ovis morbida recipitur; antidotum salubris pœnitentiæ adhibetur, et sic demum perfecta sanitate recepta,

AUCTORE J. B. F.

recepta, cum oblatione sua saucto Dei Paulino humiliter se præsentavit, meutisque novitate ad munditiam vitæ mutata, non est cum munere a Saucto repulsa; sed gaudio sospitatis manente, ad domum suam alacriter remeavit, gratias referens Deo et pontifici Gundulfo, per cujus consilium a tanto periculo liberata fuit.

quæ translatio quotannis celebrata dicitur.

8 *Joannes Capgravius in Catalogo Sanctorum Angliæ pag.* 265, *ubi hujus translationis mentionem facit, hanc solennitatem, non a Gundulfo, cui a monacho anonymi verbis jam datis adscribitur, sed a Lanfranco, Dorobernensis sive, ut nunc loquimur, Cantuariensis ecclesiæ tunc temporis archiepiscopo, fuisse peractam, hoc modo refert* : Elapso autem multo tempore, Gundulpho ibidem *(in ecclesia Roffensi)* pontificante, Lanfrancus archiepiscopus veterem ecclesiam beati Andreæ *(diœcesis Roffensis cathedralem)* funditus destruxit novamque basilicam reedificavit, ossa sancti Paulini de terra levavit et in scriuio honorifice collocavit. *Verum monacho anonymo, qui et Capgravio est antiquior, et Godwinum, Landavensem episcopum, de Præsulibus Angliæ sibi assentientem habet, est standum.* B *Nec, etsi secus foret, id nobis hic officeret, cum equidem,* Paulini *ossa, occupante sedem Roffensem Gundulfo, fuisse translata, Capgravium inter et monachum anonymum conveniat. Hanc porro Sancti translationem in ecclesia Roffensi* x *Januarii annuo festo celebrari soluisse, discimus ex Harpsfeldii Anglicana Historia, in qua is scriptor Seculo* 7, *cap.* XI *his verbis Sancti elogium absolvit* : Post multos annos ab obitu translatum est corpus ejus in locum honorificentiorem, ob crebra per eum edita miracula. Quæ translatio facta est quarto Iduum Januarii. Quo die in ecclesia Roffensi annua ejus memoria stata solennitate celebratur. *Atque ita de cultu* S. Paulini *antiquo dubitandum sane non est; etsi autem, a quo tempore is cœperit, pro certo edicere nequeam, videtur tamen venerabili Beda, qui anno* 735 *obiit, haud recentior esse, cum* Paulini *nomen id illius Martyrologio tam metrico apud Dacherium tom.* 10 *Spicilegii, quam altero, quod ante Operis nostri tomum* 2 *Martii editum est, reperiatur.*

Magnis a variis ac nominatim a Beda, e quo excerpta ejus Acta damus, laudibus effertur.

C 9 *Præclara Sancti gesta, quæ illum plurimum commendant, venerabilis Beda in Historia Ecclesiastica gentis Anglorum posteritati tradidit. Florentius Branovius Wigorniensis monachus, Wilielmus Malmesburiensis, itemque Henricus Huntindoniensis* S. Paulini *meminerunt. Joannes Capgravius, qui anno* 1464 *adhuc erat in vivis, in Legenda Sanctorum Angliæ Vitam* S. Paulini *partim ex Beda, partim aliunde adornavit, de miris illius virtutibus, quas integro fere seculo Capgravio antiquior Matthæus Westmonasteriensis in Floribus Historiarum commemorarat, nonnulla adjungens, quæ eamdem cum Historia Bedæ non mereri fidem, nemo non judicabit. Longum esset omnes, qui de Sancto tractarunt, recentiores enumerare. Hos inter eminent Polydorus Virgilius, Nicolaus Harpsfeldius, Baronius in Annalibus tomo* 8, *Eduardus Maihewus in Trophæis Sanctorum Congregationis Anglicanæ Ordinis S. Benedicti, et Aloysius Lipomanus episcopis Veronensis, qui Sanctum, excerptis ex Beda ejus virtutibus, insigni elogio adornarunt. Ac id quidem* D *seu potius Sancti Acta, quæ Laurentius Surius ex venerabili Beda descripta suæ collectioni de Actis Sanctorum hoc die inseruit, huic Commentario subjiciam; alia vero, quæ scriptores alii de illo memorant, in Comment. hujus decursu, ubi id res poposcerit, laudabo.*

§ II. S. Paulini vita privata : missio in Britanniam et vita apostolica sub S. Augustino : Sancti per S. Justum ordinatio : gens Nordanhymbrorum cum suo rege, prædicante Paulino, baptizaretur.

Venerabilis Beda lib. I. *cap.* 29 *refert, S. Gregorium I Papam anno* 601 *S. Augustino, Anglorum apostolo, plures cooperatores ac verbi ministros cum S. Laurentio misisse,* E *quos S. Augustinus, postquam Ædilberctum Cantuariorum regem cum multis illius subditis jam converterat, in tam uberi messe operarios a laudato Pontifice Romano petierat. Inter illos vero Viros apostolicos præcipue fuerunt, ut loquitur ibidem Beda,* Mellitus, Justus, Pauliuus, Rufinianus, *etc., quos omnes* Mouachos *nominat idem sanctus Pontifex in sua Epistola commendatilia, Incarnati Verbi anno* 601 *ad Mennam Tolosanum et alios complures per Galliam episcopos directa* : Quia igitur Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad Christianæ fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverendissimus communis frater et coepiscopus noster Augustinus eos, qui secuti sunt ad hoc opus exequendum, per diversa loca asserat non posse sufficere, aliquantos ad eum monachos cum dilectissimis et communibus filiis Laurentio presbytero et Mellito abbate prævidimus transmittendos.

Sanctus fuit monachus,

11 *Ex hisce jam S. Gregorii verbis, S.* Paulinum *professione monachum fuisse manifestum sit; at quam regulam in monasticæ vitæ exercitio fuerit secutus, et in quo cœnobio vixerit, nos omnino latet. Gabriel Bucelinus in Menologio refert, illum fuisse monachum cœnobii S. Andreæ in urbe Romana ac S. Gregorii Papæ discipulum (de qua re silent antiquiores) ac proinde eumdem professione monachum fuisse sub regula, quam S. Gregorius secutus est, sive S. Equitii, ut censuit Cardinalis Baronius, sive S. Benedicti, ut alii credunt; qua de re consuli possunt Commentarius prævius ad ejusdem sancti Pontificis Vitam in Opere nostro ad diem* XII *Martii datam, et alter Commentarius ad Acta S. Augustini Cantuariensis die* XXVI *Maii num.* 2 *Mabillonius interim Sæculo* 2 *Benedictino* Paulinum *inter Prætermissos tantummodo reposuit sine asterisco, qui, ut ibidem præmisit,* designat eos, qui germani Benedictini esse videntur. *Utut sit, fuit equidem* S. Paulinus *unus e monachis Romanis, quos S. Gregorius I Papa S. Augustino ad Anglorum in Britannia gentem ab idolatria ad verum Dei cultum adducendam, felici sane successu, adjutores dedit. Porro geminam*

et a S. Gregorio Papa in Britanniam

A *minam apostolicorum virorum manum ad hanc sacram expeditionem, quam ante aditum pontificatum ipsemet aggredi ardentissime concupierat, in Britanniam misit.*

missus anno 601,

12 *Primo scilicet illuc destinavit anno* 596 servum Dei Augustinum et alios plures eum eo monachos, timentes Dominum, prædicare Verbum Dei genti Anglorum; *ut loquitur Beda lib.* I, *cap.* 23 *addens, S. Augustinum iisdem monachis abbatem a S. Gregorio I Papa tunc præpositum fuisse, ordinandum episcopum, si ab Anglis reciperetur. Ubi vero Augustinus Cantuariorum regem Ædilberctum cum multis ei subjectis ad Christianam fidem jam adduxerat, majorem in tam uberi messe operariorum numerum a laudato Romano Pontifice petiit, isque reparatæ Salutis anno* 601 *ad illum* plures cooperatores ac verbi ministros *direxit, referente eodem venerabili Beda lib.* I, *cap.* 29. *Ex hac secunda operariorum classe, quæ anno* 601 *in Angliam appulit, fuisse* Paulinum, *disertis verbis exprimit sanctus historicus Anglorum lib.* I, *cap.* 29: Præterea idem Papa Gregorius Augustino episcopo (quia suggesserat ei multam quidem sibi esse messem, sed operarios paucos) misit cum præfatis legatariis plures cooperatores ac Verbi ministros, in quibus primi et præcipui erant Mellitus, Justus, Paulinus, Rufinianus *etc.*

B

vivendi rationem hic expositam

13 *De gestis illius ante episcopatum, quæ a nullo tradita legi, conjicere licet ex iis; quæ venerabilis Beda in Historia ecclesiastica gentis Anglorum cap.* 26 *de S. Augustino et Sociis, in Britanniam appulsis et ab Ædilbercto rege humaniter acceptis posteritati tradidit.* At ubi, *inquit,* datam sibi mansionem intraverunt, cœperunt apostolicam primitivæ ecclesiæ vitam imitari; orationibus videlicet assiduis, vigiliis ac jejuniis serviendo, Verbum vitæ, quibus poterant, prædicando, cuncta hujus mundi, velut aliena, spernendo, ea tantum, quæ victui necessaria videbantur, ab eis, quos docebant, accipiendo, secundum quæ docebant, ipsi per omnia vivendo, et paratum ad patiendum adversa quæque, vel etiam ad moriendum pro ea, quam prædicabant, veritate animum habendo. Quid mora? Crediderunt nonnulli et

C baptizabantur, mirantes simplicitatem innocentis vitæ, ac dulcedinem doctrinæ eorum cælestis..... At, ubi ipse etiam *(Ædilberctus rex)* inter alios delectatus vita mundissima Sanctorum, et promissis eorum suavissimis, quæ vera esse, miraculorum quoque multorum ostensione firmaverant, credens baptizatus est, cœpere plures ad audiendum Verbum confluere, ac relicto gentilitatis ritu, unitati se sanctæ Christi Ecclesiæ credendo sociare.

observavit, et Euangelium Anglis annuntiavit.

14 *Hæc si non omnia, magna tamen ex parte etiam ad* S. Paulinum *pertinent, licet hic non cum primo manipulo, de quo hic sanctus historicus Anglorum mentionem facit, sed cum secundo in Britanniam advenerit. Certe nullus dubito, quin* S. Paulinus *et ejus Socii, cum primum in Britanniam appulerunt, B. Augustini Anglorum apostoli vestigiis inhærentes ejusdem laudatam vivendi rationem fuerint amplexi. Ex venerabili Beda constat, Sanctum nostrum ab Incarnati Verbi anno* 601, *quo tempore ad Anglos appulit, divini Verbi prædicationi et Anglorum conversioni in Cantio vicinisque provinciis strenue et viriliter insudasse usque ad seculi* VII *annum* 25, *quo a S. Justo archiepiscopo Cantuariensi ordinatus, profectus est Eboricum ad Edwinum, Nordanhymbrorum regem, cum Edilburga, Ethelberti regis filia, quam in conjugem petierat Edwinus.*

AUCTORE J. B. F.

Ordinatus a S. Justo episcopus

15 S. Paulini *a S. Justo archiepiscopo Cantuariensi, cujus gesta illustrabuntur ad diem* X *Novembris, ordinationem et discessum ad Edwinum Nordanhymbrorum regem venerabilis Beda lib.* 2, *cap.* 9 *hoc modo recenset:* Huic autem genti *(Nordanhymbroum)* occasio fuit percipiendæ fidei, quod præfatus rex ejus *(Edwinus)* cognatione junctus est regibus Cantuariorum, accepta in conjugem Edelburga, filia Edelberthi regis, quæ alio nomine Tate vocabatur. Hujus consortium cum ipse, missis procis a frater ejus Eadbaldo, qui tunc regno Cantuariorum præerat, peteret, responsum est, non esse licitum, Christianam virginem pagano in conjugium dari, ne fides et sacramenta cælestis Regis consortio profanarentur regis, qui veri Dei cultus esset prorsus ignarus. Quæ dum Eduino verba nuntii referrent, promisit se nihil omnibus modis contrarium Christianæ fidei, quam virgo colebat, esse facturum: quin potius permissurum, ut fidem cultumque suæ religionis cum omnibus, qui secum venissent, viris sive fæminis, sacerdotibus seu ministris more Christiano servaret. Neque abnegavit se etiam eandem subiturum esse religionem, si tamen examinata a prudentibus sanctior ac Deo dignior posset inveniri. Itaque promittitur virgo, atque Eduino mittitur, et, juxta quod dispositum fuerat, ordinatur episcopus vir Deo dilectus Paulinus, qui cum illa veniret, eamque et comites ejus, ne paganorum possent societate pollui, quotidiana exhortatione et sacramentorum cælestium celebratione confirmaret. Ordinatus est autem Paulinus episcopus a Justo archiepiscopo sub die duodecima Kalendarum Augustarum, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo vigesimo quinto.

E

filiam regis Edwini

16 *Tum subdit Venerabilis:* Cumque in provinciam *(Nordanhymbrorum)* venisset *(Paulinus)* laboravit multum, ut eos, qui secum venerant ne a fide discederent, Domino adjuvante, contineret, et aliquos (si forte posset) de paganis ad fidei gratiam prædicando converteret. Sed, sicut Apostolus ait, quamvis multo tempore illo laborante in Verbo. Deus sæculi hujus excæcavit mentes infidelium, ne eis fulgeret illuminatio gloriæ Christi. *Paulo lætior sancto Episcopo fuit annus sequens seu* 626, *quo rex Edwinus permisit filiam suam, ex Edelburga sibi recens natam, cum duodecim e familia sua baptizari, quod eodem capite refert Beda:* Cumque idem rex *(Edwinus)* præsente Paulino episcopo, gratias ageret diis suis pro nata sibi filia *(qui nomen Eanfled)* contra Episcopus gratias cœpit agere Domino Christo, regique adstruere, quod ipse precibus suis apud illum obtinuerit, ut regina sospes et absque dolore gravi sobolem procrearet. Cujus verbis delectatus rex promisit se, abrenuntiatis idolis, Christo serviturum, si vitam sibi et victoriam donaret pugnanti adversus regem *(Occidentalium Saxonum, nomine Cuichelmum)* a quo homicida ille, qui eum vulneraverat, missus est, et in pignus promissionis implendæ, eandem filiam suam, Christo consecrandam, Paulino episcopo adsignavit: quæ baptizata est die sancto Pentecostes

AUCTORE J. B. F.

Pentecostes prima de gente Nordhumbrorum cum duodecim aliis de familia ejus.

etsi ipsum regem sacro fonte abluit.

17 *Debellato vero Cuichelmo Occidentalium Saxonum rege, Edwinus victor domum rediens, idolis sacrificare, prout* S. Paulino *spoponderat, desinit, et a venerabili Episcopo rationem fidei ediscere incipit; tandem anno reparatæ Salutis* 627 *die* XII *Aprilis ipse rex et regni proceres sacro fonte abluuntur, ut legitur cap.* 14 : Igitur accepit rex Eduinus cum cunctis gentis suæ nobilibus ac plebe perplurima fidem et lavacrum sanctæ regenerationis, anno regni sui undecimo, qui est annus Dominicæ Incarnationis sexcentesimus vicesimus septimus, ab adventu vero Anglorum in Britanniam annus circiter centesimus octogesimus. Baptizatus est autem Eboraci die sancto Paschæ pridie Iduum Aprilium in ecclesia S. Petri Apostoli, quam ibidem ipse de ligno, cum catechizaretur atque ad percipiendum baptisma imbueretur, citato opere construxit. In qua etiam civitate ipsi doctori atque antistiti suo Paulino sedem episcopatus donavit. Mox autem, ut baptisma consecutus est, curavit, docente eodem B Paulino, majorem et augustiorem ipso in loco de lapide fabricare basilicam, in cujus medio ipsum, quod prius fecerat, oratorium includeretur.

§ III. Sancti cura fidei propagandæ : S. Honorii per Sanctum ordinatio : pallium et facultas ipsi ab Honorio I Papa concessa : orta persecutione fugit in Cantium, fitque episcopus Roffensis : mors et sepultura.

Sanctus Christum, rege Edwino ad fidem jam converso,

R*ege Edwino, favente Deo, ad Christum jam converso,* S. Paulino *non defuisse quotidianam occasionem apostolicam zelum suum* C *exercendi, ipsumque regem Edwinum, fervore fidei accensum, ut paganos ab idolis ad verum Christi cultum adduceret, strenue allaborasse Sanctus Anglorum historicus lib.* 2, *cap.* 15 *sic refert :* Tantam autem (ut fertur) devotionem Eduinus erga cultum veritatis habuit, ut etiam regi Orientalium Anglorum Carpualdo, filio regis Æduualdi, persuaderet, relictis idolorum superstitionibus, fidem et sacramenta Christi cum sua provincia suscipere. *Sanctum vero nostrum propagandæ fidei indefessum incubuisse, luculenter probant hæc venerabilis Bedæ verba :* Tantus autem fertur tunc fuisse fervor fidei ac desiderium lavacri salutaris genti Nordhumbrorum, ut quodam tempore Paulinus veniens cum rege et regina in regiam villam, quæ vocatur Adregin, triginta sex diebus ibidem cum eis catechizandi et baptizandi officio deditus moraretur : quibus diebus cunctis a mane usque ad vesperam nil aliud ageret, quam confluentem eo de cunctis viculis ac locis plebem Christi Verbo Salutis instruere, atque instructam in fluvio Gleni, qui proximus erat, lava- D cro remissionis abluere.

in urbe Lindocolina etiam prædicat, in Cantuariensis archiepiscopi defuncti locum

19 *Non solum in provincia Eboracensi, verum etiam in Lincolnea inanium deorum cultores ad Christi Domini et Dei veri cultum traducere conatus est; in cujus comitatus civitate primaria Lindocolina Bleceam, dictæ urbis præfectum, a falsorum numinum cultu cum tota sua familia revocatum, baptismo lustravit. Quo peracto, Sanctus Lindocolinæ egregii operis ecclesiam exstruxit, et S. Honorium (de quo in nostro Opere ad diem* XXX *Septembris actum est) in defuncti S. Justi Cantuariensis archiepiscopi locum consecravit. Quod venerabilis Beda his verbis refert :* Prædicabat autem Paulinus Verbum etiam provinciæ Lindisi, quæ est prima ad meridianam Humbri fluminis ripam, pertingens usque ad mare : præfectumque Lindocolinæ civitatis, cui nomen erat Blecca, primum cum domo sua convertit ad Dominum, in qua videlicet civitate et ecclesiam operis egregii de lapide fecit, cujus tecto vel longa incuria vel hostili manu dejecto, parietes hactenus stare videntur : et omnibus E annis aliqua miracula sanitatum in eodem loco solent ad utilitatem eorum, quæ fideliter credunt, ostendi. In qua ecclesia Paulinus, transeunte ad Christum Justo, Honorium pro eo consecravit episcopum.

impetrata ad id a Pontifice Romano facultate, Honorium ordinat

20 *Pro hac S Honorii in Cantuariensis ecclesiæ antistitem consecratione petitum Honorii Papæ consensum, impetratumque fuisse, sufficienter colligitur ex ejusdem Romani Pontificis litteris statim recitandis, in quibus utrique Angliæ metropolitano, Honorio scilicet* et Paulino *concessit, ut altero ex hac vita migrante, alter, qui superesset, posset alium in defuncti locum sine alia a Romano Pontifice petita venia consecrare. Causam vero sequentem addidit :* Quod quidem tam pro vestræ caritatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatiis, quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devotioni vestræ nostrum concursum et juxta vestra desideria præberemus *etc. Pro hoc consensu Romanæ Sedis impetrando S. Honorius, quique illum ordinavit* S. Paulinus *ad Honorium I summum Pontificem litteras dedere, quibus suas etiam addiderunt duo Christiani Anglorum reges, Eadbaldus Cantuariorum et Edwinus Nordanhymbrorum. Regum episcoporumque litteras huc usque non reperi, verum* F *Honorii Papæ responsum, quod sic sonat, Beda lib.* 2, *cap.* 17 *recensuit.*

palliumque una cum hoc, uti litteræ hic adductæ docent donatur.

21 Domino excellentissimo atque præcellentissimo filio Eduino, regi Anglorum, Honorius episcopus, servus servorum Dei, salutem. Ita christianitatis vestræ integritas circa Conditoris sui cultum fidei est ardore succensa, ut longe lateque resplendeat, et in omni mundo adnunciata, vestri operis multipliciter referat fructum..... Ea vero, quæ pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, quæ nobis multimoda relatione per præsentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo adtribuere illis sine ulla dilatione prævidimus, et duo pallia utrorumque metropolitanorum, id est, Honorio et Paulino, direximus, ut, dum quis eorum de hoc sæculo ad Auctorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alter episcopum ex hac nostra auctoritate

A ritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestræ caritatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatiis, quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devotioni vestræ nostrum concursum et juxta vestra desideria præberemus. Incolumem excellentiam vestram Gratia superna custodiat.

Hæ scriptæ fuerunt anno 634.

22 *Licet hæc epistola, ad Edwinum regem, cum hujus, anno ex infra allegandis Bedæ verbis* 633 *occisi, mors nondum esset Romæ nunciata, directa, omni temporis nota careat, tamen ex subscriptione, litteris ejusdem Pontificis, S. Honorio missis, adjecta, clare discimus tempus supra dictæ epistolæ Honorii Papæ ad regem Edwinum; ambæ enim eodem tempore scriptæ et in Britanniam missæ fuerunt, ut utramque conferenti satis liquet; memorata autem subscriptio, prout scilicet (Pagium in Criticis ad annum* 633, *num.* 20 *et duobus seqq. videsis) a Chiffletio recte restituta in nova, quæ anno* 1681 *prodiit, Ecclesiasticæ gentis Anglorum per Bedam Historiæ editione exhibetur, ibidem lib.* 2, *cap.* 18 *sic habet* : Datæ die tertio Iduum Juniarum, B imperantibus dominis nostris piissimis augustis, Heraclio anno vicesimo quarto, post consulatum ejusdem anno vicesimo tertio; atque Constantino filio ipsius anno vicesimo tertio et consulatus ejus anno tertio; sed et Heraclio felicissimo cæsare item filio ejus anno tertio, Indictione septima, id est, anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto. *Proinde epistola ad regem Edwinum ab Honorio Pontifice Romano directa fuit eodem anno (nempe* 634*) quo ejusdem summi Pontificis litteræ ad S. Honorium Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopum missæ fuerunt.*

...um jam, caso in pugna Edwino rege

23 *Ast, cum id factum, jam maxime rerum facies in Anglia erat mutata. Dum enim rex Edwinus ex composito cum* S. Paulino *omnes nervos intenderet, ut totius sui regni incolas ad Christi fidem adduceret, prospereque, quæ tum ad religionis propagationem, tum ad regni felicitatem conducunt, apud Anglos fluerent, maximam Anglicana ecclesia anno* 633 *in Edwini regis nece passa erat jacturam, resque in ea admodum pertubatæ fuerant, ita ut* S. Paulinus *coactus fuisset sedem Eboracensem deserere et in Cantium fugere. Tristem historiam Beda lib.* 2, *cap.* 20 C *hoc modo narrat* : At vero Eduinus, cum decem et septem annis genti Anglorum simul et Brittonum gloriosissime præesset, e quibus sex etiam ipse, ut diximus, Christi regno militavit, rebellavit adversus eum Ceduallo, rex Brittonum, auxilium præbente illi Peuda, viro strenuissimo de regio genere Merciorum, qui et ipse eo tempore gentis ejusdem regno annis viginti et duobus varia sorte præfuit. Et conserto gravi prælio in campo, qui vocatus Hethfelth, occisus est Eduinus die quarta Iduum Octobris anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo tricesimo tertio, cum esset annorum quadraginta et octo, ejusque totus vel interemptus vel dispersus est exercitus etc.

ortaque persecutione, Paulinus in Cantium fugisse,

24 Quo tempore maxima est facta strages in Ecclesia vel gente Nordanhymbrorum; maxime quod unus ex ducibus, a quibus acta est, paganus; alter, quia barbarus erat, pagano sævior. Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus et Christiani erat nominis ignarus. At vero Ceduallo, quamvis nomen et professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus, ut ne sexui quidem muliebri vel innocuæ parvulorum parceret ætati, quin universos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet, multo tempore totas eorum provincias debacchando pervagatus, ac totum genus Anglorum Britanniæ finibus erasurum se esse deliberans. Sic nec religioni Christianæ, quæ apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris..... Turbatis itaque rebus Nordanhymbrorum hujus articulo cladis, cum nihil alicubi præsidii, nisi in fuga esse videretur, Paulinus, assumpta secum Edelberge regina, quam pridem adduxerat, rediit in Cantiam navigio, atque ab Honorio archiepiscopo et rege Eatbaldo *(Edelberga fratre)* honorifice susceptus est.

ubi haud diu post ecclesiæ Roffensi præfectus

25 *Modo, quid* Paulino, *in Cantium jam profugo, acciderit, videamus. Sanctus, amissa sede sua Eboracensi, Cantuaricæ haud diu admodum fuerat versatus, quando S. Honorius ecclesiæ Cantuariensis archiepiscopus illum ecclesiæ Roffensis episcopatui, tunc temporis morte Romani episcopi vacanti, præfecit.* Rossa *vernacule* Rochester *nunc dicta,* E *quamque Beda* a primario quondam illius, qui dicebatur Rhof, Rhofescestre *cognominatam fuisse, scribit, civitas est provinciæ Cantiæ, Cantuariam inter et Londinum sita, cui S. Augustinus Anglorum apostolus S. Justum, qui postea metropolitanæ sedi Cantuariensi præfuit, olim primum dedit episcopum. Sed venerabilem Bedam prosequentem audiamus.* Quo in tempore Rhofensis ecclesia pastorem minime habebat, eo quod Romanus, præsul illius, ad Honorium Papam a justo archiepiscopo *(Cantuariensi)* legatarius missus, absorptus fuerat fluctibus Italici maris: ac per hoc curam illius præfatus Paulinus invitatione Honorii antistitis et Eadbaldi regis suscepit ac tenuit, usquedum et ipse suo tempore ad cælestia regna cum gloriosi fructu laboris ascendit.

moritur eodem anno 634 et sepelitur Roffæ in ecclesia S. Andreæ.

26 *Cum, Beda aliisque antiquis silentibus, de ejusdem Sancti gestis plura non habeam, restat, ut mortem ex Beda subjungam* : Anno ab Incarnatione sexcentesimo quadragesimo quarto reverendissimus pater Paulinus quondam quidem Eboracensis, sed tunc temporis F episcopus Rhofensis civitatis, transiit ad Dominum, sexto Iduum Octobris die: qui decem et novem annos et menses duos et viginti unum dies episcopatum tenuit; sepultusque est in secretario beati apostoli Andreæ, quod rex Edilbertus a fundamentis in Rhofi civitate construxit. In cujus locum Honorius archiepiscopus *(Cantuariensis)* ordinavit Ithamar, oriundum quidem de gente Cantuariorum, sed vita et eruditione antecessoribus suis æquandum. *Jacuit ibidem corpus* S. Paulini *usque ad annum reparatæ Salutis circiter* 1080, *quo a Gundulpho Roffensi episcopo in novam ecclesiam solemniter translatum fuisse, annotavi* § I. *In qua ecclesia mansit usque ad Angliæ a Catholica religione defectionem, ex quo tempore quid de sanctis his pignoribus actum sit, mihi prorsus incompertum est.*

A vener. Beda.

ACTA,

Auctore venerabili Beda,

Ex Trimestri quarto Laurentii Surii.

CAPUT I.

Sanctus, gentis Nordan-Humbrorum ordinatus episcopus, Christi fidem prædicat et Edwini filiam baptizat: Edwinum, qui se Christi legem amplexurum olim spoponderat, promissa persolvere jubet.

Gentis Nordan-Humbrorum

Gens Nordan-Humbrorum, hoc est, ea natio Anglorum, quæ ad Aquilonarem Humbri fluminis plagam habitabat, cum rege suo Eduino verbum fidei, prædicante Paulino (beati Gregorii discipulo *a*) primum accepit. Cum videlicet regi in auspicium suscipiendæ fidei et regni cœlestis, potestas etiam terreni creverat imperii, ita ut (quod nemo Anglorum ante eum fecit) omnes Britanniæ fines, qua vel ipsorum, vel Britonum provinciæ habitabantur, sub ditione acceperit. Quin et Mevanias *b* insulas, sicut et supra docuimus, imperio subjugavit Anglorum. Quarum prior, quæ ad Austrum est, et situ amplior et frugum proventu atque ubertate felicior, nongentorum sexaginta milliarum *c* mensuram juxta æstimationem Anglorum: secunda trecentarum et ultra spatium tenet.

Sanctus episcopus ordinatus

2 Huic autem genti occasio fuit percipiendæ fidei, quod præfatus rex ejus, cognatione junctus est regi Cantuariorum, accepta in conjugem Edelburga *d*, filia Edelberti *e* regis, quæ alio nomine Tate vocabatur. Hujus consortium cum primo ipse missis procis a fratre ejus Eadbaldo *f*, qui tunc regno Cantuariorum præerat, peteret: responsum est, non esse licitum, Christianam virginem pagano in conjugium dari, ne fides et sacramenta cælestis Regis consortio prophanarentur regis, qui veri cultus esset prorsus ignarus. Quæ dum Eduino verba nuntii referrent, promisit, se nihil omnimodis contrarium Christianæ fidei, quam virgo colebat, esse facturum: quin potius permissurum, ut fidem cultumque suæ religionis cum omnibus, qui secum venissent, viris sive fæminis, sacerdotibus seu ministris, more Christiano servaret. Neque abnegavit, se etiam eandem subiturum esse religionem, si tamen examinata a prudentibus, sanctior ac Deo dignior posset inveniri. Itaque promittitur atque Eduino mittitur, et, juxta quod dispositum fuerat, ordinatur episcopus vir Deo dilectus Paulinus, qui cum illa veniret, eamque et comites ejus, ne paganorum possent societate pollui, quotidiana exhortatione et sacramentorum cælestium celebratione confirmaret.

Christi fidem anno 621 prædicat,

3 Ordinatus est autem Paulinus episcopus a Justo *g* archiepiscopo sub die duodecimo Calendarum Augusti anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo vigesimo quinto. Et sic cum præfata virgine ad regem Eduinum, quasi comes copulæ carnalis advenit. Sed ipse potius toto animo intendens, ut gentem, quam adibat, ad agnitionem veritatis advocans, juxta vocem Apostoli *h*, Uni viro virginem castam exhiberet Christo: cumque in provinciam venisset, laboravit multum, ut et eos, qui secum venerant, ne a fide deficerent, Domino adjuvante, contineret, et aliquos, si forte posset, de paganis ad fidei gratiam prædicando converteret. Sed sicut Apostolus ait *i*, quamvis multo tempore, illo laborante in Verbo, Deus seculi hujus excæcavit mentes infidelium, ne eis fulgeret illuminatio Euangelii gloriæ Christi.

annoque sequenti, cum a sicario rex Edwinus fere fuisset occisus,

4 Anno autem sequenti venit in provinciam quidam sicarius, vocabulo Eumer, missus a rege Occidentalium Saxonum, nomine Cuichelmo, sperans, se regem Eduinum regno simul et vita privaturum, qui habebat sicam bicipitem toxicatam, ut, si ferri vulnus minus ad mortem regis sufficeret, peste juvaretur veneni. Pervenit autem ad regem primo die Paschæ juxta amnem Doroventionem *k*, ubi tunc erat villa regalis. Intravitque quasi nuntium domini sui referens, et cum simulatam legationem ore adstuto volveret, exurrexit repente et evaginata sub veste sica, impetum fecit in regem. Quod cum videret Lilla, minister regis amicissimus, non habens scutum ad manum, quo regem a nece defenderet, mox interposuit corpus suum ante ictum pungentis. Sed tanta vi hostis ferrum infixit, ut per corpus militis occisi etiam regem vulneraret. Qui cum mox gladiis impeteretur, in ipso tumultu etiam alium de militibus, cui nomen erat Fordheri, sica nefanda peremit.

filiam ejus baptizat,

5 Eadem autem nocte sacrosancta Dominicæ Paschæ pepererat regina filiam regi, cui nomen Eanfled: cumque idem rex, præsente Paulino episcopo, gratias ageret diis fuit pro nata sibi filia, econtra Episcopus gratias cœpit agere Domino, regique adstruere, quod ipse precibus suis apud illum obtinuerit, ut regina sospes et absque dolore gravi sobolem procrearet. Cujus verbis delectatus rex, promisit, se, abrenuntiatis idolis, Christo serviturum, si vitam sibi et victoriam donaret pugnanti adversus regem, a quo homicida ille, qui eum vulneraverat, missus fuerat: et in pignus promissionis implendæ, eandem filiam suam Christo consecrandam Paulino episcopo assignavit, quæ baptizata est in die sancto Pentecostes, prima de gente Nordan-Humbrorum cum duodecim aliis de familia ejus. Quo tempore curatus a vulnere sibi pridem inflicto rex, collecto exercitu, venit adversus regem Occidentalium Saxonum, ac, bello initio, universos, quos in necem suam conspirasse didicerat, aut occidit, aut in deditionem recepit. Sicque victor in patriam reversus, non statim et inconsulte sacramenta fidei Christianæ percipere voluit, quamvis nec idolis ultra servivit, ex quo se Chisto serviturum esse promiserat. Verum primo diligentius ex eo tempore et ab ipso

A ipso venerabili viro Paulino rationem fidei ediscere, et cum suis primatibus, quos sapientiores noverat, curavit conferre, quid de his agendum arbitrarentur. Sed et ipse, cum esset vir natura sagacissimus, sæpe diu solus residens, ore quidem tacito, sed in intimis cordis multa secum colloquens, quid sibi esset faciendum, quæ religio servanda, tractabat.

6 Quo tempore exhortatorias ad fidem litteras a Pontifice Sedis Apostolicæ Bonifacio accepit Eduinus *l*. Sed oraculum cæleste, quod Eduino quondam exulanti apud Redualdum regem Anglorum* pietas divina revelare dignata est, non minimum ac suscipienda vel intelligenda doctrinæ monita salutaris, sensum juvit illius. Cum ergo videret Paulinus, difficulter posse sublimitatem animi regalis ad humilitatem viæ salutaris, et suspiciendum mysterium vivificæ Crucis inclinari, ac pro salute illius et simul et gentis, cui præerat, et verbo exhortationis apud homines, et apud divinam pietatem verbo deprecationis ageret: tandem, ut verosimile videtur, didicit in spiritu, quod vel quale esset

Eduinumque, ut votum,

l

* *adde* Orientalium

B oraculum, regi quondam cælitus ostensum. Nec exinde distulit, quin continuo regem admoneret, explere votum, quod in oraculo sibi exhibito se facturum promiserat, si temporis illius ærumnis exemptus, ad regni fastigia perveniret. Erat autem oraculum hujusmodi.

7 Cum, persequente illum Edelfrido *m*. qui ante eum regnavit, per diversa occultus loca vel multo annorum tempore profugus vagaretur, tandem venit ad regem Redualdum, obsecrans, ut vitam suam a tanti persecutoris insidiis tutando servaret. Qui, libenter eum suscipiens, promisit, se, quæ petebat, esse facturum. At postquam Edelfredus in hac eum provincia apparuisse et apud regem illius familiariter cum sociis habitare cognovit, misit nuncios, qui Redualdo pecuniam multam pro nece ejus offerrent; neque aliquid profecit. Misit secundo, misit tertio et copiosiora argenti dona offerens, et bellum illi, si contemneretur, indicens. Qui vel minis fractus vel corruptus muneribus, cessit deprecanti, et sive occidere se Eduinum, seu legatariis tradere promisit. Quod ubi fidelissimus quidam amicus illius animadvertit, intravit cubiculum, quo dormire disponebat, (erat

m

quod olim vitæ periculo expositus

C autem prima hora noctis) et evocatum foras, quid erga eum agere rex promisisset, edocuit, et insuper adjecit: Si ergo vis, hac ipsa hora educam te de hac provincia, et in ea loca te introducam, ubi nuuquam te vel Redualdus vel Edelfridus invenire valeant. Qui ait: Gratias quidem ago benevolentiæ tuæ, non tamen hoc facere possum, quod suggeris, ut pactum, quod cum tanto rege inii, ipse primus irritum faciam, cum ille mihi nihil mali fecerit, nihil adhuc inimicitiarum intulerit, quin potius, si moriturus sum, ille me magis, quam ignobilior quisquam morti tradat; quo enim nunc fugiam, qui per omnes Britanniæ provincias, tot annorum temporumque curriculis vagabundus, hostium vitabam insidias?

8 Abeunte igitur amico, remansit Eduinus solus foris, residensque mœstus ante palatium multis cœpit cogitationum æstibus affici, quid ageret, quove pedem verteret, nescius. Cumque diu tacitis mentis angoribus, et cæco carperetur igne, vidit subito intempestæ noctis silentio appropinquantem sibi hominem vultus habitusque incogniti: quem videns ut ignotum

in visione sibi oblata emiserat

et inopinatum non parum expavit. At ille accedeus, salutavit eum, et interrogavit, quare illa hora, cæteris quiescentibus et alto sopore pressis, solus ipse mœstus in lapide pervigil sederet. At ille vicissim sciscitabatur, quid ad eum pertineret, utrum ipse intus an foris noctem transigeret. Qui respondens ait: Ne me æstimes tuæ mœstitiæ et insomniorum et forinsecæ ac solitariæ sessionis causam nescire. Scio enim certissime, qui es, et quare mœres, et quare ventura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito mihi, quid mercedis dare velles ei, qui his te mœroribus absolvat, et Redualdo suadeat, ut nec ipse tibi aliquid mali faciat, nec tuis te hostibus perimendum tradat? Qui cum se omnia, quæ posset, huic tali pro mercede beneficii daturum esse responderet, adjecit: Quod si etiam te regem futurum, extinctis hostibus, in veritate promittat, ita ut non solum omnes progenitores tuos, sed et omnes, qui ante reges in gente Anglorum fuerunt, potestate transcendas? At Eduinus, constantior interrogando factus, non dubitabat promittere,

A. vener. Bedæ.

E quin ei, qui tanta sibi beneficia donaret, dignis ipse gratiarum actionibus responderet. Tum ille tertio: Si autem, inquit, is, qui tibi tanta aliaque dona veraciter adventura prædixerit, etiam consilium tibi tuæ salutis ac vitæ melius atque utilius, quam aliquis de tuis parentibus aut cognatis unquam audivit, ostendere poterit, num ei obtemperare et monita ejus salutaria suscipere consentis? Nec distulit Eduinus, quin continuo polliceretur, se in omnibus secuturum doctrinam illius, qui se tot ac tantis calamitatibus ereptum ad regni apicem proveheret. Quo accepto responso, confestim is, qui loquebatur cum eo, imposuit dexteram suam capitis ejus dicens: Cum ergo tibi signum hoc advenerit, memento hujus temporis ac loquelæ nostræ, et ea, quæ promittis, tunc adimplere ne differas. Et his dictis, ut fertur, repente disparuit, ut intelligeret, non hominem esse, qui sibi apparuisset, sed spiritum. Et cum regius juvenis solus adhuc ibidem sederet, gavisus quidem de collata sibi pia ac benigna consolatione, sed multum sollicitus, ac mente sedula cogitans, quis esset ille, vel unde veniret, qui hæc sibi loqueretur.

F 9 Venit autem præfatis amicus illius, lætoque vultu salutans eum: Surge, inquit, intra: et sopitis ac relictis curarum anxietatibus, quieti membra simul et animum compone: quia mutatum est cor regis, nec tibi aliquid mali manere, sed fidem potius pollicitam servare disponit. Postquam enim cogitationem suam, de qua tibi ante dixi, reginæ in secreto revelavit, revocavit eum ab illa intentione, admonens, quia nulla ratione conveniat tanto regi, amicum suum, optimum in necessitate positum, auro vendere, neque fidem suam, quæ omnibus ornamentis preciosior est, amore pecuniæ perdere. Quid plura? Fecit rex, ut dictum est, nec solum exulem nunciis hostilibus non tradidit, sed etiam eum, ut in regnum perveniret, adjuvit. Nam mox redeuntibus domum nunciis, exercitum ad debellandum Edelfridum collegit copiosum: eumque sibi occurrentem cum exercitu multum impari, (non enim dederat illi spatium, quo totum suum congregaret, atque adunaret exercitum) occidit in finibus gentis Merciorum *n*, ad Orientalem plagam amnis, qui vocatur Idle *o*. In quo certamine et filius

solverque differebat.

A. VENER. BEDA.

filius Redualdi, vocabulo Regenheri, occisus est. Ac sic Eduinus juxta oraculum, quod acceperat, non tantum regis sibi infesti insidias vitavit, verum etiam eidem perempto in regni gloriam successit.

sine mora adimpleat, gravissimis verbis impellit.

10 Cum ergo, prædicante Paulino verbum Dei, rex credere differret, et per aliquod tempus, ut diximus, horis competentibus solitarius sederet, et quid agendum sibi esset, quæve religio sequenda, sedulus secum ipse scrutari consuesset, ingrediens ad eum quodam die Vir Dei, imposuit dexteram capiti ejus, et, an hoc signum cognosceret, requisivit. Qui, cum tremens ad pedes ejus procidere vellet, levavit eum, et quasi familiari voce affatus: Ecce, inquit, hostium manus, quos timuisti, Domino donante, evasisti. Ecce regnum, quod desiderasti, ipso largiente, percepisti. Memento, ut tertium, quod promisisti, facere non differas, suscipiendo fidem ejus et præcepta servando, qui te a temporalibus adversis eripuit et temporalis regni honore sublimavit. Et si deinceps voluntati ejus, quam per me tibi prædicat, obsecundare volueris, etiam a perpetuis malorum
B tormentis te liberans, æterni secum regni in cælis faciet, esse participem.

ANNOTATA.

a *Hæc verba, quæ frustra apud Bedam quæsieris, sunt Laurentii Surii.*

b *Hæ insulæ, ut habet Beda lib.* 2, *cap.* 5, *sitæ sunt inter Hiberniam et Britanniam.*

c *Legendum, ut Beda habet,* familiarum; *hic autem, ut sæpe alias, per vocabulum* familia *significatur terræ portio, familiæ uni alendæ sufficiens. Adi in mediæ et infimæ Latinitatis Glossario Cangium.*

d *De Edelburgæ seu melius Ethelburgæ cultu, quæ post mortem S. Edwini regis (is die* XII *Octobris colitur) conjugis sui vidua in monasterio Lyming in Cantio, non procul a mari et portu Dubrensi sito; ubi sancte mortua et sepulta est, religiosum habitum induit, de hujus cultu, inquam, argumenta, quibus stabiliri possit, sat solida non reperiuntur, ut videre est in Operis nostri tom.* 3 *Septembris pag.* 208.

e *De S. Edelberto seu potius Ethelberto,*
C *Cantianorum et Anglo-Saxonum rege, actum est in Opere nostro ad* XXIV *Februarii diem, quo ab Ecclesia colitur.*

f *De Eadbaldo, filio S. Ethelberti regis, agit Beda lib.* 2, *cap.* 6.

g *S. Justus, Cantuariensis seu Dorovernensis ecclesiæ quartus archiepiscopus,* X *Novembris colitur.*

h *Epist.* 2 *ad Corinthios cap.* XI, ỷ. 2.

i *Epist.* 2 *ad Corinthios cap.* IV, ỷ. 4.

k *Doroventio seu Dorventio, Anglis Derwent, fluvius est in parte regionis Eboracensis Orientali,* qui, *ut dicit Cambdenus,* imbribus auctus, et quasi irritatus, vicinis partibus superinfunditur et in Ousam prosilit, sicque fremens in Humbrum æstuarium aquas invehit suas.

l *Idem Pontifex, ut Beda Hist. Gentis Anglorum lib.* 2, *cap.* XI *docet, ad Ethelburgam, Edwini regis conjugem, alias etiam litteras misit, quibus eam, ut maritum suum ad fidem adduceret conaretur, est hortatus.*

m *Edelfridus seu, ut volunt alii, Ethelfredus nonus Nordhumbrorum regnum tenuit.*

n *Mereiæ regnum vulgo* Middelengle, *id* D *est,* media Anglia, *olim complectebatur, ut refert Cambdenus, illam Angliæ partem, ubi nunc sunt sequentes provinciæ:* Glocestria, Wigornia, Herefordia, Warewicus, Oxenfordia, Cestria, Salopia et Straffordia.

o *Hujus nominis fluvium huc usque in Mappis geographicis reperire non potui; unde, hic male nominatum esse hoc flumen, existimo.*

CAPUT II.

Edwinus rex baptizatus templum, in quo plures sacro fonte a Paulino lustrantur, exstruit: Sanctus, Carpualdo rege ad fidem converso, Christum Lincolniensibus prædicat. Sancti effigies. E

Edwinus cum suis consilium

Quibus auditis, rex, suscipere quidem se fidem, quam docebat, et velle et debere, respondebat; verum adhuc cum amicis, principibus et consiliariis suis sese de hoc collaturum esse dicebat, ut, si et illi eadem cum eo sentire vellent, omnes pariter in fonte vitæ Christo consecrarentur. Et, annuente Paulino, fecit, ut dixerat. Habito enim cum sapientibus consilio, sciscitabatur ab omnibus, qualis sibi doctrina hæc eatenus inaudita et novus divinitatis, qui prædicabatur, cultus videretur. Cui primus pontificum ipsius Coifi continuo respondit: Tu, vide, rex, quale sit hoc, quod nobis prædicatur: ego tibi verissime, quod certum didici, profiteor, quia nihil omnino virtutis habet, nihil utilitatis religio illa, quam hucusque tenuimus. Nullus enim tuorum studiosius quam ego culturæ deorum nostrorum se subdidit, et nihilominus multi sunt, qui ampliora a te beneficia, quam ego, et majores accipiunt F dignitates, magisque prosperantur in omnibus, quæ agenda vel acquirenda disponunt. Si autem dii aliquid valerent, me potius juvare vellent, qui illis impensius servire curavi. Unde restat, ut, si ea, quæ nunc nobis nova prædicantur, meliora et fortiora, habita examinatione, perspexeris, absque ullo cunctamine suscipere illa festinemus. Cujus suasioni verbisque prudentibus alius optimatum tribuens assensum, continuo subdidit.

de suscipienda fide init.

12 Talis, inquiens, mihi videtur, rex, vita hominum præsens in terris, ad comparationem ejus, quod nobis incertum est, temporis, quale cum te residente ad cœnam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio, et calido cœnaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hyemalium pluviarum vel nivium, adveniens unus passerum, domum citissime pervolaverit: qui cum per unum ostium ingrediens, mox per aliud exierit, ipso quidem tempore, quod intus est, hyemis tempestate non tangitur: sed tamen parvissimo serenitatis momento excurso *a*, mox de

de hyeme in hyemem regrediens, tuis oculis elabitur. Ita hæc vita hominum ad modicum apparet : quid autem sequatur, quidve præcesserit, prorsus iguoramus. Unde si hæc nova doctrina certius aliquid attulit, merito sequeuda esse videtur. His similia et cæteri majores natu ac regis consiliarii divinitus admoniti, prosequebantur.

hacque suscepta,

13 Adjecit autem Coifi, quia vellet ipsum Paulinum diligentius audire de Deo, quem prædicabat, verbum facientem. Quod cum, jubente rege, faceret, exclamavit, auditis ejus sermonibus, dicens; Jam olim intellexeram, nihil esse, quod colebamus : quia videlicet quauto studiosius in eo cultu veritatem quærebam, tanto minus inveniebam. Nunc autem aperte profiteor, quia in hac prædicatione veritas datur, quæ nobis vitæ, salutis ac beatitudinis æternæ doua valet tribuere. Uude suggero, rex, ut templa et altaria, quæ sine fructu utilitatis sacravimus, ocyus anathemati et igni tradamus. Quid plura? Præbuit palam asseusum evangelizandi beato Paulino rex, et, abrenunciata idololatria, fidem se Christi suscipere, confessus est.

idolisque destructis,

14 Cumque a præfato Pontifice sacrorum suorum quæreret, quis aras et fana idolorum cum septis, quibus eraut circumdata, primus prophanare deberet, ille respondit : Ego. Quis enim ea, quæ per stultitiam colui, ad exemplum omnium aptius, quam ipse per sapientiam mihi a Deo vero donatam destruam? Statimque, abjecta superstitione vanitatis, rogavit sibi regem arma dare et equum emissarium, quem ascendens, ad idola destrueuda veniret. Non euim licuerat Pontificem sacrorum vel arma ferre, vel in equo sedere. Accinctus ergo gladio accepit lanceam in manu, et ascendens emissarium regis, pergebat ad idola. Quod adspiciens vulgus, existimabat eum iusanire. Nec distulit ille mox, ut appropiabat ad fanum, profanare illud, injecta in eo lancea, quam tenebat, multumque gavisus de agnitione veri Dei cultus, jussit sociis destruere ac succendere fanum cum omnibus septis suis. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum, non longe ab Eboraco, ad Orientem ultra amnem Dorventionem, et vocatur hodie Gotmundin Gahan : ubi pontifex ille, iuspirante Deo vero, polluit ac destruxit eas, quas ipse sacraverat, aras.

a S. Paulino baptizatur,

15 Igitur accepit rex Eduinus cum cunctis gentis suæ nobilibus ac plebe perplurima fidem et lavacrum sanctæ regenerationis, anno regni sui undecimo, qui est annus Dominicæ Incarnationis sexcentesimus vigesimus septimus, ab adventu vero Anglorum in Britanniam anno circiter centesimo octogesimo. Baptizatus est autem Eboraci die sancto Paschæ, pridie Iduum Aprilis, in ecclesia sancti Petri Apostoli, quam idem ipse de ligno, cum catechizaretur atque ad percipiendum Baptisma imbueretur, citato opere construxit. In qua etiam civitate ipsi doctori atque antistiti Paulino sedem episcopatus douavit.

templum statim post exstruit,

16 Mox autem, ut Baptisma cousecutus est, curavit, docente eodem Paulino, majorem ipso in loco et augustiorem de lapide fabricare basilicam, in cujus medio ipsum, quod prius fecerat, oratorium includeretur. Præparatis ergo fundamentis in gyro prioris oratorii, per quadrum cœpit ædificare basilicam. Sed priusquam altitudo parietis esset consummata, rex ipse impia nece occisus, opus idem successori suo Oswaldo perficieudum reliquit.

A. VENER. BEDA.

plurimosque interea S. Paulino

17 Paulinus ergo ex eo tempore sex annis coutinuis, id est, usque ad fiuem imperii regis illius, Verbum Dei, auuueute ac favente ipso, in ea provincia prædicabat; credebantque et baptizabantur, quotquot erant præordiuati ad vitam æternam *b*. In quibus erant Osfridus *c* et Eadfridus, filii regis Eduini, qui ambo ei exuli nati suut de Quenburga, filia Cearli regis Merciorum. Baptizati suut tempore sequeuti et alii liberi ejus de Edelburga regina progeuiti Edilhim et Ediltridis filia, et alter filius Buscfrea; quorum primi, albati adhuc, rapti suut de hac vita et Eboraci in ecclesia sepulti. Baptizatus est et Iffi filius Osfridi, necnon et alii uobiles et egregii viri non pauci.

aquis sacris lustrante,

18 Tantus autem fertur tuuc fuisse fervor fidei ac desiderium lavacri salutaris geuti Nordhumbrorum, ut quodam tempore Paulinus veniens cum rege et regina in regiam villam, quæ vocatur Adregin *d*, trigiuta sex diebus ibidem cum eis catechizaudi et baptizandi officio deditus, moraretur : quibus diebus cunctis a mane usque ad vesperam nil aliud ageret, quam confluentem eo de cunctis viculis ac locis plebem Christi verbo salutis iustruere, atque instructam in fluvio Gleui *e*, qui proximus erat, lavacro remissionis abluere. Hæc villa tempore sequentium regum deserta et alia pro illa est facta iu loco, qui vocatur Melmiu *f*. Hæc quidem iu proviucia Berniciorum *g* : sed et in provincia Deirorum *h*, ubi sæpius mauere cum rege solebat, baptizabat iu fluvio Sualva *i*, qui vicum *k* juxta Cataractam præterfluit. Nondum euim oratoria vel baptisteria in ipso exordio nascentis ibi ecclesiæ poterant ædificari. Attameu in Campo-Dono *l*, ubi tuuc etiam villa regia erat, fecit basilicam, quam postmodum pagani, a quibus Eduinus rex occisus est, cum eadem villa succenderunt. Pro qua reges posteriores fecere sibi villam iu regioue, quæ vocatur Loidis *m*. Evasit autem ignem altare, quia lapideum erat, et servatur adhuc in mouasterio reverendissimi abbatis et presbyteri Truuwulsi, quod est in sylva Elmete *n*.

conversionem ad fidem Carpualdo etiam, Anglorum Orientalium regi, persuadet :

19 Tantam autem devotionem Eduinus erga cultum veritatis habuit, ut etiam regi Orientalium Anglorum Carpualdo, filio Redualdi, persuaderet, relictis idolorum superstitionibus, fidem et Sacramenta Christi cum sua provincia suscipere. Et quidem pater ejus Redualdi jam dudum in Cantio sacramentis fidei Christianæ imbutus est, sed frustra. Nam rediens domum ab uxore sua et quibusdam perversis doctoribus seductus est, atque a synceritate fidei depravatus, habuit posteriora pejora prioribus : ita ut in morem antiquorum Samaritanorum et Christo servire videretur et diis, quibus antea serviebat, atque in eodem fano et altare haberet ad sacrificium Christi et arulam ad victimas dæmoniorum. Quod videlicet fanum rex ejusdem provinciæ Aldulf (qui nostra ætate fuit) usque ad suum tempus perdurasse et se in pueritia vidisse testatur.

hos, illo occiso, Felix episcopus ad Christum adduxit,

20 Erat autem præfatus rex Redual natu nobilis, quamlibet actu ignobilis, filius Tytili, cujus pater fuit Vuffa, a quo reges Anglorum Orientalium Vuffingas appellant *. Verum Carpuald non multo post, quam fidem accepit, tempore occisus est a viro gentili, nomine Richberto, et exinde tribus annis provincia in errore versata

* *lege* appellantur

A VENER. BEDA. versata est, donec accepit regnum ejusdem frater Carpualdi Sibertus, vir per omnia doctissimus atque Christianissimus. Qui, vivente adhuc fratre, cum exularet in Gallia, fidei sacramentis imbutus est. Quorum participem mox, ubi regnare cœpit, totam suam provinciam facere curavit. Cujus studiis gloriosissime favit Felix *o* episcopus, qui de Burgundiorum partibus, ubi ortus et ordinatus erat, cum venisset ad Honorium archiepiscopum, eique indicasset desiderium suum, misit eum ad prædicandum verbum vitæ præfatæ nationi Anglorum. Nec vota ipsius in cassum ceciderc: quin potius fructum in ea multiplicem credentium populorum pius agri spiritalis cultor invenit. Siquidem totam illam provinciam juxta sui nominis sacramentum, a longa iniquitate atque infelicitate liberatam, ad fidem et opera justitiæ ac perpetuæ felicitatis dona perduxit. Accepitque sedem episcopatus in civitate Dummocæ *p*, et, cum decem et septem annis eidem provinciæ pontificali regimine præfuisset, ibidem in pace vitam finivit. B

Lincolniensibusque etiam prædicavit Paulinus;

21 Prædicabat autem Paulinus verbum etiam provinciæ Lindisi, quæ est prima ad Meridianam Humbri fluminis ripam, pertingens usque ad mare, præfectumque Lindocolinæ civitatis, cui nomen erat Blecca, primum cum domo sua convertit ad Dominum. In qua videlicet civitate et ecclesiam operis egregii de lapide fecit, cujus tecto vel longa incuria vel hostili manu dejecto, parietes hactenus stare videntur, et omnibus annis aliqua miracula sanitatum in eodem loco solent ad utilitatem eorum, qui fideliter quærunt, ostendi. In qua ecclesia Paulinus, transeunte ad Christum Justo, Honorium pro eo consecravit episcopum, ut in sequentibus suo loco dicemus.

qui quali fuerit effigie, hic explicatur.

22 De hujus fide provinciæ narravit mihi presbyter et abbas quidam, vir veracissimus de monasterio Peartan *q*, vocabulo Deda, retulisse sibi quendam seniorum, baptizatum se fuisse die media a Paulino episcopo, præsente rege Eduino, et multam populi turbam in fluvio Trehenta juxta civitatem, quæ lingua Anglorum Trovulfiuga Cestir. vocatur. Qui etiam effigiem ejusdem Paulini referre est * solitus, quod esset longæ staturæ, paululum incurvus, nigro capillo, facie macilenta, naso adunco, pertenui, venerabilis simul et terribilis adspectu. Habuit autem secum in ministerio et Jacobum Diaconum, virum utique industrium ac nobilem in Christo et in ecclesia, qui ad nostra usque tempora permansit. C

* *lege* esset

ANNOTATA.

a *Venerabilis Beda habet*: Sed tamen minimo spatio serenitatis ad momentum excurso.

b *Act. Apostolorum cap.* 13, ℣. 48.

c *Osfridus, filius Edwini regis, cum patre suo in gravi prælio in campo, qui vocatur* Hatfelde, *a Cedwallo rege Brittonum, adjuvante cum Penda, rege Merciorum, occisus est, ut videri potest in Chronicis Joannis Bromton.*

d Adregin *seu, ut vult Cambdenus*, Ad-Grebin *villa olim regia, qui locus hodie* Yeverin *nominatur.*

e Gleni *fluviolus in Baronia Wallover, qui vallem, quam intermeat,* Glendal *denominat.*

f *Hic locus, ut dicit Cambdenus, postea* Melfeld *vocatus est.*

g *Provincia* Berniciorum *pars fuit Nordhumbriæ, ubi nunc est comitatus Nordhumbriæ, et pars Meridionalis Scotiæ usque ad Edimburgum.* D

h Deira, *seu provincia Deirorum, pars fuit regni Nordhumbriæ, teste Cambdeno, quæ ab Humbro fluvio ad Tesam fluvium sese extendebat, locumque occupabat, ubi nunc Eboracensis, Lancastriensis et Vestmaria provinciæ existunt. Hæ duæ regiones, nempe Deira et Bernicia, licet olim suos reges habuerint, tamen temporis decursu in unum regnum coaluerunt.*

i Sualva *seu melius Swala fluvius in agro Eboracensi, qui, ut habet Cambdenus, a celeritate illud nomen sortitus est.*

k *De illo vico juxta Cataractam his verbis loquitur Cambdenus:* Tribus mill. pass. infra Richmondiam *(oppidulum ducali titulo insignitum)* Swala vetustam illam urbem præterfluit, quam Ptolemæus et Antoninus Caturactonium et Catarracton dicunt, Beda autem Catarracton, et alibi vicum juxta Catarractam, unde a Catarractis nomen illud inditum existimo, cum Catarracta juxta sit, sed propius Richmondia..... Urbem olim celeberrimam fuisse, ex Ptolemæo colligitur .... Hodie vero, ut inquit ille, magnum nil nisi nomen habet. Viuculus enim est pertenuis, Catāricke et Catarrick-bridge dictus. E

l Cambodunum *(perperam* Campo-dunum *scribi, vult Cambdenus) oppidum in agro Eboracensi ad amnem Calderum, Anglis* Caldery, *primis Saxonum temporibus celebre.*

m Leedes, *Saxonice* Loydis, *dicit Cambdenus*, oppidum lanificio opulentum, ubi Oswius Northumbrius Pendam Mercium fudit, quodque villa regia factum fuit, cum Cambodunum hostili igne succensum jacuit.

n Elmet; *de hac regione seu sylva hæc habet Cambdenus:* Regiuncula circumvicina (Leedes) vetusto nomine Elmet appellata fuit.... In hac calx viva passim effoditur, et in Occiduam hinc regionem, quæ frigidior est, ad agros lætificandos divenditur. Hanc regiunculam Edwinus anno Christi DCXX sui juris fecit.

o *De hoc Sancto actum est in Opere nostro ad diem* VIII *Martii.*

p *Urbs* Dumwich, *quam Beda more Saxonico* Dummock *appellat, est maritima provinciæ Suffolciæ.* F

q Peartan *in hoc nobili cœnobio rex Oswaldus sepultus est, quod monasterium, ut scribit Petrus Blesensis,* Danorum vesania quondam concrematum devotus comes Lincolniæ Gilbertus de Gaunt restauravit, ipsique multas possessiones assignavit.

CAPUT

A

CAPUT III.

Felix regimen Edwini, cui Honorius Papa literas, et S. Paulino pallium mittit. Moritur Edwinus, et, orta persecutione, Sanctus fugit in Cantium, ibique, postquam ecclesiam Roffensem rexisset, moritur.

Felix Edwini regimen.

Tanta autem eo tempore pax in Britannia, quoquoversum imperium regis Eduini pervenerat, fuisse perhibetur, ut (sicut usque hodie in proverbio dicitur) etiamsi mulier una cum recens nato parvulo vellet totam perambulare
B insulam a mari ad mare, nullo se lædente, valeret. Tantum quoque rex idem utilitati suæ gentis consuluit, ut plerisque in locis, ubi fontes lucidos juxta publicos viarum transitus conspexit, ibi ob refrigerium viantium, erectis
a stipitibus æreos caucos *a* suspendi juberet: neque hos quisquam, nisi ad usum necessarium, contingere præ magnitudine vel timoris ejus auderet, vel amoris vellet. Tantum vero excellentiæ in regno habuit, ut non solum in pugna ante illum vexilla gestarentur, sed et tempore pacis equitantem inter civitates, sive villas, aut provincias suas cum ministris, semper antecedere signifer consuevisset: nec non et incedente illo ubilibet per plateas, illud genus vexilli, quod Romani Tufam, Angli vero appellant Thuuf, ante eum ferre solebat.

Honorius Papa S. Paulino

24 Quo tempore præsulatum Sedis Apostolicæ Honorius, Bonifacii successor, habebat: qui, ubi gentem Nord-Humbrorum cum suo rege ad fidem confessionemque Christi, Paulino evangelizante, conversam esse didicit, misit eidem Paulino pallium, misit et regi Eduino literas exhortatorias, paterna illum charitate accendens, ut in fide veritatis, quam acceperat, persistere semper ac proficere curaret. Quarum
C videlicet literarum iste est ordo: " Domino excellentissimo atque præcellentissimo filio Eduino, regi Anglorum, Honorius episcopus, servus servorum Dei, salutem. Ita Christianitatis vestræ integritas circa Conditoris sui cultum, fidei est ardore succensa, ut longe lateque resplendeat, et in omni mundo annunciata, vestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim vos reges esse cognoscitis, dum Regem et Creatorem vestrum orthodoxa prædicatione edocti, Deum venerando colitis, eique, quod humana valet conditio, mentis vestræ synceram devotionem exolvitis. Quid Deo nostro aliud offerre valebimus, nisi ut in bonis actibus persistentes, ipsumque Authorem humani generis confitentes, eum colere, eique vota nostra reddere festinemus? Et ideo, excellentissime fili, paterna vos charitate, qua convenit, exhortamur, ut hoc, quod vos divina misericordia ad suam gratiam vocare dignata est, solicita intentione et assiduis orationibus servare omnimodo festinetis: ut, qui vos in præsenti seculo ex omni errore absolutos ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, et cælestis patriæ vobis præparet mansionem. A vener. Beda.

pallium mittit.

25 " Prædicatoris igitur vestri, domini mei Apostolicæ memoriæ Gregorii lectione frequenter occupati, præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit, habetote: quatenus ejus oratio et regnum vestrum populumque augeat, et vos omnipotenti Deo irreprehensibiles repræsentet. Ea vero, quæ a nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ synceritate, quæ nobis multimoda relatione per præsentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo attribuere illis sine ulla dilatione providimus, et duo pallia utrisque metropolitanis, id est, Honorio et Paulino, direximus, ut, dum quis eorum de hoc seculo ad Authorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatiis, quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati con- E cedere, ut in omnibus devotioni vestræ nostrum concursum et justa vestra desideria præberemus. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat. "

Defuncto Edwino et

26 Cum autem Eduinus decem et septem annis genti Anglorum simul et Britonum gloriosissime præesset, e quibus etiam sex ipse, ut diximus, Christi regno militavit, rebellavit adversus eum Carduella * rex Britonum, auxilium præbente illi Penda, viro strenuissimo, de regio genere Merciorum, qui et ipse ex eo tempore gentis ejusdem regno annis viginti duobus varia forte præfuit. Et conserto gravi prælio in campo, qui vocatur Hethfelth, occisus est Eduinus die quarto Iduum Octobris anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo trigesimo tertio, cum esset annorum quadraginta octo, ejusque totus vel interemptus vel dispersus est exercitus. In quo etiam bello ante illum unus filius ejus Osfrid, juvenis bellicosus, cecidit, alter Edfrid, necessitate cogente, ad Pendam regem transfugit, et ab eo postmodum, regnante Oswaldo, contra fidem jurisjurandi peremptus est.

* lege Ceduala

orta persecutione,

27 Quo tempore maxima est facta strages in ecclesia vel gente Nort-Humbrorum, maxime, quod unus ex ducibus (a quibus acta est) paganus; alter, quia barbarus erat, pagano sævior. Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus, et Christiani erat nominis ignarus. At vero Carduella, quamvis nomen et professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus, ut nec sexui quidem muliebri vel innocuæ parvulorum parceret ætati, quin universos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet, multo tempore totas eorum provincias debacchando pervagatus, ac totum genus Anglorum Britanniæ finibus erasurum se esse deliberans. Sed nec religioni Christianæ, quæ apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris: quippe cum usque hodie moris sit Britonum fidem religionemque Anglorum pro nihilo habere, neque in aliquo eis magis communicare, quam paganis. Allatum est autem caput Eduini regis Eboracum, et illatum

A. vener. Beda.

latum postea ecclesiæ beati Petri Apostoli, quam ipse cœpit, sed successor ejus Oswald perfecit, ut supra docuimus. Positum est autem in porticu sancti Papæ Gregorii, a cujus ipse discipulis *b* verbum visæ susceperat.

b — *Sanctus in Cantium fugit,*

28 Turbatis itaque rebus Nord-Humbrorum hujus articulo cladis, cum nihil alicubi præsidii nisi in fuga videretur, Paulinus, assumpta secum Edelburga regina, quam pridem adduxerat, rediit Cantium navigio, atque ab Honorio archiepiscopo et rege Edulbaldo * multum honorifice susceptus est. Venit autem illuc duce Baasso, milite regis Eduini fortissimo, habens secum Heanfredam filiam et Vulcfream filium Eduini, necnon et Iffi, filium Osfridi, filii ejus: quos postea mater metu Edboldi et Oswaldi regum misit in Galliam nutriendos regi Decberto * : ibique ambo in infantia defuncti, et juxta honorem vel regiis pueris, vel innocentibus Christi congruum, in ecclesia sepulti sunt. Attulit quoque secum vasa preciosa Eduini regis perplura, in quibus et crucem magnam auream, et calicem aureum, consecratum ad ministerium altaris: quæ hactenus in ecclesia B Cantii conservata monstrantur.

* Eadbaldo

* *lege* Dagoberto

c — *fit episcopus Roffæ,* — *d*

27 Quo tempore Rhofensis *c* ecclesia pastorem minime habebat, eo quod Romanus *d*, præsul illius, ad Honorium Papam a Justo archiepiscopo legatarius missus, absorptus fuerat fluctibus Italici maris, ac per hoc curam illius præfatus Paulinus invitatione Honorii antistitis et Eadbaldi regis suscepit, ac tenuit usque dum et ipse suo tempore ad cælestia regna cum gloriosi fructu laboris ascendit. In qua ecclesia moriens, pallium quoque, quod a Romano Papa acceperat, reliquit. Reliquerat autem in ecclesia sua Eboraci Jacobum diaconum, virum utique ecclesiasticum et sanctum, qui multo ex hinc tempore in ecclesia manens, magnas antiquo hosti prædas docendo et baptizando eripuit. Cujus nomine vicus, in quo maxime solebat habitare, Juxta Cataractam usque hodie cognominatur. Qui, quoniam cantandi in ecclesia erat peritissimus, recuperata postmodum pace in provincia et crescente numero fidelium, etiam magister ecclesiasticæ cantionis juxta morem Romanorum seu Cantuariorum multis cœpit existere. Et ipse senex, et plenus dierum, juxta Scripturas, patrum viam secutus est. D

ibique obit.

30 Anno autem ab Incarnatione Domini sexcentesimo quadragesimo quarto reverendissimus pater Paulinus, quondam quidem Eboracensis, sed tunc episcopus Rhofensis civitatis, transiit ad Dominum sexto Iduum Octobris die, qui decem et novem annos, et viginti unum dies episcopatum tenuit, sepultusque est in secretario beati Apostoli Andreæ, quod rex Edilbertus a fundamentis in eadem Rhofi civitate construxit. In cujus locum Honorius archiepiscopus ordinavit Itamar *e*, oriundum quidem de gente Cantuariorum, sed vita et eruditione antecessoribus suis æquandum. *e*

ANNOTATA. E

a *Illa vox, ut notat Cangius in Glossario, pateram seu vas ad aquam hauriendam significat.*

b *Hic Beda* S. Paulinum *S. Gregorii pontificis discipulum vocat.*

c Roffa, *vulgo* Rochester, *urbs est Angliæ meridionalis in Cantio, et episcopalis sub archiepiscopo Cantuariensi, estque media inter Cantuariam et Londinum.*

d Romanus, *de quo hic loquitur Beda, secundus fuit Roffensis ecclesiæ præsul.*

e *De* S. Ithamaro *vide quæ in nostro Opere ad* x *Junii excusa sunt.*

DE S. TECLECHILDE

SEU TELECHILDE VIRGINE

PRIMA ABBATISSA JOTRENSI

C F

IN GALLIA

C. B.

SYLLOGE

Sanctæ cultus, memoria in Fastis Sacris recentioribus, notitia qualiscumque et ætas et inscriptione sepulcrali et S. Bertilæ Actis.

VEROSIMILLIME SEC. VII PROVECTO. *In Jotrensi, cujus hic datur notitia, monasterio*

Jotrum, *Gallice* Jouarre, *antiquum est Galliæ in Bria seu, uti in mediæ ætatis Actis vocatur,* Briegio pago, *quatuor in Ortum a civitate Meldensi leucis Sacrarum Virginum asceterium, haud procul a Matronæ et Minoris-Mucræ confluentibus supercilio montis impositum exiguoque, cui originem dedit, oppido homonymo adjectum. Percelebrui huic diœcesis Meldensis parthenoni, quod, quemadmodum e vetustis fideque dignis, quas Sæc.* 2 *BenedictinoMabillonius exhibet, S. Columbani et S. Agili Vitis docemur,* intra Jorani *(ita hæ ibidem loquuntur)* saltus arva *nobilissimus vir, nomine* Ado, *S. Audoeni, Rothomagensis archiepiscopi, germanus frater, præscripta asceticam illic vitam ducturis S. Columbani Regula, exstruxit amplissimeque dotavit, singulari Dei favore fuit concessum, ut duæ priores,*

A *res, quæ moderatæ illud sunt, abbatissæ, Agilberta videlicet et* Teclechildis *seu* Telechildis *aut etiam (varie enim a variis hujus Sanctæ nostræ nomen exprimitur)* Theodiechildis, Theodechildis, Theodolechildis *vel denique* Teutehildis, Tendlechildis *seu potius* Theodlecheldis, *eximia prorsus vitæ ac morum sanctitate exstiterint illustres. De harum prima seu Agilberta, quæ* Theodechildi, *vita functæ, in cœnobii Jotrensis regimen proxime successit, ad* XI *Augusti diem, quod quotannis ibidem tunc colatur, in Opere nostro jam egimus; de secunda vero (quæ, quamvis ex Pagii in Criticis ad annum* 680, *num.* 20 *et Plessæi num.* 6 *hic memorandis de sepulcrali ejus inscriptione dictis* Theodlecheldis, *genuina appellatione servata, videatur vocanda, hic tamen etiam a me modis aliis, jam nunc assignatis, indiscriminatim, ut a scriptoribus aliis passim fit, nuncupatur) ad præsentem hic diem, quod tum in dicto quoque cœnobio, imo et in aliis etiam abs hoc diversis diœcesis Meldensis locis cultu ecclesiastico annuatim afficiatur,*
B *sumus acturi.*

juxta ac in aliis diœcesis Meldensis locis S. Teclechildis colitur,

2 *Ac Sanctam quidem hodie in Jotrensi monasterio coli, Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* 15, *num.* 4 *disertissime affirmat, eique suffragantur Bucelinus et Menardus, utpote ambo, prior nempe post elogium, quo in Menologio suo Benedictino* S. Theodechildem *hodie exornat, posterior vero in hodiernis suis in Martyrologium itidem Benedictinum Observationibus, monasterii Jotrensis Sanctorum Proprium citantes, et vel sic* S. Telechildem *ibidem coli indicantes; quod autem ad diœcesis Meldensis loca, a monasterio Jotrensi distincta, spectat, in horum saltem nonnullis annuo etiam cultu* Telechildem *hodie gaudere, suadet Meldense penes nos exstans Breviarium, anno* 1640 *ex illustrissimi Meldensis episcopi Dominici Seguieri mandato in lucem emissum, ac ab universis diœcesis Meldensis ecclesiis, monasteriis, collegiis Ordinibusque adhibendum, quod, quamvis quidem ecclesiasticum de* S. Teutechilde *Officium hodie haud proponat, commemorationem tamen de ea faciendam præscribit. Adhæc proprium, quod ecclesiæ Meldensis Historiæ, a se contextæ annoque*
C 1731 *vulgatæ, Plessæus præfixit, diœcesis Meldensis Kalendarium hodie* S. Telechildis *nomen sibi habet inscriptum. Atque ita quidem de cultu, quo quotannis hodie in diœcesi Meldensi ac nominatim in Jotrensi, quod in hac situm est, monasterio Sancta afficitur, satis superque constat: est an nuspiam extra diœcesim illam honore isthoc etiam potitur? Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* 15, *num.* 4 *sub finem sic scribit:* In veteri Kalendario, quod videtur fuisse parthenonis sanctæ Mariæ Suessionensis, ante annos quingentos manu exarato, modo Bibliothecæ Longipontis, notatur VI. Idus Octobris memoria Thelechildis virginis; *hinc autem simulque ex eo, quod, quemadmodum etiam idem Mabillonius lib. proxime cit. num.* 3 *docet, Ætheria, Suessionensis hic memorati parthenonis prima abbatissa, ad hoc e Jotrensi, ubi verosimiliter sub* S. Theodlecheldis *disciplina aliquamdiu erat versata, asceterio fuerit adscita, suspicari subit, fuisse olim saltem Sanctam cœlitum honoribus in eodem etiam Suessionensi parthenone aliquando affectam.*

AUCTORE C. B.

variisque Fastis sacris recentioribus inscripta, anno 1627 e monumento.

3 *Porro e cultu, quem, si non ibidem, in Jotrensi certe ac aliis diœcesis Meldensis locis nacta est, ortum reor, ut, quamvis nec ab Usuardo nec ab ullis aliis martyrologis classicis memoretur, ab iis tamen, qui Usuardum post transcripsere, adjecta ad hunc fuerit. Utut sit, in Usuardino equidem ecclesiæ Tornacensis codice, verosimiliter inter annos* 1219 *et* 1252, *uti in sua ad Usuardum Præfatione num.* 215 *Sollerius ostendit, exarato, hodie* S. Teclechildis, *prout ex Usuardi, quæ apud hunc ibi exstant, Auctariis liquet, annuntiatur, eamque, vel e dicto Tornacensi vel ex aliis forte adhuc antiquioribus Usuardi auctis codicibus acceptam, in suas ad hunc Additiones hodie etiam intulit Molanus; hujus autem exemplo vel notitiis aliunde acquisitis moti deinde etiam alii nonnulli recentiores hagiologi, Ferrarius nempe in Generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo, Saussayus in Gallicano, Castellanus in Universali suo Martyrologio, ac denique etiam in Benedictinis a se adornatis Fastis sacris Wionus, Dorgainus, Menardus et Bucelinus, qui, cum* S. E
Telechildis *vitam ad S. Columbani institutum exegerit, hoc verosimillime a S. Benedicti Regula, Cointio interim ac decessoribus nostris aliter hac de re sentientibus, haud differre, existimarint. Nec tantum, ut Sancta in Hagiologiis jam dictis recenseretur, verum etiam, ut tandem de terra levaretur, ecclesiasticus, quo gaudere noscebatur, cultus fortassis effecerit. Ast, utcumque res hæc habeat, fuere equidem sacræ ejus exuviæ e loco humiliori ad sublimiorem translatæ. Id e jam nunc dicendis patescet.*

in quo contineri ejus reliquiæ, apposita inscriptio prodebat, fuit translata.

4 *Jotri præter abbatialem parthenonis basilicam, quæ patronam sibi vindicat B. Virginem Mariam, adhuc aliæ, ut Plessæus in ecclesiæ Meldensis Hist. lib.* I, *num.* 54 *ac post eum Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* 8, *col.* 1708 *docent, perantiquæ seu ecclesiæ seu sacræ ædiculæ exsistunt, quarum altera, S. Petro dedicata, jam dudum totius oppidi parochialis est facta, altera, S. Pauli primi eremitæ nomine distincta, juxta abbatiæ muros sub terra in parochiæ cœmeterio est sita. E subterraneo isthoc loco sacro seu crypta, quæ et cryptam alteram, S. Ebregisili Meldensis episcopi, in hac,* F *ut creditur, sepulti, appellatione insignitam, sibi habet adjunctam, anno* 1627, *tertia decima Octobris die, sacræ* S. Theodlecheldis, *ut putabatur, reliquiæ, e tumulo seu monumento, supra terram columnis marmoreis levato, in quo ibidem usque ad tempus illud jacuerant, extractæ, a Philippo Cospeano, tunc Namnetensi, postea Lexoviensi episcopo, coram Maria Medicæa, Ludovici XIII Galliarum regis matre, in majorem parthenonis Jotrensis basilicam, ut Plessæus et scriptores mox laudati affirmant, fuerunt translatæ, ac, ut Mabillonius Sæc.* 2 *Bened. pag.* 488 *et in Annalibus lib.* 15, *num.* 4 *addit, argenteæ thecæ inclusæ; re autem etiam vera* S. Teclechildis *exstitisse sacras illas exuvias, ex eo fit perspicuum, quod, diversis aliis, qui, eodem Mabillonio una cum auctoribus proxime citatis teste, in dicto subterraneo loco e terra pariter prominentes cernantur, tumulis seu monumentis nullum omnino, e quo, cujus reliquiæ seu membra in horum singulis contineantur,*

AUCTORE C. B.

contineantur, colligas, indicium præferentibus, monumentum tamen, e quo S. *Theodechildis, ut putabatur, reliquiæ fuerunt extractæ, sepulcrali sibi incisa, quæ hasce reipsa* S. Teclechildis *esse, inscriptione antiqua, uncialibus litteris, ut Mabillonius loco proxime cit. testatur, exarata, sit munitum.*

Ex hac porro, duobus hic modis diversis,

5 *Hanc, quæ, quod alia adhuc, ad Sanctam spectantia hicque infra memoranda, nos doceat, lectori ob oculos in antecessum hic poni meretur, Mabillonius aliter in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, aliter in Annalibus suis Benedictinis exhibet. In Actis, adjuncta etiam, quam hic mox in paginæ ora subdo, marginali nota, tom.* 2, *pag.* 488 *habet :*

Hoc membra post ultima teguntur fata sepulchro Beatæ
Theodiechieldis intemeratæ virginis genere nobilis.
Meritis fulgens, strenua moribus, flagravit in dogmate fame.
B Cenubii hujus mater sacratas Deo virgines,
Sumentes oleum cum lampadibus, prudentes invitat
Spon... ias so.. turri rex PM. H. Æ.. * demum
Exultat paradisi adepta triumphos ;

* f. post metam hujus ævi.

in Annalibus vero tom. 1, *pag.* 456 :

Hoc membra post ultima teguntur fata sepulcro
Beatæ Theodlechcldis intemeratæ virginis,
Genere nobilis. Meretis fulgens, streuua moribus,
Flagravit in dogmate almo.
Cenubii hujus mater sacratas Deo virgines,
Sumentes oleum cum lampadibus, prudentes
... filias occurri rex. P. M. hæc demum exuit atra.....

quorum neutrum accuratum Plessæus, inspecto archetypo, invenit,

6 *Plessæus, supra adhuc laudatus Historiæ ecclesiæ Meldensis scriptor, cum circa duos hosce, quibus sepulcralis* S. Telechildis *inscriptio a Mabillonio proponitur, modos dubius hæreret, sese, quo hanc suis ipsemet oculis examinaret, ad Jotrense, ut Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* 8, *col.* 1709 *tradunt, monasterium contulit, ibique omnibus sedulo* C *discussis, dictam inscriptionem, nec integram prout in Actis, nec integram prout in Annalibus Benedictinis a Mabillonio describitur, accuratam, uti ex præfatæ, quam scripsit, Hist. pag.* 665 *intelliges, deprehendit. Ast, anne etiam omni ubique accuratione destitutam invenit? Prior, inquit loco jam nunc cit., inscriptionis pars, prout in Benedictinis Mabillonii Annalibus exstat, est exacta, si excipias ultimum ejus vocabulum* almo, *cui, quod in Actis exstat, vocabulum* famæ, *per litteram* Æ, *prout distincte in autographo legitur, debet substitui ; quod autem ad secundam partem (a vocabulo scilicet* Cenubii *inceptam) spectat, hæc multo melius prout in Actis, quam prout in Annalibus exhibetur, refert autographum.*

aliumque una cum nonnullis

7 Sed *(ipsamet sunt Plessæi, quæ Latine reddo, Gallicana verba)* notandum est primo, inscriptionem integram duabus tabulis lapideis, pedum fere quinque ac dimidii longitudinem æquantibus, quarum quæque tres scripturæ lineas complectitur, esse incisam ; secundo, lapidum illorum secundum, qui secundam inscriptionis partem continet, ac Septemtrioni obversus dextro tumuli lateri est applicitus, fuisse serra in longitudine, ita ut tredecim aut quatuordecim pollices ei desint, desectum, adeoque præterea lineam ultimam loci uligine detritam, ut characteres vix internoscantur. Majorem illius partem scalpri cuspide instaurare seculo præterito voluere ; at, præterquam quod, qui id attentaruut, litterarum formam imitandi artem haud calluerint, divinare eos etiam voluisse, sicque omnia deturpasse, palam est. Divinabo et ego vice mea, cum nulla amplius aliter agendi ratio supersit ; sed archetypum, ne vitietur, relinquam intactum. En, qui tres secundi illius lapidis legam lineas : D

*Cenubii hujus mater sacratas Deo vir*gines sumcu-
tes oleum cum lampadibus prudentes invitat Spon-
so *filias occurrere* x.... *exultat paradisi* in gloria.

ad hunc confirmandum conducentibus

8 Character Italicus hic exhibet, quæ integra nobis ex inscriptione restant ; Romanus, quæ mihi videntur substitui posse iis, quæ ex illa desiderantur. Jam monui, lapidi non nisi tredecim aut quatuordecim pollices in longitudine esse avulsos. Spatium isthoc nimis est augustum, ut inscriptionis Actorum voces PARADISI ADEPTA TRIUMPHOS capiat, iis substitui PARADISI IN GLORIA ; quæ verba eumdem sensum efficiunt reliquumque lineæ omnino implere queunt. Difficultas igitur quantum ad duas tresve voces, quas non expressi, tantummodo superest. Qui seculo elapso inscriptionem (*hanc supra ex Mabillonii Sanctorum Actis et Annal. Benedictinis num.* 5 *huc transcriptam videsis*) instaurarunt, litteram x cum duabus postremis vocis præcedentis litteris junxerunt ; ut legerint TURRI REX ; quod sensum, rationi consonum, efficere non potest. Constructio omnino exigit OCCURRERE voxque REX nominativus est superfluus. Antiqui hujus epitaphii litteræ optime sunt sculptæ; sed nostras ad amussim haud referunt. Lineæ transversæ, quæ litteras E, F et L formant, sunt admodum breves; ut, nisi quis animum sedulo advertat, periculum sit, ne quamque harum omnium litterarum pro I accipiat.

suaque de emortuali Sanctæ die conjectura proponit,

9 Atque id accidit in verbo OCCURRERE ; primam hujus litteram E pro littera I accepere legeruntque OCCURRI. Deinde, cum sequeretur X, litteram hanc cum duabus postremis litteris verbi OCCURRERE junxere, feceruntque vocem REX. *Ita hactenus Plessæus, qui, hisce ad modum alium, quo sepulcralem Sanctæ inscriptionem reddendum putat, confirmandum adductis, simul etiam, ut mox innuit, suspicatus est, spatium, quod in ultima e tribus ex ipso proxime hic datis inscriptionis illius lineis inter litteram* x *et vocem* exultat *relictum est vocibus vacuum, tribus prioribus vocabuli* Kalendas *litteris et voce* Maii *esse implendum; ut significetur,* S. Telechildem x *Kal. Maii seu* XXII *Aprilis die excessisse e vivis. Verum, etsi quidem dictæ inscriptionis, prout hæc in Actis et Annalibus Benedictinis a Mabillonio exhibetur, litteris* P *et* M *tres priores litteras vocabuli* Kalendas *esse substituendas, sat probabile Plessæus ibidem efficiat, nihil tamen adjungit, quo tuto credas, deceptum eum non fuisse in opinione, qua, in inscriptionis archetypo legi etiam vocem* Maii, *existimavit ;*

AUCTORE C. B.

A existimavit; cum autem sic habeat, est sane, an XXII Aprilis die, uti e dicta suspicione sua Plessæus conjecit, diem extremum Telechildis clauserit, incertum, etsi interim ex eo, quod hæc hodie colatur, conjectura illa etiam haud sit (neque enim iisdem semper, quibus obierunt, diebus Sancti coluntur) pro certo falsa habenda. His præmissis, modo progredior ad alia, quæ, nullis prorsus monumentis aliis antiquis, quæ de Sancta ex instituto tractent gestaque ejus singillatim exponant, exstantibus, e jam data sepulcrali ejusdem inscriptione, ut supra insinuavi, docemur.

a Mabillonio exhibita, dilucide etiam, Telechildem genere nobilem, etsi interim,

10 Hæc itaque et quidem tam duobus modis diversis, quibus supra a Mabillonio exhibetur, quam alio, quem Plessæus proponit, accepta, S. Telechildem fuisse illustri loco natam, nos docet, uti etiam virtutum suarum merito ac splendore cælorum gloria potitam filias suas invitare, ut exemplum, quod præbuit, sequantur ac porro sese gerant, ut prudentes Evangelii virgines, quæ cœlestem Sponsum cum lampadibus ardentibus, id est, cum B corde, amoris illius igne incenso, exspectabant; etsi autem hoc postremum omnino aperte seu expressis, ut aiunt, terminis haud edicat, Telechildem tamen exstitisse genere nobilem, disertissime tradit. Ast, cum nihilominus generatim dumtaxat id faciat, scriptores quidam, id pariter tantummodo ita facere haud contenti, nonnullos etiam, qui sanguine cum Sancta fuerint conjuncti, nominatim recensent. Volunt scilicet, Bettonem seu Belfridum, et Abolinum seu Abobinum, quorum prior S. Telechildem et Agilbertum, Parisiensem episcopum, posterior secundam monasterii Jotrensis abbatissam S. Aguilbertam et Ebrigisilum, Meldensem episcopum, genuerit, exstitisse fratres germanos Baldamque et Modam habuisse sorores. Hanc porro genealogiam, quæ si vera sit, S. Telechildis fuerit Agilberti, Parisiensis episcopi, soror sanguineque sane cum Balda et Moda itemque cum Aguilberta hujusque fratre Ebregisilo Meldensi episcopo quam proxime conjuncta, a pluribus adoptari auctoribus, Plessæus in sua Meldensis ecclesiæ Historia pag. 663 affirmat.

an, quos aiunt, consanguineos habuerit, sit dubium, exstitisse ac Jotro præfuisse liquet;

11 Ast simul, semetipsum in hujus decursu illam secutum, falsus, mox verbis Gallicis, quæ Latina facio, subjungit: Optaudum interim foret, ut ea aliquos adhuc alios, quibus tutius fides adhiberi posset, testes haberet; hinc autem reor, auctores, a quibus dictam genealogiam adoptari ait, haud esse admodum antiquos proferrique abs hisce tantummodo monumenta, quorum ætas haud sat prope, ut fidem ea in re certam faciant, ad S. Telechildis ætatem accedit. Menardus quidem, qui auctorum illorum unus est reque etiam ipsa genealogiam istam in suis in Martyrologium Benedictinum Observationibus pagg. 300, 345 et 415 amplectitur, pro sese monasterii Jotrensis monumenta laudat: verum, cujus ætatis, quæ singulis hisce tribus locis Vetera etiam appellat, monumenta illa sint, non edicit, dubitarique non immerito potest, an et ista et antiquior, ut vocatur, monasterii Jotrensis traditio, in qua eamdem genealogiam etiam fundari, Plessæus loco proxime cit. ait, trium amplius aut quatuor seculorum antiquitatem sibi adjungant. Quapropter, an quos aiunt, qui genealogiam istam amplectuntur, consanguineos habuerit S. Theodechildis, dubitari pariter non immerito potest. Verum, etsi sic habeat, Sanctam equidem exstitisse genere nobilem, e sepulcrali ejus jam sæpissime memorata, quam Mabillonius quidem veterrimis ac pene detritis characteribus exaratam, Plessæus vero haud diu etiam post Telechildis obitum positam affirmat, inscriptione omnino est certum. Nec illud tantum ex hac, verum etiam Jotrensis cœnobii matrem seu abbatissam exstitisse Theodechildem, habetur compertum. Etenim pronomen demonstrativum hujus, quo vocabulum cenubii in eadem inscriptione, Sanctæ monumento incisa, afficitur, indubie Jotrense, ad quod crypta, id complectens, spectabat, cœnobium designat.

hoc autem postremum, quod verosimillime inter annum 630 et 635,

12 Porro, etsi nihil prorsus, e quo, S. Telechildem etiam primam, quæ Jotrense monasterium abbatissæ munere rexerit, exstitisse concludas, in antiquissimo illo documento inveniatur, rem tamen ita habere, e Sanctorum, in quo, ut Menardus in suis in Martyro- E logium Benedictinum Observationibus pag. 345 testatur, Theodechildis fuisse prima Jotrensis abbatissa asseritur, abbatiæ Jotrensis Proprio, ex antiqua abbatiæ ejusdem traditione, ex Jotrensium abbatissarum, quas inter Theodechildis ordine prima semper comparet, catalogis ac denique ex unanimi scriptorum omnium, qui de re illa tractarunt, consensu reor etiam indubitatum. Ast quandonam Sanctam, quam verosimiliter ex vicino Eboriacensi parthenone, nunc S. Faræ dicto, ad Jotrensis regimen fuisse assumptam, Mabillonius et Galliæ Christianæ auctæ Scriptores arbitrantur, muneri isti fuisse admotam ac quamdiu deinde id gessisse, statuamus? Cœnobium Jotrense ante annum circiter 643 jam fuisse exstructum, vel ex eo palam fit, quod Jonas monachus, S. Columbani Vitam circa annum istum, ut Mabillonius Sæc. 2 Benedictino pag. 487 ait, litteris commendans, illius asceterii mentionem instituat; id autem aliquot etiam annis citius conditum fuisse, apparet vix non certum, remque, qui de ea agunt, scriptores unanimi consensu omnes, ac inprimis Mabillonius, Cointius et Plessæus, circa annum vel 631 vel 634 consignant; ut, si monasterium Jotrense, statim atque fuerat exstructum, inhabitari a sanctimonialibus cœ- F perit, id verosimillime S. Theodechildis, quæ e dictis primum tenet inter abbatissas Jotrenses locum, ab intercepto inter annum 630 et 635 temporis spatio moderari inceperit.

uti hic adducta,

13 Verum in S. Agili abbatis, circa annum 650 defuncti, Vita, ab auctore suppare conscripta atque apud nos ad XXX, quo Sanctus ille colitur, Augusti diem vulgata, de Adone monasterii Jotrensis fundatore sequentia isthæc num. 19 leguntur verba: Ado ....., non solum seipsum propriis voluntatibus ac copiis abdicavit, verum etiam in proprio solo intra Joram saltus, ope fratris venerabilis Audoëni super amnem Maternam, monasterium ædificavit, cui Jotrum nomen imposuit, atque ex rebus propriis fœcundissime ditavit: in quo etiam monastice secundum B. Columbani instituta una cum caterva præclaræ religionis maxima superno Regi militavit; cum autem, uti ex hoc auctoris laudati textu nemo non

AUCTORE C. B.

non colliget, in monasterio Jotrensi ipsemet hujus fundator Ado religiosa vota nuncuparit, illudque adeo monachis ab initio videatur fuisse addictum, hinc simul et ex eo, quod S. Bertila seu Bertilia, quæ cœnobii Kalensis, haud diu admodum post Jotrense, uti ex infra dicendis patescet, a Bathilde regina fundati, curam prima suscepit, aliquamdiu priusquam id faceret, inter Jotrenses moniales, ut Vita ejus, ab auctore anonymo fere æquali conscripta ac a Mabillonio Sæc. III *Benedictino inserta, fidem facit, sub* Teutechilde *abbatissa vitam duxerit, Cointius in ecclesiasticis Francorum Annalibus ad annum* 634, *num.* 12 *concludit, in Jotrensi monasterio, quod initio virorum, non puellarum, fuerit, brevi interjecto temporis spatio, hasce illis fuisse substitutas.*

...itinere incœperit locum, etiam docemur e S. Bertiliæ Vita,

14 *At Mabillonius, qui pariter et ab initio monachos in monasterio Jotrensi exstitisse, et nihilominus S. Bertiliam, quæ monasterii Kalensis, haud diu post Jotrense a Bathilde fundati, prima abbatissa fuit creata, e monasterio Jotrensi fuisse assumptam, Sæc.* 2 *Benedictino pag.* 487 *ex ejusdem S. Bertiliæ Vita mox laudata statuit, statim simul, verosimile non esse, tam cito e monasterio Jotro monachos, ut puellis, Deo sacris, locum facerent, fuisse ejectos, affirmat, ac deinde subjungit:* Dicendum proinde apud Jotrum, sicut in aliis parthenonibus passim, duos fuisse conventus, tantisper disparatos, sanctimonialium unum, alterum monachorum, a quibus illæ regerentur. Sic in parthenonibus S. Romarici in monte Habendensi, S. Salabergæ in Monte-Clavato, S. Gertrudis apud Nivialiam, S. Bathildis apud Kalam, et aliis binam congregationem, virorum ac puellarum, observavimus. *Ita laudatus scriptor; huic autem non tantum Pagius in Criticis ad annum* 705, *num.* 20, *Plessæus in ecclesiæ Meldensis Historia pag.* 664, *Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 8, *col.* 1708 *aliique utplurimum eruditi hodie assentiuntur, verum etiam seculo* VII, *quo monasterium Jotrense fuit exstructum, mos vere, uti exempla a Mabillonio allegata, aliaque passim obvia ostendunt, obtinuit, ut, cum nova fundarentur monasteria, duplicia isthæc ædificarentur, quorum primarium mulierum, secundarium esset, qui Sacra hisce ministrarent, virorum; quæ cum sic habeant, ad hunc modum pariter, ut censuit Mabillonius, Jotrense cœnobium fuisse reipsa ædificatum, illudque proinde, quod e jam dictis verosimillime circa annum vel* 631 *vel* 634 *fuit exstructum,* S. Theodlecheldem *inter annum* 630 *et* 635 *moderari incepisse, vero sane, ut jam supra indicavi, apparet simillimum. Modo etiam, quamdiu deinde Sancta, quod susceperat, sacri illius asceterii regimen tenuerit, aut, si mavis, quamdiu adhuc post id susceptum in vivis manserit superstes, dispiciamus. Etsi Sanctam exstitisse abbatissam Jotrensem, e supra relato ejus epitaphio haud constaret, id tamen ex antiqua, quam supra memoravi, S. Bertiliæ Vita haberetur compertum. In hac enim, S. Bertilia* ad monasterium puellarum, quod vocatur Jotrus, *fuisse perducta et* domnæ Teutlethildæ abbatissæ *commendata, disertissime, uti apud Mabillonium Sæc.* III *Benedictino part.* I, *pag.* 21 *videre licet, asseritur.*

C

e cujus, præ... ...ba, quæ

15 *Nec id tantum seu* S. Theodlecheldem *monasterii Jotrensis regimen gessisse, verum etiam hoc illam usque ad tempus, quo monasterium Katense a S. Bathilde jam fuerat exstructum, ac ad umbilicum, ita ut inhabitari posset, adductum, adhuc tenuisse, e vetusto illo monumento docemur. Verba omnia, quibus id ibidem fit, vel idcirco, quod qualemcumque etiam Sanctæ nostræ notitiam suppeditent, huc transcribo. Postquam itaque, qui Vitam illam contexuit, S. Bertiliam aliquamdiu in monasterio Jotrensi sub* S. Theodlechelde *fuisse versatam, memoriæ prodidit, ita deinde apud Mabillonium loco proxime cit. pag.* 23 *prosequitur:* His..... temporibus post discessum domni Chlodovei regis religiosa et optima conjunx ipsius domna Baltechildis regina cum parvulo filio rege Chlotario irreprehensibiliter regnum gubernabat Francorum, et ab omnibus pontificibus vel proceribus cunctoque populo regni sui, ejus meritis compellentibus, miro diligebatur affectu. Erat enim religiosa et Domino multum devota, ecclesiarum pauperumque curam gerens. Cum magno igitur vigore animi viriliter gubernabat palatium. Cum pontificibus autem et primatibus populi sui consilium accepit, ut regali villa, quæ dicitur Kala, monasterium construeret puellarum, quatenus, cum ad legitimam ætatem præfatus filius suus Chlotarius pervenisset et regnum sibi commissum per semetipsum gerere potuisset, tunc ipsa, relicta cura regali, sub Religionis ordine in supradictum ingrederetur monasterium. Eo vero quod omnes ipsa miro diligebat affectu et diligebatur a cunctis, complacuit consilium universis ac consensum ei omnes præbuerunt.

E

16 At illa, ut erat prudens et sapiens, sub omni celeritate monasterium ibidem construere præcepit, et futura prævidens, necessariam ancillis Dei substantiam delegavit. Jamque, præparato diligenter cœnobio, animo revolvere cœpit, quam meritis et honestate seu moribus puellarum reperiret dignam, de qua fidens gregem sacrarum virginum ibi aduuatum sub norma sanctæ Religionis ei committeret. Cumque de multis multa audiret, istius sanctæ puellæ Bertilæ, felici fama percurrente, pervenit per relationem fidelium notitia usque ad aures regales domnæ Baltechildis gloriosæ et Christianissimæ reginæ, quæ gavisa est de ejus sanctitatis exemplo; et illico accepto consilio decrevit, ut hanc super sanctas feminas, quas pro Christi amore et S. Mariæ reverentia in cœnobio supranominato congregaverat, matrem constitueret; quod, Domino dispensante, postea perfecit. Magna siquidem cum devotione et humilitate domnam Teutehildem poposcit abbatissam, ut ex suo monasterio aliquas famulas Dei sibi destinaret, quæ suum regere deberent cœnobium. At illa percunctata diu sanctam supplicationem reginæ denegare non potuit, sed sponte gloriosæ domnæ ad petitionem satisfecit, præfatamque domnam Bertilam cum quibusdam sanctis puellis spiritali matri domnæ Balthechildi cum summa diligentia et honore debito, ut decebat, per magnum sacerdotem domnum Genesium ad Kalæ supradictum cœnobium perducere præcepit; utque omnis illa congregatio velut matri spiritali ei commendaretur, prædictæ domnæ reginæ præsentialiter suggessit, fisa de ejus religione et pudica conversatione.

hic recitantur verbis.

F

17

S. Telechildem usque ad monasterii Calensis structuram a Bathilde

A 17 Quas illa gloriosa Balthechildis regina velut munus cœleste cum magno honore suscepit, et, sicut ei mandatum a domna Teutlehilde fuerat, onus regiminis super omne cœnobium ei imposuit, atque abbatissam esse præcepit. *Ita S. Bertiliæ biographus, cum autem, uti ex hoc ejus textu discimus, S. Baltechildis seu, ut ab aliis vocatur, Bathildis regina ad Calense, quod extruxerat, cœnobium sanctimoniales aliquot e parthenone Jotrensi mitti a* Theodlecbilde *hujus abbatissa postularit, inde enimvero hanc, quæ, quemadmodum ex eodem textu etiam docemur, Bathildis voluntati obtemperans, eo una cum aliis aliquot sacris virginibus S. Bertiliam, religiosæ coloniæ præficiendam, e Jotrensi suo monasterio misit, sacrum isthoc asceterium tum adhuc, cum Calense jam esset a S. Bathilde exstructum, ac ad umbilicum, ita ut inhabitari posset, adductum, abbatissæ munere gubernasse, aptissime colligitur. Verum, ut annus quoque, circa quem id Sancta nostra adhuc fecerit, innotescat, modo etiam in tempus, quo circiter Calense cœnobium a S. Bathilde ædificari inceptum absolutumque fuerit, inquiramus.* B *Vepezius in Chronico suo Benedict. tom. 2, pag. 410 et 412, anno 662, Mabillonius Sæc. 3 Benedict. part. 1, pag. 25, anno 656 et in Annal. Benedict. tom. 1, pag. 444, anno 657 monasterii Calensis structuram seu factam a S. Bathilde fundationem innectit. Ast utrumque hunc scriptorem Plessæus in ecclesiæ Meldensis Historia tom. 1, pag. 699 et seq. idcirco carpit, dictumque monasterium ante annum 656 a sancta illa regina conditum fuisse, contendit; idcirco autem id facit, quod, spectatis iis, quæ Beda Hist. Gentis Anglorum lib. 4, cap. 23 scribit, Hereswita, Aldulfi Orientalium Anglorum regis mater, anno 647 vitam monasticam in Calensi Franciæ monasterio egerit, idque proinde anno illo jam steterit. At monasterium, quod jam inde anno 467 steterit, a Bathilde conditum fuisse, credere non permittit vitæ condito, qua tum sancta hæc regina, utpote quæ Clodoveo II regi nondum nupta Erchinoaldo majori domus adhuc serviret, exstitisse in Vita sua, ab auctore æquali conscripta atque apud nos tom. 2 Januarii edita, perhibetur.*

anno demum, uti hic, Bedam inter et S. Bertiliæ biographum concordia servata, probatur,

C 18 *Et vero S. Balhildem ante Clodovei II mariti sui mortem, quæ, ut Pagius in Criticis dilucide probat, anno 656 evenit, exstruere Calense cœnobium haud incepisse, S. Bertitiæ biographus num. 15 et seq. huc jam transcriptis verbis luculentissime, uti hæc expendenti patescet, prodit; cum autem scriptore illo, utpote qui Sanctæ huic fuerit fere æqualis, resque, quas in sua de hac lucubratione, fide ubique integerrime servata, recenset, habuerit probissime perspectas, standum hic sit, necesse est, ut vel supra laudatus, e quo jam stetisse anno 647 Kalense monasterium, consequitur, gentis Anglorum historicus errasse dicatur, vel modus, qui hunc cum illo in concordiam adducat, inveniatur. Vidit id haud dubie Mabillonius, hincque tom. 1 Annal. Benedict. pag. 444, fuisse in Cala villa regia a S. Chrotilde, quæ anno circiter 546 obiit, sacrarum virginum cœnobium exstructum, præfatus, mox simul, fuisse deinde hujus loco, eversis vetustis ædificiis, a S. Bathilde novum monasterium, idque amplissimum, erectum, subjungit, ita scilicet exponens, qui in villa regia Kata puellarum monasterium exstruxisse S. Bathildis a S. Bertitiæ biographo, veritate salva, dicatur, et tamen ibidem jam antea, prout ex Beda secundum jam dicta consequitur, sacrarum virginum cœnobium exstiterit. Neque vero absque gravi causa S. Bertitiæ biographum ita interpretatus est Mabillonius. Etenim in S. Bathildis Vita, apud nos ad* XXVI *Januarii diem secundo loco edita et tamen ab antiquo etiam auctore in litteras missa, num. 21 sequentia isthæc de S. Ctothilde, Clodovei I regis conjuge, occurrunt verba:* Cœnobium, in honore sancti Georgii, sacrarum virginum in Cala prima construxit. Quod postea, quia anubitus ecclesiolæ strictior erat ad capiendum plurimum gregem sanctimonialium, a sæpe memorata domina Bathilde eversum est et basilica prægrandi spatio amplitudinis constructa.

AUCTORE C. B.

660 circiter absolutam, Jotrense cœnobium rexisse ac proin vixisse, colligitur.

19 *Verum Pagius, qui demum post Clodovei II mortem seu annum 656 monasterium in regali vitta Cala a Bathilde condi fuisse inceptum, recte in Criticis ad annum 705, num. 18 et seqq. putat, simul etiam, sanctæ hujus reginæ Vitæ verbis, quæ jam nunc recitavi, insuper habitis, cœnobium ibidem antea a S. Ctothilde exstructum non fuisse, Bedamque, qui, Hereswitam, anno, uti ex verbis ejus consequitur,* E *647, in monasterio Calensi exstitisse monacham, prodit, errore abreptum, monasterium Calense pro aliquo alio Galliarum sumpsisse, contendit. Ac id quidem merito a se fieri ut probet, varia argumenta adducit; ast, cum hæc negativa fere dumtaxat sint aut certe hujusmodi, ut enervari haud difficulter queant, severiorem Pagii, qua Beda juxta ac antiquus Vitæ S. Bathildis scriptor erroris absque sat solida, ut mihi equidem apparet, ratione arguuntur, censuram rejiciendam Mabillonii que qua Beda et S. Bertiliæ biographus, in speciem pugnantes, in concordiam adducuntur, interpretationem amplectendam, unusquisque ni fallor, qui, quæ jam dixi, attente expenderit, facile agnoscet; cum autem secundum hanc, etsi etiam, spectatis iis, quæ Beda loco supra cit. scribit, Hereswita Calæ in sacrarum virginum cœnobio vitam monasticam anno 647 ac verosimiliter aliquot adhuc annis citius duxerit, monasterium tamen ibidem, contra ac* F *Plessæus vult, a S. Bathilde condi ante annum 656 haud fuerit inceptum, consectarium fit, ut verosimillime id demum anno circiter 660 ad umbilicum, ita ut inhabitari posset, fuerit adductum, utque proinde* S. Theodlechildis, *utpote quæ certe eo pariter tum demum, cum id factum esset, sacras aliquot virgines una eum S. Bertilia, uti in hujus Vita supra huc transcriptis verbis narratur, e Jotrensi suo monasterio miserit, id verosimillime adhuc usque ad annum circiter* 660 *rexerit, atque adeo in vivis fuerit superstes.*

etsi interim, an non aliquanto adhuc diutius vixerit, sit incertum.

20 *Jam vero cum sic habeat ac Sancta nostra, ut supra vidimus, ab eo circiter temporis spatio, quod inter annum 630 et 635 intercessit, sacrum istud asceterium abbatissæ munere gubernarit, consectarium fit, ut hoc verosimillime annis ut minimum quinque supra viginti gesserit. Ast, an post hosce expletos seu post annum circiter* 660 Theodlechildis *Jotro aliquamdiu adhuc haud præfuit ac proin et in vivis mansit superstes? Mabillonius in Annalibus*

AUCTORE C. B.

libus Benedictinis ad annum 660, pag. 456 *ait:* Non diu post hunc annum supervixit Teudlechildis seu Theodlecheldis, prima Jotri abbatissa ;*verum nihil omnino, quo hanc assertionem suam probet, adjungit. Casteltanus interim in Martyrotogio suo Universali, Ptessæus in ecclesiæ Metdensis Historia, aliique ac inprimis, qui Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *excusum, adornarunt, Mabitlonium hic secuti,* S. Theodechildis *obitum anno circiter* 660 *consignant; verum,quo circiter isthæc anno, nultis omnino, e quibus hunc vel utcumque determines,monumentis antiquis exstantibus, ex hac vita migrarit, omnino etiam est incertum. Neque vero illum, qui, Sanctam anno* 670 *exstitisse adhuc in vivis superstitem,assereret, a veritate certo devium pronuntiare ausim; cum autem sic habeat ac verosimiltime equidem ante annum* 660, *uti e supra dictis facile colliges, haud obierit, hinc, ut quid minus incerti notarem, supra in margine id, non anno circiter* 660, *sed verosimillime sec.* VII *provecto accidisse,tantummodo indicavi. Ceterum ne quid, ad Sanctæ, quæ absconditam adeo in Deo Vitam, ut posteris solo nomine nota evaserit,duxisse GalliæChrist.auctæ tom.* 8,*col.*1709 *asseritur, seu commendationem seu taudem utcumque conducens,sitentio prætereain,lectori hic adhuc,quæ tom.* I *Annat. Benedict. pag.* 456 *Mabillonius suppeditat, ob oculos pono. Ibidem itaque hic scriptor sic habet:* Quantum religio in Jotro parthenone sub Teudechildis regimine floruerit, id argumento est, quod Ætheria *(Cointium in Francorum Annal. ad annum* 674, *num.* 9, *itemque Mabillonium laudatum Annal. tom. mox cit. pag.* 455 *et* 482 *videsis)* ex eo assumpta sit ad informandum novum cœnobium beatæ Mariæ apud Suessionas ; et quod indidem paullo ante Balthildis regina piissima sacras virgines cum Bertilana seu Berthila abbatissa *(adi, quæ supra ex hujus Vita recitavi, verba)* accersivit ad Calense monasterium in sanctiori disciplina instituendum.

B E

DE S. TANCHA VIRG. MART.

IN DIŒCESI TRICASSINA IN CAMPANIA GALLIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. F.

Sanctæ in Martyrologiis memoria : ejus cultus : reliquiæ : tempus martyrii incertum et Passio edenda.

SECULO INCERTO *Sancta, quam memorant martyrologi,*

Diœcesim *Tricassinam vitæ sanctitate et pretiosa in conspectu Domini morte,quam pro tuenda castitate heroico subiit animo, illustriorem reddidit* S. Tancha, *cujus hodie Acta exhibemus.Hæc Puella virtutum suarum claritudine Deo et hominibus amabilis, antiquis martyrologis incognita et prætcrita, hodie primum in Usuardi Lubeco-Coloniensi* C *apud Sollerium Auctario recensetur hoc modo :* Trecas sancti *(sanctæ)* Anchæ virginis et martyris. *Verba hæc descripsit Grevenus et ex hoc deinde, qui tamen melius scribit* Tanchæ, *Molanus, Maurolycus, Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Mrl. Rom. non sunt, et Canisius in Mrl.Germanico; his accedit Mrl. Parisiense, in quo legitur :* Prope Ramerudem in agro Trecensi sanctæ Tanchæ, quæ pro tuenda virginitate gloriosam mortem oppetiit; *et Martyrotogium Universale a Casteltano Gallice editum, cujus verba Latine reddita sic sonant:* In Lustria , prope Ramerudem, diœcesis Trecensis oppidum , in Campania Galliæ , sanctæ Tanchæ virginis et martyris , in diœcesi Andegavensi honoratæ. *His martyrologis citatis adde Trecensis ecclesiæ, monasteriorum Celtensis ac sancti Lupi Martyrologia. Arturus a Monasterio in suo Gynæceo sequentem de* S. Tancha *mentionem facit :* In territorio Archiacensi juxta oppidum Ramerudense, diœcesis Trecensis, santæ Tanchæ virginis et martyris, quæ ex illustri nata prosapia et puritate mentis et integritate corporis Christo Sponso fidem servavit necnon sanguine suo purpuravit.

2 *Diversæ diœcesis Trecensis ecclesiæ Sanctam nostram cœlitum honoribus celebrant,* *colitur in diversis diœcesis* *aliæ ritu,ut vocant, semiduplici, aliæ cultu solenniori et cum Octava,quales sunt ecclesiæ parœciæ de Lustria,quæ sequileuca ab oppido Ramerudensi distat, et parthenonis B. Mariæ in urbe Tricassina,ubi sacrum ejus caput,argentea theca inclusum, asservatur. Disco id ex Annotationibus, quas Nicolaus Des-Guerrois in Opere, cui titulus,* Sanctitas Christianæ diœcesis ac civitatis Trecensis,*ad calcem Vitæ Sanctæ nostræ adjecit ; illas hac interpretatione Latina donavi :* Trecis monasterium sanctæ Mariæ ad Moniales, Ordinis S. Benedicti, pretiosum S. Tanchæ caput possidet, theca argentea inclusum ; in quo monasterio quotannis decima Octobris die solenniter colitur; idem etiam fit X Octobris et Dominica proxime sequente in templo parœciæ de Lustria, ad quod vicini et longe dissiti populi venerationis ergo concurrunt. F

3 *Cætera loca, in quibus* S. Tancha *speciali veneratione afficitur, enumerat Arturus a Monasterio in Annotationibus, quas suo Gynæceo ad diem* XVII *Aprilis, qui dies translationis est* S. Tanchæ, *inseruit. En ejus verba :* Ingenti veneratione colitur *(S. Tancha)* multis in locis diœcesis Trecensis, pagis, villis, oppidis; nempe in parœciis de Lustria, Arcyacensi, de Insulis, Ramerudensi etc., ac in urbe Trecensi: ubi caput ejus , Theca argentea inclusum, asservatur apud abbatiam Dominæ nostræ ad Nonnas Ordinis Benedictini , habeturque magna in reverentia : fit de ea Officium

Tricassinæ ecclesiis,

AUCTORE J. B. F.

A cum solenne. *Laudatus Des-Guerrois in jam citato Opere pag.* 154 *refert, in territorio parœciæ de Lustria duas ædiculas existere, in quibus Sancta nostra cultu, ecclesiarum patronis deferri solito, honoratur; unam nempe sat bene constructam, in qua dies ipsi Sanctæ festi ritu solenniori, non sine magna ad eam undequaque concurrentium multitudine celebrantur; alteram pervetustam a victoribus Anglis regnante Carolo VI, in Sanctæ honorem erectam. In priori vero ædicula, quæ* de Bouchetto *vocatur, Sancta sepulta fuit, ipsiusque sepulchri, in nominato sacello asservati, pulvere. ut refert laudatus Des Guerrois, fluxu sanguinis laborantes sanantur.*

et in diœcesi Andegavensi.

4 *Atque hinc, qualis quantaque in his ecclesiis veneratio Sanctæ nostræ deferatur, abunde innotescit. Verum non in diœcesi Tricassina tantum, sed et in diœcesi Andegavensi cœlitum honores duarum lectionum recitatione* S. Tanchæ *exhibentur, quas ex ejusdem diœcesis Breviario depromptas lectori legendas hic propono. Lectio prima:* Tancha virgo, patre nata est Antiochensi viro probo et justo: B qui fidei causa patria cedere coactus, in Campaniæ finibus haud procul Remiruco oppido habitavit. Ea ingenio prædita miti atque mansueto, naturæ lenitatem singulari morum suavitate et humilitate ornavit. Cumque se ab infantia Deo consecrasset, ei soli placere studuit, animo semper cælestia cogitans et terrena despectui habens. Castitatis autem quanto amore teneretur, ipse rei eventus comprobavit. *Lectio secunda:* Nam cum jussu patris Arceium, visendi cujusdam paterni cognati causa, qui eam de sacro fonte susceperat, in equo proficisceretur: servus, qui eam ducebat, primum verbis de stupro interpellare cœpit, deinde intentato gladio, ni suæ libidini morem gereret, mortem minitari. Cui Tancha: Melius est, inquit, mihi mori, quam incidere in manus peccatoris. Tum vero ille Virginem de equo excutiens, cum injectis manibus vim inferre conatus esset: fortiter obsistenti os genasque impacto ensis capulo graviter percussit, adeo ut magna vis sanguinis ex ore et naribus proflueret; et mox cæsa cervice caput amputavit, sexto Idus Octobris. C De ea et illud post mortem memorabile traditur, caput utraque manu sustentasse, et haud secus ac si viveret incedentem, a Baniæ monte, ubi interfecta est, per stadii spatium, usque ad Lustri vallem detulisse, ubi corpus longo post tempore divinæ revelationis iudicio repertum, multis editis miraculis Virginis sanctitatem declaravit.

Ejus reliquiæ, excepto capite, hodie non reperiuntur.

5 *Atque hæc de Sanctæ cultu dicta sufficiant. De sacris ejus reliquiis pauca jam dicemus. Pretiosum Sanctæ nostræ caput Trecis in parthenone S. Mariæ asservari, superius animadvertimus: præterea sacrum ejus corpus in sacello prope ecclesiam de Lustria sepultum fuisse tradunt, qui Sanctæ meminere, scriptores. At, in qua dictæ diœcesis ecclesia hæc sacra pignora nunc existant, prorsus ignotum esse, aperte fatetur D. Des-Guerrois, probantque Acta, quæ D. Joannes, LXXVII episcopus Trecensis, incolis parœciarum de Insulis et de Lustria, de reliquiis ejusdem Sanctæ acriter disceptantibus, silentium impositurus, anno Incarnati Verbi* 1441 *confici jussit. Hæc Acta seu Instrumenta publica D. Camuzatus in Promptuario ecclesiæ Tricassinæ refert, quorum totam seriem lectori proponere, necesse non duco; ne longior sim, quæ huc maxime pertinent, verba transcribo:* In nomine Domini amen. Universis præsentes literas inspecturis, Joannes, miseratione divina Trecensis episcopus, salutem in Domino. Cum nuper..... districte prohibemus supradictis parrochianis et incolis de Insulis et de dicto Rameruco, quod a modo affirmare non præsumant, quod apud se vel eorum ecclesiam sit corpus supradictæ B. Tanchæ, ne hoc prætextu de cætero retrahant, aut quovis modo scienter impediant euntes peregrinationis causa aut ire volentes ad supra dictam ecclesiam de Lustria, vel ad capellam de Bouchetto juxta dictam Lustriam, in qua fuit sepultum et inhumatum corpus gloriosum supra dictæ Sanctæ..... Sane licet in Legenda sæpe dictæ Sanctæ, tam apud ecclesiam de Lustria, quam alibi inventa, bene caveatur supra dictum corpus fuisse a dicta capella de Bouchetto levatum et exhumatum, et miraculose apud dictam ecclesiam de Lustria repositum et incapsatum, quia tamen his temporibus nihil aut modicum illic de supra dicto corpore invenitur, nos similiter prohibemus parrochianis et incolis illius E villæ de Lustria, ne de cætero veraciter audeant asserere, quod apud suam præfatam ecclesiam sit prænominatæ S. Virginis corpus gloriosum, nisi forsan imposterum et illic reperiretur et episcopali vel alia sufficiente auctoritate hoc ipsum decerneretur. *Illas vero reliquias nec postea inventas fuisse claris verbis indicat laudatus Des-Guerrois in sæpe citati Operis Annotatis ad Vitam ejusdem Sanctæ.*

Tempus martyrii incertum.

6 *Tempus, quo Sancta gloriosissimo pro tuenda castitate martyrio consummata fuerit, huc usque pro certo definiri non potest. Ipsius parentes Antiochiam, civitatem Syriæ percelebrem, metu persecutionum deseruisse ac in diœcesis Tricassinæ territorio Ramerudensi habitasse, narrant SanctæActa; at quo seculo contigerit ea transmigratio, nulla docet temporum nota, nec eadem auctorum, qui Sanctæ Acta posteritati commendare allaborarunt, est opinio. Lahierus in SS. Virginum Menologio adventum illum circa reparatæ Salutis annum* 300 *figit, quo tempore Romani Antiochenos tyrannice, ut refert, vexarent.* F *Alii vero sec.* VI, *capta scilicet a Cosrhoe civitate Antiochia, illos e Syria in Campaniam fugisse volunt. Denique Des-Guerrois in Notis ad Vitam* S. Tanchæ *dicit, Sanctæ parentes Antiochia seculi septimi anno trigesimo septimo discessisse, dum Sarraceni, tota Syria jam devastata, Antiochenos crudeliter persequerentur; cujus opinionis fuisse videtur Castellanus, qui in Martyrologio Gallico in margine ad diem* X *Octobris emortuale Sanctæ nostræ tempus sec.* VII *adscripsit. At nulli ex his tribus in medium adductis opinionibus, quæ totidem sunt conjecturæ, sat tuto licet adhærere; cum auctores, qui tempus ipsius in cœlis natale, monumentorum defectu incognitum, conjectando hic determinare volunt, fidem indubiam, utpote a* S. Tanchæ *ætate nimium remoti, nullo modo mereantur.*

Passio edenda.

7 *Quod ad Acta* S. Tanchæ *pertinet, quæ sub sequenti titulo:* Passio S. Tanchæ virg. et mart. vel Legenda S. Tanchæ, *preli beneficio posteritati transmiserunt D. Des-Guerrois, P. Lahierus,*

AUCTORE J. B. F.

Lahierus, Arturus a Monasterio, P. Simon Martinus in Sanctis Deserti Reliquiis, et Renatus Benedictus, illa in omnibus fere conveniunt cum Passione hic edenda, quæ ex Ms. Legendario Pruviniensi deprompta in supellectili nostra litteraria asservatur. Ittis Actis, sicut et Passioni Commentario subjiciendæ, licet ex vetustis Legendariis descripta videantur, tamen non indubitatam in omnibus fidem adhibendam esse autumo, cum nulla nota chronologica sint præmunita, ex qua ætas Sanctæ vet tempus, quo Acta exarata fuerunt, erui possit; præterea omnia, quæ in illis referuntur, ex synchronis supparibusve scriptoribus hausta esse, nutlo ex capite constat. De horum vero Actorum vetustate multa dicere nequeo : nam vetusta quidem credo, si ad ætatem nostram respicere velimus : sed verisimiliter longo tempore post mortem Sanctæ fuerunt concinnata. Hinc non aliam iis auctoritatem tribuere possumus, quam quod ex his Actis seu Passione innotescat, qualis de S. Tancha *in diœcesi Tricassina olim fuerit et adhuc forte perseveret traditio.*

B

PASSIO

S. TANCHÆ VIRGINIS

ET MARTYRIS

Auctore anonymo,

Ex Ms. Legend. Pruviniensi.

PROLOGUS.

Regnante Domino nostro Jesu Christo sine termino, quin etiam ab ipsius Incarnati Verbi mysterio, sed a Passionis suæ vel gloriosæ Resurrectionis Ascensionisque triumpho, Sanctorum ubique terrarum in tantum præclara studuit confessio, ut plures omnis generis sexus et ætatis perpetuæ gloriæ coronam consequerentur martyrio, dum cæli civibus in excelsis gaudium ex ovibus compertis, et felix esset ante Dominum exultatio. Gloriosa quoque virgo Tancha, tempore Christianorum nova martyr effecta, velut hesperus aut lucifer in æthereis syderibus diebus floribus veris mundo rutilans emicuit *a*. Cujus originem quia paginæ hujus series incertam produxit, veteres relatores scriptor onerat de fide, ne Christum offendat, quem metuit : nisi quia charitas omnia, quæ pia sunt, sperat et credit, famam Virginis, venustis * ortæ natalibus *b*, auditoribus absolvit. Unde etiam sæpe contingit, quod rei eventus tam nobiles quam mediocres, tam majores quam minores profugos et vagos elicit a propriis terminis, ut exules secretius disponant vitam et consilium, tempus et modum suæ conditionis. Sed hi felices, qui pro Christo pro copiis inopiam, pro mollitie duritiem amplexi cupiunt exiliari, ut a carnalibus et cognatis amicis remoti, liberius ad munera Domini valeant expediri. Quique per Euangelium Dominum sequuti patrem et matrem, uxorem et filios et possessiones deserentes et seipsos sibi abnegantes in sublimitate duodecim Apostolorum confessuri et cum Filio Dei orbem terræ in æquitate judicaturi tam perfecti, tanto honore, tanta dignitate sunt a Rege cæli honorandi.

C a

* *l.* vetustis. b

D

ANNOTATA.

a *Eadem fere habet laudatus Des-Guerrois in libro, cui titulus :* Sanctitas Christiana ecclesiæ Tricassinæ.

b *Saussayus et alii Sanctæ biographi dicunt Virginem nobilibus ortam natalibus.*

CAPUT UNICUM.

Sanctæ in juventute pietas et castitas, pro quo tuenda crudeliter occiditur.

Itaque quidam clarissimi generis Christicolæ ab Antiochia profecti versus Occidentem cum uxoribus et liberis et facultatibus advecti in Franciam, alii in territorio Remiruense *a*, alii vero in Arceyensi *b* advenæ quiescentes, voluerunt esse coloni. Pater autem S. Tanchæ non procul a præfato oppido, scilicet Remirys, tribus milliaribus inferius ab ortu solis mansurus tabernaculum fixit, more sanctorum Patriarcharum, videlicet Abraham, Isaac et Jacob, domum regens et erudiens familiam in timore sancto juxta præceptum Domini. B. Tancha ad mansuetudinem columbæ, sicut lilium inter spinas, cor contritum et humile semper habebat inter seculares, ubi inerat : dum longe aliena mens abesset ab his, quos præsentes cernebat. Nam a primis annorum rudimentis Christo Domino suam consecraverat infantiam, et Virguncula pulchræ ac sanctæ indolis per mores et actus despecto sæculo crescebat de virtute in virtutem, malens vitam suam soli Deo secretam esse, quam humanis laudibus et auris popularibus agitatam, per infamiam aut favorem seu in contrarium agitationem.

Sanctæ a teneris annis E a b

3 Et quia felix Adolescencia * per omnia nequibat propter custodiam parentum et frequentiam familiæ complere, quæ gestabat in sancta devotione, tanto fortius flagrabat in sui Creatoris amore. Hinc etiam ab illis gentilibus dictum est : quoque magis tegitur, tectus magis æstuat ignis : et major exiguo regnabat in corpore virtus, et bonitas nutritur in teneræ ætatis debilitate, et virtus perficitur in infirmitate. Et sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris et universi pulveris pigmentarii per desertum in altum ascendit; sic B. virgo Tancha a concupiscentiis mortificata, et fervore Spiritus accensa, atque universis virtutum floribus, odoribusque decorata inter ordinatum desertorum morum populum devotionem mentis in sublime ad aures * Domini dirigebat, cujus intentio tota versabatur in cælo, dicens cum Apostolo : Nostra conversatio in cælis est. Si quidem de vita ejus secreta, Domino teste, fileam ; credo, quia magis calamus scribentis quam pia gesta defuissent.

in Deum pietas et

* an Adolescentula ?

F

* *lege* nares

4 Ergo ad illud tempus vertamus eloquium, quo virginalis Athleta contra diabolum dimicandi statuit articulum. Ventum erat ad id *c*, ut rapta foret, ne malitia mutaret sensum ejus aut ne

invicta castitas, c

A ne fictio deciperet intellectum ejus, placita enim erat Deo anima ejus in vita immaculata: propterea properavit eam educere de medio iniquitatum, ut consummata in brevi expleret tempora multa *d*. Et quia in vita sua tot et tanta et talia gessit, et quod inter cætera summo studio beatæ favit castitati, in exitu ejus Dominus declaravit. Tunc cognatus *e* patris S. Tanchæ virginis apud oppidum Arceyense manens, per dies solemnes ad convivium ipsum patremfamilias invitavit, ut biduo vel triduo simul jucundarentur in Domino. Cui jam venienti dixit ille Arceyensis: Ubinam est filiola mea Tancha (erat enim, ut ita dicam, compater ipsius, qui sacram Infantem de sancto fonte susceperat) et adjecit: Nunquid non adduxisti eam tecum? Qui respondens ait: Nequaquam; nam res nostras custodit et familiam disponit. Et ecce unus e famulis domus Arceyensis equo parato profert se propter Puellam iturum, et, jubentibus illis, profectus est.

pro qua tuenda fortiter cum

5 Cumque venisset ad illam, et mandata patris nuntiasset, Virgo Domini multum ac diu B dubitans expavit: sed præterire timens obedientiam patris, infesto juveni se tandem dubia credidit et profecti sunt. Et cum jam prope essent ad locum, qui dicitur Mons Banaiæ, serpens antiquus induit funestum comitem et Puellam pavidam cœpit affari de libidine. At illa suspirans respondit: Nequaquam potest fieri, ut mihi miscearis; et videns illum diabolico occupatum veneno cœpit circumspicere, si quis arans aut viator aut pastor visus procul appareret; sed nullum prorsus hominem vidit, quem sibi adjutorem clamans invocaret, et cum humanum sibi videret deesse auxilium, cœpit submixis precibus implorare auxilium Domini, et discussam mentem convertit ad Dominum dicens: Respiciens eram ad auxilium hominum, et non erat auxiliator; circumspexi, et non fuit, qui auxilium præstaret; quæsivi, et non fuit, qui adjuvaret. Dominus Deus sit auxiliator meus, ne sim confusa. Libera, Domine, corpus meum et animam meam a persequente et corruptore diabolo, et mittere digneris S. Spiritum tuum de superna sede Majestatis tuæ, qui defendat et custodiat pudorem meum ab isto pravo insectatore, ut non præveleat adversum me malitia ejus, inviolataque valeam tibi occurrere, et digneris me inter beatorum spirituum consortium et virgineos choros computare. C

libidinoso homine pugnat,

6 Adhuc Sanctam orare interrupit vesanus ille obstruens, et quid, inquit, tamdiu murmuras? aut voluntati meæ obtemperes, aut gladius meus pertransibit carnes tuas. Respondit B. Tancha: Melius est mihi mori, quam incidere in manus peccatoris. Tunc excussit eam de equo, ipseque descendit insanus et manus injiciens voluit incestus *f* inferre vim sanctæ Virgini, quæ repellens illum a se, fulta virtute Spiritus Sancti, constanter stabat fortis. Tanta enim virtute circumdedit eam virtus Spiritus Sancti, ut Virgo Domini immobilis non posset ab hoste prosterni. Fit certamen et luctautur ambo in campo; sed non sicut nudos in palæstra illudere solet unctio, appetit incestus virginenm violare pudorem, sed virgineum decus obstat, et defendit sancta virgo suam devotam castitatem. Veritas orta de terra descendit stans in præsentia, quæ fuit cælestis, de cælo prospexit justitia; Virgo certat et resistit, et oppugnat in stadio spectantibus angelis, considerante Domino. Tandem pessimus hostis cernens se nihil proficere, incendium libidinis vertit in iram furoris, et os et genas sanctæ Virginis cœpit gladii capulo percutere, rivusque sanguinis manans ex naribus et ore non cessat discurrere; tunc vibrato gladio cervicem Virginis perculit, et statim raptus a diabolo nusquam comparuit. *A. Anonymo.*

a quo occiditur.

7 Beata vero Tancha sub ictu percussoris immobilis super pedes stans erecta non corruit, et cæsum caput tenens, susceptum propriis manibus *g*, loco, ubi decollata fuerat, ictus uno stadio usque ad vallem Lustri deportavit angelo ducente, ibique secus arborem spinæ nobile depositum corporis et capitis collocavit *h*. O quam venerandus est ager et sacer ille locus, ubi pro fide Christi martyrii rosei decoris effusus est sanguis innoxius. Tua sit, Christe, hinc gratia, tua laus, tua virtus et magnalia, qui vere gloriosus et mirabilis et potens es per omnia, qui Sanctos tuos de hoste generis humani sic triumphantes glorificas, ut etiam in sexu fœmineo declarare digneris tantam virtutem atque victoriam et insuper tam magna mirabilia. Beatam Tancham jacentem super humum in solitudine, non alii quam angeli levaverunt de viridi cespite, et quanto caruit humano solatio, tanto melius fuit procurato divino. Ad celebres E ejus exequias angelorum convenit frequentia, et per centies centena millia millium Sanctorum corpus virginale cælestis circumfulsit curia; non aliæ scito manus quam angelicæ terram patefecerunt et foveam præparaverunt: non alii quam angeli et beatorum spiritus corpusculum subtus collocaverunt et sepelierunt. Et quia indignum est, ut pes peccatorum præsumat calcare corpora Sanctorum, Christus ab excelsis servavit corpus in imis: cum igitur jacet in terris, Deus curat illam ab astris, ne sulcaret arans super ejus funera glebam, ne rabidi volucris aquilæ vel vulturis ungues, ne lupus atque canis membra violarent jacentis; exanimes artus non liquit cælica virtus, declarans terris virtutem virginitatis, monstravit populis, quantæ fuit bonitatis: nam circa tumulum sacrum posuit munimina, contra naturam producere faciens terram Idibus Octobris tot urticas, vepres, tribulos et indagine spinas circa et super tumulum Virginis, ut illam spissam indaginem etiam tenuissimum reptile vix posset pertransire. F

ANNOTATA.

a Remirurum *seu* Ramerudes *oppidulum est diœcesis Trecensis in Campania Galliæ situm ad Albam fluvium.*

b Artiaca *vel* Arciaca, *Gallice* Arci sur Aube, *ab aliquibus etiam* Arcia *vocata, oppidulum est ad Albam fluvium in agro Tricassino.*

c *Videsis libri Sapientiæ caput* 4, ℣. 11.

d *Lib. Sap. cap.* 4, ℣. 13.

e *Saussayus in Mrl. Gallicano ad diem* X *Octobris dicit, illum cognatum fuisse Arciensis castri dynastam.*

f *Vocabulo* incestus *hic male utitur auctor pro denotando stupro.*

g *Crebræ sunt in Actis Sanctorum gestationes capitis amputati; sed plerasque omnino suspectas esse, in hoc Opere nostro sæpe* *indicatum*

A. ANONYMO. *indicatum reperies, velut passim perperam assertas ex imaginibus sanctorum martyrum caput in manibus suis, ad significandum eorum mortis genus, portantium, quod hic denuo observatum volo.*

h *Saussayus in Martyrologio Gallicano ad calcem Vitæ* S. Tanchæ *hæc habet:* Repertum denique corpus, cruore roseo purpuratum, pater S. Tanchæ desolatus collegit, sepelivitque multis cum lachrymis in Lustriæ vici paræciali ædicula. D

DE S. NUNCIO CONFESSORE

IN COMITATU NAMURCENSI

Notitia de cultu et reliquiis.

C B

FORTE SEC. VII. *Sanctus, qui Hasteriæ fuit sepultus,*

Hasteriense Ordinis S. Benedicti cœnobium, quod, sec. IX *aut* X, *ut apparet, fundatum, aliquamdiu Mettenses, teste apud Dacherium Valciodorensi Chronico,* B *S. Glodesindis moniales tenuere, quodque, hisce inde amotis, ad presbyteros seculares ac post ad monachos translatum, eidem deinceps, cui Valciodorense uno dumtaxat milliari inde distans monasterium, abbati paruit, in comitatu Namurcensi æquali fere intervallo Dionantum inter et Caroli-Montem, diœcesis Leodiensis oppida, ad dexteram Mosæ ripam est situm. In sacri illius asceterii, quod, priusquam sanctimonialibus traderetur, fuisse a clericis occupatum, supposititia, quam infra memorabo, asceterii ejusdem fundationis charta prodit, ecclesia aut certe Hasteriæ* S. Nuncius *sepulturam est nactus. Ita scilicet fert loci constans traditio ac porro in Sanctorum Belgii Indiculo Molanus, itemque in Sanctorum etiam Belgii Natalibus idem Molanus seu potius (illi enim, cum hic ab anno* 1583 *jam obiisset, anno demum* 1595 *prodiere in lucem) e Molani Schedis (Miræum in Cod. Donat. piarum pag.* 84 *in fine videsis) Petrus Louwius non obscure prodit, utpote hodie ibidem e Pauli Thononi, Supprioris Haste-*C *riensis, quod inter dictas Molani Schedas repererit, rescripto Sanctum Hastericæ sic annuntians:* In basilica Hasteriensi beatæ Genitricis Dei depositio sancti Nuncii confessoris. Fuit, ut fertur, filius cujusdam regis, sed vitæ æternæ desiderio porcos pavit et iu Hasteria depositionem accepit.

indeque diu post Walciodorum translatus

2 *Verum Sancti corpus, quod Hasteriæ sepultum, pluribus jam seculis, uti quisque ex infra dicendis facile colliget, ibidem fuerat servatum, inde demum post cladem, monasterio Hasteriensi a Calvinistis anno* 1568 *illatam, Valciodorum fuisse delatum, ibidemque anno, quo hæc scribebat,* 1595 *fuisse asservatum, Molanus aut, si mavis, Petrus Louwius hodie in* S. Nuncii *elogio seu potius ulteriori, quam Sancti mox datæ annuntiationi subjungit, notitia dilucide nos docet. Miræus quidem in Fastis Belgicis et Burgundicis, qui, quamvis annum, quo prodierint, haud præferant, verosimillime tamen anno* 1622, *quo eorum dedicatio et approbatio signantur, editi fuere, hodie sic scribit:* Corpus... S. Nuntii etiamnum Hasteriæ quiescit; *ast, etsi sic is scriptor Molano hic utcumque adversari videatur, Molano tamen seu Petro Louwio Gazetus in ecclesiastica Belgii Historia pag.* 311 *suffragatur, uti etiam in ecclesiæ Leodiensis Floribus, anno* 1647 *excusis, ad hunc diem Fisenus, et in* E *comitatus Namurcensis, quæ anno* 1754 *prodiit, Historia pag.* 88 *Joannes Baptista de Marne, quorum penultimus quidem tum, cum bellorum atrocitate hæreticorumque impietate dirutum pene fuisset Hasteriense cœnobium, ultimus vero anno* 1568, *quo, ut ait, pleræque, quæ Hasteriæ servabantur, sacræ reliquiæ a Calvinistis, irruptione in regionem facta, profanatæ ac exustæ fuerunt,* S. Nuncii *corpus Hasteria Walciodorum fuisse advectum, affirmat.*

ibidem hodieque servatur,

3 *Adhæc, quæ Molanus in Sancti nostri notitia supra laudata memorat, ea omnia ac proin et quod de* S. Nuncii *corpore, post cladem, monasterio Hasteriensi a Calvinistis anno* 1568 *illatam, Walciodorum Hasteria translatio, scribit, e supra memorati, ut ipsemet titulo notitiæ eidem præfixo prodit, Thononi rescripto seu litteris hausit; cum hæc autem, uti e jam dictis pronum est colligere, ad Molanum, qui anno* 1583 *obiit, a Thonono fuerint conscriptæ, hicque indubie, utpote qui, quemadmodum inde consequitur, ipsomet cladis, monasterio Hasteriensi a Calvinistis anno* 1568 *illatæ, tempore exstiterit in vivis, verosimillime quam optime, quod de* S. Nuncii *corpore,* F *Hasteria post hanc Walciodorum translato, ad Molanum scripsit, habuerit perspectum, consectarium fit, ut hic, litteris illud in præfata notitia commendans, potiorem sibi, quam Miræus, fidem adjungat, ac porro adjungeret, etsi etiam hic scriptor, quod tamen non facit, diserte assereret,* S. Nuncii *corpus Hasteria numquam Walciodorum fuisse avectum. At vero, cum Miræus anno* 1622, *quo verosimillime, ut dixi, laudatos Fastos vulgavit, Hasteriæ adhuc quievisse* S. Nuncii *corpus, dumtaxat insinuet, erit fortassis, qui id, postquam anno* 1568 *Walciodorum Hasteria fuisset avectum, ad posterius hoc monasterium fuisse ante annum* 1622 *reductum, opinetur. Certe id, cum Molanum et Miræum, quorum prior anno* 1595 *Walciodori, posterior vero anno* 1622 *Hasteriæ* S. Nuncii *corpus asservatum fuisse, prodit, legissem, suspicatus ego, quo utrumque hunc scriptorem in concordiam adducerem, initio sum; verum, visis iis, quæ Castellanus, Marneus et Rayssius tradunt, suspicionem*

AUCTORE C. B.

A *suspicionem illam deposui ac Miræum a veritate devium existimavi. Cum enim Rayssius in Belgico, quod anno* 1628 *vulgavit, Hierogazophylacio pag.* 225 *et* 542, *Castellanus in Martyrologio suo Universali, anno* 1709 *excuso, ac denique Marneus in Comitatus Namurcensis, quæ anno* 1754 *prodiit, Historia pag.* 88, *Walciodori asservari seu quiescere* S. Nuncii *corpus, affirmet, id ibidem, anno etiam* 1622 *fuisse servatum ac porro hodieque servari nec umquam inde Hasteriam fuisse reductum, apparet indubitatum.*

duobus illis ac aliis diœcesis Namurcensis

4 *Verum, etsi sic habeat, Sanctus equidem tam in posteriori hoc monasterio, quam Walciodori colitur. Ac in quidem Molanus, Hasteriæ summo, Walciodori vero duodecim Lectionum Officio quotannis* sexto Nonarum *(in Indiculo Sanctorum Belgii, anno* 1583 *excuso, rectius habet* sexto Iduum *)* Octobris *fieri, in supra memorata Sancti nostri notitia affirmat, mox etiam addens :* Quo die quidquam operis fecisse in Hasteriensi banno piaculum esse solet, sua magnitudine inauditum. At nunc refrixit illa charitas, licet adhuc multum B ab incolis et vicinis celebretur, sicut et nominis ipsius frequens in Baptismate impositio testatur; *cum autem hæc omnia, uti et supra dictis nemo non colliget, Molanus e Thononi rescripto seu litteris didicerit, hicque certe, quo cultu Sanctus Hasteriæ et Walciodori gauderet, probe exploratum habuerit, enimvero, quin Sanctus ita, ut Molanus ait, Hesturiæ et Walciodori vere colatur cultusve olim saltem fuerit, dubitandum non est. Nec tantum in duobus illis diœcesis Namurcensis monasteriis, verum etiam aliis hujus locis cultu ecclesiastico Sanctus gaudet.* Namurci colitur pia memoria beati Nuntii confessoris, *ait ad hunc diem in Martyrologio suo Gallicano Saussayus, eique assentitur Miræus, utpote, Namurci ab ecclesiæ cathedralis canonicis hodie Sanctum coli, in Fastis Belgicis et Burgundicis affirmans.*

locis hodie colitur;

5 *Adhæc in Sanctorum diœcesis Namurcensis, quod mihi ad manum est, Proprio ecclesiasticum de communi confessoris non pontificis Officium in* S. Nuncii *honorem recitandum hodie præscribitur, hincque* Nuncium C *Namurci vere in cathedrali ecclesia, imo et in tota diœcesi Namurcensi, ac nominatim etiam in Gemblacensi hujus cœnobio, ubi pars cranii illius, prout Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 225 *docet, religiose asservatur, cœlitum honoribus affici, in animum induco; anne autem extra diœcesim istam in Duacena collegiata S. Petri ecclesia, ubi, eodem Rayssio pag.* 409 *teste, in lipsanotheca argentea pars capitis* S. Nuncii *una cum aliis aliquot sacris reliquiis servatur, pariter id fiat, edicendo non sum. Neque vero id ad institutum nostrum necessario requiritur; Sanctum enim in diœcesi Namurcensi coli, omnino e jam dictis, quod nobis hic sufficit, est certum. Ast, etsi sic habeat, ac eum diutissime Hasteriæ cultum fuisse proxime recitata Molani verba reddant etiam indubitatum, diu tamen Sanctus extra comitatum Namurcensem tam parum fuit notus, ut nec nomen ejus in ullis Usuardinis Molano antiquioribus Auctariis, nedum in Mrll. classicis, reperiatur.*

6 *Novit id haud dubie Molanus, cumque nihilominus,* Nuncium *Hasteriæ ac alibi in diœcesi Namurcensi coli didicisset, hinc in posterioribus, quæ anno* 1573 *et anno* 1583 *prodiere in lucem, Martyrologii sui Usuardini editionibus Sanctum hodie signavit his verbis :* In Hasteria sancti Nuncii confessoris; *Molanum autem, qui, quemadmodum supra vidimus, in Sanctorum etiam Belgii Natalibus* S. Nuncium *hodie celebrat, secuti deinde sunt Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, Ferrarius in Generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo, Saussayus in Martyrologio Gallicano ac in Martyrologio suo Universali Castellanus; verum hi omnes fere paucissimis dumtaxat verbis Sanctum commemorant. Nec est, cur id mirum cuiquam appareat. Etenim,* quæ de S. Nuncii vita et miraculis, atque id genus alia, addendo forent, ea, *ut Molanus verbis suis, num.* 4 *huc transcriptis, e Thononi Rescripto mox subjungit,* vetustate temporum et bellorum injuriis interiisse putantur, cum Hasteriæ essent sanctimoniales, pluraque periisse, est verisimile, ipsis Mettim migrantibus et sua monimenta secum asportantibus. *Cum autem sic habeat, verosimillime vix quidquam sat exploratum, quo Sanctum celebrarent, laudati martyrologi repererint.* E *Fisenus quidem, qui Sanctum pariter in ecclesiæ Leodiensis Floribus hodie recenset, qualicumque id elogio, paulo etiam pluribus verbis concepto, facit; verum, quæ his refert, vel e Sancti, quam e Molano partim jam dedi, notitia sunt deprompta vel certe apparent hujusmodi, ut fidem indubitatam minime mereantur.*

sacrisque aliquot Fastis recentioribus inscriptus, a Fiseno

etiam ornatur elogio huc transcripto,

7 *Illud totum, additis deinde, quibus palam fiat, quam sint nonnulla, quæ complectitur, incerta ac dubia, huc transcribo. Sic habet :* Illustri gente natus (S. Nuncius *scilicet)* clero adscribi voluit, qui Hasteriam olim inhabitabat. Insignem ibi sanctitate vitam ducens, subulcum egisse fertur, ut eo sublimiorem inter Superos gloriæ attingeret apicem, quo se inter homines abjecisset ad viliora. Quæ de vita et miraculis, atque id genus alia, addenda forent, ea vetustate temporum et bellorum injuriis interiisse putantur, cum Hasteriam tenerent virgines, quæ clero successerant; pluraque periisse verisimile est, iisdem Metas migrantibus et familiæ commentarios secum asportantibus; F quando scilicet Hasteria Walciodoro juncta a monachis incoli cœpit. Quo tempore transierit ad æternam felicitatem Nuncius, nobis minime compertum est; hoc tamen certum, quod ante annum sexcentesimum quinquagesimum sextum, quo scilicet, dimisso clero, Hasteria virginibus concessa est. Diem natalem tanta religione coluerunt majores, ut profano opere violasse censerent piaculum, ipsa magnitudine prope inauditum. Sacrum ejus corpus tot sæculorum lapsu Hasteriæ servatum est, donec, bellorum atrocitate impietateque hæreticorum diruto ferme cœnobio, Walciodorum avectum est.

in quo ante annum 656 obiisse asseritur;

8 *Sancto nostro, quem Molanus verbis, num.* 1 *huc transcriptis, filium regis facit, generatim dumtaxat generis nobilitatem Fisenus et hic et in Hist. Leodiensi pag.* 108, *ubi etiam de eo loquitur, attribuit; verum nec sic potiorem, quam Molanus, fidem meretur. Molanus quidem; infida dumtaxat, quod ait, vulgi fama niti, additis vocabulis* ut fertur, *declarat; ast nihil omnino, quod fama popularive traditione præstet, pro se habet Fisenus. Nullum*

AUCTORE C. B.

tum enim antiquum probæ notæ seu scriptorem seu monumentum, in quo vel generis, quam Sancto generatim attribuit, nobilitas sit fundata, allegat, aut allegare etiam potuit. Quare est æque, an Sanctus genere nobilis, quam an filius regis exstiterit, incertum ac dubium. Nec certum etiam est, ante annum 656 S. Nuncium *excessisse e vivis. Contrarium quidem Fisenus in elogio jam dato indubitanter pronuntiat. Verum id dumtaxat facit, quod, anno illo in monasterio Hasteriensi sanctimoniales clericis, qui id ante occupassent, fuisse substitutas hosque inter, priusquam id fieret, vitam egisse ac porro terminasse Sanctum nostrum, existimarit. Ac primum quidem seu anno* 656 *aut adhuc citius sanctimoniales clericis in monasterio Hasteriensi fuisse substitutas, foret dicendum, si genuina esset, quæ apud Miræum in Diplomatum Collect. et apud Grammaium in comitatus Namurcensis Antiquitatibus exstat, sacri illius asceterii fundationis charta, anno* 656 *signata.*

etsi autem id minime sit certum,

9 *Verum hanc, quæ, quo data notatur, anno* 656 *aut adhuc citius in Hasteriensi cœnobio sanctimoniales, amotis, qui id ante occupassent, clericis, fuisse jam statutas, luculentissime prodit, supposititiam esse ac proin rei huic adstruendæ ineptam, Marneus supra laudatus in historico-criticis, quas ad Historiæ suæ Namurcensis calcem adjecit, Dissertationibus pag.* 101 *et tribus seqq. evidentissime probat; cum autem sic habeat, nec ullum documentum aliud, quod, clericis sanctimoniales in monasterio Hasteriensi anno* 656 *aut adhuc citius fuisse substitutas, suadere sit natum, inveniatur, enimvero, anne id fuerit re ipsa factum, dubium esse necesse est. Adhæc, etsi secus foret, adhuc tamen, an Sanctus inter clericos illos vitam umquam egerit, esset omnino, nullo pariter, quo id doceamur, exstante documento antiquo, incertum. Jam vero, cum res ita habeat ac Fisenus ex eo tantum, quod et anno* 656 *in monasterio Hasteriensi sanctimoniales clericis fuisse substitutas et hosce inter, priusquam id fieret, vitam egisse ac terminasse* S. Nuncium, *existimarit, fuisse hunc ante eumdem annum* 656 *e vivis subtatum, affirmet, consectarium e jam dictis fit, ut sane, id jam tum accidisse, certum etiam non sit.*

Sanctusque forsan etiam usque ad sec. x vitam protraxerit,

10 *Et vero, an Sanctus, quem præterea præ animi demissione subulci obiisse officium, Molanus et post eum Fisenus absque ullo etiam vade antiquo scribunt, usque ad seculi* VII *finem vitam haud protraxerit, non immerito, eum nihil omnino, quo mortis ejus epocha vel utcumque determinetur, occurrat, revocari potest in dubium; imo vero illum, qui,* Nuncium *etiam ante sec.* X *haud floruisse, assereret, a veritate certo devium pronuntiare non ausim. Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* 3, *col.* 570 *compendio, quæ Chronicon Valciodorense apud Dacherium tom.* 7 *Spicit. pag.* 530 *et seq. refert, exhibent hunc in modum;* Ceterum temporibus Forannani *(hic, de quo ad* XXX *Aprilis diem in Opere nostro jam egimus, seculo* X *ex Hibernia, sede Armachana, quam ibidem occupabat, relicta, in Belgium cum duodecim sociis appulsus, monasterio Walciodorensi abbas fuit præfectus)* an 968 vel 969 unitur Valdiodoro, sub potestate tamen Mettensis ecclesiæ, Hasteria, Cella vicina, ab Othone imperatore precibus Eilberti comitis ac Theoderici Mettensis episcopi ejus consaugninei, ad quem pertinebat, sicque factum est, Benedicto VII probante, ut sanctimonialibus, quæ ibi hactenus cum decana sub jugo et obedientia S. Glodesindis abbatissæ ex dono Adalberonis, episcopi Mettensis perseverabant, ad S.Glodesindis monasterium regressis, Forannanus quatuor ibidem constituerit sacerdotes, *seculares nimirum,* qui diviua Officia illic sub moderamine Valciodorensis abbatis celebrarent.

ejus tamen obitum ad sec. VII *dubitanter retuli.*

11 *Quid si ergo* S. Nuncius *S. Forannanum, monasterio Walciodorensi jam præpositum, in Belgium ex Hibernia fuerit secutus, unusque e quatuor, quos hic Hasteriæ, Walciodoro jam unitæ, monachis in locum illum dumtaxat post, uti iterum apud Dacherium tom.* 7 *Spicil. pag.* 546 *Chronicon Walciodorense testatur, a Theodorico Walciodorensi abbate sub sec.* XI *initium inductis, constituit, sacerdotibus secularibus exstiterit? Hoc, quod Rayssio, cum* S. Nuncium *in Hierogazophylacio Belgico pag.* 409 *appellet* Presbyterum Hibernum, *fortassis haud displicuit, nonnemini forsan etiam videbitur haud omni prorsus veri specie destitutum; verum, etsi ita sit reque etiam ipsa forsan Sanctus seculo demum* X, *uti inde consequeretur, exstiterit in vivis, supra tamen, quod id equidem sic habere, nullo queat probari documento antiquo, seculo* VII, *adhibita, quæ dubitantium esse solet, vocula* forte, *obiisse Sanctum, in margine indicavi, ita præterea faciendum ratus, tum quod a nemine ejus obitum ad aliud seculum repererim referri, tum quod Sancti, quorum ætas omnino est incerta, haud inepte putentur fortassis spectare ad seculum, quod a Sanctorum, qui tum virtutum suarum splendore Belgium illustrarunt, multitudine* Sanctum Belgii seculum *solet appellari.*

DE

A

AUCTORE C. B.

DE S. VENANTIO EREMITA,

PRO MARTYRE CULTO,

IN ARTESIA BELGII PROVINCIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Cultus antiquus, memoria in Fastis sacris recentioribus, Vita haud edenda, natales e S. Amelberga perperam asserti, proximaque cum aliis aliquot Sanctis consanguinitas aut dubia, aut certo falsa.

B

SEC. VIII PROVECTO. *Sanctus, cujus hic antiquus*

In *Artesia, Belgii provincia, Ariam inter et Maurontivillam Legiæ seu Lisæ fluento Armenteriam versus adjacet S. Venantii fanum aut, si mavis, Venantiopolis, Gallice* S. Venant. *Hoc in oppido* S. Venantius *eremita, qui loco nomen fecit, ac, quamvis in Hannonia ex infra dicendis natus, primam etiam, ut volunt, eremitica sibi ibidem exstructa casa sacraque huic post per S. Itisbergam substituta in ejus occisi honorem ædicula, originem dedit, a tempore immemorabili quotannis, ut Martyr, ad præsentem diem, nomini suo sacrum, colitur, idemque etiam in Yberghana seu Ysbergana parœcia et Ariensi ecclesia, haud procul inde remotis, fit.* Omni retro memoria, *inquit tom.* 2 *de Morinis pag.* 904 *Malbrancus,* ecclesia S. Venantii, Ysbergana et Ariensis festam diem coluerunt S. Venantii Hannoniensis. *Ac Sanctus quidem, quo modo in nominis sui oppido ac in Ysberghana seu Iberghana parœcia, eodem fere etiam in Ariensi ecclesia videtur hodie semper usque ad* C *annum* 1622 *fuisse honoratus. Ita arbitror, quod, illud tam Ariæ, quam Venantiopoli solenni festo hodie coli, Gazetus et Molanus, prior quidem in ecclesiastica, quæ anno* 1614 *prodiit, Belgii Historia, posterior vero in Sanctorum Belgii Indiculo et Natalibus, ante annum* 1596 *excusis, affirment, hisque adhuc Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, sub annum* 1622 *vulgatis, suffragetur, utpote ibidem hodie de Sancto nostro sic scribens:* Diem festum sibi sacrum habet in sui nominis opidulo et in vicina Ariensi canonicorum basilica.

una cum mutatione, sec. elapso

2 *Verum post annum* 1622 *in cultum, quo Ariæ hactenus fuerat gavisus, mutatio quæpiam videtur fuisse invecta. Etenim laudatus Malbrancus, qui, cum diu Ariæ, teste apud nos ad* XXI *Maii diem in S. Itisberga num.* I *Henschenio, fuerit versatus, probe haud dubie, de re hac quid esset, habuerit perspectum, Operis sui de Morinis secundo, qui anno* 1647 *lucem aspexit, tomo, cap.* 15 *nonnulla de cultu, a quibusdam, apud quos* S. Venantius *Ariensis seu Hannoniensis solitarius vixit,* E *Venantio alteri, apud Biturigas nato ac S. Martini apud Turonas abbati, deferri* XI *Octobris die solito, sub initium præfatus, ita deinde verosimilem etiam dictæ mutationis rationem reddens prosequitur:* Reor igitur, canonicos Arienses jam olim Venantios duos duobus continuis diebus coluisse, et quidem Bituricensem ratione reliquiarum; cum autem Officium S. Venantii Officio S. Ysbergæ XXI Maii permisceretur et pene includeretur, solummodo in Octobri Bituricensis cultum remansisse; alioquin præcipua veneratione Ariensem ipsi prosequuntur Arienses. *At vero,* Venantium *nostrum, qui seculo, quod præteriit, jam provecto in nominis sui oppido Iberganaque parœcia ecclesiastico, uti e notitiis, tunc scriptis penesque nos exstantibus, intelligo, novem lectionum Officio hodie colebatur, collecta tum adhuc in Ariensi etiam ecclesia, utut Venantium abbatem novem lectionum Officio postridie celebrante, cultum fuisse, in Notitia altera, eodem circiter, quo Malbrancei supra laudati secundus de Morinis tomus prodiit, anno* 1647 *exarata, diserte asseritur.* F

Ariæ in eum invecta, cultus,

3 *Id ego, ipsamet, quæ mihi ad manum est, Notitia isthac inspecta, non sine admiratione quapiam observavi. Ea enim assertio omnino pugnare videtur cum Malbranco, utpote qui, Venantii Biturigensis cultum, cultu interim, quo* Venantius *noster in ecclesia Ariensi gavisus olim tempore Octobris fuerat, suppresso, ibidem solummodo adhuc, cum verba proxime recitata scriberet, in Octobri remansisse, non obscure, ut apparet, per hæc insinuet. Ast quid hic faciamus? Ut cum dicta Notitia Malbrancus in concordiam adducatur, dicendum apparet, ita eum esse locutum, non quod canonici Arienses ne collectam quidem seu orationem in Sancti nostri honorem hodie tum recitarent, sed quod nec diem hunc, veluti* Venantio *præcipue sacrum, nec ipsummet Sanctum nostrum novem lectionum Officio tum adhuc, uti antea fecerant, in Octobri celebrarent. Utut sit, mutationem equidem in cultum, quo* Venantius *in Ariensi ecclesia fuerat gavisus, seculo proxime elapso seu post annum,*

AUCTORE C. B.

annum, ut dixi, 1622 fuisse invectam, Sanctumque nihilominus tam in Isbergana parœcia, quam in nominis sui oppido hodie quotannis novem lectionum Officio cultum tum adhuc fuisse, apparet ex omnibus jam dictis certum. Nec dubitandum reor, quin eodem hodieque honore in duobus illis posterioribus locis quotannis ad hunc diem afficiatur.

memoria in Fastis sacris recentioribus

4 *Porro etsi* Venantius, *qui a Martyrologio Romano hodierno abest, in Usuardo etiam aliisque Fastis sacris antiquioribus haud reperiatur, Molanus tamen, ecclesiastico, quo gaudebat gavisusque e dictis diutissime fuerat, cultu verosimillime impulsus, illum tam suis ad Usuardum Additionibus, quam Sanctorum Belgii Indiculo et Natalibus hodie inseruit; Molanum autem seculi deinde sunt Ferrarius in Generali suo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo, Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, Saussayus in Gallicano, Willotus in Belgico, Castellanus in Universali ac denique in Germanico, in quo interim mendose in Gallia*

B *juxta Ariam fluvium (neque enim Aria est Galticæ Belgicæ fluvius, sed oppidum)* Venantius *coli asseritur, Martyrologio Wallasserus. Ac hi quidem omnes* S. Venantio *in Fastis sacris a se adornatis locum pro instituto suo recte dederunt; ast, cum martyrologi monastici Wion, Dorgaînus et Menardus recensere Ordinis S. Benedicti Sanctos propositum sibi dumtaxat habuerint, qua de causa nihilominus hi* S. Venantium, *quem Ordini Benedictino adscribendum nihil suadet, in sacros, quos contexuere, Fastos pariter intulerint, haud perspicio. Bucelinus in suo, quod tamen Benedictini Ordinis Sanctis celebrandis adornavit, Menologio Sanctum nostrum haud signat ejusque Mabillonius nec in Sanctorum Benedictorum Actis, nec in Benedictinis Annalibus mentionem ullam instituit. Inter Prætermissos quidem, quos Sæc.* 3 *Benedict. part.* 2 *exhibet,* S. Venantium *eremitam ex Molano ad* X *Octobris recenset, sed, nulla omnino, qua eum exstitisse Benedictinum, indicet, nota apposita, id facit. Atque hæc de Sancti cultu consignataque in Fastis sacris recentioribus memoria jam satis.*

gestorumque e Vita haud edenda partim depromptum

C 5 *Ad Acta progrediamur. Quæpiam apud nos exstat* S. Venantii *Vita, ex Ms. pagi S. Itisbergæ Lectionario, uti in capite notatur, deprompta ac plures in lectiones distributa. Verum, cum* S. Venantius *seculo* VIII, *uti ex infra dicendis patescet, vixisse credatur, duobusque seculis proxime sequentibus non pauca rerum gestarum, Normannis in Belgium irrumpentibus omniaque vastantibus, monumenta antiqua perierint, enimvero timendum valde est, ne illa Sancti nostri Vita, quam ante sec.* IX *et* X *ferocissimasque adeo gentis illius grassationes exaratam nemo dixerit, non e vetustis fideque dignis documentis, sed e superstite dumtaxat post has rudis vulgi traditione in litteras primum, ut plures aliæ Sanctorum Belgii ac Galliarum Legendæ, fuerit conjecta. Quare, quod de S. Itisbergæ Vita, e laudato Lectionario pariter deprompta, Henschenius noster ad* XXI *Maii diem pronuntiavit, id quoque, quod et alia infra dicenda suadent, de dicta Sancti nostri Vita hic pronuntiare haud vereor, videlicet hujus scriptorem, quisquis fuerit, antiquitatum satis imperitum ex vulgi rumore, quæ scripsit, videri collegisse, nec, quæ ob-* D
trusit, satis apparere digna, ut huic Operi inserantur. Ast, etsi sic habeat editurusque adeo Vitam illam haud sim, lectori tamen, ut unico veluti intuitu, quæ potissimum de Sancto litteris mandata inveniuntur, conspiciat, suumque ita aptius queat de infra dicendis ferre judicium, hic compendio, si non omnia et singula, quæ qualiscumque ista S. Venantii *Legenda complectitur, præcipua saltem, quæ partim in hac, partim alibi de Sancto memorantur, juverit exhibuisse. Rem ipsam aggredior. Venantius in Hannonia e nobilibus parentibus, qui regionis hujus comitem propinquitate attingebant, natus, militiam adhuc juvenis sequitur; ast hasta in ludicro certamine sauciatus seculi deserendi propositum concipit, vulnereque, quod in tibia acceperat, vix sanato, e patria in Artesiam vili dumtaxat panno indutus clam consanguineis et amicis omnibus migrat.*

6 *Eo porro appulsus in lucum, qui Latine* Vastus saltus, *vernacule* Waslau *seu* Wastelau *appellabatur ac ab Aria ad Broylum protendebatur, eremiticam vitam ibidem ducturus,* E *secedit, domunculam seu casam e cæduis lignis sibi molitur, pœnitentiæ piisque exercitiis totum se dedit, in cæcam, quam de visu amisso solatur, aniculam, recrudescenti tibiæ suæ vulneri postmodum subinde medicatam, incidit, frequenter in vicino Ariensi palatio commoranti Pipino regi, qui deinde ab eo liberos suos ac nominatim Itisbergam filiam sacris præceptionibus erudiri vult, notus fit, hanc, quæ sub sancti Viri disciplina præcipue proficiebat, ad castitatem perpetuam vovendam hortatu suo inducit, nubereque idcirco, ut parentes volebant, cum Portugalliæ rege seu, ut Malbrancus lib.* 5 *de Morinis cap.* 21 *interpretatur, cum Anglicæ-Walliæ principe, a quo, in Artesiam appulso, in conjugem expetebatur, omnino detrectanti precibus suis febrim et strumas, certum ad declinandas nuptias præsidium, a Deo impetrat, cumque ita iste seu princeps seu rex speratis nuptiis excidisset, Venantius vel ab ejus hinc iratis comitibus, qui id, agente potissimum Sancto, factum causabantur, vel a latrone, qui pecuniam sese apud illum reperturum,* F *sperabat, occiditur, in Legiam prælerfluentem projicitur, a piscatoribus, piscem capere Itisbergæ, quæ Sanctum necatum seque e primi in fluvio isto capiendi piscis esu sanandam divinitus didicerat, diu incassum connixis, cum anguilla sibi adhærente invenitur, cumque abs illis haud cognosceretur, mox tamen, postquam Itisberga, hac manducata Sanctique intercessione implorata, sanitatem pristinam recuperasset, e vulneris in tibia olim accepti cicatrice a superveniente, quæ supra memorata est, cæca anicula agnoscitur, cumque et huic, statimatque corpus ejus tetigerat, visum restituisset, in sarcophago lapideo, capite ejus, quod a reliquo corpore fuerat resectum, ad pectus inter manus locato, componitur, honorificentissimeque, curante Itisberga, sepelitur.*

compendium proponitur,

7 *Tale est, quod hic lectoris oculis subjiciendum duxi, præcipuarum, quæ de* S. Venantio *memorantur, rerum compendium. Nunc quoque, quid de earum plerisque ac aliis cum hisce connexis, quæ de Sancto narrantur, censeam.*

S. Amelbergæ filius, fraterque SS. Ableberti, Reynildis et Gudilæ.

AUCTORE C. B.

A *seam, adjungo. A nobilibus parentibus, sororibusque et fratribus, qui ei attribuuntur, duco initium. Exstat etiam apud nos quæpiam Vitæ S. Itisbergæ relatio, Gallice a Joanne Offanio, pastore ecclesiæ S. Itisbergæ anno* 1629 *typis Audomaropolitanis vulgata ac ab Henschenio in suo de Sancta illa Commentario historico ad* XXI *Maii diem jam memorata ; in hac autem seu potius in qualicumque, quæ ei a pag.* 30 *usque ad pag.* 55 *intexitur, Sancti nostri Vita nomine tenus, quod in compendio mox dato aut, si mavis, in supra laudato, e quo, quidquid in hoc de Sancti natalibus dicitur, est depromptum, ecclesiæ S. Itisbergæ lectionario non sit,* S. Venantii *parentes exprimuntur. Ac pater quidem, adscripto etiam e* Lotharingiæ ducis *titulo,* Theodoricus, *mater vero* S. Amelberga *nuncupatur, Sanctusque præterea S. Ableberti seu Emeberti, Cameracensis episcopi, itemque SS. Pharaïldis, Ermelendis, Reynildis et Gudilæ exstitisse frater asseritur. Verum præterquam quod* Lotharingiæ *nomen ante annum* DCCCLXIX, *ut Bollandus in suo de B. Pipino Comment. ad* XXI *Februarii diem probat, notum haud fuerit ac proin Theodoricus,* B *qui, si* S. Venantii, *verosimillime ante annum* DCCLXVIII *vita e dicendis functi, pater exstiterit, diu ante dictum annum* DCCCLXIX *floruisse debet,* dux Lotharingiæ *haud sat recte vocetur,* Venantii *is nec pater, nec S. Amelberga, quod tamen in Sanctorum Belgii Indiculo Molanus, et ad* X *Octobris diem Wionus in Ligno Vitæ, Ferrarius in Generali Sanctorum, qui in Mrl. Romano non sunt, Catalogo ac denique Gazetus in ecclesiastica Belgii Hist. pag.* 283 *etiam affirmant, exstitit mater. Theodoricus enim vel fuit vel non fuit binominis. Si non fuit binominis, quis, quæso, eum e S. Amelberga, quæ, quemadmodum Ægidius Wauldeus in S. Ursmaro et aliis septem Lobiensibus Sanctis pag.* 291 *ostendit, semel dumtaxat nec cum alio, quam cum Witgero, matrimonio fuit conjuncta, genuisse* S. Venantium *aliosque ab Offanio memoratos liberos, in animum inducat ?*

itemque S. Ermelendis perperam asseritur,

C 8 *Quod si autem fuerit binominis nomineque altero* Witgerus *vocatus, qui fieri potest, ut S. Amelberga, quæ, quemadmodum apud nos ad* X *Julii diem in prævio de sancta isthac vidua Comment. § 2 probatur, tres dumtaxat, Ermelende et Pharaïlde exclusis, Witgero liberos, S. Ablebertum videlicet, Cameracensem episcopum duasque hujus sorores S. Reynildem et S. Gudilam peperit, mater etiam* S. Venantii *exstiterit? Adhæc (Opus nostrum Comm. proxime cit., num.* 13 *videsis) S. Gudila, quæ proles S. Amelbergæ natu minima et postrema fuit, anno circiter* 650 *est nata. Quare necesse erit, ut* S. Venantius, *si S. Amelbergæ exstiterit filius, ante hunc annum sit natus, utque proinde tunc, cum Pipinus, in regem a Francis electus, a S. Bonifacio, Moguntinensi archiepiscopo, quod, ut Pagius in Criticis monstrat, anno* 752 *factum, fuit inunctus, centenario major exstiterit : eum autem, ut constans fert traditio ac passim ab omnibus creditur,* Venantius, *Pipino jam regnante, vitam ereniticam sit amplexus, idque illum, cum adhuc juvenis esset aut certe cum ad ætatem admodum provectam nondum pervenisset, fecisse, indubitatum appareat, consectarium fit, ut verosimillime, ne dicam indubie, non citius, quam cum non pauci etiam post annum* 650 *elapsi essent anni, fuerit natus, utque proinde S. Amelbergæ filius perperam asseratur a Molano, Wiono, Offanio, Ferrario et Gazeto, quorum priorem hic idcirco in Sanctorum Belgii Natalibus Petrus Lowius, horum editor, optime correxit. At vero, inquies, etsi quidem* S. Venantius *sat certo, uti e jam dictis apparet, nec S. Amelbergæ filius, nec SS. Ableberti, Reynildis et Gudilæ exstiterit frater, anne saltem SS. Ermelendem et Pharaïldem sorores haud habuit ? Cum S. Ermelendis, uti in Opere nostro Comm. proxime cit., num.* 16 *videre licet, haud serius certe quam anno* 598 *excesserit e vivis, ecquis, obsecro,* Venantium, *qui demum, regnante Pipino, seu sesqui amplius seculo post Ermelendis obitum eremitam adhuc juvenis aut certe haud admodum senex agere incepit, habuisse hanc sororem, vel utcumque probabile affirmet ?*

estque etiam, an S. Pharaïldem sororem

9 *Quod autem ad S. Pharaïldem spectat, sanctæ hujus virginis fratrem perhiberi* S. Venantium, *non expressis parentum, quos ambo habuerint, nominibus, prima etiam e lec-* E *tionibus, in quas, ut supra dixi, in Ms. pagi S. Itisbergæ Lectionario divisa est Sancti nostri Vita, affirmat, obtrudens præterea pro* S. Venantii *fratre S. Gangulphum martyrem. Verum, qui* SS. Pharaïldis et Gangulphi fratrem *appellant* S. Venantium, *id verosimillime dumtaxat faciunt, quod S. Amelbergam non tantum cum Witgero, sed et cum Theodorico, Lotharingiæ, ut aiunt, duce, qui a Witgero fuerit distinctus, nuptam fuisse, hocque ex matrimonio Gangulphum martyrem, Venantium martyrem et S. Pharaïldem prodiisse, existiment. Ita arbitrari me facit Molanus, qui ad* X *Julii diem in Sanctorum Belgii Natalibus sic scribit :* Sunt, qui eam *(S. Amelbergam)* asserant bis fuisse maritatam, ex posteriori conjuge Witgero suscepisse tres jam dictas proles sanctas, *Emebertum videlicet seu Ablebertum, Reynildem et Gudilam* : ex posteriori vero marito *(Theodorico nimirum, uti a nonnullis vocatur)* similiter tres, Gengulphum martyrem, martyrem Venantium et sanctam Pharaildem. *Ast, præterquam quod* hujus conjugii, *ut Molanus mox subjungit,* nullum appareat vestigium in Historiis Geengulphi, Venantii et Amelbergæ, *S. Amelbergam semel dumtaxat nec cum alio, quam cum Witgero, nuptam fuisse,* F *jam supra ex Ægidio Wauldeo edocui. Ast, dices forsan, Theodoricus, si non ex S. Amelberga, ex alia equidem conjuge SS. Gengulphum,* Venantium *et Pharaïldem progenuit.*

et S. Gangulphum habuerit fratrem, incertum ac dubium.

10 *Sane apud nos ad* IV *Januarii diem in S. Pharaïldis Actis, patrem huic fuisse Theodoricum,* intra fines Lotharingiæ et Galliæ imperantem, *cui* natorum *etiam* gemina fuerit soboles, *diserte traditur ; verum ibi duorum illorum natorum seu filiorum nomina haud exprimuntur ; cum autem sic habeat, nec ullus hactenus ac ne ipse quidem Operis nostris conditor Bollandus ad* IV *Januarii diem, ubi ex instituto de S. Pharaïlde egit, certam sanctæ hujus virginis ætatem determinare potuerit, enimvero anne Pharaïldis sesquiseculo aut eo etiam amplius ab ætate* S. Venantii *haud abfuerit, ac proin anne hic illam habere potuerit, nedum reipsa habuerit sororem, est dubium. Nec S. Gengulphum, de quo ad* XI *Maii diem in Opere*

AUCTORE C. B.

Opere nostro jam actum, exstitisse Sancti nostri fratrem, magis est certum. Eodem quidem, quo Venantius, seculo VIII, uti ibidem videre licet, Gengulphus floruit; verum hic, uti etiam ibidem invenies, parentibus Burgundionibus, ille vero Hannoniensibus est natus; ut sane Bollandus noster ad XV Januarii diem in S. Emeberto num. XI merito dixerit: Fuerintne Venantius et Gengulphus germani, non liquet.

§ II. An Sanctus e comitibus Hannoniæ oriundus, quæ de eo videantur tuto credi posse, quo circiter tempore obierit, et quo loco fuerit sepultus.

An Hugo, Hannoniæ comitis frater, S. Venantii, ut vult Malbrancus,

Malbrancus, *qui de S. Venantio non pauca, sed quorum pleraque auctorum sat veterum auctoritate cuperem subnixa, lib.* 5 *de Morinis memoriæ prodit, ibidem quidem cap.* 15 *Offanii, quæ S. Ametbergæ prolibus* SS. Venantium *et Gengulphum annumerat, opinionem, a nobis § proxime prægresso jam rejectam, pariter rejicit; verum simul, Sancti majores exstitisse Hannoniæ comites, patremque cum ipsomet Pipino, S. Itisbergæ parente, sanguine fuisse conjunctum, cum eodem Offanio generatim asseruisse non contentus, nominatim etiam, quibusnam ex Hannoniæ comitibus oriundus sit Sanctus, exponit; id autem faciens, Walterum et Hugonem fratres, quorum prior Hannoniæ comitatum, a patre Alberico anno* 694 *vita functo in se transcriptum, possederit, posterior vero Cameracesii comes exstiterit, Hervæi Metensium comitis sorores sibi matrimonio nexuisse, affirmat. Atque hoc quidem (rectene, an secus, hic non examino) Vinchantius in Hannoniæ Annalibus, a se contextis, pag.* 119 *et seq., Wasseburgio, Rosierio et Guiseo in margine citatis, etiam tradit; ast ab Hugone, Cameracesii comite, contractis cum altera Hervæi comitis sorore nuptiis, genitum ex hac fuisse* S. Ve-
C nantium, *non adjungit, ut tamen præterea loco proxime cit. Malbrancus, nullo omnino pro se allegato teste antiquo, luculentissime facit. Generatim quidem Monumenta quæpiam citat, verum, præterquam quod quæ qualiave hæc sint, non edicat,* Venantium *ab Hannoniensibus genitum in illis dumtaxat, quod rem neutiquam conficit, asseverari, ipsemet prodit. Nec, etsi monumentis illis qualemcumque etiam, quam, ut supra docui, Ms. pagi S. Itisbergæ Lectionarium complectitur, Sancti nostri Vitam, jam supra plus semel memoratam, adjunxeris, quidquam inde pro Malbranco elicias. Quamvis enim Vita illa, aut, si mavis, dictum Itisbergense Lectionarium,* Henonensium comitem sanguinis prosapia attigisse S. Venantium, *diserte tradat, haud tamen, quo* Venantius *consanguinitatis gradu, nedum, an tam propinquo, ut Albericum supra memoratum habuerit avum, attigerit Hannoniæ comitem, edicit.*

12 *Adhæc, etsi secus foret ac Sanctum exstitisse Walteri, Henonensium seu Hainonensium comitis, nepotem, luculentissime etiam assereret, haud id tamen ac proin nec abs hujus fratre Hugone, Cameracesii comite, genitum fuisse Sanctum nostrum, certum inde efficeretur. Præterquam enim quod Vita, illa utpote exiguo dumtaxat, uti supra num.* 5 *allegata suadent, in pretio habenda, rei isti stabiliendæ omnino sit inepta, Hannoniæ comites, quorum alter ab altero ac nominatim ab Alberico Walterus,* Venantii *patruus, provinciam hanc hæreditario jure accipere potuerit jam inde a sec.* VII et VIII, *ut innuit, haud exstitere. Nonnulla quidem, quæ contrarium suadere utcumque sint nata, Malbrancus lib.* 5, *de Morinis pag.* 901 *adducit; verum nobilissimus baro Le Roy in suis in Genealogicam comitum Hannoniæ per Balduinum Avennensem Historiam Notationibus pag.* 7 *in Molanum, quod S. Vincentium Madelgarium, qui sec.* VII *senescente floruit, Operique nostro ad* XIV *Julii diem, quo colitur, jam exstat insertus,* comitem Hannoniæ *appellet, ita observat :* Fallitur *et ipse* et alii ipso recentiores multi, quod S. Vincentium comitem Hannoniæ appellent. Fuit quidem comes, et in ea regione E
vixit, quæ Hanuonia dicitur, porro suberat Franciæ regibus; et non erant tunc illi comitum ac ducum tituli et præfecturæ patrimoniales atque hereditariæ. *Ita ille, et recte quidem; si quis autem de re adhuc dubitat, adeat ad dictam* XIV *Julii diem Sollerii nostri de S. Vincentio Madelgario Comment. num.* 6, *adeat, si lubet, et ad vocabula* Comes *et* Comites *in mediæ et infimæ Latinitatis Glossario Cangium, videbitque, ex iis, quæ hic ibidem adducit, seculo* IX *demum factum esse, ut, cum, imminuta regum potestate, comitum crevisset auctoritas, dignitates suas hi ac præfecturas, a quibus antea pro principis arbitrio amoveri poterant, ad filios aliosve hæredes transtulerint.*

exstiterit pater, cui etiam,

an hic Pipini, patris S. Itisbergæ, fuerit consanguineus, omnino est dubium;

13 *Verum, etsi etiam, jam inde a seculo* VII *et* VIII *comites, qui Hannoniam hæreditario jure possederint, exstitisse, lantisper demus, quid hinc, quæso, Malbrancus conficiat? Ita quidem,* Venantium *consanguinitate cum hæreditario Hannoniæ comite potuisse esse conjunctum, obtenturus est, fuisse autem reipsa conjunctum, ac a Cameracesii comite Hugone, qui Alberici, hæreditarii Hannoniæ comitis, filius exstiterit, esse prognatum, nondum certe, monumentis antiquis,* F
quæ alterutrum testentur, omnino deficientibus, evicerit. Porro alterum, quod adhuc, ut Venantium *saltem a Cameracesii comite oriundum probet, Malbrancus affert, ac ab insignibus, Sancti nostri signo adpingi solitis aquilamque complectentibus, repetit, argumentum operose hic confutari haud meretur. Hujusmodi enim, uti ipsemet fatetur, insignia Cameracesio non prius, quam cum Cameracum a Francis, quod diu post Sancti nostri ætatem factum, ad imperium transiit, fuere attributa, multoque adhuc serius* Venantii *signo adpingi fuere incepta; cum autem sic habeat, insignia illa,* Venantium *quidem forte ab iis, a quibus signo ejus fuere adpicta, creditum fuisse, non autem re ipsa exstitisse a Cameracesii comite oriundum, argumento sunt. Itaque, etsi quidem, quin vere genere nobilis exstiterit* Venantius, *dubitandum non appareat, fueritne tamen ex Hannoniæ comitibus oriundus, maximeque an ab Hugone, Cameracesii comite ac Alberici, comitis Hannoniæ, filio, sit progenitus, manet omnino, modo perpensis omnibus, incertum ac dubium, uti*

AUCTORE C. B.

A uti etiam, an S. Venantii pater eum Pipino, S. Itisbergæ patre, consanguinitate (neque enim ullum pariter, cui hæc superstruatur, monumentum sat antiquum invenitur) fuerit conjunctus, etsi interim id etiam e jam dictis velit Malbrancus.

etsi autem fabulis etiam, quæ de necis Sancto illatæ

14 Nec minus, si non potius indubie falsa ac fictitia, incerta sunt, quæ de causa et auctoribus necis, S. Venantio illatæ, a Malbranco lib. 5 de Morinis, cap. 22 narrantur. Venantius vel a latrone, qui pecuniam sese apud illum reperturum, sperabat, vel a principis seu regis, qui speratis S. Itisbergæ nuptiis exciderat, comitibus, qui id, agente potissimum Sancto, factum arbitrabantur hincque ei irascebantur, occisus fuisse in præcipuarum, quæ de Sancto nostro narrantur, rerum compendio, supra num. 5 et 6 ob oculos posito, asseritur. Atque hæc quidem assertio, quæ disjunctiva est alteraque sui parte, uti infra videbimus, veritati consona videtur, Offanio suprà laudato haud prorsus, ut apparet, displicuit. Verum Malbrancus, dum Sanctum, B postquam hortatu suo Itisbergam ad castitatem perpetuam vovendam induxisset, occisum ac in Lisam projectum fuisse indeque haud dudum post extractum Itisbergæ ægrotanti sanitatem pristinam cæcæque aniculæ visum prodigiose restituisse, lib.5 de Morinis refert, hanc Vitæ Sancti nostri partem tot adjunctis, tot parergis, tot episodiis, eo fere, ut apparet, dumtaxat ex fine, ut omnia et singula, quæ scribit, inter sese quam aptissime connectantur ac porro componantur, studiose inventis nec ulla scriptoris vel documenti sat antiqui auctoritate suffultis, exornat, ut enimvero, quæ ibidem in litteras misit, poematis potius, stylo soluto conscripti, quam narrationis haud fictæ speciem videantur præferre; ita autem liberaliori, quam par sit, calamo utens, assertionis disjunctivæ mox adductæ partes duas, quarum altera, a principis, qui speratis Itisbergæ nuptiis exciderat, comitibus, altera, a latrone, qui pecuniam sese apud Sanctum reperturum, putabat, Venantium fuisse occisum, fert, conjungit sicque, ut non nemini forsan videbitur, in concordiam adducit.

causa et auctoribus a Malbranco asseruntur, accensenda

C 15 Itaque e Walliæ principis, qui Aldrici Anglorum regis filius fuerit, ac speratis Itisbergæ nuptiis exciderat, comitibus duos, Venantio id adscribentes eique idcirco succensentes, prædoni sese, qui, thesauros apud Venantium latere asseverabat, junxisse, collatis cum eo consiliis, ad eremiticum Sancti tugurium, ut eum occiderent, perrexisse, cumque ad id pervenissent, vel prædonem vel asseclam Britannum, intorto in Sancti collum gladio, necem ei intulisse, lib. cit. de Morinis cap. 22, nulla omnino, qua sese vel utcumque de rei veritate dubitare insinuet, vocula adhibita, affirmat. Verum, etsi quidem S. Itisbergam exstitisse Pipini regis filiam, cum Cointio in ecclesiasticis Francorum Annalibus ad annum 766, num. 22 haud negem, Henschenioque, qui id ad XXI Maii diem in Historico suo de Sancta illa Commentario num. 3 negandum haud putavit, adhæream, eam tamen, quam a Gisela seu Gisla, Pipini itidem regis filia, a Leone Constantini Copronymi filio nec non ab Adalgiso Desiderii Longobardorum regis filio in matrimonium postulata, cum Henschenio loco proxime cit. reor diversam, in conjugem vel a Portugalliæ rege vel, ut Malbrancus ait, ab Anglicæ-Walliæ principe, ex Anglia in Artesiam appulso, sub annum 766 fuisse expetitam, commentitium existimo. Ea sedet sententia, tum quod, ut Henschenius in Hist. de S. Itisberga Comm. num. 6 ait, tunc nullus Portugalliæ, sub crudelissima Maurorum servitute Lusitania ingemiscente, rex exstiterit nec alibi nuptiarum illarum expetitarum mentio inveniatur, tum quod, ut Cointius in ecclesiasticis Francorum Annalibus ad annum 766, num. 23 scribit, Aldricus, qui ab anno Christi 760 ad annum 794 apud Anglos in Cantio regnavit, prolem masculam seu filium, qui Itisbergam sibi in uxorem expetiisse queat, haud habuerit, nec nisi multo serius primogenitus regis Anglorum filius appellari princeps Walliæ inceperit.

videantur, nec argumentum, quod e Malbranco hic proponitur,

16 Jam vero, cum S. Itisbergam in conjugem a Walliæ principe fuisse expetitam, sit sane, uti e jam dictis liquet, commentitium ac falsum, fuisse ei ad declinandas principis hujus nuptias febrim ac strumas precibus apud Deum a S. Venantio accersitas, commentitium pariter esse, necesse est, uti etiam Sanctum a E duobus principis ejusdem, qui cum latrone conspirarant, comitibus, quod eum Itisbergæ castitatem suasisse, suisque artibus, ut speratis nuptiis princeps excidisset, effecisse, maligna cujusdam e Pipini aulicis, ut Malbrancus addit, suggestione autumarent, fuisse occisum. At vero Malbrancus verbis, quibus ob hanc causam a duobus principis Walliæ comitibus, latrone sibi adjuncto, necatum fuisse S. Venantium, lib. 5 de Morinis cap. proxime cit. vult, mox subjungit: Non me latet, alios necem hanc tribus prædonibus (unius dumtaxat mentionem Molanus aliique passim faciunt) thesaurorum aviditate correptis simpliciter tribuere; sed cum omni jam ævo martyrii cultus Venantio tribuatur et brevi post fractam illam nuptiarum pactionem cædes ipsa sit patrata, merito priorem hujusmodi simul sententiam (jam mox scilicet relatam) amplectamur. Duplex enim ejus necis causa nobis comperienda est; quæ autem martyrem dederit, nullam reor præsentiorem aut veriorem adferri posse, quandoquidem aulicis notum esset, Ghyslam (imo Itisbergam) totam pendere a Venantio. F Ita ille, Venantium scilicet non tantum ob thesauros, qui reperiri apud illum putabantur, sed et ob Itisbergam, ad castitatis votum inductam consilioque et ope ad evitandas principis Walliæ nuptias adjutam, occisum fuisse idcirco contendens, quod omni jam ævo Venantius colatur ut Martyr, idque futurum non fuisset, si vel ab uno vel a pluribus prædonibus e sola, qua pecuniæ, apud eum, ut putabant, latenti, inhiabant, aviditate fuisset occisus.

contrarium evincat,

17 Verum qualecumque hoc argumentum sit, eo sane Malbrancus, locum habuisse causam, ob quam a duobus principis Walliæ comitibus, latrone sibi adjuncto, occisum fuisse S. Venantium, affirmat, neutiquam evincit, cum eam indubie falsam esse ac commentitiam, dilucide, quæ jam mox in medium adduxi, commonstrent. Adhæc, etsi quidem, ut mors ex divinæ fidei actusve a divina lege præcepti vel consulti odio inferatur, ad stricti nominis martyrium, ut Benedictus XIV summus Pontifex de Servorum Dei Beatificatione etc. pluribus probat, omnino requiratur, quid ni

AUCTORE C. B.

ni tamen S. Venantius, *utut dumtaxat e communi ac noto latronum, qui mactant, ut rapiant, studio occisus, a tongissimo jam tempore pro Martyre haberi et coli potuerit ea ratione, qua S. Geroldus, Operi nostro ad* VII *Octobris diem jam insertus, atiique aliquot Sancti, nefarie trucidati miraculisque post necem illustres, pro Martyribus olim habiti ac culti fuere? Id sane ego haud perspicio. Attamen, cum sic equidem Sanctus noster stricti nominis Martyr dici haud queat, hinc cum non simpliciter* ut Martyrem, *sed dumtaxat* ut pro Martyre cultum, *Operi nostro inseri, in Commentarii hujus fronte indicavi. Castellanus, fueritne, an non, ex causa, ad veri nominis martyrium requisita,* S. Venantius occisus, *dubitasse videtur, hincque, ut apparet, eum, utpote quem sequentibus tantummodo verbis* Prope Ariam in Artesia S. Venantius eremita, a malevolis occisus, *hodie annuntiet, nec Martyris tiluto condecorat, nec a latronibus seu pluribus seu uno, sed, generaliori adhibito vo-* B *bulo, a malevolis necatum, affirmat. Scilicet tam Matbrancum, qui Sanctum e causa, ad veri nominis martyrium requisita, quam Molanum, qui e sola prædæ spe interemptum notat, inspexerit, cumque, utri horum scriptorum adhærendum foret, definiendo non esset, rem, adhibita, quam jam nunc ob oculos posui, annuntiatione, in medio reliquerit.*

de Sancto tamen, quæ hic proponuntur, tuto, ut apparet, credi queunt,

18 *At vero hic, nisi forsan, quod de Sancto, per latronem, quod hunc ob crimina redarguisset, occiso, in quodam penes nos exstante Antiphonarii ecclesiæ* S. Venantii *excerpto indicari videtur, præplaceat, Molano adhærendum esse, non autem Matbranco, suadent, quæ jam supra in medium adduxi; cum autem sic habeat ac jam, ut statueram, nonnulla, ad Sanctum spectantia, quæ fidem minime merentur, attulerim, ad alia modo, quæ, ut apparet, sat tuto seu absque certo errandi periculo credi queunt, sermonem converto. Etsi Sanctus, ut supra docui, nec ex S. Amelberga sit natus, nec verosimillime Hugonem, Hanoniæ comitis fratrem, nactus fuerit parentem, eum tamen nobili genere in Hannonia oriundum tuto credi posse, idcirco induco in animum, quod unanimi fere consensu omnes,* C *qui de* Venantio *tractant, ei vel parentes genere admodum nobiles, vel generatim saltem, constanti etiam, cujus nescitur initium, Ariensium juxta ac Venantianopolitanorum traditione suffragante,* nobilis *appellationem adjungant. Porro Sanctum, cum ludicro in certamine fuisset sauciatus, mundo valere jusso, in Artesiam in vastum saltum, de quo plura apud Malbrancum de Morinis lib.* 5, *cap.* 14 *sub finem videri queunt, secessisse, vitam ereniticam ibidem duxisse, S. Itisbergam sacris præceptionibus imbuisse, honorificeque, hac curante, postquam e Lisa fluvio, in quem post necem, sibi illatam, fuerat conjectus, a piscatoribus extractus, sanitatem ei ægrotanti anuique cæcæ, subinde sibi antea gratificatæ, visum restituisset, sepultum fuisse, sat tuto etiam credi posse, haud difficulter mihi persuasum habeo, uti etiam, hæc omnia, Pipino jam regnante, evenisse. Ita animo comparatus sum tum ob scriptorum, qui de Sancto tractant, unanimem fere hac in re consensum, tum ob constantem, quæ huic accedit ac tam apud Venantiopolitanos quam apud Itisbergenses el Arienses viget, lraditionem.*

hincque sec. VIII proveclo obiisse statuitur,

19 *Ast, cum sic habeat, quandonam ergo Sancti in eremum secessus, quandonam obitus statuendus? Malbrancus hunc anno* 766, *illum vero anno* 762 *in Chronologia, tomo* 2 *de Morinis a se præfixa, innectit; ut, si ei assentiendum hic sit, Sanctus noster annis dumtaxat quatuor in cremo fuerit moratus. Verum, cum Pipinus ab anno* 752 *usque ad annum* 768 *regnarit, nec annos, quibus* Venantius, *principe illo regnante, in eremum secesserit, ac deinde obierit, traditio mox laudata scriptoresque Malbranco antiquiores determinent, non immerito, anne id recte hic scriptor fecerit, dubitari posse videtur. Pro anno quidem, cui Sancti discessum in eremum illigat, Ariensium monumenta citat; verum, cujus ætatis hæc sint, non edicit, ambigique potest, an non aliquot post Sancti ætatem Normanorumque in Belgium irruptiones seculis e rudis dumtaxat vulgi rumore seu populari, quæ apud Arienses vigebat, tradilione fuerint conscripta; cum autem sic habeat, eaque, quæ Henschenius in S. Itisberga num.* 4 *allegat, non nisi summa cum cautela Ariensium traditiones admittendas, oslendant, enimvero, an* Venantii *in eremum discessus haud aliquanto* E *vel ante vel post annum* 762, *cui illum Malbrancus innectit, contigerit, pro incerto apparet habendum. Nec tanlum non minus, sed conlra magis etiam, an Sancti obitum cum anno* 766 *Malbrancus recte componat, videtur incertum. Pro hoc enim ne quidem vel monumentum vel auctorem ullum allegat; cum autem sic habeat ac Sancli obitum cum illo Christi anno pro mero suo arbitrio conjunxisse videatur, hinc ego,* Venantium, *Pipino regnanle, seu inter annum* 752 *et annum* 768 *obiisse, in animum ob jam dicla inducens, simul autem, anne id aliquanto vel ante vel post annum* 766 *haud evenerit, haud parum dubitans, supra in margine, eum non hoc determinato anno, sed seculo* VIII *provecto, ut ita errandi periculo certius abessem, ad Superos migrasse, indicavi.*

corpori suo, non Venantiipoli, ut æstimasse videtur Molanus,

20 *Porro, ut rerum gestarum ordinem sequamur, proximum nunc est, ut jam de Sancti morte temporeque, quo hæc contigerit, loculi, de sepultura ejus sermonem modo instituamus. Ac Sanclum quidem, curante funus S.* F *Itisberga, sepultum fuisse, tuto, ut jam supra docui, credi potest, reque etiam ipsa ab omnibus passim creditur; verum de loco, quo fuerit depositus modoque adhuc quiescat, aliis quidem, in oppido, quod a* S. Venantio *nuncupatur, aliis vero, in monte seu pago, qui primum ab æde, S. Petro ibidem sacra,* Petro-Bergæ *ac deinde a S. Itisberga, ibidem humata,* Itisbergæ *nomen accepit, sepultum fuisse ac porro adhuc quiescere Sanctum, conlendentibus, disceptatur.* Corpus sanctum, *inquit hodie de* S. Venantii *corpore in Sanctorum Belgii Natalibus Molanus,* intra oratorium in sarcophago lapideo est positum et in hunc usque diem honorifice quiescit in oppidulo, quod de ejus nomine Sancti Venantii dicitur. *Verum Locrius in suis Belgii Annalibus ad annum* 768 *Molano hic adversatur his verbis:* Quod beati Venantii corpus quiescere dicit Molanus in oppidulo cognomini, licet hactenus pie creditum sit, tamen eo ipso anno, quo hæc scribimus, nempe MDCVIII, ejus inventio in ipso S. Itisbergæ templo et pago, qui abs Ariensi urbe passibus circiter quingentis abjunctus est, cum ingenti omnium stupore contigit, atque de illa reverendissimus D. Jacobus Blasæus,

A Blasæus, Audomaropolitanus episcopus, diligenter, ut par erat, inquisivit. *Ita paucis hic scriptor; verum Malbrancus tom.* 2 *de Morinis, anno* 1647 *ac proin diu post annum, quo ista Locrius scribebat, in lucem emisso, lib.* 5, *cap.* 24 *multo copiosius de re illa facit sermonem.*

sed Petro-bergæ, uti ex iis,

21 *Ac primo quidem sarcophagum lapideum, in quo corpus, quod* S. Venantii *creditum a multis fuit, anno* 1608 *in S. Itisbergæ ecclesia inventum fuisse, post narrat, sequenti modo describit :* Sarcophagus..... coufectus e gemino lapide, qui potissimus in hisce oris habetur, marquisio : scilicet in tumuli pedetentim sese immiuuentis morem aptati et complanati; quo vero uterque lapis corpus caperet clauderetque, intus justa profunditate excavatur, non secus ac proplasticum instrumentum, æs aut argentum fusile iu statuæ figuram effingens; in collum autem ipsa excavatio desiuebat, nilque excipiendo capiti excisum, quod nempe ad pectus manus inter relictum est, B prout e plagis suis piscatores eduxisse creduntur; *ac deinde, pompa funebri, qua Sanctus ad tumulum fuerit delatus, non e veterum scriptorum testimonio, sed e meris hicque proinde non memorandis conjecturis descripta, paucisque adhuc, quibus Sanctum, non Venantiopoli, sed Petro-Bergæ seu Itisbergæ sepultum a sese putari, innuit, interjectis verbis, sarcophagi supra memorati, quo suam hanc opinionem confirmet, inventionem, Itisbergæ factam, nonnullaque, quæ comitala ac secuta hanc sunt, adjuncta ita exponit :* Anno MDCVIII, XIII Augusti, cum S. Ysbergæ, uti jam visitur, mausolæum et ara ex intercolumniis in posterius sacrarium Jacobi Blasæi, tum Audomarensis episcopi, interveutu transferretur, effodientibus paruit sarcophaghus lapideus ea, quam supra diximus, figura; apertusque dedit totius corporis ossa integerrima, quæ aliquot postmodum aunis ex episcopi mandato in decentiorem capsam cum domino PauloPruvost, D. Virginis Ariensi pastore et decano, transferenda attentius discutiens ingentem Viri molem sum demiratus : namque os tibiæ componens cum crure ejusdem decani, qui procerum et vastum corpus est, genuflexionem excedere C videbatur.

quæ hic adducuntur, apparet,

22 Iudigenæ, dum ea inventio contigit, ex ipsius loci et iuventi corporis genio argumenta sua promebant, traditione insuper firmata. Siquidem pone,altare inter et columnam superius lapidea S. Ysbergæ sandapila sustentabatur; inferius sub pavimento, altera S. Venantii, ut aiebant, tegebatur : cumque jam omni retro memoria adveuæ et peregrini ex more aram ipsam tertio obirent, communiter asserebant, sese inter SS. Ysbergæ et Veuantii corpora pertransisse : alterum quodammodo fortius suggerebant; quandoquidem reperta sandapila non ultra collum ullam daret excavatiouem, satis id inuuebat ejus esse corpus, quod liquet capite fuisse miuutum : uihil tamen ab eo, *Blasæo scilicet, Audomarensi episcopo,* neque a tribus insecutis episcopis, *Paulo Boudot nimirum, Petro Paunet et Christophoro Morlet,* præfinitum, eo quod illius inventionis tempore fortiter insurrexerint Venantiaui, pro aris et focis pugnantes, jacere Venantium iu sacrario, adsito sui cœmeterii septis, illic ab adveuis apprime olim cultum fuisse, quibus lipsaua nounulla exosculauda præberentur : subesse cryptam parvulam, ubi fuerit sepultus : quæ tamen necdum aperta aliquam fidem fecit. Interim ossa illa apud Ysberganos ligneus loculus in hypogæo ad id, ubi prius delituerant, structo, adservat cum lapidea, quam descripsi, saudapila : neque ita elausum illud, quin orificio adaptato cuncta pateant venerabundum oculum inclinantibus.

AUCTORE C. B.

sepulturam adeptus.

23 *Ita hactenus Malbrancus; licet autem, cujusnam Sancti exstiterint ossa, quæ sarcophago, anno* 1608 *in S. Itisbergæ ecclesia, ut verbis jam datis refert, reperto, erant inclusa, haud aperte edicat, ea tamen* S. Venantii *a sese existimari, non obscure prodit, utpote ex repertorum, quam memorat, ossium magnitudine,* Venantium *corpore ingentem exstitisse, disertis, quæ in margine ponit, verbis observans. Neque vero in eam sententiam, quam Cointius in Ecclesiasticis Francorum* E *Annalibus ad annum* 766, *num.* 24 *etiam amplectitur, immerito ivisse est censendus, uti quisque facile agnoscet, qui, quæ verbis, num. proxime prægresso sub initium recitatis, asseruntur, attente expenderit. Jam vero, cum Sancti ossa fuerint e jam dictis in S. Itisbergæ ecclesia anno* 1608 *servata, nec eo illa Venantiopoli, cum in hoc nominis sui oppido fuisset primum* S. Venantius *sepultus, translata fuisse, verosimile appareat, consectarium sit, ut non ibi, sed in Itisbergana parœcia seu in S. Itisbergæ ecclesia sepulturam fuerit adeptus. Et vero Sanctum fuisse reipsa in posteriori hoc loco sepultum, ex iis, quæ jam nunc subdo, etiam apparet. Eremiticæ* S. Venautii *casæ S. Itisberga, ut traditio, ab omnibus passim admissa, fert, sacram ædiculam in ejus occisi honorem,substituit hincque factum, ut locus in oppidum sensim accre-* F *verit; cum autem sic habeat, nec ultus adhuc, eum* Venantius *fuit occisus, locus sacer, quo hic sepeliri potuerit, Venantiopoli exstitisse videatur, sepultum ibi eum tum fuisse, in animum quis facile inducat? Molanus quidem oratorii,quod Venantiopoli jam tum,cum Sanctus occideretur, exstiterit,mentionem facit, simulque, Sanctum ibidem fuisse sepultum,affirmat. Verum oratorii vel sacræædiculæ, quæ jam tum Venantiopoli exstiterit, nuspiam alibi vel mentionem vel vestigium invenio.*

DE

AUCTORE J. B. F.

DE S. PAULINO EP. CONF.

CAPUÆ IN REGNO NEAPOLITANO

SYLLOGE

Cultus, lectiones propriæ, tempus vitæ.

CIRCA MEDIUM SEC. IX Sancti memoria in Fastis sacris:

Capua, *notissima Campaniæ Felicis in regno Neapolitano urbs ad Vulturnum fluvium, pluribus describitur apud Ughellum tom.* 6 *Italiæ Sacræ a col.* 291 *editionis secundæ, et tam de Antiqua, quam de Nova Capua variæ subministrantur notitiæ, ex variis scriptoribus collectæ, quæ ibidem a curioso lectore inspici possunt. Urbs hæc* S. Paulinum *suum quondam antistitem veneratur hodierno die, quo in diversis ecclesiæ Capuanæ Katendariis, ut in Sanctuario Capuano Michaëlis monachi videri potest, constanter annuntiatur. Ipsum Romano Mrl. Cardinalis Baronius primum inseruit his verbis, quæ in citatis apud Michaëlem monachum Calendariis invenerat* : Capuæ S. Paulini episcopi. *Prolixiori elogio Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ* Paulinum *exornat*; *at illud, cum nihil, præter illa, quæ in exhibendo statim Sancti Officio leguntur, contineat, huc transcribere necessum non duxi. In dicto Sanctuario pag.* 75 *exstat sequens de illo Oratio propria* : Propitiare, quæsumus, Domine, uobis famulis tuis, per hujus S. Paulini confessoris tui atque pontificis, qui in præsenti requiescit ecclesia, merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per Dominum *etc.*; *ibidemque pag.* 90 *Michaël monachus sequentia de Sancti veneratione suppeditat* : Capuanis in summa veneratione sanctus Paulinus semper fuit. Capella Thesauri, cujus sub altari corpus ejus conditum est, ab ejus nomine titulum accepit : recordamur, thesaurario curante, campanas per octo dies ante festum vesperi consonare et in festi pervigilio lucernas in summo campanili ardentes lucere.

lectiones

2 *Adhæc ibidem idem a pag.* 75 *habet lectiones proprias novem de* S. Paulino : *verum cum eadem, quæ in hisce, compendiosius in aliis tribus, recentioribus quidem, sed a sacra Rituum Congregatione recognitis, pro civitate Capuana approbatis et anno* 1669 *excusis, memorentur, hasce solas hic ob oculos ponam.* Die *itaque* x Octobris *tres illæ lectiones* S. Paulini episcopi et confessoris *hæc memorant* : Lectio iv. Paulinus, Capuanæ urbis antistes, in Britania insula natus, ab ineunte ætate divino servitio mancipatus, post artium liberalium studia sacris literis operam dedit. Dei timore et amore ita afficiebatur, ut altero veluti fræno coërceretur a malo, altero quasi stimulo incitaretur ad bonum. Castitatem illibatam usque ad senectam servavit. Bonarum artium studiosis egestate laborantibus eleemosynas erogabat, ne rerum inopia a studiis retraherentur. Ipse vero, ut expeditior Dominum sequeretur, patrimonii sui opes pauperibus distribuit : tum loca sancta videndi desiderio flagrans Hierosolymitanam peregrinationem, paucis comitantibus, aggressus est; sed cum Capuam pervenisset, tunc defuncto Radelberto ejus urbis episcopo, rogatus sermonem habuit in ecclesia, sicque omnes commovit, ut communi voto eum sibi episcopum postularent.

propriæ :

3 Lectio v. Electus itaque, et a Romano Pontifice confirmatus, tametsi invitus et reluctans pastorale munus suscepit, ne resistere divinæ voluntati videretur. Sic lucerna lucens et ardens posita Dei nutu super candelabrum fulgoris sui radios uudique diffundebat coruscans exemplis, ardens charitate, peccantes a vitiis opere et sermone revocabat, justos autem ad Christianæ perfectionis culmen incitabat. Sed ne deesset illi exercendæ patientiæ occasio, tribus integris annis acrem a schismaticis persecutionem passus est, quibus pro odio amorem, pro injuriis beneficia reddebat. Lectio vi. Capuam eo tempore molesta vexabat fames, ob quam Viri sancti charitas enituit ; pauperum enim et indigentium calamitate commotus, viscera super eos misericordiæ effundens, urbem universam, ac egenorum domos perlustrabat, dividens singulis de facultatibus, prout cuique opus erat. Porro inter cætera charitatis opera illud memorabile fuit, quod Matronæ cum tribus filiis sibi occurrenti et eleemosynam petenti, cum nil aliud, quod largiretur, haberet, mulam, cui insidebat, tradidit, ut, ea vendita, victum sibi et filiis ejus pretio compararet. Præfuit ecclesiæ suæ Vir sanctus annos octo et amplius, quibus exactis, migravit in cælum sexto Idus Octobris, cujus corpus in ipsa ecclesia Capuaua tumulatum magna ibidem veneratione honoratur.

tempus vitæ.

4 *In Catalogo Episcoporum Capuæ apud Michaëlem monachum, sicut in citatis statim lectionibus et in Ferdinandi Ughelli Italiæ sacræ tom.* 6 *legimus,* S. Paulinum, *defuncto Radelperto, episcopali solio admotum fuisse, commissumque sibi gregem summa laude octo circiter annis rexisse. At, quo reparatæ Salutis anno pontificis dignitate condecoratus fuerit, accurate definire non possumus, cum annus, quo Radelpertus, Sancti nostri decessor, ex hac vita migrarit, in citatis monumentis haud reperiatur. Castellanus quidem in Martyrologio Universali sanctum Antistitem hac die annuntians, ipsius mortem anno* 851 *figit*; *sed cum nullum suæ assertionis argumentum afferat, et in hujusmodi epochis figendis haud raro hallucinetur, ei sine testibus pronuntianti fidere non ausim. Ferdinandus Ughellus citato tomo, absoluto Sancti elogio, tempus ipsius in*

A *in cælo natate circa Incarnati Verbi annum* 851 *signavit sequenti ratiocinio:* Quo tempore Paulinus ecclesiæ Capuanæ præfuerit, ex Erchemberti Chronic. constat. Habet ille, Paulinum obiisse tempore, quo Lando, comes Capuanus, habitabat sycopoli, id est, in Palumbaria apud Trifiscum ; Lando autem comitatum accepit anno 845 vel 46: itaque ante hunc annum non obiit Paulinus. Quia vero sedit Capuæ ann. 8, mens. 3, oportet ipsum consecratum fuisse circa annum 843 a Gregorio IV Papa, qui sedit ab anno 828 ad annum 844. Obiisse vero circiter annum 851. *At quis non videt, ex allato hic Ughelli ratiocinio nullo modo confici, Sanctum anno circiter* 851 *mortalem vitam cum immortali commutasse? Cum enim nihil omnino, ob quod Ughello* Paulinum *circa annum* 843 *a Gregorio IV Papa consecratum fuisse episcopum, asserenti credamus, in dicto ratiocinio occurrat, per hoc sane, Sanctum nostrum, qui Capuæ annis* 8, *mensibus* 3 *sedit, anno circiter* 851 *ad cætum evolasse, nulla omnino, ut consideranti patescet, ratione is scriptor probat. Verum etsi sic habeat,* Paulinum *tamen vere circa annum* 851 *seu medium sec.* IX *obiisse, ex Erchemberti Chronico eruitur. Hoc enim, quod inter Rerum Italicarum scriptores tom.* 2 *recusum exstat, ibidem pag.* 243 *non obscure prodit,* S. Paulinum, *Landulfo comite Capuano jam mortuo, Landoneque, qui proxime huic successit, comitatum Capuanum jam obtinente, diem extremum clausisse; cum autem Lando vel anno* 845 *aut seq., ut Ughellus ait, vel, ut alii volunt, anno* 842 *comitatum Capuanum acceperit, consectarium fit, ut Sanctus, qui annis dumtaxat* 8 *et mensibus* 3 *sedit, vel aliquo e tribus istis annis vel altero certe, qui ab anno* 850 *haud multum fuerit remotus, ad Superos migrarit, utque proinde ejus obitus, quem supra in margine circa medium sec.* IX *signavi, pro certo ad hoc tempus debeat referri.* AUCTORE J. B. F.

B

DE S. JOANNE CONFESSORE

E

ORDINIS CANONICORUM REGULARIUM

IN DIŒCESI EBORACENSI IN ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Notitia cœnobii, in quo Sanctus vixit,; ejus memoria apud martyrologos : cultus : an canonizatus fuit ? Vita edenda

ANNO MCCCLXXIX. *Sanctus, qui in Brillendunensi Angliæ monasterio habitavit,*

Brilledunum *vel, ut aliis placet,* Bridlintona, *oppidulum est Angliæ Borealis in ducatu Eboracensi, in ora maris Germanici,* 35 *milliaribus Anglicis in Ortum Eboraco distans; ubi monasterium* Canonicorum Regularium *Ordinis S. Augustini, ex consensu Henrici,* C *Angliæ regis, illustrissimus D. Walterus de Gaunt (cujus genealogiam vide in Britannia Camdeni) erexit sec.* XII *ad mediam sui partem vergente, canonicosque B. Mariæ Brillendunensi ecclesiæ servientes annuis redditibus dotavit, ut in Monastici Anglicani tom.* 2, *pag.* 161 *lector videre poterit. Hujus cœnobii canonicis* S. Joannes, *postquam a parentibus (quorum nomina silent biographi) optime educatus, Oxonii litterariis studiis biennio incubuisset, se socium adjunxit, annum agens vigesimum. Non est animus lectoris oculis hic subjicere, quam sedulo Sanctus assumptam S. Augustini Regulam toto vitæ decursu servaverit; quam studiose omni monasterii munere functus fuerit, qua demum paterna bonitate, Prioris dignitate condecoratus, subditos in religiosæ perfectionis tramite continuerit, ipsis mirandæ præbens exempla virtutis: hæc enim omnia relata sunt in Vita, quam hic sum editurus, cum nonnulla primum de hujus scriptore, ecclesiastico Sancti cultu memoriaque in Fastis sacris præmisero. Ab hac duco initium.*

2 S. Joannem *varii celebrant hoc die martyrologi, ac in primis Molanus in prima sua Usuardini Martyrologii editione sequenti istlhac, cui deinde Galesinius presse inhæsit, annuntiatione:* S. Joannis Prioris Bridlingtoniæ in Anglia, Ordinis Regularium, qui canonizatus est a Bonifacio Nono. *Dixi, in prima sua Martyrologii Usuardini editione, quia in aliis hujus per Molanum editionibus de Sancti canonizatione nulla habetur mentio, sicut nec apud Castellanum, qui in Martyrologio Universali paucis his verbis eum memorat:* In Anglia *(sic sonant verba Gallica)* S. Joannis Brillendunensis canonici Regularis. *Nec a Castellano ea in re dissentiunt Wilsonius et Florarii nostri, anno* 1486 *exarati, auctor. Prior enim in Mrl. Anglicano, anno* 1608 *edito, sequens Sancto concinnavit elogium:* Brillenduni, in provincia Eboracensi, depositio S. Joannis conf., Prioris monasterii Canonicorum Reg., cujus vita, sanctitate clara, luculenter manifestata est miraculis, quæ tum vivus, tum post obitum patravit; obiit anno Christi 1379 et sepultus est Brillenduni; *posterior vero sic habet :* In Anglia natale beati Johannis, Prioris Bridlingtoniæ de Ordine Regularium, cujus vitam gloriosam gestaque mirifica fama volatilis adeo deduxit in universitatis gentium publicam notitiam, quod non solum *Fastisque sacris hic memoratis*

AUCTORE J. B. F.

solum de regno Angliæ, verum etiam de toto orbis ambitu ideo ad ipsum confluat multitudo populorum, humiliter postulans meritorum ejus radiis illustrari. Obiit anno Salutis 1366. *Qua ratione inductus Florarii nostri auctor Sancti tempus in cælis natale reparatæ Salutis anno* 1366 *affixerit compertum non habeo; certe inter scriptores, qui* S. Joannis *meminere, nullum huc usque reperi, qui, ipsum Incarnati Verbi anno* 1379 *ex hac vita migrasse, non referat.*

exstat insertus, cultu antiquo et legitimo,

3 *Porro e jam recitatis Florarii nostri verbis,* S. Joannem *jam inde a seculo* XV *cultu ecclesiastico fuisse gavisum, colligendum videtur, imo vero altius etiam ac ab aliquot saltem post Sancti obitum annis cultus illius primordia verosimiliter repetenda esse, ostendunt sequentia isthæc Walsinghammi in suis Scriptis Anglicis, Camdeni cura editis, verba:* Eo tempore *(nempe anno* 1389, *seu decimo post* Joannis *obitum anno)* in prioratu canonicorum de Bridlington, ad tumbam Joannis, quoudam B Prioris ibidem, tanta et manifestata fiebant miracula, ut pene totam Angliam ducerent in stuporem. *Nec tantum verosimiliter, sed certo etiam* S. Joannes *jam inde a paucis post obitum suum annis cultu ecclesiastico fuerit gavisus, si quæ duo supra laudati martyrologi Molanus et Galesinius memorant, veritati sint consona.* Joannem *enim a summo Pontifice Bonifacio IX, qui Romanam S. Petri Cathedram ab anno* 1389 *usque ad* 1404 *occupavit, Sanctorum numero fuisse adscriptum affirmant, idemque etiam faciunt in suo Canonicorum Regularium Venatorio abbas Livriacensis Mauburnus, seu Joannes de Bruxellis et in Generali suo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo Ferrarius. Verum scriptores illi omnes, uti e jam dicendis intelliges, videntur hac in re hallucinati. Ac primo quidem Ferrarius, qui, ut mox indicavi, a Bonifacio IX canonizatum fuisse Sanctum, refert, id certe haud absque turpi ac manifesto facit errore.*

etsi interim a Bonifacio IX

4 *Rem enim anno* 1379 *a Bonifacio IX solenni ritu factam affirmat; quis vero non judica-* C *bit, laudatum Pontificem, qui seculi* XIV *anno* 89 *Romanum Pontificatum adiit, non potuisse decem, priusquam Pontifex Romanus fieret, annis cælitum honores Sancto decernere? Quod autem ad Molanum et Galesinium spectat, hi nec annum, quo, nec urbem, in qua canonizatio illa fuerit peracta, assignant. Unus quidem omnes inter scriptores Mauburnus, libro num. præced. assignato, Sanctum ab eodem Pontifice anno* 1395 *in Sanctorum Album relatum fuisse, asserit; verum nulla documenta, quibus assertionem stabiliat, in medium adducit, nullumve auctorem idoneum laudat, sine quo ipsi pronuntianti fidem adhibendam esse, non existimo, utpote toto fere seculo summo Pontifici Bonifacio IX posteriori. Hinc fit, ut in ipsamet asserenda Sancti per Bonifacium IX canonizatione, utpote quam pariter idoneo documento non firmat, majorem etiam fidem (quod et de Molano, Galesinio et Ferrario eamdem ob causam hic dicendum) non mereatur.*

canonizatus fuisse

5 *Hisce præterea nullo modo favere videtur Vitæ, huic Commentario subjiciendæ, auctor, qui de* S. Joannis *Sanctorum numero adscriptione nihil refert. Altum etiam de hac canoni-* D *zatione silent Franciscus Pagi in Breviario Historico-chronologico-critico Pontificum Romanorum, et Codex Canonizationum, a Justo Fontanino editus. Ex hoc silentio factum, opinior, ut, cum Molani Martyrologium reparatæ Salutis anno* 1573 *fuit recusum, ne vel uno verbo de Sancti in cœlitum Album relatione instituta fuerit mentio. Porro nullus dubito, quin Galesinius, si secundum Martyrologii Molani editionem præ manibus habuisset, Sancti nostri canonizationem in sua annuntiatione silentio fuisset suppressurus. De Martyrologii vero a Ferrario conditi authoritate sic loquentem audi Fortunatum Scacchum de Notis ac Signis Sanctitatis sec.* XI, 4: Philippus Ferrarius, collectis nominibus quorumcumque Dei, qui quoquo modo aliquam habeut in aliqua ecclesia vel monasterio venerationem sive Sedis Apostolicæ authoritate, sive absque tali authoritate colantur, suum implevit Martyrologium. *Unde liquet, Ferrarii auctoritatem non sufficere, ut Sanctus noster canonizatus credatur.* E

6 *Et vero, si* S. Joannes *Sanctorum numero* non videatur, *fuerit adscriptus, quid fuit, quod eruditissimi, quid Martyrologium Romanum tempore Gregorii XIII, Sixti V et Urbani VIII reformarunt, viri, in Sanctorum Catalogum relatum fuisse Sanctum nostrum, non modo siluerint, verum etiam ipsius memoriam ne vel uno verbo celebrarint? Cur Pontificiis Decretis, in erudito summi Pontificis Benedicti XIV Opere de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione lib.* 4, *part.* 2, *cap.* 18 *relatis, laudati viri non obtemperarunt? Etenim secundum dicta decreta in Martyrologio Romano annotanda sunt nomina eorum, qui post ejus editionem a summis Pontificibus canonizantur et illorum, qui aliquo ex modis, juxta antiquam Ecclesiæ disciplinam approbatis, Sanctorum Albo fuerant adscripti, nec tamen hactenus in Mrl. Rom erant memorati; ut cit. Opere laudatus summus Pontifex distinctis verbis sic refert:* Ad præscripta itaque allatorum decretorum describenda sunt in Martyrologio Romano nomina canonizatorum, idque, sive loquamur de illis, qui post editionem Martyrologii a summo Pontifice subinde referuntur in F Album Sanctorum, sive loquamur de aliis, qui aliquo ex modis ab Ecclesia approbatis fuerunt canonizati, et nomina nondum fuerunt apposita in Martyrologio Romano.

7 *Unde manifestum fit, eam canonizationem* apud Canonicos Regulares gaudet, *Sacræ Rituum Congregationi prorsus ignotam fuisse. Hæc omnia plurimum me movent, ut Sanctum in Sanctorum numerum relatum non fuisse credam. Verum, etsi id ita sit, nec aliunde etium, Sanctum jam inde a paucis dumtaxat post obitum annis cultu ecclesiastico fuisse gavisum, certum efficiatur;* Joanni *tamen duobus seculis proxime elapsis cœlitum honores a Canonicis Regularibus fuisse delatos ac porro hodieque deferri, fidem faciunt Sanctorum Officia propria, ad horum Canonicorum usum excusa, in quibus ad* X *Octobris diem Officium de Sancto nostro legendum proponitur. Nec est, cur quis, an legitime id fiat, revocet in dubium.* Joannes *enim inter Sanctos recensetur, qui, licet nec in Breviario nec in Martyrologio Romano sint inscripti, coli tamen e Pii V summi Pontificis concessione a Canonicis Regularibus queunt, ut*

A *ut ex indutto, quo id hic Papa anno 1370. permisit, manifestum evadit.*

Vitæque tres scriptores, quorum unum edimus, est nactus.

8 *Restat jam, ut ad Sancti Acta progrediamur. In supellectili nostra litteraria asservantur duæ* S. Joannis *Vitæ, ex codice Rubeæ-Vallis, Canonicorum Regularium Ordinis S.Augustini prope Bruxettas monasterii, fideliter descriptæ, quarum unam apud Joannem Capgravium, seculi* XV *scriptorem, in Catalogo SS. Angliæ pag.* 191 *editam, concinnavit anonymus Sancto nostro subæqualis: altera multo contractior tota in citata anonymi lucubratione continetur. Laurentius Surius priorem Vitam, hinc inde a se contractam, in suo SS. Trimestri quarto pag.* 149 *publici juris se fecisse his verbis tradit:* Vita Joannis, Prioris monasterii Bridlingtoniæ Can. Reg. in Anglia, ex quodam Ms. codice per Laur. Surium mutato stylo pressius et contractius descripta. Autboris uomen codex non habuit; sed est Historia gravis et scripta ab ejus B æquali. *Ast taudatus Surius, hanc Vitam ab auctore* S. Joanni *æquali fuisse exaratam, frustra ex his biographi verbis probare conatur:* Nou solum vero in amplexu scientiarum applaudens *(S. Joannes)* immo cælestibus intellectualiter suspirans avidius dum Oxoniis persisteret studiosus: omissis frequenter altercationibus sophismatum inquisitivis, templum sui spiritus supremo priucipi dedicavit,..... ut quidem ex veridicorum constudeutium relationibus audivimus. *Quis enim non videt, ex his verbis nullatenus consectarium fieri, hunc biographum Sancto fuisse æqualem? Supparem vero fuisse, quis refragrabitur? Tertia mihi etiam præ manibus est Sancti Vita, a domino Hugone concinnata, et per amanuensem ex tomo* 95 *Bibliothecæ RR. PP. Oratorii Vallis-Cellæ experta. Huic biographo in adornandis Sancti nostri laudibus anonymi statim laudati lucubrationem præluxisse, ex ipsius narrationibus potest sufficienter colligi; at unde hauserit plura prodigia,* S. Joannis *tum vivi, tum defuncti meritis patrata, quæ in supra citatis Sancti Actis frustra quæsieris, compertum non habeo; neque etiam qua ætate scripserit, auctor uspiam vel verbo prodit. Ceterum Vitam auctore do-* C *mino Hugone exaratam, quod huc usque editam non sciam, collatam cum jam citatis Actis hic subjiciam, ita ut varias eorum, quæ alicujus momenti sint, lectiones in Annotata relaturus sim, ne quid lector desideret.*

VITA

S. JOANNIS DE BRIDLINGTONA, CANONICI REGULARIS.

Auctore domino Hugone, Canonico Regulari.

Ex tomo 95 Bibliothecæ RR. PP. Oratorii Vallis-Cellæ, collata cum Vita edita apud Surium et Capgravium.

CAPUT I. E

Sancti natales: litterarum studium: vitæ institutum; sacerdotium et ad varia monasterii munia promotio.

Sancti natales ac primi anni:

B. Joannes, quoudam Prior de Bridlingtona, ex honestis parentibus Christianis Catholicis et Deo devotis in regno Angliæ, in villa quadam, quæ Tuenge *a* vocatur, Eboracensis diœcesis, natus geuerosam traxit originem, qui ab ipsa puerili ætate secutus Deum, ipso Deo, ut creditur, ducente, viam sanctitatis ingredi cœpit, gradumque perfectionis in ipsius iunocentiæ annis arripere jam studuit; quinto namque ætatis suæ anno a suis parentibus scholasticis traditus disciplinis, lectionibus et doctrinis sui magistri, quantum sua patiebatur ætas tenella, sedule operam impendebat. Dum autem cum suis sociis a schola egrederetur et ipsi puerilibus, ut assolent, jocis et vanis discursibus hinc inde curreudo intenderent, ipse ad F ecclesiam convolabat, et ibidem solus orationi et devotioni mirabiliter in tenui ætate deditus, omnia lubrica et pueriles consuetudines veluti gratia Spiritus S. edoctus totaliter respuebat, ita quod nusquam aut raro apparuit in ipso aliquod indicium levitatis puerilis. Mira res, quis umquam credere vellet, quinquennem actus et ludos pueriles desererc, sanctitati et devotioni deditum esse, præcipue cum uondum talis ætas perfectam discretionem habeat, neque scientiam boni malive agnoscat? Certe, ut puto, nec credere fas esset, uisi illo superno Magistro inspirante, qui dixit: „ Sinite parvulos venire ad „ me, talium est enim reguum cælorum *b*. „ Sicut utique teneris sub annis Joannes, gratia Dei repletus, cælibem vitam agere cœpit, et, superno Ductore ducente, ad gradum sanctificationis et perfectioris vitæ gratiose postmodum meruit promoveri.

emisso post hos castitatis voto,

2 Pluribus itaque annis sub maternis alis innocenter transactis, et appropinquaute tempore adolescentiæ, quo jam maturior ætas et hominum fragilitas instinctu naturalis pubertatis ad corruptionis

A. D. HUGONE. corruptionis et lasciviæ viam maxime declinare solet, ipse, inspiratione motus divina, toto conatu corruptibilis vitæ voluptates studuit evitare, et ita, se totaliter ad Deum convertens, suam pudicitiam precibus assiduis Domino commendabat, et jam in duodecimo *c* ætatis suæ anno constitutus votum vovit castitatis, lilium virginitatis suæ Deo offerens, continentiam cordis et corporis usque ad finem vitæ suæ, sicut creditur, inviolabiliter observabat, atque ex tum quotidie sicut ætate ita bonis actibus atque virtutibus crescebat, sanctæque conversationi deditus ecclesias devote frequentabat, Officiis divinis cum honestis et religiosis personis omni tempore, quo poterat, assidue vacabat; quidquid etiam de sacræ Scripturæ sententiis intelligere poterat, in sui pectoris armariolo studio recondebat, et licet adhuc in hujus modi labili via cum habitu sæculari et inter plebeios conversaretur, attamen Domino opitulante de virtute in virtutem crevit, et B ad cælestis vitæ patriam, quantum poterat, totis viribus anhelabat; perpendens itaque statum suum et votum castitatis, quod emiserat, inter sæculi fluctus ventis tentationum agitari, statuit omnino anchoram propositi sui firmiter figere in littore solidiori, et ut liberiorem Domino redderet famulatum ad quietum portum religionis confugere.

religiosam vitam amplectitur,

3 Cum ergo in annis discretionis jam longe processisset et quasi annum vigesimum attigisset, relictis sæculi gaudiis et pompis transitoriis, habitum S. religionis Canonicorum Regularium in venerabili et religioso loco prioratus S. Mariæ de Bridlingtona, Eboracensis diœcesis, devote suscepit; qui quidem prioratus ab eadem civitate Eboracensi per triginta milliaria aut modicum plus distans non longe a littore maris situatus, jocundum et quasi solitarium viris religiosis præstat habitaculum. Joannes itaque, religionis habitu suscepto, quasi nova plantula secus decursus aquarum plantata, virtutum germina in domo Domini producere cœpit, vigilare, jejunare, orare, cupiensque a pusillo placere Deo, vitam suam ducebat in laboribus et abstinentiis, ac postmodum tempore congruo professione regulari per eum emissa, juxta gratiam Dei collatam visus est viam arctioris vitæ C fiducialiter aggredi, crebris jejuniis, continuis vigiliis, orationibus assiduis, aliisque laboribus corpus suum spiritui servire coegit, semper inter alios et cum aliis ordinabiliter, sociabiliter humiliter, obedienter vivens, et in abdicatione suæ propriæ voluntatis, humilitatem vero et patientiam, quasi duos lapides pretiosos, in corde suo pro fundamento stabilivit. Itaque ceteris in ipso monasterio etiam antiquioribus observantiæ regularis speculum erat, et exemplar sanctæ conversationis; unde verosimiliter de eo potest dictum evangelicum proferri : « Fuit » homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes » *d*. » Felix ergo iste Joannes felix et gratiosum habuit principium et feliciori medio subsequente felicissimum morum exitum obtinet, veluti in sequentibus perspicue apparebit.

et ad sacros ordines promotus.

4 Procedente quoque tempore ad sacros ordines successive promotus et in sacerdotio constitutus devotius assuescebat orare, ac psalmis, hymnis et canticis spiritualibus ore simul et corde laudes uberiores reddere Deo omnipotenti. Tempore quoque, quo ad divina celebranda mysteria, præparato sui cordis habitaculo, cum devota confessione et spiritu contrito ad altaris D officium accedebat, sicut verus discipulis Jesu Christi venerabile Sacramentum corporis Dominici in memoriam passionis ejus cum ingenti tremore consecrabat et pertractabat; quod etiam eum maxima devotione et reverentia sumebat, semetipsum judicans valde indignum ad tam sacrosanctum mysterium peragendum, et quamquam juvenis esset ætate, attamen senem ostendebat se morum et operum gravitate et sobrietate vitæ. Scriptum est enim in libro Sapientiæ cap. 4 : « Senectus venerabilis non diuturna nec annorum numero computata, cani enim » sunt sensus hominis; » et paulo post scilicet : « Et ætas senectutis vita immaculata. » Et quidem a Priore magister novitiorum *e* et informator juvenum effectus est : ejus vita simul cum moribus laudabilis et gratiosa multos provocabat, et ædificabat ad salutem, noctibus vero et diebus defectus suorum fratrum absentium in choro psallendo et legendo in refectorio seu alibi ministrando ipse libenter et sine murmure supportabat. Quidam pater monasterii et alii canonici considerantes ipsius Joannis prudentiam ac discretionem successive in diversis officiis E monasterii ipsum administratorem *f*, fecerunt, ipseque tamquam fidelis dispensator et prudens utiliter et fideliter, quæ sibi commissa fuerant, ministrabat, et ita se ipsum regebat, quod Deo acceptabilis erat et ab hominibus nimio diligebatur affectu; nec propterea unquam ab officiis divinis, horis canonicis nocturnis vel diurnis se substrahebat, sed semper cum aliis in choro cantando et legendo interfuit, nisi aliquod impedimentum sibi obstaret aut major necessitas ipsum abesse constringeret.

monasterii bona temporalia administrat.

5 Mirandum quoddam non referre non potero, quod tamen scriptum non reperi, sed a quibusdam religiosis ex auditu percepi; quodam vero tempore ipse beatus Vir jam in officio Cellarii *g* administrator deputatus, exteriora monasterii negotia regebat, ob quam causam frequenter oportebat cum de monasterio egredi, possessiones et Grangias *h* supervidere, reparationibus domorum intendere, cultoribus agrorum et aliis laborantibus operas suas assignare, panem, potum et alia pro expensis omnium interius et exterius ordinare et providere, quæ omnia secundum scientiam sibi a Deo inspiratam F diligenter, fideliter et discrete exequebatur. Erat itaque tunc inter fratres suos canonicos de ejus vita et virtutibus non modica admiratio, atque de ejus sanctitate secreta et frequens confabulatio, verum quia scriptum est, quot capita tot sententiæ; et sicut Judæi de Domino Jesu Christo, ita et ipsi de illo B. Joanne loquebantur; opinabantur aliqui et dicebant : quia bonus et devotus est; alii e contrario dicebant : non, ipsius sanctitatem male interpretantes ejusque devotioni et simplicitati spiritu maligno detrahentes.

Panes intercessione S. Joannis lapides, ut fertur, apparent :

6 Erant autem eo tempore pauperes quidam, qui extra monasterium in vicina domo morabantur, penuriam patientes alimentorum, de quorum necessitate B. Joannes misericordiæ visceribus condolens cogitabat omnino de rebus abundantis in monasterio eorum inopiæ aliquid impertiri, propter quam causam, quando exire debebat pro factis monasterii, aliquos panes secum assumens exportabat secrete et ipsos eisdem indigentibus erogabat; quod opus misericordiæ cum pluribus diebus iterasset, quidam eorum, qui

A qui sibi invidebant, hoc explorantes, et ipsum super hac re Priori accusabant, dicentes : Cellarium minus providum res omnes asportare et hiuc inde distribuere pro suæ libito voluntatis. Sed Prior, ut vir prudens et expertus, ipsum Joanuem virum fidelem, devotum et discretum esse; illorumque accusationem non ex bono zelo procedere cognoscens, verbis benignis eorum malitiam usque ad tempus dissimulabat. Contigit altera die post hæc tempore, quo ipse Joannes Cellarius volebat exire, quod Prior cum aliquibus, qui ipsum accusaverant, secus viam, per quam ipse erat transiturus, astabat; ipse vero Dei servus Joannes super egenos et pauperes diligenter intelligens, panes aliquos secum tulit, et clam sub cappa *i* sua portans, opus misericordiæ et pietatis, ut antea solebat, satagebat implere; quem Prior egredientem conspiciens, mox ipsum ex nomine vocabat, dicens: Joannes, veni huc. At ipse statim Prioris obediens imperio venit ad præsentiam ejus, qui ipsum, quid portaret, interrogans, et ipse cu-
B piens sua opera bona soli Deo esse cognita, utpote homo simplex et innocens, inclinato capite, patri Priori respondit : Pater, inquit, lapides *k* sunt, quos ad viam extra portam meliorandam portare volo : intendens hujusmodi excusatione honesta, non propter Priorem suum, qui sanctorum secretorum conscius erat, sed propter alios, qui cum Priore præsentes astabant, suæ piæ intentionis opera sagaciter palliare. Tunc Prior ait ad eum : Ostende, inquit, Fili, nobis, ut videamus, si vere lapides sint, et ille continuo mandato præcipientis obtemperans, panes, quos portabat, coram eis ostendit, qui in eorum aspectu lapides esse videbantur. Prior utique super hoc stupefactus, data ei licentia abeundi, his, qui astabant secum, ait : Ecce, quam injustam accusationem attulistis mihi contra Hominem istum benignum, humilem et innocentem. Illi vero admirati magnoque rubore percussi, in claustrum regressi sunt, suam vecordiam secum portantes, qui postea, abjecta suæ perversitatis malitia, ipsum Joannem in amore et reverentia semper habuerunt.

quod prodigium Sancti biographus probare conatur.

7 Bene quidem potuit hoc factum credibile esse consideratis ipsius beati Viri virtutibus, mansuetudine, humilitate, innocentia, castitate, pudicitia et caritate, de quibus infra latius
C declarabitur. Legitur etiam et est in Actibus B. Joannis Evangelistæ, quod virgas sylvestres in aurum optimum convertit, quas postea ad propriam naturam fecit reverti. Iste vero panes in similitudinem lapidum suis meritis transformavit, quos iterum ad proprium statum reformavit. Ille virgo electus a Domino in ævum permansit; ille beatus noster Joannes, ut superius dixi, a pueritia sua electus a Domino et dilectus usque ad finem vitæ suæ castitatem corporis et cordis immaculatam servavit. Legitur etiam de beata virgine Brigida, quod solo tactu lignum aridum et per longum tempus siccum in pristinam viriditatem restituit; plura quoque etiam alia de sanctis Viris possent inferri ad argumentum hujus rei, ut in libris Dialogorum B. Gregorii p. 3 et alibi tales procul dubio caste viventes, in quibus Deus habitat. Prima ad Corint. 3. Templum Dei scilicet est, quod estis vos. Et in eadem : Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est cum eo. Et in lib. Sap. dicitur : Incorruptio facit esse proximum Deo.

ANNOTATA.

a *Hæc villa (ut videre est in Sancti Vita apud Capgravium et Surium) in comitatus Eboracensis locis maritimis sita est non multum a monasterio Brillindunensi remotis.*

b *Marc. cap.* 10, ℣. 14.

c *In proprio* S. Joannis *Officio legitur annus decimus tertius, reliqui vero Sancti biographi de voto illo altum silent.*

d *Evang. Joann. cap.* I, ℣. 6.

e *Hanc provinciam Sancto nostro fuisse demandatam, apud Capgravium aliosque scriptores haud reperi.*

f S. Joannes, *ut habent alii biographi*, *munus Præcentoris in choro et Eleemosynarii exercuit.*

g Cellarii, *prout hic sumitur*, *officium est rebus monasterii temporalibus providere; apud Benedictinos vero illius officium est, infirmorum, infantium, hospitum pauperumque cum omni sollicitudine curam gerere, ut ex Regula S. Benedicti manifestum apparet.*

h Grangia *locus est, ubi triticum teritur.* E

i Cappa, *ut videre est in Gabrielis Pennotti Historia Ord. Clericorum Canonicorum tripartita lib.* I, *cap.* 22, *superior vestis est longa et talaris, quam episcopi et sacerdotes, cum in publicum prodibant, induebant.*

k *Hoc factum reliqui* S. Joannis *biographi silent.*

CAPUT II.

Sanctus in Priorem eligitur : præclaræ virtutes in ipso enitent.

In Priorem eligitur,

Crescentibus autem in ipso beato Viro piæ conversationis et sanctæ vitæ meritis, ab officio Cellarii exutus, et Supprior monasterii effectus sive officio Vicarii functus, omnia, quæ ad observantiam religionis pertinebant, sagaciter atque discrete regebat, sibimet parcus et austerus, aliisque quidem benignus extitit et misericors. In correptionibus modestiam servans, in compassione et pietate fraterna affluens, F in admonitionibus et exhortationibus sedulus, humilitate et castitate præcellens, in omni opere bono semetipsum exercens, exemplum gratiæ et mansuetudinis omnibus ostendebat : et quoniam scriptum est : « Omnis, qui se humi- » liat, exaltabitur *a*, » defuncto postea ejusdem monasterii Priore, universi canonici, in domo capitulari congregati, ipsum in Patrem et Priorem suum, prævia scilicet Spiritus Sancti invocatione, unanimi consensu et assensu, nullo penitus reclamante aut contradicente, elegerunt anno ætatis suæ trigesimo septimo *b*. Quidam propter suam sanctitatem et devotionem, quidam propter circumspectionem in spiritualibus et temporalibus rebus, omnes ipsum una voce clamabant dignum et ipsis et eorum monasterio Patrem et Gubernatorem esse perutilem, qui, ut semper erat assuetus, spiritu benigno eos alloquens, se ad talem gradum taleque onus suscipiendum omnino dicebat fore esse indignum, et aliquamdiu

A. D. Hugone. diu resistens noluit consentire. Sed, canonicis universis in eadem sententia electionis concorditer persistentibus, ipseque sentiens in hoc voluntatem Dei circa se adesse, admonitus quorumdam prudentum consilio, simulque precibus omnibus devictus, quamvis invitus assensum suum tandem electioni attribuere quodammodo coactus est, præsentatus quoque Eboracensi archiepiscopo, secundum ritum patriæ ab eodem in Priorem perpetuum ejusdem monasterii legitime confirmatus est.

prudentia, 9 Ipse vero tunc ut vir prudens secum meditans atque considerans onus magnum super se positum, et secundum sententiam B. Gregorii : cui plus committitur, plus ab eo in reddenda ratione exigitur : de sola Dei gratia ejusque auxilio confidens, se et omnia ejusdem monasterii, quæ gubernanda susceperat, omnium Gubernatori cælestium et terrenorum devotis precibus commendabat. Ejus piis meritis et orationibus res et negotia monasterii tam in spiritualibus, quam in temporalibus per tempus, quo erat Prior, in bono statu perstiterunt. At quamvis nonnulli in hujus regiminis constituti, non de onere cogitantes, sed de potestate B et honore prælationis gaudentes, magis inde exaltantur, hic e contrario humilior atque benignior, et in operibus caritatis ad serviendum promptior exstitit. Nocte et die in claustro, choro et alibi observantiam regularem, sicut, dum junior esset, semper observabat, quasi præ oculis videretur habere illud dictum Sapientiæ : Rectorem te posuerunt, noli extolli, sed esto inter illos quasi unus ex illis *c*. Et raro quidem ab horis canonicis in choro dicendis absens fuit, nisi causa hospitum, et aliorum advenientium, aut quando gravior causa pro negotiis monasterii eum urgebat; et ipse degebat sic inter confratres suos, ut unus eorum. Semper diligebat viam rectam, et mediam undique tenens, non declinans ad dextram, se extollendo de suis dignitatibus et meritis, neque ad sinistram, succumbendo favoribus et vitiis humanæ fragilitatis; et talem absque simulatione se exhibebat secum cohabitantibus foris, qualis ipse erat intra semetipsum in corde interius, et quamquam ipse habuerat cameram largam, honestam, cum omni apparatu utique et ornatu officio prioratus a tempore antiquo deputatam, in qua alii Priores, prædecessores sui, residere et nocte requiescere solebant, ipse tamen, hoc vanitatem reputans, C nolebat in ipsa camera dormire, sed omni nocte in una cella cum conventu in communi dormitorio quiescebat; lectilia sua e vestimenta *d* sua erant minime preciosa, sed potius vilia et grossa, honesta tamen et religioni suæ congruentia.

summa salutis cura, 10 Completorio autem finito, ipse solus in choro remanere solebat, ibidem orationi et contemplationi cum maxima devotione aliquamdiu vacans, intra se rememorando et considerando statum vitæ suæ, curam animarum atque regiminis sibi commissi monasterii, quid etiam in suis diuturnis * actibus fecerat, si aliqua forte negligentia Deum offenderat, sciens, se redditurum, ut homo mortalis, de his omnibus rationem, et ab illa hora usque mane sequentis diei cum aliquo non loquebatur, nisi ex causa maxime necessitatis, vel quando alia causa perurgens existeret. In qua re notandum est, quod canonici Regulares, ac etiam monachi S. Benedicti in regno Angliæ, quolibet tempore anni, tam in hyeme, quam in æstate cœnant D ante Completorium, et inter cœnam et Completorium per aliquod spatium fit oratio sive contemplatio, donec servitores in refectorio cœnaverint, et similiter diebus jejunii et aliis, quibus nonnisi semel comeditur, collatio fit ante Completorium, et, facta collatione, de refectorio conventus vadit processionaliter in ecclesiam ad officium Completorii, quo dicto et finito, omnes processionaliter vadunt cum silentio et pace in dormitorium, et absque mora sonat campana ad dormitionem, nec postea cuiquam licet exire, nisi causa necessitatis et ex speciali licentia a Priore seu ejus vices gerente concessa.

* l. diurnis

11 Ad officium etiam matutinale qualibet nocte surgebat cum aliis et frequenter alios præveniens, per aliquod spatium in choro devotis orationibus et sanctis meditationibus insistebat. *in canonicis Officiis diligentia,* Ab officio matutinali peracto ipse aliquando cum conventu ad dormitorium revertebatur, et intrans cellam suam fingebat se, sicut alii, ad quietem in loco suo redire, sed postea cum alios suos fratres sentiebat dormire, ipse latenter de dormitorio ad ecclesiam redibat, et aliquando E ibidem aut in capitulo seu alio loco devoto contemplationibus, psalmis et aliis devotis orationibus usque ad lucem diei residuum expendebat, et ita communiter totum tempus vitæ suæ sancte et religiose Deo serviens continuavit. Ei etiam consuetudo fuit nihil terrenæ occupationis divino officio anteponere, sed, si aliquas solicitudines sibi supervenire prospiceret, propter quas in choro horis et temporibus constitutis nequiret interesse, tunc ante omnia cum uno de fratribus suis horas diei necnon Officium B. Virginis Mariæ, similiter cum Officio Passionis Christi et aliis devotionibus suis consuetis cum magna cordis devotione dicebat, ac deinde confessori suo sua peccata corde contrito humiliter confitebatur, plus plaugens et dolens levia et parva peccata, quam aliquis forte gravia peccata, posteaque Missam audiebat, vel ad celebrationem semetipsum devote præparabat cum maxima reverentia et timore ad officium altaris accedens, et plerumque ipso stante ad altare, ut ipsi perhibebant, qui ipsum in altaris officio adjuvabant, tantus timor eum invasit, quod in frigidissimo tempore anni de ejus capite magna quantitas aquæ stillabat, et aliquando videbatur quasi totus resolutus in sudorem : quod autem cum videbat et quod ei acciderat, F nemini voluit unquam manifestari.

Regulari observantia, 12 Residuumque cujuslibet diei infatigabiliter expendebat circa necessitates monasterii intus et extra, horis canonicis exceptis, usque ad horam refectionis, quia communiter in refectorio communi cum aliis prandebat, nisi causa advenientium nobilium virorum aut aliorum hospitum, propter quos, ut illos honestius et humaniter tractaret, oportebat eum omnino abesse. Cibum etenim et potum cum summa sobrietate et temperantia sumebat, jejuniis et abstinentia carnem edomans, lectioni sacræ Scripturæ semper intendens, cibo etiam spirituali magis quam corporali pasci desiderabat, sciens quoniam scriptum est : « Non in solo « pane vivit homo, sed in omni verbo, quod « procedit de ore Dei *e* ; » etiam cum David dicit: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua *f* » et quotiescumque autem aliquid ex sacra lectione percipiebat, quod in spiritualem tantum ædificationem

A cationem sonabat, illud suæ memoriæ tenaciter commendabat, elevabaturque mens ipsius ad superna cælestiaque contemplanda; surgens vero post refectionem gratias solitas cum aliis referebat : ac postea non vaniloquiis aut humanis solatiis, sed colloquiis divinis et iis, quæ ad animæ salutem pertinebant, potius intendebat, aut ad aliquas honestas et utiles occupationes se convertebat, nec aliquo tempore voluit esse otiosus, recolligens, quod scriptum est : Otiositas pernicies est animæ.

inanis gloriæ contemptu,

13 Frequenter etiam, ut carnis subjugaret voluptates, solo pane et aqua corpus suum refocillabat, nec aliud comedens. Attamen quando hospites adveniebant, quibus secundum eorum statum de cibis lautioribus aliquid præparabat, ipse cum eis ad mensam consedebat, et simulabat se propter eorum solatia de cibis delicatis aliquando comedere, verumtamen hoc, quod sumebat, in parva quantitate erat; ministrabatur ei per quemdam de suis sibi fidelem et secrete servientem una parva tassa argentea, cum aqua pauca coopertorio argenteo cooperta, de qua B ipse potabat, suam abstinentiam caute et prudenter palliando semper cum vultus hilaritate, ut sic convivarum aspectus, simulata edendi et bibendi refectione, devote falleret, semet exterius demonstrans quasi similem aliis, sed intus tamen erat valde dissimilis, et præcipue hoc faciebat, ut ejus meritum et intentionem vana gloria nullatenus absorberet; dicit enim B. Gregorius, carnis abstinentiam nonnunquam vana gloria obsidet; omnem enim vanam gloriam Vir iste devotus quasi quoddam virus mortiferum exhorrebat. De ejus salutifera communicatione in verbo, vultu et opere, nonnulli ad eum venientes delectabilius saturati sunt, quam de cibis et potibus, quos ante se in mensa habebant, et quamvis ipse, secretum suum intra semetipsum celans, affectabat reputari ut homo communis; quanto magis satagebat laudes humanas et favores effugere, tanto amplius usquequaque divulgabatur celebre nomen ejus. „ Non potest civitas abscondi super montem po„ sita *g*. „

g *invicta patientia,*

14 Erat quoque magnæ et admirabilis patientiæ, quietus et pacificus ac sine querela suas injurias et suorum domesticorum tribulationes læto spiritu sufferebat, ipsos tamen, qui hujusmodi injurias sibi et suis inferebant, cum tali constantia, modestia et tranquillitate corrigebat, quod postmodum talia agere seu ipsum amplius offendere formidabant : quam etiam patientiam ita laudabilem exercuit contra persecutores et sui monasterii rerum invasores, quorum aliquot benigna affabilitate devicit; ad pacem reconciliando alios per humilitatem et tolerantiam ad tempus sufferendo, et erga alios ut prudens et nobilis defensor stans invictus propter justitiam suas inimicitias coegit deponere et defensores plerumque habere promeruit, quos acriores injuriantes et persecutores perpessus est. Item in suis infirmitatibus et angustiis ita patiens erat, quod numquam audiebatur verbum querulosum ex ore ejus, sed semper gratias agebat Deo in omnibus, tam in adversitatibus, quam in prosperis.

profunda humilitate,

15 Fuit etiam magnæ humilitatis circa omnes, abjiciens a se omnem arrogantiam et superbiam, et ita vitam suam inviolabilem custodiebat et famam, quod in incessu, statu vel habitu, seu in cæteris motibus nihil agebat, unde Deus et homo offenderetur, sed quod suam decebat sanctitatem. Fuit præterea ferventi caritate radicatus et fundatus, Deum super omnia diligens et proximum sicut se ipsum, compatiens et misericors, et super afflictos semper pia gestans viscera, in tantum quod plerosque ad inopiam devolutos multifortiter * relevaret, eis dando et præstando, quæ nunquam postea voluit repetere. Super tenentibus etiam possessiones monasterii pauperibus, et de impotentia solvendi conquerentibus motus pietate et misericordia, sæpius partem, quandoque totum debitum dimittebat, et relaxabat, et omni petenti pro amore Jesu Christi secretiori modo, quo poterat, se dedit. Pauperes quoque scolares, de rebus abundantibus in monasterio, sumptibus necessariis, prout commode poterat, ad scolas nutriebat, multos etiam alios pauperes convives sicut alter Tobias alebat, et alios vestiebat. Multa quoque alia opera pietatis erga indigentes misericordissime faciebat : unde in hujusmodi pietatis operibus recte potuit vocari verus imitator B. Augustini patris sui ac nostri *h*, de quo legitur, quod, deficiente aliquando ecclesiæ pecunia, cum non haberet, quid indigentibus erogaret, vasa Dominica frangi et conflari jubebat et indigentibus dispensari. E

A. D. Hecose.

* *lege multifor-miter*

h

ac conscientiæ teneritudine mitet.

16 Erat adhuc Homo iste timoratus, semper Deum timens, abstinens se ab omni opere malo et permanens in innocentia sua, castus corpore, pudicus in sermone, cogitatione mundus, mansuetus, item misericors, majoribus et senioribus quasi obediens, et eorum consiliis condescendens, morum fervidus zelator, vitiorum rigidus persecutor, corpus suum castigans, et in servitutem redigens, cum eis, qui oderunt pacem, erat pacificus, et bene agentibus per humilitatem erat socius, prudentia præditus, consilio providus, in omnibus actibus suis discretus, universo morum et virtutum redimitus, circonspectus ad omnia, illorum quatuor animalium imitator, quæ ante, retro, et in circuitu oculos habere describuntur. Erat præterea pauper spiritu, corde contritus, semetipsum despiciens, non divitias neque honores mundi quærens, sed soli Deo toto corde et opere servire statuens, cum maxima contritione et dolore cordis lugens peccata sua, et sæpius etiam dolens aliena, spem perfectam semper habens de misericordia Dei omnipotentis cum perseverantia bonorum usque in finem F vitæ suæ. Videbat quoque ipse multoties in spiritu quosdam excessus suorum subditorum et familiarium, qui aliquando faciebant secrete aliqua, de quibus nolebant, quod ipse aliquid cognosceret. Ipse vero, qui absens erat corpore, modo mirabili videbatur iis corporaliter astare et eos alloqui et corripere, ut se ab hujusmodi excessibus abstinerent, qui ejus timore correcti talia deinceps agere formidabant.

ANNOTATA.

a *Vide Evang. Luc. cap.* 14, ỳ. xi.

b *Vita apud Capgravium et Surium hæc habet* : Sed cum cresceret fama virtutum ejus, accidit, ut, monasterii præposito in fratrum manus suum munus resignante, vota omnium, Sancto id agente Spiritu, in eum conferrentur, quod ea functione dignum eum existimarent : sed, illo sese excusante, alius electus est. At, illo intra annos non multos peste

A. D. Hugone. ste sublato, divinæ sapientiæ providentia volens lucernam, tauta luce conspicuam, suis radiis etiam aliis prælucere, id effecit, ut deuuo liberis fratrum suffragiis electus sit.

c *Eccles. cap.* 32, ỷ. 1.

d *Anonymus Sancti nostri biographus apud Surium et Capgravium*, S. Joannem *vestium pompam respuisse, probat his verbis :* Nam quidam multa instantia apud eum egerant, ut propter functionis suæ dignitatem preciosis uteretur pellibus ; sed ille modestissime respondit : Agnorum pelliculæ abunde sufficiunt arcendo a nostris corporibus frigori.

e *Matth. cap.* 4, ỷ. 4.

f *Psalmo* 118, ỷ. 103.

g *Matth. cap.* 5, ỷ. 14.

h *Hic insinuat Sancti biographus, se S. Augustini Regulam sequi, unde videtur posse confici, ipsum fuisse canonicum Regularem.*

CAPUT III.

B

Quædam Sancti miracula, morbus ac beatus obitus.

Naufragio quinque viri eripiuntur.

Verum de quibusdam actibus mirificis ad consolationem fidelium pauca de multis exprimere placebit, quæ Omnipoteus, ut pie creditur, Servi sui meritis et precibus dignatus est, ipso adhuc in hac mortali peregrinatione superstite, coram populo suo manifestare. Quadam vice, ipso B. Joanne existente Priore, dum quinque viri de villa, quæ vocatur Hertylpole *a*, Dunelmensis diœcesis in mari navigarent, quædam tempestas eos et eorum navigium invadebat, et eo usque fluctibus intumescentibus unda maris super eos infringebat, ut quasi eos statim involveret, quod secundum rationem nulla eis videbatur spes evadendi ; hi autem, quibus B. Joannes principaliter * ignotus fuerat, sed de ejus tamen vita et sanctitate multa audierant, se conspicientes in tanto periculo constitutos flebilibus vocibus unanimiter cœperunt Deum vocare, ut meritis ipsius B. Prioris de Bridlintona dignaretur ipsos ab ipsis marinis fluctuationibus misericorditer C liberare. Et, dum in hac deprecatione devote perseverarent, ecce, apparuit eis quidam Regularis canonici habitu indutus, qui ad eos veniens et manum suam naviculæ superponens eos ad litus salvos perduxit. Qui quidem viri, sic a periculo mortis liberati, ad monasterium quantocius properabant, et quem antea nusquam corporaliter viderant, statim ut ad ejus præsentiam venerunt, eum agnoscentes, ex eo quod eis in mare apparuit, genibus flexis coram eo cœperunt per ordinem enarrare omnia, quæ eis contigerant, pro eorum liberatione gratias sibi referentes *b*. B. vero Joannes de verbo gratificationis eos graviter increpabat, asserens se illo tempore in suo monasterio fuisse, admonens eos, ut tacerent et ecclesiam intrarent, ibique Deo et beatæ Virgini Mariæ gratias hac de causa devote redderent, et nihil sibi, sed Deo, qui solus mirabilia operatur, totum adscriberent.

* l. personaliter

Aqua vinum sapit.

18 Vir quidam nobilis in ipsa provincia, de prædicti B. Prioris fama frequenter audiens, disposuit una dierum monasterium adire, ut certius aliqua experientia cognosceret, si vera essent, quæ ab aliis auditu perceperat, an non. D Qui illuc veniens a Priore et suis fratribus receptus est, præparatisque pro tali viro aliquibus de lautioribus cibis, ipse Prior simul cum aliis causa consolationis et honestatis potius, quam comestionis, et ut aliquod solatium præsentiæ suæ nobili viro exhiberet, cum eo ad mensam consedit, cibisque ac potibus hinc inde super mensam positis serviens ille, de quo supra mentionem feci, qui Priori in tabula ministrare solitus erat, qui etiam suæ abstinentiæ conscius fuit, in secreto parvam tassam argenteam supradictam, cum aqua pura coopertam, juxta eum posuit : et, epulantibus illis atque sermocinantibus, nobilis vir prædictus cupiebat aliquo modo servata honestate sua cognoscere, cujusmodi potus iu illa tassa argentea erat, de quo Prior bibebat. Consuetudo enim illius provinciæ est tam religiosis quam mundanis viris ciphis * argenteis vinum potare, et Prælati sive alii nobiles semper habent ciphos suos juxta se in mensa coopertos, qui priusquam aliquid et super tabulam cyphum deposuerint, statim serviens, qui astabat, cooperculum super tassam E sive alium cyphum reponit. Servato igitur tempore congruo, quatenus Priori minime displiceret, idem ipse nobilis familiariter verbis jocosis Priorem allocutus est dicens : Domine Prior, vellem modicum de vestro poculo, si placeat, gustare. Tunc ille cœpit honeste verbis benignis contra hoc sibi quasi vetare, eo quod ipse nobilis etiam aliam tassam cum vino coram se positam habebat ; et nobilis subridens manuque protensa ciphum Prioris arripere voluit. Expavens autem Prior Joannes et dolens intra se, quia nolebat secretum suæ abstinentiæ revelari, ex adverso ciphum retinebat, ne ex eo omnino gustaret. Cumque nobilis insisteret, ut ea vice voluntatem suam impleret, Prior ait : Sustinete modicum, donec benedictionem faciam, et oculis cordis elevatis, brevique oratione in silentio fusa ad Deum, ut aqua vini saporem assumeret, tassam benedixit, et generoso licentiam dedit potandi. Et ille paululum inde gustans aiebat, se longo tempore melius vinum non gustasse ; sed postea per alios secreti veritas sibi innotuit, quod veraciter aqua pura in ipso cipho argenteo posita fuerat *c*. De quo manifeste constat, quantam fidem ipse devotus et Deo dilectus Vir habebat in Deum, unde in hoc posset de illo dici, quod palmista canit dicens ad Deum : Desiderium cordis ejus tribuisti ei etc. Frequenter enim Vir iste, ut superius dixi, in pane solo et aqua jejunabat, sed, an aqua cocta vel non, expressum non inveni.

* l. scyphis

S. Joannes a vulnere præservatur.

19 Altera quoque die, dum ipse Prior Joannes in ecclesia staret, multis astantibus et videntibus, lapis non modicus cecidit ab alto super caput ejus, sed, protegente eum Altissimo, quasi nihil mali illi intulit, de qua fortuna, qui ibi erant præsentes, valde admirati sunt, ipse vero ut postea dixit, multum dolebat, quod in illa operatione divina alii ibi præsentes fuerant. Bene ergo dicitur per prophetam : Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Et iterum : Qui habitat in adjutorio Altissimi etc.

Incendium extinguitur.

20 Quadam etiam nocte, dum ipse Prior Joannes orationi devote insisteret, domus quædam infra ambitum monasterii igne subitaneo accensa est, quod factum quasi primus sentiens statim illuc properabat, apportans scapulis suis magnam

magnam scalam, quam ipse solus erigens domui ardenti apposuit, quatenus alii advenientes ascenderent, ut domui subvenirent. Interim servientes monasterii et alii accurrebant, et, dum illi hinc inde solliciti essent, ut ignem extinguerent, Prior se orationi dedit. Ipso vero orante, ignis subito extinctus est. Quod cernentes ipsi, qui advenerant, de tam subitanea extinctione ignis multum mirabantur; prædictam vero scalam, quam Prior illuc solus portaverat, tres viri satis laborabant ad locum, ubi prius fuerat, reportare. Similiter etiam quam pluribus infirmantibus orando restituit sanitatem, mediante gratia Dei nostri Jesu Christi.

Frumentum Sancti intercessione multiplicatur.

21 Etiam frumentum, quod propter sterilitatem terræ et caristiam deficiebat, elevata manu dextera benedixit, dicens : Multiplicet te Deus omnipotens, quia potens est : cujus oratione et meritis illud frumentum in tantum est multiplicatum, quod pro expensis monasterii sufficiebat fere per octo menses postea sequentes, quod solummodo æstimabatur pro duobus mensibus
B sufficere. Simili modo altera vice augmentavit quemdam tumulum hordei suis meritis et orationibus, quod multiplicatum est ad duplum et ultra quam fuerat prius æstimatum, ita quod sufficiebat pro cerevicia facienda pro canonicis et famulis monasterii et etiam aliis necessitatibus quibuscumque per longum postea tempus. De qua re universi, qui ipsum hordeum ante viderant, valde admirati fuerunt. Unde certum esse et verissime constare potest, ipsum beatum Virum magnam fidem habere in Deum et verum esse Dei Famulum, atque ab ipso summo Deo, quem diligebat, vere dilectum et electum. De qua fide loquitur Veritas in Evangelio : « Qui credit in me, opera, quæ ego facio,
d » et ipse faciet et majora horum faciet *d*; » et iterum : « Si manseritis in me et verba mea in » vobis manserint, quodcumque volueritis, pe-
e » tetis, et fiet vobis *e*; » « Si quis dixerit monti » huic, tollere et mittere in mare, et non hæsi-
f » taverit in corde, fiet ei *f*. » Et psalmista ait : « Voluntatem timentium se faciet, et deprecatio-
g » nem eorum exaudiet *g* etc. »

Sanctus ægritudine corripitur, qua ingravescente, sacris morientium præsidiis munitus,

C 22 Appropinquante autem postea tempore, quo ipse summus et magnus Paterfamilias cælestis eundem Famulum vocare dignatus est ex hoc seculo, et sibi laboris sui denarium remunerare, ipse diem mortis suæ in spiritum prævidens et cognoscens se ex mundo migraturum. Circa festum S. Michaelis cœpit infirmari, indicans quibusdam sibi caris et familiariter dilectis diem suæ resolutionis approximare; exinde postea ex eadem infirmitate graviter correptus
h anno ætatis suæ quinquagesimo sexto *h*, convocatis coram ipso cunctis fratribus, devotissimam confessionem et exhortationem fecit, veniam a singulis, si quid forte per errorem vel negligentiam contra eos fecerit, humiliter implorando, atque verba tam pia, tam bona, tam consolantia protulit, quod nullus erat adstantium, qui se a fletu poterat continere. Quibus etiam ab ipso coram Patre spirituali humiliter pro suis excessibus veniam postulantibus ipse eos absolvit, et pacis osculum omnibus dedit, præcipiens, obsecrans et exhortans ipsos unanimiter et concorditer vivere, divino obsequio diligenter et ardenter insistere, Christumque bonorum omnium Largitorem super omnia diligere et collaudare. Ac deinde Sacramentis Eucharistiæ et extremæ Unctionis devote receptis, usque ad horam mortis suæ, quam præscivit et prædixit, plenam habuit intelligentiam, fidem rectam, spem firmam, caritatem perfectam et integram memoriam, sicut unquam in sua sanitate habebat, talique benignitate et honestate per ipsum tempus in omnibus et erga omnes tamquam spiritus Dei se gerebat, ac si nullam infirmitatem haberet. Portabatur etiam quotidie in uno lectulo de camera sua ad quamdam capellam, ubi Missam audiebat, qua devotissime audita, antequam reportaretur ad cameram, elevans oculos suos sanctam crucem et Imaginem Salvatoris Domini nostri Crucifixi cum tam magna reverentia aspiciebat recolendo passionem Jesu Christi, et tam dulcia verba protulit, quod non erat aliquis astantium, quin ad maximam devotionem et compunctionem moveretur.

pro larga annona Deo gratias agit, et

23 Contigit quoque illo tempore quasi miraculose, meritis ut credebatur ipsius B. Viri, quod quædam domus magna, alta et larga, quæ vocabatur magnum horreum de Bridlyntona, de cujus magnitudine et latitudine magna fama est et admiratio habetur ab omnibus, qui ipsam domum viderunt et adhuc vident, in quo horreo E
i ponuntur omni anno frumenta et alia blada *i*; in illo autem anno contigit, quod ipsum horreum repletum erat usque ad fores et etiam
k magna quantitas garbarum *k* posita fuerunt extra horreum; quod nunquam antea infra hominum memoriam neque postea usque ad præsens tempus visum fuit : quod cum illi beato Viro nuuciatum fuit, gaudens et exultans in corde suo gratias egit Deo omnipotenti dicens : Benedictus Dominus in donis suis etc., quia jam dimittam omnia in meliori statu, quam inveni, et imo jam bona hora est, ut corpus terræ et spiritus suo Creatori reddatur.

animam suam Creatori commendans, sancte moritur

24 Denique sciens ipse Vir sanctus et devotus horam suæ mortis appropinquare, quam antea prædixit, congregatis universis canonicis fratribus suis, et coram eo astantibus, elevatis oculis suis versus cælum, cum pollice dextræ manus sibimet signum Crucis in fronte, super os et super pectus suum fecit, sicque manus tenens extensas in cælum, atque hæc ultima verba proferens : In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, quasi dormiens et nihil mali sentiens suavissime spiritum Domino reddidit sexto Idus Octobris anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo nono. Hic vero F beatus Dei Famulus per decem et novem annos
l aut circa *l*, quibus monasterio præfuit, quamquam multis occupationibus pro necessitatibus monasterii valde implicatus fuerat, tamen orationi et contemplationi, in quantum poterat, assidue vacabat, et usque ad obitum, quo beata illa anima de corporis exivit ergastulo cælos petens, perfectam et religiosissimam vitam duxit, ac tantorum meritorum magnitudine resplenduit, quæ lingua non potest faciliter explicare.

ANNOTATA.

a *Aliunde mihi minime notus hic locus est; neque illius cæteri biographi ullam mentionem faciunt.*

b *Iisdem fere verbis hoc factum enarrant Surius et Capgravius.*

c *Hoc factum alii scriptores, qui* S. Joannis *Vitam concinnarunt, prorsus silent.*

d *Joann. cap.* 14, ў. 12.

e *Joann.*

A. D. Hugone.

e *Joann. cap.* 15. ẏ. 7.

f *Euang. Marc. cap.* XI, ẏ. 23.

g *Psalm.* 144, ẏ. 19.

h *Anonymus* S. Joannis *biographus apud Surium habet :* Anno ætatis sexagesimo.

i *Hac voce, ut videre est in Supplemento ad Glossarium Cangii, olim appellabant quodvis triticum, etsi differret a frumento, est etiam ex vulgariori usu vox hæc generica, ut ibidem videre poterit lector, cujus species ex addito determinatur.*

k Garba, *ut videre est apud Carpenterium in Supplemento ad Glossarium Cangii,* spicarum manipulum *significat.*

l *Capgravius et Surius dicunt,* S. Joannem *decem et septem annos tantum monasterio suo præfuisse.*

CAPUT IV.

B

Miracula post Sancti mortem patrata.

Energumeni duo, sacerdos nempe et mulier

Post mortem vero ejus Omnipotens Deus volens Servum suum mirificare ipsius meritis gloriosis et precibus, mortuis vitam reddidit, mutis loquelam, surdis auditum, cæcis visum restituit, ac aliis contractis, paraliticis et infirmis quam plurimis membra solida et sanitatem pristinam restauravit. Et submersi quidem per quatuor horas, quidam per totam noctem defuncti erant, quos Servi sui meritis et intercessionibus Christus ad vitam reduxit. Sacerdos quidam, nomine Joannes, a dæmonio vexatus valde male torquebatur, qui ligatus ductus est a suis amicis per centum et sexaginta milliaria ad tumulum beati viri supradicti Joannis pro sanitate recuperanda, quo dum pervenisset, non protinus obtinuerunt, quod volebant, sed indies expectabant Dei misericordiam. Quadam autem die in ecclesiam adductus valde cum spiritus malignus conturbabat, et juxta sepulchrum beati Viri positus paulatim in eo furor cœpit C acquiescere, et postmodum in eodem loco obdormivit; cui quidam in somnis apparens, ipsum admonuit, ut surgeret et cantaret : Te Deum laudamus; sic a somno evigilans sanus factus est in tantum, quod nullum etiam malum sentiret de ligaminibus ferreis, quibus fortiter ligatus exstitit, et ad altare magnum, quod ibi prope erat, accedens, quod sibi dictum fuerat, flexis genibus, devota mente adimplevit, Deum laudando et ejus glorioso Confessori gratias multiplices reddendo.

liberantur. Veneno infectus et vulneratus sanantur.

26 Similiter mulieri cuidam a dæmonio vexatæ ille apparuit et in ejus ore argenteum denarium posuit, eique præcepit dicens : Surge et vade ad altare B. Virginis Mariæ et offer ibi argenteum. At illa statim sana surrexit et mandatum adimplevit. Similiter in potu cujusdam erat magna aranea mortua et dirupta, de quo potu toxicatus est, qui postea corpore suo intumescente semetipsum in periculo magno sensit esse, cui Prior visibiliter apparens ipsum manu sua tetigit, et a mortis periculo liberavit. Vir quidam percussus ab alio in stomacho tam valde, quod, quidquid comedebat et bibebat, per id vulnus exiret, per B. Joannem liberatus est. Quamplures mulieres non tantum de ipsa provincia, sed etiam de aliis, quarum aliquæ D per duos menses vel plus in partu laborantes et in periculo mortis constitutæ, per invocationem S. Joannis salvatæ sunt, et pueri baptismi gratiam consecuti per dies et annos postmodum vixerunt.

Defunctus loquitur.

27 Quidam carpentarius cum aliis sociis, dum quandam domum ædificare vellet, de superiori parte ædificii incaute cecidit et membris conquassatis ad terram expiravit *a*; quod audientes, qui ibidem morabantur, illuc concurrebant, quorum aliqui suspicionem malam de sociis carpentarii habentes, invicem confabulabantur, quod forte alicujus malitia id infortunium evenisset. Unus autem inter ipsos vir discretus et in B. Joannem magnam devotionem habens iis, qui circa corpus defuncti astabant, dixit : Rogemus Dominum et ejus Confessorem, ut aliquod indicium habere valeamus, si in hac causa aliquis culpabilis sit. Dum autem illi flexis genibus hoc in communi deprecarentur, prædictus vir, qui hoc consilium dederat, fide plenus defuncto ait : Adjuro te per Deum E omnipotentem et merita B. Joannis de Bridlyntona, ut dicas nobis et manifestes, si aliquis culpabilis est de morte tua. Ille, qui defunctus erat, capite elevato cunctis audientibus respondit : Deo teste et B. Joanne, me ipso excepto, omnes sunt innocentes de morte mea, et suis verbis dictis iterum caput reclinavit ad terram; sed, utrum ille defunctus postea fuerit resuscitatus, non erat ibi scriptum.

Phreneticus ad mentem reducitur.

28 Unum referre adhuc me non piget brevibus verbis miraculum de quodam juvene, quem ego domnus Hugo novi, qui tempore æstivo, nescio, ex quo eventu, infirmatus est, quæ infirmitas versa est in phrenesim, ita quod ille die nocteque valde perturbatus se et omnes alios, qui circa ipsum erant, suis clamoribus et inquietudine graviter perturbabat; erat quidem in ipso prioratu unum de biretis B. Joannis, quo ipse utebatur vivens, quod biretum unus de canonicis B. Joanni valde devotus ad prædictum infirmum portavit et reverenter capiti ejus imposuit, dicens : Deus te adjuvet et B. Joannes de Brydlintona; et absque mora dictus juvenis, qui antea perturbatus et inquietus erat, cœpit quiescere et melius se habere, deinde obdormiens ad semetipsum reversus est cum bona F memoria, et sequenti die quasi sanus effectus est, Deo gratias *b*. Hæc autem sufficiunt ad præsens pro recordatione virtutum ipsius sancti confessoris Joannis canonici Regularis, cujus precibus et meritis Christus nobis concedat ad gaudia paradisi feliciter pervenire amen.

Ora tu pro me de Brydlynton Prior alme,
Ut Deus æternæ mihi donet præmia palmæ.

ANNOTATA.

a *In Ms. Rubeæ-Vallis legitur :* Quidam carpentarius, dum de quadam aula per gradus ascenderet, nec ad ipsos gradus bene adverteret, subito a supremo gradu usque ad terram corruit præceps et capite præcedente ac fracto collo expiravit.

b *Vita edita a Capgravio hæc addit :* Plurima vero alia, quæ Dominus in sancto Patrono operatus est et incessanter continuat operari, qui cognoscere affectarunt, in eodem monasterio libros reperient, quibus innumera beneficiorum genera conscribuntur.

DE

A

AUCTORE J. B. F.

DE B. ROBERTO MALATESTA C.

TERTII ORDINIS S. FRANCISCI

ARIMINI IN DITIONE PONTIFICIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Nobile Beati genus: pia pueritia et adolescentia: nuptiæ, et raræ beati Principis virtutes: ejus cultus qualiscumque probatus: Acta danda.

ANNO MCCCCXXXII. Nobile B. Roberti genus: *Summo generis splendore, stirpis antiquitate et heroum, omnibus laudibus cumulatissimorum, numero, diuturnaque potentia inter Italiæ principes illustrissima* B *floruit olim Malalestarum familia, per Adriatici littoris Meridionalis civitates dominationem suam extendens; potissimum vero Arimini in urbe antiquissima (quæ episcopalis civitas est Æmiliæ in Romandiolæ provinciæ ad Ostia fluvii Marrachiæ) ad finem ferme seculi a Virginis partu* XV *est dominata. Qui plura distinctius nosse desiderat nobilissimæ hujusce familiæ decora, consulat Chronicum Ariminense, a Ludovico Muratorio editum in libro, cui titulus :* Rerum Italicarum Scriptores, *et Cæsaris Clementini Historiam Ariminensem, qui ultimus præclara illustrium dominorum Malatestarum facta posteritati commendavit.*

pater: prima ætas: 2 *Ex præclarissima itaque ista familia ortum duxit* B. Robertus, *patrem nactus Pandulphum Malalestam, Brixiæ dominum. Erat beatus Adolescens noster, angelicam in mortali corpore nactus indolem, annis juvenis, animo vir; mundo præcox, at cælo maturus; ea præditus morum suavitate, ea innocentia vitæ, eo studio castitatis, submissionis, mo-* C *destiæ, orationis, misericordiæ erga pauperes, obedientiæ, rerum spiritualium æstimatione et cura; ut non dubia jam tum futuræ sanctitatis specimina ediderit, et consummatus in brevi, explevisse dicendus sit tempora multa, placita ejus Deo anima ad cælestes epulas præmature evocata. Quam vero laudabiliter pueritiæ, juventutis et reliquæ ætatis tempora transegerit, in Vita ad hujus Commentarii calcem danda lectori manifestum evadet.*

nuptiæ, et laudabile 3 *Adolescentem castissimum angelicæ virginitatis florem, quam proposuerat Deo consecrare, in deliciis habuisse, totumque fuisse in declinandis cavendisque omnibus pro ejusdem virtutis tutela et conservatione, satis clare denotant hæc biographi anonymi et coœlanei verba :* Octodecim factus annorum, a patruo *(Carolo Malatesta, cui beati Juvenis, defuncto patre, educatio erat demandata)* invitus desponsatur nobilissimæ puellæ Margaritæ, Nicolai marchionis Estensis filiæ, *(de hujus familia vide Annotata post Vitam edendam)* ægerrime ferens thesaurum perdere virginitatis, quam Deo integram proposuit conservare. Sesquiannum post nuptias illibato thoro sponsæ convixit, tandem constrictus confessarii et amicorum consiliis, dolens et horrens subivit jura conjugii. Frequenter antea dicebat, se malle potius aspere torqueri, quam fœminæ commisceri.

4 *Ubi vero ad ætatis annum decimum nonum pervenerat* B. Robertus, *illustrissimus Carolus Malatesta Arimini dominus, Beati patruus, ex hac vita migrans testamento* Robertum *heredem et Arimini principem instituit. Quanta æquitate, prudentia et solertia provinciam sibi demandatam administraverit, quanta fuerit eo tempore, quo Ariminensi principatui præfuit, Beati nostri apud omnes auctoritas virtutibus parta, referunt omnes, qui ipsius meminere, biographi. Et quamvis tanta esset Beati, tamque perpetua in principatu recte administrando, et hinc inde emendando diligentia, ut ea videri possit totum hominem occupare debuisse : tantam tamen huic curæ adjungebat diu noctuque precandi assiduitatem, acsi vitam duxisset anachoreticam. Ferventi orationi sacræque lectioni intentus, omnia, quæ tertii Ordinis S. Francisci institutum, quod sequendum amplexus fuerat, requirit, summa devotione peragebat. Verum hæc, uti et perpetuam pauperum atque ægrotorum curam, aliaque hujusmodi* F *plurima, describere hoc loco non est animus, quia abunde in Actis sunt relata. Jam de cultu, a mortalibus ipsi delato, agamus.* in principatu regimen.

5 *Quamquam non invenio* B. Robertum Malatestam *umquam honoratum fuisse Officio ecclesiastico, paucique ipsius memoriam celebrant martyrologi, iique recentiores tantum; tamen propter sequentes rationes ipsi locum in Opere nostro tribuendum censui.* Beati *titulum eidem adscripsit Arturus a Monasterio in Mrl. Franciscano ad diem* X *Octobris ita scribens :* Arimini, beati Roberti Malatestæ confessoris, ejusdem urbis principis : qui, sumpto Tertiariorum Ordinis Minorum habitu, tanta humilitate et castitate, oratione ac paupertate, aliisque summis virtutibus sic claruit, ut vivus ac mortuus quamplurimis signis illustratus sit admirandis. Roberto *etiam locum dedit in Menologio Franciscano Fortunatus Hueberus. Eumdem titulum ipsi tribuit tabellio, qui miracula ad Beati tumulum patrata et post Vitam hic edenda scriptis consignavit. Hisce accedunt* Cultus qualiscumque ex publica sepulcri veneratione,

AUCTORE J. B. F. accedunt Franciscani scriptores varii, qui de Beato nostro tractarunt. At ne tantus quidem scriptorum in hunc titulum consensus sufficeret, nisi et certiora qualiscumque publici cultus indicia adessent, et Beatus tamdiu fuisset defunctus, ut cultus illi facile centum annis continuari potuerit ante decretum Urbani VIII, anno 1634 emissum, quo hic ad tempus centum annorum metam excedens restrixit immemorabilem temporis cursum, quo, qui culti fuerant, coli adhuc ut Sanctos posse, in suo de hominibus, cum sanctitatis fama mortuis, cælitum cultu, priusquam a Sede Apostolica canonizarentur aut beati declararentur, non honorandis decreto declararat.

quæ vetusta est, asseritur. 6 Inter miracula ad Beati sepulcrum, occasione magni concursus patrata, quæ a notario publico Actis excerpta fuere, quæque post Vitam hic recudemus, legimus, plura votiva donaria Beato in gratiarum actionem de beneficiis, ipsius patrocinio obtentis, oblata fuisse: hanc vero tabellarum votivarum publicam ad Beati tumulum appensionem cultum quemdam publicum redolere nullus infi- B cias ibit. At hæc cultus qualiscumque publici indicia, ut ipsi in Opere nostro locum tribueremus, non sufficerent, si centum annis decreto Urbani VIII, reparatæ Salutis anno 1634 edito, vetustiora non essent. Quod tempus dicto decreto requisitum in Beati nostri cultu reperitur, eum illa miracula seculo XV adhuc currente fuisse patrata evincantur ex eo, quod plerique homines, quibus hæc beneficia Beati intercessione fuere concessa, absque ullo cognomine in iis citantur, quæ consuetudo non utendi cognominibus (ut patet ex Muratorii Antiquit. Italie. tom. 3, col. 772) ultra seculum XV extendi non potest. Inde jam tuto infertur, qualemcumque hunc Beati cultum satis vetustum, satisque notabilem esse, ad titulum Beati eidem attribuendum, præsertim cum illo titulo honoratus sit plusquam centum annis ante decretum Urbani VIII.

Ejus Acta. 7 Acta B. Roberti scripsit frater Nicolaus Ariminensis, sacræ Theologiæ professor, et, ut Waddingus Annal. Minorum tom. 10 et Marcus Ulyssiponensis referunt, Beato synchronus; hujus lucubrationem prelo subjece- C runt Marianus Florentinus, Marcus Ulyssiponensis in Chronic. Fratrum Minorum tom. 3, Christophorus Veruchinus in libro, cui titulis De Sanctis Veruchinis, Cæsar Clementinus Historiæ Ariminensis tom. 2, pluresque alii, quos enumerare nimis longum foret. Waddingus cit. loco alia Beati Acta publici juris fecit, quæ, ut ipse fatetur, excerpsit ex Roberti Legenda Ms. ab auctore anonymo et Beato coævo concinnata; hæc Acta cum Nicolai Ariminensis lucubratione in omnibus fere conveniunt et auctoris coævi operam esse aperte indicant hæc verba, quæ infra num. 2 leguntur: Vestemque (Ordinis S. Francisci) suscepit B. Robertus in sancti Francisci natalitiis anno MCCCCXXX in mea præsentia. Laudatam anonymi lucubrationem una cum aliquot miraculis Beati intercessione patratis, quæ a tabellione scriptis tradita Lucas Waddingus citato loco publici juris fecit, hic recudemus.

ACTA

Ex Legenda Ms. auctoris anonymi et Beato synchroni a Luca Waddingo excerpta.

CAPUT UNICUM.

Illustre Beati genus: consanguinei: matrimonium: virtutes: liberatio energumeni: morbus et felix obitus. Miracula post mortem patrata. E

Apud Ariminenses anno MCCCCXXXII, die X Octobris pie decessit Galeotus *a* Robertus de Malatestis, anno ætatis XX, virtute et sanctimonia illustris. Nobilissimo ortus genere Regulorum Ariminensium, patrem habuit Pandulphum *b*, patruos Carolum *c* et Malatestam seniorem, fratres Sigismundum *d* et Malatestam Novellum, in Italia celeberrimos. Ab ipsa infantia specimen exhibuit futuræ pietatis, nam vix quinquennium attigerat, cum semper oraret, et noctu dormiens multoties visus sit precari, labia movere, orationem Dominicam, manibus ante pectus conjunctis recitare. Carolus patruus (hic est ille, quem Gregorius XII misit ad concilium Constantiense pro abrenunciando Pontificatu) aliquando colludentem Puerulum interrogavit, quid maxime appeteret? responditque, ut pauper evadam. Admiratus patruus, suspicatusque verbum hoc ex simplicitate aut inadvertentia infantuli prolapsum, secundo et tertio sciscitatus, id ipsum dixisse tanta vocis assertione et vultus serenitate notavit, ut præsagium judicarit futuri contemptus F rerum humanarum. Jam decennis scintillas præsentiens noxiæ libidinis, corpusculum miris modis affligebat cilicio, flagellis et frequenti inedia. Lectuli mollitiem abhorrens, a patrui dormientis latere surgebat, dormiebatque in nuda humo, cinctus super nudam fune setoso. Inter lautissimas epulas esuriebat, ad opiparam mensam Caroli patrui, qui sibi carissimum adoptaverat in filium, accumbens, præsertim in Quadragesima *e*, quam appellant sancti Martini, ita se fingebat manducare, ut præter panem et aquam nihil manducaret, projectis secreto in usum pauperum carnibus et lautioribus obsoniis. Petulantium juvenculorum contubernium et pueriles ludos abhorrens, solitariis locis vitæ suæ Deo consecrabat primordia.

Beati genus et consanguinei: pueritiæ et juventutis virtutes. a b c d e

2 Octodecim factus annorum a patruo invitus desponsatur nobilissimæ puellæ Margaritæ, Nicolai marchionis Estensis *f* filiæ, ægerrime ferens thesaurum perdere virginitatis, quam Deo integram proposuit conservare. Sesquiannum post nuptias illibato thoro sponsæ convixit,

Uxorem ducit invitus. Amplectitur tertium S. Francisci institutum f

A xit, tandem constrictus confessarii et amicorum consiliis, dolens et horrens subivit jura conjugii. Frequenter antea dicebat, se malle potius aspere torqueri, quam fœminæ commisceri. Anno ætatis XIX patruum amisit, et principatum obtinuit, collato ei per Martinum V vicariatu Ariminensi, Cæsenate, Fanensi, aliisque bonis feudalibus Ecclesiæ. Sui juris effectus, liberius se divinis dicabat obsequiis, assumpto in patronum sancto Francisco, in quem summo ferebatur affectu, et in magistrum docto et pio quodam Minorita. Religiosos et graves viros frequenter interrogabat, qua ratione Deo magis placeret, suasque addebat preces, ut divina Majestas, quid potius ab eo vellet, dignaretur indicare. Apparente sancto Francisco et læso in signum corpore plaga quinaria, intellexit Dei voluntatem esse, ut in principatus fastigio et sacra lege conjugii ei deserviret sub habitu tertii Instituti Pœnitentum. Abstersis die sequenti vulneribus sanguine et sanie madentibus, amplius haud cunctandum putavit, vestemque B suscepit in sancti Francisci Natalitiis anno MCCCCXXX in mea præsentia, inquit auctor Legendæ Ms., ex qua præcipuam historiam delibavi (Lucas Waddingus :) cum veste humilitatem induit, exterius principis repræsentans majestatem, interius et in occulto pompam omnem deponens, et cujusdam Hilarii, viri piissimi, per omnia se subdens imperio.

Erga leprosos, pauperes et subditos humanitas et misericordia.

3 Christum Dominum pro nobis despectum plagis adeo distinctum, ut leprosus putaretur, profunda mente contemplans obviam habuit misellum quemdam ulceribus pleuum, pure et sanie defluentem. Amplexus et osculatus horridum monstrum, lavit hilariter et curavit blandiuscule plagas universas. Feria quinta majoris hebdomadæ, juxta sacros Ecclesiæ ritus, dum Christi ad discipulos mandatum, solemni apparatu, in palatii sacello caneretur, e solio descendens simul cum Hilario socio duodecim pauperum pedes humiliter lavabat et lacrymans abstergebat, indignum se reputans, qui etiam vile hoc ministerium ad Christi exemplum exerceret. Voluntariam paupertatem, quam ab infantia adamabat, qua potuit, arte sectabatur, inter rerum copiam et principum affluentiam, iis dumtaxat usus, quæ vitæ in summa parcimonia C alendæ erant necessaria. Subditorum oppressiones et injustas ministrorum extorsiones pecuniarias exosus valde, castigabat severe impios exactores. Rationem aliquando posuit cum servis et regiminis administris, quantum sufficeret aulæ sumptibus, et reliquis expensis, ut præter hæc nihil exigeret a subditis, sed tributis aliisque onerariis solutionibus liberaret. Erga pauperes compassivus et liberalis, quibus poterat, abunde succurrebat, omnium miserias vel pecunia redimens, vel lacrymis prosequutus. Quotidie in suo palatio pauperes aliquot cibabat, alios die Veneris addebat, quibus ipse inserviebat, aquam flexo poplite manibus infundebat, fercula ministrabat et post epulum osculabatur.

Varia infirmis obsequia præstat.

4 Xenodochia et nosocomia frequenter invisebat, ægris lectos sternebat, universa caritatis officia exhibebat, vulnera et ulcera lavabat, curabat, fovebat, aromatoria, bellaria et si quæ erant vel medicandis vel refocillandis opportuna, secreto mittebat; ad hæc pietatis officia admissis dumtaxat fides quibusdam famulis et amicis, ne vanæ gloriæ ventus meritum exsufflaret. Hispanum quemdam peregrinum Romam proficiscentem molesto morbo sanguinei fluxus correptum, in domum sibi vicinam curaudum duxit, frequens visitabat, et cum semel curando ulceri linteola deessent, extractam secreto interulam in fasciolas discidit. Fœminam quamdam Margaritam Ariminensem, miserabili modo ulceratam, a tergo duplici hiatu, per quem cibus et potus frequenter decurrebant, et intestina defluebant, diris cruciatibus laborantem, sed insigni spiritu, invicta patientia et mira divinarum rerum notitia illustrem, sæpissime adibat, et solamen daturus, et sacra documenta recepturus. Cum illa diuturna protrahebat de rebus cælestibus colloquia, quibus accensus nil vile putabat, quod vel in Dei, vel servorum ejus obsequium posset redundare. Hujus misellæ curam ipse, dux vixit, agebat, propriis manibus medicabatur, ministratis insuper rebus omnibus necessariis.

A. ANONYMO.

Rebus divinis totus intentus corpus mortificat: apparet ei Christus: energumenum liberat.

5 Et ne inter aulæ delicias, inter ferculorum affluentiam et pompæ majestatem caro concupisceret adversus spiritum, aut majorem vim inferret, quam immaculati thori leges exposcunt, titillantem multis modis compressit, abstemia *g*, cilicio, flagello, brevi somno, et duro lecto, in nulla re indulgens vitæ molliori. Sacris viris omnem adhibebat reverentiam. In sacello nobilissimo, a se constructo, summa pietate divinis intererat officiis, habens pro solatio unico sanctos codices et libros spirituales. Horas canonicas attente recitabat, ad sacram Synaxim sæpissime accedebat, nunquam tamen abique profluvio lacrymarum. Turbas hominum et mundi strepitus fugiebat, secularia negotia, quantum status sui conditio permittebat, procul volebat, divinis rebus totus intentus. Arcanas multas habuit visiones et supra se frequenter ferebatur divinæ contemplationis dulcedine. Apparuit in sacello oranti Christus sub eadem specie seraphica, qua sanctum Franciscum in Alvernæ *h* monte quino vulnere sauciavit, perfuditque mentem immensa lætitia, etsi flere postea cœperit amare Christi passionem, quam in Francisci transformatione cogitavit renovatam. Dæmoniacum infestum et clamorosum, arrepta spina coronæ Christi, et facto per eam Crucis signo, e regione domus, in qua torquebatur, repente sanavit. Seditiosum populum in se irruentem, quia restituerat Sedi Apostolicæ Burgum Sancti Sepulcri *i* et aliquot castra a F patre relicta, præmissa prius oratione, intrepidus excepit, et placido sedavit eloquio.

Gravi morbo affligitur et pie moritur.

6 Ad martyrium pro Christo ferendum vehementer anhelans, precibus multis petebat, ut mereretur pro vitæ Auctore mortem oppetere, vel saltem Dominicas passiones intenso dolore compensare. Immisit Dominus dolores multos et gravem fistulam adjunxit, quibus cum ferro, igne et asperis remediis oporteret mederi, nullum visus est impatientiæ signum edidisse. Admonitus a quodam Dei servo de futura corporis dissolutione post menses quatuor, lætatus est, et magno studio præparavit se quotidiana confessione et communione frequenti, repetens passim illud Apostoli : " Cupio dissolvi et esse " cum Christo. " In ultima hora satan oppugnare tentavit, objectis dubiis circa fidei mysteria, quibus ille opposuit Athanasii symbolum, quod et alta voce recitari præcepit. Divino deinde adjutorio speciali profligato inimico, paulisper requievit,

A. ANONYMO. requievit, mox hilari et jucundo vultu cælum aspiciens, rerum divinarum contemplatione profunda, mente excessit. E raptu rediens: Video, inquit, cælos apertos, et protinus ridens et exultans, fixis in cælum oculis, sub auroram sauctam animam reddidit Creatori in vico sancti Archangeli. Ariminum translatus, occurrente funeri episcopo et clero universo, sepultus est in veste Franciscana absque ulla pompa aut apparatu in cœmeterio Minorum communi sepultura, in terra effossa, sicut ipse ultimis tabulis constituit, quam postea consanguinei crate ferrea contexerunt, et deinde lapide marmoreo. Multis post mortem coruscavit miraculis, quæ notarii cujusdem Ariminensis excepta sunt Actis et optimorum virorum fide comprobata.

Varii ejus patrocinio 7 Joannes, Petri filius, in summo vitæ versabatur discrimine, desperantibus medicis ejus salutem. Vovit pater, se ducturum ad beati Roberti sepulcrum et cereum oblaturum, statimque convaluit. Antonius arborem securi dejecturus, irrito ictu pedem gravi vulnere deturpavit, ad tumulum delatus sanus recessit. Dominicus Ariminensis ab hernia; Antonius adolescens a molesta febre; Jacoba a paralysi; Blonda ab infirmitate octo annorum, variisque ulceribus; Lucia longo tempore; Catarina annis novem; Angelus sexdecim a malignis spiritibus obsessi, perfecte sunt liberati. Quidam Minorita adolescens Patavio *k* Ariminum proficiscens, intensissimum sensit stomachi dolorem, sed oratione præmissa ad Roberti tumulum dolor omnis abscessit. Laurus et Nicolaus Ariminenses dolebant genibus, Agnes pede, Anna manu, Jacoba capite annis sex, Jacobus Parmensis *l* miles mensibus septem utroque pede immobilis, quod petebant, salutis impetrarunt beneficium. Martinus Bononiensis *m* oculis captus, ad sepulcrum orans lumen recepit. Joannes piscator e cymba descendens, gravi casu costas rupit tres, sed Robertum invocans meruit exaudiri.

a diversis morbis 8 Isolta nobilis matrona promisit filiolum in extremis laborantem, a medicis derelictum, si pristinæ restitueretur saluti, discalceatum, habitu tertii Ordinis sancti Francisci indutum ad sepulcrum ducere et ceream offerre imaginem. Ut votum emisit, gratiam recepit. Alia, Bella nuncupata, per triennium destituta utriusque brachii viribus et ministerio, aliena ope cibos sumebat; audita fama Roberti, auxilium imploravit et obtinuit. Cæcilia annis quatuor continua ægrotabat febre, et lateris dextri molesto tremore, sed invocata per hujus intercessionem divina ope convaluit. Bartholomæus e castello Durantis, Minorita, totidem annis clauso alvo, quidquid per secessum egerendum erat, crassa semper purgabat urina; inde per universum corpus noxii spargebantur humores; inde membra tumentia multis scatebant ulceribus; inde perpetuus languor, virium defectio, cæcitas, stomachi et capitis dolor. Auditis Roberti miraculis, magna fiducia rogavit, ut sui misereretur; cœpit, quod ante non poterat, ambulare et e patria Ariminum abiit, ubi præ tumulo perfectam consecutus est sanitatem. Joannes filium juvenculum, biennio male affectum, ad extrema reductum et biduo nihil sumentem, dum eidem commendat, videt sanatum.

et vulneribus sanati. 9 Thomæ Baccari manui aper dentem infixit, quo vulnere vehementer dolebat perpetua sanguinis emissione; monitus ab amico, ut ad Roberti confugeret patrocinium, fecit, oravit et convaluit; manum ferream et dentem, qui læsit, ad sepulcrum appendit. Jacobus e monte Columbi, bajulus vinarius tempore vindemiæ elevare volens dyotam, sive cadum, vulgo barillum musti, intestina scroto illabuntur, Robertum invocat, cereum promittit, et herniæ medetur. Catarina brachio sinistro per biennium vehementer dolens, et usu privata; Columba Ferrariensis *n* humeris et brachio dextro adeo affecta, ut diu noctuque clamaret, oblato brachio cereo, dolore sunt liberatæ. Petra e Piguano annis triginta possessa et diris torta cruciatibus, ita ut aliquando a sex hominibus detineri non posset, ad Robertum pie confugiens, meruit liberari. Philippa Ariminensis biennio et puerulus duodenuis genibus attracti, oblatis cereis donariis emissoque voto visitandi sepulcrum, perfecte sunt liberati.

Carcere detentus liberatur. 10 Vincentinus presbyter Vincentinus *o*, a suo episcopo in tetrum carcerem conjectus, tribus portis munitum, vota precesque fudit ad beatum Robertum, ut liberare vellet a vinculis et a gravi sibi parato supplicio. Ingens refulsit lumen in habitaculo, quod spem animumque præstitit, ut fugam intentaret, minimaque industria clapsus, Ariminum perrexit, ubi publicavit miraculum, et gratias suo reddidit Liberatori. Liberavit etiam Nicolaum Ariminensem a dolore capitis; comitis Urbinatis *p* filium diu febricitantem, a mortis periculo; Frisam partui vicinam a molesta febre, et fœtus injuria; Magdalenam a quartana diuturna; Heleuam leprosam, ulceribus et pustulis deformem, ab extrema miseria.

ANNOTATA.

a Galeoti *nomen Beato post mortem patris impositum fuisse, refert Clementinus in Hist. Arimin. part.* 2, *pag.* 228.

b Pandulphus, *Galeoti Malatestæ filius, fuit Brixiæ dominus.*

c *Hic* Carolus *ab anno reparatæ Salutis* 1385, *defuncto patre, provinciæ Ariminensi præfuit.*

d Sigismundus *Malatesta* B. Roberto Malatestæ *in principatu Ariminensi successit.*

e *Hæc olim celebris erat, et post Octavam Sanctorum seu a die* XI *Novembris, qua S. Martini obitus recolitur, usque ad Christi Domini Nativitatem celebrabatur. Consule, si lubet, Cangii Glossarium.*

f *Antiquam hujus illustrissimæ familiæ originem, ex qua pullulavit regia olim Saxoniæ ac Bavariæ ducum, nunc Brunsvicensium ducum S. R. I. Electorum, et serenissimi regis Magnæ Britanniæ Georgii II progenies, curiosus lector in* Antiquitatibus Estensibus *Ludovici Muratorii videre poterit.*

g *Hæc vox mensam frugalem significat.*

h Alvernus, *mons Tusciæ in Italiæ agro Florentino, stigmatibus S. Francisci celeberrimus.*

i Burgum S. Sepulchri, *Italis* Borgo-Di-San-Sepolcro, *urbs Italiæ episcopalis, in Umbria regione prope Tiberim fluvium, in ipso limite Tusciæ, olim ditionis Ecclesiæ, nunc magno Hetruriæ duci paret.*

k Patavium

A k Patavium *urbs reipublicæ Venetæ episcopalis, agri Patavini caput, sita in totius Italiæ campo fertilissimo.*

l Parma *urbs Italiæ episcopalis sedet in ejusdem nominis ducatu, cujus caput est, ad fluvium* Parmam *dictum.*

m *Urbs archiepiscopalis Italiæ in ditione Pontificia ad Renum amnem sita.*

n *Urbs archiepiscopalis et ejusdem nominis ducatus primaria sub summi Pontificis dominio.* A. ANONYMO.

o Viucentia, *melius* Vicentia, *urbs Italiæ episcopalis, sedet in provincia Vicentina, cujus caput est, sub reipublicæ Venetæ dominio.*

p Urbinum *Italiæ ducatus, ditionis Pontificiæ, cujus civitas primaria ejusdem nominis distat* 8 *leucis ab urbe Ariminensi.*

DE S. FRANCISCO BORGIA C.

SOCIETATIS JESU TERTIO GENERALI

ROMÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS J. B.

§ I. Familiæ Borgianæ origo, et S. Francifci proavi.

B

ANNO MDLXXII Borgianum nomen primi adhibuisse creduntur

Illustri Borgiarum familiæ nomen dedit Hispaniæ Taraconensis in Celtiberis oppidum, prius quidem, uti nonnullis placel, Belsinum; *postmodum autem, ex quo Hispaniam Taraconensem Mauri occuparunt,* Boria *seu* Borgia *dictum.* Borgiæ *nomen primus adhibere cœpit, ut quidem Escolanus scribit Historiæ Valentinæ lib.* 6, *cap.* 23, *Petrus Ataresius, Ranimiri, Aragoniæ regis hujus nominis I pronepos. At Brizius Martinez, Pinnatensis abbas, lib.* 5 *Historiæ cœnobii sui cap.* 30 *non Petrum, sed ejus posteros ait, Ataresium nomen in Borgianum commutasse. Petrus quidem, ex quo ab Alfonso I, Aragoniæ rege, post expugnatam sub annum* 1115 *Cæsaraugustam ac vicina huic oppida Mauris erepta Borgiensi dominio auctus fuerat, relicto Ataresii nomine, Borgianum pro temporum illorum more adsciscere potuit; id tamen illum reipsa præstitisse, non autumo, saltem in instrumentis publicis: annis enim jam pluribus Borgiensi dominio potitus* C *fuerat, cum Verolense in Hispania Taraconensi secundo ab urbe Turiasone lapide cœnobium Cisterciensibus condidit, nec tamen in Instrumento fundationis, cui ipsemet subscriptus legitur apud Manrique in Annal. Cisterciensibus ad annum* 1146, *cap.* 12, *num.* 10, *Borgiani ulla fit mentio nominis, sed antiqui tantum, id est, Ataresii. Laudat quidem loco citato Escolanus monumenta, nescio quæ, apud Aragones reperta et ab se inspecta; at cujus ea sint fidei aut ætatis, non edicit.*

Ataresii

2 *Neque vero Petri Ataresii posteri Borgiano uti nomine cœperint, si is absque liberis decesserit, uti Surita in Rerum ab Aragoniæ regibus gestarum Indicibus ad annum* 1152, *Petro emortualem, scripsit. Itane censuit, quod nulla Petri liberorum, sed matris tantum in confecto abs illo de cœnobii Verolensis fundatione Instrumento mentio fiat? An quod Borgiensis dominii templarios hospitalariosque post obitum suum hæredes scripserit, idque non ejus liberi, sed Teresia Caxal, ejus, ut suspicatur, mater, Raymundi Barcinonensis comitis, Petronillæ Aragonum reginæ mariti, munere fuerit consecuta? An denique, quod Petrum liberis omnino orbum, in confectis ea de re litteris obiisse repererit? Has quidem sibi visas fuisse innuit lib.* 2 *Annalium cap.* 13, *cum proceres, qui huic negotio testes fuere, nominatim refert: verum nihil dicit hujusmodi, unde Petri orbitatem in illis expressam fuisse, conficias. Ceterum quid ni potuit Verolam Cisterciensibus, Borgiamque templariis hospitalariisque donare, etsi liberis, quibus aliunde abunde prospexerit, non caruerit? Aut quid necesse fuit in harum donationum instrumentis liberorum suorum, si quos seu legitimos seu illegitimos habebat, mentionem facere? Neque enim id in hujusmodi donationum tabulis requirebatur aut perpetuo fuit observatum. Borgiense oppidum Petrus alieni juris fecerat: Raymundo, qui id, concessis ditionibus aliis, ut in Annalibus laudatus Surita narrat, a templariis hospitalariisque redemerat, fas erat, in quem vellet, ejusdem oppidi transferre* F *dominium. Teresia porro Caxal Petri mater, ut suspicatur Surita, fuisse non videtur; ut quæ non Teresia, sed Margareta dicta sit in Charta, de qua num.* 4.

E

e regum Aragonum sanguine,

3 *Nihil itaque admodum urget, ut Suritæ, Petrum Ataresium absque liberis decessisse affirmanti, assentiamur. Alcarus Cienfuegos lib.* I *cap.* I, § 2 *Vitæ* S. Francisci *refert, tum Josephum Pellicerium in Seiano Germanico, tum Petrum Abarcam in Annalibus recte probatum dedisse, Petro Ataresio posteros non defuisse. Quid? Quod ipse Surita alibi id ipsum innuat. Non primus quidem Petrus e sua gente arci Ataresiæ dominatus fuit, sed primus* Ataresii *cognomen obtinuit: cur ergo Surita ad annum* 1118 *in Indicibus, postquam primarias, eoque tempore maxime florentes in Aragonia familias enumeravit, mox subdit:* His et nobilitate et potentia pœne æquales..... Ataresii stirpe regia orti; *si, sublato e vivis Petro, superfuerit ex ejus liberis nemo, qui paternum nomen aut ejus loco Borgianum gereret? Sed et Atarsiorum insignia exhibet Hieronymus Blancas in Aragonensium Rerum Commentariis tom.* 3 *Hispaniæ illustratæ pag.*

AUCTORE J. B.

pag. 739, *quæ cum eadem sint ac gentis Borgianæ insignia, indicio id profecto est, Ataresiam ac Borgianam gentem unam eamdemque fuisse, ac Petrum vel ejus posteros Ataresium nomen in Borgianum commutasse, retinuisseque perpetuo; ad eum fere modum, quo Artalli, Alavònæ domini, ut laudatus Surita scribit, posteri cognomen sibi adsciverunt Alagonum.*

uti ex huc adductis

4 *Porro regium Petri Ataresii genus nonnulli magis suspicionibus. ut quidem Mariana lib.* 10, *cap.* 15 *ad annum* 1134 *scribit, quam certo argumento ducti affirmant. Adde Gestorum comitum Barcinonensium scriptorem, qui seculo* XIII *ad finem vergente fuit, aitque apud Petrum de Marca in Marca Hispanica col.* 549, *mortuo Alfonso, Ranimiri I nepote, ortum fuisse de rege eligendo dissidium*, cum nullus alius superesset de genere *(nimirum regio)* nisi Ranimirus, Ranimiri I nepos, *quem, licet monachum et sacerdotem, anno* 1134 *ad regium apicem Aragonenses evexerunt: verum cum Aragoniæ proceribus visum*
B *prius fuerit Petrum Ataresium dignitate regia, nisi morum arrogantia illorum ab se animos avertisset, exornare; an non eo potissimum moti fuisse censendi sunt, quod ille e regia, si non legitima, via saltem illegitima ortus crederetur? Adeo equidem apud scriptores Hispanos regium Petri Ataresii genus pervulgatum est, ut in id omnes consentire dicat Hieronymus Blancas in Rerum Aragonensium Commentariis Hispaniæ Illustratæ tom.* 3, *pag.* 645. *Neque monumenta desunt, quibus Petrus Ranimiri pronepos fuisse ostendatur. Rem totam ob oculos ponet Petri Atharesii Charta ab Yepesio in lucem protracta, ex qua Moretus lib.* 3, *cap.* 5, § 3, *pag.* 942 *Antiquitatum Navarræ recitat, quæ sequuntur:* Ego Garsias Infans, filius Sanctii Ramiri comitis et Margareta uxor mea cum filiis nostris Lupo Sanchez *(ab Sanctio sic dicto)* et Petro Atharesa facimus hanc chartam *etc.* Facta charta Era 1149 *(anno Christi* IIII) in mense Junio. Regnante rege domino Ildefonso in Castella et in Aragonia regina Urraca uxore ejus cum illo. Ego Garsias infans in Atheres, et in Exabietre.
C *Petri itaque pater Garsias fuit, avus Sanctius comes, proavus vero Ranimirus Aragoniæ rex ejus nominis I. Ranimiro præter Sanctium successorem, alterum quoque ejusque nominis filium fuisse, liquet ex Ranimiri testamento apud abbatem Brizium lib.* 2, *cap.* 38, *ubi hæc est legere:* Et dimitto Aybar et Exavierre Latri cum omnibus earum villis, quæ ad eas pertinent, ad alium filium meum Sanctium, ut possideat illas, et ut teneat illas suprascriptas villas per manum fratris sui Sanctii, quasi per me. *Huic autem Sanctio filium fuisse nomine Garziam et Ataresii dominum iterum confici videtur ex instrumento anni item* IIII, *e quo lib.* 5, *cap.* 29 *Brizius hæc verba recitat:* Tempore illo erat rebellatus Garcia Sanz (*id est,* Sanctii filius) cosino de rege (*Alfonso*) in Atheres. *Suspicatur quidem Brizius Garziam hunc, Alfonsi, Aragoniæ et Navarræ regis, in regno Navarræ successorem fuisse: at male: hic enim non Garziam Sanctii, sed Ranimiri se nominat in charta Ranimiri II Aragoniæ regis tom.* 3 *Hispaniæ Illustratæ pag.* 646 *et seq. ab Hieronymo Blanca relata, cui Garzias ille subscripsit, in quem Brizii* D
suspicio cadit.

monumentis ostenditur, orti:

5 *Nomen patronymicum* Sanz, *etsi non ignorem, id ab Hieronymo Blanca tom.* 3 *Hispaniæ Illustratæ pag.* 779 *poni inter anonyma, id est, quæ nominibus propriis, a quibus deriventur, carent,* Sanctii filium, *tamquam ex patronymico* Sanchez, *quod Sanctii filium significat, interpretatus sum, quod tum in Charta a Pinnatensi abbate laudata, tum in Charta ex Moreto num. superiore partim transcripta idem annus, neme* IIII, *idem prænomen Garzias, idem dominium, arx nempe Ataresia, uti et regia consanguinitas exprimantur: quæ cum unam eamdemque personam indicent, et in Charta a se confecta Garzias se* Sanctii filium *nominarit, bina ista vocabula* Garcia Sanz, *quæ in Charta a Pinnatensi abbate laudata leguntur, eodem plane modo, nec, ut opinor, immerito, interpretanda censui. Ex eadem denique Garsiæ, Sanctii comitis filii, Charta efficitur, errare doctorem Franciscum Borgiam,* S. Francisci *pronepotem, dum in ejus Vita scribit, Petrum Ataresium ex Ranimiro rege per legitimum ejus filium Garsiam genus suum deduxisse. Garsiam Ranimiri filium Aragoniæ seu Jaccetanum* E
episcopum fuisse, scribunt Surita et Blancas, neque uspiam, quod sciam, liberos genuisse legitur. Non placuit ipsi forte Sanctius, quod illegitimus fuisse videatur Ranimiri I filius.

etsi vero non plane constet, quinam hi fuerint: indubitatum tamen,

6 *Ex hac vita decessit Petrus Atarcsius, ut in Indicibus Zurita scribit, anno* 1152: *filium habuit Ximenium Garces de Borgia, ex quo natus Fortunius Arnaldus de Borgia per Gundisalvum Ægidium de Borgia genus suum propagavit: Gundisalvo natus est Rodericus de Borgia; huic autem Rodericus Ægidius de Borgia. Ita hactenus doctor mox laudatus, expressis quoque singulorum uxoribus; utrum vere et accurate, dicendo non sum, cum neque quidpiam adferat, quo dictis suis fidem faciat, et interdum in ea, quam texit, Borgiani generis genealogica serie lapsus fuerit, ut partim mox dictum est et partim infra dicetur: id autem indubitatum habeo, Borgianum nomen inter Aragoniæ proceres jam inde a seculo* XIII, *regnante in Aragonia Jacobo I, ac deinceps claruisse. Valentinum regnum hic rex* F
Mauris eripuit, Setabimque, nobile firmissimumque in eo regno oppidum, expugnavit anno 1248. *Recepti in fidem oppidi territorium ducibus militibusque, qui aut generis claritudine aut rebus strenue gestis celeris præstiterant, dividi jussit; quos inter Petrus, Franciscus, Bernardus, Arnaldus, Philippus, Alphonsus, Michael, Petrus Joannes, Stephanus, omnes Borgiano nomine insigniti numerantur, uti Escolanus Historiæ Valentinæ lib.* 9, *cap.* 22 *e Setabitanis tabulariis tradit. Non equidem aio omnes hic memoratos e nobili Borgiarum familia ortos fuisse; cum fieri facile potuerit, ut ex illorum numero aliqui nacti id nominis fuerint, quod in Borgiensi oppido nati, vel hinc oriundi essent; aliquos tamen in illis ex ea familia fuisse, si non certum, verosimillimum equidem est. Surita in Indicibus Rerum Aragoniæ postrema manu a se locupletatis ad annum* 1250 *refert Aragoniæ proceres, Catalanos, civitatumque internuntios fuisse oblestatos, se Jacobum regem*

(cui id temporis cum Alphonso filio simultas erat) propugnaturos adversus omnes, qui voluntati regiæ parere nollent; ac mox eorum, qui ea se conjuratione obstrinxerant, catalogum texens Bernardum de Borgia, qui idem verosimiliter fuit ac Bernardus loco tertio ab Escolano proxime laudato memoratus, nominatim recenset.

Borgianam familiam seculo XIII

7 *F. de Borgia numeratur inter Aragoniæ proceres, qui fidem Jacobo regi suo ceterorumque nomine jurejurando obstrinxerunt in comitiis, ab eodem rege anno* 1265 *Exeæ in Aragonia celebratis. Vide codicem Aragoniæ legum,* Trophæa regni Aragoniæ *inscriptum, annoque* 1576 *Cæsaraugustæ editum, pag.* 1 *versa post Præfationem ac Dedicationem. Floruisse eodem seculo virum nobilem Rodericum Borgiam, qui Jacobo I in expugnatione Oriolensi egregiam quoque præstiterit operam, rursum Escolanus tradit lib.* 6 *Historiæ Valentinæ cap.* 23 *ex ejus oppidi monumentis. Gonzalvo Bertrando Borgia Alphonsus III, Aragoniæ rex, Caroli principis Salernitani,* B *prælio navali biennio ante capti e Rogerio de Lauria, una cum aliis* XI, *partim Aragoniis, partim Catalanis, nobilibus viris custodiam commisit, uti apud Suritam in Indicibus ad annum* 1286 *videre est.*

et deinceps claruisse;

8 *Subsequenti proxime seculo floruit quidam Fortunius de Borgia, cujus ex litteris publicis Alfonsi IV, Aragoniæ regis, meminit Hieronymus Blancas tom.* 3 *Hisp. Illustratæ pag.* 807. *Verum id displicet, quod Alfonsi litteræ datæ dicantur* VIII *Idus Aprilis anni* 1325, *cum non ante annum* 1327 *Alfonsus patri suo Jacobo II successerit. At qualiscumque iis in litteris error lateat, id mihi sufficit, vixisse ea tempestate virum nobilem e gente Borgia, quippe qui in dictis litteris* miles *appelletur, ac Peregrini Oblitæ (supremi dein, ut opinatur Blancas, in Aragonia justitiæ administri) nobilitati testimonium dixisse memoretur. Anno* 1338 *vivebat Rodericus Borgia, cui adscriptus est* Generosi *titulus in Codicibus decretorum plebis tribunorum civitatis Valentinæ, teste Escolano lib.* 6 *cap.* C 23, *qui et alios ex Borgiana familia nobiles ejusdem seculi viros ibidem memorat, ut Jofredum, militem et virgatum regiæ justitiæ ministrum, quem* Alguazil Real *Hispani vocant; ut Gunsalvum Ægidium anno* 1340, *Ægidium Bertrandum anno* 1345, *Rodericum anno* 1368 *pro statu militari juratos apud Setabitanos; quibus lib.* 8, *cap.* 28, *num.* 2 *addit Raymundum Borgiam equidem S. Jacobi et magnum Montis Albani, uti vocant, commendatorem. Denique, ut Escolanus lib.* 6, *cap.* 23 *refert, Petri IV, et Martini, qui ab anno* 1495 *usque ad annum* 1510 *regnavit, Aragoniæ regum tempore magno apud omnes in pretio, et apud prædictos reges in honore fuit Rodericus Ægidius Borgia, e cujus posteris Escolanus quidem censet fuisse Alexandrum VI Pontificem maximum,* S. Francisci *proavum, qui Borgianam gentem ad pristinum splendorem revocarit.*

ex qua porro nati videntur tum Dominicus Borgia,

9 *Verum Surita lib.* 16 *Annalium cap.* 32 *ait, eodem tempore, quo Setabi florebat Rodericus Ægidius ex nobili Borgiarum familia oriundus, exstitisse ibidem et alteram cognominem familiam, at tanto priori conditione inferiorem, ut Borgianum nomen seu jure clientelæ, seu quod nobilium Borgiarum obsequio addicta fuisset, usurpare potuerit: ex hac porro inferioris conditionis familia fuisse Dominicum quemdam, Calixti III summi Pontificis patrem, tenuis admodum in villa quadam agri Setabitani* Canales *dicta prædii dominum. Quod dubitanter Surita asseruit, affirmate Echardus tom.* 2 *Bibliothecæ Dominicanæ pag.* 834 *post Suritam pronunciat, quamvis præter Suritæ auctoritatem hanc in rem nihil afferat. Miror sane hic Echardi confidentiam; quippe qui non ignorarit Dominici paupertatem parum obstare admodum, quo minus ex eadem familia fuerit, ex qua Rodericus Ægidius, licet hic illum nominis celebritate opibusque longe superaret:* cum et nostro hoc *(ipsiusmet Echardi eadem pag. verba sunt, eaque verissima)* et anterioribus retro seculis innumeris facile comprobetur exemplis, ex una eademque stirpe et progenie alios auro fulgere et titulis cum potentatibus ambulantes in magnis, alios egestate sordere cum plebeis et ignorari: *adde et contingere longe frequentius, ut generis claritudinem* E *paupertas obnubilet, quam ut priscæ nobilitatis splendidiorisque fortunæ viri, cum pauperibus vilibusque hominibus communicent familiæ suæ nomen gentisque insignia.*

Calixti III Papæ pater,

10 *Dominicus iste, fatente Surita, Alfonsi Borgiæ, Valentini primum præsulis ac dein summi Pontificis, Calixti III pater fuit; quamquam hunc Platina* Joannem *dictum fuisse tradiderit: atqui scriptorum, qui eadem fere, qua Calixtus, ætate vixerit, nullus, ut opinor, adducetur in medium, qui Calixtum III homine vili, quo nomine ejus patrem Echardus appellat, natum fuisse aut aperte edixerit, aut tacite indicarit: contra vero Platina tom.* 3, *part.* 2 *Scriptorum Rerum Italicarum col.* 961 *in Vita Calixti III, hujus parentes* Generosos *vocat. Auctor coævus, qui Calixti III electionem in summum Pontificem descripsit apud Papebrochium in Propylæo Maii, eum* nobiliter natum *dicit. Æneæ Sylvio (Pio II, Calixti successori proximo) lib. Commentariorum rerum, quæ suis temporibus contigerunt* nobili loco natus est, *uti et Gobelino* F *lib.* I *Commentariorum Pii II pag.* 25: *Philippo Bergomensi ad annum* 1455 nobilissimo viro natus, Alfonsus Boria antea vocatus: *Roderico Santio, Palentino in Hispania Tarraconensi episcopo, qui Calixti III, Pii II, et Pauli II tempore floruit, part.* 4 *Historiæ Hispanicæ cap.* 40 genere nobilis de domo dicta de Boria. *S. Antoninus, Florentinorum ad Calixtum orator, part.* 3, *tit.* 22, *cap.* 15, § I *Calixtum laudat, quod* nobilitati generis majorem morum nobilitatem *adjecerit. Quis vero in animum facile inducat, hæc ab auctoribus coævis dicta fuisse de Calixto, si vili homine natus fuisset, aut ementita tantum nobilitate claruisset? Neque refert Calixti III patrem a Surita* Dominicum, *a Platina autem* Joannem *appellari: utrique enim de eodem viro sermonem esse, ex eo colligi potest, quod uterque Calixti matrem* Franciscam *appellet. Missa itaque hac Suritæ conjectura, nec satis firma per se, nec seculi* XV *scriptoribus consona, Borgiani stemmatis seriem prosequamur.*

11 *Calixti III ex sorore Isabella nepos fuit*

AUCTORE J. B.

AUCTORE J. B.

cum materno quidem genere Alexander VI,

fuit Rodericus Borgia dictus, qui anno 1492 *in summum Pontificem electus Alexandri VI nomen assumpsit: patrem illi fuisse Jofredum Borgiam, Roderici Ægidii, de quo supra, filium, Surita et Escolanus statuunt: Panvinius autem in Vitis Pontificum, Garibai in Compendio Historiæ regnorum Hispaniæ lib.* 19 *cap.* 1, *Mariana de Rebus Hispanicis lib.* 26 *cap.* 2 *Jofredum seu Gotifredum Lenzolium.* Alexander Papa VI, *inquit Panvinius,* Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lenzolia Valentiæ in Hispania originem duxit. Patrem habuit Jofredum equitem prædivitem, matrem vero Calixti Papæ III sororem. Qui quamquam gente Lenzolia ortus esset, Boriæ tamen vel Borgiæ nomen, quo cum gentilitiis insignibus ab avunculo donatus fuerat, avito relicto, usque ad obitum retinuit. *Quibus ex monumentis hauserint scriptores hi, Alexandrum VI Lenzolio patre ortum fuisse, non edicunt: eorum tamen sententia standum, opinor: exhibet enim Philippus Bonanni tom.* I *Numism. Pontif. Alexandri VI numisma anno* 1492, *quo is*
B *Pontificatum adiit, excusum, in cujus aversa facie leguntur hæc verba Italica:* Roderico. Lenzuola. D. Borgia. S. P. M. CD. XCII.; *id est,* Rodericus Lenzolius, dictus Borgia, summus Pontifex; *ita inde abunde liqueat, Rodericum paternum nomen in maternum commutasse; materno autem nomine uti cœpisse videtur, ex quo Romam ad avunculum Pontificem venit, seu ab anno* 1455: *sic enim ad illum annum scribit Hieronymus de Bursellis tom.* XXIII *Scriptor. Rer. Ital. in Annal. ab anno* 1418 *ad* 1497 *excurrentibus:* Cum isto *(Ludovico, episcopo Segorbiensi, Calixti ex sorore Catharina nepote)* venit Bononiam causa studendi juvenis quidam et nepos Papæ, dictus Rodericus Borgia. Hic postea *(anno proxime sequenti)* Cardinalis factus et vicecancellarius, ultimo in Papam creatus est et dictus Alexander VI. *Neque audiendi sunt, qui Roderico Ægidio binos fuisse censent filios Jofredum et Alfonsum, postea Calixtum III, quorum prior Isabellam, Dominici Borgiæ filiam, in matrimonium duxerit: has enim nuptias minus credibiles faciunt Jofredi opulentia et Isabellæ patrisque ejus Dominici paupertas.*

natus patre Lenzolio, nobilitatis sat notæ viro,

12 *Quod autem ad Lenzolios spectat, erant et ipsi apud Aragones Valentinosque clari et illustres, teste Surita loco ab Echardo laudato: scribit tamen Echardus Lenzoliorum nomen esse* vix mediocris leviorisque apud Aragones nobilitatis et familiæ; *et hoc quidem* certum *esse pronuntiat; sed immerito: floruisse enim Lenzolios jam inde a Jacobi I Aragoniæ regis tempore liquet ex ipsiusmet Commentariis, in quibus catalogum texens eorum, quorum præclara in bellis opera usus fuerat, Lenzoliorum apud posteros gloriæ consultum voluit; cum inter illos quemdam dominum* Lansol, *teste Escolano lib.* 1, *cap.* 20, *num.* 7 *recensuit: liquet item ex Surita variis locis: is in Indiculo rerum ab Aragoniæ regibus gestarum ad annum* 1286 *Berengarium Lanciolium inter eos proceres memorat, qui Alfonso III Aragoniæ regi ex Balearica expeditione Valentiam adventanti et demortui patris solium occupaturo occurrerunt: ad annum item* 1309 *Berengarium Lanciolium inter regni Valentini duces recenset, qui sub Jacobo II in Almeriensi bello rem bellicam administrarunt: ad annum* 1339 *ait Arnaldum et Matthæum Lanzolios Villæ-longæ a Petro IV, Aragoniæ rege, præfectos, imminente bello Maurico. Lib. item* 6 *Annalium cap.* 43 *Joannem Lanzolium nominat inter equites Valentinos, ad bellum Sardoum evocatos. Plures alios ex eadem familia viros muneribus publicis, rebusque gestis insignes enumerat Escolanus lib.* 9, *cap,* 48, *et in his Arnaldum Lenzolium, qui a Jacobo I ob præstitam sibi in bello, quo Valentiæ regnum Mauris eripuit, Villæ-longæ dominio (in quam rem regias litteras anno* 1259 *die* VI *Octobris datas laudat) donatus, ac dein judex Valentiæ generalis, Setabi vero particularis anno* 1268 *constitutus fuerit: quæ si legisset Echardus, non adeo Lenzoliorum nomen opinor depressurum fuisse, ac verbis mox transcriptis fecit. Jofredum autem Lenzolium ad ambiendas Isabellæ nuptias allexisse videtur Alfonsi, fratris ejus, ingens apud omnes æstimatio ac prosperitas; qui et doctrina clarus et Alfonso V regi, cui a consiliis ac secretis fuit, gratissimus ac ob præclara merita Valentinis infulis jam tum* E
forte, cum ejus sororem Jofredus duxit, a Martino V decoratus fuerat.

aliique

13 *Rodericus porro materno, ut dixi, genere vere nominis Borgia, in Cardinalium ab avunculo numerum relatus dignitati suæ fœdissimam attulit labem: præpostera enim abreptus libidine plures suscepit liberos Petrum Ludovicum, primum e Borgiana familia Gandiæ ducem, dein Joannem Gandiæ item post fratris obitum ducem, tertio Cæsarem Borgiam, S. R. E. primum Cardinalem, sed dein, abjecta purpura, Valentinum in Delphinatu ducem; quarto Jofredum Squillacensem in regno Neapolitano principem; quibus accedit et filia, nomine Lucretia.*

S. Francisci majores

14 *Ex his Joannes fratri in ducatu Gandiensi successit, sponsamque, quam ille intactam reliquerat, sibi matrimonio junxit Mariam Henriquesiam, ut Escolanus lib.* 6, *cap.* 23, *et Franciscus Borgia proavi sui biographus tradunt, Joannæ Henriquez, Ferdinandi II Aragoniæ regis Catholici matris, consanguineam. Eam Schottus lib.* 1, *cap.* 6 *Ferdinandi patruelem vocat: at Surita lib.* 3 *Hist.* F
ejusdem regis cap. 6 *Mariæ patrem Henricum Henriquezium Ferdinandi avunculum nominat; erant igitur Ferdinandus rex et Maria Henriquezia amitini seu fratris et sororis filii. Cæsar vero Borgia Carlotam duxit, Albreti e regum Galliæ stirpe et Navarræ regis sororem; Jofredus Sanctiam, Alphonsi II regis Neapolitani filiam notham. Lucretia plures habuit maritos, et in his Alfonsum Aragonium, Alfonsi II regis Neapolitani filium nothum, alterumque item Alfonsum I ducem Ferrariensem, Herculis I filium. Porro Joanni Gandiæ duci ex Borgiana familia secundo (cui mater Vannosia, Dominici de Arignano uxor, fuit, teste Burchardo tom.* 2 *Corporis historici a Jo. Georgio Eccardo editi col.* 2081, *non Julia Farnesia, uti* S. Francisci *Pronepos scribit) natus est Joannes Gandiæ dux tertius, sed hujus nominis II, qui, ducta Alfonsi, Cæsaraugustani archiepiscopi, filia Joanna* S. Franciscum *genuit: erat autem Alfonsus filius illegitimus Ferdinandi II Aragoniæ regis, e cujus filia, item Joanna nomine, et Philippo Austriaco Maximiliani imperatoris filio*

A *filio procreatus est Carolus V imperator, cujus soror Joanna Joanni II, Lusitaniæ regi, nupsit ac Sebastiani regis avia fuit.*

hic memorati.

15 *Præter* S. Franciscum *filium natu majorem ex Joanna Aragonia, Ferdinandi regis Catholici nepte, sustulit Alfonsum, Henricum et Aloysiam : hæc duci Villæ-Hermosæ nupsit, Alphonsus Vallis-Dignæ, Cisterciensis Ordinis in regno Valentino juxta Gandiam cœnobii abbas; Henricus vero episcopus Squillacensis et S. R. E. Cardinalis fuit, Viterbii mortuus anno* 1540; *qui perperam in Additionibus ad Ciaconium tom.* 3 *de Vitis et Rebus gestis Pontificum, ubi de Paulo III, natus fuisse dicitur matre Francisca de Castro et Pinōs, secunda Joannis tertii Gandiæ ducis uxore, et Alexandri VI nepos,* S. Francisci *vero patruus appellatur; non enim Alexandri VI nepos, sed pronepos fuit, ut vel ipsum, quod ibidem legitur, Henrici epitaphium diserte testatur. Idem illic error committitur in Roderico Borgia, S. R. E. pariter Cardinali, et Joannis III Gandiæ ducis ex Francisca de Castro filio.* B *Viros hujus familiæ singulos, qui dignitatibus sive ecclesiasticis sive secularibus fuere insignes, longum esset recensere : e sexu autem femineo vitæ sanctimonia potissimum enituere* S. Francisci *avia Maria Henriquezia, ejusque filia Isabella, quæ Clarissarum Discalceatarum in Gandiensi monasterio institutum amplexæ sunt ambæ, sanctissimeque coluerunt, altera assumpto Mariæ Gabriëlæ nomine, altera Franciscæ de Jesu : verum de his infra sermo recurret, et plura apud Joannem Carrillo de Fundatione Discalceatarum Matritensium lib.* I, *part.* 2, *cap.* I *videre est.*

§ II. S. Francisci natales, educatio : e patrio solo egreditur ac philosophiæ præceptis imbuitur.

Natus est anno 1510

C *Felicem illum auspicatumque Borgianæ familiæ annum, diem et locum, quibus singulari divinæ Providentiæ beneficio editus in hanc lucem* S. Franciscus *fuit, Schottus, Ribadineiræ interpres, ad hunc modum accurate describit :* Natus, *inquit,* matre Joanna Aragonia, Alphonsi filia, ejus qui Ferdinandi regis Catholici filius fuit : idque Gandiæ, quod in Consentanis tertio lapide, LEUCAS Hispani vulgo appellant, a Sucronis fluminis ostio, nono vero Valentia situm est oppidum, ante diem v Kal. Novembris, qui dies Simoni et Judæ Apostolis anniversario ritu sacer est, anno reparatæ Salutis decimo supra millesimum et quingentesimum. *Cum* Franciscum *natum* ante diem v Kal. Novembris *Schottus dicit, ne id ita accipiendum putes, quasi pridie festi Apostolorum Simonis et Judæ, seu die* XXVII *Octobris natus ille fuerit; sed ita, ut ipso Apostolorum Simonis et Judæ festo die, seu* XXVIII *Octobris hanc lucem aspicere cœperit : qua in re Schottus Latini Sermonis principes, quidem* ante diem v Kal. Novembris *idem valet ac* die v ante Kal. Novembris, *imitatus est, eaque de causa addidit :* Qui dies Simoni et Judæ Apostolis anniversario ritu sacer est, *quem etiam diem* S. Francisci *nativitati Ribadineira assignat in Vita ejus Hispanica. Natus porro fuit, ut pergit Schottus,* Julio II Pontifice maximo Ecclesiæ Romanæ clavum tenente, imperii vero Maximiliano I cæsare : cum apud Aragoniam regnum obtineret Ferdinandus rex, cui Catholici cognomentum merito tributum, Francisci nostri proavus : quique Castellæ tum regna administrabat Joannæ filiæ nomine et Caroli nepotis, qui post et Hispaniarum rex et imperator ejus nominis quintus fuit.

S. Franciscus,

17 *Post Pium III Julius II Ecclesiæ clavum suscepit anno* 1503 *die* 31 *Octobris vel Kal. Novembris; imperii vero Maximilianus* 1493 *: natus itaque ad finem vergente Julii II Pontificis anno septimo, Maximiliani imperatoris* XVIII *ab obitu patris sui Frederici, anno* 1493 *die* XIX *Augusti ex hac vita sublati. Joanni II Aragoniæ regi, Barcinone anno* 1479 *die* XIV *Februarii defuncto, successit Ferdinandus filius, vixitque usque ad annum* 1516, Catholici *cognomen adeptus ob pulsos anno* 1492 *e Granatensi totiusque Hispaniæ regno* E *Mauros, aliaque in Christianam rempublicam merita. Duxerat in uxorem Isabellam, Henrici IV Castellæ regis sororem et heredem; qua anno* 1504 *defuncta, filia ejus Joanna, Philippo Austriæ archiduci, et Maximiliani I imperatoris filio nupta, Castellæ regina salutata est; regni tamen Castellæ administratio, quod Joanna parum apta regendo esset, Carolus vero, Ferdinandi ex Joanna nepos, post imperator hujus nominis V, nondum ea esset ætate, quæ secundum regni leges regendo par haberetur, Ferdinando cessit, prout testamento suo, ut lib.* 5. *cap.* 84 *Surita refert, caverat Isabella, donec Carolus per se regere Castellæ regnum posset, ac vigesimum ætatis annum implevisset, qui tum annum tantummodo quartum agebat. Patet igitur ratio, ob quam Schottus* S. Franciscum *natum dixerit, Castellæ regnum Joannæ filiæ et Caroli nepotis nomine administrante Ferdinando : cur vero eumdem Ferdinandum* Francisci *proavum (puta maternum) vocet, paulo ante Schottus prodidit, cum* Francisco *Joannam, filiam Alfonsi, patre Ferdinando geniti, matrem fuisse asseruit.* F

sic dictus ob causam hic expressam, cujus nativitatem amita.

18 *Edito in lucem Puero* Francisci *nomen inditum fuit : facti causam ita Schottus exponit :* Mater gravida, cum uteri doloribus angeretur, et religiosorum hominum preces sacrificiaque adhibuit et pauperibus multa eleemosynis elargita est, ut felicem partum ederet : tum beatum Franciscum *(Assisiatem)* cui addicta maxime, dum viveret, appellavit. Partui vicina *(et de vita una cum Prole, ut addit Ribadineira in Vita Hispanica, periclitans)* ejus cingulo ex divæ Claræ cœnobio oblato, feliciter enixa, et ex voto parens, FRANCISCI nomine partum honestavit. *Hæc de ejus nativitate Ribadineira et Schottus; nec plura Ceparius ab eodem Schotto ex sermone Italico Latine redditus : verum Nierembergius lib.* I *Vitæ* S. Francisci *cap.* 2, *cui* S. Francisci *pronepos cap.* 2, *itemque Alvarus Cienfuegos consonant, aliud præterea nativitatis ejus adjunctum memorat, quod nefas est præterire. Observat nimirum Nierembergius, quod pluribus exemplis firmari facile posset, haud raro accidisse, ut Deus, quod illustre quoddam mortalibus beneficium*

AUCTORE J. B.

beneficium conferre, aut orbi virum insignem suscitare visum illi fuit, prædictum id esse voluerit, ut in mortalium animis majus muneris sui desiderium excitaret; idque etiam prius accidisse, quam S. Franciscus *nasceretur, affirmat: ait enim, Isabellam seu Elizabetham Borgiam, cum Gandiensium Clarissarum cœnobium, invita Maria Henriquesia, esset ingressa, matri, Borgianam familiam, cum fratri ejus unico Joanni nondum ulli essent liberi, ejus in religionem secessu interitus periculo expositam, querenti respondisse, divino suggerente Numine, nasciturum fratri suo Gandiæ duci filium, nomine* Franciscum, *qui Borgiani generis propagator, decusque in terra et in cælo futurus esset; quod quidem Elizabetæ vaticinium mox S. Claræ cœnobii monumentis illatum fuisse, testis est Alvarus paulo ante laudatus.*

sanctitatem vero prædixit avia,

19 *Eodem spiritu, quo filia Elizabetha, illustrata mater Maria Henriquezia (neque enim e sensu mere humano aut temere id eas fecisse, spectata utriusque virtus, morum sanctitas, collatique eis divinitus favores credere sinunt)* Francisci *nepotis sui, vix dum biennio nati,* B *quod Ribadineira lib.* 1, *cap.* 6 *scribit, sanctitatem et insignem apud Deum gratiam Joanni, duci Gandiensi III, prædixit. Haud minus illè matris suæ Henriqueziæ, quam illa filiæ Elizabethæ in monasterium Clarissarum Gandiensium ægre tulit ingressum: multis itaque matrem a proposito conatus abducere, id etiam addidit, in metu se esse, ne* Franciscum *filium sibi, familiæ, ditionique suæ mors immatura surriperet: at illa non esse respondit, cur id timeret; non defuturam prolem, quæ illi succederet: fore porro, ut, quanti* Franciscus *apud Deum meriti futurus esset, et quantopere ejus nomine divino Numini essent obstricti, ipse aliquando perspiceret: contigisse id vaticinium videtur anno* 1511 *aut sequenti. Cum enim Mariam Henriqueziam annos* 18 *aut paulo plus eo nata fuisse tradatur a Ribadineira et Joanne Carrillo, quando Joannem maritum, Romæ anno Pontificatus Alexandri VI quinto, Christi* 1497, *teste Burchardo, occisum amisit, nata videtur sub annum* 1479; *hinc vero si numeres annos* 33, *quot habuisse, cum Clarissarum Gandiensium cœtui sese* C *adjunxit, dicitur, partim ad annum* 1511, *partim ad sequentem usque pervenies.*

Joannis III Gandiæ ducis liberorum natu maximus.

20 *Post* Franciscum *natu maximum ceterosque ejus fratres germanos, num.* 15 *recensitos, Joannes Gandiæ dux III ex Francisca de Castro et Pinos, uxore secunda, vicecomitis de Evol filia, plures liberos sustulit; Petrum Ludovicum, equitum Montesæ in regno Valentiæ magistrum, marchionem de Navarres et Catalauniæ proregem; Didacum, Philippum, Montesæ equitem, Isabellam Clarissarum Gandiensium abbatissam, Thomam archiepiscopum Cæsaraugustanum, Joannam a Cruce Clarissarum Matritensium abbatissam, cujus Vitam insignesque virtutes Joannes Carrillo descripsit, Margaretam Frederici de Portugal et Cerda uxorem, Eleonoram Michaeli de Gurrea, et Magdalenam Ferdinando de Proxita, comiti de Almenara, matrimonio junctas, Rodericum denique in S. R. E. Cardinalium cœtum a Paulo III relatum. Ita fere Alvarus Cienfuegos in Vita* S. Francisci *lib.* 1, *cap* 2, § 2. *Consonat fere Escolanus lib.* 6 *Historiæ Valentinæ; perperam tamen Eleonoram, Michaeli de Gurrea nuptam, cum Joanna a Cruce* D *confundit, ac Clarissarum Matritensium abbatissam facit, ac propterea tres tantum Joannis III Gandiensium ducis commemorat filias, e secunda ejus uxore Francisca de Castro genitas. At vero aliam fuisse Eleonoram a Joanna a Cruce, Matritensium Clarissarum abbatissa, vel ex eo liquet, quod Eleonora miraculosam quamdam Christi crucifixi imaginem moriens Joannæ a Cruce testamento legarit, ut in Vita Joannæ Austriacæ, Clarissarum Matritensium fundatricis, cap.* 20 *Joannes Carrillo Ordinis S. Francisci scribit, qui, cum scriberet, sacris illis virginibus a confessionibus fuit.*

Pietate a teneris

21 *Nihil parentes ejus habuere antiquius, quam ut a primis unguiculis colere pietatem disceret, fecitque eorum cura et industria, ut nihil prius auribus perceperit, nihil ore etiamdum balbutiente elocutus fuerit, quam suavissima Jesu et Mariæ nomina. Cum esset annorum quatuor, consuetas, ut Nierembergius scribit, preces, annorum vero quinque, ut præter Nierembergium Ribadineira et Ceparius tradunt, doctrinam Christianam memoriter recitabat, et quidem indies, idque magistri* E *sui, doctoris nempe Ferdinandi. pedibus advolutus. Tantillæ cum esset ætatis, mirum dictu est, quam esset in pietatem propensus, quo eum nomine biographi ejus uno omnes ore deprædicant. Solenne Borgianæ familiæ fuit, ut quisque Sanctum aliquem, forte sibi oblatum, quotannis (non singulis mensibus, ut Schottus Ceparii interpres pag.* 12 *scribit) in patronum eligeret ac singulari in honore haberet; qui mos inde in Societatem et in instituta ab eadem sodalitia non sine uberi Christianæ pietatis incremento, auctore* Francisco, *diffusus fuit; sic tamen, ut id frequentius, seu singulis mensibus fieret; quod ansam videtur præbuisse Schotto, ut id in Borgiana familia singulis etiam mensibus factitatum diceret. S. Jacobum Apostolum (Majorem, et per Hispaniam maxime celebrem, ut Ceparius scribit) quod hic illi anno ætatis suæ quinto patronus obtigerat, maxime coluit, et pari de causa, quod addit Alvarus Cienfuegos, S. Bartholomæum Apostolum.*

litterisque innutritus

22 *Horum exemplo, ut aiunt Ribadineira et Cienfuegos, sese lectulo, ut preces Deo genuflexus funderet, frequenter proripiebat: præ-* F *terea lotus erat in colligendis Sanctorum imaginibus adornandisque altaribus; sacerdoti, rem divinam facienti, ministrabat sæpius, sacrosque ritus non modo imitabatur ipse, sed etiam ephebos suos edocebat.* Mores *illi, inquit Schottus,* candidi, suaves, sine fastu, neque, ut in hac ætate plerumque, difficiles, *denique tales, ut clericum magis, quam filium ducis, exprimerent. Paria de illo Nierembergius, sed paulo fusius narrat. Hæc* Francisci *fuere primordia: explicant dein ejus biographi, quid ab anno ætatis suæ septimo ad decimum usque gesserit, suntque hæc fere: septennem pater Latinæ linguæ præceptis voluit imbui, electo ad id muneris theologo insigni, cui Ferdinando nomen fuit; addidit et præfectum morum, qui Puerum, quæ generosum equitem decerent, edoceret; tertium item eodem tempore qui ei musicam et arithmeticam explanaret, ac præterea a sacris confessionibus esset, Alfonsum nempe Avilam, Gandiensem canonicum, magni nominis et meriti virum. Feliciter res singulis cessit, cum suo singuli probe fun-*

A *fungerentur officio*; Franciscus *vero nactus esset ingenium facile et docile, et a jocis ludisque puerilibus, quibus tempus frustra fere consumitur, alienum.*

mentis minime puerilis specimina præbet:

23 *Sub annum ætatis suæ* 10 *sic auscultare oratoribus sacris cœpit, ut, si quando illorum quempiam, qui illi arrideret, audivisset, ejus non modo dicta reciperet animo, sed memoriter etiam magnam eorum partem ea gestus orationisque venustate redderet, quæ in admirationem raperet spectantium animos. Referunt hoc loci Nierembergius et Cienfuegos,* Franciscum *id temporis, Mariæ Henriqueziæ aviæ suæ, ac amitæ Isabellæ precibus victum, in S. Claræ ædibus pulpitum ascendisse, ac ea vi spirituque de Christo patiente dixisse, ut sanctimoniales comitesque suos provocarit ad lacrymas, faterique, non se puerum, sed mentem puerili longe sublimiorem audivisse, compulerit. Jam tum quoque quotidianis precibus operam dare ac mirum in modo affici cœpit. Aliud item mentis pietatisque plus quam puerilis insigne specimen præbuit. Laborabat su-*B *premo morbo ejus mater, cujus cum dolores atque discrimen animadvertisset, in conclave se abdidit multisque lacrymis pro salute ejus preces Deo fudit, et in teneros artus non modico temporis spatio crebris flagellorum ictibus sævit, ac exinde austerioris vitæ principium duxit. Matris mortem (accidit ea anno* 1520) *constanti animo tulit, luxitque et monitorum, quæ e pia matre audiverat, vixit perpetuo memor.*

Gandia ob seditionem

24 *Calamitatem hanc mox excepit altera. Solverat ex Hispania Carolus anno* 1519, *ut imperii coronam capesseret; absente principe, orta plebis adversus optimates seditio est, quæ sensim eo processit, ut parum abfuerit, quin Borgianæ familiæ ingentem cladem perniciemque attulerit: cum enim anno* 1521 *non procul Gandia optimatum exercitus quorumdam proditione dissipatus fuisset, tum ipsum oppidum, tum Borgianas ædes misere plebs confœderata diripuit, satisque habuit Joannes Gandiæ dux, ex infelici prælio redux, si suos imminenti periculo posset eripere.* Jam enim, *inquit cum Ribadineira Schotus num.* 4, Palmam inter et Gandiam parentibus campis cum C prorege (*Didaco de Mendoza*) omnique adeo nobilitate (*plebei*) manus conserere ausi, superiores evaserant. Turbati fugatique nobiles terga verterant. Gandia prædæ cessit, direptaque confestim: uti vix matrem Joannes dux, sororem et filias, virgines Deo ac divæ Claræ consecratas emittere posset. *Notæ sunt ex supra dictis Joannis, Gandiæ ducis tertii, mater et soror, Maria Henriquezia, hujusque filia Isabella, Clarissæ Gaudienses: notæ sunt pariter binæ ejus filiæ Isabella et Joanna, quæ quidem virgines Deo dicatæ fuerunt, sed non anno* 1551; *cum utraque ex Francisca de Castro et Pinos, secunda Joannis uxore, nata fuerit: prior autem ejus uxor ad annum* 1520 *vitam protraxerit: imo Joannam octavum ætatis annum dumtaxat egisse, cum ejus pater obiit, scribit Joannes Carillo pag.* 136: *Joannis autem ducis obitum ad annum* 1543 *Ribadineira et Schottus referunt. Cautius itaque Nierembergius lib.* I, *cap.* 5 *matrem ac sororem Joannis ducis prudentia vitæ periculo ereptas scribit, nulla filiarum ejus mentione injecta, quod et* S. Francisci *pronepos in hujus Vita cap.* 3 *Octobris Tomus V.*

fecit; quamquam et Ludovica filia tum quoque fuerit vitæ subtracta periculo, ut infra num. 29 *dicetur.*

AUCTORE J. B.

fugere cogitur

25 Franciscus *autem in ea rerum perturbatione, ut ex Ribadineira scribit Schottus,* fuga salutem, admisso equo, invenit. *Idem Nierembergius tradit, sed paulo enucleatius:* Morum præfectus, *inquit,* Franciscum nostrum, tunica dumtaxat interiore indutum, eaque ob mortem matris funebri, equo sublatum imposuit, et ægre hostium furori eripuit. *Fugam porro iniit versus mare; huc ubi ventum, naviculæ impositus Dianium (portus est quarto fere lapide Gandia distans) delatus est, quo post prælium, die* XXV *Julii, teste Escolano lib.* 10 *Historiæ Valentinæ cap.* 16, *commissum, prorex, Joannes Gandiæ dux, cæterique optimates sese receperant: sed cum proregi tutum non videretur in loco necessariis belli apparatibus destituto morari diutius, Carthaginem, Murciæ civitatem ad oram maris Mediterranei sitam, navi petere statuit: at cum postridie destinato cursui ventus obstaret, Peninsulam (mons est in finibus regni Valentini* E *Catalauniam versus, mari undique cinctus, unde et Peninsulæ nomen invenit, arce validа insignis, ac tutam navibus stationem præbens) navigarunt portumque tenuere, ut idem Escolanus tradit, die* XXIX *Julii.*

Cæsaraugustam,

26 *Inde* Franciscus *Cæsaraugustam, Aragoniæ civitatem primariam, missus est: sedem illam metropolitanam ea tempestate occupabat Joannes Aragonius* Francisci *avunculus et Ferdinandi V, regis Catholici per Alphonsum, ejusdem sedis archiepiscopum, nepos, cujus fidei curisque Filium Joannes dux commissum voluit.* Hinc *(Peninsula, inquit Schottus)* Cæsaraugustam eum parens deduxit: ipse tranquillatis rebus, cæsis ad internecionem, fugatisque a Segobrigensium regulo rebellibus domum tandem revertit. Franciscus in avunculi Joannis Aragonii archiepiscopi Cæsaraugustani contubernio hæsit. Francisci *quidem apud avunculum contubernium Ribadineira affirmat in ejus Vita Hispanica; at Gandiam rediisse Joannem, cæsis fugatisque per Alphonsum Segobrigensium ducem rebellibus, de suo addidit Schottus, vereorque, ut satis accurate: nam et Joannem armata* F *manu Gandiam rediisse, scribit Alvarus Cienfuegos lib.* I, *cap.* 5, § 2 *anno* 1523, *et Escolanus lib.* 10, *cap.* 14 *Historiæ Valentinæ, fugatos cæsosque a Segobrigensium duce conjuratos ait inter Murviedrum (regni Valentini oppidum ad amnem Duriam) et Almenaram anno* 1521 *die* XVII *Julii, ut adeo pugna hæc Gandiensem non fuerit subsecuta, sed prægressa.*

ubi duodennis vitæ religiosæ desiderium concipit,

27 *Cæsaraugustæ* Franciscus, *quibus Gandiæ animum imbuere cœperat studiis, avunculi auspiciis sedulo perrexit imbuere; neque minorem in virtutis calle profectum faciens ad altiora animum cœpit intendere. Florebat ea ætate Cæsaraugustæ celeber divini Verbi præco ex Hieronymiana familia, in S. Encratidis virginis martyris monasterio, quod illic Joannis II Aragoniæ regis, ejusque filii Ferdinandi Catholici pietas excitavit, traditumque Hieronymianis fuit anno* 1493, *ejusdem Martyris festa luce, seu die Aprilis decimo sexto, uti Josephus de Siguença part.* 3 *Historiæ ejusdem Ordinis cap.* 12 *scribit. Aderat egregio*

AUCTORE J. B.

concionatori Franciscus, *cum is verni temporis jejunio de supremo Dei judicio ac Christo patiente verba ad populum faceret : adeo autem sacri oratoris facundia* Francisci *animum pupugit, ut is partim salutari metu perculsus, partim amore in Christum pro singulis universisque mortalibus supplicia perpessum, vehementi accensus, jam tum religioso cuidam Ordini, in quo se totum Deo impenderet, sese, ubi liceret, addicere, serio apud animum statuerit, ac gerere sese in omnibus cautius cœperit. Doleo viri illius nomem nusquam a me repertum, quo* Franciscus *a sacris confessionibus usus est, et quo duce, puer adhuc duodenis, pietatis Christianæ operibus mire delectari, sacrosanctæ Missæ sacrificio interesse quotidie, solemnioribus quibusque Domini festis peccata confessione eluere, et ad sacrum Corporis Christi epulum frequenter accedere, teste Nierembergio lib.* I, *cap.* 5 *et seq., cœpit.*

unde post Baëzam

28 Cæsaraugusta Baëzam, ut incolæ Granatensi in regno, *seu Andalusia Superiore*, situm oppidum appellant, officii gratia in viam (B) se dedit, invitatus a lectissima fæmina Maria Luna, proavia, uxore Henrici Henriquez, qui Ferdinandi regis Catholici patruus et prætorio præfectus, magnus item Legionensis militiæ magister erat, *inquit Schottus : cum* Baëzam *nominat, vide, ne Baëzam intelligas, in ea Bæticæ parte, quæ Andalusia hodie vocatur, sitam, sed regni Granatensis oppidum*, Baza *Hispanis dictum. Mariam porro de Luna* S. Francisci *proaviam vocat, quod Mariæ Henriquez Francisci aviæ mater fuerit: perperam autem Henricum Henriquez Ferdinandi regis Catholici patruum hoc loci dixit : fuit enim hic Joannæ Henriquez reginæ Aragoniæ et Ferdinandi regis Catholici matris frater, atque adeo non Ferdinandi patruus, sed avunculus ; uti Schottus ipse rectius scripsit, cum Virgilii Ceparii de* S. Francisco *elucubrationem Latino sermone donavit. In alterum mox errorem una cum Ribadineira prolabitur Schottus, verbis mox transcriptis hæc proxime subdens :* Huc etiam avia Maria Henriquez, illius *(Henrici Henriquez)* filia, cum amita *(Isabella)* sororibusque civili illa secessione, pe(C)destri itinere fuga lapsæ pervenerant. *Sororum enim* S. Francisci *nomine hoc loci procul dubio veniunt Isabella et Joanna a Cruce discalceatæ S. Claræ apud Gandienses cœnobii moniales, quas hoc tempore aut nondum natas, aut certe nondum moniales fuisse, vel ex obitu Joannæ Aragoniæ, qui in annum* 1520 *incidit, colligi potest; illæ autem e Francisca de Castro, secunda Joannis tertii Gandiensium ducis uxore, ut dictum est supra, sint natæ.*

una cum sorore Ludovica tendit,

29 Francisco *Cæsaraugusta Baëzam tendenti itineris socia fuit Ludovica soror ejus, ex iisdem patre matreque germana : hæc illa est, quam num.* 15 *Martino Gurreæ, Villæ-Hermosæ duci, nuptam dixi, quamque fœderatæ plebis furori una cum* Francisco *subductam ex Peninsula (Hispanis Paniscola) Cæsaraugustam pater Joannes deduci curavit. Baëzam quoque sese receperant, cum capta a fœderatis Gandia fuit, Maria Henriquez et Isabella, Clarissæ Gandienses, altera Mariæ de Luna filia, altera vero neptis. Non mediocri quidem* Francisco *hujusmodi societas voluptati, sed non diuturnæ fuit : nam febris ardens eum invasit paulo post, lectoque sex menses affixit. Vix ex eo morbo convaluerat, quin orto* (D) *ingenti per regnum Granatense terræ motu, Baeza egredi ac per dies quadraginta sub dio pernoctare compulsus fuerit. Hunc terræ motum refert Alvarus Cienfuegos ad annum* 1523, *ad annum autem* 1522 *Prudentius Sandovalius lib.* XI *de Gestis Caroli V* § 3. *Ludovicam Baëza ad Fanum S. Lucæ (Hispanis* San Lucar*) evocavit Anna Aragonia matertera, Joannis Alphonsi de Gusman, Medinæ Sidoniæ ducis uxor : Medina Sidonia Andalusiæ Inferioris oppidum est haud procul Gadibus. Fanum autem S. Lucæ* (S. Luciferi *nonnulli vocant) Andalusiæ portus est, eognomento* de Barrameda, *et avitum Guzmannorum dominium. Quæ de Ludovica hic dicta sunt, ex Alvaro Cienfuegos deprompsi ; ceterum addit, eam fratris sui* Francisci *imitatricem fuisse perpetuam, iis claruisse virtutibus, gratiis ac prodigiis, ut de ea in Beatorum numerum referenda Romæ sit actum, corpus ejus integrum ac fragrans post annos centum quinquaginta perdurasse, dignam denique fuisse, cujus pietatem SS. Ignatius et Thomas a* (E) *Villa-nova litteris suis prædicarent.*

et dein Tordesillam; unde Cæsaraugustam revocatus operam dat philosophis.

30 Franciscus *vero, confirmata valetudine, Tordessillam, Legionensis regni oppidum, leucis sex Vallisoleto dissitum, missus est : morabatur illic Joanna, Caroli V mater, una cum filia Catharina, in cujus obsequio* Franciscus *biennio circiter fuit, dum in Lusitaniam Catharina, Joanni III regi nuptura, concessit anno* 1525. *Noluit* Francisci *pater, ut in regnum exterum Catharinam sequeretur. Obtenta itaque abeundi licentia, Cæsaraugustam ad avunculum, Joannem Aragonium, rediit, sublimioribus jam disciplinis imbuendus : commissum id muneris Gaspari Laxio, magni nominis philosopho, subtili tamen magis, quam diserto, non tam suo, ut Schottus addit, quam ævi illius vitio. Patria Aragonius fuit ex oppido Sarinene, Parisiisque in collegio Montisacuti logicorum sui temporis princeps habitus : reversus ad suos Cæsaraugustæ scholam aperuit, variasque partim Parisiis, partim Cæsaraugustæ de rebus philosophicis ac mathematicis lucubrationes edidit, teste Nicolao Antonio in Bibliotheca Hispana. Gasparis itaque disciplinæ traditus, liberalibus artibus incumbere perinde cœpit, quasi lau*(F)*ream academicam consequi constitutum haberet. Ita fere ex Ribadineira Schottus ; plusculum addit Nierembergius : visum nempe ejus avunculo, nobiles aliquot condiscipulos* Francisco *adjungere, qui iisdem simul artibus operam darent, et mutuo sibi laudis cupiditatem accenderent : curasse vero* Franciscum *sedulo, ne cuiquam illorum cederet, eumque diligentiæ suæ fructum tulisse, ut, quamquam annorum esset, cum philosophiæ studia primum aggressus est, tantummodo quindecim, biennio illius curriculum fuerit pro votis emensus.*

§ III.

A

§ III. Missus ad aulam Caroli V Christiani principis officiis egregie fungitur: matrimonium contrahit: nati ex eo liberi.

Ad aulam

Id jam erat ætatis, ut animi ejus puritas quam maxime in periculo esset: ea quippe ætate sanguinea corporis complexio, carnis illecebræ, pravorum consilia, opum affluentia aliaque hujusmodi adolescentium animos pulsare ac concutere vehementer solent: quod cum facile Franciscus *perspiceret, mox ille, quam severum supremi Judicis futurum sit judicium meditari frequentius, Christum pro salute humana passum amare ardentius, fixum ratumque habere, nihil umquam se, quo* B *a Dei gratia sejungeretur, admissurum: adhæc sæpe ad sacrum confessionis tribunal accedere, omnem animi luctam candide accurateque sacerdoti exponere, datisque abs illo parere consiliis. Monuit ille, ut precibus, humilitati, frequenti Sacramentorum usui, ac libris piis impense vacaret, diffideret sibi, opem vero divinam sibi præsto fore confideret: quo factum creditur, ut animi corporisque puritatem, donec matrimonium iniit, illæsam illibatamque servarit. Hujusmodi vitæ ratio timorem injecit avunculo, teste Nierembergio, ne forte aliquando* Franciscum *vitæ religiosæ, relictis seculi pompis, capessendæ desiderium caperet: cui rei ut obviam mature iret, in Caroli V aulam mittendum censuit, ubi juvenis animum alio facile distractum iri, sperabat. Idem quoque patri visum: revocato itaque Gandiam* Francisco *pater nobilium puerorum famulorumque familiam, cum natalibus suis, tum cæsaris aula, ea tempestate splendidissima, dignam adjunxit, cæteroque apparatui, quem ad aulam cæsaris profecturo intelligebat usui fore, abunde providit. Si Ribadineiram et Schottum audias,* C *sua sponte magis, bona tamen patris venia, eo profectus est, quam consilio avunculi aut imperio patris: sed idem fuisse potuit avunculo patrique consilium, idem* Francisco *id quidem temporis votum.*

Caroli V missus

32 Undevicesimum ætatis annum agebat, *inquit num.* 8 *Ribadineiræ interpres Scholtus,* cum Cæsaraugusta domum visendi patris gratia revertit: humaniter ibi menses aliquot habitus, missionem deinde postulare cœpit; liceret pace illius, cui semper dicto audiens fuisset, in aulam cæsaris migrare, ut in tanti se principis clientelam daret, cui Christianum orbem multum esse debiturum augurabatur. *Sed Schottus sibi haud constat: cum enim Vallisoleti aulam cæsaris addiisse dicat, anno* 1527 *seu anno ætatis* Francisci *decimo septimo id contigisse, necesse est: illuc enim eo anno cæsar cum aula sua moratus est, auctusque Philippo filio die* XXI *Maii, quo recens nato* Franciscum *ad aulam cæsaris, magnatum tum Hispanorum, tum exterorum id temporis refertissimam se contulisse anno ætatis suæ decimo septimo, tradit Nierembergius lib.* I, *cap.* 7. *Præterea eum in itinere esset* Franciscus, *Compluti (Castellæ oppidum modo est, celebri academia insigne,* Alcala de Henarez *Hispanis dictum) obvium habuit sibi S. Ignatium, cum is a lictoribus raperetur in carcerem sub initium mensis Maii anni* 1527, *ut Alvarus scribit: Ignatii in carcerem detrusi causa Kalendis Junii anni* 1527 *finita fuit, ut tradit Pinius tom.* 7 *Julii pag.* 435, *num.* 135 *ex Informationum super Sancto ac Sociis institutarum apographo; post dies nimirum captivitatis quadraginta duos, teste Ribadineira in Vita S. Ignatii tom. cit. pag.* 672, *quod Alvari Cienfuegos dictis satis quadrat. Alvaro consonat Bartolus in Vita S. Ignatii lib.* I, *num.* 33 *ita scribens:* Obvium ferunt, dum inter lictores ignominiose in carcerem ducitur *(Ignatius)* habuisse Franciscum Borgiam, ducis Gandiæ filium annorum septemdecim juvenem. *Ait quidem Ribadineira,* Franciscum *Caroli sese addixisse obsequiis, cum annum ageret ætatis decimum octavum aut decimum nonum; at eo, quem adhibet, loquendi modo, sese rei gestæ tempus non omnino definite explicare, abunde prodit.* E

33 *Jam, qualem se in aula præbuerit, audiamus.* Hic igitur, *inquit Schottus Ribadineiræ sensa explicans,* Deo bene juvante, ita se comparavit, ut paullo post falsam eorum refellerit opinionem, qui dicerent, aulicum simul Christi et principum asseclam esse vix posse. *Intererat enim, ut minutius tam Ribadineira, quam Schottus tradunt, divinæ Missæ sacrificio, statumque orandi tempus explebat quotidie: frequens sacris orationibus aderat, animi noxas festis solemnioribus Pœnitentiæ sacramento eluebat: virorum gravium amicitiam sectabatur: familiarem inter ceteros habuit, ut addit Alvarus. Garcilassum, poëtam Hispanum ea tempestate in primis celebrem. Aliorum reverens, urbanus, placidus, verique quam maxime diligens. Tantum aberat, ut aliorum meritis honoribusque inviderel, ut etiam applauderet, ratus, tantumdem sibi, si par meritis foret, eventurum. Feminas nobiles non invisebat, nisi exigeret urbanitatis officium: tum vero honestatis modestiæque curam habuit maximam; visus aliquando fuit, prius cilicio carnem induere, quam nobiles feminas salutatum adiret, sedulo cavens, ne qua hinc sibi divini Numinis* F *offendendi præberetur occasio. Mirum itaque haud fuit, si (quod e nobili matrona Augustæ famulitio adscripta audivisse se Ribadineira testatur) nihil umquam in eo animadversum fuit, quod animi levitatem oleret. Abesse procul a suis voluit otium, aleæ ludos, detractiones, juramenta, verba turpia, et quidquid eam, quam suis ipse moribus exprimebat, gravitatem dedeceret. Licitis tamen honestisque principum virorum exercitationibus operam dabat, si quis alius; adeo ut ludorum equestrium aliquando palma, teste Nierembergio, altera cæsari,* Francisco *altera cesserit. Duplici equitandi genere certatum fuit, altero laxatis porrectisque cruribus, altero autem contractis more Africano; primum* de la brida, *alterum* de la gineta *Hispani vocant: illo* Franciscus, *hoc cæsar vicit.*

egregium se tum Christi, tum seculi principum asseclam præbuit.

34 *His moribus cum esset, facile sibi cæsaris ac Elizabethæ augustæ amorem ac benevolentiam conciliavit: habebat illa in comitatu suo puellam nobilem, jam tum cum in aula pasceretur Emanuëlis Lusitaniæ regis adhuc verna, ob antiquam generis nobilitatem, candidos*

Annis natus 19 matrimonium iniit

AUCTORE J. B.

didos mores, virtutemque sibi familiarem perinde ac caram, Eleonoram de Castro, Alvari de Castro et Elizabethæ Menesiæ filiam; cui dum commodam splendidamque conditionem quærit augusta, e re ejus fore statuit, si ex omni procerum Hispanorum numero Francisco, natu majori Gandiæ ducis filio, nuberet. Rem cæsari aperit, cui conditio placet. Mittit itaque cæsar ad Joannem Gandiæ ducem cum litteris Franciscum de los Cobos, qui ejus in Filii cum Eleonora nuptias consensum auferat. Confestim quidem Joannes abnuere: sed acceptis dein alteris a cæsare litteris, rescripsit, Filii matrimonium consistere penes cæsarem. Pactis itaque matrimonii conditionibus Franciscus, ut in minore esset divinæ offensæ periculo, non invitus accessit. Gesta sunt hæc, ut ejus biographi scribunt, cum Carolus coronæ imperatoriæ a Clemente VII suscipiendæ causa in Italiam cogitabat, atque adeo anno Christi 1529, Francisci 19. Paulo post magno apparatu, ut scribit Alvarus lib. 1, cap. 10, coram augustis celebratæ sunt nuptiæ:
B cæsar ut, quanti Franciscum faceret, palam ostenderet, Lombayæ, in territorio Gandiensi sitæ, marchionem dixit, qua de re anno sequenti die VII Julii in comitiis, Augustæ Vindelicorum habitis, publicas edidit litteras, quod et Escolanus lib. 18 Historiæ Valentinæ col. 943 tradit. Venatorum præterea regiorum præfectum esse jussit; augusta vero præfectum stabuli; quod quidem munus tum temporis nummorum aureorum (ducatos vocant) annuatim ipsi reddebat millia quindecim. Eleonoram autem cubiculi præfectura decoravit augusta.

cum Eleonora de Castro, nobili et antiquo genere orta,

35 Miratur Alvarus Cienfuegos, Ribadineiram, Ceparium, ceterosque, qui S. Francisci res gestas scriptis suis sunt persecuti, nihil speciatim protulisse in medium de Eleonoræ genere antiquo et nobili: quam igitur desideravit in aliis, majorum ejus seriem, Ludovico de Salazar et Castro Philippi II Hispaniarum regis chronographo, duce, ipse contexens, natam ait patre Alvaro de Castro; matre vero Elizabetha de Melo et Barreto. Tum avos Eleonoræ paternos recenset undecim, quorum postremus Ferdinandus Ruiz de Ca-
C stro sub seculi XI exitum floruit. Qui in ea serie locum septimum occupat, Stephanus Fernandez de Castro uxorem habuit Aldonçam, Alphonsi Legionensis regis hujus nominis IX et patris S. Ferdinandi neptem: qui sextum Ferdinandus Ruiz, Violantem Sanctii IV Castellæ regis filiam; qui quintum Petrus Fernandez de Castro binas filias, Joannam et Agnetem, illam Petro Castellæ regi, et Agnetem Petro Lusitaniæ postea regi hujus nominis I nuptas. Quod autem ad avos Eleonoræ maternos spectat, mater ejus, similiter Eleonora nuncupata, Nunii Baretto et Eleonoræ de Melo filia fuit. Nunius porro Gundisalvum Nunium Baretto habuit patrem, Phari (Algarviæ in sinu Gaditano portus) præfectum, quo etiam munere functus est Nunius. Familia autem de Melo ortum ducit a nobili viro (Ricohombre Hispani vocant) Men Suarez, qui sec. XIII sub Alfonso III Lusitaniæ rege floruit: est autem Melo oppidum in Transmontana Lusitaniæ provincia (la Beira dicta) quod a Suarezii præfati patre condi cœptum, ac dein ab ejusdem Suarezii pronepote auctum, ac denique oppidi titulo in Ruizii de Melo, rei maritimæ præfecti, gratiam Alphonsum V Lusitaniæ regem cohonestasse, scribit Rode- D
ricus Mendez Silva Commentariorum de urbibus ac oppidis Hispaniæ pag. 192.

et ob probitatem augustæ æque cara ac ille cæsari;

36 Eleonoram Nierembergius ait, una cum Elizabetha augusta in aula paterna Emmanuëlis Lusitaniæ regis educatam, ac cum ea inde in Hispaniam venisse, anno nimirum 1526: hinc porro, uti et ex raris, quibus erat ornata virtutibus, eam ortam esse inter ipsas amicitiam familiaritatemque, ut sorores pæne dixisses. Eodem teste, pia, humilis ac prudens, de peccatis frequenter confitebatur, ac ad Eucharisticas epulas Mariti exemplo accedebat, precibus sic plerumque intenta, ut eas vel in morbis gravibus vix intermitteret; rerum interim ita suarum satagens, ut familiæ universam ei fere administrationem Franciscus gubernationemque committeret. Qua valebat apud augustos auctoritate et gratia, non tam in suum uterque Conjux, quam aliorum usus est commodum, id, quod vel eorum æmuli, uti ex Dionysio Vasquez Alvarus Cienfuegos refert lib. 1, cap. 10, § 3, fatebantur. Emicuit tum maxime conjugalis Francisci casti- E
tas: cum enim ei in gynecæum regium pateret aditus, ita illic caute ac modeste versabatur, ut ne suspicandi quidem locum dederit, propensiore se in ullam animo fuisse, etiam cum id salva honestate liceret: ita testata est, inquit Alvarus lib. 2, cap. 1, § 1, Joanna Lusitana, quæ tum in comitatu erat augustæ, post vero Medinæ-Cæli duci juncta matrimonio fuit. Fecit spectata adeo Francisci probitas, ut maximam in eo fiduciam cæsar collocatam haberet: patuit ea alias sæpe, maxime autem cum in Italiam profecturus, palatium et quidquid sibi carissimum erat, Francisci curæ fideique commisit, quo luculentius haud poterat virtuti ejus testimonium dicere: cæsaris quidem in Franciscum fiduciam, ut Dionysio Vasquez retulit Joanna Menesia, Eleonoræ soror, quæ tum pariter augustæ aderat, mirabantur proceres; sed ejus meritis debitam affirmabant.

ex qua suscepit sequenti ordine, Carolum Gandiæ ducem V,

37 Fœcundum Francisci cum Eleonora conjugium fuit: filiorum natu maximo, absente in Italia cæsare, anno 1530 in lucem felici partu edito, Carolo nomen fuit: susceptus e sacro fonte fuit augustorum et Philippi, eo- F
rum filii, triennio paulo tum majoris, nomine. Patri successit, summa prudentia vir, cujus rebus in arduis opera usus est Philippus II Hispaniarum rex. Genuam anno 1575 abs illo missus tumultuantem republicam sedavit, novisque legibus munivit, una cum Pontificis Gregorii XIII et cæsaris Maximiliani II legatis; de quibus in islarum legum Prœmio ita scribit Petrus Bizarus: Hi fuere Joannes episcopus Ostiensis Cardinalis Moronus, sacri collegii Cardinalium Prior, legatus e latere etc. Petrus Faunus Costachiarius, Acquensis episcopus, ac imperii princeps, oratorque et commissarius cæsarius. Don Carolus a Borgia Gandiæ dux, ex primariis Hispaniarum proceribus, et Don Joannes de Idiaquez, Catholici regis consiliaribus et apud eosdem Genuenses orator. Expositis autem principum suorum mandatis, et obtentis a republica, pro ea reformanda, amplissimis facultatibus, nihil habuerunt antiquius quam Rempublicam male compositam, ac proinde fluctuantem, sanctissimis legibus, et decretis instituere ac stabilire: Ligurumque ingenia nimia felicitate lascivientia, et inter se dissidentia

AUCTORE J. B.

A dentia componere. Id, quod Deo optimo maximo bonorum omnium auspice, et auctore, fuerunt consecuti. *Posteaquam autem Philippo Lusitania cessit (cessit anno* 1580*)* idem militiæ imperator, *inquit Schottus,* summa auctoritate provinciam rexit. *Lusitaniæ proregem fuisse Escolanus lib.* 6, *cap.* 23 *quoque est auctor. Conestaggius lib.* 9 *de Portugalliæ et Castellæ Conjunctione in Ferdinandi Alvares ducis Albani sub anni* 1582 *principium defuncti locum fuisse suffectum Carolum scribit,* hominem, *ut ipse censet,* majori bonitate, quam rerum usu præditum. *Non diu hunc locum tenuit; siquidem anno* 1583 *Philippus rex, ut Vasconcellius Anacephalæosi* 22 *Actorum regum Lusitaniæ ait, ejus provinciæ Alberto Austriaco gubernacula tradidit. Gandiam se recepit Carolus, teste Alvaro Cienfuegos, ob podagræ calculique incommoda.*

Isabellam Lermæ comitem et Joannem

38 Hujus natalem, *inquit Schottus,* anno vertente Isabella excepit Lermæ comes : *locus natalis illi fuit, ut addit Alvarus, Methymna*
B *Campi, in Castellæ Veteris Legionensisque regni confiniis situm oppidum, in quo tum, anno nimirum* 1532, *versabatur augusta, quæ prolem recens natam e sacro fonte denuo suscipere ac suo nomine Isabellam dici voluit : nupsit Francisco Sandovallo, Ludovici Sandovalli, marchionis Dianii et Lermæ comitis filio, qui patri, teste Escolano lib.* 6, *cap.* 17, *num.* 6, *anno* 1570 *successit. Hinc Isabella* Lermæ comes *dicta est : hujus filius, nomine item Franciscus, quem marchionem Dianii mox Schottus appellat, Lermæ ducis titulum gessit. Duarum præterea comitum et Joannis Sandovalli, ut pergit Schottus, mater fuit; nempe Catharinæ et Eleonoræ, quarum prior Ferdinando Ruiz de Castro, comiti Lemosii et Sarriæ marchioni, posterior vero Lupo Osorio de Moscoso, comiti Altamirano nupta fuit. Joannes denique Sandovallus marchio de Villamiçar fuit, eques Calatravæ, et Philippo III Hispaniarum regi a cubiculis. Proles tertia* Francisco *fuit Joannes, Majaldæ et Ficalli comes, natus anno* 1533 *Belphouchii (Gothalaniæ seu Catalauniæ vicus est sex cir-*
C *citer milliaribus Hispanicis Ilerda distans, et a fluvio Cervara non multum remotus) cum Carolum V Montione, Aragoniæ in Gothalaniæ confiniis oppido, comitia celebrantem parentes seculi sunt. Patri hic acceptissimus fuit, quem Gandia Romam, ut Societati Jesu se dederet, euntem comitatus est.*

præclaris muneribus functum,

39 *Variis quoque et ipse muneribus functus est. Garibai lib.* 30, *cap.* 15 *ad annum* 1558, *cum quinque et viginti esset annorum, e præcipuis in provincia Guipuscoa militiæ ducibus jam tum fuisse scribit. Philippi II in Lusitaniam ad regem Sebastianum legatus fuit; eodem præterea munere apud Maximilianum cæsarem hujus nominis II functus est, ut scribunt Ribadineira, Nierembergius et Alvarus Cienfuegos. Præfectum curiæ agebat apud Mariam, Philippi sororem et Maximiliani II conjugem, in Hispania a morte mariti reversam, cum* Francisci *Vitam Ribadineira scriberet. Eumdem pariter Philippi II Hispaniarum regis apud Rodulphum cæsarem oratorem fuisse, scribit Famianus Strada de Bello Belgico, decade* 2 *ad annum* 1579. *Idem denique Margaretæ Austriacæ Philippi III Hispaniarum regis uxori aulæ præfectus seu œconomus fuit; Philippo autem a consiliis status. Binas iniit nuptias, teste Escolano lib.* 6, 28, *alteras cum Laurentia de Onas et Loyola, S. Ignatii ex fratre Martino pronepti, anno nimirum* 1551, *ut tradit Henao lib.* 3, *cap.* 35, *num.* 5 *de Antiquitatibus Cantabriæ: alteras vero cum Francisca de Aragonia et Barreto, Nunii Rodrigues Barreto, Majaldæ domini, filia hinc Majaldæ dictus est comes: Ficalli vero comitis titulum a Philippo II accepit, ut ex Salazar de Mendoza notat Henao paulo ante laudatus. Ex postremo hoc Joannis conjugio natus est Franciscus de Borgia, Majaldæ comes et Squillacii in regno Neapolitano princeps, ducta in matrimonium Petri Squillacii principis filia et herede, Philippo IV a cubiculis,* olimque prorex Peruanus, *verba sunt Nicolai Antonii in Bibliotheca Hispana tom.* 1, *pag.* 314, suavis, urbanus, facilisque in paucis poëta, ut a Lyricorum principatu non longe constiterit. *Sed neque a litteris politioribus pater ejus Joannes alienus fuit; uti testatur confectum abs illo de Symbolis politicis opus, Philippo II dedicatum, de quo Nicolaus Antonius tom.* 1 *Bibl. Hisp. pag.* 303. E

Alvarum, Joannam, Ferdinandum, Dorotheam et Alphonsum.

40 *Post Joannem natus est Alvarus de Borgia in urbe Toletana Castellæ Novæ metropoli. Habitus fuit, teste Alvaro Cienfuegos, inter ævi sui prudentissimos, et Philippi II in rebus arduis ad Pontificem Romanum legatus. Alvarum Joanna de Aragonia et Borgia excepit, nata Matriti, nupta vero Joanni marchioni de Alcanizes, cujusmodi locum in Tabulis Bleavianis reperio in archiepiscopatus Cæsaraugustani, qua Valentiæ regnum respicit, finibus ad fluvium Guadalope. Alvarus porro sororis suæ Joannæ, et marchionis Alcanitii filiam et heredem, indulgente Pontifice, in uxorem accepit, et ex illius dote marchionis de Alcanizes obtinuit titulum: hanc Elviram Henriquez de Almanza, vocat Imhovius. Sustulit ex illa Alvarus præter alios liberos filiam, nuptam Joanni de Vega, primo comili de Graial in regno Legionensi tribus leucis a Carrione comitum, quo eum titulo Philippus III Hispaniarum rex ob ingentia merita decoravit. Sexto loco natus est in aula* F
Matritensi Ferdinandus de Borgia, Mariæ imperatricis post Joannem fratrem aulæ præfectus maximus. Septima fuit Dorothea, Vallisoleti nata, quæ, cum a teneris in Franciscanarum discalceatarum Gandiensi monasterio sese Deo dicasset, ad cœlestem Sponsum brevi fuit evocata. Liberorum octavus ac postremus Alphonsus, Toleti natus, apud Mariam augustam, Philippi II sororem, eodem, quo fratres ejus Joannes et Ferdinandus, functus est munere: uxor ejus fuit Eleonora de Logrogno, nobilis Lusitana, sed sine liberis, Escolano teste, obierunt.

§ IV.

AUCTORE J. B.

§ IV. S. Francisci in aula occupationes: febri laborat: cæsarem in Africam trajecturum Barcinonem et dein ad bellum Gallicum comitatur.

Muneribus aulicis, mathesecos,

Inito matrimonio, nihil antiquius Franciscus *habuit, quam ut familia sua, inquit Ribadineira, quæ exlibum principum familiis ante exemplar fuerat, maritatorum quoque esse norma et exemplar posset. Famulis utebatur probis atque honestis; equis armisque pro dignitate et conditione splendidis, sic tamen, ut superfluis sumptibus parceret. Rei familiaris curam administrationemque conjugis Eleonoræ industriæ prudentiæque commisit:* B *se vero totum aulæ negotiis, exsequendis mandatis cæsaris, ac armorum usui dedit. Isabellam augustam et Philippum principem anno* 1531 *Abulam, Hispaniæ Tarraconensis in Castella Veteri urbem deduxit; inde vero Methymnam Campi mense Septembri ejusdem anni, ubi ei natam sub anni sequentis principium Isabellam filiam dictum est supra; quo item Isabellam augustam comitatus est Barcinonem, Carolo V e bello Germanico redeunti occursuram. Ita Alvarus Cienfuegos lib.* 2, *cap.* 1, § 2. *Redux anno* 1533 *Matritum Carolus, in re mathematica aliquantum temporis et operæ posuit: cæsaris exemplum* Franciscus *imitari voluit: magistro usus est Alphonso Sanctacrucio Hispalensi, rei mathematicæ peritissimo, Caroli V cosmographo, regioque Philippi II tempore historiographo, ut tradit in Bibliotheca Hispana Nicolaus Antonius. Cum vero cæsar eodem quoque uteretur, sæpe* Franciscum *de iis, quæ didicisset, interrogabat, ac sua cum illius studia familiariter conferebat, quo factum est, ut* Franciscum *eo cæ-* C *sar diligeret magis, quo cumulatius fidem ejus prudentiamque perspectam habebat. Sic quidem Ribadineira: addunt Nierembergius et Cienfuegos, voluisse cæsarem, ex quo audiit, eumdem sibi et* Francisco *rerum mathematicarum præceptorem esse ut hic eorum, quæ a Sanctacrucio aliisque didicisset, sese participem deinceps faceret: quod adeo gnaviter utrimque est gestum, ut mensium sex intervallo uterque calluerit, quod ad propositum et usum satis esset: neque enim iis rebus, in quibus plus curiositatis, quam utilitatis esset, operam dabant: unde aiunt, invitatum aliquando* Franciscum, *ut astrologiam, quam judiciariam vocant, disceret, eo adduci non potuisse, quod vanam futilemque censeret.*

musices aucupiique

42 *Procul a se suisque abesse otium voluit: lusum dictitabat esse temporis, nummorum, religionis et conscientiæ sæpe jacturam. Maluit itaque venationi et musicæ se dedere, ratus, iis sese et securius et utilius oblectatum iri: neque mediocriter in utroque hoc exercitationis genere excelluit, canendi non modo peritus, sed aptandorum etiam Musicæ legibus cantuum eorum, qui pietatem foverent et pro-* D *movendo divino cultui essent idonei: leves autem profanasque cantilenas ne audire quidem sustinebat. Quæ vero hoc in genere elaboravit, non sine plausu fuere accepta, ac in multis per Hispaniam ecclesiis solita decantari. Neque pium hoc musicæ studium, ingravescente ætate deposuit: eum enim Romæ, ut refert Cienfuegos lib.* 2, *cap.* 2, § 1, *e diuturno morbo cœpisset convalescere, ac supremum Societatis Jesu moderamen gereret, Psalmum Davidicum* 118, *cujus initium,* Beati immaculati in via, *ad musicæ leges admirabili arte revocavit. Ardearum potissimum delectabatur aucupio, tum quod ita recreationibus minus honestis ansam præcideret, tum quod eodem cæsarem studio vehementer teneri sciret: falcones suis ipse manibus ad aucupium dexterrime formabat. Venatum egressus non tam oculos corpusque voluptate, quam piis mentem meditationibus pascebat, et ex rerum creatarum aspectu earum conditorem suspiciebat, laudabat ac diligebat. Volucrum canumque docilitatem, promptumque obsequium cum videret, aderat illi continuo pudor sui. Fassus est aliquando P. Dionysio Vasquez, ut refert Cienfuegos, minus sibi fuisse molestum seculi* E *pompas missas facere, quam aucupii delicias: vicit tamen seipsum, cum inde voluptatem capere maximam posset: accidit enim sæpe, ut, cum jam in eo esset falco, ut prædam unguibus caperet,* Franciscus *defixerit in terram oculos, ne oblata voluptate, etsi labore multo quæsita, frueretur.*

studiis occupatum febris

43 *His occupatum exercitationibus monere Deus voluit, quam tenui filo pendeat hominum vita et quam parum ad eam tuendam conservandamque faciant rerum omnium affluentia et favor humanus. Redeuntem e comitiis, quæ anno* 1533 *Montione, Aragoniæ oppido, cæsar habuerat; ac ad ejusdem anni mensem Decembrem protracta fuere, maligna febris invasit, quæ, ut fert morbi natura, sensim in tertianam ac quartanam degenerans mensibus aliquot multis eum modis afflixit. Ægrum solatii honorisque causa cæsar, magnatesque non semel convenerunt: Deus interim Ægro non deerat, piasque identidem cogitationes ingerebat. Perpendere ex æstu febris cœpit, quanto supremi Judicis sententia damnati, et* F *numquam desituro torrerentur ardore: quanto item, qui piaculari igne purgarentur. His prodesse cum posset, quotidianas pro illis fundere ad Deum preces et sacerdotum uti opera cœpit, ut ocius, eorum sacrificiis sublevati, ad divini Numinis conspectum evolarent. Id præterea ex eo incommodo commodi cepit, ut, missis libris profanis, piorum lectioni totum se dederit: aut Novum Testamentum, aut Chrysostomi Homilias, aut Scripturæ Sacræ interpretes Vitasve Sanctorum plerumque in manibus habebat non domi solum, sed etiam rure, quo lectica vectus, cum febris id intermissio sineret, secedebat interdum. Recolebat ipse secum assidue, secretisque mandabat codicillis, quæ ejus animum maxime, semel lecta, commovissent; atque hic quidem illi primus, ut ejus biographi scribunt, ad sublimius, quo post attigit, contemplationis genus, ipsomet teste, gradus fuit.*

invadit:

44 *Facetum simul et laude dignum est, quod de febricitante* Francisco, *ejusque medico Francisco*

A *cisco Villalobos, rei medicæ peritissimo, scriptisque de eadem notissimo, Nierembergius atque Alvarus narrant. Compererat is, explorato venarum pulsu, morbi vim post aliquot tandem menses pœne exhaustam. Quid, inquiebat, præmii feram, si fausto te nuntio beem? Quidvis optato, inquit* Franciscus, *optatum feres. Erat in proximo forte armarium aurea argenteaque supellectile laute instructum; in quo grandem, ex argento conflatam, paropsidem conspicatus medicus, hanc sibi promitti voluit : annuit postulato* Franciscus. *Redeunti, quo die et hora recurrere febris solebat,* Franciscus, *cum nullum febris æstum sibi reliquum esse perciperet, tua est, medico ait, paropsis : at sat lucri habeo, si nulla me febris habet. Quid videtur? Sensit ille febris quidem* Francisco *nonnihil superesse, sed tantillum, vix ut percipi posset, ac festive respondit illud philosophi :* Amicus Plato *(ita paropsidem Hispani vocant)* sed magis amica veritas : *paropsidem perdidi. Minime vero, inquit* Fransciscus, *tradique confestim pro unis binas paropsides jussit, hominis cum*

B *fide, tum candore magnopere delectatus.*

recuperatis ex ea viribus, trajecturum in Africam cæsarem,

45 Vix jam confirmatus, *inquit Schottus,* suscepta in eam Galliæ partem, quæ Provincia Romanis est appellata, expeditione, arma tractaus cæsarem secutus est. *Verum festinat nimium : Ribadineira quidem cæsaris expeditionem in Galliam memorat, posteaquam* Franciscum *ex morbo convaluisse dixerat; sed hanc proxime a confirmata ei valetudine susceptam fuisse, non dixit. Invasit eum febris, ut supra dictum est, post celebrata anno* 1533 *Montione comitia, ac per aliquos tantum tenuit menses : nequit itaque ultra annum* 1534 *restituta* Francisco *valetudo differri : cæsar autem, jam confecta expeditione Tunetana, suscepit Gallicam, anno nimirum* 1536. *Accuratior hoc loci Alvarus Cienfuegos fuit, qui lib.* 2. *cap.* 3, § 4, *quæ annis* 1534 *et sequenti a* Francisco *sunt gesta, hunc fere ad modum describit. Egressus Toleto die quinta Maii anni* 1534, *comite* Francisco, *Abulam cæsar venit; ubi diebus septem splendidissime habitia Gomesio de Avila, Vallisoletum prosecuti sunt iter :*

C *hinc cæsar, missis quaquaversum litteris, comitia mense Octobri ejusdem anni Matriti celebranda indixit. Matritum redux, quam meditabatur adversus Barbarossam piratam, qui cum terruisset Italiam, conversis in Africam armis, Tunetanum regem Mulcy Hazem regno expulerat,* Francisco *expeditionem aperuit. Probavit ille fovitque propositum cæsaris.*

Barcinonem anno 1535,

46 *Bello comparato, cæsar primo anni proxime seq. vere ingenti procerum multitudine stipatus, quorum e numero* Franciscus *erat, Barcinonem abiit. Eodem venerunt e Lusitania complures viri principes in gloriosi belli societatem adsciti. Erat in his Ludovicus, Lusitaniæ princeps, Joannis III regis, et Isabellæ augustæ frater, quocum tum primum in arctissimam amicitiam* Franciscus *coiit. Visere ibidem* Francisco *datum est Joannem de Castro, Indiarum postmodum proregem, aliosque uxoris suæ consanguineos. Obtulerat sese cæsari in istius belli socium ; at cæsar, cum jam in eo esset, ut e portu solveret, Matritum reverti jussit, Augustæ præsto futurum, id quod illi molestissimum accidit. Novi quidem, a multis, una cum cæsare* Franciscum *trajecisse in Africam, fuisse traditum ; verum nihil hujus apud Ribadineiram, Ceparium, Nierembergium reperio; qui, nescio, quo nomine* Francisci *in Africam iter silentio tam alto voluissent involvere, cum ejus una cum cæsare in Galliam iter non tacuerint, etsi minorem obtulerit bellum Gallicum laudis et gloriæ segetem, quam Africanum Sed neque Ulloa Vitæ Caroli V scriptor synchronus* Borgiam *in eorum magnatum retulit numerum, quos in Africam cæsar duxit, ut ait Joachimus Sanacori in Vitæ* S. Francisci *Compendio num.* 12. *Voto itaque suo, ut verosimillimum apparet, frustratus est anno* 1535; *secus autem anno sequenti.*

AUCTORE J. B.

anno autem insequenti

47 *Bonam Sabaudiæ et Pedemontii partem occuparat anno* 1536 *Franciscus I Galliarum rex, jamque ducatui Mediolanensi imminebat. Verum cæsar ex Insubria exercitum movens ad Varum fluvium sibi viam aperuit, eoque superato, bellum in Provinciam transtulit. Adhuc in Insubribus erat cæsar, cum ad illum* Franciscus *profectus est non sine amplo comitatu : erant in eo Ruisius Gomesius de Sylva, dein Eboli in regno Neapolitano princeps et* E *Philippo II Hispaniarum regi gratissimus, et Georgius de Melo, cæsaris anno superiore ad augustam rerum in Africa gestarum nuncius, quos unice, utpote uxoris suæ consanguineos,* Franciscus *diligebat. Perhumaniter adventantem cæsar excepit, suoque, dum iter faceret, hærere lateri voluit. Postquam in hostium fines ventum est, infesta undique erant itinera, velitationesque continuæ : armis itaque pro illius ævi more omnibus onustus procedebat exercitus; idem erat* Francisco *apparatus, sed illi tum ob immodicum solis æstum, tum ob crassitudinem corporis perincommodus; quod conspicatus cæsar, graviore sese armatu exuere jussit invitum. Orare ille, ut sibi liceret imperatoris exemplum sequi : sed parendum cæsaris imperio fuit. Congressus aliquoties cum hoste, ut lib.* 2, § 2 *scribit Cienfuegos, e pugna superior rediit. Verum regrediente, qua venerat, ob annonæ inopiam et imminutum morborum contagione exercitum in Italiam Carolo, gravissimum non corpore, sed animo vulnus accepit, ex quo tamen id lucri* F *fecit, ut, quo esset in amicos animo, ostendere potuerit, novosque sibi ad rerum humanarum contemptum admoveri stimulos senserit.*

comitatur ad bellum Gallicum,

48 *Militabat sub Caroli signis Garcilassus de la Vega, Garcilassi comitis Feriæ et Sanctiæ de Guzman filius, ac* Francisco *nostro amicitia conjunctissimus; cui nec flos ætatis, nec generis nobilitas, nec cæsaris favor, nec ingens deerat artis poeticæ et amœnissimi ingenii fama. Forum Julium* (Frejus) *cæsar ferme perveneral, cum leucis hinc fere quatuor secus viam regiam, qua Brinonia Forum Julium itur, in castellum quoddam,* la tour du Muy *dictum, offendit, quo se modica rusticanorum hominum manus receperat; adortus id cæsaris jussu Garcilassus, dum militis potius, quam ducis officio fungitur, illucque clypeo tectus tentat irrumpere, gravi e sublimi percussus saxo, e scala præceps in terram volvitur. Ita id factum memorat Alvarus Cienfuegos lib.* 2, *cap.* 4, § 4; *sed paulo aliter Honoratus Bouche in Historia Provinciæ lib.* 10, *cap.* 4, § 9, *pag.* 582. *Audierat amici infortunium* Borgia; *ad*

AUCTORE J. B.

ad pugnæ locum (nec enim procul aberat)
actutum convolat, in fossam intrepidus insilit,
lapsum erigit, suisque inde lacertis exceptum
effert. Læsi vulnera curarunt cæsaris medici
et chirurgi : Niciam deportato comes Borgia
fuit, fidusque astitit, dum vixit. Idem Garci-
lasso imminentis lethi nuntium detulit; quo
nihil ille perculsus, ad mortem sese disponere
cœpit, et, hortatore Franeiseo, de peccatis ite-
rum iterumque confessus, morientium Sacra-
menta singulari pietatis ardore suscepit :
neque pios ejus animi motus accendere ac
fovere Franciscus destitit, oblata identidem
cruci affixi Sevvatoris imagine, dum eum
summa anteactæ vitæ pœnitentia animam Deo
Garcilassus reddidit.

in quo veræ amicitiæ specimen præbet : inde redux angina

49 Digressum ab Italia cæsarem primum
Genuam, dein Barcinonem eomitatus est Lom-
bayæ Marchio, quo sub anni 1536 finem ap-
pulsi sunt : hinc vero Segoviam Caslellæ Vete-
ris civitatem missus a cæsare est, ut augustæ
belli eventum exponeret ac de more assisteret;
ubi brevi post in vitæ periculum anginæ morbo
adductus est. Anno, qui est insecutus MDXXXVII,
B inquit Schottus, dum Segoviæ in Carpetanis
conventus ordinum haberentur, morbo item an-
ginæ decubuit, ut sanguine pœne fauces ob-
struerentur; sed linguæ licet usum amisisse vi-
deretur, mentem tamen in Deum fixam tenuit : ad
mortem obeundam animo, quam unquam alias,
paratiore, tum quod ab amici obitu magis ipsi
vilescere res humanæ cœperant, tum quod plus
fiduciæ illi addebat et frequentior Sacramen-
torum usus et accuratior vitæ ratio. Versaba-
tur tum quidem Isabella Segoviæ, et illic an-
ginæ morbo Franciscus laboravit; verum tum
temporis Segoviæ, quod Schottus Ribadineiræ
dictis de suo addidit, regni comitia seu ordi-
num conventus non sunt habiti, sed Montione,
quo cum ceteris regni proceribus Franeiscum,
postquam ab anginæ morbo convalueral, et
Segovia una cum curia Vallisoletum eonces-
serat, a cæsare evocatum fuisse, scribit Alva-
rus Cienfuegos lib. 2, cap. 4, § 6.

laborat.

50 Cetera, quæ de Franeisco, Segoviæ angi-
næ morbo laborante, Ribadineira et Schottus
referunt, Alvarus Cienfuegos quoque affirmat
lib. 2, cap. 4, § 6, ubi ait, ipsummet Franei-
scum, cum Segoviæ adversa aliquantulum va-
C letudine laboraret anno 1559, Societatis tum
Commissarius Generalis, dixisse P. Ludovico
Santandero, primo recens tum conditi Segovi-
ensis collegii rectori, sese in eadem civitate
anno 1537 extremum vitæ subiisse periculum;
verum id sibi tum non mediocri fuisse solatio,
quod minutius, quam antehac, de peccatis con-
fiteri soleret, singulis nimirum, ut ait Nie-
rembergius lib. 1, cap. 10, mensibus, raro id
temporis, maxime inter aulicos ejusdem, cu-
jus erat ipse, ætatis, exemplo. Porro Franci-
seus e comitiis Monlionensibus in Castellam
redux novis animis curisque se partim regen-
dæ familiæ, partim augustæ obsequiis, par-
tim denique solitis animi corporisque exerci-
tationibus dedit; ita tamen, ut, siquando
venatum iret, strepitu apparatuque uteretur
longe minore, ac paulatim vanitati fimbrias
magis magisque præcideret.

§. V. Isabellæ augustæ funus Granatam deducit, e cujus aspectu cadaveris vitæ sanctioris propositum concipit : Cataloniæ prorex constituitur : corpus macerat : absolvi proregis munere frustra petit.

Granatam Isabellæ funus deducens,

Protractum bellum Gallicum fuit usque ad
annum 1538, quo lætior rerum facies, pa-
ctis decennalibus cæsarem inter et Galliæ re-
gem Pauli III Pontificis cura induciis, Chri-
stianum orbem recreavit, cui tamen gravis-
simum a Turcis periculum imminebat. Cæ-
sar, inita, ut huic occurreret, cum Pontifice
Venerisque belli societate, in Hispaniam re-
diit, ac Toleti, ut in Bellum Tureicum subsi- E
dia compararet, eomitia celebravit, in quibus
nihil, quod seu ad augendam lætitiam publi-
cam, seu ad splendorem et magnificentiam
faceret, desideratum fuit. Siquando ludis
publicis augusti intererant, Carolo Franci-
seus, Isabellæ Eleonora, Philippo Hispania-
rum principi Carolus et Joannes eorum filii
comites erant. Verum, ut nihil in humanis
perpetuum est, in acerbissimum luctum om-
nis lætitia repente conversa est inexspectato
augustæ obitu : invaserat illam, ut Cienfue-
gos scribit, mortifera febris, quæ dignissi-
mam principem paucorum dierum interca-
pedine huic luci subtraxit Kalendis Maii 1539.
Lombayæ marchionibus interdixit cæsar, ne
a decumbente secederent, postulatum vero ab
augusta fuit, tum ut uni Eleonoræ liceret de-
functæ corpus attingere, tum ut utrique Con-
jugi ejusdem Granatam deducendi curam cæ-
sar demandaret. Elatum Toleto insigni lugu-
brique apparatu Isabellæ funus, stipante id
cæsaris jussu cum uxore et familia Franeisco,
aliisque proceribus fuit, Granatamque dedu-
ctum, urbem Granatensis regni primariam,
in qua templum erat, ut ait Schottus, sepulcris F
Catholicorum regum, avorum Isabellæ, clarum,
Ferdinandi scilicet, qui anno 1492 regnum
Granatense Mauris eripuit, et Isabellæ, e
quorum filia Maria et Emmanuële Lusitaniæ
regibus nata fuit, de qua hic sermo est, Isa-
bella, Caroli V uxor.

ac futuram vitæ conversionem ab apparente sibi avia edoctus,

52 Granatam, ut jussu cæsaris imperio fue-
rat, cunti Franeisco id singulare accidit, ut,
eum pompa sub tempus meridianum quietis
causa subsisteret, ipse autem oculos funeri,
mentem vero cœlo intentam haberet, Mariam
Henriqueziam, aviam suam, insigni luce cir-
eumseptam sibi visus fuerit intueri, ex eaque
audire, brevi fore, ut præparatam divinitus,
qua Deo famularetur, viam iniret. Gaudium
inter et metum medius confestim Gandiam mi-
sit ad amitam, Franeiscam a Jesu, qui quid rei
aceidisset, renuntiaret. Responsum fuit, Ma-
riam Henriqueziam diem suum obiisse. Nititur
hujus facti relatio, teste Alvaro Cienfuegos lib.
2, cap. 5, § 3, Mariæ Velasco, comitis de Osor-
no, testimonio, quaeum id Franeisca a Jesu,
ex

A ex S. Francisci *ore acceptum, communicavit; quod Ribadineiram et Ceparium latuit; qui Mariæ Henriqueziæ obitum anno* 1537 *illigarunt; quamquam nec sibi ipsis constant. Scribunt enim obiisse Mariam Henriqueziam, transactis in Gandiensi Discalceatarum cœnobio annis* 33: *unde consequitur, Mariam Henriqueziam religiosæ vitæ institutum fuisse amplexam jam inde ab anno* 1504: *quod quo fieri pacto potuit, si post* Franciscum *natum, seu post annum* 1510 *Gandiense monasterium ingressa fuerit, ut iidem rursus scriptores tradunt? Ab anno* 1479, *quo natam Mariam Henriqueziam diximus num.* 19, *usque ad annum* 1512, *anni numerantur* 33: *a vero igitur aberrare Ribadineira non videtur, cum illam ait in seculo annos vixisse* 33: *sed annis* 33 *religionis substituendi sunt anni circiter* 27; *ut universim vixerit annis* 60; *aut anni* 25, *quod Escolanus lib.* 6, *cap.* 23, *num.* 7 *facit, si anno* 1537 *obiisse statuatur. Emendandus similiter est Joannes Carillo, qui non solum ait cum Ribadineira Mariam Henriqueziam* 33 *annos in seculo totidemque in cœnobio*
B *Gandiensi vixisse cap.* 3 *Vitæ filiæ ejus Franciscæ a Jesu, sed etiam cap.* 1 *ejusdem Vitæ dixerat, Franciscam, natam anno, ut ait,* 1498, *jam triennem fuisse, cum patre orbata est; cum tamen jam inde ab anno* 1497 *illevitam amiserit: unde fit, ut mater ejus, quæ tum* 18 *numerabat annos, quadriennio circiter serius, quam par sit, ex ejus calculo nata statuatur, anno nimirum* 1483. *Unde autem idem scriptor compertum habuerit, Mariam Henriqueziam anno* 1540 *Gandiensis Clarissarum cœnobii præfecturam adiisse, eidemque renunciasse quinquennio post, non perspicio. De cetero aviæ suæ, inquit Schottus,* Franciscus jatura, quod vitæ magistram re consilioque juvantem amisisset, vehementer indoluit: patrocinio tamen, quod Deo potiretur, jam tum se foveri sensit; *id quod etiam Ribadineira testatur: sed mox addit Schottus*: cujus etiam precibus in Societatem Jesu se, tamquam in portum post esse delatum, existimavit.

cadaveris fœditate percellitur;

53 *Ubi porro Illiberim seu Granatam Isabellæ funus pervenit, mox patuit, non vanam*
C Francisco *visionem in itinere adhuc constituto fuisse obtatam. Adiit mox ille sacellum regium, ut creditum sibi depositum coram tabellionibus, testibus, civitatis primoribus, populique innumera multitudine Granatensi archiepiscopo Gaspari de Avalos, ac clero traderet: verum, ne quis fraudi locus esset, priusquam id in majorum monumenta inferretur, facies denudanda; dicendum comitibus sacramentum, id esse ipsum augustæ corpus, omnia denique in Acta publica referenda fuerunt. Retecta porro facie, non modo nullus pristinæ venustatis decor, immo tanta spectantium oculos deformitas perculit, ut non esset, qui augustam in augusta agnosceret; nares item adstantium fœtor tantus, ut non esset præter* Franciscum *ullus, qui subsistere illic diutius aut vellet aut posset. Nemo itaque comitum, augustæ id corpus esse jurejurando ptane affirmare est ausus.* Franciscus *ipse qui illud sedulo noctu diuque custodierat, satis habuit, si pro summa, quam ea in re adhibuerat, diligentia, id aliud quam augustæ corpus esse non posse, juraret. Mirum, quam ex eo spectaculo* Francisscus *se senserit immutatum, exin vix similis sui. Obortos tum ejus animo motus fusius ejus biographi describunt; quibus tandem exclamare coactus est, sat datum esse mortali principi: quod lucis vitæque superesset, Regi æterno sacrum fore, uti scribit Cienfuegos lib.* 2, *cap.* 6, § 3 *ex canonici Granatensis, qui rei gestæ interfuit, testimonio, Processui Valentino fol.* 669 *inserto.*

AUCTORE J. B.

et sanctioris vitæ propositum,

54 *Depositæ in sacello regio Isabellæ fuerunt exuviæ die* VII *Maii vespere: parentatum eidem die postero. Concionem habuit Joannes de Avila, orator sacer ea tempestate in primis clarus, qua non tam augustæ laudes, quam rerum humanarum vicissitudinem ac vanitatem gravissimis verbis exposuit, ac* Francisci *animum usque eo pupugit, confirmavitque in concepto severioris sanctiorisque vitæ proposito, ut domum redux ac parce admodum pransus, arcessitum ad se oratorem eorum, quæ animo agitabat, esse voluerit non conscium modo, sed etiam adjutorem. Vir erat Joannes, ut concionibus ejus scriptisque illustrata testatur Hispania, ac provincia maxime Bœtica, pro-* E *movendæ divinæ gloriæ ac animarum lucri avidissimus: haud gravate itaque* Franciscum *audiit, optimis pro ejus conditione ac dignitate consiliis instruxit, commonuitque in primis, ut a tribus, quæ afferre aulicis perniciem solent, sibi potissimum caveret, ambitione, invidia et libidine. His sensim* Francisco *Deus quasi gradibus perfectiora sectandi desiderium acuebat.*

accedentibus eo etiam amitæ ejus litteris, concipit,

55 *Alterum item per id tempus jam sponte currenti stimulum subdidere acceptæ Gandia abs amita Francisca de Jesu, Gandiensium Clarissarum, uti eam hoc loci Ribadinera, Ceparius et Cienfuegos nominant, antistite seu abbatissa litteræ, quas ex Hispano, quo conscriptæ fuerunt, idiomate ita vertit Schottus, Ceparii de rebus a* B. Francisco *gestis interpretem agens*: Equidem, Fili mi, cogitabam illo momento de tua ad Deum conversione, valetudinem tuam Sponso, tum vero maxime animæ tuæ salutem commendans. Ibi te vidi genibus advixum Christum rogare cum lacrymis ac gemitu peccatorum veniam. Vidi et manum porrigere atque erigere, præsentemque polliceri opem. Gratiam itaque, quam potes, maximam F Deo mecum habeto, et majori cura atque amore una mecum obsecundato. De augusta illud bene narro, sacras hic virgines purgante flamma ereptam animam ipsius vidisse et angelicis stipatam choris in æternam subvolasse beatitudinem. *Recte hoc loco Ribadineira, qui easdem litteras Hispanice scriptas exhibet, observat, privatis hujusmodi visionibus, utpote errandi periculo sæpe obnoxiis, non continuo esse fidendum: certum tamen esse, hujusmodi favores Deum purioribus interdum mentibus clargiri, quales esse eas virgines, ac amitam in primis suam exploratum* Franciscus *habebat. Multum certe apud illum hæ litteræ valuerunt, quibus perinde ac ceteris, quos diximus, excitatus stimulis, aula abscedere, et domi cum uxore liberisque privatim Deo vivere serio statuit, ac religiosum quemdam Ordinem, si prior e vita uxor discederet, se ingressurum vovit.*

illustrique facinore exsequi incipit.

56 *Quod animo conceperat* Franciscus *Granatæ propositum, exsequi non diu distulit. Persolutis novemdialibus, ut Alvarus tauda-* 23 *tus*

AUCTORE J. B.

tus cap. 8, § 1 scribit, augustæ funeri exsequiarum justis, ut ad cæsarem Toletum rediit, officii sui rationem redditurus, continuo aulæ deserendæ, nisi id importunum tum cæsari accidisset, licentiam sibi fieri petiisset. Dum ergo tempus commodum exspectat, insigne facinus edidit, a Ribadineira aliisque præteritum, sed ab Alvaro mox laudato relatum: id autem tale est. Granata redux miserat, qui Ferdinandum, rei maritimæ apud Castellanos præfectum, suis verbis salutaret, ejusque conveniendi locum tempusque exquireret: oborta autem prius fuerat, quam Granatam Franciscus *iverat, hunc inter et Ferdinandum nescio quæ de re politica paulo animosior disceptatio: suspicatus hic in duellum sese a marchione Lombayæ provocari, aptum duello locum tempusque constituit: at ille, ut in conspectum præfecti venit, advolvi ejus pedibus, culpam in sese omnem transferre, rogare, ignosceret; dignum id sua virtute esse, certoque se scire, facturum. Hæsit ille primum tam inexspectati spe-*
B *ctaculi novitate attonitus, arcteque* Franciscum *amplexus charum deinceps in primis habuit. Sic fere verbis Hispanis Alvarus, non de suo, sed ex jurejurando Mariæ Claræ, virginum Discalceatarum Matritensium abbatissæ, quo hæc testata est, jam relatum facinus sese accepisse ex ore antiquiorum parthenonis sui moniatium, Sancto consanguinearum, quæ id itidem ex ipsiusmet Ferdinandi ore didicerant.*

Invitus Catalauniæ prorex constituitur,

57 *Commodiorem dein conveniendi cæsarem occasionem nactus, deserendæ, si per illum liceret, aulæ desiderium patefecit, et, quibus potuit, rationum momentis Gandiam abeundi licentiam conatus est extorquere; sed frustra: quo factum est, ut versari aliquantisper in aula coactus sit. At elapsis aliquot mensibus, ut ait Alvarus* § 3, *cæsar in Belgium, quo cum exortæ apud Gandenses turbæ vocabant, per Galliam iter meditans, accersitum ad sese* Franciscum *et S. Jacobi prius equitem creatum, Catalauniæ esse proregem jussit Submisit ille oneri humeros, sed valde invitus. Mox ita itineri se accinxit, ut simul cæsar in Galliam, ille in Catalauniam cum uxore et liberis mense*
C *Novembri anni* 1539, *ut idem Alvarus tradit, sit profectus: iter vero suum sic instituit, ut Valentia Gandiaque transiret, quo patrem optimum, Joannem Gandiæ ducem, de via salutaret. Gothalania, inter amplissimas Hispaniæ provincias numerata, principatus titulo gaudet: quo tempore eam administrandam* Franciscus *suscepit, etiam Ruscinonensem comitatum complectebatur, qui dein Gallæ regibus cessit. Appellationem ejus alii a Castellanis, inter Sambrocam et Rubricatum fluvios a Ptolemæo collocatis, derivant: alii ab Otgero quodam Gotlante, cognomento Catalone, a Catalone Aquitaniæ castro (quod umquam in Galliis exstitisse, negat Petrus de Marca, aep. Parisiensis, Marcæ Hispan. lib.* 3, *cap.* 5) *qui Caroli Martelli tempore expeditionem in Hispaniam susceperit, sic dictam volunt: alii denique a Cattis et Alanis* Catalauniam *vel a Gothis et Alanis, ut etiam Ribadineiræ interpres Schottus censuit, qui illic sedes fixerint, quorum sanior communiorque, etsi nec ipsa certa sit, videtur sententia.*

58 *Totius Gothalaniæ caput est Barcino, nobilis ad mare Mediterraneum civitas, et sede episcopali, Toletanæ archidiœcesi suffraganea, insignis: quo ut novus Prorex venit, publico solennique exceptus plausu, eo confestim curas animumque intendit, ne ullam injuncti sibi officii partem negligeret: non exigua per Gothalaniam ea tempestate grassabatur latronum turba, quibus nec apud nobiles quosdam receptacula deerant: in hos primum animadvertit, dein vero, missis quaquaversum copiis, latrones ipsos persequi non destitit, donec, scelerata manu extirpata, securitati publicæ omnino prospectum foret, etiam cum proprio periculo, quam facinorosorum hominum venationem sibi tum multo jucundiorem fuisse, quam juveni ferarum, dixisse auditus est. Alios supremo affici supplicio, seclaque eorum corpora ad exemplum omnium oculis exponi, alios ad regias triremes deportari jussit. Si quem morti reum addixerat, sacrificia singillatim triginta fieri suo ære jubebat, ut facile, ipsum non homines, sed crimina odisse, cerneres, ut paulo fusius apud Schottum et Nierembergium videre est. Addit Alvarus, etiam latronum principem, nomine Antonium de* E *Roca, captum necique addictum fuisse: adeo vero placuisse cæsari Proregis diligentiam, ut hic felices rerum eventus iteratis litteris sit illi gratulatus.*

cujus securitati bonoque,

dum præclare consulit,

59 *Ceteris vero muneris sui partibus non minus diligenter vacabat. Sedulo curabat, ut controversiarum judicia ex æquo et bono, ac expedite redderentur: litigantes ad concordiam sæpe revocabat, ditiores ære alieno obstrictos ad solvenda pauperibus ocius debita compellebat, ære proprio pauperes servitute eximebat, ludos litterarios instruendæ juventuli statuit, constituto iis, qui eam doctrina moribusque inbuebant, salario. Rem militarem accurate gessit, ac ne huc illuc commeantes milites, quidquam detrimenti, qua illis iter erat, inferrent, maxime cavit. Annonæ inopiam, conquisito e Gallia, Anglia et Sicilia frumento, sustulit. Barcinonensem civitatem, qua mare respicit, muris et propugnaculo cinxit, cui S* Francisci *nomen adhæsit. Cœtus religiosos eleemosynis fovit, eosque, quos e re lauta ad inopiam fortunæ detruserat inconstantia, clam alebat, et operam dabat, ne quis abs sese tristis abscederet. Denique, cujusmodi fuerit Proregis* F *gubernandi modus et felicitas, universim colliges ex laudato ab Alvaro e Processu Cæsaraugustano ejusdem civitatis aep. testimonio, quod sic habet:* Erat publica vox et fama, quod tempore gubernationis ejus regnabat justitia, temperantia et prudentia, et exclusa erat iniquitas atque malitia, et omnibus communiter videbatur, angelum de cælo descendisse ad eos gubernandos. *Hæc præcipua fere sunt capita eorum, quæ pro imposita sibi a cæsare provincia gessisse* Franciscum, *ejus biographi perhibent: dein qualis privatim vixerit, exponunt.*

privatim prolixis orationibus,

60 Franciscum *hoc loco, quem paulo ante instar eximii principis secularis depinxerant, veluti Christianæ pietatis cultorem insignem exhibent: laudant eum maxime, neque immerito, ab orationis et pœnitentiæ studio, a castitate, a frequenti Sacramentorum usu, brevius quidem Ribadineira, fusius vero Nierembergius et Alvarus Cienfuegos: præcipua compendio referam. Quod ad orationis studium attinet, refert Alvarus, eum, ex quo in melius mutandæ vitæ propositum conceperat, quotidie, ut*

AUCTORE J. B.

A *ut primum sese e lecto proripuerat, primis quidem mensibus horas solidas quatuor, dein quinque, ac paulo post etiam sex orationi mentali dedisse : hac finita, salutata prius conjuge, rei divinæ mox interfuisse : tum vero rebus publicis ac muneri suo vacasse : septem horas canonicas ex statutis Ordinis S. Jacobi (is Ordo anno* 1175, *die* 3 *Julii ab Alexandro III Pontifice summo approbatus fuit) certo item numero Orationes Dominicas ac Salutationes angelicas præscriptis temporibus mente simul et ore recitasse : a prandio colloqui cum suis aliquamdiu solitum, verum de rebus piis. Tempus reliquum, quod quidem ab occupationibus liberum habebat, sacrorum librorum lectioni, pervolvendis studiose globulis precatoriis sanctisque cogitationibus dedisse. Tum delictorum suorum examen instituisse, ac, si quid minus recte admisisset, acriter in seipsum sævire solitum : horas denique tantum quatuor aut subinde quinque somnum capere consuevisse, addit Nierembergius cap.* 15. *Quod autem paulo ante dictum est, Proregem nostrum prius conjugem salutatum adire solitum, quam rei* B *divinæ interesset, mirum videri nemini debet : jam enim pii conjuges consensu mutuo continentiæ voto sese obstrinxerant et conjugalem amorem eum fraterno puriorique commutarant, auctore, ut scribit Alvarus, Joanne de Texeda Ordinis S. Francisci.*

frequenti Sacramentorum usui,

61 *Jam vero quod ad frequentem Sacramentorum usum spectat, sacrum Eucharistiæ epulum sumpsit singulis diebus Dominicis et festis solennioribus, his quidem in templo metropolitano, illis vero in sacello domestico. Accedebant his etiam dies, quibus id fieri Ordinis S. Jacobi leges præcipiunt : quanta autem id facere animi præparatione soluerit, vel inde colliges, quod, ut refert Alvarus, anno* 1539 *in Vigilia Nativitatis Domini, nisi septem prius horis continuis divina mysteria meditatus, noxasque rite confessus, ad sacram mensam non accesserit. Tam frequens Sacramentorum usus rarus admodum erat ea tempestate, adeo ut scandalo pene esset, litigantibus ea de re inter se etiam doctis. Neque vero id Prorex inconsulto agebat, sed e consilio insigni-* C *um ex Ordine Prædicatorum virorum, Thomæ de Gusman, anno* 1539 *in Provincialem Hispaniæ electi, et Joannis Myconis, qui* Francisco *a confessionibus erat : Joannem, ut defuncto Gusmanno successor eligeretur, anno* 1541 *comitia Barcinone in conventu S. Catharinæ martyris habuisse, scribit Franciscus Diagus lib.* I *Hist. Prædicatorum Provinciæ Aragonicæ cap.* 62 *et proxime præcedentibus aliquot insigni ornat elogio. Eadem de re insuper* Franciscus *ad S. Ignatium scripsit anno* 1542.

consulto ea de re S Ignatio.

62 *Qua id occasione sit factum, accipe. Missus anno* 1540 *in Hispaniam Araozius, nondum plene approbata a summo Pontifice, ut Orlandinus ad hunc annum num.* 99 *scribit, Societate, Barcinonemque tempestate appulsus, ita illic egit, ut non exiguum apud Barcinonenses Societatis desiderium reliquerit. Idem in Hispaniam anno* 1542 *una cum Jacobo de Eguia reversus est, eodem Orlandino teste : ubi Barcinonem attigere, ita civitati se probaverunt, ut omnium fere principum benevolentiam voluntatemque sibi facile adjunxerint : in his erat* Borgia, *Lombayæ tum adhuc marchio, ejusque conjux Eleënora. Accidit, ut Araozius, dum pia cum Prorege colloquia serit, Eucharistiæ mentionem faceret, et quantus eo in genere esset Ignatius, exponeret. Norat Prorex Societatis Jesu jam a Paulo III approbatæ institutum, et multa de Ignatio præclara audierat : dedit itaque ad Ignatium litteras, quibus ipsum de frequenti Eucharistiæ usu consuleret. Respondet Ignatius fere in hunc modum : cum sibi de ipsius vitæ probitate ex aliorum relatu constaret, arbitrari sese, e re ejus fore, si sacram Communionem cum amore et reverentia octavo die sumeret; cum esse hujus Sacramenti fructum non postremum, ut a vitiis gravibusque noxis homines avocet, vel, si forte labantur, citius faciliusque recipiscant : virum itaque prudentem pariter ac pium sibi deligeret, cujus ea in re consiliis staret. Arrisit Proregi Ignatii responsum, libensque exin nostrorum consiliis usus est.*

mirisque corporis

63 *Stupore porro digna fuit, qua in se usus est vitæ austeritas : cœpit anno* 1540 *omni sibi cœna interdicere, nec adhibere plus in prandio, quam pauxillum olerum, panis et* E *frigidæ, licet hospites suos laute et pro dignitate exciperet. Cœpit item eam jejunandi, quæ apud PP. Franciscanos tempore Adventus a die* IV *Novembris usque ad Christi Natalem in usu est, rationem tenere : ejusdem Ordinis, veluti illius tertiarius, devote cingulum gestavit, et in communionem omnium bonorum operum cum uxore et liberis vocatus fuit anno* 1541 *a Joanne Calvo, Ordinis Minorum generali Ministro, datis ad eum e comitiis Mantuanis hujusmodi litteris :* In Christo plurimum dilectissimis et illustrissimis dominis ac dominabus domino Francisco Borgia, marchioni Lombayæ, Cathaloniæ proregi, ac dominæ Eleënoræ de Castro conjugi, dominæ Joannæ de Meneses sorori, dominis Carolo, Joanni, Alvaro, Ferdinando, Ildefonso de Borgia eorum filiis, et dominabus Isabellæ, Joannæ, Dorotheæ, filiabus, nec non dominæ Beatrici de Sosa consobrinæ, Frater Joannes Calvus totius Ordinis Minorum Seraphici Minister Generalis salutem in Domino sempiternam. Cum in summa rerum penuria animi F promptitudo latere non debeat, indignum profecto censemus, et ingrati animi vitio sugillandum, si quam tantis vestris erga nos meritis retributionem non reddamus, quorum judicem multi * in nos charitatis affectum, certis beneficiorum indiciis, experimur. At vero ea sunt in nostri Religionem instituti vestræ humanitatis officia, quæ temporalis rebus nullis, quibus ab inita professione renuntiavimus, remunerari queant. Ea propter sanctæ dilectioni vestræ, quæ Seraphici Patris nostri Francisci Observantes filios prosequimini, pio mentis affectu prospicientes, nos, qui, licet immeriti, supremum trifariæ Religionis ejusdem apicem obtinemus, prænominatos vos omnes in nostræ confraternitatis consortium, et dum vitam agitis, et vita pariter functos, sincero charitatis amore, qua fungimur, auctoritate recipimus. Ne vero quicquam piis animi vestri desideriis desit, singula etiam quæque ejusdem Ordinis suffragia, omnifariam insuper bonorum quorumcumque spiritualium largitionem vobis liberalius impertimur, ut multiplici suffragiorum adjuti præsidio, et in præsenti augmentum divinæ gratiæ et in futuro æternæ gloriæ

* multa

AUCTORE J. B.

gloriæ præmia mereamini. Datum Mantuæ in sacro conventu sancti Francisci, in nostris generalibus comitiis die x Junii MDXLI.

Fr. Joannes, qui supra manu propria.

cruciatibus vacat.

64 *Ita habent Joannis Calvi ad Proregem litteræ apud P. F. Joannem de Luca in Annalibus Minorum continuatis ad annum* 1541 *num.* XI; *ex quo hæc obiter annotasse sufficiat. Porro, quam diximus, a cibo potuque abstinentiam post annum* 1541 *non in binas dumtaxat Quadragesimas, sed in annum totum* Franciscus *extendit. Adhæc asperrimo induebatur cilicio et ferrea catena, etiam plerumque dum somnum caperet, cingebatur: non prius cubitum concedebat, quam flagellis sese probe excepisset: tum vero solum illi pro tecto erat: quam prolixus in orando fuerit, supra dictum est: dum autem preces fundebat, storeæ humi positæ vultu incumbebat.* Hac abstinentia factum, *inquit Ribadineiræ interpres Schottus,* ut cum obeso admodum corpore ventreque esset, brevi laxæ nimis tunicæ essent, duplicarique indumenta possent. *Factum est* B *item, ut addit Alvarus, ut os grangræna, dentes motares continuis fluxionibus corruptos, stomachumque omnis alimenti impatientem habuerit adeo, ut id continuo cogeretur egerere, ac tantis quotidie per horas fere binas cruciaretur doloribus, ut periclitari de vita videretur: denique ut ingens corporis ejus moles, cui, quo mensæ commode assidere posset, auferenda in orbem pars mensæ prius fuerat, vix ossibus hæreret.*

Joanni Texedæ, Franciscum Societati præpositum iri, indicium fit,

65 *Hinc Ribadineira ad Joannis, Gandiæ ducis, obitum, quo e Catalaunia Gandiam revocatus Prorex fuit, progreditur: at Nierembergius et Alvarus Cienfuegos peculiaria quædam, quæ ante Joannis obitum, atque adeo ante* Francisci *e Catalonia discessum contigerunt, nec omnino indicta prætereunda sunt. Sub id tempus, quo Barcinonem Prorex primum venerat, Joannes de Texeda Ordinis S. Francisci, quid de illo futurum esset, et ad quam sublimem sanctimoniæ apicem, quo jam celeri passu ferebatur, evasurus olim esset, divinitus intellexit. Objecta menti ejus viri cujusdam species fuit vultu comi perinde ac* C *venerabili: hunc vidit religiosi cujusdam cœtus (quod in* Francisco, *ad universæ Societatis Jesu moderamen dein evecto, eventus comprobavit) veluti monarcham constitutum: vidit, quam excellentis futurus esset sanctimoniæ, et ad quam subtimia a Deo destinaretur; verum quis vir ille esset, ignorabat; et impetu quodam actus in publicum prodiens* Francisco, *ita volente Deo, occurrit, agnovitque continuo, hunc eum esse, de quo tam præclara perceperat. Adiit ergo Proregis ædes, et brevibus, quæ percepisset, aperuit, addens fore, ut sacerdos et religiosus fieret, etsi tunc loci et ordinis esset tonge diversi. Principium id fuit intimæ necessitudinis, quæ dein Texedam inter et* S. Franciscum *intercessit. Amplo, nec sane immerito, hunc Minoritarum alumnum, vitæ sanctitate, prophetiæ dono ac cælestibus favoribus illustrem etogio exornat Alvarus in* Borgiæ *Vita lib.* 2, *cap.* 12, *sibique earum semper habuit Societas Jesu vel eo nomine, quod ipso auctore* Borgia *dein nomen Societati dederit. Plura de illo, qui volet, adeat Alvarum jam laudatum vel Joannem de Luca in* *Annal. Minorum continuatis ad annum* 1541, D *num.* 17 *et seq.*

Carolo V expeditionem Africanam dissuadet,

66 *Eodem anno, ut narrare pergit Alvarus cap. seq., Turcæ hinc insignem cladem Christianis intulerunt, Budaque capta, jam Viennæ Austriæ timebatur: inde Algeriani pyratæ Hispaniæ oras ex Africa frequenter infestabant: Galli imminebant Italiæ: cæsar, dimissis comitiis Ratisponensibus, in Italiam veniens, id sibi primum curandum putavit, ut pyratarum excursionem cohiberet. Expeditionem itaque maritimam in illos suscepit, quamvis intempestiva anni parte, sed infelicem prorsus: quippe, re infecta, amissis ptuvibus, lacerataque tempestatum vi numerosa classe Algerium, obsideri cœptum, deserere ac in Europam retro vela facere coactus est. Non id cæsari calamitatis accidisset, si Pauli III, Pontificis Romani, quem Lucæ in Italia convenerat, si præcipuorum ducum consiliis, aut* Borgiæ *litteris, ea de re ad ipsum datis, paruisset. Cæsar enim in Africam copias trajecturus, ad* Borgiam *litteras dedit, voluitque, quid illi sententiæ esset, certior fieri:* Borgia *non tantum ipse dare sese orationi jejuniisque,* E *sed, misso ad virgines S. Claræ nuncio, has etiam obnixe rogare, idem ut ipsæ facerent, Deumque precari haud desinerent, ut prosperum cæsaris cœptis exitum esse vellet. Paruerunt illæ, sed simul* Borgiæ *renuntiarunt, rem cæsari male cessuram. Nec aliter* Borgia *sentiebat: dissuasit itaque expeditionem illam cæsari, quam potuit, vehementissime. Cæsar autem, accepta clade, eorum, quæ sibi* Borgia *scripserat, memor, non semel dixit, numquam se incidisse in Acta, unde tulius, quæ in rem suam forent, disceret, quam e Clarissarum Gandiensium* Borgiæque *sententia. Hæc fere Alvarus ad annum* 1541.

seipsum vincit,

67 *Ad sequentem vero refert, quæ supra de Araozii Barcinonem adventu ex Ribadineira dicta sunt. Insignem dein Alvarus, quod et Nierembergius facit, Proregis de seipso relatam victoriam narrat. Festo S. Crucis Inventionis die, dum pro Prorege preces fundunt Gandienses S. Claræ moniales, nonnullæ earum ingentis ponderis crucem humeris ejus conspexerunt imponi: monendum confestim* F *censuerunt, ut eam non imparatus patienter exciperet: verum prius periculo defunctus jam erat, quam nuncius Barcinonem advenerit: jucundus tamen admodum hic illi fuit, eo quod inde, rem Deo gratam sese fecisse, non obscure intelligeret. Res autem sic se habuit: convenerant eo die in ædes Proregis Barcinonenses utriusque sexus primates: privatim tamen feminæ, privatim viri, quod istæ a Prorege postularant. Prorex vero, invigilaturum se, ne quis illas ingressu suo interturbaret, in sese receperat. Dum confabulantur, primariæ nobilitatis juvenis, qui tum Barcinonem venerat, Proregem accessit; a quo benigne exceptus mox in conclave proximum, in quod matronarum cœtus sese receperat, ingredi voluit. Prohibuit Prorex, id sibi in mandatis esse, ne quem virorum ad illas ingredi sineret, dictitans. Ille factam sibi injuriam ratus, vociferatur, non eum se esse, cui aditus intercludi debeat, eo se invito Prorege ingressurum, strictoque pugione ad Proregem usque progreditur. Rei indignitate commoti celeri*

AUCTORE J. B.

A *ceteri jam manus gladiis admovebant: aderant satellites ad Proregis nutum, quidquid jussisset, facere parati: his manu sinistra indicat, ne loco se moveant: dextra appensum e janua velum levat, et, cum, inquit, nec Deo, nec cæsari, nec reipublicæ gratum aut utile futurum sit, ut nostrum alteruter levi adeo de causa pereat, ingredere. Dedit ille se in conspectum, sed ita frigide exceptus fuit, ut præ pudore ex ædibus Proregis, ac dein Barcinone sese, quam potuit, citissime proripuerit. Non diu latuit ea res cæsarem, qui in juvenem severius, ac fecit, animadvertisset, nisi per litteras* Franciscus *ejus causam egisset.*

juvat consiliis

68 *Carolo cæsari, quem anno superiore minus prospere cum barbaris bellasse vidimus, mox anno* 1542 *cum potentiore longe hoste, Francisco* I, *Galliarum rege, bellum fuit: misit is adversus Carolum non exiguas copias in Belgium et Pedemontium, ac præterea Henricum Delphinum cum numeroso exercitu, qui Catalauniæ arma martemque inferret. Henri-* B *cus Narbona profectus Perpinianum, comitatus Ruscionensis caput recta contendit, eamque urbem prius obsidione cingere studuit, quam ad sui defensionem parata esset. Opus erat celeritate: itaque cæsar quantocyus copias undique in Catalaunium coire jussit, dataque est opera, ut Perpinianum, cui Delphinus imminebat, ab annona, militibus, munimentis, omnique apparatu bellico, tempestive instrueretur, quo Proregis industria ac diligentia multum contulit: cæsar gratam sibi illam fuisse litteris significavit, adjecitque, ut aliis, et armis quidem validioribus, loco prospectum vellet, nempe orationibus tum suis, tum Gandiensium S. Claræ monialium, quas plurimum apud Deum valere norat. Paruerunt utrique cæsaris votis; et Gandia quidem Prorex accepit, Gallos urbe non potituros, modo, qui eam tuerentur, hæreseos labe non essent infecti. Certior ea de re factus cæsar, tertiam præsidii partem, utpote e germanis, quorum multi hæresi laborabant, substitutis aliis, urbe egredi jussit. Scribit autem Alvarus ex Ms. P. Santandri, qui rem ex ipso Borgia audierit, Proregem ipsum Catholicos subsidiarios mili-* C *tes Perpinianum deduxisse, ac Germanos inde eduxisse. Eventus porro is fuit, qui prædictus a monialibus Gandiensibus fuerat. Henricus enim, frustra oppugnata urbe, exercitum reduxit in Gallias Septembri mense.*

cæsarem,

69 *Prius mense Junio ejusdem anni cæsar Montione, quod Aragoniæ oppidum est, sed in confiniis Catalauniæ situm, Ordinum conventum habuit, in eoque a regni magnatibus certum armatorum numerum in belli subsidium petiit. aliaque regni negotia pertractata fuerunt. Patuit hic quanti Proregis consilia cæsar faceret: digressis enim ceteris, soli sæpe maximis de rebus inter sese consilia agitabant. Prorex autem triduum sibi sumere solebat, quod inter preces et pœnitentiæ opera exigebat, priusquam suam cæsari de rebus arduis sententiam expromeret. Reliquerat idem Barcinone conjugem Eleënoram. Cæsar, quo ostenderet; quanti et illam faceret, jussit, quam primum Montionem veniret; quo cum vix pervenisset, cæsar ipse, quod insolitum erat, ad ejus ædes honoris causa accessit. quod et Barcinonem abeuntibus præstitit. Observatu dignum est, quod Montione Eleënora, quæ S. Ignatii, duce P. Araozio, exercitia obierat, responsum dedit. Domina Maria de Mendoza, Eleënoræ intima familiaritate conjuncta, mirum sibi videri aiebat, Eleënoram iis vestibus uti, quæ nec ætatem, nec ordinem, nec suam decerent magnitudinem: at illa, Prorex, inquit, conjux meus, cilicio cinctus incedit, ego vero corporis ornatui indulgebo? Absit; facere non possum, quin aliter me habeam, ac ille, quem mihi Deus vitæ magistrum, socium ac normam dedit.*

a quo abdicandi muneris frustra veniam petit.

70 *Cum Montione cæsar et Prorex ita familiariter agerent, hic commodum nactus tempus, cæsari in memoriam revocavit, quod pridem privatim vivendi Deoque se consecrandi votum nuncuparat, veniamque iterato petiit, ut, deposito munere, Gandiam repetere liceret: abnuit cæsar, qui tum statuerat in Italiam proficisci, et Hispaniæ administrationem Philippo principi, Mariæ, Joannis III, et Catharinæ cæsaris sororis, Lusitaniæ regum filiæ tum desponsato, relinquere: non parum* E *enim* Francisci *consilia Philippo, se absente, profutura ratus, ut spem abeundi illi adimeret, principis aulæ præfecit; Eleënoram vero ejusque filias Elisabetham et Joannam Mariæ, Philippi sponsæ, ministerio destinavit. Hæc Alvarus lib. 2, cap. 16, § 2. Montionensium comitiorum tempore cæsar* Borgiæ *etiam declaravit, se ejus exemplo habere in animo, mundo ejusque pompis vale dicere, et sibi Deoque privatim vacare, ut primum id ætas Philippi filii et Christiani orbis regnorumque suorum pateretur utilitas, quod demum ipsum pariter exsecutum fuisse, videbimus. Finitis Montionensibus comitiis Barcinonem* Borgia *cum conjuge rediit, muneri suo de more vacaturus; quo ipsum cæsar mense Octobri anni* 1542, *ut scribit Sandovalius lib.* 25, *cap.* 24 *Vitæ Caroli, secutus est, iter suum in Castellam inde prosecuturus. Suppletis ex Nierembergio Alvaroque, quæ apud Ribadineiram desiderabatur, modo Vitæ* S. Francisci, *quam Ribadineira conscripsit, filum repeto.*

§ VI. Patri defuncto succedit; Gandiensium bono consulit; opes spernit, uxorem amittit. F

Mortuo patre, factus

Post cæsaris Barcinone in Castellam discessum munus suum sedulo de more administrabat Borgia, *eum nec opinanti tristis Gandia allatus est nuntius, patrem suum Joannem, Gandiæ ducem, diem suum, ingenti sui relicto desiderio, obiisse, die nimirum nona Januarii anni* 1543, *ut habet Alvarus cap.* 17, § 1, *lib.* 2. *Mox die* XVI *Januarii scriptis litteris cæsarem, gravissimi, quod parentis morte acceperat, vulneris certiorem fecit, petiitque, ut Gandiam sese conferre liceret: ita colligo e litteris responsoriis Caroli, quibus* Borgiæ *significat, ne Barcinone Gandiam prius abeat, quam cæsar ipse illuc iterato appulisset, in Italiam et Germaniam inde perrecturus. Datæ sunt* Madriti die vigesima secunda Januarii anni

AUCTORE J. B.

anni millesimi quingentesimi quadragesimi tertii, *ut diserte legitur in earum apographo, quod penes nas est, cetera valde corrupto. Pauli quoque III, summi Pantificis, ad* Franciscum *litterarum apagraphum, sed æque vitiasum, habemus, quibus eum Paulus de patris morte consalatur, et patrem æque ac Fitium magnis taudibus cumulat : dalere quidem se vehementer ait de morte patris ejus, viri, ut vocat, auctoritate, pietate et virtute insignis : verum dalorem hunc suum ex eo minui, quod Filium hæredem retiquerit, qui nan minus virtutis ac animi, quam carparis imagine parentem referret. Paulum etiam* Francisco *optionem dedisse, cui filiarum suorum gaterum cardinatitium collatum vettet ; sed id hanaris præ modestia recusasse Gandiensem ducem, scribit Alvarus cap.* 17, § 6 *ex testimanio P. Dionysii Vasquez, ticet nutla hujus rei in citatis Pauti titteris mentia fiat.*

Gandiensium dux,

72 *Cum Barcinonem mense Aprili cæsar rediit, egit apud illum multis, ut munus suum in alium transferret, sibique Gandiam abeun-*
B *di licentiam faceret : exigebat id patris ultima votuntas, quam protelare nefas erat, res domestica et mater vidua. Annuit tandem cæsar votis ejus et* Franciscum *Gandiæ ducem, qua eum deinceps titulo appellabo, instituit : verum ea lege votis ejus annuit cæsar, ut, compositis rebus, cum uxore et filiabus ad Philippi principis ejusque spansæ Mariæ autam rediret, nempe ut ibi decretis nuper a cæsare muneribus fungerentur : admisit conditianem* Franciscus, *sed simul, cælesti, ut apparet, inspiratiane edoctus, id numquam fore, et Superis atiter visum esse, prædixit, quad rerum exitus demonstravit : nam præmatura Mariæ, Phitippi conjugis, mors, quæ anno* 1545 *die* XII *Jutii secuta est, dictam* Francisco, *uxori et fitiabus tegem irritam fecit. Cæsare igitur in Italiam abeunte,* Franciscus *paternam domum repetiit, una cum Jaanne Texeda, quem bana moderatorum ejus venia perpetuum sibi camitem adsciverat, et dami suæ alere consueverat. Hæc fere ex Nierembergio et Alvara.*

suorum bono præclare consulit,

C 73 *Quantum Catalaunis discessus ejus mæroris, tantum ejus adventus lætitiæ Gandiensibus attulit, qui in illius humanitate et benevolentia, ut Ribadineira scribit, magnum sibi præsidium collocarant. Gandiam ut venit, primum in parentis sui domesticos benevotentiæ specimen dedit : quamquam enim a domesticis domum ipse prabe instructam haberet, nullum tamen e parentis sui ministris toco motum voluit. Xenodochium instauravit, auxitque reditibus. Gandiam molibus, fossa, vallo, muraque, qua parte nuda erat, tormentis recens canflatis, excubiisque militaribus, quo ab Africanarum pyratarum incursionibus tuta esset, munivit : ditianem Gandiensem, emptis sua ære aliquot pagis finitimis, auxit : Lombayæ PP. Dominicanis cænobium inchaavit. Hæc paucis Ribadineira exponit : nec plura Nierembergius hac loco tradit : fusior multo Alvarus, ex quo, quæ sequuntur, paucis deliba. Nova dignitate auctus, quibus ante assueverat, pietatis exercitia vitæque austeritatem auxit : liberos et domesticas sic ad pietatem verbis factisque instruxit, ut ejus aula virtutis domicilium videretur. Effusa in egenos cætusque religiasos ejus liberalitas fuit ;* D
cura et charitas in infirmos summa, ditianis suæ vittas paputasque peragravit, scandala vitiaque publica sustulit, blasphemis mulctam inflixit, Maurorum ad fidem Catholicam canversionem summopere cordi habuit, legesque varias condidit felicitati publicæ perinde ac divinæ gloriæ utiles ; quæ omnia, ut dixi, fusius explicat et ad annum 1543 *Alvarus refert.*

exercitia S. Ignatii obit,

74 *Anno, qui hunc proxime secutus est, ad Vatentinas, qui spem condendi coltegii fecerant, missus est P. Araozius, qui Quadragesimæ tempore fructu maximo sacras ad populum orationes habuit : hujus audiendi cupidus Dux Gandia Valentiam prafectus non moda dicentem frequens audivit, sed etiam S. Ignatii exercitia, eo duce, quod Barcinone jam fecerat, ibidem obivit, vitæque suæ sanctimania totam civitatem sui admiratiane camplevit : male id dæmonem habuit ; hic visitanti xenodochium Duci terribili specie apparuit, et in hujusmodi verba prarupit : Miror te, qui tantus sis, eum tam vili plebe versari. Hostis su-* E
perbiam humili Dux responso repressit, Magis enimvero, inquiens, te miror, qui tam superbus es, mecum, homine tam vili, collaqui velle. Ceterum, quod ad rem collegii Valentini attinet, eam nan modo auctoritate promovit, sed collatis etiam mille nummis juvit. Valentia digressus Araozius Gandiam Eleënoram salutandi causa contendit, quo inde quoque profecto, utrique conjuges de condendo Gandiæ Societati collegia iniere consilia, uti post Franciscus *per litteris* XVIII *Novembris exaratas Araozia significavit. Orlandinus in Historia Societatis Jesu ad annum* 1544, *num.* 125 *Araozium quidem Gandiam salutandi ducis* Francisci *gratia contendisse scribit, nec mentionem ullam facit earum, quæ Valentiæ, cum illic Araozius versabatur, Dux Gandiæ gesserit ; verum propterea, quæ modo de his ex Alvaro dicta sunt, non vere dicta esse, affirmare non ausim : potuit enim* Franciscus *prior Valentia remeasse, ac dein Araozius eumdem iterata, uti et Eleënaram convenisse ; idque ita reipsa factum esse, scribit Alvarus lib.* 2, *cap.* 18, § 1. F

Pyratarum metu suos liberat,

75 *Progreditur hinc Alvarus ad annum* 1545. *Sub hoc tempus, inquit, apostata quidam, vitam solitariam sanctitatemque mentitus, cellam quamdam in littore maris sitam, cui sacellum S. Annæ sacrum adjunctum erat, locum ea tempestate ob Africanorum pyratarum metum plane desertum, sibi inhabitandam depoposcit : cum anceps hæreret* Borgia, *consultus ab hoc Joannes Texeda, Gandiam a Mauris captum iri, si veterator compos voti fieret, respondit. Dein certo rescitum est, militare id fuisse cammentum, quo illac in ditionem Gandiensem aditum sibi patefacerent ; paucis vero post dicbus contigit, ut pyratæ cum papulis Gandiæ vicinis manus consererent, qua in pugna proditor morte perfidiam luit. Non deserebant interea vicina Gandiæ littora pyratarum naves ; per ditionem ingens erat Maurorum numerus : cœptum est itaque trepidari undique, Mauri in suspicianem proditianis adduci : non alia de causa in multitudinem sævire crudelitatis ; clanculum, quid rerum ageretur indagare res erat, plena periculi, suspiciones augere, et irritatis jam animis no-*

vos

A *vos subjicere stimulos. Consultius nihil* Francisco *visum, quam ut ad Deum precesque confugeret: neque eum sua fefellit opinio. Surgens enim aliquando ab oratione, nec Gandiam a piratis captum iri, nec ditionis suæ Mauros proditionem moliri, sed vanos sibi populum timores fingere edixit; quod effatum, oraculi instar acceptum, formidinem dispulit, et tranquillitatem Gandiæ incolis pariter et accolis reddidit.*

animi rebus mundanis

76 *His subdit Alvarus specimina aliquot virtutum, quibus tum temporis Gandiam in sui admirationem Dux excitavit. Concioni forte aderat cum uxore in S. Claræ parthenone, cui præerat Francisca de Jesu, Ducis amita, quæ illum rerum suarum hæredem olim instituerat: orator eloquentior, quam prudentior, sacras virgines, quod a consanguineis res suas in luxum potius, quam in Dei cultum expendi sinerent, liberius, quam verius redarguens, si Sanctæ estis, aiebat ad moniales conversus, res vestras per vosmetipsas administrate: manibus vestris expendentur melius, quam alienis (hæc ad Ducem conversus) mundo prodigis,* B *cælo avaris. Pupugit Ducis animum, etsi extra noxam esset, oratoris libertas, simul et animo ejus scrupulum movit. Cum itaque finem dicendi ille fecisset, cœnobii præfectam adit: audisti, inquit, oratoris dicta: vereor, ut rem tuam utiliter satis administrarim: posthac tuo dispensabuntur arbitrio; sic erit, ut minus mihi sit redituum et minus curæ. Illa Ducis scrupulum ex animi demissione ortum, intelligens, rerumque mundanarum in illo contemptum admirata respondit, certo se habere compertum, res olim suas abs illo optime geri, nec alterius reum esse prodigentiæ, quam quæ pietatis nomine appellanda sit. Porro, ut illæ male perirent, æquum tamen haud esse, ut iis se rebus ingereret, quibus dudum Christi, Sponsi sui, amore renuntiasset. Ita factum, ut Dux, errorem suum agnoscens, sereno abs illa vultu animoque discesserit.*

minime affixi

77 *Alterum animi, terrenis opibus minime affixi, indicium a* Borgia *datum, eadem cœnobii Gandiensis præfecta non sine animi sensu, inquit Alvarus, narrare consueverat: Joannes, Ducis pater, Franciscæ de Castro* C *et Pinos, quam alteris sibi nuptiis junxerat, satis amplos, quibus dignitatem tueretur, reditus testamento reliquerat: at illa his non contenta augeri sibi reditus voluit: Dux, ut qui novercam matris loco haberet, cupiebat ejus animo obsequi potius, quam lites sequi. Contra conjux cæterique consanguinei liberorum potius ditionisque suæ commodis serviendum contendebant: non pietatis, sed injustitiæ genus fore, si, quod liberis, quod uxori, quod familiæ deberetur, novercæ cederet. Jurisconsultos adiit, quorum sententia eum Francisca iniquum posceret, ventum quidem est ad lites, sed ita, ut qualecumque hoc malum non dubiis in novercam benevolentiæ et reverentiæ signis, quoad posset, Dux mitigaret. Disceptata causa est in consilio regio; ubi ad suffragia ventum est, pars major judicum a Joannis vidua stetit, et perpetuum Gandiæ ducibus indictum est silentium. Latam in se sententiam perinde gaudens accepit, ac si causam ipse evicisset. Mox ad S. Claræ se conferens, amitæ lætum tibi nuntium, inquit, fero, me causa cecidisse: quid refert novercæ cessisse victoriam, quando hæc non minus gaudii mihi, quam ipsi parit? Paullulum mihi diminuta res erit: at his, quæ perdidit, magis indiget, quæ causam vicit. Hujusmodi verbis sincerum animi sui ex hac re gaudium* Franciscus *testatus apud amitam est: sed id contigi prodere sedulo cavit, ne vel dolorem dolori adderet, vel mutuus amor detrimenti quidpiam caperet.*

specimina præbet.

78 *Litem item alteram de rivo quodam* Francisco, *domino suo, quidam sacerdos leves nimis ob causas intendit: male id habuit Ducem, cum id non citra omnem sui injuriam fieri, existimaret. Accersito ergo in ædes suas sacerdoti documenta invicta, e quibus jus suum liquido constabat, objicit, et protritam, quam Domino deberet, reverentiam exprobat. Hic non sine contemptu aliquo Ducis verba excepit. Commovit ea res Ducis animum; quare acrioribus in sacerdotem verbis usus, irato vultu, gravi passu et abrupto repente inchoati sermonis filo recessit. Sed vix abierat, quin ad se rediens revocari sacerdotem jusserit: ut hominem metu pallidum ædes subeuntem vidit, illico illi obviam prodit, et in terram provolutus sacerdotis pedes* E *lacrymis rigare non destitit, donec fueti, cujus in se culpam omnem transferebat, veniam impetravit: mox litem amice composuit e re magis adversarii, quam sua. Inquiri clam præterea, quos in litem sumptus fecisset, eosque reddi presbytero jussit, immortali relicto suæ virtutis exemplo.*

Uxorem

79 *Longa interim ac periculosa febris, quacum Eleonora uxor conflictare sub anni* 1546 *principium cœperat, tanto graviore illum vulnere percutit, quanto majore in illam ob morum similitudinem, intimam familiaritatem, liberorum fœcunditatem egregiasque virtutes amore ferebatur: nullis ergo precibus parcere, eleemosynas effundere, publicas privatasque per ditionem orationes et Sacrificia indicere, quo dilectissimæ conjugi (quacum ab annis aliquot continentiæ pactum inierat, teste Cienfuegos lib.* 2, *cap.* 10, § 1) *pristinam a Deo valetudinem impetraret: nec omnino frustra: nam* solus aliquando conclave, remotis arbitris, ingressus, *inquit ex Ribadineira Schottus,* obnixe, lacrymis fusis, obtestabatur Deum, salvam conjugem superstitemque vellet: cum ecce tibi vocem quamdam F interiorem clare audire visus est, ut post ipse retulit, quæ diceret: Uxorem si diutius superesse vis, arbitratu tuo fiat: at tibi non expedit. *Eadem quidem Nierembergius et Alvarus scribunt, sed explicate magis; ut qui tradant, eam vocem a Christi crucifixi imagine, ante quam genibus flexis orabat, ad* Francisci *sensibili modo aures animumque fuisse dilapsam: cui rei, ut fidem faciat Alvarus lib.* 2, *cap.* 1, § 1, *Franciscæ de Jesu,* Francisci *ex Joanne filio neptis, aliorumque sex testimonium, jurejurando firmatum, ex solo Matritensi processu laudat. Subdit, illam Christi imaginem studiose in Borgiana familia fuisse servatam a Carolo,* Francisci *filio et in ducatu Gandiensi successore: coactum tamen fuisse Clarissarum Matritensium, quæ eam venerari summopere cupiebant, pietate Matritum aliquando mittere; nunc autem (prodiit ejus de* Vita S. Francisci *Opus anno hujus seculi* 17) *in manu esse principis Squillacii, qui prodigiosi æris illius virtutem atque efficaciam, nondum exstinctam, recens agnoverit.*

80 *Porro*

AUCTORE J. B. *amittit.*

80 *Porro mirari satis Dei in se benignitatem* Franciscus *haud potuit; nec facere, quin non modo uxoris vitam, sed et se suaque omnia divino arbitrio summa animi tum promptitudine, tum demissione permitteret. Augeri exin, tantæ mutationis causam ignorantibus ac stupentibus medicis, Eleënoræ morbus ad desperationem cœpit. Agebat tum Gandiæ cum sociis aliquot, inquit Alvarus, P. Oviedo, nondum cœpta Gandiensis, quod* Borgia *meditabatur, collegii fabrica: gratissimum Eleënoræ fuit, illo duce, æternitatis iter ingredi: totius ergo vitæ noxas inter salutarium lacrymarum imbres illi confessa, pari pietatis ardore et sensu cetera Sanctæ Matris Ecclesiæ Sacramenta, morientium præsidio instituta, suscepit. Nusquam cum morte luctanti conjugi Ducis opera et solatium defuit. Ex P. Dionysio Vasquez refert Alvarus, moribundæ dixisse, mori se libenter velle, ut ipsa viveret, si commutare sortem Deus vellet: illam autem Ducis verba blando risu excepisse ac respondisse, minime id sibi dubium* B *esse; quod tantumdem vilissimo cuique xenodochii infirmo facturum, certo sciret. Ita placide ad vitæ terminum, inspectante* Francisco, *properabat, quem demum dulcissima Jesu et Mariæ nomina ingeminans attigit die* XXVII *Martii anni* 1546, *cum nondum annum ætatis suæ trigesimum sextum* Franciscus *explevisset. Reliquit Eleënora liberos octo, quorum curam et familiæ administrationem Joannæ de Meneses, Eleonoræ sororis, prudentiæ commisit. Ipse, persolutis uxori exequiarum justis, primum ad S. Hieronymi cœnobium, non procul Gandia situm, dein ad Vallem-Dignam, Ordinis Cisterciensis abbatiam, frequens sese recepit, ubi ab omni fere hominum consortio remotus, diu noctuque precibus, corporis castigationibus, omnique pietatis officio, celerem Eleonoræ animæ felicitatis æternæ aditum studuit impetrare: addit præterea Alvarus, cum in Valle-Digna moraretur, abbatis perpetui titulo, quo Gandiæ duces gaudebant, renuntiasse, quod rerum longe majorum præludium fuit.*

C § VII. Cætus religiosos partim condit, partim fovet: Societatis votis clam se illigat: Exercitia S. Ignatii a Paulo III approbari curat, variarumque virtutum edit exempla.

Lonbayæ Dominicanis conventum,

P*ræclara enimvero et admiratione digna sunt, quæ hactenus facinora* Franciscus *ediderat; at, posteaquam matrimonii vinculis expeditum sese vidit, animum ad longe majora applicuit. Jam e Ribadineira relatum supra est,* Franciscum *Dominicanæ familiæ Lombayæ conventum suis sumptibus inchoasse. Cœptum id operis fuit, ut Franciscus Diago in Historia provinciæ Aragonicæ ejusdem Ordinis lib.* 2, *cap.* 101 *scribit, anno* 1543, *superstite adhuc Eleonora; verum e vivis prius hæc excessit, quam impositam operi coronidem viderit. Anno primum* 1548, *ut laudatus Diago scribit,* Franciscus *PP. Dominicanos in cœnobii possessionem misit pridie festi S. Dominici, eodemque obtentam ea super re Pauli III, summi Pontificis, jam inde ab anno* 1544 *bullam, publice promulgari curavit die* XIV *Septembris. Congruis novum monasterium reditibus dotavit, sed id sategit maxime, ut, qui id primi incolerent, viri essent virtute vitæque integritate spectatissimi, quos inter emicuere potissimum Joannes Myco, qui Duci olim, ut dictum in superioribus est, a confessionibus fuerat, et Ludovicus Bertrandus, quem a Clemente X una cum* Francisco *Sanctorum albo adscriptum modo veneratur Ecclesia. In eum maxime scopum, cum id cœnobium condidit,* Franciscus *intendit, ut legitur in litteris, ea de re die* IV *mensis Augusti anni* 1548 *conscriptis, ne Mauris, ad fidem Catholicam recens conversis, doctores deessent, qui rudes eorum animos eruditione Christiana excolerent. Hæc ille Lombayæ præstitit, quo fidem illic Catholicam tueretur et propagaret.* E

Gandiæ collegium et academiam condit;

82 *At Gandiæ, quæ ditionis suæ caput erat, majora etiam præstitit. Jam dudum Academiam illic excitandi propositum animo foverat: egerat ea de re, uti et de condendo Societati collegio cum S. Ignatio, cujus rem totam demum commisit arbitrio. Missus ab Ignatio Gandiam Faber fuit, qui collegium inchoaret: jacta collegii fundamenta solenni ritu anno* 1546 *die* V *Maii. Brevi eo provectum ædificium fuit, ut scholæ publicæ aperirentur, isque primus fuit, qui Societati in Europa obtigit, publicus litterarum ludus, ut Orlandinus ad hunc annum num.* 7 *tradit: alterum insuper alendis et sincera una cum litteris religione inbuendis Maurorum liberis domicilium struxit: incoli collegium, in ejus usum* Borgia *suis manibus, Patris exemplum imitantibus filiis, vineam sevit, a sociis cœpit anno* 1548 *pridie Ascensionis Domini anno vero insequenti Kalendis Martii recitatæ sunt in templo collegii coram duce* Borgia, *Francisco Rocca, Gandiensium canonicorum decano, qui Apostolicorum mandatorum exsecutor erat, Oviedo et Araozio Pauli III litteræ, et* F *Academia Gandiensis, cui primum rectorem Ignatius Oviedum dedit, publicata, et anno* 1550 *item a cæsare, ut Alvarus scribit, confirmata. Decretum inter cetera, eodem teste,* Borgia *voluit, ut, qui in illa gradum susciperent, patronos sese fore conceptæ absque macula Virginis, jurejurando firmarent, idque exemplum inde ad alias quoque academias propagatum est.*

Complutense et Cæsaraugustanum promovet,

83 *Non hic stetit effusa Gandiæ Ducis in Societatem, ut ita loquar, prodigentia. Quo tempore Gandiæ amplum Societati templum maximis moliebatur impendiis, Compluti, ubi celebris admodum Academia vigebat, certum sociorum numerum suis sumptibus aluit: ad Ferdinandum Aragonium, avunculum suum, Cæsaraugustanum archiepiscopum, et ad Aragoniæ proregem litteras dedit, ut ædes Societatis Jesu hominibus Cæsaraugustæ conderent, oblatis etiam ultro, quod illic habebat, domicilio, nonnullisque, quibus in Aragonia gaudebant Gandiæ duces, reditibus: Hispali, quæ Bœticæ caput est, idem ut fieret, Materteræ suæ, ducis Medinæ Sidoniæ conjugi, et marchionis de Plego uxori suasit, reditibus item aliquot,*

A *aliquot, quos propter Hispatim possidebat, Societati transcriptis : propterea tamen ex eleemosynis, quas seu pubtiee, seu privatim largiri egenis consueverat,nihit decerpsit,imo auxit magis; ut prodigio simite visum fuerit, ditionem Gandiensem his atiisque impendiis tum sufficere potuisse, fassusque sit atiquando, itla de re a P. Dionysio Vasquez interrogatus* Borgia, *occuttæ ac singutari divinæ in se providentiæ bcneficio adscribi id omne, quantum esset, oportere. Ita partim Ortandinus in Historia Societatis lib* 2, *partim Alvarus in Vita* S. Francisci *lib.* 3, *cap.* 2, §§ 3 *et* 4.

obitis tertio exercitiis, 84 *Interea Gandiæ Dux non minorem animi sui magis magisque excotendi sollicitudinem gessit :jam ex exercitiis S. Ignatii Barcinone et Vatentiæ fructum perceperat plane eximium : eadem quoque Gandiæ, Fabro duce, instituit. Is Romam evocatus, eodem anno ibidem decessit, magno suorum luctu. Ignatius, etsi hujus viri jacturam maximi faciebat, suos tamen solatus est, brevi fore, ut* B *Societati se daret alius(erat is* Franciscus, *Gandiæ dux)qui Fabri jacturam facile resarciret, pollicitus, itaque evenit : nam* Franciscus, *ex quo tertio, quæ diximus, Exercitia instituit, quod olim animo, curis sese seculi expediendi proprositum conceperat, nunc exsequi omnino decrevit. Fluctuabat ejus animus inter Seraphicum S. Francisci Assisiatis Ordinem et recens natam Societatem Jesu. S. Ludovici Bertrandi, Miconis, Fabri, Texedæ, de quo supra, Oviedi atiorumque preces petiit : Texeda in primis, divinæ voluntatis esse, ut Societatem amplecteretur, asseveranter respondit, quod etiam tam* Borgiæ, *quam Texedæ intelligibiti voce per Deiparæ Virginis iconem confirmatum fuisse, partim ex doctoris Herreræ testimonio,partim ex litteris ea de re ad P. Dionysium datis, Alvarus tradit lib* 3, *cap.* 4, § 2. *Pluribus haud opus fuit* Borgiæ *stimulis,ut illico votum Societatis ineundæ conciperet : nuntio igitur Romam misso, ut Sociis adscriberetur, ab Ignatio petiit, votique mox compotem hic fecit, missis litteris, quarum infra num.* 51 *Schottus sensum reddit.*

clum Societatis votis se illigat, 85 *Renunciari gratius nihit* Francisco *potuit : summa vero votorum exin fuit, ut so-* C *lenni votorum professione seculi vinculis sese quantocius expediret. Sed neque per publica, neque per privata negotia id perinde cito, ac optabat, fieri potuit. Montione in oppido Philippus, Hispaniarum princeps, anno* 1547 *regni Aragoniæ conventum habiturus, eo Gandiæ Ducem evocavit ; parendum principi fuit et publica tractanda negotia:non ita tamen ad itla applicuit animum, ut Orlandinus ad hunc annum scribit, quin collapsam in aliquot virginum monasteriis, in Catalaunia sitis, disciplinam ex antiquitatis norma instaurandam curarit : per idem quoque tempus rogari per Ignatium Paulum III petiit, ut solennia Societatis vota profiteri privatim sibi liceret, ac interim res publicas privatasque administrare,donec liberorum ac familiæ necessitati prospexisset. Facta hac sibi a Pontifice potestate, nihil cunctandum ratus, ne expectato quidem Araozii cunctantis adventu, in sacello collegii Gandiensis solennia Societatis vota emisit Kalendis Februarii, S. Ignatio martyri sacris, anno* 1548, *paucis tamen consciis, sociis nempe collegii Gandiensis, ut ait Alvarus, Ducisque filiis, ne res in vulgus dimanaret. Tantæ festinationis porro causa fuit, ut aulæ Philippi principis præfecturam, de qua illi imponenda agebatur, effugeret.* AUCTORE J. B

exercitiorum 86 *Neque id unicum fuit, quod hoc anno Pautus Pontifex suæ in Gandiæ Ducem benevolentiæ dedit indicium: quippe tibetti exercitiorum S. Ignatii excellentiam iterum iterumque expertus* Borgia, *obtestatus antea fuerat Pontificem Maximum, ut tibettum ittum, ex idiomate Hispano Latine versum, sua auctoritate munitum vellet; quod quidem Pontifex protixe ac liberatiter fecit his verbis :* Paulus Papa III. Ad perpetuam rei memoriam. Pastoralis officii cura, in universum Christi gregem nobis commissa, et divinæ gloriæ ac laudis amor facit, ut ea, quæ salutem animarum et spiritualem earum profectum juvant, amplectentes, vota eorum, qui aliquid, quod fovere et nutrire pietatem in Christi fidelibus valeat, a nobis exposcunt, ad exauditionis gratiam admittamus. Cum ergo (sicut dilectus filius, nobilis vir, Franciscus de Borgia, dux Gandiæ, nobis nuper exponi fecit) dilectus filius Ignatius de E Loyola, Præpositus Generalis Societatis Jesu, per nos in alma Urbe nostra erectæ, et per nos auctoritate Apostolica confirmatæ, quædam documenta sive Exercitia spiritualia, ex sacris scripturis et vitæ spiritualis experimentis elicita, composuerit, et in ordinem, ad pie movendos fidelium animos, aptissimum redegerit, illa Christi fidelibus, ad spiritualem consolationem, et profectum magnopere utilia et salubria esse, non solum fama, ex plurimis locis allata, prædictus Franciscus dux didicerit ; sed etiam experimento manifesto, cum Barcinone, tum Valentiæ, tum Gandiæ, id compertum habuerit.

a Paulo III 87 Quare idem Franciscus dux nobis humiliter supplicari fecit, ut documenta et exercitia spiritualia prædicta, quo latius eorum fructus pateat, et plures Christi fideles majori cum devotione ad utendum illis invitentur, examinari facere, et, si approbatione et laude digna inveniremus, approbare et laudare, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui documenta et exercitia hujusmodi examinari feci- F mus, et, quæ testimonio ac relatione dilecti filii nostri Joannis tituli S. Clementis, presbyteri Cardinalis, Burgensis episcopi ac hæreticæ pravitatis inquisitoris, et venerabilis fratris nostri Philippi *,Saluciarum episcopi ac dictæ Urbis nostræ in spiritualibus vicarii generalis, nec non dilecti filii Ægidii Foscararii, nostri sacri palatii magistri, nobis desuper facta, pietate ac sanctitate plena,et ad ædificationem et spiritualem profectum fidelium valde utilia et salubria esse et fore comperimus. * Archiati

approbationem impetrat : 88 Debitum etiam respectum ad fructus uberes, quos Ignatius, et ab ipso instituta Societas præfata, in Ecclesia Dei ubique gentium producere non cessant, et ad maximum adjumentum, quod ad id prædicta exercitia attulerunt, non immerito habentes ; hujusmodi supplicationibus inclinati, documenta et exercitia prædicta, ac omnia et singula in eis contenta, auctoritate prædicta, tenore præsentium, ex certa scientia, approbamus, collaudamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus : hortantes plurimum in Domino, omnes et singu- los

AUCTORE J. B.

los utriusque sexus Christi fideles, ubilibet constitutos, ut tam piis documentis et exercitiis uti, et illis instrui devote velint. Nec non concedentes, ut hujusmodi documenta et spiritualia exercitia imprimi, a quocumque bibliopola per prædictum Ignatium eligendo, libere et licite valeant: ita tamen, ut post primam editionem, sine consensu ejusdem Ignatii, vel successorum ejus, nec ab hoc, nec ab alio omnino, sub excommunicationis et quinquaginta ducatorum, piis operibus applicandorum pœna imprimi possint. Ac mandantes nihilominus universis etc. Datum Romæ apud sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die ultimo Julii, MDXLVIII. Pontificatus nostri anno XIV.

Blo. El. Fulginensis.

rem domesticam componit,

89 *Nuncupatis Societatis votis, nihil antiquius habuit, quam ut singula, quæ in mandatis ab Ignatio acceperat, accurate exsequeretur. Ut primum igitur licuit, rem domesticam composuit, liberisque prospexit. Carolo, filio natu majori et successori, uxorem dedit Magdalenam Centellas, Francisci comitis O-*
B *livæ et Mariæ Cardonæ filiam, paterni comitatus dein heredem: de ceteris ejus filiis hic Ribadineira omnino silet: Alvarus vero lib.* 3, *cap.* 8, § 1 *scribit, Alphonsum teneræ ætatis juvenem, fratris sui Caroli fuisse potestati relictum: in votis vero fuisse* Francisco, *ut statum ecclesiasticum aut religiosum Ordinem amplecterentur Joannes, Alvarus et Ferdinandus. Filiarum ejus natu minima, Dorothea, Sponsum sibi Christum in Clarissarum Gandiensium parthenone adsciverat. Joanni Henriquezio, Alcanizæ marchioni, nupsit Joanna, secundo nata; Isabella vero natu maxima majori comitis Deniæ filio, Lermensi comiti, Francisco Rogio Sandovalio: in hujus nuptiis insignis* Francisci *cautela emicuit: nec sponsis prius colloquendi facultatem fecit, quam inito rite matrimonio, sacrisque in templo majori, quo Denia Gandiam advenientem generum recta deduxit, peractis, quod præter Ribadineiram, Dionysius Vasquez, ex ipsiusmet comitis relatu scripsit, ut ait Alvarus laudatus* § 2.

Theologiæ studet.

C 90 *Iisdem litteris, quibus Gandiæ Ducem in Societatis alumnum adoptarat Ignatius, eumdem studia litterarum repetere, Theologiæ præsertim, ut quæ sacerdoti maxime necessaria esset, solerter incumbere, et doctoris etiam in Gandiensi academia lauream capessere jussit. Exsecutus est hæc* Borgia *non minore studio, quam voluptate, solitus in partem collegii Gandiensis, quo studiis vacaret, sese una cum filiis recipere, ut Ribadineira apud Schottum testatur, ubi etiam, quam studiorum rationem et vitæ modum tum tenuerit, exponit. Nihil exercitiorum scholasticorum, quæ ceteri obirent, a se alienum putabat: tantum vero brevi profecit, ut omnes in sui admirationem raperet: sed quanto major ceteris, tanto sibi minor videbatur, et quo plura discebat, eo se minus scire existimabat; quod thesibus quibusdam prodidit, quas inter socios a prandio tuendas aliquando suscepit: erant autem hujusmodi:* Positiones confusionis. Ex nihil factus sum. Ad nihilum redactus sum. Quid sim, ignoro. Si aliquid scio, hoc tantum scio, infernum domum meam esse. Problema. Ex me ipso facio nihil. Defendentur crastina die a prandio. *Doctoris lauream adeptus est anno* 1550 *a P. Oviedo, universitatis rectore, nulla* D
in re mitius habitus, quam quivis alius. Peresius, Ordinis S. Mariæ de Mercede insignis theologus, quem audiebat, theologicam ejus eruditionem animo versans, quin doctore alio, eoque invisibili, uteretur, dubitare non potuit; et aliquot post annos designatus fuit Tridentini concilii theologus, ut Dionysius Vasquez, Nierembergius et Alvarus scribunt, e quibus pariter hausta sunt, quæ hic Ribadineiræ narrationi addidimus.

Miraculum Ducem appellatur.

91 *Percrebuit interim longe lateque* Borgiæ *fama, ita ut non pauci cum ecclesiastici, tum secularis ordinis viri eum coram intuendi alloquendique desiderio Gandiam accederent. In his Stephanus Almeyda, Murciensis et Carthaginensis episcopus, fuit, qui anno* 1548 *nescio quid magni ambitioso animo versans, prius convenire Gandiæ Ducem voluit, quam Castellam, eorum, quæ meditabatur, illic fundamenta jacturus, adiret. Is, quamquam præclara illustriaque de* Francisco *audierat, brevi tamen fuisse isthæc vero minora, contra ac sæ-*
pe usu venire solet, percepit. Cum dies ali- E
quot in Ducis palatio exegisset, hujus hortatu sermonibusque valere jam capta consilia jussit, animoque prorsus mutato, omnino alia agere cœpit. Murciam redux continere sese non potuit, quin, datis die XXV *Aprilis ejusdem anni ad amicum præsulem litteris,* Franciscum *ejusque familiarem Joannem Texedam effusis laudibus exornaret: Gandiam, inquiebat, veni; Ducum vidi, ducem procerumque prodigium, totum humilem, totum sanctum et vere virum Dei. Cetera videsis in Stephani litteris, quas exhibet Alvarus lib.* 3, *cap.* 8, § 3. *Porro idem Alvarus cap. proxime seq. nonnulla adhuc, quæ summatim delibare sufficiat, de duce* Borgia, *quæ, cum Gandiæ versabatur, acciderunt, peculiaria refert.*

Cœlesti luce collustratur,

92 *Ac primo ex Sancti Processibus ait,* Franciscum, *uno dumtaxat famulo* (Molto *illi nomen erat, ac, uxore mortua, Heri exemplum secutus, vir pius Societati adscriptus fuit) comitatum, sub vespertinum tempus qua-*
si purioris aeris respirandi gratia suis æstivo F
tempore egredi ædibus solitum; revera autem, ut in turri quadam, portæ urbis Gandiensis, qua Valentiam itur, imposita, oratione et rerum divinarum contemplationi ad mediam usque noctem vacaret: contigisse porro aliquando, ut eo loci famulus supradictus Dominum suum altissima contemplatione absorptum ac luce cœlesti collustratum viderit: sæpe item hujus famuli officinam ducem adiisse, eique, operi suo insistenti, alias pium libellum evolvendum dedisse, alias pios atque prolixos cum eodem instituisse sermones, quibus ille non modo ad virtutem excitaretur, sed etiam operum socios erudiret; ejusdem vero famuli filiam in canonizationis processibus testatam esse, patrem domum ab opere redeuntem sibi sæpe ac uxori dixisse: Dux noster insignis enimvero sanctus est, eumque aliquando, seu vivi in terra, seu in cælo mortui Sanctis adscriptum videbimus.

Raræ humilitatis aliorumque

93 *Refert dein Alvarus,* Franciscum, *ab Ignatio pœnitentiæ rigorem moderari jussum, citius quidem sese cubitum recepisse; sed vel solum parendi desiderium identidem somnum illi interrupisse; oculos itaque velo obduxisse, eoque pacto factum esse, ut somnum caperet, ut diuturniorem, ita et piis cogitationibus suaviorem*

A viorem: cum autem ab eo potissimum tempore dæmonum spectris, iisque frequentibus et terribilibus, infestari cœpisset, dæmonis præstigias Borgiam, orationis armis instructum, animo imperrito excepisse, contempsisse ac profligasse. His subdit raræ in Borgia humilitatis exempla. Gandiam venerat Araozius morbo periculoso implicitus: viderat illum Borgia, etsi præesset ceteris, sæpe antea culinæ laboribus occupatum, et in triclinio cibos ministrantem communitati. Idem ægrotanti reddere Borgia obsequium voluit: ad culinam itaque properat, candelum accendit, ollam, infusa aqua, igni imponit, par ovorum coquit, hoc ipse ad Araozium defert: comede, inquit, quæ coxi, ova; si forte duritie peccent, veniam dabis: nam ova numquam alias coxi. Hujusmodi obsequia nostris sæpe alias præstitit, rogatusque ab Oviedo, quanti illa æstimaret: tanti, inquit, ut eorum mercede indignum me censeam.

virtutum exempla edit. 94 Par erat humilitati vestium, quibus induebatur, vilitas. P. Raphaël Texeda Gandia Vallisoletum discessurus, cum interiori indi-B gerel vesle, forte accidit, ut coram P. Oviedo rectore collegii Gandiensis, Francisco, aliisque ea de re mentionem faceret: id ubi audivit Franciscus, mox œconomo suo præcepit, ut vestes Raphaëli, quas optabat, confici curaret, joco addens, nescire se, utrum eas, quibus ipse induebatur, gestare Raphaël vellet: quippe quæ adeo altritæ laceræque erant, ut id, quod res esset, suspicatum fuisse Ducem, fassus sit P. Raphaël in litteris, quas anno 1586 die XXI Maii ad P. Dionysium Vasquez dedit, addens præterea, non defuisse tum seculares, tum ecclesiasticos viros, qui Ducem ea de causa reprehenderent; sed illum ea re nihil motum fuisse, ut vel vile indumenti genus mutaret, vel cultu ornatiore incederet. Denique, ut narrare Alvarus pergit, jam tum ita mundana omnia ex animo suo deleverat, ut vel omnem in liberos cognatosque amorem in Societatis, cujus jam erat complexus institutum, membra omnino transtulisse videretur.

C **§ VIII. Compositis rebus, Romam tendit, rem Societatis promovet, et mira Sociis animi demissione prælucet.**

Compositis magna ex parte Nondum quadriennium, quod Francisco componendis familiæ rebus concesserat Paulus III, effluxerat, cum, rebus rite compositis, abjicere dignitatem, rebus sese omnibus exspoliare, et liberis Gandiæque, Abrahami instar, perpetuo valedicere omnino decrevit: hærebat autem anceps animi, quo potissimum secessionem faceret. Maneretne in Hispania? Metus erat a cæsare, ne is se in aulam revocaret, ac aulæ principis Philippi præficeret. Romam iret? Non minor aderat a Paulo III metus, ne is, qui pari honore ab Alexandro VI affectus olim fuerat, et Rodericum anno 1536, Henricum anno 1539, fratres suos, Romana jam purpura donarat, se quoque S. R. E. Cardinalium cœtui adderet; maxime cum jam illi e vivis excessissent. Pari in dubio Romæ erat Ignatius, teste Ribadineira, qui rei gestæ interfuit: verum, Paulo III anno 1549 mense Novembri defuncto, metus hic cessit, jussitque confestim Ignatius, ut anno proximo, quo Jubileum celebrandum erat, Romæ adesset. AUCTORE J. B.

96 Acceptis Ignatii litteris, mox ita distribuere universa perrexit, ut absque incommodo rei vel publicæ vel privatæ renuntiare dignitati, et Societatem jam palam profiteri posset. Testamentum condidit anno 1550, quo Carolum filium heredem scripsit, cui Gandiensis ditionis administrationem commisit. Testamenti sui (ut in mutilo ejus apographo lego) exsequendi curam reliquit Carolo mox dicto, Joannæ de Menezes, Eleënoræ sorori, Decano Gandiensi, Priori PP. Prædicatorum Lombayensis conventus, collegii Gandiensis Rectori et P. Baptistæ Parma Societatis Jesu Theologiæ magistro. Lombayam, Valentiamque adiit, ut scribit Alvarus; illam, ut loci incolis de fidelitate sibi hactenus præstita gratias E ageret, et Dominicanis Patribus, quibus illic domicilium struxerat, vale diceret: hanc, ut S. Thomas a Villanova Ordinis S. Augustini, Valentinus præsul, bene sibi precaretur. Gandiæ cives primarios, sacerdotes, religiosos peramanter, numquam eo rediturus, postremum invisit, ac maxime sacras S. Claræ virgines, quas tenerrimo prosequebatur amore. Joannæ de Menezes Christi imaginem, quam ob impetrata per hanc beneficia maximi faciebat, dono dedit. Ea denique liberis monita abiens reliquit, quibus et ad ipsorum, et ad ditionis Gandiensis seu in hac, seu in futura vita felicitatem nihil poterat dici præstantius. Quam ad filium orationem habuerit, fere habes infra num. 56 apud Schottum. Plura si voles, dabit hæc Alvarus. rebus,

una cum sociis aliquot 97 Aderat jam constituta discessui dies, mensis Augusti postrema anni 1550: Franciscus, suos inter lacrymas atque singultus arcte complexus, mox una cum Joanne filio, itineris comite, collegium Gandiense adit; ubi se illi e sociis comites junxerunt Araozius Provincialis, Gandiæ Rector Oviedus, Fran- F ciscus Strada, Jacobus Miro, Romam ad celebranda Societatis comitia una cum Francisco ab Ignatio evocati. Accessere his etiam Petrus Tablares, Emmanuel Sa, et Franciscus Roias; quibus Alvarus lib. 3, cap. 10, § 3 Herculem addit, et fratrem Julianum, Araozii socium. Novem e sociis Borgiam comitatos tradunt etiam Ribadineira et Nierembergius. Comitatum augebant famuli Ducis novemdecim. Ita Franciscus, pedes habituque consueto indutus Gandia egressus est, effusa ad tantæ rei spectaculum omni populi multitudine: ubi extra urbis muros ventum est, cum paucis patriæ vale dixisset, manantibus præ gaudio lacrymis, oculisque in cœlum sublatis, in Psalmum, In exitu Israel de Ægypto, alta voce erupit, eoque finito, adjecit: Laqueus contritus est et nos liberati sumus. Addit hoc loci Alvarus, portam, qua egressus Gandia fuit, muro a Carolo filio fuisse obstructam ad rei gestæ perpetuum monumentum: verum post Caroli obitum ab hujus filio Francisco denuo reclusam, ut qui Avi sui, cœlo terraque noti,

AUCTORE J. B.

noli, memoriam famamque æternam hujusmodi monumento nequaquam indigere, haud immerito existimaret.

Gandia Romam

98 Nec tamen portam illam Carolus inepte obstruxisse videtur, quod ita Gandia excesserat Pater, ut numquam eo esset rediturus : sane cum multis annis post in Hispaniam, Pio V jubente, ac Valentiam, quæ Gandia unius diei itinere dumtaxat abest, venisset, adduci minime potuit, ut solum natale reviseret. Porro Franciscus, conscenso extra Gandiam equo, eadem animi magnitudine et alacritate cœptum iter constanter prosequens, quoquo gressus ferebat, assidua non vulgaris sanctimoniæ comitibus suis, hospitibusque præbebat indicia. Audi Orlandinum lib. 10 Historiæ Societatis Jesu, num. 38 de sancto Viatore nostro loquentem : Jam perpetui itineris, inquit, ea ratio fuit, ut ejus comitatus non popularis aliqua multitudo, sed religiosorum bene instituta sodalitas videretur. Adeo erant omnia ad disciplinam apta atque disposita. Quotidie post precationem, eamque bene longam, multarum scilicet horarum, noxas animi confessione tergebat. B Missæ Sacro singulari quadam illius mysterii reverentia semper aderat, Dominique corpus pio ore animoque sumebat; quod ad sacerdotium usque perpetuum ei solenneve fuit. Cultus ejus atque vestitus infra dignitatem ducis erat, infra personam, clerici propior, quam sæcularis. Cibus item quotidianus admodum parcus, isque sumptus semel in die. Nocturnam quietem, cum sopor altus famulos oppressisset, crebræ verberationes interrumpebant. Sed res ea geri tanta dissimulatione non poterat, ut puerorum aures falleret : ii crepitu excitati plagarum, plagas ipsas sæpe numerabant, quarum constat fuisse numerum ab eis initum supra quingentas. Tædia itineris mutua divinis de rebus collocutio levabat, eademque vicissitudine quadam longa silentia precationis interpellabat.

inter assidua pietatis opera tendens,

99 Tametsi sufficere hæc possint, ut merito hunc peregrinantium cœtum, non multitudinis popularis, sed familiæ cujusdam religiosæ, et bene quidem institutæ, speciem imaginemque præ se tulisse, Orlandinus scripsisse C censendus sit, pauca tamen his ex Alvaro lib. 3, cap. 3, § 3, quibus Orlandini dicta confirmentur, aut explicatiora evadant, non abs re erit, ut opinor, adjecisse : refert itaque is insuper, jam inde ab itineris instituti principio, ita inter Ducem, Joannem, ejus filium, et Societatis Patres singulas diei horas fuisse divisas, ut singulas singuli horas per vices in oratione paululum a ceteris secreti transigerent, ita ut iter facientium oratio esset pene perpetua : si ad hospitium divertebant, privatum Dux cum filio et Societatis Patribus conclave adibant, omnibusque elata voce pius aliquis liber prælegebatur : plerumque etiam sacra concio habebatur, modo Araozio, modo Oviedo, modo Strada, interdum etiam Duce, licet præ animi demissione invito, ad ceteros verba facientibus. Dein conscientiæ quotidianum examen una instituebant, eoque peracto, ea loca quærebat Dux, quibus orationi suspiriisque sine teste indulgeret. Pauperes forte nactus, ad hospitium invitabat et suis manibus subministrato cibo potuque recreabat. Accidit haud raro, ut tenuioris conditionis viatoribus occurrens, quo vehebatur, equum cederet, nec prius D illum conscenderet, quam milliaria aliquot pedes non sine defatigatione esset emensus; passus tamen haud est, ut ceteri idem facerent, ne, quod ipse faceret, in incommodum verteretur aliorum.

summo honore tum in Italia,

100 Iter facienti nihil æque molestum accidit, ac honores, quibus adventantem Galli Italique magnates excipiebant : vix pedem in Italiam intulerat, quin adfuerit illi ab Hercule Estensi, Ferrariensi duce, nuntius, qui salutatum domini sui verbis Borgiam Ferrariam invitaret deduceretque : hic, etsi honorum maxime fugiens, propter eam tamen, quæ illum inter et Herculem intercedebat, cognationis necessitudinem haud satis humane sese facturum, si illius postulatis refragaretur, arbitratus est. Natus enim erat Hercules, dux Ferrariensis hujus nominis II, ex Alphonso ejusque conjuge Lucretia Borgia, sorore Joannis ducis Gandiensis hujus nominis I, avique paterni S. Francisci ; erantque proin Hercules et Joannes, dux Gandiensis hujus nominis II, Francisci pater, ex fratre et sorore amitini. Hercules autem amitini Filium magna cum honoris, tum amoris significatione excepit quatriduo, ut Ribadineira, Nierembergius et Alvarus scribunt : sed triduum dumtaxat Ribadineiræ interpres Schottus expressit : an, quod quarto ab adventu die Ferraria discessit? Sic opinor equidem. Eximio quoque apparatu Florentiæ, ubi biduo tantum moratus est, exceptus fuit a Cosmo Mediceo, magno Hetruriæ duce : magnificum hic Gandiæ duci, egregieque instructum conclave designarat : sed ille cubitum sese recipiens tapeti, humi strato, incubuit. Utrique Duci, ut ædes per ditiones suas Societati conderent, eo fructu suasit, ut anno insequenti condi cœpta sint Florentinum et Ferrariense collegia. Multum item collegii Bononiensis rem Bononia transiens apud Pontificis legatum promovit, ut horum collegiorum veluti fundator haberi possit, inquit Alvarus, qui et addit, Franciscum honorifice admodum fuisse Parmæ habitum a Camertium duce, Octavio scilicet Farnesio, qui, restituto ecclesiæ ducatu, quem a Paulo III obtinuerat, factus est, post occisum a conjuratis aliquot anno 1547 Petrum Ludovicum Farnesium, F Parmæ et Placentiæ dux : cujus filius fuit Alexander ille Farnesius, rebus bellicis præsertim in Belgio præclare gestis, in primis inclytus.

tum Romæ excipitur,

101 Viterbium cum pervenisset Gandiæ Dux, urbis Romanæ muros clam et sine strepitu subire decreverat : sed illuc nuntius a Cardinali Cueva venit, jam in occursum ejus non paucos e Cardinalium numero, legatosque principum properare : æquum esse, ut id honoris admitteret : deberi ista tum cæsaris, tum majorum suorum dignitati. In eamdem quoque sententiam magnatum impulsione scripsit Ignatius. Obviam misit Pontifex, qui felicem gratularetur Duci suis verbis adventum, perpetuumque, dum Romæ subsisteret, in sacro palatio offerret hospitium. Idem quoque fecere nonnulli Cardinalium : verum gratias ille omnibus egit, fidem a se datam causatus, haud alio se usurum hospitio, quam quo comites sui uterentur, id est, Romano Societatis Jesu domicilio. Aberat Roma binis tribusve leucis, cum ingens Hispanorum, Italorumque nobilium multitudo venientem excepit ; quos

cæsaris

A cæsaris apud Pontificem legatus, pluribus proceribus prælatisque comitatus, sequebatur. Aderat inter ceteros Fabritius Columna, nobilium Romanorum caterva et magno equitatu stipatus, ita ut obviantium numerus quamdam speciem præ se ferret exercitus. Ita rursum Alvarus, qui ex Epistola P. Tablares, quam paucis diebus a Francisci in Urbem adventu, die scilicet XXVIII Octobris, Simoni et Judæ Apostolis sacra, exaravit, vix non omnia et singula de Francisci Bononiam, Ferrariam, Florentiam ac denique in Urbem Romam adventu hic relata sint, deprompsit, ac ipsas ea de re P. Tablares, qui abeuntem Gandia Franciscum Romam usque sequutus est, litteras Hispano idiomate exhibet.

ubi ad Ignatium divertens,

102 Deductus hac pompa in Urbem est, quæ, quo erat magnificentior, eo modestiæ ejus gravior accidebat: Urbem ingressus recta ad Ignatium contendit, qui Ducis adventum una cum sociis ceteris exspectabat in limine: ubi ex equo descendit, in ædes reveren- B ter introductus est, omniumque nomine felicem illi in has adventum gratulatus est Andreas Frusius. Dimisso comitatu, Dux in terram provolutus, prehensa Ignatii dextera, ut bene sibi precari vellet, supplex petiit; inde ad amplexus et oscula ventum est, manantibus utrimque præ gaudio lacrymis, præsertim Ignatio jam tum præsagienti, quantum divinæ gloriæ Societatique emolumenti nova isthæc Proles esset allatura. Proximi dies fessarum ab itinere virium recreationi, admittendisque magnatum salutationibus dandi fuere; confirmatis jam viribus, summi Pontificis (erat is Julius III) pedes more majorum exosculatum ivit die, ut P. Tablares in supradictis litteris testatur, SS. Apostolorum Simonis et Judæ, seu XXVIII Octobris. Majore, quam ceteros soleret principes, Julius Gandiæ ducem animi propensione excepit, ejusque erga sacra Apostolorum limina pietatem exquisitis laudibus commendavit, ac denuo ædes Pontificias, si iis uti vellet, obtulit; sed perinde frustra, ac ante. Jussit itaque Pontifex, quod laudatus P. Tablares tradit, dispiceret apud sese in proximum con- C gressum, qua in re sibi benefactum vellet; libenter sese id facturum, aiens. Digresso vero Francisco, magnos quosdam in illo generososque spiritus se agnovisse testatus est, additque votum, ut hisce Deus ad nominis sui gloriam incrementum daret.

collegii Romani,

103 Sic honorifice domum reductus, *inquit Latinus Ribadineiræ interpres num.* 60, redditus sibi videbatur, Cardinales tamen, quos necesse erat, officii gratia invisit. His tandem salutationum curis expeditus, sacra Divorum templa ordine invisit, adhibito, tamquam viæ duce et nomenclatore, itinerarii libello: in quibus templis innumerabiles beatorum Martyrum reliquiæ, ut nusquam alibi plures, asservantur, et a piis hominibus frequentantur. *Quibus subdit,* Franciscum *omnem anteactæ vitæ rationem patefecisse Ignatio, universas, quas umquam contraxerat, vitæ noxas jubilei tempore sacra exomologesi expiasse, multaque Romæ præclare gessisse; in primis vero ejus cura operaque jacta fuisse collegii Romani fundamenta, cujus dein longe lateque per Christianum orbem manavit utilitas. Hæc Ribadineira, sed more suo concise admodum: explicatius eadem tradunt Orlandinus, Nierembergius et Alvarus Cienfuegos, ex quibus, generatim Ribadineiræ de rebus Romæ a* Francisco *præclare gestis dicta paullo distinctius illustratum eo. Inchoando collegio Romano sex aureorum millia mox numeravit, ut eo liberos suos mitterent, varios in Germania, Hispania, Galliaque principes suis litteris invitavit: ejusdem collegii fabricæ reditus aliquot annuos, quos Caroli V beneficio capiebat, cæsaris venia applicuit in quinquennium, quod in alterum item quinquennium Philippus II, Hispaniarum rex, prorogatum voluit. Mille autem eidem aureorum reditum ab amico impetravit, nec peculiarem ejus, dum vixit, curam deposuit; ut merito illi fundatoris titulos honoresque Ignatius obtulerit, quos tamen non modo non admisit præ modestia animi, sed alteri servandos dixit, qui tam vastam molem uberiore fulciret proventu, et omnes fundatoris numeros impleret, quam postea laudem Gregorius XIII, Pontifex maximus et verus Societatis parens, est consecutus.* E

domusque professæ rem sedulo promovet,

104 *Cum vero* Franciscus, *domus professæ Romanæ templum angustius esse, observasset, quam ut quotidiano concursui capiendo par esset, aliud, ac quod capacius esset, a fundamentis excitandum curavit: usus ea in re est episcopi Squillacensis, Borgiani nominis amantissimi, liberalitate et opera, qui una cum Duce atque Ignatio primum sacri ædificii lapidem rite jecit, eodem Joanne filio, ceteraque Ducis familia operam quoque suam conferentibus. Id quidem operis, ut scribit Orlandinus, dein prætermissum, aliudque templum opportuniore loco longe augustius conditum est: verum propterea apud Deum Ducis pietas merito suo præmioque non caruit Ceterum episcopi Squillacensis nomen laudati scriptores tacent: bini hoc anno* (1550) *Squillacenses episcopi in viris fuere secundum Ughellum Italiæ sacræ auctæ tom.* 9. *col.* 447, *uterque gente Hispanus. Alter ex his fuit Alphonsus de Villalbos, qui sedem Squillacensem ab anno* 1549 *usque ad annum* 1568 *occupavit: alter vero Henricus de Villalbos de Xeres, prioris, ut scribit Ughellus, patruus,* F *qui, eum ab anno* 1540 *Squillacensi ecclesiæ novem præfuisset annis, eidem nuntium remisit, et anno* 1554 *Romæ diem obiit supremum. Hunc itaque, posteaquam sedi suæ renuntiaverat, Romam verosimilius concessisse, vitæ reliquum ibidem exegisse, ac a* S. Francisci *biographis et Orlandino hoc loco indicatum dixerim. Scribit præterea Alvarus* Franciscum, *quo tempore Romæ apud Ignatium morabatur, auctorem fuisse archiepiscopo Genuensi, scilicet Hieronymo Saulio, ut Genuæ Societati domicilium constitueret. Idem quoque scribit Orlandinus,* Franciscum *præstitisse; sed Genuæ, in itinere Romano adhuc constitutum. Utut sit,* Hic, *inquit Ughellus tom.* 4 *Italiæ sacræ auctæ col.* 899, Patres Societatis Jesu Januæ ad pietatem et eruditionem disseminandam excepit anno 1553, *quo, teste Orlandino lib.* 13, *num.* XI, *accedente Sauliorum familiæ multorumque civium votis reipublicæ consensu, Genuam evocati sunt Patres duodecim, nondum tamen stabili illis sede reperta.*

105 *Qualis vero domi Dux Gandiæ fuerit, Orlandini verbis accipe:* Haud minus admirandus,

AUCTORE J. B. *sociisque mira animi demissione prælucet.*

randus, *inquit lib.* 70, *n.* 43, domi nostræ Dux, fuit, ubi ad usum exercitationemque virtutis suppetebat etiam facultas major. Cœnaturis apud Ignatium aliquando quibusdam Patribus repente Dux una cum filio Joanne ministrandi gratia linteo parvo præcinctus apparuit, expressaque ejus rei venia, et convivarum manibus aqua fusa, mensæ dapes inferre, capite nudo, velut e domesticis puer unus, instituit, totaque cœna sedulus ministravit. Deinde, sublata mensa, recta tacitus in culinam, ut inquinatas patinas repurgaret. Abnuit tamen Ignatius prætcritis contentis exemplis, ne laboris insuetum defatigaret. Nec minor erat jucunditatis fructus, quem ex usu Patrum antiquorum dux Borgia, quam quem ex ejus Patres capiebant exemplo : præsertim vero ex usu consuetudineque P. Ignatii, cui, ut jam antea per litteras fecerat, se totum dedit et addixit. *His non absimilia sunt, quæ Alvarus refert, quale est, quod ex eo refero. Quo primum die una cum sociis in triclinio prandium sumpsit, honora-* B *tiore illum loco mensæ assidere Ignatius jussit; quod grave adeo modestiæ ejus accidit, ut multis precibus Ignatio veniam extorserit, humiliori mensæ, a ceteris separatæ et alieujus errati reis destinatæ, una cum Joanne filio, paternæ humilitatis æmulo, assidendi : ita prandenti non defuit, cujus reprehensionem, eadem, qua gravioris delicti reus judicis excipere sententiam solet, oris confusione exciperet.*

§. IX. Abdicatis rebus titulisque, Societatis habitum induit, susceptisque ordinibus sacris, Apostolicos labores exorditur.

Iterum res suas abdicandi veniam petit: Romanæ purpuræ

Consenescere in Urbe, partim sacrorum locorum reverentia ductus, partim Ignatii sociorumque consuetudine mirum in modum delinitus, et quantocyus fortunas suas C *titulosque abjicere* Franciscus *vehementer optabat. Aberat in Germania cæsar, gravi bello implicitus : ad hunc itaque e domesticis Gasparem Villalonum cum litteris sui despicientia plenis misit, quo bona cæsaris venia fas sibi esset, in Carolum, Lombayæ marchionem, filium natu maximum ditionum suarum transferre dominium. Scriptæ sunt ex litteræ Romæ die* XV *Januarii anni* 1551, *exstantque apud Ribadineiram lib.* I, *cap.* 23 *Hispanice; sed has memorare hoc loci nihil attinet; eum consulere illas lector possit infra num.* 63 *et seq. a Schotto Latinitate donatas. Dum cæsaris responsum avidus exspectat* Borgia, *ingens ortus est a Pontifice Julio metus. Serpere per curiam Romanam cœperat consilium Ducis, cujus animi magnitudinem virtutemque admiratus Julius, rem Ecclesiæ bono perutilem sese facturum ratus est, si* Franciscum *in Cardinalium collegium cooptaret, idque jam serio in animum induxerat Pontifex. Perculsus hoc tristi nuntio Dux Ignatium, quid facto opus sit, consulit. Eadem, ut, arrepta ocius fuga, Pontificis se oculis simul honoribusque subduceret, utrique sententia stetit.*

declinandæ causa in Guipuscoam fugiens,

107 *Ægre itaque ab Ignatio, quem carissimi patris loco habebat, ceterisque sociis Romanis avulsus, iisdem, quibuscum Romam venerat, comitatus patribus atque domesticis in Hispaniam, quanta potuit celeritate contendit; quo cum pervenisset, procul aulam et patriam fugiens, in Guipuscoam, Cantabriæ provinciam, gemina potissimum de causa tetendit, tum quod ea provincia tutum illi a rerum mundanarum strepitu secessum præbitura esset; tum quod illic primas vitæ auras hausisset Ignatius : Guipuscoam ut attigit, nihil duxit antiquius, quam Loyoleæ domus situm perquirere : eo perductus, ac Ignatii incunabula edoctus,* Stratus humi, *inquit lib.* XI, *num.* 50 *Orlandinus,* prima nascentis vestigia pie osculari, immortalique Deo, quod talem inde virum toti terrarum edidisset orbi, gratulari studiose cœpit; simul orans atque obsecrans, ut quem sibi vitæ ducem et magistrum dedisset, ejus sibi virtutes ac sanctitatem liceret imitari. *Addit his Ribadineira,* Franciscum *loci reverentia ductum non prius inde, quam rei divinæ interfuisset, ac sacro Eucharistiæ epulo* E *in ejusdem ædis oratorio refectus esset, discessisse.*

Ognati cæsaris veniæ Societatis habitum induit,

108 *Relicto Loyolæ castro, Ognatum, quod quarto hinc lapide situm oppidum est, sese recepit : hospitium Duci hic præbuere ædes, quas condendo collegio Araozii patruus Socielati legaverat, prole nulla relicta, ex hac vita discedens. Lætissimum hic commoranti a cæsare redux Villalonus nuntium attulit; cæsaris nempe litteras, quibus, collaudato* Borgiæ *proposito et pietate, potestatem faciebat deponendi oneris, quod humeris jam pridem gestabat invitis. Cæsaris litteras die* XII *Februarii Augustæ Vindelicorum exaratas et Latinas a Schotto factas videsis infra num.* 65 *et seq. Dici non potest, quo fuerit, iis lectis,* Franciscus *perfusus gaudio : mox ante Christi e cruce pendentis effigiem humi stratus, de tam læto nuntio ingentes Deo gratias egit, et, ut nudus nudum misericordiæ suæ ulnis exciperet, ardentissimis votis deprecatus, tabulas, quibus Carolo filio principatum dignitatemque cedebat, confici jubet; ducis ornamenta a se excutit, pauperem Societatis habitum induit, barbam tondet, capitis verticem, ut* F *qui proxime initiandus esset, radit. Flere interim, qui aderat, singuli, Dominumque omnis familia, mœsta ac tacita, quasi jam animam agentem deplorare; solus ipse exsultare, quod tum demum sibi reddi ac suus esse videretur. Restabant famuli, quorum alios Joanni filio, alios absenti Carolo amice per litteras commendavit.*

susceptisque Ordinibus sacris,

109 *Expeditum jam plane seculi curis* Franciscum *Ribadineira, paucis multa more suo complectens, mox ad aras incruentum Deo Sacrificium Kal. Augusti litantem lectori sistit, quod etiam Orlandinus et Nierembergius faciunt. Rursus itaque, quæ in his desiderantur, ex Alvaro Cienfuegos lib.* 4, *cap.* I, § I *Vitæ* S. Francisci *juverit huc paucis transcribere. Cum adhuc Romæ moraretur* Borgia, *obtinuerat a Pontifice, ut in suscipiendis Ordinibus sacris, ab ea lege, qua cautum est, ne cui, nisi constitutis temporum intervallis, Ordines sacri conferantur, immunis esset : usus hac gratia* Franciscus, *episcopum quemdam, cui, inquit Alvarus,* Gaona *nomen erat, Calaguri, Hispaniæ Tarraconensis civitate, Ognatum per*

AUCTORE J. B.

A *per litteras invitavet, qui sacros sibi Ordines conferret. Forte is tum Joannis Bernardi Diaz Calagurritani episcopi, qui eo anno sessioni* XIII *concilii Tridentini, die* IX *Octobris habitæ, uti apud Labbeum Conciliorum tom.* 14, *col.* 814 *videre licet, interfuit, vice episcopale munus exercebat. Utut se res habeat, quam plane asserere non ausim, adfuit is Ognati, et hebdomada Pentecostes* Borgiam *sacris Ordinibus, ut rogatus fuerat, initiavit, et sacerdotio quidem pridie festi Sanctissimæ Trinitatis, quod eo anno in diem* XXIV *Maii incidit. Hactenus ex Alvaro : ad Ribadineiram redeo.*

primum privatim Sacrum in castro Loyolæ Vergaræ autem publice celebrat.

110 *Quod a die* XXIV *Maii usque ad Kalendas Augusti temporis fluxit, ne ad tam grave munus obeundum minus digne, quam par esset, accederet, partim assidua prece, rerum divinarum meditatione et afflictatione corporis, partim perdiscendis venerandi Mysterii ritibus sacris exegit : ipsis vero Kalendis Augusti in Loyolæ comitum oratorio, quod jam* B *tum e natali S. Ignatii cubiculo in sacellum fuisse conversum, Alvarus tradit, primum Deo Sacrum, sed sine cantu musico, fecit, eoque peracto, Joanni filio latentem sub specie panis vitæ porrexit Auctorem. Neque prætereunda hoc loco est Ludovicæ Borgiæ,* Francisci *sororis, Martini Gurreæ, ducis Villæ-Formosæ et comitis Ribagorzæ, uxoris, pietas, quæ Fratri, ad aras primum facturo, ornamenta aliquot manu sua elaborata dono misit. Alterum a primo Sacrum solenni ritu ac publice Vergaræ, quæ binis fere leucis Ognato distat, celebravit non in loci templo, etsi capaci et amplo, sed sub dio, ob inusitatam affluentis undique populi vim et multitudinem, quam binæ causæ eo exciverant : altera harum erat* Francisci *sanctimoniæ fama, quæ quaquaversum divulgata novum indies capiebat incrementum : altera, quod Julius III jubileum largitus iis omnibus esset, qui primo, quod publice faceret, Sacro, Deo rite conciliati interfuissent. Vis hominum adfuit maxima. nec dispertiendis in populum divinis epulis tempus suffecit antemeridianum. Missæ Sacrifi-* C *cio perfunctus ad populum verba fecit. Ex auditoribus alii linguæ, qua dicebat, Castellanæ erant ignari ; a pulpito remotiores alii dicentis vocem assequi vix aut ne vix quidem poterant; arrectis tamen auribus largisque lacrymis excepta est ejus ab utrisque oratio : tantum valuit vel solum Viri, nuper egregii Ducis, nunc pauperis religiosi spectaculum. Adhæc auditas sibi intus in animo dicebant tacitas quasdam voces, luculentas eorum, quæ* Borgia *dicebat, interpretes. Hæc contigisse, Alvarus addit die* XV *Novembris ; ornamenta vero, quibus tum Sacris operatus est, in ædibus Societatis Vergaræ fuisse ad suam ætatem usque servata ægrisque applicita salutem sæpe attulisse.*

Domi quidem eximium se religiosum,

111 *Porro* Inito sacerdotio Franciscus et Societatis Jesu professus jam declaratus, *inquit Orlandinus lib.* XI, *num.* 52 *et seq.*, interiorem adhuc recessum ac solitudinem quo ardentius studia pietatis ac pœnitentiæ coleret, adamavit. Ergo secessum illum, qui passibus mille non amplius abest, B. Mariæ Magdalenæ sacrum, ab Ognatensibus impetravit. Hic humiles et perangustas ædes, ut paupertatis ferebat amor, rudi e materia atque impolita construxit. Hic totos dies in oratione traducere, hic suas strenue cupiditates frangere, hic corpus et animum pariter edomare, studere humilitati Christianæ, et omnes numeros perfectæ sanctitatis explere. Facto autem a Michale Ochioa, qui sociis præerat, potestate, orsus est coquo domestico famulari, et tamquam mediastinus aliquis sordida munera non refugere, perpurgare lebetes et ollas, inquinatas suo digito patinas attrectare, serventique aqua diluere, verrere pavimenta, comportare aquam et ligna, focum extruere, nihil non sua manu obire, nihil horrere. Deuique detersis coquinæ quisquiliis, et universis scite compositis, veniebat in cænoculum, ut suis fratribus ministraret, et pedes siugillatim osculabatur interdum, et, venia suis perorata delictis, cujusque preces supplex ambiebat et vota. *Sex in his ædibus dumtaxat, ut Alvarus ait, e sociis morabantur ; ea vero erat loci angustia, ut ne Joanni quidem,* Francisci *filio, reliquum fuerit, quo sese reciperet, diversorium, ut Ognati is fuerit relinquendus : adeo tamen* Borgiæ *placuit, ut ad Ignatium, nusquam se alibi, quam in hoc paupertatis domicilio libentius* E *commoraturum perscripserit.*

foris vero apostolum exhibet,

112 *Talis quidem domi* Franciscus *erat : at qualis foris ?* Ac ne umbratilis (*Orlandini iterum verbis utor*) exercitatio virtutis, sibi tantum domesticisque prodesset, impositis humero manticis, dexteræ scipione, lætus ac alacer exibat ad colligendam stipem, et ostiatim emendicanda cibaria. Quo spectaculo exciti viri feminæque promiscue, seu quia de facie notus plerisque jam erat, seu quod ejus fama jam cuncta compleverat, certatim ex ædibus advolabant, gestientes illius vel ora cominus intueri, et panem osculati, quem dabant, benedictionem ab eo et orationum suffragia reposcebant. Nec minore alacritate deinde cum tintinnabulo vicos et rura finitima circuibat, ut puerorum coacto gregi Christianæ legis enuclearet initia. Docentique non infirma, sed sæpe etiam corroborata ætas, quacumque ingrediebatur, operam dabat. *Ita Orlandinus : verum ne quis ex ejus verbis, quibus* Franciscum vicos et rura finitima *enucleandæ pueris adultisque doctrinæ Christianæ causa circumiisse ait, piam* F *hanc excursionem exiguo dumtaxat terræ tractu circumscriptam fuisse existimet, addidisse hic ex Alvaro juverit, non modo in vicinos Ognato vicos eo, quo mox dictum est, modo zeloque* Franciscum, *sed in præcipuas etiam trium, Biscaiæ scilicet proprie dictæ, Alavæ et Guipuscoæ, quas Biscaia universim latiusque sumpta complectitur, provinciarum plagas ingenti incolarum bono excurrisse. Alvari vero dictis non parum fidei ponderisque addit Ribadineiræ auctoritas, dum* Franciscum, *inde Victoriam usque, quæ in Alava sita est, illinc vero ad usque S. Sebastiani portum, in extremo Guipuscoæ limite positum pueros erudiisse, ac frequenter ad populum conciones sacras habuisse, testatur. Res fiet item manifestior ex iis, quæ ad annum proxime frequentem ex eodem Alvaro referemus.*

exemplo suo ad Societatem

113 *Novum id vitæ genus, quod jam palam* Borgia *profiteri cœperat, variis per Hispaniam sermonibus ansam præbuit, multisque displicuit : quibus sanior mens erat, summis laudibus efferebant, quos inter haud postremus fuit, ut Nierembergius scribit, Bernardinus*

AUCTORE J. B.

dinus Arevalius, Ordinis S. Francisci alumnus insignis: verum plus apud multos seu generis claritudine, seu eruditione et pietate conspicuos illius exemplum valuit, quam inepta insulsaque obtrectantium ora: tanta enim vel hoc vel sequenti anno Societatem expetentium multitudo fuit (ut ait cap. 2, § ultimo laudatus Alvarus ex P. Polanco, cujus hæc verba exhibet) ut, si omnes admitti potuissent, pluribus novis collegiis implandis satis essent futuri. In his ceteris longe excelluit Ludovicus, Joannis III et Isabellæ imperatricis defunctæ frater. Scripsit is ad Franciscum jam olim, ut vidimus, sibi notum carumque, non modo amantissimas litteras, et gratulationis plenas, anno 1551, die III Julii, sed etiam dein in Societatem cooptari voluit, etsi nec Ignatius, nec Borgia e re divina id fore existimarint. Litteras ultro citroque datas Hispanice exhibet Ribadineira lib. 2, cap. 3; Latine ejusdem interpres Schottus infra num. 73 et sequenti. Hujus litteræ responsoriæ scriptæ sunt die B xv Augusti ejusdem anni 1551, quibus se subscripsit: Franciscus peccator; quo nomine sese compellare consuevit, ex quo Societatis habitum sumpsit, ut ex animo deleret vel ipsam, quantum fieri poterat, pristinæ suæ memoriam dignitatis.

Bustamantium,

114 Aliter hoc eodem anno res cessit Bartholomæo Bustamantio, insigni theologo, qui Joanni Taveræ, Toletano archiepiscopo, a secretis fuerat. Alieno is erat a Societate animo; salutis tamen suæ sollicitus, Deum aliquando impense sub Sacrificium Missæ deprecatus est, ut fluctuanti inter mundi scopulos certum salutis portum ostenderet: Dei vocem audivit; Guipuscoæ montes adiret, et Gandiæ Ducis vestigiis inhæreret. Moram omnem Bustamantius abrupit, et in Guipuscoam sine cunctatione profectus, ubi ad recessum Ognatensem pervenit, Franciscum, qui universam eam provinciam odore sanctitatis impleverat, offendit lapides cœmentaque ad ædificium comportantem: huic in genua provolutus ineundæ Societatis desiderium aperit, factusque voti compos, dein ob singularem, qua C pollebat, prudentiam Borgiæ per annos plures comes datus est. Hujus ad Societatem vocationem anno 1551 adscribit Alvarus, quo, ad mensem Maium provecto, recessus Ognatensis fabricam absolutam fuisse scribit lib. 4, cap. 1, § 2. Orlandinus tamen lib. 12, numm. 47 et 48 Bustamantii ad Societatem vocationem accessumque memorat ad annum Christi 1552, Societatis vero 13.

Antonium Cordubam, aliosque allicit.

115 Aliter item Antonio Cordubæ, Laurentii Suarez de Figueroa et Catharinæ Ferdinandi Cordubæ, marchionum Priegi et Feriæ comitum filio, et Borgiæ sobrino. Is quatuor et viginti annorum adolescens erat (videsis Orlandinum lib. 12 Hist. Societatis Jesu num. 43) generis nobilitate et eruditionis præstantia in primis clarus, Academiæ Salmanticensis jam tum moderator, quod munus non nisi primarii ordinis viris committebatur: adhæc postulatu cæsaris a Julio III in purpuratorum patrum senatum referendus propediem erat: cui se imparem ratus dignitati, in Societatem Jesu, veluti in tutissimum adversus hujusmodi honores propugnaculum, admitti ab Ignatio postulavit, scriptis ad eum ea de re litteris pridie Kal. Aprilis anni 1552, quas apud Orlandinum lib. paulo ante laudato numm. 44 et tribus seqq. videre est. D Nulla quidem in iis Borgiæ specialim mentio fit: at tacite mentionem illius fieri his apud Orlandinum verbis: Exempla vero Sanctorum aperte docent, quid in his rerum articulis agendum sit; qui istos honores contentione summa fugerunt: atque nostris etiam temporibus cernimus viros præstantes abdicare magnas ditiones (quis non credat, hic Borgiam digito commonstrarier?) ut Deo serviant, nedum ut novi quidpiam assumant, prorsus existimo. Venit subinde Salmaticam Borgia factumque, ut ejus qua verbis, qua exemplis non mediocriter impulsus Antonius Ognatum, nondum redditis ab Ignatio litteris, concesserit, humilemque Societatis vestem Romanæ purpuræ prætulerit. Eodem accessere Sanchez e Castella, Navarra Petrus Lodosa: theologi item insignes duo Didacus Gusmanus, comitis Baileni filius, et Gaspar Loartes, exantlantatis jam ante per diœcesim Calagurritanam apostolicis laboribus clari. Hos tantum, qui Borgiam imitati, Societati nomen Ognati impræsentiarum dederint, Ribadineira commemorat quamvis plures idem factitasse non E obscure affirmet. Subjungit his Alvarus Alphonsum Manrique Sandovalium, ducis Navarræ filium, anonymum adolescentem Navarrum, nobili item loco natum, Cumayæ in Guipuscoa vicarium, et Inigum Guevara, Bovini in regno Neapolitano ducem, aliosque, qui Societatem non parum dein illustrarunt.

Pompeiopoli

116 Quo tempore Ognati, Francisci exemplo ac virtutibus invitati, nomen Societati complures viri insignes dabant, non defuere alii, qui ejus dubiis in rebus consilia expeterent. In his Bernardinus Cardenus, Maquedæ dux et Navarræ prorex fuit. Is per litteras Franciscum, et quidem, ut Alvarus scribit, geminatas, obtestatus est, ut ne Pompeiopolim, Navarræ civitatem primariam, sedemque proregis, vel, si minus fieri posset, ad alium, quem vellet, Navarræ locum, quo conferre inter se colloquia possent, venire gravaretur. Venit ille Pompeiopolim una cum P. Domeneceo et P. Ochiova citius, quam expectaretur: vix ex equo descenderat, quin vicinum hospitio templum, sacrum dicturus, ingressus sit, F misso interim, qui proregem adventus sui certiorem faceret, Domeneceo. Obviam ei procedere prorex voluit; verum dissuasit Domeneccus, qui probe norat, quam esset Borgia honorum fugiens. Satis itaque habuit prorex, si bonis Ordinis S. Jacobi equites in occursum mitteret. Ubi in mutuum venere conspectum, multus utrique de officiis principum sermo fuit Animi sui prorex arcana patefecit. Franciscus autem non modo cumulate proregis animo fecit satis, sed et præcepta saggessit, ad quorum normam et propriam componeret vitam, et creditos sibi populos regeret; quæ quidem prorex litteris, ut optarat, consignata accepit et plurimi fecit. Frequentes per id tempus conciones habuit, vel in templo cathedrali ad populum, vel in monasteriis ad virgines sacras. Mane, ut ad populum diceret, egredienti obviam facti sunt bini ejus generi, Alcanizæ marchio, et Lermæ comes: obvios verbis amicis quidem, sed paucis allocutus recta ad templum properavit, ac paucis post diebus, monitos tamen, ne crebro se inviserent, dimisit.

117 Non

Vergaram redux, eam ita excolit, ut alia videretur.

A 117 *Non absque lacrymis Pompeiopolitani abeuntem prosecuti sunt, nedum prorex ipse; maxime, cum genibus ejus advolutos nonnullos ex familia sua vidit, qui comitari ipsum, ac Ognati Societatis legibus vivere, postularent; sed horum tum visum est vota differre. Pompeiopoli profectus per Alavam Ognatum rediit, ubi eum salutandi causa plures convenere magnates; atque inter alios bini ejus filii, Carolus, Gandiæ dux, et Alvarus; ac paulo post etiam Villæ-Formosæ dux, Ludovicæ sororis ejus maritus; quos illic morari diu præ solitudinis amore non est passus. Hinc porro ad desideratam S. Magdalenæ solitudinem sese recepit, ubi, dum rerum divinarum meditationibus orationibusque assiduus incumbit, præter alios, quibus affectus fuit, cælestes favores, Carolo, Duci Gandiæ, filium, sibi vero nepotem natum esse, divinitus fuit edoctus. Prodidit id, cum advenienti hujus rei nuntio, qui nec verbum adhuc protulerat, illico ut hanc viderat, dixit: Qui valet parvulus Franciscus? Eodem loci temporisque tractatum scripsit, quem* De perfectionibus animæ Christi *inscripsit, de quo postea.* B *Verum solitudinis amor non is in* Francisco *fuit, qui salutis alienæ illi curam solicitudinemque adimeret aut minueret: nam postremis anni* 1551 *tribus quatuorve mensibus ita Vergaram, ejusque agrum excoluit, ut oppidi magistratus primoresque, datis ad Ignatum litteris, quas partim ex Bartolo Alvarus exhibet, quos apud se fructus* Francisci *labor industriaque pepererat, prædicare pro merito satis non potuerint, summisque porro contenderint precibus, ut ne se eo viro orbatos vellet, cujus opera factum esset, ut Vergara jam videretur tota alia suique plane dissimilis. Loci sacerdos, cujus verba ex Hispanis Latina facio, in hunc modum scripsit:* Facta est Vergara Christianæ pietatis exemplar: ita eam emendavit, ita ad morum sanctitatem P. Franciscus instruxit, qui solus omnem obit eruditque viciniam. Improbi commutantur in probos: ad virtutis apicem enituntur probi. Opes suas multi sacerdotum, ut saluti tum suæ, tum proximi vacent, abjiciunt. Omnis te Vergara, ut restare apud se P. Francisco per te liceat, supplex rogat etc.

aliaque Biscaiæ loca

C 118 *Primis vero insequentis anni mensibus, cum vix a frebri convaluisset, novas per Biscaiæ montes, nivibus obsitos, excursiones fecit pari labore fructuque. Tria sunt, ab Alvaro nominatim memorata, loca (Horrio, Elgueta et Durango) quæ sudoribus suis apostolicis, invitis licet hibernis frigoribus, irrigavit: ex his primum in Mappis geographicis, quas consulere licuit, quamvis paulo aliter expressum (hoc nempe modo:* Orio) *haud procul ab homonymi fluvii in Oceanum Cantabricum juxta S. Sebastiani portum se devolventis ostio, atque adeo in Guipuscoæ ora maritima situm, notatum reperi: tertium vero in Biscaia proprie dicta, Bilbao seu Flaviobriga dissitum quinque circiter leucis. Victoriam inde, quæ ejusdem provinciæ caput est, venit die* XII *Februarii: hospitium illi oblatum, sed majore apparatu, quam ejus modestia pateretur, instructum, eaque de causa ad PP. Franciscanos divertit. Die postero (Dominica Septuagesimæ) templum, in quo dicturus ad populum erat, capiendæ multitudini longe impar fuit, cui ut fieret satis, dicendum ipsi sæpius eodem die fuit modo in templo, modo sub dio. Par labori fructus fuit; multis e plebe, clero, religiosisque familiis ad meliora perfectioraque conversis. Actum item cum illo de condendis illic Societati ædibus fuit, ad quas cives nobilesque aliquot viri subsidium opesque suas pollicebantur non defuturas. Non pauci abeuntem Ognatum usque secuti sunt, quos partim S. Ignatii exercitiis ad virtutem pietatemque instruxit, partim in Societatem admissos in varia collegia, provinciasque distribuit.*

AUCTORE J. B.

apostolicis sudoribus rigat.

119 *Post Victoriensem excursionem, alteram in Bilbaense territorium pedes fecit lento itinere tum ut satis vicorum, per quos illi transitus erat, utilitati desideriisque faceret, tum ob viarum aquis nivibusque obsitarum difficultatem, tum denique ob podagræ, qua laborabat, incommoda. Effusa in ejus occursum magna Bilbaensium multitudo luculento quidem suæ in* Franciscum *reverentiæ indicio, sed hujus non minore verecundia atque pudore intra muros summæ æstimationis* E *hospitem læta deduxit. Huc ubi ventum, omni primum, qua pollebat, opus* Borgiæ *facundia fuit, ut bona Bilbaensium venia fas sibi esset in communi pauperum xenodochio hospitari. Postridie is fuit auditorum in templum, in quo concionem dicturus erat, concursus, ut aliquot virorum corporis robore præstantium ministerio opus fuerit, qui, submota, quantum satis erat, multitudine, vi aperirent ad suggestum viam. Eo hic usus est dicendi ardore, ea oris vocisque contentione, ut multorum sermonibus cetebratum fuerit, prorupisse ex ejus ore verba simul et flammas, quibus sane opus fuit, ut obduratorum, quorum nonnullos inter auditores ceteros adesse, constabat, inveteratam in peccatis vitiisque pervicaciam frangeret. Hunc aliosque hujusmodi* Borgiæ *labores secuta est ingens apud Bilbaenses mutatio morum; traductus ingens flagitiosorum ad vitam Christianam, aut religiosam numerus; instaurata apud virgines sacras pristinæ* F *disciplinæ observantia; impletæ novis incolis solitudines, qui anteactæ vitæ errata severa sui castigatione eluerent; viris illustribus aucta ornataque monasteria. Urbis insuper primores, ut Societati collegium ibidem conderetur, cupido incessit; sed hujus rei curam penes Ignatium esse,* Franciscus *voluit.*

AUCTORE J. B.

§ X. Varia Hispaniæ oppida non sine fructu obit, Casam-reginæ Clarissarum coloniam deducit; cardinalitiam dignitatem, emisso eam non admittendi voto, iteratis vicibus declinat.

Clarissarum Gandiensium coloniæ

O*gnatum reduci dudum quieto esse non li-*
cuit : Vergaram enim incolarum rogatu
brevi redeundum fuit: Psalmum Davidicum
Miserere mei, Deus, *hic populo explicabat,*
cum allatæ sunt ab Ignatio litteræ, quibus
Vallisoletum, dein Salmanticam, ac denique
in Lusitaniam migrare jubebatur; vitæ item
B *rigorem mitigare : monitus enim a Joanne,*
ejus filio, secretis litteris Ignatius fuerat,
Franciscum *patrem non jam pœnitentem, sed*
suimet pene tortorem videri. Paruit illico
Borgia, *evocatisque Vergaram PP. Bustaman-*
tio et Domenecco, e collectis a se eleemosynis
xenodochio, in quo hospitabatur, quantum
satis esset, dedit; quod reliquum erat, Ogna-
tum misit. Vergara pedes XIX *Martii profe-*
ctus, et Castellam ingressus facere non potuit,
quin materteram suam, Julianam de Arago-
nia, Friæ ducem et Mariam de Velasco, Osorni
comitem, ut iteratis atque importunis litteris
fuerat rogatus, inviseret: advenientem Bor-
giam *palatio suo Juliana excepit: at die poste-*
ro, ut quæ ejus modestiam probe nosset,
ædiculam pauperem, cui adjectus erat hortu-
lus, obtulit, ita futurum rata, ut se frequen-
tius viseret. Locum, in quo illas Borgia *conve-*
nit, Alvarus Casamreginæ *appellat, qui in*
Rioia, provinciæ Alavæ contermina, situs est.
Ceterum neque hic otiosus Borgia *fuit: ut mit-*
tam saluberrima, quibus binas illas matronas
imbuit, consilia, crebras ad utriusque fami-
C *tiam conciones habuit, et eo quidem fructu, ut*
aliquando aliquot ex illarum famulitio puellæ
fusis lacrymis id ab illo beneficii loco expetie-
rint, ut ejus opera in aliquem Clarissarum
parthenonem sibi aditus panderetur.

ad Casamreginæ aditum parat.

121 *Egerat jam diu cum Juliana* Franci-
scus, *ut Clarissarum Gandiensium coloniam*
eo evocaret, ac jam litteras apostolicas ea su-
per re impetraverat. Usus est ea occasione
Franciscus, *ac Julianam hortari denuo cœpit,*
ut, quod jam pridem statuerat, exsequi matu-
raret: cum suis votis facilem reperisset, sta-
tim Gandiam ea de re ad amitam, Gandien-
sem abbatissam, et simul Romam litteras mi-
sit; usque adeo nullum intermittebat tempus,
quin semper aliquid, quod ad Dei gloriam
cederet, animi robore plane invicto moliretur,
invita licet corporis mole, tunc adeo viribus
exhausti, ut medicinam omnem e medicorum
judicio prorsus respueret. Per idem quoque
tempus insigne vaticinium edidit : cum enim
Osorni comes Maria de Velasco percunctata
cum esset, quæ e virginibus Gandiensibus
Casam-reginæ una cum ejus amita venturæ
essent. Venient, inquiebat, soror Maria de
Jesu, binæ sorores meæ, soror Maria de Cru-
ce, soror Joanna Baptista, soror item mar-
chionis Deniæ. His addidit : Volet quidem
amita mea huc secum ducere sororem Doro-
theam (erat hæc Francisci *filia) verum resistet*
Carolus Gandiensis dux, neque scio, utrum
divina providentia..... abrupto hic sermone,
cum tantisper obmutuisset, subito in hæc
verba prorupit: Decisa res est: cælestem glo-
riam jamjam ingressa est Dorothea. His dictis,
cum ad se rediisset, erubuit : at vera prædi-
xisse illum, rerum postea eventus docuit,
neque octiduum inde effluxit, quin renuntia-
tus Gandia fuerit Dorotheæ obitus: quæ qui-
dem Osornensis comes, ita et facta et præ-
dicta fuisse, jurejurando firmavit.

Burgis et Vallisoleti ad populum verba facit,

122 *Burgos inde profectus obvios sibi Car-*
dinalis Mendozæ archiepiscopi jussu habuit
PP. Franciscum Stradam, et Ferdinandum
Alvares del Aguila: hospitatus est in humili
æde S. Ægidii parochiæ vicina. Ut rumor ad-
ventus ejus sparsus per urbem fuit, adfuere
continuo ejus videndi salutandive causa tur-
matim cujusvis ordinis viri: adfuere item a
canonicis missi, qui suo eum nomine roga- E
rent, ut in cathedrali templo ad populum ver-
ba faceret: fecit vero, quod rogabatur, vix
non ex tempore, majore auditorum admira-
tione, quam concionatoris opera studioque:
quippe qui vix tantum ad dicendum sibi tem-
poris sumpserat, quantum vix satis erat, ut,
quæ dicenda essent, vel obiter mente percur-
reret. Non minor ejus videndi causa Valliso-
leti, ubi tum curia morabatur, factus est au-
licorum concursus, quamvis hujus vitandi
causa noctu urbem esset ingressus. In his
fuere Ferdinandus Alvarez de Velasco, comes
stabuli in Castellæ regno, summus rei mari-
timæ præfectus, Rodericus Gomezius, prin-
ceps Evolitanus, Tavaræ item marchio, qui
Borgiæ *vestigia premens, filio suo natu ma-*
ximo opes titulosque transcripsit. Verbis,
quamquam nec his ibi pepercerit, Francisco
hic opus haud fuit, cujus omnis vitæ ratio,
personæque tum pristina, tum præsens con-
ditio, aulicos, quam fluxa, ac caduca essent,
quæ sectabantur, satis superque admonebat. F

Tauri Joannem, Lusitaniæ principem, ad pietatem instruit,

123 *Haud procul Vallisoleto princeps Joan-*
na, Lusitaniæ principi desponsata, Tauri in
Legionensi regno agebat; cui, cum relatum
esset, Vallisoletum advenisse Borgiam, *statim*
misit, qui rogaret, ut sese Tauri conveniret.
Itineri se Borgia *dedit, et Tordesilla transiens*
Joannam, Caroli V matrem, honoris causa
salutatum ivit : aderat Joannæ, Lermæ co-
mes et Borgiæ *filia; quæ tamen a patre, ut,*
vel diuturniorem illic moram duceret, vel ut
alio, quam xenodochii hospitio uteretur, con-
sequi non potuit: neque diutius, Salmanti-
cam, ut ab Ignatio in mandatis habebat, fe-
stinans, Tauri, nisi obstitisset Joanna prin-
ceps, permansisset. Certam hic, quam dein-
ceps perpetuo servaret, vitæ rationem modum-
que Joannæ suggessit, quæ per binas quotidie
horas Francisco, *de rebus ad animæ salutem*
spectantibus disserenti, aures dabat, et uni-
versa vitæ errata confessa est. Principis ex-
emplum plures e comitatu nobiles feminæ sunt
imitatæ, quarum instructioni gnaviter quoque
Borgiæ *insudavit industria; ipsis denique civi-*
bus seu piis instituendis colloquiis, seu haben-
dis concionibus sacris, seu confessionibus ex-
cipiendis tantum impendit operæ, ut vix abs-
que

AUCTORE J. B.

A *que prodigio tantis laboribus, P. Domenecco, ejus socio, teste, par esse potuerit. Cum vero observasset, plerosque e comitatu principis seu viros seu feminas, libros manu passim versare, corrumpendis animis, perdendoque inutiliter tempori, quam pietati instillandæ fovendæque aptiores, ut in cumulum congesti flammis traderentur, effecit.*

ec minore ructu Salmanticæ agit,

124 *Salmanticam, celeberrimam ea tempestate in regno Legionensi academiam, Sabbatho sancto profectus est : magno non modo juventutis studiosæ, sed nobilium, eruditorumque concursu festis Paschalibus ad populum e suggestu dixit, et Dominica* Quasimodo *seu in Albis in conventu PP. Augustinianorum, ut anno* 1608 *testatus est Joannes Ribeira, archiepiscopus Valentinus, cujus ea de re verba exhibet Alvarus ex Processu Beatificationis lib.* 4, *cap.* 4, § 3 *Vitæ* S. Francisci. *Plures illic e tanta juvenum copia selectos seculo eripuit, atque in primis, ut supra diximus, Antonium de Corduba Societati adjunxit. Salmantica in dissitas satis regiones misit F.* B *Joannem Guttierez et P. Domeneccum, retento apud se Bustamantio : Joannem ad P. Mironem, sociis in Lusitaia præpositum, ut hunc itineris, quod in Lusitaniam* Borgia *inchoarat, certiorem faceret, quod tamen hoc anno, mutata illic rerum, quarum potissimum causa susceptum id fuerat, facie, non confecit : Domeneccum autem graves ob causas in Guipuscoam; utrosque monuit, ut ab itinere reduces non Salmanticæ, sed Tordesillæ se convenirent; ibi se reduces exspectaturum. Huc ipse aliquanto post profectus non alio, quam quo prius, uti voluit diversorio, publico nempe xenodochio.*

Tordesillæ vaticinia edit,

125 *Patuit hic, oranti* Borgiæ *rerum occultarum notitiam divinitus interdum fuisse infusam : nam ab oratione aliquando digressus, Bustamantio, F. Guttierez et P. Domeneccum postero die Tordesillæ affuturos, affirmate prædixit. Summa Bustamantius hæc* Borgiæ *verba admiratione excepit, quippe qui probe norat, id præsciri humana sagacitate industriaque haud posse, nec litterarum quidpiam sive e Lusitania, sive e Guipuscoa ea de re ad* C Franciscum *fuisse allatum : verum, cum utrumque die postero, ut prædictum fuerat, ab itinere reduces est conspicatus, ambigere porro non potuit, quin ex divino, quem in oratione receperat, afflatu ea esset profecta prædictio. Venit eodem tempore Tordesillam Philippus, Hispaniarum princeps, suam illic aviam visurus; mox* Borgiam *per nuntium accersiri ad se jussit; verum nondum ad xenodochium, in quo, ut dictum est, hospitium sibi delegerat, nuntius pervenerat, cum principis affatum* Borgia *postulavit : benevole quidem pro veteri amicitia, sed et pro ea, quam spirabat* Franciscus, *sanctimonia reverenter a Philippo est habitus; quod si* Francisco *non potuit non gratum acceptumque accidere, summum tamen concepit animo dolorem, cum e principis ore, Romanam sibi purpuram ex Caroli cæsaris voluntate destinatam audivit : scriptis itaque confestim ad Ignatium litteris, vehementer expetiit, ut imminens tranquillitati suæ naufragium, quoquo modo posset, averteret.*

dentemque excussum restituit,

126 *Sunt et alia, quæ, dum Tordesillæ substitit, præclare gessit. Accumbebat aliquando una cum consanguineis mensæ, cum Isabellæ filiæ, Lermensi comitis uxori, dens violenter excussus est; prolapsum humi dentem manu* Borgia *sustulit, suoque loco restituit; qui statim adeo firmus constitit, ut loco suo numquam deinceps motus fuerit; imo et pluribus post Isabellæ obitum annis, cum ejus alium in tumulum ossa fuere translata, corruptis ceteris, repertus fuerit plane integer et coloris candidissimi : alias item, confabulantibus ad mensam inter se genero, filia, nepotibusque, in hujusmodi verba erupit : « Mementote dictorum meorum : non multi effluent anni, « cum nostrum aliquis de vita subita morte « decedet : videte, ne quem vestrum imparatum offendat, aut florens ætas fallat et prodat. » Haud vanus* Borgia *vates fuit, nam anno* 1558 *(ut Alvarus scribit, aliis enim annus* 1555 *aut* 1556 *præplacet) Isabellæ Lermensi comiti, fila ducenti, ingruens mors vitæ filum derepente abrupit. Sed jam alio nos* Franciscus *invitat.*

unde

127 *Tordesilla sub idem tempus, quo Philippus, profectus, Ognatensis solitudinis desiderio suum in Guipuscoam reditum maturavit : prius tamen, quam Legionensi regno excederet,* E *Methymnæ (quæ a fluvio Sicco cognomen invenit) Ferdinandum Henriquezium, summum rei maritimæ præfectum ejusque conjugem, ut rogatus fuerat, convenit, ubi apud Franciscanos hospitari voluit, repudiatis Henriquezii ædibus : posteaquam hujus uxoris pietati animique dubiis fecerat satis, vicum Paredes, Castellæ regno fere conterminum adiit : inde, relicto Legionensi regno, in Veteremque Castellam transiens in castrum cæsaris, seu, ut alii loquuntur Sigerici, indigenis* Castro-Geritz *dictum, divertit; utroque hoc loco consanguinei ejus aliquot affinesve, quos insalutatos præterire noluit, commorabantur. Quinque hinc fere leucis aberant Burgi : civitatis muros, ne retardaretur, subire noluit; obvium tamen juxta hos habuit P. Stradam, eoque ad mediam fere leucam viarum duce et comite usus, inter podagræ dolores in pagum Bellimar, leuca minus Burgis distantem, tandem pervenit : ab itinere fessum suis ædibus excepit Benedictus Uguccionus, Burgensis ecclesiæ canonicus, vir Societatis amantissimus fundatorque collegii,* F *quod ibidem nostris paucis post annis ejusdem liberalitas pietasque excitavit.*

Casam-reginæ repetit,

128 *Casam inde reginæ reversus, benigne amiceque a Friæ duce, et Osorni comite, vix non exhaustis totius corporis viribus, exceptus est. Accessit ingens a febri quartana malum : quod tamen non effecit, quo minus proximorum saluti, quale poterat, studium operamque conferret. Lecto affixus, pietate sermonis, morum pietate et Christianæ tolerantiæ exemplis, si qui in colloquium cum illo venirent, non minus proderat, quam e pulpito publico auditoribus. Quibus diebus febri carebat, publice ad populum verba faciebat, visusque aliquando tum fuit, cum jam maxime ejus ferveret oratio, non hærere, sed subito obmutescere, et extra se rapi, obstupescente interim auditorum corona. Ubi ad se rediit, reliquum orationis rite absolvit; at, cum finem dicendi fecisset, ut importunis curiosorum oculis et quæstionibus forte sese subduceret, e conspectu multitudinis fuga sese proripuit. Concioni interant, quas dixi, Friæ dux et Osorni comes; quæ, licet multis precibus id satagerent, nihil eorum, quæ illius*

AUCTORE J. B.

tias menti oblata fuerunt, valuerant extun-
dere : elapsis tamen aliquot annis F. Melchio-
ris Marci, cui tamquam superiori parebat,
jussu, id saltem retulit, visam sibi ea in ec-
stasi Clarissæ cujusdam discalceatæ Gandien-
sis, sibi agnatæ et pro meritis dilectæ animom
cœlesti gloria septam in cœlum efferri. Rela-
tum mox factum, ut testes alios fide dignos
taceam, legitime dein attestata est, qua de
proxime sermo fuit, Osorni comes.

eoque deducta Clarissarum Gandiensium coloniu,

129 Præsagiebat Franciscus, Gandienses Cla-
rissas, de qaibus sapra, in Rioiam brevi ad-
venturas : clam itaque Friæ duce (quæ forte
ob infirmam ejus valetudinem itineri obstitis-
sel) illis obviam processit Tudelam usque,
quæ in extremis Navarræ finibus ad Iberum
fluvium sita est : offendit hic primum Maque-
dæ ducem, de qao supra, admodam lætum,
quod Borgiam denuo coram intueri sibi lice-
ret. Post dies aliquot Tudelam pariter adve-
ctæ fuerunt Clarissæ Gandienses, quarum
agmen, quæ reliquis præerat, soror Franci-
sca, Borgiæ, ut diximus, amita ducebat. Quan-
tam ex earum adventu lætitiam ceperit, colligi
B ex eo poterit, quod olim summo eas semper in
pretio habuerat, nunc vero spem conceperat
moximam fore, ut insignes nova ista virgi-
num colonia fructus per Castellam faceret.
Comitari eam honoris coasa Franciscus voluit
Tudela in Rioiom usque, donec ad destina-
tum sibi a Friæ duce locum (Casam-reginæ)
pervenisset. Hic perbenigne a Friæ duce et
Osorni comite exceptæ fuere, singulisque ma-
gna in æde conclavia tum communia, tum
privata assignata. Permansit eo loci Franci-
scus aliquamdiu, ut id operis magis magisque
promoveret firmaretque; evenit tamen. ut ali-
quot post annis eo loco excesserint, quarum
aliæ alio, abbatissa vero cum quibusdam aliis
in regium parthenonem, Matrili deinde con-
ditum, emigrarint, ut Clarissarum Matrilen-
sium Hist. cap. 8 Joannes Carrillo scribit.

Ognatum redit operosa quiete fruiturus.

130 His ex sententia apud Casom-reginæ
gestis, alacri animo Ognatum repetiit, deside-
rata iterum tranquillitate fruiturus : ibi An-
tonio Cordubæ ad omne virtutis genus ducem
C se atque magistrum præbuit, qui sub id tem-
pus Salmantica Ognatum sese contulerat, vi-
tæque modum exorsus erat vel ipsis Borgiæ
oculis admirabilem. Non ita tamen ibi Fran-
ciscus delituit, quin repente prodiret in publi-
cum, si quando id proximi salus ac divini no-
minis gloria exigebant. Exercebant id tem-
poris odia mutua binæ in Biscaia familiæ
non sine incolarum scandalo et publicæ pacis
perturbatione : non difficillimis per Biscaiæ
juga itineribus, non precibus, non lacrymis
pepercit Borgia, dum dissidentium duces et
capita in perpetuæ pacis ac amicitiæ fœdus
coire compulit. Hæc omnia fere ex Alvaro, qui
singulatim magis uberiusque, nec eodem pla-
ne ordine res gestas S. Francisci, quo Ribadi-
neira, descripsit, præterquam quod hic varias
Francisci, dum Ognati fixam habitationem
habuit, excursiones veluti in unam conflet, ut
paucis multa, et veluti unico obtutu perlu-
stranda, lectoris oculis subjiciat. Nunc utrum-
que porro audiamus.

Dignitatem iterum cardinalitiam declinat,

131 Ribadineira lib. 2, cap. 5 memorat, ma-
gnum iterum Borgiæ, cum quietam lætumque
Ognati vitam duceret, objectum fuisse pericu-
lum ; cui tamen Ignatii potissimum pruden-
tia ereptus feliciter fuit, ne in purpuratorum
patrum numeram a Julio referretur ; rem D
autem sic se habuisse : visus cæsari est Bor-
gia in primis dignus, quem Julio III offerret,
Romana purpura exornandum, quod reipsa
cæsar præstitit. Annuit facile Julius cæsaris
precibus, quibus Cardinalium consensus quo-
que accedebat : veritus Ignatius, ne, si ad di-
gnitates hujusmodi fenestra Societatis homi-
nibus aperiretur, ingens hæc ex ea re detri-
mentum caperet, ut ne id fieret, omnem lapi-
dem movit : sed Pontificis mentem flectere res
fuit ardua et difficilis. Persuasit tandem, ut
Francisco quidem, quam ei cæsar postulabat,
dignitatem offerret, sed ad eam acceptandam
invitum non cogeret ; ita cæsari, ita Cardina-
lium cœtui, ita denique Francisco simul et uni-
versæ Societati satisfactum iri. His de rebus
certior factus Borgia, rem eo usque provectam
vehementer doluit : at ut intellexit, Ignatii
prudentia periculum jam esse dissipatum,
datis ad Pontificem litteris, quas par erat,
pro oblata sibi dignitate gratias egit. Ita Ri-
badineira loco cit., eodemque fere recidunt,
quæ Orlandinus ad annum 1552 sub princi-
pium lib. 12 Hist. Societatis Jesu refert. His E
addit Alvarus, Joannem Manrique de Lara,
Naxeræ ducis filium, a cæsare Œniponto Ro-
mam fuisse missum anno 1552 die XVIII men-
sis Martii, ac in mandatis habuisse, ut gale-
ros purpureos quatuor peteret, primum Bor-
giæ, alteram Didaco de Tavera, Giennensi dein
episcopo, tertium Antonio de Corduba, mar-
chionis de Plego seu Priegi, ut Schottus loqui-
tur, filio; quartum denique Joanni de Velasco;
sed tum quidem temporis soli Borgiæ id hono-
ris fuisse decretum : Antonium vero Cordu-
bensem, repudiato Cardinalatu, Societati sese
Borgiæ exemplo addixisse, jam diximus supra.

quot et alias,

132 Vix abierant duo a dissipata hac tem-
pestate, ut Alvarus scribit, menses, cum no-
vum cum dignitate cardinalitia certamen, cu-
jus etiam Ribadineira laudatus meminit, sub-
eundum Francisco fuit, et quidem priori
acrius et vehementius. Casam-reginæ una cum
Bustamontio diverterat fovendæ confirman-
dæque Clarissarum, quæ eo recens. ut vidi-
mus, habitatum venerant, pietatis causa, cum
nihil tale exspectanti redditæ sunt a Joanne
Poggio, Sedis Apostolicæ legato, litteræ, qui- F
bus ad oppidum S. Dominici de la Calçada,
non procul Casa-reginæ in Rioia situm, evo-
cabatur. Philippus enim, Hispaniorum prin-
ceps, ut cardinalatum a Borgia repudiatum
intellexit, Pontifici institit, ut vel reluctantem
ad oblatos honores admittendos suo urgeret
imperio : Pontifex vero Poggio injunxit, ut,
quibus posset modis, Francisci animum expu-
gnaret, ac, si opus esset, rationibus præcepti
minas adderet, non tamen id, ne fallere datam
Ignatio fidem Pontifex videretur, imponeret.
Fecit imperata non segniter Poggius : sed ra-
tionum pondere, et efficaci Borgiæ, divinitus
afflati, facundia victus, mutato consilio, au-
ctor Philippo Julioque fuit, ne ad ea redire
compellerent Hominem, quæ, ut olim generose
ultroque abjecerat, ita toto animo aversari con-
stantissime pergeret. Quamquam vero Borgia
ab oratione non imparatus ad eam luctam ac-
cesserat, felicem tamen hujus exitum amitæ
suæ Franciscæ a Jesu ejusque sociarum fu-
sis ad Deum precibus referebat acceptum.
133 Argumenti, in quo versamur, affinitas
fecit, ut laudati sæpe S. Francisci biographi,
non

emisso etiam ad eam non aspirandi voto,

non observato temporis ordine, sub unum quasi obtutum, quotquot deinceps (non enim postremum Borgiæ, *quod modo relatum est, certamen fuit) Pontifices summi, aliique seu ecclesiastici, seu secutares, principes viri, qui cardinalatus dignitate auctum* Borgiam *votuere, congesserint, protulerintque in medium. Philippus, Hispaniarum princeps, ut partim Nierembergius et partim Alvarus tradwit, priusquam in Angtiam anno* 1554, *Mariam, Henrici VIII filiam, et Angliæ reginam matrimonio sibi juncturus, trajiceret, denuo a Julio III* Borgiam *Cardinalium cœtui adjungi petiit: verum ne eam sibi conferret dignitatem, a Jutio* Borgia *scriptis titteris enixe est deprecatus: idem vero Joanna, Philippi soror et Lusitaniæ princeps, ne ea dignitate invitus ornaretur, scriptis Londinum ad fratrem litteris fecit. Ita vero factum scribit Alvarus, ut a* Borgia *votum exegerit Ignatius, quo ad nullam sese, sive intra, sive extra Societatem dignitatem aspiraturum, nedum eamdem sine Pontificis præcepto admissurum; imo ad* B *Societatis præpositum, si quem eo aspirare comperisset, sponderet delaturum, quod et libenti animo præstitit, et ejus exemplo in Societate dein propagatum, a quatuor vota professis perpetuo fuit observatum.*

fecit.

131 *Biennio post, defuncto Ignatio, ut comitiis Societatis interesset, Romam proficisci decreverat; at, posteaquam a Paulo IV exspectari se, ac abs illo paratum sibi galerum cardinalitium intellexit, itineri Romano vale dixit, ut absentis nihil Paulus meminisset. Bis eadem mens, idemque propositum Pio IV fuit; primo quidem cum vicarius generalis, dein cum Societatis Præpositus esset. Pius vero V in animo habuit,* Borgiam *ad suscipiendum eum dignitatis gradum etiam præcepto adigere; verum plus humilis Viri vota orationesque, quam principum Pontificumque valuere consilia; quippe qui multa lacrymarum et sanguinis vi, ut ex ore ejus P. Gaspar Fernandez, eum illi Romæ a confessionibus esset, aliquando audivit, eam a Deo gratiam consecutus fuerit, ut vitam prius, quam Societatis habitum deserturus esset. Quid quod et de imponendo ejus humeris,* C *defuncto Pio V, summi Pontificatus onere cogitatum fuerit? Testimonium huic rei legitimum dixit Thomas Borgia, Cæsaraugustanus archiepiscopus,* S. Francisci *frater, his partim verbis conceptum:* Cardinalis Paleotus mihi mandavit, ut pro viribus procurarem ducere Patrem Franciscum dominum meum ad Romanam curiam in electionis occasione: quia ipse sciebat, quod multi ex Cardinalibus adhærebant suæ Paternitati reverendissimæ *etc. Agebat tum Ferrariæ* Borgia *apud ducem, qui passus haud est, eum a se avelli, quod ægri vitam periculo expositam nollet. Porro* Franciscus, *cui id nescio quo rumore didicisset, a Deo obtinuit, ut vel Roma abesset, cum novi Pontificis electio fieret, vel e vita decederet, teste P. Ludovico Santandero, cui id ipsemet* Borgia *retulit. Sed jam missis, quas recusavit, dignitatibus, ad labores ejus apostolicos revertamur.*

§ XI. Diœcesim Calagurritanam et Burgensem excolit : iter ejus in Lusitaniam : in Hispaniam redux collegiorum aliquot semina jacit.

Diœcesim Calagurritanam

E*x litteris, quas die* x *Novembris anni* 1552 *ad uxorem ducis Villæ Hermosæ, sororem vero suam, dedit (videsis Alvarum Cienfuegos tib.* 4, *cap.* 6, § 1, *ubi eas Hispanice recitat) liquet,* Borgiam *ad finem properante jam anno febri immunem non fuisse, visumque fuisse, ut ad aliquem Cantabriæ portum, Ognato tamen haud admodum remotum, mutandi aeris causa sese reciperet: patet item ex iisdem, etsi valetudine affectum, rerum tamen, quæ ad Societatis incrementum facerent, ne tum quidem curam deposuisse, ut qui iis litteris collegii Burgensis rem sorori suæ serio commendatam voluerit. Vix a febri convaluerat, quin a Joanne Bernardo Diaz, Calagurritano episcopo, qui Tridento in diœcesim suam redierat, humanissimis evocatus litteris fuerit, ut, quos atibi fructus fecerat, Calagurri quoque cotligeret, ubi opimæ messis spem magnam faciebant populi clerique, ut Alvarus tradit, licentia, morum corruptela, scandala publica, gravesque nobilium simultates et odia. Calagurrim profectus* Borgia *est mense Martio, sacrasque mox conciones exorsus, dicendi ardore vehementiaque ita populum clerumque brevi commovit, ut tanta ac tam repentina morum mutatio episcopo Calagurritano nihil minus visa fuerit, quam prodigium. Pari dein labore fructuque Juliobrigam (ita nonnulli id oppidum, quod* Logronno *Hispannis dicitur, et ad Iberum fluvium, qua Castellam a Navarra secernit, situm est, vocavere) apostolicis sudoribus, comitante ipsum Calagurritano præsule, irrigavit.*

et Burgensem excolit.

136 *Egerat interea Romæ cum Ignatio Cardinalis de Mendoza, Burgensis archiepisco-* F *pus, ut, cum diœcesios suæ exstirpare vitia, moresque corruptos in melius emendare vehementer optaret, id negotii* Francisco *daret. Paruit Ignatius Mendozæ votis, et Juliobriga die* xv *Aprilis anni* 1553 *egressus* Borgia *novam, addito sibi socio Antonio Corduba, provinciam solerter aggressus est. Plerisque diebus ad populum dixit; innumeri fuere, quorum confessiones excepit; non paucos e primaria nobilitate viros exercitiorum S. Ignatii ope atque subsidio ad insignem constantemque pietatem instruxit; plurimas etiam leges instructionesque congessit, et Mendozæ transmisit, quibus, si ita videretur, ad diœcesim rite utiliterque administrandam uteretur: hos vero labores subiit et exantlavit, invitis plerumque febribus, quibuscum identidem luctari cogebatur; nihilo tamen secius numquam suggestum, nisi comite singulari quadam et mirabili tum dicendi vi et efficacitate, tum firmitudine vocis, verba facturus ascendebat.*

profectus in Lusitaniam,

137 *Finita missione Burgensi, Lusitaniam adiit: evocatus eo jam ante fuerat Joannis III Lusitaniæ regis litteris, quas ipsi, Vergaræ* in

AUCTORE J. B.

in Guipuscoa adhuc agenti, P. Ludovicus Gonzales attulerat; verum id temporis nondum ita confirmata validaque medicorum judicio valetudine erat, ut capessendo citra vitæ periculum itineri Lusitano par esset: cum vero Burgis ageret, P. Hieronymo Natali, Societatis per universam Hispaniam commissario, qui tunc Ulyssipone versabatur, Lusitaniæ reges, quibus Ludovicum regis fratrem, et Joannem Lusitaniæ principem Alvarus addit, suum iterato Francisci coram videndi desiderium manifestarunt. Ad hæc Natalis: nihil quidem sibi juris in Franciscum esse, quem nominatim a commissarii potestate Ignatius exemisset: verum quid principum voluntatis esset, sese facturum, ut Borgia sciret: nec porro dubium sibi esse, quin ille egregiis tantorum principum in Societatem meritis obsecundaret, et, quod par esset, redderet. His de rebus certior factus a Natali Borgia, continuo in viam se dedit una cum P. Bustamantio: Castella egressus Salmanticam in regnum Legionense pervenit: hinc digressus septimo post die Conimbricam, quæ Lusitaniæ civitas est ad Mundam (Mondego) fluvium sita, attigit, verum non absque prodigio, quo Francisci precibus cælitus datum est, ut Bustamantius ex altissimis rupibus una cum jumento, cui insidebat, in præcipitia vel ipso aspectu horrenda prolapsus, evidentissimum certissimumque vitæ periculum incolumis et illæsus non procul Conimbrica evaserit, ut e Ribadineira Schottus in Vita S. Francisci num. 87 aliique ejusdem biographi fusius memorant. Porro, ut Alvarus scribit lib. 4, cap. 6, § 3, confestim ac Conimbricam venit, etsi inde discedere continuo vellet, nostrorum externorumque humanitate, precibus, lacrymisque coactus est sex dierum moram ibidem facere, non externorum modo, sed nostrorum in primis solatio fructuque insigni; ne unus quidem ex his fuit, quin conscientiæ suæ arcana Francisco gaudens lætusque ponderet, plenusque solatio et alacritate abs illo discederet.

et a familia regia

138 Conimbrica post bidui iter Ulyssiponem venit pridie Kal. Septembris, a regibus singulari humanitate exceptus, inquit Ribadineiræ interpres Schottus; quod quam vere a Ribadineira dictum sit, luculentius ex iis, quæ Alvarus lib. 4, cap. 7, § 1 addit, patebit: urbem subeunti, inquit ille, obviam ivere Nuntius Apostolicus, archiepiscopus Ulyssiponensis, dux Aveiri, bini ducis Brigantini fratres, aliique e Lusitaniæ nobilitate non pauci. Collegium Societatis ingresso mox adfuit e regis familiaribus Petrus Carvalho, qui felicem Borgiæ regis sui verbis gratularetur adventum: idem fecere Catharina regina, Ludovicus regis frater, et Joanna, Philippi II soror, Joanni Lusitaniæ principi nupta. Interrogatus a Carvalho, venissetne ex itinere fatigatus? Sum, inquit, nonnihil: sed ex titulo, quem mihi adjicis (Dominum honoris causa vocaverat) multo magis. Die postero in collegio quietis capiendæ causa regis jussu sese continuit, qui tamen Borgiæ ob frequentes procerum curiæque principum salutationes et congratulationes molestissimus occidit: tertio vero in colloquium cum regibus venit secundum Alvarum: quamquam id Orlandinus lib. 13 Hist. Societatis Jesu num. 47 altero ab adventus ejus die factum tradat, quod et Nierembergius facit lib. 2, cap. XI Vitæ S. Francisci. Orlandini verba e quibus insuper, quantis humanitatis officiis exceptus in aula Lusitana fuerit, intelliges, lib. 13, num. 47 hæc sunt: Postero die invitatur a regibus ad colloquium. Cujus ad ingressum rex pariter et regina consurgunt, et perbenigne pariter aliquanto spatio occurrunt. Ac rex quidem sibi detraxerat pileum, quem honorem ne ducibus quidem ipsis, ac regni sui proceribus unquam habebat: cumque ad benignitatem adderet, instans, ut protinus assideret, evicit humilitas ac modestia Patris, ut de more gentis regem de genibus affaretur; nec unquam, quamvis sæpius jussus consurgere, et in sella ad id parata requiescere, Vir modestissimus tantum honoris admisit: quem tamen ei reges honorem non habebant ut duci, non enim tantum forsan dignarentur; sed ut Viro sancto, qui, quæ ceteri tantopere admirantur et stupent, ipse contemneret pedibusque protereret.

honorifice exceptus,

139 Nec minus honorifice postea (pergit post pauca Orlandinus) soror eum Philippi II Joanna, principis Joannis conjux, sororque regis Maria, atque Elisabetha Eduardi regis fratris uxor, et Ludovicus, item regis frater, vir suavissimis atque optimis moribus, exceperunt. Quotidianas rex Joannes ex aula, teste Alvaro § 2, dapes Borgiæ misit: idem regina factitavit, horumque exempla æmulata est cetera familia regia: verum in illis unum placuit illud, quod sibi inde suppeterent, quæ Ulyssiponensibus xenodochiis elargiretur. Bis illi in dies, dum Ulyssipone fuit, ædes regiæ adeundæ fuerunt, et quamquam ab his collegium intervallo satis longo distabat, uti lectica numquam voluit. Catharina regina, cum levi eum morbo affectum audisset, sciretque lecto uti, neque velo, neque tegmine superius munito, e panno viridi conopeum misit, addens, nullum se vilius in aula sua reperisse; ita futurum rata, ut eo uti Franciscus vellet, quod, si pretiosius foret, certo illum abjecturum, non ignorabat: frustra tamen reginæ cura et industria fuit: nam vel id splendidum nimis Francisci modestiæ et paupertati fuit, et vel hoc solo nomine, quod ab aula profectum id muneris esset, displicuit adeo, ut eo uti noluerit. Ex quibus quidem affatim liquet, quanta in eum fuerit Lusitanæ curiæ et regis in primis familiæ benignitas et veneratio. Sed quas tam insigni benevolentiæ vices Franciscus rependit?

concionum suarum

140 Frequentes in sacello regio coram rege, familia regia et aulæ proceribus conciones habuit, quibus et curiæ vitia libere simul et fortiter redarguebat: dictis fidem ac pondus addebat dicentis cum dignitas pristina, tum integerrima sanctissimaque vitæ morumque ratio, verbis perpetuo consona. Catharinæ reginæ volupe in primis fuit e sacro pulpito perorantem audire, quem olim sibi, cum Tordesillæ esset, in ephæborum nobilium numero ministrasse, meminerat. Ludovico, regis fratri, quem supra Societatem expetiisse diximus, gratissimum accidit, initam jam olim in Hispania, cum Tunetanæ expeditioni sese cæsar accingeret, cum Borgia amicitiæ necessitudinem arctioribus nexibus constringere et confirmare: et quamquam suopte is ingenio ad virtutem ac pietatem natus factusque videretur, Borgiæ tamen opera industriaque se ipso longe major evasit. Piissimos hujus principis mores, licet in Borgiam magna ex parte redundent, pluribus haud prosequor, quod id affatim a Francisci biographis præstitum

A præstitum sit, ut vel ea, quæ infra Ribadineiræ interpres Schottus in Vita S. Francisci num. 88 et seq. refert, luculenter evincunt.

ingentes fructus

141 Crebro item regina de rebus, ad animæ salutem pertinentibus, cum eodem consilia contulit; crebro Joannes, Lusitaniæ princeps, ejusque uxor Joanna : principum vero vestigiis, quæ in aula versabantur, nobiles matronæ virginesque inhæsere: coibant sæpe vespere in aliquod sacellum una cum regina Borgiam audituræ: hinc factum, ut frequens Sacramentorum usus in aula brevi invaluerit adeo, ut singulis octiduis de peccatis confiterentur : salegit etiam Borgia, ne cœptæ pietatis ardor aliquando intepesceret aut interiret, ut curiam diebus Dominicis festisque viri aliquot e Societate prudentes doctique accederent, quorum munus esset, vel confitentibus de peccatis aures præbere, vel legis Christianæ præcepta explanare, vel monere principes officii ac boni exempli, quod ipsi potissimum celeris fidelibus deberent. Cultum Deiparæ B Virginis in aulam Lusitanam istiusmodi invexit invento : schedulis aliquot præcipuas Dei Matris virtutes laudesque inscripsit; virtutibus singulis ad has impetrandas congruas totidem orationes addidit : pari de in schedularum numero reginæ, principis, ceterarumque nobilium feminarum nomina singulatim adscripsit. Tum vero utræque schedula, ut sors dabat, junctæ ea lege distribuebantur singulis, nec octiduo ad eam, quam sibi sors obtulisset, virtutem singulari studio eniterentur, additamque iis orationem indies recitarent. His aliisque id generis institutis ea brevi morum mutatio in aula Lusitana facta est, ut liberioris ingenii et linguæ nonnemo fuerit, qui Borgiam eo consilio ad curiam accessisse, diceret, ut palatium regis converteret in monasterium, cujus tum sane ædes regiæ præ se speciem ferebant.

in aula

142 Verum Joannæ principi vehementer id inventum placuit : Borgia vero, oblata sibi opportunitate utendum ratus, longius provexit industriam. Quod inventum, inquit Orlandinus ad annum 1553, num. 49, cum mirum in modum arrisisset Joannæ, Borgia, qui immensa quadam cupiditate flagrabat incitandi homi-C nes ad virtutem, pro sua mercede poposcit, ut, quæ mater esset princepsque familiæ, ea cum aula sua universa ad honorem Virginis (cujus natalis dies tum celebrabatur) animum repurgaret, et alimentis deinde cælestibus confirmaret. Quod cum facile impetrasset, ipsemet lectus ad id sacerdos, divinissimam Hostiam, antequam inciperet distribuere, manu tenens, pauca verba, sed ardentia fecit, ostendens, quis esset is, quem manibus sustinebat, quæ ejus majestas et sanctitas : quanta e contrario suscipientis illum hominis vilitas pravitasque. Ad quæ verba, eo prolata sensu ac tempore, ingens consecutus est audientium motus. Ex eoque tempore in principis aula octavo quoque die sacra illa mysteria, minimum autem quinto decimo, obiri salubriter serioque cœpta sunt.

et urbe Ulyssiponensi colligit;

143 Amplam itaque Franciscus in aula Lusitana laborum suorum et opimam colligebat messem; verumtamen officio sibi suo decsse visus fuisset, nisi civium pariter et promiscuæ multitudinis saluti animæque commodis laborum suorum partem subinde tribuisset. Variis in templis, ut Alvarus lib. 4, cap. 7, § 3 scribit, publice ad populum verba fecit, ac nominatim die XXI Septembris, festa S. Matthæi luce, in collegio Ulyssiponensi S. Antonii, quo ad eum audiendum non modo Ulyssiponenses incolæ, sed etiam cum universa curia rex ipse convenerunt; cujus concionis quamquam meminerit Ribadineira, non tamen hujus Latinus interpres Schottus. Maximos item animorum motus excivit Kal. Octobris ad S. Rochi, præsentibus iterum Lusitanis regibus, principibus ac proceribus ; inter quos templo digressus Joannes Lusitanus princeps dixit, hunc sese oratorem cum voluptate audire, qui non minus factis, quam verbis peroraret. Venerat eo die in possessionem illius ædis regia auctoritate Societas, quæ amplissimæ dein Ulyssiponensium professorum domus exordium fuit, qua in re multum Francisci auctoritas et gratia valuit. Intra domesticos collegii lares nihilo aliter procul dubio fuit, atque Conimbricæ fuisse supra diximus : ex Alvaro § 4 id addi specialim potest, fuisse, cum in collegio S. Antonii Borgia degeret, nonnullos e sociis, qui in vocatione sua vacillarent quidem, sed brevi Borgiæ hor- E tatibus confirmati resipuerint, et arreptum vitæ genus constanter exin sequi perrexerint.

AUCTORE J. B.

quod Eboræ item

144 His rebus in Lusitania gestis, Ulyssipone discessit die V Octobris : inde Eboram venit; monitus a Ludovico Henricus, alter regis frater, tum Cardinalis et Eborensis archiepiscopus, dein vero Lusitaniæ rex, Franciscum mox ab adventu suo amicissime convenit, ac, ut die postero cathedrali templo ad concionem diceret, impetravit. Non longe inde sub in tempus aberat Georgius Melo, is, quem Borgiæ, cæsarem in Galliam secuto, socium adhæsisse diximus. Summopere is quidem Borgiam pro antiqua amicitia coram alloqui avebat; sed prohibebat id alloquium, qua Georgius tenebatur, febris : in viam tamen se dedit ausu temerario quidem, sed felici : necdum enim Eboram pervenerat, quin, jam depulsa febri, pristinæ valetudini sese restitutum senserit. Posteaquam amice congressi sunt, confiteri de peccatis Francisco Georgius voluit : qua ex re tantopere tum animo, tum corpore recreatus est, ut corpore quidem prorsus incolumis ad suos rever- F sus sit; animo vero deinceps non minus ad virtutem incaluerit, quam paulo antea corpore. Hæc de Georgii Franciscique conventu Alvarus, forte ex P. Dionysio Vasquez, quem paulo ante, ubi de Henrici et Francisci Eborensi congressu loquitur, laudat.

et Villæ-Viitiosæ facit.

145 Ebora Villam-Vitiosam a duce Brigantino invitatus repente itineri se dedit, eo consilio, ut prius duci Theodosio præsentem se sisteret, quam ille obviam sibi honoris causa fieret: verum octo circiter leucarum iter emetiendum Francisco erat, ut, quo invitabatur, perveniret : atque adeo moneri tempestive de ejus adventu dux Brigantinus potuit, uti reipsa contigit. Non procul Villa-Vitiosa Franciscus aberat, cum multa nobilitate septum obviam sibi ducem Theodosium habuit : ut in conspectum mutuum venere, ex equo dux desiliit, Franciscus vero, factus duci propior, nec tanto se honore dignum existimans, rubore perfusus, ad ducis pedes sese humi prosolvit : dux ita jacentem mox amplexus ad palatium usque deduxit, ibique delinuit per aliquot

AUCTORE J. B.

aliquot dies : interea vero more suo Franciscus *sacris concionibus populum ad salutem instruxit, itaque se apud ducem gessit, ut huic amorem, quo nascentem Societatem complexus hactenus fuerat, vehementer incenderit, auxeritque, quem deinde dux in liberos posterosque quasi perpetuo hereditatis jure transcripsit, ut non modo Alvarus, sed et Ribadineira etiam et Nierembergius tradunt. His recensitis Ribadineira ejusque interpres Schottus et Nierembergius* Borgiam *Vallisoleti in Castella sistunt, ejusque illic gesta enarrant : verum alia nonnulla hic denuo ex Alvaro paucis saltem delibanda prius sunt, quam et nos eo progrediamur, ne minus vel plene vel ordinatim res ejus gestas pertractemus.*

In Hispaniam redux collegiorum aliquot in regno Legionensi, in Castella

146 *Rediturus e Lusitania in Castellam* Borgia *per Legionense regnum iter instituit, ac Methymnam-Campi, in extremis dicti regni finibus sitam ac octo circiter leucis Vallisoleto distantem, per autumnum pervenit, ubi, ad aras primum faciente P. Antonio Corduba, insignem orationem habuit magno nobilitatis vulgique concursu, quod et insequentibus diebus aliquot fecit. Geminum porro fructum* Borgiæ *adventus ibi potissimum peperit. Alieno in primis in socios animo erant aliquot illius oppidi non infimæ notæ viri; verum* Francisci *præsentia fecit, ut in amorem fuerit conversum, quod eos Societatis odium ceperat. Tum vero collegio illic excitando eadem plurimum profuit. Qui illuc primi venerant Societatis conducti hactenus utebantur ædibus, et sumptibus Roderici de Duennas alebantur : emerat hic hortum locumque condendo collegio idoneum ac sociis dono dederat* XXIX *Junii anni* 1553 *: pinguem item symbolam dederat regis Lusitani procurator aliquis, qui eo ad nundinas venerat. Cœpta itaque est eodem anno collegii fabrica, primum hujus lapidem jaciente* Francisco, *templi vero fundamentum exorsus est anno proxime insequenti Didacus Ruiz de la Camara, Methymnensis abbas, unus ex his, qui paulo ante minus Societati faverant. Operi dein suprema manus Petri Quadrado, ejusque uxoris, Franciscæ Manjon, curis expensisque admota fuit, reditusque collegio constituti.* C *Adhæc Methymna-Campi in vicinam Castellam binos e sociis, P. Ferdinandum Alvarez et P. Baptistam Sanchez misit, qui Abulam suis laboribus excolerent; quorum adeo probata fuit industria, ut jam tum Societatis collegium civitas peteret; eoudi id cœptum fuit biennio post, cum Hispaniarum commissarii* Borgia *fungeretur officio, eoque* Borgiæ *jussu profecti sunt P. Ferdinandus Alvarus (is, cujus mentio facta est) civis Abulensis, et P. Joannes de Padranos. Hi primi e Societate cum S. Teresia, lectissimo illo Carmeli flore, amicitiam singulari divini Numinis beneficio iniere : utroque confessore subinde est usa, ac, Padrano duce, S. Ignatii exercitiis spiritualibus, purissimum quantumvis animum, magis magisque expurgare voluit et expolire.*

et in Andalusia

147 *Colligendæ tam opimæ messi in regno Legionensi intento* Borgiæ *crebræ allatæ sunt clarissimarum matronarum litteræ, quibus in Andalusiam maximis precibus invitabatur, maxime a marchionis de Priego uxore, Antonii Cordubæ, filii sui, quem* Borgia *in suo comitatu habebat, videndi percupida. Itineri sese dedit mense Novembri anni* 1553 *una cum P.* D *Bustamantio, P. Antonio Corduba et Fratre Bernardo : eum ad montes Marianos in Andalusiæ et Castellæ Novæ confiniis sitos, pervenisset, egregium* Borgia *Christianæ humilitatis et mansuetudinis specimen dedit, quod ex Ribadineira Schottus num.* 85 *Latine sic narrat :* Dum e Castellæ regno Bœticam adiit, sociis stipatus Antonio Corduba et Bustamantio, in asperis confragosisque montibus Marianis (SIERRA MORENA hodie incolæ nominant) diversorium mansionemque publicam fessus de via iniit, ut cibo lassum corpus, dum se meridianus æstus frangit, reficeret. Ad pedes cum desiliit, conclave unicum hospitii et vacuum ingressus, statim, ut solet *, genibus flexis, orationi intentus, Dei auxilium implorabat. Rediit interea viator, qui prior, impedimentis ibi locatis, occuparat; ratusque e vulgo clericum illuc ingressum, ac pietatis specie res suas furto sublegere conatum, jurgari iratus cœpit, vocemque intendere, convicia jacere, verbera etiam minitari. Franciscus, qua erat animi modestia, ab oratione surgens : « Da mihi, » inquit, « hanc veniam, animoque sis tranquillo. « Nec enim mihi propositum, conclavi te ex- « cludere : quin potius, si prior tempore occu- « passem, tibi libens cederem. Verbera, quæ « mihi minitaris, fateor equidem meritum me « peccatis. » Concursus subito ad clamantis vocem factus, qui cum illum jurgantem placassent, docuissentque, in quos stomachum evomeret, illustres esse et claros viros, sibi ille redditus, magno sui pudore genibus accidens veniam precatur. Franciscus vero homo sublatum, amplexusque in Domino, assidere sibi jussit : hortatus ad patientiam, neve deinceps, si saperet, iracundiæ frena laxaret. *Addit Alvarus, hominem illum Borgianæ tolerantiæ ubique dein egisse præconem, iracundiam aspero vitæ genere in sese ultum, ac ad Societatis homines in animi dubiis, dum vixit, solitum fuisse recurrere.*

* solebat

fundationi

148 *Superatis tandem Marianis montibus, Bœtique fluvio* (Guadalquiviram *recentiori nomine vocant) Montellam usque, ubi Antonii matrem, filium cum sociis avide exspectantem, offenderunt, progressi sunt. Læta quidem illa e filii conspectu alloquioque fuit;* F *at lætior multo, eum hospitum suorum sanctimoniam, et, quo flagrabant, divinæ gloriæ zelum suis ipsa oculis vidit : more suo* Franciscus *non modo verba faciebat e suggesto, sed vicina etiam loca circuibat, tintinnabulum manu quatiens, ejusque sonitu incolas accolasque convocans, quibus dein fidei doctrinæque Christianæ præcepta institutaque enucleabat : his aliisque id genus rebus mota Catharina Fernandia de Corduba, Antonii mater, miro in Societatis institutum amore ferri, tractareque cœpit de condendo Montellano collegio, quod anno* 1558 *incoli a sociis cœptum est, teste Sacchino part.* 2 *Hist. Societatis lib.* 2, *num.* 135. *Ex eodem pariter profectum est, ut Cordubæ, qua in urbe sui maxime auctoritate opibusque pollebant, tam ipsa, quam P. Antonius societati domicilium peroptarent. Scripserat in eam rem marchio ad Joannem de Corduba, Cordubensis ecclesiæ decanum, generis splendore clarissimum, opulentum ac divitem, sed falsa de Societatis hominibus opinione imbutum; et, ecce, præter, exspectationem lætus Montellam nuntius Corduba venit, Joannem domum, quam incolebat,*

AUCTORE J. B.

A *colebat, eximiam, et sacra supellectile apprime instructam, Societati dono dedisse, ac fructus annuos statuendo tuendoque collegio decrevisse.*

sedulus

149 *Profecti itaque sunt Cordubam die* 2 *Decembris, pactumque die postero fuit, ut ludus litterarius quamprimum aperiretur. Ita fere Alvarus lib.* 4, *cap.* 8, § 2 *Vitæ* S. Francisci, *uti et Orlandinus part.* 1 *Hist. Societatis Jesu lib.* 13, *num.* 41 ; *quamvis de die,quo Cordubam pervenere, aliter hic scribere videatur his verbis:* Sed cum ea *(Cordubensis civitas)* percuperet studiorum ocius spectare primordia, dum in his ædibus *(Joannis Cordubæ, de quibus proxime)* ludus struitur, in minoribus alteris aperitur ab eodem Joanne commodatis. Jam Montillam apud Catharinam marchionem convenerant novi futuri collegii incolæ cum Antonio Corduba, qui primus fuit rector, et ipso Borgia ac Bustamantio ex Lusitania nuper reversis. Hi cum cæteris colonis S. Catharinæ virgini martyrique clarissimæ sacro die *(*XXV *Novembris)* translati Cordubam, unde Montilla sex leucis abest, communicum gratulatione temporarias illas in ædes a decano introducuntur. B Hic igitur ludus primum apertus III Idus Decembris *(id est, die* XI *ejusdem mensis)* quina classium varietate distinctus etc.

incumbit.

150 *His Cordubæ ex sententia gestis, Montellam cum P. Antonio rediit, quo ibi relicto, cum fratre Bernardo,ad maris Gaditani portum, quem* San-Lucar de Barameda *Hispani dicunt, tetendit, Methymnæ Sidoniæ duces invisurus : quo priusquam pervenit, Ossunæ quidem Vrennæ comites, Marchenæ vero ducem de Arcos, ejusque uxorem Mariam de Toledo de via salutavit : vix hi impetrare abs illo potuerunt, ut e pedissequis unum comitari se peteretur : haud longe vero hinc progressi fuerant, cum socium suum Bernardum ita facete est allocutus : « Frater Bernarde, unius » jam fere leucæ iter eques emensus es; ex equo » descende, equitabit modo frater Zarçuela, » quod pedissequo nomen erat. At altera item leuca progressus,ita seipsum pariter alloeutus est : «* P. Francisce, *jam et tu per binas equi- » tasti leucas ; descende ex equo, equitabit mo-* C *» do frater Bernardus. » Quidquid autem hic contra niteretur, parendum* Borgiæ *fuit. Cum ad oppidum, cui* Xerèz de la Frontera *nomen, venit, clam id subiil, ac subito, etsi jam sero, ipseque ex itinere fessus esset, deseruit, quod quid adventus sui loci primoribus suboluisse, perspiceret. Cum jam in eo esset, ut Fanum S. Luciferi (ita* San-Lucar *Baudrandus Latine exprimit) subiret , obviam sibi prodeuntem Methymnæ Sidoniæ ducem, filio suo, comite de Niebla, magnoque nobilium numero stipatum, intuitus, eo tum fuit animi rubore perfusus, ut equum retro converteret ; sed majore etiam, cum ducem, mox se insecutum, et ex equo descendentem, et genibus suis advolutum ac dextram osculantem vidit. Deductus in oppidum, ducis comitisque salutatis uxoribus, adduei non potuit, ut in ducis ædibus hospitaretur, his omnino xenodochium publicum præferens. Multus hic illi de more fuit pro proximi salute labor, parque labori fructus : adhæc tractare cum ducis uxore cœpit de exstruendo Societati collegio, quod item Marchenæ apud ducis de Arcos uxorem fecerat : interim vero quatuor Societatis operarios eodem evocavit, qui novum illum agrum gnaviter exercerent et excolerent.*

§ XII. Tordesillam ad Joannam aviam, et Vallisoletum ad Joannam sororem a Philippo, Hispaniarum principe, evocatur : concionibus suis multos ad meliora convertit.

Joannæ, Caroli V matri, amentiam,

I*nierat jam annus* 1554, *ut narrare Alvarus pergit, cum Philippi, Hispaniarum principis, litteris in Castellam revocatus fuit : dolebat enim Philippus Joannæ, aviæ suæ, quæ Tordesillæ mentis impos erat, vices, expertusque anno præterito fuerat, miseræ principi non inutilem* Borgiæ *fuisse præsentiam : hic vero, acceptis Philippi litteris, Matritum iter maturavit : Philippum offendit in ædibus* E *regis* (El Pardo *Hispanis dicto) altero ab urbe Matritensi lapide, mane ex ædibus sacris, ubi rei divinæ interfuerat, egredientem :* Borgiam *familiari dignatus alloquio princeps rogavit, Tordesillam delirantis Joannæ causa iret, moramque ibi faceret minimum bimestrem, quod, ut aiebat princeps, solus aviæ paucis diebus plus profuisset anno proxime elapso, quam medici plures annis quadraginta. Tordesillam profectus* Borgia *in xenodochio, quod illic Maria de Texeda exstruxerat, hospitium sibi delegit : inde vero Joannam in palatio invisit indies, tantumque ejus præsentia valuit, ut, quoties ad eam accederet, vis mali vultusque furor aliquamtulum intermitteret. Sub ejusdem anni principium Joanna, Philippi soror, Joanne, Lusitaniæ principe, codemque marito orbata, in tanto luctu solatii pariter causa ad* Borgiam *confugit. Postquam filium posthumum, Sebastianum, Lusitaniæ dein regem, pepererat, litteris* Borgiam *certiorem fecit, se, cum a partu convaluisset, in Castellæ regnum venturam, simulque oravit, ne inde pedem efferret.* F

Joannæ vero, ejusdem filiæ, dolorem mitigat;

152 *Redditæ sunt hæ litteræ* Francisco, *cum esset Tordesillæ, quo sub idem tempus Philippus, aviæ prius suæ, quam in Angliam navigaret, vale dicturus accessit : officii causa Philippum adiit* Franciscus : *verum tristi a principe nuntio perculsus fuit ; sororem suam propediem in Castella adfuturam, et Hispaniarum clavum, sese absente, penes eamdem futurum ; porro velle se, ne* Franciscus *ab ejus latere discederet, quo sorori suæ pro ea, qua pollebat, rerum seu privatarum seu publicarum peritia esset adjutor. Invitis quidem auribus ista* Franciscus *excepit; verum mense Junio, quo Joanna Vallisoletum venit, ipse eodem quoque profectus est, quo mœstæ afflictæque principi solamen, quod posset, afferret. Assiduus principi Joannæ in curia adfuit : domi vero (in collegio S. Antonii, cui res erat adhuc angusta admodum) populo quidem Threnos Jeremiæ prophetæ per modum lectionis sacræ exponere cœpit : domesticis autem Theologiam. Autumni tempore Placentiam in Extremadura sitam concessit, ibique sua in Jeremiæ Threnos mediata, ad incudem revocata perfecit, antequam eadem in Complutensi academia*

AUCTORE J. B.

mia palam depromeret; quod anno insequenti
non minore doctorum hominum concursu,
quam plausu fecit, passim confitentium, ea,
quæ Borgia diceret, non adeo e libris huma-
naque industria, quam ex oratione et cœlitus
data scientia proficisci. Exstruebat id tempo-
ris Placentiæ collegium Gutierrus Carvajalius
episcopus, quo se, præter Borgiam e sociis plu-
res quoque alii contulerunt : mox divisis inter
singulos muneribus, Borgia, teste Orlandino
lib. 14, num. 78, summa omnium approbatione
concionandi initium fecit. Refert hoc loco Riba-
dineira (ejusque adeo interpres etiam Schot-
tus) inter præclara, quæ Vallisoleti seu, ut
Schotti interpretatione utar, Pintiæ Franci-
scus gessit, facinora, illius suasu, sed Joan-
næ principis jussu, Gandiensiam discalceata-
rum, Matritum deinde translatarum, colo-
niam in civitatem Vallisoletanam advenisse,
ac totius transmigrationis seriem, quamvis
non uno eodemque tempore peractam, non in-
terrupto orationis filo lectori ob oculos ponit.
Ego vero jam supra earum ad Casam-reginæ
B profectionem, quæ anno 1552 contigit, supra
num. 129 ex Alvaro retuli, quem, ut temporis
ordinem servem, sequi porro constitui; eaque
de causa de illarum Vallisoletum adventu ser-
monem differo ad annum 1557, quo, auctore
Borgia, reipsa hic contigit. Interim Francisci
hoc anno res Vallisoleti et alibi gestas ex Alvaro
narrare seu potius perstringere paucis pergo.

Placentiam tendens

153 Exercebant eo tempore, ut Alvarus nar-
rat lib. 4, cap. 8, § 4, nobiles aliquot familiæ
per regnum Valentinum gravissima inter sese
odia et inimicitias, adeo, ut ne mutuis quidem
cædibus abstinerent : hisce sese turbis, par-
tium, ut fit, studio ducti, Petrus Ludovicus
Galceranus Borgia, Montesæ, magister, ejus-
que fratres Philippus et Dicatus, et Carolus,
Gandiensis dux, implicuerant : erat hic Fran-
cisci, ut dictum est, filius; illi vero fratres, ex
eodem patre, sed alia matre. Hi, juncti Figue-
rolis, a quibus stabant, die XXVII Januarii Va-
lentiæ, Diduco de Aragonia, ducis Segoviensis
naturali filio, sclopeti ictu vitam ademerant;
coactique sunt, ne in manus proregis regni
Valentini, ducis de Maqueda, inciderent, fu-
C ga, quaqua poterant, sibi consulere. Summum
ea res Francisco mœrorem attulit. Hinc fra-
trum filiique amor, illinc multiplex Dei offen-
sa, patriæ damnum, publicumque scandalum
gravissima mansueto pectori vulnera inflige-
bant : itaque orationi, quod solum poterat,
ferventius se dare, sævire in seipsum san-
guineis flagris, quasi id mali a se ortum es-
set, plorare, gemere ac veniam et misericor-
diam sibi suisque a Deo implorare.

de vita periculo admonetur;

154 Fervebant hujusmodi odia, cum in iti-
nere Placentino, de quo paulo ante, constituto
repente obviam facti sunt viri duo, feris equis
vecti, larva frontem obducti, nudoque ense
armati : horum unus Franciscum seorsum a
sociis, inter quos P. Dionysius Vasquez, qui
hic Alvaro procul dubio præluxit, erat, aliquo
usque abduxit : alter sese ejus sociis junxit.
Nihil turbatus Franciscus priorem, quid sibi
vellet, placide interrogavit. Tua, inquit ille,
P. Borgia, causa non paucas hasce confeci
leucas; audi consilium : nescius mihi videris
simultatum, in quas aut sese immersit fami-
lia, aut quid vindictæ cupiditas possit : abdi-
tus in aliquod conclave viveres potius; aut iter
institueres saltem iis comitatus, qui tuam
tueri in periculis vitam possent. Ad hæc Bor- D
gia, fratrum suorum hostes, si qui essent, vi-
tam sibi, pauperi religioso, ereptam velle, sibi
persuasum non iri; tutum esse nihil habenti-
bus iter; neque se mortis metu a superiorum
suorum imperio discessurum : scire se, nihil
hujusmodi a se fuisse commeritum; denique,
si ita opus esset, simultates istas vel suo san-
guine libenter se restincturum. His dictis,
uterque discessit : hostisne fuerit, quem Bor-
giæ reverentia represserit, an amicus aut con-
sanguineus, qui prospicere ejus vitæ voluerit,
incertum.

Vallisoleti concionatus, Joannem Moscheram,

155 Sed Placentinum hoc S. Francisci iter
hoc anno præcesserat Joannis Moscheræ in-
signis conversio, quam Alvarus ex P. Herre-
ra, qui rei gestæ interfuit, ita fere describit.
Is quem modo dixi, Joannes erat e Vallisoleti
rectoribus unus, vir notæ nobilitatis, sed tur-
bulentus, odiisque multorum objectus; ita vero
a Societatis hominibus alienus, ut ne aspectum
quidem eorum ferret. Forte is die XIII Junii,
festa luce S. Antonii Paduani, ingentem vim
hominum ad templum Societatis concurrentem
conspicatus, ex obvio cive, ecquam solemni- E
tatem aut fraudem celebrarent patres, per-
cunctatur : habetur, inquit ille, concio, et
porro indulgentiæ plenariæ ob S. Antonii
festum ibi propositæ sunt. Mendacia, inquit
Joannes, narras; malimque omnium indul-
gentiarum jacturam facere, quam id tem-
plum ingredi. At, excipit civis, qui ad con-
cionem dicit, Franciscus Borgia est, idem,
qui dux Gandiensis fuit. Cum Borgiæ, quem
olim in aula cæsaris norat, nomen audivit,
seu personæ dignitate et veneratione, seu
propria animi curiositate impulsus, templum
subiit, ceterisque se auditoribus miscuit. De-
tonantis e loco superiore ad populum Borgiæ
vox ita pupugit commovitque Joannis ani-
mum, ut, vix bene reperto templi exitu, equo-
que conscenso, vix seipsum agnoscens Septi-
mancam recta contenderit, dissipaturus illic,
uti sperabat, quidquid id esset, quo tantopere
animum sibi senserat commoveri: sed, sua spe
frustratus, nocte insequenti somnum non vi-
dit. Postridie non minoribus agitatus est sti-
mulis, ut in melius pristinam vitæ rationem
mutaret, etsi obniteretur sedulo. Tanti laboris
erat exempla vitæ mala commutare cum bonis. F

frendente dæmone,

156 Tandem, cum corporis animique quie-
tem quovis pacto frustra quæreret, nec inve-
niret, victus cessit vocanti se Deo, scriptisque
mox Vallisoletum litteris, Borgiam supplex
obtestatus est, ut Septimancam veniret, colli-
geret prædam, quam suam fecerat, jacentem
erigeret, mortuo animæ vitam redderet : se
quidem Vallisoletum libenter venturum, nisi
sibi timeret a curia, et visum esset longe con-
sultius eo permanere loco, ubi et libere pecto-
ris sui arcana fas esset aperire, et anteactæ
vitæ delicta sine metu deflere. Borgia, qui, ut
e suggestu descenderat, omnium, quæ conti-
gerant, factus fuerat certior, orationis et je-
junii sibi octiduum pro miseri illius conver-
sione indixit; neque Septimancam, nisi eo fini-
to, adire constituit. In viam se dedit die XXII
Junii una cum P. Bustamantio et P. Herrera;
idque noctu propter æstus diurnos. Seorsim a
sociis iter dum facit, tetrum dæmonis spectrum
jumenti, quo vehebatur, tergo insedit, quod
præ tam infami onere neque progredi, neque
auram ducere poterat. Ut Borgiæ respicienti
horribilis

A *horribilis subito species objecta est, prius extimuit, quam animum colligere valuerit, simulque vocem edidit pavoris indicem, ad quam accurrentibus confestim Bustamantio et Herrera, spectrum evanuit, non sine* Francisci *pudore aliquo, quod tam imbellem hostem vel sic timuisset : indicio tamen ea res fuit, quam ægre ferret dæmon, eam prædam e suis unguibus eripi.*

ad insignem

157 *Porro ut* Borgiam *Moschera vidit, in genua provolutus, pedesque ejus, manantibus interim ex oculis ubertim lacrymis, exosculatus, totum se ejusdem commisit arbitrio. Voluit* Franciscus, *ut, priusquam universas vitæ noxas confiteretur, S. Ignatii exercitia obiret, quo uberior solidiorque fructus e pœnitentiæ Sacramento promanaret. Posteaquam Deo rite conciliatus fuit, prima* Francisci *cura fuit, ut pariter cum iis, quos Joannes ante offenderat, in gratiam amicitiamque rediret : singulos adiit per sese* Franciscus, *expositaque Joannis pœnitentia, concepta in eum odia felici conatu exstinxit. Joannes dein, singulis cumu-* B *late facturus satis, Vallisoletum se contulit, et, qui ante terrori plerisque erat, nunc agno mitior, singulis, quos olim læserat, supplex factus, commissorum veniam deprecatus est, ad tam repentinam hominis mutationem obstupescente curia et civitate universa. His ita gestis, Septimancam privatus cum uxore victurus sese recepit, et quam illic domum habebat, consentiente uxore, Societati transcripsit, additis præterea congruis reditibus alendo luendoque, quod ex utrisque erectum fuit, sociorum tirocinio.*

vitæ mutationem adducit;

158 *Ceterum Joannes, quod vitæ illi reliquum fuit, Christiane, imo religiose traduxit. Ita fere Orlandinus part.* 1 *Hist. Societ. Jesu lib.* 14, *numm.* 79 *et* 80 *: in eo discrepat ab Alvaro, quod Joannem* Borgiæ *concioni plane non interfuisse affirmet ; atque hinc ait :* Hanc tantam Moscheræ mutationem, ut ab extremis ad extrema repente migrarit, miraculo homines assignabant. Nec sane, quid principio hominem ita converterit, proditum est. Verum id quod penitus Societatis non modo in gratiam, sed in admirationem quoque rapuit, fuit spectata Bor- C giæ modestia paucis diebus, quibus apud se habuit Septimancæ. *Quod de exhibitis a* Francisco *Septimancæ modestiæ exemplis Orlandinus ait, dicit id, quod res est : sed hanc ejus apud Joannem commorationem præcessisse inusitati quidpiam oportuit, quod hominem usque adeo a Societatis hominibus alienum hactenus, ut* Franciscum *ejusque socios ad se invitaret, impulerit ; audita nempe* Francisci *concio : quod quidem conversionis Moscheræ principium, Alvaro teste, P. Herrera, ejusdem spectator, scriptis, quæ Orlandinum latuerint, prodidit.*

matronam item

159 *Insignis quidem fuit hæc Moscheræ conversio : sed multa hujus generis alia Vallisoleti* Franciscus *concionando et vitæ suæ exemplis præstitit : quot e vitiorum cœno ad virtutem traduxerit, quot familiarum, privatorumque hominum odia inimicitiasque restinxerit, quot lites consopiverit, quot prostibula animi corporisque puritati reddiderit, singulatim enarrare justæ historiæ, inquit Alvarus lib.* 4, *cap.* 9. § 3, *non patiuntur angustiæ. Satis igitur fore duxit, si illustriora quædam conversionum specimina, e quibus nosci cetera possent, exhiberet. Erat, inquit, ea tempestate Vallisoleti illustris matrona, genere in primis nobilis, opibus, eximia venustate corporis et principum gratia florens, corporisque ornatui admodum dedita: audiit hæc aliquando* Borgiam *in templo, quod* Rosarii *vocant, quanto cum salutis æternæ periculo vestium luxus, reliquusque ornatus corporis conjunctus foret, gravi oratione disserentem : aculeis sibi animum perfodi totidem sensit, quot audiit ex dicentis ore sententias, quas domi dein lingua et cogitatione revolvens assidua, capillos sibi vi quadam impulsuque divino præscindit, vestes splendidas omnemque mundum muliebrem projicit, aliud posthac vitæ genus, aliosque mores meditata.*

nobilem, et principes quosdam viros :

160 Borgiam *dein accersi jubet, eique de peccatis, quæ umquam in sese admiserat, confessa, totam se ejus regendam commisit arbitrio. Usa dein vestibus est modestissimis ; quos fecerat ad fastum sumptus, in pauperum alimenta convertit ; tempus, non urbanitatis officiis, non confabulationibus jocisve secularibus, sed orationi et pœnitentiæ operibus consecravit ; quin et parthenonem exstruxit, in* E *quo demum, consentiente marito, reliquum vitæ cursum sibi Deoque transegit. Non defuere etiam e* Borgiæ *auditoribus clarissimi nobilissimique viri, qui, ut aulæ scopulos quisquiliasque, quas, docente e suggestu* Borgiæ, *ex vero æstimare didicerant, tuto declinarent, in suas sese ditiones, aula relicta, receperint : in his Alvarus laudatus numerat Martinum de Pimentel Tavaræ marchionem, comitem stabuli regni Castellæ, Naxaræ item ducem, summum rei maritimæ præfectum, Alphonsum de Acebedo comitem de Monterey et Franciscum de Toledo, comitum Oropezæ filium, aliosque, quos prætereo.*

quibus similes tum in aula,

161 *Neque interea in aula otiosus fuit : Joannam principem reliquumque gynæceum aulicum S. Ignatii exercitiis ita excoluit, ut non minorem in aula Hispana, quam in Lusitana nuper, pietatis fructum fecerit. Tanti vero Joanna* Franciscum, *et quos sive in aula, sive per Hispaniam colligebat, fructus fecit, ut certum sibi quotidie orandi tum pro* Francisco, *aliisque quibusdam patribus, sibi singulariter* F *notis, tum pro Societate universa tempus indixerit. Hinc etiam plura ab eadem principe profecta sunt in Societatem beneficia : collegii Vallisoletani templum ædificiis auxit : xenodochii S. Antonii pretium solvit, quo firma illic et perpetua esset Societati sedes. Emerat anno* 1558 Borgia, *una Dei providentia fretus, vicinas collegio Vallisoletano, nimis tum angusto, vice comitis Altamiræ ædes ter mille aureorum pretio : id ubi Joanna comperit, ære alieno* Borgiam *de suo liberavit. Gloriata item aliquando est, se auctore,* Borgiam *cardinalatus dignitatem effugisse, daturamque se operam dixit, si in Pontificem eligendus foret, ut ne id fieret, vel ob solum, quem ex ejus concionibus fructum ferebat Hispania. Id autem impræsentiarum in principis Joannæ gynæceo instituit, ut nobiles feminæ aliquam e suo grege sibi eligerent præsidem, ac statis diebus in aliquod peculiare conclave convenirent, ubi, quæ ceteris præesset, si quid peccati vel observasset ipsa, vel sponte confiterentur reæ, pro merito reprehenderet ac castigaret, qua lege nec princeps ipsa immunis erat.*

AUCTORE J. B.

erat. Famulabantur item interdum ancillis suis, quod idem P. Franciscum *sociis in triclinio factitare, exploratum habebant : atque ita* Borgiæ, *industria compertum fuit, esse posse etiam in superbis regum palatiis Christianæ humilitati, religiosisque virtutibus locum.*

tum alibi,

162 *Siquando negotiorum causa, ut accidebat interdum, Matritum iret, concionem in S. Genesii (Arelatensis) xenodochio habere solebat, et in prostitutæ vitæ mulieres ejus detonabat oratio, quarum multas e turpitudinis cœno ad pœnitentiam, et e lupanaribus ad religiosa, illustribus matronis tam salutare opus pia liberalitate promoventibus, claustra traduxit. Accidit aliquando Compluti, ut, cum SS. Justi et Pastoris ecclesiam ad dicendum adiret, advena, ignotus quidem, sed illustris, ad* Francisci *pedes supplex acciderit in oculis multitudinis et voce elata dixerit : o Domine, quam longum confeci iter, ut tua in vita saluti inveniam præsidium meæ! Noli advenæ negare, quod tam liberaliter his civibus præstas. Ille pudore perfusus, si me, inquit, noris, longe de me aliter sentias : si tamen est, ut tamquam Dei minister efficere quid ad salutem* B *tuam possim, ne metue, dabitur opera, ut, quod tua in me fiducia dignum est, fiat. Lætus hoc responso advena, peccata identidem* Francisco *exposuit, Deoque reconciliatus in patriam rediit, saluberrimis consiliis præceptisque instructus, ad quorum amussim omnem dein vitam exigeret.*

fructus colligit.

163 *Felices adeo uberesque concionum ejus fructus testes luculenti sunt, quam excellens* Franciscus *orator fuerit : testes tot viri insignes, qui concionibus ejus numquam abesse decreverant, de quibus num.* 160, *aliique, inter quos dux Maquedæ testatus est, se, post auditum Pompeipoli* Borgiam, *nullum huic in dicendo parem invenisse, quamvis non deessent, qui non vulgari eloquentiæ laude ea tempestate florerent : testes, quæ Evangelicis præconibus ipse præcepta conscripsit; testes denique doctissimi præstantissimique theologi, quibus Vallisoleti atque Compluti admirationi et stupori fuit, ut fusius Alvarus narrat.*

C *In pervolvendis sacris paginis et sanctorum Patrum lucubrationibus studii plurimum operæque consumpsit : dicere solitus erat non ornate et exquisite; sed ordinate et graviter : nativam tamen eloquentiam virili suavitate conditam ejus spirabat oratio. Ad dicendum numquam accessit, nisi præmissis ad Deum precibus, jejuniis aliisque corporis pro temporis opportunitate castigationibus ; pari denique diligentia studioque est usus, seu in celeberrimis civitatibus ad magnates doctosque, seu in pagis esset ad rudem rusticorum plebem verba facturus.*

§ XIII. Fit Commissarius Societatis per Hispaniam : quæ tum ejus fuerit peregrinandi ac gubernandi ratio et divina in illum Providentia.

Quem, suscepto commissarii per Hispaniam munere,

Augebatur jam per Hispaniam prospero passim rerum cursu tum sociorum, tum domiciliorum numerus : qua de causa Ignatio visum est, quatuor in ea provincias constituere : Lusitanæ provincialis præerat P. Miro, cui in triennium prorogata auctoritas fuit : Castellanæ Araozium, Aragoniæ Stradam, quartæ, sive Bæticæ, recens institutæ, P. Turrianum præfecit : his vero Borgiam *eum Commissarii titulo. Operam quidem is non segniter dedit, ut firmioribus humeris id oneris imponeret Ignatius, quam suis ; verum hunc* E *a proposito dimovere non potuit. Itaque P. Natalis, quod ab Ignatio in mandatis acceperat, Methymnæ-Campi sociorum conventum egit, in eoque* Borgiam *Hispaniarum Commissarium, ceterosque, quos modo dixi, provinciarum præsides declaravit. Convenisse eo Orlandinus ait lib.* 14, *num.* 54, *præter Natalem in primis* Borgiam, *Araozium, Turrianum et Stradam : addit Alvarus, Bustamantium, Villa-Novam, rectorem Complutensem, et P. Tablares : litteras vero publicas, quibus Commissarii munus* Borgiæ *demandavit Ignatius, hic in Hispaniam (uti ex earum autographo, apud Alcanizæ marchiones servato, idem Alvarus tradit) non nisi anno sequenti* (1555) *misit, in quibus* Borgia *non Hispaniæ modo, sed Indiarum etiam Commissarius nominatur. Præcipuas muneris ejus partes Orlandinus lib.* 14, *num.* 56 *exponit, cum* Borgiæ *scripsisse Ignatium refert :* Studeret itaque in eo munere ad sanctitatem perfectamque vitam Societatis homines incitare : collegia recognosceret, eadem augeret, quæ inchoata jam essent, absolveret ; nova vero ibi F fundaret, unde plus ad Deum gloriæ, plus ad animos fructus rediturum videretur. Quod autem ex itineribus et collegiorum inspectionibus annui curriculi superesset, id eo loco fere traduceret, in quo curia regia versaretur : quod ea sedes ad facilius cum omnibus provinciis commercium, et ad agendum ei cum proximis, et quotidiana transigenda negotia videretur apposita. Quod nominatim propter eximiam Viri humilitatem, qua lucem hominum fugitans solitudinem quærebat et latebras, B. Pater adjecit. *Jam, qui in hisce se gesserit, dispicere libet.*

tenuerit

165 *Plurima per Hispaniæ provincias longeque dissita erant Societatis domicilia, vel cœpta tantummodo condi, et nondum suis numeris absoluta, vel a fundamentis extruenda, quæ* Borgiæ *præsentiam opemque deposcebant; neque is officio suo defuit : etenim, si quo eum collegiorum necessitas utilitasve vocabat, non præcipitia, aspectu horrenda, non obsitæ densis nivibus viæ, non frigus aut æstus, non imbrium furor deterrebant : satis sibi*

A sibi adversus aëris intemperiem, si pallio pileove tectus esset, prospectum putabat; præclare secum agi dicebat, seu solis ardoribus ureretur, seu frigore membra obrigescerent, seu sæviret podagra, seu denique calumniantium linguis peteretur. Mane iter faciens perpetuo precabatur et extra se raptus, velut sui nescius, jumento insidebat: id vero satagebat in primis, ut tantum sibi ab itinere temporis esset reliquum, ut rem divinam facere posset, nec prius ex æde sacra pedem efferebat, quam binas ibidem horas seu orando, seu Sacrum celebrando traduxisset. Eadem de causa a recto tramite per leucas non paucas interdum deflexit: accidit quoque non semel, ut miserrimum ingressus hospitium humi jacens pernoctarit, ne die postero locum, in quo Sacrum faceret, incassum optaret: a meridie autem cum sociis de virtutibus piisque rebus disserebat, honestas tamen in loco facetias haud aversatus, quibus itineris tædia comitibus levaret. Quod si feram per montes vagantem, aut volitantes per aërem volucres de vita conspicabatur, aut locus amœ-
B nior sese offerebat, subita abreptus, eas in Deum, cujus sapientia condita sunt universa, concipiebat animo amoris flammas, ut in dulcissimas ejus laudes erumperet.

peregrinandi

166 Adduci numquam potuit, etsi ægro interdum corpore aut parum firmo, ut rebus itineri necessariis et commeatui provideret, facete dictitans, suum sibi jumentum exempto, quod imitari ipse vellet, esse, ut quod multum laboret, comederet autem parum. At quanto sui erat negligentior, tanto aliorum sollicitus magis. Siquando viatorem offendebat, cui equus mulusve deerat, desiliebat in terram, familiarique primum utens colloquio, dein in jumentum ascendere jubebat, ut sic delinitum facilius Deo lucraretur: ipse vero per multa etiam milliaria pedes ibat ingenti suo sæpe incommodo. Ut pauperculo nec noto viatori succurreret, locum palustrem aliquando ingressus est, unde ipsemet, nisi periclitanti F. Marcus opportune subvenisset, exitum non invenisset. A nobili viro Castellano, cui in itinere forte occurrit, quod ita rebus omnibus destitu-
C tus iter faceret, et ne modicam quidem sui curam haberet, increpitus, placide respondit, melius sibi, quam crederet, prospectum esse: id sibi in more positum esse, ut fidelem, in quodcumque hospitium sese recepturus esset, præmitteret œconomum, qui sedulo faceret, ne quid adventanti sibi deesset. Interrogatus vero, ecquis ille esset œconomus, quem nemo homo nosset; Meimet, inquit, notitia, qua fit, ut nihil mihi, peccatorum meorum probe conscio, pœnasque inferni merito, incommodum accidat.

modum;

167 Siquando ad hospitium pluvia madens, inediaque pressus divertebat, in quo nec lectus, nec lumen, nec cœna suppetebat, sublatis in cœlum manibus, Deo grates agebat, et singularem, quam ea ex re animus ejus capiebat, lætitiam vultus prodebat hilaritas. Semotum ibi mox angulum aut conclave quærebat, in quo precibus et corporis flagellationi vacabat. Cum socii cubitum se recepissent, tres horas orationi dabat; S. Dionysii Areopagitæ (ut quidem vulgo audiunt) opera revolvebat, S. Pauli peregrinationumChristique in primis pro hominum salute sudorum memoriam renovabat. In mandatis socio suo dederat, ne mendicum ullum, si quid, quod illi daret, suppeteret, absque eleemosyna missum faceret. Accidit aliquando, ut apud consanguineos aut viros nobiles pernoctare coactus, in magnificis tauteque instructis cubiculis somnum caperet: at solo tum, aut in solo stratæ, si minus recte valeret, culcitæ incubuit, ut a domesticis famulis, sagacibus, ita ut fit, hospitum inspectoribus, interdum, quod Tauri et Alcanizæ accidit, observatum fuit. Splendidis quandoque etiam magnatum conviviis interfuit; sed eo usus est ciborum delectu, ut nonnisi viliores sumeret, ac parce admodum, nec liberalius, quam apud socios in triclinio. Atque hæc quidem, ut missa faciam, quæ seu a viarum præcipitiis, sive a latronibus prædonibusque vitæ pericula subiit, perpetua tunc Borgiæ per Hispaniam peregrinandi ratio fuit, ex Alvaro huc transcripta. Ita vero vitæ austeritatem auxit, ut certior ejus rei factus Ignatius, e sociis aliquem assignarit, ad cujus arbitrium vitæ rigorem temperaret.

quo item

168 Porro, quod ad rationem attinet, qua Hispaniæ provincias gubernarit, Visus est
E Deus, inquit Orlandinus part. I Historiæ Societatis Jesu lib. 14, numm. 63 et tribus seqq., quocumque manum suam Franciscus verteret, eo ipse suam pariter admovisse: tam ex sententia, tam prospere cuncta gerebat. Nec deerant, qui, eum res humanæ prudentiæ regula metirentur, existimarent, quæ gerebantur a Borgia, ea nimio illo ex amore spirituque gigni, quo ferebatur in peramicam paupertatem, non tam cæteris imitabili, quam admirabili; dictitarentque tam multa amplecti collegia, tam nullis nixa principiis ac fundamentis, id fraudi damnoque tum iis esse, qui ad ea collegia mitterentur, dum ad ea, velut uvæ nondum maturitatem assecutæ, deliguntur acerbi; tum Societati universæ, dum plura suo sinu complectitur, quam arcte contineat. Ignatius tamen, qui sublimiore quadam prudentia et magis divina præstabat, agebaturque a superno illo spiritu, qui per ipsum Societatem severat in orbe terrarum, eamque per Borgiam dirigebat et propagabat; usu quoque et experimento perdidicit, non ipsum esse Borgiam, sed Deum per illum, qui collegia moliebatur et inchoabat. Proinde, cum quid eum, si quid monendum
F videbatur, monuerat, de cætero quiescebat et omnia ejus permittebat arbitrio. Declarabatque dies ipsa deinceps Dei digito impelli Borgiam: nec ab eo potuisse, sub tali duce atque magistro non recte fieri, quæ fiebant. Quam Dei providentiam ac misericordiam agnoscimus etiam in aliis condendis fundandisque familiis, ut in earum ortu primos auctores ac patres suo instinctu multa moneret; quæ, si quis ad humanæ prudentiæ normam dirigeret, perspicuos errores duceret tum, cum a Deo tractata et gubernata exitus admirabiles continerent, consiliaque tam alta, ut sine eoipso Numine, unde suo velut ex fonte trahebant originem, comprehendi sentirique non possent.

pacto socios

169 Ratio, quam Franciscus inibat regendi eos, quibus præerat, et cæteros adjuvandi ea erat. Primum, ut Deum ardenter et continenter oraret, ut qui provinciæ dedisset onus, is etiam vires ad sustinendum nervosque sufficeret. Dein splendor exempli, quo tamquam face quadam cæteris prælucebat. Primus enim ad labores et omne officii munus, tamquam diligens vigilansque pastor suo gregi præcurrens excitabatur.

AUCTORE J. B.

batur. Postea dabat operam, ut et quæ inchoata jam erant, collegia recognosceret, et quæ recentissime condebantur, inspiceret, ad eaque, quoad ejus fieri poterat, se ipse conferret, non modo, ut suo muneri satisfaceret, verum etiam ut eo majorem patientiæ captaret segetem Admiratione digna res erat spectare hominem tanto jam fastu, tantisque vitæ commodis enutritum, tot et tantos obire terrarum tractus, feriente sole, imbribus ingruentibus, hieme et æstate pariter exurente, nocturnis æque temporibus ac diurnis, maximis incommodis, in magna cibariorum penuria, nec raro somnos de solo carpentem, et hæc omnia læto ferentem animo atque tranquillo; solum ut perpaucos pauperesque Dei famulos de more conviseret. Sane ingens erat Francisci gaudium et serenitas oris, cum sociorum tecta succederet, ut suo cunctos exhilararet ingressu, cum eoque simul omnis videretur ingressa lætitia, accensa pietas, impertitus ardor spiritus, et amor omnia patiendi pro Christo. Quod si quis in iis collegiis contractiore forte animo languidioreque fuisset, is
B ad unum Francisci aspectum se colligebat, mœroris disjecta nebula cor animumque mulcebat.

gubernavit:

170 Unumquemque singillatim et remotis arbitris affabatur, ad omnemque officii laudem impellebat, suggerendis opportune pro cujusque necessitate præceptis et morbi genere medicina, cuncta studens ad constitutionum, quas a Natali acceptas tamquam divinum opus venerabatur, ubique normam exigere. Interdum unum cunctis coactis in locum constantiam in suscepto proposito et singulare Dei beneficium ingerebat, quod e durissima Ægypti servitute tenebrisque eductos, per horribiles et formidabiles Oceani fluctus sicco vestigio transmisisset, simul eos per desertam hujus vitæ peregrinationem cælesti pane sustentans. Revocabat in mentem breves hominis dies et circumscriptos tam exiguos humanæ vitæ cancellos, præmiorum æternitatem, sanctorum virorum exempla, labores immensos et contentiones inanes cæterorum hominum, quorum comparatione labores nostri quieti sunt, quam laboribus propiores. Perpendebat, quanta demum infelicitas foret,
C quam extrema miseria, si, cum per eos Deus tot homines a peccatis eximeret, et hostilibus ex insidiis eriperet, ipsi in eas se inducerent, et in iis fluctibus, unde alii per eos emergerent, mergerentur. Quod si quis forte ex iis, quibus præerat, ut homo, in noxam aliquam incidisset vel levem; antiquissima ei cura erat, ut is erratum agnosceret atque corrigeret, offensoque Deo pro dignitate ac viribus satisfaceret. Ad hoc illum suis verbis et exemplis invitans, „Sentio (aiebat) meis contractum esse peccatis, „ut hanc tu noxam incurreres: sed æquum „fuerit, ut ad eam eluendam uterque no„strum pœnarum aliquid subeamus. Ego qui„dem hæc atque hæc subibo: tu vicissim, quid „subeundum putes, tecum ipse delibera.„ Quis tam ferus ac ferreus, non ad hanc tantam suavitatem paternamque caritatem mitesceret? Quis non flecteretur?

divinam

171 Rectoribus ac Provincialibus separatim præcipiebat, ut secum ipsi reputarent, sibi reddendam esse rationem eorum, quos suscepissent regendos, memores se patres esse, non heros; ministros, non dominos, eosque a se fovendos et continendos ut filios, adhibita tamen cum co- D
mitate gravitate, cum facilitate, si usus fuerit, severitate: omnique studerent eorum sibi animos propter Deum adjungere, quo solutiora et faciliora essent omnia. Ac ne unis dumtaxat verbis atque præceptis collegiorum uteretur inspectio, is, ut dixi, cunctis in laboribus humilitatisque muneribus suo præibat exemplo. Ministrabat mensis, humi stratus singulorum pedes sanctis osculis excipiebat, et tamquam unus e tironibus nuper additis navabat operam coquo: custodias publicas et valetudinaria consolandis inclusis et ægris frequentabat. Conciones variis locis habebat, et ad discipulos pro ætate captuque sermones. Ita in uno eodemque misericordiæ munere humilitatem pariter et caritatem pulcherrimo quodam societatis fœdere copulabat. His maxime modis serebat Franciscus et irrigabat nova germina collegiorum, Dominus autem incrementum dabat: et quæ ad animi, quæque ad corporis commoditates pertinebant, duplicabat. Sæpe enim usu venit, ut, cum Franciscus ad collegium aliquod perveniret, rebus omnibus egentissimum, ejus E
ingressu simul ingredi videretur divina benignitas, et rerum omnium, quæ natura desiderat, abundantia.

sæpe Providentiam

172 *Ita Orlandinus suavem felicemque* Borgiæ *administrationem universim depingit: ceterum quod de singulari divini Numinis providentia, quæ laborantibus rerum ad vitam necessariarum inopia collegiis,* Borgiæ *curis moderationique commissis, præsto sæpe fuerit, idem Orlandinus ait, id Alvarus lib. 4, cap. 10, § 4 non uno specimine uberius explicat, licet plura, quæ in eamdem rem potuisset, si ita visum fuisset, proferre, hoc quidem loco reticeat. Vallisoletani, inquit, collegii alumnis præter pauxillum panis olerumque cibus omnis aliquando defuit; instabat prandendi hora; neque loculi erant, unde ad prandium necessaria comparari possent: itum in his angustiis ad* Borgiam *est, qui, actis Deo gratiis, solito campanæ indicio ad mensam convocari familiam, et, quod aderat, olerum panisque, utut exiguum, in singulos distribui jussit: simul ut mensæ assederant, ingens ab janua auditus est strepitus: apertis foribus, senex gravis et* F
modestus una cum ancilla, quæ panem, vinum et ova in canistro gestabat, aderat: rogatus seu a janitore; seu a P. Francisco Gonzalez, qui pariter aderat, quis esset, nihil responsi dedit, petiitque dumtaxat, ut, quæ afferret, in eleemosynam ex Dei amore acciperent. Veneranda senis canities vultusque modestia, rei gestæ tempus, modus, ceteraque adjuncta nullum Vallisoletani collegii incolis dubium fecere reliquum, quin prodigioso divinæ Providentiæ beneficio acceptum referri, quidquid id esset, oporteret.

sibi opitulantem habet.

173 *Idem fere Septimancæ accidit, ubi ad quadraginta sociorum numerus excreverat. Renuntiatum aliquando hic* Borgiæ *paulo ante prandium fuit, vix aliquid suppetere, unde prandium appararetur: quantillum id esset, apponi jussit, asserens, Deo suorum curam non defuturam; id quod paulo post omnibus manifestum fuit: post fusas enim Deo preces, cum mensæ assideri cœptum est, peregrinus quidam, jumentum pane, vino, et carnibus jam coctis onustum ducens, fores pulsavit; cibaria obtulit,*

AUCTORE J. B.

A lit, quæ a foribus recte ad triclinium translata sociorum refectioni satis fuerunt. Eadem item collegium Hispalense premebatur angustia, in quo ne unum quidem panis pondo, nedum aliorum ciborum sufficiens copia, reliquum erat. P. Joannes Suarez, collegii rector, Borgiam semihora ante prandium angoris, in quo versabatur, certiorem fecit: Suarezio anxietatem præterea auxerat hospitum aliquot adventus, quos fames viæque labores defatigarant: Borgia, elevata tantisper in Deum mente, et Suarezium sereno vultu intuens, quoniam, inquit, ita dici præsens hora exigit, examini conscientiæ, et dein prandio consuetum indicium dabis: simul vero Deo confides. Paruit ille alacriter et bona spe plenus, quod jussus fuerat, exsecutus est; jamque aderat prandendi hora, cum vir nobilis ab Isabella Galindii, nobili femina, missus præ foribus adstitit, non largam modo ciborum copiam, sed et triclinii variam, qua hactenus ea domus carebat, supellectilem dono offerens. Ita suos Borgia spem suam in Dei bonitate magis, quam in terrenis bonis ac facultatibus collo-
B care, edocebat.

§ XIV. Collegii Placentini et Hispalensis origo. Joannæ, Caroli V matri, morienti adest. Vallisoleti utilem multis operam navat, et tirocinium Septimancæ instituit.

Carvajalius, Placentinus episcopus, Societati collegium condit,

Huic adeo fidebat ipse, ut in acceptandis Societati per Hispaniam domiciliis ejus quodammodo desiderari prudentia videretur: in quibus non postremo loco Placentinum et Hispalense collegia recensenda sunt. Egerat Tridenti cum Lainio et Salmerone Gutierrus Carvajalius, Placentinus episcopus, itaque eorum virtute ac doctrina captus fuerat, ut Societatis coloniam seu in diœcesi
C stabilitam vehementer optaret: jam ea de re cum Ignatio per litteras egerat, alterasque Vallisoletum ad Borgiam misit, quibus e sociis sex Placentiam, quo inchoaretur collegium, destinari postulabat: quod si se ceteris jungere Borgia vellet, nihil, aiebat, votis suis relictum iri. Factum ocius præsulis desiderio satis: Placentiam mense Augusto anni 1554 Borgiæ jussu profecti sunt P. Villanova et P. Martinus Salinas; mense vero Octobri anni ejusdem Methymna-Campi eodem se contulit Borgia una cum PP. Bustamantio, Martino Gutierro, et Dionysio Vasquez: quibus Septimancæ accessit P. Joannes Suarez. More suo Borgia ad publica pauperum hospitia divertere voluit: at præsul, dum templum ædesque collegii exstruuntur, Patres morari alibi, quam suo in palatio, non est passus. Dum structura collegii provehitur, reditus annuos assignavit, qui alendis quadraginta e sociis pares essent: hortum item extra civitatem dono dedit; sed cum extra muros esset, nec e civitate ad illum aditus pateret, ut hi perfoderentur, apud magistratum effecit. Vir nobilis aream, collegii fabricæ necessariam, præsuli vendere renuebat; peregreque ad ædem S. Mariæ de Francia dictam, Salmanticam versus profectus uxorem repentino morbo corripi vidit: ratus id fieri in pertinaciæ suæ pœnam, Placentiam continuo redit, episcopum adit, et aream vendit. Reversus inde ad uxorem, eam sanitati redditam, ac convalescere cœpisse, ex quo Placentiam ipse redire cœperat, non absque stupore reperit: ita omnia fluebant e sententia.

moresque suos

175 Verum unum Francisci votis deerat: æquum videbatur, ut Placentino præsuli, cujus tanta essent in Societatem merita, vices redderet. Iis moribus Carvajalius erat, ut seculari principi aut generoso Equiti, quam episcopo propior videretur. Externi splendoris præter fas et decorum studiosus non parum æris alieni contraxerat: litium aliquid cum clero habuerat, neque adeo satis inter utrosque conveniebat; et, quod caput erat, in contraria studia omnis pene abierat civitas, ob gravissima, quæ duæ præclarissimæ Carvajaliorum Zunnigarumque familiæ odia exercebant. Præsulis quidem animum hospitum suorum exempla sermonesque pungebant, E sed non immutabant. Validioribus itaque, quibus obfirmatum animum expugnaret, armis utendum Borgia censuit: fuerunt autem hæc jejunia pene perpetua, corporis afflictationes præter consuetas novæ ac dirissimæ, orationes ad horas aliquot extraordinarias diebus singulis protractæ, lacrymæ perennes, quibus non multum abfuit, quin oculorum usum amitteret: neque id satis Borgiæ fuit: socios, ut idem facerent, facile impulit. Non latuit præsulem tantus vitæ rigor, auditusque fuit de eodem conqueri, ut qui nesciret sua causa hæc fieri: tenuit vero ea lucta per dies omnino triginta, quorum postremo Deus Francisci preces exaudire dignatus fuit.

Borgiæ potissimum precibus

176 Orationi eo die ab hora secunda matutina ad undecimam usque incubuerat ante Christi e cruce pendentis imaginem, cum inde lætissima hæc vox ad aures ejus accessit: Salvabo et glorificabo eum. Oratorio egressus, et mox sereno vultu oculisque fulgentibus obvium e sociis unum et item alterum hunc in modum est allocutus: " Grates Deo agite: " dedit Dominus id precibus meis, ut ad meliora se converlat episcopus. Eo loci jam res F " sita est, ut brevi Dei prodigia visuri in illo " sitis " Et vero paulo post, ut anteactam vitam respiceret et emendaret, libere a Villanova monitus, statuit, ut Orlandini lib. 15, num. 92 verbis utar, neglecti ad eam diem animi plus rationis habere: Secessit paulisper a populo strepituque curarum, et precationi lacrymisque se dedit. Dein hoc quasi jacto gradu ad majora quotidie contendit. Edicendum tota diœcesi curavit, ut si quis se oppressum ac fraudatum vel ab se, vel ab suis familiaribus quereretur, is apud delectos judices causam ageret, et, quod suum esset, reposceret. Tres autem delegerat viros, qui jus dicerent et sua cuique redderent, provisorem suum (Joannem de Ayora) et duos e Societate patres, alterum theologum, alterum juris pontificii peritum. Apud hos magnam vim auri argentique deposuit, unde universis, quibus fraus aliqua facta esset, commode satis fieret. Postea ad ordinandam familiam suam versus, eam omnem correxit ad frugem. Ipse vero se reconciliavit cum clero aliisque, quibuscum

quibuscum ei litium aliquid antea fuerat, aut unde in re aliqua læsus esset. Denique totum se in alterum vertit, et aliud vitæ, quale scilicet personam illam decuit, inchoavit initium.

emendat.

177 *Carvajalii ad meliora conversio Placentinæ diœceseos incolis opportuna admodum accidit : nam anno* 1556, *teste Orlandino lib.* 16, *num.* 45, *ut Hispaniam fere reliquam, ita et Placentinam diœcesim ingens afflixit annonæ caritas, qua sæviente, Carvajalius reditus suos in pauperum alimenta manu admodum liberali effudit : Placentiæ quidem opificum, quibus integræ vires roburque corporis erant, ducentorum et sexaginta numerum collegii fabricæ perficiendæ adhibuit. Familias centum, quibus onus inopia gravius pudor erat, suis sumptibus aluit : præsulum imitati priores ceteris præsto fuere. In Castro-Julii, quod alterum diœceseos Placentinæ oppidum est, pauperes item ære suo aluit centum viginti : quæ episcopi in suos charitas Villanovæ ac* Borgiæ *meritis, haud sane immerito ab indigenis adscripta fuit. Hæc Orlandinus, ut di-*
B *xi, ad annum* 1556, *Alvarus vero ad annum* 1554 *memorat : ex hoc quoque sunt hausta, quæ de Christi e cruce pendentis imagine,* Borgiam *allocuta, hoc item § dicta sunt. Compositis porro collegii Placentini rebus, ut narrare Alvarus pergit, Complutense visitaturus collegium, Placentia extremo fere Novembri discessit. Complutum simul ut venit, honoris causa universa ad eum salutandum academia convenit, et in diem posterum, ut lycei scholas sua cohonestare vellet præsentia ab academiæ rectore postulatus, quod petebatur, negare non potuit. Postero itaque die ingenti honore ac comitatu eo deductus est ; ac publica, quam Paschalis Mancius, Ordinis S. Dominici theologus clarissimus, habuit, oratione laudatus fuit. Oborta Compluti id temporis cives inter et studiosam juventutem, nec citra sanguinem, seditio fuit : bona pars juventutis, quo judicis severitatem effugeret, dolentibus academiæ moderatoribus hac, illac fugam inierat : sed, intercedente* Borgia, *multum de severitate remisit judex, ratus dan-*
C *dum aliquid ætati, et rigorem, salva justitia, in pietatem posse converti. Verum hæc de* Borgiæ *Compluti hoc anno gestis dicta sufficiant : nunc de Hispalensis collegii origine sermonem instituo.*

Hispali quoque

178 *Utriusque collegii, tam Placentini, quam Hispalensis originem Ribadineira, sed, more suo, paucis tradit : de Hispalensis vero primordiis sic Alvarus lib.* 4 *Vitæ* S. Francisci *cap.* 12, § 1. *Disseminari Hispali cœptum erat Lutheranæ hæreseos virus, cui, ne longius serperet, cum mature obviandum censeret* Borgia, *jam dudum Societatis alumnos eo introducendi viam aliquam modumque quærebat. Primum ad eam rem aditum aperuere Consalvus Consalvius, et Basilius (dictus in seculo* Alfonsus) *Avila, nobili apud Hispalenses loco natus : huic pater erat Joannes Fernandez de Pineda, qui cum Basilii filii ingenti teneretur desiderio, facultas Basilio facta est, ut patrem una cum Consalvio viseret : hi cum Hispalim venissent, ad xenodochium, quod* Amoris Dei *dicebatur, recta tetendere; sed, foribus jam occlusis, humi tota ea nocte somnum, non minus dulcem cepere, quam si in molli culcita jacuissent; agnitus postridie Basilius, patrique indicatus in ædes paternas una cum Con-*
salvio commigravit : haud diuturna quidem D
illorum fuit apud Hispalenses mora, fructus tamen uberes peperit, et, abeuntibus Consalvio Avilaque, ingens illic reliquit Societatis desiderium. Ursit Borgia *felicia cœpta, accersitumque ad se aliquanto post Joannem Suarezium, etsi præ continuis laboribus exhaustum viribus, num Hispalim ire collegii illic fundandi causa cuperet, interrogat. Ibo, inquit hic, quo me cumque præsidum allegabit imperium. Cum triduo post idem* Borgiæ *Suarezius respondisset, accingere igitur, inquit ille, Hispalim proficiscere; ubi ædes, quæ duodecim sacerdotes capiant, pararis, Hispalim te conveniam.*

collegium

179 *Eo profectus Suarezius una cum F. Joanne Gutierro mense Novembri, veteri tantum breviario ad tanti momenti negotium et confirmatæ Societatis bulla, exiguam in schedulam transcripta, instructus. Hispalim delatus mox Gaspari Cervantio, qui tum Ferdinandi Valdesii, Hispalensis archiepiscopi, vices gerebat, se stitit Suarezius, quem non modo si-*
bi Societatique bene affectum, sed paratum E
etiam, promptumque reperit, qui Patris Commissarii propositum pro viribus promoveret: hinc ad obeunda Societatis per civitatem munera sese convertit, tanto fervore animi, laborumque assiduitate et varietate, ut brevi omnia sui admiratione compleret, maxime vero, quod ex ipsismet laboribus infirmum ejus ægrumque corpus confirmari, ac majores quotidie vires capere videretur : id interea maxime commodum accidit, ut ædes suas ornatissimas et principe dignas Ferdinandius Pontius Leonius, vir nobilis, Societati obtulerit : cujus rei factus a Suarezio certior Borgia, *mox Placentia, adscitis sibi sociis PP. Turriano, Araozio et Paulo Hernandez, Hispalim profectus est : ea vero vel uno hoc itinere humilitatis ceterarumque virtutum specimina edidit* Borgia, *ut vel ea sola stabiliendæ ejus sanctimoniæ sufficere, attonitus Araozius dixerit.*

exstrui curat,

180 *Hispalim pervenere pridie Nativitatis Domini : at* Borgia, *ut luculentas ornatissimasque ædes vidit, alio divertere maluisset, nisi tenuius humiliusque tectum tunc quære-* F
re, quæ instabat, solennitas prohibuisset, Suareziumque, quod hospitium, minus paupertati conveniens, admisisset, increpuit. Vix octiduo detineri apud Pontium Leonium potuit : ineunte itaque Januario anni 1555 *alias in ædes simul omnes migrarunt, sed ruinosas admodum et angustas :* Quæ cum ubique ruinas agerent, *inquit Orlandinus lib.* 14, *num.* 83, et imbribus essent perviæ, crebro fiebat, ut non modo cubile, verum etiam caput ipsum summa Hominis cum voluptate perplueret. Adeo erat in amoribus paupertas. Cujus inter incommoda cum se denique positum pro voto cerneret, passis ad Deum manibus, oculisque defixis in cœlum, laudes ei canere et hymnos cœpit, quod se tali munere dignaretur, quodque in eam urbem tam nobilem, tam præcipuam per hominem tam imbecillum, tam nullarum virium Societatem videret invectam. *Principio quidem summa fuit sociorum Hispalensium egestas, ut vel ex iis, quæ supra num.* 173 *dicta sunt, intelligi satis potest; verum a tam tenuibus initiis, labentibus annis, ita auctæ Hispali Societatis res fuere, ut unius ædis loco tres ibidem et numerosas et opulentas fuerit consecuta ; quod quidem*

A *quidem* Borgiæ, *vale Hispalensibus patribus dicentis, vaticinium fuit : Lætor, inquiebat, quod vos sine tecto, sine commeatu relinquam : sed id neminem sollicitum teneat : erit enim, cum hæc omnia vobis affluent.*

et Sacris operans cœlesti luce perfunditur.

181 *Quo tempore Hispali* Franciscus *morabatur, ut ex Processu canonizationis et P. Ludovici Baldiviæ testimonio Alvarus narrat, Rem divinam quodam mane faciens, cœlesti quadam luce perfundi visus est : aderat in templo Petri Baldiviæ, gubernatoris munere in Indiis functuri, uxor* Marina *nomine, hujusque socia, Catharina de Miranda, Villænovæ* (de la Serena *Hispanis dictæ, cujusmodi vicus est in Extremadura non procul Emerita Augusta) nata : hæc non modo* Francisci, *dum se ad populum verteret, vultum cœlesti quadam luce radiantem conspicata est, sed simul etiam eos intus in animo motus sensit, ut quemdam veluti sanctitatis odorem mente perciperet, ingensque mulierem desiderium caperet imitandi ejus, e cujus vultu tam mirabilis splendor erumperet. Templo egressa et* B *Sacerdotis nomen edocta, rem totam suo ex Dominicanorum Ordine confessario exposuit, qui rem, etsi miram, miram tamen sibi haud esse dixit, qui* Borgiæ *mutatum vitæ genus et sanctimoniam nosset : Deum oraret, tum ut religionem recens exortam conservaret, tum ut sanctis, quæ conceperat ipsa, desideriis favere idem Deus porro pergeret : ex quo illa quinquies de die orationem Dominicam et salutationem Angelicam pro Societate, dum vixit, recitare consuevit, itaque vitam instituit, ut in odore famaque sanctitatis diem suum obierit. Sed non prius, quam in Chilensem provinciam, quod a Deo petierat, Societatem invectam viderit, quæ ex ipsamet P. Ludovicus de Baldivia, collegii Chilensis rector, cum in ejusdem provinciæ oppido, Conceptionis dicto, versaretur, audivit.*

Inde digressus.

182 *Eodem pariter tempore Constantinus de la Fuente illius temporis hæresibus infectus magna eloquentiæ laude Hispali florebat, suisque concionibus perversorum dogmatum virus incautis auditorum animis clam instillabat : ab hoc, ut sibi caverent, pluribus auctor* Borgia *fuit : suis item, ut cum Constantino seu clan-* C *destino, seu, prout res exigeret, aperto marte congrederentur; qui dein a fidei censoribus in carcerem trusus ultrices propriæ perfidiæ manus sibi ipsi violentus intulit : multi denique, qui a Constantino fuerant seducti,* Borgiæ *ac sociorum opera ab erroribus, quos imbiberant, resipuerunt. Hispali digressus, ad Fanum Luciferi (ita quidam oppidum San-Lucar de Barrameda vocant) sese contulit, ubi præter fructus ceteros Melchiori Marco, Catalauno et musico olim suo, cum Catalauniæ prorex erat, ingrediendæ Societatis mentem injecit; qui dein coadjutoribus adscriptus,* Francisco *in iis, quæ ad privatam ejus personam, vitæque rationem velut superior datus fuit, cui ille, quamquam ceteris præesset, humillime promptissimeque in omnibus paruit. Sub hoc item tempus rem litterariam et rectam juventutis institutionem summa cura provexit. Methymnæ-Campi humaniorum litterarum gymnasium aperuit; item Placentiæ, Burgis, in Monte-regio, Murciæ, Cordubæ et in plerisque, quæ erigebat, collegiis. Salmanticæ studia altiora instituit; plurimos etiam doctrina ingenioque excellentes Romam ex Hispania misit, qui Italiam exterasque illustrarunt. Jacturam hanc Hispaniæ ægre ferebant Araozius; uti, et quod ob multitudinem sociorum, litteris humanioribus juventuti tradendis occupatorum, studiorum progressus minor foret. Atqui, vaticinabatur* Borgia, *non procul abest, cum divina bonitas jacturam hanc qualemcumque centuplici (uti re ipsa contigit) fœnore compensabit.*

auctore J. B.

et in Castellam avocatus.

183 *Versabatur adhuc* Borgia *in extremis Andalusiæ oris apud Fanum Luciferi, cum redditæ illi abs Joanna Hispaniæ principe et moderatrice sunt litteræ, quibus ocius in Castellam revocabatur, ut Joannæ reginæ, de vita Tordesillæ periclitanti, adesset. Erat Joanna Ferdinandi et Isabellæ, Hispaniæ regum, filia heresque, Caroli V cæsaris mater ex Philippo, Maximiliani imperatoris filio, quem anno* 1506, *quo primum in Hispaniam venit, præmatura morte amisit : qui casus infelici principi sic acerbus accidit, ut dein mentis suæ perpetuo impos Tordesillæ exegerit reliquum vitæ, quam ad annum usque* 1555 E *protraxit : Tordesillam* Franciscus *venit sub Februarii mensis finem, aut principium Martii :* Cum autem, *inquit Orlandinus lib.* 15, *num.* 84, baud ita procul a supremo periculo offendisset, aggressus est ocius piis eam confirmare colloquiis et morituræ succurrere. Obstabat votis continua dementia, quæ nulla menti dabat integri luminis intervalla. Borgia tamen Deo fretus, quem tacitis precibus obsecrabat, hortatur feminam, Deo se committat, et poscat novissima Sacramenta; sibi vero protestandæ ipsius nomine sanctæ fidei partes curamque permittat, quando per morbum ipsa non possit. Ad hanc illa vocem præter spem omnium convertit animum, et Borgiam jussit inchoare symbolum : quod cum Pater inchoasset et verba quædam ipsamet e Niceno symbolo sapienter addidit, et eadem sapientia respondit ad extremum, ubi pronunciandi finis est factus, Amen.

morienti Carolo V matri Tordesillæ assistit.

184 Deinde crucifixi Christo signo ejusque Matris imagini pone propositis pia oscula fixit, eaque sibi propius admoveri applicarique jussit. F Sparso hoc per curiam de regina resipiscente rumore, commune fuit universorum gaudium ingenti cum admiratione conjunctum, ut qui meminerant, quam ea vehementer in amentia a piarum rerum commemoratione abhorreret : idque Borgiæ meritis assignabant. Is vero cum tot compositæ mentis indicia animadverteret, auctor familiaribus fuit, ut Salmanticam mitterent, qui doctorum sententias exquireret, liceretne reginæ eo jam loci deductæ suprema rite mysteria subministrare; consultoque inde venit Dominicus Soto, notæ doctor sapientiæ, Prædicatorum ex Ordine, qui de reginæ statu redituque mentis edoctus, et cum Borgia collocutus, censuit rite feminam inungendam. Nam sanctum Domini Corpus præberi vetuit scilicet nauseantis stomachi conturbatio frequensque vomitus. Rite igitur ad extremum inuncta certamen, migravit e corpore sexta feria in Parasceve magno populorum gaudio, Caroli vero imperatoris, et regis tum Angliæ Philippi longe maximo, quod eo regina delibuta mysterio et recuperata mente migrasset, *Postrema reginæ verba fuere :* Jesus Christus crucifixus sit mecum, *ut Alvarus ex litteris, quas ad cæsarem*

AUCTORE J. B.

rem super reginæ obitu Borgia dedit, narrat, qui præter Orlandinum, cujus verba dedi, etiam P. Herreræ testis oculati et Sandovalii in Vita Caroli V lib. 32 auctoritatem laudat, ut ea de re, licet ejusdem nulla sit apud Ribadineiram mentio, dubitari minime debeat.

Vallisoleti ingens a Societate discrimen suis precibus avertit,

185 *At vero, si hæc prospere atque ex sententia* Francisco *cesserint, alia, ut nihil inhumanis constans esse et perpetuum solet, aliunde calamitas orta est, quæ ingentis mali formidinem eidem incussit. In vivis esse desierat summus Pontifex Paulus III die* XXIII *Martii anni* 1555 : *pauco item post tempore Marcellus II. Hujus vero successor Paulus IV, pontificatu vix inito, Gallorum sese fautorem, adversarium autem Austriacorum principum ostendit, et palam quidem anno* 1556, *quo initum anno præcedente cum Galliarum rege Henrico II fœdus in apertum erupi* Franciscus, *defuncta Joanna, Tordesilla ad aulam Hispanam Vallisoleti tum morantem remeavit, ubi (ignotum, qua via) Paulum Pontificem intellexit in Philippum II Hispaniarum* B *regem excommunicationis parare sententiam : neque id tantum, sed seipsum, qui eam in curia aliisque civitatibus publicaret, eligendum. Hæsit hic* Borgia *inter malleum et incudem. Si Pontifici pareret, Philippi offensam effugere non poterat : Pontificis vero jussa non exsequi, gratum quidem Philippo fuisset, sed sibi ac Societati odiosum. His pressus angustiis Deum precibus placare constituit, et Septimancam cum P. Dionysio Vasquez profectus, conceptum animo dolorem non ita celare potuit, quin hunc in ejus vultu Dionysius legeret : causam rogatus, quod res erat, edixit, addiditque, se Dei sapientiumque virorum consilia exploraturum, hisque compertis, ab officio suo se ne ad latum quidem unguem discessurum. Bene sperare* Borgiam *Dionysius jussit, et inter utrumque convenit, ut in re tam ardua sua Deo sacrificia precationesque offerrent : id cum pluribus jam septimanis ab utroque factitatum sedulo esset, surrexit tandem ab oratione nocturna ita repente animo confirmatus, ut de prospero rerum successu posthac minime dubitaret : et vero paucis post diebus Roma litteras accepit,* C *quibus Pontifex paratum in Hispanum regem fulmen inhibuisse nuntiabatur; quod inter præcipua, quibus umquam a Deo affectus fuerat, beneficia* Borgia *numeravit.*

et multis utilem operam navat.

186 *Quod a visitandis Societatis per Hispaniam domiciliis reliquum habebat anni tempus vel Vallisoleti, ubi tum curia Hispana morabatur, prout ab Ignatio jussus fuerat, vel in vicinis Vallisoleto locis transigebat : ibi quidem, seu in curia, consiliis suis Joannæ principi frequens adstitit : apud quam cum plurimum auctoritate valeret et gratia, mirum non est, si ingenti clientum numero obsideretur, quem suis seu negotiis seu votis plurimum profuturum, si ejus sibi adjungerent voluntatem, non ignorabant : alii, qui lites sequebantur, nihil minus molestiæ negotiique* Francisco *facessebant : nullius tamen commendare cuiquam voluit causam, nisi pro quo jus æquitasque pugnaret. Quam pauci, exclamabat interdum, ad me veniunt Hierosolymis! contra quam multi ex Ægypto! Id nimirum Vir sanctus intellectum volebat, dolere se ex tanto clientium numero paucos esse, qui salutis ad se causa recurrerent; at longe plures, qui vel* D *honores quærerent vel bona fortunæ. Honoratiores appellationes titulosque, quorum frequens in aulis principum usus est, aversabatur adeo oderatque, ut, si quis dominum ducemve appellaret, flexis etiam genibus obortisque postularet lacrymis, ne se posthac hujusmodi vocabulis oneraret. Filio Joanni, ut ex Araozii ad Ludovicam Villæ-Formosæ ducem,* Borgiæ *sororem, litteris Alvarus refert, ne se alio, quam* Francisci *nomine appellaret, vetuit : cum vero aliquando per urbem iret, et ex officinis ingentem opificum vim, sibi obviam partim causa honoris, partim præ curiositate prodeuntem conspiceret. Nonne vides, inquiebat comiti suo Bustamantio, quot homines magnam belluam (ita semetipsum nominabat) spectatum accurrant ?*

Septimancæ tirocinium instituit,

187 *Sed religiosæ quietis ac solitudinis amantior erat* Borgia, *quam ut perpetuo inter aulæ tumultus turbasque hæreret : quare Vallisoleto Septimancam, unde si opus esset, Vallisoletum cito redire facile poterat, identidem secedebat. Collegium Septimancæ anno superiore* (1554) *condi cœptum fuerat, et apertus* E *ludus litterarius, qui, cum pro votis haud satis frequentaretur, visum* Borgiæ *est, eas ædes, seu collegium in primæ probationis domum seu novitiatum, accedente fundatoris consensu, convertere. Tironibus, cum jam ad quadraginta eorum numerus fere excrevisset, magistrum præfecit Bustamantium : nec eo contentus eo sæpe ipsemet commeabat, ut eorum eximios ad omne virtutis genus conatus suis verbis exemplisque foveret ac promoveret; quibus tantum effecit, ut multi magnatum, religiosorumque virorum tirocinium istud spectatum venirent, velut antiquæ sanctitatis speciem oculis usurpaturi. Quod si tironum illorum fervor modestiaque admirationi exteris erant, non minori* Francisco *voluptati fuere:* Delectabatur, *inquit Orlandinus lib.*15, *num.* 87, hac institutione tyronum maximopere Borgia, Gemmam Societatis appellans hanc domum, in suoque corde, si posset inspici, domum probationis affirmans inventum iri. *Hic sese* Borgia *gerebat non secus ac unus ex illis : hic precandi tempus, quod illi aula aulæque negotia surripuerant, resarciebat, hic pœni-* F *tentiæ opera geminabat; hinc sacco humeros onustus in plateas vicosque prodibat, eleemosynam ostiatim emendicans; domi vero non tam vile erat culinæ ministerium, quod non obiret. Orbes forte aliquando aqua diluebat, cum tironum aliquis, qui recens ad probationem receptus fuerat, idem facturus, accessit : verum his non assuctus vix operi manum admovere cœperat, quin resilierit. Vidit id* Borgia, *et libere cœpit ex eadem aqua, eoque potu visus est tironi admodum delectari ; qui ex hoc* Borgiæ *facto pusillanimitatem suam agnoscens, veniam errati supplex petiit, aliusque plane evasit.*

ubi tironibus factis

188 *Alias a curia redux ad culinam recta se contulit, ubi coquum coadjutorem, qui recens eo venerat, nec* Borgiam *norat, offendit; cui* Borgia : *Adjutum te venio : ecquid imperas ? Scire prius velim, inquit ille, quid recte facere, aut minus male calleas. Nihil, inquit* Borgia, *est, quod quidem recte calleam : verrere culinam, aut orbes tergere fecero fortasse minus male. Bene habet, respondit coquus, en tibi hujus laboris materiem satis amplam. Nec plura : universa culinæ utensilia mundare*

A *mundare mox cœpit ac detergere. Vallisoleto Septimancam noctu aliquando venit multo captus frigore nivibusque obsitus : cum ad januam collegii venerat, jam cubitum sese receperant ceteri, et ab janua longe aberat janitor: ita factum est, ut, quod dederat adventus sui signum, nullus audierit, ac sub dio auris nivibusque expositus ac frigore obrigescens præ foribus, trunco, quam homini similior, subsistere coactus fuerit; dum tandem ejus socius validius fores pulsavit, ac post longam moram in ædes intromissi sunt. Ita affectum ut rector ac janitor viderunt, summopere indoluerunt; at eos* Borgia *consolari ex animo cupiens; non est, inquit, cur vices meas doleatis : magnis etenim toto eo tempore, quo præ foribus steti, animum deliciis delibutum habui. Multi, iique egregii fuere, qui hoc aut sequenti anno sub eodem* Borgia *Septimancæ tirocinium ingressi sunt :* Multi erant novitii prænobiles genere, *inquit Orlandinus lib.* 16, *num.* 41 *et seq.*, sed multo, quam terrena claritudine, Christianæ humilitatis magis luce conspicui.

B verbisque prælucens 189 *Hos inter binos potissimum recenset Joannem Emmanuelem, et Garziam Alarconium : de priore sic habet :* In his Joannes Emmanuel vilissimo in amictu tam omni vacuus malo pudore servilia obibat officia, obsonatumque in forum prodibat cum sporta, acsi innutritus in eo fuisset munere : compensabatque hanc tironis sui indolem Magister cælestis, liquidissimis eum cæli deliciis inter ea ministeria complens. Quam Joannes divinæ indulgentiæ auram grato excipiens sinu, eaque longius ad despicicutiam sui provectus, cum consueta tria vota religiosorum emisit, quartum adjecit, si sancta obedientia sineret, in domestici adjutoris officio Deo, quamdiu viveret, serviendi. *De altero sic habet :* Haud minore alacrite Garzias Alarconius familiæ suæ splendorem seque ipsum opprobrio exornare crucis studebat. Coquo Septimancæ inserviebat, cum Vallisoletum accersitus a commissario Francisco, tamquam mendiculus perrexit in curto ac lacero sago, tibialibus multifariam ruptis, sine pallio : eodemque habitu, ut penitus vanum sæculi fastum crucifigeret, regias ædes ingressus, ubi multos habebat e primariis propinquos ac notos, bene diu C se oculis omnium spectandum præbuit. *Alia quoque de eodem refert Alvarus. Filius natu major fuit Alfonsi Gironis Alarconii et Joannæ Pacheco, de Piqueras et Albaladexo dominorum. Diebus singulis a media nocte in mediam septimam orare solebat ; sæpe ex obsessorum corporibus dæmones expulit, mortemque, quam Ovieti obiit, prædixit, ac brevi post venerandæ matronæ cuipiam gloriosus apparuit. Emmanueli et Alarconio Alvarus haud injuria Balthasarem Alvarezium jungit, cujus sanctimoniæ insigni luculentum S. Teresia testimonium dedit.*

paratam sibi in cælo gloriam videt. 190 *Ita tirones suos* Borgia *non verbis modo, sed et exemplis ad sui despicientiam erudiebat : nam, cum tritæ laceræque illi vestes essent, marchio de Priego novas ad ejus socium misit, sensim et clam veteribus substituendas : sed, re detecta, ut illis uteretur, exorari non potuit. Verbis, hortatibus, precibus, si qui tironum sua in vocatione vacillarent, ne eam desererent, sæpe effecit. In his non vulgaris nobilitatis nonnemo fuit, qui ædium paupertate silentioque territus, reditum meditabatur in patriam, præter morem suum* Borgia *fecit, ut ejus discessui haud multum sese opponeret : at divinitus edoctus fore, ut animosior constantiorque ad desertæ Societatis gremium rediret. Rediit ille paulo post, uti prædixerat* Borgia, *atque ita reliquum vitæ cursum exegit, ut nec ferventissimis cederet. Ex multis, quos Septimancæ* Borgiæ *Deus impertivit, favoribus, unum Alvarus refert, quem anno* 1556 *adscribit : orationi videlicet, quodam mane incumbens et extra se raptus, cælos apertos paratamque sibi in illis gloriæ sedem vidit : gaudii, quo animus affluebat, magnitudinem facile stillantes oculi vultusque prodebant; cetera statuæ, quam vivo homini similior erat, quo illum situ Bustamantius reperit : ubi redire ad se* Borgia *cœpit, instare Bustamantius, ne se, quidquid hujus esset, celatum vellet, ac tandem etiam extorquere, ea lege adjecta, ne rem ulli manifestaret : verum gestientis animi lætitiam haud ita dissimulare* Borgia *potuit, quin eam animadverterent, ceteri; nec facere Bustamantius, quin, posteaquam* Borgia *se alio seorsum subduxerat, importunis socio-* E *rum precibus victus, quæ ex ipso* Borgia *audisset, faceret palam.* AUCTORE J. B.

§ XV. Obortas adversus Societatem in Hispania tempestates morbosque constanter tolerat : invitatus a cæsare ad colloquium Societatem egregie tuetur.

Verum si Borgia *sub hoc tempus cœlestibus, iisque frequentibus, recreari favoribus meruit, non defuere tamen, ita permittente Numine, subinde res adversæ, quibus illius virtus, et in tolerandis malis constantia probaretur, eoque acerbiores, quo commissum sibi gregem chariorem habebat. Labore magno eo deventum erat anno* 1555, *ut Cæsaraugustæ certæ Societati sedes coemptæ essent, jamque* F *in eo socii erant, ut feria quarta a Paschate primum in collegii sacello Sacrum celebrari solenniore pompa facerent ; ad aras Joannes Esquivelius, ad populum verba facturus erat Joannes de Azorota, ille ex Ordine S. Dominici Cæsaraugustanus Prior, hic ex Hieronymi, divini Verbi insignis præco : pridie ejus diei multa jam nocte adfuit, qui Lopi Marci (archiepiscopi Ferdinandi Aragonii vicarius is erat) nomine verbisque, rogaret, ut solennitas ista aliud in tempus differretur, ob delatas ad se clericorum ac religiosorum in proximo habitantium querelas. Die postero tamen ob causas graves viris doctis probatas, factaque prius ad Pontificem appellatione, habita est coram multitudine decreta solennitas, qua nondum finita, vicarii edictum, quo curiones hujus sacelli aditum, interposito anathemate, suis jubebantur intercidere, valvis affixum fuit : mox in Cæsaraugustanos socios excommunicationis fulmen et quidem in singulos nominatim intortum; et civitas ipsa, dum in ea socii permanerent, ecclesiastico interdicto subjecta,* Cedentes Cæsaraugusta

AUCTORE J. B.

subjecta, patrum effigies per vicos et compita
civitatis petutantis vutgi oculis ludibriisque
expositæ.

socios

192 His artibus id adversarii consecuti
sunt, ut sociis ne domi quidem tutis esse lice-
ret : Quippe procacium puerorum caterva, ut
Orlandinus tib. 15, num. 69 et seq. ait, non
sine grandiorum turba, una ex iis fœdis imagi-
nibus pro vexillo in hastam sublata, congloba-
tur circa ædem, tecta lapidibus quatiunt, ja-
nuas verberant, convulnerant feuestras, insanis
vocibus compleut omnia ; tanto strepitu , ut
accurrendum proregis administris (Enneconis
Mendozæ, qui ducis Francæ-Villæ titulum tum
temporis gerebat) ipsique proregi fuerit, cum
populi totius timeretur tumultus. Colludentes
quoque pila Equites multi, quique cum specta-
bant lusum alii, cum insusurratum esset,
agmen improbum armatorum ad Patrum ædes
coactum, ut, quotquot in iis erant, ferro coufi-
cerent, seminudi subito, ut erant, ab ludo di-
gressi, strictis eo mucronibus convolarunt, ut
B illos Dei famulos contra multitudiuis impetum
furoremque defenderent. Neque hæc omnia
adversariis visa sunt satis ad populi animos
religionis specie, quod acerrimum telum est,
coucitandos. Tribus deinceps diebus funestam
supplicationem circa ædes Societatis cum lu-
gubri carmine instaurant, atro tectam velo, et
aversam Christi e cruce peudentis gestautes
effigiem , et inter maledicta et execrationes
jactautes in tecta lapides et identidem miseri-
cordiam magnis vocibus inclamautes.

eo brevi redituros prædicit:

193 Has turbas paucorum hominum a so-
ciorum vicinitate nescio quis metus dedit ,
quas cum neque proregis, neque Apostolici
nuntii, nec ipsa Joannæ principis, Hispania-
rum tum moderatricis, auctoritas compescere
posset, toco socii, graviora sibi non temere
eventura timentes, cedere decreverunt. Cete-
rorum nomine ad senatum postrema verba
Petrus Tablares fecit, a quo benigne auditus
et honorifice dimissus fuit : non segnis in hac
suorum calamitate Borgia fuit ; quippe quem,
ut Orlandinus scribit, P. Romanus Cæsarau-
gusta Vallisoletum profectus eorum, quæ illic
gerebantur, certiorem fecerat : neque dubi-
tandum apparet, quin Borgiæ rogatu sedando
C huic populari motui auctoritatem suam, licet
primo quidem frustra, Joanna princeps in-
terposuerit. Litteris etiam Cæsaraugustanos
socios monuit, saxa, quibus eorum domum
populi furor appeticrat, colligerent, e quibus
novæ firmioresque ædes Societati exsurge-
rent, quæ res cum miræ in Deum fiduciæ
exemplum, tum rerum futurarum quoddam
veluti vaticinium fuit : nam, posteaquam, Cæ-
saraugusta digressi Petriolæ septem inde
leucis dissitæ, quo ab Ludovica Borgia, Ri-
pargosæ tum comite, ac dein Villæ-Formosæ
duce, Francisci sorore, missi fuerant, aliquam-
diu consederant, nondum elapso anno 1555,
Cæsaraugustam non minori honore bonorum-
que gratulatione, quam inde discedere coacti
prius fuerant odio et execratione malorum,
redierunt, radicesque egit Societas tanto fir-
miores, quanto fuerat, qui eam inde pepule-
rat, turbo vehementior.

gravi jactatur

194 Non minus gravis Hispanæ Societati
atque odeo Borgiæ annus 1556 fuit, quo non
jam vulgi tantum, sed amicorum, nobilium,
doctorum et ipsiusmet etiam autæ in socios
concilatum est odium. Redierat jam in Hispa-
D niam Carolus, privatam deinceps vitam actu-
rus ; veneranlque una cum illo Hispani non
pauci, Catvini et Lutheri, quam in Germania
contraxerant, contagione infecti. Hi bitem
omnem ac rabiem in Societatis institutum, a
cujus atumnis sibi metuebant, emovere : si-
mulare tamen cum iisdem amicitiam, dictita-
reque, omne sectæ suæ præsidium in Jesuitis
positum esse; quod alii præ credulitate nimia,
aut odio abrepti facile crediderunt adeo, ut,
cum notiores aliquot hæretici in carcerem
conjecti fuissent, sparsum in vulgus, credi-
tumque abs hoc fuerit, omnes hos fuisse Je-
suitas. Divulgatum præterea fuit, Carolum V
alieno esse a Societatis instituto et hominibus
animo : idem de ejus sorore Maria jactabatur.
Accesserat item eo anno Vallisolctum non tam
Epistolas Pauti ad Timotheum explicaturus,
quam antiquas in Societatem calumnias, in-
vitis etiam Ordinis sui moderatoribus, so-
ciisque non paucis , renovaturus Metchior
Canus ex S. Dominici familia, vir ceteroquin
scientiæ et eloquentiæ taude in primis clarus.
Quibus ille Societatem probris onerare so-
E luerit, nihil attineret: et, si attineret, referre
pigeret : id unum hic addo, per ipsum non
stetisse, ne gravissimo Societatem odio cæsar
prosequeretur, quod quidem probe evictum
dant ejus litteræ, quas anno 1557 ad Joannem
de Regla die XXV Septembris Salmantica
scripsit, exhibetque Alvarus lib. 4 Vitæ S.
Francisci cap. 15, § 2.

per Hispaniam

195 Vehemens ac diuturna ea lempestas fuit:
verum quam diu tenuit, neque victa Borgiæ
constantia fuit, neque intermissa ullo tempore
eam sedandi labor studiumque. Perennes toto
eo tempore fundebat ad Deum preces, perennes
ejus erant lacrymæ, perennes vigiliæ: precibus
indies horas novem dabat, et preces publicas
per singula Hispaniæ collegia indixit : sæ-
viente Cæsaraugustana procella procul ejus
gemitus percipiebantur , teste P. Dionysio
Vasquez, quem Alvarus citat. Ex oratione ve-
ro spem firmam concepit, ut ipsamet procella,
quæ Societatis Hispanæ naviculam jactabat,
hanc ad portum securitatemque propelleret.
Neque vero ita hæ angustiæ fuere perpetuæ,
quin solatii aliquid mœrenti Borgiæ divina su-
binde benignitas impertiret : eodem tempore,
F quo Vallisoleti, quem dixi, Melchior Canus
Pauli Epistotas vertebat in amaras contra
Societatem satyras, ejus institutum amplexi
sunt ex ipsa curia adolescentes non pauci in-
genio genereque præstantes, neque domi major
umquam alias disciplinæ religiosæ observan-
tia morumque sanctitas floruit, neque um-
quam foris fructus uberior exstitit, nec pullu-
lans hæresis felicius profligata : Religionis
virtus in Societate admodum floret, magnosque
in exstirpandis recentibus hæresibus fructus
præsertim profert ; cujus opera atque doctrina
magna pars mali ablata est, bonique servata.
Non defuere, nec desunt virtuti religionique
vestræ inimici ; at id Deum permittere pro certo
habeo, tum ut illa perficiatur, tum ut confuu-
dantur mali, inquiebat in suis ad Lainium lit-
teris Joannes Vega, Castellæ præses , quas
Vallisoleto die VII Octobris anni 1558 Romam
scripsit, Alvarus vero Hispanice exhibet lib.
4 Vitæ Francisci cap. 15, § 2.

tempestate Societas,

196 Interea nimius, quo utebatur, vitæ ri-
gor Borgiam lecto affixit, nec una erat, qua-
cum conflictari habuit, mali species : alimen-
tum

AUCTORE J. B.

A *tum omne regerebat non sine summo ejus dolore præ nimio frigore stomachus; accedebant summa debilitas capitis, humorumque melancolicorum abundantia : illam medici ex immodica precandi protixitate ortam rati, hac eum interdixere, quæ quidem res ipso malo* Borgiæ *gravior accidit; quippe qui, ut socio suo tum testatus est, ex oratione non laborem defatigationemque, sed quietem viresque caperet. Tot matis septum dæmon præterea variis spectris terrere studuit : ubi convatescere paulo cœpit ut metancotiam dissiparet, F. Marcum instrumentis musicis præcinere aliquid sibi jussit, dum interim ipse precibus, tacrymis piisque suspiriis vacaret : subinde in tocum amœniorem, adjuncto sibi socio, concedebat, ut ex rerum creatarum pulchritudine, ac multo magis ex harum rerum effectricis sapientiæ contemplatione obrutum dolore animum recrearet : solitudinem, etsi hujus esset admodum amans, cavebat tum temporis maxime, seduloque operam dabat, ut ne quid de solita comitate atque hilaritate remitteret, ceterisve molestus esset; adeo ut iis,* B *qui dolorum ejus mœrorisque erant conscii, stupori foret, quam præ se ferebat, oris vultusque serenitas.*

corpore interim laborante Borgia,

197 *Afflictabatur his malis* Borgia, *cum dissipari sensim nebulas et sedari tempestatem vidit. Hispali e clero religiosisque familiis primarii viri Societatis patrocinium susceperunt : jactis passim in Societatem calumniis in ea civitate duo potissimum e S. Dominici alumnis pari zeto, facundia et feticitate sese palam opposuere, magister Burgoa et magister Salas. Haud minus animose pro Societate Septimacæ depugnavit magister Joannes Penna. Egregiam quoque in ea re operam præstitit vir undique summus ex eodem Ordine Ludovicus Granatensis, qui, ut scribit Alvarus num.* 194 *laudatus* § 3, *cum in curiam venisset, Pauti Epistolas, quibus haud recte usus fuerat Canus, in Societatis laudem convertit, quam et Apostolicum collegium nominavit. Subdit his Atvarus ejusdem Ludovici Hispanus, quas Ulyssipone die ultimo Martii anni* 1556 *ad amicum dedit, litteras, quibus eximia Socie-* C *tatem taude cumulat, et Cani in illam dicta aperte improbat. Ferdinandus Valdesius, Hispalensis archiepiscopus et sacrarum quæstionum per Hispaniam præses, anno* 1558 *innocentiæ Societatis publicum testimonium dixit, cumque sparsus rumor esset, Vallisoleti in carcerem fuisse aliquot e sociis conjectos, id a vero atienum declaravit datis ad tribunalia litteris, e quibus Alvarus eas recitat, quas ad sacrarum quæstionum Cæsaraugustanum tribunal dedit die* XII *Junii anni* 1558. *Præclare optimeque etiam de Societate meritus ea tempestate est Ludovicus Strada, Ordinis Cisterciensis et Hortensis in Veteris Castellæ Aragoniæque confiniis abbas, quem Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum* 1213, *cap.* 6, *num.* 9, *insignem pietate et scientia virum et seculi sui decus appellat. Binas ejus epistolas, alteram ad doctorem Torres, die* XVI *Maii anni* 1558 *scriptam, ad P. Alphonsum Romanum alteram, utramque vero Societatis taude plenam, videsis apud Alvarum cit.* § 4.

quæ sensim tamen,

198 *E curia vero frequens ad collegium Societatis factus est primariæ nobilitatis concursus, quæ bullas Apostolicas, quibus recens illius institutum confirmabatur, perlustrare avebat, depositisque sinistris de ea judiciis ac suspicionibus, erroris sese mutti damnabant, nec illustrioribus umquam, quam tum, alumnis aucta Societas est, nec condita majore sumptu et sptendore cottegia : idem, de quo supra, sacrarum quæstionum per Hispaniam præses non modo bonam in Hispalensis domus fabricam contutit pecuniæ summam, sed Ovietum etiam id institutum introducere studuit : ipsum sacrarum quæstionum tribunal ad exstirpandas recens in Hispaniam invectas hæreses sociorum frequenter opera utebatur. Ad eumdem modum atiæ atibi tempestates turbinesque felici rerum temporumque commutatione sensim evanuere, ut ex hujusmodi nebulis tenebrisque, quibus invotuta tantisper per Hispaniam Societas fuerat, ctarior ittustriorque emerserit, quam spem animo semper* Borgia *foverat, ut tuculente ostendunt ejusdem titteræ ad P. Ribadineiram, in Betgio agentem, postmodum datæ, in quibus ita fere ea de re toquitur, sed verbis Hispanis apud Atvarum :* Unum id loci commemorabo, tantum operæ ac diligentiæ in hac temporum calamitate fuisse a Societate allatum, ut hanc E sibi non mediocri fuisse subsidio sacrarum quæstionum senatus norit, et grato etiam animo fateatur : quamquam in hac aula, regnoque Castellæ (uti et facile in Belgio) fama non defuerit, errores istos a Theatinis (quo nomine nostros indigitant) ortos esse; me detrusum in carcerem, alterum e patibulo suspensum, alibi nos igne combustos etc. Hæc aliaque hujusmodi disseminantur per orbem, et ecce, vivimus gratiasque Domino agimus, quod nullis nostris meritis tam multiplici bene de se merendi dignetur occasione, ac suo nos vexillo dignos efficiat : quapropter non defuturum nobis ejus auxilium spero, quo hac in majus bonum nostrum, majorumque cognitionem nostri convertantur; facturum hac via et pacto (quod facere Deus assolet, nosque experimento didicimus) ut pluris Societas fiat, novusque ejusdem auctoritati cumulus accedat. *Refert etiam has litteras Ribadineira lib.* 2, *cap.* 19, *ubi obortas hoc tempore in Societatem persecutionum, quas modo fusius ex Alvaro et Historia Societatis prosecuti sumus, turbas brevissime expedit, Schottus autem lib.* 2, *cap.* 15, *infra vero num.* 115. F

uti speraverat, sedata fuit.

199 *Celeber, si quis alius fuit annus quinquagesimus sextus supra millesimum quingentesimum, quo Carotus, imperator præpotens hujus nominis V, idemque Hispaniarum rex, rebus gestis ctarissimus, projectis imperii regnorumque sceptris, secessit in Hispaniam, privatam dein in S. Justi monasterio diœceseos Placentinæ vitam acturus. Betgium Philippo filio die* XXVI *Octobris; Hispaniæ vero regna* XVI *Januarii anni* 1556 *Bruxettis transcripsit : imperium autem Ferdinando fratri postridie : hinc navi vectus in Guipuscoam appulsus est die* XXVIII *Septembris et Laredo Burgos primum, ac dein Vallisoletum delatus; unde itidem, paucis comitantibus, ad monasterium S. Justi, quod patrum Hieronymianorum est, pervenit, ubi vitæ retiquum summa pietate exegit : ad audendum porro, peragendumque tam illustre rarumque facinus non exiguos cæsari stimulos jam pridem subdiderat* Borgiæ, *Gandiæ otim ducis, exemptum; et mutua ea de re consilia in comitiis Montionensibus jam inde ab anno* 1542, *ut supra num.* 70 *dictum est, inter sese communicarant. Cæsar,*

AUCTORE J. B.

sar, quamquam paucos, ex quo in S. Justi monasterium commigraverat, ad alloquium admitteret, brevi tamen videndi Borgiæ *desiderio captus est : itaque per Ferdinandum Alvarez Toleti, Oropezæ comitem, ad S. Justi monasterium* Borgiam *evocavit. Evocatus item sub idem tempus Romam* Borgia, *ut comitiis generalibus, in quibus defuncto Ignatio successor eligendus erat, interesset. Apud cæsarem valetudinis excusatione usus est : eadem item apud Patres Romæ congregatos, quamquam ad hos plures causas perscripserit, quæ suum in urbem iter impedirent, ut apud Sacchinum part.* 2 *Hist. Societatis Jesu ad annum* 1557, *numm.* 68 *et binis seqq. videre est. Nec Urbem, nec cæsarem adire sibi tutum existimabat. Si in Urbem iret, ne Paulus IV (qui, cum Cardinalis Theatinus esset, abeunti in Hispaniam dixerat, se non permissurum, si Summus esset Pontifex, ut eo cultu, scilicet Societatis, abiret) quod olim mente conceperat, Romana se purpura oneraret, metuebat : idem porro a cæsare periculum erat, quem id jam olim tentasse vidimus supra.*

B Invitatus

200 *Quapropter prudentiæ suæ esse ratus est* Borgia, *ut cæsaris alloquium seu valetudinem excusando, seu id iter procrastinando, utcumque vitaret : et sane a morbo tum aliquantisper* Borgia *convalescebat, non Placentiæ, quod de suo Schottus, Ribadineiræ interpres, ait, sed Compluti, ut diserte scribunt Alvarus lib.* 4, *cap.* 6, § 1, *et Nierembergius lib.* 2, *cap.* 19, *quamquam Sacchinus num.* 114 *Schotto consentiat. At cæsar ulterioris moræ impatiens, Ferdinandum de la Cerda, Medinæ-Cæli ducem, Complutum misit, qui* Borgiam, *si modo id ejus valetudo utcumque pateretur, cæsaris verbis ad S. Justi cœnobium iter juberet arripere. Paruit* Borgia, *adscitisque sibi sociis PP. Bustamantio et Herrera, ac socio suo individuo F. Marco, postridie se dedit itineri : paululum vero compluto discesserat, cum redditæ illis abs Joanna principe, cæsaris filia, fuere litteræ, quibus hæc illum commonebat, fore propediem, ut ad patrem accerseretur : id illum cepisse consilii, ut* Borgia *Societatis habitum cum sodalium Hieronymianorum habitu commutaret, vel, si id*
C *minus arrideret, certe, quod fas illi esset, ambo pariter ad magnam Cartusiam sede reciperent : viderent proin, ut cæsari faceret satis, sic tamen, ut Societati non deesset. Ita commode accidit, ut deliberandi in re tam ardua spatium* Franciscus *haberet, et ad certamen tam anceps paratus accederet. Lectis Joannæ litteris, ad preces de more conversus, tanta demum ab his animi alacritate surrexit, ut continere hanc sinu nequierit. Eamus, inquiebat, socii; oraculo, nescio quo, edoctus sum, fore mihi propitium Numen, cujus, ut plane confido, benignitas faciet, ut neque Societas, neque cæsar sit habiturus, quod de me conqueratur.*

ad S. Justi cœnobium,

201 *Volupe fuit cæsari audire,* Borgiam *sibi mox adfuturum, cui, quod præterea nemini fecerat, intra S. Justi cœnobium hospitium parari jussit, obtegique conclave adversus frigus, in quo moraturus erat : percunctatus dein Ludovicum Quixada, œconomum suum, num rite omnia parata essent, ipse per se* Francisci *conclave inspicere voluit, cumque parietem sumptuoso aulæo ornatum vidisset,* D *tolli id protinus jussit, nigrosque pannos substitui, probe scilicet gnarus pretioso hujusmodi ornamenta Hospitis sui humilitati haud placitura. Ut in conspectum Caroli venit* Borgia, *flexis humi poplitibus cæsaris manum exosculari voluit, sed eum amplexus Carolus surgere, considere et caput tegere jussit, ac Ducem Gandiæ appellavit : cæsarem obtestatus est* Borgia, *ne se hoc nomine compellaret : quoniam, inquit ille, ita vis, te* Patrem Franciscum *compellabo : at iterato considere et caput tegere jussit : negavit* Borgia *id se facturum, quod in manifestate cæsarea divinam agnosceret et veneraretur, atque adeo ut de genu ipsum alloqueretur, rogavit. Dein* Borgia, *ut meditatum cæsaris sermonem præverteret, magnæ sibi voluptati esse ait mutatum abs illo vitæ genus, quo tam insigni atque inusitato facinore, majore, quam umquam antea, orbem terrarum sui admiratione compleverat : se quoque diffiteri non posse, quidquid id esset, quod reliquisset, multiplici a divini Numinis largitate sibi fœnore in eo, quod susceperat, vitæ genere reddi, nihilque esse, quod humili Societatis veste commutatum vellet.* E

202 *Cæsar præcisum sibi a* Borgia *meditatæ orationis filum videns alio sermonem convertit : Ex quo, inquit, rebus terrenis renuntiasti, tuam tibi felicitatem invidi, libensque jam tum, si id principis Philippi ætas, regnorumque tranquillitas permisisset, tuis ego vestigiis incessissem ; quod si tum fecissem, dubium non erat, quin id æmuli, non tam ad divina æternaque aspirantis, quam abjecti animi et meticulosi hominis factum interpretaturi fuissent : verum tu certe eorum, quæ hac super re inter nos jam inde ab anno* 1542 *Montione sunt dicta, memineris. Probe memini, inquiebat* Franciscus, *id pectoris sui arcanum jam tum majestatem suam fidei meæ et taciturnitati commisisse, neque id ego ulli hominum patefeci hactenus. Tibi et uni item alteri commisi, inquiebat cæsar, præterea autem nemini. In memoria habeo, inquit* Franciscus, *quæ non vulgaris majestatis suæ in me fiducia fuit : verum eo jam loco res sitas opinor, ut patere orbi possit, id non recens majestatis suæ fuisse propositum, sed dudum ante conceptum. Sic habet, inquit ille, nam, cum tum mihi res undique e votis fluerent, inde magis invidia, nihil humani me ad hanc vitæ commutationem impulisse perspiciet.* F

instituto

una cum cæsare colloquio,

203 *Meministi vicissim, cæsar, subjunxit* Borgia, *me quoque tum temporis aperuisse, quid de mutandis pristinæ vitæ morumque institutis statuissem. Teneo, inquit cæsar, eosque tum animo meo tua oratio infixit aculeos, quos nulla consecutorum eventuum abolere aut evellere varietas potuit, tuoque maxime exemplo factum est, ut, abdicatis imperii regnorumque clavis, soli Deo vivere cœperim : verbis præclare utrique stetimus. Varie dein ac familiariter protractus est sermo; cumque sensim eo dilapsus cæsar esset, ut de legibus institutisque Societatis, de quibus malevolorum calumniis sinistra multa audierat, verba facere inciperet, veritus* Borgia, *ne de deserenda Societate mentionem faceret; longi et prolixi, inquit, sermonis res est, et vesperascit : si videbitur cæsari, in diem crastinum ea de re sermonem iterabimus. Placuit conditio cæsari, et alter ab altero suum in conclave discessit.*

204 *Postero*

AUCTORE J. B.

Societatem

204 *Postero die, cum in colloquium iterato venere, coactus fuit a cæsare* Borgia *sibi assidere et caput tegere: sermonis initium cæsar fecit: Nunc, inquit, si vacat, causas, cur hunc Ordinem ingressus sis, qualisque is sit, mihi exponas volo. Æqua, inquit* Borgia, *cæsar, postulas; faciam igitur, quod jubes, et vere, et fideliter. Ista, inquit cæsar, præfatione haud opus erat, veri te semper amantem reperi. Age, nec dubita, quin tua dicta apud me fidem sint inventura. Tum vero* Borgia *orationem bene longam tum pro se, tum pro Societate exorsus est, protraxitque, ut ait Alvarus lib.* 4, *cap.* 16, § 3, *ad horas fere tres, paucis tantummodo quæstionibus cæsare dicentem interdum interpellante. Præcipua orationis hujus capita infra Schottus num.* 104 *et seq. aliique* Francisci *biographi exponunt, quibus addi etiam debet Sandovalius in Vita Caroli, in S. Justi cœnobio commorantis,* §§ 12 *et tribus seqq., quam habuit ex autographo Martini de Angula, Prioris cœnobitarum S. Justi, qui eam jussu Joannæ, cæsaris filiæ, in litteras*
B *misit.*

egregie tuetur.

205 *Colloquii hujus fructus fuit, ut sinistram de Societate suspicionem omnem, quam ipsi suggesserant malevolorum calumniæ, cæsar deponeret, atque in amorem verteret, testatus declaraturum Europæ universæ, se Societatem et amare et magni facere. Sacchinus in Historia Societatis ad annum* 1557, *num.* 115 *refert, Carolum, cum obtrectatorum calumnias accurate refutantem* Borgiam *audisset, sensim contra delatores accensum, militari illo recalescente spiritu, fronte sibi manu repente percussa, exclamasse:* Ergo mihi ita mentiuntur? *Sandovalius vero testatur, tres amplius horas imperatoris et* P. Francisci *colloquium tenuisse, eumque exitum habuisse, ut ei diceret cæsar, magna se animi voluptate, quæcumque disseruisset, audisse et vera credere, et quamvis ob ea, quæ de Societate audisset, hanc suspectam habuisset, modo veritatem, Societatisque virtutem* Francisci *testimonio se habere persuasam, ac deinceps illam divini obsequii, et* Francisci, *qui ex ea-*
C *dem esset, causa, favore ac benevolentia sua prosecuturum. Neque cæsar, quod verbis pollicitus fuit, reipsa præstare distulit: nam* Franciscum *non prius abs sese dimisit, quam ei nonnulla consilia peramanter suggessisset, quæ ad conservandam augendamque Societatem plurimum factura censebat; abeunti vero ducentos aureos eleemosynæ vice numerari, dicique jussit, modicum quidem esse, quod daret, tantum tamen, si præsentium facultatum suarum ratio haberetur, quantum dedisset nemini, dum imperii habenas moderatus fuerat.*

§ XVI. S. Teresiæ spiritum approbat: insigne prodigium, in ejus manibus per Christi cruci affixi imaginem factum: cæsaris nomine ad Catharinam, Lusitaniæ reginam, legatione fungitur. Defunctum oratione funebri laudat.

S. Teresiæ spiritum probat.

Exacto apud cæsarem triduo, alacri animo collegiorum visitationi incubuit. Abulam profectus, obvio sibi fortuito in via fratri laïco, quo vehebatur, jumentum cessit; pedibus ipse iter instituit, etsi non exiguum a poda- E *gra pateretur incommodum. Cum in hospitalem S. Ægidii domum, quam socii id temporis incolebant, sero ingressus esset, cubitumque sese recepisset, inter acerbos mali dolores prorsus ea nocte obmutuit: hujus rei causam fratri, qui ipsi aderat, percunctanti respondit: Absit, ut de malo conquerar, quod tam cupide a Deo postulavi, habeoque beneficii loco: quod si questus gemitusque hujus mali dolores lenire utcumque videantur, certe patientiæ meritum minuunt. His aliisque, dum Abulæ moratus est (moratus est autem dies quindecim) virtutum exemptis non modo domesticis, sed civibus etiam suis in cathedrali templo concionibus prodesse pro viribus studuit. Utilis ejus opera in primis fuit S. Teresiæ, tum Abulæ versanti. Rapiebatur extra se seraphica illa virgo, at quo spiritu haud satis compertum habebat. Ex quo Societas illic sedem fixerat, miro erga ejus instituti homines ferebatur affectu. Haud gravate itaque piorum virorum, ut* Borgiam, *sanctimoniæ fama jam ubique notum, consultum iret, consilio paruit.* F

et amicitiam sibi conciliat.

207 *Accessit, arcanorum suorum participem* Borgiam *fecit, magnumque ex ejus colloquio solamen accepit; quod quidem testatum fecit ipsamet S. Teresia Vitæ suæ cap.* 24 *ad hunc modum verbis Hispanis scribens:* Venerat huc *(Abulam)* id temporis P. Franciscus, dux olim Gandiensis, qui, relictis omnibus, ingressus fuerat Societatem Jesu. Confessarii mei *(Joannis de Padranos)* et equitis supradicti *(Francisci Salzedii)* consilio factum est, ut me accederet ad hoc, ut ei loquerer, quemque orandi modum tenerem, exponerem Viro, cui, ut qui multum ejus causa reliquisset, majora, etiam in hac vita, Deum præstare noveram. Postquam me audivit, dixit mihi, spiritum Dei esse, cui resistere amplius, fas non crederet; recte hactenus sese habere omnia; orationem vero deinceps inciperem ab aliquo Passionis articulo; quod si porro mihi spiritum ad sese attolleret Dominus, non obluctarer; sed attolli, nulla in id data opera, paterer. Borgiæ *responso consitiisque abs illo acceptis magnopere se recreatam sensit Teresia, ut verbis mox transcriptis ipsamet subjungit. Alia hujusmodi sanctæ illius virginis testimonia refert Ribera lib.* 1, *cap.* 10 *ejus*

Vitæ

AUCTORE J. B.

Vitæ et lib. 4, cap. 3. Auctor denique est Didacus Yepez § 3 *Prologi in Vitam S. Teresiæ*, Borgiam, *ex quo cum ea agere cœpit, ingentibus sanctimoniam ejus semper extulisse laudibus ac perennem cum ea per litteras amicitiam coluisse. Nondum discesserat Abula, cum renuntiatum illi fuit, movisse arma adversus Philippum II Gallos: mox filiorum suorum aliquot Matrito Abulam evocavit, quos vix complexus, regis castra sequi jussit, si pro suis haberi vellent; simulque severe monuit, ne Martis et Christianæ religionis præcepta confunderent. Hæc Alvarus lib. 4, cap. 17, §§ 1 et 2; auditu horrendum est, quod § seq. narrat, ac fabulosum dixeris, nisi esset ex Processu Canonizationis* S. Francisci *depromptum.*

Crucifixi imago ad obdurati confusionem

208 *Audierat* Borgia, *in civitate quadam Hispaniæ primaria decumbere morti proximum virum quemdam, depravatis æque moribus, ac natalium splendore notissimum, neque adduci hactenus ullo pacto potuisse, ut improbæ vitæ delicta Confessionis Sacramento* B *elueret. Pluribus haud opus stimulis fuit, ut in cubiculum se abderet* Borgia, *provolutusque in genua ante Redemptoris e cruce pendentis imaginem multis Deum precibus lacrymisque oraret, ut misero vellet esse propitius, qui peccatoris perniciem nollet. Dum interim intentis oculis imaginem contemplatur, ecce prodigium: erigi imaginis caput videt, ac hujusmodi ad se delabi vocem audit: Infirmum adi, cui et ego adero indutus medici specie, dum illi tu tempestivam de peccatis confessionem persuadebis. Dictum factum: hinc* Franciscus *verbis modo blandis, modo gravissimis miseri animum emollire satagit: illinc tacitis divinisque impulsibus ferreum pectus cœlestis Medicus quatit. Moveri ille primum quidem aliquantulum; sed mox ad ingenium pertinaciamque redire.*

inter Borgiæ manus sanguinem fudit.

209 *Abeunte cœlesti Medico, perrexit* Franciscus *ægri mentem omni nisu ad frugem revocare; sed nihil apud ægrum ejus oratio valuit, qui ambabus manibus sibi aures obturabat. Mœstus itaque domum rediit, precesque ante eamdem Christie cruce pendentis imaginem iterans, audire ex eadem meruit: «Ut »quantum te diligam, ac miseri illius salutem* C *»desiderem, intelligas, hanc mei imaginem in »manum sume, et ad ægri ædes revertere.» Facit imperata* Franciscus; *peccatorum veniam ac æternam felicitatem ægro, si resipisceret, offert ejus, cujus manu tenebat imaginem, nomine: ille pertinaciter obmutescit, quin et mortuum simulat. O stupendam Dei clementiam! o pertinaciam quavis rupe duriorem! Profluit e quinque vulneribus, veluti e totidem fontibus, uberrimus sanguis; jamque illum non* Borgia, *sed in imagine sua sic hominem Christus alloquitur: «Vide, o miser, quanto rebel»lis hæc anima mihi pretio steterit. Vide, quo »me tuæ salutis amor adduxerit, ut pœniten»tem te hisce excipiam brachiis et in gloriæ »beatitudine collocem.» Ministro surdus, nec audiit Dominum; qui tantam contumaciam non amplius ferens, brachium dexterum refixit, haustumque e sinu sanguinem in obstinatum projecit, adjecta illa terribili voce: «Quo»niam, qui pro te fluxit, sanguinem spernis, »infelicitati tibi sit sempiternæ»: qua prolata, infelix ille inter horrendas in Christum contumelias animam exhalavit.*

Cæsarem alteris vicibus adit,

210 *Abierant, ex quo cæsarem in S. Justi cœnobio* Franciscus *convenerat, menses aliquot, cum Placentiam venit: brevi cæsar, quippe qui hinc non nisi septem leucis aberet, ejus adventum rescivit, voluitque, ut se iterato accederet; venientem pari amoris significatione excepit, de rebus ad animæ profectum pertinentibus consuluit, et politica quædam negotia exsequi jussit. Ferebatur* Borgia *omnem humanum erga liberos amorem exuisse: experiri cæsar voluit, an ex vero. Colloquebantur invicem cæsar,* Franciscus, *Alphonsus de Cardona, comes de Oropesa et rei maritimæ in Aragonia præfectus, cui lis erat cum Carolo, Gandiensium duce,* Francisci *filio. Multa, ait* Francisco *cæsar, de filio tuo mihi conquestus est hic comes. Tu vero quid censes, aut quid vis, ut hoc in negotio faciam? Ad hæc ille: Ego, a quo stet æquitas causæ, plane ignoro: id unum te, cæsar, impense oratum velim, ut omni, quo, salva æquitate, potes, favore comitem prosequaris, quo quidem nihil mihi gratius accidet. At ubi amor. inquit* E *cæsar, quem filiis ac familiæ debes ac natura ingenerat? Num fortasse virtus naturæ est adversaria? Suppetit Carolo, inquit* Borgia, *quod satis est: Alphonso autem honorum plus, quam opum. Cæcutit plerumque amor, quem in nostros natura ingenerat: hunc ego ex animo non detero, sed altero oculatiore quasi aureo freno moderor et emendo; quod* Borgiæ *responsum cæsar multa admiratione et laude excepit.*

Lusitaniæ reginam in obitu regis solatur,

211 *Quarto, postquam cæsarem convenerat, die Septimaneam discessit, quo se recipere libentissime solebat: tristissimum illic nuncium accepit, Joannem III, Lusitaniæ regem,* XI *Julii diem suum obiisse. Ingrati animi notam ratus est se non posse effugere, nisi Catharinæ regis viduæ, quod penes se esset, in tanto dolore solamen afferret: litteras itaque ad eam dedit pietatis et solatii plenas die ejusdem mensis vigesimo quarto. Exhibet illas Ribadineira lib. 2, cap. 16, et Alvarus Cienfuegos lib. 4, cap. 18, § 2: hue vero fere recidunt: subtractum quidem militanti ecclesiæ Joannem III, sed triumphanti insertum, quod in summi beneficii loco ponendum esset: huic ipsam vices debitas non exsolu-* F *turam, nisi, quam ille fovisset ac sustentasset Ecclesiæ partem, suis similiter curis ac laboribus, dum scilicet ejus nepos Sebastianus adolesceret, fovendam sustentandamque susciperet. Confideret, beatæ immortalitatis coronam non defuturam iis, qui crucem Domini non modo generose gestassent ipsi, sed etiam tot gentibus intulissent: precari se denique Deum, ut ei et gratiam et gloriam cumulet.*

Clarissis Gandiensibus Matriti sedes procurat.

212 *Abierat jam quinquennium circiter, ex quo, ut supra dictum est num. 120, curante* Francisco, *Discalceatarum Gandiensium colonia, duce Francisca de Jesu,* Borgia *amita, ad Casam-reginæ profecta fuerat. At cum ruinam minaretur, quod illis eo loci Juliana Aragonia Friæ ducis uxor, jam defuncta, procuraverat, domicilium, apud Joannam, Caroli V filiam, quæ, defuncto Joanne Lusitaniæ principe marito suo, in Hispaniam redierat, effecit, ut inde virgines illæ Matritum evocarentur; jamque Vallisoletum, dum interim domum suam natalem in cœnobium Joanna convertit,*

A vertit, mense Septembri anni 1557, eodem Borgia auctore, pervenerant, eum non diu post ex hac vita Francisca de Jesu, ejus amita, excessit die XXVIII Octobris ejusdem anni, ut scribit Joannes Carrillo in ejus Vita cap. 6. Hujus jacturam reparavit Joanna a Cruce, prima Gandiensium Clarissarum Vallisoleto Matritum translatarum abbatissa, Joannis III, Gandiæ ducis, sed ex secundo conjugio filia, et S. Francisci soror, cujus virtutes morumque sanctimoniam descripsit Joannes Carrillo pag. 147 et tribus seqq. Neque vero sola, qua apud Joannam valebat, auctoritate sacris hisce virginibus Franciscus profuit, sed salutaribus etiam monitis piisque colloquiis. Exinde ad eas libenter ventitare eousuevit Borgia, inquit Joannes de Luca in Annalibus Minorum continuatis ad annum 1541, num. 15, jam mirus idem in Societate Jesu sui corporis domitor, et humanæ gloriæ contemtor eximius, initoque de rebus divinis colloquio, feminarum industriam magis ac magis acuebat in dies; iisque auctor erat, uti se a contagione seculi quam maxime B abstraherent, purissimisque spiritibus mente penitus immiscerent.

In Lusitaniam a cæsare missus,

213 Plerumque id temporis versabatur in ea, quam Septimancæ exstruxerat, tirocinii domo, e qua ad cæsarem evocatus jam tertium fuit. Quamquam autem haud firmis viribus esset ad S. Justi cœnobium, adjunctis sibi sociis PP. Dionysio Vasquez, Bustamantio et F. Francisco Briones, confestim profectus est. Admissus in conspectum cæsaris, mox sese in Lusitaniam mitti intellexit, magnis de rebus cum Catharina Lusitaniæ regina, cujus maritus Joannes III, ut dictum est, recens obierat, acturum. In votis nimirum habebat cæsar, teste Alvaro lib. 4, cap. 19, § 1, ut nepotem suum Carolum, quem ex Maria Catharinæ reginæ filia Philippus II susceperat, Lusitani proceres regni hæredem dicerent, si quid forte Sebastiano, Joannis III filio posthumo, humanitus accideret. Paruit cæsari Borgia, etsi alium, quam obedientiæ, ex ea legatione fructum non speraret. Salutato cæsare, Placentiam ivit; unde die postero in Lusitaniam iter arripuit: noctu tum ipsi, tum C sociis humi cubandum fuit in diversorio pluviis pervio: quo factum est, ut P. Dionysii Vasquez humerum is dolor invaserit, ut mane neque iter prosequi nec ducere spiritum posset: evanuit tamen subito, postquam telam lineam, frigidissimo prius fonti immersam, humero male affecto applicuerat, uti jusserat Borgia, ne suis id precibus referretur acceptum. Lusitaniam ingressus Evoram Altam, provinciæ Transtaganæ inter Tagum et Anum fluvios oppidum, confectis mane sex circiter leucis sub meridiem venit, ac mox pro more suo ad aras Sacrum celebraturus accessit, relicto in hospitio Bustamantio sene: hic, dum cum hospite confabulatur, nescius eorum, quæ a cæsare in mandatis habebat Borgia, hortatur hominem, ut frequentes pro Sebastiani incolumitate ad Deum preces fundat, ne ad Castellanos Lusitaniæ regnum transferatur. Hæc aliorsum, atque ille dixerat, accipiens hospes clamare, Sacerdotem illum principis regnique hostem esse, vicini occurrere, alii probris senem incessere, alii lapides, quibus miserum obruerent, conquirere; sed opportune turbis interveniens Borgia, ac molli oratione usus ex irritati vulgi animis iras, et saxa excussit e manibus: increpitum vero Bustamantium redire in Castellam jussit.

AUCTORE J. B.

lethifera febri,

214 Hine Eboram una cum Vasquezio et F. Briones progressus in vehementissimam incidit febrim: misit Henricus Cardinalis loci archiepiscopus, idemque qui postmodum Sebastiano regi successit, primarium medicum Barbosam nomine, qui ægrum curaret. Ea vis morbi erat, ut spem prolixioris vitæ fere omnem præeideret; demum deliquium animi passus mortuo, quam vivo similior videbatur; jamque veluti exstinctum plorabant, qui jacenti aderant, medicus et socii, ut quidem Schottus scribit, vel F. Briones (quos solos huic rei interfuisse, ait Alvarus) cum, excusso repente veterno, in has voces erupit: Cur lacrymas (Schotti verbis utor) frustra funditis? An illæ morti me eripient, si Deo visum, in patriam ab hoc me vitæ exsilio revocare? Sed nondum maturuit hic fructus, ut summi Regis mensis apponatur: grandis adhuc nobis restat via: immo intra quatriduum vivus, valensque Olyssiponem pergam. Resumere inde vires continuo cœpit, E stupente medico. Præscripsit hic, ut alvum purgaret Borgia hora tertia matutina: paruit ille; sed ne vel uno die cœlesti alimento careret, horam prævenit, sacrosancto Domini Corpore animum refecit, ac a prima ad tertiam usque noctis horam altissimæ orationi immoratus est; quæ quidem Ribadineiræ dictis abs Alvaro sunt addita. Tertio post die domesticos Eboram misit regina, qui Borgiam lectica exceptum, quamprimum id fieri posset, Ulyssiponem deducerent, quibuscum postridie, uti prædixerat, se dedit itineri, rectore collegii Eborensis, medicoque Barbosa comitibus.

marisque tempestate jactatur, alteramque prædicit,

215 Myoparonem præterea ad Tagi ripas regina miserat, quo Franciscus Ulyssiponem veheretur: verum cum is tempestive non adesset, scaphæ haud satis tutæ sese commisit in loco, cui Aldea Gallego nomen; unde Ulyssiponem usque duorum triumve horarum iter erat: oborta, dum navigat, tempestate, scaphæ velum, spemque simul nautarum ventorum rabies abstulit; jamque periculum aderat, ne in mare scapha abriperetur: certabat cum undarum sonitu desperantium clamor: prospiciens tandem e lectica sereno vultu « Agite, » inquit, F « mox portum tenebimus. » Duplicantur operæ, velum recuperatur et ventis datur, redit amissa nautis spes, ac tandem post horarum fere octo cum undis ventisque luctamen Ulyssiponem sub mediam noctem scapha appellitur. Borgiæ meritis precibusque adscriptum fuit, scapham non periisse, præsertim cum tres aliæ, quæ ejus, qua ille vehebatur, subsidio missæ fuerant, eadem tempestate perierint. Pernoctavit ea nocte in S. Rochi collegio, perturbata nonnihil ex procella, quam sustinuerat, valetudine: postridie regina oratum voluit, ut in palatium regium de Xabregas, ad Tagi ripam situm, dum convalesceret, sese reciperet, ut vires ægro celerius restitueret purior loci aer et amœnitas. Eo secessit cum Vasquezio Borgia, quibus quotidie cibos regina subministrari jussit, ita splendide atque benigne, inquit Vasquez, ut, si ejus filii fuissemus, nihil posset abs illa amplius exspectari. Tertio post die PP. Franciscanos, quorum conventus mare respiciebat, horis pomeridianis accessit: monuit hos, ut, qui eam monasterii partem,

AUCTORE J. B.

partem, quam Tagus alluebat, incolerent, su-
pellectilem colligerent, et in alteram monaste-
rii partem concederent. Sudum erat cœlum,
nec ullum imminentis tempestatis indicium.
Borgiæ dictis partim est habita fides; partim
non: qui remanserant, ingruente noctu sævis-
sima tempestate, vix salvi sociorum opera
submersionis periculum evaserunt. Redux
ipse in palatium regium, etsi firmum satis es-
set, illic ea nocte subsistere noluit, reclaman-
tibus frustra ministris regiis, ac sociis suis:
ad collegium itaque S. Rochi, quoniam ita
præfracte vellet, delatus est. Palatio regio non
magis, quam Franciscanoram monasterio
tempestas illa pepercit, imo non exiguam rui-
nam attulit, ut, Vasquezii testimonio, si illic
pernoctassent, non nisi divina ope salvi esse
potuissent. Fœdam hanc tempestatem, inde ab
ultimis Indiæ finibus ortam, ac Ulyssipone
mense Septembri eadem nocte cœptam, dein
per omnem fere Europam ac Africam pari
passim furore sese effudisse, ac horrendam
mortalibus contagionem intulisse, historici fe-
runt.

Probatur ejus industria

B 216 Receptis utcumque viribus, reginam,
Sebastianum, Henricum Cardinalem (obierat
carissimus sibi princeps Ludovicus) de more
salutatam adiit, a quibus ingenti honore ac
benevolentia susceptus fuit. Autumabant ple-
rique Ulyssiponem venisse Franciscum, ut So-
cietatis collegia tamquam Hispaniarum com-
missarius inspiceret. Quorsum autem eo vene-
rat una Catharina exploratum habebat: tra-
ctatum itaque ea de re est inter reginam et
Borgiam non minus secreto, quam diligenter,
visumque fieri haud posse, quod cæsar optabat;
vivere incolumem Sebastianam; qui si forte
exstingueretur, spei nonnihil in Henrico Car-
dinale reliquum esse: Lusitanorum animos
ita comparatos esse, ut, si quid ea de re resci-
rent, non minores per Lusitaniam excitandi
motus essent iis, quos nupera tempestas exci-
verat. Dixit præterea Borgiæ regina eorum,
quæ Bustamantio acciderant, conscia, „ Et me
„ et te saxis obruerent, ut socio tuo facere vo-
„ luerunt. „ Quo loco res essent, per litteras
certiorem Borgia cæsarem fecit. Dum respon-
sum exspectat, collegia Lusitaniæ summa ani-
mi voluptate perlustrat; ac a regina pomum
C crystallinum fragrantissimi odoris liquore,
quem illa stomacho ejus male affecto profutu-
rum rebatur, repletum dono accepit, quod
imprudenter coadjutor Briones solo illisit.
Subrisit Borgia, factumque erubescenti di-
xit: „ Frater mi, absque hujusmoili deliciis
„ vixit hactenus Franciscus; quid ni deinceps
„ absque iisdem vivat? „ A cæsare vero jubetur
cœptis desistere, rimas omnes occludere, qui-
bus, quæ essent gesta, serpere in vulgus pos-
sent; ac, quantocius per valetudinem liceret,
ad S. Justi cœnobium reverti. Abire tamen
Ulyssipone noluit, ut ex Dionysio Vasquez
Alvarus refert, quin grati animi vicem Bar-
bosæ medico redderet: erat huic filia, quæ
adscribi virginibus sacris, leuca circiter una
extra Ulyssiponem Deo sub S. Bernardi in-
stituto militantibus, vehementer optabat. Res
ardua obtentu erat, tum quod natalibus haud
satis claris puella esset, tum quod annis plu-
ribus infirma valetudine nervorumque debi-
litate laborasset: effecit tamen Borgia, non
modo ut puellæ patrisque votis fieret satis,
verum etiam ut ejus dotem solveret Henricus

Cardinalis. Plura item eidem medico Borgiæ D
precibus beneficia fuisse divinitus collata,
idem Alvarus ex Vasquezio refert.

cæsari, insigne vaticinium edit,

217 His Ulyssipone gestis, ad cæsarem re-
diit, uberiorem legationis suæ rationem
redditurus: probavit ejus industriam cæsar,
qua factum esset, ne pax publica turbaretur.
Insigne ea occasione vaticinium edidit Borgia:
dixerat cæsari, commissum sibi negotium
non minus confectu arduum fuisse, quam
si universum Lusitaniæ regnum fuisset vi
armisque capiendum: tum, repressa tan-
tisper voce, ita perrexit, interrupto subinde
orationis cursu: Verum, cæsar, non postulat
tempus hoc, ut huic argumento immoremur:
spem habeo, et quidem solide suffultam,
brevi fore, ut regna illa occultis quibusdam
ductibus conjungantur, quodque nepoti optas,
filius tuus Philippus in se impletum videat.
Obstupuit cæsar, et se gaudio delibutum
sensit: percunctari tamen Borgiam, unde
id compertum haberet, ac tam confidenter
affirmaret, non est ausus. Quartum, sed
postremum Borgia cæsarem in S. Justi cœ-
nobio vidit. Ter tantum id contigisse, Sando- E
valius scripsit; sed tertium Borgiæ iter, quo
Placentia S. Justi cœnobium adiit, scriptor
ille ignoravit; quod ex Vasquezio, ejusdem
itineris socio, Alvarus Cienfuegos retulit.
Aureos ducentos in eleemosynam Borgiæ de-
disse cæsarem, cum ad cœnobium S. Justi
prima vice venit, Ribadineira aliique tradi-
derunt. Sacchinus vero Historiæ Societ. part.
2, lib. 1, num. 123 factum id fuisse contendit
anno 1557, cum e Lusitania redux Borgia Ca-
rolum postremo invisit. Id autem, inquit Sac-
chinus, non in primo Borgiæ Carolique con-
gressu, ut in ejus Vita proditur, contigisse ex
ipsiusmet litteris Borgiæ certum est, quibus
nunciat post suum e Lusitania reditum, cum
Carolum comite Dionysio Vasquio adiisset ea
pecuniæ summa donatum esse: quam ille statim
collegio Romano seposuit. Ribadineira tamen
consentit Herrera testis oculatus, ut scribit
Alvarus: quare donum suum cæsarem iteras-
se, non immerito autumat Alvarus.

comitia Societatis curat,

218 Nondum hactenus Ignatio, qui Socie-
tati præesset, successor electus erat: indicta
itaque fuere comitia Romæ celebranda, in qui-
bus alter Præpositus generalis eligendus esset. F
Viæ, quibus ex Hispania Romam eundum erat,
parum tutæ erant a bello: eo migrantium se-
curitati, quanta potuit industria prudentiaque
consuluit. Borgia nihilo, quam Romani, se-
gnius in comitia intentus, inquit Sacchinus
lib. 2, num. 9, cum undique obseptas in Ita-
liam vias cerneret, diu re secum anxie voluta-
ta, ac tandem cum Joanne Vega, perinde sa-
pienti studiosoque Societatis viro communicata,
sic statuit, uti patres tres in partes distributi,
viæ se darent: Lusitani, quibus id minus erat
periculosum, per Gallias tenderent; quod fe-
cere: reliqui dispertirentur in naves: et una-
quæque harum partium suffragia reliquarum
duarum scripta ferret. Quod eo consilio decreve-
rat, ut inter tot imminentes casus aliqua saltem
pars Romam incolumis ac tempestive contiuge-
ret: ita ut nec facile intercipi omnes possent,
nec, si quos mora longior distineret, necesse
esset cum rerum detrimento, famæque jactura
comitia prorogare. Proficisci Romam cum cete-
ris Borgia, etsi ejus maxime illic expeteretur
præsentia, non potuit, quod ad veteres ejus
infirmitates

infirmitates renum dolor gravissimus calculusque accessisset: suo itaque se satis officio fecisse credidit, misso sui ipsius vice ad ea comitia Joanne Plaza, tironum in Bœtica magistro, egregiæ virtutis viro. Electus in his comitiis in Præpositum generalem Lainius fuit die beatissimæ Virgini Visitatæ sacro anno 1558; *non nisi unicum* Borgia *suffragium tulit.*

et oratione funebri cæsarem laudat.

219 *Eodem anno non minus anxie præsentiam ejus expetivit Carolus V, cum esset morti proximus: hanc cum sibi imminere intelligeret, flexa ad adstantes cervice, iterum atque iterum in has voces erupit:* „ *Ubi est sanctus Pater* „ Franciscus Borgia: „ *et rursum in has, cum codicillos, quibus eum testamenti sui procuratorem statuit, sub extremum spiritum fecit:* „ „ *Quid non patior, quod nunc mihi non adsit sanctus Pater* Franciscus *ad lecti caput.* „ *Quam sibi exsequendi testamenti provinciam cæsar dederat, ægre suscepit; sed Joannæ, Caroli filiæ, quæ Philippi II vice Hispaniam moderatur, cedendum fuit. Pintiæ seu Vallisoleti in*
B *cæsaris laudem in S. Benedicti templo funebrem orationem habuit, cujus argumentum, ut quidem passim scribunt, fuit illud Prophetæ regii Psalm.* 54, ℣. 8: Elongavi fugiens, et mansi in solitudine. *Sed Alvarus lib.* 2, *cap.* 20, § 1 *Herreræ Ms. laudat, in quo is se orationi illi funebri interfuisse, ejusque argumentum fuisse testatur, illud Jeremiæ Thren.* 2: Cui comparabo te et cui assimilabo te, filia Jerusalem? Magna est velut mare contritio tua, *cujus primam partem cæsaris animæ, alteram vero adaptavit Hispaniæ. Prodidit autem ea oratione præter cetera, quæ ex cæsaris ore acceperat, nullum hunc, ex quo ad annum ætatis vigesimum primum pervenerat, passum abire diem, quin orationi, quam* mentalem *vocant, vacaret non mediocri temporis spatio, quod sane suspici debet in principe, cui tot regnorum erant sustinenda negotia.* Permolestum vero, *inquit Schottus,* id ei accidit, quod animam agenti Carolo præsto non fuisset, ut patrono optime de se merito, postremum hoc officium præstaret, oculosque morienti clauderet.
C

§ XVII. Socios in exteras regiones mittit. Gravissimas passus in Hispania calumnias, Lusitaniam petit, suisque virtutibus illustrat.

Socios in Africam, Asturias,

Altero amico sub idem tempus orbatus est, Joanne Vega, Vallisoletani concilii præside, in cujus obitu id felicius illi cessit, ut, quod Carolo non potuerat, præstiterit Vegæ, cui fidelem navavit operam, dum hæc Pauli verba ingeminans Cupio dissolvi et esse cum Christo, *felici morte solutus est anno* 1558, *decimo Cal. Januarias, ut Sacchinus, aut sub seq. principium, ut Alvarus tradit. Hujus consilio factum paulo ante erat, ut Martinus de Corduba, Orani in Africa gubernator, cum expeditionem in barbaros moliretur, duos tresve e Societatis hominibus, qui militum saluti operam suam impenderent, a* Borgia *peteret: misit hic sacerdotes binos, Petrum Martinez et Petrum Domenek; quibus comitem dedit Joannem Gutierez coadjutorem. Funesta ea expeditio Hispanis fuit, omni exercitu internecione fere deleto, reliquis in captivitatem abductis: quare utilis admodum eorum opera fuisset, sit præliantibus adversus barbaros militibus præsto esse licuisset: sed visum gubernatori fuerat, ut Orani subsisterent, militum facile quingentorum, in nosocomio decumbentium, curam habituri. Salvi aliquanto post Granatam pervenerunt, cum jam in mortuis numerarentur, ac pro ipsis Sacra precesque* Borgiæ *jussu essent persoluta: Martinio autem, quam in Florida invenit postmodum, servabatur martyrii palma. In Asturias insuper eodem anno misit Petrum de Saavedra et Carvajalium, primos e Societate principatus illius apostolos. Ingens erat eo anno per Hispaniam annonæ caritas ac apud Astures maxime: dederat ad* Borgiam *litteras Christophorus Sandovalius primum Ovetensis, id vero temporis Pacensis episcopus, demum vero* E *Hispalensis archiepiscopus, quibus Asturum non modo annonæ, sed doctrinæ etiam Christianæ inopiam declarabat, rogabatque, ut abs Joanna principe subsidium miseris peteret, ipse vero missis in eam vineam operariis haud satis instructæ gentis animos pasceret. Facile* Borgiam *ad commiserationem hæ litteræ commoverunt: Joannam adiit, prælectisque Sandovalii litteris, continuo addidit: Quas in montibus Marianis argenti fodinas habes, o princeps, in dies singulos ter mille ducatorum et eo ampliorem, quæ Dei largitas est, fructum reddunt; pars inde aliqua ad Auctorem redeat: sociemus operas, ut sublevetur inopia, qua hujus regni laborant incunabula: meum erit, binos mittere, qui indigentium animos pascant; tu eorum corporibus, si placet, eleemosynis consule. Religiosissimæ principi conditio placuit; milli miseris congruum subsidium jussit, cui de suo addidit quatuor ducatorum millia. Sic Alvarus lib.* 4, *cap.* 20, § 2.

Orientales Indias, Austriam et Sardiniam mittit.

221 *In Indias quoque Orientales zelum extendit, quo, eodem teste, misit anno* 1559 *P. Andream Gonzalez de Medina una cum Alfonso Lopez coadjutore: non procul ab Indiæ littoribus aberant, cum in vadum, qua vehebantur, impacta est navis ac dissoluta: pars in scaphas insiliit; reliqui, numero facile quingenti, superatis fluctibus, in vadum enatarunt, ubi miseris fame sitique pereundum fuit. Si scaphis sese Andreas et Alfonsus, uti rogabantur, committere voluissent, spes erat, ut in collegium Goanum cito salvi incolumesque pervenirent: at veriti, ne tanta hominum multitudo ad desperationem adducta animo simul et corpore periret, in vadum et ipsi emerserunt. Animare hic singulos Andreas, ut divini Numinis providentiam in tanta calamitate adorarent, seque ad obeundam mortem rite disponerent: Alfonsus per medios fluctus ad navem ire ac inde referre cibaria; sed quæ vix ad paucos dies suffecerunt. Brevi itaque omnes post expiatas animæ noxas inedia sitique exstincti sunt. Postremi omnium socii, singulari profecto Dei munere, præmissis, uti sperare fas est, in cœlum ceteris, in arenoso desertoque illo loco insignes charitatis victimæ procubuere: quæ quidem sic se habuisse, docuit schedu*la

AUCTORE J. B.

ta Andrea manu exarata, et una cum ejus cadavere reperta. Joannæ item principis rogatu ad Mariam, imperatoris Maximiliani uxorem, Christophorum Rodericium misit, qui Viennæ Catholicæ fidei plurimum profuit, ac deinceps peregrinationes Apostolicas in Calabriam, Apuliam et Ægyptum gravissimas obiit. Tenebatur is febribus, cum primum illi de obeunda Viennensi missione Borgia mentionem fecit: fretus vero tum obedientiæ merito, tum Borgiæ sanctimonia, Ibimus, inquiebat, si tamen ita præceperis; jussit Borgia; convaluit æger, securoque animo postridie tam proliximum iter aggressus est. Denique in Sardiniam P. Balthasarem Pinnum misit, qui dein Sardiniæ apostolus audiit, et P. Franciscum Antonium, qui egregiam quoque in ejus vineæ cultum contulit operam.

cujus vicissim famam

222 Deum Dei gloriam Borgia sedulo promovet, vicissim Deus ejus nomen variis prodigiis illustratum voluit, teste Alvaro lib. 4, cap. 21; ac primo quidem excitato a mortuis puero au-

B tam Hispanam admiratione complevit; Sarabrim (seu, ut quidam volunt, Octodurum, Hispanice Toro, regni Legionensis oppidum) per id tempus a filia Joanna, Joanni de Atmanza, Alcanizii marchioni nupta, evocatus fuit, quam quod maritum suum in aula Hispanica ægrum decumbere inaudierat, ingenti mœrore affectam reperit. Borgia, dicto Sacro, Joannam adit, edocetque sub initium Sacri diem suum obiisse marchionem; sub finem vero ejusdem Sacri, ejus animam evolasse ad Superos; ac paulo post nuntiatum est, eodem, quo dixerat Borgia, tempore illum vivere desiisse. Eadem alias, morti proxima, partem rogavit, ut prorogari sibi vitam a Deo peteret. Faciam, inquit Borgia, si vanum ornatum, libellosque profanos, quibus tempus teris, missos te facturam promiseris. Promisit illa non id tantum, sed etiam aliud imposterum sibi genus vitæ futurum. Fusis ad Deum precibus, convalituram prædixit, ac sibi superstitem futuram, sed non diu; nempe biennio, ut eventus ostendit. Prodigiis istis virtutum quoque miscebat exercitia. Vallisoletum redux die XXI Maii supradicti anni feminæ nobili supremo supplicio

C afficiendæ astitit. Jusserat per idem tempus Societatis Præpositus Lainius, ut, quicumque e sociis Indos conversum ire vellet, id ad se perscriberet; eodem se obtulit Borgia, spe consequendi martyrii, quod multoties exoptarat. Insigne porro miraculum ex informationibus pro ejus canonizatione desumptum, multorumque oculatorum testium assertione munitum, Alvarus refert lib. 4, cap. 21, § 2. Laborabat nempe anno 1558 ex febri princeps Joanna, evocatumque ad se Borgiam ursit, ut sacratissimæ Crucis frustum, a patre Carolo dono sibi datum, aquæ immergeret; e qua si biberet, convaliturum sese sperabat: vix id aquæ immerserat, quin colorem sanguineum contraxerit: abstinuit ea aqua præ reverentia princeps; nihilo tamen secius, uti speraverat, prompte convaluit.

variis

223 Accidit item eodem tempore, ut, cum frustum cutis S. Bartholomæi Apostoli Joanna communicare cum Borgia vellet, isque eam divideret, sanguinis gutta in subjectam telam ceciderit, stupente iterum ad novum spectaculum aula. Adhæc, cum aquam, de qua paulo ante, mittere ad Carolum, in S. Justi cœnobio decumbentem, vellet, nativum ejus colorem in D sanguineum converti denuo vidit; quod cum deinceps fieret, pro certo mortis indicio habitum est. Contra si, ægrotante aliquo, nativum aqua colorem retineret, observatum fuit, pristinam ægro valetudinem rediisse. Accidit anno 1559 mense Octobri, ut, ægrotante Maria de Castro, Francisci Cisneros uxore, Crucis particula eidem aquæ immergeretur, quæ sanguineum colorem continuo contraxit: evocavit princeps Ferdinandum de Castro Sarriæ marchionem, comitem de Andrade, et Albuquerquii ducem, qui prodigiosæ conversionis testes essent. Adfuit etiam Dominicus Vadillo, Ordinis S. Benedicti Generalis, qui cruentatæ aquæ partem in Pintianum seu Vallisoletanum S. Benedicti cœnobium ad cultum venerationemque detulit. De cætero eadem nocte Maria de Castro ex hac vita migravit. Non absimile prodigium, licet multo serius, anno nimirum 1571, cum Cardinali Alexandrino, legato Pontificio, comes in Hispaniam ivit, in Matritensi Clarissarum discalceatarum cœnobio accidit, quo E sese princeps Joanna subinde recipiebat. Habebat illa inter sacra cimelia sacratissimæ Crucis partem, sed quæ a priori illa nonnihil colore differret; ut quæ paulo altera candidior esset: dubitabat itaque, num hæc sincera Crucis Domini pars esset: consultus ea super re Franciscus indubie sinceram esse respondit: cumque eam coram Joanna sacrisque aliquot virginibus, quæ principi ab obsequiis olim fuerant, divideret, sanguis similiter inde profluxit. Id ex antiquioribus illius parthenonis sanctimonialibus audivisse se in Processu canonizationis testati sunt Maria Clara abbatissa et Joannes Muniessa, ejusdem loci confessarius. Segoviam mense Octobri pervenit, ubi ad populum in cathedrali S. Bartholomæi templo rogatu capituli e pulpito verba solito fervore fecit, uti et ad carceribus detentos pari magnatum nobiliumque matronarum concursu, et incarceratorum solatio fructuque. Domi autem P. Ferdinandum a tertiana febri liberavit.

224 Guadalaxaræ (Castellæ-Novæ oppidum est) Enneconem Mendozam, ducem del Infantado convenit: hunc inter ejusque filium comitem Saldagna non simultates modo, sed apertæ etiam inimicitiæ erant, quæ in discordiam insuper civilem eruperant. Ubi, quod animo dux gerebat ulcus, quantumvis blande, tetigit Borgia, recessurum se, animo haud satis pacato minatus est, si ea de re loqui pergeret. Repulsam passus Borgia, quoniam verba non profuissent, ad preces se convertit: dux venatum abiit; sed paulo post vicinum nemus lustrans, ex equo in truncum excussus est. Domum relatus a suis, ac acri febre correptus, revocato quantocyus Borgiæ errorem confiteri suum, ac ad omnia, quæ vellet, se paratum exhibere non erubuit. Bono eum animo esse jussit Borgia, paucas post horas non omni tantum periculo, sed etiam febre liberum fore, pollicitus. Domum reversus, mox ad aras fecit, Deum obtestans, ut, quoniam dux resipuisset, ipse flagellum inhiberet; id quod accidit eodem die. Dux non Borgiam modo grato animo amplexus est, sed etiam, quas illi visum est proponere, pacis conditiones: ita Francisco arbitro, patrem inter et filium restituta pax est atque concordia.

prodigiis

F

225 Toletum se contulit mense Octobri, ibique

Deus illustrat, *ibique, magno ejus collegii emolumento moram fecit usque ad ejusdem mensis finem, sub quem in Andalusiam profectus est: Segoviam ibat P. Ludovicus Santanderus, collegii, quod illic condendum sperabatur, futurus rector, cui prope portum, quem* Yevenes *Hispani vocant, obviam factus est* Franciscus, *seque ad portum comitari jussit. Celebrato illic Sacro, Santandero aperuit, ædes, quæ in collegium convertendæ erant, emptas esse a Francisco Erasso, regi Catholico a secretes: tristis hoc nuntio Santanderus, quod collegii illic condendi spem præcisam putaret, Frustra, itaque, aiebat, Segoviam ivero: Noli, respondit* Borgia, *tam cito animum despondere: nihil tam potens, quod Deo resistat: i, neque dubita, quin omnia ad majorem Dei gloriam sint recte prospereque cessura. Pluribus haud opus fuit, ut spe bona plenus Segoviam Santanderus se conferret, eoque vix pervenerat, quin Erassus emptas a se ædes condendo collegio ultra cesserit. Cum inde Cordubam tenderet, comite*
B *Suero de Vega, nocte quadam in semoto hospitii cubiculo orationi et corporis castigationi vacabat, confabulantibus ad focum ceteris; cum subito vix arreptis vestimentis, inde sese proripuit, commonitis ceteris, ut sese actutum sequerentur, si salvi esse vellent. Fugientem propere secuti sunt, etsi fugæ causam ignorarent. Vix sub dium progressi fuerant, quin subito pars hospitii occultis flammis correpta ingenti strepitu corruerit. Neque dubium fuit, quin ea clade opprimendi fuissent, nisi* Borgia *divinitus de periculo monitus tum verbis, tum exemplo ad fugam tempestive compulisset. Montellam progressus, inter Friæ ducem ejusque matrem, qua invita, matrimonium cum Anglicana contraxerat, pacem concordiamque restituit.*

calumniisque appetitum 226 *Fieri non poterat, quin ingentem hæc omnia* Borgiæ *famam conciliarent et gloriam; quam tamen hoc ipso tempore quidam ejus invidi non modo deterere, sed omnino etiam denigrare aggressi sunt. Offenso in* Borgiam *animo erat Philippus II, quod, se invito,* Borgiæ *frater Ludovicus, marchio de Navarres, uxorem sibi junxerat Eleonoram, quæ ad Ferdinandum, ducem Brigantinum hujus no-*
C *minis II, genus suum referebat. Existimabat quippe Philippus,* Borgiam *eo aliquid contulisse, vel certe id matrimonium non prohibuisse, cum posset. Opportunum calumniæ tempus nacti,* Borgiam *regi gravissimi criminis, quasi minus caste cum Joanna principe versatus esset, suspectum facere sunt conati. Absurdæ prorsus calumniæ non minus absurdam addiderunt; minus eum recte in fide sentire intimum eum esse Carranzæ, Toletano archiepiscopo, qui in custodiam datus, Ferdinandum Valdesium, archiepiscopum Hispalensem, quæsitorum principem, causæ suæ judicem recusarat,* Borgiæ *aliorumque testimonio usus; favere Lutheranis, ac nominatim quidem Dominico de Roxas. Accessit et aliud a bibliopolis malum: libellum quemdam pium non aliis, sed sibi ante initam Societatem conscripserat* Borgia, *cujus exemplar nacti bibliopolæ typis illum aliquoties ediderunt: fuit ex illis, qui majori lucro inhians Borgianæ lucubrationi variorum auctorum libellos adjecit, in quibus nonnulla erant, quæ merito notarentur. Itaque volumen hoc, unius* Borgiæ *nomine insignitum, anno* 1559 *in Indicem librorum prohibitorum his verbis relatum fuit:* Liber, cui nomen: Opera Christiani a Francisco Borgia Gandiæ duce conscriptus. *Sparsum undique ea occasione in vulgus fuit, damnatam esse* Francisci *doctrinam, non illum spiritu Dei agi, sanctitatem simulare, aliaque hujusmodi.* AUCTORE J. B.

227 *Infamiam quidem propriam magno imperturbatoque animo tulit; doluit tamen eam redundare in socios. Rem omnem divino consilio arbitrioque permisit, fretus fore, ut turbulentis istis temporibus lætiora succederent: neque eum spes fefellit. Quod enim de ejus cum Joanna conversatione jactatum fuerat, ne veri quidem umbram habere poterat, fassusque est Philippus anno* 1561 *Friæ duci et Roderico Gomezio de Silva, lectis, quas hi a* Francisco *ad Philippum detulerant, litteris, numquam credidisse se, a* Franciscum *quidquam fuisse admissum, quod vel se, vel eximia sua virtute, vel eo, quod profitebatur, instituto esset indignum: quin et litteras ad eum mox dedit benevolentia ac humanitate plenissimas. Annis vero aliquot post redeunti in Hispaniam obviam nuncium misit cum litteris, quibus ingens videndi ejus desiderium declarabat. Vix vero aulæ pedem intulerat,* E *quin illum amplexus idem Philippus amicissime fuerit. Egerat quidem cum Carranza Toletano archiepiscopo, sed cum is omnibus adhuc in veneratione erat, nec adhuc quidquam cum Hispalensi simultatis habuerat. Egerat item aliquoties cum Dominico de Roxas, hæresi Lutherana infecto: sed sedulo vafer homo caverat, ne latens animo virus* Francisco *proderet; testatusque jurejurando fuit, numquam se ausum fuisse ei animi sui sensa expromere, nihil porro ex ipso audivisse, quod non esset adprime Catholicum. Quam vero nomini ejus nebulam offuderant libelli spurii, de quibus supra, dispulit sincerus* Borgiæ *fœtus, seorsim typis editus, et nova sapientissimorum piissimorumque hominum approbatione et laude munitus.* gravissimis.

228 *Neque vero divino has inter procellas solatio caruit. Vallisoleti aliquando, dum sui ipsius considerationi vacabat, ita confusus animo fuit, ut se dignum duceret, quam res creatæ omnes contumeliis afficerent ac infestarent: audiit vocem sibi dicentem: Confundere pariter coram me. Agnovit satanæ vocem, continuo-* F *que respondit, æquum esse, ut vel coram dæmone sese confunderet; quippe qui, cum præstantissimæ naturæ esset, quod semel peccasset, æterna beatitudine, ejusque spe in perpetuum excidisset: sibi autem vili abjectoque homuncioni, qui Deum multoties graviterque offendisset, ejus consequendæ spem etiamnum esse relictam, licet ingrato, dignoque proinde, cui vel dæmones infesti essent. Obmutuit dæmon: mox autem alteram audiit vocem, quæ diceret: « Hæc vera est via, hæc animi demissio placet. »* consolatur.

229 *Perceperant ex Joannæ principis litteris Catharina Lusitaniæ regina, et Henricus Infans S. R. E. Cardinalis, quanta tempestate* Franciscus *jactaretur. Dedit itaque ad eum litteras Henricus, qui Societati Eboræ collegium et academiam excitarat, quibus duo potissimum in votis sibi esse significavit; alterum quidem, ut binos doctrina insignes Eboram mitteret viros, qui institutum illic abs se academiam illustrarent: alterum vero, ut Eboram ipse veniret, academiæ exordia inspecturus, ac magistris non modo solatio, sed ingenti etiam ad subeundos alacri animo labores incitamento* In Lusitaniam profectus

AUCTORE J. B.

incitamento futurus. *Redditæ sunt illi Henrici litteræ, Ulyssipone, uti apud Alvarum lib. 4, cap. 23, § 1 videre est, die* XI *Novembris scriptæ, cum adhuc Montellæ ageret. Præmisit in Lusitaniam P. Petrum Paulum Ferrerium, et P. Ferdinandum Percz, qui Theologiam Eboræ annis multis magnaque cum laude tradiderunt. Hos Eboram ipse secutus est, comitibus Bustamantio, Saavedra, et F. Marco laico; lecticam ei miserat regina, sed ea uti noluit: Eboram ubi pervenit, ab Henrico, qui eo quoque Ulyssipone sese contulerat, amantissime exceptus est; cujus rogatu in cathedrali templo, PP. Dominicanis suo jure ultro cedentibus, jejunii verni Dominicis ad populum de pulpito dixit, etsi valetudine esset tam affecta, ut ad templum ire, nisi mulæ impositus; conscendere vero pulpitum nequiret, nisi duorum fratrum laicorum opera juvaretur.*

Eboram,

230 *Accidit aliquando, ut Henrico nuntiarit, non posse se præ tenuitate virium ad populum verba facere: non necesse est, respondit ille, ut verba ad populum faciat: satis fuerit, si vel in pulpito viderint, qui propter Christi amorem deseruit omnia. Per id tempus insigni pompa Henricus lustrare academiam voluit, convocatis in palatium omni juventute, nobilitatis flore, capitulo, et P. Leone Enriquezio, collegii et universatis rectore: hoc comitatu ubi ad collegii ædes venit, obvium habuit* Franciscum, *duobus tantum laicis, janitore et coquo (PP. Ministrum et Procuratorem adfuisse pariter, ait Ribadineira) stipatum: gratiis, ob institutum ab eo collegium ac universitatem, principi actis adjecit, sibi æquum non fuisse visum ut tam docto cœtui sese immisceret: domi itaque mansisse cum laicis, ut qui laicus magnam ætatis partem fuisset: de cetero hunc quoque cœtum (se et coquum indicabat) ejus obsequio devotum, sciret; mirantibus, qui aderant, universis tantam in Viro tanto animi demissionem. Lustratis dein collegii et universitatis aulis, seorsim Henricus et* Borgia *de rebus ad Dei gloriam spectantibus egerunt, quo ex colloquio tantam animi voluptatem cepit Henricus, ut eam celare non posset.*

Conimbricam

231 *Non prius discessit Ebora, quam tum suis, tum exteris qua verbis, qua exemplis plurimum profuisset, carceri inclusis maxime, ægrisque in nosocomio decumbentibus, ad quorum levamen solatiumque non socii modo, sed ipsi etiam viri feminæque nobiles certatim concurrebant. Conimbricam deinde concessit, salutatis tamen prius Ulyssipone Catharina et Sebastiano nepote, Lusitaniæ regibus. Idem hic, qui Eboræ,* Borgiæ *zelus, eadem pietatis virtutumque exempla: affabilis etiam minimis; totus in dandis vitæ spiritualis præceptis, salutaribusque consiliis viris seu nobilibus, seu ecclesiasticis, suique contemtor perpetuus. Si quando negotiorum multitudine præpeditus, domesticis functionibus haud tempestive interfuisset, castigari se, veluti delicti cujusdam reum voluit: veste utebatur, quæ indecenti propior, quam pauperi videretur: neque impetrari abs illo potuit, ut decentiorem indueret. Captus interim solitudinis desiderio, in villam Conimbricensis collegii in Lusitaniæ Gallæciæque confiniis sitam,* Sausfins *seu* S. Felicis *nomine, secedere statuit, ut fessum laboribus corpus animumque aliquantulum recrearet.*

civitatem Portuensem,

232 *Octiduo itaque Conimbricæ transacto, ad eam, quam dixi, villam cum Bustamantio Saavedraque properavit: ubi vero in urbem Portuensem venit, mox ad S. Rochi Amatoris xenodochium cum sociis sese recepit: adfuit illico Rodericus Pinerius episcopus, nobilitas, civiumque multitudo, fama maxime sanctitatis ejus excita. Ubi venientem episcopum vidit, humi prostratus, manumque præsulis exosculatus, supplex petiit, ut bene sibi precari vellet; cujus jussu postridie ad populum dixit, secundissimo auditorum studio; quibus effectum est, ut, quod antea concionibus Franciscus Strada excitaverat.* Franciscus *Portuensibus condendi Societati sua in urbe domicilii desiderium innovarit.* Ille secundum concionem, *inquit Sacchinus part.* 2, *lib.* 4, *num.* 156, eodem die discessit, ad S. Felicis properans, quamprimum optata solitudine, sanctoque otio fruiturus, *quo, ut idem addit, decimo octavo Kalendas Junii pervenit: non ita tamen illic otio, seu potius rerum cœlestium meditationi se dedit, quin una cum sociis rudes vicinorum Gallæcorum animos doctrinæ Christianæ præceptis summo excoleret labore, quem ille pro quiete habebat, quod aulicis negotiis turbisque abesset.*

et Bracharam

233 *Portum rediit mense Augusto, acceptisque eo sociis, partem ædium, quam illi cesserat Hieronymus de Govea, singularis plane virtutis vir, in collegium convertit, exstructoque in ea ædium parte sacello, illic primum ad aras fecit, ac sacratissimam Eucharistiam collocavit festa S. Laurentii luce. Contigit in ea urbe versanti, ut parum abfuerit, quin lapsus in ejus verticem vectis lucem illi ademerit, et prope miraculo servatus fuerit; cui nempe major adhuc laborum pro Dei gloria subeundorum moles imminebat. Non diu latuit reginam Catharinam* Borgiæ *in civitate Portuensi cœptum, quod tantum piissimæ principi gaudium attulit, ut, datis die* XXVI *mensis Augusti anni* 1560 *ad illum litteris (videsis Alvarum lib. 4, cap. 23, § 2) testata sit, magno eam rem sibi, quod jam pridem, ut in ea civitate sedem Societas figeret, habuisset in votis, fuisse solatio; iisdemque* Borgiam *rogarit, ut collegii perpetuitati consuleret, unde ingens fructus speraretur: sese eadem de re ad episcopum ac magistratum scribere, nec dubitare, quin illi essent, quoad opus esset, præsto futuri. Qualem vero se in Portuensi civitate præstiterit* Borgia, *e Sacchino lib.* 4, *num.* 161 *intellige.* Hic vero, *inquit*, Borgia, velut in ætatem ac valetudinem integram revolutus, adoritur fractas vires per omnia fere vegeti robustique operarii versare munera. Concionabatur frequentissime: gaudebat ad cælestem accedentibus mensam divinum Panem impertiri: ubi consueverat sanctissimum Domini Corpus manu sustinens aliquid interfari apposite ad permovendum. Invisebat et solabatur ægrotos: paces componebat: circuibat cum ære tinnulo ea dignitate ac ætate Vir vias urbis: rudesque ac pueros *(ad bina millia eoque amplius)* ad Christianam institutionem congregabat in aream ecclesiæ principis; *quod hæc illorum, ceteræque promiscuæ multitudinis non caperet numerum. Eodem tempore, quo hæc in civitate Portuensi agebantur, Societati collegium Bracharæ meditabatur ejus civitatis archiepiscopus Bartholomæus de Martyribus, e S. Dominici absolutissimus*

A *tissimus præsul : sed huic rei mora injecta est, quod quædam pius antistes exigeret, quæ Societatis instituto haud satis essent accommodata : Bracharam* Borgia *venit , moram sustutit, plurimosque, habitis in cathedrali templo concionibus, ut ex P. Tellez aliisque Alvarus supra laudatus ait, reduxit ad frugem.*

zelo suo ac virtutibus illustrat.

234 *Portuensis vero civitas usque adeo arrisit* Borgiæ, *ut, datis ad Lainium Præpositum Generalem litteris, significarit, illic, quod vitæ spatium sibi reliquum esset, se velle, transigere : quibus vero de causis id expetierit, ex Sacchino lib. 4, num. 160 accipe.* Sed Borgia, *inquit ille,* sanctæ paupertatis mirus amator, cum multis modis eam urbem diligeret, ac peridoneam ad ferendos divinæ gloriæ fructus uberrimos judicaret ; hoc postulata civium audiebat licentius, quod pauperem postulabant domum. Quare cum fecisset ei potestatem Præpositus Generalis, ut sedem sibi, ubi arrideret, ad suum sensum deligeret, ita ad eum scribit : summam votorum jam diu esse, cum Evange-

B lica paupertate arctissime copulari ; neque in collegiis, sed in paupere domo vitam absolvere. Romæ atque Olyssipone esse quidem pauperes domos, sed pariter curias esse : prope quas si degat, humanorum turba strepituque negotiorum carere non queat. Igitur sineret in urbe Portus sancta dotatam paupertate domunculam poni, quam suarum curarum requiem, quam ætatis solatium haberet : cujus in gremio supremum spiritum exhalaret.

§ XVIII. Romam evocatus Vicarii munere bis fungitur : mortuo Lainio, eligitur in Præpositum Generalem Societatis, cujus mox bono præclare consulit.

C

Romam a Pio IV accitus,

Hæc quidem erant *Borgiæ vota : at Toletani patres* Borgiam *hortabantur, ut in Castellam rediret ad curiam, ut sinistris occurreret rumoribus, quos ejus inde absentia, seu, ut interpretabantur æmuli, fuga pepererat : sed nimium aulæ strepitum oderat* Borgia, *quam ut eo reverti vellet. Lainius utilem ejus operam Romæ fore putabat, eoque ut accederet, Cardinalis Estensis, ejusdem consanguineus, vehementer expetebat : idem quoque habebat in votis summus Pontifex Pius IV. Evocatum ergo ad se Lainium percunctatus est, num ea valetudine esset* Borgia, *ut pares Romano itineri vires haberet ; respondit ille, infirma quidem* Borgiam *valetudine esse, sed quæ non impediret, quo minus continuas ac difficiles huc illuc, ita exigente Dei gloria, excursiones faceret : Romam procul dubio venturum, si id e voluntate Pontificis esse intelligeret. Scripsit itaque ad eum Pontifex conceptas sequentibus verbis litteras :* Dilecte Fili, salutem et benedictionem Apostolicam. Pastoralis officii solicitudo, quam, sicut Domino placuit, nostris meritis et viribus imparem sustinemus, facit, ut ad tuendam tam necessario tempore gregi Dominico salutem, bonorum atque fidelium Christi copiam præsto nobis esse quam maximam in hac alma Urbe cupiamus. Cum itaque inter cæteros Ordines eorum, qui se cultui divino dicarunt, Societatem istam ipso, ex quo nomen sumpsit, auctore Jesu Domino nostro excitatam fuisse declarent magni et uberes fructus, quos Ecclesiæ attulit et quotidie affert, te, de cujus fideli ac strenuo ministerio, ipso vitæ ac bonorum operum tuorum odore late fragrante cognovimus, huc duximus evocandum. Proinde devotionem tuam, quam acriora mandata nostra non expectaturam esse confidimus, hortamur in Domino, ut ad Apostolica limina, si modo adversa valetudine non impediris, primo quoque tempore venias : ita tamen iter te facere volumus, ut rationem habeas valetudinis. Gratus erit nobis adventus tuus, idemque fratribus tuis cunctis, qui hac in Urbe resident, cumque avide expectant, opportunus. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die x Octobris MDLX. Pontificatus nostri I. E

AUCTORE J. B.

Antonius Floribellus episcopus Abellinus.

e Lusitania per Hispaniam

236 *Acceptis Pontificis litteris* Borgia *non prius loco se movit, quam per Cardinalem Estensem certior Pontifex factus esset eorum omnium, quæ libellorum suo nomine editorum ac a fidei quæsitoribus damnatorum occasione gesta fuerant, ac alteras a Pontifice litteras, quibus denuo Romam evocabatur, accepisset. Discessurum in villa S. Felicis Tudensis episcopus convenit, adeoque* Borgiæ *virtute captus fuit, ut factus dein Legionensis episcopus Societati Legione collegium struxerit :* Borgia *vero, præmonito de discessu suo, Pontificisque mandato Philippo II, ex prædicta villa, comitibus Petro Saavedra, et Gaspare Hernandez sacerdotibus et F. Marco, terrestri itinere Romam contendit. Vix Gallæciæ fines attigerat, quin binos equites, eosque larvatos vestigia sua, quocumque iret, insequentes conspicatus fuerit : haud tutum his comitibus iter credidit, et ut iis se expediret, in pago vicino, dum illi transiissent, substitit, ac ad S. Felicis villam remeavit. Dierum aliquot inter-* F *jecto spatio, navim conscendit, Bajonam, Vasconiæ portum, petiturus; sed suborta interim maris tempestate, unde venerat, redire coactus est ad S. Felicis :* Inde Natali significat, *inquit Sacchinus lib. 4, num. 22,* quando navigatio non successit, iturum se per Castellam. Enimvero cunctos patres commovit hic nuncius. Existimabatur in exitium ruere, et quamquam bonitate causæ et conscientia confidebant, tamen vitandam occasionem ducebant, ne quid secus eveniret, atque talis Viri fama ac sanctitas mereretur.

tendit, ubi,

237 *Missæ sunt statim ad eum litteræ, quibus id iter dissuadebatur, sed seræ nimis ; quippe in viam jam se dederat* Borgia, *sacros S. Jacobi cineres Compostellæ veneraturus. Inde sui securus, ac conscientiæ puritate fretus Toletum venit, ubi tum versabatur curia, in qua, teste Alvaro lib. 4, cap. 23, § 4, transactis diebus aliquot, suum in Gallias iter est prosecutus. Inde periculoso admodum ob tumultuantes illic a tempestate hæreticos itinere in Italiam perrexit ; facere vero non potuit, quin, dum Romam properaret, Lauretanam domum,*

domum, in qua Dei Filius humanam induisse carnem creditur, inviseret, perque dies aliquot veneraretur. Romam ingressus est die mensis Septembris septimo anni 1561, *ut Ribadineira et Alvarus tradunt, vel ejusdem anni et mensis die quarto, ut scribit Sacchinus lib.* 5, *num.* 154, *incredibili sociorum gaudio. Qui vero Romæ exceptus fuerit, ita idem Sacchinus exponit :* Eodem die *(post adventum quarto)* vulgato jam per urbem adventu Borgiæ, ad eum nondum e collegio digressum multi nobilium advenere. In his Lusitani regis orator, et unus e pontificii cubiculi interioribus præfectis, qui Pontificis nomine rogavit, ut apud eum in Vaticano diversari vellet, aut, si id mallet, Pontificem ejus persona dignas alibi instructurum ædes ; adjiciens gratum illi fore Francisci conspectum. Quod ad ædes pertineret, gratiis actis remisit Borgia. Sed quoniam bis accersitus antea usque ab Lusitania tam benigne et modo tam liberaliter invitatus fuerat, adjecit se primo quoque tempore ad osculanda beatissimi Patris vestigia ausurum accedere. Decimo
B quinto Kalendas Octobris accessit. Nec minorem Christi Vicarius præsenti honorem ac benignitatem habuit, quam absenti tribuerat. Quamquam fuit cum sancta Francisci humilitate certandum. Surgere enim jussus non ante potuit de genibus demoveri, quam Pontifex id serio et ex obedientia imperavit. Cum aliquamdiu collocuti essent, subjecit Pontifex, curæ sibi ipsum Franciscum ejusque res fore, uti deberet propter singulare exemplum, quod is suis temporibus mortalibus præbuisset. *Eadem fere tradunt Ribadineira et Cienfuegos, quamquam tertio ab adventu die* Borgiæ *ad Pium IV accessum collocent, quod verisimilius mihi apparet, quam quod Sacchinus ait, accessisse nimirum* Borgiam *ad Pontificem decima septima Septembris, maxime si id sese facturum* Borgia primo quoque tempore *spoponderat. Schottus autem num.* 124, *postridie adventus, cum adhuc de via fessus esset* Borgia, *id contigisse affirmat, Ribadineiram, quem interpretatur, nescio qua de causa, deserens.*

C absente primum Lainio, 238 *Aberat tum Roma Lainius, una cum Cardinali Hyppolito Estensi ad Carolum IX ejusque matrem Catharinam de Medicis in Gallias missus, ut gliscenti illic hæresi obviam iret, relicto Romæ P. Salmerone, Societatis Neapolitanæ præfecto, qui vices suas obiret : hoc quoque, uti et Lainio ad consilium Tridentinum jussu Pii IV paulo post profecto,* Borgiæ *humeris vicariatus onus incubuit, licet inviti, quippe qui Laureti apud ædem sacram privatus degere maluisset : cœpit illico, quas Romæ Societas habebat, ædes lustrare, ac singulos ad religiosæ vitæ perfectionem laboresque professioni suæ congruos qua verbis, qua exemplis animare. Bis per septimanam jejunii verni tempore in S. Jacobi ad Hispanos idiomate patrio e suggestu dixit, concurrentibus ad eum audiendum non Hispanis modo, sed etiam Italis. Consiliis ejus et amicitia e purpuratorum patrum numero non pauci sunt usi : in his Alvarus Cienfuegos lib.* 4, *cap.* 24, § 1 *recenset Othonem Truchsesium, Ditingani collegii conditorem, Joannem Aldobrandinum, Stanislaum Hosium, Alexandrum Cribellium, Guilielmum Sirletum, Gabriëlem Palæottum, Antonium Caraffam, Cervantes de Tarracona, Bartholomæum de la Cueva, cui supremo morbo laboranti, morientique non modo fideliter adstitit anno* 1562, *sed auctor etiam fuit, ut* D *magnam pecuniæ summam S. Jacobi xenedochio, quod incurabilium vocant, testamento legarit ; Michaëlem Ghisilerium, qui postea in summum Pontificem electus* Pii V *nomen assumpsit ; Alexandrum Farnesium, insignem Societatis protectorem ; denique S. Carolum Borromæum, qui anno* 1563 *sacerdotio recens initiatus, alterum Scarum facere voluit in eodem domus professæ Romanæ sacello et altari, in quo SS. Ignatius et* Borgia *Sacris fuerant operati.* Borgia *item duce S. Ignatii exercitiis postmodum excoluit animum, jam tum ad sublimen illum sanctitatis apicem enitens, quo illum pervenisse postmodum vidit stupuitque Ecclesia. Per id etiam tempus viam modumque cœpit inquirere, quo captivorum apud Turcas libertati, Græcorumque saluti consuleret, ab Alvaro de Jande, qui biennium captivus Constantinopoli fuerat, miseram utrorumque sortem edoctus.*

239 *Romam Tridento rediit Lainius Præpositus Generalis duodecima Februarii anni* 1564, *a quo* Borgia *Hispaniæ et Lusitaniæ, ad quod munus pridem designatus fuerat, assistens fuit declaratus, ac Amerino prætereа, Tiburtino ac Tusculano collegiis Superintendentis nomine præpositus. Lainius vero die decima nona Januarii proxime sequentis diem suum obiit, de cujus piissimo obitu ita ad Salmeronem* Borgia *scripsit :* Noster optimus pater ab miseranda hac vita ad æternam migravit, toleratarum hic ærumnarum mercedem accepturus. Haud dubium, quin damnum faciamus magnum in eo : sed et lucrum speramus magnum cum eo : quod quanto ei melius fuerit, tanto opitulari nobis poterit magis. Inter alia affirmare id queo, haud nos credidisse brevem adeo ejus abitionem futuram : et quidam medicorum perbene sperare jubebant : sed ille, ut qui certiores habebat nuncios, præstantioresque auctores, cum die sacro Epiphanorium vellent ei medicatam potionem dare, distulit in diem posterum, dixitque mihi : Ego hodie volo Sacrum facere, quod pro Viatico erit ; ideo differenda est potio. Ita evenit. Ultimum illud sacrificavit, F quamvis eo tempore haud dum decumberet ; et, quantum opinor, etiam prodiret domo. Deinde morbo ingravescente, cum ego Sacra, quæ pro ipso fiebant, referrem, quasi quam ægre ferentis specie dixit : Nollem ita pro me fierent Sacra. Retinent enim me ac morantur, ut item istorum benedictorum fratrum preces. Præterea cum sacræ ejus unctioni interessem, commeatum a me petiit eo modo, ut videar mihi quamdiu vivam, recordaturus. Nam ubi finita est sacra inuuctio, respexit me, ac statim tollens in cælum oculos invitabat, ut iremus ; se enim jam iter ingredi : quod sæpius fecit, subinde oculos ad me vertens atque attollens in cælum blandissimo et placidissimo vultu. *Noluit Lainius, ut addit Alvarus lib.* 4, *cap.* 24, § 3, *sibi vicarium substituere ; sed PP. professis Romanis, quem vellent, eligendi facultatem reliquit, modo electorum cœtui* Borgia *præsideret : cui die postero regendæ universæ Societatis munus, dum novus in comitiis generalibus eligeretur Præpositus, deferendum censuere : quod jugum ut quantocius excuteret* Borgia, *comitia generalia per provincias indixit in diem secundum Julii ejusdem anni* 1565 ; *quo item tempore aliud ipsi onus immitissimus*

ac deinde mortuo, vicarium Societatis agit. E

A *imminebat a Pontifice Pio IV, qui eum Cardinalium cœtui meditabatur adjungere; sed quod sanctitatis suæ pedibus affusus a cervice sua feliciter depulit. Ita idem Alvarus loco citato.*

habitisque comitiis, in ejusdem Præpositum Generalem

240 *Quo propius aberat Generalem Præpositum eligendi tempus, eo majore erat in metu* Borgia, *ne id onus in humeros suos electores conjicerent. Cum romam pervenissent, quibus suffragii jus erat, vehementi eos oratione hortatus est die* XXVIII *Junii, ut, seposito in re momenti gravissimi omni humano privatoque affectu, unam Dei gloriam præ oculis haberent, eumque Societati præficerent, quem præ ceteris maxime idoneum dignumque censerent. Biduo post, eodem metu actus, deliberare apud animum cœpit, qui id onus excutere posset, animusque illi erat, obtestari patres, ut quemvis alium, quam se tanto munere indignum eligerent: prius tamen Salmeronem et Ribadineiram ea de re consultos voluit. His plures consuluisse* Borgiam, *Schottus scribit; sed Ribadineiræ, qui* Salmeronem et item alium *(seipsum tacite innuens) abs* Borgia *consultos* B *scribit, adversatur. Suaserunt porro, ut ne id faceret: si enim faceret, fore aiebant, ut dignitatem non tam fugisse, quam ambivisse videretur; futurum fortassis neminem, qui ipsum electurus esset; sin autem secus fieret, deprecationi locum fore; denique negotium id Dei arbitrio omnino relinquendum. Cessit utriusque consilio* Borgia: *illuxerat dies secunda Julii, Visitatæ Virgini sacra, et electioni præstituta, ad aras* Borgia *fecit, et sacrosanctum Domini Corpus electoribus distribuit; habita dein a P. Palmio oratione Latina, dictoque Hymno* Veni Creator Spiritus, *itum est ad suffragia, quibus collectis et omni suffragiorum numero (erant universim 39) septem tantum (præter ipsius* Borgiæ *suffragium) exceptis, cetera omnia* Borgiam, *ut Alvarus scribit lib. 5, cap* I, § 3. P. Franciscum Borgiam *Societatis Præpositum Generalem declararunt. Indicata cœlitus futura* Francisci *in Generalem electio, si recte scribit Alvarus, S. Ignatio, Lainio, et Joanni* C *Texedæ, Petro Saavedra, atque ipsimet etiam* Borgiæ. *Quod ad hunc spectat, ita de eo scribit ex Ribadineira Schottus infra num.* 49: Hæc dum agitat *(decreverat Societatem ingredi, anno nimirum* 1546) oratione intentus, septem continuo diebus tiaram capiti imminentem clare vidit. Ecclesiasticam dignitatem designari putans, obestari Deum, ac deprecari, ne, quos fugeret honores, quæsiisse alibi videretur. Cum post Societatis Præpositus renuntiatus esset, a Gaspare Fernandez interrogatus, illane tiara esset, jucunde respondit, eamdem videri. *Orationi similiter, teste Alvaro, vacabat in Hispania Petrus Saavedra, homo vitæ integerrimæ, Deumque precabatur, ut dignum orbæ adhuc dum Societati Præpositum daret; cum subito oculis ejus* Francisci Borgiæ *species est objecta. Nihil ille hæsitans, quin in Præpositum eligendus esset, continuo ad cum litteras Romam dedit, quas* Borgia, *ut aiebat, nisi in Præpositum Generalem electus, accepturus haud esset.*

summa Romanorum,

241 *Summo gaudio socios omnes novi Præpositi Generalis affecit electio: frustra* Franciscus *tergiversatus fuisset; tantumque abfuit, ut onus deprecatus fuerit, ut præ stupore animique confusione, quod mutatus oris color abunde indicabat, ne verba quidem facere potuerit: tantisper vero sibi redditus, rogari quidem, inquiebat, Deum jam pridem, ut aliquam humeris crucem imponeret: at tantam abs illo et Societate impositum iri, numquam mihi persuasum habui. Actis dein Deo de more gratiis, ad conventum Aræ-Cœli, ubi Pontifex Pius tum erat, ab omni electorum collegio deductus est, qui* Francisci *electionem edoctus, nihil ad Dei et Ecclesiæ obsequium utilius, nihil sibi gratius ab electoribus fieri potuisse, edixit; se vero, quod diceret, factis, ubi res et occasio ferret, comprobaturum. Ita Pontificis responsum Ribandineira refert; paulo autem aliter ejus interpres Schottus num* 128. *Aliquanto plura Alvarus memorat a Pontifice in laudem Societatis coram legato Lusitaniæ, qui aderat, dicta: quo idem teste, Pius IV, cum non raro adiret Pontificias ædes, soluit dicere, quam aptum tali corpori caput præesset!*

AUCTORE J. B.

aliorumque populorum plausu eligitur:

242 *Summo ubique plausu ejus electio excepta est: Romæ purpurati patres, legati, proceresque Romani catervatim accurrere, adeptam ei dignitatem gratulaturi ac omnia fausta precaturi. Ubi ad ceteras regiones ejus rei* E *nuntius venit, non minorem multis in locis lætitiam attulit. Frequentes advenere gratulatoriæ, ut ex Dionysio Vaquez lib.* 4, *cap.* I, § 4 *Alvarus refert, regum principumque litteræ.* Dux Methymnæ-Cæli, *inquit Sacchinus Hist. Societatis part.* 3, *lib.* I, *num.* 32, Joannes Zerda, qui ab Siciliæ procuratione in Hispaniam remearat, Madriti re cognita, illico ad collegium cursu tetendit, litterasque ejus rei nuntias habens in manibus, nihil nisi gratulabundus iterabat, Franciscus dux sanctus, Generalis: *in Germania* ad eumdem nuntium *(verba Sacchini iterum sunt)* Cardinalis Augustanus *(Otho Truchsesius)* Dilingæ in templo solemni ritu musicoque concentu Deo grates egit. *His proxime Sacchinus subdit perhonorificas Hosii Cardinalis Varmiensis e Polonia litteras, quibus Deo gratias agit, cujus beneficio factum esset, ut non Societati modo, sed universæ etiam Ecclesiæ de Viro tam gravi, integro ac prudenti prospectum esset. His denique non omnino absimiles Joannis Tapiæ* F *litteras recitat, Valentia ad* Borgiam *missas.*

solutis vero comitiis,

243 *Protracta congregatio fuit usque diem Septembris tertium, seduloque a patribus in commune consultum. Renuntiatum interim fuit, Melitam insulam a Solimanno Turcarum imperatore numeroso exercitu terra marique obsessam; quod ingentem Pio IV animi sollicitudinem attulit: cum vero Philippo II regi Catholico decretum esset, navalem exercitum eo trajicere, qui obsessis succurreret, muneris sui congregati patres operam qualemcumque in commune bonum conferre, sunt arbitrati. Itaque Pontifici patres aliquot, quorum aliqui e congregatis erant, obtulerunt, qui divinis mysteriis armarent milites, ægrorumque ministerio se devoverent, quod illi gratissimum contigit. Missi eo sunt, amplis facultatibus instructi, ut Sacchinus scribit, sacerdotes sex; nimirum Hieronymus Domeneccus, qui sociis Siculis præerat, Bartholomæus Fernandius, Joannes Gurrea, Jacobus Suarius, Joannes Baptista Vitalis, Angelus Hyparchus, et laici duo. Quo die soluta congregatio est, habita oratione,*

AUCTORE J. B.

oratione, patres denique rogatos voluit, ut se
veluti jumentum clitellarium haberent, si clau-
dicaret; precibus suis sublevarent; si lentius
incederet, monitis et exemplis exstimularent,
ac fatigatum exonerarent. Tum vero protap-
sus in genua singulorum pedes humi repens
exosculatus est, omnesque dein magna carita-
te amplexus sancto delibutos gaudio alacres-
que dimisit. Non diu post Romæ ob liberatam
obsidione Melitam solennes divino Numini
actæ sunt grates : gratulationi publicæ acces-
sit Borgiæ *vox* : Nam, *inquit Sacchinus ad an-*
num 1565, *num.* 64, in S. Jacobi Hispanorum
(uti multi patrum, conventus generalis tem-
pore, auditi cupide erant) cum grates Deo ma-
gna ceremonia agerentur; ipse delectus orator,
præter ingentem nobilitatem, magno Cardina-
lium audiente numero, piam admodum et effi-
cacis exempli concionem habuit.

impositi sibi muneris

244 *Inde porro* Borgia, *ut omnes impositi*
sibi muneris partes impleret, omni nisu stu-
dioque contendit. Certior inprimis fieri minu-
tatim voluit, quæ cujuslibet sive provinciæ,
B *sive collegii conditio esset : qua quidem re id*
consecutus est, ut accuratam universæ Socie-
tatis delineatam animo haberet imaginem,
quam attenta mente perlustrans summo ma-
ne indies Deo supplicabat, ut disperso huic
per Ecclesiam gregi invigilaret ; sibi vero ni-
hil eorum, quæ boni pastoris essent, deesse
vellet. Tum vero semetipsum respiciens non
poterat divinam Providentiam non admirari,
quæ ovem lupo, ut præ contemptu sui aiebat,
commisisset. Ter quotidie Deum orabat, ut
Societatem conservaret firmaretque ; quater
vero et vigesies, ne quem ex commissis sollici-
tudini suæ filiis perderet. Quolibet item mane
commendabat domum professorum Romanam
Deo patri ; collegium Filio, Patris Sapien-
tiæ ; domum vero tirocinii, quæ ejus curis
erecta est postmodum, Spiritui Sancto, Amori
æterno. Certos præterea in orbem dies sibi præ-
fixerat, quibus pro provinciis ceteris, earum-
que præfectis preces ad Deum ac tutelares ea-
rum angelos funderet. Quotidianis quoque
precibus lacrymisque perennibus efflagitabat
sibi Ignatii quidem sanctimoniam ac pruden-
tiam, Lainii vero sapientiam et lenitatem :
C *noctu autem severam a se rationem exigebat,*
num, quidquid in administranda Societate co
die gessisset, ad relictam ab Ignatio normam
esset exactum ; cujus regulas constitutiones-
que ita sancte habebat, ut ne transversum qui-
dem ab iis unguem discederet. Regulas in
communes particularesque digessit anno 1567,
et ad earum custodiam socios vehementer est
adhortatus : Constitutiones ut confirmaret, et
commendaret impensius, lucubrationem inchoa-
verat, per quam testimonia ex Euangelio earum
singulis convenientia colligebat. Dignum Præ-
positi vigiliis opus, ut gratum futurum poste-
ris, nisi peregrinatio Hispanica interrupisset,
inquit Sacchinus ad annum 1572, *num.* 172.

partes omnes

245 *Propensiore quidem erat in solitudi-*
nem, sacrumque otium animo, uniceque ora-
tioni et contemplationi vacare maluisset ; sed
cum hoc vetaret ejus oficii ratio, cessit soli-
tudinis et orationis amor utilitatis publicæ
studio ; impetravitque a se ipso, ut tantum
temporis orationi subtraheret, quantum ex-
pediendis negotiis, et tum suorum, tum exte-
rorum, quorum magnus erat numerus, uti-
litati sufficeret. Non modo facilis erat ad
illum accessus, sed etiam suæ quasi dignitatis D
immemor suorum colloquium ac familiarita-
tem ultro ambiebat. Visitatores in Germani-
am, Galliam, Sardiniam, Hispaniam, Lusita-
niam et Brasiliam misit, qui, inspectis pro-
vinciis, earum incolumitati bonoque consule-
rent : in Italiam vero vigiles ipse oculos
intendit. Quod autem a re Societatis maxime
futurum arbitrabatur, ut singulæ provinciæ
separatam a reliquis haberent tirocinii do-
mum, id ipse Romæ, ut ceteris exemplo esset,
est exsecutus. Cum adhuc vicarius esset, S. An-
dreæ sacellum in monte Quirinali cum adje-
ctis ædibus a Joanne Andrea Crucio episcopo
Tyburtino obtinuerat, quas anno 1566 *proba-*
tionis domui dedicavit, adjutus ea in re maxi-
me Joannæ Aragoniæ, Ascanii Columnæ olim
uxoris, ac singulis octiduis confiteri illi de
peccatis solitæ, pia admodum liberalitate ac
munificentia, quæ non modo necessariam ad
fabricam suppeditavit peccuniæ summam,
ædesque, quas propter sacellum illud habebat,
cum parte hortorum adjecit, sed congruam
etiam novæ domui dotem dixit. Hujusmodi
domos maximi semper fecit ac in deliciis ha- E
buit, nec ullum eis præfecit, qui non esset
orationis studio, prudentia, probataque vir-
tute conspicuus. Sententias varias e sacrarum
litterarum fonte scite admodum, et ad quoti-
dianas tironum actiones prorsus accomodate
congessit, ut eas animo ferventiore obirent.
Collegium Romanum, quod dux Gandiæ in-
choarat, commissarius per Hispaniam fove-
rat, Præpositus Generalis demum numeris
suis absolutum reddidit. Collegium Germani-
cum Romæ et seminarium sanctissimis legi-
bus munivit, academias institui in singulis
provinciis curavit, in quibus juniores Societa-
tis alumni quovis artium liberalium scientia-
rumque genere minore sumptu, quam si Ro-
mam aut in alias provincias transmigrandum
foret, imbuerentur, regionum, in quibus ha-
bitabant, juventuti dein easdem tradituri.

adimplere

246 *Parum abfuit, quin gravis in Societa-*
tem ab Hispania tempestas ingrueret, nisi
Borgia *prudenter occurrisset. Romam P. An-*
tonium Araozium, qui multum in aula polle-
bat Hispanica, ad electionem Generalis evoca-
rat, rursumque, cum a congregatis patribus F
dictus fuerat assistens Hispaniæ. Quod unice
in majus Societatis bonum factum fuerat,
multo aliter in Hispania acceptum est. Id Arao-
zio muneris, *inquid Sacchinus part.* 3, *lib.* 2,
num. 72, non ad honorem, sed ad pœnam im-
positum ; non ut Societatis curet commoda, sed
ut regia ne curet : non ab recto consilio eam
suffragationem, sed ex occæcato perturbatione
animo, atque infectatione natam : ad ulciscen-
dum dolorem, quod vir integer regno prospi-
ciens, numquam censuerit pecuniam aut socios
avehi ex Hispania oportere. Itaque homini opti-
me de sua familia, de Ecclesia Dei, et regnis
Hispaniæ merito, id unum fraudi esse, quod
regia diplomata libere propugnarit, fideliterque
observanda semper censuerit. *Ægre id etiam*
ferebat Philippus II. Scripsit itaque ad Bor-
giam, *ut Araozium in Hispania permanere ju-*
beret : annuit postulatis regiis Borgia, *ne ir-*
ritatum regis animum magis commoveret ;
scripsit tamen ad Rodericum Gomezium, cujus
consilio rex ad Borgiam *litteras dederat, pur-*
gandi sui et electorum causa : Abigeret procul
ab animo falsas illas suspiciones : neque, si quis
obtruderet

A obtruderet, ad aures admitteret. Quod enim in Generali conventu tot talesque viri tanto consilio prudentiaque gessissent, male condemnari. Exploraret, cognosceretque Congregationis Acta : intellecturum se et ceteros patres ejusdem, atque Araozium, sententiæ esse : observanda diplomata regia, idque decreto sancitum, nedum fraudi ea res illi fuerit. In summo illum post Generalem locatum gradu : quodque maxime fiduciæ documentum sit, appositum ipsi Generali custodem. *Statutum in iisdem comitiis est, ut novitii tirocinii biennio non litteris, sed soli pietati studerent. Orationis, meditationisque tempori semihoram addidit : unum e suis, qui obtentam ante initam Societatem humaniorum litterarum cathedram, reditibus aliquot dotatam retinuerat, sic tamen, ut illi collegio Perusino applicarentur, renunciare cathedræ et reditibus jussit. Vetuit quoque, ne in templis arculæ ullæ recipiendis eleemosynis locarentur, teste Alvaro lib.* 5, *cap.* 2, § 3.

B 247 *Æquo in omnes erat amore, nec ullum particulari favore prosequebatur, ita tamen comis in omnes, ut singuli se illi acceptissimos intelligerent. Quos coram affari non poterat, frequentibus litteris conveniebat; quo vero divinæ gloriæ zelo, qua caritate et sollicitudine, qua salutarium monitorum ubertate ex refertæ fuerint, colligi potest ex insigni illa Epistola pastorali, quam, Hispano idiomate scriptam, Sacchinus part.* 3, *lib.* 5, *num.* 5 *et seqq. Latine exhibet. Viros ætate doctrinaque maturos in Societatem adsciscì optabat ; quod ad obeunda citius nascentis adhuc Societatis ministeria aptiores instructioresque accederent. Lubens Assistentium sententias consiliaque audiebat, faciebatque permagni, etsi secus ipse sentiret. Auctis Provincialium Rectorumque facultatibus, Societatis gubernationem uti suaviorem, ita et expeditiorem reddidit. Singulorum dotes geniumque accurate edoceri cupiebat, ut quid singulis potissimum quadraret muneris, compertum haberet. Si quos majoris momenti laborisve functionibus admovebat, monebat sedulo, ne præstitutum orationi tempus contraherent unquam, quantacumque etiam negotiorum mole* C *premerentur. Suos caute in aulis principum versari voluit. Rogaverat eum anno* 1570 *Henricus Cardinalis, post Lusitaniæ rex, is quem Eborense collegium condidisse, supra dictum est, ut Leo Henricius sibi a confessionibus esset, habitaretque in ædibus suis : concessit primum* Borgia, *sed renuit alterum ; fieri id non posse dictitans absque pernicioso exemplo : principi vero Henricii operum, etsi in collegio cum ceteris degeret, non defuturam.*

præclare incipit.

§ XIX. Suscepto Generalis Præpositi munere socios suaviter simul et fortiter moderatur : quantum illi socii Hispani Lusitanique debuerint.

Quamvis spectata satis jam pridem esset, multo tamen magis, ex quo universam moderari Societatem cœpit, prudentiæ ejus fama percrebuit. Tanti eam fecit Philippus II, ut anno 1559, *cum adhuc in Hispania degeret* Borgia, *ac sinistræ de ejus sanctitate famaque regi suspiciones injicerentur.* Borgiam *tamen in Hispaniam proxime venturus, ejusque regni administrationem exorsurus, consulere voluerit, quæ quibus e præcipuis regni officiis sive politicis, sive ecclesiasticis tribuenda censeret; qua de re* Borgia *ad regem Commentarium scripsit, quem verbotenus lib.* 5, *cap.* 2, § 5 *Alvarus refert. Sic autem Philippo probatus fuit* Borgiæ *Commentarius, ut vix ullum in eo nominarit, quin insignem aliquam dignitatem sit consecutus. Posteaquam autem Societati præfuit, consiliis ejus certatim usi sunt Pius IV summus Pontifex, Cardinales, Prælati, Imperator, Reges Franciæ, Lusitaniæ et Hispaniæ.* Fas mihi dicere, *inquit P. Dionysius Vasquez*, Borgiæ *confessarius, apud Alvarum paulo ante citatum*, vidisse me plurimas primariorum orbis Christiani principum propria manu ad P. Franciscum scriptas litteras, quibus demisse vel ejus regna sua precibus commendabant, vel in negotiis consilia expetebant. *Hæc ex Alvaro citato, ex quo etiam lib.* 5, *cap.* 3 *sequentia delibo.* E

Suscepto Generalis munere

249 *Suavitatem rigori præferebat Bernardi, Anselmi, et Lainii decessoris sui exemplo; eaque gubernandi ratione et modo ita sibi suorum obstrinxit animos, ut nihil tam arduum esset ac difficile, quod parati non essent, si modo id ipsi gratum intelligerent, aggredi. Hanc in congregationibus, quæ ipso Societatem moderante sunt habitæ, superioribus inculcabat; qua de re exhortationem anno* 1568 F *fecit ad provinciarum Præpositos ceterosque Societatis superiores ; maxime vero ad Hispanos, apud quos rigorem nimium non minus virtuti, quam floribus fructibusque gelu nocere, inaudierat. Asper, si superiorum aliquis nimio rigore peccaret : expertus id fuit P. Dionysius Vasquez, collegii Romani rector, quem, licet sibi a confessionibus esset, ea de causa anno mox memorato munere suo exuit. Si quid præcipere suis vellet, oranti erat, quam imperanti similior. Si cui oneris quidpiam impositurus erat, rogabat hominem sedulo, ut suas ipsemet vires consuleret; si vero oneri pares esset censeret, id Deo, Societati ac sibi offerret sacrificium. Quo cujusque magis propenderet animus, examinabat; quod si dotes desiderato muneri pares erant, id ipsi committebat. Oblatum munus ejus, cui id offerebat, alias relinquebat arbitrio; unum tantum novisse se Dionysius Vasquez ait, cui, munus aliquod, licet honorificum, detrectanti,*

socios suaviter

AUCTORE J. B.

clanti, ex imperio locutus sit. Si quis forte deliquerat, excusabat, cum poterat; cum non poterat, hominem esse, inquiebat. Vitam religiosam veluti crucem censebat, non exiguo tempore, sed a tirocinio ad tumulum usque ferendam; atque adeo illam plus æquo aggravari nolebat.

simul

250 Accidit, ut, cum Commissarii per Hispaniam munere fungeretur, Vallisoletano collegio rector præesset vir, ut multæ virtutis et auctoritatis, ita et multi rigoris: huic suberat frater laicus, ita in risum profusus, ut illum ne in loco quidem cohibere posset. Dure fratrem rector excepit, levi illum spiritu, patrumque Christi Domini memorem esse aiens, qui, dum in terris egit, plorarit quidem, riserit autem numquam. Rector ipse paulo post in idem vitium incidit, neque, quidquid contra obniteretur, vincere potuit. Medelæ causa Borgiam adiit, idque ab eo responsum retulit, peteret a fratre laico, quem severe nimis increpuerat, facti veniam; ita futurum, ut eo vitio immunis esset: quod cum ille fecisset, B quod prædixerat Borgia, contigit. Honorem suorum famamque quam maxime cordi habuit, probe gnarus eos, qui sacris publicisque funguntur ministeriis, ut hæc cum fructu obeant, bona fama carere omnino non posse. Accusationibus non temere fidem habebat, neminemque delicti reum censebat, donec de facti veritate constaret. Si removere ab officio quempiam necesse erat, honestas, cur id fieret, causas prætendebat, ut salvus esset exauctorati honor. Delatas ad sese accusationes nemini prorsus retegebat, finitaque causa, vulcano tradebat. Delicti memoriam pœna inflicta abolebat. Defectuum leviorum, si in consuetudinem abirent, reos non per se ipse, sed per eorum intimos de sui emendatione admonebat, ne admonitionem ab se profectam persentiscerent. Superiores, ne eorum auctoritatem minueret, clam corripiebat, eorumque culpas, cum ita opus erat, dissimulabat. Verum non ita lenis ejus gubernatio erat, ut suorum fervorem relaxaret: sociare eum lenitate severitatem noverat, cum id rei gravitas exigebat.

C 251 Malefactores igne ferroque, cum Catalauniæ prorex esset, persequentem vidimus supra § 5, num. 58: in Societate plurimos loco movit, cum id illius bonum et necessitas postulabat. Commissarius Hispaniæ tres nobiles, qui alteram religionem deseruerant, consulto prius Ignatio, Societatis habitu donaverat: verum cum non satis ex illius instituto viverent, nec quidquam seu lenitate, seu severitate proficeret, continuo expulit; unde ex decreto Societatis ceterarum religionum transfugis ad eam aditus præclusus fuit. Cum Roma Matritum Generalis venit, inter ceteros salutatum cum venit P. Santanderus provincialis: is, cum nuper Complutensi collegio, dum alter ei rector designaretur, præfectus esset, miratus Borgiam, minutatim ex se quærere, qui res illic gererentur, quo singuli zelo sua obirent munia, quaque in studiis diligentia ac assiduitate versarentur; cum respondendo non esset, ea excusatione est usus, vix octiduum esse, ex quo ejus collegii curam gessisset: dein eam sibi spartam non perpetuam, sed ad tempus fuisse impositam: cui subirato vultu Borgia: Nescis igitur, tantumdem tibi curæ adhibendum, si per octiduum tantum illud moderari collegium debeas, quantum si perpetuo? Statuisne, curæ D magnitudinem a diuturnitate temporis, non ab officii gravitate pendere? Gregis Argum multa brevi pervidere necesse est. Tu sic habeto, multo severiorem supremo Judici rationem te redditurum. Num isthæc apud illum valitura sit excusatio, vide. In eos maxime præsides animadvertebat, qui sua somnolentia licentiæ frena laxarent: Væ illis, inquiebat, quia eadem opera, qua ceteris licentiæ, sibi æternæ infelicitatis januam laxant. Infirmorum neglectum vel minimum ferebat ægerrime. Aliena delicta interdum, quasi sua commissa essent incuria, ulturus, cubiculo sese una cum reo includebat; ubi, nudatis humeris, ante Crucifixi imaginem sanguineis in se flagris, reo inspectante, sæviebat, qui pœnæ modus his, qui deliquerant, non poterat non esse gravissimus.

et fortiter regit

252 Moderante seu Hispaniæ provincias, seu Societatem universam ad eum, quem diximus, modum Borgia, ingens illi collegiorum incrementum accessit, propitio Borgiæ laboribus et sudoribus cœlo. Plurimum sane illi Gandiense, Cæsaraugustanum, Complutense, Barcinonense, Hispalense, Romanum, Valentinum aliaque collegia ante susceptum abs illo Societatis clavum debuere: præter hæc vero multo plura, perque varias sparsa provincias, curis ejus atque auctoritate vel excitata a fundamentis, vel ad meliora fuere provecta. Ac in Castella quidem Veteri Abulense, quod condi anno 1553 cœptum fuerat, reditibus auxit Ludovicus Medina, velut ejus pater ac conditor a Borgia agnitus; in quo institutæ litteræ humaniores fuere anno 1567. Segoviense anno 1559 impetratum a Borgia fuit: eo primum Christophorum Rodericium et Fernandum Solierum misit, auctoque sociorum numero, rectorem illi primum præfecit Ludovicum Santanderum, concionatorem in primis nobilem: ludum quoque litterarium ibidem instituit, tres in classes distributum. Multum id collegium debuit Francisco a S. Maria ex Ordine S. Hieronymi civitatis episcopo, Francisco Soliero archipresbytero, et Cartusiensibus monachis. Bellimarense prope Burgos situm condi cœptum est anno 1560, Benedicto Uguccione, Burgensi canonico, eo plurimum conferente. Burgensi initium dedit annus 1551; quinquennio post institutum in eo fuit humanitatis gymnasium: at anno 1568 alias in ædes migratum, ut lites vitarentur. Palentinum Teresia Quingnonia, Montis-Acuti comes, Joannis Vegæ soror, ejusdemque Joannis liberi Suerus et Eleonora suis precibus impetrarunt anno 1559: primus illi rector datus Petrus Saavedra. Vallisoletano initium dedere Fabri curæ, quo altiora Philosophiæ et Theologiæ studia invecta sunt anno 1563. Id anno 1567 in domum Professam, Borgia instante, mutatum est: pars sociorum in antiquis ædibus remansit; altera in novum collegium, S. Ambrosio sacrum, commigravit.

Quantum E F

253 Lucroniense item excitatum fuit anno 1559, auctore Thoma de Janguez, e primaria illius civitatis nobilitate; hujus collegii incolæ decem anno 1564 in obsequio peste infectorum mortem gloriosam oppetierunt: bini reliqui vitam servarunt quidem, eadem tamen peste afflati fuerunt. Instauratum postliminio collegium fuit, ac schola Theologica anno 1569 Borgiæ jussu ornatum. Legionense collegium anno 1572 condidit, inque ejus templo, quod collapsum firmius

Castellanam

A *firmius ornatiusque exstruxerat, sepeliri voluit Joannes S. Emiliani, laudatissimus ejusdem civitatis antistes. Montis-Regii, quod Gallæciæ in diœcesi Auriensi oppidum est, Alfonsi Fonsecæ et Azebedii, Montis-Regii comitis munificentia condi cœptum est anno* 1556, *collaborante comiti propense admodum Francisco Manricio a Lara, Auriensi præsule. Inchoatum anno* 1551 *a Roderico Duena, pio et opulento cive, Methymnæ-Campi collegium perfecit, reditibus, domo item ac templo auxit Petrus Quadratus, civis honestus copiosusque mercator, quod ita futurum, Antverpiæ ex S. Ignatio olim intellexerat. Exstruendo sociorum Septimancæ tirocinio ædes suas una cum hortis* Borgiæ *obtulit Joannes Moschera anno* 1554. *Tenuibus exordiis collegium Salmanticense cœptum fuit anno* 1548 *P. Michaëlis Turriani potissimum cura : sed dein, invectis eo Theologicis per* Borgiam *studiis, insigniter auctum. Villagarciense tirocinium et collegium Magdalena Ulloa, pari pietate et nobilitate matrona, Ludovici Quixadæ vidua, suis* B *anno* 1572 *exstruxit impensis. Hanc terna Societati constituisse domicilia, scribit Alvarus; at alteri Magdalenæ, mox memoratæ cognomini, collegium Ovetense et Santanderense Historiæ Societatis part.* 3, *lib.* 8, *num.* 273 *Sacchinus adscribit.*

et Toletanam 254 *Toletum Societatem advocavit anno* 1558 *Bartholomæus Carranza Miranda, Toletanus ex Ordine S. Dominici archiepiscopus. Primi illuc missi sunt PP. Bustamantius, Domeneceus, Strada, aliique aliquot socii ; qui collegium inchoarent, quod dein anno* 1566 *in domum Professam, primo Præposito Joanne Valderauano , conversum fuit. Matritense collegium ex domo non ampla, quam sociis Eleonora Mascarenia Lusitana dederat anno* 1560, *ad insignem evasit amplitudinem. Primus ei præfuit Odoardus Pereira Lusitanus, litteræque illic humaniores anno* 1572 *doceri cœptæ. Villa-Regii Toletanæ provinciæ tirocinium institutum fuit anno* 1567 *magno Villaregiensium pagorumque circumjectorum bono : tanto vero Joannis Pacieci, ejus domicilii parentis, gaudio, ut, scriptis ad* Borgiam *lit-* C *teris, ingentes Deo grates egerit, cujus sibi munere angelos (ut aiebat) in terris videre concessum esset. Ita Sacchinus par.* 3, *lib.* 3, *num.* 190 : *Alvarus autem, quas dixi, litteras a Joanne Emmanuele Leonio, primo illius tirocinii magistro, ad* Borgiam *datas ait ; verum, ut apparet, perperam. Originem suam Ocaniense collegium debuit Ludovico Calatajud, ejus oppidi civi ac protonotario Apostolico, a doctore Joanne Ramirio ad id fundandum impulso. Complutum eam rem acturus ad* Borgiam *se contulit, confecitque fundationis tabulas* XVI *Kalendas Novembris anni* 1558. *Societatis illic munera primi obierunt Jacobus Carillius aliique aliquot eo una cum illo missi ; cœptis quidem tantisper absistere Joannis Silicæi, Toletani archiepiscopi, jussu coacti fuerunt : sed eo brevi post e vivis erepto, Ocaniam* XVIII *Kalendas Maii anni proxime sequentis redierunt. Theologorum placita illic sociis tradere cœperunt anno* 1567 *Josephus Acosta et Alfonsus Sandoualius.*

provincias 255 *Murciam patres anno* 1555 *evocavit Stephanus Almeida Lusitanus, Carthaginis-Novæ episcopus, qui* Borgiam *familiariter olim norat, multaque de Societatis laboribus secundo rumore inaudierat. Primus collegii Murciensis rector fuit Joannes Baptista Barma : anno insequenti sociorum illic numerus ad duodenarium erevit, e quibus sacerdotes septem, laici quinque. Barmæ mortuo suffectus est Jacobus Miro, illuc a* Borgia *e Lusitania missus ; collegium vero e Toletana ad provinciam Castellanam secundum Almeidæ præsulis vota translatum. Belmontense anno* 1558 *natum est, quod Jacobus Lopius Paciecus, Villenæ marchio, primum expetiit; dein Joannes Lucas fovit ; utroque vero defuncto, Pontia Leonia certis reditibus stabilivit. Placentini collegii originem supra sub* § XIV *principium explicatam habes : ornatum ludo litterario fuit anno* 1555, *novisque reditibus anno* 1557 *ab episcopo Carvajalio locupletatum. Petri Putei, canonici Conchensis, liberalitas Conchensi collegio jam inde ab anno* 1554 *initium dederat; reditus annuos, qui deerant, anno* 1561 *alterius item ejusdem ecclesiæ canonici, Petri Marquinæ, suppeditavit bene affectus in Societatem animus. Huetensis in eadem diœcesi collegii ea fuit origo : jam inde ab anno* 1551 E *patrum contubernium exoptarant quidem oppidani, sed voti compotes facti non fuerant hactenus : at anno* 1559 *Petrus Ortitius Huetensis, Compluti studiorum causa degens, Societati nomen dedit : frustra juvenem a proposito dimovere conatus Stephanus Ortitius, Petri patruus, sacerdos honoratus et locuples, iram adversus socios, ut qui sibi juvenem, in quo repositam spem posteritatis habebat, eripuissent, aluit aliquamdiu ; qua paulatim deferveseente, aliorumque sacerdotum accedente consilio, quas destinarat fratris filio opes condendo collegio insumere statuit. Eo itaque P. Joannes Ramirius una cum sociis aliquot missus est anno* 1563, *receptumque a* Borgia *collegium, explicatis paulatim rebus, biennio post.* auxerit;

256 *Navalcarnerense in archiepiscopatu Toletano collegium condidit doctor Baptista Madridius, collato eam in rem, ex Pii IV summi Pontificis indulto, pingui, quod illic habebat, sacerdotio; neque id satis illi fuit, nisi et semetipsum Societati traderet, in qua diem suum obiit anno* 1572. *Incoli collegium cœptum est anno* 1566. *Oropesanum, anno* 1570 F *conditum, Ferdinandi Alvari Toleti, ejusque fratris Francisci munus fuit. Segunti collegium Cardinalis Spinosa, ejus civitatis archiepiscopus, meditabatur, missusque eo fuerat anno* 1569 *Marcus Valdesius cum sociis quinque : verum collegii progressum Spinosæ mors, quæ anno* 1572 *accidit, intercepit; cumque non esset, qui abs illo cœpta promoveret, inde revocati sunt socii. Caravacam (Equitum S. Jacobi oppidum, figurata ab angelis cruce, cum primis nobile) magno Societatem studio ac labore invehere jam a septennio conatus fuerat Michael a Regno, ejus oppidi civis; quod anno demum* 1568 *impetravit. Huic collegio, quidquid sibi reliquum erat, testamento reliquit, adjecta etiam modestissima cautione, ut, si quis illi plura tribueret, is fundatoris titulo beneficiisque gauderet. Seguritanum collegium anno* 1569 *condidit Christophorus Rodericius de Moia (is, ut apparet, cujus lib.* 3, *cap.* 7 *Vitæ S. Teresiæ Ribera meminit) accedente filiarum ejus nonconsensu modo, sed etiam liberalitate, qua et ipsæ id collegium ex maternæ hereditatis parte dotatum voluerunt. Aptior*

AUCTORE J. B.

AUCTORE J. B.

plior quidem videbatur tirocinio locus : collegium tamen illic excitari non abnuit Borgia, *ut Christophori votis fieret satis.*

quantum item illi

257 *Andalusiæ pariter provinciam seu Bæticam multis sibi nominibus obstrictam habuit. Cum serpere Hispali hæresis cœpisset, presbyteros eo aliquot misit anno* 1554, *qui hæreticorum progressus sisterent, eoque pacto collegii Hispalensis semina jecit. Magno illic fructu egerunt Joannes Suarius, Consalvus Consalvius, Baptista Sancius et Basilius Auila. Anno item* 1554 *Granatense sumpsit initium, adnitente potissimum Petro Guerrero civitatis archiepiscopo : traductum eo Corduba tirocinium fuit anno* 1556. *Accessit eidem provinciæ Gaditanum collegium anno* 1564, *eo evocatis pari ordinis ecclesiastici secularisque consensu sociis, quo ad eamdiem religiosorum ordinum nulli patuerat aditus. Emporium illud celebre, in extremo Europæ ad Occidentem limite situm, e Societate primi excoluerunt Jacobus Lopius, Sanciusque Castillus. Inchoatum Cordubense collegium partim Joannis Cordubæ decani, partim civitatis munificentia* B *fuerat : sed anno* 1564 *additum illi fuit magnificum templum, cujus primum lapidem ritu solemniore Christophorus de Roias et Sandoual, Cordubensis antistes posuit festa luce S. Catharinæ virginis martyris collegiique patronæ.*

Bætica,

258 *Triguerense ædificandum suscepit Franciscus Palma, Triguerensis civis et clericus ; foverunt Eleonora de Zunninga, ejusque filius Alfonsus Petrius Gusmanus, Methymnæ Sidoniæ dux : incoli cœptum fuit anno* 1563, *primo ejus rectore Joanne Rodericio. Montellanum Catharina Ferdinandia a Corduba, Plegi marchio, excitavit, reditibusque firmavit : missi illuc fuere anno* 1558 *sacerdotes sex, laici octo, Alfonso Lopio duce. Marcenense, a Maria Toletana, Catharinæ Fernandiæ filia, et Ludovico Pontio Leonio, Mariæ conjuge et duce Areos, conditum, incoli cœptum fuit anno* 1567 *a sociis sacerdotibus quatuor, sacerdotii expertibus novem, quibus Gaspar Salazarius rector præerat. Sanlucariense, quod uxor ducis Methymnæ Sidoniæ impetrarat alueratque hactenus, ejusdem morte* C *solutum est anno* 1556. *Viderat Elvira Avila, matrona nobilis, viro liberisque orba, quos fructus ac commoda ex sociorum laboribus Granata caperet, ac tantumdem Biatiæ, (hodie* Baeza*) patriæ suæ boni cupiens, condendo illic collegio hereditatem testamento legavit anno* 1569 *: accepit conditionem* Borgia, *molirique collegium jussit ; quod dein Didacus Carillus Carvajalius reditibus auxit. Malacitano initium dedit anno* 1572 *Francisci Blanci, Malacitani id temporis episcopi, propensus in Societatem animus, quem pluribus alias beneficiis, de quibus vide Schottum infra num.* 176, *testatum fecit.*

et Aragonica

259 *In provincia Aragoniæ, præter Gandiense collegium ejus ære, ut num.* 82 *dictum est, excitatum, Valentino non parum profuit : missi eo aliquot socii anno* 1544, *expetente maxime ea in civitate collegium Hieronymo Domenecco, canonico Valentino : triennio post, collato mille aureorum nummorum subsidio, ejus collegii egestatem si non sustulit, minuit equidem. Vexatum id ab academicis fuit ob institutas illic anno* 1570 *Theologicas scholas ; anno autem insequenti restituta pax est, quo ipsiusmet* Borgiæ *præsentis auctoritas momenti plurimum attulit. Addit Alvarus, domum illic Professorum constitutam : sed id post* Borgiæ *obitum contigit, Everardo Mercuriano Societatem moderante ; anno nimirum* 1579, *ut scribit Sacchinus part.* 4 *Hist. Societ. lib.* 7, *num.* 200, *et Escolanus Hist. Valentinæ lib.* 5, *cap.* 10. *Collegium S. Paulo, domus professa Spiritui Sancto sacrum fuit. Cæsaraugustanum ut conderetur, per litteras eum Ignatio egerat, cum dux Gandiæ erat : postquam inde anno* 1555 *excesserant socii, non diu post revocati, eodem,* Borgia *jubente, redierunt. Barcinonenses domicilium apud se Societati obtulerunt anno* 1540, *quo tempore* Borgia *Catalauniæ prorex præerat ; in quo disciplinæ Theologicæ ejus auctoritate sunt institutæ anno* 1569.

in Sardiniam propagata,

260 *E Barcinonensi collegio, cum Hispaniæ Societatis commissarius esset* Borgia, *sociorum colonia missa fuit, quæ Balearicum seu Majoricense,* Montis-Sion *ab æde Deiparæ eidem addicta dictum, instituit anno* 1561 *rogatu potissimum Guilielmi Rocafolii, ejus insulæ proregis : id civium benignitas aluit, donec reditibus aliquot anno* 1569 *fuit eorumdem collatione munitum. Sassaritanum in insula Sardinia suis absolutum numeris fuit anno* 1562 *: tres illic litterarum humaniorum classes, accitis ex Hispania, qui eas juventuti traderent, magistris, institutæ sunt. Non exiguum ex eo collegio fructum cito Sassaritani perceperunt : unde Calaritanos quoque condendi apud se collegii desiderium cepit, cujus compotes facti sunt anno* 1564. *Aditum vero in Sardiniam aperuerunt Societati, in eam adlecti Sardi duo, Petrus Spiga et Alexius Fontana, ille Calaritanus, hic vero Sassaritanus.*

et Lusitanæ debuerunt.

261 *Apud Lusitanos Portuense collegium a* Borgia *cœptum est anno* 1560 *; uti et Bracharense a Petro de Martyribus ejusdem civitatis archiepiscopo : templo auctum anno* 1567. *Brigantinum anno* 1561 *Antonii Pinerii, Mirandensis episcopi, et Joannis, Brigantini ducis, rogatu inchoatum est, quod a* Borgia *Brigantini etiam cives legationibus publicis expetierant. Domum Professorum Ulyssiponensem, S. Rocho sacram, multum ejus auctoritate, et, qua valebat apud Lusitaniæ reges,* F *gratia fuisse provectam, jam dictum supra est num.* 143. *Eborensi vero collegio conditum anno* 1567 *templum, amici ejus, Henrici Cardinalis impensis, qui et Ulyssiponense S. Antonii collegium eodem anno reditibus auxit.*

§ XX

A

§ XX. Societatis in aliis regionibus incrementa : Pii V in eam benevolentia : missiones aliquot a Borgia institutæ; iter ejus Lauretanum, et insignis, quam ipsi factam perhibent, de sociorum salute revelatio.

Societatis incrementa in insula Materiensi, in insulis Tertiis, Brasilia, Sicilia, Calabria;

Anno 1570 in insulam Materiensem non sine ingenti incolarum gratulatione et plausu invecti sunt socii, duce P. Emmanuële de Sequeyra, primo ejus collegii rectore. Idem eodem anno in insulis Tertiis, seu Flandricis, P. Ludovicus Vasconcellus, instituto in portu Angrensi collegio, præstitit. In Brasilia anno B *1567 inchoatum fuit collegium Fluminis Januarii P. Ignatii Azevedii, pro fide postmodum necati, curis, Sebastiani vero regis Lusitani sumptibus. Apud Siculos anno 1571 Calataieronense collegium in Siciliæ umbilico constitutum est ex ærario publico, primo ejus rectore P. Josepho Fabricio. Rheginum quidem in Calabria collegium anno 1564 rogatu Perifani Ribera, Neapolitani proregis, et Gasparis de Fosso, archiepiscopi Rhegini, susceptum fuit, sed id anno 1567 ob administrationis opportunitatem a provincia Neapolitana ad Siculam translatum* Borgia *voluit. P. Joannem Mariam in Siciliam misit anno 1567, ut illic studia ordinaret, ac doctrinam Theologicam, ubi id maxime opportunum videretur, institueret, quam is anno insequenti Messanæ est auspicatus.*

in Germania et Moravia;

264 *Herbipoli in Franconia sedem suam fixerunt socii anno 1567, quo evocati fuerant a Friderico Wiespergio, ejus urbis episcopo, adornato jam annis aliquot ante ad eorum habitationem ex Pii IV Pontificis consensu deserto vacuoque virginum S. Agnetis monaste-* C *rio. Gliscenti apud suos hæresi obicem objecturus Fuldensis abbas ac princeps Balthassar a Dernbach Societati illic collegium dedit anno 1571. Spirense item collegium institutum fuit anno 1567 e Moguntino collegio deducta colonia, quæ tertio Kalendas Maias docendi labores exorsa est. In Germania Superiore Halense in comitatu Tyrolensi collegium sacrarum virginum Magdalenæ et Helenæ, cæsaris Ferdinandi filiarum, pietate fundatum est anno 1569. Olomuciense collegium apud Moravos anno 1566 fundavit Guilielmi Prisienovii ejusdem civitatis episcopi insigne studium, ne commissum sibi gregem inficeret hæresis. Brunæ quoque domum probationis* Borgia *excitari jussit, adlaborante eodem episcopo, ut scribit Cienfuegos lib. 5, cap. 4, § 3.*

in variis Italiæ regionibus,

265 *Taurinensis in provincia Mediolanensi collegii, anno 1567 cœpti, parens fuit Aleramus Becutius, gentis suæ ultimus. Primus illi rector datus Jacobus Acosta. Ingens quoque eidem provinciæ incrementum S. Caroli Borromæi pietas attulit. Is jam inde ab anno 1567 ad S. Fidelis sociorum collegium constituerat: sed in anno 1572 in Professorum domum cessit; collegio Braidam seu Breram, quæ Humiliatorum Mediolanensi in urbe monasterium fuerat, translato. Aronæ (quod gentis Borromææ oppidum est ad lacum Verbanum) tirocinii domum præterea excitavit. Collegium Montis-Regalis seu Mondeviense in Subalpinis admisit* Borgia, *teste Cienfuegos proxime citato § 4, anno nimirum 1561, cum Vicarii generalis munere fungeretur. Aucta præterea fuit Mediolanensis provincia anno 1571 domo probationis, quam Novellariæ haud procul Mutina Camillus Gonzaga oppidi illius comes condidit redditibusque ornavit; denique Brixiense collegium anno 1567 inchoatum fuit, receptis in Societatem Angelo Paradisio et triginta clericis ejusdem sociis, qui illic proximorum saluti ad Societatis normam incubuerant. Angelus tamen deinde e Societate dimitti petiit, obtinuitque a* Borgia.

266 *Anno 1567 ad Neapolitanum collegium Hieronymum Surianum et Antonium Ramiram misit, qui doctrinam illic divinam traderent, ne quid ad collegii illius perfectionem desideraretur. Anno 1568 binæ probationis domus sunt institutæ; altera in urbe S. Angeli in Samnitibus rogatu Joannæ Castriotæ Nuceriæ ducis, altera vero Nolæ. Collegium quoque anno 1570 sua in urbe exstrui Cosentini in Calabria Citeriore,* Borgia *Societatem administrante, petierunt, sed rei dilata in aliud tempus exsecutio fuit. In provincia Romana plurimum illi debuerunt collegium Romanum, collegium Pœnitentiæ S. Petri, cujus administrationem Pii V jussu suscepit anno 1570, domus probationis S. Andreæ, seminarium Germanicum, et domus professorum, cujus magnificum templum sanctissimo Jesu nomini dedicatum anno 1568 condi cœptum est Alexandri Farnesii S. R. E. Cardinalis sumptibus. His addi debent collegium Interamnense Samnitum anno 1570 cœptum, et Politianum in Tuscia anno 1568 a* Francisco *admissum.* E

in Gallia, Belgio,

267 *In Gallia Lugdunense collegium inchoatum est anno 1565, cui primus præfectus fuit Guilielmus Critonius; uti et Camberiense, quod Ludovici Codretti curis commissum fuit et a Joanne Trivultio 1571 dotatum; Avenionensis vero Antonii Possevini. Burdigalense anno 1572 fundavit Franciscus Baulonus senator, probante Carolo IX Galliæ rege; Nivernense vero Ludovicus Gonzaga, ejus urbis dux. Eodem anno receptum fuit Mussipontanum collegium ibidemque academia postmodum instituta anno 1574 sub Everardo Caroli Lotharingi Cardinalis munificentia. Virodunense collegium non solum anno 1565 inchoavit Nicolaus Psalmæus ejus civitatis episcopus et comes, sed etiam pestilentiæ occasione dissipatum restituit anno 1571. Audomarense in Gallia Belgica collegium instituit Gerardus Americoursus, S. Bertini abbas ac primus Audomaropolitanus episcopus, anno 1567, redditibusque, scholis et templo auxit anno 1569. Tornacense, anno 1566 ab hæreticis dissipatum, partim anno 1567, partim sequenti restitui cœptum. Sedes propria tironibus ibidem comparata 1569. Leodii sedes fixas primum habuerunt socii anno 1566: Lovaniense vero collegium a civitate receptum fuit anno 1565. Duacenum anno 1568, fundatore Joanne Lentaillero* F

taillero, Aquicinctino ex Ordine S. Benedicti abbate, sumpsit initium.

Borussia, Masovia, Lithuania, Polonia.

268 Societati in Poloniam aditum jam inde ab anno 1564, superstite adhuc Lainio, aperuerunt Hosius, episcopus Varmiensis et S. R. E. Cardinalis, et Commendonus, Apostolicus ad regem Poloniæ Sigismundum legatus, purpuratis et ipse patribus deinadscriptus; quorum prior Bransbergensis in Borussia collegii auctor fuit, in quo Societatis munera exerceri cœpta sunt anno 1565. Hujus exemplum brevi secutus est Andreas Noscovius, Plocensis episcopus, condito Pultoviæ in Masovia collegio, cujus adita possessio est anni 1566 initio. Vilnense in Lithuania collegium Valeriani ejus civitatis episcopi Catholicæ religionis cura studiumque condidit, in quod anno 1569 prima sociorum colonia ex Olomuciensi in Moravia collegio, duce Balthassare Hostovino, invecta est. Primus ejus rector anno 1570 constitutus fuit Stanislaus Varsevitius. Additum his quartum fuit anno 1571, nimirum Posnaniense in Polonia Occidentali seu Majo-
B re, fundatore Adamo Konarscio urbis præsule. Accessere et alia subinde collegia, adeo, ut quæ primum Austriacæ provinciæ fuerant collegia, in novam erecta fuerint provinciam sub Everardo, Borgiæ successore, anno 1574. Hæc simul congerere visum est propter argumenti affinitatem, licet variis temporibus gesta sint: nunc rerum seriem ab anno 1566 repeto.

Pii V in Borgiam

269 Defuncto sub anni 1565 exitum Pio IV, insequentis initio in Petri Cathedram subrogatus est Michaël Gislerius e S. Dominici familia, dictus Pius V. Is, quam ante Pontificatum cum Borgia contraxerat amicitiam, in Pontificatu quoque perpetuo retinuit. Neque diu distulit benignitatis erga Societatem suæ documentum dare: cum enim solenni pompa novus Pontifex ad basilicam Lateranensem progrederetur, vidissetque pro foribus domus Professæ stantem inter suos Borgiam, ad se accitum arcto complexu alloquioque aliquamdiu dignatus est. Cum vero Pontificem salutaturus ac Societatis illi operam oblaturus adiit Borgia, plurimum se Societatis opera usurum professus est. Mox, quod professus verbis fue-
C rat, opere præstitit. Concessa Societati a superioribus Pontificibus beneficia rata esse voluit confirmavitque. Hieronymum Natalem, Jacobum Ledesma et Petrum Canisium conventui Augustano, quem Maximilianus indixerat, interesse voluit.

et Societatem

270 Andream Oviedum, Æthiopiæ patriarcham, et Melchiorem Carnerum, Nicænum episcopum, ex Æthiopia, ubi parum fructus sperabatur, jussit ad Japones Sinasque sese transferre, quod Carnerus quidem præstitit, sed manere in Æthiopia Oviedus coactus fuit, ibique inter ærumnas diem clausit extremum. Idem Pontifex Vincentio Laureo, suo in Scotiam nuntio, comites esse anno 1567 voluit Edmundum Haium, rectorem collegii Parisiensis, et Thomam Darbishirum Anglum. Christophorum Rodericium cum Thoma Orfino, Strongulanorum episcopo, ad exstirpandas Valdensium hæreticorum reliquias in regnum Neapolitanum misit. Cathechismum ad parochos ex concilii Tridentini mente adornatum Gallice, Germanice ac Polonice reddi a Societatis hominibus jussit. Penes eamdem esse domus catechumenorum procurationem voluit; uti et administrationem Pœnitentiariæ, ut dictum est supra. Collegio Romano in menses D
singulos aureos dedit quinquagenos. Sociorum opera in sublevandis ægris potissimum usus est, grassante per Urbem anno 1566 pestilentiæ lue. Ecclesiasten, qui coram se et Cardinalibus verba faceret, ex eadem voluit, quo munere functi sunt Benedictus Palmius, Alphonsus Salmeron, Emmanuël Sa, et Franciscus Toletus, dein a Clemente VIII anno 1594 in Cardinalium numerum relatus. Ordinandos et ad confessariorum munus promovendos subjecit Societatis examini.

benevolentia.

271 Borgia suggerente, uti scribit Cienfuegos lib. 5, cap. 7, § 3, geminam quatuor Cardinalium congregationem instituit, quarum altera hæreticorum, ethnicorum altera conversioni incumberet, quod etiam Ribadineira testatur. Si quid turbarum adversus Societatem oriebatur, continuo præsto erat, id quod anno 1569 maxime patuit, quo Antonii Possevini, qui inquisitionem Hispano ritu in comitatum Venascinum introducere conatus dicebatur immerito, innocentiam, datis ea de re litteris (vide Sacchinum par. 3, lib. 5, num. 115) egregie tutatus est, ortamque inde adversus socios E
Avenione seditionem exstinxit. Alias, datis ad principes viros litteris Societatem cumulavit laudibus, ac enixe commendavit, cujusmodi fuere eæ litteræ, quas ad Salentinum comitem Isemburgicum, Coloniensem archiepiscopum, anno 1568 dedit, et apud Ribadineiram videre est lib. 3, cap. 4. Idem Societatem ordinem mendicantium anno 1571 declaravit, potestatemque eligendi conservatorem singulis provinciis fecit. Sparsus anno 1567 undequaque rumor fuerat, Pontificem alieno a Societate animo esse, eam reformare velle, mutare vestimentum, imo totum Ordinem exstinguere, in aliumque transcribere. Rogavit Franciscus Cardinalem Paticcum, hos ut rumores ad Pontificem referret; quibus auditis, sanctissimus Pontifex, qui nihil, nisi quod ad Societatis perfectionem facere autumabat, molitus fuerat, id a se procul abesse, respondit.

Instituta in Floridam,

272 Eodem anno 1566 in Floridam, Novæ Hispaniæ in India Occidentali finitimam, primum socios misit, qui illic Christianam fidem propagarent, sacerdotes Petrum Marti- F
nium et Joannem Rogerium, et Franciscum Villaregium rei domesticæ administrum, e quibus Petrus Martinius, eum in terram præfectum Hispanum quæsiturus descendisset, in maris littore a Tacatucuranis impacta ejus capiti clava brevi mortalis vitæ finem invenit. Cum vero ea non successisset expeditio, alios undecim, duce Joanne Baptista Segura, anno 1568 eodem misit. In Axacanam provinciam jam cum septem octove sociis, duce Ludovico quodam neophyto, Segura Evangelii disseminandi causa pervenerat; cum ejusdem neophyti perfidia, quem ad fidem reducere frustra tentaverat, primum quidem tres ejus socii, quinto vero post die ipse cum reliquis ad necem in odium fidei sunt dati anno 1571, qui præter Seguram hi fuere: Ludovicus Quiros sacerdos sagitta transfixus, et Gabriël Gomez, Petrus Linares, Sanctius Savallius, Joannes Baptista Mendez, Christophorus Rotundus, et Gabriël de Soliz coadjutores. Altero item martyrio honestata est Societas anno 1568. Cocino Goam navigabat P. Franciscus Lopius navi Lusitana, quæ dum fortiter adversus celoces Mahometanas pugnat, scintillæ in pulverem

AUCTORE J. B.

A *rem tormentarium lapsu partim disrupta, partim incensa est. Ita in manus Mahometanorum Lopius venit; salvo esse licuit, si Christum abnueret, ad Mahometumque transiret. Horruit impias voces Lopius; quare pectus ei a Malabaribus hasta transfixum, amputatum gladio caput, corpus lancearum ictibus confossum, ac devolutum in mare.*

in insulas Canarienses. Africam, Peruviam

273 *Bartholomæo de Torres, Carnariensi episcopo, quatuor e suis comites addidit Jacobum et Laurentium Gomium sacerdotes, binos item fratres Ludovicum Ruitium et Alfonsum Ximenium anno* 1567; *missionem item Oranensem in Africæ littore instituit, missis eo una cum Petro Ludovico Borgia germano suo, Montesanæ militiæ magistro, et Orani gubernatore, Petro Domenecco et Hieronymo Mur. Prima quoque eodem anno in Peruviam rogatu Philippi regis Hispaniæ sociorum colonia profecta est, cui præerat Hieronymus Portillus, cui additi sunt e provincia Toletana Antonius Alvarius et Ludovicus Medina; e Bœtica Jacobus Bracamontius, primus Limensis rector,* B *et Joannes Garzia : ex Aragonia Michaël Fontius et Petrus Lobertus; e Castella Ludovicus Lopius. Altera item eo sociorum duodecim colonia una cum Francisco Toletano prorege appulsa est anno* 1569 *sacerdotum quinque et coadjutorum septem. Sacerdotes hi fuere : Bartholomæus Hernandius cæteris præfectus, Joannes Garcia, Alfonsus Barzana, Ferdinandus Sanchez, et Rodericus Alvarez. Coadjutores vero Sebastianus Amador, Joannes de Zuniga, Joannes Gomez, Antonius Martinez, Joannes de Casasola, Didacus Ortun, Didacus Martinez. Ita Ribadineira lib.* 3 *cap.* 7 : *at Sacchinus ad annum* 1569, *num.* 362, *et ad annum* 1572, *num.* 419 *Joannem Zunigam sacerdotibus adnumerat. Accessit denique Josephus Acosta cum Andrea Lopio et Jacobo Martinio in Peruviam quoque post longam navigationem anno* 1572 *advectus.*

et Mexicum missiones.

274 *Mexicanam in Nova Hispania provinciam* Borgiæ *missu condidere anno* 1572 *Petrus Sanctius provincialis, Jacobus Lopius collegii Mexicani rector, Petrus Diazius, Ferdinandus* C *Suarius Concha, Franciscus Bazanus, Alfonsus Camargus, Jacobus Lopius a Mesa, Petrus Lopius Parra sacerdotes, Joannes Curiel, Petrus Mercatus, Joannes Sancius, sacerdotium brevi suscepturi, et adjutores Martinus Matilla, Bartholomæus Larius, Martinus Consalvius, Lopius Navarrus : addit his Ribadineira Didacum Fonsecam sacerdotem. Venerat eo etiam paulo ante e Florida B. Sedennius cum Salsedo, diversorium novis sociis præparaturus; moxque illic collegium conditum Alfonsi Villaseccæ sumptibus, teste Sacchino lib.* 8, *num.* 310 *ad annum* 1572.

Laureto

275 *Dum hæc in exteris nationibus* Borgiæ *curis auspiciisque geruntur, ipse primum procuratorum conventum indixit anno* 1568, *quo singularum provinciarum statum accuratius nosceret, ac cunctæ suæ familiæ melius promptiusque consuleret; cui, cum adversa valetudine laboraret* Borgia, *Everardus Mercurianus Germaniæ assistens præerat. Sperabat conventum generalem indicendum, in quo, quod multis Deum precibus rogaverat, Societatis administrationem, cui se imparem judicabat, missam a sese faceret : sed aliter sentientium patrum, non sine maximo Societatis detrimento id fieri posse existimantium, acquiescere judicio coactus fuit. Anni insequentis initio epistolam ad universos socios dedit Dei Spiritu æque ac piis salutaribusque monitis plenam, quam Sacchinus lib.* 5, *a num.* 5 *ad* 28 *usque retulit. Cum autem diuturna octo mensium febri laborasset, quamvis ea nondum expeditus, reclamantibus licet omnibus, Lauretanum iter ex voto ingressus est, divinæ Matri de acceptis beneficiis grates acturus. Roma discedens adduci vix potuit, ut oblata sibi a Cardinali Patieco lectica uteretur. Nondum Lauretum usque pervenerat, quin et animi et corporis vires sibi restitutas senserit. Laureti vero beatissimæ Virginis imaginem perita pictoris manu confici jussit bona Caroli Borromæi Cardinalis venia, quæ, eam, quam S. Lucas depinxit, plane referret; quo ejus amorem cultumque sibi aliisque augeret, ut refert Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 9, § 2.

Romam redux S. Ignatii exuvias transfert

276 *Romam redux medicorum hortatu in Tusculanum profectus aliquamdiu illic Societatis negotia expedivit. Mense Julio die* XXXI E *ejusdem anni, S. Ignatii exuvias, dum novum domus Professæ templum Cardinalis Farnesius exstruit, noctu transtulit* maxima cum pietate, minima cum pompa. *inquit Sacchinus lib.* 5, *num.* 63. *Contra vero maxima id pompa nec sine cantu angelico factum esse scribit* Borgiæ *pronepos part.* 2, *cap.* 3; *verum nec maximæ pompæ, nec cantus angelici mentionem faciunt translationis hujus testes oculati, quos Pinius tom.* 7 *Julii pag.* 599 *et sequenti citat. Cantum angelicum pridie translationis sub vesperam a P. Julio Mancinelli auditum fuisse narrat Cienfuegos, eumque tenuisse ad horas viginti, donec urna in novum locum reposita esset. Verum, si* valde de noctu *ea translatio facta, uti testatus est P. Franciscus Gomez, quomodo cantus ille ad horas viginti protractus est?*

ac sub idem tempus insiguem de sociorum salute revelationem habuisse perhibetur.

277 *Sub idem tempus contigisse ferunt celebrem illam* Francisco *revelationem, qua ei divinitus patefactum fuerit, neminem eorum, qui in Societate aut jam mortui essent, aut tribus prioribus ejus seculis morituri essent, damnatum esse damnatumve iri; qua de revelatione agunt Pinius tom.* 7 *Julii pag.* 851, F *et Alvarus Cienfuegos lib.* 5 *cap.* 10. *Quæ hic de PP. Didaco Monteiro, Michaële Solerio, Martino Gutierrez, F. Alphonso Rodriguez, aliisque exteris utriusque sexus hominibus, morum sanctimonia cælestibusque favoribus conspicuis, quibus vel partim vel omnino idem revelatum fuerit, prodit, factæ enimvero* Francisco *revelationi, et per socium ejus individuum F. Melchiorem Marcum, qui eam ex ipsius* Borgiæ *ore acceperit, vivo mortuoque eodem propalatæ, nonnihil ponderis momentique adjiciunt.*

AUCTORE J. B.

§ XXI. Gemina martyrum classe Societas decoratur.

P. Azevedii

Insignis Societati accessit anno 1570 *gloriæ cumulus, primum quidem a P. Ignati Azevedii ejusque sociorum martyrio, qui in Brasiliam fidei propagandæ a* Borgia *missi die* XV *et* XVI *Julii in Jacobi Soriæ sectæ Calvinisticæ piratæ manus inciderunt, ab eoque omnes, excepto uno, in odium fidei trucidati vel certe mari submersi sunt prope insulam Palmam, quæ una Fortunatarum est. Numero fuerunt undequadraginta, partim sacerdotes, partim non sacerdotes, partim denique coadjutores, ut vocabantur, temporales. Eorum catalogum Scholtus ex Ribadineira exhibet, sed non ab omni errore immunem. Petrus Possinus de vita et morte Ignatii Azevedii lib.* 4, *cap.* 1 *catalogum eorum, ut ait indubitabilem, ex tribus* B *aliis, Catalogo nimirum Romano, Eborensi et Conimbricensi, accuratissime sibi consentientibus, texit hujusmodi:* Decas prima : P. Ignatius Azevedius, P. Didacus Andrada, Antonius Suarez, Benedictus de Castro, Joannes Fernandez Ulyssiponensis, Franciscus Alvarez Covillanius, Dominicus Fernandez, Emanuël Alvarez, Joannes de Mayorga, Alfonsus Vaëna. Decas secunda : Gonsalvus Enriquez, Joannes Fernandez Bracarensis, Alexius Delgadus, Ludovicus Correa, Emanuël Rodriquez, Simon Lopez, Emanuël Fernandez, Alvarus Mendez, Petrus Nunnez, Franciscus Magallanes. Decas tertia : Nicolaus Dinis, Gaspar Alvarez, Blasius Riberius, Antonius Fernandez, Emanuël Pacicchus, Petrus Fontoura, Simon a Costa, Andreas Gonsalvez, Amarus Vaz, Didacus Perez. Decas quarta : Joannes de Baëza, Marcus Caldeira, Antonius Correa, Ferdinandus Sanchez, Gregorius Scrivanus, Franciscus Perez Godoius, Joannes Baptista de Zafra, Joannes a S. Martino, Stephanus Zuraire, San-Joannes, *Societatis candidatus, qui Joanni Sanctio, ab hæreticis servato, successit, numerumque martyrum quadragin-* C *ta explevit.*

sociorumque

279 *Possino et sibi invicem, excepta litterarum aliquot discrepantia, consonant testes ex Processu Eborensi anno* 1628 *instituti* I *et* IX : *ex Processu vero Conimbricensi* III, V, VI, VII, XII, XIII, XV, XVI, XX *et* XXI, *uti in summario Declarationis martyrii Ignatii Azevedii et sociorum anno* 1713 *Romæ typis Cameræ Apostolicæ edito num.* 12 *videre est. Corrigendi itaque PP. Philippus Alegambe apud Josephum Fotium pag.* 147, *et Joannes Nadasi in Anno dierum memorabilium Societatis Jesu pag. ad diem* XV *Julii, qui omisso Amaro Vaz, Petrum Fonsecam perperam substituunt; et verosimillime etiam Alvarus Cienfuegos, quamvis certis P. Vasconcelii se vestigiis insistere dicat, Ludovicum Rodriguez hisce martyribus miscens, expuncto perperam ex illorum numero Joanne Fernandez Bracarensi. Petrum de Fontoura, seu, ut Ribadineira scribit, de Fonlaura, Scholtus Petrum Pontaureum minus accurate nominat. Petrum vero Nunnez a nonnullis* Mugnos *appellatum invenio. Pro* Amaro Vaz *legitur etiam subinde* Amatus, *quam lectionem Scholtus secutus est, licet Ribadineira eum vocet* Amaro, *quæ vox* D *apud Lusitanos, teste Possino lib.* 4, *cap.* 1, *idem valet ac* Maurus.

martyrium,

280 *Azebedii sociorumque martyrium infra num.* 161 *et seqq. Scholtus describit : verum non ingratum lectori fore, arbitror, si P. Petri Diaz, Azevedii socii, litteras ad Provincialem Lusitaniæ die* XVII *Augusti anni* 1570 *ex insula Madera scriptas. ex Summario Declarationis martyrii eorumdem num.* 19, *pag.* 140 *et tribus seqq., ubi Latine exstant, huc transtulero. Ita habent :* Exponam his litteris felicem exitum Ignatii Azebedi Brasiliæ Provincialis et comitum : Nonis Junii cum Aloysio (*seu Ludovico Vasconcellos*) ejusdem Brasiliæ pro Lusitaniæ rege præfecto, classe navium septem Ulyssipone profecti, octavo die Maderam hanc insulam prospera navigatione tenuimus : novem circiter et sexaginta in universum e societate nostra conscenderamus, in tres onerarias distributi. Quæ S. Jacobi dicebatur, ea cum Didaco Andrada multisque aliis e nostrorum numero (*mox recensiti nominatim fuere*) vehebatur E Ignatius. Francisco autem Castrio cum Fratribus duobus et pueris orphanis Ferdinandi navis obtigerat. Me cum sociis amplius viginti eadem, quæ Aloysium præfectum navis exceperat. Et quoniam certis de causis in hoc Maderæ portu aliquamdiu subsistere decreverat Aloysius, vectores et nautæ S. Jacobi, quod multa negotia haberent in Palma ex Canariis, de Fortunatis insulis una, magnopere efflagitarunt, uti sibi liceret præire : se, expeditis mature negotiis, advenienti reliquæ classi præsto futuros. Atque initio quidem recusabat Ignatius, in tanto maris et piratarum discrimine a cæteris digredi periculosum ratus. Verum deinde victus precibus abeundi veniam ab Aloysio petiit, quam impetrata, quasi divinaret ea, quæ postea consequuta sunt, pridie ejus diei, qui Apostolorum Principi sacer est, Sacramento Confessionis et Communionis præmuniendos curavit omnes, et simul divisit iis Agni cælestis cereas imagines aliquot, a summo Pontifice consecratas, et alia quædam religiosa munuscula, quæ ex Urbe Roma secum attulerat.

281 His peractis, solvere pridie Kalendas Junii vento secundo, qui tamen eos in medio cursu defecit. Porro Dominico die proximo F quinto Nonas Julias allatum huc est Jacobum Soriam (*aliis Joannem Soram*) maritimæ rei pro Navarræ regina (*Joanna Henrici regis Navarræ matre*) præpositum (is Calvini sectator egregius capitales inimicitias cum Papistis, sic enim Catholicos per ludibrium hæretici appellant, exercere sese palam profitetur ac prædicat) stare cum navibus circiter septem in portu ad quinque leucas hinc suo *, cui a S. Cruce nomen est inditum. Perturbavit hic nuncius vehementer omnium animos, statimque Aloysius, oppidique præfectus cum populo universo ad pugnam comparavere sese. Itaque Sabati luce, quæ consequuta est, cum se Jacobus Soria in conspectum nostrum dedisset, occurrentibus Catholicis, qui probe instructa militibus, tormentisque navigia decem eduxerant, perterritus cessit. Hostem fugasse contenti nostri postridie revertuntur; ille vero hoc perfunctus periculo Canarias petiit, ac die Jovis insequenti ad aspectum usque Palmæ insulæ, et onerariæ nostræ, quæ portum capere nunquam potuerat, vento destituta, sane feliciter est provectus. Eo

a P. Petro Diaz,

* silo

AUCTORE J. B.

A Eo ipso die Ignatius mane cum cæteris Fratribus ad Tertiæ Cohortis (id loco nomen est) vicum a portu leucas quinque circiter scapha contenderat eo consilio, ut, si daretur facultas, ad portum terrestri itinere perveniret, sed cum res exitum non haberet, in navim sese denuo recipere sunt coacti. Ut vel ex hoc satis appareat, expetendum id genus mortis paratum illis fuisse divinitus. Eoque magis, quod iter illud leucarum LXXX vix diebus XV ab illis emensum; addo, navi minime impedita, vento etiam initio, ut diximus, valde secundo. Id iter totum navibus quinque (et quidem earum nonnullis admodum onustis) non plus triduo a Jacobo Soria decursum est.

Azevedii socio, 282 Postridie nostri eadem malacia novem fere millia passuum a littore detenti, ubi adventantes Calvinianos aspiciunt, paucis dispositis tormentis defendere sese omnino constituunt. Ignatius autem sumpta Mariæ Virginis imagine, quam Roma secum extulerat, prout res et tempus postulabat, ad officium atque ad pietatem hortari Catholicos instituit. Interea unum ex B navigiis hostes ad nostram onerariam applicant, in eamque tres primo, in iis nauclerus magna apud eos existimatione, transiliunt. Atque ii quidem statim a Lusitanis tolluntur e medio; sed majore deinde hostium irrumpente numero, diutius obsisti non potuit. Tum Jacobus Soria, ubi cognovit nostræ Societatis homines ibi versari, omnes ad unum occidi imperavit, vociferatus: Interfice, interfice, quoniam ad prava dogmata disseminanda Brasiliam petunt. In eorum numero, qui onerariam occupaverunt, erat Jacobi cognatus quidam, qui cum vitam aliquot Catholicis promisisset, id jussit Jacobo renunciari. Quæsivit ille, cunctine presbyteri (sic enim ille nostros vocabat) essent interempti. Cum interemptos esse responsum fuisset, tum ab aliis manus abstineri vetuit (*lege* voluit.) Quo facto sane præclare suum in nos odium expromsit, præsertim quod paucis ante diebus, intercepto navigio, quo Franciscani concionatores duo, totidemque sacerdotes laici in Lusitaniam vehebantur, neminem eorum occidit.

litteris, 283 Nactus deinde nostros magna ex parte adolescentulos atque novitios nulli pepercit C omnino. Mactatus est autem omnium primus Ignatius, quem obviam hostibus prodeuntem, elata manibus ea, quam dicebamus, imagine, magnoque animo profitentem, sese cum suis esse Catholicum, lancea tribus ictibus confoderunt, et sacram imaginem frustra extorquere conati sunt. Tum Didacus Andrada in complexum ruit Ignatii. Atque ita conjuncti simul ambo confecti vulneribus præcipitantur in mare una cum ipsa imagine, quæ de Ignatii manibus numquam exciderat. Inde tabulata onerariæ subeunt, quo Ignatius in eo tumultu Fratres octo et triginta (tot enim erant eum ex hoc portu prosequuti) considerat *, binosque ac ternos ordine deinceps eductos ad navis marginem, ac talaribus tunicis, quamquam exigui admodum pretii exutos, adacto bis terve singulis in viscera pugione semianimes e navi deturbant; quorumdam etiam præcidunt brachia, ut omnem prorsus evadendi spem cæteris adimant. Atque hunc exitum fælix comitatus ille sortitus est. Postea quæsitum de trium illorum cæde, qui ex hostium classe in onerariam illam transcenderant. Ejus auctores cædis, onerariæ gubernatorem cum administris duobus ad se perduci furore percitus Soria jubet. Ibi ipso non solum imperante, sed etiam inspectante, viventium pectora dissecabantur, et extracta crudeliter intestina dejiciuntur in pelagus.

* an considere jusserat?

284 Jam vero hanc immanitatem Calviniani *hic exhibitis,* illo etiam scelere cumulant: in onerariam revertuntur. Sacrosanctum caput unius ex undecim Virginum millibus, quod ad solatium neophitorum Ignatius in Brasiliam afferebat, e carchesii fune contumeliose nefarieque suspendunt, deinde arreptam Virginis Deiparæ effigiem egregio perfectam opere, quam item Roma secum Ignatius adduxerat, cum sacris aliis imaginibus permultis, in angulo navis per ludibrium collocant, in easque ut in scopum sicas ejaculari incipiunt. Rosaria vero benedicta ac Sanctorum reliquias, librosque de religione, et illa scripta quædam ad Brasiliæ provinciæ rem magnopere pertinentia, ut sibi minus utilia vel supervacanea potius, alto mandarunt. Hujus rei gestæ seriem totius a Lusitanis duobus accepimus, qui spectantes affuerunt, cum per eos dies a Calvinianis captivi detinerentur. E Qui e nostris occisi sunt, æque ac veterani, præclaris erant adjumentis rerum gerendarum instructi. Itaque ad rem Christianam promovendam valde habebantur idonei.

285 Obstupesco sane mecum ipse considerans mutationes migrationesque nostrorum e navi in navem Ulysipone primum, deinde in hac insula Madera: ut felix ille manipulus, sicuti Gedeonis quondam milites, pæne viritim a Domino lecti fuisse videantur. *descriptum,* Me in S. Jacobi navem imponere, ipse apud Aloysium præfectum remanere, Ignatius jam prope decreverat, sed mutavit deinde consilium: partim, ut equidem existimo, ne laborem atque periculum subterfugere voluisse videretur, partim etiam, quod ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui sumus nunc e Societate quadraginta: cœptum iter Numinis fiducia persequi certum est: utrum eodem eventu, nescimus. Illud quidem intelligimus, Jacobum Soriam id vehementer expetere, nobiscum *(nobisque)* tendere insidias. Sed jam instat hora professionis, atque finem scribendi facio, meque et comites tuis cæterorumque sacrificiis, deprecationique F commendo. Ex insula Madera XV Kal. Septembris MDLXX.

ac pro vere tali a Pio V et Borgia agnitum. 286 *Hujus rei nuncius* Borgiæ *summum partim dolorem, partim gaudium attulit: dolorem quidem, quod Brasiliæ tantum ad promovendam fidem adjumenti ereptum videret; gaudium autem gloriosa sociorum de fidei hostibus victoria, quos pro veris martyribus habuit. Mox litteras encyclicas ea de re per Societatem misit; in iis vero, quas ad Brasiliæ Provincialem misit, ita loquitur:* Melius tamen consuluit divina Providentia, quæ de septuaginta operariis, qui simul mittebantur ad ejus culturam, voluit, quod quadraginta e cælis laborarent, dum exitu adeo fælici ad se vocavit Provincialem cum suis beatis sociis; horum autem intercessio longe utilior speranda est quibuscumque operibus in terra perficiendis. *Ita legitur in Informatione Facti et Juris* § 3, *probatione* 2, *pag.* 25. *Consultus a procuratore Lusitaniæ, ut ejusdem § initio legitur, num pro quadraginta martyribus recitari solitæ pro defunctis in Societate preces indicendæ essent, matura prius*

AUCTORE J. B.

prius consultatione habita, respondit: Hic non videntur indicenda esse suffragia pro quadraginta martyribus. *Eorumdem quoque patrocinio se commendare solitus, atque adeo privato quodam cultus genere eos prosecutus est, ad quod non solum* Borgiam, *cum Pium V de eorum martyrio certiorem fecit, sed et omnes, qui coram aderant, Pontifex ipse est adhortatus, uti Alvarus Cienfuegos lib.* 5 *cap.* XI § 8 *scribit ex P. Dionysio Vasquez, qui rei gestæ interfuit. Idem porro Pio V ac* Borgiæ *de illis martyribus fuisse judicium, efficitur ex ejus Bulla, quæ incipit his verbis:* Dum indefessæ, *dataque est anno* 1571 *die* VII *Julii, in qua socios aliquot dicit, ita Domini amore perstrictos,* ut etiam proprii sanguinis prodigi, ut verbum Dei inibi *(in utrisque Indiis)* efficacius plantarent, martyrio voluntario se supposuerint.

Alii duodecim e Societate martyres,

287 *Ex septuaginta circiter sociis, quos in Brasiliam* Franciscus *miserat, præter triginta novem jam memoratos, alii duodecim anno* 1571 *martyrii quoque palmam sunt consecuti, nempe Petrus Diaz, Epistolæ paulo* B *ante adductæ auctor, Franciscus Castrius sacerdotes; non sacerdotes vero Gaspar Goisius, Michaël Aragonius et Franciscus Paulus, qui omnes die* XIII *Septembris a Calvinistis, duce Capdevilio, dum ex Portu Angrensi in Brasiliam navigant, in Canariensi pelago vita in odium fidei spoliati fuerunt, uti et puer quidam, qui* Petro *Diaz adhærebat. Eodem præterea die Gaspar Gonsalvius, qui mortis metu Societatis vestem abjecerat, non religionis causa, sed ob alimentorum parcimoniam, fuit in mare projectus. Quinque prioribus accessere die postero Petrus Fernandez, Joannes Alvarez, Alphonsus Fernandez, Andreas Pais, Ferdinandus Alvarez, Petrus Diaz alter, et Didacus Cavalius. Eodem prætere a die in mare præcipites acti fuere Didacus Fernandez et Sebastianus Lopez; sed hi natatu necem evasere. Didacum Carvalium, licet a Ribadineira memoratum, omittit Schottus, obtruso perperam ejus vice Didaco Gonsalvio. Sebastianus Lopez mense Novembri in Lusitaniam appulsus est, e ejus relatu Franciscus Henricus rector domus Ulyssiponensis* C *suo suorumque nomine ad socios Romanos de duodecim horum sociorum martyrio, die* IX *Decembris ejusdem anni (vide summarium additionale Declarationis Martyrii Ignatii Azebedii et sociorum ejus pag.* 13 *et seq.) hujusmodi litteras dedit.*

exstincto Azebedio,

288 Admodum RR. Patres et Fratres in Christo charissimi gratia et pax Christi. Exitum Ignatii Azebedii et sociorum novem et triginta jam cognovistis, ut credimus, qui Brasiliam una cum Aloysio regio præfecto petentes, ut in ea provincia rei Christianæ procurandæ causa, more nostro, collegia instituerent, in itinere a Calvinistis oppressi, vitam in processione fidei Catholicæ profuderunt: nunc aliorum quatuordecim *(secluso ex hoc numero ob rationem mox dictam Gaspare Gonsalvio)* qui anno post in eadem causa parem præstiterunt animi fortitudinem (septuaginta enim e nostris Ulysipone discesserant plures in naves impositi) persequemur eo ipso ordine, quo rem totam alter duorum *(Sebastianus Lopez)* qui Dei benignitate superfuere, nobis exposuit.

post longum terra marique iter

289 Post obitum Ignatii cum Lusitaniæ naves e Madera insula cursu in Brasiliam directo solvissent, aliæ alium eventum sortitæ sunt. Ea vero, qua P. Diaz cum sociis aliquot vehebatur ad Cubæ insulæ portum, qui a S. Jacobo nomen est, fluctibus et procellis adeo labefactata pervenit, ut eam relinquere plane sibi necessarium duxerint, sed cum alia esset ibi nulla, Bonam ejusdem insulæ portum leucas ducentas in Orientem discedere statuunt; ac tridui primum iter emensi pedibus, et quidem excalceatis, imbre denso atque perpetuo, vita teterrima, difficultatibus præterea, ut in ejusmodi regione, maximis, exiguo et aperto sese commisere navigio, ventis pluviæque adeo expositi, ut non commeatus modo corrumperetur humore nimio, sed et ipsa, quibus erant induti, vestimenta pene putrescerent. Eo navigio leucas quatuor et septuaginta Bonam usque provecti, majoris formæ navi in eo portu conducta, Augusto mense denique ad insulas Tertiarias Aloysium regium præfectum, et e nostra Societate Franciscum Castrium et quinque Fratres, qui antecesserant, assequuntur. Hic Aloysius, navali turba vehementius imminuta, et quod ex oneraria ipsius in tam difficili ac diuturna mensium quindecim navigatione viri se- E xaginta perierant, et ad Antilias (id loco nomen est) multi substiterant, multi etiam laboribus periculisque defatigati, mutato consilio, inde in Lusitaniam reverterant, cum superesset vectorum et nautarum vix, quod in unam satis esse, onerariam (in quibus tamen ipsis fœminæ quinque et viginti imbelli cum puerorum grege numerabantur) redactis in unum omnibus cœptum iter unica navi peragere instituit, solvitque feria quarta octavo Idus Septembris.

Calvinistis occurrunt,

290 Porro e Societate nostra (totidem aliis fere tempestate disjectis, de quibus nihil dum certi compertum est) quartuordecim aderant: Patres duo, Petrus Diaz et Franciscus Castrius: duodecim Fratres: Alphonsus Ferdinandus, Gaspar Gois, Andreas Pais, Joannes Alvarez, Petrus Diaz alter eodem, quo sacerdos, nomine, Ferdinandus Alvarez; et ex novitiorum numero Michaël Taraconensis, Franciscus Paulus, Petrus Ferdinandus, Sebastianus Lopez, Didacus Ferdinandus, Didacusque Carvalius. Dies octo in altum Oceanum prospero statu * provecti, naves quinque, sole jam occidente, conspiciunt, quarum erant Gallicæ quatuor, F una Anglica. Eæ, dissimulato in noctem usque consilio, conversis deinde repente proris vento secundo navem nostram insequuntur. Id ut animadvertit Aloysius ratus (id quod erat) et hostes esse et hæreticos, advocata statim concione, socios navales ad prælium acriter ineundum hortatur, mortemque, ut Christianos deceret, pro Catholica religione fortiter obeundam. Deinde arma expediri, culcitras locis opportunis prætendi, saxorum vim congeri, sulfurei pulveris cados promi celeriter imperat: dispositis denique ad pugnam stationibus, peccata rite confessus est ipse et cæteri, quibus ea nocte confitendi spatium datum est.

* flatu

a quibus

291 Verum, inalbescente jam die, rostrata hostium navis ex earum numero, quos Galeones appellant, ad nostram appropinquaverat, amplior et eminentior multo, duabusque tormentorum significationibus de more jusserat a Lusitanis vela submitti: cum illi nequaquam parerent, tum hostes, facto ter in onerariam impetu, quinque ex eorum numero occidunt; septemdecim eosque fere omnes in cruribus vulnerant sic, ut funibus, ne caderent, altera manu

A manu apprehensis, nonnisi altera parte decertare possent. Et quamquam hæretici e superiore admodum loco pugnabant, haud tamen incruentum eis fuit certamen; siquidem et initio dimicationis homines fere viginti amisere, vulneratis præterea circiter undecim et deinde tribus bombardæ ictibus læsi gravissime sunt, quorum * distractus malus et vela prostrata, altero perforatum carinæ latus non sine magno eorum discrimine aquas accepit; tertio discerpti decem simul hæretici, quæ tametsi erant omnia non levia incommoda, nihil tamen hostes æque perturbavit ac vela dejecta prorsus, ut de se actum jam arbitrarentur. Tum vero ex ipsa desperatione omnibus connixi viribus quartum jam nostros invadunt, et minore, quam putaverant, negotio superant; decem quippe non amplius propugnatores erant relicti, quorum quinque in prora collocati primo impetu ceciderc. Itaque patefacto jam aditu hæretici ad sexaginta vi maxima irrumpunt, quos Aloysius, cum duas ferreas glandes, alteram accepisset in pectore, alteram in crure, quamquam exhaustis jam corporis viribus, magno tamen B animo statuit operiri, gladioque et scuto nunquam abjecto ad extremum usque spiritum dimicavit egregie.

* supplendum hic videtur imo

292 Ejus morte a reliquis deditio facta, quæ tamen ad mitigandam hostium crudelitatem minime valuit: nam diabolicis instincti furiis obvios quosque obtruncant: Aloysium ignari, quis esset, nudatum, itemque aliorum corpora, multis adhuc spirantibus, in undas projiciunt. Versus deinde in Sanctorum reliquias, sacras imagines furor, quarum erat ingens in ea numerus, has hæretici Catholicis per vim extorquere, trahere per tabulata, calcare pedibus, in ignem denique gratulabundi projicere; blasphemias in Beatos illos, quorum erant reliquiæ, spiritus evomentes, quas horret animus scribere. Quin etiam repertas vigesimo post die statuas duas, alteram sacratissimæ Virginis, alteram angeli, elatas in publicum sacrilegis fregere manibus; caput angeli per ludibrium tota navi circumferentes. Tertium et trigesimum vagati diem, capto etiam Algarvensi navigio, prædam exposuere ad Oruium promontorium C oræ Callaicæ*. Classi præpositus erat Joannes Cadavilius *(seu Capdevilius)* Gallus, hæreticus vehemens et ecclesiasticorum Ordinum inimicus acerrimus. Rostrata vehebatur eadem, qua Jacobus ante Soria Ignatium Azebedium et comites ceperat et occiderat. In Aloysium vero præfectum incidere Calviniani, cum ab insula Comera eam depopulati solvissent, atque is fuit Aloysii et Lusitanorum obitus, cujus de fortitudine virtuteque Frater noster ita multa commemorat, ut pro certo habendum sit, animam ejus in cæleste domicilium commigrasse.

capti

* ad sinum Oraianum, in ora Gallæciæ

293 Nunc veniamus ad nostræ Societatis homines, quod maxime nobis propositum est. Ii, cum hostes adventarent, a media nocte ad lucem usque expiandis per confessionem criminibus quisque suis vacarunt: deinde tabulata subire jussi, nonnisi commisso prælio, ascenderunt ad animandos milites, cibo recreandos et curanda vulnera. Sed, quo tempore facta est deditio, in summa navi præter Castrium extabat eorum nemo; namque is paulo ante ad excipiendam unius e gubernatoribus confessionem ascenderat ad imam proræ turrim ex vulnere agentis animam: in eo munere occupatum hæretici vulneribus quamplurimis punctim cæsimque confodiunt ira maxima perciti; nimirum eo quod Ecclesiæ Sacramenta ministrantem offenderant: nam in cæteros non adeo sæviere. Sub idem tempus Petrus Diaz, qui ad eam usque horam confessionibus eorum, qui sub tabulatis erant, operam dederat, atque hilari semper atque sereno vultu animaverat cæteros, Gaspare Goe sequente, in apertum prodiit. Utprimum apparuere, utrumque Galli confestim occidunt, nec puero quidem ætatis admodum teneræ parcunt, qui a Petro ægre sese divelli patiebatur: atque hoc maxime modo tres ii primo congressu cæsi ac nudati dejiciuntur in mare.

primum quidem tres ex illis cæduntur;

AUCTORE J. B.

294 Tum undecim reliqui, sedato jam tantisper tumultu, sese invicem plenis pietate sermonibus adhortati ultro in editoria navis evadunt. Nec modo latendi causa in cæteram turbam sese non inseruut, sed etiam in unum dedita opera conglobati omnes aperte profitentur, se et ejusdem esse religionis, cujus tres modo perempti, et æque paratos ad mortem communis Domini gratia subeundam, quos circumfusi confestim hæretici dictis factisque eo E die toto contumeliose ac petulanter illudere ac divexare non desinunt, cum illi responderent nihil, nisi si quid ad honorem Dei vel ad dignitatem Ecclesiæ Catholicæ pertineret. Ubi nox affuit, manus ad terga religantur insontibus, atque inter vinciendum accidit, ut Michael Taracouensis *(idem qui supra* Aragonius) e vulneribus, quæ in brachiis principio acceperat, ingemisceret, quæ res tantum abfuit, ut ad misericordiam præmoveret * hæreticos, ut etiam arreptum furenter hominem, multa ingerentes probra, e navi præcipitaverint, et, ne incomitatus abiret, Franciscum quoque Paulum (nam is erat proximus) eodem impetu deturbaverint: cæteri omnes vinculis (ut dicebamus) injectis, in Aloysii cubiculum detruduntur etc. Et infra.

dein vero reliqui

* permoveret

295 Cædebantur pugnis alapisque frequentibus defensores fidei: quin etiam exquirebantur diligenter in summis capitum verticibus sacræ, quas appellant, coronæ, quarum hæretici, si quas inveuerant, has vero iterum iterumque F singuli tundere, et simul jurgiis et maledictis in eosdem invehi cum aliis multis, tum illis præsertim: canes, fures, veteratores; per vos stat, quo minus conspireut universi mortales atque consentiant, sublatisque discordiis ac tumultibus, tranquilla omnes pace atque otio perfruamur. Vestro scelere non modo Germania et Gallia, verum etiam Brasilia atque adeo toto terrarum orbe prava doctrina diffunditur etc. Et infra. Porro nobis hæc omnia Sebastianus ipsemet Lopez exposuit. Nos totam rei gestæ seriem his consignatam litteris eidem Sebastiano recognoscendam ostendimus, cujus ille narrationis veritatem ac fidem suo rursus testimonio comprobavit. Quo etiam studiosius fecimus, ut hanc ad vos mitteremus epistolam, rati, eo vobis gratiorem futuram, quo certiora perferret. Quod reliquum est, vestris omnium sacrificiis precibusque nos etiam atque etiam Domino commendari percupimus. Ulysipone v Idus Decembris MDLXXI. Indigni vestrum omnium in Christo servi Franciscus Henricus rector domus Ulysiponensis et socii. *Quæ in hisce litteris desiderantur, suppleo ex iis, quæ in citato Summario illis ex Processu Conimbricensi*

detruduntur in mare.

AUCTORE J. B.

Conimbricensi proxime subnectuntur, ac ita se habent : Cum patribus *(reliquis, uti ibidem præmittitur)* de dogmatibus fidei disputare cœperunt, de Missa, de confessione et de aliis, et post disputationem (in qua Patres veritatem fidei constanter defenderunt) dixerunt hæretici, an parati Patres essent mori pro defensione eorum dogmatum, quæ docebant, et respondentes forti animo et alacri, quod libentissime pro veritate earum rerum mortem subiisseut, dixerunt hæretici, ita fiet vobis, et eos omnes vulneraverunt et in mare projecerunt, ex quibus duodecim mortui sunt, duo vero ex his natando ad scaphas pervenerunt et mortem evaserunt. *Qui plura de his desiderat, adeat Petrum Possinum lib.* 4, *cap.* 4 *et* 5. *Ad* S. Borgiam *redeo.*

B

§ XXII. Pii V jussu Hispanum et Lusitanum iter suscipit.

Cardinali Alexandrino a Pio V comes datus,

Non minus Borgiæ *Societatis Europeæ status curæ fuit : Junio mense anni* 1571 *congregationem procuratorum in Urbe habuit, in qua nonnulla ad meliorem Societatis administrationem utiliter sunt instituta. Novos provinciarum præfectos, Romanæ Alfonsum Ruitium, Siciliæ Hieronymum Domeneccum, Aquitaniæ Claudium Matthæum, Franciæ Edmundum Haium, Germaniæ Inferioris Balduinum ab Angelo, Rheni Hermannum Tyræum, Novæ Hispaniæ Petrum Sancium designavit. Maximam id temporis regni Cypri partem Turcæ occuparant, quorum progressibus S. Pius V, icto cum Hispanis Venetisque fœdere, decrevit obsistere, missisque variis ad varios principes legationibus id sategit, ut ad debellandos teterrimos rei Christianæ hostes, consilia, vires, armaque conjungerent. Ad Hispaniæ, Lusitaniæ Galliæque reges Michaelem Bonellum Cardinalem Alexandrinum, ad Maximilianum cæsarem et Sigismundum Poloniæ regem Cardinalem Commendonum misit : cum autem non ignoraret sanctus Pontifex, quan-*

C *ta rerum agendarum dexteritate, quantaque* Borgia *apud Hispanos Lusitanosque auctoritate polleret, Cardinali Alexandrino socium* Borgiam *addere voluit, uti Cardinali Commendono P. Franciscum Toletum : quamvis autem fracta jam valetudine esset* Borgia, *id tamen oneris haud gravate suscepit in Ecclesiæ universæ bonum, pro qua vel vitam effundere paratus esset. Placuit Pontifici promptitudo* Borgiæ, *eoque tempore diploma edidit, quo Societatem mendicantium Ordinem, beneficiorumque illis collatorum participem declaravit. Voluit insuper Pontifex, ut e PP. Capucinis et Societate religiosi aliquot viri militibus nautisque præsto futuri fœderatorum classem comitarentur, missique in hoc e Societate fuerunt Christophorus Rodericius, Joannes Montoia aliique quatuor, præter eos, quos Veneti duxere ad regis Catholici classem. Universæ classis præfectus erat Joannes Austriacus, qui memorabilem illam de Turcis ad Echinadas insulas victoriam Nonis Octobris anni* 1571 *retulit.*

per honorifice Barcinone.

297 *Roma profecturus Polancum vicarium dixit. Itineri se dedit pridie Kalendas Julias: itineris vero ea ratio fuit, ut pars diei nulla elaberetur, quin vel ipse, vel e comitibus nonnemo precibus incumberet ; quam Cardinalis Alexandrinus adeo probavit, ut eam suos imitari jusserit. Obvium sibi habuit, teste Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 13, § 2, *Filibertum Sabaudiæ ducem, et cum S. Carolo Borromeo Mediolanensi archiep. colloquium intimum, priusquam Galliam ingrederetur : quo cum pervenisset, adfuit (sævientibus ea tempestate in Gallia discordiis civilibus hæresique) a Carolo IX Francorum rege præsidium. Barcinonem, urbem Catalauniæ primariam, ubi proregem olim egerat, veniat* IV *Kal. Septembris, summo civium studio exceptus. Lis illic agebatur inter collegia canonicorum procuratoresque regios difficilis admodum ; sed, sequestro* Borgia, *continuo fuit communi utriusque partis gratulatione composita. Obvium hic habuit Ferdinandum filium, a Philippo II Hispaniarum rege cum litteris, quas infra Schottus exhibet, ad Parentem missum. Eodem quoque tempore tum aliorum procerum, tum Jacobi Cardinalis Spinosa regii concilii præ-* D

sidis, et Roderici Gomii Sylva Ebolitani principis et amici veteris ei redditæ sunt honorificæ litteræ, et sui de ejus in Hispaniam adventu gaudii testes. Tum porro, *inquit Sacchinus lib.* 7, *num.* 128, huic tantæ in primo regni limite oblatæ honoris benignitati, quanto interius processum est, tanto honorificentiora successerunt : eo favore eaque omnium propensione voluntatum, ut Arbiter ille summus, qui exactissima libra rerum momenta singularum examinat, humanæque trutinæ castigans iniquitatem, hinc demendo, illic, unde detractum est, apponendo, pondera et rationes exæquat, profectionis *(ex Hispania)* ante decennium obscuritatem, cum impensam ab humillimo Patre Christi Vicario obedientiam, pro ignobili fuga multi vituperarunt, hac redditionis celebritate et gloria compensare visus sit voluisse. E

Montione,

298 *Barcinone Valentiam itum est. Barcinonem inter et Montionem accidit, ut missus clam a Carolo duce Gandiæ præfectus domesticorum, prandenti* Borgiæ *lancem auream apponeret, quam removere protinus jussit, hominemque, etsi multum tergiversantem, mensæ secum accumbere : idem vero, cum Montione* Borgiam *Joannis Riberæ archiepiscopi Valentini verbis salutatum nonnemo venisset ; paulo plus, quam consueverat, cibi mensæ apposuit ; sed, quod consuetis adjectum fuerat cibis, jussit auferri egenisque distribui, ut loco cit. Cienfuegos narrat. Montione ad Hieronymianorum monasterium, a S. Michaele regum dictum, mille quingentos passus Valentia distans processit ; ubi adventum Patris Carolus, dux Gandiæ, una cum filio Francisco Lombayæ marchione, Alfonso fratre, magnoque nobilium virorum comitatu septus opperiebatur ; quibus in genua provolutis cum bene precatus esset, ut Cardinali legato honoris causa sese adjungerent, præcepit : ipse autem, amotis a se eo pacto turbis, a via regia, ut qui tam splendido comitatui ereptum se cuperet, declinans longo ambitu civitatis mœnia prætervectus, porta S. Vincentii collegio proxima Valentiam ingressus mox ad socios sese recepit postridie Idus Septembris.* F

Valentiæ.

299 *Recta ad templum, quod ingens nobilium feminarum turba, vivendi ejus studio ducta, impleverat, se contulit ; indeque per binos* Fratres

AUCTORE J. B.

A *(laborabat enim podagra) in collegii ædes deferri jussit: eadem illic vesperæ, ubi a Cardinali legato recedere licuit, adfuere Joannes Ribera patriarcha, Carolus dux Gandiæ aliique consanguinei. Proximo die Dominico patriarchæ rogatu ad populum dixit pari audientium admiratione et pietate. Aderat Patri Carolus aperto capite pedibusque consistens: socios* Borgia *sedes occupare jussit, hos sibi esse fratres, illum sibi filium inquiens. Obtinuit a Carolo, ut Ferdinando fratri reditus augeret annuos. Turbarum aliquid erat inter id collegium et academiam Valentinam, ad quas sedandas multum ejus auctoritas valuit. Invitatus ad convivium a Cardinali legato, multis precibus ægre impetravit, ut ultimum sibi in mensa locum occupare, cibos aperto capite sumere, pedibusque consistere liceret. Pridie discessus (moratus autem est Valentiæ quatriduo) concionem ad socios habuit, qua eos docuit, quanti intersit, orationis et pœnitentiæ studia conjungere, et qui animum rerum humanarum cupiditate expedirent. Valentia* B *Matritum legatus concessit; bona ejus venia* Franciscus *paululum de via deflexit, et Villaregiense tirocinium adiit, ubi et tirones suo recreavit alloquio, et a Joanne Patieco de Sylva Villaregii domino ejusque conjuge Hieronyma Mendoza summa benevolentia ac veneratione exceptus est, cum iisque egit de amplificanda tirocinii illius domo. Inde mox ad legatum reversus est.*

ac Matriti excipitur,

300 *Matritum una cum legato ingressus est die S. Michaëli archangelo sacro, seu* XXIX *Septembris. Utrique jussu regis obvius fuit comes de Olivares, maxima item hominum multitudo: in his* Borgia *virum nobilem generoso equo vectum paulo attentius erat intuitus: ratus ille, speciem equi placuisse* Francisco, *hunc illi probe ornatum dono misit; sed remisit* Borgia *multa cum gratiarum actione, additis insuper munusculis sacris, inquiens se non Gandiæ ducem esse, sed pauperem religiosum. Aulam regiam insigni nobilitatis primariæ comitatu ingressi, a Philippo rege comiter honorificeque excepti sunt. Nondum ab itinere vires recrearat, quin a rege fuerit in palatium evocatus; quem ut ingredientem rex vidit, in ejus am*C*plexum ruit, multaque sibi esse dixit, tum privata, tum publica, quæ cum eo communicata vellet: inde ad reginam ductus, et summa veneratione exceptus ad collegium divertit. Negotiorum cum varietate tum pondere pressus, ubi otium erat, summo mane in ædes Ferdinandi filii sese proripiebat, ibidemque prolixis orationibus omnisque generis pietatis exercitiis indulgebat. Virginibus discalceatis, quibus Joanna a Cruce soror ejus præerat, salutaribus potissimum legibus, consiliisque plurimum profuit.*

consectisque ibi

301 Interim et curam, *inquit Sacchinus lib.* 7, *num.* 133, rebus Societatis ordinandis una cum Provincialibus, qui ad se venerant, impendebat: dumque Miro Aragoniam inspicit, mox Lusitaniam inspecturus; Bœticam, Castellam, Toletum Francisco Vasquio: Balthassari Alvario, et Joanni Emmanuëli Leonio, qui Romam procuratores adierant reverterantque, breviter cognoscendas, ut res ad sese referrent, attribuit. In Castella restituti sunt, rogatu episcopi et civitatis universæ, Segoviensi collegio Latinitatis magistri. Burgense domicilium decretum est, ut professorum esset domus, quod proximo anno est factum, et novem Legione susceptum collegium. In Bœtica, insistente episcopo, Malacam socii aliquot missi ad primordia collegii. In Aragonia cœpta domus Probationis Valentiæ, coemtis vicinis collegio ædificiis. Multa simul constituit, quæ ad Mexicanæ provinciæ initia pertinebant: idque fuit destinatis in eam patribus moræ pretium: qui cum ejus anni classi ad tempus nequivissent occurrere, expectare sequentis cogebantur.

prospere negotiis,

302 *Quod vero ad legationis negotia attinet, id tantum universim de his ait Sacchinus, existimasse omnes, legationi* Borgiam *longe maximum pondus adjecisse; Ribadineira vero, ea confecta fuisse ex regis legatique sententia. Plusculum narrat Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 14, §§ 2 *et* 3, *ut viguisse id temporis inter regia ecclesiasticaque tribunalia de suis juribus discordiam; cumque alii aliter ea in re procedendum existimarent; auctorem Philippo fuisse* Borgiam, *ut a selectis utrimque aliquot viris res amice pacateque tractaretur; idque ex regis quidem nomine Ruitio Gomez de Silva principi Ebolitano et Cardinali Spinosa Ca*E*stellæ præsidi; ex legati autem uni* Borgiæ *fuisse demandatum, remque optatum exitum habuisse. Discessurus in Lusitaniam cum legato Pontificio* Borgia *sanctissimæ Crucis particulam Philippo II per marchionem Dianii, generum suum, dono misit, addita epistola, cui rex ipse manu propria benevole officioseque respondere dignatus est. Utriusque epistolam Hispanice exhibent Ribadineira lib.* 3, *cap.* 14, *et Cienfuegos lib.* 7, *cap.* 14, § 4, *Latine vero Schottus infra num.* 198 *et seq.; Sacchinus lib.* 7, *num.* 134 *et seq. Illud vero admirationi pluribus fuit,* Borgiam, *cum tantum apud regem valeret, ne verbo quidem umquam questum tum fuisse de iis, qui calumniis tam atrocibus ab annis hinc aliquot famam ejus existimationemque prosciderant.*

pari successu

303 *Confecto itaque legationis Hispanæ munere, Lusitanum iter, prout a Pontifice in mandatis habebant, ingressi sunt: in ejus regni finibus adfuit Constantinus, Theodosii ducis Brigantini frater, et Indiæ antea prorex, eo a rege Sebastiano missus, ut ambos Ulyssiponem usque deduceret; quo cum pervenerunt, a rege ad maris littus in* F *eorum occursum progresso honorifice ac peramanter, concurrente ad rei spectaculum immensa hominum multitudine, excepti sunt. Pari* Franciscum *benevolentiæ significatione prosecuti sunt regina Catharina, Sebastiani avia, et Henricus Cardinalis regni princeps. Legatus in aula regia hospitatus est: idem ut faceret, impetrari abs* Borgia *haud potuit; itaque divertit ad socios. Regiam familiam ad pacem concordiamque* Franciscus *revocare omni conatu studuit. Privata quædam negotia ad optatum exitum perduxit, quæ a Pontifice in mandatis habuerat; item quæ a Philippo II, usus in his potissimum opera Joannis filii sui, Philippi ad Sebastianum regem ea tempestate legati. Successu non minore confecta sunt negotia cetera: duo potissimum Pontifex a Lusitano rege postulabat: alterum, ut in Turcas arma converteret: alterum, ut Margaritam, Caroli IX regis Galliæ sororem, quæ tamen Henrico Navarræ principi, ac dein Galliæ regi hujus nominis IV desponsa*

AUCTORE J. B.

sponsa est postmodum, matrimonio sibi jungeret: effecere, ut in utrumque Sebastianus consentiret, legati ac Francisci curæ: siquidem iis de rebus paulo post illorum e Lusitania discessum, die XX Decembris anni MDLXXI ita ad Pium V Sebastianus scripsit; de primo quidem: Ego vero, sanctissime in Christo Pater ac beatissime Domine, posteaquam ipse mecum rem omnem diligenter consideravi, atque prout sane tanti negotii a me dignitas ac magnitudo postulabat, cuncta maturo consilio perpendi, ad ejusmodi expeditionem libentissimo animo conspirandum mihi esse constitui. *Et paulo post:* Quod si potentissimi Dei Clementia res fuerit eo loci, ut ceteri Christiani principes gloriosissimam hanc expeditionem simul aggredi decernant, polliceor ego, et constanter affirmo (quamquam, utpote in extremis orbis terrarum finibus collocatus, a Turcarum imperio longe absim) velle me primum in hanc sacri belli societatem adscribi, ipsique expeditioni præsentem interesse.

B

in Lusitania fruitur.

304 *De altero vero:* Quæ quidem omnia cum ita revera sese habeant, cognoverimusque non solum a Beatitudine tua, sed etiam ex aliorum cum sermonibus, tum litteris, Christianissimi Galliæ regis sororem maximis clarissimisque virtutum ornamentis ita fulgere, ut ea jure optimo nobis placere possit; faciendum esse decrevimus, ut ea de re cum eodem Cardinali Alexandrino apertius ageremus, idque negotii in ipsius manu poneremus, ut ipse Beatitudinis tuæ nomine, cum primum perveniret in Galliam, quo nunc ab ipsa legatus contendit, eadem super re loquatur cum oratore nostro ibidem agente. Quod si Gallicæ res, quod ad negotium attinet, eo loco fuerint, ut salva et auctoritate et existimatione nostra de iis agi posse videatur, tunc solum ad præpotentis Dei honorem et gloriam, ad sanctæque matris Ecclesiæ salutem et tutelam, atque ad Christianorum principum inter se concordiam et pacem retinendam, libenti animo feram, ut hujusce matrimonii affinitatisque vinculis Beatitudo tua me obliget atque devinciat.

C

§ XXIII. Gallicum item iter suscipit, e quo redux Romæ sancte moritur: lucubrationes ejus, Vitæque scriptores.

Gallicum item iter

Matritum e Lusitania una cum Cardinali legato reducem Hispaniæ reges baptismo Ferdinandi filii interesse voluerunt, quo suis precibus recens nato cœlestem favorem impetraret. Alterum ibidem a Pio V mandatum accepit, ut Cardinali legato etiam in Galliam comes iret. Mox itineri se dedit cum legato, deducente illos regis Philippi jussu ad extremos usque regni fines Ferdinando Borgiæ *filio: Thomas vero, Cæsaraugustanus postmodum præsul, Romam usque secutus est Fratrem. Legati etiam sodalitium auxit Petrus Nugnez, Toletanus sacerdos. Burgis eum summa veneratione Cardinalis Paciecus excepit: inde Mirandam ab Hebrum secum duxit P. Joannem Suarez, domus professæ Burgensis Præpositum: hic a nobili matrona Magdalena de Ulloa, quæ domum tirocinii Villagarciensem condere meditabatur, litteras accepit: displicebat quibusdam locus: at* Borgia *eam domum utilitatem ecclesiæ ingentem (quod probavit eventus) allaturam prædixit. Cum missum ibidem a se Joannem Suarez fecit, duo illi prædixit; vix vivum se Romam reversurum; Joannem vero denuo Castellanæ provinciæ præsidem futurum. Ferdinandum filium Fontarabiæ sacro Eputo suis refecit manibus, postremisque instructum monitis Bajona in Hispaniam remisit.* D

sed minore fructu suscipit,

306 *Alia prorsus in Gallia, ac in Hispania rerum facies erat: grassabantur undique Calviniana hæresis, cædes, rapinæ, seditiones, et quidquid mali secum invehunt bella civilia. Templa passim semiruta, sine tectis, sine ornatu, sine aris, ut in iis res sacra decore fieri nequiret; quarum calamitatum (quas datis ad Ribadinciram in Sicilia agentem litteris ante decennium prædixerat) aspectu* Borgia, *jam morbis laboribusque pene confectus, summum pro suo erga domum Domini zelo, concepit animi dolorem; quo factum est, ut corporis cum vires magis magisque deficerent. Die secunda Februarii, Purificatæ Virgini sacra, incruentum Deo sacrificium obtulit in templo quodam, ventis, pluviis nivibusque pervio, cum aliud non inveniret, usus supellectile sacra, quam secum deferre consueverat. Hic febris eum invasit adeo vehemens, ut vix biduum in vivis futurum medici crederent: prosequi tamen iter voluit; cum in via esset, remittebat aliquantulum febris; augebatur, cum quiesceret. Legatus Blefas pervenit instante proxime Quadragesima, die* XVI *Februarii;* Franciscus *biduo post. Venienti obviam processit, ut scribit Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 16, § 3, *Carolus IX Galliæ rex, qui tum Blesis una cum regina matre Catharina Medicea versabatur, eaque erga* Borgiam *humanitate est usus, ut multo se fuisse pudore suffusum ad Polancum, suum Romæ vicarium, scripserit. Neque minus humaniter a regina matre est habitus: vix ille Blesum pervenerat, quin continuo miserit, qui eum suis verbis salutaret: cum ad alloquium ventum est, considere juxta se jussit, caputque tegere. Regni Gallici tranquillitatem ejus precibus commendatam voluit, pollicita etiam, se consiliorum ejus socios voluit, abeuntisque globulos precatorios, qui ex ejus cingulo pendebant, dono sibi dari petiit, reverenterque accepit; teste Petro Nugnez, Toletano sacerdote, apud Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 17, § 3. E F

ac paulatim

307 *Ceterum, cum non satis negotia ex voto procederent, ac legatus Pontificius de Pii V morbo certior factus esset, visum utrique est maturare in Italiam reditum: Blesis itaque simul digressi sunt die* XXV *Februarii, Lugdunumque pervenerant, cum alteris litteris Cardinalis Alexandrinus intellexit, Pontificis vitam in magno esse periculo; quæ res Cardinalem, licet invitum, a* Borgia, *qui eodem, quo Pontifex, properabat, secedere coegit.* Franciscus, *cum pedes ire nequiret, lectica delatus est ad Joannis Morani, ditionis Sabaudicæ oppidum, ubi Thomæ filii sui suasu et fratris Marci imperio dierum aliquot moram fecit. Decumbenti medicos et pharmaca subministranda curavit Emmanuel Philibertus Sabaudiæ dux:*

A dux : nec minorem ejus curam habuit, eum ex memorato mox oppido Taurinum per Alpes Cottias, seu montem Cenisium, ægre delatus est : hic omni honorum obsequiorumque genere cultus prolixius fuit, quam animi ejus demissio ferret : itaque abeundi licentiam invitis ducibus extorsit, navique impositus secundo Pado in fines Ferrarienses venit, Balignanum appulsus. Inde Ferrariam die Jovis post Dominicam Quasimodo vectus est navi, quam ei Alfonsus dux Ferrariensis, ejusque consanguineus miserat. Nihil æque Franciscum hic habuit male, ac pompa, qua a duce Ferrariensi exceptus fuit, spretoque palatio, alio, quam in Societatis collegium, divertere noluit; medicorum tamen Patrumque consilio, jubente F. Marco, in villam quamdam ducis suburbanam, ubi salubrior aura spiraret, ea lege secessit, ne quid eo ad se dux mitteret, præter id, quod præciperet collegii medicus. Thomam fratrem, ne ejus occasione ad se dux proceresque ventitarent, alio ablegavit. Dux interim preces publicas indici curavit largasque pro ejus salute eleemosynas effudit. B

deficiens 308 Frequentes id temporis extases passus est, visusque aliquando fuit subito in aerem rapi, ibidemque flexis genibus suspendi. Has inter extases mortis tempus modumque edoctus, ac modo paululum meliore, modo deteriore ad mensem usque Septembrem anni 1572 valetudine usus, Ferraria Romam discedere statuit : Alfonsum itaque rogat, ut postridie inde profecturo, quæ itineri necessaria essent, parata esse juberet : obluctanti Alfonso respondit, esse divinæ voluntatis, non ut Ferrariæ, sed Romæ, ubi decessores sui Ignatius Lainiusque mortui essent, ipse pariter moreretur. Ingenti sibi fore solatio, si mox Romam deportaretur : contra dolori, si Ferrariæ mortalis hujus vitæ peregrinationem absolveret. Paruit Alfonsus ejus desiderio, ac discedentem medicos binos et e domesticis suis aliquot comitari voluit. Lauretum delatus in ædem sacram, in qua Servator humanam carnem induit, se jussit inferri, ut Deiparæ Virginis patrocinio festinantem in cælestem patriam animam commendaret. Laureto Maceratam valetudine paululum meliori profectus, identidem comites monuit, ut iter accelerarent : Maceratæ pene exspiravit ; resumpsit tamen aliquatenus vires : monitus hic a medicis, existimantibus eum Romam non perventurum, fuit, ut vicarium generalem designaret ; verum id facere Franciscus renuit, certiora nimirum a cælesti Medico edoctus. Cum pene exspirantem cerneret F. Marcus, atque una eum illo commori velle dixisset, nondum, inquiebat Borgia, id fiet : futurum enim est, ut paulo post obitum meum in Peruviam (qua de re, ut jurejurando testatus est, nihil umquam Marco in mentem venerat) abeas, multumque illic ad infidelium conversionem tua opera conferat ; cui provinciæ Marcum mox admovit Everardus Mercurianus, in locum Francisci paulo post defuncti electus.

Romam redit, ibique 309 Romam tandem pervenit die XXVIII Septembris sub vesperam, portaque Flaminia Urbem ingressus, obortis præ gaudio lacrymis, hæc Simeonis prophetæ verba usurpavit : Nunc dimittis servum tuum, Domine. Ubi ad S. Mariæ de Populo venit, lecticam sisti jussit, et fratri suo Thomæ præcepit, ne cui ad se aditum concederet : tum per semihoram junctis manibus piissimas ad B. Virginem preces fudit, gratiasque egit, quod vivus advenisset, inque Pontificis et Ecclesiæ obsequio vitam poneret. Inde ad domum professam summo alumnorum gaudio exceptus est : mox P. Ludovicum de Mendoza ad Gregorium XIII (qui S. Pio V successerat), Tibure agentem misit, qui Apostolicam benedictionem sibi suppliciter peteret ; quam illi Pontifex cum indulgentia plenaria per Cardinalem Joannem Aldobrandinum continuo misit. Adfuere mox etiam cæsareus Hispanusque legatus ; quibus citissime expeditis, vetuit, ne quis ad sese accederet, præter P. Natalem, P. Ludovicum Hernandez, F. Marcum, et dominum Thomam de Borgia, soli deinceps Deo vacaturus. Die postero, S. Michaeli sacro, mira pietate sacrum accepit Viaticum, ac universæ Societati benedictionem impertiit. Extremæ vero unctionis Sacramento summo pietatis affectu animique tranquillitate munitus est die XXX Septembris sub vesperam piissime ad preces, quæ fundebantur, respondens : mox trium horarum spatio extra se raptus E paratam sibi gloriam vidit ; sibi redditus, eum Thomam fratrem suum flentem videret, non est, inquiebat, cur me defleas : Quantum beatitudinis jamjam vidi ! Deinde Thomæ cæterisque suis filiis nepotibusque postremam benedictionem impertiit ; Thomam nominatim monens, fidelis esset Ecclesiæ minister ; quod eum Deus in Ecclesiæ suæ præsulem destinasset ; vaticinium probavit eventus, cum ad Malacitanam primum, deinde ad Cæsaraugustanam cathedram Thomas evectus est, ad primam quidem anno 1600, ad alteram vero 1603. Rogatus, ut vicarium nominaret, facere noluit, quod neque S. Ignatius, neque Lainius fecerat. Pictorem, qui aderat, ut imaginem sui exprimeret, vultum avertens abire re jussit infecta. Felicem Creatori animam reddidit paulo post mediam noctem, quæ Kalendas Octobris antecessit, anno ætatis 62 completo diebus septem supra viginti circiter minus ; alii obiisse aiunt die XXXI Septembris paulo ante mediam noctem : at paulo post mediam noctem obiisse scribunt Ceparius, Alvarus Cienfuegos lib. 5, cap. 8, § 2, idemque legitur F in Compendio vitæ virtutum et miraculorum, nec non Actorum in causa Beatificationis et Canonizationis B. Francisci Borgiæ anno 1671 Romæ edito typis Cameræ Apostolicæ.

in magna sanctitatis opinione moritur, 310 Tanta fuit ejus existimatio sanctitatis, ut mox ab ejus obitu, qui aderant Romæ patres, non pro eo orare, sed ejus se orationibus commendare cœperint. Cardinales, episcopi, viri fœminæque nobiles concursu maximo pedes ejus exosculaturi advolarunt. Gregorius XIII, intellecto Borgiæ obitu, hodie, inquiebat, fidelem ministrum amisit Sedes Apostolica, Ecclesia columnam ; Cardinalis vero Paleotus Ecclesiæ Catholicæ lumen exstinctum ingemuit. Habitudinem corporis infra num. 203 Schottus ex Ribadineira describit. Sepultus Kalendis Octobris in templo domus professæ inter S. Ignatium et Lainium decessores suos, eo populi magnatumque concursu, ut, teste Marco de Contreras, qui vidit, Romana Urbs in altera sui parte deserta videretur. Imagines, quarum vel aspectu plures se commoveri ad pietatem testati sunt, efformatæ mox non paucæ fuerunt : sed nullam ex his sibi visam

AUCTORE J. B.

visam fuisse, quæ satis accurate delineata esset, scriptum reliquit P. Dionysius Vasquez, qui ei a confessionibus fuit. Minus defectuosam Vallisoletum detulit P. Antonius de Alarcon, qua obsessorum capitibus imposita, invocatoque Francisci *nomine expelli dæmones non semel vidit, teste eodem Vasquez apud Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 18, § 3.

relictis

311 *Animi autem sui dotes pulchrius ipse depinxit in opusculis, quæ partim ante, partim post initam Societatem exaravit, Hispano plerumque idiomate : varia ea sunt et ad excitandam potius, quam ad eruditionis ac facundiæ laudem comparandam accommodata. Collegit, quæcumque reperire potuit, redactaque in justum volumen typis Francisci Foppens, typographi Bruxellensis, edidit anno* 1675 *D. Franciscus Borgia, Sancti pronepos. Recensentur ea in Bibliotheca Societatis hoc ordine :* I. Sermo de verbis illis Lucæ 19 : „ Ut „ appropinquavit Jesus, videns civitatem, flevit „ super illam. „ II. Speculum hominis Christiani, seu de Christianis operibus. III. Collyrium spirituale. IV. De præparatione ad S. Eucharistiam. V. De Exercitio spirituali ad sui cujuscumque cognitionem. VI. Super Cantico trium puerorum, cujus initium : „ Benedicite „ omnia opera Domini Domino. „ *Sex hos tractatus, ante initam Societatem sibi potius, quam aliis scriptos, editos in lucem publicam, sed invitus vidit ; eosque post illius obitum, Latinitate donatos, Matriti excudi curavit anno* 1579 *Alphonsus Deza, Societatis theologus. Hos tantum et non alios, legitimos* Borgiæ *fœtus fuisse asserit Ribadineira lib.* 3, *cap.* 19 : *quæ Ribadineiræ assertio non in eos tantum tractatus cadit, quos anno* 1559 Borgiæ *nomini falso affictos fuisse diximus supra ; sed etiam in eos, qui infra num.* 314 *primo ac tertio loco recensentur, quorum primus in sermonem Italicum translatus Venetiis prodiit anno* 1561 ; *alter vero Valentiæ annis* 1550 *et* 1570, *teste Nicolao Antonio. Ad Tractatus ejus reliquos in Bibliotheca Societatis memoratos progredior.*

lucubrationibus

312 VII. De Meditatione super Passione D. N. Jesu Christi. *Tractatum hunc, discursibus septem divisum, Nicolaus Antonius tom* 2, *pag.* 44 *Ludovico de Montoia, viro ex Augustiniano Ordine pio juxta ac docto, adscribit, ex Thoma de Herrera ejusdem Ordinis, ut quidem ex eo apparet, quod hunc Ludovici Vitam in sua Domus Augustinianæ Salmanticensis Historia in compendium redegisse paulo post addat. De* Borgia *item agens tom.* I *loco cit. sic scribit :* Meditationes de Passione Domini nostri pro singulis horis canonicis. Hujus argumenti tractatus Borgiæ non jure tributus Ludovicum de Montoia Augustinianum authorem habuisse dicitur. *Idem lego apud Cornelium Curtium in Virorum illustrium ex Ordine Eremitarum S. Augustini Elogiis anno* 1636 *Antverpiæ editis pag.* 1779, *uti et apud Augustinum Mariam Arpe in eorumdem Elogiis anno* 1709 *Genuæ editis. Hujusmodi plane tractatum reperio lib.* 5 *Operum* S. Francisci *ab ejus pronepote anno* 1675 *editorum : verum ut dubitem, sitne hic idem, quem Ludovicus de Montoia confecerit, facit Thomas de Herrera, qui in laudata domus Augustinianæ Salmanticensis Historia anno* 1652 *edita pag.* 342 *meminit quidem in compendio Vitæ Ludovici de Montoia Tractatus de Passione Christi in septem discursus divisi, a Ludovico compositi, sed* Borgiæ *adscripti ; verum non pro septem horis canonicis, sed* pro septem septimanæ diebus, *uti verbis conceptis ait Herrera.*

variis, et solida

313 *Fortassis itaque hic error aliquis latet, cui cum ipsummet tractatus argumentum, tum ejus dispositio fere similis occasionem dederit. Ceterum fieri potuit, ut repertum inter* Borgiæ *defunctis chartas hujusmodi tractatus apographum, habitum pro ejus fœtu fuerit, ac pro tali dein in lucem editum ; id quod contingere etiam Schotto potuit, qui in Vita Latina* S. Francisci *anno* 1598 *typis vulgata ejusdem Tractatus velut a* Borgia *compositi, tacente licet ea de re Ribadineira, meminit, id sibi licitum putans, quod Ribadineira omnes plane* S. Francisci *lucubrationes enumerare, sibi propositum non habuerit. Mox enim a sex tractatibus num.* 311 *relatis ad reliqua* S. Francisci *opuscula sermonem convertens ait :* Præter istos sex tractatus S. Francisci (qui Latine, uti diximus, typis editi sunt, et soli ejus sunt) scripsit etiam quædam alia opera multi spiritus et doctrinæ, nondum edita seu manuscripta : inter quæ sunt *etc.*

pietate plenis,

314 *Adduntur his in Bibliotheca Societatis :* Instructio equitis Christiani, *libellus* De ratione concionandi, Præcipuæ et maxime necessariæ S. Thomæ Aquinatis materiæ in Litaniarum rationem redactæ, Epistola ad socios Aquitanos de mediis conservandi spiritum Societatis, Lectiones in Threnos Jeremiæ, *tomi duo* Meditationum in Euangelia, quæ per annum Dominicis ac Festis diebus leguntur in Missa, Instructio pro bono regimine subditorum ad filium Gandiæ ducem, aliaque a Nierembergio ad calcem Vitæ S. Francisci memorata.

nactus subinde quamplures,

315 *Vitæ suæ scriptores nactus est plurimos, quos recensere singulatim necesse non arbitror : E præcipuis itaque dumtaxat aliquot, quibus potissimum hoc in Commentario usus sum, paucis attingo. Primus* S. Francisci *Vitam typis edidit P. Petrus Ribadineira, patria Toletanus, in Societatem a S. Ignatio receptus anno* 1540, *vir non modo* S. Francisco *ætate æqualis, sed eruditione etiam, scriptis, religiosarumque virtutum laude insignis ; Matriti defunctus anno* 1611 *decimo Kal. Octobris, de quo plura in Bibliotheca Societatis pag.* 693 *et seq., cui Operi ipse initium dedit, legere est. Inter varias, quas sudore multo concinnavit, lucubrationes quinto ibidem loco occurrit,* Vita B. P. Francisci, tertii Præpositi Generalis, *in libros nempe quatuor, Hispano idiomate scriptos, dispertita, anno* 1594 *typis Matritensibus edita, ab auctore vero suo Philippo II, Hispaniarum regi, oblata, atque adeo eo tempore, quo recens adhuc erat* S. Francisci *rerumque gestarum ejus memoria apud Hispanos, a quibus falsi redargui facile potuisset, si quid commenti aut a vero alieni in ejus Vitam invexisset. Assistentis officio fungebatur anno* 1571, *quo in Hispaniam profectus* Borgia *fuit. Anno* 1609 *juridice interrogatus a Nuntio et Commissariis Apostolicis, jurejurando affirmavit, nihil se* S. Francisci *Vitæ et prodigiis, de quo sibi non constaret, miscuisse, ut omni ex parte plenam hæc Vita fidem mereatur. Nescio, num hujus exemplar S. Maria Magdalena de Pazzis fratri suo*

A *suo in villa Parrigiano commoranti Florentia dono miserit sub seculi hujus initium, commendaritque, sed verbis Italicis, ad hunc modum :* Mitto tibi librum de Vita P. Francisci Borgiæ, cujus lectionem magnæ tibi voluptati et solatio futuram reor. *Ita habet Epistolæ autographæ, in domo oblatarum, vulgo* Turris speculorum *dictæ, Romæ servatæ, apographum, inde anno* 1749 *ad decessores nostros missum.*

optimæ fidei notæque

316 *Hispanam* S. Francisci *Vitam, a Ribadineira conscriptam, ut plurium manibus tereretur, Latinitate donavit, ediditque Antverpiæ anno* 1598 *P. Andreas Schottus, ab Hispana verbis tenus nonnihil discedens interdum, additis etiam subinde brevibus digressiunculis et interpretationibus :* In interpretando, *inquit in Epistola nuncupatoria ad Carolum, Gandiæ ducem,* S. Francisci *pronepotem,* M. Tullii et Horatii regula sum usus, ne verba enumeranda, sed sententias, modo nihil ut omitterem, appendendas existimarem. Ad veritatis autem fidem omnia retuli. *Idem Schottus ex Italico in sermonem Latinum Vitæ* S.
B Francisci *Compendium Romæ anno* 1624 *a P. Virgilio Cepario editum vertit. Hic sua hausit partim ex Ribadineira et Chronicis Societatis, partim ex Processibus pro* Francisci *canonizatione factis, et ex Rotæ sacrorumque rituum Congregationis documentis ; cujusmodi fontes consulenti error obrepere haud facile potuit. Novis familiæ Borgianæ monumentis, librisque Italis adjutus B. Eusebius Nierembergius Ribadineira copiosius* S. Francisci *gesta libris sex descripsit ediditque Hispanice Matriti anno* 1644 ; *usus præterea manuscriptis de rebus a* Francisco *gestis P. Dionysii Vasquez Commentariis, qui* Borgiæ *non solum per Hispaniam commissario, sed etiam Romæ Præposito Generali a secretis, imo et a confessionibus fuit, primusque de illis scripsit.*

Vitæ suæ scriptores.

317 *Omnium denique copiosissime de* S. Francisco *scripsit P. Alvarus Cienfuegos, in sacrum Cardinalium cœtum postmodum relatus, insigni illo volumine, quod sermone Hispanico scriptum et in septenos divisum libros Matriti primum prodiit anno labentis seculi secundo, ac iterum decimo septimo. Libri duo*
C *postremi de heroicis* S. Francisci *virtutibus, et insignibus prodigiis agunt : quod ad virtutes spectat, id affatim præstat liber quartus Vitæ, a Ribadineira conscriptæ et ex Schotti interpretatione infra recudendæ : quod autem ad miracula ; poterit horum curiosus Alvarum libro sexto septimoque consulere. Nobis infra e multis pauca et explorata retulisse sufficiet. Præter memoratos Vitæ* S. Francisci *scriptores idem Alvarus in Prooemio PP. insuper Verjus et Bartoli, quorum ille idiomate Gallico, hic autem Italico, ejusdem Vitam accurate diligenterque exaravit, non sine laude commemorat.*

§ XXIV. Ejusdem Beatificatio, canonizatio, cultus sacer, et adversus terræ motum patrocinium.

Institutis rite de ejus virtutibus et miraculis processibus,

Qui, cum in vivis esset, dictus fuerat Ducum Miraculum, patratis post obitum miraculis, sanctimoniæ suæ famam mirum auxit in modum ac longe lateque diffudit ; quibus se moneri Franciscus Sandovalius, dux Lermæ, S. Francisci *ex filia Isabella nepos credidit, ut procurandis Avo suo cœlitum honoribus sedulo incumberet, obtinuitque ab illustrissimo D. Decio Caraffa, Pontificio in aula Hispanica tum temporis oratore, ut de ejus virtutibus et miraculis actiones seu processus rite instituerentur : instituti autem sunt anno* 1610 *in Hispania processus quatuor Matriti, Valentiæ, Barcinone et Cæsaraugustæ : in Italia vero specialem instituit Recineti* E
Cardinalis Aræ-Cœli, Recinetensis episcopus, de miraculis patratis in monasterio Virginum Ordinis S. Benedicti ejusdem civitatis. Romam ex Hispania ad Paulum V transmissi fuere processus anno 1615, *additæque Philippi III Hispaniarum regis, magnatum, præsulum, collegiorum, universitatum et regnorum totius Hispaniæ, uti et Claudii Aquavivæ Societatis, cui præerat, nomine, ut ad canonizationem procedi posset, supplices litteræ, quibus alteras item addidit Lermæ dux, ut* S. Francisci *virtutes miraculaque sua auctoritate firmaret. Causam Pontifex S. R. Congregationi commisit, quæ, excussis diligenter processibus censuit die* XXVIII *Augusti ejusdem anni rem eo esse loci, ut rotæ auctoribus committi posset, qui Romæ processum generalem instituerant, remiseruntque in Hispaniam litteras, ut iterato processus in specie instituerentur in Hispania, datis judicibus Bernardo Sandovalio S. R. E. Cardinali et archiepiscopo Toletano, et Isidoro Aliaga archiepiscopo Valentino. Allatæ ex litteræ Matritum fuere, ut scribit Alvarus Cienfuegos lib.* 5. *cap.* 19, F
§ 2, *die tertia Aprilis anni* 1617, *ac postridie a duce Lermensi magna dynastarum, sociorum, ac Dominicanorum caterva stipato, delatæ ad ædes archiepiscopi Cardinalis, mox memorati ; hujusque pompæ esse spectator voluit Philippus III.*

translatisque Roma Matritum reliquiis,

319 *Dum hæc aguntur, majori veneratione, quam pompa, clausisque valvis* S. Francisci *reliquiæ summi Pontificis venia e primo sepulcro in sacrario domus Professæ primum depositæ fuere die* 23 *Februarii anni* 1617, *indeque in templum novum translatæ, collocatæque ad cornu Euangelii altaris S. Francisco Xaverio dicati, præsente Gaspare Borgia, Sancti abnepote. Statuerat dux Lermæ Avo suo Matriti magnificum templum condere, eaque de causa tum apud Paulum V, tum apud Mutium, Vitellescum generalem Societatis Præpositum institit, ut illius reliquiæ Matritum ad sese mitterentur. Traditæ sunt die* 22 *Aprilis Antonio Zapatæ S. R. E. Cardinali in Hispaniam profecturo, osse tantum brachii Romæ relicto. Matritum allatæ aliquamdiu in conventu monialium*

AUCTORE J. B.

nialium Incarnationis, apud Virgines Discalceatas, et in conventu regio S. Dominici quieverunt, ac, aperta capsa, multis coram testibus suavissimum odorem diffuderunt. Tandem vero P. Provinciali Toletano a duce Lermæ in manus traditæ sunt die 17 Decembris ejusdem anni, locatæque ad cornu Evangelii templi domus Professæ Matritensis, quæ tum sita erat in via, del Prado dicta : verum tertia earum translatio facto anno 1627 die IX Maii, ubi in sacello templi servatæ fuerunt usque ad annum 1680, quo, condita curis P. Ludovici Suarez altera ecclesia, in hujus altari principe sunt collocatæ, teste Cienfuegos, num. superiore citato.

anno 1624 Beatis adscribitur :

320 *Confectis porro in Hispania iterato processibus, Rotæ auditores, Gregorio XV Pontifice, expensis mature* S. Francisci *sanctimonia ac miraculis, dignum illum videri, qui Beatorum albo inscriberetur, anno* 1623 *censuerunt : cum vero, Gregorio XV e vivis erepto, eodem anno successisset Urbanus VIII,* B *is oblatam sibi auditorum Rotæ relationem S. R. Congregationis subjecit examini ; cumque et illa, habita congregatione die* 31 *Augusti anni* 1624, *censuisset,* causam servi Dei Francisci Borgiæ *(verba sunt Compendii Actorum in causa Beatificationis* S. Francisci, *anno* 1671, *quo Sanctis adscriptus fuit, Romæ typis Cameræ Apostolicæ editi)* in tali statu esse habendam, ut tam ad Beatificationem, quam ad solemnem ejus Canonizationem quandocumque deveniri posset. Hanc sacræ Congregationis sententiam *(ut paulo post sequitur)* referente D. Cardinali de Monte, sacri collegii decano, ejusdemque Congregationis præfecto, approbavit SS. DD. Urbanus VIII, ac proinde die 23 Novembris ejusdem anni idem summus Pontifex de eorumdem Cardinalium concilio, enixe supplicantibus Philippo III, Hispaniarum rege Catholico, et Gaspare Card. Borgia, et nomine Societatis Jesu Mutio Vitellesco ejusdem Præposito Generali, per litteras in forma Brevis licentiam et potestatem concessit, ut servus Dei Franciscus Borgia, donec ad illius Canonizationem deveniretur, Beatus nuncupari ab omnibus C posset, et Kalend. Octob. ab omnibus sacerdotibus Societatis Jesu ubique existentibus, et in ditionibus Dominorum de Borgia ab omnibus sacerdotibus tam regularibus, quam sæcularibus, de ipso Officium et Missa de communi Conf. non Pont. celebrari posset, quod indultum postea ad preces ejusdem Card. Borgiæ et Mutii Vitellesci Præpositi Generalis Societatis Jesu idem summus Pontifex litteris datis II Septembris anni 1625 extendit et ampliavit ad omnes presbyteros regulares et sæculares cujusvis Ordinis et Instituti in ecclesiis et domibus ejusdem Societatis Jesu. *Hujus rei nuncius summa lætitia replevit Hispaniam, ac Matriti quidem splendidissima, quæ per octiduum tenuit, instituta solennitas fuit.*

ex patratis ante Beatificationem

321 *Miracula quidem plurima, eaque rite probata, suppeditabant Processus in Hispania et Italia instituti : sed ea tantum hoc loci ex supra laudato Actorum in causa Beatificationis* S. Francisci Borgiæ *Compendio exhibebo, quæ, ut cum Beatis adscriberet, facta ipsi eorum relatione per Joannem Baptistam Coccinum, Alphonsum Manzanedum de Zuiguones, et Jacobum Cavalerium Rotæ auditores, Urbanum VIII potissimum permoverunt. Sic autem habent* : Primum. Ad extremum vitæ discrimen D adducta erat *(anno 1607)* excellentissima fœmina D. Hieronyma de Cardona Uzedæ ducissa, Lermæ ducis nurus, eo quod fœtus in utero materno egredi ex illo non posset, et acerrimis per viginti horas vexata doloribus, præ virium imbecillitate effundere illum non valeret : deplorata jam ejus salute, ipsisque regiis medicis nullam superesse vivendi spem asserentibus, dux Lermæ fœminæ, jam fere animam agenti, beati Francisci reliquiam affert, utque ejus patrocinio se cum fide commendet, hortatur : paret hortanti duci ducissa, reliquiam sacram amplectitur, osculatur, et illa uterum tangit. Ad uteri attactum illico fœtus emortuus, et fere putrescens egreditur, omnique amoto dolore incolumis statim evadit. Vix tanti miraculi fama per Hispaniam se porrexit, inexplicabile dictu est, quanto cum venerationis ardore ubique beati Francisci nomen exciperetur, nam in excellentissima fœmina, omnibus fere Hispaniæ magnatibus sanguine conjuncta, miraculi splendor splendidior emicavit. E

ab illo

322 Secundum. E nobilibus puellis, quas in suo palatio ad sui famulatum numerabat Esquilacii principis conjux, quædam, nomine Agnes Hurtado, sævissimis laterum doloribus afflictata, febrique immani correpta, magnum salutis discrimen subiverat, ex adhibitis remediis nihil prorsus adjumenti recipiens ; miserrimum puellæ statum triduo jam laborantis commiseratus princeps, beati Francisci, sui consanguinei, reliquia arrepta, circumstantes deprecatur, ut miraculum beati Francisci oculati testes aspectent. Tum illis comitantibus ad ægram accedit, ipsique beati Francisci sanctitatem commemorans, ejus reliquiam illi offert, cui se ardenti cum fide commendet. Ejus nomen invocat cum fide puella, ejusdemque reliquia leviter tangitur : ad reliquiæ tactum statim dolor cum febri evanescit, et pristinæ saluti restituitur.

miraculis

323 Tertium. Infantulum suum lactabat Maria Martinez, sed ubera tantus morbus invasit, ut cum eorum capitula sugeret puer, acerrimo dolore cruciaretur mater, et labia sanguine aspersa fere semper filius referret : eo brevi morbus devenit, ut dexteri uberis capitulum fere F totum abscissum, et pendulum vix ab exiguæ pelliculæ partæ uberi adhæreret : humanis destituta præsidiis mater ad beatum Franciscum piissime accedit, ejusque imaginem uberi, lectum intraus apposuit, et nunquam inde amovendam statuit, quoad usque sanitati reddatur. Eadem nocte ad pueri fletum expergefacta, lac illi ab uberibus porrigit, ne levissimum quidem dolorem percipiens : conjugi sciscitanti, cur juxta morem de doloris acerbitate non conquereretur, miraculum aperit, et benefactorem suum beatum Franciscum declarat. Tum ille assurgens e lecto, lumenque propius admovens ad conjugis pectus, ubera sana et integra comprehendit, dextrumque capitellum fere totum jam abscissum uberi fortiter adhærere.

e multis

324 Quartum. Alia ejusdem principis Esquilacii conjugis famula, dicta Francisca de Milan, sævissimis pariter angebatur laterum doloribus : inutilia fuere plurima et maxima medicamenta, quibus morbi vim superare medici præclarissimi contenderunt, tandem sopore correpta et paulo post expergefacta reliquiam beati Francisci sibi daudam postulavit, eo quod a Patre quodam Societatis

A Societatis, quem quiescens aspexerat, affirmatum sibi fuerit, se illius patrocinio doloribus, quos patiebatur, liberandam: statim præsto fuit, qui a principe acceptam reliquiam subministraret, et cum illa latus attingeret dolorum aculeis cruciatum, statim dolor, simul et febris, evanuit. Tum interrogata, quinam fuerat ille Pater, quem vidisset in somnis, respondit, ignotum sibi penitus illum esse, sed facile cognoscendum, si beati Francisci imaginem conspexisset. Vix hanc sibi repræsentatam inspexit, protinus dixit: Hic quidem ille ipse est, qui se mihi dormienti videndum dedit mihique persuasit, ut ad me e doloribus vindicandam ejus reliquiam postularem.

325 Quintum. Octennis puer ex eadem familia de Milan, nomine Christophorus, e tumore, quo dextrum genu magnum in modum* intumuerat, eo periculi redactus erat ex omnium medicorum sententia, ut, nisi ejus dextrum totum abscinderetur, desperata penitus ejus salus esset. Adhæc ejus mater mæstissima, beati Francisci patrocinium confidenter exorans, ejusdem Beati imaginem puero tradidit, qui ipsam cum lachrymis osculatur, et morboso genui superimponens, bis verbis illam affatus est: O sancte Pater Francisce, fac, ut sanus evadam, et a tanto periculo liber fiam. Ad hæc illico dolor acerbissimus, tumor ingens et febris abscessit.

pauca

B

326 Sextum. Matriti triennis puer apud Franciscum Perez e domestica scala delapsus, et toto impetu per viginti gradus usque ad ultimum præcipiter* devolutus, immane vulnus, latoque hiatu dehiscens in capite passus fuerat. Hinc cranium illi fractum, febris magna, largissima sanguinis effusio, et totam faciem occupans fœdissimus tumor. Postera die periclitanti puero traditur imago beati Francisci Borgiæ, ut ejus opem pie reposcat: paret puer, capitique imagine imposita, somno se dedit: ut primo mane se excitavit, advocatis domesticis dixit, se optime habere, et ope B. Borgiæ sanitatem recepisse. Accedit chirurgus, nullum in capite vulnus agnoscit, cicatricem videt obductam, conglutinatam pellem, nullam deformitatem in vultu, et omnem ardorem febris extinctum.

referuntur;

* præcipitanter

C Totum hoc miraculose patratum a beato Borgia, totius rei narratione scripta ipse confirmavit, cum ad eam tantum reficiendam pellem, quæ cranium contegit, juxta chirurgicæ disciplinæ leges, triginta saltem dies necessario exigantur.

327 *Exin vero Deus Servi sui sanctimoniam meritaque novis prodigiis declarare non destitit: bina ex his in Compendio Actorum in causa Beatificationis et Canonizationis supra num. 320 citato referuntur his verbis:* Septimum. Apollonia Caballa, puella Romana, nunc in monasterio Montis Thabor iu Ereti oppido (*vulgo* Monte-Rotundo) dicta soror Deodata a Sanctissima Trinitate, in sinistro latere herpetem patiebatur, visu horribilem, et naturæ viribus prorsus insanabilem: septennio enim cum totali cutis vitio substantiam in patiente devoraverat, carnemque vivam erodebat, omniaque validissima adhibita medicamenta eluserat. A P. Nicolao Zucchio Societatis Jesu tradita illi fuit imago beati Francisci Borgiæ, ut pia erga eum fiducia illam desperato ulceri superponeret: Annuit illa, brevi factum est, ut, tota herpetis malignitate recedente, pristinam salutem recuperaverit, ne levissimo quidem in extima pelle obductæ cicatricis vestigio remanente.

ut et ex iis,

auctore J. B.

328 Octavum. E gravissima febri acuta et parothide ad dexteram capitis partem, conclamata jam omnibus erat in Urbe Valentiæ Magdalena, famula D. Josephi Poli, jamque sacris mysteriis Christiano ritu munita extremam mortis horam expectabat; cum ex insigni devotione, qua beatum Franciscum Borgiam prosecuta semper fuerat, ejus reliquiam postulavit a P. Augustino Palatio, qui non ita pridem extremam ejus confessionem exceperat: indulsit desperatæ fœminæ precibus P. Augustinus, eique optatam reliquiam porrigit, sibi illam ad parothidem apponit ægrota, et perbrevi temporis spatio sævissimi dolores, quibus e parothide angebatur, abscedunt, cibum inde hilariter sumit, totam inde noctem quiete ducit, demum summo mane cum tanta morbi diminutione a medico urbis primario reperitur, ut ab omni prorsus mortis periculo libera diceretur, et triduo perfectæ incolumitati restituta omnibus se spectandam dederit, e beati Francisci miraculo cunctis id factum affirmantibus.

quæ ejus canonizationem

E

329 *Bina hæc miracula Clemente X obtulit sacra Rituum Congregatio anno* 1670, *ut* Franciscum *Sanctorum numero adscriberet; quod ut fieret, Leopoldus Romanorum imperator, et Carolus II, rex Catholicus, aliique tum ecclesiastici, tum seculares viri principes enixe postulabant; quorum æquissimis desideriis ut faceret satis,* Franciscum *in Sanctorum numerum solenni ritu una cum SS. Philippo Benitio, Cajetano Thienæo, Ludovico Bertrando et Rosa a S. Maria retulit, Dominica secunda post Pascha pridie Idus Apriles anni* 1671. *Quia vero decretales ea de re litteras neque Clemens X, neque ejus successores Innocentius XI, Alexander VIII, Innocentius XII, Clemens XI et Innocentius XIII de more conscripserant promulgarantque, fecit id Benedictus XIII anno* 1724 *pridie Nonas Junias, Pontificatus sui primo, sequenti bulla:* Benedictus episcopus, servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Rationi congruit et convenit æquitati, ut, quæ Romanus Pontifex in plenario conventu venerabilium fratrum S. R. E. Cardinalium, Patriarchum, Archiepiscoporum et Episcoporum, unanimi eorum consilio communicato, sanxit et definivit, licet postea ab ejusdem Pontificis obitum literæ Apostolicæ de his conscriptæ non fuerint, suum tandem consequantur effectum.

antecesserunt, de qua Benedicti XIII Bulla hic exhibetur.

F

330 Romana Ecclesia, cui, nullis exigentibus meritis nostris, ineffabile Dei consilium præesse nos voluit, ex veteri disciplina et constitutionibus Apostolicis, in Sanctorum canonem eos solemni ritu referre consuevit, qui suarum virtutum exemplo Christi fideles ad viam salutis per majorum vestigia alacrius incurrendam accenderent; quumque multi peculiari aliquo vitæ genere ut plurimum excelluerint, unus Franciscus Borgia sæculo decimo sexto repertus est, quem in variis multisque ordinibus constituti, ut certum salutis ducem sequi possent. Optimates enim et viri principes, quique rem publicam gerunt, in eo habent, quæ sibi in omni vitæ suæ cursu imitanda proponant. Magna quoque habent, qui regum gratia florentes in summarum dignitatum fastigio positi sunt. Conjugio sociati æque ac codem soluti, adolescentes pariter, juvenesque. Viri

B. Franciscus Borgia in variis vitæ statibus sanctitate excelluit.

AUCTORE J. B.

Viri item Deo dicati, cœtibus quoque religiosis præpositi. Hi ad unum omnes in Francisco tenent, quæ ubertim et tuto moribus et actibus suis exprimere possint. Etenim ille, Deo volente, singulas has personas mira vitæ sanctimonia, comitibus miraculis, repræsentavit; unde factum, ut Viri Dei virtutum et signorum constanti fama quotidie aucta, felicis recordationis Romani Pontifices, antecessores nostri, Paulus V atque Urbanus VIII de illo sanctorum Confessorum canoni adnumerando consilium inierint, permoti etiam Catholicorum regum Hispaniæ ferventibus votis, huic sanctæ Sedi Apostolicæ expositis: quod tandem piæ memoriæ decessor noster Clemens Papa X ad canonicos ritus, veteri traditione et pontificia auctoritate receptos, tota Ecclesia plaudente, complevit.

Francisci ortus, patria et educatio.

331 Inter præcipuos Hispaniarum dynastas, Gandiæ duces, quæ est gens Borgia, numerantur. Eam multiplices dignitates claram et percelebrem reddiderunt. Clarior tamen evasit, ex quo magnus Dei servus Franciscus, parentibus Johanne Gandiensium duce III et Johanna ex Alphonso Ferdinandi regis Catholici filio progenita, in lucem prodiit anno Christi Domini MDX, V Kalendas Novembres: quem diem beati Apostoli Simon et Judas martyrio nobilitarunt. Francisci locus natalis fuit Gandia, Borgiæ domus avitum opidum ad oram Balearici maris in Consetanis, populis Hispaniæ Tarraconensis in diœcesi et regno, quæ a Valentia principe civitate appellantur. Pia mater, quod præsenti ope seraphici confessoris beati Francisci vitæ discrimen in filio pariendo evasisset, Franciscum in Baptismate dici voluit, quod nomen tunc primum in domo Borgia, fausto omine futuræ ejus sanctitatis, auditum est. Patris soror et mater, quæ erat Ferdinandi regis Catholici consobrina, inter Clarissas virgines eximia pietatis laude conspicuæ, animo Adolescentis Christianæ perfectionis igniculos injecerunt: qui, puerilibus annis domi traductis, et cum iisdem Dei sponsis ex prædonum manibus ereptus, apud avunculum archiepiscopum Cæsaraugustanum Alphonsum Aragonium, et Catharinam Johannæ reginæ filiam, postea Johanni III Lusitaniæ regi nuptam liberaliter educatur.

In aula Caroli V imp. sancte vivit, uxorem ducit, prolem suscipit, et ex aspectu defunctæ Isabellæ Augustæ divina luce illustratur.

332 Inde in aulam Caroli V Augusti profectus, salutis animæ suæ memor, se undequaque immaculatum servavit, matronas officii causa non nisi aspero cilicio præcinctus adire solitus. Caroli conjuge Isabella Augusta adnitente, Eleonoræ a Castro, lectissimæ virgini Lusitanæ, de sanctioris vitæ instituto nihil unquam remittens, matrimonio sociatur. Pulchra et copiosa prole donatus ab ea, quam inierat, pietatis regula animum domi forisve nunquam avertit, cœlestibus meditandis diu noctuque occupatus, sacraque Synaxi quolibet octiduo non sine lacrymis muniri sollicitus. Sublatæ Isabellæ Augustæ Granatum funeris deducendi Francisco onus imponitur, cujus cadaveris, ut publica fide recognosceretur, nudata facies deformitate sua tantum ei terrorem incussit, ut divina luce illustratus, de terrenis rebus, si conjugi superesset, omnino deserendis apud se constituerit, postmodum dicere solitus, mortem Augustæ sibi vitam attulisse.

Cataloniam sancte administrat, deque rebus æternæ salutis beatum Ignatium consulit.

333 Cataloniæ eum imperio præfectus, eam cogitationem ardentius fovit, ibique populorum felicitatis ita studuit, ut patris patriæ elogio, tamquam rei publicæ bono natus, honestari meruerit. Magnam auri vim in pauperes erogavit, pias sacrarum virginum et virorum familias eleemosynis auxit, sed eos in primis, qui ex summa fortuna ad extremam inopiam devenissent, clam aluit. Consilium pridem animo insitum sæpe recogitans, atque uni Deo meditando inhærens, diluculo quinis horis de genu quotidie orare: frequenti divinæ mensæ accubitu, jejuniis et pœnitentiis, ubi a regiis negociis vacaret, recreari consuevit. Tunc ei beatum Ignatium, regularium presbyterorum Societatis Jesu, cui postea nomen dedit, parentem et conditorem, prima occasio de tantis rebus scripto consulendi cœlitus data est.

Gandiensium felicitati prospicit; in Societatem Jesu se rapi sentit: honoresfugere maxime appetit.

334 Patre optimo, atque conjuge, piarum omnium exercitationum socia, orbatus, et domum redux, suorum Gandiensium solatio et securitati prospexit, nosocomia instauravit, cœnobia construxit, gymnasia pro Mauris Christiane educandis erexit, sacras ædes vasis aureis argenteisque pro dignitate locupletavit; deque veteri vitæ proposito perficiendo secum animo statuens, salubria in hoc sibi consilia divinitus dari, per bonorum hominum preces flagitavit. Deus tandem Servi sui votis arrisit, inque Societatem Jesu se rapi sensit. Quod enim recens orta religio, et ab origine ardentior, vulgo etiam adhuc ignota esset, nullusque in ea ambitiosis hominibus dignitatum locus pateret, Francisco, summos honores fugienti, aptissima visa est. Orationi intentus hæc animo agitans, septem totos dies tiaram capiti suo imminentem aspexit, veritusque, ne Ecclesiæ dignitatem portenderet, Deum enixe obtestari non destitit, ne honores, quos fugeret, alibi offenderet. Post defunctos duos fratres suos S. R. E. Cardinales, quum eandem dignitatem per antecessores nostros Romanos Pontifices ultro oblatam, ab se repulisset, tiara illo Præpositi munus in sacra sua familia indicatum postea cognovit.

Adhuc Gandiæ dux religionis vota nuncupat; annoque jubilei Romam petit.

335 Adhuc Gandiæ dux per felicis recordationis Paulum Papam III decessorem nostrum, beato Ignatio deprecante, permissus est, ut, paucis consciis, religiosa vota nuncuparet. Quadriennium rebus suis componendis a Pontifice præfinitum disciplinis gravioribus, sacro homine dignis, singulari modestia publice perdiscendis impendit: quo elapso, et per felicis recordationis Julium Papam III anno Jubilei Christianis indicto, Franciscus limina Apostolorum frequentaturus, utque Ignatii invitantis alloquiis frueretur, et Caroli V beneficam erga se voluntatem declinaret, suis valedicens, Romam eo animo cogitavit, ut natale solum deinceps numquam repeteret, qui ad aliam patriam, cœlestem nimirum, summa contentione properaret; idque sancte servavit, etiam sedente antecessore nostro Pio Papa V, in legatione Cardinalis Alexandrini ad Catholicum Hispaniarum regem Philippum II illac digressus. In sacro itinere ad Urbem, quod assiduæ preces divinique sermones minuebant, juxta ac Romæ positus, ignorari, quam honorifice excipi maluisset.

336 Ingentem in eo pietatem, submissumque spiritum, qui beati Ignatii complexui amplissima et magna quæque postponeret, Urbs tota suspexit. Menses quatuor lustrandis basilicis Deo sacris, omnique pietatis genere cum Ignatio

Romæ ejus pietatem mirantur. Honores metuens, inde discedit, suis se abdicat, clericum induit, et primum Sacrum celebrat.

Ignatio Romæ transegerat, quum de se Cardinalium senatui adscribendo apud Julium agi subodoratus, eodem Ignatio auctore, Pontificis oculis propere se subducens in Hispaniam reversus est, ubi Caroli V, propositum ejus laudantis, auctoritate, rebus et titulis suis Gandiensibus universis Carolo filio transcriptis, se peuitus abdicavit, regularem Societatis Jesu clericum induens, et Davidicum illud lætus ingeminans : „ Dirupisti, Domine, vincula mea, „ tibi sacrificabo hostiam laudis. „ Presbyteratu initiatus, primum Deo Sacrificium Loyolæ in Cantabria, Ignatii patriæ et pietati hoc tribuens, privatim obtulit, mappis Ludovicæ sororis acu pictis in ara usus. Quia vero Julius Pontifex hoc speciatim indulserat, ut quum primum publice Sacris operaretur, quotquot peccatorum coufessione rite expiati, ex ejus manu Corpus Domini sumsissent, pleuariam veuiam perciperent, Vergaræ opido id factum, quo tot homines, rei fama ducti, advenerunt, ut sacra æde, licet magna, nequaquam eos capiente, in ara sub dio excitata celebrare debuerit, tot B ad sacram Mensam accedentibus, ut meridiana hora longe transierit. Postea concionen babuit, et, clero ac populo suppliciter procedente, sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum gestavit.

Magna ejus pietatis fama ubique pervagatur. Beatus Ignatius intercedit quominus Cardinalis creetur.

337 Ad socios inde reversus, majori sanctitati excolendæ operam dedit, precandi studio horas octo quotidie largitus, vilissima quæque munia ultro subire non dedignatus, stipem vicatim et ostiatim nudo capite et pedibus palam mendicans, et pauperibus ac nosocomiis distribuens, humi quoque vel in tabulis cubans. Fama tantæ pietatis aulas regias pervagante, quamplurimi illum adire, deque salutis negocio consulere visi sunt. Complures pariter, summates præsertim, Francisci exemplum secuti, religiosis familiis se devoverunt. Sed Julius Pontifex et Carolus V tautam virtutem in Cantabris delitescere iudignum rati, consilium de illo inter S. R. E. Cardiuales cooptando certatim, incassum tamen, quod postea sæpenumero quoque factum, inierunt. Ignatius, qui sociis aditum ad honores legibus latis obstruxerat, Julii pedibus advolutus, ne iuvito atque inscio honorem deferat, neve oblatum capere cogat; nascenti sodalitati hoc saltem benignus C tribuat, libello supplice et lacrymis coram exorat, et permagna Francisci lætitia impetrat, qui et grati animi testes literas ad Pontificem dedit.

Munera per beatum Ignatium sibi injuncta pieinit, Carolum V decumbentem solatur, defunctum pro concione laudat, Romam advocatur, ubi fit Præpositus Generalis III, et a beato Pio V cum Cardinali Alexandriuo in Hispaniam ablegatur.

338 Non tamen illum Ignatius latere permisit. Viri enim singulari prudeutia in lucrandis Deo animabus, et sauctitate perspecta, sacras concioues habiturum varias civitates et regiones adire, et multarum provinciarum, quas, licet incommoda valetudine usus, pedes obivit, cum amplissima facultate, Commissarii generalis officio fungi, mandavit : quæ omnia magno rei Christiauæ bono peracta sunt. Postquam vero Carolum V, morbo langueutem, misericordiæ commemoratione erexisset, et defunctum funebri sermone laudasset, suæ voluntatis, quam ratam haberi vellet, exequendæ, supremis tabulis per eum nominatus, a recolendæ memoriæ antecessore nostro Pio Papa IV Romam advocatur, ubi, Societatis Præposito generali Jacobo Laynio ad Tridentinum concilium ire jusso, Vicarii generalis munus Francisco imponitur. Mox, Jacobo ad Urbem reverso, assistens pro Hispania et Lusitauia eligitur; postea, Laynio e vivis sublato, iterum Vicarius generalis, et demum totius Ordiuis Præpositus magna suffragiorum conscusione invitus renunciatur, quo in muuere Societatem septennio sauctissime rexit, iuque obsequiis Apostolicæ Sedis vitæ cursum, quod maxime optaverat, consummavit. Pius enim Papa V Cardinalem Alexandrinum in Hispaniam, Lusitaniam et Galliam pro re Christiana ad sacrum fœdus in Turcas percutieudum mittens, cousiliorum ei comitem et participem Franciscum adjungi voluit. Et Pontifici jubenti Vir pius, quamvis laboribus, asperrimis pœuitentiis et morbis prope confectus, alacriter paruit.

AUCTORE J. B.

Romam redux plenus virtutum et meritorum pie obit, et signis claret.

339 Romam redux, oculis et manibus iu cœlum sublatis, lætus exclamavit : „ Nuuc di- „ mittis servum tuum, Domiue! „ Mox biduum a reditu longa ægrotatioue multisque incommodis fractus, quæ tamen illum impedire non potuerunt, quin Romam ad supremum et jamjam imminentem mortalis vitæ suæ terminum festinaret, susceptis præseuti animo et summa religione Ecclesiæ Sacrameutis, ac Poutificia Gregorii XIII felicis memoriæ anteccssoris E nostri benedictione munitus, plenus virtutum et meritorum iuter sodalium amplexus piissimam animam cœlo reddidit anno Christi MDLXXII Kalendis Octobribus. Dei Servus a beatis et spectatissimis viris Iguatio Loyola, Pio Papa V, Carolo Borromeo, Fraucisco Salesio, sacra Virgine Teresa a Jesu, aliisque quamplurimi factus, magnam ubique virtutis et sanctitatis famam reliquit. Miracula etiam multa subsecuta sunt, quæ, precibus accedentibus Philippi III, Hispaniarum regis Catholici, et Magnatum, Præsulum, atque Academiarum Hispauiæ Paulum Papam V permoverunt, ut ob tantum Dei Famulum in Sanctorum canouem referendum, summarum ejus virtutum et eorundem miraculorum examen rite institui posse concederet : quo absoluto, Urbauus VIII eum Beatorum ordini adscribendum saucivit, largitus quoque, ut de illo Missa et Officium omnes Societatis Jesu religiosi ubique recitare posseut, ac mox ut in eorum ecclesiis idem omnibus presbyteris agere liceret.

De Francisco in Sanctorum canonem referendo consulitur, decretum a Clemente X vulgatur, et rei solemnis cæremonia ab eodem completur.

340 Interim sub aliis inclytæ memoriæ antecessoribus nostris Innocentio X, Alexandro VII et Clemens IX signa post Fraucisci beatificationem patrata in examen ex Constitutionibus Apostolicis adducta et undequaque probata suut. Decretum tamen de illo in Sauctorum tabulas referendo, quod Clemens IX, morte præreptus, vulgare non potuerat, ejus successor Clemens X rite vulgavit, exorantibus illustris memoriæ Leopoldo electo Romanorum imperatore cum conjuge augusta, Carolo II Hispaniarum rege Catholico, aliisque viris principibus ecclesiasticis et sæcularibus. Quare idem Clemens X gestis omnibus beati Francisci de veteri more Apostolicæ Sedis in tribus Consistoriis coram rite discussis et approbatis, cum statuta die in Sanctorum fastos referendum pronunciavit. Itaque Dominica secunda post Christi Domini Resurrectionem pridie Idus Apriles, pontificatus sui anno primo, quum iu sacrosanctam basilicam beati Petri principis Apostolorum solemni ritu cæremoniam peracturus processisset, semel, iterum et tertium iteratis ad Deum precibus in plenario conventu venerabilium Fratrum

AUCTORE J. B.

trum S. R. E. Cardinalium, Patriarcharum, Archiepiscoporum et Episcoporum pro Francisco Borgia Sanctorum Confessorum canoni adscribendo, unanimi omnium acclamatione et suffragio post sacros hymnos, precesque ad Deum pie fusas, et Paracliti Spiritus gratiam enixe invocatam, ad honorem Sanctæ et Individuæ Trinitatis, exaltationem, fidei Catholicæ, Christianæque religionis amplificationem, auctoritate omnipotentis Dei, Patris, Filii et Spiritus Sancti, et beatorum Apostorum Petri et Pauli, beatum Franciscum Borgiam, Societatis Jesu presbyterum Hispanum, de cujus sanctitate, fidei sinceritate omniumque virtutum magnitudine, ac miraculorum excellentia cumulate constiterat, una cum beatis Confessoribus non Pontificibus Philippo Benitio, Cajetano Thienæo, Ludovico Bertrando et virgine non martyre Rosa a sancta Maria, sanctum Confessorem esse decrevit, Sanctorum Confessorum non Pontificum canoni adscripsit, atque imposterum ab universis Christi fidelibus, tanquam vere Sanctum, colendum, invocandum, honorandumque statuit et definivit: ad ejus honorem sacras ædes atque altaria, ubi Incruentum B Sacrificium Deo offeratur, construi ac dicari: quotannis quinto Nonas Octobres illius memoriam, ut Sancti Confessoris non Pontificis, pie coli, atque Officio et Missa ritu S. R. E. honorari, pronunciavit. Adhæc eadem sua Apostolica auctoritate universis et singulis Christi fidelibus, qui dicta die ejusdem sancti Confessoris sepulcrum et corpusculum devote visitassent, annos septem et totidem quadragenas; infra vero Octavam quadraginta dies de injunctis seu debitis pœnitentiis misericorditer relaxavit. His peractis, Deum Patrem æternum, Regemque gloriæ Christum Dominum, Patris sempiternum Filium; sanctumque Paraclitum Spiritum, unum Deum atque unum Dominum, hymnis et laudibus veneratus, peculiari oratione in honorem beati Francisci Borgiæ ad Deum cantata, Missam in ara maxima supra confessionem beati Petri cum ejusdem Francisci commemoratione celebravit, omnibus Christi fidelibus tantæ cæremoniæ præsentibus, peccatorum indulgentiam largitus.

Clementis X decretum de Francisco Borgia inter Sanctos relato constitutione hac confirmatur.

C 341 Ne vero de hujusmodi Clementis Papæ X decreto Apostolico, definitione, sanctione, relatione, concessione, ceterisque præmissis, propterea quod ab eodem Clemente et ab ejus successoribus Innocentio XI, Alexandro VIII, Innocentio XII, Clemente XI et Innocentio XIII, piæ memoriæ Romanis Pontificibus decessoribus nostris, literæ decretales de more conscriptæ et promulgatæ non fuerint, deinceps possit unquam quomodolibet hæsitari, nos, qui meritis iisdem, licet imparibus disponente Domino, in Cathedra beati Petri iisdem successimus, volumus et Apostolica auctoritate statuimus, ut decretum. sanctio, relatio, adscriptio, concessio, ceteraque haetenus memorata, a jam dicta die pridie Idus Apriles anni MDCLXXI suum undequaque et plenarium consequantur effectum, ac si super illis ab eodem Clemente Papa X literæ decretales revera eadem die conscriptæ et de more promulgatæ fuissent, ut superius enarratur.

Hæc constitutio ubique fidem obtineat.

342 Volumus autem, ut præsentes literæ ad probandum decretum, definitionem, sanctionem, adscriptionem, relationem, statutum, concessionem, ceteraque præmissa, ubique omnino sufficiant, neque alterius cujuscunque D probationis adminiculum ad id amplius requiratur. Præterea, quia difficile foret, has nostras ad singula loca, ubi opus esset, adferri, volumus, ut earumdem exempla, etiam typis impressa, manu publici notarii subscripta, sigilloque alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munita, eamdem ubique fidem obtineant, quam hæ nostræ obtinerent, sicubi eas exhiberi vel ostendi contingeret.

Nemo eam infringere audeat.

343 Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam decreti, definitionis, sanctionis, adscriptionis, relationis, statuti, concessionis infringere, aut ei temerario ausu contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis Dei, ac Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo vicesimo quarto, pridie Nonas Junias, Pontificatus nostri anno primo.

† Ego Benedictus, Catholicæ Ecclesiæ episcopus. E

† Ego Franciscus episcopus Prænestinus Cardinalis Barberinus.

† Ego Laurentius episcopus Tusculanus Cardinalis Corsinus.

† Ego Joseph Tit. sanctæ Praxedis presbyter Cardinalis Sacripantes.

† Ego Philippus Antonius Tit. sanctæ Cæciliæ presbyter Cardinalis Gualterius.

† Ego Ludovicus Tit. santi Silvestri in Capite presbyter Cardinalis Picus de Mirandula.

† Ego Antonius Felix Tit. sanctæ Balbinæ presbyter Cardinalis Zondadarius.

† Ego Petrus Tit. sancti Joannis ante Portam Latinam presbyter Cardinalis Corradinus.

† Ego Melchior Tit. sanctæ Mariæ Angelorum presbyter Cardinalis de Polignac.

† Ego Bernardinus Tit. sancti Petri in Monte aureo presbyter Cardinalis Schottus.

† Ego Nicolaus Tit. sanctorum Nerei et Achillei presbyter Cardinalis Spinula.

† Ego Georgius Tit. sanctæ Agnetis presbyter Cardinalis Spinula.

† Ego Ludovicus Tit. Sanctæ Priscæ presbyter Cardinalis Belluga et Moncada. F

† Ego Joseph Tit. sanctæ Susannæ presbyter Cardinalis Pereyra de la Cerda.

† Ego Joannes Baptista Tit. sancti Stephani in Monte Cœlio presbyter Cardinalis Salernus.

† Ego Alvarus Tit. sancti Bartholomæi in Insula presbyter Cardinalis Cienfuegos.

† Ego Joannes Baptista Tit. sancti Matthæi in Merulana presbyter Cardinalis de Alteriis.

† Ego Vincentius Tit. Sancti Onuphrii presbyter Cardinalis Petra.

† Ego Prosper Tit. sancti Chrysogoni presbyter Cardinalis Marefuscus.

† Ego Nicolaus Tit. sanctæ Mariæ in Domnica presbyter Cardinalis Coscia.

†Ego Benedictus sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus Cardinalis Pamphilius.

† Ego Joseph Renatus sancti Georgii in Velabro diaconus Cardinalis Imperialis.

† Ego Laurentius sanctæ Agathæ ad Montes diaconus Cardinalis de Alteriis.

† Ego Carolus sancti Angeli in Foro Piscium diaconus Cardinalis Columna.

† Ego Curtius sancti Eustachii diaconus Cardinalis Origus.

† Ego

A † Ego Fabius sanctorum Viti et Modesti diaconus Cardinalis de Abbatibus Oliverius.

† Ego Carolus sanctæ Mariæ in Aquiro diaconus Cardinalis de Marinis.

† Ego Julius sancti Hadriani diaconus Cardinalis Alberonus.

† Ego Alexander sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis Albanus.

† Ego Nicolaus sanctæ Mariæ de Rotunda diaconus Cardinalis judice.

P. Card. Prodatarius. F. Card. Oliverius.

VISA

De Curia J. Archiepiscopus Ancyranus.

L. Martinettus.

Registrata in Secretaria Brevium.

Cultus primum Franciscus fuit die 1, dein III, nunc X Octobris:

344 *Summo ubique plausu* Francisci *canonizatio excepta est : in Hispania cum eam, teste Cienfuegos ad calcem lib.* 5, *hæreticus quidam inaudivisset, seque, si Gandiæ Ducem cœlo receptum crederet, inferis devovisset, vix blasphema verba protulerat, quin manu invisibili raptus ex hominum oculis continuo disparuerit.* S. Francisci *festum, cum in Beatorum* B *album relatus fuit, primum quidem Kalendis Octobris celebratum fuit : id vero Clemens X, posteaquam Sanctis eum adscripserat, ad diem tertium Octobris transferri, hisque verbis in Martyrologio Romano memorari voluit:* Romæ S. Francisci Borgiæ Præpositi Generalis Societatis Jesu, vitæ asperitate, orationis dono, abdicatis sæculi, recusatis Ecclesiæ dignitatibus memorabilis. *Inde autem ad diem* x *Octobris, quod cum primis Vesperis S. Francisci Assisiatis concurreret, translatum denique fuit anno* 1683. *Officium sub ritu duplici secundæ classis pro Hispania et Societate approbatum fuit anno* 1684 : *anno autem* 1689 *Missam ejus et Officium sub ritu semiduplici ad Ecclesiam universam extendit Alexander VIII.*

Patrocinium ejus adversus terræ motus

345 *Patrocinium ejus adversus terræ motus potissimum invocatur. Anno* 1625, *ab ejus Beatificatione proximo, uti refert Petrus a Mercato in historia Novi-regni Granatensis Societatis Jesu, Ferdinandus Arias d'Ugarte, archiepiscopus S. Fidei di Bogotta, una cum episcopis Carthagenæ, S. Marthæ, et Popaianis suffraganeis provincialem synodum habuit,* C *in qua unanimi cleri populique consensu in singularem adversus terræ motus, quibus ea regio frequenter concuti solebat, patronum electus, constitutumque ex voto publico fuit, ut anniversarius ejus dies festivus et feriatus haberetur, ac solemni ad Societatis templum supplicatione celebraretur.* S. Francisci *imaginem anno* 1627 *Tuniæ in eodem regno prodigioso viginti et amplius dies sudore manasse auctor est Alvarus Cienfuegos lib.* 7, *cap.* 8; *quem ingens terræ motus subsecutus est. Profluens interea ex imagine sudor ægris sanitatem, visumque integrum omnino fere occæcatis restituit; quæ quidem omnia Juliani de Cortazar, archiepiscopi S. Fidei, examini subjecta fuere, qui, adjunctis sibi capitulo suo, variorumque Ordinum Præpositis, re mature excussa, imaginem illam vere miraculosam ejusque affecta naturæ vires excedere, ex concordi omnium sententia declaravit, votumque, de quo supra, renovavit.*

Potissimum invocatur.

346 *Idem præstitere plura earum regionum oppida, communesque ad Urbanum VIII his de rebus dedere litteras, quibus pariter* Francisci *Canonizationem postulabant. Alia item quædam oppida, oborto anno* 1641 *altero terræ motu, eidem voto se obstrinxerunt. Refert præterea laudatus supra Petrus Mercatus lib.* 3, *cap* 13, *cum minus integre anno* 1666 *tum in civitate S. Fidei, tum Tuniæ contractæ ex voto obligationi factum esset satis, ingruentibus mox terræ motibus, pristinam continuo erga* Franciscum *pietatem venerationemque rediisse. Civitatis item regnique Neapolitani adversus terræ motum patronus electus fuit anno* 1694, *Panormitanæ vero in Sicilia anno* 1693 : *primum habeo ex relatione solemnitatis, accepta anno* 1695 *ab Innocentio XII electionis approbatione, institutæ, eodemque anno Neapoli vulgata; alterum ex Joachimo Maria Sanacori, presbytero Panormitano in Compendio Vitæ* S. Francisci *num.* 97, *quod tractatui* S. Francisci *de ratione concionandi Italice reddito subjecit.* AUCTORE J. B.

VITA

E

Auctore P. Petro Ribadineira æquali.

P. ANDREA SCHOTTO INTERPRETE.

CAPUT I.

S. Francisci natales, educatio, accessus ad aulam cæsaris, matrimonium, liberique.

Lib. I. cap. I. S. Franciscus natus anno 1510,

Qui illustrium virorum res, domi forisque gestas, litterarum monumentis consignarunt, ii fere majorem stirpes a capite accessere solent. Equidem breviter, etsi felicitatem his non metiar, Francisci Borgiæ, patre, avo, majoribus clarissimi, natales recensebo : quando ad laudem permagni interesse existimant, domi nobilem, virtutis via ad pietatis culmen pervenisse, contemptisque majorum imaginibus et honorum titulis, Christo sese crucifixo consecrasse *a*. Igitur Franciscus Borgia, Gaudiensium dux quartus, post Societatis Jesu Sacerdos et Præpositus Generalis tertius, filius fuit primogenitus *b* Joannis Borgiæ, Gandiensium ducis tertii *c*. Natus matre Joanna Aragonia, Alphonsi filia, ejus qui Ferdinandi regis Catholici filius fuit : idque Gandiæ, quod in Consentanis tertio lapide, LEUCAS Hispani vulgo appellant, a Sucronis fluminis ostio, nono vero Valentia situm et oppidum : ante diem v Kal. Novembris *d*, qui dies Simoni et Judæ Apostolis anniversario ritu sacer est, anno reparatæ Salutis decimo supra millesimum et quingentesimum, Julio secundo Pontifice maximo Ecclesiæ Romanæ clavum tenente, imperii vero Maximiliano I cæsare, cum apud Aragoniam regnum

A. P. Ribadineira.

regnum obtineret Ferdinandus rex, cui Catholici cognomentum merito tributum, Francisci nostri proavus, quique Castellæ tum regna administrabat Joannæ filiæ nomine, et Caroli nepotis, qui post et Hispaniarum rex et imperator *e* ejus nominis quintus fuit *e*. Borgia vero gens, Hispanas inter familias clara in primis et nobilis, ex qua meri principes prodierunt: Pontifi-*f* ces duo, Calixtus Tertius *f* et Alexander Sextus *g* *g*, Cardinales et duces plurimi.

Joannis tertii Gandiæ ducis, filius natu maximus,

2 Mater gravida, cum uteri doloribus angeretur, et religiosorum hominum preces sacrificiaque adhibuit et pauperibus multa eleëmosynis clargita est, ut felicem partum ederet, tum beatum Franciscum, cui addicta maxime, dum viveret, appellavit: partui vicina, ejus cingulo ex divæ Claræ cœnobio oblato, feliciter enixa et ex voto parens, Francisci nomine Partum ho-*h* nestavit *h*. Hic jam summa cura diligentiaque ab utroque parente educatus, primis statim fidei Christianæ rudimentis imbutus, una cum lacte ea virtutis semina imbibit, quæ in omnem ætatem adhæserunt. Caverunt diligenter ex Platonis præcepto, ne tenera ætas ineptis nutricum B fabulis inficeretur. Orationibus pro captu ætatis Deum frequenter precabatur, flexis etiam genibus, ut a parentibus edoctus, libentius etiam sua sponte, quod indolis optimæ virtutisque argumentum visum est: divum Jaco-*i* bum *i* inter ceteros colere, aras domi erigere, imaginibus Sanctorum placari, si vel ut in tenera ætate, excandesceret, vel lacrymas funderet. Erat et solemne familiæ Borgiæ vetere instituto, ut e Divorum numero aliquem quotannis *k* *k* forte educeret. Servabat religiose hunc morem puer etiam tum Franciscus (quem etiam in Societatem induxit, priusquam familiam ducere cœpit.) Divi nomen cui obvenisset, is profesto die duos mendicos vicatim colectos alebat; festo vero, binis bini mares, feminis feminæ, ad mensam ministrabant. Mores candidi, suaves, sine fastu, neque ut in hac ætate plerumque, difficiles: sic fiebat, ut carus omnibus, quibus uteretur, acceptusque esset.

claris natalibus parem nactus indolem,

3 Septimum jam ætatis annum attigerat, cum præceptori Ferdinando, theologo insigni, negotium parens dedit, ut primis Latinæ linguæ præceptis erudiret accurate, et scribendi rationem traderet. Morum item præfectus, vir nobilis, ut custos additus, qui aulicis moribus imbueret, salutandique comiter et agendi offi-*l* cium doceret *l*. Hi inter se non contentione invidiaque dissentiebant, sed honesta potius et ab Hesiodo laudata æmulatione suum quisque munus sedulo obibat. Neutri perdifficilis ad formandam primam illam ætatem provincia fuit, quod docile ingenium Puer nactus esset, et obsequens, nec ad parendum pervicax. Decimum agebat annum, cum Verbi Dei præcones in templis libenter audiret: qui si forte, ut diserti homines, actione placuissent, eorum venuste gestus exprimebat, sententias memoriter *m* recitabat. Concionari ab avia et amita *m* Puer jussus, ea tum de Christi Assertoris nostri cruciatibus verba fecit, supra quam ab ea ætate exspectari posset, ut non pueri, sed Spiritus Sancti vocem audisse se, qui aderant, affirmarent. Matrem decennio major morte amisit anno post natum Christum millesimo quingentesimo vicesimo. Ægrotantis salutem a Deo, si ita placitum esset, postulare, lacrymas fundere, obtestari. Ad hæc in cubiculum sine arbitris secedere, flagellis in se ipse sævire; suane sponte, an a piis hominibus edoctus, non habeo di- D cere: illud tantum; præclare jam tum jecisse fundamenta, initiumque fecisse austerioris vitæ. Matris obitum luxit, quoad ætas illa patiebatur, et constanter tulit. Consilia vitæque præcepta piæ matronæ ad extremum usque spiritum retinuit religioseque servarit.

Cap. II. seditiosorum manibus vix ereptus,

4 Tumultuatum ea tempestate in Hispania civili seditione, absente Carolo rege *n*, qui tum in Germania, imperator appellatus, versabatur. *n* Plebs enim secessione arma adversus optimates induerat. Quiritando libertatem inclamare, et ad pileum etiam servitia vocare. Questa a divitioribus potentioribusque oppressam se, ægre vitam tolerare, gravem servitutem servire. Tempore, ut sit, parvis e principiis orta seditio huc demum evaserat, uti castris locatis, signa conferrent, neque a nobilium cæde inflammatum vulgus temperaret. Non ejus expers calamitatis (sævitum enim in omnes majorum gentium familias) Borgia gens. Jam enim Palmam *o* in- *o* ter et Gandiam patentibus campis conjurati, cum prorege *p* omnique adeo nobilitate *p* manus conserere ausi *q* superiores evaserant; *q* turbati fugatique nobiles terga verterant. Gandia prædæ cessit, direptaque confestim, uti vix matrem Joannes dux, sororem et filias *r* virgi- *r* nes Deo ad divæ Claræ consecratas, emittere potuerit. Franciscus filius fuga salutem, admisso equo, invenit, Dianium, qui quarto inde lapide portus est, delatus. Inde eum parente et prorege navigio in arcem rupi impositam venit, quæ rupes a forma Pæninsula ab incolis vocatur. Hinc Cæsaraugustam eum parens deduxit: ipse tranquillatis rebus, cæsis ad internecionem, fugatisque a Segobrigensium regu-*s* lo rebellibus *s*, domum tandem revertit.

Cæsaraugustam migrat:

5 Franciscus in avunculi Joannis Aragonii archiëpiscopi Cæsaraugustani contubernio hæsit. Is artibus, quas liberum scire æquum est adolescentem, grammaticis, musicis et equestri disciplina, ab optimis doctoribus imbuendum curavit. In his tamen Franciscus pietatis studium minime negligendum duxit. Audierat tum, verni temporis jejuniis, cum de rebus divinis ad populum sermones haberi solent, familiæ divi Hieronymi disertum hominem, de ultimo universi judicio vehementer firmisque late- F ribus perorantem, iterumque de Christi passi cruciatibus; pupugit nimirum Adolescentis animum Dei verbum, anticipiti gladio acutius: illinc timor tribunalis illius severi, ubi omnes sisti nos oportet; hinc commiseratio dolorum in cruce, sui redimendi gratia, susceptorum. Quibus rebus adductus, fastidire præsentia, et jam tum de perfectioris vitæ ratione, in aliqua piorum hominum familia transigenda, animo agitare: sed quia annis minor, neque integra res ei, qui nondum sui juris esset: illud saltem commodi accepit, uti res omnes prudentius, quoad ætas ferret, ne transversum animum agerent, administraret.

inde vero Barzam: dein Tordesillæ Catharinæ, Hispaniæ principis, ephebis adscribitur:

6 Cæsaraugusta Baëzam (ut incolæ Granatensi in regno situm oppidum appellant) officii gratia in viam se dedit, invitatus a lectissima femina Maria Luna proavia, uxore Henrici Henriquez, qui, Ferdinandi regis Catholici pa-*t* truus *t* et prætorio præfectus, magnus item Legionensis militiæ magister erat. Huc etiam avia Maria Henriquez, illius filia, cum amita, *u* sodoribusque *u* civili illa secessione, pedestri itinere

nere fuga dilapsæ pervenerant. Quarum conspectu, etsi delectatus Franciscus, in morbum post tamen, itinerum forte incommodis, incidit. Sex ipsos menses lectulo, affixus jacuit : mox cum meliuscule haberet, ecce tibi terræ motus, periculosus juxta et diuturnus. Igitur quadraginta dies sub dio et pellibus lectica usus egit: hæc illi tectum lectumque, periculo declinando, præbebat. Sanus jam valensque, missus a parente Tordesillam (oppidum id TURRIM SYLLANAM sine auctore quidam vocant) ad Catharinam principem Hispaniæ, Joannæ reginæ filiam, cui de more serviens operam Adolescens navavit, priusquam ea Joanui III, regi Lusitaniæ, nuptum daretur.

...m litteris et ...etate oppri... ...ne instructus,

7 Cæsaraugustam post, uude venerat, ad avunculum redit : qui patruum sapiens, ne otio Adolescens (quod vitiorum omnium seminarium est) languesceret, ad philosophiam de more appellere auimum jubet, et differendi primum ratione imbuendum tradidit Gaspari Laxo, subtili tum philosopho, sed, ut ea tempora·erant, minime diserto, quod ætatis potius, quam hominum vitio, humanitatis ibi studia jacerent, quibus cæteræ artes, tanquam in bono lumiue collocatæ splendescunt. Dialccticam vero facultatem Borgia tractabat, qua disputando, qua dictata evolvendo, perinde atque lauream academiarum more accipere constitutum haberet. Perceperat, radices scientiarum amaras, fructus ex se dulcissimos efferre : animi vero, quod caput est, pietatisque summam curam adhibuit, ne assiduo litterarum studio, nimio sui neglectu silueseeret. Igniculos itaque animo insitos ideutidem excitabat assiduo Sacramentorum Pœnitentiæ et Eucharistiæ usu : si quod spiritui bellum intestinum naturæ fomes et dæmou faceret, ad orationem confessionemque, tamquam ad anchoram, coufugere. Quibus rebus fiebat, ut domesticas aulicorum et parasitorum blanditias, adulationis plenas, et libidinem casti Josephi exemplo effugeret; Ulyssis denique more, obturatis cera auribus, Sirenum voces prætereundo, ad scopulos non adhæresceret. Sacros adhæc libellos de rebus asceticis domi libeuter lectitando (qui animos potius, quam oculos pascunt) obfirmata mente virtutem amplectendam, vitia sibi fugieuda persuaserat, illud regii vatis sæpenumero usurpans : « Juravi et « statui custodire judicia justitiæ tuæ x. » His potissimum rebus ad sacrum coujugium castum iutegrumque corpus attulit, quod et in Nebridio, equite Romano, sanctus Hieronymus mirifice prædicavit y.

cap. III. ac Caroli V aulam secutus,

8 Unde vicesimum ætatis anuum agebat z, cum Cæsaraugusta domum visendi parentis gratia revertit : humauiter ibi menses aliquot habitus, missionem deiude postulare cœpit ; liceret pace illius, cui semper dicto audiens fuisset, in aulam cæsaris migrare, ut in tanti se principis clientelam daret, cui Christianum orbem multum esse merito debiturum augurabatur. Parens filii prudens consilium probare. « Amo « te, » inquit, « de hac sententia, Fili, et volo, ut « vis : unico te non invitus carebo, dum e re sit « optimi Priucipis : macte igitur animi, et, quo « tua te virtus et majorum exempla vocant, « perge. » Familiam hinc proficiscenti adornat, qua honeste stipatus in Vaccæos venit. Hic Pintia, quæ hodie Vallisoletum, cæsaris tunc sedes, nobilissimis omnium nationum viris abundabat. Franciscus, ut in hoc ætatis flore pulcra erat, et imperio digna forma, facile omnium in se oculos convertit. Hic igitur, Deo bene juvante, ita se comparavit, ut post paullo falsam eorum refellerit opinionem, qui dicerent, aulicum simul Christi et principum asseclam esse vix posse. Ut enim Carolo placere Franciscus ex officio obnixe studuit, sic ad Christum respectum habuit, rerum omnium inspectorem et judicum : uti nihil equite et Christiano, quæ laus summa est, iudiguum diceret, ageret, cogitaretve.

A. P. RIBADENEIRA.

cæsari quidem,

9 Domesticis itaque ignavo otio, aleæ ludo, libidine, obsceno sermone et jurandi prava consuetudine, qua verbo, qua exemplo interdixit : quæ mala, ut sunt, pestes palatii juveuis appellabat. Qui lenocinium, impurum admodum vitium, profiterentur, suas sibi res haberc jussit. « Aliis », inquit, « voluptatem parasiti, Gna« thones, Thrasones, et ollæ amici assentando « adferant : mihi, ut, quod seutio, dicam, nou « placent. Placent viri graves et inuocentes, qui « verum dicere libere audeant. » Servos aiebat, non tam dominis honorem stipando adferre, quam contra a dominorum bona existimatione decus mutuari : de aliorum fama detrahi, se præsente, nou sustinebat, sed vel modeste, cum res daret, reprehendere, vel certe sermouem abrumpere solitus, tacite officii admonebat. Hisce artibus bonis domi suis exemplo esse et honestis sermonibus facem præferre. Aulicos voti sui in ambieudo compotes fieri præmiaque a principe accipere, tantum abest, ut invideret, ut etiam libentibus auribus acciperet, laudaretque factum ; illis etiam gratularetur, cum bona spe, fore, ut sibi itidem decurso spatio honos aliquando haberetur. Equidem memoria teneo, cum diceret, qui ab intimis illi cubiculis erat, vidisse se, quoties matrouas nobiles officii gratia visere oporteret, hirsutum pilisque asperum cilicium iuduere solitum : ut hoc tanquam clypeo muuitus, tela dæmonis ignea, carnisque illecebras restingueret. Solet euim per oculorum fenestras ad animum mors penetrare, vulnerare etiam telo sæpe letali. Sic Scyllam inter et Charybdim navem salvam deduxit. Quin et conjuge domum ducta, quæ illo natu graudior erat, cum et fores regiæ semper illi paterent, nihil unquam ferunt aut intemperans a Francisco aut leve dictum factumve.

sed Deo potissimum placere studet,

10 Equestribus porro exercitationibus mirifice delectabatur, hausta illa ex Xenophonte philosopho disciplina. Ludos igitur Troiauos agere libenter, hastis concurrere, tela jacere, fuga Parthorum more ficta hostem ferire, aversa manu vulnerare, tauros in arena lacessere, equum in gyrum agere, cursu cum æqualibus contendere, præmia nemini concedere, omnia denique se digna dextre exsequi aa. Non fefellit ea virtus, quæ diu latere non potest, Carolum, sed, quasi in illustri loco posita, iu oculos incurrit sermouemque passim dedit. Erat in comitatu augustæ fidamque illi operam pridem probarat Leonora Castri, virgo uobili apud Lusitanos loco nata bb, Alvari Castri et Isabellæ Menesiæ Barretæ filia, candidis ornata moribus et in Deum eximia pietate. Huic conditio dum quæritur, unus Franciscus augustis placuit ob morum honestatem prope singularem, missusque extemplo Gandiam Petrus Gundisalvus Mendosius, augustæ œconomus, qui cæsaris nomine a Joanne duce postularet, quæsitam Filio uxorem, conjugiumque ratum esse vellet

A. P. RIBADINEIRA. vellet juberetque. Nec abnuit dux : cæsari per litteras gratias agit, quod Filii rationem habuisset. Nec Franciscus matrimonium detrectavit, ratus id, quod erat, cæsari, cui omnia deberet vitæ ornamenta, simul et parenti, cui vitam, morem esse gerendum.

CAP. IV. matrimonioque Eleonoræ de Castro junctus, 11 Nuptum jam data Leonora in Borgiam familiam, Franciscum Marchionis Lombayæ titulo cæsar decoravit, regioque equorum stabulo, quæ summa fere dignitas est, præfecit. Mores utrique conjugi concordes, et omni bono de aliis merendo, pia quadam contentione certabant : angustorum amicitiam benevolentiamque non tam sua quam inopum causa, affectabant. Quibus rebus fiebat, ut rerum Parens et Effector Deus pauperum gratia illos vicissim proveheret in majus : hinc constans valetudo, opes, clientes, honores, magistratus affluebant, quodque Dei benignitate accidere credimus, liberorum et quidem optimorum copia. « Timentis enim Deum », inquit Psaltes regius, « uxor, sicut vitis abundans in lateribus domus « ejus : filii ejus, sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ ejus *cc*. » Suscepti ex ea liberi cc B octo; mares quinque, tres feminæ : natu maximus Carolus Borgia fuit, qui in honorum titulis Parenti successit. Caroli Cæsaris nomen, qui tum in Italia agebat, ei donavit augusta uxor, cum Philippo principe juventutis Hispaniæ, Christi anno M.D.XXX. Summa vir prudentia et acerrimo judicio ex omni nobilitatis flore unus, ad Ligurum seditionem pacandam a Philippo II rege Catholico missus anno M.D.LXXV. Postquam in regis potestatem venit Lusitania, idem militiæ imperator summa auctoritate provinciam rexit.

numerosa prole augetur. 12 Hujus natalem anno vertente Isabella excepit. Lermæ comes, marchionis Dianii comitumque matronarum Lemosii et Altamiræ, Joannis quoque Sandovalli mater. Tertius Joannes Borgia Belponchii Gothalaniæ vico natus, cum uterque parens cæsarem conventus Aragoniæ regni agentem secutus esset. Hic similiter legatus a Philippo rege in Lusitaniam missus, post ad Maximilianum augustum in Germaniam, nunc in curia augustæ Mariæ, sororis Philippi, Præfectus maximus. Quartus Alvarus, et ipse Catholici regis nomine arduis de rebus C Romæ apud Pontificem legatus, post uxoris dote Alcanizii marchio. Quinta soboles, Joanna Aragonia, nuptum matura ætate data Alcanizii marchioni : hujus filia Alvaro, quem nominavi, avunculo in manum, Pontifice indulgente, convenit. Sextus Ferdinandus Borgia, Mariæ augustæ et ipse curiæ præfectus. Hinc Dorothea filia, quæ in tenera adhuc ætate, qua se Deo ad divæ Claræ virgo devoverat, vita abiit. Natorum ultimus, Alphonsus Borgia, ipse quoque fratrum exemplo Augustæ curiæ, dum vixit, præfuit *dd*. dd

ANNOTATA.

a *His quidem verbis* S. Francisci *Vitam orditur Schottus; Ribadineira autem sequentibus.*

b *Fratres germanos habuit Alphonsum, Vallis-Dignæ abbatem, et Henricum S. R. E. Cardinalem; sororem vero Aloysiam seu Ludovicam, Martino de Gurrea, Villæ-Hermosæ duci, nuptam : non germanos autem Petrum Ludovicum, marchionem de Navarres, Didacum, Philippum, Montesani Ordinis* D *equitem, Isabellam seu Elizabetham, Discalceatarum Virginum Gandiæ abbatissam, Thomam, Cæsaraugustanum archiëpiscopum, Joannam a Cruce, Clarissam item Gandiensem, Margaretam Frederico de Portugal et Cerda, Eleonoram, Michaëli de Gurrea, Magdalenam comiti de Almenara nuptas, et Rodericum S. R. E. Cardinalem.*

c *Primus Gandiæ dux fuit Petrus Ludovicus, Alexandri VI filius; secundus Joannes, Petri Ludovici frater, Gandiæ dux hujus nominis I, quem excepit Joannes II,* S. Francisci *pater.*

d *Id est*, v Kalendas *seu* XXVIII *Octobris.*

e *Hæc fusius explicata habes num.* 17 *Comment. præv.*

f *De Calixto consule num.* 10 *Commentarii prævii.*

g *Materno nimirum genere : paterno enim Lenzolius fuit, qua de familia vide dicta num.* 12 *Comment. prævii.*

h *Bina vaticinia, alterum de* Francisci *nativitate, alterum de sanctitate, sub id tempus, quo in lucem editus fuit, edita, habes num.* 18 *et seq. Comment. prævii. Nato* Francisco *apparuisse sidus insolitum inter Taurum (Borgianæ gentis scutum Taurus ornat) et Cassiopeiam, ex P. Joanne Baptista Masculo refert Alvarus Cienfuegos lib.* 7, *cap.* I, § I; *verum, si ita res se habuerit, potuit id a causis naturalibus esse profectum.* E

i *Nempe Majorem, die* XXV *Julii cultum.*

k *Recte hic Schottus scribit* quotannis : *sed male, Ceparium vertens,* quot mensibus.

l *His adde Alphonsum de Avila, canonicum Gandiensem, qui a confessionibus illi id temporis fuit.*

m *Maria Henriquez, et Isabella Mariæ filia; cujus exemplo illa, defuncto marito Joanne, duce Gandiensi hujus nominis I, Clarissarum cœtui sese adjunxerat Gandiæ.*

n *In Germaniam ad capessendam imperii coronam discesserat anno* 1519.

o *In planitie, quam* Vernica *Hispani vocant.*

p *Didaco de Mendoza.*

q *Anno* 1521, *die* XXV *Julii.*

r *Imo filiam, nomine Ludovicam, et* S. Francisci *sororem germanam. Vide Comment. præv. numm.* 24 *et* 29. F

f *Hæc de suo Ribadineiræ dictis addidit Schottus, neque, ut apparet, satis accurate. Vide Comment. præv. num.* 26.

t *Imo avunculo. Vide num.* 28 *Commentarii prævii.*

u *Lege : et* sorore, *nempe Ludovica. Vide num. proxime citatum et seq.; item dicta ad lit.* r.

x *Psalm.* 118, ỳ. 106.

y *Ep.* 9 *ad Salvinam. Schotti additamentum.*

z *Annum potius decimum septimum, ex num.* 32 *Comment. prævii.*

aa *Hæc a Schotto paulum amplificata sunt.*

bb *De Eleonoræ genere consule Comment. præv. num.* 35.

cc *Psalm.* 127, ỳ. 3 *et* 4.

dd *Paulo plura de* Borgiæ *liberis habes num.* 37 *et tribus seqq. Comment. prævii.*

A

CAPUT II.

Animi corporisque exercitationes ; cæsarem comitatur ad bellum Gallicum ; aviam amittit. Ex Isabellæ augustæ funere sanctioris vitæ propositum concipit ; Cataloniam prorex administrat ; Ignatium de frequenti Sacramentorum usu consulit.

CAP. V. Familiam caute administrat,

Tametsi prudenter antea rem familiarem administrarat, ut cuivis in aula patrifamilias præire videretur; nunc tamen cautius rem tueri præire videretur; nunc tamen cautius rem tueri B domesticam cœpit. Rationes et æra subducenda Leonoræ uxori mandata : publica ipse negotia curare ; nihil prætermittere eorum, quæ cæsar in mandatis daret. Familiam elegit optimam, ex frugi, non nequam, servis. Alea et id genus ludis, longe quam antea severius, interdixit : oculorum eam falsam esse voluptatem dictitans. Interrogatus etiam, quidnam causæ esset, cur, quam avide aulici amplectuntur alea ludendi cupiditatem, eam ipse formidaret? " Dementis, " inquit, " est navem bene compactam, et merci- " bus plenam, date opera, in scopulos velis " remisque impellere. " Scopulum recte Vir prudens aleam appelabat, ad quem, exgiuum quidem cubum, vi tamen magnum, plerique re lauta, ac beati, navem fregissent. Quatuor adhuc rerum quantivis pretii damna adferre solere ; temporis, pecuniæ et pietatis jacturam fieri ; conscientiæ denique bonæ religionem, perjurio, ludorum comite, facile amitti.

musicam, aucupium,

C 14 Melioribus itaque valetudinis tuendæ exercitationibus animum relaxabat, ut musicæ symphonia, iu qua sic excelluit, ut non canere solum suaviter modulateque posset, sed et numeros ipse ex arte concinnaret, cantusque meditaretur, qui in Hispaniæ templis hodieque in re divina sacrisque Gandiæ Ducis titulo accinuntur. Corpori vero exerceudo aucupium adhibuit, falcone potissimum usus et accipitre. Qua quidem venationis forma eo impensius delectatum narrant, quo gratior ea Carolo cæsari tum erat, quem singulari studio assectabatur. Verum non hic Francisci industria substitit : altiora animo agitabat uberioresque ex agrorum aspectu venationeque fructus tulit : ut enim divinum illum Franciscum *a* cum pedibus se daret in viam, spectatis ruri flosculis, Deum omnium effectorem laudare solitum accepimus : sic noster ex conditis rebus, agris, avibus canibusque architectum Deum assidue laudabat : quas quidem pias meditationes, non a me excogitatas, sed ex illius ore acceptas, precium operæ erit referre.

15 " Magna ", inquit, " Dei exstant in utram- " que partem in me beneficia, agros etiam, " silvaque oberrantem, feras insectantem et " prædam ex avibus ageutem. Quo fit ut in- " terdum sapientiam illius admirabundus medi- " tari soleam, qui hominum generi feras, et " aves, ad rapinam comparatas, parere docue- " rit : quæ quidem vinculis solutæ, in cælum " usque eo subvolant, ut vel oculorum aciem " effugiant. Homini quoque tantum tribuerit " honoris, ut ejus imperio aves, et vinculorum " et pristinæ libertatis oblitæ, sibilis, fictisque " clamoribus obediant, vocatæ redeant, me- " mores manus, quæ cibum præbere solet : et, " quamvis fero sint agrestique ingenio, usu ta- " men et educatione mansuescant. Eædem emis- " sæ ad capturam, tamquam milites ad explo- " randas hostium copias, fugandasque, reliquas " aves etiam majores, unguibus rostrisque cæ- " dunt, sternunt et ad humum affligunt. Mox, " parta victoria, prædam domino relinquunt, " partem minimam patienter exspectant. Pu- " gnantes itidem in aëre cum spectarem, subiit " ea mentem cogitatio, talem videri dæmonis " pugnam, cum piorum animos ex insidiis ag- " greditur ; dum, ut leo rugiens, circuit quæ- " rens, quem devoret : et, si quis paulo con- " stantior existat, cuniculis rationis arcem " evertere studet.

A. P. Ribadeneira. animum interim piis meditationibus

E 16 " Frequentius vero pudorem mihi medi- " tatio illa incutere solet, feram illam carnivo- " ram, modicæ escæ gratia, agreste ingenium " exuere, cicurem atque mansuetam reddi, vo- " ce hominis accitam statim advolare ; pati ad- " hæc velari lumina, quibus nihil in vita ca- " rius : hominem contra rationis et orationis " participem et ad civilem societatem conditum, " alis talaribusque, quibus divinam vindictam " effugere possit, carentem, tot tantisque be- " neficiis ornatum, adeo ingratum, ætatem " agere, ut Deo vocanti parere nolit. In canum " vero venatione illud mirabar, quamvis fame- " licum et in feram rabie quadam actum animal, " obsequi tamen hominum imperiis prædamque " relinquere : hominem contra, Dei simula- " crum, si quo se scelere obstrinxerit, ægre " avelli, surdis auribus degere, nec Deo appel- " lanti dicto audientem esse. " Hisce meditationibus Franciscus, etiam agros lustrans, fructus capiebat uberrimos : dum non oculos solum F corpusque, ut venatorum natio, sed animum etiam cælestium rerum memoria pasceret. Prædam adhæc unguibus sæpius eripere et manu mittere solitus, quam longo dici spatio quæsiisset, ut vincere sese ipse animique sensum jam tum assuesceret.

pascens,

17 Mathematicis etiam disciplinis operam dedit iis præsertim, quas in optimo belli imperatore requiri audierat, ad machinas molesque jaciendas, mœnia munienda, locum castris capiendum, cæli solique situm et naturam investigandam. Quibus artibus magnos sæpe duces victoriam militiæ peperisse, metu etiam milites liberasse, acceperat. Calcar addebat et cæsaris, quo familiariter utebatur, exemplum, cur majores indies progressus facere vellet, cujus et cosmographo, Sanctæ Crucis cognomento, operam dedit, horis tamen diversis. Carolus itaque libenter Franciscum consulere, dictata exigere, quanna re ad pristinam consuetudinem non parva accessio facta est : joca itaque et seria cum illo communia habebat omnia. Verum ne illis quidem animi studiis, musicis et mathematicis aut corporis exercitationibus, venatione et aucupio satis erat ad constantem corporis habitudinem

et mathesim exercet.

A. P. RIBADINEIRA.

nem tuendam comparatus, sed, ut plerumque fit in hac vitæ imbecillitate, morbis etiam interdum tentabatur.

febris dolores piis lectionibus mitigat,

18 Febri enim ardentissima debilitatus, dicit, nihil esse in rebus humanis proprium, nihil perpetuum. Cum vero alterno et novercali die igni medullæ coquerentur, pia illa mentem pupugit meditatio, ecquænam illos flammæ urerent, qui ob flagitia apud inferos pœnas æternas penderent, quique, purgante igni, cum futuræ beatitudinis spe expiarentur. Pro his igitur ex illo tempore orare indies ipse et rem divinam curare cœpit. Illud etiam commodi e morbo accessit, ut libris jam tum profanis nuntium remiserit, sacros assidue tractaverit, Novum præcipue Testamentum Sanctorumque Vitas summa et voluptate et utilitate : impuros vero scriptores, ut vitiorum libidinumque seminaria, ne nominari quidem sit passus. Lectica valetudinis gratia, dum in agros portaretur, divi Pauli Epistolas, adhibito etiam sacro interprete, lectitabat, non secus atque Isaiæ vaticinia Candaces Æthiopiæ reginæ

B eunuchus : verum non multa, sed multum legere studium fuit. Si quid laudabile occurrisset, sustinens, ponderare ea et exsequi cupiebat. Hinc piorum librorum lectionem recte primum melioris vitæ gradum esse, dicebat.

cæsarem comitatur in bello Gallico :

b

19 Vix jam confirmatus, suscepta in eam Galliæ partem, quæ PROVINCIA Romanis est appellata, expeditione, arma tractans cæsarem secutus est *b*, adscitis sociis Ruisio Gomesio Sylva, qui post Evoli princeps, Georgio item Melo, quos unice caros habuit et in paucis, ut conjugis cognatos, dilexit. Affecto jam bello, missus a cæsare, qui augustæ uxori omnem belli eventum exponeret, deque valetudine sua securo esse animo juberet. Anno qui est insecutus, M. D. XXXVII, dum Segoviæ in Carpetanis conventus Ordinum haberentur *c*, morbo item anginæ decubuit, ut sanguine pœne fauces obstruerentur ; sed linguæ licet usum amisisse videretur, mentem tamen in Deum fixam tenuit ad mortem obeundam animo, quam unquam alias, paratiore. Jam tum enim singulis mensibus Pane illo cœlesti, criminibus expiatis, victitabat. Præter illa morborum incommoda,

C stimulos ad pietatem addidit tristis nuncius Gandia de morte Mariæ Gabrielæ aviæ allatus, quæ lectissima femina, vita prius pie innocenterque acta, post in divæ Claræ cœnobium sese abdiderat ; de cujus vita moribusque, quando locus manum injicere videtur, pauca de multis attingam.

CAP. VI. *Mariam Henriquezium,*

d

20 Inter cetera felicitatis argumenta numerabat, aviam sibi pientissimam obtigisse, Mariam Henriquez, Catholici regis Ferdinandi patruelem *d*, quam Joannes Borgia, Gandiensium dux secundus, thalami consortem habuit : sed, illo immatura morte prærepto, hæc octavo decimo ætatis anno vidua relicta est, susceptis duobus liberis, Joanne, et Isabella, quæ tenera adhuc ætate ad divæ Claræ Deo sese votis obstrinxit ; Joannes vero natu maximus in matrimonium Joannam Aragoniam cepit, ex qua Francisco, primo jam partu suscepto, ad divæ Claræ Maria, filiæ Isabellæ exemplo, migravit. Nec ut maxime optarat, præstare citius licuit quod, ut piam matronam decet, liberi antea parente orbati recte educandi, prolesque ex iis propaganda esset : cujus jam voti compos in tot tantisque vitæ miseriis nihil cœnobii solitudine

duxit antiquius ; Joannes dux tertius factum illud heroïcum lacrymis deprecari et dissuadere frustra tentavit : veritus, ne quid unico familiæ nominisque heredi Francisco recens nato, humanitus accideret. At illa : « Ego vero hoc te, D
« fili, metu libero. Natus enim tibi Franciscus
« talis tantusque evadet, ut multorum instar
« liberorum unus sit. Hujus itaque divini be-
« neficii nomine utrumque gratias Deo quoti-
« die agere, nisi ingrati esse volumus, necesse
« est. Equidem de me affirmare possum, quo-
« ties in virginum Deo laudes canentium cœtu
« versor, toties Angelorum choris interesse vi-
« deor. Hanc cur mihi veram voluptatem, fili,
« invideas, non video. » Paruit his dictis Joannes, invitus tamen.

aviam suam.

21 Tertium itaque et tricesimum ætatis annum attigerat, cum Maria, abdicatis aulæ titulis, regum se Maximo consecravit, corporis tamen ea imbecillitate, ut vel annum superesse posse inter velatas virgines, tam austeræ vitæ abstinentia, negarent medici : atqui, Deo jubente, tres ipso et triginta in cœnobio *e* summa et religione et disciplina vixit, ceterisque omnibus exemplo fuit, nulla dignitatis et natalium habita ratione : jam enim Mariæ Gabrielæ, ut sacræ solent virgines, nomen adscivit. Filia, cum forte abbatissæ, ut vulgo nominant, titulo virginibus præesset, matri pro tunica detrita novam tradidit, jussitque veterem sibi indumento relinqueret. Certatum hic utrimque officiose de attrita veste, dum neutra alteri eam concedit. Cessit tandem mater filiæ, filiæ, ut dignitate tum majori, hoc addito, augurii loco : « Habe tibi, nata, vestem meam,
« quam cupide affectasti attritam : faxit parens
« ille universi Deus, qui nos nostraque respi-
« cit, tum demum eam abjicias, cum in Car-
« petanorum regno (ut post evenit) nostrarum
« virginum divæ Claræ titulo familiam insti-
« tues. »

e E

sanctæ admodum vitæ

22 Memorandum et illud, Ignatiam Corellam virginem nobilem, Consentanorum comitis filiam, a Maria sibi carissima, morti vicina (quod sine illa vitam sibi acerbam fore putaret) obnixe obtestando petiisse, ut defuncta a Deo impetraret, sibi in cælum subsequi statim ut morte liceret : facturam se, Maria recepit. Visum non longo post intervallo illius spectrum, jamque voti compotem factam renunciavit. Sic non diu post Ignatia feliciter vita decedens, subsecuta est. Nec minorem illud admirationem legenti pariet ; pridie ejus diei, quo vita migravit, mortem præsagiisse : « Cras » (inquit ad Mariam Jesu, comitis Dianii sororem, conversa) « Dei Benignitate hinc, tamque e diver-
« sorio, in cælum, ut spero et opto, evolabo.
« Interea febri ardentissima, ut anteactæ vitæ
« errata expientur, excoquar : nihil enim im-
« mundum sedes illas introibit : sed in his ar-
« doribus illud postremum morienti officium
« præsta, ut pace tua (erat enim vicaria aucto-
« ritate prædita) sitienti mihi frigida porriga-
« tur ; nec enim nisi summa necessitate fla-
« gitabo. » Vix dicendi finem fecerat, cum febris medullas occupat adeo vehemens, ut flammis ardere videretur. Dux enim Joannes, manum exosculatus, matris benedictionem postulans, postremum jam vale de more dicens, ignis se carbones, non hominis manum contractasse, affirmavit.

F

23 Franciscæ filiæ, quæ eum imperio præerat,

matronam nihil.

rat, benedicens, id negotii dedit, ut simul extremum efflasset spiritum, hymnum illum Te Deum laudamus cum gratiarum actione a virginibus decantari juberet, quod Dei benignitate tandem aliquando, veluti vinculis libera, migrasset. Fuit et illud sanctioris vitæ argumentum : sito jam corpore, priusquàm efferretur, auditas esse Angelorum voces, sacræ virgines prædicarunt. Quibus etiam cum dux, ecclesiasticis ordinibus stipatus, ad justa matri persolvenda funusque curandum adesset, sacerdotes sacris operaturi silentium imperarunt, quod in illarum odeio cantus symphonia audiretur. Neminem vero tum mortalem cecinisse compertum; creditumque divinitus auditam vocem, ut sæpe in beatorum hominum funere. Gregorius Pontifex accidisse commemorat *f*. Hic matronæ religiosissimæ exitus fuit : cujus jactura Franciscus, quod vitæ magistram rc consilioque juvantem amisisset, vehementer indoluit : patrocinio tamen, quod Deo potiretur, jam tum se foveri sensit, cujus etiam precibus in Societatem Jesu se, tanquam in portum, post esse delatum existimavit. *f*

B

cap. VII. Conspecta Isabellæ augustæ *g*

24 Septimo illa et tricesimo post Christum natum supra millesimum et quingentesimum gesta *g* : hæc biennio post, non minus quam illa admiranda, acciderunt. Carolus cæsar Toleti, quæ Carpetanorum caput regumque sedes Gothicis temporibus, ut Hispaniæ umbilicus, fuit, omnium ordinum conventum agebat, magno et festorum ludorum apparatu, et nobilium plebisque plausu. Sed, ut plerumque fieri solet, gaudia luctus contaminavit. Isabella enim augusta, Caroli uxor, vita decessit, magno cæsari sui relicto desiderio. Erat enim fœmina ob singularem pietatis cultum et in egenos liberalitatem omnibus cara, et ut illo, non peregrino, cælo nata, Hispanica ingenia cum nosset, moderabatur egregie. Decretum cæsaris auctoritate, uti marchio Lombayæ funus deduceret Illiberim versus, quæ urbs hodieque Granatensis regni caput, templumque in ea sepulcris Catholicorum regnum, avorum Isabellæ *h*, clarum; qui reges majorum memoria eam urbem Mauris ereptam Christi regno vindicarunt. *h*

C

cadaveris fœditate,

25 Efferebatur insigni pompa cadaver, stipante Francisco cum omni familia et uxore : hic nihil ad custodiam, decusque funeris ac sumptus quod pertineret, prætermissum. Illiberitanis compositum corpus traditur, uti regio sacello majorum monumentis inferretur, et in Acta publica, tabellionis fide et manu referunt, augustæ hoc cadaver esse, quo tempore, cujus opera acceptum conditumque. Nudata vero facie ut agnosceretur, ne qua forte fraus commissa esset, adeo deformis apparuit, ut spectantibus terrorem incuteret; gravi etiam odore itineris comites fugaret : ut qui testificari auderet, illam ipsam augustam esse, repertus sit nemo. Noriens enim, qua erat matrona verecundia, ne quis tangeret vel aromatibus condiret, mandarat. Franciscus solus mansit, et quanquam jurejurando firmare non auderet, eamdem illam toto terrarum orbe clarissimam principem esse, quod adeo sui dissimulis appareret : illud tamen sancte et conceptis verbis affirmans, in acta referri jubet, ipsam augustam videri; quod nihil eorum, quæ ad fidam custodiam pertinerent, in Illiberitano itinere sciens, prudens omisisset. Hic tacitus ille secum et mœstus, præsentia præteritis committens cogitare : " Hæccine illa " sunt lumina, quæ omnium in se oculos con" verterant? hæc venustas illa, quæ aliarum " formas extinxerat? Tune Isabella? Tune au" gusta? Fallunt oculi : aberrat meus : sed non " fallunt, nimirum humanarum hæc rerum vi" cissitudo est. I nunc, fragile illud formæ bo" num admirare. "

sanctioris vitæ

26 Illud sane verum certumque est, uno hoc, brevique aspectu cadaveris, adeo immutatum, suique dissimilem redditum et ipsum Franciscum, ut eumdem esse, negares. Jam tum enim divina luce illustratus, longe diversa meditabatur, animumque serio semel induxit, falsa hæc, fluxaque bona, formam, divitias, clientelas, honores, pro nihilo esse ducenda; vera illa æternaque sectanda, cælestia terrenis, divina humanis anteponenda. Brevibus vitæ curriculum spaciis angustique terminis circumscribi. Unicum singulis animum cælitus infusum, qui, morte obita, corporisque vinculis liber, aut dedictorum æternas pœnas dabit, aut virtutis præmia sempiterna consequetur. Nihil itaque procrastinandum ratus, meliora omnia, ubi primum potestas foret, animo agitare Deoque religiose promittere. " Quid " enim, " inquit, " mihi est in cælo, et a te " quid volui super terram *i*? Quæ utilitas in " sanguine meo, dum descendo in corruptio" nem *k*? " Sito jam rite in æde sacra cadavere, domum Franciscus se contulit, et in cubiculum confestim sine arbitris, pessulo januæ obducto, se addidit; humique prostratus, lacrymis gemitus miscens, in has fere voces erupit : Augustinum *l* credo imitatus, cum et ille recens cælesti vulnere, cervi instar, ictus esset. " O mi" seram vitæ rationem! o fallaces hominum " spes et inanes nostras cogitationes? Quousque " tandem diligimus vanitatem et quærimus " mendacium *m*? Quousque veris neglectis um" bras consectamur? Regna, imperia, nobilitas, " honores morte solvuntur; formæ dignitas mor" bo et morte amittitur; omnia denique cito ex " lætitia et voluptate ad luctum et lacrymas " recidunt. En illa augustarum pulcherrima ut " in funere deformata jacet! Expergiscere igitur " anima mea, expergiscere tanquam e veterno : " sat principi mortali datum. Te, te sequar im" mortalis. Illumina, Deus, oculos meos viam" que commonstra, ut, quod reliquum est vitæ " spacium, perbreve illud quidem; at, quantum " id est, recte pieque transfigatur. " Sic fere Franciscus, fusis ubertim lacrymis, repetens identidem illud : " Sat datum mortali principi, " deinceps immortali serviendum, si sapio. " Transcribam igitur reliquum vitæ tempus re" giæ cælesti. "

E i k l m F

accedentibus aliis præterea stimulis,

27 Noctem, quæ subsecuta est, anxiis hisce cogitationibus insomnem traduxit. Postridie ejus diei, facta se divina, parentatum est juxtaque rite persoluta. Mox Joannes Avila, ecclesiastes insignis, et quod scripta testantur, egregia sacrarum litterarum peritia et pietate, pro concione breviter augustæ laudes perstrinxit : vehementer vero et fusius vitæ mortalis conditionem, spes hominum inanes, miserias calamitatesque innumerabiles prædicavit. Nec pupugit solum Francisci animum, qui divinitus jam ictus esset; verum et gladium spiritus Dei verbum altius adegit. Sumpto itaque modico in meridie cibo, sacerdotem illum ad se arcessendum

A. P. Ribadeneira, dum curavit : vulnus aperit; mentem animi de-
tegit; rogat, quæ in rem futura existimet, au-
dacter edisserat. Ille aulicorum tria potissimum
vitia fugere jubet, ambitionem, invidiam, libi-
dinemque, tanquam animorum pestes præsen-
tiaque venena.

propositum concipit 28 Alter hic stimulus accessit. Redditæ ea
tempestate litteræ amitæ Franciscæ Jesu, quæ
ad divæ Claræ Gandiæ velatis virginibus præ-
erat. Narrat, visum sibi in oratione Franciscum,
dum in Illiberitana profectione esset, tendere ad
Deum manus, supplicem : deinde manu diviua
sublatum, ad optima quæque subvectum. Au-
gustæ etiam animam a sacris virginibus specta-
tam, e purgantibus flammis in cœlum ab ange-
lis elatam. Quibus visis, tametsi summo judi-
cio atque delectu fides habenda, quod multæ
simplicitate deceptæ mulierculæ, graves etiam
viros in errorem traxerint : illud tamen inficiari
nemo potest, sanctissimis hominibus vera sæpe
visa et simulacra apparuisse. Magnum certe
Franciscus ex hisce litteris, ut augustæ funere.
Joannis item Avilæ concione, emolumentum ce-
B pit. Adeo verum est illud sapientissimi hominis
consilium, „ melius esse domum luctus, quam
„ convivii frequentare *n*. „ Quare in austerioris
n vitæ studio magis indies confirmatus, ab aula se
domi colligere, privatusque vivere cum uxore
et liberis decrevit. Hoc amplius; si quid uxori
quod nollet accideret et superstes ipse esset
fore, ut in aliquam se religiosorum hominum
familiam daret : tum demum præclare secum
actum iri existimabat, hancque vitæ felicitatem
appellabat. Quod quidem votum Deo rite pro-
misit, et tandem, data longioris vitæ usura,
re ipsa præstitit.

CAP. VIII. Catalauniæ prorex 29 Illiberi domum reversus, Carolo rei ge-
stæ curatique funeris rationem constare vo-
luit. Is, collaudato officio, honorifice dimisit.
Post non diu ad se accitum, proregis seu præto-
ris cum imperio legat in Gothalauniam proviu-
ciam, sic a Gothis et Alanis, qui ibidem sedem,
occupata Hispania, fixerunt, appellatam; ut et
a Vandalis Bœtica hodie Andalusia quasi Vau-
dalia, et a Longobardis Iusubrum regio Lom-
C bardia est dicta. Quæ quidem a Septentrione
gentes, immanitate barbaræ et multitudiue iu-
uumerabiles, in Italiam et Hispaniam infusæ,
ducentos, et quod excurrit, annos imperium vi
tenuerunt. Catalauniam incolæ nominant. Sunt,
qui a Gotalaunicis Galliæ campis Catalauniam
derivent. Caletanos esse Ptolemæo, alii autu-
mant *o*. Sed hoc agamus. Tergiversari primum
marchio cœpit, munusque plenum quidem ho-
noris, oneris tamen immensi esse affirmavit.
Cæsar contra sic urgere, illius ad hanc rem opus
esse ingenio. Bonorum enim principum uti
vicaria potestate velle se, non eorum, qui quæ-
stum ex imperio dignitateque ambirent. Vicit
a Carolo V constitutus tandem Caroli, qui pro suo jure imperare posset,
auctoritas.

30 Deum itaque venerans precatur, quando
non studio quæsitos esse fasces, et titulos, nec
ambitam a se proviuciam sciret, vires idem ne-
gociis pares, qui unus et posset, et vellet, suffi-
ceret. Proregis jam auctoritate in viam se Bar-
cinonem versus dedit : sed Valentia primum et
Gandia profectus, ut parentem optimum de via
salutaret. Abeunti Cæsar divi Jacobi, Hispaniæ
tutelaris, crucem rubeam, ensis forma pectori
appositam, gestare jubet, additis etiam annuis
opimis prædiorum fructibus, et vectigalium. Is
est inter militares Hispaniæ ordinis primus *p*, D
in quem nobilissimi dumtaxat, approbatis
prius natalibus, optimeque de repub. meriti,
adscribuntur. His multæ in provinciis, tum in
ea, quam ingrediebatur, immunitates a regibus
datæ. Barcinone publica civium lætitia festisque
ludis exceptus, nihil duxit antiquius, quam ut
munus feliciter obiret : Dei ante omnia justitiæ
auctoris ope implorata, unde omnia rerum ge-
rendarum ducenda initia. Prima vero cura fuit,
viam regiam a latrociniis tutam reddere, ut
merces urbi opulentissimæ commode et impor-
tari et exportari possent. Erat omnis ea tunc
ora, Galliæ vicina, latrociniis infamis, sive loci
ingenio, sylvis montibusque impediti, sive gen-
tis vitio incertum.

31 His Franciscus nobiles quosdam latronum *imposito*
receptatores factionesque alere audierat. In hos
primum more majorum animadversum. Rumor
erat, quinquaginta pæne sicarios, agmine fa-
cto, vastatis agris, vicisque direptis agrestes
abduxisse in oculis pœne Barcinonensium. Co-
piis itaque coactis corporisque custodibus edu-
ctis, Franciscus bello eos persequi studet : illi E
terga vertunt, in arcem se recipiunt. Meticulo-
si enim id genus homines, sive armorum tra-
ctandorum imperiti, sive conscientia stimulati.
Marchio muris inclusos arma deponere et impe-
rata facere jubet : ni pareant, machinas æneas
admoturum. Sic ad deditionem tandem compul-
si, pœnas dederunt. Alios in furcam tolli : se-
ctis corporibus, membra in viis publicis collo-
cari, quo ceteris exempla darent, jussit : alios
regiis triremibus ad remigandum adscripsit.
Formidinem ea severitas fontibus ceteris attulit.
Observarunt et curiosi, cum diceret, ex hac
sicariorum venatione, qui vias obsidentes in
viatores incurrerent, majorem cepisse volupta-
tem, quam dum feras juvenis consectaretur.
Rem enim publicam corpori componebat, mem-
bra putrida secari et cauterio uri solere, ut reli-
qua salva permaneant : improbos a bonis judi-
cibus ad mortem damnari, ut bonis inter impro-
bos tutis esse liceat.

32 Vitia itaque, non homines, oderat, sed eo- *sibi munere*
rum vicem miseratus deplorabat : cumque ad
supplicium raperentur, sacrificia singulatim
triginta fieri suo ære jubebat. Judicum quoque F
rationem habuit : cum ut jus ex æquo et bono
administrarent, tum ne lites ampliando redde-
rent immortales, litemque prævaricando face-
rent suam; magno litigantium, quorum facul-
tates exhauriantur, detrimento. Controversias
vero partium consensu sæpe ad concordiam adi-
gebat, ne lites ex litibus sererentur. Ditiores æs
alienum inopibus dissolvere confestim jubebat.
Pauperes quoque, de suo dissoluto ære, quod
contraxerat, ne prætoris edicto creditoribus ad-
dicti servirent, liberali caussa manu asserebat.
His, qui ludos litterarios aperirent, quibus pri-
ma ætas optimis informatur et litteris et mori-
bus, domum publice attribuit et salarium. Se-
minaria enim rerum publicarum pueros esse, e
quibus recte institutis optimi cives exsisterent,
prædicabat.

33 Præsidia item diligenter inspexit, ut rei- *sancte perfungitur,*
publicæ nervos. Militum delectum habuit igna-
vos et ad signa infrequentes exauctoravit : si
quæ copiæ, ut solent, in Italiam illac transi-
rent, injuria agrestium abstinere jussit. Qui se-
cus fecisset, damnum tribunus militum pendere
cogebatur. Barcinonem, qua mari alluitur,
muris

A muris nudam cinxit, pariete continenter ducto: molemque jecit, cui, quod primum fondamentis lapidem injecerit, Francisci nomen adhæsit. Laboratum eo tempore annonæ caritate, ut periculum esset, ne fame exhauriretur respub. Marchio undique terra marique, datis litteris, imporlandum frumentum curavit viritimque distribuit. Quo factum est, ut reipub. bono natus diceretur et patriæ Parens a civibus appellaretur. Magnam pecuniæ vim pauperum subsidio donavit. Clam alebat, quos ex opimis fortunæ bonis excidisse cognorat, quod his inopiam onus Ætna gravius esse, non ignoraret. Pias monachorum virginumque familias eleëmosynis juvit. Denique, ut ne tristem ab se præsidio indigentem ullum dimitteret, quod de Tito Vespasiano imperatore ferunt, diligenter cavit.

CAP. IX. neque proprium interim

34 Nec cæsaris solum curanda negotia remque publicam tractandam Marchio censuit; salutis suæ majorem rationem ipse duxit: ratus, quod res est, brevi mortales occidere: tolli plerosque in medio cursu, falsos inani spe: nihil nos hinc effere, unam virtutem comitem esse. B Animum itaque, cujus ea propria est, potissimum excolendum, quod a funere supersit. In mentem interdum revocabat susceptum melioris vitæ consilium, ne, ut fit, oblivione vel desidia languesceret. Dicere et illud solitus: mortem augustæ vitam sibi attulisse. Fixum itaque illud manebat, sæculi pompis nuncium aliquando remittendum, quamvis ea res sermonem plerisque datura esset, et quale tandem cumque aliorum de se judicium foret, minime laborandum. His quasi alte jactis solidæ virtutis fundamentis, quæ in vulgi rumore gloriaque contemnenda sita sunt, precationi quotidie et rerum cælestium meditationi subsecivas aliquot horas dandas putavit. Hanc unam rerum prudenter feliciterque gerendarum anchoram, optimorum consiliorum basim appellabat. Sacramentorum item usum frequentandum duxit, pœnitentiæ et Eucharistiæ, quæ naufragii tabulas colligentibus navem compingant, et anteactæ vitæ errata expiando restaurent.

in virtute

35 Cum itaque ex commendati sibi tituli Crucis officio recitare iudies statis horis orationes Dominicas salutationesque Angelicas teneC retur; ad horas canonicas septem, medidationes totidem salubres adjunxit passionis Christi: quibus illum a monte Olivarum ad Calvariæ usque, hinc cum spiritum Patri commendasset, ad sepulcrum officii gratia comitabatur. Ut autem „ septies in die cadere justum *q* „ mortalium sapientissimum judicasse: sic parentem illius regium prophetam, septies in die laudem dicere solitum, medias inter regni occupationes didicerat. B. Virgini preces quotidie rite adnumerabat, mysteria animo versans, ex quibus triplex capi emolumentum aiebat. Primum, immortales Deo pro tot tantisque donis gratias agi: pudore deinde nos affici, quod ea adhuc contempserimus: denique ad eas ipsas virtutes, quæ hic eminent, incitari. Harum meditationum usu ad pietatis majus in dies studium exstimulabatur, majora animo agitans. Dei itaque attributa ineffabilem potentiam, qua condidit universa; inscrutabilem sapientam, qua gubernat omnia; bonitatem inexhaustam, qua pascit cuncta ac vegetat, meditari: et misericordiam, atque justitiam, gloriam denique æternæ beatitudinis pulchritudinemque contemplari. Quo, tamquam mari magno invectus, altum tenebat, extraque se admirabundus rapiebatur. Hinc fiebat, ut lacrymæ ubertim fluerent, diceretque identidem illud: „ Domine, quis silice aut rupe, immo adamante durius cor meum mollire „ potuit, nisi tu, misericordiarum Deus, qui de „ petra fontes aquarum eduxisti? qui potes ex „ hisce lapidibus Abrahæ filios excitare *r*: cor „ denique saxeum reddere carneum *s*. „ Sic diluculo, quinas sæpe horas flexis genibus orando transigebat: diei reliquum publicis negotiis impendens, ne suo ipse muneri defuisse videretur.

A. P. RIBADINEIRA.

progressum negligens.

36 Ludis sæpe invitus aderat, et spectaculis aliud tamen agens, ut quid gestum esset interrogatus, nihil referre aut posset aut vellet. Hæc quidem de oratione admiranda: nunc de abstinentia et pœnitentia. Cœnis sibi perpetuo interdixit. Prandio ita parce victitabat, ut herbis et leguminibus coctis tantum uteretur, pauc solum et frigida contentus; lautitias et eduliorum fercula respuebat. Piis ipse sermonibus convivas, prolixe etiam nobiles viros de more accipiebat. Principum enim virorum vocationes, E quibus illac in mediam Hispaniam iter esset, omittere honoris gratia non potuit. Hac abstinentia factum, ut, cum obeso admodum corpore ventreque esset, brevi laxæ nimis tunicæ essent, duplicarique indumenta possent. Par austeritas in vigiliis et cilicio, quibus carnem domabat: flagellis item et sui contemptu atque victoria, quam Plato, vel urbium expugnatione majorem esse, dicebat. Reprehendet fortasse non nemo nimiam in principe viro austeritatem: at non abhorret a vero, Deo ita visum, atque impetu adeo vehementi, vas illud electum edolare voluisse expiandis prioris vitæ peccatis.

CAP. X. de frequenti Sacramentorum usu

37 Sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum, privatim quidem octavo quoque die, publice vero anniversariis festis, quo civibus exemplo esset, frequentabat. Verum frequens ille Sacramentorum usus, sermonem plerisque dedit, variis varie sentientibus: quando imperitæ plebis quot capita, tot sententiæ: in desuetudinem enim abierat vetustissimus ille mos frequentius divinis Eucharistiæ epulis accumbendi: qui ta- F men, inde ab initio nascentis Ecclesiæ invaluerat. Non defuere itaque tum homines, cetera non indocti, qui majorem dignitatis Sacramenti rationem haberi crederent, si raro admodum vel semel quotannis juxta Ecclesiæ præceptum Panis ille angelorum manducaretur.

Ignatium

38 Ceterum alii nihilo illis inferiores assidua sanctorum Patrum lectione didicerant, ut indigne fumere nefas esse; ita utilissimum digne, frequenterque illum accipere: quod et frigidos incendat, et a vitiis deterreat. Optabat Franciscus in tam repugnantibus sententiis cognitam veriorem obviis ulnis amplecti. Venerat commodum Roma Barcinonem Antonius Araoz, Societatis theologus, ab Ignatio Loyola missus. Hic officii gratia dum Marchionem salutat, inter varios de piis animi exercitationibus sermones, de Eucharistia etiam mentio incidit, quantumque in eo genere excelleret Ignatius, exposuit. Incessit Marchionem cupiditas, ad illum hac tota de re animi sensum referre.

per litteras consulit.

39 Datis itaque Romam litteris, gratulatur primum Ignatio de recens orta, opera ipsius, stirpe, Ecclesiæ Catholicæ emolumento: orare, quid de frequenti Sacramentorum communione

A. P. RIBADINEIRA.

sentiendum putaret, certiorem faceret. Redditis litteris Ignatius respondit, Societatis illud bonum solidum esse Dei beneficium. „ Paulus „ plantavit, Apollo rigavit, Deus autem dedit „ incrementum *t*. „ Ad Eucharistiam quod attinet: inter ejus commoda ut plurima sunt, et illud non postremum videri; frequentiore ejus usu a vitiis homines avocari, rariusque impingere: sin, ut homines sumus, labi contingat, citius exsurgere, resipiscere, ad frugemque revocari. Neque una amussi ingenia omnia metienda: aliis rarius, frequentius aliis, ad divinam Mensam accedere, utile videri. Suadere itaque et hortari, prudentem aliquem piumque e multis deligeret, cujus potissimum consilio in pietatis studio uteretur. Assensus statim Marchio est, in ejusque sententiam libens iit, et jam tum Societatis Jesu presbyteros ad excolendum animum consilioque regendum libenter consuluit *u*.

ANNOTATA.

B a *Assisiatem.*

b *Febri laboravit* Franciscus *anno* 1533: *cæsarem, cum in Tunetanæ expeditionis procinctu esset, Barcinonem usque comitatus est, indeque Matritum ad augustam rediit anno* 1535: *anno sequenti bellum Gallicum susceptum est: non igitur statim a reddita* Francisco *valetudine, ut ait Schottus. Insigne porro amicitiæ specimen, quod eo bello* Franciscus *edidit, vide num.* 48 *Comment. prævii.*

c *Montione eo anno Ordinum conventus est habitus postquam ab anginæ morbo* Franciscus *convaluerat. Vide num.* 40 *Comment. prævii.*

d *Ferdinando mater fuit Joanna Henriquezia: hujus vero frater Henricus Mariæ pater: erant igitur Ferdinandus et Maria amitini, seu fratris et sororis liberi.*

e *Malim dicere: circiter* 27: *cum nata sit anno* 1479, *vixerit in seculo annis* 33, *obieritque anno* 1539 *ex dictis num.* 51 *et seq. Comment. prævii.*

f *Lib.* 4 *Dial. cap.* 14, *ubi de S. Servulo, ad diem* 23 *Decembris Martyrologio Romano inscripto.*

C g *Imo* 1539. *Vide Comment. prævium locis ad lit.* c *hic citatis.*

h *Ferdinandi et Isabellæ, e quorum filia Maria, Emanueli I Lusitaniæ regi nupta, nata fuit Isabella, Caroli V uxor.*

i *Psalm* 72, ỳ. 25.

k *Psalm.* 29, ỳ. 10.

l *Lib.* 8 *Confess. cap.* 8.

m *Psalm.* 4, ỳ. 3.

n *Ecclesiastis* 7, ỳ. 3.

o *Additamentum Scholti.*

p *Verosimilius anno* 1175 *institutus, quo ab Alexandro III approbatus fuit, ut habet Henricus Florez in Clavi Historica.*

q *Proverb.* 24, ỳ. 16.

r *Matth.* 3, ỳ. 9.

s *Ezech.* XI, ỳ. 19.

t *Ad Cor.* I, *cap.* 3, v. 6.

u *Plura a* Francisco, *cum Catalauniæ prorex esset, gesta habes* § 5 *Comment. prævii.*

CAPUT III.

Fit Gandiæ dux: uxore mortua, Societatem Romæ ingreditur: Romam, ut cardinalatum fugiat, deserit: bonis titulisque vale dicit.

His fere intentus, recte provinciam administrabat, incolis acceptus, quod omnes officio adjungeret, læderet neminem: cum tristis e patria nuntius nec opinanti allatus, Joannem parentem vixisse. Percussit non leviter Francisci animum, tali se parente orbatum. Erat enim ob singularem animi facilitatem morumque integritatem carus acceptusque suis; tota ut in luctu et squalore ditio Gandiensis, amisso communi parente, jaceret: E lugerent vero potissimum inopes, quos, ut Christi membra, fovit liberaliter. Unum de multis exemplum seligam.

CAP. XI. *Sublato e vivis patre Joanne,*

41 Cum præfectus curiæ pares eleëmosynis non videri rationes expostularet, Joannes respondit: „ Cum ad meam ipse voluptatem deliciasque splendide mea expenderem, conqueri „ minime solebas: nunc cum egentibus, quibus „ debentur, hæc distribuo, deesse quereris? Verum ita statuo, mihi potius omnia vitæ necessaria deesse, quam Christi membris, patiar. „ In Deum quoque maxime pius exstitit: dum enim Gandiæ Corpus Dominicum per compita ad ægrotos Viatici nomine, veteri consuetudine, deferebatur, facem ipse ardentem dextra gestare solitus, suis omnibus exemplo erat. Quin et venatum egressus (quo studio mirifice tenebatur) si forte, ut jusserat, signum daretur ære campano, confestim retro domum, reducto equi freno, calcaribus etiam admotis, redibat, ut hoc officii de more præstaret. Valentiæ quoque nobilibus viris præivit, ut ab aula, quæ divi Laurentii templo objacet, ad F Hieronymianorum usque divo Michaëli sacram ædem, Regiam cognomento, longo admodum intervallo ordines nobilium duceret: qui nobiles tædis ardentibus honoris gratia Eucharistiam antecedebant et reducebant *a*.

a *Gandiam regreditur.*

42 Morte itaque parentis nunciata, Franciscus ab imp. Carolo, qui tum forte Barcinone in Italiam cogitabat, postulavit, uti ad suos redire, pace illius, remque tueri familiarem liceret. Impetravit, quamvis ægre, a cæsare: ea tamen lege, ut Philippi Hispanicæ juventutis principis (Romano more loquor) qui tum uxorem ducere parabat Mariam, Joannis III Lusitanorum regis filiam, curiæ præfectus esset, sponsæ vero a cubiculis Leonora uxor. Quæ res tabulis etiam imperata, immatura Mariæ morte diremta est *b*. Igitur Gandiam magna omnium exspectatione pervenit anno M. D. tertio et quadragesimo: bene ominantibus suis, quod in illius humanitate et benevolentia magnum sibi præsidium collocassent. Parentis famulos non dimisit, ne desertos se quererentur; tametsi pridem familiam integre constituisset. Xenodochium

A chium ad hæc instaurandum curavit et amplificandum, annua etiam pecuuia attributa.

paternam ditionem egregie administrat,

43 Oppidum mari nostro vicinum, quod piratarum incursionibus obnoxium esset, qui ex Africa in Hispaniæ oras desilientes captivos abducerent, et pecora abigereut muniendum murisque cingendum, qua parte nudum, censuit: tum ne presidiis militum, qui fere impotenter agunt et libidinose, inquilini perpetuo vexarentur. Ænea quoque tormenta recens conflata disposuit, moles jecit, fossas et vallum duxit, excubias ordinavit: nihil ut ad elegantis oppidi speciem decusque desiderari posset. Palatium etiam membro ædificato auxit, posterorum commodo: pagos ad hæc finitimos suorum concordiæ et quieti, magno appenso ære, redemit adjunxitque Gaudiensium ditioni. In vico Lombayæ cœnobium divi Dominici familiæ a fundamentis construxit *c*: vasis aureis argenteisque templum ditavit, victui corporisque cultui, quamtum satis esset, attribuit. Maximam enim rationem habendam existimabat inopiæ religiosorum hominum. Judicabat item, reque ipsa B præstitit, pauperes quidem jure alendos; tum vero justius eos, qui splendido olim fortuna usi, gravi accepta calamitate, ad extremam inopiam recidissent *d*.

LIB. XII. uxore item

44 Parente optimo orbatus Franciscus, post non diu conjuge etiam viduatus luxit. Qua quidem fidissima socia plures annos usus est, non solum tori, verum etiam piarum omnium exercitationum. Erat enim matrona singulari in Deum pietate et in egenos caritate. Et, tametsi dissimili ingenio fuisset, mariti tamen domestico exemplo frangi potuisset. Interrogata aliquando a nobilissima femina, cur simplici adeo pæneque attrita veste, nulla dignitatis habita ratione, uteretur. „ Meue ", inquit, „ byssinis, „ sericis aut purpureis indui vis, cum dominum „ meum (sic enim verum appellabat) cilicium „ gestare sciam? „ Cum igitur annos ipsos duodeviginti sine querela simul vixissent, prior illa, diuturno morbo confecta, taudem decessit. Lento nimirum dolore expiari crimina, si quæ forte contraxisset, voluit Deus. Afflixit igitur et ille casus Francisci, quamvis constantem, C animum, quod altera sui parte spoliari se videret, liberorum matre et dolorum curarumque socia. Ægrotaute illa orare frequentius, piorum etiam hominum precibus adhibitis, eleëmosynis atque jejuniis. Solus aliquando conclave, remotis arbitris, ingressus, obnixe lacrymis fusis obtestabatur Deum, salvam conjugem superstitemque vellet: cum ecce tibi vocem quandam interiorem clare audire visus est, ut post ipse retulit, quæ diceret: „ Uxorem „ si diutius superesse vis, arbitratu tuo fiat, at „ tibi non expedit *e*.

orbatus,

45 Qua re turbatus, minime dubitavit, Dei vocem esse. Parendum itaque: tacite enim redargui, quod, quid pederet, ignoraret. Rursus vero in lacrymas iit hisce admistis vocibus: „ Domine Deus, unde hoc mihi, ut arbitratui „ committas meo, quod in tua solius est pote- „ state? Mea permagni refert, tuam sequi in „ omnibus voluntatem. Quis enim te novit re- „ ctius, quid e re mea sit? Tua itaque volun- „ tas fiat: nec de uxore solum, sed de liberis „ etiam statuas, supplex oro. „ Observatum, conjugis morbum statum quendam tunc tenuisse, ut dubitarent medici, meliusculene, an deterius haberet; post has vero preces ad desperationem laborare cœpisse. Animam agenti ad cervical adfuit et diviuis alloquiis confirmavit, mortem forti animo Dei misericordiæ iunixa obiret. Illa vero Christi de cruce pendentis imagine pie amplexa, auima salutis Auctori, spei plena, reddidit ante diem VI Kal. Aprilis anuo redemti orbis M. D. quadragesimo sexto *f*.

A. P. RIBADINEIRA.

CAP. XIII. exercitiis spiritualibus animum excolit,

46 Mortua Leonora, Gandiam commodum venerat Petrus Faber Allobrox, qui primus se ad Ignatii Loyolæ Societatem Lutetiæ Parisiorum applicuit. Hunc ex Hispania Paulus III Pont. Max. evocandum curarat, ut in theologorum Sedis Pontificiæ numero, Tridentino concilio, Catholicæ fidei caussam adversus recens ab inferis excitatas hæreses tueretur, uua cum Jacobo Layne et Alphonso Salmerone Toletano sociis. Ignatius in maudatis Fabro dederat, Gandia iter faceret, Franciscum ducem officii grata salutaturus; qui ædes Societati excitare animum induxerat: eoque paullo ante sacerdotes Roma et Ulyssipone allegati. Incredibile dictu, quantum illius adventu delectatus Franciscus: ut animi parentem et moderatorem, tum de- E mum nactum se Dei beneficio prædicaret. Exercitationes enim Faber, quas Ignatius de Christi rebus gestis et morte dictarat, meditandas proposuerat. Asceticum hoc opusculum (sic enim, Basilii Magni auctoritatem secutus, appello, quas vulgo „ Exercitationes spiritus „) post Franciscus, utilitatem reipsa expertus, Pauli III Pont. Max. auctoritate ratum haberi curavit. Diploma quoque, ut in eam sententiam fieret, quod libello additum legimus, impetravit *g*, ad eorum opinionem minuendam, qui, quæ non legerunt, temere damnant; aut, si legerunt, fascinato invidiæ oculo, non recta ratione dijudicant.

collegium et academiam Gandiæ excitat

47 Jacta collegii fundamenta feliciter ante diem III Nonas Maias auni M. D. XLVI. Primum quidem lapidem Faber, Sacris rite operatus, posuit; alterum Dux, postque ejus exemplo liberi. Brevi ædes constructæ, ludique aperti humaniorum litterarum, divinæ item et humanæ philosophiæ. Quin et in academiæ formam summi Pontificis et Cæsaris auctoritate evexit. Prima ea omnium Societati credita. Bibliothe- F ca item exornavit. Faber, salutato Francisco, quam maximis itineribus Romam pervenit. Mox Kal. Sextilibus, magno sociorum luctu, occubuit. Insequenti anno Monsonium *h*, in Celtiberiæ finibus id oppidum, ubi trium regnorum haberi conventus solent, Philippus Hispaniæ tum princeps Franciscum honorifice evocavit: quo nobilium animos ad concordiam revocaret. Memoria tenebat, parentem suum Carolum Cæsarem, quincto ante anno, fideli ejusdem opera usum. Franciscus quasi jam ultimum id officium principe præstaret, et immortali se Regi compararet, quod ad patriæ commodum, nobilium emolumentum, regis ornamentum pertinere videretur, nihil prætermisit.

CAP. XIV. deque novo vitæ genere deliberans,

48 Exin majora animo agitabat, uti ad summam vitæ perfectionem contenderet et Euangelii consilia, vinculis jam conjugii liber, amplectenda duceret. Rogare itaque pios homines, quoties ad se adirent, precibus, liturgiis a Deo poscerent, salubria sibi consilia de optimo vitæ genere deligendo, in quo sunt omnia, fuggereret *i*. Ipse quoque eleëmosynas indies erogabat, plusque tribuebat temporis orationi, meditationi atque vigiliis: jejunia et corporis verberationes

A. P. RIBADINEIRA.

verberationes intendebat. Didicerat enim puer,
deliberationem de vitæ cursu ineundo, omnium
esse difficillimam. Illud vero fixum animoque
obfirmatum, divitiis honorumque titulis abdi-
catis, Christum sequi, ejusque crucem tollendo
vestigiis insistere. Hæc vero dubia et impedita
cogitatio in duplici religiosorum hominum via,
utram ingredi melius esset, eorumne, qui cæ-
lestium rerum meditationi dediti, in solitudi-
nem se hominumque infrequentiam abdide-
runt, et suæ duntaxat saluti invigilant; an,
qui excellente animi magnitudine proximos Chri-
sto, qua verbo, qua exemplo lucrificare stu-
dent, qualis Christi et Apostolorum vita fuit.
Et vero sunt arctissimo inter se vinculo, tan-
quam germanæ, colligatæ, quæ in contempla-
tione, quæque in actione versatur vita, in Ma-
ria et Martha sororibus designatæ. Franciscus
quidem solitudinis amantior videbatur, ut uni
sibi Deoque in solitudine commodius vacaret,
jejuniis et abstinentia corpus in eremo macera-
ret : verum cum se ad orandum daret, eorum
potius institutum sibi commendari, Deo inspi-
B rante, sensit, qui contemplationi etiam actio-
nem publico commodo adjungerent. Sed in
hoc ipso vitæ genere perplexum et illud in tot
tantisque piorum hominum familiis, quam po-
tissimum sequeretur.

Societatem
49 In primis divi Francisci institutum cete-
ris prætulit, quod et tutelarem illum jam in-
de a puero, nomenque adscivisset. Illic summam
et inopiam et vitæ austeritatem, quas pridem
artes bonas exoptarat, exerceri sciebat. At dum
hæc Deo sæpe commendat consilia, aridum ab
oratione, frigidum et jejunum exurgere se sen-
sit : rapi vero ad Societatem Jesu; quod recens
nata religio in vulgus etiam ignota esset : nul-
lus denique hic ambitioni dignitative locus pa-
teret. Fore itaque, ut ibi ignobilis et inglorius
falleret ac lateret. Qua in deliberatione rem ad
k divi Francisci pium et eruditum sacerdotem *k*,
tanquam arcanum, retulit; Dei oraculum, illo
interprete et deprecatore, auditurus. Ille vero sa-
eris operatus narrat, vocari illum in Societatem
l Jesu; ita Deo placitum *l* : „ Quod „, inquit, „ tibi,
„ Dux, et Ecclesiæ vertat bene. „ Victus tandem
cessit Franciscus, Societatemque inire certo de-
C crevit. Hæc dum agitat, orationi intentus, sep-
tem continuo diebus tiaram capiti imminentem
elare vidit. Ecclesiasticam dignitatem designari
putans, obtestari Deum ac deprecari, ne, quos
fugeret honores, quæsiisse alibi videretur. Cum
post Societatis Præpositus renuntiatus esset, a
Gaspare Fernandez interrogatus, illane tiara
esset, jucunde respondit, eandem videri.

CAP. XV. *expetit,*
50 Igitur Franciscus nihil ultra cunetandum
ratus, domesticum extemplo cum litteris Ro-
mam ad Ignatium allegavit, qui tum Societatis
familiam auctor ipse ducebat : rogat primum re-
liquiis sociis adseribendo, voti compotem face-
ret. De re omni familiari, liberis, annuo, censu,
reditibusque certiorem facit : quæ consilio re-
geret moderareturque. Non exiguam, redditis
litteris, Ignatius voluptatem cepit : quod re-
cens ortam familiam tanti Viri accessione illu-
stratum iri confideret. Et vero pridem id præ-
viderat, Deo suggerente. Romam enim ex Hi-
spania reverso Fabro vitaque mox defuncto,
cum mœstos videret socios Ignatius tanti viri
immaturo obitu atque jactura : „ Bene sperare
„ jubeo „, ait, „ minimeque lugendum censeo :
„ quando præclare cum illo agi non dubito.
„ Spero item fore, ut, qui Fabrum nobis eri- D
„ puit intempestive, idem alium parem sufficiat„;
Ducem Gandiæ tacite vaticinans. Epistolam,
qua respondit Ignatius, attexam : sed mihi frau-
di non sit, verba non esse adnumerata, cum
sensum fide bona redditum sciam.

51 „ Benedictus Deus, qui consolatur nos in *votique compos ab Ignatio factus*
„ omnibus, cui quoniam pro meritis gratias
„ agere non possumus mortales, laudent eum
„ omnes angeli beatorumque spiritus, quia te vi-
„ neæ suæ excolendæ destinavit atque conduxit.
„ Equidem te in Ordinem nostrum adopto re-
„ cipioque libens cum bona spe, utilitati id fo-
„ re Ecclesiæ Dei, cujus honor quæritur ; tibi
„ quoque summæ consolationi, Societati orna-
„ mento, omnibus denique exemplo et emolu-
„ mento. Precabor itaque Deum, ut, qui velle de-
„ dit, det idem et perficere ad laudem et gloriam
„ Nominis Filii sui Jesu Christi, in cujus So-
„ cietatem pusillum hunc gregem vocare pla-
„ cuit. Venio ad singula epistolæ tuæ capita. De
„ te, quando in nostrum gregem admitti possis,
„ quæris. Equidem in Domino sic statuo, rem
„ primum familiarem, ut gnavum patrem fami- E
„ lias decet, constituas prudenter et mature.
„ Mature quidem, ut citius voti compos fias ;
„ prudenter vero, ne in vulgus efferri prius
„ sanum id consilium patiaris, quam præstare,
„ quod valde exoptas, commodo tuo possis. De
„ filiabus matrimonio collocandis, dignitatis et
„ ordinis tui habendam rationem censeo. Mar-
„ chioni quoque filio natu maximo uxor quæ-
„ renda. Fratribus reliquis tantum in bonis re-
„ linquas, quantum satis est, quo in academiis
„ disciplinarum studia persequi commode liceat.
„ Cæsarem præterea eorum rationem habiturum,
„ cum pro tuis in illum officiis, tum quia ita
„ merebuntur ipsi, confido. Ædificia, si quæ
„ inchoata ad tecta perducantur. Denique, ut
„ semel dicam, absolvi omnia quam maturrime
„ ad exitumque, quoad ejus fieri potest, re-
„ ferri optarim : quo citius libero te et expedi-
„ to frui liceat. Interea loci studia revocanda
„ omnino existimo ; et urgenda serio est Theo-
„ logia, sacerdoti necessaria, in qua etiam lau-
„ rea te doctoris insigniri velim in Gandiensi
„ academia. Cetera, ut se dabunt, ad me refe-
„ ras, licet ; equidem rebus tuis parentis post- F
„ hac animo consulam, Deumque precabor, te
„ tuaque sospitet atque ad portum salutis æter-
„ næ perducat. Romæ. „

52 Hisce lectis litteris, Franciscus gaudio *religiosis in ea votis sese obstringit, anno 1547.*
pæne exsiliit, quod e sua ipse potestate exisset
et Ignatio se, ut cœpit, commisisset. Omnia
itaque satagere ne longius fieret, quo citius
sese vinculis expediret. Optabat jam tum vota
concipere religiosorum hominum ritu. Quam
rem, litteris illius adductus Ignatius, a Ponti-
fice Max. impetravit. Anno itaque Salutis M. D.
XLVII *m*, votis nuncupatis solemnibus, socio- *m*
rum numero adscriptus Gandiæ est ; paucis ta-
men conscius, ne in vulgus prius manaret, quam
rebus omnibus compositis, Societati se adjun-
geret.

53 Igitur parendum in reliquis sibi Ignatii CAP. XVI. *Liberorum nuptiis expeditus.*
sanis consiliis duxit. Filio marchioni Lombaiæ
Carolo, familiæ principi, uxor data Magdalena
Centellas, Francisci Centellæ comitis Olivæ (id
oppidum mille passibus Gandiæ adjacet) et Ma-
riæ Cardonæ filia *n*. Filiarum trium natu mini- *n*
ma Dorothea, nondum amissa matre, Christum
sponsi loco adsciverat, in cœnobiumque D. Cla-
ræ

A ræ puella admodum se abdiderat : ceteræ nobilissimis viris collocatæ. Isabella nuptum cessit Francisco Rogio Sandovalio, Lermæ comiti et marchionis Dianii heredi : Joanna Aragonia Joanni Henriquez, Alcanizii marchioni, in manum convenit. Gener sane uterque, ut genere nobilissimus, sic et moribus honestissimus. In quibus nuptiis illud Francisci ducis consilium laudari video. Alterum generum Lermæ comitem ad tertium diem adesse jussit ; pactus horam, tempusque, quo sacris rite peractis, sponsalia inirent, ne, ut sæpe fit, non recte ante Ecclesiæ benedictionem convenirent sponsi. Restabat alterum e mandatis, quod exsequi studio fuit simul et voluptati. Liberorum enim nuptiis expeditus, totum se sacrarum litterarum studio dedit. Ei rei in Societatis collegio membrum domus, quod exstat, exædificarat, quo se cum liberis studiorum gratia colligeret. Theologiæ itaque partim mysticæ, partim ei, quæ in scholis tractari disputando via ac ratione solet, egregiam operam navavit, doctore usus magistro Peresio *o*, quem Valentia Edetano- o
B rum magno præmio, honore atque stipendio evocandum curarat. Hunc attente assidueque audivit, et legendo disputandoque ea industriæ atque doctrinæ dedit argumenta, ut brevi laureæ titulo omnium suffragiis dignus haberetur.

Theologiæ vacat.

54 Magisterii itaque primum, mox Theologiæ laurea, adhibitis prius et disputationibus et examine, decoratus est. Operæ pretium fortasse fuerit, horas studiique rationem referre. Tribus horis solem antevertebat, quas et alteras tres precationi tribuebat. Octava diei hora, ut Hispani numerant, expiatis quotidie criminibus communicabat. Noua doctorem Theologiæ attente auscultabat, dictata etiam calamo excipiens. Summa temperantia pransus, de rebus divinis agebat. Pomeridiani temporis reliquum partim studiis, partim negotiis privatis publicisque dabat. Vergente ad Occasum sole, SS. PP. monumenta Scripturæ lectioni adjungebat : horis item canonicis temporis nounihil tribuens. Somni enim parcissimi fuit, non lecto ; sed tabulis ligueis, villoso tegmine instratis, usus. Ante somnum seipse accurate excutiebat, apparitoris, lictoris, rei et judicis sustinere se
C personam fingens. Quo vitæ genere factum est, ut fama disseminata illius visendi gratia dynastæ aliquot Gaudiam venerint : in his et episcopus Carthaginis Spartariæ, Stephanus Almayda, datis etiam ea de re honorificis ad amicum litteris.

CAP. XVII. Romam anno 1550.

55 Cesserat dies, quem Pontifex rebus componendis Francisco præfixerat, et decurso jam trienuii studiorum spatio, annus sæcularis sacer, qui hodie Jubilæus, imminebat Romam itaque proficisci decrevit, cum ut principum Apostolorum, quæ tum rite universa panduntur, limina frequentaret, tum Ignatii studio : denique ne sua iterum opera cæsar in negotiis obeundis uteretur. Verebatur contra, ne Romæ præsens cum esset, a Paulo III contra Societatis institutum Cardinalium collegio invitus adscriberetur, quod Alexander VI gentis Borgiæ purpureo illum olim galero donasset *p* : auxerat p
quoque metum, quod Francisci fratres duo, ab eo ipso Paulo Cardinales nuper creati fuerant *q*. q
Sed commode cecidit, quod Paulus ex humanis exemptus *r*, Julio item tertio vacuam Sedem r
Pontificiam reliquit.

A. P. Ribadeneira. commendata Carolo filio ditione,

56 Conditis igitur testamenti tabulis, Carolum familiæ heredem sevocat. « Postremum » hoc te », inquit, « Carole fili, forsan alloquor. » Romam iter adornari vides anno sæculari sacro, ut Apostolorum limina exosculer. Societati Jesu me volens addixi, bonis me titulisque abdicaturus, quo vivam securius æternamque beatudinem, Deo bene juvante, consequar. Fratres itaque ditionemque Gandiensem tuæ committo fidei : tu vicissim da operam, ne eam tibi, familiæ principi, commisisse nos aliquando pœniteat. Jus et æquum imprimis tuere, consiliaros prudentes fidosque adhibe, qui libere dicant, non assentando blandiantur. Civium potius, quam tuis commodis stude, et amari, quam timeri malis. Tria tibi cœnobia, tanquam majorum monumenta, in manus trado : Lombayæ, sodalium S. Dominici ; Gandiæ sociorum et D. Claræ virginum, in quibus soror est *f* et amitæ *t*. Piorum enim hominum precibus consilioque respub. feliciter geritur. Deum, quod rei caput est, time et religiose colito : hunc inspectorem rerum humanarum in oculis gestato, et Judicem ex- E
pecta. Salve et vale. » Marchio lacrymis ubertim fusis, paucis optima quæque pollicitus, dexteram parentis, more gentis, exosculatur. Franciscus, ceteros ordine liberos complexus, valedixit ; Joanne tantum, natu secundo, patrem comitante : moxque viciuum Societatis collegium ingressus, comites adscivit Antonium Araoz, Franciscum Stradam, septem item alios sacerdotes *u*. u

CAP. XVIII. tendit,

57 Equis conscensis, Gandia discessit pridie Kal. Septembres anni M. D. L. Oppido egressus, sublatis in cælum oculis manibusque, mixtis etiam præ lætitia lacrymis, Davidis illud alta voce recitavit : In exitu Israel de Ægypto *x*. Mox etiam : Laqueus contritus et nos liberati sumus *y* ; cum bona spe et mente fixa, fore ut eodem nunquam reverti patriumque solum revisere cogeretur, qui ad cælestem patriam properaret. Servavit hoc religiose. Missus enim longo post temporis intervallo a Pio V Pont. Max. honorifica legatione cum Alexandrino Cardinali in Hispaniam ad regem Catholicum, Valentiamque ingressus, nunquam sibi imperari passus est, ut Gandiæ oppidum, quod unius F
duntaxat diei itinere abest, inviseret. Proficiscens orationi quotidie horas complures dabat, moremque, quem perpetuo tenuit, de peccatis quotidie confitendi sacrisque epulis accumbendi servavit. In meridie tantum cibum capere solitus, etsi de via fessus langueret : in cœna modico admodum contentus cibo vixit : flagellis etiam in se, licet in diversoriis incommodum esset, sæviens. Colloquia divina, quibus itinerum tædium levari solet, sic partiebatur, ut precationi horas tribueret vicissim, et sermonibus divinis piisque meditationibus ; nec ad aurium se voluptatem, sed animi utilitatem potius compararet *z*.

perhonorifice Ferrariæ in Tuscia, et Romæ,

58 Italiam simul attigit, ecce tibi nobilem virum cum litteris ab Hercule Estensi, Ferrariensium regulo, Francisci patruo majore *aa*, orare, ad se ut de via divertere non omittat : cupere, pro veteri necessitudinis vinculo, aspectu ejus frui, quod sine ullo pæne viæ incommodo temporisque jactura fieret. Paruit, ut decuit, Franciscus, triduumque Ferrariensi duci tribuit, comiter acceptus : biduum etiam cum

A. P. RIBADENEIRA.

bb

cum Cosino Medice, Etruriæ duce, fuit, qui et ipse nullum officii genus prætermisit bb. Mox ne longius fieret, quo Ignatium videret, Romam festinavit. Introductus honorifice in Urbem, Cardinalium aliquot cæsarisque legati voluntate. Caverant enim, ne, quod maxime obtabat Franciscus, nocte intempesta obscurus ingrederetur. Latere nimirum atque ignorari, qua erat modestia, malebat. Sed et ipse Ignatius, superiorum auctoritate victus, manu sua, horis aliquot, antequam Urbem iniret, significarat, æqui boni gratulationis pompam faceret, quam ille probri non honoris loco duceret. Julius III Pontifex Max. palatium illi læta cum gratulatione, quod expectatus venisset, per legatos obtulit, ædiumque membrum, si volenti esset, attribuit. Magnas ille gratias agere: Societatis enim Jesu humile domicilium delegerat. Hic pro foribus Ignatius præstolabatur, amplexus Ducem amice humoque reluctantem tollens, quod pedes manusque exoscularetur: mistis etiam caritatis lacrymis, quod magno Franciscum emolumento amplificandæ Ecclesiæ Dei, sociis quoque, re
B et consilio juvandis, exemplo denique ad majorem Dei gloriam usui futurum provideret.

ab ipso etiam Pontifice exceptus.

59 Fessus ille nonnihil de via, ubi se modicum collegit, confirmavitque, nihil duxit antiquius, quam Pontificem Max. venerari pedesque more majorum exosculari. Hic in basilica Pontificia acceptus officiosus est, quam ceteri ejus ordinis solent. Laudare factum Pontifex gratumque id sibi accidisse, ab ultimis pæne terris hoc anni tempore et æstu, qui nondum se fregerat, Romam religionis gratia advolasse, ut beatorum Apostolorum sepulcra viseret et patefactæ jam portæ aureæ limina oscularetur. « Utinam », inquit, « talium principum magnam copiam haberemus: constantius se res Christiana haberet. » Ædes rursum suas patere illi coram testatus. At Franciscus modeste abnuere, gratias agere, quod in sociorum collegium divertisset: satis fore, immo summi beneficii loco ducturum, si patientes interdum aures sibi daret benediceret. Sic honorifice domum reductus, redditus sibi videbatur. Cardinales tamen, quos necesse erat, officii gratia invisit.

jubileum lucratur.

60 His tandem salutationum curis expeditus sacra divorum templa ordine lustravit, adhibito,
C tanquam viæ duce et nomenclatore, itinerarii libello: in quibus templis, innumerabiles beatorum Martyrum reliquiæ, ut nusquam alibi plures, asservantur, et a piis hominibus frequentantur. Quibus e commodis, copiosiores ut fructus caperet, omnem anteactæ vitæ rationem reddendam Ignatio putavit, et errata sacerdoti confitendo, in Urbe sancta temporeque sanctissimo expianda iterum censuit. Nec foris solum se lustrandis obeundisque locis sacris oblectabat; domi etiam mirifice aspectu Patrum illorum, principum societatis et familiæ auctoris Ignatii, recreabatur. Inter cetera vero plurima Romæ præclare gesta, illud ad æternitatem memorabile, ab illo prima esse collegii Romani fundamenta jacta: seminarium id omnium nationum quoddam est, eritque semper. Sed omnis ea laus Gregorio XIII Pont. Max. Societatisque parenti optimo relicta cessit, ædibus augustoque ludo exædificato.

CAP. XIX. *cum cæsare*

61 Optabat Franciscus ætatem Romæ diutius agere, et nusquam alibi libentius consenescere, tum ob loci sanctitatem religionemque; cum ob Ignatii innocentissimi viri mores. Optimum itaque factum* duxit, suis sese fortunæ bonis titulisque exspoliare, quo pietati commodius operam daret. Igitur e domesticis unum Gasparem Villanonum ad cæsarem Carolum, qui tum in Germania res gerebat, cum litteris seu supplice libello allegat: bona illius venia filio natu maximo, Lombayæ marchioni, Gandiæ ditionem concedere titulosque liceret, rogat. Gratum id sibi acceptumque fore, qui colligere se ipse et abdere vellet. Societatis Jesu familiam potissimum delegisse, in qua reliquum vitæ curriculum consumeret; nuperam quidem illam, sed ut ceteras, ab origine calidiorem indies futuram. Litterarum exemplum, ut eum voluptate simul et utilitate legatur, adscribam.

* factu

per litteras de bonis titulisque

62 « Quanto pridem opere exoptarim, cæsar
« auguste, tuum in Italiam adventum, ut, quæ
« nunc litteris absens coram postularem, uni
« Deo notum est, cui, quando ita visum, ne me-
« rito meo voti compos fierem, ratam ipsius, ut
« debeo, voluntatem habeo. Et cum absentem
« me non minus, quam si præsens essem, sensa
« mentis explicaturum confidam, idcirco, ut
« mentis interpres oratio est et vicissim oratio- E
« nis scriptura, hac utar, quando illa in tanto
« loci intervallo non licet. De me sic habeto:
« peccatorem me ingenue confiteor, ceterisque
« offendiculo aulicis fuisse, cúm in regia tua
« versarer, cujus delicti gratia nullam detrecto
« pœnam a Deo cœli Rege, nec abs te, qui in
« terris imperas. Ille misericordiarum Parens,
« toties inferorum cruciatus meritus cum sim,
« ad hunc diem incredibili patientia, mansuetu-
« dine, benignitate sustinuit me, quo resipisce-
« rem in viamque redirem: tempusque largitus
« est, ut, quanta illius essent in me beneficia,
« quot quantæque meæ in illum injuriæ tempes-
« tive animadverterem. Hæc ipse dum considero
« jam inde a conjugis morte Leonoræ, quattuor
« ipsos annos, multisque, ea gratia, fusis a piis
« viris precibus ad Deum, crevit vitæ novæ cu-
« piditas indies, et, quasi depulsa mentis oculis
« caligine, terrena omnia despicatui ducere cœ-
« pi. Nunc, licet indignus sim Dominicæ vineæ
« cultor futurus; præsertim cum tam fero ac-
« cessim, et vites olim, quas alii plantaruut,
« evellere studuerim; Dei tamen benignitate So-
« cietatis Jesu sacerdotes me in Ordinem suum
« nullo meo merito admiserunt. In qua quidem F
« etsi jam pridem degere et emori exopto, prohi-
« bitus sum tamen, dum boni parentis officium
« expleo, filiisque abunde consulo: qua cura
« post unum et item alterum mensem semel
« me expediam.

abdicandis agit,

63 « Quam ob rem, maxime cæsar, bona tua
« venia id mihi liceat, quia cliens tuus et eque-
« stris D. Jacobi Ordinis, rogo, ut, quod reli-
« quum est vitæ spacium, perbreve illud quidem
« ut in lucro deputandum, ita transigam, quo
« anteactæ vitæ jacturam dignis pœnitentiæ
« fructibus, Deo bene juvante, sarciam; præ-
« terita errata corrigam, præsentia pericula fu-
« giam, futura evitem. Et, si quid in hac ipsa
« vitæ melioris forma profecero, equidem dabo
« operam, ut sacris astans altaribus, re divina
« atque jejuniis assidue pro imperii tui in-
« columitate vota faciam, et pro tua salute, a
« qua et multorum pendet, Deum precer, ut,
« qui nuper de Turcis et hæreticis victoriam
« tibi concessit, det idem, ut te ipse vincas, quæ
« sanæ vincendi ratio, ut difficillima, ita est
« et utilissima maximeque laudabilis: denique
« amoris

A « amoris te divini ignibus inflammet, idque assidua meditatione cruciatuum Christi, ut jure « cum Apostolo dicere possis : Mibi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi cc. Ille, qui crucis dolores pro nobis tulit « Christus, te quam diutissime reipub. Christianæ servet incolumem. Dat. Romæ A. D. XVIII « Kal. Feb. M. D. LI. »

Roma, ut cardinalatum declinet, fuga se proripit,

64 Dum cæsaris jussum exspectat, sparsum jam in vulgus erat, mutasse Franciscum vitæ statum iu melius. Qua re cognita, Pont. Julius Franciscum (quod antea metuerat, ut Romam idcirco proficisci cunctaretur) Cardiualium collegio adscribere cupiebat. Ille vero tristi nuncio tam exhorruit, quam cupide quidam honorem illum consectantur et captant. Itaque Ignatio visum est expedire, subito Franciscum Roma discedere, ut, Pontificis oculis subductus, fuga se honoribus eriperet. Igitur iisdem sociis, quibuscum Romam ex Hispania venerat, cum vix quattuor menses in urbe mausisset, in Hispaniam revertit. Hic, ut erat solitudinis in B primis amans, procul a vulgi strepitu agere cum vellet, Guipuzcoam, Cantabriæ provinciam, sedem sibi delegit : cum quod pauciores eam oram haberent; tum quod Ignatii natale solum id esset. Hispauias itaque simul attigit, recta in Cantabriam tendit : domumque Loyoleam ingressus, locum percunctando studiose quæsivit, quo loco primum natus terram contigisset Iguatius. Hic terræ osculum pedibusque figere, Deo gratias agere, quod eo loci tam utilem orbi terrarum virum nasci voluisset, seque tanti magistri discipulum fecisset. Igitur re divina audita, sumptaque Eucharistia, Ognatum discessit ; oppidum id Loyolea domo tertio abest lapide. His Petrus Michaëlius Araoz *dd* ædes aliquot Societatis collegio exædificando morieus testamento legarat. Hinc comitum nonnulli varie dimissi, in suas provincias remigrarunt : alii in Francisci contubernio cum Joanne filio hæserunt.

[c]ap. XI. et bona cæsa[ri]s venia

65 Nec diu factum est, cum Gaspar Villalonus, e Germania redux, cæsaris litteras Francisco attulit, quarum hoc exemplum est : « Tuas « mihi, dux Borgia, reddidit Gaspar Villalonus, « clieus tuus. Quamvis sanctum piumque id C « consilium tuum, vitæque institutum, quo se« cedere ac te colligere vis, ut terrena cælesti« bus permutes : (quis enim nisi impius id ne« gaverit?) angit tamen nonnihil nos, te caren« dum quod erit. Verum meæ ipse morem gerere « cupiditati commodaque mea tuis anteponere, « nec volo, nec, si velim, possim. Potestatem « itaque facio libens, volensque, ut Carolo, na« tu maximo, Gandiensi ditione tuo arbitratu « cedas. De facto equidem sic sentio, plures « æmulos, quam imitatores, reperturum : pro« num enim, atque proclive cuivis alteri invide« re ; paria præstare fuit, eritque semper diffi« cile. Quod ceteros liberos deseras, id mihi « oueris imponi facile patior, iis ut ipse pro vi« rili consulam et parentis in locum succedam. « Effectum id dabo, cum officiorum gratia Leo« uoræ matris, feminæ lectissimæ; tum paren« tis, qui et ipse bene de me meritus est. Illis « damno non erit, utrumque parentem operam « mihi dedisse. Deus Opt. Max. consilia tua, « dux Borgia, ad exitum felicem adducat, quem, « ut nos quoque, remque publicam, difficilli« mis hisce temporibus respiciat, precator. Sic « te servet ille et sospitet. Dat. Augustæ Vin« delicorum. Idib. Feb. M. D. LI. »

A. P. RIBADINEIRA, *bonis titulisque renuncias*

66 His lectis gaudio pæne triumphans Franciscus, conclave statim ingressus ad Christi de cruce pendeutis imagiuem genibus accidit. « Domine Jesu », inquit, « cujus misericordiæ « nou est uumerus, tot tantaque cum exstent in « me beneficia, novis tamen cumulare uon ces« sas. Gratiam, quam possum, habeo, agamque, « dum vivam. Nunc te vocautem sponte sequor, « et bonis fortuuæ omnibus, quæ liberali manu « douaras, me exuo, te ut cruci affixum nudus « promptius imiter. Abjicio libens omnia, mo« dica illa quidem ; sed et regna atque imperia, « si suppeditent, eadem animi alacritate dimit« terem, ut tu probe, qui corda scrutaris et re« nes, nosti. Supplex igitur rogo obtestorque, ut « prodigum illum filium a longinquis reducem « me recipe et amplectere expansis ulnis mise« ricordiæ tuæ. Pateant mihi fores domus tuæ, « apud religiosos uui tibi deditos Unum hoc pe« to, ut inhabitem in domo tua omnibus die« bus vitæ meæ. Tu, qui lux es, via, veritas et E « vita, respice me : et, qui hanc mihi mentem « dedisti, da exitum felicem. » His cum se precibus Deo addixisset, in publicum prodiit, confestimque accitis tabellionibus et actuariis, ditionis se Gandiensis jure bonisque omnibus exuere, et Carolo natu maximo transcribere universa, in acta retulit, superstitibus præsentibus, nihil ut sibi reliquum fecerit. Mox detonsa barba, vestibus abjectis, talarem sociorum togam tritamque induit, lacrymantibus famulis, nou secus atque si vita decederet : ille vero gaudere, vix ut apud se esse videretur, quod toga se publica, ducisque titulis exuisset, et, quasi maximo e naufragio et tempestate emersisset, ratus portum se tenere, et iu summa Societatis paupertate ditissimum revera esse, identidem illud exclamans. « Dirupisti, Do« mine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam « laudis. » Mox servos amice dimisit; Joanni Borgiæ alios clientum in numero attribuit, alios Carolo duci per litteras commendatos misit.

ANNOTATA.

F

a *Diem suum obiit anno* 1543 *die nono Januarii : eum Paulus III virum auctoritate, pietate et virtute insignem appellavit in litteris, quibus* Franciscum *in patris obitu consolatus est.*

b *Decessit anno* 1545 *die* x *Julii.*

c *Cœptum id cœnobium fuit anno* 1543, *habitari vero a PP. Dominicanis anno* 1548 *et S. Ludovici Bertrandi sanctimonia illustratum.*

d *Præter ea, quæ hic Schottus memorat, et alia quædam præclare sub idem tempus Gandiæ gessit, quæ num.* 74 *et quatuor seqq. Comment. prævii explicata habes.*

e *Vox illa e Christi e cruce pendentis imagine (vide num.* 79 *Comment. præv.) ad* Francisci *aures animumque delapsa est.*

f *Edito jam ab annis aliquot ex utriusque conjugis consensu continentiæ voto.*

g *Exhibetur id num.* 86 *Comment, prævii et binis seqq.*

h *Seu* Montionem, *Hispanis* Monçon.

i *Numerantur in his S. Ludovicus Bertrandus,*

A. P. Ribadeneira. *dus, Joannes Myco Dominicani, Joannes de Texeda Ordinis S. Francisci, et P. Faber.*

k *Joannem de Texeda, de quo proxime.*

l *Tam Texedæ, quam* Borgiæ *per beatissimæ Virginis iconem confirmatum id fuit. Vide num.* 84 *Comment. præv.*

m *Kalendis Februarii.*

n *Alphonsum, filiorum natu minimum, Caroli fratris potestati reliquit. Ceteri vero, Joannes, Alvarus et Ferdinandus, ut conditionem ecclesiasticam aut religiosam amplecterentur, in votis habuit.*

o *Ordinis S. Mariæ de Mercede.*

p *Alexander Farnesius, factus summus Pontifex anno* 1534 *dictusque* Paulus III, *ab Alexandro VI in Cardinalium collegium adscitus fuit anno* 1493.

q *Rodericum nempe Borgiam, fratrem* Francisci, *sed ex alia matre, Francisca de Castro, Paulus III Cardinalem creavit anno* 1536 ; *anno autem* 1539 *Henricum, fratrem* Francisci *germanum, qui perperam Franciscæ de Castro et Pinos, secundæ Joannis Gandiæ* B *ducis hujus nominis II, filius ; perperam item* S. Francisci *patruus appellatur tom.* 3 *de Vitis et Rebus gestis Pontificum in Additionibus ad Ciaconium col.* 673.

r *Obiit anno* 1549 *die* x *Novembris.*

s *Dorothea.*

t *Isabella et Joanna a S. Cruce,* S. Francisci *sorores.*

u *Oviedum, Gandiensem rectorem, Jacobum Mironem, Petrum Tablares, Emmanuëlem Sa et Franciscum Roias; quibus binos adde laïcos, F. Herculem, et F. Julianum, Araozii socium.*

x *Psalm.* 113, ỳ. 1.

y *Psalm.* 123, ỳ. 7. *Vide plura num.* 97 *Comment. prævii.*

z *Plura ad pium* Francisci *peregrinandi modum spectantia vide num.* 99 *Comment. prævii.*

aa *Vide num.* 100 *Comment. prævii. Idem Parmæ præstitit Octavius Farnesius, Camertium dux.*

bb *Plura de rebus a* Francisco *id temporis Romæ gestis habes num.* 103 *et binis seqq.*

cc *Ad Galat.* 6, ỳ. 14.

dd *P. Araozii patruus.*

C

CAPUT IV.

Sacerdotio initiatur : mutatum ejus vitæ genus hi reprehendunt, laudant illi : exemplum ejus imitantur insignes viri. Cardinalatum non semel respuit.

Lib. II. Cap. I. Primum Sacrum privatim Loyolæ,

Lætiorem nullum ad id temporis diem illuxisse sibi Franciscus et sentiebat et prædicabat, quam quo bonis sese omnibus exspoliasset. Liber enim a curis, uni Deo, qua re nihil illi jam tum erat antiquius, sese dabat. Id ut procederet felicius, Sacris initiatus est. Quo quidem ordine ne indignus videretur, orare jam indies Deum, corpusque castigare solitus erat. Nec enim ignorabat, ad illa adyta illotis manibus irrumpere, sacrilegio affine crimen esse. D Ritus jam ceremoniasque edidicerat. Loyolam itaque contendit, primamque Liturgiam obtulit *a*, tribuens hoc Ignatii et patriæ et pietati, Kal. sextilibus *b* anni post Christum natum M. D. LI. Aræ ornamenta, mappasque graphice elaboratas, atque sororis acu pictas, Ludovicæ Borgiæ comitis Ribagorzæ adhibuit. Joannes vero Borgia filius Eucharistiam de manu illius sumpsit. Julius tertius Pont. Max. liberaliter Francisco jubilæum, ut nominant, indulserat, ut, cum primo publice Sacris operaretur, quotquot rite confessi adessent, ii veniam acciperent peccatorum.

alterum publice Vergaræ facit concursu populi maximo c

68 Igitur Vergaram in oppidum *c* secundo ab Ognato lapide, ut ad plures Sacrificii manaret utilitas, properavit. Incolis simul atque innotuit, tantus fuit subito hominum circumcirca concursus, ut spaciosum quidem templum non caperet. Quare sub dio aram erigere necesse fuit juxta D. Annæ sacellum : totque ad cælestem Mensam accesserunt, ut meridiana hora longe transierit ; mirantibus cunctis, præ gaudioque a lacrymis non temperantibus, quod E Ducem Apostolico habitu libenter spectarent, qui summa animi magnitudine titulos fastumque cum Evangelica inopia, et purpuram cum religiosorum hominum attrita veste commutasset ; sive quod rarum et insolens ævi nostri exemplum esset ; sive quod populari judicio cuivis honori sacerdotium postponerent. Facta re divina, ad populum concionatus est. Rogati plerique cur eo concionante, cujus aut sermonem ignorarent ob idiomatis diversitatem, aut quod longius in tanta hominum corona a suggestu abessent, non satis audirent, lacrymati essent : illi ingenue, ut est gentis illius ingenium, divinam in eo vocem, non humanam, audiri visam ; ad hæc prodigii simile esse, ducem sanctissimæ vitæ spectari.

humilia quævis obit officia.

69 Sacerdotio inauguratus, nihil duxit antiquius, quam ut colligere se et Deum venerari qua precibus, qua pœnitentiæ effectis posset. Petiit itaque modeste ab Ognatanis sacellum D. Magdalenæ sacrum, mille passibus dissitum, habere liceret Impetravit facile ; domum exilem addere constituit, et perangustam, e materia rudi et impolita fabricatam, ut paupertatis F amantior, aularum augustarumque ædium pertæsus. Illuc cum paucis sociis migravit, quos tum rexit Michaël Navarrus sacerdos, a quo illud primum petiit, eoquo operam dare bona illius venia liceret. Quod non minore animi voluptate, quam alii principis beneficio summum magistratum provinciamque, impetravit. Domestica hic officia exsequi, ligna et aquam in culinam ferre, ignem accendere, verrere pavimentum, lances mundare, et ollas ceteraque id genus, quasi Societatis vel infimæ conditionis tiro esset. Mox apparatis omnibus, mensæ ministrabat. A Patribus Fratribusque negligentiæ erratorumque veniam deprecabatur : singulatim pedes osculatus, pro se Deum interpellarent, hanc ut sibi mentem perpetuam esse vellet, rogabat.

catechistam et ecclesiasten agit :

70 His exercitationibus probe informatus, non angustis domus finibus contentus, de pluribus officio bene mereri studuit, memor illius Areopagitæ Dionysii : « Bonum quo longius « manat, eo esse præstabilius. » Igitur excurrere in vicinos pagos, sacculo mendicantium more onustus, et scipionem gestare, panem eleëmosynæ loco vicatim stipemque Christi nomine exigere.

A exigere. Cantabricæ matronæ, sanctitatis opinione, incredibile dictu est, quam alacriter domo pcdem extulerint panemque osculatæ obtulerint: benedictiouem vicissim reposcentes, orationemque pro communi salute efflagitantes. Hic pueros tintiuabulo, virgam manu gestans, evocabat, ductabatque longo ordine cantantes in templum, forumque publicum, quo prima illos fidei rudimeuta catechista doceret: et interrogaudo et iterando sæpius eadem, inculcare non piguit cognitu uecessaria. His fere officiis horas bonas bene collocavit, ad Sebastiani usque Cantabrorum portum pervadens: hinc Victoriam pedibus adiens (oppidum id VELLICAM Cantabrorum Ptolemæo esse putant) et pueros erudiit, et in templis frequenter egit Ecclesiasteu.

CAP. II. mutatum ejus vitæ genus reprehensione nonnulli,

71 In solitudinem se abdiderat Franciscus, frequentiam hominum vitaus: latere tamen, et fallere alios perpetuo nou potuit. Odor enim pietatis longius vagatus, finitimis etiam afflabatur: fama, in immensum omnia augere solita, varie increbuerat, dum alii factum prædicant, alii vituperant. Ut enim sensus cujusque B est animi, ita fere sermones serit. Qui terrena sectantur atque caduca, præterea nihil, hi ex suo sensu reprehendere: indignum illo, honores repudiasse jam ad culmen progressum; liberos certe deseruisse videri. Quorum contra præstans erat de rebus, verumque judicium, factum Francisci laudibus in cælum tollere. Nec euim honores, magistratus, ceteraque imperitæ plebi admiranda, in bonis ducenda; animi tranquillitate Deique cultu et cognitione felicitatem hominis, aut nulla re, metiendam. Dei obsequio sese dedere, id demum esse longe lateque imperare, liberum, et dominum ac regem esse: quod rerum terrenarum despicientia infra se ducat omnia, cælestia tantum animo verset. Commendare Franciscum, qui excelso animo fortunæ bona calcasset: gratias etiam Deo agere, quod in hæc tempora, rara etiam vetustatis exempla transtulisset; quales viros singulos vix singulæ ætates Dei beniguitate tulissent.

dignam laude saniores censent,

72 Offleii itaque et observantiæ gratia latentem inviseruut viri nobiles. In primis Carolus Borgia Gandiensium dux, et Alvarus Borgia, filii: Martinus item Aragonius, Villæ-Formosæ dux, qui sororem *d* ejus uxorem duxerat: comes quoque Lermæ *e*, et marchio Alcanizii *f*, generi. Complures etiam nobiles viri, et episcopi per suos salutarunt, de mutata in melius vitæ conditione gratulati. Iu his et Bernardinus Cardenas, Maquedæ dux, qui tum Navarrici regni prorex erat, novum Ecclesiasten audire auebat, et de officio principis coram disserentem. Domesticum itaque cum litteris allegavit: optare se, Pompelouamque *g*, cui præesset, præsente illo frui, et salubria vitæ consilia capere. Dimisso cum litteris aulico, Franciscus postridie ejus diei in viam se, duobus adhibitis sociis, Pompelonam versus dedit. Hic proregem inopinato adventu oppressit, qui illum ad se traduxit in aulam, omnique officiorum genere accepit. Multæ de officiis priucipum horæ, in multam etiam noctem consumptæ. Quæ iu mentem venissent, ea non voce solum tradi, sed et memoriæ causa, litteris consignari cupivit prorex; scriptumque religiose asservandum curavit. Crebro ad populum rogatus verba fecit in æde summa, familiisque monachorum et monialium. Cum satis esset factum proregis voto plebisque studio, Ognatum revertit, Allava provincia profectus, per viam erudiens multos, et pietatis studio excoleus.

A. P. RIBADENEIRA.

CAP. III. in primis Ludovicus regis Lusitaniæ frater (cujus ea de re *h*

73 Nec vero Hispaniæ solum eam oram, quæ Carpetanorum *h* est, Francisci nomeu pervasit; etiam Lusitaniæ in extremos fines usque penetravit. Hic Ludovicus, Lusitanoruu princeps, Joannis tertii regis et Isabellæ Augustæ germauus frater, Frauciscum quanti faceret, hac epistola testatum reliquit: " Alteras ad te dedi, Pater optime: his itaque illud duntaxat adjiciam, per mihi gratum fore, si quod illis abs te postularam, semel cousequar: commodo tamen quod fiat tuo: cui, tametsi mea permagui id fieri interest, auimi mei sensum, desideriumque lubeus postpouo. Deum testem appello; quanquam nihil adhuc de te meritus sum, amorem tamen voluutatemque nuuquam defuisse, si qua se res daret, tibi gratificandi, pro veteri meo in familiam Borgiam studio, quam tu quidem mea sententia dum relinquis, teque abdens Deum sequeris, immeusum E quantum illustraris. Ea res uua, ut cetera deficiant, satis esse poterat, te deinceps ut pluris facerem, amaremque ardentius. Mirabilis sane Deus iu Sanctis suis, et misericordiæ ejus non est numerus. Tuum est itaque gratias eidem agere, quando conversio tua opinioue longe majores fructus adfert Ecclesiæ. De me illud certo affirmare liquet, verba tua, quæ adhuc memoria teneo, auribus meis iusonare, quasi coram te audiam; iucessumque videre videor tuum tam maturum, quasi præsens adesses. Sed o te felicem Dei servum, qui in hac reipublicæ perturbatione, atque tumultu, animi tranquilitatem inveneris, pacemque interioris homiuis: quæ cum a Deo sit, exsuperat omnem sensum. Qua una in re, si quæ est in vita mortalium, beatitas sita est; specimenque est, et particula ejus felicitatis, quam in meliori æternaque vita omnes speramus. Equidem majorem in modum peto abs te, ut posthac Deum orans nostri memoriam agas; quo semitam mandatorum suorum benignus ostendat: ejus voluntati, non meæ, obtemperem; vitamque beatam, illo bene juvante, F consequar. Si qua vero in re mea tibi opera usui erit, pergratum mihi, si per te certior fiam. Vale. Almerino *i* III Idus Quinctiles *k* M. D. LI. "

i k

uti et Borgiæ

74 Pio principi respoudit Franciscus; nou tam ad pompam, quam ad vitam, moresque dictata epistola. « Spiritus Dei, qui pauperum Pater, idem et misericordiarum est, gratiam tibi referat, quod nos amice litteris consoleris, mei peccatoris non immemor. Quod etiam beneficium ad se pertinere socii omnes, quorum ego minimus sum, ingenue confitentur. Singulari hac tua humanitate, etsi multis antea nominibus tibi obstrictus tenebar, magua accessio facta est: quo nomiue meam tibi operam addico, Deumque rogo indies, ut, sicut externis te exornat donis, ita internis magis magisque perficiat. Benedictus Deus, qui, ut Propheta regius canit, aufert spiritum principum *l*. Qua in re si in alios principes terribilis, in te certe pius ac clemens exstitit, exstincto spiritu illo, et fastu, quo turgent nonnulli dynastæ, immemores Dei et ingrati. Dedit

l

A. P. RIBADINEIRA

« Dedit tibi spiritum principalem, quo se con-
« firmari exoptat idem propheta. O te felicem,
« princeps, cui hic in paucis obtigit spiritus! Et
« o beatam Lusitaniam, quæ tales principes sine
« spiritu principum semper extulit! Utinam
« vero intelligi queat, quantum id Dei benefi-
« cium sit, auferri ab aliquo spiritum princi-
« pum et principali confirmari. Utinam discri-
« men utriusque cognoscatur. Alter enim belli
« auctor est; pacis alter: ille perturbatos, hic
« pacatos reddit: ille hominum, hic Dei est.
« Magnum certe emolumentum esset, si quantum
« studii ponunt mortales in fortunæ, corporisque
« bonis parandis, tantum in cælesti spiritu quæ-
« rendo tribuerent: Probate, inquit apostolus,
« spiritus, si ex Deo sunt *m*.

m ad eum litteræ

75 « Plerique sane, erroris tenebris erepti,
« viderent acutius. Sed nostra negligentia fit,
« ut toties caussa cadat spiritus ille divinus, et
« quidem impie: carnis vero spiritus stet in
« judicio, et vincat. Suum quisque spiritum ho-
« die ducem sequitur, qui cæcutit; cum contra
« Dei spiritui principali obsecundare oporteret.
B « Erit, erit aliquando dies illa, cum decurso
« hoc vitæ spacio aperientur libri multorum, qui
« humani spiritus pleni præcipites ierunt ino-
« pes a spiritu, qui ad æternæ beatitudinis por-
« tum ducit. Deo itaque gratias ago, cum te
« videam, a communi spiritu principum alie-
« num, optare spiritum principalem. Hic enim
« spiritum proprium superat; ut idem regius
« vates ait: Expectabam eum, qui salvum me
« fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate
n « *n*. Hic divinus est spiritus, qui, ubi vult, spi-
o « rat *o*: qui ingressus vivificat, quos et quo-
« modo libitum fuerit. Hunc mundus colligere,
« quia colligere se ipse detrectat, non potest. In
p « hoc clamamus: Abba, Pater *p*: est enim
« adoptionis spiritus. Hunc accipere oportet,
« manipulis odorum, operumque in caritate. Sic
« gentium doctori parebimus: Nolite, inquit,
q « exstinguere spiritum *q*. Id tibi evenire Deum
« precor, ut et dicere cum propheta queas: De-
r « fecit spiritus meus *r*. Sic fiet, ut nihil intel-
« ligas, velis, credas, investigesque præter spi-
« ritum Dei, fidemque Ecclesiæ Catholicæ: me-
« moria denique hic defixa hæreat. Res condi-
C « tas infra te ducas, et scalarum tantum minis-
« sterio adhibeas, quibus ad Deum, Architectum
« universi, ascendere possis: ut ex creatis vere
« cognoscas, et cognitum, quæ felicitatis summa
« est, ames.

hic dantur)

76 « Vere enim illud dixero, res conditæ in
« Deo amplius, quam per se ipsæ splendescunt,
« in eo spectatæ delectant: contra absque illo
« expetitæ angunt et cruciant: possessæ vero
« timorem, et amissæ dolorem afferre consueve-
« runt. Hoc Dei spiritu si potitus vixeris, vi-
« tam vives beatam, nec aliud extra eum quæ-
« res. Quo fiet, ut vere illud usurpes: Defecit
« spiritus meus: et cum Deipara, Exsultavit
s « spiritus meus in Deo salutari meo *s*. De me
« utinam vere dicere queam: Defecit spiritus
« meus. Externa si spectes, talis videor pleris-
« que, quando, mutato vitæ genere, Dei be-
« nignitate altos spiritus abjeci, receptusque
« sum nullo meo merito in religiosorum ho-
« minum familiam. Utut est, cum multis antea
« nominibus, ut dixi, devinctus tibi tenear, nunc
« voluntatem studiumque (quæ sola mihi votis
« astricto reliqua sunt) libens volensque offero:
« quibus cum Deus placari se sinat, tu eadem
« æqui, boni facito; quoniam Dei te ipse volun- D
« tati accommodas. Idem bonis te omnibus
« augeat, provehatque in majus virtutis pieta-
« tisque incrementum, ut cælesti tandem régno
« potiaris. Ognati xv Aug. M. D. LI. »

Franciscus peccator.

77 Magna vis est in utramque partem exem- CAP. IV. quin etiam exemplum ejus
plorum, ut iis quisque vel ad virtutem infor-
metur, vel impellatur ad vitia. Cum ergo Fran-
cisci fama longius emanasset, egregii aliquot
ac nobiles viri ad illum profecti sunt, ut in ejus
ludo instituerentur ad pietatem, et passibus, si
non æquis, non longo certe intervallo, Chri-
stum nudum nudi sequerentur. In his Antoni-
nus *t* Corduba, Laurentii Suarez Figueroæ et t
Catherinæ Ferdinandi Cordubæ, marchionum
Priegi et comitum Feriæ, filius. Hic cum il-
lustri genere, et Francisci proprius sobrinus *u*, u
tum singulari virtute morumque facilitate præ-
ditus, Salmanticensi gymnasio Hispaniæ cele-
berrimo, in studia incumbens, omnium suffra-
giis academiam rexerat: qui summus ibi magi-
stratus non nisi primæ nobilitatis viris defer-
tur. Agebatur per id tempus, rogatu Hispania- E
rum principis, ut in Cardinalium collegium ad-
scriberetur; sed aliam insistere viam constituit:
Societati enim, Deo vocante, nomen dedit, et se
Francisco aggregavit.

78 Ognatum eodem consilio et tempore ve- viri insignes
nit Sancius Castellanus et Petrus Lodoza Na-
varrus: theologi item duo, qui Joanni Avilæ,
egregio, ut supra ostendimus, in asceticis viro,
operam dederant, Didacus Gusmanus, comitis
Baileni filius, et Gaspar Loartes. Uterque jam
annos aliquot antea in diœcesi Calagurritana *x* x
per oppida et pagos concionati, rudes homines
Euangelium docuerant, pueros etiam Christia-
næ doctrinæ summam: inopes multorum com-
modo, qua pecunia, qua consolatione juve-
rant. Verum instituti nostri ratio non postu-
lat, ut ad unum omnes recenseam, qui jam
tum ad Franciscum confluxerant. Unum tamen
sine flagitio præterire non debeo, Bartholomæum
Bustamantium, sacerdotem theologum et eccle-
siasten egregium. Is Cardinali Joanni Taveræ,
Toletanorum archiëpiscopo, a secretis, magna
apud Hispaniæ dynastas auctoritate valuit, dum
Toleti, quod Carpetanorum caput est, eccle- F
siam Tavera administraret. Tandem vero, ut a
publicis negociis animum fessum avocavit, am-
bitione procul atque avaritia, rerum terrena-
rum jam pertæsus; de optimo vitæ genere su-
scipiendo animus, huc illuc, ut fit, impelleba-
tur: est enim ea deliberatio difficillima. Hac in
ancipiti cogitatione ad Deum, uberrimum vitæ
fontem, sitibundus se recepit. Rem divinam
faciens, Deum, quem manu gestabat, adorans,
precabatur, eam monstraret vitæ viam, quam
ingressus, salutem, illo bene juvante, adipi-
sceretur.

79 In ea precatione, ut sæpe postea memo- imitantur,
riter et jucunde narrare solebat, interiorem
quandam vocem audivit, ut, si salvus esse vel-
let, Cantabriæ provinciam Guipuscoam adiret
Franciscique Borgiæ exemplum sequeretur; de
quo jam ad Deum converso per nebulam inau-
dierat: ea tamen vis Dei vocantis fuit, ut eo
ipso die, familia valere jussa, nihil cunctandum
ratus, in viam se Guipuscoam versus dederit:
quam quidem oram sanctitatis jam opinione im-
pleverat Franciscus, quem primum obviam ha-
buit, simul atque Ognatum, ad Divæ Magda-
lenæ

A lenæ, ingressus est Bustamautius. Sporta reperit gestantem lateres, et calcem, ædiculæ construendæ : qua abditus perpetuo, si per Ignatium liceret, cum paucis lateret. Genibus statim accidit Francisci supplex : adventus caussam exponit : in Societatem ut recipiat, rogat. Nec vero multis opus erat precibus. Famulis itaque dimissis, in contubernio hæsit Bustamantius, et assiduus Francisci comes uegociorum omuium et peregrinationum ob singularem prudentiam fuit.

cap. v. Cardinalatus periculo, 80 Summam Francisco tot tantorumque præstantium virorum adventus lætitiam attulerat : optabat enim complures eadem animi tranquillitate, quam degustare cœperat, perfrui. Parit nimirum vitæ conjunctio honestam quandam virtutis atque utilem æmulationem : quæ tamen careat omni acerbitate dissensionum : et vero domestica magis invitant exempla, quam externa. Sed invidit hanc illi quietem, nescio quis : ut nihil est in rebus humanis proprium ; et læta tristibus, et amaris dulcia permista temperantur. B Carolus enim * cæsar augustus, cognito Franciscum sponte abditum latere, indignum ratus virtutem abscondi, ad summum Pontificem y retulit, Borgiam, raro huic ævo, et inusitato spectaculo titulis se abdicasse, et fallere perpetuo inglorium velle. Dignum itaque videri, qui in purpuratorum Patrum numerum adscisceretur, nisi quid secus illi videretur. Virtutem enim hac tempestate, si uuquam alias, id genus præmiis ornaudam, et tanquam in illustri loco ponendam. Sibi pergratum id fore. Nec erat, cur laboraret dubitaretque cæsar : non enim difficile fuit, currentem, quod aiunt, incitare. Persuasit extemplo Pontifici, cui jam eadem pridem in mentem venissent : Francisco enim autea Romæ usus erat familiariter et amice. Re itaque ad collegium Cardinalium delata, asseusum est ab omnibus.

Ignatii prudentia, 81 Quod ubi Romæ Ignatius inaudivit, serius tamen, (ut fieri solet ab iis, ad quos periculum proxime pertinet ;) veritus, ne, quod res erat, multum de Francisci opinione decederet, dum quisque calumniandi libidiue ansam prompte arripere consuevit, jactando, hypocrisin late regnare : idcirco bonis sese titulisque abdicasse Franciscum, ut purpureum galerum C privatus, religionis sanctitatisque specie, captaret sibi ; liberos vero, etiamnum superstes, ditaret. Deinde et illud perincommodum Societati fore : fenestram enim ambitioni aperiri, quæ pestis est teterrima, labes atque pernicies non familiarum solum piorum homiuum, sed rerum omnium publicarum regnorumque. Quare optimum factum * judicavit, natam recens Societatem contrariis artibus tueri et amplificare, paupertate uimirum et honorum contemptu. Æqualitate enim vitæ, simul et munerum morumque similitudine, caritas, arctissimum religiosæ conjunctionis vinculum, invalescit. Quam ob rem omni ope huc nitebatur, ut aditum ad honores sociis obstrueret, legibusque latis vetaret. Quo factum est, ut, Pontificis pedibus advolutus, rogaret deprecareturque, ne invito honorem deferret : verum quo cæsari et collegio Cardinalium fieret satis, galerum quidem offerret, capere tamen obedientiæ vi, ne cogeret. Sic enim et illius honori consultum iri, et animo suo morem gesturum. Interesse etiam permagni Societatis, ab honoribus alumnos arceri. Nascenti saltem et surgenti sodalitatis plantæ hoc benignus tribueret.

* factu

A. P. Ribadineira.

non sine magno animi sui gaudio liberatur, 82 Impetravit Ignatius, quod supplex lacrymis coram postularat : Francisco interim nihil horum conscio et secessu illo Cantabrico mirifice capto. Qui, simulatque audivit, animo quidem cruciabatur : at eodem ferè nuucio ægritudinem detersit, audito, rem Ignatii singulari prudentia et oratione discussam. Deo item gratias egit, qui huuc sibi honorem detulisset, quem libens illi redderet, a quo proficisceretur ; omnemque adeo terrarum orbem, si ejus imperio potiretur, eadem alacritate animi ac despicientia rerum humanarum oblaturus. Pontifici quoque Julio grati animi litteris testificationem dedit : oraus, ut, bona ipsius venia et benedictione, obscuro atque privato degere liceret, quo cœpta mutatæ in melius vitæ ad exitum adduceret : quod unum, præterea nihil, propositum sibi fuisse tum, cum se ducis titulis bonisque abdicaret, liquido affirmabat.

eamque dignitatem non semel respuit. 83 Nec vero semel his sese periculis emerserat, neque jam usquequaque securus erat. Iterum enim, sæpiusque idem a Pontificibus tentatum. Illo ipso Julio III, postulante Philippo, Hispaniarum principe, qui uunc regni clavum, atque utinam diu, tenet : id enim negotii Joanni Pogio, Apostolicæ Sedis nuucio, post Cardinali, dederat, rem ut transigeret. Hunc vero Franciscus iu cœnobio B. Dominici Calcadæ z obvium cum habuisset, quid rerum gereretur, accepit. Ille, facundia quadam divinitus data, iis rationum momentis disseruit, ut facile rem discuteret, et regi post idem atque Pontifici Pogius dissuaderet, ne Francisco latere volenti, negocium facesserent, animique tranquillitatem adimerent : quando nulli honores animum satis explent beatumque efficiunt. Pii rursum duo Pontifices, quartus et quinctus, Romæ agentem, Cardiualem creare conati, ut fama vulgavit. Cujus rei nou modo commemoratio, sed vel recordatio, lacrymas illi excutiebat. Deum itaque frequenter precabatur, ut, qui a sæculi curis honoribusque abduxisset et pauperem esse jussisset, idem iu dignitatum procellas revolvi ne pateretur. Memoriæ proditum, Gasparem Hernandes, qui illi aures quotidie confitenti dare solitus erat, ex Francisco F audiisse aliquando injecta forte dignitatum mentione, Deum pridem precatum fuisse, ut vita prius abire liceret, quam titulis iterum bonisque oneraretur invitus.

ANNOTATA.

a *In natali S. Ignatii cubiculo, in sacellum converso.*

b *Seu Kalendis Augusti.*

c *In Guipuzcoa.*

d *Aloysiam seu Ludovicam.*

e *Franciscus Sandovallus, Isabellæ,* S. Francisci *filiæ, maritus.*

f *Joannes nomine, cujus uxor fuit Joanna,* S. Francisci *filia.*

g *Regni Navarrici caput.*

h Carpetani *Hispaniæ Tarraconensis populi sunt.*

i *Lusitaniæ burgus est ad Tagum in Extremadura, ubi morari Lusitani reges consueverant.*

k XIII *Julii.*

l *Psalm.*

A. P. RIBADENEIRA.

l *Psalm.* 57, ỳ. 13.
m 1. *Joannis* 4, ỳ. 1.
n *Psalm.* 54, ỳ. 9.
o *Joannis* 3, ỳ. 8.
p *Ad Rom.* 8, ỳ. 15.
q *Ad Thess.* 5, ỳ. 18.
r *Psalm.* 76, ỳ. 4.
s *Luc.* 1, ỳ. 47.
t *Lege:* Antonius.
u *Henricum Henriquez et Mariam de Luna communes parentes habuere Maria Henriquez,* S. Francisci *avia (de qua supra fusius num.* 20 *et tribus seqq.) et Elvira Henriquez, Antonii avia. Vide Tab.* XVIII *familiæ Gironum, tom.* 3 *Hispaniæ illustratæ insertam.*
x Calaguris *(Hispanis* Calahorra*) urbs est episcopalis in Castella Veteri ad Iberum fluvium.*
y *Julius III.*
z Calciata, *uti scribit Baudrandus, urbs est Castellæ Veteris ad fluvium Lagleram devotione in S. Dominicum celebris, etiam* Dominicopolis *dicta.*

B

CAPUT V.

Ognato Ignatii jussu digressus uberes per Hispaniam et Lusitaniam fructus collegit.

CAP. VI. *Relicto Ognato.*

Pergratum Francisco acciderat, honorum titulos, tanquam scopulos Sirenum evitasse: et securo jam de tempestate atque naufragio, in illo ad D. Magdalenæ secessu, quam sibi vitæ mortisque sedem jam delegerat, ecce tibi nec opinanti mandatum ab Ignatio allatum, egrederetur, et tanquam ex umbra, in solem aspectumque prodiret, fructumque aliis adferret; memor, non eo se Societati a Deo aggregatum, sibi uni ut studeret. Ognato itaque quamprimum digressus, cum lacrymis atque suspi- C riis, quasi non amplius dulcem secessum visurus, oppidum, Reginæ-casam *a* appellant, accessit Ferdinandi Velasci comitis stabuli regii: cujus uxor, Juliana Angela Aragonia, Francisci matris consobrina erat *b*. Multa de religione ac pietate, omnique adeo officiorum genere studiose quærendo didicit. In aulam tamen illius ut diverteret rogatus, recusavit; humili tecto contentus. Inde Burgos *c* urbem profectus, in æde summa, rogantibus canonicis, et senatu populoque, concionatur. Hinc digressus est Pintiam Vaccæorum *d*, ubi tum cæsaris sedes et regia erat: pauci vero Societatis sacerdotes anguste habitabant in æde parva xenodochii S. Antonii. Mox in oppidum, quod a Tauris *e* nomen invenit, profectus est, evocatus a Joanna Lusitaniæ principe. Hic hebdomada, quam Majorem alii, alii Sanctam appellant, de cruciatibus Christi passi, magno audientium fructu, disseruit. Hinc Salmanticam *f* venit: qua in academia multi magnæ spei simul et rei adolescentes, exemplo Francisci invitati, Societati sese sponte addixerunt. Post Tordesillam *g* ingressus, ubi Joanna Hispaniæ regina, Caroli mater, tum forte ex morbo decumbebat, in D aulam iterum divertere constanter detrectavit.

varia Hispaniæ oppida peragrat;

85 Hinc Methymnæ-Campi *h* commodum concionatus est, in sacrorum primitias Antonii Cordubæ, sacerdotio recens inaugurati jactaque collegii fundamenta ad tectum perducenda curavit. Hic litteris evocabatur rursum visendi gratia, ab Antonii Cordubæ matre, marchione Priegæ, et sorore *i*, ducibus Arcos, et Medinæ Sidoniæ *k*. Eo profectus, perpetuos de rebus divinis sermones habuit, brevique amorem insevit, ac benevolentiam erga Societatem; ut et ipsæ post non diu socios in ditiones suas habitatum invitarint. Illud in præsens patientiæ Francisci modestiæque exemplum præterire non debeo. Dum e Castellæ regno Bæticam adiit, sociis stipatus Antonio Corduba et Bustamantio, in asperis confragosisque montibus Marianis, (SIERRA MORENA hodie incolæ nominant) diversorium mansionemque publicam, fessus de via, iniit; ut cibo lassum corpus, dum se meridianus æstus frangit, reficeret. Ad pedes cum desiliit, conclave unicum hospitii et vacuum E ingressus, statim, ut solet, genibus flexis, orationi intentus, Dei auxilium implorabat. Rediit interea Viator, qui prior, impedimentis ibi locatis, occuparat; ratusque e vulgo clericum illuc ingressum, ac pietatis specie res suas furto sublegere conatum, jurgari iratus cœpit, vocemque intendere, convicia jacere, verbera etiam minitari. Franciscus, qua erat animi modestia, ab oratione surgens: „Da mihi", inquit, „hanc veniam, animoque sis tranquillo. „Nec enim mihi propositum, conclavi te excludere: quin potius, si prior tempore occupassem, tibi libens cederem. Verbera, quæ „mihi minitaris, fateor equidem meritum me „peccatis." Concursus subito ad clamantis vocem factus; qui cum illum jurgantem placasseut, docuissentque, in quos stomachum evomeret, illustres esse et claros viros, sibi ille redditus, magno sui pudore, genibus accidens veniam precatur. Franciscus vero humo sublatum, amplexusque in Domino, assidere sibi jussit: hortatus ad patientiam, neve deinceps, si saperet, iracundiæ frena laxaret.

CAP. VII. *Indeveroin Lusitaniam tendens,*

86 Cum in Lusitania increbuisset, Franciscum in Bæticam profectum, Hieronymo Natali, qui tum Olyssipone versabatur, cuique in Hispania sociorum provincia commissa erat, ne- F gocium rex dedit, eum evocandum curaret. Optare enim vehementer, coram videre et cum eo de rebus divinis agere. Natalis vero ad hæc potestatem se in Hispaniæ provincias sociorum, jussu Ignatii, habere, extra unum Franciscum: rogaturum tamen se per litteras, quæ reges vellent. Promittit cum bona spe fore, ut quamprimum, quo erat obsequendi studio, advolaret. Nec fefellit hominem opinio. Redditis enim litteris, quod nihil magis Societatis interesse arbitraretur, rebus omnibus prolatis, continuo accurrit; non immemor, quot quantaque exstarent regis Lusitaniæ (ut patronus merito appellari possit) in Societatem eximia beneficia.

Bustamantium vitæ periculo eripit,

87 Viam ingresso cum Bustamantio, illud prodigii simile accidit. Dum rupem, saxis asperam et impeditam, jumentis superant, quam SEPTEM PALLARES vicini nominant, cis Mundam flumen, non procul Conimbrica, Franciscus anteibat, precationi intentus; sequebatur pone Bustamantius, B. Virgini preces orbiculis numerans

A numerans. In crepidine angustiisque loci vel aspectu formidabilis, jumentum lapsu in præceps decidit, volutum in gyrum sursum deorsum; ut cetera examinatus Bustamantius, integram tantùm vocem haberet, invocaretque Christum atque Deiparam. Franciscus dicto citius ad pastorum, qui ad spectaculum inclamarant, vocem, reflectit oculos, illud sæpe ingeminans : „ Jesu, adjuva, Pater misericordiarum. „ Cum ecce tibi (dictu mirum) lapidi continuo institit mulus : quodque incredibile videtur, illæso corpore. Bustamantius a viatoribus funibus tamquam ex abysso extractus, vivus valensque emersit; Virginis, cui tum preces fundebat, et Francisci votis vitam referens acceptam. Ventum tandem Conimbricam, ubi socios præsens Franciscus exhilaravit. E suggestu concionante, in Societatis ædem flos academiæ celeberrimæ nobiliumque virorum confluxit.

uberesque,

88 Olyssipone post a regibus singulari humanitate exceptus, auditusque de rebus sacris assidue, publice privatimque. Catherina regina Francisci potissimum alloquiis est delectata, B non immemor, puerum sibi Tordesillæ olim ministrasse : cum quod sanctitatis in eo splendesceret non adumbrata imago; tum quia consilia vitæ salutaria religionisque suggereret. Ludovicus ad hæc Lusitaniæ princeps, Francisco utebatur familiariter, pro veteri, quæ antea intercesserat, necessitudine, in cæsaris olim aulam profectus cum esset, ut augustam sororem viseret : cumque in Africa Tunetum *l* Carolo armis expugnanti adfuisset. Hic et cælibem degebat vitam, et colligens se ipse, inglorius agebat, aliis pietatis facem præferens : in oratione ad Deum assidue, et meditatione rerum cælestium acquiescens. Francisci consuetudine usque eo inflammatus est, ut Societati sese dedicare constitutum haberet : verum, quod imbecilli utebatur valetudine, et natu jam esset grandior, visum Ignatio, plus commodi publice allaturum, si in regis fratris comitatu re atque consilio, ut adhuc, adjuvans cælebs permaneret. Cetera, unum e sociis fuisse, diceres.

in aula

89 Humili enim domo contentus, et inelegganti, absque regio splendore et famulorum C turba. Vasa aurea, argentea et peristromata, ornatumque adeo omnem, vænum dedit, redactaque pecunia, æs omne alienum dissolvit. Votis continentiæ paupertatisque, consilia Euangelicæ legis secutus, et obedientiæ, quantum res et dignitas ferret, sponte se obstrinxit. Morum facilitate et comitate, prudenti gravitate mista, nihil sermone turgidum, nihil elatum præ se ferens. Sublevare solitus libenter aliorum inopiam, et eleëmosynis fovere indigentes. Puerum a pedibus in domum professorum sociorum ad D. Rochi Xenobriga pago *m* mittere consueverat, qui sacerdotem aliquem, quisquis tandem is esset, expiandis criminibus, quasi ad unum de multis hominem, evocaret. Lacrymans frequenter, hæc sæpe usurpabat : „ Quid „ misero me fiet, si vel æthiops, mancipium „ domesticum, me longe felicius, cælo potia„ tur; ego vero excludar? Et si tam præclare „ nobiscum agetur, ut ambo beati simus : quid „ si ille multis me partibus felicior, quia Deum „ dilexit ardentius : ego vero seculi curis nimis „ implicatus, salutem neglexi? „ Imitatus fortasse hoc sermone Augustinum, cujus memoranda illa vox : „ Surgunt indocti et cælum ra„ piunt : et nos cum doctrinis nostris sine cor„ de, ecce tibi, volutamur in carne et sangui„ ne *n*. „ Idem fratri Henrico Cardinali auctor fuit, ut socios amplecteretur, foveretque, extructo Eboræ *o*, cujus præsul ecclesiam regebat, gymnasio. Quod dum ædificatur, Ludovicus indies, qui tum Eboræ esset, opus urgebat et operis instabat. Socios item ægrotos quasi fratrum loco ducens, invisebat : venam, arteriamque et præcordia medicorum more tentabat : morbi ortum, decessumque explorabat, ministrabat, et alloquiis consolabatur. Quæ quidem eo potissimum consilio referre placuit, quod omnis ea vitæ in melius mutatio Francisco, cum a Deo discesseris, debeatur.

A. P. Ribadeneira.

90 Jacta per id tempus fundamenta domus Professorum ad D. Rochi : sacellum id erat in urbis Olyssiponensis pomœriis, loco deserto et olivetis consito. Rex aream summa liberalitate et munificentia coemendam suo ære curavit, opera Petri Mascarenæ, viri nobilissimi Societatisque studiosi : qui olim Lusitaniæ apud Pontificem orator, ut primi in Orientis Indiam socii mitterentur, auctor exstitit *p*. Rex cum principe Lusitaniæ Joanne Sacris aderat. Rem divinam E Hieronymus Natalis fecit. Franciscus de superiore loco de rebus divinis disseruit, summa audientium admiratione *q*. Princeps templo digressus, dynastis, qui aderant, dixit : „ Hic ve„ ro mihi Ecclesiastes placet, qui re ipsa, quæ „ docet, præstat. „ Igitur domus ampla sociis, templumque augustum, regia munificentia ædificari cœpta; crevitque suburbanis adjectis circumcirca vicis atque ædibus, urbs.

Olyssiponensi potissimum.

91 His rite curatis, regumque votis expletis, in Castellæ regnum reverti, urgentibus negotiis, statuit. Henricus tamen Cardinalis, alter regis frater, cognitis quæ Olyssipone gesta essent ex Ludovici litteris, Franciscum et ipse videre avebat : rogat, illac iter habeat. Idque negocii sociorum ibi præfecto dat, ut in adventu quamprimum se certiorem faciat. Postridie quam urbem ingressus est Eborensem, in summa æde concionatus, Cardinalem mirifice omnesque adeo cives recreavit. Octavo inde lapide Theodosius, Brigantinus dux, Villavitiosa in oppido, videndi et ipse cupididate incensus, obviam processit. Ea vero comitatis officia cruciabant potius, quam oblectabant animum Francisci. F Principibus tamen, bene de Societate meritis, mos gerendus fuit. Quo in benevolentiæ genere dux ille multis præstitit; idemque in socios studium liberi posterique hæreditatis jure a majoribus traditum servarunt.

muneris sui fructus colligit.

92 E Lusitania reversus, Pintiam recta contendit, ubi tunc Philippi Hispaniarum principis, pro cæsare Carolo imperantis, regia erat. Hue enim ardua negocia invitabant. Divertit ad socios, qui in xenodochio, ad divi Antonii, anguste habitabant, ut veterem secessum Ognatensem, quo primum se abdiderat, agnoscere videretur. Nihilominus vel humili domo latitantem, Hispaniæ dynastæ frequenter invisebant. Qui cum solemne illud suum in salutationibus speciosisque titulis servarent, tædio affectus Franciscus, flexis genibus, interdum rogabat, titulis temperarent; ne exprobrasse Deo viderentur, quod in se contulisset eximium vocationis beneficium; neve pluris facerent, quæ abjecisset, quam quæ nunc sumpsisset. Frequentes hic de verbo Dei sermones habuit, tum ad velatas virgines, tum in D. Antonii sociorum templo, ut magna morum in melius mutatio subsecuta

CAP. VIII. In Hispaniam redux Vallisoleti et Compluti oratorem sacrum agit

A. P. Ribadineira.

subsecuta sit. Threnos Hieremiæ pro concione explanavit, quibus et Compluti *r* finem imposuit, magno utriusque academiæ doctorum hominum concursu; qui dicerent, non tam ex libris, quæ publice doceret, quam ex humili oratione, cælitusque data scientia, proficisci.

et Clarissarum Gandiensium coloniam in Castellam ducit.

93 Gessit et illud eo ipso tempore memorabile. Virgines Deo sacratas, quæ austeram D. Claræ vitam normamque tenent, Gandia in Castellæ regnum traduxit. Cujus Gandiensis cœnobilii hæc origo fuit: anno circiter M.CCCC.LXII Gallicæ aliquot matronæ Deo votis consecratæ, Massilia *s*, maritimo itinere, patrio solo justis de causis cedere coactæ, Barcinonem *t* appellunt, et a Joanne, Aragonum rege hoc nomine secundo, humaniter acceptæ, Gandiamque missæ sunt, æde D. Claræ sacra, quam privatæ aliquot et piæ mulieres habebant, illis attributa. Nec ita multo post pietatis odorem vitæque severioris et continentiæ longe lateque propagarunt, ut integræ virgines complures, illustri etiam genere natæ, eandem vitæ viam ingredi (abdicatis sæculi curis) cupientes, Christo sese B sponte addixerint, cælestemque in terris vitam egerint. In hac familia aviam *u* Franciscus vidit, filiam *x* item, sorores *y*, consobrinas et neptes. Inde tamquam coloniæ ductæ sunt in alias provincias, Gerundam *z*, Tubalim *aa* Lusitaniæ (quam SALACIAM veterum fuisse, non nemo existimat) Malentiam item Edetanorum *bb*, Emporias *cc*, et in Ilicitanum oppidum, sive Alona est nominanda, quod hodie HALICANTUM *dd* indegenis est. Nondum tamen ad eam diem in Castellæ regna sacræ illæ virgines penetrarant. Egit ea de re Franciscus cum Juliana Angela Aragonia, duce domina Frias, simulque ad Lusitaniæ principem Joannam retulit, persuasitque non ægre. Bona itaque Pontificis venia, Gandiensi monasterio egressæ, amitæ duæ, Francisca Joannis Gandiæ ducis, Maria marchionis Dianii soror. Sorores item Francisci duæ *ee*. Pintia dehinc profectæ Madriti sedem fixerunt. Monasterium Joanna princeps *ff* pecunia sua exædificavit: quod nuper Margarita Austriaca, Maximiliani cæsaris filia, dum in eam se familiam, spretis mundi honoribus atque deliciis, tradidit, mirifice illustravit.

ANNOTATA.

C

a *In Rioia.*

b *Joanna,* S. Francisci *mater, Alphonsi, Cæsaraugustani archiëpiscopi, filia fuit; Juliana vero filia Ferdinandi, alterius ejusdem Alphonsi filii.*

c *Caput Castellæ Veteris.*

d *Seu Vallisoletum, civitatem in eadem Castella Veteri episcopalem.*

e *Hispanis* Toro *in regno Legionensi.*

f *In regno Legionensi.*

g *Legionensis regni oppidum; alias* Turris-Syllana *dictum.*

h *Legionensis regni oppidum est.*

i *Antonii soror dicta fuit Maria de Toledo, nuptaque Ludovico Christophoro Ponce de Leon, duci de Arcos: mater vero Catharina de Corduba.*

k *Dicta fuit Anna, Alphonsi Aragonii filia, nupta vero Joanni Alphonso de Guzman, Medinæ Sidoniæ duci.*

l *Anno* 1535. *Vide num.* 45 *et seq. Comment. prævii.*

m *Vernacule* Xobregas. D

n *Lib.* 8 *Confess. cap.* 8.

o *Lusitaniæ civitas est, provinciæ Transtaganæ caput.*

p *Anno* 1540 *Joannis III Lusitaniæ regis ad Paulum III legatus.*

q *Kal. Octobris anni* 1553, *quo die illius domus adita possessio est, ut addit Ribadineira lib* 2, *cap.* 7.

r *Quod Hispaniæ Tarraeonensis oppidum est,* Alcala de Henares *Hispanis dictum.*

s *Episcopali in Gallia Narbonensi civitate emporioque celebri in ora maris Mediterranei.*

t *Civitatem Cataloniæ primariam, in ora item maris Mediterranei sitam.*

u *Mariam Henriquez, seu Mariam Gabrielam.*

x *Dorotheam.*

y *Isabellam et Joannam a Cruce; ita Alvarus Cienfuegos lib.* I, *cap.* 2, § 2.

z *Civitas est episcopalis in Catalonia Hispanice dicta* Girona. E

aa *Lusitaniæ oppidum, vernacule dictum* Setubal.

bb *Regni cognominis in Hispania primaria civitas.*

cc *Cataloniæ oppidum in ora maris Mediterranei.*

dd *Regni Valentini oppidum, quod* Illicitanum *perperam appellari contendit Escolanus Historiæ Valentinæ lib. cap.* XI, *numm.* 8 *et* 9.

ee *Alvarus Cienfuegos lib.* I, *cap.* 2, § 2 *alteram* Isabellam, *Gandiensem abbatissam; alteram* Joannam a Cruce, *abbatissam Matritensem appellat: Ribadineira vero lib.* 2, *cap.* 9 *præter Clarissas a Schotto hic relatas memorat etiam sorores Mariam a Cruce, et Joannam Baptistam, aliasque, quarum nomina reticet. Verum non omnes simul Gandia egressæ sunt: anno enim* 1552, *teste Joanne Carillo in Vita Joannæ principis cap.* 8, *Gandia Casam-reginæ adiit Francisca a Jesu,* (S. Francisci *amita) cui designatæ comites sunt Maria a Jesu, (Bernardi Sandovalii et Franciscæ Enriquez, Dianii marchionum, filia) Hieronyma del Pasebre, Margareta de la Coluna, Isabella ab Incarnatione et Anna a Cruce;* F *quibus dein aliæ, etiam Gandia, accesserunt. Vallisoletum migrarunt anno* 1557, *ubi Francisca eodem anno obiit. Matritum denique translatæ fuerunt anno* 1559, *quo demum Joanna a Cruce,* S. Francisci *soror, post Mariæ a Jesu obitum, Gandia Matritum evocata, abbatissæ munere fungi cœpit.*

ff *Caroli V filia Joannis Lusitaniæ principis, anno* 1554, *defuncti, vidua.*

CAPUT

A

CAPUT VI.

Factus Hispaniæ Indiarumque Orientalium Commissarius rem Societatis egregie promovet; Carolo V rationem initæ Societatis reddit, ejusque ad Catharinam, Lusitaniæ reginam, legatione fungitur.

CAP. IX Hispaniæ Indiarumque Commissarius renunciatus,

Bene rem gerere Franciscum viderat Ignatius, ut quas res cumque aggrederetur, ad felicem exitum adduceret. Universæ itaque Hispaniæ sociis præficere decrevit. Erat jam tum B Lusitania singularis provincia: reliquam Hispaniarum partem doctor Araoz, Ignatii jussu, regebat. Crescente vero indies collegiorum numero, oneri ferendo parem se esse negabat. Placuit itaque Ignatio utriusque Castellæ, ut hodie vocant, Provincialem præfectum renunciare, quo levius onus Araoz haberet. Accesserant provinciæ rursum duæ, Bœtica et Aragonensis. His in universum quinque Societatis in Hispania provinciis, et Indiarum Orientis impositus ab Ignatio Franciscus, commissaque ei generatim administrandæ Societatis cura. Ille vero onus detrectare, latere se malle, obscurum vivere sibique et Deo vacare. At Ignatius, datis ad eum litteris, imperare; Deo ita placitum. Quare, ut adhuc fecerat, dicto audiens esset, Societatem ad perfectæ vitæ rationem exemplo, consilioque vocaret: numerum augeret, quoad posset, cum delectu tamen et prudentia. Lustraret item oberitque collegia sociorum, quæ instauraret proveheretque jam cœpta. Quod ab itineribus reliquum esset temporis, in regia consumeret: ibi enim commodum fore, et pietatis negocium promovere, et litteras quaquaversum mittere. C

vitæ rigorem, quem auxerat ab Ignatio temperare jubetur

95 Paruit cessitque, qua erat animi demissione, Franciscus Ignatii jussis: et vero in difficili hac administrandæ provinciæ ratione ratus, quod res erat, fore ut rationem Deo reddere creditarum sibi animarum aliquando cogeretur, licet antea in se ipse sævus esset quæsitor, tunc tamen facere omnia diligentius accuratiusque cœpit: illud interdum mente repetens, NUNC CŒPI *a*. Jam enim legibus quasi solutus, et inspectore carens morumque custode, immoderatius in se ipse animadvertit vigiliis, jejuniis et flagris, valetudinem ut non parum labefactarit. Qua re cognita, Ignatius factum absens reprehendere, modum in omni re, in asceticis quoque exercitationibus servandum, ut superesse possimus. Sacerdotem itaque senem addidit, cujus consilio pœnitentiæ effecta regeret, valetudinisque, ne læsisse eam temere videretur, rationem haberet. Dici vix potest, quot quantaque sociis emolumenta, exterisque in Hispania tunc attulerit. Recens enim etiam tum Societas erat, et a multis oppugnabatur, ut fere fit, maxime in ipsa origine. A se primum initium ducere constituit, et rogare in primis Deum, ut qui humeris onus imposuisset, idem etiam vires, ferendo oneri pares, sufficeret. Collegia partim inchoata provexit, ad tectumque perduxit; partim etiam inchoavit, quæ majus post incrementum sumpserunt.

A. P. RIBADENEIRA.

CAP. X Carvajalum episcopus, Placentini collegii conditor, Francisci precibus b

96 Duorum de multis collegiis ad posteritatis memoriam illustrium, referre libet, Placentini et Hispalensis originem. Placentiæ *b* episcopus Guterius Carvajalius, fama adductus cum Francisci, tum sociorum Laynis et Salmeronis quibus in Tridentina synodo fuerat usus; litteras ad eum dandas curavit, rogans socios aliquot mitteret, quos in curarum commissi sibi gregis partem vocaret: idque cumulatius beneficium, si se illis adjungeret, futurum. Franciscus nihil prolatandum ratus, mox sociis aliquot adhibitis, in viam se dedit: tam humaniter ab episcopo acceptus, ut a parente majora proficisci non possent. Domi sociis usus perfamiliariter, famam re ipsa, quod contra solet, superari comperit. Erat tum Guterius animi impetu insolentior, et aulicis in vulgus moribus plus æquo deditus, quam sacerdotis, nedum episcopi officio, dignum videretur. Nec fugit ea res Franciscum. Orare igitur Deum assidue, sociisque idem negocium dare, mensem ut integrum, episcopi salutem Deo precibus, jejuniis, ceterisque exercitationibus commendarent. Viderat Vir prudens, magnum esse in principum virorum exemplis ad vitam moresque civium moderandos momentum. Tandem intensiore cura, atque diutius Deum precatus, conclavi egressus oculis incensis, ut flammam emicare crederes, obviis forte patribus hilari voce, « Bono », inquit, « esse animo jubeo: gratiæque Deo agendæ, qui preces nostras audiit, et episcopum « bene de nobis meritum miseratus aspexit. » E

mores emendat

97 Nec diu factum est, cum se ipse Carvajalius collegit. Orationi intentus et lacrymis anteactæ vitæ memoriam repetens ultimam, totius vitæ crimina rite confessus expiavit. Edixit statim præconis voce, omnibus a se satisfactum velle. Si quem forte sciens, prudens læsisset, sua, vel ministrorum opera; si fraudasset, audacter res repetitum veniret. Judices adhæc constituit, et arbitros, Joannem Ayoram, qui ejus tum vices gerebat, et Oveteusis ecclesiæ *c* post episcopus fuit: socios item duos theologiæ alterum, alterum juris Pontificii bene peritum. Hi lites componerent, et jus suum cuique ex æquo, et bono tribuerent. Familiam quoque domi ad frugem, parsimoniamque traduxit, servorum et aulicorum grege misso facto, sex contentus sacerdotibus, morum honestate singulari: quos et mensæ, summa temperantia instructæ, adhibuit. Lectusque quotidie ab anagnoste sacræ scripturæ liber, quo animus potissimum reficeretur. Cum canonicis ecclesiæ in gratiam rediit: remissisque sponte injuriis, positæ simultates et odia. Diœcesim integram lustrandam piis maxime viris mandavit, qui non rudes duntaxat docerent, sed pascerent etiam inopes, magna vi pecuniarum distributa. Domi suæ trecentis interdum et mille egenis quotidie victum suppeditavit, præsensque aderat mensæ: doctrinæ item Christianæ præceptis a catechista socio traditis. Vitæ hæc in melius mutatio et admirationem attulit omnibus, et exemplum F

A. P. RIBADENEIRA. plum ceteris præbuit. Francisci id omne precibus acceptum referendum.

Condit collegium d

98 Hispali *d* dæmon clam ea tempestate zizania serere cœperat : cui malo in tempore provisum est vigilantia censorum fidei : et ut in partem juvaret Franciscus, eo, tanquam in coloniam, socios mittere decrevit. Igitur Joannem Suarez, qui Salmanticæ sociorum collegium regebat, nondum tamen a diuturno morbo satis confirmatum, Hispalim allegat. Domum humilem atque augustam quærere jubet, quæ duodecim socios caperet : se propediem eodem venturum collegio instruendo promittit. Paruit Calendis circiter Novembris *e* Hispalim delatus, comitante Joanne Guterio. Hic archiepiscopi vices Cervantes Salazarius, qui post Cardinalis creatus, et archiepiscopus Taraconensis, nostros fovit, collegiumque exædificavit. Huic se supplice libello Suarez obtulit, concionandi potestatem, sacrificandique postulans. Pontificis de Societatis instituto diplomata profert : ei facile se suaque probavit. His rebus peractis, pace tanti viri, gnaviter agere, partim de rebus divinis publice disserendo, partim confitentibus B aures dando, ut a lento morbo sic recrearetur, quasi hanc illi valetudinis confirmandæ viam Deus ostendisset. Ferdinandus Pontius Leonius, vir nobilis, captus hominis pietate, ædes illi amplas laxasque incolendas tribuit.

Hispalensæ curat, suosque

99 Evocatur itaque Franciscus : qui una cum Michaële Torres, Bartholomæo Bustamantio et Paulo Hernandes palatium ut vidit, non humiles casas quæsitas fuisse (ut erat paupertatis amantissimus) Joannem Suarez, modeste tamen, objurgat; superbam nimis pauperum sedem videri, paupertatem vero maximum esse religionis præsidium. Mansit tamen, temporis angustiis coactus, quod Natalitia Christi agerentur. Post non diu in ædes humiles migravit, quæ vetustate jam rimas, vitiumque agerent, ut et pluente cælo guttæ cubiculum aspergerent, stillaretque undique domus. Ingenti inedia primo affecti, quod in vulgus adhuc ignoti socii laterent. Accidit, ut nec cibum domi, neque æs pecuniamve haberent, venissentque de via socii non pauci; hora vero meridiei ad prandium invitaret. Suarez, quod res erat, ad Franciscum C retulit, nihil esse, quod apponeretur : dandumne igitur signum, quo in triclinium omnes convenirent. Ille paululum, quasi Deum precaturus, se collegit; mox vultu ad hilaritatem composito : « Dare signum prandii licet, quando multum jam est diei : Deo fidite; illi curæ sumus. Ecce tibi ad portam duo, cum sportis panis, ciborumque, ut ad pauperes foris pascendos redundarit. Isabella Calindii, matrona illustris, commeatum illum dono miserat. Franciscus precibus a Deo impetrarat, et socios allocutus : « Discite », ait, « filii, Deo fidere : cujus si gloriam quærimus, animis corporibusque nihil « defuturum scitote. »

divinæ fidere Providentiæ docet,

100 Nec Hispali solum, sed alibi semel atque iterum idem accidit; Pintiæ nimirum et Septimancæ : ubi nec opinantibus similiter allatus est cibus, sed ab iis hominibus, qui dicere nollent, quis mortalium mitteret; ut Dei providentia res geri videretur. Et hæc quidem Societatis in Bætica initia, parva illa quidem et infirma in tanta rerum omnium inopia, sed quæ nimium quantum post creverunt : ut jam collegium sociorum, domumque Professorum, dives ea respub. magno suorum civium emolumento alat; quod non litteris tantum, sed et morum D pietate juventus imbuatur.

CAP. XI. Carolo V

101 Dum Placentiæ versatur, loci opportunitas suadere videbatur, ut cæsarem, qui propius aberat, inviseret, rationemque suscepti consilii præsens redderet. Dederat enim res inopinata sermonem multis, qui secus ac par erat, interpretarentur. Cæsar vero, pius princeps, cum bellis externis implicitus antea fuisset, Societatem, ut recens ortam, vix agnorat. Secesserat hic, fessa jam ætate, in sodalium Hieronymianorum cœnobium Justi cognomento, Placentino in agro Hispaniæ amœnissimo : ut, quod reliquum esset vitæ spacium, Deo transcriberet. Rarum in primis, et nostro sæculo inauditum exemplum in imperatore summo visum. Qui enim tantos de hostibus fidei, religionisque majorum, Turcis atque hæreticis, triumphos egisset, imperio orbis pæne terrarum cessit : quo se commodius Christo consecraret, anteactæque vitæ errata dignis pœnitentiæ fructibus expiaret.

initæ a se Societatis

102 Igitur Franciscus gratulari coram cæsari, suique facti rationem reddere pretium operæ existimavit. Litteris etiam Joannæ cæ- E saris filiæ, et alteris, Ferdinandi Alvari Toleti, Oropesæ comitis, sæpenumero cognorat, in secessione illa cæsarem, quid Francisco fieret, quærere solitum. Bustamantio itaque sacerdote itineris comite adhibito, ad cæsarem pergit. Lætus ejus adventu Carolus, apud se domi accipi jubet humaniter a Ludovico Quixada : cubiculumque apparatum. Facta salutandi potestate, genibus Franciscus accidit. Surgere et sedere cæsar, confestim jubet; at ille obluctando duravit. « Liceat, quæso, auguste cæsar, bona cum « venia tua, supplici mihi genibusque nixo ho- « dierno die paucis apud te agere. Multis me « tibi nominibus obstrictum agnosco, et præ me « fero non invitus, ut cliens devotus Majestatis « tuæ. Quæ me causa impulit, ut in præsens « tibi mutatæ vitæ rationem reddendam puta- « rim. Diversos enim ea de re in vulgus sparsos « rumores inaudivi. Cum in contubernio tuo « hærerem, multis criminibus obnoxius, deli- « qui, fateor, non raro, ceterisque offendiculo fui.

rationem reddens,

103 « Visum tandem est Deo, animorum pa- « renti benignissimo, nullo meo merito, me ad « se trahere, eamque mentem injicere, ut F « sæculi curis nuncium remitterem, et in reli- « giosorum hominum Societatis Jesu familiam « me darem. In quam potissimum familiam » (cum animus ad D. Francisci institutum magis propenderet) « rapi me et trahi indies sensi, dum « precationi ad Deum fusæ insisterem. Idem ut « facerem, alii, qui et intimos animi mei re- « cessus penitus norant, re eidem Deo oblata, « auctores mihi exstiterunt. Hic et aditum ho- « noribus obstrui acceperam, quibus jam me « sponte abdicaram. Noveram esse sciebam : et « vero quemadmodum si quis recenti regis po- « mario stirpem inserendam afferat, gratius haud « dubie munus esset, quam si in hortos pridem « arboribus consitos traduceret; sic in piorum « hominum familiis, summi Regis Dei virida- « riis, usu venire existimo. Actionem iidem « contemplationi conjungunt : a quo vitæ insti- « tuto nunquam abhorrui, et perfectissimum « esse sapientes viri judicarunt. Certe ex animi « mei sententia confirmare possum, ad hanc me « diem jucunde in Societate, et summa animi « tranquillitate vixisse. »

104 Ad

simul eam A 104 Ad hæc cæsar : « Mirabar sane, cum « Roma Augustam Vindelicorum ad me ea de « re putares referendum, quiduam accidisset, « cur mutata velificatione, quasi conditionis tuæ « pertæsus, vitæ cursum retro agere induxisses. Tum vero maxime admirabar, quod in « novam illam familiam Societatis te contulis« ses : de qua secus, quam vellem, sentire et « loqui plerosque video. Scilicet, deerant tot « tantæque veteres piæque familiæ antiquitate « ipsa, usuque probatæ. » Hic modeste Franciscus : « Si novas religiones, magne cæsar, hoc « nomine contemnimus, quia nuper natæ; « omnium eadem conditio est, quod originem « semel sumpserint, temporisque diuturnitate « creverint : et hæc ipsa sodalitas tempore ipso « veterascet. Immo, si vere existimare volumus « quo ab origine res propius abest, eo melius « verum cernit et accuratior est. Et motus initio « semper incitatior est et vehementior. Similiter ad fontium capita limpidior aqua purior« que bibitur. Christi Euangelium, lexque gra« tiæ præstantiores viros, sanctiores doctiores« que extulit, quo principio viciniores fuerunt. B « De probatione vero, summi Pontificis autho« ritate atque auspiciis Societatem confirmatam « videmus. Æmulos reperisse, et adversarios, « non inficior. Hoc enim rebus omnibus, præ« sertim recens natis, proprium perpetuumque « accidit. Sed ii fere nos oppugnant, qui aut so« cios vivendique modum ignorant; aut animi « perturbationibus, odii et invidiæ ducuntur. « Equidem, si quid in sociis non probassem, pe« dem non intulissem; aut si intulissem, re « comperta, statim retulissem.

egregie tuetur. 105 Mox interpellat cæsar : « Sed illud quo« modo refelles, adolescentes hujus familiæ esse « omnes; senem, quem canities commendet, at« que prudentia, neminem? » Hic Franciscus : « Si mater juvenili ætate est, non senili, quid, « quæso, mirum, si et liberi ejus juniores sint? « Et si propius inspicias, cani non pauci nobis « se addicunt. Equidem sextum jam et quadra« gesimum ætatis annum ago, hicque meus, « ne longius abeam, itineris comes » (Bustamantium significans) « sexagenarius pæne So« cietati nomen dedit, tirociniumque ponere vir C « doctrina et modestia singulari, minime de« trectavit. » Cæsar introire jubet, et agnitum sibi olim memoria repetebat : quod olim Neapolim missus a Joanne Tavera, Toletanorum archiepiscopo, secum de rebus arduis egisset. Triduum cum cæsare versato, jamque itineri accincto, ducentos aureos eleëmosynæ vice dandos Carolus curavit : modicum id esse testatus, sed se jam bonis exutum privatam personam sustinere. Cujus si status conditionisque respectum haberet, numquam alias majus a se beneficium accepisse, agnosceret *f*.

f CAP. XII Vallisoleti ad populum dicit, ac Septimancæ 106 Pintiam revertit Franciscus, ubi domus ad tectum perducebatur, crescebatque indies sociorum numerus. Ille vero et in æde nostra aliisque templis frequenter concionabatur. Hic cum plerique ad eum aulici confluerent, ut suis potius rebus, quam animorum saluti consulerent, dicere solitum accepimus : « Quam « pauci mortales ex urbe Hierusalem huc com« meant : plerique omnes ex Ægypto veniunt, « ut nostra opera ditiores potius, quam melio« res fiant. » Respiciebat ad Antonii abbatis dictum divinitus, de quo Palladius *g* memoriæ prodidit, e Macario rogare consuevisse, cum absentem se quæsivissent : ex Ægyptone, an Hierosolymis advenissent. Illos Christi gloriam, illos sua tantum commoda sectari significans. Ægre itaque adduci Franciscus potuit, ut sui omnibus potestatem sine delectu faceret : ne, si hanc fenestram patefaceret, divinis rebus operam dare non posset. Commodum jam Septimancenses Societati domum obtulerant *h*, quam eo avidius Franciscus arripuit, quo secedere aliquo libentius cupiebat, et a negociorum fluctibus, tamquam in portum se recipere. E Salmanticensi et Complutensi academiis, magnæ spei adolescentes, nomen ut Societati darent, confluebant : verum, quo reciperentur, locus deerat. Ratus igitur Franciscus, quem jam solitudini et orationi idoneum sibi locum comperarat, eundem etiam tironibus ad pietatem informandis aptum esse, augere domum, membris additis, constituit. *A. P. Ribadeneira. h*

erigi tirocinium curat. 107 Observarat enim longo rerum usu, quod idem epistola ad socios data testatur, permagni Societatis interesse, omniumque adeo religionum primum tirocinium feliciter poni, et tanquam fundamentum jaci. Ut enim bonus tiro, bonus tandem miles evadit : sic et in ascetico vitæ instituto, qui se ipse perturbationesque animi vicerit initio, reliquum vitæ curriculum feliciter decursurum. Domum igitur humilem, qualem Ognati ædificandum curarat, instituit : laborans ipse, materiam, calcem et cæmenta ferens. Multos hic non adolescentes modo, sed et viros genere et litteris claros Societati adscripsit. His magistrum morum et pietatis Bustamantium, ætate jam et prudentia gravem, præfecit. Libentissime vero cæteris aggregabat, qui grandiores natu et integra ætate Societati se addicerent : idque multis de causis. Primum quia judicio maturo, diu multumque deliberantes, eam vitæ rationem amplexantur; eademque constantia ad extremum usque spiritum retinent. Deinde, quod juniores magnis sumptibus multisque annis educari, incerto etiam eventu, debeant : viros vero, decurso jam studiorum spacio, statim Societati utilem navare operam videas, cum docendo, tum concionando; tales modo sint, qui parvulorum simplicitatem, ut jubet Christus, cum morum prudentia conjunxerint. E F

in quo tironibus, 108 His Franciscus facem exemplo præferebat viamque monstrabat hortando, urgendo, consolando et revocando, cum freno alii, alii calcaribus indigerent. Per compita publica, praeeunte canentium puerorum choro, catechistæ officio fungebatur. De superiore item loco Dei verbum explanabat. Erat tum forte in tirocinio, qui a lancium sordibus abstergendis abhorreret, invitusque hoc onus, cetera libenter, susciperet : quem ut inutilem metum exueret, spectante illo, Franciscus aquam sordibus inquinatam, qua tum orbes laverat, avidius hausit. Adolescens, rei spectaculo fractus, ad pedes ei accidit, veniamque postulavit. Collegium Septimacense aliquando Pintia ingressus, recta in culinam tendit : coquum ignotus rogat, numquid jubeat : hodie se illi operam daturum. At ignarus ille, quid nosset, rogat. « Nihil », ait Franciscus. « Quæ tamen rectius præstare et in « quo minus aberrare soleo, hæc sunt : pavi« mentum verrere, ollas abstergere. » « Lava « igitur », ait coquus, « ollas illas fictiles, fuli« gine obsitas. » Ille vero : « Et libenter »; diu-

A. P. RIBADINEIRA. que ibi hæsit, dum a comite ad res graves obeundas avocaretur.

exemplo præit. 109 Pintia quoque serius aliquando egressus, moraque in itinere injecta, Septimancam intempesta nocte, altero inde lapide dissitam, accessit. Fores collegii pulsat. Multa tum cælo nix decidebat: frustra tamen ad alteram noctis vigiliam, captis arctissimo somno sociis, expectat dum fores paterent: domus enim longius a porta abscesserat. Tandem aliquando intromissus, tantum abest, ut moleste moram cælique intemperiem tulerit, ut magnum et inde fructum pietatis reportarit. „ Credo equidem „, aiebat, „ ut princeps, fera stimulis, et arundine in are- „ na, et venatione agitata, summam capit vo- „ luptatem; sic Deum, me, feris ipsis nihilo „ meliorem, mollibus dum petit nivium globis, „ hodie delectatum: qui tamen non me læde- „ rent, sed urgerent atque impellerent. Sic enim „ Vates ait: Qui dat nivem sicut lanam; ne- i „ bulam sicut cinerem spargit *i*. „ Nobilis item adolescens hic sociis recens adscriptus erat; asceticis tamen exercitationibus paupertateque B illa domestica adeo non capiebatur, ut facti pœnitens, a suscepto vitæ instituto resiliret. Cum nihil Francisci alloquia ad constantiam servandam valerent, sociis vaticinans ait: „ Sinite ab- „ ire: nondum enim maturuit. Revertetur, mihi „ credite, et hanc ipsam judicii imbecillitatem „ post re ipsa corriget. „ Nec vanus augur Franciscus fuit. Post enim idem ecclesiastica dignitate sponte se abdicans, in Societatem iterum revertit, vixitque ad extremum usque diem pie constanterque, ut ceteris omnibus exemplum esset singulare.

CAP. XIII, *Missus a Carolo ad Catharinam, Joannis III, Lusitaniæ regis, viduam,* 110 Decesserat per idem fere tempus anno ejus sæculi LVII. A. D. III. Idus Junias Lusitaniæ rex Joannes III, princeps pacis, bellique artibus clarus, pietate vero in Deum religioneque clarissimus. Societatem maxime fovit, primusque socios ad se in regnum traduxit; domos regia liberalitate attribuit, collegiaque a fundamentis exstruxit. Primus idem in Orientis Indiam socios misit; qui gentibus illis barbaris, densa caligine dissipata, Euangelicæ veritatis lucem importarent. Luctuosa ea mors, cum Christiano orbi universo, tum Societati fuit: C quæ et parentem amisisse simul et patronum videbatur. Franciscus Catharinam, regis conjugem, communi Societatis nomine, pia epistola, consolatur: esse quidem reges instar procerum, fulcrorumque Ecclesiæ Dei; sed e militante Hierusalem in triumphantem, cum placitum fuerit, transferri. Præclare eum illo agi, qui terrenum hoc regnum cum calesti permutsaset, feliciter: hortari itaque, ut regni gubernacula non detrectet, dum Sebastianus nepos imperio adolescat.

gemino mortis periculo defungitur, 111 Nec diu post, in Lusitaniam ipse subsecutus, cæsaris jussu cum eadem et cum dynastis magnis de rebus egit. Eboram nondum adierat, cum ardentissima febri, quæ* mox morbi violentia in delirium pestiferum vertit, ad desperationem medicorum laboravit. Indictæ preces supplicationesque jussu principis Cardi- k nalis Eborensis *k*. Jacenti jam in collegio sociorum, deplorato ac pæne deposito lacrymantes l aderant medicus regius *l* et socii, quibus nec opinato Franciscus: „ Cur „, inquit, „ lacrymas „ frustra funditis? An illæ morti me eripient, „ si Deo visum, in patriam ab hoc me vitæ exsi- „ lio revocare? Sed nondum maturuit hic fru- „ ctus, ut summi regis mensis apponatur. Gran- D „ dis adhuc nobis restat via: immo intra qua- „ triduum vivus valensque Olyssiponem per- „ gam. „ Inopinatum illud præterque fidem visum, et, si naturæ leges consuleres, fieri non posse. Postridie tamen ejus diei, hausto salubri pharmaco, purgata alvus est, et vis morbi remisit, habuitque melius. Tertius jam dies illuxerat, cum a Catharina regina missi domestici aderant: quibuscum postridie itineri se Olyssiponensi commisit. Verum ne hic quidem periculi omnino expers fuit. Tagum enim flumen trajiciente, ea subito exorta tempestas est, ut propius factum sit nihil, quam ut aquis mergeretur; cum et alia navigia non panca procella illa perierint. Regina adventu nunciato, Xobrigam, regiam in villam flumini vicinam, amœnitate aërisque salubritate claram, deferri jubet: omnique regio apparatu accipiendum curat. Hic dies aliquot moratus, ad D. Rochi Societatis domum Professorum Olyssiponem maturare se ostendit.

112 Colligere itaque farcinas jubet. Regii mi- *divinamque in se providentiam experitur.* nistri rati, quod res erat, eo festinare, quod regium illum luxum fugeret, et sociorum inopiam longe illi apparatui anteponeret, hortari valetudinis habita ratione, ne intempestive in viam se daret. At nihil ille remisse agere, et instare; noctem ibi transacturum se negat. Incommodum haud dubie cum sociis Franciscus accepisset, ni providentia quadam effugisset. Eadem enim ipsa nocte ventorum procella, ab extremis usque Indiæ finibus vehementius spirans, pestilentem morbum invexit, multique iis anni horis ubique gentium consumpti. Non dissimile divinæ providentiæ exemplum apponam. Occurrit ei olim in itinere Suerus Vega, Joannis Vegæ Hispaniæ præsidis filius, in idemque hospitium diverterant: cumque frigus igne depulissent, secessit, ut solet, Deum oraturus Franciscus. Vega locum retinuit. Post non diu cubiculo raptim noster egressus: „Fugiamus„, inquit, „ periculum præsto est „. Dictum ac factum: vix domo digressis, tectum decidit, omnes oppressurum, ni cavisset Franciscus. Pii nimirum in tutela Dei sunt. A morbo recreatus confirmatusque Lusitaniæ reginam et Sebastianum nepotem salutat: regni item dynastas, legationemque exponit. F

ANNOTATA.

a *Psalm.* 76, ℣. XI.

b *Hispaniæ civitas est in Extremadura regni Legionensis provincia.*

c *In regno Legionensi.*

d *Quæ Hispaniæ Bæticæ caput et archiëpiscopalis civitas est, incolis* Sevilla.

e *Anni* 1554.

f *Simile donum cæsar alias etiam obtulisse* Francisco *videtur. Vide Comment. præv. num.* 217 *: item num.* 201 *et seqq,, ubi de cæsaris et* Francisci *colloquio plura reperies.*

g *Historiæ Lausiacæ cap.* 26.

h *Anno* 1554 *: est autem Septimanca* (Simancas) *regni Legionensis oppidum, sex passuum millibus Vallisoleto distans. Plura vide num.* 187 *Comment. prævii.*

i *Psalm.* 147, ℣. 16.

k *Henrici, de quo num.* 89 *Comment. præv.*

l Barbosa *nomine.*

CAPUT

A

CAPUT VII.

Carolum V oratione funebri laudat; missiones aliquot instituit; alterum in Lusitaniam et Romam iter suscipit; bis Vicarius Societatis constituitur.

CAP. XIV. *Carolum oratione*

Domum revertit cæsari gestæ rei rationem reddit: de animi salute et asceticis frequens sermo. Carolus enim ad mortem tum se comparabat, optabatque vehementer, rationes anteactæ vitæ gestique imperii Deo summo animorum Judici probare. Franciscus misericordiæ
B Dei atque clementiæ commemoratione languentem erigebat. Nec fefellit de morte vicina augurium. Vix enim cœnobio digressus Pintiam attigit, cum tristis nuntius allatus, cæsarem obiisse A. D. XI. Kal. Octob, anno Salutis M. D. LVIII. Tabulis exequendæ voluntatis ultimæ, quam ratam haberi vellet, Franciscum nominat. Permolestum vero id ei accidit, quod animam agenti Carolo præsto non fuisset, ut patrono optime de se merito postremum hoc officium præstaret, oculosque morienti clauderet.

funebri laudat,

114 Post tamen rogatus non detrectavit funebri illum laudatione prædicare Pintiæ, in aulicorum frequenti corona: adhibitis regii Prophetæ verbis: « Ecce, elongavi fugiens et mansi « in solitudine *a.* » Factum prædicans heroe dignum; qui cum de hostibus toties triumphasset, tandem se ipse vicisset. Nuncio enim rebus humanis, imperio et regnis remisso, secessisse, privatumque egisse. Coronas, sceptra, fasces ad Christi crucifixi pedes sponte posuisse; quo rationem gesti imperii, mortem longe ante præsagiens, commodius redderet Imperatori summo, cum bona æternæ felicitatis spe. Illud in
C ceteris memorabile et ad posteros transmittendum; Carolum ab uno et vicesimo ætatis anno nullum diem abire passum, quo non horam orationi meditationique tribueret, negotiisque demeret. De morte demum, quæ ad æternam vitam janua est, sermonem Franciscus clausit extremum.

CAP. XV. *hæresis calumnia*

115 Per idem tempus Pintiam occulte invaserat depravatarum in religione opinionum lues: idque malum, quo occultius, eo periculosius, parvis, ut fit, igniculis ortum, provinciam Hispaniæ inflammasset; nisi ad commune incendium restinguendum mature, atque alacriter Philippus, rex vere Catholicus, et quæsitores fidei advolassent. Mali origo hæc fere memoratur. Dum cæsarem augustum flos Hispanicæ nobilitatis in Germaniam ceterasque hac labe infectas regiones sequeretur, usu, commercioque et disputationibus (quæ damni plus, quam commodi adferre solent) contaminati nonnulli venenum hæreticæ pravitatis imbiberant, edocti ab iis, qui a fide majorum, ut transfugæ, desciscentes, in alia omnia blasphemiæ, impietatis et atheismi abierunt. Conventicula itaque nocturna et conciliabula clandestina cogere (quod fere seditionum initium) libellos impios et famosos in vulgus spargere ausi; et jam virgines Deo dicatas tabes illa occuparat. A. P. RIBADENEIRA.

sociis affictæ depellitur;

116 In his ipsis conjuratis nonnulli socios, ut conscios, falso nominarant, in eamdem causam involvere tentantes. At illi innocentia freti, recti se conscientia sustentabant; calumniamque tempus, et ejus filia veritas, diluit. Ferdinandus Valdesius, Hispalensis archiepiscopus, idemque censorum fidei princeps, ceteris judicibus negocium dedit, ut socios in templis vicisque a calumnia liberarent, et honorifica prædicatione in integrum restituerent. Hispali quoque in Bætica, in socios incurrere, calumniisque petere factiosi ausi: et, quod mireris, ii ipsi, quorum intererat, omni ope pro veritate niti. Honori tamen nostro (ea nimirum vis est in omnem partem veritatis) consuluerunt boni; nosque pro concione innocentes et integros publice prædicarunt, ipsi etiam Dominicanæ familiæ sodales. Nihil est tempestatibus adversisque fractus Francisci animus, quin et fortius, palmæ instar, nitebatur *b.* *b*

CAP. XVI. *in Asturias c d*

117 Christophorus Rogius Sandovalius, qui post ex episcopo Ovetensi *c* et Pacensi *d* Hispalensis archiepiscopus decessit, Franciscum amanter monuit, Asturum montiumque incolis circa Ovetum habentibus, non solum victum in
E summa temporum difficultate, ex continenti annorum aliquot sterilitate deesse; sed quod rei caput est, etiam doctrinæ Christianæ præceptæ et cælesti Panis frequentiorem usum. Asturum enim ager, licet optimorum ferax equorum est, ingeniorum non item, in agrestibus præsertim hominibus. Adeo verum illud: « Non omnia « uno solo cæloque nasci. » Nec mora, Franciscus ad Joannam, clarissimam Hispaniæ principem, quæ, absente in Belgio rege Philippo, imperabat, Ovetensis agri inopiam animis corporibusque sustentandis retulit: opem implorat: se in partem laborum venturum missurumque socios, qui rudimenta doceant et sacra procurent: sed quando in tanta rerum omnium indigentia, ut anni tempus erat, inanis venter auribus careret, rogat, Asturum inopiam sublevare vellet. Sic enim fore sperabat, ut fructus non pœnitendus animorum colligeretur. Vetus enim fructuosumque Societatis est institutum,
F in paganorum agros excurrere, et quasi legationem Dei docendo concionandoque obire. Princeps illa, ut ad omnia pietatis officia propendebat, Asturum inopiæ sublevandæ quatuor aureorum millia ex ærario publico numeranda curavit. Hæc ut pauperibus viritim distribuerent, duo socii profecti, Petrus Saavedrius et Carvajalius, agrumque per se sterilem, divini verbi semine ita coluerunt, ut tum primum nati videntesque, qui cæci ad eam diem fuissent, sibi viderentur.

et Africam missionem instituit:

118 Missi item a Francisco socii extra Hispaniam in Mauritaniæ Cæsariensis urbem, hodie Oranum *e*, quam olim Icausium alii, alii Madaurum, L. Appuleii patriam, existimant *f*. Quæ urbs in Africæ ora sita, Francisci olim Ximenii Cardinalis, et Toletanorum archiepiscopi opibus auspiciisque capta *g*, præsidiis nunc Catholici regis tenetur, adversus Maurorum incursiones. Exercitus ex Hispania navibus eo deportabatur, ad gentes illas, Christiani nominis acerrimos hostes, debellandas, anno, opinor, M. D. LVIII. Igitur missi a Francisco e nostris, Petri duo, alter Martinez, qui post martyr obiit

A. P. Ribadeneira.

obiit in Florida, insulanorum insidiis. Alter vero Petrus, cognomento Domenichus. Eductis in hostem copiis, Mostaganum *h* oppugnaturis, jussit belli dux, in urbe socii manerent, ægrotis quadringentis militibus, qui in nosocomio decubebant, operam navarent. Hi tametsi militibus animum in prælio addendo præsto esse mallent, dicto audientes fuerunt, et visum magno illi Imperatori Deo, ut ad majora reservarentur. Cæso enim ad internecionem exercitu, captisque, qui cladi superfuerant, periculum nostri evitarunt. Post in Hispaniam reversi, mortuorum se in numerum relatos, sacris etiam rite peractis, compererunt.

CAP. XVII. *alterum*

419 Semel iterumque Lusitaniam ingresso, sed negociorum duntaxat gratia, sociorum collegia lustrare, solatiumque otiose adferre, integrum non fuerat. Commodum jam per ea ipsa tempora Henricus, Lusitaniæ princeps, Cardinalis (qui et Sebastiano in Africana expeditione cæso *i*, regnum tenuit) Eboræ collegium academiamque ære suo Societatis fidei commiserat; petieratque per litteras a Francisco, ut mitterentur doctores sacrarum litterarum duo; utque B se his adjungere ne gravaretur. Valetudinis etiam interesse medici affirmabant, animum a curis, quibus Pintiæ obruebatur, avocare et peregrinando relaxare. Præmissis igitur sociis duobus, Petro Paulo Ferrario et Ferdinando Perez, qui Theologiam docerent, in Lusitaniam se contulit; ut principem bene de Ecclesia Societateque meritum, cum officii causa salutaret, tum gratias etiam sociorum nomine ageret. Acceptus hic omni officiorum et caritatis genere; pari comitate, qua cum olim Joannes III rex, ejusque frater Ludovicus complexi fuerant. Concionabatur Dominicis fere diebus, vernis quadraginta dierum jejuniis, in æde sacra, audiente cupidissime Henrico Cardinali. Hic, cum de via fessum orationibus ad populum habendis onerandum quidam negarent, instabat Cardinalis: « Nec postulo », inquit, « disserte concionetur: abunde erit populo, mihique, vel suggestum conscendisse eum, qui omnibus sese bonis sponte, Christi propter amorem, abdicavit. »

m Lusitaniam

120 Iterea Henricum cupido incesserat et Francisci invisendi, et academiæ lustrandæ, quando absenti integrum nunquam fuisset. Deductus itaque a nobilitatis flore, omnibusque academiæ ordinibus, et sociis collegium ingreditur. Franciscus pro foribus præstolabatur. « Jure », inquit, « optimo, princeps amplissime, omnes te omnium ætatum ordines, doctique homines honoris gratia, ut scientiæ parentem, deducunt: hic quoque, licet indoctus cœtus » (se nimirum et cocum significabat) « tuus est tibique devotus. » Adduci tum nullo modo potuit, pugnante licet, diuque urgente Henrico, ut caput tegeret: obfirmato enim animo honorem illi deberi serio affirmabat. Accessit eo ipso tempore et Birgantinus dux *k* e Villavitiosa *l* oppido, Henricum, Lusitaniæ principem, eademque opera Franciscum salutaturus. Post Franciscus et collegium Bracarense *m* lustravit, nuper ædificari cœptum sumptu Bartholomæi, Martyrum cognomento, e familia divi Dominici, archiepiscopi: qui singularem cum doctrina pietatem ita conjunxerat, ut utra re præstaret, incertum esset. Sociorum hic opera in commisso sibi grege uti velle præ se ferebat; quod re etiam præstitit. Post, ut erat summa vitæ innocentia et sanctitate, sponte abdicato D episcopi officio, cellæ cœnobii se iterum suisque reddidit. Scripsit re penitus explorata, Chrysostomi, et Gregorii Pontificis exemplo, De Cura Pastorum, volumen egregium.

121 Colligere sese et ipse Franciscus, ad orationemque, ut solet, et solitudinem festinabat. CAP. XVIII. *iter*

Profectus itaque in Gallæciæ fines, ut a publicis negociis, quæ nimis occupatum habebant, se abduceret: Portum venit, quæ urbs hodie nomen retinet, qua portus est oppidi Calis: indeque adeo, ut Hispanicarum Rerum scriptores tradunt *n*, toti provinciæ nomen inditum. Ea mille circiter et quingentis passibus Durio flumine, ubi in Oceanum influit, imminet, loci ingenio et situ saluberrima. Hic olim Franciscus Strada commoratus, assiduis concionibus, ut erat in dicendo acer et vehemens, magnos antea fructus retulerat. Delatus et Franciscus noster Kal. circiter Sextil. anni M. D. LX rectaque in xenodochium Rochi Amatoris pertendit. Vix jam ad pedes desilierat, cum Rodericus Pinetus episcopus Portuensis salutatum accessit. Cives item admirabundi, cognito quis olim Franciscus fuisset, atque ob commissam illi totius in Hispania Societatis provinciam et modestiæ nomine observabant. Postularunt socios, eo mitteret, qui eum agrum divini verbi semine excolerent. E

122 Annuit Franciscus impetravitque, bona cum episcopi venia, sedem sociis et sacellum. *suscipit,* Re item juvit Henricus Govianus, vir nobilis, ex eorum numero, quos Strada antea Christo lucrifecerat; mutata in melius vita, qua virtutis odorem cæteris afflabat civibus. Pauperes alere, ministrare etiam ipse in nosocomiis assueverat: Deo et Societati tres filios obtulit, domumque attribuit. Grassante in urbe Portuensi lue, pauperum curam incautius gerens, occubuit. Non fugit Catharinam, Lusitaniæ reginam, Francisci adventus, cui per idem tempus peramanter scripsit, lætari se, quod eam urbem de via attigisset; civesque et episcopum cum senatu optasse, socios mitti collegiumque excitari. Idem sibi pridem votum fuisse, ratumque esse velle *o*. Tale portuensis collegii principium fuit. Ille et ætatis immemor et vale- F tudinis, cuncta ferre, agere, concionari, Eucharistiam manu tenendo hortari, pueros ære campano vicatim ad fidei rudimenta discenda evocare. Quare velut hominem, cælo delapsum, suspiciepant omnes.

123 In secreto hoc secessu libenter acquievisset Franciscus, sed Pius Quartus Pont. Max. missis litteris *p*, honoris gratia evocavit. Nihil vero antiquius Francisco, quam Pii jussis parere, tametsi fessa jam ætate esset, et a valetudine non satis firmus, æstusque anni a profectione deterreret. Regi mox Catholico Philippo, quod erat, exponit: egredi se Hispania jubente Pontifice; quem penes, ut Christi vices gerentem, summum esset hominum rerumque arbitrium: orare itaque bona cum venia proficisci liceret. In viam se dedit, ardente etiam tum canicula, anno M. D. LXI. adscitis sociis Petro Saavedrio et Gaspare Hernandez sacerdotibus, et veteri comite Marco. Terrestri itinere Galliam attigit Narbonensem et Provinciam. Lauretum ubi venit, lustravit supplex ædem sacram Deiparæ Virginis Lauretanæ: religione simul et loci majestate hominumque frequentia commotus. CAP. XIX. *uti et Pii V jussu*

124 Post

A 124 Post A. D. VII Idus Septemb. Romam ingressus, incredibili sociorum omnium gaudio acceptus. Pius cognito adventu, cubiculi intimi præfectum salutandi gratia extemplo misit, expectatum diu, adesse. Ad se ut migraret, rogat. Franciscus contra comiter pro officio gratiis actis, recusare. Postridie ejus diei postquam illuxit, quamvis de via fessus nondum se collegisset, Pontificis pedes, more majorum, exosculatus, genibusque nixus, ter assurgere jussus, obduravit, rogando obtestandoque. Tandem obedientiæ imperio, pedibus aperto capite institit. De variis mox ultro citroque habitis sermonibus, honorifice dimittens Pontifex, hisce verbis appellavit : « Nostrum est, te tuaque « sedulo curare, quando raro et huic sæculo in- « usitato exemplo te bonis exspoliasti. »

Romam.

125 Aberat tum forte Roma Jacobus Laynes, Præpositus generalis Societatis, ab eodem Pio IV Pontifice socius additus Hippolyto Cardinali Estensi, in Galliam legato, ad Carolum regem IX et Catharinam Medicem matrem, ut darent B operam, ne quid, nascente hæresi, in Gallia Christiana respub. detrimenti caperet. Alphonsus Salmeron, unus e decem primis Ignatii sociis, Romæ tum a Layne relictus erat, regni Neapolitani in Societate præfectus. Verum post non diu ad synodum, Tridentum pridem indictam et nunc instauratam, utrumque misit Pontifex. Franciscus vicariam operam præstare, locumque tenere jussus est. Cui muneri cum repugnaret, qua erat animi demissione, summo tandem Laynis imperio dicto audiens, acquievit. Domi omnes socios hortari, collegia lustrare, re consilioque ad pietatem calcar addere : denique ad virtutem verbo et exemplo impellere. Publice vero in divi Jacobi festis diebus concionari : ad quem audiendum purpurati Patres, legati omnisque adeo nobilitas confluebat. Gessit hoc Romæ munus annos aliquot, dum, dimissa Tridentina synodo, Laynes rediret ; qui cum in gravem morbum reversus incidisset, insequentis anni ejus sæculi quinti et sexagesimi XIV Kal. Febr. supremum vitæ diem clausit. Igitur exstincto Layne, vacuum rursum tenuit locum Franciscus, communi omnium suffragio, antea re bene gesta, probatus. Rebus, C quoad licuit, ordinatis, ad omnes Societatis in Europa provincias, quam citissime tristem nuncium mortis Laynis transmisit : simul monens continuo conventus agerent, et novo Præposito deligendo, bini quam maturrime Romam advolarent.

CAP. XI. ubi. Layne absente mortuoque. Vicarii Societatis munere fungitur.

ANNOTATA.

a *Psalm.* 54, ℣. 8. *Aliud orationi illi funebri argumentum ex Herrera, qui eidem interfuit, Alvarus Cienfuegos num.* 219 *Comment. prævii laudatus assignat : nempe hoc Thren. Jeremiæ* 2, ℣. 13 : Cui comparabo te? vel cui assimilabo te, filia Jerusalem? Magna est velut mare contritio.

b *Has turbas latius explicatas habes* § XV *Comment. prævii.*

c Ovetum *(Hispanis* Oviedo*) situm est in regno Legionensi et Asturiæ Ovetanæ caput.*

d Pax, *cognomento* Augusta, *provinciæ Extremaduræ caput est*, *incolis* Badaioz *dicta.*

e *In regno Algerii.*

f *Vide Alvarum Gomecium lib.* 4 *Vitæ Cardinalis Ximenii tom.* 1 *Hispaniæ Illustr. pag.* 1022.

A. P. Ribadineira.

g *Anno* 1509.

h *Barbariæ oppidum in regno Trimiseno.*

i *Commissum id prævium fuit die* IV *Augusti anni* 1578.

k *Theodosius.*

l *Brigantinorum olim ducum sede.*

m Bracara *Hispaniæ Tarraconensis civitas in Portugallia inter Durium et Minium fluvios.*

n *Vide Andreæ Resendii pro SS. Martyribus Vincentio, Ulyssiponensi patrono, Sabina etc. ad Bartholomæum Kebedium, sacerdotem Toletanum, Epistolam.*

o *Catharinæ litteras exhibet Ribadineira lib.* 2, *cap.* 22.

p *Illas ex Ribadineira lib.* 2, *cap.* 23 *transcriptas vide sub initium* § XVIII *Comment. prævii.*

CAPUT VIII.

E

Præpositus Generalis renuntiatur, remque Societatis publicam administrare incipit : propensus Pii V in Societatem animus.

Evocatis undique per litteras sociis (qui conventus in suis quique provinciis egerant, selectosque binos provinciali Præposito additos, cum auctoritate Romam miserant) veritus Franciscus, quod evenit, ne, in quem omnium oculos conjectos videret, invitum se ac repugnantem Societati præficerent universæ; occurrendum ei rei tempestive ratus, Salmeronem paucosque sacerdotes *a*, re mature deliberata, ita compellat : « Tametsi, Patres, me certo scio non satis « idoneum, qui vel minimum in Societate mu- « nus obire queam, dum me ipse indies magis « magisque ad unguem exploro : tamen, ut F « sunt varia hominum incertaque judicia, di- « cam, quod sentio. Præsagit animus, vereor- « que, ne invitus a sociis eligar, ceterisque hoc « nomine anteponar, quod et vicariam operam, « morte Laynis, præstem Societati; quodque « nescio quod exile nomen Ducis abjecerim. « Quam ob rem, nisi quid secus vobis videatur, « animus est, socios deprecari omnes obtesta- « rique per Ignatii memoriam, ut quemvis po- « tius, quam me, huic muneri obeundo deli- « gant, cui ex omni numero me magis ineptum « esse neminem, ex animi sententia affirmare « liquet. Quod consilium vobis probari velim. »

LIB. III. CAP. I. In Præpositum Generalem,

a

127 Patres vero, re mature considerata, Deoque precibus consulto, contra sentiunt. Deinde summa omnium consensione respondent, in alia omnia ire se coactos : silentio itaque consilium illud premendum videri. Tacita enim hac animi demissione ingeniosaque deprecatione munus potius ambiisse, quam defuisse visum iri : abditas enim esse mortalium cogitationes. De illo deligendo, ut Societatem administraret,

licet invitus,

A. P. Ribadineira. administraret, in mentem venisse fortasse nemini. Itaque missa illa faceret, Deo fretus, cujus Spiritu cœtus gubernentur piorum. Si delişeretur, quod nolle illum facile viderent, tum demum integrum fore tergiversari onusque deprecari. Paruit ille, nihil pervicaciter ad hæc locutus. Quare quo se gessit submissus, eo sublatus a Deo altius est, omniumque suffragiis, Præpositus generalis magno omnium consensu atque lætitia renuntiatus postridie Kal. quinctiles, qui dies B. Virginis Visitationi sacer est. Ille delata dignitate perculsus animoque perturbatus, tantum abest, ut se purgare verbis potuerit, ut sermonem etiam impedierit omnino insperata res, quod vel ipse vultus et color satis arguebat. Summa Romæ lætitia hinc est consecuta, in provinciasque manavit.

electus, 128 Deductus, facta re divina gratiisque Deo actis, de more ad Pontificem Pium IV. « Factum bene », inquit ille, « prudenter judicastis, multumque vidistis, qui Franciscum potissimum de tanto insignium virorum numero delegistis. Quod Ecclesiæ commodum videB tur et Societati, ut eventus ipse Deo, hominibus meque approbantibus, post docebit. » Domum ubi cum sociis revertit Franciscus, priusquam cœtum dimitteret in provincias, ad Patres verba fecit : animadverterent, quantum onus infirmis humeris imposuissent : rogare itaque in partem laborum venirent, ne humo afflictus succumberet. Hortarentur, admonerent, urgerent, reprehenderent, si, ut res sunt humanæ, opus foret, officioque ipse deesset. Re et consilio adjuvarent simul et precibus. « Jumentum », inquit, « factus sum apud vos. Si oneri ferendo non sit, onus cum clitellis tollitur. Idem vos facite : imperium tollite, si tanto oneri impar videar. Erit hoc divinæ gloriæ Societatique emolumento, vobis, Patres, perutile, mihi denique commodum et pergratum. »

Melitam socios militibus operam navaturos mittit, 129 Assurrexit his dictis Franciscus : ceteris allacrymantibus gaudio, surgere vetitis : mox ordine, singulorum pedes humi exosculatus, etiam complectitur, comiterque in provincias discendentes dimittit; lætos, quod Ignatio et Layni dignum, qui succederet, reperissent. Per idem tempus Melitam insulam *b* terra marique C arctissima obsidione Solimanus, Turcarum imperator, cinxerat *c* : capta pridem Rhodo *d* diuturna obsidione, pertinacique conatu, dum equitibus divi Joannis, singulari fortitudine dimicantibus, auxilium nemo ferret. Melitam vero summi Pontificis Pii vigilantia, et opibus Philippi II, regis vere Catholici, ad hæc militari virtute Equitum, quibus eam olim insulam Carolus V imperator defendendam tradiderat *e*, liberatam vidimus. Militum copiis, quæ suppetias ferre jussæ erant, socii additi sunt, ex eo ipso aggregatorum Patrum numero : qui militibus animum mentemque piam addere conarentur *f*.

cap. ii. in provinciis singulis tum tirocinii, 130 Prima jam cura, dimissis in Provincias sociis, fuit, quando ab origine pendent omnia, de tirocinii domo Romæ constituenda, in qua juvenes, qui frequentes quotidie ex omnibus Europæ urbibus confluebant, Societatique adscribi cupiebant, ad pietatem et religiosas exercitationes informarentur : ne ignorarent, quo modo orandus Deus, qua ratione spiritui caro subjicienda, et animi perturbationes domandæ : Denique ut pueri catechesi Christianæ doctrinæ imbuendi essent. Episcopo Tiburtino *g* eam Deus mentem indiderat, ut templum S. Andreæ sacrum sociis traderet, quod in colle Quirinali visitur. Nec diu post eandem beneficentiæ voluntatem dedit Joannæ Aragoniæ, quæ nobilissima matrona Ascanio Columnæ nupta, singulari pietate in Deum fuit, et in socios liberalitate. Domum enim in eodem colle annuosque reditus attribuit.

131 Idem in omnibus provinciis Franciscus teneri jussit, ut sua cuique tironum Societatis domus esset, in qua ad pietatem informarentur, specimenque sui darent, qui se Societati recens, Deo vocante, addixissent. Alterum item collegium in provinciis instituendum curavit, hodieque Seminarium alicubi appellatur, ubi iis artibus imbuerentur, quæ humanitatis Professori, qui alios docere commode posset, necessariæ viderentur. Cumque recens nata Societas tunc esset, omnes Transalpinarum gentium adolescentes Romam bonis artibus instruendos mittere incredibili sumptu necesse erat : cui incommodo Francisci consilio remedium adhibitum, ut in principiis docerentur. Ædes E item sacra domus Professorum paucorum capax erat, cum multi ad rem divinam et Sacramentorum, hortantibus sociis, frequentem usum ac verbi Dei sermonem confluerent. Hanc igitur amplissimo Cardinali Alexandro Farnesio Deus mentem pariter injecit, ut et pietatis studio, et in Franciscum amore adductus, augustissimum templum a fundamentis exstruendum curarit videritque ad tectum perductum : augustum in primis, sive architecturæ artem spectes, sive ornatum. *tum litterarum humaniorum domum, Romæ vero magnificum templum condi curat,*

132 In ceteris vero, quibus Franciscus curis angebatur, frequentes erant litteræ ex omnibus oris, et quidem principum in repub. virorum, ut somno sæpenumero tempus demere opus esset, si omnibus satisfactum vellet. Alii enim socios ad se mitti postulabant : nonnulli collegia apud se excitari : nonnemo rogare, ut pro incolumitate sua Deum precaretur. Quod et olim regibus studio fuisse, ex Athanasio discimus : qui ad Antonium abbatem scribere solitum Constantinum refert *h*; ut se fidemque Christianam Deo precibus commendaret. Quamvis vero crebræ litteræ multum et operæ eriperent et somni, nihil tamen destinati temporis F orationi ad Deum fusæ detrahi, quo pietatis progressum contineri dicebat, patiebatur. Cum Deo enim potissimum esse agendum, in primisque ejus regnum studiose quærendum. Mox principum Christianorum salutem, a qua penderet reliquorum, Deo commendandam. *nihil inter negotia plurimo de precibus remittens.*

133 His rebus ita ex sententia peractis, eo ipso anno Pius IV vita simul et cathedra decesserat *i* locumque dederat Michaeli Gislerio, viro e Dominicanorum familia egregio, qui Pii Quinti nomen induit, talemque se moribus gessit *k*. Hic etiamnum Cardinalis Francisco usus perfamiliari et amico *l*, postquam ad Ecclesiæ clavum sedit, nihil in amando remisit : quin rebus in arduis consilium ejus et operam frequenter adhibuit. Commodum jam e Lusitania litteræ redditæ erant, socios in Æthiopiam legatos premi et temporum iniquitate sudare, nec proficere : præcisa jam spe messis colligendæ : in Japonia vero insula, Episcopum sacris rite procurandis, in recenti nascentis ibi Ecclesiæ origine, vehementer desiderari. Obibat Æthiopiæ regionem e sociis Andreas Ovetensis patriarcha : quem *cap. III Socios*

A quem olim Julius III, rogante Joanne item III, Lusitanorum rege, episcopum crearat *m*, una cum Melchiore Carnero Lusitano. Hi socii additi Joanni Nunnesio patriarchæ, in Æthiopiam Pontificis Jussu proficiscenti, Ignatio etiam tum superstite.

ad Japonas Sinasque

134 David enim, Æthiopum rex, Lusitaniæ regis opera a summo Pontifice, quem in terris Ecclesiæ caput agnosceret, mitti ad se rogabat, qui eam Ecclesiam, in remotis Africæ siccisque terris sitam, pæne dixerim relegatam, Judaismo inquinatam (baptizantur enim Æthiopes simul et circumciduntur *n*) purgarent erroribus, in viam revocarent, rudesque illas nationes ac barbaras erudirent. Nunnesius Goam *o* vix attigerat, inde in Æthiopiam cogitans et conscendere parans, in Beatorum sedes, morte simul et legatione obita, migrare jussus, locum manusque patriarchæ Andreæ Ouetensi, socio et episcopo cessit. Nihil enim socii præter dignitatis nomen et labores ferebant, honoribus et commodis omnibus abdicatis. Hic simul in B Æthiopiam venit, a Claudio rege, Christianorum quidem sacris imbuto, sed lento homine non satis humaniter accipitur: frigide itaque rem Christianam promovit. Qui vero regnum proxime excepit, re et nomine Adamantius, natura crudelis et immanis, in socios grassari, sævire et incurrere ferarum more insistit. Christi enim nomen extinctum cupiebat, nulla ut spes propagandi Evangelii superesset. Vinculis enim, fame, inopia et nuditate vexati socii, aliaque incommoda et persecutiones passi, ut solent, qui pie vivere in Christo Jesu volunt.

Pius V

135 Quamobrem justo mox judicio Dei a Turcis devicta Æthiopia, in ditionem illorum tyrannidemque regnum incidit, vastum cetera et incolarum multitudine frequens. Pius Pontifex re cognita, Francisco referente, Andream patriarcham Æthiopum furori cedere et se ad majora reservare jubet: commodamque nactum navigationem, maturrime in Japoniam insulam trajicere: ubi multos esse et nuper Christianis adscriptos audierat, qui confirmari et sacerdotio manuum impositione inaugurari possent. Andreæ, accepto Pii diplomate *p*, injecta religio est, quam eximere nemo posset, quod juberet C Pontifex, tum demum Æthiopiam relinquere, cum salva religione et tuto posset, nullaque spes reliqua ejus Ecclesiæ juvandæ foret, hinc in Japoniam insulam frequenter habitatam transiret. Ille vero bene semper Dei benignitate speraret, fore ut Christo plures lucrifaceret; et Æthiopia excedere non poterat, quin in Turcarum aut prædonum manus incideret. In his itaque ærumnis vitam egit diemque clausit extremum.

proficisci jubet:

136 Melchior quoque Carnerus *q*, cui par potestas tributa fuerat ordinandi, confirmandique neophytos Christianos, in Machaonem portum *r* delatus, qua Lusitaniæ naves onerariæ in Japoniam transmittunt, rite obita legatione, et episcopi munere, decessit e vita. Nostra quoque memoria Sebastianum Moralem, qui provinciæ Lusitaniæ sociorum præpositus fuerat, Sixtus Quinctus episcopi nomine in Japoniam legavit: sed, ut incertæ sunt mortalium res, Goæ portum nondum tenuerat, cum et ille longæ tædio navigationis incommodisque mortem cum vita commutavit. Adeo verum est, quod ipsi etiam male in socios animati fatentur, dignitates ecclesiasticas ex Ignatii instituto defugere socios, aliisque libenter concedere: labores vero, pericula, mortem denique pro Ecclesia ad majorem Dei gloriam ultro ac libenter subire.

A. P. Ribadeneira.

Cap. IV. idem penes eosdem esse pœnitentiariam

137 Plura vero exstant Pontificis vere Pii, et illis temporibus pernecessarii, singularia in socios amoris indicia et benevolentiæ. Vetere enim instituto, Romæ pœnitentiæ ministri, Pontificia auctoritate monachi et sacerdotes, theologiæ, et canonum linguarum diversarum periti, nodos conscientiæ solvebant, peccatisque expiabant. Magnum id Ecclesiæ munus et arduum, ut quæcunque divina potestate in terris solvant. Visum itaque Pio Pont., quando munus hoc a variis varie abiri vidisset, Societati mandare, ut pœnitentium curam susciperent, et in sacra D. Petri æde summa confitentibus quotidie aures darent, vigamque manu gestarent, potestatis argumentum. Alciatum itaque cardinalem, qui tum pro Carolo Borromæo ei muneri præerat, ad Franciscum misit, qui persuaderet, rem per se Ecclesiæ utilem ac necessariam.

E *Romanam,*

138 Ille vero tergiversari primum ac defugere: mox ubi se colligit, hæc fere capita supplice libello Pontifici obtulit. Perincommodum id Societati futurum: qui enim legitime id munus ad hanc diem administrassent, iis eripi sine querimonia non posse: ad hæc complures in Ecclesia Dei familias, vetustate corroboratas et sanctitate morum illustres, ad quas id potius pertinere videretur; alioquin præteritas sese moleste laturas: sociis denique privatim fraudi futurum et damno: quod, qui illud munus obirent, continuo Societatis legibus solvi, et obediente vinculis vellent, tamquam ministri Pontificis jam creati. Lectis his, Pius nihil prolatandum ratus, nodosque facile solvi posse; Societati exemplo pœnitentiæ Pontificiæ munus pro suo jure mandat, domumque non procul ab æde summa D. Petri, certumque stipendium ad victum cultumque corporis assignat. Franciscus dicto audiens acquievit, præstantesque e provinciis undique sacrarum litterarum Officiorum simul et linguarum peritos evocatos, locat. Gregorio mox tertio decimo Romæ sedente *s* Societas onere illo levari, sed frustra, optabat: munusque sustinet in hunc F usque diem commodo, opinor, publico.

ac coram se concionandi munus voluit,

139 Ecclesiasten item Pontificium e Societate tunc deligendum putavit, qui coram in amplissimo Cardinalium consessu de rebus divinis frequenter dissereret. Primus hoc munus obivit, Francisco jubente, Benedictus Palmius, Italus; hunc secutus Salmeron, unus in decem primis Ignatii sociis, sed duodecimo post mense, nimirum secessus amantior et commentandi S. Scripturam studio intentus, alteri e sociis, Lusitano theologo, Emmanueli Sa, lampada tradidit. Mox cessit Francisco Toleto Cordubensi: qui apud alios continenter Pontifices ecclesiasten egit ad annum usque M. D. XCIV*, quo anno, invita et repugnante Societate, in Cardinalium collegium a Clemente VIII adoptatur: vitaque nuper et dignitate decessit, postridie Idus Septembris anni M D. XCVI. Neque hic substitit Pii erga nos studium: sociis enim examinandi provinciam dedit eos, qui Romam frequentes confluunt, et sacris initiari vel jam initiati confessiones excipiendi fieri sibi potestatem volunt.

* MDXCIII

140 Erant ea tempestate (quis credat?) in ultimis

A. P. Ribadineira. aliaque propensi in Societatem animi t * Rodriguez

ultimis Neapolitani regni finibus hæresis Valdensium reliquiæ, qui pauperes de Lugduno vocari gaudebant *t*, quod malum ut maturrime tolleretur, e sociis Christophorum Roderiges *, doctorem Theologum, mittit : qui partim disputando, partim monendo, ad bonas eos partes melioremque mentem traduxit, captos comitate, hominis et pietate, ut pœnam, Pontificia potestate irrogatam, libenter susceperint. Exploratum jam tum erat Societati finem esse propositum, gentes a fide alienas et hæreticos ad sanam mentem pro virili revocare. Si qua forte rursum tempestas exorta in socios esset, statim advolare Pius solitus et opem ferre; principibus Christianis socios commendare, obtestari, precibus minisque agere. Ut in seditione Avenione excitata statim exstinxit incendium. Hujus studii specimen erit diploma unum in multis, ad Coloniensem episcopum *u*.

dedit indicia.

141 Præterea mendicantium in numero esse socios pronunciavit, immunesque similiter esse et haberi voluit; dato ea de re, quod exstat, diplomate, quincto Pontificatus anno M. D. LXXI Nonis Juliis *x* : utque tuti ab injuria in provinciis socii viverent, permisit patronum sibi, quem B conservatorem vocant, cum res postularet bona sua venia, deligere ipsi summa auctoritate possent. Quod beneficium Gregorius XIII, immatura morte extincto Pio *y*, insequenti anno sociis libens datis tabulis concessit *z*. Non defuere tamen, ut sit, qui dicerent, Pio propositum, Societatis institutum commutare simul et vestitum Qui rumor cum latius vagaretur, Franciscus pro Societatis honore diligenter excubans animique pendens, Francisci Patieci Cardinalis, et Burgensium archiepiscopi opera, Pium rumoris in vulgus sparsi certiorem facit. Ille vero tantum abfuit, ut id cogitarit, ut nuncio illo tanquam adversa re perturbatus in hæc ipsa verba clamans eruperit : « Absit a nobis « hoc peccatum *aa*. Video enim, complacitum « esse Deo in his famulis suis institutoque vi« vendi quo, fructum referunt Ecclesiæ. Dum « iidem erunt, qui hactenus, institutumque re« ligiose servabunt, nemo illis, qui sapiet, mo« lestus erit, negocium que facesset *bb*. »

C

ANNOTATA.

a Salmeronem et alium, *inquit Ribadineira se ipsum tacite innuens.*

b *Inter Siciliam et Africam proprie dictam.*

c *Anno* 1565

d *Insula Asiæ Minoris, anno* 1522 *a Turcis capta.*

e *Anno* 1530.

f *Nominantur hi num.* 243 *Comm. prævii.*

g *Joanni Andreæ Crucio.*

h *Tom.* 2 *Januarii pag.* 103 *in Vita S. Antonii, auctore S. Athanasio, hæc leguntur :* Hoc in eo viro mirabile est, ut hominem in extremo limite conditum, et favor principum et omnis celebraret aula regalis. Nam et Constantinus Augustus, et ejus liberi Constans atque Constantius talia cognoscentes, crebro ad eum, quasi ad patrem, missis litteris obsecrabant, ut reciprocis eos scriptis hilararet.

i *Sub finem anni* 1565.

k *Electus in Pontificem sub initium anni* 1566, *relatus in Album Sanctorum a Clemente XI anno* 1712.

l *Magni præterea est habitus ab aliis Sanctis ut ab Ignatio, Carolo Borromæo, Francisco Salesio et Teresia, uti num.* 339 *videre est : amicitiam item coluit cum S. Petro de Alcantara, uti ex* Borgiæ *ad illum litteris, quas lib.* 6, *cap.* x, § 5 *exhibet Alvarus Cienfuegos, liquet.* D

m *Hierapolitanum anno* 1555.

n *Ex Ribadineira in Vita S. Ignatii lib.* 4, *cap.* 13.

o *Urbem Asiæ in India Citeriori sub dominio Lusitano.*

p *Refert illud, in Hispanum idioma traductum, Ribadineira lib.* 3, *cap.* 3.

q *Episcopus Nicenus renunciatus anno* 1555.

r *Sinarum urbem in insula ad oram littoralem provinciæ Cantoniæ sitam.*

s *Sedere cœpit anno* 1572.

t *Sub Adriani IV et Alexandri III tempora seu sub annum* 1160 *Lugduni vixit Waldo, a quo hanc sectam appellatam aiunt. Errores illius vide in concilio Senonensi anni* 1528 *tom.* XVI *Conciliorum apud Labbeum col.* 436; *ubi et Valdonis expressa fit mentio col.* 433. E

u *Illas Pontificis litteras anno* 1568 *ad comitem Isemburgicum datas, Hispanice exhibet Ribadineira lib.* 3, *cap.* 4 : *quas autem anno* 1569 *pro Possevini innocentia, qui inquisitionem more Hispano in comitatum Venascinum introducere conatus dicebatur, idem Pontifex scripsit ad suum in Gallia nuntium, Calatinum episcopum, Sacchinus refert ad annum* 1569. *num.* 145.

x *Vide tom.* 2 *Bullarii, a Laërtio Cherubino collecti, pag.* 343.

y *Obiit anno* 1572.

z *Vide Bullarium, mox citatum* 363 *et seq.*

aa *Ribadineira lib.* 3, *cap.* 4 *habet* : Absit a nobis hoc peccatum grande.

bb *Postrema verba non habet Ribadineira.*

CAPUT IX.

Romæ peste afflatorum curam habet : propagari fidem apud Indos Occidentales curat : in Poloniam socii introducuntur. F

Cap. v. Romæ peste afflatorum

Ineunte æstate anni M. D. LXVI, Romæ multi pestilentiæ luæ exstincti, ut et morbi contagio serperet latius. Corruptis enim aquis ea urbis regione, quæ Flaminia olim via, nunc Populi dicitur, quod stagnarent, sordibusque plenæ et putrefactæ subterraneam puteorum frigidam corrumperent, qui hauserant, labem præsentemque mortem senserunt. Tot passim in ea Urbis regione strages, ut tetro odore, quem afflabant cadavera, inficerent alios prius, quam opem implorarent. Exstincti incolarum plerique mysteriorum viatico non instructi. Franciscus simul detrimentum cognovit, socios misit, qui vicatim ægrotos inviserent. Hic opinione majorem stragem comperit. Itaque nihil cunctandum ratus,

A ratus, binos statim socios ad Pontificem legat. Hic magnam vim pecuniæ in eleëmosynam ægrorum iuopiæ sublevandæ liberaliter erogavit : cujus etiam, tali Pontifice digna, audita vox : „ Ea tempora esse, ut et calices auratos „ crucisque signa argentea oppignerari vellet, „ quo Cbristi membrorum iuopiam sublevaret.„

[c]uram habet 143 Ejus etiam mandato socii senatum populumque Romanum adeunt : ne difficili tempore deessent, rogant. Auditi, et vero perlibenter, factnmque est in eorum sententiam senatus consultum : panis, caro, vinum gratuito ægrotis egenis e publico daretur. Ædilibus item mandant, stipem ex omnibus Urbis regionibus corrogarent. Nobilibus e suo corpore duodecim viris negocium datum, una cum sociis ægrotos quotidie invisereut. Igitur socii ægrotantium numero per vicos explorato, Urbem in quiudecim regiones distribuuut : singulis officinas medicamentarias et penu attribuunt. Ipsi bini singulis in regionibus cum medico ægrotos adcunt, ministrant animi corporisque alimenta, B nihil ut egentibus, ad valetudiuem quod pertineret, deesse paterentur. Nec minor auimis curandis diligentia adhibita, ne qua in malis consolatio deesset. Sacris itaque procuratis erratisque confessis, Panis Angelorum migrantibus porrigebatur. Judicabat enim Frauciscus, quantum animus corpori et æterna caducis antecellunt, tanto majorem curam sacris adhibendam. Gratum id omne Societatis officium Pio, seuatui populoque Romano accidit, ut et biennio post, ingravescente morbo, non perinde tamen periculoso, idem Pius ; multo post etiam Gregorius XIII Pontifex, sociis iterum ægrotorum curam mandarit, Francisco Borgia nuper exstincto.

cap. VI. socios ad insulas Fortunatas 144 In Orientis Indiam pridem socii complures penetrarant ; in Occidentis vero ad eam diem nemo. Igitur Franciscus portam illic aperiri, Euangeliique lucem et veritatem incultis illis gentibus nostrorum opera inferri, ex quo familiam ducere cœperat, vehementer exoptabat. Missi primum Christi anno M. D. LXVI Didaeus Lopez et Ludovicus Gomes sacerdotes : Ludovicus item Ruiz et Alfonsus Simonis in Fortunatas insulas *a*, quæ Canariæ hodie appellantur : ubi meridiani circuli extremum cos- C mographi olim collocarunt. Ceterum enim terrarum orbem, nuper Hispanorum navigationibus repertum, qua sol oritur atque occidit, veteres ignorarunt : existere tamen et esse posse, Plato de Atlantidum insula loquens, et Seneca Tragicus aliique divinarunt *b*. Hos igitur, quos nominavi, comites addiderat Franciscus Bartholomæo Torres *c*, Canariensium episcopo, homini singulari et pietate et doctrina. Illius enim de Trinitate Commentarii valde probantur. Docebat hic insulanos catechesim una cum sociis, lustrabatque diœcesim pedibus ambulans, boni nullum officium pastoris prætermittens.

in Floridam primo quidem Petrum Martinium cum sociis duobus; d 145 Eo ipso tempore Philippus rex Catholicus, datis ad Franciscum litteris *d*, pro bona Societatis existimatione, quattuor et viginti in Occidentis Indiam mitti rogat : victui et cultui corporis in itinere nihil defuturum, gratumque id Deo, sibi et incolis fore. Ut tam honesta piaque postulanti regi satisfaceret Franciscus, misit primo electos e multis socios : Petrum Martines, ex agro Turolio regni Aragonii, Joannem item Rogerium sacerdotes, Franciscum Villaregium. Hi A. D. V Kal. Sextil. eo ipso anno Hispalensi portu consecudentes, Floridam insulam *e* VIII Kal. Octob. tenuerunt. Petrus Martines classe exiliens, terram simul attigit, ut Dei verbum Euangeliumque prædicaret, interiit, ictus caput pertica ab incolis, qui tum in littore agitabant, adventum Europæorum prohibituri : mox semivivum in mare projiciunt. Nimirum pro singulari in Deum pietatis studio hunc fructum retulit, ut, quod pridem optarat, fidei testis vita decederet. Qui casus tantum abest, ut ceteros in Europa socios ab expeditione deterruerit, ut etiam incitarit magis, quod pro Christo mortem oppetere et ipsi pari studio exoptarent. *A. P. Ribadineira.*

dein vero P. Seguram mittit cum sociis 146 Igitur secundo post anno M. D. LXVIII alia missio sociorum in eas ipsas oras instituta, quibus præfecit Franciscus Joannem Baptistam Seguram, quo se Joanni Rogerio sacerdoti, qui superstes adhuc esset, ejusque sodali Villaregio conjungeret : qui Havanam portum *f* occupantes, in Floridam post penetrarant. Erat tum forte in comitatu Cacicha quidam (sic enim E Florida in insula principem virum appellare solent) quem præfectus Petrus Menendes *g* classe in Hispaniam adduxerat. Hic fidei Christianæ rudimentis catechumenus jam imbutus, et salutari Baptismi lavacro tinctus, Ludovici nomen acceperat. Credebant fore, ut gentis suæ moruumque gnarus, simul et linguæ callens, commode socios deduceret viamque muniret : sed contra evenit. Baptista enim Segura, septem adhibitis sociis, Floridam salvus tenuit : reliqui in portu substiterunt, navibusque exscensione facta, pedibus porro ingressi, duce viæ Ludovico usi, sine militum Hispanorum, qui se illis ultro comites dabant, præsidio. Suppellectilem sacris procurandis libellosque humeris gestant. Silvas, solaque loca et paludes emensos, commeatus jam defecerat : herbis itaque et radicibus victitabant, cubabant sub dio : Ludovico interim proditionem animo agitante : cujus tandem patriam attigerunt, procul admodum a mari sitam, a silvestribus hominibus iisque nude agentibus habitatam.

147 Socios ille in pago morari jubet seque expectare, dum, salutatis amicis, redeat. Pro- F fectus igitur quinque passuum millibus, ad diem dictam rediturum se pollicitus, cunctabatur : qui dies cum venisset, quattuor item additis, diuturnæ moræ et solitudinis pertæsus Baptista, sacerdotem cum fratre ad Ludovicum allegat *h*. Hic structis insidiis (incertum, sive quia a fide Christiana transfuga desciverat, seu quia proditionem pridem animo cogitarat) armata omni familia, socios agressus, incautos summa perfidia necat. Postridie ejus diei vix illuxerat, ceteros barbarum in modum adoriuntur et silenti nocte, duce Ludovico, interimunt socios genibus nixos, precibusque ad Deum fusis, mortem fortiter pro fide oppetentes. Expoliant cadavera barbari : sacratis vestibus sese induunt illudunt petulanterque insultant, quasi rem magnam, contrucidatis inermibus et non repugnantibus, præstitissent. Arculam mox tres aperiunt, thesauro inhiantes. *ab incolis*

dein trucidatos, 148 Erant hic Biblia sacra, Missarum Officia, libelli pii, precum orbiculi, imagines, Agni cælestis effigies, cilicia et flagella : religiosorum nimirum arma, quibus et carnem ipsi domant et dæmonem fugant. Christi item cruci affixi

A. P. Ribadineira.

afflixi imaginem continebat, quam simul curiose aspiciunt, exanimes ceciderunt humi afflicti et mortui. Comites, qui aderant, inopinata re perterriti, in fugam se, terga vertentes, dederunt. Quæ quidam certa fide retulit a se oculis conspecta Hispanus adolescens *i*, qui e classe socios comitabatur : ideo non jugulatus, quod ad idola evertenda minime venisse, et tenera adhuc ætate cum esset, nihil metuendum, sed in vinculis nabendum putarint. Occubuere etiam * Baptista Segura, Toleto Carpetanorum oriundus, morum probitate Francisco gratiosus, Ludovicus item Quiros, sacerdotes. His aderant fratres Grabriël Gomez, Petrus Linares, Sanctius Savallius, Joannes Baptista Mendes, Christophorus Rotundus : alter item Gabriël Soliz *k*.

** lege : illic*

quod et Francisco Lopio a Malabaribus contigit. Binos item in Africam,

149 Eo ipso anno, ut ex Indicis litteris didici *l*, ob eandem fidei constantiam Franciscus Lopez interfectus ; dum e Cochinensi collegio *m* Goam proficiscitur, a piratis Mauris captus, cum tribus sociis : quodque raso verticc viderent, sacerdotem, quod res erat, divinarunt : ad fidei defectionem sollicitant : sic salvum fore et incolumem. Honores etiam pollicentur : precibus denique minas miscent. Ille vero : « Egone ut Christi castra deseram ? non « sinat ille Deus, cui milito. Quodvis potius « supplicii genus subire stat sententia, quam a « Christiana religione migrem. » Lancea itaque ilia confodiunt : ille ad Beatorum sedes abiit feliciter. Alterum e sociis captivum abducunt ; quid reliquis factum non comperi. Eodem ipso anno socios iterum binos Oranum in Africam Franciscus misit, Petrum Domenicum et Hieronymum Mur : utrumque Valentiæ superstitem vidimus *n* : comites hi dati fratri germano, Petro Ludovico Borgiæ magistro equitum Montesanorum, a Philippo rege misso, ut eam Africæ oram armis teneret et militaribus copiis præesset. Socii in hac statione incolis et militibus sacra rite procurarunt.

CAP. VII. geminam vero in Indiam Peruanam,

150 Eodem ipso anno, qui est ejus seculi septimus et sexagesimus, alteris ad Franciscum litteris petit Philippus rex mitti socios viginti in Peruanam Indiam, provinciarum ad Occidentem longe maximam : quam in sacris Litteris Ophir et Pirum etiam nominari quidam putant *o*, auri fodinis et Salomonis Judæorum regis commercio nobilem. Conscenderent igitur primo quoque tempore, collegiaque ædificarent et domos, uti certis sedibus morati, Christianam religionem propagarent, puerosque imbuerent optimis et moribus et disciplinis. Postridie Kal. Novemb. selecti de multis pauci, Luciferi fano (quem Bæticæ portum San-Lucar hodie appellant) profecti Hieronymus Portillius, sociorum præfectus, Antonius Alvarus *p*, Ludovicus Lopez et Michaël Fontanus sacerdotes. His additi Didacus Bracamontius, Joannes Garcias Jangueusis, Franciscus Methymnæus et Petrus Loberus. Hi primi socios in eas Peru oras duxerunt, Indosque studiorum aperuerunt : hodieque docentur ibi de superiore loco artes omnes futuro theologo necessariæ : incredibili fructu et inquilinorum Hispanorum, qui illic negociantur, et neophytorum, qui Christo jam nomen, suscepto Euangelio, dederunt. Quæ res simul regis Catholici auribus animoque grata accidit, alteram classe missionem institui jubet, profectique cum prætore Francisco Doleto sacerdotes quinque, septemque alii socii *q*.

alterum item in Mexicum missionariorum classem misit.

151 Anno vero secundo et septuagesimo, undecimo Kal. Quinctil. in Novam, ut vocant, Hispaniam, quæ regio nihil ambitu nostra minor est, opulentia sane major, primi e sociis trajecerunt quatuordecim, postulante eodem rege Catholico : quorum eo libentius nomina adscripsi, quod primi viam munierint portarintque Euangelium, longe nunc lateque fusum in Occidentis Indiam, Sociorum præfectus Petrus Sanchius, doctor theologus, qui pridem Complutensem academiam rexerat, et publici doctoris personam sustiuens, valere jussis titulis et commodis, Societati se addixerat. Sacerdotes vero Didaci duo, Lopez et Fonseca *r* : Petri item Diaz *s*, Concha, Bazan et Camargus cognomento : reliqui sacris nondum initiati : Joannes complures his cognominibus, Sanchius, Mercatus, Curielius et Matillus : Bartholomæus : item Lariosus *t*, Lupius Navarrus, Martinus Gonsales. Hæc in Peru provincia ; nuperque detecto orbe, Francisco Generali Præposito præclare gesta : nec minus in Europa Societatis incrementum fuisse, nunc ostendam.

E

CAP. VIII. In Poloniam socii, annuente Sigismundo rege,

152 Apud Sarmatas, superstite etiamnum Jacobo Layne, inchoatum sociis collegium sumptu et auspiciis Stanislai Hosii, præsulis Varmiensis, Bransberga in urbe, ejus diœcesis, magno provinciæ Prussiæ, quæ ad Polonos attinet, emolumento. Hic episcopus ob singularem cum pietate conjunctam doctrinam in Cardinalium urbis Romæ collegium adoptatus synodo Tridentinæ non interfuit solum, sed et legatus præfuit. Dimisso itaque concilio, insequenti anno quarto et sexagesimo ob præclare in concilio navatam a sociis Layne et Salmerone operam Societatem accivit, amplexusque est peramanter. Sigismundus vero, qui tum Poloniæ regnum tenebat, animi dubius erat, quid Societate faceret, qua de sinistros in vulgus rumores sparserant, ut solent hæretici, in circulis et conciliabulis ; famosis ad hæc libellis. Et vero ita nunc comparatum est, ut in aulis principes verum non audiant, ubi assentatorum et parasitorum (quos palatii sorices tineasque Licinius imperator appellabat) plena sint omnia *u*.

Commendono legato Pontificio curante,

153 Tandem vero Francisci Comendonis opera (qui Apostolicæ Sedis nuncius in Polonia, post etiam purpuratis est patribus adscriptus) rex metu liberatus est, honorifica de sociis prædicatione : necessarios cum rebus publicis omnibus, tum iis potissimum exsistere, quæ temporum vitio sectarum labe et opinionum monstris infectæ sint. Catholicos enim confirmant : adversarios refellunt : incolarum denique liberis pie houesteque educandis mirifice prosunt : qui cum civitatum sint seminaria, in ejus ætatis institutione posita videri omnia, spemque sitam constituendi optimi civitatis status, et, quod rei caput est, religionis majorum. His sermonibus, ut a pio viro profectis, asseusus rex, animoque erectus, et rei diligentius veritate explorata, Vilnense gymnasium universum Societati attribuere instituit : ut sectariorum, quæ tum pestis ibi grassari cœperat, audaciam, seditiones atque tumultus infringeret.

Societas introducta.

154 Pius IV Pont. socios eo mitti, rege postulante, jubet. At Vilnæ *x* palatinus vir quidam, domi nobilis et potens, sed Ariana labe aspersus, arma contra tulit ; nec prius deposuit, quam

A quam victus more majorum pœnas dedit. Pacis itaque tempus in bellum secessionemque vertit, resque de Vilnensi gymnasio dilata est *y* : cujus in locum Pultoviæ, quæ provinciæ Mazoviæ regni Poloniæ ampla urbs est, novum collegium sociis institutum, bona cum regis venia, qui regiis comitiis honorifico diplomate *z*, quod in manibus est, Societatem ornavit. Anno sequenti *aa* Vilnæ collegium institutum : mox et Jaroslaviæ *bb* : deinde Postnaniæ cc. Qua tempestate parebant uni provinciali præfecto Austriæ : qui statis anni temporibus ea collegia lustrabat : verum quod vasta ea regio obiri commode non posset, crescente indies collegiorum collegarumque numero, Poloniæ regnum provincia facta *dd*. Accesserat enim collegium ad ea, quæ in Moscoviæ finibus sita, proxime recensui, et Rigense in Livonia *ee*.

ANNOTATA.

a *Africæ insulæ sunt in Oceano Atlantico.*

B b *Schotti additio est.*

c *Ejus ad* Borgiam *litteras, quibus sociorum operam postulavit, exhibet Sacchinus lib.* 3, *part.* 3, *num.* 204.

d *Harum partem recitat Ribadineira lib.* 3, *cap.* 6.

e *In India Occidentali, seu potius America, nempe Septentrionali, sitam.*

f *Americæ Septemtrionalis in insula Cuba.*

g *Scribit Ribadineira* Melendez.

h *Tres nominatim exprimit Sacchinus part.* 3, *lib.* 7, *num.* 205 ; *Ludovicum Quiros sacerdotem, binosque non sacerdotes, Gabriëlem de Solis et Joannem Baptistam Mendes.*

i *Alfonsus nomine.*

k *Hæc anno* 1571 *contigerunt, dum in interiora Floridæ penetrare Segura nititur.*

l *Anno nimirum* 1568 : *addit Scottus de suo :* Ut ex Iudicis litteris didici, *quod, ut opinor, Ribadineira, quem interpretatur, lib.* 3, *cap.* 6 *Franciscum Lopium anno* 1567 *interfectum scribat. Ceterum Sacchinus etiam Lopii necem, a Malabaribus ipsi illatam, anno* 1568 *adscribit part.* 3, *lib.* 4, *num.* 251.

C m *Asiæ civitate in ora littorali Malabariæ episcopali sub archiepiscopo Goano.*

n *Schotti hæc verba sunt, non Ribadineiræ.*

o *Citat in margine Schottus, cujus ea ad Ribadineiram additio est, Gasparem Barrerium Ariamque Montanum.*

p *Mortuus, ut addit Ribadineira, Panamæ, in provincia Americæ Meridionalis, cui* Terræ-Firmæ *nomen.*

q *Eorum nomina vide num.* 273 *Comment. prævii.*

r *Sacerdotum numerum auget Sacchinus part.* 3, *lib.* 7, *num.* 302 *Petro Lopio Parra, et pro Didaco seu Jacobo Fonseca habet Jacobum Lopium a Mesa.*

s *Lege :* Petrus item Diaz : *qui sequitur,* Concha *dictus fuit* Ferdinandus.

t *Lege :* Bartholomæus Lariosus *seu* Larius.

u *Schotti addimentum.*

x *Quæ Lithuaniæ caput.*

y *Cœptum est anno* 1569.

z *Retulit id Ribadineira lib.* 3, *cap.* 8 : *datum est Petricoviæ in comitiis regni anno* 1565 *die* XIII *Martii.*

aa *Adita ejus possessio est anno* 1566. A. P. RIBADINEIRA.

bb *In Russia Rubra. Collegium a* Borgia *jam receptum, successor ejus Everardus rite admisit anno* 1574.

cc *In Polonia Occidentali cœptum anno* 1571.

dd *Anno* 1574 : *fuerat hactenus sub provincia Austriaca.*

ee *Rigam socios induxit Stephanus Bathori, anno* 1576 *Poloniæ rex renunciatus : idem quoque Polocii in Lithuania sociorum collegium esse voluit, cœptum anno* 1580.

CAPUT X.

Auctus collegiorum numerus : Azebedii sociorumque ejus martyrium.

E Apud Hispanos item collegium in Bætica Marchenæ in oppido excitari cœptum a nobilissima matrona Maria Toletana, uxore Ludovici Poncii Leonii, ducis Arcos. Erat eadem soror Antonii Cordubæ, qui Societati pridem se addixerat *a*. Tanto igitur studio hoc agebat, ut evocatos socios suorum commodo colligeret, ut ædificando collegio mundum etiam muliebrem omnem venderet, redactamque pecuniam alendis sociis ædificioque impenderet. Templum ibi satis magnifice conditum domusque ampla : in qua, quia multorum capax, Bæticæ provinciæ conventus sociorum tertio quoque anno habitus sæpenumero est : in gratiam Roderici Poncii Leonii et Teresæ Zunigæ conjugum, ducumque Arcos : qui veluti a majoribus relictam in Deum pietatem sociosque studium cum ipsa hæreditate adiisse videntur. Hoc ipso tempore Toleti Carpetanorum, sociorum cœtus e collegii jure in domus professæ formam transiit. CAP. IX. *Nova collegia*

156 Proximo anno *b* Pinciæ Vaccæorum ex collegio temploque S. Antonii domus item professorum sociorum constituta : collegis ad D. Stephani portam migrantibus, quod antea Ambrosii collegium dictum, coëmptis ædibus beneficentia nobilis matronæ Majoris Biucroæ. Anno post secuto *c*, in Carpetanis Caravaccæ in oppido Michaël Reynus, vir opibus clarus, pro singulari in socios studio bona omnia testamento legavit collegio sociis exædificando : hoc addito elogio modestiæ pleno : « si quis tantundem ad« deret et auctius opus faceret, fundatoris se « nomen jusque ei concedere. » In ea ipsa regione anno insequenti Seguræ montium, hodie DE LA SIERRA indigenæ vocant, Christophorus Rodericus Moya, duabus virginibus Catherina Diaz et Francisca Aviles, ex se natis, consentientibus, item sua liberaliter sociis assignavit *d* : eo potissimum consilio, ut, collegio exstructo, ea ora satis inculta litteris coleretur simul et moribus. Et hæc quidem tunc in Hispania gesta accepimus. *apud Hispanos* F

157 In Gallia conditum Avenione collegium : quæ ejus regni urbs est Pontificia Anno quincto et sexagesimo Virodunum socii in collegium, tamquam in coloniam, primum missi, evocante ejus urbis episcopo *e*, e familia Præmonstratensi *Gallos, Sabaudos,*

A. P. Ribadeneira.

f g h i k Præmonstratensi *f*. Camberiense item collegium inchoatum *g*, quæ urbs metropolis est Allobrogum. In Austria provincia jacta tum fundamenta collegii Olomucensis *h*, in Moravia regione, sumptibus doctoris Guilielmi *i*, qui præsul eam tenebat. Anno proximo *k* Spiram Nemetum Rhenana in provincia, quam tunc Hieronymus Natalis obibat, evocati primum socii benevolentia et amore nobilis insignisque collegii canonicorum : in primis, auctoritate pii ac nobilis viri Andreæ ab Oberstein, ecclesiæ t cathedralis, ut vocant, decani *t*. Hic vir ad generis claritatem tanta est gravitate, pietate ac virtute, ut merito lumen et exemplum ecclesiasticæ disciplinæ dici possit. Cumque temporum ac locorum angustiis tam pio desiderio remora objiceretur, evicit tamen sententia, ut, quamvis pauci ac tenuiter, alerentur tamen nostri. Sed fundata societas piorum liberalitate nonnihil crevit, tantumque sua opera domi forisque præstitit, quantum ab optimo quoque potuit exspectari.

Germanos, 158 Neque hic stetit honorati illius ac nobilis canonicorum collegii officium. Urbe enim pellendi socii cum essent eorum opera, qui B depravatarum opinionum æstu abrepti in alia omnia discesseruut, intercessere illi, inprimisque honorandus ac nobilis, quem dixi, decanus, contraque nixi, Maximiliani cæsaris auctoritate pervicerunt. Quin et membris additis amplificare domum, quo major indies seges spiritalibus exercitationibus colligatur, student. Herbipoli, in ea ipsa provincia, anno millesimo quingentesimo sexagesimo septimo Fredericus *m*, m Herbipolitanus episcopus, accitis ex Italia sociis, vacuum monasterium beatæ Agnetis attribuit : qualia multa in Germania cœnobia, pro dolor, videas. In Turolensi comitatu biennio post, conditum collegium Halense auspiciis et pietate augustarum filiarum Ferdinandi cæsaris, Magdalenæ et Helenæ gente Austriaca : quæ se virgines Deo devoverant eoque se abdiderant, sociis, tanquam pietatis administris, usæ perhumaniter.

Pedemontanos, Venetosque condunt. n 159 Bona item cum venia Subalpini Reguli Augustæ Tauriuorum, quæ metropolis Allobrogum est, vir locuples *n* collegium sociis ædificat : inchoatum quidem anno M. D. LXIV, antequam Franciscus præpositus Generalis crearetur ; sed triennio post profecti socii et in possessionem legibus missi. Brixiæ item, quæ Venetæ ditionis urbs est, e parvis principiis magnum brevi Societas sumpsit incrementum *o*. o p Sacerdos enim Brixiensis *p*, domi nobilis, sociis pridem usus familiariter (quibus etiam adscriptus, ut optabat, fuisset, nisi valetudine incommoda usus foret) communia cum sociis officia exercere : aures pœnitentibus dare, hortari ad pietatem, ægrotos invisere, cetera id genus exsequi. Asseclas, ut sit, mox reperit ad triginta, qui uni illi reverenter parebant, nullis tamen religiosorum hominum votis adstricti. Res item publica Brixiensis duo iis templa attribuit, D. Antonii alterum, alterum Calera nomine. Verum disciplinis non satis excultis, et idcirco de superiori loco concionari prohibitis, optimum visum omnibus, Societati se adjungere : bonis etiam fortunæ in commune collatis. Franciscus non invitus accepit ; quin et Deo gratias egit, quod tantam tamque brevi tempore messem iis in locis, quibus maxime opus esset, attulisset. In ea ipsa provincia tirocinium domus Societatis Novillariæ comitum ejus D ditionis beneficio *q*, a fundamentis eo ipso nono q et sexagesimo anno excitata *r*. r

CAP. X. Propaganda fidei causa in Indiam Occidentalem 160 Nec vero collegiis duntaxat propagata Societas, nec Europæ finibus circumscripta ; in Indiam iterum profecta est, et loca illa solitudine vasta barbarie et immanitate inculta, fuso sanguine irrigavit. Ut enim recens planta agris infixa, aqua rigari solet ab agricolis, donec altas egerit radices, tum ventos contra atque tempestates immota consistit ; sic et nascentem Deus Ecclesiam martyrum sanguine admirandisque operibus fovit, dum adolesceret, ut corroborata adversus tyrannorum vim hæreticorumque insidias duraret. Scitum illud Tertulliani, Martyrum sanguinem semen esse Christianorum. « Plures, » inquit, « efficimur, quo-« ties metimur a vobis. Semen est sanguis Chri-« stianorum *s*. » Eventus id verum esse nostra s tempestate declaravit, cum socii in ultimas usque Indiarum terras Euangelium intulere. Accipite nunc brevi undequadraginta sociorum necem, dum in Brasiliam fidei propagandæ*, * supple: causa quæ Occidentis Indiæ pars est ampla et potens, proficiscuntur. E

socii 69, 161 Miserat Franciscus Portu Calensi *t* eam t in oram Ignatium Azevedum Lusitanum, ut genere, sic et pietate insignem : ut sociorum illic obiret collegia, quæque opus essent, amplificando regno Christi et Evangelicæ prædicationi diligenter inspiceret. Qua in re fidem industriamque facile omnibus probavit : cujus ut ratio Francisco, tamquam Societatis capiti, constaret, Romam versus proficiscitur. Hic segetem quidem magnam esse bene narrat, et ad messem albam, operarios vero paucos. Igitur Franciscus jubet provinciæ illius præfectum eo redire, et ex Hispania comites colligere ac trajicere in Indiam, qui se sponte offerrent. Permissum item tirones aliquot Societatis candidatos, qui ad eam se expeditionem ultro darent, in Societatem transcriberet, secumque duceret. Compertum enim adolescentes pietati addictos, linguis perdiscendis aptiores : cæli item solique genio et alimentis melius assuescere. Collectis igitur ad undeseptuaginta sociis, tribus eos navibus divisit, quod una omnes simul vehi incommodum videretur. F

Azevedio duce, proficiscuntur, u 162 Quattuor supra quadraginta secum Ignatius prætoriæ *u* imposuit, Alteram Petrus Diaz sacerdos cum aliquot sociis conscendit : tertiam item reliqui. Classi, septem onerariis navibus instructæ, præerat Ludovicus Vasconcelus, nobilis Lusitanus, manu promptus et strenuus, cum imperio in Brasiliam missus : lætus vehementer tot tantorumque sociorum contubernio. Illic enim quiete non secus atque in collegiis et amice agitabant. Domesticas pietatis exercitationes orandi, seipsos excutiendi et legendi religiose servabant : ad navales socios nautasque et milites is quoque fructus redundavit. Informati enim ad pietatem : sinistris verbis abstinere jussi sunt : libri item impudici et otiosæ fabulæ manibus excussæ ; pro his pii libelli repositi, et piaculares orbiculi et Agni cælestis effigies. Ventum tandem est in Materiam insulam. Hic prætoria navis, quam Ignatius conscenderat, ab aliis deflexit, Palmamque in insulam, unam e Fortunatis, cucurrit. Discessuros primum ad se Ignatius socios vocat, auguratusque, quod evenit, fore, ut in hæreticorum piratarum manus inciderent, optionem omnibus

A omnibus dedit, ut, si quis ex eo numero mortem pro Christo oppetere detrectaret, in Materia insula maneret. Qui constantes perdurarent, Sacramentis Ecclesiæ muniti sese morti compararent.

ex quibus.

163 Quattuor duntaxat cesserunt metu, non satis ad mortem parati. Quadraginta confessione rite expiati, sumptoque Pane cælesti pervigilio Principum Apostolorum, ministrante Ignatio, qui et Agni cereas imagines, Sanctorum reliquias, Roma allatas, divisit, bilares consceudunt : amplexi iuter se alios, qui cum Petro Diaz altera navi vehebantur : quasi præsagientes fore, ut postremum iuter se complecterentur. Fortunatis jam insulis digressis unus et frequens de martyrio sermo erat, ut eam mortem votis exoptasse viderentur : ut hoc tamquam celeumate provecti socii, non procul Palmensi portu conspecti quinque piratici myoparones, quos Jacobus Soria nobilis pirata ductabat : qui Calviniana labe aspersus, in Catholicos infestissimo odio iucurrebat. Rostrata statim invectus accurrit, armata probe omni genere B tormentorum æreorum. Ignatius vero, quod animo præsagisset, suggerente Deo, verum esse mortis periculum, comperit. Adhortatus itaque ad pugnam omnes, constantiamque vectores, victores fore pollicetur, sive morte occumberent ab hæreticis trucidati, sive vincerent hostes. Imaginem itaque B. Virginis Roma allatam ea forma, qua S. Lucas pinxisse creditur, manu tenens, ad sociosque conversus (qui Sanctorum Litanias cum lacrymis recitabant, opemque divinam, mortem oppetere parati, implorabaut) sic forti animo postremum appellat : " Hodie " omnes, fratres dilectissimi, ita mihi cor salit, " vita migrabimus, divinisque in cælo epulis " perfruemur cum Christo et B. Virgine ceteris- " que cælitibus. Præclarius certe nobiscum age- " tur, cæli, quam Brasiliæ portum tenentibus. " Orationi itaque intenti, ad mortem nos com- " paremus, quando hunc nobis postremum illu- " xisse diem credo. "

capta a Calvinistis, qua vehebantur, navi in odium fidei

164 Interea prætoriam Lusitanam pirata oppugnatam, non tamen suorum sine sanguine, invadit : cognito Jesuitas (sic enim nostros pleC rique vocant) navi portari, ad unum omnes coutrucidari jubet. " Pereant ", iuquit, " pereant " Papistæ, qui falsam Brasiliæ doctrinam im- " portant. " Quamvis paulo ante sacerdotibus et B. Francisci monachis captis vitam condonasset, (sic enim piratæ loquuntur, quoties a cæde temperant, quam per vim nefasque grassaudo inferre possent) sociis tamen minime pepercit, licet tironibus adhuc plerisque et adolescentibus. Propius cum accessisset, vocem intendens : " Præcipitentur ", inquit, " in mare omnes illi " Jesuitæ, Papistæ, hostes nostri acerrimi. " Nec mora : milites duci nou dissimiles et hæretici socios invadunt, tritis vestibus exspoliant, vulnera pugionibus infligunt, iis primum, qui raso vertice sacerdotes agnoscerentur. Plerique in mare præcipites dati, brachiis manibusque, ne qua enatandi spes esset, truncatis.

primus Azevedius, dein vero

165 Ignatius, quod animum singulis adderet hortando et urgendo, in capite vulnus accepit, ut fissum dissiliret. Hic immotus mortem operiens, tribus confossus lanceis vociferando cadit. " Testes ", appello mortales et angelos, " me pro fidei Catholicæ Romanæ professione " occumbere, a qua ne latum quidem unguem " resilieudum puto. " Sociosque respiens : " Fi- " lioli ", inquit, " mortem ne expavescite. " Imaginem Deiparæ manibus eripere hæretici frustra conati sunt. Benedictus Castrus, imaginem et ipse Christi de cruce pendentis dextra præferens, tribus glandibus ictus nondum concidit. Igitur ferro puuctim, cæsimque confodiunt et semivivum navi deturbant. Emmanuëlem item Alvarum in facie vulnerant, tabulato affigunt, brachia cruraque confringunt, ossa colliduut : utque lentius et diuturnius mortis genus esset, exstinctum noluut. Mox animam agens in maris fluctus præceps datus. Ceteris ad imaginem genibus flexis, in rabiem acti hæretici, gladiorum capulos capiti Blasii Riberæ illidunt. Quo ex vulnere consternatus periit. Petro vero Fonsecæ *x* miles os pugione confodit, maxillamque solvens iuterimit. Didacum Andradam presbyterum, qui Ignatio succenturiatus erat, confessiouibus aures dautem, sociosque hortantem, pugionibus coufossum in pelagus præcipitant : cum diceret : " Pugnemus, socii, fortiter, san- " guinis prodigi : Christi enim sanguine re- " dempti sumus. " E

A. P. Ribadeneira.

socii ejus 38

166 Hæc dum strages fieret, languebant ex morbo tædioque navigationis Gregorius Scribanus et Alvarus Mendez. Fallere itaque et latere potuissent ægroti, si animo libitum fuisset. At occasionem palmamque martyrii minime prætermittendam rati, in pedes ultro desiliunt injectaque veste seminudos se jugulumque offerunt. Simon a Costa, quod corporis dignitate, generis quandam nobilitatem præ se ferret, archipiratæ a militibus oblatus interrogatusque a Soria, Jesuitane esset? quamvis inficiando effugere et dilabi potuisset, mori tamen, licet nuper admodum Societati nomen dedisset, pro religione majorum maluit, quam desertor videri. Indignatus pirata in oculis jugulari et in mare projici præcepit. Novem igitur et triginta socii sic occubuere feliciter Idib. Quinct. anni M. D. LXX *y*.

occiduntur, servato dumtaxat uno ;

167 Singulorum uomina recensebo. Ignatius Azevedus, provinciæ præfectus, Didacus Andrada, Antonius Suarez, Benedictus Castrus, Joaunes Ferdinandus Olyssiponensis, Franciscus Alvarus Cavillius, Dominicus Ferdinandes, Emmanuël Alvarus, Joannes Mayorga Aragonius, Alfonsus Vaëna Toletauus, Gonzalus F Henricus Diaconus, Joannes Ferdinandus Bracarensis, Alexius Delgadus, Ludovicus Correa Eborensis, Emmanuël Rodericus Alcorchetius, Simou Lopez, Emmanuël Ferdinandes, Alvarus Mendez, Petrus Munnos, Franciscus Magalunius, Nicolaus Dinyus Brigantinus, Gaspar Alvarus, Blasius Ribera Bracarensis, Antonius Ferdinandus Montis-Majoris, Emmanuël Pachecus, Petrus Pontaureus *z*, Simon a Costa, Andreas Gonsalvus Vianius, Amatus *aa* Vasquius, Didacus Perez Misceus, Joannes Baëza, Marcus Coldera, Antonius Correa Portuensis, Ferdinandus Sanches Castellanus, Gregorius Scribanus Longruncusis, Franciscus Perez Godoi Torrichius, Joannes Zaureus Toletanus, Joannes S. Martini Illescanus, Stephanus Zuraire Cantaber : qui simplicitate morum et candore singulari cum esset, Placentia Hispaniæ digressurus, sacerdoti nostro, " Læto ", inquit, " proficiscor animo, certus de marty- " rio. " Interrogatusque, unde tam constanter id assereret : a Deo, qui ipsa veritas est, revelatum sibi respondit. Unus Joannes Sanchius periculum

A. P. Ribadineira. periculum sic evasit. Dum vectores a sociis piprata separat, et manus cujusque, vestesque contemplatur, hunc et pannosum, manibusque callosis intuitus : „ Tune „, inquit, „ coquus es „ Jesuitarum? „ Affirmavit ille nihil perterritus : tamen, quod juvenis admodum esset, breviorique veste incederet, et sibi coquendo usui fore putarent, laniënæ eripitur : delatusque cum illis in Aquitaniam : mox in fugam se domum versus dedit : Deo nimirum ita jubente, ut majore fide, tamquam oculatus testis, rem gestam referret : quamquam non defuere et alii qui fuga elapsi eadem enarrarunt.

168 Verum ne integro quadraginta sociorum numero unus deesset, Dei benignitate, veluti Felici olim martyri Adauctus, quidam * qui, in Joannis Sanchii locum suffectus, ejusdem pæne nomen induit, Sanctus Joannes vulgo appellatus, classis Lusitaniæ præfecti *bb* cognatus. Hic sociis adscriptus non erat ab Ignatio : optabat tamen candidatus vehementer : quare ab illius latere nunquam discessit, socios B in omnibus piis exercitationibus imitatus, cum orando, tum meditando assidue. Hic ad cædem similiter destinatus, nihil tergiversatus, emori maluit, quam ut salutis æternæ opportunitatem amisisse videretur. Jugulatus itaque, et in mare deturbatus. Sic et quadraginta martyribus Sebaste sub imp. Licinio, quos Basilius, ejusque frater Nysseuus Gregorius, disertis sermonibus laudarunt, accessit unus satellitum, custodiæ adhibitus: ne quadraginta coronis in cælo spectatis una deesset *cc*. Vectores hic omnes Soria liberos abire permisit, exspoliasse contentus : in socios vero sæviit, non exspolians solum, verum etiam innocentes trucidans : quod a puero hæreticam immanitatem imbibisset. Ingenium enim sectatorum est, eorum præsertim, qui se Calvinianos et Puritanos jactant, ut in pios omnes Catholicos grassentur.

*in cujus locum successit adolescens Societatis candidatus. * supple: accessit. bb cc*

ANNOTATA.

a *De quo vide dicta cap.* IV, *num.* 77.
b *Anno* 1567.
C c *Anno* 1568.
d *Anno* 1569.
e *Nicolao Psalmæo, S. Pauli Virodunensis primum abbate, dein vero Virodunensi episcopo.*
f *Ribadineira scripsit* Benedictina; *nescius, quantum apparet, abbatiam istam a familia Benedictina ad Præmonstratensem anno* 1136 *fuisse translatam.*
g *Bina ista collegia, ut habet Ribadineira, accepta fuerant, Layne adhuc superstite. Avenionensis initia jacta fuerunt anno* 1564.
h *Anno* 1566.
i *Prisienovii.*
k *Anno* 1567.
l *Tum scholastici, postea vero decani secundum Sacchinum part.* 3, *lib.* 3, *num.* 137, *ad annum proxime relatum. Ceterum de Spirensi collegio nihil hic Ribadineira.*
m *Wicspergius.*
n *Aleramus Becutius.*
o *Anno* 1567.
p *Angelus Paradisius.*
q *Camilli Gonzagæ et Barbaræ Borromææ.*
r *Sacchinus part.* 3, *lib.* 7, *num.* 27 *acceptatam mense Augusto anni* 1570; *Kalendis vero Novembribus anni sequentis incoli cœptam scribit.* D
s *Apologetico extremo.*
t *Lusitanis* Oporto.
u *S. Jacobi. Verum, quod addit Schottus de suo, prætoria non fuit; qua vectus Petrus Diaz cum sociis, ut ipsemet testatur num.*280 *Comment. prævii.*
x *Eo mortis genere Petrum Fontouram trucidatum refert Possinus lib.* 3 *de Vita et morte Azevedii num.* 72. *Hic itaque hic intelligendus est; maxime cum* Petrus Fonseca *nec in Catalogis num.* 279 *Comment. prævii citatis, nec ab ipsomet Ribadineira aut Schotto memoretur paulo infra, ubi singulorum nomina recensentur.*
y *Contigisse id omne ait etiam Ribadineira lib.* 3, *cap.* 10, XV *Julii anni* 1570; *at Simon a Costa die* XVI *ejusdem mensis trucidatus fuit.*
z *Dictus fuit* Petrus Fontoura *vel* Fontaura, *de quo ad lit.* x.
aa *Lege* Amarus *seu* Maurus.
bb *Immo Navarchi navis Jacobææ cognatus; non Ludovici Vasconcelli.* E
cc *Schotti additamentum. Coluntur hodie ii Martyres die* X *Martii, ad quem de iisdem in Opere nostro est actum : Felix autem et Adauctus, de quibus paulo supra, die* XXX *Augusti.*

CAPUT XI.

P. Petri Diaz et sociorum ejus martyrium : nova Societatis incrementa : muneri renuntiare Franciscus cupit Cardinali Alexandrino legato a Pio V comes adjungitur.

F

Cap. XI. Calvinistæ, a b c d e

Nec ceteri hujus navigationis socii a cæde periculisque immunes fuerunt, qui Petrum Diaz sacerdotem secuti, Materia in insula *a* remanserant. Omitto tædia longæ navigationis quindecim amplius mensium atque pericula : de exitu agamus. Ad insulas maris Atlantici delati Badoventum *b*, hinc ad S. Dominicum *c*, mox Cubam *d* variis fœdisque jactati tempestatibus, ad Tertiam insulam *e* tandem appellunt. Hic, jactis anchoris, quatuordecim socii, qui Petro Diaz commissi fuerant, conscenderunt prætoriam Ludovici Vasconceli. Is ceteras naves exarmatas relinquere coactus, ut male compactas rimasque agentes, quod plerique aut fuga dilapsi essent vectores, aut morte obita desiderarentur, unam instruxit, oramque solvit Tercera, in Brasiliam versus, postridie Nonas Septemb. anno M. D. LXXI. Octiduum fere ventis ex voto spirantibus longiusque provectis, apparent vela myoparonum quinque. Ex his quattuor Gallus ducebat Joannes Cadovilius, hæretica perfidia et animo in socios piosque omnes Jacobo Soria nihilo inferior. Una Britanni piratæ erant.

170 Ludovicus,

A 170 Ludovicus, ut erat navigandi peritus, cognito id quod erat, periclitari omnes, ad pugnam hortatur: signoque dato classicum cani, arma expediri jubet et in verba sua sacramento adigit, ut se quisque, fidem, religionemque majorum armis ab hæreticorum incursu tueatur. Socii quoque blandis verbis suadent, si feliciter in hostem pugnare vellent, cum Deo prius in gratiam rite confessi redirent, a quo auxilium sperare juberentur. Primus Ludovicus paruit, mox navarchus ceterique ordine milites, datumque tempus sui colligendi. Nox enim et tenebræ pugnam impediebant. Postridie ejus diei vix dum illuxerat, prætoriam graviter myoparonibus oppugnant cinguntque obsidione. Obsistunt fortiter Lusitani, glandes mittunt; globos et lapides in hostem jaciunt, manus conserunt, vi geritur res: ut multo sanguine steterit victoria, interemptis aliquot piratis. Corvis tandem navem comprehensam conscendunt captamque invadunt. Ludovicus fortissimi ducis functus officio, qua hortando, qua pugnando, binis plumbeis glandibus ictus vulneribusque B comminus confossus, concidit. Irrumpunt hostes magna vi: ignotum exuunt præcipitantque in mare. Reliqui vectores hostium potiti sunt *.

expugnata Vasconcelli navi,

* id est ab hostibus capti.

171 Mox cellam ingressi Franciscum Castrium sacerdotem, qui navarcho e vulnere animam agenti aderat auresque confitenti dabat, repertum, multis ferri ictibus confodiunt, rabie agitati, quod Pœnitentiæ Sacramentum infesto animo excordes oderint. Petrum item Diaz iisdem occupatum officiis, qui ad Castrium collegam laborantem advolarat, cum Gaspare Goezio admodum adolescente, qui a senis latere non discedebat, immaniter jugulant. Undecim, qui restiterant, socii, inter se hortari, animosque addere ad fortiter pro Christi nomine et orthodoxa fide occumbendum. Rapti igitur pugnis, vulneribus et contumeliis affecti innumeris, tandem, vinctis post terga manibus, cellulæ inclusi, addita etiam militum custodia. Michaëlem Aragonium, quod, accepto secundum brachium vulnere, dum vincula nectuntur arctius, ingemuisset, apprehensum, una cum Francisco Paulo, qui latus claudebat, in C altum deturbant. Novem superstites noctem in vinculis agunt, eorumque aures flagellant interim contumeliis blasphemiisque in Deum ejusque sponsam Ecclesiam. Lucescebat jam, primæque preces hæreticorum in aurora fusæ, ut morti socios addicerent, tanquam suos, ut pleno ore prenunciabant, hostes Jesuitas.

Petrum Diaz ejusque

172 Igitur, indicta caussa, lataque mortis sententia, antennis primum suspendere constituerant: post, avaritia ducti, quod magnam auri vim e Lusitania portari, templis in Brasilia ædificandis, putarent, cunctandum rati; ubi nihil repertum, hiantes ac prædæ spe decepti, immani et plusquam barbara crudelitate innoxios pulsant, calcibus petunt, pedibus humi conculcant: canes adhæc, latrones, Papistas Deique hostes nominant. Socii vero, sicut oves ad lanienam ducti, ne verbum quidem contra hiscere, sed patienter ferre. In altum tandem præcipitantur. Duo, natandi ignari, fluctibus ilico merguntur; quinque, natandi periti, invicem adhortantes juvantesque, aliquamdiu durarunt. Illa tandem oratione ad Deum fusa, „ Tibi soli peccavi, „ tres fundum petierunt. Didacus vero Ferdinandus, scapha piscatoria adnatando exceptus, naufragium evasit. Sebastianus Lopez et ipse, conspecto in obscura nocte lumine, navigium accessit, sed frustra fuit: verbis contumeliosis ab hæreticis acceptus, et in malam rem abire jussus; ut sunt hæreticorum ingenia: receptus alia tandem navicula hominis paullo humanioris, et angulo vesteque tectus. Hi rem, uti gesta est, oculis inspectam narrarunt, periculis defuncti.

socios, exceptis duobus, omnes morti dedunt,

A. P. RIBADENEIRA.

173 Nomina vero duodecim sociorum ex Annalibus recensebo. Sacerdotes quidem duo gregem ducebant: Petrus Diaz et Franciscus Castrus. Fratres vero, Alfonsus Ferdinandus, Gaspar Goes, Andreas Pais, Joannes Alvarus, Petrus Diaz alter, Ferdinandus Alvarus, Michaël Aragonius, Franciscus Paulus, Petrus Ferdinandus et Didacus Gondisalvus. Neque hic furor substitit atque immanitas. Nam et in Deum Divosque impii, non contenti socios seris objecisse, monstrisque marinis, reliquias etiam omnes Sanctorum, et imagines cereasque Agni cælestis effigies, et piaculares orbiculos in fluctus spargunt atque disseminant: quibus adminiculis socii barbaras et incultas Brasiliæ E gentes delinire et ad Christum allicere cupiebant. Quorum excessum idcirco retuli copiosius, cum ut consolationi mors sit piorum et exemplum superstitibus exstet, tum ut fidem majorum hodieque etiam sanguine, qui clamat ad Deum, ut sanguis Abel, stabiliri, quisquis hæc leget vel audiet, intelligat. Interim Franciscus, ut, unde digressi sumus, eodem revertamur, accepto hoc tristi nuncio, mortem sociorum gratulatus, qui fortiter constanterque occubuissent, Indorum vicem miseratus est, qui talibus Verbi ministris hæreticorum opera ac beneficio privati essent. Sanguinem itaque fusum Deo acceptum libens referre, veneransque precati, eumdem sibi ceterisque sociis animum mentemque daret. Felices etiam sæpenumero appellavit, qui bona, caput, omnia denique Christo impendentes, hinc emigrassent, vitæque miseræ calamitates effugissent feliciter.

ac in supellectilem sacram furorem exercent.

174 Et hi quidem socii sanguine viam sibi ad immortalitatem muniernnt: eorum cædes adeo alios non deterruit, ut plures etiam indies F socii id ipsum votis expeterent. Nec sociorum duntaxat numerus crevit, sed et collegiorum magna eo ipso tempore facta accessio est. Nos ordine pleraque locorum et temporum, quoad ejus fieri potest, habita ratione referemus. Igitur apud Lusitanos, ut ab ultimis terræ finibus auspicemur, reges illi singulari in Societatem studio et benevolentia (quam et recens ortam munifice complexi sunt, et e patrio solo Indiarum in remotas regiones transtulerunt) insulis Materiæ et Tertiæ collegia sociorum magno insulanorum commodo excitarunt. Optabant enim pii reges non tam suum, quam Christi regnum proferre: suosque, depulsis jam errorum tenebris, Christianæ religionis præceptis imbui, unaque cum nutricis lacte imbibere pietatem. Anno itaque, opinor, M. D. LXX in Materiam rector cum sociis aliquot conscendit Emmanuel Segueyra. Angram vero, quæ metropolis est unius insularum Tertiæ, primus proficiscitur Ludovicus Vasconcelus. Rex e publico stipendium alendis sociis, quod satis esset, assignavit.

CAP. XII. Dum sociorum

175 Eo ipso tempore in Bætica collegium Baëzanum his ortum principiis. Elvira Avila, matrona

magnoque simul

A P. RIBADENEIRA matrona nobilis, testamento sua legavit alendis sociis *f*. His accessit collegii S. Jacobi, a Compostellano diversi, reditus, quod, a Didaeo Carillo Carvajalio non satis fundatum, non habitabatur. Patronorum itaque voluntate, ut ultima testatoris rata voluntas esset, Pontifex supplici libello rogatus, Societati attribuit. In Toletana provincia per idem tempus Huetense collegium habitari cœptum *g*, triennio quidem ante inchoatum: quo anno Stephanus Ortisius, sacerdos dives patriique commodi in primis studiosus, moriens sua sociorum alimento, incolarum beneficio, reliquerat. Apud Siculos item Calataieronæ (id oppidum insulæ umbilicum tenet, opulentia elarum et frugum messe) socii acciti domicilium habere cœperunt *h*, et ex ærario ali, fructum animarum tamquam manipulos relaturi.

domiciliorum 176 Redeo in Hispaniam; in Castellana provincia, Legionense collegium instituit *i* dotavitque Joannes, Sancti Æmiliani cognomento, ejus urbis episcopus, singulari vir et castimonia et vitæ austeritate. Propositum enim B præsuli innocentissimo, ex Tridentinæ synodi jussu, egenos alumnos ad sacerdotii dignitatem informare, qui, jam natu grandiores, in Domini vinea colenda laboris in partem venirent. Quæ spes eum non fefellit. Dici enim vix potest, quanto studio sopita illis locis ingenia exstinctosque igniculos socii docendo et concionando excitarint. Malacitanum collegium Bæticæ provinciæ, eo ipso anno cœptum, liberalitate Francisci Blanci episcopi. Hic olim Oritanus *k* episcopus Montis-regalis collegium sociorum provinciæ Castellanæ alimentis auxerat: nec his contentus fuit. Archiepiscopus enim creatus Compostellanus, sociis ibidem domum sua pecunia exædificavit: sociosque, qui Salmanticæ in sacra studia incumberent, liberaliter fovit. Vetus nimirum sociorum patronus, ex quo Tridentino e concilio in Hispaniam episcopus revertit.

apud varias gentes 177 Villagarziensis domus tirones socios informat, perficit veteranos. Hanc nobilis vereque generosa matrona, Magdalena Ulloa, a fundamentis ingenti sumptu ædificandam curavit *l*: partim auctoritatem secuta conjugis mo- C rientis, Ludovici Quixadæ, qui præses Indici senatus, dum vixit, fuit, et a consiliis intimis Philippo regi Catholico, ejusque oppidi dominus: partim ut incolarum liberos optimis disciplinis, sociorum opera, moribusque imbueret. Id quidem ultimum collegium Franciscus in Hispanica profectione, qua de infra dicetur commodius, admisit probavitque. Illa vero matrona summo pietatis studio alterum Ovetense collegium sociis extrui jussit *m*: eo solum consilio, quod omnem illam Asturum regionem cultura litterisque indigere audivisset.

numero 178 Franciscus in ea ipsa Hispanica legatione anno, qui fuit ei ultimus, M. D. et LXXII in Gallia Burdigalense collegium civitatis sumptibus exstrui permisit, sociosque missurum se recepit. Alterum item Niveruense, beneficio cœptum Ludovici Gonzagæ, ejus ditionis reguli. Ea tempestate in Lothariugia collegium Mussipontanum institutum liberalitate Caroli Lotharingi, Cardinalis amplissimi, hominis summa prudentia, antiqua fide, egregia doctrina, prope singulari eloquentia excellentis: quibus artibus egregie Catholicam fidem semper defendit, omnique adeo familiæ Lothariugicæ et Guisiæ laus ea propria ac pæne singularis (sanguinis enim prodigi semper exstiterunt) ut orbi testatum reliquerunt. Multum sane viderat prudens ille vir, gymnasium hoc, tanquam molem, murumque objici oportere, hæreticorum audaciæ atque tumultibus *n*. D

augetur Societas, 179 In Germania, Rheuana in provincia, Fuldense in choatum collegium *o* Societati abbatis principisque imperii Balthasaris *p* sumptu ædificatum. In Polonia quoque tum Posnaniense ab urbis antistite *q* institutum *r*. In Austria provincia Brunæ, quæ in Moravia sita urbs est, tironibus sociis e publico domus data *s*. In Italia vero, in provincia Insubrum, altera tironum domus Aronæ attributa *t* a Carolo Barromæo, Cardinali sanctissimæ vitæ, qui et Mediolanensis collegii auctor exstitit: quod quidem domicilium, cum ad sancti Fidelis ædem sacram esset, vertit in domum Professorum sociorum *u*, collegiumque inde Breranum in templum transiit. Humiliatorum olim ea sedes fuerat; quam religionem Pius V ea fere tempestate exstinxerat, sociorumque usui attribuit, hodieque possidetur magna civium volun- E tate simul et fructu. Et hæc quidem triennio condita a Francisco collegia memoria repeto, nisi forte, ut sunt res humanæ, quædam nos fugerunt *x*.

CAP. XIII. *magistratu cedere* 180 His fere occupatus, magno Ecclesiæ commodo et Societatis Franciscus tenebatur: tamen, qua erat animi demissione atque modestia, cum ceteris satisfaceret omnibus, sibi ipsi nunquam: magistratu abire, seque abdicare decrevit: sperans fore, ut, si eadem alter potestate polleret, majores sociis fructus adferret. Tum se annis fessum, labore fractum et morbis variis obnoxium. Onus sibi ad hæc gravius indies magis magisque impendere, et in tanta collegiorum Societatis accessione auctum iri laborem. Molestum et illud, negociis se quasi immersum quotidie emergere non posse, ac veluti euripi æstu abripi, variasque in partes distrahi: quo fieret, ut orationi sacræ, in his temporis augustiis operam dare commode non posset: qua una mentis exercitatione divinoque alloquio nihil esset illi aut antiquius aut jucundius. Memoria repetebat, qui eundem magistratum antea gessissent, Ignatium atque Laynem, idem olim tentasse. Ignatium F etiam opinionem alterius Præpositi Generalis creandi sociis dedisse. « Illi, » inquit, « præstantissimi viri, tot tantisque dotibus a Deo ornati, vitæ innocentia et sanctitate præstantes, cum levius adhuc munus hoc esset administrandæ Societatis (quorum tamen ne umbram quidem consequi, etsi maxime coner, possum) idem tentarunt: itaque et mihi longe illis inferiori, hoc præsertim tempore, quo nimium quantum hic labor excrevit, forsitan ex voto succedet, quod opto. »

Franciscus cupit: 181 His fere rationibus in eam sententiam ingressus Franciscus, re diu multumque deliberata, Deoque sacrificiis et orationibus consulto, Patres, qui assistere in deliberationibus solerent, convocat: quid cogitasset fixumque haberet, aperit. « Propositum est, » inquit, « Societatis conventum indicere, de novo Generali Præposito deligendo: senex enim jam fessaque ætate et infirmo corpore, laboribus item fractus, rebus gerendis publicis non satis idoneus videor: neque puto, hoc a me diutius ferri onus posse, magnum sane et grave.

A " grave. Vel Romana negocia sint, quibus obeuudis succumbam. Quod si sanctissimis viris, Ignatio et Layni, quibuscum ego nullo modo conferendus, idipsum atteutare licuit; quanto æquius mihi concedi, quem corporis jam animique vires deficiunt. Rem igitur arduam, æqua lance expensam, Deoque Auctori commendatam, quod vertat bene, nunc etiam vobis, Patres, proponere libuit. Qua in re ut auctores sitis, etiam atque etiam oro. Quo fiet, ut jam defessis nobis integer succedat, qui et velit et possit communem Societatis rem tractare. Erit sane id e re sociorum omnium, et per mihi gratum, ad Deique majorem gloriam. Equidem tempus colligendi mei, affecta hac ætate, jure postulo, ut morti, quæ vestigiis imminet uostris, liber a curis atque negociis rectius comparem. "

sed ab eo proposito illum deterrent socii:

182 Sic ille. Patres contra sermonem refutare: hac dere, quæ Societati fraudi esset, silere jubent: studium quidem laudant colligen-
B di sui, re tamen exequi velle, id damnant, nec Deo, hominibusque volentibus futurum, quibus ille auctoritatem dedisset, quosque juvisset plurimum, maguo Societatis incremento. Hi vero administrandi etiam formam rationemque illius, quem elegissent Præpositum, vehementer ad eam diem probarent, in oculis ferrent et observarent. De orationis studio et ad mortem preparatione sic haberet, plus illi meriti accessorum, si Deum orans plurimorum etiam commodis invigilaret, quam si in unam precationem privatus iucumberet. Mortem ad hæc recte factis plurimisque bene de aliis merendo officiis tutius exspectari. Et vero imperatoris injussu, militi de statione decedere uon licere: Deo itaque pareret. Ad exempla quod attinet, Ignatium quidem et Laynem optasse idem potius, quam sperasse. Neutrum itaque couveutum sociis publicum ea causa indixisse. Persuasum enim illis, damno id Societati fore et sumptui: denique, quod peterent, non impetraturos. Idem denunciare nunc sese illi: animo itaque securo esse jubent, nunquam ipsum effecturum, ut, quorum in illum unum tot vota conspirarunt, iidem magistratu eundem abire
C sinant: pergeret porro constanter, ut adhuc, rectum, clavum tenere. His rationibus, quod frustra obniti se animadverteret, in præsens acquievit.

CAP. XIV. Pius vero V, exitium Europæ minitantibus Turcis,

183 Dum curis solvi petit Franciscus, uon modo excutere jugum uon potuit, sed etiam poudus suscepit nihilo levius, certe gravissimum. Jussus enim est a Pio V comitem se dare Alexandrino Cardiuali agnato *y* in Hispaniam Galliamque ad reges legationem obeunti. Selimus enim Turcarum imp. Venetis ea tempestate bello indicto, Cypri regnum arcta classium obsidione cinxerat; expugnataque vi metropoli Famaugusta et Nicosia, quarum illa SALAMINE vel TAMASSUS veterum putatur, Venetorum duces *z* contra fidem datam, usitata ei genti barbarie, contrucidarat: quod fortiter se, remque publicam armis defendissent. His victoriis hostis, ut fit, elatus, Europæ inhiare, jugulisque omnium imminere videbatur. Terror sane omnes pervaserat. Pontifex, ut vere parens, et advigilans gregi pastor, Venetorum precibus adductus, ad opem laboranti reipub. Christianæ ferendam animum appulit.

184 Quare in fœdera concordiæ reges atque dynastas Europæ vocandos censuit, ne quid respub. detrimenti caperet. Legatum itaque Alexandrinum Cardinalem, una cum Fraucisco Borgia, qui consiliorum particeps esset, quod et prudentia polleret, regesque affari auimosque tractare nosset, quam maturrime misit in Hispaniam, ut Philippum regem Catholicum, Gallorum regem Carolum nonum, Venetæ Pontificiæque classi, belli fœdere sociarent: quo conjunctis copiis, perpetuum immanemque Christiani nominis hostem Turcam arcere atque repellere, et a vi prohibere possent. Omnes enim servituti Christianos addixisse insolens victor dicebatur. Fœdus (ut paullulum via deflectam) nou ita multo post ictum, conductæ copiæ et instructa classis est. Imperator dictus Joannes Austriacus, qui et regiæ tum classi in Italia præerat. Pugnatum est Non. Octobris ad Echinadas insulas et Naupactum, ad sinus Corinthiaci fauces, non procul ab Actio promontorio; ubi Antonium cum Cleopatra Augustus superavit. Turca ad internecionem cæsus, paucis fuga dilapsis triremibus, ut mare etiam sanguine tinctum rubceret. E

A. P. Ribadeneira. Cardinalem Alexandrinum ad Hispaniæ Galliæque reges legatum,

comitari jubet.

185 In hanc ipsam belli navalis expeditionem socios complures Pontifex misit, quibus præfuit Christophorus Rodericus, doctor theologus. Hi præclaram in tempore navalibus sociis militibusque operam navarunt, qua hortando, qua ægrotos consolando. Collectis jam et iter ingressurus, illud admirandum accidit. Cum Pii pedes osculantes benedictionem postularent, sic appellavit: " Ite et redite, felices. Joanni Austriaco, summo classis imperatori, lætum hunc meis verbis portate nuncium. Macte animi, magne juvenis, et fortiter in hostem pugnare manusque conserere ne dubites, neve cunctando ductes bellum, et bene gerendæ rei occasionem omittas. Cavere volo, absit libido a classiariis et in aleam ludendi cupiditas. Pugnandum est, duce atque auspice Christo. Sic te victorem videam Dei exercituum benignitate. " Respondit optimi Pontificis vaticinationi eventus. Parta non sine sanguine victoria est victrixque classis ovans rediit, hostium spoliis, in ipso hostilis maris sinu detractis, ditior. Signa adempta domum relata, templorum tholis appensa hodieque spectantur. Sed F hactenus digressi ad nostrum institutum revertamur.

ANNOTATA.

a *Seu* Madera, *Oceani Atlantici in Africa insula.*

b *Hispanis* Barlovento: *sitæ sunt in America Septentrionali ac sæpe nuncupantur* Antillæ. Insulæ ad ventum *vocantur a Baudrando.*

c *Americæ Septemtrionalis insulam.*

d *Americæ item Septemtrionalis insulam.*

e *Oceani Atlantici,* la Tercera.

f *Anno* 1569.

g *Anno* 1570.

h *Anno* 1571.

i *Anno* 1572.

k *Seu Auriensis in Gallæcia.*

l *Anno* 1572.

m *Ovetense in Asturiis collegium, anno* 1579 *conditum, alteri Magdalenæ, sed cognomini, adscribit Sacchinus part.* 3, *lib.* 8, *num.* 273.

n *Collegium Mussipontanum receptum fuit anno*

A. P. Ribadineira,

anno 1572 : academia sub Societatis disciplina ibidem instituta anno 1574.

o *Anno 1571.*

p *A Dernbach.*

q *Adamo Konarscio.*

r *Fundatorem habuit Joannem Grodecium, Præpositum Brunensem, Olomucensem dein episcopum. Fundationem confirmavit Gregorius XII sub anni 1572 exitum, teste Sacchino part. 3, lib. 8, num. 215.*

t *Anno 1572.*

u *Eodem anno.*

x *Consule §§* XIX *et* XX *Comment. prævii.*

y *Michaëli Bonello, Pii V ex sorore pronepoti.*

z *Balleonum, Bragadenum, Teupolum aliosque Famagustæ : Nicosiæ vero Dandulum, Priolum etc, de quibus Petrum Justinianum Hist. Venetæ lib. 16 consule.*

CAPUT XII.

B

Postremum Francisci iter, Ecclesiæ commodo susceptum; Romam reditus et pia mors; corporis forma, mores, lucubrationes.

Profectus in Hispaniam

Franciscum Pius accitum, amice compellat; se opera illius uti Reip. commodo velle. Possetne integra valetudine in Hispaniam iter habere? Unum illum comitem Alexandrino Cardinali destinasse, ut legatum re consilioque juvaret. Dein, quæ cum regibus Galliæ, Hispaniæ et Lusitaniæ agi cupiat, ordine exponit, beneque proficiscenti voce crucisque signo precatus, ex A. D. quinct. Kalend. Quinctil. dimittit. Sextil. vero exeunte Hispaniam salvi attigerunt anno M. D. LXXI. Ad legatum in Gothalania regis Philippi nomine salutandi gratia missus Ferdinandus Borgia, Francisci filius, C regiasque Patri hasce litteras obtulit : « Ferdinandum Borgiam ad legatum Pontificis missurus, faciendum putavi, ut ad te quoque litteras darem, quibus certior fieres, tuas mihi redditas, postridie Kal. Quinctiles datas. De duodecim sociis in Novam Indiarum Hispaniam ad disseminandum Euangelium mittendis, per mihi gratum fuit, et habeo gratiam. Lætus et ille mihi nuncius accidit, qui salvum te venisse in Hispaniam attulit, et videbo libens. Cetera Ferdinandus tuus a me referet, quem ad te etiam allegavi cum salute, quam et abs te exspecto. Ex D. Laurentii æde A. D. IX Kal. Septemb. M. D. LXXII. »

honorice passim

187 Eodem fere argumento, paulo tamen copiosius, alteras *a* dedit Didaeus Spinosa, episcopus Seguntinus, consilii regii præses et quæsitorum fidei princeps, regi tum Catholico in paucis carus acceptusque. Barcinone *b* Valentiam profectis occurrit Carolus Borgia, Gandiæ dux, filius natu maximus, magna clientum manu. Hunc proxime secutus Franciscus Borgia nepos, Valentinæ nobilitatis flore stipatus. Genibus uterque accidens, ad legatum a Parente missus est; a quo solemni more benedictionem acceepere. Veteres ad hæc familiæ clientes, D Domini memores, incredibili gaudio post tot annos aspiciebant. Ille vero paucis sociis, quos itineris comites habuit, salutantium turba digressus et pompam declinans, furtim se subduxit, Valentiamque clam ingressus, in collegium sociorum se recepit.

excipitur,

188 Patriarcha mox Joannes Ribera, archiepiscopus Valentinus, honoris gratia Franciscum invisit, et, licet quatriduum tantum ibi morari per negocia liceret, templi tamen suggestum ut ascenderet ad populumque verba faceret, rogat. Mos gerendus erat honesta petenti quamvis colligendi sui tempus non haberet. Illue tantus hominum concursus fuit, tanquam ad panegyrim, et ad inusitatum spectaculum, Ducem Verbi Dei Ecclesiasten agere. Ægre sane ad pulpitum perrumpere potuit : et incredibile, quanto studio in patrio solo auditus fuerit, ut Gandia ad illum audiendum videndumque frequentes confluxerint. Madritum versus profectus, paululum via deflectens, Villaregiense Societatis tirocinium adiit. Hic læte expectateque acceptus a sociis, a collegii item E auctoribus, Joanne Silva, ditionis domino, et Hieronyma Mendoza conjuge, utrosque alloquiis piisque sermonibus delectavit. Madritum Carpetanorum ubi ventum est, legato rex honorifice obviam de more processit : Fransciscum etiam humaniter complexus, et ut consiliorum socium legato additum libenter audivit omnibusque deliberationibus adhibuit, re tota mox facile ex animi sententia gesta : regi enim vere Catholico, rem per se necessariam, ut illa tempora erant, persuadere difficile non fuit.

abiensque Philippum regem

189 Priusquam Lusitaniam versus discederet Franciscus, regi Catholico per marchionem Dianii, generum suum, dono misit Crucis Christi fragmentum, addita hac epistola : « Mitto ad te, magne rex, muneri particulam illius Crucis, de qua Dei Filius redimendo generi humano pependit. Reliquiarum hæc præcipua augustissimo templo digna visa, quod nunc ædificandum curas Deo Opt. Max. ejusque martyri fortissimo Laurentio. Deinde ad sublevandos Crucis labores, quos fers quotidie tot regnis administrandis. Equidem peccator magni loco beneficii duxero, si me sacerdo- F tum ministrorumque tuorum aliquo esse in numero patiaris, deprecantem quotidie Deum pro tua incolumitate. Sic ille quam diutissime superesse te velit Reip. Christianæ, ut tandem cæli beatudine, vita laboribusque defunctus perfruaris. »

S. Crucis particula donat,

190 Mirifica rex lætitia perfusus et cum osculo Crucem veneratus, sua manu gratias Francisco egit. « Reddidit mihi gener tuus, marchio Dianii, Crucis Dominicæ particulam. Quam vero libenter acceperim, noli quærere : cum per se : quid enim liguo illo preciosius? tum quia ipse, si quis mortalium, maxime indigeo Crucis præsidio, ut recte mones. Denique quia abs te profectum munus est, cujus in manibus majores fructus referret; in meis haud scio quid futurum sit. Faxit ille Deus, Crucis ut meritis non indignus videar. Tametsi non dubito, te cum sociis omnibus pro salute regia quotidie, ut scribis, sacris operatum, deprecari eum, qui Cruci affixus nos redemit a tyrrannide mortis æternæ, tamen ut idem constanter agas, iterum atque iterum rogo : idque eo frequentius, quo magis necessarias

A „ cessarias mihi Reip. administrandæ piorum „ preces cognoris. Salve et vale. „

socios vero ad virtutem constantiamque hortatus,

191 Tabulis vero actuariorum et tabellionum testificatione ostensum erat, verum id esse Crucis Dominicæ lignum : rex tamen Franciscum subscribere jussit, idem sibi videri : cujus testimonium instar esset omnium testium. In aula regi tot tamque frequentes principum salutationes fuere, ut ne respirare quidem integrum esset. Provinciarum item Societatis præfecti quamprimum advolarunt : ut in commune consulerent et de re Societatis publica agerent : quos, dum temporis angustiæ patiebantur, audivit hilaresque dimisit. Collegia vero, qua iter haberet, libenter invisit, ut socios præsens consolaretur animosque divinis sermonibus reficeret ; hortareturque ad vitæ curriculum conficiendum, donec e carceribus ad calcem perventum esset, feliciter.

CAP. XV. in Lusitaniam tendit, expeditisque illic negotiis,

192 Hinc in Lusitaniam magnis itineribus rei gerendæ gratia legatus contendit. Occurrit in finibus, a rege missus, Theodosii ducis Brigantini frater Constantinus, qui in Orientis B Indiæ regnis regia auctoritate prætor fuerat, nobilis juxta ac pius, singularique in socios, quæ propria ejus familiæ laus est, benevolentia. Sebastianus rex ad Oceani litus legato obviam processit, dynastis omnibus stipatus et equitibus, quo nimirum studio Pontificis legatos accipere majores soliti erant. Franciscum quoque comite habuit ; Catharina item avia illius, et Henricus regni princeps Cardinalis. Hic exposita legatione publica, privata quædam Franciscus negocia Pontificis et Philippi regis mandato gessit, ad exitumque perduxit.

reversus Madritum, inde c d

193 Madritum mox revertuntur : paucosque dies ibi morati, in Galliam per Pyrenæos properant *c*, stipante regis jussu Ferdinando Borgia, Franci filio, ut, qui gratulatum adventum regia voce venerant, item etiam discedentes prosequeretur. In regni limite *d* vale postremum dicturus, parentis manibus, facta re divina, Panem Angelorum edit : quod enim donum a Patre majus mortali in vita accipere filius potuit ? Verbis deinde lacrymisque appellat. „ Deum, fili mi, time et ama, in quo sunt „ omnia : virtutem amplectere, et vitia, ut co- C » lubri faciem, fugito. Divino honori potissi„ mum consulito : cedant huic inanes mundi „ spes atque deliciæ. „

in Galliam tendens,

194 Galliam mox ingressis non perinde tutum quietumque iter oblatum. Militaribus copiis plena Aquitania factionibus hæreticorum, qui arma regem contra ferrent. Cernebant hic inviti, ut lacrymas non tenerent, templa diruta, altaria profanata, cœnobia solo æquata, faciem denique Reipub. deformatam. Catholicos ab hæreticis vi oppressos vel patrio solo exactos audiebant. Ut uno verbo dicam, ardebat regnum olim florentissimum flamma bellorum civilium. Spectanti hæc Francisco animoque quotidie versanti, eo majori indies dolori erant quo magis zelo domus Domini ardebat. Et quia, ut a sapientissimis hominibus traditum accepimus, animus æger corpus quoque, et contra corpus animum afficere solet, morbo tentari cœpit Franciscus, cui incommodo accessit et alterum : re enim divina facta in templo semiruto, ventus languidem corpus urgebat, cetera debilitatum longinqui itineris tædio, cum non satis firma pridem valetudine uteretur.

A. P. Ribadineira. cum Carolo IX Blesis agit : e

195 Delati tandem aliquando, ineunte verno jujuniorum tempore, Blesum *e*, ubi Carolum ejus nominis nonum, regem Gallorum, legatus reperit ; et matrem Catharinam Mediceam. Uterque etiam Franciscum humaniter accepit libenterque audivit, hortantem summa animi contentione, ut, si regnum, olim florentissimum, cum esset idem et Christianissimum, salvum vellent, pro Catholica religione omni ope ac viribus niterentur : cujus comes esset pietas in Deum, et regum obedientia. Recens itaque exortas opiniones, tanquam incendium, statim exstinguerent. Alia id genus addidit, quæ eodem tamen reciderent. Illi gratias agere, facturos se pro virili polliciti : orare interim, Deum precetur Franciscus, ut intestinum bellum, cælestis iræ signum, a regno depellat.

febri correptus

196 Rebus gestis, in Italiam reditum adornant. Mox in pagum incidunt postridie Kal. Februar. festo Purificationis die, qui B. Virgini sacer est, et a Græcis Hipopante appellatur. Sacris itaque procurandis templum ingressus, parietibus tectoque nudum apparet, et aram duntaxat lapideam superesse. Missæ vero sacrificio carere Franciscus nolebat. Hic, grassante vento, læsum est infirmum per se cor- E pus : utque tempestas frigida erat, frigore corripitur. Mox ardenti febri ad languorem datus *f* et animus assiduo mœrore est victus, moleste ferens Dei cultum Sponsamque Ecclesiam neglectam jacere. Secum enim identidem regii illud Vatis repetebat : „ Deus, venerunt gentes „ in hæreditatem tuam : polluerunt templum „ sanctum tuum *g*. „ Et cum Elia propheta querimoniam instituit, „ Domine, reliquerunt pa„ ctum tuum filii Israël : altaria tua destruxe„ runt, et Prophetas tuos occiderunt gladio *h*. „ Hanc ipsam avitæ fidei calamitatem decennio ante prædixerat Franciscus, datis litteris *i* ad Petrum Ribadineyram, Societatis presbyterum, de Gallis jam turbantibus resque novas molientibus.

CAP. XVI. reluctantibus frustra Sabaudix k l

197 Morbo correptus, cum pedibus insistere Franciscus non posset, in Allobrogum fines propere delatus, in Joannis Morani oppido *k*, vi morbi oppressus, hæsit diutius. Regulus Allobrogum *l* medicum statim cum aulicis allegavit, qui laboranti adessent, Augustamque Torinorum ægrotum deportarent. Diffi- F cile id eo anni tempore fuit, quod Cottiarum Alpium asperitas, vulgo MONS CENISIUS, superanda esset ; effectum tamen. Hic omni pietatis officio habitus, ut præ verecundia impetrare a se ipse non posset, qui, nulla habita ægritudinis ratione, quamprimum evolare vellet. Missionem itaque flagitavit extorsitque ab invitis et repugnantibus.

et Ferrariæ ducibus,

198 Vectus secundo Padi flumine, navigio ducis sumptibus instructo. Lectulo affixus, rem divinam quotidie audiebat, Paneque cælesti pascebatur. Octavus jam dies abierat, eodem flumine Ferrariensium fines attigit. Hic Alfonsus Estensis, Ferrariensium dux, e vestigio omnia, quæ opus viderentur, submisit. In urbem hinc delatus, vi morbi coactus, qui nihil remitteret, cresceret etiam magis magisque, substitit invitus : diesque plures moratus, omni officiorum comitatisque genere acceptus domi est, ut parentis loco ducere Franciscum viderentur. Nec tantum pharmaca undique conquisita, publice ad omnia Divorum templa etiam vota concipi dux jubet, supplicationesque pro salute Francisci indicit. Pie hæc omnia et officiose , cum quia

A. P. RIBADINEIRA. *m* quia sanguinis vinculo conjunctus erat *m*, tum opinione sanctitatis. Evolare et hinc quamprimum, tanti impatiens officii, satagebat, constanterque Romam portari postulabat: cessit tamen ducis precibus, et medicorum sociorumque consiliis.

Romam petit, 199 Mortem animo præsagiens, ducem sociosque obnixius rogat iterum, Romam quamprimum deferendum curarent, ut in Urbe sancta Professorumque sociorum domo, ubi majores suos, Ignatium atque Laynem, expirasse sciret, vita decederet. Victi tandem Francisci precibus et ipsi cesserunt, præsertim cum et de salute medici desperarent. Igitur lectulo impositum, lectica Romam versus gestant. Illinc Lauretanam in ædem sacram infertur: sic enim moribundus postularat, ut Virgini Deiparæ abeuntem animam commendaret, cujus visceribus Dei Filius carnem induens in hanc vitam prodiisset. Mox crebra agitatione Romam festinans, noctes diesque lecticæ inclusus; tandem ubi urbem se Romam ingressum cognovit, tendens in cælum manus et oculos, lætus exclamat: B « Nunc dimittis servum tuum, Domine. » Lætus, vitam sibi in Apostolicæ Sedis obsequio et legatione amissam.

CAP. XVII. *eoque translatus, biduo post* *n* 200 Pius V Pont., legationis auctor et fœderis, vita prius abierat *n*, quam domum Franciscus revertisset, Sedemque Apostolicam vacuam alteri reliquerat, qui Hugo Boncompagnius, post Gregorius XIII, est dictus. Quo factum, ut multo Pii consilia, de quibus cum rege Catholico regisque ministris convenerat, infecta permanserint. Accessit et illud incommodi, Franciscum, ad desperationem medicorum laborantem, Romam venisse, pæne depositum animamque agentem. Vix enim biduum Romæ fuerat, cum animam exhalavit. Optabat ille quidem rei gestæ in legatione rationem Gregorio reddere; sed is Tiburi erat duodevicesimo ab Urbe lapide. Ludovicum itaque Mendozium, Societatis presbyterum, ad Pontificem Franciscus mittit, qui benedictionem moribundo, peccatorumque anteactæ vitæ veniam supplex postularet. Ille vero ac libenter indulsit, et ex thesauris Ecclesiæ liberaliter, hoc addito elogio, miserari se Ecclesiæ Catho- C licæ vicem. Magnam enim morte Francisci jacturam facere, quæ tali tantoque Ministro orbaretur.

sancte moritur 201 Cardinales aliquot et regum principumque legati salutatum officii gratia gratulatumque de adventu accesserant. At modeste ille, intempestivum nunc videri. Darent itaque hanc veniam. Uni enim Deo, vitæ mortisque arbitro, dandam esse operam. Sacramentis Ecclesiæ omnibus rite munitus, dum oleo sacro, de more, migraturus inungitur, litaniæque recitantur, ad singula ipse respondit pietate singulari. Patres a consiliis assistere soliti, illud postremum rogare, unum e corpore Societatis, qui vices interregni tempore digne sustineret, ex animi sententia pronunciaret. Is renuit, quod neutrum eorum, qui antecesserant, Ignatium et Laynem, morti vicinum nominare voluisse meminisset. Mox quietis avidus, orationi se dedit ac meditationi: ductisque imo e pectore suspiriis, spiritum Deo reddidit pridie Kal. Octob., qui dies B. Hieronymo anniversario ritu sacer est, anno M. D. LXXII paullo ante tertiam noctis vigiliam *o*, annos natus cum esset duos fere et sexaginta. Conditus est in æde sacra veteri domus Professorum, compositus cum D Patribus, qui eadem dignitate antecesserant.

202 Magna sane multaque exstant merita *meritis in Ecclesiam et Societatem plenus.* Francisci in Societatem, sive privatus adhuc, sive cum imperio ageret. In Hispania enim, patrio solo, simulatque, abdicatis bonis omnibus et honoribus, Societati sese addixit, incredibile dictu est, quem de se virtutis odorem pietatisque solide effuderit aliisque afflarit. Exinde enim Societas ibi cognosci magis cœpit, adeoque amari, ut certatim principes Societatis sacerdotes evocandos, excitandaque collegia curarint. Septem vero annis, quibus commisæ illi ab Ignatio Hispaniæ provinciæ omnes et Orientis Indiarum, plurima collegia illi accepta referenda. Hic enim fundus auctorque exstitit. Cum vero Generalis familiam duxit in Atlantici maris remotas insulas, Materiam Tertiamque; in Peru item, Novamque Hispaniam Indiarum socios primus tamquam in coloniam misit. Ex his etiam, magno post addito collegiorum numero, locis adeo vastis duæ provinciæ factæ. Hinc igitur apparet, si recte rationem subducas, Ignatium, ad Superos migrantem, duodecim E Societatis provincias constitutas reliquisse: qui magistratum proxime excepit, Laynem quinque adjectas stabilivisse: duas denique Franciscum addidisse: ut undeviginti in universum provincias viderit.

203 Elegans in eo forma corporisque digni- CAP. XVIII. *Corporis ejus forma,* tas imperio digna. Statura procerus erat, facie oblonga, candore simul et rubore temperata. Membrorum ei decens habitudo, corpusque compactum. Frons ampla majestatem addebat: nasus item aquilinus et longus: oculorum orbes grandiores, colore glauco: genæ et labia rubicunda. Adolescens obeso admodum et crasso fuit corpore; verum post assiduis jejuniis ciborumque abstinentia a cœna temperans, adeo se ipse maceravit, ut ventris cutem duplicaret *p*, *p* et togæ instar pellem, quo vellet, referret; utrem esse dixisses inanem. Ceterum etsi integris viribus firmoque corpore esset et sanguine abundaret, ea ipsa inedia, qua macilentior factus, ventriculum etiam debilitarat valetudinemque læserat. Quod humi prostratus horas aliquot plerumque oraret, humore hausto e terra, dentes illi vacillantes exiderunt, osque F læsum. Inedia etiam cacostomachos vixit, dum sæpe rejiceret cibos et cruditate laboraret, ructus ederet assiduos non sine dolore stomachi et medicorum admiratione, qui morbi genus insolitum ignorarent. Et vero quamvis corporis vires afflixerat nimia ciborum abstinentia, morum tamen facilitatem, candorem animique hilaritatem auxerat.

204 Ingenium vividum quidem illi, sed *mores.* maturum quietumque: mens perspicax propere, quæ vellet, suggerebat. Judicium temperatum, memoria, thesauri instar, tenax. Honestis jam inde a puero castisque moribus, ut leves homines fugeret facile, vitaretque parasitos et assentatores. Sermo illi modicus et brevis de necessariis tantum. Oderat officiosa verba eorum, qui aliud pectore clausum, aliud ore promptum gerunt. Si quis illum coram laudaret, sermonem mature abrumpere, sed prudenter solitus, quasi aliud agens. Tametsi vero bene de omnibus sentiret prædicaretque, paucis tamen arcana credidit: paucioribus divinitus visa, sensusque animi extra eum, qui a confessionibus erat, detegebat. Quorum autem fidem longo usu experimentisque

A perimentisque probasset, his suetus et multa indulgere. Falli, quam male de aliis et inique suspicari; accipere item injuriam, quam facere malebat. Ingenii bonitate supra mediocritatem litteras est adeptus, præsertim sacras, quibus, ut par est, delectabatur impensius; partim studio diligeutiaque, partim oratione pia meditatioueque rerum æternarum.

Cap. XIX. et lucubrationes. 205 Scripsit, ducis munus etiamnum sustiuens, libellos sex ad pietatem excolendam: uon infrugiferos iis, qui ad perfectæ vitæ metam contenderent, qui Latine iu vulgus editi, Alfonso Deca, Compluti Societatis theologo, iuterprete, circunferuntur. Singula nunc recensebo. Primum concio est habita in illud Lucæ cap. XIX: Ut appropiuquavit Jesus, videns civitatem, flevit super illam. » Speculum item operum Christiaui hominis. Collyrium spirituale, quo docet, se quemque nosse oportere. Dehiuc est Præparatio ad Eucharistiam digne sumendam: item Spiritus exercitationes ad sui cognitiouem. Sextus est Hymui illius decantati B Explauatio: » Benedicite omnia opera Domiui Domino. » Hæc tautum edita pro legitimis scriptor agnovit. Commentatus tamen est, non inficior, et alia quædam; sed rudia et impolita cum esseut, lucem noudum aspexerunt *q*: excepto libello de Euangelica prædicatioue seu de Ecclesiastæ officio. » In his eraut de perfectionibus auimæ Christi a conceptu ad ultimum usque in Cruce spiritum. Threnorum Hieremiæ Explanatio, quam in Pintiana et Complutensi academia dictavit. Meditationes item de morte Christi Salvatoris, iu horas diuruas ac nocturnas distributæ. Denique meditatioues in Euangelia Adventus, Quadragenarii jejunii, Dominicorum festorumque dierum; profectæ ab oratione potius ad Deum fusa, quam ex libris acute et subtiliter haustæ. Quibus, tanquam jaculis diviuis, auditorum mentes ad bonam frugem revocando suaviter vulnerabat, ut ad virtutis studium inflammaret, a vitiis deterreret.

ANNOTATA.

a *Quas exhibet Ribadineira lib.* 3, *cap.* 14.

C b *Quo* IV *Kal. Septembris venerant.*

c *Sub anni* 1572 *principium.*

d *Fontarabiæ.*

e *Gattiæ urbem ad Ligerim fluvium, agri cognominis caput. Eo legatus, ut scribit Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 16, § 3. *die* VI; *vel, ut scribit Sacchinus lib.* 8, *num.* 6, *die* VII *Februarii venit.* Franciscus *vero biduo post.*

f *Redeuntem e Gallia* Franciscum *in febrim incidisse testatur etiam Sacchinus lib.* 8, *num.* 26: *at cum, eodem teste num.* 8 *libri mox citati, Blesis egressus sit* V *Kal. Martias, postridie Kal. Februarii seu Purificatæ Virginis festo id contigisse non potuit.*

g *Psal.* 78, ỳ. 1.

h 3 *Regum cap.* 19, ỳ. 10 *et* 14.

i *Litteras illas partim exhibet Ribadineira lib.* 3, *cap.* 15.

k *Vulgo* S. Jean de Maurienne.

l *Emmanuël Philibertus, Sabaudiæ dux.*

m *Vide num.* 100 *Comment. prævii.*

n *Anno* 1572 *Kal. Maii.*

o Biduo post, quam Romam attigerat, noctem sub mediam, ac potius aliquantum jam inclinatam (quo fit, ut ipsas magis Kalendas Octobris, qui fuit dies Mercurii, quam pridie consignandus sit obitus (altero et sexagesimo suæ ætatis anno e vita sublatus est, *inquit Sacchinus part.* 3, *lib.* 8, *num.* 31. *Beatis adscriptus est ab Urbano VIII anno* 1624: *Sanctis vero a Clemente X anno* 1671. *A. P. Ribadineira.*

p *Demortui pellem, ut scribit Cienfuegos lib.* 5, *cap.* 18, § 4, *inspicere volenti Thomæ, ejus fratri, dum telam, qua cadaver tegebatur, tollere conabatur, ter obriguit brachium.*

q *Edita deinde sunt Bruxellis anno* 1675 *typis Francisci Foppens, opera vero ac labore D. doctoris Francisci Borgiæ, e Borgiana stirpe pronepotis.*

CAPUT XIII.

S. Francisci animi demissio ac paupertatis amor.

E

Libet, Francisci Vita ad exitum adducta, virtutum exempla et scite dicta adjungere: quod, ut sapiens ille Stoicus ait, longum sit iter præceptis mores iuformare; breve vero et efficax per exempla. Cetera vero dicta factaque præclare, quæ per historiam sparsa sunt, quod ad hæc capita revocari queaut, minime iterauda duxi *a*. *Lib. IV Prol.* a

Cap. I. Pex animi demissione Franciscus. Ab humilitate, quæ parens ceterarum custosque virtutum est, initium ducam: quod virtus ea Christi propria sit et Christianorum. Philosophi euim veteres mundique sapientes ejus ne nomen quidem, uedum rem sunt consecuti: qui tamen in veritatis virtutumque investigatione studii multum operæque posuerunt, ut magnum aliquid naturæ vi adepti videautur. Quorum fastum Dei Filius aversatus eam virtutem summam verbo atque exemplo docuit. » Discite, » inquit, » a me, quia mitis sum et humilis corde. » Ea sane virtus, ut Augustinus ait, homines angelis adjungit, ut contra elationis * ex angelis dæmones effecit. Non fugiebant hæc Franciscum, quaudo studiose in animi submissiouem incubuit; et quoniam ad humilitatem viam munire humiliationem Bernardus aiebat, curabat sedulo, ut rerum omnium couditarum puderet, pigeretque, ubi se ipse perfecte nosse cœpit. Hinc precationum omnium exordia ducebat: hæc fere materia de rebus piis officiisque disserentis fuit. In hac assidue occupatus, incredibiles brevi progressus fecit. b *supple: vitium* F

se peccatorem inferno excepto 207 Itaque, simulatque se ducis titulis sponte abdicavit, subscribere sua manu litteris cœpit: Franciscus PECCATOR: testatus, credo, quod de se ipse sentiebat; imitatusque Isidorum aliosque, innocentia vitæ claros, quos sic subscribere solitos accepimus *c*. Ignatius tamen, ne sermonem aliis daret- neve in re inusitata secius loquendi ansam præberet, abstinere jussit, ut Franciscus præterea nihil subscriberet. Pintiæ *d* sociorum collegio rei gerendæ * egressus, Bustamantio comite, solito tristior incedere visus, et caussam interrogatus, ab inferni meditatione se tum surrexisse, affirmabat, omnesque videri in se, tamquam ab inferis exsistentem, intueri, circumfusosque irridere, jactis his vocibus: » Hunc ab inferis reducem petamus. » c d ** supple: caussa*

Ex

A. P. Ribadeneira.

Ex qua quidem pœnarum apud inferos meditatione illud se commodi accipere aiebat, ut Christi amore flagraret ardentius, cujus morte mortis chirographum deletum est. In qua, dum vita suppetit, acquiescendum cogitatione judicabat; ne mortui, iis addicti pœnis, uramur; Vatis illud regii usurpans : „ Descendant in infernum „ viventes *e*. „

c *quovis loco indignum, belluam, ipsoque dæmone*

208 Quo die hebdomadis sanctioris Christum discipulorum pedes lavantem Ecclesia recolit, ad tirones verba faciens : „ Nullum, „ inquit, „ hodie in mundo locum reperi. Sextum enim „ jam annum ad Judæ pedes illum mihi finge- „ bam, nunc, dum Christum attente considero, „ iis advolutum lavare, tergere et osculari, nul- „ lum mihi, inde expulso, relictum video lo- „ cum. „ Pintiam primum ingressus, abdicatis jam Ognati in Cantabria titulis bonisque omnibus, accurrentibus vicatim visendi gratia, tamquam ad novæ rei spectaculum, civibus, Bustamantio comiti ait : „ Feram, credo e cavea „ emissam, belluamque spectatum venerunt *f*. „ Equidem quavis bellua immanior essem sine B „ ope Dei, qui me in religiosam familiam suam „ accivit. „ Precibus intentus duas minimum horas quotidie impendebat sui cognitioni : quæque legeret, audiret, videret, eo omnia referebat, ut erudirent, demissionem pudoremque sibi incuterent; Deo frequenter gratias agens, quod sane delinquenti sibi, ad eam diem pepercisset; neve desereret, aut, in quæ vulgus, impingere se crimina pateretur, orabat. Occupato de more in hac suæ vilitatis meditatione, dum se rebus a Deo conditis indignum reputat, ea vox est audita : „ Pudeat te mei. „ Quam ubi dæmonis esse comperit : „ Recte „ inquit, „ mones : unius superbiæ cogitatæ vitio ardes, „ ardebisque æternis ignibus; ego vero toties „ Deum offendi, non tamen flammis addictus „ crucior. „

f

nihilo meliorem reputabat,

209 Oraturus sensit dæmonis opera turbari cubiculum; quem his dictis abegit : „ Nil mi- „ rum, te a me ne latum quidem unguem di- „ scedere aut fugere : pridem enim communi „ usi mensa ciboque sumus. „ In xenodochio versans, visum ab illo ferunt humana specie cacodæmonem superbe sic appellantem : „ Quid C „ tibi hic negocii? Tantus cum sis, in homi- „ num fæce versari qui potes? „ Retudit fastum Franciscus : „ Equidem miror magis, te tam „ superbo præditum ingenio, miserum me at- „ que peccatorem appellare dignatum „ Sic ille fumi instar evanuit. Oblatus ei energumenus, a quo dæmonem alii exorcismo pellere frustra tentarant; rogatusque, ut pro illo Deum precari et Marci Euangelium recitare ne recusaret, cum ad ea verba, „ In nomine meo dæmonia „ ejicient *g*, „ manus imposuisset, cessit subito fugitque dæmon, et lætus ille dimissus est. Qui aderant spectatores, orationi illius acceptum retulerunt. Ille vero, qua erat modestia, verecundia ductus : „ Quid mirum, „ inquit, „ si „ dæmon me fugit? Nam et veteri verbo dici- „ tur, figulus figulum. Cumque aliis ego olim „ offendiculo fuerim, nil mirum, si me ille ode- „ rit. Solent enim iisdem artibus dediti, æmu- „ latione quadam inter se odisse. „ Post Methymnæ-Campi *h*, dum præsente ille forte res gesta referretur, pudore erubuit, illud addens : „ Demus verum esse, quod narratis : ecquid „ mirum, cum ego sæpenumero dæmoni morem

g

h

„ gesserim, semel illum mihi paruisse. „ Et D quamquam depellere fastum et invidiæ fascinum arcere posset, si sacri Euangelii verbis eam vim merito tribuisset, hic tamen rubore suffundi maluit. Nihil ferebat audiebatque molestius, quam se coram laudari Sanctumque appellari. Rogatus caussam, cur ea re adeo angeretur, subjecit : „ Equidem rationem extremi judicii, „ morte obita, valde formido : quæ nimium, „ quantum a præposteris hominum judiciis di- „ screpat. „

210 Manus abluenti frater illius Thomas Borgia officiosius et ambitu aulico linteum porrigebat. Ille vultu iram præ se tulit, vetera illa aulica officia, quibus nuncium pridem remisisset, odisse se testatus. Montellano in collegio locum illi editiorem imprudenter collocarant : ille quasi dæmonem cerneret, Crucis sese signo muniebat. Defugiebat itaque libenter intempestivas honorum occasiones; negligi et ignorari malebat; ut vel eo nomine sæpe via decesserit, ad aliud diversorium, incommodo et valetudinis et itineris, ne honos illi putide, ut fit, haberetur. De se demisse abjecteque et sentire et prædicare semper solitus. Facilitate idcirco E usus est singulari : aliquem e plebe diceres. Porro invitus præteriti temporis memoriam, quod tamen senum est vitium, recolebat. Sin necessitas extorqueret, ita sermonem temperare, ut quivis non omnino rubis facile intelligeret, nihil sibi eo nomine placere. Numquam auditum vel excidisse illi hæc passim obvia. „ Cum „ marchio, dux vel prorex essem. „ Nobiles viros ita comiter appellabat, ut se illis inferiorem superiorem nemine, facile declararet. Hanc enim virtutem didicerat esse piorum hominum propriam, ut, quo major quisque sit, eo se submissius gerat. Olyssiponem ingresso Francisco Joannes III rex miserat e domesticis nobilem, qui eum salutaret. Qui cum, „ Fessusne de via „ esset, „ interrogasset, iteraretque identidem Domini nomen : Franciscus lepide illi respondit : „ Fessus quidem de via accessi, sed magis Do- „ mini, qua me oneras potius, quam honoras, „ appellatione. „

ambitiosi obsequii honorisque fugiens submisse de se sentiebat,

211 Tribus potissimum de caussis Ducis titulum utilem sibi fuisse prædicabat. Primo, quod mortuorum jam in numero haberetur, ut religiosi viri solent; et Gandiensi in ditione, defunctis ducibus, anniversaria Sacra quotidie peragantur. Deinde eum candidatos ægre in Societatem adoptari animadverteret, dicere solitum accepimus : „ Hoc mihi commodi Ducis „ titulus attulit : statim enim sociis adscriptus „ sum. Ceteroquin, ecquæ (amabo) in me inge- „ nii doctrinæque dotes, quæ Societate dignum „ redderent? Deo itaque Pontificique summo „ gratiam habeo, qui hunc mihi pontem fecit, „ viamque munivit in suam familiam domum- „ que migrandi. „ Denique cum iter faciens aliquo divertisset, remque divinam, ut solebat, quotidie facere vellet, detrectarentque parochi, licet Societatis tabulas proferret, socio urbane in aurem insusurrat : * „ Nunc per me licet, pri- „ stinos titulos nomines. Civili hic jure agen- „ dum est. „

paucis in rebus profuisse sibi Ducis titulum profitebatur,

* insusurrabat

212 Ex hoc ipso fonte mœstitia fluxit, qua incredibiliter angebatur, cum in Cardinalium collegium adsciscere invitum vellent, ut libro secundo narrare memini. Certe majori nemo umquam ambitionis studio honores expetivit, quam

quanto magis a dignitatibus abhorrebat, tanto villiorque

A quam Franciscus repudiavit, ratus indignum se honoribus esse et inopiam religioni utilissimam. Philippum regem, jam tum Hispanicæ juventutis principem, litteris supplex rogavit, daret hoc amicitiæ, ut, si qua exstarent officia, ne Sacris jam initiatum, ecclesiastica umquam dignitate oneraret. Privatum se vivere malle atque inglorium, et eo se consilio titulis abdicasse. Nec defugisse titulos satis habebat, sui etiam vilitatem contemptumque studiose, ut ante dixi, quærebat. Demissionis exempla eodem ipso libro attulimus. Vicatim, sacculo humeris imposito, eleëmosynam stipemque corrogasse. Pueros, tintinabulo accitos, catechismo erudire solitum. Coquo domi operam dedisse, mensis ministrasse : pedes singulorum et frequenter osculari consuevisse.

officia libentius obibat,

i 213 Conimbricense gymnasium *i* ingressus, commissa jam illi ab Ignatio universa Hispaniæ provincia Societatis, e præfecto studiorum viam rationemque studiose quæsivit, pueros docendi prima Latinæ linguæ rudimenta, quod hoc munus, ut minus honorificum et valde laboriosum, B ita meriti majoris, obire serio vellet. Effectum id Cordubæ *k* dedisset, ni socii valde repugnassent, qui hac sola arte dissiduadere poterant, quod dicerent, non satis eum quidem vel ad hoc munus obeundum idoneum videri et Societati dedecus allaturum. Destitit itaque, ratus vera dicere, alioque animum convertit. Eboræ *l* sexta feria aggregatis sociis, ut more Patrum antiquorum collationes de rebus divinis haberent, dicturus Franciscus sententiam, hoc tantum, " Opera, " inquit, " verbis præstant. " Assurgens itaque omnium ordine pedes humi exosculatus, socios ad lacrymas et admirationem excitavit. Calensi in collegio Lusitaniæ, quod oppidum vulgo PORTUM appellant, ostiarii officio, arreptis clavibus, perfunctus, cum porcum jugulatum eleëmosynæ vice obtulissent, humeris sublatum tacitus in superiorem domus partem per gradus non sine labore portavit : mirantibus sociis, facti commendationem sic elusit : " Quid mirum ", inquit, " si porcum " porcus commode tulerit? " Non dissimile nimirum, quod de Carlomanno Casini montis Annales referunt. Hic, imperio abdicato, regno Pi- C pino fratri relicto, Romam, Zacharia Pontifice maximo clavum tenente, veniens, in Casino monte Benedicti sodalibus se adjunxerat. Oves abbatis jussu forte pascens, claudicantem unam quod gregem consequi non posset, humeris sustulit summa cum animi voluptate *m*. Et vero id genus officia, quibus antea despicatui ducerentur, religiosis viris perhonorifica sunt; eoque illustriora, quo majore olim dignitate ceteris præstiterunt.

aliaque summæ demissionis

n 214 In eo ipso collegio, dum claves ostii gestat, quidam Societatis candidatus Hispali *n* advenerat cum bona spe fore, ut a Francisco ceteris adscriberetur, cui tum commissa provincia erat. Videt Franciscus cubiculum proximum plenum sordibus : " Age ", inquit, " ne otiemur, purgemus hoc conclave. " Sumptisque impigre scopis, cum illo pariter cubiculum verrit, sordes extulit : adeo se vincere atque submittere studuit. Religiosos viros, quoties occurreret, salutare et iisdem assurgere solebat : honorifice etiam de illis sentire, prædicare. Honorare autem se in monachorum habitu ajebat obsequium, quod Christo ejusque Ecclesiæ præstarent : et tamquam diversorum quidem signorum milites, unius tamen legionis omnes colebat. Acceperat impostorem quendam triremibus addictum, quod FRANCISCUM BORGIAM simulasset jactassetque. Mirari se dicebat, exstitisse adeo excordem, qui peccatoris summi personam induisset. " Si ille ", inquit, " triremibus officium navat, quod nomen meum sibi " vindicarit; quid me fieri par est, qui non inane nomen porto peccatoris, sed et criminibus " refertus sum, quæ æternam pœnam merean- " tur. "

A. P. Ribadineira.

exempla edere solebat.

215 Occurrenti forte nobilissimo dynastæ Hispaniæ querentique vicem illius, quod inops attrita veste ambularet, seque ipse et valetudinem negligeret, acute respondit : " In me recipio, fore ut mihi caveam. Iter enim dum " facio, prodromos duos præmittere soleo, tan- " quam exploratores et structores, qui hospitium mensamque adornent. " Interrogatus iterum, quinam essent, quod nusquam apparerent : " Mei ", inquit, " cognitio et pœnarum " apud inferos, quas merui, contemplatio. Quo " fit, ut, quod tandemcumque in diversorium E " deferar, tametsi desint omnia, in lucro deputem, et tanquam in immerentem collata " beneficia interpreter. " Septimancæ *o* (oppidum id hodie SIMANCAS incolæ nominant) appositum illi edulium intestinis vervecinis semicrudum maleque conditum. Gustatum reposuit: adhæc in aurem Bustamantius insusurravit. " Si bene coctus cibus esset, non rejeceres. Bene " habet ", respondit. Bustamantius vero, cum item gustasset, edi posse negabat. Cui Franciscus : " Quid si, Pater, inferorum cibum, quod " Deus avertat, gustares? "

CAP. II. Quantus illu[s]

216 Demissi animi socius comesque paupertatus amor est : quam virtutem, incredibile dictu est, quo studio coluerit Franciscus. Instar enim boni negociatoris, " Inventa hac pretiosa " margarita, dedit omnia sua et comparavit " eam *p*. " Didicerat persuasumque habebat, verum esse Christi illud oraculum, pauperes spiritu beatos fore. B. Franciscum puer, ut nomine, sic et moribus referre cœpit. Propriam familiæ illius inopiam admirabundus adamavit : et simulatque se Societati votis astrinxit, pecuniam exinde non contrectavit, quodque mirere F magis in homine adeo opulento, argenti aurique pretium ignorabat. Enituit isthæc rebus in omnibus virtus, in victu cultuque corporis, lecto, cubiculo ceterisque : ut in papyro, qua conciones suas excipiebat : in foco denique, dum frigus urgeret, instruendo. Calceos novos induere detrectabat, biennio vix atterens, Caligas item, licet pannosas ruptasque haberet, non mutabat. Montellano in collegio *q* versanti feminalia nova muneri oblata, quæ furtim noctu apposuit lectulo socius, subductis laceris. At Pater experrectus, dolo comperto, vetera repetiit novaque reddi domino jussit.

paupertatis

217 Stipem cum vicatim mendicus cogeret, panis frustula oblata libentius, quam appositos panes integros gustabat. Tot itinera ingressus, adduci numquam potuit, ut vel sindonem mundam valetudinis gratia circumferre comitem pateretur, ne in paupertatis jura peccasse videretur. Narrant socii, se vidisse super stramine sæpenumero cubantem sub dio aut tenui tecto, ventis hac illac spirantibus, et frigescente maxime cælo : ille tamen eam præ se hilaritatem tulit,

A. P. RIBADENEIRA. lit, suis ut admirationi esset pudoremque incuteret. Sago in itinere, aut chlamyde non alia usus, sive hyberni sive æstivi temporis hora esset, quam pallio quotidiano; quod invertere duplicareque solebat, ne luto inquinatum deterius fieret. Ocreas pedibus ut induceret, impetrari ab eo non poterat. Petasum unum satis esse aiebat, arcendis cæli injuriis, sive sol arderet, sive imber decideret, ventique flarent. Fessus fractusque de via, et largis imbribus perfusus, tum demum incredibiliter gaudebat, si in hospitium delatus esset, cui deessent, quibus refocillari viatores solent, ignis victusque corporis.

fuerit amor. 218 De lectulo et conclavi nihil laborabat. Nullum ibi velum appendi, nedum peripetasmata patiebatur; quin et stoream seu tegetem parieti ad cervical affigi moleste ferebat: id genus commoda fugienda prædicans, quod mortis germanus somnus appellaretur: sitos vero in sepulcro brevis urna minimeque sumptuosa caperet. Scilicet factum ab illo diligenter, ut Christum duabus his potissimum artibus, dimi-
B sionis atque inopiæ, quoad posset, imitaretur: qui, ut Apostolus ait, " Propter nos egenus fa- " ctus est, cum esset dives, ut inopia illius nos " divites essemus *r*. " Quod ejus exemplum æmulati non pauci Societati se addixerunt. Quin et in ipsis Societatis exordiis eodem inopiæ studio imbutus enituit. Anguste enim habitare exoptabat, qui amplas prius et magnificas ædes occupasset. Ejus etiamnum hodie vestigia apparent in Ognatensi ædicula, ab illo fabricata, et tirocinii domo Septimancensi. Quæ quidem virtus eo magis clara, quo plura ille fortunæ bona libens volensque abjecerat: quæque in aliis avaritiæ sordiumque nomine reprehendi queant, ea laudi Francisco vertebant: cognito, paupertatis fuisse semper studiosum: ut in Christi adeo inopis, ut, quo in loco caput reclinaret, non habuerit, vestigiis pedem vivus moriensque poneret. Prandenti Romæ apud Catholici regis legatum mimus quidam aretalogus injecit: " O miserum te et inopem Franciscum, " qui tantis te bonis abdicaris, nisi, morte " obita, cælo potiaris? " Ad oratorem Franciscus conversus, " Vera ", inquit, " narrat: sed
C " majora jam tum, quam reliqui, bona sum " consecutus. " Animi tranquillitatem significans et illud Christi dictum respiciens: " Centuplum accipietis etc. *f*. "

ANNOTATA.

a *Prologus hic Schotti est.*
b *Matth.* XI, ỳ. 29.
c *Baronii in Martyrologium Romanum Annotata consule ad diem* IV *Aprilis, ubi de S. Isidoro, Hispalensi episcopo. Sic et S. Braulius, Cæsaraugustanus episcopus, Isidori discipulus se* pessimum peccatorem et servum inutilem *vocat in suis ad Isidorum litteris tom.* I *Aprilis pag.* 343.
d *Seu Vallisoleti.*
e *Psalm.* 54, ỳ. 16.
f *Idem fere dixit, cum Romanos obvios sibi habuit in habitu ducis.*
g *Marci* 15, ỳ. 17.
h *In Legionensi Hispaniæ regno.*
i *In Lusitania.*
k *In Hispania Bætica.*
l *In Lusitania.*
m *Vide Leonem Card. Ostiensem lib.* I, *cap.* 7, *Chronici Casinensis.* D
n *Primaria Hispaniæ Bæticæ civitate.*
o *In Hispania Tarraconensi.*
p *Matth.* 13, ỳ. 46.
q *In Hispania Bætica.*
r 2 *Cor.* 8, ỳ. 9.
s *Matth.* 19, ỳ. 29.

CAPUT XIV.

Obedientia, orationis studium, Vaticinia.

Ex ea ipsa humilitatis radice nata in Francisco virtus est obediendi Deo et homini, quem ille sibi præfecisset. Obedientiam itaque tutum appellabat navigium, quo, tamquam per vitæ procellas, portum religiosi viri capiant, rideantque tempestates, et dies noctesque securi navigent. Cum igitur in omnibus Christum sibi ad imitandum proposuisset in conspectuque ejus ambularet, ubi expressa illius vestigia cerneret: tum vero præcipue obedientiæ virtutem in eo mirabatur: qui, cæli terræque cum esset Dominus, subditus tamen parentibus fuit: quam virtutem ne omitteret, inquit Bernardus, mori maluit: " Factus obediens usque ad mortem, " mortem autem crucis *a*. " (CAP. III. *Singularis ejus* E a)

220 Prætectos Societatis usque eo vereri solebat, ut, licet potestate jam abiissent, eodem, quo antea, habito respectu coleret. Litteræ ab Ignatio datæ cum redditæ illi in Hispania essent, flexis genibus precabatur Deum, ut parendi facultatem largiretur iis, quæ mandarentur, et veluti missam cælo vocem interpretabatur servabatque religiose. Nec fugit Ignatium, quam prompte et alacriter jussa exsequeretur. Non itaque sic imperabat: " Hæc ita curabis. " Sed modeste: " Nobis hæc ita visa, tu pro tua " prudentia reique opportunitate, quando abes " propius, arbitratu tuo rem gere. " Nihilominus, ne latum quidem unguem ab Ignatii jussis discedebat, sed accuratissime exhauriebat, quæ mandasset; nisi, si quid esset, quod absentem fugisset Ignatium. Recreatus a lento morbo, cum liberalem animi honestamque relaxationem valetudini corroborandæ adhiberet, a sacerdote audivit: " Ignatium ejusmodi relaxa- " tionibus minus delectari. " E vestigio igitur abstinuit, nefas ducens ab illo, quem in oculis ferret ad eam diem, moribus sententiaque discedere. (*erga S. Ignatium superioresque.* F)

221 Si quæ Superiorum jussa asperiora viderentur, quam, ut æquo animo alii ferrent, ita temperabat, ne quis esset querimoniæ relictus locus. Priusquam comissæ illi Hispanicæ provinciæ essent, collegium de via ingressus, concionandi, qua uti poterat, auctoritatem sibi vindicare noluit, nisi si rectori æquum bonum videretur, juberetve. Imperari enim sibi, quam rogari, qua erat animi demissione atque obedientia, malebat. Valetudinis tuendæ gratia comitem illi Ignatius addiderat, cui Michaëli Marco nomen. In se enim severus plus æquo et rigidus; in alios blandus juxta ac benignus: nihil remisse magno valetudinis incommodo agebat. Huic socio Franciscus paruit, non secus ac (*F. Marcum,*)

A ae si impositus cum auctoritate esset: nec in victus tantum ratione, sed in omni tuenda corporis valetudine consulebat eum, quid facto opus esset. Cibo itaque apposito, interrogare solebat, Marcusne edi jussisset. Qui frater, si domo negotii causa diutius abesset, alteri negocium dabat. " Hæc illi, " inquit, " meis verbis " impera. " Securus nimirum, fore ut religiose pareret. Olyssipone Catharina regina negociorum causa in aula acciverat Franciscum. Ille Marcum consuluit, quid facto esset opus. Illi visum non satis firmum corpore valentemque esse. Postridie itaque venturum se 'esse respondit. Quo nuncio mox aulicus domum revertit.

coquum, 222 Non dissimili studio coquo domi operam dabat. Evocato iterum Pintiæ a Joanna, Lusitaniæ principe, schedulam ostiarius attulit, cui ille: " A coquo, " inquit, " veniam poscas, " licet, cui nunc pareo. " Adhæc ille: " Vade, " Pater, at reditum matura: opus enim mihi " adhuc opera tua. Principi ita narra, te coquo " domi operam dare, quo facilius missionem B " impetres. " Eadem animi simplicitate dicto audiens fuit retulitque imperium. Princeps quoque libenter assensa missum fecit: admirantibus laudantibusque cunctis, promptam in Francisco parendi vel coquo voluntatem. Coquus item lebetes æneos duos adferre eum jusserat, hausta e cisterna aqua. Ex corporis imbecillitate et lassitudine quievit nonnihil. Occurrit forte socius, qui sponte operam obtulit. At ille recusare: id enim sibi negocii coquum, cui tum pareret, dedisse. Cumque ille rogando instaret, alterum saltem ferre pateretur; ne hoc quidem permisit. Simul enim ferre coquus duos lebetes jusserat.

Pontifices. 223 Dicere solitum accepimus, sperare se fore, ut Societas, Deo bene juvante, vigeret, immo cresceret in majus tribus potissimum de causis. Orationis in primis studio frequentique usu Sacramentorum. Dehinc, si a multis Societatis innocentia oppugnaretur. Obedientiæ denique bono. Causam rogatus: " In promptu, " inquit, " est, oratio enim Deo nos conciliat atque " conjungit: alterum a sæculi amore abducit; " nec enim salus fidesque in hominibus est. " Tertium vero nos arctissimo fraterni amoris C " vinculo colligatos, ut membra capiti, ad" nectit. » Cum omnibus sese libenter subjiceret, tum vero maxime Pontifici summo, ut Christi in terris vices gerenti. Morti enim jam vicinus, illud sibi animam agenti lætitiam adferre incredibilem solatiumque prædicabat, quod Sedi Apostolicæ, suscepta cum valetudinis incommodo in Hispaniam legatione, quod bene verteret, ad extremum usque spiritum paruisset.

principesque obedientia. 224 Quin et principibus libenter obsecundabat, Deum in illis contemplatus, pro incolumitate eorum quotidie precari solitus. Idem et liberos affinesque suos tanquam per manus traditum docuit, præsto ut regibus essent, proque eorum principumque salute assidue vota et nuncuparent et persolverent, precati Deum, in cujus manu cor regum esset *b*: unde et potestas omnis manaret: cui qui resistat, Dei haud dubie ordinationi resistere *c*. Illud demum incertum, obedientiæne an patientiæ, vel utrique potius tribuam, constanter illum in Ognatensi secessu *d* potuisse superiori parere, qui in se ipse rigidus cum esset ac laboriosus, talis etiam Francisco exstitit. Fræna itaque in tirocinio versanti non modo non reduxit, (ne, ut fit initio in spiritus fervore, nimium in se ipse sæviret) sed etiam habenas laxavit et calcaria subjecit: lapides, calcem lignaque ædi construendæ ferre eum jubens. Paruit ille libenter et expedite, quasi angeli vocem exaudiret. Hac enim via ad pietatem a Deo est informatus, singulare ut nobis obedientiæ exemplum exsisteret: Bernardum credo imitatus, qui morosi hominis atque difficilis se imperiis eo cupidius subdidit, quo majora valetudinis incommodo mandabat. *A. P. Ribadeneira.*

CAP. IV. Confiteri quotidie solitus, 225 Cum esset inops atque obediens, quid mirum, si et precandi cum studio Deus exornarit? Quæ una virtus radix et quasi fons est uberrimus ceterarum. Prima Francisco cura in cordis puritate paranda, quo divinæ cognitionis radios purius acciperet. Mundos enim corde Beatos *e* pronunciari Deumque visuros. Quotidie itaque, et quidem crebrius, singulis horis diurnis se ipse ad unguem excutiens exploransque memoria repetebat dicta, facta ac prætermissa: inquirens in se graviter. Bisque in die rite confessus Sacris in aurora operaturus et E vesperi quieti se comparans, nullum diem abire patiebatur, quo non suo se pede metiretur, actique temporis rationem subduceret, si forte reddenda summo Judici esset: neve mors, ut solet, ante diem et imparatum opprimeret. Vix, qui illi aures confitenti dabant, quod reprehenderent expiandumque putarent, reperiebant. At ille cælesti lumine acutius videbat, semperque pavidus vixit: omnia metuens ac pæne trepidans. Judicia enim Dei viventis ac videntis omnia longe a mortalium judicio discrepare aiebat: timeret itaque, quisquis saperet, Deum.

multisque implicitus negotiis, diu 226 Orandi assiduitate hoc commodi acceperat, ut Deum ubique præsentem circumferret. Quo fiebat, ut vel frequens locus atque negocium templi solitudinisque vicem ei præberet, materiamque adeo suppeditaret, ac segetem precandi. Primam S. Thomæ Aquinatis summæ partem dum evolvit, veluti litaniam ex singulis articulorum capitibus, doctrinæ memoriæque simul et pietatis gratia concinnarat *f*. Iter ingresso, etsi corporis lassitudine incommoda ceperat, animo tamen illud præclare evenire dicebat, liberum sibi in via ab interpellatoribus vacuumque tempus precandi dari. Montes enim, F silvas, flumina et apricos campos, herbis, vitibus et arboribus vestitos, ad orandum invitare præconisque vocem emittere: Deum ut mortalis agnoscat, agnitum amet, amatum rerum conditarum gratia laudet assidue, et laudato, tandem aliquando morte obita feliciter perfruatur. Si colloquium invito esset cum exteris hominibus, quibus non saperet Christus, sermonem illis tacitus relinquebat: ipse colligere sese, ut in secessu versari loco que abdito videretur: animo Deum præsentem appellabat rogabatque. Discedentes vero interrogabat, " Num quid vellent? " eum tamen multa jam ab illo postulassent, quæ divinis cogitationibus intus * minus intellexisset. ** l. intentus*

noctuque mentem Deo intentam habet; sæpe etiam extra se raptus. 227 Cum ita interdiu assidue ferme Deum precaretur, tum vero tranquille maxime et libere precari post mediam noctis horam solitus: quo tempore extra se rapi videbatur, ut quinque sexve horas momenti instar judicaret, surgeretque ignibus quasi inflammatus. Michaëli Marco, ut retuli, dicto audiens vixit: pre-

 cationi

A. P. Ribadineira.

cationi tamen intentus, cum diutius æquo moraretur, interpellaretque ille, valetudinis gratia finem orandi faceret: « Plusculum, » inquit, « temporis da, Marce frater, mox adero. » Tantam orando voluptatem capere solitus, ut cum Deo luctari, velut alter Jacob, nec sine benedictione dimitti velle videretur. Extra se non raro positus videbatur, ut corpore quidem præsens, animo vero in cælis versaretur. Si qui altiore voce contenderent, nihil movebatur: atque adeo a re, qua de ageretur, alienas interdum ingerebat, præsertim si profanus sermo deque nihili re injectus esset. Admonitus itaque a socio, præter rem respondere nonnumquam solitum: « Malo, » inquit, « rudis et hebes videri, quam garrulus et temporis jacturam fecisse. » Omne enim perire tempus existimabat, quod non aut Deo aut rebus ad Deum pertinentibus transigeretur. Placentinus episcopus salutandi gratia Franciscum inviserat. Hic in medio sermonis cursu assurrexit, et quasi honoris gratia deduceret, descendebat. Episcopus vero cum Antonio Araoz, qui tum forte aderat, B relictus, facile, quod res erat, mente divina agitari Franciscum, observabat.

Quotidie item Missam,

228 Orandi et in se inquirendi studiosos amabat, et consuetudine illorum diu delectatus, collegiorum his curam Societatis mandabat, ut eam ipsam socios, fidei suæ creditos, virtutem docerent. Negociis diurnis, quoad ejus fieri poterat, subducere se solitus, ut in orationis montem secederet. Eucharistiæ Sacramentum assidue cupideque coram adorabat: domoque egressus, templa hoc nomine libentius intrabat, nictantibus assidue oculis spectans, sive luminis ingenti splendore præstingueretur, sive attendere animum reverenterque adesse ea ratione juberet. Hujus quidem Panis cælestis usque eo deliciis capiebatur, ut nemo unquam gulæ deditus cupediis magis. Quo fiebat, ut, dum vita excederet, nullum abire diem sineret, ut alibi monui, quin rem divinam faceret. Immo et ipso Parasceves die et Sabbato insequenti cum alias canendo Sacris operari soleret, ne iis ipsis diebus divino illo careret bono, liturgiam peragebat. Iter faciens, quo Sacrificium Missæ facere liceret, C vel ad duo milliaria via decedere non dubitabat: et diversorii incommoda libenter ferre, dum Sacris operari postridie liceret.

longa oratione præmissa, celebrat,

229 Eboræ in Lusitania graviter ægrotans, et lethargico morbo captus, evigilare per vim medicorum jussu cogebatur. At allata Eucharistia, tanquam somno, ut erat, gravi et veterno experrectus, agilis alacerque apparuit, ut, licet infirmum corpus haberet, spiritus tamen promptus bonique summi appetens esset. Sacris vero operaturus horas aliquot precationi impendere seque probe excutere solebat. Quotidie item, ut jam retuli, rite confessus rem divinam faciebat. In media liturgiæ parte lacrymas illi ubertim fluere solitas observatum. Post, gratias diutius agere, quod velut in Zachæi domum divertisset: ut non nisi ægre ad prandium et cum suspiriis Jobi atque Bernardi exemplo duceretur. Altari summo in Professorum æde Romæ imminentem cellulam frequenter adibat, quoties a negociis se publicis eripere partemque demere posset. Ceteris item in collegiis Societatis orationis sedem vicinam aræ summæ exstruendam curavit. Cubitu surgens terram, communem omnium parentem, hoc consilio ter quotidie osculari solebat. Primo, ut se ex humo conditum recensque natum, eam contigisse D meminisset. Deinde ut Christo, qui in terram e cælo genus humanum liberaturus descendit, gratias ageret. Denique ut a terris abductum, in cælum, tanquam ab exilio, transcriberet Deus, precabatur.

SS. reliquias religiose colit,

230 Sanctorum reliquias imaginesque religiose venerabatur, splendideque adornari curabat: nusquam affirmans gemmas, aurum argentumque dignius impendi vertique, quam in Auctoris Dei Divorumque cultum. Cum manibus eas tractaret, summa animi voluptate in has voces erumpebat. « Salvete pignora, nobis « in hoc exsilio lacrymarumque valle degentibus a Deo relicta atque deposita: salvete salutis nostræ spes atque solatium. Erit, erit « dies illa, cum decorem induti cineres, hospites nunc beati, æterna illa luce perfruemini: et animæ sole candidiores thronusque vester supra firmamentum clarescent. » Ex hoc ipso fonte manavit pia solemnisque Societatis consuetudo, ut singulis mensibus Sanctorum nomina sorte e situla educantur, distribuanturque singulatim. Quo die, votis conceptis reli- E gioseque persolutis, opem sui quique Divi implorant. Didicerat id in gentilitia Borgiæ familia Franciscus: in qua illum olim morem viguisse docui *g*. Ognati quoque idem servavit; g multa sociis indulgens, quo die Divi nomen sorte illis obtigisset: ipse ad hæc precationi plus ètiam temporis tribuere solitus.

eorumque cultum sedulo promovet.

231 Divorum cultum ut excitaret augeretque, (contra atque hæretici solent, qui in Sanctorum imagines, ut olim iconomachi, grassantur) Romæ Franciscus in æs graphice incisas et affabre sculptas imagines in omnes provincias misit. Quin et archetypa donavit sociis atque distribuit. Visitur Romæ in æde sacra B. Mariæ Majoris illius effigies a Luca Evangelista, ut pie creditur, depicta; religiose etiam a piis frequentatur. Hanc imaginem, cum per se, tum ob antiquitatem pietatemque, tum ob pingentis fidem venerabatur Franciscus. Laborandum itaque sibi existimavit, ut ad archetypum depingere alteram bona cum Caroli Borromæi, Cardinalis innocentissimi, venia liceret. Obtinuit tandem, quamvis ægre, et evicit singulare pietatis in illo studium: humique F in ara collocavit, suoque arbitratu exemplaria eduxit, misitque ad Hispaniæ dynastas aliquot, Societatisque collegia, ut Virginis cultus merito cresceret, quià mortalium patrocinium gerit.

Orans interdum turbatur a dæmone,

232 Interpellare orantem dæmoni studium sæpe fuit, nunc simii specie subsannando, nunc gigantis instar, forma supra humanam majore, spectrisque territando. Pintiæ cubiculo digressus, Crucis se signo muniens: « Videsne, » inquit, Marce frater, nigrum et aspectu formidandum cacodæmonem, passim obambulantem? » Quo dicto, acquievit Franciscus animoque nonnihil sedato, erubuit: quod metum ejus præ se tulisset spiritus, qui ne capillo quidem capitis detracto, nocere homini, nisi Deo concedente, queat. Interrogatus aliquando a socio, num metuisset, ambulare viso dæmone noctu per conclave membrumque domus: demissis ille oculis modeste respondit: « Illud, « frater, certe constat, Deo permittente, apparere interdum dæmones: improbis quidem, ut « a flagitiis territi abstineant, vel puniantur; « bonis vero ut ad pietatem exerceantur et merita meritis cumulent. » Precanti summo animi ardore

A ardore ad Eucharistiæ aram, incidit forte lignea columella e gradibus. Nihil ille territus orare perrexit, quoad eam; qui aderant, sustulerunt. Ea erat vultus hilaritas, decus atque maturitas, ut socii, etiam auctoritate summa præditi, cum pietatis calorem refrixisse sentirent, vel aspectu illius ad pristinum ardorem redirent.

interdum cælesti luce perfunditur.

233 Methymnæ-Campi *h* oranti conclave ingressus Hieronymus Ruisius Portillius collegii rector, qui post primus Peruanæ Indiarum provinciæ præfectus fuit, Franciscum lumine splendere faciemque solis instar radios emittere deprehendit. Idem in Berlangæ *i* vico Ayalæ doctori Societatis usu venisse comperi. Hic intempesta nocte cubiculum Francisci consilii gratia ingressus, summis in tenebris splendere omnia, non secus atque si faces arderent, vidit: vultu item oculos præstingui observavit. Templa de more ingressus, incredibili sagacitate noverat, essetne, et in quo altari servaretur Eucharistiæ Panis ille cælestis: ut raro aberrarit, aiens vel negans: licet lampas incensa B aræ appenderetur.

Vaticinia

234 Ognati versanti anno M. D. LII litteras a Carolo Gandiæ duce datas reddidit vetus et domesticus familiæ cliens Sampson. Nunciabat læte, avum esse factum, natumque primogenitum sibi Franciscum nomine, qui post Gandiæ dux. Nondum resignatis litteris Franciscus vaticinans, sic tabellarium appellavit: « Expectate « advenis, Sampson: valetne Franciscus recens « natus? » Obstupuit ille miratusque, quis se cursor veredarius antevertisset, qui nullum currendi finem fecisset, « Mercedem equidem, » ait, « læti nuncii abs te exigere cogitabam. » Ad hæc ille: « Ea te privare nolo: ter tibi « angelicam Salutationem recitabo litterisque « negocium duci filio dabo, tui ut rationem ha- « beat quæque donaverit, mihi expensum ferat. » Ægrotabat graviter Franciscus Briones e Societate nondum Sacris initiatus, comes aliquot annos peregrinationum Francisci. Jam depositum pæne ac deploratum invisit: animumque addens confidere jubet: « Non hic, » inquit, « ad « mortem te morbus dabit, sed brevi convale- « sces. » Idem rursum in itinere laboranti sibi C accidisse narravit Briones. Segobiæ *k* ad eundem modum Ferdinandus Soler, doctor theologus, tertiana laborans, dum noxium diem morbumque imminere sensit, interrogatus a Francisco: « Satin salvæ res? ut vales? Quomodo « visum est Deo, » respondit ille: « Febrim expe- « cto. » « Cur exspectas? » ait. « Tu, Pater, » inquit ille, « impera, ne accedat, ne exspectare cogar. » Fecit, ut rogatus erat, imperavitque morbo. Lectulo inde lætus valensque se subduxit.

aliquod edit, patrem filio conciliat;

235 Ex Hispania cum Alexandrino Cardinale Romam per Gallias revertens comitem Joannem Suarez habuit Mirandam usque, qui ad Iberum est Aragoniæ vicus. Hic, discessione facta, Joanni de se prædixit, ut Romam vix salvus rediret: illum vero Castellanæ provinciæ præfectum iterum creatum iri: certe utramque veram prædictionem fuisse, res ipsa declaravit. Morti vicinus, cum fere cygneam vocem emitti sapientes homines affirmant, Marco fratri prædixit fore, ut in Indiam adnavigaret; itaque evenit, cum ne Marco quidem tum id venisset in mentem. Regulus quidam Hispaniæ, a filio dissentiens graviter, segregarat se, ut ne aspectum quidem ejus æquo animo ferret. Franciscus, qua erat pietate, ad concordiam revocare alloquiis studens, hortatur, parentem se esse meminisset. Filium ad se recipiendo, quod se dignum esset, facturum. Ille indignabundus vultu terrebat, missum faceret illum sermonem. Igitur verbis Franciscus repulsus, ad summum Parentem Deum confugiendum ratus, pacem venerans precatur. Venatum ille mox abiit, et ardente correptus febri, lectulo affixus jacuit. Post in mentem venit, morbo se juste puniri, quod sana pii Hominis consilia repulisset. Franciscum e vestigio arcessit, veniam obtestatur; illiusque se fidei committit et cum filio quamprimum in gratiam redit.

A. P. Ribadineira.

animas piaculari igne suis precibus liberat.

236 Summa illi animarum cura, quæ corporibus solutæ purgante igne crimina expiant: ut etiam tum dux Gandiæ assidue pro illis orarit et liturgias remque divinam fieri curarit. Cujus officii nomine sæpe illi animas reduces apparuisse, gratiasque egisse narrant: promisisse etiam pro illo in Beatorum sedibus Deum precaturas. Hæc candide ille, ut omnia, Hieronymo Natali, sacerdoti optimo, narrare solitus: E quem bis in Hispaniam ab Ignatio missum commissasque illi Societatis provincias diximus *l*. Plura equidem, fateor, commemorare prædictionum visorumque genera poteram, testesque omni exceptione majores laudare, quorum plerique etiam superstites: verum hæc satis esse duxi; eo consilio a me allata, ut precationis effecta in Francisco cognoscantur: cum præsertim propositum sit virtutes potius, quam id genus signa laudare. Admiranda enim opera, quæ sancti homines patrarunt, miranda quidem: at solida incorruptaque virtus, imitanda etiam est. Illa immensam Dei erga mortales bonitatem ostendunt: hæc etiam ad imitationem exstimulant.

ANNOTATA.

a *Ad Philip.* 2, ℣. 8.
b *Proverb.* 21, ℣. 1.
c *Ita fere ad Rom.* 13, ℣. 2.
d *In Biscaia, Hispaniæ provincia.*
e *Apud Matth.* 5, ℣. 8.
f *Consule ejus pronepotem pag.* 397 *et* F *seqq.*
g *Supra lib.* 1, *cap.* 1, *num.* 2.
h *In regno Legionensi.*
i *In Castella Veteri.*
k *In eadem Castella Veteri.*
l *Supra lib.* 2. *cap.* 7, *num.* 86. *Ribaneira habet:* Ab Ignatio et Layne.

CAPUT XV.

Pœnitentia, suique victoria.

cap. v. Corpus.

Recte in asceticis judicant homines pii, suspectum videri orandi studium, nisi et sui victoria comes accedat. Sic enim appello, quam vulgo MORTIFICATIONEM: quæ domandas esse animi perturbationes affectionesque doceat. Sic Plato philosophiam, mortis meditatione, animum a corpore abducendo, definiisse videtur. Non fugit cælestis hæc philosophia Franciscum, diu multumque

A. P. RIBADINEIRA.

multumque in ea exercitatum; cujus et multa passim exempla retuli et nunc pauca colligam. Audito se præsente laudari quempiam de vitæ sanctitate atque innocentia, respondere solitus erat: « Talis erit, si se ipse vincere norit. » Corpus carnemque hostem capitalem appellabat. Quicum pacisci induciasque facere perpetuo recusavit, quin et domare magis indies magisque studuit. Qua in re, quæcumque opem ferre solerent, amicos sociosque appellabat. In solis ardoribus summoque aut æstu aut frigore et imbribus iter faciens, dicere solitus: « Quam belle « me juvant amici! »

etiam æger, domat;

238 In morbis, summa semper adhibita patientia, dolores constanter ferebat, quin et angere illos studebat, quo meriti uberior seges colligeretur. Pharmaca ægrotans, quamvis amara, sorbendo hauriebat, ut amaritie diutius cruciaretur. Catapotia quoque dentibus eadem de caussa mandere solitus, ut, qui ministri voluptatis olim fuerant, iidem pœna torquerent. Caussam aliquando rogatus, modeste respondit:
B « Belluam istam » (sic enim corpus nominabat) « plorare jubeo: ut, quam deliciis voluptatem « cepit palatum, eandem abstinendo amittat ex« pietque. Meminerim et ego, Christum Salva-
a « torem fel in cruce gustasse. » Septimancæ *a* Societatis tiro coqui officio functus, Francisco condire cibos gustatui jucundos studebat. Collectis itaque in viridario herbis, absyrthium amaram herbam ignarus decerptam collegit, et jusculum patri apponens, « Ede, » inquit, « Pa« ter, jus mea manu conditum. » Edit, et vero libenter, tametsi amarum. Rogatus vero, ecquid placuisset: « nihil unquam edi in vita me dignus respondit. Gustarunt, quod reliquum erat, socii, ruboremque, re comperta, coque incutiunt. Ille genibus mox accidens, veniam precatur imprudentiæ. At ille: « Dominus tibi be« nedicat faciatque benigne. Unus tu de tot « fratribus sensum meum nosti, quaque potis« simum re indigeam, percalles. »

conspui in faciem sustinet, quotidianis de se victoriis

239 De via fessus diverterat in hospitium, humilemque casam cum Bustamantio; pro lecto in stramine diversi accubant. Tussi hic laborans
C tota nocte conspuit imprudens Franciscum, faciem etiam non raro fœdans. At ille nihil turbatus tacitusque transegit noctem, sputo deformatus, vix ut agnosci posset. Ubi diluxit, comperto quod res erat, veniam Bustamantius precatur. Ad hæc ille: « Non est, Pater, quod « ea re labores: nec enim usquam me dignior « locus in cubiculo sputo aspergi debuit. » In Hispaniam cum Alexandrino Cardinale reversus germanæ sorori Joannæ Crucis, quæ sacris divæ Claræ virginibus Madriti præerat, dicere solebat. « Nostrum est, qui religiosæ nos vitæ « consecravimus, quater et vicies quotidie « morti nos comparare; ut ex eorum, de quibus « Apostolus ait, MORTUI ESTIS, numero simus
b « *b*. De me quidem affirmare liquet, quotidie « morior. » De purgantis ignis pœnis aiebat, non tam pœnarum nomine metuere se, quam quod nullus ibi, ut in mortali hac vita, meritis, operibus bonis, ac pœnitentiæ relictus locus sit. « Alioqui, » inquit, « pridem a Deo poposcis« sem. »

ad mortem se præparat; flagellis, ciliciis,

240 Mœstitiæ sibi fore affirmabat, si quando forte imparatum se, nullaque sui sensuumque victoria mors opprimeret. Advigilabat itaque sedulo perpetuumque cum corpore bellum gerebat. Quod ut maxime tegeret, celatumque cuperet, manebat tamen foras. Capillos enim D ipsum sibi vellisse deprehensum. Scrupulos lapillosque et arenam calceis injiciebat, ut pondere ambulanti asperitateque molestiam adferrent. In diversoriis, ne noctu in se flagellis sævire audiretur, ad artes confugit, quibus sanguinem sibi excuteret, vellicaretque se, ac pungeret. Sole ardente pedetentim ambulare: nives item hyeme lente calcare, et id genus alia adhibere, quo se ipse vinceret. Gothalaniam dum prorex teneret, et Societatis post Generalis Præpositus, cilicia atque flagella clavibus occlusa, pannosque, quibus sanguinem detergeret, habebat. Cilicia etiam usque eo camelorum pilis horrida erant, ut vel spectanti terrorem incuterent. Deum orans humum ore diu coutingebat, ex quo molares dentes amisit atque igni labia succensa: ut propius factum sit nihil, quam ut eo morbo periclitatus vita decederet, ni tempori cavisset.

etiam ultra modum, in se sævit,

241 Flagellis humeros lumbosque disciderat, ut putrescere viderentur: quæ res religionem illi injecit. Fidere tamen se aiebat beneque sperare, fore, ut Deus sui misertus ignosce- E ret, si quando modum excessisset, quod pio id studio factum esset, meminissetque idem aliis prius usu venisse. Dicere solitum ferunt, pœnitentia viam in cælum muniri. Urgebant Ognati *c* sacerdotes aliquot Societatis, longe illi ca- c rissimi, de sui victoria ne eos perpetuo celaret. «Equidem quando ita vultis, » inquit, « acer« bam mihi vitam cibumque amarum duxe« ro, quo die non me ipse flagellis cecidero. » Qua in re nihil remisce agere: ut socii interdum octingentos ictus verberaque numerarint. Nec satis erat poppysmo seu complosis vola manibus, ut solet, signum datum, ut a cædendo temperaret. Dicebat et illud, ne se deliciis delinitum lautius acciperent, donec a Deo, quæ vellet, impetravisset. Poscebat enim assiduis precibus, ut deliciæ in cruciatum verterent, dolores contra voluptati essent. Filiam itaque, Lermæ comitem *d*, eum mœstam ægram- d que videret et quiritantem, his alloquiis solatur: « Dolores nolenti Deus immittit, postu« lanti negat. » Cum in principum aulas diverterc invitus cogeretur, ea duntaxat edulia, quæ domi in triclinio, frugali in mensa, edebat. F Si mollis, ut fit, lectulus stratus esset, sine arbitris culcitram unam, fulcris subductam, humi collocabat; hic somnum capiebat, mane vero reponebat.

morbisque afflictari a Deo petit,

242 Pœnitentiæ quantum in Francisco studium fuerit, vel illud argumento est. Rogatus aliquando Septimancæ a Bustamantio, ut ea illi a Deo postularet, quæ sibi ipse exposcere soleret. Ternæ vix horæ abierant, ecce tibi ardentissima correptus febri Bustamantius cum capitis dolore, ut in rabiem agi videretur. Didicit nimirum illud esse, quod Franciscum rogarat, majoresque se spiritus, quam vires gerere, neque cum Francisco esse comparandum. Optatis itaque liberari tanquam voto cupiebat. Precaretur itaque rursum Deum, ut morbum depelleret. Franciscus vero bono esse animo imperat: nec enim pati Deum, tentari nos supra id, quod possumus. Precibus iterum fusis, abiit continuo morbus: remque deinceps non sine rubore narrare Bustamantius consuevit: audaciam, suique confidentiam aversatus, majoresque gigantis esse, quam pumilionis vires fatebatur.

243 Abstinentiæ

A *jejunii leges vel cum vitæ periculo servat:* 243 Abstinentiæ immodicæ causa dolorumque ventriculi imbecillioris, morbique cardiaci viginti fere annos a piscium esu abstinere medici eum jubebant quadragenarii jejunii tempore, nisi si in discrimen caput vitamque adducere vellet. Quibus quidem non parere durum videbatur atque incommodum: evicit tamen precatione animique celsitudine. Audito enim Pium Quinctum Pont. Max., ætate majorem, annua jejunia religiose servare, nulla ætatis fessæ atque decrepitæ habita ratione; idem sibi vel capitis discrimine tentandum putavit. Quod cum bene feliciterque evenisset absque valetudinis detrimento diuturna illa verni temporis jejunia et quattuor anni partium atque Adventus servare perrexit: mirantibus, qui corpusculi imbecillitatem nossent; sed a Deo vires, quod res erat, celso animo suppeditari existimabant. E morbo decumbentem consolaturi qui accesserant, in cubitum erigi solitum observarunt, dum divinis de rebus verba facerent, sive cupiditate sacra audiendi sive discendi studio. Quin et identidem tunc in hæc Hieremiæ verba erumpere solitum " : Desolatione B " desolata est terra, quia nullus est, qui reco-
e " gitet corde *e*. "

cap. VI. propinquorum vero amorem 244 Vicerat se ipse Franciscus, non pœnitentiis duntaxat corpus spiritui; verum etiam animi perturbationes subigendo. Ex his qui æquo majorem erga propinquos affectionem vicerit, næ ille alias animi perturbationes motusque, non periude violentos, superabit. " Sunt " enim plerique ", inquit Gregorius, " qui non " solum aliena non appetunt, verum etiam " cuncta, quæ possederant, in mundo derelin- " quunt, semetipsos despiciunt, nullam præsentis " vitæ gloriam requirunt, ab hujus mundi " se actibus separant et pæne quicquid pro- " speritatis arriserit, calcant; sed tamen adhuc " vinculo carnalis cognationis alligati, dum " amori propinquitatis indiscrete serviunt, ad ea " sæpe per affectum cognationum redeunt, quæ
f " jam et cum proprio despectu subegerunt *f*. "

exstinxerat adeo, 245 At Franciscus, postquam vocatus a Deo est, nihil habuit antiquius, quam " oblivisci
g " populum suum et domum patris sui *g* ": ut C jam inde a puero in religionis secessu educatus videretur. Immo ne in sermone quidem deprehendi cognatorum affiniumque ullum amorem passus est. Mirabantur id alii, agnati etiam indignabatur; utrique tamen, quod domi discerent, habebant. Franciscum tam felici memoria præditum, oblitum tamen propinquorum fuisse, ut ne minimum quidem de illis cogitaret. At qui recta rem ratione expendere soliti, facile animadvertere, eum cognatorum amorem cælesti mutasse: et conditorem opificemque universi, rebus conditis jure optimo prætulisse. Litteris itaque Antonii Araosii, Roma ea de
h re missis *h*, constanter respondit: " Meos equi- " dem amare non desii, Deumque quotidie ve- " nerans precor, salvos incolumesque esse ju- " beat. Et forsitan gratior Deo precatio, quæ " quam minimum carnis et sanguinis habeat " admistum. Pereat ille amor, ut vivat, quem " quæro, cælestis. "

ut neque 246 In oppido, quod Reginæ-casam *i* ap-
i pelari diximus, agenti, Dorotheam filiam obiisse divinitus nuntiatum, eo ipso, quo migravit, horæ momento ad divæ Claræ Gandiæ: sed nihil mutatus animoque turbatus, quasi ad se nihil attineret. Verum non perinde mirandum, iu filiæ morte mœstum non fuisse, quæ *A. P. Ribadeneira.* jam inde a pueritia virginitatem Deo consecrarat; propterea quod exsilii sui terminum, ut pridem optarat, nacta esset: illud plerique magis mirabantur, Isabellam filiam, Lermæ comitem, singulari matronam virtute dotibusque naturæ præditam, non luxisse. Pintiæ enim aulam principis ingressurus obvium habuit, qui tristem subitumque filiæ interitum nunciaret. Paululum itaque clausis oculis, aperta vero ad Deum mente orans beneque mortuæ precatus, perrexit. Rebus in aula gestis, discessurus principi dominæ *k* dixit: " Ora, quæso, pro ani- k " ma famulæ tuæ Isabellæ, quam nunc morbo " minime lento, sed repentino extinctam au- " divi. "

247 Adhæc illa: " Itane tam tristem nun- *filiarum obitu,* " cium obiter a discedente nuntiari mihi opor- " tuit? nihilne parentem talis filiæ mors movet " amplius? Depositum ", inquit, " accepe- " ram: repetiit Dominus. Reddamus itaque, ut " par est, alacriter: quodque tam diu usuram " ejus dederit, grati testificationem animi de- E " mus. Igitur non lugendum, præsertim cum " his vitæ miseriis et corporis vinculis soluta " emerserit, in Beatorumque sedes Dei clemen- " tia, ut spero et opto, commigrarit. " Domum ubi revertit, sacris pro illa operatus, aliam luctus significationem nullam dedit. Eo ipso die allaturus consolationem alloquiis accessit comes stabilis *l*: cumque nihil mœstum in vultu ani- l madvertisset, indignabundus: " Tene ", inquit, " tali filia amissa, nihil moveri? Modeste ", " subjecit ille: Ex quo me tempore Deo dedi- " cavi, sic cor illi meum libens volensque ob- " tuli, nihil ut in rebus humanis turbare illud " posset. " Cum itaque acerba incidissent, duo fere dicere solitum ferunt: Res humanas, ut " quæ nihil ad nos attinent, in minimis pono. " Et illud: " An abbreviata est manus Domini *m*, m " ut salvare nequeat? quid igitur timeamus? " si Deus pro nobis, quis contra nos *n*? " n

248 Rem divinam faciebat in ædibus filiæ, *neque oblata conjugis moveretur imagine neque filiorum* Lermæ comitis. Gener aræ imposuit effigiem conjugis ejus Leonoræ, sed B. Catharinæ nomine insignitam. Ille nihil mutatus, sed obfirmato animo fuit: peracto demum sacrificio, F rogatus a socio, cujus ea imago esset: " Leono- " ræ ", inquit. " Verum nihil nos movit, nisi " ut Deum pro ea precarer ardentius. " Addidit ei illud: " Comiti meis verbis manda, effigiem " in cubiculo habeat, licet: altari posthac ne " imponat, etsi ex Leonora Catharinam fecerit. " Cæsar Carolus, cum secundo in suum ad Justi secessum evocasset Franciscum, periculum facere voluit, verane essent, quæ inaudierat, liberos jam ex se natos nihil curare. Injecta itaque de filiis mentione, de natu maximo Carolo, Gandiæ duce, conquestum apud se narrat Sanctium Cardonam, ammirantium, ut nominant, Aragoniæ, quod ditionem illius in Gandiensi agro, regiam nomine, contra jus teneret. Quid hic facto opus judicas? et uter causa cadet? Adhæc Franciscus: " A quo stat " ratio, jusque non habeo dicere. Illud tantum " majorem in modum peto abs te, cæsar, ut " Sanctio Cardonæ non jus duntaxat sartum te- " ctum reddatur, verum etiam ille gratificeris " potius, quam filio meo. " " Itane ", inquit cæsar, " tuorum liberorum caussam agis? non- " ne præstat eam liberis tuis gratiam tribuere? " Rursum Franciscus: Cardona fortassis ea ma- " gis

A. P. Ribadineira. » gis gratia, quam filius meus, indiget. » Mirifice cæsar Hominis constantia delectatus, collaudavit : nec temere esse, quod vulgo jactarent, illum carnis se et sanguinis amore omnino spoliasse.

cum facile posset, promoveret 249 Miratus et Pontifex Pius quartus eamdem in Francisco virtutem. Romæ enim illo versante, filius Alvarus Borgia bona Pontificis venia atque indulto ducere domum Joannam Aragoniam *o*, sororis suæ filiam, optabat, quæ jam marchionatus Alcanisii hereditatem adierat. Cognito Pontifex Francisci filium Alvarum esse, miratur, cur nona se beneficii loco postulasset Franciscus; de quo bene merendi occasionem undique captaret. Accitum itaque illum nihilque cogitantem, quidam vellet Pontifex, interrogat, » Alvarumne filium haberet. » Annuit ille. Ad hæc Pius : » Cur ne verbum » quidem adhuc ea de re apud me fecisti ? gna» rus quantum tua tuorumque causa cupiam. » Subjecit Franciscus : » Multis equidem, beatis» sime Pater, undique arietibus, ex Hispania » oppugnabar, urgebarque precibus, ut Alvaro B » filio id beneficium abs te impetrarem : verum, » ut, quod res est, dicam, ut ad hanc diem id » abs te postularem, imperare mihi non potui. » Nam si jus æquumque postulat filius, me ni» hil opus apud te deprecatore : sin petit ini» quum, rogare meum est, ne secundum illum » sententiam pronunties, neve indulgenter cum » illo agas ; ut et in præsens etiam atque etiam » rogo. Si enim is sum, qui esse debeo, ma» jorem rationem religionis tuæque dignitatis » habeam, necesse est, hujusque adeo Aposto» licæ Sedis existimationis, quam privati emo» lumenti : quod quidem publico cedat, com» munique bono oportet. »

negotia velles, 250 Recreatus incredibiliter Pius prudente Francisci responso, judicium mentemque laudavit. » Quid igitur faciendum censes ? » inquit. Hic Franciscus : » Duo eamdem ambiunt spon» sam, eodem cognationis vinculo astricti : alter » matris, patris alter frater : uterque a Sede Pon» tificia gratiam supplex postulat. Et quoniam » judicium requiris meum, equidem in ea sum » sententia ; e re sponsæ fore, liberam illi opti» onem relinqui, ut utri nubere malit, pace C » tua, nubat in Domino. Quo fiet, ut utrique » facias satis, et illa, quem elegerit, conjugem » nanciscantur. » Obstupuit ad hæc Pontifex, hominis prudentiam prædicans : dissensit hic tamen ab illo, secundum Alvarum ex æquo et bono pronuncians, uti bona cum venia sororis filiam in matrimonio haberet, hoc addito elogio : Sede Pontificia dignum videri, ut, qui preclaram ei operam adhuc navasset, ejus ratio haberetur : quique Dei amore titulis sese omnibus liberorumque adeo amore et cura abdicasset, ejus tutelam Pontifex susciperet. Profuit itaque durus is Parentis animus Alvaro amplius, Deo ita jubente, quam si Parens supplex id postulasset. Nobis item, qui in eadem familia sumus, domesticum reliquit exemplum, oportere nos, a rerum humanarum sollicitudine liberos, in Deum, cui cura est eritque de nobis, amorem traducere.

ANNOTATA.

a *Hispanis* Simancas, *in regno Legionensi.*
b *Ad Coloss.* 3, ỷ. 3.
c *In Biscaia.*
d Isabellam *nomine.* D
e *Jerem.* 12, ỷ. XI.
f *Lib.* 7 *in Job, cap,* 14.
g *Psalm.* 41, ỷ. XI.
h *Anno* 1556.
i *In Rioia. Hispaniæ provincia.*
k *Joannæ, Lusitaniæ principi, Caroli vero V filiæ.*
l *Ferdinandus Velascus.*
m *Isaiæ* 50, ỷ. 12, *et* 59, ỷ. 1.
n *Ad Rom.* 8, ỷ. 31.
o *Alvari soror dicta fuit* Joanna Aragonia : *ejus filiæ, quam sibi uxorem expetebat Alvarus, nomen non expressit Ribadineira : apud Inhovium autem in Tabulis genealogicis Hispaniæ pag.* 23 *dictam fuisse reperio* Elviram. *Malim. itaque legere,* Joannæ Aragoniæ, sororius suæ, filiam.

CAPUT XVI.

Facilitas morum, prudentia, candor, ceteræque virtutes. E

Recte laudat D. Hieronymus *a* Exuperium, Tolosæ Tectosagum episcopum *b*, quod jejunaret ipse, ciboque * demenso suo, suum defraudans genium unciatim parceret, ut alios famelicos aleret ; cruciareturque aliorum potius, quam sua inedia. Item Francisco usu venit, qui in se regidus erat et severus, in alios blandus et facilis : nihil ut sibi ignosceret, aliis omnia. Parentum caritatem, ut diximus, non extinxerat ; sed carnis et sanguinis amorem, divino illo et cælesti permutarat. Minus quidem erga affines blanditiis utebatur, tamen si quid salva religione postularent, qua consolando, qua re consilioque juvando benignum parentem experti sunt : uti frustra nunquam ejus operam desiderarint. Eximia vero illius in ægrotos pietas exstitit, nihil ut deesse illis eorum, quæ medici requirerent, pateretur. Socii omnes probe norant, tuto in illius aures et sinum deponi omnia, que cruciarent : mœstitiamque detergere libenter solere, sive corporis morbis sive animi laborarent. Neque importunos se futuros aut molestos metuebant. Nec, ut plerique solent, de temporis augustiis expostulaturum. F *CAP. VII. Franciscus in se severus,* a b * *supple : de*

ceteris, 252 Ex hac morum facilitate mos illi natus, uti nihil aspere imperaret, « Hoc facito » : vel « Illud cura » : sed hisce blandiciis delinitos sic appelabat : « Fac, quæso, illud Dei caussa et » amore adductus. Auderesne illo, valetudine » salva, proficisci ? Valesne, ut in missionem » Evangelicam pergere queas ? Commodumne » tibi erit doctoris titulum tueri, hujus vel il» lius artis? » Vel sic : « In mentem mihi ve» nit, hoc tibi munus imponere : sed animi tui » sensum explorare prius libuit. » Id genus officiis promptos alacresque expertus est magis. Si quem angi animo cruciarique comperisset, omnes ingenii nervos intendere, qua re potissimum in partem laborum veniret, onus sublevaret consolationemque posset pius Parens adferre.

vel delinquentibus, blandus, 253 Si quis humanitus lapsus impegisset in re levi, nihil acerbius eloqui solitus ; hoc tantum, « Iguoscat tibi Deus, sic te sanctum vi» deam,

A „ deam, frater : quomodo dictum factumve il„ lud abs te est ? „ Sin gravius deliquisset, ad se arcessitum blande compellare, nihil tamen impunitum relinquere : parcutis optimi simul et medici functus officio. Crimen itaque referre, petere ut pœnitentia ductus resipiscat. Paratum sese in pœnæ partem, licet culpæ affinis non esset, venire, ut libro secundo demonstratum est *c*. Hoc caritatis signo pietatisque, quod sibi propositum erat, facile consequabatur, ut ad meliorem frugem suos ab erratis revocaret, illud identidem usurpans : „ Facilitate nihil esse „ homini melius, atque clementia. Et, Omnia „ prius consilio experiri, quam armis, sapien„ tem oportere. „ Postea vero si mores ingeniumque mutasset in melius, qui deliquerat, summa præteritorum erratorum oblivio erat. Qua etiam virtute Ignatium ceteris præstitisse accepimus.

alienæ calamitati condolens, 254 Dicere solebat, qui Deum ducem sequeretur, eum oportere non unum sibi caput, binos oculos manusque attribuere, sed plurima membra cum ceteris habere communia. „ Amico- B „ rum enim communia, „ aiunt, „ esse omnia „ Quo fieret, ut in communi calamitate sensum doloris ad se quoque pertinere existimaret. Sic fore, ut unius omnes corporis membra essent ; et, quod de se Apostolus ait : „ Quis infirmatur, et, „ ego non infirmor *d* ? Quis scandalizatur, et „ ego non uror ? „ Iter ingressurus, comiti negocium dabat, ut de tenui viatico, quemvis mendicum obvium, idonatum abire ne sineret : ea tamen moderatione adhibita, ut a mendico etiam profectam eleëmosynam appareret : nisi si quæ gravior incideret necessitas, quæ lege circumscribi non deberet. Si nihil, quod aliis largiretur, suppeteret, animo lætus, quod sponte inopiam esset amplexus, mente hæc agitabat ferebatque : „ Si esset, quam libenter tibi dona„ rem ? „ Hæc vero gratior Deo, qui corda scrutans hominum, donantis animo munera metitur, eleëmosyna est : cum quis in inops a rebus animo tamen hilari ac benefico, dare paratus est amplissima, quam si dives donum, frigide tamen, offerat.

æqua omnes, etiam sibi iniquos, 255 Cum singulari omnes caritate complecteretur, tum eos potissimum, qui de fama illius calumniando detraherent. Illos enim bene de se C mereri affirmabat, quod, ne quid prudens admitteret reprehensione dignum, redderent cautiorem. Sic enim sapientes olim homines judicarunt, magnas ex inimicis utilitates capi et posse et debere. De his ipsis nunquam minus honorifice loqui auditus est ; immo honorifice de ipsis sentire et prædicare solitus. Quin et detrahi de illorum existimatione præsens, si adesset, nunquam sinebat : illa fere familiariter adhibens : „ Recte ille a se factum existimat. Zelus non est improbandus. „ Vel sic : „ Majora debentur peccatis meis supplicia. „ Si quid errant, veniam illis a Deo precor. „ Incredibile vero memoratu est, fronte quam serena appareret, cum male aliorum, non suo vitio, audiret, ut quasi media in tempestate portum tenere videretur. Nec verbis tantum erga inimicos officiosus erat, sed et beneficiis, cum res daret, illos frequenter obstrinxit. Ejus rei exempla colligere plura queam, sed ne quem lædere prudens videar, neve nominare cogar eos, qui hostiliter in eum incurrerunt calumniisque vexarunt, supersedebo *e*.

A. P. Ribadeneira. *et adversantes complexus fuit caritate,* *f* 256 Lis illi erat, non de tribus capellis, Ducis titulum etiamnum gestanti, cum Francisca noverca *f* : quam litem persequi salva religione, ne bonis heredes fraudasse ignavia videretur, et jure experiri coactus, lite tandem cadens, tantum abfuit, ut moleste Franciscus tulerit, rem sibi abjudicatam, ut etiam hilari fronte summam animi constantiam atque adeo lætitiam ostenderit, et, ut amitæ *g* narrabat, gratiam judicibus habuerit. Novercæ enim consultum potius, quod eam coleret, quam sibi cupiebat. Tali tantaque judicii præstantia juvenis adhuc, nullis sacris initiatus, fuit, ut caritatem tranquillitatemque animi fortunæ bonis omnibus anteferret.

ex qua missi etiam in Indiam petiit. 257 Laynes, Præpositus Generalis, ad omnes Hispaniæ provincias literas dederat, nomina perscriberent, quibus eam Deus mentem daret, ut vel apud Indos vitam in Evangellii prædicatione profundere parati essent, vel in Europa prima Latinæ linguæ elementa pueros docere non erubescerent. Franciscus, cui tum commissa Hispania, etsi legibus istis solutus esset, sua E tamen manu Layni scripsit hanc animi testificationem, tabulis consignatam, optare sese pro Christi nomine apud Indos sanguinem fundere caputque periculis objicere. Orare itaque bona illius venia liceret in eam expeditionem proficisci, precibusque ad Deum fusis, hanc illi voluntatem promoveret.

CAP. VIII. Qua usus in regendis 258 Divinæ non humanæ prudentiæ unum instar omnium argumentum hoc est : excelso Franciscum animo bonis fortunæ titulisque omnibus nuncio remisso, sponte Christianam inopiam esse sectatum. Prudenter nimirum judicabat, caduca hæc atque inania, quæ sub aspectum cadunt, pro nihilo ducenda libenterque æternis permutanda. Quam quidem cælestem sapientiam mens hominis, caligine hebetata et tenebris obducta, nisi fidei lumen Dei munere concessum accedat, perspicere minime potest. Si qui Societati nomen dare vellent, minimisque rebus, ut fit initio, urgerentur, quo minus se totos addicerent, largiri illis minuta funemque concedere, salva tamen religione, et commodi spe majoris, solebat : gnarus futurum, ut tempore ipso exilia illa et parva (quæ, tanquam moles immensas, objicere dæmon mentibus soleat, ut salutis res minus procedat) veluti ne- F bulæ sole, dissiparentur. Hujus rei documenta hæc habeo. Nobilis illustri loco in Hispania natus, a Deo quidem vocatum se, ut Societati aggregaretur, ad Franciscum retulit ; una tamen re impediri ac deterreri, quod sine famulo, qui vestibus calceisque eum spoliaret indueretque, se commode vivere posse negaret. Ad hæc Franciscus : Si nihil moratur aliud, recipio daturum unum e sociis, qui serviat, et quidem promptius, quam mercede conducti. Vix octavum jam diem opera illius usus, facti pœnitens, erubuit : sociis ministrare ipse cœpit, pedes osculari et veniam precari, servum se omnium appellans.

tironibus, 259 Alter item domi nobilis, unam sibi rem in Societate arduam ratus, recens, ut consueverat, quotidie indusium non mutare. Annuit Franciscus. „ Indusium, „ inquit, „ cum vo„ les, accipies, ne ea te res a perfectæ vitæ „ cursu impediat. „ Nec longius factum est, erubuit et ipse, factique puduit, quod inania illa in deliciis habuisset. Mox molle indusium cilicii

A. P. RIBADENEIRA.

cilicii asperitate mutavit, et ad extremum usque duravit diem. Sacerdos item, non vulgari eruditione, cum belle domi suæ agitaret, ampleque habitaret; Septimaneæ sociorum numero adscriptus, angustas tironum cellulas contemplatus, animo angi ac debilitari cœpit. Cognito Franciscus, quod res erat, amplissimum collegii domicilium illi attribuit : hoc amplius, domestica supellectile uti eum passus est : sic brevi angustum hominis animum superavit. Consilii enim post non diu puduit, piguitque, cubiculoque disgressus, cellam occupavit angustam ; paupertatemque præcipue religiose servavit.

in deligendis missionariis, artium professoribus, concionatoribus

260 Illud in primis studiose cavit Franciscus, ne missiones susciperent Evangelicæ prædicationis collegiique fundamenta jacerent, nisi quorum singularis esset probataque pietas. Ut enim ædium fundamenta, ita et rerum omnium principia, in quibus sint reliqua, permagni interesse aiebat, a quibus jacerentur. Dicere itaque solitum ferunt, eas demum missiones sibi placere, quæ mœrorem adferrent ; quod familiaritate tum privaretur optimorum sociorum.
B Utrisque vero illud in primis negocii dabat, ut quot quantaque negocia urgerent, orandi tamen studio nunquam abstinerent : neve precationem, animi pastum, scientes prudentes omitterent. Ad studia quod attinet, commune hoc illi cum Ignatio judicium fuit, nemini sociorum fas esse, novas peregrinasque sententias tueri. Neque id in Theologia, optimarum artium regina, duntaxat cavendum, ubi majore animorum periculo peccatur, sed etiam in philosophandi ratione tenendum existimabat. Qui enim hic auderent inaudita præterque omnium opinionem defendere, eos in gravioribus disciplinis idem ausuros aiebat. Concionatoribus sociis auctor idem exstitit, scriptoque consilium mandavit, spiritum in concionando adhiberent, dicendique vim et audientium corda permoverent. Non ad inanem pompam ingeniique ostentationem orationem componerent. Sacrorum antistites et principes caute prudenterque taugerent. Si quid reprehendere necesse haberent, dolore se id facere coactos, non ira aut odio adductos ostenderent ; illo enim vel ferreum ani-
C mum molliri ; his etiam irritari auditores. Suo id exemplo confirmabat. « Cum enim acri« ter vitia reprehenderem, » inquit, « me ipse « objurgare videbar. Quo fiebat, ut majori im« petu dicerem et ad misericordiam alios inci« tarem. »

et pestis tempore prudentia fuerit :

261 Pestilentia grassante in aliquot Italiæ atque Hispaniæ provinciis, consultus a Societatis patribus Franciscus, quid, tanto in communi discrimine, facto opus videretur, ut et caritatis ratio haberetur, nec funditus morte collegia exhaurirentur. Hanc ipse rationem iniit excogitavitque salutarem. Nomina ad rectores singulos referrent ii, qui communi se reipub. commodo devoverent. Ex his, delectu habito, ii tanquam in statione milites præsidio relinquerentur, qui et vitæ sanctitate præstarent firmaque essent valetudine, animoque celsiore præditi : minore ad hæc Societatis jactura periculis objicerentur. Hos a ceteris segregatos, proximorum saluti incumbere voluit. Quo factum, ut multi perdurarint operamque navarint gnaviter in Hesperiæ utriusque provinciis, ubi pestis urbes tum populabatur, magna laboris patientia, civium etiam admiratione, et sociorum, qui interierunt, non exiguo præmio.

Martyrum enim in numero etiam habitos, qui D
caritatis hoc munus recte obirent, in Romanis Martyrum Fastis et Eusebio legimus *h*.

h *nonnulla ejus*

262 Fratres, quos COADJUTORES vulgo appellamus, DEI SAPIENTES Fransciscus appellare consueverat, qui morum simplicitate humilique obedientia et pie orarent et domestica officia probe obirent. Gnarus Deum precantibus illis ea suggerere plerumque solere, quæ mundi sapientes e libris haurire non possent. Qui ceteris præessent, dicebat, non una omnes, qui parerent, regula metiri oportere : sed bonos milites imitari, qui pro fistulæ captu machinam illam bellicam sulphureo pulvere implent, ne dissiliat. Cum humanitus lapsum aliquem narrarent, de quo minimum metuebatur, se ipse tacite explorans, et imbecillitatis humanæ conscius, vulgatum illud in ore habebat : « Homo « sum, humani a me nihil alienum puto. » Consultus a patribus collegii, qui etiam eleëmosynis alerentur, a divite quidem illo, sed qui male audiret, rectene acciperent. Ad hæc ille : Eliam Prophetam *i* et Paulum Anachoretam a *i*
corvo quotidie alimentum accepisse : ne dubitarent igitur sese a Deo pasci, corvi opera. His E
enim eleëmosynis et precibus, ut solet a Deo bonam illi ad resipiscendum mentem datum iri: ut e corvo, carnivoraque ave, columba tandem evaderet.

variis de rebus

263 Mirabatur eos, qui, quantum aliis de honore in salutando detraxerint, tantum sibi arrogent vindicentque : eaque re magni videri velint, cum jejune alios appellarint, quibuscum certare officiis oporteret. Hinc odia rixæque existunt, detractio oritur, violatur amicitia. Modum itaque titulis statuendum, ne tot odia nascerentur, ut mercibus precium in bene constitutis rebus publicis solet, judicavit. Ipse vero minime restrictus in titulis dandis fuit, immo perliberalis et benignus, si quem his palatii fumis delectari intelligeret. « Si peccandum, » inquit, « alterutram in partem est, in exsupe« rantia, quam si quid detraham, offendere « malo. » Socius quidam imprudenter triclinium nudus ingressus erat, ut in se ipse flagellis sæviret, beati Francisci exemplum *k*, credo, *k*
imitari studens. Noster, non injuria, moleste tulit, pœnamque irrogavit, Cassiani illud repe- F
tens : « Sanctorum quædam miranda esse facta, « non imitanda. »

judicia, ex eadem virtute profecta,

264 Dicere solebat, religiosorum hominum vitam crucem esse perpetuam atque martyrium: quod vincere quotidie se ipse necesse habeat, et perpetuo obtemperare ex voto debeat. Viderent itaque majores, onera temperarent sublevarentque : neve nova excogitarent, pro viribus cujusque onus imponerent. Sacerdoti administrandi collegii ad tempus negocium dederat. Qui cum remisse ageret, ratus breve id tempus fore : non admodum itaque laborandum. Indignatus Franciscus acriter reprehendit. « Sic, » inquit « vel paucis diebus Societatis res geri « debet, quasi perpetuum munus esset. Nocet « enim, qui frigide res administrat, ut vel tem« poris momento per negligentiam amittatur, « quod multis retro annis sudoribusque partum « est. » Vel militia verum id esse docet, amissis brevi urbibus, quæ longa obsidione captæ, in potestatem venerunt.

CAP. IX. *quam cum Evangelica*

265 Jure Ambrosius pro funere laudavit in Satyro fratre prudentiam, sed ingenii candore morumque simplicitate eximiam *l* : qui de aliis *l*
nihil

A nihil sinistrum suspicaretur. Eadem Francisci laus propria, qui serpentis prudentiæ, columbæ simplicitatem ex Christi præcepto *m* adjecit : facilitatemque gravitate temperavit. Non illum fugiebat, aliter mundi sapientes judicare solitos : calliditate nimirum prudentiam constare. Præstantior tamen ea virtus atque perfectior, quæ candore simul et simplicitate conditur. Ne quid igitur secius de aliis suspicaretur, animo suo imperarat impetraratque. Irrepere itaque falsum de quoquam judicium non sinebat. Abditos esse hominis recessus atque latentes : proinde difficile animum cujusque cognosci et temere plerumque damnari. Quare non facile de aliis judicium ferendum. Falli enim nos sæpe, errare ac decipi judicando. Tutissimum videri, bene de omnibus existimare ac loqui : errata vero aliorum in bonam partem accipere et, quoad liceat, excusare.

simplicitate, 266 Affirmabat, falli se aliorum opera malle, quam temere suspicari : quo fiebat, ut fallerent B eum non raro, qui fictam pietatis speciem præ se ferrent. Quæ quidem virtus eo magis in Francisco admiranda : cum, quod in aula, ubi callide omnia geruntur compositeque dicuntur, a puero educatus fuerit; tum, quod magistratus gesserit, et prorex judicia tractarit, probeque nosset filiorum sæculi hujus dolos. Candorem tamen usque eo retinuit, ut vera placerent omnia, falsa displicerent. Dicere solebat et illud Tragici : " Veritatis simplicem esse " orationem; " non fucatam, non ad gratiam compositam, artisque idcirco expertem : fallere nolle, sed ex suo animo virum bonum candide omnia metiri. Francisci talis erat oratio, ut cum re ipsa aiens negansque consentiret; et ficum, ut veteri verbo dici solet, ficum appellaret.

ceterarumque virtutum generibus arcte conjunxit. 267 Longum esset tædiique plenum, ire per singula virtutum genera. Nam de castitate quid attinet dicere? cum adolescens etiamnum, matronas nobiles officii gratia invisurus, cilicii lorica corpus munire consueverit, et illibatum virginitatis florem ad matrimonium, ut libro primo *n* demonstratum est, attulerit. Post Societati jam adscriptus, nunquam se a mulieribus, ne a filia *o* quidem Lermæ comite, cum forte in ejus ædibus articulari morbo decumbe- C ret, tumentes pedes contrectari passus est. Severitatem facilitatemque ita temperavit, ut severitas facilis, et contra, facilitas severa, cum res posceret, videretur. Taceo in consiliis dandis maturitatem et prudentiam : tolerantiam in adversis : in negotiis susceptis constantiam : animi denique in contemptu rerum humanarum magnitudinem : ceterasque virtutes plane heroicas. Unum hoc addam, gratum memoremque divini beneficii semper vixisse, quod in Societatis familiam aggregatus esset, cujus nomine quotidie gratias agebat : illud etiam interdum usurpans : " Si, ut vina gustatu, ita et religio- " sorum status probari posset, quivis dynasta, " dulcedine liquoris divini ebrius, religiosorum " se in familias cupide daret; sed quia gustari " suavitas non nisi longo tempore queat, eo fit, " ut plerique, asperitate territi, refugiant. " Atque hæc de Francisci Borgiæ vita dicenda existimavi. Faxit ille animorum Parens, ut hoc vitæ virtutumque exemplar, nobis ad imitandum propositum, moribus constanter exprimamus. *A. P. Ribadeneira.*

ANNOTATA.

a *Epist.* 4 *ad Rusticum monachum; apud Martianay vero* 95. *Vide tom.* 4 *Operum S. Hieronymi col.* 777 *et seq Inscribitur S. Exuperius Martyrologio Romano ad diem* XXVIII *Septembris.*

b Tectosages *Galliæ Narbonensis populi fuerunt.*

c *Lib.* 2, *cap.* XI *apud Ribadineiram.* E

d 2 *ad Cor.* XI, ℣. 29.

e *Vide Comment. prævium num.* 226 *et seq.*

f *Francisca de Castro et Pinos.*

g *Isabellæ, abbatissæ Gandiensi.*

h *Martyrologii Romani ad diem* XXVIII *Februarii verba sunt :* Ibidem *(Alexandriæ)* commemoratio sanctorum presbyterorum, diaconorum, et aliorum plurimorum, qui tempore Valeriani imperatoris, cum pestis sævissima grassaretur, morbo laborantibus ministrantes, libentissime mortem oppetiere, quos velut martyres religiosa piorum fides venerari consuevit. *Eusebius vero apud Valesium Hist. Eccles. lib.* 7, *cap.* 22 *Dionysii archiepiscopi Alexandrini litteras recitat, in quibus de generosa hujusmodi morte ita loquitur :* Adeo ut genus hoc mortis ob pietatem fideique constantiam nequaquam inferius martyrio censeatur. *Sitne stricti nominis martyrium, theologi disputant.*

i 3 *Reg. cap.* 17, ℣. 6.

k *Verosimile non est, S. Franciscum Assisiatem umquam in se admisisse, quod honestatis legibus repugnaret. Similia et alias de S. Francisco dicta fuerunt, de quibus consule Comment. prævium in Vitam illius* § 6, *num.* 131 *et seqq. Item* § XXVIII, *num.* 644, *tom.* 2 *Octobris.* F

l *Lib. de Excessu S. Fratris sui : colitur S. Satyrus* XVII *Septembris.*

m *Matth.* 10, ℣. 16.

n *Cap.* 3.

o *Isabella, Sandovalia, Dianii marchioni et comiti Lermensi, nupta.*

AUCTORE C. S.

DE S. LUDOVICO BERTRANDO C.

ORDINIS PRÆDICATORUM

VALENTIÆ IN HISPANIA TARRACONENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Variæ S. Ludovici Vitæ, quarum binæ ex Italicis Latinæ edentur, aliaque pro Commentario scribendo adhibenda recensentur.

ANNO MDLXXXI. *E Sancti Vitis a senatu Valentino*

Dum Societas nostra in Catholici regis ditionibus etiam salva consistebat, excellentissimus civitatis Valentiæ, quæ B *Valentini regni in Hispania caput est, senatus anno* 1763, *die* XVI *Martii perhonorificas ad nos litteras dedit, ab ejusdem urbis prætore, quatuor rectoribus perpetuis ac secretario subscriptas, solitoque sigillo publico obsignatas, per quas illi pro sua laudabili pietate nobis commendare dignati sunt, ut* S. Ludovici Bertrandi, *olim civis, nunc dudum in cælis patroni sui gesta diligenter illustraremus. Commendationi suæ, quam maximi facimus, addiderunt iidem excellentissimi viri quædam ad ejusdem sancti Confessoris gloriam posthumam spectantia, nobis usui futura, fontesque, e quibus gesta ejus petenda sint, assignarunt, ac suam denique ad hæc operam benignissime addixerunt.*

pro sua erga Civem suum sollicita pietate suggestis

2 *Ac de fontibus quidem hæc aiunt :* Feretis, nos revocare in memoriam vestram, Vincentium Justinianum Antistium, S. Ludovici fuisse coævum et sacræ militiæ in eodem conventu contubernalem. Nam, cum sanctus ille Vir esset novitiorum magister, Religiosum habitum induit Antistius, et Dominicani sodalitii C vota concepit anno MDLX, atque per annos viginti tres cum illo vixit ejus sanctimoniæ testis ad annum usque MDLXXXI, quo S. Ludovicus mortalem hanc vitam cum æviterna commutavit; et ipsomet anno Antistius ejus Vitam scripsit hoc titulo : VERDADERA RELACION DE LA VIDA I MUERTE DEL PADRE FRAI LUIS BERTRAN *(quæ ex Hispanis sic reddo Latina :* « Vera « Relatio de vita et morte Patris Fratris Ludo- « vici Bertrandi »*)* eamque edidit Valentiæ apud viduam Petri de Huette anno MDLXXXII, et iterum anno MDLXXXIII octuplicata charta ; eodemque hoc anno vulgata fuit Barcinone per Paullum Menescal ; et Genuæ Ligusticæ per Jacobum Poggio in Etruscam linguam conversa a Fratre Timotheo Bottonio ejusdem sodalitii, etiam octuplicata charta.

non habemus primigeniam sermone Hispano

3 Præterea ipse Antistius in lucem publicam emisit ADDICIONES A LA HISTORIA DE SANCTO FRAI LUIS BERTRAN *(id est :* « Additiones ad « Historiam sancti Fratris Ludovici Bertran- « di »*)* easque edidit Valentiæ per Patricium Mey anno MDXCIII in 8 : qui omnes libri extant in bibliotheca sodalitii Prædicatorum hujus nostræ urbis. *In fine denique earumdem litterarum pro singulari sua erga nos benevolentia addere dignati sunt :* Quæcumque autem officia a nobis proficisci poterunt, existimate, vobis nullo umquam tempore defutura. *Accepimus has litteras (quibus nullæ jucundiores nobis poterant accidere) prædicti anni* 1763 *mense Augusto die* XXIV ; *nec mora, bibliothecas nostras cœpimus scrutari, an bina ista Antistii Opuscula apud nos exstarent.* E

a Justiniano Antistio scriptam ;

4 *Producta hæc inquisitio est usque ad diem* IX *Septembris ejusdem anni, quando abjecta omni eadem reperiundi spe, quamque nobis acceptæ litteræ fecerant, fiducia animati, ad laudatum excellentissimum senatum responsorias dedimus, in quibus post actas pro tam eximia erga nos benevolentia gratias, condictamque debitam operam nostram, bina ista Opuscula flagitavimus, ac nonnulla insuper dubia nostra proposuimus. Nec dubitare nos sinit summa istorum illustrium virorum humanitas, quin postulata fuissemus obtenturi, nisi toti orbi nota rerum nostrarum humana vicissitudo intervenisset. Juverit interim hæc ad nostri grati animi testificationem, ac laudatorum illustrium virorum religiosum pietatem commendandam hic memorasse. Non desunt tamen alia, quæ hanc inopiam pensent.*

sed eamdem tamen Italice per Bottonium versam editamque,

5 *Nam in primis inter varias ejusdem Sancti Vitas in bibliotheca nostra exstat una Italico sermone Panormi anno* 1612 *apud Joannem Antonium de Franceschi typis edita cum hoc titulo, sed verbis Italicis :* Relatio vitæ et mortis gloriosi patris S. Ludovici Bertrandi, Ordinis Prædicatorum, collecta per R. P. M. F. Vincentium Justinianum Antist, Valentinum Ordinis S. Dominici, Hispanice, versaque Italice a quodam patre ejusdem Religionis. Ac denuo typis excusa per Fratrem Vincentium de Montalbano, ejusdem Ordinis Conversum. *Primum istum Hispanicæ Vitæ interpretem Italum fuisse Timotheum Bottonium, colligo ex litteris excellentissimi senatus Valentini supra num.* 2 ; *quod Echardum latuisse videtur, cum hic tom.* 2 *Bibliothecæ Scriptorum Ordinis Prædicatorum, pag.* 326 *in Antistio, num.* 8 *nomen interpretis sileat, pag. vero* 304 *inter Opera ab eodem Timotheo Botonio tam scripta, quam in alium sermonem versa de hac Vita non meminerit.*

et Vincentii Montalbani opera recusam,

6 *Porro si hanc Italicam ipsammet expendamus, nihil in ea deprehendemus, unde suspicari possimus, eamdem aliunde, quam ex primigenia*

A *primigenia Hispanica Italicam factam, diversamve esse ab illa, quam Bottonius Italice anno* 1583 *vulgasse supra dicitur. Nam primo quidem, tametsi exemplar nostrum anno* 1612 *excusum sit, nihil tamen omnino narrat posterius anno* 1582, *quo suam* S. Ludovici *primam Hispanicam Antistius vulgavit; atque altum etiam silet de ejusdem beatificatione, anno* 1608 *a Paulo V summo Pontifice facta; unde colligas, et interpretationem hanc Italicam dicto anno* 1608 *priorem esse, et eidem nihil a Vincentio Montalbano in iterata anni* 1612 *editione fuisse adjectum. Secundo adjectæ ad calcem Opusculi trium censorum approbationes (quamquam et hæ, æque ac cetera, Italice versæ sint) Valentiæ anno* 1582 *(quo scilicet primam Vitam Antistius Hispanice edidit) datæ signantur, neque de alio Vitæ auctore, quam de eodem Antistio meminerunt. Habemus igitur, nisi ego vehementer fallar, primigeniæ per Antistium Hispanice scriptæ Vitæ interpretationem Italicam per Timotheum Bottonium, ut* B *Valentini senatus litteræ asserunt, anno* 1583 *Genuæ primo editam, atque, ut nostrum præfert exemplar, anno* 1612, *curante Vincentio de Montalbano, Panormi recusam.*

sola præfixa eidem Epistola dedicatoria.

7 *De postremo hoc editore Echardus tom.* 2 *Bibliothecæ Prædicatorum pag* 412 *sic loquitur:* F. Vincentius de Montalvan Siculus, etsi ex eorum, quos Conversos, operibus manualibus solum, non litteris addictos, vocamus, ordine, inter scriptores tamen sibi nomen fecit. Circa hunc annum MDCXVIII floruit; teste Fernandez Historia del Rosario lib. 9, pag. 17 scripsit „ Vite de' Santi dell'Ordino de'Predicatori. „ Hujus auctoris, ejusque Operis nulla est memoria apud Antoninum Mongitore altera parte Bibl. suæ Siculæ. *Echardo asserenti credo, hunc Vincentium aliquas Sanctorum sui Ordinis Vitas scripsisse: verum hisce minime accensenda hæc est, qua de agimus, cum in hac ille non aliam partem habuerit, quam quod ab Antistio primo Hispanice compositam, et a Timotheo Bottonio Italice versam iteratis typis excudi curaverit, eidemque brevem epistolam dedicatoriam ad admodum reverendum patrem magistrum, fratrem* C *Vincentium Candidum, Prædicatorum in Sicilia Provincialem, præfixerit.*

Ex Bibliotheca scriptorum Ordinis Prædicatorum

8 *Interpretationem itaque Italicam Hispanici Opusculi Antistii habemus, quem penes cum sit istius Vitæ auctoritatis, ejusdem viri elogium ex Echardi Bibliotheca Prædicatorum tom.* 2, *pag.* 325 *hic transcribo. Sic habet:* F. Vincentius Justinianus Antist Hispanus, Valentiæ Aragonum ortus, ibidemque ad Ordinem adscitus, cujus etiam sui conventus nativi præfectus fuit aliquando Prior, seculo XVI claruit artium sacræque Theologiæ magister, ac, uti vir ingenii, non scholasticis tantum concertationibus assuetus, sed et antiquitatis curiosus indigator, qui veteribus eruendis gestorum monumentis sedulam navavit operam; uti utriusque generis Opera ab eo edita testantur, quibus non modo vivens singularem sibi peperit gloriam, sed et sui memoriam nominis posteris spectabilem reliquit, e vita mortali discedens in patria et conventu suo orginali Valentino anno MDXCIX, sepultus in odeo juxta gentilem et symmystam suum F. Joannem Vidal S. T. magistrum.

AUCTORE C. S. recitamus hic elogium laudati Antist

9 Ejus funus cohonestarunt Joannes de Ribera, archiepiscopus Valentinus et patriarcha Antiochenus, Missam seu Sacrum peregit episcopus Gratiæ, eique funebri oratione parentavit F. Augustinus Davila Padilla Ordinis Prædicatorum, Philippi III regis Catholici concionator ac electus insulæ S. Dominici archiepiscopus; quæ, quanta clareret apud omnes fama demonstrant. Sic Diagus noster. Hist. prov. Arag. fol. 251 d. Fernandez, illustri procreatum stirpe, asserit. Oldoinus Athen Ligust., etsi Valentiæ natum fateatur, e clara Justinianorum Genuensium gente oriundum, contendit, proptereaque inter scriptores Ligures recenset; quod nostri Valentini discutiant curiosius. Ego vero sub cognomine ANTIST, quod familiæ censeo, hic exhibeo; in quo graviter allucinatus est editor. Bibl. Barber, qui ANTIST antistitem interpretatus, archiepiscopum Valentinum Vincentium hunc nostrum putavit. *Post hæc Echardus inter Antistii Opera recenset Vitam* S. Ludovici Bertrandi *Hispanicam, quam anno* 1582 *Cæsaraugustæ ac Valentiæ typis editam ait, et Italice a quodam patre* E *ejusdem Ordinis Prædicatorum (cujus nomen silet, sed qui ex dictis fuerit Timotheus Bottonius) versam anno* 1583 *Genuæ apud Jacobum del Poggio recusam; sed de aliis editionibus, vulgatisque ab eodem Antistio Additionibus, quas sæpe laudatæ Valentinæ litteræ memorant, altum tacet.*

Sancto contubernalis, ejusque causæ beatificationis procuratoris

10 *Ut vero hactenus adducta omnia, ita etiam cetera, quæ de Antistio novimus, ejusdem in hac Vita scribenda auctoritatem fidemque haud parum commendant. Ipsemet Vitæ primo loco edendæ cap.* 3, *secundum meam autem partitionem cap.* 7 *testatur, se, non quidem (uti in laudatis litteris legitur)* S. Ludovico Bertrando *magistro novitiorum Dominicanum habitum induisse, aut professum esse, sed post professionem suam pro more in Ordine Prædicatorum observato eidem velut novitiorum magistro paruisse uno anno cum dimidio ab anno* 1560, *quo Sanctus ad istud munus obeundum e conventu Albaidæ Valentiam revocatus fuit. Ex aliis quoque ejudem Vitæ locis constat, eumdem biographum non paucis annis in eodem conventu cum illo habitasse ad hujus mortem usque; non* F *tamen semper, cum* Ludovicus *interea aliquot annis in America egerit, atque alibi quoque suis Prior præfuerit. Hisce addo, eumdem Antistium a conventu suo procuratorem causæ beatificationis ejusdem* Ludovici *constitutum fuisse in processibus Valentiæ formatis, ut suo loco ostensuri sumus.*

docti, pii ac sinceri, ut vel ipsamet

11 *Potuit itaque, imo debuit, Antistius de rebus ab illo in Hispania gestis optime fuisse instructus, tum ex diuturno suo cum ipso contubernio, tum ab aliis, qui utroque familiariter usi fuerunt, tum denique ex processibus ad quos conficiendos ipsemet operam suam velut procurator contulerat; nec quis in historico cetero quoque ac pio quidquam præterea jure requirat, nisi in inquirendo diligentiam et in scribendo sinceritatem, quas ipsi etiam minime defuisse, tota Vita clamitat. Libet hic aliqua prælibasse. Hanc ille sibi (ut profitetur in Prologo) in eadem conscribenda legem præfixit, ut solum comperta et utilia, ac sine ullius offensa litteris consignaret; quæ quam accurate observaverit, lector Vitæ facile advertet. Quod autem ad primum*

AUCTORE C. S

mum attinet, in eodem Prologo recte monuit, non fuisse sibi integrum sine sua certa infamia quidquam fingere aut sine præsentissimo sui nominis discrimine non satis compcrta tradere eo loco ac tempore, quo a mille oculatis auritisque testibus errores sui detegi poterant ac redargui. Ea de causa cap. 23, *apud me num.* 308 *rursum profitetur, se multa miracuta, etiam majora, quam quæ retulit, ex metu erroris omisisse, quod hæc nondum satis discussa compcrtaque haberet ; vide infra in hoc Commentario prævio num.* 14.

probat Vita, quam ex Italica Latinam facimus,

12 *De ejusdem autem Sancti gesti in America (seu, ut ipse, more aliis etiam non inusitato, loquitur,* in Indiis, *Occidentalibus scilicet) quæ non nisi ex ipsiusmet aliorumque relationibus discere potuit, multo parcius egit, nominatis personis, a quibus ea acceperat, questusque suorum indiligentiam in relationibus rerum, quæ a sui Ordinis viris in iis orbis partibus præclare gerebantur, in Europam transmittendis. Adi Vitam primo loco edendam num* 82. *Hanc igitur Vitam, velut*
B *a scriptore pio, docto, diligenti, sincero, nec tantum synchrono, verum etiam ipsiusmet* S. Ludovici *longo tempore contubernali, ejusdemque beatificationis in processu Valentino procuratore, compositam, ex laudata versione Italica, anno* 1612, *curante Fratre Vincentio Montalbano, Panormi recusa, Latine dandam censui. Ignoscet, ut spero, æquus lector, quod in ea vertenda sermonis Latini leporem minus curaverim, ut litterali sensui pressius inhærerem.*

refectis aliquibus huc non pertinentibus.

13 *Sunt et alia, quæ lectorem hic monere necesse est. Cum Antistius in hoc Opusculo non pauca etiam de aliquot aliis sui Ordinis insignibus viris prolixe narret, quæ non alia ratione ad* Ludovicum *pertinent, quam quod hic vel eorumdem aliquos religiose erudierit, vel alia qualiscumque ipsi cum illis necessitudo intercesserit, ea omnia, veluti ab argumento hoc aliena, prætermisi, monito suis locis in Annotatis lectore. Simili consilio prætermisi totum caput ultimum,* in quo *(ut habet præfixus capiti titutus)* respondetur ad quædam dubia de honore huic Servo Dei post mor-
C tem suam exhibito. *Prætermisi, inquam, quia biographus in eodem nihil de* S. Ludovico *docet, solumque prolixe probat,* Sancti ac Beati *titutos etiam pluribus aliis, a sancta Sede Apostolica non canonizatis, concessos fuisse, atque ampliores, quam huic* Ludovico, *impensos honores ; quod extra dubium quidem est ante celebria Urbani decreta, ante quæ scripsit Antistius; verum nunc nihil his opus rationibus est, postquam* Ludovicus Bertrandus *ab eadem sancta Sede primo Beatorum ac deinde etiam Sanctorum catalogo adscriptus fuit.*

Additiones ab ipsomet Antistio factæ prælu xerunt

14 *Modo ad ejusdem Anstistii Additiones, anno* 1593 *vulgatas, veniamus. Voluisse ipsum aliqua primæ Vitæ adjicere, ipsemet indicavit in Vita edenda num.* 308 *his verbis :* Licet potiora *(miracula)* jam relatis supersint, ea tamen prætcribo ex metu errandi, vel in substantia, vel in adjunctis. Utinam intra breve tempus liceat mihi hoc Opus iterato edere, multis aliis auctum ; maxime si Deus annuat, ut ad nos perferantur aliquot bonæ notæ relationes de rebus, quæ ab hoc benedicto Patre in Indiis gestæ fuere. *Hasce quidem Additiones non habemus, sed ad manum sunt alia, quorum auctoribus eædem, atque aliquæ etiam* D
ex Indiis, id est, ex America missæ relationes prætuxerunt. Ut alios præterea, R. P. Balthasar Joannes Roca, Ordinis Prædicatorum in conventu Valentino, occasione beatificationis Ludovici *per Paulum V summum Pontificem factæ, ejusdem Vitam Hispanice vulgavit Valentiæ anno* 1608, *in cujus Prologo ad lectorem expresse asserit, Antistium in Additionibus suis, anno* 1593 *editis, nova miracula retulisse.*

Joanni Rocæ, et Bartholomæo Avignone,

15 *Deinde ibidem sic prosequitur, sed sermone Hispano :* Cumque ab eo tempore *(ab anno* 1593) usque modo multa insuper mirabilia, quæ Sanctus tam in novo mundo, quam in hisce terris, operatus est, comperta fuerint, statui ex his omnibus continuam Historiam scribere *etc. Recensetur hæc Vita in ejusdem Rocæ elogio apud Echardum in Bibliothecæ tom.* 2, *pag.* 365. *Rursus alteram habeo ejusdem Sancti Vitam, anno* 1623 *Romanis typis editam, cujus ita meminit laudatus Echardus tom.* 2, *pag.* 431 : F. Bartholomæus Avignone Aragonus sacræ Theologiæ magister anno E
MDCXXIII Romæ legatus, seu, ut vocant, procurator aderat pro canonizatione servi Dei, Ludovici Bertran, prosequenda, cujus Vitam ex jam editis a Vincentio Justiano Antist, Valentino Aragono, et Baltazare Joanne Roca, item Valentino, et ex Actis Processus inquisitionis de vita et moribus ejusdem Servi Dei juridice factæ, scripsit Hispana lingua luculentissimam, omniumque quam accuratissimam, eademque Italice reddi curavit hoc titulo : *quem scilicet ex Italico Latinum subjicio.*

a quo scriptam Vitam ex Italica Latinam subjiciam.

16 Vita, virtutes et miracula B. Ludovici Bertrandi, Ordinis Prædicatorum, divisa in quatuor libros, composita sermone Hispano a multum R. P. M. F. Bartholomæo Avignone, ejusdem Ordinis procuratore canonizationis ejusdem Beati. In Italicum versa a domino Julio cæsare Cavalier. Boltifango *(exemplar nostrum habet :* Bottifango*)* Romæ Alfonsi Ciaconi MDCXXIII. *Porro in hac Vita scribenda, quæ reliquis prolixior est, usus ille fuit Opusculis Antistii et Rocæ, addiditque, quæ de eodem argumento præterea repererat in Processu canonizationis, quæque pro ejusdem* Ludovici F
beatificatione ac canonizatione Romæ acta fuere usque ad annum 1623, *quo Gregorii XV Papæ importunus obitus spem ejusdem canonizationis propediem peragendæ abrupit. Ut vero Avignone majorem dictis suis fidem faceret, in margine Vitæ perpetuo annotavit, unde singula hauserit. Quam ob rem non dubitavi, quin hæc quoque Vita in sermonem Latinum convertenda edendaque esset, nec tamen ommittendam esse censui eam, quæ Antistium auctorem habet, tum quod hæc reliquarum omnium quasi fundamentum sit, tum quod multo magis juvet biographum Sancto contubernalem, quam alium quemcumque audire. Alia est de Roca ratio, cujus Opusculo, quod Avignono pariter præluxit, supersedebo.*

Alia, in Commentario prævio usui futura.

17 *Præter alias ejusdem Sancti vitas, quas in bibliotheca nostra habemus, nec recensere necesse est, unam mox a canonizatione illius Italice edidit Odoardus Cellernus, mihi cetera ignotus, cum hoc tituto sermone, quo dixi, Italico.* Vita S. Ludovici Bertrandi, Ordinis Prædicatorum, collecta ex Processibus pro ejus canonizatione factis per Odoardum Cellernum, dedicata

A dedicata Sanctissimo Domino nostro Clementi X. Romæ per Nicolaum-Angelum Tinassi MDCLXXI. *Hæc quoque usui esse posset, nisi supra dictas haberemus, aut, si de Sancti canonizatione, quam brevissime memoravit, paulo latius egisset. Utilior nobis erit trium sacræ Romanæ Auditorum, Joannis Baptistæ Coccini Rotæ decani, Alphonsi Manzanedi de Quinones, et Jacobi Cavalerii, Ms. Relatio ad Gregorium XV Papam de sanctitate vitæ et miraculis, tunc Beati, nunc* S. Ludovici Bertrandi, *quam cum multis aliis id generis Relationibus dono Benedicti XIV felicis recordationis summi Pontificis accepimus; hæc enim ad illustranda confirmandaque biographorum dicta non parum ponderis addent.*

§ II. S. Ludovici patria, parentes, nativitas, pueritia, adolescentia, ingressus in Ordinem Prædicatorum, susceptum ab eo sacerdotium, munia in Religione obita, profectio in Americam, chronologice perstricta.

B

Natus est Sanctus Valentiæ in Hispania

Ambæ, quas editurus sum, Vitæ accuratius scriptæ sunt, quam ut necesse sit, longum in eas Commentarium elaborare; sunt tamen in iisdem nonnulla pro more nostro paulutum illustranda inque ordinem chronologicum redigenda, ac denique quædam insuper de ejusdem Sancti gloria posthuma, Antistio Avignonoque posteriora, ceteris addenda. Valentia, quæ tanti Viri natalibus merito gloriatur, Hispaniæ Citerioris, seu Tarraconensis, ampla et magnifica civitas est, regnique Valentini caput, in amœna fertilique planitie tribus passuum millibus a mari Mediterraneo condita ad fluvium Turiam seu Duriam, Hispanis Guadalaviar *dictum, et archiepiscopatu et academia insignita, atque aliquot magnorum sanctorum virorum parens.*

C

anno 1526 ex Joanne Ludovico Bertran.

19 *In ea natum esse* S. Ludovicum, *cognomento* Bertrandum *seu* Bertran, *insigne suæ patriæ Ordinisque Prædicatorum decus, consentiunt omnes, qui de eo scripserunt, annumque Christi* 1526, *ac diem* I *Januarii seu Circumcisionis Domini, ejusdem nativitati assignant. Quæ ex suprema ejus ætate moveri hic potest difficultas, eam infra, ubi de tempore obitus illius, tollemus. Par est omnium de ejusdem genitoribus consensus, quamquam unus atque alter de nomine ac cognomine matris, et de hoc quidem ex suo vernacule loquendi modo parum varient. Auditores Rotæ in sua Relatione, num.* 17 *laudata sæpeque laudanda, sic habent* : Natus est B. Ludovicus Bertrandus ex piis, Catholicis purisque parentibus, Joanne Ludovico Bertrando et Joanne Angela de los Exarches, ut constat ex ejus Vita; et deponunt testes remissoriales, sextus, decimus tertius, et centesimus sextus super 2 art.; in civitate Valentiæ, quæ in Tarraconensi Hispania ad ostia Turiæ amnis in plano sita est.

AUCTORE C. S.

hujusque secunda conjuge Maria Angela vel Anna Exarch,

20 *In nostro, quod Latinum feci, Vitæ, per Antistium Hispanice scriptæ et Italice versæ, exemplari pro* los Exarches *legitur* Esarca, *atque ita etiam habent duæ aliæ Vitæ Italicæ; Celternus vero* Escarch, *Diagus in Historia Prædicatorum provinciæ Aragoniæ* Exach, *Roca* Exarch. *In Bulla quoque Canonizationis* Exarch *scribitur, et pro* Joanna Angela, *ut habent ceteri,* Johanna Anna *legere est; atque hinc Bremondus, qui eamdem Bullam in sui Ordinis Bullario recensuit, Jacobum Lafonum in Anno Dominicano emendandum notavit, quod eam* Johannam Angelicam *dixerit; mihi majoris ponderis sunt, qui eamdem* Johannam Angelam, *vel* Angelicam *nominarunt, quam ut suspicari nequeam,* Annam *pro alterutro nomine ex oscitantia in Bullam irrepsisse.*

atque aliquot fratres sororesque habuit,

E

21 *Porro ex consensu omnium fuit laudatus* S. Ludovici *pater notarius publicus, dicta vero Joanna Angela, vel, si mavis, Joanna Anna, secunda ejus uxor, quam ille post prioris obitum, cum a SS. Vincentio Ferrerio ac Brunone ipsi apparentibus dissuasum ei esset, ne Religiosum habitum (quod apud Cartusianos in Porta-cæli prope Valentiam facere constituerat) indueret, feliciter sibi copulavit. Amborum laudes ceteraque huc spectantia cum Vitæ edendæ referant, sciens hic prætereo. An et quos ex prima uxore liberos susceperit, non legi, ex secunda vero præter Sanctum, de quo agimus, etiam alios ei natos esse, non uno in loco docet Antistius, quorum omnium natu maximum eumdem Sanctum, ut ceteri biographi, agnoscit. Avignonus post Rocam octo simul enumerat, quatuor scilicet filios, totidemque filias, eorumdemque nomina et notitiam tradit.*

et in eodem, in quo olim S. Vincentius Ferrerius, fonte baptizatus,

22 *Prætcrea observat Antistius, aliique post eum, illorum, ut diximus, primo genitum Valentiæ in eadem ecclesia S. Stephani, atque in eodem sacro fonte, in quo olim S. Vincentius Ferrerius ablutus fuerat, baptizatum fuisse. Consonant Auditores Rotæ in Relatione superius laudata, et Clemens X Papa in Bulla canonizationis, cujus verba accipe :* Et ibidem *(Valentiæ)* in parochiali S. Stephani ecclesia, eodemque fonte, quo olim S. Vincentius Ferrerius in Christo renatus fuerat, baptizatus fuit, ut Sanctum, cui Ludovicus carnali prosapia junctus erat, communi * etiam regenerationis propinquitate attingeret. *Quod ad impositum ei nomen attinet, ibidem solum* Ludovicus *nominatur, uti et in Relatione Auditorum Rotæ, qui sic habent :* Et Ludovicus ex nomine patris dictus est.

F

* an communis?

Joannes Ludovicus appellatus : pueritiam

23 *Sed supplendum hic aliquid est ex Antistio in Vita cap.* I; *num.* I, *ubi hæc ait :* Appellatus fuit Joannes Ludovicus *(nomine scilicet patris sui, quem* Joannem Ludovicum *pariter dictum fuisse, vidimus)* sed postea, *prætermisso* Joannes *vocabulo, solum* LUDOVICUS dictus; vulgo autem *(postquam Ordinem Prædicatorum amplexus fuit)* non aliter appellatur, quam Frater BERTRANDUS, quod cognomen ejus familiæ erat. *Ita Antistius; atque hinc factum est (quod juverit meminisse) ut in Vitis edendis modo* Ludovicus, *modo* Bertrandus *nominetur. Piam Sancti pueritiam gestaque usque*

AUCTORE C. S.

usque ad susceptum S. Dominici Religiosum habitum abunde exponunt ambæ Vitæ edendæ; quare hic solum recitabo, quæ Auditores Rotæ Romanæ in sua ad Gregorium XV Pontificem relatione, a probatis asserta testibus, de hoc argumento compendiose memorarunt.

et adolescentiam pie utiliterque exigens

24 Si enim (*inquiunt illi*) ejus primam infantiam spectemus, præbuit se religiosum, et aliqua edidit signa, ex quibus dignosci facile poterat, qualis esset futurus. Cessabat a fletu, si aliqua ei imago (*sacra scilicet*) tradebatur, aut ad ecclesiam ducebatur : quæ res licet videatur pueris esse communis, aliquid tamen peculiare habet in eo, quia maxima lætitia afficiebatur, cum ad metropolitanam ecclesiam deferebatur. Postquam excessit e pueris, libenter litteris operam navabat, et in eis proficiebat, ut supra dictum est; et ne otio temporis aliquod spatium tereretur, aut studio aut orationi vacabat. Si quos forte jurantes sine necessitate audiebat, aut inania loquentes, maxima lenitate coërcebat, memor verbi Domini B Matthæi cap. V : «Nolite jurare; sit sermo vester : EST, EST : NON, NON.» Frequentabat pœnitentiæ Sacramentum, per quod nobis cæli aditus reseratur Matt. cap. IV : «Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.» Sacrosanctam Eucharistiam, cibum animæ et pignus futuræ gloriæ, devote sumebat. Includens se in cubiculo pernoctabat in oratione, quæ omnia bona confert, ut ait S. Chrysostomus lib. I de orando Deum; et hoc ab aliis per januæ rimas videbatur.....

futuræ sanctitatis suæ indicia dedit.

25 Verba inania fructuque carentia in sermonibus, etiam familiaribus et ad animi relaxationem destinatis, non proferebat. Parentibus fuit semper obediens; nam : «Qui timet Deum, honorat parentes, et quasi dominis servit his, qui se genuerunt.» Ecclesiast. cap. III. Ut plurimum cum Religiosis, et præsertim sacri Ordinis Prædicatorum, versabatur; improborum societatem, tamquam animæ pestem et morum corruptelam vitabat; nisi forte in melioris vitæ semitam eos reducere tentaret; quia boni fugere debent malos, nisi causa conversionis cum ipsis agant, teste S. Augustino in Psalm. CXVIII, concione I. Itaque adhuc puer eumdem C vitæ tenorem retinens, usque quo sacrum Ordinis Prædicatorum habitum suscepit, illustris signa præbuit sanctitatis *Sub titulo quoque De charitate proximum præmiserant ista :* Quantum attinet ad charitatem ad temporalia, adhuc puer hospitalia frequentabat, et pauperibus serviebat. *Hæc laudati Rotæ Auditores, quibus simillima legere est in Bulla canonizationis, pluribusque exponunt Vitæ edendæ.*

Prædicatorum habitu die 26 Augusti anni 1544

26 *Sacrum Ordinis Prædicatorum habitum, quem, obsistente propter illius infirmam valetudinem genitore, a R. P. Jacobo Ferran in conventu Valentino frustra flagitaverat, ab ejusdem in prioratum successore, venerabili viro Joanne Micone, insciis parentibus suscepit, iisdemque primo quidem, eadem, qua prius, de causa reclamantibus, tandemque consentientibus, ad mortem usque gestavit. Tempus suscepti habitus Antistius in Vita num. I assignat diem* XXVI Augusti *anni* MDXLIV, dum is ætatis esset annorum octodecim et mensium septem. *Avignonus de die mensis Augusti annoque Christi consentiens, lib. I Vitæ cap. 2, num. 18 Sanctum tunc fuisse* ætatis suæ anno XVIII, mense VII, ac die XXVI; *qui calculi, si annus decimus octavus pro annis octodecim completis sumatur, mensesque septem apud Antistium pro completis pariter habeantur, satis cum hisce cohærent, et apprime conveniunt cum supra assignato Sancti tempore natali : nam a Kalendis Januariis anni* 1526 *usque in diem* XXVI *Augusti anni* 1544 *numerantur anni octodecim, menses septem, omnes completi, ac dies* 26. *Annum itaque ætatis suæ decimum nonum octavo mense inchoatum agebat* S. Ludovicus, *dum Religioso Ordinis Prædicatorum habitu in horum conventu Valentino indutus fuit.* D

in conventu Valentino a venerabili Joanne Micone indutus,

27 *Romanæ Rotæ Auditores Antistio consonantes,* Cum esset, *inquiunt,* annorum decem et octo, et mensium septem, eligens sibi vitam angelicam (talis est enim vita monachorum, ut dicebat abbas Hiperchius) Valentiæ in clarissimam Prædicatorum religionem die XXVI Augusti anni Domini MDXLIV a venerabili Fratre Joanne Michone admissus est. *Post alia autem de vita ab eo in tirocinio instituta subdunt :* Qualis vero ejus vita fuerit in anno probationis, colligi facile potest ex his, quæ supra E dicta sunt, et infra dicentur; nam sanctissimam semper vitam egit *Atque hæc quam vere ab iis asserta fuerint, probabunt ambæ Vitæ, quæ virtutes ab eo temporis exercitas docebunt. Pergo eorumdem Auditorum Rotæ verba describere, qui post narratum, ut vidimus,* Ludovici *in Prædicatorum Ordinis tirocinii ingressum hæc subdunt.*

solemnem professionem anno seq., die 27 Augusti emisit;

28 Anno sequenti, die XXVII Augusti MDXLV solemnia vota obedientiæ, castitatis et paupertatis emisit in manibus ejusdem venerabilis Michonis, Prioris monasterii, viri sanctitate, miraculis et doctrina præclari. *Eosdem annum mensemque ac diem pariter signant Roca et Avignonus in Vitis, Diagus in Historia, aliique, nec nisi manifesto errore, sine dubio typographico, apud Antistium in Vita edenda pro die* XXVII Augusti *legitur die* XVII Augusti; *quo scilicet tempore deerant dies novem integro tirocinii anno. qui professioni præmittendus est, complendo. Numerabat tunc Sanctus annum ætatis suæ vigesimum, a Kalendis Januariis dicti anni Christi* 1545 *inchoatum.* F

anno 1547 sacerdos consecratus anno vitæ suæ 22.

29 *Biennio post, anno scilicet* 1547, *ætatis vero suæ vigesimo secundo octo circiter mensibus inchoato, ad presbyteratus Ordinem promotus, mense Octobri primam Missam suam Valentiæ solemniter cum cantu celebravit, uti habent iidem biographi, de anno consentientibus Rotæ Auditoribus, quorum verba adjicio :* Sacros Ordines, peracto novitiatu, suscepit, et ad presbyteratus Ordinem anno MDXLVII promotus est. *Porro, ne quis ex ætate, in qua sacris Ordinibus initiatus fuisse dicitur, errorem fortasse in calculis suspicetur, annotasse juverit, sessionem* 23 *Concilii Tridentini, in cujus decreto Reformationis cap.* 12 *vetitum est, ne quis* in posterum ad subdiaconatus Ordinem ante vigesimum secundum, ad diaconatus ante vigesimum tertium, ad presbyteratus ante vigesimum quintum ætatis suæ annum promoveatur, *anno* 1547 *longe posteriorem esse, celebratam scilicet anno* 1563. *Pergamus ad alia.*

30 *Anno, ut habet Avignonus,* 1548 *laudatus venerabilis Joannes Mico novo S. Crucis conventui in Lombay primus Prior præfectus* S. Ludovicum *ceteris ad virtutem stimulos*

Anno 1548 habitavit in Lombay, moxque Valentiæ, ubi anno 1549,

stimulos exemplo suo additurum, ad se mittendum obtinuit. Non tamen diuturna fuit Sancti eo in loco commoratio; redeundum enim Valentiam ei fuit ob morbum patris sui, qui ejusdem anni mense Novembri diem suum obiit. Dum igitur Valentiæ denuo habitaret, non longe post *(a suscepto sacerdotio)* scilicet anno MDXLIX, magister novitiorum in conventu Valentino creatus est. *Ita rursus laudati Auditores Rotæ, quibus præiverat Antistius in Vita cap. 2, num. 20. Diem* XXI *Septembris addunt Roca et Avignonus, sed iidem annum signant* 1551. *Hinc anceps hæreo, apud quos in anno Christi error hic cubet. Antistii quidem alias mihi potior auctoritas est, utque annum* 1649 *ab ipsomet notatum, non ex interpretis Itali, vel typothetæ vitio irrepsisse, verisimile credam, suadet Auditorum Rotæ in eumdem consensus.*

seu potius 1551 novitiis magister præfectus est

31 *Contra vero Roca lib.* I *Vitæ cap.* 6 *sic loquitur, quasi commissum ab alio hac in re errorem corrigendum moneret verbis, quæ ex* B *Hispanicis Latina subnecto.* Prima vice creatus est *(magister novitiorum)* anno MDLI, die XXI Septembris: neque ullus hic esse potest error, cum sic propria Sancti *(Ludovici)* manu scriptum sit in libro, in quo inscribuntur omnes, qui nostri sacri Ordinis habitum recipiunt. *Magna utrimque hinc stat auctoritas: ambo enim Valentiæ scripserunt, laudatumque librum consulere potuerunt; sed consultum a se esse, non obscure indicat Roca, non Antistius, quam ob rem non possum, quin in annum* 1551 *propendeam, vehementerque suspicer, annum in Opusculo Antistii, sive hujus, sive interpretis, sive denique editoris oscitantia vitiosum esse. Dubium hoc facile tollere poterunt reverendi Patres Prædicatores Valentini, si codex iste Ms. in illorum conventu Valentiæ hactenus supersit.*

anno ætatis suæ 24 vel 26;

32 *Si, servato die* XXI *Septembris, annus Christi* 1549 *cum Antistii interprete retinendus sit,* Ludovicus *solum vitæ suæ annum vigesimum quartum a novem circiter mensibus inchoatum egerit, quando tironum magisterio fungi jussus est; si vero etiam annus apud Rocam recte signatus sit, octo circiter mensi-* C *bus annum ætatis suæ vigesimum sextum inchoaverit. Utut sit, parum matura videri poterat ea ætas tanto muneri, quod, ut observant biographi, non nisi gravioribus provectiorisque ætatis Patribus solebat committi in Ordine Prædicatorum, maxime quod in eo non soli novitii, verum etiam professi, donec presbyteratus Ordine initiati fuerint, tirocinii magistris parere jubeantur. At scilicet, quod annis deerat, cumulatissime pensabant illius mentis morumque maturitas, spectataque sancti Viri virtus certam spem omnibus fecerat de felicissimo regimine, quam eventus etiam superavit, ut ex Vitis edendis manifestum fiet.*

anno 1557 affligente Valentiam peste, conventui Albaidæ vicarius præfectus est,

33 *Pestilentia, quæ ab anno* 1557 *usque ad annum* 1560 *civitatem Valentiam afflixit, ingravescente, multi Patrum Prædicatorum, ne periclitarentur omnes, per varios regni conventus distributi fuere, eaque in partitione* Ludovico *obtigit conventus S. Annæ in Albaida, quem locum Roca marchionatus titulo insignitum affirmat. Nec solum eo in conventu morari jussus est, verum etiam eidem præesse cum titulo ac potestate Vicarii; nondum enim conventus hic erectus fuerat in prioratum. Annum, quo hujus loci regimen auspicatus fuerit, haud alium possum designare, quam Christi* 1557, *alterumve e prioribus, qui hunc inter annumque* 1560 *intercesserunt. Quæ vero sanctus Vir ibidem præclare egerit, quantoque cum ejusdem conventus temporali æque ac spirituali emolumento, et incolarum Albaidæ atque circumjecti agri bono, quia Vitæ edendæ satis exponunt, dicere prætermitto.*

annoque 1560 iterum tirocinio Valentino, unde ad prædicandum Indis

34 Cessante *(inquit Antistius in Vita num.* 53*)* pestilentia, anno MDLX revocatus *(ex Albaida)* Valentiam est, ut novitiis magister præesset, tuncque ego cœpi illius subditus esse, in eoque cognovi multas virtutum, quas retuli et narraturus sum. Infinitas Deo gratias ago, quod, licet non acceperim ab illo habitum, nec sub ipso professionem emiserim, cum tamen magistrum habuerim jam professus, sub ejusque cura vixerim uno anno cum dimidio. *Dum hoc munus ibidem, ut antea, strenue obiret, Indus quidam Occidentalis, seu Americanus, impostor illuc advenit, qui se Ordinis Prædicatorum Religiosum fingens, productis qui-* E *busdam commentitiis litteris, hospitium in eodem conventu integro anno obtinuit. Hoc narrante labores persecutionesque, quas viri Apostolici in Novo regno Granatensi tolerabant, Vir sanctus accensus est, ut vehementer cuperet eodem proficisci, divinæ gloriæ amplificandæ gratia, et spe martyrii inter barbaras illas gentes obtinendi.*

anno 1562 in Americam navigavit.

35 *Accesserunt deinde duo ejusdem sacri Ordinis Religiosi Patres, e Novo regno in Hispaniam appulsi, cum potestate alios, qui vellent, Evangelicos operarios in partem laborum adsciscendi; quorum sermonibus sic ille pie exarsit, ut, frustra dissuadentibus, et infirmas ejus corporis vires causantibus, tam cognatis, quam sui Ordinis Fratribus, tandem in Americam navigaverit. Profectio hæc ex dictis dicendisque anno* 1562 *innectenda est. Gesta ejus ibidem Vitæ edendæ exponent, interim lubet hic ex Bulla Canonizationis illius hæc generatim annotare*: Dei et proximi amoris ardoribus incensus in terram alienigenarum gentium vere sapiens pertransire decrevit, ut Indorum animas Deo lucraretur, a quo nec F amicorum, nec fratrum aut sororum artibus, precibus vel lacrymis dimoveri potuit..... Appulit ad Cathagenæ portum, ibique in conventu S. Josephi sui Ordinis habitavit, et inde ad diversos Indorum populos missus evangelizavit, incolentibus scilicet Turbaram, Cipacoam, Paluatum, Monpoix, Serram, Sanctæ Marthæ, Tunearum, Tenerifem, et aliis, ibique plura et mirabilia perpetravit.

§ III.

AUCTORE C. S.

§ III. Sancti post septennium reditus in Hispaniam, muniaque in suo Ordine gesta, chronologice relata : supremus morbus ac beata mors, miraculis illustrata : ejusdem vera effigies et in Bibliotheca Prædicatorum memoria.

Ex America in Europam rediens

Post septem annorum (testibus Roca et Avignono) sive hi completi, seu potius, ut apparet, incompleti accipiendi sint, præclaram in adducendis ad Christi fidem barbaris B *in America impensam operam sanctus Vir in Hispaniam cum superiorum bona venia reversus est. Revertendi causam eamdem, quam biographi, docet Bulla canonizationis, quam ex hac juverit hic memorasse. Sic habet :* Videns, nec impedire, nec ferre valens angustias, quibus ut plurimum violenter a præfectis quibusdam, etiam vulneribus e cæde Indi opprimebantur; obedientia obtenta, in Hispanias rediit. *Quam inique et atrociter multi illius temporis Hispani militares præfecti in subactos Occidentales Indos, seu Americanos, ex sacra auri siti, invitis Catholicis regibus, edictisque suis nequicquam caventibus, sævierint, nemo non novit, qui Historiam occupatæ seculis* XV *et* XVI *per Hispanos Americæ legerit; ut mirari non debeamus, si* Ludovicus, *vir mitis ac piissimus, cum tanto malo, quod non minus Evangelii promulgationi, quam bono publico vehementer adversabatur, mederi non posset, maluerit in Europam navigare, quam tantæ perversitatis perpetuus spectator adesse.*

C 37 *Inde illum anno 1560 die S. Lucæ Evangelistæ sacra, quæ* XVIII *Octobris est, Hispalim appulisse, tradunt Antistius, Roca et Avignonus, quorum ultimi, ut diximus, septennium ejusdem in America commorationi adscripserant. Hispali sine mora sese Valentiam ad suum, in quo professus fuerat, conventum contulit, novoque fervore spiritus accensus, velut novitiatum suum tunc ordiretur, cœpit ceteris cum aliarum virtutum, tum profundissimæ humilitatis exempla præbere. Non admodum tamen diu ei licuit privatam vitam ducere : nam anno sequenti, ut habent omnes biographi* (mense Octobri *addunt Roca et Avignonus) electus Prior est a patribus conventus S. Onuphrii, duobus milliaribus Hispanicis Valentia dissiti, qui cum rerum temporalium inopia æreque alieno premeretur, opus ei erat Priore, non solum pio ac religioso, sed etiam rerum agendarum perito. Neque is eorum spem fefellit; quippe qui, licet uberiores quam decessores ejus fecerant, largiretur eleemosynas nihilo minus non modo debita conventus extinxit, verum etiam eumdem, ædificiis, arboribusque ac vineis consitis auxit, expletoque sui Prioratus triennio omnibus rebus* D *necessariis abunde instructum reliquit.*

anno 1560 Valentiæ habitat; sequenti fit Prior S. Onuphrii

38 *Ea prælatura perfunctus, anno 1573 vergente ad finem reversus Valentiam est, et novitiis jam tertio magister datus, id munus, ut alia prius, ita gessit, ut interim aliis quoque in locis aliquoties ad populum sermones haberet. Præerat tum temporis Valentino conventui Prior Onuphrius Clemens, a moribus et facundia plurimum laudatus, cui post exactum triennium a Prioratu decedenti* S. Ludovicus *suffectus fuit anno* 1575, *die* XV *Maii, quos annum, mensem diemque omnes tres signant biographi. De hoc quoque munere, uti et de vicariatu conventus Albaidæ, et prioratu S. Onuphrii ab eo gestis cum laude meminerunt sæpe dicti Romanæ Rotæ Auditores, quorum verba accipe.* Postmodum *(id est, post primum tirocinii magisterium)* vicarius *(creatus fuit)* conventus de Albayda, et Prior S. Onufrii, et tandem conventui Prædicatorum Valentiæ præfuit, in quibus muneribus, si quid erat agendum, Fratribus exemplo præibat.

anno 1573 rursum tirocinio, annoque 1575 conventu, Prior Valentiæ præficitur;

39 *Præmiserant iidem :* Dum vero Prioris officio fungebatur, pugiles in Dei castris adolescentes, aliosque militaribus Religionis armis assuetos hortabatur, ut Deo totis viribus inservirent, suis unusquisque rebus incumberet, et dum animi tantisper, ut fit, ab assiduis curis relaxabatur*, dicere solitus erat : Fratres, nonne diligamus Deum? Quæ verba sæpe repetebat; quia bene norat, quod nemo repente fit summus; sed in bona conversatione animi unusquisque inchoat, ut ad magna perveniat, ut super XII deponunt testes centesimus quinquagesimus sextus, et centesimus nonagesimus quartus. *Hactenus illi, qui peculiaria quoque ab eo in regimine Fratrum suorum præclare gesta, data occasione, sparsim memorant, velut a probatis testibus asserta; sed hisce etiam plura biographi, quorum dicta inter Annotanda poterunt confirmari.*

suas partes semper præclare explens

* *an* relaxabantur ?

40 *Anno* 1578, *mense Maio*, expleto Prioratu, confestim visus fuit instar minimi Fratrum conventus, nec regimini se ullo modo amplius immiscuit, præterquam quod per unum mensem commissa ei fuerit solita novitiorum ac juniorum cura; et in hac simplicitate perseveravit usque ad mortem; quo tamen interim tempore Deo placuit magna per ipsum mirabilia operari. *Hæc Antistius, quæ apud eum legi possunt in Vita edenda a cap. 8. Porro, quamquam Vir sanctus afflicta semper usus fuerit valetudine, postremo tamen, quo in vivis superfuit, triennio infirmitates ejus, et numero et acerbitate creverunt, nec permisere, ut, quod ante soluerat, frequentes conciones haberet.*

Anno 1578 Prioratu brevique tironum magisterio functus privatam vitam ducit :

41 *Anno* 1580, *qui fuit vitæ ipsius penultimus, e magistratu Xativæ, quæ civitas novem circiter milliaribus Hispanicis Valentia distat, rogatus, ut eodem anno sermones Quadragesimalis jejunii ad cives suos haberet, negavit, sibi satis virium esse, ut vel tertio dicere posset; sed, instantibus illis, sibi satisfactum iri, si saltem semel in ecclesiæ suæ suggesto comparuisset; paruit eo cum successu, ut toto illo Quadragesimali tempore singulis diebus, ac nonnumquam etiam bis, Deo vires sustentante, concionatus fuerit. Anno* 1581 *festo Epiphaniæ Domini rursum concionatus est*

anno 1580 per Quadragesimam Xativæ, et sequenti Valentiæ bis concionatus fuit,

AUCTORE C. S.

A *est Valentiæ in ecclesia metropolitana, rursumque Dominica subsecuta in ecclesia olim Templariorum, sollenne festum in ea celebrantibus equitibus Ordinis Montesæ, a quorum Magistro ejusdemque conjuge, ipsi admodum addictis, rogatus fuerat.*

sed per ejusdem anni Quadragesimam vices ejus Antistius subire debuit;

42 *Verum post hæc vires suas tantum diminutas sensit, ut omnino impar esset sermonibus Quadragesimalibus, quos condixerat, eodem anno in ecclesia S. Stephani Valentiæ habendis. Rogavit igitur Justinianum Antistium, primæ Vitæ, quam dabimus, scriptorem, ut vices suas subiret; qui, cum non diu ante ex Italica navigatione redux afflicta valetudine esset, nec umquam per totam Quadragesimam prædicasset, nec denique ejusmodi sermones haberet, ac propterea etiam alii, ne id oneris susciperet, suaderent, modeste recusavit. At Dominica Sexagesimæ Sanctus illum ad cellam suam vocavit dixitque, ut susciperet, Deum enim opitulaturum: quo audito, jam de divina ope certus sine mora annuit, eamque sic expertus est, ut præter solitum facile concionatus fuerit, et in fine* B *Quadragesimæ etiam vegetiorem se, quam antea, expertus sit.*

interea Sanctus graviter infirmus, primo ad nosocomium, deinde ad archiepiscopi villam defertur;

43 *Interea vero* Ludovicus, *ingravescentibus morbis, sacro Viatico munitus fuit; cumque deinde se paulo melius haberet, non prætermisit, dum potuit, quotidie Missam celebrare, licet nonnumquam ea finita in animi deliquia incideret: monentibus autem, ut imposterum in lecto suo se contineret, ne de vita periclitaretur, solitus erat reponere, Sacramenta Ecclesiæ nemini mortem afferre, sed prodesse non solum animabus, sed etiam, si sic expediat, corporibus. Ejusdem anni* 1581 *mense Maio, cum illius morbus ingravesceret, ejusdem germanus frater, Jacobus presbyter, impetravit, ut ille ad Valentinum clericorum nosocomium, quod confraternitatis B. Mariæ Virginis erat, et cui ipse Jacobus præerat, transferretur, commodius convalescendi gratia. Cum autem hic aliquanto tempore hospitatus esset, pronuntiantibus medicis, opus ægro esse, liberioris aeris captandi gratia ante caniculares dies extra civitatem commigrare: illustrissimus dominus Joannes Ribe*C*ra, patriarcha Antiochenus et archiepiscopus Valentinus, pro veteri sua cum ipso amicitia curavit eum ad villam suam, in qua ipsemet rusticabatur, perduci, ibique, non secus ac filius patris, ejus curam gessit.*

inde ad nosocomium, et hinc ad conventum suum revectus, obiit eodem anno 1581, die 9 Octobris,

44 *Cum tamen morbus invalesceret, revectus Valentiam est ad supra dictum, in quo ante hospitatus fuerat, clericorum nosocomium, atque hinc in suum Prædicatorum conventum, ita studiose curante ejusdem loci Priore, ne tantus Vir apud alienos moriens sacras suas exuvias inter horum manus deponeret. Huc igitur relatus, unico mense supervixit, lecto semper affixus; quo interim tempore et miraculis a Deo illustratus fuit, et ipse per eximias virtutes ac sacrosanctæ Eucharistiæ, præmissa indies sacramentali confessione, quotidianam communionem, a qua viginti septem diebus, qui postremum vitæ diem proxime præcesserunt, numquam abstinuit, ad mortem sanctissime, ut vixerat, obeundam se præparavit; obiitque, uti prædixerat, anno* 1581, *die S. Dionysio, Parisiensi martyri, sacra, seu* IX *mensis Octobris.*

Hos calculos, de quibus convenit inter omnes, etiam confirmat, quam aliqui cum Antistio addunt, dies Lunæ, *seu Feria secunda: nam dicti anni* 1581 *die* IX *Octobris cum Feria secunda concurrit, ut liquet ex ejusdem anni littera Dominicali* A.

anno ætatis suæ 56, novem mensibus inchoato.

45 Roca *et Avignonus præterea addunt, Sanctum tunc fuisse* annorum quinquaginta quinque; *in Bulla vero canonizationis* ætatis suæ quinquagesimo quinto; *quæ cum anno nativitatis illius ab iisdem asserto collata difficultatem aliquam, ut supra innui, pariunt. Si enim* Ludovicus *Kalendis Januarii anno* 1526 *natus est, ut iidem aliique omnes affirmant, debuit die* IX *Octobris anni* 1581 *annum ætatis suæ quinquagesimum sextum egisse, jam a novem scilicet mensibus et aliquot diebus inchoatum, nimirum ab ejusdem anni* 1581 *die* I *Januarii. Quam ob rem, cum nulla sit de tempore natali ac emortuali vel levissima ambigendi ratio; quinquaginta quinque anni a prioribus assignati pro totidem ultra novem menses completis habendi sunt, et in Bulla canonizationis pro anno* quinquagesimo quinto, *ut correcti sint calculi*, quinquagesimo E sexto *reponendum.*

Auditorum Rotæ Romanæ relatio de splendore,

46 *Mirabilia, quibus Deus supremam inter mortales Servi sui commorationem illustrare dignatus est, docebunt Antistius et Avignonus in Vitis edendis; juverit tamen quatuor, quæ in ipsa morte contigerunt, eamdemque proxime subsecuta fuere, ex Relatione Auditorum Rotæ prælibasse. Sub titulo* De splendore viso in obitu *hæc aiunt:* Voluit insuper divina Providentia servum suum Bertrandum, quem præclarissimis virtutum laudibus viventem ornaverat, illustribus etiam prærogativis morientem insignire; cum enim venerabilis Viri anima a corpore separaretur, luculenta quædam lux, seu splendor instar lucidissimi radii, ex ore morientis exire visus est, qui mirifice totum cubiculum illustrans, adstantes omnes, qui frequentes undique convenerant, non mediocri stupore et gaudio affecit.

qui ex ore exspirantis prodire visus est,

47 Factum hoc probant duo testes contestes de visu, scilicet septimus et octavus, qui lucem hanc, seu splendorem, ex ore B. Bertrandi, animam suo Creatori reddentis, procedere viderunt; et per testem quadragesimum nonum, qui F vidit quidem eodem tempore lucem magnam per cubile diffusam, sed propter adstantium multitudinem non vidit illam ex ore prodeuntem. Quod hæc lux, seu splendor, aut claritas, non esset ex aliquo lumine naturali, patet, tum quia exibat ex ore B. Bertrandi, dum animam exhalabat, tum quia claritas naturalis, maxime quando excellens est, corrumpit sensum; ut patet in sole et igne; hæc vero claritas, seu splendor, mira quadam dulcedine, qui præsentes erant, alliciebat, et oculos demulcebat.

eorumdemque eadere

48 Dubitari tamen potest, an hæc claritas fuerit similis illi, quæ visa a Judæis in vultu Moysis Exodi cap. XXXIV; vel illi, quam aliqui affirmant fuisse visam in vultu beatæ Virginis a conceptu usque ad partum, et in aliis sanctis viris; an vero fuerit claritas gloriosa, sicut illa Beatorum. Quoad secundum, probabile est, fuisse claritatem animæ gloriosæ, ad cælum ascendentis; cum anima tunc esset a corpore separata, et lux illa ex ore prodiens in altum versus fenestram ascenderit: et notum est, animas Beatorum luce circumdatas in cæ-

AUCTORE C. S.

lum deduci etc. *Adjiciunt hic duorum Sanctorum exempla, quorum animæ simili luce fulgentes ad cælum visæ efferri sunt, ac mox ita pergunt :* Nec obstat, quod claritas gloriosa non possit percipi ab oculo non glorificato, quia, sicut claritas naturalis ab oculo naturali percipitur, ita claritas gloriosa ab oculo glorificato : quia claritas Beatorum est vere claritas sensibilis; et, licet non sit naturalis, potest sentiri ab oculo non glorificato, sicut naturalis. Abulensis in Matthæi caput XVII, q. XXXI ad IV argumentum.

sententia : ejusdem miraculi in Bulla canonizationis mentio.

49 Et comprobatur, quia Apostoli fuerunt præsentes, quando Christus transfiguratus est ante eos, et resplenduit facies ejus, sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba, sicut nix; et tamen splendor ille Christi se transfigurantis, quem viderunt Apostoli, erat qualitas, qualis est illa, qua glorificantur corpora Beatorum, ut eodem capite XXXIII * affirmat Abulensis. Quod si hæc opinio alicui non probatur, dicendum est, claritatem illam fuisse similem claritati Moysis, et beatæ Virginis, de claritate naturalis conditionis, et habuisse aliquam similitudinem cum claritate gloriæ, sed æquivocam, sicut fides habet quamdam similitudinem cum visione patriæ, sed non ejusdem generis, ut docet Abulensis in Matthæi cap. XVII, q. XXXIII et XXXV de claritate seu splendore Moysis, et beatæ Virginis. *Hactenus de splendore, qui ex ore beatam animam exspirantis prodire conspectus est, de qua etiam meminit Bulla canonizationis his verbis :* Eoque temporis momento visa est ex ejus ore lux instar fulguris recta in cælum evibrata totam cellam illuminare.

** an recte ?*

B

Splendor sacri cadaveris ab iisdem Auditoribus Rotæ assertus ;

** adde ac*

50 *Alterum, quod ejusdem beatam mortem illustravit, miraculum laudati Auditores Rotæ sub titulo* De splendore cadaveris *sic exponunt :* Tanto insuper tamque mirando splendore beati Viri cadaver coruscavit, ut circumstantes, haud secus * in limpidissimo speculo proprias effigies in lucentibus ejusdem carnibus intuerentur, et non mediocri animorum lætitia perfusi gratias Creatori, in Sanctis suis mirabili, haberent, ut bene deponunt et probant testes trigesimus sextus, trigesimus septimus, nonagesimus primus et ducentesimus quadragesimus quartus, qui omnes supra dictum splendorem viderunt. Et ad eamdem claritatis naturam referendus est ille splendor, qui visus est in facie ejus, postquam strumas exsuxerat, ut in secundo miraculo; de quo splendore concludenter deponunt testes de visu quadragesimus et quinquagesimus primus. *De splendore vultus ejus, postquam strumarum pus cuidam exsuxerat, iidem Auditores ac biographi et bulla canonizationis inter miracula ab eodem, dum viveret, patrata etiam meminerunt; de prædicto autem sacri cadaveris instar crystalli perlucidi splendore in eadem Bulla sic legitur :* Cadaver ipsius quadam veluti chrystallina puritate sic nituit, ut adstantes in ejus virginea carne, velut in limpidissimo speculo, suosmet vultus fuerint conspicati.

C

uti et cælestis harmonia post mortem ejus

51 *Tertium, quod laudati biographi pariter annotarunt, ab iisdem Auditoribus sub titulo* De cælesti armonia, priusquam cadaver ejus sepeliretur, audita, *refertur hoc modo :* Accessit prædictis suavissima cælestis armonia, quæ, dum Bertrandi corpus in ecclesia, ut assolet, inhumatum paulisper asservaretur, a compluribus, tam in ecclesia, quam in monasterio ei contiguo, existentibus mira animorum oblectatione audita est, ut probant septimus, nonagesimus primus, centesimus quadragesimus nonus et centesimus quinquagesimus octavus testes de auditu ex certa scientia, qui etiam bene probant, suavissimum hunc concentum neque in ecclesia, neque in vicino, imo in nullo civitatis loco fuisse factum ea die ; et quod ipsi testes diligenter inspexerunt, an ex aliqua ecclesiæ parte prodierit musicorum arte concentus ; et re tota bene perspecta, concluserunt, cælestem fuisse armoniam ad declarandam B. Ludovici sanctitatem.

D

a multis audita,

52 Nec mirum ; cum plurimis consueverit Deus omnipotens signis demonstrare, quanti sit aliquis apud se meriti, musico præsertim angelorum concentu, ut de S. Othmaro in ejus Vita lib. 2, cap. I legitur apud Surium tom. VI, sub die XVI Novembris, et de S. Willibrordo idem Surius narrat in ejus Vita cap. XXIV, sub die VII Novembris, consona canentium laude ab angelicis exercitibus in beatarum mentium domicilium fuisse asportatum ; et de sancto episcopo *(Ceadda)* qui ante obitum cælestem armoniam ab Australi parte ad oratorium, ubi aderat, provenientem audivit, in Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum lib. IV, cap. III venerabilis Beda testatur.

E

perceptaque ex eodem cadavere mira fragrantia.

53 *Quartum denique* De fragrantia cadaveris, *a biographis quoque minime prætermissum, eadem Auditorum Rotæ Relatio sic narrat :* Aderat præterea fragrantissimus odor, qui e toto cadavere exhalans gratissimo adstantium oblectamento per vicina quæque loca diffundebatur, cognoscique minime poterat, cujus rei fragrantiam imitaretur, prorsus ut cælesti potentia productus videretur, sicut testes octavus, quadragesimus nonus, centesimus sextus, et ducentesimus quadragesimus quartus affirmant. Itaque cum ex corpore corruptioni exposito hujusmodi odoris fragrantia proveniret, nullumque intra vel extra corpus appositum fuerit odoris condimentum, miraculo adscribendum est ; quia, ut inquit divus Gregorius Homilia XXXVIII, ipsa corporis mortui fragrantia et odoris suavitas ostendit, in illo corpore Auctorem suavitatis existere, cum pertineat ad repræsentandum effectum gratiæ. S. Thomas in 3 Parte, q. 83, art. 5 ad 2 ; et diximus in Relatione B. Theresiæ etc.

F

Sancti effigies

54 *Cum hactenus sanctissimi viri* Ludovici Bertrandi *vitam ad obitum usque chronologice percurrerim, priusquam ad alia progrediar, ejusdem effigiem habitumque corporis hic exhibeo, qualem eam chalcographus noster satis feliciter expressit secundum exemplar nigro colore pereleganter depictum, quod a sæpe laudato excellentissimo Valentinæ civitatis magistratu (quod cum grati animi sensu dico) accepimus una cum memoratis memorandisque humanissimis litteris, in quibus de eodem hæc legere est :* Ad vos etiam mittimus veram ejusdem Sancti effigiem, simillimam illi, quam immortalis memoriæ vir Johannes Ribera, archiepiscopus Valentinus et patriarcha Antiochenus, beatissimique Viri amantissimus, pingi jussit, collocavitque in sacello divæ Mariæ (vulgo DE LA ANTIGUA) collegii sui, sacro Jesu Christi Corpori dicati.

§ 5. *Quam*

AUCTORE C. S.

VERA EFFIGIES S LUDOVICI BERTRANDI

et corporis habitus.

55 *Quam in manibus gestat Crucem, inferiori sua parte parum incurvatam, ea memoriam refricat insignis illius miraculi, quo nitrato pulvere fœtus tubus bellicus* (sclopetus *vulgo appellatus) dum laxata rotula a nefario quodam in sanctissimum Virum exploditur, in Crucem subito mutatus fuit, ut in Vitis aliisque instrumentis probatæ fidei legitur. Ceterum* erat Beatus *(teste Avignono)* procerus statura, macilenta facie, maxillis nonnihil elevatis, naso acuto aquilino, carne vultus rugosa, crinibus coronæ clericalis albis nigrisque mixtis, oculis admodum lucidis.

Ejusdem Sancti in Bibliotheca Prædicatorum memoria.

56 *Adde etiam, quæ de ejusdem ingenii lucubrationibus habet Echardus tom. 2 Bibliothecæ Ordinis Prædicatorum pag.* 263, Plura Sanctum scripsisse, *inquiens*, ferunt, servarique per Hispanias, ac Valentiæ latere etiamnum inedita, quæ Viri sanctitatem et in rebus spiritualibus scientiam exhibent : at cum nos lateant, suorum gentilium diligentiæ producenda posteritatique commendanda permittimus. Unica nobis non est omittenda " De Moriscorum Valentini regni perfidia e ejectione, ad " ejusdem regni proregem, ducem de Najera " scripta transmissaque sententia et epistola. " Hanc Jacobus Bleda Defensionis fidei tractatu tertio, p. 457 Latine edidit, at Damianus a Fonseca libro " De la justa expulsione de los Moriscos de Espana " pag. 134 vernacula Hispanorum lingua, et ipsis Sancti verbis repræsentat.

§ IV. Ludovicus a Paulo V inter Beatos, et a Clemente X, summis Pontificibus, inter Sanctos solemniter relatus : ejus festum annuum in Europa et America, et in Martyrologio Romano memoria : corporis incorrupti miraculum urnaque pretiosa ; separatæ ab eodem sacræ reliquiæ.

E

Post factam beatificationem causa canonizationis

Tametsi, *quæ pro* Ludovici Bertrandi *beatificatione ac magnam etiam partem pro ejusdem solemni cononizatione gesta fuere, in Vita, per Avignonum scripta, satis exposita et ad sua tempora reducta sint, ut adeo id hic fieri non debeat ; quædam tamen, quæ ad primam attinent, proderit generatim delibasse ; quæ vero ad secundam, nonnulla addenda, quod Avignoni tempori posteriora sint. Jam sæpius memini Relationis Ms. Rotæ Romanæ Auditorum de eadem causa, postquam Paulus V summus Pontifex eumdem* Ludovicum *anno* 1608 *Beatis adscripserat. Hujus Relationis hic titulus est :* Ad Sanctissimum Dominum Nostrum, Gregorium XV. De sanctitate vitæ et miraculis beati Ludovici Bertrandi, Ordinis Prædicatorum, Relatio trium Rotæ Auditorum, Joannis Baptistæ Coccini Rotæ decani, Alphonsi Manzanedi de Quinonis, et Jacobi Cavalerii, Rotæ Auditorum.

a Paulo V et Gregorio XV committitur examinanda Auditoribus Rotæ,

58 *In ea de Sanctorum ac* Ludovici *virtutibus et miraculis, pauca generaliter præfati, Gregorium sic alloquuntur :* Unde merito sanctæ memoriæ Paulus V, Sanctitatis vestræ prædecessor *(obiit hic anno* 1621*)* censuit, B. Ludovicum Bertrandum in tota ecclesia particulari clarissimi Ordinis Prædicatorum, ac in civitate Valentiæ, tamquam Sanctum esse colendum, et commisit illustrissimo Cardinali Sacrato, dum in uostro ordine esset, quem postea Sanctitas Vestra ob ejus virtutum merita ad Cardinalatum evexit, et nobis Joanni Baptistæ Coccino Rotæ decano, et Alphonso Manzanedo de Quiuones Rotæ Auditori, an hoc idem expediat declarari in Ecclesia universali ; quod mandatum Sanctitas Vestra confirmavit, et me Jacobum Cavalerium in locum prædicti Cardinalis subrogavit ; et negotio mature discusso, censuimus, expedire, quoties Sanctitati Vestræ videbitur : cum constet de perfecta puritate, ab omni scelere libera, ac ex omni parte incontaminata, ac generaliter de omnium virtutum actibus, quos in divinum bonum ordinavit ; ex quibus resultat sanctitas etc.

qui Validitatem processus Valentini.

59 *Tum* S. Ludovici *virtutes ac miracula a probis testibus probata exponunt, ac deinde sub titulo* De validitate Processus *sic pergunt :* Supradicta omnia, Beatissime Pater, desumpta sunt ex Processu duobus volumnibus composito

AUCTORE C. S.

to fol. 2545, fabricato de anno MDXCVI auctoritate Apostolica, vigore Remissorialium et compulsorialium a Sacra Rituum Congregatione relaxatarum. Nos autem in hujus beati Viri sanctitate discutienda dictis testium usi sumus vigore Remissorialium receptorum, quo rite et valide fuisse examinatos, censuimus, Processumque esse in forma probanti; cum fuerit bene recognitus, ut apparet ex nostro Registro; et quo * ad validitatem examinis attinet, prædicta Sacra Congregatio commisit examen reverendissimis DD. patriarchæ Antiocheno, qui tunc erat archiepiscopus Valentinus, et episcopis Marochitano, Segobricnsi et Oriolensi, cum clausula : QUATENUS VOS, SALTEM DUO EX VOBIS etc.

* quod

60 Has litteras P. Vincentius Justinianus Antist, legitimus Religionis Procurator, ut constat ex ejus mandato fol. 14 et seq., præsentavit dictis judicibus, qui illas acceptarunt, et in notarium actuarium Gasparem Joannem Micon, notarium et scribam curiarum Valentiæ, et in Cursorem Joannem Ferrer nuntium curiæ ecclesiasticæ Valentiæ, nominarunt, qui jurarunt in forma de fideliter serviendo, ut videre est fol. 4 a tergo. Pro executione vero dictarum litterarum Remissorialium deputarunt palatium archiepiscopale Valentinum, et pro loco loci illius aulam, et pro diebus examinis dies Lunæ, Mercurii et Veneris, ut apparet fol. 5.

de quo in Relatione sua ad Gregorium XV varia memorant,

B

61 Et cum Sacræ Congregationi visum fuerit ex abundanti, quod Procurator fiscalis, tunc Jacobus Nerottus, citaretur, cum hic substituisset bonæ memoriæ Martinum Andream, tunc Præpositum Valentinum, postmodum Rotæ Auditorem, modo defunctum, ut de dicta substitutione apparet in eodem Processu fol. II, prædicti domini judices decreverunt Monitorium contra bonæ memoriæ Martinum Andream, ut in Processu fol. 5, quod fuit executum, ut apparet fol. 20, et reproductum per patrem Ludovicum Primum, ut in eodem Processu fol. 20, qui pater Ludovicus fuit substitutus a patre Vincentio Justiniano, ut in Processu fol. 19; et assistente eodem bonæ memoriæ Martino Andrea, prædicti judices examinaruut, prævio legitimo juramento, ducentos nonagiuta et unum testes in loco et diebus assignatis; et primo super Interrogatoriis productis, ut videre est fol. 20; deinde super articulis, qui fuerunt dati, ut fol. 22 et seq.; de quo examine constat a fol. 30 usque ad fol. 2245.

probantes, ad canonizationem procedi posse

C

62 Ex qua serie facti cum appareat, Processum fuisse legitime fabricatum, et testes in eo positos valide examinatos, et ex iis constet de sanctitate vitæ B. Ludovici Bertrandi, a Deo comprobata miraculis, quæ secundum præsentem justitiam satis ostendunt, aliquem esse descriptum in Libro Vitæ, ut per Doctores iu cap. I de Reliquiis et veneratioue Sanctorum ; censuimus si ita Sanctitati Vestræ videbitur, posse procedere ad beati Ludovici Bertrandi canonizationem. *Hujus Relationis etiam meminit Avignonus in Vita edenda, addens, eamdem a laudatis Rotæ Auditoribus Gregorio XV oblatam fuisse anno* 1621, *die* XIII *Augusti, eamdemque causam ab eodem summo Pontifice eodem anno, mense Septembri, commissam fuisse sacræ Rituum Congregationi denuo examinandam, et ab hac denique ejusdem anni die* XXII *Decembris editum Decretum, quod ibidem recitat, quo censetur, ad ejusdem* B. Ludovici *canonizationem posse procedi, quando eidem Pontifici visum fuerit.*

censuerunt anno 1621; quod tunc etiam censuit sacra Rituum Congregatio.

D

63 *Nec sic tamen ea causa optatum finem habuit : dum enim canonizatio differtur, Gregorius XV anno* 1623 *die* VIII *Julii excessit e vivis, cum cujus morte Avignonus Opusculum suum terminavit. Gregorio XV eodem anno successit Urbanus VIII, atque huic Innocentius X, in quorum Pontificatu an et quid in eadem actum fuerit, non comperi. Utut sit, saltem sub Alexandro VII, Innocentii X successore, qui ab anno* 1655 *usque in* 1667 *summum Pontificatum tenuit, eam resumptam fuisse, liquet ex Bulla Canonizationis jam sæpe laudata; nam in hac dicitur* B. Ludovici *corpus* anno MDCLXI a judicibus auctoritate Apostolica deligatis *visum, et* adhuc integrum, illæsum atque tractabile *inventum esse. Porro cum post* B. Ludovici *beatificationem, a Paulo V anno* 1608, *ut diximus, perfectam, Decreta Urbani VIII et Clementis IX prodiissent, in quibus, ut a beatificatione ad canonizationem procedatur, præcipitur, ut miracula post beatificationem patrata examinentur probenturque, id quoque in hac causa præstandum fuit; ut docet Benedictus XIV in præclaro suo Opere de Servorum Dei beatificatione etc. lib.* I, *cap.* 25 *et* 33.

Gregorio XV, re infecta, mortuo, deinde ob nova Urbani VIII decreta

E

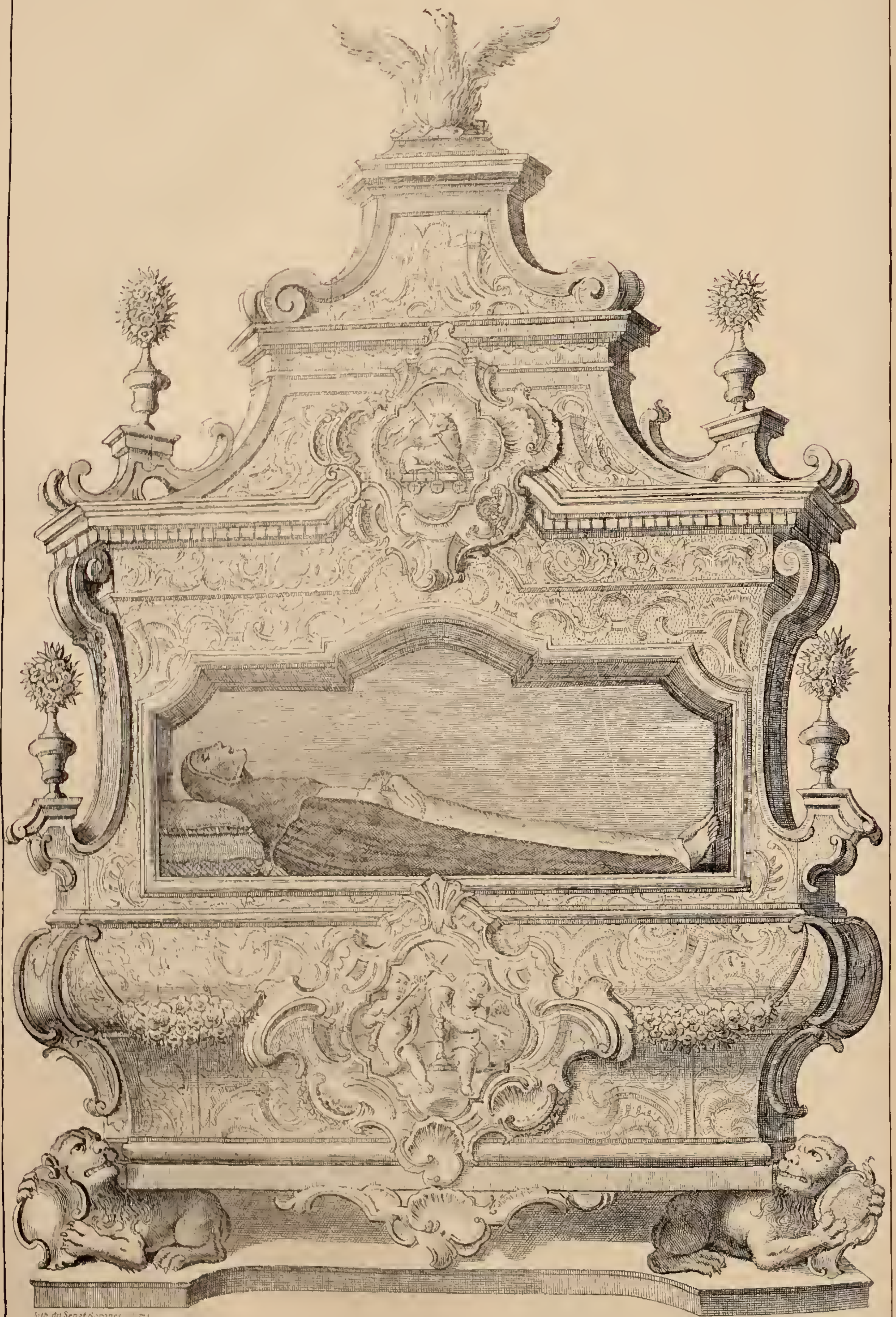
64 *Verba ejus ex posterioris loci num.* 13 *hic transcribo.* Si vero *(inquit)* quæstio respiciat causas procedentes per viam casus excepti *(qualis hæc fuit)* et in quibus ante Decreta Urbani VIII, nedum virtutes, verum etiam miracula fuerunt approbata ; de hisce quidem causis sermonem instituendo, aut judicium Rotale super miraculis confirmationis robur obtinuit ex sacrorum rituum Congregatione, aut minime obtinuit. Si minime obtinuit ; causa resumpta, atque approbato casu excepto, de miraculis ipsis agendum est in sacrorum rituum Congregatione, eademque debent approbari, ut fiat transitus ad solemnem canonizationem. Si vero obtinuit; poterit de illis haberi ratio pro extremo canonizationis judicio, dummodo tamen secuta sint ab indulta veneratione; cum in Decreto Clementis IX præscriptum sit, ut habeatur formalis discussio eorum, quæ indultam venerationem sunt subsecuta.

novus institutus processus fuit

F

65 Exemplum desumi potest ex causis S. Thomæ de Villanova, S. Ludovici Bertrandi et S. Paschalis Baylon : in his enim causis ante Decreta Urbani VIII fuerat facta discussio et approbatio, tum virtutum, tum miraculorum, iu Rotæ Auditorio, atque in sacra Congregatione, quæ etiam censuerat, tuto procedi posse ad canonizationem; uti, quoad causam S. Thomæ colligitur ex serie Actorum Romæ impressa anno 1658, pag. 4; quoad causam S. Ludovici, ex Summario Privilegiorum Ordinis Prædicatorum collecto ab Antonio Gonzalez pag. 164; et quoad S. Paschalis, ex Regestis sacræ Congregationis. Supervenerunt enim Decreta Urbani VIII, ac tum, resumptis causis, ratoque habito casu excepto, dum Postulatores progredi vellent ad formalem canonizationem, animadverso, quod miracula approbata patrata fuerant ante, non post indultam venerationem, opus fuit, novas reportare litteras Remissoriales pro construendo Processu super miraculis secutis ab indulta veneratione ; quibus quidem approbatis, tandem ad solemnem

et miraculis post beatificationem factis, quibus approbatis,

APOGRAPHUM URNÆ ARGENTEÆ, UBI CORPUS S. LUDOVICI BERTRANDI QUIESCIT

A lemnem prædictorum Beatorum canonizationem ventum est.

Clemens IX decrevit, procedi posse ad canonizationem,

66 *De novo isto Processu super miraculis post beatificationem patratis confecto diserte etiam meminit Clemens X in Bulla canonizationis his verbis :* Deinde aliis Processibus rite confectis, approbata insuper fuere miracula, quæ subsequuntur. *Tum quatuor ex iis enarrat, quorum unum est ejusdem Sancti corporis incorrupti integritas* post annos fere octuaginta *perseverans, de qua num.* 63 *memini; post quæ ita pergit:* His et aliis deductis approbatisque miraculis, emanavit Decretum a piæ memoriæ Clemente IX, etiam Prædecessore nostro, posse tuto deveniri ad solemnem prædicti Beati canonizationem. *Restabat igitur tunc ultimus actus seu solemnis canonizatio, quam laudatus Clemens IX haud dubie perfecturus fuisset, nisi ejusdem obstitisset, quam die* IX *Decembris anni* 1669, *anno tertio Pontificatus sui obiit.*

quam, illo mortuo, Clemens X peregit anno 1671, annuumque Sancti festum

B 67 *Clementi IX die* XXIX *Aprilis anni* 1670 *suffectus Clemens X, cum pro eadem canonizatione obtinenda præter Prædicatorem Ordinem etiam Leopoldus I imperator, et Carolus II Hispaniarum rex, apud ipsius decessores Pontifices supplicassent, et apud ipsum supplicare pergerent, cumque* jam nihil *(ut ipsemet in Bulla sua loquitur)* deesset eorum, quæ ad hanc sacrosanctam functionem necessario ex sanctorum Patrum auctoritate, sacrorum Canonum decretis, S. R. E. antiqua consuetudine, ac novorum Decretorum præscripto agenda et servanda requirebantur, *tandem anno* 1671, *die* XII *Aprilis* Ludovicum Bertrandum *in basilica Vaticana in Sanctorum numerum solemniter retulit, edita Bulla, quam post Vitas dabimus.*

x Octob. affixit, quo etiam Officium ejus in ditionibus regis Catholici

68 *Quam ob rem hic solum ex ea observo, annuam ipsius Sancti memoriam non die* IX *Octobris, quo ille felicissime obiit, sed postridie, seu die* X *mensis recolendam statuisse, propositis etiam septem annorum totidemque quadragenarum indulgentiis omnibus Christi fidelibus, qui vere pœnitentes et confessi quotannis eodem die sepulcrum illius visitaturi essent. Hinc Alexander VII, qui post Innocentium XI laudato Clementi in Pontificatum* C *successit, ejus festum eodem die* X *in omnibus Hispaniarum regis ditionibus a clero sæculari jussit celebrari. Hoc proinde die ab illo tempore in Belgio quoque nostro recolitur Officio ecclesiastico, in cujus Lectione* VI *ea de re sic dicitur :* Ejus festum Alexander VIII, instante rege Catholico *(Carolo II)* ab universo ditionis ipsius clero sæculari sub ritu duplici celebrandum decrevit.

recitandum decrevit Alexander VIII, qui eumdem novi regni Granatensis patronum declaravit.

69 *At in novo regno Granatensi, quod Sanctus suis Apostolis laboribus excoluit, idem Pontifex Alexander jussit ejusdem festum ritu duplici primæ classis, et a populo quoque sub præcepto singulis annis coli, quod ipsum ejusdem regni patronum constituisset, decreto anno* 1690, *die* III *Septembris edito, teste Lafono in Anno Dominicali, die* X *Octobris in* S. Ludovico Bertrando. *De patronatu novi regni Granatensis a laudato Alexandro ipsi delato etiam sic meminit, quam supra dixi, Officii proprii Lectio* VI : Sanctumque Confessorem novi regni Granatensis Patronum Apostolica auctoritate declaravit.

70 *Valentiæ tamen, quam eidem Sancto patriam obtigisse, vidimus, festum ejus (nescio, ex quo tempore) a die* X *Octobris usque in diem* XX *ejusdem mensis perpetuo translatum esse ac solemniter quotannis recoli, didici ex sæpe laudatis litteris excellentissimi senatus ejusdem civitatis Valentinæ, cujus verba infra aptius recitabo. Verumtamen in Mrl. Romano, quo utimur, non alio, quam, qui ipsi emortualis fuit, die* IX *Octobris (quo ne ejusdem gesta pro more nostro illustraremus, nimia præcedentis tomi moles vetuit) cum sequenti elogio inscriptus legitur :* Valentiæ in Hispania Tarraconensi sancti Ludovici Bertrandi, Ordinis Prædicatorum, qui apostolico spiritu clarus, Euangelium, quod Americanis prædicaverat, vitæ innocentia, multisque editis miraculis confirmavit.

AUCTORE C. S. Valentiæ colitur die xx, Romano Mrl. die IX Octob. inscriptus est.

Sancti corpus annis 1582, 1647 et 1661 incorruptum inventum

71 *Jam aliquoties mentionem fecimus de sacri corporis illius incorrupti miraculo, quod etiam diserte asseruerunt in Vitis edendis Antistius et Avignonus, non tamen ultra annum* 1582, *post quem illud a nemine præterea visum fuisse, horum posterior, anno* 1622 *scribens asseruit. Ast geminam longe posteriorem* E *illius corporis inspectionem, unde de ejusdem miraculi per annos ferme octoginta continuatione constitit, discimus ex crebro laudata canonizationis Bulla, anno* 1671 *a Clemente X edita. Hujus verba accipe :* Primum *(miraculum, quod post* S. Ludovici *beatificationem contigisse, probatum fuit)* incorrupti sacri corporis post annos fere octuaginta ab ejus sepultura, tametsi nunquam interea fuisset aut exenteratum, aut ullis adversus corruptionem condimentis imbutum : nihilominus, dum anno MDCXLVII transferebatur in pretiosius monumentum, et anno MDCLXI, dum judicibus, auctoritate Apostolica delegatis, visebatur, adhuc integrum, illæsum atque tractabile inveniebatur.

Usque in honorificentiori monumento depositum,

72 *Octoginta isti fere anni numerandi sunt ab anno* 1582, *cujus mense Martio, sacrum illud cadaver e primo suo sub choro ecclesiæ sepulcro, loco humido, in quem anno præcedenti mox ab obitu illatum fuerat, eductum fuit plane incorruptum, putrefacta tamen vermibusque scatente, qua indutum erat, veste, et in alio sepulcro locoque decentiori, ut fidelium pietati fieret satis, depositum, uti in Vitis edendis legere est. Longe itaque prima hæc* F *corporis inspectio et translatio diversa est ab ea, quæ anno* 1647 *facta in Bulla canonizationis dicitur. Et pro prima quidem facienda, tradit Avignonus, tumulum e saxo in modum parvi sacelli ab ipsiusmet Sancti germano fratre, Jacobo Bertrando, exstructum fuisse; sed quale fuerit* pretiosius monumentum, *ad quod secunda translatio anno* 1647 *peracta in eadem Bulla dicitur, non comperi; nec enim scio, an magnificum sacellum, in quo apud RR. PP. Prædicatores conventus Valentini sacrum corpus quiescere, ex sæpe dictis excellentissimi senatus, pariter Valentini, litteris mox dicam, pro ea translatione exstructum ornatumve, an eadem recentius sit.*

anno 1744 argentea theca, quæ hic exhibetur, inclusum fuit.

73 *Modum, quo venerabile illud pignus hisce nostris temporibus ibidem digne servatur, docent mox laudatæ litteræ et hic apposita icon, quam secundum transmissam ad nos una cum iisdem litteris apographum, ad Dei sanctique* Ludovici *gloriam ejusdemque senatus piæ pro sancto Cive suo sollicitudinis memoriam, a chalcographo nostro laminæ æreæ incidendam curavi. Sic aiunt :* Sinite igitur,....

AUCTORE C. S.

ut ad vos mittamus apographa quædam, quæ cum de sanctissimi Viri reliquiis tractabitis, vobis usui esse possunt. Sunt autem hæc. Primum est pretiosæ urnæ argenteæ, ubi sanctissimi Ludovici Bartrandi quiescit corpus, quod mirifice incorruptum et integrum conservatur in regii cœnobii sodalicii Prædicatorum hujus urbis magnifico sacello, quam anno MDCCXLIV suis impensis fieri curavit excellentissima Maria de Bracamonte, marchionissa Trocifal, vidua illustrissimi viri Balthasaris Escriva de Hisar et Monpalau, comitis Alcudial, olim proregis insularum Balearium.

Exhibetur etiam statua argentea, cum incluso brachii osse

74 *De separato ab eodem corpore, pretiosæque statuæ incluso osse, sic pergunt :* Secundum apographum est ejusdem Sancti imaginis argenteæ, cum suo ferculo, scite elaborato ex eodem metallo, quæ illustrissima hujus regni Deputatio fieri jussit, et dono dedit, ut in imaginis pectore collocaretur sanctissimi Viri os, quod Radius appellatur, qui olim inventus fuit prope separatus a brachio; quique per crystallum inaurata lamella circumdatum conB spicitur. Hæc imago ornata sacro illo osse quotannis per urbem circumfertur in generali et publico sacrorum Ordinum processu die vigesimo Octobris, in quem sanctissimi Viri festum perpetuo translatum est a die decimo ejusdem mensis, quo ejus anima in cælum migravit, *imo quo Clemens X ejus festum fixerat*: obiit enim die IX Octobris, ut supra probatum est. Pergo ex ipsis.*

quotannis in festo ejus solemniter Valentiæ circumferri solita,

75 In illa publica supplicatione imago gestatur ad ecclesiam cœnobii Prædicatorum, beato Dominico dicatam, ubi statim atque collocatur juxta gradus presbyterii, a presbytero ejusque ministris Deo preces concipiuntur; atque inde transfertur ad ejusdem ecclesiæ sacellum, ubi quiescit ipsum beatissimi Viri corpus omnibus conspiciendum; ibique posteaquam presbyter ejusque ministri sacras preces fundunt, imago prosequitur sacram pompam, et transitum facit per ecclesiam Christianæ vicinæ protomartyris Stephani, in qua sanctus Ludovicus sacrum lavacrum suscepit; unde transit in domum e regione positam, ubi natus fuit, atque C ideo ejus venerationi dicata est; ibique paulam facit. *Hactenus laudatissimi viri in litteris suis, a quibus missum nobis dictæ sacræ statuæ argenteæ, cum suo ex eodem pretioso metallo ferctro apographum chalcographus noster imitatus est, quale pio lectori hic exhibeo.*

et ad ista quædam annotantur.

76 *Quo tempore illustrissima Valentini regni Deputatio istud suæ in Sanctum, olim civem suum, piæ observantiæ monumentum fieri curaverit, in litteris non indicatur, uti nec ejusdem pondus, nec altitudo, quæ aliaque nonnulla ad eumdem Sanctum spectantia, per supra memoratas Societatis nostræ in Catholici regis ditionibus vicissitudines non licuit mihi cognoscere. Hinc etiam inter alia doceri non potui, quando, quave occasione sacrum os, seu radius brachii, statuæ insertus, carne destitutus, a reliquo corpore, sua incorrupta carne vestito, separatus fuerit, vel ab eodem separatus repertus; quam quidem separationem eo magis miror, quod idem illud corpus in præmissa sacræ urnæ argenteæ urna ambas manus sua carne instructas, ac veluti reliquo corpori adhærentes exhibeat. Ceterum calix cum imposito serpente sinistræ manui insertus indicat, venenum* S. Ludovico *in America ab idololatris propinatum, ab eoque, salva Vita sua, haustum fuisse, ut in Vitis tegere est.* D

Tres manus digiti et unus pedis, a reliquo corpore separati,

77 *Præter jam dictum os, seu radium brachii, quatuor alias minores reliquias tempore primæ translationis a sacro corpore divisas fuisse, docet Avignonus in Vita; tres scilicet alterius manuum digitos, digitumque minimum alterius pedum. Subdit e tribus illis manus digitis unum thecæ argenteæ inclusum, et in sacristia depositum, multis miraculis claruisse. De hoc digito consentit Antistius, qui auricularem fuisse notat, et a semet ex mandato Prioris sui a manu resectum, cui jam ante pene avulsus adhærebat. E duobus reliquis separatis digitis alterum, eodem Avignono teste, Prædicatorum Provincialis Cardinali Alexandrini Michaeli Bonello donavit; alterius vero unum articulum patri Priori, reliquos autem ejusdem duos articulos Vincentio Justiniano, Antistio scilicet biographo; qui eorumdem partem serenissimæ Hispaniarum Infanti Isabellæ Claræ Eugeniæ, anno 1586, partemque alteram illustrissimæ dominæ Guiomar de Moncada dono dedit. Minimus denique pedis digitus domino Petro Zurate Inquisitori, et ab hoc cuidam monachæ nepti suæ donatus fuit.* E

nostraque de iisdem observatio,

78 *Porro, licet neuter biographorum dicat, dextræne, an sinistræ manus pedisque hi digiti sint, e sacro corpore tamen, quale hoc in apographo nostro Valentino, quod chalcographus noster imitatus est, exhibetur, manifestum est, eosdem manus dexteræ ac pedis sinistri esse, nisi tamen auricularis fortasse sinistræ sit. Ex dictis etiam collige, dum in Bulla canonizationis idem illud corpus anno* 1661 adhuc integrum *et* illæsum *a judicibus auctoritate Apostolica delegatis inventum fuisse asseritur, ea verba accipienda esse de integritate immunitateque læsionis naturalis, corruptionis scilicet, quæ cadaverum carnes membraque dissolvit. Major minorque difficultas pendet a tempore, quo os, seu radius brachii, qui sua carne destitutus statuæ argenteæ insertus per crystallum conspicitur,* olim inventus fuit prope separatus a brachio, *ut* F *docent crebro laudatæ litteræ senatus Valentini; verum hæ de tempore inventionis altum silent, nec ego hac tempestate ibidem habeo, quem tuto consulam. Ignoscet igitur (confido) æquus lector, si tam in hujus, quam in aliorum Hispaniæ Sanctorum Actis illustrandis breviores, quam alias, esse cogamur.*

VITA

APOGRAPHUM IMAGINIS ARGENTEÆ S: LUDOVICI BERTRANDI, CUM SUO FERCULO

A

VITA PRIMA

Auctore Vincentio Justiniano Antistio, Sancto contubernali

Hispanice scripta, deinde Italice versa, at nunc demum ex editione Panormitana anni 1612 Latinitate donata.

VETUS CAPITUM PARTITIO.

PROLOGUS.

Auctor probi historici regulam servandam,

Communis omnium et a bonis Theologis admissa sententia est, juramentum, licet, servatis his tribus, quæ Deus per Jeremiam requirit, adjunctis, nimirum veritate, justitia et judicio *a*, id est, ne falso, ne ex iniquo fine, nec sine justa causa juretur, laudabile vitæque æternæ meritorium esse : raro tamen evenire, ut tale sit, raroque concurrere istas conditiones, hominibus parum curantibus, ut verum dicant, et ne maligne loquantur, nec res frivolas vanasque tractent. Quamvis autem historia, quæ sine jurejurando scribitur, non tam rigorose easdem tres conditiones exigat, requirit tamen eas, ut sit bona ac laude digna historia, qualis sine illis difficulter reputari poterit, nec eo nomine digna haberi. Multi enim historiographi sæpe nimium creduli, parumque in veritate rerum, quas scribunt, inquirenda diligentes; E præterquam quod etiam nonnumquam leviter referant, quæ eis in cerebrum cadunt; atque alias quoque, etsi sincere scribant vera, minime curant, ne ea in alterius infamiam vergant; multi porro narrationes suas tot vanis ineptisque rebus onerant, ut alio non tendant, quam ad male perdendum tempus, alias tam breve, tamque necessarium ad discenda, quæ oportet.

vitiaque, maxime synchrono, vitanda exponens,

2 Quam ob rem inter hæc discrimina, velut inter charybdes scillasque navigant omnes historiographi, ut adeo felicem se dicere possit, qui alterum fugiens, non incidat in alterum; quia nonnumquam aliqui, ne unum lædant, factum pro suo libitu fingunt cum jactura veritatis; nonnumquam, ut verum sincere proferant, honorem alterius injuste violant; neque desunt, qui verum quidem sine alterius damno dicunt, sed inutiliter, ac sine ullo lectoris pro- F fectu. Sed præ ceteris omnibus in hoc versantur periculo, qui scribendam suscipiunt Vitam alicujus, qui paulo ante floruit eodem tempore, eodemque in loco, ubi scribunt. Hosce vero oportet accurate attendere ad verum et justum, ac denique ad utile; quia, præterquam quod ita jubeat Deus, etiam ex ratione humana loquendo in similibus historiis ipsorum plurimum interest, ut res, sicut sunt, accurate referant; dum minime difficile est, si quos hac in parte commiserint, errores detegi; nec ad eos convincendos necesse est navigari in Indias, multosve legi libros, quando etiam vivunt adsuntque, qui cum ipsis conversati fuerunt, quique, si chronologum vel leviter a vero descivisse deprehenderint, illum velut hominem ineptum, levem garrulumque plenis buccis traducent. Possem hic in hanc rem insignia proferre exempla, atque specialiter hujus temporis scriptores, qui ea in parte sic errarunt, ut fidem suam penitus amiserint; at nolim ego hic aliorum revelare defectus.

observansque, ne nec sine sua infamia,

3 Quod ad justitiam attinet, manifestum est, quantum intersit, utrum historiæ antiquæ, an nostri temporis, scribantur, quia, ut recte ait sacra Scriptura : Multo plus potest canis vivus, leone mortuo *b*. Qui modo male, etiamsi falso, de Alexandro Magno aut Cæsare scripserit, nihil habet hinc timendum, cum hi tanto tempore

A. V. J. Antistio. tempore mortui sint, corumque pariter extincta familia; qui vero scribit de iis, qui nostris temporibus vixere, non potest, quin eorum aliquos superstites nominet, de quibus si forte quid mali dictum fuerit, licet vera scripserit, non deerunt ipsi multi adversarii, proindeque nec multi maledici. Denique scribere Vitas aliquorum nostri temporis, quæ nec doctrina sua nostro prosunt intellectui, nec bonis exemplis movent affectum, mihi multa reprehensione dignum apparet, quia id tam ample præstiterunt veteres, ut nihil opus sit, a nostri temporis fieri scriptoribus.

nec sine offensa Dei in hoc Opusculo posse mentiri, profitetur, 4 Porro cum ego scribendam mihi sumpserim Vitam sancti Religiosi, non integro abhinc anno in hac civitate defuncti *c*, viventibus adhuc multis, qui cum ipso conversati fuerunt, quis dubitat, quin diligenter attendendum mihi sit, et considerandum, quid faciam, tam ne Deum offendam, quam ne proximum contristem; tum etiam ne famæ meæ noceam, cujus B magnam curam habendam esse, sacra monet Scriptura. Proinde ego, quantum ad veritatem spectat, multum cavi; nam cum scribendæ mihi essent Vitæ Sanctorum, ad honorem Dei, summæ simplicisque Veritatis, nefas erat hisce immisceri mendacia, a quibus tantopere Deus ipse abhorret, ut S. Paulus scribens ad Corinthios dicat, Si Deus Christum non suscitaverit a morte, nos asserentes, Christum a morte resuscitatum esse, falsum testati adversus Deum fuissemus *d*, quibus verbis (uti S. Anselmus aliique ea exponunt) docuit S. Paulus, Deum tantum odisse mendacium, ut, quantumvis honorificum esset, ferre nequeat. Quam ob rem cavi, ne vel pilo a vero recederem, non modo quidquam fingendo, verum etiam vel minimum leviter credendo aliis.

se non nisi, quæ vel suis sensibus, vel ex Processu, 5 Hinc præter ea, quæ oculis meis videndo, manibusque palpando comperi, præcipue usus sum Processu, quem vigilantissimus pastor noster illustrissimus dominus Joannes de Ribera, archiepiscopus Valentinus et patriarcha Antiochenus *e*, cum insigni zelo divini honoris, ejusdemque ovium emolumento, ad preces magistratus hujus Servi Dei; qui quidem Processus, quamquam solum aliquot mensibus post illius obitum cœptus, jam nunc complectitur examen C centum et tredecim testium; et nisi summum hujus anni frigus, aliaque gravia negotia impedimento fuissent, jam ad ducentos pertigisset. At, favente Christo, quam primum continuabitur, ut integer offeratur Sanctissimo Patri Gregorio XIII *f*, proprio judici de gestis, morte et gloria omnium Sanctorum, quibus peculiaris cultus in Ecclesia Dei debeatur.

vel ex personis gravibus, vel ex ipsomet Sancto, 6 Præterea consului personas graves, variis in locis cum patre Bertrando conversatas, quæ tum coram verbis, tum datis litteris multa relatu digna docuerunt, quæ inter ipsas dictumque Patrem evenerant; tuncque, dum certiora testimonia non habeo (nec enim aut antiquos aut hujus temporis scriptores laudare possum, qui ipse primus scribo) studui passim propria annotare nomina eorum, qui rebus gestis adfuerunt, aut eas retulere, additis etiam tempore et loco, quibus eædem contigerint. Fateor, me in apparitionibus illi oblatis non tam ex illorum verbis, quam quæ ex illiusmet, dum viveret, ore, aliarumque piarum personarum, quæ eas ab eodem pariter audierant, referendis scripsisse. Nec miretur quispiam, D hunc benedictum Patrem alteri, quæ a Deo acceperat, revelasse; neque id novum, dignumque reprehensione est. Si legerimus Vitas multorum Sanctorum, ab excellentibus scriptas auctoribus, deindeque ab illustrissimo domino Lipomanno, Veronensi episcopo, et a Surio Cartusiano monacho, collectas, agnoscemus, id etiam ab aliis, passim omnibus, Sanctis factum esse.

7 Imo etiam deprehendemus, eorum aliquot ipsosmet aut litteris consignasse, aut dictasse, quæ sibi e cælo revelata fuerant. Ita S. Cyrillus aliique veteres Sancti fecerunt; atque inter nostros patres ille ipse Robertus Avenionensis *g*, cujus Opera in lucem dedit Jacobus Faber Stapolanse, et Henricus Suso, cujus revelationes totamque Vitam, miraculis plenam, Surius in peculiari libro vulgavit *h* : sed, quod mirabilius est, id ipsum etiam aliquot sanctæ mulieres fecere. S. Radegundis *i* revelationes suas mandante Eugenio III, publicas fecit, quasque S. Cunegundis et S. Gerindis *k* habuerunt, per totum terrarum orbem dispersæ sunt. Sancta quoque Birgitta Sueca *l* octo magnos libros mirabilium revelationum suarum reliquit, quæ jussu concilii Basileensis (priusquam a Papa Eugenio IV dissolutum fuit) in judicio contradictorio approbatæ fuerunt a patre Turrecremata, tunc temporis sacri Palatii Magistro, ac deinde S. R. E. Cardinali : ex nostris vero sanctis mulieribus legitur S. Catharina *m* aliquos libros scripsisse De Providentia Dei, quam ob rem creditur multis insignibus revelationibus a Christo Domino, a Deipara, a SS. Francisco et Dominico, aliisque Sanctis honorata fuisse. Sic pariter fecit S. Osanna Mantuana *n*; ut adeo hic Servus Dei nihil novi, aut quidquam in Ecclesia insolens fecerit, si revelationes sibi factas cum addicto sibi amico communicaverit; neque ego quidquam novi facere contendo, easdem in hac Historia referendo. *certo comperta habebat, scripsisse.*

8 Novit Deus, quantum laboraverim, ut pura vera, sine admixto falso dicerem, maxime, ne hoc etiam peccato tot alia delicta mea cumulando divinam in me iram provocarem, atque eo etiam magis, quod in hoc Opere meo minime intendere debeam, intendamve quidquam emolumenti, aliamve humanam gratiam aucupari, sed solum sanctam istam animam F mihi devincire, ut pro me apud sanctissimam Trinitatem intercedat. Hinc quilibet statuat, quam cavere debeam, ne quippiam, quod ei displiceat, scribam; optime gnarus, omnes Beatos in cælo per divinam visionem ejusdem perfectionum reddi participes, eoque maxime abhorrere a falsis confictisque laudibus; neque apud eos gratas ulliusve meriti adulationes esse. *Quamque sincere et accurate id fecerit,*

9 Haud aliter, quantum ad justitiam pertinet, curavi multa cum cautela procedere. Etenim, quantumvis nonnumquam historiographo liceat verum dicere, nulla habita ratione de infamia alterius (ut Theologi asserunt in secunda secundæ S. Thomæ, ubi hic agit de detractione) nolui tamen hac facultate, qua poteram, hic uti; sed visum mihi potius est observandum S. Pauli dictum, non omne, quod licet, expedire *o*. Quapropter, quotquot huic Patri, dum viveret, aliquid injuriæ intulerunt, ab hoc meo labore securo sint animo; curent tamen dignam agere pœnitentiam, ne a divina Justicia puniantur; a me non habent, quod timeant. *et quam diligenter aliorum famæ caverit, exponit;*

A timeant; quia, sicut nolo adulari, quem laudo, ita nec ullo modo adversus quemquam satyram scribere volo.

atque, se scripsisse, quod ita juberent superiores. 10 Verum fac, me, quod ad veritatem et justitiam attinet, curasse, ut meas partes explerem, ne ab hominibus merito arguar (utinam de hisce non reprehendar in conspectu Dei) quod tamen ad prudentiam et judicium spectat, multum vereor, ne graviter erraverim, quod scribenda mihi sumpserim heroica hujus gloriosi Patris gesta, quæ haud dubie doctiorem, eloquentiorem, ac religiosoris spectatiorisque vitæ requirunt, quam ego sim, qui vehementer metuo, ne meæ ignorantiæ tenebris, exigua facundia, totque defectibus magnum illum Solem obscuraverim, qui splendidissimis radiis Vitæ suæ, peritiori calamo conscriptæ, illuminare posset non solum omnia hæc regna, verum etiam totam Europam, imo et totum, quantus est, mundum. Quocirca, quemadmodum in jurameuto, ad probandum, illud considerate et cum maturo consilio fieri, nulla potior est ratio, quam si dicatur jussu B legitimi judicis fieri; ita nec ego potiori ratione possem me ab omni temeritate purgare, quam si dicam (ut vere est) hunc me laborem suscepisse ex expresso et peculiari meorum superiorum et prælatorum mandato. Et quia ita voluit archiepiscopus noster et patriarcha *p*, *p* cujus Christianissimo zelo non potui resistere in tam sancto opere; quia, si ego hunc laborem detrectassem, fortasse nec alii patres voluissent aut potuisseut suscipere, forte gravioribus occupati, quæ commode nequirent omittere.

tum ne præclara Sancti gesta ut multorum aliorum. 11 Ita vero facile sepulta mansisset hujus sancti Viri memoria, non secus atque multorum aliorum (quod non sine lacrymantibus oculis dico) qui in hoc ipso conventu floruerunt, et quorum tamen apud nos vix ulla superest memoria. Jacobus rex *q* in suis Commentariis, *q* Petrus Marsilius, Petrus Antonius Beuter, Hieronymus Zurita, Annales scripti in civitate Majoricensi, et archidiaconus Gomez Miedes, cum aliis scriptoribus magnopere laudant sanctitatem et miracula beati F. Michaëlis de Fabra *r*; dum nos in hac domo non aliam de *r* C illo memoriam habemus, quam quod illius ossa cum quadam veneratione serventur in sacristia; in ejusdem autem epitaphio non aliud legitur, nisi fuisse Hispanum, habitumque illi a S. Dominico donatum Tolosæ; fuisse regi Jacobo a sacris confessionibus, et ejusdem comitem in expeditionibus Majoricensi ac Valentina; fundasse conventum Majoricensem et hunc nostrum; ac propter illius insignia miracula, non solum in vita, verum etiam post obitum patrata, a congregatis hujus civitatis clero populoque corpus ejusdem ad ordinariam spectatissimorum Fratrum sepulturam translatum fuisse.

qui in eodem conventu floruerant 12 Paulo post obiit beatus F. Joannes de Pinguentos, qui, tametsi et ipse multis claruerit miraculis, in qua ecclesiæ parte sepultus fuerit, hactenus nullam habemus certam notitiam; sed solum testamentum quoddam ab illustri persona anno MCCCII factum, in quo illa suis heredibus mandat, ut certos reditus assignent ad perpetuam lampadem coram beati F. Joannis de Pinguentos sepulcro alendam. Scribit Sorio, hunc patrem usque ad S. Vincen- *s* tii *f* canonizationem innumera miracula patrasse; Robertus autem de Leccio, episcopus Aquinas, ex Ordine S. Francisci, in quodam sermone de S. Dominico, post honorabilem de aliquot Ordinis nostri sanctis mulieribus mentionem, singulariter nominavit octodecim beatos patres nostri Instituti, qui (præter Sanctos canonizatos et martyres) usque ad ejusdem Roberti tempora miraculis inclaruerunt, atque inter hos recensuit supra dictum, quem F. Joannem de Valentia appellavit: de quibus (uti et de aliis rebus ad hoc regnum pertinentibus, quas in aliis Operibus scripsit) oportuit illum recte instructum fuisse per summum Pontificem Callistum, patria Valentinum, cui erat admodum familiaris. *A. V. J. Antistio.*

13 Floruerunt præterea tempore S. Vincentii *t* una cum ipso in hoc conventu quidam alii patres magnæ sanctitatis, atque ipsis etiam temporibus, quibus observantia Religiosa in eodem multum corruerat, non prætermisit Deus illum aliquot clarissimis honorare luminaribus, quæ ibidem mirabiliter fulserunt. Dum vero ad aureum sanctæ Religiosæque observantiæ seculum ventum est, quis enarret favores E gratiasque a Deo eidem collatas, dum electis semper atque inter ceteros præstantioribus viris floreutem servavit. In hoc conventu floruerunt obieruntque duo isti gloriosi martyres F. Dominicus Cordubensis de Monte majore *u*, propinquus consanguineus comitis de Alcandete, et pater magiter F. Amator Espi *x*, patria Valentinus, sed natus in Lucente. In eo floruit beatus F. Amatus, qui multa a dæmone pertulit, quod sacro Rosario valde esset addictus, multosque a gloriosissima cælorum Regina favores obtinuit. In eo habitum induerunt F. Michaël de S. Dominico, F. Laurentius Lopez, et F. Bartholomæus Pavia. *et quorum insigniores aliquot t* *u* *x*

14 Possem etiam hic mentionem facere de nonnullis aliis patribus, atque aliquot fratribus conversis, quorum virtutes narrare in domo tyrocinii solnerat magister noster pater Bertrandus *y*; verum, ut, quod mihi proposui, evidenter probem, suffecerit de sola insigni sanctitate patris Miconis *z* egisse, qui certe suis eximiis exemplis, et miraculorum fama in hac domo insigniter splenduit, et ad cujus obitum tota civitas accurrit, manus pedesque exosculans tanta cum devotione, ut non par esset F præsentia et auctoritas domini Bernardi de Cardenes, tunc temporis proregis Valentiæ, ipsiusque amicissimi, ad ejusdem corpus protegendum, sed oportuerit, illum suis satellitibus uti, illudque noctu sepelire. Usque adeo illius obitu hæc tota civitas commota fuit, et ipsi quoque Mauri per plateas publice dicentes: Sanctus Frater obiit! Sanctus Frater obiit! *nominas,* *y* *z*

15 Nec sane immerito, quippe qui religiosam illius vitam recte observaverant, dum plurimis annis coram eis prædicavit, et Prioratu fungens in conventu sanctæ Crucis de Lombai, obtulit se ad resuscitandum mortuum pro veritate Christianæ fidei probanda, cum eo pacto, ut illi obstringerent sese ad fidem dicto homini a morte resuscitato adhibendam. Nihilominus hujus patris historiam non habemus præter brevissimam relationem, quam de illius gestis conscripsit Laurentius Palmiero octavo decimove die, postquam ille obierat. Qua re quamvis suum erga ipsum pium studium probaverit, non tamen, nisi pauca, scitu digna, ex *lapsu temporis oblivioni darentur,*

A. V. J. ANTISTIO. ex iis, quæ tunc noscebantur, memoravit. Nunc omnium istorum præclarorum insigniumque virorum memoria velut penitus periit ex quadam innata et, ut ita dicam, fatali negligentia, qua Ordo noster in nostrorum patrum fratrumque memoria ad posteros transmittenda usque laboravit.

Auctoris conclusio. 16 Desiderans itaque ego ordinariam istam incuriam quoquo modo compensare, jam a pluribus annis hunc suscepi laborem, ut, quanta possem cum diligentia, eruerem ac in publicam proferrem lucem, quidquid de istorum patrum gestis posset reperiri, ut, qui hactenus nescivi ipsemet sancte vivere, scirem saltem aliquo modo aliorum Sanctorum Vitas et Opera scribere. Interea dum huic suscepto Operi, ad quod me frequenter animabat benedictus pater Bertrandus, diligenter incumbo, placuit Deo, ut illemet moreretur, utque ego post scriptam S. Vincentii Ferrerii Vitam *aa* primus istius Gesta in lucem darem, insertis aliquot memoriis aliorum illustrium sanctitate patrum, qui ejusdem vel magistri vel discipuli fuere *bb*. Concedat B mihi Deus, ut hanc Historiam cum veritate, et justitia et prudentia conficiam; utque horum servorum Dei Vitæ sic a me exarentur in charta, ut virtutes eorumdem, quas describo, simul incipiant meo cordi inseri, ut, cum me non solo habitu, sed multo magis operibus, fratrem suum agnoverint, mihi gratiam impetrent, qua cum iisdem quoque particeps fiam hereditatis, quam nostrum omnium communis Pater Jesus Christus suo sanguine acquisivit, quamque gloriosa quoque Virgo perpetuis suis precibus procuravit. Amen. Itaque hunc in finem in nomine ejusdem Salvatoris nostri hanc Historiam ordiamur.

ANNOTATA.

a *Jeremiæ cap.* 4, ℣. 2 : Et jurabis : Vivit Dominus, in veritate, et in judicio, et in justitia.

b *Eccles. cap.* 9, ℣. 4 : Melior est canis vivus leone mortuo.

c *Hinc disce locum et tempus, quo Antistius hanc Vitam scripsit; Valentiæ scilicet,* C *ubi* S. Ludovicus *natus, educatus et Prædicatorum Ordinem ingressus ac professus est, multisque annis vixit et obiit anno* 1581 *die* 9 *Octobris.*

d *Lege* 1 *ad Cor. cap.* 15, ℣. 14 *et seqq.*

e *Hujus præsulis, quo ipsemet* S. Ludovicus *ad mortem suam usque familiariter usus fuit, jam meminimus in Comment. prævio, ac frequens in hac Vita mentio recurret.*

f *Scripsit hæc Antistius anno* 1582, *quo tempore universæ Ecclesiæ Dei præerat Gregorius XIII, anno* 1585 *mense Aprili mortuus; a quo hac in causa nihil actum inveni.*

g *Alias* Robertus de Usetia *dictus, quo nomine cum in Bibliotheca Prædicatorum tom.* 1, *pag.* 449 *et seq. recensens Echardus, obiisse ait anno* 1296, *ejusdemque visionum librum a Jacobo Fabro editum memorat.*

h *Eamdem Vitam ex Surio apud nos recusam habes ad diem* 25 *Januarii.*

i *Nescio, quam* S. Radegundem *Eugenio III synchronam hic indicare voluerit; sed legendum puto,* S. Hildegardem *Bingiensem, cujus Revelationes editæ exstant, de quibus consule ejusdem Sanctæ gesta in Opere nostro illustrata ad diem* 17 *Septembris.* D

k *Per* S. Cunegundam *fortasse designat* S. Cunegundem, *alias* Kingam, *virginem, Poloniæ ducissam, et Ordinis S. Claræ, cujus Vitam dedimus die* 24 *Julii* : Gerindem *scriptam suspicor pro* Gertrude *Saxonica, de cujus Revelationibus meminit Eusebius Amort in Tractatu de Revelationibus etc.; quæque Romano Martyrologio inscripta est ad diem* 16 *Novembris.*

l *De hac sancta Vidua ejusque cœlestibus revelationibus egimus heri.*

m *Senensis scilicet, cujus gesta apud nos legere est ad diem* 30 *Aprilis.*

n *Vita* B. Osannæ Andreasiæ *Mantuanæ in Opere nostro illustrata exstat ad diem* 18 *Junii.*

o *Primæ ad Corinth. cap.* 6, ℣. 12 : Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

p *Scilicet Joannes Ribera, de quo supra ad titt.* e, *et infra sæpius.*

q Jacobum I, *Aragoniæ regem, indicat.*

r *Relatus hic apud nos inter Prætermissos est ad diem* 29 *Septembris. Reliquos subdendos insignes viros, nisi dum peculiaris quædam ratio aliter suadebit, inobservatos prætereo, ne Annotata parergis, a* S. Ludovici Bertrandi *Vita prorsus alienis, nimium excrescant.* E

s S. Vincentii Ferrerii *scilicet, ejusdem Ordinis Prædicatorum, cujus gesta data in Opere nostro sunt ad diem* 5 *Aprilis. Canonizatus autem hic fuit anno* 1458.

t *Id est, seculo decimo quarto et initio sequentis.*

u *Hujus apud nos memoria exstat inter Prætermissos ad diem* 15 *Junii, rursumque ad* 10 *Julii.*

x *Hic quoque inter Prætermissos locum habet ad præcitatum* 10 *diem Julii.*

y *Scilicet* S. Ludovicus Bertrandus, *cujus Vitam hic scribit Antistius, Magistrum illum appellans, quod eidem magisterio novitiorum Valentiæ fungenti jam professus, sed nondum presbyter, pro more in Prædicatorum Ordine observato paruerit.*

z *Venerabilis* Joannes Mico *vel* Micon, *dum Priorem Valentini conventus ageret,* S. Ludovicum Bertrandum *sacro Prædicatorum habitu induit ac semper maximi fecit : hinc crebra de ipso in Vitis edendis fiet mentio. Ejusdem elogium habes apud Echardum tom.* 2 *Bibliothecæ Prædicatorum pag.* 154 *et seqq.* F

aa *Vita S. Vincentii Ferrerii, quam Majores mei ad diem* 5 *Aprilis dederunt, auctorem habet Petrum Ranzanem Ordinis Prædicatorum, postea episcopum Lucerinum; in Commentario tamen prævio ibidem* § 1, *pag.* 479 *de ejusdem Sancti Vita per Antistium scripta etiam meminerunt.*

bb *Horum prolixiorum elogia, quia ad* S. Ludovici Bertrandi *Vitam non pertinent, prætermittam, monito suis locis lectore, uti in Commentario prævio jam dixi.*

CAPUT

A

CAPUT I.

Sancti nativitas, vitaque ante susceptum habitum Dominicanum: tirocinium ; religiosa professio, et presbyteratus.

CAP. I. Nascitur Sanctus Valentiæ anno 1526

Ineuntis anni MDXXVI ipso die Circumcisionis Redemptoris nostri Jesu Christi, in civitate Valentia in Hispania natus est puer, filius Joannis Ludovici Bertrandi, notarii, et Joannæ Angelæ Essarca, ejusdem secundæ uxoris, conjugum multum honoratorum bonæque conditionis, baptizatusque est in ecclesia S. Stephani et in eodem sacro fonte, in quo S. Vincentius Ferrerius, ejusdem Ordinis, baptizatus fuerat *a*. Appellatus fuit Joannes Ludovicus; sed postea, prætermisso Joannis vocabulo, solum Ludovicus dictus; vulgo autem non aliter appellabatur, quam Frater Bertrandus *b*, quod cognomen ejus familiæ erat, ex qua multi magni nominis et præ ceteris æstimati viri prodierunt, ac nominatim quidam Petrus Bertrandus, vir doctissimus, qui unus e novem deputatis fuit ad declarandum, ad quem successio in regna Aragoniæ pertineret post mortem regis Martini *c*.

ex honorato viro, gratiis a Deo acceptis

2 Hujus benedicti Filii pater officio olim functus fuit in obsequio sacræ inquisitionis, eratque vir pacificus, sincerus, benignus, omnisque simulationis ignarus ; quapropter eum magni faciebant proceres ac præcipui barones regni Valentini, atque ob suam singularem benignitatem Patrem appellabant. Fuit etiam devotissimus S. Vincentio Ferrerio, maxime ob duas gratias a Deo per ejusdem Sancti merita acceptas. Prima fuit, quod, dum ipse adhuc puer festivos e pulvere pyrio *d* ignes pararet in Vesperam S. Dionysii, quæ Valentiæ solet festivissime celebrari, favilla ex accenso lumiuari in vas ejusdem pulveris nitrati delapsa, eoque incenso, ambusta facie, pene mortuus fuisset; et advocata illius avia, Ursula Ferrera, ad ecclesiam nostram festina cucurrisset, atque ante altare S. Vincentii (e cujus familia erat) flexis humi genibus, multisque cum lacrymis nepotis sui vitam sanitatemque flagitasset; domum reversa eumdem omni exemptum periculo repererit, licet tale fuisset incendium, ut eo ipse potuerit extemplo exanimari, aut saltem ipsius deformari facies, oculique, supercilia et nasus consumi, caputque velut hominis mortui reddi.

memorabili ; et piissimæ Genitrice.

3 Altera vero gratia sic se habuit : Post multos annos in primo suo matrimonio exactos in gravem diuturnamque infirmitatem lapsus et ad extrema deductus fuerat, paulo post feria quarta hebdomadæ Sanctæ, dum sepeliendo corpori vestis funebris parata jam esset, oculos aperuit, suasque vestes poposcit ; et dicentibus, quod suæ mentis impos deliraret, Non deliro, reposuit; sed vidi huc intrantes S. Vincentium et S. Brunonem *e*, qui dixere mihi, me non moriturum, sed debere feria quarta hebdomadæ Sanctæ adire ecclesiam, ut divino intersim Officio ; atque ita fecit : induit enim se suis vestibus, et in ecclesia Officio interfuit. Quo miraculo tantum fuit in divino servitio confirmatus, tantumque S. Brunoni devotus, ut, cum Leo Pontifex *f* permisisset, in ecclesiis Cartusianorum de eo fieri Officium, cœperit ejusdem festum in Cartusia de Porta Cæli quotannis celebrare *g*. Mortua deinde illius conjuge *h*, ad idem monasterium se contulit, ut ibidem habitum assumeret; sed in ea via iidem duo Sancti denuo apparuerunt dixeruntque, non esse Deo placitum, ut monachus fieret, sed ut in seculari vita persisteret. Qua de causa duxit alteram uxorem *i*, admodum Christianam, piam, probatissimæ vitæ morum, itaque secessus amantem, ut raro, nisi ad ecclesiam, e domo sua prodiret in publicum.

A. V. J. ANTISTIO.

Puer planctui piisque operibus deditus est,

4 Modo ut ad nostrum beatum Puerulum revertamur, dico, illum vehementer propensum fuisse ad planctus; unde apparet, Deum cœpisse illum ad quemdam sanctum mœrorem comparare, ut, velut alter Jeremias, viveret semper afflictus dolensque de peccatis hominum. Qua de causa interdum ad ecclesiam portabatur, ut enim sacrarum imaginum conspectu sedarent ; idque erat promptissimum remedium, ut is a planctu cessaret ; dumque non patebant ecclesiæ fores, monstrabantur ei Apostolorum aliæque saxeæ statuæ, circum portam locatæ ; manifesto sane indicio futuræ illius singularis in Sanctorum cultum propensionis. Quamquam autem a tenera sua ætate cum magna pietate educatus fuerit, Missas Vesperasque frequentans, ac singulari devotione ergo Dei Genitricem affectus, et honestate præditus, orationique multum addictus, mundanis se rebus subducens, frequens adiret monasteria et ecclesias, maxime S. Dominici, in qua, non solum mane et vesperi, verum etiam nonnumquam a prandio crebro visebatur ; dum tamen ad annum ætatis quintum decimum pervenit, frequenti Sacramentorum usu magis eluxit, specialiter (ut creditur) motus a P. F. Ambrosio, cognomento a Jesu, celebri Ordinis Minimorum concionatore, qui a sacris confessionibus ipsi erat.

e peregrinatione retrahitur ; veste clericali indutus

5 Cum indies cresceret, atque in piis affectibus proficeret, statuit ad S. Jacobi tumulum in Gallæciam peregrinari, iterque ingressus est; sed a nonnullis, qui eum insecuti fuerant *k*, ut reducerent, ad quemdam fontem vicinum Bugnuolo (qui locus paulo plus quam viginti milliaribus *l* Valentia distat) interceptus fuit, qui ut reditum suaderent, dixere illi, matrem suam, quam discedens infirmam reliquerat, morti proximam esse præ dolore et sollicitudine, quam ex ipsius discessu conceperat : eoque errore captum reduxere. Interea pater exploratum jam habens, ratum illi fixumque esse numquam nubere, cum veste clericali induit, qua ipse aliquo tempore usus, in piis operibus se exercuit et nosocomia frequentavit, in iis sæpius pernoctans, ut adesset et serviret infirmis.

fulget virtutibus ;

6 Nonnumquam etiam domi suæ, lecto non usus, integras noctes in oratione aliisque sanctis exercitationibus perdurabat, quod persensere illius matris famulæ, quia, dum Sabbatis vesperi, ut fieri solet., linteamina lecti mutabant, ea tam candida nitidaque invenerunt, quam præcedenti hebdoma fuerant. Proinde suspicatæ,

A. V. J. ANTISTIO.

suspicatæ, quod res erat, leviter perforata ejusdem cubilis janua, conspexerunt illum moventem atque ex industria versantem sui lecti linteamina, ut in iisdem dormivisse videretur. Erat quoque patri suo matrique obedientissimus; res rara in pueris, nimis commode blandeque educatis. Numquam eos turbavit concitavitve in iram; imo dum mater ejus cum aliqua famula jurgaretur, aliterve commota esset, si forte hic Filius occurrisset, quemdam librum sumebat in manus, prælegebatque utilia et pia, ut iracundiam sedaret. Initio vitæ suæ spiritualis, ne quis adverteret, se frequentare Sacramenta, modo sanctissimam Eucharistiam sumebat in ecclesia S. Francisci, modo in Patrum Minimorum, quandoque in S. Dominici, et crebro in monasterio S. Mariæ de Jesu. Unum in eo ab ipsa sua pueritia fuit singulare, propter quod, credo, Deum ipsi tot contulisse gratias; nimirum, quod a juramentis semper abstinuerit.

B

ab induendo Dominicano habitu impeditur.

7 Circa hoc tempus pene improvisa morte defunctus est F. Ambrosius, cognomento a Jesu (quem ei a sacris confessionibus fuisse, supra diximus) obiitque, dum in sanctæ Trinitatis, monacharum Ordinis S. Francisci, monasterio concionem haberet, uti ipsemet ante prædixerat. Quapropter bonus iste Juvenculus desiderans in via, quæ ducit ad cælum, progredi, confessarium sibi elegit patrem F. Laurentium Lopez, e regione Ocaniensi *m* ortum, Religiosum spectatæ virtutis vitæque admodum austeræ, qui hujus nostri conventus Priorem postea egit: quocum assidue sancte conversatus, tandem decrevit S. Dominici Instituta sectari. Proinde cum urgentibus precibus sacrum habitum petiit a patre magistro, F. Jacobo Ferraudo *n*, tunc hujus loci Priore; viro certe in omnibus hisce nostris regionibus maximi nominis, quippe qui, licet patre Turca natus, eo pertigit, ut hanc provinciam bis rexerit; quippe Officium ecclesiasticum S. Raymundi de Pennafort composuit. Sed cum hæc illius genitor *o* audisset, eodem die, quo is sacro habitu induendus erat, accessit ad Priorem, tantumque de gravibus morbis, quibus iste suus Filius ab ipsa prima infantia laborasset, eidem locutus fuit, ut persuaserit, ne sui prioratus tempore eum vestiret.

C

Unde hactenus relata accepta sint.

8 Quæ de bonis sanctisque hujus Juvenis moribus hactenus narravimus, accepta sunt a nutrice, quæ ipsum ab incunabulis educavit, aliisque personis familiaribus, et in paternis ejusdem ædibus versari solitis, ac speciatim ex antiquis testimoniis Gasparis Mico, et Joannis Laurentii Perpignano, notariorum publicorum hujus civitatis, quos ejusdem Servi Dei genitor ad id officium instituit, quique ambo nunc ætatis sunt septuaginta annorum. De duobus quoque istis favoribus, quos ipsius pater a S. Vincentio recepit, ipsummet P. F. Bertrandum aliquoties audivi disserentem in ejusdem S. Vincentii commendationem. Narrabat ipse præterea solus in postremo sermone, quem in domo tirocinii habuit, se, dum etiamnum in sæculo degebat, aliquoties deambulandi gratia per portam, Regiam dictam, ex civitate versus mare progressum, versisque ad muros hujus conventus oculis, plangere cœpisse. Hoc ei etiam accidit, cum nostra æra campana pulsari audiret.

Dominicanum Ordinem ingreditur, inscìis parentibus

9 Patri Ferrando in prioratum successit beatus pater ac magister F. Joannes Mico *p*, qui die XXVI Augusti anno MDXLIV Servum Dei habitu S. Dominici induit, dum is ætatis esset annorum octodecim et mensium septem *q*. Aiunt, dum hic habitum flagitabat, etiam aliquot alios petiisse, quorum aliquos pater Mico alio miserit, suadens, ut alteri Religioni nomen darent; hunc vero promptissime suscepit, nostroque Ordini adscriptum voluit. Memor porro pius Juvenis, quid sibi ante contigisset, jam sic omnia disposuit, ut nec patri, nec matri, quidquam hac de re innotuerit ante sequentem vesperam, cum domum non rediisset. Perpendentes enim, nihil sibi ab eo dictum fuisse, contra ac soluerat, dum ad nosocomium interdum se noctu reciperet, judicarunt, illum monachum induisse, qua de re vehementer dolebant, quod ipsum, velut omnium, qui supererant, filiorum natu maximum, peculiariter diligerent, præterquam quod admodum timerent, ne vel ratione infirmæ valetudinis suæ diu nequiret eo in statu perseverare, vel intra breve tempus moreretur. E

p

q

quorum adversa molimina superat;

10 Omni igitur studio conati sunt ipsum a religioso proposito revocare *r*; sed quanto magis id illi studebant, tanto ille magis in eo se confirmari experiebatur; et præsentiens, permisisse illis Priorem, ut eum convenirent, sine mora Deo vovit, se in S. Dominici Ordine ad mortem victurum. Cum autem genitor illi nihilominus etiam magis magisque molestus esset, Prior, ut patrem convinceret, penitusque placaret, evocato coram illo Tironi dixit: Ex auctoritate, quam a Deo accepi, præcipio tibi, ut candide edicas mihi, an Religioso statu contentus vivas, et vere te sat validum sentias, ut illum feras in eoque perseveres. At ille respondit, ita omnino esse, ac malle se mori, quam ab eo desciscere. Post hæc, colloquiumque a patre Micone cum illius matre, quam iuvisit, habitum, ambo parentes tanto solatio affecti fuerunt, ut ad hunc conventum accesserint, Deo Deiparæque acturi gratias, quod Filius tam bonum vitæ statum elegisset.

r

convictaque etiam falsa calumnia,

11 Non multo post, instigante dæmone, fuit a viro sæculari accusatus de naturali, nescio, quo defectu, qui, licet peccati reum non faceret, parum tamen abfuit, quin ille propterea sacra exutus veste domum remitteretur, quod ipsum graviter afflixit. Sed dum quadam nocte post Matutinas preces in sacello sanctissimi Crucifixi de Rosario esset, accessit ad eum quidam pater, qui dixit: Fili, hic duo soli sumus, dic mihi sincere, an verum sit, quod de te dictum est. Responditque: Vere, pater mi, non ita est: ac mox pater iste reposuit: Confide igitur, Fili, te Religiosum futurum, neque me opinari, te cujuscumque rei mundanæ gratia mentiturum; posteaque manifestissime patuit, ipsum verum dixisse. F

professionem emittit; dignmoribus fulg

12 Anno MDXLV, die XVII Augusti *s* Religiosam professionem emisit, ab eoque tempore austerissime semper vixit, parcus in cibo, in potu sobrius, corporis flagellationibus, ciliciis, vigiliis continuisque precibus assidue addictus. In colloquiis suis semper loquebatur graviter, ita multa levia peccata vitans, quibus facile scatet, quisquis nugis ac scurrilibus, quæ viros religiosos dedecent, delectatur. Et vero

s

A vero, qui gravitatem amat, jocosque fugitat, passim in divino servitio bene comparatus est; quia, cum nihil gravius solidiusque sit, quam salus, qui cum gravitate loquuntur, aptiores sunt ad cælestia; quemadmodum contra, qui nugis fabulisque gaudent, semper pleni sunt peccatis venialibus, quæ ad perpetranda mortalia sensim disponunt. Non memini, illum umquam audisse vel minimum jocum proferentem, fabellamve narrantem, vel aliena deridentem.

Perfunctus morbo solita resumit exercitia,

13 Porro ex tam assidua oratione, jejuniis aliisque piis exercitationibus in gravem incidit morbum, cujus curandi causa missus est ad conventum S. Matthæi, locum salubrem et clementis aëris. Convalescens ad solita rediit exercitia; non enim erat ex illorum numero, qui, cum agendo pœnitentiam morbum contraxerunt, eam plus quam mortem fugitant. Ut autem, quæ in tirocinio comparantur, non solo isto brevi tempore, sed per totam vitam usui esse debent; ita bonus ille Dei Servus ad finem usque vitæ servavit, non tantum ad Religionis B substantiam pertinentia, quæ primo anno sibi comparaverat, puta charitatem, paupertatem, castitatem et obedientiam; verum etiam alios Ordinis ritus, utut minimos; ac speciatim eximius fuit in modestia externaque corporis compositione, sensibus usquam alio distractis, sibi semper præsens; nec umquam repertus est tiro, qui præ illo oculos suos demissos et graves in choro, in triclinio, intraque et extra conventum servaverit. Quod de corporis compositione modo dixi, dici pariter potest de ejus modestia in loquendo, aliisque probis moribus, quæ vera et propria bonorum Religiosorum ornamenta sunt; sed hæc deinceps rectius dicentur per decursum hujus Historiæ, ac speciatim in capite, in quo de ejusdem sanctis moribus agemus.

tentationem dæmonis detegit superatque.

14 Dum adhuc juvenis erat, solebat ipsi tantum sapere orationis et contemplationis dulcedo, ut decreverit scientiarum studia abdicare, quod scholasticis studiis animus nimium distrahi videretur; at mox intellexit, hanc a dæmone tentationem esse, qui consuevit gravibus implicare erroribus eos, qui sine alis volare volunt, id est, sine scientia contemplari. Quare non solum sua studia resumpsit, verum etiam, C quamdiu vixit, doctorum virorum amans fuit, nec ullus frater, qui aliqua polleret doctrina, in ipsius cellam ingressus fuit, cui non dixerit: Quid tibi videtur de eo, quod hodie legi? An hæc expositio tibi placet? aut aliquid simile. Ne vero in errorem laberetur, maximi semper fecit S. Thomæ Aquinatis, totius Ecclesiæ magni luminis, doctrinam.

III.

Sacerdotio initiatur: de instanti morte patris divinitus monitus,

15 Anno MDXLVII, mense Octobri primam suam Missam cum cantu celebravit *t*, et aliquanto post missus est ad conventum Sanctæ Crucis de Lombai *u*, in quo anno subsecuto, mense Novembri quadam nocte apparuit ei pater suus, velut mortuus vel morti proximus; tamque certam eam putavit visionem, ut postero mane de eadem cum confessario suo diligenter contulerit. Ecce autem post paucas horas adest missus nuncius, qui dixit, patrem ejus jam ad extrema deductum esse, ejusdemque nomine precatus est, ut proinde sine mora rediret Valentiam. Cum huc pervenisset, pater illum intuitus, Fili, inquit, una e maximis, quas in mea vita passus sum, molestiis, fuit, quod te viderem Religiosum; sed quod hodie me maxime consolatur, est, quod te in hoc sancto videam habitu; quare tibi animam meam commendo. A. V. J. ANTISTIO.

eidem assistit, ejusdemque animam in purgatorio videt:

16 Post hæc ille obiit die IX dicti mensis; placuitque Deo revelare ei pœnas, quas pater ferebat in purgatorio, quæque erant hujusmodi: Visus ipsi semel est ex altissima turre præcipitatus omnia sua ossa rupisse, altera vice videbatur, velut vulneribus pugionumque ictibus plenus, suam opem implorare. Hæc ille vidit sæpius nocturnis diurnisque temporibus octo annorum spatio, quo interim tempore assiduo plurimum affligebatur, dolebatque, quod patrem suum in tam gravibus tormentis semper videret *x*. Quocirca non cessavit a jejuniis et asperis suis flagellationibus usque ad sanguinem ut infra videbimus. Exacto octennio, conspicatus est patrem suum, velut in horto amœnissimo, plenum lætitia *y*; quam visionem cum obortis lacrymis ipsemet narravit fratri suo Jacobo Bertraudo, alterique, qui simul aderat, sui amicissimo, uno circiter anno ante obitum suum jam infirmus.

E

qua de re auctor pauca notat.

17 Rogatus autem causam, ob quam pater hosce cruciatus tam diuturnos passus fuisset, respondit, existimare se, id factum esse, quod in obsequiis cujusdam horum regnorum procerum fuisset *z*. Quapropter, quod quidam doctor ait, nullam animam in purgatorio ultra septennium detineri, parum fundatum est, maxime cum videamus antiquam atque Universalem sanctæ matris Ecclesiæ consuetudinem celebrandi Missam Defunctorum pro nonnullis, qui jam ultra seculum obierunt, eademque Ecclesia soleat maximo numero annorum Indulgentias concedere; idque pariter aliquot vetustissimæ et maxime authenticæ historiæ, quas non vacat hic referre, confirment. Hac igitur, quæ in scholis tractari solet, quæstione dimissa, ad nostrum propositum redeamus.

Viri aliquot, quibus fuit familiaris, et quorum uni

18 Dum etiamnum juvenis esset, arctissimam consuetudinem cum aliquot Patribus multum religiosis contraxit, ac specialiter cum patre magistro F. Joanne Micone, F. Michaële Navarro, F. Laurentio Lopez et F. Raphaële Castelle, quod hunc sciret orationi admodum deditum, vitæque austerrimæ, eumdemque post Deum exstitisse auctorem reformationis hujus nostræ provinciæ, quippe qui diu noctuque F valde laboravit, ut eam a liberiori ac velut sæcularium vivendi ratione, quæ in aliquot conventus inducta fuerat, revocaret; atque ipsemet ad invictissimum imperatorem Carolum V accesserat, ut aliquot Patres reformatos in eamdem provinciam adduceret. Pater F. Ludovicus aliquando post Matutinum orationi intentus vidit dictum P. F. Raphaëlem gutture tenus in aqua magno cum periculo submersionis. Cumque is pater tum deberet proficisci in Majoricam, ei hanc visionem narravit, quam eventus veram probavit.

futurum periculum insinuavit.

19 Etenim dum ex ea insula rediret navi, qua etiam pro-regina, vidua proregis, domini Philippi Cervellone vehebatur, Majoricam inter et Ebusum *aa* vehemens orta tempestas est, tuncque dictus pater Castelle sensit intro sibi dici, ut in scapham descenderet: descenditque, sola tunica et scapulari indutus: navis vero cum pro-regina aquis submersa fuit; scapha autem transverse Ebusum appulit. Tantaque erat maris furia, ut bonus iste pater faucium tenus immersus aquis diu steterit. Narravit Pater F. Bertrandus,

A. V. J. VANTISTIO. Bertrandus, hunc sanctum virum soluisse in orationibus suis, conformatis in formam crucis brachiis, non brevi tempore a terra elevatum persistere, multisque a Deo revelationibus donatum fuisse.

ANNOTATA.

a *De hisce omnibus consule Commentarium prævium* § 2, *ubi eadem etiam ex Relatione Auditorum Rotæ ad Gregorium XV Papam confirmata leges, observatumque, Sancti matrem, quæ hic* Joanna Angela *nominatur, ab aliis* Joannam Annam *appellari. Adde, domum, in qua ille natus est, nunc in veneratione haberi, qua de re vide dicta in eodem Commentario prævio num.* 75.

b *Vernacule* Bertran.

c *Fuit hic Martinus ultimus ex Barcinonensium comitum stirpe Aragoniæ rex, cui sine legitimo herede defuncto Ferdinandus Castellæ rex ex deputatorum judicum sen-*
B *tentia anno* 1412 *suffectus fuit. Vide Marianam Rerum Hispanicarum lib.* 20, *cap.* 2, *ubi inter prædictos deputatos recensentur* ex Valentinis tres, Vincentius Ferrerius, cujus erat insignis opinio sanctitatis, ex Ordine Prædicatorum; ex Carthusiano ejus frater Bonifacius Ferrerius; et Petrus Bertrandus.

d *Seu* nitrato. *Ita pulverem illum bellicum, quem, in generis humani perniciem sequioribus seculis primo confectum, veteres salubrius ignoraverunt, liceat appellare.*

e *Sanctum scilicet, Cartusianorum institutorem indicat, cujus gesta die* 6 *hujus mensis, quo colitur, illustravimus.*

f *Hujus nominis X; qua de re vide Commentarium de S. Brunone* § 46 *ad mox citatum diem.*

g *Cartusianorum Portæ Cœli monasterium Avignonus in Vita auctiori subjungenda quatuor leucis Hispanicis a civitate Valentia distare, scribit, additque,* S. Ludovici *patrem ejusdem monasterii res multis annis curasse, et collata ab eo in illud beneficia aliquot memorat.*

C h *Prima scilicet, nam ex secunda natus est* S. Ludovicus; *de prima vero, susceptaque, si qua fuerit, ex hac prole, nihil quidquam præterea reperi.*

i *Alias, quæ post* S. Ludovicum *ex hisce secundis nuptiis natæ sunt, proles Avignonus in Vita auctiori lib.* 1, *cap.* 1, *num.* 5 *et* 6 *enumerat, earumque notitiam tradit.*

k *Avignonus lib.* 1, *cap.* 1 *ait, hos a Sancti patre, cui Filii discessus ex scripta, quam ibidem recitat, epistola innotuerat, missos fuisse.*

l *Avignonus istam locorum distantiam solum septem leucarum facit. Uter rectius?*

m Ocania *(incolis* Ocaña) *Hispaniæ oppidum est in Castella Nova.*

n Jacobus Ferran *scribitur ab Echardo tom.* 2 *Bibliothecæ pag.* 178, *ubi hujus insignis viri, e parentibus infidelibus Tripoli in Africa nati, elogium datur.*

o *Genitor nimirum* S. Ludovici, *de quo sermo est.*

p *De eo cum laude jam memini supra; sed illum ut Beatum legitime coli, nondum comperi.*

q *Recte: natus enim est die* 1 *Januarii anno* 1526, *ac proinde anno* 1544, *die* 26 *Augusti numeravit annos ætatis suæ octodecim ac menses septem cum octavo inchoato a Kalendis Augusti ejusdem anni* 1544. D

r *Avignonus ex Roca narrat, patrem Filio suo scriptis litteris suadere conatum, ut a cœptis resiliret, hujusque responsorias recitat, quas in auctiori Vita legere licebit.*

s *Lege* XXVII Augusti *secundum dicta in Commentario prævio num.* 28.

t *Anno ætatis suæ vigesimo secundo, octo circiter mensibus inchoato. Vide observationem nostram in Commentario prævio num.* 29.

u *Vide de hoc Ordinis S. Dominici conventu plura in auctiori Vita lib.* 1, *cap.* 3, *num.* 31.

x *Mirabilem de pœnis purgatorii visionem lege apud venerabilem Bedam lib.* 5 *Historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum cap.* 13.

y *Apud laudatum Bedam loco citato etiam exstat mentio de campo florigero, viso lætabundis animabus pleno.*

z *Nempe, quod illius gratia ejusve obsequii occasione Deum offendisset.* E

aa Ebusus, *nunc* Iviça *dicta, Hispaniæ Tarraconensis insula est in mari Balearico, inter Majoricam ad ortum, et oram regni Valentini ad Occasum, sita.*

CAPUT II.

Novitiis semel atque iterum præfectus, eos optime regit: succurrit mortuo amico suo: ingravescente peste, ad conventum Albaidæ mittitur: gesta ejus ibidem.

Perspecta hujus sancti Religiosi insigni virtute, patres nostri ipsum anno MDXLIX a magistrum tironibus in hoc conventu præfecerunt; quod quidem officium in Religiosis familiis magni ponderis est, at maxime in nostra, in qua magistri est eos curare, donec ad presbyteratum fuerint promoti. Hoc autem munere religiose sancteque, non solum hac, verum etiam sex aliis vicibus, quibus illud gessit, functus est, novellos illos rigide aspereque educans, ne novæ insolitæque eis postea apparerent Ordinis observantiæ, quæ certe graves sunt: et si septem mensium jejunium pœna dictu facilis sit, non minus tamen illud, quam septem mensibus, observandum est; idemque dico de ceteris sui afflictionibus in Ordine præscriptis, quæ tacitæ limæ ad instar corpora nostra sensim destruunt. CAP. IV. Novitiis præfectus, eos

21 Consueverat sæpissime se flagellare in certis locis hunc in finem a se selectis; nocturnis temporibus id faciebat in uno e nostræ ecclesiæ sacellis obscuriori; nonnumquam in sacristia minori, dedicata Deiparæ titulo Misericordiæ in claustro conventus, quem locum aiebat hanc ad rem esse accommodatissimum, quia terrorem incutiens et tenebricosus erat, in semet ipsum asperrimus.

magnoque

A magnoque animo accedendus. Eo quadam nocte accedens reperit ibidem carum amicum suum F. Raphaëlem Castelle, humi exteusum ac semimortuum, qui sui flagellandi gratia ante ipsum intraverat, quemque deinde duo ingressi fuerant dæmones, qui eum fuste male mulctaverant, ut olim S. Antouium. Flagellabat se præterea hic Pater noster terribiliter iu domo tyrocinii, adeo ut ipsius cellæ parietes tingerentur sanguine, qui inter cædendum ex ejusdem carne spargebatur; nouuumquam etiam b tirones couspersum cruore pavimentum *b* viderunt; quorum unus cum diceret, velle se id Priori indicare, reposuit ille: Per amorem Dei tace, fili; emendabo me. Sed emendatio ea erat (sicut ipsemet cuidam familiari amico suo, multum religioso, secreto indicavit) ut imposterum flagellaturus linteo se ciugeret, ut hoc defluum e scapulis sanguinem imbiberet, ne is in solum posset decidere.

rigidissime regit ac paterne fovet:

22 Ut autem flagellis multum utebatur in se ipsum, ita et iu novitios, ne luere deberent in purgatorio. Illo capitulum feriis sextis media B nocte habente, videre erat faciem extremi judicii, tanto cum rigore castigabat arguebatque non observatum silentium, somnum paululum productiorem, errorem in choro, aliosve ejusmodi minimos defectus in officiis nostris obeundis occurrentes: sed, expleto capitulo, ipsemet in suam cellam regressus sese aspere verberabat. Contra vero, omnium novitiorum suorum necessitatibus et infirmorum valetudini optime prospiciebat; quamdiu enim vixit, nobili se generosoque animo exhibuit; utque procul omni dubio non oportet arcum semper esse tensum, sed nonnumquam remitti, ne rumpatur; ita recte ordinata Religiosa instituta solent iuterdum permittere, ut fratres quopiam honesto oblectamento religiose se recreent. Proinde ejusmodi temporibus consueverat novitiis suis plurimum blandiri, servatis in has occasiones et in commune repositis omnibus donis, quæ ab eorum parentibus frequenter accipiebat. Et quia mater illius ei bene volebat, optimeque erga uovitios affecta erat, jubebat hæc interdum opiparas merendas parari, et ad eos hilariter ac benevole C mitti.

divino timore mire afficitur

23 Ipse nihilominus, etiam inter recreandum, mentem ad Deum elevatam habebat; cumque aliquando se cum aliis recrearet, subito se subduxit et cellam suam gemebundus ingressus est: quod advertens P. F. Thomas Areuas bonæ memoriæ eum secutus est, veritus, ne quid mali accidisset; et plangentem inveniens, causam rogavit, hocque responsum tulit: Ego non alteram plangendi causam habeo, quam quod nesciam, an salvandus sim, nec ne. Hæ erant illius cogitationes et curæ, hic clavus ipsius animo semper infixus, dum se recrearet: ac propterea non solum ea uuica vice, sed etiam sæpe postea ita fecit. Cuidam quoque amico suo secreto narravit, se noctu sæpe expergefactum, ac mox Dei ejusque divinæ præsentiæ recordatum, totis ossibus tremere cœpisse, sibique tunc contigisse, quod capite IV libri Job legitur c *c*. Frequenter etiam versabat in ore istud Salomonis Proverbiorum cap. XXVIII: " Beatus homo, qui semper est pavidus. "

Facile dimittebat ex Ordine inconstantes

24 Erat admodum facilis in reddendis vestimentis tironibus; ea autc professionem repetentibus, ut redirent ad sæculum, solitus tum etiam a nobis petere, an vellemus et nos abire; vestes enim iu promptu esse. Nam quemadmodum sanctissimum est, libenter pieque in Religioso Ordine perseverare, ita plenum periculi, ex vi et timore illum iugredi, aut ex pudore solemnibus votis profiteri. Verissimam quoque agnoscens S. Augustini sententiam, dum in Epistola CXXXVII ad populum Bonæ ait, non reperisse se meliores, quam qui in sacra Religione profecerant, nec pejores, quam qui in eodem statu male vixerunt *d*; facile tollebat habitum novitiis, exutosque multo cum rigore remittebat d domum, qui non recte incedebant. Exhortabatur nos efficaciter ad orationem et contemplationem: at non, ut quidam alii magistri, qui devotionem tantopere inculcant, ut exiguam rationem studii litterarii habeant: quasi liberales litteræ sanctitati repugnarent, aut ignorantia augeret devotionem.

A. V. J. Antistio.

maîxque spei novitios: litterarum studia commendabat clericis, vetabat conversis.

25 Imo vero assidue nos monebat, ut litteris studeremus, dicens, suum non esse alterum excogitare religiosum Ordinem; sed desiderare se, ut in Dominicano omnes clerici essent docti; qua expertus erat, quod in eo doctiores passim essent etiam religiosiores, et magis Dei E timentes, cellæque ac solitudinis amantiores, atque in omni negotio cautiores. Proinde etiam multum favebat felicis ingenii novitiis, et, quamquam adolescentes, venerabatur: nec immerito, illos scilicet, qui vere docti sunt, non alios, qui se tales æstimant; nec sunt. Contra vèro plurimum gaudebat, fratres Conversos in sancta simplicitate educari, et observari constitutionem, quæ vetat, ullum eis librum concedi. Soluerat dicere Coronam Marianam *e*, repetitamque Orationem Dominicam pulcherri- e mum ipsis et utilissimum ad eorum salutem librum esse.

Studiorum causa Salmanticam mitti obtinet;

26 Ipse porro tantum delectabatur lectione, ut usque ad postremam infirmitatem numquam visus fuerit sine libro in manu: atque ego quidem existimo, nullum esse in hac nostra provincia Aragoniæ Religiosum, qui plures libros a capite ad calcem perlegerit. Verum tamen est, lecta ab eo (cum esset infirmæ memoriæ) minus, quam optasset, ipsi profuisse, ac propterea minus doctum audivisse, quam alios, qui minus legerant, meliusque meminerant. Usque adeo denique erat amans studiorum, ut, F cum secundo præesset novitiis, a Patre Generali obtinuerit transmitti ad celebrem Salmanticensem *f* S. Stephani conventum, ex quo no- f verat, tantos tamque eximios prodiisse magistros. Sed Pater Micon conatus est ipsum ab hoc revocare proposito, asserens, eum non esse a Deo ad Religiosum Ordinem vocatum ad docendas litteras, sed ut virtutes bonis suis exemplis et salutaribus monitis aliis suaderet; nec debere esse magistrum studentium litteris, sed novitiorum. Nihilominus voluit ad destinatum pergere locum, et in Castellam *g* pro- g fectus est.

sed ex via Valentiam redux novitiis denuo præficitur,

27 Adventanti autem in locum, qui Villa Escusa de Haro *h* vocatur dictum ei a quodam patre magnæ pietatis est, non hanc esse viam, ad quam illum Deus vocaverat; proinde rediret ad conventum suum, ibidemque opus sibi a h superioribus injungendum expleret. Valentiam itaque reversus ab ejus temporis Priore magister novitiorum denuo constitutus fuit; a quo officio numquam deinde amotus est, nisi quando ipsemet quietis causa, permittentibus superioribus, ei sponte sua cessit; quamquam Patres eum

A. V. J. ANTISTIO.

cum in commune bonum ad camdem curam revocaverint. Hinc factum est, ut ille magno numero juvenes instituerit, et ex ejusdem tirocinio multi prodierint, tam litteris, quam religione, excellentes; quorum licet multi jam obierint, florent tamen etiam aliqui mirabiliter in variis conventibus et provinciis nostri Ordinis; atque ipso sancti Viri sepulturæ die quidam pius pater Ordinis S. Francisci *i* inter alia, quæ in illius laudem protulit, comparavit cum magno isti patri B. Jordano *k*, proximo S. Dominici in generalatum successori, qui suis ipse manibus sacrum habitum maximo juvenum numero concessit.

quos egregie instruit.

28 Inter alios habuit duos novitios in dicendo Officio ac similibus rebus scrupulosissimos. Quam ob rem cuidam novitio, nomine F. Christophoro Escriva, nunc baccalaureo, ait: En, ut duo isti filioli scrupulosi sint; noveris, ambos sacrum habitum exuturos. Itaque contigit, dum ambo pejores facti a Religione postea defecerunt. Quidam novitius, nunc vir, post
B aliquos dies tirocinii patrem F. Ludovicum, tunc temporis loci magistrum, accedens, insignem revelationem, quam sibi factam aiebat, enarravit. Respondit is: Jam nunc tibi revelatione fiunt? Agedum, etiam habitum exues. Pauci dies effluxerant, cum ad sæculum regressus est, vitam anachoreticam professurus, nec eam professus est. Non probabat ille hujusmodi revelationes in iis, qui Dei servitium nuper amplexi fuerant; imo contra dicebat, oportere eos prius diligenter exerceri in vita activa, domando suum corpus, ac multo etiam magis suam voluntatem, et diu noctuque chorum frequentando; quam velle alis contemplationis volare; maxime quod per istam semitam ordinarie transierint Sancti, itaque doceant sacri doctores, ac nominatim S. Gregorius in Moralibus in hæc Jobi verba: „ Ingredieris in „ abundantia sepulchrum. „ Alias secreto ad se vocavit quatuor novitios, quibus ait: Filioli mei, parate vos: unus e vobis hoc anno morietur; contigitque, ut unus eorumdem infra tres menses obierit, tribus aliis aliquot annos superstitibus.

C

Quanta fuerit ejus apud suos æstimatio.

29 Eo tempore tanta erat illius apud Patres existimatio, ut, dum pater magister Natalis, qui tunc sua perficiebat studia, nunc rector in Torrente *l* est, interrogaret benedictum patrem magistrum F. Joannem Miconem, an expediret sibi Dominicanum, an presbyterum sæcularem fieri, eoque respondente: „ Bonum est „ viro, cum portaverit jugum Domini ab adole- „ scentia sua *m*: „ instaret, ut mentem suam clarius exponeret; pater Micon reposuerit: A me nihil aliud audies; sed consule vestrum fratrem Ludovicum, qui, licet adhuc juvenis sit, Valentiæ erit alter S. Vincentius, idque tu ipse videbis: qua ratione geminum simul protulit vaticinium: unum scilicet, F. Ludovicum alterum futurum S. Vincentium; alterum, supra dictum magistrum Natalem victurum, donec ipsum talem videret. Quæ dicto an vere impleta fuerint, nec ne, constabit ex hujus Historiæ progressu.

Mors Miconis, S. Thomæ de Villanova, et peste correpti Clementis Benet,

30 Anno MDLV *n*, ultimo Sabbato mensis Augusti supra dictus pater Micon cum magno virtutum odore et opinione sanctitatis in hoc conventu ad meliorem vitam migravit: qui paulo antequam exspiraret, fratres multum dolentes intuitus, Consolamini vos, inquit, Patres,
D quia certo Sanctus in conventu superest. Paucis diebus post etiam obiit magnus iste hujus civitatis archiepiscopus Thomas de Villanova ex Ordine S. Augustini *o*, quorum mortem subsecuta est ingens annonæ penuria, quæ tenuit usque in annum MDLVII, cujus verno tempore in hac civitate accessit etiam pestis, ex qua brevi mortuus est P. F. Clemens Benet, qui, dum tunc de totius vitæ suæ peccatis apud nostrum patrem Bertrandum confiteretur, pollicitus fuit, fore ut nova de se ex altero illo mundo eidem nunciaret.

cujus anima, Sancto procurante, e purgatorio liberatur

31 Proinde apparuit ei eadem nocte, nuncians, se in purgatorio detineri pro quibusdam suis defectibus, quamquam levibus, et specialiter, quia contra constitutiones nostras indusio lineo pauco tempore fuerat usus; petiitque, ut id significaret Priori, hicque fratribus preces pro se indiceret. Itaque pater Bertrandus, rem aliis celans, Priori indicavit; isque fratribus eorumque precibus animam F. Clementis in capitulo commendavit. Quo facto, post sex octove dies quædam persona simplex, horum inscia, mentem suam apud patrem Bertrandum E sacra confessione eluens, asseruit, præcedenti nocte visam sibi esse aperiri terram, ex eaque prodeuntem animam fratris Clementis, instar stellæ fulgidam, et per aëra ascendentem ferri ad cælum.

Ad conventum Albaidæ missus

32 Ingravescente deinde etiam magis peste, illius temporis Prior, pater frater Michaël a S. Dominico, ex mandato patris magistri, fratris Petri Salmanticensis, tunc horum regnorum vicarii generalis, multos fratres ad varios conventus transmisit; in qua partitione patri Bertrando obtigit conventus S. Annæ de Albaida *p*. Hic ille cum sodali suo tanto cum fervore divini verbi prædicationi incubuit, magnam interim egestatem, aliaque incommoda ferens, ac Deum in omnibus assidue laudans, ut tunc impletum sit, quod S. Vincentius illac olim transiens prædixerat, fore ut eo in loco Deus aliquando magnopere laudaretur; quamvis id temporis S. Annæ conventum nostri nondum incolerent. Primum sermonem suum habuit in Palombara *q* cum magna animi suavitate, quod is locus natalis esset patris Miconis sibi aman- F tissimi.

prædicationi, expiandis per confessionem animis,

33 Prædicaturus in Albaida, ingressus in sacristiam Deum precabatur, indeque prodeuntis facies splendere visa fuit. Certe credo ego, quod multis piis personis visum fuit; splenduisse scilicet vultum illius; eumque splendorem eidem obtigisse ex devotione ac frequenti oratione, in qua soluerat totus ignescere: huic autem igni proprium est splendere. Cum quidam frater, Joannes Porez nomine, in conventu S. Annæ vellet peccata sua apud ipsum expiare, dum parabat se, audivit magnum planctum et singultum alterius patris, fratris Alphonsi Hodi, eidem tunc confitentis; qui deinde recedens cum obortis lacrymis dixit ei: O mi frater Joannes, unus carbo accendit alterum! Consueverat etiam idem frater Joannes dicere, se inter confitendum ipsi, vel ex unico illius verbo soluisse se sentire vehementer ad lacrymas et contritionem excitari.

piisque consiliis suggerendis incumbit:

34 Habitabat tunc Belgidæ duobus circiter milliaribus a S. Anna Hieronymus Abella, nunc unus e magistratu hujus civitatis Valentiæ, qui magni faciebat patrem Bertrandum, quod eum orationi magnopere deditum cerneret: propterea

A. V. J. Antistio.

A ea tunc multa in hoc Patre observavit, quæ postea sæpius retulit. Solebat hic vir nobilis dicere, P. F. Ludovicum numquam sibi, dum soli simul essent, nisi de Deo rebusque spiritualibus locutum esse; cumque sæpius ad eum adiret de re quapiam ad conscientiam pertinente consulendi gratia, soluisse accipere ab eo responsum, priusquam interrogasset; muros vero cellæ illius totos sauguineis guttis respersos fuisse; eumdemque crebro ad quemdam collem, conventui adjacentem pergere, ibidemque orare consuevisse. Ibat pedes per hauc viciniam prædicaturus et post habitam concionem assumpta pera mendicabat pro conventu.

visitur a pio eremita: inter Sacrificium

35 Circa hoc tempus invisit ipsum quidam eremita, qui incedebat discalceatus, sola tunica tectus, semperque Breviarium aut Coronam Marianam in manu gestans, et erat pro Sancto habitus, quod jam multis annis pœnitentiam egisset in quadam spelunca, triginta circiter milliaribus ab isto monasterio dissita. Hic simul ac hunc benedictum Patrem conspexit ad osculandos illius pedes procidit altaque voce B dixit: Tu es angelus, frater Bertrande, tu es angelus! O qualem sedem, qualem gloriam tibi Dominus paravit! Mansit autem cum ipso tribus diebus de divinis rebus tractans, confessusque apud ipsum est, et sacra Eucharistia quotidie refectus. Narravit præterea supra laudatus vir nobilis, dum interdum cum uno pedissequo solus in ecclesia esset, hunc benedictum Patrem, Sacris operantem, quarta circiter horæ parte stetisse ante sacram communionem cum Sacramento in manu, multas interim spargentem lacrymas, quæ totidem margaretæ videbantur; faciem vero illius instar crystalli claram apparuisse, et circum sanctissimum Sacramentum atque a capite Patris velut circulum lucidissimi splendoris.

mire fulget: parturienti suis precibus succurrit:

36 Quodam die eidem viro nobili Belgidam redeunti ait pedissequus ejus: Domine, vidistine splendorem, qui circumdabat caput patris fratris Ludovici, dum plangeret, in manu habens sanctissimum Sacramentum? Testatus etiam idem est, sororem suam, dominam Isabellam de Beluis, parturientem, circumstantibus obstetricibus, post aliquot horas omnibus viri- C bus defecisse. Quam ob rem dictus vir nobilis, earum inductus precibus, unum e suis famulis mula vectum ad Servum Dei festinanter misit, obsecrans, ut sine mora accurreret. Is autem cum advenisse, neminem videre aut alloqui volens, viro nobili solum dixit, ut oratorium sibi aperiri juberet; quod ingressus coram Crucifixo in genua procubuit, et Matutinum Nativitatis Domini nostri recitavit; ac deinde etiam diu in oratione perstitit. Interea vir ille nobilis per rimam Januæ illum observabat, advertensque absolvisse, eam aperuit: at ille sic infit: Istæ obstetrices parum gnaræ sunt: vellent, illam præmature parere. Pariet tamen ante mediam noctem puellam incolumem victuram cum matre sua.

viro nobili arcanum quoddam, uxoris

37 Laudato viro nobili etiam prædixit quippiam, non exigui ejusdem animæ momenti, quod viginti post annis ei contigit. Alias post sumptam in ecclesia S. Annæ divinam Eucharistiam idem vir nobilis accessit ad cellam ejus, qui apprehensum amplexatus, Frater, inquit para te; statuit enim Deus tollere tibi, quod in hac vita præ ceteris amas. Triduo post iste vir nobilis ob quamdam festivitatem ad S. Annæ rediens in medio itinere Patrem obvium habuit, Belgidam euntem, qui ait: Frater, ego ad domum vestram pergo, dominas istas pie solaturus. Quare ambo Belgidam perrexerunt, ipseque post piam exhortationem illum ejusque conjugem, ac sororem, supra dictam dominam Isabellam, duasque consobrinas, ut alias facere soluerat, sanctissimo Sacramento refecit. Absoluto prandio, Deo gratias egit, dimissisque famulis domesticis, ipsi ejusdemque conjugi dixit: Quid si Deo placeret dissolvere nodum, qui vos ligat? Moxque sermone alio verso, cœpit de divino amore loqui, et ad S. Annæ conventum reversus est.

proximam mortem, et feliciorem statum vaticinatur:

38 Triduo post, die Mercurii vesperi, istam bonam dominam acris febris corripuit: die Veneris eadem ad infelicem partum pervenit postridie post sumptum cibum tam subito exspiravit, ut vix potuerit nomen Jesu proferre. Subsecuta die Dominica adfuit pater frater Ludovicus, et in eodem cubiculo, in quo positum erat cadaver, post elevatos non parvo tempore in cælum oculos, eosdem dimittens, hæc ait: E Hæc defuncta fuit una e purioribus magisque simplicibus animabus, quibuscum, dum vixi, umquam conversatus fui: quinque tamen diebus in purgatorio detinebitur. Absolutis exsequiis, corporeque in ecclesia S. Annæ sepulto, eidem viro nobili prædixit,, suos filios, tunc parvulos, presbyteros Jesuitas futuros. Atque ita evenit: post aliquot elapsos annos eorum tres isti Religioni nomen dedere; quartum vero, qui nunc conjugatus est, prædixit, remansurum in sæculo.

sub illo crescit conventus personis et eleëmosynis

39 Antequam pater frater Ludovicus vicarius esset hujus conventus, in quo non nisi quatuor vel quinque fratres habitabant, vix habebant, unde viverent; sed postquam ejusdem regimen suscepit, accrevit numerus, fratrum, et tamen omnibus abunde provisum fuit. Advehebantur ipsi interdum bene onusta frumento plaustra, aliaque ei mittebantur in eleëmosynam, quod ante raro fiebat; in arcula autem oblationum, in qua olim vix quidquam inveniebatur, cœpit bona pecuniæ summa reperiri. Id pariter fiebat, quocumque in loco ille præerat, F ut, quamvis nec importunus nec molestus esset in petendo, nec singulari uteretur diligentia in spiritualibus filiis sibi suisve fratribus procurandis; nec soleret blandiri aliis; imo homo exiguæ urbanitatis esse videretur; benedictus Deus, omnium eleëmosynarum supremus distributor, fidelium corda moveret, ut ei abunde largirentur.

cælesti lumine in Missa honoratur:

40 Pedissequus, cujus paulo supra meminimus, jam annorum triginta, nomine Melchior Magnes in Processu testatus est, se, cum e servitio supra laudati viri nobilis dimissus fuisset, biennio famulatum patribus esse in conventu S. Annæ, eoque interim tempore, dum patri fratri Ludovico sacrificanti frequenter inserviret, creberrime vidisse, quando sanctissimum Sacramentum in manu sua tenebat, descendentem super eum candidissimam nubem cum aliquot gyris lucidissimis inter sanctissimum Sacramentum et caput Sacerdotis, unde tantus prodibat splendor, acsi duo luminaria arsissent. Affirmavit præterea, se, dum interdum vellet de quopiam suo negotio cum Servo Dei agere, a bono Patre manu humanissime apprehensum fuisse,

A. V. J. ANTISTIO. fuisse, et in cunctis quæstionibus suis ab eo sibi satisfactum esse.

docet procuratorem in Deo confidere : 41 Rupta campana conventus, procurator ejusdem collegerat pecuniam, ut fieret altera. Sed cum pater Bertrandus, tunc loci vicarius, ea alium in finem indigeret, procuratori mandavit, ut pecuniam, quam in novam campanam servaverat, ad se deferret. Hinc multum contristatus est pauper procurator, veritus, ut campanæ solvendæ par esset : cumque proinde stomachabundus in corde suo, atque etiam intra dentes (sic tamen, ut humano modo intelligi nequiret) murmuraret hæc verba : O benedictus sit Deus, quam terribilis hic homo est!, Pater Bertrandus subito ei inquit : Eja, age, pater, cum jam dixeris, o benedictus sit Deus, quam terribilis hic homo est ! bene facies nunc mihi tradens illam pecuniam, ut Deus ceteris rebus provideat.

incendium signo crucis compescit. 42 Ortum aliquando in quodam monte incendium magna cum rerum omnium strage dilatabatur versus vineas Fratrum. Quod ubi Servo Dei nunciatum est, conventu egressus est, visaque per conspicilium magna ista flamma, quæ prædictis vineis jam appropinquabat, eam formato illuc versus signo Crucis extemplo extinxit, quamvis eo jam pertigisset, ubi magna erat ligni aridi strues. Qui vero postea iverunt tantum prodigium visuri, repererunt, incendio terminum velut ducto fine præstitutum fuisse, tamque directum, velut ibidem aliquod signum positum fuisset, ultra quod non poterat istud procedere *r*.

ANNOTATA.

a *Roca et Avignonus signant annum* 1551, *diemque* 21 *Septembris. Adi Commentarium prævium num.* 30 *et duobus seqq.*

b *Consonant Auditores Rotæ Romanæ in sua Relatione Ms. ad Gregorium XV Papam his verbis* : B. Ludovicus adeo flagellis cædebat corpus suum, ut non solum ejus disciplina, sed etiam parietes conspersi sanguine viderentur.

c *Haud dubie indicat ea verba Eliphæ* : In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pavor tenuit me, et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt : et cum spiritus, me præsente, transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, et vocem quasi auræ lenis audivi. Numquid homo Dei comparatione justificabitur, aut Factore suo purior erit vir? Ecce, qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem : quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea *etc.*

d *Habet ista S. Augustinus in editione Operum illius per Benedictinos Congregationis S. Mauri in Epistola* 78 *ad clerum populumque Hipponensem.*

e *Communiter* sacrum Rosarium *beatissimæ Virginis Mariæ nuncupatam, quod hic semel annotasse suffecerit.*

f Salmantica, *vernacule* Salamanca, *nota est Hispaniæ in regno Legionensi civitas, insigni veterique academia celebris.*

g *Nimirum in* Castellam Novam, *vulgo* Castilla la Neuva, *per quod Hispaniæ regnum cundum erat Salmanticam, in Legionensi regno sitam.*

h *In Blaeviana charta geographica regni Castellæ Novæ, istius nominis vicus visitur* 39 *communibus milliaribus Hispanicis a civitate Valentia dissitus.*

i *Roca in Vita Hispanica scribit, hunc fuisse B. Nicolaum Factorem, de cujus cum* S. Ludovico Bertrando *sancta amicitia inferius plura legentur.*

k *Hujus beati, Ordinis prædicatorum secundi Magistri Generalis, Acta in Opere nostro illustrata habes ad diem* 13 *Februarii.*

l *Martiniere in suo Lexico geographico hujus nominis locum, excellenti vino celebrem, uno milliari Valentia dissitum memorat.*

m *Threnorum cap.* 3, ℣. 27.

n *Ita correxi; nam in editione Panormitana, qua utor, legitur* : Anno MDLI, *manifesto, verisimillime typothetæ, vitio. Rationes accipe. Primo Avignonus, hoc ipsum Vincentii Justiniani Antistii caput laudans, signat annum* MDLV, *cumdemque habent Roca in Vita Hispanica, et Echardus in Bibliotheca in elogio Miconis. Secundo emortualem ejusdem Miconis diem, quem Antistius* ultimum Sabbatum mensis Augusti *fuisse, addidit, iidem mox laudati scriptores* diem ultimam *ejusdem mensis dixerunt : hæc autem dies anno* 1555 *vere Sabbatum erat; anno vero* 1551 *Feria secunda. Tertio adjecit Antistius*, S. Thomam a Villanova, archiepiscopum Valentinum, paucis diebus post *obiisse, quem anno* 1555, *die* 8 *Septembris mortuum esse, constat ex ejusdem gestis ad eumdem Septembris diem in Opere nostro illustratis. Mitto plura.*

o *Vide Annotata ad lit. præcedentem.*

p Albaidæ, *quæ regni Valentini vicus est, marchionatus titulo insignitus, conventus S. Annæ initia et progressus legi possunt apud Diagum in Historia provinciæ Aragoniæ Prædicatorum lib.* 2, *cap.* 101, *ex quo suffecerit hic annotasse, eumdem tempore, de quo scribimus, nondum Prioratus dignitate gavisum fuisse; sed solum Vicariatus, quod non posset duodecim Religiosos alere.*

q *Roca habet* Palomar; *quo modo legendum puto, eo quod locus, de quo hic agitur, mox dicatur natalis fuisse patri Miconi; hic autem in* Palomar *natus sit, teste Echardo tom.* 2 *Bibliothecæ pag.* 154, *ubi hic addit,* Palomar oppidulum *esse* vallis Albaidæ; *quod reliquæ narrationi Antistii apprime convenit.*

r *Libet hæc ex Ms. Relatione auditorum Rotæ confirmare. Sic habent sub titulo* Vastum incendium restinctum : Cum in regni Valentini pago villæ de Albayda pastores, quo uberius in sequenti anno herba proveniret, ignem stipulis de more injecissent, accidit, ut, flante validius vento, proxima quæque primum flamma corriperet, dein latissime evagata, horribili spectaculo et ingenti mortalium terrore, toto monte sæviret; jamque ad vineam monasterii, cui Bertrandus præerat, incendium properabat, cum Dei Servus certior factus in aperta, fratribus suis comitatus egreditur, flammaque conspecta, elevatis in cælum oculis, sanctæ Crucis signum, velut benedictionem igni impertiturus, dextera efformavit; et ecce, nulla penitus intercedente mora, flamma ignisque omnis

A omnis evanuit, mutatione tam repentina, ut ligna, quorum non parva copia comburi cœperat, dimidia sui parte ustulata, dimidia vero integra, intacta cernerentur, et eodem in trunco velut exactissima quædam linea, qua discriminarentur, prout ipso benedictionis tempore, quod ad sancti Viri fidem incendium divina Providentia restinxit, plus minusve jam flamma corroserat. Probatur hoc miraculum ex duobus testibus contestibus C. Quoniam 48 dist., C. Placuit 2 q. A, C. Licet de testibus, qui cum Bertrando profecti sunt, ubi incendium per omnes montis partes, jamjam vineam combusturum, decurrebat, et præsentes fuerunt, cum exasperata vento vis flammæ, facto statim per B. Bertrandum Crucis signo, extincta est. Quod autem hæc ignis extinctio fuerit super totius naturæ creatæ ordinem, clarum est; cum vires humanæ vastum ignem in monte, lignis semiustis, debaccantem, vento maxime spirante, non possint uno oculorum ictu depellere, quem tamen B. Bertrandus, divini amoris igne plenus, statim extinxit. *Hactenus Auditores Rotæ* B *de stupendo miraculo, quod in Bulla Canonizationis etiam memoratur.*

CAPUT III.

Cetera Sancti gesta in conventu Albaidæ : remissus Valentiam, novitiis denuo præficitur : concionatur : prodigium patrat.

VI.
Eo orante, puerpera enititur.

Interea vinginti et duo Fratres in hoc conventu nostro *a* ex peste obierunt, atque inter hos loci Prior, frater Michaël a S. Dominico, qui sibi numquam parcens, velut alter Tobias, assiduus erat in visendis peste infectis et sepeliendis mortuis. Cum itaque pater Bertrandus in conventu S. Annæ aliquando orationi vacaret, apparuit ei in gloria Prior mortuus, et C amplexans ait, sese eodem momento excessisse ex hac vita et proficisci ad cælum *b*..... Modo ad historiam boni Patris nostri revertamur. Quadam nocte magno cum strepitu pulsatum est ad portam conventus S. Annæ, quia domina Blanca Columba, uxor nobilis viri Joannis Milano, qui nunc Albaidæ comes est, nequiens parere, in extremo vitæ periculo versabatur. Accessit eam benedictus Pater, impositaque illius collo Corona sua Mariana, in genua procidens oravit; moxque dicta domina peperit.

Pauperi prospicit: dæmonem sub peregrini habitu latitantem

44 Mandavit aliquando procuratori conventus, ut duos regales *c* lotrici daret, qui eos inter pannos sordidos ad eamden misit. Lotrix, his visis, mirabatur, propterea quod eo die magnopere egeret. Currit ergo ad conventum, Servoque Dei dixit : Pater, quid est hoc, quod in pannis reperi? Cui ille respondit : Vade; quia indiges; unde illa attonita hæsit, cum necessitatem suam nulli hominum indicasset. Albaidæ habebat quædam mulier filiolum multum sibi dilectum; ad quam accedens peregrinus quidam ait : Ego pergo ad S. Jacobum; si mihi dare vis filium tuum, magnum illum efficiam dominum. Illa vero (quamquam non displiceret hujusmodi promissio) petiit, sibi unum diem ad deliberandum concedi; et consilii gratia bonum patrem adiit; qui respondit, ut, dum rediret peregrinus, eum juberet in malam rem facessere, quia dæmon erat.

A. V. J. Artistio.

detegit, et mulierem simili errore liberat

45 Postero mane rediit peregrinus, eadem postulans, ad quem illa, Vade hinc, ait, in malam rem, quia dæmon es. Reposuit ille : Major dæmon est frater Bertrandus, qui id consilii tibi dedit : ut tamen scias, quantum possim, aspice hominem, qui asino hue advehitur; is ante has fores mortuus concidet : atque ita vere contigit; peregrinus autem interim ex oculis evanuit. Magister Honophrius Clemens, eloquentissimus hujus regni concionator *d*, qui ante Patrem Ludovicum conventus S. Annæ vicarius fuerat, hoc factum narravit, exponens primam Partem S. Thomæ, præsente patre fratre Bertrando, dixitque, peregrinum illum, cum dæmon esset, naturaliter E scire potuisse, adventantem asino hominem ex quodam malo ad subitam mortem fuisse dispositum, adjunxitque, tam peregrinum, quam istum alterum, fortassis dæmones fuisse. Hic Valentiæ mulieri alteri similem errorem exemit, ac per totam vallem Albaidæ persuasum erat incolis, nullum sibi obventurum infortunium, quandiu dictus Pater eo in loco habitaret.

Varia alia ab eo gesta,

46 Hoc tempore patri Bertrando admodum familiaris erat pater frater Joannes Alarcon, hodieque superstes in Lucente in monasterio S. Mariæ de corpore Christi *e*, qui importunis precibus a me rogatus, ut insigniora quædam de hoc Patre me doceret, inter alia mihi scripsit sequentia. Quo tempore (ita ipse) ego conversatus fui cum patre fratre Ludovico Bertrando, eidemque etiam a sacris confessionibus fui, cognovi illum singularem sancti patris Dominici imitatorem in devotione, oratione, observantia, vitæque austeritate. Priusquam sacerdotio initiatus esset, multum profecerat in oratione, et aliquoties quædam ecstasium initia sensit. Hinc aliquando pater Mico ab eo rogatus, ut sibi explicaret, quæ res esset, dum homo nonnumquam eo pertingit, ut nesciat, utrum in cælo, an in terra sit, reposuit bonus F pater, Deo gratias ageret, non quemlibet hac in re potuisse eo pertingere, quo ipse. Fervor ejus inter orandum, ingensque spiritus calor nonnumquam redundabat in corpus : proinde cum quodam die, valde frigida tempestate, dicerem, me frigere, graviter dixit : Qui friget, oret, nec frigus sentiet. Idne tu nescis, id numquam expertus es?

dum Albaidæ habitaret,

47 Missam celebrabat devotissime, dumque Christum in manu habebat ante communionem, hærebat notabili tempore, oportebatque, ut ab oculis sibi tergeret lacrymas, quas fundebat. Celebrabat Missam quotidie, tantoque æstuabat amore sanctissimi Sacramenti, ut cum quodam Sabbato Sancto non posset dicere Missam privatam, rogaverit me, ut sacram Communionem sibi porrigerem; quamquam et ab hac tum abstinuerit, intelligens, id superiori non placere *f*. Inter colloquendum multus ei erat sermo de Deo et rebus sanctis, ut prodesset auditoribus; ac de me ipso quidem possum affirmare, in frequentibus cum illo habitis sermonibus sensisse me novum aliquod ad serviendum

A. V. J. Antistio.

cendum Deo incitamentum. Quodam etiam die, colloquentibus nobis, quidam, qui auscultabat, juvenis exclamavit : O Pater, Deus tibi benedicat, tu sancto tuo sermone pravam mihi exemisti cogitationem; præstolabar enim quemdam hac transiturum, quem multis fustium ictibus ferirem ; sed hoc ipso momento audiens, quæ dicis, mentem mutavi. Dumque ego subjicerem, Modo vides, Pater, quid sit de Deo piisque rebus bene loqui, respondit, aliquid simile sibi etiam antea evenisse.

ex testimoniis

48 Præter perpetuum de piis rebus colloquium erat huic Patri quædam in omni sermone suo certa suavitas, quæ omnes mire rapiebat : eo autem in semet ipsum utebatur rigore, ut illius calceorum soleæ semper tinctæ apparerent sanguine, dum se flagellis ceciderat, ex scapulis defluo, quas omnino laceras lividasque gerebat. Imposita semel mea in ipsius scapulam manu, manifestum doloris indicium dedit; sed caute finxi, me non advertisse. Alias in cella illius absconditos reperi veteres
B centones, plenos cruore, qui per flagella ex humeris defluxerat, quos ego tunc abstuli, et ultra viginti annos pro sacris reliquiis servavi. Non placebat ei lectus mollis et delicatus. Cum nos ambo occasione cujusdam jubilæi confessionibus in urbana ecclesia excipiendis in tam seram vesperam occupati fuissemus, ut non possemus redire ad conventum, dominus Joannes Milano, qui nunc comes est, fecit ei lectum sterni, qui cum Patri nimis commodus videretur, noluit se exuere vestibus, sed persolutis suis precibus, ut erat vestitus, quievit. Nec solum ordinario indusio laneo utebatur, verum etiam, quantum ex multis indiciis colligi poterat etiam sæpe cilicio.

patrum Alarconis, g

49 Tantum ipsum venerabatur is populus, ut concionanti Palumbaræ *g* frustum caputii illius pro reliquiis amputatum fuerit. Aderam ego, quando ille signum Crucis formavit versus ingens incendium, vineæ conventus appropinquans *h*; postridie vero illuc accedens, ut incendii terminum viderem, vidi illud eo in loco stetisse, ubi erat lignorum et ramalium congeries propre vineam conventus. Hæc sunt, quæ supra dictus pater Joannes
C Alarcon, homo verax multaque fide dignus, mihi narravit, qui insuper dixit, vidisse se interdum per ipsius cellæ forium rimas quamdam claritatem translucentem, quæ lux minime naturalis esse videbatur : hæc eadem ego etiam ab aliis audivi. Quædam ex relatis in hoc capite confirmavit præterea pater frater Martinus Xoarez, qui eodem tempore habitabat in conventu Albaidæ; ac speciatim retulit, se quodam die Dominico ab eo vocatum esse, ut irent Belgidam, et in via habuisse quemdam hominem obvium, cui pater Ludovicus ait : Scio, cur venias, redi modo, et dic, me venire. Cum vero Belgidam advenissent, repererunt mortuam conjugem domini Hieronymi Abella, superius laudati; quod pater Bertrandus jam divinitus cognoverat.

Martini Xoarez,

50 Narravit præterea idem pater, abhinc annis circiter undecim patrem Bertrandum post suum ex Indiis reditum, dum a concione in loco Agres dicto, quatuor milliaribus Albaida dissito, habita rediret, obviasse cuidam, qui ei dixit : Pater, ubi nunc habitat quidam sanctus pater vestri Ordinis, qui ante habitabat Albaidæ, eratque ejusmodi conditionis ac morum, ca proferens, quæ Bertrandum ipsum indigitarent. D
Respondit ad hæc pater Martinus, istum Patrem profectum fuisse ad Indias ; sed jam inde reversum esse. Tum vero virum istum dixisse : Noveris, me in hoc, ubi modo sumus, loco vidisse miram ab eo rem fieri. Nimirum dum ipse a S. Maria de Agres rediret, viso pastore, gregem suum servante, procubuisse in genua, elevatisque ad cælum oculis, aliquantulum precatum, recta ad ipsum processisse, cum eoque nonnihil collocutum, reversum Albaidam. Tunc ego ab eodem petii, quid frater iste dixisset ; qui respondit : Revelavit mihi secreta cordis mei, dicens, quod jam biennium trienniumve esset, ex quo non fuissem confessus ; utque sine mora pergerem confessurus in Agres vel in S. Annæ Albaidæ; quo pastor iste etiam perrexit, ibidemque confessus, post biduum triduumve sancte est mortuus.

qui ei ibidem convixerunt,

51 Eodem supra dicto fratre Martino teste, pauperibus ad januam conventus mendicantibus multas largiebatur eleëmosynas : jejunii autem Quadragesimalis tempore, dum non po- E
tuerat quosdam eorum, qui apud ipsum confiteri volebant, matutino tempore audire, si pauperes essent, cibabat eos, ne jejuni repedarent domum, ac deinde eorumdem confessiones excipiebat. Non obstantibus tot eleëmosynis et liberalitate, erat conventui prospectum de omnibus. At, qui illi successit vicarius, non erat similis eleëmosynarius, isque volendo parcere in commodum conventus, eo redactus fuit, ut nec fratribus victum posset præbere.

et Petri Miconis,

52 Alter pater, dictus Frater Petrus Micon, testatur, magistrum Jordanum (unum e melioris magisque probatæ vitæ presbyteris hujus regni) coram suis discipulis in schola aliquando asseruisse, patrem fratrem Ludovicum Bertrandum, fuisse magnum servum Dei, et contemplationi plurimum deditum, seque, cum ad ipsum visendum accessisset ad conventum S. Annæ invenisse eum in monte, et post salutationem et amplexus rogasse, qui se haberet; sed non aliud a bono Patre responsum accepisse, nisi quod ille oculis in cælum sublatis, hilari facie solum dixerit, posse nos esse filios Dei. Ex quibus ille intellexit, eum tunc in quadam excelsa contemplatione fuisse, cum ad F
quæsitum nil responderet. Consueverat idem magister Jordanus discipulis suis de illo dicere : Jam in cælo Vir iste est.

Valentiæ iterum regit novitios : extra urbem concionatur :

53 Cessante pestilentia, anno MDLX revocatus Valentiam est, ut novitiis magister denuo præesset, tuncque ego cœpi illius subditus esse, in eoque cognovi multas virtutum, quas jam retuli et relaturus sum *i*. Infinitas Deo gratias ago, quod, licet non acceperim ab illo sacrum habitum, nec sub ipso professionem emiserim, eum tamen habuerim jam professus, sub ejusque cura vixerim uno anno cum dimidio *k*; sed cum ea, quæ ad tironum regimen pertinent, dum illis præfuit, jam exposuerim cap. III *l*, nihil opus est eadem hic repetere. Subsecuti Quadragesimalis jejunii tempore conciones habuit in Alcoi *m*, ubi pro lectulo usus storea optimum exemplum præbuit. Aliquoties etiam haud procul inde concionaturus ivit ad gratificandum dominæ comitissæ Beatrici Mendozza, magnæ virtutis ac pietatis feminæ, quæ propter audita de eo ex multis maximeque ex isto pio presbytero, magistro Jordano, illum plurimi faciebat, aliquando etiam apud ipsum

ipsum

A ipsum confitebatur de peccatis suis; feceratque illi parari lectum commodum; verum frater Petrus Micon, tunc vir sæcularis, qui jussu comitissæ patri Ludovico inserviebat, eidem dominæ dixit, eum nunquam dormire in lecto; nec tam mature umquam surgere potuit, quin hunc benedictum Patrem, positis humi genibus, depreheuderit orantem.

Duas piraticas Maurorum biremes

54 Sequenti vere ad Valentinum littus appulerunt duæ biremes Maurorum cum ingenti præda, magnoque captivorum numero, quos ex ista ora abstulerant; de quibus redimendis parandaque pecunia dum ageretur, ecce biremium præfectus *n* quodam die festo, aliquot aliis comitatus Mauris, magno cum fastu obambulabat Valentiam; qua de re Pater noster, solitus a Deo petere spiritum Heliæ, vehementer indoluit. Proinde cum vespertino tempore novitii omnes essent in horto, postquam quilibet aliquid de ejus diei festo dixerat, ipse sancta succensus ira, versus nos ait: Qua ratione ferri potest, filii mei, ut hostes Christi post B tantum illatum damnum hodie tanta cum pompa civitatem perambulaverint, atque etiam nunc eant jactabundi? Ad nos, ad nos, filii mei, ea spectant. Agite igitur, omnes hic procumbamus in genua, et, ad mare conversi, psalmum adversus istos Mauros devote recitemus.

suis precibus submergit.

55 Novitii extemplo paruerunt ea cum devotione, quam Deus eorum animis infuderat. Paulo post intellectum est, Mauris vela facientibus et aliquantulum a littore provectis, terribilissimam ortam esse tempestatem, quæ eos omnes in profundum demersit. Quapropter Pater pro sua solita sancta simplicitate deinde sibi scrupulos movit, an non peccasset, data occasione novitiis (quorum meritis mirabilem illum effectum adscribebat) vindictam de Mauris a Deo tam fervide petendi. Psalmus, quem tunc recitaverant, si recte memini, fuit centesimus octavus, qui incipit: Deus, laudem meam, vulgoque appellatur Psalmus maledictionis; vel fuit octogesimus secundus, cujus initium est: Deus, quis similis erit tibi? qui admodum aptus videtur adversus Mauros aliosque sanctæ Ecclesiæ hostes.

C

ANNOTATA.

a *Valentino scilicet, non Albaidæ.*

b *Sequitur hic insigne ejusdem patris Michaëlis elogium, quod, quia nonnihil prolixum est, et ad* S. Ludovicum *nullo modo pertinet, sciens prætermitto, uti similia me prætermissurum monui in Commentario prævio num.* 13*: mihi enim hic propositum est solius* S. Ludovici *gesta recensere; Antistio autem fuit etiam alios insignes viros, qui in suo Valentino conventu virtutibus eluxerunt, posteritati commendare.*

c *Moneta Hispanica est, vulgo* Reale *dicta, variique valoris.*

d *Elogium hujus viri, cui* S. Ludovicus *etiam in Prioratum conventus Valentini successit, habes apud Echardum tom.* 2 *Bibliothecæ pag.* 234.

e *Videtur is conventus regni Valentini esse, quem Diagus lib.* 2, *cap.* 96 *in* Luchente *situm ait, et cujus notitiam ibidem tradit.*

f *Huc pertinent, quæ in relatione Auditorum Rotæ leguntur his verbis*: Aliquando prohibitus a vicario conventus sanctissimam Synaxim sumere (quam ipse solitus erat sumere, si Missæ sacrificium celebrare non poterat, ut supra dictum est) tam patienter et benigne præceptum adimplevit, ut ne verbum quidem protulerit, sciens, mandatum superioris ita esse suscipiendum, acsi Deus ipse præciperet; nisi certum sit, Deo displicere, ut docet S. Bernardus.

A. V. J. Antistio.

g *Vide Annotata ad cap.* 3 *ad lit.* q: *fortasse hic diversus est locus ab illo.*

h *Redi ad caput* 2, *num.* 42, *et Annotata ibidem.*

i *Observa hæc pro majori fide Antistii, Sancto, cujus gesta scribit, synchroni et contubernalis.*

k *Nempe, quia in sacro Prædicatorum Ordine novitiorum magister etiam præest professis, donec hi fuerint sacerdotio initiati.*

l *Imo* quarto, *et in mea partitione* secundo.

m Alcoi *vel* Alcoy, *regni Valentini oppidulum est, duodecim circiter (si recte notent mappæ geographicæ Blaevianæ) leucis Hispanicis Valentia distans.* E

n *Ita verti vocem barbaram* Rais.

CAPUT IV.

Occasio, qua ad navigandum in Indias Occidentales accensus fuit: superatis difficultatibus, eo discedit: aliquot ejus gesta ibidem.

Ex auditu a quodam impostore Indo a

Circa hoc tempus Valentiam advenit quidam Indus *a* in habitu Religioso, falsisque litteris patentibus obtinuit, ut in conventu ultra annum hospitatus fuerit; qui cum numquam fuisset novitius, nec educatus in Ordine nostro, mihi, aliisque novitiis non parvo offendiculo fuit; et patri Ludovico, magistro nostro, aliquando magnam molestiam creavit. Quam ob F rem existimo, Deum istos defectus in hoc Indo solum permisisse, ut nostrum omnium, tam novitiorum quam Magistri, patientiam exerceret. Nihilominus cum advenisset Provincialis, velletque Indum severe castigare, Ludovicus ad illius pedes provolutus multis cum lacrymis precatus est, ut ei offensas remitteret, dicens: Si Indus male fecerit, omnis culpa mea est.

adire Indias statuit; sed a proposito

57 Porro per ea, quæ ex eodem Indo audierat de laboribus et molestiis, quas istis in partibus patientur Religiosi, Deus in Ludovico ardentissimum martyrii desiderium excitavit; huncque in finem ille statuit in Indias proficisci, ubi intexellerat, concionatores ab istis populis barbaris frequenter occidi, ac nonnumquam etiam comedi. Non poterat igitur hanc sibi eximere mentem, dum tandem a duobus patribus, ex Occidentali India appulsis, accepit, magnam in provincia novi regni Granatensis *b* ad convertendos infideles concionatorum penuriam esse. Per hæc ille magno divinæ gloriæ zelo accensus, sese obtulit his patribus, et ad id opus obstrinxit *c*. Quod quidem tantopere

A. V. J. Antistio.

pere ei cordi fuit, ut nec lacrymæ fratrum et sororum aliorumque cognatorum suorum, nec repititæ preces suffecerint ad ipsum ab hoc proposito revocandum; quamquam duo tresve alii patres, qui suam etiam operam condixerant, jam consentissent ibidem permanere, ne nos affligerent.

ægre revocatur : at facti pœnitens,

58 Fratres ejus, ut eum retinerent, diserte dixerunt, nullum se nummum ad istud iter ei largituros; ac pari modo pater prior, frater Jacobus Servano (qui eumdem a pueritia sua piis moribus instruxerat) aperte negavit, exspectandum a se esse viaticum, profecturis fratribus solum concedi. Quibus de causis, quia erat afflictissimæ valetudinis, nec itineri pedibus conficiendo par, tandem statuit non discedere. Vocatum igitur socium, quocum se iturum condixerat, dimisit, isque solus profectus est Hispalim *d*. At vero subsequenti primo die Veneris jejunii Quadragesimalis Ludovicus, cum mane sermonem habuisset ad populum in ecclesia Conceptionis, auxiari cœpit, quod remansisset, alterumque illum abire solum sivisset;
B adeo ut eadem vespera in novitiatu concionatus fuerit, tirones ad accuratam Ordinis observantiam exhortans, et, si quos offendisset, veniam precatus, suam omnibus benedictionem impertierit.

eodem proficiscitur : in via socium reperit.

59 Postero mane tam multis apud Priorem suum institit, tantumque illi molestus fuit, ut importunate sua benedictionem ab eo tandem obtiuuerit, protestante tamen semper Priore, uon facere se potestatem eo proficiscendi; et, quia ipsum vehementer amabat, plangente dolenteque quod talem amitteret subditum. At pater Ludovicus eodem mane recordans, se nondum Missam celebrasse, accessit ad conventum Patrum de Jesu *e*, ibique eam celebravit tanta cum pietate ac spiritu, quanto quis potest æstimare, æterno Deo simul offerens omnes labores, quos erat subiturus. Post bæc recto itinere Sætabim *f* versus perrexit, bonumque sibi a Deo augurium dari ratus est, quod viam, quæ ad crucem Sætabis ducit, transversim permeans, offenderet istum suum socium, qui cum triduo ante ab eo recessisset, occasione cujusdam cognati sui, malæ vitæ *g* hominis, non
C potuerat se expedire, ut ante id temporis Valentia excederet; divina utique ita disponente providentia, ne iste pauperculus Pater suo socio careret.

Sætabi [ab aliquo fratrum convenitur.

60 Interea nos in ipsius cellam ingressi, invenimus arcam instrumenta pœnitentiæ continentem, nimirum, cilicia, flagella, catenas ferreas, et laminas stanneas, radularum instar perforatas, quas carni suæ admovere solebat, aliaque id genus, æque ac ista, delicata et mollia, quorum bonam copiam toto vitæ suæ tempore habere curavit. Fratres, cognito illius discessu, decreverunt eum insequi, quorum unus insecutus, postquam iu via aberrasset, Sætabi offendit, ibique illum omnibus rationibus, quæ ad dissuadendum cœptum opus valere videbantur, acriter aggressus est; sed cum iu suo proposito perstare videret, pecuniam ei dedit, et quia ob infirmitates suas pedestre iter facere non poterat, asellum comparavit, ut vehi posset *h*.

Hispali solvit in Indias, præmisso quodam vaticinio.

61 Hispali classi primo Indias petituræ se commisit, ab omnibus vectoribus sociis, navium gubernatoribus, nautisque tanti habitus, ut, quotiescumque orta esset tempestas, ad eum recurrerent. Verum hic exciderat mihi quippiam scriptu dignum, quod aliqui ex patre Castiglione, Ordinis S. Francisci, intellexerunt. D
Hic, etiam sæcularis, patri Bertrando dixerat, velle se Ordini S. Dominici nomen dare, et ab eodem plurimum confirmatus fuerat, ad viam virtutis ac Religionis capessendam. Post aliquot annos, audito, Patrem Indias petiturum, rogavit eum, ut se socium acciperet : verum ille in extremum ecclesiæ perducto ait : Significas mihi, te futurum S. Dominici Religiosum; sed falleris; cogitas etiam mecum adire Indias; sed re ipsa remanebis hic, posteaque habitum indues alterius sacri Ordinis. Ad quæ attonito hærenti bono Castiglione, secumque reputanti, qua ratione res adeo suæ menti contraria posset sibi obtingere; ait bonus Pater : Ne dubita, quin omnia hæc, quæ dixi, tibi eventura sint. Factumque est, ut Valentiæ remanens Franciscanum deinde assumpserit habitum.

VII. Ex multis illius apud Indos gestis pauca nota sunt.

62 Quæ noster pater Bertrandus fecit in Indiis, sunt (ut ita dicam) innumera; sed ex his novimus paucissima, quæ per aliquos ex illis oris huc advectis relata, vel per litteras missas accepimus; quædam etiam ipsemet Pater cuidam familiari suo enarravit, dum interdum incidisset sermo de magnis fallaciis, quibus dæmon in istis regnis utitur, ut populos ad adorandum idola inducat; aut dum vellet aliqua de prædestinatione vel reprobatione quorumdam Indorum disserere; aut denique ut proximi utilitati studeret. Id certo novimus, eum ibi semper magnæ sanctitatis odorem sparsisse, ingentemque hominum multudiuem convertisse ad Christum et baptizasse *i*.

Divina in puero baptizando prædestinatio.

63 Dum quodam die, qui erat vigilia sanctorum Angelorum mense Septembri, erat in ecclesia cujusdam vici, ubi ex obedientia morabatur (hi vici iis in partibus Doctrinæ appellantur, quod in iisdem doctrina Christiana novis illis gentibus tradatur) accessit ad ipsum quidam Indus, puerulum in manibus gerens, et vehementer clamavit, ut ostenderet, se illius opem implorare; quem cum ille non intelligeret, advocavit interpretem, ex quo audivit, Indum petere, ut puerum baptizaret. Interrogavit ergo eum : Quare tu vis, eum baptizari, qui idola adoras? Respondit Indus : Quia F
ille moritur, et ibi supra montem quidam spiritus dixit mihi, te adesse in Doctrina, et si tu aquam illius capiti infundas, puerum salvandum. Baptizavit ergo illum sine ulla mora, nomenque Michaëlis imposuit, ac paulo post puer obiit, agente multas Deo gratias patre Ludovico, quod primus, quem sacro abluerat fonte, volasset in cælum, et divinæ prædestinatiouis opus hac in re admiraute.

Incommoda Deus fructu pensat.

64 In eadem Doctrina, multisque aliis, non deerat multa patiendi materia. Incedendum erat pedibus cum magna paupertate et fame, inter vehementissimos calores sub zona torrida, duobus solum gradibus *k* a linea æquinoctiali, ubi per totum annum dies noctibus æquantur; sed quod ei erat molestius, cum provincia foret vastissima, paucosque haberet conventus, hosque etiam invicem longissime dissitos, Priores, ut his de doctrina Christiana prospicerent, solebant varie distribuere fratres, et ad diversas stationes mittere, ut adeo alii triginta milliaria a conventu, alii sexaginta, alii centum abessent, oporteretque, hosce invicem de peccatis confiteri

A confiteri; conventum inter eos erat, ut quilibet iisdem diebus ex propria doctrina abirent, sibique in medio itinere occurrentes, confiterentur. Cum vero bonus Pater usu Sacramenti pœnitentiæ plurimum delectaretur, soluissetque antea indies bis confiteri; non potuit non ea de re vehementer dolere; sed benedictus Deus ipsum mirabiliter solabatur ingenti fructu, quem ex istis infidelibus referebat.

Propter sublata sacrificuli ossa veneno potatur, l

65 Dum apud Indos, qui ad radices montis S. Marthæ *l* degunt, prædicavit, multos convertit baptizavitque. Perveuit deinde ad quemdam vicum, ubi, postquam plures dies prædicasset, nihil profecit. Sed cum audisset, ossa cujusdam idolorum sacerdotis, eo loci a longo tempore mortui, a populo coli, quod persuasum illis esset, ruiturum in ipsos cælum, quoties ea ossa amisissent; ac propterea eadem in summa veneratione haberi, et in templo, in quo sepulta jacebant, festa ab eis certamina ludicra soluisse fieri; ipse in illud occulte ingressus, ea ossa abstulit et quinque aut sex miliaribus procul inde asportavit. Quod ubi cognoverunt vel suspicati fuere idololatræ, cum B quodam pessimo sene sacrificulo convenerunt, ut illum veneno inficerent, feceruntque oblata ipsi potione, qua hausta, ille lethifera correptus febri, videbatur sibi ignem in visceribus gestare, et ad mortem sese comparans, die quinto (mirabile dictu!) serpentem evomuit, atque ita se paulo melius sensit: verum alius Religiosus Ordinis Montis Carmeli, cui similem potionem dederant, intra paucos dies, post expiatam apud patrem Bertrandum conscientiam, mortuus est, ac in defuncti corpore massa vermium reperta fuit.

magnoque versatur in discrimine vitæ;

66 Memini ex illo audire, nihil sibi in hoc periculo molestius fuisse, quam quod deesset presbyter, a quo Sacramenta pœnitentiæ sacræque Eucharistiæ reciperet. Nec aliud quidquam habebat solatii, quam ex duobus Mauris Christianis, qui ipsi aderant; proinde ipse semet egregie confortabat usu parvæ Crucis ligneæ, e corona sua Mariana dependentis, ad quam versus multis cum lacrymis animam suam Deo commendabat. Conspicati autem idololatræ, C ipsum a veneno convalescere, convenerunt ultra trecentos, suis arcubus et spiculis armati, ut eum trucidarent; et quamquam alter e Mauris istis sclopetum bellicum ad ipsum defendendum mox oneraret, noluit is, sed advocatis illorum præcipuis cœpit ferventer prædicare; dolorem suum de eorum æterna damnatione professus, monensque, aperiendos tandem mentis oculos esse, agnoscendumque dæmonis mendacium, cum nec cælum corruisset, nec quidquam aliud evenisset mali, quale ipsis persuasum fuerit eventurum, si ossa ista eis umquam ablata fuissent. Verum cum illos pervicaces durosque ad convertendum adverteret, consideraretque, Deum nolle quemquam vi illuc adigi, permisit, ossa ista recipi *m*, eosque cum suo dæmone permanere. m

sed utrique periculo subducitur, ut ei fuerat prædictum.

67 Qua de re isti miseri adeo exultaverunt, ut multas gallinas et pavones velut in pretium redemptionis ejusdem idoli ei donare voluerint; quos cum ille admittere recusasset, parum abfuit, quin occideretur: et occisus fuisset, nisi cacicus quidam, id est, aliquis ex Indorum magnatibus, ab illo antea conversus, illum ex eorum manibus liberasset; sicque prædicti duo Mauri cum aliis Indis pacis amantibus, ut ipsum periculo eximerent, postquam idololatræ abscesserant, in suos humeros sublatum quindecim milliaribus inde portaverunt, deindeque navi impositum vexerunt ad locum, ubi habitabat illius regionis præfectus Petrus de Salazar, qui ipsum in suam domum recepit, in qua multis mensibus febri laboravit. Hæ aliæque plures aliæ molestiæ ei prædictæ fuerant a quodam pauperculo admodum simplice, orationi multum addicto, sanctæque vitæ, qui quodam anno, priusquam Pater profectus ad Indias est, illum die S. Joannis Baptistæ in claustro conventus conspicatus, ad eum accurrit, hæcque verba, non valde dissimilia ab iis, quæ Agabus S. Paulo dixit: Spiritus dixit mihi, patrem fratrem Ludovicum magnas afflictiones passurum, magnoque versaturum in periculo; sed ex omnibus his liberabit ipsum Deus. De hoc sancto viro multa narrabat pater Bertrandus, quæ nihil opus est hic referre.

A. V. J. Antistio.

Hac occasione notantur pauci E

68 Soluit pater frater Ludovicus inter concionandum Valentiæ crebro dicere, dum ipse permisit, ea ossa auferri, sacerdotum, qui ea recepturus venerat, coram iisdem magno cum tremore decussatisque ante pectus brachiis, procubuisse in genua, et rogatum ab ipso esse, si quod sciret propinato toxico remedium; sed miserum illum coram his ossibus tanta superstitione correptum fuisse, ut nec respondere nec verbum mutire auderet. Aiebatque bonus Pater, tunc sibi in mentem venisse, quanta cum reverentia oporteat nos gerere coram sanctissimo Sacramento; cum miser iste sacrificulus sic tremeret coram dæmone. Hoc nomine utor, non solum, quia David in Psalmo ait; „ Omnes „ dii gentium dæmonia *n* „; verum etiam, quia ipsimet Indi in aliquot regionibus idola sua, quæ pro diis habent, consueverunt appellare Dæmonia; dumque dicere volunt, privatum idolum suum aliquid petere, aiunt, id petere diabolum. n

de Indorum superstitionibus.

69 Præterea aiunt, se istis idolis non servire ex amore, sed ex timore. Pari modo docent, hunc errorem, nimirum, quemadmodum verus Deus in cælo omnibus facit bene, ac nemini male, ita suos diabolos, quam possunt pessime, eis facere, nec quemquam adjuvare; F ac proinde, sese iis offerre sacrificia, ne male mulctentur. Rogavit aliquando Pater unum ex caciceis *o*, cur non, ut ante soluerat, ad conciones suas veniret; qui respondit hoc modo: Diabolus meus minatus mihi est, me meamque conjugem ac liberos occidere, si imposterum ad te auscultandum accessero: sed reposuit Pater: Ut porro videas, quanta sit illius potestas, eamus ad illum, ivitque et validum eidem idolo ictum inflixit, sine ullo in eodem sensus indicio. Eodem experimento usus fuerat alias et successerat feliciter; tum enim convertit cacicum illum, a quo eumdem morti ereptum fuisse diximus. p

ANNOTATA.

a *Quandoquidem tam in hac, quam in auctiori Vita frequens de Indiis facienda sit mentio, liceat hic lectorem semel monuisse,* Indias Occidentales *seu* Americam *semper indicari.*

b Novum regnum Granatense *Hispanis, ad quos*

A. V. J. ANTISTIO.

quos illud pertinet, el Nuevo Reyno de Granada, *ampla Americæ Meridionalis regio est in Terra firma, cujus primaria et archiepiscopalis civitas est Fanum sanctæ fidei de Bogota, vulgo* S. Fé de Bogota *appellata.*

c *Ne hæc et sequentia cuiquam scrupulum moveant, observasse oportet, Religiosos illos missionarios (uti Roca et Avignonus expresse addunt) facultatem habuisse (utique a totius Ordinis Prædicatorum generali Magistro) sui Ordinis patres, qui vellent, in laborum suorum partem adsciscendi, ac propterea potuisse* S. Ludovicum, *salva, quam debebat, inferioris ordinis superioribus suis obedientia, hisce etiam invitis, sese iisdem missionariis ad id muneris obstringere, et in Americam navigare.*

d Hispalis, *indigenis* Sevilla, *perampla Hispaniæ civitas est, et Vandalitiæ propriæ seu Inferioris, alias Andaluziæ, caput, ad Bætim fluvium, celeberrimumque emporium, et archiepiscopali sede insignita; unde frequens* B *est ad Indias Occidentales, seu Americam, navigatio.*

e *Roca et Avignonus hunc conventum* S. Mariæ de Jesu *nominant, et ordinis S. Francisci esse, atque extra Valentiæ civitatis muros situm aiunt.*

f Sæτabis *vetusta sub Romanis Hispaniæ civitas, deinde* Xativa *communius appellata, ac initio hujus seculi* 18 *destructa et instaurata, sita est in regno Valentino ad cognominem fluviolum, novem circiter leucis, teste Martiniero in Lexico geographico, a metropoli Valentia distans.*

g *Avignonus cum Roca, illum, non* malæ vitæ, *sed* malæ valetudinis *fuisse, ait. Fortasse erravit hoc loco interpres Italus, quem hic reddo Latine : nam famæ proximi melius cavit Antistius.*

h *Scilicet Hispalim usque, ubi erat mari se commissurus.*

i *Auditores Rotæ in sæpe laudata Relatione,* Fidem etiam, *inquiunt,* in exteris regionibus cum magno vitæ discrimine propagavit, ex quibus cum incolumis rediisset, inter alia retulit, se, eum ultra quindecim hominum mil- C lia ad veram fidem adduxisset, Crucem illis adorandam exhibuisse, ut fecerunt. *Verum multo etiam plures ab eo conversos baptizatosque fuisse, colligo ex Bulla canonizationis, in qua sic dicitur :* Sub monte Sanctæ Marthæ Indorum accolarum circiter quindecim millia, suis prædicationibus ad fidem conversa, baptizavit. *Prædicavit autem etiam aliis in locis, ut visuri sumus, in quibus haud dubie multos Indorum pariter convertit.*

k *Mendumne hic cubat, an vero Sanctus eo usque progressus fuit?*

l *Indicat montes provinciæ S. Marthæ, in Americæ Meridionalis Terra firma, versus Orientem, inter provinciam Carthaginis Novæ ad Occásum, Novumque regnum Granatense ad Meridiem.*

m *Audi etiam de hisce Auditores Rotæ :* Quam *(arculam cum idolo, seu ossibus sacrificuli)* ipse Bertrandus accepit, et secum asportavit; qua de re commota infidelium turba necem inferre tentabant; sed fortes Christi pugiles, ad fidem paulo ante conversi, in unum convenerunt, et B. Ludovicum cum dicta archula extra civitatem progressi ab infidelibus defenderunt, et horum aliqui cum ipso Beato ad D oppidum quatuor leucis distans profecti sunt, ubi cum post aliquod temporis spatium constitissent, fuit B. Bertrando appositum in cyatho venenum, propter quod ex naribus et ore quosdam vermes, seu parvulos serpentes, ejecit : quare cum Beatus aliquantulum doloribus angeretur, quinque cohortes gentilium, elevatis vexillis, supervenerunt, et archula per vim iterum potiti sunt; quam sibi ablatam fuisse, B. Ludovicus Bertrandus acerrime tulit, ita ut, si ipse tunc temporis non fuisset veneno turbatus, passus potius fuisset, pro fidei defensione sibi necem inferri, quam archulam cum idolo per vim auferri. Ita de auditu a beato Viro, et de publica voce et fama super 9 et 10, testes I, 155, 156, et alii testes etc. *Propter hoc haustum venenum solet eidem Sancto calix cum insidenti serpente appingi.*

n *Psalm.* 95, ℣. 5.

o Caeici, *ut supra jam annotavi, Americanorum principes appellantur.*

p *Mox supra num.* 68.

E

CAPUT V.

Cetera illius gesta in Indiis, et reditus in Hispaniam.

CAP. VIII. *Puellam mortuam resuscitat : Hispanice loquens intelligitur ab Indis:*

Quidam pater, appulsus ex Indiis, per viam hunc nostrum conventum adiit, ubi hunc bonum Dei Servum laborantem suprema infirmitate reperiens, narravit, se, dum in istis partibus degeret, ex relatione multorum accepisse, ab hoc sancto Viro quamdam puellulam, exiguæ ætatis, Indæ ad fidem conversæ filiam, in quodam vico a morte resuscitatam fuisse. Adjecit, nullum alterum tantos retulisse fructus in ista provincia, in eaque eum multa patrasse notatu dignissima, atque inter hæc, Hispanice loquentem ab istis populis interdum intellectum fuisse; cumque solitus esset per interpretem prædicare, dictum ei ab Indis fuisse, non opus esse interprete, quia ipsum intelligebant; ac proinde F pergeret ipsemet prædicare; quod non dicebant aliis concionatoribus. Interrogatus autem pater Bertrandus, an hoc verum esset; ita esse, respondit; at si de resuscitata puella quærebatur, nec asseruit nec negavit; unde ego quidem existimo, hanc ab eo vere resuscitatam fuisse; quia, habita illius virtutis ratione, si mendax fuisset narratio, sine mora factum negasset, quippe qui optime noverat, quantum in similibus rebus Deo displiceat mendacium.

cujus utriusque facti veritas probatur.

71 Magis etiam certiorem me facit, quod ille devote præsens in presbyterorum confraternitate Deiparæ, ab aliquo viro nobili rogatus, si in Indiis puellam vere revocasset a morte, respondit his verbis : Quid, vos igitur putatis, id esset? Deus instar fabri est, qui serram facere meditans, ex multis, quas in manibus habet, virgulis ferreis, omnibus eum in usum aptis, unam, quam vult, eligit, relicta altera : hisque dictis, tacuit. Quibus videtur dicere voluisse : Non est, cur me præ aliis æstimes, quod me elegerit Deus ad hoc miraculum patrandum. Ratio vero, ob quam Deus illi concessit, ut Hispanice loquens intelligeretur, prout

A prout ipsemet aliquibus familiaribus suis narravit, hæc fuit : Utebatur ille interprete, qui (sive ex malitia, sive ex ignorantia) non exponebat fideliter Indis, quæ ipse prædicabat; quod advertens bonus Pater (nescio, utrum ex revelatione, an aliter) Dominum Deum nostrum precatus est gratiam, ut ipsemet intelligeretur, et obtinuit *a*.

Ex mirabili eventu multos Indos instruit ac baptizat :

72 Eodem laudato patre testante, pater Ludovicus multos cacicos cum subditis suis ad Christiana sacra perduxit, ac speciatim, cum in quodam vico, ultra mille magna cum festinatione strepituque; et ex alio vico, ubi non nisi duas personas convertere potuerat, quingenti Iudi illuc advenissent, de mysteriis fidei ab eo instrui expetentes; qui rogati, quid esset, quod baptismum tam avide cuperent, responderunt, quod, dum in aliquo festo simul essent convivantes, utque erant soliti, dæmonem invocarent, dæmon, præsentibus ibidem etiam illis duobus Christianis, qui baptizati fuerant, apparuerit illis in specie horridissima, palam dicens : Quare modo me invocatis coram duobus B Christianis? Tollite eos hinc. Interim conspexerunt ad ejusdem dæmonis latus hominem Christianorum habitu indutum, qui dixit, se a fratre Ludovico Bertrando missum, ut doceret eos, quam fœde essent seducti; moxque cœpit cum idolo disputare et illud convincere falsitatis. Quapropter Indi, evanescentibus e conspectu tam dæmonio, quam dicto homine, quem angelum fuisse, oportet, omnes ad patrem Ludovicum concurrerunt; ut baptizarentur, quod et ille, postquam eos abunde instruxerat, perfecit.

toxicum bibit innoxie : lætatur pia morte Indi ;

73 Narrat insuper dominus Raphaël de Figheroa, rem esse publicam in Indiis, patrem Ludovicum, cacici convertendi gratia, intoxicatum cyathum hausisse innocue, ut veritatem Christianæ fidei, falsitatemque Indorum superstitionis hoc modo probaret *b*. Quod a se quoque auditum fuisse, confirmavit dominus Joannes Vives de Canamas. Convertit etiam quemdam Indum grandis ætatis, et post collatum baptismum gravissime laborantem ad bene moriendum comparare studuit; sed cum aliquo tempore ad illius habitaculum non accessisset, C illuc rediens, invenit ibi alterum Indum infidelem, qui omni ope conabatur eumdem pervertere; quo expulso, pauperculum infirmum in fide confirmavit, recordatusque non allatæ crucis, misit ministrum suum, qui eam e vestigio ex ecclesia afferret : at infirmus, elevata manu digitoque in altum experrecto, cum magna lætitia ait : Non est necesse, Pater, aspice illam, quæ tam pulchra in aëre est! atque hæc proferens, Deo animam reddidit, magno patris Ludovici solatio. Hoc ipsemet retulit inter concionandum in ecclesia nostra in festo sanctæ Crucis mense Maio.

pueri a se baptizati sævam necem docet :

74 Inter alios quoque puerum convertit, quem in sacro fonte suo nomine Ludovicum appellavit, piis moribus imbuit, secumque tenuit, ut suæ Missæ inserviret. Quod ægerrime ferens dæmon, Indis quodam die coram idolo suo se commendantibus, ut sibi Maize (quod Indorum frumentum est) concederet, respondit per idolum, non exauditurum se eos, nec ullum amplius daturum responsum, nisi parvulum Ludovicum sibi sacrificassent. Absente igitur patre Ludovico, Indi parvulum Ludovicum vi abreptum idolo suo immolarunt, reducique patri Bertrando parvulum quærenti dixerunt, eum a Caimanis (animalia sunt instar crocodilorum, quæ nonnumquam egressa magno flumine insiliunt in eos, quos in ripa reperiunt) devoratum fuisse; quo audito, ille vehementer doluit, at multo etiam vehementius, intellecta postmodum Indorum et idoli malitia.

A. V. J. Aristio.

naufragium cum sociis suis evadit

75 Factus est Prior conventus Fani Sanctæ Fidei *c*, quæ civitas longe dissita est Carthagena *d*, ubi Dei Servus tunc habitabat. Quam ob rem conscendit navim cum quatuor vel quinque aliis, per magnum Magdalenæ flumen *e* navigaturus; sed exorta terribili tempestate, fluctus vehemens cymbam in aquam impulit, adeo ut jam inciperet submergi; verum fervida ad Deum facta prece, alter fluctus prodigiosus eam in alterum latus impegit, et, salvis omnibus, ad littus fluminis propulit, ubi arreptis cujusdam arboris ramis, prosilierunt in terram.

de pari conjugum vaticinatur

76 Quod ei de quadam belli ducis, vel gubernatoris, uxore contigit, ipsemet cuidam Religioso amico suo hac occasione narravit. E Religiosus hic in illius cellam visendi gratia ingressus, eum plangentem reperit, quod, cur id faceret, miranti dixit pater Ludovicus : Fili, ora Deum pro me, quia magnus peccator sum! At ille : Sume animos, Pater; quia Deus est; verum ipse vehementer suspiravit, O fili, inquiens, quam male rependo gratias, quas Deus mihi concessit! Post hæc converso sermone, cœpit loqui de quodam viro nobili, qui cum uxore sua, pulcherrima femina, profectus in Indiam est, officio, nescio, quo, a rege donatus. Quo cum pervenisset, nihilominus adamavit alteram : quod ubi uxor rescivit, tulit ægerrime; quod isti ille omnia daret, ipsa vere haberetur male. Habebat porro hæc fratrem nostri Ordinis in istis oris, qui quodam die patrem Ludovicum ad eam consolandam secum duxit, isque ei dixit : Domina, confide in Deum, maritum tuum sese emendaturum, tibique satisfactum iri; sed dum illi aperientur oculi, tu tuos claudes. Paucis inde diebus vir iste nobilis, a Deo compunctus corde, amicam amovit, totusque uxori adhærens, eam benignissime coluit, et placidissime vixit cum ipsa F usque ad hujus obitum, qui quindecim diebus post contigit; quando illa solatio plena defuncta est.

morbum epidemicum curat : Cruce dæmonem coërcet :

77 Indias peragrans, in variis vicis multos invenit quodam malo, catarrho simili, pereuntes, quod usque adeo epidemicum erat, tamque lethale, ut pestis videretur. Propterea ipse singulas domos ingrediens benedicebat infirmis; nec unus quidem eorum, quibus benedixerat, ex eo morbo extinctus est. Quam ob rem, dum quisquam eorum infirmabatur, aiebant Indi : Cur non vadis ad sanctum Patrem, qui te sanabit? Cum quemdam idolorum sacrificulum baptizasset, coque in loco arundineam Crucem fixisset, venit dæmon, qui eidem sacrificulo apparere et cum eo loqui consueverat, ad portam illius magnis ululatibus ac stridore clamitans, ut sibi aperiretur : respondenti autem Indo, portam patere, Imo, inquit dæmon, obserata cruce, quæ ibi fixa stat.

78 In illarum partium vico, qui, si recte memini, Tubara vocatur, ultra triennium prædicavit,

A. V. J. Antistio. per baptizatum multa idola comburit: sacrificulum

dicavit, suisque manibus plures quam mille ac quingentos Indos baptizavit; qui deinde, eodem suadente, suis etiam manibus innumera idola publice combusserunt; quæ cum in variis istius deserti locis abscondita laterent, utebatur aliquorum simplicitate puerorum, quos per blanditias inducebat, ut loca proderent, ubi idola delitescerent. Conabatur etiam alterum idolorum sacrificulum, magni ingenii virum, convertere, ut hujus exemplo multos alios ad Christum adduceret; sed nihil in eo profecit. Recurrit igitur ad Deum, toto biennio gravibus sui corporis afflictationibus, frequenti Missarum oblatione, continuisque precibus instans; quo elapso tempore, dum minime exspectabat, idem Indus eum accersi jussit. Accedens graviter ægrotantem offendit rogavitque, quid vellet. Respondit Indus, se firmiter credere, omnipotentem Deum misisse in mundum Filium suum, ut homines viam cæli doceret; huncque in cruce mortuum esse, ut eos a peccato et potestate dæmonis liberaret; ac propterea velle se

B Christianum fieri.

graviter decumbentem baptizat: signo Crucis

79 Cum igitur ipsum in fide instruxisset, quantum tum quidem instrui potuit, baptizavit; moxque post cœpit Indus vehementer tremere; rogatusque a Patre, Cur trepidas? Quia, inquiebat, multi dæmones, instar turpissimorum animalium, circumstant; minantes scilicet illum in frusta discerpere, quod, postquam cum toto vitæ tempore tantopere honorarant, principemque ac majoris auctoritatis præ ceteris omnibus sacerdotibus fecerant, ab eodem desererentur. Quod ut audivit bonus Pater, priusquam inde recederet, e junco Crucem fecit, et ad caput lecti collocavit; dum vero illuc postea rediit, ex eodem sacrificulo audivit, semper ad portam adstitisse dæmonem, qui horribiliter ululabat, nec umquam ingredi ausus fuerat. Nescio, utrum in accessu ad Indias, an in reditu acciderit, ut in quodam portu quamdam puellam papulis laborantem solo Crucis signo sanaverit.

et Corona Mariana miracula patrat.

80 Multa quoque alia, sed nobis incognita, patravit in Indiis; ex certa tamen relatione scio, eum, cum quamdam Coronam Marianam

C daret cuidam hujus civitatis incolæ, dixisse, ut eam magna in veneratione haberet, quod Indias petenti eam sibi dedisset frater Thomas de Arenas, concionator excellentissimus, cui ipse donaverat suam, adjecitque: Hæc Corona in Indiis sanavit infirmos, convertit peccatores, ac puto, etiam resuscitasse mortuos; proinde reverenter serva. Quin et ipsemet tanti eam faciebat, ut interdum mitteret infirmorum capiti imponendam, et aliquoties una alterave hebdomada commodaret. Alteri piæ personæ etiam clarius dixit: Hanc mihi Deus præstitit gratiam, ut hæc Corona mortuos revocaverit ad vitam.

Deflet auctor suorum in scribendo incuriam.

81 Utinam multa alia, quæ hic Servus Dei fecit in Indiis, ad nostram notitiam pervenissent; sed hactenus non pervenerunt, nec perventura credo, nisi in cælo; maxime, quod nos fratres S. Dominici soleamus negligentes esse in aliis faciendis certioribus eorum, quæ in nostro Ordine contingunt. Quare sperare nequeo, fore ut istius provinciæ patres nos earum rerum faciant certiores. Vere ego, patrem fratrem Ludovicum aliquando audiens quædam mirabilia de nostris patribus, puta, de beato fratre Dominico Betanzi, aliisque narrantem, D admodum dolui, perpendens, nostros eadem negligentia, qua usi fuere in istis, etiam uti in his. Utque laudabat ille plurimum diligentiam patrum Jesuitarum, quod memoriæ prodiderunt labores, quos sui subierunt in Japonia, China, aliisque oris, in quibus Evangelium prædicarunt, ita improbabat negligentiam nostrorum, quod, cum sui in Indiis Occidentalibus et Orientalibus, Taprobano *f*, multisque aliis in regnis tautopere laboraverint hactenus f a Pontificatu Alexandri VI *g*, ac in multis g oris Guineæ *h* jam inde a temporibus Innocentii VIII, qui Alexandrum in Pontificatu præcessit (uti narrat Joannes de Beros, Lusitaniæ chronologus) vix ullus repertus fuerit, qui curaverit litteris consignare afflictiones ac martyrium nostrorum patrum; sed omnia prætermiserunt cognoscenda in vita altera; et si ego quidquam de iis audiverim, accepi vel a personis secularibus vel ab aliis Religiosis, non a nostris.

Gubernatorum in Indos sævitia et Bartholomæi de las Casas

82 Post aliquot annos statuit pater Ludovicus reverti in Hispaniam, quod ægerrime ferret quorumdam expugnatorum *i* ac gubernatorum Indiarum nimiam crudelitatem, qui non solum Indos sæpius levi de causa nullaque justa ratione occidebant, verum etiam impediebant divini verbi prædicationem. Interdum etiam, dum magno Indorum numero prædicabatur, accurrebat præfectus regius, ac fuste ejiciebat omnes ex ecclesia, Exite, inquiens, nebulones, ad opera vestra; cumque hi non modo inermes, sed etiam nudi essent (nam in aliquibus ejus regionis partibus semper nudis incedunt corporibus) necesse eis erat e vestigio abscedere, et concionator solus manebat in cathedra *k*. Sed quod ipsum (uti ex codem sæpius k audivi) ut inde recederet, plane permovit, fuit epistola domini fratris Bartholomæi Casai *l*, l qui, non modo cum sæcularis presbyter esset, ex Hispania pluries in Indias, atque ex Indiis in Hispaniam, in earum commodum navigavit, sed etiam postquam nostrum habitum induerat, quinquaginta paulo minus annis, quibus illum tulit, eorumdem perpetuum patronum se exhibuit.

litteris motus statuit in Hispaniam reverti.

83 Denique, quo posset huic operi charitatis melius incumbere, abdicavit episcopatum, Ciapæ, rediitque in Hispaniam, ubi multum ei laborandum fuit cum Sepulveda *m*, et a m domino nostro rege *n* multas gratias Indis ob- n tinuit, uti etiam ante ab imperatore Carolo V æternæ memoriæ impetraverat. Quamvis autem videret, se ob tot labores ex amore gentium inique tractatarum susceptos, a nonnullis historicis, qui iisdem Indiarum tyrannis adulabantur, reprehendi; Christi tamen honorem semper præ oculis habens, nihil istud curabat, sed opportune et importune arguebat increpabatque quorumdam sævitiam, semper studens, ne eæ nationes privarentur jure, quod ipsis ex lege naturali regumque diplomatis competebat. Porro harum Chiapensis episcopi ad Bertrandum litterarum summa erat, ut in istarum gentium conversionem omni nisu incumberet; sed, quia ducum militarium *o* ac gubernatorum confessio- o nes audire solebat, eos sedulo admoneret, si fixos a rege privilegiorum terminos transgressi gentem tyrannice tractassent. Cum vero pater Bertrandus dictum episcopum ob suas virtutes doctrinamque

A doctrinamque magni faceret, vehemens eum incessit desiderium revertendi in Hispaniam, ut bisce se scrupulis exoneraret.

Redeundi facultate accepta

84 Dabam ego tum temporis studiis operam in nostro conventu Salmanticensi, ibique ab illius fratribus rogatus supplicavi nostro patri generali magistro, Vincentio Justiniano (quem Pius V sanctæ memoriæ ob sua merita et virtutes S. R. E. Cardinalem postea creavit) ut permitteret ei redire in Hispaniam; qui, quamquam primo uonihil difficilis esset, trinas, in quibus hauc facultatem faciebat, litteras Vallisoleto *p* ad me transmisit, quarum ego binas huc Valentiam misi; tertiam fortunæ committens, cuidam viatori tradidi. Accidit autem, ut Pater flumine Magdalenæ *q* navigans, vehementer tempestate coactus fuerit multis milliaribus invitus retrogredi. Verum ecce, cum in terram pervenisset, adfuit ei aliquis cum prædicta epistola, quam ei commiseram, petiitque, an patria Valentinus esset, et quo nomine appellatus. Ita esse, respondit Pater; B seque Ludovicum Bertrandum vocari. Tum iste epistolam ei tradidit, et pro portorii pretio undecim scuta *r* exegit; quæ Pater ex amore Dei libens persolvit, ac in genua procidens Deo grates rependit, quod liceret sibi sine scrupulo in Hispaniam reverti.

fœdam tempestatem signo Crucis compescit

85 Navi itaque sollicite commissus inter navigandum terribili deprehensus tempestate est; vidensque navim vi fluctuum summo in discrimine versari, ne rumperetur, iu eum locum se contulit, ubi majus erat periculum, seque opponens violentiæ undarum, quæ terribili tumultu altorum montium instar advolvebantur, interdum extenso brachio signum Crucis versus eas formabat; ac veluti hæ divinum hoc signum agnovissent, dum ad navim propius accederent, sensim rumpebantur. Non exiguo temporis spatio hoc miraculum tenuit; sed bonus Pater vanam gloriam veritus ex eo loco recedens navem in summo periculo reliquit; fluctibus terribilius, quam ante, eam ad submersionem concutientibus. Extemplo ad illum recurrerunt nautæ, ejulatu ac lacrymis impellentes, ut, unde recesserat, rediret.

ac sedat, quod fidei attribuit:

C 86 Cumque ille eodem, quo prius usus fuerat, remedio uteretur, non solum mitigata est maris sævities, verum etiam omnino deferbuit, et omnimoda malacia subsecuta est. Dum hæc ipsemet cuidam familiari suo referebat, adjecit: Adverte, frater, hæc non a sanctitate, sed a fide proveuisse; de hac cuim ait Christus in Matthæo, quod, qui habuerit fidem Apostolorum, huic daturus sit potestatem patrandi miracula: quod intelligendum est, dum ita necesse fuerit propter eamdem fidem, aliisque de causis necessarium. In eamdem rem aiebat præterea: Deus majus lumen concessit Lucifero, quam mihi; ac nihilo minus fuit damnatus; majoris etiam auctoritatis fuit Judas, qui se postea suspendit: idem mihi quoque contingere poterit: cum scriptum sit, nullum in hac vita scire posse, utrum odio, au amore, dignus sit *s*.

ignotæ linguæ barbaris utiliter prædicat:

87 Postquam hæc scripseram, in quemdam rusticum incidi, Hieronymum Fernandez nomine, qui plus quam septem mensibus patris Bertrandi comes itinerum fuit. Hic mihi retulit, appulisse se aliquando cum ipso ad insulam cujus incolæ majorem partem Mauri erant, quamquam et aliqui albi, ibidemque cœpisse Patrem in foro prædicare quodam idiomate, quod dictus quidem Hieronymus ignorabat, nisi dum ille loquebatur de Christo et passione ejus, at ipsum intellectum fuisse ab ejusdem insulæ incolis, certo argumento esse, quod finito sermone eorum multi ad eum accesserint, precantes, ut se Christianos faceret. Instruxit ergo illos in fidei mysteriis, sacroque lavacro abluit, ac post quinque dierum moram reliquit illis libellum, in quo sua manu descripsit Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum, salutationem Angelicam, antiphonam Salve, aliaque ad doctrinam Christianam pertinentia; quem commisit aliquibus eorum, qui sanioris judicii videbantur. Contra alii eorumdem Indorum, eo viso, fugiebant.

A. V. J. Vanistio

inter feras incedit innoxius: naufragum

88 Insuper narravit, patrem Ludovicum et socium illius aliquoties per viam secessisse ab ipso, eoque solo relicto, in obviam silvam se contulisse; quod quia ordinarie faciebant diebus Veneris, suspicatus, id eos facere se flagellandi gratia, semel a longe secutus, flagellantes conspexit. Referebat denique, sibi per E deserta, montesque ac silvas proficiscentibus aliquoties magnas tigres, aliaque ferocia animalia occurrisse; cumque ipse diceret: Quo me ducis, Pater; visne, me ab feris devorari? sanctus Vir, formato versus ista animalia signo Crucis, aiebat: Tace, fili, nec metue; quia Deus nobiscum est, neque illa nocebunt. Ut autem sciatis, quanto studio iste Pater curaverit celare mirabilia, quæ Deus per ipsum operatus in India est, dicam, quod Petrus Joannes Robles, rector Enguerræ testatus est. Nimirum narravit hic, accepisse se epistolam a fratre suo, in qua is significabat, quod, dum a promontorio de la Vela versus Carthaginem Indiarum celoce navigaret, ea navis ex nautarum incuria in scopulum impacta dirupta fuit. In tam præsenti discrimine invocata S. Maria de Rosario, salvatus fuit uno die ac duabus noctibus nando; ac certe ingens fuit Dei beneficium quod non submersus fuerit, aut præ fame mortuus, vel devoratus a belluis, quæ in eo mari natant.

littori adnatantem cibis mirabiliter reficit.

89 Significavit præterea, cum jam in terram pertigisset, invenisse ibidem patrem fratrem Ludovicum, qui exspectabat eum in littore cum aliquot cibis ad eum reficiendum, qua re maxime indigebat, quippe qui potius mortuus erat, quam vivus. Jam vero post aliquot annos, jam reverso ex Indiis patre Ludovico, prædictus rector cœpit de his cum illo loqui, eique gratias egit de beneficio, quod suo fratri contulerat; at Pater vetuit, ne cuiquam alteri indicaret; cum vero certissimum sit, non ita ipsum vetuisse, quod vellet celari miraculum, quantum hoc in honorem Deiparæ cedebat; necesse est, etiam aliquid intercessisse ipsimet honorificum, de quo istum loqui prohibebat. Ceterum cum jam huc pertigerimus, Deo reddamus gratias, quod aliqua scripserimus ex iis, quæ sanctus iste Vir patravit in Indiis. in quibus referendis, ne errarem, pedetentim processi, velut qui per silvam noctu incedit; verum nunc ad claritatem diurnam perveni.

ANNOTATA.

a *Confirmantur hæc ex Bulla canonizationis, quæ sic habet*: Orationibus a Deo obtinuit,

A. V. J. ANTISTIO. nuit, ut lingua sua Hispana, in qua natus erat, euangelizando, absque interprete intelligeretur ab Indis.

b *Huc facit, quod in Bulla canonizationis legitur :* Pluries in testimonium fidei mortiferum quid bibens innoxie, discrimen vitæ superavit.

c Fanum sanctæ Fidei, *de qua hic, Hispanis* Sancta Fe de Bogota, *Americæ Meridionalis civitas archiepiscopatis est in Novo regno Granatensi, cujus caput est.*

d Carthagena, *cognominata* Indiarum, *ejusdem Americæ Meridionatis civitas est in Terræ firmæ ora maritima Septemtrionali, ac cognominis provinciæ caput ; solentque ad eam Hispanæ naves appellere ; atque ipse quoque* S. Ludovicus *ex Hispania appulerat.*

e Flumen Magnum Magdalenæ, *Hispanis etiam* Rio-Grande *appellatum, Americæ Meridionalis est, quod in Novo regno Granatensi e duobus fontibus longe invicem dissitis, uti apud Martinierum in Lexico legitur, ortum, geminoque flumine labens, post varias* B *ejusdem regni irrigatas provincias, conjunctis apud Teneriffum oppidum aquis, alterove, quod alii* Flumen S. Marthæ *appellant, recepto, in mare Septentrionale se exonerat. Porro Fanum sanctæ Fidei de Bogota, quo pergebat Sanctus, situm est apud fluviolum* Pati, *qui prædicto flumini se miscet.*

f *Ampla Asiæ insula in mari Indico est, nunc* Ceylanum *appellata.*

g *Ecclesiæ præfuit Alexander VI ab anno* 1492 *usque in* 1503.

h Guinea *ampla Africæ regio est, varieque dividitur.*

i *Italice est :* Conquistatori, *quo nomine designantur belliduces, qui Hispaniarum regum nomine varias Americæ provincias subjugarunt, amplasque in iis ditiones sub iisdem regibus obtinuerunt.*

k *Quam indigne, frustra vetantibus Catholicis regibus, ejusmodi præfecti Americanos illos tractaverint, docent obvii earum regum scriptores.*

l *Alias* Bartholomæi de las Casas *appellati, ex Ordine Prædicatorum episcopi Chiapensis* C *in Hispania Nova in America Septentrionali; cujus illustre elogium dedit Echardus tom.* 2 *Bibliothecæ Prædicatorum pag.* 192 *et sequentibus, in quo eximii viri pro Americanis adversus Hispanos oppressores insignia gesta, editorumque hunc in finem Opusculorum catalogum invenies.*

m *Joannes Genesius Sepulveda, celebris jurisconsultus, et* Hispanus Cicero *vulgo dictus, Hispanorum causam adversus Americanos, horumque patronum Bartholomæum de las Casas, in Catholici regis aula verbis scriptisque tutari conatus fuit, quibus sua feliciter opposuit laudatus episcopus. Vide Echardum mox citatum.*

n *Philippo II, Hispaniarum rege.*

o *Italice* Conquistatori ; *de qua voce vide Annotata superius ad lit.* i.

p Vallisoletum *Hispaniæ civitas est in Castella Veteri, incolis* Valladolid *dicta.*

q *Adi Annotata hic ad lit.* e.

r *Monetæ species* scutum *est.*

s *Eccles. cap.* 9, ℣. 1 : Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit.

D

CAPUT VI.

Reditus in conventum Valentinum : Prioratus conventus S. Onuphrii ab eo gestus et acta ibidem : resumptum Valentiæ magisterium novitiorum et gesta.

Anno MDLXIX, die S. Lucæ sacra in Hispaniam appulit *a*, ac confestim nihil Hispali moratus Valentiam contendit, ad quam cum admodum sera vespera pervenisset, coactus fuit in horto fratris sui extra urbis muros prope monasterium S. Mariæ de Succursu *b* pernoctare. Postero mane perlato ad conventum E nostrum *c* illius adventus nuntio, vix potuit magister frater Laurentius Lopez, tum temporis ejusdem loci Prior, continere fratres, illuc accurrere gestientes. Tanta enim erat eorum de illius reditu lætitia, ut pene omnes facultatem peterent eum adeundi ; atque ipse in primis Prior vix sui erat compos præ spirituali gaudio, perpendens, Deum tempore suæ præfecturæ tantum beneficium huic conventui præstare. Simul ac autem ille conventum ingressus est, sponte omnia abdicavit, maxime pecuniam quam in Indiis in eleëmosynam a multis piis personis acceperat ; quamvis haud difficulter a Provinciali facultatem obtenturus fuisset, ut eam in multos libros coëmendos posset expendere. Id ipsum etiam fecerat, quando navigaturus in Indias, Hispali se navi commisit. Primo adventus sui in hunc locum die ait, se velle incipere Deo serio servire et novitium fieri ; vereque in summa vixit humilitate, aliisque in virtute præluxit.

CAP. X Primæ Sancti curæ *a* *b* *c*

91 Propterea anno MDLXX jussus fuit admittere prioratum S. Onuphrii *d*, in quo opus erat guavo magistro, non modo in speculando, verum etiam in agendo. Et vero tam providum se præstitit, ut, cum conventum propter annonæ caritatem et expensas annis elapsis factas, plurium centenorum scutorum debito gravatum, omnique frumento, vino et oleo destitutum, fratresque male vestitos atque ad eam inopiam redactos accepisset, ut, dum prioratus litteras patentes ei porrigebant, simul peterent pecuniam, unde cadum olei emerent, ipse sic rexerit, ut non tantum de victu et vestitu fratribus abunde prospexerit, sed insuper eam Crucem coopertam *e*, quæ stat in meta Cupressorum, fieri curaverit. Dicentibus autem eum nimias in illam expensas facere, reponebat, etiam multo majores in frangendis crucibus a Lutheranis *f* fieri in Francia. Quidam etiam ipsius nomen, velut auctoris eidem inscripserunt, quod ipse inanis gloriæ fugitans, tolli mandavit.

in conventu Valentino : fit Prior conventus S. Onuphrii, *d* *e* *f*

92 Cœpit etiam dormitorium ædificare, murumque aliquot ulnis produxit in altum : fecit furnum : sacristiam copiosa supellectili, quæ deerat, instruxit, plantavitque, nescio quas, vineas

cujus egestatem mirabiliter levat,

A rerentur ei occurrere, ne secreta sua detegerentur.

prædicat in Quadragesima ægri clamorum causam

105 Hoc etiam tempore pater Ludovicus ex maudato illustrissimi domini, fratris Martini de Corduba, tunc Dertusani, deinde Placentini, ac denique Cordubensis *q* episcopi, sermones Quadragesimales Brigianæ *r* habuit, bono omnibus hujus oppidi incolis prælucens exemplo, quod, non modo numquam e suo hospitio, nisi ad celebrandam Missam, aut prædicandum, prodiret, sed nec domestico cœtui se immisceret, præterquam a sumpto prandio, idque etiam breviter; neque umquam, nisi semel, visus fuerit per fenestram prospicere. Anno MDLXXIV in Octava Ascensionis Domini pater frater Bartholomæus Pavia Valentinus, sed natus in Cervera *s*, paucis, antequam moreretur, diebus vehementia stomachi ventrisque tormina passus est, magnamque commiserationem movebat. Prædicto autem Cordubensi episcopo valetudinarium tunc occupante, jacebat infirmus in dormitorio, vocemque suam semper ad cælum elevans clamabat : Domine Jesu, suscipe spiritum meum,

B *divinitus edocetur*

106 Plangebant omnes in suis cellis fratres, quod patrem, quo benigniorem amabilioremque nullum umquam noverant, tanto in tormento cernerent; ac mirabantur vehementer, quod idem ipse in altera infirmitate, toto quadriennio continuata, in qua et ferrum et ignis adhibita fuerant, nullum, velut ligneus fuisset (nisi semel submisse invocato nomine Jesu) vocem proferre, imo nec umquam hiscere visus fuisset. Ita autem se gesserat, quia, priusquam medici manus ei admoverent, animum in piam quamdam cogitationem intendebat, eaque meditatione acquirebat spiritum et robur ad patiendum sine ulla oris mutatione, et indicio sensus. Idem fecerat etiam in altero morbo bene diuturno, quo ante susceptum sacerdotium laboraverat. In hoc, qui ipsi supremus fuit, noster pater Bertrandus, qui eum diligebat, et faciebat plurimi, illum invisit, eoque redactum conspicatus post lectum Euangelium in suam cellam reversus est, Deumque pro hoc infirmo precatus, agnovit in spiritu, ipsum (quemadmodum Jobo et S. Antonio olim contigit) permittente Deo, a dæmonibus torqueri, sive ut a defectibus suis omnino purgaretur, sive ut id cederet ad majorem infirmi gloriam; ac propterea cum sic clamare et commendare se Christo *t*.

C *mortem absentis cognoscit :*

107 Cum illustrissimus dominus Cardinalis Gaspar Cervanti, archiepiscopus Tarraconensis, in ea civitate academiam fundasset *u*, ut solidam S. Thomæ doctrinam in eadem plantaret, voluit, ut duo e primis Theologiæ scholasticæ professoribus essent Fratres Dominicani, quorum alter fuit pater magister frater Franciscus Ferrandiz, patris Bertrandi alumnus, sed paucis post mensibus in principio anni Sancti *x* iste e malo suo Tarracone pie obiit. Porro postridie mortis illius pater frater Ludovicus hic Valentiæ a socio suo fratre Francisco Palau, qui nunc hujus conventus Lector est, petiit : Quid de patre magistro Ferrandiz dicitur? Respondit ille, dici, ipsum male habere. Tum vero iste benedictus Pater, intento in quamdam arcam digito, ait : Ille mihi hac nocte super ista arca apparuit mortuus. Deinde post triduum de ejusdem morte allatus est nuntius; unde concluditur, eumdem mox ab obitu ipsi apparuisse.

A. V. J. Antistio.

quemdam decreto peccato monet : mulieri metum eximit.

108 Quemdam hospitem, ad hunc conventum adventautem, pater Bertrandus amplexus est, et ei dixit : Vestra Reverentia commisit tale peccatum. Quam ob rem frater iste se cruce signavit : at pater Ludovicus adjecit : Non hoc alia de causa tibi dico, nisi ut te emendes. Hæc mihi retulit quidam Religiosus, qui audivit prope adstans, non advertente Ludovico, qui surdaster erat et myops. Cum quædam persona cuidam mulieri ex Musero, nescio quod, malum et notabilem injuriam minata esset, illa magno correpta timore Valentiam venit, et Servum Dei de sua afflictione consulit, Pater, inquiens, si mihi dicas nihil fore, non amplius timebo : respondit ipse : Vade, Deo propitio, filia : nihil enim tibi mali fiet : atque ita evenit.

ANNOTATA.

a *De anno, mense, dieque, qui fuit* 18 *Octobris, ac loco, ad quam appulit, Hispali scilicet, conveniunt etiam Roca et Avignonus, quorum iste septennium (incompletum existimo) numerat inter egressum ex Hispania in eamque reditum.* E

b *Erat hic conventus Ordinis S. Augustini, teste Avignono.*

c *Valentinum scilicet.*

d *Hunc Prædicatorum conventum Roca, Avignonus et Diagus duobus circiter milliaribus a civitate Valentina abesse, notant.*

e *Apud Avignonum dicitur* ædificium, Crux cooperta appellatum.

f Calvinistas, *opinor, indicare voluit.*

g Leria, *Hispanis* Lyria, *vicus vel oppidulum est regni Valentini, ad Duriam fluvium, quinque milliaribus Hispanicis Valentia distans.*

h *Hoc multiplicati panis miraculum cum aliqua adjunctorum variatione in sæpe laudata Ms. Auditorum Rotæ Relatione sic exponitur :* Cum præesset Frater Ludovicus Bertraudus monasterio S. Honuphrii, prope civitatem Valentiæ sito, accidit quodam die, ut, dum panis in loco de Muscros nuncupato pro F Fratrum usu coqueretur, famuli pluvia retardati cum afferre minime possent; jamque prandendi tempus elabebatur, cum sanctus Dei Servus fratri Josepho Gacet, qui ejus vices gerebat, ut nolæ pulsu fratres ad mensam vocaret, imperavit : obedivit Josephus, eique, cujus id munus erat, injunxit. Cui ille, Quid pulsem, inquit, si necessaria panis quantitas minime suppetit, nec præter paucula frusta quicquam superest? Quin potius panem mox a famulis adferendum expectamus? Quod Josephus intelligens, et majoris certitudinis ergo oculari inspectione cognoscere cupiens, non nisi septem panis frusta adesse reperit, remque ad Bertrandum retulit; qui nihilominus, ut ad mensam pulsari juberet, denuo præcepit, panem, affirmans, non defuturum. Quo peracto, cum fratres, qui triginta amplius erant, pransum convenissent, omnes (mirandum dictu!) de septem illis frustis comederunt et satiati sunt; nec minor eo prandio panis quantitas, quam solebat, assumpta est; tantumque insuper panis superfuit, ut reliqui fratres et famuli, qui

A. V. J. Anistio.

illa, tribulationem sui conjugis finiendam; at Pater jussit illam securam esse, sed, nondum advenisse tempus, affirmans. Tum illa : Quando ergo finietur? quamdiu durabit? Imo, imo, ait illa, durabit adhuc ultra tres annos, sed non explebit quartum. Ita autem re ipsa evenit, quod certe humana ratione nequibat præsciri.

de qua re cuidam Religiosæ oblata etiam fuerat visio :

98 Sed notatu dignissimum est, quod quædam femina admodum spiritualis et contemplationi dedita, dicta soror Tesseda, quæ in monasterio Incarnationis, Ordinis Montis Carmeli, habitabat, ante omnia jam dicta viderit eumdem dominum in periculo submergendi versantem (quod quidem obventuras ei adversitates significabat) ac deinde aliquo tempore post etiam viderit eumdem e periculo emergentem, adjuvantibus illum patre fratre Ludovico, et altero quodam e Societate Jesu; ac speciatim viderit patrem Ludovicum formando signo Crucis auxiliantem. Visionem hanc soror Tesseda cuidam personæ solitariæ narravit, addiditque, se maximo desiderio teneri benedictum
B istum Patrem videndi, si ita ipsi placeret. Convenit ergo hac de re persona ista Patrem, qui non nisi ægre et importunitate victus illam invisit. Postea ab eadem persona rogatus, quid soror Tesseda ei dixisset, post multas preces secreto retulit, quæ mox narravimus; adjunxitque : Si isti visioni responderit eventus, factum id est, quod prædicta domina multis lacrymis obtinuerit a me, ut, quotiescumque mariti sui recordatus essem, signum Crucis ipsi formarem; quare, ut promissis stem, benedictionem meam eidem in cella nostra quotidie impertior, si quando tamen ejus mihi obrepserit oblivio, simul atque recordor, ubicumque sim, solita Cruce ipsum signo.

docet sæcularium consortia Religiosis vitanda ;

99 Ambulanti mihi aliquando cum ipso extra conventum S. Onuphrii ait, Religiosos oportere amantiores esse cellæ, quam colloquiorum cum sæcularibus, eaque occasione narravit mihi (quod numquam somniaverat) ausam fuisse mulierem aliquam ipsum ad impudica provocare; sed non exposuit, quo modo Deus illum ex isto periculo liberaverit; addidit tamen : Atqui si, qualis ego sum, pauperculus,
C surdus, cæcus, debilis, infirmæ valetudinis et senex, non potuerim effugere ejusmodi occursus quid de juvenibus arbitrabimur? Toto, quo prioratum gessit, tempore multum gaudebat, si sui fratres raro prodirent foras, nec permittebat prodire, nisi ad res publicas, puta, ad prædicandum, disputandum in scholis, visendos conventus fratrum, similiaque consueta obedientiæ opera; nisi etiam quædam alia ex charitate ratio imperaret.

sibi confitenti prætermissa ex oblivione peccata,

100 Circa hoc tempus contigit, ut quædam nobilis femina, apud ipsum peccata sua confiteri solita, semel post peractam confessionem diceret : Pater, nihilne prætermisi? Pater vero respondit, ita esse; ac prætermisisse eam tale ac tale peccatum. Eidem dominæ postmodum carpento Valentia in Museros proficiscenti levis noxæ cogitatio, sive iracundia, sive temerarium judicium, sive alterius speciei fuerit, incidit in animum. Dum vero apud eumdem postea confiteretur, illiusque noxæ oblita esset, Pater, inquit, debebam et aliud quidpiam confiteri, sed nunc non memini : responditque ipse : de peccato in carpento loqueris, atque ipsa ita recordata fuit.

et duobus fratribus secretum factum indicat :

101 Cum duo conversi m una septimana multas eleëmosynas collegissent, eorum unus nummum quatuor regalium n, alter scutum aureum ubi retinere voluerunt, sequenti hebdomade reddituri, si forte pauciores eleëmosynæ colligendæ fuissent. Itaque antequam domum redissent, alter quadruplicem regalem suo calceo imposuit, alter ducatum in manica abscondit. Cum domum venissent, primo eleëmosynas tradenti ait Prior, ut omnem pecuniam proferret, et respondenti, jam omnem exhibitam esse, reposuit : Ubi ergo nummus quatuor regalium, quem posuisti in calceo sinistri pedis? Tum dixit alteri : Tu quoque produc ducatum, quem habes in manica. Quibus dictis, ambo erubuerunt. Porro experti isti fratres hunc in ipso spiritum, aliquando dixerunt domino Hieronymo Abelia : Vere, domine, nescimus qua ratione cum hoc nostro Priore agendum sit : surdus est, myops est, vivit solitarius, nec tamen quidquam facere possumus, quin resciat.

vino ab eo dato malum capitis pellitur : utiliter prædicat :

102 Mulier, nomine Angela Baiarri, modicum vini albi ab eo petiit pro filia sua contagioso malo capitis laborante; utque eo illud semel lavit, puella sanata fuit. Ultimo prioratus sui anno Quadragesimales sermones ad populum habuit in Moneada, quod et duobus sequentibus annis præstitit, uberesque fructus retulit ex nobilibus et equestribus viris, qui suas ibi villas habent; uti et ex ejusdem aliorumque locorum rusticis, qui ad illius conciones conveniebant.

secreta novit.

103 Narravit mihi quidam frater, qui nostrum induerat habitum in S. Onuphrii, quod, cum, post professionem suam apud patrem Ludovicum generalem de peccatis confessionem faciens et ad certum peccatum dicendum pertingens, ex pudore titubaret; bonus Pater dixerit : Tunc fortasse Judas es, qui te non accusas de tali peccato? ac mox peccatum ei explicavit, cujus reipsa erat reus. Idem frater mihi asseruit, metuisse se in posterum coram illo comparere; quia indicabat omnes suos defectus in cella commissos, exempli gratia, in epistolam sine licentia scripserat occulte, quod nemo scire poterat, vorabat eum, aiebatque : Scripsisti epistolam. Alio quoque tempore cum idem frater in quemdam defectum incidisset, appellavit illum, Tu, inquiens, istud commisisti; eidemque id miranti dixit Pater : Ne turberis, quia hoc non dico, nisi ut confitearis mihi, qui id jam scio. F

IX

Valentiæ novitiis præficitur aliquem secreti peccati memorem facit :

104 Elapso gesti prioratus tempore o, reversus Valentiam est, et magister novitiis denuo datus. Quo circiter tempore Valentiam accessit quidam pater, frater Michaël Ferrero dictus, ex Catalaiuda p veniens cum vehementi desiderio hunc Servum Dei cognoscendi; qui ipsum benignissime excepit, et quodam die in hortum novitiorum deambulatum duxit, de Deo semper cum ipso colloquens. Priusquam vero ipsum dimitteret, frontem ejus cruce signavit, ut facere soluerat iis, quibuscum agebat; ac deinde dixit : Pater, quare non meministi confiteri tale peccatum? Moxque reduxit ei in memoriam peccatum, quod quadriennio ante assumptum religiosum habitum commiserat, et hactenus oblitus fuerat confiteri. Hæc mihi ipsemet pater Ferrero ante mortem suam narravit. Tam crebro accidebat Ludovico ista rerum secretarum cognitio, ut multi vererentur

A Prior regeret, in eoque etiam conservaret observantiam, quam ejusdem fundatores suo sanguine in illum introduxerunt *c*. Paulo post electionem suam dixit mihi hæc verba : Pater, quid hoc sibi velit, quod nocte præterita tres viderim Veronicas cum tribus sacris vultibus? et aliquanto post subjunxit, significasse molestias, quas isto prioratus sui triennio passurus erat. Sed missis modo molestiis illius, dicemus quædam alia, quæ eidem contigerunt.

animam e flammis piacularibus liberat :

112 Dum quadam nocte post Officium matutinum orationi vacaret in choro, venit ad eum precatura veniam quædam anima ob causam, quam subdo. Religiosus quidam ei, antequam Prior esset, exprobraverat ignorantiam, isque responderat, Luciferum multa scivisse, et tamen esse damnatum. Non multo post frater iste, omnibus Sacramentis pie susceptis, mortuus est, jamque in purgatorio brevi tempore (quamque omne tempus eo in loco longum est) versatus fuerat, cum voluit Deus, ut hujus delicti veniam peteret ab eo, qui ejusdem a pueritia spiritualis pater fuerat. Apparuit igitur B illi flammis circumdatus, aitque : Pater, ignosce mihi, quod tibi tali die dixi (non enim vult Deus, me transire ad cælum, donec mihi condonaveris) et celebra unam Missam pro me. Ad quæ ipse sine mora respondit, se libentissime ei ignoscere; factoque mane, pro eo Missam celebravit. Hinc proxima nocte in magna gloria eidem apparuit, petiitque ab illo pater frater Ludovicus : Pater, nostine, quo loco ego apud Deum sim? eaque anima reposuit : Tu modo Deo servias : Deus enim magnam tui curam gerit.

secreti consilii divinitus conscium se probat *d*

113 Hisce iisdem diebus Valentiæ prorex admodum secreto tentabat Rodericum Salzado, an vellet regi servire, ut assessor gubernatoris hujus regni in tractu Oriolæ *d* ; ille vero cum eodem secreto conveniens opera personæ, cui condixerat, officium acceptavit; sed mox recordatus est, se hac super re non fuisse locutum cum Patre nostro, ut ejus ad Deum preces peteret. Quare confestim ad illum venit, remque totam cum ipso contulit, obsecrans, ut oraret Deum, ut hic voluntatem suam manifestaret, an admittendum officium esset, nec ne ; siluit C tamen, quod fidem suam jam inde obstrinxisset. Cui Pater subridens respondit : Eja jam tempus est. Ehem! Quo responso valde erubuit, quod sciret, non potuisse Patri hoc suum secretum consilium humanitus innotuisse. Hæc omnia prædictus Salzedo *e* mihimet narravit eodem die, quo contigerant.

fratres suos benigne ac liberaliter alit, et largus in pauperes, *f*

114 Quam verum sit, quod Propheta asserit, nil boni defuturum quærentibus Deum *f*, demonstravit Deus trienno prioratus illius : nam et hoc pœne totum fuit sterile, et conventus reditus non superabant duo millia scutorum, ac nihilo minus aluit semper centum fratres, et aliquando etiam plures; quos tam benigne et liberaliter tractabat, ut cuivis alteri Priori postea plurimum laborandum fuerit, ut pari modo tractaret ; ac propterea severe castigabat ministratores, si suo iu sustentandis patribus fratribusque conventus debito deessent. Familiare ei erat dicere : Patres fratresque multis suis laboribus bonisque exemplis lucrantur eleëmosynas, quæ conventui dantur : oportet igitur, ut iidem iis etiam honeste fruantur. Neque hac ratione umquam diminutæ fuerunt eleemosynæ ; imo sub illo tantum creverunt, ut hic conventus, nulla obligatione constrictus, solverit stipem dare omnibus, ad januam se offerentibus, qui quidem, collatis inter se diebus, ex mendicis, litterarum studiosis, ac verecundantibus egenis non pauciores, quam trecenti erant singulis diebus, maxime hyemalibus *g*.

A. V. J. Antistio.

quo plus largitur; plus accipit. *g*

115 Ad hoc propositum frequenter versabat in ore dictum patris fratris Michaëlis a S. Dominico, qui cum hujusmodi eleëmosynas tempore raritatis frugum, quæ anno MDLVI contigit, notabiliter auxisset, mirantibus nonnullis, solebat dicere : Si multum demus hac (indigitabat portam) plus Deus reddet illac (monstrabat ecclesiam.) Verum præter ista solverat pater Ludovicus insuper secreto dare plerumque duos, tresve aut etiam sex Julios *h* simul quibusdam personis, honestis parentibus natis, sed calamitosis. Dicebat etiam patri fratri Dominico Anadone, qui viginti circiter annos eleëmosynis præfuerat : Pater, quotiescumque necessarium esse videris, præter stipem ordinariam dato etiam ex pane fratrum, et dato prompte ex amore Jesu Christi ; Deus non deerit : noveris etiam, me non minores hic intus dare eleëmosynas, quam Tu foris largiaris ad portam. Hisce non obstantibus, inito computo, numquam ille Dei creditor mansit ; quia, tametsi ex amore illius multa largiretur, multo plura ab illo recipiebat, etiam in hac vita, non solum in spiritualibus, verum etiam temporalibus ; ac speciatim anno MDLXXVI, mense Maio, quando in hoc conventu solemne capitulum provinciale celebrabatur ; ingentes ei eleëmosynæ collatæ fuere, ac interdum etiam, unde minus exspectabantur, ex quibus abundanter provisum fuit omnibus hospitibus, qui huic capitulo interfuerunt. h E

Insignis charitatis et humilitatis specimina edit :

116 Quamvis autem, quia, ut diximus, surdaster erat, majori parti capituli patrum, penes quos erat jus suffragium ferendi, non sit visus aptus officio diffinitoris, quo fere solet fungi Prior conventus ; in quo capitulum celebratur ; non propterea indignatus est, nec se ægre ferre prætulit ; sed ex eo tempore præcepit, ut capituli fratres etiam beniguius haberentur, quam ante mandaverat. Et sane vere generosi viri non est magnam hujusmodi officiorum rationem habere. Finito capitulo summopero laudata fuit ejus in omnibus necessariis tam largiter tantaque cum charitate suppeditandis cura ; verum ipse, quantus erat, exporrectus in terram, ab omnibus capituli patribus ignosci sibi humillime petiit, arguens se, quod eos non pro meritis tractasset. Solebat etiam infirmis tanta cum charitate prospicere, ut illorum pars major nec tam diligentem curationem, nec benignitatem domi suæ expertura fuisset. F

prælato suam dignitatem reddendam præscit.

117 Sequenti mense Augusto quidam prælatus officio suo privatus aut ab eo suspensus fuit, adeo ut illo recte fungi nequiret, eoque amplius obstrictus non esset : quæ res bonum Patrem justis de causis plurimum affligebat. Cum igitur expenderet divinam Providentiam, permittentem, ejusmodi adversa obvenire iis, qui Deo recte servire desiderant ; eaque in cogitatione persisteret, vidit ante cellam suam decidentem passerem, qui, uno crure rupto, volare non poterat, nec incidere. Dum vero, quid hoc portenderet

A. V. J. ANTISTIO.

qui secundo loco de more comedebant, affatim co satiarentur. Miraculum hoc, maximum veræ sanctitatis indicium, probatur per duos testes contestes, centesimum quinquagesimum sextum, qui in loco ad comedendum destinato præsentes aderant, et de hoc pane supernaturaliter multiplicato comederunt; et per tres alios testes, centesimum quinquagesimum nonum, centesimum sexagesimum, et ducentesimum quinquagesimum nonum, de auditu ab illis, qui rem omnem exploratam habebant. Quod alius panis, quam septem frusta, non posset fratribus ad comedendum apponi, et quod alius panis non fuerit in refectorium transportatus, et quod plus quam triginta fratres de dictis septem frustis abunde comederint, et quod alias sexaginta panes non sufficiebant, affirmant duo priores testes, qui comestioni fuerunt præsentes; et, licet sint ex eadem S. Dominici Religione, nihil tamen fidei eorum depositioni detrahitur; cum testes de universitate pro eadem possint testimonium perhibere,
B quando de eorum singulari commodo non tractatur. *Hactenus illi. Præcipua inter utramque narrationem varietas est, quod Antistius decem valde exiguos panes cum aliquot frustis appositos fuisse, asserat; Auditores vero Rotæ, nulla facta de integris panibus mentione,* non nisi septem panis frusta. *Antistio consonat Roca, Auditoribus Avignonus, laudans Processum* in 2 parte, fol. 1293 et 1309. Septem *item* fragmenta *solum memorat Bulla canonizationis.*

i Roca *habet* Nulles; *at neutro vocabulo mihi locus ipse notus est.*

k *Apud Rocam legitur* Arbuxech. *Hic quoque locus mihi ignotus est. Verum is ceteraque loca hoc capite memorata, nisi aliud obstet, sita fuisse videntur in conventus S. Onuphrii et Valentiæ vicinia.*

l *Alii rectius* : illum.

m *Sic Religiosos fratres laicos ad ministeria domestica admissos vocitant.*

n Regalis *moneta Hispanica, uti* scutum et ducatus, *de quibus mox fit mentio.*

C o *Quod in sacro Prædicatorum Ordine triennium est.*

p *Rectius leges* : Calatayud, *quæ Hispaniæ in Aragonia civitas est, a Mauris condita.*

q *Civitatum Hispaniæ hic nominatarum prima,* Corduba *episcopalis civitas in Vandalitia est; secunda* Dertusa *item episcopalis in Catalonia; tertia denique* Placentia *pariter episcopalis in regno Legionensi.*

r *Hispanis* Borriano, *castrum et vicus est regni Valentiæ, septem milliaribus Hispanicis in Septentrionem Dertusam versus a civitate Valentia distans.*

s *Avignonus, ut hunc locum ab aliis synonymis distinguat, addit, fuisse Magistri Ordinis Montesæ, quæ regni Valentini validissima arx est, equitumque ab ea dictorum sedes.*

t *Subditur hic ejusdem patris Bartholomæi Pavia elogium, quod, quia ad* S. Ludovicum, *cujus ille discipulus fuerat, nulla alia ratione pertinet, prætermittendum censui.*

u *Gasparis* Cervanti, *seu* Cervantes, *elogium lege apud Ciaconium et Oldoïnum in Vitis summorum Pontificum et Cardinalium tom.*3, *col.* 1040, *ubi etiam de fundata ab eo Tarraconensi academia fit mentio. Porro* Tarraco, *vernacule* Tarragona, *a qua Tarraconensis Hispania nomen habet, antiqua civitas est in Catalonia.* D

x *Id est,* Jubilei, *opinor.*

CAPUT VII.

Admissus a Sancto Prioratus conventus Valentini, quæque ibidem gessit ab anno MDLXXV *usque in* MDLXXVIII.

Volens Deus hujus domus reformationem ad suum finem perducere, corda fratrum movit ut Ludovicum, nihil tale opinantem, e magistro novitiorum Priorem conventus facerent. Gubernavit ergo hunc a die xv Maii anni MDLXXV usque ad eumdem mensem anni MDLXXVIII *a*, magna præbens exempla religionis, cum ipse multo plura faceret, quam mandaret aliis; ac diligenter invigilaret, ut chorus, studia, aliaque omnia recte procederent; neque toto hoc trienuio extra conventum pernoctavit, nisi solum ter, idque prædicandi divini verbi gratia. Quamdiu per valetudinem licuit, frequentabat chorum et ad commune triclinium semper conveniebat; imo etiam, dum esset infirmus, post sumptum in valetudinario prandium veniebat ad triclinium, suumque in eo locum occupabat, invigilans, ut fratres bene reficerentur, et servaretur ad mensam silentium.

CAP. XII. Valentini conventus Prior factus prælucet aliis,

110 Si autem tam debilis esset, ut suis se pedibus nequiret sustentare, suo loco sedens choro intererat a principio usque ad finem divini Officii. Utque volebat ubique adesse, ita multo cum zelo corrigebat defectus; quia ejus erat opinionis, ut crederet, in religione leves defectus ac peccata venialia puniri oportere fere cum eadem severitate, qua extra illam peccata mortalia. In regendo parvi pendebat hominibus placere, sed magni placere Deo et S. Dominico : propterea a primo Prioratus sui die affixit in cella sua schedulam, hisce verbis majusculis litteris inscriptam : « Si hominibus pla« cerem, Christi servus non essem *b*; » quod dictum accipiendum est iis in rebus, quas homines volunt pro suo arbitrio, nulla habita ratione divinæ voluntatis. Dum fratribus suis aliquod commiserat officium, puta subprioris, vel vicarii, vel novitiorum magistri, aut zelatoris, aut alterius hujusmodi; si vel minimum in illis deprehendisset negligentiæ, eos sine mora suo munere absolvebat; quamvis solum octiduo illud gessissent.

delinquentes castigat, negligentes officiales absolvit a munere; F

111 Consueverat dicere, malle se instabilem reputari, quam videre, Dei servitium parum accurate exhiberi, contra quam exigat Religiosa perfectio : atque hac in parte patuit, verissimum fuisse, quod quidam probæ vitæ vir sæcularis ei dixerat diu ante, quam de ipso Priore creando quisquam cogitaverat, rediisse scilicet ipsum ex Indiis, ut istum conventum Prior

nihil humana judicia curans miram habet visionem

A pariter inclinavisse eumque elevasse a terra. Spargebatur hoc per conventum, et dicebatur contigisse paulo postquam fuerat Prior constitutus; quia tunc ad istam devotam cellam se contulerat, magnoque cum fervore spiritus istum Sanctum precatus fuerat hoc modo: Pater, sancte Vincenti, vides, ut illi me sine ullo meo merito Priorem hujus domus elegeriut, quamvis hodieque in ea sint viri doctissimi et magnæ religionis. Ego Prioratum hunc hoc temporis momento abdico, tibi impono; te Priorem reputa, et impera et rege, prout tibi placuerit; nam ego quidem, quantum ad me, uolo esse, nisi tuus subprior, nec uisi ex tuo nutu quidquam agere: tuncque aiunt, S. Vincentium sese inclinasse usque ad terram, eaque contigisse, quæ mox retulimus *l*.

quod, quo modo rescitum fuerit exponitur:

125 Verum longo tempore post, laborante illo postrema infirmitate sua, duo e Fratribus nostris, qui natalibus fratres erant, sed eorum alter clericus, alter conversus, valde sagaciter convenerunt de facto indagando. Ingressi iu B illius cubiculum cœperunt colloqui de oratione, de solitudine, aliisque similibus rebus; dataque opportunitate, eorum unus rogabat eum: Pater, verumne est, in hoc conventu esse fratrem, qui, dum vellet osculari pedes S. Vincentii, hic ipsemet eum amplexus est? Respondit Pater: Verum est; et post interjectam brevem moram ait alter: Insuper dicitur iste frater fuisse reverentia vestra: Ille autem, inclinata non nihil fronte, hæc retulit: Et quanti ergo vos id esse, putatis? Deus etiam locutus fuit per asinam Balaami *m*, quæ id nullo modo fuerat promerita.

cælesti voce recreatur:

126 Anno MDLXXVIII, die S. Petro martyri *n* dicata, pater Bertrandus post matutinum Officium ad cellam suam regrediens audivit insolitam quamdam vocem, sibi dicentem: „Deo „ magis placet afflictio cordis, contritio et tri„ bulatio, quam dulcedo, solatium et consola„ tio *o*.„ Rogatus autem a quodam sibi beneaffecto (qui id secreto indicaverat) an ea vox molesta illi fuisset, negavit; imo solatio sibi fuisse asseruit; eaque consolatione tunc maxime egebat, quia magnos animi conflictus patiebaC tur, quod, cum jam instante hujus Prioratus sui fine, de regressu ad suæ cellæ quietem cogitaret, audisset, se ad alterius conventus prioratum destinari.

secreta novit: multos novitios habitu induit:

127 Eodem anno auditori Salzedo e cella patris Ludovici egredienti sæcularis quidam senex, qui insignis servus Dei erat, ait: Videris tu admodum amicus esse huic sancto fratri Bertrando: rogatusque propterea ab eo, unde ipse sciret, eum sanctum esse, respondit senex: Scio, quia, cum semel post mediam noctem essem in oratorio meo, mente orans, Deum instantissime pro illo Patre precatus sum, cumque deinde ad ipsum visendum accessissem, simul ac ejus cellam ingressus eram, ait mihi: Magnas gratias, frater, tibi habeo; ac petenti mihi, Qua de causa, Pater? respondit: Quia tali hora Deum pro me orasti; dumque orabas, brachia in modum Crucis extensa habuisti; quod solus Deus poterat scire. Triennio prioratus sui multos novitios, majorem partem nobiles, sacro habitu induit, nec quisquam alter Prior tam nobiles in hac domo induit, quam ipse, licet nec pro eis acquirendis laboraret, nec quemquam ad id sua suasione induceret. Cum aliquando non paucos juvenes simul vestivisset, mihi dixit, inter concionandum visum sibi esse ex illis unum, circulo igneo splendidoque caput circumdatum; se nil præterea hac super re indicavit.

A. V. J. ANTISTIO.

Prioratui renuntiare frustra tentat:

128 Cum hic prioratus ei fuerit postremus, addo, numquam in eo observatum fuisse vel minimum prælaturæ desiderium; nec ullo modo, seu directe, seu indirecte, ullam umquam appetisse; imo, dum hujus conventus prioratu fungebatur, voluit abdicare, ut quiete viveret; usque id sibi liceret, postulavit a patre Generali, magistro Seraphino Cavalli; sed cum hic Generalis esset religiosissimus, qui multos ejus generis Priores habere desiderabat, licet in una epistola sua innuisset, se velle ei hac in re gratificari, deinde in altera eidem præcepit, ne Prioratum dimitteret, nec permitteret, conventum a quodam alio gubernari; ac majorem etiam ei addidit auctoritatem, quam aliis nostri Ordinis Prioribus cousueverit concedi. His non obstantibus, petebat a nobis orari Deum, ne permitteret, se mori Priorem, sed omni animarum cura exemptum. E

tonsori Religiosum statum amplectendum prædicit:

129 Narrat frater Bartholomæus Peneranda Cartusianus, se, dum sæcularis esset et tonsor, tondendo fratres huic domui inservisse, ac propterea sæpe etiam patrem Ludovicum totondisse, et observasse, eumdem, licet ipsum aliquoties sive novaculæ vitio, sive sua incuria, etiam cum modica sanguinis effusione læsisset, sese tamen semper tam humilem tamque patientem exhibuisse, acsi postremus novitiorum conventus fuisset: id bono sibi exemplo fuisse, profitetur. Refert insuper, se, dum aliquando ejus cubiculum ingressus cum eo loqueretur, ab eodem benedicto Patre rogatum esse, an verum sibi super quadam re dicturus esset; cumque respondisset, sed id omnino facturum, si sciret, dixisse illum: Desiderasne religiosus fieri? Se vero reposuisse: Non: neque enim id sibi propositum esse; tum vero Servum Dei subridentem retulisse: Observa tamen, scire me, te Religiosum moriturum. Additque Cartusianus, sibi tunc eam mentem minime fuisse, sed eo ipso temporis puncto tam vehemens Religiosæ vitæ amplectendæ desiderium injectum esse, ut deinceps non quieverit, donec F voti compos factus fuit, admissus in Cartusiam Vallis Christi.

inter negotia se ipsum non negligit: in conferendis officiis

130 Dum prioratum gerebat, quamvis occupatissimus semper esset sui conventus negotiis, quæ quidem tanta erant, ut nonnumquam etiam magnam noctis partem insumerent, ex cura tamen animæ suæ, dimissis vesperi fratribus, arcessebat confessarium suum, eique sua peccata confitebatur, deindeque usque in mediam fere noctem vigilabat; ac nihilominus surgebat ad Officium Matutinum; post quod vix poterat paululum quiescere; imo sæpe etiam de nocte sine lumine palpans circuibat per conventum, experturus, an servaretur silentium. In hoc prioratu et in omnibus aliis præfecturis, quas gessit, semper fuit ejus opinionis, quam etiam sustinent meliores Thomistæ, non sub peccato mortali obligatos esse ad conferendas prælaturas dignioribus; quæ opinio etiam valde conformis est sacro Concilio Tridentino Sess. XXIV, cap. V et XVIII de Reformatione.

131 Quam ob rem ipse non solum in ferendo suffragio,

A. V. J. Antistio-

portenderet, meditabatur, audivit vocem (exterioremne, an interiorem, nescio) dicentem : „ Et tamen unus ex eis non cadit in terram „ sine Patre vestro ; „ quod dictum Redemptoris est cap. x Matthæi, quo loco Dominus noster Jesus Christus, ut Apostolos suos singularem Dei de ipsis providentiam doceret, hoc argumento usus fuit : Nescitis, duos passeres in Judæa denario venire, ac nihilominus, quamvis tam exilis pretii sint, nullus eorum cadit in terram sine particulari providentia Patris vestri : quod bono Patri summo fuit solatio. Nec admodum multo tempore post miser iste prælatus in pristinam, imo etiam in majorem auctoritatem via prorsus extraordinaria restitutus fuit, ut manifestum fieret, Deum singulari providentia suorum curam habere. Hæc ego ex ipsiusmet patris Bertrandi ore didici, antequam prælatus iste restitutus fuerat.

cælesti visione ac voce animatur : i

118 Dum festa S. Catharinæ martyris *i* die post meridiem quidam vir devotus hujus Sanctæ Vitam a Surio scriptam legeret, ibidemque in cella sua adesset pater Ludovicus, hic, levatis subito in cælum oculis, fortiter exclamavit : Ah ! Ah ! Unde exterritus alter iste petiit, quid rei esset ; ipse vero udis oculis respondit : Erat quidem bene, erat quidem bene ; sed ab eodem illo importune adactus, ut, quod erat, diceret, ait : Vidi ego lucem magnam in cælo in splendorem pulcherrimum maximeque mirabilem, ex quo procedens vox mihi dixit, quamvis nunc vivam in tenebris, fore tempus, quo mihi tanta lux tantusque splendor concedenda sunt, ut futurus sim illustratus.

hemicraniam subito pellit : k

119 Subsecuti sacri Adventus tempore quadam vespera, cum eo die vehementer pluisset, compulsus fuit pater Gaspar Valpetrosa e Societate Jesu in hoc conventu pernoctare, quodam malo correptus, quod nec dormire, nec quiescere cum tota nocte permisit. Postridie vero mane tam vehementi hemicrania *k* torquebatur, velut si caput suum diffissum fuisset, adeo ut etiam oculorum lumine destitueretur. Sic constitutus indicavit socio suo, se desiderare, priusquam ad collegium rediturus esset, portari ad cellam Servi Dei , atque ita factum est. Ingressum eam Bertrandus, qui illum multum diligebat, lætissimo vultu rogavit, quomodo se haberet ; eodemque puncto temporis omni se malo liberum sensit ; quod ipse tunc pro re admodum mirabili habuit, habetque etiam hodie. Ait insuper, se pridie vesperi pluribus horis cum illo locutum de Deo fuisse tanta cum suavitate, ut ne unius quidem horæ spatium fluxisse videretur.

ægram, ad quam vocabatur, morituram præsagit

120 Anno MDLXXVIII Sabbato post Epiphaniam ad hunc conventum venit domina Angela Cuuarta, Josephi di Campo uxor, ac multis precibus patrem Bertrandum rogavit, ut veniret lecturus Euangelium super neptem suam, Beatricem Ischerda appellatam, gravissime ægrotantem ; at quamquam Pater eam infirmam numquam viderat, nec cum illa umquam fuerat locutus, dixit : Tua neptis, eeh ! certoque modo agitavit caput, quasi diceret : Parum proderit accessus meus ad eam sanandam. Quæ tam graviter dixit fecitque, ut nobilis domina ad suam comitem conversa diceret : Heu ! mea neptis mortua est ! Perseveravit tamen in rogando Patre, ut eam dignaretur invisere ; et causanti valetudinem suam reposuit : Si non possis hodie, veni saltem cras alterove die; obtulitque carpentum suum. Respondit benedictus Pater, nihil eo opus esse, se eodem die venturum. Venit igitur jam sera vespera ; et antequam vidisset ægram, ejusdem matrem monuit, ut obfirmaret animum, ac patienter ferret, reputans, ita Deo placere. Post lecta apud infirmam Euangelia patrem et matrem, velut filia jam obiisset, consolatus est. Quod illi mirabantur, atque etiam non nihil ægre tulerunt, quod misella ista nondum eo usque perducta illis videretur, sed in pthysim inclinare, ac proinde aliquot menses victura esse. At non erat ita ; paulo enim post sic invaluit morbus, ut post mediam noctem defuncta fuerit. Hoc modo agnoverunt parentes, nihil opus fuisse, ut Pater infirmam postridie viseret.

periclitanti in partu subvenit

121 Domina Francisca Ferrera, nobilis viri Michaëlis Joannis Benedicti uxor, parturiens, nequibat eniti, nec partus sentiebat dolores ; sed advertens, fœtum ex nonnullis perturbationibus ante paucos dies habitis semimortuum esse in utero, oportebat eum emittere. Invisit ipsum pater Bertrandus, et eam aliquot preces recitavit : postero die uou vocatus ad eam rediit, tantoque in periculo conspicatus, scripsit in charta hanc de beata Virgine Antiphonam : « Nesciens Mater Virgo virum, peperit sine dolore Salvatorem sæculorum, ipsum « Regem angelorum sola Virgo lactabat ubere « de cælo pleno ; » mandavitque hanc una cum accenso cereo illius manui inseri ; ac eodem die peperit filium, qui eo modo prodiit, quo ex medicorum sententia naturaliter non poterat vivus, sed tamen baptizatus fuit.

æterna defuncti salus, de qua fuerat sollicitus,

122 Mense Februario peuc subito obiit frater Petrus Loret, conversus hujus conventus, qui quamvis pridie sacra Communione in ecclesia refectus fuisset, fratres tamen is eventus plurimum afflixerat, ac peculariter pater Bertrandus, qui Prior erat, videbater etiam vultu suo prodere dolorem suum de morte hujus miselli fratris quasi improvisa. Post elapsum mensem magister Rodericus Salzedo, doctor in concilio regio, cum illo colloquens in capitulo, advertit in sermonibus ejus quamdam hilaritatem insolitam ; ac proinde petiit, cur jam esset tam hilaris, qui alias fuerat tam tristis. Respondit ipse, ea nocte in cella sua sibi apparuisse fratrem Petrum , valde hilarem et sua sorte contentum , habentem in ore suo quidquam candidum et admodum dulce ; quibus indicabatur gloria, qua gaudebat.

ei revelatur

123 Hoc etiam aliis fratribus postea narravit, licet eis non exposuerit istud peculiare de modo apparendi, sed solum dixerit, se valde doluisse de morte fratris Petri Loret ; sed Deum postea sibi solatium tulisse. Alteri vero cuidam patri ait ; quemdam fratrem hujus conventus graviter afflictum sollicitumque fuisse de salute animæ fratris Petri, multisque noctibus orasse pro eo, ac taudem Deum illam ipsi in cælo conspicieudam exhibuisse. Hic frater Petrus fuerat addictissimus cellæ S. Vincentii, diligenter curans, ut recte ornata et cum accensa lampade semper servaretur.

orantem imago S. Vincentii amplectitur et elevat ;

124 Quoniam de S. Vincentii cella modo incidit mentio, subit in memoriam aliquid , quod jucundum lectori erit. Ferebatur per conventum, dum pater Ludovicus aliquando oraret coram imagine S. Vincentii, in eadem cella posita, indeque abiturus incliuaret se ad illius pedes osculandos, eamdem Saucti imaginem se pariter

A cinium sanaretur, ac proinde precata est prædictam dominam suam, dominamque Franciscam Ferrera, ut Quadragesimalis jejunii tempore se ad hunc conventum eum in finem conducerent, orarentque Patrem, ut eam suis manibus attingeret. Apparuit ille ad hæc nonnihil turbatus, dicens, hoc officium Sanctorum esse, non peccatorum, qualis ipse esset. Verum iste tamdiu institerunt, donec se eam tacturum promisit postquam Missam celebrasset. Ea igitur in sacello S. Vincentii celebrata, attigit collum ægræ, et impertita ipsi benedictione sua, oravit pro illa, quæ mox cœpit melius habere; appositaque ejusdem collo Corona ejusdem Patris, in fine unius mensis perfecte convaluit.

mira visione, et aliis secretis dictis recreatur:

135 Die Paschæ Resurrectionis post devotissimam processionem, quæ jam a multis annis in hoc conventu fieri consuevit in aurora, et a non multo tempore etiam haberi cœpit in S. Francisci, aliisque ecclesiis, Pater ad cellam suam regressus est, cumque ibidem aliquantisper fuisset, socio, qui illi serviebat, dixit: O frater, si fuisses hic, vidisses aliquid, quod me mi- B re recreavit, nempe illinc (indigitabat versus conventum Patrum Jesu) magno numero advolantes aves pulcherrimas et alterius speciei, quam quas ordinarie videmus. O! si vidisses, quid hodie super hanc ædem acciderit! Postea quoque cum altero sibi familiari loquens ait, inter easdem aves fuisse velut hirundines, diversas tamen a communibus; quia non erant corpore candido alisque nigris, sed contra *b*. b Intra utrumque Pascha devotissime obiit frater Bartholomæus della Costa, sed ex Aldea nova oriundus, confessarius patris Bertrandi, quocum dum postridie de istius morte loqueretur frater Antonius Balestero, respondit ei Pater: Hoc mane, mihi super hac area sedenti consolationis plena in aurem dicta fuere.

sterili prolem masculam obtinet: narrat insignem apparitionem,

136 Circa hoc tempus obiit Alphonsus Emmanuël Palombo, qui, dum a cubiculis erat duci Nagaræ *c*, proregi Valentiæ, multis annis improlis manserat in matrimonio. Quare et c ipse et ejus conjux eum unanimiter orabant, ut apud Deum intercederet pro benedictionis fructu obtinendo. Sic domina ista intra mensem gravidam se sensit, et subsecuti Quadragesimalis tempore prolem masculam peperit. Eodem C anno, biduo triduove ante festum S. Francisci d *d*, accessit ad ædes Auditoris Salzedo (quem interdum adire solebat, ut causas pauperum ei commendaret) et inter colloquendum injecto sermone de mirabili sanctitate S. Francisci, dixit Auditori: Ego certo scio, quemdam e nostris, mense Septembri proxime elapso, in festo sanctorum Angelorum, ex Officio Matutino, dum cœperat cantari Te Deum laudamus, egressum, invenisse in claustro SS. Franciscum et Dominicum, et coram S. Francisco prostratum illius pedem dexterum osculatum esse, atque etiam magno eum gaudio et spirituali voluptate figendis vulneri osculis aliquantisper immoratum esse; dum gloriosus S. Franciscus interea illius caput ambabus manibus sustineret, illudque ac vultum ejus suaviter palpando contrectaret, et magnam æternæ salutis spem ei ingereret. Prostravit etiam se idem frater ad pedes S. Dominici eos osculandi gratia; sed hic Sanctus manum suam ei porrexit, quam devotissime osculatus est.

A. V. J. Antistio. quam ipsimet obtigisse, postea constitit:

137 Interim prædictus Auditor, observans modum, quo ille loquebatur, quamque efficaciter hanc visionem narraret, suspicatus, illum ipsum esse de quo ea diceret, sed unde ergo fit, inquiebat, ut pater iste tam insignibus gratiis donatus a Deo, semper videatur esse tam melancholicus? Quod aiebat, quia pater Ludovicus quasi semper mœstus vultu apparebat. Reposuit ille; Imo hoc ipsum est, quod illum mœstum facit. Quamquam autem tunc causam non aliter explicaverit, intellectum postea est, fuisse hanc, quod, dum prorogatur vita corporalis, tanto etiam diutius differretur summum illud bonum, quod tanto eum desiderio expectabat. Inde recedens, in egressu cubiculi vidit in quodam altari imaginem S. Francisci, quam dum paulisper aspiceret, Auditor suspenso gressu accedens, ei se inobservatus adjunxit, audivitque dicentem, illam vere ipsi esse similem; unde clarius cognovit, eumdem illum esse, cui S. Franciscus apparuerat: quod etiam certius constitit, postquam ipsemet pater Ludovicus a domino patriarcha, hujus civitatis archiepiscopo *e*, qui factum ex prædicto Auditore audierat, interrogatus, ita esse confessus e fuit, dicens: Ego ipsum vidi tam clare, quam E nunc Te video.

mulieri nobili viri sui periculum ac felicem reditum vaticinatur:

138 Prædicti anni mense Novembri Dorothea Garzia, quod nihil de marito suo, Christophoro Peres de Almazano, inaudisset, ad hunc conventum venit, Patrem precatura, ut in precibus sui meminisset; sed priusquam illa verbum protulerat, ipse ait: Domina, ora Deum pro marito tuo, quia precibus indiget. Quibus dictis illa perculsa ait: Itane Pater, fortassis ille mortuus est? Non, reposuit illi Pater; sed redibit Valentiam, eumque revisura es. Non multum transierat temporis, cum litteras a marito suo accepit, quibus nuntiabat, se dum Panormo Neapolim navigaret, in magno fuisse periculo, ne a Mauris caperetur, ac deinde vehementi tempestate jactatum, ut necesse fuerit in myoparonem descendere, ut ad littus appelleret, sed tanto eum discrimine, ut omnes ipsum submersum crederent. Ex die autem signatæ epistolæ dicta domina agnovit, hanc iis diebus scriptam fuisse, quando Pater ea ipsi dixerat; rediitque deinde maritus illius Valentiam, ubi hodieque in vivis est.

Quadragesimales sermones ad populum facit:

139 Anno MDLXXX magistratus Sœtabis *f* f magno tenebatur desiderio cum per quadragesimam ad populum dicentem audiendi, utque id obtineret, institerat. Sed ille valetudinem male affectam causatus negavit futurum, ut vel tres sermones ad eos posset habere. At reponentibus illis satisfactum sibi fore, si saltem semel in ea cathedra dixisset, oportuit, eum illuc ire. Deus autem sic eum roboravit, ut tota illa quadragesima, nullo prætermisso die, ibidem concionatus sit. Imo interdum etiam duos eodem die sermones habuit, terminatoque Quadragesimali tempore tam validum se judicavit, ut Valentiam pedes reverti voluerit; quod tamen non potuit.

narrat auctor præsentissima in mari pericula,

140 Ego pro certo habeo, hujus Patris preces mihi sæpe multum profuisse, sed maxime, dum hoc anno profectus in Italiam sum. Ægerrime volebam illuc ire, conabarque hoc iter impedire: sed Pater laborabat, ut irem, commisitque mihi quædam sua negotia Romæ tractanda. Illius ergo precibus fretus, obtentaque ab eo Sœtabi benedictione, Alone *g* ingressus g sum navem....., quæ, insciis miseris viatoribus, pessime erat affecta, in eamque tam copiosa

A. V. J. AUCTORE ANTISTIO. religiose prodit.

suffragio, dum eligendus Prior erat, semper intentus erat, ut suum daret illi, quem coram æterno Judice dignissimum esse judicabat; verum etiam in reliquis conventus præfectis, puta, in vicariis, subprioribus, ceterisque similibus, eamdem regulam observabat; uti etiam in creandis studiorum præfectis; quia grande peccatum reputabat ista officia committere aliis, quam qui non modo pravam doctrinam, sive ex ignorantia, sive ex malitia, non erant traditari; sed qui etiam apti essent ad formandos discipulos excellentiores et in sacris Litteris magis fundatos.

ANNOTATA.

a *Consentiunt Roca et Avignonus atque ipsa etiam ratio; cum Prioratus in Ordine Prædicatorum triennales sint.*

b *Ex Epistola S. Pauli ad Galatas cap.* 1, ℣. 10.

c *Designantur hic Amator D'Espi et Dominicus de Montemajore, de quibus consuli* B *potest Diagus in Historia Prædicatorum provinciæ Aragoniæ lib.* 1, *cap.* 50 *et* 51, *ac in Opere nostro inter Prætermissos ad diem* 15 *Junii, et* 10 *Julii, quo posteriori loco hæc legere est:* Amator d'Espi, et Dominicus de Montemajore memorantur hoc die in Diario sacro Dominicano Marchesii, quorum epitaphium exhibet his verbis: " In hoc tumulo simul conservantur venerabilia ossa beatorum " Christi martyrum, fratris Dominici de Montemajore, ex illustri familia de Corduba, sanctissimi reformatoris, qui auctoritate Clementis PP. VII effecit, ut exacte observarentur " nostræ sanctæ constitutiones: et fratris Amatoris d'Espi, vigilantissimi hujus conventus " (Valentinensis) " Prioris, quorum animæ solutæ " vinculis corporis gladiis iniquorum hominum fortunatissime ad patriam cælestem evolarunt anno hujus seculi " (sexti decimi) " tricesimo, qui est " ipsi " 1534.

d Oriola, *indigeni* Origuela, *episcopalis civitas est in regno Valentino.*

e Salzedo *hic et alibi, supra vero* Salzado *scriptus est.*

f *Psalm.* 33, ℣. XI: Inquirentes autem Do- C minum non minuentur omni bono.

g *De liberali Fratrum egenorumque cura Auditores Rotæ in Relatione sua Ms. sic breviter meminerunt:* Pauperum necessitati præsto erat; eleemosynas in Religione distribuens nihil fratribus subtrahebat, cum Dei providentia fratrum indigentiis abundanter subveniret.

h Julius *certa monetæ species est.*

i *Colitur hæc sancta virgo et martyr Alexandrina die* 25 *Novembris.*

k *Vox Græca est, significans dolorem mediam capitis partem occupantem.*

l *De hisce sic etiam habent sæpe laudati Auditores Rotæ in Relatione sua:* Prioratum monasterii Valentini omni conatu recusabat.... Quod cum obtinere non potuisset, contulit se, (ut fama fertur) ad cubiculum illius sancti viri Vincentii Ferrerii, seque humi postravit, ac, fluentibus ubertim lachrymis, dicebat, quod sibi vires erant impares hujusmodi officio et dignitati; et propterea ex corde supplicabat, ut ipse *(sanctus scilicet Vincentius Ferrerius)* esse Prior, et Prioris officium exercere dignaretur. Post quæ cum pedes imagines S. Vincentii vellet deosculari, ut eadem fama fertur, D ille miraculose renuit. *Ita illi; unde vero certa hujus rei habita fuerit notitia, mox hic subdit Antistius.*

m *Lege Numerorum caput* 22.

n *Hujus sancti ex Ordine Prædicatorum martyris gesta illustrarunt Majores mei ad diem* 29 *Aprilis, quo colitur.*

o *Hæc eadem verba, Latine ibidem ab Antistio relata, mox subduntur Italice, proindeque hic Latine non repetenda, sed omittenda.*

CAPUT VIII.

Gesta illius a deposito Prioratu usque in postremum annum vitæ suæ.

Expleto Prioratu, confestim visus fuit instar minimi fratrum conventus; nec regimini se ullo modo amplius immiscuit, præterquam quod per unum mensem commissa ei fuerit solita novitiorum ac juniorum cura; et in hac simplicitate perseveravit usque ad mortem, quo tamen interim tempore Deo placuit magna per ipsum mirabilia operari. Anno MDLXXVIII ipsa S. Dominici festa luce postquam pranderat in triclinio inter colloquendum cum fratre Ludovico Primo, qui ipsi inserviebat, cum magno mœrore ac perturbatione animi ait: Frater, dum hodie prandebam, dictum mihi est, regem Lusitaniæ esse mortuum, et cæsum ejus exercitum; idque verum esse, videbis. Post dies decem de eventu constitit: nam die S. Dominico sacra accidit infausta illius miseri regis mors cum totius exercitus strage in regno Fezzano *a*.

CAP. XIII. *Mortem regis Lusitaniæ, et exercitus cladem absens nescit:*

133 Eodem anno cum quædam Violanta Junear ex gravi febre decumberet, jamque pronuntiasset medicus, eam in magno periculo versari, ac proinde jussisset eamdem sacro Viatico muniri, accessit ad ipsam pater Ludovicus, et gravissime commotam invenit. At priusquam ei F quidquam diceret, elevavit oculos ad cælum, junctisque manibus, paulisper oravit; deinde vero demittens oculos, bono eam animo esse jussit, Deum ipsam adjuturum. Tum illa petiit, ut se per confessionem Deo reconciliaret, quod et ipse prompte fecit; eidemque deinde petenti, an eodem vespere, an postridie mane sacrum Viaticum susceptura esset, respondit: Poteris ad sacram Mensam accedere, dum egressura domo es. Eodem temporis momento cœpit melius se habere, et sine ullo medicamento in fine bidui sanata fuit.

graviter decumbenti promptam convalescentiam prædicit:

134 Anno MDLXXIX quædam famula illustris dominæ Violantæ Milano, Speranza dicta, cui collum scrofulis penitus perforatum erat, audiverat dici, per patrem Bertrandum ab eodem malo convaluisse in Moncada puellam, quæ novennio ante illius curandi causa in Franciam profecta fuerat sine solatio; et post hæc orasse pro illa Servum Dei, eamdemque coram magistro Bargallo, Moncadæ rectore ab illo tactam, infra paucos dies omnino fuisse sanatam. Quapropter huic alteri magna affulsit spes, fore, ut et ipsa per ejusdem Patris patrocinium

scrofulis infectas sanat.

A te nolit in hoc mundo, eumdemque piis monitis confirmavit. Matri quoque ait, ne contristaretur, si Deus ipsi vellet hunc tollere filium. Posthæc infirmus indies se pejus habuit usque ad mortem, quam duobus tribusve mensibus post obiit. Antequam ista contigerant, ineunte vere, fuerat Pater ad fenestram cellæ suæ, dum plueret, dixeratque ei Alphonsus Manuello, prosperam illam tempestatem sementi esse; sed responderat ipse: Exspecta modo, videbis messem futuram, quæ propter peccata hominum erit admodum modica. Non videbatur istud vaticinium eventu probandum, cum tunc tempestas ita faveret, ut copiosa rerum omnium messis speraretur. Sed omnino contrarium evenit, quia ab Aprili non pluit; unde sementis frumentorum multum passa sit; mense vero Septembri tantum pluit, ut major uvarum pars perierit.

alteri morbum regis indicat: cælesti visione recreatur: n o

149 Ejusdem anni MDLXXX mense Septembri dux Nasciaræ *n* venit pro more suo ipsum in sua cella visurus, qui a Patre rogatus, si quæ nova de rege *o* haberet, respondit, eum optime valere. Tunc Pater reposuit: Optime? Imo ægre; Deusque pro ipso orandus est. Nec quidquam præterea de morbo regis innotuit, nisi post dies aliquot, quando litteræ ex aula allatæ fuerunt. Eodem tempore invisit ipsum quidam doctor consilii regii, illi plurimum devotus, qui cum eum admodum hilarem videret, lætitiæ causam petiit. Ille vero respondit: Quia Deus singulari gratia me hodie dignatus est: nam paululum ante auroram aperienti mihi fenestram cellæ apparuit Redemptor noster affixus cruci, qualis pependit in monte Calvariæ, meque maxime consolatus fuit.

mortem suam prædicit:

150 In vigilia S. Dionysii non parum afflictus fuit, quod a quodam judice postulatus, jussus esset ire in arcem, invisurus in carcere quemdam Maurum, qui suspendendus aut lapidandus erat; putaretque, potius alium, doctiorem aptioremque patrem ad id opus fuisse. Porro dum ut illuc tenderet, ex majori claustro in minus cum Patre magistro fratre Petro Salmanticensi, qui eum comitabatur, transiret, dixit ei: Eja, pater magister, memento hujus dici, quo ego dico tibi, et morte retine, me eo C die anno sequenti mortuum fore. Quod et factum eo modo, quo dicturi sumus; quia, licet hæc dixerit in vigilia S. Dionysii, non tamen intendit dicere, nisi de ipso die S. Dionysii, atque altera vice, de sua pariter morte loquens, ejusdem diem tam manifeste indicavit, ut per aliquot menses, priusquam ille obiit, Valentiæ publice dictum fuerit, ipsum festa die S. Dionysii moriturum.

Ejus consilio recuperantur amissa.

151 Die secunda Novembris dicti anni dux Nasciaræ præcepit domino Jacobo Fenero, hujus regni gubernatori, ut duas scripturas, ad negotium maximi ponderis spectantes, quas illius decessor dominus Vespasianus Gonzaga prorex, eidem servandas commendaverat, quibusdam legendas exhiberet. Dictus autem dominus Jacobus omnia sua scrinia et arcas diligentissime scrutatus, iis non inventis, vehementissime anxiatus fuit, quod id in magnam honoris rerumque suarum jacturam cedere posset. Nec ausus est hasce animi angustias cum quoquam conferre, nisi cum patre Ludovico, cui ait: nullam sibi spem esse scripturas illas ulla ratione humana reperiendi. Respondit Pater: Domine, dic Orationem, per quam ego vidi magna fieri miracula: Dic nonies canticum MAGNIFICAT, idque etiam ego faciam, et aliis quoque hujus conventus fratribus te commendabo. Erat tunc Sabbatum; die autem Lunæ proxime secuto accessit ad dictum dominum quidam presbyter dixitque: Domine, admodum afflictus es de non inventis ejusmodi scripturis: ne turberis: quia ego eas tibi hac vespera afferam; et reipsa attulit. Ratio, cur nonies dicatur MAGNIFICAT, hæc est, ut novem Angelorum chori gloriosam Virginem pro reperienda re perdita precentur.

A. V. J. ANTISTIO.

Commendati sibi canonici p q

152 Mense Decembri dominus patriarcha *p*, diœcesim suam visitans in Torre *q*, ut se cum bono isto Patre paululum solaretur, cumque in diuturna sua solitudine et laboriosis exercitiis, quæ ejusdem valetudini non parum nocebant, nonnihil recrearet, scripsit ad ipsum urgentes litteras, ut ad se veniret. Ivit Pater, ibidemque aliquot dies cum isto Antistite versatus est, perpetuo de Deo pro more suo colloquens. Valentiam deinde redeunti patriarcha instanter commendavit, ut dominum Michaëlem Vich canonicum, qui ægrotabat, inviseret: E verum ille, qui cum eo numquam fuerat locutus, nec solitus se in alienas ædes insinuare, non curavit eum tunc invisere. Appropinquante deinde Natalitio festo Christi, dictus canonicus ratus sese melius habere, voluit se exhilarare, jussitque domi suæ fieri placentas et laganа, et vina sacharo et cinnamomo condita, et excellentes cappones, aliasque cupedias in festum comparari.

instantem mortem prævidet, eumque nil opinantem monens

153 Sed pater Bertrandus in cella sua instantem mortem illius ex visione intellexit; quapropter statuit ipsum eodem die adire, eidemque libere edicere, ut se ad eam præpararet. Adivit ergo, et apprehensa illius manu dixit: Domine Michaël, cura, huc deferri sanctissimum Sacramentum, et illud suscipe, et conde testamentum, resque tuas dispone, nec amplius cogita de festis et recreationibus: appropinquas enim morti, et ante festum Nativitatis Domini ibis ad paradisum. Nec turberis propterea; nam et ego eo tendo, et intra annum finiero meum cursum. His auditis, canonicus sine mora omnes qui aderant, dimisit, solique F ambo secreto egerunt. Egresso deinde e cubiculo patre Ludovico, regressi ceteri domestici repererunt canonicum sibi pectus percutientem seque coram Deo reum arguentem.

ad pie moriendum disponit:

154 Missis itaque factis omnibus curis aliis, studuit se comparare ad mortem, de qua omnibus reliquis diebus devote semper locutus fuit; in vigilia autem Nativitatis instanter petiit, si jam festum illuxisset, atque ita matutino ejusdem gloriosi diei tempore animam Deo reddidit. Interrogatus a gravibus personis Pater, quo modo hæc se habuissent, respondit, sibi illum in cella sua velut mortuum visum fuisse. Videbatur tamen aliquid præterea vidisse; cum ex eo solo nequiverit determinatum diem mortis cognoscere: proinde secreto petiit ab eo frater Antonius, tiro professus, quo pacto ex conspecto in cella sua mortuo hunc in Nativitate Domini moriturum, noscere potuerit; atque hoc responsum tulit: Fili, sat nosti, Deum, dum aliquid intellectui nostro revelat, etiam concedere gratiam, ad certo cognoscendum, quid significet, quod revelat.

155 Mane

A. V. J. ANTISTIO.

copiosa aqua penetrabat, ut miraculo adscribendum sit, quod non fuerit in profundum sinus submersa. Dum in hoc itinere quædam hujus boni Patris miracula narrassem aliquot nobilibus adolescentibus, qui Salmanticæ litteris operam dederant, horum aliqui et ego ipsum invocavimus, seu, ut melius loquar, Deum per merita hujus Servi illius, gnari, Deum sæpe, ut ait S. Thomas, ob merita minorum Sanctorum concedere, quod non solet largiri propter merita majorum.

quæ in Italiam navigans.indeque rediens h

141 Ita nobis in hac profectione contigisse videtur, quia Liburnum *h* salvi appulimus, ubi in terram expositis nobis, necesse fuit reparari navim, quæ penitus hiscebat. Ab eo tempore crevit in me devotio, qua ante erga istum Sanctum affectus fueram. Pari modo in reditu ex Italia in Hispaniam in tantum deveni periculum, in quanto unquam alius in mari fuit. Nam priusquam vela faceremus, exorta terribilis tempestas est in ora Liburnica, quæ ultra sex dies tenuit; venitque versus nos navis, Squar-B ciabocca nomine, quæ, amisso gubernaculi manubrio, ruptisque rudentibus, tanto cum impetu transversim ferebatur, ut pene non abesset, quin in nostram impingeret, quæ, si ab illa tacta fuisset, dissiliisset in frusta. Postridie intra minus, quam unius horæ quadrantis spatium duo fulmina e cælo in navem nostram deciderunt, quorum primum per eam aliquamdiu percurrit cum periculo pulverem pyrium accendendi; alterum majorem malum incendit, quæ propterea exscindenda fuit, atque ita nos, sæviente tempestate, in medio sinu sine malo triduum navigavimus.

partim illius, dum etiam viveret, patrocinio evasit

142 Et quia navis destituta malo erat, ferebatur velut lanea sarcina super undas; præterea arcæ, ferrei tubi militares,aliaque impedimenta undique volvebantur in mare, non sine periculo, ne cui crura et brachia rumperent, aut etiam totos homines contererent. In hisce omnibus angustiis et periculis præter gloriosam Virginem Mariam, et S. Raymundum de Penuafort, qui mare a Majorica usque ad Barcinonem in suo pallio monastico trajecit *i*, sanctumque Petrum Gonzalem Telmum *k*, et alios patronos meos, solui invocare, meque commendare etiam C huic benedicto Patri, donec ex hac iufausta navi evasi incolumis. Quamvis autem in aliis quoque itineribus multa passus fuerim, non tamen umquam tanta, quam in hoc; adeo ut postridie in profundum ferrer; et ego e tantis periculis ereptus a Deo, felicemque negotiorum successum Romæ consecutus, magnam hujus rei partem acceptam referam benedictioni, quam bonus Pater mihi impertitus est Sætabi, et precibus, quas pro me fudit.

occulto alterius desiderio satisfacit:

143 Eodem anno inter geminum Pascha domina Francisca Garzia, soror dominæ Dorotheæ Garzia, quam supra nominavi, angebatur scrupulis, an deberet pluries per hebdomadam ad sacram mensam accedere; et post aliquot consultos patres confessarios decrevit etiam patris Bertrandi consilium exquirere. Cumque ad ecclesiam nostram accessisset, isque ab illa arcessitus ad sedem confessionalem venisset, antequam illa verbum protulerat, eidem ait: Hac in re ego soleo esse liberalis, ac libentissime suadeo personis, quæ Deo servire desideraut, ut sæpius Eucharistiam suscipiant.

CAP. XIV.

febres aliaque mala

144 Ejusdem anni mense Maio Maria Joanna Boiglia febri, papulis ac variolis vehementer correpta erat, ejusdemque filia gravida pariter vehementer febriebat. Quam ob causam Martinus Vincentius Folches, filius supra dictæ Mariæ, oravit patrem fratrem Nicolaum Factorem *l*, qui in monasterio Jesu habitabat, ut Deum pro illis precaretur. Respoudit hic, patrem Bertrandum adiret, ipsique in nomine Dei Deiparæque diceret, ut quasdam sacras reliquias ad ambas infirmas deferret. Postridie Pater eas adiit, et manu ejus supra caput dictæ Mariæ posita, ait illa, id sibi magno solatio esse. Id ipsum etiam affirmavit filia: quare rogavit mater, ne manum amoveret a capite: eodemque temporis momento ambæ melius se habuere et incolumes manserunt. Hinc prædictus Folches magua devotione erga sauctum Patrem animatus, cum fratrem haberet infirmum, uni ex ustione, ad pudenda per chirurgum illi facta, gravissime laborabat, patrem Ludovicum rogavit, ut eum quoque inviseret. Ivit, aliquas preces fudit, et adhibitis reliquiis S. Vincentii, signataque plaga signo sanctæ Crucis, cæpit æger subito convalescere.

suis precibus pellit:

145 Eodem anno festa Deiparæ in cælos assumptæ luce, dum cum aliis fratribus domi esset in sacello S. Ludovici episcopi *m* processioni adfuturus, rogatus fuit, ut inviseret dominam Isabellam Castigliona Vaziero, conjugem domini Hieronymi Pasquale, nuuc Assessoris gubernatoris hujus regni, quæ conflictabatur terribili febri, ex qua iu delirium et deinde in tantum animi deliquium incidit, ut mortua crederetur. Accessit ad illam Servus Dei, legitque super eam Euangelia; deinde levatis iu cælum oculis, totus mutatus est, stetitque velut in ecstasi plangens; deinde vero dimisso capite, febrientis matri, Beatrici Baiarri dictæ, et sorori, Tomasæ Bonaventuræ Vaziero appellatæ, alterique mulieri, quæ aderat, dixit: Gaudete, quia sancta Dei Genitrix, cujus hodie festum celebramus, hanc præstabit gratiam, ne ista moriatur.

et ægrotantibus pristinam valetudinem pollicetur:

146 His dictis, sedit, deque sancta Virgine Maria paulisper devotissime locutus est, infirma interim nullum verbum proferente, sed in suo perseverante deliquio. Ast egrediente e cubiculo Patre, suos sensus recepit, clamavitque: Pater, Pater, per amorem Dei regredere: re- F diit ergo ipse, et manum suam infirmæ capiti cum magno hujus solamine imposuit. Postquam autem Pater abierat, O quam magna, inquit ipsa dolens, peccatrix sum, quod locuta non sim cum tanto Sancto, quantus ille est! Postridie contigit altera accessio febris, putabatque denuo illam morituram, adeo ut jam inciperent deplorare. atque aliqui de promissis Patris ambigerent. Sed paulo post penitus sana evasit, agnitumque est, Patrem vera dixisse. Eodem pariter anno pater Bertrandus Franciscum Vaziero notarium, prædictæ ægrotæ patrem gravissime decumbentem invisens jussit eum bono animo esse; nec enim ex hoc malo moriturum: itaque factum est, patre filiaque hodieque superstitibus.

cuidam mortem vaticinatur; alteri modicam messem;

147 Contra ejusdem anni mense Novembri in morbum lapso Vincentio Vaziero, supra dictæ mulieris fratre, Pater casu transiens per plateam, ubi ille habitabat, rogatus est, ut super eum Euangelia legeret. Ingressus cubiculem eidem dixit: Frater, solare te, quod Deus te

A quia propter gravitatem scandali publici necesse erat, ut eos argueret in faciem, quemadmodum S. Joannes Baptista arguit Herodem *c*. Sic autem se res habuit: Dum cathedram concionaturus ascenderet, sensit sibi in animum inspirari omnia, quæ dicenda erant, non secus ac suis auribus audisset; erantque multum diversa ab iis, quæ studiose paraverat et decreverat dicere; sicque ea audiebat, ut manum suam retro aurem teneret, ut solent quidam surdastri *d*, ut melius audiant; et quidquid ei dictum tunc fuit, ejusdem memoriæ impressum hæsit, uti sigillum impressum ceræ molli recteque dispositæ.

invicto animo publice arguit, ac mirabiliter vincit:

159 Similiter etiam sensit tam firmum cordis propositum, tantamque fortitudinem animi, ut, si adfuissent centum homines ad eum trucidandum, non fuisset omissurus dicere, quæ dixit, aut prædicare, quæ prædicavit. Quod quidem quemdam sic exacerbavit, ut jam loco se moveret ad illum præcipitandum e cathedra; sed vultum illius intuens, totum igneum videre sibi visus est, nec ausus fuit tam grave nefas committere. Post hæc subito B se recipiens ad domum concubinæ suæ, visus est sentire circum se ingentem flammam: unde ille plenus terrore ingressus domum est, omniaque, quæ facta fuerant, eidem narravit; quæ mox tam vehementi concussa pœnitentia est, ut ad patrem fratrem Ludovicum accurrens, ad ejusdem pedes se projecerit; a quo domum patris sui remissa est. Alter vero eorumdem duorum ea prædicatione in tantam efferbuit iram, ut Servo Dei aliquid mali moliretur; sed pater Bertrandus, licet eum ad se venire videret, non curavit se recipere in ecclesiam, sed desiderans pro veritate et justitia mori, ivit ei obviam, et benigne salutavit, rogans, si qua re indigeret. Strenuus autem iste vir descendens ex equo, provolutus ante illum in genua insolentiæ suæ veniam poposcit.

impudicum videt a dæmone catenis constrictum teneri:

160 Dum quidam alter esset in domo amicæ suæ, tam pernicioso terribilique malo correptus fuit, ut nec se movere, nec moveri potuerit e loco, in quo erat; sed ibidem intra C paucos dies obierit, pessime affectus et corpore et animo; quamvis extremis Sacramentis ante obitum muniri potuerit. Rogatus autem a me pater Ludovicus, quid de hoc divino judicio sibi videretur, nil respondit, nisi isto in ecclesia colloquente cum femina, superfuisse ibidem quamdam spiritualem personam, quæ vidit ipsum gravibus catenis ferreis a dæmone constrictum teneri. Ego vero suspicor, istam personam spiritualem ipsum patrem Ludovicum fuisse, quia ecclesia, quam mihi nominavit, consueverat ab ipso frequentari.

ambitioso Religioso defectionem a suo Ordine vaticinatur:

161 Quidam Religiosus in una e primariis ecclesiis concionaturus, invitavit patrem Bertrandum, ut auditurus accederet; quod ille libenter fecit. Finito autem sermone, traxit illum seorsum, aitque: Reverende pater, bene quidem concionaris, sed multum ambitiosus es, et admodum parum humilis. Aliquo tempore post idem iste Religiosus volebat in Italiam proficisci; sed orabat pater Bertraudus, ne id faceret, affirmans, si eo tenderet, ipsum ab officio suo turpiter deflexurum. Ille nihilominus illuc perrexit, cumque jam Romam, pervenisset, degebat ibi hilariter sua præsenti sorte, et ingenti spe futuræ lætus: dumque doctor Josephus Stephano, qui nunc canonicus Segobrigensis e est, aliquando coram ipso laudabat patrem Ludovicum, pro Sancto ipsum a se haberi asserens, respondit iste frater: Itane? Apposite; imo insulsus et admodum temerarius est, quod ad quam verum sit, scias, ipse vetuit, ne Valentia discederem, prædixitque, si in Italiam venirem, mihi prorsus male cessurum: Maneat sane ipse Valentiæ; ego hinc contendo non discedere sine mitra, aliave auctus dignitate. Sed mitra ista dignitasque non alia fuit, quam quod in Hungariam profectus, ab Ordine suo defecerit, et post multa commissa flagitia infeliciter mortuus sit.

A. V. J. Antonio. e

doctorem de re secreta monet: spernit inanem gloriam.

162 Intranti in cellam suam cuidam doctori consilii regii sanctus Vir, simulatque ipsum conspexit, ait: Sta fortiter, sta fortiter! Respondit ille: Qua in re, Pater? Reposuit Pater: In tali negotio, quod hodie in tali loco tractatum est: eratque negotium secretissimum. Quod admirans doctor subjunxit: Sanctus Deus! Quis tibi hoc dixit? Pater vero, extensa manu, Crucifixum in cella sua indigitavit, quem E postea obtinuit dominus Joannes Buiglio de Arenus, a quo hæc audivi. Altero die idem doctor, observans, Servum Dei obturasse fissuram seræ januæ cellæ suæ, subridens dixit: Deus bone! Pater, fortasse id fecisti, ne nos quamdam eximiam apparitionem videremus. Verum ille nihil respondit, sed obverso dorso ad fenestram accedens, elevatis in cælum oculis, dixit: SOLI DEO HONOR ET GLORIA IN SÆCULA SÆCULORUM. AMEN.

occultos verborum suorum exploratores sibi notos esse, significat:

163 Servo Dei conciones habente in quadam ecclesia extra urbem sita, quædam auctoritate pollens persona, scire cupiens, an ille nihil adversus suam pravam vivendi normam dicturus esset, uni e turba, quæ ad illius sermones ibat, sub jurejurando commisit, ut, si Pater quidquam adversus se dixisset, sibi referret. Postquam hic abierat, pari juramento obstrinxit et alterum, et hoc dimisso, etiam tertium. Contigit autem, ut, cum dicta ecclesia longe inde distaret, eorum ultimi assecuti sint primum, irentque simul, sed tristes, nec auderet quisquam eorum causam sui mœroris alteri pandere. F Tandem eorumdem unus dixit sociis suis: Nos omnes incedimus mœsti, et dubito, an non eadem de causa. Dicite mihi per vitam vestram, quare sitis tam tristes. Responderunt illi: Mœroris nostri causa est, quod exploratores nos agere, oporteat adversus sanctum istum Virum; sed et iste subdidit: In eadem ego quoque sum navi. Ita colloquentes pervenerunt ad ecclesiam, ubi Patrem hæc verba in cathedra dicentem audierunt: Pharisæi non nisi unicum Judam adversus Redemptorem nostrum Jesum Christum quæsivere; amici autem mei adversus me quæsierunt tres. Quibus dictis, isti hæserunt attoniti.

secreta, etiam cordium,

164 Hunc Patrem nostrum quidam vir mundanis rebus addictus cum muliere in ecclesia colloquentem conspicatus, de eo temerarie male opinatus fuit; sed, recedente femina, Pater ad ipsum accessit, dixitque: Domine, tu de me taliter judicasti, sed certum est, te errasse. Quidam Religiosus petiit ab eo facultatem certum locum adeundi, sed non ivit, verum ingressus plateam est, quæ ducit ad Cartusiam, ubi de suo in hunc Ordinem transitu egit cum quodam

A. V. J. Antistio. periclitanti in partu

155 Mane Nativitatis Dominicæ Hieronyma Centella, uxor M. Cosmæ Clemente, jam septem mensibus gravida ex variis indiciis ac defectionibus, quæ ipsi accidebant, sensit se partui proximam, totoque illo die cum nocte sequenti numquam cessavit copioso sanguine fluere, ita ut medici illius vitæ veriti, curarint, ut se sacra confessione expiaret. Postero die vir ejus, huic Patri plurimum devotus, ad conventum nostrum recurrit, cum precaturus, ut pro salute conjugis suæ Missam celebraret. Sed eo adveniens, intellexit, ipsum jam egressum esse, ut ad altare majus celebraret. Quam ob rem contristatus, propositum suum sacristæ indicavit, conquerens de adversa sibi sorte, quod serius venisset. Consolatus illam sacrista est, bonoque animo esse jussit, quod ad se pertineret applicare Missas fratrum, et re ipsa illi applicaret eam, quam tunc dicebat Pater.

Missam celebrando inscius succurrit.

156 Ivit ergo, ut eidem Missæ interesset; dumque interérat, uxorem suam devotissime Deo commendabat, dictum Patrem pro illius

B

salute patronum suum allegans. Dum vero elevaretur sanctissimum Sacramentum, insonuit horologium, et ipse singulare animi gaudium sentiens sine ullo dubio sibi persuasit, uxorem suam extra omne periculum positam. Post Missam convenit Patrem, multumque sollicitus precatus est, ut pro suæ conjugis salute apud Deum intercederet. Ast Pater vix passus moram ad eum auscultandum, quia concionaturus in ecclesia S. Stephani properabat, solum respondit, ut Deo gratias ageret, suasque pro infirma preces addixit. Domum itaque redux cognovit, ipsam eodem tempore, quo elevatum fuerat sanctissimum Sacramentum, enixam fuisse puerum mortuum; certe non absque miraculo, quia, teste quidem obstetrice, sic ille situs erat, ut naturaliter nequiret expelli. Permansit illa infirma, gravi febre correpta, jussitque, se in Patris orationibus denuo commendari. Accedenti proinde iterum marito, ipse nihil auscultans, solum dixit, ut bene abiret; Hieronymam enim se melius habere, ne cruciaret se, nihil enim mali eidem accessurum: uti etiam vere nil contigit.

C

ANNOTATA.

a *Consule, si lubet, historicos de hac infelici Sebastiani Lusitaniæ regis expeditione Africana, in qua ille, dum adversus Abdelmelechum, Fezzæ ac Marrochii regem, pugnat, vitam et exercitum suum amisit assignato anno* 1578, *die* 4 *Augusti, quæ S. Dominico sacra est. De hoc vaticinio in Relatione Auditorum Rotæ brevissima habetur mentio his verbis*: Miserabilem regis Portugalliæ obitum ante alicujus nuntii adventum cognovit.

b *Quid hæc sibi velit visio, non intelligo; neque enim angeli videntur hic indicari.*

c Nagara, *incolis* Nagera, *Hispaniæ urbs est in Castella Veteri, Ducatus titulo ornata.*

d *Assisiatis nimirum, cujus Acta illustravimus die* 4 *Octobris, quo colitur.*

e *Fuit is Joannes Ribera, patriarcha Antiochenus, et archiepiscopus Valentinus* S. Ludovici, *ut per decursum hujus Vitæ constabit, amantissimus, eidemque perquam familiaris.*

f *Vide Annotata ad cap.* 4, *lit.* f. D

g Alonc, *indigenis* Alicante, *regni Valentini oppidum est cum capaci tutoque portu in ora maris Mediterranei.*

h Liburnus, *seu* Liburni, *indigenis* Livorno, *celebris Etruriæ civitas est portusque in ora maris Tyrrheni, Magno Etruriæ duci parens.*

i *Hujus Sancti, tertii Generalis Ordinis Prædicatorum, gesta apud nos data sunt ad diem* 7 *Januarii, ubi pag.* 111 *et sequenti, num.* 26 *mirabilem illum per mare transitum leges.*

k *Nescio, an hic S. Petrum, ex Ordine Prædicatorum martyrem indicet, an eumdem, quem subdit,* Gonzalem Telmum, *mihi ignotum.*

l B. Nicolaum Factorem *Ordinis S. Francisci designat, quem* S. Ludovico *admodum familiarem vixisse, infra videbimus.*

m *Tolosani scilicet, qui colitur die* 19 *Augusti.*

n *An* Nagaræ, *de qua supra.*

o *Nempe de Philippo II, Hispaniarum rege, qui multis annis supervixit.* E

p *Joannes Ribera, patriarcha Antiochenus et archiepiscopus Valentinus, ut supra jam annotavi,* S. Ludovici *amantissimus.*

q *Vide Annotata ad cap.* 2, *lit.* l.

CAPUT XI.

Quædam alia variis temporibus a Sancto, dum viveret, gesta.

Cap. XV. Monitum auctoris de mutata scribendi ratione.

Modo juverit multa alia de hoc Servo Dei narrare, sed alia ratione, quam qua superiora recensuimus; hactenus enim, quantum licuit, studui notare personas, temporaque et loca, cum quibus, quando et ubi singula contigerunt; verum id in hoc capite raro potero præstare; si enim personas nominavero, velut gravem illis injuriam intulisse censebor. Deinde itaque passim nec locus, nec tempus, nec alia peculiaria gestorum adjuncta notabuntur, per quæ veniri posset in notitiam personarum *a*: alias quoque eadem silebuntur, quod ea scire non potuerim, vel non ulterius investigaverim: præterquam quod in multis quoque, quamvis ea omnia sciremus, et sine ullius detrimento exprimere possemus, cum eadem nihilominus cautione processuri simus, ut observemus istud Sapientis monitum: Non laudabis quemquam in vita sua *b*; quia non expedit cuiquam umquam occasionem suggerere vane gloriandi, fierique insuper potest, ut, qui hodie bonus est, postero mane malus sit; nec volumus, ut quisquam, mutata vita sua, huic authenticæ historiæ præjudicio esse queat. F

Duos concubinarios, frustra monitos,

158 Duo potentes viri ambo eamdem concubinam publice habebant cum gravi scandalo incolarum loci, ubi habitabant. Noster bonus Pater, postquam eos aliquoties secreto monuerat, bisque generaliter adversus concubinatum concionatus fuerat, prædicavit peculiariter adversus eos asperrime, multo sale plagas fricans; quia

A a sinistris sedere jussit. Tum ad eum, qui a dexteris erat, conversus inquit : Pater, tu es Benjamin, id est, Filius dexteræ, itaque solet te vocare tuus pater Prior ; quod valde miratus hospes est, expendens, quo pacto id illi innotuisset. Posthæc subjunxit ille : Patres, an vos non estis terni? Responderunt, tertium patrem non voluisse una cum ipsis venire. Quis modo vestrum erit, prosecutus est pater Ludovicus, qui sumpto atramento et calamo scribat, quæ ego ipsi dicturus sum?

eventu probante.

172 Ego video ibi arborem, tres ramos habentem, quorum unus fuerit, quantum volueris, rigatus aqua, nullum umquam fructum proferet; quam ob rem recidetur et in loco admodum angusto reponetur ; alter ramus aliquem fructum dabit, sed acerbum ; ac proinde et ipse truncabitur; jamque videor illum videre in sepulcro. Tertius feret fructus suaves, et conservabitur : hisque dictis, jussit eos secreta habere, quæ dixerat, usus iisdem verbis, quibus Christus ad Apostolos suos Matthæi XVII :
B « Nemini dixeritis visionem hanc, donec Filius « hominis a mortuis resurgat. » Petierunt postea ab illo, verene ea effigies beatissimæ Virginis, quæ in ista cella servabatur, locuta fuisset cum S. Vincentio. Affirmavit ipse, ac præterea etiam locutam fuisse cum aliquo fratre, qui in eodem conventu habitabat. Rogarunt illi : Forte is Tu es? Responditque : Non licet mihi dicere, quis iste sit. Jam vero uni e tribus istis Religiosis tam male cessit, ut in amentiam inciderit, et inclusus carceri sit; nec de eo plura dictu opus est. Alter, quamvis bonus esset Religiosus, erat tamen naturæ asperæ et impetuosæ, nec diu vixit : tertius hodieque superest in suo religioso Ordine, multis bonis exemplis prælucens.

Multis claruit vaticiniis,

173 Ex hisce aliisque in hoc libro relatis constat, hunc Servum Dei sæpe illustratum fuisse spiritu prophetiæ. Dico SÆPE; quia certum est, quod docet S. Gregorius in Ezechiëlem et in libris Moralium, sanctusque Thomas in secunda parte; nimirum Sanctis non semper in promptu esse spiritum prophetiæ; sed eos aliquoties loqui ex sua propria prudentia, tuncque posse errare. Nec tamen id obest co-
C rumdem sanctitati; quia, uti S. Thomas ibidem ait, quod Sancti ex proprio sensu et secundum humanam prudentiam, consideratis adjunctis temporum locorumque et testimonio personarum fide dignarum, dicunt, non asserunt, se didicisse ex revelatione divina; imo student opiniones suas stabilire rationibus humanis; ut solent alii doctores.

Christum Dominum videt: impudicam ad officium suum reducit:

174 Aliquando rogatus a patre magistro fratre Petro Salmanticensi, hic Servus Dei, ut quippiam singulare sibi a Deo revelatum diceret, respondit, se, cum die Resurrectionis Domini nostri noctu ante alios fratres surrexisset e lecto, et in choro diu solus fuisset, subito cœpisse horrere, vidisseque Dominum in tanta majestate, ut totus mundus cum eo comparatus nihil esse videretur. Nempe viderit totum mundum instar exilis bullæ aqueæ, uti scribit S. Gregorius de S. Benedicto patre suo. Quodam in loco mulier maritata inhærebat pravæ consuetudini; et quantumvis bonus Pater contra istum errorem coram ipsa sæpe concionatus fuisset, nullum ex eadem fructum retulit. Contigit autem quadam nocte, ut ipsa in lecto suo sola cubans, præter solitum expergisceretur, videretque ingens in cubiculo suo lumen, et in hujus medio Religiosum Dominicanum, id est, patrem Bertrandum, splendidissimum, digito suo ipsi minitantem. Quo viso sic territa fuit, ut ab ea consuetudine imposterum abstinuerit viroque suo adhæserit.

A. V. J. Antistio.

Francisco Borgiæ fausta prædicit de remissis sibi peccatis fit certior h

175 Dum dominus Franciscus Borgia *h* febribus aliisque malis laborabat, jamque de illo desperaverat medicus, agebaturque, ut ad condendum testamentum seque comparandum ad mortem induceretur, invisit illum Pater aitque, ut Deo considerct; confestim enim ipsum salvum et incolumem descensurum e lecto, duosque filios, quos habebat, tum etiam cælibes visurum uxoratos : atque ita factum est. Narrat pater dominus Michaël de Vera, Cartusianus, nostrum bonum Patrem aliquando cum persona, divino servitio admodum dedita, colloquentem, magna cum simplicitate, injuncto secreti silentio, dixisse, sese quodam die audivisse vocem, quæ diceret : Frater Ludovice, jam remissa tibi sunt peccata tua; subitoque conspexisse, non in spiritu, sed corporaliter, advolantem columbam, rostrum suum ejus ori inserentem. Hoc prædicta persona, non nisi post patris fratris Ludovici obitum revelavit. E

virum, pro quo rogabatur, divinitus cognoscit : nocturna visio ei exhibita

176 Quædam mulier Patri commendavit, ut Deum precaretur pro quodam, qui in malo versabatur statu : rogata autem ab eo, quis is vir esset, dixit, id se non posse dicere. Tum ille ait : Is vir est talis conditionis, tali fungitur officio, talique nomine vocatur. Quod responsum ipsa admirata, quod gestum fuerat, narravit cuidam presbytero, in sacra Theologia magistro : qui ipsi reposuit : Non tibi hoc mirum videatur; cum pater Ludovicus velut propheta sit. Quadam nocte in spiritu vidit, sepulturam fratrum aperiri, in qua multa cadavera integra jacerent, atque hominem in eam ingredi, eaque corpora irreverenter hinc et inde dejicere. Notabat autem Servus Dei, eadem non male oluisse, mirabaturque vehementer temeritatem illius, qui tam parum reverenter tractabat manibus corpora eorum, quos spiritus suus illi significabat esse in cœlo.

de corporibus in communi fratrum sepulcro non recte servatis.

177 Sibi postea redditus sollicite expendit, quid hæc visio indicaret, et subsecuto matutino tempore vocavit sacristam minorem, rogavitque secreto, an sepultura fratrum umquam fuisset iis diebus aperta ; cumque is id negaret, instanter petiit, ut, si forte contingeret, eam aperiri, se moneret. Non transierat biduum, quin certis de causis sepelienda in ea esset quædam domina ; ac proinde monitus a sacrista Pater, dum aperiretur sepulcrum, adfuit, et adhibitis perspiciliis per os sepulturæ ea corpora attentissime intuitus est, quorum multa etiam erant integra, quamvis locus iste esset perquam humidus et aliquoties etiam aquæ plenus. Cum hæc sic se haberent, voluerunt immittere scalas, sed non potuerunt propter multitudinem corporum. Quare unus e vespillonibus, qui istud corpus ad sepulcrum portaverat, ingressus est, dictaque integra corpora arripiens huc illucque rejecit, dicens sibi, Quam integra sunt corpora ista, nec fœtentia ! At pater Bertrandus ait sacristæ : Nonne jam vides, fili, quod ego tibi altero die dixi : ac valde doluit, in corde suo reputans, ea corpora non debere tam parum reverenter tangi et tractari. Et sane

A. V. J. VANTISTIO

quodam patre, qui ipsum monuit, ut caveret sibi, ne forte ea cogitatio diabolica esset. Domum reducem fratrem rogavit Pater Bertrandus, unde veniret; dicentique, se venire ex eo loco, pro quo adeundo petierat licentiam, respondit : Non ita est : redis tu ex tali loco, ubi talis pater te monuit, ut caveres, ne tentatio esset; qualis re ipsa est.

divinitus intelligit,

165 Quidam hujus civitatis prælatus domino patriarchæ, archiepiscopo Valentino, narravit, quemdam virum ecclesiasticum, cum semel ad invisendum Servum Dei accessisset, austero ab eo vultu aliquamdiu exceptum esse, nec permissum in cellam ingredi. Quod ubi vidit ecclesiasticus iste, recordatus est cujusdam peccati, cujus reus erat, ac vehementissime pœnituit, seque emendavit. Postea ad Patrem rediens, lætissime ab eodem susceptus fuit, cum eoque aliquo tempore familiarissime conversatus; unde cognovit, Patrem secreta cordium penetrare. Atque hoc profecto indubitatum est; quin etiam Dominus ipsi sæpe ostendebat spiritum et animum eorum, qui cum illo B agebant. Unde etiam contigit, ut certum doctorem, de peccatis suis confessum, sacraque Eucharistia, ut Jubilæi indulgentias lucraretur, refectum, fixis oculis intuitus, eidem dixerit : Cave, ne muteris, jam enim te bene habes.

Miræ illius visiones.

166 Quidam vir ad nostrum conventum veniens ut cum ipso loqueretur, invenit eum celebrantem Missam, et ante altare cadaver extensum humi. Post Missam (quamvis nesciret, Patrem pro mortuo celebrasse) rogavit illum, quis iste defunctus esset, qui extensus humi jacebat, dum ille celebraret. Cui Pater respondit : Celebravi Missam pro defuncto. Re vera autem eo die nullus in ecclesia nostra sepultus fuerat; sed fortasse anima illius mortui humano corpore assumpto interfuerit Missæ, quæ ab eo pro ipsa celebrabatur. Sacram Eucharistiam in ecclesia nostra porrigens cuidam sæculari, qui pilos barbæ et capitis admodum prolixos habebat, vidit subito illum vultu mutatum, capillosque capitis modo tam insolito erigi, ut magnopere admirandum esset. Post communionem duxit ipsum seorsum, precatusque est, ut indicaret, quid sibi in sacra communione accidisset. Respondit is se vidisse ex sacra Hostia tantam prodire lucem tantumque splendorem, ut plurimum admiratus, plenusque gaudio permanserit, quod rem tam stupendam in sanctissimo Sacramento suis oculis conspexisset : quæ res deinde etiam in corpore miros istos procuraverit effectus.

Mulierem sæpius impudice lapsam ad frugem reducit.

167 Quodam die invisit personam hujus civitatis, et digito monstrans certum locum, ait illi hæc verba : Tu ibi offendisti Deum toties cum tali homine. Dicta persona ista audiens (ut ita dicam) mortua concidit; maxime, quod ipse apprime sciret numerum peccatorum illius; subjunxitque Pater : Et quia solus Deus potest tuo malo mederi, vide, quanti mihi constent peccata tua; ac discooperiens collum suum et partem scapularum, ostendit illi carnem suam lividam et sanguinolentam a verberibus, quæ sibi inflixerat pro peccatis ejusdem. Hinc illa pudore perfusa ait : Pater, quid me fiet? Ergone in hoc peccato semper perseverabo? Non, reposuit Pater; nunc enim ei præcidemus viam. Tuncque dixit mulieri : Potes hunc in finem curare, ut fiant quindecim Missæ, quas in memoriam quindecim mysteriorum Rosarii gloriosæ D Virgini vovisti. Obstupuit illa ad hæc; quia soli Deo hoc suum notum erat votum, quod fecerat, ut ex isto peccato emergeret. Hinc patuit, ipsum, ut erat propheta in cognoscendo peccato præterito, ita etiam fuisse in prædicendo remedio futuro : ita enim evenit, ut ipsa, licet cum illa persona Deum sæpissime offendisset, facili negotio se ab eadem removerit, nec umquam in priorem deplorandum statum reciderit.

indigenti succurrit : infortunia Religioso prædicit,

168 Dum in quodam conventu Prior esset, mulieri, cujus confessionem Sacramentalem exceperat, ait : Nosti istam Dominam? Adi, obsecro, ædes ejus, et da ipsi hosce duodecim regales. Ivit illa, eamque dominam ea de re turbatam reperit; at, quamvis initio recusaret eleēmosynam recipere, deinde tamen audiens, a quo missa esset, admisit, dicens : Vere ego hodie istis nummis egeo; sed indigentiam meam nemo nisi Deus, noverat. Alias cum quodam Religioso loquens, ait illi : Pater, te enixe Deo commenda, brevi enim magnis difficultatibus totque tam corporalibus, quam spiritualibus tribulationibus immergendus es, ut etiam E parentes tui inde graviter affligendi sint. Post aliquod tempus eidem patri nec expectanti, nec quærenti, obtigit occasio proficiscendi in Italiam, ubi expertus agnovit probavitque veritatem eorum, quæ noster ei dixerat; eoque modo ipsi cesseruut sua negotia, ut etiam parentes multum passi fuerint.

cur Sancti multa patiantur;

169 Possemus hic referre aliquot eventus insolitos, qui illius inimicis obtigere; sed neminem volumus confundere. Quam ob rem de persecutionibus, quas ille passus est, solum dicam, quod ait Ecclesia : « Sancti tui, Domine, florebunt sicut lilium. » Non solet lilium fragrare odore simili jasmino, violæve aut caryophyllo, quæ suaviter fragrant, ac pene omnibus placent; sed odorem spirat tam vehementem, ut non satis firmis capitibus dolorem creet; ut hinc intelligamus, bonos ordinaria quadam bonitate præditos toti mundo solitos placere; Sanctos vero excellenti bonitate vigentes, effundere fragrantiam tam vehementem, ut multi eam nequeant tolerare. Hinc Paulus, excellentissimus Sanctus solebat dicere : Christi bonus odor sumus; sed aliquibus quidem F sumus odor vitæ in vitam, aliis vero odor mortis in mortem *f* : proinde mirandum non *f* est, si pater Ludovicus quosdam adversarios passus sit *g*. *g*

atque hic etiam passus est a dæmonibus.

170 Jam vero ut ad propositum redeamus, non satis erat dæmoni hunc sanctum Virum aliorum hominum opera persequi, sed etiam ipsemet ad eum male mulctandum prosiliit. Hinc Ludovicus semel dixit socio suo : Mi frater, stuperes; si scires molestiam, qua me afficiunt maligni spiritus : aliquoties me e lecto pertrahunt, cogorque me meis manibus tueri : alias etiam me ingresso in ecclesiam, terribilis dæmon stabat juxta vas aquæ lustralis, quam cum pessime oderit, fortasse voluit me ab ea prohibere.

De tribus Religiosis vaticinatur.

171 Valentiam advenerant tres religiosi cujusdam Ordinis, quorum duo patrem fratrem Ludovicum inviserunt, qui eos in cellam S. Vincentii duxit, dicens, ut ibidem non nihil præstolarentur, rediensque ad cellam suam tribus in ea horis moratus est, orationi, ut creditur, semper intentus. Post ad eos reversus, eorumdem unum a dexteris suis, alterum

a sinistris

A quorumdam, qui, ut suum celebrarent, alios vituperabant Ordines, qui communiter seminaria sunt a cælo instituta. Cum verissimum sit, quod olim consueverat dicere Albertus Magnus, quod, quoties exiret e cella, numquam sine aliqua facta jactura, nec, ut ita dicam, se minus homo, rediret; pater noster Bertrandus tam fuit amans solitudinis et cellæ suæ, ut etiam post sumptum prandium vix quidquam raroque cum aliquo colloqueretur; sed magna, quam de ipso conceperant homines, æstimatio non sinebat ipsum sua desiderata solitudine frui.

quam non permittebat cura proximi, voluit fieri Cartusianus;

183 Evocabatur creberrime ad suam sedem confessionalem, nec quisquam infirmabatur, qui eum non juberet arcessi, ut Evangelia super eum legeret; quod charitatis officium pauperibus æque ac divitibus sine discrimine exhibebat. Nonnumquam etiam vocabatur captandi consilii gratia in rebus magni ponderis; interdum quoque ejusdem sancto colloquio fruendi ergo; erat denique ipse commune omnium B afflictorum refugium. Quia vero hujusmodi negotia ipsum plurimum fatigabant, distrahebantque, incessit eum desiderium se conferendi in Cartusiam, ut similibus distractionibus liberaretur. Quare aiebat, velle se includere Cartusiæ Portæ Cæli *g*, unice ut iterum novitius fieret, nec cum quoquam in posterum loqueretur. Verum id nequiit executioni mandare tribus de causis. Prima erat amor, quo S. Dominicum et Vincentium, omnesque sui Ordinis Sanctos, ac multos patres, qui in eo hodieque supersunt, prosequebatur. Altera, quod dicerent, non defuturos aliquos, qui eum ibidem inviserent; tertia, quod monitus esset, desiderium istud facile posse esse immissam a dæmone tentationem ad impediendum spiritualem fructum, quem multæ piæ personæ per ipsum capiebant.

non tamen factus est.

184 Tandem igitur decrevit in primo instituto suo perseverare, nempe in Ordine Prædicatorum, uti in eodem perseverarunt SS. Thomas, Vincentius, Petrus martyr, Antoninus, iique sancti ac beati patres Jordanus, Reginaldus, Humbertus *h*, plurimique alii benedicti patres, qui tantum amabant solitudinem, tan- C tamque habebant opportunitatem in heremum secedendi, quantam ille, nec tamen id fecerunt; imo velut alteri apostoli semper laborarunt in iis, quæ ad salutem conversionemque pertinent hominum, pro quibus Christus est mortuus. Multum idcirco hac in re valuit diligentia multorum patrum, ut ei istam cogitationem eximerent: quia tantopere ipsum diligebant, ut numquam cessaverint, alii quidem verbis, alii litteris, alii precibus, agere, ut Deus illuminaret, nec ipsi perderent. Unum hic minime tacendum puto, scilicet quod in hoc negotio plurimum obstricti simus patri fratri Nicolao Factori Ordinis S. Francisci, qui de hoc argumento eidem efficacissime scripsit, inculcando fortiter, ne ullo modo istam mutationem exsequeretur.

Ejus ratio agendi cum pœnitentibus

185 Itaque ne nimiis negotiis externisque occupationibus implicaretur, observavit sequentia. Non curabat, sive alii plures, sive pauciores, sibi de peccatis suis confitentes haberent, nec sive, quos ipse audiverat, ad se redirent nec ne: neque probabat, quod quispiam molestus esset aliis, ut in conventu nostro confiterentur; sed gaudebat, dum videret confessarios hac in parte indifferentes ad audiendos omnes accedentes, sine discrimine pauperum ac divitum, sine cura filios filiasque spirituales sibi procurandi. Non permittebat, ut patres filios, mariti uxores, domini servos, etiam mancipia, obstringerent ad confitendum cuiquam designato; quod ea ratione occasio detur, ut (immiscente se dæmone) non integre confiteantur. Aiebat, confessarios non debere frequentare domos suorum pœnitentium; neque eas adire in gratiam alterius, ac debere tam libenter excipere confessiones eorum, qui solent in aliis ecclesiis confiteri, quam qui ordinario confitentur in sua. Hæc aliaque multa similia proposuit ipse in ferventi sermone, quem Valentiæ habuit festa luce S. Michaëlis in actu sacræ Inquisitionis anno MDLXXIX, poteratque aliis recte prædicare, sibi optime conscius.

A. V. J. ANTISTIO.

modestia in usu oculorum

186 In sua conversatione ita erat modestus, ut vix oculos levaret a terra, qui nos non modo ad honestatem necessarius est, sed etiam magni meriti; quia, qui se privat visu rerum E pulchrarum, quem oculi naturaliter expetunt, non solum potest sperare, verum etiam peculiari titulo petere a Deo, ut a rebus creatis, quæ possent ei laquei esse æternæ damnationis, videndis in tempore abstinens, post mortem gaudeat contemplatione Divinitatis, in qua sita beatitudo nostra; videatque sui corporis oculis pulcherrimam speciem Jesu Christi Redemptoris nostri, ejusdemque benedictæ Matris, et omnium Sanctorum Sanctarumque in cælo, in quo summum erit nostrorum oculorum gaudium.

corporis afflictatio in quiete nocturna:

187 In nocturna quiete se multum affligebat, non modo, quod noctu diu vigilaret, ac deinde statuto tempore mane surgeret, mediaque nocte, dum poterat, ascenderet ad officium matutinum, sed quod lectum suum insuper asperum redderet. Extra conventum vix induci potuit, ut in lecto cubaret, dum recte valuit; cujus rei certum testimonium dedit Hieronymus Abella, asserens, Patrem, dum ad domum suam de Moncada accessit, non nisi semel dormisse in lecto, et quidem suis non exutum vestibus; aliis vero omnibus vicibus super arca. In conventu autem longo tempore dormivit su- F per altera arca, quam ei frater suus presbyter hunc in finem commodaverat. Cinxit etiam se aliquo tempore fascia e tela linea, cum insertis aliquot ex eadem materia globulis durissimis, ut, cuicumque lateri incumberet, sentiret dolorem. Apparet mihi hæc corporis afflictatio admodum prudens, quod carnem maceret, nec obsit sanitati.

illius modus concionandi:

188 In concionibus habendis non pollebat multa gratia; nec aures delectabat auditorum, sed perorabat ex spiritu, et movebat vehementer: et quamvis nec valde sonora voce, nec tam expedita lingua, quam multi alii, esset, loquebatur tamen cum tanto fervore, ut eos defectus pauci observarent. Poterat ille cum S. Paulo dicere: „ Sermo meus et prædicatio mea „ non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis *i*. „ Non consueverat auditores ad sequentem concionem invitare: dumque ad prædicandum rogabatur, respondebat: Ego non sum concionator, sed miser surdus. In concionibus suis constanter commendabat usum sacri Rosarii, quod semper

A. V. J. ANTISTIO.

ne sunt in ista sepultura ex iis aliqua, quæ in peculiaribus locis et honoratissimis sepulcris mereantur reponi.

ANNOTATA.

a *Adverte, quam accurate observet, quæ in Prologo num. 9 servanda sibi proposuit.*

b *Eccl. cap.* XI, ℣. 30 : Ante mortem ne laudes hominem quemquam.

c *Matthæi cap.* 14, ℣. 4 : Dicebat enim illi *(Herodi Joannes)* Non licet tibi habere eam, *nempe Herodiadem uxorem fratris ejus.*

d *Fuisse Sanctum surdastrum, jam dictum est.*

e *Per* Segobrigam *(quidquid sit de situ antiquæ Romanis notæ) videtur hic indicari civitas episcopalis regni Valentini,* Segorue *vulgo nunc dicta.*

f *Epist. 2 ad Cor. cap.* 2, ℣. 15 *et sequenti :* Christi bonus odor sumus Deo in iis, qui salvi fiunt, et in iis, qui pereunt : aliis quidem odor mortis in mortem : aliis autem odor

B vitæ in vitam.

g *Pergit hic biographus ex aliis quoque sacræ Scripturæ locis, recta ratione, Sanctorumque exemplis prolixe probare, patiendum iis esse, qui pie volunt vivere in Christo Jesu; quæ cum nullum prorsus* S. Ludovici *factum doceant, reseidi, et ad propositum meum cum biographo propero.*

h *S. Francisci Borgiæ ex Carolo natu majore filio nepos; qui fuit Gandiæ dux hujus nominis secundus.*

CAPUT X.

Aliquot Sancti insignes virtutes et mores.

CAP. XVI. Pie afficiebatur erga Sacramentum altaris : a

Quemadmodum in Vita S. Vincentii *a*, a me scripta, quædam peculiaria capita de hujus moribus composui, ita et in historia hujus nostri boni Patris, priusquam ad postremam illius infirmitatem et mortem veniamus, juve-

C rit quoddam ejusdem sanctorum morum compendium hic exhibuisse; cum hi ad nullum certum tempus, sed ad totam illius vitam, aut ad magnam hujus partem pertineant. Imprimis tanta devotione ferebatur erga sanctissimum Sacramentum altaris, ut, quo die non celebraverat Missam, nequiret esse contentus; die vero Nativitatis Domini maxime esset hilaris, quia tunc tres celebrandæ erant, uti et in Commemoratione omnium fidelium Defunctorum, in qua tres Missæ similiter dicuntur per totam hanc provinciam, non solum ex antiqua et immemorabili consuetudine, sed etiam ex speciali Indulto Julii III Papæ : verumtamen hæc peculiaris illius devotio etiam clarius patescet capite sequenti.

magno tenebatur desiderio martyrii b

179 Flagrabat ardentissimo desiderio martyrii, et quotidie repetebat illam orationem, quam soluerat S. Petrus, martyr Inquisitor *b*, in Missa ad elevationem Hostiæ et Calicis recitare : " Concede mihi, Domine, ut ego pro te " moriar, sicut tu voluisti mori pro me. " Crebro etiam versabat in ore ista S. Vincentii martyris *c*, hujusque nostræ civitatis protecto- D ris, in mediis tormentis suis verba : " Hoc est, " quod semper desideravi; hoc est, quod omni " studio semper quæsivi. " Hæc autem dicens noster pater Bertrandus, oculos suos in ejusdem S. Vincentii imaginem figebat, et aliquoties etiam lacrymabundus cum magno animi sensu recitabat. Solebat etiam dicere : Si omnes tam felices essemus, ut cuncti in unum compelleremur carcerem, et catenis ferreis vincti circumduceremur per plateas, tunc sentiremus quam dulce sit pro Christo pati; tunc apprime caperemus, quod S. Lucas scribit de Apostolis, dum e concilio Judæorum expulsi fuere : " Ibant " Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quia " digni habiti sunt pro nomine Jesu contume- " lias pati. *d.* "

cum spe firma in Deum. d

180 Semel etiam ad hoc propositum amico suo dixit : Ego non mereor martyrium, sed si Deus hanc mihi gratiam faceret, admitterem libentissime, precarerque, ut permitteret, me gravissima maximeque insolita tormenta subire : nec dubium est, quin pro amore illius et pro ejusdem Ecclesia Romana libentissime mo- E riturus essem. Imo certum est, imo certum est, neque ullum est dubium; fretus Deo hoc dico; nam mihi non confido : tum admota pectori manu, subjunxit : Deus per misericordiam suam interne me corroboravit fide solida et robusta. Dum Valentiæ auditum fuit martyrium, quod Hierosolymis subiit quædam mulier, quæ antequam hanc peregrinationem suscepit, fuerat illius filia spiritualis, ipse maxime gavisus fuit, et quantumvis tunc vicinus morti esset, videbatur nihilominus ejus cor gestire præ lætitia, aiebatque : O fortunatam feminam, quæ tantum accepit a Deo favorem, si verum est, quod de ipsa scribitur; ego vero miser peccator tantum non merui.

cultui quoque Nominis Jesu et B. M. V. erat addictissimus.

181 Erat sanctissimi Nominis Jesu cultor eximius, quales ceteri quoque Sancti omnes fuere, cunctique boni Christiani, ac peculiariter Religiosi omnes esse debent : certumque est, fratrem S. Dominici, qui ea devotione caret, indignum eo nomine esse; quia præter alios titulos, omnibus Christianis et Religiosis communes, habuimus in Ordine nostro maximos Sanctos, qui eumdem peculiariter professi sunt; qui porro inter Sanctos solenniter relati F fuere, ii omnes hoc divino affectu maxime eluxerunt, et inter alios præcipue sanctus pater Jordanus *e*..... Redeamus nunc ad nostrum e patrem Bertrandum, qui gloriosæ Virginis, Dominæ nostræ, cultui pariter fuit addictissimus; nec satis ipsi erat tertiam Rosarii partem quotidie recitare, sed recitabat integrum, semperque penes se habebat, et noctu appendebat collo. Processionibus, quæ singulis primis Dominicis mensium in nostris conventibus fiunt, intererat devotissime, ut ex mandato Pii IV et Pii V sanctæ memoriæ Matrem Dei sic honoraret.

Æstimabat omnes Ordines Religiosos : ex amore solitudinis,

182 Multum diligebat omnes Ordines Religiosos libenterque eos laudari ac de omnibus bonis Religiosis bona referri. De martyrio, quod frater Michaël de Arandiga, presbyter Ordinis de Montesa, Algerii cum magna constantia pertulit *f*, non secus exsultavit pater Bertrandus, quam si iste nostri Ordinis fuisset. Similiter etiam in omnibus aliis Religiosis Ordinibus consueverat intimam cum aliquot Dei servis amicitiam colere, agreque ferebat libros quorumdam

A nunc dicturus sum, aliisque similibus occasionibus. Anno MDLXXXI dixit in cella sua tribus quatuorve e nobis, quorum unus erat pater frater Franciscus Palu, lector hujus conventus: Nescio, quid causæ sit (ita ille aiebat) quod ex ista fenestra viderim omnem eventum belli Lusitani: tum ego dixi: Pater, id esse potest opus Dei, et etiam opus dæmonis; et idcirco oportet, te serio commendare Deo, eumque precari: ille autem nonnihil humeros stringens, et oculos ad cælum elevans ait: Necesse est, id committere Deo.

aliquot exemplis 195 Aio igitur, unum e præcipuis argumentis, quæ mihi hujus Servi Dei sanctitatem persuadent, esse ejusdem profundam humilitatem in relationibus; quia, cum doctrina Sanctorum sit, e relationibus oriri pericula vanæ gloriæ; quotiescumque mihi quidquam ejusmodi narrabat, continuo admonebam, id quoque esse posse fallaciam diaboli; quamquam enim magni facerem, quæ mihi dicebat, simulabam tamen ea parvi pendere; at nihilominus numquam deprehendi, ipsum id ægre ferre; B sed probabat omnia, quæ dixeram, multosque mihi præstitit favores. Nec vero putem, ab ullo omnino homine auditum illum esse de me propterea conqueri, aut innuere, hanc meam insolentiam sibi displicere. Revera tamen ipsum summa veneratione prosequebar, adeo ut ex hoc meo inani timore non fuerim ausus in ejusdem postremo morbo vel simpliciter petere, ut Deum pro me oraret in cælo, sed sequenti usus sermone sim:

probatur. 196 Pater, confide in misericordia Redemptoris nostri Jesu Christi, et intercessione gloriosæ Virginis, et patris S. Dominici, et omnium Sanctorum, fore ut, licet merita tua pauca sint, Sanguis Christi, quidquid deest, suppleat; et salvus eris. Omnes quoque hujus conventus patres, inter quos sunt insignes servi Dei, orabunt pro te, ut cito libereris e purgatorio, si in illud deveneris; attamen dum placuerit Deo te conducere in cælum, precare pro hac domo, et me, qui semper plus quam filius tuus fui. Tunc ipse respondit: O pater, quid ais, an id facturus sim, si Deus per suam misericordiam paradisum mihi donet? Faciam, ac libentissime. Itaque *l*, Pater mi, dum (ut Deus C tibi concessurus est) jam fueris in cælo, memento stare promissis tuis, et fac, nobis gratiam impetres, ut incipiamus fieri genuini filii et imitatores S. Dominici; et dimitte mihi audaciam meam, dum in divina essentia jam cognoveris, illam partim ex inani timore, partimque ex vero amore profectam esse.

ANNOTATA.

a *Scilicet Ferreri, de cujus Vita per eumdem Antistium scripta jam memini superius.*

b *S. Petrum ex Prædicatorum Ordine hæreticæ pravitatis Inquisitorem, et ob hoc munus sanctissime gestum, ab impio occisum, designat, de quo supra pariter fecimus mentionem.*

c *Levitæ scilicet, martyrisque Valentini, qui colitur die* 22 *Januarii.*

d *Act. Apost. cap.* 5, ỷ. 41.

e *De* B. Jordano *vide superius Annotata ad cap.* 2, *lit.* k. *Post hunc Antistius etiam alios nominat insignes sui Ordinis viros, qui sanctissimi nominis Jesu venerationem tum Opusculis editis, tum sacris sodalitiis institutis amplificare studuerunt, hanc etiam ipse pro sua pietate omnibus commendat. Rescidi autem ista, quia, ad* S. Ludovici *Vitam, aliunde satis prolixam, proprie non spectant.* A. V. J. ANTISTIO.

f *Animam ejus* S. Ludovicus *cælos eo temporis articulo subeuntem vidit, quo in opprobrium fidei combustus a Mauris fuit, teste Escolano Historiæ Valentinæ lib.* 9, *col.* 1043.

g *De hoc Cartusianorum extra Valentiam monasterio vide Annotata superius ad cap.* 1, *lit.* g.

h *De hisce nominatis eximiis viris in Opere nostro jam actum est; nimirum de S. Thoma Aquinate ad diem* 7 *Martii; de S. Vincentio Ferrerio ad* 5 *Aprilis; de S. Petro Martyre ad* 6 *Maii; de S. Antonino archiepiscopo Florentino ad* 2 *Maii; de B. Jordano ad* 13 *Februarii; de Reginaldo, alias Naldo, inter Prætermissos ad* 26 *Septembris; de Humberto V Generali Ordinis Prædicatorum magistro, pariter inter Prætermissos ad* 14 *Junii.* E

i *Epist.* 1 *ad Cor., cap.* 2, ỷ. 4.

k *Proverbiorum cap.* 30, ỷ. 2 *et* 3.

l *Ita scilicet Sanctum alloqui tunc prosecutus fuit Antistius.*

CAPUT XI.

Sanctus varias patitur corporis infirmitates: medetur alienis: sacro Viatico munitur: defertur alio; quæ inter hæc gesserit.

CAP. XVIII. Variis infirmitatibus afflicto Si recte consideres, apparebit, Deum numquam voluisse vel unum firmæ valetudinis diem huic Servo suo concedere, quo ampliori patientiæ præmio potiretur in cælo; utque, velut alter S. Paulus posset in suis infirmitatibus gloriari, ab ipsa pueritia fuit infirmus; in F Religione autem (cujus præcepta austeriora sunt, quam appareant) semper ei novæ infirmitates accesserunt. Erat myops, et, quia insuper erat surdaster, ut sanaretur, multa ipsi adhibenda medicamenta fuere, multique cruciatus tolerandi. In altero crurum laborabat plaga admodum dolorosa et crudescente, quæ enim multis annis afflixit: patiebatur vehementes vertigines, per quas aliquoties velut in deliquia prolabebatur; et idcirco non poterat incedere pedibus, nisi magna cum difficultate. Altero insuper conflictabatur malo terribili, quod vix sinebat ipsum etiam equo vehi: denique biennio trienniove passus est vehementem fluxum, cui nullum umquam reperit remedium.

198 Ita erat semper admodum languidus et afflictus, oculis morbidis maleque affectis, sed spiritu tam robustus, ut, si vel minime melius se haberet, mox labores et austeram Religionis vivendi normam resumeret, media nocte surgens ad Officium matutinum, nullo utens indusio, *nulla prosunt medicamenta;*

A. V. J. Antistio.

semper fecit maxime, suadebatque auditoribus suis, ut illud recitarent pro animabus in purgatorio detentis, pro hominibus mortalis peccati reis, et pro statu sanctæ Romanæ Ecclesiæ, matris nostræ; studebatque prætcrea sæpius adducere aliquod exemplum aliquodve miraculum beatissimæ Virginis Deiparæ, et Sanctorum, imitatus patrem Miconem, qui hac ratione uberrimum fructum fecit in hisce regnis; quodque etiam S. Gregorio Papæ familiare fuisse, ex multis ejusdem Homiliis apparet.

Religiosum statum

189 Narrat frater Franciscus Gutierrez, se, cum a quodam altero sollicitaretur, ut fieret presbyter Jesuita, non potuisse induci, ut id decerneret, et valediceret mundo, multoque tempore precante socio, ut consuleret patrem fratrem Ludovicum, nec hoc quidem facere voluisse, sed quodam die, qui erat sanctæ Virginis visitationi sacer, ab eodem sibi persuasum fuisse, ut saltem concioni patris Bertrandi secum interesset, qui prædicaturus erat in S. Catharinæ martyris, atque propter meram importunitatem illius consensisse. Inter concionandum autem quærebat Pater, quare diva Virgo inviserit S. Elisabetham, respondebatque, id fecisse, ut eam in partu adjuvaret; atque idcirco bene sancteque facere, qui alios juvant, ut exsequantur bona proposita sua, quæ sunt velut quidam concepti fœtus spirituales; ac mox, licet nulla de re monitus, argumentum, quod isti duo socii tractaverant, iisdem verbis sigillatim proposuit, tam efficaciter perorans, ut ambo prorumperent in lacrymas, et eorum alter, qui Spiritui Sancto antea tautopere restiterat, significaret, velle se, priusquam pransurus esset, habitum petere, alterique socio laborandum fuerit, ut id in pomeridianum tempus differret.

variis persuadet: mira Viri humilitas,

190 Iverunt ergo tunc simul, inveneruntque patrem Provincialem jam in procinctu, ut Valentia discederet, adeo ut, si paulo diutius tardassent, non fuissent adfuturi in tempore, oportuissetque, eos deinde sua desideria nou paululum differre. Multi etiam alii verbis et sermonibus patris Ludovici variis Religiosis Ordinibus se adjunxerunt. Nou memini eum umquam auditum a me esse contemnere ullum concionatorem, utut indoctus hic esset aut inconcinnus; solebat laudare omnes; nisi tamen in iis quidquam superbiæ, vanamve sui existimationem deprehendisset. Erat denique hac in parte tam humilis, ut non solum devote audiret conciones patriarchæ vel cujuscumque alterius excellentis sacri oratoris; sed etiam non dedignaretur sociare qualemcumque, etiam postremum discipulorum suorum, concionem habiturum. Cumque argumentum sermonis ordinarie probaret, sæpe oblitus signum clapsi temporis dare concionatori, illum ultra constitutam horam in cathedra detinebat.

etiam erga subditos:

191 Cum ex doctrina Concilii Tridentini constet, sine speciali privilegio (quale in beatissima Virgine Maria firmiter agnoscit Ecclesia) nullum hominem esse, quantumvis ille justus sit, qui non aliquoties peccet venialiter; certissimumque etiam sit, quod scribit S. Gregorius, bonis proprium esse timere peccatum; hic Servus Dei, dum quandoque in aliquem defectum, utut levem, labebatur, eum confestim sacra confessione eluebat; et, si videretur sibi ordinaria sua melancholia cuiquam malo fuisse exemplo, sine mora ab eo veniam petebat. Quamquam autem S. Augustinus in sua Regula dicat, prælatum, dum in reprehendendis subditis modum corrigendi excessit, non obstringi, ut ab eis veniam precetur, ne suæ noceat auctoritati; sanctus Vir hac non utebatur indulgentia; sed crebro humiliabat, se, veniam a suis subditis flagitans. At nescio, qua ratione factum sit, ut ille numquam visus fuerit, propterea quidquam auctoritatis suæ amisisse.

in reprehendendo constantia: dilectio inimicorum

192 Non tamen tam familiaris cuiquam fratrum umquam fuit, ut idcirco prætermitteret eum de defectibus suis commonere; imo vero, quos plus amabat, dum oportebat, reprehendebat severius, etiamsi ageretur de defectibus, qui in Constitutionibus nostris leves reputantur. Aiebat, nolle se in gratiam suorum amicorum ire in infernum, vel etiam in purgatorium; et, quamquam soleret gratus esse sibi benefacientibus, non tamen dissimulabat coram ipsis, dum erant reprehendendi. Quantumlibet autem offensus ab alio, non abhorrebat illo, sed facile condonabat injurias, aptabatque se non modo necessitati, sed etiam voluntati eorum, a quibus injurias passus erat; fuitque in eo tam singularis observantia præcepti de diligendis inimicis, ut fortasse cuiquam videri potuerit quædam species stultitiæ, sed ejusmodi scilicet, quæ placuit Sapienti, dum in Proverbus ait: " Stultissimus sum virorum, " et sapientia hominum non est mecum. Non " didici sapientiam, et novi sapientiam Sancto- " rum *k*."

in conversando comitas: fuga honoris.

193 Sive per suam eximiam virtutem, sive ex bona paterna educatione erat ille bene moratus, venustus ac prudens ubique, noveratque omne genus hominum recte tractare, et tam reverenter gerebat se apud omnes, ut valde admirabilis esset; nec patiebatur, ut quisquam detecto capite secum loqueretur. Ad eum in claustro hujus conventus deambulantem accessit aliquando Franciscus Ludovicus Blanes, vir nobilis hujus civitatis, ut ejus manum oscularetur, idque faciens unum genu humi posuit: qua re Servus Dei vehementissime conturbatus fuit, et ipse quoque procumbens in genua, per Deum oravit, ne se sibi parem sic honoraret, quia non decere, aiebat, ita tractare magnum peccatorem, qualis ipse erat, sed Sanctos Dei. Quando Prioratu fungebatur, nolebat tam frequenter vocabulis REVERENTIA et PATERNITAS a fratribus appellari; sed dum hi ad ipsum ventitabant, confestim ipsos jubebat sedere, et sacerdotibus sæpe osculabatur manus; ast ægre ferebat, id sibi ab alio fieri.

Ejusdem humilitas

194 Dum vulneri cruris illius medicabantur, humillime orabat fratres, qui aderant, etiam conversos, ut suam benedictionem illi concederent. Quoties aliquem episcopum salutaturus adibat, vel ab eo invisebatur, semper coram ipso procumbebat in genua sua, illiusque manum osculabatur. Hæc omnia proficiscebantur ex magna humilitate, ex qua sese maximum peccatorem, omniumque hominum pessimum reputabat. Idcirco se omnium precibus instanter commendabat, rogabatque omnes sincere, an vere crederemus fore, ut Deus ipsi remitteret peccata sua, et salvaret eum. Ejusdem humilitas porro mirabiliter eluxit in eo, quod nunc

A nunc dicturus sum, aliisque similibus occasionibus. Anno MDLXXXI dixit in cella sua tribus quatuorve e nobis, quorum unus erat pater frater Franciscus Palu, lector hujus conventus: Nescio, quid causæ sit (ita ille aiebat) quod ex ista fenestra viderim omnem eventum belli Lusitani: tum ego dixi: Pater, id esse potest opus Dei, et etiam opus dæmonis; et idcirco oportet, te serio commendare Deo, eumque precari: ille autem nonnihil humeros striugens, et oculos ad cælum elevans ait: Necesse est, id committere Deo.

aliquot exemplis

195 Aio igitur, unum e pæcipuis argumeutis, quæ mihi hujus Servi Dei sanctitatem persuadent, esse ejusdem profundam humilitatem in relationibus; quia, cum doctrina Sanctorum sit, e relationibus oriri pericula vanæ gloriæ; quotiescumque mihi quidquam ejusmodi narrabat, continuo admonebam, id quoque esse posse fallaciam diaboli; quamquam enim magni facerem, quæ mihi dicebat, simulabam tamen ea parvi pendere; at nihilominus uumquam deprehendi, ipsum id ægre ferre; B sed probabat omnia, quæ dixeram, multosque mihi præstitit favores. Nec vero putem, ab ullo omniuo homine auditum illum esse de me propterea conqueri, aut innuere, hanc meam insolentiam sibi displicere. Re vera tameu ipsum summa veneratioue prosequebar, adeo ut ex hoc meo inani timore non fuerim ausus in ejusdem postremo morbo vel simpliciter petere, ut Deum pro me oraret iu cælo, sed sequenti usus sermone sim:

probatur.

196 Pater, confide in misericordia Redemptoris nostri Jesu Christi, et intercessione gloriosæ Virginis, et patris S. Dominici, et omnium Sanctorum, fore ut, licet merita tua pauca sint, Sanguis Christi, quidquid deest, suppleat; et salvus eris. Omnes quoque hujus conventus patres, inter quos sunt insignes servi Dei, orabunt pro te, ut cito libereris e purgatorio, si in illud deveneris; attamen dum placuerit Deo te conducere in cælum, precare pro hac domo, et me, qui semper plus quam filius tuus fui. Tunc ipse repondit: O pater, quid ais, an id facturus sim, si Deus per suam misericordiam paradisum mihi donet? Faciam, ac libentissime. Itaque *l*, Pater mi, dum (ut Deus C tibi concessurus est) jam fueris in cælo, memento stare promissis tuis, et fac, nobis gratiam impetres, ut incipiamus fieri genuini filii et imitatores S. Dominici; et dimitte mihi audaciam meam, dum in divina essentia jam cognoveris, illam partim ex inani timore, partimque ex vero amore profectam esse.

ANNOTATA.

a *Scilicet Ferreri, de cujus Vita per eumdem Antistium scripta jam memini superius.*

b *S. Petrum ex Prædicatorum Ordine hæreticæ pravitatis Inquisitorem, et ob hoc munus sanctissime gestum, ab impio occisum, designat, de quo supra pariter fecimus mentionem.*

c *Levitæ scilicet, martyrisque Valentini, qui collitur die* 22 *Januarii.*

d *Act. Apost. cap.* 5, ỹ. 41.

e *De* B. Jordano *vide superius Annotata ad cap.* 2, *lit.* k. *Post hunc Antistius etiam alios nominat insignes sui Ordinis viros, qui sanctissimi nominis Jesu venerationem tum Opusculis editis, tum sacris sodalitiis institutis amplificare studuerunt, hanc etiam ipse pro sua pietate omnibus commendat. Rescidi autem ista, quia, ad* S. Ludovici *Vitam, aliunde satis prolixam, proprie non spectant.*

A. V. J. ANTISTIO.

f *Animam ejus* S. Ludovicus *cælos eo temporis articulo subeuntem vidit, quo in opprobrium fidei combustus a Mauris fuit, teste Escolano Historiæ Valentinæ lib.* 9, *col.* 1043.

g *De hoc Cartusianorum extra Valentiam monasterio vide Annotata superius ad cap.* 1, *lit.* g.

h *De hisce nominatis eximiis viris in Opere nostro jam actum est; nimirum de S. Thoma Aquinate ad diem* 7 *Martii; de S. Vincentio Ferrerio ad* 5 *Aprilis; de S. Petro Martyre ad* 6 *Maii; de S. Antonino archiepiscopo Florentino ad* 2 *Maii; de B. Jordano ad* 13 *Februarii; de Reginaldo, alias Naldo, inter Prætermissos ad* 26 *Septembris; de Humberto V Generali Ordinis Prædicatorum magistro, pariter inter Prætermissos ad* 14 *Junii.* E

i *Epist.* 1 *ad Cor., cap.* 2, ỹ. 4.

k *Proverbiorum cap.* 30, ỹ. 2 *et* 3.

l *Ita scilicet Sanctum alloqui tunc prosecutus fuit Antistius.*

CAPUT XI.

Sanctus varias patitur corporis infirmitates: medetur alienis: sacro Viatico munitur: defertur alio; quæ inter hæc gesserit.

CAP. XVIII. Variis infirmitatibus afflicto

Si recte consideres, apparebit, Deum numquam voluisse vel unum firmæ valetudinis diem huic Servo suo concedere, quo ampliori patientiæ præmio potiretur in cælo; utque, velut alter S. Paulus posset in suis infirmitatibus F gloriari, ab ipsa pueritia fuit infirmus; in Religione autem (cujus præcepta austeriora sunt, quam appareant) semper ei novæ infirmitates accesserunt. Erat myops, et, quia insuper erat surdaster, ut sanaretur, multa ipsi adhibenda medicamenta fuere, multique cruciatus tolerandi. In altero crurum laborabat plaga admodum dolorosa et crudescente, quæ cum multis annis afflixit: patiebatur vehementes vertigines, per quas aliquoties velut in deliquia prolabebatur; et idcirco non poterat incedere pedibus, nisi magna cum difficultate. Altero insuper conflictabatur malo terribili, quod vix sinebat ipsum etiam equo vehi: denique biennio trienniove passus est vehementem fluxum, cui nullum umquam reperit remedium.

nulla prosunt medicamenta;

198 Ita erat semper admodum languidus et afflictus, oculis morbidis maleque affectis, sed spiritu tam robustus, ut, si vel minime melius se haberet, mox labores et austeram Religionis vivendi normam resumeret, media nocte surgens ad Officium matutinum, nullo utens indusio,

A. P. Ribadeneira.

dusio, nec panno lineo in lecto, nec vescens carnibus; qua vivendi ratione brevi post in pristinam malam valetudinem recidebat. Præter hæc venenum, quod in Indiis olim hauserat, ipsum etiamnum male afficiebat, ac speciatim ex eo gignebantur in illius stomacho vermes, qui nonnumquam in fauces proserpebant, et prosiliebant ex ore. Jam vero, ut ipsum tot malis eximerent, cognati illius, aliique eidem benevoli varios ordinarios medicos conduxerunt, qui eum diversis atque extraodinariis medicamentis curare tentaruut; sed frustra; imo omnia ipsi in majus tormentum cesserunt. Quam ob rem ipse interdum aiebat cum lacrymis: Sinamus modo Deum facere. Fiat voluntas illius.

sed ipse patientissimus multos sanat.

199 Interdum erat magna admiratione divinaque laude dignum, videre, quanta cum devotione advenirent homines sanitatem petituri ab eo, qui erat ipse infirmissimus, neque umquam fuerat sauus; non tamen mirandum erat, quod bonam valetudiuem, qua carebat ipsemet, aliis concederet, quia eam dabat non sua, sed Christi virtute, qui omnis salutis nostræ fons
B est. Consueverat autem super ægros recitare orationem, qua olim uti solebat S. Vincentius, præterquam quod aliquot verba adderet. Erat vero hæc: "Signa autem eos, qui crediderint, "hæc sequentur. Super ægros manus imponent, "et bene habebunt. Jesus, Mariæ Filius, salus "mundi et Dominus, qui te traxit ad fidem "Catholicam, te in ea conservet, et beatum "faciat, et meritis beatæ Virginis Mariæ, et "beati Dominici patris nostri, et beati Viu"centii, et omnium Sanctorum, te ab hac in"firmitate liberare dignetur." Hæc oratione sanabat multos infirmos; in suis vero infirmitatibus utebatur hac S. Augustini: "Domine, "hic ure, hic seca, ut in æternum parcas"; ac frequenter etiam ista: "Domine, hic non "parcas, ut in æternum parcas:" quæ eadem significat; et apprime exauditus fuit; quippe qui uullo umquam die bene se habuit, id est, perfecte sanus fuit. Credo equidem, ipsum eximia in suis infirmitatibus patientia meruisse a Deo gratiam curandi alios.

Nimis malis afflicti vices in concionando

200 Ineunte porro anno MDLXXXI, post-
C quam in festo Epiphaniæ Domini in ecclesia cathedrali, ac Dominica sequenti (celebrantibus tunc istud festum equitibus Montesæ *a*) in ecclesia Templi, instanter rogatus a Magistro et marchionissa de Navarres, qui ipsi addictissimi erant, conciones habuisset, solitis infirmitatibus suis usque adeo oppressum se sensit, ut omnino impar esset sermonibus sequenti Quadragesimalis jejuuii tempore habendis, quos tamen jam addixerat in ecclesia S. Stephani. Voluit igitur, ut ego suas vices obirem; sed, cum tunc paulo ante reversus ex Italia mortuus potius quam vivus essem ex tempestatibus marinis, aliisque illius itineris adversis, maxime ex aquæ putridæ per integrum mensem in navi usu; neque hactenus vires meas bene restituissem; præterquam quod numquam ante per totam Quadragesimam, aut etiam ter per hebdomadam, concionatus fuissem; nec denique Quadragesimales sermones saltem transcriptos haberem; me imparatum, huicque labori nulla ratione parem deprehendi.

feliciter explet biographus.

201 Monebant me aliqui, quod, si id muneris susciperem, præcipitaturus me essem, meumque honorem in discrimen adducturus, ac proinde statui, me non obstringere ad id, quod D
non poteram. Verum cum jam adesset Dominica in Sexagesima, vocavit me in cellam suam et coram Jacobo Bertrando, fratre suo, ecclesiæ S. Stephani directore, mihi dixit, ut admitterem, Deum adjutorem fore. Hinc ego, omni missa deliberatione, confestim annui, illius pollicitatione securus; et reipsa postea expertus fui, Deum ad illius preces non negasse mihi auxilium, quia, cum ante id temporis numquam nisi saltem octiduo intermedio, conciones habuissem, eas nihilominus perduxi ad finem, tunc magis robustus, quam dum cœpi; neque ullum diem sine habito sermone prætermisi, quamquam coactus in dies singulos mihi prospicere.

Sanctus ingravescente morbo, munitur sacro Viatico

202 Jam cœpta Quadragesima hic benedictus Pater ex infirmitatibus suis tantopere se pejus habuit, ut decreverint patres eum, præsentibus patriarcha, qui pene semper ejusdem lecto adstabat, episcopo Marocchii, domino Jacobo Ferrero gubernatore, domino M. Martino Ponz, supremi concilii Aragoniæ Regente, M. Roderico Salzedo, aliisque viris primariis, sanctissimo Sacramento per modum Viatici munire. E
Priusquam communicavit, prolixam sanctæ fidei, omniumque, quæ sancta Romana Ecclesia credit, professionem emisit: deinde Deum enixe rogavit, ne suæ corporalis mortis sententiam revocaret; quod autem ad animam suam spectabat, multis perfusus lacrymis, misericordiam a Deo precatus est per merita Redemptoris nostri Jesu Christi, et per intercessionem precesque gloriosæ Virginis, sanctorum Angelorum, Archangelorum omniumque Martyrum, uti et S. Dominici et omuium aliorum Sanctorum Ordinis, qui in cælo sunt, ac nominatim S. Petri martyris, S. Thomæ Aquinatis, et S. Vincentii; et ad hujus nomen uonnihil cunctatus, subjecit: O pater, sanctæ Vincenti! Pater mi, pater mi, currus Israël et auriga ejus! Deinde etiam S. Raymundum de Pennafort, sanctamque Catharinam Senensem *b* invocavit; tum ad patrem S. Franciscum conversus, eumdem cum omnibus suis generaliter invocavit, ac præterea S. Augustinum, S. Benedictum, sanctumque Brunonem cum omnibus Sanctis F
Ordinum eorum, ac denique omium aliorum Confessorum et omnium Virginum, omniumque Sanctorum. Hæc aliaque multa eo spiritu dixit, ut omnes moverit ad lacrymas. Post datum sacrum Viaticum eum amplexus est patriarcha, eique inscio abstulit annellum osseum, quem ratione infirmitatum suarum soluerat penes se gestare.

ex abortu periclitantem

203 Circa hoc tempus illustris domina Isabella Boil ex abortu, quem paucis diebus ante passa fuerat, tam male se habebat, ut velut ad extrema esset deducta; qua re turbati medici hærebant, an vena ei secanda esset, nec ne, utrimque stantibus rationibus in oppositum, quæ ambigere jubebant. Hinc magnopere afflictus infirmæ genitor, dominus Joannes Boil de Arenos, nullo verbo facto, discessit a medicis, rectaque venit, cum patre fratre Ludovico acturus; et quamquam responderem non opportere tunc ei quemquam molestum esse, tamen pater magister frater Petrus Salmanticensis, viso illius desiderio, dixit, ut ad cellam ejus accederet. Hanc ingressus observavit, patrem Bertrandum fixis se oculis intueri.

204 Hinc

sanandam spondet

204 Hinc sumens animos, ut ad lectum illius accederet, ait : Pater mi, vestra paternitas condonet mihi, quia in maximis versor angustiis quod filiam meam pene moribundam reliquerim. Proinde, licet vestra paternitas tam male habeat, precor, ut pro ea orare dignetur. Tum Pater, velut nullo morbo teneretur, respondit, et tranquillissime jussit sedere, cœpitque ipsum paulatim interrogare de infirma, partuque illius, atque aliis adjunctis. Tandem ait ille : Vade, domine, et dic illi, ut confiteatur de peccatis suis et sacram Communionem recipiat, Deoque agat gratias, et secura sit, sese hac vice non esse morituram. Reversus domum iste dominus filiam suam multo melius se habentem offendit, aitque illi : Filia, esto bono animo; nam pater frater Ludovicus mihi dixit, se oraturum pro te, teque Deo commendaturum, ne morituram ex hoc morbo Infirma vero pro sua erga patrem Bertraudum devotione maxime lætata fuit, ac brevi post convaluit.

B

remittente morbo, quoties cumque potest, Missam celebrat :

205 Cœpit ipse quoque Pater non parum melius se habere, ac resumptis paululum viribus, quoties poterat, surgebat e lecto, et celebrabat Missam in sacello S. Vincentii, quod in dormitorio nostro exstat. Contingebat interdum, ut post dictam Missam deficeret animo : non propterea tamen omittebat postridie, si posset, celebrare ; et cuidam Religioso suadenti, ut remaneret in lecto, quia surgendo sibi mortem adsciscebat, reposuit : Mi frater, sancta Ecclesiæ Sacramenta nullum occiduut; verum etiam prosunt, non tantum saluti animæ sed corporis quoque, quando animæ expedit. Neque est, cur id miremur in postremo ejus morbo, dum videret breviari tempus, quo sancta Sacramenta suscipere posset, cum ille, dum sanus erat, vix unum præteriri diem siverit, quin Missam celebraret, bisque quotidie de peccatis suis confiteretur. Quadam etiam data occasione, ait amico suo, sæpe contigisse, ut, cum se valde tepidum experiretur, post sumptum sanctissimum Sacramentum, subito sensisse internum calorem, ut corpus et anima sua præ ingenti amore accensa fornax sibi viderentur.

erga divinum Sacramentum semper pussime, ut ante, affectus :

206 Observet hic Christianus lector, etsi falsum sit, quod aliqui nostri temporis hæretici asserunt, nempe, quosdam corporales fervores indubitatum signum esse præsentis spiritus Sancti, non tamen negari posse, Sanctos aliquando dicere posse cum Davide : " Cor meum, " et caro mea exultaverunt in Deum vivum *c* ", ac etiam petere a Deo, quod David petiit, dum ait : " Confige timore tuo carnes meas *d* "; et quamvis amor et timor Dei principaliter sint spirituale convivium, quo solet Deus reficere animam, eos nihilominus aliquoties etiam redundare in corpus. Aiebat insuper solere Sanctos, sumpta Eucharistia, navigare instar navis, quæ habet ventum in puppi ; quapropter suadebat, ut posito, quod Servus Dei non posset illam suscipere, iret saltem ad ecclesiam, ibidemque se coram eadem sisteret.

tres pueros sibi adductos sanat.

207 Uxor Joannis de Cas, lanionis, audito, Patrem rursum cœpisse Missas celebrare, venit ad conventum, et aliquem patrum rogavit, ut curaret unam pro salute filiorum suorum per patrem Bertrandum in oratorio S. Vincentii celebrandam. Habebat hæc filiam, cui enatæ erant duæ tonsillæ in collo, alteraque in digito, instar nucis coryli grandis ; quæ licet jam durassent ultra sex menses, cœperunt tamen mense Martio magis intumescere, tumque etiam crescebant. Recordati autem parentes hujus puellæ, filium suum non multo ante eodem malo laborasse, ex quo in papulas resoluto ille obierat; cœperunt vereri, ne ita etiam huic alteri contingeret, maxime, quod chirurgus dubitaret, an tonsillæ essent, timeretque, ne ista hoc malum contraxisset a quodam suo fratre majore, qui etiam tum ab anno et medio contactus fuerat a rege Franciæ *e*, nec perfecte sanatus. Cumque idem malum vererentur etiam alteri filio, jam tum fœda scabie infecto, curarunt, ut pater Ludovicus pro eis Missam diceret, Euangelium super eos legeret, suaque manu eosdem tangeret. Fecit idipse magna cum devotione eodem tempore matutino ac postridie; cumque idem tertio die præstitisset, dixit patri, nihil amplius opus esse, ut eosdem ad se reduceret : atque ita cœperunt illi convalescere, hodieque omnino vivunt incolumes.

A. V. J. Antistio.

E

Invalescente morbo, pergit reliquis prælucere pietate

208 Relapsus Pater est medio Maio, et ad eum statum redactus, ut per aliquot dies nil nisi parum liquoris ex cochleari sumere posset. Erat autem magno devotionis incitamento, videre ipsum non solum indies de peccatis suis confitentem, et, dum poterat, sacram Eucharistiam sumentem; verum etiam post fusas ad beatissimam Virginem preces (cujus piam imaginem, a quodam mancipio ex voto Algerio allatam, nuncque intra cancellos ferreos sacelli Rosarii positam, semper habebat ante oculos suos) postque devotam sui apud multos Sanctos canonizatos commendationem, audire ipsum invocantem multos religiosos, tum ante annos quinquaginta defunctos, ac specialiter beatum martyrem, fratrem Dominicum de Monte majore, fratrem Joannem Miconem, fratrem Michaëlem de S. Dominico, fratrem Laurentium Lopez, fratrem Bartholomæum Pavia, fratrem Bartholomæum de la Costa, suum confessarium, et quemdam juvenem religiosissimum, qui mense Septembri tum elapso in ætate viginti annorum mortuus fuerat, fratrem Carolum Tafaglia dictum, sed ab ipso appellatum Angelicum, de quo etiam dicere solnerat : Eripuit eum Dominus, ne malitia immutaret intellectum ejus.

F

et humilitate sua :

209 Eximiam quoque suam inter vivos humilitatem exhibebat; dum enim a nobis visebatur, rogabat, ut sibi Euangelia legeremus, poscebatque manum nostram ad osculandum ex reverentia sacerdotii; dolebatque, si quis id fieri recusaret. Sed una in re videtur mihi profundam suam humilitatem præcipue demonstrasse, nimirum, cum ipsi dicerem, quemdam esse hominem simplicem, qui aliquot preces solebat recitare super ægros, quorum aliqui sanabantur; et, si vellet, illum a me arcessendum; ipse humillime annuit, paucisque illis diebus, quibus is ipsum accessit, semper se devotissime gessit, dum istæ preces dicerentur. Interdum etiam amici illius modicam musicam in ejusdem cella fieri curarunt; tum vere ipse prorumpebat in planctus, et, quamdiu musicam audiebat, caput suum lecti linteo cooperiebat, quo cælestia melius posset contemplari.

210 Per aliquot dies prohibitus fuit a medicis cibo potuque, nisi modicissimo, uti : unde

A. V. J. Antistio.

ex medicorum præscripto vehementi fama sitique premitur;

de vehementem famem ac intolerabilem sitim toleravit; quia, cum morbus illius valde insolitus esset, admodum hæsitabant medici; hinc omni sanandi spe destituti; inde vero in ea persistentes sententia, ne infirmus, nisi omnino modice, manducaret et biberet. Ille vero, cum interiori febricula, quæ ejus humidum radicale consumebat, laboraret, ingenti fame sitique urgebatur. Quam ob rem ego ab illo aliquando vocatus, ut solus cum solo loquerer, compulsus fui præ commiseratione flere, videns hominem, qui in corpus suum semper fuerat tam austerus, totque miracula patraverat, petentem ad instar mendicantis, ut per Christi vulnera et per amorem gloriosæ Virginis præcarer medicos, ut in modico liquore, quem ei concedebant, aliquot micas panis miscerent. Subiit mihi tunc in memoriam Christi, qui in Cruce pendens potum petiit.

refectus non paululum convaluerit:

211 Apprime autem patuit, bonum Patrem ea de re merito fuisse conquestum, quia, cum ipsi quodam die modicum cibi concessum fuit, B visus est tanto melius se habere, ut mirum esset, ac paulatim valetudinem suam nonnihil restauraret, cum tamen constaret, eumdem paucis ante diebus ad extremum conductum fuisse, ut dux Nagaræ aliquoties vesperi e conventu recesserit afflictissimus præ timore, ne nunquam a se inter vivos revisendus moreretur. At vidit ipsum postea eo usque restitutum, ut ei valedixerit, magna cum lætitia rediturus in Castellam. Porro certum est, hunc conventum isti illustri viro esse obstrictissimum, quod is toto diuturni morbi Patris tempore consueverit ad ipsum mittere multas delicias et excellentia magnique pretii medicamenta : quod similiter fecit magister Ordinis equitum Montesæ et marchionissa de Navarres cum aliis præcipuis hujus civitatis nobilibus viris ac feminis; et quamvis ipse ex iis raro quidquam gustaret, recipiebat tamen, ut gratum faceret illis, a quibus mittebantur; et infirmorum præfectus eadem ministrabat aliis ægris cum magno Servi Dei gaudio.

ad nosocomium presbyterorum ductus, ibi mulierem sanavit.

212 Ut bonus Pater facilius convalesceret, procuravit frater ejus Hieronymus presbyter, ut liceret sibi eum conducere ad confraternitatem beatæ Mariæ Virginis, quæ est nosocomii presbyterorum, cujus ille aliquam curam habebat. Quamdiu autem ibi fuit, non satis ei erat, si quidam e nostris eum aliquando adirent confessionem illius audiendi sacramque Communionem conferendi gratia; verum etiam interdum surgens e lecto ipsemet in superiori claustro nosocomii Missam celebrabat cum licentia patriarchæ, qui et ipsum sæpissime invisebat, nolebatque tam in hac re, quam in procurandis illius omnibus commodis cuiquam cedere. Dum ibidem versabatur, mulier, quadam infirmitate quadriennio gravissime afflicta, rogavit eum, ut suis illam precibus sanaret; missaque ab illo ad alteram mulierem, ejusmodi infirmitates curare peritam, noluit ad illam ire, eumque per Deum obtestata est, ut ipsemet sanaret. Formavit igitur Vir sanctus versus eam signum Crucis, atque ipsa extemplo cœpit convalescere et quinque dierum spatio omni malo liberata fuit.

213 Duo eximii medici, nimirum Ludovicus Cogliado et Josephus Ruguarte, ipsum interdum invisentes, observarunt, dum ad explorandum arteriæ pulsum levaret stragulum, prodiisse inde odorem et fragrantiam extraordinariam, idque testati sunt in Processu, affirmantes non fuisse odorem naturalem, quippe nec similem mosco, nec zybetto, nec succino, aliisque id genus, sed plurimum diversum : ita ut fraudulentum non sit, quod multi ex variis hujus regni partibus, dum ille recte valeret, dixerint ipsum sive inter colloquendum, sive inter osculandum manum, spirasse mirabilem fragrantiam; cum idem ille, quando laborabat malo tam diuturno, tam extraordinario, et ab omni bono odore tam diverso suaviter oluerit. Ad quod propositum dicebat pater frater Franciscus Sala, se, dum Servus Dei hujus domus Prioratu fungeretur, solnisse passim ejusdem cruris plagæ mederi, et obstupuisse, quod numquam stomacho nausearet, nec ullum experiretur fœtorem, imo contra sæpe alliceretur ad eamdem osculandum. Altera quoque persona sæcularis, quæ, durante eo longo morbo, illius curam habuit, interposito jurejurando testata est, se, per clausas cubiculi fenestras semel vidisse a Patris lecto, in modum parvi papilionis cooperto, aliquot velut solares radios prodeuntes, crebroque sensisse ejusdem corpus suavissime fragrare. E

Suaviter fragrat, uti etiam alias sæpe fecerat.

Mutandi aëris gratia ad villam archiepiscopi delatus,

214 Post aliquot dies judicarunt medici, oportere eum mutare aëra, et, priusquam dies caniculares ingruerent, Valentia execedere. Quod cum audisset patriarcha, curavit, ut ad suam, in qua tum etiam ipse morabatur, villam de Godeglia duceretur; consensitque pater Bertrandus, ut satisfaceret prælato, quem vehementer amabat, et ibidem mansit per duos circiter menses, quod aër ibi esset saluberrimus et regio perquam amœna. Erat sane res divina laude digna optimique exempli, videre, cum quanta charitate, benignitate humilitateque tractaretur a patriarcha, qui non dedignabatur ei ipsemet servire suisque manibus prandium illi cœnamque quotidie ministrare, non secus atque ille alter S. Vincentius fuisset. Ego de me ipso vere dicere possum, hoc exemplum apud me plus, quam umquam ullum aliud, valuisse. At bonus Pater soluerat a quibusdam deliciis extraordinariis tantum abhorrere, ut nec archiepiscopus iste, nec ullus ex domesticis illius ausi sint ultra necessaria ei quidquam offerre, veriti, ne eumdem cum jactura valetudinis turbarent. F

ab eo benignissime fovetur:

215 Ipse vero magno cum affectu aiebat, se tantum peccatorem ne buccam quidem panis mereri; seque tanta charitate, ut ita dicam, obrutum sensit, ut subjiceret: Scio, quid Deus Dominus noster, illustrissimam Dominationem vestram excitando, ut me tam benigne habeas, sibi velit; neque id aliud est, quam ut me obstringat, ut divinæ Majestati suæ tandem incipiam servire. Patriarcha vero, quæcumque ei adesseut altioris conditionis personæ, a quibus crebro invisebatur, simul atque hora prandii Patris advenisset, dimissis omnibus, ibat ei solitam charitatem exhibiturus; ipsemet ei intingebat panem, præparabat cibum, benedicebat mensæ, et recitabat gratias; post quas bonus Pater (qui, nisi interrogatus a patriarcha, semper tacebat) apprehendebat manum illius et osculabatur. Post cœnam patriarcha sæpe de rebus spiritualibus loque-

A quebatur cum eo ad fenestram, quia Pater multum delectabatur aspectu cæli, quo tandem migraturus erat.

valetudinis causa ad unum

216 Cumque patriarcha intellexisset ex medicis, modicum corporis exercitium et moderatam per istum montem sine defatigatione ambulationem Patri profutura, jussit fieri sellam, quam duo jumenta possent bajulare; atque ita ille die IV Augusti vectus fuit ad locum Burgiazor, ubi postquam divinam Eucharistiam susceperat, conspiciens ecclesiam belle ornatam, Joannem Pellicero, unum e sacristis majoribus cathedralis ecclesiæ Valentinæ, qui ibidem forte aderat, rogavit, quis istum ornatum fecisset, ac respondenti, fecisse dominam Mariam Bagliares, Bernardi Simonis, ejusdem loci domini, uxorem, subjecit Pater: Vestra Reverentia oret pro ipsa; male enim se habet; dicat tamen ipsi, eam a beata Virgine pro eo, quod ecclesiæ illius fecit, cito remunerandam: nam intra breve tempus morietur; et ego quoque paulo post illi sociabor Ita eveuit; obiit enim illa intra Octavam Assumptionis B. Mariæ B Virginis, ipse vero die IX Octobris, uti infra dicemus.

alterumque locum vehitur, pergitque convalescere.

217 Alio die portatus fuit ad conventum S. Augustini de Rocca forte, ubi, priusquam sacram Communionem acciperet, accidit, ut magnam maculam haberet in suo scapulari, propter quam induit scapulare patris magistri, fratris Joannis Gregorii Satorres, quod hic, postquam recepit, ait, per octiduum circiter mirabiliter fragrasse. Pie quoque idem pater commotus fuit, dum in festo Assumptionis beatæ Virginis, patriarcha ad concionem habendam Valentiam profecto, solum una eo in loco, ubi Ludovicus versabatur, celebranda erat Missa, usque ad quam cum hic per infirmitatem suam opperiri non permitteretur, mature surrexit e lecto, in Rocca-forte ivit, et de peccatis suis apud eumdem magistrum confessus, sacroque Epulo in illius Missa refectus, rediit ad Godeglia, quod manifestum fuit indicium magnæ famis, qua sanctissimam expetebat Communionem. Paulatim eo loci sic convalescebat Servus Dei, ut medici negarint, potuisse id naturaliter fieri: unde affulgebat spes, C fore ut omnino sanaretur. At Pater nihilo minus stabat divina revelatione de sua morte sibi facta, et patriarchæ dicenti, a medicis asseri, eum victurum; sed vereri se propter ea, quæ ipse elapso anno patri Salamanca dixerat, respondit: Recte memini maximeque contentus sum, ut fiat voluntas Domini.

ANNOTATA.

a Montesa *admodum munita Hispaniæ urbs est in regno Valentiæ, sedesque Ordinis equitum ab ea dicti, quem Jacobus II Aragoniæ rex instituit.*

b *Colitur hæc et in Opere nostro data est die* 30 *Aprilis. De aliis Sanctis hic nominatis jam meminimus in Annotatis.*

c *Psalm.* 83, ℣. 3.

d *Psalm.* 118, ℣. 120.

e *De concesso Galliæ regibus strumosos curandi dono consuli potest Jacobus Alexander Tenneurius Veritatis Vindicatæ part.*3,*cap.*5.

A. P. RIBADENEIRA.

CAPUT XII.

Postrema Sancti gesta, et beatus obitus divinis prodigiis illustratus.

cap. XVIII Valentiam in nosocomium reductus puellam sanat

218 Cum eo, ut dictum est, modo pater Bertraudus ægrotaret, toto nisu utebatur, ut ad ecclesiam Godegliæ (quamquam aliquantulum longe ab ædibus dissitam) se conferret, ibidem communicaturus; et patriarcha pene quotidie celebrabat Missam, sacramque Eucharistiam ei præbebat. Hinc quodam die, tempestate pessima ventisque vehementissime flantibus, tam male se habens rediit, ut oportuerit eum reverti Valentiam. Reductus igitur est ad supra dictum presbyterorum nosocomium, in E quo ejusdem frater morabatur. Hic adducta ad ipsum est paupercula puella, Isabella Abarca appellata, cui enatus erat velut carbunculus pestilens; sed chirurgi tonsillarum speciem judicabant. Hæc post recitatas ab eo super ipsam solitas preces confestim asseruit, se sentire levamen, nullaque alia medicina adhibita, intra paucos dies omnimodis convaluit.

reducitur ad conventum, ubi cuidam principi alibi ægrotanti,

219 Verum cum timeremus, ne ille extra conventum moreretur, pater prior aliique patres curarunt, ut domum nostram reduceretur, ubi integro mense in lecto semper decubuit: ac viginti septem continuis diebus, qui ultimum vitæ ejus præcesserunt, Sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ mane suscepit. Servabat autem hanc vitæ rationem, ut ante mediam noctem aliquid nutrimenti aut medicinæ admitteret, post mediam nihil, donec orta aurora in nosocomio domus celebrata fuisset Missa, et ipse sacra Communione refectus. Eo tempore dominus Petrus Cornovicchio, qui titulo ducis Sabiaeæ et despotæ Bulgariæ gaudebat *a*, post a multa incommoda et gravissimas adversitates (quæ ordinarie experiuntur mundanis rebus impliciti) æger advenerat in Torrente, locum tribus milliaribus Valentia dissitum; ve- F hementer dolens et afflictatus, quod in flore ætatis suæ, id est, annorum triginta octo, ac in regione tam longinqua a patria sua se mori videret.

sed divinitus ad se delato

220 Sed postquam hic deinde de peccatis suis confessus et sacra Eucharistia a magistro Natali, ejusdem loci rectore, refectus fuisset, singularem quamdam lætitiam et solatium testatus fuit. Cumque iste rector ei aliquando diceret, ut sumeret animos, fore ut, Deo propitio, sanaretur, respondit is princeps: Non, non, domine, ego hoc in loco moriar. Interroganti rectori, unde id sciret: reposuit: Fuerunt hic duo, qui me ad Valentinum conventum Prædicatorum in cellam cujusdam sancti Monachi (ita ipsum semper vocavit, quoties de nostro benedicto Patre locutus est) asportarunt; qui me consolatus est, dixitque, moriendum mihi ex hoc morbo esse die Dominica: quod rector vehementer admiratus est, quia a multis diebus princeps ille non surrexerat e lecto suo.

221 Quare

A. V. J. ANTISTIO. *mortem prædicit.*

221 Quare, ut verum inquireret, ipsemet Valentiam ivit, idque nonnullis fratribus aliisque sæcularibus narravit; deinde ipsum Servum Dei invisens, ab eo petiit, si quis princeps ad eum alloquendum accessisset. Respondit ipse (sed jejune) multi veniunt ad me. Ex hisce rector advertens, nolle ipsum istud manifestare, inde recessit. Ast patriarcha, quem Pater semper magnopere venerabatur, id ipsum ab eo secretissime petiit; et ille fassus, id ita esse, addiditque : Est iste homo bonus, unoque ex hisce diebus migrabit in cælum. Patriarchæ ulterius petenti, an cognosceret duos illos, qui cum principe venerant, reposuit : Non. Cumque jam advenisset dies Dominica, et princeps non obiisset, multi admirati sunt; sed immerito; quia hoc vaticinium non denotaverat Dominicam primam Octobris, qua festum Rosarii celebratur, sed Dominicam secundam, uti infra dicemus.

Increscente morbo, diem sui obitus indicat,

222 Interea ipse quoque pater Ludovicus magnis passibus properabat ad mortem, ac die VI Octobris post mediam noctem de suis confessus peccatis rogavit, quæ dies esset. Responsum ei est, esse diem Veneris *b*. Deinde petiit, in quem diem festum S. Dionysii incideret, responsoque accepto, incidere in diem Lunæ *c*, cœpit digitis suis computare diem Veneris, Sabbatum, Dominicam, Lunæ, aitque : O benedictus Deus, qui quatuor mihi dies etiam concedit! Fiat igitur voluntas Domini. Cumque ex præscripto medicorum indusium lineum ante induisset, cuixe postulavit interulam laneam (quæ est indusium, quo solent indui fratres recte valentes, in eoque mori debent, si permittant medici in Hispania, uti faciunt in Italia) acceptamque interulam osculatus est, et magno cum gaudio induit, rejecta linea : atque hinc etiam eluxit vetus ejus desiderium aspere tractandi corpus suum, ut consueverat.

a S. Vincentio, quem etiam alias viderat, invisitur;

223 Cum admodum surdaster esset, aliquoties multi intrabant cellam ejus ab eo non observari, audiebantque ipsum devotissime cum Crucifixo ac beata Virgine colloquentem. Volupe quoque erat patriarchæ non nunquam integris horis cum ipso solo in cella obserata versari, ac semel ab eo petiit, an S. Vincentius C ipsum in sua illa infirmitate umquam invisisset Respondit Pater affirmans, invisisse semel, moxque adjecit : Etiam nunc ibi adstat, extenso digito versus locum, ubi ille stabat. Nec quisquam id miretur, cum, missis aliis, quæ in hac historia jam retulimus, bonus iste Pater aliquando consolans quamdam dominam, afflictissimam morte mariti sui, quam hic die Jovis Sancto ex ecclesia egrediens obierat, dicensque, maritum illius jam esse in cælo, ut id etiam certius faceret, addiderit hæc verba : Ne dubita, domina, quia S. Vincentius Ferrerius id revelavit cuidam Fratri, quocum ille locutus fuit, ut ego nunc loquor tecum. Certum porro est, Ludovicum hic de semetipso egisse, seque denotasse : jam vero, si bene valenti hos favores exhibuerit S. Vincentius, facile creditu est, etiam invisisse in postremo morbo suo; maxime cum tunc tam graves tamque continuos dolores pateretur, ac peculiari consolatione egeret.

mira patientia elucet.

224 Inter alia aiebat, sentire se in ossibus suis cruciatum continuum, quasi illa singillatim rumperentur : verum tamen est, Deum ipsi eam gratia concessisse, quam Pius V *d* in supremo morbo petebat a Domino his verbis : „ Domine, auge dolorem, dummodo augeas et patientiam. „ Solebat interdum ipsi dicere patriarcha : Pater, an non multum gaudes, quod Deus hanc tibi præstet misericordiam, ut exiguam partem eorum, quæ ille passus est, vestra Reverentia patiatur, quo purgatior ex hoc mundo discedas? Respondit : Vere, domine, non commutarem hoc cum quocumque alio mundi bono; et vehementer confundor, quod Dominus hanc gratiam præstet, quam ego, qui tantus peccator sum, non mereor : ac confestim cum magna exsultatione in hæc illi tam familiaria verba prorupit : „ Domine, hic seca, ut in æternum „ parcas! „

Principis prædicti felix obitus,

225 Ut modo ad prædictum principem revertamur; hic Sabbato sequenti, quod fuit dies VII Octobris, aut die Veneris proxime præcedenti, præsente rectore, eduxit manus suas e lecto, dixitque : O domine rector, non vides gloriosam Virginem cum tanta gloria æterna in hoc cubiculo? O benedicta, o gloriosa, o pul- E cherrima Regina cæli, o Domina mea, o Dulcedo cordis mei, quo pacto ego mereor a te invisi? At quid ego dicam de te, pulcherrime Puer, qui in illius gremio es, cujus pulchritudo omnem superat pulchritudinem? Hisce aliisque similibus verbis spiritualiter exsultabat de isto cælesti consortio. Dominica vera subsecuta, dixit : Hodie dies Dominica est, dies lætitiæ, dies consolationis, nunc ista est, qua Deum certo videbo! Postea ad nonam noctis horam ait rectori : Domine rector, quantumvis jam confessus peccata sim, nihilominus propter defectus, quos ego interim possum commisisse, cupio denuo generaliter confiteri; atque ita fecit. Post horam decimam, dum jam abierat rector, princeps obiit, piissimis semper inhærens affectibus sæpeque repetita hac brevi, devota doctaque prece : „ Jesu, esto mihi „ Jesus; „ id est, Jesu, esto mihi is, quem tuum nomen significat, sive, Salvator; placeat tibi salvare me.

sepultura alia que ad eumdem spectantia

226 Paulo antequam moreretur, expertis a dæmone est vehementem assultum, quem ille repulit manu sua, quemdam psalmum recitando, F tam submissa voce, ut vix moveret labia nil ultra potens. Quia vero hic princeps admodum devotus esset S. Mariæ sub titulo de Monte Carmelo, et obstrictus voto ejusdem habitum gestandi, quo re ipsa indutus erat, præterquam quod non gestaret cucullum album, delatus Valentiam est ad ecclesiam Carmelitarum, ibidemque sepultus. Vere felix reputandus iste princeps est, cum inter tam manifesta veræ contritionis indicia ad consequendam animæ salutem mortuus sit, et Deus illum e tam longinqua regione illuc coduxerit, velut peculiare instrumentum ad manifestandam sanctitatem patris Bertrandi, quem ipse numquam viderat, aut cognoverat. Post illius mortem inter ejusdem scripta repererunt brevem orationem S. Thomæ Aquinatis, typis editam cum hoc præfixo titulo : „ Oratio divi Thomæ „ Aquinatis doctoris Angelici ad imaginem Je- „ su Christi Crucifixi. Absorbeat, quæso, Do- „ mine Jesu Christe, mentem meam ignita et „ mellifluа vis amoris tui ab omnibus, quæ sub „ cælo sunt, ut amore amoris tui moriar, qui „ amore amoris mei dignatus es in ligno Cru- „ cis

A „ cis mori. " Visum mihi est, hanc Orationem hic apponere, quod perquam devota sit, nec alibi eam typis editam viderim. Nunc ad Historiam nostram redeamus.

Cum mori videretur monet, id eo die non futurum

227 Eadem Dominica, de qua supra, vesperi verebamur, ne pater Ludovicus jamjam moreretur. Quam ob rem solito tabulæ signo dato, convenerunt fratres, lachrymisque perfusi eum ad bene moriendum adjuverunt, præsentibus adhuc patriarcha et episcopo Marrochiano: verum ille post aliquantulum temporis apertis oculis ait, Dimittite eos; adernnt in tempore. Hic auditis, patriarcha ait: Recedant, nec enim nunc morietur; tamque certam fidem Patris dictis habuit, ut, licet constituisset, affirmassetque, se ibidem vigilaturum tota ista nocte, tamen ad palatium suum reversus sit, nihil omnino suspicatus, Amicum suum interim moriturum; neque rediit, nisi postridie clara luce. Paucis horis post curator infirmorum petiit a doctore Hieronymo Almenara (qui tunc advenerat cum filio petiturus benedictionem a Patre) quid expediret ei postridie B præparare in prandium: quod Pater audiens ait: Non oportet quidquam cras mane præparare; recteque monuit; postridie enim ille ante horam prandii ad meliorem vitam transivit.

postero mane, de observantia Regulæ adhuc sollicitus, moritur,

228 Postero mane, cum jam inciperent sensus notabiliter deficere, eaque interula, qua ipsum biduo ante induerant, perquam mollis et commoda esset, timuit, ne esset linea, eaque suspicione ductus cœpit enixe flagitare, urgentissimis verbis utens, ut sibi illam tollerent, darentque solitam sui Ordinis interulam, obortis lachrymis, dicens: Per amorem Dei, et per charitatem, et per amorem Jesu, tollite mihi hanc interulam, et date tunicam S. Dominici; totiesque iteravit preces, ut solandi gratia oportuerit ista eum exuere, ac deinde eamdem reddere; indicantes, ut vere erat, eam esse tunicam, quam petierat; quod fuit ei gratissimum; et hinc clarissime patuit, quantum ipsi toto vitæ tempore placuerit sui corporis afflictatio. Hora decima matutina ad patriarcham conversus dixit: Domine, expedi me; quia jam morior; voluitque, ut sibi C Evangelium legeret, caputque ac pectus signaret.

et prodigiis divinitus illustratur.

229 Dato proinde denuo per tabellam signo, omnes fratres concurrerunt, Symbolum fidei de more recitantes; simul et aliquot sæculares erga eum pie affecti, in quorum omnium præsentia animam suo reddidit Redemptori. Inter eos, qui aderant, circiter quatuor aut quinque Religiosi. et aliqui sæculares, ac nominatim Franciscus Ludovicus Blanes, qui anno præcedenti fuerat Auditor Valentiæ, qui cum interposita jurisjurandi religione testati sunt, se vidisse lumen ad instar lampadis lucidissimæ e eo temporis momento, quo mortuus est *e*. Præterea in Processu varii sunt testes, qui asserunt, ex ejusdem cadavere tantam prodiisse fragrantiam, ut stuperent *f*, idemque etiam contigit fere in omnibus illius vestimentis, sed magis in tunica.

Auctoris de ejusdem æterna salute observatio.

230 Quamquam autem ex omnibus hisce signis, conjunctis cum bonis operibus, quibus, quamdiu vixit, nobis præivit, moraliter certi essemus de illius æterna salute; maxime quod paulo ante ratione Cruciatæ (quam sibi solverat quotannis acquirere) gratiarumque ac privilegiorum Ordinis nostri, de peccatis suis generaliter absolutus fuisset; recordati tamen, ipsum, paulo antequam animam redderet, humilitiue petiisse, ut post obitum suum nos Religiosi singuli diceremus sexies Pater et Ave cum Gloria Patri, ut anima sua ex purgatorio, si in eo degeret, liberaretur ex privilegio, quo Ordines S. Dominici sanctique Francisci gaudent, procidimus omnes in genua, nostrisque enervibus precibus id exile obsequium in conspectu divino ei præstitimus.

A. V. J. Antistio.

ANNOTATA.

a *Apud Avignonum* Dominus Petrus Angelus Cernovicius pariter vocatur; *at, licet aliunde ignotus mihi is princeps sit, nesciamque, qua ratione* Bulgariæ despotæ titulo *fuerit gavisus; non tamen factum istud in dubium revocandum est, cum tradatur ab Antistio, scriptore synchrono, in loco præsente ac sincero; nec* E *sane ista sine sui nominis dispendio fingere potuisset.*

b *Recte; factum enim id est anno* 1581, *quo littera Dominicalis erat* A.

c *Recte pariter; nam S. Dionysius colitur die* 9 *Octobris, propterea que, uti ex eadem littera Dominicali constat, festum illud eo anno incidit in diem Lunæ.*

d *Sanctus hic ex Ordine Fratrum Prædicatorum Romanus Pontifex colitur die* 5 *Maii, ubi de eodem, priusquam a Clemente IX canonizatus fuit, cum* Beati *titulo egerunt Majores mei.*

e *Vide hæc ex Relatione Auditorum Rotæ Romanæ et Bulla Canonizationis solide confirmata in Commentario prævio* § III, *a num.* 46.

f *Consule eumdem Commentarium loco mox citato, num.* 53.

CAPUT XIII.

Sacri corporis mox ab obitu veneratio, populi ad illud concursus; sepultura et exsequiæ: Viri sanctitas probatur. F

Cap. XIX. Sacrum cadaver in ecclesiam defertur, inde in sacristiam,

Simul atque hic insignis Servus Dei expiraverat animam, patriarcha prorupit in lachrymas, quod hujus benedicti Amici sui præsentia destitutus esset; nos vero perstitimus in consuetis precibus recitandis. Ast ubi ejus rei rumor sparsus in urbe est, cœperunt incolæ ad conventum devotissime concurrere. Primi adfuere dominus Hieronymus Pasquale Regens, et judex Salzedo, qui prostrati in terram ipsius pedes osculati sunt, quod similiter fecerunt dominus Mathias Pallas canonicus, et aliquot alii, partim presbyteri, partim sæculares, donec illum intulimus in ecclesiam, ubi patuit, quam bene David dixerit: " Nimis ho- „ norati

A. V. J. ANTISTIO. „ norati sunt amici tui, Deus *a*. „ Multæ enim dominæ, quæ circumstabant, ejusdem pedibus manibusque inter lachrymas et singultus pia oscula figebant; sed cum deinde subito accrevisset turba, cœperunt etiam vestimenta rescindere: cumque advertissemus, aliquos etiam tentare, ut ei digitum amputarent, sacrum cadaver in sacristiam amovimus, donec prorex adveniret.

et hinc rursum in ecclesiam, et denuo in sacristiam. 232 Interea, qui manipulatim accurrerant, lamentabantur, quod illud nequirent videre: quocirca per secretam viam, quæ a sacristia ducit ad claustrum, multis facultatem fecimus ejusdem manum osculandi. Cum jam adessent excubiæ, relatum fuit humeris archithalassi Aragoniæ, Commendatores majores Montesæ, domini Joannis Borgiæ, domini Michaëlis Mercader presbyteri, aliorumque virorum illustrium et piorum. Sed tanta fuit populi devotio, ut necesse fuerit, corpus in summitate graduum, per quos ad altare majus ascenditur, collocare, circumstantibus feretrum multis spiculatoribus B cum fratribus. Interea clerus ecclesiæ cathedralis, aliarumque parœciarum, adveniens, ob nimiam turbam difficillime potuit usque ad sacrum corpus penetrare, ut psalmos solitaque Responsoria caneret: cumque cerneremus, nos illud vix posse tutari, denuo in sacristiam reportavimus.

ac tertio in ecclesiam, ut populo fiat satis 233 Huc ad illius manus osculandas venere prorex et proregina cum suis filiis et filiabus, dux Cardonæ, marchio de Comares, comes Albaidæ, aliique illustres viri ac equites primarii, cum pene omnibus consilii regii doctoribus. Post duas elapsas horas, ne tot primariæ personæ, atque inter has duæ comitissæ, aliæque nobiles feminæ virique, qui in sacello majori præstolabantur, indignabundi remitterentur, tertio translatum corpus fuit e sacristia et in choro ecclesiæ depositum, dimissis ante ex ecclesia omnibus, qui dimitti potuerunt, et obseratis foribus, ne plures intrarent. At quamquam jam admodum sero esset, impediri nequiit, quin, egredientibus aliis, aliæ multæ personæ piæ ingrederentur, quæ magno numero ante ecclesiam convenerant. Oportuit tamen, iterum C ecclesiæ fores reserari comitissæ de Navarres, aliis multis comitatæ dominabus et viris nobilibus, personisque honoratis, quibuscum etiam numerosa aliorum copia ingressa fuit, quos spiculatores non potuerunt arcere. Perduxerunt hæc usque ad nonam noctis horam, desiderantibus nobis, diminui turbam, ut defunctus posset depingi, eaque ratione superesset impressa animo effigies ejus, cujus eximiæ virtutes sanctaque exempla nunquam possent nobis excidere.

Postridie. vix coërcito populo, festinanter tumulatur, 234 Aurora vix apparuerat postridie, quin innumera multitudo hominum, corpus tangere gestientium, præ foribus steterit; recteque ea nocte provisum fuerat, ut ante chori introitum pegma funebre erigeretur, super quo illud in feretro, panno filis aureis intertexto cooperto, repositum erat; nam etiam hac ratione sex fratres, quorum trini hinc, trini illinc, in eodem pegmate stabant, non potuerunt cohibere illius manum osculari et Rosaria applicare expetentes; inter quos erant aliqui sæculares, qui Rosaria sua summis virgis affigerent, ut sic ad illud posseut pertingere. Cum post Missam solennissime celebratam corpus jam humandum esset, ingens in ecclesia ortus tumul- D tus est ab audentibus auferre vestimenta ejus, quæ extra sepulcrum seposita erant; et quamvis accensis facibus multorum manus adurerentur, non tamen potuerunt prohiberi, ne ex desiderio aliquid auferendi e vestibus partem corporis denudarent. Hæc sepulturæ cæremonia tam festinanter peracta est, ut necesse fuerit prætermittere aliquos psalmos precesque ex nostrarum constitutionum præscripto dicenda, priusquam corpus imponatur sepulcro. Paulo ante patriarcha ad cadaver accedens, lacrymabundus amplexus est; deinde sepulcrali lapide cooperuerunt, ut sæcularem turbam ab eo coërcerent. Versus vesperam cœperunt plurimi e circumjecta regione adventare, dolueruntque vehementer, quod jam esset sepultus.

235 Subsecuta nocte, obseratis foribus ecclesiæ et conventus, introductis solis patre magistro fratre Francisco Maldonato, generali Fratrum de Mercede, Priore Carthusiæ Portæ cæli domino Laurentio Zamara, et magistro fratre Georgio Olivat commendatore de Mercede Valentiæ, cum eorumdem comitibus, et E aliquot aliis sæcularibus, finivimus officium sepulturæ, in quam quatuor nostrum hujus conventus ingressi notabili tempore mansimus, admoventes sacro corpori maximo numero Rosaria, annulos, et gemmas, a variis personis missa. Ibidem intra ego accurate observavi, quod omnes magnopere jam observaverant, priusquam ille sepeliretur: nimirum cum soleant homines post obitum suum obscuri coloris et deformes visu cum membris rigidis manere, hic non tantum permanserat pulcher, ut videntibus magnam devotionem inspiraret, habens vultum angelicum, manus, pedes et ungues instar alabastri candentes, et ad modum ceræ molles; verum etiam manus, pedesque et brachia et caput, ac si vivi caleutisque corporis fuissent, in omnem partem mobilia. *Eadem nocte corpus instar vivi deprehenditur:*

236 In eodem cœmeterio (quod non est commune omnibus fratribus, sed destinatum aliquibus sanctitate illustrioribus) invenimus in quadam arca lignea corpus beati magistri fratris Joannis Miconis, et juxta hujus caput ossa fratris Michaëlis de S. Dominico, speculi F veræ perfectæque religionis, qui solnerat hunc beatum patrem fratrem Ludovicum multis crebrisque commendare verbis, dum conciones haberet in capitulo. Visebantur etiam ibidem duo capita recisa duorum gloriosorum martyrum, magistrorum et reformatorum hujus provinciæ, fratris Dominici de Corduba de Monte Majore, ejusdemque socii, fratris Amatoris Espi, Prioris hujus domus *b*; aliudque caput, quod cujus esset, nequivimus cognoscere: sed, si Deo placeat, spero fore, ut istos omnes sex in magna gloria in extremo judicii die videamus. *alia corpora in eodem loco visa* *b*

237 Subsequenti die Veneris exsequiæ ipsius solennissime celebratæ fuere; et quia infinita aderat hominum multitudo, necessum fuit, aliorum Ordinum Religiosos per portam conventus ingredi, ascendere per nosocomium et ambulacra claustrorum, seque recipere in chorum superiorem, ut ibidem Responsoria canerent. Missam cantavit episcopus Marrochanus, orationem funebrem dixit patriarcha, in qua propter nimiæ turbæ strepitum non potuit quædam notabiliora de hoc Sancto, ut statuerat, referre, dixit tamen, licet hic Pater non esset in *In exsequiis patriarcha orationem funebrem habuit.*

A in Sanctorum album relatus nec pro inde illius sanctitas tam certa, quam canonizatorum (quorum gesta et miracula ab Ecclesia Romana accurate expensa sunt) concurrere tamen tot indicia, ex quibus illius sanctitas et gloria in conspectu Dei possit probari, ut nihil ipsi præterea deesset, nisi ut in Sanctorum album relatus fuisset.

cujus honorificam de eo sententiam ex illius virtutibus indiciis,

238 Et vero prudentissime ille locutus est. Etenim si hujusce Servi Dei virtutes expendere velimus, deprehendemus in ipso fidem vivam, ac peculiariter de Sanctissimo Sacramento; spem securissimam, et ardentissimam charitatem, qua et honorem Dei enixe procurabat, et salutem proximi ardebat vehementer. Erat insuper castissimus, et obsequentissimus prælatis suis, nec cujusquam rei, dum præerat, tam accuratam habuit rationem, nec tam severe castigavit, quam inobedientiam. Erat humillimus, paupertatis amans ac supra modum abstemius; mundus porro, ut aurum, ab invidia et malevolentia, et ab ambitionis vitio maxime alienus. Si autem miracula quæramus; ea multa sunt, quæ partim jam memoravimus, partim in se- B quentibus capitibus dicturi sumus. Si signis ac conjecturis credendum sit, quod majus indicium desiderabimus, quam quod de principe supra memoravimus; quodque ipsemet mortem suam, antequam accidit, prædixerit, adeoque hoc ejusdem vaticinium invaluerit, ut multo tempore ante obitum illius publice diceretur Valentiæ ipse dies, quo ille erat moriturus.

cælesti apud corpus audita musica,

239 Quid dicemus de cælesti musica, quam audivimus eo tempore, quo corpus ejus expositum fuit in ecclesia, et dum celebrabantur ipsius exsequiæ; cum certum sit, nec ab eo temporis puncto, quo illud in ecclesiam fuit illatum, usque ad id, quo fuit traditum sepulturæ; neque etiam ipso die exsequiarum ejusdem, uspiam in tota urbe Valentia musicam habitam fuisse; idque eo etiam fuit mirabilius, quod multi eam in ecclesia audierint, atque aliqui etiam putaverint, conductos a nostro patre Priore fuisse tibicines, qui canerent: verum id falsum esse, convincitur ex ipsomet eorumdem tibicinum testimonio, qui, licet multi sint, jurare possunt, se supra dicto tempore nec in con- C ventu nostro, nec in alio circum hunc loco cecinisse *c*.

de qua hic disseritur,

240 Si quis vero me roget, qui fieri potuerit, ut tam sonoram musicam non omnes, sed solum aliqui, audierint; respondebo, nos etiam anno MDLXIV, in festa die Corporis Christi, dum sanctissimum Sacramentum e vico Lucente portaremus ad conventum nostrum (qui fundatus est in eodem monte ac loco, ubi consecratæ fuere Hostiæ Corporalium Darocensium *d*) audivisse e cælo musicam, quæ per integræ horæ spatium duravit; et audisse plures quam mille, qui diversis e locis ad eam sollennitatem concurrerant; ut constat ex Processu ea de re confecto, qui in sacristia supra dicti conventus et ecclesiæ collegiatæ Darocensis servatur: at fuisse nihilominus aliquot, qui eamdem non audiverunt, nosque errare reputarunt. Verum ego, qui coram sanctissimo Sacramento thus adolebam, evidenter scio, non fuisse errorem, censuique ex divina providentia factum, ut non ab omnibus perciperetur, scilicet ne res naturalis fuisse judicaretur, dicereturque fuisse aliqui post quercus absconditos, qui instrumenta musica pulsaverint. Hæc eadem ratio allegari potest in musica, a Deo ad hunc Servum suum honorandum concessa.

A. V. J. Antistio.

fama publica, magna illius tam vivi, quam mortui

241 Si testimonia humana expetamus, quodnam certius desiderari potest, quam sancti patris fratris Joannis Miconis, qui de eo asseruit, fore illum Valentiæ velut alterum S. Vincentium? Si famam publicam audias, deprehendes, ipsum ab omnibus pro viro apostolico vereque religioso in morte æque ac in vita habitum fuisse. Et quis est, qui non admiretur devotionem, reverentiam et amorem, quibus eum diversis temporibus prosecutæ fuerunt personæ tantæ auctoritatis, quantæ erant, quas jamjam nominabimus, et quarum pars hodieque vivit? Nam non solum fuerunt, atque nunc sunt erga ipsum devote affecti prorex dominus Franciscus de Moncada, Aitonæ comes, alterque prorex, decessor ejus dominus Mauricus de Lara, Nagaræ dux, et patriarcha Antiochenus, archiepiscopus Valentinus, dominus Joannes de Ribiera, qui benignum in Dei Servos animum peculiariter soluit profiteri; verum etiam multi alii prælati et illustres viri eumdem velut sanctum semper venerati sunt; ac nominatim archiepiscopus E Hydruntinus *e* dominus Petrus de Coderos; episcopus Cordubensis *f*, qui anno proxime elapso obiit, dominus Franciscus Martinus de Corduba; et episcopus Dertosanus *g* dominus F. Joannes Isquierdo, qui hujus provinciæ provincialis fuit, cumque Patrem sibi subditum habuit; episcopus Marrocchianus *h* dominus Michaël de Spinosa; magnus Commendator Montesæ *i* dominus F. Petrus-Aloysius Galzeran Borgia.

apud illustres personas existimatione,

242 Pari modo omnes Inquisitores et Sanctæ fidei defensores, quos, quo tempore pater Bertrandus vixit, hoc regnum habuit, eumdem velut insignem Dei Servum æstimarunt; ac specialiter licentiatus dominus Joannes de Rogis, qui postea factus est episcopus Agrigentinus *k*, doctor dominus Petrus Zarate cum suis collegis in sacro Officio, licentiatus dominus Joannes de Zugnega, licentiatus Reinosso. Ex statu sæculari dux de Cardona, marchio de Comares, dominus Didacus de Cardona, dominus Carolus Borgia dux Gandiæ *l*, dominus Christo- F phorus de Cardona architalassus Aragoniæ, dominus Joannes Milano comes Albaidæ, domina Eleonora Manuella marchionissa de Navarres, comitissæ Albaidæ, de Concentaina, et de Almenara, vice-comitissa de Chelua, ac demum quotquot dominos dominasque aliquo titulo illustriores in hoc regno reperire erat.

et post obitum generali veneratione

243 Eadem sanctitatis illius fama præterea probatur ex ingenti concursu hominum ad sepulcrum ejusdem honorandum, qui tres continuos dies maxima semper cum devotione duravit; quamtumque apparuit, multos peccatorum suorum pœnituit, dum expenderent quam magnum præmium Deus pæparaverit electis suis, cum tautopere eos honoret in terra. Notatu quoque dignissimum est, quod, cum hujus civitatis feminæ sint naturaliter nonnihil meticulosæ et publicum fugitantes, maxime dominæ suis commodis et deliciis assuetæ, soleantque a cadaveribus abhorrere, non satis illis fuerit osculari manus; verum etiam suis manibus vultum, caput et collum devotissime contrectaverint.

244 Probatur insuper communis illa de ejusdem

A. V. J. ANTISTIO biographus confirmat. dem sanctitate opinio ex desiderio, quo omnes expetierunt, non solum osculari manus, sed etiam aliquid habere ex ejus reliquiis, lacerantes vestes illius; et aliquid eorum, quæ in celle remanserant, vel librum, vel scriptum vel litteras flagitantes, avideque acceptantes etiam lascinias et lentes, quibus ad medicandum cruris plagam usus fuerat: idque fecerunt non soli sæculares, sed etiam ecclesiastici, prælati quoque et illustres titulis domini: nec solum ii, qui illius humationi adstiterunt, verum etiam absentes, qui aliquid ex hisce per litteras petierunt, quin et ipsi quoque denique fratres, qui tota vita sua cum illo fuerant conversati (quam ob rem, nisi ille fuisset tam eximius Dei servus, non tanti facturi fuissent res ejus; nam, ut habet proverbium, familiaritas contemptum parit) simul ac ille obierat, scripta illius aliave e cella ejus devotissime, certaque præterea cum æmulatione flagitarunt, ita ut patri Priori multum in iis distribuendis laborandum fuerit. Mirandum pariter est, cum quanta devotione fratres hujus ædis hodieque sepulcrum ejus invisant; sed multo mirabilius, quod multi gravesque concionatores, tam presbyteri sæculares, quam Religiosi, Franciscani, Augustiniani et Jesuitæ, de ejusdem Patris sanctitate publice disseruerint.

quam venerationem neque ex humanis suasionibus 245 Jam vero ego peto, quis illorum omnium corda moverit. Certum est, ea non fuisse mota a nobis; nam, dum pater obiit, nulla pro ipso cæremonia usi fuimus, quam quæ pro quovis fratre solet adhiberi; non pulsavimus pro defuncto diutius solito æra campana; non induimus novis vestibus; nullum peculiare sanctitatis indicium circa ipsum reposuimus; non concionati sumus, priusquam inhumaretur; non excitavimus populum, ut illius manus oscularetur, nec ut sua illi admoveret Rosaria, aut eum invocaret, non sumus egressi conventu, ut quemquam sæcularium appellaremus; imo jam inde a principio conati sumus cohibere eos, qui similia faciebant; quin et ipsum corpus occultavimus. Tam morosos denique ac difficiles nos hac in parte præbuimus, ut quinque mensium post illius obitum spatio nihil illic dari vel offerri permiserimus, quæque a nonnullis allata fuerant, in quadam cella reposita occultaverimus. Pari modo in translatione corporis nos ita gessimus, ut fere tota civitas indignaretur, ac singulariter quidam viri dignitate illustres læsos se dicerent, quod, licet, nobis addicti essent, nostramque ecclesiam frequentarent, noluissemus eos arcessere.

coeptam esse, neque ex arte diabolica 246 Tam studiose vitatus fuit concursus populi, ut pater Prior, non nisi duobus tribusve hujus ædis patribus, diem, quo corporis translatio peragenda esset, indicaverit, simul vetans, ne cui id manifestarent sine sua particulari licentia; quod etiam tam religiose fuit observatum, ut unus ex iis matutino tempore diei translationis cum magnis obtestationibus interrogatus a multis dominabus et aliquot consanguineis, an eodem die facienda esset, noluerit dicere, indeque factum, ut, id altero die futurum rati, inde recesserint una hora, antequam fieret. Atque hinc manifeste probatur, nos horum omnium motuum non fuisse auctores, beatumque Bertrandum nihil nobis propterea debere. Certi quoque sumus, non evenisse illos opera dæmonis; quia vidimus, multos fuisse ea occasione peccata sua confessos, et sacra Communione refectos, quod non soluerant ante, multosque restituisse aliena; alios firmiter decrevisse mundana deserere qua de re prius minime cogitaverant; ac denique omnes ad laudandum Deum excitatos fuisse. Notandum porro est, hunc Servum Dei post mortem suam nullum contulisse miraculum cuiquam, qui non fuerit peccata sua confessus, aut aliquem particularem actum contritionis excitaverit, vel ante, vel paulo post acceptum beneficium. Proinde, cum sciamus, quantum displiceat dæmoni, alios de peccatis dolore, vel sua peccata confiteri, si ipse auctor fuisset delati patri Bertrando honoris, confestim eumdem disturbasset, cernens, tam parum sibi lucri ex tanta opera accedere.

proficisci potuisse 247 Multo etiam magis, etsi in aliqua Historia legatur dæmon curasse, ut homines simplices et ignorantes honores Sanctis debitos cuidam personæ mortuæ, quæ vere non erat sancta, deferrent, si hæc recte expendantur, deprehendemus, dæmonem hoc favore seu injuria numquam affecisse quempiam, qui, dum vixit, pro bono sanctoque apud Catholicos Deique Servos habitus fuerit; sed eos, qui malo exemplo publice fuerant notati, quemadmodum legitur ille persuasisse, ut pro Sancto haberetur quidam latro, donec Martinus fallaciam detexit *m*, Simile quid accidit tempore Alexandri III, atque etiam longius processisset, nisi laudatus Pontifex, inventum diaboli redarguens, auctoritate sua sustulisset e medio. In Vita quoque Pii II scribit Campanus, qui fuit episcopus, quosdam Hispanos apud prædictum Pontificem importune institisse, ut inter Sanctos referret quemdam principem, qui in regem patrem suum rebellaverat, volueratque ei regnum suum auferre; Papam vero eorumdem postulata aspernatum mandasse, ut imposterum abstinerent, nec istius principis miraculis moverentur; quia, inquiebat, qui inter Sanctos referendi sunt, hos non solum oportet, post mortem patrasse miracula, verum etiam eorumdem vitam fuisse miraculosam. Pater quoque frater Paulus de Leon comperit, in quodam Asturiæ *n* vico certo tempore quamdam mulierem, quæ meretrix fuerat, velut sanctam virginem cultam fuisse.

ac proinde Deum habere auctorem ostendit. 248 Hos aliosque hujusmodi curabit quidem dæmon a populo pro Sanctis haberi, quia sic hic audacior redditur ad peccandum, dum videt, velut Sanctos honorari, de quorum prava vita publice constabat, sed nequaquam de digna eorumdem pœnitententia sed ut vir pœnitens, pauperatis amator, austeræ vitæ, castus, humilis, in laboribus suis morbisque patiens, præceptis divinis et Ecclesiæ obsecundans, quique, quamdiu vixit, nulli præbuit offendiculum, post mortem suam honoretur, numquam procurabit dæmon; quia in illius honore simul honorantur omnes virtutes, redarguuntur vitia, hominesque ad Dei servitium magis animantur, dum illius servos vident tantopere honorari. itaque, si ista tanta devotio, qua homines B. Bertrandum prosecuti fuere et prosequuntur, non sit inventum humanum, nec diabolicum, consequitur, esse opus divinum; cumque Deus summa sit veritas summaque bonitas, manifestum est, honorem patri Bertraudo exhibitum in vera sanctitate fundatum esse.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Psalm.* 133, ℣. 17.

b *Adi Annotata superius ad cap.* 7, *lit.* e.

c *Hanc cœlestem harmoniam ex Relatione Auditorum Rotæ Romanæ confirmavimus in Commentario prævio num.* 51 *et seq., ejusdemque etiam meminit Clemens X Papa in Bulla Canonizationis inferius danda.*

d Daroca *Hispaniæ oppidum est in regno Aragoniæ, sacris corporalibus, miraculo claris ibidem asservatis, celebre.*

e Hydruntum, *incolis* Otrauto, *regni Neapolitani civitas archiepiscopalis est in ora maris Adriatici, in provincia Hydruntina.*

f Corduba *Hispaniæ episcopalis civitas est ad Bætim fluvium in Vandalitia.*

g Dertoso, Dertossa et Dertusa, *incolis* Tortosa, *episcopalis civitas Hispaniæ est in principatu Cataloniæ.*

h Marrochium *vel* Marochium *urbs Africæ est, ac cognominis regni caput et sedes regia.*

B i *Vide Annotata ad cap.* XI, *lit.* a.

k *In Sicilia. Eum Roca* Joannem de Rojas; *Rocchus Pirrus tom.* 2 *Siciliæ Sacræ pag.* 313 Joannem Roxas *vocat.*

l *Fuit hic primogenitus filius S. Francisci Borgiæ, ex Gandiæ duce tertii Societatis Jesu Præpositi Generalis.*

m *S. Martinum Turonensem episcopum indicat, qui, teste Severo Sulpitio in Vita ejus cap.* XI, *sacris adjurationibus latronem, cui tamquam sancto martyri altare dicatum stabat, coëgit conditionem æternamque damnationem suam edicere.*

n Asturia *Hispaniæ regio, regnique Legionis pars est, principatus titulo illustrata.*

CAPUT XIV.

C

Quædam visiones et apparitiones ad Sancti gloriam manifestandam factæ recensentur.

CAPUT XX. *Cuidam piæ mulieri divinitus conceditur*

Præter ea, quæ jam diximus, ut hujus boni Patris sanctitas diversis modis fieret in mundo certior, Deus illam variis personis, præter principem, de quo supra meminimus *a*, revelavit, quemadmodum in hoc et sequenti capite dicemus. In vigilia S. Dionysii *b* infirmorum curator ingressus, ut patrem fratrem Ludovicum inviseret, audiit ipsum velut gemebundum vel admirabundum dicentem: Intrantne huc feminæ? Dubitavit proinde custos, an fortasse deliraret; cum certissimum esset, non potuisse tunc ullam feminam conventum ingredi. Quapropter advenienti patriarchæ verba, quæ ab Infirmo audiverat, narravit: patriarcha vero ad eum visitandum ingressus ipsi ait: Quomodo te habes? Respondit ille: Intrantne huc feminæ? Quæ feminæ? dixit patriarcha. At ille reposuit: quædam mulieres, quæ hoc mane intrarunt, ordinario pallio indutæ. Rogavit ergo patriarcha: Quid dixerunt tibi, pater frater Ludovice? Sed ille respondit: Nihil; quod patriarcha plurimum miratus est.

A. V. J. VALENTINO

ipsum ante obitum videre

250 Postridie quædam femina admodum spiritualis, ex Ordine S. Francisci, ait patriarchæ: Deus mihi heri mane hanc præstitit gratiam, ut, dum pro patre fratre Ludovico enixe orarem cum desiderio ipsum videndi, confestim mihi potestas facta sit, licueritque ejusdem pedes osculari. Mox intellexit patriarcha, referenda hæc esse ad ea, quæ pridie a Patre audierat, petiitque ab illa: An quidquam ei dixisti? Respondit illa: Nihil, domine. Diligenter tamen, ait patriarcha, memoriam consule. At ipsa in negando perstitit; Quia, inquiens, nihil aliud mihi fuit concessum, quam osculari pedes; unde consequitur, illam solam spiritu in conventum fuisse delatam. Quod autem pater Ludovicus dixerit FEMINAS in numero plurali, neminem debet morari, quia tam Latino, quam vulgari sermone, interdum pluralis numerus pro singulari usurpatur: præterquam quod dici possit, Deum eamdem gratiam, quam huic fecit, etiam aliis concessisse, quamvis id nesciamus, desiderium enim eum ante mortem videndi ingens erat in civitate, quod persuasum haberent, sese ea ratione illius postrema benedictione potituros. E

Biographi ad ad hæc observatio: visio eidem mulieri oblata.

251 Hanc ob rem præcipuus labor eorum, qui illius curam gerebant, erat invigilare ad portam cellæ illius: tantus eorum erat numerus, qui concurrebant ad videndum illum, tam nobiles, quam plebeii, tam ecclesiastici, quam sæculares, multique diversorum Ordinum Religiosi, qui eadem quoque de causa illuc confluebant; quorum alii desiderabant sibi ab eo benedici, alii eum tangere, quidam etiam ex præcipuis felices se reputabant, si ante ejusdem lectum flexis genibus aliquantulum manere liceret. Inter multos dignitate præstantes viros, qui ipsum sæpe inviserunt, fuit Magister Equitum Montesæ; qui cum Valentia abire cogeretur, metueretque, ut reversus vivum reviseret, considerabat, fore ut post illius obitum non posset eidem eam exhibere venerationem, quam alii illustres viri delaturi erant; ac propterea postquam cum eo paulisper fuerat locutus, ejusdem pedes amplexus et osculatus est; quod post ipsum etiam fecit illius filius, dominus Joannes Borgia, major commendator Montesæ; quantumvis benedictus Pater, qui se movere amplius non poterat, alta voce clamaret: Ne feceris, illustrissime domine: peccator enim sum! Et sane res digna visu erat hujus illustrissimi domini planctus ex veneratione, qua in ipsum ferebatur, et magna Servi Dei humilitas. Porro quibus non patebat ingressus, ii mittebant Coronas suas Marianas, ipsi clam, ne adverteret, admovendas; oportebatque quotidie vesperi bonum earumdem numerum illius pulvino supponere; ut adeo constet, multos desiderasse ipsum videre. Fortasse igitur Deus eam gratiam non soli supra dictæ mulieri, sed etiam aliis, concesserit. Aliquot diebus ante Patris obitum eadem ista mulier viderat cælum apertum supra hunc conventum rectaque supra cellam Patris. F

Cujusdem Franciscani, pro illo ad extrema deducto

252 Alteram magni momenti visionem ad nostrum de illius gloria propositum breviter referam, tacito nomine Religiosi, cui obtigit, quia noluit mihi permittere, ut se nominarem; imo

A. V. J. ANTISTIO.

imo nec factum ipsum dicere voluerat, nisi in confessione; verum ego audire illum nolui, nisi coram quodam docto hujus conventus patre, concessaque mihi facultate, eum nominandi saltem apud patriarcham, et quamdam aliam similem personam. Res sic habuit: Quidam pater presbyter Ordinis S. Francisci per biennium desideraverat patrem Ludovicum, de quo tanta mirabilia audierat, cognoscere; nec potuerat desiderii sui compos fieri ante proxime elapsum mensem Augustum, in Codeglia in villa *c* patriarchæ; quamquam nec aliter cum eo locutus fuerit. Jam vero dum idem Religiosus in vigilia S. Dionysii, quæ in diem Dominicam tunc incidit, post Matutinum Officium esset in choro, cœpit orare, Deum ferventissime pro illo precans, quem audierat esse moribundum.

orantis mirabilis visio

253 Dum id ageret, vidit quamdam ecclesiam splendidissimam, ex qua multi clarissimæ lucis radii prodibant; ad eamque ecclesiam propius accedens vidit ejusdem parietes e crystallo auroque factos, et in illius loco medio B elevatum tumulum, panno serico filis aureis intertexto coopertum, supraque illum patrem Bertrandum mortuum, circum vero tumulum vidit multas cruces aureas, et quatuor fratres Ordinis S. Dominici, duos ad caput, hique videbantur admodum senes, alios autem duos ad pedes ejus, qui juniores apparebant; et hi omnes quatuor habebant facies splendidissimas e quibus velut solares radii, non æquales tamen, procedebant. Nam qui ad caput stabat a dextris, ex hujus fronte emittebatur radius ceteris multo clarior altiusque progrediens, quam esset ipsa ecclesia; ab eo autem, qui stabat a sinistris, prodibat alter radius similis; sed ex ore; ab eo, qui erat a pede dextero, promicabant duo radii e manibus, qui similiter altius extendebantur, quam ecclesia, isque habebat apertas manus, eratque velut totus admirabilis; ex quarti pectore prorumpebat similis radius, et ille gestabat palmam in manu.

de ejusdem æterna salute pridie mortis illius;

254 Post hæc vidit per ecclesiæ fastigium versus altare subito adventantes duos angelorum choros, faces candidas manu gestantes, C canentesque: « Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabahot, pleni sunt cæli et terra « gloria tua: Osanna in excelsis! » Exhibebant hi angeli profundam corpori venerationem, deinde progressi in binos divisi sunt choros, retro quos accesserunt magno numero viri et feminæ, alta voce cantantes; venerabanturque sacrum illud corpus, manus pedesque ejusdem osculantes; hisque cessantibus, cœperunt denuo canere angeli: « Benedictus, qui venit in « nomine Domini, Osanna in excelsis! » tuncque iste pater suis sensibus restitutus fuit. Proinde matutino tempore inquisivit, si quid novi de patre Ludovico haberetur; sed nihil intellexit usque in diem Martis. Petiit ergo veniam Valentiam adeundi, adiitque, ac die Veneris ejusdem interfuit exequiis; ut adeo Deus sancti Patris mortem ei significare voluerit pridie, quam moreretur.

quam visionem Franciscanus iste compulsus biographo indicavit

255 Non voluerat iste Religiosus revelationem hanc cuiquam, præterquam confessario suo manifestare; verum ille jussit eum ista omnia nobis enarrare. Distulit tamen per aliquot dies id facere; donec, arguente conscientia sua, ut sibi hunc scrupulum eximeret, statuit ire Valentiam, de eadem visione cum altero sui Ordinis fratre, qui in conventu Jesu habitabat, simulque de nonnullis aliis ad salutem D animæ spectantibus rebus collaturus. Sequenti autem nocte apparuit ei in somnis prædictus frater ex conventu Jesu, aitque: Fili, surge, et vade ad Prædicatores Valentiam, eaque omnia, quæ de beato patre fratre Ludovico Bertrando nosti, istis patribus confestim dicito: quod ad alterum negotium, de quo me consulere volebas, pertinet, sic ac sic agito; quibus verbis eidem Religioso super altero proponendo dubio respondit. Post biduum itaque venit Valentiam, totamque visionem inter pias lacrymas mihi narravit coram patre fratre Hieronymo Baptista della Nuzza, magistro in Theologia hujus conventus, qui a tenera ætate sua singularis semper filius patris Bertrandi fuit; nobisque ambobus visum est, non solum visionem, verum etiam somnium hic referre, quippe qui ex sacra Scriptura novimus, Deum interdum multa in somnio revelasse.

Ejusdem biographi de personis,

256 Rogavi etiam, qui essent isti quatuor alii; sed eos nequiit mihi indicare, quia Deus ipsi non revelaverat; ego vero existimo, duos istos seniores, qui stabant ad caput, fuisse sanctum patrem Dominicum et S. Vincentium Ferrerium; qui vero stabant ad pedes, S. Thomam E Aquinatem et S. Petrum martyrem. Ut ita censeam, inducor, quod ætas et radii hisce apprime conveniant. Simili modo S. Dominicus, quamvis in ætate annorum quinquaginta et unius mortem obierit, multis tamen itineribus ex Hispania in Franciam et Italiam ultro citroque sæpe repetitis, corporisque afflictationibus et laboribus in bello, Catholicum exercitum adversus hæreticos Albigenses decennio secutus, exantlatis sic attritus erat, ut credibile sit, ipsum omnino canum obiisse. Sanctus autem Vincentius Ferrerius sine omni dubio fuit senior omnium, quos nos inter Sanctos relatos habemus. S. Thomas Aquinas annorum quinquaginta mortuus est; ex archetypis tamen effigiebus illius non præferebat tantam moriens ætatem: denique S. Petrus martyr annos quadraginta quatuor numerans occisus est.

quæ in eadem apparuerant,

257 Pari ratione convenit S. Dominico habere radios in fronte, non solum, quia, dum etiam infans esset, in illius fronte visa stella est, verum etiam, quia e sacro illo capite, Spiritus Sancti gratia illuminato, et Apostolicæ F Sedis auctoritate adjuto, tam grandia plenaque lucis et auctoritatis prodierunt. Primum fuit Ordo Prædicatorum, tam ample per universum mundum dilatatus. Secundum est Officium sanctæ Inquisitionis, quod ubi floret, floret fides; ubi vero non est, ibi non tantum periclitatur fides, sed etiam omne aliud bonum vergit in præcipitium: isque vir fuit primus Inquisitor, quem Ecclesia Christi habuit. Tertium fuit sacri palatii magisterium, quod semper tantæ auctoritatis officium apud summos Pontifices fuit ut nulla coram illis concio haberi possit, nisi prius a patre magistro sacri palatii examinata et recognita fuerit. Quartum est sanctissimi Rosarii sodalitium, res tanti momenti et utilitatis, ut nec Pontifices umquam illud desinant laudare, nec Deus illustrare, nec beata Virgo fovere. S. Vincentio optime congruit lux in ore, quippe qui admirandis suis concionibus Ecclesiam multum illuminavit. S. Thomas Aquinas, qui scriptis confutavit hæreses, docuit in cathedris, subministravitque tot tamque eximiis doctoribus argumenta concionandi et scribendi, dici potest

A potest radios habuisse in manibus; sed S. Petrum martyrem, cujus pectus fuit fornax charitatis, adeo ardens, ut ille priorum Inquisitorum vestigia secutus martyrio potitus sit, quia sacri Officii adversus hæreticos exercitium cordi habebat, decuit habere pectus ornatum luce, et palmam in manu.

conjecturæ.

258 Utut sit de hac, aliisque multis visionibus, quæ, in gravium auctorum libris leguntur, ex eo, quod Sanctus aliquis a dexteris stare videatur, argui nequit, eum majori gloria gaudere, quam qui a sinistris; nec ex eo, quod quis stet ad caput, præstare illi, qui ad pedes est; Sancti enim, dum in hunc mundum veniunt, fortasse eo modo se gerunt, quo solent viri nobiles, quando inter rusticos versantur in villa, ubi nihil curant, quis cui præcedat, et salutationes, aliasque id genus cæremonias negligunt. Ceterum dici etiam potest, quod, quemadmodum hic noster Pater sanctum nostrum patrem Dominicum venerabatur præ S. Vincentio, sanctumque Vincentium præ S. Thoma, ac denique hunc præ S. Petro B martyre, illi eodem ordine ad ejusdem honorandas exsequias adfuerint; Deus autem novit, quis eorumdem præcedat in gloria.

XXI. Eadem nocte qua obiit, apparuit in gloria.

259 Quamvis, qui Deo fruuntur in cælo, nostris minime egeant obsequiis, ac parum illorum intersit, suam gloriam nobis notam esse; solet nihilominus Deus eam nonnumquam Religiosis personis manifestare ad animandos consolaudosque eos, qui in hoc mundo vivunt. Non inhærebo hic multis exemplis de hoc argumento referendis; cum pleni sint libri Dialogorum S. Gregorii, Opera Venerabilis Bedæ et Historiæ virorum illustrium, variorumque Ordinum Religiosorum. Quod vero Deus fecit elapsis temporibus, faciet etiam futuris usque ad finem mundi, dum ipsi placuerit, uti fecit pro gloria hujus Servi sui. Quædam pia persona, nocte S. Dionysii orationi intenta, vidit animam corona aurea redimitam a duobus angelis ferri ad cælum; viditque in ecclesia nostra eadem nocte erigi pegma, in quo sandapila cum ejusdem beatæ animæ imposito corpore reponenda esset. Mane autem audito, patrem Bertrandum obiisse, venit ad conventum nostrum, reperitque funebre pegma, quod in C spiritu viderat, intuensque vultum ejus, qui cubabat in sandapila, certius coguovit, animam, quam viderat, patris fratris Ludovici fuisse.

Quatuor mensibus post obitum suum apparuit

260 Quatuor mensibus post, die v Februarii obiit Guilielmus Raymundus Catalano eques, multis magni momenti officiis publicis, quæ gessit, in hoc regno clarus, et ex judicio omnium, tam ecclesiasticorum, quam sæcularium, qui morienti adstiterunt, obiit pie ac feliciter. Quia vero in eo morbo beatus Pater ei sæpe apparuit, juverit hic retulisse, quæcumque se vidisse, affirmavit. Sic ea se habent. Postquam hic jam confessus fuisset peccata, ac deinde etiam leviora aliquoties eluisset apud patrem Barci e Societate Jesu, sacraque Eucharista refectus esset, et condidisset testamentum suum, quadam nocte deprehensus est parum loqui, tum paululum auscultare, ac deinde magno cum gaudio respondere. Quam ob rem, qui hoc adverterat, propius accedens rogavit, qui rei esset, cui ille respondit: Parcat vobis Deus: jam enim mihi aderant Virgo, Domina nostra, et S. Vincentius cum patre Bertrando.

A. V. J. Antistio.

Aliquanto post vocavit eamdem personam, dixitque: Per amorem Dei obsecro, ne quidquam alteri dicas: sed deinde iidem Sancti ipsi rursus apparuerunt, et, quantum conjicere licet, jussus est omnia dicere. Narravit ergo hæc aliquibus, ac nominatim dominæ Franciscæ Vives de Canamas, conjugi suæ, et domino Francisco Vilterra, aliisque, qui advenerant, S. Vincentium Ferrerium, sanctumque fratrem Ludovicum veneraturi. Habebat ille caput tectum pileo, Coronam Marianam suspensam e collo et sub pulvinari cingulum, quæ hujus benedicti Patris fuerant; ajebatque, patrem fratrem Ludovicum de hisce locutum fuisse, et dixisse, ut secum veniret.

variis vicibus cum aliis Sanctis

261 Paucis horis post narravit tribus personis alterum eorumdem duorum Sanctorum cum multis accessum, asserens, venisse ad se in modum agminis supplicis Sanctos ejusdem Ordinis, qui circum lectum dispositi legebant Litanias, seque etiam ipsos nominabant; sic, ut uno dicente, SANCTE DOMINICE, ceteri omnes responderent: ORA PRO EO. Ita illi prosequebantur, nominantes non solum alios ejusdem E Ordinis inter Sanctos relatos, sanctumque Raymundum, cujus ille nomen gerebat, et altare in ecclesia nostra pie visere solnerat, sed insuper multos alios nostri Ordinis Sanctos, quos numquam amplius memorari audiverit; sed speciatim ab iis nominatos ait, nostri conventus martyres, videlicet sanctum patrem fratrem Dominicum de Corduba de Montemajore, sanctumque fratrem Amatorem Espi; audivisse item nominari Pium V cum aliis summis Pontificibus, et patrem Miconem. Aiebat etiam, Pium V in eodem accessu magnum sibi præstitisse favorem, proptereaque rogabat cognatam suam, dominam Hieronymam Vives de Canamas, ut, dum ad ecclesiam Prædicatorum accessura esset, multas Pio V gratias ageret.

viro nobili pioque, gravissime infirmo;

262 Asserebat insuper, dum Litaniæ Sanctorum ordinis Prædicatorum ab iis legebantur, comparuisse etiam S. Nicolaum Tolentinatem *d* Ordinis S. Augustini, peculiarem patronum suum. Narrabat præterea, se petiisse a Sanctis istis, ut vitam sibi impetrarent; verum illos id ægre tulisse et indignatos esse; patremque fratrem Ludovicum parumper turbatum F manu sua ejus collum percussisse. Quod conjugi suæ referens, multum exaggeravit, dicens: O domina, quam vehemens ictus! quantum mihi dolet! Et quamvis ei tum non fuerit creditum, apparuit tamen postea, recte dixisse, quia percusserat ipsi collum, in eaque parte cruciabat eum tam grave tuber, ut intra biduum mortuus fuerit. Cumque eo interim tempore, ne viri nobiles dominæque, qui aderant, animum ab eo, quod tanti ipsi momenti erat, avocarent, oculos fere semper clausos haberet, dixit ei semel domina (Hieronyma, ne dormiret; cui ille respondit quamquam valde submissa voce) Ne existimes, domina, me dormire: adstat enim sanctus pater Dominicus, qui scipionem suum suo capiti imposuit, * et ita illius consolatione fruor *e*.

quæ an vera esset visio,

263 Porro pridie, quam e vita excessit, terribilem febris accessionem passus, cum jam adesset parochus, ut extrema ipsum sacra unctione muniret, suæ menti restitutus est, dixitque, se Sacramentum illud libenter suscepturum, responditque ad Litanias et omnes preces,

A. V. J. Anistio.

preces, quasi non esset ipsimet Sacramentum illud jamjam conferendum. Deinde multas preces sponte sua recitavit devotissime; tum alterum morbi accessum passus est, ac denuo sibi restitutus fuit, sed numquam prætcrea loqui potuit. Intentis versus pulvinar duobus digitis, manu dominam Hieronymam Vives advocavit; at nequibant intelligere, quid vellet indicare; propter quod ipse suum innuebat mœrorem. Tandem quidam presbyter, Franciscus Aguilar appellatus, advertens, eum sæpius ac studiosissime indigitare versus dominam Hieronymam, quæ fuerat patris fratris Ludovici filia spiritualis, ait infirmo: Fortasse vult dominatio vestra dicere, ibi stare dominæ Hieronymæ Patrem? Ad quæ ipse caput hilariter inclinavit, quod jam incepisset ab isto intelligi; perrexitque duos digitos suos in eumdem locum extendere, ut significaret, non unum solum, sed duos ibi esse. Rogatus ergo, an alter iste esset S. Vincentius Ferrerius, annuit. B

diligenter inquisitum est; eamque ad cœlum invitavit.

264 Cum tamen dubitarent, an diabolica illusio esset, cervical aqua lustrali consperserunt, rogaruntque, an dicessissent, quod ille nutibus negavit. Tunc frater Joannes Vincentius Catalano, infirmi filius, illusionem pariter veritus exhortatus illum est, ut corde saltem diceret: Verbum caro factum est, ut visio, nisi vera esset, evanesceret. At infirmus, licet ante non potuisset loqui, clarissime respondit: „ Et habitavit in nobis, et vidimus gloriam „ ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, ple„ num gratiæ et veritatis. Laus tibi, Christe. „ Hisce non contentus iste filius ex studio, ne falleretur pater suus, addidit: Domine, ut constet, istos non esse dæmones, dic eis, ut dicant: „ Jesu Christe, Fili Dei vivi, miserere „ nobis. „ Tunc reposuit æger: Satis est, fili, satis est: nihil opus est tot experimentis. Rogatus autem, quid hi Sancti ipsi dicerent, ait, se ab illis vehementer urgeri, ut cum iis iret: tum, quid ipse iisdem respondisset, interrogatus; dixit se libenter iturum: cumque tandem diceretur: Quis igitur dominationem vestram detinet? Vos omnes, reposuit, vereque id dixit; nam quotquot aderant, illius vitam a Deo flagitabant: sed Deus hanc ei præstitit gratiam, ut illas preces non exaudierit. C

Biographi de hisce

265 Multa quoque alia felix iste ægrotus vidit, dixitque, quæ, ne longior sim, præteribo, sed bona eorum pars in processum relata est; ac nominatim doctor Hieronymus Garzia in eo testatur, prædictum dominum inter hæc omnia integerrimi sensus sanæque mentis fuisse. Porro notatu dignum est, quo modo Deus remuneret eum, qui ex amore illius aliquid boni præstat: hæc dico, quia tunc a quatuor annis eodem tempore ejusdem domini filius primogenitus, ejus futurus heres, quem magnopere amabat jamque vanis mundi studiis imbuerat, clam ipso nostri Ordinis habitum petierat a beato fratre Ludovico Bertrando, tunc Priore, qui et intra paucos dies ei annuit. Qua de re pater ejus gravissime doluit; sed taudem sic acquievit, ut hunc primogenitum suum anno proxime secuto in festo Purificationis B. Mariæ Virginis volenti animo Deo obtulerit, certior factus a nemine ipi persuasum fuisse, ut Religiosam vitam amplecteretur, sed ipsummet sponte sua, suaque pietate motum id fecisse. Ut autem sciret genitor, hoc suum sacrificium gratum fuisse divinæ Majestati, fortasse hæc voluit, ut eodem tempore et in extremo vitæ suæ spatio eumdem Sancti nostri, ac præsente eodem filio, consolarentur. D

observationes et conjecturæ.

265 Credo insuper, Deum hanc ipsi concessisse gratiam, quod soluisset frequenter devote invisere Sanctorum nostrorum altaria; sed specialiter existimo, id Deum fecisse ad gloriam patris fratris Ludovici multis manifestandam per illustrem istum virum, qui, quamdiu vixerat, semper fuerat bene Christianus, sincerus, fidelis, et usque adeo orationi vocali addictus, ut ecclesiasticus potius, quam mundanus videretur; et ad monstrandum denique, patrem Bertrandum suis stare promissis, quæ quatriduo ante mortem suam ei dederat, dum is ad Sanctum invisendum, ab eoque benedictionem postulandam venerat: tunc enim eidem dixerat iste benedictus Pater: Abi modo, domine Catalano, securus: ego certo certius recordabor dominationis vestræ, ac reipsa experieris. Simili ratione opinor, Pium V eidem gratificatum fuisse, quod ille paulo ante capiti suo impositum habuisset istius pileolum, quem ejusdem dilectissimus nepos, Cardinalis F. Michaël Bonellus Alexandrinus, mihi donaverat præter alios favores, quibus me dignatus est in gratiam hujus conventus, quem ille primo pie inviserat ad honorandam S. Vincentii memoriam anno MDLXXI, quo a sancta Sede Apostolica in Hispaniam venit comitatus patriarcha Alexandrino Riario, nunc Cardinale meritissimo, F. Bartholomæo de Lugo, episcopo Interamnensi *f*, et F. Vincentio Herculano, tunc Sarnensi *g* episcopo, nunc Perusino *h* in patria, ambobus Ordinis nostri, una cum præposito Generali Jesuitarum Francisco Borgia, magno hujus regni decore *i*, aliisque prælatis et doctoribus, ac nominatim doctissimo religiosissimoque patre magistro fratre Joanne Gallo bonæ memoriæ Invisit et alias præter jam dictas personas hic Servus Dei post obitum suum; sed suffecerit hæc retulisse. E f g h i

ANNOTATA.

a *Nempe cap.* 12.

b *Id est, die* 8 *Octobris.* F

c *Quo scilicet* S. Ludovicus *salubrioris aëris spirandi gratia æger vectus fuerat, ut supra dictum est.*

d *Colitur hic Sanctus Ordinis Eremitarum S. Augustini die* 10 *Septembris, quo ejusdem gesta in Opere nostro illustravimus.*

e *Aliquod hic discrimen est cum ratione Avignoni in vitæ subdendæ lib,* 3, *cap.* 1, *num.* 4, *quem locum, si lubet, consule.*

f Interamna, *Italis* Terni, *episcopalis civitas est Ditionis Pontificiæ in Umbria.*

g Sarnum, *vulgo* Saruo, *regni Neapolitani civitas episcopalis est in provincia Principatus Citerioris.*

h Perusia *et* Perusium, *incolis* Perugia, *ditionis Pontificiæ civitas episcopalis et Umbriæ caput est.*

i *Est hic Franciscus Borgia, patria Hispanus, cujus Acta ad hunc ipsum, quo colitur, et Romano Mrl, inscriptus est, diem dedimus supra.*

CAPUT XV

CAPUT XV.

Instructus Processus de miraculis a Sancto post mortem suam ante translationem corporis patratis, quæ hic referuntur.

cap. xxii. Instruitur processus de miraculis ejus, quæ biographus,

Deus hunc benedictum Patrem non solum, dum vixit, plurimis illustravit donis, prophetiæ scilicet, discretionis spirituum, linguarum et miraculorum, sed post ejusdem obitum honorare perrexit, multis beneficiis per illius intercessionem variis personis collatis. Hinc factum est, ut hujus civitatis *a* magistratus, Jurati appellatus, die xxix elapsi *b* mensis Novembris apud patriarcham et archiepiscopum nostrum multis institerit, ut juberet instrui processum de miraculis, quæ per illius opem quotidie fiebant; itaque patriarcha id commisit domino Michaëli de Spinosa, episcopo Marrocchiano *c*, in cujus prudentia multum confidebat. Ex hoc Processu atque aliquot aliis particularibus relationibus, ab iisdem, qui in isto examinati fuerunt, acceptis, deprompta sunt pene omnia sequentia miracula, quæ fideliter referam, postquam duos vulgi errores confutavero.

post refutatos binos

268 Primus est, quod putent, nulla nostris temporis miracula in mundo fieri, isque error manifestus est; cum nondum septuaginta octo anni sint, ex quo mortuus est S. Franciscus de Paula, Minimorum pater, eumque Sanctis adscripserit Ecclesia *d*; ac proinde, ipsum miracula patrasse, necesse sit. Similiter nondum ultra annos septuaginta et octo obiit B. Osanna Mantuana, de eaque tamen cum summi Pontificis facultate ecclesiasticum Officium legitur *e*, atque adeo fecit miracula. Eadem licentia abhinc paucis annis ab Apostolica Sede facta fuit in gratiam multorum aliorum Beatorum, quod tamen nisi propter insignia miracula, non solet concedi. Egomet ad hoc propositum possum affirmare, me vidisse Romæ Processum, a patribus nostris Polonis eo allatum ad postulandam a Sanctissimo Domino nostro Papa Gregorio XIII solemnem canonizationem unius e sociis S. Dominici, Hiacynthi *f* appellati, de quo nihilominus in ista provincia dici potest Officium ex facultate a Papa Clemente VII, die 2 Februarii anni mdxxvii concessa. In hoc processu reperi, ipsum præter miracula vetera, ab anno md usque ad mdx, patrasse (ut ita dicam) infinita, de quibus processus publici instructi fuerunt tempore Leonis X et Adriani VI *g*, et examinatos fuisse testes quadringentos et novem, qui multa ejusdem Sancti miracula asseruerunt. Idem, imo etiam plus dici potest de nostro patre S. Gonzalvo de Marante *h* Lusitano, cujus Officium Pius IV *i* legi permisit in toto dominio Lusitano.

269 Denique, qui dicunt, non fieri nostris temporibus miracula, compellantur ire peregrinatum ad S. Mariam Lauretanam, vel ad Annuntiatam Florentiam, aut ad B. Mariam Virginem de Quercia apud Viterbium; aut, si nolint ex Hispania excedere, eant ad Montem Serratum, vel Aquas Lupias, vel ad B. Mariam Lanciæ Oppidanæ *k*, aut ad alia hujusmodi loca, et brevi videbunt, an etiamnum fiant, nec ne. Aliud, quod quidam sibi imaginantur, est, oportere, ut vera miracula subito, non autem lapsu temporis, fiant: quæ opinio nititur quodam Venerabilis Bedæ dicto in caput iv Lucæ. Ast non tam generaliter id dixisse credendus est, quasi id numquam, imo non sæpissime accidisset: nam Christus Redemptor noster, dum cæcum natum sanavit, non sanavit illum in unico momento, sed paulatim *l*; idque fecit, uti Cardinalis Caietanus in ultimo suo Jentaculo recte observavit, ut doceret, non omnia miracula in momento fieri, ut quidam volunt. Ad propositum nostrum revertamur.

A. V. J. Asusno. quorumdam errores, incipit recensere.

Vir gravi narium malo multis annis afflictus,

270 Primo: Gaspar Gari, Valentiæ habitans, sed natus Luceuæ *m*, ex quadam infirmitate in pueritia sua odoratum penitus amiserat, ita ut ne fœtorem quidem olfaceret brutorum, quæ in plateis mortua putridaque jacebant. Habebat præterea in naribus velut fontem perpetuo pure taboque manantem, ut admodum fastidiosum esset cum eo agere vel loqui. Jam triginta sex continuis annis eo malo laboraverat, quo interim tempore necesse fuit aquas fortes aliaque acria medicamenta ter in dies singulos adhibere; nec tamen tam molesta terribilique distillatione potuit liberari. Porro dum pater Ludovicus nostri conventus Prior erat, vir iste honestus venit ad cellam ejus, ac quater petiit, ut manum illius osculari sibi liceret, sed numquam obtinuit; de quo repulsa doluit, veritus, ne eam peccatis suis meruisset.

Sancti mortui manus osculans subito sanatur

271 In hac tam gravi permanens infirmitate, cui nullum reperire erat humanum remedium, ut intellexit, patrem Ludovicum obiisse, venit ejusdem manum osculaturus, et ingressus ecclesiam duabus personis, qui ipsi aderant, dixit: Ego volo hujus sancti Patris manum osculari, ut ipse me adjuvet; sicque accessit ad funebre feretrum, atque ambas manus osculatus est, interna voce cum precans hoc modo: Pater frater Ludovice, ego credo, te esse in cælo; obsecro te, ut, si non volueris me consolari, dum viveres, velis nunc me consolari, dum mortuus es, orando Deum, ut me tam gravi malo liberet. Eodem autem momento temporis sensit magnam fragrantiam, magnumque levamen in capite, in naso et in oculis; nec eam infirmitatem, qua ultra triginta et sex annos laboraverat, umquam deinceps passus est, hodieque omnes sentit odores, nec cuiquam fastidio amplius est fœtore, qui ex ea fistula olim prorumpebat.

Febris, dolor dentium,

272 Francisca Ferrera, uxor Michaëlis Joannis Benedetto, viri nobilis in hoc regno, eodem die, quo hic pater mortuus est, venit eum visura, ejus corpus venerandi gratia: quæ cum domi reliquisset filiam suam Vincentiam, prægravi febri continua ac vehementi pectoris angustia laborantem, reversa domum ejusdem digito inseruit annulum, quem dictus Pater, nescio, quo tempore, ob infirmitates suas portaverat; moxque febris eam dimisit, et angustia pectoris cessavit. Ursulæ, Antonii Joannis Salastre conjugi, jam triduo intolerabili dentium

A. V. J. Antistio.

tium dolore cruciatæ, ad januam illius veniens cæcus quidam dixit, se beati fratris Ludovici corpus veneratum fuisse, et habere sudarium, quod ad Servi Dei manus vultumque fuerat admotum. Accepit hæc illud ab eo, eodemque vultum suum leviter fricuit, ac mox dolor omnis abscessit. Uno mense post idem malum eamdem corripuit; sed recordata, se habere Coronam Marianam, quæ sudarium istud attigerat, eamdem sibi applicuit, et spatio, quo quis bis terve symbolum Apostolorum recitasset, eo malo libera evasit.

tuber, apostemata, oculi malum, sanguinis fluxus

273 Joannæ Villalba, puellæ annorum octodecim, sub aure dextra enatum fuerat tam fœdum carnosum tuber, ut altera auris esse videretur; jamque tribus quatuorve mensibus laboraverat illud sub sua calantica celare. At ipso, quo Pater humatus fuit, die postquam illa ipsius pedes semel, manus autem quater osculata fuerat, ejusdem manum ad malum admovit, idque extemplo cessavit. Deinde vero post aliquod tempus deprehensum sub ejusdem puel-
B læ sinistro brachio tuber est magnitudinis mali cotonei, quod quatuor mensibus ante cœptum fuerat. Sed cum ipsa frustulum vestimenti Servi Dei eidem applicasset, mitigari cœpit, et illa quindecim dierum spatio plane incolumis evasit. Cumque deinde etiam aliud tuber simile priori in sinistro *n* brachio excrevisset, eodem usa remedio sanata fuit. Isabella Esserila graviter laborabat ex oculo dextero, sed manum Servi Dei eodem, quo sepultus fuit, die osculata, eodem momento sanata fuit. Quædam vidua, appellata l'Arenosa, fluxum sanguinis trienuio passa, post datum die sepulturæ Patris manui osculum confestim pariter incolumis facta est.

ac vomitus curata: infans periculo exemptus.

274 Sperantia, filia Petri Tudo, sanguinis vomitu laborans, nullum reperiebat tanto malo remedium; sed postquam Dei Servi pedi oscula fixit, stetit sanguis deinceps, cum malum istud antea octodecim mensibus passa fuisset. Eodem die in Musero Vincentius Matthæus, puer duorum annorum, naribus suis inseruit Chufam (est quædam radix dulcis, quæ in hoc regno gignitur) itaque ipse e matutino tempo-
C re usque ad vespertinum in maximo cruciatu fuit, nec mater, nec avia, post multa tentata ullum, quod prodesset, repererunt remedium. Puero itaque in summo versante periculo, pater ejus Simon Alvarado recordatus est patris Bertrandi, cujus mortem tunc intellexerat, dixitque: O pater frater Ludovice, si tu sanctus es, ut ego credo, noli permittere, filium meum sic mori; ac subito vidit chufam istam e pueri naribus prodeuntem; isque omni periculo exemptus fuit.

Papulæ, variaque alia

275 Gregorius, filius Joannis Marci notarii, puer quatuor annorum, cum jam triginta dies puerilibus papulis laborasset, quibus in vultu totoque corpore erat plenus, nec videre posset, nec loqui; tandem etiam crura sic contraxit, ut genua pectori admoverentur. In latere quoque sinistro tantum patiebatur dolorem, ut nequiret quiescere, sed diu noctuque clamaret. Cumque nulla salutis spes affulgeret, non deerat, qui ejusdem mortem a Deo precaretur, ut cessaret pati. His mota soror ejus, dicta domina Anna, tertii Ordinis S. Francisci, patre fratre Ludovico freta, postridie sepulturam illius vesperi frustum tunicæ, in qua sepultus fuerat, lateri pueri applicuit, recitans D
interim Pater noster et Ave Maria; atque ita pro ratione applicati centonis cessavit dolor, noctuque ille extendit crura, non secus atque nihil mali passus fuisset, ac postero mane a nemine adjutus, per domum incessit. Quam ob rem soluerat puer iste dicere, se a patre fratre Ludovico sanatum fuisse; et quotiescumque aliquem ejus doloris pruritum sentiret, advocabat sororem, ut illius reliquias parti, quæ dolebat, applicaret; quo facto, mox erat incolumis, idque sæpe evenit. Denique jam omnino sanatus voluit eum tunicæ centonem semper penes se habere.

mala, usu lacinix vestis illius

276 Eadem infirmitas cum gravissima febri ejusdem Gregorii fraterculum annorum septem postea invasit (vocabatur hic Blasius, et S. Dominici habitu induebatur) maximeque circum oculos gravabat. Prædicta itaque soror aliquid ex patris Ludovici vestibus ipsi imponens recitavit Pater noster et Ave Maria, vovitque, fore ut etiam altero anno eumden habitum gestaret: nec mora siccatæ sunt papulæ circum oculos, cessavit febris, et reliquæ papulæ sine E
ulla febri eruperunt. Paucis diebus post mortem Patris dominus Joannes Buil de Arenos, toparcha de Alsasar, tradidit dominæ Isabellæ, filiæ suæ, frustum tunicæ patris Ludovici conservandum. Quod cum audivisset quædam illius serva, gravissime infirma, dixit dominæ Isabellæ: Domina, illudne est ex habitu illius boni Fratris, quem dicunt obiisse? Et, affirmante illa, serva eo in manu accepto caput et vultum suum perfricuit; et dolor omnis confestim recessit, ipsaque convaluit. Hoc audito, quidam puer rustici de Alsasar, in eodem lecto e gravi tertiana febre decumbens, eodem se frusto attingens, subito evasit sanus.

a variis abacta

277 Idem dominus Joannes quodam vespere domum reversus, offendensque nutricem unius filiarum suarum oculis tam graviter afflictam, ut oporteret, eam semper in obscuro loco morari; eodemque malo etiam teneri ejusdem F
nutricis filiam, quæ decem circiter annorum erat, alteram insuper ipsius domini Joannis eodem morbo cœpisse conflictari; ipsemet duas puellas iisdem reliquiis attigit, et illius filia nihil amplius mali sensit; altera, quæ nutricis erat, mox oculos aperuit, et postridie omnis mali expers fuit; nutrix vero, quæ servum Dei non noverat, non curavit eisdem reliquiis uti; totaque nocte sequenti, quamquam medicinam aliquam adhibuisset, præ gravi oculorum dolore clamavit. Postero mane ait illi dominus Joannes: Nutrix, exigua tua fides et parva devotio, quam erga hunc sanctum Virum concepisti, fecit, ne sanata sis, sed, si recitaveris Ave Maria, ego per devotionem, qua in ipsum feror, te sanabo: itaque eodem tunicæ frusto ab ipso tacta cœpit convalescere, ejusdemque diei vespertino tempore omnis mali expers fuit. Hisce ita gestis, cum ejusdem filia Isabella gravi unius genu malo torqueretur, ex quo non poterat, nisi difficillime, se movere, et interluniis etiam immobilis hærebat; nec cessaret plangere præ vehementi dolore, nec medici ullum huic malo scirent remedium, maritus illius Dassier, Valentinæ civitatis syndicus, eam memorem fecit prædictarum reliquiarum patris Bertrandi, quas simul atque illa sibi applicavit, nullum amplius dolorem sensit.

278 Dominus

A *ab alio item malum oculorum usu conspicilli ejusdem* 278 Dominus Bathasar Escriva ex uno oculo laborabat gravissime, et jam duobus mensibus nequiverat domo egredi, aut aliquod levamen reperire; nataque in eodem oculo periculosa albugine, cœpit etiam dolere ex altero. Domina Catharina mater ejus pro certo habebat, cum cæcum futurum; sed Franciscus Aguilar, presbyter beneficiatus in S. Joannis, geminum conspicillum, quo pater Ludovicus usus fuerat, ei attulit, quod ille osculatus suis oculis magna cum devotione sæpe imponens cœpit subito sentire levamen, neque ullum aliud volens admittere remedium, quatriduo omnino factus incolumis est.

alter, facto ipsi voto, grande periculum evasit: 279 In vigilia Omnium Sanctorum cum Melchior Josephus de Castro scalam in modum cochleæ factam ascenderet, hæc sub ejus pedibus rupta est, et ipse suis manibus suspensus hæsit ex uno graduum, qui jam motus erat et velut avulsus a pariete; quare ipse in magno labendi discrimine versabatur; habebatque præterea crus gravissime læsum a lapidibus, qui deciderant. Ita ille constitutus vovit Deo, se visurum fratris Ludovici sepulcrum, ibidemque B oblaturum imaginem ceream, si istud periculum evasisset, et convaluisset a vulneribus. Post hæc ingressus lectum est, admodum fatigatus ex labore, plagisque et metu, quo correptus fuerat. Postridie autem mane expergefactus vidit quemdam in cubiculo suo splendorem, et confestim sanus effectus est, nullo etiam superstite plagarum vestigio; sed solum deprehensum est, ipsum in somnis multum sanguinis fudisse.

alia dolore lateris, alia fluxu sanguinis, 280 Mense Novembri tantus lateris dolor Mariam Annam Benedetti corripuit, ut manus pedesque subito fierent frigidissimi, et totus vultus mutaretur; sed imposito ipsi a matre sua Francisca Ferrera hujus sancti Viri annulo, de quo supra memini, extemplo restituta sanitati fuit. Euphemia Fontana, Philippi Fusero conjux, ex continuo terribilique fluxu sanguinis se habebat pessime. Quam maritus ejus jam admodum debilem mortique propinquam conspicatus, dedit ipsi frustum vestis Servi Dei, quod devotissime recipiens, sese ipsi lacrymabunda commendavit, eodemque momento sensit, sibi C reddi vires suas, nihil amplius sanguinis emisit, et postridie e lecto salva descendit.

altera angore mentis, liberata 281 Soror Anna Marca Tertiaria, Ordinis S. Dominici, non poterat in animum inducere, ut pro patre Ludovico, sicut pro aliis defunctis fieri solet, oraret; sed multo magis semetipsam commendabat, illi, ut pro se Deum precaretur. Qua ex re quæpiam persona ipsi injecit scrupulum de peccato mortali, asserens, quod, quia ille nondum erat inter Sanctos ab Ecclesia relatus, non liceret ipsum invocare. Quo audito, ipsa vehementissime doluit, nullamque animi quietem inveniens, sese ad Patrem convertit his verbis usa: Pater mi, ego credo, te esse in paradiso beatum, tibique promitto, me ad tuum sepulcrum portaturam cor argenteum, si me hac tanta amaritudine liberes: nec mora, liberam se hilaremque sensit. Quod vero ad scrupulum pertinet, aptius in ultimo capite loquemur.

Similium reliquiarum usu malum brachii, surditas, 282 Angela Melchiora Garzia, puella triginta duorum annorum, gravi dextri brachii dolore affligebatur, ut eo vix uti posset; cumque lavisset linteum, nequiit amplius tractare, timuitque, ne ejusdem usu penitus destitueretur: sed quia laborabat cum aliis, non poterat sibi parcere. Quam ob rem dedit ei domina Beatrix Diffar frustum scapularis hujus sancti Viri, quod ipsa suo brachio devotissime applicuit et post triduum sanata fuit. Hæc eadem asserit, se, cum tantum sibi dolerent oculi, ut viderentur e capite prosilire debere, eos iisdem reliquiis tetigisse, et subito sanatam esse. Catharina Oceagua, puella ætatis annorum sedecim, facta fuerat omnino surda, itaque per octiduum mansit gravissime afflicta semperque dolens et plangens, quod reliquo vitæ suæ tempore sic esset permansura. Hinc pater ejus tantum contristatus est, ut pro ea sananda, quidquid possidebat, libenter fuisset expensurus. Sed quodam vesperi arcessiverunt patrem fratrem Joannem Ferrero, conventus syndicum, qui ipsi Evangelia legit, ejusdemque fronti paululum e vestibus patris Bertrandi admovit; et frustum fasciolæ, qua ipse plagam cruris sui obligare solverat, applicuit auribus, formato cum eodem frusto signo Crucis. Confestim puella cœpit audire, retulitque, quæcumque illi dicebant. Paucis diebus post eadem gravissime doluit e capite, impositoque ei earumdem vestium frusto, sine mora convaluit. E *A. V. J. Auctore Antistio.*

et ab illustri adolescente scrofulæ ablatæ 283 Dominus Michaël Sanz, adolescens annorum tredecim, totum collum suum ulceratum habebat scrofulis, quibus uno anno ac dimidio cruciatus fuerat: avia autem ejus, domina Castellana Sanz, multa in medicos et medicamenta expenderat sine fructu. Venit tandem adolescens ad hanc domum, ibique de peccatis suis confessus frustum tunicæ patris Bertrandi suo collo apposuit; nocteque subsecuta cœpit melius se habere: deinde ter legit Officium Defunctorum ad sepulcrum illius, ac postridie, quæ erat Vigilia Nativitatis Domini, omnia ista colli foramina conclusa et bene sicca comperit. Quod sane ingens miraculum fuit.

Insignis duarum feminarum sanatio. 284 Quædam mulier, elocatæ sibi domus domini Joannis Mugnozzo inquilina, Saia nomine correpta malo fuit, quod hic Valentiæ PELO DI MAMMELLAO appellatur, biduoque acri febri laboraverat cum acutissimo dolore pectoris, in quo admodum durum tuber patiebatur; ac præterea brachiorum alterum sic contra- F ctum erat, ut id nequiret extendere. Verum cum domina Magdalena Mugnozza Borgia paulo ante simili malo laborasset, sanataque fuisset usu frusti vestium patris Bertrandi, suasit hæc domina, ut ipsa eodem remedio uteretur. Fecit hoc illa libenter, et, quo temporis spatio Symbolum Apostolorum recitari potest, cessavit dolor, potuit extendere brachium, et febris quoque paulo post eam deseruit, resolutoque deinde dicto tumore, omni ex parte incolumis facta est. Hoc advertens domina Magdalena cœpit angi scrupulo, quod, ut solverat, istas reliquias tam sancti Viri collo suo appensas haberet, ideoque inde sustulit, alioque in loco servavit; sed pristinus ei dolor rediit, ac propterea ipsa quoque eas resumpsit, et denuo convaluit.

Cuidam fluxus e capite, alteri vulnus curatur 285 Mense Decembri anni MDLXXXI Francisca Ferrera, uxor Michaëlis Joannis Benedetto, cum nullum invenisset vehementi distillationi, multo cum dolore e capite procedenti, remedium, frustum scapularis dicti Patris eidem imposuit, et subita sanatione gavisa fuit.

Cum

A. V. J. Antistio.

Cum Petrus Monclus, litterarum studiis operam dans, qui supra dictam Coronam Marianam penes se habebat, forte veniret circa domum, ubi erat quidam vir graviter ac periculose vulneratus in capite, rogatus a nonnullis, ut ægrum viseret, accessit, factaque Coronæ mentione, æger eam inflicto vulneri cum pio animi sensu imposuit, eo cum successu, ut subito cœperit convalescere, promteque incolumis, mirantibus chirurgis, evaserit.

ab aliis mala uberum,

286 In die Innocentium Gaspar Periz reliquerat domi suæ Joannam Vasquez optime se habentem; sed eodem reversus mortuam potius, quam vivam, comperit; vehementi quippe correptam febri, gravique pectoris et unius mamillarum dolore, et contracto insuper brachiorum altero. Qua de re vehementer attonitus rogavit eam, ut sese patri Ludovico commendaret; verum illa eo non contenta, curavit sibi præterea afferri particulam habitus ejusdem Patris, ac confestim se melius sensit, obdormivitque, et post somnum plane sanata fuit. B Angela Vera, conjux Corvo notarii, tribus vicibus, quibus pepererat, semper graviter laboraverat ex mamillis, ut velut fureret præ dolore, nec, nisi una mamma prolem suam umquam lactare potuerat. Peperit quarto ante festum Nativitatis Domini proxime elapsum, idemque solitus pectoris dolor eam quinque vel sex dies cruciavit. Quare filius ejus illam tam afflictam videns, ait: Mea mater, cum tam multa dicantur de patre Bertrando, commenda te ipsi: repertumque paululum e scapulari ejusdem in illius pectore deposuit. Ita dolor simul et infirmitas subito cessarunt, potuitque ipsa utraque mamilla suum filium commodo lactare.

ab illis morbi oculorum aliique infirmitates

286 Mater soror Agullona Tertiaria, Ordinis S. Francisci, postquam aliquot annos laborasset ex oculis, eaque de causa plus ducenties (quod, etsi fieri nequiisse videatur, certum tamen est) detractus ei sanguis fuisset, visum amisit, ita ut pene nihil amplius videret, et admodum male se haberet. Sortem illius miseratus episcopus, dominus Michaël Spinosa *p*, signavit oculos ejus ora cinguli patris Bertrandi; ipsaque C confestim cœpit videre, nec amplius oportuit sanguinem ex ejus oculis elicere. Die x Februarii domina Maria Costa post sumptum medicamentum vehementer commota tantoque malo correpta fuit, ut, impedita lingua, nullum posset verbum proferre, totaque tremeret; accessit etiam tantum animi deliquium, ut nec sciret, quæ dicerentur, nec ipsum, quo affligebatur, malum adverteret. Hæsit sic circiter duabus horis, post quas Servi Dei recordata, arculam, in qua erant quædam reliquiæ leviri sui, nutibus petiit. Itaque maritus ejus Jacobus Bertrandus eidem procumbenti in genua et gemebundæ, utque poterat, Patrem invocanti frustum tunicæ illius ad guttur admovit; nec mora, ipsa recte et distincte locuta est, desiitque tremere, mirantibus omnibus, ac peculiariter doctore Reguart, factumque pro grandi miraculo habentibus.

graves simili remedio depelluntur.

287 Domina Anna Guasco, matertera *q* Servi Dei, graviter decumbebat ex febri quotidiana; sed etiam magis affligebatur ex intensissimo dolore, quæ intra decem dies eam omni sensu in dextra parte capitis privaverat. Ut huic malo mederentur, absciderant ei capillos, et octies detraxerant sanguinem sine ullo profectu; imo se mori et deficere, sentiebat. Accessit ad eam, D ejusdem confessionem excepturus, unus e patribus hujus conventus, qui miraculum, quod paucis diebus ante pater Bertrandus patraverat, ei enarravit. Hinc ipsa ex consilio mariti sui Galceranni Bou, non solum illius opem invocavit cum voto offerendi, si sanaretur, capitis argentei, verum etiam caput suum pileolo Servi Dei tetigit. Quo tempore bis recitari posset psalmus MISERERE, diminutus est dolor, et nocte penitus cessavit. Contigit hoc die x Februarii.

Varia beneficia collata illustri puero,

288 Ultima die Octobris dominus Joannes de Castelvi, puer trium annorum et dimidii, erumpentibus cum acri febri puerilibus papulis, totus contremuit, nec pedibus consistere potuit; quam ob rem illius amita domina Maria de Castelvi imaginem S. Michaëlis, quam pater Bertrandus soluerat in Breviario suo circumferre, illius capiti imposuit, isque mox quievit. Cum deinde post biduum triduumve magno dolore brachiorum cruciaretur, instauter rogavit, an iis in locis non fuisset tactus. Tunc iis involutis fascia, facta ex linteo, quo E Pater in postremo morbo suo usus fuerat, omni dolore statim liber fuit. Post aliquot dies jam febris expertem suis vestibus induere voluerunt, sed eum media sui parte deorsum captum comperere, maxime pedibus et cruribus, quibus dum insistere jubebatur, dolebat flebatque amarissime. Adverterunt insuper, in dextro ejusdem lumbo os quoddam notabiliter prominere, quæ res admodum difformis apparebat. Recordantes ergo prædictæ fasciæ, ea pedes obvolverunt, moxque se melius sensit. Interea vero dum sanaretur, dixit matri suæ: Domina, liga pedes meos fascia sancti Patris; fortasse sanabit pedes meos, ut sanavit brachia. Nec spe sua puer iste falsus fuit; nam intra paucos dies non solum potuit incedere, sed, ut ante, currere; nec ullo alio adhibito remedio, os quoque illud suo repositum loco compererunt. Diligenter etiam observarunt, easdem fascias, mundandi causa bis lotas, numquam amisisse fragrantiam, quam contraxerant, ex quo Pater in eo linteo dormiverat.

in cujus familiam ille etiam alias fuit beneficus.

289 Multa præterea alia miracula aliis ejusdem domus personis contulit, ac peculiariter dominæ Mariæ, ad quam illius, dum viveret, dicta juverit observasse. Nam aliquando ipsam in adversis consolans, ei ait: Domina mea, utere mea opera; quotiescumque volueris, semper me invenies paratum ad solandum te; cumque ipsa illum, dum vixit, nihil umquam rogasset, voluit ille post obitum suum eidem benefacere ejusque preces exaudire. Dominæ Raphaëlæ de Castelvi grandi dolore in una aurium cruciatæ die XVIII Martii is etiam in altera tam vehementer crevit, ut jam nihil penitus audiret; indoluitque, quod ab ipsa juventute sua surda maneret; sed recordans, se habere quamdam Patris fasciolam, quam ob alias infirmitates soluerat circa cor suum gestare; unam ejusdem oram uni auri, alteram alteri admovit, cum ex earumdem altera multa sanies subito manavit, ipsaque penitus salva mansit. Triduo post eodem usa remedio est adversus sanguinis fluxum ex suo oculo dextro; atque hic quoque Servi Dei opem experta fuit.

Oppilatio stomachi et surditas curatæ

290 Laborabat dominus Joannes Vives de Canamas tam gravi stomachi oppilatione, ut nec cibum digerere, nec aquam frigidam bibere

A re posset, ac proinde in senectute sua vehementer affligeretur: verum ejus filia, domina Hieronyma, dedit ei bursam, quæ Patris fuerat, eaque imposita stomacho sine mora ille melius se habuit, et cessante oppilatione omnino incolumis factus est. Cum domina Ludovica Borgia, domini Joannis de Cardona conjux, multo tempore surda fuisset, curavit novem Missas ad sepulcrum Servi Dei fieri, quæ nondum omnes lectæ erant, quando jam optimo auditu gavisa fuit.

ANNOTATA.

a *Valentiæ scilicet, ubi Antistius scripsit.*

b *Nempe proxime elapsi, dum scribebat biographus.*

c *De quo supra jam crebra facta est mentio.*

d *Obiit S. Franciscus de Paula anno* 1507, *anno* 1518 *a Leone X Sanctis adscriptus, colitur die* 2 *Aprilis; quo ejusdem insignia gesta ac miracula in Opere nostro legere est.*

e *De B. Osanna Andreasia, Mantuana;* B *egerunt Majores nostri ad diem* 18 *Junii, ubi ostenditur illa anno* 1505 *defuncta esse, et anno* 1515 *a Leone X permissa coli.*

f *Hujus quoque Sancti, a Clemente VIII sanctorum Confessorum Catalogo adscripti, gesta ac gloriam posthumam illustrata apud nos habes ad diem* 16 *Augusti, quo colitur.*

g *Horum prior Leo X Universæ Ecclesiæ præfuit ab anno* 1513 *usque ad* 1521; *Adrianus VI, ejusdem proximus successor, ab anno* 1522 *usque in* 1523.

h *De hoc Beato etiam actum apud nos est ad diem* 10 *Januarii.*

i *Pius IV summum Pontificatum tenuit ab anno* 1555 *usque* 1559.

k *De hisce celebribus sanctissimæ Dei Genitricis sacrariis hæc pauca accipe:* Lauretum, *incolis* Loreto, *parva Italiæ civitas episcopalis est, ditionis Ecclesiæ in Marchia Anconitana:* Florentia, *Italis* Fiorenza, *ampla et elegantissima Etruriæ civitas archiepiscopalis, Magnique Ducis sedes:* Viterbium, *vulgo* Viterbo, *episcopalis item civitas est in ditione Ecclesiæ, et Patrimonii caput:* Mons C Serratus, *vulgo* el Montserrat, *in Catalonia, Hispaniæ principatu:* Aquæ Lupiæ, *vulgo* Guadaloupe, *oppidulum Hispaniæ in regni Legionensis provincia Extremadura: ac denique* Lancea Oppidana, *vernacule* la Pena di Francia, *in regno item Legionensi. Ceterum hæc loca omnia sanctissimæ Virginis cultu ac miraculis celeberrima sunt; sed non est hujus loci de iisdem agere.*

l *Lege caput* 8 *Marci; quamquam cæcus ibidem a Christo sensim curatus non dicatur* cæcus natus *fuisse.*

m Lucena *Hispaniæ oppidum est in Vandalitia.*

n *Fortasse aut hic vel supra legendum est:* dextero.

o *Mamillarum morbus est.*

p *Episcopus Marrochianus scilicet, de quo jam aliquoties superius facta est mentio.*

q *Vel* amita, *seu* patris, *seu* matris; *Italice enim est:* Seconda zia.

CAPUT XVI.

Sacri corporis translatio, et miracula vel beneficia aliquot, per illius invocationem post translationem obtenta.

Cum hujus Servi Dei miracula in dies singulos multiplicarentur, antequam novum illius sepulcrum perfectum esset, studuit pater Prior ejusdem corpus transferre, ne intromittendi in chorum essent, qui Missas ibidem celebrandas commissuri continue accurrebant. Decrevit autem hanc translationem secreto exsequi in nocte Vigiliæ Annuntiationis B. Mariæ Virginis, non pluribus, quam viginti aut tri- E ginta, iisque omnibus illustribus personis præsentibus; sed nescimus, qua ratione id consilium per universam civitatem sparsum fuerit. Hinc cœpit magna hominum multitudo confluere, ut non licuerit ei facere, quod volebat; maxime quod patriarcha minus recte se haberet. Quapropter cum ejusdem bona gratia remissum negotium fuit in diem posterum; sed, cum jam multi prævidissent, id futurum noctu, et adesse statuissent, patri Priori expedire visum est eos prævenire, idque paulo ante meridiem circa horam prandii facere, quod crederet, ea hora neminem illic affuturum præter eos, qui peculiariter advocati fuissent, nec numerum triginta essent completuri.

CAP. XXIII. Differtur translatio in diem crastinum.

292 At populus conspicatus, ejusmodi hora patriarcham intrasse per portam conventus, et per ecclesiæ portam proreginam, dominam Lucretiam de Gralla et de Moncada, cum minori, quam solito, comitatu, subito intellexit, quod res erat. Cum patriarcha nulli veniebant, quam episcopus et aliquot famuli et domestici ejus; cum proregina vero filius ejus, dominus Gasto, pedissequæ, dominus Hieronymus Ruiz de Co- F rella, ejusdem gener, et aliquot famuli: sed non potuere tam cito occludi fores, quin plures quingentis vel sexcentis personæ adessent, atque inter eas multi nobiles et illustres viri, multæque dominæ et doctores.

quo coram magna populi multitudine

293 Aperto sepulcro corpus inventum est integrum, omnis corruptionis ac fœtoris expers; itaque inde exemptum est non sine uberrimis lacrymis circumstantium, dum illud viderent; vique ac verbis contendentium id osculari et Coronas Marianas eidem admovere. Postquam vero patriarcha et episcopus noster magna cum humilitate, devotione ac spirituali gaudio illius pedes osculatus fuerat, illud sollicite et difficulter, veriti, ne quemadmodum antea duo resecti fuerant digiti, tota manus abscinderetur, ad novum portavimus sepulcrum. Postero die statim post meridiem, cum sepulcrale saxum male aptatum esset, oportuit illud amoveri, eaque occasione corpus secundo inde extulimus; quod quamvis tam secreto agitatum fuisset, ut id eo usque difficulter sciverint aliquot conventus fratres, adfuere nihilominus plures

corpus integrum transfertur: postridie iterum levatur e tumulo

A. V. J. Antistio.

plures ducentis sæculares; fuitque spectaculum multæ devotionis, cum omnes sigillatim perfusi lacrymis manus ejus oscularentur, Deo gratias agentes : quod etiam fratres conventus devotissime fecerunt.

et abscinditur ab eo digitus, moribundæ mox salutaris.

294 Quia vero die sequenti, quo minimus alterius manuum illius digitus ruptus jam fuerat jussit me Prior eumdem resecare, ut aliquæ illius reliquiæ haberentur; accidit, ut, dum hunc digitum abscinderem, thecæ argenteæ includendum, audiverim, dominam Isabellam de Escriva in periculo proximo mortis versari, medicosque velut omnem de ejusdem salute spem abjecisse. Proinde rogatus ab illius matre eumdem digitum ipsius capiti imposui, cœpitque ipsa illico convalescere, ut intra paucos dies lectum reliquerit.

Auctoris de incorruptis vestibus observatio,

295 Nunc referam aliquid, quod post translationem contigit. Pater Provincialis et pater magister, frater Joannes Vitale, ipso, quo ille B translatus fuit, die primum sepulcrum ingressi in eo paulo minus media horâ permanserunt, exuentes corpus vestibus, in quibus fuerat humatum, quæ erant omnino laceræ et incisæ (quod factum ab iis fuerat, qui easdem voluerant ex devotione sibi rapere) illudque aliis candidis mundisque induentes : neque ullum ibi olfecerunt odorem; quod ipsos plurimum exhilaravit. Contra dum vespere post translatum corpus eas veteres vestes inde amovebamus, ipsissimo infectæ odore erant, qui vestium cadaverum esse solet; erantque plenæ vermibus albis et nigris, quod non exiguam mihi admirationem movit. Nec dubito, quin hoc ex divina providentia factum sit, ut adverteremus, magnum esse miraculum, quod corpus manserit tam integrum fœtorisque expers in loco, qui cum propter perpetuo in eum stillantem aquam humidus sit, potuit putrefacere vestes, nec tamen putrefecit carnem, quæ naturaliter facilius putrescit; quodque vermes, quorum innumeri illius vestimenta comederant, se non paverint corpore. Magna denique admiratione dignum est, quod eædem vestes intolerabili suo putore omnia inficerent, ita ut, dum in nostræ cellæ horto explicatæ erant, nullus ad eas valuerit accedere; ac nihilominus prædicti C patres, quamdiu in illius sepulcro fuere, nullum senserint fastidium, nullum fœtorem, nullamque immunditiam in iisdem contrectandis compererint; imo non solum nullum olfecerint putorem, sed etiam aliqui, dum sepulcrum aperiebatur, suavissimum odorem experti fuerint.

et pia admonitio.

296 Ego tam hosce, quam illos, qui in illius obitu splendorem viderunt, atque etiam istos, qui cantus audierunt, ac denique omnes alios, quibus Deus voluit aliquid peculiare, quod ad hujus sanctissimæ animæ gloriam spectet, monstrare, moneo, ne propterea sese aliis præferant : neque enim id a majori vel minori merito solet procedere, sed ab arbitrio Omnipotentis : at studeant hujus sancti Viri imitari humilitatem, patientiam, amorem solitudinis, modestiam, corporis castigationem, ac denique puritatem et castimoniam; ne de ipsis dici possit, quod Christus dixit apud S. Matthæum et S. Lucam : « Væ tibi, Corozain; » væ tibi, Bethsaida : quia, si in Tyro et Si» done factæ essent virtutes, quæ factæ sunt » in vobis, olim in cilicio et cinere pœniten» tiam egissent *a*. » Modo aliquot miracula, quæ post translationem contigerunt, subjiciamus. D

Sanctus apparens virum malo manus,

297 Quidam officialis, Portero nomine, in Alcutosa natus, jam viginti duobus annis in carpo manus suæ velut vesicam magnitudinis nucis mediocris gestaverat, quæ frigente aëre plurimum inflabatur tanto cum dolore, ut laborare nequiret. Huic die festo S. Vincentii Ferrerii *b* in mentem venit de sanctitate patris Bertrandi, et postquam peccata sua apud patrem fratrem Hieronymum Gasco, Ordinis Minimorum, confessus fuerat, oravit patrem Bertrandum, ut per amorem Dei in cælo sui recordaretur, et sanitatem sibi impetraret. Post duas noctes somniavit, intrasse in cubiculum suum illum benedictum Patrem, in eodem corporis habitu vultuque benigno, qualem ipsum viderat, dum ejusdem defuncti manum osculatus fuit. Dum autem sic dormiret, manum versus Patrem extendit, sensitque vesicam illam a digito admodum molli sibi rumpi a parte inferiori; quod dum fieret, experrectus est, seque unico temporis momento perfecte E sanatum comperit, nullo ejus mali relicto vestigio : quod subitaneum miraculum fuit.

mulierem periculoso morbo,

298 Catharina Augustina Borgia die III Aprilis cœpit terribilem infirmitatem sentire, quam suspicabatur, fortasse quamdam rabiei speciem aut saltem initium esse; propterea precabatur Deum, ut tam intensum dolorem levaret, aut se mori permitteret. Dominica sequenti, quæ Olivarum *c* fuit, venit in tempore ad ecclesiam nostram, ut pro more suo benedictioni olivarum interesset; sed tam conturbata, ut, dum stabat, sedere vellet; dum sedebat, se erigere in pedes. Statuit ergo redire domum, dumque id facere vellet, offendit aliquos ad beati Patris sepulcrum orantes, taciteque sibimet dixit : Oportet, istum Fratrem sanctum esse, cum illum invocent : ac proinde et ipsa quoque eumdem precata fuit, ut sanitatem sibi a Deo obtineret. Reversa nihilominus domum est, ut venerat, id est, eodem dolore afflicta.

pariter apparens subito liberat.

299 At nocte subsequenti, postquam sese Patri denuo commendaverat, obdormivit, dormiensque vidit in cubiculo suo tantam clari- F tatem, ut solaris huic comparata valde exigua ipsi videretur, conspexitque sanctum patrem fratrem Bertrandum, qui manum ipsius capiti imposuit, tria verba proferens, sed admodum submisse; et idcirco, ait, se illa non intellexisse, maxime quod tota in eo esset, ut ipsum, quique ex ipso prodibat, ingentem splendorem, et alterum ejusdem comitem intueretur. Aliquanto post ista lux magna evanuit, ipsaque suis sensibus reddita omnino incolumem se deprehendit. Interrogata eadem domina, an illum Patrem cognovisset, dum viveret; negavit : sed asseruit, eumdem sibi tunc probe notum fuisse, quamvis nesciret, qua ratione. Ait insuper, ab eo tempore, quotiescumque illius meminit, se multa cum consolatione suspirare, nec posse assuescere, ut eumdem FRATREM BERTRANDUM, sed bene ut SANCTUM BERTRANDUM appellet.

Altera ab angina, altera ab apostemate subito convalescunt;

300 Magdalena Meca solita multum ex angina pati, ex qua in discrimen vitæ adigebatur, et in Hebdomada Sancta easdem sentiens ingruere angustias, in magna afflictione metuque versabatur; cum Matthæus Comes, notarius

A rius ejus, eam admonuit, ut se beato patri Bertrando, qui tanta miracula patrabat, commendaret, et aliquas ejusdem vestium reliquias collo suo alligaret: quo facto, ipsa paulo post sanata fuit. Testatur eadem mulier, se, invocata ejusdem Servi Dei ope, etiam duabus aliis infirmitatibus liberatam fuisse. Joanna Angela Spina, puella duodecim vel tredecim annorum, laborabat tumore in ventre, qui deinde totus niger factus est, creabatque ipsi vehementem dolorem et febrim, neque ullam permittebat quietem. Pater materque hinc graviter solliciti mandarunt ei, ut patrem fratrem Bertrandum invocaret, et Coronam Marianam, quæ ipsius fuerat, ex illius collo suspenderunt. Obsecuta puella cœpit preces suas pie recitare; subitoque matri dixit, se nullum amplius malum doloremve sentire. Inspexerunt ergo illam, et apostema illud apertum, multoque pure fluens deprehenderunt. Nec mora, sine aliis emplastris plane convaluit, et egressa e lecto est, in quo jam ultra quindecim dies decubuerat: quodque miraculum etiam certius facit, B nulla in ipsa cicatrix, nullum mali vestigium reliquum fuit.

item alter, de cujus vita desperabatur.

301 Vincentii Chenco filius, ætatis quindecim sedecimve annorum, jam multis diebus ægrotaverat, et, malo semper crescente, eo fuerat perductus, ut die ultima Aprilis doctor Ludovicus Almenara ejusdem matri dixerit, non superesse spem ullam in remediis humanis, desperatam filii vitam esse, eumque Deo et alicui Sanctorum commendandum. Hoc audito, cœpit ipsa plangere, maxime quod in filio suo manifesta indicia eorum, quæ medicus dixerat, conspicaretur; sed recordata, se modicum e patris Bertrandi tunica habere, accepit illud et panno candido involutum filio obtulit, dicens: Fili, habe fiduciam in sancto patre Bertrando, fore ut te sanet: at adolescens cœpit flere. Mater igitur illud ejusdem fronti alligavit; ipse autem illico dixit, jam se melius habere, et postridie venit ad ecclesiam nostram Deo gratias acturus, non sine admiratione vicinorum, qui ejusdem infirmitatem noverant.

Mulieri lac concessum: viri paralysis,

302 Catharinæ Dazza, Petri Andreæ, lini mercatoris, uxori, paulo post partum desiccata sunt ubera, et integro mense lacte caruit, pro-C le interim commissa nutrici. At postea certa de causa voluit recipere infantem suum; dolensque, quod sibi lac deesset, vovit patri Bertrando, curaturam se novem Missas celebrandas; itaque in uberibus lac recepit. Petrus Cyprianus auriga ultra annum paralysim in brachiis passus, deinde in tantum aggravatus eo malo est, ut, licet posset uti manibus, brachia nequiret amplius movere; et, si vel capillus decidisset in terram, non poterat, nisi procumbeus in genua vel prostratus humi, tollere. Die XVI Aprilis, quæ fuit feria secunda Paschæ *d*, audiens, quam multa de patre Bertrando narrarentur, decrevit venire ac conventum nostrum, sperans, fore ut sepulcrum tangens sanaretur. Venit igitur, tactoque, ut potuit, sensit, sibi crepuisse brachia, etantequam domum suam reversus esset, omnino fuit incolumis. Mirati sunt vicini, quod brachiis suis sanorum more uteretur.

d

303 Macciana Morilla, puella annorum decem vel undecim, filia Pauli Morillo, infirmitate oculorum triennio afflicta, ut nonnumquam etiam non videret, quid manducaret, post multa adhibita remedia ad purgandum corpus, et post diminutum sanguinem, nihil, quod prodesset, experta fuit. Verum quædam bonæ vitæ femina suasit ei, ut novem Missas ad B. Bertrandi sepulcrum fieri curaret. Facit id ipsa, iisdemque discalceata interfuit: atque ita peractis Missis, salva evasit. Anna, filia Antonii Vasquez, postquam graves in manu dextra continuos dolores biennio passa fuisset, nec eam movere posset propter tuber, instar nucis grande, in eadem enatum, videns, nihil prodesse medicamenta, magna cum devotione arripuit Coronam Marianam, quæ Servi Dei fuerat, dumque eam eadem manu teneret tractaretque, malum istud abactum fuit.

A. V. J. Asinio. puellæ oculorum morbus; alterius manum curantur;

spina faucibus inhærens eximitur: puer pene moribundus sanatur:

304 Isabella Joanna Sapena spinam a tredecim aut quatuordecim diebus in faucibus transversam habens, quam nec eximere, nec ferre poterat, timere cœpit, ne suffocaretur, maxime quia totum collum inflammabatur. Tandem a bonæ vitæ muliere inducta collum suum modico frusto scapularis patris Bertrandi tetigit, eademque nocte omnis doloris expers dormivit, dumque expergefacta fuit, collum suum E omni inflammatione liberum deprehendit, nec eam spinam umquam sensit, ignara, quo hæc devenisset. Die XIX Martii filius dominæ Stella, Marcus-Antonius nomine, laborabat febri lethifera, et colli inflammatione tanta, ut medici magnopere timerent, ne suffocaretur: fuitque biduo sine cibo, præter modicum lactis e cochleari in os infusum. Eo tandem perductus fuit, ut ipsum sacro oleo inungendum confestim curaverint. Deinde cum profundissimus somnus corripuit, vidensque ejusdem avia et mater, puerum humana ratione desperatum esse, quemdam patruum *e* ejus, litterarum studiosum, sine mora miserunt, qui facem ad benedicti patris Bertrandi sepulcrum accenderet, voveretque imaginem ceream, ipsumque puerum habitu S. Dominici induendum. Quo facto, expergefactus puer, omni febri et tumore liberatus fuit. e

ab aliis tumor colli, urinæ difficultas, hydropisis, pedum incommodum,

305 Quædam puella grandem habebat tumorem in collo, quem chirurgi secare volebant: sed Matthæus Comes notarius suasit matri ejus, ut frustum scapularis Servi Dei collo illius apponeret; et postero mane sana fuit. Navarra Albizia, cujusdam piscatoris uxor, cum F triduo nequivisset urinare, se Patri commendavit, eo malo libera mansit. Eadem mulier testatur, quemdam puerum, ætatis annorum quatuor, velut hydropicum fuisse; sed post impositam ejusdem ventri fasciam, qua pater Ludovicus usus fuerat, nihil amplius mali sensisse; atque alterum puerum, istius fratrem, nequivisse incedere; sed, facto ipsi scapulari habitus S. Dominici *f*, sanatum fuisse et cœpisse incedere. f

plaga frontis a lapsu,

306 Domina Hieronyma Vives de Cananas, dum gradus ascenderet, phialam vitream manu tenens, instar plumbi prolapsa est, impacto in quamdam arcam capite; cumque manus naturaliter soleant periclitanti capiti succurrere, ipsa brachium suum sic extendit, ut caput in manum impulsum eam phialam vitream fregerit, et armilla aurea, quam in eodem brachio gestabat, in tres partes disrupta sit: unde et frontem ab isto vitro læsam, et magnum in capite tuber retulit. Quam ob rem, cum non solum a læsione, verum etiam a consternatione illius vitæ timeretur, sine mora doctor

A. V. J. ANTISTIO.

doctor Hieronymus Garaia arcessitus fuit. Interim ipsa curaverat capiti suo imponi quædam frusta vestium Patris, quæ penes se habebat; dumque adveniens prædictus medicus læsam partem detegeret, velut nullum læsionis vestigium invenit; cum nihilominus certum sit, non potuisse tumorem istum tam brevi tempore dissolvi.

malum brachii et periculosum apostema depulsa,

307 Ultimo die Paschatis quædam vetula uno brachio contracta, sepulcrum Patris invisit, ipsumque precata, brachium istud ferreis clathris ibidem applicuit, et illico illud extendere cœpit, et digitos movere. Raphaëla Almenara, puella annorum undecim, acri febre grandique colli tumore laborans, vitæ suæ verebatur, sed multo magis ejusdem pater, doctor Ludovicus Almenara, cui periculum erat perspectius; maxime quod chirurgi decrevissent tumorem istum postridie incidere. At cum hic Servum Dei, quem in omnibus infirmitatibus suis inviserat, pio affectu prosequeretur, eumdem enixe invocavit; quod pariter fecit mater infirmæ, quæ frustum cilicii patris Bertrandi
B super eumdem tumorem posuit. Postero mane, cum jam incidendum apostema esse, et abactum tumorem: quod illi vehementer admirati fuere, quia ejusmodi apostemata ordinarie aperiuntur cum periculo eorum, qui ea patiuntur.

Multa alia hic præterit auctor, quod non sibi de hisce constaret,

308 Multa etiam alia miracula fecit hic Servus Dei, sanando cæcos, surdos et membris captos; et recurrentes ad se liberando febribus, apostematibus, melancholia, aliisque adversis et periculis mortis; quam ob rem ad sepulcrum ejus multa centena votiva donaria visuntur, sed, cum de hoc argumento nullum abhinc quinque mensibus fuerit institutum examen, nec instituendum sit, nisi post festum S. Lucæ, atque ego jam hac conscribenda Historia, aliisque negotiis a Superioribus meis mihi commissis occupatus, non potuerim in eadem indagare; quemadmodum (quantum humana fragilitas, quæ errori semper obnoxia est, mihi permisit) de ceteris, quæ scripsi, me certiorem facere conatus fui, quapropter licet potiora jam relatis supersint, ea tamen præteribo
C ex metu errandi, vel in substantia, vel in adjunctis *g*. Utinam intra breve tempus liceat mihi hoc Opus iterato edere, multis aliis auctum; maxime, si Deus annuat, ut ad nos perferantur aliquot bonæ notæ relationes de rebus, quæ ab hoc benedicto Patre in Indiis gestæ fuere *h*.

Sanctumque similem S. Vincentio Ferrerio pronuntiat

309 Omnia hactenus dicta probant, quam recte de illo pronuntiaverit pater Micon, eum Valentiæ alterum S. Vincentium futurum: nam in vita quidem studuit illum, quantum tamen per infirmitates suas ipsi licuit, imitari; et post obitum summam sui reliquit existimationem, quæ assidue etiam crescet. Nec mysterio caret, quod per resectionem decem dierum ex mandato Sanctissimi Patris Gregorii XIII factam *i*, nondum integro a die obitus illius usque ad XIX Octobris diem elapso anno tam late per totum orbem terrarum divulgatum sit nomen ejus, atque ipse in patria sua tanta in veneratione habeatur; quamquam certum sit Christi dictum, nullibi prophetam minus, quam in patria sua honorari. Hæc eadem ratione satisfit quæstioni, quam Servus Dei solverat nonnumquam proponere, dum novitios juvenesque
D Religiosos, suæ curæ commissos, adhortabatur; nam postquam quædam S. Vincentii mirabilia narraverat, honoremque ac gloriam, quam ille huic conventui totique civitati contulit, verbis exornaverat, adjunxit hæc: Videamus modo, filii mei, quis nostrum illius futurus sit socius: ex prædictis enim præsto est responsio, hunc illum ipsum esse. *k*.

ANNOTATA.

a *Matth.* XI, ℣. 21; *et Lucæ* 10, ℣. 13.

b *Id est, die* 5 *Aprilis.*

c *Sive* Palmarum, *quæ anno* 1582 *incidit in diem* 8 *Aprilis.*

d *Recte: nam anno* 1582, *de quo hic agitur, Pascha die* 15 *Aprilis celebratum fuit.*

e *Vel* avunculum : *Italice enim est* zio, *quæ vox et* patruum *et* avunculum *significat.*

f *Ex voto similiter* S. Ludovico *nuncupato; ut sanatio huic accepta referri queat.*

g *Si omnes Sanctorum biographi eadem in scribendo cautela usi fuissent, non tot fabulis oneratas Sanctorum Vitas haberemus.* E

h *Re ipsa idem Antistius Additiones ad hanc Vitam deinde scripsit, edilitque anno* 1593, *uti num.* 3 *Commentarii prævii dictum est, quæ ad manus nostras non pervenerunt; verum jacturam hanc resarciet Vita subdenda. Vide Commentarium prævium num.* 15.

i *Indicat vulgo notam Calendarii correctionem, qua Gregorius XIII Papa, ut æquinoxium vernum lunamque* XIV *Paschalem suis locis restitueret, anno* 1582, *quo scripsit Antistius, decem dies e mense eximi jussit, sic ut dies* V *Octobris dies* XV *computaretur.*

k *Sequitur hic apud Antistium* Caput ultimum, in quo respondetur ad quædam dubia circa honorem huic Servo Dei post mortem exhibitum; *quod caput cur prætermittam, lectorem monui in Commentario prævio num.* 13.

VITA AUCTIOR,

Auctore Bartholomæo Avignono, Ordinis Prædicatorum, procuratore causæ canonizationis. F

Ex versione Italica, ipso auctore curante, Romæ edita.

PROLOGUS.

CAP. I. Biographus, cur post Antistium et Rocam

Primus, qui vitam ac miracula B. Ludovici Bertrandi, Ordinis Prædicatorum, conscripsit, fuit pater magister frater Vincentius Justinianus Antist *a*, olim Prior conventus Prædicatorum in civitate Valentia, vir admodum religiosus sanctorumque morum, et ob virtutem suam doctrinamque magni æstimatus: utque

A utque B. Ludovicus Bertraudus eum in Religione erudierat, ita ille sese semper bonum ac devotum filium ipsi exhibuit; multaque ex visu gesta Dei Servi coguovit. Composuit eam Vitam anno MDLXXXII, qui fuit proximus post mortem ejusdem Beati; cumque mirabilia et miracula, quæ Deus per ipsum patrabat, continuarent, aliquot ad eam Additiones fecit auuo MDLXXXIII *b*. Multiplicatis deiude per totum mundum miraculis, allatisque ex Indiis *c* aliquot relationibus, multa notabilia continentibus, Pater præsentatus, frater Balthazar Rocea novam illius historiam multis testimoniis rebusque scitu dignis auctam auno MDCVIII exeudit *d*, quando servus Dei a Paulo V sanctæ memoriæ Beatorum uumero adscriptus fuit. Sed quia processus hic Romæ erant, non potuit, is auctor omnia, quæ in iis tunc legebantur, scire, ut suo Operi insereret.

hanc Vitam scribat, e

2 Ego opportunitatem nactus omnes istos Processus multis annis pervolveudi *e*, et advertens multa non contemnenda in iis legi, quæ B non habentur in Vitis, quas prædicti auctores scripserunt, necesse esse duxi, ut inde colligerem, quæ illi non tradidere, ceterisque jam excusis adjungerem, ut palam fiat, quantopere Deus Dominus noster Servum suum honoraverit. Ut autem hujus Historiæ veritas magis eluceseat, adscripsi in margine locos, in quibus singula leguntur, vel iu Processu, vel in libris auctorum, quos nominavi. Ut vero laborem hujus Historiæ compouendæ aggrederet, impulit me librorum de vita Beati nostri Romæ et per totam Italiam penuria; et quamquam liber, a magistro Justiuiauo Antist scriptus, in sermonem Italicum versus fuerit, variisque iu locis excusus, uon tamen ibi reperitur, multæque persouæ Beato pie addictæ conquestæ suut de uegligentia in curando, ut ejusdem Vita denuo edatur. Proinde ego pro meo, quo velut procurator canouizationis ipsius obstringor, debito studui illis satisfacere per hanc Historiam, ex Hispanico in nobilium Romanorum sermonem a domino Julio Cæsare Cavalier Bottifango conversam, tam pro magna sua erga Beatum devotione (conjuncta cum C longissimi temporis obsequiis, ab eo in officio secretarii domino Cardinali de Asculo, ex Ordine nostro episcopo Portuensi, honoratissimæ memoriæ exhibitis) quam ad postulationem personarum magnæ conditionis; sed tauta cum diligentia propter speratam proximam canonizationem, ut eam ipse (aliis etiam rebus occupatus) noudum elapsis duobus mensibus absolverit.

ejusdemque partitionem exponit.

3 Partitum hoc Opus est in quatuor libros. In primo agitur de illius vita usque ad postremam infirmitatem, in eo uon comprehensam: in secundo de virtutibus, dono prophetiæ, et miraculis in vita et morte usque ad sepulturam: in tertio de aliis miraculis, quæ mox, ut sepultus fuit, ac sequentibus annis contigeruut; neque omnia referuutur, quod fere impossibile esset; imo prætermissa sunt multa, ex iis, quæ sunt in Processibus, ne liber supra modum cresceret. Iu quarto denique narrantur breviter, quæ pro illius beatificatione et canonizatioue, a Sancta Sede Apostolica obtinenda, gesta fuerunt; recensitis Brevibus Decretisque in hac causa expeditis; una cum postulatis eodem spectantibus serenissimorum Catholicorum regum, Philippi II, tertii et quarti, hodieque gloriose regnantis. Summopere A cavi digressiones a proposito argumento, ut historia continue procedat, nec prolixitate sua fastidium pariat. Sunt in hoc Opere multi et magni defectus; quod a me compositum sit: sed quia illud solum scripsi ad gloriam Dei (qui mirabilis est in Sanctis suis) utque B. Bertrandus cognoscatur, fidelesque in necessitatibus ad ipsum pro solatio et remedio recurrant; mihi facile poterit condonari.

Avignono.

ANNOTATA.

a *Cujus Opusculum præmisimus*

b *Additiones anno* 1593 *typis editas signant litteræ excellentissimi magistratus Valentini, sæpe laudatæ in Commentario prævio num.* 3; *verum illas ad manus nostras non pervenisse, jam monui.*

c *Per* Indias *designari* Occidentales *seu* Americam, *Hispaniarum regi subditam, in Commentario prævio, et in Annotatis ad Vitam primam jam dixi; quod hic semel monuisse suffecerit.* E

d *Alibi* Roea *dictus, qui scripsit Vitam Hispanice, quam habeo.*

e *Procuratorem causæ canonizationis ejusdem* S. Ludovici *Avignonus Romæ egit ab anno* 1617; *hanc Vitam vero a se Hispanice conscriptam, et a Cæsare Cavalier Bottifango Italice versam, typis vulgavit anno* 1623; *non potuit tamen canonizationis solemnitatem in eadem exponere, quia illa primum anno* 1671 *a Clemente X perfecta fuit.*

LIBER I.

VETUS CAPITUM PARTITIO.

XX. Quomodo

A. AVIGNONO.

xx. Quomodo constitutus fuerit Prior conventus S. Onuphrii.

xxi. Quomodo reversus sit Valentiam, ibique magister novitiorum constitutus.

xxii. Quomodo constitutus sit Prior conventus Valentini.

xxiii. De aliis rebus, quæ ei acciderunt, dum in eadem civitate Valentina Prior esset.

xxiv. De illius gestis post absolutum prioratum.

CAPUT I.

Sancti parentes, nativitas, fratres ac sorores, pia pueritia et adolescentia, vitaque ante susceptum Dominicanum habitum acta.

B

Sancti pater Joannes Ludovicus Bertrandus,

In nobili civitate Valentiæ in Hispania vivebat anno MDXXV Joannes Ludovicus Bertrandus notarius, vir bonis sanctisque moribus præditus, suæque professionis admodum peritus; quam ob rem multa magnaque variorum baronum ac nobilium hujus regni virorum negotia agebat, ab iis sibi commissa; qui, cum eum justum Deique timentem cognoscerent, secure illa ejusdem virtuti ac peritiæ committebant, tantique eumdem æstimabant, ut pio Patris nomine ordinarie appellarent. Eadem ratione etiam sanctæ Inquisitionis officia obiit. Fuit præterea multis annis procurator conventus Portæ-cæli, Ordinis Carthusiani, quatuor leucis Valentia dissiti. Habitabat in ædibus suis in foro de Almodia prope ædes magistri Rationalis *a*, ubi ejus filius, Jacobus dictus postea habitavit. In conversatione sua tam erat mansuetus et benignus, ut numquam ex ore ejus auditum sit verbum cholericum aut indignabundum.

C

cujus insigne elogium beneficiaque

2 Tam sincerus erat et verax, ut judices, dum cum his ageret, cum peculiariter venerarentur, etiam propter bonam famam, quæ de eo circumferebatur. Amabat plurimum conversari cum Religiosis, multumque devotus erat S. Vincentio Ferrerio *b* ob duas gratias ab eodem Sancto ipsi collatas. Harum una est, quod, cum adhuc adolescens in vigilia S. Dionysii (multum solemni Valentiæ) missiles e pulvere pyrio ignes pueriliter tractaret, accensusque a delapsa favilla pulvis totum vultum ejus adussisset, ac velut mortuum reliquisset; cumque ejusdem avia, Ursula Ferreri *c*, propterea velociter currens ad ecclesiam Prædicatorum, genibus ibidem coram altari S. Vincentii (cui erat ipsa sanguine juncta) humi positis, hunc Sanctum pro salute vitaque nepotis sui ferventissime orasset, eumdem domum redux omni periculo defunctum reperit; quamvis ignis suffecisset ad eum exanimandum, aut saltem ad assandum caput, et ad instar cadaveris deformandum.

3 Altera gratia multis annis contigit, postquam ille primam duxerat uxorem; quando paulo ante feriam IV Majoris hebdomadæ tam graviter decumbens, ut jam funebria illius pararentur, improviso oculos aperuit, et vestes suas petiit; dicentibusque circumstantibus, ut quiesceret; neque enim sui esse compotem; Bene mei compos sum, respondit, addiditque, apparuisse sibi S. Vincentium Ferrerium, sanctumque Brunonem, fundatorem Carthusianorum, dicentes, se non moriturum ex eo morbo, et feria IV illius Hebdomadæ sanctæ ad divina Officia ad ecclesiam iturum, uti apprime evenit. Quo miraculo Joannes Ludovicus divino servitio tam addictus, et erga S. Brunonem tam pie affectus permausit, ut singulis annis festum ejus in cartusia Portæ-cæli celebraret, eoque die conventui exhiberet convivium. Anno autem MDXLVI quædam pretiosa donavit in præmium eorum, qui in S. Brunonis laudibus tam Hispanice, quam Latine cantandis excelluissent; fecitque pro majori altari velum fieri e panno holoserico operis Damasceni, eoque in medio turrim pro insignibus gentilitiis acu pingi.

a SS. Vincentio et Brunone eidem collata huc referuntur

secundis nuptiis duxit pium mulierem, Joannam Exarch,

4 Post defunctam deinde primam conjugem ibat ad Portam-cæli, ut Carthusianorum habitum indueret: sed per viam duo supra dicti Sancti ei denuo apparuerunt, qui cum dicerent, non esse voluntatis divinæ, ut Religiosus fieret, remansit in sæculo. Hosce favores suo patri præstitos B. Ludovicus Bertrandus Religiosis interdum narrabat ad honorem S. Vincentii, eosque ad ejusdem venerationem excitandi gratia. Secundas nuptias Joannes Ludovicus Bertrandus contraxit cum Joanna Angela Exarch *d*, admodum devota muliere, bonique exempli in conversando, ac solitariæ vitæ tam amante, ut nisi ad Missam ceteraque divina Officia, ac nonnumquam ad visitandas quasdam Dei famulas, apud ecclesiam S. Andreæ simul habitantes, raro alio egrederetur; sed assidue erat domi suæ, ejusdem regimini prudenter invigilans. Tam pacifica tamque benigna erat, ut numquam inter illam et maritum suum illa nata displicentia sit; proindeque illi sancta pace tranquilloque statu gauderent. Erat huic dominæ frater Carthusianus, appellatus Donnus Exarch, Religiosus virtute et spectatæ sanctitatis, qui multis annis Portæ-cæli Prior præfuit.

E

F

ex qua anno 1526 S. Ludovicum, ac post hunc

5 Ex hac Joannes Ludovicus Bertrandus quatuor proles masculas, ac totidem femineas suscepit. Primus fuit Ludovicus, quem velut primogenitum Deus sibi vendicavit, natusque est primo die anni MDXXVI, baptizatus in ecclesia parochiali S. Stephani, atque in eodem sacro fonte, in quo gloriosus pater S. Vincentius etiam fuerat ablutus; eique nomen Joannis Ludovici impositum fuit; quamquam postea solum Ludovici nomen ipsi adhæserit. Fuerunt in hac familia viri spectabiles probatæque fidei, ac nominatim Petrus doctor, qui fuit unus e novem deputatis ad declarandum ad quem pertinerent regna Aragoniæ, per mortem regis Martini vacantia *e*. Secundus filius fuit Michaël Hieronymus; et ipse quoque bonis et integræ vitæ dotibus præditus, qui propterea cum beneficiatus esset in ecclesia majori Valentiæ, a capitulo accepit officium subsacristæ, ibi valde honorificum, nec concedi solitum, nisi personis perspectæ virtutis ac fidei. Decessit hic e vita anno MDXCIV, die IV Julii, ætatis annorum LXII, et humatus est ante sepulcrum B. Bertrandi, quo etiam translata fuere corpora parentum illorum

6 Tertius,

tres alios filios et quatuor filias genuit.

A 6 Tertius, Joannes Baptista dictus, pariter Religiosus fuit Ordinis Prædicatorum, quorum sacrum habitum induit in eodem conventu Valentiæ anno MDL, professus anno sequenti, die V Octobris coram venerabili patre magistro Joanne Micone, tunc illius conventus Priore, dum ibidem magister noviciorum erat frater Ludovicus, ejusdem Joannis Baptistæ germanus. Is studiorum causa profectus Bononiam *f*, dum hinc per mare rediret Valentiam, vi tempestatis in Sardiniam insulam pulsus est, adeo fractus viribus, ut, accedente febri, ibidem diem suum obierit Calari *g* in conventu S. Dominici. Natu minimus filius appelatus fuit Jacobus, ab integritate vitæ ac virtutibus laudabilis, qui post obita varia civitatis officia (fuit enim quater Juratus, bis Rationalis, aliisque magistratus muneribus functus, in quibus se semper admodum prudenter strenueque gessit) a rege Catholico designatus fuit quæstor generalis vectigalium regiorum civitatis et regni Valentiæ. Uxorem duxit dominam Mariam Costa, mulierem B magnæ pietatis et devotionis erga beatum fratrem Ludovicum, cognatum suum, ex qua suscepit unam filiam, nuptui traditam domino Petro Escriva. Obiit Jacobus iste die IV Octobris anno MDCXIV, et in paterno sepulcro humatus. E quatuor filiabus natu maxima vocata Joanna fuit, nuptaque N. Pastori; secunda Hieronyma Vincentia, nupta N. Ximeno; tertia Ursula Magdalena, matrimonio juncta N. Cutanda; quarta, Raphaëla innupta obiit.

IX

Puer, visis sacris iconibus, plangere cessabat,

7 Videtur Deus in ipsa Ludovici Bertrandi pueritia portendere voluisse, quam hic magnus Servus suus esset futurus; quia a prima illius infantia, dum plorabat, nihil ad eum sedandum noverant efficacius, quam si sacras imagines spectandas ei exhiberent, eratque tam pronus in lacrimas, ut pene existimari possit, placuisse Deo melancholicam ipse indolem dare, ut velut alter Jeremias toto vitæ suæ tempore peccata mundi ploraret. Proinde,ut a lacrymando cessaret,oportebat ipsum ad archiepiscopalem aliamve ecclesiam ferre, ubi non modo desinebat flere, verum etiam magnam præferebat lætitiam: C et si forte ecclesiæ fores obseratæ essent ostensis, quæ ibi sunt, Apostolorum statuis, mox reprimebantur lacrymæ: quod non ambiguum præsagium fuit, futurum ipsum peculiarem cultorem Sanctorum, hosque illius perpetuos consolatores.

pietatis ac litterarum studiis mire erat deditus.

8 Quantum ille crescebat, tantum crescebat ejus cura parentibus, qui pro ratione illius teneræ ætatis magno illum cum amore et timore Dei educarunt, cœperuntque ad scholam mittere, et ibat ille tam libenter, ut ex profectu facile se proderet ejusdem ardens desiderium virtutis, et odium desidiæ. Inter septimum octavumque suæ ætatis annum tantopere addictus erat orationi, ut ab eo tempore recitare cœperit. Officium beatæ Mariæ Virginis, quod posthinc numquam prætermisit; tamque solitudinem amare, ut omnia, præter sancta, colloquia fugeret. Numquam auditus fuit jurare; et si quis coram illo juraverat, reprehendebat eum magno cum zelo, uti etiam eos, qui otiose vivebant. Vesperi, quam primum poterat, recipiebat se in cubiculum; foresque intus claudebat: observantesque per rimam seræ domestici, viderunt eum majorem noctis partem traducentem in precibus, quietem vero capientem in solo, vel arca, numquam autem cubantem in lecto, quem, ne famulæ adverterent, evertebat, quasi in eo dormivisset; sed candor linteaminum, quæ, dum mutabantur, non aliter, quam dum primo posita fuerant, inveniebantur, detegebat illius puerilem sanctamque cautelam.

A. Avinoso.

Ejus acribis abstinentia, obedientia, modestia, ad Sacramenta accessus,

9 Raro volebat matutinis temporibus, ut ceteri pueri, admittere jentaculum, exigui cibi naturaliter appetens, sed ex virtute abstinens: atque exin cœpit jejunare. Erga res divinas tam pie afficiebatur, ut omnis ejus voluptas esset interesse Missis et Vesperis, et Religiosas domos invisere, e quibus præcipue frequentabat conventum Prædicatorum. Parentibus suis semper obsequebatur, adeo ut nullam eis umquam tristitiæ causam dederit: imo si aliquando, ut pueris sæpe accidit, ipse ploraret, nutu jussus silere, illico silebat. Grandiusculus factus, si videret matrem adversum ancillam aliquam ira concitatam, incipiebat pium aliquem librum prælegere, ut illius choleram sedaret. Supra modum fuit verecundus et amans honestatis, E oculis passim ad terram versis cum diligenti custodia sensuum, in præsagium multarum virtutum, quæ in ipso postea magnopere splenduerunt. Cum ad annum ætatis quintum decimum pertigisset, cœpit sanctissima Sacramenta frequentare, nactus sibi a sacris confessionibus insignem Dei servum, fratrem Ambrosium a Jesu appellatum, concionatorem celebrem Ordinis Patrum Minimorum: tantæ vero erat humilitatis et prudentiæ hic sanctus Juvenis, ut, ne quis continuum suum in frequentandis Sacramentis studium adverteret, varias adiret ecclesias, sacram Eucharistiam modo in ecclesia S. Francisci, modo in S. Sebastiani Patrum Minimorum, modo in S. Mariæ de Jesu, ac sæpe in Patrum Prædicatorum suscipiens.

studium orationis et obsequium in nosocomiis,

10 Mortuo deinde patre fratre Ambrosio, confessarium habuit patrem magistrum, fratrem Laurentium Lopez d'Ocagna, boni exempli Religiosum, qui postea fuit Prior conventus S. Dominici Valentiæ, cujus sacris colloquiis Ludovicus magis magisque roboratus in rebus divinis, et in sanctissimis Sacramentis sæpius frequentandis. Qua de causa benedictus Juvenis F cum aliis litterarum studiosis, qui Deo servire vere desiderabant, post exceptas lectiones accedebat ad dictum magistrum Lopez, qui de rebus spiritualibus cum ipsis conferebat, docebatque eos modum, quo in virtutibus proficerent, et in sancto Dei servitio perseverarent. Ita pius Juvenis in dies singulos progrediebatur feliciter in exercitiis spiritualibus, in eorumdem Patrum Prædicatorum ecclesia longo temporis spatio precibus insistens. Visitabat frequenter infirmos in nosocomiis, multas integras noctes exigebat, eis inserviens, et, quibus poterat, rebus succurrens. In hisce officiis (quibus ordinarie occupabatur) erat ille speculum virtutum et pœnitentiæ omnibus, qui eum noverant.

Peregrinaturus clam discessit, sed a patre,

11 At cum sibi persuaderet, posse se ferventius Deo servire procul ab ædibus paternis, in quibus reputabat se nimium delicate vivere; statuit (volens SS. Alexium et Rochum imitari) omnia relinquere; eoque animo, confessus prius peccata sua, sacraque Eucharistia refectus, peregrini habitu clam discessit, profecturus, ubi a nemine agnoscendus esset, post-

setque

A. AVIGNONO. setque suum sanctum propositum exsequi, terrenis omnibus rebus expeditus. Cum vesperi ejus diei, quo discesserat, non compareret domi suæ, nec moneri jussisset, (ut consueverat) se adiisse nosocomium, intellexerunt, ipsum discessisse. Sed brevi post accepit pater epistolam sine die locoque signatam, per quam discessum suum indicabat : in qua cum spiritus ipsius in ea tenera ætate eluceat, ejusdem apographum hic appono; quale sequitur.

ex epistola, ejus quæ hic datur,

12 Jesus Maria. Certo novi dolorem, quem tua dominatio, dominaque mater senserunt ex consilio, quod cepi; sed vere non debuissetis sentire, cogitantes, hanc esse voluntatem Dei. At petent, quomodo sciam ego, hanc voluntatem Dei esse : cogitare possunt, me non sic discessurum fuisse, jam inchoata hyeme, cœptisque litterarum studiis derelictis, nisi id omnino divinæ voluntatis fuisset : qua de re vestra dominatio non debet constristari animo revolvens, Redemptorem nostrum descendisse e cælo inmundum frigidissima anni tempestate; ac venisse moriturum, ut vitam nobis ingratis donaret. Quanto magis debeo ego peccator relinquere mundum, et ire, quo divina ejus Majestas me vocat, ut agam pænitentiam de tot peccatis a me contra Deum meum commissis. Discessus meus tanto majorem creaverit luctum, quanto majori in discrimine domina mater versatur; sed nec hinc vel leviter dolendum mihi est. Legat sanctos doctores, qui asserunt, beatam eam animam esse, quæ in hoc mundo patitur dolores; quia indicium est, Deum habere oculos suos super ipsam, ac velle remunerare in gloria bona opera, quæ hic deorsum fecit. Sunt etiam, quorum bonum, quod agunt, remunerat in hac vita, ut deinde malum, quod fecerunt, castiget in altera. Propterea patienter acceptanda hæc perturbatio est, divinaque Majestas oranda, ut me sua sancta manu sustineat, ducatque, uti duxit Magdalenam, ac denique a malignis inimicis servet.

B

in edorto.

13 A N. et N. accepi aliquos denarios mutuos in hoc iter, non ut prodigam, sed ut iis utar, si forte Deus voluerit me inflicta pro peccatis meis infirmitate aliqua visitare; quamquam divina illis Majestas sit verum auxilium et medicina omnium malorum. Dignetur dominatio vestra dictam summam restituere *h*, ut secura sit conscientia mea. Ne labores scire, ubi sim; quod frustra faceres; et quamquam etiam me reperturi essent, confido, fore ut Deus meus ac magister Jesus me in meo conservaturus esset firmo proposito. Commendet me dominatio vestra divinæ Matri ejus, oretque, ut me eo conducat, ubi ipsi melius serviam. Consoletur dominatio vestra matrem meam, dicatque ei, ut, eum alios filios habeat, iis se soletur, memineritque, me sibi a morte sublatum esse, dum me peperit. Nec aliud addam, nisi ut Pater et Filius et Spiritus sanctus sint cum dominationibus vestris, serventque, et sint semper mecum. Amen. Eamque nobis concedant gratiam, ut ei serviamus in hoc mundo, et æterna quiete gaudeamus in altero *i*.

C

h

i

reduci curatur, et vestem clericalem induit.

14 Pater, hac accepta epistola, diligentissime inquisivit, quam viam teneret sanctus Juvenis, qui, ut singulari sua modestia rarisque moribus, quocumque incederet, tam bono erat exemplo, ut omnium in se oculos raperet, ita ex talibus iudiciis lumen aliquod de ejusdem itinere affulsit. Missi ergo a patre, qui eum investigarent, repererunt ipsum apud quemdam fontem prope Bugnuolo, locum septem *k* leucis Valentia dissitum; utque ei reditum persuaderent, finxerunt, matrem ex dolore, quem ex illius discessu conceperat, jam morti proximam esse; quo astu eum domum suam reduxerunt tanto patris gaudio, quantum exigebat recuperatio amissi Filii tam boni et cari. Advertens autem pater, cum in solas res ecclesiasticas animum propensum habere, talari clericorum veste illum induit. Ita ipse in suis devotis exercitiis, jejuniis, charitatis officiis et litterarum studiis perseverans tempus exegit, donec Religiosum Ordinem ingressus est; cum personis piis interim semper conversans magnaque cum diligentia fugiens consortia earum, quæ non erant ejusmodi.

D

k

ANNOTATA.

a *Id est, regiis rationibus præfecti.*

b *De S. Vincentio Ferrerio, Ordinis Prædicatorum, jam crebra facta est mentio in Vita prima et Annotatis ad eam : at meminerit lector, me ad hanc secundam Vitam nihil de personis, locis, aliisque occurrentibus, de quibus in Annotatis ad priorem jam egi, (nisi quid peculiare occurrerit) annotaturum, ne Vitam satis prolixam frustra augeam. Poterit lector ope Indicum ad calcem hujus tomi de more adjiciendorum, si quam eorum notitiam desideret, eam in Vita prima exquirere.*

E

c *Per hanc fuit* S. Ludovicus *ex supra dicti S. Vincenti Ferrerii familia.*

d *De nomine hujus secundæ conjugis vide dicta in Commentario prævio num.* 20.

e *Vide Annotata ad Vitæ primæ cap.* 1, *lit.* c.

f *Indicatur celebris ditionis Ecclesiæ civitas, Italis* Bologna, *ut multis aliis titulis, ita etiam litterarum ac liberalium artium academia illustris.*

g Calaris, *Italis* Cagliari, *Sardiniæ, maris Mediterranei insulæ, civitas est, regnique caput.*

h *Haud dubie loco litterarum* N. et N. *sanctus Juvenis indicavit personas, a quibus nummos acceperat mutuos, et quibus eos a patre reddendos desiderabat.*

F

i *In margine notat Avignonus, se hanc epistolam accepisse ex Vita per Rocam scripta, de qua consule Commentarium prævium num.* 14 *et seq.*

k *Antistius lib.* 1 *Vitæ, cap.* 1, *num.* 5 *hujus loci a Valentina civitate distantiam multo majorem notat. Adi Annotata ibidem ad lit.* c.

CAPUT

A

CAPUT II.

A parentibus primo impeditus, ne Dominicanum habitum susciperet, deinde clam illis induit, iisdemque tandem consentientibus, professionem emittit; virtutibus ac doctrinæ acquirendis studet.

Cap. III. Ab ingressu Ordinis Prædicatorum a patre prohibitus,

Ex familiaritate, quam Ludovicus Bertrandus cum patre magistro fratre Laurentio Lopez, confessario suo, aliisque bonis Valentini conventus Prædicatorum Religiosis coluit, accensum ei tam vehemens desiderium est Ordinem S. Dominici in eodem conventu profitendi, ut decreverit ejusdem habitum petere. Fecit id instantissime apud priorem, qui tunc temporis erat pater magister, frater Jacobus Ferran, vir litteratus solidæque virtutis, qui e Turco genitus *a*, præcipuis Prioratibus provinciæ Aragoniæ functus fuit, bisque eamdem provinciam rexit, qui prompte pollicitus est, eum sui desiderii compotem facere. Sed, cum hoc eodem die, quo vestiendus erat, ad aures patris Ludovici pertigisset, accessit hic Priorem, et debiles sui Filii vires infirmitatesque exponens, effecit, ut ille, quamdiu ibidem Prior fuit, eumdem nullo modo admiserit: quod bono Juveni tanto fuit dolori, quanto tenebatur desiderio videndi se sacro illo habitu indutum.

in proposito perstitit,

16 Non propterea tamen prætermisit frequentare conventum, ad quem, elapsis studio præstitutis horis, accedebat, nihilominus confidens, Deum sibi aliquando concessurum, ut, quod tantopere desideraverat, sanctum propositum suum exsecutioni mandaret. Eo duce, ibat C sæpe ambulatum extra civitatem a porta marina ad regiam, inter quas situm est S. Dominici monasterium; ibidemque fixit in illos sacros muros oculis, fiebat cum tenero affectu, quod non liceret sibi tot bonorum Religiosorum sancto consortio ibidem frui. Id pariter factitabat, dum audiret æra campana conventus ad divina Officia pulsari. Ita ipsemet postea narravit in quodam colloquio, in dicta tirocinii domo cum novitiis habito, aliquot mensibus, antequam moreretur. Visus tunc aliquoties est magnam aquæ copiam ex puteo horti cellæ S. Vincentii Ferrerei hausisse, qua malorum aureorum arbores rigabat; et aliquando a fratre Joanne Perez rogatus, cur adeo se fatigaret tanta aquæ copia haurienda; Ad irrigandas, reposuit, hasce benedictas malorum aureorum arbores, ne arescant. Hinc collige humilitatem et piam simplicitatem, qua jam ab illa ætate benedictus Juvenis ornatus fuit.

17 Post evolutum Prioratum patris magistri, fratris Jacobi Ferran, in ejusdem locum electus est venerabilis pater magister, frater Joannes Mico, vir tantæ sanctitatis, ut et in vita et in morte multis miraculis honoratus fuerit. Apud hunc Ludovicus frequenter importune institit, ut sibi habitum concederet; et quamquam alii litterarum studiosi eumdem quoque ab ipso peterent, hisce tamen sanctus Prior suadebat, ut alteri Religioso Ordini nomen suum darent; sed Ludovicus ab ipso, non sine singulari cælesti providentia, magno cum gaudio admissus fuit. Verum antequam eam vestem indueret, desiderans Juvenis audire pias exhortationes, quas Prior diebus Veneris ad novitios in capitulo habebat; dum fratres cantarent Completorium, abscondit se in quodam sacello claustri, jamque illis ingressis in capitulum, ex insidiis clanculum prodiens, inter fenestras in genua procubuit, ibique attente pieque sermonem auscultavit, quem dum ad finem vergere advertit, raptim inde se recepit, ne deprehenderetur, et domum reversus, semper magis magisque ad serviendum Domino Deo impellebatur, mature expendens salutaria monita, quæ audierat.

A. Avignono. tandemque ejusdem habitum induit

E

anno 1544, insciis parentibus; patrisque

18 Ludovicus postquam deinde cum dicto Priore de concedendo habitu secretissime, ne id patri innotesceret, ac denuo impediretur, egerat, a vespere usque in matutinum tempus pernoctavit in ecclesia S. Dominici, Deum ac beatissimam illius Matrem, Sanctumque loci patronum precatus, ut sine impedimento in eum Ordinem admitteretur, in eodemque perseveraret; cujus preces exauditas fuisse, docuit eventus; nam die XXVI Augusti anni MDXLIV, ætatis suæ anno XVIII, mense VII, ac die vigesimo sexto *b*, tam diuturni voti sui factus est compos, per manus ejusdem venerabilis Prioris Miconis indutus habitu gloriosi patris nostri S. Dominici cum communi omnium istius conventus patrum assensu et gaudio. At parentes, intellecto, ipsum religiosa veste jam indutum esse, supra modum doluere, tum quod illum singulariter diligerent, tum etiam quod vererentur, ne ab istis Religiosis ad id inductus esset; tum denique quod Filius suus ob ordinaria sua incommoda et debilitatem virium non videretur ipsis satis aptus ad litterarum studia; quas Ordo Prædicatorum profitetur.

F

ipsum ad seculum revocantis, argumenta

19 Quam ob rem aptiorem accommodatioremque ipsi censebant Ordinem Cartusianum, vel S. Hieronymi; eaque ratione inducti extrema tentarunt, ut a proposito suo dimoverent. At quanto magis isti moliebantur propositum illius enervare, tanto magis ipse firmabat. Simul atque Ludovicus vidit se eo benedicto S. Dominici habitu vestitum, magis animis cœpit sese in omnibus virtutibus exercere, specialiter in obedientia, humilitate et oratione; sanctique nostri fundatoris, et sancti Vincentii et aliorum Sanctorum Ordinis nostri gestis expendendis. His ducibus tantum in divino proficiebat servitio, ut omne bonum, omneque gaudium suum in conversando cum divina Majestate constitutum haberet. Et licet pater ejus ante expletum secundum illius tirocinii mensem de ejusdem consilio questus ei scripserit, nequiit eum a proposito revocare; imo ipse cum magna constantia eidem respondit hoc modo.

per epistolam,

20 „ Jesus Maria. Litteras dominationis vestræ accepi, in quibus recte expensis video, „ summatim duo contineri. Unum est, cum velim

A. Avignono. " velim Religiosam vitam profiteri, placere tibi, ut in Ordine Cartusiano vel S. Hieronymi Deo serviam. Alterum est, opinari te, persuasisse mihi hujus ædis Religiosos, ut suus essem. Quod ad primum attinet, patienter ferat dominatio vestra; quia ego alias numquam contentus vivam. Quod autem ait, cibos, jejunia et labores in hac Regula præscripta mei corporis constitutioni non convenire; et quia ego ad contemplacionem inclinor, id me commodius facturum in prædictis Ordinibus, quam iu hoc, in quo Religiosi tantopere occupantur studiis litterarum, nec, nisi litterati, æstimantur; meminerit, obsecro, dominatio vestra dictum S. Pauli, regnum Dei non consistere in cibo vel potu *c*; et reprehendi ab illo eos, qui ventrem suum sibi Deum fecere *d*. Itaque, cum ego non credam, regnum Dei esse escam et potum, nec ventrem meum pro Deo habeam, parum me terrere possunt jejunia et labores. "

quæ hic datur, 21 " Cumque hujus Ordinis Religiosi concionentur et confessiones excipiant (quæ officia non recte sine contemplacione exerceantur) certum est, in hoc ordine amplum ad contemplandum campum patere; quod dominationi vestræ manifestum est, eritque aliis, qui voluerint inquirere. Parum ab hominibus æstimari, non displicet mihi; imo id cupio, et ita suadet mihi S. Paulus his verbis: Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, quia, qui me judicat, Dominus est *e*. Proinde per amorem Dei supplico dominationi vestræ, ut in bonam partem accipiat, quod Spiritus Sanctus fecit; illius hoc opus est, non meum; et contrarium facere, esset ipsi resistere. Certus sum, me hac ratione salvandum, futurumque solatio dominationi vestræ, dominæque matri et fratribus meis. Atque hic cum Psalmista dico: Hic requies mea in seculum seculorum; hic habitabo, quoniam ipsemet elegi *f*. "

egregie refutat, 22 " Quod ad alterum spectat, nempe existimare dominationem vestram, id factum esse ex persuasione horum patrum; crede mihi (verum dico) eosdem mihi etiam fuisse contrarios, maxime magistrum novitiorum, non, quod displiceret ipsi me admittere sed quod ei quoque, uti dominationi vestræ, viderer destitutus idoneis viribus ad sustinenda onera, quæ ibidem subeunda sunt: sed tandem mea importunitate constantiaque perpensis, judicavit, restiturum se Spiritui Sancto, si meis precibus non annueret. Ut autem dominatio vestra hac de re certior fiat, sciat, quædam mihi concessa esse, quæ non solent aliis novitiis concedi; puta, ut possim ego ad dominationem vestram scribere, ab eaque recipere litteras, imo loqui cum eo, cui ipsa mandavit, ut me viseret. Nunc igitur, cum jam manifesto constet dominationi vestræ, me, quod in hac re feci, mea sponte fecisse, non ex suasione aliorum, non decet, me ista facultate ulterius uti, sed ad aliorum novitiorum legem conformare. Idque ego etiam ipsemet rogavi patrem magistrum, qui nihilominus dixit, concessurum se, ut vestra dominatio mecum sola loquatur, si ipsa huc voluerit accedere. "

eosque securos esse jubet; 23 " Ceterum tam crudeliter ille me tractat, ut me propter infirmitates meas in optima tirocinii cella collocaverit, terque in hebdomada cœnare jubeat invitum; propter præsens vero frigus sibimet abstulit pallium, quo egebat, ut ego eo utar; ut adeo in me sit misericors, et in se ipsum crudelis; atque ipse incedat nudus, ut ego vestiar. Hisce de causis soletur se dominatio vestra, certaque sit, me in animo meo magno solatio frui: quodque ad exteriores vires pertinet, validiorem esse, quam umquam alias. Videat, ne de sua dominatione dicatur, quod dixit rex David: Trepidaverunt timore, ubi non erat timendum *g*. Gratia Spiritus Sancti custodiat dominationem vestram cum domina matre et omnibus; quod ego diu noctuque oro. E conventu Prædicatorum, VI Octobris *h*. "

hique tandem consentiunt. 24 Hæc omnia videns sanctus Prior Micon, ut liqueret, perseverantiam fratris Ludovici Bertrandi ex nullo humano respectu oriri, eum quodam die advocavit, et coram patre suo dixit: Præcipio tibi, quantum possum secundum Deum, ut mihi libere edicas, an in Ordine contentus vivas; et an vires in te sentias, ut in eo possis persistere. Affirmavit sanctus Novitius, dixitque, se potius moriturum, quam inde umquam egressurum: utque paternas suasiones fortius oppugnaret, sciens sibi a Priore factam esse licentiam cum eo loquendi, vovit Deo, se in eodem Ordine victurum ac moriturum. Hac ratione, ac matre etiam semel a Priore visitata, manseruut parentes illius tanto repleti solatio, ut ambo ad ecclesiam S. Dominici accesserint ad agendas Deo gratias, quod filius suus frater Ludovicus tam bonum statum elegisset.

In tirocinio omnibus virtutibus emicans 25 Tantum creverunt virtus et sanctitas benedicti fratris Ludovici anno novitiatus sui, ut non amplius tiro, sed veteranus videretur. Erat ipse abstinentissimus ciborum, sibique destinatæ portionis majorem partem semper dabat pauperibus, quod etiam per totum vitæ suæ decursum observavit; consilium S. Vincentii Ferrerii secutus. Erat admodum taciturnus, ac silentii et solitudinis amantissimus, humillimus omnium singularis in eo fuit continentia sensuum exteriorum, ac major etiam internorum: nec enim satis ipsi erat consuetas in hac sancta æde horas devotioni impendisse, sed curabat mentem suam semper ad Deum elevatam habere. In communibus Ordinis Officiis fuit exactissimus, nullo temporis puncto otiosus: exhibebat se admodum pænitentem et austeræ vitæ amatorem; et quamquam in paragendis omnibus, quæ novitii solent, plene satageret, non solum nulla hinc ei oboriebatur mentis evagatio, sed magis magisque accendebatur in amore divino.

futuræ sanctitatis suæ manifesta præbet indicia. 26 Multum studii posuit in ceremoniis Ordinis discendis, et cognoscendis constitutionibus, quas deberet servare, et in earumdem observantia exactissime procedebat, uti in omnibus semper patuit. Suspiciebant Religiosi conventus virtutes, quæ in bono Novitio splendebant, et quanto plura in eo videbant sanctitatis indicia, tanto magis lætabantur, quod eum admisissent ad habitum. Aliquando tentantes, an sibi esset constaturus, observabant oculos ejus, quos, dum in Crucifixum intentos habebat, expedito videbatur visu destitutus; notabant ejus verba, mensurabant passus, et omnes actiones subtiliter rimabantur; ac in hisce omnibus compererunt, unde ipsum magis amarent, laudarentque; nihil, unde arguerent.

A rent. Tale summatim dedit specimen virtutis suæ, ut, elapso anno tirocinii, totus conventus exultaverit, quod ille ad professionem procederet; cum ex indiciis in novitiatu ab illo datis pro certo haberetur, fore ut insignem splendorem, non solum huic sancto conventui, sed etiam universo Ordini Dominicano adderet.

IV. *Professus anno 1545 novitius* 27 Anno MDXLV, vicario generali Ordinis patre magistro, fratre Francisco Romeo Castellioneo, post mortem Generalis, fratris Alberti de Casaus Hispani, anno MDXLIV, die XXVI Novembris Vallisoleti *i* defuncti; Provinciali autem Aragoniæ patre magistro, fratre Melchiore Pou Catalano, Priore vero conventus S. Dominici Valentiæ venerando patre magistro Micone, frater Ludovicus Bertrandus professionem suam die XXVII Augusti cum magno suo ejusdemque conventus Valentini gaudio nuncupavit. Qua re agnoscens se novo debito, tribus scilicet sollennibus votis, obedientiæ, castitatis et paupertatis, additaque præterea sa-B crarum Constitutionum observantia, ad serviendum Deo obstrictum, omnem vitam præteritam pro negligentia et mœrendi materia reputabat. Proinde toto animi affectu cælestem opem implorabat, ut inciperet bonus esse: quia quo quis melior est, eo amplius sibi credit deesse, ut bonus sit. Volvebat semper in animo, se ad hunc statum a Deo vocatum esse, ut inciperet illum amare, arguebatque suam desidiam, velut in ea via hactenus nesciret ambulare, in qua tunc oportebat currere.

in omnium virtutum studium incumbit, 28 Maximi faciebat exactum esse in promissa obedientia, ac propterea voluntatem suam in omnibus et ad omnia superioris nutui subjiciebat; quod Religiosæ vitæ fundamentum est; tantamque in hac virtute exercenda facultatem acquisivit, ut, quemadmodum ex Processu constat, magnam devotionem excitaret videntibus, quam prompte majoribus suis pareret; nec talis solum fuit in principio vitæ suæ Religiosæ, sed semper mansit obedientissimus. Curavit omnimodis, ut puritatem mentis et corporis servaret intactam, utque omnes cogitationes suas continue in Deum defixas haberet, C eum assidue obsecrans, ut tam bellum candorem sibi illæsum servaret. Pergebat magis, quam umquam antea, mundana omnia contemnere, ea nihili faciens, vilissimaque ac se indigna reputans; sed contra inæstimabiles divitias ac pretiosum thesaurum esse censens servire Jesu Christo, cui agebat gratias, quod hic per votum paupertatis teneret illum iis solutum vinculis, iisque cogitationibus liberum, quæ felicissimam servitutem suam potuissent turbare.

optimos quosque sibi sequendos proponens. 29 Elegit sibi ductores patrem suum S. Dominicum, aliosque Ordinis Sanctos, ac peculiariter S. Vincentium Ferrerium, ex cujus consiliis, in Tractatu de vita spirituali ab eo consignatis, se dirigebat; neque solum mirabatur exempla Sanctorum, qui obierant, sed etiam studebat, imitari virtutes maxime in his provectorum, qui vivebant; quorum in ea sancta æde magna erat copia. Unius itaque charitatem erga proximum; alterius solitudinem, aliorum corporis habitum; horum assiduitatem in orando; istius pœnitentiam et corporis castigationem imitans, formabat sibi indumentum pulcherrimum, quo se ornaret; tamque studiose curabat augmentum virtutum, ut intra breve temporis spatium perfectum sanctitatis exemplar evaserit, quod omnes poterant utiliter contemplari, ex eoque uberes fructus referre. A. AVIGNONO.

Ex nimis austeræ vitæ ratione in morbum lapsus alio mittitur; 30 Speciatim vero tantopere assueverat cum Deo agere, ut aliquoties raperetur extra se, ita ut ipsemet nesciret discernere, utrum in terra, an in cælo versaretur. Proinde petiit semel a patre Micone, ut sibi diceret, quid causæ esse posset, quod aliquando, dum orabat, non esset sui compos, cui ille respondit: Redde Deo gratias, quod eo pertigeris; hæc enim felicitas est, quæ non omnibus obtingit. Factum hoc ipse frater Ludovicus narravit patri, fratri Joanni Alarconi, dum in conventu S. Annæ de Albayda de oratione conferrent; advertit tamen pater Alarcone, Ludovicum, postquam hæc manifestaverat, dictorum suorum pœnituisse, quod in suam laudem ea possent redundare. Tantopere desiderabat opera pœnitentiæ facere, ut multa, quæ faciebat, pauca ipsi viderentur. Nec contentus erat observandis jejuniis, quæ Constitutiones præscribunt, E nisi his etiam adderet altera, dempta sibi majori parte alimenti sui; totque corporis flagellationes afflictationesque ceteris adjungeret, ut in gravem inciderit morbum: qua de causa necesse fuit, eum transmittere ad conventum S. Matthæi *k*, locum salubrem, in quo cara sanctitatis suæ vestigia reliquit.

dumque convaluit, solita reassumit exercitia et litteris operam dat: 31 Postquam ab hac infirmitate convaluit, solita exercitia resumpsit: nec enim erat instar aliorum, qui, si faciendo pœnitentiam ægrotaverint, ab ea imposterum abstinent. Ut autem ea, quæ in tirocinio docentur, usui sunt non solum tempore novitiatus, sed toto vitæ spatio; ita frater Ludovicus ad mortem usque observavit substantialia et necessaria, quæ novitius didicerat; puta, vota paupertatis, castitatis et obedientiæ, ceremoniasque Ordinis etiam minimas; ac speciatim modestiam et habitum corporis, ut nullus novitius ei fuerit comparandus. Eamdem modestiam præferebat in verbis, aliisque omnibus ad Religiosam professionem spectantibus, semper quamdiu vixit: verum hæc paulatim manifestiora fient suis locis, dum se obtulerint occasiones. Quamquam vero Servus Dei ab adolescentia F sua contemplatione mirifice delectaretur, ac viderentur ipsi scholastica studia mentem ab eadem avocare, gnarus tamen, eum solere esse dæmonis astum, ut in fœdos errores inducat eos qui volunt se sine scientia contemplationi tradere, litterarum studiis impigram navavit operam, eademque semper adamavit, ac libenter conversabatur cum viris doctis, quibuscum passim conferebat, quæ legerat; et ne a vero aberraret, plurimum deditus erat doctrinæ S. Thomæ Aquinatis; dumque postea Prioratum gessit, diligentissime curavit, ut subditi sui studiis intenderent; eademque diligenter promovit.

ANNOTATA.

a *Adi Annotata ad Vitæ primæ cap.* I, *lit.* n.

b *Hosce ætatis annos mensesque completos computandos esse, liquet ex Annotatis ad Vitæ* I *cap.* I, *lit.* q; *annum igitur ætatis suæ decimum nonum, jam octavo mense inchoatum, agebat, dum Ordinis Prædicatorum tironibus adscriptus fuit.*

c *Ad Rom. cap.* 14, ỹ. 17: Non est enim regnum

A AVIGNONO. regnum Dei esca et potus; sed justitia, et pax et gaudium in Spiritu Sancto.

d *Ad Philipp. cap.* 3, ℣. 19: Quorum Deus venter est.

c *Epist.* I *ad Cor. cap.* 4, ℣. 3: Mihi autem pro minimo est, ut a vobis judicer etc.; *et* ℣. 4: Qui autem judicat me, Dominus est.

f *Psalm.* 131, ℣. 14: Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.

g *Psalm.*13, ℣. 5: Illic trepidaverunt timore ubi non erat timor.

h *Has litteras, ab Antistio non recensitas, ut alias priores, accepit Avignonus ex Vita Hispanica.*

i Vallisoletum, *incolis* Valladolid, *Hispaniæ civitas est in Castella Veteri.*

k *Situs is conventus erat in oppido S. Matthæi in regno Valentino, teste Diago in Historia provinciæ Aragoniæ lib.* 2, *cap.* 96; *quod ad Vitam* I *non annotavi.*

B

CAPUT III.

Ordinatur presbyter : mittitur in Lombay : Valentiam redux præficitur novitiis; ejusdem gesta ibidem.

CAP. V. Sacerdos creatus anno 1547 primitias offert 23 Octobris;

Cum B. Ludovicus tanta sanctitate ac virtutibus splenderet, decreverunt patres, ut sacris Ordinibus initiaretur. Proinde sacerdos creatus primam Missam suam cantavit die XXIII Octobris anni MDXLVII Valentiæ, in conventu Prædicatorum. Qua nova dignitate adeo se ad perfectionem assequendam obstrictum agnovit, ut nullum tempus sufficere crederet ad sui corporis afflictationem aliaque pœnitentia opera exercenda, ut edomaret carnem, spiritumque C ad Deum elevaret, angelicam puritatem desiderans ad tam excelsum ministerium obeundum. Missam tanta cum pietate celebrabat, ut eam vehementer accenderet in circumstantibus; et, priusquam ad altare accederet, parabat se diligenter, ut majori cum fame hunc sanctissimum Cibum sumeret, quo spiritum suum in servitio et amore divino roborabat: nam ut ipsi familiare erat dicere, Per sanctissimum Sacramentum servi divinæ Majestatis, velut naves prospero vento, navigant. Propterea suadebat etiam aliis, quibuscum agebat, ut sæpius communicarent, dumque id facere non possent, saltem se in ecclesia coram divina Eucharistia sisterent.

virtutum studio incumbit,

33 Post susceptum sacerdotium Ludovicus intimam contraxit familiaritatem cum aliquot religiosioribus patribus, nominatim cum venerando patre magistro Micone, patre fratre Michaële a S. Dominico, natione Navarro, magistro Laurentio Lopez, et patre fratre Raphaële Castello, quibuscum conferebat de negotiis animæ suæ, quod magnam in illis sanctitatis speciem videret; ac proin, ad modum apis ex illis, velut totidem floribus cælestem rorem colligebat: fuitque semper amicus servorum Dei, quique Dei servi esse desiderabant. D

periculum amici prævidet ac prædicit

34 Nocte quadam post dictum Matutinum orationi insistens, vidit in spiritu laudatum patrem Castellum (qui insigni sua bonitate magnam partem habuit in tam felici emendatione provinciæ Aragoniæ) ad collum usque immersum aquis cum præscuti periculo submergendi. Cumque dictus pater profecturus esset ad insulam Majoricam *a*, frater Ludovicus ei visionem suam narravit; quam eventus veram esse probavit. Etenim, dum pater Castellus e Majorica rediret navi, in qua etiam erat proregina, vidua domini Philippi de Cervellone, ejusdem insulæ proregis, tanta repente tempestas Majoricam inter et Ebusum orta est, ut pater Castellus minus periculi in scapha esse æstimans, in eam descenderit, nihil secum ferens, nisi scapulare et tunicam; paulo post navis submersa est cum proregina; scapha autem transversum in Ebusum impulsa fuit: quam ob rem pater Castellus, antequam, sæviente mari, potuit prosilire in terram, diu sub aquis fuit, ut ei prædixerat B. Ludovicus; sed, miserente Deo, vivus evasit. E Referebat B. Ludovicus, hunc soluisse orare prostratum humi, brachiis in formam crucis extensis; multisque revelationibus cælestibus honoratum fuisse.

habitans in Lombay instantem patris sui mortem edocetur,

35 Cum dominus Franciscus Borgia *b*, dux Gandiæ, conventum Sanctæ Crucis de Lombay *c* fundasset, quem bonus iste servus Dei ædificaverat ex zelo animarum subditorum suorum qui tunc novi erant Christiani *d*, ejusdem loci Prior mense Septembri anni MDXLVIII electus fuit pater Micon, qui insignes virtutes et sanctitatem B. Ludovici probe perspectas habens, curavit, hunc sibi comitem dari, ut bonis principiis ea instituta domus postea in sancta observantia et religione semper proficeret, uti factum est. B. Ludovicus, licet huc libenter se contulerit, brevi tamen tempore ibidem potuit consistere. Etenim initio Novembris ejusdem anni oranti apparuit suus genitor, velut moribundus: quam visionem confessario suo mane narravit, ac paucis post horis adfuit nuntius ad eum missus, ut quam mox rediret Valentiam si vellet patrem suum videre vivum, qui eum F in desperato suæ vitæ statu videre et apud se habere desiderabat summopere.

quare Valentiam reversus eidem morienti assistit, ejusque in purgatorio

36 Discessit velociter B. Ludovicus, moribundum patrem invisit, lætissimeque exceptus ab eo inter lacrymas hæc audivit: Fili, a me summe dilecte, mihi in hac vita fuit molestissimum, quod te viderim Fratrem *e*; idque ipsum est, quod nunc me potissimum solatur: commendo tibi animam meam. Perstitit B. Ludovicus apud ipsum reliquo exiguo tempore infirmitatis illius usque ad mortem, quæ contigit die VII dicti mensis Novembris, ut dicitur in Processu canonizationis, in quo exstat capitulum, ex codice Cartusiæ Portæ-cæli acceptum, in quo notata sunt suffragia, quæ per totam Cartusiam pro illius, velut in eam munifici, anima collata fuere. Placuit autem Deo revelare Servo suo cruciatus, quos illa in purgatorio sustinebat; nimirum, quod modo ex alta turri præcipitaretur deorsum, ex quo lapsu ossa ejus minuebantur; alias vehementissime percutiebatur; audiebatque Ludovicus eam lamentantem, seque ipsi commendantem, ut succurreret *f*.

37 Hasce

A 37 Hasce visiones spatio octo annorum frequenter habuit, quo interim tempore semper dolebat, quod patrem suum iu tautis videret cruciatibus, studebatque ei succurrere per Missas, Psalteria, Rosaria, jejunia et proprii corporis flagellationes, quas sibi sæpe infligere solebat, et habebat hunc iu finem opportuna quædam in conventu loca. Noctu flagellabat se in sacellis ecclesiæ maxime obscuris, vel in parva sacristia sacelli misericordiæ intra claustrum, quem locum huic exercitio accommodatissimum ait : sed magno ipsi animo opus erat, quod locus iste terribilis esset. Nam aliquaudo ad illum tendens, invenit ibi prostratum humi ac semimortuum patrem Castellum, quem flagellantem se dæmones pessime percusserant. Hæc sacristia nunc in oratorium a patre magistro fratre Vincentio Gomez conversa est.

pœnis cognitis liberare nititur,

38 In fine octennii vidit B. Ludovicus patrem suum in pulcherrimo horto hilarem : quam visionem Servus Dei, jam iufirmus, uno ante mortem suam anno fratri suo Jacobo, et cuidam alteri familiari suo lachrymabundus B narravit : causamque rogatus, ob quam pater suus tanta passus fuisset, respondit, se credere id factum esse, quod ille in obsequiis cujusdam e magnis horum regnorum proceribus versatus fuisset *g*. Neque vero incredibile appareat, patrem, quamvis vir pacificus bouique exempli fuisset, et moriens adstantem sibi habuisset filium suum, fratrem Ludovicum (qui multum laboraverat, ut diviuam amicitiam ipsi conciliaret) tam dura tamen tamque diuturna passum esse; Deus enim librat metiturque opera nostra, atque ipse solus novit præmium et pœnas, quæ meremur.

atque octennio post liberatum videt.

g

VI.

39 Licet in Ordine Prædicatorum consuetudo ferat, ut officium magistri novitiorum, utpote maximi momenti, nulli, nisi maturæ ætatis Religioso conferatur; quia a bona iustitutione novitiorum pendet omne bonum Ordinis; et quia iidem jam obedientia ceterisque virtutibus imbuti manent sub diciplina magistri, non modo anuuo spatio tirocinii, verum etiam post professionem, donec primam Missam celebrarunt; convenit, ut magister novitiorum non solum sit vir religiosæ vitæ, sed etiam ma- C gnæ prudentiæ et experientiæ. Tanti nihilominus fiebat apud omnes alumuos Valentiui conventus B. Ludovici sanctitas et virtus, ut ipsum, quamquam juvenem, omnes elegerint magistrum novitiorum, firmiter freti, fore ut delectum ætatis ejusdem pietas et virtus cum magno Ordinis emolumento pensareut. Nec spe sua frustrati fuere : tam enim insigniter illud munus administravit, ut ad id natus videretur; et ab hac prima, aliisque sex vicibus, quibus id muneris gessit, prodiere multi Religiosi, qui sua virtute et exemplo Ordinem plurimum illustrarunt.

Etsi junior, novitiis magister datus,

40 Prima ipsius ad magisterium novitiorum electio contigit die XXI Septembris anni MDLI *h*; primumque, quod ipse ad munus suum recte exercendum curavit, fuit, ut in servitio divino semper omnium primus esset : exempla enim superiorum vehementer movent iuferiores. Erat proinde in oratione assiduus, temperans, humilis, et Constitutionum observans, nulla harum, etiam minima, admissa violatione. Utque ipse totus ardebat zelo amoris Dei, ita omnimode studebat, ut novellæ istæ plantæ crescerent omnibus ornatæ virtutibus, et tempore suo suaves bouorum operum fructus ad gloriam Dei et Ordinis houorem proferrent. In hunc finem reprehendebat, obsecrabat, monebat omnes, plus opere quam verbis. Solebat esse iu iis, quæ ad observantiam constitutionum spectant, exigendis severior, quia, qui hisce assueverint, iis postmodum minime novi apparebunt Ordinis labores.

eos non minus opere, quam verbis,

h

A. Avignono.

41 Quemadmodum ille semetipsum, et mundana omnia summopere contemnebat, sic eumdem contemptum in discipulis suis mirabiliter excitabat, eorumque corda omnium creatarum rerum amore exuens, volebat eos erga cellam librosque ex amore Dei affectos, ut, si omnia a superiore tollerentur, nullam sentirent molestiam. Laudabat commendabatque illis obedientiam; et, si quis eam violasset, perquam severe castigabat. Persuadebat, ut Sacramenta frequentarent, ac sæpe per hebdomadam confiterentur peccata sua, etiam crebrius, quam præcipiat Regula. Docebat eos, quo modo se armare deberent passioue Christi, in qua invenitur refugium adversus omnes molestias, robur iu tribulationibus, et flamma amoris ad vilipendenda creata omnia. Inde (subjungebat) addiscent charitatem, obedientiam et humilitatem cum ceteris iusuper virtutibus omnibus; ac propterea necesse esse, aiebat, ut Religiosus in cella sua habeat imaginem Crucifixi, quo se recreet, et ad quem in necessitatibus suis recurrat, maxime in tentationibus; nam in illo reperitur vera requies et omne bouum, quia isti post Crucem absconditus Christus est. At que hæ suut illius admirabiles lectiones, per quas Sanctorum scieutia comparatur. E

omnibus virtutibus erudit.

42 Habebat itaque B. Ludovicus semper in cella super mensa librorum Crucifixum, et aliquando interrogans fratrem Joannem Baga, an ipse aliquam Crucifixi imaginem haberet; cum id hic negasset, reposuit : Nequit esse Frater S. Dominici, qui Crucifixum non servat iu cella; et exsurgens sublatum e pariete Crucifixum donavit ei, dicens : In hoc invenies, quidquid desideraveris. Bonus Magister omni studio curabat, ut novitii sui semper et ubique divino amore accensi essent, talesque se exhiberent; et in ea re tam erat ingeniosus, ut F fratribus iu horto se recreantibus ex industria occurreret, vultuque benigno diceret : Diligamus, fratres, diligamus Dominum Deum; tamque pio animi sensu hæc aiebat, ut illi, missa facta recreatione, quamvis constitutum tempus noudum effluxisset, sese in cellas suas reciperent toti accensi ardore verborum ejus. Efficacissime inculcabat, ut omnia opera sua ac labores dirigerent facerentque ex amore Christi nostrum amantissimi, ita ut eorum jejunia, preces et corporis flagellationes non alium scopum peterent.

maxime amore Dei,

43 Docebat eos puritatem conscientiæ, et sinceritatem cordis fuci nesciam, atque omnis simulationis expertem : confortabat debiles, animabat infirmos, exponens, quantum possent mereri, licet exiguæ vires pauca facere permitterent; modo rectum finem sibi proponerent in animo, et amorem Dei foverent iu mente. Professos volebat diligentem litterarum studio operam impendere, negans, litteras adversari sanctitati; imo experientia constare, aiebat, in ordine S. Dominici doctiores magis religiosos

puritate cordis ac sinceritate, reliquis præeuns humilitate

A. AVIGNONO. religiosos esse, magisque Dei timentes, et solitudinis amantiores. Tam clara luce viam cæli illustrante, novitii magnis procedebant passibus viam sibi inferentes, ut sequerentur Magistrum, qui opere magis, quam verbis, cam monstrabat, exorsus ab humilitate, quæ tam profunda erat in B. Ludovico Bertrando, ut se hominum omnium, qui viverent, pessimum reputaret. Propterea præterquam quod sibi pectus suum sæpe percuteret, precabatur juvenes istos, ut pro se, tamquam maximo mundi peccatore orarent. Hortabatur eos, ut liberrime dicerent omnes defectus, quos in illo observaverant, promittens ei, qui ipsum fidelium accusasset, in præmium se remissurum aliquam pœnam debitam, atque insuper aliquid muneris largiturum.

in corpus suum sæviebat flagellis,

44 Sed maxime mirabile erat videre vehementes continuasque flagellationes, quibus se lacerabat; quæque, licet conaretur eas sibi infligere in secretis locis ac temporibus, quibus minime percipiendas rebatur, multis tamen modis in notitiam venerunt. Contigit aliquan-
B do, ut dum se aspere flagellasset, oblitus fuerit cellæ ostium claudere, eamque ingressus Pædagogus *i*, tunc frater Franciscus Alemanni (qui postea magister et Prior et insignis concionator fuit) non solum pavimentum, verum etiam parietes recenti sanguine imbutos invenerit *k*. Altera vice, quod novitium velut sine causa flagellari jussisset, semetipsum sic flagellavit, ut duo novitii, viso copioso sanguine, quem fuderat, vehementer obstupefacti, inventum, quod ille absconderat, sanguinolentum flagellum eidem reddere recusaverint. Passim vero cella ejus respersa sanguine spectabatur; cumque quidam novitius ei diceret, se id relaturum Priori, Tace, fili, per amorem Dei, inquiebat B. Ludovicus; ego enim me emendabo; quæ quidem emendatio ea futura erat, quam ipsemet cuidam amico suo, divinis rebus plurimum dedito, clam indicavit, quod ipse se semel flagellaverit cinctus linteo, ne sanguis deflueret in solum, eaque ratione a nemine observaretur.

vel minimos novitiorum defectus castigabat severe :

C 45 Ut vero semet libenter flagellabat ita etiam facile levibusque de causis flagellabat suos subditos, etiam defectus parvi momenti castigans *l*. Diebus Veneris media nocte, dum in novitiatu celebrabat capitulum, exhibebat speciem extremi judicii; quamlibet violationem silentii, parvum in somno excessum, commissum in choro errorem, aut qualemcumque defectum in officiis puniens, aspereque redarguens. Cum duo novitii de quodam consilio, quod S. Vincentius Ferrerius in Tractatu vitæ spiritualis dedit, disputarent, et eorum alter hoc, alter alio modo id interpretaretur, tam graviter tulit B. Ludovicus, inter novitios utcumque minimam altercationem subortam, ut eos in capitulo severe corripuerit, jusseritque aliorum novitiorum pedes osculari, adjectis minis de tollendo illis habitu, si tale quid imposterum commisissent. Diligenter curabat, ut modeste incederent, nec oculis umquam sublatis; utque inquireret, quomodo hæc ab iis observarentur, consueverat eos spectare ex cella S. Vincentii, quoties accedebant ad chorum, vel inde redibant: si autem casu quispiam hac in parte deliquisset, non solum is aspere reprehendebatur, sed etiam luebat pœnam.

iisdem etiam paterne prospicit.

46 Aliunde quoque erat admodum sollicitus, ut bene provideret novitiis, quaecumque illis opus esset: nam quamdiu vixit, pectus semper nobile ac liberale gessit. Ut vero æquum non est, arcum semper tensum esse; sed aliquoties remitti, ne rumpatur, solet in bene ordinatis religiosis Ordinibus concedi, ut certis temporibus quadam religiosa recreatione fruantur; ea data occasione, B. Ludovicus novitiis suis multa procurabat cupedia; nec tantum iis temporibus acceptabat, quæ a Religiosorum parentibus dono mittebantur, et in commune omnibus reponebat, verum etiam, ut mitteret, inducebat matrem suam, a qua ei copiose providebatur.

Timore Dei mire percellitur :

47 Habebat tamen B. Ludovicus in mediis recreationibus cogitationes suas de more fixas in Deum, ita ut quodam die, dum novitiis cœnulam partiretur, improviso cœperit lacrymari; quod licet dissimulare conaretur, coactus tamen fuit se in cellam recipere. Secutus ipsum pater frater Thomas Arenas, intima ei familiaritate conjunctus, repetitis vicibus flendi causam rogavit: cui ille post aliquantum silentii tandem hæc verba reposuit: Comedimus et E
confabulamur; et ego nescio, quæ mea futura sors sit: nescio, an non æternum damnandus sim. Hisce dictis, rursum in lacrymas prorupit metuique indulsit. Hujusmodi cogitationibus non raro anguntur, qui Deum vere amant; atque ipse sæpe similes angores passus est. Cuidam familiari amico suo semel secreto indicavit, sibi aliquando nocte expergefacto per vivam memoriam Domini Dei, ejusque præsentiæ tandem ossa tremuisse; recitatbaque illud Jobi capite IV: " Quando solet sopor occupare " homines, pavor tenuit me, et tremor, et om- " nia ossa perterrita sunt *m*. " Crebro etiam *m*
versabat in ore suo ista Salomonis Proverbiorum capite XXVIII: " Beatus homo, qui semper " est pavidus. "

in dimittendis novitiis facilis est, improbatque eorum contemplationes.

48 Facili negotio reddebat vestimenta mundana novitiis rogantibus, ut redirent ad sæculum: dicebatque ceteris, quod olim Christus discipulis suis: " Numquid et vos vultis abire " *n*? " Ut enim sanctum est, libenter vivere *n*
Religiose, ita res magni periculi est, ex metu vel pudore religiosum Ordinem ingredi. F
Simili facilitate tollebat habitum iis, qui non recte incedebant, et exignam proficiendi spem faciebant. Cum quidam novitius bono Magistro diceret, sibi factam esse insignem revelationem, quam cum eo vellet communicare, respondit ille: Itane, jam nunc tibi obtingunt revelationes? deferes habitum; nec multis diebus post in sæculum rediit, ut vitam anachoreticam duceret, quod tamen non fecit. Non placebant fratri Ludovico revelationes tironum in servitio divino, aiebatque, oportere prius multum temporis impendi vitæ activæ ad castigandum corpus, quam per contemplationem volare; eam enim esse ordinariam viam Sanctorum, præceptis sanctorum doctorum conformem.

Vaticinatur : studiorum causa Salmanticam pergens.

49 Semel quatuor novitiis seorsum convocatis dixit: Filii mei, parate vos; uni enim vestrum moriendum hoc anno est; ac vere contigit, ut infra tres menses unus eorumdem obierit ceteris tribus superstitibus. Inter alios habebat duos novitios in recitando Officio ecclesiastico, aliisque similibus scrupulosissimos; quam

A quam ob rem cuidam alteri novitio, fratri Christophoro Escriva, inquit : Vides, quam hi duo filii sint scrupulosi ? Scito, et unum et alterum Ordinem deserturos : et ita eveuit. Cum B. Ludovicus litterarum studia faceret maximi, jam secundo præfectus novitiis, rogavit patrem Generalem, ut facultatem sibi concederet navandi iis operam in celebri conventu Salmanticensi. At pater Mico conabatur illum ab hoc proposito avocare, asserens, ipsum a Deo vocatum ad Ordinem esse, non ut doceret litteras, sed ut Christianos mores exemplis suis et piis consiliis aliis persuaderet.

per viam monitus redit Valenciam.

50 Assecutus nihilominus est desiderium suum, et profectus in Castellam est, quo cum pervenisset usque ad villam Escusam de Haro, obvium habuit quemdam patrem valde spiritalem, qui ei ait, non esse hanc illam viam, ad quam terendam illum elegerat Deus, ac proinde rediret ad conventum suum, ibidemque perficeret, quæ superiores mandaverant. Expenso hoc monito, B. Ludovicus statuit, Deum B per duos hos servos suos voluisse sanctam suam voluntatem indicare, rediitque Valentiam, ubi festive receptus fuit a bonis illis Religiosis, qui, ut ipsum ob suam insignem virtutem summopere amabant, ita etiam ægre ferebant tam pii fratris absentiam. Illuc vix advenerat, quin superiores idem tirocinii regendi pondus illi imposuerint ex spe ingentis fructus Ordini accessuri : quo officio multos annos functus fuit; licet ex desiderio majoris solitudinis et quietis superiores rogaverit, ut tantum sibi oneris eximerent.

ANNOTATA.

a Majorica, *alias* Mallorca, *et* Majorca, *major Balearium insula est in mari Mediterraneo.*

b *Fuit hic S. Franciscus Borgia, Gandiæ dux, postea tertius Societatis Jesu Præpositus generalis, cujus gesta hodie illustrata sunt.*

c Lombay, *vel* Llombay, *vicus vel oppidum regni Valentini est, paucis milliaribus Valentia distans ac marchionatus titulo gaudens.* C *Fundationem dicti conventus laudato S. Francisco, toci marchioni, pariter adscribit Diagus lib.* I *Hist. provinc. Aragoniæ, cap.* 290. *De eodem ipsemet S. Franciscus in Vita sua, Hispanice per Ribadineiram scripta et per Andream Schottum Latine versa, lib.* I, *cap.* 17 *sic loquitur ad Carolum natu maximum filium suum :* Tria tibi cœnobia, tamquam majorum monumenta, in manus trado; Lombayae sodalium S. Dominici, Gandiæ sociorum, et D. Claræ virginum, in quibus soror est, et amitæ.

d *Sic Mauros Judæosque ad Christianam fidem conversos Hispani vocitant.*

e *Id est, Religiosum Ordinis Prædicatorum.*

f *Adi Annotata ad Vitæ primæ cap.* I, *lit.* x.

g *Ac nimirum huic nimium assentatus propter hujus gratiam Deum offendisset.*

h *Consule Vitæ primæ cap.* 2, *et Annotata ibidem ad lit.* a

Italice est : Il Pedagoge; *quæ tamen vox an sensu obvio, aliove hic accipienda sit, nescio.*

k *Consonant supra Antistius in Vita prima, et Auditores Rotæ romanæ, quorum verba dedi ibidem in Annotatis ad cap.* 2, *lit.* b. — A. AVIGNONO

l Ne *scilicet, ut habet Antistius in Vita prima cap.* I, *noxas illas alioquin luere deberent in purgatorio.*

m *Consule Vitæ primæ cap.* 2, *et Annotata ibidem lit.* c.

n *Joannis cap.* 6, ℣. 68.

CAPUT IV.

Mors patris Miconis, ac matris S. Ludovici : hujus habitatio, præfectura, gestaque in conventu S. Annæ Albaydæ.

E

CAP. VII. Mors Miconis, ac Sancti matris : alterius anima e purgatorio liberata.

Anno MDLV, die ultima Augusti *a* placuit Deo ad se evocare insignem servum suum, magistrum fratrem Joannem Miconem, de cujus laudibus supra meminimus, virum tantæ sanctitatis, ut multis a divina Majestate miraculis fuerit honoratus; et anno subsecuto obiit mater B. Ludovici Bertrandi, cui morienti ipse adstitit : quo tempore Valentiæ regnum valida vexabat fames, quæ usque ad annum MDLVII tenuit; cujus anni æstate deinde in civitate Valentina exorta pestilentia est, quæ per totum regnum serpens incolas usque ad annum MDLX afflixit. Eo malo in conventu Valentino obiit frater Clemens Benetti, qui, postquam animam suam generali confessione apud beatum fratrem Ludovicum Bertrandum eluerat, eidem pollicitus est, fore ut suum in altero mundo statum indicaret. Apparuit ergo ipsi eadem nocte, dixitque, se pro quibusdam levibus defectibus in purgatorio detineri, petiitque, ut patrem Priorem ea de re certiorem faceret, utque is pro eo preces fratribus suis indiceret. Obsecutus est B. Bertrandus, celata visione; ac F dehinc post sex dies quidam de peccatis suis apud eumdem confitens ait, ea nocte se vidisse terram aperiri, ex eaque scissura exeuntem fratris Clementis Benetti animam, instar stellæ splendidam, et per aëra ascendentem in cælum.

Urgente peste, ad conventum Albaydæ missus eidemque præfectus,

52 Invalescente posthæc Valentiæ peste, correptus fuit Prædicatorum Prior, frater Michaël a S. Dominico, Religiosus magni meriti, qui ex mandato patris magistri, fratris Petri Salmanticensis, filii ejusdem conventus Valentini, et tunc temporis istius provinciæ Vicarii generalis, multos e fratribus suis ad alios regni conventus transmisit, ne periclitarentur omnes. In hac partitione B. Bertraudo obtigit conventus S. Annæ de Albayda, cui majori parte temporis præfuit cum titulo Vicarii, quod monasterium istud tunc nondum Prioratu gauderet. Quia vero is conventus in loco solitario erat, admodum erat aptus consuetis B. Ludovici exercitiis; quippe qui ibidem poterat pro arbitrio suo precibus et contemplationi vacare; solebatque cum magna animi voluptate nudis pedibus in vicinum conventui

A. Avignono.

ventui collem ascendere, in eoque ad exemplum Christi Domini nostri longas moras trahere.

divinum amorem transfundebat in alios,

53 Tanto æstuabat divino amore ut verba ejus focus ardens viderentur uti patuit quodam die, quo frater quidam conversus, Joannes Perez nomine, dum in eodem conventu parabat se ad confitendum B. Bertrando, audivit magnos planctus et singultus patris Alphonsi Godoy, qui apud eumdem B. Bertrandum confitebatur, quique paulo post inde recedens lacrymabundus ait : O frater Joannes, unus carbo accensus accendit alterum ! Quod aiebat de inflammatis verbis B. Bertrandi, quibus ad plangendum motus fuerat. Consueverat insuper idem ille frater Joannes asserere, se, quoties apud B. Bertrandum confitebatur, vel unica ipsius voce audita, ad contritionem et lacrymas commotum fuisse. Id ipsum testatus etiam est Hieronymus Abeglia, qui, quoties ipsi confessus fuit, semper magis in divino servitio accessus ac cælestibus dives favoribus ab eo recessit.

B

mirus illius in orando fervor, et in castigando corpore severitas ;

54 Tantus erat illius in orando et meditando spiritus fervor, ut is nonnumquam redundaret in corpus. Quam ob rem quodam hyemali die, tempestate frigida patri Alarconi de tam intenso frigore conquerenti B. Bertrandus respondit : Pater, si frigeas, confer te ad orandum, et non senties frigus. Idne tu numquam expertus es? Tractabat se ipsum rigide, aspero cilicio indutus, seque, ut jam dictum est, sæpe flagris cruentans. Hinc scapulas habebat laceras, quibus manus suas blandiendi gratia aliquando imponente patre Alarcone, ille corpus suum vehementer contorsit; ex quo satis intellexit Alarco, quid rei esset; et dissimulavit : verum alio die in cellam ejus ingressus, inventum in ea vetus sudarium, ex flagellatione totum sanguine tinctum, furtim abstulit, et pro sacris reliquiis servavit viginti ac pluribus annis, antequam B. Bertrandus moreretur.

sacræ Eucharistiæ pia fames ; fervor in concionando ; eleëmosynas colligendi studium ;

55 Missam devotissime celebrabat, cumque ad Communionem pervenisset, morabatur diu cum sanctissimo Sacramento in manu lacrymans; tuncque sæpe visus fuit magno splendore micare, ut suo loco dicetur. Ex singulari, quo Eucharistiam prosequebatur, affectu ordinarie celebrabat quotidie : si vero impediretur, precabatur prædictum patrem Alarconem, tunc sacristam, ut sibi eam porrigeret; eoque superiore id facere recusante, repulsam ex magna humilitate ac obedientia ferebat patienter *b*. Exercitia, quæ B. Bertrandus et socii ejus in hoc conventu obibant, erant incumbere prædicationi, et consolandis animabus insistere, quæ præter divinas laudes diu noctuque cantandas, huic sacræ Religioni sunt propria. Primum ex sermonibus, quos in hoc conventu commorans habuit, dixit in vico Palombara *e*, quem ille magni æstimabat, quod patria esset sui boni magistri Miconis. Priusquam ascenderet in cathedram, consueverat se recipere in sacristiam, ubi tam ferventer orabat, ut crebro visus fuerit inde regredi vultu splendente. Ibat pedes per istam viciniam prædicaturus, et finita concione, colligebat eleëmosynas fratribus suis, amplam peram humeris impositam gestans.

b

c

56 Aliquando ab habita concione rediens a S. Maria d'Agres *d* invenit pastorem, qui gregem suum servabat, vidensque ipsum, procubuit in genua oraturus; deinde ad pastorem accedens, indicavit ei suas secretas cogitationes, quodque tot jam anni elapsi essent, ex quo ipse non fuerat confessus, utque adeo quam primum confiteretur; cum jam proxima instaret mors. Obsecutus est pastor, ac paucis diebus post ad alteram vitam concessit. Mandabat fratribus, ut prompte audirent omnes, qui ex circumjacentibus locis confitendi gratia ad eos venirent; dumque præ nimia multitudine non poterant omnes matutino tempore absolvi, nolens, quemquam sine solatio dimitti, jubebat reliquos, quantum permittebat ejus sancti loci paupertas, cibis refici, lauteque haberi : proinde omnes pie affecti hilaresque domum redibant. Propensissimus erat in dandas eleëmosynas, dabatque ordinarie, quotquot peterent, et mendicos, quos in plateis invitabat ad conventum. Magna enim erat illius fiducia in Deum, quippe qui optime noverat, Deum non defuturum hominibus, cum nec desit animalibus ratione expertibus *e*.

d

mira in pauperes largitas

e

copiose a Deo compensata ; charitas peste infestis innocue exhibita :

57 Quamquam is conventus, quo tempore B. Bertrandus ei præfectus vicarius fuit, admodum egeret, nec haberet pecuniam in promptu, nec spem ejus obtinendæ, imo multis obstrictus debitis esset, in novo loco rebus omnibus necessariis instruendo contractis, cœpit Servus Dei tam generoso animo eleëmosynas elargiri, velut ista ædes fuisset ditissima. Sicut autem ipse per charitatem suam quasi prodigus erat in inopes, ita videbantur conventus subsidia prodigiose augeri, ut intra breve tempus omnia debita exstinxerit, manifesto indicio, quod, quo munificentior ille esset in pauperes, eo magis augerentur res conventus sui, quem omnibus necessariis opportune instructum semper habuit. Et licet propter sepultum in ea ecclesia aliquem, qui ex peste mortuus repertus fuerat, illi multis diebus prohibiti fuerint per ea loca mendicare; nihil tamen iis defuit necessarii : quia, quemadmodum bonus Vicarius suam suorumque Religiosorum vitam in sepeliendis peste exstinctis exponebat periculo, sic Deus non solum illos omnis contagii expertes servavit, verum etiam iisdem, quidquid opus habebant, ministravit, ne ex hac tribulatione inopiam paterentur.

F

fiducia in Deum : revelata ipsi mulieris indigentia.

58 Cum, rupta conventus campana, procurator ad novam conficiendam nummos colligeret, contigit, ut B. Bertrandus pro suo prælati officio iis in rem alteram opus haberet. Quam ob rem procuratori prompte mandavit, ut omnem pecuniam, quam habebat, sibi traderet. Hinc ille vehementer contristatus est, veritus, ut deinde esset, unde pretium campanæ solververetur, in eoque primo motu cholerico tacita mente dixit : O benedicte Deus, quam terribilis est iste ! Beatus vero Bertrandus illico subdidit : Probe scio, pater, te dicere : O benedicte Deus, quam terribilis est homo iste ! Da mihi tamen pecuniam : Deus enim providebit. Mandavit aliquando procuratori culinæ, ut duos regales daret lotrici, quos procurator pannis sordidis involutos eidem misit. Bona mulier, eos casu inveniens, tanta amplius admirata fuit, quod eo ipso die maxime egeret. Venit ad conventum et Servo Dei dixit : Quid est hoc, Pater, quod inter pannos inveni? Cui ille. Abi, respondit, filia : eo enim indiges.

A ges. Ad quod responsum ipsa etiam magis obstupuit, maxime quod indigentiam suam uemiui revelasset.

VIII. *Secreta novit ac prædicit:* 59 Peste grassante Valentiæ, degebat in loco, Belgida dicto, et media leuca a conventu S. Annæ dissito, quidam uobilis Valentiuus, nomine Hieronymus Abeglia *f*, vir magnæ prudeutiæ et timens Deum, qui multis annis Juratus Valentiæ *g* fuerat aliisque functus officiis. Hic singulis diebus Dominicis, ac fere etiam omuibus festis, ad conventum S. Annæ ibat, de peccatis suis confessurus, qua iu re uteus B. Bertraudo, intimam cum eo coutraxit amicitiam, eumdemque supra modum dilexit, quod iusignem illius perfectionem et eximias virtuses probasset. Cumque multa singularia de ejusdem abstineutia pœnitentiaque ac deuique eximia vitæ sanctitate audisset, ac propterea majorem cum eo familiaritatem conjunxisset, mira minimeque ordinaria ei contigerunt. Sæpins decreverat de rebus animæ suæ cum Servo Dei couferre; sed priusquam id ei vel verbulo B indicasset, imo priusquam cœpisset loqui, B. Ludovicus ad singula plenissime respondit, non secus atque longum de iis sermonem cum eo habuisset. Quodam die eidem prædixit, tale vel tale quid ei eveuturum, quod plaue, uti vaticinatus fuerat, annis viginti post eidem evenit; quid tamen id fuerit, numquam voluit Hierouymus manifestare; quod sua propria causa esset.

parturienti felicem partum prænuntiat. 60 Domina Isabella de Beluis, prædicti Abegliæ sorore, partus doloribus correpta, obstetrices multis horis præstolabatur; sed cum illa ex defectu virium nequiret eniti, rogavit fratrem suum, ut obsecraret B. Bertraudum, ue negligeret in eo mortis periculo sine mora ad se venire. Accepto nuntio, Servus Dei illuc adveuieus, nullo præterea verbo facto, ait Abegliæ, Aperi mihi hanc portam (quæ oratorii erat) positisque ibidem ante Crucifixum genibus, Matutinum Officium Nativitatis Domini recitavit. At Abeglia, cum ille nimis diu ibi morari videretur, exploraturus illuc accurrit: is vero ex oratione consurgeus ait: istæ obstetrices nou norunt artem suam; nam uimis in- C tempestive dominam ad pariendum disposuere: nihilominus illa ante mediam noctem pariet filiam, quæ cum matre vivet: atque ita omniuo contigit.

Pio viro nobili uxoris suæ obitum præsagit 61 Quadam vice dictus Abeglia ad conventum S. Annæ accessit. ubi, postquam apud B. Bertrandum confessus, sacraque Eucharistia refectus fuerat, cum eo paucisque aliis ad illius cellam se contulit; quam ingrediens Pater, apertis brachiis, ei dixit: Frater mi, para te; Deus enim tibi tollere vult, quod in hac vita tibi est carissimum. Triduo post die festo Abeglia ad S. Annam rediens in medio via occurrit B. Bertrando, Belgidam misso, ut prædicaret, et confessioues exciperet, uti soluerat, qui Abegliam salutans, ait: Domum tuam vado, ut dominas istas spiritualiter cousoler. Cum illuc igitur advenissent, post breve colloquium Abeglia cum sua coujuge aliisque de peccatis suis confessus est, sacramque Eucharistiam suscepit. Post prandium, dictis Deo gratiis, famulisque dimissis, conversus Pater ad Abegliam et uxorem ejus ait: Domini, quid si Deus vellet nodum, qui vos conjungit, dissolvere? moxque mutato sermonis argumento, cœpit de Deo disserere; ac deinde ad couventum suum reversus est. A. Avignono.

mortuæque salutem declarat ac futurum filiorum statum vaticinatur. 62 Triduo post, die Mercurii circa vesperam domina insolita vehementique febri correpta fuit, die Veueris sequenti absortum passa est, ac postridie, vix absoluto prandio, mortua: tumque demum intellexit Abeglia, quod Servus Dei, velut jocando ipsi sæpe insinuaverat. Dominica subsecuta primo mane egressus e conventu B. Bertrandus cum patre fratre Martino Suarez, ut iret in Belgidam, obviavit homini ad conventum eunti, qui priusquam verbum protulisset, ait B. Bertrandus: Jam scio causam itineris tui: redi: uxor domini tui obiit. Hinc pater Suarez intellexit, eam mortem per revelatiouem B. Bertrando cognitam fuisse. Cum Belgidam pervenisset, ingressus defunctæ domum, oculos bono temporis spatio in cælum elevavit, dixitque: Hæc defuucta bona domina erat una e purioribus ac simplicioribus animabus, quas ego uuquam tractavi: et nihilominus quinque diebus detinenda in purgatorio est. Peractis exequiis, sepultaque mortua, B. Bertrandus adhortatus Abegliam est, ut filios suos probe educaret, nam majorem illorum partem Religiosos fore: quod et evenit: ex quinque enim tres Societatem Jesu ingressi sunt; alter habitum gloriosi patris Francisci induit; natu minimus duxit uxorem. E

imminentem servulæ interitum præscit: ejus rigor in cubando. 63 Alio tempore B. Bertrandus existens Belgidæ iu domo dominæ Isabellæ Beluis, intento iu quamdam servam oculo, ait dominæ ejus: Placeat tibi hoc maucipium quam primum vendere; sed cum perseverans pestis omne impediret commercium, subsequentibus quindecim diebus id fieri nequiit; iu quorum fine infelix ista serva ex alta pergula in præceps desiliit et desperabunda obiit; tuncque intellectum est, cur bonus Servus Dei venditiouem illius tantopere ursisset. Cum in supra dicto vico Albayda ratione cujusdam jubilei ad excipiendas confessiones cum patre Alarcone exiisset, numeroso populo audiendo tamdiu occupati fuere, ut multo serius esset, quam ut possent ad conventum suum redire. Jussit ergo dominus Joannes Milani, loci comes, eis lectum parari; at B. Bertraudus nulla ratione induci potuit, ut exutus vestibus decumberet, idque solum ab eo F obtentum est, ut post lougas preces suas vestitus in eo cubaret. Simili modo in domo supra dicti Abegliæ, dum aliquoties compulsus fuit in ea pernoctare, numquam voluit cubare in lecto, sed super quamdam arcam. Tantummodo in Moncada *h* semel, dum erat infirmus, importunis precibus victus sic vestitus in lecto invitus recubuit. *h*

Dæmonis fraudes detegit; parturienti succurrit. 64 Cuidam mulieri Albaydæ, quæ parvulum filium habebat sibi carissimum, apparuit ad fores suas quidam habitu peregrinantis, qui ait: Ego vado ad S. Jacobum; si velis mihi hunc dare filium, ego eum magnum virum efficiam. Mulier, quamquam non displiceret promissio, petiit sibi diem unum ad deliberandum dari; atque illico B. Bertrandum consultura accessit; qui eam mouuit, ut, si rediret peregrinus, illum juberet in malam rem facessere; dæmonem enim esse. Postero mane adfuit peregrinus responsum quæsiturus, repositque mulieri: Major dæmon est frater Bertrandus, qui hoc tibi consilium dedit: ut autem scias, me posse multum; specta illum, qui asino

A. AVIGNONO. asino huc advehitur, is præ foribus tuis mortuus corruet; itaque reipsa contigit; et peregrinus non amplius apparuit *i*. Aliud huic simile evenisse Valentiæ, suo loco narrabimus. Quadam nocte velociter vocatus fuit ad dominam Blancam, dicti comitis, domini Joannis Milani, conjugem, in partu vehementer periclitantem. Ivit ille promptissime, et appenso ad collum ejus Rosario, oravit; et comitissa illico peperit.

Magna illius æstimatio: multi peste exstincti Valentiæ.

65 Præter hæc referri posseut multa alia ab B. Bertrando patrata, quo tempore ille in dicto Albaydæ conventu habitavit; qualia sunt miraculum ignis, ac splendoris, quo ille micasse sæpe visus fuit; verum hæc dicentur alibi. Tantum dicam, tam celebrem fuisse eo loci ipsius famam, ut, licet juvenis esset ætatis annorum non plurium, quam triginta trium circiter, in tanta tamen fuerit veneratione apud populum locorum omnium circumjacentium, ut concionantis aliquando in Palombaria capucium pro sacris reliquiis proscissum fuerit. Morante B. Bertrando in conventu S. Annæ, e patribus B Prædicatoribus Valentiæ peste exstincti fuere viginti duo, atque inter hos benedictus Prior frater Michaël a S. Dominico, dum peste infectis serviret, eisdemque sepeliendis, velut alter Tobias, insisteret. Orauti autem B. Bertrando apparuit dictus Prior gloriosus, et ejus frontem osculans ait, sese eo ipso temporis momento obiisse, et ad fruendum Deo procedere *k* ....

ANNOTATA.

a *Adi Annotata ad Vitæ primæ cap.* 2, *litt.* u et o.

b *Vide hæc ex Relatione Auditorum Rotæ confirmata in Annotatis ad Vitæ primæ cap.* 3, *lit.* f.

c *Lege Annotata ad Vitæ primæ cap.* 2, *lit.* q.

d *Hunc locum quatuor milliaribus Albaïda dissitum scribit Antistius in Vita prima cap.* 3, *num.* 50.

e *Hæc quoque in Bulla Canonizationis memoratur.*

C f *Atibi* Abella *scribitur.*

g *Italice* Giurato, *quidam apud Hispanos magistratus est.*

h *Regni Valentini oppidulum, vel vicus est, ad Sucronem, Hispanis* el Xucar, *fluvium.*

i *Consule Vitæ primæ caput* 3, *num.* 44 *et seq.*

k *Subditur hic ejusdem reverendi patris Michaëlis elogium, quod, velut a Vita hac alienum, omitto.*

D

CAPUT V.

Novitiis rursus præest Valentiæ, ejus gesta ibidem: profectio in Americam, vitaque Apostolica ibi ducta.

Cessante tandem pestilentia, a superioribus suis jussus est B. Bertrandus anno MDLX redire Valentiam, ubi secundo præfuit novitiis, in pristinis suis sanctis exercitiis persistens. Eo tempore quidam novitius, frater Joannes Lescano nomine, noctu deliberabat de mundanis suis vestibus repetendis. Bonus Magister ad ipsum ante auroram accedens ait: Frater, dormi; vah, visne tu abire? Ipse vero tentationem suam dissimulans, repondit: Et quo ego eam, Pater? Tum ille: Quo tibi placet; addiditque: Atque ita etiam facient aliqui alii: post quæ verba cum ad sanctam perseverantiam amice exhortatus recessit. Sic novitius iste tentatione sua omnino liberatus fuit ac solatio repletus: ac post paucos exinde dies duobus aliis sacrum habitum deserentibus, intellexit, quid dicta sibi a Magistro verba significassent. Cuidam Religioso ejusdem conventus Valentini dolenti, quod tot patres in eo mortui essent, Consolare, inquit B. Bertrandus; quia Deus illos splendore et gloria plenos cuidam fratri ostendit: ex adjunctis autem colligebatur, fratrem, cui ista revelatio obtigerat, ipsummet esse B. Bertrandum.

CAP. IX. Valentiæ novitiis denuo præfectus vacillantem erigit:

E

quoddam matrimonium dissuadet: per Quadragesimam alibi concionatur

67 Dum hac vice Valentiæ habitabat, priusquam in Indias proficisceretur, egit cum eo Hieronymus Abeglia de matrimonio, inter neptem suam, dominam Annam Beluis, et quemdam virum nobilem contrahendo. Respondit ei B. Ludovicus: De hoc matrimonio bis tractabitur sine conclusione; neque convenit, istud fieri; quia multa ex eo incommoda tuæ nepti F orientur. Ita plane contigit: bis enim tractari cœptum est, sed non perfectum ob gravem infirmitatem equitis, propter quam ille vovit religiosum Ordinem ingredi, uti fecit; sed miser factus insanus est. Subsecuta Quadragesima prædicavit in vico Alcoy, ubi de more omnibus optimo exemplo fuit, vestitus dormiens super storea e juncis marinis contexta, soloque pane et aqua multis diebus pro lucrandis Deo animabus victitans; probe guarus, quantum intersit, si prius opere, quam verbo doceantur. Conferebat se nonnumquam in vicum Cocentayna in gratiam dominæ Beatricis de Mendoza, feminæ magnæ virtutis Christianæ, quæ ob multa, quæ de ipso ex multis, ac nominatim ex magistro Jordano, sanctæ vitæ clerico, intellexerat, eum plurimi faciebat, eoque a sacris confessionibus utebatur. Mandaverat ipsa, commodum cubiculum parari; sed, ut pater frater Petrus Mico (tunc sæcularis, cui curam Servi Dei comitissa commiserat) testatus est, numquam ibi in lecto dormivit; et utut sollicitus esset dictus Mico, ut summo mane

A mane surgeret, semper ipsum flexis genibus orantem invenit.

Mauri piratæ ejus precibus puniti :

68 Verno tempore duæ biremes Maurorum Valentiam appulerunt cum ingenti præda, multisque mancipiis ea in ora captis; de quibus redimendis, nummisque hunc in finem colligendis dum ageretur, earumdem præfectus, aliquot Mauris stipatus, quodam die festo Valentiam perambulavit : qua de re B. Bertrandus vehementer contristatus fuit. Quapropter vesperi, dum novitii erant in horto, postquam horum singuli aliquid de festo ejus diei dixerant, ille sancta accensus ira cœpit dicere : Qui ferri potest, filii mei, inimicos Christi, post tantum illatum damnum, ivisse hodie tanta cum pompa per civitatem, atque etiamnum ire jactabundos? Ad nos, ad nos, filii, hæc res pertinet. Agite dum, omnes genua humi ponamus, et ad mare conversi unum psalmum contra hos Mauros devote recitemus. Fecerunt illico novitii ea devotione, quam Deus eorum animis instillaverat : ac paulo post intellectum est, Mauris, factis velis, a littore aliB quanto remotis, vehementissimam ortam esse tempestatem, quæ eos omnes submersit. Quod B. Bertrando pro solita sua simplicitate deinde scrupulum movit, ne forte peccasset faciendo, ut novitii (quorum meritis hunc prodigiosum effectum adscribebat) adversus Mauros istos divinam vindictam tam ferventer expetissent. Psalmus, quem tunc recitaverant, fuit centesimus octavus, cujus initium est : Deus, laudem meam ne tacueris *a*; ac vulgo Psalmus maledictionis vocitatur.

conjux ad frugem conversus aliud Sancti vaticinium.

69 Dolens quædam mulier, quod maritus suus mortali peccato inhæreret, recurrit ad dominam Annam Beluis, ut ipsa B. Bertrandum induceret ad orandum pro illo, ut Deus eumdem eo malo expediret. Paucis exinde elapsis diebus, dixit Pater Hieronymo Abegliæ, ut suæ nepti dominæ Annæ indicaret, Deum marito dictæ mulieris inflicturum pœnam grandem, per quam ille emendandus esset : evenitque, ut brevi post filii hujus perversi hominis in morbum inciderint, et ex iis obierit, quem maxime diligebat. Quo casu ad sanam mentem reversus C est, et a suo peccato abstinuit. B. Bertrandus, antequam ad Indias pergeret, Angelæ Vives, Francisci Joannis Abegliæ uxori, prægnanti dixit : Filii, hactenus ex te geniti, tibi erunt consortio; sed quos paries, debentur cælo. Ita factum est : peperit enim filium, qui brevi post obiit.

Ad prædicandum Americanis incenditur: b

70 Eo tempore advenit quidam Indus, habitu Fratris *b* indutus, cum fictis litteris ad conventum S. Dominici Valentiæ, nec sine divina providentia, cum ex colloquiis, quæ cum ipso habuit B. Bertrandus, hujus cor tanta charitate in proximum exarserit, ut omnino decreverit ad Indias *c* proficisci; ad quam expeditionem aggrediendam ipsum etiam magis animabant ea ipsa, quæ minus robustos ab eadem possent deterrere; nimirum quod magni labores a prædicatoribus Evangelii iis in partibus subeundi essent, ut referebat Indus, feræ istæ gentes barbara in eos crudelitate sævirent; cujusmodi atrocia facta quo plura ille audiebat, eo plus in ejus pectore invalescebat ardens sitis martyrii, quippe qui optime noverat, non posse charitatem esse majorem, quam ut amicus pro amico vitam suam det, ut docet Christus Dominus noster *d*. Hanc sanctam cogitationem in corde aluit, donec ex Indiis Occidentalibus duo Religiosi advenere cum facultate Prædicatores ad novum regnum Granatense *e* conducendi : quibus magnam Evangelicorum ministrorum in istis oris penuriam apud Servum Dei exaggerantibus, renovavit propositum suum de procuranda salute animarum, quæ veri Dei notitia destitutæ in mille peccatis volutantur. *A. Avignono.*

comitari volenti alia prædicit

71 Eodem tempore pater frater Castiglioni ex Ordine gloriosi patris S. Francisci, tunc temporis vir etiamnum in sæculo vivens, et amicitia B. Bertrando conjunctus, mentem suam de amplectendo S. Dominici Ordine sæpe illi indicavit : is vero laudavit eum, et ad virtutem et ad perseverantiam in bono proposito adhortatus est. Deinde intellecto, B. Bertrandum velle Indias petere, optimam opportunitatem ratus, rogavit eum, ut se comitem adsisceret. Verum ille reposuit : Existimas quidem, te Ordinis S. Dominici futurum; sed non eris; nec videbis Indias; manebis enim in hisce regionibus, atque in alio admodum sancto Ordine habitum indues. Cumque Castiglioni tam contrarium suæ menti responsum miraretur, Ne dubita, adjecit, quin futurum sit, E quod tibi dixi : et ita quoque contigit : mansit enim ille Valentiæ, et Ordinem S. Francisci professus est.

X. *dissuadentibus omnibus in proposito persistens,*

72 Tam firmum fuit B. Bertrandi Evangelium Indis prædicandi propositum, ut nec suorum fratrum et sororum, aliorumque cognatorum lacrymis ab eo revocari potuerit : nec plus effecerint Religiosi hujus conventus, qui præsagientes, quantum sibi nocitura esset tam boni Patris absentia, omnibus modis conati sunt id ei dissuadere, causantes infirmitates ejus, debilem corporis constitutionem, et itineris longinquitatem ac discrimina. Suas etiam preces addidit Prior, frater Jacobus Serrano, qui ipsum a juventute educaverat; cumque hic quoque nihil proficeret, negavit, se illi daturum viaticum ad id iter faciendum. Cum sciret B. Bertrandus, non posse se *f* tantum itineris pedibus conficere, præmisit comitem suum Hispalim, exspectans occasionem proposito suo opportuniorem. Sed triduo post, prima feria VI Quadragesimæ anni MDLXII, post habitam apud moniales tituli Conceptionis concionem, tanto F urgebatur scrupulo, quod, socio deserto, ibidem permansisset, ut eo ipso vespere fratres tirocinii sermone spiritu pleno ad probam Ordinis observantiam exhortatus fuerit; veniamque ab iis humillime precatus, si forte eorum quempiam offendisset, iisdem valedixerit, et suam sanctam benedictionem impertitus sit. Verbis exprimi nequeunt lacrymæ hac occasione fusæ, ac doloris vis, quæ omnium istorum filiorum illius corda occupavit ex talis sancti Patris et boni Magistri amissione.

discedens Hispalim in via socium invenit

73 Facto mane, discessurus benedictionem petiit a Priore, qui humanitus multum reluctatus, eamdem impertiit, in ea persistens animi afflictione, quam res exigebat; ut loqui nequiret præ lacrymis. Discessit ille solus, bina pera collum oneratus, in quibus paucos libellos et panniculos ferebat, ivitque celebraturus Missam in conventu S. Mariæ de Jesu, Ordinis S. Francisci, extra muros civitatis posito, quam ibidem dixit eo spiritu, quem quisque sibi potest imaginari, iter suum Deo commendans, offerensque, quæ in tam longa ac laboriosa via erat passurus. Finita Missa, nimias divitias

A. Avignono. divitias ac nimis commoda reputans, quæ secum tulerat, ad conventum remisit, pauca illa, quæ apportaverat. Deinde per viam regiam gradiens, cum ad Crucem Xativæ, media leuca Valentia dissitam, pervenisset, vidit socium suum præcedentem, quem triduo ante præmiserat, sed qui ob gravem infirmitatem unius cognatorum suorum non nisi tunc e civitate egressus fuerat, ita disponente Deo, ne B. Bertrandus tam loginquum iter sine socio conficeret.

Hispali navigans graviter læsum,

74 Ut audierunt fratres ejus, illum discessisse, magna cum diligentia insecuti cum Sœtabi uno die itineris Valentia distantis offenderunt, multisque argumentis, ut ab incepto itinere desisteret, permovere conati sunt; at, cum nihil efficerent, jumentum ei compararunt, quod cernerent, ipsum ob debilem sui corporis constitutionem viæ pedibus faciendæ imparem esse. Valedixerunt demum illi non sine fusis lacrymis; ipse vero perrexit Hispalim, ubi se navi commisit in prima classe, quæ versus istas oras solvit. Brevi cognorunt navarchi et naucleri, quem thesaurum veherent:
B
mox enim observarunt ejusdem probos mores, vitæ austeritatem, sermones, modestiam et humilitatem; quibus de causis in magna omnes eum veneratione habebant, ortaque procella, recurrebant ad ipsum, velut ad tutum refugium, salvos se rati, dum prope ipsum essent. Accidit, ut cuidam fratri Dominicano, in armamentario biremis, ubi B. Bertrandus morabatur, in alta meditatione defixo, pars tabulæ e carchesio in caput decidens ita læserit, ut is instar mortui jaceret.

adhibita aqua, sanat.

75 Accurrentes illico medicus et chirurgus cœperunt capillos coronæ ei præscindere; at B. Bertrandus rogavit, ne facerent, daturum enim se aquam, quæ per gratiam Dei ipsum sanatura esset. Persuasit ea, quam de bono Bertrando habebant, existimatio, ut aqua ab eo data istius caput laverint; eoque falciis diligenter obligato, eumdem in cubile transtuleruut, in quo mansit usque iu posterum mane, destitutus sensibus, ut antea; quos tunc recipiens videt Dei Servum caput suum suo admoventem:
C
nec mora erexit se iu pedes et in aulam biremis progressus est: ubi navarchus cum conspicatus alta voce maudavit, ut rediret ad cubiculum suum, nam iu periculo vitæ eum versari. Sed frater admiraus respondit, se sanum esse; et audito sui capitis vulnere, manus suas eidem admovit, fasciasque avulsit; atque ita omnes agnoverunt magnum istud miraculum, quod nullum in eo esset vulnus, imo nec mi-
g
nimum cicatricis vestigium *g*.

Carthagine Indiarum habitans, ad varia loca mittitur:

76 Appulit classis in portum Carthaginis, civitatis Indiarum *h*, et B. Bertrandus ibidem
h
moratus est in conventu S. Josephi, qui patrum Prædicatorum est provinciæ S. Antonini, quamquam situs sit in Peruvia et pars sit novi regni Granatensis, ac sub gubernio
i k
Carthaginis, Fani S. Marthæ *i* et Veuetiolæ *k*. In ea æde vixit ipse conventualis; indeque missus fuit ad varios populos, ut Indos doceret; constat eniu, illum fuisse iu Tubara, Ci-
l
pacoa, Paluato, Mompoix *l*, Serra S. Martæ, Turvaio, Tenerifa, aliisque iu locis. Quamvis autem Deus per B. Bertraudi patrocinium multa mirabilia in Indiis operatus est, pauca eorum ad notitiam nostram pervenerunt, quorum aliqua, quæ hic relaturi sumus, ipsemet narravit, D
alia inde huc perscripta fuere.

XI.
Hispanice prædicans ab Indis intelligitur:

77 Beato postrema sua infirmitate laborante, Religiosus quidam ex Indiis Valentiam adveniens, notatu digna de eo narravit; ac primo quidem, illum esse istum Prædicatorem, qui uberiorem ceteris fructum in iis regnis protulit; quia, licet sermoue Hispanico in suis concionibus uteretur, intelligebatur tamen ab Indis, quod non contingebat aliis prædicatoribus, qui interpretibus opus habebant. Ratio autem, ob quam ei Deus hoc donum concesserit, prout ipsemet aliquando familiaribus suis narravit, hæc erat, quod, cum ipse aliquando usus esset interprete, qui, sive ex ignorantia, sive ex malitia, dicta sua male exposuerat; precatus Deum sit, ut vernacula sua lingua, sicut olim S. Vincentius Ferrerius, intelligeretur. Auditus et exauditus fuit *m*: eaque gratia m
tam copiosum fructum retulit.

inter incommoda se animarum fructu solatur:

78 Exposuit insuper prædictus Religiosus gravia incommoda, quæ bonus pater Bertrandus per istam regionem iter faciens passus fuit, famc, siti, calore, frigore et vestium aliarumque E
ejus generis rerum penuria, quæ ipse quoque Servus Dei nonnullis ex eo scire aventibus, quæ in tam remotis oris ipsi contigissent, narravit; sed semper cum voluptate et lætitia. At magis dolebat, quod, cum in vastissima provincia pauci essent conventus, et hi procul ab invicem dissiti, Priores, ut Indorum necessitati providerent, consuevissent Religiosos suos per diversa loca partiri, sic ut eorum unus habitaret a conventu leucis decem, alius viginti, alter triginta, qui, ut possent de peccatis Sacramentaliter confiteri, conveniebant utrimque usque in medium viæ spatium: quod B. Bertrandus, cum tantopere delectaretur Sacramento Pœnitentiæ, ut olim quotidie bis confiteri soluisset, ferebat ægerrime: solabatur tamen se fructu, quem ex ista gente copiose referebat.

Deo fretus itineris socium multa conquestum

79 Quidam Hieronymus Cardiglia Valentinus, cum in illas oras pervenisset, ac B. Bertrandus agnovisset, aliunde omni adjutore destitutus, ipsum velut popularem suum comitatus est, dum in logiuquas terras ibat prædicaturus, quo semper pergebat nudis pedibus; Hieronymus autem officio servi fungens, ferebat F
peram, in qua nihil præter Sacram Scripturam et Breviarium continebatur. Quocumque advenirent, erant acceptissimi, et cum ingentis amoris indiciis recipiebantur: abituris autem offerebantur alimenta in viam; sed Pater nihil volebat acceptare, nec permittere, ut Hieronymus quidquam acciperet; quod ille ægre ferebat, quia in longis istis desertisque viis sæpe fames et sitis tolerandæ erant. Quodam die dum a via aberrassent, Hieronymus, rodente stomacho, multum de Beato conquestus est, quod peram alimento vacuam portare se juberet; ille vero pro solita sua mansuetudiue eum ad paticutiam exhortatus est, utque paululum ex amore Dei cum firma in eumdem fiducia pateretur, admonuit. At quo magis Beatus ei hauc commendabat virtutem, eo minus is eamdem volebat discere, pergebatque semper murmurare.

mirabiliter pascit, et ab eo deseritur:

80 Videns ergo Beatus, ipsum nimia cholera correptum, ait: Agedum, divertamus paululum huc, signataque, unde recedebant, via, in spissam ingressi silvam sunt, in quam parum

A parum procedentibus occurrit arbuscula pulchris maturisque malis onusta (neque altera iu tota silva videbatur) ad ejusque radicem aqua limpida et chrystalliua, velut ebulliens scaturiebat in medio fonte rustico, a natura formato, atque æque frigido et gustui grato, quam visui accepto et elegante. Hinc Hieronymus totus hilaris, postquam comedit bibitque, quantum libuit, saturatus fuit et contentus : et quia poma ista sapuerant, et peuuriam fuerant, expertus, in futurum prospiciens, volebat sibi providere, aliaque ex iis poma carpere; sed accurrens Beatus prohibuit : at ipse nihilominus aliquot furtim collegit et in peris abscondit; quæ paucis passibus inde Beatus suis manibus apprehendit, ipsoque acriter reprehenso, abjecit. Ea res tantam rudi isti homini iram movit, ut, cum ad primum vicum pervenissent, turpiter recedens Beatum solum reliquerit; qui ipsi dixit : Frater, doleo, quod non habeam, quod tibi dem : abi, Deo propitio; sed magis doleo, quod semper misere victurus et moriturus sis : quod vaticinium impletum fuit. B Huic Beatus contulit miraculum, lethale vulnus capitis ejus sanando, uti lib. III, cap. I dicetur.

durat ejusdem itinerandi ratio : ferocia animantia signo Crucis cohibet.

81 Quod supra dictum est iu ipsius more iter pedibus faciendi, sic observavit, ut, cum ex Tubara alio evocatus esset ad Sacramenta administranda, et propter infirmitatem ejus vellent ipsum cogere, ut equo uteretur, nulla ratione id ei persuadere potuerint, licet via saxosa esset, et molestis clivis plena. Quidam operarius, nomine Hieronymus Fernandez, et ipse quoque Valentius, qui ipsum pariter paulo plus septem mensibus in Indiis comitatus fuerat, narravit, dum per regionem pergeret, B. Bertrandum cum socio suo aliquoties (sese interim exspectare jusso) in silvas secessisse; et, quia id passim sæpius feriis sextis, quam aliis diebus faciebant, suspicatum se esse, eos sese flagellis cædere; idque ita esse, suis oculis conspexisse. Idem Feruandez retulit, sibi, dum cum ipso per istos montes silvasque incederet, terribiles tigres aliaque ferocia animalia frequenter occurrisse, hisque territum dixisse : Quo me ducis Pater? Visne, ut hæc C monstra me devorent? Ipsum vero respondisse : Ne timeas, fili; Deus enim nobiscum est : factoque per ipsum versus feras signo Crucis, hasce, deposita omni nativa ferocia, permississe, ut viatores, non modo illæsi, verum etiam securi cœptum iter perficerent.

ANNOTATA.

a *Antistius in Vita prima cap.* 3 *eadem referens, dubitavit, idemne Psalmus, an* 82, *cujus initium est,* Deus, quis similis erit tibi, *ab iis tum lectus fuerit.*

b *Id est, Religiosi Dominicani, qualis non erat; sed impostor. Vide Vitæ primæ cap.* 4 *ab initio.*

c *Per* Indias *(ut jam alias monui) in Vitis* S. Ludovici Occidentales, *seu Americam semper designari memineris.*

d *Joannis cap.* 15, ℣. 13.

e *Novum regnum Granatense ampla Americæ Meridionalis regio est, cujus præcipua civitas est Fanum sanctæ Fidei de Bogota.*

f *Scilicet Valentia Hispalim, unde navim ascensurus erat.*

g *Hæc, pro quibus Avignonus in margine laudat Rocam, in Bulla Canonizationis sic legere est :* Hispali navem ingressus omnibus ædificationi, solatio et auxilio in opportunitatibus fuit, in qua sui Ordinis Religiosum, a cadente ponderosa trochlea gravissime læsum, vulnere aqua loto, sic sanitati pristinæ restituit, ut postridie, mirantibus cunctis, nec vestigium quidem cicatricis apparuerit. A. Avignono.

h *Vulgo etiam* Carthagena Nova *appellatur, quæ Americæ Meridionalis civitas est in Terra Firma ad oram Maris Septemtrionalis, ad quam Hispanæ naves solent appellare, estque episcopatu insignita, ac nomen suum adjectæ regioni tribuit.*

i Fanum S. Marthæ *Americæ Meridionalis civitas episcopalis est, suæque cognominis regionis caput.*

k *Vulgo* Venezuela *Americæ item Meridionalis episcopalis civitas et provincia est.*

l *Aliis scribitur* Mopoix *et* Mopox, *quod ejusdem Americæ Meridionalis oppidum est, cujus pariter sunt loca mox præmissa ac subdenda.* E

m *Consonat Bulla Canonizationis his verbis :* Orationibus a Deo obtinuit, ut lingua sua Hispana, in qua natus erat, evangelizando absque interprete intelligeretur ab Indis.

CAPUT VI.

Alia ab eodem Sancto variis locis in America gesta.

CAP. XII. Carthagine ob communem applausum aliquorum invidiam incurrit:

Beatus Bertrandus, dum a Superioribus suis non mittebatur alio, ordinarie habitabat Carthagine in conventu S. Josephi, in quo, uti et omnibus aliis in locis, insignia suæ sanctitatis indicia edidit; eaque movendi vi illius pollebant verba, maxime dum prædicabat, ut etiam durissima corda emollirentur, et omnes etiam urgentissima negotia seponerent, ut dicentem audirent : adeo placebat. Sermo tamen die Veneris sancto in dicto conventu ab illo F habitus præ reliquis memorabilis fuit propter pium affectum, quo ista dolorosa mysteria exposuit, ac pœnitentiam lacrymasque, ad quas auditores suos omnes excitavit. Ratiocinia ejus non erant hominis mortalis, sed spiritus angelici, tamque suavia erant verba, ut quoslibet raperent, ac semper magis magisque allicerent ad auscultandum. Ut paucis dicam, ipsum velut hominem e cælo missum suspiciebant. Quæ causa fuit, ut quidam, quorum intererat propterea lætari, cum tanti æstimari videntes, lethifera invidia moti persecutiones ei excitaverint, ac sæpius sugillaverint, injuriosis verbis Hypocritam appellantes. At Servus Dei mansuetissimus ferebat omnia patienter, et sibi mala facientibus retribuebat bona.

triplex edit vaticinium :

83 Cum vellet ejusdem conventus Prior, magister frater Petrus martyr cœptam fabricam prosequi, consilia contulit cum Servo Dei, et Præsentato fratre Hieronymo de Barros, qui omnes tres erant sequenti Quadragesima concionaturi; videlicet in Veragua *a* Prior, in Rio della Acha *b* Præsentatus, et B. Bertrandus in Nome de Dio *c*, Finito consilio, B. Bertrandus

A. Avignono. Bertrandus appertissime dixit Priori : Is pater, qui tam libenter vadit ad Rio della Acha, inde non redibit; Paternitas autem tua et ego ad extrema vitæ perducemur : non tamen ex ea infirmitate moriemur. Ita evenit : nam pater Hieronymus in Rigo della Acha obiit; Prior vero et B. Bertrandus morti proximi decubuerunt, et ex contracta debilitate ad dictum conventum difficulter reversi sunt, ubi vires suas brevi post restaurarunt.

item alia *d*

84 Beatus Bertrandus Carthagine Beraonam *d* profectus, ut Missam ibi celebraret, ut cognovit, quam indigne miseri isti Indi a suis gubernatoribus tractarentur, dixit Andreæ Martini : Deus infelices istos magna calamitate liberabit, quia unus istorum gubernatorum intra paucos annos morietur. Post B. Bertrandi abitum, Martini ea, quæ Servus Dei dixerat, aliis narravit; quæ cum ad aures Ferdinandi dell'Alle (qui unus duorum gubernatorum erat) et dominæ Ines de Mendozza, illius uxoris, pervenissent, ii vehementer contristati sunt; ac propterea Ferdinandus ea de re beatum Ber- B trandum convenit. Respondit hic, non eum esse, qui moriturus erat, sed ejusdem majoremdomus, crudelem Indorum tyrannum : et vaticinium ejusdem mors biennio post probavit. Uxorem Petri Barros monuit, ut Deum sibi conciliaret; propinquam morti esse; quantumvis tunc prospera valetudine uteretur. Post paucos dies correpta morbo excessit e vivis.

In diversis locis prædicit.

85 Cum equitem Parafan de Ribera, phrenesi graviter laborantem, ad mortem properare adverterent, qui ipsi aderant, rogarunt B. Bertrandum, qui eum invisit, tamque miserandum in modum phreneticum conspicatus, atramentarium poposcit, et quasdam sacras voces scripsit in charta, quam illius fronti filo illigavit. Eodem tempore tota domus tanto strepitu et horribili stridore personuit, ut omnibus terrorem incuteret; et eques sanum sensum sic recepit, ut B. Bertrandus varias aliorum præ sentiscens autem Bertrandus varias aliorum de eo strepitu cogitationes, ac nonnullos suspicari fuisse damnationis equitis indicium, jussit illos securos esse; indicium enim salutis ejusdem esse, idque tam certis rationibus probavit, C ut satisfecerit omnibus, omnesque exhilaraverit. Priore ac Subpriore conventus S. Josephi graviter decumbentibus, ab aliquibus rogatus B. Bertrandus, quid futurum esset, repondit, ambos eodem die morituros; uti evenit; fueruntque simul sepulti.

CAP. XIII. *Tubaræ commorans austere vivit* *e*

86 A superioribus suis B. Bertrandus Tubaram *e* missus, ut eum populum ad veri Dei cultum adduceret, solita sua hunc in finem opportuna ratione usus est, apostolicam vitam ducens. Numquam apud se servare voluit qualiacumque alimenta, aut acceptare magistris sacræ doctrinæ et parochis debita; sed omnia committebat majori-domus Indiarum, qui curabat ipsi de victu prospicere; et illo (Francisco Ribera dicto) absente a loco, miser sæpe usque ad vesperam perstabat jejunus. In victu solitam suam servabat percimoniam, solitaque pœnitentiæ opera exercebat; sed pro flagris ferreas catenas adhibebat. Inhabitabat parvulam casam potius, quam cubiculum, dormiebatque super lignis, fere in modum craticulæ dispositis, sine culcita, sine linteo, sine pulvinari. Laboravit plurimum in doctrina Christiana rudi isti populo tradenda, adeo ut nullus prædicator ibi tantum fructum retulerit, D quantum ille.

omnes loci infideles convertit, dæmonem repellit

87 Convertit in Tubara omnes, quotquot erant infideles, ut in libro Baptismali annotatum est. Prædicabat tanto cum spiritu, ut nullam concionem haberet sine lacrymis et cordis contritione; multique publico peccato lethali impliciti, illius sermonibus et bonis exemplis moti, abdicata prave videndi licentia, divino servitio se dedebant. In dies singulos magis magisque stupebant, quod non caperent, qua ratione fieri posset, ut ipse, licet homo, eo vivendi modo humana a se removeret. Quam ob rem a dæmone instigati, per callidam malignamque mulierem Indam eum tentando, virtutem ejus experiri voluerunt, prout dicetur in capitulo de castitate ejusdem. Devotissimus erat S. Mariæ de Rosario, ideoque in concionibus suis semper commendabat hanc devotionem ad quam ut animos magis accenderet, consueverat insigne aliquod miraculum narrare. Videns dæmon sibi damnum ex tot Indorum ad sanctam fidem conversione a B. Bertrando inferri, apparuit ei habitu eremitæ, suasitque, E ne se tantopere cruciaret in ea gente convertenda; omnem enim operam cassam fore; se vero illius misereri; ac multis rationibus persuadere conatus est, quod volebat : sed a Servo Dei agnitus magno cum clamore et horrendis ululatibus ex oculis evanuit.

infantem ab idololatra patre allatum feliciter baptizat.

88 Primis diebus a B. Bertrandi in istum locum adventu, dum in Vigilia S. Michaëlis solus esset in ecclesia, ecce, ingressus in eamdem est Indus, infantem in ulnis bajulans ac vehementer clamitans; quem cum non intelligeret Beatus, ex interprete audivit, ipsum isti infanti moribundo Baptismum petere. Respondit Beatus, cur ille, qui indololatra esset, id peteret. Quia (subjungebat Indus) supra in isto monte quidam spiritus bonus dixit mihi, te propterea in has terras advenisse, et, si tu aquam in infantem effuderis, eum salvandum. Baptizavit itaque illum B. Bertrandus et Michaëlem appellavit, magnas Deo gratias agens, quod primus, quem in India baptizaverat, ad cælos evolasset *f*. Narravit hæc aliquoties B. Bertrandus, quando de mirabilibus divinæ prædestinationis effectibus habebat sermonem. F

plurimos baptizat, idola exurit, magna pollet auctoritate.

89 Eximia vivendi ratio B. Bertrando magnæ sanctitatis opinionem sanamque apud istos populos conciliavit, Deusque tantam verbis ejus addidit efficaciam, ut triennii spatio converterit baptizaritque suam manu ultra mille et quingentos, qui ex ejusdem consilio quasdam casas stramineas, in quibus eorum idola servabantur, publice incenderunt; utque etiam alia loca, in quibus idola abscondita latebant, Servus Dei detegeret, utebatur opera puerorum, qui blanditiis allecti ea ipsi indicabant. Quadam nocte ipse cum socio suo duas ejusmodi idolorum casas exussit, quæ numquam reædificatæ fuerunt : quæ res Indos ad tantam iracundiam excitavit, ut omni studio laboraverint incendiarium detegere. Similia faciebat B. Bertrandus, quoties poterat, ne conversis occasioni essent ad idololatriam redeundi. Ea vero erat horum in ipsum observantia, ut, cum aliquando e cauponula, in qua congregati erant, magno cum impetu egressi essent, ut majoremdomus trucidarent, isque eorum manus effugisset in ecclesiam, in qua erat B. Bertrandus, hic periculum advertens, iisdem, qui plures duceutis

A ducentis erant, iverit obviam, et solus sua præsentia atque auctoritate eos retinuerit, tumultum sedaverit, et major-domus mortem evaserit.

Tentatam ab impuro Indo cædem

90 In quadam concione B. Bertrandus acriter increpuit quemdam Indum, magnæ conditionis virum in Tubara, sed idololatram; gentisque, ut ibi fert mos patriæ, tempore pacis ducem. Conveniebat ad conciones et ad Doctrinam *g*, et, licet esset uxoratus, impudicum habebat commercium cum Inda alteri viro nupta: quod, præterquam quod legi naturæ adversetur, etiam Indorum placitis erat prohibitum. Delictum erat publicum, omnesque dolebant, offendebantur et detestabantur, quod apud illos quoque matrimonium inviolabile censeatur: utque iste erat inter eos princeps, ita peccatum ejusdem notabilius. Hunc igitur Beatus acriter reprehendit, et ob perniciosum exemplum etiam in publicis concionibus dixit, ipsum, quamvis Christianus non esset, minime exemptum esse legibus naturæ, quæ adulteria vetant, et expresse prohibent, ne quis alterius

B uxorem usurpet.

imperterritus evadit: multa a dæmonibus patitur:

91 Ille vero hisce vehementissime commotus, et iracundia excandescens, non exspectato sermonis fine, se erexit in pedes, arreptumque militare instrumentum, quod ex palma confectum eorum lingua Macana dicitur, ambabus manibus in Servum Dei, qui supra * ecclesiæ portam pedibus insistens erectus concionabatur, intorsit; verum illud (existimante impio, in ejus caput impactum fuisse) prope Beati pedes in terram decidit tanto impulsu (quia Indus iste multum viribus valebat) ut ejusdem cuspis sat profunde infixa solo fuerit, Beato penitus illæso et omnis mali experte; quod pro insigni miraculo habitum fuit. Servus autem Dei tam inusitato facinore nihil perterrefactus, pacato, ut solverat, animo, post aliquas fusas preces Missam celebravit, quasi tam præsenti necis discrimini minime fuisset expositus. Multa B. Bertrandus in ea gente convertenda passus est non solum ab hominibus, verum a dæmonibus, a quibus immaniter vapulavit, ac nominatim, dum convertit et baptizavit quemdam ducem senem moribundum. Propterea enim dæmones

* an sub porta

C ipsum pessime cruciarunt, atque ipsum etiam Indum; quo de magnis molestiis, quas maligni isti spiritus creabant, apud Beatum, dum ab eo visitabatur, conquerente, is crucem e cannis formatam ibidem statuit; nec amplius illi ausi sunt eidem molesti esse; imo nec intrare locum, in quo Indus ille morabatur.

divinitus præscius amico naufrago succurrit:

92 Dum B. Bertrandus etiam in Tubara versaretur, ex divina revelatione didicit, quemdam amicum suum in regno Valentiæ, Jacobum Raphaëlem Frances nomine, qui veloce vectus mari versus Carthaginem Indiarum navigabat, naufragium passurum. Quare Servus Dei, comparatis vestibus cibisque, accessit ad littus, ubi ipsum mortuo, quam vivo similiorem invenit. Impulsa enim versus littus navi, ille sese B. Mariæ Rosarii commendans, uno die ac duabus noctibus natando evaserat, duplici miraculo, tum quod non fuisset submersus, tum quod præ fame et angustiis non interiisset, nec devoratus a monstris marinis in eo mari frequentibus; et nisi etiam opportuna ista refectio a Beato ibidem præstita fuisset, certo fuerat moriturus, omnibus viribus ex iis, quæ passus fuerat, et ex labore ac metu destitutus. Certiorem fecit Jacobus fratrem suum Joannem Robles, rectorem Enguerræ in regno Valentiæ, de eo, quod sibi acciderat, deque ope sibi collata a Bertrando, cui vitam suam servatam referebat: isque rector Beato Valentiam, reduci pro præstitis suo fratri beneficiis gratias rependere studuit; sed ille precatus, ut sileret; ne tamen celaretur beatissimæ Virginis de Rosario miraculum, permisit vulgari. A. Avignoso.

quanti Sanctus in Tubara factus fuerit.

93 Indi aliquando casu ingressi in exiguam casam, quam B. Bertrandus inhabitabat, conspexere illum in ecstasi elevatum a terra, ex qua re (quæ eos in admirationem rapuit) aliisque, quæ ab eo continuo fieri videbant, tantam erga ipsum concepere devotionem, ut, quoties ex superiorum suorum mandato alio pergere debebat, omnibus modis contenderent, ne ex Tubara excederet. Dum vero nihilominus inde discesserat, planxerunt amare; ejusque tam chara sanctaque apud eos perstitit memoria, ut eumdem precibus invocarent *h*: apparetque, populum istum, eodem patrocinante, in Christianæ legis officiis sincere perseverasse. Tam E pie quoque erga ipsum affecti permanserunt, ut pauperculum illius tugurium in eremitorium converterint, in quo non soli Indi, verum etiam Hispani, presbyteri ac Religiosi, cælestes ab eo favores expetebant.

XIV. *In Cipacoa et Paluato prædicans*

94 Misso B. Bertrando ad sanctam fidem in Cipacoa et Paluato *i* prædicandam, voluit præfectus Franciscus Sanciz, velut regionis administrator, quemadmodum aliis sacris præconibus facere solebat, Indas Indosque juvenes, qui ipsi servirent, addicere; at noluit Pater, causans, se pauperculum fratrem esse, cui non esset ad instar sæcularium alenda familia; ac solum permisit, ut duo juvenes Indi venirent visum, si qua re indigeret; qui cum observassent, ipsum se flagellis frequenter cædere, maxime diebus, quibus a carnibus abstinebat, ac propterea solito debiliorem pallidumque esse id renuntiarunt. Recusabat semper eleëmosynas pro Missis oblatas, quas quidem celebrabat ad intentionem rogantium; sed eas eleëmosynas jubebat pauperibus distribui. Pari modo nihil volebat acceptare pro collato Baptismo, jun- F gendis matrimonio, celebrandis exsequiis, Missisque pro defunctis, nec gallinas, nec ova, nec quæcumque alia dona a parochianis suis admittebat. Proinde is populus videns, ipsum nulla prorsus in re sui commodi rationem habere, FRATREM DEI communiter appellabat.

vitæ sanctitate omnes sibi devincit:

95 Præfectus Sanciz perpendens extremam paupertatem vitæ, quam ducebat bonus Pater, eumdemque, quod in æde sua nollet feminas, quæ servirent, quamdam ipsummet servitutem pati, fecit, ut ille in sua præfecti domo imposterum semper manducaret; dumque ipse domi aderat, ad suam propriam mensam convivam adhibebat; dum vero aberat, mandaverat, ut ipsi opportune provideretur. Sed bonus Pater, si non sponte daretur cibus, ne petebat quidem: cibus autem ejus erat parcissimus; potus parum aquæ vino leviter dilutæ, adeo ut omnibus, qui id adverterent, prodigiose vivere videretur. Non solis diebus Dominicis ac festivis, sed etiam aliis per septimanam Cipacoæ et Paluati incolæ diligenter accurrebant, ut interessent Missæ, Catechismo et Concionibus, ipsum auscultare gestientes; gaudentesque

A. AVIGNOSO dentesque ecclesiam præter solitum frequentare.

pluvia divinitus obtenta, uberem messem procurat: 96 Cum quodam anno tam arida esset tempestas, ut magna annonæ penuria timeretur, Cipacoæ dominus idololatra cum aliis multis infidelibus et Christianis in Vigilia S. Catharinæ virginis martyris ad B. Bertrandum recurrit, supplicans, ut pro opportunis pluviis a Deo impetrandis oraret, ne fame perirent. Confidite, respondit Beatus, Deo et Sanctæ, cujus festum cras colimus, quæ multum valet apud Deum, quamque orabimus, ut nobis in hac necessitate patrocinetur. Proinde facite mundari viam hinc usque ad montem in conspectu maris, ibique ædiculam e ramis struite, et in ea altare erigite; quo die crastina, Deo propitio, procedemus in agmine supplici, et ego ibi celebrabo Missam: ita factum est, convenientibus illuc circiter mille personis. Post celebratam Missam habuit sermonem, in quo fraudes quibus a dæmonibus decipiebantur, exposuit, ac deinde mirabilia istius magnæ Sanctæ gesta narravit, hortatusque ad certam fiduciam est,
B fore ut Deus abundantem pluviam concederet. Sic evenit: nam paucis horis post cœpit cælum turbari, nubesque continue magis magisque densatæ obscurari. Ad suas itaque domos omnes redierunt; neque usque ad medium viæ spatium pertigerant, cum jam pluviam imminere viderint; vix in vicum suum advenerant, quin copiose cœperit pluere; pluitque triduo tam ibi, quam in vicinis circum locis. Hac ratione arentibus campis opportune madefactis, adeo fœcundatæ sunt segetes, ut uberrima messis secuta sit.

fluvium feliciter transit: pluviam arcet: 97 Cum vellet B. Bertrandus aliquando equo trajicere Cienagam *k* de Mansaniglio *l*, retinuit eum præfectus Sanciz, quod fluvius nimium intumuisse videretur; utque experimentum caperet, ipsemet inter duos nigros nudos equo insidens ingressus est. Non multum processerat, cum equus mergi cœpit, et ipse natatu in adversam ripam pertigit, ex qua alto clamore suasit Beato, ne se tanto periculo exponeret, promittens fore, ut ei cymbam procuraret; verum ille alio in loco transiturus, signato Cruce fluvio, in alteram ripam
C feliciter pervenit. Cum aliquando iter faciens in angulum Icaciorum *m* pervenisset, et præfectus Sanciz et frater Jacobus Sciaveria, ejusdem Beati socius cibum sumere vellent, imminente gravi pluvia, cœpit Beatus orare; cumque nonnihil moraretur, ab iisdem vocatus, ut se simul reficerent, respondit: Ego precor B. Mariam Rosarii, ut eam pluviam a nobis arceat; qui non habeo, quo me tegam. Fuitque exauditus: nam ubi illi erant, nulla decidit gutta: circumcirca vero copiosa ruerat pluvia, cujus manifesta vestigia iter prosequentes conspexere.

XV

Propter ablata impii ossa furentium manibus erepto 98 Indis ad radices Montis S. Marthæ *n* prædicans B. Bertrandus, ex iis plus quindecim mille ad Christianam fidem adduxit ac sacro fonte abluit. Post hos pervenit ad duos populos Cariborum *o*, Sapenco et Petua *p* dictos, adorabant ossa cujusdam sacerdotis, cujus in iis partibus antiquissima erat memoria, et ex persuasione dæmonis credebant, cælum in sua capita ruiturum, si iis ossibus privarentur: quæ causa erat, quod ea servarent et honorarent mirifice, festa sua cum ridiculis cæremoniis coram iisdem celebrantes. Postquam B. Bertrandus sæpius, sed frustra, tentaverat cæcis istis errorem suum eximere, doluit, eos tam D miserabiliter a dæmone delusos teneri. Ast, dum Deo placuit, clam abstulit arculam, in qua ossa servabantur: quod ubi Indi rescivêrunt, decreverunt illum occidere: sed, qui jam ad fidem conversi erant, ipsum tutati sunt, et salvum conduxerunt in locum alterum quatuor leucis inde dissitum, quo ille eadem ossa secum asportavit.

99 Delusi Indi videntes, se prohiberi a conversis, qui magno erant numero, eumque amabant plurimum, ne Patrem publice trucidarent, convenerunt cum quodam impio seue sacerdote idololatra, ut Patri toxicum propinaret. Fecit id scelestus, moxque Dei servus correptus fuit lethifera febri, quæ stomachum totumque ventrem urebat. Aderant ipsi duo nigri, quos ad Christianam adduxerant fidem, qui eum adjuvabant in isto tormento, quod ferebat hilariter, mortem lætus exspectans. Unicum erat ei (aiebat Pater) dolori, quod non adesset presbyter, qui sibi Sacramenta conferret: solabatur tamen se imagine Crucifixi, quam Rosario suo affixam E gestabat, et animam suam inter lacrymas Deo commendabat. Dum in hisce augustiis versabatur, ecce, advenerunt quinque duces Maurorum cum vexillis suis, arcamque cum ossibus abstulerunt. Quinto, postquam venenum hauserat, die serpentem per miraculum evomuit, itaque plane salvus evasit. *toxicum propinatur; nec ille moritur, sed ossa invalido*

100 Hoc miraculum B. Bertrandus amicissimis suis, ac nominatim magistro Natali, rectori in Torrente, postea referens, magnum præferebat dolorem, quod non fuisset sanus, dum ossa auferebantur (nam e gravitate mali destitutus erat sensibus) aiebatque, se, si valetudo permisisset, potius mille expensurum vitas fuisse, quam ista sibi tolli permissurum. Incusabat quoque toxicum, quod ex eo non esset extinctus, et addebat: O beatam mortem, per quam sperare poteram palmam martyrii! et felicem patrem Carmelitam, qui ab eodem sacerdote infectus veneno, intra paucas horas sublimi ista sorte potitus fuit! Indi, intellecto, Beatum a malo suo convalescere, supra trecentos convenerunt, armati telis, ut eum occiderent: quare unus e supra dictis nigris, ejusdem amantior animosiorque, quam cautior, tubum belliF cum ferreum pulvere nitrato oneravit, ratus, sic illum defendi posse; at Beatus jussit a cœpto abstinere. *auferuntur, itaque furentium telis denuo ereptus*

101 Post hæc quidam dominus præcipuæ inter eos conditionis, quem Servus Dei converterat, intercedens, eum huic periculo subtraxit: ac proinde Beatus prodiens, advocatis istorum præcipuis, solito sui spiritus fervore cœpit disserere, dolorem suum de eorum damnatione exponens, monensque, ut imposterum agnoscerent fœda dæmonis mendacia; cum nec cælum in eos ruerit, quamquam iis ossibus orbati fuissent; nec quidquam passi ex omnibus aliis malis, quæ ille fuerat minatus. Hisce monitis, compertoque, toxicum, cujus vim per experientiam optime noverant, in ipsum non valuisse, adeo molliti animis fuere, ut impii facti pœnitentes, simul coram Beato prostrati, emendationem spoponderint. Beatus igitur opportuna adjiciens monita, magnam eorumdem partem ad Christi fidem adduxit, et sacro fonte lustravit. *multos eorumdem convertit ac baptizat:*

102 Rogavit alias Beatus quemdam dominum, cur conciones suas frequentare prætermitteret, *varios alios*

A mitteret; respondit is, quia dæmon suus minatus fuerat ipsum et uxorem et filios suos occidere, si eis imposterum interfuisset. Tum Beatus, Agedum, eamus, inquit, et experiamur, quam parum iste possit, accedensque ad idolum, pedem illi impegit, nec ullum in eo signum, nullus motus apparuit. Idem experimentum sæpius repetiit Beatus, atque ita convertit Dominum illum, quem vitam ipsi salvasse, supra diximus.

instruit ac sacro fonte abluit

103 Accesserunt ad Beatum aliquando simul ultra mille et quingentos Indi e quodam loco, ubi non nisi duos convertere potuerat, et instanter petierunt, ut se in Christiana fide instrueret. Causam vero hujus rei rogati responderunt; cum festum quoddam, cui dicti duo Indi baptizati interrerant, celebrarent, ac pro more suo dæmonem invocarent, apparuisse illum, horribilem visu, et dixisse: Quid me invocatis, dum duo inter vos hic adsunt Christiani? Tollite eos hinc. Interea autem prope dæmonem comparuisse hominem, Christianorum more vestitum, B qui ait, se a Bertrando missum, ut eis exponeret, quantum a dæmone deciperentur: cumque aliquo tempore disputassent, convictum hæsisse dæmonem, et ambos ex oculis evanuisse: hac de causa se venire, ut Christiani fierent. Lætus igitur B. Bertrandus eosdem prævie instructos baptizavit.

atque inter hos decrepitum sacrificulum,

104 Baptizaverat Beatus Indum decrepitæ ætatis et infirmum, assistebatque ei, ut bene moreretur; sed vix ab eo recesserat, quamdiu opus erat, ut domum suam adiret, cum redux reperit ei assistentem Indum alterum, qui eumdem pervertere nitebatur. Expulit hunc Beatus; et infirmus confirmatus, in sacra fide Christiane defunctus est. Multum laboravit B. Bertrandus ad sacerdotem Indum, magni judicii virum, convertendum, ratus, hujus ad Christum accessionem, ad multos alios convertendos valituram. Ad hanc rem Dei opem sacrificiis et sui corporis afflictationibus per bienium imploravit; quo elapso tempore, quo hic minime rebatur, Indus iste, ex gravi morbo decumbens, misit, qui ipsum arcesseret. Rogatus autem ab eo Indus, quid sibi vellet, respondit, se credere, omnipotentem Deum misisse C in mundum Filium suum, ut homines viam ad cœlum doceret; huncque in cruce mortuum esse, ut eosdem liberaret peccato et potestate dæmonis, ac propterea velle se esse Christianum. Beatus illum in fide bene instructum agnoscens, eum baptizavit: quo facto, cœpit tremere, et causam rogatus ait, dæmones ferocium bestiarum specie minari se discerpere, quod, cum illi ipsum, dum vixit, maxime honoraverint, ceterisque ejusmodi sacerdotibus omnibus majorem effecerint, ipse eos in fine vitæ suæ desereret. His auditis, Pater formavit e juncis crucem, lectoque apposita, recessit. Postmodum reverso narravit Indus, dæmonem præ foribus ululasse, sed numquam amplius ausum ingredi.

aliumque e præcipuis virum

105 Converterat etiam alium e præcipuis, qui, cum incidisset in morbum baptismum a Beato petiit; sed dum hic crucem extra ejus ædem figeret, dixit Indus, nil opus esse. Quo dicto obstupefactus Beatus verebatur, ne Indum propositi sui pœniteret; perrexit tamen crucem manu gestans ipsum adhortari, ut in sancta fide constanter perseveraret: Indus vero manu certum demonstrans locum, ait, in eo sibi apparuisse crucem, proptereaque se dixisse, nil opus esse, ut poneretur altera. Baptismum ergo denuo petenti Beatus contulit.

A Avignono.

ANNOTATA.

a Veragua *provincia Americæ Septentrionalis est in nova Hispania.*

b Rio de la Hacha *Hispanis, Latine* Facis fluvius, *Americæ Meridionalis fluvius est cum cognomine Urbecula et Præfectura in Terra Firma.*

c *Seu Hispanice* Nombre de Dios, *Latine* Nomen Dei, *urbs (nunc destructa) Americæ fuit in provincia Terræ Firmæ ac in ora maris Septentrionalis.*

d *Hunc locum frustra in Lexicis quæsivi.*

e *Nec hunc locum potui reperire.*

f *Nam, ut habet Antistius, quem hic laudat Avignonus, iste infans paulo post susceptum baptismum obiit.*

g Doctrinas *vocant ædiculas missionariorum cum sacellulis, in quibus Indi Christianis* E *præceptis imbuuntur.*

h *Consonat Bulla Canonizationis his verbis*: Ad cujus hospitium, in oratorium commutatum, etiam nunc et Indi et Hispani ad divina beneficia ejus patrocinio impetranda accurrunt.

i *Nec hæc loca vel regiones in Lexicis reperi.*

k Cienagam *in nullo quoque Lexico reperi; sed apud Blaevium in Descriptione Præfecturæ Carthagenæ occurrit palus prope hanc urbem vulgo* la Cienaga *dicta, quæ an hic indicetur, non ausim asserere.*

l *Ignotus item hic mihi est locus, forte quod tam hic, quam alia loca fluviique jam præmissa subdendaque aliter Hispanis, aliter Americanis appellentur.*

m *Italice est*: Nella punta delle Scaci; *quibus quid indicetur, fateor, me non dispicere.*

n *Id est, montium provinciæ ac præfecturæ* S. Marthæ, *quæ ab Occidente finibus præfecturæ Carthaginensis adjacens, ad Orientem habet præfecturam fluminis* de la Hacha, F *a Septentrione Oceanum, et a Meridie Novum Regnum Granatense.*

o *Seu* Caribarum *vel* Caraïbarum, *qui ex insulis Antillarum, quas olim occupaverant, ab Europæis pulsi in continentem Americæ Meridionalis se receperant.*

Sive hæc populorum, sive (quod potius videtur) locorum nomina sint, in Lexicis frustra quæsivi.

A. Avignono.

CAPUT VII.

Alia ejusdem gesta, ac miracula ab eo ante et post obitum in Ameriea patrata.

cap. xvi. *Tenerifæ varia cuidam nobili matronæ* a

Vicarii ac parochi munere B. Bertrandus functus etiam est in terra Tenerifæ *a*, ubi cum solita sua diligentia et sanctitate vitæ studuit eam gentem convertere ad Christum, et apud quam exhibendo, prout concionis opportunitas ferebat, Crucifixo singulariter profecit. Habitabat tunc temporis ibidem Isabella Mexia, Joannis Bernal, loci præfecti, uxor, quæ suæ animæ anxias apud Beatum solebat eluere, et in angustiis ad eumdem recurrere; dumque id facere
B vellet, accedebat in tempore, ut ejusdem Missæ prius posset interesse. Semper autem, quando ea mente illuc iverat, Beatus, post finitam Missam, non vocatus, rogabat, quid vellet. Unde ipsa advertit, eum spiritu prophetico pollere; ac proinde cupiens scire finem viri sui, ludo perdite addicti, consuluit ipsum, asserens, se hinc afflictissimam miserrimamque totius mundi mulierem esse. Respondit ille humaniter, ne id inter afflictiones suas reputaret, sed alia ei eventura, incomparabiliter majora. Uti illa reipsa gravissima passa est; atque inter hæc toxico infecta, quam ob rem sacro oleo uncta fuit, non tamen mortua.

prædicit.

107 Eadem domina, cum multos menses impræguata Carthagine versaretur, precata Beatum est, ut sibi diceret, an feliciter, et utrum masculum, an feminam enixura esset. Subridens ille respondit, primum, qui in terra natus est, virum fuisse; significans, masculum fore; qui ab ipso quoque baptizatus fuit. Aliquot inde mensibus denuo ea domina petiit, quid de isto puero futurum esset; reposuit, brevi tempore victurum; ut factum est, Deo illum in-
C tra breve tempus ad se evocante. Habebat eadem domina in Tenerifa famulam, Hieronymam nomine, cui, quoties cum domina sua ad ecclesiam accedebat, Beatus signum Crucis formabat in fronte; domina id diligenter observante. Contigit, ut Beato ad confitendum itinere bidui alio profecto, famula ista in morbum lapsa moreretur; intraque paucos dies inde reverso domina suæ famulæ mortem narraret. Cui ille: Cur igitur, inquit, existimasti, me frontem ejus signasse, nisi quod eam et morti et æternæ saluti vicinam viderem.

Rediturus in Hispaniam tempus discessuræ classis præmoscit,

108 Quo tempore B. Bertrandus eam terram excoluit, habitavit in tugurio prope ecclesiam, soluitque prandere in domo cujusdam nobilis viri, amici sui singularis. Is eumdem in suo in Hispaniam reditu illac transeuntem in domum suam recepit, donec pararentur victus aliaque ad iter marinum necessaria. Secundo ab adventu ejus die, Carthagine illuc nova allata fuere, discessum classis fixum esse intra proximos octo dies, quorum tribus elapsis, dixit vir iste nobilis Hospiti suo: Pater frater Ludovice, parata sunt omnia, feliciter perge Carthaginem, priusquam classis vela det, Cui ille D
respondit: Dominus Deus, qui mihi facultatem concessit redeundi in Hispaniam, non permittet, classem discedere sine me. Ego dicam tibi diem discessus mei: hisque dictis, permansit ibidem.

atque instantem cuidam nobili mulieri mortem,

109 Intra quindecim dies peperit uxor ejusdem equitis, cujus confessionem Beatus exceperat, prolemque baptizavit; domoque egressurus mandavit, ne puerperam solam relinquerent; quod mulieres, quæ aderant, parum curantes, ut ipsam dormientem conspexerunt, ab ea recessere, immemores moniti de ea non deserenda. Illa vero pavide expergiscens ex magno strepitu, quem in eodem cubiculo unus e crassioribus, quos in istis agris reperire est, serpens humanæ coxæ par excitabat; tam horrido conspectu tremefacta, e lecto nuda prosiluit, et ingenti cum clamore fugiens, modo hac, modo illac per domum usque in atrium inferius cucurrit; quo tempore cum frigidus ventulus spiraret e mari, ipsa eo lethaliter confecta fuit. Tunc demum mulieres accepti a Beato moniti de non relinquenda sola memi- E
nerunt: illa vero, mortuæ, quam vivæ similior, in alio lecto deposita, post quatuor horas exspiravit.

ejusdemque viduo, ni caveat, divinam vindictam vaticinatur.

110 Postridie tumulatum ejus cadaver est, et Beatus pro ejusdem anima Missam celebravit, et sermonem ad populum habuit, absolutisque funebribus justis, cum viduo hospite suo reversus est domum, ubi inter prandendum eidem ait: Dominus Deus hic me detinuit, ut dominationi tuæ pretium præparati mihi victus persolverem, uti feci: excepi enim confessionem dominæ, adstiti ei morienti, ad ejusdem cadaver hac nocte vigilavi, Missam pro ea celebravi, in ejusdem laudem ad concionem dixi, et infantem baptizavi; aliam monetam, qua beneficia mihi præstita persolvam, non habeo. Quod præterea mihi occurrit, est, ut dominationem vestram moneam, ne ullo modo permittas domum tuam intrare quamdam feminam, quæ intra paucos dies ad te accessura est; alioquin tu cum illa offendes Deum, ipsaque brevi post sua morte luet. Hæc omnia ita prorsus evenerunt. Comparuit enim ista mulier, ipse permisit ingressum, cum eaque F
lapsus est (quodque pejus est, commater illius erat) petiitque dispensationem, ut eam sibi matrimonio copularet: sed antequam dispensatio allata fuit, Deus morte mulieris suam ultus offensam est ante finem anni, quo comminatio facta fuerat.

Tenerifæ pro Sancto habetur uti et in Mompoix,

111 Tanta vero fuit estque Tenerifæ populi erga B. Bertrandum devotio, ut nominatim Ludovicus Vasquez de Guevara, ordinarius gubernator, cum nihil aliud e rebus illius obtinere potuisset, procurarit sibi deferri librum Baptismalem, in quo erant multæ subscriptiones propria illius manu exaratæ. Hac occasione ipse etiam aliquot phyliras ex eo decerpsit, et pro sacris reliquiis servavit; at numquam voluit restituere, nisi coactus excommunicationis sententia: eæque hodiedum cum capituli consensu in sacristia multa in veneratione servantur. Præ- xvii.
dicavit etiam Beatus in Mompoix *b*, ubi solita b
suæ vitæ sanctitate verba sua commendavit, eaque ratione mirabilia patravit. Tantam sibi ibidem comparavit famam, ut non alio, quam Sancti vocabulo veniret.

112 Capitaneus

miro lumine in duorum Sanctorum consortio coruscare

A 112 Capitaneus Bernardus de Beutacourt, cum audisset ipsum concionantem feria sexta de Lazaro, accessit ipsum versus horam noctis secundam, rogitans, ut de peccatis suis confitentem postridie mane audieret; et cellæ januam paulatim parum aperiens, vidit in ea lucem magnam, velut multorum cereorum, et ante oratorium suum B. Bertrandum, flexis genibus incumbentem: vidit insuper duos venerabiles ac majestate spectabiles dominos, vestibus solis instar radiantibus; cumque vellet hanc visionem accuratius intueri, nec progredi, nec retrogradi potuit, totusque tremefactus stupebat. Sed, pulsata nonnihil ex vi, qua movere se nitebatur, janua, B. Bertrandus, conversus ad strepitum, erexit se processitque visurus quis adesset, sciretque, quid posceretur. At capitaneus, totus tremens ac sui impos, in ea perturbatione nesciebat, quid esset responsurus; ac, nisi Beatus adjuvisset illum, ut e domo excederet, non invenisset egressum. Sancti ab eo visi videbantur ei fuisse SS. Ambrosius et Thomas B Aquinas, interrogatusque, cur duos hosce Sanctos fuisse opinaretur, respondit, quod similes essent illorum pictis imaginibus, quas sæpe viderat, quodque viginti annorum spacio ea opinio suæ menti inhæsisset.

atque alias etiam in ecstasi conspicitur: vaticinatur: pueri cædem dolet:

113 Idem capitaneus vidit B. Bertrandum, dum Missam celebraret, post consecrationem ecstasi inhærentem, existimansque, se recte facturum, voluit, arrepta ejusdem planeta, eum monere. Cuidam juveni ex Espelcta, haud procul a Mompoix, annorum quadraginta, vaticinatus est, eum ad annos quinquaginta per venturum, at non superaturum; ac revere contigit, ut anno vitæ suæ quinquagesimo correptus morbo obierit. In loco, Turvaco dicto, convertit quemdam juvenem, et in Baptismo Ludovicum nominavit, qui ab eo sancte educatus eidem in Missa ministrare solebat. Quod dæmon plurimum dolens, dum ab Indis rogabatur, ut sibi Maix (quod illorum frumentum est) concederet; per idolum respondit, se id numquam concessurum, nisi Ludoviculum immolassent. Qua de causa opperientes, donec Beatus abesset, ipsum rapuerunt et immolarunt. Reverso autem et de C Ludovico suo inquirenti persuadere tentarunt, eum devoratum esse a Caymanes, quæ animalia sunt crocodilis similia, quæ e flumine sæpe prodeuntia viatores devorant; at Beatus, probe gnarus malitiæ dæmonis, hinc vehementer doluit; inde vero lætatus est de merito ejusdem animæ innocuæ.

in insulis S. Thomæ c

114 Prædicante ipso in insula S. Thomæ *c* sub umbra platani, aderat ibi in ea magna concione multitudo impiorum Indorum, qui saxis armati volebant illum lapidare; qua de re admonitus a quodam ecclesiastico, qui cum ipso erat, suadebatque, ut a concionando desisteret, respondit: Ne metue; non enim tantum roboris habent, non solum ut in me vibrent lapidem, sed etiam ut mihi vel minime noceant. Perrexit ergo concionari, eamque vim verba ejus habuerunt, ut non modo eum non læserint, verum etiam plures ducentis eorum, finito sermone, pie secuti, ab eodemque conversi ac baptizati fuerint.

et S. Vincentii uberrimos fructus refert, d

115 In alteram insulam, Promontorium S. Vincentii *d* dictam, cum multis baptizatis aliisque progressus est, ubi dum ad frequentissimam concionem in spatiosa planitie sermonem haberet, advenit quidam e primoribus, rubra talari veste indutus, nudis cruribus pedibusque, et inaures gestans. Is ad Beatum, finito sermone, accedens, quæsivit ab eo, quæ ea essent, quæ de Cruce prædicabat, et quæ res Crux esset, quam videre cupiebat. Beatus ut eum recte instrueret, se ad densum truncum unius arborum, quæ locum coronabant, extensis in modum crucifixi brachiis, applicuit: dumque ab eo recessit, truncus iste imaginem sanctissimæ Crucis impressam servavit: quo miraculo omnis iste populus in magnam admirationem raptus, altis clamoribus applausit. Prædictus vero vir præcipuus, confestim domum suam repetiit, ex qua paulo post regressus ad locum, ubi erat Beatus, et in genua provolutus, manum ejus prior apprehendit, cumque domum suam perduxit, in qua ille cum socio suo Hieronymo Fernandez novem dies commoratus est; quo tempore eumdem virum cum multis e familia ejus, aliisque probe instructum baptizavit; recedensque, quod etiam alibi consueverat facere, ei Articulos sanctæ fidei, Præcepta Decalogi, aliasque preces magis necessarias, litteris consignata reliquit. E

A. Avignono.

XVIII. In testimonium veræ Fidei venenum innoxie bibit:

116 Quamquam multa e mirabilibus, quæ B. Bertrandus operatus in Indiis est, jam retulerimus, hoc tamen caput peculiariter destinavimus ad memoranda miracula, quæ ab eodem tam ante, quam post obitum facta, in iisdem partibus scripto annotata fuere. Dixit Christus Marci capite ultimo, prædicatores suos in nomine suo ejecturos dæmonia, locuturos variis linguis, expulsuros serpentes, et si venenum sumpserint, mansuros illæsos, ac denique, infirmos, quos manibus suis attigerint, sanatum iri. Has gratias Bertrando, velut prædicatori Apostolico, a Deo concessas fuisse, certum est ex multis, quæ jam diximus, atque etiam manifestum fiet ex dicendis in hoc et sequentibus capitibus. Dominus Raphaël Figueroa, in Indiis commoratus asseruit, publicam iis in oris famam esse, B. Bertrandum, ut quempiam ex ejus gentis optimatibus converteret ad fidem, in testimonium veritatis fidei Christianæ, falsitatisque superstitionum Indicarum, obtulisse se ad exhauriendum calicem toxico infectum et hausisse innoxium *e*. Indicavit hoc etiam ipsemet Servus Dei patri fratri Andreæ Cabrerizo; addens, F Deum sæpe hujusmodi miracula patrare per magnos peccatores, ut sanctum ejus nomen agnoscatur ac laudetur.

usu cinguli sui desperatæ puerperæ partum procurat:

117 Inda, Mariuitta dicta, quam B. Bertrandus baptizaverat, ad eumdem recurrit dolens, quod soror sua infidelis jam a triduo ex infelici partu moribunda esset, quia fœtus transversim cubabat; nec omnino eam posse eniti ac vivere, pro certo habebatur. Beatus, eam consolans, jussit spem suam in Deo reponere, fore ut soror sua feliciter pareret; deditque ei cingulum suum, quo sororem cingeret; ipse vero pro infirma interim orationi incubuit. Eo ipsa cincta pulchrum sanumque filium peperit; cujus rei Mariuitta intra mediam horam B. Bertrandum certiorem fecit; eoque miraculo infantis pater et mater cum avis paterno maternoque, aliisque multis eorumdem sociis moti, ab eodem B. Bertrando sacro fonte abluti fuere.

sudario suo et signo Crucis strumas sanat,

118 Altera Inda, nondum baptizata, strumis pessime afflicta, ita ut per plagas, quibus tota fere cervix circumdabatur, conspicerentur nervi ejus, coram Beato procumbens dixit: Ego te vehementer obsecro, ut sanes me. Ille, post

A AVIGNONO. post factum super collo illius signo Crucis, cervicem ejus suo sudario circumdedit, dixitque: Vade Deo propitio; confide, te ab illo sanandum, et cras revertere. Reversa illa est postridie, et amoto sudario, experta est se sanam, quasi numquam ullo malo laborasset, nullo etiam morbi indicio superstite. Quod insigne miraculum conspicatus socius, Pater frater Ludovice, inquit: Hoc magnum est miraculum! Cui ille: Tace, ait, frater charissime, hoc opus Dei est: a me enim nihil boni fit; idque ideo divina operatur Majestas, ut isti Indi convertantur. In quodam ejusdem regionis portu quædam puella, per solum signum Crucis formatum, eodem, quo infecta erat, malo liberata fuit.

et febrim: naufragium evadit, periculose ægrotantes reddit incolumes.

119 Domina Agnete de Mendoza, dum octennis erat, jam per duos menses in confinibus Tubaræ in domo aviæ suæ laborante, ivit vetula B. Bertrandum precatura, ut illuc accederet (uti fecit) Missam celebraturus; qua finita, legit super eam Evangelium, et cruce signavit B infirmam, quæ eodem die immunis febri fuit. Dum cum aliis quatuor vel quinque personis per magnum flumen Magdalenæ *f* navigabat, tam sæva exorta tempestas est, ut, inversa cymba, omnes immergerentur aquis: sed, Beato Deum precante, restituta cymba est, omnesque ad ripam appulit, in quam, apprehensa arbore evaserunt. Simili modo Indiam peragrans in variis populis multos invenit ex quodam morbo, catarrho simili, morientes; adeoque is contagiosus morbus erat, ut pestis videretur. Proinde lustrabat ille singulas casas, bene precans infirmis; nec quisquam eorum, quibus suam impertitus fuerat benedictionem, ex eo malo mortuus est. Eodem deinde morbo laboranti uni e sociis suis quidam Indus ait: Cur non vadis ad sanctum Patrem, ut te sanet?

Creditur etiam puellam mortuam g

120 Religiosus, cujus supra meminimus *g*, ex Indiis reversus, in conventu Valentino retulit, se, dum per Indiam iter ageret, ex multis intellexisse, Beatum in quodam vico suscitasse a morte quamdam tenellæ ætatis puellam, filiam Indæ, quam ipse baptizaverat. Rogatus postmodum sæpius ipsemet Bertrandus, verene Deus C per ejus patrocinium puellam mortuam revocasset ad vitam; nec affirmare visus est, nec negare; unde creditus est id reipsa fecisse; qui bene noverat, mendacium in ejusmodi rebus Deo graviter displicere. Sed quod rem certiorem facit, illud est, quod graviter infirmus quærenti cuidam civi, ipsi addicto, an in Indiis puellæ mortuæ vitam reddidisset, responderit: Quantum id esse putas? Deus agit instar fabri ferrarii, qui ferram facere meditans, ex multis laminis ad id operis idoneis, quas coram se habet, pro suo arbitrio hanc eligit præ alia: hisque dictis, tacuit. Quibus verbis quoad substantiam dixit: Noli me pluris, quam alios facere, quod Deus me ad prodigium istud patraudum usus sit.

vitæ restituisse in America

121 Confirmatur hæc opinio ex ejusdem B. Bertrandi dictis ad quamdam spectabilis conditionis personam, cui ille Rosarium Marianum donans, jussit illud in magna veneratione haberi, quia versus Indias navigaturus illud acceperat a patre fratre Thoma Arenas, prædicatore celebri, ac magni spiritus viro, cui ipse suum pariter dederat; addiditque: Hoc Rosarium in Indiis sanavit infirmos, convertit peccatores; atque insuper puto, resuscitasse mortuos: illud magna in veneratione habeto. Quin D et ipse quoque Pater tanti illud æstimabat, ut aliquoties ad se mitti petierit, ægrorum capiti imponendi gratia. Alteri etiam devotæ personæ dixit: Deus mihi hanc fecit gratiam, ut hoc Rosario resuscitaverim mortuos. Ejusdem usu etiam post illius obitum multa miracula obtenta fuere, ut dicetur lib. III, cap. IX.

Quædam ex miraculis post mortem ejus

122 Post mortem quoque B. Bertrandi Deum multa per ejusdem patrocinium miracula in Indiis patrasse, compertum est. In Tubara Martinus Campanero Indus gravi lethargo correptus erat, et ad extrema deductus, ac loquela visuque destitutus; quodque pejus erat, non fuerat sua peccata confessus, quia loquendi facultatem repente amiserat. Illius miseratus Franciscus Lopez Cabrera, clericus et parochus Tubaræ, dolensque, quod sine prævia confessione moreretur, eumdem B. Bertrando, velut Indorum istius loci Patri, commendavit, exceptumque folium ex libro Baptismali, Beati manu conscripto, devote magnaque cum fide collo infirmi applicuit; qui intra diem et medium, E nullo prorsus adhibito remedio, loquelam recepit, apud parochum confessus fuit, ac multis annis superstes incolumis vixit. Idem Franciscus Cabrera testatus est, se ad quamdam Indam, Franciscam nomine, postquam hæc plures integros dies partus doloribus cruciata fuisset, nec posset parere, advocatum fuisse, ut ejusdem confessionem exciperet, quod non dubitaretur, quin in partu moritura esset; et postquam eam confitentem audierat, jussit eamdem istam chartam a Beato inscriptam eidem applicari; atque ita ipsa infra quinque horas peperit, ac incolumis mansit.

per ejusdem patrocinium in America impetratis. h i k

123 Pater magister frater Augustinus d'Avila Padiglia, Ordinis Dominici Mexici *h* insignis concionator, ac deinde insulæ S. Dominici *i* archiepiscopus, dum habitabat in collegio S. Ludovici patrum Prædicatorum in loco dicto Puebla *k* in Indiis versus Mexicum gravi infirmitate fluxionis laborans in lingua, auditis B. Bertrandi miraculis, datam sibi ex ejusdem vestis fili particulam ori suo imposuit, deglutiitque, et sanatus fuit.

ANNOTATA. F

a Tenerifa, *vulgo* Teneriffe, *de qua hic, Americæ Meridionalis oppidum est in præfectura S. Marthæ ad ripam fluminis Magdalenæ.*

b *Aliis, ut jam monui,* Mopoix et Mopox, *quod aliud est Americæ Meridionalis oppidum, in ejusdem, ad quod Tenerifa, nec procul ab hoc, fluminis Magdalena ripa situm.*

c *Una est ex Antillis, Hispanis* las Antillas, *Gallis* les Antilles, *Americæ in mari Septentrionali insulis, inter Portum Divitem seu* Porto Rico *et Americæ Meridionalis continentem positis.*

d *Est et hæc una ex Antillis, continenti propior.*

e *Hoc plus vice simplici fecisse in Bulla canonizationis suæ legitur hoc modo:* Pluries in testimonium Fidei mortiferum quid bibens innoxie discrimen vitæ superavit.

f *Hispanis* el Rio de la Madalena, *Americæ Meridionalis fluvius est, qui supra Popajanam*

A *janam ortus indeque per Novum Regnum Granatense labens flumini S. Marthæ in S. Marthæ præfectura se jungit.*

g Andreæ Cabrerizo *meminit supra num.* 116,

h *Nomine notissima est totius Americæ amplissima civitas in America Septentrionali, ac regionis cognominis, Novæque Hispaniæ caput.*

i Iusula S. Dominici, *alias* Hispauiola *appellata, ampla Americæ Septentrionalis insula est in mari Boreali, cujus insulæ præcipua civitas,* Domiuicopolis *dicta, archiepiscopatu illustrata est.*

k *Fortasse designatur* Angelopolis, *Hispanice* la Puebla de los Angelos, *quæ Americæ Septentrionalis ac Novæ Hispaniæ civitas epicopalis est sub metropoli Mexicana.*

CAPUT VIII.

B *Causa revertendi, reditusque in Hispaniam : tempestas maris sedata : habitatio Valentiæ : Prioratus in conventu S. Onuphru ab eo gestus.*

CAP. XIX. Crudelitatem quorumdam in Indos non ferens

Septennio commoratus in Indiis B. Bertrandus deliberavit de suo in Hispaniam reditu, quod ægre ferret quorundum præfectorum crudelitatem, qui non solum levibus de causis inique perimebant Indos, verum etiam impediebant sacras conciones. Nonnumquam etiam aliqui præfectorum, prædicaute Servo Dei, in concionem irrumpebant, et verbis impiis, fustibusque impactis, auditores ex ecclesia pellebant *a* : cumque ea misera gens inermis sit, imo etiam plane nuda (sunt enim in ista provincia loca, in quibus nullum prorsus vestimentum in usu est) prorumpebant illico ex C ecclesia, et Beatum in suo pulpito reliuquebant. Præ ceteris tamen persuaserunt ipsi reditum litteræ, quas acceperat à domino fratre Bartholomæo de las Casas *b*, qui non modo, dum adhuc esset clericus sæcularis, varia itinera ex Hispania in Indias, et Indiis in Hispaniam confecerat, sed etiam post assumptum S. Dominici habitum, paulo minus quinquaginta annis, quibus eum gestavit, perpetuus fuit Indorum patronus, utque huic operi impensius incumbere posset, renuntiaverat episcopatui Chiapensi, redieratque in Hispaniam, ubi tantam eorum curam apud multos gessit, ut plurimos iisdem favóres a rege Philippo II obtiuuerit, uti etiam a Carolo V imperatore gloriosæ memoriæ impetraverat.

licentiam redeundi in Hispaniam a Generali sui Ordinis petit;

125 Quamquam autem propter adversa aliqua, quæ bona illius desideria, dum erat clericus, frustrabant, et ob ingentem, dum Religionem jam professus fuerat, zelum in procurando, ne Indi inique tractarentur, reprehensus fuerit ab aliquot historicis *c*, qui adulabantur malevolis; nihilominus honorem Dei semper habens præ oculis, opportune et importune impugnabat arguebatque aliquorum violentiam, et intercedebat pro Indis ex omnibus, quæ in lege naturæ regiisque sanctionibus iisdem favebaut. Litterarum vero, quas hic episcopus ad B. Bertrandum dedit, hæc summa erat, ut ipse iu convertendis Indis strenue laboraret, prudenterque procederet in audiendis absolvendisque confitentibus belli ducibus et præfectis, qui privilegiis regiis non contenti tyrannice tractabant indigenas contra expressam regis voluntatem. Quapropter Bertrandus, cum hasce litteras magni faceret, vehementer desideravit in Hispaniam reverti, ut se levaret scrupulis, quos eadem de causa patiebatur. Scripsit ergo Servus Dei ad fratres suos in Hispaniam, eum iisque mentem suam communicavit. Ipsi vero ex desiderio, quo tenebantur, tam boni Fratris revisendi, miserunt illico ad reverendissimum patrem Ordinis Generalem, qui tum temporis residebat in Hispania, eratque pater magister frater Vincentius Justiniano (quem Pius V Papa Cardinalem creavit) et post multas importunas preces tres patentes pro facultate redeundi litteras diversis viis ad ipsum transmisit.

E *interim jussus Prioratum conventus S. Fidei admittere*

126 Interea accidit, ut, sparsa miraculorum B. Bertrandi fama, Provincialis S. Antonini in novo regno Granatensi juberet, B. Bertrandum eligi Priorem conventus S. Fidei *d*, quæ istius provinciæ metropolis est, asserens non decere, ut Vir tantæ virtutis ac sanctitatis in vulgaribus locis commoraretur, sed oportere, ipsum in civitate Sanctæ Fidei habitare, in qua sedes archiepiscopalis et tribunal regium fixa erant. Electores igitur communi consensu Servum Dei elegerunt, eamque electionem cum ejusdem confirmatione et censuris, nisi ille acceptaret, Provincialis per quemdam fratrem destinavit ad conventum Carthagiuensem, quo a Priore evocatus B. Bertrandus, ut confirmatam sui ad Prioratum electionem, censurasque a Superiore suo intentatas audivit, vehementer indoluit; semper enim honores fuerat aversatus; etquantum potuit, recusavit, ut vitaret vanam gloriam, cui occasionem dare poterat prælatura, plaususque sibi faciendos, quod per totam regionem Sanctus diceretur, et velut talis in civitate Sanctæ Fidei exspectaretur. Hæc itaque eum magnopere affligebant.

F *illuc navigat, sed, acceptis per viam*

127 Compulsus tamen ex obedientia istud officium humillime acceptavit, et ad iter eo versus se accinxit. Sed antequam abiret, asseruit, se quidem proficisci ad civitatem Sanctæ Fidei, non tamen illuc perventurum, nec functurum eo officio; qui Deus aliter decreverat. Discessit Beatus Carthagine versus Tenerifam, appulitque ad Barrancam *e*, magni fluminis Magdalenæ portum, ubi se commisit cymbæ *f*, quam quidam mercatores oneraverant, mittebantque eum aliis sex cymbis. Navigatio per illud flumen *g* ordinarie perficitur intra dies viginti quatuor et viginti sex, nisi civitatis Mariquitæ *h* portum intrent; ea vero, quæ Beatum vehebat, cymba ne triginta quidem diebus perficere potuit medium itineris spatium, quod aliæ expedite percurrebant. Murmurantibus propterea nautis Indis adversus navarchum suum, quod non fuisset conatus simul cum aliis properare, causatus ille est magnam aquæ copiam, in cymbam illapsam, quæ obstabat celeri navigationi, non sine discrimine submersionis.

128 Quindecim diebus post assecuta est illam

A. Avignono. *Generalis litteris, Carthaginem redit, indeque revehitur in Hispaniam,*

Iam altera cymba, in qua vehebatur peculiaris B. Bertrandi amicus, mandatum reverendissimi Generalis ei ferens, ut regrederetur in Hispaniam (quæ cymba unico die pertigit usque ad eam, in qua Servus Dei erat) rogansque à longe, an in ea veheretur pater Bertrandus, Prior Sanctæ Fidei, acceptoque responso, ita esse, adductis cymbis, Beatus destinatas sibi ex Hispania litteras accepit, gratiisque ab eo actis Deo, ista ejus cymba eadem velocitate, qua altera, processit. Inde pertigerunt usque ad portum de Angostura, quod fretum fluminis est; ubi Beatus constitit scripsitque ad Provincialem et fratres Sanctæ Fidei, ut certiores faceret de mandato a Generali accepto, addito apographo ejusdem mandati, et abdicatione Prioratus. Inde triduo post advenit in Teneriffam, ubi accidit, quod supra narravi de nobili equite ejus amico, a quo hospitio exceptus fuit *i*; atque hinc, cum dato sibi ab eodem in viam victu, trium dierum spatio Carthaginem, ubi classem, quæ non nisi ipsum exspectare B videbatur, paratam invenit; vix enim ipse in eam descenderat, quin illa vela fecerit versus nostram Hesperiam.

Crucis signo tempestatem sedat.

129 Per viam horribili exorta tempestate dilaceratum variis in locis velum est, ruptæ antennæ, ac parum abfuit, quin etiam avelleretur gubernaculum; totaque navis modo hac, modo illac jactabatur, prout impellebant fluctus, qui cum horribili fragore modo velut altissimi montes eam evehebant ad cælum, modo apertis profundissimis vallibus, præcipitabant in abyssum. Qua de causa B. Bertrandus in eam navigii partem, quæ ab undis maxime impetebatur, se recipiens, signum Crucis adversus eas identidem formavit, cædemque, velut sanctissimi signi vim agnovissent, quo propiores navi fiebant, eo lenius ipsi illidebantur. Verum ea ex re B. Bertrandus vanam gloriam veritus, permisso fluctibus navigio, in aliam partem recessit. Sed simul atque inde recesserat, infervescente mari, et navigio magis, quam antea periclitante, confestim ad eum accurrerunt nautæ, summis precibus absecrantes, ut ad desertum locum rediret; ubi illo prius C istud remedium adhibente, mare non tantum minus sæviit, verum etiam tranquillum placidumque redditum fuit. Cum Beatus hæc aliquando referret, adjecit, quod etiam alias dixerat, videlicet, ex hujusmodi factis non argui sanctitatem, sed fidem; et ad id propositum adjunxit: Deus plus luminis concessit Lucifero, quam mihi; et ille tamen damnatus est; plusque auctoritatis Judæ, qui postea seipsum suspendit. Id mihi quoque potest contingere; cum scriptum sit, neminem in hac vita scire posse, utrum in fine ejusdem futurus sit odio, an amore dignus.

in Hispaniam appulsus in Valentino conventu habitat: k

130 Anno MDLXIX, die festo S. Lucæ *k*. B. Bertrandus in Hispaniam appulit, nec diu Hispali commoratus, profectus Valentiam est, quo vespertino tempore adveniens, compulsus fuit pernoctare in horto fratris sui, extra muros urbis prope monasterium S. Mariæ de succursu Ordinis S. Augustini sito. Postridie summo mane, sparsa B. Bertrandi adventus fama, pater magister frater Laurentius Lopez Prior auctoritate sua indixit, ut retineret fratres, ne omnes ad ipsum accurrerent, revisendi illum et benedictionem petendi gratia: nam ex ingenti gaudio, quo illius reditus omnes incesserat, ardebat quisque eum primus videre; D atque ipse Prior non capiebat se præ lætitia, considerans, quantum Deus suo tempore huic domui beneficium præstaret redendo talem Filium, qui vitæ sanctitate et exemplis camdem maximopere erat illustraturus. Conventum ingrediens Bertrandus ait, se jam velle incipere Deo serio servire, et pro novitio haberi; idque etiam præstitit tam humiliter se gerens ut omnes raperet in stuporem.

XX conventui S. Onuphrii præfectus Prior sancte gubernat fratres

131 Non licuit Beato solitudine suæque cellæ quiete diu gaudere: nam patres conventus S. Onuphrii, duabus ferme leucis Valentia dissiti, illum sibi prælatum optantes, quod persuasum haberent, conventum suum illius opera, tam spiritualibus, quam temporalibus, auctum iri, eumden unanimi voto magno cum gaudio Priorem elegerunt. Desiderabat quidem id muneris excusando declinare, sed obedientia constrictus acceptavit, et sub finem Octobris anni MDLXX obire cœpit, pro more suo, ingenti cum fructu, optima præcepta tradens et exemplo præiens, in servitio divino vigilantissimus. Exhortabatur patres istos, ut, quem- E admodum locus iste quo magis erat solitarius, eo majorem devotionem movebat ad eumdem accedentibus, ita conarentur illi eo magis excellere in obsequiis divinæ Majestatis, et præcellere aliis Religiosis, alibi habitantibus. Utque erat ipse observantissimus constitutionum et Regulæ (quod primo omnium loco habebat) ita curabat, ut subditi sui eamdem promptе et hilariter servarent, tanto magis, quanto ipse eosdem majori cum charitate regebat, atque omnia eis necessaria procurabat liberalius.

et liberaliter alit: ædificium exstruit: succurrit pauperibus

132 Cumque prudenter gubernaret, non obstantibus sterilibus annis et obærati conventus debitis, erat fratribus abunde prospectum. Nec solum conventus debita persolvit, sed etiam in eodem notatu digna composuit, exercens talentum a Deo acceptum, nominatim in ædificio, Crux cooperta dicto, juxta conventum in termino viæ, pulcherrimis cupressis utrimque consitæ: quam in rem cum cuidam visus esset nimium impendere, respondit, etiam plus a Lutheranis ad destruendas Cruces in Germania Franciaque *l* expendi. Fecerant ibidem *l* nomen ejus in memoriam conditoris apponi; F sed ille humanam gloriam exosus illud fecit aboleri. Erat largus eleemosynarius, nec pauperem sine solatio remisit, etiamsi importuno tempore accederet; singulis panem et vinum liberaliter distribuens, sæpiusque fratri Jozepho Viudes dispensatori repetens: Da, frater, eleemosynam; ne pigeat te Domino Deo nostro largiri, illudque Davidicum Psalmo XL allegans. « Beatus, qui intelligit super egenum et « pauperem etc. »

divinitus intellecta nobilis matronæ egestate,

133 Ultra communes eleemosynas, quæ ad conventus portas solebant distribui, B. Bertrandus largiebatur etiam alias secretas personis verecundis in domibus suis; ut testatas est Angela Bayarri de Museros, bona servo Dei, quæ apud ipsum confiteri consueverat. Hujus enim opera succurrebat ille multis indigentibus, ac peculiariter cuidam dominæ præcipuæ conditionis, quæ in quodam vico, haud procul a conventu dissito habitabat, et onerata filiis parvulis acerbam patiebatur egestatem, adeo ut sæpius, cum deesset panis, herbam miseris illis coqueret; et, si panem haberet, sed non omnibus sufficientem, eumdem partiretur in singulos, ipsa

A ipsa a pane abstinens, crebroque in ea egestate constituta paucis siccis ficis eum suis victitaret. Quam quidem paupertatem, cum nobilis ac honorata esset, nulli cuiquam mortalium indicere voluit, verita, ne id fecisse aliquando noceret.

eidem eleëmosynam mittit, et vaticinatur.

134 Dum quodam die in hujusmodi augustiis versaretur, accessit ad illam Angela Bayarri, certam denariorum summam ei afferens; quam ut vidit bona domina, petiit, an sibi ab aliquo conscientia ducto restitueretur. Respondit illa, non ita esse, sed iu eleëmosynam mitti. Si eleëmosina sit (reposuit illa) sine dubio mihi mittitur a beato fratre Ludovico Bertrando, cui Deus meam inopiam revelaverit. Fassa Angela est, id verum esse, sed vetuit, ne cui diceret, a quo missa esset. Tunc nummos acceptavit domina, dicens: Vere Deus angustias meas Servo suo revelavit; quia impossibile erat, ut alias sciret; gratiasque Deo de tam opportuno succursu persolvit. Eidem dominæ prægnanti B. Bertrandus dixit, eam filium parituram, monuitque, ut sedulam ejusdem curam gereret, futurum enim magnum virum; B idque etiam repetiit, postquam ille jam natus esse, ac jubente matre, ad conventum S. Onuphrii allatus eidem Patri ostendendus.

Deum mirifice liberalem experitur.

135 Quemadmodum liberalis erat Beatus in pauperes et egenos, ita fidelium mentes movebat Deus, ut ei eleëmosinas æque largiter darent; atque hinc divinitus instruebatur omni re necessaria, prout ipsemet narravit patri fratri Vincentio Ribera, dicens, se vere nescire, qua ratione aliquoties invenisset in cella sua regales *m*, qui unde illuc allati essent, non capiebat. Testatus item est Vincentius Garriga bibliopola, a quo B. Bertrandus libros credito pretio emebat, sibi, quoties vellet, ab eo accurate solutum fuisse; sibique semel in ejusdem cellam ingresso eumdem dixisse: Per amorem Dei condona mihi, frater, quod oblitus fuerim pecuniam mihi comparare; se vero respondisse, se non alia de causa venire, quam visitandi gratia, ac reposuisse Beatum: Age, ergo, sede, colloquamur paulisper, dum Deus provideat; et in medio colloquio, extensa in viciniam mensam C manu, dixisse: Cape pecuniam tibi debitam: tantamque accurate summam ibidem repertam esse, quanta debebatur Qua re vehementer obstupuit bibliopola, quia nullam in eadem mensa pecuniam ante viderat.

Per viciniam concionaturus dum licet, incedit pedibus,

136 Circuibat Beatus loca circum conventum S. Onuphrii sita prædicaturus, ac ordinarie pedes, etiam dum pergebat Valentiam, quamvis difficulter, quia in altero crurum plaga laborabat. Ne vero a patribus reprehenderetur, quod pedes incederet, solebat equo insidens conventu egredi, ac paululum inde iter pedibus prosequi, suas preces interea recitans, quod pari modo faciebat in reditu. Quodam die Veneris Sancto pergens prædicaturus Moncadam, ubi Quadragesimales sermones habebat, equo insidens egressus e conventu est, sed mox non solum ex eo desiliit, verum etiam calceos exuit, itaque discalceatus ivit usque ad loci ingressum: idemque fecit, dum post habitum sermonem rediret Valentiam, cui appropinquans, dum agnosci poterat, calceavit se, et in equum resiliit. Velut bonus prioratus sui pastor, tantopere desiderabat domi residere, ut eo ordinarie eodem die rediret.

137 Jam meminimus supra, quam bene ille populos, quibus prædicabat, exemplis suis, humilitate, pœnitentia ac pietate imbutos relinqueret. Porro in Moncada post finitum sermonem in hospitium suum se recipiens, abstерso sudore, in vicem quietis secedebat in oratorium precaturus, donec vocaretur ad prandium in quo tam erat abstemius, ut aliis admirationi esset; nec volebat ullas sibi delicias cibosve offeri, nisi parcos ac vulgaris pretii. In vico Liria, tribus leucis a conventu S. Onuphrii dissito, quo ad concionandum in Nativitate Domini iverat, in domo Rectoris hospitans, cum intellexisset, omnes alios jam dormire, ex viva in intellectu suo repræsentatione nativitatis Domini nostri Jesu Christi, lecto, velut in eo dormisset, incomposito relicto, descendit in stabulum, et ad præsepe accedens, ibidem vigilavit cum amantissimo puero Jesu, qui illa nocte natus, in præsepi repositus cubavit.

A. Avignone. variaque edit exempla virtutum:

subditorum suorum

138 Quidam Religiosus conventus S. Onuphrii, a sancto Priore petiit facultatem eundi Valentiam, eaque obtenta, non ivit illuc, sed ad conventum Portæ-cœli fratrum Cartusianorum. E Inde reduci post impertitam benedictionem ait beatus Pater: Qui te gessisti apud patres Cartusianos Portæ-cœli? Ac respondenti, se nec ad Portam-cœli ivisse, nec vidisse fratres Cartusianos, reposuit Prior: Vide, quid dicas: triduo enim, quo abfuisti ab hoc conventu moratus es iu Porta-cœli, et interfuisti illorum Officio matutino, et habitum eorum Ordinis postulasti a domino Bellot: sciasque, te velle fieri fratrem Cartusianum, gravem esse tentationem a dæmone. Stupefactus hæsit Religiosus, agnoscens, illum nil nisi verum dixisse, ac specialiter de habitu, quod secretissime tractatum fuerat. Alteri Religioso, fratri Andreæ Cabrerizo nomine, sæpius dixit occultissima, quæ nequiverant sciri, nisi ex revelatione divina, et speciatim, cum semel illius cellam adiisset, Servus Dei dixit, ipsum talem rem commisisse, et benigne reprehendit; sed cum ea res occulta esset, et a nemine posset sciri, negavit ille audacter: at Beatus eadem cum benignitate adjecit: Hoc ego, non nisi in tuum emolumentum, dico tibi, utque, dum peccata tua confessurus es, memineris te de eo F accusare. Dum vero ille ipse apud Ludovicum confessus fuit, nullum ea de re verbum ab eodem Beato audiit.

aliorumque secreta divinitus cognoscit,

139 Eidem fratri Cabrerizo quodam die egresso e cella, ut ad chorum pergeret, occurrens B. Bertrandus dixit, ut cogitationes, quibus inhærebat, expelleret e mente, quæque eæ essent, exposuit, reprehenditque, ut ille adverteret, quid faceret, quidque conveniret pro divino servitio. E choro deinde egressus frater Cabrerizo vidit B. Bertrandum loquentem cum quodam Religioso, qui Breviarium in manu tenens orabat ante refectorium conventus S. Onuphrii: post quod colloquium Religiosus iste totus attonitus ait fratri Cabrerizo, dixisse sibi B. Bertrandum, ut emendaret aliqua, valde secreto facta, ac mandasse, ut serviret Deo, nec timeret, inde sibi quidquam damni eventurum. Cum quidam Religiosus hospes accessisset ad conventum S. Onuphrii, et, ut moris est, benedictionem peteret a Priore, cui multi aderant Religiosi, dixit servus Dei hospiti, arma et scutum Religiosorum esse Rosarium. Mirantibus

A. Avignono. Mirantibus circumstantibus verba, quæ non capiebant, et interrogantibus hospitem, quid illa sibi vellent, respondit, se sub veste sua habere magnum cultrum venatorium; sed impossibile esse, ut id ei innotuerit sine revelatione divina.

et absentia intelligit: 140 Vocavit quadam nocte beatus Prior janitorem, jubens conventus fores aperire, quod Religiosus, quem nominabat, veniret Valentia plenus pavore ac metu, quia eo in itinere tres illum homines agressi fuerant, solum quidem terrendi gratia, sed quos ipse latrones sicariosque existimaverat. Aperuit frater fores, prospiciensque vidit comparentem Religiosum, totum tremebundum; qui apertam portam reperiens, rogavit, quem expectaret, et qua de causa tam sero ibi consisteret. Cumque audisset, id fieri ex mandato Prioris, vehementer admiratus est, prorsus singulare existimans, Priori jam tum innotuisse, quod sibi in monte acciderat.

illustri feminæ virum suum discrimini, in quo versabatur eripiendum, prædicit. 141 Anno MDLXXII cum quidam ex optimatibus horum regnorum magnis molestiis implicatus esset, ejusdemque uxor graviter afflicta, B. Bertrandus ad eam consolandam accedens monuit, ne doleret; neque enim esse, cur id faceret. Quo pacto, inquit illa, non sit, cur ego doleam, marito meo tam graviter afflicto? Quia, respondit ipse, Dominus noster eum solabitur, et tu, domina illustrissima, videbis illum vivum, summque statum gubernantem. Post sex elapsos menses existimabat illa, maritum jamjam e suis molestiis liberandum; at B. Bertrandus asseruit, id non tam cito, sed post tres annos futurum. Ita autem exacte contigit; quod tamen nullo modo poterat humanitus præsciri. Notatu autem dignum est, ante ista omnia, prædictum dominum cuidam Religiosæ Carmelitanæ, sorori Teyeda nomine, in monasterio Incarnationis, apprime spiritali, servæque Dei, visum fuisse in periculo submersionis; quod significabat discrimen, in quo eum paulo inde visura erat. Vidit præterea eumdem ex eodem periculo evasurum, quia auxiliabatur ei B. Bertrandus per sua sancta signa: qua re indicabatur, ipsum absentem signo sanctæ Crucis a Beato e cella sua quotidie C fuisse signatum, quamdiu, ille eodem in periculo versabatur, uti ejusdem uxori promiserat.

Alia ab eo ibidem gesta usque ad finem Prioratus. 142 Duo Religiosi, collectores eleëmosynarum pro conventu S. Onuphrii, cum quadam hebdomada multas collegissent, statuerunt, ut alter Realem de quatuor, alter ducatum aureum servarent, ut, si forte sequenti septimana rariores futuræ essent eleëmosinæ, eos adderent, itaque solitam summam afferrent. Antequam igitur ad conventum appropinquarent, eorum unus Realem suo calceo inseruit, alter ducatum suæ manicæ. Cum pervenissent ad Priorem et eleëmosynas tradidissent, mandavit Servus Dei, ut omnem collectam pecuniam sibi traderent; ac respondentibus, se dedisse omnem, quam acceperant, ait ille: Da mihi, tu Realem de quatuor, quem calceo sinistri pedis tui imposuisti; et conversus ad alterum: Tu vero produc ducatum, quem habes in manica. Quibus auditis, illi admirabundi hæserunt. Porro advertentes Religiosi, nihil omnium, quæ agerent, ipsum latere, dixerunt Hieronymo Abella: Vere, domine, nescimus, quid nostro Priore facturi simus, qui surdus et myops est, et nihilominus novit omnia, quæ agimus. Quidam Religiosus D paulo post emissam professionem de totius vitæ suæ peccatis apud B. Bertrandum confitens, cum ad certum factum pertigisset, cœpit ex verecundia hærere: cui ille ait: Esne tu Judas? quare non arguis te de tali peccato? quodque ille commiserat, indicavit. Hisce aliisque mirabilibus, infra etiam recudendis, ibidem patratis, B. Bertrandus in fine biennii ejusdem Prioratus sui reversus Valentiam est, relinquens conventum omnibus necessariis abunde instructum, ac spiritalibus temporalibusque bonis auctum.

ANNOTATA.

a *Id agebant crudeles isti exactores suo lucro inhiantes, ut miseros Indos longe ultra, quam edicta regia permittebant, ad servilia opera compellerent.*

b *Vide, quæ de hoc Chiapensi in Nova Hispania episcopo, et illustri Occidentalium Indorum, verbis scriptisque editis, patrono, ex Echardi Bibliotheca Prædicatorum annotavi* E *ad Vitæ primæ caput 5, lit.* 1.

c *Quem inter ceteros hac in parte adversarium sibi habuerit, dixi loco mox laudato lit.* m.

d *Id. est* Fani S. Fidei, de Bogota *cognominati, de quo jam meminimus alibi.*

e *De hoc loco sic legitur apud Blaevium in Descriptione præfecturæ Carthaginensis:* Baranca de Malambo, ut Hispani vocant, tantum telonium est ad hujus præfecturam pertinens, situm ad ripam fluminis Magdalenæ, triginta ab urbe Cartagine leucis, viginti ab oppido S. Marthæ, sex denique ab Oceano Septentrionali; hic omnes merces Europeæ aliæque e majoribus navigiis exponuntur, et unilgneis lintribus adverso flumine subvehuntur ad Novum regnum Granatense. *Eo itaque ex loco* B. Bertrandus *lintri commissus Teneriffam Fanumque S. Fidei de Bogota versus adverso flumine navigare cœpit, ut superioris mandato obtemperaret, quamvis ex divina revelatione certus, se ad præstitutum locum non perventurum.*

f *Seu lintri, versimiliter Americanorum* F *more ex unico arboris trunco excavatæ.*

g *Nimirum a portu Baranca usque ad Fanum S. Fidei de Bogota.*

h Mariquita *oppidum adverso, ut dictum est, flumine Magdalenæ navigantibus ad dexteram occurrit.*

i *Supra num.* 108.

k *Id est, die* 18 *Octobris.*

l *Indicat illius temporis Lutheranos in Germania, et Huguenottos, seu Calvinistas iconoclastas in Gallia.*

m Regalis *certa moneta Hispanica est, vulgo* Real *dicta.*

CAPUT

A

CAPUT IX.

Tirocinio denuo præfectus Valentiæ, quæ egerit : Prior conventus ibidem constitutus virtutibus suis prælucet : mira Viri fiducia in Deum et egenos liberalitas.

cap. xxi. Novitiis denuo præest Valentiæ, frustra frendente dæmone.

Nec tunc quoque successit B. Bertrando, ut tantopere desiderato sacro otio posset gaudere. Paulo postquam Valentiam advenerat præcepit ei Prior, magister frater Onuphrius Clemens, vir magnæ virtutis ac scientiæ, et insignis concionator, ut novitiorum magisterium susciperet; ac proinde æque tunc, quam
B antea, eo munere diligentissime functus est. Docebat eos et factis et verbis hilariter ferre jugum Religionis; et quemadmodum fratres isti in consortio tam boni Magistri multum in divino servitio ac regulari observantia proficiebant, ita sese in omni virtutum genere exercebant. Hæc non ferens dæmon, totis viribus conatus est illi molestus esse; proinde quadam nocte Religiosus in æde novitiorum expertus est aliqua, quæ judicabat non potuisse a mortali homine proficisci, ac propterea sancto Magistro indicavit. Respondit ille : Scias, fili, circuire per hanc ædem dæmonem, qui nititur vos perturbare; sed ne metue. Addiditque : Ex quo commissum mihi hoc officium est, versatur hic quidam maurus, qui, licet totus oneratus catenis sit, nihilominus admodum agilis est, et ego ipsum vidi.

Arcana mentium cognoscit, a

144 Hoc tempore Valentiam advenit quidam pater, dictus frater Michaël Ferreri, Ordinis Prædicatorum, qui veniebat ex Catalaiud *a*
C cum desiderio B. Bertrandum cognoscendi, a quo cum gaudio exceptus fuit, cum eoque aliquantisper per hortum tirocinii ambulavit, de Deo interim disserens. Priusquam ille ab eo recederet, B. Bertrandus ejusdem frontem (uti multis, qui cum ipso agebant, facere consueverat) cruce signavit, dixitque : Pater, memineris confiteri tale peccatum; reduxitque eidem in memoriam defectum, quem commiserat quadriennio antequam Religionem ingressus esset, nec ipse umquam meminerat confiteri. Confitebatur apud B. Bertrandum frater Andreas Cabrerizo, jamque finierat peccata sua recensere, cum Beatus ei inquit : Nostine, quæ res sit Confessio? Dic mihi, cur non accusas te de perverso consilio, quod dedisti fratri tuo; dissuadendo ingressum in Religionem, suadendoque, ut notarius fieret in adjutorium senis patris tui?

ac variis indicat :

145 Quamquam autem id vere factum esset, fuerat tamen tam secretum, ut a nemine audiri potuerit; neque ipsemet frater illius de eo umquam fuerat locutus, imo B. Bertrandum hactenus non viderat : ut adeo neutiquam sciri potuerit, nisi per revelationem divinam. Quam ob rem frater iste Andreas vehementer admiratus fuit; quamquam B. Bertrandus etiam aliis vicibus in conventu S. Onuphrii secretissima occultissimaque eidem revelasset, sicut in præcedenti capitulo dictum est. Tam erat ipsi ordinarium occulta cognoscere, ut multi vererentur cum illo loqui, ne eorum peccata penetraret; fassusque est pater frater Franciscus Clemens, se aliquoties illius colloquium vitasse dum non erat ante confessus. Et Violanta Juncar aliquando ei inquit : Pater, nollem ego apud paternitatem vestram confiteri : quia, priusquam incipio confiteri, et errores meos exponere, vestra paternitas jam novit eos. Respónditque ille : Tace, filia. Ecquis hæc dicat mihi? Bonus quoque pater, frater Nicolaus Fattore *b*, numquam ad illum visendum accessit, nisi ante confessus, prout ipsemet in quadam epistola ad eumdem S. Bertrandum data scripsit. b

Brigianio verbo et exemplo prædicat, c

146 Anno MDLXXIV B. Bertrandus Quadragesimales conciones habuit in vico Brigiana *c*, unius diei itinere dissito Valentia, solitis sanctæ vitæ suæ exemplis prælucens, hospitatusque in domo Jurati majoris *d*, Andreæ Androuer, d
E cui æque, ac omnibus aliis, admirationi fuit illius severa abstinentia, et parcus victus; quodque numquam vellet consentire, ut sibi aliquid peculiaris obsonii pararetur. Si quando autem appositum fuisset, ne delibabat quidem, sed poscebat, sibi solas herbas ac legumina dari; nec alio cibo victitavit per totam Quadragesimam; tamque parco alimento prorsus erat contentus. Solitudinem quoque ibidem severe coluit, numquam egressus domo, nisi mane ad ecclesiam, dicturus Missam, et concionaturus; nec aliis egit cum personis, quam cum domesticis, neque cum hisce etiam, nisi tempore refectionis, ac breviter, moxque in cubiculum solum se recipiebat, neque reliquo totius diei tempore præterea a quoquam videbatur. Hac tam singulari norma vivendi, tam mirabiles in animis fructus seminabat, ut secundum relationem Juratorum Brigianæ (quemadmodum in Processu legitur *e*) explicari nequeant. e
In hoc vico Beatus grande patravit miraculum in homine, qui ex oliva lapsus sine prævia confessione moriebatur, sicut in libro secundo, F
cap. 10 *f* dicetur. f

Mors fratris Bartholomæi Paviæ. g

147 Eodem anno MDLXXIV in Octava Ascensionis Domini in conventu Valentino obiit pater frater Bartholomæus Pavia, oriundus ex vico de Cervera magistratus de Montesa *g*, atque aliquot ante mortem diebus tam graves stomachi ventrisque cruciatus passus fuit, ut commiserationem moveret omnibus, qui ejusdem acerbos planctus audiebant, inter quæ alta voce clamabat : Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Hinc plorabant Religiosi, quod in tantis doloribus cernerent unum e benigrioribus ac mansuetioribus hominibus, quos cognoverant umquam; inde vero mirabantur, quod idem ille in aliis morbis, in quibus adhibenda fuerant ferrum et ignis, non magis se commovisset, quam si fuisset agnus, neque ullum protulisset verbum, præterquam quod unica vice nomen Jesu invocaverit. Accedens ad eum B. Bertrandus Evangelium legit, ac deinde in cellam suam reversus pro infirmo precaturus, vidit in spiritu illum, Deo permittente, a duobus dæmonibus cruciari, corpus ejus ad majus ejusdem meritum gloriamque ferientibus;

A. Avignono. rientibus; eamque causam esse, ob quam ita clamaret, et acerbissimos dolores sentiret.

Dæmonis fraudes Sanctus detegit.

149 Quædam mulier inter confitendum dixit ei, solere sibi apparere juvenem extraordinariæ pulchritudinis ac luce circumdatum, eumdemque a se subinde conspici per plateas et fora admodum splendentem in essedo, sibique præclara narrasse de futura vita, et mira secreta revelasse. Cui Beatus respondit, ut caveret sibi; non enim angelum, sed dæmonem esse. At illa nihilominus perseverabat asserere, angelum esse; atque ab eo recessit. Altera vice iste eidem mulieri apparens, ait : Probe scio, fratrem Ludovicum Bertrandum tibi multum adversari, sed ejus dicta nil cura, sed mea consilia, qui tibi vera dico, sequere; utque vera esse experiaris, vides istum juvenem, sanum et vegetum per plateam incedentem, sequere illum oculis tuis, et videbis illico mortuum corruentem. Ita factum est, ipsaque in suo errore magis, quam ante, confirmata ad B. Bertrandum rediit, et, quod contigerat, narravit. Verum hic nihilominus illam instanter B monuit, ut sibi caveret : ea enim diabolica opera contigisse : et quamvis mulier Servo Dei tunc non adhibuerit fidem, postea tamen suum agnovit errorem. Simile quid relatum h superius est capitulo VIII *h*.

Sparsum de Mauris rumorem inanem esse, docet.

148 Spargebatur Valentiæ ingens rumor, magnam Maurorum multitudinem in ejusdem civitatis perniciem adventare. Quam ob rem ut adversus eos prospiceretur, magna armorum ceterarumque rerum necessariarum copia congesta fuit, multique deliberarunt de conjugibus liberisque suis e civitate et toto regno alio avehendis. Inter hosce Michaël Joannes Beneyto, nobilis eques, uxorem suam Franciscam Ferreri monuit, ut pararet se ad proficiscendum Mauzaneram in regno Aragoniæ, ubi dictus eques habebat fratrem, in cujus domum poterat illa se recipere. Quo audito, domina valde afflicta B. Bertrandum confessarium suum consolationis gratia adivit; et, postquam narraverat, quod factum fuerat, eamdem ille solatus est, dicens, ne turbaretur, nec a domo sua recederet; Mauros enim minime venturos Valentiam.

IX

Constitutus Prior Valentiæ, S. Vincentii opem implorat.

150 Postquam pater magister, frater Onuphrius Clemens suum conventum Prædicatorum Valentiæ Prioratum absolverat, electus illi successor est beatus frater Ludovicus Bertrandus cum ingenti studio et lætitia omnium istorum bonorum Religiosorum, qui illius sanctitatem suspicientes, eumdem sibi prælatum expetebant. Solus ipse tristabatur, utque ægre ferebat sic honorari, ita nihil prætermisit, ne id oneris susciperet; sed omnia frustra tentavit, compellente obedientia. Quapropter ægro animo se sentiens, solatii expetendi gratia ad addictum sibi S. Vincentium Ferrerium recurrit, et ejusdem Sancti cellam, quæ in inferiori conventus dormitorio sita est, ingressus, procubuit in genua, lacrymisque perfusus coram illius imagine sic precatus est : Pater sancte Vincenti, me hujus conventus Priorem immeritum constituerunt, et ego me tanto officio imparem sentio. Proinde prioratum in te transfero, precorque, gloriose Sancte, ut tu velis hujus sanctæ ædis Priorem agere, ego ero supprior, regamque secundum mandata, quæ mihi injunxeris. Deinde dum inclinaret se, ut sacræ iconis pedes oscularetur, inclinavit se icon, beatumque Bertrandum complexa levavit e terra.

cujus sacra icon illum amplectitur.

151 Factum hoc ferebatur per conventum, sciri tamen nequivit, quis vidisset aut publicasset. Verumtamen frater Conversus Antonius Bagliester et frater Ludovicus Primo, qui ei serviebat, decreverunt ex ipsomet, data opportunitate, id exquirere. Dum igitur ille postremo morbo suo laboraret, accesserunt ambo ad lectum ejus, cum eoque pia colloquia miscentes, sermonem de magna sanctitate patris Vincentii Ferrerii injecerunt; qua occasione eorum alter ipsi ait : Pater, verumne est, in hoc conventu fratrem esse, quem volentem pedes imaginis S. Vincentii osculari, illa ipsamet amplexa fuit? Respondit B. Bertrandus : Verum est. Paulo post dixit alter : dicitur prætérea Paternitas vestra esse : ipse vero inclinato nonnihil capite, humilibus verbis sese asinæ Balaami comparavit, pietatem et benignitatem sibi a S. Vincentio exhibitam, pro nullo merito suo redditam, dicens, sed eo fere modo, quo Deus locutus fuit per Balaami asinam *i* absque ullo i merito hujus animalis.

Soli Deo placere studet: humilitate.

152 Prioratum suum Servus Dei iniit die XV Maii anni MDLXXV absolvitque anno MDLXXVIII et in ejusdem muneris exordio hanc inscriptionem verbis S. Pauli litteris majusculis in cella sua posuit : „ Si hominibus placerem, servus Dei non essem *k* : „ id est, Si ego curarem satisfacere hominibus, dum hæc voluntas non k est conformis divinæ, Jesu Christi servus non essem. Paucis diebus post cœptum prioratum ipsi tres Veronicæ *l* oranti simul apparuerunt, l quam visionem patri Justiniano referens, adjecit, hisce significari molestias, quas eo trieunio passurus erat; uti factum est. In humilitate sua semper perstitit : numquam voluit a subditis suis Paternitatis titulo appellari, quod hunc nimis honorabilem reputaret. Neque altissimæ contemplationes umquam obstiterunt, quin ille omnes accuratissimi prælati partes expleret, imo etiam abundantius, quam ceteri. Mandabat aliis, et ipse difficillima quæque primus exsequebatur.

corporis castigatione ac Regulari observantia prælucet omnibus:

153 Nec, quia prioratu fungebatur, solitam abstinentiam, et pœnitentiæ opera corporisve flagellationes prætermisit : eodem enim modo, quo antea, visebatur cella ejus conspersa sanguine, ac sæpius auditus fuit tam aspere se F flagellis cædere, ut ejus scapulis mederi oportuerit. Ac peculiariter postremo prioratus sui anno vidit illum pater frater Joannes Baga semel una hora ante mediam noctem in S. Vincentii cellam intrantem, in eaque diu duriterque se flagellantem; observavitque, eumdem, dum egrederetur, nonnihil substitisse in porta, ut inquireret, an quis esset in dormitorio, a quo posset deprehendi : nam dictum Religiosum nequivit videre, quia is abscouditus latebat prope januam cellæ, ex quo loco etiam vidit ipsum redeuntem ad cellam suam, ingressumque audivit vehementer suspirantem. Chorum diurnis nocturnisque temporibus frequentabat, nec inde umquam abfuit, nisi morbo impeditus. Sæpe post finitum Officium Matutinum remanebat in choro innixus genibus, donec signum daretur ad Primam : dumque eum sic urgeret infirmitas, ut ex debilitate nequiret inter chori functiones suis pedibus consistere, volebat saltem sedens divinis interesse Officiis.

154 Primis prioratus sui mensibus cœpit e cruribus laborare; at nihilominus voluit semper in

laborat cruribus: sui commodi negligens aliorum studiosus,

in communi triclinio vesci; nec nisi invitus se in valetudinarium contulit, quod sciret, ejus loci curatores nimis benignos esse, eosque de sua in vescendo parcitate conquesturos; neque sibi integrum fore, portionem suam, ut consueverat, cum pauperibus partiri, sed compellendum se ad vires suas cibis restaurandas. Coactus tamen fuit eo se conferre; unde post refectionem suam accedebat ad commune triclinium, ut videret, an Religiosi sui bene nutrirentur. Multum invigilabat, ut litterarum studia diligentissime promoverentur, curabatque, ut subditi sui alii confessionibus excipiendis, alii aliis exercitationibus sacris, continuo vacarent. Volebat, omnes solitudini addictos, eratque severus exactor, ne quis sine urgenti necessitate egrederetur e conventu; ac proinde dum quis eam facultatem peteret, recusabat frequenter. Simul ac audierat, in conventu suo quoddam esse lolium, sine mora conabatur radicitus evellere, ne pullularet.

benignus in omnes, maxime in probos.

155 Plurimi faciebat in subditis suis puritatem conscientiæ, ideoque admodum parcus erat in casibus reservandis, sed liberalissimus B in concedenda facultate confessarios eligendi; dicere solitus, malle se hac in parte esse liberalem, quam cuiquam occasionem dare non integre confitendi. In Religiosos virtuti addictos erat benignissimus, eosque animabat semper, ut magis magisque proficerent. Consuetam adhibebat curam, ne quid fratribus deesset, non solum in victu, quem ipsis omnino bonum religiose præberi voluit, verum etiam in vestitu, aliisque ejusmodi rebus. Nam, uti summa diligentia utebatur ad promovendum servitium divinum, ita pariter studebat domui opportuna omnia providere, et quidem abundanter, licet tres Prioratus sui anni fuerint steriles, et conventus exhaustus esset, et ante contractis debitis oneratus. Solebat in hanc rem dicere, si Religiosi laboribus suis procurent eleëmosynas, æquum esse, eas in eorumdem usum expendi.

atque omnibus omnia factus,

156 Erat porro par ejus in omnes benignitas; omnes in eo agnoscebant conversationem fratris, amorem patris, consilium prudentis, perfectionem Sancti, ac denique virtutum omnium collectionem. Erat plenus charitate ac C misericordia in proximum, ita ut, si quem deprehenderet negligentem, corriperet amanter; sed nec prætermitteret, si ita res exigeret, eum castigare, cum zelo tamen paterno. Quam ob rem plus proficiebat monitis suis, quam alii castigationibus. In capitulis, quæ celebrare solebat omnibus festivis diebus, sancta Religiosis suis dabat monita, omnes ad virtutem et timorem Domini exhortans, monensque, ut caverent sibi ab ira Dei, pœnisque, quas ille improbis paravit. Commendabat abstinentiam, utque e cibis sibi appositis portionem aliquam subtraherent, pauperibus Christi erogandam. Suadebat paupertatem spiritus, ut terrenis rebus expediti semper essent conjuncti cum Deo.

pia monita dat ad virtutes fortiter incitat, eorumque famam tuetur:

157 Urgebat eos, ut agerent pœnitentiam de peccatis suis, omnemque delinquendi occasionem vitarent. Sed præ ceteris diutius perorabat, ut obedientiam et subjectionem prælatis debitam persuaderet. Aiebat paupertatem, quam Deus maxime æstimabat, eam esse, quando homo propriam relinquit voluntatem. Exponebat hujus aliarumque virtutum perfectionem tanto cum spiritu, iisque argumentis, ut convicti omnes paratique manerent ad officium suum omni ex parte libenter explendum. Ægre ferebat Religiosorum suorum honori famæque detrahi, eosque defendebat. Cum semel quosdam fratres parum contristasset, iique vellent Servum Dei ex generali regula exceptum, noluit ipse eo privilegio gaudere, et prophetæ Eliæ verbis respondit: „ Neque enim melior sum, „ quam patres mei m. „

A. Avignoso.

m

infirmos sedulo curat, pauperibus liberaliter succurrit

158 Infirmos sua solita pietate complectebatur, curabatque, ut iis diligenter prospiceretur. In pauperes quoque erat liberalissimus, ita ut ordinarias hujus conventus eleëmosynas, quæ non exiguæ erant, multum augeret, præcipiens venerando patri, fratri Dominico Anadon, ejusdem ædis ultra quadraginta annos magna cum charitate bonique exempli eleëmosynario (cujus sanctitas ac miracula jam multis in Hispania per typos innotuerunt) ut præter consuetas eleëmosynas augeret panem, quo ad succurrendum pauperibus opus habebat. Adde, quod, licet multa ad conventus portam distribueret mendicis, multo tamen plura, et in majori quantitate, secreto largiretur personis honoratis, quas premebat necessitas. Si vero cuiquam videretur in largiendo modum excedere, solitus erat patris fratris Michaëlis de S. E Dominico (de quo supra facta fuit mentio) dictum referre; tempore famis anni MDLVI multum crevisse ejusdem conventus eleëmosynas. Admirantibus nonnullis, quo pacto possent Fratres tam copiosas eleëmosynas largiri, aiebat: Si multum per domus januam efferatur, multo plus infertur per portam ecclesiæ. Hac fiducia sanctus Prior tot et publice et secreto eleëmosynas distribuebat; et quamquam ex mendicis studiosisque supra trecentos quotidie juvaret, numquam tamen ei deerat, quod daret; quia, si multa largiebatur propter Deum, Deus multo plura dabat ipsi, tam spiritualia, quam temporalia.

Patres capitulares, Deo donante, laute tractat.

159 Anno MDLXXVI mense Maio celebrata sunt in conventu Valentino comitia provincialia, et propter magnas, ut in similibus solet, expensas faciendas copiosæ eleëmosynæ B. Bertrando collatæ fuerunt, a quibus ille minime exspectabat, atque inter hasce ea, quam narravit pater domnus Laurentius Zamora Cartusianus: nempe, dum ipse dicti capituli tempore F ingressus esset in cellam B. Bertrandi, comparuisse aliquem, qui eidem, nescio quid, in usum tum temporis opportunum afferebat; cui Beatus ait: Non minus, quam centum libras affers: rogantique latori, quis hoc ipsi indicasset, digito in Crucifixum extento, Ecce, respondit, qui id mihi indicavit. Tam copiosis eleëmosynis a Deo donatus capitulares omnes tam laute excepit hospitio, ut post absolutum capitulum singuli certarent abundantiam rerum benignum hospitium, et Prioris charitatem, quam possent maxime, laudare; at ille nihilominus pro sua solita humilitate, inclinato corpore, petebat ab omnibus veniam, quod eos non pro meritis tractasset.

occultum mendacium arguit.

160 Quodam die B. Bertrandus cuidam Religioso commisit negotium aliquod cum certa persona perficiendum; quem hic intractabilem fore reputans, regressus sancto Priori dixit, se cum ista persona egisse, sed negotium non potuisse perficere. Ad quem Beatus appropinquans, frontem ejus Cruce signavit, et subridens dixit: Scio quidem, te non ex malitia prætermisisse istud facere; sed pro nulla re- creata

creata tibi licebat mentiri. Testatus autem idem Religiosus est, ipsum nulla prorsus humana ratione scire potuisse, verumne an falsum dixisset.

ANNOTATA.

a Calatayud *rectius legendum, monui in Annotatis ad Vitæ primæ caput* 6, *lit.* p, *in quo capite idem istius Fratris Michaëlis Ferreri ad* S. Ludovicum *accessus narratur.*

b *Est hic B. Nicolaus Factor Ordinis S. Francisci Minorum de Observantia, die* 23 *Decembris anni* 1583 *defunctus, de cujus cum* S. Ludovico *sancta amicitia mentio infra recurret, et cujus epistolam recitat Avignonus lib.* 2, *cap.* XI.

c *Adi Annotata ad Vitæ primæ cap.* 6, *lit.* r.

d *Magistratus officium est in Hispania.*

e *Laudat hic in margine Avignonus* Processum parte 2, fol. 2350.

B f *Secundum partitionem ejusdem libri cap.* 5.

g *Alias* Montesa, *de qua jam alibi.*

h *In mea partitione cap.* 4, *num.* 64.

i *Vide Numerorum cap.* 22.

k *Sic etiam legitur in Bulla Canonizationis; sed apud Antistium pro* Dei *ponitur* Christi *conformius ad textum S. Pauli ad Galatas cap.* I, ỳ. 10 : Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

l Cum tribus sacris vultibus, *Christi Domini scilicet, addit Antistius supra in Vita* S. Bertrandi *num.* III.

m *Lib.* 3 *Regum, cap.* 19, ỳ. 4.

CAPUT X.

Cetera ab eo gesta tempore Prioratus sui in conventu Valentino.

CAP. XXIII. *Animam e purgatorio liberat :*

Multa insuper alia notatu digna B. Bertrando contigerunt tempore prædicti prioratus sui. Quadam nocte post Officium Matutinum in choro precibus intento apparuit anima alicujus Religiosi, cujus a pueritia spiritalis pater Beatus fuerat, isque ipse erat, a quo idem, nondum Prior, pro ignorante habitus responderat, Luciferum scivisse multa, et tamen damnatum esse. Apparuit anima ista circumdata flammis, aitque : Condona mihi, Pater, quod dixi tibi tali die; non enim vult Deus, ut ascendam in cælum, donec tu hanc mihi culpam dimittas, et unam Missam celebres pro me. Respondit Beatus, se libenter condonare, et illucescente die Missam celebravit, ac subsecuta nocte vidit eamdem circumdatam gloria : a qua cum petisset Beatus : Pater, nostine, quo ego loco apud Deum sim, responsum tulit : Stude Deo servire, nam diviuæ Majestati plurimum cordi es.

justos ac peccatores inter miro modo discernit :

162 Quadam occurrente occasione, ait Servus Dei patri magistro Francisco Alemani : Nescio, quid sibi velit, quod quarumdam personarum conspectu tantopere exsultem, ut vellem eas amplexari ; aliarum vero notabiliter contrister. Hujus rei causam didicit laudatus magister experientia ; quia, pulsante fores cellæ Beati quodam perversæ vitæ homine, ipse mox turbatus fuit, coque subito dimisso, retrocessit, nulla apparente ratione, cur sic ageret. Proinde ipse pro certo habuit, Servo Dei notum fuisse, quod alter iste occultabat in animo. Huic congruit aliud, quod quidam prælatus Valentinus patriarchæ narravit; ecclesiasticum quemdam, dum B. Bertrandum inviseret, ab eo aspere fuisse dimissum; eaque re perpensa, causam peccato suo attribuisse; cumque illud contritione eluisset, seque emendasset, ad Sanctum rediisse; itaque læto vultu ab eo susceptum, bonoque temporis spatio cum eodem familiariter collocutum fuisse. Hinc etiam confirmatur et aliud cujusdam doctoris, quem a quodam jubileo, in quo sacræ Confessionis et Eucharistiæ Sacramenta perceperat, reducem, in ipso cellæ ingressu Beatus paululum tacitus miratus est, deinde vero ei dixit : Cave, ne muteris, nunc enim te recte habes. D

occultum consilium detegit : divinitus recreatur :

163 A prorege Valentiæ secreto rogatus doctor Rodericus Salzedo *a*, an vellet in servitio regis fungi officio assessoris sub gubernatore Oriolæ *b*, post habitum cum unica persona secretum consilium annuit. Deinde vero cogitans, quod hac super re non consuluisset B. Bertrandum, hunc adiit, precaturus, ut oraret Deum, an ipsi placeret, ut id muneris admitteret. At Pater subridens ait : Jamne tempus est? Quo dicto doctor stupefactus hæsit, certus, non potuisse ipsi humanitus innotescere, quod decreverat. Die S. Catharinæ virgini martyri sacra *c*, quodam pio viro Vitam ejusdem Sanctæ coram B. Bertrando in cella legente, ille oculos suos subito levavit in cælum, altaque voce exclamavit : Ah! ah! Hinc perterrefactus, qui legebat, quid causæ esset, rogavit. Respondit ille lacrymabundus : Bene erit : bene erit : alteroque prædicto instante, ut, quid esset, exponeret, dixit : Vidi magnam lucem in cælo, ex eoque mirabili ac jucundo splendore processit vox, mihi dicens : Quamvis ego nunc vivam in tenebris, futurum aliquando, ut fruar luce et splendore.

ægrum primo affatu sanat : alterius mortem prædicit :

164 Sequentis tempore Adventus Domini vesperi pater Gaspar Valpedrosa, Societatis Jesu, gravibus imbribus compulsus in Valentino Prædicatorum conventu pernoctare, correptus quodam malo, quod nullum ei permittebat somnum, tanto dolore capitis afflictus fuit, ut id sibi dissilire putaret, et videndi facultate destitueretur. Quam ob rem petiit a socio suo, ut ad B. Bertrandi cellam portaretur : quam ingredientem rogavit beatus frater Ludovicus, quomodo se haberet, eodemque temporis puncto ille omni se malo liberum expertus fuit. Quod pater Jesuita pro magno miraculo habuit. Sabbato sequenti post Epiphaniam anni MDLXXVIII Angela Cimarra, uxor Josephi del Campo mercatoris, adiit B. Bertrandum, orans, ut neptem suam Beatricem, graviter ægrotantem, inviseret, quam etsi Beatus numquam vidisset, ait, vestram neptem? caput versans, acsi diceret : Parum ipsi proderit meus ad ipsam accessus. Idque tam manifeste insinuavit, ut mulier suæ sociæ dixerit : Mea neptis obiit. Precata nihilominus Patrem est, ut eam visere dignaretur : et postquam se multis excusasset, ejusdem precibus denique motus invisens vesperi infirmam, consolatus est matrem ejus, asserens, ita

A ita esse voluntatem, divinam, idque etiam repetiit post lectum cum patre Euangelinm, quasi jam fuisset mortua. Hinc illi admodum admirati et contristati fuere, quia morbus nondum eo pertigerat, et quamvis illa phtbisi laboraret, credebatur etiam aliquot mensibus posse supervivere. Sed nocte subsecuta tantum aggravata fuit, ut ad alteram vitam transierit; tuncque recordata est mulier, quando precabatur Beatum, ut, si eo die non posset, postero inviseret infirmam, eumdem respondisse, si eo ipso die non posset, non adfuturum se in tempore.

periclitanti puerperæ succurrit :

165 Cum Francisca Ferreri, Michaëlis Beneyto, nobilis equitis, uxor, gravida esset et partui appropinquaret, aliquoties lapsa fuit, unde timebatur, ne infeliciter parturiret. Ingruentibus deinde partus augustiis, eo usque redacta fuit, ut timor iste cresceret. In hisce tormentis illa versante, ecce, advenit B. Bertrandus, qui eam pro magnitudine periculi consolatus, jussit Deo confidere, fore ut feliciter pareret, postulatisque ad scribendum necessariis, scripsit Antiphonam ; " Nesciens Ma-
B " ter Virgo virum " etc *d*, mandavitque, ut hanc
d scedam sic inscriptam cum cereo accenso in manu teneret. Quo facto, eodem temporis puncto, enixa est prolem, sed ex prædictis lapsibus tam male affectam, ut obstetrices medicique consentirent, fieri non posse humanitus, ut recte posset vivere. Illico baptizata igitur fuit, et intra biduum evolavit ad cælum.

defuncti gloriam et fusas pro se preces divinitus edocetur :

166 Mense Februario iu conventu Valentino velut subitanea morte obiit frater Petrus Glioret Conversus, et licet hic pridie sacra Communione fuisset refectus, dolebant Religiosi tali morte, maxime pater Prior. Post mensem hic magna cum lætitia aliquot Religiosis ait, se quidem per plures dies ex fratris Petri obitu afflictum fuisse, tunc vero a Deo accepisse solamen; alteri autem apertius dixit, Deum ejusdem fratris gloriam ostendisse cuidam fratri conventus; qui ipsemet B. Bertrandus fuit, quippe qui in ejusmodi casibus eo loquendi modo solebat uti. Ultimo prioratus ipsius anno Auditori Salzedo ex ejusdem cella
C egredienti quidam senex sæcularis ait: Domine, esto amicus huic Fratri, qui sanctus est; rogatusque, unde id sciret, reposuit, se semel post mediam noctem orationi mentali intentum, ferventer orasse pro ipso; cumque deinde eum inviseret, audisse ab illo: Frater, magnas tibi gratias ago : Petentique sibi : Quam ob rem, Pater? ab eodem responsum esse : Quia tali hora orasti pro me, dumque orabas, brachia tenebas in modum Crucis extensa ; idque etiam hodie fecisti in choro. Quæ quidem soli
e Deo nota esse poterant, cum vir iste id *e* fecisset, suo inclusus oratorio.

cælesti voce instruitur : tonsori suo
f

167 Festa S. Petri Martyris *f* luce anno MDLXXVIII Beatus post Officium Matutiuum ad suam cellam rediens, supra naturalem vocem audivit, dicentem sibi: " Deo magis placet afflictio " cordis, contritio et tribulatio, quam dulcedo, " solatium et consolatio. " Rogatus postmodum a quodam amico suo, cui id secreto crediderat, an ex ea voce contristatus fuisset, abnuit; sed contra sensisse solatium in nonnullis molestiis et melancholia, quibus id temporis gravabatur. Frater Bartholomæus de Penaranda Cartusianus, dum adhuc sæcularis esset, tonsoris munere triennio functus fuit in conventu Valentino, eoque A *A* AVIGNONO.
tempore suam operam tondendo capillos B. Bertrando sæpe præstitit, et insignem illius patientiam observavit, quando seu vitio obtusæ novaculæ, seu præ lassitudine manus ei aliquot leves incisuras faciebat : numquam enim vidit cum id ægre ferentem ; sed semper sese, velut omnium novitiorum minimum gessisse affirmavit.

Religiosum statum suscipiendum prædicit : Prioratum suum absolvit.

168 Cum idem Bartholomæus illius cellam aliquando intrasset, rogavit eum Beatus, an vellet Religiosus fieri. Respondit ille, id se minime in animo habere; tum Beatus subridens, dixit : Cave : scio enim, te Religiosum futurum. Et quamvis ille tunc nullo modo propositum haberet ejusmodi statum amplectendi, eodem tamen tempore Deus in ejusdem animo tantum desiderium excitavit, ut numquam quieverit, donec Cartusianorum habitu se indutum vidit. Perducto ad finem triennio prioratus, exultavit Servus Dei, qui dudum desideraverat curis absolvi, ut chara sibi cellæ suæ quiete posset gaudere. Sæpe etiam fratribus erat solitus dicere, ut pro se Deum orarent, ne E
mereretur, dum erat Prior, sed dum animarum cura vacaret. Reliquit hanc ædem uti fecerat alibi) bonis auctam spiritalibus nc temporalibus, et Religiosos omnibus, quibus opus erat, bene instructos.

XXIV.

Privatam vitam ducens proximi saluti inservit

169 Ex quo Servus Dei finierat prioratum suum, gessit se velut minimum fratrum, nullis conventus negotiis se immiscens, nisi instruendis novitiis ad quod a Deo factus videbatur. Erat continue in cella sua, vixque etiam a sumpto prandio cum aliis colloquebatur: sed fidelium pietas adamatam solitudinem ejus subinde turbabat, ad confessionalem sedem sæpe evocando : nec erat, ut ita dicam, in civitate infirmus, qui eum solatii causa non expeteret; quibus ille proinde prælegebat Euangelia. Alias vocabatur consilii petendi gratia in rebus arduis; alias ejusdem sancta conversatione fruendi ergo : erat enim commune refugium et solatium afflictorum.

cælesti visione recreatur

170 Anno MDLXXIX in solemnitate Resurrectionis Domini, post absolutam solitam in hoc conventu processionem, illucescente aurora, dum ad suam se cellam reciperet, paulo F
post dixit socio suo : O frater, si hic adfuisses, spectasses aliquid, quod me maxima lætitia affecit; isthinc enim (indigitabat ædem fratrum de Jesu, Ordinis S. Francisci) advolabant aliquot pulcherrimæ aves, in quarum magno numero quædam insuper erant alterius generis, quam quas passim videmus. O si vidisses, quid supra istam domum contigerit! Non dubium est, quin B. Bertrando quædam angelorum, aliarumve cælestium rerum visio tunc fuerit oblata.

et alias SS. Francisci ac Dominici

171 Eodem anno, biduo triduove ante festum S. Francisci adivit B. Bertrandus domum Auditoris Salzedo pro nonnullis captivis deprecaturus, injectaque mentione de mirabili sanctitate S. Francisci, Ego, inquit, certo scio, quemdam fratrem Prædicatorum elapso festo S. Michaëlis, egressum ex Matutino, dum Hymnus TE DEUM cœptus erat, sancto patri Dominico sanctoque Seraphico Francisco in claustro occurrisse, et ad S. Francisci pedes provolutum ejusdem dexteri pedis plagam osculatum esse ; Franciscum vero interea ambabus manibus suis caput ejus sustinuisse ac palpasse ; ac faciem

A. Avignono. faciem quoque suaviter perfricuisse, cumque de æterna salute sua bene sperare jussisse; postque hæc eumdem Fratrem etiam ad pedes S. Dominici, eos osculandi gratia sese inclinasse, huncque Sanctum manum suam porrexisse, cui ille mox os suum devote admovit. Auditor ex modo ac vi loquendi suspicatus, illum ipsum esse, cui ista obtigerit visio, Cur, quæso, inquit, pater iste tantis a Deo favoribus affectus, tamen semper mœstus est? Imo propterea, respondit Beatus, etiam magis quam ante est mœstus; et quamquam hujus dicti sui nullam tunc reddidit rationem, intellectum tamen postea est, eam causam fuisse, ut sui corporis molestiis majora sibi merita compararet ad summum illud bonum, quod sperabat, consequendum.

amico accessu, alias Christi crucifixi, divinæque Majestatis conspectu. 172 Domo egrediens Bertrandus vidit S. Francisci imaginem, fixisque in eam oculis paulisper hærens, submissa voce dixit: Vere hæc illi similis est: quæ verba Auditor Salzedo intellexit. Unde concludendum est, ipsum omnino esse, cui prædicti Sancti apparuerunt. Cum B hæc Auditor Salzedo postridie patriarchæ, archiepiscopo Valentino, narrasset, petiit ille a B. Bertrando, ut, quid de ista visione esset, sibi diceret, isque repondit: Domine, ego tam clare vidi, quam nunc videam dominationem vestram. Laudatus Auditor Salzedo B. Bertrandum aliquando invisens, admodum hilarem invenit, causamque roganti Beatus reposuit: Quia Deus hodie mihi singularem gratiam concessit: nam paululum ante auroram, cum fenestram cellæ meæ apertam haberem, apparuit mihi Redemptor noster in cruce, eo modo, quo pependit in monte Calvariæ: quod me maximo solatio affecit. Rogatus a patre magistro fratre Petro de Salamanca Servus Dei, ut aliquid peculiare a Deo sibi revelatum narraret, retulit; dum festo Resurrectionis Domini nostri noctu ante reliquos fratres surrexisset e lecto, bono temporis spatio solus fuisset in choro, se ibidem subito inhorruisse, vidisseque Dominum nostrum in tanta majestate, ut cum eo comparatus mundus universus, nihil ac veluti exigua bulla, quæ ex aqua conficitur, appareret, conformiter ad id, quod de g Benedicto scripsit Gregorius *g*.

C 173 Pater domnus Michaël de Vera Cartusianus, retulit, B. Bertrandum quodam die *Peccata sibi remissa intelligit; absentia, futura* inter colloquendum cum persona, quæ in divino servitio plurimum profecerat, magna cum simplicitate imperato secreto, dixisse, se vocem audisse dicentem: Frater Ludovice, remissa sunt tibi peccata tua; ac mox corporeis oculis suis spectasse columbam, rostrum suum illius ori inserentem. Secretum prædicta persona tenuit, donec ille vixit. Ejusdem anni mense Novembri Dorothea Garzia, Christophori Perez de Almazau conjux, graviter afflicta erat, quod nihil novi audiret de viro suo, commorante in Sicilia. Solatii expetendi ergo accessit B. Bertrandum, precatura, ut pro salute conjugis sui Deum oraret; sed nondum hæc labia moverat, cum ille ait: Domina, ora pro marito tuo, qui opus habet. Quo dicto contristata mulier dixit: Ita, Pater? an fortasse obiit? Non, reposuit Beatus, redibit Valentiam, et revises vivum et sanum. Inde post mensem eadem domina a marito suo litteras accepit, quibus eam certiorem faciebat, quomodo ipse Panormo Neapolim navigans incurrisset periculum in servitutem Maurorum incidendi, D atque in super cum tam vehementi tempestate colluctatum fuisse, ut a multis crederetur mortuus. Observato autem tempore, quo hæ litteræ signatæ erant, compertum est, ea codem accidisse, quo Pater ista dixerat. Porro prædictus civis reversus Valentiam est, ac post aliquod tempus, mortua conjuge sua *h*, in Societatem se recepit. h

174 Quidam homo, solitus B. Bertrandum *et secreta* sæpe invisere, morem Sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ frequentandi prætermisit propter simultates, quæ ipsum inter et aliquot alios intercesserant. Et utut sæpe rogatus a quodam doctore, ut pristinam bonam consuetudinem resumeret, noluit, donec, movente Deo cor ejus, cum eodem doctore invisit Beatum, a quo multis ac peculiaribus amicitiæ indiciis exceptus, causam tamen, cur veniret, siluit. Superveniente deinde visendi gratia Religioso Ordinis S. Hieronymi, B. Bertrandus ambos dimisit, dictusque vir jam egressus cella regalem doctori dedit, ut traderet Beato pro Missa in gratiarum actionem postridie celebranda. Rediit ergo doctor, Beatumque cum patre Hieronymiano discurrentem conspicatus, regalem ei tradit, nec per tempus ei licuit, aut fortasse oblitus fuit dicere, cujus iste regalis esset, et pro quo Missa dicenda. Quare circa eumdem locum substitit, donec id posset Beato indicare; cum ecce egressus hic cum Hieronymiano est; doctorque ad eumdem accedens, ait: Pater, oblitus sui indicare, pro quo et quam ob rem Missa debeat celebrari. Verum illi, Jam scio, inquit, dicenda est de B. Maria de gratiis, et pro isto tuo socio. E

175 Eodem anno, mane diei S. Stephani *congnoscit ac prædicit:* venit doctor Cosmas Clemens ad B Bertrandum, cui erat multum devotus, precaturus, ut oraret pro conjuge sua, domina Hieronyma Centeglias, quæ septimo mense prægnans cœperat doloribus angustiari, nec sine manifesto periculo, ex judicio medici. Comperiens autem, B. Bertrandum suam Missam jamjam inchoare, vehementer doluit, quod cuperet, ut F ad suam intentionem diceretur. Sed solatus illum sacrista est, asserens, sui muneris esse eam Missam applicare, seque ei addicere, quam tunc celebrabat Bertrandus. Ivit ergo eam auditurus, et cum multis lacrymis pro vita uxoris suæ Deum precatus est. Dum vero elevabatur Hostia, doctor ingentem consolationem sensit, ut firmiter crederet, uxorem suam incolumem fore. Finita Missa, doctor afflictionem suam B. Bertrando narravit; qui jussit illum Deo gratias agere, Spopondítque, se pro illa oraturum. Domum reversus comperit, conjugem suam eo ipso tempore, quo sacra Hostia elevata fuit, filium mortuum peperisse; et (uti obstetrix testabatur) non sine miraculo, cum impossibile appareret, ut illa umquam pareret. Versabatur tamen adhuc in magno discrimine puerpera ex antecedente febri: qua de causa maritus ad B. Bertrandum denuo recurrit, qui eum de illius vita securum esse jussit; effectu brevi post secuto.

176 Ejusdem anni tempore hiemali B. Ber- *annum sterilem prædicit: concionatur Sætubi per Quadragesimam:* traudo per fenestram cellæ suæ decidentem pluviam spectauti ait Alphonsus Emmanuël Palomeque *i*, cubicularius ducis Nageræ, proregis Valentiæ, opportunum tempus esse seminando. Cui ille respondit: Imo parcissima erit i messis

A messis propter multa peccata hujus civitatis. Quod vaticinium iste reputabat eventu minime comprobandum, cum tempestas semper favisset segeti, et copiosa exspectaretur vindemia. Sed ex effectu veritas patuit: vix enim frumentum vinumque collectum fuit, deficiente humore mense Aprili, et exundantibus fluviis mense Septembri, unde vindemia deperiit. Anno MDLXXX, Jurati civitatis Sciativæ k desiderantes, ut Servus Dei Quadragesimales sermones apud se haberet, rogarunt ipsum per procuratorem; et quamtumvis Beatus, infirmitates suas allegans, sese excusaret, crederetque futurum, ut ne tres quidem sermones dicere posset, nihilo minus non potuit non annuere tanta eum devotione et constantia petentibus, et asserentibus, si non posset aliter fieri, satis sibi fore, si ipsum vel semel in cathedra sua conspexissent. Eo igitur ivit, et tantas ei Deus contulit vires, ut per totam Quadragesimam prædicaverit, nulla concione omissa.

amissa summi momenti scripta recipienda spondet.

B 177 Die secunda mensis Novembris prædicti anni dominus Jacobus Ferreri, regni Valentiæ gubernator, in maximis animi angustiis versabatur, quod, cum a concilio regio suæ fidei commissam accepisset arcam scripta maximi momenti complectentem, multisque inde annis post Nageræ dux, Valentiæ prorex, expeteret apographum duorum testamentorum, quæ in eadem arca deposita fuerant, hæc nulla ratione reperiri possent. Hinc tantum concepit doloris, ut maluisset se omnibus suis bonis privatum fuisse, tam ratione famæ suæ, quam ex metu aliarum adversitatum, quas inde orituras prospiciebat. In hisce angustiis, cum nullo altero re communicata, B. Ludovicum adiens, sollicitudinem suam aperuit, qui magnam ei spem fecit, fore ut, precando Deum, ista reperiret, et se quoque ferventer precaturum, promisit, adjecitque, ut quotidie novies recitaret hymnum MAGNIFICAT in memoriam novem mensium, quibus Christus Dominus noster in utero sanctissimæ matris suæ, Mariæ Virginis, inclusus fuit. Die postero, dum id pie perageret, en tibi clericum ambo prædicta testamenta afferentem. Quam ob rem Dominus Jacobus ad agendas C Beato gratias ivit, eoque in conventu non reperto, exspectavit in claustro; quo Beatus cum patre Xuarez adveniens, priusquam dominus Jacobus verbum protulisset, dixit patri Xuarez: Jam dominus Jacobus invenit scripta, quæ quærebat.

Duo alia mirabilia, quæ de eo narrantur.

178 Quidam B. Bertrandum negotii causa accidens, invenit illum Missam celebrantem, et ante altare cadaver distentum. Post Missam petiit a Patre, quis iste esset defunctus. Respondit ipse, se pro defuncto celebrasse. Eo autem die nullus in isto conventu fuerat sepultus; sed exhibuerat Deus cadaver illius animæ, pro qua B. Ludovicus Bertrandus Sacris fuerat operatus. Dum cuidam homini sæculari, qui oblongis erat capillis, sanctissimum Sacramentum porrigeret, vidit ipsum facie subito muta, et capillos ejus horendum in modum erectos. Seorsum igitur ductum rogavit, ut diceret, quid sibi accidisset. Respondit sæcularis, ingentem e sacra Hostia effulsisse splendorem, qui animam suam ex tali conspectu sanctissimi Sacramenti mirabiliter simul ac jucunde affecerit, ac proinde sic se esse mutatum.

179 Quadam nocte in spiritu vidit Beatus, communem fratrum in cœmeterio hujus conventus sepulturam aperiri, in qua multa corpora integra videbantur, et quemdam hominem, qui in eam descenderat, illa admodum irreverenter huc illuc versantem; notavitque Beatus, nullum ex iisdem cadaveribus putere; ac mirabatur, istum ausum fuisse tam parum decenter tractare corpora eorum, qui tam perfecti Religiosi fuerant. Suis sensibus redditus, mirabundus expendebat, quid hæc visio vellet, atque sub ortum solis petiit a janitore templi, an iis diebus sepultura cœmeterii aperta fuisset. Quo negante, mandavit, ut, si forte eam aperturus esset, se moneret. Biduo post accidit, ut in ea cadaver humandum esset. Advocatus ergo B. Bertrandus accessit, et incumbens genibus super ostio sepulturæ, adhibito specillo, introspiciens, attente vidit ibi cadavera, quorum multa erant integra, licet locus admodum esset humidus, ac sæpe etiam aqua plenus. Cumque jam vellent sandapilam ibidem reponere, non potuerunt ob multudinem cadaverum: qua- E propter vespillo in sepulturam descendit, et corpora integra Religiosorum ad aliam loci partem transferens, aiebat: Vere ista integra corpora non fœtent, nec ullum spirant ingratum odorem. Tunc B. Bertrandus inquit janitori: Modo agnosce, fili, quod tibi nuper dicebam. Et vere non erat ibi reponenda ulla sandapila, cum non deceat, ea sancta corpora tam irreverenter tractari; meritoque dolebat Beatus, quia eo in loco erant quædam corpora tam exemplaris vitæ tamque insignium Religiosorum, ut mererentur in peculiaribus honoratisque sepulcris reponi.

A. Avignono. ac ejus visio de Fratrum cœmeterio

180 Cum quidam notarius, nomine Girbau, ægrotaret, ejus uxor ad B. Bertrandum accessit, ut preces ejus pro viri sui incolumitate flagitaret. Servus autem Dei in sacello S. Vincentii eam adhortatus dixit, nullum illius marito (quamquam non vidisset) superesse remedium, sed ex eo morbo omnino moriendum. Quo dicto, mulier confixa dolore fuit, sed Beatus eam variis argumentis consolatus est, ipsaque divinæ voluntati se submisit, et post breve tempus viro suo viduata fuit. Anna Guttierez, uxor Joannis Cabrerizo notarii, vehementissime afflicta morte filii sui, quem insignem virum evasu- F rum, speraverat, quod litterarum studiis addictissimus esset, jamque philosophiæ magisterio decoratus. Dolor hic plurimum ejus oberat saluti, ac quotiescumque de hac jactura loquebatur, toties velut vulnerabatur cor ejus; denique in lecto quoque suo sic agitatur, ut non solum nullam capere posset quietem, verum etiam sibi augeret tormentum. Tandem doloris impatiens ivit ad B. Bertrandum, eoque non reperto, rogavit maritum suum, ut ipse eum consuleret, quid id esset, et si forte defuncti filii anima pio suffragio indigeret. Dixit illi Servus Dei, a dæmone ista fieri eam turbandi gratia, ac proinde non prætermitteret illa solita pietatis exercitia, ac nominatim Rosarii recitationem: nam hac ratione illam non amplius perturbandam. Sic ipsa faciens, intra paucos dies plane libera evasit.

Mæstos solatur

ANNOTATA.

a *Alibi* Salzado. *Vide Annotata ad Vitæ primæ caput* 7, *lit.* e.

b *Adi*

A AVIGNONO. b *Adi Annotata loco mox dicto lit.* d.

c *Id est, die* 25 *Novembris.*

d *In hodierno Breviario Romano, in Hymno ad Laudes in Nativitate Domini, qui incipit.* A solus ortus cardine,*de beata Dei Genitrice legitur* : Intacta nesciens virum concepit alvo Filium *etc.*

e *Primum scilicet ; si secundum fecerit in choro.*

f *Colitur hic sanctus ex Ordine Prædicatorum Martyr die* 29 *Aprilis.*

g *S. Gregorius Magnus lib.* 2 *Dialogorum. Vide Operis nostri tom.* 3 *Martii, pag.* 587, *num.* 35.

h *Non ante annum* 1582, *quo illam in vivis superfuisse, testatur Antistius in Vita prima, quam eo anno edidit.*

i *Videtur hic ab Antistio* Palombo *appellari.*

k *Alias* Sœtabis, *de qua alibi.*

B

LIBER II.

VETUS CAPITUM PARTITIO.

D

CAPUT I.

Sancti humilitas, ac in Deum et proximum charitas factis probatæ.

CAP. I. Vir humilis etiam a novitiis argui gaudet,

Quantumvis ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facile colligi possint insignes B. Bertrandi virtutes, juverit tamen de iisdem hic sigillatim agere *a*, ducto principio ab humilitate, quæ reliquarum omnium virtutum fundamentum est. Fuit hæc in ipso tanta, ut multi testium in Processu dicant, fuisse maximam ; alii addant, fuisse summam, quam in ullo umquam hominum viderint. Etenim omne illius studium, omnesque cogitationes eo tendebant, ut se reduceret in nihilum, maximumque totius mundi E peccatorem diceret, optaretque pro tali haberi. Curabat, ut despiceretur, et humilibus occuparetur operibus. In conversationibus se totius Ordinis Prædicatorum vilissimum abjectissimumque reputabat. Dum novitiorum magisterio fungebatur, mandabat iis, ut sibi suos defectus indicarent ; dumque indicabant, lætabatur magnopere, iisdemque monitoribus pœnas aliunde promeritas remittebat. Cuidam novitio, quem volebat flagello castigare, dicenti, eum nimis rigorosum esse, respondit : Recte ais, fili; eidemque novitio, quia id dixerat, flagelli pœnam indulsit.

studet ab omnibus despici, et pro maximo peccatore

2 Tantum gaudebat vilipendi, ut, teste venerabili patre fratre Dominico Anadon, ille (B. Bertrandus) in hujusmodi occasionibus regressus in cellam, janua et fenestris clausis, Deo gratias ageret, quod vidisset, se parvi æstimari. Quia vero nullus eum tam male tractabat, quam vellet, ipsemet, sibi ingerebat convitia, claudum, insanum, perturbatorem, zizania, omniumque malorum causam se vocitans. Dicebat, se esse titionem inferni, meritumque inter dæmones et cum Juda morari. Auditus aliquando est dicere istud Terentii : " Ego sum F " Davus perturbans omnia. "Aiebat etiam, causam, ob quam multi ad suam cellam venirent, eam esse, quod pro Ægyptio *b* reputaretur ; seque tamdiu blateraturum, donec tandem in verbis suis capiendus esset. Aliquando pedes pergens in Vetera *c* prædicaturus cum socio, fratre Josepho Viudes, cum loco appropinquasset, dixit ei : Si te rogent, quis concionaturus sit, responde, esse surdum, cæcum et gravem peccatorem.

haberi ; honorari refugit :

3 In conventu S. Onuphrii a fratre Antonio Catalano interrogatus : Quis gravior peccator est, tu, an ego ? respondit : Pater, ego sum : perrexitque Beatus ferventer dicere : Verum est, me esse omnium, qui in mundo degunt, peccatorum maximum : eoque tempore percutiebat pectus suum dicens : O male surdum peccatorem ! Merito te Deus tenet tot compedibus constrictum. Compedes et pedum catenas vocabat infirmitates suas, quibus continue cruciabatur, ut dicetur inferius. Interrogabat nonnumquam fratres, an crederent, Deum defectus sibi remissurum, et se salvandum, ac simul

A simul eorum preces pro se postulabat. Admodum molestum ei erat ab aliis honorari; uti contigit, dum nobilis eques Franciscus Blaues, illi obvians, manum ejus osculatus est, et genu humi posuit: quare et ipse sese ad Francisci pedes prostravit, ac humillime petiit, ne sic secum ageret; rogitans, cur ille ita se humiliaret coram tam improbo ac perverso peccatore. Pari modo affligebatur, dum cum honorifico Paternitatis titulo nominaretur, ratus se honore isto indignum esse. Dumque prioratum gerebat, vetuit (ut supra dictum est) ne hunc titulum sibi tribuerent, ac si quis id nihilominus fecisset, reprehendebat. Id etiam vetuit aliis personis, causatus, se gravem peccatorem esse.

de minimis defectibus veniam petit,

4 Si quando videretur sibi aliquem defectum commisisse, sine mora eum confessione expiabat; si vero advertisset, se melancholia sua cuiquam malo exemplo aut molestum fuisse, illico prostratus in genua veniam precabatur: prout contigit, dum erat infirmus in Godeglia, ubi patriarcha Antiochenus archiepiscopus Va-

B lentinus ipsum propria manu sua cibabat. Nam, cum ibi adesset pater magister, frater Petrus di Salamanca, vir decrepitus, magnæ virtutis Religiosus et insignis concionator, isque etiam vellet exiguum aquæ scyphum tremula manu sua B. Bertrando porrigere, aquam effudit; dixitque ei Beatus, manum ipsi, ut linguam, tremere (erat enim balbus) sed veritus, ne hoc dicto illum offendisset, amplexus eumdem est, ac veniam petiit. Cum alias B. Bertrandus cum eodem magistro Salamanca colloqueretur, hicque visus ipsi esset tædio affici, veniam pariter petiit provolutus in genua; ast, cum laudatus magister id Viri simplicitati attribueret, censeretque, nihil ista deprecatione opus esse, noluit ipsum audire, abiitque, ne iste imposterum simili de causa id faceret.

Deo ipsi patrocinante: alia humilitatis

5 Verum nocte subsecuta Deus magistrum in somno acriter coarguit, quod Beatum noluisset audire; quod ipse expergefactus, somniumque expellens nihili fecit. Sed noctibus sequentibus secundo tertioque similiter correptus, mane Servum Dei adivit, et flexis ge-

C nibus, commissi veniam precatus est; et quamquam Beatum velut Servum Dei hactenus æstimasset, imposterum tamen multo pluris fecit. Quodam die Bertrandus confessionem excipiens domini Joannis Boil de Arenos, se de quodam iracundiæ sensu, quem ex cujusdam Religiosi de se dicto conceperat, accusantis, cogitabundus hæsit, aitque: Domine Joannes, dic mihi veraciter, sumne ego fortasse Religiosus iste, qui tibi malo exemplo fuit? Ut enim ego senex sum, fieri potuit, ut aliquoties non attenderim ad ea, quæ facerem, atque ita deliquerim. Respondit ille; nequaquam; nec eum umquam sibi sic locutum fuisse. Miratus ergo est dominus Joannes tantam beati Viri humilitatem.

exempla variis in occasionibus ab eo edita.

6 Ut vero erat tam humilis, non modo avebat audire sermones cujuslibet concionatoris, verum etiam eorumdem aliquibus addebat se socium, dum ibant ad concionandum, licet hi etiam ex minoribus essent, quas ipsemet constituerat. Dumque argumentum concionis ei multum placeret, obliviscebatur de expleto tempore monere concionatorem; at postea excessum in tempore advertens, orabat veniam

Numquam etiam concionatorem aliquem, quantumvis indoctum et parum idoneum, contempsit; nisi in eo superbiam et suimetipsius æstimationem advertisset. Humilitatem suam pariter probavit tempore morbi sui, dum a multis qui ipsum invisebant, expetebat manus ad oscula; et si qui recusarent, ferebat ægre, pergebatque precari, ut eas porrigerent, et Evangelia sibi prælegerent. Audito quemdam hominem simplicem quasdam preces super ægros recitare solitum, aliquosque sic sanare; ac proinde rogatus, an hunc vellet adduci, humillime annuit; paucisque istis diebus, quibus vir ille eum accessit et suas preces recitavit, devotissime se gessit. Si infirmorum curator cibos male conditos ei porrigeret, numquam id ægre ferre visus fuit; sed semper agebat gratias de officiis sibi præstitis, petebatque sibi ignosci, quod tantum ei laboris crearet. *V. Avignono*

Vanam e divinis revelationibus gloriam

7 In revelationibus, quibus honorabatur a cælo, profundam humilitatem similiter ostendit. Anno MDLXXVIII in cella sua tribus quatuorve Religiosis, quorum unus erat pater magister, frater Vincentius Justinianus Antiste *d*, dixit: Nescio, quid sibi velit, quod per hanc fenestram viderim totum belli Lusitanici eventum. Respondit unus *e* e Religiosis illis: Pater, id proficisci potuit a Deo, et potuit a dæmone: quam ob rem oportet, id Deo pro viribus commendes. Tum vero Beatus, humeros constringens, oculosque in cælum elevans, ait: Oportet sine dubio, Deo ista commendare: nec solum non ægre tulit dictum Religiosi, verum etiam humiliter probavit asserens, ita sæpe contingere. Alias quoque cum quædam alia, quæ Deus dignatus fuerat ei revelare, cum patre magistro, fratre Hieronymo Baptista della Nuza, nunc episcopo Lobetano *f*, secreto communicaret, dictusque pater magister ex industria diceret: Cave, mi Pater, ne isthæc imaginationis tuæ fœtus sint, non revelationes; tantæ fuit humilitatis, ut nihil inde omnino contristaretur, nec verbum ullum reponeret. E

caute fugitabat

8 Ab amico suo passim rogatus, ut aliquid de favoribus, quibus a Deo honorabatur, sibi referret, postquam jam per aliquot dies respondit: Ego non scio quidpiam referre, quam peccata; eodem tandem replicante, id se propterea desiderare, ut litteris consignatum ad posteros transmitteret; dixit: " Habent Moy" sen et Prophetas "; id est: Jam habetis Evangelium, doctrinam, et exempla Sanctorum: hæc vobis sufficiant, nec aliud necesse est ex me audire. Adjecitque: Plura, quam ego, scivit Lucifer, et ejectus e cælo fuit; et Judas fuit Apostolus, atque miracula patravit; ac postmodum se suspendit, disruptus est, et sepultus in inferno; quæ ipsi solemne erat dicere. Replicavit amicus: Hæc non alteri servient, quam mihi, quia ego incipio Deo servire. Nihil aliud vis? inquit Beatus: Age, inclina te ad pedes Jesu Christi crucifixi; spondeo, me tibi plura dicturum, quam existimes; et scias, mirabilia, quæ scire cupis, nihil parum prodesse; cum nesciam, utrum in gratia, an in odio Dei sim. Solum dico, mihi quotidie mira accidere, sed nihil curo, quia nescio, a quo spiritu proficiscantur; imo scio, nisi Deus suam mihi misericordiam impendat, me condemnandum. Divina Majestas mihi hanc F

 concedat

A AVIGNONO. concedat gratiam, ut post suscepta sanctæ Ecclesiæ sancta Sacramenta humiliter moriar.

solitus ingenti damnationis æternæ metu concuti : g

9 Asserebat insuper, se, quotiescumque legeret, audiretve ea S. Pauli verba : " Semper " discentes, et numquam ad scientiam veritatis " pervenientes *g* " semper sensisse pugionem in corde præ metu, ne unus ex istis esset. Affirmabat præterea, dum de favore sibi divinitus collato gaudere vellet, expertum esse, Deum sibi, velut duri oris equo, præcipitare se volenti, fræna contraxisse, ac vehementem verberis ictum inflixisse, incusso cordi horribili metu damnationis suæ; tumque sibi re ipsa visam esse terram sub pedibus dehiscere, et ab inferno se deglutiri. Et quamvis servilis iste timor, velut singulare donum Dei, se a multis peccatis superbiæ immunem servaret, admodum tamen caro sibi stetisse, ut eumdem in amorem filialem converteret; ex eoque timore solitam suam melancholiam et mœrorem procedere.

humilitatem etiam ultis opere ac sermone suadet.

10 Neque Servus Dei sua ipse humilitate contentus erat, sed eam efficacissime quoque suis, dum præerat, subditis persuadebat; ac propterea studebat se omnium humillimum exhibere, gaudebatque cum personis ejusmodi ac vilipensis, etiam pueris, agere, solitus dicere, qui vult esse perfectus Frater, oportere, eum hæc quatuor habere : " Spernere se, spernere " nullum, spernere mundum, et spernere sper- " ni. " Aiebat, necesse esse, pectore nos semper gradi per terram, miseros nos ac fragiles reputantes, qui, si hodie boni simus, cras possumus esse perversi : quemadmodum S. Petrus, quando cum tanta audacia fiduciaque dixit, se, licet occidendus esset, non prætermissurum confiteri Christum, nec se umquam scandalizandum, quantumvis ceteri omnes essent scandalizandi; et nihilominus paulo post illum ter

h negavit, ac denique, se illum non novisse, juravit *h*. Qua in re Petrus tam probe se expertus fuerat, ut, dum a Christo ter interrogabatur, an se diligeret, plus aliis, contristaretur,

i responderetque humiliter *i*, non ausus sese alteri præferre.

II. *Zelo gloriæ Dei, ejusque amore*

11 In amore Dei sic excelluit B. Bertrandus, ut nonnumquam alter Elias videretur, divinæ Majestatis honorem zelando; si qua ad aures

C ejus pervenisset divinæ legis violatio, dolebat vehementissime, et, si e subditis suis rei essent, castigabat severe. Is zelus eluxit in certis occasionibus, dum atrociora quædam in Deum delicta committerentur Valentiæ, quando ait, divinæ voluntatis esse, ut rigide corrigerentur peccata, tantamque in se excitabat sanctam iram, ut levatis in cælum brachiis cum S. Paulo I Cor. VII diceret : Puto, quod ego hac in re

k spiritum Dei habeam *k*. Loquebatur semper de Deo, nihil umquam de mundanis rebus sermoni suo immiscens. Non solebat loqui, nec auscultare novos nuncios. Omnia colloquia ejus eo tendebant, ut induceret auscultantes ad serviendum Deo et agendam de peccatis pœnitentiam; adducebatque exempla e Vitis Sanctorum, et multos Sacræ Scripturæ locos proferebat; monebatque minaciter, ut caverent sibi, ne in manus irati Dei inciderent.

mirifice ardens eumdem in aliis accendebat :

12 Videbatur totus divino amore ardere; cumque aliquando cum quodam amico suo pergeret ad fontem vicinum Rusaffæ *l* in campo

l cujusdam agricolæ, Petri Ximeni nomine, tam in accessu, quam in reditu semper tanto cum fervore locutus de Deo fuit, ut præsentibus res singularis appareret, et corpus ejus simul D cum anima cælestis flamma esse videretur. His congruit, quod ipsemet, data opportunitate, cuidam amico suo dixit, sæpe contigisse, ut, dum in divino amore tepebat, simulatque sanctissimum Sacramentum susceperat, tantum internum sentiret calorem, ut videretur sibi corpore et anima in ardenti fornace consistere. Hinc verba et sermones ejus mirifice excitabant devotionem, uti supra dictum est lib. I, cap. VII *m*, affirmaruntque multi testes, qui ab il- m lius conversatione redeuntes semper novos ad serviendum Deo stimulos senserunt; ac nominatim venerandus pater frater Joannes Alarconi, cum fama magnæ sanctitatis defunctus. Talia erant illius Deo serviendi, eumque magis amandi desideria, quæ frequenter renovabat his verbis : Serviamus Deo, quia bonum Dominum habemus.

13 Cum nuntiatum ei esset a fratre Ludo- *Spiritu fervens magno martyrii,* vico Primo, quemdam fratrem novitium, Petrum Joannem Saragozza dictum, die XXIX Aprilis anni MDLXXXI Religiosam suam professionem nuncupaturum, exclamavit, O qui nunc esset novitius, ut frater iste, ac denuo profiteretur, inciperetque servire Deo, quod ego hactenus non incepi! Omni vitæ suæ tempore ardenter desideravit martyrium, et quotidie in Missa, dum sacram Hostiam et calicem elevaret, recitabat eam S. Petri martyris orationem : Da mihi, Domine, ut ego moriar pro te, ut tu voluisti mori pro me *n*. Sæpe etiam versabat in n ore istas invictissimi Vincentii *o* inter tormenta o sua voces : Hoc est, quod semper desideravi! Hoc est, quod totis viribus quæsivi! Dumque hæc diceret B. Bertrandus, spectabat quamdam ejusdem S. Vincentii martyris imaginem, et aliquoties etiam lacrymas addebat. Alias inquiebat : O si tam felices essemus, ut pro Jesu Christo duceremur ad carcerem, et catenis vincti per has plateas raptaremur! Tunc experiremur, quam dulce sit pro Christo pati : tunc probe caperemus, quod S. Lucas scripsit de Apostolis, dum a Judæis e concilio suo ejecti fuere : " Ibant Apostoli gaudentes a conspectu " concilii, quoniam digni habiti sunt pro no- " mine Jesu contumeliam pati *p* ". Subdebatque p Beatus : At non sumus nos digni tanto benefi- F cio, quantum istud est.

14 Dixit aliquando uni ex amicis suis : Non *cujus obtinendi gratia etiam in Americam navigaverat,* sum ego dignus martyrio, sed, si Deus hanc mihi gratiam concederet, libentissime admitterem, precarerque, ut maxima totius mundi (hic imitabatur patrem suum S. Dominicum) tormenta mihi subeunda essent : nec dubium est, quin tunc lætus moriturus essem pro illo et pro illius Ecclesia Romana. Imo certo, imo certo, imo certo : nullum est dubium. Fretus Deo hæc dico; nam mihi neutiquam confido : Deus me solida firmaque fide interne roboravit. Hoc tam ardens martyrii desiderium persuasit ipsi, ut patriam, cognatos et conventum suum, in quo tantopere diligebatur ab omnibus, desereret, et proficisceretur ad Indias, quamvis infirmioris esset valetudinis, quam tantum iter requireret. Nec valuerunt ipsum detinere piæ dissuasiones fratrum suorum, nec impedimenta eumdem in finem a Religiosis objecta; imo, postquam inde jam redierat, magnum prodebat dolorem, quod non placuisset Deo, ut ex dato sibi veneno moreretur; hanc causam (sicut alibi dictum est) reddens,

A dens, quod, uti ea ratione fuisset vere mortuus propter prædicatum Evangelium, et propter eruendos ex infidelitatis tenebris ludos istos, ita fuisset vere martyr. At, quamquam ille martyrium ibi passus non fuerit, apprime tamen probavit insiguem sui in Deum amorem, maximas tolerando molestias frigoris, æstus, nuditatis, aliasque ad convertenda tot animarum millia, quæ eximio zelo suo ad notitiam Dei adduxit.

desiderio flagravit.

15 Quando Valentiam allatus est nuncius de martyrio Jerosolymis tolerato a muliere, quæ ante susceptam peregrinationem suam apud B. Ludovicum fuerat confessa, hic ultra modum exsultavit; et quamvis tunc versaretur in articulo mortis, videbatur ipsi cor exsiliisse præ lætitia; aiebatque : O felicem mulierem, quæ, si verum est, quod de ea scribitur, tam insiguem a Deo consecuta favorem est! Sed ego peccator tantam gratiam non mereor! Non minori cum gaudio accepit nuncium de martyrio, quod solinssima codistautia die XVIII mensis Maii anno MDLXXVII Algerii subiit pater B frater Michael Arandiga Valentinianus, Ordinis Militaris S. Mariæ de Montesa *q* : omne enim desiderium illius erat pro Christo Jesu pati, et pro ipso fundere sanguinem suum.

III.

In proximi salutem perpetuo intentus, sui corporis cruciatu

16 Amor, quo B. Bertrandus ferebatur in proximum suum, is fuit, ut cum tenerrimo affectu conaretur solari singulos, omnesque Dei servos efficere optaret. Hinc frequens erat in confessionibus audiendis mane et vesperi, ante et post Missam. Audito cujuslibet in peccatum lapsu, non solum dolebat plangebatque, sed semetipsum quoque flagellabat, pro infidelibus intercedens. Speciatim, cum quædam mulier ex spectabili familia cujusdam viri amore correpta cum eodem turpiter lapsa fuisset, ipse tam atrociter se ad sanguinem usque flagro cecidit, ut humeros suos omnino dilaceraverit; hoc mulieris scelus; utut secretum, ille per divinam revelationem cognoverat; et quadam vespera ivit eam invisurus, ubi virum istum invenit; mirabaturque mulier accessum illius, quod non soleret Beatus suam domum visere. Dixit autem Bertrandus eidem viro, ut abiret, C quia habebat, quod cum ista domina communicaret. Isto abscedente, cœpit Beatus amare lacrymari, tanto cum sensu, ut stupefacta domina causam fletus exquireret.

mulierem lapsam solide convertit :

17 Siluit ille aliquantisper, præ lacrymis nequiens fari : tandemque in verba prorumpens, ait, causam esse peccata, quæ ipsa cum viro, qui tum abierat, ibi commiserat; digito moustrans locum, in quo scelus consummatum fuerat, addensque numerum et adjuncta peccatorum. Utque videas (ita prosequebatur) quanti mihi id constet, huc verte oculos; humerosque suos nonnihil denudavit : quos ut mulier sui causa ita laceros conspexit, audivitque crimen suum, propter quod Servus Dei tantopere lugebat, seseque tam aspere tractaverat, ab illo sibi revelari, in vehementem et inconsolabilem planctum prorupit, et animum vere pænitentem præferens, fragilitatis suæ veniam a Deo precata est. Beatus autem illam roboravit, jubens spem suam in Deo collocare, fore, ut imposterum in simile peccatum numquam relaberetur, addiditque : Potes modo curare, ut celebrentur Missæ, quas pollicita es, si Deus te ex istis culpis educeret. Quo responso ipsa attonita hæsit, quia soli Deo votum istud notum fuerat, et tantundem contrita corde; adeo ut admodum Christiane imposterum vixerit, veruuque esse constiterit, quod Beatus asseruerat, ipsam numquam relapsuram.

A. Avinsoso.

puellam a lapsu prohibet : pauperibus, etiam tempore pestis, largiter subvenit

18 Huic fere simile fecit in altera occasione. Puella nobilis a viro quodam vehementissime sollicitata, tandem post aliquot elapsos menses decreverat ei assentiri. Noctu igitur misit ipsum arcessi; et ad fenestram suam adventum ejus tribus horis exspectavit, uti aliis noctibus venire soluerat : sed tunc non comparuit, quia nequierat reperiri. Perstitit illa in pravo proposito usque in mane, quando Beatus eamdem domi suæ convenit, aitque : Deus tibi dimittat, domina insana, quod me tota nocte tui causa vigilare coegeris, ut orarem Deum, ne labereris. Quam rem juvencula plurimum admirata est, et commissi pænitens, studuit posthac Deo servire. Pari modo miserebatur proximi in necessitatibus suis, juvabatque, dum poterat. Idque maxime probavit largiendo eleëmosynas, ubicumque esset. Missis factis, quæ supra dicta sunt, sic ille in con- E ventu S. Annæ de Albayda tempore pestis, licet ea domus pauperrima esset, nihilominus visus est, quotquot in plateis repererat mendicos, ad conventum adduxisse : quod cum aliquando admiratus frater Joannes Perez petiisset, cur id faceret, cum probe sciret necessitatem fratrum; respondit cum magno animi sensu : Itane, frater : an Deus nobis deerit? Præterea exibat per loci plateas et montes, visurus, si quem reperiret e peste defunctum, ut sepeliret (sicut dictum est) nullum curans periculum.

ægris indefessus assistens multos sanat,

19 Quod ad infirmos attinet, tanta erat illius in hos charitas, ut, præterquam quod nosocomia ante ingressum in Ordinem (qua de re vide dicta superius) frequentaverit, numquam recusarit, quoties rogabatur, eos adire solandi gratia, ac tanto etiam libentius, quanto ei erat molestius charam sibi cellam suam relinquere. Solebat super illos legere Euangelium, et orationem S. Vincentii cum aliquot aliis devotis suis precibus. Oratio hæc erat : " Signa autem eos, qui crediderint, hæc " sequentur. Super ægros manus imponent, " et bene habebunt. Jesus Mariæ Filius, mundi F " salus, et Dominus, qui te traxit ad fidem " Catholicam, te in ea conservet, et beatum " faciat, et meritis beatæ Virginis Mariæ, et " sancti Dominici, Patris nostri, et beati Vin" centii, et omnium Sanctorum, te ab hac " infirmitate liberare dignetur. " Tantæ vero efficiæ erant illius accessus et oratio, ut multi sanarentur, quemadmodum infra dicetur cap. X *r*.

r

ac nominatim unum, pro quo vitam suam Deo obtulerat:

20 Hæc Viri in infirmos charitas singulariter eluxit in gravissimo morbo patris magistri Francisci Alemani (Religiosi rarissimis dotibus præditi, et spectatissimi in Ordine scientia sua et singulari arte concionandi præ omnibus, qui longo annorum decursu auditi fuerant Valentiæ, ubi ille novem continuis Quadragesimis sermones habuit, eodem cum applausu in postrema, ac in prima, auscultatus) ita ut doctor Collado, in arte medica famosissimus, jusserit ipsum sacro Oleo inungi, et ad discipulos suos conversus submissa voce dixerit : Iste pater est, velut jam mortuus. At B. Bertrandus eumdem invisens, ac sine sensu reperiens, illico pro eo Missam celebravit; eaque finita, rediit

A. Avignono. rediit hilaris cum reliquiis S. Petri Martyris, aitque infirmo sermone Latino : Ne metue, non morieris. Quibus dictis, accidit ægro aliquid, ut jam exspirasse crederetur; sed contrarium contigit : nam continuo cessavit febris. Quapropter medicus cum sic mutatum videns, jussit e lecto surgere, quod Deus patrasset miraculum. Dum post aliquos dies jam omnino convaluisset, Beatus illum intuens, bis lacrymatus est, et causam ab eo rogatus respondit : O! si scires, pater, quanti mihi constes. Scias, me, dum inter celebrandam Missam pro te, quando ægrotabas, sanctissimum Sacramentum in manu tenerem, intellexisse, tibi tunc moriendum esse, ac proinde precatum, ut Deus meam pro tua vitam acceptaret, dumque meas preces sæpe repeterem, dictum mihi esse, te victurum, sicut tibi significavi, dum eas sacras reliquias ad te attuli.

dissidentes conciliat : captivis patrocinatur. 21 Plurimum tristabatur Beatus, sicubi natas discordias audiret, totisque viribus laborabat, ut simultates componeret. Ita fecit in Albaya, ubi, fervente inter duos inimicitia, ex qua grandia mala oritura certo credebantur, sine ulla spe idonei remedii, Servus Dei sua solita charitate et prudentia reduxit eos in concordiam; atque omnis secuturorum malorum metus evanuit. Detentos quoque in carceribus consueta sua charitate adjuvabat, maxime cum eos injustis dubiisve de causis pati contingeret, eosdemque defendebat. Intelligens aliquando, velle judicem in quemdam virum nobilem ferre sententiam capitis amputandi, causa jam admodum promota, Beatus sine altero debito, quam charitatis, causam illius sic egit, ut judex pro sua erga Beatum observantia pœnam distulerit, et captivus etiam liber evaserit. Cum reus ad supplicium duceretur, utque complices revelaret, admoto sæpius faucibus cultro premetur, Beatus justa ira indignans dixit, hac ratione non semel, sed millies ei mortem infligi; hæcque eo spiritu dixit, ut judices, ut erant pii, neque vellent Deum offendere, reum ad carcerem reduci jusserint, ac tandem vitam ei donarint. In similibus apud judices, tam ecclesiasticos, quam sæculares, intercessio- C nibus, dum delicta non erant atrocia, vel non recte probata; uti et pro miserabilibus personis eximia eluxit charitate, multosque liberavit.

ANNOTATA.

a *Uti librum* I de Vita, *ita hunc secundum* de virtutibus B. Ludovici Bertrandi *inscripsit.*

b *Id est, opinor, pro uno ex istis ignotæ patriæ errabundis nugivendulis, qui Ægyptios se dicunt, ac futurorum scientiam profitentes, stolido vulgo imponunt.*

c *Dubito, an non sit* Verera; *at utroque vocabulo mihi ignotus est locus iste.*

d *Nimirum Vitæ primæ scriptor qui factum istud secundum partitionem meam cap.* 10, *num.* 195, *secundum suam autem in versione Italica cap* 16 *narravit; sed ad annum* 1581 *(nisi typothethæ error sit) reposuit.*

e *Antistius.*

f Lobotum, *nunc vulgo* Albarazin, *Hispaniæ in regno Aragoniæ civitas episcopalis est sub metropoli Cæsaraugustana.*

g *In Epist.* 2 *ad Thimoth. cap.* 3, ỳ. 7. D

h *Matth. cap.* 29 *et alibi.*

i *Joannis cap.* 21.

k *Loco assignato* ỳ. *ultimo* : Puto autem, quod et ego spiritum Dei habeam.

l *De hoc fonte, cui* S. Ludovici Bertrandi *benedictio miram contulit morbos sanandi virtutem, peculiaris erit lib.* 3 *loquendi locus.*

m *Secundum meam partitionem ibidem cap.* IV.

n *Colitur hic sanctus Ordinis Prædicatorum martyr die* 29 *Aprilis, quo die de eo in Opere nostro actum est.*

o *Haud dubie indicatur S. Vincentius, celebris levita Cæsaraugustanus, ac martyr Valentinus, cujus Acta apud nos habes ad diem* 22 *Januarii.*

p *Act. Apost. cap.* 5, ỳ. 41.

q *Apud Antistium, a quo hæc accepit Avignonus, in Vita prima, num.* 182 presbyterum *fuisse additur; videsis, quæ de Michaële annotata sunt supra cap* X, *lit. f, pag.* 345.

r *Secundum meam partitionem cap.* 5. E

CAPUT II.

Sancti in orando assiduitas et fervor : severa corporis castigatio : virginalis castitas.

CAP. IV. Ejus in orando voluptas, assiduitas. Inter insignes virtutes, quæ B. Bertrandum illustrarunt, admodum heroïca fuit altissima illius et assidua oratio; cui sic erat intentus diu noctuque, quasi nihil aliud agendum haberet. Suavissima illius conversatio dulcissimaque occupatio erat Deum orare continue, Singulis diebus horas quatuor impendebat orationi mentali, duas mane, duas alteras vesperi, præter mediam horam, quam in considerandis septem B. Mariæ Virginis gaudiis post prandium exigebat. Dumque erat infirmus, rogabat F valetudinarii ministros, ne certis horis matutinis ac pomeridianis, quemquam visendi gratia intromitterent, ne hæc sua impediretur devotio. Intrantes vero in cellam ordinarie inveniebant orantem. Noctu multis horis excubabat in ecclesia, tam ab ineunte nocte, quam post mediam, absoluto Officio Matutino; et nonnumquam ibidem perstabat usque ad Officium Primæ; et crebro auditus est flere.

constantia, corporis habitus, modus et oratio. 23 Observavit frater Joannes Perez, ipsum, quando ad Matutinum ibat; vix potuisse pedibus suis insistere, et præ lassitudine ac imbecillitate parieti innixum processisse, dum vero rediret ex ecclesia, fuisse validum et viribus concessis roboratum. Orationes suas persolvebat modo innixis genibus (unde ejus genua multum calli obduxerant) modo prostratus in pavimento, inclinato corpore in genua, et facie humi posita; modo etiam erectus stans, novam semper rationem orandi quæritans. Horas canonicas recitabat devotissime, et ante singulas præmittebat quasdam Antiphonas de aliquo Passionis Christi mysterio, quas ita partitus fuerat,

A rat, ut cuilibet Officii Horæ peculiare præmitteretur mysterium. Dum Breviarium sumebat in manu, dicebat :

„ Rex Christe clementissime,
„ Tu corda nostra posside,
„ Ut tibi laudes debitas
„ Reddamus omni tempore. „

Toto vitæ suæ tempore, non obstantibus multis occupationibus, numquam recitandi Officii tempora mutavit, sed semper illud servato accuratissimo temporis ordine persolvit.

In contemplando alienus a sensibus, ac corpore etiam 24 Tam assiduus erat in oratione, ut nonnumquam confusus animo et sui impos videretur, sæpeque contigit, ut interrogatus de re quapiam, de altera longe dissimili responderet. Ita accidit cuidam presbytero, uni ex maxime solitariis optimique exempli hujus regni viris, cui, cum hic Beatum in Monte d'Albayda invisens salutasset, et amplexus, de sua ipsum valetudine rogaret, ille facie tota hilari in cælum versa : respondit his verbis : Ah ! possumus esse filii Dei ! Unde presbyter intellexit, Beatum B tunc altissimæ contemplationi intentum fuisse, quod etiam sæpe alias contigisse, pater frater Andreas Cabrerizo testatus est. Sic ille contemplabatur ut aliquoties, non solum in ecstases raperetur, verum etiam ejusdem corpus elevaretur a terra ; uti factum est, dum e Moncada eodem, quo ibidem concionatus fuerat, die reversus est.

elevatus a terra, alias facie quoque 25 Relicto enim retro se servo, qui ejus equum ducebat, ingressus est agrum, alta frumenti segete plenum, in quo a famulo non poterat videri Ibi tam serventer cœpit contemplari, ut corpus ejus supra omnes spicas tolleretur in aërem. Interim illac transivit quidam incola Moncadæ, Baptista Ferreri appellatus, qui a famulo petiit, quid ibi ageret. Respondit is, se exspectare Bertrandum : quo audito, homo curiositate ductus voluit ipsum videre, et in locum eminentiorem in ora plateæ insiliens, illum supra spicas segetis in aëra sublatum vidit. Simile quid conspexerunt quidam Indi in Tubara, qui ædiculam, in qua ipse hospitabatur, forte ingressi, spectarunt eumdem a bene media ulna elevatum *a*, quemadmodum supra dictum est. Uti S. Lucas de transfiguraC tione Domini nostri loquens ait : „ Dum ora- b „ ret, facta est species vultus ejus altera *b* ; „ hoc est, orantis Christi vultum visum fuisse instar solis splendidum (quod erat rationis sanctitatem comprobare) ita ex Beati, dum oraret vel de Deo loqueretur, facie aliquoties splendoris radii processeruut ; idque sæpius factum est.

mire splendens 26 Eremita ex Cullera, Michaël Pons nomine, Valentiam adveniens, B. Bertrandum, quocum arctam colebat amicitiam, invisendi gratia ad januam cellæ ejus pulsavit : quam Beatus aperiens, visus est faciem magno splendore micantem habere ; quod eremitæ admirationi simul ac timori fuit. Christophorus Ferreri, notarius Valentinus, quadragesimus nonus testis in Processu, auctoritate Sixti V formato, asseruit, sibi sæpe accidisse, ut; dum Beati cellam adiret, velletque eam ingredi, compulsus fuerit retrocedere, non ausus intrare propter ingens lumen, quod videbat. Id ipsum in eodem conventu expertus fuit pater frater Michaël Herrero. Erat tamen Bertraudus alias facie passim pallida et decolori, ut solent homines laboribus attriti. Pari modo in Moncada, cum strumas Sperantiæ Assensi sua lingua lambisset, illico in ecstasim raptus fuit, ejusdemque vultus resplenduit, sicut dicetur inferius. In conventu quoque S. Annæ in Albayda venerandus pater frater Joannes Alarconi sæpe per rimas januæ vidit eum supernaturali claritate fulgentem. *A. Avignono.*

et manibus et vultu 27 Francisca Ferreri, equitis Michaëlis Joannis Beneyto uxor, feria IV Majoris hebdomadæ, uno anno ante obitum B. Ludovici, confitendi gratia ipsum adiens, eodem momento, quo ad ejusdem pedes procumbebat, vidit ipsum ita facie manibusque lucentem, quasi fuisset Sanctus, qui descenderat e cælo, sensitque odorem suavissimum e vestibus prodeuntem, ita ut post confessionem inde recesserit plena gaudio, ac velut surrexisset a pedibus Sancti, gloria jam donati. Aliud simile experta est Joanna Murachiglia, quo tempore B. Ludovicus hospitabatur infirmus in nosocomio sodalitii S. Mariæ Virginis, cujus curam gerebat frater illius dominus Hieronymus. Dum enim hæc ad præbendum ei quoddam remedium accederet cum famula domestica, accensum cereum, quod E cubiculum istud, undique clausum, lumine careret, manu gestante, eoque cereo extincto, locus admodum tenebrosus mansisset ; illumque denuo accensura iret, eodem momento tam lucidus ibi splendor eluxit, ut omnia clare conspectui apparerent : qui quidem splendor perseveravit, donec famula cum accenso cereo reversa fuit.

ac vestimentis cælesti luce micare sæpius visus fuit, 28 Dum Beatus anno MDLXXIII, festo Ascensionis Domini nostri Valentiæ in ecclesia S. Michaëlis concionem habeat, illius vultum ac vestimenta lucida, ipsumque e cathedra sursum elevatum, quidam medicus pariter spectavit. In vico Monpoix in Indiis capitaneus Ferdinandus de Bentocont quadam nocte tugurium, in quo B. Ludovicus Bertrandus hospitabatur, ingressus, cum nec facem nec candelam penes se haberet, conspexit velut multarum candelarum ardentium lumen, ipsumque, flexis genibus ante oratorium suum procumbentem, duosque viros assistentes, prout superius memoratum est. Ingressus Servus Dei una cum beato fratre Nicolao Factore in cellam S. Vincentii Ferrerii, et ambo orationi intenti magna F luce coöperti fuere, adeo ut Lucas Portium, beneficiatus ecclesiæ cathedralis Valentinæ, et socius B. Nicolai, qui ibi aderant, accurrerint, ut splendorem viderent, videruntque, non tamen duos dictos Beatos, priusquam splendor ille cessaverat.

Quotidie utut debilis, Missam celebrat, aut communicat ; 29 Quamquam hactenus relata apprime probent illius in oratione fervorem spiritus, maxime tamen profecit, in devotione erga sanctissimum Sacramentum altaris; propter voluptatem, qua fruebatur in Missa, quam numquam prætermisit celebrare, nisi nonnumquam gravi morbo impeditus. Hilarissime agebat diem Natalem Domini, quo tres Missas dicere licebat, uti et diem Defunctorum omnium, quo patres Prædicatores in universa provincia Aragoniæ ex speciali privilegio Julii III tres Missas celebrant. Præscriptæ B. Bertrando adversus surditatem ejus quædam potiones fuerant, mane ac vesperi sumendæ, quibus contendebat medicus noxios illius, utut acres, humores consumere ; non tamen prætermisit ille celebrare. Ast cum nihil hisce proficeret, suspicati sunt, fortasse ipse pro tempore noxium esse Missam dicere : verum

A. AVIGNONO.

verum ille nihilominus voluit in celebrando perseverare, asserens, se nihil curare valetudinem suam, quantum opus erat, ut eam posset dicere. Et quam ita viribus defecisset, ut post Missam pedes suos regere nequiret, et nonnumquam etiam corrueret in terram, nolebat tamen eo sacro solatio privari. Dum vero nimia vi mali prohibebatur, sumebat quotidie sacram Eucharistiam, utque cum debita animi puritate sanctissimum Sacramentum susciperet, solebat confessionem præmittere et pridie vesperi, et denuo ipso mane.

in Missa fervorem suum adstantibus aspirat, ac cælesti luce

30 Celebrabat autem Missam tanta cum devotione, ut eam etiam circumstantibus inspiraret, flebatque majori illius temporis parte, peculiariter a tempore Consecrationis usque ad Communionem. Solebat ei in hoc sancto Sacrificio sæpe ministrare fratre Joannes Perez, qui et asseruit, ipsum, quamdiu durabat Missa, facie admodum splendida fuisse. Hieronymus quoque Abella, toties hic nominatus, dum illius Missis interesset in conventu S. Annæ in
B Albayda, observavit, soluisse eumdem, quando non aderant in ecclesia alii, quam ipse cum suo ephebo, bona quarta horæ parte morari cum sanctissimo Sacramento in manu, priusquam illud sumeret in ore, atque interim semper flere; vultumque illius velut crystallinum fieri, et circum sanctissimum Sacramentum et caput Beati conspici magnum circulum splendoris. Quam ob rem eidem Abellæ inde Belgidam redeunti ephebus suus, qui erat ætatis annorum tredecim, et Melchior Magnez vocabatur, aliquando dixit: Vidistine, domine, splendorem, quo pater fratre Ludovicus faciem suam cinctam habuit, dum fleret cum sanctissimo Sacramento in manu? Tace, respondit ei dominus, et nihil dixeris ex eis, quæ vidisti. Idem iste Melchior Magnez postmodum relicto dicti Abellæ servitio, duobus annis servivit patribus in coventu S. Annæ, quo interim tempore B. Bertrando Missam celebranti ministrans, sæpe vidit candidissimam nubem super ipsum, dum sanctissimum Sacramentum teneret in manu, descendere, formarique quosdam arcus lucidos ad instar facium ardentium.

C

frequenter micat.

31 Cum Joannes Marcus Corbera, sacerdos beneficiatus ecclesiæ S. Joannis del Mercato Valentiæ, conventum S. Onuphrii, dum ibi Prior erat B. Bertrandus, adivisset, ut generalem de peccatis suis confessionem apud eum institueret, uti fecit; ac postridie (qui dies erat Bacchanalium) antequam inde recessurus erat, vellet eidem Beato in Missa ad altare majus celebranda assistere, accidit, ut, dum ille sanctissimum Sacramentum in manu haberet, ejus vultus valde splendesceret, et quidam radii lucidi prodirent. Quod ipse admirans surrexit in pedes visurus, an quod ibi lumen esset, unde is splendor posset oriri. Sed nullo invento præter duos cereos altaris, et eos quidem ab ipso remotiores; cum ecclesiam quoque ob clausas fenestras obscuram esse observasset, vidit Beati vultum ad instar lunæ magnum istum splendorem circum spargentem; atque ipsummet Beatum, fixis in sanctissimum Sacramentum oculis, blande arridentem. Quo viso, sacerdos obstupuit, ac sibi dixit: Vere iste Homo suis oculis Deum videt!

32 Licet Bertrandus maximos e cælo favores reciperet, non tamen consuetum pœnitentiæ rigorem umquam prætermisit, quia, ut superius dictum est, cum sua sese humilitate involveret, iidem isti favores faciebant, ut se tanto minus æstimaret, tantoque graviorem peccatorem reputaret. Hinc semper vixit in horribili metu damnationis suæ, ac proinde tam severa et extraordinaria fuit ejus pœnitentia, ut vix exponi queat; neque hæc solum certo aliquo temporis spatio, sed, quamdiu vixit, duravit. Cœpit a teneris annis corpus suum jejuniis ac vigiliis macerare, eaque erat a cibis abstinentia, ut incredibile videatur, potuisse humanum corpus tam modico alimento sustentari. Non sufficiebant ipsi jejunia sui Ordinis, quæ septem mensibus observantur, a festo sanctæ Crucis mensis Septembris usque ad Pascha Resurrectionis Domini, ac præterea omnibus feriis sextis, aliisque certis diebus peculiaribus, sed jejunabat semper, contentus eo, quod concedebat Ordo, quodque valde modicum est, et ex portione sua etiam separabat partem, dandam pauperibus, ut dictum est.

jejunium perpetuum observavit

cibos suos insipidos reddens nec, nisi vilioribus vescens.

33 Ne gustui indulgeret, comedebat cibos sine sale, ac sæpe etiam aspergebat alöe; et interrogatus, quid ageret, aiebat, id sibi bonum esse. Cum aliquando cuidam sæculari diceret, se adeo nauseare cibos, ut, nisi sibi darentur quidam parvi panes c, ne bolum quidem diglutire posset; responsum accepit: Qui possunt Reverentiæ vestræ cibi sapere, si alöe aspergas? Quo audito, Beatus agnoscens secretum suum notum esse, vehementer erubuit, tacuitque. Tempore infirmitatis suæ nullas volebat delicias, et si quæ ipsi donarentur, eas ad valetudinarium mittebat, et utebatur eo, quod præstabat conventus. Semel, dum per Quadragesimam concionabatur in Moncada, prandenti in domo Josephi del Campo appositus fuit quidam piscis marinus; sed nulla ratione induci potuit, ut eum gustaret, causans, quod æquum non esset, ut, qui prædicabat abstinentiam, ipse comederet Pagelum (sic vocatur piscis iste) ac pari modo etiam alibi fecit, non nisi legumina herbasque admittens.

Vigiliis intentus, lecto non utitur; uti coactus

34 Vigiliæ illius erant productissimæ, quia majorem noctis partem exigebat orando, sero se recipiebat ad somnum, surgebat valde mature, semper intererat Officio matutino, post quod F
frequenter perseverabat in ecclesia usque mane; et, si rediisset ad cellam suam, incumbebat studiis; aut, si non permitteret sopor, brevissimo quiescebat tempore, diligenter solitus mature surgere. Lectus ejus erat scamnum vel arca cum duobus libris vice cervicalis; nec umquam cubabat in lecto, quem semper revolvebat, velut in eo jacuisset; idque pariter faciebat, quando prædicandi gratia foris aberat a conventu. Quin etiam nimis molle reputans super arca dormire, fecit sibi e rudi asperaque tela fasciam nodis implexam, qua cinctus, in quamcumque partem se verteret, cruciabatur. Coactus autem a medicis ratione gravis morbi exutus decumbere in lecto, invenit modum, quo vel sic exutus ageret pœnitentiam, non sinens miserum corpus suum ulla quiete frui.

corpus in eo aliter cruciat.

35 Hinc paulo ante mortem suam eum visens pater frater Joannes Lescano, cum manum illius, quam sub torali tenebat, osculandi ergo sibi porrigendam expetiisset, illeque ex modestia recusasset, obstinatus animo manum suam torali supposuit, deprehenditque laterem, quem ille subter humeros suos carnem inter ac tunicam

A cam inseruerat. Quam ob rem admirabundus dixit : O pater, frater Ludovice, quam hoc facis, dum male te habes? Pater mi (respondit ipsis Vir sanctus) jamjam appropinquat dies, teque oportet brevi transire ad cælum ; sed obtestor te, ne id cuiquam hominum, qui in mundo sunt, reveles. Præter prædictas corporis castigationes induebatur cilicio, quod, licet quam secretissime posset, faceret, dum tamen lavandam dabat tunicam suam, in ea semper aliquot setæ inhærebant. Adhæc certis temporibus cingebat se asperrima catena ferrea, dumque ad Indias profectus est, aperta arcula, quam in cella habebat, repererunt magnam flagellorum aliorumque pœnitentiæ instrumentorum copiam, quæ semper habebat in promptu. Reprehensus aliquando ab amico suo, cur sese tam severe flagellaret, hilari vultu reposuit : Quid vis, ut ego hac in re faciam, si fatuus sim? Hac ratione omnem repellebat inanem gloriam, quæ hinc sibi potuisset obrepere.

VI. Castitatis eximius cultor,

36 Cum Bertrandus a pueritia sua semper magno cum timore Dei processerit, et angelicam vitam duxerit, facile colligi potest, quæ fuerit ejusdem puritas et castimonia, cum numquam de re alia, quam de cælestibus loqueretur. Proinde non solum fuit castus, sed etiam virgo. Numquam ex ore ejus processit vox, quæ non foret honestissima ; dumque de castitate sermonem haberet, tanto eam cum ardore persuadebat, ut castissimam mentem suam proderet foris. Hæc omnia testatus est Laurentius Perpignano notarius, qui Beatum cognovit ab ætate illius annorum quinque, cum eoque familiaritatem coluit, tam ante, quam postquam ille Religionem professus est, et in multis itineribus ejusdem comes fuit ; idemque pro certo habuit, illum ipso, quo obiit, die æque virginem fuisse, quam quo natus est. Sed et alii quoque insignem illius puritatem admirantes eum angelum potius, quam hominem, reputarunt.

eidem servandæ caute invigilat,

37 Tam singularis erat honestatis, ut, si quid infirmitatis in corpore suo contraxisset, nollet ei a quoquam manus applicari. Numquam cum mulieribus familiaritatem coluit, et quando loquebatur cum eis, id agebat, vel ut aliquid
C spiritalis solatii in angustiis impertiretur, vel ut easdem in viam divini servitii conduceret. Atque in hisce insuper tam erat moderatus, ut post pauca verba recederet ; si vero illæ replicarent, quo eum diutius audirent loquentem, Abite, filiæ, aiebat, ego non obliviscar Deum orare pro vobis ; atque ita dimittebat. Fuit hoc maxime observatum in Indiis, ubi nullam umquam mulierem in obsequio admisit ; cum illis in partibus soleant mulieres Indæ Christianæ doctrinæ doctoribus, seu parochis, inservire. Affirmant præterea multi e principalioribus personis, numquam se conversatos fuisse cum homine modestiori, et in quo puritas candorque animi magis eluceret ; qua de causa in singulari habebatur honore, et Sanctus audiebat.

immissam ad eam violandam mulierculam verberibus abigit :

38 Insigne hujus rei argumentum habemus ex occasione, quam inter Indos ei dæmon obtulit. Nam hi irreprehensibilem boni Patris vitam et amorem solitudinis suspicientes, voluerunt in Tubara honestatem ejus tentare, submittentes astutam callidamque feminam, quæ ipsum ad offendendum Deum incitaret. Quæ cum illum callide ad fores evocasset, ac diabolico artificio ad peccandum provocasset, Beatus arrepto cingulo, quo utebatur, inflictis verberibus repulit. Tum, Ignosce mihi, inquit mulier : non enim ego hoc mea sponte inceptavi ; sed violenter adacta : exposuitque, quo modo ad hoc facinus subornata fuisset ab Indis. Hos vero iste eventus tam pie affecit, ut non tantum bona illius inter ipsos fama confirmata fuerit, verum etiam creverit.

A Avignone.

et alteram ab honorato viro, cujus libidinem Sanctus reprehenderat,

39 Alterum casum archiepiscopus Insulæ S. Dominici refert in Historia Mexicana Ordinis Prædicatorum *d*. Nimirum : prædicante B. Ludovico in Novo regno Granatensi, quidam ex præcipuis viris, eidem admodum deditus, nec minor ejusdem sanctitatis admirator, ac conversationis amans, inordinato affectu erga quamdam honestissimam feminam exarsit ; cujus valida honestatis arce per astutam diligentiam, prodigaque sagacis amatoris promissa, insidiose ac continue impugnata, tandemque victa, ambo in peccatum lapsi sunt, eoque perseverarunt. Beatus hac re ultra modum perculsus, ut suo fungeretur munere, perversum amasium E fortiter redarguit ; verum hic, velut harum voluptatum mari incaute nimium immersus, parum ipsi auscultavit. Reverso deinde Beato zeli pleno, ac reprehensiones, primo molles, deinde acres iterante, cœpit perversus homo fastidire ; eoque processit illius cæcitas, ut, qui illi assentiri, ejusque sana consilia exsequi debuerat, inierit aliud a dæmone suggestum, castissimi Patris sanctitatem violare conatus.

d

eamdem in finem subornatam.

40 Hunc in finem bonam denariorum summam cuidam impudicæ juvenculæ donavit, ut hæc detestandis suis artibus candorem purissimi Religiosi contaminare niteretur. Erat illa pulcra et mirabiliter venusta, et cum eleganti levitate fastose ornata : sperabatque fore, ut ob pretiosas vestes suas majoris fieret, et reprehensionibus minus exposita, atque in omnem eventum spectabilis conditionis credita, velut persona alicujus auctoritatis Beatum præ metu facinus suum tacere compelleret. Accessit audax mulier, quo tempore ille maxime solitarius degebat, circa mediam noctem, et portam hospitioli ejus clausam inveniens, tintinabulo sonuit. Vigilans pius Pater ex importuno tem- F pore suspicatus, se ad audiendam confessionem, aliave urgenti de causa evocari, ad portam cum lumine accurrit ; sed antequam aperiret, petiit, quis adesset, et a quo missus ; et illa nefarium propositum suum, quam potuit, optime indicavit.

acerrima sui flagellatione et ad Deum fusis precibus,

41 Hoc, ille, audito, totus exhorruit, frontem suam pectusque sæpe cruce signavit, ostioque diligenter obfirmato, recessit in ecclesiam, ubi se severe et inusitato cum rigore flagellavit, tam vehementer sonantibus ictibus, ut curiosa mulier, nondum omni spe abjecta, eorum strepitu impelleretur ad videndum, quid id rei esset. Accessit ergo ad ecclesiam, et per rimas studiose speculans, causam strepitus vidit, Patremque post diuturnam sui flagellationem diuturnis pariter precibus insistentem, ut Deus se (prout ipsemet postea asseruit) diabolicis technis liberaret. Fert ibidem fama, Beato post flagellationem deliquium passo et humi extenso SS. Mariam Magdalenam et Catharinam martyrem apparuisse, corroborantes eum, et ab iis, qui cum muliere aderant, visas,

A. Avignono. visas, et ex earumdem insignibus cognitas fuisse.

uti et virum, qui eam subornaverat ad pœnitentiam adducit.

42 Post trium horarum spatium Pater ad sui hospitii portam reversus eamdem mulierem invenit, quanto antea pervicacem in malo, tanto nunc mutatam, tamque timoratam, ut non ausa fuerit domum suam reverti. Cui Pater ait: Vade, filia, in pace, et cave, ne quid simile imposterum tentes, ne Deus te, dum minime putes, castiget. Ipse quoque incentor sceleris tantum doluit, ut postridie ad pedes Patris procumbens perfusus lacrymis flagitaverit commissi veniam, paratumque se exibuerit ad quæcumque ille imperaret. Suscepit illum solita sua mansuetudine benedictus Pater, et salubre illi consilium dedit; ipse vero mente contritus et obtemperans pœnitentiam egit. Sic ille duas animas lucratus est, et nobis admirabile suæ castitatis exemplum reliquit.

Hanc illibatam Sancti virginitatem Deus cœlesti fragrantia

43 Alterum ad persuadendam virginitatem B. Bertrandi argumentum petitur a supernaturali fragantia, quam spirabat sanctum corpus ejus non solum post mortem, verum etiam multis annis ante; quo favore Deus multos sanctos, ac passim virgines honoravit. De patre nostro S. Dominico legitur, quemdam litterarum studiosum, dum vellet illius manum osculari, suavem sensisse odorem, per cumque sensuali tentatione liberatum fuisse. S. Vincentius Ferrerius, S. Thomas Aquinas, et S. Catharina Senensis, multique alii Sancti, quos virgines fuisse, constat, ea gratia gavisi sunt, ac noster quoque B. Bertrandus, non semel ac iterum, sed sæpissime ac multis annis, priusquam moreretur, atque insuper postquam mortuus fuit. Innumeri sunt, qui pro hoc odore testimonium dixere.

testatam voluit a plurimis perceptam,

44 Frater Antonius Catalano conventus S. Onuphrii ait, e Beati manibus prodiisse insolitum gratissimum odorem, talemque, qualem hodieque spirat planeta, qua usus fuit S. Vincentius Ferrerius, quæ hactenus servatur in Aleagniz. Francisca Ferreri, apud ipsum confiteri solita, asseruit, se ex ipso ejusdemque tunicis odoratam esse cælestem fragantiam; sicut etiam in capitulo de Oratione dicetur. Violanta Guincar apud eumdem confessa, e sede C confessionali recedens, odorem experta est suavissimum. Pater frater Melchior de Moreglia affirmavit, se semper, dum illi adstitit, sensisse eumdem bonum odorem, quo maxime recreabatur; sæpeque dum interesset Salve *e*, demissosque in terram oculos haberet, ex eodem odore percepisse, quandonam ille transiret. Primus e Religiosis, cujus Missæ frater Petrus Joannes Saragoza, rector collegii Oriolæ, dum erat novitius, inservivit, fuit B. Bertrandus, ex ejusque sacris vestibus, dum eas exueret in sacristia, odorem gratissimum prodeuntem percepit.

tam dum ille viveret,

45 Idem ipse Beato, postrema infirmitate sua laboranti, semestri spatio in cella ministrans, eumdem odorem, quem ante in sacristia senserat, odoratus fuit, et odorari perseveravit, quoties ejusdem vestes lisbrosve contingeret. Simillimum etiam testatus est frater Joannes Baga, qui asseruit, se nec divinando assequi potuisse, qualis esset odor quo B. Bertrandus fragrabat, quippe qui nulli terreno esset similis. Pari modo medici Ludovicus Collapo et Josephus Reguart, qui illum ordinarie visitarunt, testati fuere, eamdem, non obstantibus infirmitatibus suis, a quibus fœtere D debuisset, mirum in modum bene oluisse, seque id expertos esse, quoties ad explorandum arteriæ pulsum ad ejus lectum accesserunt; ita ut Reguart ejus rei causam investigandi gratia stragula ac linteamina lecti diligenter scrutatus, plurimum admiratus fuerit insoliti qualitatem odoris, qui nec florum, nec musci, nec succini erat similis.

quam cum obierat.

46 Porro hanc fragrantiam, non solum eo vivente, sed etiam mortuo, perceptam fuisse, constat ex innumeris testibus *f*, inter quos nobilis eques Franciscus Ludovicus Blanes dixit, se quidem eam sensisse, dum ille viveret, sed multo majori cum admiratione odoratum esse simul atque exspiravit; priusquam autem cadaver indueretur, pro sua erga ipsum devotione ejus pedes osculans, ultra modum obstupuit ex tanta suavitate odoris; quam ob causam et ipse quoque circumcirca scrutatus est, sicubi forte quædam odoramenta adessent; sed nihil ejusmodi reperto, tanto magis miratus est, quanto magis oppositum contingere debuerat in corpore B. Bertrandi, tum quod tibias haberet plagis infectas, tum quod tanto tempore E infirmus decubuisset in lecto. Id ipsum etiam varii affirmaverunt; ac nominatim Philippus Fuset, civis Valentinus, qui etiam in cellam ingressus fuit, postquam Beatus obiit, aliique, corpore insepulto jacente in ecclesia; et specialiter Gaspar Gari subdiaconus, qui illius manibus oscula figens recepit odoratum, quem plus triginta annos amiserat, hausitque suavissimum odorem, de quo infra redibit sermo.

atque etiam postmodum, quando ejusdem corpus in aliud sepulcrum translatum fuit.

47 Percepta insuper eadem fragrantia est die translationis corporis ipsius in sepulcrum, in quo hodieque situm est, moxque ut aperta tumba fuit, in qua primo positum fuerat; quod Josephus Monleone, litterarum studiosus, dominus Henricus Ferrerius, et Franciscus Vaziero notarius speciatim testati fuerunt. Ex quibus omnibus manifeste conficitur, B. Bertrandum fuisse castissimum et virginem. Est et aliud, quod id ipsum magnopere confirmet; nimirum quod ipsemet, dum in Indiis degebat, cuidam dominæ, cui erat a sacris confessionibus, dixerit, se virginitatem suam per gratiam Dei semper servasse, virginemque esse, qualis F prodierat ex utero matris suæ.

ANNOTATA.

a *De hisce ita Clemens X Papa in Bulla Canonizationis :* Ab ipsis Indis visus fuit a terra in ecstasi elevatus.

b *Luce cap.* 9, ỷ. 29.

c *Vereor, ut hanc vocem recte verterim : nam Italice est :* certe pagnotelle, *quam vocem in Lexicis non reperi.*

d *Avignonus hic in margine laudat Rocam in Vita hujus* S. Ludovici *tract.* 1, *cap.* XI, *ubi hic laudatum Dominicopolitanum in Hispaniola, ampla Americæ Septemtrionalis in mari Boreali sita insula , archiepiscopum,* Augustinum de Avila Padilla *appellat, de quo consuli potest Echardus in Bibliotheca Prædicatorum tom* 2, *pag.* 351, *unde hic observasse sufficiat , ipsum* S. Ludovico synchronum *et ante acceptum archiepiscopatum ejusdem Ordinis S. Dominici professum fuisse.*

e *Nempe*

A e *Nempe, ut existimo, dum Antiphona de beatissima Dei Genitrice* Salve, Regina *cantaretur.*

f *Adi etiam dicta in Commentario prævio num.* 53.

CAPUT III.

Persecutiones, quas Sanctus a dæmonibus ac perversis hominibus pertulit : intrepida ejusdem prædicatio et fructus : vitæ pericula propterea superata.

cap. VII. A dæmonibus sæpe

Placet Deo amicos suos in virtute patientiæ exercere, atque in hunc finem laxare frena B dæmoni, ut hic possit eos molestiis et persecutionibus affligere, eaque ratione ista virtus manifestetur, luceatque in toto mundo et per omnia secula. Sunt proinde persecutiones perutiles servis Dei, ut magis magisque mundentur, et illustrentur gloriosis triumphis, quibus moveant admirationem hominibus, lætitiam angelis, et divinæ Majestatis adaugeant gloriam. Non pervenisset B. Bertrandus ad tam excelsum sanctitatis gradum, si ei defuissent insidiæ et persecutiones dæmonis ; quia ex hisce per arma pœnitentiæ et orationis, aperto adversus ipsum dæmonem bello, velut alter S. Antonius, secretas victorias reportavit. Ad hoc propositum ipsemet cuidam amico suo sic ait : Obstupesceres, frater, si scires, quas molestias mihi dæmones creent. Aliquando me projiciunt ex loco, in quo dormio, coguntque me meis manibus me defendere ; aliquando me fustibus cædunt, alias nituntur horrendis spectris terrere, ut me orantem perturbent ; sed per gratiam Dei semper tandem abscedunt confusi.

C 49 Narravit etiam cuidam, se, dum noctu per ecclesiam conventus Valentini incederet, vidisse dæmonem vultu ferocem prope vas aquæ lustralis, qui ibidem stare videbatur, ut impediret ejusdem aquæ usum, quem odit. In Indiis illum vehementer persecuti sunt dæmones ; cum enim orandi seque flagellandi gratia quemdam montem sæpe ascenderet, ibidem ab iis mulctabatur verberibus ; et nonnulli, qui ipsum secreto fuerant secuti, audiverunt eum conquerentem his verbis : Sinite me, proditores ! In Tubara quoque in sua exigua casa ab iisdem exceptus verberibus est, ut supra diximus ; et in eodem loco ob conversum ad Christiana sacra baptizatumque unum e præcipuis viris, senem et infirmum, pessime habitus.

diris modis tractatur.

Dicteriis, calumniis,

50 Nec satis dæmonibus fuit, ipsum tam sæve tractasse, sed etiam homines ad eumdem affligendum concitarunt. Ex hisce fuerunt nonnulli, qui, quod ille pro Sancto haberetur, invidentes, injuriosis dicteriis eum calumniabantur, Hypocritam, Deceptorem et Idiotam vocitantes ; quæ omnia ille patientissime ac sine ullo sensus indicio tolerabat. In Cipacoa *a*

Octobris Tomus V.

cum esset in ecclesia cum Francisco Ribera, accessit quædam persona, quæ ira percita multa ei convicia ingessit : cui Servus Dei eximia cum mansuetudine ac hilaritate respondit, recte ipsam omnia dixisse, veniamque petiit, quia gravis erat peccator. Volenti autem Riberæ Beatum tueri, omnesque injurias et male facta, in Bertrandum congesta, regerere in caput calumniantis, obstitit ille, eosque reduxit in pacem.

A. Avignoso.

51 Valentiæ cum Beatus censuisset, non expedire, ut quorumdam nobilium equitum causam susciperet, illi indignati et ulciscendi cupidi, convenerunt, ut eorum unus fingeret se graviter ægrotum, Servumque Dei ad sese in quamdam domum evocari juberet. Quo facto, nobilitatis suæ immemores, cœperunt illum ibidem illudere atque indignis modis verbisque excipere, exprobrantes, pravum Religiosum esse, et ad has illasque domos, quo magis luberet, discurrere. Ad hæc Beatus pro more suo mansuete et cum solita patientia respondit : Ego, domini, eram in mea cella, et vos me huc arcessistis : quod autem dicitis, E me improbum esse, tam verum est, ut nemo me melius, quam vos, noverit. Quæ proinde ab illis libens passus fuit, et ad conventum suum reversus est.

injurias ab hominibus sibi illatas æquo animo perfert,

52 Tentavit dæmon, quantum potuit, ipsum diffamare, ut ejusdem concionum fructus impediret. Capitaneus Sanciz testatus est, ipsum a calumniatore accusatum fuisse, quod duos filios ex duabus Indis infidelibus procreasset quos ipse Capitaneus in sua domo aleret. Quam calumniam idem Capitaneus ægerrime ferens, auctorem illius jussit ad se vocari, causa magni momenti negotium tractandi prætenta : at venire nolentem ipsemet accessit ; dixitque : Ignave, unde tibi ista audacia, ut tantam calumniam Viro sancto impingas? simulque gladio suo ejusdem faciem percussit, vulneravitque. Quod ubi Beatus rescivit, vehementissime doluit, cum eoque conquestus est, asserens, se majorem isto peccatorem esse, ac multo pejora de se dici potuisse.

alteramque gravissimam ab ultio vindicatam delet,

53 Pari modo incitavit dæmon quamdam Indam, nomine Marinittam, ad Beatum infamandum. Erat hæc concubina cujusdam Hispani, ex quo liberos habebat ; ne vero pœnas penderet quæsitori, quem episcopus eo miserat, persuasit ei, ut culpam B. Bertrando affingeret. Vulgabatur hæc infamia per totam istam regionem cum dolore bonorum omnium, apud quos optima erat de Patre existimatio. Sentiebat et ipse, ut conjicere licet, hanc injuriam ; sed solabatur se cum Christo crucifixo. At placuit Deo, ut, facta inquisitione, veritas patesceret ; cumque magistratus castigare vellet amasium concubinæ, intercessit pro eo Servus Dei, suisque precibus veniam ei impetravit ; ac suadendi socio suo, ut flagitiosum istum calumniatorem plecti permitteret, Tace, respondit, charissime frater, non in omni causa procedendum est ex rigore justitiæ, et oportet paululum tolerare et ex amore Dei pati. Neque tantum injuriam ei condonavit Beatus, verum etiam, postquam subtraxerat pœnæ, eodem imposterum familiariter usus est, non secus atque semper arcta inter eos amicitia intercessisset.

aliique calumniatori sceleris pœnam remitti obtinet.

54 In alia item occasione probavit Beatus,

A. Avignono. *Divina in duos Sancto injurios vindicta.*

examussim se inhærere doctrinæ Evangelicæ, quæ jubet bene facere inimicis. Duos viros de quibusdam vitiis reprehenderat, qui vindictæ ergo januam casæ, in qua Beatus hospitabatur, conspurcarunt, quod ad infamandum quempiam fieri assolet. Atque id ipse quidem patienter lætoque animo tulit; sed Deus, cui suorum honor cordi est, sceleratos illos castigavit, permittens, ut eorum alter subitanea morte tolleretur e medio, mortuusque instar picis niger appareret; alter vero, qui fortasse minus reus erat, in morbum incideret, atque ita aliquot annis patiendo lueret, manibus captus pedibusque, eoque deveniret, ut, licet sanæ mentis esset, ipsemet faciem suam conspurcaret, quemadmodum conspurcaverat fores Bertrandi.

VIII. *Assiduus erat in concionando et ab omnibus expetitus :*

55 Fuit Servus Dei in procuranda animarum salute maxime assiduus, non solum privatis monitis, verum etiam publicis sermonibus, quos habuit continue (nisi adversa valetudine præpediretur) in omnibus locis, in quibus habitavit; et propter famam virtutum et sanctitatis auditus libenter fuit, et propter fructum B spiritalem in omnibus expetitus ecclesiis. Proinde sæpe conciones habuit in cathedrali ecclesia Valentina, in parochialibus, et in conventu suo. Prædicavit etiam aliquo tempore in domo puerorum S. Vincentii Ferrerii, doctrinam Christianam cis exponens. Rogatus præterea fuit a sacris inquisitoribus, ut concionaretur in publico actu Inquisitionis; verum ille se excusavit humiliter; oportuit tamen, cum id ut minimum semel facere; uti fecit. Et quamvis tunc ex multis suis infirmitatibus haberet pectus plenum pituita, et raucas fauces, nihilominus, non etiam obstantibus magna fori amplitudine et ingenti auditorum copia, ab omnibus bene auditus fuit; ut testatus est doctor Jacobus Hernandez de Herra, sancti Officii promotor fiscalis, asserens, Deum tunc voluisse Beati merita sic numerare.

quæ argumenta potissimum tractaret ante concionem consulebat Deum :

56 Non solebat auditores suos in diem crastinum invitare; quia ex humilitate sua non consueverat se Prædicatorem dicere, sed Pauperculum surdum. Quamquam autem non uteretur ornamentis Rhetorices, quibus aures delectaret, erat tamen vehementer expetitus, quia verbum Dei ejus ore prolatum admirabiles creabat effectus. Persuadebat efficaciter (gloriosum patrem S. Dominicum imitatus) devotionem Rosarii, consueveratque semper narrare aliquod exemplum insignium favorum, quos Mater Dei præstitit recitantibus Rosarium, cui ipse erat addictissimus. Pio quoque cum affectu commendabat preces pro animabus in purgatorio detentis : nec minus efficaciter cohortabatur, ut pœnitentiam agerent, et peccandi occasiones vitarent; ipsemet facie pallidus totoque corpore emaceratus viribusque exhaustus ac debilis, vere se pœnitentem exhibens; unde uberes fructus referebat. Quemadmodum ante concionem in cella sua consulebat Deum de eo, quod prædicaturus erat, ita etiam faciebat in sacristia templi, ubi erat dicturus, ex qua egrediebatur tam accenso vultu, ut aliquoties radiare visus fuerit splendore, de quo supra.

peccata publica intrepidus reprehendit; quare vir nobilis

57 Severus erat in reprehendendis peccatis, maxime si essent publica; quod quidam tam ægre tulerunt, ut mortem denique ei minati fuerint; at non propterea metuebat Vir sanctus, imo tanto magis invictum præferebat D animum, respondebatque, se pro Jesu Christo libenter laturum, quidquid illi possent adversus se; nec prætermissurum dicere, quod sentiebat. Dum præerat conventui S. Annæ de Albayda, in quadam concione peccata publica reprehendens gravissime offendit virum nobilem, ratum, ab eo quædam peculiaria de se dicta. Egredienti igitur Beato ex ecclesia, ut domum cujusdam, Moton appellati, adiret, comitante famulo, Francisco Mora nomine, dictus vir nobilis per quemdam alumnum suum significavit, trucidaturum se ipsum, nisi de iis, quæ pro concione dixerat, palinodiam cecinisset : quæ ei nunciata fuerunt coram prædicto Mora aliisque.

58 Respondit pro more mansuete Beatus, felicem beatumque sese reputaturum, si mori contingeret propter ea, quæ prædicaverat; hac enim ratione futurum se martyrem ac singulari Dei beneficio potiturum. Postridie Beatus, cum eoque idem Franciscus Mora, ad conventum redeuntes e loco multum inde di- E stante conspexerunt virum illum nobilem magnis passibus equo adventantem, manum minori fistula ignivoma bellica armatum. Mora totus perterritus suadebat Beato, ut declinaret occursum, petebatque instanter tam ratione salvandi Patrem, quam etiam magis seipsum : verum ille fretus Deo iter suum intrepide prosequebatur. Accurrens vir nobilis ferocissimo vultu raucisque faucibus in hæc verba prorupit : Improbe frater, tune ausus me reprehendere? Eodemque tempore versa in innocentis Religiosi pectus fistula, rotulam remisit, ut cum occideret.

tubum bellicum in ipsum explodere nititur;

59 At Bertrandus sine minimo turpis metus indicio, elevato versus fistulam brachio dextro signum Crucis formavit, et ecce, illico disruptum est infernale istud instrumentum, solitoque gravius visum fuit equiti, quod dum ille aspexit, vidit illud (o summum prodigium!) in Crucifixi imaginem mutatum. Quo inopinato eventu attonitus et compunctus corde, descendit, seu potius præcipitavit sese ex equo totus tremebundus, et in amaras lacrymas prorumpens, ad Beati pedes provolutus F delicti veniam humillime petiit. Servus autem Dei pro sua solita clementia eum consolatus dimisit. Deinde vero ad Moram conversus dextro pollice suo illius pectus signo Crucis signavit, præcipiens, ne, quamdiu ille viveret, id cuiquam revelaret; Quamvis (addebat) hac super re non sis interrogandus, antequam triginta anni elapsi fuerint. Atque ita vere contigisse dictus Mora testatus est, cum primum anno MDXCVIII b arcessitus fuerit, ut tam mirabilem casum suo testimonio firmaret. Qua in re Beatus se non minus prophetam, quam Sanctum probavit.

at tubo in Crucifixi imaginem verso, veniam petit et obtinet :

duo alii, uecem ei inolientes, ad pœnitentiam adducti :

60 Inhærebant duo honoratæ conditionis viri cum publico offendiculo in notorio concubinatu, quos cum Beatus primo aliquoties privatim, deinde etiam aliquot vicibus in publicis concionibus, peccatum istud generatim insectando, monuisset, nec quidquam proficeret, statuit eos (sic exigente offensa publica) in cathedra publice reprehendere; quod et fecit asperrime. Id autem sic contigit : ascendens suggestum Beatus sensit, sibi in pectore suo dici quæ dicenda essent, singulaque verba impressa memoriæ tenuit. Hinc magno animo et obfirmata

A mata voluntate, velut alter S. Joannes ad Herodem, cœpit hos publicos peccatores arguere; quorum unus tam impotenti fuit ira percitus, ut omnino decerneret ipsum e suggesto præcipitare; sed prohibitus flamma, qua eum circumdatum vidit: qua re præ metu contremiscens, domum suam festinavit, et, quod factum fuerat, concubinæ exposuit. Hæc autem terrore pariter plena sine mora ad Beatum accurreus, flexis genibus, delictum suum deflevit, et ab eodem in bono proposito suo confirmata ad sui patris domum remissa fuit. Alter criminis socius pari ira furens et obcæcatus statuit Servum Dei pessime ferire; qui cum circa ecclesiæ fores consisteret, videretque malo animo advenientem, quamvis posset se recipere in ecclesiam, id non modo non fecit, sed accensus desiderio pro veritate et justitia moriendi, eidem occurrit, et benigne salutatum rogavit, si quid a se posceret. Verum iste mentem suam subito mutavit, et, positis coram illo humi genibus, temerarii sui impiique propositi veniam flagitavit.

a malevolo missi exploratores cohibiti:

B 61 Prædicante Beato in quadam ecclesia campestri quidam alicujus auctoritatis vir, avebat scire, si quid ille adversus suos improbos mores diceret, ideoque tres viros, singulos seorsum ne alter de altero quidquam sciret, juramento obstrixit, ut sibi renunciarent, si quid ab eo in se dictum fuisset. Accidit, ut, cum ecclesia a vico remota esset, ultimi trium tertium assequerentur, omnesque gravi tristitia illico corriperentur, nec eorum quisquam auderet mœrorem suum indicare. Eorumdem unus tandem sic ait: Amici, sumus omnes tristes, suspicorque mœrorem omnium ex una eademdemque causa oriri. Per vitam vestram dicite, cur tristemini. Responderunt duo: Nos dolemus quod adversus hunc sanctum Virum exploratores missi simus. Eadem etiam mei causa doloris est, subjecit tertius. Inter hæc ad ecclesiam perveuerunt, jam cœpta concione, audieruntque Beatum hæc verba proferentem: Pharisæi non nisi unum Judam adversus Christum expetierunt; sed, qui mihi male vult, tres expetiit adversus me. Quibus dictis, tres hæserunt attoniti, quamque de B. Ludovico Bertrando bonam æstimationem ante conceperant, in ea magis confirmati fuerunt. C

immissi latrones deterriti: adultera reducta ad frugem.

62 Aliquando, dum mantica emendicato pane plena onustus ad conventum rediret, in via eum duo viri adorti sunt, ut occiderent, missi ab aliquo, quem ipse reprehenderat. Sed evenit, ut ejus faciem intuiti tanto corriperentur tremore, ut viribus animoque destituti exsecrabile mandatum nequiverint exsequi. Prædicaverat sæpe adversus quamdam adulteram, quæ nihilominus nolebat a peccando desistere. Quadam vero nocte cum sola esset, intempestive expergefacta vidit in cubiculo suo magnum splendorem eoque in medio B. Ludovicum totum lucidum, digito fronti opposito ei minantem. Quod ipsam tantopere perterruit, ut arcessito adultero denunciaverit, nolle se imposterum cum ipso in eo peccato perseverare: unde et ipse quoque facti pœnitens effecit, ut mulier ad maritum suum reverteretur.

A. Avignono.

ANNOTATA.

a *Locus in America est.*

b *Ex dictis in Commentario prævio num.* 33 *et sequenti* S. Ludovicus *post gestum Albaidæ vicariatum anno* 1560 *præfectus fuit tirocinio Valentino, a quo anno usque ad annum* 1598 *certo plures, quam triginta anni effluxerunt; ut adeo* triginta *annos, quos Sanctus memoratum factum inter et expetendum Francisci Moræ de eodem testimonium elapsuros prædixit, oporteat non stricte, sed latius interpretari; quasi dixerit,* ut minimum triginta ac etiam plures *intercessuros. Porro ex anno* 1598, *quo Mora istud primus testatus fuit, manifestum fit, cur nec in Vita prima per Antistium, nec in Relatione quatuor Auditorum Rotæ Romanæ ad Gregorium XV ulla de eodem miraculo exstet mentio; nimirum, quod tam hæc, quam illa, eo anno priores sint. Secus est de Bulla Canonizationis anno* 1671, *a Clemente X Papa edita, quæ illud secundum partitionem nostram num.* 10 *merito celebrat. Vide etiam, quæ in Commentarii prævii* § III *de ejusdem Sancti effigie ibidem exhibita observavi.* E

CAPUT IV.

Donum Prophetiæ et Notitiæ spirituum, quo Sanctus dotatus fuit.

Cap. IX. S. Teresiam ad institutionem Ordinis Discalceatorum

Ex multis eventibus constat, Deum prophetiæ spiritum cum B. Bertrando communicasse, ac præter plurima, quæ hanc in rem supra jam retulimus, quædam alia in hoc capitulo memorabimus. S. Theresia, Ordinis patrum Carmelitarum discalceatorum fundatrix *a*, primis annis, dum cœpit eum Ordinem instituere, super hoc proposito suo diversas spiritales personas consuluit; ac peculiariter scripsit ad B. Bertrandum, exponens desiderium suum et rationes, quibus inducebatur ad rem tanti momenti, quæque tot difficultatibus turbisque obnoxia erat, aggrediendum. Accepta hac epistola, Beatus hoc negotium Deo commendavit, et post tres quatuorve menses responsoriam ei misit subsequentem. F

animat, ejusdemque felicem progressum prædicit,

64 « Mater Teresia, litteras tuas accepi, et, « quia negotium, de quo me consuluisti, ad « Dei cultum plurimum attinet, volui illud « prius meis tepidis precibus et Sacrificiis divinæ Majestati commendare; eaque causa est, « cur respondere tardaverim. Modo in nomine « ejusdem Domini dico tibi, ut sumas animum « ad tantum opus aggrediendum, Deum te adjuturum, tibique fauturum; et illius nomine « te facio certiorem, non elapsuros quinquaginta annos, quin vestra Religio futura sit « una ex illustrioribus, quas habet Ecclesia « Dei, qui etc. Valentia. etc *b*. » Hoc recepto responso, S. Teresia inspiratum sibi a Deo opus felici successu prosecuta fuit; patuitque vaticinii veritas, ut totus mundus agnovit, agnoscitque,

A. AVIGNONO.

agnoscitque, cum ista Religio tantopere accreverit, tantosque in Ecclesia fructus ferat.

De tribus Religiosis varie vaticinatur,

65 E tribus Religiosis unius Ordinis, qui Valentiam advenerant, duo B. Bertrandum inviserunt, quos ille ad cellam S. Vincentii Ferrerii conduxit, ac ibidem relinquens, ad suam regressus est, in qua tribus horis (quo tempore interim orasse creditur) moratus fuit. Post hæc ad eos reversus consedit cum iis in loco medio, et ad eum, qui sedebat a dextris, ait. Pater, vestra reverentia est Benjamin, id est, Filius dextræ; qui, cum eo nomine a suo patre Priore appellaretur, dictum admiratus est. Sermonem prosecutus Beatus adjecit: Nonne tres in hanc civitatem adventarunt? Cur non nisi duo huc venistis? Responderunt: Tertius, Pater, noluit venire nobiscum. Tum vero Servus Dei inquit: Placeret mihi, si calamum et atramentum haberetis ad scribendum, quæ dicturus sum. Video ibi arborem cum tribus ramis, quorum primus, utut irrigetur, non feret fructus, ac propterea abscindetur, et in occluso loco collocabitur. Secundus dabit B fructum, sed amarum, proindeque brevi amputabatur; jamque videor illum videre in sepulcro. Tertius proferet fructum suavem; ideoque conservabitur.

trino eventu probante,

66 His dictis, subito silentium eis imposuit de iis, quæ dixerat, allegans Christi verba ad Apostolos post Transfigurationem Matthæi XVII: « Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. » Deinde rogatus ab eis, verumne esset, istam Deiparæ imaginem, in eadem cella positam, locutam fuisse cum S. Vincentio; respondit, in verum esse, atque insuper locutam fuisse cum quodam fratre, in eodem conventu habitante. Dicentibus autem ipsis: Is fuerit Reverentia vestra, reposuit, sibi non licere dicere, quis iste sit. Porro e prædictis Religiosis unus factus est tam ineptus, ut, amisso rationis usu, reliquo vitæ suæ tempore inclusus fuerit. Alter, quamquam bonus Religiosus, asperæ tamen molestæque naturæ erat, ac modico tempore post obiit. Tertius, boni exempli vir, in Ordine suo admodum pie vixit c.

c

Prælato injurium a Deo puniendum prædicit,

C 67 Dominus Joannes Boil de Arenos inter colloquendum cum Beato, ei ait, quemdam præcipuæ conditionis nobilem equitem sine causa molestias creare cuidam prælato, idque multis exposuit. Ne miretur vestra dominatio (reposuit Beatus) si Deus ipsum castiget. Post paucos dies dictus eques in magnas ipsemet molestias incidit; nec dubitabat dominus Joannes, quin hæc esset divina castigatio, quam Beatus indicaverat. Verum vir iste ex iis perhonorifice emersit. Quod dominus Joannes advertens, dubitavit, an Beatus non fuisset falsus: sed inde paucos dies post manifestata fuit prophetiæ veritas: nam nobilis iste eques subitanea morte sublatus est, nec oportunitatem præsentis sacerdotis nactus, nec tempus, quo posset nomen Jesu invocare.

filiamque unicam sanandam, et hujus matri filium nasciturum, promittit:

68 Dominus Jacobus Ferreri, gubernator Valentiæ, cum haberet filiam unicam (quæ postmodum fuit vice-comitissa de Celva) variolis acriter laborantem, precatus B. Bertrandum est, ut eam inviseret, et oraret pro illa. Accessit ille, dixitque dominæ Blancæ, matri ægrotantis et domini Jacobi uxori, quæ vehementer afflicta erat: Sume animos, domina, et confide Deo, filiam tuam sanandam victuramque: tibi vero divina Majestas concedet filium, D qui pariter sospes erit. Atque ita convaluit infirma, et intra annum natus ei est filius, qui hodieque vivit, et dominus Ludovicus vocatur.

læta cuidam dominæ prædicit: alterius secretum novit.

69 Domina Raphaëla Fernandez de Heredia, innupta virgo, valde tristabatur, quod jam a multo tempore nullas a fratre, Neapoli commorante, litteras accepisset, verita, ne ille obiisset eum alias singulis mensibus soluisset ad ipsam scribere. Solatii ergo gratia adivit Beatum, qui jussit eam minime timere: nam et fratrem ejus non solum esse sanum, sed etiam prosperrime agere, eamque eo ipso die hisce conformes litteras eum aliquo insuper subsidio recepturam. Rediit domina læta domum, et præ fiducia, quam ex B. Bertrandi verbis conceperat, noluit ullo cibo vesci, prinsquam litteras a suo fratre accepisset. Allatæ hæ fuerunt hora diei vigesima prima, prosperum illius statum annunciantes, cum inclusa schedula collybistica nonaginta scutorum, quæ ipsi mittebat. Ab eadem Raphaëla rogatus, ut pro se E Missam diceret, mox dixit; qua finita, ipsa doluit, quod non haberet penes se nummos, unde ei eleëmosynam daret; et ideirco non audebat ad illum manum osculatura accedere; accessit tamen, jussitque eam Servus Dei ad suam sedem excipiendis sacris confessionibus destinatam se recipere, ubi, antequam illa verbum protulisset, ait: Ne turberis propter me, domina; non enim volo eleëmosynam pro Missa. Quo audito, mirata illa est stupuitque, quod ipse sua sensa novisset.

Binorum religiosorum calamitates, dominæ cujusdam obitum,

70 Dum erat Prior conventus S. Onuphrii, Bertrandus e cella sua prodiens fratri Andreæ Cabrerizo, socio suo, dixit: Videsne Religiosum istum? Admodum ei gravis est habitus, ideoque eum exuet, et evenient ei mala et adversa gravissima. Recordare, quæ tibi nunc dico, et experieris, me verum dicere. Multis annis post idem Religiosus habitum exuit, et adversis casibus misere conflictatus est. Eidem fratri Cabreriso de quodam alterius conventus Religioso etiam ait, magnam ipsi imminere tribulationem; eumdemque valde negligentem esse. Apparuit id Cabrerizo incredibile; quod tamen F omnino verum esse, constitit. Domina Anna de Castelni, uxor nobilis viri Christophori Pertusa, habitans in Museros, nocte Natalis Domini cum aliis dominabus ad Officium Matutinum ad ecclesiam conventus S. Onuphrii accessit. Finitis divinis Officiis, beatus Bertrandus eas omnes, dum egrederentur ex ecclesia, salutavit; sed ad dictam dominam Annam adjecit: Domina, vestra dominatio venit hac nocte visitatura novam Puerperam. Age! vices tibi reddet, venietque, ut tibi adsit in morte tua, brevi eventura. Itaque intra quindecim dies ejusmodi infirmitas eam corripuit, ut intra quatuor horas ad meliorem vitam transierit.

duorum ægrorum sanitatem prædicit: delictum occultum.

71 Cum dominus Jacobus Centeglias filium haberet tam acri febre laborantem, ut jam a medicis destitutus esset, citato equo ad conventum S. Onuphrii accurrit, B. Bertrandi preces pro ægro flagitaturus; eoque ibidem non reperto, perrexit ad ecclesiam S. Mariæ de Albuycec, ubi ille eo die prædicabat, et eum sollicito affectu paterno supplicavit ei, ut pro moribundo filio suo intercederet. Cui Beatus post fusas preces, Vade, inquit, hilariter, domine

A mine Jacobe ; nam filius tuus non morietur eo malo ; et ille Valentiam rediens ægrum defunctum periculo invenit. Aliud simile beneficium præstitit eidem domino Jacobo, dum hujus uxor, domina Francisca Mercades, se male haberet. Ab Angela Baiarri ex Museros, postquam ejus confessionem audierat Beatus, priusquam eam absolveret, petiit, si quid præterea recordaretur ; et, illa negante, subjecit, ut meminisset peccati, quod lapsis diebus in carpento commiserat. Tum illa nonnihil secum reputans, meminit, se, dum a paucis diebus cum aliis nobilibus feminis carpento veheretur, temerarium judicium commisisse ; quod confessam Beatus absolvit. Quam ob rem illa dixit ei, ipsum magnum prophetam esse ; ille vero cum insignis sanctaque simplicitate ac fere subridens respondit, se non nisi magnum peccatorem esse.

novitii tentationes,

72 Frater Antonius Catalano, dum erat novitius in conventu S. Onuphrii, in ferendis Ordinis oneribus animum despondens, statuit, ut erat, habitu indutus abscurrere ; sed ipsum, ubi B stabat, conveniens B. Bertrandus ei inquit : Fratercule frater Antoni, pervenit ad aures meas, te velle abscedere, et adhuc habitum portas. Adverte, hanc grandem esse dæmonis tentationem. Quibus aliisque dictis novitius acquievit ; at nequivit satis mirari, qua ratione istud ad Beati notitiam pervenire potuerit, quod cum nemine umquam communicaverat. Altero die, S. Onuphrii sacro, serviebat in culina idem frater, jam professus, multumque turbatus desiderabat secedere in montem, ratus, se ibi tranquillius victurum, nec fore, qui se reprehenderet. Ingressus culinam Beatus est, et dixit ei : Ego scio, quid mente agites : ingentem tentationem jamjam passus es. Redibo ad consolandum te ; ut et factum est, et ipse tranquillitatem animi recepit, nec minus certior factus est, etiam arcanas cogitationes suas B. Bertrando manifestas esse.

domesticas alterius molestias, absentis,

73 Domino Joanni Valterra sæpe contigerat, ut a domesticis suis aliisque molestias pateretur, unde aliquando solatii ergo B. Bertrandum adivit. Hic vero narravit ipsi accurate omnia, C quæ contigerant, et qua de causa, et quibuscum. Quod quidem eo magis admiratus Joannes est, quo certius noverat, se nulli umquam hac super re vel verbum dixisse. Allatus fuerat ad conventum Valentinum nuncius, patrem magistrum fratrem Vincentium Ferrandez, virum spectatissimum in Religione ac litteris, filium hujus conventus, professorem in Universitate Tarraconensi, in ejusdem civitatis conventu, in quo doctoris cathedram obtinebat, gravissime decumbere : eoque tempore B. Bertrandus petiit a socio, fratre Francisco Palau, quid de patre magistro Ferrandez diceretur, ac respondenti, rumorem esse, eum se melius habere. Id verum esse, nequit, reposuit ; quia ille jam obiit, vidique ipsum mortuum supra istam arcam. Paucis diebus inde nuntiatum est, illum eodem die, quo B. Bertrandus dixerat, e vivis excessisse.

ægrique obitum, ægræ sanationem novit,

74 Vincentio, Francisci Vaziero, notarii, filio ægrotante, ex medicorum tamen aliorumque, qui aderant, sententia citra omne periculum, forte illac transiens B. Bertrandus rogatus fuit, ut ascenderet, eumque inviseret, et Evangelia legeret. Cubiculum ingressus dixit infirmo : Sume animos, fili ; Deus enim te vocat ad se, vultque conducere ad cælum. Ita A ipsum et parentes ejus consolatus, recessit ; ac paucis diebus post infirmus mortuus est. Joanna Anna Marco, Beata tertii Ordinis S. Dominici, ex gravi ac periculoso morbo decumbebat ; quam Beatus visens rogavit, an contenta esset ex hac infirmitate mori ; respondit, se non aliud velle, quam quod placeret Deo : subjunxitque ille non morituram ex eo malo, sed die S. Thomæ Aquinati sacra intra paucos dies recursura sanatam fore, ituramque ad ecclesiam ; quod et factum est.

virginis nobilis infelices nuptias, ægræ sanitatem, et pueri in Ordinem S. Dominici ingressum prædixit.

75 Filia Salvatoris Perez, virgo nubilis, decreverat monasticam vitam amplecti, ac diligentissime agebat, ut hoc propositum suum executioni mandaret, cum Beatus, ejus domum ingressus, dixit ei, quæcumque in hoc negotio actitata fuerant, adjecitque, eam non futuram monacham, sed nupturam viro, in eoque matrimonio multa gravia passuram. Quæ fieri non posse, existimabant omnes, qui audierant, et tamen evenerunt, ut Beatus prædixerat. Sperantiam Vuglies, sororem domini de Anteglia, cujus salutem jam desperaverant medici, E jussit spem suam reponere in Deo, fore ut ex eo morbo non moreretur ; eodemque temporis puncto cœpit malum mutari, ac brevi sanata fuit. Quidam senex, nomine Franciscus Mari, puerum ætatis novem annorum, Hieronymum Almenara dictum, ad B. Bertrandum adduxit, ut illius confessionem exciperet ; uti hic fecit ; ac subito se erigens e sede dixit eidem Francisco : Deus hunc puerum tuetur, perducetque, ut nostri Ordinis Religiosus fiat. Quo tempore autem Beatus versabatur in Indiis, idem juvenis habitum Dominicanum induit, evasitque insignis vir in cathedra et pulpito, sancteque obiit, et ejusdem mortis die B. Bertrandus magnam supra ejusdem cellam claritatem vidit.

Absentis obitum denuo novit ;

76 Magistro Jordano clerico, bono Dei servo, morti proximo in vico Alcoy, sesquidie itineris Valentia dissito, quidam e cognatis suis dixit : Nullumne tibi, domine, in terris superest remedium, quo vestra dominatio evadat ? Unicum (respondit ille) credo mihi superesse, nimirum si P. Bertrandus pro mea incolumitate precetur. Quo audito, sine mora mittitur ad B. Bertrandum cursor, tanto majori F promisso pretio, quanto citius litteras ei tradidisset. Incessit tabellarius velocissime, et litteras tradidit : quibus acceptis nec adhucdum resignatis, Beatus inquit : Redi, frater ; nihil est remedii : postulantique cursori, ut litteras resignaret, respondit, non esse necesse ; ac denique precanti, ut saltem scripto testaretur, qua hora ad eum pervenisset, id libens præstitit. Atque ita constitit, magistrum Jordanum aliquot horis obiisse, antequam cursor Beato litteras tradidisset.

alia ejusdem de quadam ancillis duobusque ægris vaticinia.

77 Quædam ancilla Joannis Marco notarii, Sperantia nomine, agebat de Religioso statu amplectendo ; jamque conclusum erat negotium, cum B. Bertrandus illac pertransiens, rogatus, quo usque illud jam provectum esset, respondit, illam numquam monacham fore. Et ita evenit : dicta enim Sperantia paucis inde diebus in morbum incidit, et, priusquam Religioso habitu indui potuit, vita functa est. Salvatoris Perez notarii, desperantibus de vita illius medicis, ac posse ipsum mortem evadere negantibus, domestici miserunt, qui eum B. Bertrando commendaret,

A. AVIGNONO. daret, qui, cum tunc non posset ipsum alloqui, rogavit janitorem, ut is nuncium referret. Reversus hic est cum responso, ægrum ex eo morbo minime moriturum. Ita factum est, eodem sanitati velociter restituto. Angelo Simarra, viro suo, Josepho de Campos, in præsenti vitæ periculo versante, misit famulam suam ad B. Bertrandum, ut pro eo precaretur; cumque hic tunc se male haberet, quidam Religiosus id ei renunciavit. Responsum dedit, illum cito sanatum iri. Quod verum fuit; mane enim illum revisens medicus Asnares, eumdem non modo extra periculum positum invenit, sed fere penitus sanatum, quamvis nocte proxime elapsa de ejusdem salute desperasset.

præscit æditui postulata et vitam longævam gravidæque dominæ partum;

78 Cum Joannes Pellesciero, ecclesiæ cathedralis Valentinæ æditiuus, sæpe ad Beatum mitteretur, ut eum de sermonibus in eadem ecclesia habendis admoneret, cum jam ad ipsum pervenisset, nondum exposita adventus sui causa, ab eo hæc audiebat: Scio qualem concionem mihi mandaturus sis; noveratque examussim B dicere et diem et argumentum sermonis habendi licet nonnumquam adhuc duobus circiter mensibus abessent a tempore, quo concionandum erat. Quadam etiam vice ab eo petiit Beatus, quot annos haberet; cumque ille respondisset, subjunxit: Vide, bonus sis; nam multi tibi supersunt vitæ anni. Dum hoc testatus est Joannes, habebat annos sexaginta quatuor, erantque ultra viginti anni elapsi, ex quo Beatus id ei fuerat vaticinatus. Cum gravida esset Catharina Pedros, ante fores illius transibat B. Bertrandus, quam ipsa non noverat; sed audito ex domesticis, Servum Dei esse, procurrit in plateam et illius manum osculata est; cui ille inquit: Domina, gemellam prolem portas, et Deus tibi felicem partum concedet: ac paucis diebus post illa filium filiamque feliciter enixa est.

noscit peccata et desideria occulta,

79 Prædicaverat Beatus in loco Cataroscia, sciensque, quamdam e Castella mulierem illuc advenisse, dixit, nisi hæc inde pelleretur, unam ex honoratissimis illius regionis feminis in peccatum lapsuram; uti factum est. Francisca Garzia solita sæpius ad sanctissima Sacramenta accedere, desiderabat vehementer, ut liceret sibi C quotidie sacram Eucharistiam suscipere: dumque semel apud B. Bertrandum confiteretur, quamquam cum proposito eam licentiam petendi advenisset, non ausa est petere. At Beatus sponte sua dixit: Concedo tibi, soror, facultatem quotidie confitendi et communicandi. Postquam domina Feliciana de Rebolay, uxor domini Ludovici de Romani, peccata sua Beato in confessione exposuerat, is petiit ab ea, cur non accusaret se de quodam peccato, quod commiserat in carpento, addiditque, quibuscum illa tunc in carpento fuisset, et quodnam esset peccatum. Obstupuit illa, quia secreta res erat, nec ab aliis, quam quibuscum in carpento fuerat, cognita.

occultam item egestatem, tristitiæ causam,

80 Catharina Spina, virgo annorum sexaginta, quæ consueverat apud Bertrandum confiteri, paulo ante Nativitatem Domini rogavit eum, ut tres Missas, in ea sollemnitate dici solitas, pro se celebraret. Respondit Beatus, se id facturum, sed ut ex eleëmosyna propterea danda emeret ipsa sibi par calceorum, quibus valde egebat. Quo responso mulier obstupuit, quia egestatem suam revelaverat nemini. Eidem Catharinæ Spina Beatus dedit Rosarium, quod velut ab ipso profectum illa maxime faciebat; D sed cum illud quidam Religiosus conventus de Jesu accepisset, illa vehementer indoluit. Cum vero eadem postea ipsum adiisset, antequam locuta esset, rogavit illam Beatus cur adeo affligeretur, ac nolenti dicere, Agedum, inquit, quiesce: ego medebor, donando tibi aliud Rosarium; uti fecit, dicens, eam propterea esse melancholicam.

peccata denuo occulta.

81 Violanta Juncar B. Bertrandum, dum in confraternitate S. Mariæ ægrotabat, una cum fratre suo, domino Hieronymo, invisens inter alia narravit, se conduxisse ancillam ex Aragonia. Respondit Beatus, cupere se illam videre; utque eam vidit, adjunxit, non expedire, ut illam retineret. Ast cum nollet Violanta consentire Beato, hic, altera occurrente occasione, replicavit, juvenculam istam ei caro multisque molestiis constaturam. Eventus probavit vaticinium; nam juvencula male vixit; ac demum se perdidit. Cum eadem Violanta alias post confessionem ab eo peteret, ut pro quadam persona, in malo statu versante, oraret, rogavit, quæ illa esset, negantique, sibi licitum esse eam E nominare, subjecit eamdem tali nomine appellari, ac in tali statu versari. Deinde recedens Violanta suavissimum odorem sensit.

regis Lusitani cladem, recuperandam a Francisco Borgiæ sanitatem.

82 Anno MDLXXIII, festa sancti patris nostri Dominici luce, post prandium B. Bertrandus admodum mœstus fratri Ludovico Primo, socio suo, dixit: Frater, dixerunt mihi hodie, Lusitaniæ regem mortuum esse, ejusdem exercitum profligatum; et experieris, me verum dicere. Posthæc etiam aliis Religiosis dixit, se vidisse per fenestram cellæ exercitum regis Lusitaniæ præliantem, regem mortuum, et dissipatum exercitum. Decem diebus inde, ex quo hæc dixerat, allatus est nuncius de ejusdem regis interitu et strage in Africa et regno Fezzano. Cum dominus Franciscus Borgia ex vehementi febri fluxuque in magno vitæ discrimine versaretur, ejus medicus Asnares monuit filium ejus dominum Joannem, patrem suum sine ullo dubio moriturum, ac proinde curaret, ut ille prospiceret animæ suæ ac testamentum conderet. Quam ob rem dominus Joannes voluit ipsemet confessarium arcessere; sed domum reversus intellexit, B. Bertrandum jam tum venisse F ad visitandum infirmum, audivitque eum dicentem, ut speraret; non moriturum illum ex hoc morbo, sed victurum, visurumque duos filios suos matrimonio junctos. Ita convaluit, ac prædicta vidit.

negocia occulta, et Philippi II obtentam suis precibus sanitatem.

83 Cuidam concilii regii doctori in cella sua ait Beatus: Sustine fortiter, sustine fortiter. Quid, Pater? respondit hic. Causam, inquit ille, quæ hodie in tali negotio tractata fuit. Quod negotium cum secretissimum esset, plenus stupore doctor rogavit, qua ratione, quisve id ei indicasset. Cui ille reposuit: Hic; moustrando Crucifixum, quem supra mensam habebat. Anno MDLXXX cum Valentiæ prorex, dux de Hagiara * ut sæpe solebat, Beatum in sua cella viseret, rogavit hic illum, quæ nova haberet de valetudine regis (qui erat Philippus Secundus.) Reposuit ille: Valde bona. Imo valde mala, subjecit Beatus: necesse est pro sua Majestate orare. Intra paucos dies e curia allatus est nuncius, regem gravissime ægrotare, jamque a medicis aulicisque derelictum, ac denique etiam faciem ejus, ut mortuis fieri assolet, velatam fuisse. Aliquot diebus prius, quam

* alias Negara

A quam istæ litteræ de regis infirmitate, ejusdemque morbi remissione, ad proregem perlatæ fuissent, B. Bertrandus eidem proregi significaverat, regem ex eo morbo non moriturum: certoque asserebat, cujusdam servi Dei precibus sanitatem illi per miraculum impetratam esse. Hunc Dei servum, reponebat prorex, credo, vestram Paternitatem esse. Quo responso vehementer turbatus Bertrandus est, dolens, quoties laudabatur, et hujusmodi effectus illi adscribebantur. De singulari hoc facto dabitur in hujus Historiæ libro quarto ejusdem proregis epistola ad Clementem VIII Papam data.

Prædicit suam mortem, futurum dominæ inimicum indicat:

84 Eodem anno in vigilia S. Dionysii Beatus una cum patre magistro, fratre Petro de Salamanca, ad confirmandum in fide quemdam maurum, qui suspendio erat plectendus e conventu egrediens, dum adhuc in majori conventus claustro esset, ait socio: Nescio, cur me, qui imperitus et peccator sum, ad similia arcessant: sed anno proxime sequenti non arcessent me amplius, quia ero mortuus. Dominam Augelam B Dias Ferrando, uxorem domini Jacobi Ferreri, monuit Beatus, ut caveret sibi a quodam viro, quem etiam suo nomine indicavit; quod is ejusdem pessimus inimicus futurus esset; evenitque, ut ille prædixerat.

canonici

85 Mense Decembri anni MDLXXX ægrotabat dominus Michaël Viche, canonicus cathedralis ecclesiæ Valentinæ, quem, licet se melius haberet, et a medicis extra periculum esse diceretur, B. Bertrandus cum fratre Antonio Baglicster triduo ante Nativitatem Domini invisit, et ægrum accedens, suaviter piisque verbis monuit, ut se ad mortem compararet, festa enim hæc ab eo in cælo celebranda esse: ac proinde sacrum Viaticum sumeret, et disponeret de rebus suis. Exsecutus canonicus sanctum consilium triduo post, ipso Navitatis Domini die ad alteram vitam migravit. His omnibus compertis, frater Antonius Baglicster rogavit Beatum, quo modo istius canonici mortem præscivisset, respondit, jam tum triduo ante se in cella sua vidisse illum mortuum. Ac replicanti fratri Antonio, qua ratione ex eo solo tempus futuræ mortis ejusdem divinasset, Noveris, fili, inquit, C Deum sæpe, dum aliquid intellectui nostro revelat, etiam lumen concedere, quo certo cognoscamus significatum.

et pueri mortem prædicit, dæmonis occultas tentationes noscit pellitque dæmonem alicui socium videt,

86 Domina Francisca de Castelui, uxor Hieronymi de Ixar, equitis habitus Montesæ, cum infirmum haberet filium ætatis annorum quatuordecim, rogavit patrem fratrem Joannem Lescano, Ordinis Prædicatorum, ut B. Bertrandum induceret ad orandum pro eo. Is vero, accepto eo nuncio, respondit: Dicat paternitas vestra isti dominæ, ut patienter ferat, submittatque se divinæ, voluntati, quæ equitem hunc cælo destinavit. Ita ille biduo ante B. Bertrandum ereptus e vivis est. Quidam jam a pluribus annis multas tentationes tam vehementer passus fuerat, ut de rationis usu periclitaretur; quem B. Bertrandus intuens, dixit, eum a dæmone torqueri; quam ob rem miser ille sæpe cum eodem Beato agens, omni molestia liberatus est. Conspicatus Beatus virum transeuntem dixit socio suo: Videsne tu illum? comitatur illum dæmon. Nec multo post sacræ Inquisitioni traditus, ac velut hæreticus castigatus fuit.

87 Quidam Beati amicus tres illius Missas, quæ in die Omnium Fidelium defunctorum celebrantur, audiens, Deum enixe precabatur, ut dictum Beatum a spiritalibus inimicis suis servaret incolumem, perfectoque vitæ fine donaret. Absolutis Missis, eidem dixit Beatus: Tu audiens Missas meas orasti pro me. Aliquando ex Grao rediens, dixit comiti suo: Vide hunc surdum et claudum (seipsum designabat) sed sine ipsum mori, et videbis, quid eo futurum sit. Adhæc adjecit, alterum eodem, quo ipse moriturus esset, die moriturum infeliciter. Obdormivit Beatus die S. Dionysii, eodemque die quidam vir Valentiæ in extremam incidit desperationem. Cum Beato diceret frater Antonius Baglicster, se vidisse in monasterio de Succursu plurima anathemata donaque votiva in sacello B. Mariæ Virginis, sibique multum placuisse ordinem, quo erant disposita, ait illi: Aliquando videre erit multa alia; et frater Antonius ea accipiet et lætabitur. Hæc dixit, quia, Beato mortuo, allata fuere plurima anathemata donaque, quæ dictus frater Antonius, cui commissa erat ecclesiæ cura, recipiebat et appendebat ordinatim; quod magna cum volu- E ptate exsequebatur, quia Servo Dei tam in vita, quam post obitum semper devotissimus fuit.

A. Avignono. noscit fusas pro se preces; diem mortis cujusdam prædicit, augendumque in quadam ecclesia anathematum numerum.

ANNOTATA.

a *Colitur hæc sancta virgo fundatrix numerosæque in Christo prolis mater die* 15 *hujus mensis Octobris, quo proinde die ejusdem gesta exponenda venient.*

b *Notat Avignonus, hanc epistolam se accepisse ex Roca in Vita hujus Sancti, tractatu* I, *cap.* 22, *ubi illa exstat, quo scripta fuit, sermone Hispanico, sed Avignonianæ cetera simillima; et ab utraque abest tempus scriptionis. De eadem pariter in sæpe laudata Relatione trium sacræ Rotæ Auditorum, in argumentum doni prophetiæ* S. Ludovico *divinitus collati fit mentio.*

c *Hunc in vivis superfuisse anno* 1582, *liquet ex Vita* S. Ludovici *per Antistium eodem anno conscripta, et ab Avignono hic laudata in margine.*

F

CAPUT V.

Miracula, quæ Sanctus vivens operatus est.

Cap. x. Incendium signo Crucis exstinguit,

Dum B. Bertrandus præerat conventui S. Annæ de Albayda (quod in anni MDLVIII aut MDLIX in Augusto vel Septembri fieri potuit) opiliones, greges suos in agro Albaydæ pascentes, ignem, ut consueverunt, excitarunt in monte, ortoque vehementi vento agitata flamma tantum accrevit, ut timendum esset, ne circumsitæ arbores vitesque omnes arderent, maxime eæ, quæ conventus erant, ver sus quas flamma rapide impulsa appropinquabat. Cujus rei nuncio accepto, B. Bertrandus velociter illuc cum fratribus suis accurrit, qui quanto mœstiores erant de damno imminente, tanto ipse tranquilliorem se exhibebat, ut videretur

A. Avignono deretur de futuro eventu apprime edoctus. Cum ad locum pervenissent, viderunt, ubi accensus focus erat, ibi multa arida lignorum segmenta esse, quæ ventus magno cum impetu ad vineas propellebat. Tum B. Bertrandus perspicillo cœlum intuens, elevata manu dextra, signum Crucis versus ingens istud incendium formavit, quod eodem temporis puncto exstinctum fuit, non secus atque ibi numquam arsisset; relicta solummodo fascia nigra, velut ad lineam ducta: quæ res magnam omnibus admirationem movit *a*.

a *panem multiplicat,*

89 Dum prioratu conventus S. Onuphrii fungebatur, quodam die dudum elapsa solita prandendi hora, patri Josepho Gacet, suppriori mandavit, ut tintinabuli pulsu signum ad prandium daret; sero enim esse. Jussit id supprior curatorem triclinii facere; verum hic respondit, quod non nisi admodum modicum panis adesset, quem tamen exspectabat, jamjam (ut credebat) asserendum ex furno in Museros, quo delatus fuerat coquendus; ubi propter pluviam detineri putabat. Volens autem supprior B videre, quantum panis adesset, ut posset ad Priorem referre, comperit, nihil in arca esse præter septem frustra; cum alias septuaginta *b* parvis panibus ordinarie opus esset. Responsum retulit Priori, qui, non obstante ea panis penuria, jussit tintinabulum pulsari. Venerunt Religiosi in triclinium, mensæque assederunt, qui plures triginta fuerunt ad primam mensam. Dicta fuit benedictio, cum non haberent alium panem, quam ista septem frusta, et ex iis comederunt omnes, ut alias, abundanter, ac præterea ex iisdem superfuit aliis fratribus, qui ad secundam mensam accesserunt *c*.

c *diuturnas*

d 90 Habebat B. Bertrandus anno MDLXXVII sermones Quadragesimales Moncadæ *d* et quodam die festo post prandium in domo Josephi del Campo pro more suo de rebus cælestibus loquebatur, cum Angela Simarra, ejusdem Josephi conjux, ait ei, adesse sibi in domo neptem, nomine Sperantiam Assensi, virginem, collum plenum strumis habentem; jamque novem annos elapsos, ex quo conducta fuerat ad regem Franciæ *e* sine remedio; eamque se pessime habere, ac etiam pejus, dum C medicamentis utebatur; ac proinde supplicabat ei, ut ipsam tangeret, et Evangelium ei prælegeret, sperans fore, ut sic sanaretur. Excusabat se humillime Beatus, miserum se peccatorem asserens, ac audivisse, Cæsaraugustæ esse aliquem, qui hoc malum curaret; illum igitur advocarent.

strumas sanat, 91 Sed iteratis illorum importunis precibus victus jussit infirmam ad se adduci, et ad fenestram consedit, ubi mandavit tolli fascias et emplastra vulnerum strumarum, quæ tam plena tabo ac pure fœtidaque erant, ut nullus ad eam posset propius accedere, atque ipsa denique virgo diceret, fœtorem sibi intolerabilem esse. Nihilominus Servus Dei signum Crucis super eam formavit, et omnes plagas sua lingua lambit, eique operi nonnihil immoratus fuit, nec abstinuit, donec omne pus exsuxisset, et plagas omnes mundasset. Post hæc eam rursum Cruce signavit; eumque velut suis destitutus sensibus et in ecstasim raptus, exserta modice ex ore lingua, sed vultu splendidissimo permaneret, eum in sede collocaruut in eodem loco, ubi steterat. Hæseruut omnes, quotquot aderant, obstupefacti tam extraordinario spectaculo, et præ devotione fleverunt. Simul ac D vero Beatus suis sensibus redditus fuit, continuavit antea cœptum de rebus divinis colloquium, dictaque virgo ex eo ipso temporis puncto omni fœtore ac pure imposterum libera mansit. Octiduo post eum Beatus eodem in loco denuo prædicasset, rogatus fuit, virginem iterum inviseret; ipse vero, ea nondum visa, ait, id minime opus esse. Proxime autem subsecuta hebdomada, ipsa omnino sanata fuit.

92 Anno MDLXXIV, Bertrando Quadragesimalis jejunii tempore concionante in Burriana *f*, quidam operarius, Jacobus Roca, ex oliva decidit tam gravi lapsu, ut loquela sensibusque illico destitutus mortuus crederetur. Tulerunt illum in domum patris sui Bartholomæi, et advocarunt vicarium, ut dispiceret, si quo modo posset ejus confessionem, saltem signis, excipere; nec omnino potuit. Advocatus etiam fuit Beatus, quo eum solummodo alloquente, aperuit oculos suos, eodemque tempore loquelam recipit, peccata confessus, et sanctissimo E Viatico refectus fuit; rursumque amissa loquendi facultate, mortem obiit. Parentes ejus hoc casu afflictissimos consolatus Bertrandus est, certos esse jubens, animam istam in via æternæ salutis esse. *ex arbore lapso sensus reddit, f*

93 Aliquot annis ante mortem B. Bertrandi uxor Antonii Matthæi, civis Valentini, tam graviter ægra decumbebat, ut domestici omnes eam velut mortuam plangerent. Advocatus est pater magister frater Petrus Salamanca, qui B. Ludovicum secum duxit. Hic ad lectum accedens eam voce inclamavit: Domina, domina. Ad quæ ipsa oculos aperuit, ut videret, a quo appellaretur. Subjunxit ille: Ne metue: jam enim non morieris; imo brevi eris incolumis. Sensibus receptis, mulier, agnoscens, illum B. Ludovicum esse, oravit, ut Evangelia sibi legeret. Recusavit hoc facere ex humilitate, affirmans, id ad patrem magistrum Salamanca pertinere: verum hic ceterique suis precibus tam vehementer instriterunt, ut tandem obsecutus sit. Eo ipso autem momento temporis, quo lectionem manus suas infirmæ capiti imponens finivit, ipsa omni febri omnique F malo caruit. *febres,*

94 Quatuor vel quinque annis ante obitum Beati domina Hieronyma Vives, uxor domini Franscici Valterra, laborabat acri febri, qua quatuordecim diebus vehementer fuerat conflictata. Invisit eam B Ludovicus coram reverendo Luca Porsina, dominæ Franciscæ Vives presbytero, aliisque personis, et explorato illius arteriæ pulsus, ait, ipsam acriter febricitare; sed confideret in Deo, se brevi sanandam. Itaque imposita ejusdem capiti manu, Evangelia legit, ipsaque eodem puncto temporis sanata fuit. Contigit hoc die Veneris, et proxima Dominica adivit illa ecclesiam Prædicatorum, ut de peccatis suis confiteretur, et ad divinam Mensam accederet. Sperantiæ Monton virgini, ancillæ dominæ Violantæ Milan et de Cruiglies, quædam in collo apparuerant rimulæ, quæ paulatim auctæ per pectus dispersæ sunt, multo pure fætido infectæ, quod malum a chirurgis struma credebatur. Jamque quatuordecim mensibus adhibuerat sine ullo profectu curationem, cum Francisca Ferreri et de Beneyto ad ecclesiam Prædicatorum accesserunt, et *strumas,*

A et post auditam B. Ludovici Missam rogarunt ipsum, ut suam ipsi charitatem exhibereut. Legit ergo ipsi Evangelia, eamque sua manu attigit; ac cœperunt siccari strumæ, itaque diminui istud pus, ut vere nihil amplius efflueret; postridie vero perfecte sanata fuit, nec imposterum id mali umquam passa.

dysenteriam et malum cordis. 95 Jam quatuor septimanis vehementi febri arserat Joannes Vincentius Pelliciaio, jamque propterea quater ei secta fuerat vena, iterumque secauda erat, cum, accedente etiam dysenteria, quæ ipsum vehementer debilitaverat, id non ausi sunt facere medici, qui ipsum proinde pro deplorato habebant. Pater ejus, nomine Joannes, cathedralis ecclesiæ æditnus, filium suum eo redactum cerneus, ad B. Ludovicum recurrit, obsecrans, ut eum viseret. Fecit id Beatus, manumque illius capiti imponens jussit illum spem suam in Deo reponere, fore ut velociter convalesceret; dumque sanatus esset, ad sacellum S. Vincentii in ecclesia Prædicatorum accedere; isque illico evasit incolumis. Domina Anna Beluis ultra modum B patiebatur e malo cordis, jamque a quindecim diebus nec dormire potuerat, nec quiescere. Recurrit ad B. Ludovicum, qui ei donavit Rosarium, quod ex Indiis se attulisse, aiebat. Dum vero hoc illa accepit in manus suas, omne ab eadem malum abscessit, nec umquam rediit.

iterumque coram archiepiscopo Valentino strumosum 96 Joanui de Huerta Caudelaro ingens in collo tumor excreverat, qui ex medicorum chirurgorumque judicio struma erat. Diffidens autem, medicamenta sibi profutura, decrevit ad regem Franciæ se conferre: sed quidam Religiosus, dictus frater Moreno, suasit, ut curaret se a B. Ludovico attingi, et ab eo sibi legi Evangelia, certo asserens, ipsum sanatum iri; perhibente fama publica, eumdem in similibus morbis multa patrasse miracula. Ivit Huerta in Godeglia, ubi Beatus apud dominum patriarcham morabatur, ambosque ad quamdam fenestram sedentes reperit; et ab his rogatus, quid sibi vellet, respoudit, se illuc advenisse, ut a Ludovico trangeretur, isque preces pro se diceret. Quare patriarcha Beatum monuit, ut C virum solaretur. At Servus Dei excusavit se, causatus, suæ illustrissimæ dominationis esse benedictionem suam illi impertiri. Sed denuo jussus obedivit, infirmo bene precando, additis etiam consuetis suis precibus. Nec mora in uno puncto temporis tumor evanuit, atque ipse sanus evasit, nec posthac similem infirmitatem expertus est.

sanat, 97 Cum Violanta Juncar, virgo annorum quadraginta quinque, gravissima febri conflictaretur, propter quam jam septies diminutus ei sauguis erat; jussit medicus eam Ecclesiæ Sacramentis muniri, quod moritura esset. Confessam sacraque Eucharistia refectam B. Ludovicus eodem vespere sero invisit; comperiensque, infirmam præ nimio malo non posse loqui, manus oculosque elevavit ad cælum, ac deinde ei dixit: Ne dubita, quin Deus te adjuturus sit; simulque cœpit ipsa loqui, ac denuo confessa fuit. Mandavitque ei Beatus, ut, dum egressura esset, sacram Eucharistiam iterum sumeret: itaque postridie se bene habuit. Eadem Violanta quodam alio malo valde molesto afflicta, beatum Ludovicum consuluit, qui respondit, ut quidam personæ se curandam committeret. At cum apud hanc nihil proficeret, ad Beatum rediit, qui malum Cruce signans, eam illico sanavit. *A. Avisono.*

pluviam impetrat, 98 Aliquando beatus Bertrandus cum patriarcha in loco, Torrente dicto, una leuca Valentia dissito, degens, quodam vesperi una cum frater Michaële Herrero per agrum versus fontem ambulans agricolæ, nomine Luca Blasco, obviavit. cui postquam pro more suo aliqua pia dixerat; iste exposuit ipsi magnam aquæ penuriam, quod tum a sex mensibus non pluisset cum ingenti terræ detrimento, ob quam causam per totum Valentinum regnum multæ processiones institutæ fuerant. Significavit etiam, multum damni secuturum esse, nisi quam primum plueret; ac suas denique preces addidit, ut Dei misericordiam huic regno imploraret. Tanta necessitate pie motus Bertrandus, elevatis in cælum oculis, oravit, quanto tempore quis Symbolum Apostolum bis recitaret, formatoque versus aërem signo Crucis, lacrymabundus ait: Confidamus in Domino nostro, fore ut aquam tribuat. Quamvis autem cælum tunc serenum esset, et sine ulla nube, paucis tamen E horis post cœpit obduci, deinde leniter pluere, ac denique imbres effundere tota ea nocte dieque subsecuto tam abundanter, ut terram opportune irrigaverit.

fontem aquarum perennitate donat. 99 In eodem loco de Torrente fons est, qui arida tempestate solet aquis minui, ac nonnumquam etiam penitus deficere. Ex eo prædicta occasione bibit B. Bertrandus cumque benedixit: ex quo tempore hactenus numquam amplius defecit, sed semper fluxit, etiam tempore extremæ siccitatis, ex qua alii fontes exaruerunt. Franciscus Vaziedo notarius, ex acuta febri pessime affectus et in mortis periculo constitutus, misit, qui B. Ludovicum precarentur, ut se visere dignaretur, fretus, se ejusdem patrocinio sanandum. Venit ille humaniter, dumque infirmi cubiculum ingrederetur, jussit ipsum bene sperare, fore ut Deus ipsi vitam et incolumitatem largiretur, ut filiis suis posset prospicere: lectoque Evangelio, ille brevi post sanitatem recepit, viditque filios suos matrimonio junctos, multis annis superstes.

sensus a medicis relictæ reddit, febrim et strumam, 100 Castellana Vazieda, uxor doctoris Hieronymi Pasquali de Bouanza, consiliarii regis in regio tribunali Valentino, eo deducta fuerat, ut a medicis derelicta esset et destituta sensibus. Ejus pater Franciscus ivit ad B. Ludovicum precaturus, ut eam inviseret: cumque tunc ageretur sollennitas Assumptæ in cælos Deiparæ, invenit ipsum sero in ecclesia cathedrali paulo antequam inciperet processio; et desperatum suæ filiæ statum indicavit. Respondit is, se post peractam supplicationem venturum; ipse interim veniam a patre Priore petere. Invisit illam, lectisque Evangeliis dixit: Hodie festum est Assumptionis Matris Dei, quæ tibi vitam et sanitatem obtinebit; hæc dicens manum suam ejusdem capiti imposuit, ipsaque eodem momento temporis aperuit oculos, sensusque recepit, ac paulo post potuit se cibo reficere, recteque convaluit. Ludovica Panes, virgo, nepotem suum, puerum, febri strumisque laborantem, comitante Anna Marco, ad B. Ludovicum attulit, qui in ecclesiam veniens, legit Evangelia, ipsumque attigit. Eo ipso die abscessit febris, ac brevi post etiam strumæ.

101 Quodam

A. Avignono. *vulnus lethale sanat, febrim, variolas,*

101 Quodam marchionissæ de Navarres alumno, lethaliter vulnerato atque indies deficiente, misit illa clericum, Lucam Porsina nominatum, ad dominam Hieronymam Vives, ut singulum, unum ex istis, quæ B. Ludovicus portaverat (quod fecerat triennio vel quadriennio ante obitum suum) sibi commodaret; quo infirmi capiti imposito, cœpit hic illico se melius habere, et intra paucos dies omnino incolumis evasit. Mariæ Joannæ Boil, maligna febri variolisque purpureis correptæ, filius Vincentius Folches ad venerabilem patrem, fratrem Nicolaum Factor, Ordinis S. Francisci, recurrit, supplicans, ut matrem inviseret. Respondit hic, ut vice sui B. Ludovicum Bertrandum arcesseret; et, si is recusaret, precaretur ipsum nomine Dei, infirmæ, ipsiusque B. Nicolai. Accessit ad illam B. Bertrandus, et post prælecta de more Evangelia, etiam manum suam ægræ capiti imposuit; quam dum Beatus retrahebat, alta voce clamabat infirma (ignara, cujus manus esset) ne amoveretur, quia tantopere leniebat malum suum, ut alterius esse nequiret, quam
B S. Vincentii Ferrerii. Eodem tempore cœpit convalescere, perrexitque pristinæ sanitati restitui.

ustulatas corporis partes sanat; strumam, malum contagiosum,

102 Philippus Folches in secretis corporis partibus ustulatus in morbum incidit; sed cum Beatus ipsi bene precatus fuisset atque aliquot preces pro eo recitasse, jussissetque bene sperare, fore ut malum non progrederetur, mox cœpit minui is vehemens ardor, itaque perrexit convalescere, ut intra breve tempus incolumis factus sit. Alphonsus Lopez de Victoria septem annos strumis afflictus, cum non posset inducere in animum, ut, relicta domo sua, curationis gratia ad regem Franciæ pergeret, cogitavit de curanda Missa, ad altare Rosarii per patrem fratrem Ludovicum Bertrandum celebranda, rogavitque æditum, ut id fieri curaret, spondens Matri Dei collum argenteum. Celebravit Missam B. Bertrandus, prælegit Evangelia, cumque attigit, moxque diminutum malum est, ac brevi post perfecta sanitas subsecuta fuit. Angela Bayarri a B. Bertrando modicum vini albi petiit ad lavandum caput puellulæ, malo contagioso laborantis; quo facto, semel tantum lota convaluit.

auriginem, cæcitatem, g

C 103 Augustinus Naves, artis inaurandi peritus, jam a biennio malum, quod Aliacran g appellant, passus fuerat, videbaturque paulatim deficere, sine spe remedii. Accessit B. Bertrandum, ut pro se intercederet eoque ad altare reperto, exspectavit, donec Missa finiretur. Tum, nihil hactenus cuiquam locutus, vocatus ab illo est, qui jussit eum in genua procumbere, aliquot preces fudit, eumque tetigit ac benedixit. Quibus peractis, ille liberum se expertus malo est, adversus quod prædicto biennio multa fuerant medicamenta, sed in vanum, adhibita. Quidam fabro argentario, Alfagiari nomine, plane cæco, aliquando in platea obvius factus B. Bertrandus dixit, ut se divinæ Majestati commendaret, et ad conventum Prædicatorum conferret. Ivit eo cæcus; ubi post recitatas a Beato preces, tactosque oculos, visum subito recepit.

pravam orexin et strumas

104 Hieronymam Augustinam virginem insolitus corripuerat appetitus albas parietum crustas comedendi, quod cum ex quadam amica sua audisset, peccatum mortale esse, abstinuit; sed, perseverante eodem tam extraordinario appetitu, adeo debilis et deformis facta est, ut aspicientibus nauseam crearet. Eam amica sua D
ad B. Bertrandum duxit, qui confessionem excepit, illamque consolatus est, dicens, se Deum oraturum, ut tam insolitum appetitum eximeret; quo et ab eodem momento ipsa imposterum liberata fuit, et incolumis, ut antehac, domum reversa est. Joannes Cas, lanius, tres proles habebat, duos masculos, unam feminam, omnes strumis infectos, quos mater ad B. Bertrandum adduxit, ut suam illis benedictionem impertiret. Hic post celebratam Missam eos tetigit et Evangelia legit; quod etiam postridie præstitit. Tertio vero die, cum rursus attigisset, dixit, non esse necessum eos denuo adducere: itaque factum est, iidemque brevi omnino convaluerunt.

a variis depellit, sanguinis fluxum,

105 Cum Sperantia Bernardo duos filios c strumis mortuos amisisset, ac duo alii, qui superarant, non obscura ejusdem mali indicia proderent, eos ad B. Bertrandum tangendos adduxit. Illorum unus ad primum contactum, alter ad secundum sanati fuere. Quam ob causam ipsa tantam erga illum devotionem concepit, ut postea in altera diversa infirmitate, intumescente collo suo, cum Beatus jam excessisset e vivis, curaverit male affectam partem frustulo vestimenti illius attingi, malumque illico evanuerit. Barbara Abarca e fluxu sanguinis quatuordecim mensibus in lecto decubuerat, eoque reducta erat, ut integros dies sine cibo exigeret, et extrema Unctione munita esset. Invisit illam B. Bertrandus, jussitque sperare, se ex eo malo non morituram; et post quatuor dies sanata fuit. Isabella Abarca, juvencula annorum quatuordecim, strumas patiens, una cum Barbara, amita sua, B. Bertrandum invisit, qui tum temporis erat in confraternitate Domini nostri, a quo jussa genibus incumbere, post recitatas preces tactumque ab illo collum, se melius habere sensis, et intra paucos dies prorsus incolumis evasit. E

et ischiacos dolores sistit.

106 Frater Jacobus Ordognez, Ordinis Prædicatorum, jam per octodecim menses in coxendice dextra tam acerbis ischiacis doloribus cruciatus fuerat, ut non solum non incedere, sed neque manducare, neque dormire valeret. Quo in tormento versans, obsecravit fratrem Joanem Lescano, qui Beato inserviebat, ut, F priusquam Servus Dei moreretur (factum hoc est eodem die, quo ille ad meliorem vitam migravit) procuraret sibi opportunitatem, qua ab ipso tangeretur, certo confisus, se sanandum. Itaque frater Lescano infirmum in brachia sustulit, elevatoque linteamine lecti, in quo decumbebat Bertrandus, male affectam Jacobi partem ejusdem Beati cruribus admovit. Nec mora sensit Jacobus dolores mitigari, et melius se habere perseverans, intra triduum ex iis sic convaluit ut numquam correptus deinceps fuerit.

ANNOTATA.

a *Vide annotata in Vitam primam cap.* 2, *lit.* r.

b *Antistius supra num.* 95 *ait:* Non minus sexagiuta.

c *Vide Annotata in Vitam* I, *cap.* 6, *lit.* h.

d *Locus est non procul Valentia dissitus, ubi PP. Prædicatores conventum habent.*

e *Regnabat anno* 1568 *in Gallia Ludovicus XIII.*

f *Octo*

A f *Octo leucis Valentia distante.*

g *Vox Arabica est, Hispanis in usu, auriginem seu malum ictericum significans.*

CAPUT VI.

Testimonia, quæ aliquot servi Dei de illius inter vivos degentis sanctitate dixerunt.

CAP. XI. P. Mico prædicit fore, ut Ludovicus evadat alter S Vincentius Ferrerius :

Magister Natalis de Mena, sacræ Theologiæ doctor, qui fuit Rector in Torrente, vir magnæ virtutis et eruditionis, arctam amicitiam cum patre magistro, fratre Joanne Micone coluit, suaque cum illo consilia communicavit. Is, dum junior esset, hærebat dubius, an inter B clerum presbyter fieret, an Religiosus. Consultus ab eo hac super re pater Mico respondit, Spiritus Sancti lumen implorandum esse; rogatusque, ut ediceret, quid sibi expedire videretur, petiit, an patrem fratrem Ludovicum Bertrandum consuluisset. Tunc ille, Non, pater, inquit; iste enim juvenis est (numerabat tunc circiter annos viginti septem eratque magister novitiorum) et hujusmidi negotia cum maturis expertosque viris tractanda sunt. Spondeo tibi, reposuit pater Mico, quamvis tibi juvenis videatur frater Ludovicus, futurum illum hic Valentiæ alterum sanctum Vincentium Ferrerium: tuque id visurus. Ex hoc magister Natalis B. Bertrandum imposterum semper magni fecit, eum coque vitæ suæ gesta communicavit. Visis quoque, quæ illius obitum subsecuta fuere, miraculis, auditaque de iisdem sparsa fama, agnovit, ea, quæ a patre Micone dicta fuerant, vera esse, verumque illius fuisse vaticinium. Idem magister Mico, jam moribundus, Religiosis tam boni patris amissionem flentibus dixit: Consolamini vosmetipsos, dilecti fratres: habetis enim virum sanctissimum, patrem fratrem Lu- C dovicum Bertrandum, alterum S. Vincentium Ferrerium.

Pius quidam eremita eum Angelum,

108 Quo tempore B. Bertrandus habitabat in conventu Albaydæ, invisit illum senex eremita, qui in loco solitario, decem leucis a dicto S. Annæ conventu dissito, degebat vitam cum fama sanctitatis; quia omnia sua distribuerat in pauperes, incedebat nudis pedibus, unica tunica induebatur, gestabatque in manibus Brevlarium et Rosarium. Cum vero ad portam conventus, ubi Beatus habitabat, pervenisset, inclinavit se in terram, ut ejusdem pedes, quem numquam ante viderat, oscularetur, exclamavitque alta voce: Angelus Dei es tu, frater Ludovice Bertrande; angelus Dei es! O qualem sedem, qualem gloriam Deus tibi paratam servat! Post hæc de rebus spiritalibus cum eo agens, substitit ibidem eremita toto triduo, singulis diebus de peccatis suis confessus, sacraque Eucharistia refectus. Rogatus autem Bertrandus ab Hieronymo Abeglia, quid sibi de isto eremita visum fuisset, respondit: Vidi hominem severæ pœnitentiæ, multæ orationis et arctæ paupertatis.

A. Auesovo. alter item eremita magnum Prophetam, alterumque S. Vincentium nominat: sanctitatem ejus factis verbisque mirifice

109 Dum B. Ludovicus Prioratu fungebatur in conventu S. Omphrii, accessit ad ipsum ex Castella alter eremita, motus fama sanctitatis, quæ de eo ferebatur, procubuitque in genua ad osculandos pedes, quod Beatus pariter fecit. Cœpit eremita ei dicere, illum esse magnum Prophetam, et alterum S. Vincentium Ferrerium; cumque Beatus niteretur ipsi significare, non esse se illum, quem dicebat; reposuit eremita: Tu est ille Propheta, et non alter; et erexit se in pedes. Absoluto autem colloquio, B. Bertrandus fratri Cabrerizo, qui coram aderat, inquit, quæcumque dixerat eremita, prophetias esse. Beatus pater, frater Nicolaus Factor, cujus sanctitas et miracula tam manifesta in regno Valentino et universa Hispania sunt, B. Bertrandum tanto in pretio ac veneratione habuit, ut sæpe, dum infirmum aliquem graviterve afflictum haberet, eum ad ipsum mitteret, velut ad virum, qui apud Deum multum valeret; variisque in occasionibus, præter ea, quæ E jam retulimus, pro sanctitate ejusdem testimonia dixit.

prædicat P. Nicolaus Factor, futuræ ejus gloriæ testis,

110 Biennio ante obitum B. Bertrandi invisit illum in cella sua beatus pater frater Nicolaus, præsente Gasparo Joanne Perez, setarum restione, ubi dum isti duo Servi Dei sancte colloquebantur, B. Nicolaus tribus horæ quadrantibus in eestasi perstitit, ac deinde suis sensibus restitutus magno cum gaudio ad B. Bertrandum ait: O frater Ludovice, Deus vestræ paternitati sedem inter Seraphinos paratam servat; Bertrandus vero humillime dixit, ne Paternitatis titulo compellaret se; quippe qui minimus frater et magnus peccator esset. Cum B. Bertrandus in quodam sermone publico, in ecclesia cathedrali Valentiæ habito, tractans ecstasibus et mentis raptibus, dixisset, quamvis suis temporibus aliquando contingerent ejusmodi raptus boni, esse tamen ejus generis, quæ non sunt evidentia signa sanctitatis, eosque posse naturales esse, atque veneni quidpiam continere, allegans hunc in finem S. Vincentium Ferrerium in Tractatu de vita spirituali cap XII, ubi opinatus fuit, multos sui temporis raptus ope dæmonis contigisse; cum (inquam) hæc Beatus dixisset, fuere, qui crederent, voluisse illum beati fratris Nicolai ecstasim insi- F mulare; idque illi retulerunt.

cui summo in pretio fuisse S. Ludovicum,

111 Verum is pro sua humilitate propterea minime offensus B. Bertrando fuit, sed ad eum invisendum accessit, cumque apud eum toto pomeridiano tempore mansisset, ab eodem detentus fuit ad cœnam cum Religiosis in triclinio sumendam. Nihilominus B. Bertrandus visus non est B. Nicolao solita amicitiæ indicia sibi exhibuisse, nec tam affabilis fuisse, quam antea. Quam ob causam B. Nicolaus in suum reversus conventum sequentem epistolam ad ipsum scripsit die XVIII Augusti in vigilia S. Ludovici episcopi, Ordinis Seraphici S. Francisci *a*, in qua insigne testimonium de illius sanctitate posuit, eumdemque SANCTUM ET ANGELICUM appellavit.

„ Meo multum dilecto patri fratri Ludovico
„ Bertrando in conventu Prædicatorum.

„ Jesus, Maria.

„ Sancte mi in vulneribus Jesu Christi.
„ Gratia et amor et charitas Spiritus Sancti habitent in anima vestræ charitatis, istudque
„ angelicum pectus in amore dulcissimi Jesu
„ inflammet

A. Avignono. „ inflammet. Hac ipsa hora, qua in S. Antonino, devoto meo historico, legebam de gratia elevationum spiritus et cestasium Angelici doctoris S. Thomæ Aquinatis, oblata occasione per hunc latorem tibi scribendi, dico, mi Pater, de amica acceptione, nuper in ista domo mihi præstita. Deum mihi testem esse, venisse me cum eadem simplicitate animi, qua charitatem vestram semper invisi; neque umquam mihi subiisse ullam adversus Bertrandum meum suspicionem, nec quidquam aliud, quod animum meum turbare posset.

paret ex litteris ejusdem, 112 „ Quam ob rem nec apud dominum patriarcham, nec apud quemcumque conquestus fui, ullumve indicium feci exigui amoris; nec vel minimam fidem adhibui ei, qui mihi retulit, te adversus me concionatum esse: nam, etsi id verum fuisset, exercitii spiritalis loco habuissem. Et sicut hoc dico charitati vestræ, ita amicus Dei sim; et egressus ex ista sancta æde sum majori devotione B accensus, quam dum ingressus sum; fuissetque mihi gratum, si benedictio per reliquias S. Vincentii impertita fuisset; sed adverti, charitatem vestram visam esse a me fugere. Ac facile credo, Angelum fugisse a dæmone, qualis ego sum, imo etiam pejor magisque abomiuandus. Quamquam vestra charitas parum aspere me habuerit in isto sancto triclinio, istud caput piscis manducans, affuit mihi deinde consolatio a patre meo S. Dominico, sanctoque Vincentio, quæ minime parva fuit.

quæ hic 113 „ Ad magnam Dei gloriam dico; sive in intellectu fuerit, sive in visu corporeo; Deus novit. Pater, pater, pater, a quo times? Ne metue, Pater; Deum habemus, et veritatem ejus; nihil est timendum. Et quis dicat, animæ quæ de Deo cogitat, continuamque illius servat memoriam, male esse? Et suspiciosum esse, non placet Deo. Charitas vestra Catholicus es et servus Dei. Oramus divinam Majestatem, ut te servet, et sub divina manu te protegat. Pro me, supplico, Deum ores, ut me faciat servum C suum; et prædica contra me, me esse dæmonem. Deo gratias ago, quod quidem pater magister me quinquies per S. Franciscum adjurarit, et charissimus meus Bertrandus fugerit me. Quod si mihi nunc propitius non esset, nec fiduciam faceret meus S. Vincentius Ferrerius, quo me verterem? Confido, dominum meum S. Vincentium non futurum mihi ingratum; Sancti enim non sunt tales.

dantur. 114 „ Pater, Pater, Pater, cur me deseris? Cur me fugis? Ego autem veniam quotidie te visurus, istosque favores excepturus; et quando non, adest ista sancta porta, a qua pater janitor me, velut pauperem, non repellet, dumque minime putabitur, videbunt inter pauperes manducantem, quod jucundissimum mihi est. Hodie Deo obtuli vitam Jesu Christi ex ictibus meis, quod Deus acceptum habere velit. Magnum gaudium sensi cœnando inter tot angelicos, qui in ea sancta æde sunt. Videbar mihi esse sathan inter filios Dei. Ora Deum pro me, sancte Ludovice Bertrande. Crastina est vester Sanctus, ac etiam meus. Unum crede, me, quando ad te visendum venturus sum, prius de peccatis meis confessurum. Tuus in Domino Jesus Christo crucifixo iste abominandus draco inferni D

„ Frater Petrus Nicolaus Factor. „

cum Avignoni in illas observationibus. 115 Observandum ad hanc epistolam est, beatum fratrem Nicolaum fervori spiritus totum intentum quædam in scribendo imperfecta reliquisse. Quod de S. Dominico sanctoque Vincentio Ferrerio innuit, est, quod, quando in prædicto conventu cœnavit, viderit cum aliis Religiosis assidentes mensæ ac pariter cœnantes duos istos gloriosos Sanctos (uti ipsemet narravit B. Ludovico, hujusque fratri domino Jacobo Bertraudo) quibus erat devotissimus, ac specialiter S. Vincentio. Quod ad confessionem, antequam B. Ludovicum invisurus esset, præmittendam spectat, id ait, quia tantopere eum venerabatur, tantam conceperat de ejusdem perspicacitate in penetrandis cogitationibus opinionem, ut, quoties ad eum accessurus erat, prius confiteretur: quod ipse quoque met dommo patriarchæ aliisque declaravit. Per oblatam Christo vitam significat, flagellasse semet ipsum triginta tribus inflictis ictibus, quot annis E Christus inter nos in terra vixit; atque interim pro B. Bertrando orasse.

Idem Nicolaus S. Ludovici cellam 116 Altera occasione idem B. Nicolaus, B. Ludovicum invisens, insigne de sanctitate illius testimonium dedit hoc modo. Ad Prædicatores procedens, in planitie istius conventus obvium habuit clericum amicum suum, Lucam Porsiua, quem secum duxit. Ingressi conventum, cum pertigissent ad portam, per quam e claustro itur ad dormitorium, invenerunt B. Ludovicum, sibi obviam procedentem, ut B. Nicolaum exciperet, ubi postquam se magno cum amore et charitate complexi fuerant, dixit B. Ludovicus: Pater, frater Nicolae, bene venerit paternitas vestra. Ego scribebam sermonem, quem Dominica proxima ad populum habere debeo, et incidente mihi cogitatione, paternitatem vestram venire me visum, veni obviam. His dictis, nitebatur uterque alterius manus osculari; eumque id neuter posset, ambo in terram prociderunt, ut oscularentur pedes, et postquam aliquantulum certassent, tandem ad cellam S. Vincentii iverunt, ubi flexis genibus orationi incubuere, F præsentibus prædicto clerico, et socio B. Nicolai, fratre Pedro appellato, qui ambos Dei Servos spectarunt magna luce circumdatos, quæ illos sic tegebat, ut eos non amplius viderent.

honorandum prædicit. 117 Tali modo ibidem paulisper morati iverunt ad cellam B. Bertrandi, in qua dum de rebus cœlestibus more solito colloquebantur, beatus Nicolaus duabus horis in ecstasim raptus hæsit, quo interim tempore B. Ludovicus collocutus cum clerico est, præclara de B. Nicolao referens, eumque velut insignem Dei servum laudans, asseruit, ipsum in hac civitate regnoque pro Sancto honorandum esse. Sensibus suis redditus B. Nicolaus abeundi veniam petiit, quod jam serum esset, et deducenti B. Ludovico, dum ante cellam S. Vincentii pertransirent, dixit ei: Non post multos annos videbimus in hoc dormitorio alteram cellam veneratam, ut hanc, et ea erit Paternitatis vestræ. Tum B. Ludovicus, honesto rubore vultum tinctus, oculisque in terram dijectis, ait: Dicit hæc paternitas vestra ad humiliandum hunc magnum Peccatorem; et paterni-

tas

A tas vestra, dum crastino mane confessura est, habebit et hoc, de quo se accuset. Verissima fuit ipsa prophetia; nam paucis post B. Ludovici obitum annis illius cella mutata est in oratorium, in ea Missæ celebratæ fuerunt, pie visitata fuit, quemadmodum cella B. Vincentii. Altera insuper occasione in publica concione B. Nicolaus hæc verba clare edixit: Non sum ego sanctus, sed frater Ludovicus Bertrandus certe est. Post mortem autem B. Ludovici præclara de eximia illius sanctitate ac gloria dixit, quæ sequenti capite XIX narrabimus.

ANNOTATA.

a *Tolosani, de quo actum est tom. 3 Augusti ad diem* XIX *ejusdem mensis.*

CAPUT VII.

B *Corporis infirmitates, quas Sanctus passus est, et quædam mirabilia, quæ ante ejus obitum contigerunt.*

CAP. XII. *Ab ineunte ætate infirmitates pati solitus,* a

Visus est Deus nullum firmæ valetudinis voluisse beato fratri Bertrando diem concedere, ut tanto majori præmio patientia ejus potiretur in cælo, et cum S. Paulo gloriari posset infirmitatibus suis *a*. Ab ipsa infantia vixit infirmus, et in Religione, cujus observantiæ multo asperiores sunt, quam alii credant, accesserunt semper novæ infirmitates. Fuit valde myops, et auditus debilis, ac medelæ gratia multa remedia expertus fuit, et magnos sustinuit cruciatus. Multis annis dolorosam plagam in crure passus est; vehementi capitis vertigine laboravit. Duobus postremis vitæ suæ annis fluxus ventris perpessus est, nec ullum profuit remedium; ac proinde erat C semper debilis ac pallidus, habebatque oculos nonnihil depressos, sed tanto spiritu plenus erat, ut, cum vel tantillum minus male se sentiret, resumeret exercitia et corporis castigationes in Ordine solita, aliaque multa, quæ his addebat; ac propterea cito relabebatur in morbum.

solus, qua caruit ipse, sanitatem dedit:

119 Ut hisce infirmitatibus mederentur, cognati amicique ejus multos medicos advocarunt, et extraordinariis medicinis usi sunt; verum hæc omnia tandem non valuerunt, nisi ad eum cruciandum. Quare aliquoties dicebat cum lacrymis: Ah, permittite Deum agere, et ipse faciat voluntatem suam. Inter hæc, agente Deo, mirabile erat, videre devotionem plurimorum accedentium ad sanitatem expetendam ab eo, qui ea numquam fuerat gavisus. At non erat magnum quid, si ipse, quam non habebat sibi, aliis daret; quia non dabat in nomine suo, sed Jesu Christi, omnis salutis omniumque bonorum fontis. Solebat recitare super infirmis orationem, a S. Vincentio pariter usitatam, quam supra dedimus *b*, quaque b multos sanabat, ut etiam dictum est: sed ut suæ propriæ valetudini mederetur, dicebat istud S. Augustini: " Domine, hic ure, hic seca; ut " in æternum parcas. " Alias etiam aiebat: " Domine, hic non parcas, ut in æternum " parcas. " Satisfecit Deus desiderio ejus, cum (ut supra dictum est) nullum integræ sanitatis diem duxerit; et pro insigni patientia, quam in morbis suis semper exercuit, Deus concessit ei gratiam sanandi alios. A. AVIGNONO.

120 Ineunte anno MDLXXXI, postquam in die Epiphaniæ in majori ecclesia civitatis, et Dominica sequenti in ecclesia templi, rogantibus Magistro Moutesæ, et uxore ejus marchionissa de Navarres, ipsi addictissimis concionatus fuerat, veteres ejus infirmitates tantum auctæ fuere, ut omnino inhabilis fieret ad prædicandum, ut condixerat, per proximam Quadragesimam in parochiali ecclesia S. Stephani, in qua baptizatus fuerat Servus Dei; quam ob rem patrem magistrum, fratrem Vincentium Antist rogavit, ut vices suas subiret; quod iste admisit, Beati orationibus fretus, quibus etiam maxime adjutus fuit. Tempore Quadragesimæ mala ejus tantum invaluerunt, ut patres conventus illius deliberaverint de administrando ipsi sacro Viatico; quod et fecere, E assistente domino Joanne de Ribera, patriarcha Antiocheno, qui ipsum tenere amabat, eique continue adfuit. Astiterunt insuper dominus Michaël de Spinosa, Marrochianus episcopus, et gubernator dominus Jacobus Ferreri, cum aliis viris illustribus, ac primæ conditionis personis. Priusquam sanctissimum Sacramentum susciperet, Bertrandus prolixam protestationem præmisit, sanctam fidem Catholicam, et quidquid credit sancta Romana Ecclesia, confessus, multisque cum lacrymis misericordiam a Deo petiit per merita passionis Jesu Christi, et intercessionem Matris ejus semper Virginis Mariæ. anno 1581

121 Invocavit præterea choros Angelorum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum et Virginum. Posthæc peculiariter se sancto patri Dominico, et omnibus sanctis fratribus Ordinis sui, qui in cælo sunt, commendavit, nominatim exprimens S. Petrum martyrem, S. Antonium, S. Thomam Aquinatem, sanctumque Vincentium Ferrerium. Tum paulisper moratus, subjunxit: O pater sancte Vincenti, F pater mi, pater mi, " Currus Israël, et auriga " ejus *c*! Deinde invocavit S. Raymundum, S. Catharinam Senensem; ac postea S. Franciscum, omnesque sanctos fratres ejus: S. Augustinum, S. Benedictum, S. Brunonem, omnesque Sanctos Sanctasque Ordinum eorum; ac denique omnes beatos spiritus cæli; precatusque Deum est, ne sententiam corporalis mortis suæ revocaret. Hæc ac similia alia proferebat B. Bertrandus tanto cum fervore, ut, quotquot aderant, solverentur in lacrymas. Post sumptam Eucharistiam amplexus illum patriarcha est, dextereque e digito ejus abstulit annulum osseum, quem Bertrandus ratione infirmitatum suarum gestabat. *Ecclesiæ Sacramentis munitus,*

122 Tam graviter decumbente Servo Dei, domina Isabella, filia nobilis domini Joannis Boyl de Arenos, tam vehementer ægrotabat, ut medici eam non ultra quatuor horas supervicturam, pronuntiarent. Ob quam imminentem jacturam ægræ, graviaque damna tranquillitati pacique familiæ inde secutura, decrevit illius pater B. Bertrandum convenire, ut opem ferret in tanto periculo. Advenit ad conventum *puellæ nobili,*

A. Avignono.

ventum tribus horis ante mediam noctem; et quamvis sciret, Dei Servum pessime se habere, eoque jam adductum, ut nemini posset loqui, invenit tamen patrem magistrum fratrem de Salamanca, qui, intellecta gravi necessitate, introduxit illum in cellam B. Bertrandi, qui Crucifixum manu tenens, facieque conversus ad parietem angustiabatur.

morti proxima sanitatem impetrat:

123 Is strepitum audiens, verso vultu, conspexit dominum Joannem, qui ad ipsum ait: Mi Pater, da veniam mihi, quod hac hora veniam: afflictio gravis, qua premor, coëgit me esse tam importunum. Cumque inciperet luctum suum breviter exponere, Beatus illum sedere jussit, tamque tranquille, acsi minime ægrotasset, multa rei adjuncta quæsivit, ac deinde dixit: Domine Joannes, dominatio vestra tranquillo sit animo, sciatque, filiam suam ex eo morbo non morituram: Deus enim incolumem præstabit: dicatque illi, ut denuo confiteatur et sacram Eucharistiam sumat in gratiarum actionem. His dictis, faciem suam rursum ad parietem convertit, ut ante, et
B animam agere cœpit. Advertens dominus Joannes, eum nihil amplius respondere, manus ejus osculatus est, et domum suam rediit. Nondum pervenerat, ubi ægra decumbebat, cum renunciatum ei est, suam filiam se melius habere et loqui. Ingressus cubiculum, Sume animos, chara filia, dixit, quia ex hoc malo non morieris; adjecitque cetera; ipsaque brevi integram sanitatem recepit.

paululum convalescens, sacris operam dat; recrudescentis mali

124 Paulo etiam melius se habuit Beatus, et quotiescumque exiguæ vires permitterent, surgebat ad celebrandam Missam in sacello S. Vincentii; quamvis aliquoties accideret, ut, finita Missa, deliquium animi pateretur, non propterea abstinebat a celebrando postridie. Admonitus a Religioso, ut maneret in lecto, quod surgendo mortem sibi acceleraret, reposuit: Mi frater, Sacramenta Ecclesiæ neminem occidunt, sed juvant ad salutem, non solum corporis, verum etiam spiritus, quando sic convenit saluti animæ. Medio mense Maio malum ejus tam vehementer recruduit, ut solo liquore admodum alibili sustentaretur. Acer-
C bissimos per totum corpus patiebatur dolores, tolerabatque patienter et hilariter, dicens, licet sentiret sibi dividi pectus, conteri ossa, secari crura, hæc tamen toto mundo sibi cariora esse, quod magna misericordia esset donumque sibi a Deo destinatum.

dolores patientissime tolerat; quotidie peccata confessus, Eucharistiam sumit,

125 Audiens illum nonnumquam lamentantem dominus patriarcha, et sui corporis agitatione magnum indicare cruciatum, ait illi: Pater frater Ludovice, an non contentus es, quod Deus tibi mittit, volens, ut aliquantum patiaris e multis, quæ ipse pro te passus est, ut purior ex hoc mundo recedas? Revera, domine, respondit ille, nolim ego hos dolores quocumque terræ bono commutare; et erubesco, quod Dominus noster tantos mihi immerito favores præstet, qui magnus peccator sum; addiditque istud suum consuetum dictum: « Domine, hic ure, hic seca etc. » Pium erat videre, ipsum non tantum quotidie de peccatis suis confitentem, sanctamque Eucharistiam sumentem, sed duas insuper horas, unam mane, alteram vesperi, orationi dantem. Rogaverat autem nosocomii curatores, ne iis temporibus quemquam intromitterent, ne impediretur, et exhortabatur eos, ut nullum sibi elabi diem sinerent, cujus non aliquam partem impendissent orationi, quod hæc alimentum animæ esset, et occasio augmenti omnium virtutum. D

ac Sanctos invocat,

126 Adverterunt nosocomii curatores, post fusas preces ad gloriosissimam Virginem Mariam, cujus imaginem semper habebat, invocare solitum multos Sanctos canonizatos, multosque Religiosos, in eodem conventu superioribus annis mortuos, ac specialiter beatum martyrem et reformatorem fratrem Dominicum de Monte-majore, venerabilem patrem Miconem, fratrem Michaëlem de S. Dominico, fratrem Laurentium Lopez, fratrem Bartholomæum Pavia, fratrem Bartholomæum della Costa, confessarium suum, et fratrem Carolum di Mencos, ex Tafalla *d* oriundum, paulo ante mortuum ætatis annorum viginti, quem B. Bertrandus Angelicum appellabat, dicebatque de eo: « Eripuit eum Dominus, ne malitia « immutaret intellectum ejus *e*. » Aliquoties amici illius ad eum recreandum curabant apud ipsum musicam fieri, quo tempore ille, ut cæ- E lestia posset melius contemplari, cooperiebat faciem suam. quæ deinde discooperta madebat lacrymis.

fame sitique premitur,

127 Per multos dies acerbam famem. et intolerabilem sitim passus est, quia medici non permittebant ipsum bibere et manducare, nisi valde modice, quod, cum extraordinarium illius malum esset, cautissime procedendum censerent: cumque ipse interiori febri, quæ humidum radicale consumebat, laboraret, usque adeo fame sitique premebatur, ut patrem magistrum fratrem Justinianum Antist precatus fuerit, ut per vulnera Jesu Christi induceret medicos, ut in jusculo suo aliquot panis segmenta sibi dari concederent. Quod quidem admirationem movit, hominem scilicet, qui corpus semper tam aspere tractaverat, tunc tam humiliter, ac veluti eleëmosynæ loco exiguum istud levamen expetere. Et vero patuit, B. Bertrandum eo tunc maxime indiguisse, quod rogabat; post sumptum enim cibum extemplo tanto se melius habuit, ut stupori esset, atque ita paulatim aliquantulum convaluit. F

e conventu ad nosocomium clericorum; inde ad archiepiscopi villam transfertur;

128 Ut autem facilius convalesceret, frater ejus, dominus Jacobus, facultatem petiit illum conducendi ad confraternitatem Domini nostri in nosocomium clericorum, cui ipse præerat, ubi dum Beatus hospitabatur, gaudebat solatio, non solum quod patres conventus sui aliquoties ad eum accederent, ut confitentem audirent, sacraque communione reficerent, verum etiam ut ipsemet aliquibus diebus se vestibus suis indueret, Missamque in nosocomio celebraret cum consensu patriarchæ, qui ipsum quoque sæpe invisebat, neque in hac parte, neque in opportunis munusculis ei mittendis cuiquam cessit. Post aliquod tempus medici censuerunt expedire, ut Servus Dei, priusquam calores caniculares ingruerent, mutandi aëris gratia Valentia excederet. Quo audito, patriarcha institit, ut in locum de Godeglia, ubi ipsemet tunc morabatur, se reciperet.

vulgares tantum cibos admittit,

129 Ivit illuc B. Bertrandus, et duobus circiter mensibus hospitatus est: quo interim tempore dignum erat divina laude bonum exemplum,

A xemplum, quod patriarcha præbuit, Beato inserviendo tanta cum sinceritate ac simplicitate, cibumque suis propriis manibus præbendo, non secus atque is alter S. Vincentius Ferrerius fuisset : at Servus Dei adeo turbabatur in admittendis qualibuscumque deliciis cupediisque ut nec is prælatus, nec ulli e nobilibus viris ejus ausi sint quidquam non vulgaris cibi ei offerre, veriti, ne ejusdem sanitati noceret molestia, qua hinc afficiebatur. Repetebat frequenter maximo cum animi sensu has voces : Egone, qui magnus peccator sum, tantam debeo experiri charitatem ac misericordiam ? Probe scio, quid Deus sibi velit illustrissimam dominationem vestram impellendo, ut mihi tantos favores præstes ; id eo facit, ut me magis magisque obstringat, ut incipiam divinæ Majestati suæ servire. Cujuscumque dignitatis conditionisque personam patriarcha penes se haberet, instante hora, qua B. Bertrandus comesturus erat, deserebat eam, ibatque ministraturus infirmo, benediceus mensæ, panem secans et aliquando etiam modicum carnis minutatim B sciudens.

ægræ mortem sibi et propriam prædicit,

130 Absoluta comestione, Beatus, qui interim semper silebat, expetebat manum patriarchæ ad osculum, et osculabatur eam. Post cœnam ambo ad quamdam fenestram se conferebant, ubi de rebus cœlestibus tractabant, gaudebatque Beatus oculos suos in cælum fixos habere ; nec immerito, quia hoc ejusdem futurum erat domicilium. Medici nihil omittentes, quo ille perfectæ sanitati restitueretur, dixerunt, ei plurimum profuturum, si modico corporis exercitio uteretur, per montem illum ambulando. Quam ob causam jussit patriarcha fellam fieri, quam duo lecticarii gestarent ; eoque modo die IV Augusti se contulit ad Burgiazor, locum parva leuca Valentia dissitum. Ibi cum sacram Eucharistiam sumpsisset, eam ecclesiam optime instructam cernens, a Joanne Pegliesciero, uno ex æditnis majoribus ecclesiæ cathedralis Valentinæ, qui aderat, petiit, quis eam tam belle exornasset. Respondit hic, id fecisse Mariam Pagliares, uxorem Bernardi Simo, ejus loci dynastæ ; adjecitque : Pater, ora Deum pro ipsa, quia vehe- C menter ægrotat. Tum Beatus, Joannes, inquit, dic ei, Deiparam ipsi brevi soluturam, quod ipsa ecclesiæ contulit : brevi enim moritura est nec multo post etiam ego. Atque ita contigit ; obiit enim illa in festo Assumptionis B. Mariæ Virginis, ipse vero die IX Octobris proxime secuto, ut suo loco dicemus.

scapulare, quo usus fuerat, fragrat

131 Postridie duxerunt B. Bertrandum ad conventum patrum Augustinianorum in vico de Rocca forte, ubi, priusquam sacram Eucharistiam susceperat, scapulare illius infectum est macula, eaque occasione pater magister, frater Gregorius Satore, commodavit ei suum : quod ubi postea recepit, sensit tam copioso insolitoque odore (qui octiduo duravit) fragrare, ut magnopere miraretur. Festo Assumptionis B. Mariæ Virginis patriarcha ivit Valentiam prædicaturus ; cumque in loco non fieret Missa præter sollemnem, cui B. Bertrandus ob suam infirmitatem non poterat interesse, summo mane surrexit, curavitque se portandum in Rocca-forte, ubi dictus magister, frater Joannes, ipsum confitentem audiit, et sacra Communione refecit ; ac post hæc Bertrandus reversus in Godeglia est. Prodebat Beatus manifeste, quanta fame sanctissimum Sacramentum expeteret ; eum totis viribus niteretur quotidie accedere ad ecclesiam, quamvis longe ab ædibus dissitam, ut illud susciperet, quod ei passim administrabat dominus patriarcha in Missa, quam solebat coram ipso celebrare.

A. Avienono.

Ad nosocomium clericorum

132 Tot amicis obsequiis Servus Dei in ædibus patriarchæ eo usque convaluerat, ut medici sperarent, fore ut integram sanitatem reciperet : at ipsemet semper persistebat in revelatione de morte sua divinitus sibi facta. Cumque ipsi diceret patriarcha, medicos quidem, eum victurum, promittere ; sed tamen vereri propter id, quod ipse anno proxime elapso magistro fratri Petro de Salamanca dixerat ; reposuit Beatus : Domine, recte memini dici, quo id ipsi dixi, et præsto sum, ut exsequatur in me Dominus Deus voluntatem suam. Cum quodam die Beatus sacræ Communionis percipiendæ gratia adiisset ecclesiam Godegliæ, spirante vehementi et noxio vento, tantum increduit ejus malum, ut reportandus Valentiam fuerit in nosocomium clericorum, in quo, ut dictum est, frater ejus habitabat. E

XIII. ac dein ad conventum suum reportatur et ex prædictione ejus

133 Invaluit ibidem eum in modum illius morbus, ut patres conventus ejus veriti, ne extra ædem eo sodalitium suum (quod summæ illis afflictioni fuisset) moreretur, apud patrem Priorem, magistrum Franciscum Alemani suis precibus institerint, ut ipsum ad conventum reduci curaret ; quod et magno cum gaudio voluptateque Servi Dei factum fuit, quem in domestici nosocomii cella deposuerunt, in qua per unum mensem ad mortem usque mansit. Ut magna erat de sanctitate Ludovici Bertrandi existimatio, ita multi desiderabant eum videre cum eoque agere, maxime quod pro certo haberetur, illum die festo S. Dionysii ejus anni MDLXXXI moriturum esse : idque erat publicum, quia ipsemet dixerat anno tum proxime elapso, ac sæpius etiam eodem anno ; cujus rei sparsa fama ad multos pervenit ; ac nominatim pater dominus Laurentius Zamora, Cartusianus, Prior conventus Portæ-cæli, audita hac ex patriarcha prophetia, in monasterium reversus sequentia verba annotavit. « REVELATIO. ANNO MDLXXXI. In festo sancti Dionysii « moritur Frater Ludovicus Bertrandus. » F

S. Dionysii festo moriturus creditur :

134 Hanc chartam complicatam, sigilloque conventus obsignatam sic inscripsit : « Secretum in festo Omnium Sanctorum anni MDLXXXI « reserandum : » mandavitque patribus, penes quos erant claves arcæ communis, ne sine sua licentia chartam istam ante festum Omnium Sanctorum aperirent ; statim tamen post B. Bertrandi obitum, prophetiam jam completam sciens, monachis indicavit, eos jam posse illam legere. Quod dum facerent, vehementer admirati sunt, quod tanto tempore ante tamque certo B. Bertrandus mortem suam scripsisset. Eadem charta a patribus Cartusianis data fuit patri magistro Vincentio Justiniano, qui primus omnium Vitam B. Bertrandi conscripsit.

hinc multus ad illum fit,

135 Vulgata deinde per Valentiam instanti morte B. Bertrandi, concurrerunt magno numero ad eum invisendum, ejusque benedictionem impetrandam, adeo ut nosocomii curatoribus viriliter laborandum fuerit, ut ab ejusdem cella tantam multitudinem omnis conditionis

A. Avignono. uis hominum arcerent. Qui intromitti non poterant, his satisfaciebant, si saltem Rosaria sua stragulum et linteamina ejus attigissent; quibus vero contingebat, ut eum possent videre, se felicissimos reputabant; multæque e principalioribus personis pro singulari beneficio habebant, si ante Beati lectum genibus inniti liceret. Inter plurimos viros nobiles honorificis titulis ornatos, qui B. Bertrandum variis vicibus inviserunt, unus fuit Magister Ordinis Montesæ, dominus Petrus Ludovicus Galzerano de Borgia, filius Gandiæ ducis, domini Joannis, qui, cum deberet abesse Valentia, metueretque, ut eo redux ipsum inveniret in vivis, benedictionem suam ab eo petiit, et ante lectum procumbens in genua, ejusdem Beati pedes magna devotione et lacrymis osculatus est.

invita ejus humilitate, concursus.

136 Haud parum displicuit id B. Bertrando, qui intimo animi sensu ait: Qui fieri potest, ut illustrissima dominatio vestra hoc faciat tam magno peccatori? Id ipsum etiam fecit B dominus Joannes, commendator Major Montesæ, humilem patrem suum imitatus; Bertrandus vero, qui se movere nequiebat, debili sua voce, quantum poterat, se tutabatur. Dignum spectaculum erat ambos cernere lacrymantes, alterum ex pietate, alterum ex humilitate. Cum desiderium istud commune esset, ardebat etiam in feminis; sed hæ claustrum intrare prohibitæ, se conferebant in ecclesiam, ut per alios continue dicerent, quæ circa ipsum agebantur.

Religiosæ feminæ divinitus datur, ut ejus pedes osculetur;

137 In Vigilia S. Dionysii curator infirmorum ad B. Bertrandum visendum ingrediens, audivit eum, dolentis instar simul atque admirantis, dicentem: Quomodo huc intrant feminæ? Quod miratus curator est, probe gnarus, id fieri non potuisse; et venienti patriarchæ, ut ei, ut semper solebat, assisteret, narravit ei, quæ audierat. Ingressus autem patriarcha a Beato petiit, qui se haberet. Respondit: Quomodo huc intrant feminæ? Quæ feminæ? ait patriarcha: Beatusque reposuit: Certe feminæ, quæ adfuerunt hoc mane. Tum a patriarcha rogatus, quid illæ dixissent, Nihil, respondit; quod miratus antistes est. Postridie soror An- C gela Agugliona, Ordinis S. Francisci Religiosa magnæ sanctitatis, patriarchæ dixit: Dominus noster mihi heri mane, dum devotissime orabam pro patre fratre Ludovico Bertrando, quem desiderabam videre, hanc mihi concessit gratiam, ut potuerim ipsius pedes osculari. Mox recordatus patriarcha est, quæ pridie sibi dixerat ipsemet Beatus; rogataque monacha, an ipsa Beato, hicque illi quidquam dixissent; respondit: Nihil; sed permissum sibi fuisse illius pedes velociter osculari.

idem fit

138 Hisce mensibus in locum Torrente *f* advenerat infirmus dominus Petrus Angelus Cernovicius, princeps et dux de Sabiaca, et despota Bulgariæ *g*, gravissime afflictus, quod in flore ætatis suæ et in regione procul a suis remota moreretur. At postquam de peccatis suis confessus, et sacra Communione per magistrum Natalem, loci rectorem, refectus fuit, visus fuit tranquillior esse, et consolationem admittere. Paucis diebus post jussit illum rector bono animo esse, ac sperare in Deo, se sanandum. Respondit princeps: Accesserunt ad me duo, qui me Valentiam portarunt ad conventum Prædicatorum, et in cellam cujusdam sancti D Monachi (sic enim semper appellabat B. Bertrandum, quoties de illo loquebatur) qui me multum corroborans dixit, moriendum mihi ex hoc malo esse die Dominica.

principi Cernovicio,

139 Hoc responso obstupefactus est rector, gnarus, principem jam a tot diebus non surrexisse e lecto, utque in rei veritatem inquireret, ivit Valentiam et casum multis Religiosis aliisque civitatis incolis narravit; atque ipsum B. Bertrandum adiens, ab eo petiit, si quis princeps illum invisisset. Respondit Servus Dei: Veniunt huc multæ personæ. Ex quibus verbis rector intelligens, Beatum id illibenter manifestaturum, nihil præterea addens, abeundi veniam petiit. His auditis, patriarcha Beatum secreto interrogavit, si quis exterus princeps eum visitasset. Cui ille respondit, ita esse, adjecitque: Bonus vir est, unoque ex hisce diebus migrabit ad cælum. Pater frater Franciscus Ferreri, Ordinis S. Francisci de Paula, cum altero Religioso ad dictum principem visendum accesserat, quo tempore sacrum Viaticum ei administrabatur, coque peracto, ingressus cubiculum ejus vidit magnam claritatem, sed prin- E cipem, nec in lecto, nec in cubiculo vidit, nisi aliquo tempore post; petensque, quis iste splendor fuisset, responsum ab eo tulit, S. Dominicum sanctumque Vincentium Ferrerium duxisse se ad invisendum sanctum Monachum Ordinis Prædicatorum.

qui pridie obitus S. Ludovici feliciter moritur.

140 Subsecuto Sabbato, quod in diem VII Octobris incidit, princeps, præsente rectore, manus suas ex linteamine exseruit, dicens: Nonne vides, domine rector, quanta cum gloria beatissima Dei Mater in hoc cubiculum ingrediatur? O benedicta! o gloriosa, o pulcherrima Regina cæli, o Domina mea, o dulcedo cordis mei! Unde umquam ego promerui, ut me sic inviseres? Sed quid ego dicam de te, pulcherrime Puerule, qui illius brachiis insides, cujus venustas omnem aliam pulchritudinem superat? Hisce et aliis similibus verbis in ea cælesti visione exsultabat. Postera autem die Dominica idem ipse dixit: Hæc est dies lætitiæ, quia hac ipsa die Deum videbo; ac tribus horis ante mediam noctem denuo confessus peccata sua rectori, ac sæpius repetens hæc F verba Latina: « Jesu, esto mihi Jesus. » Jesu, esto mihi Salvator, et salva me, animam suam cum magno sanctitatis indicio Deo reddidit. Corpus ejus sepultum fuit Valentiæ in sacello B. Mariæ Virginis de Monte Carmelo, uti ipse testamento caverat, quod devotissimus esset B. Mariæ Virgini de Monte Carmelo, cujus habitum portabat: sequenti vero die obiit B. Bertrandus, sicut nunc dicemus.

ANNOTATA.

a 2 *Ad Cor. cap.* 12, ℣. 9.
b *Numm.* 19 *et* 199 *in Vita* I.
c 4 *Reg. cap.* 2, ℣. 12.
d *Navarræ oppido.*
e *Sap. cap.* 4, ℣. XI.
f *Distat Valentia una paulo amplius leuca.*
g *Natione Apulus, patria Barletensis, professione Carmelita, Heliæ Cernovicchi et Helenæ Castriotæ, ducum comitumque Sabiacæ etc., filius, ut ait Marcus Antonius Alegre in Paradiso Carmelitici Decoris pag.* 419 *et seq.*

CAPUT

A

CAPUT VIII.

Pius obitus, et mox manifestata Sancti gloria.

CAP. XIV. Mortis desiderium quotidie cælesti pane.

Cum summo desiderio expectabat B. Ludovicus tantopere sibi felicem diem, quo desideratissimo Dei conspectu portiturus esset, ac vel minimum momentum temporis mille anni videbatur. Die Veneris *a* ante obitum suum rogavit patrem fratrem Joannem Lescano (cui sæpe dixerat, se die S. Dionysio sacra moriturum) quis tunc præsens dies esset, eoque respondente, esse diem Veneris, digitis suis computavit usque ad diem Lunæ *b*, dixitque : Benedictus Deus ! quatuor etiam supersunt dies ! Sed quamquam mors tardare ei videretur, B solabatur se, disponebatque per Panem cælestem, quo roboratus montem gloriæ erat ascensurus. Postquam divinum Sacramentum pro viatico acceperat, quotidie confessus est sacramque Eucharistiam suscepit usque ad diem obitus sui ; hoc servato ordine, ut usque ad mediam noctem qualecumque medicamentum aut jusculum sumeret, sed inde ab ea hora nullo modo poterat induci, ut aliquid alimenti admitteret, exspectans tempus, quo aliquis Missam celebraturus erat in valetudinario et sacram Communionem sibi porrecturus.

et piis cum Jesu, Maria et S. Vincentio Ferrerio colloquiis levat :

142 Habebat piam Crucifixi iconem ad cervical suum, quam sæpissime sumebat in manum, ejusdem manus pedesque venerabatur, ac multa verba ex tenero cordis affectu et amore proferebat ; ac simili modo oculos suos figens in quamdam B. Mariæ Virginis imaginem, devotissime colloquebatur, cujus verba audierunt multi, qui in cellam, illo inscio, intrabant, quia diligenter cavebat, ne intelligeretur, quod omnem exteriorem sanctitatis speciem semper aversatus fuisset. Plurimum gaudebat patriarcha multis horis cum solo Servo Dei in cella versari, uti fecit aliquot diebus C ante mortem, ac semel rogavit ipsum, an sanctus Pater Vincentius Ferrerius eum numquam tempore illius morbi invisisset. Id semel factum esse, respondit, addiditque : Et nunc etiam stat ibi, digitoque locum indicavit. Nec est, cur id quisquam miretur : nam, ut multa, quæ in hac historia jam retulimus, omittamus, aliquando quamdam dominam, admodum afflictam ob miserandam mariti sui mortem, quam die Jovis Sancto ex ecclesia egrediens obierat, consolans Servus Dei dixit, illius animam jam esse in cælo, utque eam multo certiorem faceret, adjecit hæc verba : Ne dubita hac de re, domina : nam S. Vincentius eam revelavit cuidam fratri, qui cum eo loquebatur, sicut ego nunc loquor cum dominatione vestra.

suscepta biduo ante mortem extrema Unctione, paroxysmum patitur,

143 Morbo vehementer aucto, Beatus ad extrema deductus est ; quare biduo ante mortem suam Sacramentum extremæ Unctionis petiit, quod cum solita sua devotione suscepit, respondens, dum oportebat, ac tacite psalmos recitans. Quo peracto, perstitit in magna quiete, cælestem quietem exspectans. Die Dominica, quæ erat Vigilia S. Dionysii, paulo ante horam XXIII corripuit ipsum paroxysmus adeo vehemens, ut crederetur mori. Pulsata igitur, ut fieri assolet, moriente Religioso, tabella, omnes fratres ad nosocomium concurrerunt, quorum alii flebant, alii gemebant, dolebant omnes. Aderant ibi etiam patriarcha et episcopus Marrochianus dominus Michaël de Spinosa, et postquam ibidem aliquantulum fuerant, Beatus oculos aperiens ait : Recedant, poterunt adesse in tempore. Quam ob rem patriarcha inde abiit, quod non moriturus esset ea nocte, tamque firmam fidem habuit verbis ejus, ut, licet paulo ante significasset, velle se ea nocte apud infirmum vigilare, ad palatium suum reversus sit, nihil suspicatus, eum tunc moriturum, nec ante posterum mane redierit.

A. Avignono.

ac in tunica Dominicana mori cupit ;

144 Post aliquot horas infirmorum curator a medico Almenara petiit, quid infirmo postridie in cibum dandum esset ; quod Beatus audiens, Nihil opus, inquit, quidquam cibi mihi in diem posterum apparari ; verumque dixit, cum postridie, antequam quidquam sumpserat, excesserit e vivis. Dicto die, qui fuit S. Dionysio sacer, circa mane, quamquam sensus jam notabiliter defecissent, nihilominus, E cum interula sua lanea visa ipsi fuisset linea esse ; quia valde candida erat et aliquantum mollis : hac imaginatione impulsus dixit, etiam cum lacrymis : Per amorem Dei, per charitatem, per amorem Jesu, tollite mihi hoc indusium, et date mihi tunicam S. Dominici, patris mei, totiesque hæc repetiit, ut oportuerit solandi gratia illum sua illa tunica exuere, ac paulo post eadem, velut altera iterum induere. Atque hac ratione tranquillus mansit, hac quoque in re manifestans, quantum semper amasset sui corporis castigationem, cui jam inde ab adolescentia assueverat. Tenebat Beatus Crucifixum in manibus, in quem tam ferventi affectu obtutum fixerat, ut ad singulas lacrymarum eruptiones videretur spiritum effundere per oculos, corque suum per os, quoties divinissimas illius plagas osculabatur.

acceptaque a patriarcha benedictione, sancte obit c

145 Audita hora XV *c*, ex indiciis apparebat malum ad extrema pertigisse ; idque advertens moribundus patriarcham precatus est, ut sibi Evangelium prælegeret, suam benedictionem impertiret, flagitando, ut cito faceret, F quia sentiebat se mori. Hoc officio patriarcha perfusus lacrymis functus est, dolensque pro ratione teneri amoris, quo ipsum prosequebatur, et Servus Dei pari cum affectu ac devotione gratum habuit. Circumdabant illum ibi multi Religiosi et personæ præcipuæ conditionis, omnes lugentes, pulsataque tabella, fratres pro more Ordinis sui recitabant Officium Commendationis animæ, cumque finivissent hæc verba : " Ut " vinculis carnis exutus pervenire mereatur ad " gloriam regni cælestis, præstante Domino no" stro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu " Sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum " ; beata illa anima ex hoc carcere terreno migravit, eamque gloriosi angeli susceperunt, et comitati sunt ad æternam requiem in cælo, quam tot laboribus lucrari studuerat hic deorsum in terra.

anno 1581, die IX Octobris, ejusque gloria tum tum suavi odore ex ejus corpore emisso,

146 Solvebantur in lacrymas fratres, quamvis haberent, quod lætarentur de beatitudine ac gloria tanti Servi Dei, et prostrati in genua certabant quique præ aliis sæpius oscula ejus pedibus figere. Quamvis autem Defunctus haberet

A. Avignono.

beret in uno crurum diu inveteratam plagam, erumpebat nihilominus ex ea lecti parte suavissimus odor, diversis a cunctis aromatibus, quæ in hoc mundo reperire est. Neque solas manus aut pedes, verum etiam fragula et linteamina lecti et vestimenta, quæ omnia pro rebus benedictis sacratisque habebant, osculabantur. Mortuus est B. Ludovicus Bertrandus die Lunæ, IX Octobris, die S. Dionysii martyris, anno MDLXXXI, ante meridiem, uti ipsemet accurate prædixerat, ætatis annorum LV. Cella, in qua obiit, mutata in oratorium est, in quo ad solatium eorum, qui in nosocomio sunt, celebratur Missa. Erat Beatus procerus statura, macilenta facie, maxillis nonnihil elevatis, naso acuto aquilino, carne in vultu extensa, crinibus coronæ albis nigrisque mixtis, oculis admodum lucidis.

XV. et prodeunte ex ejus ore splendore;

147 Eodem, quo animam reddidit, temporis momento visus est ex ore ejus ingens prodire splendor, qui totam cellam illuminavit, eratque velut fulguris, ac spectatu jucundissimus, et duravit, quo tempore quis AVE B MARIA recitaret. Viderunt illum multi Religiosi ac sæculares, inter quos fuere Franciscus Ludovicus Blanes, nobilis eques, frater Michaël Ferreri, frater Joannes Martinez, frater Petrus Foix, frater Michaël Luca, et Honophrius Dassio, civis et siudicus Valentinus. Dominus Mathias Paglias, ecclesiæ cathedralis Valentinæ canonicus, Beato addictissimus, desiderans morienti adesse, festinanter accurrit; cumque in aream Prædicatorum pervenisset, vidit in fastigio claritatem, ut obstupesceret; deinde ad nosocomium perveniens comperit, illum eo ipso temporis momento exspirasse, audiensque ab illis, qui ibidem aderant, de vito in cella, dum moreretur, splendore, narravit ipse quoque, quod viderat. Sed et pater Præsentatus, frater Hieronymus Almenara eodem momento magnum splendorem supra cellam conspexit.

cum cælesti musica,

148 Frater Antonius Bagliester, ecclesiæ janitor, qui Beatum tenerrime diligebat, eodem mane, quoties per muuus suum licebat, invisit eum, cumque adesset, dum ille moriebatur, non potuit ibi se continere; sed in ec- C clesiam rediens, dum illum exspirasse, nunciatum est, audivit musicam insolitæ dulcedinis, et admirans, cur ea fieret, tanto etiam magis mirabatur, quod non posset recte discernere, quo loco fieret, cum modo ad altare majus, modo versus sacellum Rosarii, modo versus claustrum haberi videretur; bonaque temporis parte illam audiit. Sed advertens, eamdem non ab omnibus, qui in ecclesia erant, percipi, intellexit, cæleste melos esse, quo Deus indicare vellet festivitatem, quæ propter novum Aulicum suum celebrabatur in cælo. Audita pariter a multis est ea musica eodem vespere, dum Defuncti corpus jacebat in ecclesia, ac postero mane, priusquam sepeliretur; et rursum tempore exsequiarum, quæ sequuti die Veneris peractæ fuerunt. Juraruut omnes musici civitatis, se prædictis horis nec cecinisse, nec musica instrumenta pulsasse in iis locis, imo nec in eorumdem vicinia; et quamvis etiam cantassent aut sonuissent, nullo modo audiri poterant in ecclesia propter nimium strepitum ex concursu populi.

149 Mater soror Angulloua, Religiosa Tertii Ordinis S. Francisci, quæ vivens et mortua magnæ Dei famulæ famam obtinuit, paucis diebus ante obitum Beati vidit cælum apertum supra conventum Prædicatorum versus cellam, in qua ipse morabatur. Quædam pia persona, in nocte S. Dionysii precibus intenta spectavit animam ad cælum ascendentem, corona aurea redimitam, et a duobus angelis portatam; viditque, in ecclesia Predicatorum apparari tumulum ejusdem corpori collocando; ex quorum altero intelligens, B. Bertrandum obiisse, accessit ad dictam ecclesiam, comperitque, quod spiritu viderat, et aspiciens vultum ejus, qui in tumulo jacebat, facta certior est, animam, quam viderat, B. Bertrandi esse.

vo iisque, quæ variis seu paulo ante.

150 Alteram admodum præclaram de B. Bertrandi gloria visionem habuit quidam pater Ordinis S. Francisci, quam secretissime cum jurejurando revelavit patri magistro fratri Vincentio Justiniano Antist *d*, et patri magistro fratri Hieronymo Baptistæ della Naza *e*, episcopo Lobetano; qui Religiosus per biennium desideraverat B. Ludovicum cognoscere, de quo magna mirabilia audiverat, nec umquam potuerat videre ante mensem Augustum anni MDLXXXI in Godeglia in domo patriarchæ, quamvis nullum ei verbum dixerit. In Vigilia S. Dionysii, quæ in Dominicam inciderat, eidem Religioso post Matutinum Officium oranti in choro pro B. Bertrando, quem audiverat moribundum esse, exhibita fuit ecclesia resplendens, ex qua prodibat lux maxima; ad quam ecclesiam ille propius accedens, vidit muros illius ex crystallo et auro esse, in eaque media elevatum tumulum panno auro contexto coopertum, ac super eo B. Ludovicum Bertrandum mortuum: retro tumulum multas cruces aureas, et quatuor fratres S. Dominici, duos ad caput illius, iique videbantur senes, ac duos ad pedes, qui videbantur juvenes.

seu paule

d

e

E

post ejus mortem

151 Omnes quatuor e facie sua emittebant splendorem, in modum radiorum solarium: sed eo cum discrimine, quod ille, qui circa caput erat a dextris, emitteret ex fronte unum radium ceteris splendidiorem, qui supra ecclesiam elevabatur: ille, qui a sinistris erat, similem emitteret radium; sed ex ore suo; quodque pari modo ei, qui circa dextrum pedem erat, prodirent e manibus duo radii, qui etiam su- F perabant ecclesiam, tenebatque iste manus expausas, velut admirabundus; quarto denique prodiret similis radius e pectore, isque habebat palmam in manu. Præterea vidit duos angelorum choros, accensos cereos candidos gestantes, subito per ecclesiam venientes usque ad altare majus, canentesque: " Sanctus, Sanctus, " Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt " cæli et terra gloria tua, Osanna in excelsis. " Exhibebant hi angeli mirum honorem corpori B. Bertrandi, et ante illud procedentes in duos divisi sunt choros. Post illos sequebatur multus populus, mares et feminæ canentes, dictumque corpus venerati, manus pedesque osculabantur, prosequentibus interim angelis cantare: " Benedictus, qui venit in nomine Domini, Osanna " in excelsis.

oblatæ fuerunt,

152 His visis, Religiosus iste suos sensus recepit. Mane conatus fuit discere, quæ nova de B. Bertrando haberentur; nec potuit scire usque in diem Martis sequentem, qui fuit dies sepulturæ illius. Petita igitur á superiori suo licentia, ivit Valentiam, ac sequenti die Veneris ejusdem exsequiis interfuit; ita ut Deus ejus

A ejus mortem uno die prius, quam accideret, ipsi significaverit. Decreverat Religiosus iste visionem nulli revelare, quam confessario suo, a quo eam jussus est publicare. Sed cum id aliquot dies facere distulisset, vehementi scrupulo anxiatus statuit eam cum B. Nicolao Factore communicare, una cum aliquibus aliis rebus ad animam suam pertinentibus. Nocte autem sequenti apparuit ei idem B. Nicolaus, dicens: Surge, fili, et vade ad Prædicatores, et dicito illis, quæ de B. Bertrando nosti; in altero autem negotio, de quo me consulere volebas, sic et sic agito. Biduo post ita Prædicatores adivit, iisque inter multas lacrymas visionem exposuit: rogatusque, an sciret, quinam essent quatuor isti Sancti, negavit, dicens, id sibi non fuisse a Deo revelatum.

visionibus *f*

153 Non minor demonstratio gloriæ B. Bertrandi fuit, quod contigit magistro Natali, Rectori in Torrente *f*, qui simul mortem illius intellexit, Missam solemnem cantavit, ut ejusdem B animam juvaret ad egrediendum e purgatorio, si in eo detineretur. Sed ad MEMENTO non solum oblitus fuit, eam ipsi applicare, verum etiam ejusdem nullo modo recordatus est, nisi post Missam absolutam. Imputabat id vitio suo, ac proinde postridie alteram Missam Defunctorum celebravit, in qua illius similiter oblitus fuit. Idem accidit in tertia Missa; quo admirabili eventu observato, agnovit, ita Deo placere. Quam ob rem inde in vicem orandi pro dicta anima, velut alios Sanctos illum invocavit, eumque singulari devotione coluit.

XVI. manifestatur.

154 Simul atque ea sancta anima excesserat e corpore, nobilis eques Franciscus Ludovicus Blanes, priusquam illud vestiretur, pro eximia devotione, qua erga Beatum ferebatur, accessit osculaturus pedes illius, atque inter amovendum operimenta lecti tam suavem fragrantiam odoratus est, ut quædam aromata ibi latere putaret. At certior factus, nihil ejusmodi ibidem esse, cruraque Beati plagis infecta conspicatus, perpendensque, illum jam a multo tempore in lecto decubuisse (quæ omnia a suavi odore aliena erant) conclusit, rem cælestem esse, ut vere erat, eo etiam magis, quod non esset similis odoribus terrenis. Eamdem fragrantiam C pariter senserunt alii, ut dictum est cap. VI hujus libri.

quam insuper Deus, dum ad ejus feretrum

155 Indutum vestibus concinneque compositum Beati corpus a patribus sui conventus ubertim flentibus in ecclesiam fuit illatum, quam confestim ad illius manus ac pedes osculandos et segmenta vestium auferenda tam numerosus occupaverat populus, ut mirum visu esset. Erat sacrum illud cadaver tam pulchrum, ut non solum nullum horrorem, ut solent cadavera, pavoremque incuteret, sed magnam devotionem et jucunditatem aspiraret, adeo ut viderentur spectatores non posse suos oculos ab eo avertere. Augebatur hæc admiratio, quod, dum manus, faciem brachiaque palpabant, corpus vivum, frigidum tamen, palpare sibi viderentur; et quicumque volebat, ea membra tractabat flectebatque. Crevit in hunc modum multitudo accurentium, ut, ne quid indignum fieret, merito timeretur: quapropter Prior conventus misit, qui supplicaret comiti d'Aytona, Valentiæ proregit, ut sui corporis stipatores ad coërcendam turbam concederet, atque interim corpus detulerunt in sacristiam, maxime, quod jam tum unus illi abscissus esset digitus. A. AVIGNONO.

ingens hominum,

156 Populus, qui assidue magno numero accurrebat, lamentabatur (nec immerito) quod eo thesauro privaretur, orabatque, ut is proferretur in publicum: quam ob rem patres, ut illius devotioni facerent satis, consenserunt, ut reponeretur in quodam sacello intra eamdem sacristiam, quod habet januam in claustro, cancellis ligneis instructam, per quos oculari manus permittebant iis, qui poterant appropinquare. Cum advenissent stipatores, corpus Beati e sacristia, succollantibus domino Christophoro de Cardona Aragoniæ archithalasso, domino Joanne de Borgia commendatore Majore Montesæ, domino Michaële Mercader, aliisque nobilibus viris et devotis personis, in ecclesiam translatum fuit, et cum feretro depositum intra postremos clathros ferreos altaris majoris, stipatoribus multisque Religiosis illud circumdantibus; nec hæc tamen omnia satis erant ad reprimendum vim et impetum devotissimi populi.

E

tam laicorum, quam clericorum,

157 Eodem tempore comparuit in supplice agmine universus clerus ecclesiæ cathedralis cum suo musicorum collegio, qui Defuncto Responsorium cantarunt, quod similiter fecerunt omnes duodecim parochiæ et conventus civitatis, manifestis lachrymis lugubrem cantum sociantes. Advertentes autem patres Prædicatores, non posse per adhibitam cautionem corpus Beati a crescentibus turbis tutari, illud ad sacristiam denuo detulerunt, quo prorex dominus Franciscus Moncada, comes d'Aytona, cum proregina domina Lucretia de Graglia suisque filiis venit osculaturus manus ejus; uti etiam dux Cardonæ, marchio de Comares, dominus Jacobus de Cordona, qui tum opportune Valentiæ aderat, comes Albayda, aliique viri nobiles ac præcipui equites, ac pene omnes concilii regii doctores præstiterunt.

multitudo concurrit,

158 Post duas clapsas horas, ne tot personas sine solatio, maxime, quæ in sacello majori erant, duas honorifico titulo insignitas dominas aliasque multas dominas et viros nobiles dimitterent, corpus Beati denuo sustulerunt, dimittentes, quotquot potuerunt, portasque obserantes, ne rursum orientur tumultus. Quamvis au- F tem tunc sero esset, prohiberi nequiit, quin, dum hi egrederentur, intrarent alii, qui in area ante ecclesiam congregati erant. Intravit insuper admodum sero marchionissa de Navarres cum pluribus dominabus et illustribus viris, quibus junxit se ingens multitudo hominum, quos excubiæ nulla ratione poterant ab ingressu prohibere. Tenuit hæc devota confusio usque ad horam noctis tertiam; quod displicuit patribus, quia desiderabant, ut Beatus posset ab aliquo in naturali sua statura sine perturbatione accurate depingi, eaque ratione tum charo sibi monumento gaudere. Depictus solummodo est usque ad medium corpus, Crucifixum manu tenens in eo corporis habitu, in quo mortuus fuit, oculis demissis, cum prodeunte ex ore scedula, inscripta his verbis: "Domine, hic ure, hic seca, ut in æternum parcas;" quæ frequenter in ore habuerat.

variis beneficiis testatam voluit,

159 In aurora subsecuti diei tam numerosus affuit populus, ut illius precibus indulgendi causa oportuerit ante solitum tempus ecclesiæ fores rescrare. Collocatum fuit sacrum corpus

A. Avignono. pus in suggesto ligneo valde elevato, cooperto panno holoserico auroque contexto, aptatoque, ut illius manus osculis paterent. Ad feretrum stabant tres Religiosi ad accipienda coronas Marianas et Rosaria, Beati corpori admovenda Duravit magnus iste concursus toto tempore matutino, maxime accedentibus etiam aliis e vicinis locis. Allati quoque fuere multi infirmi et sanitatem consecuti, volente Deo per ejusdem intercessionem multa miracula patrare, quorum aliqua sequenti capite narrabimus.

ANNOTATA.

a *Adi Annotata in Vitam primam cap.* 12, *litt.* b.

b *Consule eumdem locum lit.* c.

c *Horæ Italicæ ab occasu solis numerantur; ad extrema igitur deductus fuit* S. Ludovicus *sub horam decimam matutinam, nostro horas a media nocte computandi more.*

d *Auctori Vitæ primæ.*

B e *Vide Annotata in cap.* 1, *libri* 2 *lit.* f, *pag.* 406.

f *Vide Annotata in cap. proxime præcedens lit.* f.

CAPUT IX.

Varia beneficia paulo post Sancti obitum variis præstita, et ejusdem sepultura.

cap. XVII. Priusquam sepeliretur, splendor prodiit ex ejus corpore,

Placuit Deo per infinitam bonitatem suam bonum Servum suum, antequam sepeliretur, multis ac insignibus honorare miraculis, quæ duobus supra relatis de splendore cantuque angelico addenda in hoc capite recensebuntur. Raphaëla Soler annorum LV, Beatum pariter splendentem conspicata, volebat manus pedesque ejus osculari, sed correpta scrupulo, an id C licitum esset, quo tempore ille nondum fuerat canonizatus, ivit ad confessarium suum, eoque non reperto, reversa ad Beati corpus est, illudque splendore, quo ante, coruscans denuo conspexit. Idipsum etiam Eugenia Specchio vidua, annorum L, pariterque frater Antonius Baglicster, conversus ætatis annorum XL, spectarunt. Andreas Armengol, restium e seta opifex, ex Moreglia *a* oriundus, sed Valentiæ incola, accessit, quamvis magno cum labore ob frequentiam populi, ad Beati defuncti manus osculandas, dumque id faceret, vidit eas tam claras lucidasque, ut in iisdem, velut in speculo vultum suum spectaverit.

quod et sponte motum fuit;

161 Dominus Joannes Vives de Canamas ætatis annorum LXX, Beato devotissimus, eadem de causa illuc accedens, cum jam prope feretrum pervenisset, vidissetque, unum e Religiosis ad sacrum corpus excubantibus, qui sinistram ejusdem corporis manum, ut eam minus incommode frequens populus posset osculari, tenebat, eam tunc, quod alia quapiam re occupatus esset, paulisper remisisse, non potuit pertingere ad osculandum; viditque Beatum corpus suum vultumque movisse, seque eo aspici, manumque sibi extendi, ita ut ipse Joannes eam attingere et osculari potuerit. D Isabella Joanna Salone, uxor Antonii Perez, ex vico de Benifaraig *b*, ætatis annorum circiter duodecim, habitabat Valentiæ in domo materteræ *c* suæ, conjugis Hieronymi Vagliadolid vestiarii, et a pueritia sua passa fuerat fistulam sub gena dextera, quæ usque in guttur penetraverat, unde multa defluebant, et quamvis multa pluribus annis adhibita fuissent medicamenta, nihilo malum imminutum, imo auctum est adeo, ut inciperet os maxillæ putrescere. Quam ob causam medici chirurgique asserentes, malum esse immedicabile, ei vale dixerunt.

fistulam sanat,

162 Eodem die, quo B. Bertrandus obiit, prædicta illius matertera et Sperantia Vagliadolid, Ordinis S. Dominici, conduxerunt eam ad ecclesiam Prædicatorum, et quia propter frequentiam populi non poterant usque ad corpus B. Bertrandi pertingere, monuerunt, ut ipsamet niteretur eo pervenire, et Sancti manu, aut saltem veste afflictam partem devote attingere. Pertigit illuc magno cum labore juvencula, et cum adjutorio piorum hominum apprehendit E manum Beati, qua signum Crucis ter formavit super fistula, et ad locum, ubi erat matertera sua, reversa dixit, quid fecisset, ac domum reducta fuit. Ibi matertera ex quadam indignatione impegit ipsi alapam, cumque illa vellet abstergere sanguinem, qui, quoties ejus facies percutiebatur, semper inde affluebat, nudato collo, non modo non apparuit sanguis, verum etiam comperta est fistula omnino sanata.

odoratum reddit. narium fœtorem pellit,

163 Gaspar Gari subdiaconus, ætatis annorum XLIV, dum erat parvulus annorum V, odoratum penitus amisit, ejus nares infecit tam fœdum malum, ut præ fœtore nemo posset prope illum consistere. Triennio ante mortem Beati negotium quoddam eum eo tractandum habuit, cumque, antequam loqueretur, vellet manum ejus osculari, recusavit Beatus, recusavitque denuo abeunti, omni vi renixus. Qua re dictus Gaspar graviter afflictus fuit, veritusque ne id ob peccatum aliquod sibi contigisset; post ejusdem Beati obitum ivit ad conventum Prædicatorum, arreptaque illius manu dextera, ait: Serve Dei, cum me vivens afflixeris, solare F nunc, liberando hac infirmitate, quam tot annis passus sum, eamque manum osculatus est. Deinde volens etiam dexteram osculari olfecit odorem tam suavem, ut magno gaudio repleretur, nec minus lætaretur de recepto sensu odoratus. Domum redux; nares emungens, omne malum in sudarium expulit, eoque dehinc semper mansit immunis.

malum ventris

164 Mariam Tudela, Joannis Gremoli uxorem, malum ventris, quod LLOSA MATRIS vocatur, invaserat, eamque in afflictissimam valetudinem reduxerat, et ad officia sua reddiderat inhabilem, multis remediis nequidquam adhibitis. Ut hæc B. Bertrandi obitum famamque sanctitatis ejus intellexit, decrevit, quam posset optime, licet maximo cum cruciatu, se ad ecclesiam Prædicatorum conferre, salutem suam flagitatura, ut labore suo familiam posset sustentare, et parietibus (alias enim non poterat) innixa paulatim progrediens ad dictam ecclesiam pervenit. Sed, cum nequiret transire ante altare S. Bernardi, prope portam a dextris positum, nec animus, nec vires sufficerent, ut posset, maxime in frequenti turba, ad ipsum Beati corpus pertingere, ibidem perstitit.

A tit, seque Beato devotissime commendavit. Qua in oratione notabili temporis spatio perseverans, visa sibi est subito se melius habere, nec tantum sui corporis pondus doloremque sentire, ac denique suis nixa pedibus incolumis domum rediit tanta cum agilitate, velut numquam ullum malum passa fuisset.

dolorem dentium laterumque sanat:

165 Uxor Antonii Joannis Isola, vestiarii, jam quatuor vel quinque diebus tam acerbo dolore dentium cruciata fuerat, ut nequiret quiescere, et per domum discurreret, vociferans instar amentis. Ipso die, quo B. Bertrandus obiit, versus vesperam quidam cæcus præ foribus illius transiit, quem quasdam preces recitare jusserunt. Audiens autem cæcus magnos feminæ clamores, ejus rei causam petiit, hacque ex ejusdem marito intellecta, subjecit, ut ipsa B. Bertrandum invocaret; se habere penes se sudarium, quod ejusdem Beati corpus attigerat; ac proinde illud morbidæ maxillæ, signum Crucis eodem formans, applicaret. Fecit id mulier devotissime, eodemque momento temporis non solum mitigatus est dolor, sed omnino sublatus, nec eo deinceps umquam denuo ipsa cor- B repta fuit. Isabella Anna, Christophori Sancez de Ayala notarii uxor, graviter cruciabatur doloribus laterum, qui ipsam bis terve singulis mensibus acriter invadebant; idque longo tempore duravit cum vomitu. Ipso, quo Beatus mortuus est, die iisdem acerrime correpta, ivit ad osculandum manum ejus, et pro sua incolumitate precata est, atque eodem momento sanata fuit, nec umquam relapsa est.

testamentum deperditum recuperatur.

166 Habebat Euphemia Ayala, filia Christophori Ayala, magni momenti litem, cujus felix exitus unice pendebat ex testamento Angelæ Serra. Pridie, quam moreretur Beatus, Christophorus Sancez de Ayala, notarius, jusserat testamentum quæri a Francisco Bitor notario, sed illud inveniri nequiit. Dictus Ayala eo die, quo Beatum sepelierunt, qui fuit dies x Octobris, ad conventum Prædicatorum accessit, ac post data Beati corporis manui oscula precatus est pro reperiendo isto benedicto testamento, quod invenire tanti filiæ suæ intererat. Inde recedens, notarium denuo adiit, C denuoque oravit, ut scriptum istud iterum quæreret. Respondit ille, se, cum jam omnem adhibuisset diligentem operam, nolle amplius tempus perdere; sed ipsemet Ayala quæreret. Erant ibi multi libri in mensa positi, quorum primum, qui inciderat in manus, aperiens, dictum testamentum reperit. Quam ob rem cum ex admiratione, tum ex gaudio, ille adeo perculsus fuit, ut surrexerit totus sudans, idque magni miraculi loco habuerit.

visum reddit, sanguinis exscreationem sistit, falsum capitis humorem, fœdum sub aure tuber

167 Vincentia Josepha Burdens, enata ipsi in oculo macula, quæ visum tollebat, in tempore ivit ad ecclesiam Prædicatorum ipso die sepulturæ B. Bertrandi, tentatura, an ejus manum posset osculari, quod pridie præ turba non potuerat facere. Cum ad sacrum corpus pertigisset, manu impedito oculo imposita, illico dissoluta est macula, viditque, ut prius, quam impedimentum istud ei ortum fuerat. Sperantia, adulta virgo, filia Petri Tudo Pelayre, jam toto anno sanguinis exercatione laborans, tentatis frustra remediis, ad B. Bertrandum, dum in feretro jacebat, accessit, et pedes ejus osculata extemplo incolumis evasit, nec quidquam sanguinis dehinc exsereavit. Sperantia Vincentia puella, Jobi Perez ignivomarum fistularum opificis filia, ætatis annorum xv, jam triennio affligebatur falso humore in capite, quod inde intumescebat ac fœdabatur velut crusta, et aliquando spargebatur is humor per collum in apostemata. Postquam mater ejus multa in medicinas (nam omni mense renovabatur malum) frustra expenderat, duxit eam ad Beatum, curans, ut infirmæ caput attingeret caput Beati: quo facto, evanuit malum, nec deinde eam umquam denuo corripuit. Joannæ Villalua, ætatis annorum xviii, sub aure dextera accreverat tuber carneum tam fœdum, ut altera auris videretur, quod illa aliquot menses velis aliisque ornatibus abscondere studuit; sed semel osculata B. Bertrandi pedes quaterque manus, quarum una accrementum istud attigit, sine ulla mora eo malo penitus caruit.

A. Avignono.

sanguinis fluxum, narium dolorem, et febrim sanat.

168 Jam quartus currebat annus, ex quo vidua Arenosa vehementem sanguinis fluxum patiebatur, qui, simul ac illa B. Bertrandi pedes osculata fuit, subito cessavit, ipsaque usque ad obitum suum incolumis dehinc vixit. Filius Simonis Alvarado, annorum xii, in Museros E radicem, quæ in hoc regno gignitur, Ciufa *d*, appellatam et esui aptam, dextræ nari suæ inseruit, eamque spiritu sursum attrahens tam profunde infixit, ut amplius videri nequiret: unde et puer magnum dolorem sensit, et parentes ejus admodum affligebantur, quod malum immedicabile esset. Ad pulsum æris campani pro Ave Maria accepit dictus Alvarado schedulam Valentia, qua certior factus de obitu B. Bertrandi, de magno concursu populi ad illius manus osculandas et ingenti fama miraculorum ejusdem; mox in genua procidens filium suum eidem devotissime commendavit, eodemque omnino tempore decidit radix, quæ in naribus jam multum intumuerat. Vincentia Beneita, puella novennis, febri continua cum angustia pectoris laborabat. Ejus mater Francisca Ferreri, nobilis viri Michaëlis Joannis Beneito conjux, ivit B. Bertrandum veneratura, indeque domum redux annulum, quem Beatus aliquo tempore in infirmitate sua gestaverat, infirmæ digito inseruit; moxque eam febris deseruit, pectusque liberum mansit. F

xviii. Corpus ejus, ægre ad sepulcrum delatum,

169 Die Martis, x Octobris anni mdlxxxi post Missam sollennem, cum Beati corpus jam humandum esset, audita in ecclesia est magna et flebilis lamentatio, omnibus, qui aderant, ex ardenti devotione conantibus auferre vestimenta, quæ istud sacrum corpus tegebant; et quamquam horum piorum furum manus accensis facibus adurerentur, impediri nequiit, quin illud paulo minus quam nudatum manserit. Elatum e feretro præsentibus solitis excubitoribus, quam celerrime fieri potuit, delatum est ad sepulturam, in qua erat reponendum. Patriarcha perfusus genas lacrymis sancto suo Amico processit obviam, cumque amplexus est magna cum devotione, quam pariter in omnibus spectatoribus excitavit. Non cedente vero importuno populo, nec locum dante, ut solitæ fratrum nostri Ordinis sepulturæ Officium posset compleri, sacrum corpus, quam potuerunt, ocyssime in sepulcro collocarunt, et sepulcrali saxo cooperuerunt, qua sola ratione id officium finiri potuit.

170 Circa vesperam comparuit altera multitudo externorum tam numerosa, ut admiratione pariter ac commiseratione dignus esset dolor

A. AVIGNONO. *dum sepultura completur, candidum et instar vivi tractabile cernitur,*

dolor, quem prodebant, quod sacrum corpus tam cito sepultum esset, antequam illis id videre licuit. Succedente nocte, clausis conventus foribus, solum introducti fuere reverendissimus pater magister Franciscus Maldonado, Generalis Ordinis de Mercede, Prior Portæcæli, dominus Laurentius Zamora, Cartusianus, magister frater Georgius Olivares, Commendator monasterii de Mercede Valentiæ, cum aliquot sæcularibus Beato addictis. Peractum tunc complete est Officium sepulturæ. Descenderant in sepulcrum quatuor Religiosi, ac notabili tempore in eo perstiterunt, ut Rosaria, annulos gemmasque sacro corpori admoverent : observarunt denuo ibidem, quod omnes fecerant, antequam sepeliretur, videlicet, cum omnia cadavera soleant nigrescere et rigere, corpus B Bertrandi non solum deformatum non fuisse, sed etiam pulchrum cum vultu angelico, manusque ac pedes instar alabastri candidos; atque insuper totum corpus (ut jam dictum est) tractabile, non aliter, quam vivum fuisset.

locaturque inter sanctiorum religiosorum

171 Post hæc sustulerunt illud reverenter ac devote, ut par erat, et ligneo loculo incluserunt, et coperculum super sepulturam reposuerunt ; intra quam (quæ non erat communis omnium fratrum, sed aliquorum eminenti sanctitate insignium, sitaque erat sub choro a dextris altaris principis) in qua erant aliquot corpora Beatorum, qui magnis miraculis claruerunt. Jacebat ibi in arca lignea corpus beati patris magistri fratris Miconis, qui, ut dictum est, B. Bertrando habitum Ordinis concessit, cujusque corpus translatum fuit in honorificum sepulcrum, in quo hodieque servatur, constructum a nepote suo, magistro fratre Joanne Vitali, insigniter docto ac concionatore, qui hujus conventus prioratum magna cum laude ac civitatis emolumento ter gessit.

corpora ;

172 Jacebat ibi pariter corpus beati fratris Michaëlis de Fabra, fundatoris ejusdem conventus, qui cum rege Jacobo Aragonio fuit in expeditione Majoricæ *e*, visusque fuit in pugua evaginatum gladium manu gestans beatissimam Virginem Mariam per aërem sequi, magnamque Maurorum stragem edere. Est et corpus insignis speculi religionis ac sanctitatis, fratris Michaëlis a S. Dominico ; ac duo corpora gloriosorum martyrum, magistrorum, fratris Dominici de Cordoua de Monte-majore, et fratris Amatoris Epis, qui fuit Prior ejusdem conventus Valentini ; quorum Vitæ scriptæ sunt in Historia provinciæ Aragoniæ, auctore magistro fratre Francisco Diago *f*. Corpora horum beatorum Religiosorum fuerunt in tribus arculis ligneis translata in sacristiam ejusdem conventus, et inter alias reliquias deposita.

sollemnes vero illi exsequiæ a patriarcha sunt habitæ die XIV Octobris.

173 Die Veneris sequenti, quæ erat XIV Octobris, patriarcha sollennissimas exsequias Beati celebravit, cui omnes Religiosi Ordines interfuerunt, sed quod plenior esset ecclesia, oportuit eos ingredi per conventum et per aliam viam procedere ad chorum ad cantanda Responsoria sua. Missam cantavit episcopus Marocchianus : pulpitum concionaturus ascendit illustrissimus dominus patriarcha, sed præ strepitu frequentissimi populi nulla ratione obtineri potuit silentium, ut sua illustrissima dominatio eloqui posset, quæ in Beati laudem dicenda paraverat. Dixit tamen, licet hic benedictus Pater tunc non esset canonizatus, nec proinde tam certa ipsius sanctitas et gloria coram Deo, concurrere nihilominus tot indicia, ut nihil ipsi deesset præter cæremoniam canonizationis. Hisque solis verbis prolatis, recessit e pulpito propter strepitum populi, qui non cessabat. Quod quidem omnibus displicuit, cum quisque desideraret ex ore patriarchæ audire quædam ex multis scitu dignissimis, quæ ipse de Beato noverat.

ANNOTATA.

a *Hispanis* Morella, *regni Valentini oppido in Aragoniæ Cataloniæque confiniis.*

b *Videtur is locus esse regni Valentini vicus*, Benifarache *dictus, cujus meminit Escolanus tom.* 2 *Historiæ Valentinæ col.* 343, *num,* 9.

c *Nescio, an* Amitæ : *utrumque enim significat vocabulum* zia.

d *Hispanis est* Chufas : *Lexicon Academiæ Hispanicæ* cyperim *vocat a Græco vocabulo* κύπειρος, *quod juncum angulosum significat : ad ejus radices fructus nascitur, qui pueris in amore est.*

e *Capta a rege Jacobo fuit anno* 1229 *die postremo Decembris.*

f *Agit Diago de Michaele de Fabra, conventus Valentini fundatore, lib.* 2 *Historiæ provinciæ Aragonicæ Ordinis PP. Prædicatorum cap.* 45 : *de Michaele a S. Dominico cap.* 74 *ejusdem libri* ; *de Dominico de Cordova de Monte-Majore lib.* 1, *capp.* 51 *et* 52; *item lib.* 2, *cap.* 74 : *de Amatore Espi lib.* 1, *capp.* 50 *et* 52; *item lib.* 2, *cap.* 74. *Vide etiam Annotata in cap.* 7 *Vitæ primæ lit.* e.

CAPUT X.

Alia Nicolai Factoris de illius sanctitate testimonia, et translatio corporis.

CAP. XIX. *Insigne*

Post Beati sepulturam, insigne de sanctitate et gloria illius testimonium dedit beatus frater Nicolaus Factor. Postquam enim sepulturæ interfuisset, post aliquod cum istis patribus colloquium recepit se in cellam, ubi sesquihoræ spatio hæsit in ecstasi, qua finita, ipse tamen adhuc velut sensuum usu destitutus, coram reverendissimo patre Generali Ordinis de Mercede fratre Francisco Maldonato, magistro fratre Michaële Salon Priore Ordinis S. Augustini, patre fratre Georgio d'Olivares Commendatore de Mercede Valentiæ, patre fratre de Figueroa Augustiniano insigni concionatore, multisque aliis dicti conventus Religiosis, quorum multi flebant, cœpit crebris vicibus spatio circiter mediæ horæ loqui, modo Latine, modo vernacule, ipsum passim S. Ludovicum, nonnumquam Fratrem appellans, prout sequitur.

175 Sancte

A 175 Sancte Ludovice, dilecte Deo et hominibus, jam vides Deum facie ad faciem; jam non amplius es melancholicus; jam tibi dictum est: Intra in gaudium Domini nostri. Festive te susceperunt angeli, dum cælum ingressus es, sed et mox dixerunt tibi: Amice, ascende superius: id ipsum tibi dixerunt archangeli, principatus, potestates, virtutes, dominationes, throni, atque ipsi etiam cherubini. „ Ascendit „ super cherubim et volavit super pennas ven„ torum *a*. „ Cherubini te in chorum suum admiserunt apud S. Dominicum, S. Franciscum, sanctumque Vincentium Ferrerium. Ibi rursum stas ardens amore Dei ejusque conspectu bearis. Jam certus es de eo, de quo disputabant S. Thomas et Scotus, quodque nos nescimus, an beatitudo essentialiter consistat in videndo Deo, an in amando. Jam nunc cantas cum Davide: „ Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Dei nostri *b*. „ In cælo es, oblectans te in ea abysso divinæ essentiæ, instar magni piscis in profun-
B dis aquis maris. Jam completum est istud Canticorum: „ Introduxit me Rex in cellam vinariam *c*. „

B. Nicolai Factoris de S. Ludovici Bertrandi

176 O quam similis es sancto Jordano *d*, qui diversis vicibus ac temporibus concessit habitum mille novitiis; ita et tu admisisti, qui nunc illustrant, illustrabuntque vestrum Ordinem. Non vocabunt posthac Fratrem Ludovicum, sed Sanctum Ludovicum. Sancte Dominice, ora pro me; S. Petre Martyr, ora pro me; S. Antonine, ora pro me; S. Thoma, ora pro me; mi domine S. Vincenti Ferreri, ora pro me; S. Ludovice Bertrande, ora pro me: cum jam in cælo cum iis sis, recte dixisti mihi, te non amplius concionaturum esse. Vestimenta tua tibi hodie certatim ablata sunt a sæcularibus; quid supererit vestris fratribus? Supererit illis humilitas vestra, et vestrum bonum exemplum. O quantum eras humilis! O quando amici mei dicebant mihi, ut te infirmum in vestra cella inviserem; confitebar prius peccata mea: Tu vero, Amice mi, dicebas mihi, ut tibi legerem Euangelia, et orarem pro te: cum tu, qui vere Sanctus eras, debuisses orare pro me.

beatitudine testimonium:

C 177 Recordare, te mihi duo promisisse in hac vita mortali: unum jam servasti, restat aliud. „ Sancte Ludovice, omne promissum, „ debitum. „ Observa, justi viri esse, facere, quod pollicetur: ego plurimum confido, et sto verbo tuo. O quam ego gaudeo! Recte dixit S. Paulus: Gaudete semper in Domino; ac secundo dixit: Gaudete *e*: sed ne modum excedat istud gaudium, adjunxit idem Apostolus: Modestia vestra nota sit hominibus *f*. Hactenus verba sunt beati Nicolai Factoris, dum erat in ecstasi. Ex nonnullis indiciis colligitur, beatum patrem Nicolaum a B. Bertrando, dum hic etiam in vivis esset, petiisse, ut post obitum suum duo sibi indicaret, quorum unum erat ejusdem B. Bertrandi status in altera (huncque ipsi jam revelaverat, uti apparet ex prædicta exstasi) alterum, an ipse Nicolaus salvandus esset; idque credibile est, ei post multas preces pariter significatum fuisse, cum ille, priusquam suis sensibus redderetur, dixerit, se multum gaudere, ac post finem ecstasis tantopere lætaretur, ut admirationi esset, proferretque quædam verba tam accensa amore divino, ut lacrymas cieret audientibus.

A Aragonio... ad Ordinem B. Mariæ de Mercede laudat, et P. Dominicano mortem prædicit:

178 Peculiariter etiam dixit magno cum spiritu patri Generali Ordinis de Mercede: O pater Generalis, iste fuit frater: an non credit, etiam in suo Ordine esse in variis locis aliquot sanctos fratres? Sunt sane: et iste Ordo, cum a S. Raymundo de Pennaforte fundatus sit ad redimenda mancipia, plurimum tenetur imitari Christum, universi generis humani Redemptorem, de quo S. Paulus ad Ephesios ait: „ Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos *g* „; (quam vocem NIMIAM aliquoties repetiit et amplificavit) obligaturque ad exercenda eximiæ charitatis opera; manentibus patribus redemptoribus mancipiis Algerii, ut alia mancipia redimant. Dum hæc beatus frater Nicolaus diceret, oculos suos ad quemdam Religiosum e Prædicatoribus, dictum patrem Præsentatum fratrem Lucam, convertens ait illi: Frater, para te; quia moriturus es. Et quamvis id eidem Religioso videretur sine ulla ratione assertum, fuit tamen iste, de quo id dixerat B. Nicolaus, primus ex ejusdem conventus patribus mortuus, licet aliquot mensibus post; obiit enim die secunda Julii anni sequentis. E

laudare S. Ludovicum,

179 Post hæc aliaque sacra alloquia, inter quæ identidem recidebat in ecstases, dixerunt ei, ut veniret pransum; jam enim tres horas elapsas esse post meridiem; quibus ille respondit. Quod prandium potestis mihi dare, quod exæquet illud, quod mihi dedit frater meus S. Ludovicus? Tum velut vi conductus ad triclinium, cum ante cellam S. Vincentii transiret, admirabili devotione exclamavit: O si hanc gratiam mihi concederet Deus, et ego aliquando hanc ædem ingressus morerer, ut sepelirent me in hac cella prope altare, ubi toties oravit S. Vincentius, Missamque celebravit frater S. Ludovicus! Dum ad triclinii portam perveneret, digito in caput mensæ transversæ ad sinistram positæ intento, ait: Quid vultis, ut ego comedam? Sinite me sedere eo in loco, in quo mihi Deus tantum favorem præstitit. Hæc autem ait, quia ibi in cœna viderat cum Religiosis S. Dominicum et S. Vincentium, ut supra dictum est: subitoque raptus spiritu multa dixit de gloria B. Ludovici Bertrandi, nec induci potuit, ut quidquam alicujus substantiæ comederet. E

quod et alias fecit, pergit:

180 Reverso ad suum monasterium Jesu, aliquantulum a muris civitatis dissitum, vix biduo triduove persuadere potuerunt, ut cibum caperet. Simulatque enim ea de re sermonem facerent, loquebatur ille de convivio a sancto fratre Ludovico sibi exhibito, et ecclesiam ingressus cum sua solita simplicitate dicebat sanctissimo Sacramento: Adeone, Domine, omnis amor tuus, omnes blanditiæ sunt pro vestro fratre Ludovico; et pro paupere fratre Nicolao nihil est? In aliis quoque occasionibus idem pater B. Nicolaus insignia testimonia pro B. Bertrandi sanctitate dixit. Cum Religiosis conventus sui veniens, ut apud B. Bertrandi funus in ecclesia Responsorium recitaret, procumbens in genua illius pedes osculatus fuit, ac bono temporis spatio innixus genibus permanens frequenter repetiit: Ora pro nobis, beate Ludovice Bertrande. Pari modo, quamdiu supervixit B. Nicolaus, in litaniis inter alios sanctos confessores semper invocavit B. Bertrandum his verbis: „ Sancte Ludovice Bertrande, ora pro „ nobis. „

181 Alio

A. Avignono. S. Ludovicum sibi apparentem habet :

181 Alio tempore B. Nicolaus ad conventum Prædicatorum accedens, ut cellam, in qua B. Bertrandus vixerat, viseret, pro sacris reliquiis accepit piam imaginem prelo excusam, quæ una erat ex iis, quæ ad B. Bertrandum spectaverant, aliasque ejusdem reliquias petiit. Rursum alias, dum vesperi esset, in ecclesia Prædicatorum cubitum cuidam patri impingens, ait : Non vides, frater, non vides? Quid, pater Nicolae, Religiosus respondit. Cui ille, altare majus indigitans, retulit : Amicum, Amicum. Unde intellectum est, B. Bertrandum ei tunc apparuisse. In conventu suo de Jesu quodam die fixos in cælum oculos tenuit tanto cum fervore et affectu, ut videretur velle se elevare a terra, ac exultabundus dicebat : Vis ut ascendam, Fratercule mi, frater Ludovice, vis, ut ascendam? frequenter hæc eadem repetens. Alio die post celebratam Missam notabili tempore ante altare majus flexis genibus mansit, deinde vero velut usu sensuum destitutus circumstantibus inquit : Cur me ita habere putatis? Vidi patrem S. Franciscum, patrem S. Dominicum, atque inter eos medium istum benedictum, istum benedictum fratrem Ludovicum Bertrandum. Itane, an, quia non simus omnes ejusdem habitus, non simus omnes fratres?

B

commemorationem

182 Similiter reliquo tempore, quo vixit, in sermonibus suis, habitis Valentiæ et in Catalonia (ubi habitum Capucinorum induit, frater Franciscus a Plagis appellatus) semper multa cum laude de B. Bertrando locutus fuit, ac pro sua particulari devotione commemorationem de eo composuit, in qua evidenter prodidit, quam certus esset de gloria et beatitudine, qua B. Bertrandus fruebatur in cælo. Est autem hæc commemoratio, quæ sequitur : « De beato « Ludovico Bertrando Valentino, Ordinis Præ« dicatorum, commemoratio. Antiphona. O « Proles Valentinæ civitatis præclarissima, o « jubar, omnium virtutum perfectione orna« tum decoratumque; o rosa rubicundissima « charitatis vernans atque fragrans ; o Seraph « flammigeræ dilectionis divinæ ardentissime ; « o Vir vere Catholice et Apostolice; o flosculum florigeræ Dominicæ Religionis gratissi« mum et odoriferum; o gemma sacerdotum « præfulgentissima ; o Fili sanctissimi patris « nostri Dominici legitime, beatæ Ludovice Ber« trande divinæ legis amator, ora pro nobis « ad Dominum Jesum Christum, qui te in « numero Beatorum suorum coronare dignatus « est.

C

de S. Ludovico componit.

183 « ℣. Ora pro nobis, beate Ludovice « Bertrande. ℟. Ut digni efficiamur promissio« nibus Christi. Oratio. Præsta, quæsumus, « omnipotens et misericors Deus, ut, qui beati « Ludovici Bertrandi sanctitatem et vitam glo« riosam celebramus, ejus etiam virtutes imi« temur, et imitando proficiamus, et proficien« do ad regna cælestia pervenire fœliciter valea« mus. Per Dominum nostrum Jesum Christum « etc. » Postea scripsit ad quemdam doctorem consilii regalis regni Valentini, suum carissimum sanctum Ludovicum Bertrandum quamdam gratiam a Jesu Christo Domino nostro sibi impetrasse, et, antequam eam impetraret, illum a se visum esse coram Deo uno modo, ac deinde altero ; moxque subjunxit : Hisce intervenerunt gloriosus pater meus S. Dominicus, et dominus meus S. Vincentius.

et ad extrema redactus illius summo gaudio digitum suscipit.

184 Denique beatus pater frater Nicolaus graviter infirmus ex morbo, quo obiit, visitatus fuit a patre suppriore conventus Valentini Prædicatorum ac venerabili patre fratre Dominico Anadon bonæ memoriæ, ab iisque illi allatus B. Bertrandi digitus; quo tantum exsultavit, ut non desineret eum osculari, suoque vultui colloque admovere dicens : O sancte Ludovice! O sancte Ludovice! Bis terve quoque repetiit, sibi in hac infirmitate SS. Dominicum, Vincentium et Ludovicum Bertrandum adfuisse, ac diserte affirmavit, se eos vidisse. Ait insuper, adesse istas volucres, quas pater S. Ludovicus Bertrandus die Paschatis Resurrectionis viderat : rogatus autem, quo in loco eæ essent, respondit, evolasse ad cælum. Denuo rogatus, quænam istæ volucres essent, reposuit, angelos esse. De hoc argumento etiam actum est supra lib. I cap. XXIV. Præterea narravit, se aliquando ad B. Bertrandum adivisse, ut aliquid ex eo, exquireret, verum ipsum, ut erat secreti amans, id dicere noluisse ; rogatum deinde, an ipse (B. Nicolaus) salvandus esset, cum singulari affectu ter dixisse : Imo, imo, imo. E

XX. *Corpus ejus, aucto miraculorum numero, anno 1582*

185 Aucto in dies singulos miraculorum numero, quæ Deus per intercessionem B. Bertrandi operabatur, concurrebat ad conventum Prædicatorum maxima populi frequentia ad ejusdem sepulcrum honorandum ; quod, ut dictum est, erat sub choro, ad quem non patebat invisentibus pro suo desiderio ingressus. Quam ob rem, ut populi votis satisfieret, Beatique corpus debita cum decentia servaretur, frater ejus Jacobus Bertrandus curavit ipsi fieri sepulcrum e saxo in modum parvi sacelli, in quo sacrum corpus tumbæ saxeæ inclusum collocatum fuit cum consensu ordinarii (qui jam tum multa acceperat testimonia, ex quibus constabat de sanctitate vitæ ac miraculis ejusdem B. Bertrandi ;) hæcque translatio contigit die XXV Martii, sollemnissimo festo Incarnationis Filii Dei, anno MDLXXXII.

coram patriarcha, viris principibus, et populi multitudine

186 Quamquam autem studerent eam facere secreto, ut strepitum et concursum vitarent, utque solum aliquot spectatioris conditionis personæ adessent, nequiit ea res celari ; sed in vigilia Annuntiationis tanta adfuit frequentia hominum, existimantium, translationem ea nocte peragendam, ut admirationi esset. Ex qua re pater Prior intelligens, civibus persuasum esse, translationem noctu faciendam, statuit illam medio die peragere. At ubi patriarcha, et cum eo episcopus Marrochianus cum aliquot e domesticis suis per portam conventus, et per ecclesiam proregina cum exiguo comitatu, videlicet filio suo domino Gastone de Moncada, nunc marchione Aytonæ, suisque filiabus, ac genero domino Hieronymo Coreglia, primogenito comitis de Cozentayna, atque aliquot paucis domesticis, visi sunt tam insueta hora intrare, intellexit populus, quod res erat, et, utut fores ecclesiæ subito occlusæ fuerint, nihilominus plures quam quingentæ personæ in ea adfuerunt, inter quas erant multi nobiles equites, viri illustres, doctores ac Religiosi. F

incorruptum repertum,

187 Aperuerunt sepulcrum et in illud ad levandum corpus descenderunt Provincialis magister frater Joannes Loares, Prior magister frater Franciscus Alemau, et magistri frater Joannes Vitali, et frater Vincentius Justinianus Antist, qui reserata arca, in quo sacrum corpus

A pus jacebat, invenerunt illud illæsum ac sine ulla corruptione, ut manifestum erat omnibus, licet locus iste esset admodum humilis; substiteruntque ibidem aliquantisper, ut sacrum cadaver novis vestibus induerent, veteresque pro reliquiis servandas tollerent; itaque ipsum recta per ostium sepulturæ, non secus atque vivum fuisset, in conspectum circumstantium produxerunt. Dum tumba aperiebatur, quidam litterarum studiosus ætatis annorum XXIV, Josephus Monleo appellatus, sensit ex ea prodeuntem magnam fragrantiam, atque majorem, dum corpus eximebatur. Eamdem etiam senserunt dominus Henricus Ferreri, Franciscus Vaziedo, multæque aliæ personæ, qui affirmarunt, fuisse suavitatem omnibus aliis ordinariis odoribus dissimilem.

insigni cum devotione

188 Itum præ devotione in lacrymas, Deoque laudes datæ sunt, dum sanctum istud corpus tam incorruptum ac tractabile, velut paulo exanimatum fuisset, conspectum fuit. Posuerunt illud in feretro, et patriarcha lacrymabundus pedes ejus osculatus est, imitatique B cum sunt, quotquot potuerunt appropinquare, Coronas, Rosaria gemmasque ei admoventes, quæ summa cum devotione ac lætitia facta fuerunt. Sed, crescente postea osculantium et Coronas aliaque admoventium multitudine, festinarunt illud deponere, ubi nunc est, tanto etiam magis, quod sublati jam essent duo manuum digiti, et minimus unius pedum; quamquam pater Provincialis, cognito furo, ambos manuum digitos recuperaverit. Veriti igitur, ne etiam aliæ corporis partes auferrentur, reposuerunt illud velociter in prædicto loco, et præ nimia festinatione sepulcrale saxum inverso modo imposuere.

transfertur in sepulcrum novum,

189 Quapropter postridie tempore meridiano reversi, ut saxum recte locarent, sacrum corpus denuo exemerunt; at quamquam id tam secreto fieret, ut vix innotesceret fratribus conventus, præterquam iis, qui peragebant, affuere tamen supra ducentos sæculares; fuitque pium spectaculum. Pater Prior conventus induit se pretiosissimo pluviali ex auro textili, et ministri et acolythi paribus vestimentis induti sunt, omnesque simul sanctum corpus in C humeros sublevarunt, intonante patre Priore Hymnum patris S. Dominici: « Gaude, mater « Ecclesia, lætam agens memoriam, quæ novæ « Prolis gaudia mittis ad cæli curiam, » dumque responderet organum et alternarentur versus, per tempus Religiosis atque etiam sæcularibus licuit ejus sanctas manus singillatim osculari. Post hæc, dicta Oratione de S. Dominico, collocarunt sacrum corpus in prædicto sepulcro, in quo hodieque servatur honoraturque undecim lampadibus argenteis, quæ ordinarie ibi semper ardent.

separatis tamen ab illo reliquiis aliquot quæ personis hic recensitis cesserunt.

190 A die XXVI Martii anni MDLXXXII usque in præsentem annum MDCXXII numquam amplius apertum fuit istud sepulcrum, nec sacrum corpus visum. Jacet ibi integrum præter tres digitos unius manuum, et minimum digitum pedis. Et quia, dum duo digiti abscissi fuere, animadversum est, etiam minimum digitum ejusdem manus cœptum esse rescindi, qui non nisi tenui nervo amplius adhærebat, resciderunt illum penitus, ut in conventu aliquæ reliquiæ superessent, ad infirmos deferendæ, argentoque inclusum in sacristia deposuerunt, quo multa miracula facta fuerunt. Ex duobus aliis pater Provincialis unum dono misit Cardinali Alexandrino, fratri Michaëli Bonello, Pii V nepoti; alterius digiti unum articulum donavit patri Priori, reliquos duos patri magistro fratri Vincentio Justiniano, qui eos dono dedit partim serenissimæ Infanti dominæ Isabellæ Eugeniæ Claræ Austriacæ, filiæ Philippi II regis, dum fuit Valentiæ anno MDLXXXVI; partim dominæ Guiomar de Moncada, filiæ marchionis Aytonæ, et matri comitis de Cozentayna, quæ has reliquias hactenus servat. Minimus pedis digitus venit in manus Inquisitoris, domini Petri Zarate, qui eumdem cuidam monachæ nepti suæ dedit. Vestimenta ejus et arca lignea, e priori sepulcro elata, adversus varias infirmitates adhibita multis miraculis claruerunt.

A. Aukenono.

ANNOTATA.

a *Psalmo* 17, ℣. XI.
b *Psalmo* 49, ℣. 9.
c *Cant* 2, ℣. 2.
d *Illustrata sunt ejus Acta ad diem* 13 *Februarii.*
e *Ad Philip.* 4, ℣. 4.
f *Ibidem* ℣. 5.
g *Ad Ephesios* 2, ℣. 4.

E

LIBER III.

CAPUT I.

Sancti apparitiones.

CAP. I. Michaëli Pons febricitanti, a

Octiduo post B. Bertrandi e vivis excessum quidam eremita de Cullera *a*, Michaël Pous nomine, qui aliqualem familiaritatem cum illo contraxerat, gravissime laborans ex febri, quæ cum jam toto mense ac medio afflixerat, noctu tacitus ait: O pater, frater Ludovice F Bertrande, si ego fuissem sanus, morti tuæ interfuissem; et extemplo vidit per januam cubiculi sui eumdem Beatum cum uno socio ingredientem. Ipsemet autem Beatus rogat ipsum dicens: Quid agis, frater Michaël? Qui vales? Lætare, quia nil tibi mali fiet: formavitque signum Crucis in fronte illius, et genam ejus attigit. Quærenti eremitæ, quis esset illius socius, respondit, esse magistrum Micouem; subitoque ex oculis evanuit; eremita vero omni febri liber ac omnino incolumis mansit.

Hieronymæ Julianæ malo gutturis laboranti, Religiosæ, sanctitatem ejus non credenti, apparet:

2 Hieronymæ Julianæ, Jacobi Caldet setarum restionis conjugis, guttur ipso die, quo Beatus mortuus est, tam atrox malum invasit, ut os ejus usque aurem dextram contorqueret adeo, ut loqui nequiret, ac vehementer pateretur. Audiens autem, Beatum multa miracula patrare, quadam vespera sese illi devote commendavit, ac nocte subsecuta Beatus cum S. Vincentio Ferrerio ipsi apparuit, et juxta cervical ejusdem lecti assidens monuit, ne sibi elici sanguinem sineret, brevi sanandam, data-que

A AVIGNONO. que ipsi sua benedictione, ambo evanuerunt e conspectu, osque illius ad suum locum reductum est, restituta loquela est, omnis dolor abscessit, et ipsa sanata fuit. Ursula Clara Ayessa, tertii Ordinis S. Francisci, non credebat, Bertrandum esse sanctum; sed paulo post mortem ejus quadam vespera, dum signum daretur ad AVE MARIA, orandi gratia inclusæ oratorio suo apparuit Beatus in habitu albo nigroque, quo utuntur Prædicatores, plurimum coruscans, et capucium gestans pretiosis gemmis conspersum, odoremque suavissimum spirans, frontem ejus tetigit, aitque: Nunc credes, Qualis sim? et, hoc dicto, non amplius apparuit.

nobilem equitem, 3 Anno MDLXXXII, die v Februarii Valentiæ obiit nobilis eques, multæ virtutis et honoratæ conditionis, Guilielmus Raymundi Catalano, cui tempore morbi sui plurics apparuit Beatus, singulariter post suscepta Sacramenta Confessionis et Eucharistiæ, et conditum testamentum. Quædam persona, quæ ei assistebat, B audivit ipsum notabili temporis spatio modo loquentem, modo auscultantem, deinde respondentem hilariter; petiitque, quæ causa esset. Ignoscat tibi Deus, respondit infirmus: aderant mihi beata Virgo Maria, S. Dominicus et S. Vincentius Ferrerius cum beato fratre Ludovico Bertrando. Paulo post eamdem personam per amorem Dei oravit, ne cui mortalium referret, quæ dixerat. At oportet, Sanctos ei postea mandasse, ut ea revelaret: nam eoram domina Francisca Vives, uxore sua, dominoque Francisco Valterra, et aliis visionem ipsemet narravit: utque gestabat in capite pileum nocturnum, ad collum Rosarium, et sub cervicali cingulum, quæ omnia B. Bertrandi fuerant; addidit, eumdem Beatum de iis reliquiis locutum fuisse, seque ab iis invitatum esse, ut cum iis iret.

e morbo decumbentem, 4 Post aliquot horas rursum ait, eosdem Sanctos sibi etiam alias adfuisse cum aliis ejusdem Ordinis, qui velut supplicantium ritu seriatim retro lectum constiterunt, recitantes Litanias, officio cantorum fungentibus sancto patre Vincentio et B. Bertrando, nominantibus in Litaniis non solum canonizatos, verum etiam alios ejusdem Ordinis tunc nondum sollenni C ritu Sanctis adscriptos, ac specialiter martyres fratrem Dominicum de Monte-Majore, et fratrem Amatorem Espi, et sanctum fratrem Joannem Miconem, et sanctum Pontificem Pium V *b*, a quo aiebat, se multa obtinuisse beneficia. Recitantibus illis Litanias, cubiculum etiam ingressus est gloriosus S. Nicolaus Tolentinas, quem illi omnes venerati sunt et prope S. Dominicum locarunt, qui scipionem manu tenebat, et ex ejus fronte splendidissima lux prodibat; isque ex speciali favore scipionem ejusdem cervicali supposuit, itaque infirmus nocte sequenti dormire potuit, eum antea multas exegisset insomnes.

iterato 5 Tam sancto consortio fruens oravit omnes, ut sanitatem sibi obtinerent, quam ad solandum uxorem suam filiosque desiderabat. Quam petitionem sibi displicere innuit B. Bertrandus, dicens, eum non moriturum ex eo morbo. ac deinde percusso collo illius, tota visio cessavit. Cum ad quartumdecimum sui morbi diem multo se melius habens pertigisset, sed e collo dolens, ait uxori suæ: O domina, quantum ictum mihi Sanctus inflixit! quantum mihi dolet!

Accedentes postea medici et chirurgi nullum mali vestigium compererunt; sed biduo D post eamdem colli partem infecit gravis inflammatio, unde vehementer lamentabatur, et intra duos alteros dies mortuus est, facto probans, verum fuisse, quod Beatus asseruerat, non moriturum ipsum ex eo morbo, quo tunc laborabat.

6 Pridie mortis ejusdem viri nobilis post receptam extremam sacram Unctionem, vehementem morbi accessionem passus est, ex qua sibi redditus, sed loquela destitutus, duos digitos versus cervical extendit; cumque nescirent, quid sibi vellet, regarunt taudem, an eo in loco B. Bertrandus et S. Vincentius Ferrerius consisterent; quibus ille hilariter claudendo oculos annuit. At, qui aderant, illusionem veriti, asperserunt ipsum aqua lustrali, petieruntque, an visio cessaret; ille vero nutu abnuit. Tum filius ejus, magister frater Vincentius Catalano, ex simili suspicione dixit: "Verbum "caro factum est:" ipseque clare subjunxit: "Et habitavit in nobis; et vidimus gloriam "ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, ple- E "num gratiæ et veritatis. Laus tibi, Christe;" rursumque monitus, ut præterea diceret: "Jesu Christe, Fili Dei vivi, miserere nobis:" respondit: Satis est, fili, nil opus tot verbis est. *invisit,*

invitatque ad cælum 7 Rogatus deinde idem infirmus, quid sibi a Sanctis dictum esset, respondit, se ab iis vocatum esse, ut cum iis velociter iret. Præterea rogatus, quid ipse tunc iisdem respondisset; reposuit, se eosdem libenter comitaturum. Rursusque rogatus, quis ipsum retinuisset; Vos ipsimet, inquit. Idque verum erat: nam omnes pro servanda ei vita Deum deprecati fuerant. Tunc etiam impletum est, quod B. Bertrandus aliquot menses ante ipsi promiserat. Cum enim ille quatriduo, antequam Beatus obiit, ad illum accessisset, ut eum inviseret et benedictionem flagitaret, audivit ab eo hæc verba: Vade, Deo propitio, domine Catalano, ego meminero dominationis vestræ, uti reipsa comperies.

Clarissæ moriente Gandiæ apparet, 8 Sorore Margarita Saliglias, Religiosa Ordinis S. Claræ, die S. Valentini, XIV Februarii anni MDLXXXII, ex morbo ad extrema deducta F sine ulla spe convalescendi, mater abbatissa jussit Missam de Defunctis cantari, eamque obtulit B. Bertrando. Dum hæc Missa canebatur, soror Joanna a Cruce invisit infirmam, monuitque, ut commendaret se B. Bertrando, cui ea Missa oblata erat, ut ille pro sua salute intercederet. Respondit infirma: Jam hic adest B. Bertrandus. Hoc audivit altera infirma, nomine soror Maria Anna Figuerola, quæ decumbebat in lecto habens brachium tam male affectum, ut de eo resecando ageretur, quæque B. Bertrandum jam invocaverat devotissime, ut et altera monacha pariter ægrota.

alias sanat. 9 Ut autem audivit soror Figuerola, adesse B. Bertrandum, dixit illi, quæ eum viderat: Amica, ubi est? Ibi in ista sede, respondit soror Margarita. Vah! reposuit soror Figuerola, cur non medetur mihi, quæ eum tamdiu invocavi! Respondit illa: Jam statim benedictionem suam tibi aliisque ægrotantibus impertivit; ac proinde vos omnes sanatas putate: mihi vero impetravit quidem salutem animæ meæ, sed non corporis sanitatem. Rogavit soror Figuerola, quam ille senex esset, et qua veste

A veste indutus. Nec multum senex, respondit illa, nec omnino canus; indutus autem veste alba et nigra. Hæc contigerunt hora decima sexta *c*; media autem hora post Margarita animam placidissime exspiravit; aliæ vero duæ infirmæ subito cœperunt convalescere, et sororis Figuerola brachium perfecte sanatum fuit.

Spectatur a quadam domina, quam ad toleranda fortiter adversa animat.

10 Domina Maria de Castelui interfuerat translationi B. Bertrandi; sed præ nimia frequentia populi non potuerat usque ad sacrum corpus pertingere. Unde maxime dolens tempore Vesperarum ingressa est ecclesiam majorem dum canebatur hymnus MAGNIFICAT; erectæque in pedes apparuit ecclesia e crystallo plurimum splendente, eaque in media vidit B. Bertrandum, corona aurea redimitum, indutum habitu candido admodum lucido, cum caputio, in quo non nisi suprema ora apparebat nigra, reliqua vero erant ex auro textili; circum collum autem habebat multos torques et unionum series, mediamque catenulam argenteam, ex qua ingens lucidaque margarita pendebat. Cum vero Maria timeret, ne sibi illuderetur, B. Bertrandus, retro quem multi stabant fratres, B dixit ei: Ne dubita, quin ego sim frater Ludovicus Bertrandus; et elevato capucio, Vide, inquit, me fratrem Dominicanum esse; eaque in cælo fruor gloria, in qua me nunc spectas. Esto forti animo; nam præter adversa, quæ passa es, restant alia toleranda, idemque meo nomine dices confessario tuo. Quem nuncium cum domina ferre metueret, ne inanem gloriam inde captaret; vetuit eam Beatus timere.

et genæ dolore liberat

11 Ipsa autem quamquam jam finitæ essent Vesperæ, jamque populus ex ecclesia recederet, habita tamen visione, perculsa persistebat etiam in pedibus suis: quam ob rem quædam famula sororis ejus, nomine Catharina Blesa, illius pallium traxit, ex qua concussione velut perturbata ait: Quare sic traxisti pallium meum? Tuncque cessavit tota visio. Domum reversa, postero mane accessit ad conventum Prædicatorum Sacramenta Pœnitentiæ ac Corporis Domini susceptura, et visionem suam cum confessario suo, magistro fratre Andrea Perez communicavit, qui factum hoc in C Processu testatus fuit, nomen dominæ tacens, quod, quia illa jam obiit, hic apponitur. Cum eidem dominæ Mariæ genarum altera tanto cum dolore intumuisset, ut nullam ei quietem concederet a vespere ad matutinum, quando paululum somni cepit, apparuit illi B. Bertrandus cum magistro fratre Honophrio Clemente, qui ipsius confessarius fuerat, rogavitque, quid sibi vellet; cui illa respondit: Sanitatem. Beatus autem Bertrandus ejusdem genam attigit; hocque eo faciente, ipsa expergiscens se sanam et omnis doloris expertem comperit.

Apparet puellæ ex ictu dolenti, clerico incredulo,

12 Puella, filia dominæ Franciscæ de Castelui, ex inflicto ictu vehementes dolores patiens, B. Bertrandum sæpius invocavit, cui dormienti apparuit ille ostendens ei frustulum carnis digito suo impositum, dicensque, istud fuisse doloris causam, quam modo sustulerat; et expergefacta se sensit incolumem. Quidam clericus, qui per quatuordecim annos B. Bertrandum a sacris confessionibus habuerat, audiens insignia miracula, quæ patrabat post mortem, eum ultra totum annum precatus est, ut quamdam gratiam a Deo sibi impetraret; vidensque, se non exauditum, conquestus apud quosdam de Sancto est, ejusdemque miracula in dubium revocavit. Quadam nocte ad visitandum ægrum procedens, cum ante ecclesiam S. Stephani pervenisset, sensit sibi vim inferri, et portari ad aream Prædicatorum, ubi positus ante fores ecclesiæ, nec potuit progredi, nec retrocedere. Invocavit B. Bertrandum, subitoque vidit in cælo magnum splendorem, et in medio B. Bertrandum sanctumque Vincentium Ferrerium; at veritus, ne diabolica fraus esset dimittens oculos ait: « Et Verbum » caro factum est; » sensitque singularem erga B. Bertrandum devotionem in se excitari, ac deinde elevatis denuo oculis eadem oblata ipsi est visio, cumque mediæ horæ spatio prorsus attonitum tenuit. Tum locutus ad ipsum Beatus ait: Propter incredulitatem tuam apparui tibi revelavitque ei multa secreta, de quibus, dum vivebant, ambo contulerant, aliaque insuper, quæ intra duos menses successerunt: et cessavit hæc visio.

A Avasoso.

virgini lethargicæ, graviter percusso,

13 Joanna Navarro della Rigoyen, virgo annorum XXX, mortifera laborabat lethargo, propter quam extremam Unctionem susceperat. E Huic interulam B. Bertrandi imposuerunt, eidemque commendarunt, uti ipsamet etiam fecerat, priusquam suis sensibus destitueretur. Intra spatium temporis, quo Symbolum Apostolorum bis recitari posset, recepit sensus, afferens, apparuisse sibi B. Bertrandum cum S. Vicentio Ferrerio, et mandasse, ut, quod promiserat, S. Dominici habitum indueret. Eo ipso temporis momento præter parum debilitatis in posterum plane incolumis mansit. Hieronymus Cardiglias, cliens domini Joannis Boil, laborans in horto cœpit cum quodam operario jurgari, a quo lapide percussus in capite graviter læsus fuit et in periculum mortis adductus; cumque sic posceret vulneris ratio, chirurgi volebant cutem illi postridie tollere, ut illud inter curandum secarent, ceteraque ad artis leges perficere possent. Noctu infirmus B. Bertrandum invocavit, Pater, inquiens, cum ego te comitatus in Indiis fuerim, tibique exilem illum famulatum, quem potui, præstiterim, adjuva me in hoc discrimine. Post hæc obdormienti Beatus apparuit, et manum suam illius capiti imposuit: postero vero mane accedentes chirurgi invenerunt vulnus sic commutatum F in melius, ut jam nil amplius opus esset illud secare; ipseque intra breve tempus sanatus fuit.

puellæ e gutture, tribus

14 Anna Ludovica puella, dum apud avunculum suum Michaëlem Pellegrino, vicarium perpetuum in Rusaffa *d*, habitaret, gravissimo malo (in hisce partibus Papera *e* dicto) laborabat, ex quo sic tota intumuerat, ut ejus oculi non apparerent: eoque tempore multi ex eodem malo moriebantur. Qua de causa etiam ipsi Sacramentum extremæ Unctionis collatum fuit, asserentibus medicis, parum vitæ ipsi superesse. Subsecuta nocte audiit infirma ad cervical lecti sui vocem dicentis: Ego sum frater Ludovicus Bertrandus; vertens se ad eam partem, ubi vocem audiverat, neminem vidit; sed paulo post apparuit ei Frater admodum splendidus, qui elevata manu ei benedixit; nec mora evanuit omnis tumor, et ipsa simul convaluit. Elviræ Herrera, ex vico de Almansa *f*, ex lethifera febri ad extremum vitæ adductæ, ea ipsa nocte, qua eam medici morituram pronunciaverant, apparuit B. Bertrandus, et manu ejusdem faciei imposita, ait ipsam ex isto gravi

A *Avignono.* vi morbo evasuram, eodemque tempore immunis a febri fuit, et paucis diebus post priori restituta valetudini multos annos supervixit. Dum vero obiit, quod accidit Dominica Palmanum, conciones Quadragesimales in Mora Aragoniæ habente ejusdem fratre, patre Michaële Herrera, apparuit ipsi B. Bertrandus, eamque mortem nunciavit.

febri 15 Laurentius Roig, litterarum studiosus, annorum XXIV, ex febribus periculose decumbens sese, addicto voto, B. Mariæ Virgini de Rosario commendavit; apparuitque hæc ipsi, asserens, eum ex illo morbo nequaquam moriturum; sed per emittendum e naribus sanguinem sanandum; quod et factum est. Verum de implendo voto minime cogitavit. Non multis abinde diebus in eumden morbum relapsus est, ac voti memor non ausus fuit B. Mariam Virginem de Rosario pro salute sua denuo deprecari; sed commendavit se B. Bertrando, qui sequenti nocte in somnis apparens consolatus est eum, dicens, secuturum aliquem ventris fluxum, itaque ipsum sanatum iri. Vi- B sionem hanc narravit ille parentibus suis, itaque evenit, ac secundo post die egressus e lecto est, tertio e domo.

laborantibus, 16 Andreas Gaglient e febri graviter laborans, adeo ut nequiret quidquam sumere, ad extremum vitæ pertigerat. A quodam patre Prædicatore, qui ipsum invisebat, persuasum ei fuit, ut B. Ludovicum invocaret, accepitque ab eo frustulum habitus ejusdem Beati, quod pie acceptavit, promisitque novem continuis diebus illius sepulcrum invisere. Succedente nocte apparuit ei B. Bertrandus, dicens: Da mihi hoc malum; moxque cessante febri, bene se habuit. Deinde cœpit promissam devotionem (Novenam appelaut) implere; quam cum ex oblivione non perficeret, denuo febricitavit, lenius tamen. Ad beatum igitur Bertrandum precibus suis denuo recurrit, atque ita febriens promissa exsequi perrexit, quibus expletis, rursus sanatus fuit.

mulieri venenosa pustula infectæ, 17 Sperantia Escobar, uxor doctoris Petri Torres, assessoris gubernatoris Valentiæ, feria C quarta hebdomadæ Sanctæ ad sacra Officia accedens, ingentem subito in humeris dolorem sensit, et premens fortiter locum, unde dolebat, rupit quamdam pustulam valde venenatam, moxque febri correpta fuit, et domum reversa in lecto decubuit. Acciti medici, tantum malum mirati emplastrum applicuerunt, quo videbatur illa magis amburi, ac velut acutissimis spinis pungi, eoque dolore totum subsecutum diem sine ulla quiete conflictata fuit. Deinde vesperi recordata multorum miraculorum B. Bertrandi, magnæque sanctitatis patris fratris Joannis Micouis, ad hunc patrem Miconem se convertit, ut is apud B. Bertrandum intercederet, familiæque ac liberorum suorum misereretur. Nocte sequenti versus auroram quemdam strepitum circa lectum suum audivit, et volvens oculos suos in loco vicino vidit B. Bertrandum, et in alio B. Miconem, qui ipsam motu capitis salutavit. Conversa illa, ut B. Bertrandum intueretur, experta est, eum abscessisse, uti etiam B. Miconem, sed simul sensit sese doloribus liberatam, et advocata ab ea filia malum cessasse, eamque febri immunem deprehendit.

18 Vincentius Ludovicus Andrea feria secunda Pentecostes anno MDXCII postquam pila luserat, totus sudans, magnum vas aquæ frigidæ hauriens, morbo comitiali correptus fuit, *morbum comitialem* qui illum sæpissime ac etiam sexies et septies uno die invadebat: et, durante malo, adeo luctabatur, ut etiam multi simul nequirent illum continere. Per medicamenta vero ita exasperatum est malum, ut sæpius trigesies per diem in id incideret, tamque vehementer, ut, cessante tremore, amentis instar inhonesta et injuriosa verba jactaret etiam in parentes suos; qui in tanta afflictione constituti opem B. Bertrandi sanctique Vincentii implorarunt. Post hæc nocte sequenti ambo Sancti infirmo apparuerunt, quorum S. Vincentius ad cervical lecti sedens benedixit ei ter, monuitque, ne parentes suos imposterum tam indignis verbis male exciperat; B. Bertrandus vero, qui circa ibidem aderat, vetuit ipsum timere, et ad eumdem accedens ejus frontem unico signo Crucis, geminο oculos geminoque aures signavit, eodemque momento æger amissum ex gravitate mali auditum recepit: monuitque eumdem Beatus, ut se bene gereret ac Deum precaretur, E ut etiam capitis sui plagas sanaret.

19 Demum præcepit ei, ne, quæ viderat, *sæpius passo,* cuiquam revelaret, præterquam parentibus suis fratrique suo Antonio doctori theologo (qui Religiosus discalceatus Ordinis S. Francisci obiit) sanatusque infirmus est, et incolumis perstitit usque in diem XXV September ejusdem anni, quando ipsi die Martis eumdem diem præcedente, Missam in sacello S. Vincentii intra ecclesiam Prædicatorum audient, ambo Sancti denuo apparuerunt, dixeruntque, eum eodem malo sequenti, Dominica die *g* iterum corripiendum, ut proinde oraret Deum et piarum personarum preces pro se posceret: eam tamen infirmitatem trimestre tempus non excessuram, nec ei quidquam eventurum, unde in combustionis, submersionis, aut alterius damni discrimen adducendus esset. Hæc omnia ille suis parentibus retulit, ac subsecuta Dominica die idem malum ipsum invasit, duravitque toto tempore a Sanctis prædicto, quinquies sexiesque singulis diebus eumden corripiens; sed sine priori violentia ac sine indecoris istis vocibus, quibus ille antea usus fuerat. Nullum ta- F men tunc adhibitum remedium fuit, quia monuerant Sancti, nullum naturale remedium ei profuturum. Ita omnia reipsa evenerunt, et præfixo tempore omnino sanatus fuit.

20 Joannes Portero multo tempore malum, *ex brachii tumore laboranti viro* quod Hispanice LOBANILLO dicitur, Italice autem NATTA *h*, passus fuerat in pulsu arteriæ brachii sinistri, quod ipsum vehementer cruciabat, nec permittebat labore manuum familiam suam sustentare. Cum quadam nocte se B. Bertrando commendasset, apparuit hic eidem in somno eadem nocte, et afflictam partem manu sua strinxit; seque sanatum comperit. Jacobus Almanar, gravi febri continua mensibus decem vel undecim conflictatus, in tantam imbecillitatem incidit, ut medici affirmarent, eum nulla ratione posse convalescere. Quadam autem nocte vigilantibus apud ipsum uxore et socru, ipsi pariter vigili apparuit B. Bertrandus cum aliis Religiosis Ordinis S. Dominici, qui lectum circumciuxerunt, ac postquam Bertrandus manum suam infirmi vultui imposuerat, recesserunt. Cum vero uxor et socrus locum occuparent,

A occuparent, qua illi exibant, dixit eis æger, ut inde recedentes egredientibus fratribus transitum præberent; quos quia illæ non videbant, ait socrus : Heu, filia, maritus tuus moritur! Audin, ut deliret? Non deliro, non (inquit infirmus) nec morior; sed probe scio, me sanum esse et omnis febris expertem : et quamquam etiam admodum debilis esset, vires suas brevi post recuperavit.

mulierique febricitantibus, itemque amenti apparens sanitatem reddit.

21 Catharina Francisca Vilana, Joannis Seguarra caligarii conjux, e febre decubuit totaque purpureis maculis infecta fuit. Quo in statu cum quindecim dies absque ullo remedio utili exegisset, commendavit se B. Bertrando, isque sequenti nocte ei apparuit, et quamvis nullum esset in cubiculo lumen, eum tamen clare vidit; tuncque cessante febri, mane lectum deseruit, et omnino sana permansit. Cum mater Thomæ Petri Andrea custodis officinæ ædisque monetariæ regiæ Valentinæ affligeretur morbo pessimo, ex quo triduo amens hæsit, oculis oreque clausis, ac nihil interim sumens; advertens se eo loci esse, interna cordis voce B B. Bertrandi opem imploravit, eodemque ipsi apparente, sine ulla mora suis sensibus reddita ait, Beatum salutem sibi impetrasse, seque ex eo morbo non moriturum : itaque intra paucos dies perfecte convaluit.

ANNOTATA.

a *Regni Valentini oppidum ad oram maris Mediterranei.*

b *Anno* 1572 *defunctum; dein vero a Clemente XI Sanctis adscriptum anno* 1712.

c *Circa octavam matutinam, inquiunt rei gestæ testes apud P. Joannem Roca Tract.* 2, *cap.* 6, § 2.

d *Vico prope Valentiam.*

e *Gutturis tumore.*

f *Hujus nominis locus in Castellæ Valentiæque confiniis situs est.*

g *Quæ anno* 1592 *incidit in* XXIV *Septembris, stylo scilicet veteri, seu Juliano, ita ut dies* XXV *Septembris a tempore, quo a comitiali morbo æger immunis fuit, sit excludendus.*

C h *Latine* Panus, *cujusmodi tuber Joannis alam, aliamve brachii sinistri partem occupasse videtur.*

CAPUT II.

Ejusdem argumenti continuatio.

Lethaliter vulnerato, a

Franciscus Perez, civis ætatis annorum octodecim, in Vigilia S. Petri ex Mislata *a* Valentiam rediens, circa mediam noctem invasus a tribus hominibus fuit et lethaliter vulneratus; quo in periculo B. Ludovicum (erga quem devotus erat) invocans, omni graviori malo, quod ab iisdem ei inferri poterat, liberatus fuit. Dum curabatur, sanguis ejus quinque dierum spatio sisti nequiit. Allatum ei est Rosarium B. Ludovici, quod tunc possidebat Catharina Spina, ipseque commendavit se S. Mariæ de Succursu, beatumque Ludovicum denuo invocavit. Deinde cum dicto Rosario, suo capiti imposito, obdormivit, viditque in somnis beatissimam Virginem eo habitu, quo in ecclesia de Succursu Valentiæ visitur, et cum ea B. Ludovicum magna luce circumdatos. Deipara caput ejus attigit; quod pariter fecit B. Ludovicus; et expergefactus infirmus, quod ante facere non potuerat, caput suum erexit, et advocatis matri suæ et ancillæ dixit, se bene habere, cœpitque sudare, recessit ab eo febris et sanguis cessavit effluere. Postero mane vulnus multo meliori in statu repertum est, ac intra decem dies perfecte sanatum fuit. *A. Anonymo*

variolis, morbo

23 Franciscæ Paulæ, filiæ Ludovici Fababuix notarii, annorum sex, anno MDLXXXVI, nocte feriæ IV Majoris hebdomadæ variolis laboranti morbus ita auctus erat, ut destitueretur sensibus, oculis etiam obfuscatis, labiis pallidis, et ore clauso, ita ut nec quidquam cibi, nec liquoris posset admittere. Hoc casu afflicti parentes avique videntes, eam ad mortem properare, B. Ludovici auxilium poposcerunt, polliciti E ad illius sepulcrum pannum funebrem portare. Qua oratione ex devoto affectu finita, aperuit puella oculos, integramque sanitatem recepit. Tantam tamque subitam mutationem conspicati rogarunt eam, an aliquid vidisset. Duos Fratres, inquit illa, qui jam exibant e cubiculo, et horum unum fuisse B. Ludovicum, huncque os sibi aperuisse. Eleonora Montfort, ex Mirambel prope Valentiam, virgo annorum quadraginta, comitiali morbo qui ipsam sæpe diuque invadebat, pessime afflicta, miseriam suam dolens ad B. Ludovici sepulcrum se contulit, pro salute sua precatura. Ibi per duas integras horas sopore correptæ in somnis idem Beatus apparuit, deinde ipsa expergiscens omni malo liberatam se comperit, neque illud imposterum experta fuit.

comitiali, febri

24 Cuidam annorum quatuordecim filiæ Baptistæ Tibona repente accidit tam vehemens malum, ut prolaberetur in solum, ac copiose spumaret ex ore, tantumque id mali cresceret, ut pro mortua haberetur, et jam funebria ei pararentur. Sed matre illius Ursula March beatissimam Virginem de Rosario, sanctumque Vincentium Ferrerium et B. Ludovicum invo- F cante, utque filiæ suæ misererentur, precante; eo ipso momento ægra sensus suos recepit, aitque, apparuisse sibi Matrem Dei cum S. Vincentio et B. Ludovico, et ab iis se sanatam esse; uti reipsa sine ullo malo incolumis mansit. Cum Franciscus Dominicus, continua febri laboraret, jamque vena ipsi quatuordecim vicibus secta fuisset, et medici de eo desperarent, ex quodam litterarum studioso audiit aliquod miraculum, quod B. Ludovicus patraverat, ei se devotissime commendavit. Tum quodam mane vigilans vidit duos fratres Dominicanos cubiculum suum intrantes, et quamvis nesciret, uter esset B. Ludovicus, apprehendit manum illius, quem illum esse credebat; isque ei dixit, ne timeret, nam sanatum iri : et intra biduum æger omni febri caruit, non tamen dolore corporis, donec ei secundo apparente, is quoque repente cessavit.

aliquа rabiei specie laborantibus,

25 Catharina Augustina Borgia cœperat horridam sentire infirmitatem, quam rabiei speciem vel initium esse credebat. Dominica Palmarum

A. Avignono. marum mane contulit se ad conventum Prædicatorum, ubi se male sentiens, reversa domum est. At priusquam ex ecclesia recederet. B. Ludovicum pro valetudine sua ferventer precata est, eademque oratione vesperi, dum cubitura erat, iterata; eadem nocte in somnis vidit in cubiculo suo tantum splendorem, ut solaris ei minime comparandus videretur, in eoque B. Ludovicum, qui manu sua illius capiti imposita tria verba dixit, lente quidem, sed quæ ipsa tamen non intellexit, quod nimium stuperet in conspectu Sancti ejusque splendore, qui paulo post evanuit, ipsaque se salvam comperit.

personæ, quæ peccatum diu reticuerat,

26 Erat alicubi in Hispania quædam persona clarissimæ conditionis, quæ quoddam peccatum suum annis octodecim in confessione ex verecundia celaverat. Hæc, auditis insignibus miraculis B. Bertrandi, multo tempore ipsum precata est, ut Deum oraret, ne permitteret eam huic peccato obnoxiam mori. Deinde in morbum lapsæ et in sua prece perseveranti quadam nocte ille Beatus in somno apparuit,
B monstrans ei quemdam Religiosum, habitu Dominicano indutum, qui iter faciens per eum locum transibat, dicensque : Aspice diligenter hunc fratrem, qui mei conventus Valentini est: apud ipsum poteris tua peccata confiteri. Postridie advenit Religiosus iste in conventum, quem Ordo S. Dominici in eodem loco habet, rogatusque a quodam ejusdem conventus patre, ut comitaretur ad ægrum visendum, ad ejusdem personæ ædes ductus fuit. Hæc, viso peregrino Religioso, turbata est, et visionem suam veram esse reputavit; cumque etiam intellexisset, eumdem conventus Valentini alumnum esse, dixit, se illum arcessituram postridie, quod vellet ipsi confiteri. Ita fecit, cum uberrimis lacrymis veniam delictorum suorum a Deo petens; narravitque confessario visionem suam, illumque vere Religiosum sibi monstratum, et maximas Deo gratias egit de magna misericordia, qua per Beati patrocinium erga se fuerat usus.

diuturna infirmitate detento puero, periculose decumbentis filio b

27 Petro Fos de Rusafa *b* ob quamdam infirmitatem plus trigesies imminutus fuerat sanguis, qua de causa brachiis sustentandus erat, eoque in statu bene novem mensibus perstitit. Quadam vero nocte cum Beato se commendasset, obdormivit, ac deinde expergiscens vidit B. Bertrandum, eodemque momento temporis, quo eum vidit, se sanum sensit. Proinde e lecto prosiliens, ascenso equo, ad ecclesiam Prædicatorum perrexit, et ante Beati sepulcrum gratias pro obtenta salute persolvit, et per omnem ecclesiam incessit, non secus atque nullo malo umquam correptus fuisset. Joanni Marco, notario Valentino, periculose decumbenti, quadam nocte aderant uxor ejus Susanna Carzegliera, filiique et aliæ personæ, et inter eos puer septennis, nomine Gregorius, ejusdem infirmi filius, qui pariter vigilabat, eratque corpore ac mente bene sanus. Hic parentibus suis, et quotquot aderant, dixit, sanctum patrem fratrem Ludovicum Bertrandum in eodem cubiculo stare solum cum Crucifixo in manu, locumque, in quo staret, assignavit; at nullus eorum illum potuit videre. Compererunt tamen verum esse, quod puer asseruerat, quia infirmus eodem momento evasit incolumis, eumque medici postridie extra lectum conspicati, factum admirati sunt, ac insigne miraculum reputarunt. D

e parotide contabescenti,

28 Simonam Cabanes, Honorati Toldrano conjugem, invaserat parotis, quæ collum faciemque inflabat, unde illa contabescens eo fuit deducta (quod ultra tres hebdomadas nequiisset dormire, ac propterea velut amens esset) ut medici eam paucis horis supervicturam affirmarent. Quædam amica sua ei suasit, ut se B. Bertrando commendaret, et aliquod ejusdem Beati habitus frustulum illius capiti imposuit; ac quantumvis ipsa, ut supra dictum est, non plene sui compos esset, intellexit verba amicæ, ac post invocatum Sanctum obdormivit. In somno autem vidit B. Bertrandum cum altero Religioso, qui curavit illam; ipsaque expergiscens in eo se statu comperit, ut nullis amplius medicamentis egeret. Brevi post domo egressa novem diebus Beati sepulcrum in gratiarum actionem pie venerata est.

ex calculo ægræ.

29 Isabella Moya, Michaëlis Martinez uxor, propter acutos lateris dolores gravemque febrim, quibus concutiebatur, a medico Almenara desperatæ salutis pronunciata fuerat, cum eam E
magister Palmireno invisit, et calculum attulit, quem B. Bertrandus, dum calculis laborabat, ejecerat. Illa hunc suo lateri apposuit et invocata Sancti ope, obdormivit. In somno autem ei ille apparens ejusdem brachium ter percussit, quod ipsa extra stragulum produxit, rata, medicum esse, qui arteriæ pulsum vellet explorare; at Beatus dixit, non esse se illum, quem putabat; Sed confide, adjecit, Deo, te sanatum iri; eodemque tempore ipsa omni dolore liberata fuit, et e lecto surrexit. Undecimo autem inde die emisit calculum magnitudinis ovi palumbini, angulisque asperum : quod pro insigni miraculo habitum fuit.

pro cacostomacho oranti.

30 Quidam pauper, nomine Calderone, malo stomachi ac continuo sanguinis fluxu affligebatur adeo, ut medici de eo curando desperarent. Raphaëla Soler, tertii Ordinis S. Dominici, miserta illius, quod sororis suæ cliens esset, ac minime commode posset vivere, cœpit pro ipso orare; eum B. Bertrando commendans. Quod dum faceret, manifeste vidit B. Ludovicum Bertrandum sanctumque Vincentium Ferrerium, qui eam monuerunt, ut ex illorum F
reliquiis aliquid ad infirmum ferret; ita ipsum sanandum. Illa itaque reperit aliquid e veste S. Vincentii et tæniam B. Bertrandi, et infirmi stomacho applicuit, addito voto de imagine cerea ad Sancti sepulcrum appendenda; nec mora, dolor et fluxus confestim cessavere. Cum vero post duas horas reliquiæ ei tollerentur, sentiens denuo ingruere dolores, precatus est, ut eas penes se relinquerent. Postridie passus est deliquium animi, evomuit tres materias rudes, velut lapides, tamque duras, ut vix possent malleo contundi; atque ita incolumis permansit.

secretarum partium dolore afflicto,

31 Cum Melchior Ruvio, velorum opifex nudus super textrina dormisset, infectus fuit quibusdam tuberculis, eumque propterea sanguis ei sæpius fuisset diminutus, totum malum ad secretas corporis partes descendit, ita ut plurimum cruciaretur, nec ullum remedium reperiret. At postquam B. Bertrandum invocavit, et novemdialem devotionem ad sepulcrum ejus incepit, oleo lampadis illius se ungens, nocte subsecuta tres in cute appertæ sunt rimulæ, ex quibus

A quibus multum puris effluxit, quæque, dum a medicis curarentur, tam vehementer invaluerunt, ut jam ille amplius incedere nequiret. Qua de causa pro sua insigni in Beatum fiducia jussit uxorem suam novemdialem devotionem eidem pro se persolvere; qua cœpta, prima nocte bene dormivit, et expergefactus Beatum in cubiculo vidit, dicentem : Noli amplius de medicina et unguentis solicitus esse; hisce enim nihil amplius opus esse. Ita ipse sanatus fuit.

febricitanti,

32 Cum soror Raphaëlæ Soler Tertii Ordinis S. Dominici vehementi febri conflictaretur, rogavit prædictam sororem suam, ut, quam habebat, B. Bertrandi tæniam sibi imponeret; illa verita, ne hæc commacularetur, et per loturam eximium suum odorem amitteret, paulisper anceps hæsit. Fecit tamen, quod petierat; moxque infirma somnum cepit, et in eo vidit Fratrem quemdam (erat is B. Bertrandus) qui ipsi ait : Ego sum hic; et expergefacta sanam se sensit, surrexitque e lecto nulla alia re usa; et quamvis postea lota fuerit tænia, eamdem eximiam B fragrantiam conservavit.

in inguine ex lapsu læso, *c*

33 Ludovicus Garzia cæmentarius laborans in collegio S. Mariæ de Succursu, Ordinis Prædicatorum Oriolæ *c*, lapsus e scalis ligneis læsus in inguine est per frustum ligni abruptum ab aliis scalis, in quas ille cecideraт. Ex hoc lapsu ac læsione putabat, viscera sibi e suis locis mota esse, linguæque et aurium usu destitutus fuit, omnibus, qui aderant, cum jamjam moriturum opinantibus. At post impositam ei particulam vestis B. Bertrandi sensibus reddito suaserunt ut beatissimam Virginem ac B. Bertrandum invocaret. Paulo post cœpit ille cedere in lecto, ad quem fuerat delatus, petiitque, quo recessisset B. Bertrandus, a quo sanatus fuerat, et quærentibus, quid diceret, respondit, B. Bertrandum sibi apparuisse tactoque vulnere sanitatem reddidisse, uti optime experiebatur, admirantibus omnibus, qui paulo ante viderant eum velut mortuum ad lectum portari. Quamquam autem ille B. Bertrandum numquam antea vidisset, indicia tamen illius accurate dedit, asserens, ipsum veste linea stolaque indu- C tum fuisse, quo modo solet die Dominica prodire sacerdos lustrali aqua populum aspersurus. Volebat ipse tunc prætermissum opus suum resumere, sed prohibuerunt Religiosi, cumque domum suam, ut quiesceret, remiserunt, unde triduo post ad solitos labores reversus fuit.

in carcere detento,

34 Sesqui-anno post obitum B. Bertrandi quidam vir graviter commotus fuit in cujusdam vici judicem, quod ab inimicis suis, eum perdendi causa, uno eodemque die sex accusationibus impetitus fuisset, judexque, hisce admissis, ipsum subterraneo carceri mancipasset, in quo erumpente aqua ubique humido, neque lectum habebat, ubi requiesceret. Post aliquos elapsos dies, sentiens, vitam suam periclitari, commendavit se B. Bertrando, orans, ut meminisse vellet aliquot obsequiorum, quæ ei, dum vivebat, præstiterat. Dumque has preces repeteret, et beatissimam Virginem invocaret, in somnum incidit, atque interim eadem beatissima Virgo et cum ea B. Ludovicus eidem apparuerunt : ipse vero experrectus voluit procumbere in genua; sed visio statim cessavit. Ac confestim catena (quæ erat admodum gravis, et per foramen fornicis descendebat, eratque firmata sera pensili validissima) frustatim in terram decidit. Paulo post idem vir, mandante altero judice, liber dimissus est, et prior judex, qui eumdem tam crudeliter tractaverat, captus fuit, oportuitque, ut devotus ille B. Bertrandi cliens pro ipso intercederet. A. Auctore

moribunda, febrim animique deliquia passa, *d*

35 Isabella Joanna de Valgranera, illustris domini Josephi Stephani, Oriolensis episcopi *d*, mater, graviter ægra et debilissima, subito se erexit in lecto, et innixa genibus oravit per quadrantem horæ. Qui aderant, veriti, ne deficeret, voluerunt eam denuo ad quietem reponere : verum illa dixit, ut sic se dimitterent; adesse enim S. Dominicum, sanctumque Vincentium Ferrerium, ac B. Ludovicum cum magistro fratre Micone, eosque dicere, moriendum sibi ex eo morbo esse. Cum vero unus filiorum ejus observaret, ista posse illusionem diabolicam esse; negavit illa, atque, se recte recordari vultus magistri Miconis, dum viveret; eumdemque sæpe proferre sanctissimum nomen Jesu, cujus fuerat cultor devotissimus, et de quo fecerat E aliqua Opuscula *e*. Finita visione, exhibuit se lætissimam, et, susceptis omnibus Sacramentis, diem suum devotissime obiit. Susannam Carcelera et de Marco, febri et animi deliquiis laborantem accessit confessionem ejus excipiendi gratia magister frater Franciscus Aleman, Prior Prædicatorum, B. Ludovici digitum ei afferens, quo ipsius cordi imposito, extemplo deliquia cessarunt, noctuque idem Beatus ei apparuit, dicens, morbum istum non fore lethiferum; atque ita, contra quam opinati fuerant medici, subito convaluit.

diuturno asthmate affecto,

36 Jam sextus annus currebat, ex quo Joannes Arcis operarius laborabat asthmate cum tanta difficultate, ut crebro oporteret, illum noctu e lecto surgere, ut liberum aëra spiraret. Post tentata omnia sine profectu remedia vovit novemdialem devotionem apud B. Ludovici Bertrandi sepulcrum explere, et argenteum pectus ei appendere : sed finita novemdiali devotione, cum se non melius, quam ante, haberet, non impletum fuit totum votum. In nocte S. Dionysii (quo die Beatus obiit) somniavit, se, dum per Valentiam incederet, eodem malo correptum, magna cum angustia tussivisse, et obvium habuisse igno- F tum sibi fratrem, qui diceret : Quid agis hic, frater? Cui ipse morbum suum narravit. Tum iste : An commendasti te B. Ludovico? Imo, retulit, sed sine ullo profectu. Subjunxit frater : An pectus quoque argenteum, quod promisisti, attulisti ad sepulcrum? Non tuli, respondit infirmus; quia ille non sanaverat me. Jam fer illud, subjecit iste, nam ego spondeo tibi, te sanandum. Interea magnum fragorem infirmus audiit, et expergiscens, se perfecte sanatum comperit.

ex oculis *f*

37 Quædam monacha Cisterciensis in monasterio de Zayda *f* totis duobus annis ex oculis laboraverat tam acriter, ut vix posset lucem pati, et nonnumquam etiam alienis manibus cibanda fuerit. Diligenter studuerunt medici eam curare, sed frustra. Postmodum experta ipsa, dum oculos quadam particula vestis B. Ludovici attigerat, eos melius habere; ab omni alio remedio abstinuit, et par conspicillorum, quo idem Beatus usus fuerat, devote sibi imposuit, septemque Psalmos pœnitentiales per triginta continuos dies recitavit, in quorum

A. AVIGNONO. rum fine apparuit ei in somno Beatus, oculos ejus benedicens, eoque facto, sani ac sereni evaserunt.

febri, 38 Cum Jacobus Monticl, scriba publicus Oriolensis, ejusque uxor Agnes Pedrazza periculose ex febri decumberent, uxor, B. Ludovico multum devota, instanter rogavit, ut ejusdem Beati cilicium, quod in collegio Ordinis S. Dominici in eadem civitate servatur, sibi afferretur. Cum hoc desiderio obdormivit, viditque ad cervical suum patrem magistrum fratrem Joannem Gauarda Oriolensem (virum insignis doctrinæ et sanctimoniæ, in eodem collegio defunctum) cum eoque alterum ejusdem Ordinis Religiosum; rogavitque ipsa patrem Ganarda, quem viventem noverat, an tunc moritura esset; qui respondit: Dum Deo placuerit: ad quæ ipsa subridens, idem ab isto alio Patre petiit et expergefacta est; allatoque cilicio, eodem die febris ab ea recessit. Quam ob rem etiam maritus ejus eodem tactus cilicio fuit, ac postridie pariter sanatus.

B

melancholia. 39 Beatrix Martinez Oriolensis, mulier magnæ pietatis, cum aliquando ignota ipsimet de causa esset admodum melancholica, cœpit gloriosum S. Dominicum ac B. Ludovicum, quibus devotissima erat, ardenter invocare. Continuanti preces apparuerunt duo Religiosi Ordinis Prædicatorum, quorum unus dixit: Hic est S. Dominicus, ego vero sum frater Ludovicus Bertrandus, per cujus intercessionem Deus te liberavit jactura, quæ tibi imminebat: perge orare: hisque dictis, eos amplius non vidit. Vesperi mater filium suum Andream ex agro reversum interrogavit, an aliquid sinistri accidisset. Negavit ille; at subjungente illa, haud dubie tamen ipsum anxium fuisse; id verum esse, confessus est. Muli enim inter arandum pavefacti in fugam se dederant, et raptantes post se aratrum, sæpe percussi fuerant vomere in cruribus et ventre, adeo ut pro mortuis habuerit; sed Deus illos omnis damni immunes servaverat.

erysipilate laborantibus, 40 Catharinæ Fongliana vultum erysipelas invasit, quo non permittente loqui, signis illa pro vocibus utebatur, innuitque, cupere se, ut B. Ludovici cilicium quæreretur. Mater ejus

C

cuidam filio suo maudavit, ut quæreret; verum hic, quod alta nox esset, et importuna Religiosos conveniendi hora, usque in matutinum tempus eo ire distulit. Interea exspectabat infirma has reliquias, quibus non comparentibus, B. Ludovicum devotissime invocavit. Postridie in aurora sensit, suum brachium attingi, respiciensque, a quo id fieret, vidit duos fratres Dominicanos, quibus ait: Patres, quare non apportastis reliquias heri vesperi? Respondit eorum unus: Filia, quia fratres non egrediuntur noctu: et acceptum ex alterius manibus cilicium infirmæ capiti imposuit, prælegit, que Evangelium; et confestim recessit febris et cessavit inflammatio. Reviséus mater filiam recte valentem reperit, et audito, quod contigerat, eo magis admirata fuit, quod fores clausæ essent, nec quidquam de ingressis Religiosis inaudisset. Ex hisce patet, Sanctum ægræ apparuisse, atque ab ipsomet suum cilicium fuisse allatum. Confirmatur id ipsum etiam ex dictis infirmæ, quæ interrogata de habitu corporis Religiosi, qui cum illa locutus fuit, figuram B. Ludovici accuratissime exposuit. Cum aliquo tempore post per claustrum dicti colegii fieret supplicantium processio, in qua inter D
alias etiam ejusdem Beati imago circumferebatur, simulatque hanc conspexit Catharina, inquit matri suæ, hunc istum Fratrem esse, qui Evangelium sibi prælegerat.

41 Soror Isabella Mires Oriolensis, Ordinis S. Dominici, magno tenebatur desiderio habendi frustrum tunicæ S. Ludovici, quem plurimum venerabatur. Hæc aliquando orationi intenta vidit altare splendide exornatum, a cujus utroque cornu prodibat processio multorum Sanctorum, inter quos cum prope ipsam incederet B. Ludovicus, illa brachium suum super humerum S. Martini episcopi extendens, laciniam amplitudinis sudarii ab illius tunica decerpsit. Visionem hanc cum patre magistro fratre Josepho de Luchian, confessario suo, excellentis doctrinæ, prudentiæ ac religionis viro, communicavit, qui jussit eam laciniam ad se deferri, eaque in plura divisa fuit frusta, quæ multis miraculis inclaruerunt. Eamdem visionem dicta soror Isabella etiam patri magistro fratri Petro Joanni Saragozza enarrans, E
frustum quoque ex eadem donavit, per quod Deus miraculum petravit Alicaute, ut infra dicetur cap. XII. *reliquias ejus expetenti,*

42 Anno MDLXXXVII, die XXIV Septembris, Lucia Gloriet, novem annorum in civitate Alicante *g*, febri ac convulsionibus laborabat, quam afflictus genitor propinquam morti cernens, accessit ad conventum Prædicatorum, obsecrans, ut aliquid ex B. Ludovici reliquiis, cui filiam suam magna cum devotione ac uberrimis lacrymis commendabat, ad eam deferret. Attulit ad eam pater magister frater Petrus Joannes Saragozza caligam Sancti, et Evangelium cum aliis precibus legit. Ingruente nocte ait puellula matri suæ: Domina, quæ est ista mulier induta pallio? Admiratus, eam loqui, Gaspar pater ejus ex sua in Sanctum fiducia respondit: Aspice diligenter, filia; nec enim debet esse mulier. Tum puella subjunxit: Frater est, domine: et, cessante agitatione ex convulsionibus orta, obdormivit. Mane eam mater valde hilarem invenit, petiit illa, ut sibi daret manducandum, ac deinde ut indueret, se bene habere asseverans. Vestita a matre, gradiebatur pedibus suis per plateam illa ipsa, quæ pridie F
fuerat moribuuda. Post aliquot dies pater ejus imaginem B. Ludovici, clam omnibus in cubiculo bene clauso appendit, accivitque Luciam cum aliis sororibus ejus, tentandi gratia, an B. Ludovicum agnitura esset; ipsa vero, simul imaginem vidit, non exspectans, donec interrogaretur, ait: Domine is iste frater est, qui me sanavit: quia vero hæc imago inter multas alias appensa erat, mandavit pater filiæ, ut eam digito monstraret; hocque modo visionis veritas confirmata fuit. *convulsionibus agitatæ,* *g*

43 Joannes Cardona Oriolensis in lecto decumbens e febri totiusque corporis cruciatu, ex nimio humore in diuturna navigatione marina contractis, atque insuper captus uno brachio, quo nequiebat uti; postquam omnia remedia frustra tentaverat, SS. Dominici ac Vincentii opem imploravit, vovitque B. Ludovico, iturum suis pedibus ad visitandum sepulcrum Valentiam, quod iter est triginta leucarum. Nocte subsecuta apparuerunt ei iidem tres Sancti, e quibus B. Ludovicus brachium ejus apprehendit, illudque in altum elevaus dixit: Cum tantopere me inclamaveris, ecce, veni, ut visam *decumbentibus ex febri,*

A sanu te; et evanuit visio ex oculis. Tum, illo alta voce clamante, accurrerunt mulieres, quæ illius curam habebant, inveneruntque eum omni malo immunem.

ex purpureis maculis opparet, omniumque votis favet.

44 Cum Christophorus Rodriguez Valentinus ex purpureis maculis Matriti decumberet, desperante de salute ejus medico, uxor illius Gratia Picaza, eumdem B. Ludovico commendavit, spondens se effigiem argenteam ad ipsius sepulcrum missuram; excerptamque e quodam libro paginam, quæ ejusdem Beati effigiem exhibebat, sub mariti sui cervicali posuit. Cœpit ille subito dormire; ac deinde experrectus ait: Ubi est frater iste, qui manu sua meam faciem palpavit? Respondit uxor, nullum ibi adfuisse fratrem, sed sese illum B. Bertrando commendasse, ejusdemque imaginem cervicali ejus supposuisse. Exinde cœpit æger convalescere, et postridie recte valuit.

ANNOTATA.

a *Regni Valentini vico, media leuca Valen-*
B *tia dissito.*

b *Vide Annotata in cap.* 1 *hujus libri lit.* e.

c *Vide Annotata in cap.* 7 *Vitæ Primæ lit.* d.

d *Adiit eam dignitatem anno* 1594, *in qua illi successit anno* 1604 *Albarrazinensis episcopus.*

e *Scripsit Rosarium sive Psalterium Nominis Jesu, aliaque, de quibus Echardus tom.*2, *pag.* 54 *Bibliothecæ Dominicanæ.*

f *Juxta Valentiam.*

g *Regni Valentini portus est mari Mediterraneo adjacens.*

CAPUT III.

Miracula, quæ ob S. Ludovici intercessionem ad fontem, ab illo benedictum, Deus operatus est.

CAP. III. Hauriens e fonte, cui Sanctus benedixerat, febri liberatur;

Cum olim B. Bertrandus, ut passim, afflictæ valetudinis esset, quidam amicorum illius eum recreandi gratia assiduis suis importunis precibus rogavit, ut dignaretur secum ire ad fontem, in confinio Rusaffæ prope muros Valentiæ scaturientem: cumque Servus Dei inter alias infirmitates suas continua siti premeretur, consensit precanti amico, cum eo ad dictum fontem pergere, ex quo, postquam eum sua benedictione lustraverat, bibit. Dum ibi colloquerentur, vidit quemdam infirmum (qui erat in obsequiis dominus illius agri, ubi fons erat) nomine Petrum Ximeno, ruricolam ex Rusaffa oriundum, rogavitque illum Servus Dei, quo malo laboraret. Respondit ille, jam sex menses esse, ex quo febrim patiebatur. Bibe (inquit Beatus) ex ista aqua. At ille renuit, quod malo suo noxia esset. Persuadente tamen Beato, ut biberet, non nocituram, bibit, et confestim sanatus fuit.

46 Publicato post Beati obitum hoc miraculo una cum multis aliis ab eodem patratis, cœpit frequens populus ad eum fontem concurrere suosque infirmos illuc conducere. Hanc ob rem rector Rusaffæ, michaël Pelegri dictus, jussit eos, qui eleëmosynas pro cultu beatissimæ Virginis Mariæ et in refrigerium fidelium animarum in purgatorio versantium colligebant, illuc etiam accedere, quia fons iste in Rusaffæ parochia situs est; iique primo illo biduo triduove sex circiter scuta ibidem collegerunt. Tot autem ibi miracula Deus per Beati patrocinium operatus fuit, ut in eorumdem memoriam arbores circumpositæ votivis donis onustæ essent. Nec inobservatum prætereundum est, eamdem aquam, priusquam a Beato benedicta fuerat, modicam fuisse, ac facile exsiccatam; sed postea numquam desiisse scaturire.

A. Avignono. hinc ingens eo fit concursus

ejusque virtute hernia, febris,

47 Isabella Gerb de Fortea ex loco Catarogia, una leuca Valentia dissito, filium habebat viginti trium mensium, tribus gravissimis malis correptum, hernia, capite humano ampliori, fluxu ventris, ac febri jam a multis diebus; E
adeo ut ex medicorum judicio non posset convalescere. Hæc, audita mira virtute hujus benedicti fontis, licentiam petiit, ut infirmum eo ferret. Iverunt ergo pater et mater, cum sorore pueri, hunc que nudum (qui velut exsanguis videbatur ac jamjam exspiraturus) mater, invocato B. Bertrando, in honorem sanctissimæ Trinitatis ter usque ad lumbos fonti immersit; dumque eum tertio extraheret, vidit sublatam herniam, ne rima quidem, ubi viscera ante defluxerant, superstite: cessarunt etiam eo momento febris et fluxus ventris: et quamvis puer adhuc esset debilis, brevi tamen post vires suas recepit.

binæ item aliæ herniæ,

48 Hieronymæ Capegli, viduæ in Rusaffa, erat infans octodecim mensium, ultra modum herniosus, qui, defluentibus intestinis, præ nimio dolore tam vehementer clamabat, ut lacrymas vocesque etiam sanguine ex ore misceret. Audierat quidem illius mater mirabilia fontis, sed ex negligentia puerum illuc non duxerat. Cum vero aliquando ipsi adesset soror ejus, in agro non procul a fonte laborans, audissetque puerum miserabiliter clamantem, recordata fontis, illum eo tulit, ac B. Bertrando commendans, F
panno lineo, quo fasciatus erat, aquæ intincto, herniam bis terve lavit: quo facto, ille extemplo sanus evasit. Eadem ratione uxor Ludovici Capegli, cujusdam nobilis equitis filium herniosum, quem nutriebat, eadem aqua lavans sanavit.

paralysis,

49 Anna Monforte, vidua in Rusaffa, ex quodam morbo facta paralytica, longo tempore lecto affixa decubuit, usu pedum manuumque destituta; et quadam nocte accedente etiam alio malo, extrema Unctione munita fuit. Tum dicti fontis recordata, filium suum Benedictum, et quemdam patruum, ut potuit melius, distorto per morbum ore rogavit, ut, quantumvis alta nox esset, aquam ex eo sibi afferrent, freta, se per B. Bertrandi invocationem a Deo sanandam. Illi ergo aquam inde attulerunt, ipsiusque ori, licet difficulter, infuderunt; quam ut illa bibit, reductum est os in locum suum, ipsaque subito plane convaluit, ac perfectum pedum manuumque usum recepit; et postridie cum communi omnium admiratione surrexit e lecto. Adhæc testatus est fi-

lius,

A. AVIGNONO.

lius eam aquam, dum afferret, suavissimum odorem spirasse.

claudicatio, excitas,

50 Cum Joannes Segarra, caligarum opifex, Valentinus, cum filio et ancilla ad dictum fontem accessissent, invenerunt ibi claudum, ligneis subalaribus fulcris nixum incedentem, qui, ubi ad fontem pervenit, invocato B. Bertrando, ea aqua lavit se; eodemque tempore viderunt ipsum sanum, et fulcra sua ex vicina arbore suspendentem. Idem ille Segarra filiam habebat sexennem, jam a biennio visu prorsus privatam; quam ad fontem adduxit, et post invocatam B. Bertrandi opem ejus oculos eadem aqua bis lavit; aitque puella, se jam recte videre. Quod, an verum esset, pater experturus, denarium, frustulum panis aliaque hujusmodi projecit in terram, quæ omnia puella collegit. Altera quoque puella cæca ex molendino Philippi Martini, lotis eadem aqua oculis, beatique Bertrandi patrocinio implorato, visu donata et inde regressa est.

rupta dorsi spina et pectoris gibbus, crurum ulcera,

51 Catharina Fuster de Pedros, vidua Valentiæ habitans, triennem filiam habuit, Isabellam Annam nomine, quæ in pergula domus ludens pedem offendit, et per aperturam prolapsa deorsum est altitudine duarum lancearum, tamque vehemens fuit concussio, ut ejus spina dorsi rupta sit, tantumque in pectore gibbum excitaverit, ut ipsa in modum arcus retrorsum incurvata fuerit. Hac infirmitate cum intolerabili cruciatu et difficultate loquendi sedecim menses afflicta fuit. Quo tempore cum nihil profuissent remedia, mater eam ad fontem duxit; ubi post fusas preces pectus filiæ suæ aqua lavit, et ex eodem fonte in vase secum domum delata eamdem illius corporis partem lavit, Beati opem simul implorans: eaque ratione filia cœpit convalescere, ac quinto die ejusdem pectus, sicut olim, dum recte valebat, complanatum fuit. Erat Jacobo Eliæ Buyrac filius, admodum ulcerata crura habens; quem pater, auditis istius fontis laudibus, eo duxit, aqua lavit, Beatumque pro sanitate sui filii devotissime precatus est, atque eodem tempore, quo ille lavabatur, plane convaluit, nullo deinceps remedio usus.

C

diuturna animi a deliquia.

52 Joannes Andreas Sapuerta, signifer turmæ equitum Gaspari Vitali, in loco Canet prope Morviedro *a* correptus morbo fuit, eoque hic spatio duorum mensium crevit, ut ipsius vitæ timeretur. Huc se redactum videns, jussit se, quo commodius medicos ac pharmacа præsto haberet, Valentiam perduci, quo difficulter pervenit. Medici eum pro mortuo reputabant propter gravia animi deliquia, quæ cum diuturna sensuum destitutione ipsi interdum accidebant; ac peculiariter semel ultra horas viginti quatuor duraverunt; propter quod suasum ipsi est, ut B. Ludovico, qui multa miracula patrabat, se commendaret; ac specialiter facta est mentio de fonte. Commendavit se igitur eidem Sancto, proposuitque illuc suis pedibus ire, uti fecit octiduo, postquam diuturnum illud deliquium passus erat; et iverunt cum isto Rodericus de Soto, et Carrasco, ambo suæ turmæ milites.

53 Domo sua, quæ in platea de Montauari sita erat, egrediens magna cum difficultate perrexit ad Prædicatores, ita ut ante portam B. Ludovicum oraverit, indeque capessiverit viam, quæ ducit ad fontem. Sed, cum pervenisset ad portam, qua itur ad mare, compulsus fuit sedere, quod præ nimia debilitate non posset ultra progredi. Quantumvis autem importunis precibus, eum urgerent comites, ut in equum, quem adduxerant, ascenderet, noluit, quia devotionis gratia voluit cœptum iter perficere pedibus sæpe sæpius subsistens et duobus militibus innitens. Ubi ad fontem pervenit, Beatum denuo invocavit, et bonum aquæ haustum sorbuit, ita ut omnes eum arguerent, quod nociturus esset; at non propterea prætermisit inde denuo bibere. Postquam autem unius horæ circiter spatio ibidem manserat, sanus et incolumis ac sine ulla lassitudine suis pedibus viam versus Valentiam relegit, rectaque processit ad Prædicatores, gratias Beato acturus. D

gravis oculorum catarrhus,

54 Franciscus Polus, dum novennis puer esset, tam gravi catarrho affectos oculos habuit, ut biennio cæcus manserit, orta etiam in eorum altero crucianti fistula. Adhibita fuere remedia, sed frustra: quam ob rem mater decrevit illum ad fontem ducere; uti fecit, comitantibus aliis e vicinia. Eo advenientes invenerunt tantam hominum turbam, ut ad aquam non potuerint pertingere. Proinde curarunt, ex ea sibi in vase dari, quam mater infirmo, Beatum simul invocans, bibendam dedit, et ex eadem ejusdem oculis lavit (qui visi puero sunt clarescere) et phialam aquæ plenam secum ferens domum reversa est, ubi eadem filii sui oculos quotidie lavare perrexit. Absumpta aqua, cum puer feliciter convalesceret, jussit aliam ex eodem fonte quæri, continuataque lotura, ille brevi post sanatus fuit, nec simile malum deinceps umquam passus. E

rupta dorsi spina et pectoris gibbus,

55 Dorothea, Martini Sanciz notarii uxor, puerum habebat trium annorum, qui, rupta spina dorsi, gibbum gerebat in pectore, tamque infirmus erat, ut velut immobilis esset, et tamquam jamjam moriturus observaretur. Mater dolore percita eum in carpento ad fontem adducens Beato commendavit, et intincto aquæ panno (ob frigidam tempestatem non ausa illum vestibus nudare) ejus pectus lavit, eoque facto, domum rediit, nullo indicio melioris valetudinis in puero apparente. Postero die eadem hora, qua puerum pridie laverat, mater et circumstantes adverterunt, illum se agitare et revolvere, quod ante non fecerat; ac Beatum denuo implorarunt; tuncque cœpit ille paulatim repens, ut solent pueri, incedere, itaque ad matrem et amitam pervenit: adeo ut paulatim convalescens intra biduum eo malo liberatus sit, multisque annis bene sanus superfuerit. F

colli ulcera, capitis porrigo, crus arundine læsum,

56 Franciscus Doza operarius, ortis sibi in collo quibusdam tumoribus, qui in putida ulcera abierunt, postquam biennio nihil levaminis ex adhibitis interim medicamentis expertus fuerat, suadente sorore sua, B. Bertrandi opem imploravit, et ad dictum fontem accedens ulcera lavit, promittens fore ut per novem dies eodem loturus accederet: moxque cœpit habere melius, ac in fine novem dierum perfecte incolumis fuit. Joannes Baptista, Hieronymæ Stephanæ, viduæ Philippi Perez mercatoris, filius, caput suum certis bullulis, quæ porrigo videbantur, infectum habuit, nec toto biennio quidquam opis in medicina invenit. Post commendavit se B. Bertrando, et aquam dicti fontis sibi afferri præcepit, qua loto capite

A capite, levamen experiens, jussit denuo inde hauriri, eaque pergens ablui, intra paucos dies omnino sanus evasit. Angelæ Roger, uxori Francisci Gomez operarii ex Rusaffa, frustum arundinis inter duos unius crurum claviculos infixum erat, nec quisquam chirurgorum quindecim mensium spatio illud inde eximere potuit. Videns igitur, nihil remediis profici, implorato B. Bertrandi patrocinio, quodam mane sola fontem petiit, infirmum crus lotura, ac in aurora sequentis diei e somno evigilans, se sanam comperit.

febris, morbus geminus,

57 Franciscum Gomez, dictæ Angelæ maritum, mense Augusto tam periculosa invasit febris, ut simul sacro Viatico et extrema Unctione munitus fuerit : proptereaque medici, qui eum curabant, monuerunt uxorem illius, ut de funebribus parandis cogitaret. In hac afflictione se positam conspicata infelix B. Bertrandi patrocinium imploravit, atque ipsamet, quam potuit ocyssime, properavit ad fontem, haustamque ex eo aquam marito potandam dedit, isque eodem momento, pulsa febri, salvus mansit.

B Uxor Antonii Forte in Rusaffa quodam vesperi in tanto vitæ suæ versabatur periculo, ut sacro Oleo jam inunctæ ad Christianæ moriendum assisterent : sed portione ejusdem aquæ ori illius, quod moribundorum more apertum tenebat, per maritum ejus infusa, postero mane integræ sanitati restituta reperta est. Servulus Petri Ximeno piscatoris ex Rusaffa, Franciscus Gomez appellatus, ægrotabat in tugurio heri sui in ripa Albuferæ *b*, ubi eum in piscando juvabat. Ad quem tam male se in eo solitario loco habentem herus dicti fontis aquam attulit, qua ille, B. Bertrando invocato, epota, confestim sanatus est, et ad solitum laborem suum reversus fuit.

febres, et ventris tumor sanantur. c

58 Catharina Grau, Joannis Salvatoris uxor, prope Alberaya *c*, cum jam multis diebus febri laborasset, frustra tentatis remediis, ad fontem se ducendam se curavit, et postquam B. Ludovicum Bertrandum invocaverat, et ex fonte biberat, sanitatem recepit. Bernardo Torino sic intumuerat venter, ut quinque dierum spatio nihil quidquam manducare aut bibere, nec alvum exonerare potuerit. Jussit

C hic urnam ejusdem aquæ plenam afferri, eaque, quanta erat, epota, dissolutus est corporis tumor sine alio excremento, et sanus evasit. Baptista Ximeno, piscator ex Rusaffa, anno MDXCVI in confinio Olivæ, loco, Calapatar

d dicto *d*, artem suam exercens, tertiana febri correptus fuit ; qua cum duodecim diebus laborasset, ac pessime mulctatus fuisset, jussit se per mare ad oram Valentinam vehi, unde in Rusaffam tetendit. Postridie, quamquam febricitaret, curavit se portari ad fontem, ubi, implorato B. Bertrandi patrocinio, ex ea aqua bibit, eodemque momento reliquit eum tertiana febris, nec deinceps corripuit; sed eum duobus mensibus post hæc in Albufera piscans nataret et inhoneste se gereret, in morbum recidit : invocatoque rursum Beato, et pota fontis aqua, pristinam sanitatem denuo recuperavit.

ANNOTATA.

a *Regni Valentini oppidum, vetus, ut nonnulli tradunt, Saguntum.*

b *Seu lacus Valentini.*

c *Prope Valentiam versus mare. Escolanus lib. 7 Hist. Valentinæ col. 341 scribit* Alboraya. A. Auctore anonymo.

d *Regni Valentini oppidum est, Comitatus titulo insignitum; haud procul inde amnis fluit,* Calapatar *et* Molinell *dictus.*

CAPUT IV.

Miracula ad solam Ludovici Bertrandi invocationem facta.

Cap. IV. Ad solam Sancti invocationem tumor brachii, a

Cum dominus Ludovicus Esalva Castellar de Villa nova, toparcha de Bicorps *a*, ratione gravis morbi minuendus sanguine esset, inter secandam venam læsus nervus est, ac continuo ejus brachium intumuit, tantusque cum incessit cruciatus, ut biduo nullum seu interdiu seu noctu quietem capere potuerit, nec ipsam etiam mollem linei indusii sui manicam tolerare. In hoc malo et convulsionum periculo constitutus, B. Bertrandum invocavit, addito voto de argenteo brachio, si convaluisset, ad ejusdem sepulcrum mittendo. Nec mora, confestim cessante dolore, obdormivit, et postea expergiscens brachium suum madefactum, eumque in modum detumuisse deprehendit, ut vesperi ejusdem diei epistolam scribere potuerit : tam bene convaluerat.

et ventris b

60 Illustris Bertraudus Boil, puer trium annorum, illustris viri Joannis Boil de Arenos filius a patre suo ductus ad Alsafar *b*, media nocte improviso correptus fuit tam terribili malo, ut in miserandum et inconsolabilem planctum eruperit. Quo pater non minus stupefactus quam afflictus, illico candelam accendit, filiumque se mirum in modum torquentem et clamorem ad cælos extollentem conspicatus, non ausus est ipsum solum relinquere, dum servos arcesseret, qui procul inde erant ; imo nec vestire potuit, quod suo brachio sustineret infirmum, cujus malum semper ingravescebat, tumescente etiam F ventre : qua de causa innocens puer acerbo dolore victus suas ipse manus mordebat. Pater tam miserabili spectaculo velut sui impos ad B. Bertrandi patrocinium recurrit, vehementissimo eum affectu supplicans, ut, quoniam puer nomen Bertrandi ex devotione erga ipsum in baptismate impositum haberet, saltem non permitteret ipse suum in baptismo filium tam crudeliter mori. Vix ea verba protulerat, quin sedatus puerulus in placidum inciderit somnum, et detumuerit venter, ita ut mane sanus, ut antea, compertus sit.

pleuritis, convulsiones lethiferæ,

61 Laborabat pater Simonis Alvarado pleuritide, de qua medici non bene sperabant. Monuit ipsum filius, ut B. Bertrando se commendaret, ipseque ad imaginem illius conversus eum devote invocavit, promisitque, si sanaretur, argenteum pectus illius sepulcro, se appensurum. Brevi itaque convaluit, sed votum non implevit. Hinc octodecim mensibus post eodem malo iterum correptum rogavit filius, an votum, quo dudum se obstrinxerat, explesset : quod ille negans, perfusus lacrymis promissionem precesque iteravit, et sine ulla mora sanitatem

A. AVIGNONO. tatem recepit; neque distulit debitum argenteum pectus appendere. Quidam filius Joannis Pagliares medici, et Magdalenæ Quartada, ætatis unius anni in convulsiones inciderat, qui dum matris ulnis recumberet, subito pallidus, frigidus, mutus, aliisque mortis indiciis affectus apparuit. Qua re afflictissima genitrix in genua procumbens alta voce ait: O sancte frater Ludovice Bertrande, adjuva me, et intercede apud Dominum Deum nostrum, ne filius meus moriatur. Cum hæc tertio dixisset; pristinæ sanitati puer illico restitutus fuit, nec id mali deinceps umquam passus.

cordis dolor, febres acutæ, 62 Candiam Esplugues, dum cum amita sua, Thecla Sangeuis vidua, in ecclesia Prædicatorum Missæ interesset, invasit cordis dolor, quem sæpe alias passa fuerat tam acerbum, ut velut mortua maneret; isque tunc tam vehemens fuit, ut ultra horæ spatium pro mortua fuerit habita. Hoc casu vehementer consternata amita, eam B. Bertrando commendavit, vovitque fore, ut, si sanitatem recepisset, cor argenteum ad ipsius sepulcrum dono ferret. Illico reliquit eam malum, nec umquam denuo corripuit. B Jacobus Cifre, presbyter beneficiatus ecclesiæ S. Catharinæ martyris Valentiæ, laborabat acutis febribus, quæ aliquot dies tenuerunt. Propterea quinquies minutus sanguine fuerat; ac præterea accesserant acutissimi lateris cruciatus. Mulier, quæ ei inserviebat, suasit, ut B. Ludovici Bertrandi opem imploraret; verum hæc se parvi facere innuens, jussit ea, quæ præscripserat medicus, parare. Dum vero hæc illa parabat, decrevit infirmus dictum Beatum invocare, invocavitque toto cordis affectu; eodemque temporis momento omni malo liber evasit; et medicamenta afferens mulier, nihil eis amplius opus esse, deprehendit.

contractio cruris, febris, capitis dolor. 63 Isabella Joanna Ferrando virgo postquam multis diebus gravi febri conflictata fuisset, ex eaque tandem convaluisset, alterum crurum adeo contractum retinuit, ut extendere nequiret, et oportuerit eam uno mense in lecto decumbere. Tandem commendavit se B. Ludovico, addito voto de peragenda ad sepulcrum ejus novemdiali devotione, et crure cereo ibidem C appendendo. Tum cœpit se melius habere, ita ut potuerit (quamquam admodum difficulter) promissam devotionem inchoare; cumque ad sepulcrum orasset, sensit sibi etiam melius esse, et commode reversa domum est, atque ante completam novemdialem devotionem omnino incolumis fuit. Eadem virgo alias febri ac vehementi capitis dolore afflicta, ut multis diebus et noctibus nullum potuerit somnum capere, ad B. Ludovicum pia prece recurrens, eadem nocte dormivit, et postero mane se febris expertem et sine ullo dolore capitis sensit.

apostema pestilens, apoplexia, 64 Agneti Valero, filiæ Joannis Gari pellionis, pestilens in facie ortum apostema est, ex quo hæc tota intumuit, erantque ejusmodi illud venenum ac tumor, ut medici de ejusdem vita actum esse, pronunciarent. Una e sororibus ejus, Ursula Antonia nomine, vicem illius miserata, B. Ludovici patrocinium pro eadem flagitavit, moxque detumuit facies, recessit febris, et infirma extemplo convaluit. Hieronymus Salvatore, velorum opifex, cum apud aliquot amicos suos, apud quos cœnaverat, se recreasset, rediretque Valentiam, prope conventum de Remedio *c* tam vehementi malo apoplectico correptus fuit, ut ex equo prolapsus sensuum expers jaceret, ore ad aurem fere usque D detorto, totusque nigrescens. Hunc scalis impositum circa mediam noctem ad ejusdem matris ædem portarunt; ubi, cum cœpissent medicamentum a medico præscriptum ei præbere, tantopere contremuit, ut reliquum non dederint. At mater afflictissima B. Bertrandum invocavit, supplicans, ut filium suum misericorditer respiceret: quæ illa precante, ecce os infirmi ad locum suum reducitur, aperiuntur oculi, et ipse mane se salvum comperit. Proinde ad sepulcrum Sancti debitas gratias persoluturus accessit; grave, quod subierat, periculum admirans, cujus ipse non meminerat, imo nec ullum dolorem senserat.

65 Paula, Joaunis Gregorii febri lignarii filia, annorum duodecim, in cannam incidens, eam ori suo infixit, indeque grave vulnus in palato recepit. Hinc ex ore naribusque tam copiosum sanguinem fudit, ut suffocari sibi videretur. Multa ad eum sistendum adhibita remedia fuere; sed frustra, eoque in statu illa triduo perstitit, nec quidquam interim comedere aut bibere potuit. Mater ejus Agnes Garzia E eam B. Bertrando commendavit, promittens, se novemdialem devotionem celebraturam, et guttur cereum ad sepulcrum oblaturam; stetitque sine mora sanguis, cœptaque novemdiali devotione, priusquam hæc compleretur, puella convaluerat. Sperantiæ Vergara, Vincentii Monforte uxori, ortus in collo erat tumor magnitudinis capitis sui, qui ei per annos septemdecim adhæsit magno cum dolore, nec permittebat eam laborare. Asserebant autem medici, illam, si tuber amputaretur, sine dubio morituram. Nihil igitur in humana ope sibi reliquum esse, cognoscens, nec posse se ad familiæ suæ sustentationem laborare, B. Bertrandi patrocinium expetiit; et quadam nocte post fusas preces dum dormiret, sine ullo sensu apertus tumor est, ex eoque copiosa aqua effluxit per exiguum foramen, quod deinde facile curatum fuit. *palati vulnus, capitis tumor,*

66 Vincentius Monforte, prædictæ Sperantiæ maritus, inter rixas cum aliquibus sibi parum amicis habitas, ignivoma fistula bellica pessime læsus in gutture est, ut ex ore in stomachum nihil posset transmittere, et præ sanguine erumpente destitutus sensibus et prolapsus in terram ultra horæ spatium velut mortuus jacuerit. Hoc audito, uxor ad maritum advolavit; sed non permissa fuit ad eum accedere, quia ille moriebatur. Projecit ergo se in genua, beatumque Bertrandum enixe precata est, ne saltem permitteret ipsum peccato mortali obnoxium mori. Paulo post erexit se vulneratus e terra, et obnixe conatus est suis pedibus ac sine alterius adjutorio domum suam pergere, et perseverante in precibus suis uxore, intra breve tempus sanatus fuit, mirantibus omnibus, qui ipsum tam lethaliter læsum viderant. Antonio Joanui Poncet sutori, dum ratione levis febris sanguine minueretur, in ipsa venæ sectione vehemens in brachio ortus est dolor, ex quo duabus noctibus et uno die fremuit, neque dormire potuit, nec levamen aliquot reperire. Quam ob rem B. Bertrandum beatumque Nicolaum Factorem deprecatus est, pauloque post obdormiens tribus quatuorve horis quievit, et expergiscens se febri inflammatione omnique malo liberum expertus est. *gutturis vulnus, vehemens brachii dolor,* F

67 Anna Ruuio Jacobi Angeli, setarum restionis,

dispersa per corpus ulcera, stionis, uxor, post puerperium suum singulari fastidio capta fuit, ac postridie multa per corpus ejus sparsa tubercula apparueruut, quæ rupta, maxime in cruribus plura foramina effecerunt, ac peculiariter unum in genu admodum profundum, tamque fœtidum, ut, dum fasciolæ ab eo tollerentur, ferri non posset; qua quidem infirmitate biennium sine ullo ex adhibitis remediis solatio conflictata fuit. Taudem post aliquot dies sine appositis emplastris elapsos quidam vir, nomine Gaspar Perez, persuasit illi, ut B. Ludovici patrocinium posceret, et ulceribus suis decussatim in modum Crucis applicaret aliqua folia vitis nigræ, quia ipsemet B. Ludovicus in suorum crurum morbo eo remedio usus fuerat, ac simul recitaret certam orationem de Passione Christi, quam Beatus pariter recitare solebat. Consilio obsecuta mulier, applicavit dictum remedium, atque insuper promisit novemdialem devotionem persolvere; quam cum biduo incepisset, omnino sanata comperta est, idque miraculum eo majus B apparuit, quod, licet non omnibus plagis dicta folia apposuisset, ab omnibus tamen eodem biduo convaluisset.

corporis ex partu tumor, 68 Joannæ Explugues, Guilielmi Picot Piscatoris coujugis, corpus ex partu tumidum manserat hebdomadis septem, ut ila se movere non posset. Medici, multis remediis frustra tentatis, eam inde morituram pronunciarunt. Quare animam suam generali peccatorum confessione expiavit, et, invocato B. Bertrando, vovit, curaturam se dicendam Missam ac bonæ molis cereum ad ejusdem sepulcrum oblaturam. Subsecuta nocte placide dormivit (quod antea præ dolore facere nequiverat) postero vero mane sanata fuit pristinasque vires brevi post recepit.

parturientis feminæ febris, et calculi malum abiguntur. 69 Uxor Joannis Segarra, caligarum opificis, Catharina nomine, indies partum expectans, in acrem febrim incidit, et in pejus vergens maculis admodum nigris infecta fuit; quod malum ejusmodi est, ut pauci ex eo convalescant. Hoc in statu dolores partus ei exorti fuere, quæ, ne ex eo morbo moreretur, B. Bertrandum invocavit; cumque adducta esset obstetrix, illa jam pepererat, et libera febri et C maculis mansit; quod miraculum medicus non d satis potuit mirari. Recto in Bicorb *d*, Acacius Frances appellatus, duobus mensibus Valentiæ calculis laboravit, continuo vociferans; at cum post multa remedia nequidquam tentata B. Ludovicum toto triduo invocasset, sine ullo dolore emisit calculum, instar nuclei palmulæ graudem, quem auro includi curavit, atque in tanti beneficii memoriam ad ejusdem Beati sepulcrum appendi.

ANNOTATA.

a Castelar *comitatus,* Bicorbe *baronatus est, versus regni Valentini, qua hoc Castellæ regnum respicit, limites siti.*

b *Imo ad* Alfasar; *Boylorum de Arenos antiquam possessionem, media leuca Valentia dissitam.*

c *Extra portam marinam juxta Valentiam situm.*

d *Vide lit.* a *hic.*

A AVIGNONO

CAPUT V.

Miracula per S. Ludovici Bertrandi reliquias a Deo patrata.

Philippus III rex *a* a nativitate sua quodam CAP. V. laboravit incommodo, propter quod pater *Per Sancti reliquias Philippus III* ejus Philippus II rex voluit, ut ille in pueritia sua gestaret scapulare candidum, palma aurea a acu pictum, ex devotione erga S. Petrum martyrem *b*, singularem teneræ ætatis patronum. b Cumque laudatus rex anno MDLXXXVI Valentiam venisset, et cum eo prædictus serenissimus princeps, postquam conventum Prædicatorum ante omnes alias ecclesias, excepto archiepiscopatu, sua regia præsentia honoraverat, ad eumdem conventum secundo venit; et sepulcrum E B. Ludovici Bertrandi visitans, magistro fratri Vincentio Justiniano, ejusdem loci tunc Priori, mandavit, ut a scapulari ejusdem B. Ludovici abscindi juberet, quantum sufficeret ad parvum scapulare dicto regio principi faciendum.

71 Fecit id prior in palatio regio, quod rex *quodam incommodo liberatus,* habebat Valentiæ, et accepit illud, quod princeps ferre solnerat. Post multum temporis perpendens, scapulare, quod princeps gestabat, jam fortasse detritum esse, misit aliud Matritum, tactum ex residuo dicti scapularis B. Ludovici; quod cum regius princeps peculiari suo usui acceptasset, cœpissetque gestare, sensit incommodum suum minui, eoque tandem plane liber evasit. Qua de causa accepti a sancto beneficii memor, simul atque cœpit regnare, pro eodem inter Sanctos solemniter referendo ad Clementem VIII summum Pontificem litteras dedit, ac sæpius iteravit, ut in hujus Historiæ libro IV videbitur.

72 Vincentia Moregli, filia Widnæ Casaus, *ulcera fugata;* septem menses affixa lecto fuerat graviter tumida, plenaque quibusdam ulceribus fœtidis, per totum corpus dispersis; quam medici plurimis medicamentis sanare frustra conati sibi reliquerant, nihil prætera tentantes. Allatum ei fuit frustum telæ, qua B. Ludovicus, tunc recens F mortuus, ad tergendam cruris plagam soluerat uti; quod illa cum magna devotione et gaudio in manus suscepit, ac Beatum invocans, eodem frusto signum crucis super singulis ulceribus formavit, orsa a genu, quod, simul atque signatum fuit, illa potuit extendere; ac pari ratione, prout pergebat illa attingere, cetera ulcera curata fuere; ex quorum aliquibus, quæ brachia infecerant, frustula ossium prodierunt. Postquam omnia tangere finierat, cessavit omne malum, tamque incolumem se experta fuit, ut mox e lecto surgere et domestica negotia peragere potuerit, atque ad persolvendas debitas grates ad ejusdem Beati sepulcrum accesserit.

73 Domina Isabella Escriva desperata erat a *relicta a medicis, visu orbata,* medicis, cum mater ejus, ea usa occasione, quod tum temporis digitus B. Bertrandi (ille ipse, qui in sacristia Prædicatorum Valentiæ servatur) thecæ argenteæ includendus esset, oravit, ut infirma eo tangeretur; quo concesso, dum digitus iste illius capiti imponebatur, illa se melius habuit, ac brevi post omnino convaluit. Mater soror

A. AVIGNONO. foror Agugliona, Ordinis S. Francisci multos annos ex oculis laboraverat, eoque jam pertigerat, ut velut visu omnino destituta esset: sed simul ac illustrissimus dominus episcopus Michaël Espinosa cingulo B. Bertrandi crucis super eam signum formavit, perfectum visum subito recepit.

regni Valentini gubernator, ejus filius et filia, c

74 Illustris dominus Jacobus Ferreri, eques S. Jacobi, ac civitatis regnique Valentini gubernator, dum anno MDLXXXV Montione c, ubi Philippus II rex suam regiam tum habebat, versaretur, in febrim incidit et ad extrema deductus fuit. Tum B. Bertrandi implorata ope, ejusdem pictam effigiem jussit in cubiculo in conspectu suo appendi, ejusdemque tunica, quam in magna veneratione habebat, se induit. Quibus factis, subito sanatus fuit. Eodem modo filius illius dominus Ludovicus, dum Valentiæ ægrotaret, filiaque vicecomitissa de Celua, in periculoso puerperio et abortu trium prolium septem mensium bonam valetudinem adepti fuere.

puer ex variolis contractus,

75 Gregorius Marco, quatuor circiter annorum puer, variolis laborans vi morbi sic fuerat contractus, ut genibus suis supra pectus constri-B ctis, se movere non posset. Eadem causa obstabat, quo minus eum possent portare ad B. Bertrandum, qui tum adhuc vivebat, licet hic servus Dei intra paucos dies dehinc mortuus fuerit. Primo post ejusdem obitum die Mercurii soror Joanna Marco, tertii Ordinis S. Dominici, dicti infirmi soror, illum B. Ludovico, in loco, in quo hic sepultus erat, flexis genibus, commendavit, et particulam vestis ejusdem Beati a patribus Prædicatoribus acceptam secum ferens, domum reversa rogavit puerum, in quia corporis parte maxime doleret; qui respondit: In genibus. His ipsa particulam vestis applicavit; eodemque tempore puer ait, nullum se amplius in genibus sentire dolorem.

ex aliis alias laborans morbis,

76 Pari modo de aliis, quæ maxime afflicta essent, membris interrogatus sigillatim indicavit, ad quorum singulorum a sorore attactum aiebat ille singula non amplius dolere; ita ut jam in nulla sui corporis parte affligeretur, recteque extensis cruribus totus sanus esset. Altera quoque vice idem puer ægrotavit, ac impositis ipsi dictis reliquiis convaluit. Cum idem tertio C in morbum, eumque maxime periculosum, incidisset, petiit ipsemet, ut ad ecclesiam Prædicatorum deferretur, ubi jussit se super sepulturam B. Ludovici deponi, moxque optatam sanitatem sic assecutus fuit, ut postridie ad eamdem ecclesiam suis pedibus redierit, perrexeritque ambulare, quo voluit. Denique etiam alias per earum reliquiarum usum sanitate donatus fuit.

genu cruribusque tumida, lethargo oppressa,

77 Domina Isabella Boil, illustris domini Joannis Boil de Arenos, dynastæ de Alsafar d, filia ex partu unum genu et crus tam acerbo dolore afflictum retinuit, ut toto corpore inde male affecto, oporteret eam in sedili portare. Pater ejus illustris dominus Joannes accessit ad B. Bertrandi sepulcrum pro filia sua oraturus, et particulam tunicæ, in qua ille mortuus fuerat, multa prece a patre magistro fratre Petro de Salamanca obtentam eidem filiæ suæ, in Alsafar commoranti, transmisit, quam cum illa debita cum devotione recepisset, et invocato sancti nomine, genu applicasset, hoc simul cum crure confestim detumuit, omnis dolor abscessit, ipsaque optime incedere potuit. Paucis diebus post ejusdem illustris dominæ Isabellæ serva in profundum lethargum incidit, unde de vita peri- D clitabatur; quæ cum antea vidisset mirabilem prædictarum reliquiarum in domina sua effectum, petiit, ut suo quoque capiti imponeretur particula vestis istius sancti Fratris (sic illum appellabat) confisa, se sanatum iri, ut vere contigit; nam ex eo tempore convalescens brevi post omnino sanata fuit.

oculis male affecti.

78 Illustris dominus Balthasar Escriva ex suffusione oculi adeo debilis erat visus, ut velut plane cæcus esset; nec varia tentata remedia quidquam profuerant. Cum autem illustris dominus Joannes Valterra conspicilla, quibus B. Bertrandus usus fuerat, haberet, ea ipsi commodavit, qui, implorata ejusdem Sancti ope, iisdem per novem dies usus sine altero remedio amissum visum perfecte recepit, nec deinceps quidquam mali in oculis passus fuit. Quidam mercator, Perpignano dictus, desperato visu suo, curavit se ad domum laudati Joannis Valterra deduci, oravitque, ut B. Bertrandi conspicilla sibi imponi permitteret, fretus, hac ratione visum sibi restituendum. Annuente Valterra, ille continuis novem diebus ad eamdem domum conspicillorum usus gratia accessit, E elapsisque his novem diebus, visum integrum recuperavit.

animi deliquium crebro passa surdaque,

79 Dominæ Franciscæ de Castelui, Hieronymi Dixar uxori, ex infelici partu adhæserunt quædam animi defectiones, quæ multis annis eam identidem corripuerunt. Postquam vero, remedia omnia, quæ adhibuerat, non modo inutilia, verum etiam noxia sibi esse compererat, suasit ipsi soror ejus, nomine Maria, ut fasciam, quam ex panno lineo, in quo B. Bertrandus obierat, abscissam habebat, cordi suo imponeret, seque eidem Beato devote commendaret. Fecit id domina Francisca, nec malum istud deinceps umquam experta fuit. Cum paucis post annis sinistra ejusdem Franciscæ gena cum livore intumuisset, ac subsecuta esset ex utraque aure surditas, adverteretque, malum viginti quatuor horarum spatio magis invaluisse, omne medicamentum respuens, B. Bertrandum invocavit, et extremam prædictæ fasciæ oram auribus suis inseruit: quo facto, sine ulla mora detumuit gena, restitutus auditus est, nec istud mali eam dehinc umquam corripuit. F

puella ex febri, alteraque ex variolis a medicis desperatæ, membris impeditus sanitati restituti:

80 Paucis post B. Bertrandi obitum diebus domina Maria, illustris domini Philippi Castelui dominæque Joannæ Ribot filia, tum trium circiter annorum, in morbum inciderat, febrim scilicet ac fluxum ventris, quæ ipsam tam vehementer debilitavit et nausea affecit, ut, cum per aliquot dies nihil cibi degustare potuisset, solo jusculo sustentanda fuerit: quam ob rem omni spe salutis ejus destituti medici affirmarunt, eam a solo Deo sanari posse. Petiit autem puellula, ut stomacho suo imponerent B. Bertrandi soccum laneum, qui in domo servabatur, allatumque ipsamet suo stomacho applicavit: eodemque momento temporis pulsa febri, cibum petiit, comedit, et bene se habuit. Accedentes postridie mane medici potius rogaturi, an illa diem suum obiisset, quam visitaturi, ut audierunt, eam vivere, videruntque, admodum attoniti hæserunt. Dominus Joannes, ejusdem domini Philippi Castelui filius, dum quatuor circiter annorum erat, ex variolis brachia, manus pedesque impedita retinuit; at post multa remedia nequicquam adhibita, lacinia lintei, quod in lecto B. Bertrandi, quando

A quando obiit, stratum fuerat, involutus, subito convaluit. Alias quoque, cum idem dominus Joannes pedibus ita captus esset, ut in brachiis et lectulo gestandus esset, dixit dominæ Mariæ de Castelui viduæ, quæ fuit uxor illustris domini Francisci Martini, se, si fascia, ex B. Bertrandi linteis facta, sibi applicaretur, sanatum iri. Hoc facto, sine ulla mora ille per domum ambulavit.

dolor dentium, grave digiti malum, febris, distorsio pedis,

81 Catharina Blesa, puella nubilis, magno dolore dentium affecta, fasciam B. Bertrandi suo ori imponens, liberata fuit. Sororis Raphaëlæ Soler, Virginis Tertii Ordinis S. Dominici, unum e dextræ manus digitis grave malum corripuit, quod eam acriter cruciabat. Quo post varia applicata remedia nihil remittente, acceptam a patre fratre Michaële Herrero, confessario suo, fasciam, qua B. Bertrandus quondam usus fuerat, afflicto digito apposuit, eademque hora istud malum cessavit. Ejusdem fasciæ usu quædam ejusdem soror, graviter febricitans pari modo sanitatem obtinuit, ac confestim e lecto prosiluit. Eadem soror Raphaëla a distorto
B pede tantum cruciabatur, ut fractum crederet. Cui cum suaderetur, ut omni nisu contenderet ad B. Bertrandi sepulcrum visitandum; ibi enim sanandam; licet quidam cognatus ejus, datum consilium ridens dixerit, ut aliquem hujusmodi mali curandi peritum arcesseret, illa tamen prædicto Beato freta noluit tunc aliquid remedii admittere præter frustulum habitus ejusdem pedi suo supponendum. Hoc facto, sat virium habuit, ut ad locum, ubi ille primo fuerat sepultus, posset conduci; ibique fusis precibus, exactaque novemdiali devotione, sanata fuit.

luxatum brachium, pleuritisque depulsa; sensus restituti,

82 Quædam puella, Justa Gliosa nomine, in obsequiis Raphaëlæ Soler, luxatum brachium suum cuidam magni nominis ac experientiæ in ea professione viro novem dierum spatio curandum commiserat: sed cum dolor in eo semper ingravesceret, applicatis ad brachium istud reliquiis B. Bertrandi, nulla interposita mora, absque alio medicamento evasit incolumis. Vincentia Martinez in obsequio ejusdem Raphaëlæ Soler, cum acri pleuritide laboraret, post varia medicamenta nequicquam usurpata, admotis ipsi B. Bertrandi reliquiis, in somnum incidit,
C et expergiscens sanam se reperit. Isabella Joanna Lopez per sex hebdomadas vehementi febre conflictata, jamque triduo loquela, visu ac sensu tactus destituta fuerat, nec quidquam alimenti sumpserat, præterquam quod gossypio, aquæ intincto, ejus os refrigerarent; ipsis medicis admirantibus, quod tamdiu sine ullo alimento superesset in vivis. Aderant duo Religiosi Ordinis S. Dominici, qui illius domino, Francisco Blanes, nobili equiti, dixerunt, cum infirma destituta sensibus esset, ita ut non possent eam solari aut aliter juvare, se recessuros, relictis super corpore ejusdem aliquot variorum Sanctorum Reliquiis, quas attulerant; atque ita fecerunt. Singulis autem ei applicatis, illa nihil se movit; sed cum B. Bertrandi (cui eam dominus ejus commendavit, obsecrans per devotionem, qua ipsum vivum mortuumque semper fuerat prosecutus) reliquiæ eidem applicarentur, eo ipso temporis momento ægra aperiens oculos cœpit multo melius se habere, atque infra paucos dies omnino convaluit. In hujus miraculi monumentum allata ad sancti sepulcrum fuere, quæ pro ejusdem funere jam erant parata.

A. Avignono. abscessus laterum dolor, vulnus lethale sanatum,

83 Filia Francisci Ferreri ac Benedicti, quæ postea monacha facta est in monasterio S. Juliani, Ordinis S. Augustini e, misere cruciabatur malo laterum, cujus digito cum mater sua inseruisset annulum osseum, quo B. Bertrandus olim fuerat usus, omnis dolor eam protinus reliquit. Thomasa Angela Alberola, Cosmæ Morat futoris uxor, ad id vitæ suæ extremum perducta erat, ut jam non amplius videret, nec loqueretur, jamque sacro infirmorum Oleo uncta esset. Attulit ei pater Franciscus Clemente B. Bertrandi digitum, ejusdemque ori inseruit, alta voce inclamans, ut se Beato commendaret. Percepit illa voces, et, quam potuit devotissime, illius opem in corde suo imploravit: cum ecce confestim visu ac loquela receptis, petiit, quid id esset, quod suo ori imposuerant; auditoque, fuisse digitum B. Bertrandi, extemplo sese etiam melius habuit, et brevi post integra sanitate potita fuit. Joannes Lopez, gubernatoris janitor, a quodam Mauro, quem, ut ad dominum rediret compellere volebat, præacuto fuste in ventre sic læsus erat, ut sanguis aliaque ex ejus ore profluerent. Quam ob rem medici vitam ejus certo deploratam affirmabant: E
verum, imposita eidem B. Ludovici tunica, ille subito cœpit melius habere, ac brevi sanatus fuit.

pulsa febris et colli tumor, curatum capitis vulnus,

84 Frater Gaspar Lopez, Ordinis S. Hieronymi, antequam religiosum statum suscepisset, valida febri collique tumore laborabat, cum quædam mulier ei suasit, ut B. Ludovicum invocaret, ejusdemque vestimenti frustum, quod illa habebat, suo collo apponeret. Obtemperavit ipse monenti, moxque et colli tumor et febris abscesserunt. Quidam adolescentulus, Jacobus Eruas dictus, Alcudia de Carlet f oriundus, mori folia carpens ex arbore decidit, itaque caput læsit, ut medici eum posse sanari, negarent; sed applicata capiti ejus particula habitus Beati, ea nocte dormivit ac melius se sensit: postridie autem mane accesserunt medici, an obiisset, rogaturi; auditoque, illi melius esse, medicari voluerunt; ac inventas dictas reliquias, quæ quid essent, nesciebant, projecerunt in terram: at, dicente adolescentulo, eas ex B. Ludovici habitu esse, sustulerunt et osculati sunt. Deinde vulnus examinantes, F
illum tam felici in statu esse compererunt, ut adolescentulus illico e lecto domoque prodierit.

pedis dolore extinctus, colli apostema sublatum.

85 Eugenia Specchio, Thomæ Gregorii Falcgname conjux, magno in minimo sinistri pedis digito dolore laborabat, quod multis eam annis afflixerat. Aiebant chirurgi, ad curandum necesse esse, extremum ejusdem digiti articulum amputari, quia alte radicatum malum esset, quod ipsam cum gravissimo dolore sex mensibus continuerat domi: cum vero quædam vicina ejus, nomine Gomiza, particulam habitus B. Bertrandi male affecto digito applicasset, subsecuta nocte dormivit, cœpitque notabiliter convalescere, adeo ut intra sex septemve dies perfecte sanata ad Beati sepulcrum actura gratias accesserit. Quædam vidua, Barranca vocitata, habebat filiolam, quam adhuc lactabat, apostemate in collo afflictam, quod chirurgi constituerant postero mane secare. Matthæus Benet Comes, notarius, miseratione motus dedit matri frustulum ex habitu B. Bertrandi, quod dum illa afflictæ parti apposuit, infans postridie mane reperta incolumis est.

ANNOTATA.

A. Avignono

ANNOTATA.

a *Hispaniæ.*

b *Ordinis Prædicatorum, de quo actum est in Opere nostro ad diem* xxix *Aprilis.*

c Montio *munitum est Aragoniæ oppidum ad Cincam fluvium, Hispanice* Monçon *dictum.*

d *Vide Annotata in cap. 4 lib. b.*

e *In suburbio Valentino, S. Bernardi via, quæ ad oppidum Morviedro seu* Muros veteres *ducit.*

f *Inter fluvios,* Siete Aguas *et* Xucar *Hispanis dictos.*

CAPUT VI.

Ejusdem argumenti prosecutio.

B

CAP. VI. *Per Sancti item reliquias febris gemina,* a

Anna a Jesu, virgo ex loco Toro *a* in Castella, annorum quadraginta, Valentiæ habitans, in discrimen vitæ deducta erat e febribus, nec quidquam seu alimenti seu medicinæ, quæ ipsi dabantur, retinebat in stomacho; quapropter et medici de ea actum esse, affirmabant. Invisit eam dominus Michaël de Espinosa, episcopus Marocchianus, deditque ei frustulum fasciæ coccineæ, quæ B. Ludovici fuerat, quam osculata infirma sibi imposuit, Beati opem simul implorans, nullaque interjecta mora, se sanam sensit, et ad agendas Beato gratias ad ejusdem sepulcrum se contulit, et imaginem votivam appendit. Maria Ruiz, uxor Antonii Cavaliere, graviter decumbebat ex febri lethargica tam valida, ut majori temporis spatio sensibus ac cognitione destituta maneret. Quo in discrimine cum versaretur, quidam e domesticis patriarchæ, archiepiscopi Valentini *b*, Gaspar nomine, domum illius adiens, alta voce infirmam monuit, ut se commendaret B. Ludovico, ex cujus habitu aliquid penes se habebat, se id C ipsi impositurum asserens, eamque, si certam fiduciam haberet, sanatum iri. Infirma, quamquam gravitate mali multum oppressa, intellexit tamen loquentem sibi, et prout potuit, Sanctum invocavit; cumque dictæ reliquiæ ipsi applicarentur, illico liberata febri fuit, obstupuitque medicus, quod eam, non dico, plane incolumem, sed vel vivam videret.

dolores colici, 87 Francisca Villalua, vidua Gasparis Escolano, civis Valentini, quæ nec ulla devotione Beatum prosequebatur, nec credebat miracula illius, dolores colicos pati solita, quodam vespere æstivo tempore postquam Beatus obierat, iisdem correpta fuit. Accessit autem domum ejus quædam persona, paulum panni candidi e Beati habitu afferens, quod illa, utut (ex supra dictis) incredula, parum devote tamen, accepit; eodemque, quo suo corpori applicavit, tempore cessarunt dolores: ipsa igitur se sanatam experiens, easdem reliquias filio suo, doctori Escolano *c*, donavit; at simul atque eo sacro remedio caruit, relapsa in malum fuit, eodemque recepto, rursum sanata. Iisdem reliquiis deinde ex negligentia amissis, cum dicta mulier aliquando esset in sacello S. Vincentii, intravit ecclesiam Prædicatorum Valentiæ, ibique eodem malo denuo correpta fuit. Tum vero consideravit exiguam suam erga B. Bertrandum devotionem, ad cujus sepulcrum hactenus numquam flexerat genua; seque toto cordis affectu illi commendavit, spondens, se, si sanitatem obtinuisset, ejusdem sepulcrum invisuram, ac peculiares quasdam preces persoluturam. Eodem momento sanitatem obtinuit, et ad sepulcrum ejus accedens Beato gratias egit, ac in eodem in posterum frequenter visitando, insignique erga ipsum devotione perseveravit; neque prædictis doloribus umquam denuo afflicta fuit. D

88 Domina Isabella Anna Garces Marsiglia, uxor Joannis Perez, majoris-domus patriarchæ, archiepiscopi Valentini, ex gravissima infirmitate in tantam inciderat melancholiam, ut nocte sequenti nullus in ea pulsus arteriæ deprehenderetur, nulla cognoscendi facultas, ac proinde a medicis desperatæ vitæ judicaretur; sed simul atque illustrissimus dominus Michaël Spinosa, Marrochianus episcopus, B. Ludovici cingulum ei imposuerat, eamque eidem Beato commendarat, idque etiam ipsamet infirma, quam potuit devotissime, præstiterat, illa cum pulsu arteriæ integram sanitatem recepit, nec medicinis nec medicis præterea opus fuit. *melancholia mortifera,* E

89 Joannes Laurentius Roig cum anno MDLXXXI die, S. Dionysio sacra, chartam, cui pulvis pyrius involutus erat, in manu haberet, is igne accensus manum ejus ambussit: eratque dolor tam vehemens, ut ex modo, quo se torquebat, aliave malesuada insania videretur sese in puteum præcipitaturus fuisse. Adhibita fuere multa remedia, quibus tamen ingens ardor non fuit mitigatus: cum domum reversa mater particulam linteaminis lecti B. Bertrandi ambustæ manui sine mora applicavit, illumque pluribus lacrymis, quam verbis invocavit: moxque cessavit dolor et filius quievit. Supererant tunc adhuc in eadem manu aliquot pustulæ; verum hæ intra breve tempus evanuerunt, nullo relicto ambustæ carnis vestigio. In hujus miraculi memoriam manum ceream ad Beati sepulcrum appenderunt. *manus ambustæ dolor,*

90 Dum idem Joannes Laurentius Roig deinde asthmate laboraret, ei pluribus diebus matutino tempore aquam calidam potandam dedere, qua corruptos pectoris stomachique humores adeo excitavit, ut suffocari se sentiens de vita periclitaretur, ac proinde ejus confessarius ocyus fuerit arcessitus. Mater ejus, quæ præter tam chari sibi pignoris imminentem jacturam multum verebatur, ne ille sine susceptis sacramentis moreretur, flexis genibus, lacrymans B. Bertrandi adjutorium imploravit, ne saltem sine confessione peccatorum suorum ex hac viti excederet, filioque suo prædictas sacras reliquias applicavit. Quod illa faciente, ita illico convaluit, quasi nullo umquam malo laborasset. Quod miraculum plurimum mirati fuere, quotquot accurrerant exciti ejulatibus, qui ædem paulo ante impleverant. *asthma,* F

91 Ejusdem Joannis Laurentii sinistram genam alio tempore apostema infecit, quod ut sine sectione dissolveretur, multa tentata sunt remedia, ne cicatrice facies deformaretur. Sed videntes se medici ad sectionem coactos decreverunt eam postridie facere. Interea pia dolensque mater cum sua solita fiducia ad jam sæpius probatum Beati patrocinium ejusdemque reliquias recurrens eas apostemati apposuit. Quo facto, *genæ apostema brachii tumor,*

A facto, ille ea nocte quievit; mane vero gena inventa suit in naturalem statum reducta; atque in ore illius multum puris, quod ex gena effluxerat per exiguam rimulam, quæ cum nullius momenti esset, nullo curata medicamine fuit, ac brevi post sponte clausa. Quinquennio aut sexennio post, mense Julio vel Augusto idem ille Joannes Laurentius vulneratus fuit in brachio, in quo cum oporteret ei venam aperiri, id fieri nequiit, propter humores, qui in eo confluxerant, totumque ad vultum usque tumefecerant. Mater vero B. Bertrandum implorans, ab ejusdem fratre domino Hieronymo petiit ejusdem Beati interulam sibi commodari, qua ut filium induit, confestim vultus brachiumque detumuerunt, ut sine ullo incommodo vena ei aperiri potuerit.

morbus gravis, varia

92 Christophorus Agramontelli, frater Amatoris, beneficiati in parœcia S. Stephani Valentiæ, tam graviter decumbebat, ut jam loquela pulsuque arteriæ privatus sacro Oleo inunctus fuerit. Quam ob rem prædictus frater ejus cum B B. Bertrando commendavit, frustulum ejus habitus illius capiti imposuit, omnemque operam adhibuit, ut infirmus quoque corde suo eumdem invocaret. Eodem temporis puncto incepit convalescere, vesperi etiam melius se habuit, ac brevi perfecta sanitate donatus fuit. Cum puer decennis, domini Jacobi Ferreri et dominæ Angelæ Diaz Ferrando filius, febribus eo redactus esset, ut de eo curando medici desperarent, quidam Ordinis Prædicatorum Religiosus, Dominicus nominatus, ad eam ædem veniens suasit, ut pro infirmo B. Bertrandi ope implorata, quæ ejusdem capiti applicaverant, tollerent, ac solum aliquid ex Beati habitu imponerent; ita enim ipsum sanandum. Exsecuta consilium mater est, quæ dum eas habitus reliquias apponeret, adolescentulus sensit se bene habere, cibumque postulavit et comedit, et sanus perstitit quinque annis continuis, in quorum fine idem eum morbus invasit. Hinc recordata genitrix neglecti voti, quo se obstrinxerat, de lodice ad Beati sepulcrum offerenda, votum cum precibus iteravit; moxque æger sanus evasit, mater autem sine mora lodicem cum grandi cereo ad sepulcrum misit, et adolescens postridie per civitatem ambulavit.

C

denuo

93 Anno MDXCI Rochus Augustinus Banchiere acri febri in discrimen vitæ suæ deductus fuit, visu sensuque jam destitutus et extrema sacra Unctione munitus. Ipsius conjugis soror statum sororis suæ suique cognati miserata fecit sibi a Violanta Giuncar commodari interulam B. Bertrandi, quam post fusas preces infirmo imposuerunt; hic vero, qui ante nihil penitus audire potuerat, intellexit eos, dum dicerent, se B. Bertrandi interulam habere. Vixdum eam moribundo imposuerant, quin ille se suaviter refrigeratum senserit; hincque postquam ea nocte bene quieverat, mane incolumis fuit, petensque, quid per dicti Beati interulam indicare voluerint, responsum accepit, eum hujus usu sanatum esse.

febres,

94 Anno MDLXXXII vel MDLXXXIII vergente ad finem, uxorem, Gasparis Joannis Perez, restium e seta opificis, valida febris invasit, apparuitque in ea maligna ariditas, cum magna inflammatione, quæ e mamma sinistra cœpta totum brachium infecerat. Hoc in casu vir ejus confessarium jubet quam ocyssime arcessi, cui illa præ febri ac dolore vix potuit confiteri. Post hæc jussit sibi dari, quod ex illa B Bertrandi habitu habebat, illiusque mammæ applicavit. Maritus, qui interim descenderat in cubiculum inferius, in quo eo tempore, quo symbolum Apostolorum posset semel recitari, manserat, inde reversus conjugem suam integræ valetudini restitutam reperit, adhuc præsente confessario, qui erat pater Barci Societatis, cum aliis personis, omnibus in admirationem raptis.

A Anonymo.

laterum dolor,

95 Nobilis eques Joannes Baptista Benedicti solitus erat frequenti laterum cruciatu affligi, et quidem aliquoties tam acri, ut pene adigeretur ad mortem. Cum id ita aliquando accidisset, uxor ejus domina Agnes Antist monuit ipsum, ut B. Bertrandum precaretur, ac permitteret, suo corpori imponi frustum habitus illius, quod ipsa a patre magistro, fratre Vincentio Justiniano Antist acceperat, eoque afflictam partem attingi. Verum ille id bis recusavit, addens, sibi non deesse multos Sanctos sollenniter canonizatos, quos invocaret, et quibus, et non aliis, se commendabat. At malo magis magisque ingravescente, mulier prædictas reliquias, illo E nihil advertente, male affectæ parti apposuit, idque illi indicavit. Tum infirmus constantem uxoris suæ fiduciam intelligens, pietate motus B. Ludovicum imploravit, atque illico cessavit dolor, nec ullum ejusdem mali vestigium umquam deinceps expertus fuerat, quando hæc post elapsos inde tredecim aut quatuordecim annos ista omnia testatus fuit.

morbus immedicabilis, febris maligna,

96 Soror Margareta Agugliona, Tertii Ordinis S. Francisci ægrotabat, et ex judicio medicorum nullo poterat remedio curari; ad quam cum patriarcha misisset Gasparum Aguglioni, presbyterum et ejusdem sororis fratrem cum cingulo B. Ludovici, hocque illius collo alligatum fuisset, lectumque Euangelium S. Marci, illa confestim oculos aperuit et movit caput, quod prius tenebat immobile, surrexitque e lecto salva et incolumis. Cum Vincentius Matthiæ, ætatis annorum circiter quindecim, filius Vincentii Cenco lapicidæ, maligna febri laboraret, nec quima venæ sectio ei quidquam profuisset, Almenara medicus de eo pessime augurabatur. Quare mater filium in tanto periculo constitutum hortata, ut B. Bertrandi auxilium F flagitaret, particulam tunicæ ejusdem Beati illius capiti supposuit. Obtemperavit filius, statimque cœpit ita convalescere, ut postridie ad agendas Beato gratias illius sepulcrum inviserit.

indurati uberis dolor, sanguinis fluxus,

97 Catharina, uxor Michaëlis Sayas operarii, magno dolore cruciabatur sub altera mamillarum, quæ induruerat instar lapidis, habebatque contractum brachium, quod extendere non poterat, et febri laborabat; quo morbo sæpe conflictabatur. Recordata vero, dominam Magdalenam Magnoz Borgia habere aliquid ex B. Bertrandi habitu, quo dolorem uberis semel curaverat, eam oravit, ut istas reliquias sibi commodaret; quas simul atque suo pectori apposuit, abscessit dolor, dissoluta durities est, cessavit febris et extensum brachium est, nec istud mali illa deinceps umquam passa fuit. Eugenia Fontana, Philippi Fuset civis uxor, ex fluxu sanguinis diebus quindecim vehementer debilitata erat; et ut erat B. Ludovico plurimum devota, jussit sibi a marito aliquid ex ejusdem Beati habitu dari, freta, se illius usu sanitatem recepturam. Accepit illud, suoque corpori

A. AVIGNONO. corpori apposuit; nec mora, stetit sanguinis fluxus, ipsaque postridie e lecto descendit, eoque malo numquam deinde correpta fuit.

uberum ulcera, colli apostema,

98 Angela Vera, Christophori Corvi notarii conjux, jam quater pepererat, nec umquam potuerat proles suas, nisi sola mamma sinistra lactare, quod in dextera semper ulcera pro lacte haberet. In quinto partu etiam mamillam sinistram malum infecit, adeo ut jam sine acerbo dolore lactare nequiret. Allatum est ei aliquid ex habitu B. Bertrandi, quod cum prædictæ mamillæ applicatum fuisset, malo confestim liberata fuit, et facile potuit lactare. Jam quatuor mensibus eam passa fuerat infirmitatem; octiduo autem post sinistræ mamillæ sanationem easdem reliquias etiam apposuit dexteræ, quam pariter sanari obtinuit, potuitque etiam hanc sugendam dare, quod antea numquam potuerat. Raphaëlæ, filiæ doctoris Almenara, ætatis annorum undecim, exortum in collo apostema est, unde et in febrim incidit. Cumque illud jam eo perductum esset, ut deberet secari, vesperi aliquid e B. Ludovici B habitu eidem applicuerunt; ac postero mane adveniens, ut sectionem faceret, chirurgus, totum tuber evanuisse comperit, cum singulari admiratione patris, qui erat medicus famosus.

caput disruptum, angina, aures surdæ,

99 Magdalena Pastora et di Ordognes filiam habuit, Crispinam nomine, quæ biduo postquam nata fuerat, noctu altum edidit clamorem, inventumque est caput ejus in modum mali granati disruptum fissura valde profunda. Obstetrice negante, infantem posse sanari, mater ejusdem capiti imposuit aliquid ex habitu B. Ludovici, illiusque auxilium piissime flagitavit, vovens, si sua filia inde convaluisset, se lodicem cum cereo ad illius sepulcrum oblaturam, et unam Missam celebrandam curaturam. Intra duas autem horas infans perfecte convaluit. Magdalena Meca, uxor Matthæi Benet Comes, notarii, frequenter patiebatur anginam, quæ eam vehementer affligebat; cumque eadem correpta in ecclesia Prædicatorum esset, ad B. Bertrandum recurrit cum voto de collo cereo ad illius sepulcrum ferendo. Tum domum reversa particulam ejusdem Beati vestis suis faucibus apposuit, ac postridie sana fuit, C neque id mali deinceps umquam passa. Eadem mulier testata est, sese earumdem reliquiarum usu variis infirmitatibus liberatam fuisse. Cum Catharina Occagna virgo pluribus diebus omni audiendi facultate penitus destituta esset, ante illius ædes transiens pater frater Joannes Ferreri, Ordinis Prædicatorum, lecto Euangelio, aliquid e B. Ludovici habitu ejusdem auribus inseruit, eodemque temporis momento illa amissum auditum perfecte recuperavit.

stomachus oppilatus, guttur tumidum,

100 Dominus Joannes Vives de Canamas oppilationem stomachi patiebatur, ita ut nihil digerere et bibere posset, nisi aquam tepidam, atque hinc admodum molestam agebat senectutem. Ejus filia, domina Hieronyma, dedit ei locellum, qui olim fuerat B. Bertrandi, quo ille, super suo stomacho posito, tantum adjutus fuit, ut brevi convaluerit, potueritque etiam aquam nivatam potare. Isabellæ Joannæ Sapena jam a tredecim aut quatuordecim diebus spina piscis gutturi transversim inhærebat; quam cum nec deglutire, nec ejicere posset, timere cœperat, ne suffocaretur, maxime quod collum jam intumuisset vehementer. Tandem particula vestis B. Ludovici ejusdem collo alligata, ea nocte sine sensu dormivit; mane vero D subsequenti, detumuerat, nec illa spinam amplius sensit, nec umquam scivit, quid illa factum sit.

corporis tremor, febris geminata,

101 Domina Maria Costa, sumpto medicamento, ex vehementi corporis commotione in grave malum incidit, quod sic illius nodavit linguam, ut nullam integram vocem proferre posset, totoque corpore tremeret: quod quidem malum cum jam duabus horis tenuisset, recordata B. Ludovici, cognati sui, a marito suo Jacobo Bertrando per signa petiit arculam, in qua nonnullas Sancti reliquias servabat, ex cujus habitu frustulum suo collo admovit, ac simul loquelam integram recepit, et tremor corporis cessavit. Dominam Annam Gasco, B. Bertrandi cognatam, febri tertiana duplici laborantem, intensus dolor, qui eam per decem dies sensu privavit, invasit in dextra parte capitis; quam ob rem abscissi ei capilli sunt, atque octies secta vena, unde tamen ipsa nihilo melius habuit, imo multum vergebat ad mortem. Cum vero ex confessario suo, qui Ordinis Prædicatorum erat, audisset miraculum, E quod per B. Bertrandi patrocinium iis diebus obtentum fuerat, eumdem Beatum invocavit, addito voto de offerendo illi, si sanaretur, capite argenteo; et post hæc imposito capiti suo pileolo, quo ille usus fuerat, illico mitigatus dolor est, ac subsecuta nocte penitus abactus.

et erysipelas sanantur.

102 Bonifacius Ferreri de Altesa, litterarum studiosus, ratione erysipelatis, ex quo ejus vultus collumque intumuerant, extrema sacra Unctione jam munitus, cum misisset, qui B. Bertrandi digitum sibi afferret, advenere duo patres Prædicatores, qui unum ex ossibus S. Petri Martyris, et calceum S. Vincentii Ferrerii attulerunt, quod ad manum non esset desideratus digitus, quem alii patres alio portaverant. Dolentibus domesticis, quod is haberi non posset, promiserunt dicti Religiosi, se eum allaturos; itaque fecerunt; sed solum F triduo post. Dum vero tandem attulerunt, jam eo redactus erat infirmus, ut nec loqueretur, nec audiret. Admoto fronti digito, subito locutus est, dicens: Quid istud est, quod fronti meæ imposuistis? Visa re tam mirabili, vasculum aquæ eodem digito attigerunt, tentandi gratia, an posset bibere; bibitque feliciter, licet jam quatriduo nihil omnino sorbere potuisset. Postridie evanuit omnis tumor, atque intra triduum ipse perfecte convaluit. Contigit hoc miraculum die XVII Aprilis anni MDC.

ANNOTATA.

a Taurum *oppidum*, *Hispanis* Toro, *Baudrandus ad Durium fluvium collocat; sed in regno Legionensi.*

b *Joannis Riberæ, de quo jam alias sæpe actum.*

c *Forte regni Valentini historiographo, supra aliquoties citato.*

CAPUT

A

CAPUT VII.

Miracula quædam S. Ludovici Bertrandi sepulcrum pie visitantibus facta.

cap. VII. Ad Sancti sepulcrum

Gaspar Ramires, operarius civitatis Valentinæ, anno septimo ætatis suæ correptus malo oculorum, biennium velut visu plane orbatus fuit, postque adhibita varia medicamenta tandem omnino cæcus factus est, ac toto biennio mansit. Noverca ejus Joanna Anna Vincenza suasit ipsi, ut se B. Ludovico commendaret, et novemdialem apud sepulcrum ejus devotionem voveret. Ille, utut tam teneræ ætatis esset, qua potuit, maxima devotione Sanctum invocavit, et a sorore sua Hierouima ductus novem B dierum devotionem incepit. Sexto autem vel septimo die obsecravit quemdam patrem, fratrem Gasparem Arnau nomine, ut facultatem (quod magnopere desiderabat) sibi faceret oculos suos arcæ saxeæ, in qua sacrum corpus jacebat, admovendi.

cæco visus,

104 Patefacto igitur loco, oculos suos dictæ tumbæ novies devotissime applicavit, Beati opem simul implorans. Postrema autem vice apertæ sunt palpebræ ejus, effluxitque ex oculis magna copia aquæ luteæ; ac deinde ab eadem sorore sua reductus domum est. Conspicata noverca, tantum aquæ ea oculis profluere, petiit, quid fecisset, ut sic illi manarent; qui rem, ut facta fuerat, exponeus, respondit, aquam illam prodigiosam esse, et pro ratione, qua illa effluebat, sibi visum convalescere, adeo ut jam inciperet aliquantulum videre. Voluit ergo noverca oculos ejus modica aqua lavare; at non permisit puer, asserens, sperare se, fore ut Beatus sine ullo alio remedio eos sanaret. Ita novemdialem devotionem prosequens, indies melius se habuit; ita ut, hac finita, etiam finita fuerit cæcitas, atque ipse deinceps perfecto visu semper usus sit.

claudo gressus,

C 105 Joannes de Pedevera, in obsequiis patriarchæ versans, in magno atrio archiepiscopalis palatii Valentini stabat ludibundus sub fenestra, per quam quidam sacci caryophyllis pleni trahebantur in altum: cumque eorum unus admodum grandis jam elevatus esset, ruptus funis est, saccusque ex alto recta in ipsum decidit, eumque tam male percussit, ut utramque coxendicem suo pondere ruperit. Hinc velut mutilatus in lecto novem mensibus decubuit, in quorum fine cum cœpisset, nec nisi admodum difficulter, fulcris sustentatus incedere, cum quodam viro ad B. Ludovici sepulcrum missus fuit, quo cum gravissimo cruciatu se pertraxit, cumque ad eum sacrum locum pervenisset, voluit omnibus modis eniti, ut in genua procumberet; quod et fecit. Postquam ibidem multis precibus B. Ludovico se commendaverat, surrexit e solo nullius adjutorio, sive hominis, sive fulcrorum usus, tamque sanum ac firmum pedibus se expertus fuit, ut sine ullo incommodo incesserit, non secus ac prædictas fracturas numquam passus fuisset. Quapropter pro miraculi monumento fulcra sua eidem sepulcro appendit

A. Avignono.

amissi ex porrigine crines restituti;

106 Hieronyma Giner puella, filia Francisca Giner operarii, in platea Morvedræ, vehementer ægrotans omnes capillos amisit, totoque capite exulcerata fuit; quod multi porrigini, multi strumis adscripserunt. Multa quidem tentata sunt remedia, verum illa indies magis magisque depilabatur. Quo comperto, mater ejus Ursula Soler eam secum ducens novemdialem B. Bertrando devotionem inchoavit, ac primo die post fusas ante Sancti sepulcrum preces, paulum gossypii intinxit in oleo et aqua unius lampadum, quæ ibi ardebant, eoque caput filiæ unxit. Quod cum quidam circumstantium vidissent, dixerunt ei, ipsam male facere ungendo caput oleo; id enim multum nociturum. Verum illa nihil ista curans, Sanctoque freta perrexit ungere, unctoque capiti nihil præter subtile velum imposuit. Tertio die jam cœperunt capilli apparere, et in fine novem dierum suis locis per totum caput enati erant, spissiores, quam ante fuerant, ipsaque omnimodis sanata.

E

sicca ubera lacte donata,

107 Andrea Alreus, uxor Hieronymi Soler operarii in platea Morvedræ, jam ter pepererat, primoque ac secundo, quod lacte careret, proles commiserat nutrici, eæque mortuæ fuerant. Tertio peperit puellam, quam eadem de causa lactandam dedit mulieri, quam domi suæ alebat: cumque infans jam trimestris esset, propter quamdam cum eadem nutrice simultatem, omni ope studuit sibimet ipsi lac procurare, atque inter alia fecit ubera sua a quadam puella sugi; unde factum est, ut sanguis inde sæpius proflueret, ipsaque tam ab hac, quam ab aliis molitionibus abstinere compulsa sit. Ægrotante interim prædicta nutrice, oportuit alteram conducere; quod multum molestiæ miseræ mulieri creabat. In his angustiis decrevit B. Bertrandi patrocinium flagitare, vovitque ad ejusdem sepulcrum novemdialem devotionem persolvere; quam cum inchoasset, sexto die tanta præstantis lactis copia abundavit, ut potuerit sine illo incommodo infantem suam, quæ jam quintum ætatis suæ mensem agebat, ipsamet lactare. Deinceps etiam aliquoties peperit, prolesque suas nullo alio usa remedio feliciter lactavit. F

strumæ,

108 Christophori Benet Gomez, dum puer erat collum magna strumarum copia infecit, maxime una instar ovi gallinacei grandis, quod malum passus fuit multos annos, priusquam B. Bertrandus moreretur. Verum post mortem illius inclarescente fama miraculorum ejus, uxor Jacobi Antolini mercatoris, quæ Christophorum educaverat, curabatque, suasit illi, ut se eidem Beato commendaret, ac novemdialem devotionem perageret; atque ipsamet voluit eum primo die ad Beati sepulcrum comitari. Dum vero juvenculus devotionem continuaret, strumæ singulæ siccari cœperunt, ita ut, finita novem dierum devotione, malum quoque omne finem habuerit.

febris et colli tumores depulsi;

109 Infantem, Marcum Antonium dictum, Jacobi Perez de Isteglia, nobilis equitis ac doctoris legum, filium, ætatis duorum mensium corripuerat acris febris, apparebantque in collo ejus quidam tumores, unde etiam vultus intumuerat; jam triduo non suxerat ubera, nec potuerat ei quidquam per os instillari; adeo ut medici

A Avignono. medici de illius vita desperassent, atque ipse sine motu jaceret. Hac de causa ipsum velata facie in quoddam inferius cubiculum tulerunt, ne mater morientem videret. At domina Joanna de Heredia et de Pagliares, avia materna infantis, pietate mota misit filium suum, Thomam vocatum in seculo, postea Fratrem Hieronymum, cum frusto cerei longitudinis circiter unius palmi, mandans, ut illum ad sepulcrum B. Bertrandi accenderet, ibidemque pro infante oraret, donec cereus consumptus esset. Hoc facto, illoque, ut matri rationem redderet, reverso, discooperuerunt infantem, et viderunt illum se moventem, collum quoque ac faciem sine tumore, oculos apertos, reliquum etiam corpus vividum, atque omnis febris expers. Nec mora ille lac sugere cœpit. Idem Marcus Antonius, cum ad ætatem decem vel duodecim annorum pertigisset, gravissimo malo, quod in genu patiebatur, liberatus fuit per B. Bertrandum eo ipso temporis momento, quo mater hunc B pro illo precabatur.

sublata brachiorum impedimenta, 110 Violanta Ludovica Pla ex malo apoplectico brachium dexterum impeditum habebat, cum chirurgus sinistri venam aperiens unum e nervis læsit, atque ita ipsa utroque brachio capta fuit cum intolerabili dolore. Cum vero ex consilio cujusdam amicæ suæ brachia sua ungi curasset oleo lampadum coram B. Bertrandi sepulcro ardentium, ea ambo in pristinum vigorem illico restituta fuere. Ursula Marc, Francisci Tibona conjux, ex qudam infirmitate utriusque brachii usu remediis in dies pejus habebat. Ad patrocinium itaque B. Ludovici recurrens, novem dierum devotionem ei vovit; qua cœpta, cœpit pariter brachiorum impedimentum minui, et ante prædictæ devotionis finem incolumis evasit.

et uberis gangræna: 111 Catharina Alegre, detecta in altero uberum gangræna magnitudinis mali aurati, quam medici immedicabilem pronunciabant, ad B. Bertrandum, erga quem etiam prius pie affecta fuerat, se convertit, novemdialem devotionem pollicens. Quantum autem progrediebatur in implendo voto, tanto melius se sentiebat, ita ut finita novemdiali devotione nullum istius mali vestigium in ea superfuerit. Sic C sanatam videns quidam chirurgus, nomine Morano, qui, malum insanabile esse, ei asseruerat, nequiit satis admirari, affirmans, se id numquam crediturum fuisse, nisi suis oculis vidisset. Aliquo tempore postquam prædicta Catharina se viderat sanatam, ut erat Dei timens, incessit eam conscientiæ scrupulus, quod eam gratiam postulasset; quia videbatur sibi uti potuisse eo malo tolerando ad ingens lucrum in cælo comparandum. Ea de causa aggressa est alteram novem dierum supplicationem, Beatum obsecrans, ut, si animæ suæ utilius esset, ipse intercederet apud Deum pro eodem morbo sibi denuo immittendo. Absoluta ea devotione, cœpit pectus iterum intumescere; deinde tam profunda in eodem apparuit plaga, ut assereret chirurgus, se per eam intestina ejus videre: ipsa vero infirmitatem istam amplius toto anno patientissime toleravit.

ex partu tumida, brachiis contracta, 112 Anna Salvador ex partu eum in modum tumida evasit, ut nequiret se movere, itaque permansit a die S. Rocho sacra, quæ est XVI Augusti, usque ad XXX Novembris; quo interim tempore ex remediis nihil proficiens, cœpit uti fuleris, quibus innixa magno cum cruciatu incedebat. Tandem commendavit D se B. Ludovico, et ad sepulcrum ejus visitandum se contulit, dumque ad ecclesiæ fores pervenerat, dimissis ibidem fulcris, quo potuit nisu, ad prædictum sepulcrum processit, ibidemque bono temporis spatio precata surrexit salva et incolumis, et expedite progrediens, fulcra sua sepulcro appendit. Beatrix Spina, virgo annorum triginta trium, testata est, se, dum cum aliis ante B. Bertrandi sepulcrum esset, vidisse pauperculam mulierem, quæ fuerat lotrix, ambobus brachiis contractam, ut ea movere non posset, ibidem orantem, et magno labore brachia sua sepulcro admoventem; ac deinde eamdem audisse alta voce cum fletu dicentem, sese esse sanatam; uti reipsa compertum fuit a circumstantibus, aliisque, qui ad ejusdem voces accurrerant.

113 Angela Hieronyma Castelli, uxor Augustini Perez, dum octennis erat, e pergula deorsum deciderat; ex quo lapsu exorta circum collum ejus sunt multa tubercula, quæ medici pro strumis habebant, quæque, dum curare vole- E bant, tam amplas plagas fecere, ut eas curari conspicata soror ejus animo linqueretur. Mater advertens, humanis medicamentis nil profici, infirmam ad sepulcrum B. Bertrandi duxit, cumque ibidem multis sparsis lacrymis precata est, ut dignaretur paupertatem suam benigne respicere, quippe quæ non haberet, unde se suamque familiam sustentaret. In hac afflictione vidit eam janitor, frater Antonius Balestrier, solatus est illam, jubens confidere, fore ut B. Bertrandus remedium ei præberet; et particulam vestium ejusdem Sancti eidem dedit, quam mater sine mora collo filiæ alligavit, et tam bæc, quam illa novemdialem devotionem voverunt; qua persoluta, filia tam perfecte sanata fuit, ut nullum pristini mali in ea vestigium appareret. *strumis pessime affecta,*

114 Dum eadem Hieronyma aliquot annis post vesperi apud B. Bertrandi sepulcrum esset, vidit quamdam mulierem externam, quæ puellulam, ut videbatur ei, ætatis octo vel decem mensium, in sinu suo gestabat, uno brachio captam; quæ mulier orandi causa ibidem provoluta in genua petiit modicum olei e lampadibus, quæ eodem loco ardebant. Quidam igitur F Religiosorum obvius unam lampadem misit deorsum, et gratificatus mulieri est; ipsa vero eo oleo brachium infantis unxit, bæque continuo sanata fuit, et mater præ gaudio lacrymans B. Bertrando pro tam insigni beneficio gratias egit. Petrus Siria lorarius, jam inde a pueritia sua herniam passus, simul atque B. Bertrandus obiit (quo tempore potuit ætatis circiter annorum quadraginta trium fuisse) auditis insignibus illius miraculis, devotionem novemdialem apud sepulcrum ejusdem inchoavit, deprecans, ut tam molesta infirmitate liberaretur; ac, completa devotione, sanatam herniam, seque incolumem expertus fuit. *brachio capta, hernia laborans,*

115 Dominus Joannes Boil de Arenos solebat eleëmosynas largiri cuidam pauperi juveni, per civitatem Valentinam mendicanti, natione Longobardo, strumis infecto, suasitque aliquando ei, ut ad sepulcrum B. Bertrandi sanitatem precaturus accederet. Obsecutus est juvenis, et, fusis precibus, collum suum oleo lampadum, quæ apud illud ardent, unxit, et sanitate potitus est; quemadmodum ipsemet dicto domino Joanni exposuit, vestigia struma- *strumis infectus sanati: operario*
rum

A rum ostendens. Joannes Salvatore, operarius in Alboraya *a*, quodam die inter laborandum tam vehementem in altero pedum dolorem sensit, ut ruptum crederet; ac proinde accessit ad aliquam mulierem Valentiæ, ejusmodi mala curare peritam, ut sibi medicaretur. Applicavit hæc medicamenta sua, quibus ille non modo non sanatus, verum etiam toto isto latere suo dextro captus fuit; ut, cum nec incidere posset, nec extendere pedem, in brachiis bajulandus fuerit; quo in afflicto statu amplius anno permansit sine ullo ex adhibitis medicamentis levamine.

pedum

116 Auditis vero multis, quæ B. Bertrandus patraverat, miraculis, effecit, ut ab uxore sua jumento mutuato impositus ad ejusdem Beati sepulcrum duceretur, quo ex nimia debilitate ac molesta ex Alboraya vectura cum labore et cruciatu pervenit. Cum ad fores conventus pertigissent, conjux, quam potuit, commodissime e jumento deposuit, et in ecclesiam introduxit; et quia ipse admodum defessus erat, de-B liquium animo passus est, in coque bono temporis spatio inhæsit. Recepto deinde animo, omnibus viribus conatus est, ut ope conjugis suæ ad prædictum sepulcrum usque pertigerit, ante quod positis genibus, B. Bertrandum sibi propitium invocavit, ac paulo post sacellum Rosarii aliaque altaria commode ac sine adjutorio invisit. Sed dum ecclesia egressus equum rursus ascendisset, ut eodem, quo advenerat, modo domum rediret, primum malum eum corripuit, atque ita ipsi bis terve præterea accidit.

usus

117 Quapropter, expendens, se, dum erat in ecclesia, posse incedere, et simul atque ea egressus esset, eodem malo impediri, suspicatus est, fortasse placere Deo, ut suis pedibus, non equo, ecclesiam adiret. Jussit ergo uxorem suam par fulcrorum sollicite conquirere, Sanctumque precatus, ut sibi vires sufficeret, quibus posset horum ope ad sepulcrum ejus pervenire, commisit se itineri ex Alboraya Valentiam (quæ media circiter leuca distant) paulatim se promovens, et amplius quatuor horas impendens. Postridie eidem itineri non ultra horam C immoratus est, jam tum incipiens se melius habere; cumque Beatum interea cum certa fiducia continue invocasset, in pedes exsurgens visus sibi incolumis esse, fulcra ibi dimisit, suisque pedibus reversus domum est, et pristinos labores resumere potuit, ac per duos menses sanus perstitit.

iterato redditus, abactæ colli strumæ.

118 At cum tunc aucupio operam daret, spisso imbre in agro madefactus in eamdem infirmitatem relapsus fuit; sed eadem devotione resumpta, tertio, quo sepulcrum visitavit, die perfectam sanitatem denuo obtinuit, ac deinceps semper servavit. Dominus Michaël de Villanova puer, totum collum suum habebat magnis ac maturis strumis respersum: novemdialem devotionem ad B. Bertrandi sepulcrum persolvit, dumque ille id ageret, strumæ continue abactæ fuere, ita ut, finitis novem illis diebus, totum istud malum pariter penitus cessaverit.

ANNOTATUM.

a Vide num. 117.

CAPUT VIII.

Alia item miracula ad ejus sepulcrum facta.

Cap. VIII. Ad ejusdem Sancti sepulcrum accrementum carneum, corporis totius dolores.

Joanni Angelæ Lopez ætatis annorum undecim quoddam accrementum carneum in altero oculorum enatum est, quo visus impediebatur; cui malo, quod in tam delicata corporis parte esset, non sunt ausi mederi, pejora veriti. Mater ejus Isabella Joanna Armengol ex consilio dominæ Annæ Valterra eam ad sepulcrum B. Ludovici adduxit, ibique præmissis piis precibus, accepit ex oleo appensarum lampadum, eoque accrementum istud unxit, et devotionem novemdialem ad sepulcrum peragendam pollicita est. Primo autem die, quo eam incepere, post fusas preces illud denuo unxit; dumque domum rediret, comperit, E istud decidisse; et oculus purus, clarus atque illæsus mansit. Margaritæ Begliot, uxori Jacobi Buyrac, erat filiola, nomine Clementia, octo circiter annorum, quæ multos in corpore suo patiebatur dolores, qui per medicamentorum usum etiam augebantur. Quodam die puella a patre petiit, ut B. Bertrandi corporis mensuram secundum ejusdem effigiem saxeam super illius sepulcro positam, sibi afferret; sperare enim, se ea ratione sanandam. Pater effigiem illam mantili mensuravit, quod statim ac infirmæ imposuit, illa sanitatem recepit, nec eo morbo deinceps correpta fuit.

febris, oculi, et brachium male affecta,

120 Augustini di Naves, inauratoris filium, ætatis suæ anno quinto febris et oculorum morbus ita invaserunt, ut vix videret; sed post persolutam B. Bertrandi sepulcrum novemdialem devotionem ab utroque malo mox perfecte convaluit. Isabellæ Joannæ Beltrani, Francisci Ferreri, textoris panni serici villosi uxoris, filiæ anniculæ sinistrum brachium quædam crustæ occuparunt, aqua luten manantes, quæ firmitas tribus mensibus ei adhæserat, multis interim remediis frustra tentatis. Tandem illam F ad B. Bertrandi sepulcrum delatam ipsi commendarunt, inventosque super saxo sepulcrali flosculos siccatos, super eodem diligenter confricuerunt, et collecto eorumdem pulvere, dum domum redierant, amotis a brachio emplastris, idem brachium asperserunt, B. Ludovici nomen simul invocantes. Postridie explorandi gratia nudatum brachium penitus detumnisse, sanumque atque omni malo malique vestigio liberum compererunt.

cæcitas, amentia.

121 Cum Vincentin, filia Gines Martinez, piscatoris Valentini, anno ætatis suæ circiter sexto visum plane amisisset, quædam illius matertera, nomine Casans, eam ad visitandum B. Bertrandi sepulcrum duxit, ibidemque positæ mandavit, ut precibus insisteret, donec ipsa Missam in sacello S. Vincentii audivisset. Oravit ergo puellula, atque inter orandum aperuit oculos viditque perfecte; plenaque lætitia materteram suam in ecclesia quæritando processit, hæcque una cum ipsa sancto gratias reddidit. Hieronyma Augustina, Francisci Garzia chirurgi uxor, a mense Junio usque ad Octobrim anni MLXCI laboraverat febribus et lethargo,

A. AVIGNONO. go. ex quibus dum convaluerat, tam debilis capite mansit, ut evaserit amens. Tentata quidem sunt multa remedia; sed nihil bisce profectum est. Contigit autem, ut maritus illius in Gestalgar *a*, quo ad aperiendam venam cuidam dominæ graviter ægrotanti accesserat, videri hanc, implorata B. Ludovici ope, subito fuisse sanatam. Hinc et ipse statuit novemdialem devotionem ad ejusdem Beati sepulcrum pro incolumitate conjugis suæ persolvere. Hac devotione inchoata, cœpit etiam sanari mulier, sic ut eadem expleta, perfectum rationis usum receperit. Quare pœnitentiæ et Eucharistiæ Sacramentis susceptis, grates sancto reddidit, neque id malum deinde umquam sensit.

delirium, crus ruptum, brachium tumidum,

122 Isabella Joanna Lopez, Francisci Bitor notarii conjux, ex gravi morbo rationis usum amisit, ac furibunda vestes omnes, quibus induebatur, lacerabat, coque ipsius progressa est rabies, ut etiam dentes suos rumperet. Quare oportuit eam ligari ac manicis ferreis constringi: istudque delirium duos supra viginti menses duravit. Quædam autem mariti sui amita videns nihil ab humanis remediis sperandum esse, B novemdialem devotionem ad B. Ludovici sepulcrum pro infirma aggressa est, ante cujus finem eadem ratione uti denuo cœpit, ac deinceps semper usa fuit. Joanna Eugenia puella nubilis testata est, quamdam suæ amitæ famulam ex equo delapsam crus sibi rupisse, quod male curatum ita contusum ac sensus expers mansit, ut illud per solum protraheret. Sed expleta novem dierum devotione, quam cum eadem Joanna peregit, restitutum suo vigori crus fuit, ac si nullo malo afflictum fuisset. Thomasiæ Angelæ Alberola, uxori Cosmæ Morat sutoris, brachium dexterum magno cum dolore intumuerat, tamque nigrum factum fuerat, ut de amittendo timeretur. Accessit illa ad sepulcrum B. Bertrandi, dictumque brachium sepulcro imposuit, Beatum interim viva fide invocans, et sine ulla mora detumuit brachium, abscessit dolor, et color pristinus rediit.

cæcitas, saucium colli que strumæ,

123 Angela Colombar et de Barranca vidua, nullo prævio oculorum morbo, sic destituta visu C fuerat, ut nullum per domum suam passum sine duce movere posset; duravitque hæc cæcitas tribus quatuorve mensibus, quorum spatio varia remedia in vanum tentaverat. Post hæc novem dierum devotionem ad B. Bertrandi sepulcrum inchoavit, duce filia sua Angela, quautumque in ea devotione persolvenda, oculosque oleo lampadum ibidem ardentium ungendo progrediebatur, tantum quoque in restaurando visu proficiebat, ita ut in fine novem dierum perfectam videndi facultatem recuperarit. Joannæ Annæ Chiles, quæ Honophrio Roselli opifici nupta fuit, dum erat novennis, fauces collumque strumis plena fuerunt, isque morbus eam quadriennio Matriti afflixit, adhibitis interim sine ullo profectu pluribus remediis. Deinde Valentiam redux novemdialem devotionem ad B. Bertrandi sepulcrum nudis pedibus perficiens ac quotidie oleo lampadum ibidem pendentium se inungens, ita convaluit, ut completis novem diebus omni malo liberum habuerit.

brachium contractum, fauces impeditæ,

124 Susannæ Maguez et de Moutesini, dum aperienda vena erat, læsus nervus fuit; unde brachium quatuor mensium spatio contractum magno cum cruciatu habuit. Consulenti autem cuidam, ut ad B. Bertrandi sepulcrum se conferret, paruit, cumque precata afflictum brachium ter sepulcro admovit, moxque sanum D recepit. Pucllula, filia Michaëlis Grau notarii, quod triduo quatriduove nihil deglutire potuisset, ad extrema reducta erat, ac propterea ei jam parabantur funebria, cum Isabella Anna Guimera, Joannis Grau notarii, et puellæ patrui uxor, pro jam desparatæ vita B. Bertrandi opem apud sepulcrum ejus imploravit, Missamque ad altare, in quo ejusdem Beati effigies prostat, dicendam curavit. Domum vero reversa, ut inquireret, an illa jam obiisset, non modo vivam, verum etiam incolumem et lac sugentem, velut nihil mali umquam passa fuisset, invenit.

125 Domina Maria Castelui et di Martini in uno digitorum pedis tanto dolore correpta, ut nec incedere nec quiescere posset, puellam e domesticis suis, nomine Catharinam Blesa, misit ad sepulcrum B. Bertrandi, oraturam pro se infirma, ac promissuram argenteum digitum, si sanitatem recepisset. Nondum expleta erat novemdialis devotio, cum, cessante omni dolore, bona pristina valetudine gavisa fuit. Sperantia, Jacobi Nager filia, ætatis annorum decem, gravi stomachi malo, manuumque tremore, ut cibum ori suo admovere nequiret, E quatuor mensibus laboraverat: eumque nullum ei prodesset remedium, ejus mater Sperantia Villalonga eamdem, utut tam infirmam, peditem ad B. Bertrandi sepulcrum magna cum devotione adduxit, ubi post fusas preces tentavit eam sepulcro admovere, et manus per clathros ferreos inserere; sed præ nimio tremore non potuit. Postridie rediit minus impedita, et sepulcrum tetigit; quod, dum per novem dies continuaret, indies se habuit melius, ita ut confirmatus sit ejus stomachus, et omnis abscesserit tremor.

pedis dolor, stomachi malum, manuumque tremor,

126 Cum fratri Autonino Garro, presbytero Ordinis Prædicatorum, priusquam Religiosum statum amplexus erat, alterum brachiorum intumuisset, ac vehementer doleret, veritus, ne quædam pestis species esset, post varia remedia sine ullo fructu adhibita, novemdialem devotionem ad B. Bertrandi sepulcrum incepit, atque interim brachium illud oleo lampadum ibidem appensarum quotidie inungens, completa devotione, sanatus fuit. Petrum Ortoneda, opificem argentarium, tantus lumbo- F rum dolor subito corripuit, ut movere se nequiret; isque morbus ipsum ultra quatuor menses afflixit. Nihil autem juvantibus medicamentis, ad sepulcrum B. Bertrandi accessit, ubi postquam suas preces fuderat, accepit aliquot flores, qui ibidem erant, eosque magna cum devotione fideque male affectis partibus apposuit, et reversus domum est: postero autem mane se plane incolumem deprehendit. Soror Joanna Marco vehementem aurium dolorem patiens, nec quidquam remedii inveniens, adivit B. Bertrandi sepulcrum, ejusque opem invocans, aures suas oleo lampadum oblevit, moxque omni illo dolore liberata fuit, nec eum deinceps experta.

brachii tumor, lumborum, aurium dolores,

127 Mariæ Annæ Hernandez, clientulæ dominæ Franciscæ de Mendozza, matris marchionis de Terranova, biennio trienniove post obitum S. Bertrandi, sinistram manum quidam tumor occupavit, unde illa multum patiebatur; quem, ne malum ingravesceret, ex alieno consilio emplastro plumbeo cohibuit; sed cum hinc etiam augeri adverteret, emplastrum istud amovit. Applicatus tum fuit panis calidus, qui tumorem

periculosa manus plaga, manuum rigor,

A tumorem fatiscere fecit, ac periculosam plagam aperuit, cui curandæ nihil profuere, imo etiam nocuerunt medicamenta. Cœpta autem novemdiali apud B. Bertrandi sepulcrum devotione, antequam hæc compleretur, illa sanata fuit. Anna a Jesu, virgo annorum quadraginta novem manus suas nec aperire poterat, nec complicare, aiebantque medici, malum incurabile esse, quod et experientia comprobatum fuit; nam nullum ei profuit remedium. Inchoans autem devotionem novem dierum, primo die manus suas per clathros sepulcri inseruit, easque junctas tenens pro incolumitate obtinenda pias preces obtulit; moxque cœpit easdem posse aperire et claudere, ita ut in fine novem dierum perfectum earumdem usum recuperaverit.

sanguinis effluvium, obsurdescentes aures,

128 Domina Magdalena Marsiglia, Alphonsi de Heredia, equitis Ordinis Montesæ, uxor, dum adhuc puella esset in domo paterna, cœpit copiosum sanguinem ex ore projicere, quem nullo remedio sistere potuerunt. Quam ob rem medici eam pro deplorata reputabant, jamque velum funebre ei suebatur. Ast infirma eo se B in periculo positam videns, B. Bertrando vovit, se, si sanitati restituta esset, imaginem argenteam ejusdem sepulcro appensuram, ac novemdialem devotionem persoluturam. Paulo post eadem deliquium animi patiente, mater ad ejusdem Beati sepulcrum nudis pedibus accurrit, et post fusas pro sua filia pias preces, reversa domum eam suis sensibus redditam, et cessante sanguinis effluvio, omnino incolumem, comperit. Cum domina Ludovica Borgia, domini Joannis de Cardona conjux, quasi surda effecta fuisset, post exactam ad B. Bertrandi sepulcrum novemdialem devotionem perfectam audiendi facultatem subito recepit.

brachia capta,

129 Petrus Cyprianus auriga, postquam octodecim mensibus captus brachiis fuisset, ita ut semet suis vestibus induere non posset, ac multo etiam minus usque ad os suum eadem attollere, B. Ludovicum precatus est, ut vires sibi ad visitandum illius sepulcrum impetraret; decumbebat enim continue in lecto præ debilitate virium, nec poterat se suis pedibus sustinere. Die Paschatis Resurrectionis, prout valuit, ad ecclesiam Prædicatorum processit; C sed, cum præ nimia hominum frequentia non potuisset ad sepulcrum B. Ludovici Bertrandi pertingere, eodem rediit postridie, positisque humi genibus, Sanctum precatus, omnes vires suas intendit, ut illius sepulcrum posset attingere; eoque tacto, sensit amborum brachiorum suorum ossa crepuisse cum magno suo solatio, adeo ut in domum suam redux, se sanum esse, expertus fuerit, potueritque pristinam suam vitæ rationem resumere.

brachium luxatum, corporis ulcera,

130 Magdalenæ Castigliana, uxoris Jacobi Castigliano mercatoris, ex lapsu brachium circa pulsum arteriæ tam male luxatum fuit, ut bis conati illud in suum locum restituere, neutiquam potuerint, imo malum etiam auxerint. Elapso itaque fere anno spatio, cernens illud immedicabile esse, novemdialem devotionem apud B. Bertrandi sepulcrum incepit, cujus die tertio cœpit melius habere, nono autem omnino sana fuit. Ursula Nicolas, uxor Joannis Navarro mercatoris, ab octo mensibus deprehenderat se in tribus diversis sui corporis partibus ulceratam esse, ac post varia remedia frustra tentata devotionem novem dierum in honorem Beati inchoavit, cujus tertio die evasit incolumis.

A. Avienoso.

surditas, crurum vulnera

131 Cum Eleonora Monforte virgo, nata in Moreglia, vico primario regni Valentiæ, triennio audiendi facultate destituta Valentiam venisset, per indicia intellecto, aliquem Fratrem (id est, B. Ludovicum Bertrandum) qui multa miracula patrabat, ibidem sepultum esse; ad ejusdem sepulcrum pollicita ei est, se ei persoluturam novemdialem devotionem, habitumque S. Dominici gestaturam, si sanitatem obtinuisset; eaque expleta, voti compos facta est. Melchior Josephus de Castro per scalas ascendens, ruptis aliquot gradibus, suspensus hæsit e gradu separato a pariete, magno cum periculo decidendi; ac præterea habuit crura a proruentibus lateribus vehementer læsa. Votum autem fecit de imagine cerea, si huic periculo ereptus, vulneraque sanata fuissent, ad B. Bertrandi sepulcrum offerenda. Deinde ac lectum se contulit plurimum afflictus, ac tribus post mediam noctem horis expergefactus magnum vidit in cubiculo suo splendorem, seque sanum comperit, advertitque, solummodo magnam E cruoris copiam dormienti sibi effluxisse.

urinæ fluxus sanantur, excussique dentibus novi succrescunt.

132 Angela Boluda ab anno ætatis suæ quinto ex timore quodam cœpit urinæ fluxu laborare, laboravitque ad annum circiter tertium decimum; cumque nullum huic malo remedium utile reperisset, ad B. Bertrandum recurrit, et illius sepulcrum invisit, novemdiali devotione promissa. Nocte subsecuta cessavit infirmitas, nec ei deinceps umquam molesta fuit. Cuidam puellæ octo circiter annorum omnes dentes per lapsum excussi fuere. Qua de causa ex consilio sororis Raphaëlis Soler, tertiæ Regulæ S. Dominici, sepulcrum B. Ludovici Bertrandi visens oravit, ut in memoriam gratiæ Dei, per quam Beatus propinatum sibi in Indiis venenum feliciter superaverat, intercederet, ut dentes, qui jam semel renati sibi fuerant, recrescerent. Hisce factis, omnes dentes ei denuo renati fuere.

ANNOTATUM.

a *Vicus est octo leucis Valentia distans ad Duriam fluvium.* F

CAPUT IX.

Miracula per B. Bertrandi rosaria divinitus patrata.

CAP. IX. Per rosaria, variis a Sancto donata,

Ut erat B. Bertrandus devotioni sanctissimi Rosarii addictissimus, eamque in sermonibus suis extollebat summis laudibus, ita quo alios ad eamdem magis magisque excitaret, soluerat sæpe donare Rosaria, ac nominatim unum donavit dominæ Agneti Pugiadas, quod post hujus obitum quædam ejusdem clientula, Barbara Abbarca, obtinuit. Unum etiam dedit Catharinæ Espina, virgini annorum sexaginta; uti supra dictum est libri 2, capite IX. Alterum pariter dono dedit domino Joanni Boil de Arenos, toparchæ de Alfasar *a*, alterumque dominæ Annæ de Beluis, sicut libro 2, cap. X legere est. Hisce aliisque Rosariis, quæ Beati fuerant

A. AVIGNONO. fuerant, Deus uti voluit ad multa patranda miracula, quorum partem in hoc capite recensebimus.

febris,

134 Isabella Vincentia Pugiadas de Marrocchi vidua, cum ex acuta febri decumbens a medicis deplorata atque omni humana ope insanabilis censeretur, fecit sibi Franciscanum habitum, in quo sepeliretur, confici. Cumque jam in extremis versaretur, invisit eam Barbara Abarca, suasitque, ut B. Bertrandum invocaret, aitque, se, si ipsa vellet, Rosarium allaturam, ab eodem Beato acceptum; ac jussit eam de recuperanda sanitate certam spem concipere, cum ipsamet ejusdem usu multa miracula fecisset. Infirma, licet loqui non posset, erat tamen sui compos, signisque annuit, seque Beato commendavit. Allatum igitur Rosarium magna cum devotione ac fervidis precibus infirmæ imposuerunt; eaque illico omni febri libera fuit cum vehementi omnium circumstantium stupore.

manus tuber, febres, caput saucium,

135 Anna Vasquez, Antonii Vasquez uxor, graviter cruciabatur ex tubere in manu sua dextra enato, atque instar nucis magno. B Postquam varia remedia sine profectu tentavit, commodari sibi petiit a Barbara Abarca Rosarium, quod a B. Ludovico habebat, commendavitque se eidem Beato, dictumque Rosarium afflictæ parti applicavit; et sine mora evanuit tuber, cessavit dolor, ipsaque optime sana permansit. Die xv Decembris anni MDLXXXI Vincentius, nepos Ximenes, scribæ curiæ civilis, cum ardenti frigidaque febribus laboraret, B. Rosarium, a domino Agnete Pugiades acceptum, collo suo appendens, illico convaluit, ac postridie, relicto lecto, ambulavit per domum. Cum Petrus Monclus, litterarum studiosus, laudatæ Dominæ Agnetis cliens, Rosarium istud secum ferens ante quamdam domum transiret, in qua, aliquem periculose in capite sauciatum esse, audiebat, illud huic ostendit, dicens, olim B. Bertrandi fuisse, quod cum ille devotissime acceptum suo capiti imposuisset, e vestigio tanto melius habuit, ut chirurgus obstupesceret, et intra paucos dies vulnus penitus solidatum fuerit.

corporis tumor, ventris tuber, gravis morbus, colli

C 136 Quædam mulier, apud ecclesiam S. Crucis parochialem in civitate Valentina habitans, ægrota totaque tumefacta, simul atque Rosarium, a supra dicta Catharina Espina sibi commodatum, suo corpori admovit, evanuit tumor, ipsaque salva evasit. Cum Anna Espina virgo, ejusdem Catharinæ cognata, tumore ventris, quem chirurgi incidere volebant, de sua vita periclitaretur, invocato B. Ludovico, acceptoque a sua amita prædicto Rosario, paulo post tuber illud crepans magnam puris copiam effudit, ac sine ullo cerato brevi sanatum fuit. Dum uxor domini de Brugnolo senioris tam graviter ægrotaret, ut ne parum quidem aquæ posset deglutire, medicique de illius vita desperarent, quadam nocte allatum fuit dictum Rosarium, quod ut tetigit, convaluit, ultra modum mirantibus, quotquot aderant. Decreverant chirurgi apostema, quod commendator Perpignano in collo patiebatur, secare; sed cum ille idem Rosariumsuo collo appendisset, eoque male affectam partem pie tetigisset, illico sanatus fuit, ut advenientes ad faciendam sectionem chirurgi eum incolumen compererint.

137 Prædicto malo simile, ac in collo quoque, patiens uxor Blanes assessoris gubernatoris Valentiæ, miserat, qui medicos et chirurgos curandi gratia arcesserent; sed cum Rosarium, de quo supra, illius collo interim admotum fuisset, illico evanuit apostema, ita ut adducti medici non invenirent, quod curarent. *apostemata febris,* Baptista Dionis, operarius Valentinus, mense Septembri anni MDXCIII jam tres menses vehementi febri laboraverat, ita ut medicus, de ejusdem vita desperans, jam desiisset ipsum invisere. Hæc audiens vidua Espina, assumpto Rosario, quod cognatæ illius B. Bertrandus donaverat, ad eum visitandum accessit, et quamquam delirantem offenderet, advertit tamen, illum intellexisse, dum eidem diceret, ut se B. Bertrando commendaret, vidisseque Rosarium suo capiti imponi: nam sanæ menti redditus eumdemBeatum devotissime invocavit, illicoque melius se habuit, adeo ut intra paucos dies receptis viribus, pristinos labores resumere valuerit.

destituta lacte ubera, b

138 Magdalena conjux Petri Arbolay, operarii in loco de Alaquas *b*, enixa filium, paucis inde diebus acri febre correpta fuit, per quam ita ejus exsiccatum pectus fuit, ut eum lactare nequiret; et quia non sinebat illius egestas eumdem nutrici committere, vehementer E dolebat, tantoque etiam magis, quod remediis videretur sibi ægrescere. Ivit illa Valentiam ad ædes dominæ Angelæ Marti, in quibus educata fuerat; quæ, cum eam tam afflictam conspiceret, persuasit ei, utB. Bertrandi opem imploraret; ab eo enim certum solatium obtenturam. Fecit hac illa, et per Rosarium, quod domina, a Sancta Catharina Espinæ olim datum, eidem applicavit, paulo post sensit paupercula mulier motum in mamilla sinistra, inspectamque vidit lacte abundare; idque deinde etiam in dextera deprehendit; atque potuit filiolum suum feliciter lactare.

cordis dolor, partus difficilis, guttur obstructum sanantur;

139 Cum domina Anna Beluis virgo in domo avunculi sui Hieronymi Abeglia acri cordis sui dolore, qui nec diu nec noctu eam quiescere permittebat, diebus quindecim cruciata fuisset, adivit avunculus illius B. Bertrandum, obsecravitque, ut illam inviseret. Quod ille benigne præstitit, donavitque eidem Rosarium, quod ex Indiis se apportasse aiebat: et ejusdem usu omnis dolor abactus fuit. Quædam Maura, jam F a multo tempore adhuc juvencula matrimonio juncta, cum gravida ad partum pertigisset, ex difficultate pariendi in periculo vitæ versabatur. Hujus sortem prædicta Anna Beluis miserata, Rosarium a B. Bertrando sibi datum super illius ventre posuit; quo facto, illa subito vivum masculum enixa fuit, quod fieri non posse, omnes censuerant. Eidem dominæ Annæ Beluis comesti mali auriaci nucleus transversim inhæserat gutturi horas circiter octodecim cum magno illius cruciatu, ipsaque vi remediorum, quæ ad expellendum tentaverat, sanguinem excreaverat ex ore: sed Rosarii B. Bertrandi recordata illud collo suo, ubi dolebat applicavit, et nucleum facillime deglutivit.

moribundo loquela, c

140 In civitate Cæsaraugustana *c* quidam janitor curiæ judicis Aragoniæ ex gravi, qua laborabat, infirmitate loquelam sensusque amiserat, unde medici affirmabant, eum non supervicturum horis viginti quatuor. Quidam vir, Philippus de Torres nomine, vehementer tristabatur, quod sine suscepto pœnitentiæ Sacramento moreretur, maxime quia infirmus ille vitam semper duxerat liberiorem. Quapropter casum domino Joanni Boil de Arenos, qui tunc

A tunc Cæsaraugustæ degebat, habitabatque in vicinia infirmi, exposuit. Is vero respondit, penes se esse B. Bertrandi Rosarium, cujus usu sperabat, non solum loquelam, verum etiam sanitatem infirmo posse restitui. Acceptum igitur Rosarium laudatus de Torres ad ipsum attulit, et simul atque moribundo imposuit, iste peccata sua sacramentaliter confiteri, sacramque Eucharistiam suscipere potuit; paucis vero inde diebus etiam perfecta sanitate potitus est.

ægris sanitas restituitur, parturiens fœtu mortuo liberatur;

141 Aliquod a B. Bertrando Rosarium etiam habuit Francisca Ferreri de Benedetto; et quotiescumque filii sui, utut graviter, ægrotabant, eos, imposito ipsis prædicto Rosario, sanabat, ac peculiariter unum, qui, cum jam mortuus diceretur, ab ea Sancto commendatus, ejusdem Rosarii usu convaluit, et octennio supervixit. Una ejusdem Franciscæ filia gravi morbo ac sanguinis fluxu laboravit, hocque malum multo tempore duravit, et a medicis incurabile censebatur : at, postquam ægrota idem Rosarium collo suo appendit, paulatim convaluit. Cum B Beatrix Penarogia, Philippi de Robolay equitis uxor, gravida esset et vicina partui, proles ex magna matris offensa in utero mortua est, et a pedibus prodire orsa expelli nequivit; unde dicta domina in magnis angustiis vitæque discrimine versabatur. Quod cum illa probe agnosceret, Angelam Bayarri obsecravit, ut acceptum a B. Bertrando Rosarium sibi commodaret. Interea, dum Angela istud e vestigio quæsitura abierat, Beatrix Bertrandum invocavit, ac deinde allatum Rosarium suo ventri apposuit; quod dum faceret, proles retro acta fuit, moxque expulsa foras est mortua, multumque fœtida et ulcerosa, quod jam aliquo tempore ante obiisset. Factum hoc pro notabili miraculo habitum fuit.

sanguinis fluxus sistitur, febris pellitur,

142 Dionysio Moutesini ex morbo decumbenti in altera narium aperta vena fuit, ex qua tantum sanguinis profluxit, ut stupori esset, cumque is nullo remedio sisti posset, medici, omni abjecta spe, pronunciarunt, quamdam cordis venam ei ruptam esse. Illius mater Sperantia Godos eo magis afflicta, quod maritus abesset, ad B. Bertrandum recurrit, et postquam curavit, ut infirmus peccata sua confiteretur, C unum ex ejusdem Beati Rosariis super infirmum posuit; eaque ratione subito cessavit sanguis fluere, obdormivit æger, et incolumis factus est. Gratia Benedictæ Joannæ propter vehementem febrim, vena septies secta fuerat, nihil illa inde diminuta. Qua de causa quædam pia mulier Rosarium, quod B. Bertrandi fuerat, ei attulit, dixitque, ut eumdem oraret, et postridie sanam fore; atque ita evenit.

ex ictu lapidis graviter saucius sanitati restituitur.

143 Domina Francisca de Mendoza, marchionissa Terræ-novæ, domi suæ alebat puerum annorum undecim, Franciscum Joannem appellatum, qui ictu lapidis tam graviter percussus in latere fuit, ut in terram afflictus laberetur : destitutus loquela et cruentato latere, cœpit copiosum sanguinem evomere, et pro urina quoque multum coagulati sanguinis essudit; propter quæ vita ejus desperata reputabatur. In quo periculo illum dicta domina conspicata, globulum Rosarii, quo B. Bertrandus quondam usus fuerat, læsæ parti applicavit, monens, ut se eidem Beato commendaret : quod cum ille faceret, cœpit ei dolor subito minui, quamquam ille, dum tollebatur ab eo globulus Rosarii, recrudesceret; ita ista nocte bene quievit, atque intra biduum salvus et incolumis e domo egredi valuit.

A Ausono

ANNOTATA.

a *Vide Annotata in cap.* IV, *lib.* 3, *lit.* b.

b *Haud procul Valentia et fluvio Duriæ sita.*

c *Aragoniæ primaria, vernacule Çaragoça.*

CAPUT X.

Mortui B. Ludovici Bertrandi intercessione ad vitam revocati.

E

cap. x. Sancti precibus resuscitantur filius

Supra capite XVIII libri I relatum est miraculum de puella per B. Bertrandum, dum hic viveret, in Indiis a morte resuscitata : nunc de mortuis ab eo post ejusdem obitum vitæ restitutis agendum est. Melchiori Joanni Gagliae, civi Xativensi *a*, erat filius, nomine Marianus Joannes, ex morbo eo perductus, ut jam oculos clausos ceteraque mortui indicia haberet, tertioque os aperuerat ad eum modum, quo solent, qui exspirant animam, ut proinde velut mortuus deploraretur. Mater ejus, nomine Anna Tarrega, B. Bertrando plurimum devota, quem pro insigni Sancto colebat, et cui peccata sua sæpe fuerat confessa, dum ille in ejusdem civitatis cathedrali ecclesia sermones Quadragesimales habebat, procumbens in genua sic ipsum compellavit : O pater, frater, Ludovice Bertrande, tibi supplico, ut meum filium resuscites; eaque verba ultra quartam horæ partem repetiit.

Melchioris Gagliae,

145 Cumque hi clamores et ejulatus modum excedere marito viderentur, dum is ad eam consolandam accedens oculos suos convertit ad lectum, in quo puer mortuus habitus jacebat, vidit ipsum oculos habentem apertos, F clarosque ac hilares, et genas quoque ac labia rubicantia, veluti nullo unquam morbo laborasset, ac denique perfecte sanum conspexit. Quo miraculo cognito, pater materque et quædam clientula, Isabella Sala nomine, quæ aderat, Valentiam se contulerunt ad visitandum B. Bertrandi sepulcrum, eique persolvendas gratias de tanto sibi præstito beneficio, filium suum a morte suscitando; obtuleruntque ibidem imaginem ceream, aliaque devotionis suæ indicia; filius autem iste etiam vivebat anno MDXCVI.

mulieris anonymæ.

146 Catharina Espina, virgo sexaginta annorum, testata est, mulierem, moribundum puerulum in suis brachiis gestantem, ad se accessisse, ut illa ipsum Rosario B. Bertrandi attingeret. Ut petenti gratificaretur, puerulum aspexit; verum cum hic, quo magis illa examinabat, eo magis ipsi videretur mortuus, itaque etiam censerent, quotquot aderant, noluit eumdem aliter attingere. Sed fervidis precibus lacrymisque matris illius victa Rosarium eidem mortuo puerulo imposuit; qui sine mora vixit, oculos

A. Avignono. oculos aperuit, signisque cibum petiit, denique sanus fuit.

Vincentii Valvert *b* 147 Cathariua Donat, Vincentii Valvert, operarii in vico Ontinente *b* uxor, tam graviter ægrotabat, ut jam sex dies usu sensuum destituta esset, eoque tandem perducta, ut omnibus, qui eam viderunt, mortua videretur, ac post varia experimenta certo obiisse credita sit, proindeque ejusdem vultus, ut mortuis fieri solet, coopertus fuerit. Hieronyma Segriana, Laurentii Conca uxor, aliique pauperculam defunctæ filiam familiamque miserati, licet jam media nox esset, iverunt ad conventum S. Joannis, Ordinis S. Dominici, in cujus ecclesia erat picta B. Bertrandi effigies, cumque obtinuissent, ut ejusdem ecclesiæ fores sibi aperirentur, coram dicta effigie preces pro vita et salute istius mulieris orarunt. Finitis precibus, ad defunctæ domum reversi, aliquanto post observarunt, eam se movere, vitæque redditam esse.

uxor, 148 Ipsamet prædictam Segriana peculiarem amicam suam advocans, dixit ei secreto, se B fuisse mortuam, et ad Dei tribunal adductam, et, quia maledica mulier fuerat, multosque conviciis suis læserat, hinc dæmones contendisse, eam suam esse, inde vero angelos negasse. In hac vero contentione comparuisse B. Ludovicum, qui Deum precatus, ut eam ad emendandam vitam suam resuscitaret, arrepta manu ejus, dixit: Tu mea es; tumque se vitæ restitutam fuisse. Supervixit autem illa salva et incolumis annis quatuor; et cum antea fuisset terribilis mulier, quæ modo his, modo illis conviciabatur, quadriennio isto pristinos mores suos emendavit, magnaque cum simplicitate charitateque cum omnibus conversata fuit. Eadem Catharina hæc omnia prædictæ Hieronymæ et marito suo sæpius narravit.

soror Annæ Perez, 149 Cum quædam puellula duorum annorum, soror Annæ Perez, tam male haberet, ut nulla illi cura amplius impenderetur, fuit a matre sua ad B. Bertrandi sepulcrum portata, ubi eo in statu visa est, ut circumstantes omnes exanimem crederent. Quam ob rem mater, dolore percita ejulansque et in genua prostrata huui Beatum summo animi nisu pro C defuncta infante sua oravit, eaque eodem temporis momento oculos aperuit vitamque recepit, prout communis omnium sententia est. Anno MDXCVII tempore Quadragesimalis jejunii quidam infans novem mensium correptus febri fuit, quæ quatuor hebdomadas ei adhæsit, et ejusmodi erat, ut amplius triduo mamillam non suxerit, nec quidquam liquoris admiserit. In fine hujus tridui pro mortuo habitus fuit, qualem omnia indicia docebant. Postquam eo in statu duabus horis manserat, ingressa domum mulier est, nomine Sperantia Bouanat, uxor Ludovici Pugiol fabri ferrarii, quæ infantem mortuum videns, procubuit iu genua, monens, ut id etiam facerent, qui aderant, omnesque B. Bertrandum devotissime precarentur, ut puero vitam redderet; id enim ipsum sine dubio facturum esse. Præstiterunt id omnes devotissime, promiseruntque, se paratum involvendo defuncto linteum ad ejusdem Beati sepulcrum oblaturos. Eodem omnino tempore cœpit infans flere, suxit lac et evasit sanus: pro quo miraculo parentes promissa solverunt.

filius item 150 Puer, filius Joannis Andreæ Armengol, restionis setæ, mense Julio et Augusto anni MDLXXXVIII laboraverat febribus, eoque creve- D rat morbus, ut purpureis maculis infectus etiam convulsiones pateretur, et in phrenesim inciderit, ac denique quindecim dies loquendi facultate destitutus decubuerit, ac propterea a medicis derelictus. Commendavit illum pater ejus variis Sanctis, et Missas aliaque pia opera pro eo fieri curavit; verum ille nihil interim melius, imo pejus habuit. Deinde B. Bertrandi recordatus, ad hunc suas preces direxit, et post has puerum revisens, sine motu, sine halitu, sine ullo vitæ indicio deprehendit.

151 Proinde mortuum agnoscens, ejusdem faciem velavit; et doloris impatiens domo egredi parabat, cum recordatus, conjugis suæ partum in singulas horas exspectari, vim sibi inferens, ne novo damno occasionem daret, pedem retulit, dumque gradus ascenderet, ait: Benedictus sit Deus, quod nec ipse, nec Sancti, quos invocavi, nec frater Ludovicus in tanta afflictione mea voluerint me exaudire, ac denuo B. Bertrandi opem imploravit, ne in tanto mœrore se desereret. Cum ad locum, ubi mortuus jacebat, venisset, elevato linteo velo, E ad novos planctus se parabat; sed eum conspiciens, vidit ipsum suos oculos apertos habentem. Quo repentino gaudio exsultans novis se votis obstrinxit, Missasque celebrandas, ac funebre linteum ad B. Ludovici sepulcrum offerendum spopondit: puer vero oblata sibi alimenta libens accepit, et intra biduum sanus ac incolumis lectum reliquit. *Joannis Andreæ Armengol,*

152 Alter puerulus ætatis viginti ac duorum mensium, filius Hieronymi Cabrera, operari Valentini, multis diebus febricitaverat, cum tandem vespere die XVII Octobris anni MDLXXXV tantum aggravatus fuit, ut sensuum usu privaretur, omniaque mortis signa in eo manifeste apparerent, propter quæ omnium judicio pro mortuo habitus fuit, ac nominatim vicarius parœciæ S. Andreæ dixit: Iste jam obiit; eaque communis opinio duabus horis duravit. Mater igitur afflictissima cum lacrymis et clamore B. Bertrandum obsecravit, ut vitam et sanitatem suo filio impetraret, vovitque, curaturam se celebrandam Missam, et pueri linteum funebre ad illius sepulcrum oblaturam. Aliquæ etiam e mulieribus, quæ aderant, no- F vemdialem devotionem promiserunt. Inter harum omnium preces votaque, ecce, puer mortuus oculos aperuit, flevit, et sanus evasit. *Hieronymi Cabrera,*

153 Vincentio Cubegli ex Ontinente anno MDCVIII, die XXIX Junii natus est filius ex omnium judicio mortuus. Infantis avia Vincentia Borras miserum hoc spectaculum et afflictissimos parentes conspicata, multis cum lacrymis B. Bertraudo vovit, si mortuus rediret ad vitam, tantum ceræ, quantum ille pendebat: quo voto emisso, cœpit infans movere brachia, vitamque recepit, et in sacro Baptismate Petrus Ludovicus appellatus fuit. *Vincentii Cubegli,*

154 Anno MDCVIII, quo festivitas beatificationis B. Ludovici Bertrandi celebrata fuit die XVII Decembris, quæ Dominica erat, puer quatuor circiter annorum medio die illapsus est in cloacam, DELLA ROVEGLIA dictam, profundissimam et aqua plenam. Quem cum inter alios labentem vidisset Baptista Lazaro operarius in eamdem subito desiliit, ut eum quæreret, invenitque, et eduxit foras; sed, ut videbatur, mortuum; quod jam totum corpus intumuisset, versoque deorsum capite, ut aqua effflueret *puer anonymus,*

A effluerct (quæ et copiose effluxit) uullum vitæ indicium daret. Quidam vero actor scenicus, Morales nomiue, qui iu prædicta festivitate partes B. Bertrandi egerat, circumstautibus dixit : Invocemus B. Bertraudum, ut ipse pro hoc puero apud Deum intercedat, hæcque verba protulit : O sancte Bertrande, modo tempus est, ut osteudas miracula tua ; uou recedam hinc, priusquam hunc resuscitaveris a morte. Ita pariter fecerunt reliqui, flexis geuibus ac devotissime ; et eodem temporis momento puer oculos et os aperuit. Quo viso, exuerunt illum madidis vestibus, et domum suam detulerunt : postridie vero submersus puer per plateam ludibundus ivit.

et Francisci Raulerio filius

155 Anno MDCXII, mense Octobri celebrata per universam Flaudriam B. Ludovici Bertraudi festivitate, ac nominatim in insigni civitate, nomine Iusulis, triduo post, die XII dicti mensis, cum Margarita Bernice, Francisci Raulerio procuratoris, ejusdem civitatis incolæ, uxor, domi suæ esset cum puero annorum trium cum B dimidio, puellaque octodecim meusium, visaque sibi esset ad fores vocari, duobus istis parvulis in culina relictis, processit fores apertura, ac nemine ibi invento, processit foras in plateam inquireudi causa, a quo vocata fuisset. Exortus iuterim ventus vehemens domus ostium occlusit, ipsaque, quia claves reliquerat intus, nequiit in eam regredi. Iuter hæc audivit puerulum ad fores lacrymantem, et imperfectis vocibus dicentem : Mater, veui cito : mea soror ! Quibus verbis exterrita mulier viciuum suum Joannem de Moucri advocavit, obsecrans, ut quantocyus in domum penetrare conaretur ; quod et fecit simul cum altero, dicto Dionysio Desuoullet, fabro lignario, ope scalarum per fenestram intrans, ub inveuit iufantem capite deorsum in cacabum aqua plenum prolapsam, subitoque extraxerunt ; verum illa sine motu erat, nasumque habebat admodum læsum, ac totum corpus lividum et sine ullo indicio vitæ.

Insulis in Flandria Gallicana.

156 Portarunt illam ad focum, tentaruntque quidquid eidem profuturum putabant ; sed taudem ipsi aliique multi, qui accurrerant, asseruerunt omnes, infantem mortuam esse. Inter C hæc afflicta mater, in alio cubiculo suam sortem plorans, in tautis angustiis divinam opem fervide flagitabat, cum quædam mulier, Catharina Dupre nominata, vidua Antonii Prevost, eam monuit, ut commendaret se B. Ludovico Bertraudo, cujus festivitatem illis diebus celebraverant, et a quo multa et insignia miracula patrata narrabantur, ac speciatim quidam puer a morte suscitatus fuisse dicebatur ; oravitque eam, ut ipsa quoque pro restituenda suæ filiæ vita eumdem precaretur. Fecit hæc omuia mulier devotissime ; fecit pariter frater ejus, Jacobus appellatus ; eodemque tempore, quo istæ preces fundebantur, infans lacrymans se vivam sanamque exhibuit. Postero mane mater ad ecclesiam Prædicatorum accedens Deo de beneficio per intercessionem B. Ludovici Bertrandi sibi confesso gratias egit, curando Missam ad honorem et gloriam ejus celebrari.

ANNOTATA.

a Xativa *seu* Setabis *Hispaniæ Tarraconensis oppidum est in regno Valentiæ ad fluvium cognomen.*

b *Latine dicitur* Fontinentum, *estque caput tractus cognominis in regno Valentiæ ad Clarianum fluvium.* A. Auusoso

CAPUT XI.

Miracula B. Bertrandi in tractu Fontineuti, diœcesi Orioleusi, aliisque regni Valentini partibus facta.

In Ontyneute, amplo et præstanti tractu regni Valentini *a*, Deus multa miracula per intercessionem B. Bertrandi operatus fuit : nam præter ea, quæ in processum illata fuerunt, sunt alia multa, quæ uno anno post, quo pestilentia sæviit, contigere, litteris consignata a patre Præseutato Roca, relatisque in Processu hic E subnectenda. Bartholomæo Tortosa, ætatis novem annorum, noctu e gradibus domus suæ delapso, fractum brachium fuit. Mater advocavit feminam, ossa locis suis aptare peritam, quæ, inspecto malo, misit, quæ curationi erant necessaria. Interea vero quædam pueri amita illum B. Bertrando commendavit, ne deinde jam allatis medicamentis, brachium nudantes, omnino sanatum compererunt. Mirantibus omnibus eventum, causamque iguorantibus prædicta amita significavit, ipsum a B. Bertrando, quem iuvocaverat, sanatum esse.

cap. XI. S. Ludovicus Bertrandus fractum pueri brachium, a

158 Beatrix Sabater de Marco vidua, in comitialem morbum sæpe labi solita, aliquando foco assideus, eodem correpta, dum se contorqueret, ambos pedes igni inseruit, dexterumque cum parva parte sinistri, sensus expers, combussit. Quidam filius ejus foris in platea fœtorem odoratus domum ingressus est, et, quod factum erat, conspexit. Sibi vero reddita mulier gravissimum sensit dolorem ; quippe quæ etiam os calcis totamque pedis plantam ambustam haberet, et a chirurgo amplius quatuor mensibus medicamentis curata semper pejus habuit, ita F ut eam brachiis bajulare oportuerit, eoque perduxerint, ut voluerint illi pedem resecare. Tam afflictam sese et in dolore paupertateque constitutam videus, ad B. Bertrandum recurrit, crus pedemque cerea ei voveus ; neque ulla interposita mora, cœpit melius se habere, ita ut velociter perfecte sanata pedes ire potuerit Valentiam, ultra duodecim leucas inde dissitam, ut miraculum testaretur.

ambustum mulieris pedem.

159 Cum filius Francisci Garzia e gravissimo morbo ad extrema perductus esset, ut cum jam mortuum censerent, et faciem ejus cooperuissent, mater e consilio alterius mulieris eumdem B. Bertrando commendavit, voveus, si ipsi vitam sanitatemque impetraret, fore ut certam frumenti mensuram conventui, in quo ipse sepultus est, donaret. Aliquanto post filium revisens, oculos apertos habentem, ac moventem sese, ac tanto in vigore deprehendit, ut continue proficiens brevi salvus ac incolumis fuerit.

puerum pro mortuo habitum,

160 Petro Hernandez vestiario ex conjuge sua Vincentia Macip natus erat filius, quem cum illa ex inopia lactis educare non posset,

ubera lacte destituta sanat,

A. Avignono. set, nutrici tradiderunt : cumque post duos inde menses Petrus non haberet, unde nutrici solveret, decrevit, etiam conjugis impulsus precibus, Valentiam ire ad visitandum B. Bertrandi sepulcrum, Missam ibidem curandam fieri, orandumque, ut conjugi sut lactis ad nutriendum filium suum concederetur. Advenit ipse Valentiam binis horis post meridiem, oravit ad sepulcrum, et eleemosynam pro celebranda Missa obtulit. Eadem autem hora, qua hæc agebat, uxor ejus continuo sensit magnum in pectore calorem, comperitque, tantam lactis copiam sibi obtigisse, ut filium suum eo alere valeret. Postridie domum redux maritus invenit eam filium lactantem, et intellexit, hoc beneficium eadem hora, qua ipse flagitaverat, collatum fuisse.

felicem mulieri partum, febricitanti sanitatem procurat : 161 Uxor Honophrii Urgeglies mœstissima, quod jam quater peperisset exanimes filios, quorum nullus fuerat baptizatus; cum denuo gravida esset, patremque eventum timeret, B. Bertrandum precata est, ut sibi felicem partum, proli vero baptismum procuraret, addiditque votum de cera ejusdem cum prole ponderis
B
mittenda. Suo tempore peperit puerum vivum et sanum, qui et baptizatus fuit; ipsaque votum suum magna cum sua totiusque familiæ lætitia persolvit. Cum Vincentius Cubeglis, ætatis annorum duodecim, anno MDXCIII tam acri febri laboraret, ut ex medicorum judicio extremæ Unctionis Sacramento posset muniri; mater eum B. Bertrando commendavit, vovens, si ille sanatus esset, se ornamentum altaris ejus, seu aræ velamen oblaturam, moxque cessavit febris, atque ipse brevi post integræ sanitati restitutus fuit.

manum brachiumque tumidum, oculos male affectos, 162 Magdalenæ Miconi virgini, filiæ Francisci, post diuturnam infirmitatem alterum brachiorum cum manu non sine ingenti cruciatu intumuerat, et post applicata toto octiduo absque fructu varia emplastra mater ejus fraterque
b
ad ecclesiam S. Joannis *b* Ordinis S. Dominici accesseruut, in eaque coram B. Bertrandi effigie pro salute infirmæ oraverunt; promittentes, si illa sanaretur, novemdialem devotionem se persoluturos et brachium cereum oblaturos. Inter orandum illa obdormivit, ac deinde expergefacta nullum dolorem amplius sensit. Puer
C
novem mensium, filius Joannis Ximeno, postquam diutissime fleverat, oculos tam male affectos habuit, ut nil, nisi album in iis appareret. Ex quo gravissime afflicti parentes B. Bertrandi opem implorarunt, puerumque mater, aliquando ad ecclesiam patrum Dominicanorum allatum, ante ejusdem sacram imaginem collocavit : ubi postquam illa precata fuerat, advertit illum suos oculos in eamdem imaginem fixisse; itaque et visus et oculi in pristinum statum reducti fuere.

peste grassante. 163 Isabella Roselli, vidua obstetrix, dum parturienti assisteret, sensit se peste corripi, et, quantum potuit, dissimulans, B. Bertrandum invocavit. Expleto autem ministerio suo, contulit se ad ecclesiam prædicti conventus, et infectam peste partem unxit oleo e lampade, quæ coram ejusdem Sancti effigie ardet; nec mora, subito sanata est, tantaque fuit in eumdem fiducia, ut imposterum, etiam dum cum infectis peste conversaretur, ab ea semper intacta manserit. Sebastianus Martinez et uxor ejus, quod peste correpti essent, jussi sunt e vico excedere. Dixit autem maritus conjugi suæ : Cum
D
B. Bertrandum semper tanta devotione prosecuti fuerimus, magnopere confido, nos sanos et incolumes in patriam redituros. Atque ita evenit, licet pene omnes istius domus incolæ peste laborassent. Cessante postmodum peste, cum eorumdem filia, tres circiter annos nata, alio quodam malo correpta esset, iverunt pro ea B. Bertrandi auxilium flagitaturi, et domum reversi eamdem incolumem repererunt.

164 Hieronyma Linares, Ludovici Ubeda conjux, infecta peste ad extrema vitæ pertigerat, imo pro mortua habebatur, jamque præsto aderant vespillones, qui eam sepelirent; cum unus filiorum ejus recordatus insignis beneficii, quod ipse eidem a B. Bertrando alias impetraverat, eum cum voto oravit, ut matrem suam sanaret. Illico infirma se tanto melius habuit, ut intra paucos dies perfecte convaluerit. Aliud autem beneficium, cujus supra facta est mentio, fuit hujusmodi : Erat illa toto corpore sic contracta, ut nec buccellam posset ori suo admovere : ivit iste ad prædictam effigiem Beati, ut hujus opem pro illa exposceret, et ab oratione reversus pristino statui restitutam comperit. *varios*
E

165 Cum Magdalena Gazet peste correptam se sentiret, ad eamdem B. Ludovici effigiem confugiens intra unicum horæ quadrantem evasit incolumis. Nicolaus Navarro, ejusdem Magdalenæ conjux, eodem malo sub brachio infectus, invocato B. Ludovico, intra tres horas pariter liberatus fuit. Joannes Luca similiter eadem lue febrique ita afflictus, ut a medicis desperata ejus salus esset, Beati auxilium, addito voto, se Missam omnium Sanctorum celebrari curaturum, flagitavit, et in fine Missæ, apertus carbunculus est, abscessit febris, et sanatus fuit. Sperantia Lopez, Tertii Ordinis S. Dominici, die S. Petro Martyri sacra *c* duobus pestilentibus carbunculis etiam laborans, febrique tam vehementi, ut eam sensibus privaret, amplexa, quam habebat, B. Bertrandi effigiem, postquam multis horis velut sensuum impos fuisset, hisce receptis, inventa est cum imagine super pectore suo, atque omni malo libera. *ad sese confugientes* c

166 Eodem malo Joannes Lopez, prædictæ sororis Sperantiæ ex fratre nepos, duorum annorum puer, in inguine afflictus, postquam aliquo tempore fleverat, ita quietus jacuit, ut mortuus crederetur. Ast, cum prædicta amita eamdem illam B. Bertrandi imaginem super puerum posuisset, et ad ecclesiam Sanctum pro ipso precatura accessisset, expletaque ante ejusdem altare oratione, non auderet domum reverti præ metu, ne parvulum mortuum videret, nuntiatum ei fuit, puerulum, ea precante, sanitati restitutum esse. Joanni Molina peste laboranti suasum fuit, ut ad prædictam ecclesiam B. Bertrando ante ejusdem imaginem supplicaturus accederet; sed cum fores, quia nox erat, occlusas invenisset, ante eas flexis genibus orans spopondit, se illius festum semel solemnissime celebraturum. His dictis, sensuum usu tota nocte destitutus mansit; mane vero expergiscens nullum dicti mali vestigium in se reperit. *sanitate donat,* F

167 Petrus Castagno, erga B. Ludovicum admodum pie affectus, simulatque intellexerat, pestem eo in loco compertam esse, ivit ad conventum, et coram prædicta ejusdem Beati imagine precatus eum est, ut se suamque familiam, quæ solum octo personas numerabat, piis oculis respicere et peste immunes servare dignaretur *alios eo malo servat*

A dignaretur, adjecitque votum de una lampade toto anno ibidem alenda. Et verò, quamdiu pestilentia duravit, id est, a die III Martii anni MDC usque ad Januarium MDCI, isti nunquam e vico suo recesserunt, nec a consortio peste infectorum abstinuere, nec tamen ullus eorum eadem correptus fuit, quod pro miraculo habitum est.

immunes : 168 Miraculo simile etiam fuit, quod fratres conventus S. Joannis Ordinis S. Dominici,cum B. Bertrando quibusdam votis se obstrinxissent, ne pestem contraherent, Deus ita servaverit, ut eadem infectis omnibus monasteriis, etiam monialium Carmelitarum, in nullo eorum patrum vel minimum ejusdem luis indicium apparuerit : idque etiam tanto mirabilius fuit, quod eorumdem duo Sacramenta peste laborantibus continue administrarent.

CAP. XII. manus et brachii dolorem, albuginem ex oculo abigit, 169 Violauta Ruigi, uxor nobilis equitis Vincentii Martini Orioleusis, ex lapsu, in quo manum sub brachio positam habuerat, septem hebdomadum spatio tantum passa dolorem est, B ut nulla ratione posset quiescere, veritaque, ne chirurgi cruciatum augerent, nollet sese eorum curæ committere. Auditis autem insignibus B. Ludovici miraculis,adivit collegium, quod patres Dominicani ibidem incolunt, petiitque ab his Religiosis, ut aliquas ejusdem Beati reliquias sibi exhiberent. Illi cilicium ejus comiter protulerunt, coram quo cum ipsa flexis genibus oraret, eodemque male affectam corporis sui partem attingeret, visum ipsi est, brachium manumque naturali suo loco restitui, atque omnis dolor abcessit. Domina Isabella de Roccasagli post diuturnum morbum unius oculi visum ex enata in ea albugine amisit, nec quidquam juvantibus plurimis medicamentis, B. Ludovicum invocavit, spondens, se ecclesiam patrum Domiuicanorum (cum nullum in ea peculiare ejusdem Sancti altare exstaret) novem diebus invisuram; tertio autem die evanuit albugo, visumque recepit, neque dehinc simile malum passa fuit.

mortiferum ex pulvere pyrio vulnus, 170 Dum Andreas Cafra ex recensione militari, Oriolæ facta, rediret, plures fistulas bellicas nitrato pulvere gravidas baiulans, earum una, improviso concepto igne, sororem illius C puellam nubilem, Joannam nomine, in collo percussit nervosque truncavit. Quam ob rem, et ob copiam sanguinis, quem effundebat, eam medici morituram pronunciabant. Quidam chirurgus, exempto e plaga globulo, eam linteolis obstruxit, vetuitque se movere, ne universus sanguis efflueret. At illa in tanto periculo se constituam videns parum e cilicio B. Ludovici, cui pie addicta erat, vulneri apposuit, et salutem suam ei devotissime commendavit. Postridie vero reversus chirurgus, ut solutis fasciis plagam penitus sanatam solidatamque vidit, alta voce Miraculum! miraculum! exclamavit et universa hæc civitas factum mirata est.

oculum male affectum et loco motum, 171 Cum Isabella Gardegna, virgo Oriolensis, octo mensium spatio oculorum malo laborasset, taudem eorum dexter cum strepitu e suo loco prosilnit cum magno omnium, qui aderant, stupore. Erat inter hos Isabella Garzia, devota Ordinis S. Augustini, quæ frustulum habitus B. Ludovici ei dedit, monens, ut ejusdem opem flagitaret. Devotissime id præstitit mulier, dumque Beatum alta voce invocabat, oculus suo loco restitutus fuit. Sed applicato ei nihilominus parum ex ejusdem Beati habitu, tantum viginti quatuor horarum spatio dolorem passa fuit, ut nec cibum capere posset, nec quiescere : amota deinde fascia, idem oculus clarior pulchriorque, quam unquam antea, apparuit. Dominus Gaspar Cabrero Oriolensis gravi febre et costarum dolore afflictus, semel vesperi aliquid ex B. Ludovici habitu suo corpori applicavit, eumdemque pro recuperanda sanitate precatus, sanum se comperit. Præter hæc etiam alia miracula Sanctus Oriolæ patravit, sed ea in capite de apparitionibus ejusdem recensit jam sunt. A. Avignon.

digiti apostema d 172 In civitate Alicante *d*, diœcesis Orioleusis, Catharinæ Guilielmæ, clientulæ matris patris magistri, fratris Petri-Joannis Saragozza, in medio digito dextræ manus exortum erat apostema pessimum, quod non permittebat eam quiescere, nec quinque dierum curatione quidquam melius habuit. Contigit, ut prædictus pater magister in domo matris suæ esset, habens penes se aliquid ex habitu B. Bertrandi, quod a sorore Isabella, devota Ordinis S. Dominici, acceperat, et super emplastrum dicto digito applicatum posuit. Quo facto, infirma se E Beato commendavit, eaque prima nocte dormivit : postero autem mane dum inquirit, cur is digitus non amplius sibi doleret, sublato emplastro, etiam totius mali radix prodivit; et quamquam superesset in digito foramen, ex singulari tamen in Sanctum fiducia manus suas, lavandi ceteraque sui muneris obsequia præstandi gratia eadem die aquæ inseruit sine ullo suo malo, et sanata permansit; stupente chirurgo, quod sciret, medicamenta, quibus usus fuerat, tali effectui non esse paria.

febrim, hydropisi pthysique conjunctam, herniam, 173 In eadem civitate Alicante Josepha Estagna diuturna febri, hydropisi, pthysique conflictata, et agnoscens nil sibi prodesse remedia, ad B. Ludovicum recurrit, multis precibus instans, ut quædam illius reliquiæ, quas patres Dominicani habebant, ad se deferrentur : quæque simul ac super eum positæ fuerant, ille melius habuit, et sine altero remedio convaluit. Aliud miraculum, Alicante patratum, jam relatum est cap. I hujus libri, ut et alia multa, quæ brevitatis ergo prætermitto. In oppido Ayora *e*, diœcesis Oriolensis, anno MDCVI parvulus filius uxoris Petri Ortiu hernia laborabat, cujus matri, post tentata varia remedia,quidam Religiosus suasit, ut, amotis omnibus medicamentis, aliquid ex habitu B. Bertrandi, quod commodabat, eidem applicaret,ipsique filii sui valetudinem devote commendaret. Fecit ita; ac paucis inde diebus hernia perfecte solidata fuit. *e*

urinæ fluxum colli, apostema f 174 In Enguera *f*, loco archiepiscopatus Valentini, Maria Anna Perez, ancilla Petri-Joannis Roures, ejusdem loci rectoris, vexabatur vehementi fluxu urinæ, unde semper inquieta et in continuo motu erat. Deinde usa consilio aliquid ex B. Ludovici habitu, a rectore acceptum, penes se gestandi, eodem, quo id fecit, illiusque auxilium imploravit, temporis momento stitit defluxus, et ipsa convaluit. In vico Xabea *g*, diœcesis pariter Valentinæ, Bartholomæus Borrugli operarius habuit filiam duodennem, quæ jam quadriennio apostema in collo circa guttur passa fuerat, et chirurgi, qui illud curandum susceperant, taudem omnes ab eo velut immedicabili malo abstinuerant. His ita constitutis, quidam presbyter Valentia *g*
adveniens

A. Avignono. adveniens ei aliquot miracula a B. Bertrando (quem illa propterea in veneratione habere cœpit) patrata narravit, ac frustulum habitus ejusdem Beati super apostemate ponens, jussit eam quotidie mane ac vesperi semel orationem Dominicam et salutationem angelicam recitare. Quod dum ipsa faceret, ac decimo quinto die vellent inspicere, an apostema melius haberet, perfecte sanatum deprehenderunt.

boas, febres, h — 175 Montesæ *h* in Valentina similiter diœcesi, puella trium quatuorve annorum, Vincentia appellata, Ludovici Primo operarii filia, bois laborans, adeo afflictos oculos habuit, ut tribus mensibus clausos tenuerit, nec ullo remedio valuerit aperire: at cum post B. Bertrandi invocationem particulam ex ejusdem habitu quodam vesperi eis alligassent, postero mane inventus eorum unus est apertus, et alter postridie. In eodem oppido etiam alii febribus liberati fuere per ejusdem Beati invocationem solumque reliquiarum ejus attactum, ac specialiter una, jam triduo cum præsenti vitæ discrimine in partu laborans, quæ cum aliquid ex Beati habitu suo corpori applicasset, sine mora commode peperit. B

morbum comitialem, i — 176 In vico Vistabella sub magistratu Montesæ, diœcesis Dertouensis *i*, Maria-Anna Gari, puella octennis, comitiali morbo laborabat, quo sæpissime corripiebatur, ac semel eodem conflictata in focum incidit, adeo ut, nisi ei adfuissent alii, comburenda fuisset. Is morbus ei multo tempore adhæsit, donec pater frater Petrus, insignis servus Dei ex Ordine Prædicatorum, qui sacras conciones eo in loco frequenter habebat, persuasit ei, ut B. Ludovici Bertrandi patrocinium flagitaret. Fecit id devotissime, vovens, si sanaretur, imaginem ceream ad illius sepulcrum offerendam; ei inde ab illa hora deinceps numquam id mali experta fuit.

et pectoris tubera sanat. k — 177 In oppido Cerveria *k* sub prædicto magistratu Helena di Zeba quinquennio circiter pectus suum quibusdam tuberibus infectum habuit, ex quo quædam officula attrita velut corporis dudum exanimis prodierunt, medico chirurgoque propterea affirmantibus, malum incurabile esse. Cum autem frustulum habitus B. Bertrandi ad eam forte pervenisset, illud suo C pectori devote admovit, tantoque se melius habere sensit, ut intra breve tempus sanata fuerit, Sanctique sepulcrum visitaverit.

ANNOTATA.

a *Vide Annotata in cap.* x, *lit.* b.

b *Primum S. Joanni; postquam vero PP. Prædicatoribus sub seculi* xvi *initium cessit, etiam S. Vincentio Ferrerio sacram.*

c *Die* xxix *Aprilis.*

d Alone *Ptolomæo dicta.*

e *In regno Valentiæ versus Castellæ confinia sito.*

f *Prope Montesam, de qua vide infra lit.* h.

g *Prope Dianium* (Denia) *et Sinum nunc* imperatoris cornu *appellatum.*

h *Distat Setabi seu Xativa leucis duabus, Valentia* xi, *estque cognominis Ordinis militaris caput.*

i Dertoua *seu* Dertusa, *Hispanis* Tortosa, *in Catalaunia, qua Valentiam respicit, sita est.*

k *In finibus regni Valentini Catalauniæ vicinis.* D

CAPUT XII.

Miracula S. Ludovici intercessione in aliis regnis facta.

In civitate Cæsaraugustana *a* doctoris Joannis Ran, consiliarii regii, ac deinde judicis Aragoniæ, filius ætatis annorum circiter decem, inter jocandum cum aliis pueris in quodam gradu per fenestram altitudine duorum hominum lapsus in cancellos ferreos, per quos lucem recipiebat cella vinaria, decidit tam vehementer, ut miser adolescens suis sensibus destitueretur, et copiosum ex ore suo sanguinem vomeret, medicique ac chirurgi, eum mortem evadere posse, negarent. Toto illo die ac nocte E subsecuta eo in statu permansit sine ullo solatio ex medicamentis percepto. Doctor autem Martinus Baptista Della Nuza, nunc Aragoniæ judex, quod puer iste uxoris suæ nepos esset, eumdemque tenere amaret, ipsum B. Bertrando commendavit, vovitque, curaturum se, ut ille, dum convaluisset, ad ipsius sepulcrum invisendum Valentiam iret; atque interim jussit illum gestare pileolum, qui ejusdem Beati olim fuerat. Quod ut ille capiti suo impositum habuit, sine ulla mora cœpit convalescere, ac brevi post sanus fuit, vehementer mirantibus medicis et chirurgis. — Cap. xiii. Sancti intercessione Cæsaraugustæ puer moribundus,

variolæ; phrenesis animique deliquia, — 179 Domina Hieronyma de Palafoix Cæsaraugustana, quæ ex lectis B. Ludovici Bertrandi Gestis et Miraculis magnam erga ipsum devotionem conceperat, tempore Quadragesimalis jejunii anno MDLXXXIV in malignam cum purpureis variolis febrim incidit, atque hinc in delirium ac vehementia animi deliquia; propter quæ velut viribus et spe convalescendi destitutam extrema sacra Unctione munierunt. Recordatæ famulæ illius singularem devotionem, qua ipsa B. Bertrandum prosequebatur, F miserunt ad monasterium B. Agnetis, monarcharum Ordinis S. Dominici, ut commodarent sibi frustum ex tunica *b*, quæ ejusdem Beati fuerat, quo super infirmæ corde posito, phrenesis ac deliquia illico cessarunt, eamque noctem ipsa cum omnium domesticorum, medicorum ac aliorum admiratione quietissime duxit, itaque perrexit assidue convalescere, ut post paucos dies omnino incolumis fuerit. — b

gangræno pectoris, crurum — 180 Soror Petronilla Palafoix in prædicto S. Agnetis monasterio, cum jam quinquennio gangrænam in pectore gestasset, ex qua eam intra quindecim dies morituram, judicabant medici, ad B. Ludovici opem recurrens, vesperi particulam tunicæ illius applicavit, et semel orationem Dominicam cum salutatione angelica recitavit, posteroque mane ita cœpit convalescere, ut non multo post incolumis evaserit. Quidam filius Annæ de Aybar viduæ habitum S. Francisci Cæsaraugustæ assumpserat, qui cum quodam malo cruris laboraret, non prætermisit tirocinii magister, frater Andreas Martinez nomine,

A nomine, quin curaret, varia ei medicamenta applicari, doleus, quod uisi sanaretur, cogeudus esset eum, qui magnæ exspectationis juvenis erat, ex Ordiue dimittere: verum ita auctum malum fuit, ut id compulsus fuerit facere. Mater ejus similiter multa singularia remedia tentavit, sed siue profectu; tandemque ipsum B. Bertrando commendaus particulam habitus illius afflictæ parti alligavit, et in fine tridui ille perfecte couvaluit.

malo, surditas, febris et lethargus.

181 Cum Martinus Salazar, medicus Cæsaraugustanus, jam a multo tempore affligeretur iu crure sinistro, quod cum inflammatione ingentique cruciatu iutumuerat (eratque periculum, ne malum in erysipelas verteretur; ut proinde non auderet vehementiora remedia adhibere) filius ejus presbyter memor miraculi, quod B. Bertrandus iu sorore Petronilla Palafoix, gaugrænam sanando, patraverat, aliquantulum ex ejusdem Beati habitu eidem cruri applicavit; postridie vero evanuit tumor, abscessitque dolor, et intra paucos dies ipse integra sanitate potitus est. Hieronymi Rodiglia, medici Cæ-
B saraugustani, filius amplius anno fuerat surdus. Post varia medicamenta iuutiliter tentata, matre ipsi solummodo devote applicante quamdam B. Bertraudi fasciam, auditum recepit. Joannis Sala, medici pariter Cæsaraugustani, uxor febri ac lethargo laborans per impositum ei B. Bertrandi pileolum sanitatem illico obtinuit.

ulcus capitis, febres fluxusque sanantur.

182 Soror Gratia de Espes in monasterio S. Fidei jam sex aunis gestaverat ulcus in capite, ex quo cum vehementi pruritu continue tantum puris fluebat, ut fasciis contineri nequiret; nec audebant eam curare, quod tam periculosam partem afficeret. Verum, auditis B. Bertrandi miraculis, aliquautulum ex ejusdem habitu ulceri imposuit, eodemque die ita cœpit convalescere, ut dolor ardorque cessaverint, ac tertio die perfecta valetudine gavisa sit. Erat Gaspari Bertrano, mercatori Cæsaraugustæ, nepotulus sedecim mensium, ex quibus sex febri et fluxu laboraverat. Hujus fronti alligaverunt particulam vestium B. Bertrandi, cique illum Gaspar ejusque uxor, et infantis pater devotissime commendarunt; et sine mora cœpit infans paulatim convalescere et sanus evasit.
C Quidam ejusdem domus viciui habebant filium ex febri et fluxu sanguinis tam prope ad mortem perductum, ut jam inciperent eum pro mortuo deflere; sed impositis ei supra dictis reliquiis, eodem tempore cœpit melius haberc, et octavo die omniuo convaluit.

in tractu Darocensi gangræna, in diœcesi Cæsaraugustana dæmoniaca,

183 Dominico Salas, ex Horcaggio oriundo, carbunculus, quem habebat in naso, in gangrænam conversus est, quæ extremitatem nasi ejus labiumque superius cum parte oris exedit. Quam ob rem, ue aliis fastidio et horrori esset, eam partem coopertam ferebat, atque ita mendicabat per plateas. Jam duraverat hæc infirmitas triennio, quando, ex consilio confessarii sui et monialium Dominicanarum Darocensium apposita particula fasciæ B. Bertraudi, subito se sensit melius habere, atque intra sex menses perfecte sanatus fuit, nulla interim medicina usus. In oppido Xorcas, diœcesis Cæsaraugustanæ, cum quædam mulier multis annis fuisset a dæmone possessa, advocatus, qui eam exorcizaret, pater frater Joannes Tarino, Ordinis Prædicatorum, aliquid ex habitu B. Ludovici Bertrandi ipsi admovit, ac mox, expulso dæmone, liberata fuit.

A. Avignono. Borgiæ partus dolores. Teruela febris tertiana pelluntur.

184 In oppido Borja *d* Isabella Ximenez, Jacobi Vera conjux, viginti quatuor horis dolores partus passa fuerat, cum petiit, aliquid ex habitu B. Bertrandi, quem pie venerabatur, sibi afferri; nam sine eo negabat, se posse parere. Simul atque vero hujusmodi frustulum ei fuit impositum, feliciter enixa est puerum, quem quidem mortuum expectaverant; sed vivus prodiit, et baptizatus fuit. Eidem mulieri post alterum infelicem partum accidit fluxus sanguinis, qui ejus vires sex dierum spatio ita exhausit, ut suæ vitæ timeret. Commendavit ergo se B. Ludovico, et prædictas reliquias suo corpori denuo admovit, et eo malo liberata fuit. Cum quidam vir nobilis Teruelensis *e* ex diuturna tertiaua febri ad mortem vergeret, nihilque sibi ex humanis remediis sperandum esse, comperiret, ad B. Ludovici patrocinium recurreus, aliquid ex illius habitu suo corpori apposuit; et eodem die omni febri caruit, nec iu eam deiuceps relapsus est.

Sanantur cruris fistula et pollex male affectus, mulier gravida, vix non mortua.

185 Erat Hieronymæ Ruiz, uxori Joannis Cavallo, filia, quæ in altero crurium periculosissimam fistulam patiebatur, habebatque unius manus pollicis os tam male affectum, ut ex eo multa frustula exempta fuerint. Medici exiguam de illius vita spem habebant, quod utrumque malum insanabile esset, maxime in corpore exiguarum virium multumque debilitato. Mater ejus, ope B. Bertrandi implorata, os ulceris particula habitus illius attigit, quo facto, prodigiose cœpit sanari, ac brevi convaluit. Joanna de Omiste, Michaëlis Matud uxor, gravida in febrim incidit, et purpureis maculis infecta fuit tam vehementer, ut medici de illius vita servanda desperare inciperent, prolemque jam sex diebus in ejusdem utero mortuam judicarent. Sed cum B. Bertrandum invocasset, atque aliquid ex illius habitu suo corpori admovisset, subito receptis viribus, e lecto descendit, peperitque filium cum omnium adstautium admiratione. Quod vero in periculo vitæ versaretur, eam sacro oleo unxerunt, quia proles omnium opinione mortua credebatur, ac ut talis minime curata fuit. Post spatium vero unius horæ eumdem infantem intuentes masculum vivumque compererunt et baptizarunt; qui tamen intra unam horam migravit ad cælum: F
mater autem quarto die penitus convaluit non solum ex ea tam periculosa infirmitate, verum etiam ex parotide, quæ ei in faucibus orta fuerat.

vulnus lethale,

186 Nicaciana Mendozza percussa fuit globulo fistulæ bellicæ, a tergo ejus laxato, qui per humerum penetrans, pressit unam costarum, et per dexteram pulmonis alam transactus transiit, magnum prope pectus vulnus relinquens. Quia vulnus lethale erat, sanctissimis Sacramentis munita fuit. Eo in periculo se constitutam cernens, eoque etiam majori, quod frequentia animi deliquia pateretur, quodque una cum sanguine aliquot pulmonis frustula cum gravissimo fœtore ejiceret (qua de causa certo moritura credebatur) B. Bertrandi patrocinium imploravit, particulam habitus illius suo corpori applicatam ferens, ac singulis diebus (fuerunt hi quadraginta) pias suas preces renovans. In horum fine cœpit ipsa melius habere, et post tres menses et medium ab eo vulnere, aliisque, quibus conflictabatur, malis prorsus convaluit.

187 Cum quidam vir magnæ auctoritatis ac doctrinæ

A. Avignono. *animique anxietas: Matriti gangræna,*

doctrinæ in magnis angustiis tam animæ, quam corporis versaretur, multum eum sua torquente conscientia, quod nesciret, an eam recte exonerasset, nec ne; ad B. Bertrandi opem recurrit, obsecrans, ut sibi certam hujus negotii notitiam procuraret. Intra triduum quædam persona, triginta leucis ab ea civitate distans, eum invisens sua sponte dixit: Memini, decennium esse, ex quo fecit hæc et ista. Quibus dictis, sublatum omne dubium est, quo ille tantopere vexabatur. In regali Matritensi conventu S. Dominici quædam monacha, soror Anna a S. Paulo dicta, jam quinquennio gangrænam passa fuerat in pectore; et quamvis eam celeberrimi aulæ medici curarent, semper ingravescebat malum: at postquam B. Ludovico (cui promisit, se illius commemorationem in dies singulos mane ac vesperi celebraturam) se commendavit, atque aliquid ex ejusdem habitu gangrænæ applicasset, subito sanata fuit, nullo mali vestigio superstite.

et mentis furor; f

188 In eadem civitate Matritensi *f* quidam vir nobilis, nomine Petrus Vidagua, qui erat in obsequiis ducis Nagiara, solus ambulans in campo prope molendinum vento versatile, vidit quemdam amentem, qui e domo sua evaserat, currentem, atque aliquot homines, qui insanum noverant, totis viribus, sed frustra, eumdem detinere conantes. Porro furibundus appropinquavit ad Petrum, qui cum aliquid ex habitu et capillis B. Bertrandi in parva bursa penes se gestaret, ad ipsum, ut potuit, accessit, dictamque bursam ejusdem manui inseruit, moxque ille sanæ menti restitutus Petrum obsecravit, ut partem aliquam illius rei, quam in manum dederat, sibi concederet; sicque accepta ab eo habitus particula, sano cerebro domum reversus est.

Turri Syllana loquela, auditusque redduntur; g

189 In vico Tordesiglias *g* anno MDLXXXIV, mense Augusto quidam ephebus pedissequus illustris domini Ferdinandi de Castro, comitis d'Andrada, postquam a tertiana febri non nihil convaluerat, loquela et auditu subito destitutus et in præsens periculum mortis deductus fuit, nihil juvantibus remediis adhibitis. Quo cognito, jussit comes in cubiculum ejus inferri effigiem B. Bertrandi, et, quotquot aderant, C cum devote precari pro restituenda infirmo loquendi audiendique facultate, ut posset peccata sua sacerdoti confiteri, quod in isto morbo nondum fecerat. Orantibus illis, cœpit loqui et audire, et commode confessus est; at dum sanctissimum Viaticum allaturi essent, in idem malum recidit, lingua auribusque captus, multisque horis ita permanens. Cumque viderent, eum mori, sacrum infirmorum oleum attulerunt, quo dum eum ungerent, denuo locutus est respondītque; finitaque sacra ceremonia, ipse quoque vitam finivit; quod pro grandi miraculo habitum fuit.

morbus desperatus abigitur; Egaræ Sanitatem recipit pene mortua,

190 In eodem vico Tordesiglias Kalendis Martii anno MDLXXXV dominus Ferdinandes, domini Ferdinandi de Castro, comitis d'Andrada filius, incidit in morbum, crevitque is morbus usque in diem XIV, quo medicus omni cum sanandi spe excidit. Ea re cognita, mater ejus, comitissa domina Catharina de Zunica, ne morientem videret, ivit ad quoddam monasterium, alligata prius collo pueri particula tunicæ B. Bertrandi, ejusdemque effigie in illius lecto posita. Dum vero ipsa ex ecclesia domum rediit, invenit illum febri liberum et facillime loquentem. In Egarensi oppido *h* diœcesis Barcinonensis Isabella Alavedra, cujusdam medici uxor, post diuturnam infirmitatem, quæ illius vires vehementer exhauserat, mortua credebatur, nullo sensuum judicio in ea amplius apparente. Jamque eam e lecto levabant, ut funebribus induerent; verum illa, quæ vivebat, cognoscebatque, de sepelienda se tractari, geminum mortis dolorem patiebatur, quod nequiret ullum vitæ indicium edere. In tantis angustiis deprehensa B. Bertrandum toto cordis affectu invocavit, promittens, si evasisset, quinquaginta regales ad ejusdem canonizationem promovendam; et illico sanitatem obtinuit. h

191 In Sicilia cum ejusdem regni prorex dominus Jacobus Henriquez et Gusman comes d'Alva di Lista anno MDXC acerbos dolores in unius pedis digito diu passus in periculum vitæ deductus esset, ait ipsi comitissa conjux sua, Jacobum Bertrandum B. Ludovici fratrem tunc Valentinæ in Sicilia civitatis syndicum, habere ejusdem Sancti pileolum, jussitque eum afferri; verum abnuit eumdem suo pedi apponere, quod id indecens illi appareret. Tandem tamen dolore victus, id fieri passus; moxque omnis ille abscessit dolor, neque illum deinceps corripuit. *in Sicilia pedis dolor aufertur,* E

192 In regno Sinensi, civitate Macao, quæ Lusitanorum est, Mexiæ Barrozza, uxori Ruy-dias de Azevedo, ex gravi febri periculose decumbenti, unus e duobus Religiosis Ordinis Prædicatorum, qui advocati erant, ut Evangelium super ea legerent, suasit, ut B. Bertrandum invocaret, promisitque, se ei missurum reliquias ex ejusdem Sancti cappucio. Illa obsecuta eumdem invocavit, dictisque reliquiis, frustulo chartæ involutis, acceptis, statim se melius habuit, et intra paucos dies integra valetudine potita est. Utque erat tunc solita easdem reliquias semper penes se gestare, contigit, ut inter componendum lectum et linteamina excutienda, eæ lapsæ in humum sint, nemine advertente, et a famula cubiculum verrente simul cum sordibus in ignem, qui propter frigus aderat, injectæ. *quibus apud Sinas,*

193 Haud paulo post advertens mulier, se eas non amplius habere, quæsivit diligenter, tandemque post duas amplius horas invenit eam chartulam in medio igne, illæsasque in ea reliquias, imo nec ipsam chartulam, quæ solummodo in locis, ubi complicata fuerat, aliquot tenuia, velut puncturas acuum, foramina habebat, quæ ignis, intactis reliquiis, fecerat. Quod quidem ita permisit Deus, quo manifestius esset miraculum, de quo ac sequenti audita fuere testimonia per ordinarium episcopatus Sinarum die XVIII Novembris anni MDCXVII, allataque ad Sinarum episcopum, dominum fratrem Joannem Pinto, qui die XVII Novembris anni MDCXXII Ulysippone in Lusitania degens cum multorum doctorum virorum consensu hoc sequensque miracula approbavit per instrumentum Gasparis Cardoso, notarii Apostolici, die et anno præmissis. *ubi etiam ejus reliquiis pepercit ignis,* F

194 In eadem civitate Maccao Lucretia de Costa, Dominici Texeira conjux, vehementibus partus doloribus correpta non poterat eniti, et ad extrema vitæ redacta fuit. Quam ob rem testamentum suum condidit, ante de peccatis suis confessa apud patrem fratrem Antonium de Rosario, Ordinis Prædicatorum, episcopatus Sinarum administratorem, qui eam monuit, ut se *similia.*

A se B. Bertraudo devotissime commeudaret, misitque ad eam hierothecam, cui aliquæ ejusdem Beati reliquiæ iuclusæ erant; quam simul atque, illius nomen piissimo affectu invocans, sibi imposuit, sensit intra se magnam commotionem, velut proles se vertisset, et ad prodeundum aptasset. Et reipsa eodem momento temporis peperit, salva et incolumis permaneus.

alibique sunt facta.

195 Plurima quoque alia miracula per B. Ludovici Bertrandi patrociuium operatus est Dominus Deus noster iu multis aliis regnis, ac nominatim in Italia, et iu hac Urbe Romana, quæ hic non recensentur, tum ne prolixitas fastidio sit, tum etiam, quia, licet habeantur relationes eorum, quibus ea obtigerunt, uon tameu jurejurando confirmata sunt.

ANNOTATA.

a *Aragoniæ primaria.*

b *Apud Avignonum Italice legitur* : Una pezza da stomacho, stata di esso Beato ; *sed le-*
B *gendum* : Una pezza da tonica : *quemadmodum infra tunicæ, habitus aut vestimenti* S. Ludovici Bertrandi *frequens mentio fit.*

c *In Aragonia ad fluvium*, Xiloca *Hispanis dictum.*

d *Diœcesis Tarraconensis in Aragonia.*

e Teruel *urbs episcopalis est in Aragonia sub archiepiscopatu Cæsaraugustano.*

f *Regum Hispanorum sede in Castella Nova.*

g Turrim Syllanam *appellant ; Legionensi regno adscribitur hodie.*

h *In Catalaunia.*

LIBER IV.

S. Ludovici Bertrandi Beatificatio et Canonizatio.

PROLOGUS.

C

Cur et unde de gestis in causa Beatificationis et canonizationis acturus sit, auctor edicit.

Cum in tribus prioribus libris de Vita, Virtutibus et Miraculis B. Ludovici Bertrandi egerim, haud alieuum a proposito meo fore putavi, si huuc quartum librum adderem, in quo breviter expouerentur, quæ gesta suut pro ejusdem beatificatione et cauonizatioue a sancta Apostolica Sede obtinenda, ut pateat, quanta cum prudeutia, quamque maturo judicio sancta Ecclesia in tam gravibus causis canonizationum Sanctorum procedat. Quæ vero hic proferemus, omuia deprompsimus ex Processibus, et Registro, hac super re confecto per Anselmum Dandino, protonotarium Apostolicum, in quo continentur omnia, quæ in hac causa Romæ acta fueruut usque in diem XXIV Augusti anni MDC; reliqua vero in Registris deinceps conscriptis.

A Avignono.

CAPUT I.

Processus primus de Vita et Miraculis B. Ludovici ab archiepiscopo Valentino institutus: Inquisitio summaria de iisdem Sixti V jussu facta : causa Canonizationis S. R. Congregationi commissa.

Instituitur inquisitio in vitam et miracula S. Ludovici in genere Arep. Valentini jussu

Tot mirabilibus, quæ in B. Ludovici Bertrandi obitu contigisse, libro secundo diximus, innumerisque miraculis, quæ Deus per ejusdem intercessionem assidue operabatur, simul et continua devotione ac frequentia omnis conditionis hominum ad sepulcrum illius accurrentium, moti Jurati *a* civitatis Valentinæ, ne egregia tam boni divinæ Majestatis Servi Gesta silentio et oblivionis tenebris premerentur (maxime cum jam obiissent aliqui, qui cum eo conversati fuerant, multaque de eo scitu digna noverant) mense Novembri, paulo amplius, quam uno mense ac medio post ejusdem Sancti mortem *b*, magnopere obsecrarunt illustrissimum dominum patriarcham et archiepiscopum Valentinum, Joannem de Rivera *c*, ut juberet in vitam ac miracula patris fratris Ludovici Bertrandi inquiri, de iisque processum confici. Supplicationi benigne annuit patriarcha, ac proinde illustrissimo domino Michaëli Espinosa, episcopo Marocano, mandavit, ut testimonia exciperet, quod ille die XIV Decembris dicti anni MDLXXXI facere exorsus duodecim supra centum testes examinavit. a b c

Gregorii XIII tempore,

2 Neque his contenta Valentina civitas, scripsit etiam anno MDLXXXIV ad summum Pontificem Gregorium XIII, humiliter supplicans, ut sua Sanctitas dignaretur jubere, processum F de servi Dei, fratris Ludovici Bertrandi, vita et miraculis Apostolica auctoritate confici, ceteraque necessaria perquiri, ut posset pro ratioue causæ ad ejusdem canonizationem procedere. Utque aliquis adesset Romæ, qui hujus negotii tractaudi sollicitandique curam haberet, die V Julii anni MDLXXXIV, cum dictæ civitatis Jurati essent Cosmas Mathias de Cruiglias nobilis eques, Melchior Figuerola civis, Michaël-Angelus Fax, nobilis eques, Franciscus Sanfelice, Joaunes de Brizuela et Gaspar Peglizor cives, et Narcissus di Monplau Rationalis, et Joannes Onophrius Dassion syndicus, procuratorem constituerunt patrem fratrem Joannem Bru de la Modclana, Ordinis Prædicatorum, et doctorem Joannem Baptistam Vives Romæ residentem, ut pro viribus causam hanc apud summum Pontificem Gregorium XIII agerent.

quo mortuo, Sixtum V Philippus II rogat,

3 Atque is quidem Pontifex, quamvis auditis, quæ per Servum suum Deus patraverat, miraculis plurimum gauderet, morte præpeditus nequiit manum operi admovere *d*. Successit ei in Pontificatum Sixtus V *e*, coram quo causa acta d e

A. Avignono. f

acta fuit, multum conferente Philippo II *f*, Hispaniarum rege, qui pro solito suo pro Deo ejusque servis zelo ad eumdem Pontificem scripsit, suoque legato, domino Henrico de Gusman, comiti d'Olivares, mandavit, ut suo nomine Sanctitati suæ supplicaret, ut juberet instrui processus actaque necessaria ad eam causam ad finem perducendam. Scripsit has litteras rex die VII Octobris anni MDLXXXV Montione *g*, cum curia sua tum temporis in Aragonia degens. Ejus ad legatum suum litteræ hæ sunt.

ut de illis processum

4 " Rex. Legate, ex personis fide dignis " comperimus, die IX Octobris anni MDLXXXI " in conventu Domini S. Dominici in civitate " nostra Valentia ad meliorem vitam commi- " grasse Religiosum istius Ordinis, dictum fra- " trem Ludovicum Bertrandum, cum opinione, " quod Dominus noster patraverit in vita ejus, " patretque assidue post mortem illius per ejus- " dem patrocinium aliquot miracula, eumdem- " que ab omnibus hujus regni, aliarumque par- " tium in magna devotione haberi; simulque B " rogati sumus, ut, tum propter hæc, tum " quod corpus illius in veneratione sit, ut velle- " mus apud Sanctitatem Suam intercedere, ut " ipsi placeat peculiare canonizationis Breve " concedere, per quod liceat in hac civitate ali- " bique inquisitiones ad hunc finem necessarias " fieri; et, si hæ in nimia mora futuræ essent, " ageretur interim pro ejusdem beatificatione, " ut Officium aliaque de more pro eo peragi " valeant.

instrui jubeat:

5 " Cumque negotium hoc ejus generis ma- " gnique momenti sit, mandamus vobis, one- " ramus vos et commendamus, ut illud omni " studio promoveatis, nostroque nomine San- " ctitati suæ supplicetis, ut secundum normam " a sancta Sede Apostolica servari solitam in " notitiam meritorum gestorumque dicti Patris " perveniat, et si vera esse compererit, quæ di- " cuntur, desideratam canonizationem perficere " dignetur ad complementum gaudii, quod " prædicta Valentina civitas cepit ex multis per " eum gestis memoria dignis. Quam ob rem " inclusas hic tuæ fidei commissas ad Sanctita- " tem suam litteras habes: et quidquid hac in C " re diligenter egeritis, gratum nobis servitium " reputabimus. Datum Montione die VII Octo- " bris anni MDLXXXIII *h*. "

h

II. *Sixtus, commisso Cardinalibus aliquot causæ examine,*

6 Mandata regis comes d'Olivares omni studio diligenter exsecutus est, ac die XXV Junii anno MDLXXXVI summo Pontifici Sixto V in consistorio secreto supplices preces obtulit, ut dignaretur jubere, causam introduci, ceteraque omnia fieri, ad ejusdem conclusionem usque necessaria. Quod Pontifex libenter concessit, utque in negotio tam arduo debita cum prudentia procederetur, Cardinali Alexandro Farnesio, episcopo Ostiensi ac sacri collegii decano, Cardinali fratri Michaëli Bonello Alexandrino tituli S. Mariæ supra Minervam; Antonio Carafa Cardinali tituli sanctorum Joannis et Pauli; Joanni Baptistæ Castagna Cardinali tituli S. Marcelli, Henrico Caëtano Cardinali tituli S. Potentianæ; Ferdinando Medicæo Cardinali tituli S. Eustachii, et Andreæ Battorio Cardinali tituli S. Andriani, totum causæ examen vivæ vocis oraculo commisit, ut de ejusdem statu ad se totumque sacrum collegium referrent, et secundum leges et consuetudinem Ecclesiæ in eadem procederetur.

audiaque eorum relatione,

7 Inspecta et examinata per dictos Cardinales causa, factaque de ipsa summo Pontifici sacroque collegio relatione, die VIII Julii anni MDLXXXVI mandavit Pontifex Breve expediri, quo jubebat generaliter inquiri de vita, puritate fidei, sanctitate religionis et splendore miraculorum servi Dei, fratris Ludovici Bertrandi, deque devotione populi erga eum ac opinione de ejusdem sanctitate, qui primus processus est, quem summus Pontifex in causis canonizationis solet imperare; nominavitque judices commissarios ad processum instruendum archiepiscopum Valentinum, et episcopos Dertunensem et Terulensem, cum adjecta clausula, ut saltem eorumdem duo recipiendis informationibus præsentes adessent. Breve vero tenoris sequentis est.

per commissarios judices hic nominatos i k

8 " Venerabilibus fratribus, archiepiscopo " Valentino, et Dertusen. *i*, ac Terulen. *k* epi- " scopis. Sixtus Papa V.

" Venerabiles fratres, salutem et Apostolicam " benedictionem.

" Antiquis sacrosanctæ matris Ecclesiæ insti- E " tutis edocemur, ut fidelium animas, beatitu- " dinis æternæ lætitia perfruentes, debita re- " verentia prosequamur, quas tunc maxime " Creatori suo acceptas, civiumque cœlestium " consortio feliciter aggregatas esse, censemus, " dum illorum meritis fidelibus, eorum suffra- " gia devote implorantibus, divina non dedi- " gnatur subvenire clementia.

processum generalem,

9 " Sane felicis recordationis Gregorio Papæ " XIII prædecessori nostro, et deinde Nobis ad " summi Apostolatus apicem assumptis, crebris " litteris, aliisque diversis publicis attestationi- " bus ac vehementibus instantiis, tam charissi- " mi in Christo filii nostri, Philippi Hispaniarum " regis Catholici, et aliorum principum, quam " dilectorum filiorum, Juratorum aliorumque " civium et incolarum civitatis et regni Valentiæ, " ad Nos Sedemque Apostolicam missis et factis, " expositum fuit, quod, cum in ipsa civitate " Valentiæ, quæ, in citerioribus Hispaniarum " partibus sita, insignis et totius regni Valenti- " ni metropolis existit, fides et religio, cultus " divinus, et singularis erga hanc Sedem devo- " tio maxime vigeat; nostris vero temporibus " civitas præfata, benedicente Domino, perma- F " gnum et uberem afferens fructum, bonæ me- " moriæ fratrem Ludovicum Bertrandum, dum " in humanis ageret, Ordinis Fratrum Prædica- " torum professorem, Virum, non solum S. " Vincentio Ferrerio, in dicta urbe orto, jam " dudum in Sanctorum numero adscripto *l*, san- l " guinis cognatione *m*, sed etiam officio pieta- m " tis et illius vitæ imitatione conjunctum ha- " buit; qui cum anno Domini MDLXXXI, die " IX Octobris obiisset in Domino, adeo maxi- " mam in Hispaniarum regni, et novi orbis re- " gionibus, in quibus verbi Dei prædicandi " munere functus est, suæ virtutis ac pietatis " admirationem reliquit, ut illarum partium " hominibus persuasum sit, jam cælestia præ- " mia consecutum.

misso ad eosdem * odor * diffusus est

10 " Quam ob rem sanctitatis suæ odorem * " longe lateque hinc inde diffusum *, et dum " in humanis ageret, et post ejus obitum; ac re- " ligione et devotione ducta multitudo ma- " gna ad corpus ejus invisendum et venerandum " accessit; et, ut pie creditur, exoratus Altissimus " dicti Ludovici meritis et intercessionibusquam- " plurima et diversa inter Christi fideles, hujus

" Advocati

A « Advocati salubrrimum subsidium votis humiliter implorantes, ad futurum tamen prædictæ Sedis judicium deferentes, operari miracula dignatus est. Quod etiam plurimorum fide dignorum testimonio probari posse, affirmant, de quorum obitu propter eorum senium dubitatur; et sic tanti Viri memoria periret, ejusque acta probationum penuria in futurum ævum minus elucescerent, propter quæ ipse Ludovicus non indignus appareat, qui Sanctorum Dei cathalogo adscribatur.

apostolico Brevi,

11 « Denique dilecti filii, nobilis vir Henricus de Gusman, comes de Olivares, ejusdem Philippi regis, apud Nos dictamque Sedem orator, nomine ipsius Philippi regis, et Joannes Baptista Vives, etiam ad Nos et Sedem prædictam Nuncius specialiter super hoc missus et destinatus pro parte dictorum Juratorum et regni Valentini, in consistorio nostro secreto humiliter et instantissime supplicarunt, quatenus examen de ipsius Ludovici vita et miraculis, ut solet fieri, mandare, illumque, si dignus inveniatur, prædicto Cathalogo adscribere de benignitate Apostolica B dignaremur. Nos igitur ad nuncium tam jocundum prompto animo respondere volentes, immensas propterea omnipotenti Deo gratias agentes, qui ad confirmandam Catholicæ fidei puritatem, et obstinatam hæreticorum pravitatem confutandam, nostris præsertim temporibus, fideles suos et amicos suos velit honorare, hujusmodi supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio inquisitionem super vitæ conversatione, meritis et fama ipsius fratris Ludovici bonæ memoriæ, miraculisque prædictis et populi erga illum devotione committendam esse, decrevimus.

cujus hic tenor exhibetur,

12 « Et ut in tam arduo negotio mature procedatur, venerabili fratri nostro, Alexandro episcopo Ostiensi, sanctæ Romanæ Ecclesiæ vicecancellario Farnesio, ac protectori regnorum Aragoniæ; ac dilectis filiis Michaëli Alexandrino, sanctæ Mariæ super Minervam; ac Antonio Carrafæ, sanctorum Joannis et Pauli; Joanni Baptistæ Castaneo, sancti Marcelli; nec non Henrico Caëtaneo, sanctæ Pu- C dentianæ, presbyteris, et Ferdinando de Medicis, sancti Eustachii, et Andreæ Battorio sancti Adriani, diaconis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, quorum singularem religionis zelum, graveque judicium et præcipuam prudentiam in maximis nostris et Ecclesiæ negotiis sæpius experti sumus, vivæ vocis oraculo universum super præmissis examen, ac plenam, omnimodam et totalem hujus negotii cognitionem, Nobis et aliis fratribus in consistorio referendam commisimus, ut postmodum, quæ sanctorum patrum dogmata, sacrorumque Canonum institutiones ac Christiana charitas postulant et requirunt, ad divini nominis laudem, totiusque curiæ cælestis honorem efficere valeremus. Super quibus omnibus et singulis plenam et omnimodam concessimus facultatem: volentes nihilominus *n*, illa, ut præfertur, exequerentur.

n conficijubet;

13 « Nos igitur de ipsorum consilio ac fidei sinceritate, religionis integritate, ac famæ vestræ candore, solitaque et debita erga hanc Sedem obedientia plurimum in Domino confidentes, fraternitati vestræ per præsentes committimus et mandamus, quatenus vos, vel duo ex vobis, per vos ipsos vice nostra de dicti Ludovici excellentia vitæ, sanctitatis opinione, puritate fidei, religionis sanctimonia, miraculorum coruscatione, et populorum devotione ac aliis in genere, fideliter, diligenter atque prudenter, ut res expostulat, inquiratis, et summariam, ex personis tamen fide dignis et aliis probationibus idoneis, si quæ fuerint, informationem recipiatis, ac in scriptis redactam, clausam vestrisque sigillis munitam, per fidelem nuncium quanto citius ad Nos transmittere curetis, ut, tandem habita condigna relatione, ad ulteriora juxta ritum et morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et vestigia prædecessorum nostrorum, sanctorumque patrum dogmata, et sacrorum Canonum institutiones in similibus procedere valeamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, sub anulo Piscatoris, die VIII Julii MDLXXXVI Pontificatus nostri anno secundo. »

A Avignono.

« Thomas Gualterutius. »

quem, in Hispania confectum,

14 Breve hoc Valentiam allatum pater magister frater Vincentius Justinianus Antist, velut Prior conventus Prædicatorum ejusdem E civitatis, die VII Octobris anni MDLXXXVI obtulit illustrissimo domino Joanni de Ribera, patriarchæ Antiocheno et archiepiscopo Valentino, ac illustrissimo domino Joanni Teres, tunc episcopo Dertusensi; qui mandatis obsequentes Gasparem Miconi in eadem causa notarium curiæ archiepiscopalis constituerunt, cœperuntque iidem judices sequenti die VIII Octobris examinare testes, et examinarunt nonaginta, inter quos fuere episcopi, duces, marchiones, comites, aliique perillustres viri, tum ecclesiastici, tum laïci. Et quamquam hi solum generaliter de excellentia vitæ ac virtutum servi Dei, deque opinione magnæ sanctitatis illius tam ante, quam post obitum habita, et de fama miraculorum interrogarentur, multi tamen eorum etiam specialia quædam testati fuerunt.

CAP. III. Romamque transmissum,

15 Confectum summariæ inquisitionis de excellentia vitæ et fama miraculorum B. Ludovici Bertrandi Processum judices clausum sigillatumque ad curiam Romanam transmiserunt, isque Sixto V Papæ, quia Cardinalis Alexander Farnesius, cui ea causa commissa fuerat, jam F excesserat e vivis, aliique, qui huic additi fuerant, Roma aberant, oblatus fuit. Pontifex vero Congregationi Rituum, quam paulo ante instituerat, eamdem causam per Breve die XV Julii anno MDLXXXIX datum commisit cum potestate dictum Processum resignandi, ceteraque necessaria peragendi, ut deinde de statu causæ ad Sanctitatem suam sacrumque collegium in consistorio referret. Breve hic subjectum habe.

sacræ Rituum Congregationis,

16 « Venerabili fratri Alfonso episcopo Portuensi Gesualdo, ac dilectis filiis nostris, Gabriëli tituli Sancti Laurentii in Lucina Paleotto, Nicolao tituli sanctæ Cæciliæ Cremonensi, ac Vincentio tituli sancti Clementis, Montis Regalis, presbyteris, nec non Ascanio sancti Nicolai in Carcere Tulliano Columnæ, et Friderico sanctæ Agathæ, Borromeo nuncupatis, diaconis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, Sixtus Papa V.

« Venerabiles fratres, et dilecti filii nostri, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quod Deus bonorum omnium dator ad maxima, et quidem innumera, beneficia, quibus nos, licet immeritos, quotidie cumulat, his nostris temporibus in Ecclesia sua præclarissimorum

A. Avignono. „ morum virorum sanctitatem, quasi novum lumen ad eam magis illustrandam, addat, singularem erga nos pietatem et clementiam suscipimus, et quantum humana infirmitate assequi possumus, laudibus celebramus, atque ut ea ad Catholicæ fidei augmentum et hominum salutem referantur, precibus et studiis effici curamus.

edito Brevi, 17 „ Cum itaque anno superiori beatum Didacum Complutensem Ordinis S. Francisci solemni ritu Sanctorum numero adscripserimus, o, modo Ludovicum Bertrandum *, e civitate Valentiæ oriundum*, Ordinem Prædicatorum professum *, quem in Hispaniarum, et novi orbis regnis magna sanctitatis fama, magnaque miraculorum claritate paulo ante floruisse, probatissima multorum attestatione accepimus, qui solemni Romani Pontificis, cujus id proprium est, declaratione, Sanctorum cathalogo adnumeretur, dignus pari ratione videtur. Quod profecto clarissimus in Christo filius noster, Philippus Hispaniarum rex Ca- B tholicus, ac plerique Hispaniarum, et præcipue Valentiæ, regnorum prælati ac proceres, universusque Prædicatorum Ordo a fel. record. Gregorio Papa XIII primum, et a nobis deinde per litteras sæpius, et novissime per dilectum filium, nobilem virum, Henricum de Guzman, comitem de Olivares, regium apud nos oratorem, maximis precibus petierunt.

o

* *lege* : Ludovicus Bertrandus
* oriundus
* professus

quod hic

18 „ At nos sacris præceptis edocti, priscoque Pontificum exemplo moniti, summam in hujusmodi negotio curam et diligentiam adhibendam, cauteque et mature procedendum, censentes, sacris patrum traditionibus, Majorumque nostrorum vestigiis inhærentes, justis eorum supplicationibus inclinati de venerabilium fratrum nostrorum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio, in ipsius fratris Ludovici vitæ conversationem, famam, merita, miracula, et populi erga illum fidem, pietatis et religionis, quo decet, augendæ studio inquirendum decrevimus; ac propterea bonæ memoriæ Alexandro episcopo Ostiensi Farnesio, ac dilectis filiis nostris, Michaëli sanctæ Mariæ super Minervam Alexandrino, Antonio sanctorum Joannis et Pauli Car- C rafæ, Joanni-Baptistæ sancti Marcelli, Henrico sanctæ Pudentianæ, Caëtano presbyteris, et Ferdinando, tunc sancti Eustachii de Medicis, et Andreæ sancti Adriani diaconis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, universum de præmissis examen ac plenum, liberam et universam cognitionem habendam, et ad nos et ad fratres nostros in consistorio referendam commisimus, ut postmodum, quæ sanctorum patrum dogmata, sacrorumque Canonum constitutiones ad Dei laudem et ad virtutis imitationes postularent, ad ejusdem divini nominis honorem, et ad communem Beatorum lætitiam, atque ad vivorum exemplum statuere possimus; ac in his omnibus et singulis plenam et liberam eisdem Cardinalibus concessimus facultatem.

pariter

19 „ Idcirco per nostras in forma Brevis litteras venerabilibus fratribus, archiepiscopo Valentino, et Dertusensi et Terulensi episcopis mandavimus, ut ipsi, vel duo ex eis per se ipsos in ipsius Ludovici vitæ excellentiam, in sanctitatis opinionem, in fidei puritatem, et religionis sanctimoniam, in miraculorum coruscationem, in populorum erga illum fidem, D et in alia id generis gesta fideliter diligenterque, ut res postulabat, vice nostra inquirerent, et summariam, ex personis tamen fide dignis, et aliis legitimis probationibus, si quæ forent, ad antiquæ et veræ religionis et sanctitatis rationem reciperent informationem, et in scriptis redactam, clausam suisque sigillis munitam, per fidelem nuntium quanto citius ad nos transmittere curarent; ut tandem, habita condigna relatione, juxta ritum et mores sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et vestigia prædecessorum nostrorum, sanctorumque patrum dogmata, et sacrorum Canonum instituta, in præmissis procedere valeremus, prout in eisdem litteris continetur. Hi vero archiepiscopus et episcopi, mandatis nostris obtemperantes, receptam ab iisdem informationem prædictam, clausam suisque sigillis obsignatam ad nos nuper transmiserunt. Quare nos felicibus hujus negotii principiis vehementer in Domino confisi, ad ulteriora, ut par est, E progrediendum duximus.

20 „ Sed quia ex prædictis Cardinalibus, a *exhibetur,* nobis ad id, ut præfertur, nominatim deputatis, prior vita functus est, aliique nonnulli a Romana curia vel absunt, vel aliis negotiis distinentur, aut eo munere vacant, et post factam hujusmodi deputationem nonnullas sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium ad certa negotia conficienda Congregationes ereximus, inter quas Congregationem sacrorum Rituum instituimus, eique præter alias, de iis, quæ ad Sanctorum canonizationem pertinent, cognoscendi facultatem concessimus, propterea vobis, qui eidem sacrorum Rituum Congregationi præfecti estis, et quorum religionem, pietatem, fidem, et prudentiam in maximis et gravissimis rebus sæpius probavimus, hoc munus demandandum censuimus.

21 „ Itaque motu proprio et ex certa scien- *examini* tia maturaque deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, ex supra dictis causis primam illam præfatorum Cardinalium deputationem revocantes, vos et vestros in dicta Congregatione successores in locum dictorum Cardinalium quoad hoc per præsentes subrogantes *, * subrogamus et ad hoc negotium deputamus; vobisque de præmissis examen F totum, ac plenam et liberam hujus negotii cognitionem, ad nos et fratres nostros in consistorio referendam committimus, ut deinde, quod ex antiquis sanctorum patrum traditionibus et prisca consuetudine obtineri consuevit, ad Dei gloriam et Sanctorum exaltationem, ac fidelium salutem conficere valeamus: dantes vobis certam, plenam et universam auctoritatem, potestatem et facultatem informationum, a dictis archiepiscopo et episcopis, ut præfertur, missam aperiendi, examinandi et cognoscendi, actusque omnes juridicos et validos exercendi, processusque per vos, aut mandato vestro per alios, rite et recte conficiendi, aliaque omnia faciendi, quæ in præmissis omnibus et singulis circa ea, quæ necessaria fuerint, seu quomodolibet opportuna.

22 „ Volumus autem, et auctoritate Apo- *subjicit.* stolica statuimus, quod, si vestrum aliqui interdum præmissis interesse nequiverint, reliqui tamen, dummodo duas saltem e tribus partibus constituant, illa, ut præfertur, exsequi libere et valide possint. Non obstantibus „ priori

A » priori dictorum Cardinalium per nos facta de-
» putatione, ac constitutionibus et ordinationi-
» bus Apostolicis, cæterisque contrariis qui-
» buscumque. Datum Romæ apud Sanctum
» Marcum, sub annulo Piscatoris, die xv Julii
» anni M. D. LXXXIX. Pontificatus nostri anno
» quinto.

» M. Vestrius Barbianus. »

ANNOTATA.

a *Magistratus, promovendo bono publico jurejurando obstricti.*

b *Contigit ea anno* 1581 *die* IX *Octobris.*

c *Seu* Ribera.

d *Obiit anno* 1585 *die* X *Aprilis.*

e *Anno eodem et mense die* XXIV *Aprilis.*

f *Qui filium suum, dein Philippum III,* S. Ludovici *opem expertum noverat, ut dictum est lib.* 3, *cap.* 5 *sub initium.*

g *Vide Indicem Geographicum.*

h *Lege* : 1585.

B i *Joanni Terez, dein Tarraconensi archiepiscopo.*

k *Jacobo Ximeno.*

l *Pius II ejus canonizationem, a Calixto III factam, promulgavit anno* 1458. *Colitur die* V *Aprilis, ad quem de illo actum est in Opere nostro.*

m *Proavia ejus fuit Ursula Ferrera e S. Vincentii familia.*

n *Lege ex Roea :* Volentes nihilominus, ut, si qui illorum executioni interesse nequiverint, reliqui illa, *etc.*

o *Nimirum* 1588. *Colitur* S. Didacus a S. Nicolao XII *Novembris.*

CAPUT II.

Processus de Vita et Miraculis B. Ludovici Bertrandi in specie institutus, Romamque missus.

C

Aperto, Anno MDLXXXIX, die VII Augusti Laurus Dubliul, actor regis, nomine comitis d'Olivares, oratoris Catholici, et pater magister frater Bartholomæus de Miranda, procurator generalis Ordinis Prædicatorum, ac pater frater Joannes Bru ejusdem Ordinis, velut procurator civitatis Valentiæ supplicarunt prædictis Cardinalibus sacrorum Rituum Congregationi præfectis, ut processum summariæ informationis de fama, sanctitate ac miraculis beati patris fratris Ludovici Bertrandi aperirent et examinarent. Cumque ea sacra Congregatio Anselmum Dandinum, protonotarium Apostolicum, elegisset nominassetque ad omnia hujus causæ Acta conscribenda, citato prius, ut dicti processus apertioni adesset, Joanne Jacobo Panico, Cameræ Apostolicæ Fiscali, domini Cardinales ei mandarunt, ut eumdem resignaret, subscriptionesque ac sigilla judicum commissariorum et notarii recognosceret, productique a causæ procuratoribus testes Benedictus Vagliadolid, Joannes Torresiglia, et Philippus Marc, clerici doctores in Theologia, testati sunt, ea esse genuina notarii et judicum commissariorum sigilla et subscriptiones.

A Avenoso. cap. IV.

examinatoque 24 Post examinatum processum summariæ informationis de fama sanctitatis ac miraculorum B. Bertrandi in Congregatione Rituum decretum fuit, concedi posse litteras Remissoriales ad formandum auctoritate Apostolica processum de vita, virtutibus ac miraculis beati fratris Ludovici Bertrandi in particulari ; ac proinde Cardinalis Gesualdus, episcopus Ostiensis, sacrique Collegii ac Congregationis Rituum decanus, die XXI Martii anni MDXC nomine ejusdem Rituum Congregationis ad Sixtum V retulit, Sanctitatem suam, examinato dicto processu, rebusque in eo contentis rite expensis, posse ulterius in causa canonizationis B. Bertrandi procedere, concedendo litteras remissoriales ac compulsoriales *a* ad conficiendum processum particularem de vita et miraculis beati fratris Ludovici Bertrandi ; et sua Sanctitas ex judicio consilioque Collegii Cardinalium annuit, ut eæ litteræ remissoriales ac compulsoriales concederentur.

E

processu generali, via sternitur ad processum in specie, 25 Decretum Congregationis Rituum sic habet : « Die Mercurii, IX mensis Martii, anno » MDXC in consistorio secreto, apud Sanctum » Petrum habito. Reverendissimus dominus Car- » dinalis Gesualdus, nomine Congregationis sa- » crorum Rituum retulit, diligenter examina- » tum fuisse per reverendissimos D. D. Cardina- » les, dictæ Congregationis præfectos, Proces- » sum ex Hispania transmissum summariæ » inquisitionis in genere, facto per reverendis- » simos patres archiepiscopum Valentinum, et » episcopum Dertusensem, de mandato Sanctis- » simi Domini nostri, instantibus serenissimo » Philippo rege Catholico, ac civitate et re- » gno Valentiæ, super bonæ memoriæ fratris » Ludovici Bertrandi miraculorum, tam in vita, » quam post mortem, coruscatione, ac popu- » lorum erga illum devotione ; eisdemque re- » verendissimis dominis Cardinalibus visum » esse, supradicta omnia in genere sufficienter » probari per quamplurimos testes in dicto pro- » cessu examinatos ; ideoque in eam sententiam » ipsos venisse, a Sua Sanctitate decerni posse, » ut ad ulteriora procedatur, ac litteras remis- » soriales et compulsoriales ad partes conceden- F » das fore pro plena et speciali probatione eo- » rumdem omnium recipienda. Qua relatione » audita, eadem Sanctitas Sua, exquisitis reve- » rendissimorum D. D. Cardinalium votis, de » ipsorum consilio decrevit, ut ad ulteriora pro- » cederetur, supradictæque litteræ remissoria- » les et compulsoriales ad partes expedirentur. »

verum litteræ remissoriales, interveniente [illegible] 26 Mors Sixti V, quæ die XXVII Augusti ejusdem anni MDXC contigit, obstitit, quo minus ille quidquam præterea in hac causa effecerit ; sed ea intellecta, rex Philippus II, tum quod eadem causa ipsi magnopere cordi esset, tum etiam ut patribus Prædicatoribus Valentinis gratificaretur, die XXI Septembris anni MDXC scripsit denuo Romam ad legatum suum, mandans, ut apud novum Pontificem dictas litteras remissoriales expediendas procuraret. Regiæ litteræ sic habent : « Rex. Comes d'Olivares, » nomine Prioris ac conventus Prædicatorum » Valentiæ certior factus sum, eos pro beati » fratris Ludovici Bertrandi canonizatione, fa- » cultate per Breve ad preces meas anno » MDLXXXVI hac super re concessum illis facta, » diligenter laborare, jamque post productas vi-

« sasque

A. Avignono. » sasque ab iis, quibus id Pontifex commiserat, » probationes, decretum de altero Brevi ad par- » ticulares de singulis informationes recipien- » das factum fuisse, sed caruisse effectu; sup- » plicantque mihi, ut ego novo Pontifici instem, » ut Breve illud expediat, atque interea, dum » de canonizatione perficienda tractatur, per- » mittat Religiosis dicti conventus Missam alia- » que divina Officia de eodem Beato celebrare » in ea æde, in qua sanctum illius corpus ma- » gno cum decore, veneratione et miraculis » quiescit, quemadmodum etiam de aliis ante » peractam canonizationem celebrare conces- » sum fuit. Cum ejus ponderis id opus sit, volui » id tibi committere, ut id eo studio tractes, » quod ejus dignitas postulat, et meo nomine » apud Sanctitatem Suam, aliosque, prout ne- » cessarium fuerit, officiis et opportunis ratio- » nibus satagas, ut desideratum fortiatur effe- » ctum. Quod si feceris, pro particulari servitio » reputabo. In palatio S. Laurentii die xxi Se- » ptembris MDXC ».

B 27 Quamquam vero laudatus rex ista legato suo scripserit, et enixe mandaverit, ut prædictas litteras remissoriales expediendas curaret, nihil tamen obtineri tunc potuit, quia Sixto V mortuo in Pontificatum suffectus Urbanus VII eum non nisi decem diebus tenuit *b*; successit illi Gregorius XIV, qui mensibus decem totidemque diebus supervixit *c*: post hunc electus fuit Innocentius IX *d*, qui pariter solum duobus mensibus in vivis superfuit; cumque huic successisset Clemens VIII *e*, tot negotia tractanda habuit, ut dictæ litteræ remissoriales et compulsoriales expediri nequierint ante diem v Decembris anni MDXCV, Pontificatus ejusdem anno quarto; quo die Actor regis, Laurus Dubliul, et doctor Joannes Baptista Vives, velut procurator Valentiæ, et pater magister frater Bartholomæus de Miranda, procurator generalis Ordinis Prædicatorum, Congregationi Rituum obtulerunt articulos, quos probare volebant.

Pontificum morte, — b — c — d — e

28 Cumque Jacobum Nerottum, Cameræ Apostolicæ procuratorem fiscalem, ad eas litteras remissoriales expediendas antea citassent, fiscus protestatus est, ut in iisdem nominarentur judices non suspecti, usque in examine adesset suus Substitutus, doctor Martinus Andrea Pavorde * (quæ dignitas ecclesiæ archiepiscopalis Valentinæ est) et doctor cathedraticus universitatis ejusdem civitatis, aliusve ex iis, quos dictus Jacobus Nerotto indicasset. Atque ita sacra Congregatio Rituum Remissoriales dedit, judices commissarios nominans archiepiscopum Valentinum, et episcopos Segobrigensem et Marrochianum *f*, addita clausula, ut saltem eorumdem duo in recipiendis testimoniis præsentes adessent. Post hæc die XII Martii anni MDXCVI procurator fiscalis Cameræ Apostolicæ obtulit certa interrogatoria, quibus interrogandi essent omnes testes, ac die XVI ejusdem mensis et anni Substitutum suum nominavit doctorem Martinum Andrea, et alios; clausæque ac sigillatæ litteræ remissoriales et compulsoriales die XVI Martii prædicti anni MDXCVI traditæ sunt in manus Horatii Ciandelier mercatoris, qui eas recipiens juravit, se easdem per securum portitorem missurum Valentiam ad negotiorum suorum procuratorem Marcum Antonium Museffi mercatorem.

tardius expediuntur, — C — *i. e.* *Præpositus — f

29 Hasce litteras remissoriales fida manu Valentiam allatas civitatis syndicus Jacobus Bertrandus, B. Ludovici frater, et magister frater Vincentius Justinianus Antist, velut procurator conventus Prædicatorum ejusdem civitatis, et patris magistri fratris Hieronymi Baptistæ della Nuza, provincialis provinciæ Aragoniæ, ac reverendissimi patris Generalis totius Ordinis Prædicatorum, magistri fratris Hippolyti Mariæ Beccaria Montis-Regalensis, cum litteris procurationis a Christophoro Ferreri, civitatis Valentinæ notario die XII Julii anni MDXCVI acceptis; præsente etiam Marco Antonio Museffi, mercatore ac negotiorum procuratore Horatii Ciandelier, die XVII Octobris dicti anni laudatas litteras remissoriales ac compulsoriales obtulerunt domino Joanni de Ribera archiepiscopo Valentino, et domino Joanni de Espinosa episcopo Marrocchiano; qui obedientes et acceptantes dictam Apostolicam commissionem, Gasparem Miconi, archiepiscopalis curiæ Valentinæ notarium in eadem causa notarium constituerunt, nuncium vero Joannem Ferreri, E recepto ab eis jurejurando de officio suo fideliter peragendo.

Cap. v. Valentiamque demum offeruntur anno 1596:

30 Cumque die XXVII Novembris ejusdem anni MDXCVI doctorem Martinum Andrea Pavorde ecclesiæ archiepiscopalis aliosque præterea a Jacobo Nerotto, Cameræ Apostolicæ procuratore fiscali, substitutos, tempore locoque præstitutis, ac recipiendos examinandosque testes citassent, processum instruere cœperunt, ac primo eos super interrogatoriis procuratoris fiscalis Cameræ Apostolicæ, deinde super articulis, a procuratoribus canonizationis oblatis examinarunt. Examinarunt autem testes numero ducentos nonaginta unum usque ad diem secundam Decembris anni MDXCVIII, prolixumque ac copiosum processum formarunt. Et quia in litteris remissorialibus mandatum erat judicibus, ut qualescumque probationes vel scripta, ad hanc canonizationis B. Ludovici Bertrandi causam pertinentia, reperirentur, ea processui insererent; procurator causæ pater frater Ludovicus Primo, patris magistri, fratris Vincentii Justiniani Antist substitutus, die XVII Octobris anni MDXCVI hanc in rem obtulit multas alias informationes, variis in locis acceptas, quæ sequentes sunt eo ordine, quo in processu F leguntur.

dein debitæ informationes,

31 Primo informationes, Valentiæ post B. Bertrandi obitum ab ordinario factæ, in quibus centum ac duodecim testes examinati fuere, ut supra dictum est. Obtulit etiam relationem, authenticæ a notario die XXV Aprilis anno MDLXXXIII conscriptam, quam Jurati oppidi regii Burriana in regno Valentiæ fecerunt de iis, quæ in Servo Dei observarunt anno MDLXXIV, dum ille sermones Quadragesimales jejunii in eodem loco habuit; alteram item anno MDLXXXIII mense Maio in oppido Montesæ confectam; alteramque in oppido Xabea mense Februario MDLXXXIV; alteram Oriolæ mense Februario anni MDLXXXV; alteram anno MDLXXXIII Carthagine Indiarum, ubi Beatus prædicavit; alteram in oppido de Mompoix pariter in Indiis, ubi etiam prædicavit, factam anno MDXCV; alteram item confectam Matriti anno MDXCVIII; alteram Oriolæ anno MDXCVIII; alteram in oppido Alicante diœcesis Oriolensis anno MDXCVIII; alteram Cæsaraugustæ anno MDLXXXIV;

variis locis facta sunt,

A MDLXXXIV; alteram in oppido Daroca, diœcesis Cæsaraugustanæ, anno MDLXXXIV g.

processusque inde confectus. 32 Has omnes informationes judices commissarii jusserunt processui inseri, scripseruntque ad sacram Rituum Congregationem litteras, ad calcem processus positas, in quibus retulerunt de omnibus, quæ in processu, Apostolica auctoritate de vita et miraculis B. Ludovici formari jusso, acta fuerant; nominantes in eisdem omnes testes in eodem processu auditos, asserentesque, eosdem esse personas fide dignas. Subscripseruntque eumdem processum judices commissarii propria sua manu, et sigillis suis signarunt, et solita subscriptione et legalitate notarii munitum, clauserunt, forisque sigillatum die x Maii anno MDXCIX tradiderunt in manus Marco-Antonio Museffi, ut secure mitteret Romam ad mercaturæ suæ socium Horatium Ciaudelier mercatorem.

CAP. VI. Romam missus, 33 Post missum Romam supra dictum processum desiderabat regnum Valentiæ, ut causa canonizationis B. Ludovici Bertrandi felicem obtineret effectum, ideoque Electi trium comi-B tiorum regni, quæ sunt Ecclesiasticorum, Militum ac populi, et deputati regni decreverunt Romam mittere procuratorem, qui eamdem expensis regni promoveret secundum id, quod anno MDLXXXV Motione in curia decretum fuerat ab iisdem tribus ordinibus, ut pro expensis hujus canonizationis concederentur ex communibus redditibus sedecim millia ducatorum, pro beatificatione vero mille. Supra dicti itaque Electi et deputati procuratorem hujus causæ constituerunt multum reverendum patrem magistrum, fratrem Ludovicum Ysteglia (uti constat ex procuratione illi commissa die XIII Julii anni MDXCIX) patrem admodum religiosum et doctum, professorem publicum universitatis Valentinæ, qualificatorem sancti Officii, vicarium generalem totius Ordinis Prædicatorum, sacrique palatii Magistrum, quo in officio obiit. Hic pater Romam adveniens processum una cum litteris Philippi III regis Catholici Clementi XIII Papæ tradidit, in quibus rex sanctitati suæ supplicabat, ut dignaretur jubere videri ac examinari prædictum processum, auctoritate Apostolica formatum, ea-C que præterea fieri, quæ pro servi Dei Ludovici Bertrandi canonizatione erant necessaria.

una cum commendatitiis 34 Regiæ litteræ sic habebant: „ Sanctissime „ Pater, Processus gestorum, quem Sanctitas „ vestra pro certa notitia et probatione vitæ et „ miraculorum beati fratris Ludovici Bertrandi „ fieri mandavit, ex mandato et commissione „ mei regni Valentiæ, meaque voluntate et as- „ sensu ad Beatitudinem tuam affertur per ma- „ gistrum fratrem Ludovicum Ysteglia Ordinis „ S. Dominici, professum monasterii Prædica- „ torum in civitate mea Valentia, virum præ- „ stantem doctrina et religione, qui multis „ annis Theologiam in universitate Valentina „ publice docuit, Priorem monasterii Prædica- „ torum, ac nunc temporis qualificatorem sacri „ Officii, et in mandatis habentem, ut operam „ suam conferat ad illius canonizationem ad fi- „ nem usque sollicitandam, quod hæc cessura „ sit in gloriam et honorem Dei Domini nostri, „ et Sancti, totiusque Christiani orbis generale „ beneficium.

Philippi III, 35 „ Et ex peculiari devotione, qua eumdem Sanctum complector, Beatitudini vestræ „ supplico, ut plenam fidem legato meo, ac A *Avignono.* „ magistro fratri Ludovico Ysteglia adhibens, „ in mei gratiam mandare dignetur, ut proces- „ sus iste summa cum brevitate examinetur, „ eademque pariter fiant acta cetera, canoni- „ zationi præmittenda. Quod, præterquam sit „ opus pietate sanctoque zelo Beatitudinis vestræ „ dignum, ego pro singulari gratia ac favore „ Sanctitatis Vestræ admittam, cujus sanctissi- „ mam personam Dominus noster servet, ejus- „ demque vitam ad felicem prosperumque uni- „ versæ Ecclesiæ suæ statum proroget. Matriti „ die III Januarii anni MDXCIX.

„ Sanctitatis Vestræ

„ Multum humilis ac devotus filius Philippus, „ Dei gratia Castellæ, Aragoniæ, Legionis, „ utriusque Siciliæ, Jerusalem, Lusitaniæ, Na- „ varræ et Indiarum rex, qui sanctissimos ejus- „ dem pedes osculatur. „

ducis Nagiaræ, 36 Idem pater magister Ysteglia multas etiam alias principum prælatorumque litteras summo Pontifici obtulit, ex quibus solum hic recensebo ducis Nagiaræ, qui fuerat prorex Valentiæ, quique admodum familiariter cum E servo Dei fratre Ludovico Bertrando egerat, et in iisdem quædam singularia de eodem narravit, ut sequitur: „ Beatissime Pater. Ex man- „ dato Sanctitatis vestræ vestrorumque decesso- „ rum commissum fuit patriarchæ Antiochiæ, „ hujus civitatis Valentiæ archiepiscopo, aliis- „ que duobus episcopis, ut de vita et morte „ patris fratris Ludovici Bertrandi, ac miracu- „ lis, quæ Dominus Deus noster in vita ac mor- „ te ejus facere dignatus est, inquirerent, ut, „ si ille mereretur, Sanctitas Vestra eumdem „ honoraret, canonizaretque, eumdem inter „ Sanctos referendo. Pater magister, frater Lu- „ dovicus Ysteglia ad eam causam agendam „ destinatus rogavit me, ut ego pro notitia il- „ lius, quam hausi, dum pro domino meo rege „ in hac civitate regnoque proregis munere „ fungebar, ubi triennii spatio sæpe cum ipso „ conversatus fui, Sanctitatem vestram certio- „ rem facerem, ipsum eo tempore pro tanto Dei „ servo a populo habitum fuisse, ut nomen „ Viri sancti promeruerit.

qui Valentiæ prorex 37 „ Vidi ipsum multas infirmitates, graves- „ que dolores in variis sui corporis membris „ magna cum patientia perferentem. Accepi F „ ibidem ab eo insignia bonaque consilia, au- „ divi ex ipso multa singularia, quæ, ut prædi- „ xerat, evenerunt, quæ tamen, quod jam inde „ ultra viginti annos effluxerint, Sanctitati ves- „ træ speciatim referre nequeo. Solum dicere „ possum, ipsum, dum dominus meus rex Phi- „ lippus II anno MDLXXX tam prope ad mortem „ redactus fuit, ut jam in palatio ejus medici „ aulicique eum velata facie velut mortuum „ reliquerint, et ego ad hunc Servum Dei „ aliosque hujus civitatis accessi, ut regem in „ eorum precibus commendarem, multis die- „ bus, priusquam tam de desperata salute, quam „ de minuto morbo (quibus de rebus solueram „ per cursores certior fieri) nuncius allatus es- „ set, dixisse mihi, Majestatem suam inde non „ morituram, seque intellexisse, id orationibus „ precibusque Servorum Dei non sine miraculo „ a Domino impetratum esse.

et Sancto familiaris fuerat; 38 „ Cumque ego ea, quæ dicebat, ipsius- „ met precibus adscriberem, turbatus fuit ac „ moleste tulit ultra, quam res exigebat; quippe

A. Avignono

A „ pe cui fastidio erat laudari ab eo, quocum „ agebat, ac similia sibi attribui. Quia autem „ verum est, quod Sanctitati vestræ refero, id„ que inter me ipsumque contigit, obstrictum „ me sentio, ut Sanctitati vestræ manifestem, „ cujus felicissimos dies Deus servet prosperet„ que ad incolumitatem sanctæ Ecclesiæ suæ „ populique Christiani, ex voto Sanctitatis Ve„ stræ. Valentiæ die XXVI Aprilis anni MDXCIX. „ Obedientissimus Sanctitatis vestræ filius, qui „ ejusdem sanctissimos pedes osculatur. Dux „ de Nagiara. „

aliorumque multorum litteris:

39 Scripserunt insuper ad summum Pontificem Clementem VIII Electi trium statuum regni Valentiæ die VII Julii anno MDXCIX admodum facundam epistolam, enixe supplicantes, ut B. Ludovici Bertrandi canonizationem in gratiam hujus regni perficeret. Id ipsum similiter flagitarunt Jurati civitatis Valentinæ, Joannes Baptista Giuliani, Joannes Baptista Colou, Petrus-Antonius Matteu, Gaspar Benedetti et Franciscus Micheli, litteris datis die XXVIII Junii anno MDXCIX. Eadem de causa B scripserunt dominus Gaspar Punter, Dertusensis episcopus, die X Februarii anni MDXCIX; Jurati oppidi Xativæ, Gaspar Simeon Martini, Josephus Alphonsus Apparicio, Marcus-Antonius Anguerotti, Petrus Aradoni, Monforte Escrivano, die XXIV Januarii anno MDXCIX. Ita quoque fecerunt Oriolenses, Andreas Soler judex et jurati Nicolaus Perez, Ludovicus Maschefa, et Antonius Perez die XVI Februarii anni MDXCIX, capitulum cathedrale Oriolense die XXIII Martii anno MDXCIX.

Processum Clemens VIII

40 Post hæc eidem Papæ Clementi VIII nomine laudati regis, regnique ac civitatis Valentiæ supplicatum præterea fuit, ut juberet Congregationem Rituum aperire dictum processum, ejusdemque interpretationem faciendam, ceteraque ad procedendum in eadem causa necessaria peragenda curare: Pontifex concessit, et congregatio citari fecit Pompejum Moleglia, sacræ Cameræ Apostolicæ procuratorem fiscalem. Proinde Joannes Baptista Bagni cursor illum die XXVIII Junii anno MDC citavit, ut dicti processus super gestis ac miraculis B. Lu- C dovici Bertrandi auctoritate Apostolica et ad canonizationem peragendam formati, apertioni assisteret; factaque recognitione obsignationis et sigillorum, processus resignatus fuit, et pater magister Ysteglia, causæ procurator, productis testibus probavit, ejusdem subscriptiones ac sigilla esse judicum commissariorum, et notarii Gasparis Miconi, qui processum confecerant.

resignari jubet; Philippus vero III,

41 Huic recognitioni testes adfuerunt doctor Martinus Andrea Pavorde archiepiscopalis Valentiæ, qui postea fuit Romanæ Rotæ auditor, fueratque assistens formationi processus, velut substitutus procuratoris fiscalis Cameræ Apostolicæ; et Vincentius Moregli, doctor in Theologia. Die vero XXIV Augusti ejusdem anni MDC, citato eodem procuratore fiscali, sacra Rituum Congregatio elegit Joannem Hieronymum Rabassa, qui dictum processum interpretaretur et ex Hispanico sermone in Italicum verteret; isque juravit, se eam interpretationem facturum fideliter. Tanto autem rex Philippus III tenebatur desiderio causam canonizationis B. Ludovici Bertrandi perfectam videndi, ut præter jam dictas multas alia ad summum Pontificem, et ad legatum suum, Suessæ ducem D scripserit, jubens hunc eam diligentissime sollicitare: duas ergo sequentes ceteris adjecit.

mortuo patre, causam Canonizationis S. Ludovici tum Pontifici,

42 Litteræ regis ad Clementem VIII Papam. « Sanctissime Pater. Scribo ad ducem Suessæ, » legatum meum, ut meo nomine Sanctitatem » vestram instanter flagitet, ut quæ ad cano» nizationem fratris Ludovici Bertrandi Ordinis » S. Dominici pertinent, jubeat peragi; quia » hoc vehementer desidero. Supplico Sanctitati » vestræ, ut dignetur ipsum auscultare, ejus» demque æquæ petitioni annuere, quia sic » mihi admodum singularem favorem et gra» tiam præstiterit Sanctitas vestra, cujus San» ctissimam personam Dominus Noster servet, » ejusdemque vitam proroget ad universæ Ec» clesiæ suæ prosperitatem. Matriti die XIV De» cembris anni MDC. Sanctitatis vestræ humilli» mus et obedientissimus filius. D. Philippus » Dei gratia rex Castellæ, etc. »

tum legato suo enixe commendat.

43 Litteræ regis ad legatum suum. « Legate. » Intellexi, Sanctitatem suam jussisse resignari » processum canonizationis beati fratris Ludo» vici Bertrandi, ut de eadem tractaretur. Et » quamvis, eo quod ex litteris a rege patre meo » (cui gloria sit) super hoc negotio tibi scriptis E » id recorderis, confidam, te solita tua diligen» tia ad ejusdem felicem successum celeremque » finem multum conferre conatum esse; nihilo» minus, quia ego et unum et alterum, tum ob » majorem Dei gloriam inde orituram, tum ob » alias justas causas magnopere desidero, so» lito vehementius tibi mando, ut meo nomine, » quam maximo potes studio et compendio » utrumque procures; supplicans Sanctitati suæ » (cui hic acclusas ad fidem tibi faciendam litte» ras trades) ne manum suam ab eo negotio » amoveri patiatur, donec perduxerit ad finem » Admonebitis patrem magistrum, fratrem Lu» dovicum Ysteglia, ne ab curia absit, ut pos» sit de eodem negotio agere, et sollicitare ca» nonizationem eo modo, quo tibi expedire » videbitur. Quod in hoc et in illo pruden» ter feceris, pro gratissimo servitio reputabo. » Matriti die XIV Decembris anno MDC. Rex. »

ANNOTATA. F

a Litteræ remissoriales *sunt, quibus judicibus inferioribus a judice superiore tribuitur facultas vocandi et examinandi testes, et recipiendi probationes in causis Beatificationis et Canonizationis : quibus vero judex supremus judicibus inferioribus facultatem tribuit, compellendi quoslibet, ut scripturas et instrumenta ad easdem causas pertinentia producant,* Compulsoriales *dicuntur.*

b *Sedem Pontificiam tenuit a die* 15 *usque ad* 23 *Septembris anni* 1590.

c *Electus* 5 *Decembris anni* 1590 *obiit die* 15 *Octobris anni proxime sequentis.*

d *Electus die* 30 *Januarii anni* 1592.

f *Adde his episcopum Oriolanum ex Brevi, quod exhibet Roca pag.* 509.

g *De locis hic, et supra non semel memoratis, consule Indicem Geographicum.*

CAPUT III.

Beatificatio Ludovici Bertrandi, cultusque sacer ad totum Ordinem Prædicatorum, clerumque Valentinum extensus.

cap. VII. Philippus III, cum negotium Canonizationis lente procederet,

Cum adverteret rex Philippus III, canonizationem B. Ludovici Bertrandi tanto tempore differri, decrevit ejusdem beatificationem interim postulandam esse; eodemque desiderio accensa regnum Valentiæ hujusque metropolis et conventus prædicatorum eidem regi supplices preces obtulerunt, ut legato suo per litteras mandaret, ut eam a summo Pontifice instantissime peteret. Proinde anno MDCI, die XX Augusti has sequentes litteras scripsit. « Legate. Certe recordaris, tibi a rege patre meo « dominoque *a* (cui gloria sit) annis elapsis ad « preces comitiorum regni Valentiæ per litteras mandatum fuisse de beatificatione patris « fratris Ludovici Bertrandi, Ordinis S. Dominici; teque deinde in variis occasionibus laborasse, ut processus solemnis canonizationis « promoveretur; quod ego quoque tibi imperavi ex desiderio majorem Dei gloriam procurandi.

legato suo mandat,

45 « Sed cum modo consideraverim, hoc « negotium longas posse moras pati, ut in aliis « similibus propter eorum momentum gravitatemque accidisse, vidimus; et intellexerim, « devotionem erga hunc Patrem indies tam in « civitate regnoque Valentiæ, quam in omnibus ejusdem Ordinis ædibus tantum crescere « propter miracula, quæ Deo placet pro illius « meritis operari, ut desiderent ei posse altaria « publice erigere, ac peculiares de eo Missas « celebrare. Quem in finem necesse est (ut « nostis) eum prius a summo Pontifice inter « Beatos referri, ut soluit Sedes Apostolica alios « Sanctos referre, quos postea solenniter canonizavit.

ut Beatificationem a Pontifice petat;

46 « Videtur mihi nunc omni opera instandum, secundum id, quod supra dixi, « tibi a rege domino meo ad preces comitiorum regni Valentiæ injunctum fuisse; ac proinde, cum id ipsum a me flagitent Religiosi « Ordinis S. Dominici, multumque intersit divini servitii, enixe tibi commendo, ut, simul « atque præsentes acceperis (non tamen desistens a procurando sollicitandoque, ut « procedatur ulterius, et, quæ ad processum « solemnis canonizationis pertinent, terminentur) Sanctitati suæ tradas litteras, quas pro « fide tibi facienda ad ipsum scribo, supplicans, « ut ipsi placeat in gratiam dictæ civitatis regnique ac conventuum Ordinis nunc illum beatificare ad prædictos fines obtinendos. Quam in « rem omne studium tuum omnemque operam « conferes, simul prosequens, quæ ad prædictam canonizationem spectant, ut supra dictum est: nam propter ea, quæ jam memoravi, sic mihi maxime singulare gratumque « servitium præstiteris. Datum Vallisoleti die « XX Augusti anno MDCI. »

A. Avignono.

qua de re etiam ad præfectum Congregationis Rituum,

47 Neque hisce litteris rex Philippus III ad Servi Dei, fratris Ludovici Bertrandi beatificationem cito obtinendam contentus, insuper subsecuto anno MDCII, die XXVII Aprilis alteras in eumdem finem ad illustrissimum Cardinalem Gesualdum, velut Congregationis Rituum præfectum dedit, quas hic subjicio. « Reverendissimo in Christo Patri Cardinali Gesualdo, carissimo suo multumque dilecto amico « Dominus Philippus, Dei gratia rex Castellæ « etc. Reverendissime in Christo pater, Cardinalis Gesualde, mihi carissime, multumque « dilecte amice. Jam audieris, me per legatum « meum Suessæ ducem Sanctitati suæ institisse, « ut causam sollemnis canonizationis patris fratris Ludovici Bertrandi, Ordinis S. Dominici, « e civitate Valentina oriundi, juberet expediri; ac novissime, ut interea, dum ea causa « finiatur, eumdem Beatis adscribere dignetur, « quo liceat conventibus ejus Ordinis, aliisque « personis ipsi devotis (quarum numerus continue augetur propter miracula, quæ Deus « in illius gratiam operatur) eidem publica « erigere altaria, Missasque particulares de eo « celebrare.

Cardinalem Gesualdum, scribit.

48 « Quamquam vero confidam fore, ut « Sanctitas sua hanc mihi concedat gratiam, « quam petii, quamque universum Valentiæ « regnum merito exspectat; sciamque, te operam tuam eo contulisse ac collaturum pro « officio tuo debito; nihilominus (ut majori cum « fervore studioque id facere pergas) volui per « hasce præsentes tibi significare, me maximopere desiderare celerem hujus causæ finem, « utque interea Pontifex dictum fratrem Ludovicum supra dicta de causa Beatis adscribat. Itaque enixissime te rogo, ut quantum ad primum attinet, bona tua officia « ulterius prosequaris; et quod ad alterum « spectat, talia præstes, ut illud brevi obtineatur. Persuasum habeto, præterquam quod « hac ratione divinum servitium multum promoveris, mihi id a te gratissimum fore; uti « etiam, si mihi significaveris, quæ in hoc « negotio feceris. Reverendissime in Christo « pater, Cardinalis Gesualde, mihi carissime « multumque dilecte amice, Dominus noster « perpetuo te custodiat. Vallisoleti die VII Aprilis « MDCII. Ego rex. »

cap. VIII. Congregatione Sacrorum Rituum, examinata

49 Beati Ludovici Bertrandi causa beatificationis agebatur in Congregatione Rituum, dabaturque singulis, qui ejusdem Congregationis erant, Cardinalibus summarium et scriptæ instructiones de omnibus, quæ tractanda erant in singulis congregationibus, quæ multæ habitæ fuerunt usque in annum MDCVIII; judex autem, seu Ponens, erat illustrissimus Cardinalis Serafinus. Post examinatam autem primo processus validitatem, qui erat in forma probante, examinatosque juridice testes, ac denique probatis ex Processu insignibus illius virtutibus et heroïcis gestis, multisque ac magnis miraculis, per intercessionem ejus tam in vita ejusdem, quam post mortem a Deo patratis, eadem sacra Congregatio die XIX Martii anno MDCVIII decrevit, posse summum Pontificem Paulum V inter Beatos (si ita ipsi visum fuerit) referre servum Dei fratrem Ludovicum Bertrandum, titulumque Beati eidem concedere, utque

A. AVIGNONO de eo Missa et officium confessoris non pontificis celebrari valeat; sique sua Sanctitas vellet, ad canonizationem ejusdem, perficiendam posse procedere.

in Beatorum numerum referri posse, censet,

50 Scripsit etiam rex Philippus III ad Paulum V Papam, eamdem beatificationem enixe flagitans, suoque legato Gastoni de Moncada, marchioni d'Aytona, mandavit, ut eamdem postularet. Quibus de causis illustrissimus dominus Cardinalis Pinellus Ostiensis episcopus, sacri Collegii decanus, die XXI Aprilis ad eumdem Paulum V retulit de sacræ Rituum Congregationis hac super re sententia; et sua Sanctitas ex totius sacri Collegii judicio decretum Congregationis approbans, titulum Beati Servo Dei Ludovico Bertrando attribuit, et facultatem concessit, ut in omnibus conventibus ac monasteriis Religiosorum Religiosarumque Ordinis Prædicatorum regni Valentiæ de eodem Missa et officium celebrari possent. Decretum dictæ Congregationis tale est.

ac hujusmodi

51 « Dominicus episcopus Ostiensis, sacri » Collegii decanus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ B » Cardinalis Pinellus Universis et singulis præ» sentes inspecturis, lecturis, et audituris sa» lutem in Domino sempiternam. Cum ob ex» cellentiam et sanctitatem vitæ bonæ memoriæ » fratris Ludovici Bertrandi Valentini, Ordinis » Prædicatorum, atque ob miraculorum coru» scationem, quæ omnipotens et misericors » Deus præter consuetum naturæ usum ejus » meritis et intercessione, tam dum viveret, » quam post ejus fœlicem in Domino obdor» mitionem, operari dignatus est, serenissimus » Philippus III Hispaniarum rex Catholicus, » regnum Valentiæ, nec non universus Prædi» catorum Ordo, Sanctissimo Domino nostro » Paulo Papæ quinto humiliter et iteratis præ» cibus supplicaverint, ut ad conservandum et » augendam populorum devotionem, quæ ma» xima ubique existit, et præcipue in Corona » Aragoniæ *b*, erga ipsum bonæ memoriæ fra» trem Ludovicum ob innumeras ejus meritis » receptas a Deo gratias, quas specialiter et pe» culiariter ipsemet serenissimus rex Catholicus » se accepisse fatetur, Sanctitas sua dignaretur » concedere, ut, donec dictus bonæ memoriæ C » frater Ludovicus in Sanctorum numerum re» feratur, Beatus nuncupari possit, et debeat, » ac de eo, velut de Beato, festum celebrari, » et Missa atque Officium recitari liceat, tam» quam de uno confessore non pontifice in Co» rona Aragoniæ *c*, et per universum Ordinem » Prædicatorum.

b

c

ea de re

52 » Et cum idem Sanctissimus Dominus » noster negocium hoc mature discutiendum » et examinandum ad sacram Rituum Congre» gationem remiserit, in qua Processus, legiti» me et auctoritate Apostolica confecti, de vitæ » sanctitate, puritate fidei, ac miraculorum co» ruscatione ejusdem bonæ memoriæ Ludovici » præsentati fuerunt, et diligenter ab illustris» simo et reverendissimo domino Cardinali Se» raphino, de ejusdem Congregationis ordine » examinati, quorum etiam compendium, sive » summarium, per manus singulorum domino» rum Cardinalium ejusdem Congregationis » transmissum fuit, audita tandem relatione » prædicti illustrissimi et reverendissimi D. Car» dinalis Seraphini, de præmissis facta in eadem » Congregatione, die XIX mensis Aprilis, cum ex » dictis Processibus satis et abundantissime con» stet de puritate fidei, sanctitate vitæ, miracu- D » lorumque operatione ejusdem bonæ mem. fra» tris Ludovici Bertrandi, ita ut etiam ex eisdem » posset ad actualem canonizationem deveniri; » eadem sacra Rituum Congregatio censuit (si » Sanctissimo Domino nostro placuerit) ut ipse » frater Ludovicus imposterum Beatus nuncu» pari possit et valeat, deque ipso, tamquam de » Beato, in civitate et regno Valentino Offi» cium et Missa, sicut de uno Confessore non » pontifice, anniversario ejus obitus die *d* a » Fratribus, et Religiosis utriusque sexus ejus» dem Ordinis licite ac libere recitari possit et » valeat.

d

decretum condit;

53 » Et idem Sanctissimus Dominus noster » Paulus Papa quintus, audita super præmissis » omnibus relatione, eidem in consistorio se» creto a nobis facta, de infra scripto annuit, » sententiamque Congregationis approbavit, ac » indulsit et concessit, ut de beato Ludovico » Bertrando in civitate et regno Valentiæ, in » omnibus monasteriis et ecclesiis Fratrum at» que monialium ejusdem Ordinis Prædicato» rum, ab ipsis Fratribus et monialibus, die E » XIX *e* mensis Octobris, quo die ejus obitus » solemnis memoria celebratur, singulis annis » Officium et Missa de Communi unius Confes» soris non pontificis, secundum ritum et con» suetudinem sui Ordinis, recitari et celebrari » libere et licite possit et valeat. In quorum » omnium et singulorum fidem et testimonium » præsentes per infrascriptum ejusdem Congre» gationis secretarium fieri jussimus, et manu » nostra propria subscripsimus, nostrique soliti » sigilli appensione muniri fecimus. Romæ in » palatio nostræ solitæ residentiæ die XXI men» sis Aprilis anni MDCVIII. Pontificatus vero » Sanctissimi Domini nostri Pauli divina pro» videntia Papæ quinti anno tertio.

e

» Dominicus episc. Ostiensis Card. Pinellus.

» J. P. Mucantius secretarius Congreg. »

quod reipsa Paulus V

54 Breve beatificationis beati Ludovici Bertrandi, Pauli V jussu anno MDCVIII die XXIX Julii editum, tale est:

« Paulus Papa V.

» Ad perpetuam rei memoriam.

» In Sede Principis Apostolorum, nullis licet F » nostris suffragantibus meritis, a Domino con» stituti, piis Catholicorum regnum, et aliorum » fidelium votis, quibus virtutum Dominus in » Servis suis honorificatur, libenter annuimus, » et auctoritate Apostolica indulgemus, prout » in Domino conspicimus expedire. Sane cha» rissimi in Christo filii nostri, Philippi Hispa» niarum regis Catholici, regni Valentiæ, et » Ordinis Fratrum Prædicatorum nomine no» bis expositum fuit, quod bonæ memoriæ Lu» dovicus Bertrandus Valentinus, dicti Ordinis » Fratrum Prædicatorum professus, multis et » eximiis virtutibus et gratiis vivens, ac mi» raculorum dono a Domino, tam in vita, » quam post mortem, illustratus fuit; et ideo » magna est etiam erga ejus nomen et me» moriam populorum et Aragonum regni de» votio. Quapropter, tam dictus Philippus rex, » quam regnum et Ordo prædicti, semel et » iterum nobis supplicari fecerunt, ut, donec » canonizationis honorem, quem dicto Ludo» vico ob excellentia ejus merita aliquando, di» vina adspirante gratia, habitum iri sperant, ab » Apostolica Sede impetrent, eumdem Ludovi» cum Beatum vocari, et de eodem Officium » et

A " et Missam in civitate et regno Valentiæ, tanquam de Confessore non pontifice, agi posse, auctoritate Apostolica indulgeremus.

exsequitur anno 1628 die 29 Julii.

55 " Quare re prius per venerabiles fratres " nostros sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales " sacris Ritibus præfectos, quibus eam examinandam demandavimus, mature discussa, de " eorumdem Cardinalium consilio, prædictorum Philippi regis, regni Valentiæ, et Ordinis Fratrum Prædicatorum supplicationibus " inclinati, quod imposterum dictus Ludovicus Bertrandus Beatus nuncupari, de eoque " in civitatis et regni Valentiæ omnibus monasteriis et ecclesiis Fratrum atque monialium " ejusdem Ordinis Prædicatorum ab ipsis Fratribus et monialibus die XIX mensis *f* Octobris, quæ, ut asseritur, ejus obitus dies est, " singulis annis Officium et Missa de Communi " unius Confessoris non pontificis, secundum " ritum et consuetudinem sui Ordinis, celebrari libere et licite possit et valeat, Apostolica auctoritate tenore præsentium perpetuo concedimus et indulgemus. Non obstan-B " tibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. " Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub " annulo Piscatoris die XXIX Julii MDCVIII. Pontificatus nostri anno quarto.

" Scipio Cobellutius. "

f

CAP. IX. Restrictus

56 Brevi Beatificationis B. Bertrandi in civitatem Valentiæ allato, magna admodum ac magnifica festa celebrata fuere, tantumque per universum mundum crevit erga hunc Sanctum devotio, ut multi dolerent, quod non possent ipsi quoque ea gratia uti, quam summus Pontifex soli Ordini S. Dominici in regno Valentiæ concesserat; ac præ cæteris clerus Valentinus, aliorumque Ordinum Religiosi. Quam ob rem patriarcha, archiepiscopus Valentinus, pro singulari sua erga Beatum devotione Paulo V Papæ supplicavit, ut in suo Corporis Christi collegio (quod magnifica ædes est, in qua divina Officia solemni pietate peraguntur) liceret Officium Missamque de eo festa ejusdem luce celebrare; eamque gratiam obtinuit. Neque ea contentus archiepiscopus fuit, sed memor arctissimæ amicitiæ, quam cum B. Bertrando C coluerat, voluit ejusdem festum celebrare in Valentino conventu Prædicatorum, fundato perpetuo reditu, unde ejusdem Beati festivo die sumptuosum, sed religiosum, convivium Religiosis patribus Prædicatoribus præberetur.

primum,

57 Supplicavit præterea eidem Paulo V, ut gratia, solis regni Valentiæ conventibus indulta, etiam ad universum Ordinem Prædicatorum extenderetur, ut ab iis omnibus Officium et Missa de eodem Beato fieri posset, utque eadem facultate clerus aliorumque Ordinum Religiosi in eadem civitate Valentia gauderent. Hanc gratiam etiam dominus Franciscus de Castro, legatus regius, ipsius regis nomine flagitavit, ac similia per litteras petierunt serenissimi Belgii principes Albertus archidux et Hispaniarum Infans domina Isabella.

B. Ludovici

58 Pontifex vero eorum memoriale remisit ad Congregationem Rituum, quæ die XIX Octobris anni MDCX decrevit, posse Sanctitatem Suam (si sic ei placeret) concedere, ut dicta gratia extendatur ad totum Ordinem Prædicatorum per universum mundum; utque Valentiæ, ubi illius corpus quiescit, liceat universo clero omnibusque cujuscumque Ordinis Religiosis Officium et Missam modo præscripto celebrare, factaque hac super re die XXV Octobris ejusdem anni MDCX per Cardinalem Pinellum decanum Sanctissimo Domino in consistorio secreto relatione, idem Pontifex annuit, gratiamque indulsit, ac eodem die XXV Octobris laudatus Cardinalis Pinellus, velut dictæ Congregationis Rituum præses, sequens decretum expediri mandavit.

A. Avignono.

cultus

59 " Dominicus episcopus Ostiensis Sacri " Collegii decanus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ " Cardinalis Pinellus. Universis et singulis præsentes inspecturis, lecturis et audituris salutem in Domino sempiternam. Cum ob excellentiam fidei, sanctitatem vitæ, et miraculorum coruscationem piæ memoriæ Fratris " Ludovici Bertrandi Valentini, Ordinis Prædicatorum, et totius regni Valentini populorum erga illum devotionem, venerationem et " concursum ad ejus sepulcrum, instante serenissimo Philippo III, Hispaniarum rege Catholico, et regno Valentiæ, ac universo Prædicatorum Ordine, sanctissimus Dominus noster, Paulus Papa quintus, in sacra Rituum E " Congregatione nostra examinari jusserit Processus, auctoritate Apostolica rite et recte " confectos, super vita, miraculis et devotione " populi erga dictum Fratrem Ludovicum Bertrandum, nostraque de contentis in dictis " Processibus audita summaria relatione, ejusdem nostræ Congregationis sententiam approbaverit, confirmaverit, et laudaverit; ac concesserit et indulserit, ut in posterum dictus " Frater Ludovicus Bertrandus BEATUS nuncupari possit, et valeat, deque eo, tanquam " de uno Confessore non Pontifice, in civitate " et regno Valentiæ tantum ab omnibus Fratribus et Religiosis utriusque sexus Ordinis " Prædicatorum, in eorum monasteriis et " ecclesiis, Officium et Missa de Communi " unius Confessoris non Pontificis, secundum ritum et consuetudinem ejusdem Ordinis, libere et licite recitari possit, ut in " dictis nostræ Congregationis decretis et in " nostris desuper expeditis litteris patentibus, " sub die XXI mensis Aprilis, latius conti-F " netur.

ad totum Ordinem Prædicatorum,

60 " Cum autem indies magis ac magis devotio populi Christiani erga dictum beatum " Ludovicum Bertrandum augeatur, non solum " in civitate et regno Valentiæ, sed per totum " etiam orbem in universa Religione Dominicana, ac major quotidie fiat et crescat ex universa Hispania et remotis etiam provinciis " concursus ad ejus sepulcrum ob innumeras et " magnas gratias, quas Deus fidelibus suis ipsius beati Ludovici meritis et intercessione " concedere non dedignatur; idem serenissimus " Philippus III, Hispaniarum rex Catholicus, et " per litteras, et per suum in Urbe oratorem, " et totum ipsum regnum Valentiæ, et universus Dominicanæ Religionis Ordo, nec non " etiam serenissimus Flandriæ princeps, iteratis " precibus apud eumdem Sanctissimum Dominum nostrum institerint, ut dignaretur indulgere et concedere, ut gratia, concessa Fratribus et Religiosis utriusque sexus Ordinis " Prædicatorum in regno Valentiæ tantum, ut " de dicto beato Ludovico Officium recitare possint et valeant, extendatur per universum Ordinem Prædicatorum ubique terrarum, et con-

" cedatur

A. Avignono. " cedatur, ut in regno Valentiæ, non tantum " Dominicani, sed etiam omnes alii presbyteri " et clerici sæculares, ac Regulares, et qui- " cunque utriusque sexus viri et mulieres vo- " lucrint, ut supra, de Beato recitare, et Missam " celebrare, sive audire possint.

omnemque clerum Valentinum 61 " Et cum hoc etiam idem Sanctissimus " Dominus noster in eadem nostra Congrega- " tione Rituum examinari jusserit, die XIX præ- " sentis mensis Octobris, illustriss. et reveren- " diss. DD. mei collegæ una mecum congrega- " ti, visis ejusdem Philippi III, Hispaniarum " regis Catholici, litteris, et instantiis factis " nomine totius regni Valentiæ, et universæ " Religionis Dominicanæ, ac principum Flan- " driæ, censuimus, si Sanctissimo Domino no- " stro placuerit, ut gratia prædicta possit ex- " tendi per universam Religionem Dominicanam " in toto orbe terrarum, et posse concedi in " civitate tantum Valentiæ, ubi dicti beati " Ludovi corpus requiescit, ut omnes utrius- " que sexus viri et mulieres, ac Religiosi Re- B " gulares, et sæculares possint de dicto Beato " Officium recitare, et Missam celebrare, vel " audire.

extenditur. 62 " Et facta per nos de prædicta nostræ " Congregationis sententia relatione eidem San- " ctissimo Domino nostro in consistorio secreto " hac die infrascripta, Sanctitas sua annuit, et " sententiam Congregationis laudavit et appro- " bavit, ac concessit et indulsit, ut de dicto bea- " to Ludovico per universum orbem a Fratri- " bus et Religiosis utriusque sexus Ordinis " Prædicatorum Officium et Missa recitari et " celebrari possit et valeat, et in civitate Va- " lentiæ etiam ab omnibus sæcularibus et Re- " gularibus, qui voluerint, dictum Officium, ut " supra, recitare, Missam celebrare, sive au- " dire, libere et licite possint ac valeant. In " quorum omnium et singulorum fidem ac te- " stimonium præsentes per inscriptum *g* ejus- " dem Congregationis secretarium fieri jussi- " mus, manu nostra propria subscripsimus, nos- " trique soliti sigilli impressione muniri feci- " mus. Romæ in palatio nostræ solitæ residen- " tiæ die XXV mensis Octobris MDC *h*. Pontifica- " tus vero ejusdem Sanctissimi Domini nostri " Pauli, divina providentia Papæ quinti anno C " sexto.

" Dominicus episcopus Hostiensis Car- " dinalis Pinelius.

" J. P. Mucantius Secret Congreg. "

ANNOTATA.

a *Obiit Philippus II anno* 1598, *die* 13 *Septembris.*

b Aragoniæ Corona *hic accipitur pro regno Hispaniæ generatim.*

c *Vide lit. præcedentem.*

d IX *Octobris.*

e *Imo* IX.

f *Vide lit. proxime præcedentem.*

g *Seu* subscriptum.

h *Lege* : MDCX, *ut supra num.* 58.

D

CAPUT IV.

Causa Canonizationis B. Ludovici Bertrandi ad finem fere perducta, tandem vero a Clemente X absoluta.

Valentinus Prædicatorum conventus desiderans, ut Processus canonizationis B. Ludovici Bertrandi promoveretur, interea mortuo reverendissimo patre magistro Ysteglia, sacri palatii magistro, ejusdemque causæ procuratore, decrevit unum e Religiosis suis ad curiam Romanam destinare, qui Ystegliæ succedens eam curaret. Proinde dicti conventus Prior, E magister frater Hieronymus Mos, omnium Fratrum consensu patrem fratrem Joannem Baptistam Alzamora, doctorem in Theologia, elegit, tradito ipsi procurationis mandato die IV Februarii anni MDCXV. Is die XIX Octobris ejusdem anni Romam adveniens, nihil prætermisit, quo dictam causam promoveret, obtulitque summo Pontifici Paulo V memoriale, in quo Sanctitati Suæ supplicavit, ut dignaretur causam canonizationis B. Ludovici Bertrandi committere tribus senioribus Rotæ Auditorum, ut hi examinarent Processus ad canonizationem spectantes. *Cap. I. Causa Canonizationis*

64 Concessit eam gratiam Pontifex, causamque illustrissimo domino Sacrato, archiepiscopo Damasceno, illustrissimo domino Coccino, Rotæ decano, ac reverendissimo domino Manzanedo de Chiguones, auditori Rotæ, commisit, quibus hæc commissio oblata fuit die XXII Junii anno MDCXVI. Illi autem, acceptata commissione die XXVII ejusdem mensis, notarium causæ constituerunt Sebastianum Taborino Viroduneusem, primoque die Julii ejusdem anni Processus causæ a Congregatione Rituum ad Rotam translati fuere, dictoque notario traditi. F Cumque laudatus pater procurator causæ tria Processus apographa facienda curasset, quorum quodlibet ex bis mille quingentis et quadraginta quinque foliis constabat, die IV Julii ejusdem anni judices commissarii edito decreto mandarunt, ut apographa cum autographo conferrentur, cjus rei cura notario causæ commissa. *Rotæ auditoribus committitur.*

65 Facta hac collatione, unicuique judici suum datum apographum est; sed cum jam inchoanda causa erat, placuit Deo prædictum patrem fratrem Joannem Baptistam Alzamora, causæ procuratorem, ad se evocare, quod mense Aprili anni MDCXVII evenit. Qua de causa nihil præterea actum fuit, donec reverendissimus pater magister, frater Raphaël Rifoz, totius Ordinis Prædicatorum vicarius generalis (postea episcopus Helenensis *a*) ad conventum Prædicatorum Valentiæ scripsit, ut aliquem patrum ad eam causam agendam Romam mitterent. Itaque magister frater Hieronymus Cucalini, tunc ibidem Prior, cum communi omnium patrum conventus consensu jussit me eum *ejusdemque procurator constituitur Avignonus.*

A eum in finem illuc ire cum mandato procurationis, dato die VI Octobris anno MDCXVII.

B. Bertrandi 66 Romam ego adveni die XXVIII Decembris dicti anni, et post exposita a me supra dictis judicibus postulata, traditaque scripta necessaria, habita fuit die XXX Aprilis anno MDCXVIII prima de causa canonizationis B. Bertrandi Congregatio in palatio Apostolico Quirinali, in qua illustrissimi domini judices decreverunt, Processum commissorialem esse in forma probante ad prosequendam canonizationem. Secunda Congregatio Romæ habita fuit in sacristia S. Augustini eodem anno MDCXIII, die XVII Julii, in qua decretum fuit, testes in Processu remissoriali bene ac juridice examinatos fuisse. Die XVIII Septembris ejusdem anni MDCXVIII habita fuit in eadem sacristia Congregatio tertia, in qua decretum fuit, ad canonizationem perficiendam optime probatam fuisse insignem B. Bertrandi fidem, ac pariter constare de ejusdem firmissima spe, et ardentissima charitate et amore Dei ac proximi.

B 67 Ejusdem anni MDCXVIII die XXVI Septembris celebrata fuit quarta Congregatio similiter in sacristia S. Augustini, in qua decretum fuit, recte probatas fuisse B. Bertrandi virtutes, scilicet prudentiam, justitiam, paupertatem, castitatem, orationem et patientiam, ad canonizationem perficiendam. Die V Octobris ejusdem anni MDCXVIII habita fuit Congregatio in Monte Quirinali, decretumque, constare optime de magna temperantia, mortificatione et humilitate B. Bertrandi, atque etiam bene probatum esse communicatum ipsi a divina Majestate donum prophetiæ, magnumque populi concursum, qui post illius obitum ad ejusdem manus pedesque osculandas accedebat, et vestimenta ipsius pro sacris reliquiis auferebat; uti et magnam sepulcri ejus venerationem. *virtutes,*

et varia vivi, 68 Eodem anno MDCXVIII, die XV Octobris habita fuit sexta Congregatio in palatio Apostolico Montis Quirinalis, in eaque decretum est, ad canonizationem faciendam bene probata esse duo miracula; videlicet unum de grandi incendio, quod e monte versus vineam in confinibus Albaydæ *b* velociter progrediens Beatus, solo signo Crucis formato, subito penitus extinxit; alterum de strumis Sperantiæ Assensi a Beato, ulcera lambendo, sanatis; quæ sanatio pariter subitanea fuit. Anno MDCXIX, die XVIII Februarii domini judices septimo congregati fuere in palatio Quirinali, approbaruntque pro canonizatione duo miracula, quorum unum fuit multiplicatio panis in conventu sancti Honuphrii, quod ex septem frustis panis ultra triginta Fratres refecti fuerint ad primam mensam, et abunde superfuerit ad secundam: alterum autem miraculum fuit de Vincentia Moregli, quæ, cum omnino contracta esset et ulceribus plena, se ipsam frustulo habitus Beati attingens eo ipso temporis momento convaluit. C

mortuique 69 Die IV Martii anni MDCXIX octava Congregatio habita fuit in eodem palatio, ac tria miracula ad eumdem finem approbata fuerunt. Primum erat lumen supranaturale, quod ex ore Beati prodire visum est eo temporis momento, quo ille animam exspiravit; secundum musica angelorum, post ejusdem obitum audita; tertium de fistula Isabellæ Salon, quæ Beati jam defuncti manu tacta illico sanata fuit. Nona Congregatio in Monte Quirinali habita fuit anno MDCXIX, die XX Martii, in qua approbata sunt duo miracula de duobus pueris graviter ægrotantibus, quorum unus laborabat febri, fluxuque ac gravi hernia; alter vero, præterquam quod etiam gravem herniam pateretur, vomebat sanguinem, qui ambo eodem temporis momento, quo aqua fontis a Beato, dum viveret, benedicti, loti fuere, sanati sunt. *A. Avignone.*

70 Die XV Aprilis anni MDCXIX habita in eodem palatio est Congregatio decima, in qua approbatum fuit miraculum factum in Anna Monforti, quæ cum paralytica esset et vicina morti, ex eodem fonte bibens sanitatem recepit. Die XVII Maii anno MDCXIX in eodem palatio habita fuit Congregatio undecima, duoque miracula approbata fuere; unum scilicet de Gaspare Ramirez cæco, qui Beati sepulcrum invisens, perfectum visum recuperavit; et alterum de puellula pariter cæca, Joannis Sagarra filia, quæ oculos suos aqua prædicti fontis lavans videndi facultatem illico recepit. Die XIV Junii anni MDCXIX duodecima vice judices convenerunt in supra dicto palatio, approbaruntque miraculum Joanni de Pedever claudo concessum, qui cum incedere nequiret sine fulcris, portatus ad Beati sepulcrum, post fusas ibi preces, eodem tempore incolumis evasit. *miracula* E

71 Die III Julii anni MDCXIX in eodem palatio fuit habita Congregatio decima tertia, quæ duo miracula approbavit, unum splendoris supernaturalis, visi in Beati cadavere in ecclesia; alterum supernaturalis odoris, quo idem Beati corpus fragravit. Die XXXI Julii anni MDCXIX decima quarta Congregatio celebrata fuit in Sapientia, in qua tria miracula approbata sunt; videlicet, quod, cum Isabella Vincentia Pugiades vehementi febri correpta, loquendique facultate destituta et morti vicina decumberet, solo Beati Rosarii attactu perfecte sanata fuerit; alterum, quod Andrea Alreus, postquam ter peperisset, omni lacte semper destituta, cum quinque mensibus post tertium puerperium sepulcrum Beati invisceret, lacte abundaverit. Tertium, quod, cum Hieronyma Giner totum caput ulcerosum cuteque ne capillis radicitus nudatum haberet, postquam illud oleo lampadis ad sepulcrum Beati ardentis unctum fuit, sanata fuerit, capillique renati sint. *Rotæ auditores recte probata fuisse statuunt* F

72 Dum causa agebatur in Rota, rex Philippus III majori etiam, quam ante, desiderio flagrans, eam brevi terminatam videndi, hasce litteras ad Paulum V Papam scripsit. « Sanctissime Pater. Scribo ad Cardinalem Borgiam, » ut meo nomine supplicet Sanctitati vestræ, » ut jubere dignetur, causam canonizationis » beati Fratris Ludovici Bertrandi e civitate » Valentia oriundi, et Religiosi Ordinis S. » Dominici, quantocyus expediri, multas ob » causas, multasque rationes id ita exigentes, » ac singulariter ob solatium, quod hæc civi- » as et peculiariter Religiosi conventus, in quo » ille habitum induit, vixit obiitque, et ejus- » dem corpus quiescit, inde hausturi essent. Ob- » secro Sanctitatem vestram, ut ipsum audire » dignetur, eique fidem habere, ac supplicibus » ipsius precibus benigne annuere, quod ob al- » legatas rationes pro gratia et singulari favore » Beatitudini vestræ acceptum referam, cujus » Sanctissimam personam Dominus noster ad » prosperum felixque universalis Ecclesiæ regi- » men servet incolumem. Sanctitatis vestræ hu- » millimus *urgentibus interim causam Philippo III,*

A. AVIGNONO. » millimus ac devotus filius Philippus Dei gra- » tia etc., qui ejusdem sanctissimos pedes ac » manum osculatur. Rex. »

variisque civitatibus

73 Eidem summo Pontifici pro eadem canonizatione obtinenda per litteras supplicarunt illustrissimus ac reverendissimus dominus, dominus Isidorus Aliaga, archiepiscopus Valentinus die VIII Novembris anni MDCXVII; Jurati civitatis Valentiæ Joannes Baptista Catalani, Petrus Ludovici Ramos, Balthasar Dalp, Franciscus Artes, Alphonsus Suguer, et Raphaël Darder die IV Novembris anni MDCXVII; Deputati regni Valentiæ die IX Novembris anni MDCXVII; Juratis civitatis Segorbiensis Hieronymus Vincenzo, Joannes Climente et Petrus Climente die XXX Julii anni MDCXIV; et ejusdem civitatis capitulum die VIII Junii anni MDCXIV; jurati civitatis Alicante Jacobus Pastori, Franciscus Camicia, et Martinus Perez die XIII Februarii anni MDCXVIII, ejusdem civitatis capitulum die XIII Februarii anni MDCXVIII; Deputati regni Aragoniæ die VI Novembris anni MDCXIX; illustrissimus dominus comes B Aranda die XVII Octobris anni MDCXIX; Jurati Cæsaraugustæ die XXVIII Novembris anni MDCXIX, et capitulum ejusdem archiepiscopatus die XXVIII Novembris anni MDCXIX.

CAP. XI. Oblata Pontifici Rotæ auditorum Relatione,

74 Postquam domini Auditores Rotæ prædictas Congregationes habuerant, summus Pontifex Gregorius XV initio Pontificatus sui illustrissimum et reverendissimum dominum Franciscum Sagrati, archiepiscopum Damascenum, ob multa sua merita creavit Cardinalem, ac Datarii munere honoravit. Qua de causa cum illustrissimus iste non posset amplius isti causæ vacare, supplicatum Pontifici est, ut alterum judicem in illius locum sufficeret, suffecitque ipse mense Maio anni MDCXXI dominum Jacobum de Cavalier, velut seniorem Auditorum Rotæ, qui Romæ tunc aderant. Postquam hic recognoverat omnia, quæ in hac causa gesta fuerant in Rota, et Relationi ab illustrissimo ac reverendissimo domino Joanne Baptista Coccino, decano Rotæ, compositæ, in qua omnes Sancti virtutes pariterque octodecim miracula in supra dictis congregationibus pro canonizatione probata, prolixe continebantur, una C cum ceteris judicibus subscripserat (quam Relationem, quia longa est, hic non insero) eamdem prædicti tres judices die XIII Augusti anni MDCXXI summo Pontifici Gregorio XV in Apostolico palatio Quirinali cum opportunis vivæ vocis verbis obtulerunt.

S. R. Congregatio causam recognoscit,

75 Pontifex autem subsecuto mense Septembri eam Congregationi Rituum commisit, ut canonizationis causam denuo examinaret; et ab hac Congregatione commissa fuit illustrissimo ac reverendissimo domino Cardinali Pignatello, ut eadem sacræ Congregationi proponeret. Cumque ei consignatus fuisset totus Processus, omniaque scripta summariaque tradita omnibus dominis Cardinalibus dictæ Congregationis, aliisque, qui intervenerunt, ac nominatim doctori Joanni Baptistæ Spada, summi Pontificis Cameræque Apostolicæ fisco, qui ad singulas congregationes suis temporibus citatus fuit; illustrissimi ac reverendissimi Cardinales in multis congregationibus cum maturo judicio pronuntiarunt, Processus validos esse, recteque probata omnes virtutes ac miracula, quæ Auditores Rotæ examinaverant, et in Relationem ab iisdem summo Pontifici oblatam retulerant.

Proinde die XXII Decembris anni MDCXXI causam canonizationis B. Ludovici Bertrandi concluserunt, edito decreto, posse Pontificem, quandocumque ipsi placeret, eumdem Beatum inter Sanctos referre. Decretum hoc sic habet. D

decernitque procedi posse ad canonizationem,

76 « Beati Ludovici Bertrandi die XII De- » cembris MDCXXI. Discussa diligenter ac mature » perpensa, de mandato Sanctissimi Domini no- » stri, in ordine ad canonizationem, causa beati » Ludovici Bertrandi Valentini, Ordinis Præ- » dicatorum; Congregatio sacrorum Rituum, » pluribus desuper habitis sessionibus, illustris- » simo Cardinali Pignatello referente, censuit, » tuto posse Sanctissimum Dominum nostrum, » quandocumque sibi libuerit, ad solemnem » ejusdem beati Ludovici canonizationem juxta » sanctæ Romanæ Ecclesiæ rituum et sacrorum » Canonum dispositionem devenire, eumdem- » que diffinire, Sanctum cum Deo regnantem, » atque universali Ecclesiæ proponere colendum » ac venerandum.

» Franciscus Maria Card. a Monte.

» Locus † sigilli.

» J. Baptista Rinuccinus Secretarius. » E

quam Philippus IV c

77 Porro non solus Philippus III *c* rex pro canonizatione B. Ludovici sæpe ad summum Pontificem scripsit, verum Philippus IV, illius non solum regnorum, sed etiam magis pietatis ac virtutum heres, ad Gregorium XV *d* felicis recordationis eumdem in finem sequentes litteras dedit. « Sanctissime Pater. Scri- » bo ad ducem d'Alburcherche, legatum meum, » ut meo nomine Sanctitati vestræ supplicet, » ut dignetur mandare, causam canonizationis » beati Fratris Ludovici Bertrandi, Ordinis S. » Dominici, breviter expediri ob plurimas ju- » stas rationes, quæ concurrunt, uti idem le- » gatus pluribus exponet. Supplico humiliter, » ut Sanctitas vestra eum auscultet, eique fi- » dem præstet ac benigne admittere dignetur, » quidquid ille hac in parte meo nomine flagita- » verit; quod pro singulari Beatitudinis vestræ » gratia ac favore habebo, cujus Sanctissimam » personam Dominus noster ad prosperum fe- » lixque universæ Ecclesiæ suæ regimen inco- » lumem servet. Matriti die XII Decembris anni » MDCXXI. Sanctitatis vestræ humillimus ac de- F » votus filius Philippus Dei gratia Castellæ, » Aragoniæ, Legionis, Navarræ et Indiarum » rex, qui tuos sanctos pedes manusque oscu- » latur. Rex. »

iteratis litteris etiam ursit, obtinuissetque,

78 Cum in suo canonizationem ad finem perductam videndi desiderio idem rex semper persisteret, hasce secundas litteras ad eumdem Pontificem dedit: « Sanctissime Pater. Tanta est » devotio, qua ego beatum Fratrem Ludovicum » Bertrandum, Religiosum Ordinis S. Dominici, » prosequor, tantumque meum eumdem Sanctis » adscriptum videndi desiderium, ut, quamvis » die XII Decembris anni elapsi ad Sanctitatem » Vestram hac super re scripserim, pro fide ha- » benda duci d'Ablburcherche, consiliario meo » ac legato; nihilominus, cum intellexerim, » quantum jam profecerit, volui, ut ille de- » nuo proponat ea, quæ Sanctitas Vestra ex » ipso auditura est; cui supplico, ut id nego- » tium terminare dignetur, persuasumque ha- » beat, id me pro favore ac singulari gratia » Sanctitatis vestræ habiturum, cujus sanctissi- » mam personam Dominus noster ad prosperum » et felix universæ Ecclesiæ suæ regimen servet. » Ex Pardo *e* die XVI Januarii anni MDCXXIII *. *e* * an MDCXXII ?

» Sanctitatis

A „ Sanctitatis Vestræ humillimus et devotus filius, Philippus, Dei gratia Castellæ, Aragoniæ, Legionis, Navarræ et Iudiarum rex, qui ejusdem sanctissimos pedes osculatur. Rex. „

nisi, confecto fere negotio. Pontifex obiisset.

79 Hasce litteras summo Pontifici obtulit illustrissimus et excellentissimus dux d'Alburcherche, ac studiose negotium illud tractavit; Pontifex vero pari cum affectu suam de B. Ludovico Bertraudo inter Sanctos referendo voluntatem eidem excellentissimo domino significavit; quod propediem faciendum fuisse certo credebatur, cum, ejusdem Pontificis morte interveniente *f*, nihil effectum fuit *g*.

ANNOTATA.

a Helena, *vulgo* Elna, *urbs parva in comitatu Ruscinonensi, sedem olim habuit episcopalem, quam Perpinianum transtulit Clemens VIII anno* 1604.

b *Consule Indicem Geographicum.*

c *Obiit anno* 1621 *ultimo die mensis Martii.*

d *Paulus V obiit anno* 1621 *die* 21 *Januarii,* B *in cujus locum mensis sequentis die nono electus fuit Gregorius* XV.

e *Palatio regio, binis circiter leucis Matrito distante.*

f *Obiit anno* 1623 *die octava Julii.*

g *Hactenus Avignonus. Tandem* B. Ludovicum Bertraudum *in Sanctorum numerum retulit Clemens X anno* 1671, *die* 12 *Aprilis, edita, quam Appendicis loco subjungimus, sequenti Bulla.*

APPENDIX

Clemens X B. Ludovicum Bertrandum in Sanctorum numerum refert.

CLEMENS EPISCOPUS

C SERVUS SERVORUM DEI.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Inter cultores, quos Deus in vineam suam semper misit,

Cæli, terræque conditor ab ipso mundi exordio usque ad hæc nostra tempora, in quibus seculorum fines devenisse creduntur, nunquam per singulas ætates, tanquam per horas distributas, operarios in vineam suam mittere destitit, qui pondus diei et æstus portantes, labore, sudore ac sanguine illam irrigarent, et omnium cælestium virtutum ac æternæ vitæ fructibus germinare eam facerent, donec juxta divina Scripturarum oracula ex omnibus gentibus, tribubus, populis, et linguis a solis ortus cardine usque ad terrarum limites, omnes ad cœnam Agni providi congregati in regno cælesti vinum novissimum biberent, quod Dei sapientia electis suis miscere consuevit. In excolenda sanctæ Crucis vite omni cura potissimum insudarunt, in operibus diversi, in veritate uniformes, ut etiam per regna et provincias, nostris majoribus antea ignotas, ita innotuerit ejus virtus, ac vigor in D totius orbis victoria, ipsiusque de mundi principe triumphus, ut jam tremendum illud cunctis potestatibus nomen, quod est super omne nomen, sibi jam barbaras nationes subegerit „ et „ in nomine Jesu omne genu flectatur, ac omnis „ lingua confiteatur, qui Dominus Jesus in glo- „ ria est Dei Patris *a*. „

ex Prædicatorum Ordine Ludovicus Bertrandus sic excelluit, a

2 Plures hujusmodi, et strenuos operarios continuata serie Catholicæ Ecclesiæ Prædicatorum Ordo ministrare non destitit, inter quos novissime egregius Dei servus Ludovicus Bertrandus mirifice claruit, qui ardentissima in ipsum Deum, et proximum caritate flagrans, ceterarum virtutum excellentia, prophetiæ dono, et Apostolico ministerio coruscans, omnium linguarum laudibus merito celebratur, cujus pietas et devotio adhuc in ipsa tenera ætate effulsit, quibus et mundi contemptum, et religiosi status perfectionem jungens, veteranis professoribus admirationi, et exemplo fuit. Postmodum ad Occidentales Indos Evangelicus prædicator missus plurimos ad Christi fidem adduxit. Apo- E stolicis etiam signis, charismatibus, et auctoritate decoratus, et cunctis virtutibus fulgens, inventus est dignus, qui super excelsum candelabrum in sancta Ecclesia collocaretur, ut ceteris, qui in domo Dei sunt, ejus radii eluceseant.

ut Sanctorum albo meruerit adscribi.

3 Rationi, et æquitati convenit, ut præclarus hic Dei famulus, qui pro ejus gloria, et animarum salute multos maximosque labores, et ærumnas pertulit, cujus nomen Deus ipse gloriosum effecit, a Nobis quoque, qui ejus vices in terris, licet immeriti, gerimus, honorabilis ubique reddatur. Hunc igitur, ut jure merito in Ecclesia militanti populus fidelis et plebs Deo dicata Sanctorum Fastis adscribi, plenius agnoscat, ejus præclare gesta, et eximia virtutum ornamenta, tamquam præcellentia, ad imitandum proponenda duximus, ut Christi nomine decorati gesta sua ad ejus exemplum in Dei gloriam conformantes cum in opportunitatibus et tribulationibus advocatum apud Deum Patrem Omnipotentem habere mereantur, atque ut Christi fidelium ora promptius in divinis laudibus exultent, et pietatis fervor erga tantum Jesu Christi Servum magis in dies excite- F tur, ejus admirandam, et omni laude dignam in terris peractam vitam in primis exponere, et brevi inclusam eloquio cunctis patentem reddere decrevimus.

Ejus natale solum ac tempus parentes, pia infantia, b

4 Valentiæ igitur in Hispaniæ Tarraconensi ex piis, honestis, Catholicisque parentibus, Johanne Ludovico Bertrando, et Johanna Anna Exarch *b* editus est in lucem Ludovicus Bertrandus anno Dominicæ Salutis millesimo quingentesimo vigesimo sexto Kalendis Januarii, et ibidem in parochiali S. Stephani ecclesia, eodemque fonte, quo olim S. Vincentius Ferrerius *c* in Christo renatus fuerat, baptizatus c fuit, ut Sanctum cui Ludovicus carnali prosapia junctus erat, communi etiam regenerationis propinquitate attingeret *d*. Infans a pa- d rentibus eidem S. Vincentio mire devotis, pie, honesteque educatus, necnon optimis moribus ita imbutus fuit, ut neque in illa tenera ætate defuerint argumenta futuræ sanctitatis; vagientis enim, ac plorantis lacrymæ nulla re sisti certius poterant, quam Sanctorum imaginibus ejus conspectui oblatis, quarum ad intuitum domi,

A domi, et in templi mirifice gestiebat. Crescente ætate, crevit pariter virtutum amor, et erga res divinas pronus affectus.

pueritia et adolescentia,

5 Vix pueritiæ limen attigerat, quando notatus fuit crebro ad solitudinem cubiculi sese recipere, ut geniculans prolixæ orationi incumberet. Illic Dominum in se loquentem audiens, suimet corpusculi robustus domitor evasit; illic spreta delicati cubilis mollitie, aut humi, aut duro in ligno modicum somnum capiebat; illic jejuniis, victuique parcissimo corpus assuescere docuit, ac variis pœnitentiæ austeritatibus extenuare cœpit. Exinde frequentando gymnasio, et litterarum studiis addictus non minus prava consortia, nugas, atque illecebras, quam otii laxamenta, velut bonarum artium ærugines, et virtutum pestes, cautissima sedulitate jugiter evitavit. In simplicitate cordis sui quæsivit Dominum, et invenit illum. In ecclesiis enim, et maxime Ordinis Prædicatorum sæpissime orationi vacans morabatur. Sacris etiam lectionibus, divinisque colloquiis mentem reficiens, invenit, quem diligebat anima ejus; sanctissi-
B mæ Eucharistiæ frequenti, humili, et oculta sumptione delectatus, in Dei, ac proximi amorem totus exarsit. Xenodochia magna caritate visitans, pauperibus tota animi sui demissione inserviebat.

professio in Ordine Prædicatorum, presbyteratus; munia ab eo obita

6 Ut Domini consilium de relinquendis domo, fratibus, et parentibus perfectius impleret, eremi desiderio clam domo aufugit; sed specioso pietatis titulo revocatus, aliamque fallacis seculi fugam auspicatus, primo clericalem admisit habitum, mox vero non sine magna cum domesticis lucta Ordini sancti Dominici nomen dedit in conventu Prædicatorum Valentino, et Religionis habitu suscepto, præclara S. Vincentii Ferrerii, ejusdem familiæ celeberrimi alumni, vestigia sibi sequenda proposuit. Ejus exemplo in omnium virtutum genere proficiens, genitoris querelas, et blanditias invicto animo superavit, et tirocinii anno expleto (in quo regularis militiæ præclara dedit indicia) solemnia Religiosæ professionis vota emisit. Postquam multis, magnisque virtutum incrementis vitam, quam ad eum usque diem
C integerrimam egerat, cumulavit, sacros Ordi-
e nes peracto Noviciatu *e* suscepit, et ad sacrum
f presbyteratus Ordinem promotus *f*, paulo post
g Noviciorum magister raro exemplo eligitur *g*, quod munus cum pluribus annis magna cum laude exercuisset, Vicarius conventus de Al-
h bayda *h*; deinde Prior S. Honuphrii fuit designatus. Demum conventui Valentiæ præ-
i fuit *i*, in quibus ceteris fratribus non tam prælatione, quam virtute, et exemplo semper præivit.

Assidua oratio divinitus illustrata: fames et reverentia sacræ Communionis:

7 Inter cetera, quibus ad sublimem perfectionis gradum pervenit, summum fuit orationi mentali per quatuor integras horas quotidie vacare, Dominicæ Passionis mysteria magno cum fervore, et mentis jubilo recolendo. His post meridiem contemplandis beatissimæ Virginis gaudiis dimidiam horam addebat. Sub his cœlestium illustrationum commerciis persæpe visus est non solum spiritu rapi in ecstasim, sed et corpore a terra sublevari, et luculentis splendoribus conspicue circumfundi. Erga sanctissimum Altaris Sacramentum miro ex intimis præcordiis ardore flagrabat, sciens, hoc esse pulcrum, et optimum electorum frumentum, se vinum germinans Virgines; propterea familiares ad ejus sumptionis, vel saltem visitatio- D nis frequentiam vehementer hortabatur. Sacrum Missæ sacrificium celebraturus angelicæ puritatis candorem æmulari cupiens, quantavis carnis mortificatione, et mentis in Deum elevatione esset ornatus, sibi nihilominus nunquam satis paratus videbatur esse. A sacrificando impeditus sacra Eucharistia reficiebatur, ut jugiter Christum in se manentem haberet, et in eo ipse quoque assidue maneret.

mira Viri humilitas eamque

8 Ut cum Patre luminum jugis esset conversatio sua, mira simplicitate in omnibus semper se gessit; magna tamen cum prudentia qua præditus erat. Humilitati sic addictus fuit, ut in sui nihili cognitione, et vili existimatione perpetuo moraretur. Se omnium in virtutibus minimum, in peccatis maximum prædicans, omnibus subesse satagebat; ab ipsis Noviciis de suis defectibus admoneri non solum gaudens, sed etiam sæpe imperans. Seipsum Davum perturbantem omnia, ac solum Judæ proditoris, ac dæmonum consortio dignum appellans, innumeris aliis seipsum probris, et conviciis onerabat. Summo mærore cum honorifice aut tracta- E retur, aut exciperetur, afficiebatur, ita ut procumbens in genua, ne manibus suis oscula figeret, deprecaretur, ac Paternitatis titulo Prior se honorari inhibuerit. Si quem læsisse sua mæstitia, aut aliter timuisset, genuflexus veniam poscebat. Concionatoribus, etiam ipsis, quos instruxerat, ministrum se jungebat, nec ullius, quamvis inceruditum, sermonem despexit. In ipsis favoribus cælestibus, et divinis revelationibus mirifice humilitatis spiritum custodivit. Timore judiciorum Dei perculsus, se in infernum demergi sibi ipsi videbatur, cui timorem filialem a Deo precibus, et pœnis obtentum jungens, mæstus et pavidus continuo apparebat.

aliis persuadendi studium eximia in Deum charitas:

9 Eumdem profundæ humilitatis spiritum in sibi subditorum cordibus superior existens inserere studuit, dicere solitus, Religiosum, perfectionis cupidum, debere spernere se, spernere nullum, spernere mundum, et spernere se sperni. In his unumquemque sic proficere debere, dicebat, ut, quamtavis virtute et meritis clarus esset, numquam tamen de se præsumeret, aut se alicui præferret. Magnis æstua- F vit caritatis erga Deum incendiis, quam nunquam tribulationum aquæ extinguere potuerunt: unde et zelo Dei ardens urebatur, si quid contra Dei præcepta moliri, aut videret, aut audiret; quin et sermones ejus, ut faces ardebant, nihil de seculi vanitate mixtum continentes, sed vel ad Dei famulatum, vel ad pœnitentiam et peccatorum detestationem directi erant; frequens fuit in sacræ Scripturæ sententiis, aut Sanctorum gestis enarrandis, magno fervore exaggerans, horrendum esse incidere in manus Dei viventis et irati. Hinc plures re ipsa experti sunt, se ab ejus conversatione novis semper in Dei servitute fervoribus excitatos recessisse.

fuga plausus popularis: desiderium martyrii:

10 Cum nobilis quidam communem vitiorum objurgationem ad se singulariter credidisset a B. Ludovico directam, mortem, quam ei commiuatus fuerat, nisi dicta in suggestu revocaret, viriliter renuenti, stricto in cum sclopo intentat, illico in Crucifixum mirabili transformatione sclopus mutatur, ipso aggressore miraculi vi prostrato, ac veniam enixe petente: beatusque Ludovicus suæ humilitati consulens, plus timens laudatum populum, quam sclopum,

A scolopum, suo socio Christophoro de Mora præcepit, signans in ejus pectore Crucem, ut prodigium celaret, usque dum annis triginta transactis interrogatus panderet veritatem. Usque adeo ardens erat in eo martyrii desiderium, ut in tremendi sacrificii elevatione cum Petro Martyre *k* ex intimis præcordiis divinam Majestatem exoraret : „ Da mihi Domine, ut pro te „ moriar, quemadmodum pro me mori volui„ sti. „ In prospectu etiam imaginis S. Vincentii Martyris *l* eisdem pœnis, et suppliciis, quibus ipse certavit, et, vicit affici vehementer optavit. Audiens pœnas, quibus pro fide Christi sua ætate aliqui gloriose diem clauserant extremum, ex profundo cordis in jubilum erumpens eis cum similibus victoriis totis visceribus se socium jungi, cupiebat.

amor proximi, maxime sæviente peste, etiam miraculis probatus.

11 Eadem caritate etiam erga proximum ardens animarum solatia et progressus totis viribus promovebat. Frequens fuit in confessionibus audiendis, pro aliorum culpis expiandis duris se flagellis cædens; quibus et mulierem, honestæ, quoad seculum, conditionis, cujus B peccandi consuetudinem, Deo revelante, noverat, revocavit. Adolescentula etiam ne caderet, orationibus et pœnis a Deo obtinuit. Pestis tempore quoscumque mendicos obvios habuisset, ad Conventum S. Annæ Albaydæ, quamquam inopia laborantem, ubi tunc munus agebat Superioris, reficiendos adducebat, dicere solitus, Deum nunquam sibi fideliter servientibus deesse. In vias, et montes procedens, peste extinctos sepultura donabat. In Xenodochiis et domibus infirmos sæpe invisens, eorum plurimos, imponens eis manus, et pro eis deprecans, sanitati restituit, inter quos non sine evidenti miraculo religiosus vir, Franciscus Allemanus, jam morti proximus a B. Ludovico de recuperanda valetudine certior factus, paulo post omnino liber convaluit. In sedandis odiis, et reconciliandis animis magnopere etiam hujus viri caritas enituit : in carcere etiam detentis, aut morti addictis, ope, et auxilio non deerat, quorum plures e miseriis, et in- C justis vexationibus miro modo, et suaviter liberavit.

In Americam navigans graviter læsum sanat : sermone Hispanico a variis populis intelligitur:

12 His Dei et proximi amoris ardoribus incensus in terram alienigenarum gentium vere sapiens pertransire decrevit, ut Indorum animas Deo lucraretur, a quo nec amicorum, vel fratrum, aut sororum artibus, precibus, vel lacrymis dimoveri potuit; omnibus enim magna cum animi submissione non sine fletibus valedicens, pedestre iter Occidentalem Indiam *m* versus arripuit, et Hispali *n* navem ingressus omnibus ædificationi, solatio, et auxilio in opportunitatibus fuit; in qua sui Ordinis Religiosum a cadente ponderosa trochlea gravissime læsum, vulnere aqua loto, sic sanitati pristinæ restituit, ut postridie, mirantibus cunctis, nec vestigium quidem cicatricis appareret. Appulit ad Carthagenæ portum, ibique in Conventu sancti Josephi sui Ordinis habitavit, et inde ad diversos Indorum populos missus evangelizavit, incolentibus scilicet Tubaram, Cipacoam, Paluatum, Mompoix, Serram sanctæ Marthæ, Tuncarum, Tenerifem et aliis, ibique plura, et mirabilia perpetravit. Orationibus a Deo obtinuit, ut lingua sua Hispana, in qua natus erat, evangelizando absque interprete intelligeretur ab Indis. Vigilias, D sitim, famem, æstum et frigora in hoc Apostolico ministerio ferens, semper pedes incedens, et sæpe æger, cursum suum cum Apostolo consummare gestiebat.

mira patrat, Tubaritas convertit : infantem, Deo providente, baptizat :

13 Socium quandoque habuit rudem moribus, cui non sine miraculo mortale vulnus in capite curaverat, quin etiam præter expectationem, ut ei subveniret, apparuit arbor pomifera, fonsque ad radicem scaturivit, ut illum recrearet, et convivaret; qui postea eum inurbane deserens, misere, sicut ei Vir Dei prædixerat, reliquum vitæ tempus, et finem consumpsit. Visus est etiam sæpe in itinere a via secedens flagellis se cædere. Pluries obvias habuit tigres, aut alias feras, quæ signo Crucis ab eo mites redditæ, itinerantibus illæsis relictis, alio iter arripiebant. Carthagenæ concionator deputatus in Quadragesima, ut ei mos erat, visus fuit duriora corda emollire, et auditores nonnisi compunctos, et amare flentes dimittere. Rapiebat audientium mentes; neque enim hominis, sed angeli spiritum verba ejus redolebant. Contumeliis propter hæc a carnalibus, ac etiam probris et irrisionibus appetitus E gaudebat, quod pro nomine Jesu talia pati dignus haberetur. Tubaram a superiore missus, ut gentes illas Dei cognitione imbueret, et sanctæ Ecclesiæ Sacramentis initiaret, omnibus illius loci infidelibus, orationibus, jejuniis, flagellationibus, et aliis pœnis, a Domino conversionis gratiam obtinuit, quam per conciones ipsius Dominus noster exequi dignatus est. Dæmonem ibi mentito habitu ab his laboribus dehortantem detexit, et ululantem abire coegit. Infantem, qui fuit primus, quem sacro fonte abluit, ab Indo, quamvis idolatra, delatum Michaëlem appellavit, ipsomet Indo palam testante, se ab angelo Domini admonitum, consecuturum cum cum baptismo salutem æternam, et ad hoc ipsum B. Ludovicum a Deo illuc directum fuisse.

Idola evertit : furentes cohibet : multa suffert : naufrago subvenit:

14 Idolorum etiam tuguria succendi curavit, et tanta sanctitatis ejus fama apud barbaras gentes invaluit, ut plurimos ex illis furentes in quemdam ministrum (sola præsentia tumultum sedando) detinuerit. Publicum etiam F ibi adulterum, quamvis potentem, acriter reprehendit, a quo postea armis valide invasus, mirantibus cunctis, telo in terram cadente, incolumis, et intrepidus evasit. Nec ab hominibus solum, sed etiam a dæmonibus in illarum gentium conversionibus plurima pertulit; præsertim apud quemdam veteranum idolorum sacerdotem morti proximum, quem sacro baptismate initiavit, et ab ipsorum immundorum spirituum infestatione, fixo apud illum S. Crucis signo, liberavit. Jacobum Raphaëlem Frances ex eo loco prævidit naufragum futurum, quem propterea per diem, et binas noctes natantem, et beatissimæ Virginis Rosarii patrocinium assidue implorantem, salvum ad littus recepit; ubi cum propterea cum subsidiis victus et vestitus expectaverat, et a mortis instantis faucibus eripuit.

in aëra elevatur, in veneratione habetur : multos Indos alibi convertit: mira facit : virus innocue bibit.

15 Ab ipsis Indis visus fuit a terra in ecstasi elevatus, quem postmodum summa veneratione coluerunt, et abeuntem amare defleverunt; crediturque, populum illum ejus intercessione in Christi Domini fide adhuc perseverare, ad cujus hospitium in oratorium commutatum, etiam nunc et Indi et Hispani ad divina beneficia

ficia ejus patrocinio impetranda accurunt. His similia in oppidis Cipacoe, et Peluati egit, ubi etiam Evangelicam paupertatem servans, lætus in rerum summa inopia et volens, vitam degebat, ac orationibus præter spem optatos obtinuit imbres, et Cinagam fluvium, præ aquarum redundantia impervium, signans Cruce aquas, prout voluit, transcgit. Cadentes etiam circum undique pluviæ, illo beatissimam Virginem de Rosario pie invocante, nec ipsum, nec socios attigerunt. Sub monte sanctæ Marthæ Indorum accolarum circiter quindecim millia, suis prædicationibus ad fidem conversa, baptizavit, et non procul inde potentissimum venenum sibi ab Idolorum sacrificulo propinatum ebibens, post quinque dies lethale virus cum aliquot vermibus, seu parvis serpentibus, stomacho ejecit, ac incolumis magno præsentium stupore perduravit.

Alia ab ipso in America patrata.

16 Dæmones visibiliter gentibus illis apparentes, signo Crucis, et miris modis sæpe fugavit quibus plures alios ad fidem adduxit. In Oppido Mompoix visi sunt ei genuflexo assistere sancti Doctores Ambrosius et Thomas de Aquino. In Insula Sancti Thomæ dum furentes pagani, arreptis lapidibus, viro Sancto necem intentant, monitus, ut fugeret, constantissime renuit, solaque divini verbi efficacia ducentos ex aggressoribus jugo Christi subjecit. Quemdam ex regionis proceribus, de salutiferæ Crucis arcano mysterio doceri cupientem, repentino miraculo convertit, nam arboris truncum ibidem toto corpore circumplexus conspicuam figuram Crucis rudi cortici mirabiliter impressit; coque ostento tum illi, tum aliis, baptismum in fide vivificæ Crucis persuasit. Sane vir iste Apostolicus non solum juxta promissionem S. Evangelii, quod prædicabat, in nomine Domini Nostri Jesu Christi dæmonia totis regionibus ejecit, serpentes infernales, visibiliter incolis minaces, abstulit, ac linguis novis inter gentes locutus est; verum etiam pluries in testimonium fidei mortiferum quid bibens innoxie, discrimen vitæ superavit. Iudam adhuc infidelem in partu extreme periclitantem, sua zona præcingi jussam, una cum prole ab interitu liberavit; ipsamque jam puerperam cum marito, propinquis, ac domesticis, lavacro S. baptismatis ab infidelitate mundavit. Navigans cum aliis in flumine, a Magdalena uuncupato, irruente tempestate navi eversa, cunctisque in aqua immersis, orans emersionem et incolumitatem obtinuit. Pristinam valetudinem pluribus reddidisse, et defunctam ad vitam sanctissimi Rosarii applicatione revocasse, compertum fuit.

In Hispaniam post sedatam tempestatem redux, S. Honuphrii, ac deinde Valentinum conventus

17 Videns, nec impedire, aut ferre valens angustias, quibus ut plurimum violenter a præfectis quibusdam, etiam vulneribus et cæde Indi opprimebantur, obedientia obtenta, in Hispanias rediit. Cumque in mari navis periclitaretur, rogatus a navigantibus tumentes undas tandiu Cruce signavit, donec, optata tranquillitate reddita, omnes ad portum Hispalis incolumes pervenerunt. In Conventu S. Honuphrii post reditum ab Indis ex obedientia præfuit, quem ære alieno gravatum, et inopia, ex annorum sterilitate orta, laborantem invenit, et omnibus satisfaciens, Religiosis nunquam in aliquo ex consuetis defuit. Quin et plurimis egenis, miserabilibusque personis large eleemosynas suppeditavit, quandoque etiam Deo illorum necessitates revelante, et mirabiliter ei pecunias ministrante; quin et in ædificio ad honorem S. Crucis constructo ostendit, regente Domino, servis ejus nihil deesse. In cœnobio Valentiæ superiorum jussu, licet invitus, Prior constitutus, in cella S. Vincentii Ferrerii regimen eidem Sancto commendans, ab imagine ipsius, coram qua prostratus orabat, se incliuante meruit amplexu honorari, atque elevari.

optime regit: animam e purgatorio liberat: a cælicolis recreatur: per Quadragesimam concionatur:

18 Mortificationes, cruentas disciplinas, frequentiam chori, et summam abstinentiam, quibus subditus se exercebat, nec concionando, nec regendo dimisit. Ut studiorum cursus exacte perficerentur, accurate invigilavit, cupiens suos subditos semper in sanctis, aut eruditis exercitiis occupatos, quorum e claustro exitum, nisi urgente necessitate, non permisit. Ostio sui cubiculi magnis characteribus inscribi voluit: „ Si hominibus placerem, servus Dei „ non essem. *o.* „Ita omnibus omnia factus erat, ut quilibet in eo prudentis consilia, fratris familiaritatem, patris benignitatem, viri sancti perfectionem, et omnium virtutum compendium invenerit. Contigit ei ibi videre animam cujusdam sui olim pœnitentis, qui eumdem Beatum verbo læserat, testantem, Deum nolle eam ad gloriam admittere, nisi culpam ipso dimittente, et pro ea celebrante; quo facto, sequenti nocte illam in Sanctorum gloria conspexit. Alias etiam Beatorum in æterna felicitate regnantium, et maxime Sanctorum sui patriarchæ Dominici, et Francisci, quin et ipsius Christi Domini visionibus recreatus fuit, sibique omnia sua peccata dimissa fuisse, audivit. Sætabi, vulgo Xativa, a primoribus civitatis rogatus pro concionibus in proxima Quadragesima apud eos habendis, licet gravibus infirmitatibus pressum, et naturaliter impotentem se agnosceret, a Deo et velle, et cursum integrum Quadragesimalium concionum perficere obtinuit.

vaticiniis et secretorum cognitione claret

19 Gubernatori Valentiæ Jacobo Ferrerio, indictis ei quibusdam precibus, scripturarum, de quarum amissione summopere dolebat, recuperationem divinitus impetravit. Spiritu etiam prophetico ita mirifice claruit, ut et plurimas res futuras, tam secundas, quam adversas, tum in spiritualibus, tum etiam in temporalibus, tam circa valetudines, et mortes, quam circa animarum profectus, et mores, sæpissime prænunciarit: nam et S. Theresiæ a Jesu *p* suam Excalceatorum claustralium tunc fundatam Congregationem brevi inter illustriores S. Ecclesiæ religiones, ut reipsa evenit, connumerandam esse prædixit. Tribus regularibus diversos ipsorum successus et fines, prout contigerunt, prænunciavit. Virum nobilem, injuria prælatum quemdam vexantem, ultionem Domini brevi experturum fore, dixit; quod mors ejus repentina, Domino revelante, ei notum fuisse, demonstravit. Arcana etiam plurima, tam in rebus corporeis, quam in secretis cordium latentia, nuda et aperta fuisse oculis mentis ipsius a Deo illustratæ, stupentibus omnibus, rerum eventus ostensa fuisse*, indicarunt, atque in hoc dono penetrandi secreta cordium valde singularis, ac admirandus fuit. Alia quoque complura naturaliter ignota, tam clare, distincte; et ordinate, prout erant, aut acta, aut cogitata, enarravit, ut solum, Deo revelante, hæc illi innotuisse, compertum fuerit.

** binæ illæ voces, ostensa fuisse, hic abundant.*

20 Virtus

multas infirmitates, maxime ultimo biennio heroice tolerat :

A 20 Virtus ejus in toto decursu vitæ a Deo infirmitatibus adeo mirifice perficiebatur, ut assiduis passionibus tolerandis magna illi patientia opus fuerit; in complexione enim ipsius satis delicata, non solum potentia visiva parum valens, auditus imperfectus fuerat, sed etiam horribili ulcere in crure per multos annos, et vertigine capitis vehementer cruciabatur; quin et viscerum pravis affectionibus, et aliis occultis infirmitatibus, maxime per biennium ante obitum, velut aurum in fornace probavit illum Dominus, animo sic invicto omnia tolerantem, ut frequenter ex ejus ore verba doctoris sanctæ Ecclesiæ Augustini resonarent: « Domine, « hic ure, hic seca, hic non parcas, ut in æternum « parcas. » Ubi primum convalescebat, ad mortificationis, et observantiæ communis exercitia revertebatur, cunctis se oblectationibus et convalescentium levaminibus sponte privans, aliis infirmis oblata sibi fercula cuncta partiebatur; quin et saxo decumbens sub linteaminibus posito corpus torquere consueverat, dicens, arctam esse viam, quæ ducit ad vitam. Sic in-
B firmando fortior semper redditus agnovit, sibi instare adimpletionem divini promissi, quod olim in festo sanctæ Catharinæ Virginis et martyris *q* obtinuerat, quando ex medio magnæ lucis sponsum ei fuit, tandem ex his tenebris in lucem illam æternam, quæ lucet Sanctis Dei in perpetuas æternitates, migrandum esse.

sacro munitus Viatico, dum potest, Missam celebrat :

21 Nam inter labores concionum, morbo ingravescente, febribus decubuit, et suscepturus pro Viatico sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum, devotissime non sine multis lacrymis sanctæ Fidei Catholicæ accuratam professionem emisit; imploravit etiam ferventissime Domini Nostri Jesu Christi auxilium, et sanctissimæ Virginis Deiparæ patrocinium, necnon aliorum Sanctorum, et præcipue sui Ordinis, expressoque nomine sancti Vincentii Ferrerii subjunxit: « Pater mi, currus Israël, et auriga « ejus *r*. » Enixe petiit a circumstantibus, ut simul cum eo Dominum deprecarentur, ne mortis sententiam revocaret, et Johanni Boil mærenti de gravi suæ filiæ infirmitate, eam tunc non migraturam e vita, vere prædixit.
C Remittente postmodum paulisper vi morbi, non sine labore ad Sacrum celebrandum surgebat. Iterum ingravescente infirmitate, assistentem, et sæpissime ministrantem, non sine magna sua confusione et animi demissione, habuit Johannem a Ribera, patriarcham Antiochenum, tunc Archiepiscopum Valentinum, qui, dum in cruciatibus ipsum ad resignationem in divinæ voluntatis beneplacitum hortatur, audivit illum dicentem, se pœnas illas quibusvis mundi hujus terrenis bonis pluris facere, et cariores habere.

invisitur a multis, inter quos monialis illuc divinitus adducta :

22 Ab his cruciatibus, quamtumvis vehementibus, nec detineri, aut retardari potuit, quin per singulos dies per multas horas consuetæ orationi vacaret, et sæpe sacra exomologesi se purificans, divino altaris Epulo reficiebatur, aliisque infirmis horum Sacramentorum frequentiam suadebat, sæpe repetens, hæc divina Mysteria non solum animæ, sed etiam corporis ut plurimum salutem operari. Concentus musicos in ea ægritudine audiens, totus elevatus in Deum solvebatur in lacrymas. Denique variis remediis, et morbi vicissitudinibus ex animo toleratis, appropinquante sancti Dionysii festivitate, qua die ante annum se moriturum esse, prædixerat, plures accurrerunt certatim, cupientes ab eo benedici, vel suis Ro- D
sariis ejus linteamina attingi. Inter hos filius ducis Gandiæ genuflexus, et pedes ejus lacrymabundus osculatus, benedictionem devote et singultiens præstolabatur, quod Vir Dei, se quidem maximum peccatorem cum D. Paulo dictitans, et mente ad nihilum suum conversus, humillime præstitit. Hoc etiam divinitus sorori Angelæ Aguglionæ, virgini Religiosæ Ordinis S. Francisci in perpetua clausura degenti, concessum fuit, dum ex corde optabat præsentialiter Christi Domini Servum venerari; illico enim (ministerio creditur angelico) ante ejus pedes constituta, et voti compos facta suæ cellæ iterum miraculose reddita fuit.

biduo ante sacro oleo unctus, die, qua prædixerat,

23 Cupiebat interim Ludovicus dissolvi, et esse cum Christo; nec aliter, quam aut sanctissimi Altaris Sacramenti quotidiana sumptione, aut cum Crucifixi imagine colloquiis suas moras solabatur. Feria sexta ante obitum referenti, diem Veneris esse, Benedictus Deus, respondit ille; adhuc quatuor supersunt dies.
E Frequenti cælesti sancti Vincentii Ferrerii visitatione, quem a teneris annis summa veneratione et imitatione colere studuerat, recreabatur. Biduo ante decessum e vita sacram olei infirmorum unctionem devote petiit, et singulis orationibus respondens, seque sanctis orationibus et mortificationis exercitiis muniens, sanctissimi Crucifixi imaginem frequentibus osculis venerans, et orans in die festo S. Dionysii, ut sæpe prædixerat, hora quinta decima sentiens, se paulatim deficere, assistentem ex more patriarcham pro impetranda benedictione, et sancti Evangelii lectione precatus est, quod amantissimus antistes uberrime lacrymans præstitit.

anno 1581, emissa ex ore luce, moritur, et miraculis illustratur.

24 Cumque commendationis animæ juxta sui Ordinis ritum preces persolverentur, ad illa verba « Ut vinculis carnis exutus pervenire me- « reatur ad gloriam regni cælestis, præstante « Domino Nostro Jesu Christo », spiritum suum in manus Patris vinculis carnis absolutum commendavit, septimo Idus Octobris, anno reparatæ salutis millesimo quingentesimo octuagesimo primo, ætatis suæ quinquagesimo quinto, eoque temporis momento visa est ex ejus ore lux instar fulguris recta in cælos evibrata totam cel- F
lam illuminare, et supra conventum divina claritas fulsit. Quin et in ecclesia pluries militiæ cælestis harmonici concentus a diversis auditi sunt, et pluribus aliis signis Servi sui gloriam omnipotens Deus notam fecit, quibus publica populi veneratio successit, Ludovicum undique Sanctum proclamantis, et certatim Coronis ac Rosariis sacrum corporis pignus attingere tentantis; misericordiam enim a Domino, ac divina quæcunque beneficia se obtenturos, omnes sperabant, si eum apud divinam clementiam Protectorem et Advocatum obtinere digni forent.

Inter miracula, quæ vivus fecit, signo Crucis ingens incendium extinxit, et strumas sanavit.

25 His accessit Altissimi erga suum Servum assistentia, ita ut ejus suffragantibus meritis, et vivens, et post obitum, populis in necessitatibus per opera mira et prodigia, quibus ipse Deus in Sanctis suis mirabilis dignoscitur, protector et adjutor semper extiterit. Ex processibus enim confectis, et ad Urbem transmissis, ac aliis auctoritate Apostolica, causam Beatificationis et Canonizationis ejus respicientibus, Congregatio sacrorum Rituum censuit, constare non solum de illorum validitate, et de fama

A fama sanctitatis, deque virtutibus Theologicis et Cardinalibus gradu heroïco, verum etiam concludentes probationes continere insignium miraculorum ejusdem tam viventis, quam defuncti. Cum enim esset Prior Albaydæ, pastoribus accendentibus ignem, ventorum vi irruente, et flamma succrescente, jam ardentibus arboribus in vineis et frutetis, magnum excitandum esse ad destructionem ignem, timebatur, non sine magno conventus detrimento. Accurrit Vir Dei, et, elevatis oculis in cælum, signo Crucis flammam benedixit, quæ illico evanuit, ac si nunquam ibi fuisset. Eædem arbores læsæ, exigua solum linea in signum miraculi apparente, immunes ab adustione visæ sunt remanere. Moncadæ in domo Joseph a Campo neptis hospitis, Speranza Assensia dicta, ab exitiali struma in collo afflicta, cum fœtore horrendo ex ulceribus manante, non solum circumstantibus, sed etiam ipsimet infirmæ intolerabili, facto signo Crucis super parte affecta, et lingua linita * a beato Ludovico veluti a sensibus alienato, et facie ejus luce fulgida remanente, statim ægra convaluit.

* an lincta?

B 26 Cadaver ipsius quadam veluti chrystallina puritate sic nituit, ut adstantes in ejus virginea carne, velut in limpidissimo speculo, suosmet vultus fuerint conspicati. Toto etiam corpore suavissimus odor erumpens non solum proxime vicinos, sed longius dissitos, mirifico peregrinæ fragrantiæ oblectamento adhalavit. Sex circiter mensibus loco humido, ac stillicidiis obnoxio sepultum jacuerat sancti Viri cadaver, quando extractum, ut decentiori tumulo inferretur, integrum incorruptumque, solis vestibus undique putrefactis, repertum est, iterumque mirabili suaveolentia circumstantes implevit. Ursulæ Soler filia erat, cui immanes capitis dolores omne capillitium radicitus abstulerant. Medicamentum, quod magis obfuturum ab omnibus timebatur, petitum a lampade, quæ coram B. Viri sepulcro ardebat; hujus oleo perunctum caput puellæ, non solum abactis penitus doloribus integram valetudinem, sed et capillos recuperavit. Quædam puella oculis orbata ad fontem loci Ruzafa, e quo Beatus bibere solebat, lotis oculis, pristinum eorum usum

Cadaver ejus mire splenduit fragavitque. Variæ infirmitates

C recuperavit.

27 Gaspar Ramirez cæcus ad tumulum Sancti novenam peragens, ultimaque die oculos sepulcro cum fide applicans, profluvium crocei humoris emisit ab oculis, ac subito cæcitatis suæ caliginem lætus abstersit. Lactanti Audrevæ Abreus cum aruissent mammillæ, novena ad sepulcrum Sancti exacta, mox pristinam lactis affluentiam impetravit. Isabella Johanna Salon, cum pluribus annis graviter ulceroso quodam abscessu torqueretur, attactu feretri, quod Sancti cadaver gestaverat, perfectæ sanitatis beneficio potita est. Isabella Gerbin in supradicto Ruzafa benedicto fonte abluta, simul et febrim, et dysenteriam, et herniam incolumis abegit. Anna Moufort, cui paralysis usum membrorum prorsus ademerat, et morbi violentia situm oris fœdissime distorserat, haustu aquæ ex eodem Ruzafæ fonte, ac invocato S. Ludovici nomine, tum ipsa valetudini, tum os priori situi, restitutum fuit. Hieronymæ Capell filiolus rupto peritonæo, forasque extrusis intestinis, jugiter ejulans, et sanguinem vomens, ubi tandem a matre ad fontem Ruzafæ pannis in eo madefactis inciuctus fuit, integre sanus domum reportatur. Vincentia Morell vidua ex nervorum dira attractione per undecim menses decumbens, fœdisque ulceribus undique plena, dum panno, quo Sanctus usus fuerat, nervos et ulcera, successive obsignat eodem ordine et hæc sanari, et illos vivide sensit explicari, sinitaque singulorum obsignatione, vegeta lectum reliquit. D

a multis, per illius patrocinium,

28 Cum in conventu S. Honuphrii Priorem agens reficiendæ Religiosorum communitati panes deesse adverteret, Christi in deserto providentiam imitatus, septem fragmenta, quæ solum domi superfuerant, arripuit, eaque solo benedictionis impendio sic multiplicavit, ut non tantum in prima mensa fratribus triginta, et amplius, in prandium abunde suffecerint, sed etiam reliquos in secunda mensa congrue saturaverint. Johanni de Pedevera, domestico Valentini Archiepiscopi famulo, delapsum ex alto pondus gravissimum ita utrumque crus diffregerat, ut per novem menses aliter, quam grallis innixus, moveri non potuerit. In his ægerrime usque ad sancti Viri sepulcrum accedens, fusa oratione, confestim in pedes exiliit, grallisque E ibi relictis, domum incolumis repedavit. Isabella Vincentia Pujades, acuta febri medullitus exusta, jamque a medicis derelicta, morti appropinquabat. Sed ad contactum Rosarii, quod S. Ludovico, dum vixit, usui fuerat, subito, mirantibus quotquot aderant, febris abscessit.

qui etiam vivens panem multiplicaverat, mirabiliter abactæ.

29 His aliisque non paucis virtutibus ac signis permotus felicis recordationis Paulus Quintus, Prædecessor noster, servum Dei Ludovicum Catalogo Beatorum adscripsit. Exinde aliis processibus rite confectis, approbata insuper fuere miracula, quæ subsequuntur. Primum incorrupti sacri corporis post annos fere octuaginta ab ejus sepultura, tametsi nunquam interea fuisset aut exenteratum, aut ullis adversus corruptionem condimentis imbutum. Nihilominus dum anno MDCXLVII transferebatur in pretiosius monumentum, et anno MDCLXI dum a judicibus, auctoritate Apostolica delegatis, visebatur, adhuc integrum, illæsum atque tractabile inveniebatur. Secundum in repentina sanatione puerili Aloysii Vincentii Montesinos, qui ardentissima correptus febri, exhaustus dyssenteria et vomitibus, scaturiens vermibus, jamque costulis stomacho adunatis, eo deductus erat, ut domesticis plane videretur extinctus, unde mortalibus involucris obfasciatus parabatur ad sepulturam. At mœstissimus parens, facto ad S. Ludovici tumbam recursu, atque ibidem emisso voto, cum festinus domum revertitur, filioli pulsum explorans, vitæ indicium reperit, statimque puer oculos aperiens, ex integro sanus deprehenditur. Tertium in stupenda præservatione quadriennis puellæ, Gesualdæ Gildæ Ramirez, quam currus mole carbonum onustus, rapidoque sex mulorum tractu celer, obterendam humi dejecerat, ac duabus rotis substratam valide opprimebat: sed, implorato S. Ludovici præsidio, surrexit incolumis puella, et in evidentiam miraculi apparuerunt in ejus capite, collo et humeris clavorum signa a rotis leviter impressa. Quartum in Bartholomæo Christophoro Dominguez, quem deformis hernia pendulis intestinis adeo laxaverat, ut, sicubi in genua procumberet, scrotum ulceribus jam erosum ac putrescens humum tangeret. Sed ad invocationem S. Ludovici tota hæc miselli calamitas illico evanuit. F

A Paulo V PP. Beatis adscribitur, et post probata etiam alia miracula

30 His

a Clemente IX decernitur ejus canonizatio, quam Clemens X

A 30 His et aliis deductis approbatisque miraculis, emanavit Decretum a piæ memoriæ Clemente IX, etiam prædecessore Nostro, posse tuto deveniri ad solemnem prædicti Beati Canonizationem; pro qua obtinenda accesserunt carissimorum in Christo filiorum Nostrorum, Leopoldi Primi Romanorum regis, in Imperatorem electi, et Caroli secundi Hispaniarum regis, necnon et Ordinis Prædicatorum preces, quibus a prædictis Romanis Pontificibus, prædecessoribus Nostris, et a Nobis eamdem sæpius postulaverunt. Quapropter ejus vitæ sanctissimæ meritis exigentibus, et ad prædictorum preces inclinati, cum jam nihil deesset eorum, quæ ad hanc sacrosanctam functionem necessario ex sanctorum Patrum auctoritate, sacrorum Canonum decretis, S. R. E. antiqua consuetudine, ac novorum decretorum præscripto, agenda et servanda requirebantur, justum et debitum esse censentes, ut, quos Deus honorat in cælis, Nos venerationis officio laudemus et glorificemus in terris, B hodie in sacrosancta basilica beati Petri principis Apostolorum, in qua solemni ritu cum ejusdem S. R. E. Cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis ac dilectis filiis Romanæ curiæ prælatis, officialibus et familiaribus Nostris, clero seculari et regulari, ac maxima populi frequentia mane convenimus, post trinas pro Canonizationis decreto Nobis nomine dicti Caroli regis per dilectum filium nostrum Ludovicum, tit. S. Sabinæ S. R. E. Cardinalem de Portocarrero, pro parte ejusdem regis porrectas petitiones; post sacros hymnos, Litanias aliasque preces, post Spiritus Sancti gratiam rite imploratam.

perfecit, festo ejus annuo diei 10 Octobris affixo, cum indulgentiis ad ejus sepulcrum

31 Ad honorem Sanctissimæ et Individuæ Trinitatis, ad exaltationem S. Fidei Catholicæ, et Christianæ Religionis augmentum, auctoritate D. N. Jesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra, matura deliberatione præhabita, et divina ope sæpius implorata, ac de venerabilium Fratrum nostrorum ejusdem S. R. E. Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum, in Urbe existentium, consilio, B. Ludovicum Bertrandum Sanctum C esse decrevimus, et definivimus, ac Sanctorum Catalogo adscripsimus, prout præsentium tenore decernimus, definimus et adscribimus: statuentes, ab Ecclesia Universali quolibet anno die x Octobris memoriam ejus inter Sanctos Confessores, non Pontifices, pia devotione recoli debere. In Nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen. Eadem auctoritate omnibus utriusque Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, qui annis singulis in die festo ipsius S. Ludovici ad sepulcrum, in quo ejus corpus requiescit, visitandum accesserint, septem annos ac totidem quadragenas de injunctis eis, aut alias quomodolibet debitis, pœnitentiis misericorditer in Domino relaxavimus in forma Ecclesiæ consueta.

Missamque cum ejusdem commemoratione celebravit plenariam Indulgentiam præsentibus concessit,

32 His peractis, Deum Patrem æternum, Regemque Gloriæ Christum Dominum, Patris Sempiternum Filium, et Sanctum Paraclitum Spiritum, unum Deum, unumque Dominum, laudibus et confessionibus venerati, sacroque hymno Te Deum solemniter decantato, peculiari in honorem B. Ludovici oratione precati sumus per ejusdem merita, adque ad altare S. Petri Apostoli Missam celebravimus cum ejusdem S. Commemoratione, omnibusque Christi fidelibus, tunc præsentibus, plenariam omnium D peccatorum suorum Indulgentiam et remissionem concessimus. Æquum igitur est, Nos gratias agere, at laudare Deum Patrem Omnipotentem, qui Servum suum benedixit in omni benedictione spirituali, ut esset sanctus et immaculatus coram ipso, et dedit illum universis Christi fidelibus tanquam fulgentem lucem in hac nocte peccatorum et tribulationum nostrarum, ut Ecclesiæ pacem et tranquillitatem, principibus Christianis optatam concordiam, et infidelibus a via salutis errantibus lumen veritatis obtineat.

et fideles omnes ad precandum illius apud Deum patrocinium hortatur.

33 Adeamus igitur cum fiducia Thronum divinæ Pietatis, ore et opere supplicantes, ut S. Ludovicus universo Christiano populo prosit meritis et exemplis, precibus adsit ac patrocinio, et in tempore iracundiæ fiat reconciliatio. Ceterum, quia difficile foret, præsentes nostras litteras ad singula loca, ubi opus esset, deferri; volumus, ut earum exemplis tum etiam impressis, manu tamen publici notarii subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica E constitutæ munitis, eadem ubique fides adhibeatur, quæ eisdem præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostri Decreti, definitionis, mandati, statuti, concessionis, elargitionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo septuagesimo primo, pridie Idus Aprilis, Pontificatus nostri anno primo.

† Ego Clemens Catholicæ Ecclesiæ Episc. Loco sigilli.
† Ego F. Episcopus Ostien. Card. Barberinus S. R. E. vicecancell.
† Franciscus M. Episcopus Portuen. Card. Brancatius.
† Uldericus Episcopus Tusc. Card. Carpineus.
†
†
† Virginius Episcopus Albanen. Card. Ursinus. F
†
† Ego Cæsar Presbyter Card. Fachenettus.
†
†
† N. tit. S. Mariæ Transtiberim Card. Ludovisius.
† Alderanus tit. S. Praxedis Card. Cybo.
† Federicus tit. S. Petri in Vinculis Card. Sfortia.
† Benedictus tit. S. Onuphrii Card. Odescalchus.
†
† Aloysius tit. S. Alexii Card. Homodeus.
† P. Cardinalis. S. Marci Otthobonus.
† Laurentius tit. S. Crisogoni Card. Imperialis.
† Ego Marcellus tit. S. Stephani in M. Cælio Presb. Card. Sanctacrucius.
† Ego Jo. Baptista tit. S. Marcelli Presb. Card. Spada.
† Ego Franciscus tit. SS. Quatuor Coronatorum Presb. Card. Albitius.
† Ego Octavius tit. S. Cæciliæ Presb. Card. de Aquaviva et Aragon.
† Ego Carolus tit. S. Priscæ Presb. Card. Pius.
† Ego Carolus tit. S. Eusebii Presb. Card. Gualterius.

† Ego

A † Ego Flavius tit. S. Mariæ de Populo Presb. Card. Chisius.
†
†
† Ego Jacobus tit. S. Pancratii Presb. Card. Franzonus.
†
† Ego Petrus tit. S. Calixti Presb. Card. Vidonus.
† Ego Franciscus Maria tit. S. Matthæi Presb. Card. Mancinus.
†
†
†
† Ego Nerius tit. SS. Nerei et Achillei Card. Corsinus.
† Ego Carolus tit. S. Anastasiæ Card. Bonellus.
†
† Ego Carolus tit. S. Susannæ Presb. Card. Carafa.
† Palutius SS. XII Apost. Presb. Card. de Alteriis S. R. E. Camer.
B † Ego Cæsar tit. S. Jo. ante Portam Latinam Presb. Card. Rasponus.
†
†
† Jacobus tit. S. Mariæ de Pace Presb. Card. Ninius.
† Ego Julius tit. S. Martini in Montibus Presb. Card. Spinula.
† Ego Carolus tit. S. Mariæ de Aracœli Presb. Card. Rubertus Victorii.
†
†
†
†
† Ego Jacobus tit. S. Sixti Presb. Card-Rospigliosius.
† Ego Ludovicus tit. S. Sabinæ Presb. Card. Portocarrero.
†
†
† Ego Johannis tit. S. Bernardi Card. Bona.
† Ego Federicus tit. S. Augustini Presb. Card. Borromeus.
† Ego Camillus tit. S. Mariæ in Domnica Card. Maximus.
C † Ego Gaspar tit. S. Pudentianæ Presb. Card. de Carpineo.

† D
†
† Fridericus S. Agathæ Diaconus Card. Hassia.
†
† Ego Carolus S. Cæsarei Diaconus Card. Barberinus.
† Decius S. Eustachii Diaconus Card. Azzolinus.
† Paulus S. Nicolai in Carcere Tulliano Diaconus Card. Sabellus.
†
† Ego Sigismundus Diaconus S. Georgii in Velabro Card. Chisius.
†
†

Visa de Curia S. de Pilastris.
J. G. Slutius.
Loco † Plumbi. D. Ciampinus.
Registrata in Secrataria Brevium.

ANNOTATA.

a *Ad Philipp.* 2, ℣℣. 10 *et* xi. E
b *Vide Comment. præv.* § 2, *num.* 20.
c *Actum de eo fuit in Opere nostro die* v *Aprilis, quo colitur.*
d *Provia ejus fuit Ursula Ferrera; uti in Annotatis ad cap.* i, *pag.* 471, *lit.* m *jam dictum fuit.*
e *Habitum Prædicatorum induit anno* 1544.
f *Presbyter factus est anno* 1547.
g *Tyronum magisterium suscepit anno* 1549 *seu potius* 1551.
h *Sub annum* 1557.
i *Anno* 1570 *conventui S. Honutphiri: Valentino vero præfectus est anno* 1575.
k *Colitur* xxix *Aprilis.*
l *S. Vincentium levitam et martyrem, Valentiæ passum ac ad diem* xxii *Januarii Mrl. Romano inscriptum, hic puto intelligi.*
m *Seu Americam.*
n *De hoc et sequentibus Americæ locis, quorum frequens in superioribus facta est mentio, consule Indicem Geographicum.*
o *Ad Galatas* i, ℣. 10.
p *Colitur* xv *Octobris.*
q *Colitur* xxv *Novembris.* F
r *Regum* 4, *cap.* 2, ℣. 12.

DIES XI OCTOBRIS

SANCTI, QUI V ID. OCTOBRIS COLUNTUR

Sanctus Heraclius seu Eraclius Martyr Antiochiæ.

S. Anastasius seu Athanasius presb., S. Ampodus, S. Placidus, S. Faustus, S. Januarius, S. Martialis, S. Marcellus, S. Juvinianus — Martt. verosimillime Siculi.

SS. Zenaïs et Philonilla sorores Tarsi in Cilicia.

S. Nigasius, S. Quirinus, S. Scubiculus seu Scuviculus, S. Pientia — MM. in pago Vilcassino.

S. Tharacus, S. Probus, S. Andronicus — MM. Anazarbi in Cilicia.

S. Sanctinus ep., S. Antoninus seu Antonius forte etiam ep. — Conff. Meldis in Gallia.

S. Sarmata M. in Thebaïde.

S. Michael Aragawi mon. conf. in Æthiopia.

S. Nectarius patriarcha Constantinopolitanus.

S Germanus ep. Vesontionensis in comitatu Burgundiæ.

S. Sisinnius patriarcha Constantinopolitanus.

S. Placidia V. Veronæ in Italia.

S. Eupilius ep. conf. Comi in Italia.

S. Firminus ep. Uzetiensis in Occitania Inferiori.

S. Cannicus abbas Kill-kenniensis in Hibernia.

S. Eufredus pro martyre cultus Albæ Pompeiæ in Insubria.

S. Ethelburga V. abbatissa Berchingensis in Anglia.

S. Ansilio mon. conf. Latiniaci in diœcesi Parisiensi.

S. Paldo abbas S. Vincentii ad Vulturnum in Italia.

S. Juliana V. abbatissa Panliacensis in Normannia.

S. Vinardus seu Winardus conf. prope Lingonas in Gallia.

S. Grammatius ep. conf. Salerni in regno Neapolitano.

S. Gummarus conf. Liræ in Brabantia.

S. Bruno archiep. Coloniensis.

B. Jacobus Alemannus conf. Ordinis S. Dominici Bononiæ in ditione Pontificia.

B. Martinus conf. ex Ordine S. Augustini Vercellis in Italia.

B. Alexander Saulius ep. Ticinensis in ducatu Mediolanensi.

PRÆTERMISSI

A D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Bituricis translatio sanctæ Faustæ, cujus corpus in monasterio de Pratea repositum quiescit. *Ita hodie in Martyrologii sui Gallicani Supplemento Saussayus, et ex hoc in Gynæceo sacro Arturus; nos autem tom.* I *Januarii inter addenda pag.* 1090 *et binis seqq. de sancta illa Virgine M. duplicique ejus translatione jam egimus ad diem, quo natalis ejusdem in aliquot Martyrologiis reperitur,* IV Januarii.

S. Æmilianus *confessor Redonis civitate seu apud Rhedones a Belino hodie annunciatur, ex hoc deinde etiam ibidem in variis aliis Hagiologiis ac in ipsomet Martyrologio Romano hodierno memoratus. Verum in hoc, a se illustrato, nullum modo Rhedonibus, quæ episcopalis sub archiepiscopo Tu-*
B *ronensi in Armorica seu Britannia Minori civitas est,* Æmiliani *extare memoriam, Augustinus Lubin pag.* 84 *affirmat. Nec abs hoc scriptore dissentire videtur Castellanus. Rhedonibus enim Rotonem seu Rotonum, quæ diœcesis Venetensis in eadem Britannia Minori ad Vicenoniam seu Visnoniam fluvium abbatia et civitas est, in Martyrologio suo universali, adscripta ad marginem Notula, substituit. Ast Sanctus, qui in illa seu civitate seu abbatia floruerit cultusve umquam fuerit, sub* Æmiliani *nomine non magis ibidem, quam Rhedonibus notus videtur. Certe apud Albertum Le Grand et Alexium Lobineau, quorum prior anno* 1659, *posterior anno* 1725 *Sanctorum Britanniæ Minoris Vitas vulgavit, nullus hosce inter nomine* Æmilianus *occurrit. Adhæc Mabillonius Sæc.* IV *Benedict., part.* 2 *a pag.* 193 *libros tres, e Rotonensi annorum amplius* 700 *codice Ms. depromptos Convoionisque ac aliorum sanctitate illustrium Rotonensium monachorum gesta complectentes, suppeditat; etsi autem seculo* IX *ad quod* Æmilianum, *e Martyrologio Romano*
C *hodierno a sese memoratum, Castellanus refert, isti omnes Rotonenses Sancti floruerint, eos inter tamen nullus etiam nomine* Æmilianus *invenitur. Verum, inquies, quis ergo* Æmilianus, *qui Rotone a Castellano Rhedonibusque in Romano hodierno et aliis aliquot hagiologiis hodie signatur? Is unus idemque mihi videtur cum S. Melanio Rhedonensi ep. conf., qui, quamvis primitus hoc nomine distinctus, postea tamen* Æmilianus *a nonnullis, ratione nescio qua seu adductis seu hallucinatis, fuerit vocatus. Ea sedet sententia, quod hoc ipso die, quo in Mrl. Romano hodierno aliisque aliquot Fastis sacris* S. Æmilianus *conf. Redonis notatur, in Florario nostro Ms., Usuardinis nonnullis apud Sollerium Auctariis, itemque in Rothomagensi, quod anno* 1670 *Rothomagi typis prodiit, Martyrologio S. Melanius conf. Redonis etiam annuntietur quodque præter S. Melanium, Redonensem ep. conf., Sanctus alius, qui vel* Melanius *vel* Æmilianus *nuncupatus fuerit, Redonis aut Rotone floruisse cultusve umquam fuisse haud noscatur. Perperam quidem in Florario nostro Ms. Usuardinisque aliquot Auctariis* Melanii *seu* Melani *nomen hodie notari hujusque loco legendum* Æmilianum, *Sollerius contendit, eo verosimillime impulsus, quod in iisdem Usuardinis Auctariis Florarioque nostro, in quibus S. Melanius conf. Redonis hodie signatur, ibidem etiam ad* VI *Januarii diem S. Melanius ep. Redonensis conf., S.* Æmiliani *conf. nomine, quod in Romano hodierno hodie legitur, ubique omisso, annuntietur; verum quid ni factum esse queat, ut S. Melanius Rhedonensis ep. conf., qui ad* VI *Januarii diem, ei, ut nonnulli volunt, emortualem, in Florario nostro Ms. pluribusque Usuardinis Auctariis celebratur, hodie etiam in iisdem, quod tum forte (Bollandum ad dictum Januarii diem* E
in suo de sancto isto Rhedonensi ep. Proleg. num. 5 *videsis) reliquiarum ejus translatio quæpiam fuerit peracta, memoretur? Idem Sanctus duodecima etiam Novembris simulque tamen aliis adhuc diebus a nonnullis celebratur, uti ipsemet ad diem illum in Usuardo a se illustrato Sollerius fatetur. At vero, inquies, si cum S. Melanio Rhedonensi ep., quem ad sec.* VI *eruditi omnes referunt, unus idemque sit* Æmilianus, *in Martyrologio Romano aliisque fastis sacris apud Rhedones hodie signatus, ut quid hunc Rotone seu in Rotonensi abbatia annuntiat et sec.* IX *illigat Castellanus? Ad abbatiam illam, statim atque fuerat exstructa, fuere aliquot S. Melanii Rhedonensis ep. reliquiæ, ut Lobineau supra laudatus in sanctorum minoris Britanniæ Vitis pag.* 182 *docet, translatæ, fueritque verosimiliter idcirco Sanctus ille ibidem cultu aliquando gavisus; cum hæc autem e documento forsan, in quo* Æmilianus, *non autem Melanius, legebatur, Castellanus didicisset, simulque abbatiam illam sec.* IX *demum fuisse exstructam, haberet perspectum, hinc forte* Æmilianum, *quem memorat, et Rotone signarit* F
et ad sec. IX *retulerit. Utut sit,* S. Æmilianus *conf., Romano hodierno hodie inscriptus, in solis hujus editionibus anno* 1584 *posterioribus sub nomine illo reperitur, sique a S. Melanio Rhedonensi ep. sit diversus, tam parum nobis est notus, ut ei, nisi notior evaserit, in Opere nostro locum dare haud possimus; quod si autem, ut supra allegata exigere videntur, unus idemque cum S. Melanio sit, illatus in illud jam est ad diem, quo hic pluribus, ut jam dictum, Usuardinis Auctariis, imo et ipsimet Usuardo et Martyrologio Romano hodierno inseritur,* VI Januarii.

S. Atticus *Patriarcha Constantinopolitanus, in aliquot Fastis sacris ad diem præcedentem, ut ibidem in Prætermissis monui, signatus, hodie iterum in Ms. Sirmondi Synaxario, quatuor aliis Constantinopolitanis itidem, quos infra memorabimus, patriarchis adjunctis, recurrit; verum de eo actum*

A *actum apud nos jam est ad diem, quo Magnis Græcorum Menæis excusis exstat insertus,* VIII Januarii.

S. Hadelini confessoris translatio *hodie in Florario nostro Ms., a Ferrario in generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, catalogo et a Saussayo in Mrl. Gallicani Supplemento memoratur; verum de Sancto illo ejusque, non ex Hannonia, ut Ferrarius prodit, sed ex Arduenna Visetum translatione, anno* MCCCXXXVIII *facta, actum apud nos jam est ad diem, ubi et multiplicem Ferrarii errorem correctum invenies,* III Februarii.

SS. Lomani et Fortcherdi festum alterum *in Menologiis Hibernicis hodie annotari, Colganus in Actis Sanctorum Hiberniæ affirmat. Nos de duobus Sanctis illis Athrymensibus in Hibernia episcopis, quorum posteriorem hodie in Martyrologium suum universale etiam intulit Castellanus, cum Colgano jam egimus ad diem, qua pariter,* B *teste eodem Colgano, ab Hibernis coluntur,* XVII Februarii.

S. Ramyri Legione in Hispania martyris *hodie in generali suo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, catalogo meminit Ferrarius; verum de Sancto isto, qui cum Legione in Asturibus monasterii S. Claudii esset Prior, una cum Vincentio abbate suo ac duodecim monachis pro fide orthodoxa ab Arianis circa annum* 555 *fuit occisus, actum apud nos jam est ad diem, quo in aliquot Fastis sacris memoratur,* XI Martii.

Mylis plurimorum SS. Martyrum, in persecutione Decii, sub Tertullo præside. *Talis est annuntiatio, quam hodie in Martyrologio suo Siculo suppeditat Cajetanus, SS. Alphii, Philadelphi et Cyrini MM. Acta citans in margine. Verum etsi in hisce, quæ Ferrarius, Cajetanum hic secutus, in generali Sanctorum, Martyrologio Romano non inscriptorum, Catalogo pariter citat, Mylensium illorum in Sicilia Martyrum dies natalis, ut comperio, nusquam exprimatur, hicque aliunde etiam notus haud sit, illos* C *nihilominus hodie Cajetanus verosimillime signarit, quod ab Anastasio seu Athanasio, hujusque in Martyrio sociis, qui in nonnullis Hieronymianis apographis Siciliæ hodie attribuuntur, putarit haud diversos; qua in re suam illum fefellisse opinionem, suadent, quæ hodie in iisdem Anastasio sociisque martyribus sumus dicturi. Porro, cum laudata SS. Alphii, Philadelphi et Cyrini Acta fidem integram, uti exstans apud nos Papebrochii in hæc præfatio suadet, minime mereantur, ac Mylenses Martyres, non ex antiquis probatæ notæ documentis, sed e solis Actis illis innotescant, hic illos, qui, quamvis etiam a Cajetano et post hunc a Ferrario hodie, ut jam monui, celebrentur, a nullis tamen aliis hagiologis memorantur, Operi nostro inter Sanctos inserere non audemus, lectoremque, qui nihilominus vel qualemcumque eorumdem notitiam expetet, remittimus ad ea, quæ num.* 18 *traduntur in iisdem exigui admodum pretii Actis, Operi nostro insertis ad diem, quo SS. Alphius, Philadelphus et Cyrinus in Martyrologio Romano hodierno signantur,* X Maii.

S. Philippus, *unus ex septem primis diaconis,* D *hodie a Græcis in Typico S. Sabæ, in Menologiis Sirletiano et Basiliano, in Menæis excusis Synaxariisque Mss., penes nos exstantibus, memoratur, idemque etiam a Moscis seu Ruthenis tum in Synaxariis, tum in Ephemeride Figurata, Operis nostri tom. I. Maii præfixa, fit; ast nos de sancto illo diacono ac dein Trallensium in Asia episcopo, de quo in Actis Apostolorum Lucas, in Opere nostro jam egimus ad diem, quo in omnibus antiquissimis Latinorum Martyrologiis hodiernoque Romano signatur,* VI Junii.

S. Bertæ piissimæ abbatissæ Blangiacensis translatio *hodie in Ms., quod penes nos exstat, quodque vulgo* Grollus *dicitur, Menologio Benedictino notatur, adjectaque in margine et in Annotatis, festivitatem illam ritu duplici et cum Octava Blangiaci coli, declarant. Nos de sancta illa vidua, sanctimoniali, monasteriique Blangiacensis fundatrice et abbatissa jam egimus ad diem, quo in aliquot Martyrologiis celebra*E*tur,* IV Julii.

S. Augustini translatio *vel prior ex Africa in Sardiniam, vel posterior ex hac insula Ticinum, in variis Usuardinis apud Sollerium Auctariis aliisque fastis sacris hodie recolitur. Tam de una quam de altera jam egimus ad diem, sancti illius et eximii Ecclesiæ doctoris natalem,* XXVIII Augusti.

SS. Leodegarius et Gerinus *fratres MM. hodie memorantur in sacri Prædicatorum Ordinis Martyrologio, quod Romæ anno* 1616 *notatur excusum. Nos de iis jam egimus ad diem, quo Martyrologio Romano hodierno exstant inscripti,* 2 Octobris.

Querelinum anachoretam, *quem alii* Quirinum *seu* Everelinum *aut etiam* Everelmum *appellant, Castellanus, solo ei tributo* Venerabilis *titulo, in Martyrologio suo universali hodie annuntiat; verosimillime autem id ad secundam Octobris diem non fecit, quod notam numeralem Latinam II, qua emortualem anachoretæ illius mensem, Octobrem nempe, in sepulcrali, prout hæc apud Gazetum in Ecclesiastica Belgii Hi*F*storia pag.* 398 *exstat, inscriptione affectum invenit, pro Zyfra Arabica acceperit; verum ita indubie, uti quisque vel ex inscriptione illa inspecta facile deprehendet, a veritate aberravit. Certo enim* Querelinus *(quem etiam in* Ostreloo *prope* Brugas *Martyrologus laudatus locat, et quem tamen in Eeckhout seu Quercetano cœnobio melius alii, nisi forsan hic locus, modo intra et olim extra Brugas situs, aliquando etiam* Ostreloo *seu, ut Gazetus loco jam nunc cit. scribit,* Ostreloo *fuerit vocatus, consignant) vitam hanc mortalem cum immortali commutavit die, quo jam apud nos inter Prætermissos, quod cultu ecclesiastico careat, fuit relatus,* 2 Octobris.

S. Francisci Octava *hodie memoratur a Belino. De Sancto illo jam egimus ad diem, quo exstat Martyrologio Romano hodierno inscriptus,* IV Octobris.

S. Reparatæ Virginis martyris et S. Amoris conf. depositio *hodie signatur in Hagenoyensi Usuardi apud Sollerium Auctario. Nos Sanctorum horum Acta jam dedimus ad diem,*

A *diem, quo ambo pluribus aliis Fastis sacris inscribuntur,* VIII Octobris.

Agilberti, Parisiensis episcopi, depositionem *Saussayus in Martyrologio suo Gallicano, addito prolixo, quo illum ornat, elogio, hodie commemorat. Verum ab iis, qui, quod anno* 1727 *Parisiis prodiit, Martyrologium Parisiense contexuere,* Agilbertus *in hoc nusquam recensetur; etsi autem non tantum a Saussayo, verum etiam a pluribus aliis ac nominatim a Mabillonio Sæc.* 2 *Benedictino pag.* 487 *et Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus tom.* 7, *col.* 26 Sancti *titulo etiam afficiatur, nec ullo modo, quin Sanctitate vere exstiterit illustris, dubitandum arbitremur, ei tamen in Opere nostro locum inter Sanctos dare non possumus, quod ecclesiastico, qui ad id requiritur, cultu careat, uti ex iis quæ Bailletus tom.* 3 *Vitarum col.* 181 *et Castellanus in Martyrologio suo universali pag.* 747 *et seq. scribunt, manifestum evadit. Quod si interim quis, quæ ad* Agilbertum *potissimum spectant,* B *scire avet, adeat scriptores jam laudatos et Hist. Ecclesiæ Parisiensis tom. I, pag.* 204 *et duabus seqq. Gerardum Dubois.*

Burchardi episcopi *in generali suo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo hodie et Romano Genebrardi Kalendario meminit Ferrarius; cum autem eum et Wormatiæ collocet, et anno* 1025 *die* XX *Augusti e vivis excessisse, in Annotatis adjungat, haud dubie loquitur de Burchardo, Wormatiensi episcopo, quem, quod cultu legitimo careat, ad dictam Augusti diem inter Prætermissos jam retulimus.*

Cautinum *episcopum Castellanus in Martyrologio suo universali hodie proponit, eumque Veneti, Gallice a* Vennes, *coli affirmat; verum Proprii Sanctorum, qui seu Veneti seu in diœcesi Venetensi coluntur, exemplaria tria, anno* 1630, 1652 *et* 1660, *excusa, penes nos exstant, nec in ullo ex his* Cautini *episcopi vel memoria, vel etiam tantummodo nomen invenitur; cum autem* Cautinus *ceteris a me visis Martyrologis æque, quam Morlæo et Lobinæo in Bri-* C *tanniæ Minoris, in qua diœcesis Venetensis est sita, Sanctorum Vitis ignotus præterea sit, plus lucis et auctoritatis requirimus, priusquam ei locum inter Sanctos in Opere nostro dare audeamus.*

Gaudentium, *uterinum S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris fratrem, Joannes Ludovicus Schönleben,* Sancti *et* episcopi Gnesnensis *titulis ei adscriptis, in Anno Sancto Habspurgo-Austriaco hodie commemorat, virumque, sane venerabilem, die* XI *Octobris in ecclesia Pragensi celebrari, in Actorum Synopticorum, quæ suppeditat, fine affirmat. Verum an recte? Eo indubie fuerit impulsus a Balbino: rerum enim Bohemicarum, quam hic contexuit, Epitomes lib.* 3, *cap.* 4 *citat in margine, nec alibi quidquam, e quo* Gaudentium *die* XI *Octobris in ecclesia Pragensi coli, didicisse queat, litteris mandatum invenio. Ast, etiamsi Balbinus loco cit luculentissime certe* Gaudentii, *qui, ut ibidem ait, in Pragensi S. Viti ecclesia ad SS Cosmæ et Damiani altare quiescit, anniversarium in altari isthoc diem celebrari* XI *Octobris, asseveret, anne tamen ibidem tunc vere cultus ecclesiasticus* Gaudentio *deferatur, dubitari adhuc potest. Anniversarius enim defunctorum dies vel ut hi viventium orationibus juventur, vel ut cœlitum honoribus afficiantur, celebrari potest; Cosmas autem ecclesiæ Pragensis decanus, qui, quam concinnavit, Boëmorum Chronicam ad annum usque* 1125 *perduxit, in hac ad annum* XLXXIV *scribit, sese, cum adhuc juvenis in scholis versaretur, Polono cuidam peregrino, Cracovia Pragam anno illo apulso, ac, ubi* sanctus Gaudentius *jaceret, sciscitanti, respondisse:* Quem tu dicis Sanctum, adhuc non est per Apostolicam incanonizatus; Missam ejus ut pro defunctis celebramus. *Quid si ergo numquam alio quam quo hic indicatur modo anniversarius* Gaudentii *dies in Pragensi S. Viti ecclesia fuerit celebratus? Inde enimvero eum cultu ecclesiastico aliquando fuisse gavisum, concludi haud poterit.* Gaudentium *quidem, annis aliquot post annum* 1040, *quo Gnesna Pragam ad S. Viti ecclesiam translatus, in SS. Cosmæ et Da-* E *miani Crypta fuit compositus, elapsis,* Sancti *titulo ob frequentia, quibus inclaruerit, miracula ab omni retro antiquitate fuisse donatum, ibidemque ad sancti Viri tumulum lampadem antiquitus soluisse accendi, a Cosma decano in Chronica supra dicta tradi, Balbinus mox laudatus in Bohemia sancta, Historicis, quæ adornavit, regni ejusdem Miscellaneis intexta,* § XVIII *etiam affirmat; verum Cosmas hæc dumtaxat, quæ huc spectent, loco supra cit. scribit :* Sæpe in eadem Crypta *(Cosmæ et Damiani scilicet)* vident visiones custodes ecclesiæ, dum visitant candelam, quæ ibi accenditur nocte; *inde autem lampadem seu potius candelam, de qua hic sermo fit, in* Gaudentii, *non autem in sanctorum dumtaxat Cosmæ et Damiani honorem soluisse olim accendi, quis concludat? Quod modo ad Sancti titulum, qui* Gaudentio *post annum* 1040 *ab omni retro antiquitate fuerit tributus, spectat, abs illo Stephanus Damalevicius Varta in Gnesnensium, quam anno* 1644 *vulgavit,* F *archiepiscoporum serie studiose ubique abstinet, idemque sibi faciendum, Henschenius noster, ad* XXVII *Aprilis diem de S. Adelberto,* Gaudentii *fratre, tractans, existimavit; neque vero immerito; Pessina enim, qui Sanctos omnes, in Pragensi S. Viti ecclesia ob reliquias suas ibidem servatas cultu ecclesiastico affici quotannis solitos, accuratissime in ecclesiæ Pragensis Phosphoro recenset, hisce ibidem* Gaudentium *nusquam annumerat. Adhæc in ecclesiæ Pragensis officiis propriis Kalendariisque, penes nos exstantibus ac Sanctos, qui in Pragensi ecclesia coluntur, complectentibus,* Gaudentii, *veluti cultu ecclesiastico afficiendi, nomen nusquam occurrit; quæ cum sic habeant, enimvero haudquaquam, qui a* Sancti *titulo* Gaudentio *attribuendo abstinent, videntur carpendi, nosque certe de illo, veluti de Sancto, in Opere nostro agere non possumus, nisi primum melius de ecclesiastico, quo seu Pragæ seu alibi gaudeat, cultu constiterit.*

Genesium *SS. Anastasio ejusque Sociis MM., qui in pluribus Hieronymianis Codicibus hodie memorantur, alii aliquot Fasti sacri, post*

A post annum 1489 vulgati, adjungunt, idque ipsum etiam facit Martyrologium Romanum hodiernum; verum vide, quæ in Anastasio seu Athanasio ejusque Sociis infra sumus dicturi.

S. Gradulphum confessorem Saussayus in Mrl. sui Gallicani Supplemento Engolismæ hodie signat, idemque etiam in Martyrologio suo Universali facit, qui eum modico unius literulæ discrimine Gratulphum vocat, Castellanus. Verum quis Gratulphus hic seu Gradulphus? Apud nos ad XXII Maii diem in veteri S. Ausonii Engolismensis episcopi Legenda apocrypha num. 10 varii, quos hic ordinarit, recensentur presbyteri, hosque inter primo loco Gratulphus quispiam comparet; hinc autem erit forsan, qui Gratulphum hunc esse putet eumdem eum Gratulpho seu Gradulpho, quem duo, ut dictum, laudati martyrologi hodie commemorant. Ast, cum Ausonius seculo tertio, uti apud nos videre loco citato licet, floruisse communiter
B credatur, quis, quæso, si Castellano, qui seculo octavo, apposita in margine nota numerica, Gratulphum suum innectit, sit standum, hunc cum Gratulpho, per Ausonium, uti in hujus Legenda mox memorata traditur, ordinato, putet eumdem? Nemo sane, ut mihi equidem apparet, nisi forsan vel serius floruisse, vel Gratulphum re ipsa non ordinasse Ausonius sit dicendus. Ac merito quidem an Gratulphum ullum re ipsa ordinarit Ausonius, dubitari vel idcirco potest, quod præfata hujus Legenda, in qua res asseritur, sit hujusmodi, ut, quemadmodum Papebrochius in sua ad illam Annotatione prævia observat, nulla omnino in re tuto ei credi queat. Hinc porro etiam fit, ut, quamvis etiam Saussayi et Castellani Gratulphus unus idemque cum Gratulpho, in Legenda illa memorato, absque omni dubio foret, hæc tamen, quæ præterea nec Beati, nec Sancti titulum Gratulpho suo attribuit, conducere haud posset, ut Gratulphum seu Gradulphum in Opere nostro Sanctis accenseremus; cum autem
C sola etiam, ut id faciamus, Saussayi et Castellani auctoritas haud sufficiat, nos eum, qui quis fuerit, et an cultu ecclesiastico gaudeat, haud satis exploratum habemus, hic tantummodo duximus referendum, secus tamen postea loco opportuno facturi, si alicunde forsan plus lucis aliquando affulserit.

Gumarus e Sardiniæ rege seu principe Cisterciensis monachus, qui a Saussayo et Henriquezio XIX et a Bucelino XX Julii recolitur, hac die, qua una cum celeberrimo apud Belgas Sancto homonymo a Molano prius in Natalibus Sanctorum Belgii fuerat relatus, in Cisterciensis Ordinis Kalendario, Divione anno 1617 excuso, et a Chalemoto in Sanctorum Ordinis Cisterciensis Serie signatur. Is, ni fallor, alius non est, quam qui die 1 Junii a Ferrario in Generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo celebratur, perperamque, ut apparet, vocatur Germanus: verum vide, quæ ad hoc vocabulum apud nos de Gumaro seu Gumero, Sardiniæ rege seu potius judice, de quo ad annum 1153 et seq. in Annalibus Cisterciensibus Manrique et in Sanctorum Sardiniæ Trimpho lib. 13, cap. 10 D Dionysius Bonfant, præfata 1 Junii die in Prætermissis sunt dicta.

Henricus, Wintoniensis in Anglia episcopus, qui IX Januarii, iterumque IV et VI Augusti a Ferrario signatur, hac die ab Henriquezio et post hunc a Bucelino celebratur; verum vide, quæ de eo ad præfatam VI Augusti diem in Prætermissis jam diximus.

Hiddam viduam, S. Brunonis Coloniensis archiepiscopi matrem, hodie in Gynæceo Sacro recenset Arturus; verum, etsi eam etiam Beatæ titulo condecoret, de publico tamen, quo gaudeat, cultu silet, nec quidquam aliunde, quod hunc probet, occurrit.

S. Julianam virginem, quæ sub S. Austreberta in Pauliacensi cœnobio sanctimonialem egerit, hac die in Martyrologio Benedictino Menardus et post hunc in Menologio Benedictino Bucelinus annuntiant, ast vide, quæ infra inter Sanctos de Juliana, cœnobii ejusdem abbatissa, quam hodie pariter, solo ei tributo Venerabilis titulo, Bucelinus annuntiat, E sumus dicturi.

S. Justi, Arthemii et Honestæ V martyrum memoria hodie occurrit in duobus Usuardinis apud Sollerium Auctariis. In Florario nostro Ms. et Rasweydiano apud eumdem Sollerium Usuardi Auctario sola memoratur Honesta seu Onesta, et tum hæc, quam Justus et Arthemius, a Molano omittitur; cum autem præterea tres illi Martyres, quorum ne palæstram quidem usquam notatam invenio, in nullis prorsus Hieronymianis codicibus locum obtineant, nec aliunde vel utcumque innotescant, eos dumtaxat hic in Prætermissis recensere est visum, etsi interim Justus et Arthemius etiam reperiantur in Kalendario, quod e Ms. Lyrensi, ante annos amplius 600 exarato, erutum, Martenus tom. 3 Thesauri Anecdotorum a col. 1605 exhibet.

Lucardi episcopi et confessoris mentio hodie habetur in Florario nostro Ms.; verum is, nisi forsan perperam ita vocetur ac cum Burchardo, Wormatiensi episcopo, de quo mox F ac tum, unus idemque sit, omnino nobis est ignotus.

Marianum monachum et confessorem in territorio Lemovicensi hodie signat in Generali suo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo Ferrarius; verum quis Marianus ille? Eodem sec. V Bituricensis in Galliis provincia Sanctos duos, eodem Mariani nomine vocatos, quorum alter eremiticam in illa vitam auxit, alter, inde Autissiodorum profectus, monachum ibidem in S. Germani monasterio induit, felici sorte produxit. Posterior, qui, nomine varie contorto ac deformato, Marcianus etiam, Merianus, Marinus aut paulo adhuc aliter in Hieronymianis et Usuardinis codicibus (Sollerium in hosce ad XX Aprilis diem in Usuardo Illustrato videsis) nuncupatur, ac e Fontanetensi diœcesis Augustodunensis cœnobio, in quo obierat, Autissiodorum, ubi, ut dictum, monachum induerat, translatus, prope civitatem illam hodieque in nominis sui monasterio servatur, Martyrologio Romano hodierno ad dictam XX Aprilis diem, Marciani appellatione ei tributa, exstat insertus, nec tamen, uti ibidem videre

A *dere apud nos licet, a Mariano, variis aliis Fastis sacris ad* XXIX *ejusdem Aprilis diem inscripto, est diversus; quod autem ad priorem seu Marianum eremitam, qui, quemadmodum apud nos ad* XIX *Septembris diem in Prætermissis invenies, e loco suo natali seu territorio Bituricensi, in quo non tantum, ut dictam, vixerat, sed et obierat, ad diœcesim Lemovicensem translatus, Evahonii ibidem, qui vicus est in trium provinciarum, Bituricensis nimirum, Lemovicensis et Arverniciæ, confinibus,* Evahonium *aut* Evahonum in convallibus, *vulgo* Evaux en Combraille, *nuncupatus, sepulturam est nactus, jam spectat, is* XIX, *quo in Martyrologio Romano hodierno signatur, Augusti die in diœcesi Lemovicensi et* XIX *Septembris die in diœcesi Bituricensi colitur; licet autem hæc dierum, quibus id in duabus illis diœcesibus sit, diversitas Sollerium, dum de illo in Opere nostro ad dictam* XIX *Augusti diem ageret, dubitare* B *fecerit, an non essent Sancti duo, invicem distincti, Marianus tamen, qui in diœcesi Bituricensi colitur, a Mariano Lemovicensi, uti quæ post de re illa in Opere nostro ad* XIX *Septembris diem in Prætermissis fuere adducta, suadent, minime est diversus. At vero, an cum postrema isthoc e duobus jam memoratis Marianis unus idemque est* Marianus, *quem Ferrarius hodie celebrat?* Marianus *isthic in Kalendario Lemovicensi, e quo cum hagiologus iste, uti ipsemet in Notis docet, accepit, hodie seu* XI *Octobris die erat signatus; cum hinc autem fuisse aliquando die isthoc in diœcesi Lemovicensi cultus videatur postremusque e duobus jam supra memoratis Marianis non* XI *Octobris, sed* XIX *Augusti die, ut supra docui, ibidem colatur, erit fortassis nonnemo, qui vel idcirco alterum ab altero putet distinctum. Verum quidni factum esse queat, ut unus idemque Marianus, qui* XIX *Augusti die in diœcesi Lemovicensi modo colitur, ibidem tamen aliquando cultu, mutatione in hujus tempus, ut nonnumquam fieri in Sanctis colendis solet, inducta,* XI C *Octobris die fuerit gavisus? Utut sit, Ferrarius equidem* Marianus, *a Mariano, qui* XIX *Augusti die in diœcesi Lemovicensi modo colitur, distinctum celebrare intendit;* Marianum *enim, a se memoratum, Autissiodori in S. Germani monasterio monachum sub S. Mamertino seu Mamertio abbate exstitisse diemque extremum in Fontanetensi cœnobio clausisse, in Notis affirmat; hæc autem nec ipse, nec ullus scriptor alius de Mariano, in diœcesi Lemovicensi ad* XIX *Augusti diem culto, umquam asseruit. At vero (sciscitabere forsan denuo) quis ergo* Marianus, *quem hodie Ferrarius in territorio Lemovicensi annuntiat? Saussayus quoque hodie ibidem* Marianum *in Martyrologii sui Gallicani Supplemento signat, eumque, quem* Maurinum *appellat, sequenti afficit elogio:* In agro Lemovicensi monasterio Fontaneti obdormitio sancti Maurini monachi et confessoris. Hic ortu Biturix cælestis patriæ amore monasterium tum percelebre sancti Germani Antissiodorensis petiit, ubi ab Mammertio abbate sanctissimo paterne susceptus humilitatis et paupertatis colendæ affectu, boves ut pasceret, impetravit, animæ interim observator intensissimus. Cum autem divinæ gratiæ, cujus affluebat donis, etiam invitus et latere cupiens, radiis coruscaret, ad tractum Lemovicensem directus est, ut Fontaneti coalescens cœnobium suis charismatibus locupletaret; ubi dum opera lucis exequitur, beato fine consummatus, Christo vocante supernam migravit ad gloriam, *Ita ille, Ferrarium scilicet, nec inepte, ut mihi equidem apparet, interpretans; cum hic autem* XXIX *Aprilis die, quo in dicto suo Generali Catalogo S. Marianum confessorem etiam celebrat, Biturigensem hunc exstitisse, monachum sub Mamertino seu Mamertio abbate in S. Germani monasterio Autissiodori egisse ac in Fontanetensi urbi huic vicino pago obiisse, in Annotatis prodat, consectarium fit, ut duos sibi finxerit sanctos Autissiodorenses S. Germani monachos, nomine* Marianos, *quorum alter, e Bituricensi, in quo natus erat, territorio Autissiodorum profectus, monachum ibidem in S. Germani* E *monasterio induerit ac haud procul ab urbe illa diem extremum clauserit; alter vero, quem hodie memorat, e Bituricensi, in quo pariter nactus fuerit natales, territorio Autissiodorum veniens, inde post e S. Germani cœnobio, cum monachum in hoc aliquandiu egisset, ad tractum Lemovicensem sese contulerit ibidemque in Fontanetensi monasterio vitam cum morte commutarit. Nec a Ferrario hic abludere videtur Castellanus. Dum enim Marianos duos, quorum alterum die* XX *Aprilis Autissiodori, alterum, Evahonii in Convallibus, ut supra dixi, sepultum, die* XIX *Augusti in territorio Bituricensi Martyrologium Romanum hodiernum signat, in Martyrologium suum Universale ex hoc transfert, priorem ex his Fontaneti in territorio Autissiodorensi mortuum, apposita ad marginem Notula, affirmat; postquam autem id fecit, S. Maurinum, quem in dicto suo Martyrologio, attributa illi in subjecto huic Sanctorum Indice* Mariani *appellatione, hodie celebrat, Fontaneti in territorio Lemovicensi consignat. Verum, ut SS. Mariani Biturigenses* F *duo, quorum alter Autissiodori in S. Germani monasterio monachum induit, ac haud procul ab urbe illa in Fontanetensi monasterio diem extremum clausit, alter e territorio Bituricensi, in quo et vixerat et obierat, ad diœcesim Lemovicensem translatus, Evahonii ibidem jacet sepultus, sunt notissimi, ita Marianus tertius Biturix, seu, ut a Castellano et Saussayo etiam vocatur,* Maurinus, *qui Autissiodori in S. Germani monasterio monachum egerit, indeque ad tractum Lemovicensem profectus, diem extremum ibidem Fontaneti seu in Fontanetensi cœnobio clauserit, plane est ignotus. Nec notior evadit vel e mox dicto, in quo obierit, cœnobio, nec ex abbatiali ecclesia, nomini ejus in territorio Aginnensi, ut Castellanus ait, inscripta. Cœnobium enim,* Fontaneti *nomine distinctum, quod in tractu Lemovicensi vel existat vel umquam exstiterit, nusquam memorari invenio; quod autem ad abbatiatem, quæ a Sancto seu Maurino seu Mariano vocetur, territorii Aginnensis ecclesiam spectat, abbatiam quidem*

A *dem*, S. Maurini *nomine insignitam, in diœcesi Aginnensi Gallia Christiana Aucta tom.* 2, *col.*944 *assignat; verum simul martyrem, nomine* Maurinum, *qui Agenni* VII *Kal. Decembris martyrium complevit, col.* 898 *commemorat; cum autem sic habeat, reque etiam ipsa Martyr, nomine* Maurinus, *diœcesim Aginnensem, uti aliunde constat, fuso pro fide sanguine illustrarit, præfatam abbatiam seu abbatialem ecclesiam a sancto isthoc Martyre potius, quam ab alio quocumque Sancto homonymo, appellari, quisque, ni fallor, nisi contrarium viderit solide probatum, inducet in animum.*

Michael Aquensis, *Aquis in provincia Januensi,*
Petrus Tudertinus, *Fulginii,*
Simon a Cataraxibetta, *Julianæ in Sicilia,*
Bernardinus Marmoreus; *apud Aguacallanum in India Occidentali,*
B Andreas de Loçoya, *Guadalfagiariæ in Castella,*
Mansueta virgo, *Laudæ*
— *cum Beati titulo referuntur ab Arturo in Mrl. Franciscano, et ultima etiam in Gynæceo.*

Horum porro fere omnium annuntiationes, sed absque Beati *titulo, pariter habentur in trium Ordinum S. Francisci Menologio apud Hueberum, a quo etiam adduntur*

Petrus Saliutri, *apud Superiores salinas Bosnæ Argentinæ,*
Philippus Schrettelius, *Bambergæ in Franconia,*
Remigius de Hevele, *Hulstii in Flandria,*
Veronica Sommarina,
Constantia de Ricardis,
Barbara Laudensis,
— *Laudæ in Insubria, etc*

Adelheidis Schriekin, *Treviris ad Mosellam.*

Nectarius, Arsacius et Sisinnius *patriarchæ Constantinopolitani in Magnis Græcorum Menæis excusis hodie memorantur; præter hosce autem et S. Atticum, Constantinopolitanum itidem patriarcham, de quo hic jam supra, in Ms. Sirmondi Synaxario signatur, etiam qui et ipse patriarcha Constantinopolitanus fuit,* Acacius; *verum et hic*
C *et* Arsacius *e Sanctorum albo, uti quæ apud nos ante tom.* I *Augusti in Patriarchis Constantinopolitanis adducuntur, evidenter probant, eradendi certo sunt; quod autem ad* Nectarium *et* Sisinnium *spectat, de ambobus veluti de Sanctis hic infra sumus acturi.*

SS. Patrum, *qui synodo œcumenicæ septimæ, Nicææ anno* 787 *adversus Iconomachos celebratæ, interfuerunt, commemoratio, quam Dominica post* XI *Octobris (nisi scilicet etiam hæc Dominica forsan sit) proxime sequente agendam, Typicum S. Sabæ et Menæa Græcorum excusa notant, hac ipsa* XI *Octobris die in Menologio Sirletiano aliisque aliquot Fastis sacris proponitur; verum de singulis synodi illius* Partibus, *qui locum sibi in Opere nostro vindicant, loco congruo in hoc vel actum jam est vel agetur.*

Rodericum Ordinis Cisterciensis novitium, *Morerolæ in Hispania, probationis anno nondum expleto, vita functum, Henriquezius, Bucelinus et Chalemotus hodie commemorant, simulque etiam* Beati *titulo, quod et Sigismundus Alberti in expanso Sanctorum Ordinis Cist. Catalogo facit, insigniunt;* D *verum de publico quo gaudeat, cultu silent, nihilque alibi, quo hunc probare vel utcumque sit natum, invenire quivi.*

Roricum *seu* Roricium, *Uzeticensem in Gallia Narbonensi episcopum, Saussayus in alphabetico, quem Martyrologio suo Gallicano a pag.* 1233 *subnectit, Sanctorum Beatorum ac Piorum, historiis ac natalibus propriis carentium, Catalogo cum* Beati *titulo recenset, eique* XI *Octobris diem, S. Firmini, quem is in sedem Uzeticensem successorem nactus est, natalem adscribit; verum etsi quidem de* Rorico *seu* Roricio; *cujus dies natalis prorsus ignoratur, hac ipsa, qua de S. Firmino agimus, hodierna die tractari opportunissime posse videatur, id tamen quamvis etiam de Sanctitate ejus haud dubitemus, faciendum haud duximus, quod nec* Roricium *nominis sui in Fastis antiquis seu classicis inscriptione, quæ pro cultu ecclesiastico solet haberi, usquam condecoratum, nec alia cultus hujusmodi, quo vel modo gaudeat vel aliquando fuerit* E *gavisus, argumenta inveniamus.*

S. Eustachium *martyrem in Syria hoc die consignat Centulense apud Sollerium Usuardi Auctarium. Is Sanctus cum S. Eustachio seu Eustathio presbytero, qui ad* XII *Octobris diem in Lucensi et Corboiensi apud Florentinium Hieronoymianis apographis Ægypto, in Epternacensi vero apud eumdem Florentinium Hieronymiano apographo, plerisque Martyrologis aliis ac inprimis Usuardo consentientibus, Syriæ adscribitur, unus idemque videtur; martyrne autem, an confessor, uti ab aliis vocatur, exstiterit, dispiciendum erit ad dictum, quo et cum postremo isthoc titulo in Martyrologio Romano hodierno memoratur, diem* XII Octobris.

S. Venantii abbatis et conf. depositio *a Rabano et Notkero,* translatio *vero a Florarii nostri Ms. auctore Turonis hodie signatur. Maurolycus ac nonnulla Hieronymiana apographa nonnullaque item Usuardina apud Sollerium Auctaria* Venantii *dumtaxat, nulla omnino seu* depositionis, *pro qua diem emortualem Castellanus ponit, seu* translationis *mentione facta, meminere: anne autem Florario nostro, an contra Rabano et* F *Notkero, quibus etiam apud Sollerium Centulense Usuardi itemque apud nos ante tom.* 2 *Mart. Flori ad Bedam Auctarium consentit, standum hic sit, examinari poterit ad diem, quo de Sancto illo abbate cum Mrt. Romano hodierno sumus acturi,* XIII Octobris.

S. Buchardus, Herbipolensis episcopus, *hodie memoratur in Orationali Hieronymi de Villa Vitis, quod* panis quotidianus *inscribitur. Nos de Sancto illo cum Martyrologio Romano hodierno sumus acturi ad diem* XIV Octobris

Zutphaniæ, in regionis hujus urbe et provincia, quiescebat olim ac festo colebatur corpus S. Justi pueri, nati Autissiodori, sed putatur id post periisse per Calvinistas, capite ejus excepto, quod Antverpiæ apud urbis ejusdem sanctimoniales Annuntiatas servatur. *Ita hodie verbis Gallicis in Hagiologio Belgico Willotus, loquens, ni fallor, de S. Justo puero novenni et martyre, qui Bellovaci (Opus nostrum ad* I *Augusti*

A *Augusti de S. Justino puero martyre num. 11 et tribus seqq. videsis) solenniter colitur atque hac ipsa die absque nomine et palæstra in Florario nostro Ms. signatur; cum autem sic habeat, anne quod verbis datis de S. Justi pueri, a sese hic memorati, reliquiis Willotus affirmat, veritati consonet, examinari poterit ad diem, quo de S. Justo puero M., Bellovaci culto, cum Usuardo et Martyrologio Romano hodierno sumus acturi,* XVIII Octobris.

Ipso die passio sancti Eliphii Martyris, nec non fratris ejus Eucharii episcopi, et sororum eorum dem Libariæ et Susannæ. *Ita hodie in Martyrologio suo Gallicano Saussayus; verum, cum S.* Eliphius, *uti in hujus apud Surium Historia traditur,* decimo septimo Calendas Novembris *seu* XVI *Octobris die sit passus diesque, quibus,* Eucharius, Libaria *et* Susanna *(neque enim omnes tres uno eodemque die passos reor) subierint martyrium, e nullo prorsus probatæ fidei documento innotescant, ut quid horum omnium*
B *et* Eliphii *passionem laudatus Martyrologus hodie consignat? Rationem equidem, ob quam id faciat, haud satis assequor; ast, qualiscumque hæc sit, nos de S.* Libaria *et* Susanna *(sed de posteriori isthac ob cultum incertum inter Prætermissos tantum) jam egimus ad diem, quo prior seu* Libaria *cultu ecclesiastico gaudet,* VIII Octob., *quod autem ad SS.* Eliphium *et* Eucharium *spectat,* D *de priori e duobus hisce Sanctis sumus acturi ad diem, qua passus fertur ac colitur,* XVI Octobris *de posteriori vero seu S.* Eucharío *ad diem, quo pariter colitur,* XXVII Octobris.

S. Judoci confessoris translatio *signatur hac die in Florario nostro Ms. Agitur haud dubie de S. Judoco Pontivensi, qui Martyrologio Romano hodierno inscribitur ad diem, quo propterea de illo sumus acturi,* XIII Dec.

S. Theophanes conf., *qui metropolita Nicænus, hymnographus et monachus fuit, hodie in variis Moscorum seu Ruthenorum Fastis sacris ac imprimis in Figurata eorum, quæ Operis nostri tom.* I *Maii præfigitur, Ephemeride signatur; etsi autem hodie pariter in excusis Græcorum Menæis, in Menologio Sirletiano, indeque acceptus in generali etiam Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo a Ferrario, et in Usuardo Molani, anno* 1583 *Antverpiæ vulgato, memoretur, nos tamen, ut Papebrochius hodie ad dictam Ephemeridem jam* E *monuit, de Sancto illo ejusque fratre S. Theodoro Grapto, quorum Acta indistincta habentur, duntaxat sumus acturi ad diem, quo ambo simul et commemorantur a Græcis et Martyrologio Romano hodierno exstant inscripti,* XXVII Decembris.

DE S. ERACLIO SEU HERACLIO M.

ANTIOCHIÆ

EX HIERONYMIANIS BEDÆQUE ET USUARDI AUCTARIIS

AUCTORE C. B.

Sec. incerto Heraclius in omnibus fere Fastis sacris hic memoratis Antiochiæ signatur;

In *omnibus prorsus apud Florentinium Hieronymianis apographis majoribus seu non contractis* S. Eraclius *seu* Heraclius, *aut, ut etiam scribitur,* Eracleus *Antiochiæ hodie signatur, idemque in aliquot tam Bedæ apud nos ante tom. 2 Martii, quam Usuardi apud*
C *Sollerium Auctariis etiam fit. Hisce porro, quod ad Hieronymianorum classem accedit Spicilegioque a Dacherio insertum exstat, Martyrologium Gellonense binaque itidem apud Sollerium Hieronymiana breviora seu contracta, Labbeanum videlicet et Richenoniense, jungenda etiam sunt; verum, etsi sic habeat, haud tamen ad amussim et hæc et illud cum laudatis Hieronymianis majoribus Bedæque et Usuardi Auctariis consentiunt.*

ast in qua nominis hujus urbe et quandonam sit passus, est incertum.

2 *Quod enim e duobus jam dictis Hieronymianis contractis postremo nominatur loco, id Martyrem hic propositum mendose seu ex errore, verosimillime ea, quam ad diem præced. in SS. Eusebio, Eraclio horumque in martyrio Sociis num. 2 exposui, ratione admisso, non* Eraclii *seu* Heraclii, *sed* Eradii *nomine distinguit; quod autem ad primum e duobus nominatis Hieronymianis contractis spectat, id* S. Heraclium *seu* Eraclium, *non assignata, quam nactus fuerit, palæstra, annuntiat, idemque, quod mox laudavi, Gellonense Martyrologium etiam facit. Verum nec sic alterutrum, ut nemo non falebitur, in assignanda* S. Heraclii *palæstra cum laudatis Hieronymianis apographis Bedæque et Usuardi Auctariis pugnat; cum autem res ita habeat, non est sane, cur hisce, quæ, ut jam docui,* S. Heraclium *Antiochiæ unanimi consensu signant, standum* F *hac in re haud sit. Ex eo interim, quod ne minimam quidem Antiochiæ, quam memorant, notitiam adjungant, pluresque nominis hujus urbes apud geographos scriptoresque alios inveniantur, manet adhuc, in quanam ex hisce Sanctus pro fide occubuerit, incertum ac dubium. Nec quidquam suppetit, unde res certa reddatur; quemadmodum autem, uti inde consequitur, haud sat prope et accurate martyrii, ab* Heraclio *tolerati, palæstra, ita nec ullo prorsus modo seu seculum seu epocha, quod universa, quæ de Sancto loquuntur, documenta nullam plane notam chronicam præferant, determinari potest, estque proinde, non tantum quo anno, verum etiam quo seculo* Heraclius *subierit martyrium, pariter incertum; ut, cum nec alia, quæ ad Sanctum spectent, alicunde innotescant, plura de eo hic dicenda haud supersint.*

DE

A

AUCTORE C. B.

DE SS. ANASTASIO

SEU ATHANASIO PRESBYTERO, AMPODO, PLACIDO

FAUSTO, JANUARIO, MARTIALE, MARCELLO & JUVINIANO MARTT.

VEROSIMILLIME SICULIS

EX HIERONYMIANIS ET ALIIS FASTIS SACRIS.

SEC. INCERTO. *Martyres, e Lucensi Hieronymiano apographo hic propositi, ad quorum,*

Lucense apud Florentinium Hieronymianum non contractum hodie sic habet : In Acervo Siciliæ sancti Tanasi presbyteri, Ampodi, Placidi, Fausti, Januarii, Martialis, Marcelli ; *hisce autem septem sanctis Martyribus etiam octavas, qui* Juvinianus *fuerit vocatus, in Corbeiensi, quod apud eumdem Florentinium itemque apud Dacherium tom. 2 Spicil. editionis anni 1723 exstat, Hieronymiano apographo pariter non contracto, ac, ut Dacherius ait, vetustissimo adjungitur, idque recte fieri seu* Juvinianum *ad jam nunc relatam Martyrum classem vere spectare, induco in animam, quod, dum duo Hieronymiana apographa quamdam martyrum classem memorant, nec tamen in horum numero conveniunt, tanc standam, nisi quid forsan suadeat contrarium, apographo potius sit, quod plures, quam altero, quod pauciores martyres classi isti attribuit. Ita autumo non tantum, quod Hieronymianorum notitia, a Gregorio Magno verbis, quæ Sollerius in sua ad*
C *Usuardum Præfatione num 22 recenset, suppeditata, annuntiationibus, majori sanctorum numero constantibus ut cumque suffragetur, verum etiam ac vel maxime ex eo quod librarii, qui Hieronymiana antiqua aliosve generis alterius codices vetustos transcripsere, unius alteriusve sea nominis seu vocabuli omissione frequentissime, additione autem rarissime, ab exemplaribus sibi prælucentibus, uti quisque, qui hæc cum transumptis contulerit, facile deprehendet, per incuriam seu oscitantiam deflexerint.* Juvinianus *quidem, uti in Lucensi apud Florentinium Hieronymiano apographo, ita etiam in Gellonensi, quod apud Dacherium Spicil. tom. mox dicto exstat Hieronymianamque fere etiam est, Martyrologio, imo et in vetustissimo Antverpiensi apud laudatam Florentinium Hieronymiano apographo majori seu non contracto hodie omittitur ; ast quid tum ?*

uti ex hic allegatus apparet, classem,

2 *Ibidem in hoc non unum, uti ex infra dicendis patescet, mendum habat; quod au tem ad Martyrologium Gellonense spectat, non raro fit, ut in hoc non unus tantum, sed plures etiam e Sanctis, qui in Hieronymianis apographis non contractis occurrunt, prætereantur. Nec est, cur præterea hic opponas, tam universa apud Marteneum et Sollerium Hieronymiana apographa contracta, quam Usuardina aliquot, quæ una cum Martyrologio Romano hodierno hodie pariter Martyrum classem hic propositam recolunt, apud eumdem Sollerium Auctaria* Juvinianum *in hac non recensere. Illa enim aliquos etiam ex ipsismet septem jam supra e Lucensi Hieronymiano apographo memoratis Martyribus omittunt. Nec id tantum Martyrologium Romanum hodiernum duoque e jam laudatis Usuardinis apud Sollerium Auctariis, Greveni nempe et editionis Lubeco-Coloniensis, pariter faciunt, verum etiam tribus quatuorve, quos tantummodo nominant, Martyribus socios aliquot fuisse adjunctos, non obscure produnt, cumque horum numerum non determinent, minime nos cogunt, ut e septem dumtaxat sanctis Athletis constitisse, de qua hic agimus, martyrum classem, credamus. Quare, cum hoc aliaque, ob quæ excludendus ex hac videri forsan* Juvinianus *queat, sic, ut jam dixi, habeant, non est sane, cur is septem supra memoratis Martyribus, quos Lucense Hieronymianum apographum hodie celebrat; haud adjungatur.*

F

Genesio interim ex hac ob rationes

3 *Atque hæc quidem, ni fallor, lectori, ut suam hac de re judicium ferre queat, jam sufficient; verum, cum Martyrologium Romanum hodiernum habeat* Passio sanctorum Anastasii presbyteri, Placidi, Genesii et Sociorum, *Martyrumque adeo, quam his verbis celebrat, classi hic propositæ Genesium adjungat, indagandum modo etiam hic est, an hic vere ad illam pariter spectet, seu an præter supra memoratos* SS. Anastasii *et* Placidi *in martyrio socios socius alius, nomine* Genesius, *sit admittendus. Etiamsi universa non modo Hieronymiana tam contracta quam non contracta apud Florentiniam, Dacheriam, Marteneum et Solleriam apographa, verum etiam hagiologia et Kalendaria antiqua tam Mss., tam excusa, quæ magno numero penes nos exstant, studiosissime evolverim, nusquam tamen in iis hodie Genesium vel solum, vel cum ullo e Martyribus supra memoratis conjunctum inveni; cum autem sic habeat, Martyrem, nomine* Genesium, *exstitisse horum in martyrio socium, non reor. Cum duobus quidem ex iisdem*

AUCTORE C. B.

dem Martyribus in Usuardo Lubeco-Coloniensi, cum tribus vero etiam in Greveniano Genesius hodie annuntiatur; verum binæ hæ annuntiationes additamenta ad Usuardum, uti in hoc per Sollerium illustrato videre licet, dumtaxat existunt, cumque Usuardus Lubeco-Coloniensis anno 1490, *Grevenianus autem anno* 1515 *antiquior haud sit, recentiores certe ambo sunt, quam ut sola eorum auctoritate Martyrem, nomine* Genesium, *qui cum Martyribus supra memoratis passus sit, putem admittendum. Nec, ut secus sentiam, me hic vel Davila vel Baronius movet.*

in medium hic adductus

4 *Etsi enim prior Villæ-novæ in regno Murciæ apud RR. PP. Franciscanos S. Genesii corpus asservari, in Theatro ecclesiastico Hispaniæ tom.* I *pag.* 299 *affirmet, anne tamen de Genesio, qui cum SS.* Anastasio *et* Placido *passus sit, an contra de altero homonymo (plures enim nominis illius exstitere Sancti) loquatur, nullatenus indicat, fierique potest, ut S. Genesii corpus, quod jam nominato in Hispania loco asservari ait, sit Martyris e Catacumbis Romanis extracti indeque, imposito ei pro arbitrio* Genesii *nomine, in Hispaniam translati; quod autem ad Baronium spectat, hic quidem pro* Anastasio *sociisque Martyribus, in Martyrologio Romano hodierno hodie signatis, ac proin et pro Genesio vetera Mss., quorum antea meminisse se ait, insuis in Martyrologium istud Notis citat; verum nec locum, quo, quæ laudat, veterum Mss. antea adhuc meminerit, assignat, nec quæ qualiave hæc sint, edicit; ut enimvero, cum mihi plane ignota illa sint, facere haudquaquam possint, ut Martyribus, de quibus hic nobis sermo, Genesium accenseam. Neque eo etiam me impellat Rodericus Dacunha, Ulyssiponensis archiepiscopus; etsi enim hic matyrem quempiam, nomine* Genesium, *qui martyrio in Lusitania, ubi non paucas, ut ait, ædes sacras nomini suo dedicatas habet, coronatus sit, in ecclesiastica Ulyssiponensis ecclesiæ Historia part.* I, *cap.* 12 *proferat in medium, eum tamen, qui aliunde mihi satis notus haud est, Ulyssiponensem facit episcopum; quod cum nemo de Martyrologii Romani hodierni Genesio somniarit umquam, non est sane, cur hic esse putetur Genesius, a Dacunha adductus. Contrarium quidem hic scriptor contendit; verum hac in re assentiendum illi haud est. Genesius enim, qui hodie in Martyrologio Romano hodierno comparet, cum pluribus in hoc, quibuscum passus sit, Sociis ac nominatim cum SS.* Anastasio *et* Placido *conjungitur; etsi autem Dacunha Genesium, quem memorat, cum pluribus quoque sociis ac nominatim cum SS.* Anastasio *et* Placido *pariter conjungat, hosce tamen vere cum illo pro fide occubuisse, haud recte probat.*

exclusus

5 *Hunc enim in finem Flavii Lucii Dextri Chronicon, in quo* Anastasius, Placidus, *Genesius et eorum socii illustre simul sub Juliano subiisse martyrium ad annum* 353 *dicuntur, dumtaxat allegat; cum autem Chronicon illud, non a Dextro, qui sec.* V *floruit, contextum, sed, quemadmodum infra pluribus docebo, ab Hieronymo de la Higuera, qui demum sec. proxime elapso exstitit in vivis, fuerit confictum, enimvero rem illam, quæ, si vera foret, pluribus ante Higueræ ætatem seculis gesta fuisset, solo illo Fictitio chronico a Dacunha recte probari nemo prudens admittet. Jam vero, cum sic habeat ac proin Genesius, quem in Lusitania pro Christo sanguinem fudisse, Dacunha ait, neque cum SS.* Anastasio *et* Placido *ac eorum sociis passus, neque adeo unus idemque cum Martyrologii Romani hodierni Genesio sit putandus, exigere, quæ supra adduxi, pergunt, ut hunc ad Martyrum, de qua hic agimus, classem non spectare seu quod eodem recidit, SS.* Anastasio *et* Placido *ac eorum sociis non adjungendum, credamus. Pro* Nigasio, *qui supra relatæ Martyrologii Romani hodierni annuntiationi tam in hoc, quam in Usuardo Lubeco-Coloniensi et Greveniano præmittitur,* Negesium *primo ac deinde* Genesium *perperam scriptum fuisse, hocque postremum nomen post per repetitionem, imperite a librario factam, in Martyrum, de qua hic agimus, classem irrepsisse, Castellanus hodie in Martyrologio suo universali adjecta ad marginem notula insinuat; verum sive alia quacumque ratione factum id sit, Genesium equidem, qui nusquam, ut jam monui, in Hieronymianis apographis reperitur, ad dictam, quæ indubie ex hisce in Martyrologium Romanum hodierum fuit illata, Martyrum classem spectare seu Martyribus supra memoratis jungendum, haudquaquam verosimile apparet; cum autem sic habeat, eum ego e supra huc transcripta Martyrologii Romani hodierni annuntiatione expungendum, cum Castellano mox laudato opinor.*

contra quem in eadem Anastasio seu Athanasio, quod, etiamsi

6 *Verum* Tharaci *et* Probi *nomina, quæ jam fuerant relata,* Anastasii presbyteri *vocabulis corrupte expressa, in eadem annuntiatione perperam pariter repeti, ac proin* Anastasium *ad Hieronymianorum hic propositam Martyrum classem non spectare seu Martyribus supra nominatis annumerari haud posse, laudatus Martyrologus per Notulam mox citatam etiam insinuat; ei autem par in re assentiri queo. Etsi enim haud difficulter forsan factum esse queat, ut librarius in exemplari, quod describebat, nomen* Probi, *quasi breviatum presbyteri, acceperit, itaque etiam transcripserit, tantum tamen inter* Tharaci *et* Anastasii *nomina est discrimen, ut non nisi ægerrime hoc postremum pro primo exaraturus fuisse videatur. Adhæc* Anastasius *in omnibus fere Hieronymianis apographis, in quorum tamen nonnullis* Athanasius *aut etiam, initiali posterioris hujus nominis litera per librarii incuriam omissa,* Tanasius *seu* Tanasus *vocatur, hodie cum presbyteri titulo annuntiatur. Quapropter, quemadmodum Genesium, quod in nullis prosus Hieronymianis apographis reperiatur, ad Hieronymianorum, de qua nos hic cum Martyrologio Romano hodierno, Martyrum classem non spectare ac proin ex hoc eradendum, ita vel ob solam rationem contrariam ad eamdem Martyrum Hieronymianorum classem* Anastasium seu Athanasium, *qui præterea in Usuardinis aliquot apud Sollerium Auctariis, itemque in S. Cyriaci, Vaticana, Barberiniana, Tornacensi et Atrebatensi apud nos ante tom.* 2 *Martii ad Bedam Additionibus, ulut in duabus harum posterioribus titulo illi, non* presbyteri, *sed* episcopi, *perperam tributo, hodie etiam commemoratur, spectare ac proin ex supra relata Martyrologii Romani hodierni annuntiatione non expungendum, sed contra tam in hac, quam in Hieronymianis, in quibus*

A bus memoratur, apographis relinquendum, apparet indubitatum.

In Epternacensi Hieronymiano apographo, hic, uti ostenditur,

7 Anastasius *quidem seu* Athanasius *in vetustissimo Antverpiensi seu Epternacensi apud Florentinium Hieronymiano non contracto apographo hodie non comparet; verum in omnibus prorsus aliis apud eumdem Florentinium et Dacherium Hieronymianis apographis pariter non contractis, imo et in ipsis apud Marteneum et Sollerium contractis fere etiam omnibus, utpote in horum solo, quod Marteneus exhibet, Morbacensi præteritus, hodie signatur; potius autem tot Hieronymianis sese inter consentientibus apographis, quam unico (neque enim, quod dixi, Morbacense, utpote tantummodo contractum, magnopere hic curandum) Epternacensi seu Antverpiensi est standum, maxime cum mendosum id hic existat, solaque librarii incuria, ut* Anastasium *seu* Athanasium *non complectatur, sit factum, uti apparet ex iis, quæ jam nunc, vitiosa primum, in qua hunc omittit, annun-*B *tiatione huc transcripta, subjungam. Sequentibus hæc apud Florentinium constat verbis:* In Anazobori (in Anazarbo *scriptum oportuit)* Ciliciæ natalis Taraci, Probi et Andronici presbyteri, Ampodi, Placidi, fausti, Januarii, Martialis, Marcelli. *Ita, quod dixi, Epternacense seu Antverpienses Hieronymianum apographum; cum autem* presbyteri *titulo Andronicum afficiat huicque in martyrio* Ampodum *aliosque, quos post hunc in annuntiatione jam data recenset, socios adjungat, et tamen Andronicus, uti ex ejus Tarachique et Probi sinceris ac selectis, quæ infra sumus daturi, Actis palam est, nec presbyter exstiterit, nec in martyrio, quos ei, ut dixi, laudatum Hieronymianum apographum adjungit, socios habuerit, mendosum enimvero id, et quidem non uno ex capite, hic esse, unusquisque fateatur, necesse est.*

mendoso,

8 *Jam vero, cum sic habeat, quid si librarius, qui Epternacense seu Antverpiense Hieronymianum exaravit, emendatius hujus exemplar, in quo hodie concepta hisce vel haud multum absimilibus verbis,* In Anazarbo Ciliciæ natalis Taraci, Probi et Andronici et alibi *seu, ut vere pleraque habent Hieronymiana apo-*C *grapha,* In Acervo *seu* Acernæ Siciliæ Anastasii presbyteri, Ampodi, Placidi, Fausti, Januarii, Marcialis, Marcelli, *annuntiatio legebatur, præ oculis habuerit, hancque, sed et nomine* Anastasii, *et vocibus* in Acervo *seu* Acerno Siciliæ, *palæstram, quam is una cum sociis sibi adjunctis nactus sit, exprimentibus, per incuriam seu oscitantiam omissis, transcripserit? Rem sane ita vere factam, si non certum, verosimile saltem vel ex eo apparet, quod, cum sic facta adstruitur, commode intelligatur, qui, Andronicum et presbyterum et SS.* Ampodi *aliorumque, eum hoc passorum, exstitisse in martyrio socium, supra huc transcripta, quam laudatum Epternacense seu Antverpiense Hieronymianum apographum suppeditat, annuntiatio perperam seu per errorem, ut vidimus, prodat. At vero reliqua modo etiam, quæ pro* Anastasio *seu* Athanasio *rejiciendo vel utcumque faciunt, confutemus, quo ita hunc, utut in Epternacensi Hieronymiano apographo omissum, esse tamen vel idcirco, quod in plerisque aliis Hieronymianis memoretur, in Martyrum, de qua nos hic, classe retinendum, luculentius patescat.*

AUCTORE C. B. omittatur, in plerisque tamen Hieronymianis aliis memoretur nec ex hisce,

9 *Hieronymiana illa* in Acervo Siciliæ, *pro quarum vocum media apud Dacherium tam in vetustissimo Hieronymiano apographo supra laudato, quam in Additionibus ad Wandelbertum,* Acerno *exaratur, Martyres nostros collocant; cum autem nullus Siciliæ locus, qui vel* Acervus *vel* Acernus *vocetur, apud insulæ istius chorographos inveniatur, dubitari non immerito potest, an laudata Hieronymiana apographa locum, quo S.* Anastasium *seu* Athanasium *ejusque in martyrio socios hodie signant, mendose haud exprimant, ac proin an et in* Anastasio *seu* Athanasio *annuntiando pariter haud errent. Ita adhuc qui hunc e Martyrologio Romano seu e Martyrum, de qua hic agimus, classe expunctum volent, forsan arguent. Ac Georgius quidem non modo de re, quam jam memoravi, dubitat, verum etiam, in Ottoboniano suo, quod ad Hieronymianorum classem pertinere ait, Martyrologio corruptissime* in Acervo Siciliæ natalis sancti Tanasi presbyteri, Placidi et Fausti *pro* in Anazarbo Ciliciæ natalis sancti Taraci presbyteri, Andronici et Probi *hodie legi, in suis in Martyrologium Adonianum adnotationibus* E *pro certo affirmat; ideirco autem id, ni fallor, facit, quod, quamvis tres martyres Tarachus, Probus et Andronicus, quorum primum hic perperam, uti ex eorum infra dandis Actis nemo non statuet,* presbyteri *titulo exornat, in Epternacensi seu Antverpiensi Hieronymiano apographo hodie memorentur, hodie tamen in Ottoboniano, quod laudat, Martyrologio prætereantur martyriumque Anazarbi in Cilicia, uti in tribus illis sanctis martyribus infra sumus dicturi, consummarint.*

eo etiam, quo Georgio placuit, modo

10 *Verum, cum Tarachus, Probus et Andronicus die* XIII *Maii, uti mox ipsemet Georgius in dictis suis adnotationibus subjungit, signati in eodem Ottoboniano Martyrologio jam fuissent, quid mirum, in hoc illos hodie iterum haud commemorari? Tres quidem isti martyres, qui, ut mox iterum monui, in Epternacensi seu Antverpiensi Hieronymiano apographo hodie celebrantur, signati nihilominus in hoc ad* XIII *Maii diem pariter jam fuerant; verum quid ni factum esse queat, ut, qui Ottobonianum Martyrologium exaravit,* F *Antverpiense hic sibi non sequendum seu Tarachum, Probum et Andronicum, jam antea a se celebratos, hodie non repetendos, sed alios abs hisce distinctos martyres commemorandos existimarit? Certe ita qui duo alia Hieronymiana apographa, Lucense nimirum, quod Florentinius, in Corbeiense, quod et hic et Dacherius, vetustissimum illud vocans, exhibent, scripserunt, sibi faciendum duxere, neque etiam ipsa (neque enim ab iis pro Taracho, Probo et Andronico* Anastasium *seu* Athanasium, *aut etiam, ut in Lucensi scribitur,* Tanasum, Ampodum, *aliosque, quos hisce adjungunt, quinque aut sex socios mendose seu per errorem memorari quis facile dixerit) fecere; cum autem sic habeat Taracusque proinde, Probus et Andronicus* Anastasio *seu* Athanasio *hujusque in martyrio Sociis, quos et duo illa Hieronymiana apographa et Ottobonianum, quod Georgius laudat, Martyrologium hodie memorant, substituendi non sint, haud satis etiam perspicio, cur pro* in Acervo *seu* Acerno Siciliæ, *ubi hæc illos collocant, necessario* in Anazarbo Ciliciæ *sit reponendum.*

11 Ciliciæ

Auctore C. B. *haud immutandis,*

11 Ciliciæ *quidem et* Siciliæ *nomina similia adeo sunt, ut haud difficulter immutari ac confundi potuerint; verum, id re etiam ipsa factum non probatur, et quo minus factum credamus, impedit intercedens inter* Acervi *seu* Acerni *et* Anazarbi *vocabula discrimen, quod tantum est, ut nemo facile primum pro posteriori scripturus fuisse videatur. Nec est, cur hic iterum vetustissimum Epternacense seu Antverpiense, quod a Florentinio producitur, Hieronymianum apographum objicias. Etsi enim hoc, non tantum Tarachum, Probum et Andronicum, verum etiam* Ampodum *aliosque in Ottoboniano reliquisque proxime laudatis Hieronymianis apographis memoratos Martyres Anazarbi in Cilicia statuat, in ipsamet tamen, qua id facit, annuntiatione errore non uno, ut jam supra ostendi, laborat, estque adeo rei, de qua hic sermo, definiendæ ineptum, seu, ut clarus loquar, facere non potest, ut vocibus* in Acervo *seu* Acerno Siciliæ, *quibus* S. Anastasii *seu* Athanasii *hujusque in*
B *martyrio sociorum palæstra in plerisque Hieronymianis apographis exprimitur, voces* in Anazarbo Ciliciæ *substituendæ credantur. Et vero hasce illis nec debere, non posse substitui, Richenoviense apud Sollerium Hieronymianum apographum contractum sequenti isthac, quam hodie suppeditat, annuntiatione* Antiochia Eradii. Alibi Tarachi, Probi et Andronici; et in alio loco Tanasii presbyteri, Ampodi, Placidi, Fausti, Januarii, Marcialis et Marcelli *argumento est haud invalido.*

seu corrigendis,

12 *Etenim, cum sic Taracus, Probus et Andronicus, qui certo, uti in his ipsis infra docebimus, Anazarbi in Cilicia subiere martyrium, alio loco, quam* Anastasius *hujusque in martyrio socii, passi luculentissime tradantur, consectarium fit, ut hi Anazarbi in Cilicia martyrio coronati haud fuerint, utque proinde vocibus* in Acervo *seu* Acerno Siciliæ, *palæstram, quam naeti in plerisque aliis Hieronymianis asseruntur, exprimentibus, voces* in Anazarbo Ciliciæ *nec debeant, nec possint substitui; etsi autem contractum illud Hieronymianum apographum sola sua auctoritate rem omnino certam reddere natum*
C *haud sit, eam tamen, maxime si aliorum, huc quoque spectantium, quæ supra allegavi, ratio etiam habeatur, vero efficit simillimam. Ast, quamvis sic habeat, verosimillimeque adeo pro* in Acervo *seu* Acerno Siciliæ, *ubi S.* Athanasii *seu* Anastasii *hujusque in martyrio sociorum palæstra ab Hieronymianis apographis supra laudatis statuitur, reponendum* in Anazarbo Ciliciæ *haud sit, merito tamen, ut jam dictum, in dubium, anne in hisce media e vocibus* in Acervo *seu* Acerno Siciliæ *mendose exarata non sit revocari potest. Ita omnino vel ex eo, quod vere nullus in Sicilia locus, nomine* Acervus *seu* Acernus, *apud insulæ illius chorographos, ut, diligentissima facta indagine, comperi, inveniatur, est fatendum. Verum quid tum? Nec, etsi etiam, vocabulum, quo* S. Anastasii *sociorumque palæstra in dictis Hieronymianis apographis exprimitur, perperam exarari, certum omnino foret atque indubitatum, merito inde, esse illum ex hisce eradendum, posset concludi.*

13 *Quamvis enim haud raro aliorum etiam Martyrum palæstræ in Hieronymianis apographis mendose exarentur, ac imprimis SS. Tarachi, Probi et Andronici palæstra in Epternacensi seu Antverpiensi sæpissime jam laudato apographo corrupte* In Anazobori Ciliciæ (in Anazarbo *enim fuerat scribendum) exprimatur, nemo tamen, idcirco vel martyres illos ex Hieronymianis, in quibus reperiuntur, apographis, vel Tarachum, Probum et Andronicum ex Antverpiensi dixerit expungendos. Adhæc cum tam* Placidum, Ampodum, Faustum, Januarium, Martialem *et* Marcellum, *quam* S. Anastasium *dicta Hieronymiana apographa* in Acervo *seu* Acerno Siciliæ *signent, consequens foret, ut, si ex hisce ob palæstram perperam expressam* Anastasius *deberet expungi, ex iisdem etiam, quod nemo admiserit, eamdem ob causam* Placidus *ejusque jam enumerati in martyrio Socii deberent eradi; cum hæc autem sic habeant,* Anastasius *certe seu* Athanasius *ex Hieronymianis, in quibus memoratur, apographis eradendus ob rationem postremo hic adductam non est, eumque id, uti cuique e jam dictis pronum erit colligere, nec ob alia supra allegata fieri sit necesse, fixum atque inconcussum, quod num. 6 statui,* E
manet, videlicet Anastasium *seu* Athanasium *ad Hieronymianorum, de qua hic agimus, classem spectare ac proin ex hodierno, contra ac Castellanus supra laudatus insinuat, Martyrologio Romano seu ex hujus num. 3 huc transcripta, quæ indubie ex Hieronymianis apographis primitus manavit, annuntiatione non expungendum, sed contra non minus in hac quam in illis retinendum. Porro, quemadmodum Martyrologium Romanum recte hodie, uti e jam dictis liquet,* Anastasium *seu* Athanasium *celebrat, ita eumdem, quod locus, quo et ipse et ejus socii,* Placidus *videlicet,* Ampodus, Faustus, Januarius, Martialis, Marcellus *ac denique, qui ad horum etiam, ut supra docui classem spectat,* Juvinianus, *in Sicilia e dicendis passi sunt, nec ex insulæ hujus chorographis, ut jam insinuatum, nec aliunde innotescat, recte etiam absque ulla, quam nactus sit, palæstræ, quod etiam a Maurolyco ac in Binis supra laudatis Usuardinis apud Sollerium Auctariis fit, mentione annuntiat.*

debeat eradi, retento, Juviniano etiam spectat.

nequaquam, ut Higuera in Dextro et Juliano a se confictis,

14 *Verum, cum sic ille ac socii, quos in martyrio habuit, nulli certo affigantur loco, hinc, qui sub ementitis Dextri, Luitprandi, Hauberti, Helecæ aliorumque antiquorum nominibus pseudo-chronica spuriaque itidem sub falso Juliani nomine Adversaria sec. proxime elapso confinxit, Hieronymus de la Higuera, in omnem quibuscumque Sanctis, vel eatenus incognitis vel aliunde arcessitis, patriam suam ditandi occasionem intentus,* S. Anastasium *ejusque socios in Hispaniam traxit, ita tamen ut alio illos regionis hujus loco in Dextri Chronico, alio in Juliani Adversariis, verosimillime ut ita minus facile, et hæc et illud ex unius ejusdemque impostoris calamo profluxisse, appareret, consignarit. Hinc plerique, qui Dextri Pseudo-Chronico fictitiisque Juliani Adversariis, veluti probatæ fidei documentis, sub initium, quisquiliarum illarum suppositione nondum detecta, innixi,* S. Anastasium *ejusque Socios in Hispania passos, credidere, Martyres hosce ibidem Mantuæ Carpetanorum signarunt, quod Dextro potius, qui illos hoc loco, quam Juliano, qui Rutinii in Celtiberia eosdem collocat, adhærendum putarent. Nec id, qui Dextri Chronicon,*

A con, ab Higuera, ut jam monui, confictum, commentario illustravit, Bivarius fecisse in hoc contentus, insigne præterea ac prolixum S. Anastasio ejusque in martyrio sociis elogium, e propriis, ut aiunt, vetustatis schedis depromtum, contexuit, sanctos illos Martyres iterum Hispaniæ dissertissime adscribens.

Bivariusque in elogio, Martyribus nostris a se concinnato, docent, in Hispania,

15 Verum, cum is scriptor supposititium Flavii Lucii Dextri Chronicon pro genuino hujus fœtu miranda simul et improbanda in viro erudito facilitate habuerit, cum adhuc facilius, vel sic patriæ suæ (natales enim, ut titulus, Comment. mox laudato præfixus, docet, Mantuæ Carpetanorum erat nactus) utcumque favendi studio abreptum, recentiores dumtaxat ac spurias schedas, in quibus S. Anastasii ejusque Sociorum martyrium Mantuæ Carpetanorum signari cernebat, pro vetustis fidei optimæ documentis accepisse; quis non suspicetur? Adhæc, cum ipsemet Bivarius, SS. Anastasii ejusque Sociorum Acta periisse, in Comment. supra laudato pag. 383 B queratur ac nihilominus Martyrum illorum vitæ institutum, sanguinis, qua sese attigerint, propinquitatem, solum natale, studia, virtutes, martyrii, quod in Hispania toleraverint, occasionem, modum, palæstram aliaque, quæ id vel comitata vel subsecuta sint, enucleate exponat, quam maxime verendum vel idcirco est, ne quæ in elogio illo, pro quo nec traditionem allegat, memoriæ prodit, universa fere e sola comminiscendi licentia sint primitus profecta. Cum sic autem res habeat, enimvero, ut S. Anastasium et Placidum horumque in martyrio socios mortem in Hispania pro Christo oppetiisse credamus, elogio hujusmodi non magis, quam vel Dextri Pseudo-Chronico, vel spuriis Juliani Adversariis debemus moveri.

aut etiam, ut Dacunha vult, in Lusitania,

16 Interim, qui fabulis seu commentitiis narratiunculis delectatur, is præfatum elogium huicque pro coronide adjectum, quod in Ms. carminum codice inter Auli Hali, personati itidem auctoris, epigrammata fuerit repertum, SS. Anastasii ejusque Sociorum Epitaphium in Hispano, quod e Dextrinis aliisque similis furfuris figmentis Tamaius concinnavit, Martyrologio legere ad hunc diem C potest. Ibidem porro, qui unius e S. Anastasii Sociis, Placidi videlicet, corpus in Alcaudatensi Giennensis in Hispania diœcesis oppido adhuc adversari dicatur, pariter inveniet, uti etiam Sanctorum, de quibus hic nobis sermo, martyrum palæstram, non in Hispania, sed vel Ulyssipone vel Scalabi in Lusitania a Roderico Dacunha in Ecclesiastica Ulyssiponensis ecclesiæ Historia signari. Verum, præterquam quod S. Placidi corpus, etiamsi is alibi, quam in Hispania subiisset martyrium, eo ad dictum oppidum potuerit e loco, quo passus fuisset, transferri, allegata a Tamaio, ut Placidi, non alterius, sed nostri, corpus in Hispania adhuc asservari credamus, neutiquam nos cogunt, facereque adeo, ut hunc Sociosque, quos sibi in martyrio habuit adjunctos, ibidem passos, admittamus, haud queunt. Quod autem ad Dacunham spectat, hic quidem quempiam, cujus jam supra memini, martyrem, nomine Genesium, qui vel Ulyssipone vel Scalabi, ut utriusque hujus urbis fert traditio, subierit martyrium, proponit; verum, cum Genesius iste, ut supra ostendi, ad Martyrum, de qua hic nos, classem haud spectet, seu cum Anastasio, Placido ac eorum Sociis coronatus haud fuerit, enimvero, etsi etiam Genesium quempiam in Lusitania pro fide occubuisse, undequaque, contra ac res habet, foret certum, ibidem pariter illos martyrium subiisse, concludi inde haud posset.

sed verosimilime in Sicilia, etsi interim alibi etiam Athanasius et Placidus,

17 Neque vero tam facile vel Dacunham in Lusitania, vel sub ementitis Dextri et Juliani nominibus Higueram in Hispania S. Anastasii ejusque Sociorum palæstram signaturum fuisse, opinor, si quæ jam nunc, ut eos in Sicilia passos, ostendam, adducturus sum, præ oculis ambo habuissent. Pleraque Hieronymiana apographa, ut jam plus semel monui, SS. Anastasii seu Athanasii ejusque in martyrio Sociorum palæstram in Acervo seu Acerno Siciliæ statuunt; etsi autem ex eo, quod apud Siciliæ chorographos nullus in insula isthac locus, Acervi seu Acerni appellatione distinctus, inveniatur, haud immerito in dubium, an vocabulum istud emendate exprimant, revocari, ut jam antea dictum, queat, res tamen quantum ad Siciliæ vocabulum secus habet. E Insula enim, nomine isthoc distincta, non tantum apud Geographos, verum etiam apud plurimos scriptores alios tam antiquos quam recentiores passim est obvia; etsi autem, ut supra adhuc observavi, Ciliciæ et Siciliæ vocabula adeo affinia sint, ut haud admodum difficulter postremum pro primo exarari potuerit, nihil tamen sese hic offert, ob quod reipsa id factum credatur, vel etiam an factum non fuerit, dubitetur. Jam vero cum sic habeat nec quid aliud præterea occurrat, ob quod hic Hieronymianis apographis, quorum pleraque, ut dixi, S. Anastasium ejusque Socios in Acervo seu Acerno Siciliæ ac proin in Sicilia collocant, deneganda videatur fides, martyrium illos hac in insula, etsi interim quonam hujus loco, definiri, uti e supra de nomine Acervi seu Acerni dictis consequitur, haud queat, re ipsa subiisse, vix non certum, aut, si secus habet, vero saltem apparet simillimum. At vero, inquiet modo forsan adhuc non nemo, Atrebatenses et Tornacenses ad Bedæ, quod apud nos tom. 2 Martii exstat præfixum, Martyrologium Additiones SS. Anastasium et Placidum una cum Heraclio Antiochiæ, cujus nominis nullus in Sicilia locus F invenitur, hodie consignant. Fateor, sic habet; verum Additiones illæ Hieronymianis apographis, quæ, ut jam docui, S. Anastasium ejusque in martyrio Socios Siciliæ adscribunt, auctoritate simul et ætate multum cedunt.

alibique iidem Januarius et Marcellus annuntientur, sunt passi,

18 Adhæc in in Lubbeano apud Sollerium Hieronymiano apographo Placidus et Athanasius, seu, ut ibidem scribitur, Tanasus una cum Eraclio seu Heraclio et aliquot adhuc aliis, palæstra, quam nacti sint, non expressa, annuntiantur; cum autem Heraclius, uti supra, cum hunc dedimus, jam diximus, Antiochiæ passus sit, idque, qui memoratas Additiones e dicto Labbeano vel altero huic simili Hieronymiano apographo ad Bedum adjecere, haberent perspectum, hinc verosimillime Antiochiæ quoque SS. Athanasium seu Anastasium et Placidum passos esse, in animum induxerint ibidemque idcirco illos una cum Heraclio signarint. Verum, cum ita perperam (neque enim, dum Martyres, palæstra non expressa, conjunctim

AUCTORE C. B.

conjunctim annuntiantur, inde eos uno eodemque loco oppetiisse, consequitur) ac temere processerint, Additiones istæ, in quibus contra plerorumque Hieronymianorum fidem Athanasius *et* Placidus *Antiochiæ locantur, facere haud queunt, ut hi, non in Sicilia, sed ibidem pro Christo occubuisse credantur. Neque etiam, ut Turonis* Januarium *et* Marcellum *passos putet, movere quemquam debet Augustanum apud Sollerium Hieronymianum apographum ; quo enim modo jam explicato est factum, ut in mox adductis ad Bedam Additionibus* SS. Athanasius *et* Placidus *Antiochiæ perperam signentur, eodem fere etiam accidit, ut* Januarius, *seu, ut in dicto Hieronymiano apographo exaratur,* Genuarius *et* Marcellus, *qui una cum S. Venantio atque aliquot aliis, palæstra, quam nacti sint, non expressa, in altero apud eumdem Sollerium Hieronymiano apographo, Labbeano videlicet, annuntiantur, Turonisque certe passi non sunt, Turonis tamen, ubi S. Venantius abbas in pluribus fastis sacris signatur, in Augustano, quod laudavi, Hieronymiano apographo haud recte ponantur.*

cumque nihilominus a Mylensibus sec. III in Sicilia MM. sint diversi

19 *Octavius Cajetanus animum ad præcipua, quæ modo pro Martyrum nostrorum palæstra Siciliæ attribuenda adduxi, verosimillime adverterit, hincque, dum Operis, quod de Sanctis Siculis scribere meditabatur, ideam litteris expressit, in Siculum, quod ad hanc adjecit, Martyrologium Mylenses in Sicilia Martyres, apud nos tom. 2 Maii pag. 778 in Græcis* SS. *Alphii, Philadelphi et Cyrini Actis num. 18 absque passionis die memoratos, ad hunc diem intulerit, ratus scilicet, illos a Martyribus nostris SS.* Anastasio *seu* Athanasio *ejusque in martyrio Sociis, quos pluribus Hieronymianis apographis videbat hodie inscriptos, haud esse diversos. Verum in dictis SS. Alphii, Philadelphi et Cyrini Actis non pauci etiam alii utriusque sexus martyres, expressis etiam, quibus nonnulli fuerint vocati, nominibus, commemorantur ; cum autem sic habeat, nec tamen horum ullus ac ne ipsi quidem SS. Alphius, Philadelphus et Cyrinus, quorum Acta illa sunt, Hieronymianis apographis exstent inserti, enimvero in hæc Mylenses martyres anonymos sub* SS. Anastasii, Ampodi, Placidi *horumque in martyrio Sociorum nominibus esse ad hunc diem illatos ac proin hosce abs illis non distingui, verosimile haud apparet.*

martyrii eorum epocha, utpote quæ nec aliunde determinari queat, est incerta.

20 *Id tandem ipsemet, dum majus suum, quod supra laudavi, de Sanctis Siculis Opus contexuit, Cajetanus, ut apparet, observarit. Etenim in Alphabetico, quo horum singulorum nomen, patriam, tempus diemque ipsorum memoriæ sacrum in Opere isto exponit, elencho haudquaquam diem Martyrum Mylensium memoriæ sacram, assignat, sed locum, quo faciendum id fuisset, punctis implevit ; cum sic autem sibi illam haud innotescere insinuarit, et tamen,* S. Anastasii *seu* Athanasii *Sociorumque ejus memoriam die* XI *Octobris recoli, ex Hieronymianis quam optime habuerit perspectum, id enimvero, hosce illum tunc a Mylensibus martyribus existimasse diversos, argumento est perquam valido. Ceterum, cum Sancti nostri re etiam ipsa, uti e mox dictis apparet, a Mylensibus Martyribus sint diversi, ex eo sane, quod hi, qui tamen (Prætermissos ad hunc diem videsis) in rerum natura forsan numquam exstiterint, sec. tertio martyrium subiisse passim statuantur, pro fide pariter tunc occubuisse Sanctos nostros, inferri haud potest ; cum autem id ita sit, nec quid aliud, e quo martyrii eorum epocha eliciatur, aliunde occurrat, dictione hæc sec. tertio, an altero sit figenda, omnino est incertum ac dubium.*

DE SS. ZENAIDE ET PHILONILLA

SORORIBUS

TARSI IN CILICIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sanctarum in Fastis Sacris memoria ; an martyres exstiterint, ubinam et quandonam vixerint, et qualia sint, quæ edimus, solius S. Zenaïs Acta.

VEROSIMILLIME SEC. I. *Sanctæ, quæ in elogiis, e Menologio Sirletiano,*

Duas hic propositas sanctas Sorores, quæ ab omnibus antiquis Latinorum Fastis Sacris absunt, quæque, etsi quidem Virgines *nusquam appellentur, hincque etiam a me titulo isthoc haud decorentur, Virgines tamen verosimiliter exstiterint, Græcum Sirmondi penes nos exstans Ms. Synaxarium, magna Græcorum Menæa excusa binaque itidem excusa, Sirletianum nempe et Basilianum, Menologia hodie celebrant, cumque nihil uspiam, quod vel alterutram vel ambas ab Opere nostro removendas suadeat, inveniam, de iis isthic, procul omni, qui, quod Græci subinde Sanctis accenseant etiam indignos, oriri possel, scrupulo depulso, tractare aggredior ; id autem ut præstem, omnia et singula, quibus in jam dictis Græcorum Fastis ornantur, elogia in antecessum, postea quæ in hæc observanda judicaro, adjuncturus, huc transcribo. Ab elogio, quod Sirletianum suppeditat, duco initium. Sequentibus illud his verbis concipitur :* Hæ sanctæ Mulieres (Zenaïs *nimirum et* Philonilla) fuerunt ex Tarso Ciliciæ, consanguineæ Pauli Apostoli ; quæ, relictis omnibus, venerunt

A venerunt ad urbem Demetriadem et in quamdam speluncam ingressæ vitam degebant. Illic beata Zenaïs, omnem morbum et languorem curans, abiit ad Dominum; Philonilla vero, diuturnis jejuniis et vigiliis seipsam tradens, plurima faciebat miracula et naturæ ordini serviens a brevi ad æternam vitam migravit.

e Menæis excusis,

2 *Elogio huic sane admodum brevi ad amussim pene est consonum, quod in Menæis excusis occurrit. Id* SS. Philonillam *et* Zenaïdem, *in titulo, quem præfert*, Sorores *vocans, Græce sic habet :* Αὗται ὑπῆρχον ἐκ Ταρσοῦ τοῦ Κιλικίας συγγενεῖς Παύλου τοῦ Ἀποστόλου, καὶ καταλιποῦσαι τὴν θρεψαμένην, καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ἀπαρνησάμεναι, τὴν ἰατρικὴν ἐν τῷ δοκεῖν μετερχόμεναι τέχνην, τῇ ἀληθείᾳ ἀποστολικὸν ἔργον ἐπλήρουν. Ἔρχονται οὖν ἐν Δημητριάδι τῇ πόλει, καὶ ἔν τινι σπηλαίῳ εἰσελθοῦσαι τὸν βίον διῆγον· ἐκεῖσε τε ἡ μὲν Ζηναῒς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν θεραπεύουσα πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν· ἡ δὲ Φιλονίλλα, μακροτάταις νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις ἑαυτὴν ἐκδοῦσα,

B θαυμάσια πλεῖστα ἀπετέλει καὶ τῇ τοῦ φύσεως ἀκολουθίᾳ δουλεύουσα τοῦ προσκαίρου ζωῆς ἀπανέστη· *Latine autem redditur hunc in modum :* Hæ *(sanctæ sorores scilicet* Zenaïs et Philonilla) Tarsi in Cilicia natæ, Pauli Apostoli erant cognatæ, relictaque altrice patria ac opibus abdicatis, artem medicam in speciem exercentes opus apostolicum re vera explebant. Venerunt ergo ad urbem Demetriadem ac speluncam quamdam ingressæ, vitam in ea agebant; ac Zenaïs quidem, omne genus morborum et languorum curans, ad Dominum migravit; Philonilla autem, cum jejuniis ac vigiliis admodum diuturnis sese tradidisset, plurima faciebat prodigia, naturæque debitum solvens e temporaria hac vita excessit. *Ita Menæa excusa; ad Menologium Basilianum modo progredior.*

e Menologio Basiliano

3 *Sanctarum, quod in hoc, opera et studio Cardinalis Annibalis Albani typis Urbinatibus vulgato, Græce simul et Latine exhibetur quodque nihilominus brevitatis causa Latine dumtaxat lectori hic propono, elogium sic habet :* Sancta Zenaïs cum sorore Philonilla ex urbe Tarso fuit, sanguinis propinquitate sancto Apostolo Paulo conjuncta. Et primum quidem medicinam professa, deinde ab ipso Apostolo

C fide Christi imbuta valedixit arti, divitiis et sorori; atque in remoto montis antro solitariam vitam agens soli Deo sibique vacabat, herbis tantum, quas prope speluncam tellus ipsa ferebat, famem susteutans : ad quas legendas aliquando egressa pressit imprudens acutissimum clavum ligneum, diaboli opera humi defixum, indignissime ferentis, quod multi occulte ad eam ventitantes, ad Christi fidem traducerentur. Quæ cum dolori impar consedisset, ut e pede clavum tolleret, spiritum Domino tradidit. Philonilla autem domi consistens, cum non minori, quam Soror, studio ad virtutem contendisset, magnoque semper cultu Deum prosecuta esset, in pace obdormivit. *Elogio isthoc, quod paulo magis, quam Menæorum et Sirleliani elogia, est prolixum, aliquanto prolixius adhuc est, quod modo restat e Ms. Græco Sirmondi Synaxario huc transcribendum.*

et Synaxario Sirmondiano

4 *Id, cui vel idcirco, quod Latine redditum nusquam reperiatur, interpretationem Latinam subjungam, Græcis hisce de* SS. Zenaïde *et* Philonilla *loquitur verbis :* Αὗται ὑπῆρχον ἐκ Ταρσοῦ τοῦ Κιλικίας ἀπὸ χωρίου Δημητριάδος συγγενεῖς τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου καὶ ἡ μὲν ἁγία Ζηναῒς τὴν ἰατρικὴν ἐν τῷ δοκεῖν μετερχομένη τέχνην, τῇ ἀληθείᾳ ἀποστολικὸν ἔργον ἐπλήρου· καταλιποῦσα γὰρ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῆς πάντα καὶ τὴν Ἀδελφήν, καὶ ἀπελθοῦσα ἐν ὄρει τινὶ καὶ εἰς σπήλαιον εἰσιοῦσα ἡσύχαζε καὶ τοὺς προσιόντας ἐν καιρῷ πρὸς αὐτὴν ἐδίδασκε τὸν λόγον τῆς ἀληθείας πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν θεραπεύουσα· πρὸς ἣν τρεῖς ἄνδρες συνήθως ἐρχόμενοι Πάπας καὶ Πατερᾶς καὶ Φιλόκυρος καὶ τὰ θεῖα μυούμενοι καὶ ἐπιβουλευθέντες συλληφθῆναι ὑπὸ διὰ τῶν ἑλλήνων, οὐ συνεσχέθησαν, προσευξαμένης τῆς Ἁγίας καὶ ῥυσαμένης αὐτούς· ἥτις ὕστερον τοῦ σπηλαίου τινὰ χρείαν ἐξελθοῦσα καὶ ὑπὸ ἀκάνθης τὸν πόδα περιπαρεῖσα καὶ καθίσασα ἐκβαλεῖν αὐτὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα· ἡ δὲ ἀδελφὴ αὐτῆς Φιλονίλλα κατέμενεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς καὶ κατὰ μηδὲν ἀπολειφθεῖσα τῆς Ἀδελφῆς αὐτῆς εἰς ἀρετήν, ἀλλὰ πάντοτε προσκαρτεροῦσα τῇ προσευχῇ ἐδέξατο θαυμάτων χαρίσματα καὶ τῷ Θεῷ εὐαρεστήσασα ἐν εἰρήνῃ ἐτελειώθη. *Huc usque Græcus Synaxarii laudati textus; en modo etiam interpretationem ejus Latinam.*

huc transcriptis, Tarsi in Cilicia natæ dicuntur,

5 Hæ (Zenaïs *videlicet ejusque soror* Philonilla) Tarsi in Cilicia e vico, qui Demetrias vocatur, natæ, sanguinis propinquitate cum sancto Apostolo Paulo erant conjunctæ; ac sancta Zenaïs quidem, artem medicam in speciem exercens, opus apostolicum re vera explebat; cum enim sua omnia bona et Sororem reliquisset ac in montem quemdam secessisset, speluncam ingressa, vitam solitariam ducebat verbumque veritatis, data opportunitate, ad sese accedentes docebat, morborum omne genus ac languorum sanans; ad quam cum tres viri Papas, Pateras et Philocyrus pro more accederent sacraque doctrina initiarentur, insidiis ab ethnicis, ut caperentur, appetiti, comprehensi non fuere, orante atque illos liberante Sancta, quæ cum tandem, necessitatis cujusdam causa e spelunca egressa, pedem spina terebrasset, ac, ut hanc evelleret, consedisset, tradidit spiritum; Philonilla autem, ejus soror, domi commorabatur, cumque non segnius, quam Soror, ad virtutem contenderet, sed semper in oratione perseveraret, miraculorum gratiam accepit, Deoque admodum grato effecta in pace vitam finivit. *Talia sunt, quæ huc transcribenda duxi, Sanctarum nostrarum elogia. Ac primo quidem, ut, quæ in hæc observanda opinor,* D *modo proponam, fuisse illas Tarsi in Cilicia natas sanguinisque cum Paulo Apostolo, ibidem etiam, ut Acta Apostolorum cap.* 21, ꝟ. 39 *docent, natales sortito, propinquitate conjunctas, unanimi consensu statim ab initio affirmant; etsi autem supra laudati, e quibus elogia illa deprompta Fasti Sacri fidem integram minime mereantur; non est tamen, cur hac in re illis haud assentiamur, cum nihil aliunde occurrat, ob quod merito, an re etiam vera Sanctæ vel Tarsi in Cilicia natæ vel sanguinis propinquitate cum Paulo Apostolo fuerint conjunctæ, revocari queat in dubium.*

In Menæis et Menologio Sirletiano

6 *At vero jam recitata quatuor Sanctarum nostrarum elogia seu potius, e quibus hæc accepta, Græcorum Fasti Sacri, qui de loco illarum natali sanguinisque cum Paulo Apostolo propinquitate sese inter e dictis tam bene conveniunt; in arte, quam binæ illæ Mulieres fuerint professæ, invicem dissonant; de hac enim Menologio Sirletiano omnino silente, Menæa ambabus, contra vero Synaxarium Sirmondi juxta ac Menologium Basilianum soli Zenaïdi medicinæ professionem adscribunt;*

AUCTORE C. B.

bunt; verum quid hic amplectendum, quidve contra rejiciendum sit, determinare haud queo; quare plura de hoc argumento non addens, sermonem alio converto. Menæa excusa in titulo, aut, si mavis, in SS. Zenaïdis *et* Philonillæ *annuntiatione, quam binis versiculis, harum elogio supra huc transcripto præmissis, præfigunt,* Martyrum *appellatione easdem distinguunt, idemque etiam faciunt Menologium Sirletianum et in suo, quod hodierna Græcorum lingua conscripsit, Martyrologio Maximus Margunius, Cytherorum episcopus. Verum nos hic scriptor hujusmodi, utpote dumtaxat recentior Menæaque excusa utplurimum cæce sequi solitus, morari non debet; quod autem ad ipsamet dicta Menæa spectat, hæc sibi hic neutiquam constant; primo enim, etsi Sanctas* Martyrum *appellatione, ut dixi, in titulo distinguant, mox tamen in binis jam supra memoratis, quos proxime huic subjungunt, versiculis, martyrio illas non occubuisse, sed in pace quievisse, luculenter produnt. Ut, quam verum id sit, lectori patescat,* B *hosce una cum adjecta versione Latina huc transcribo. Sic habent:*

Εἰρηνικῶς ὕπνωσαν εἰρήνης φίλαι,
Φιλονίλλατε καὶ Ζηναΐς, αἱ δύο.

In pace quieverunt pacis amicæ,
Et Philonilla et Zenaïs, duæ.

martyres

7 *Adhæc eadem Menæa in ipsomet, quod num.* 2 *jam dedi, Sanctarum elogio nihil omnino, quod, hosce e vita fuisse martyrio sublatas, vel utcumque insinuet, suppeditant; cum autem Menologium Sirletianum in supra huc transcripto, quo Sanctas nostras ornat, elogio nihil etiam subministret hujusmodi, nec quidquam, e quo hasce terminasse martyrio vitam, sat tuto queat concludi, aliunde afferatur, enimvero* Zenaïdem *et* Philonillam, *hodie etiam in binis penes nos exstantibus, quorum alter e Mss. PP. Dominicanorum conventus S. Marci Florentiæ, alter e Mss. itidem bibliothecæ Ambrosianæ Menæis Græcis exceptus notatur, Sanctorum ac Sanctarum Elenchis signatas nec tamen* Martyres *vocatas, in annuntiatione seu titulo, quem illarum elogiis Menæa excusa, Menolo-* C *gium Sirletianum et Maximus Margunius præmittunt,* Martyrum *appellatione perperam distingui, vel certum vel vero saltem apparet simillimum. Nec* martyres *vocari posse* Zenaïdem *et* Philonillam, *censuisse etiam videntur eruditissimi, qui Martyrologium Romanum hodiernum reformarunt, viri; etsi enim in hoc illas e Menologio Sirletiano hodie intulerint, id tamen, omissa, qua in hoc donantur,* Martyrum *appellatione, sequentem dumtaxat fecere in modum:* Tarsi in Cilicia sanctarum mulierum Zenaïdis et Philonillæ sororum, quæ beati Pauli Apostoli consanguineæ et in fide fuerunt discipulæ.

perperam vocantur, ambasque,

8 *At vero Castellanus, hodie una cum dicto Romano hodierno Sanctas nostras in Martyrologio suo Universali recensens, harum alteram,* Zenaïdem *videlicet, in Thessalia prope Demetriadem martyrio fuisse secundum antiqua Mss. affectam, apposita ad marginem nota, insinuat. Quod si itaque martyrologo isto seu, ut melius loquar, antiquis, quæ laudat, Mss. standum hic sit, Sanctarum nostrarum uni saltem competere* Martyris *appellationem, ambasque adeo in pace haud quievisse, erit fatendum. Ast an vere* S. Zenaïs, *fuso* D *pro fide sanguine, vitam terminavit,* Martyrque *adeo debet vocari? In Menologio Basiliano (supra ex hoc transcriptum Sanctarum nostrarum elogium videsis) narratur* S. Zenaïs, *eum aliquando ad herbas, quibus vitam sustentabat, colligendas spelunca, quam inhabitabat, esset egressa, acutissimum clavum ligneum, diaboli, indignissime, quod multi occulte ad eam ventitantes ad Christi fidem traducerentur, ferentis, opera humi defixum, imprudens pressisse, Dominoque, cum dolori impar, ut e pede clavum tolleret, consedisset, spiritum tradidisse. Quid si ergo ita vere* S. Zenaïs *e vita migrarit, hincque martyrio eam occubuisse, in antiquis, quæ Castellanus laudat, Mss. fuerit notatum? Sane Sancta, si vel vi aperta vel structis sibi insidiis, diabolo in odium fidei agente, interiisset, martyrio non minus, quam si ab homine tyranno, illatis sibi in odium fidei tormentis, fuisset occisa, occubuisse foret dicenda; ast alterutro modo fuisse e vivis ereptam, neutiquam mihi persuadent, quæ Castellanus citat, Mss. antiqua;* E *cum enim, quæ qualiave hæc exstiterint, non edicat, dubitari certe, an satis fuerint ad fidem indubitatam hac in re faciendam idonea, non immerito potest.*

nil huc adducta suadent, in pace,

9 *Et vero non fuisse equidem tyranni ullius sævitia* Zenaïdem *in odium fidei necatam, in animum mihi vel ideirco induco, quod nihil omnino, e quo contrarium, non dicam, opinari, sed vel suspicari queam, in quatuor supra huc transcriptis, quæ, quos laudavi, Græcorum Fasti Sacri continent, Sanctarum nostrarum elogiis occurrat, idemque de ipsismet Græcis, quæ penes nos exstant pluribusque infra memoranda venient,* S. Zenaïdis *Actis dicendum etiam sit; quod autem ad diaboli fraudem seu insidias, quibus in odium fidei interierit* Zenaïs, *jam spectat, subinde quidem satanæ, ut Dei servos tentaret maximeque etiam vexaret, at non itidem, ut in hosce, seu vi aperta seu fraudibus et insidiis ad necem usque sæviret, concessum fuisse invenitur; cum autem sic habeat, a nefando generis humani hoste, qui odio* S. Zenaïdem, *quod multos ad Christi fidem adduceret, quam maxime* F *habuerit, acutissimum clavum ligneum subdole humi fuisse defixum itaque Sanctam, cum pedem in hunc impegisset gravissimeque læsisset, e structis sibi a diabolo insidiis occubuisse, quis credat? Clavi ligni, quo pedem terebrarit seu trajecerit* S. Zenaïs, *Menæa excusa et Menologium Sirletianum non meminere; etsi autem, quod eodem recidit, spinam clavo ligneo Synaxarium Sirmondi ac jam memorata, quæ Commentario huic subdam,* S. Zenaïdis *Acta num.* 8 *substituant, diaboli tamen opera insidiisve, ut vel spina ista humi fuerit defixa vel pedem in illam impegerit* S. Zenaïs, *factum esse, non adjungunt, cumque Menologii Basiliani auctor, fuisse a cacodæmone, quod ait, in Sanctam patratum, neutiquam, ut apparet, potuerit habere perspectum, id verosimillime haud firma ratione impulsus, sed more rudis vulgi, quod malignis spiritibus imperite olim ut plurimum, quorum ignorabat causas, sortis adversæ casus attribuebat, dumtaxat affirmarit.*

Phillonillam quidem Tarsi domi suæ,

10 *Quare, uti, quod dixi, vulgus merito certe hinc erat carpendum, ita modo equidem auctor ille in re, de qua hic nobis sermo, fidem*

A *dem haud meretur; ut sane,* S. Zenaïdem, *quam nusquam etiam* Martyrem *appellat, structis sibi a diabolo in odium fidei insidiis occubuisse, credendum, uti e jam dictis consequitur, non sit, utque proinde, cum nec tyranni ullius sævitia, ut mox docui, fuerit in odium fidei occisa, dubitandum non appareat, quin nostra hæc Sancta ac proin ob supra dicta tam una quam altera e binis, de quibus hic agimus, beatis Sororibus vitam in pace terminarit. Ac ambas quidem seu tam* S. Philonillam, *quam* S. Zenaïdem, *patria et omnibus bonis suis relictis, in speluncam, prope Demetriadem in Thessalia sitam, secessisse ibique sanctissime vitam finiisse, Menæa excusa et Menologium Sirletianum luculenter in elogiis, num.* 1 *et* 2 *huc transcriptis, tradunt; verum* S Philonillam *in eremum, relicta patria, non secessisse, sed Tarsi domi suæ remansisse, ibidemque, cum virtutem non minus, quam* Zenaïs, *excoluisset, ad Dominum migrasse, Synaxarium Sirmondi et Menologium Basilianum in elogiis, numm.* 3 *et* 4 B *datis, non minus luculenter memoriæ produnt; cum autem* S. Zenaïs, *dum in eremum sese recepit, reliquisse Sororem, in Actis suis jam supra laudatis num.* I *dicatur, idque, ut apparet, si* Philonilla, *non secus ac* Zenaïs, *in speluncam, bonis suis omnibus relictis, secessisset, haud ita facile vero posset intelligi consonum, Acta illa Synaxario Sirmondi et Menologio Basiliano suffragantur, cumque vel idcirco hisce potius quam Menæis et Menologio Sirletiano standum hic esse videatur,* Philonillam *verosimilius in eremum, relicta patria seu urbe Tarsensi, non secessisse, sed Tarsi domi suæ constitisse, ibidemque post vitam, sanctissime actam, ad Dominum migrasse, in animum induco.*

Zenaïdem vero in solitudine, non in Thessalia,

11 *Porro non tantum* S. Philonillam *in eremum ablegando, verum etiam solitudinem, in quam* S. Zenaïs, *e vivis etiam in eadem post vitam sanctissime actam sublata, secessit, prope urbem Demetriadem statuendo Menæa et Menologium Sirletianum a veritate aberrasse videntur. Græca enim plus vice simplici a me jam laudata, quæ, quamvis de* Philonilla *non* C *tractent, ad* Zenaïdem *tamen hujus sororem, de qua hic agimus, spectare, infra videbimus,* S. Zenaïdis *Acta num.* I *sequentem loquuntur in modum:* Hæc (Zenais *nimirum)* bonis suis omnibus juxta ac propria Sorore relictis, in montem, versus regionis, quæ, indito ei a re, quam complectitur, nomine, Demetrias vocatur, Septemtrionalem plagam intra Tarsensium terminos situm, se recepit, ac ibidem in spelunca habitans... Dominum nostrum... precibus assiduis obtestabatur; *ita autem Tarsi aut certe inde haud procul regionem seu vicum, qui, quod Cereris lucum, Græce, ut infra in Annotatis ad Acta docebo,* Δημήτριον, *complecteretur,* Δημητριας *vocabatur, exstitisse ac montem seu speluncam, in quam* S. Zenaïs *sese recepit, haud procul a regione illa seu vico, ac proin nec procul Tarso sitam fuisse, luculenter docent, hacque in re illis potius, utut haud magnæ ex infra dicendis fidei,* S. Zenaïdis *Actis, quam Menæis et Menologio Sirletiano standum opinor, tum quod Tarsi in Cilicia exstitisse regionem seu vicum, qui appellabatur* Demetrias, *Synaxarium Sirmondianum sub elogii, supra ex hoc transcripti, initium etiam prodat, tum quod Tarso in Cilicia urbs Demetrias, utpote in Thessalia sita, longissime distet, sitque oppido vel ob sexum, cujus* S. Zenaïs *fuit, eam in montem seu speluncam, posteriori huic civitati adjectam, ac proin procul admodum Tarso, illius, ut num.* 5 *docui, patria, remotam, secessisse, creditu difficile.*

AUCTORE C. B.

sed prope Tarsum sita.

12 *Maximus Margunius supra laudatus, Sanctas nostras in solitudinem, feris inhabitatam, civitate, prope quam sita hæc fuerit, non expressa, sese recepisse, dumtaxat scribit; quod, eum saltem an Menæa, quibus presse alioquin inhærere solet, in solitudinis, quam Sanctas ingressas memorant, signando prope urbem Demetriadem situ non errent, dubitasse, argumento est; putem autem ego, Menæorum et Menologii Sirletiani auctores, cum speluncam, in quam Sanctas nostras ingressus aiunt, prope Demetriadem, provincia seu regione, in qua situs esset hic locus, non expressa, locari, in documentis sibi prælucentibus invenissent, nec locum, qui nuncuparetur* Demetrias, *præter nominis hujus in Thessalia civitatem nossent, speluncam illam* E *in hujus vicinia perperam posuisse. Pari etiam modo factum reor, ut, qui antiqua a Castellano laudata, quæ,* S. Zenaïdem *martyrio fuisse affectam, perperam e jam dictis notant, Mss. exararunt, id præterea haud recte prope Demetriadem in Thessalia evenisse, adjunxerint; ut sane, etiamsi Sanctæ nostræ, contra ac sacri, quos supra laudavi, Græcorum Fasti testantur, Tarsi in Cilicia natæ haud forent, haudquaquam tamen, cum earum, ut jam dicta ostendunt, altera quidem ibidem, altera vero haud procul inde sancte vixerit ac obierit, Martyrologium Romanum hodiernum, quod illas Tarsi in Cilicia hodie signat, foret carpendum. Locis itaque, quibus Sanctæ vitam hanc mortalem cum immortali commutarunt, jam determinatis, in tempus, quo id factum sit, modo etiam inquiramus.*

ad Dominum (eodemne, an diversis diebus, incertum)

13 *Menæa excusa, quæ de singulorum dierum (Papebrochii ad Ephemeridas Græcomoscas Præfationem, tom.* I *Maii præfixam, num.* 4 *videsis) Sancto uno præcipuo, ante elogium, hexametrum unum exhibere solent,* F *duobus versiculis num.* 6 *huc transcriptis sequens etiam hodie de Sanctis nostris subjungunt hexametrum:*

Ζηναῒς ἑνδεκάτῃ Φιλονίλλῃ σύνθανε κυδνῇ·

id autem Papebrochius Latino isthoc, quod subdo, hexametro interpretatur:

Zenais undecima Philonillæ juncta celebri
est;

ast, cum sic Philonillæ Zenaidem *per mortem die* XI *Octobris fuisse adjunctam, dumtaxat significet, idque sive aliquamdiu ante* Zenaïdem, *sive eo ipso, quo hæc,* XI *Octobris die* Philonilla *obierit, verum esse queat, fueritne* Philonilla *posteriori hoc die, an alio e vivis sublata, dubium relinquit adducta Papebrochii interpretatio; cum autem Græcum jam datum, cui hæc respondet, hexametrum per verbum* συνθνήσκειν, *Latine* commori *seu* mori cum alio, *poetice absque incremento syllabico in aoristi secundi indicativi tertia singularis numeri persona positum atque ad* Zenaidem *in recto, ad* Philonillam *vero in obliquo relatum, fuisse hanc una cum illa e vivis* XI *Octobris die*

AUCTORE C. B.

die sublatam, luculentissime, ut consideranti patesceł, tradat, verosimillime Papebrochius, sola metri necessitate motus, modo supra assignato hexametrum illud fuerit interpretatus. Raro quidem, ut fratres ac sorores uno eodemque die moriantur, fit, hincque haud immerito, an binæ sanctæ sorores Philonilla *et* Zenaïs *eadem* XI *Octobris die, ut Menæa laudato hexametro Græco dilucide e dictis produnt, obierint, dubitari potest; verum anne id idcirco aliter, quam verborum, quibus constat, aperta significatio exigit, fas est Latine interpretari? Id sane, cum Menæa non tantum quæ dubia, sed et quæ falsa sunt, frequenter tradant, nemo facile dixerit; ut proinde stricte loquendo admittenda haud videatur, de qua hic agimus, Papebrochii interpretatio; verum, etsi sic habeat, est tamen, an uno eodemque* XI, *quod hæc, ut dixi, dubium relinquit, Octobris die Sanctæ nostræ obierint, re etiam ipsa, uti e jam dictis nemo non colliget, incertum ac dubium.*

B

sec. I migrasse, e Menologio Basiliano eruitur,

14 *Nec res certa evadit ex eo, quod* Philonilla *et* Zenaïs *eadem* XI *Octobris die in omnibus supra relatis Fastis Sacris signentur; id enim idcirco forsan dumtaxat fit, quod, cum Græci diem, quo obierit* Philonilla, *ignorarent, hancque nihilominus æque ac sororem ejus* Zenaïdem *colere ratum forel ac fixum, convenire existimarint, ut, quo die hæc, eodem etiam* Philonilla *coleretur, hincque ambas eodem* XI *Octobris die, quo* S. Zenaïs, *ut Vita edenda sub finem docet, vivere desiit, Fastis suis sacris inscripserint; cum autem sic habeat, nec quid etiam, quo emortualis* Philonillæ *dies innotescat, alibi reperiatur, manet sane, anne hæc et* Zenaïs *una eademque* VI *Octobris die obierint, omnino incertum ac dubium, seu, quod eodem recidit, determinari, anne ambæ die isthac abierint e vivis, nullo modo potest. Nec melius, vel quo, vel an uno eodemque anno factum id sit, quis determinet, laudatis scilicet Fastis Græcorum sacris documentisque aliis nihil omnino, quod eo conducat, suppeditantibus. Verum, etsi id ita sit, imo etsi nihil etiam, e quo quis, seculone primo, an altero posteriori Sanctæ nostræ floruerint, vel utcumque definiat, Menæa excusa, Synaxarium Sirmondianum et Menologium Sirletianum proponant, id tamen Basilianum, num. 3 huc transcriptum, facit.* Zenaïdem *enim a beato Apostolo Paulo, cujus* Philonillam *et* Zenaïdem *exstitisse cognatas, non tantum idem Basilianum, sed et reliqui, ut supra dictum, Græcorum Fasti sacri, numm.* 1, 2 *et* 4 *laudati, unanimi consensu affirmant, fide Christi fuisse imbutam, diserte tradit, idque, quod sane, cum Paulus Tarsi etiam, ubi illa versabatur, fidem Christi, uti ex Apostolorum Actis fas est colligere, promulgarit, a veritatis specie haudquaquam abhorret, tam ad* S. Philonillam, *quam ad* S. Zenaïdem, *facta, ni fallor, ex eo, quod et hæc et illa sorores et Pauli Apostoli e dictis cognatæ exstiterint, conjectura, Martyrologium Romanum hodiernum extendit, utpote ambas Pauli fuisse in fide discipulas pronuntians; jam vero, cum hic, uti ad* XXIX *Junii diem in Commentario, ejusdem et Petri Actis prævio, num.* 17 *et seq. docuimus, anno æræ vulgaris sexagesimo quinto subierit martyrium, consectarium est, ut Sanctæ nostræ primo Christi seculo floruerint verosimillimeque etiam obierint.*

C

D

nec, quo minus fieri id queat, obstant hic memorata Acta,

15 *Nec opinioni, quam tum Sanctæ floruisse ac obiisse statuuntur,* S. Zenaïdis *Acta, jam sæpe a me laudata, adservantur. Papebrochius quidem ante tom. 2 Maii in Octobri Græcorum metrico post supra huc transcriptum hexametrum Græcum Latinamque hujus versionem sequentia isthæc* Dicuntur (Zenaïs *nimirum* Philonilla) ex Tarso Ciliciæ Pauli Apostoli discipulæ, Demetriade in Thessalia virtutibus et miraculis claruisse. Habemus Acta Græca solius Zenaïdis, in quibus nihil de Paulo aut Philonilla, multoque junior illa esse videtur, *verba usurpat, sicque, ut apparet, indicat,* Zenaïdem *videri multo juniorem, quam ut Pauli Apostoli discipula esse potuerit. Ac id quidem, ut hæc ipsa ejus verba suspicari me faciunt, idcirco potissimum ei est visum, quod in* S. Zenaïdis, *quæ laudat atque ego jam sæpius laudavi, Actis nulla omnino Pauli Apostoli mentio instituatur. Verum hinc, ut equidem puto, inferri non potest,* Zenaïdem *vel B. Pauli Apostoli discipulam non fuisse vel sec.* I, *quod tamen, ut opinioni, de qua hic, dicta Acta adversentur, requiritur, non floruisse. Etenim Acta illa, utpote admodum jejune conscripta, neutiquam omnia et singula, quæ ad* S. Zenaïdem *spectant, recensent; cum autem sint hujusmodi ac ne ipsum quidem locum* Zenaïdis *natalem, qui in omnibus, Fastis sacris supra laudatis Tarsi in Cilicia ponitur, lectorem, uti illa evolventi fiet perspicuum, edoceant, qui, quæso, ex eo, quod Pauli Apostoli non meminerint, vel discipulam hujus haud fuisse* S. Zenaïdem, *vel hanc ejusque sororem* Philonillam *sec.* I *haud floruisse queat concludi? Id sane ego haud perspicio; cum autem eadem Acta, uti quisque, ni fallor, hisce expensis, fatebitur, nihil etiam aliud, e quo alterutrum eruatur, contineant, enimvero opinioni, qua Sanctæ nostræ sec.* I *floruisse obiisseque statuuntur, minime, ut jam dixi, adversantur, seu, quod eodem recidit, haudquaquam, quo minus illas tunc floruisse obiisseque, e Menologio Basiliano eruatur, impediunt.*

E

F

quæ, quamvis de Philonilla sileant, ad hujus tamen sororem spectant,

16 *Nec, etsi secus foret ac quid etiam, e quo Sanctas serius floruisse ac porro obiisse possel argui, præfata* S. Zenaïdis *Acta complecterentur, haud tamen idcirco illico ab opinione, qua earum vita ac mors sec.* I *innectitur, esset recedendum. Cum enim, qui Acta illa exaravit, nec, quo seculo floruerit, prodat, nec omnia, quæ ad* S. Zenaïdem *spectant, singillatim, ut jam dixi, exponat, est sane, cur serius illum, quam ut hæc probe potuerit habere perspecta, floruisse existimemus; cum autem sic habeat, nec minus forsan, quam septem aut octo seculis, a* S. Zenaïdis *ætate vixerit remotus, quid mirandum foret, si nonnulla, ad Sanctam spectantia, ignorans, vel hanc, quæ sec.* I *floruit, seculo demum 2 aut* III *exstitisse in vivis, vel id, quod horum seculorum altero in more fuit positum, jam inde etiam a sec.* I *obtinuisse locum, existimasset, hincque, veritate haud salva, in litteras quidquam, huic opinioni suæ consonum, misisset? Sane ego e rerum, ad* Zenaïdem *spectantium, ignoratione factum reor, ut ne quidem Pauli Apostoli, cujus tamen consanguineam exstitisse* Zenaïdem, *Fasti sacri supra relati unanimi consensu*

A *sensu produnt, mentionem instituat; verum, etsi sic habeat, nec ipsam etiam* Philouillam *usquam nominet, dicta tamen, quæ scripsit, Acta, quod hic modo, ut fidem, num.* XI *datam, liberem, est monstrandum, ad ipsammet* S. Zenaïdem, S. Philouillæ *sororem, non vero ad alteram homonymam, spectant.*

hicque, ulut haud magnæ fidei, sunt edenda

17 *Pleraqueenim, quæ de* S. Zenaïde *narrant, compendio in Sanctarum nostrarum, quod supra num. 4 e Synaxario Sirmondiano huc transcripsi, elogio, uti hoc cum illis conferenti patescet, continentur; quare, cum ad* S. Zenaïdem, S. Philonillæ *sororem, non autem ad alteram homonymam elogium illud, uti ipsemet, quem præfert, titulus fidem facit, certo pertineat, enimvero, quin pariter dicta Acta ad* S. Zenaïdem, S. Philonillæ *sororem, spectent, dubitandum non est. Pauca modo de fide, quam mereantur, adjungo; hæc sane, ut apparet, haud admodum est magna. Prætcrquam enim, quod de S. Zenaïde, ut jam monui, admodum jejune loquantur, nec ullam prorsus, e qua, quandonam vel hæc floruerit, vel scripta ipsamet sint, determinari queat, notam chronicam suppeditent, nihil etiam, quo commendari mereantur, includunt. Ast, quamvis sic habeat minimeque adeo, quæ referunt, pro certis sint habenda, ea tamen, prout e codice pervetusto Ms. Vaticano 866 excerpta penes nos exstant, typis subjecta, addita etiam, quam adornavi, interpretatione Latina, hic exhibere est visum, ut, cum supra mihi laudanda aliquoties fuerint, ipsemet per se examinare, an præstitum id a me recte sit, studiosus lector queat.*

AUCTORE C. B.

ACTA S. ZENAIDIS

B E

Auctore anonymo,

Ex Codice Ms. Vaticano signat. 866,

INTERPRETE CORNELIO BYEO

* ἐρανίσαι

Φιλοσοφίας λόγον ἐραννῆσαι* βούλομαι, εἰς τό διεγεῖραι τὸν νοῦν τῶν ἐντυγχανόντων, καὶ δεῖξαι πᾶσιν, ὅτι οὐδὲν τὸ κωλῦον ἢ ἐμποδίζον τὸν τῆς σωφροσύνης, ἤγουν ἀσκήσεως, δρόμον ἐξανύειν. Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις γυνή τις θεοσεβὴς, καὶ κατὰ πάντα ἁγιοπρεπὴς, ᾗ ὄνομα Ζεναΐς. Αὕτη καταλείψασα τὰ ἑαυτῆς ἅπαντα, ἅμα καί τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, ἐπορεύθη ἐν ὄρει κειμένῳ κατά Βοῤῥᾶν χωρίου ἀπό κτήματος ἐπιλεγομένου Δημητριάδος ὑπὸ τὴν ἐνοριὰν Ταρσέων, καί καὶ κατοίκει ἐν σπηλαίῳ, νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ χαμευνίαις τό ἑαυτῆς ζῶμα καταστίζουσα, πηκναῖς* δεήσεσιν ἐκλιπαροῦσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, καί καταλύσεως τῆς ἑλληνικῆς πλάνης.

* πυκναῖς

S. Zenais in eremum, relictis omnibus, secedit, dumque sancte ibidem vivens

Vitæ, monastice actæ, volo reddere rationem, ut eorum, qui in hæc inciderint, mentem excitem, omnibusque ostendam, nihili faciendum quidquid prohibet aut impedit, ne continentiæ, id est, vitæ asceticæ, cursus perficiatur, In diebus illis exstitit mulier quædam religiosa ac in omnibus sancta, cui nomen Zenaïs *a*. Hæc, bonis suis omnibus, juxta ac propria Sorore, relictis, in montem, versus regionis, quæ, indito ei a re, quam complectitur, nomine, Demetrias *b* vocatur, Septemtrionalem plagam intra Tarsensium terminos situm, se recepit ac ibidem in spelunca habitans jejuniisque ac vigiliis humique præterea cubando corpus suum affligens, Dominum nostrum Jesum Christum pro mundi salute et erroris ethnici destructione precibus assiduis obtestabatur.

a

b

C F

2 Προσέφερον δὲ αὐτῇ τους κακῶς ἔχοντας, καὶ τοὺς ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἔτι δὲ καὶ τὰ βρέφη ποικίλαις νόσοις κατεχόμενα, καὶ τοὺς καταβαρεῖς ἀλείφουσα ἐλαίῳ, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑγιεῖς ἀπέλυεν, ὥστε θαυμάζειν ἅπαντας ἐπὶ τοῖς γινομένοις μεγάλοις σημείοις ὑπὸ τῆς ἁγιάς Ζηναΐδος, καί μεγάλως δοξάζοντες τὸν Θεόν, ὑπέστρεφον ἐν εἰρήνῃ εἰς τοὺς ἰδίους οἴκους. Ἄνδρες δὲ τινες θεοσεβεῖς καί τόν βιὸν ἀκατάγνωστοι ἦσαν ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ· Ὄνομα τῷ πρώτῳ Πάππας, καὶ τῷ δευτέρω Πατέρας, καὶ τῷ τρίτῳ Φιλοκύρις.

signa magna facit, a tribus viris religiosis

2 Porro ad eam male habentes atque a spiritibus immundis vexatos, adhuc autem et pueros, variis morbis detentos, ducebant, mulisque pressos oleo ungens, sanos eos in nomine Domini nostri Jesu Christi dimittebat, adeo ut omnes signa magna, quæ a sancta Zenaïde fiebant, mirarentur, ac in domos suas magnopere laudantes Deum in pace reverterentur; quidam autem viri religiosi ac vita irreprehensibiles in eadem regione erant: prior Pappas, secundus Pateras tertiusque Philocyris vocabatur *c*.

c

3 Ὁυτοι ἀκούσαντες περὶ τῆς ἁγίας Ζηναΐδος, καὶ τὰ ὑπ' ἀυτῆς γινόμενα σημεία θείῳ ζήλῳ φερόμενοι, ἐπὶ τὴν συντυχίαν τῆς ἁγίας ἐπήγοντο· γνωρισθέντες δὲ ἀύτην, συνεχῶς ἐπορεύοντο καταμανθάνοντες τὸν τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς πόνον· αὕτη δὲ τά αὐτῆς εἰωθότα, τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ ἀγρυπνία ἑαυτὴν καταστίζουσα, τὸν τῆς ἀσκήσεως ἤνυεν δρόμον, μετὰ δακρύων ἱκετεύουσα τόν Θεὸν, ἐν ἁγνίᾳ τὸν ἑαυτῆς βίον διεξελθεῖν, καὶ εἰρηνεῦσαι τὴν οἰκουμένην.

frequenter invisitur,

3 Hi, cum de sancta Zenaïde signisque, quæ ab illa fiebant, audivissent fieri sermonem, divino zelo abrepti ad colloquendum cum ea incitabantur, cumque in cognitionem ipsius venissent, assidue ad illam pergebant, asceticæ, quam ducebat, vitæ laborem et molestiam diligenter considerantes; ea autem more solito jejuniis sese et vigiliis macerans, Deoque, ut sic vitam in puritate transigere mundumque in pace vivere concederet, cum lacrymis supplicans, monasticæ vitæ cursum conficiebat.

A. Anonymo. qui, dum fixo etiam apud Sanctam domicilio, post eum ea Dei verbum in locis vicinis

4 Porro viri religiosi venerandæ et gloriosæ et sanctæ Zenaïdis certamina, signaque, quæ ab ea fiebant, contemplati ad pedes ejus accíderunt, ac, ut domicilium suum prope ipsam figere fas esset, rogantes, precibus et orationibus unanimiter vitæ asceticæ cursum agebant, unoque spiritu et corde in Domino unum idemque sentiebant; etenim et nocte et die Dei eloquia meditabantur multisque laboribus et precibus sanationes perficiebant. Aliquanto vero post tempore viri vere religiosi sanctæ Dei Famulæ dicunt : „ In propinquos vicos et agros „ pergamus Deique verbum in hominum auri- „ bus seramus, ut, quæ per preces tuas fiunt, „ miracula omnes cognoscant *d*. „

d

disseminaturi exeunt, insidiis appetuntur.

5 Cum ipsa autem exivisset simulque iter facerent, omnem morbum omnemque languorem sanctis suis precibus expellebant; verum malignus et invidus diabolus, qui humano generi semper impedimento est ad salutem, in viros aliquot ex iis, qui prope locum habitabant, est ingressus, consiliumque inierunt, ut una cum S. Zenaïde Dei servos, veluti nimirum superstitione quadam *e* miracula facientes, dolo comprehende- B rent, recte eos vivere, haud rati; volebant autem, prout dictum est, eos comprehendere, ut eos, quo pœnas darent impurisque diis, non secus atque ipsi, sacrificarent, præsidis potestati traderent.

e

hisque per Zenaïdem discussis, illi quidem Tarsum abeunt, hæc vero

6 Ast sancta Dei Famula, auditis insidiis, hominem quemdam religiosum accedit, initoque cum Dei servis consilio, ait eis : Filioli mei desiderabilissimi, tempus est difficile. Agite, e locis hisce discedamus ac ad propria proficiscamur, ut ab hominibus malitiosis et improbis liberemur; ipsi autem consilio ejus obsecuti non sunt, sed inde profecti iverunt in civitatem Tarsum; ea vero locum potius solitarium et quietum quærebat ad vivendum; omnibus autem orantibus sanctasque ejus preces postulantibus, multas horas, capite inclinato, Domino nostro Jesu Christo cum lacrymis supplicabat dicens : „ O Deus ante omnia secula C „ atque in secula permanens! O Deus Abraham „ et Isaac et Jacob.

pro ipsis orans ad solitudinem revertitur,

7 „ O Deus, qui misisti Filium tuum unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum, „ qui omnem morbum et omnem languorem „ sanat, mortique eripit et ad vitam transfert „ credentes in eum, da ipse etiam nunc, Do- „ mine, Famulæ tuæ simulque servis tuis Pap- „ pæ, Pateræ et Philocyridi in nomine tuo omnem „ morbum e creaturis tuis expellere. „ Cum igitur omnes dixissent Amen, cum lacrymis benedicentes Deum abierunt; Dei quidem servi ad locum, quem proposuerant, sese contulere, sancta autem Zenaïs ex agello, Septemtrionalem plagam versus sito, est reversa. Porro cum in domum suam venit, gavisa est, flexisque genibus, cum lacrymis precata est dicens : „ Domine Deus Patrum nostrorum Abraham et „ Isaac et Jacob justique horum seminis, gra- „ tias tibi ago, quod et in ægrotantibus et in „ obsessis per spiritus immundos, et in viris et „ in mulieribus, et in oppressis et in infantibus, „ et in jumentis et in omnibus me semper ex- „ audieris.

ibidemque mortua

8 „ Nunc etiam, misericors Domine; da mihi „ hanc gratiam per unigenitum Filium tuum, „ Dominum nostrum Jesum Christum, et me „ a Viris impiis libera salvamque usque ad fi- „ nem custodi et ex laqueo diaboli eripe *f*. „ Igi-

f

4 Κατανοήσαντες δὲ οἱ θεοσεβεῖς ἄνδρες τοὺς ἀγῶ- D νας τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου καὶ ὁσίας Ζηναΐδος, καὶ τὰ σημεῖα τὰ ὑπ' αὐτῆς γινόμενα, προσέπεσαν αὐτῇ δεόμενοι πλησίον αὐτῆς ποιῆσαι τὴν ἑαυτῶν κατοίκησιν, ὁμοθυμαδὸν ταῖς προσευχαῖς, καὶ ταῖς δεήσεσιν, τὸν τῆς ἀσκήσεως ἤνυον δρόμον ἐν ἑνὶ πνεύματι, καὶ μία καρδία ἐν Κυρίῳ τὸ ἓν ἐφρόνουν· νυκτός τε γὰρ καὶ ἡμέρας τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια ἐμελέτουν* καὶ διὰ πολλῶν πόνων καὶ δεήσεων τὰς ἰάσεις ἐπετέλουν. Μετὰ δὲ τινὰ χρόνον οἱ ὄντως θεοσεβεῖς ἄνδρες λέγουσιν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ δούλῃ· Πορευθῶμεν εἰς τὰς ἐχομένας κώμας, καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, καὶ κατασπείρωμεν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἀκοαῖς, ἵνα γνῶσιν πάντες τὰς διὰ τῶν ἁγίων σου προσευχῶν γινομένας θεοσημείας.

* ἐμελέτων

5 Αὐτῆς δὲ ἐξελθούσης, καὶ ἅμα τὴν πορείαν, πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν διὰ τῶν ἁγίων αὐτῶν δεήσεων ἀπήλαυνον· ὁ δὲ πονηρὸς καὶ βάσκανος διάβολος, ὁ ἀεὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἐμπόδιον γινόμενος εἰς τὸ σωθῆναι, εἰσῆλθεν ἔν τισιν ἀνδράσιν τῶν περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ συνεβουλεύσαντο, ὥστε κρατῆσαι τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους ἅμα τῇ ἁγίᾳ Ζηναΐδι, ὡς δῆθεν ἐκ περιεργασίας τινὸς τὰς θεοσημείας ποιοῦντας, μὴ ὑπολαβάνοντες διάγειν αὐτοὺς ὀρθῶς· ἐβούλοντο δὲ, ὡς εἴρηται, κρατῆσαι αὐτούς, E ὥστε παραδοῦναι αὐτοὺς τῇ ἐξουσίᾳ του ἡγέμονος, ἐφ ᾧ δίκας δοῦναι, καὶ θῦσαι τοῖς μιαροῖς θεοῖς, ὡς καὶ αὐτοί.

6 Ἀκούσασα δὲ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ δούλη τὴν ἐνέδραπαραγίνεται πρὸς ἄνθρωπόν τινα θεοσεβῆ, καὶ συμβουλευσαμένη μετὰ τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων, λέγει αὐτοῖς· Τέκνιά μου ποθεινότατα, ὁ καιρὸς χαλεπός ἐστιν, δεῦτε ὑποχωρήσωμεν ἐκ τῶν τόπων, καὶ πορευθῶμεν εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν πονηρῶν καὶ φαύλων ἀνθρώπων. Οἱ δὲ οὐχ ὑπήκουσαν τῇ συμβουλῇ αὐτῆς, ἀλλ' ὁρμήσαντες ἐπορεύθησαν ἐν Ταρσῷ τῇ πόλει· ἡ δὲ μαλλον ἐζήτει τὸν ἔρημον καὶ ἥσυχον διάγειν τόπον· πάντων δὲ παρακαλούντων, καὶ αἰτούντων αὐτῆς τὰς ὁσίας εὐχὰς, κλίνασα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ ὥρας πολλὰς μετὰ δακρύων ἱκέτευε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν λέγουσα· ὁ Θεὸς ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ εἰς αἰῶνας διαμένων. Ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ.

7 Ὁ Θεὸς ὁ ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου Παῖδα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἰώμενον πᾶσαν νόσον, F καὶ πᾶσαν μαλακίαν, καὶ ἐξαιρούμενον ἐκ θανάτου, μετατιθέντα δὲ εἰς ζωὴν τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν· αὐτὸς καὶ νῦν Δέσποτα δός τῇ δούλῃ σου ἅμα τοῖς σοῖς παισὶν Πάππᾳ, Πατέρᾳ, καὶ Φιλοκύρι ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι πᾶσαν νόσον ἐκ τῶν σῶν πλασμάτων ἀπελαύνειν, καὶ πάντων εἰπόντων τὸ Ἀμήν, μετὰ δακρυῶν ἀνεχώρησαν δοξάζοντες τὸν Θεόν· οἱ δὲ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ἐπορεύθησαν ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ προέθεντο· ἡ δὲ ἁγία Ζηναῒς ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ κατὰ Βοῤῥᾶν ἀγριδίου. ἐγένετο δὲ ἡνίκα ἦλθεν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐχάρη, καὶ κλίνασα τὰ γόνατα, μετὰ δακρύων προσηύχετο λέγουσα· Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ, και Ἰακώβ, καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν τοῦ δικαίου, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι πάντοτέ μου ἐπήκουσας, καὶ ἐν τοῖς ἀσθενοῦσι, καὶ ἐν τοῖς ἐνεργουμένοις ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἔντε ἄνδρασιν, καὶ γυναιξὶν, καὶ ἐν τοῖς καταβαρέσι, καὶ ἐν τοῖς νηπίοις, καὶ ἐν τοῖς κτήνεσιν, καὶ ἐν ἅπασιν.

8 Καὶ νῦν Δέσποτα φιλάνθρωπε παράσχου μοι τὴν χάριν ταύτην διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ῥῦσαί με ἀπὸ τῶν ἀνομίων ἀνδρῶν, καὶ σῶαν μὲ διατήρησον μέχρι τέλους, ἐξελοῦ με ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, καὶ εὐθέως ὀπτασία αὐτῇ

A τῇ γέγονεν· καὶ ἤκουσεν φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ λεγούσης, ἀνάστα Ζηναῒς, εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἀναστᾶσα περιεπάτει δοξάζουσα τὸν Θεὸν, ὅτι πάντα παρέσχεν αὐτῇ· περιπατούσης δὲ αὐτῆς, ἐπάτησεν ἄκανθαν ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα καὶ ἐκάθισεν λαβεῖν τὴν ἄκανθαν, καὶ ἀναβλέψασα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ προσευξαμένη τῷ Κυρίῳ, παρέδωκεν τὸ πνεῦμα τῷ Θεῷ.

9 Καὶ ἦν τις ἀνὴρ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς εὐλαβὴς, καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν εἴ τις καὶ ὑπήντα αὐτῇ ἐρχομένη ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ· ἐν δὲ τῷ βραδιάσαι αὐτὴν, ἐξῆλθεν πρὸς συνήθειαν ὑπαντῆσαι αὐτῇ, καὶ ἴδε τὸ ἅγιον αὐτῆς λείψανον κείμενον, καὶ ἦρεν τὴν φωνὴν αὐτοῦ εἰς ὕψος, καὶ ἐβόησεν λέγων· Ἐν τούτῳ ἔγνων ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἀφεῖλεν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, κυρία μου, καὶ βαστάσας τὸ ἅγιον αὐτῆς λείψανον, ἔθηκεν ἐν τῷ καινῷ μνημείῳ τῷ ὄντι ἐν τῷ σπηλαίῳ αὐτῆς. Οὐ διέλιπεν δὲ, οὔτε τὴν φωταγωγίαν ποιῶν, οὔτε θυμιῶν, τὸ ὅσιον αὐτῆς λείψανον μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. ἐγένετο δὲ κοιμηθῆναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, καὶ οὐδεὶς ἔτι ἐθυμία, ὅτι ὁ τόπος ἔρημος ἦν καὶ βοσκήματα ὀνοκενταύρων.

B

10 Ἐγένετο οὖν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ποιμένας βόσκειν ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἦν τὸ μνημεῖον τῆς ἁγίας Ζηναΐδος, καὶ ὄντων αὐτῶν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ καὶ βοσκόντων ἐπορεύθη ἓν τῶν παιδίων ἐπὶ τὸ μνημεῖον τῆς Ἁγίας, καὶ καθεσθὲν παρὰ τοὺς πόδας τῆς Ἁγίας ὕπνωσεν· ἐν δὲ τῷ διυπνισθῆναι τὸ παιδίον, ἀναστὰν ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἠσθένησεν ἡμέρας τρεῖς, καὶ εἶπεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ· Τί ἐστιν ἡ μαλακία ἡ συμβεβηκυῖα σοι, τέκνον; καὶ εἶπεν τὸ παιδίον, πάτερ; ἀκήκοα παρὰ προβεβηκότων ἀνδρῶν, ὅτι ἐστὶ μνημεῖον κατὰ Βοῤῥᾶν ἐπιλεγόμενον τῆς ἁγίας Ζηναΐδος, κἀκεῖ ἀπῆλθον· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθεσθῆναι με ἐκεῖ, καὶ ὑπνῶσαι ἐμαλακίσθην.

11 Ὁ δὲ πατὴρ τοῦ παιδίου ἐγνωκὼς τοῦτο, καὶ παραλαβὼν τὸν παῖδα, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ δῶρατα πολλὰ καὶ ὄρνην* λευκὴν, ἐπορεύθη ἐν σπουδῇ ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ ἰδὼν ὁ παῖς, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιγνοὺς τὸν τόπον, δραμὼν προσεκύνησεν, καὶ παραχρῆμα ὑγιὴς ἐγένετο ἀπὸ τῆς νόσου, ἧς κατείχετο· θεασάμενος δὲ ὁ πατὴρ τοῦ παιδὸς τὸ γεγονὸς, προσεκύνησεν μετὰ τῶν συνόντων αὐτῷ, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ μετὰ τοῦ παιδὸς, αἰνῶν καὶ εὐλογῶν τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἴδεν μεγάλοις θαυμασίοις γεινομένοις ὑπὸ τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ.
C Ἐτελειώθη δὲ ἡ ἁγία καὶ ὁσία Ζηναῒς μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ιά, πρεσβεύουσα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εἰρήνης τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* ὄρνιν

tur et statim visio ipsi facta est ac audivit vocem e cælo dicentem : « Surge, Zenaïs, exaudita est « oratio tua ; » et cum surrexisset, obambulabat benedicens Deum, quod ei cuncta præbuisset, dumque obambularet, spinam pede dextro pressit, et, ut spinam evelleret, consedit, conspiciensque in cælum et Dominum orans, spiritum Deo tradidit. *A. Anonymo.*

9 Erat autem et in domo ejus vir quidam religiosus ac Deum timens si quis, eique, domum revertenti, obviam procedebat; cum vero illa sero demoraretur, is, ut de more ei obviam procederet, exivit et sacrum ejus cadaver jacens conspexit vocemque in altum levavit et clamavit dicens : in hoc novi, quia non amovit Deus manum suam a Domina mea, sublatumque sacrum ejus cadaver in novo monumento, quod erat in ejus spelunca, deposuit. Sacrum autem ejus cadaver et lumina accendendo et suffiendo honorare usque ad obitum suum haud destitit; factum est autem, ut homo Dei moreretur, nullusque id amplius, quod locus esset desertus Onocentaurorumque *g*, qui ibidem pascebantur, receptaculum, suffiebat. *In novo monumento sepelitur.* *g*

E

10 Novissimis igitur temporibus accidit, ut in loco, ubi sanctæ Zenaïdis monumentum erat, opiliones pascerent, cumque hi essent in loco illo ac pascerent, puerorum unus Sanctæ monumentum est ingressus, sedensque ad Sanctæ pedes somnum cepit; cum autem expergefactus esset puer, surgens ad patris sui domum se contulit tribusque diebus ægrotavit dixitque pater ejus : Qui est languor, qui tibi obvenit, fili, dixitque puer. Pater, monumentum, quod S. Zenaïdis dicitur, versus Borealem plagam situm esse, a viris ætate provectis intellexi eoque ivi, factumque est, ut, cum ibidem sederem ac somnum caperem, languore fuerim correptus. *Id quod diu post puer, cum morbum id ingressu contraxisset,*

11 Pater autem pueri cum id audivisset, et puerum et omnes, qui in domo ejus erant, et multa dona et Gallinam candidam *h* accipiens, cum festinatione venit ad locum, vidensque puer meliusque etiam cognoscens locum, cursu festinans veneratus eum est, statimque a morbo, quo detinebatur, est sanatus; pater autem pueri videns, quod factum erat, genua supplex cum iis, qui ei aderant, flexit ac cum puero in domum suam Deum de omnibus, a Dei Famulæ factis, quæ viderat, magnis miraculis laudans et benedicens, est reversus. Obiit autem veneranda est sancta Zenaïs mense Octobri die XI, pro pace mundi orans Patrem et Filium et Spiritum sanctum, cui *i* gloria et virtus in secula seculorum. Amen. *cum patre, ut Sanctam veneretur, accedens, sanitati restituitur.* *h* F *i*

ANNOTATA.

a *Quod si tempus, quo* S. Zenaïs *floruerit, Actorum auctor habuisset vel utcumque compertum, locum sane quam maxime opportunum, ut id, adhibita aliqua nota chronica, exprimeret, hic habebat.*

b *Ceres Græce vocatur* Δημήτηρ *aut* Δήμητρα, *hincque formatur vocabulum* Δημήτριον, *quod, ut Henricus Stephanus in Lexico Græco, a se contexto, docet, significat* Cereris lucum *seu nemus, deæ huic sacrum, cumque, Tarsi aut certe haud procul inde exstitisse vicum, qui a re, quam complectebatur,* Demetrias *vocabatur, hic indicetur, consectarium fit, ut Tarsi vel certe haud procul inde Cereris lucus seu nemus, deæ huic sacrum, exstiterit. Adhæc, cum a luco illo seu vico, hunc complectente, haud procul abfuisse* S. Zenaïdis *speluncam, hic pariter indicetur, hanc prope urbem Demetriadem, in Thessalia sitam, Menæa et Menologium Sirletianum, perperam, ut apparet, collocant. Adi Comment. prævium num.* XI *et seq.*

c *Tres viri religiosi, qui hic, etiam nominantur in Sanctarum nostrarum elogio, e Synaxario Sirmondiano in Comment. præv. num.* 4 *translato, ubi cum et pleraque, quæ mox hic de illis aliunde interim haud notis et de* S. Zenaïde *prolixius narrantur, compendio exhibeantur,*

A. Anonymo. *tur, id sane, uti in Comment. præv. num.* 17 *jam docui, modo præmissa* S. Zenaïdis *Acta ad* S. Zenaïdem, S. Philonillæ *sororem, non autem ad alteram homonymam, spectare, argumento est.* D

d *Sanctæ, ut in finem hujusmodi faceret, quod hic dicitur, suggessisse viros religiosos et Sanctos, verosimile non est.*

e *Ita Græcas hasce voces* ἐκ περιεργασίας τινὸς, *pro quarum penultima legi debet* περιεργίας, *interpretatus sum, quod, quamvis* περιεργία *proprie idem, quod Latine* curiositas *aut* sedulitas superflua, *significet, his tamen vocabulis res ab Actorum auctore hic intenta haud sat apte exprimi videatur.*

f *Binas ad Deum orationes, hic et num. præcedenti occurrentes, ab Actorum auctore mere pro arbitrio* S. Zenaïdi, *et quidem sat inepte, esse affictas, apparet indubitatum.*

g Onocentaurus, *quod genus animalis si umquam exstiterit, ex homine et asino, qui Græce* ὄνος *dicitur, fuerit commixtum, Crateti Pergameno, ex Pythagora, describitur ut verum animal; ast, etsi etiam ex ipsamet sacra Scriptura, id genus animalium dari, probare conetur Hieronymus, idem tamen, quod de Centauris et Hippocentauris, de* Onocentauris *etiam, videlicet tam hosce quam illos e poëtarum dumtaxat fabulis natos, sentiendum, Hofmannus in Lexici sui universalis Continuatione, ad vocabulum* Onocentaurus *pronuntiat; neque vero immerito, ut mihi apparet; quare Actorum scriptorem hic per Onocentauros, quos memorat, sylvestria et monstrosa animalia, quatium eremus ferax est, dumtaxat intelligere, in animum induco.*

h *Levitici cap.* 14, ℣. 4. *leprosus, qui mundatus est, Deo jubetur offerre* δύο ὀρνίθια ζῶντα καθαρὰ, *id est,* duas Gallinas viventes candidas; *hinc autem factum fortassis fuerit, ut Christiani olim vel pro beneficio impetrando vel pro gratiis de jam impetrato agendis Gallinam potius candidam seu albam, quam quæ esset alterius coloris, Deo seu Sanctis subinde voluerint offerre.* B E

i *Matim hic Græce* οἷς, *Latine* quibus.

DE SS. NIGASIO, QUIRINO

SCUBICULO SEU SCUVICULO ET PIENTIA MM.

VADINIACI IN PAGO VILCASSINO

C. B.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

§ I. Ubinam et quando S. Nigasius sit passus, et quam fidem Acta, quæ id sub Domitiano factum statuunt, mereantur.

Verosimilius anno circiter CCLXXXVI. *S. Nigasius in pagi Vilcassini*

Veliocasses *seu* Veliocassi, *Velocasses aut etiam (varie enim a variis Gallicæ hujus gentis nomen, a quo regionis, quam hæc inhabitabat, pars paulatim temporis lapsu* pagus Vilcassinus *seu* Vulcassinus *simpliciterve* Vilcassinum *aut* Vulcassinum, *ac tandem etiam* Vexinum *fuit vocata, exaratur)* Bellocasses *seu* Bellocassi, *præter Rotomagum seu, ut ab aliis scribitur, Rothomagum urbem suam primariam ac quidquid huic circa utramque Sequanæ ripam adjacens* territorium Rothomagense *seu* Rotmense, *Gallice* le Roumois, *nuncupatur, terrarum etiam tractum, qui, Isaram inter et Indellam fluvios interceptus, Sequana ad Meridiem agroque Bellovacensi et Braiensi ad Boream clauditur, incoluere. Populum illum seu potius jam memoratum terrarum ejus tractum, qui, cum sec.* x *pars ejus una Normannis, parte altera penes Francorum reges remanente, fuisset concessa, in Normannicum et Francicum Vilcassinum seu Vexinum fuit divisus,* S. Nicasius *seu potius (ita enim et in omnibus prorsus sec.* xii *antiquioribus, si unum forte Corbeiense, in quo, non secus atque apud multos scriptores recentiores* Nicasius *scribitur, Hieronymianum apud Florentinium apographum exceperis, monumentis litterariis vocatur, et simul a S. Nicasio Remensi nominetenus etiam distinguitur)* Nigasius, *sanguine suo ibidem, dum Euangelium incolis annuntiat, pro Christi fide effuso, nobilitavit. Ita constans fert traditio, in* S. Nigasii *Actis infra memorandis etiam consignata, cumque non modo cum Martyrologio Romano hodierno recentiores magno numero, quibus* Nigasius *hodie inscriptus exstat, Fasti sacri, sed et, qui hisce ac scriptoribus omnibus, de* Nigasio *ejusque martyrii palæstra locutis, est antiquior, Usuardus juxta ac eruditi unanimi consensu omnes traditioni etiam adstipulentur, enimvero in dubium, quin ibidem ac proin in Rotomagensi, quæ utrumque Vilcassinum seu Vexinum continet, diœcesi* Nigasius *(neque enim vel Galesinius, qui Ecbatanæ in Media, vel Tamaius, qui ex Pseudo-Luitprando prope Vittam-Cassinam in Hispania illam hodie signat, audiri hic meretur) martyrio fuerit affectus, revocandum haud videtur.* F

2 *Verum quo id (propius enim determinare Sancti ejusque Sociorum palæstram lubet) Vilcassini seu Vexini loco est factum? In pago isto Vernonem inter et Rupem-Guidonis, Gallice* hic memora…

A *liec* Roche-Guyon, *media circiter a posteriori hoc loco leuca ad fluvium Ittam seu Eptam, qui, duo supra memorata Vilcassina seu Vexina invicem sejungens, Francicum ab oriente, Normannicum ab occidente sibi habet adjectum, occurrit vicus, qui Gallice quidem* Gani *seu* Gasni *aut etiam* Gagni, *Latine vero* Vaniacum *seu* Guaniacum *aut etiam* Ganiacum *seu* Gagneyum *nuncupatur, Vexinoque partim Francico, partim Normannico innexus insulam etiam, a fluvio isto formatam, aut, si hæc (uti in Normannia Christ. pag. 62 Farinus, in Annal. Ecclesiast. Francorum ad annum 841, num. 24 Cointius et in archiepisc. Rotomag. Hist. pag. 35 Pomerayus, Valesio interim in Galliarum Notitia aliisque aliquot scriptoribus ac ipsomet, quod infra laudabitur, Rotomagensi editionis anni 1736 Breviario refragantibus, non obscure* B *docent) eum continenti modo, qua Itta Orientem spectat, sit conjuncta nec ullam amplius insulæ speciem præferat, locum certe, quo insula illa olim stetit, complectitur.*

Vadiniacensi vico,

3 *In vico illo et quidem in ejus, quæ ad Vexinum Francicum spectat, regione seu parte* Nigasius, *utpote in itinere, cum Parisiis Rotomagum pergens Ittam seu Eptam nondum, ut aiunt, transiisset, occisus, martyrium subiisse passim creditur. Certe in dicto vico, qui, quod Eptæ Vadum, hominibus, ut volunt, antea incognitum, quo in jam memoratam insulam* Nigasius *post necem sibi illatam, sublato, quod ei fuerat abscissum, capite, prodigiose sese contulisse itaque dicto Vado* Vadi Nigasii *nomen fecisse traditur, complectatur,* Vadiniacum *etiam et quidem communius, nomenclatione, ut putant nonnulli, inde deducta, ab antiquioribus nuncupatur,* Nigasium *fuisse interfectum, Dadreus in Histor. archiepiscoporum Rotomag. Chronologia, Davanneus in* S. Nigasii, *de qua hic plura post, Vita, Farinus in Normannia Christ. nec non Arturus a Monasterio in Neustria pia diserte affirmant. Nec his, cum vicus iste olim et aliter, quam modo, vocari, et locum etiam nominis alterius non unum sibi inclusum habere potuerit, Ordericus* C *Vitalis Ecclesiast. Histor. lib. 5 ad annum* 1080 *et Passionis seu Actorum* S. Nigasii, *de quibus infra, auctor anonymus, qui Sanctum in quodam foro,* Scamnis *appellato, pro fide occubuisse insinuant, adversari sunt censendi. Quare, cum nec quid aliud, quo minus Vadiniaci martyrium subiisse* Nigasius *credatur, impediat, in dubium pariter, quin id ibidem accideret, revocandum haud videtur. Loco itaque, quo hic Sanctus noster passus sit, jam sat prope determinato, modo in tempus, quo id factum, studiose, prout per monumentorum, vel utcumque, ut certi quid statuatur, sat antiquorum, defectum fas erit, inquiramus.*

non quidem, ut Butlerus æstimasse videtur,

4 *Butterus, qui plurium Sanctorum Vitas, anglice a sese, servato, ad quos hi spectant, dierum ac mensium ordine, conscriptas, typis Londinensibus ab annis circiter viginti vulgavit, hodie hoc in Opere, quod haud ita pridem in linguam Gallicam etiam conversum iterato prodiit, de* SS. Nigasio *ejusque Sociis acturus, verbis Anglicis, Latine hic a me e Gallica horum versione redditis, sequentem præfatur in modum :* Græci aliquot S. Polycarpi discipuli, aliique nonnulli præcones sacri, fide Lugduni plantata, numerosam ibidem ecclesiam fundarunt. Ex hac viri Apostolici, qui in diversas Galliarum partes Euangelii lucem intulerunt, sunt egressi. SS. Alexander et Epipodius in territorio Lugdunensi, SS. Benignus presbyter et Thyrsus diaconus Augustodnni, Andochius presbyter Lingonibus etc., martyrio fuere affecti. *Ita ille; cum autem in eadem Lugdunensi schola seu ecclesia, jam inde a sec. 2, ut passim est notum, fundata, e qua mox a se memoratos martyres Alexandrum, Epipodium, Thyrsumque et Andochium prodiisse, insinuat, institutum verosimillime etiam fuisse* Nigasium, *mox subjungat, ita hunc eodem circiter tempore, quo illi, ac proin, uti ex Operis nostri tom. 6 Septembris, pag. 663 et seqq. fas est colligere, sub sec. 2 finem sequentisve initium martyrio finiisse vitam, indicare videtur. Verum, præterquam quod Thyrsus certe et Andochius, uti quæ de hisce apud nos ad* XXIV *Septembris diem disputata sunt, luculenter ostendunt, e schola* E *seu ecclesia Lugdunensi haud prodierint, sed quod eodem recidit, instituti in illa haud fuerint, scriptorem, qui id vero, non dicam, simillimum, sed vel simile, de Nigasio ante Butlerum pronuntiarit, nullum invenio, nec qua id hic ratione impulsus fecerit, sat perspicio.*

[illegible] C. II

5 *Græcum quidem esse* Nicasii *nomen victoremque significare affirmat; ast* Nicasiusne, *an* Nigasius, *quod postremum nomen Græcum certe non est, vocandus proprie sit is Sanctus noster, non immerito, uti e jam supra dictis liquet, revocari potest in dubium. Adhæc etsi quidem* Nicetii *et* Nicetæ *nomina indubie Græca sint ac tam unum quam alterum significare victorem, eruditi etymologi passim affirment, nullum tamen hosce inter, qui idem de* Nicasii *nomine statuat, invenire quivi, etsi interim* Nicasii *potius quam vel* Nicetæ *vel* Nicetii *nomen a verbo Græco* Νικάω, *vinco, videri possit deductum. Nec etsi secus foret reque etiam ipsa* Nicasii *nomen non modo et Græcum esset et victorem significaret, sed et solum etiam Martyri, de quo nos hic, proprie conveniret, consectarium hinc foret, ut in schola seu ecclesia Lugdunensi fuerit is institutus. Quid enim? Græca esse Thyrsi et Andochii nomina, nemo certe inficiabitur, et tamen bini hi apostolici viri ac martyres, qui* F *Galliæ fidei lumine illustrandæ operam navarunt, in schola ista seu ecclesia instituti, ut mox docui, haud fuere. Neque vero id quis etiam de Dionysio, Parisiensium apostolo, hujusque socio Eleutherio asseveret, etsi interim Græca esse horum nomina, quisque, qui vel a limine linguam Græcam salutavit, habeat perspectum. Itaque, cum certe, quæ Butlerus affert, fuisse in præfata schola seu ecclesia institutum* Nigasium, *suadere nata haud sint, non est etiam, cur ob hæc is Sanctus noster martyrium sub sec. 2 finem sequentisve initium seu tunc, cum nondum admodum diu schola eadem seu ecclesia fuisset fundata, subiisse credatur. Nec, ut id fiat, permittere videntur, quæ jam nunc adducam in medium; ex iis enim* Nigasium *nec tunc, nec Domitiano imperante seu sub sec. primi finem, sed anno circiter* 286 *fuisse martyrio affectum, vero apparet similius. Id illa expendenti palam fiet. Sequentia hæc sunt.*

anno sec. 2 finem sequentisve initium, sed verosimilius anno circiter

6 *Urbi Rotomagensi non prius, quam cum ad hanc episcopali munere gubernandam, quod*

AUCTORE C. B.

286 martyrium est passus, nec id sub Domitiano statuentia Acta,

quod verosimilius, ut Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. XI col. 6 docent, sub sec. tertii finem aut sequentis initium est factum, missus esset Mallonus, Evangelii lumen affulsisse, communis est opinio; quare, si Nigasius, a quo Velocasses aut certe, ut creditur, non pauci ex his ad Christum sunt conversi, sub Domitiano seu sub sec. primi finem subiisset martyrium, consectarium esset, ut fides Christiana ducentis circiter annis prius a Velocassibus, quam ab urbe horum primaria Rotomago fuisset suscepta; cum id autem parum verosimile credituque appareat difficile, recta ratio videtur exigere, ut Mallonus Rotomagum haud admodum diu post Nigasii martyrium venisse, hicque adeo sanguinem suum pro Christo, nec sub sec. 2 finem sequentisve initium, nec, Domitiano imperante seu primo æræ Christianæ seculo jam pene absoluto, sed tum demum, cum ad finem jam vergeret tertium, effudisse credatur. Adhæc sub eodem præfecto Fescennino, aut, si mavis Fescennino Sisinnio, sub quo Dionysius, Parisien- B sium apostolus, passus est, nec diu post hunc martyrio occubuisse Nigasium, tam anonymus qui tamen hunc, ut mox videbimus, sub Domitiano passum tradit, Passionis Nigasii penes nos exstantis moxque infra pluribus memorandæ auctor, quam Pomerayus aliique scriptores recentiores unanimi fere consensu affirmant; cum autem Dionysius, utut et ipse a pluribus sub Domitiano signatus, verosimilius tamen, uti in Comment. Sancti hujus Actis prævio § IX ostendi, anno circiter CCLXXXVI coronatus fuerit martyrio, consectarium est, ut verosimilius et Nigasio optata hæc sors eodem circiter anno obtigerit. Sub Domitiano quidem, ut visuros nos, jam monui, Nigasii martyrium statuit Passio ejus mox laudata; verum hæc fidem integram haud meretur, uti ex iis, quæ tam de tempore, quo scripta videtur, quam de rebus, quas memorat, adducturus jam nunc sum, patescet.

utpote quæ, quamvis in archiepiscoporum Rotomagensium Actis sec. XI scriptis

7 A tempore, quo scripta apparet, duco initium. Apud Mabillonium Analectorum Veterum tom. 2, pag. 424 et triginta seqq. exstant archiepiscoporum Rotomagensium Acta, cumque in hisce quædam in Mallono S. Nigasii C passio laudetur, oportet, ut hæc, priusquam illa ab auctore suo scriberentur, fuerit contexta, hicque lucubrationem illam fuisse etiam diu ante (neque enim alioquin ea motus Nigasii in Gallias cum Dionysio iter martyriumque, ibidem cum Quirino et Scubiculo toleratum, firmum et ratum pronuntiaturus, ut verbis infra § 3. recitandis facit, fuisse videtur) concinnatam, verosimillime existimarit; quare, cum nec sit, cur hac in re a vero aberrasse putetur, ac dicta archiepiscoporum Rotomagensium Acta, uti in Adnotatione hisce subjecta Mabillonius mox laudatus docet, Gregorio VII Romanam Petri Cathedram occupante ac proin sec. XI senescente, fuerint conscripta, consectarium est, ut, quæ in hisce, ut dictum, laudatur, S. Nigasii Passio fuerit etiam diu ante ejusdem Gregorii pontificatum seu annum, quo hic inchoatus, 1073 contexta. Verum quæ est isthæc S. Nigasii Passio? Duas dumtaxat, Actorum etiam nomine distingui solitas, S. Nigasii Passiones memorari invenio. Harum altera, cujus etiam compendium, e Ms. Ultrajectino S. Salvatoris codice acceptum, aliudque a P. Dardes ad nos missum habemus, in duobus Mss. exemplaribus, D quorum alterum, in novem Lectiones pro ecclesiastico de SS. Nigasio, Quirino et Scubiculo Officio divisum, ex ecclesiæ parœcialis S. Nigasii Rotomagi Ms. codice, alterum e S. Martini Treviris Ms. itidem codice acceptum notatur, penes nos exstat; altera vero, cujus nullum habemus exemplar, a Farino in Normannia Christ. a pag. 16 usque ad pag. 67 sæpissime, Latinis etiam, quibus constat, verbis in margine transcriptis, citatur.

citentur;

8 Hæc porro fere tota partim e S. Nigasii mox dicta, quæ penes nos exstat, Passione, partim ex anonymi, quam Marteneus Thesauri novi Anecdotorum tom. 3, col. 1677 et quinque seqq. exhibet, scriptoris Lucubratione, uti hujus exstantisque penes nos Passionis verba cum Farini verbis, e S. Nigasii, ut ait, Actis seu Passione transcriptis, conferendo comperi, est conflata; cum autem scriptor ille, SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi reliquias anno 1032 Rotomagum fuisse adductas, disertissime tradat, dictamque, in qua id facit, lucubrationem sese etiam non prius, quam cum idem annus 1032 jam dudum præteriisset, exarasse non obscure prodat, ea E verosimillime circa annum 1112, quem Marteneus margini adscribit, fuerit contexta. Quare oportet, ut, quæ Farino præluxit, partimque, ut dictum, e lucubratione ista est conflata, S. Nigasii Passio serius adhuc, quam anno 1112 fuerit conscripta; jam vero cum hæc certe, uti hinc consequitur, in archiepiscoporum Rotomagensium Actis, sub Gregorii VII, ut dictum, Pontificatu ac proin ante annum, quo hic jam desierat, 1086 conscriptis, laudari haud potuerit, consectarium est, ut in hisce verosimillime altera, quæ penes nos exstat, S. Nigasii Passio laudetur, utque proinde hæc, quemadmodum e jam allegatis nemo non concludet, diu etiam ante ejusdem Gregorii VII Pontificatum seu annum, quo hic inchoatus, 1073 fuerit contexta. At vero quamdiu quidem ante hunc id factum? In Passione illa Dionysius Areopagita cum Dionysio Parisiensium apostolo confunditur; cum autem opinio, qua id fit, sec VIII medio, uti in Commentario, fabulosis Dionysii Areopagitæ Actis prævio, § VII docuimus, antiquior non sit; enimvero Passio ista haud ante F annum 750 ac proin annis non pluribus, quam trecentis circiter ante annum 1073 fuerit conscripta, imo vero multo etiam paucioribus ante hunc annis scriptam esse, jam nunc dicenda suadent.

verosimiliter tamen seculis utminimum septem a Nigasii martyrio sint scripta.

9 Nigasii penes nos exstans passio seu Acta, in quorum scriptionis epocham hic inquirimus, verosimillime ab ipso statim, quo scripta fuere, initio Rotomagensium plurium manibus teri inceperint, vixque dubitari potest, quin, si ante Usuardi ætatem exarata fuissent, ad hujus martyrologi, qui Parisiis in Pratensi Ordinis S. Benedicti cœnobio, a Rotomagensi Ordinis ejusdem, quæ a S. Audoeno nomen habet, abbatia haud admodum procul dissito, monachum agebat, totusque iis, quæ ad Sanctos spectabant, examinandis erat intentus, notitiam ac manus fuissent perventura; id autem factum non esse, vel ex eo, quod S. Scubiculum, utut in Actis illis pluries memoratum, in Martyrologium suum nusquam intulerit, in animum induco. Scio quidem, Nigasii, de quibus hic, Acta Usuardo sublestæ fidei videri haud immerito

A *merito potuisse, huncque adeo illis, ut* Scuviculum *Martyrologio suo inscriberet, moveri haud debuisse; verum e litterario hujusmodi monumento, si id præ oculis habuisset, occasionem saltem in* Scuviculum *apud Rotomagenses Ordinis sui monachos inquirendi arrepturus eumque e notitia, abs hisce verosimiliter eo in casu suggerenda, pagi Vilcassini Martyribus, ut Rieulfus, Rotomagensis episcopus, qui, ut post docebo, eodem, quo Usuardus, tempore floruit, in charta infra memoranda facit, in Martyrologio suo, si non eodem, quo* Nigasium, *alio certe die annumeraturus fuisse videtur; cum autem id non fecerit, dicta* Nigasii *Acta verosimiliter ei haud præluxerint, cumque adeo, uti e jam dictis consectarium apparet, ante Usuardi, qui circa annum 877 vivere desiit, ætatem haud fuerint conscripta, sane id nec ante sec.* X, *nec tamen ob supra dicta serius quam vel tunc vel sequentis initio factum esse, a veritatis specie neutiquam abhorret. Jam vero, cum sic habeat, extansque adeo apud nos* S. Nigasii *Pas-*
B *sio fuerit verosimiliter, uti e modo allegatis pronum est colligere, secutis ut minimum septem a* S. Nigasii *martyrio contexta, cur, quæso, quam huic illa assignat, epocha certo sit credenda?*

nonnullaque præterea haud facile, uti ex illorum

10 *Id certe ego haud perspicio, cum enim auctor, a quo Passio illa scripta est, haudquaquam monumenta antiquiora (id enim alioquin indicaturus alicubi fuisset) sibi præluxerint, seculisque ut minimum septem a* Nigasii *seu ætate seu martyrio, ut dictum, abfuerit, neutiquam sane sua de hoc Sancto nostro narrata temporaque, quibus hæc innectit, habere potuit comperta; cum autem sic habeat, minime in hisce fidem integram meretur; idque eo minus, quod, quamvis antiquis ac fide undequaque dignis testimoniis fuerit certo, uti e jam dictis consequitur, destitutus, talia tamen etiam, quæ, nisi testimoniis hujusmodi firmentur, nemo prudens facile crediderit, commemoret. Ut quam verum id sit, patescat, simulque unico veluti intuitu præcipua, quæ de* SS. Nigasio, Quirino *et* Scuviculo *narrantur, studiosus lector aspiciat, lubet hujus oculis*
C *passionem illam, in compendium, prout penes nos exstat, a me contractam, hic subjicere. Verba, quibus id præsto, sequentia hæc sunt:* Nigasius, *Romæ a B. Clemente Papa episcopus ordinatus,* Quirinus *presbyter et* Scuviculis *diaconus in Gallias, quo in hasce Evangelii lucem inferant, cum S. Dionysio veniunt, fidem Christianam ibidem variis locis, sermones eorum signis Domino confirmante, uberrimo cum fructu annuntiant.*

hic adducto

11 *Parisios veniunt ibique egregia aliquamdiu opera adducendis ad Christum ethnicis navata, inde una, Dionysio apud Parisienses relicto, Rotomagum, quam urbem, Sequanæ impositam, opulentissimam esse simulque superstitionibus ac idolorum cultu fœde conspurcatam, audierant, sese conferre decernunt, Isaram eo perrecturi transeunt, in pagum Vilcassinum ingrediuntur, dumque ibidem in vico, qui Latine* Vallis, *Gallice* Vaux *modo nuncupatur, divini verbi semina spargunt,* Nigasius, *loci incolis, sese Christiana sacra, si eos dracone seu serpente immanissimo, qui prope fontem, hominibus per quam commodum, morabatur, regionemque fætore pestifero, stragibus et terrore complebat, Dei sui virtute liberaret, amplexuros, pollicitis, stolam suam, addito mandato, ut exitialis bellua, hac constricta, ad se adducatur,* Quirino *presbytero tradit. Episcopo suo hic illico obtemperans serpentem intrepidus adit, squamisque erectis ac ore hianti in se irruere conantem, formato Crucis signo compescit, stola collo ejus injecta, vi trahit, frustraque reluctantem* Nigasio *sistit, qui dum, formato pariter Crucis signo, ita illum, ut nec species cadaveris ejus supersit, in omnium conspectu disrumpit, ad Christi fidem, miraculo plebe attonita, animæ circiter trecentæ decem et octo sese convertunt.*

AUCTORE C. B.

compendio liquet,

12 *His porro, quæ Christianum nosse oportet, edoctis sacroque lavacro in dicto fonte ablutis,* Nigasius, Quirinus *et* Scuviculus *iter, quod Rotomagum versus arripuerant, prosecuturi ad locum seu vicum, paulo infra Meduntam ad Sequanam situm, quem Latine* Monticas, *Gallice* Moncaux *aut* Moutiers *modo nominant, proficiscuntur, eoque appulsi ac mox dæmonem, qui ibidem in rupe præcelsa seu po-* E *tius in quodam hujus specus sedem fixerat, incolisque ac maxime navigantibus erat infestus, aggressi, nefandum inde generis humani hostem, ea ipsa rupe ab imo specus, quod hujus aditum Sancti occuparent, ad summum usque culmen scissa foramineque in putei formam facto, secedere ac locum supplicii sui repetere, conjuratione in sanctissimæ ac individuæ Trinitatis nomine adhibita, compellunt, dumque, hujus aliorumque, quæ patrant, miraculorum fama late sparsa, non paucos ad Christum adducunt, persecutione in Christianos a Domitiano imperatore excitata, in foro quodam seu loco,* Scamnis *appellatione tum distincto, a præfecto Fescennino Sisinnio, qui paulo ante Dionysium ejusque socios Parisiis necarat, comprehenduntur, jussu ejus haud diu post occiduntur avibusque ac feris post necem objecti sese ipsimet, cum jam lictores recessissent, tempore nocturno erigunt apprehensisque, quæ sibi fuerant abscissa, capitibus, ad fluvium, nomine* Ittam, *angelis comitantibus, properant, in adversam insulæ, abs hoc formatæ, ripam Vado catenus ignoto concedunt, ibidemque quiescentes a* Pientia *matrona, quæ ad fidem ab* F *eis fuerat conversa, honorifice, viro quodam, nomine* Claro, *ex ipsorummet Sanctorum societate presbytero, operam conferente, sepeliuntur, ecclesiaque, in prædio, quod ad memoriam illorum recolendam ab eadem matrona fuerat concessum, exstructa, actutum condecorantur.*

absque testimonio antiquiori credenda, auctorisque, etsi interim ab eo,

13 *Tale est, quod hic proponere visum est, Passionis Nigasianæ, penes nos exstantis, compendium. Nonnulla quidem trium, quorum priori serpens seu draconecatus, secundo dæmon e rupe expulsus ac tertio denique Sanctorum in Ittæ insulam, capitibus, quæ sibi fuerant abscissa, sublatis, Vado catenus ignoto transitus in Passione illa narratur, prodigiorum adjuncta silentio, ut compendii ratio ferebat, præterii; verum quid refert? Ea absque antiquo fideque digno, quo carent, testimonio, nec additis nec omissis, quibus vestiuntur, adjunctis, fidem facile apud quemquam, artis criticæ vel utcumque peritum, inventura sunt. Dominus quidem apud Marcum cap. 16, ℣ 17 et seq. ait:* Signa autem eos,

AUCTORE C. B.

eos, qui crediderint, hæc sequentur. in nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent et, si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super ægros manus imponent et bene habebunt; *verum hinc consequens non est, ut omnes et singulos, qui in Christum credidere, aut saltem, qui horum pars sunt, viros apostolicos secuta esse illa omnia signa. sit absque testium scriptorumve fide dignorum testimonio credendum. Imo vel uno ex iisdem signis* Nigasium *aut alium quemlibet determinatum virum apostolicum honoratum fuisse, quis prudens, quæso, absque testimonio hujusmodi, habita etiam Christi, quæ jam recitavi, verborum ratione. in animum inducat? At vero, inquiet modo fortassis non nemo, anne ergo anonymus Passionis* S. Nigasii, *penes nos exstantis, scriptor, qui tria supra memorata miracula refert, testimonioque, quale ad hæc credenda requiritur, destitutus e dictis fuit, ea omnia vel ipsemet confinxerit vel jam ab aliis conficta in litteras miserit?*

B *ut apparet, haud conficta,* 14 *Etsi nihil omnino litteris de* Nigasio *ejusque ac Sociorum* Quirini *et* Scuviculi *gestis ac proin et de tribus illis miraculis extaret mandatum, hæc tamen vere contigisse, pagi Vilcassini, de quibus in jam dato Passionis Nigasianæ compendio, fons, insula, Vadum,* Nigasii *nomine modo adhuc distincta,* rupes *item,* diaboli *hodieque dicta, ac tandem, quod in hac, ut anonymus passionis ejusdem scriptor loquitur,* huc usque ad testimonium virtutis Dei monstratur, *foramen, in putei formam effictum, argumento sufficienti adhuc futura a Dardreo in Archiepiscoporum Rotomagensium Chronologia pag. 43 putantur; verum quid ni factum esse queat, ut fons ille idcirco dumtaxat, quod plurimos in eo* Nigasius *baptizasset, insulaque et Vadum, huic adjectum idcirco pariter dumtaxat, quod inde haud procul in ea ipsa insula esset sepultus,* Nigasii *nomine fuerint distincta ac porro hodieque distinguantur? Quid ni etiam factum esse queat, ut dicta rupes non alia de causa, quam quod locus esset admodum horridus,* diaboli rupes *nuncupata unaque cum foramine, quod* C *in ea hodieque cernitur, non creatura ulla quidquam eo conferente, sed a solo rerum omnium conditore Domino fuerit creata? Id ego certe haud perspicio, ac proin, quo anonymus noster Passionis Nigasianæ scriptor tria præfata prodigia nec finxisse, nec jam ab aliis conficta memorasse credatur, nequaquam ad id, quod Dardreo visum est, recurrendum existimans, rationem alium, qua, ut ista litteris mandaret, moveri potuerit, assigno.*

perspicaciam minime commendantia complectantur, 15 *Per serpentem seu draconem, haud procul a fonte omnino disruptum ac necatum, idololatria, baptizatis in hoc ethnicis quam plurimis, excisa; per dæmonem, e rupe expulsum, pertinacia in idolorum cultu, e duris ac cæcis idololatrarum mentibus eculsa, ac demum per caput, martyris manu gestatum, martyrium abs hoc, capite amputato, toleratum, non inepte in sensu allegorico symbolicove significari potest. Quid si igitur scriptor noster anonymus antiquam quampiam, in qua ad modum, quo Constantinus Magnus imperator, ut idololatriam prostravisse significetur, draconem, medio ventre transfixum, pedibus conculcans depingitur,* Nigasius *ad tria mox dicta significanda serpentem, haud procul a* D *fonte disruptum, dæmoneque e media rupe scissa sese proripientem, pedibus premens ac caput sibi abscissum manibus tenens repræsentabatur, picturam symbolicam alicubi conspexerit atque ex hac, perperam intellecta,* Nigasio, *quem in vici, nomine Vallis, fonte quamplurimos, ad fidem conversos, baptizasse, nec paucos etiam in vico alio, quem incolæ, nomenclatione forsan a rupe, montis instar celsa, quæ ibidem hodieque conspicitur, deducta,* Monticas *vocabant, ab idololatria ad Christum adduxisse, e traditione noscebat, tria supra memorata miracula, adjunctis etiam subinde pro arbitrio ornatus causa assumptis aucta, adscripserit? Certe si, ut potest, ita reipsa, ut prodigia ista litteris mandarit, sit factum, ea ipse nec finxisse, nec jam conficta ab aliis in litteras misisse erit dicendus. Verum, etsi sic habeat, consectarium saltem inde fuerit, ingenio eum exstitisse tamen parum perspicaci, ut ea etiam, quæ, ut dictum, absque scriptorum antiquorum fideque dignorum testimonio credenda non sunt, sola fallaci pictura impulsus* E *adoptarit ac veluti apprime vera in* S. Nigasii *Passionem, a se contextam, intulerit; hinc autem ejus fidem, quæ vel ex eo, quod, ut docui, septingentis ut minimum annis a* Nigasii *ætate remotus vixerit, in rerum, abs hoc gestarum, narratione multum vacillat, non parum adhuc infirmari est necesse.*

16 *Jam vero, cum sic habeat ac proin* S. Nigasii *Acta, quæ ab auctore illo conscripta, haudquaquam sane fidem integram mereantur, iis certe, ut* Nigasium, *quemadmodum e dictis tradunt, sub Domitiano subiisse martyrium credamus, moveri non debemus, idemque de aliis, quæ memoriæ produnt nec aliunde confirmari queunt, ferendum est judicium. Qualiacumque interim Acta illa sint, hic nihilominus vel cum de rebus, quas illorum auctor habere potuit perspectas, sermo instituetur, vel cum alia quæpiam, ob quam alleganda merito sint, ratio occurret, in Commentarii hujus decursu usui subinde sunt futura. Sic, cum eorum auctor sec. x aut certe, ut supra docui, haud diu admodum post floruerit resque adeo, seculo illo gestas, sat probe exploratas habuisse sit censendus, non parum sane, ut, tum* Nigasium, *non pro Rotomagensi, sed pro regionario dumtaxat episcopo habitum fuisse, probetur, subserviunt, hincque, quæ hunc in finem conducentia suppeditant, lectoris oculis, cum de re illa tractabo. subjiciam. Sic, etsi quidem quod eorum auctor a* Nigasii *ætate, ut probatum, nimis remotus vixerit, in martyrio hunc habuisse sibi socium adjunctum* Scubiculum, *certum facere haud queant, rationibus tamen, ob quas id ab ipsismet etiam eruditis creditur, qualecumque pondus adjungunt, eruntque vel idcirco, cum de re illa sermo erit, allegan-* F *da. Verum etsi sic habeat, omnique adeo utilitate acta illa destituta haud sint, ea tamen, quod equidem nec ab ætate, qua scripta sunt, commendari mereantur, nec ullo modo in iis, quæ a* Nigasio *ejusque Sociis gesta narrant, fidem integram sibi adjungant, Commentario huic, utpote typis etiam, ut mihi equidem apparet, plane indigna, haud subjungam, omnia et singula, notatu digna, quæ continent, in jam supra adductum compendium contracta, lectori exhibuisse contentus.*

fidem ullo modo merentur, hincque hic credenda non sunt.

§ II.

A

§ II. An S. Nigasius tam S. Scuviculum, quam S. Quirinum, socium in martyrio sibi habuerit adjunctum; quo loco fuerit sepultus, et an a S. Pientia id factum ?

Nigasius, qui passim tam cum S. Scuviculo,

Scriptores quatuor, § proxime prægresso laudati, Dadreus videlicet, Davanneus, Farinus et Arturus a Monasterio, qui, ut ibidem docui, Vadiniaci necatum pro fide fuisse Nigasium, *luculenter tradunt, eidem tam* S. Scubiculum *seu* Scuviculum, *aut, ut ab aliis etiam scribitur,* Subiculum *seu* Subilium, *quam* S. Quirinum *in martyrio socium adjungunt, idemque etiam Ordericus Vitalis loco supra cit., et Actorum* S. Nigasii *Scriptor anonymus faciunt. Verum an recte, dubitari potest: etsi enim et Martyrologium Romanum hodiernum et recentiores alii magno numero Fasti Sacri hodie cum* Nigasio *tam* S. Scubiculum, *quam* S. Quirinum *pariter commemorent, Usuardus tamen,* Quirini *quidem, at non itidem* Scubiculi *mentionem instituit.* Scubiculus *quidem una cum* Nigasio, Quirino *et* Pientia *in Riculfi, Rotomagensium inter annum 872 et annum 875, uti apud Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* XI, *col. 23 et seq. videre licet, episcopi, charta, infra adhuc laudanda, commemoratur; verum ex iis, quæ in hac dicuntur, fuisse aliquando istorum quatuor Sanctorum nostrorum corpora Vadiniaci simul asservata, dumtaxat potest concludi; uti autem* Scubiculi *corpus eodem, quo* Nigasii *corpus, loco sepeliri, ita etiam asservari potuisse, etsi interim illo non eodem, quo hic, die, sed aliquamdiu tantummodo post martyrio fuisset affectus, quis non videt?*

B

C

quam cum S. Quirino passus creditur,

18 *At vero, etsi res ita habeat,* Scubiculus *tamen una cum* Nigasio *in qualicumque etiam Adoniona Mosandri editione una eademque hodierna die signatur, martyriumque una cum* Nigasio *et* Quirino *pertulisse in archiepiscoporum Rotomagensium Actis, pro sese etiam ab horum auctore* S. Nigasii *Passione, quæ ab hujus Passione mox laudata penesque nos exstante verosimillime e supra dictis diversa haud fuerit, citata, diserte asseritur; cum hæc autem, ut jam docui, verosimillime sec.* X, *dictaque Acta sec.* XI *senescente fuerint conscripta, sane,* S. Nigasium *tam cum* S. Scuviculo, *quam cum* S. Quirino *subiisse martyrium, fuisse jam inde a pluribus seculis creditum, argumento sunt perquam valido, nec probari potest, fuisse umquam ante dictum sec.* X *creditum contrarium; quare, etsi quidem, an cum* S. Nigasio *passus sit* S. Scubiculus, *dubitare cogat supra relatum Usuardi silentium, eum tamen e Martyrum, de qua hic agimus, classe indubitanter eradendum, illosque adeo, qui* S. Nigasio *tam* S. Scubiculum, *quam* S. Quirinum *in martyrio socium fuisse adjunctum arbitrantur, certo a veritate devios asseverare non ausim. Opinionem itaque, qua Scubiculus æque ac* Quirinus *exstitisse* S. Nigasii *in martyrio socius hodie etiam passim creditur, nec pro certo vera, nec pro certo falsa habens, modo ad locum, quo tres illi Sancti a martyrio sepulti putantur, sermonem converto.*

auctore C. B

Vadiniaci in Ittæ insula

19 *Anonymus Passionis Nigasianæ auctor, Davanneus, Arturus a Monasterio, Farinus et Pommeraycus, relato* Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *martyrio, affirmant, eos sepultura fuisse donatos in supra memorata Ittæ insula, quæ, quamvis* Vadi *involucrum non insulam, sed locum fluvii minus altum transirique, nec natatu nec ponte nec navigio adhibito, commode valentem significet,* Vadi *tamen etiam seu* Vadum Nigasii, *eamdem contra nonnullis* Vadiniacum *quoque, aut, quo a vico, ita pariter e dictis olim appellato, in quo sita est, distinguatur,* Vadiniacum ad insulam, *Gallice* Gany l'isle, *nuncupantibus, diutissime fuit vocata, uti ex Orderico Vitale loco supra cit. intelligitur. Et vero Sanctos nostros in insula ista fuisse reipsa inhumatos, uti etiam ibidem haud procul a parœciali, quæ ad dexteram seu Occidentalem Ittæ ripam sita Deoque sub S. Martini invocatione dedicata est, ecclesia corpora eorum in ecclesia altera,* S. Nigasii *et nomine prioratuque, qui et ipse* S. Nigasii *et* Vadiniaci ad insulam *appellatione distinguitur ac a Rotomagensi S. Audoëni abbatia olim dependit, insignita, longissimo tempore quievisse, communis est opinio, in monumentis litterariis non paucis consignata ac ex eo etiam firmata, quod sacra illa pignora, tribus amplius a Sanctorum martyrio seculis elapsis, eodem adhuc loco, uti infra sumus visuri, fuerint servata nec eo ante id tempus sciantur aliunde fuisse alla.*

E

contra ac antiquioris Rotomagensis Breviarii reformatores, severiori

20 *At vero, inquies, in reformato typisque anno 1736 vulgato ecclesiæ Rotomagensis Breviario, in quo ecclesiasticum sub triplici primæ classis ritu de SS.* Nigasio, Quirino, Scuviculo *et Mellono Officium, Dominica secunda Octobris recitandum, proponitur, sequentia isthæc ibidem lectione quarta de SS.* Nigasio, Quirino *et* Scuviculo *leguntur verba:* In loco, quem Vadiniacum olim vocabant, super littus amnis Ittæ passi et sepulti sunt. In insula, quam ambit idem amnis, extat sacellum sub titulo sancti Nicasii, ubi, regnante Carolo Calvo, sacra Martyrum ossa reposita sunt; *cum ita uatem, Sanctos nostros eodem, quo passi erant, loco ac proin in vici Vadiniacensis parte, ad Orientalem seu sinistram amnis Ittæ ripam sita, sepultos fuisse, nec prius, quam cum jam regnaret Carolus Calvus, in insula, abs amne illo formata, sacra eorum ossa fuisse deposita, insinuetur, oportet sane, ut, qui dictum Breviarium reformarunt, haud admodum firmam ac fundatam existimarint opinionem, qua Sancti nostri in præfata insula et mox a martyrio sepulti et diutissime quievisse communiter creduntur. Fateor, sic habet; verum cum nusquam quidquam, quo, quod hac in re existimarunt, confirmari queat, inveniam, e severiori solum, qua in antiquiori ecclesiæ Rotomagensi Breviario corrigendo usi sunt, crisi ortum reor, ut opinionem illam presse secuti haud sint. Quid velim, dilucidius expono.*

F

21 *In antiquo, quod mihi ad manum est,*

AUCTORE C. B. *in hic corrigendo crisi adhibita, consuere,*

annoque 1627 *notatur excusum, ecclesiæ Rotomagensis Breviario ad* XI *Octobris diem ecclesiasticum sub ritu duplici de* SS. Nigasio, Quirino *et* Scubiculo *præscribitur Officium*, *cujus lectio quinta sequentibus hisce concipitur sub finem verbis :* Cujus (Nigasii *nempe*) ac Sociorum corpora satellites inhumata feris avibusque objecerunt; quæ ab angelis custodita noctuque divinitus erecta, capitibus apprehensis, cum ad Ittam fluvium pervenissent, per ignotum vadum in adversam insulæ ripam concesserunt, ibique a Pientia matrona honorifice sepulta sunt; ubi nunc extat ecclesia, quæ sancti Nicasii titulo nominatur. *Miraculum itaque, quo, ut Sancti, arreptis, quæ sibi præcisa fuerant, capitibus, in præfatam insulam se transferrent ibique sepelirentur, factum esse hic adstruitur, antiquioris Rotomagensis Breviarii reformatoribus, ni vehementer fallar, displicuerit, hocque idcirco corrigendum rati miraculum illud non modo non retulerint, sed et Sanctos, quos id spectat, non fuisse in insula ista mox a martyrio terræ mandatos, notarint. Ac merito quidem miraculum, utpote eodem, quo duo similia miracula, alterum de S. Piato, alterum de S. Dionysio Parisiensi, haberi debere, tom.* I *et* 4 *Octobris jam pronuntiavimus, loco habendum commentisque adeo accensendum, non memorarunt; verum, etsi vere Sancti e loco, quo fuerant necati, prodigio in Ittæ insulam haud transierint, hinc tamen, sepulturam pariter in hac illos haud fuisse adeptos, inferri non potest.* B

suis sepultus;

22 *Quid ni enim factum esse queat, ut, cum ad sinistram Ittæ ripam in vici Vadiniacensis regione seu parte, quæ ad Vexinum Francicum spectat, fuissent occisi, corpora eorum inde ad dictam insulam a Christianis fuerint delata ibidemque terræ mandata? Itaque, etsi quidem miraculo locum fuisse, haud appareat, non tamen idcirco supra adducta, quæ, Sanctos ibidem fuisse reipsa sepultos, suadent, vim suam amittunt, iique adeo, qui Breviarium Rotomagense antiquum reformarunt, perperam id quantum ad locum, quo Sanctos tumulo conditos statuit, correxere. Verum, opinione, qua in præfata insula Sancti tumulati creduntur, jam satis stabilita, ad aliud modo, quod ad eorum sepulturam etiam spectat, progredior. Passio seu exstantia penes nos* S. Nigasii *Acta, in quorum scriptionis epocham ac fidem supra inquisivimus, sola* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *nomina in titulo præferunt, ut, cum nec de martyrio, a* S. Pientia *tolerato, sermonem uspiam instituant, haud proprie ad hanc Sanctam nostram, sed tantum ad* SS. Nigasium, Quirinum *et* Scuviculum *spectent; verum, etsi sic habeat, hosce tamen ab illa, quæ, ut addunt, ad Christi fidem fuerat paulo ante ab iisdem conversa, fuisse in dicta insula sepultos, memoriæ produnt, idque ipsum, uti etiam* Pientiam *post fuisse martyrio affectam, eodemque loco, quo illi, sepultam, scriptores plures unanimi fere consensu sic tradunt, ut, nonnullis postremum istud in Sanctos officium soli* Pientiæ *attribuentibus, Christianos huic in illo plures adjutores seu comites Davanneus in* S. Nigasii *ejusque Sociorum Vita cap.* 13 *et Pomerayus in Aëp. Rotomag. Hist. adjungant* C

23 *Et sane, si modo re ipsa Sanctos sepelivit* Pientia, *plures ei tum adjutores seu comites fuisse adjunctos, vero apparet simillimum; ast anne isthæc Sancta nostra, quam alii* Virginem, *alii* Matronam, *Usuardo interim neutrum ei titulum attribuente, appellant, certo id fecit? Priusquam meam hac de re opinionem exponam, nonnulla de Claro quodam, qui* Pientiæ, *Sanctos sepelienti, adfuisse, postque eum hac martyrium subiisse, a Pomerayo loco proxime cit et Farino in Normannia Christ pag.* 60 *diserte traditur, modo hic præmitto, ut sic viam sternam iis, quæ post, eum de duobus a Saussayo ad* IV *Novembris diem memoratis Claris, quorum prior, ut Tillemontio etiam tom.* IV *Monument. Eccl. articulo* 18 *visum apparet, a Claro mox dicto haud videtur distinctus, in Opere nostro tractabitur, erunt dicenda. Clarus hic, cujus reliquiarum pars Pontisaram ad collegiatam S. Melloni ecclesiam, parte altera Mellenti aliisque locis dispersa, fuisse delata, a Pomerayo in Aëp. Rotomag. pag.* 34 *traditur, exstitisse idolorum sacrificulus, cumque fidem Christianam,* Nigasio *hanc in pago Vilcassino annuntiante, suscepisset, sanguinem deinde pro hac una cum* S. Pientia *effudisse, a Davanneo, Farino et Pomerayo supra laudatis asseritur; verum in jam supra laudato Actorum* S. Nigasii, *quod penes nos exstat quodque ex Ultrajectino S. Salvatoris codice Ms. acceptum notatur, compendio sequentia isthæc sub finem, narrato* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *martyrio, leguntur verba :* Quædam autem matrona, nomine Pientia, cum Claro presbytero ex ipsorum Sanctorum (Nigasii *videlicet,* Quirini *et* Scuviculi) collegio corpora Sanctorum in eodem loco *(Ittæ insula supra memorata)* sepelivit; in quorum honorem ædificata est ecclesia ibidem, in qua florent eorum beneficia. E

ast et a S. Pientia, viro quodam, nomine Claro, qui veri Dei exstitisse sacerdos

24 *Isti porro Actorum* S. Nigasii *compendio ipsamel hæc Acta, in duobus, quæ num.* 7 *memoravi, exemplaribus Mss. penes nos exstantia ad amussim, etsi interim fundum, in quo, quæ jam datis dicti compendii verbis memoratur, ecclesia fuerit exstructa, fuisse a* S. Pientia *donatum, adjungant, omnino hic consonant. Quod si itaque standum illis sit,* Clarus, *qui* S. Pientiæ, S. Nigasium *sepelienti, adstitisse narratur, veri Dei exstiterit sacerdos, cumque, ut ex idolorum sacrificulo post suam ad fidem conversionem factus dicatur veri Dei sacerdos, pati non videatur, quæ de eo Davanneus et Pomerayus scribunt, bini hi scriptores, ut apparet, cum* S. Nigasii *Actis pugnant. Verum hisne, an illis hic assentiendum? Pomerayus pro iis, quæ de Claro scribit, documentum Ms. laudat; etsi autem nec quod, nec quale, nec quantæ antiquitatis id exstiterit, edicat, minoris tamen pretii, quam* S. Nigasii *Acta, parvi dumtaxat, ut* § *proxime prægresso ostendi, facienda, exstitisse, asseverare non ausim; quod cum ita sit, anne hæc, quæ, ut jam docui, Clarum exstitisse veri Dei sacerdotem, produnt, potiorem mereantur fidem, quam Davanneus et Pomerayus, qui Clarum faciunt idolorum sacrificulum, nec, ut hic post suam ad fidem conversionem factus credatur veri Dei sacerdos, permittere videntur, dubitare cogor, ac proin an fuerit, necne Clarus aliquando veri Dei sacerdos, in medio relinquo.* F

in Nigasii Actis, Pomerayo abusque non consentientibus, asseritur,

25 *Indubitanter quidem asseverari posset exstitisse veri Dei sacerdos, si, ut Dennyaldus, Lubino etiam in Martyrologio Romano illustrato*

ac a Claro, Nannetensi episcopo,

AUCTORE C. B.

A strato ei adstipulante, in infra memoranda Clari, ut putatur, alterius Vita pag. 19 et 20 vult, unus idemque esset cum S. Claro, Nannetensium primo episcopo; verum de hoc ad diem præcedentem, quo colitur, jam egimus, nec in iis, quæ de Sancto isto antistite ibidem docuimus, quidquam occurrit, e quo quis eum suspicari merito queat eumdem cum Claro, qui S. Pientiæ, Nigasium sepelienti, opitulatus narratur. Adhæc S. Clarus, Nannetensis episcopus, non martyr, sed confessor, uti in Historico, quem de illo ad jam dictum diem texuimus, Commentario videre licet, excessit e vivis; Clarus autem, qui cum S. Pientia S. Nigasium sepeliisse fertur, martyrio vitam finivit, ut Davanneus et Pomerayus, S. Nigasii Actis, utpote quæ, quo mortis genere is obierit, non edicant, minime hic refragantibus, aperte docent. At vero, cum Clarus, S. Pientiæ, ut fertur, in SS. Nigasio, Quirino et Scubiculo sepeliendis adjutor, martyrio, ut B mox dixi, vitam terminarit ac forsan etiam, uti e supra adductis nemo non colliget, veri Dei exstiterit sacerdos, erit modo forsan, qui hinc eum putet eumdem cum S. Claro, qui ad IV Novembris diem ab Usuardo et Romano hodierno annuntiatur his verbis: In pago Vilcasino, sancti Clari presbyteri et martyris.

idemque a Claro, contra ac Castellano visum est,

26 Certe ita existimasse videntur Castellanus et Parisiensis, quod anno 1727 prodiit, Martyrologii seu auctor seu auctores. Ea sedet sententia, quod, dum ad IV Novembris diem in pago Vilcasino S. Clarum presbyterum et martyrem pariter annuntiant, floruisse eum seculo tertio, apposita in margine nota insinuent, nec Clarum ullum, a Claro, S. Pientiæ, ut narratur, in SS. Nigasio, Quirino et Scubiculo sepeliendis adjutore, diversum, qui sec. tertio aut citius sanguinem pro Christo in pago Vilcassino effuderit, litteris usquam consignatum inveniam. Castellano porro Parisiensisque Martyrologii seu auctori seu auctoribus jam præiverat in Gallicano suo, quod anno 1637 vulgavit, Martyrologio Saussayus; dum enim in hoc ad IV Novembris diem S. Clarum presbyterum et martyrem in tractu, ut loquitur, C Vulcassino signat, in elogio subjecto primis ecclesiæ temporibus eum innectit. Nec refert, quod Clarum, quem memorat, Roma arcessat; etsi enim sic Dovanneo et Pomerayo, qui Clarum S. Pientiæ domesticis accensent itaque, ut apparet, pagi Vilcassini faciunt indigenam, adversari videatur, minime tamen S. Nigasii Actis, utpote quæ Clarum (Compendii eorum verba num. 23 huc transcripta videsis) e SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi, quos Roma in Gallias missos aiunt, collegio exstitisse presbyterum, affirment, refragatur.

ad IV Novembris diem per Usuardum celebrato et a Claro,

27 Verum an Clarus, qui S. Pientiam in sepeliendo Nigasio Juvisse fertur, re etiam ipsa cum Claro, ad IV Novembris diem Fastis sacris supra memoratis inscripto, unus idemque est, laudatisque adeo hagiologis, qui, ut dixi, ita æstimasse videntur, hic assentiendum? Quo die Clarus, qui S. Pientiæ, Nigasium sepelienti, adlaborarit, vel colatur vel passus sit Martyrium, nec Pomerayus nec scriptores alii edicunt; quare, cum is prorsus in obscuro sit, sane e IV Novembris die, quo ab Usuardo aliisque hagiologis Clarus presbyter et martyr memoratur, cum hoc esse vel non esse certo eumdem Clarum, S. Pientiæ, ut fertur, in curando Nigasii funere adjutorem, inferri non potest. Nec id inferri etiam potest ex eo, quod, ut Pomerayus docet, posterioris hujus Clari corporis pars, parte altera Melleenti relicta aliisque aliquot locis dispersa, Pontesium ad collegiatam S. Melloni ecclesiam fuerit delata; quo enim loco Clari, qui ad IV Novembris diem ab Usuardo aliisque Martyrologis celebratur, reliquiæ asserventur, nuspiam abs hisce declaratur. Verum in pago Vilcassino celebris est Clarus presbyter et martyr, qui ibidem, pro castitate, ut fertur, servanda occisus, in nominis sui oppido, ad Ittam seu Eptam prope Gisortium sito, colitur; hunc autem, qui, si quæ Pomerayus, Bailleto interim in Sanctorum Vitis ad IV Novembris diem haud prorsus assentiente, monet, veritati consonent, certissime a Claro, S. Pientiæ, ut fertur, in curando S. Nigasii funere adjutore, est diversus, esse illum ipsum, qui ad IV Novembris diem ab Usuardo et Mrl. Romano hodierno memoratur, Denyaldus in ejus, quam anno 1633 E edidit, vita contendit, eique etiam, uti ex Opere nostro in Prætermissis ad XVIII Julii diem nemo non colliget, Sollerius noster adstipulatur; neque vero immerito.

ad Eptam culto, verosimillime, uti hic

28 Clarus enim, ad Eptam cultus, non videtur diversus a Claro eremita Anglo, apud Capgravium in nova Sanctorum Angliæ Legenda pag. 59 memorato, hicque in elogio, quo ibidem ornatur, quarto Novembris die, capite abscisso, occubuisse asseritur. Nec, ut apparet, multum refert, quod S. Clarus, qui in nominis sui ad Eptam oppido colitur, a Molano, Wiono et aliis XVIII Julii die recolatur; id enim, uti ex Denyaldo in dicta Sancti illius Vita pag. 22 et seq. datur intelligi, duntaxat fit, quod tunc ejus, quam antiqua Acta ecclesiæque Clarianæ traditio ad XVII ejusdem mensis Julii diem referunt, translatio locis aliquot celebretur, licet interim IV Novembris dies natali ejus sit consecrata. At vero, inquiet modo non nemo, S. Clarus, eremita Anglus, in suo apud Capgravum elogio sub Edmundo Anglorum rege natus traditur, cumque e tribus hujus nominis regibus, qui Anglis, ut Al- F fordus in ecclesiæ Anglicanæ Annalibus ad annum 855 num. 21 docet, dominati sunt, senior anno 855, uti apud eumdem Alfordum videre licet, regnare inceperit, consectarium est, ut Clarus eremita, a Capgravio laudatus, certe ante annum 855 natus non sit, utque proinde anno 875 non plures quam viginti ætatis suæ annos numerarit; quod si autem sic habeat, quis credat, eum ac proinde dictis Clarum, qui in nominis sui ad Eptam oppido colitur, jam inde ab anno illo sacerdotem exstitisse ac ut talem ab Usuardo, qui, quemadmodum Mabillonius in Protegomenis ad sec. 3 Benedictinum, part. 2 pag. LXXXVII solide probat, circa annum 875 Martyrologium suum composuit, vitamque, uti apud Historiæ litt. Franciæ Scriptores tom. 5 pag. 437 est videre, ultra annum 877 non protraxit, ad IV Novembris diem annuntiari?

in medium adducta

29 Id sane, fateor, creditu est admodum difficile, certeque, ut consideranti patescet, a vero est alienum, si, ut Denyaldus in ejus Vita, supra adhuc laudata, pag. 21 scribit, anno

AUCTORE C. B.

anno 884 *aut, ut Lubinus ait, anno* 894 *fuit occisus. Quo ergo Capgravii Clarus ac proin e dictis is, qui ad Ittam seu Eptam in pago Vilcassino colitur, ab Usuardo ad* IV *Novembris diem annuntiari putetur, oportet, ut et ante annum* 884 *martyrium passus et citius etiam, quam sub Edmundo, Angliæ rege, qui. ut dictum, anno* 855 *regnare incepit, contra Capgravium statuatur natus. Wilsonus, qui in Anglicano suo anni* 1640 *Martyrologio ad* IV *Novembris diem dilucide non alium Clarum, quam qui in nominis sui ad Eptam oppido colitur, ac a Capgravio in nova Sanctorum Angliæ Legenda elogio ornatur, commemorat, martyrio cum, etsi etiam hanc citet in margine, circa annum* 666 *fuisse coronatum, affirmat. Wilsono porro Dempsterus etiam suffragatur; hic enim, qui, quamquam Clarum eremitam, in Menologio Scotico a sese ad* XVIII *Februarii et Julii signatum, non Anglum, sed Scotum facere videatur, pariter tamen non alium Clarum, quam qui in nominis sui ad Eptam oppido colitur, recenset, in viris eum,*
B *quem* Guillermum *seu* Guillelmum *primum appellatum, postque, cum oculorum usum multis restituisset,* Clari *nomen inde sortitum fuisse, ait,* anno DC aut circiter *exstitisse, in Ecclesiastica gentis Scotorum Hist. cap.* 251 *tradit. Quod si itaque duobus hisce postremis scriptoribus standum hic sit, Capgravii Clarus, qui ad Eptam colitur, diu ante annum* 884, *imo etiam ante annum* 855 *tam martyrii palmam, quam natales fuerit adeptus.*

suadent, haud diverso distingui videtur.

30 *Verum Arturus a monasterio, qui Clarum eremitam seu anachoretam, a Capgravii Claro, ut apparet, non diversum, in Neustria Pia pag.* 68 *etiam commemorat, sacerdotio eum, non expresso, quo natus esset, tempore, circa annum* 870 *initiatum fuisse, adjungit; etsi autem, vel ex eo, quod hinc Clarum tribus dumtaxat quatuorve ad summum annis prius, quam Usuardi Martyrologium esset compositum, e vivis esse potuisse sublatum, consequeretur fieretque adeo vel idcirco, in hoc illum annuntiari, creditu etiam admodum difficile, Arturo ea in re indubitanter assentiri non possim, anne tamen re vera Clarus ille*
C *anno* 600 *aut circiter vixerit vitamque martyrio circa annum* 666 *terminarit, dubitare etiam cogor, quod Wilsonus et Dempsterus, qui hæc asserunt, nullum pro assertione sua firmanda monumentum antiquum allegent. Et vero ne potuisse quidem id illos facere, opinor. Nullum enim, ni fallor, exstat monumentum hujusmodi. Certe ego nullum usquam, diligentissima licet facta indagine, invenire quivi. Verum cum equidem, si Pomerayo, duos in pago Vilcassino martyres, nomine* Claros, *statuenti, assentiendum sit, Capgravii Clarus ac proin is, qui in nominis sui ad Eptam oppido colitur, seculis aliquot Claro, qui cum* S. Pientiæ, *ut fertur,* S. Nigasium *sepeliit, posterior exstiterit, consectarium est, ut hic a Claro, ad Eptam culto, sit diversus ac proin et a Claro, qui* IV *Novembris die ab Usuardo memoratur; hunc enim cum Claro. ad Eptam culto, quod hic eadem, qua ille ab Usuardo annuntiatur,* IV *Novembris die martyrio vitam, ut supra docui, terminarit, unum esse atque eumdem, vero, ut jam antea innui, puto simillimum.*

31 *Anne autem sic recte, an contra perperam, sententiam ulterius ad mox dictam Novembris diem discutiendum relinquens eo modo, unde disgressus sum, revertor et an* S. Pientia, *ut scriptores supra laudati volunt,* S. Nigasium *sepelierit, inquiro. Dubitare iterum hac de re me facit Usuardus, hodie* S. Pientiam *una cum* SS. Nigasio *et* Quirino *in genuino suo apud Sollerium Martyrologio sic annuntians:* In pago Vilcasino, passio sanctorum Nigasii presbyteri et sociorum ejus Quirini et Pientiæ; *ita enim* S. Pientiam *martyrium una cum* SS. Nigasio *et* Quirino *subiisse, non obscure, ut apparet, indicat. Opponi quidem potest,* Pientiam *conjunctim cum* SS. Nigasio *et* Quirino *ab Usuardo hodie in pago Vilcasino, non quod ibi una cum hisce sit passa, sed quod una eademque hodierna die colatur, annuntiari; verum* Pientia *et* Quirinus *ab Usuardo appellantur* S. Nigasii *socii, cumque certe martyres ob cultum, quo alicubi una gaudeant, appellari a Martyrologis socii haud soleant, consectarium est, ut* Pienta *et* Quirinus *ab Usuardo* S. Nigasii *socii vel ob martyrium, quod una cum hoc subierint, vel certe ob evangelicam, quam* E
una cum illo obierint, prædicationem appellari sint censendi; cum autem S. Pientia *evangelium una cum* S. Nigasio *post suam ad fidem conversionem prædicasse non legatur, imo, ut id fecisse credatur, vix ac ne vix quidem, quæ de ea referuntur, pati videantur, nihil, ut apparet, superest, quam ut* S. Nigasii *Sociis ob martyrium, quod una cum hoc toleravit, ab Usuardo annumerari existimetur*

ubi adjuncto, exhibitum fuisse supremum illud officium, credere Usuardus,

32 *Quod si autem vere* S. Pientia *una cum* S. Nigasio *ac proin et cum* S. Quirino *martyrium sit passa, qui, quæso, factum esse possit, ut terræ horum corpora mandarit? Id sane ego haud perspicio. Attamen cum id a* S. Pientia *factum, communis, ut apparet, ferat traditio, idemque etiam et scriptores fere omnes et monumenta fere omnia, dum de* S. Nigasii *sepultura sermonem instituunt, testentur, quid si* S. Pientia, *non quidem quod post suam ad fidem conversionem una cum* Nigasio *Evangelicam prædicationem obierit, sed quod illi in hac, quacumque potuit opem pro viribus attulerit,* S. Nigasii *Sociis ab Usuardo accenseatur? Ita certe cum traditione, scriptoribus et monumentis,* S. Nigasii *sepulturam* F
Pientiæ *attribuentibus, in concordiam utcumque martyrologus ille poterit adduci, cumque scriptores cum scriptoribus aliis, traditione et monumentis collidendi non sint, sed, si fieri possit, componendi, exigere videri hic potest rationis æquitas, ut Usuardus, quid, nisi modo jam exposito intelligatur,* S. Pientiæ *attribuere* S. Nigasii *sepulturam vetat, re etiam ipsa modo illo intelligatur. Quare, etsi quidem* S. Nigasium *fuisse a* S. Pientia *sepultum, undequaque sane, ut e jam dictis nemo non colliget, certum haud sit, non tamen idcirco,* Nigasio *sepulturam præbuisse* Pientiam *nec prius, quam cum id fecisset, martyrio fuisse affectam, asserentibus fides omnis indubitanter deneganda. Porro ut sane adhuc ob supra jam adducta de isto* S. Pientiæ *facto, etiamsi a pluribus asserto, ita etiam, ut apparet, de Rotomagensi* S. Nigasii *episcopatu, imo et de charactere ejus episcopali, etiamsi et hic et ille a pluribus pariter asseratur, potest ambigi. Patescet id ex iis, quæ § seq. sumus dicturi*

nisi modo hic exposito intelligatur, vetat.

§ III.

A

§ III. An S. Nigasius exstiterit Rotomagensis episcopus, et an vel episcopali charactere fuerit insignitus.

Etsi contra Rotomagensem Nigasii episcopatum, quod Rotomagi numquam fuerit, haud valide arguatur,

Valide quidem ex eo, quod numquam Rotomagum accesserit Nigasius, *contra Rotomagensem ejus episcopatum argui non potest; venerit enim, necne ad urbem illam, parum refert, dummodo ad Velocasses, quorum, ut supra dictum, urbs primaria Rotomagus, Christo submittendos ordinatus fuerit episcopus, Christianam fidem genti isti annuntiarit suoque apud hanc sanguine effuso obsignarit. Ita fere, et sane rectissime Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* XI, *col.* 4; *verum an* Nigasius *ad Velocasses ac proin ad* B *Rotomagenses Christo submittendos vere ordinatus fuit episcopus? Romæ eum a S. Clemente Papa episcopum ordinatum ac una cum Dionysio Areopagita in Gallias, ut Evangelium ibidem ac nominatim in urbe Rotomagensi annuntiaret, missum fuisse, publicas ecclesiæ cathedralis Rotomagensis tabulas, Breviariaque et Martyrologia antiqua, quæ de Sancto illo loquuntur, testari, Pomerayus in Archiepiscoporum Rotomagensium Historia pag.* I *affirmat. Verum, quas laudat; ecclesiæ Rotomagensis tabulæ ad manum mihi non sunt, hasque proinde, quod ait, testari, nec negando, nec affirmando sum; anne tamen vere id faciant, dubitare me cogunt, quæ pariter laudat, Breviaria et Martyrologia antiqua; etsi enim in duobus penes nos exstantibus antiquioribus ecclesiæ Rotomagensis Breviariis, quorum alterum anno* 1581, *alterum anno* 1627 *notatur excusum,* Nigasius *a B. Clemente Papa episcopus ordinatus dicatur, id tamen, ei in sedem etiam urbe Rotomagensi assignata, factum in solo posteriori traditur, nullumque, quod huic adstipuletur, Martyro-* C *logium antiquum invenire quivi.*

cum tamen Romæ Rotomagensem fuisse ordinatum episcopum, sec. XI, uti ex Gregorio Turonensi,

34 *Et vero* Nigasium *Romæ a Clemente Papa, assignata ei, quam fidei lumine præcipue illustraret, urbe Rotomagensi, non fuisse ordinatum episcopum, vel ex eo liquet, quod Clemens martyrio vitam sub sec.* I *finem terminarit, Dionysiusque, Parisiensium apostolus, cum quo* Nigasius *in Gallias missus asseritur, a Dionysio Areopagita, uti in Commentario fabulosis hujus Actis prævio ad* IX *mensis hujus diem ostendi, sit diversus, nec, ut ad eumdem diem in Comment. Dionysii Parisiensis Actis prævio docui, in Gallias citius, quam anno circiter* 250, *advenerit. Adhæc, cum* Nigasius, *ut Passionis ejus, sec.* X, *ut dictum, exaratæ, scriptor anonymus, aliusque, qui, ut jam docui, sec.* XI *Archiepiscoporum Rotomagensium Acta, a Mabillonio vulgata, litteris mandavit, scriptor itidem anonymus perhibent, ecclesiæque Rotomagensis traditio, a Daranneo, Farino, Pomerayo aliisque recentioribus passim admissa, fert, fuerit in Gallias cum Dionysio, Parisiensium apostolo, missus, non fuisse illum Romæ, etsi etiam id, non a Clemente, sed ab alio quovis Pontifice Romano factum adstruxeris, Rotomagensem ordinatum episcopum, e Gregorio Turonensi apparet. Hic enim antiquus Historiæ Francorum parens, lib.* I, *cap.* 8 *universos, quos in Gallias, ut Evangelium ibidem annuntiarent, cum Dionysio, Parisiensium apostolo, missos fuisse arbitrabatur, episcopos enumerans, minime lisce* Nigasium, *utpote de quo nec verbum facit, accenset. Scio quidem, frequenter haud multum roboris habere argumenta, ab auctorum silentio petita, verum tunc saltem vi omni haud carent, quando id, circa quod illa versantur, auctores, si fuisset, verosimiliter et scituri et scitum in litteras fuissent missuri; cum autem, si* Nigasius *Romæ ordinatus fuisset Rotomagensis episcopus, Gregorius id verosimiliter et sciturus, et scitum in litteras,* Nigasium *scilicet episcopis, quos, singulorum etiam sedibus expressis, Roma in Gallias cum Dionysio, Parisiensium apostolo venisse scribit, annumerando, fuisset missurus nec tamen id fecerit, est sane, cur e Gregorio,* Nigasium *Romæ ordinatum non fuisse* E *Rotomagensem episcopum, aut saltem id factum, sec.* VI, *quo sanctus is historiographus floruit, creditum nondum fuisse, arguamus.*

imo et sec. X, uti ex Acp. Rotomag.

35 *Neque vero id sec.* VI *tantum, sed et* X, *ut apparet, creditum nondum fuit. Qui enim seculo, ut jam docui,* XI *Archiepiscoporum Rotomagensium Acta, mox iterum laudata, scripsit, de Romana* Nigasii *in episcopum Rotomagensem ordinatione, veluti de re haud admodum diu ante ætatem suam nota, loquitur hunc in modum:* Jam non paucis reor manifestum esse, hunc (Nigasium *videlicet)* Romæ a beato Papa Clemente Rothomagensium urbis antistitem ordinatum fuisse, nondum jugo pastorali cujuspiam obnoxiæ; *ita autem illum de dicta* Nigasii *ordinatione, non prout hæc a Clemente, sed prout,* Nigasio *etiam in sedem urbe Rotomagensi assignata, facta asseritur, sermonem instituere, apparet. Etenim verbis jam datis mox subdit:* Nec est frivolum, sed firmum et ratum, prout sua (Nigasii *nimirum)* testatur Passio, cum beato sociatum Dionysio; permissione Clementis Pa- F pæ hunc eumdem (Nigasium *nempe*) ad oras Gallicas condescendisse; et, priusquam ad suam, quam Romæ, sicut diximus, acceperat, sedem posset pervenire, martyrium.. .. cum Quirino et Scuviculo pertulisse; *sic autem, etsi quidem prioribus suis verbis duo invicem distincta,* Nigasium *videlicet Romæ a B. Clemente Papa et ordinatum fuisse episcopum, et urbem Rotomagensem in sedem accepisse affirmarit, hoc tamen postremum in* Nigasii, *quam laudat, quamque sec.* X *scriptam, ex iis, quæ supra docui, intelliges, Passione non tradi, luculenter insinuat.*

Sed

36 *Jam vero, cum e modo allegatis ita, ut dixi, de Romana* Nigasii *in episcopum Rotomagensem ordinatione seculi* XI *scriptor loquatur, id enim enimvero, seculo* X *creditam hanc nondum fuisse, argumento est: verum aliud modo adhuc, quo validius res probetur, lubet adjungere. S.* Nigasii *penes nos exstans Passio, quæ a Passione, per eumdem scriptorem, ut modo dixi, laudata, diversa e jam supra dictis haud exstiterit, non modo nihil omnino, quod Rotomagum*

AUCTORE C. B.

Rotomagum a B. Clemente Papa in sedem accepisse Nigasium *prodat, verum contra, quæ etiam, ne id credatur, exigere videntur, commemorat. Anonymus enim, qui illam scripsit, auctor sub lucubrationis suæ initium, Dionysii Parisiensis, quem cum Dionysio Areopagita confundit, missione in Gallias, quam B. Clementi Papæ adscribit, narrata, fuisse abs hoc illi, quo ethnicos ad Christi fidem adducere facilius posset, plures ex ordine ecclesiastico socios adjunctos affirmat, hisque* Quirinum, Scubiculum *et* Nigasium, *Romæ episcopum (ut nimirum, nulla interim, quæ ei assignata fuerit, sedis mentione facta, ait) a B. Clemente Papa ordinatum, accensens, primum qua ratione apostolici illi Viri una cum Dionysio Parisiis aliquamdiu operam convertendis ad Christum ethnicis felici cum successu navarint, exponit.*

iisque, quæ in S. Nigasii Passione

37 *Universim porro deinde de iisdem ac nominatim de S. Dionysio sequentibus hisce,* At vero sanctissimi comites præclari Dionysii, videntes a Deo tantam salutem in urbe ac territorio Parisiorum per servos suos operari, B cœperunt et ipsi de talenti sibi crediti propria erogatione meditari et, ut populis diversarum urbium, tam e vicino, quam etiam longe positarum, Euangelium Christi ad medelam animarum infunderent, cunctis sensibus anhelare; comperta autem beatus Dionysius hac voluntate ac devotione, et intelligens a Deo, a quo bona cuncta procedunt, etiam pronam servorum suorum unanimitatem exire, gratias retulit Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, *locutus verbis, mox sermoni de exhortatione, quam hic Dionysium ad sanctos suos comites habuisse ait, ista etiam hic modo subjecta,* Hæc et alia quamplurima *(Dionysius)* disserendo valedicens dimisit eos dans caritatis pacem omnibus et commendans eos Salvatori omnium Domino; illi vero dimissi dispersi sunt per universam Galliam, Germaniam, Aquitaniam cæterasque longe lateque provincias prædicantes Euangelium regni superni et sanantes languores omnesque infirmitates, *adjungit verba, ac tandem, oratione speciatim ad* Nigasium, Quirinum *et* Scubiculum C *conversa, de hisce, quæ sequuntur, scribit.* Sancti autem, quorum superius mentionem fecimus, id est, Nigasius episcopus, Quirinus presbyter, Scubiculus diaconus audientes, Rotomagensium metropolim longe inferius Parysio super ripam Sequanæ sitam, nihilominus populis ac negotiorum commerciis opulentissimam, portus confluentia jocundissimam, fructuum, piscium cunctarumque rerum abundantia ditissimam ac per hoc omnium dæmonum spurcitiis idolorumque superstitionibus sordidissimam, roborati exemplo sanctissimi Dionysii, ad eam quantocyus venire atque ab idolorum cultura ad fidem Christi notitiamque veritatis revocare, Deo opitulante, voto communi decreverunt. Transeuntes itaque fluvium, qui vocatur Isara, venerunt in pagum Vulcassinum.

occurrunt, eruitur, creditum nondum fuit, hincque et ob alia

38 *Talia sunt, quæ ad institutum nostrum hic facientia laudatus auctor suppeditat; sic autem, uti hæc attente consideranti patescet,* Nigasium *a beato Clemente Papa Rotomagum in sedem episcopalem accepisse seu Rotomagensium ordinatum episcopum Rotomagumve vel abs illo vel, ut Ordericus Vitalis ait, a S. Dionysio Parisiensi, quo Christi fidem ibidem* D *annuntiaret, missum fuisse, non tradit; sed cum contra etiam ea, e quibus, non id, sed* Nigasium *dumtaxat Regionarium, ut loquimur, qui nulli sedi esset affixus, exstitisse episcopum, non immerito, ut apparet, concludas, commemoret, consectarium est, ut, spectatis iis, quæ scribit,* Nigasius *etiam nec a Dionysio, nec a quocumque alio ordinatus fuerit Rotomagensis episcopus. Jam vero cum idem auctor mox supra memorato, qui e dictis sec.* XI *senescente floruit, Archiepiscoporum Rotomagensium Actorum scriptore, utpote abs hoc e supra allegatis laudatus, sit antiquior, verosimillimeque, ut supra docui, vel sec.* X, *vel certe haud serius quam sec.* XI *initio exstiterit in vivis, nec monumentum litterarium ullum, postremo isthoc seculo antiquius, in quo* Nigasius *appelletur* Rotomagensis episcopus, *inveniatur, ex omnibus jam dictis* Nigasium *sec.* X *adhuc pro episcopo dumtaxat regionario habitum fuisse, nec prius, quam cum jam undecimum, quo, qui eum episcopum Rotomagensem, ut jam dictum, facit, Archiepiscoporum* E *Rotomagensium Actorum scriptor floruit, laberetur, episcopis Rotomagensibus annumerari cœpisse, concludendum apparet.*

39 *Quapropter, cum* Nigasius, *uti inde consequitur, non statim ab origine, sed tum demum cum secula aliquot post martyrium ejus essent elapsa, creditus fuerit Rotomagensium episcopus, eaque, quæ non statim a tempore, quo gesta feruntur, sed diu dumtaxat post credita fuisse deprehenduntur, rejicienda commentisque accensenda, prudens ac sana crisis suadeat,* Nigasium *ex episcoporum Rotomagensium catalogo eradendum verosimile apparet. Certe ego sic opinor, idque eo propensius quod eum nec Riculfus, qui inter annum* 872 *et annum* 875 *(Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* XI *col.* 23 *et seq. videsis) Rotomagensem ecclesiam episcopi munere moderatus est, pro Rotomagensi episcopo habuisse videatur. In charta enim, quam in abbatiæ S. Audoëni Historia, anno* 1662 *vulgata, pag.* 399 *et seq. Pomerayus recenset, sic loquitur:* Primo ordinationis meæ anno..... dignum duxi limina Sanctorum, scilicet Christi confessoris F Audoëni, præfatæ urbis *(Rotomagensis)* quoudam almi antistitis, et beatorum martyrum Nigasii, Quirini, Scuvinuli et sanctæ Pientiæ, adire; *cum hic autem, dum de S. Audoëno loquitur,* Rotomagensem *eum*, *qualis fuit*, antistitem *appellet, et tamen mox de* Nigasio *loquens, titulum illum huic, etiamsi ejus nomini has voces* primi ejusdem urbis antistitis *facillime et quam maxime opportune, ut consideranti patescet, adjungere potuisset, haud attribuat, id enimvero abs illo* Nigasium *pro Rotomagensium episcopo habitum non fuisse, argumento est.*

his addita episcopis Rotomagensibus non accensendum, verosimile apparet;

40 *Jam vero, eum hæc sic habeant, in Rotomagensi, quod anno* 1736 *prodiit, Breviario* Nigasius *recte, non Rotomagensis episcopus, sed* Neustriæ *dumtaxat seu Normanniæ, cui pagus Vilcassinus includitur*, *vocatur* Apostolus. *Adhæc nonnulli antiqui episcoporum Rotomag. Indices, qui horum initium a Mallono ducunt, id sane, contra ac Gall. Christ. auctæ Scriptores tom. mox cit. col.* 5 *arbitrantur, facere sunt censendi, non tantum quod Mallonus Rotomagi ecclesiam cathedralem*

imo vero an vel episcopus exstiterit,

A *dralem fundasse sedemve episcopalem primus ibidem locasse credatur, verum etiam quod primus omnium ordinatus fuerit urbis illius episcopus reque adeo etiam ipsa præsulem Rotomagensium antesignanus exstiterit. Porro etsi quidem, quæ jam sæpius laudavi,* S. Nigasii *Acta. exstitisse eum episcopum regionarium, non obscure, ut supra insinuari, prodant, imo etiam a beato Clemente Papa ordinatum fuisse episcopum, disertissime tradant, anne tamen vere vel episcopus exstiterit* Nigasius, *ambigendum etiam reor; meritone autem, an immerito, e jam nunc dicendis poterit statui. Galliæ Christianæ auctæ Scriptores, qui ne quidem, an* Nigasius *exstiterit primus Rotomagensium episcopus, dubitari volunt, tom. mox iterum cit. col.* 4 *vel ex eo etiam, quod Dionysius Parisiensis aliique Evangelii præcones, qui presbyterum diaconumque socios habuisse perhibentur, episcopi exstiterint, Evangelicos præcones omnes, quibus vel presbyter una cum diacono vel etiam duo presbyteri consociati fuisse leguntur,* B *ad episcopos certo evectos fuisse, concludendum, contendunt ac proin, cum Evangelicæ prædicationis ultimique agonis socios, presbyterum unum, cui nomen* Quirino, *diaconum similiter unum, nomine* Scubiculum, *Martyrologium Romanum hodiernum juxta ac quædam* S. Nigasii *Acta sanctissimo huic martyri adjungant, non parum inde ad episcopatum ejus probandum conferri.*

est etiam ob rationes, contra secus sentientes

41 *Verum, quæ laudant,* S. Nigasii *Acta admodum exiguæ, uti ipsemet produnt, sunt fidei Usuardoque, ut negare non audent, antiquitatis palmam cedunt; quare iis, quæ præterea a* Nigasii *jam sæpius laudatis haud magni, uti supra jam docui, pretii Actis, penes nos exstantibus, diversa verosimillime non sunt, moveri nemo debet, ut vel* Quirinum, *cui* presbyteri *titulum Usuardus haud tribuit, exstitisse presbyterum, vel* Scubiculum, *cujus ne mentionem quidem idem martyrologus facit,* Nigasio *seu in prædicatione Evangelica, seu in ultimo agone socium fuisse adjunctum, indubitanter credat. Idem porro de Mrt. Romano hodierno statuendum: quæcumque enim,* C *quæ ab Usuardo absunt, id memorat, ea vel e Fastis sacris, Martyrologo isthoc longe recentioribus, vel ex ipsismet mox iterum laudatis* Nigasii *Actis aut certe (neque enim hisce seu fide seu antiquitate potiora, e quibus promanasse queant, monumenta ulla novi) e fidei haud melioris monumentis, Usuardo pariter recentioribus, sunt deprompta. At vero, inquiunt, fac etiam in* S. Nigasii *historia* Quirinum *et* Scubiculum *esse adventitios, inde nihilominus fas erit colligere, fabulam idcirco fuisse confictam, quod quo tempore et illo quidem remotissimo fuit adinventa, persuasum sibi haberent majores nostri,* Nigasium *episcopali charactere fuisse insignitum. Sic fere etiam ad verbum laudati Gall. Christ. auctæ Scriptores; verum quid hinc, quæso, quo* Nigasius *indubitanter credatur exstitisse episcopus, eliciant?*

Galliæ Christ. auctæ Scriptores

42 *Majores nostros (subdunt) credidisse, quod a patribus suis acceperant, credendum est nobis, nisi ostendantur aut fabulam ipsi finxisse aut fabula quadam recentiori esse decepti; ast quid tum? Nobis sane, Majores nostros, dum* S. Nigasium *episcopali charactere fuisse insignitum, credidere, nihil prorsus aliud, quam quod a patribus suis acceperant, credidisse, firmissime etiam sit credendum, consectariumne hinc erit, ut* Nigasium *exstitisse episcopum, indubitanter credere debeamus? Id certe mihi non apparet. Quid enim?* SS. Nigasium *et, quos ei socios plerique adjungunt,* Quirinum *et* Scubiculum *abscissa sibi capita manibus propriis post necem arripuisse hæcque gestantes in adversam insulæ, abs Itta fluvio formatæ, ripam Vada antea ignoto concessisse, Majores nostri, uti e supra laudatis infraque adhuc laudandis Sanctorum nostrorum Actis aliisque documentis nemo non colliget, credidere, eosque sic nihil, quam quod a patribus suis acceperant, credidisse, nobis etiam (neque enim aut fabulam ipsimet finxisse aut fabula recentiori, ab aliis conficta, decepti fuisse queunt ostendi) est credendum; quis hinc autem,* Nigasium, Quirinum *et* Scubiculum *abscissa sibi capita manibus propriis post necem insigni prodigio vere gestasse, indubitanter credendum, concludat? Nemo certe, qui innumeris alioquin commentis fidem indubitatam pari argumentandi modo conciliandam, consideravit.*

43 *Itaque tum fere duntaxat res, quas Majores nostros credidisse ac a patribus suis accepisse scimus, indubitanter, nisi quid suaserit contrarium, credere debemus, cum hi a tempore, quo res illæ evenere, tam parum noscuntur vixisse remoti, ut eas quam optime potuerint habere perspectas; cum autem, si supra laudatam Riculfi chartam et Corbeiense forsan, in quibus absque* episcopi *titulo* Nigasius *recensetur, Hieronymianum apud Florentinium apographum exceperis, universa, in quibus de* Nigasio *agitur, monumenta ac ipsamet, uti supra ex instituto docui, Sancti hujus passio seu Acta Usuardo, qui circa annum 877 vivere desiit, recentiora, ut antea monui, existant, enimvero eos, a quibus sua in monumentis* illis *de* Nigasio *narrata Majores nostri accepere, tam parum a tempore, quo gesta feruntur, vixisse remotos, ut quam optime hæc comperta habere potuerit, vero apparet omnino absimile; quare non est, cur charactere episcopali, uti ex iisdem monumentis quæpiam tradunt, insignitum fuisse* Nigasium, *indubitanter horum seu fide seu auctoritate credamus. Et vero id credentibus Usuardus etiam, qui, ut dictum, universis monumentis illis est antiquior, adversari videtur;* Nigasium *enim non episcopum, sed* presbyterum *duntaxat appellat. Scio quidem, tribus primis Ecclesiæ seculis* presbyteri *nomen tam ad episcopum, quam ad inferioris ordinis sacerdotem designandum promiscue fuisse adhibitum; verum id nono, quo Usuardus floruit, seculo haud amplius obtinuit. Ita nimirum passim censent eruditi, nec hisce, ut apparet, refragantur ipsimet laudati Gal. Christ. auctæ Scriptores.*

in medium

F

44 *Ast an omnibus etiam et singulis seculis, Usuardi ætatem prægressis, ac proin et tunc, cum monumenta, e quibus is* Nigasii *notitiam hausit, fuere conscripta, episcopi sub inde adhuc nuncupati fuerunt* presbyteri? *Ita, ut videtur, arbitrantur iidem scriptores, hincque etiam factum aiunt, ut Usuardus, cum ad monumentorum sibi prælucentium fidem scriberet,*

hic adductas,

AUCTORE C. B.

beret, ne nomen quidem presbyteri, *quod in hisce* Nigasio *tribui videbat, immutare volens, solo isthoc Sanctum hunc distinxerit. Verum, etsi id mihi admodum dubium ac ne quid etiam pejus dicam, incertum appareat, sit tamen, putant, hincque adeo pariter acciderit, ut Lucianum Belloracensem, etiamsi* episcopum *a pluribus appellatum, solo* presbyteri *titulo Usuardus ad* VIII *Januarii diem ornarit, consectarium saltem inde erit, ut quos* episcopos *hic martyrologus appellat, etiam eos non presbyteros, sed* episcopos *in monumentis sibi prælucentibus invenerit appellatos; cum autem sic habeat, quo fato quave ratione est factum, ut ex hisce, qui omnes, nullo excepto, re vera exstitisse episcopi certo sciuntur, nullus plane et tamen tam* Nigasius *quam Lucianus, de quo (Tillemontium tom* IV *Monumen. Eccles. pag.* 747 *et seq. videsis) non minus sane, quam de* Nigasio, *an episcopus exstiterit, est dubium, solo presbyteri titulo in monumentis Usuardo prælucentibus fuerit affectus? Id enimvero accidit quam maxime mi-* C *rum, suspicarique facit, re etiam ipsa Lucianum et* Nigasium, *non episcopos, sed inferioris dumtaxat ordinis sacerdotes seu presbyteros exstitisse.*

Incertum ac dubium.

45 *Itaque, etsi quidem,* Nigasium *exstitisse dumtaxat inferioris ordinis sacerdotem, pro certo asseverare non ausim, anne tamen re vera exstiterit episcopus, ac proin an eum e mero, qualis initio creditus fuerit, presbytero episcopum regionarium, ac deinde, ut fabulæ temporis progressu crescunt, e regionario Rotomagensem episcopum haud fecerint, dubitare ob jam allegata cogor. Nec ut credam exstitisse episcopum, me movere queunt, quæ id luculentissime etiam docent supra plus semel laudata archiepiscoporum Rotomagensium Acta: præterquam enim, quod in hæc, quod supra generatim de monumentis omnibus, de* Nigasio *post Usuardum locutis, dixi, quadret, seculo demum, ut docui, undecimo sunt scripta ac proin tempore a* Nigasii *ætate longe remotiori, quam ut, qui ea scripsit, episcopusne, an non ille exstiterit, potuerit habere sat probe perspectum. Diutissime qui-* C *dem* Nigasium *ut pontificem martyrem jam coluit Rotomagensis ecclesia; verum, eum ne seculum quidem, quo ita Sanctum colere inceperit, determinari utcumque queat, dubium mihi atque incertum apparet, anne id, si non Archiepiscoporum Rotomagensium mox iterum laudatis exiguæ hac in re auctoritatis Actis, sola forsan penes nos exstante sæpiusque etiam jam laudata* S. Nigasii *Passione impulsa haud fecerit. Hæc enim diserte loco non uno* Nigasium *appellat* episcopum; *ast, cum fidem integram, ut supra docui, minime mereatur, hincque tempus, quod* S. Nigasii *martyrio assignat, certum facere haud queat, idem eamdem ob causam de episcopali, quem huic Sancto nostro attribuit, charactere est dicendum.*

D

§ IV. Sanctorum in Fastis sacris memoria, ecclesiasticus variis locis cultus, reliquiæ primum translatæ.

Sancti nostri, quorum memoriæ sec. IX,

S*ancti nostri martyres* Nigasius, Quirinus, Scuviculus *et* Pientia, *qui hodie sequentibus hisce verbis,* In pago Vilcassino passio sanctorum martyrum Nicasii episcopi Rothomagensis, Quirini presbyteri, Scubiculi diaconi, et Pientiæ virginis sub præside Fescennino, *in Martyrologio Romano hodierno annuntiantur, in pluribus aliis Fastis sacris recentioribus, quos hic, utpote nihil omnino aut jam dictis, aut porro dicendis ponderis addentes, recensere necesse non est, hodie pariter, ut jam supra innui, commemorantur; cum autem* Nigasius, Quirinus *et* Pientia *Usuardino* E *etiam Martyrologio, ut jam antea vidimus, hodie exstent inscripti, Sanctorumque in Martyrologiis antiquis seu classicis, quale Usuardinum est, inscripto pro cultu ecclesiastico habeatur, id enimvero, tres illos e sanctis nostris Martyribus, quorum primus in vetustissimo etiam Corbeiensi apud Florentinium et Dacherium Hieronymiano apographo memoratur, postremo nominatos cultu hujusmodi jam inde a sec.* IX, *quo Martyrologii Usuardini auctor floruit, fuisse gavisos, argumento est. Nec, quin jam tum eodem honore affectus etiam fuerit* Scuviculus, *ambigendum apparet; etsi enim Usuardus, quem Martyrum nostrorum classem e particulari quapiam nobis incomperta notitia hausisse oportet,* Scuviculi *nusquam meminerit, Riculfus tamen, Rotomagensis episcopus, qui eodem, quo Usuardus, seculo* IX *floruit, primo episcopatus sui anno, Christi ex infra dicendis* 872, *tam* S. Scuviculi, *quam* SS Nigasii, Quirini *et* Pientiæ *reliquias veneraturus suffragiaque imploraturus Vadiniacum, uti ex infra huc transcribenda Rotomagensis illius antistitis charta liquet, sese contulit, idque,* F *nisi jam tum* Scuviculus *æque, ac* Nigasius, Quirinus *et* Pientia, *honores, deferri ab Ecclesia Sanctis solitos, fuisset adeptus, facturus fuisse haud videtur.*

imo et jam inde a sec. IV forsan cœlitum honores delati,

47 *Verum nonne etiam citius, quam eum jam nonum laberetur seculum, cœlitum honores Sanctis nostris fuere delati?* Nigasio, Quirino *et* Scubiculo, *statim atque martyrio fuissent affecti sepulturaque in insula Vadiniacensi donati, ecclesiam ibidem, et quidem a* S. Pientia, *fuisse exstructam, Nigasiana, prout apud nos in duobus Mss. exemplaribus supra laudatis exstant, Acta diserte tradunt; verum id propterea nemo certe, qui, quæ supra de sublesta horum fide disserui, expenderit, credendum existimabit. Ecclesiam quidem* Nigasio Quirino *et* Scubiculo *Vadiniaci fuisse exstructam, anonymus Lucubrationis, apud Marteneum exstantis supraque a me num. 8 laudatæ, auctor e Passionis eorum, quam laudat, Historia etiam affirmat; verum simul, id non statim ab illorum martyrio factum, non obscure indicat. Et sane, cum, Sanctis nostris pro fide, quod, ut supra*

A supra docui, verosimilius anno circiter 286 evenit, interfectis, nondum etiam statim in Galliis Christiani pace fuerint gavisi, fuisse tum abs hisce in SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *honorem exstructam ecclesiam, nemo facile in animum induxerit. At vero, cum equidem tribus hisce Sanctis nostris Vadiniaci fuisse ædem sacram antiquitus ædificatam, indubitatum appareat, quandonam id factum statuamus? Rem ad Constantini Magni ætatem seu sec.* IV *initium referendam, Davanneus, eximia prorsus, uti ex infra dicendis patescet, in Sanctos nostros pietate ac veneratione vir, in horum, quam a se contextam anno primum* 1628 *ac deinde variis additionibus auctam anno* 1643 *iteraris typis vulgavit, Vita, jam supra sæpius a me laudata pluriesque adhuc infra laudanda cap.* 47 *suspicatur; neque vero immerito; cum enim tunc, ut recte observat, ædes sacræ et Romæ et toto late imperio ac nominatim in Gallia plurimis locis fuerint erectæ, tum pariter Vadiniaci in* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi, *imo et* S. Pientiæ, B *quæ, quamvis forsan una cum* Nigasio, *ut dictum, martyrium haud subierit, eodem tamen, quo illi, Vadiniaci loco fuerat sepulta, honorem supra eorum tumulos exstructum fuisse ædificium hujusmodi, a veri specie neutiquam abhorret.*

reliquiasque seu aut equidem,

48 *Hanc porro ædem sacram, quam exiguæ dumtaxat exstitisse molis tradit, primævo in statu usque ad sec.* VII *permansisse, tumque a S. Audoëno seu, ut alias vocatur, Dadone, probabilius ab anno* 640 *usque ad annum* 683, *uti in Opere nostro ad* XXIV *Septembris diem, quo de Sancto illo ibidem actum, videre licet, Rotomagensium episcopo, in prioratum, monachis in hunc, quos e Rotomagensi suburbana, tum* S. Petri, *post* S. Audoëni *dicta, Ordinis S. Benedicti abbatia arcessierat, inductis, fuisse tandem erectam, cap.* 48 *affirmat, mox etiam adjungens, tum quoque inde ossium* SS. Nigasii, Quirini, Scuviculi *et* Pientiæ *partem Rotomagum, curante eodem sancto antistite, ad dictam, tunc ac diu adhuc post extra, modo intra Rotomagum sitam, abbatiam fuisse translatam. Neutrum quidem ex hisce assertis,* C *quorum primum tamen veluti indubie verum Cointius in Annal. Eccl. Francorum anno* 841, *num.* 24 *admittere videtur, antiquo quopiam, quod fidem facere natum sit, documento confirmat; ast, cum S. Audoënus, dum Romæ, Coloniæ Agrippinæ aliisque in locis, ubi Sanctorum reliquias reperi noscebat, versaretur, harum sibi partes, quo sacris hujusmodi opibus Rotomagenses ecclesias locupletaret, adipisci, majorem in modum, uti in abbatiæ proxime memoratæ Historiæ lib.* 1 *Pomerayus,* Audoëni *apud nos loco proxime cit. Vitis minime refragantibus, docet, studuerit, hinc saltem, eumdem in finem a sancto isto antistite, ut quæpiam* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *reliquiarum seu ossium pars e Vadiniacensi* S. Nigasii *seu ecclesia seu prioratu Rotomagum transferretur, fuisse curatum, verosimile apparet. Quod si autem, id a S. Audoëno ac proin sec.* VII *haud factum, quis nihilominus præfracte adhuc velit, fuisse equidem annorum aliquot ante annum* 841 *spatio notabiles* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi, *imo et* Pientiæ, *reliquias e vico Vadiniacensi Rotomagum ad S. Audoëni ibidem abbatiam translatas, concludendum e Riculfi archiepiscopi Rotomagensis Charta apparet, uti mox, cum hanc plus semel jam laudatam huc transcripsero, ostendam.*

at certe C. B

49 *Sequentibus hisce apud Pomerayum in mox iterum nominatæ abbatiæ Historia pag.* 399 *et seq. concipitur verbis:* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis ego Riculfus, tametsi meritis negantibus, divina tamen opitulante Clementia, Rothomagensis ecclesiæ humillimus archiepiscopus sive abbas ex cœnobio sancti Petri almique Audoëni, quod in suburbio metropolicæ urbis quondam angustius claruit, primo ordinationis meæ anno, videlicet XVI Kalendarum Decembrium, dignum duxi limina Sanctorum, scilicet Christi confessoris Audoëni, præfatæ urbis quondam almi antistitis, et beatorum martyrum Nigasii, Quirini, Scuviculi et sanctæ Pientiæ adire (quorum sacrosancta corpora tunc temporis apud Vadiniacum villam causa metus Nordmannici, licet in proprio solo, exulabantur) eorumque suffragiis supplicare, quatenus quem meritorum nullo ornari E bono memineram, nullaque ecclesiastici dogmatis prudentia imbutum crebris dolebam suspiriis, eorum patrociniis apud fontem pietatis et sapientiæ Dominum intervenientibus, et propriis mererer ablui squalloribus, et plebi nobis olim cælitus commissæ divini pabuli tritici salubriter sufficienterque dispertiri valerem. Denique in crastinum, quod fuit XV Kalendarum Decembrium, cura pastorali affectuque devotionis motus, nulla (Deus testis est) curiositate temeritatis actus, summa cum veneratione decrevi perscrutandum, adhibitis mecum ejusdem congregationis quibusdam optime religionis fratribus, utrumnam sacrosanctum præfati confessoris almi Audoëni corpus in suæ positionis teca digne servaretur. Quod ut cognovimus, pro maximo desiderii ardore, quem jugiter circa cultum ejus habueram, tandem diu desiderato opportunoque potitus tempore, quædam proprii corporis sui mecum tuli pignera, quatinus si quando humanæ infirmitatis lapsu a recti tramitis linea declinarem, ejus patrocinio munitus in cælis veniam mererer, cujus memoriam mecum ferens in terris juge servitium impenderem.

uti ex Riculfi Charta, quæ hæc

F

50 Et ut peculiarius ejus clementiam mihi conciliare valerem, ne scilicet magni discriminis incurrerem nefas, quippe qui tot scelerum piaculis squallidus, tam purum sacrumque corpus præsumpsissem manibus immeriti contrectare, salubri reperto consilio, statui duos mansellos, qui sunt in Bidolido, cum mancipiis his nominibus Bertuino, Vuinetrude, Gumberga, Runduis; et cæteris adjacentiis de villa Rumiliaco ad ejus luminaria perpetuo fovenda perenni dono reddere, quatinus dum nostræ oblationis munusculo ante ejus venerabile sepulchrum lampades rutilarent, suis precibus obtinere valerem inter prudentes Virgines, bonorum operum lampades gestantes, ultimum saltem locellum obviamque Christo corde venire securo. Obsecro itaque omnes successores meos episcopos, ut apud eos hæc authoritatis nostræ constitutio inviolata permaneat, quatinus ipsi quoque, dum eis bonum nostrum non displicet, æternæ retributionis præmium a pio judice Christo percipere valeant. Si quis vero alius contra hoc decretum agere temptaverit, perpetuo anathema-

integra donatione,

AUCTORE C. B.

te a nobis se damnari noverit, nisi se ab hac præsumptione coercuerit : ut, qui non optat nobiscum honorem exhibere Sanctis, gehennali damnatione in inferno plectatur cum spiritibus immundis. Et, ut hæc constitutio nostra futuris sæculis maneat inconvulsa, subscripsione roboravimus propria; et, ut munus nostræ scriptionis per revoluta tempora firmius haberetur, manu nostra subter firmavimus, canonicos quoque nostros et monachos, fidelesque laicos corroborare præcipimus, ac, ut firmius haberetur, annulo sanctæ Mariæ impressimus. *Talis est, quam lectoris oculis, quod jam supra plus semel allegata infraque adhuc allegânda sit, integram hic, omissis tamen ei subscriptorum, quæ hic nosse parum refert, nominibus, subjiciendam existimavi, Rieulfi Charta.*

concludendum

51 *Hic, qui et S. Audoëni abbas, ab anno* 872 *usque ad annum* 875, *ut Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* XI, *col.* 23 *et seq. docent, moderatus est Rotomagensem ecclesiam; quare cum sese S. Audoëni,* Nigasii, Quirini, Scuviculi *et* Pientiæ *limina primo ordinationis suæ anno adiisse, in Charta, aliquanto, ut apparet, post data, moxque huc jam transcripta, dicat, id anno* 872 *aut seq. indubie fecerit; verum, cum locus, quo passi ac sepulti sunt* B *Martyres, proprius hisce censendus quodammodo sit, certeque, dum loco hujusmodi corpora illorum seu quiescunt seu servantur, haudquaquam pro loco exsilii ratione horum haberi ille queat, qui, quæso, Rieulfus, qui et ipse Vadiniacum villam* fundum Sanctis nostris proprium *appellat, ibidem horum corpora tum exsulasse, in eadem Charta, veritate haud læsa, affirmat? Quid si corpora illi aut saltem notabilia eorum ossa, si non jam inde a sec.* VII, *post equidem seu sub sec.* VII. *finem sequentisve initium ac proin annorum ut minimum aliquot ante annum* 841 *spatio e vico Vadiniacensi Rotomagum fuerint ad S. Petri seu Audoëni abbatiam translata, et inde, cum per plures annos in sacro isto asceterio fuissent ser-vata, anno* 841 *præ metu Normannorum, qui tum, uti ad eumdem annum in Annalibus Benedictinis Mabillionius num.* 32 *docet, in Neustriam, Osehero duce, irrumpentes, Rotomagum vici-* C *namque huic urbi abbatiam illam incendere, Vadiniacum reducta ?*

apparet, ante annum 821 Rotomagum fuere translata,

52 *Ita certe, dictæ abbatiæ, e qua sacra illa pignora, cum per plures annos in ea quievissent, metu Normannorum anno* 841 *Vadiniacum fuerint reducta, ratione habita, Riculfus, dum anno* 872 *aut sequenti ad vicum illum venit, ea tum ibidem, utut in proprio fundo, exsulasse, in Charta supra recitata, veritate nil læsa, affirmavit. Pariter quidem id eum veritate asseruisse fuerit censendus, si eadem corpora notabiliave horum ossa e loco, a S. Audoëni abbatia diverso, in quo per plures annos fuissent servata, Vadiniacum metu Normannorum anno* 841 *fuerint reducta; verum sacra illa pignora translata fuisse ad locum, abs abbatia illa diversum, e quo, cum plurium annorum spatio ibidem quievissent, metu Normannorum anno* 841 *Vadiniacum fuerint reducta, nemo umquam asseruit, nec quid usquam, e quo, fuisse id factum, vel suspicari queas, occurrit. Jam vero, cum sic habeat, ac Vadiniacum una cum S. Audoëni corpore, quod eo absque dubitatione ulla (Commentarium Sancti hujus Actis prævium, Operi nostro ad* XXIV *Augusti insertum, num.* 17 *videsis) Normannorum metu anno* 841 *fuit translatum,* Nigasii, Quirini, Scuviculi *et* Pientiæ *corpora notabiliave horum ossa fuisse delata, sese in Ms. abbatiæ S. Audoëni codice legisse, Pomerayus in hujus Historia pag* 202 *insinuet, enimvero sacra illa pignora, si non inde, certe e Rieulfi Charta, utpote in qua, primo ordinationis suæ anno, Christi e dictis* 872 *aut seq.,* apud Vadiniacum villam *exsulasse illa, indubie haud alia quam supra assignata ratione Riculfus, falsitatis certe ea in re haud arguendus, affirmarit, e villa ista seu vico Rotomagum ad S. Audoëni abbatiam annorum aliquot ante annum* 841 *spatio fuisse delata, concludendum, spectatis omnibus, quæ jam dixi, apparet.* D

aut partim, aut omnes in urbis hujus, ubi hodieque duo S. Nigasii,

53 *Porro Davanneus, qui, ut jam monui, ossium* SS. Nigasii, Quirini, Scuviculi *et* Pientiæ *partem Rotomagum ad suburbanam S. Audoëni seu S. Petri abbatiam, S. Audoëno curante, fuisse translatam, cap.* 48 *supra cit.* E *scribit, ibidem præterea, eumdem sanctum Rotomagensem episcopum Rotomagi ædem sacram, quæ insignis modo est parœcialis ecclesia, sub* S. Nigasii *nomine et dedicasse et duobus Sancti hujus ossibus, hodieque in illa servatis, ditasse, adjungit, aedeinde cap. proxime seq., tum quoque eum Lexoviensi episcopo quædam* S. Pientiæ *ossa, quæ is, ut ait, Rotomagi in palatii sui sacello, in S. Candidi veteris collegiatam et parœcialem ecclesiam modo mutato, deposuit, Audoënum communicasse, affirmat. Verum hæc, utut certe omnia, si locum habuere umquam, Davannei ætatem longissime prægressa, nullo iterum hic scriptor firmat testimonio antiquo; quare, etsi quidem forsan, quod de duobus* S. Nigasii *ossibus in Rotomagensi Sancti hujus nomine insignita ecclesia ab Audoëno locatis ait, vero haud absimile ob rationem num.* 48 *allegatam queat videri, minime tamen id aliaque, quæ de quibusdam* S. Pientiæ *ossibus, per Audoënum cum Lexoviensi episcopo communicalis ac abs hoc deinde Rotomagi depositis, memorat, pro certis atque indubitatis sunt habenda. Ast, etsi sic habeat, recte tamen duo* S. Nigasii *ossa Rotomagi in parœciali a Sancto hoc dicta ecclesia, etsi interim, quandonam, a quo et unde (neque enim, Mellento accepta, Antiquitatum Rotomagensium, anno* 1587 *editarum, auctori, absque ullo vade asserenti, fidem hic adhibendam reor) allata eo fuerint, sit incertum, hodieque asservari, sola etiam Davannei fide credideris; id enim e fide dignis notitiis, Rotomago vel acceptis, vel ab ipsomet etiam sibi ibidem comparatis, perspectum habere potuit reque etiam ipsa verosimillime habuit.* F

at non itidem aliqua S. Pientiæ ossa servantur,

54 *Hinc etiam, olim saltem aliquot* S. Pientiæ *ossa, uti ex ejusdem Davannei, quæ jam memoravi, dictis consequitur, Rotomagi in collegiata S. Candidi veteris ecclesia, etsi interim quandonam, a quo et unde allata eo fuissent, incertum pariter sit, fuisse asservata sola scriptoris illius auctoritate et fide credo, idque eo propensius quod, ut ait, ossa illa in authentica, quam sibi præluxisse innuit, ecclesiæ ejusdem charta recenseantur. Verum an ista aliave sacra* S. Pientiæ *lipsana in dicta S. Candidi veteris ecclesia hodieque pariter exstant?*

AUCTORE C. B.

exstant? Ibidem quidem hujus Sanctæ nostræ cingulum, quo mulieribus, in partu periclitantibus imposito, prodigiose non raro succurri, sese dictæ ecclesiæ canonicis audivisse ait, modo adhuc asservari, ossa vero a Calvinistis, Rotomagi in sacra omnia anno 1562, *ut notissimum est, impiissime debacchatis, in ignem conjecta flammisque absumpta fuisse, asseverat. At vero. parte una reliquiarum* S. Pientiæ *Abrincas delata ibidemque in cathedrali ecclesia deposita, partem alteram Rotomagi in collegiata S. Candidi veteris ecclesia et Meltenti in S. Nigasii prioratu honorifice asservari, Arturus a Monasterio hodie in Gynæceo sacro, haud citius quam anno* 1657 *ac proin diu post annum* 1562 *typis vulgato, affirmat; ita autem is scriptor cum Davanneo, qui, ut dictum, posteriori hoc anno* S. Pientiæ *ossa, quæ Rotomagi in collegiata S. Candidi veteris ecclesia asservabantur, combusta ab hæreticis fuisse ait, pugnare videtur. Erit quidem fortassis, qui ab Arturo quo hunc cum Davanneo in concordiam adducat, per* S. Pientiæ *reliquias, quas Rotomagi in proxime dicta ecclesia servari asserit, non alias, quam supra memoratum a Davanneo ejusdem Sanctæ nostræ cingulum, velit intelligi; verum interpretatio isthæc videtur ab Arturi mente omnino aliena, cumque ratio alia, qua duo illi scriptores componantur, assignari, ut apparet, haud possit, utri hic assentiendum? Cum ex ipsismet S. Candidi veteris canonicis, optime sane, quæ ad hanc spectabant nec citius quam patrum suorum memoria gesta erant, explorata, ut credere par est, habentibus, Davanneus, quæ de re illa scribit, intellexisse videatur, scriptore isthoc, ut mihi equidem apparet, hic standum, ac proin, quæ olim Rotomagi in dicta ecclesia asservata fuere,* S. Pientiæ *ossa, ibidem haud amplius exstare existimandum.*

diversis locis sacris,

55 *Verum etsi sic habeat, ac pariter, quæ olim in Rotomagensi S. Audoëni abbatia seu ecclesia asservata fuere,* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *ossa ibidem haud amplius, uti infra docebo, reperiantur,* Pientiam *tamen prioris ecclesiæ canonici,* Nigasium *vero,* Quirinum *et* Scuviculum *posterioris monachi solemni festo adhuc celebrant, aut certe seculo proxime prægresso, media sui parte nondum elapso, quo, qui hæc nos cap.* 49 *et seq. docet, Davanneus floruit, celebrarunt. Nec dubito, quin* Nigasius *quoque Rotomagi in supra memorata nominis sui ecclesia, in qua, ut dictum, duo ejus ossa hodieque asservantur, peculiari quodam una cum* Quirino *et* Scuviculo *cultu afficiatur, certeve olim fuerit affectus; etsi enim id nusquam litteris mandatum inveniam, rem tamen mihi suadet exstans penes nos* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *passio, in lectiones novem pro officio ecclesiastico divisa, ac, ut adnotatio, ei in capite adscripta, fert, Rotomagi e parœcialis* S. Nigasii *ecclesiæ Ms. accepta indeque ad decessores nostros anno* 1642 *transmissa. Verum quo modo quantaque solemnitate tres isti Sancti nostri ibidem coluntur cultive olim fuere? Nihil plane, quo id determinem, occurrit; ast de cultu, quo in Rotomagensi S. Audoëni abbatia seu ecclesia gavisi sec. proxime elapso fuere, aliter censeas; hæc quippe illos ritus triplicis officio, lectionibus, quibus id partim constat, vitam et martyrium eorum complectentibus,* XI *Octobris die quotannis sec. proxime prægresso, media sui parte nondum elapso, quo, qui id iterum cap.* 50 *nos docet, Davanneus floruit, celebrabat; cum autem sic habeat, eadem ecclesia solemniori etiam ritu, quam reliqua tam civitatis quam diœcesis Rotomagensis loca, si forsan, ubi partem capitis* S. Pientiæ *asservari aiunt. Rupem-Guidonis; Fiscanensem, ubi aliquot* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *ossa, Thecæ argenteæ inclusa, exstare, Pomerayus affirmat, Ordinis S. Benedicti abbatiam; Vadiniacensem, ubi omnes quatuor Sancti nostri pro fide occisi ac sepulti parsque reliquiarum eorumdem in veneratione adhuc est, prioratum seu vicum; mox iterum memoratam Rotomagi sancti* Nigasii, *aliamque ibidem, ubi etiam aliquot Sanctorum nostrorum reliquias reperiri, supra laudatus Antiquitatum Rotomagensium auctor pag.* 72 *ait, S. Viviani ecclesiam; ac denique, quam fidei lumine illustrasse* Nigasius *dicitur, Pontisariam seu Pontesiam exceperis,* SS. Nigasium, Quirinum *et* Scuviculum *seculo proxime elapso celebravit.*

tum et in tota Rotomagensi diœcesi cultu olim fuere,

56 *Id, uti etiam, fuisse nihilominus tres hosce Sanctos nostros in tota Rotomagensi diœcesi, in cujus cathedrali ecclesia aliquot* S. Nigasii *reliquias hodieque honorifice asservari, Farinus Normanniæ Christianæ pag.* 69 *ait, cultu ecclesiastico plane eximio tunc gavisos,* ac porro hodieque *gaudere, e jam nunc dicendis evadet perspicuum. Ecclesiæ metropolitanæ Rotomagensis, quod illustrissimi ac reverendissimi domini Francisci de Harlay Rotomagensis archiepiscopi jussu recognitum annoque* 1627 *excusum notatur, penes nos exstat Breviarium. In hoc alteroque adhuc antiquiori, quod penes nos pariter exstat, anno* 1581 *typis mandato ejusdem ecclesiæ Breviario ad* V *idus seu* XI *Octobris diem ecclesiasticum de* SS. Nigasio, Quirino *et* Scuviculo *officium, non sub triplici, sed duntaxat sub duplici ritu recitandum præscribitur. Ac hinc quidem cultu sane eximio, sed tamen minus solemni, quam in dicta S. Audoëni ecclesia, in tota aut certe, cum id forsan non minori, quam in hac, solemnitate in mox memoratis urbis ac diœcesis Rotomagensis locis fuerit peractum, fere tota Rotomagensi diœcesi* SS. Nigasium, Quirinum *et* Scuviculum *integro illo temporis spatio, quod ab anno* 1581 *usque ad annum* 1627, *imo vero ob mox allegunda usque ad annum* 1736 *excurrit ac proin toto sec. proxime elapso fuisse quotannis affectos, evadit perspicuum; dicto autem anno* 1736 *tres illos Sanctos nostros a* V *idus seu a die Octobris* XI, *cui erant affixi, ad secundam mensis hujus Dominicam, modo hoc, modo alio die recurrentem, rejicere, eosque deinceps, altioris classis ritu adhibito maximaque in ecclesiasticum, quo antea colebantur, officium mutatione inducta, non solos, sed una cum S. Meltono celebrare est visum. Hæc omnia ex ipsomet, quod anno illo impressum est quodque mihi ante oculos versatur, ecclesiæ Rotomagensis Breviario intelligo.*

57 *In hoc enim ecclesiasticum sequenti isthoc titulo,* Festivitas SS. Nigasii, Neustriæ apostoli, et sociorum Martyrum, ac Melloni, qui ecclesiam Rotomagensem fundaverunt, *in capite munitum ac secunda mensis Octobris Dominica*

[AUCTORE C. B.] Dominica sub triplici primæ classis ritu recitandum præscribitur officium; id autem, ut reliqua, in quibus ab officiis, antea recitari in Sanctorum nostrorum honorem ex antiquiorum Rotomagensium anni 1581 et anni 1627 Breviariorum præscripto undecima Octobris die solitis, differat, silentio prætercam, orationem et lectiones, Sanctis, quos celebrat, proprias, quam maxime ab oratione et lectionibus, quæ in duobus illis antiquioribus Breviariis de SS. Nigasio, Quirino et Scuviculo leguntur, discrepantes, complectitur. Ut quam verum id sit, lectori ad oculum pateat, tantummodo tam quæ in hisce, quam quæ in alio mox dicto recentiori Rotomagensi Breviario occurrit, orationem, lectionibus interim, quod nimis sint prolixæ, brevitatis causa omissis, huc transcribo. Prior, quæ in dictis duobus Breviariis antiquioribus, utut lectiones, maxime etiam invicem dissonas complectentibus, diversa non est, sic habet: Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut, sicut devotissime po- (B) pulus christianus ad Sanctorum martyrum tuorum Nigasii, Quirini et Scuviculi temporalem solemnitatem concurrit, ita perfruatur æterna, et quod votis celebrat, comprehendat effectu. Per Dominum etc. Posterior vero his verbis concipitur: Deus, qui lucem habitas inaccessibilem et sanctorum Nigasii cum Sociis ac Melloni ministerio de tenebris in admirabile lumen tuum nos vocasti, fac, ut eorum intercessione crescamus in gratia et cognitione Domini nostri Jesu Christi, qui tecum etc. Binas modo hasce orationes aliaque jam nunc allegata studiosus lector expendat, statimque, tam quæ de mutatione in ecclesiasticum SS. Nigasii, Quirini et Scuviculi officium inducta, quam quæ de cultu insigni, quo hi sæc. proxime elapso fuere in tota Rotomagensi diœcesi seu ecclesia gavisi ac porro hodieque gaudent, supra asserui, veritati esse apprime consona, perspicue intelliget.

[coluntur,] 58 At vero Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. XI, col. 5 de cultu, quo Nigasius olim in ecclesia Rotomagensi fuit gavisus ac porro adhuc gaudet, sequentem loquuntur in modum: Nigasius una cum sancto Mellone pro- (C) ximo successore suo (hic nimirum secundus, Nigasius vero, uti e supra dictis putant, primus fuit Rotomagensis episcopus) colitur in ecclesia Rotomagensi Dominica prima Octobris ab hisce nuperis diebus, quibus et retractatum est et denuo typis (anno videlicet, ut dictum, 1736) mandatum ecclesiæ ejusdem Breviarium. Colebatur antea solitarius III idus Octobris; hæc autem iis, quæ de diebus, SS. Nigasii, Quirini et Scuviculi cultui hodie et olim sacris jam docui, minime consonant; verum apud scriptores illos in diebus, quos antiquiori et hodierno Nigasii cultui hic assignant, errorem cubare, nemo non facile credet qui, quæ de hoc argumento asserui, ex ipsismet, quæ supra laudavi, ecclesiæ Rotomagensis Breviariis, studiosissime a me inspectis, hausta esse, consideravit. Ego interim id hic monuisse contentus a cultu, quo Sancti nostri vel partim, vel omnes in diœcesi Rotomagensi gaudent olimque fuere gavisi, sermonem ad illorum in aliis etiam nonnullis extra diœcesim illam sitis locis cultum jam converto. In Normannia, ad Sequanam fluvium, octo leucis supra Rotomagum in Eurum et sex ab Ebroicis in ortum situm est Vernonium, Gallice Vernon, (D) Ebroicensis sub metropoli Rotomagensi diœcesis oppidum, supernæ lucis face, si Saussayus in Martyrologio suo Gallicano recte notet, a S. Nigasio illustratum.

59 Ibidem magna in veneratione S. Quirini [idemque Vernoni,] memoriam haberi, sese e loci parocho, qui simul id ob quaspiam Sancti hujus reliquias, in dicto oppido servatas traditionemque de fide, in hoc abs illo illata, fieri indicarit, didicisse, Davanneus in suis ad primam Vitæ S. Nigasii editionem Additionibus cap. 10 affirmat; etsi autem cultus exterioris genus, quo illa ibi erga S. Quirinum veneratio exhibeatur, non exponat nec id aliunde mihi innotescat, Quirinum tamen ibidem, imo simul etiam Nigasium et Scubiculum ritu ut minimum semiduplici XI Octobris die coli, haud quamquam a veritatis specie est alienum. Ita autumo, quod, cum in diœcesis Ebroicensis, quod mihi ad manum est quodque anno 1586 notatur excusum, Breviario ad XI Octobris diem ecclesiasticum de SS. Nigasio, Quirino et (E) Scubiculo novem lectionum officium, ritu semiduplici, ut Kalendarium, Breviario præfixum, docet, recitandum, præscribatur, tum sane seu anno 1586 ac proin a longissimo jam tempore tribus hisce Sanctis nostris in diœcesi illa, in qua e dictis Vernonium situm est, ecclesiasticus ritu hujusmodi cultus fuerit exhibitus, nec ulla ex causa, quin in ibidem, si non altioris, ejusdem saltem Ordinis ritu hodieque fiat, videatur ambigendum. Ad Abrincensem, modo, quæ altera est episcopalis Normanniæ sub metropoli Rotomagensi civitas, cathedralem ecclesiam, S. Pientiæ reliquiis, uti e dictis Arturus a monasterio scribit, ditatam, accedo.

60 Nullas quidem in ecclesia illa exstare [Abrincis, ubi S. Pientia.] S. Pientiæ reliquias, Davanneus cap. 49 contendit, pro se etiam supra a me laudatum Antiquitatum Rotomagensium auctorem citans; verum apud hunc, quod ait, nusquam invenio, cumque ipsemet is scriptor, integrum S. Pientiæ corpus Mellenti non asservari, fateatur, quid ni hujus pars exstare queat in cathedrali Abrincensi ecclesia? In Sanctorum ecclesiæ hujus Proprio, quod penes nos exstat (F) quodque typis anno 1635 notatur mandatum, ad XI Octobris diem ecclesiasticum de SS. Nigasio, Quirino, Scuviculo et Pientia duplici primæ classis ritu recitandum proponitur officium, in quo de quatuor hisce Sanctis nostris assignatur oratio sequentibus, quæ subdo, verbis concepta: Deus, qui Sanctam nobis hujus diei solemnitatem in honorem Sanctorum martyrum tuorum Nicasii, Quirini, Scubiculi, Pientiæ et aliorum, quorum reliquiæ in nostra continentur ecclesia, consecrasti, adesto familiæ tuæ precibus et præsta, ut, quorum festivitatem celebramus, eorum meritis et intercessionibus sublevemur. Per Dominum nostrum; ex hac autem et ecclesiastico, ita, ut dixi, de Sanctis nostris quotannis in cathedrali Abrincensi ecclesia recitando officio ibidem non tantum S. Pientiæ, sed et SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi, reliquias exstare aut saltem id sibi Abrincenses, quibus hac in re refragandum haud scio, habere persuasum, concludendum apparet, simulque, quod huc potissimum spectat, etiam fit, ut nullus plane dubitandi locus relinquatur de insigni quatuor

Sanctorum

AUCTORE J. B.

A *Sanctorum nostrorum apud illos cultu, qui, si secus foret, vel ex eo etiam, quod hi eodem prorsus modo, quo Sancti cum abstinentia ab operibus servilibus colendi, tam in dicto Proprio quam in Kalendario, huic præfixo, signentur, dilucide probari posset.*

Aureliani.

61 *Porro non tantum Abrincis et Vernonii, sed et per totas, ad quas binæ hæ urbes spectant, Abrincensem et Ebroicensem diœceses Sancti nostri vel partim vel omnes* XI *Octobris die, uti e jam dictis nemo non colliget, quotannis coluntur, idemque de quatuor reliquis metropoli Rotomagensi subjectis diœcesibus, Constantiensi videlicet, Sagiensi, Lexoviensi et Bajocensi, pari jure, uti ex harum omnium vel Kalendariis, vel Sanctorum Propriis vel denique Breviariis disco, est dicendum. Porro plures adhuc alias, a quibus tum pariter Sancti nostri coluntur, Galliarum diœceses ac nominatim Carnotensem, quæ sæpius infra memorandum Mellentinum* S. Nigasii *prioratum dictamque a* S. Senviculo *parœciam, ut Bailletus docet, complectitur, adducere hic possem; verum illas omnes,* B *cum e jam allegatis ecclesiastici cultus, quo Sancti nostri gaudent, celebritas satis superque constet, modo hic sigillatim recensere Operæ pretium non est, hincque diœcesibus seu ut generatim loquar, locis jam memoratis, in quibus Sancti nostri vel partim vel omnes coluntur, tria dumtaxat adhuc alia, quorum præcipue apud auctores, de Sanctis nostris loquentes, mentio occurrit, adjungo, Aurelianensem videlicet S. Aniani ecclesiam, Malmundariensem solius S. Petri primum ac deinde, delatis eo, ut infra docebo,* S. Quirini *reliquiis, Sancti etiam hujus nomine insignitam seu abbatiam seu ecclesiam, ac denique Mellentinum S. Nigasii prioratum. Ab Aurelianensi S. Aniani ecclesia exordior. Hanc, cum prior, quæ sub Sancti ejusdem nomine Deo dicata Aureliani steterat, a Normannis fuisset destructa, eminentiori urbis hujus loco Robertus Francorum rex, ut Helgaldus, æqualis principi huic scriptor, apud Chesneum in Historiæ Francorum Scriptoribus tom. 4 pag. 72 docet, a fundamentis anno 1029 erexit, eumque ad fastigium fuisset adducta Deoque* C *sub S. Aniani invocatione consecrata, in novum istud ædificium ex antiquo fuere SS. Aniani ac plurium aliorum Sanctorum corpora translata; hosce autem inter Helgaldus, qui ila, de quibus loquitur, sacra pignora apud Chesneum tom. cit. pag. 73 appellat,* S. Scubilium *ibidem recenset.*

ubi S. Scubiculi

62 *Esse quidem, cur in dubium, an Helgaldi apud Chesneum textui SS. Baudelii et* Scubilii *seu* Scubiculi *nomina addita non sint, revocari queat, Tillemontius tom. 4 monument. Ecclesiast. in sua in Dionysium Parisiensem 19 et 24 nota insinuat, idcirco scilicet id faciens, quod Aurelianensium, quæ sec. proxime elapso iteratis typis prodiere in lucem, Antiquitatum auctor le Maire, dum Aniani aliorumque Sanctorum anno 1029 Aureliani factam translationem ex Helgaldo refert, Bedelii et* Scubiculi *mentionem haud faciat, etsi interim Sanctos reliquos, quorum tum corpora seu lipsana una cum corpore S. Aniani translata ab Helgaldo narrantur, commemoret. Ast, si quæ de translatione illa laudatus Antiquitatum Aurelianensium auctor narrat, vere ex Helgaldo acceperit, in hujus exemplari, quod illi præluxit, dictorum nominum omissione, non autem additione in exemplari, quo usus est Chesneus, fuisse erratum, vel ex eo credendum apparet, quod antiqua scriptorum exemplaria, ex antiquioribus horum exemplaribus accepta, vocabulorum omissione frequentissime, additione autem rarissime aut certe multo minus frequenter reperiantur fœdata. Adhæc tam SS Baudelii et* Scubilii, *quam Sanctorum aliorum, quorum corpora una cum S. Aniani corpore anno 1029 Aureliani in novam ecclesiam translata ab Helgaldo loco supra cit. referuntur, translatio ad* XVI *Junii diem in Usuardino Molani, qui diu ante Chesneum et Antiquit. Aurel. auctorem floruit, Auctario Aureliani signatur huicque Martyrologi istius Auctario penes nos exstans scriptum, quod ex veteri ecclesiæ S. Aniani Aurelianensis Ms. acceptum notatur, ac veteri ejusdem ecclesiæ Kalendario præfigitur, adstipulatur.*

aliqua reliquiæ

63 *Sequentia enim, quæ huc faciunt, verba suppeditat :* Translata sunt in eam ecclesiam *(novam scilicet S. Aniani Aurelianensem)* per E Robertum. *(Francorum regem)* corpora SS. Aniani, Euspicii, Monitoris, Flosculi conff. Baudelii et Scubilii Mart. Agiæ viduæ; *quare cum non tantum Sanctorum, quos laudatus Antiquitatum Aurelianensium auctor memorat, sed et Sanctorum, quos omisit, Baudelii et* Scubilii *seu* Scuviculi *corpora seu lipsana fuisse reipsa Aureliani ex antiqua in novam S. Aniani ecclesiam anno 1029 translata videantur, idque, qui tum vivebat, Helgaldus indubie habuerit perspectum, utquid utriusque Sancti istius nomina in scriptoris illius exemplari, quod Chesneo præluxit, non ab ipsomet Helgaldo profecta, sed in hujus textum a manu posteriori intrusa suspicemur? Quidquid itaque hic arguat Tillemontius, fuisse reipsa* S. Senviculi *lipsana anno 1029 in Aurelianensi S. Aniani ecclesia asservata, Helgaldi auctoritate impulsus in animum induco; etsi autem, quæ, qualiave illa exstiterint, aut unde et quando eo fuerint allata, compertum haud habeam, fuisse tamen, quod huc potissimum spectat,* S. Scubiculum *ad* V F *Octobris diem in dicta Aurelianensi ecclesia olim cultum, certum mihi est e jam supra laudato veteri hujus Kalendario. In hoc enim* Scubiculus *ad diem illum, quo proinde inter Prætermissos a nobis jam fuit relatus, novem lectionum Officio, ritu duplici recitando, in ecclesia illa tunc coli indicatur. Nec, quin hodieque ibidem* Scubiculus *colatur, ullam ob causam, maxime si quæ ibidem servata olim fuere, modo adhuc exstent sacra ejus lipsana, dubitandum reor.*

ac eodem Malmundarii et Mellenti olim etiam est factum modoque adhuc est

64 *Quod modo ad Malmundariensem S. Petri seu* S. Quirini *ecclesiam memoratumque* S. Nigasii *prioratum spectat, ecclesia illa seu abbatia, quæ, ut Dionysius Sammarthanus tom. 3 Galliæ Christ. auctæ col. 724 docet, vix duobus passuum millibus a Stabuleto, diœcesis Leodiensis abbatia, disjuncta, eosdem, quos hæc, abbates ac fundatorem habuit, in diœcesi Coloniensi inter Arduennam Silvam et Leodium ad Warchinnam rivulum in Transmosanis est posita; prioratus vero in insula Mellentina, quæ ab urbe homonyma, tribus leucis Meduntа totidemque Pinciaco dissita, exiguo*

AUCTORE C. B.

exiguo Sequanæ brachio sejungitur, quæque, quamvis urbs ad Rotomagensem, ad Carnotensem tamen diœcesim spectat, est situs. Ambobus hisce locis, quorum alterum Malmundarium, *alterum* Mellentum *brevitatis causa subinde deinceps simpliciter appellabo, Sancti nostri hodieque aut omnes aut partim cultu plane insigni gaudent, certeque si non citius, jam inde ab illo tempore, quo sacræ illorum reliquiæ fuerunt eo delatæ, sunt gavisi; verum, etsi id, uti etiam præcipuas, quæ e Sanctorum nostrorum corporibus adhuc supersunt, partes Mellenti et Malmundarii modo asservari, apud omnes fere de hoc argumento locutos, in confesso sit, non parum tamen tam quandonam Malmundarium quam quandonam Mellentum sacra illa pignora fuerint delata, controvertitur, cumque discussione, ut apparet, res sit non indigna, hanc ego, utut multis difficultatibus implexam, in hoc Comment. examinabo ac porro dilucidare conabor, simul etiam, cum id opportunum acciderit, de Sanctorum nostrorum apud Mal-* B *mundarienses et Mellentinos cultu plura, quam modo de hoc dixerim, adducturus; verum, priusquam id faciam, quæ de illorum corporibus aut certe ob ea, quæ infra dicturus sum, horum parte Normannorum metu e vico Vadiniacensi Condatum indeque Wambasium translata ac tandem Rotomagum, metu illo jam dudum cessante, adducta narrantur, § seq., quo ratione et via procedam, juverit expendisse.*

§ V. Reliquiæ Normannorum metu Condatum et Wambasium delatæ postque, metu illo jam dudum cessante, Rotomagum adductæ.

Sanctorum nostrorum hic memoratæ reliquiæ metu Normannorum,

F*uisse aliquamdiu ante annum* 841 *e Vadiniacensi seu prædio seu vico, ubi* SS. Nigasii, Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *corpora fuerant, ut dictum, sepulta, haud modicas horum partes Rotomagum ad suburbanam, ad quam prædium illud spectabat, S. Audoëni abbatiam translatas, indeque ante annum* 872 *ob Normannorum in Neustriam irrumpentium metum ad eumdem vicum reductas, e Riculfi, episcopi Rotomagensis, Charta, num.* 49 *et seq. huc transcripta, concludendum, uti in hanc num.* 51 *et seq. observata ostendunt, apparet. Hæ porro deinde, uti etiam, quæ Rotomagum haud fuerant translatæ, reliquæ fere omnes, nisi forsan, quæ modo Malmundarii et Mellenti exstant, jam antea, quod infra discutiam, vel ad ambo illa loca vel ad alterutrum ex his fuerint allatæ, Sanctorum nostrorum reliquiæ Vadiniaco Condatum, quod, quemadmodum Pomerayus in abbatiæ S. Audoëni Hist. lib.* 4, *cap.* XI *docet, alterum erat pluribus infra memorandum abbatiæ illius prædium, fuere ob eorumdem Normannorum, ferro et igne in diversas Galliarum provincias sævientium, metum translatæ. Id, quæ nunc adducturus sum, dilucide probatum dabunt. Apud Marteneum Thesauri novi Anecdotorum tom.* 3, *col.* 1677 *et quinque seqq. exhibetur, quod supra num.* D 8 *laudavi, quodque, ut ibidem docui, sub sec.* XII *initium exaratum videtur, quodpiam de* B. Nicasii ejusque Sociorum, *ut titulus præfert,* translatione *scriptum,* ex Ms. S. Audoëni Rothomagensis annorum circiter 600, *ut Marteneus monet, acceptum atque ab auctore anonymo concinnatum.*

ut translationis illorum auctor testatur Vadiniaco Condatum,

66 *Hic porro, qui se Rotomagensem S. Audoëni monachum non obscure prodit, Vadiniaci in ecclesia* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *honorem exstructa, multo tempore trium horum Martyrum nostrorum corpora quievisse, sub lucubratiunculæ illius, cujus etiam Ms. exemplar, e S. Audoëni Ms. per Pomerayum excerptum, penes nos exstat, initium num. præfatus, ita mox num.* 3 *prosequitur :* Post plurima igitur annorum curricula, effera gens Danorum, barbarico more piraticam exercens, cum ingenti classe Franciæ finem irrumpere et Occiduæ regionis provinciam, quæ nunc Normannia dicitur, devastando cœpit consumere. Horum ergo infandorum metu gentilium prædi- E ctorum ossa Martyrum sanctæque Pientiæ cum beatissimi Audoëni præsulis gleba ad vicum Condatensium sunt translata. *Ita ille,* SS. Nigasii, Quirini, Scuviculi *et* Pientiæ *corpora Vadiniaco Condatum fuisse translata, luculentissime sane tradens; etsi autem hæc aut certe, quæ* Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *erant, Vadiniaci usque ad tempus, quo Normanni in Gallias seu Occiduam harum provinciam, quæ modo* Normannia *vocatur, irrumpere cœpere, ac proin usque ad annum, quo, ut passim eruditi credunt, id factum,* 841 *requievisse, non obscure etiam, præfatus, quod dixi, per verba jam recitata indicet, haud propterea tamen iis, quæ de* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *corporibus ante annum illum Rotomagum partim translatis docuimus, adversari est censendus, dum enim sacrorum illorum pignorum pars Rotomagum tum fuit delata, pars eorumdem altera longe major Vadiniaci remansit; cum autem a majori parte denominatio, et quidem merito, soleat desumi ac proin, Vadiniaci anno* 841 SS. Nigasii, Quirini *et* Scuvieuli *corpora, etiamsi hæc ibidem tunc inte-* F *gra haud amplius fuissent, adhuc requievisse, laudatus scriptor anonymus indicare, veritate nil læsa, potuerit, non est sane, cur nobis, qui, sacra illa pignora ante eumdem annum Rotomagum fuisse ex parte delata, supra docuimus, adversari existimetur.*

non quidem, ut ille indicare videtur, sub irruptionum Normannicarum initium.

67 *At vero* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi, *itemque* SS. Pientiæ *et Audoëni corpora, statim atque Normanni seu Dani in Gallias seu in Occiduam harum provinciam, postea* Normanniæ *nomine donatam, cum ingenti classe, quod ut jam dixi, anno* 841 *factum, eo per Sequanam appulsi, irrumpere cœpere, Vadiniaco Condatum fuisse translata, aperte etiam verbis jam recitatis videtur indicare; id autem cum Riculfi, Rotomagensis episcopi, charta, num.* 49 *et seq. huc transcripta, indubie pugnat; in hac enim Riculfus, sese primo ordinationis suæ anno, Christi e supra dictis* 872 *aut seq., Vadiniacum ad SS. Audoëni,* Nigasii, Quirini, Scuviculi *et* Pientiæ *limina ivisse affirmans, simul sacra horum corpora metu Normannorum ibidem tunc exsulasse adjungit, itaque nec Condatum nec alio fuisse delata, haud obscure prodit. Quare, cum Riculfi*

A culfi charta, quæ sacra hæc Pignora, uti e jam dictis nemo non eruet, Vadiniaco Condatum anno 841 translata nondum fuisse ostendit certissime standum hic sit, laudatus anonymus translationis S. Nigasii Sociorumque ejus auctor, dum S. Audoëni juxta ac quatuor Sanctorum nostrorum corpora jam inde ab anno illo seu jam inde ab irruptionum, quas, ut dictum, in Neustriam, Normanniæ nomine postea insignitam, fecere Normanni, initio e vico Vadiniacensi Condatum fuisse translata, indicat, a veritate indubie aberrat. Nec est, quod hic forsan, Sanctorum nostrorum corpora, cum Vadiniano Condatum anno 841 fuissent translata, e posteriori hoc vico ad priorem ante annum 872 fuisse reducta, hincque, ut illa, cum anno isthoc Vadiniacum Riculfus venit, ibidem tunc exstiterint, factum esse, quis reponat; id enim nec confirmari potest documento ullo antiquo, nec usquam a quoquam assertum invenitur.

68 Adhæce apud Marteneum tom. 3 Thesauri Novi Anecdotorum col. 1657 et tribus seqq. quodpiam etiam aliud, quod, uti titulus præfert, de beati Audoëni translatione et ejus sacratissimi corporis integritate tractat, quodque idcirco ad XXIV Augusti diem, quo de sanctissimo illo Rotomagensium episcopo egimus, in Opus nostrum jam fuit illatum, recensetur scriptum, e supra laudato, ut Marteneus monet, Rotomagensi abbatiæ S. Audoëni annorum circiter 900 Ms. pariter acceptam; in hoc autem auctor anonymus, qui non serius, quam qui S. Nigasii ejusque Sociorum Translationem scripsit, floruisse videtur, S. Audoëni corpus ob Normannorum metum Rotomago Wandiniacum, quod, ut, in Commentario Sancti hujus Actis prævio num. 47 docuimus, anno 841 evenit, a S. Audoëni monachis fuisse translatum ibidemque miraculis coruscans annis aliquot requievisse præfatus, sequentem deinde prosequitur in modum: Post hæc invalescente sævitia paganorum et hostium dietim crescente exercitu, cum omnis pene Occiduæ regionis provincia crebris irruptionibus et incendio depopularetur, prædicti monachi sancti Audoëni et sanctorum martyrum Nicasii, C Quirini et Scuviculi corpora ad villam suam Coudatum transtulerent. Ita ille, non obscure sane, SS. Nigasii, Quirini et Scuviculi corpora eodem, quo S. Audoëni corpus, tempore Condatum fuisse translata, declarans. Ast quid modo inde in rem nostram? S. Audoëni corpus, quod, ut dictum, anno 841 Vandiniacum Rotomago fuit portatum, ibidem adhuc anno 872 exstitisse, e supra laudata Riculfi Charta constat; id autem ex eo, quod, quamvis sacrum illud pignus ante annum 872 Vadiniaco Condatum fuisset translatam, inde tamen ante eumdem annum Vadiniacum fuisset reductum, , accidisse, nemo certe dixerit.

69 Quare, cum S. Audoëni corpus, quod quo Normannorum furori subduceretur, a Rotomagensibus abbatiæ, a Sancto hoc dictæ monachis Rotomago Vaddiniacum anno, ut dixit, 841 fuerat allatum, ibidem per aliquot annos, donec tota fere Occiduæ regionis, uti verbis mox recitatis auctor anonymus proxime laudatus loquitur, provincia seu Neustria a Normannis esset vastata, immo ob jam dicta ab anno 841 ad annum ut minimum 872 permanserit, nec umquam interea a dictis monachis Condatum delatum indeque Vadiniacum fuerit reductum, fuisse vel ipso anno 841 vel eo temporis spatio, quod abs hoc usque ad annum 872 excurrit, Sanctorum nostrorum reliquias, quo Normannorum furori subducerentur, Condatum ab iisdem monachis translatas, indeque Vadiniacum reductas, quis facile in animum inducat? Quid enim? Anne hi forsan S. Audoëni, ad non itidem S. Nigasii, Quirini, Scuviculi et Pientiæ reliquias Vadiniaci a gentilium rabie tutas, existimarint, vel an magis de sacris, quæ horum, quam quæ Audoëni erant, lipsanis servandis fuerint solliciti? Tam unum quam alterum ab omni, ut apparet, veritatis specie abhorret; cum autem sic habeat, Sanctorum nostrorum corpora Condato, quo fuerint anno 841 delata, Wadiniacum inde ante annum 872 fuisse reducta, hincque, ut anno isthoc ibidem exstiterint, factum esse, verosimile haud apparet; quare tam quæ Rotomago e S. Audoëni abbatia, quo e dictis ante annum 841 fuerant delata, Vadiniacum hoc ipso anno fuerunt reducta, quam quæ in posteriori hoc loco remanserant, reliqua omnia, nisi forsan, quod supra dixi, quodque infra examinabo, locum habuerit, Sanctorum nostrorum ossa verosimillime ibidem usque ad annum 872 permanserint, ac tum demum inde cum omnis pene, ut laudatus Translationis S. Audoëni auctor anonymus loquitur, Occiduæ Galliarum regionis provincia crebris irruptionibus et incendiis a Normannis vastata esset, Condatum una cum S. Audoëni corpore fuerint translata; id autem ante annum 876 ac proin hunc ipsum annum inter et annum 872 factum videtur.

70 Anno enim, ut supra vidimus, 872 Riculfus, Rotomagensis episcopus, Vadiniacum venit; cum in autem, Sanctorum nostrorum corpora tum temporis ibidem exstitisse, in Charta post data supraque huc transcripta dilucide prodat, sic illa haud amplius, cum hanc daret, ibidem exstitisse, indicare videtur; quare, cum Riculfus ultra annum 875 vitam haud protraxerit, ac proin Chartam illam ante annum 876 dederit, consectarium est, ut Sanctorum nostrorum corpora anno isthoc Wadiniaci haud amplius exstiterint, ac proin ut inde inter annum 872, quo e dictis ibidem adhuc erant, et annum 876 Condatum fuerint translata. Verum, etsi sic habeat, ac proin in tempore, quo id factum, determinando indubie, uti e jam dictis consequitur, anonymus Translationis Sanctorum nostrorum scriptor, qui sub Normannicarum in Neustriam irruptionum initium rem gestam prodit, errarit, eam tamen, quæ verbis, num. 66 huc transcriptis, de S. Quirini corpore magna ex parte reliquiarumque SS. Nigasii et Scuviculi portione Malmundarium, cum Sanctorum nostrorum corpora Condatum nondum diu fuissent delata, summa cum veneratione inde asportatis mox subjungit, veritati videntur apprime consona, uti infra, cum de tempore, quo sacra illa pignora cum Malmundariensibus fuerint communicata, disputaturus sum, ostendam. Nec, instituto licet accurato ac severo examine, invenire quidquam quivi, in quo erroris insimulari merito queat, dum deinde, quod e SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi corporibus,

Margin notes: sed, quemadmodum hic adducta (68); suadent, haud ante annum 872 fuerunt translata, (69); AUCTORE C. B.; hos umque post per e Condato Wambasium primum (70); section letters B, C, E, F.

AUCTORE C. B.

corporibus, Malmundarium, ut dixi, horum parte delata, remanserat reliquum, e Condatensi vico seu prædio ad abbatiæ S. Audoëni prædium aliud, a vico, nomine Wambasio, *qui id complectebatur, quique tunc Orientali Franciæ seu Lotharingiæ innexus modo ad ducatum Luxemburgensem ac diœcesim Trevirensem spectat,* Wambasii *appellatione, ut Pomeraygus in abbatiæ illius Historia lib.* 4, *cap.* 12 *docet, tum distinctum postque in prioratum, quem* Vallemmonachorum *nuncupavere, mutatum, a S. Audoëni monachis, Condati tunc commorantibus, fuisse translatum, indeque tandem, cum e prioratu illo fuisset furto aut certe clanculum surreptum, Rotomagum anno* 1032 *adductum, memoriæ prodit.*

anno incomperto delata ac dein anno 1032

71 *Sane* S. Nigasii *ejusque Sociorum reliquias seu, quam dixi, harum partem Wambasium fuisse translatam, in Translationum S. Audoëni Historia, Operis nostri tom.* IV *Augusti a pag.* 820 *inserta, litteris etiam consignatum invenio; verum nec Historiæ istius nec Sanctorum nostrorum Translationis auctor quidquam suppeditat, unde vel utcumque annum, quo circiter gestum id fuerit, elicias. Rem quidem,* ingruente inedia *seu fame, evenisse, duorum istorum auctorum prior scribit; verum, cum seculo* IX *frequentissime in Gallias irrumpentibus ferroque et igne omnia vastantibus Normannis, tam ante quam post annum* 872, *ante quem, ut dictum, Sanctorum nostrorum reliquiæ Vadiniaco Condatum translatæ haud fuerunt, inedia seu fame non raro laboratum pluribus locis fuerit, enimvero ex eo, quod Sanctorum, nostrorum quas dixi, reliquiæ Wambasum Condato,* media ingruente, *fuerint delatæ, haudquamquam annus, quo circiter id factum, determinari potest, cumque nec aliud quidquam, e quo, quandonam circiter res gesta sit, vel lato modo definias, inveniatur, annum illum omnino incompertum manere necesse est. Ast, etsi id ita sit, res tamen, quantum ad annum, quo, quæ Wambasium fuerant delatæ, Sanctorum nostrorum reliquiæ, Rotomagum inde, Normannorum metu jam dudum cessante, fuerint adductæ, secus habet. Id enim anno* 1032 *factum, Sanctorum nostrorum Translationis auctor diserte nos docet, cumque omnia, quæ de hoc argumento seu de* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *reliquiarum parte* Wambasium *primo ac deinde Rotomagum anno isto delata tradit, optime, ut apparet, habuerit perspecta, nec, quæ scribit, difficultatibus ullis sint implexa, ea ego, tum quod ad* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *gloriam non parum conducant, tum quod infra usui futura adhuc sint, modo hic lectoris oculis, prout apud Marteneum loco supra cit. exstant, narrationis serie non interrupta, subjicio.*

C

Rotomagum, ut diserte verbis, quæ hic

72 *Verba quibus ibidem concipiuntur, sequentia hæc sunt :* Interea monachi Condatensium ingruente inedia, beatorum martyrum Nicasii ac Scuviculi *(in Ms. nostro additur :* corpora) cum reliquiis beati Quirini ad Orientalem Franciæ plagam, quæ Lotharingia nuncupatur, in locum nostræ possessionis, qui Wambasius dicitur, detulerunt; ibique requieverunt usque ad tempora Henrici regis Francorum. Hac tempestate venerabilis abbas nomine Henricus beati Audoëni cœnobio Rothomagensi præerat, sub quo non minima monachorum turba vero regi Christo regulariter militabat. Erat inter eos quidam senior, vocabulo Genricus, ætate provectus et consilio maturus, qui ab eodem patre ad locum, quem prædiximus, pro monasterii utilitate legatur. Qui cum pretiosissima Christi Militum membra ad præsens quidem pro conditione resoluta, sed generali resurrectione insolubili compage reparanda et gloria immortalitatis decoranda, neglectui ibidem haberi conspiceret, nec competenti ministrorum officio frequentari, ut dignum erat, adverteret; decrevit omnino ea ad suum transferre monasterium, si tamen Dei omnipotentis, in cujus manu sunt omnia, concederet arbitrium. D

73 Quapropter præpropere regressus, abbati suo causam innotuit; a quo confectim redeundi accepit mandatum, insuper et solatium ad id, quod deliberaverat, perficiendum. Timens autem senior, ne ab incolis loci, quibus sancti Martyres adprime erant venerationi et gloriæ, si id palam fieret, impediretur, aut popularium factione ac tumultu ab inceptis omnino frustraretur, intempestæ noctis silentio ad locum, quo tantum thesauri servabatur, clanculo cum suis accedit; fractisque loculis et sanctorum martyrum Nigacii ac Scuviculi corporibus cum sancti Quirini reliquiis reverenter assumtis ocius inde recessit. Fertur etiam, quia cum illud, ubi jacuerant, feretrum referare conarentur, unus ex eo clavus longo exiliens disparuit. Unde admodum exterriti, ne forte id compertum foret indicio latentis operis, Domini invocantes auxilium, omnia, uti invenerant, decenter composita reliquerunt.

narrationis serie

E

74 Igitur prælibatus heros maximis refertus gazis, divina se comitante gratia, iter arripuit, et, prospero calle confecto, Rothomagum pervenit, præmissoque abbati nuncio, adventus sui causam patefecit. Facta itaque hujus rei cognitione, honorabilis ejusdem urbis pontifex, nomine Robertus, cum universis tam ecclesiastici, quam monastici Ordinis agminibus festivo cultu Sanctorum reliquiis obviam processit cum magnis laudum præconiis, uti congruebat triumphatoribus et amicis Dei, qui laveruut stolas suas et candidas eas fecerunt in sanguine Agni. Erat enim gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, cum sanctissimi præsulis et invictissimi Martyris eo redirct corpus exanime, quo quondam vivens in carne pervenire non potuit gloriosa præventus passione. Prævenit quippe triumphus martyrii officium sacerdotis; et laudem hominum obsequium præcessit angelorum. O gloria Pontificis, qui sui pontificatus exordium sanguine proprio consecravit, et pro salute gregis seipsum velut aries electus sacrificium prælibavit.

non interrupta lectoris oculis

F

75 Reverendissimus igitur pater Henricus cum suorum collegio monachorum, domnus etiam Isembertus abbas cœnobii sanctæ Trinitatis de vicino monte, genere Teutonicus, liberalibus disciplinis eruditissimus, et in omni religione probatissimus, cum aliis pluribus religiosis viris, præsente inclyto duce Northmannorum Roberto, Richardi Secundi filio, cum suis optimatibus et plurima utriusque sexus multitudine suscipientes beatorum Martyrum pignora, balsami et thuris odore fragrantia, cum hymnis et canticis spiritualibus in ecclesia beati Petri Apostolorum principis, sanctique Audoëni eximii confessoris honorifice deposuerunt anno Dominicæ Incarnationis millesimo tricesimo

subjiciuntur. idem auctor tradit, fuit adducta;

mo secundo, pridie Idus Decembris; ubi per eorum merita Domini ac Salvatoris gratia cunctis fideliter petentibus plurima impertire dignatur beneficia. Qui cum Deo Patre et Spiritu Sancto in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. *Ita* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *reliquiæ, quæ Condati, translata inde harum parte Malmundarium, superfuere, Wambasium primo delatæ ac deinde Rotomagum adductæ, in celeberrima ibidem S. Audoëni abbatia depositæ fuisse ab anonymo, cujus de Sanctorum nostrorum translatione lucubratio apud Marteneum loco supra cit. exstat, auctore narrantur, nec in jam datis, quibus id fit, verbis quidquam, ob quod fides ei abroganda sit, occurrit.*

etsi autem is, dum id facit, fide indignum sese haud reddat,

76 *Isembertum quidem, quem cœnobii sanctissimæ Trinitatis abbatem appellat, anno demum* 1033 *abbatis benedictionem consecutum esse, Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* XI *col.* 126 *affirmant; verum nihil obstat, quo minus hic ad cœnobii illius, anno* 1030, *ut iidem scriptores ibidem col.* 125 *docent, dedicati regimen jam inde ab anno* 1032, *quo sacra trium istorum Martyrum nostrorum lipsana Rotomagum fuerunt adducta, assumptus fuisse hincque ejusdem abbas ab auctore nostro appellari credatur; quod autem ad reliquas, sub quibus veneranda illa pignora Rotomagum anno* 1032 *advenisse refert, personas illustres spectat, tum Henricum, nominis hujus primum, in Galliis regnasse, Robertumque, Richardi secundi filium, Normanniæ ducatum tenuisse, e Galliarum historiographis passim obviis omnino constat, nec ex iis, quæ tom. proxime cit. Galliæ Christ. auctæ Scriptores adducunt, episcopum, nomine* Robertum, *ecclesiæ Rotomagensi, abbatemque, nomine* Henricum, *S. Audoëni abbatiæ tum præfuisse, minus est certum. Quid plura? Non est etiam, cur nostri istius scriptoris anonymi fides suspecta habeatur ex eo, quod, ut apparet, furto interveniente, rem, de qua hic, gestam, narret; undecimo enim, ad quod hæc spectat, seculo viri non pauci etiam religiosi, Sanctorum reliquias e locis sacris furto surripere, religioni minime ducebant, cumque Vallis-monachorum seu vicus seu prioratus a Rotomagensi S Audoëni abbatia dependeret, qualecumque furtum, quo inde, imperante hujus abbate,* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi, *ne neglectui haberi pergerent, reliquiæ ablatæ fuere, potest videri excusatione utcumque dignum.*

reliquias tamen S. Pientiæ, quarum ibidem haud meminit, Wambasium primo

77 *At vero, etsi idem is noster scriptor anonymus, tam* S. Pientiæ, *quam* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *sacra lipsana Vadiniaco Condatum Normannorum metu translata, verbis num.* 66 *huc transcriptis mox narret, postea tamen, dum reliquiarum, quæ trium horum posteriorum Martyrum erant, partem unam Malmundarium alteramque Wambasium seu ad Vallem-monachorum delatam, refert, nullam amplius vel* S. Pientiæ *vel reliquiarum ejus mentionem facit; ita autem Wambasium hasce translatas haud fuisse, suspicandi ansam præbet; ast an vere id haud factum recteque adeo is ibidem* S. Pientiæ *ejusque reliquiarum haud meminisse est censendus? De* SS. Nigasio, Quirino *et* Scubiculo *eorumque sacris exuviis potissimum loqui, sibi is videtur habuisse propositum, hincque facile factum reor, ut, cum* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi, *non autem etiam, veritate sic exigente,* S. Pientiæ, *reliquiarum partem Malmundarium fuisse delatam, commemorare deberet, sermone hinc ad illos solos delapso, haud amplius* S. Pientiæ *reliquiarumque ejus meminerit, etsi interim non minus hæ, quam quæ e* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *reliquiis, Malmundarium harum parte asportata, Condati supererant, Wambasium inde fuissent delatæ. Idem auctor anonymus, tam S. Audoëni, quam* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *sacra lipsana Vadiniaco Condatum translata, verbis supra num.* 66 *huc transcriptis mox memorat, postque tamen, dum trium horum Martyrum reliquias partim Wambasium asportatas, refert, nullam amplius Audoëni reliquiarumque ejus mentionem facit; uti autem, etsi sic habeat, Wambasium nihilominus, quemadmodum apud nos ad* XXIV *Augusti diem in Comment. Sancti hujus antistitis Actis prævio num.* 49 *videre licet, S. Audoëni corpus fuit delatum, ita etiam* S. Pientiæ *reliquiæ fuerint eo verosimillime delatæ.*

ac dein Rotomagum translatas etiam fuisse,

78 *Imo vero cum post* Wambasii *mansisse indere ad locum, ab urbe Rotomagensi distinctum, asportatæ fuisse haud legantur, eas ego una cum supra memorata* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *reliquiarum parte Rotomagum etiam anno* 1032 *adductas, ibidemque in S. Audoëni abbatia depositas pariter fuisse, verosimile opinor. Nec deerit forsan, qui hinc, eo ipso demum anno* 1032 *aut etiam aliquanto post, non autem, uti e supra dictis Daranneus vult, jam inde a sec.* VII, *tam* S. Pientiæ, *quæ Rotomagi in S. Candidi veteris, olim exstitere, quam* S. Nigasii, *quæ hodieque in hujus ecclesia ibidem existunt, reliquias fuisse ad utrumque hunc locum sacrum allatas, modo etiam suspicetur. At vero, sciscitabere nunc forsan, quid tandem de sacris* SS. Nigasii, Quirini, Scubiculi *verosimiliterque etiam* S. Pientiæ *exuviis, Wambasio seu ex Valle-monachorum Rotomagum anno* 1032 *adductis, est factum? Qui furentes Calvinistæ anno* 1562 *Rotomagense S. Audoëni monasterium expilarint ac plerasque ibidem asservatas Sanctorum reliquias igne absumpserint, Pomerayus, in monasterii illius Historia lib.* 2, *cap* 26 *lamentabili narratione exponens, sacris illis lipsanis* S. Nigasii *brachium, thecæ aureæ, gemmis triginta ornatæ, inclusum, reliquiasque* S. Scuviculi, *in theca altera, auro et argento distincta, asservatas, Farino hisce etiam* S. Quirini *reliquias lipsanothecæ tertiæ pariter inclusas adjiciente, accenset.*

verosimile apparet.

79 *Etsi autem et ibidem, et, dum cap. seq. de paucis, quæ hæreticorum illorum manus tum evasere, reliquiis loquitur, nullam plane reliquiarum* S. Pientiæ *mentionem faciat, hinc tamen quæ Condati fuerant, Sanctæ hujus ossa seu lipsana haud fuisse Wambasium delata, indeque Rotomagum anno* 1032 *adducta, argui non est. Pomerayus enim Sanctorum reliquiis, quas anno* 1562 *a Calvinistis in Rotomagensi S. Audoëni monasterio combustas, loco mox cit. ait, plures etiam a jam supra dictis diversas* S. Nigasii *ejusque Sociorum, quibus, ut ante docui,* S. Pientia *ab Usuardo accensetur, reliquias, lipsanothecæ, ex auro et argento factæ, inclusas ibidem annumerat. Adhæc* quid

AUCTORE C. B.

quid si sacræ S. Pientiæ reliquiæ, quæ Rotomagum anno 1032 fuerint adductæ, inde ante annum 1562 alio fuerint avectæ, sintque illæ ipsæ, quæ modo Mellenti asservantur, eo una cum SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi, quæ ibidem pariter hodieque asservantur, reliquiis Rotomago, cum ibi aut annis circiter triginta, aut pluribus etiam exstitissent, post annum 1060 allatæ. Fuisse quidem universa isthæc sacra pignora diu etiam ante annum 1032 Mellentum advecta ac proin e Rotomagensibus Sanctorum nostrorum reliquiis haud accepta, Davanneus aliique contendunt; ast contrarium vero esse simillimum, Arturus a Monasterio in Neustria Pia pag. 332 arbitratur; sitne autem ei, an non, hac in re assentiendum, lectoris erit ex iis, quæ § seq. adducam, dispicere.

B

§ VI. Quandonam, quæ Mellenti exstant, Sanctorum nostrorum lipsana fuerint eo delata.

Quænam sint, quæ hodieque Mellenti exstant,

In tempus, quo Sanctorum nostrorum reliquiæ, in Mellentino S. Nigasii prioratu hodieque asservatæ, delatæ eo fuerint, inquisiturus, in antecessum, quæ quantæque hæ sint, quo sic de hoc argumento modo dicendis via planior sternatur, expono. Præcipua ex omnium quatuor Sanctorum nostrorum corporibus ossa, Hierothecis totidem diversis triaque prætereaSS. Nigasii, Quirini et Pientiæ capita, Hierothecis pariter totidem diversis inclusa, Mellenti seu in S. Nigasii ibidem prioratu asservari, Davanneus, qui, quemadmodum supra docui, res, a Sanctis nostris gestas, martyriumque, abs hisce toleratum, litteris mandavit, in secunda lucubratiunculæ, qua id fecit, parte de sacris eorum reliquiis, miraculis et insigni apud Mellentinos cultu tractans, loco non uno ac præsertim cap. 51, 64 et 75 docet. Verum etsi is scriptor, qui, Mellenti natus, ibidem etiam S. Nigasii prioratum beneficii nomine tenuit, supra memoratas Sanctorum nostrorum Hierothecas studiosissime, uti ipsemet declarat, sit perscrutatus, omniaque et singula in hisce contenta illorum ossa examinarit atque inspexerit, haudquaquam tamen, quæ de præcipuis corporis S. Quirini ossibus ipsoque etiam capite Mellenti asservatis prodit, indubitanter, nisi de capitis parte ossibusque corporis haud admodum multis exponantur, admittenda opinor. Ea sedet sententia, quod, quemadmodum infra docebo, S. Quirini corpus aut integrum aut certe magna ex parte una cum ejusdem capite hujusve saltem ob infra dicenda parte Malmundarii asservari, e vico seu prioratu Condatensi, cum seculum IX media sui parte jam dudum esset elapsum, eo allatum, appareat indubitatum. C

Sanctorum nostrorum sacra lipsana, exponitur;

81 Quid si S. Scuvicuti caput pro S. Quirini capite per errorem a Mellentinis accipiatur? Enimvero id mihi, cum nusquam, quo loco S. Scuviculi caput existat, litteris mandatum inveniam, abhorrere a veri specie haud videtur. Aurelianenses quidem S. Scubiculi corpus sibi e jam dictis adscribunt; verum hi, uti ex infra dicendis intelliges, partem pro toto accipiunt, hancque esse caput, nihil suadet. Utut interim sit, ea equidem, quæ de S. Quirini reliquiis Davanneus ait, nequaquam, ut jam dixi, indubitanter, nisi sensu modo explicato accipiantur, sunt credenda; quod autem ad SS. Nigasii, Scubiculi et Pientiæ reliquias jam spectat, præcipua sane horum ossa, ipsaque etiam SS. Nigasii et Pientiæ capita aut horum saltem (capitis enim S. Pientiæ pars apud Rupem-Guidonis asservari dicitur) majorem partem Mellenti haberi, Davanneo asseveranti credo, ita scilicet animo comparatus, quod nihil, impedire natum, quo minus id faciam, usquam inveniam. Rotomagi quidem S. Nigasii verticem seu caput asservari, Saussayus hac die in Martyrologio suo Gallicano indicare videtur; verum id nec ab antiquitatum Rotomagensium auctore supra laudato, nec a Dadreo aut Farino nec denique ab ullis scriptoribus aliis, qui de Nigasio ejusque reliquiis tractant, assertum reperio. cumque in aliis, quæ de Sanctorum nostrorum reliquiis Martyrologus ille scribit, plus vice simplice, ut risurisumus, a veritate aberrasse videatur, certe ego in re, de qua hic sermo, non illi, sed Davanneo assentiendum reor ac modo, hisce præmissis, in tempus, quo, quæ Mellenti hodieque exstant, allata eo fuerint Sanctorum nostrorum sacra lipsana, inquirere aggredior. D E

82 Tres de hoc circumferuntur sententiæ; quarum prima, ad SS. Nigasii, Quirini et Scuviculi reliquias tantummodo sese extendens, statim a pace post persecutionum procellas Ecclesiæ reddita, secunda, sub Normannorum in Gallias irruptionum initium seu circa annum 842, ac tertia denique, aliquamdiu post annum 1060 rem gestam, statuit. Priorem amplexus est sequentibusque hisce in Martyrologio suo Gallicano Saussayus hodie proponit verbis: Cæterum Athletarum Christi (Nigasii videlicet, Quirini et Scubiculi) quiescentia illic (in Vidiniacensi insula) extra furentium impetus corpora, Pientia fæmina nobilis, quam face supernæ lucis irradiaverant, magna cum reverentia sepelivit. Quæ primum post sedatos persecutionum turbines, divinitus insignita prodigiis, ad Meulantum oppidum, ubi divini Præcones Euangelii primitias disseminaverant, honorifice translata in delubro, sancti Nigasii memoriæ propterea consecrato, multa religione condita sunt. Ita laudatus Martyrologus; verum SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi, itemque S. Pientiæ, corpora Vadiniaci, ubi fuerant sepulta, usque ad annum 841, imo vero utminimum etiam usque ad annum 872 quierisse, nec nisi quæpiam illorum ossa ante dictum annum 841 sive a S. Audoëno sive ab alio quovis Rotomagum fuisse translata, ex iis, quæ § proxime prægresso disputata sunt, perspicuum apparet, uti quisque, qui hæc considerarit, facile, ni fallar, agnoscet; cum autem sic habeat, Saussayus sane, qui prætereà, quæ dicit, nullo firmat testimonio antiquo, audiendus hic non est; neque vero scriptorem ullum, qui illius ea in re opinionem sit secutus, invenire hactenus quivi. F

hæc eo non statim, ut Saussayus vult, a pace Ecclesiæ reddita,

83 Quare nihil superest, quam ut, hac insuper habita, duas reliquas supra propositas modo etiam examinemus. Abs harum priori, cujus author videtur Davanneus, duco initium.

nec, ut Davanneus, cujus opinio

A *tium. Hic Sanctorum nostrorum biographus, Rotomagenses S. Audoëni monachos, Normannis anno 842 seu potius ob jam supra dicta anno 841 in Gallias irrumpentibus, Condatum ac demum Wambasium seu ad Vallem-monachorum, fuga arrepta. S. Audoëni corpus ac quidquid penes ipsos reliquiarum* S. Nigasii *aliorumque Sanctorum fuit, detulisse, hasque deinde, cum posteriori illo loco diu quievissent, anno demum* 1032 *Rotomagum adductas ibidemque magna cum solemnitate depositas, anno tandem* 1562 *ab Hæreticis, susdeque omnia sacra Rotomagi vertentibus, combustas fuisse, cap.* 51 *præfatus, mox deinde, tum temporis seu irrumpentibus dicto anno* 841 *aut, ut scribit,* 842 *in Gallias Normannis, Mellentinum comitem, qui per uxorem suam Vadiniaci erat Dynasta, solerter ac provide, ut, quæ ibi erant, præcipua* SS. Nigasii, Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *ossa Mellentum deferrentur, ibidemque in æde, quam insula, exiguo dumtaxat, ut jam supra docui, Sequanæ brachio ab urbe illa sejuncta, com-*
B *plectebatur, sanctissimæ virgini Mariæ dedicata deponerentur, curasse, subjungit: cum autem post, Sanctorum nostrorum præcipua, de quibus hic loquitur, ossa esse ea ipsa, quæ hodieque Mellenti servantur, loco non uno indicet, Mellentum hæc dicto anno* 842 *seu potius, ut jam monui, anno* 841, *si tamen* Nigasii *caput, minoraque aliquot ossa, quæ, ut infra videbimus, serius eo delata ait, exceperis, e vico Vadiniacensi per comitem Mellentinum fuisse adducta, non obscure prodit.*

rationibus

84 *Verum id, quod, si locum habuisset, seculis octo circiter Darannei ætatem fuisset prægressum, scriptori huic absque rade asserenti, quis credat? Nemo certe, qui, quæ de rebus adeo antiquis a scriptoribus recentioribus sine antiquiorum testimonio proferuntur, e notissimo Baronii effato merito contemni, consideravit. Adhæc sacra illa lipsana Mellentum, seu ad insulam, urbi huic vicinam, quo certius Normannorum furori subducerentur, fuisse tum a comite Mellentino e vico Vadiniacensi translata, Davanneus loco*
C *cit., ait; verum a gentilibus istis, Sequana in Neustriam ingressis cerleque classe sua prope dictam insulam, nulla tunc, ut ipsemet is scriptor fatetur, arte humana munitam, transituris, tutiores in hac, quam in remotiori a fluvio isto Vadiniacensi vico, futuras* SS. Nigasii, Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *reliquias, persuasum sibi habere Mellentinus comes qui queat? Id enimvero ego haud satis perspicio. Quod si enim tunc Vadiniaci magis, quam in Mellentina Normannorum insultibus continuo certe exposita insula, a barbaris illis fuerit timendum, qui, quæso, factum, ut Rotomagenses S. Audoëni monachi, prout fecisse illos § proxime prægresso vidimus, S. Audoëni corpus, quo id ethnicæ illius gentis furori subducerent, Vadiniacum eodem dicto anno* 841 *aut, si mavis,* 842 *detulerint, ibidemque sacrum illud pignus ad annum ut-minimum* 872 *reliquerint?*

in medium hic adductis

85 *Futurum quidem, ut Mellentina insula a Normannis maneret intacta, Mellentinum comitem ex eo, quod et gentiles isti torrentis in modum per regiones, nuspiam fixo pede, tantummodo transirent, et locus ille pauperes dumtaxat piscatorum casas, prædandi cupidinem excitare minime natas, complecteretur, prævidisse, Davanneus adjungit: verum cum equidem in dicta insula, ipsomet scriptore isthoc fatente, sita fuerit, in qua Sanctorum nostrorum ossa, Vadiniaco allata, Mellentinus comes locarit, ecclesia Sanctissimæ Virgini Mariæ sacra, barbarique illi, spe prædæ allecti, loca sacra præ ceteris diripere ac devastare solenne haberent, enimvero, futurum, ut dicta ædes sacra, insulaque hanc complectens, a gentis efferæ insultibus ac direptione maneret immunis, Mellentinum comitem ex eo, quod Davanneus ait, non dicam, prævidere, sed vel sperare merito potuisse, verosimile haud apparet. Quod si quis, Mellentinum comitem, firma in* SS. Nigasium, Quirinum, Scubiculum *et* Pientiam *fiducia impulsum, sacras horum exuvias Mellentum, ut locus potenti eorumdem patrocinio a dictorum barbarorum furore servaretur immunis, Vadiniaco tum transtulisse, assereret, vero forsan posset haud absimilis videri ejus oratio; ast quo minus vel ex hoc vel ex alio quovis fine* E *Sanctorum nostrorum, quæ Mellenti hodieque existunt, sacra lipsana, Normannis in Neustriam anno* 841 *irrumpentibus, delata eo fuisse credantur, supra sæpius jam laudata Riculfi, Rotomagensis episcopi charta sæpiusque itidem supra laudatus translationis Sanctorum nostrorum Scriptor anonymus impediunt.*

ac præsertim e Riculfi Charta anonymoque

86 *Riculfus enim, primo ordinationis suæ anno, Christi, ut jam plus semel dictum,* 872, *SS. Audoëni,* Nigasii, Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *corpora apud Vadiniacum Villam adhuc exstitisse, luculenter, ut supra docui, in charta illa prodit. Nec est, quod reponas, a Riculfo per* SS. Nigasii, Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ, *de quibus loquitur, sacrosancta corpora minores dumtaxat seu minus præcipuas horum partes, non autem corpora integra, intelligi; Riculfus enim eodem modo, quo ibidem de hisce, de S. Audoëni corpore etiam loquitur; cum autem, ut nemo non fatebitur, per sacrum isthoc pignus, non minores dumtaxat seu minus præcipuas hujus partes, sed corpus vel omnino vel saltem fere* F *integrum a Rotomagensi illo archiepiscopo intelligatur, utquid abs hoc per Sanctorum nostrorum, de quibus loco cit. loquitur, corpora minores dumtaxat seu minus præcipuas horum partes, non autem etiam corpora, vel omnino vel saltem fere integra intelligi, putemus? Quod modo ad anonymum translationis Sanctorum nostrorum scriptorem spectat, hic per ea, quæ lucubrationis suæ apud Marteneum (supra a me num. 65 dicta videsis) num. 2 et 3 memorat,* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi, *imo et* Pientiæ, *corpora Vadiniaci usque ad tempus, quo inde Normannorum metu Condatum fuere translata, ac proin, uti hinc consectarium supra ostendi, usque ad annum ut minimum* 872 *quievisse, non obscure prodit; abs illo autem partem pro toto non accipi seu per Sanctorum nostrorum, de quibus loquitur, corpora non minores dumtaxat seu minus præcipuas horum partes, sed corpora vel omnino vel certe propemodum integra intelligi, mihi apparet vix non certum.*

87 *Postquam enim, Sanctorum nostrorum ossa Vadiniaco Condatum Normannorum metu fuisse*

AUCTORE C. B.

scriptore hic memoratis confutatur, contendit,

fuisse translata, narravit, mox subjungit, post pauci temporis interstitium B. Quirini corpus magna ex parte et ex reliquiis beatorum Nigasii ac Scuviculi ad locum, qui Malmundariensis dicitur, summa cum reverentia asportantur, *ac deinde, nonnullis, quæ huc non spectant, interpositis, sequentem in Ms. nostro loquitur in modum :* Monachi Condatensium, ingruente inedia, beatorum martyrum Nigasii, ac Scuviculi corpora cum reliquiis Beati Quirini ad Orientalem Franciæ plagam, quæ Lotharingia nuncupatur, in locum nostræ possessionis, qui Waubasius nuncupatur, detulerunt; *cum autem, uti e duobus hisce illius textibus liquet,* S. Quirini *corpus, majori hujus parte Malmundarium delata, reliquiarum dumtaxat, contraque* SS. Nigasii *et* Scuviculi *corpora, minori dumtaxat horum parte ad eumdem locum delata,* corporum *appellatione distinguat, id enimvero, abs illo per corpora, non minores seu minus præcipuas horum partes, sed corpora vel omnino membris omnibus integra vel saltem majori horum parte constantia intelligi,* B *argumento est perquam valido, ac pene indubitato. Quare, cum omnium quatuor Sanctorum nostrorum aut certe* Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *corpora, dum ea usque ad tempus, quo Condatum fuere translata, seu e dictis usque ad annum ut minimum* 872 *Vadiniaci quievisse loco supra cit. prodit, non* reliquiarum *sed* corporum *appellatione distinguat, certe et is, qui, ut supra docui, sec.* XII *initio floruit, et simul e dictis Riculfi charta obstat, quo minus præcipua Sanctorum nostrorum ossa jam inde ab anno seu* 842 *seu* 841 *Mellentum credantur translata.*

sub Normannicarum in Neustriam irruptionum initium,

88 *Nec quidquam usquam sat solidi, quo Davanneo, id asserenti, fides concilietur, invenire quivi; subinde quidem is scriptor in sua de Sanctis nostris lucubratione citat Mss. antiqua; rerum quæ qualiare et an fide omnino digna hæc fuerint, non edicit, cumque, etsi iis instructus, in errores non paucos, uti ex infra dicendis intelliges, sit prolapsus, mihi vel ex eo evadunt suspecta. Nec, ut præcipua Sanctorum nostrorum ossa jam inde* C *ab anno* 842 *aut* 841 *Mellentum delata, credam, me movere queunt Farinus et Pomerayus; etsi enim hi juxta ac aliquot adhuc recentiores scriptores alii Davanneo, id asserenti, assentiantur, nullum tamen etiam ipsi antiquum fideque dignum, quo, quod hic ait, confirmetur, documentum allegant. Rite itaque ac sedulo hisce omnibus modo expensis, mihi e tribus supra memoratis de tempore, quo, quæ hodieque Mellenti asservantur, Sanctorum nostrorum lipsana delata eo fuerint, sententiis seu opinionibus præplacet tertia, qua id nec statim a pace, post persecutionum procellas Ecclesiæ reddita, nec Normannicarum in Neustriam irruptionum initio seu anno circiter* 841, *sed certo quidem haud ante annum* 1032 *probabiliterque etiam haud ante annum* 1060 *factum statuitur.*

sed, quemadmodum, transcriptis, quæ huc

89 *Eam Arturus a Monasterio in Neustria Pia pag.* 332, *postquam* SS. Nigasii *et* Scubiculi *corpora una cum* S. Quirini *reliquiis Wambasio Rotomagum anno* 1032 *fuisse adducta narravit, amplectitur sequentibusque hisce, quæ huc juverit transcripsisse, proponit verbis:* Itaque nulli dubium videtur præfatorum sanctorum Martyrum (*imo* et S. Pientiæ) sacra pignora, postmodum exinde *(Rotomago videlicet)* Mellentum fuisse translata, cujus causam ipse Davanneus sic aperit. Quod, cum Valerannus, Mellentinus comes, partes Henrici, regis Francorum, sequutus, in conflictu Varavillano captus fuisset a duce Normanniæ ann. 1060, votum emisit Deo et ipsis SS. Martyribus, quos præcipua devotione venerabatur, de ecclesia ædificanda in eorum memoriam, si ad eorum preces ab omnipotente Deo libertatem consequeretur; cujus pia petitio * mox cælitus exaudita, ann. 2, suæ captivitatis liber evasit. Tunc memor si promissi fundamenta jecit ecclesiæ ac prioratus in honorem S. Nicasii et Sociorum apud Mellentum; quod oppidum nobilissimum est ad Sequanam fluvium diœces. Rothomagens.: locus vero, huic novæ structuræ designatus, fuit in insula Mellentina; ubi jam extabat ædicula quædam, virgini Deiparæ dicata; quæ * solo æquata, alia insignis basilica inibi constructa est sub nomine ejusdem Deiparæ Virginis, et S. Nicasii ac Sociorum martyrum. D

* petitione

* qua

spectant, Arturi verbis,

90 Tum anno 1067, rectius anno 1076, *imo vero ob infra dicenda rectius etiam anno* 1077 *aut alio posteriori,* die XXVIII Octob. solemni ritu Deo dicata per Gaufridum, Carnotens. episcopum, ad quem spectat hujusmodi insula. Hujusce rei gratia, probabile est, ipsum Valerannum comitem sacra SS. Martyrum ossa Nicasii et Sociorum non sine instantia magna obtinuisse et Rothomago Mellentum adferenda curasse in hanc novam ecclesiam; quæ postea magnis exornata est miraculis, ad intercessionem horum Sanctorum divinitus editis; et ingentibus prædiis, terris ac possessionibus ditata amplissimis, tum a comitibus et vicecomitibus Mellentinis, tum a proceribus et optimatibus provinciæ : quæ omnia ultro confirmarunt et ampliarunt reges Franciæ et Angliæ ac duces Normanniæ; sed et summi Pontifices, archiepiscopi Rothomagenses nec non episcopi Carnotenses eumdem locum multis privilegiis, gratiis, indulgentiis aliisque favoribus illustrarunt, quorum tesseram late prosequitur Davanneus. *Hactenus laudatus scriptor, sacrosancta* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *ac proin ob supra dicta et* S. Pientiæ *lipsana, quæ hodieque Mellenti exstant, fuisse eo occasione, quam exponit, ac proin nonnisi post annum* 1060 *delata, probabile pronuntians.* E F

probatur, haud ante annum

91 *Verum, priusquam hac de re, quæ huc potissimum spectat, lectori, quæ dicenda duco, proponam, in antecessum, fuisse re etiam ipsa, ut verbis recitatis ab ipso statim horum initio ait, sacra ista pignora Rotomago Mellentum allata, idque proinde certe haud citius quam anno* 1032 *factum, sequenti modo ostendo. Fuisse* SS. Nigasii *et* Scubiculi *corpora una cum* S. Quirini *reliquiis Wambasio Rotomagum anno* 1032 *adducta, dilucide, ut supra vidimus, anonymus Translationis Sanctorum nostrorum auctor apud Marteneum loco supra assignato docet; cum autem is scriptor, quo certe, cum omnibus hac de re locutis, et antiquior sit et præstantior, hic standum, partem pro toto, ut jam supra ostendi, non accipiat seu, quod eodem recidit, per* SS. Nigasii *et* Scubiculi *corpora, quæ Rotomagum anno* 1032 *allata scribit,*

AUCTORE C. B.

A bit, non minores dumtaxat seu minus præcipuas horum partes, sed corpora vel omnibus omnino suis membris seu ossibus integra, vel majori saltem horum parte constantia intelligat, consectarium est, ut una cum S. Quirini reliquiis seu corporis Sancti hujus partibus minus præcipuis SS. Nigasii et Scubiculi, imo et ob supra dicta S. Pientiæ, corpora vel integra vel fere integra anno 1032 Rotomagi exstiterint, ac proin, ut, cum tum, uti inde consequitur, Mellentum nondum fuissent quæ hodieque ibidem asservantur, præcipua Sanctorum nostrorum ossa advecta, fuerint eo et post dictum annum 1032 et non aliunde quam Rotomago delata.

1032, imo vero probabiliter etiam non prius,

92 Quod si, quod anno 1029 Aureliani ex antiqua S. Aniani ecclesia in novam translatum fuisse, Helgaldus, ut jam supra docui, memoriæ prodit, S. Scubiculi corpus seu potius (partem enim pro toto, cum præcipua nostri hujus Sancti ossa Mellenti hodieque exstare, nemo eat inficias, hic accepisse auctor ille est censendus) quæpiam sacri illius pignoris pars Aurelianum Mellento, ut recentiores quidam putant, fuisset delata, inde enimvero non tantum S. Scubiculi, sed et trium aliorum Sanctorum nostrorum, quæ Mellenti hodieque servantur. sacra lipsana fuisse eo et ante annum 1032 et aliunde quam Rotomago, delata, non immerito posset argui; verum qui id, quod dixi putant, nec ex Helgaldo, utpote qui nec unde, nec quando, quas Aureliani anno 1029 translatas scribit, advectæ eo fuerint S. Scubiculi reliquiæ, edicat, nec ex ullo alio scriptore seu documento antiquo hanc opinionem suam firmant, nihilque obstare invenio, quo minus, quod e S. Scubiculi reliquiis Aureliani hodie servatur aut certe servatum olim fuit, jam inde a sec. IX, cum Sanctorum nostrorum lipsana vel Condati vel Wambasii jam existerent, e locorum horum alterutro Aurelianum fuisse delatum credatur; cum autem sic habeat ac proin e S. Scubiculi reliquiis, anno 1029 Aureliani ex antiqua in novam S. Aniani ecclesiam translatis, nihil omnino contra opinionem, qua, quæ Mellenti hodieque asservantur, Sanctorum nostrorum C sacra lipsana eo fuisse nec ante annum 1032, nec aliunde quam Rotomago delata existimantur, possit inferri, modo sacra illa pignora probabiliter occasione, quam Arturus verbis jam recitatis assignat, ac proin nec ante annum 1060, utpote ante quem isthæc locum e dicendis haud habuerit, Rotomago Mellentum fuisse delata, ostendamus.

quam cum post pugnam Varavillanam

93 Bello inter Henricum primum, Francorum regem et Guillielmum Nothum seu, ut ab aliis vocatur, conquestorem Normanniæ ducem exorto, prælium inter duos hosce principes anno 1060 in Normannia ad aggerem itinerarium Varavillanum, Gallice à la chaussée de Varaville, fuisse commissum, Davanneus, pro se citans mihi ignotum Normanniæ Chronicon, in Sanctorum nostrorum Vita cap 54 affirmat, idque pariter in Chronologico a se contexto Hist. Franciææ Compendio tom. 2, pag. 498 Mezerayus facit. Hic quidem, qui dictum itinerarium aggerem seu, ut vulgo loquimur, Calceiam Cadomum inter et Lexovium collocat, prælium illud, quod Francorum regi improspere cessisse adjungit, non anno 1060, ut Davanneus, sed anno 1058 innecit; verum utro annorum istorum id evenerit, parum refert. Inde enim occasioni, qua, quæ Mellenti exstant, translata eo fuisse sacra Sanctorum nostrorum lipsana, probabile cum Arturo opinor, locum fuisse ante annum 1060 ac proin ante hunc sacra illa pignora Mellentum fuisse delata, inferri haud poterit. Res e jam dicendis patescet. Galerannus, nominis hujus primus Mellentinus comes, qui. pro rege Francorum stans, in memorato prælio a duce Normanniæ, uti edicto, quod laudat, Normanniæ Chronico Davanneus etiam docet, captus fuit, votum Deo ac S. Nigasio pro libertate obtinenda vovit, cumque hanc post annum adeptus domumque esset reversus, voti fidem soluturus, ecclesiam, SS. Virgini Mariæ in insula Mellentina sacram, jussit destrui, eodemque, quo hæc steterat, loco ecclesiæ et prioratus S. Nigasii fundamenta jecit, cumque hæc ædificia post quinquennium circiter aut sexennium ad fastigium essent adducta, ecclesia solemni ritu Deo sub SS. Virginis Mariæ sanctorumque Nigasii ac Sociorum ejus invocatione anno 1067, die XXVIII Octobris, SS. Simoni et E Judæ sacra, a Gaufrido Carnotensi episcopo fuit consecrata. Ita scilicet in Sanctorum nostrorum Vita cap. 57 Davanneus; verum, cum ecclesia illa, uti e Galeranni secundi, Mellentini comitis, charta, quam post cap. 59 idem Davanneus laudat, perspicue intelligitur, fuerit reipsa a Gaufrido, Carnotensi episcopo, consecrata, certissime is Sanctorum nostrorum biographus, dum id anno 1067 factum ait, a veritate aberrat.

nova S. Nigasii hic memorata ecclesia a Gaufrido,

94 Certe enim ante annum 1077, uti, quæ Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. 8 col. 1123 et binis seqq. adducunt, dilucide evincunt, Gaufridus Carnotensem ecclesiam episcopali munere moderari exorsus non est. Verum, etsi Davanneus, qui perperam, uti inde consequitur, dictæ ecclesiæ consecrationem anno 1067 innectit ac proin verosimillime etiam nec recte, uti hinc concludendum apparet, sacri istius ædificii, ante annum 1077 e dictis haud consecrati, fundamenta jam inde ab anno 1061 aut seq. jacta affirmat, in plures alios, dum de Roberto de Beaufour, qui primus fuerit Mellentini S. Nigasii prioratus institutus prior, F sermonem cap. 57 facit, errores graves, uti apud Arturum a Monasterio in Neustria Pia Ivonis, Carnotensis episcopi, charta ostendit, sit prolapsus, recte tamen, ut jam indicari, eamdem Mellentinam S. Nigasii ecclesiam a Gaufrido, Carnotensi episcopo, consecratam fuisse tradit, cumque hic ecclesiæ Carnotensi, quam e dictis ante annum 1077 haud fuerat adeptus, ultra annum 1088, uti e Galliæ Christ. auctæ Scriptoribus loco proxime cit. fas est colligere, præfuisse haud videatur, consectarium est, ut abs illo nova, de qua hic nobis sermo, Mellentina S. Nigasii ecclesia anno 1077 vel aliquo e decem sequentibus fuerit consecrata; tunc autem ac proin certe post annum 1060 a supra memorato Galeranno, Mellentino nominis hujus primo comite, quem proinde diu ultra annum 1070, contra ac Davanneus cap, 57 scribit, vitam protraxisse est necesse, precibus instantissimis postulatas Rotomagoque Mellentum, eo curante, adductas fuisse, quæ hodieque ibidem servantur, Sanctorum nostrorum reliquias, probabile cum Arturo opinor.

95 Nullo

AUCTORE C. B. Carnotensi post annum 1076 episcopo, consecrata fuit,

95 *Nullo quidem id tum factum probari potest documento antiquo; verum nec documento hujusmodi probari potest contrarium, cumque sacra illa pignora, ut supra ostendi, ante annum* 1032 *Mellenti nondum exstiterint nec aliunde, quam Rotomago ad* S. Nigasii *ibidem ecclesiam fuerint delata, nihil magis obvium rationique, more antiquo, quo pro novis consecrandis ecclesiis Sanctorum reliquiæ solebant undequaque conquiri, spectato, congruentius videtur, quam ut eo tandem, cum nova Mellentina* S. Nigasii *ecclesia, ad umbilicum jam adducta, consecranda esset, consecrationis hujus occasione, ac proin, uti e supra dictis nemo non colliget, haud ante annum* 1060, *Rotomago dicantur, curante Galeranno Mellentino comite, fuisse adducta. Nec est, quod hic quisquam anno* 1035 *datam ac a Davanneo in suis ad Sanctorum nostrorum Vitam Additionibus cap.* 2 *laudatam, e qua, ut infra docebo, de cultu,* S. Nigasio *diu etiam ante annum* 1060 *Mellenti delato constat, jam pluries memorati Galeranni comitis chartam objiciat;* B *hæc enim, utpote in qua, contra ac in chartis, de cultu, determinato cuipiam Sancto alicubi exhiberi solito, loquentibus, fieri consuevit, nulla omnino* S. Nigasii *,quæ jam tum Mellenti exstiterint, reliquiarum mentio, uti ex Davannei de hac ibidem silentio non immerito concluditur, instituta fuisse videatur, potius prodest, quam obsit, opinioni, qua Sanctorum nostrorum, quæ hodieque Mellenti exstant, sacra lipsana fuisse eo occasione mox dicta ac proin nec ante annum* 1060 *delata, arbitramur.*

aut, si id displiceat, probabiliter etiam non prius,

96 *Verum, reponet quis fortassis, si sacra illa pignora re ipsa haud ante annum* 1060, *imo vero etiam, uti et jam supra dictis consequitur, haud ante illud temporis spatium, quod ab anno* 1077 *usque ad annum* 1088 *excurrit, e Rotomagensi S. Audoëni abbatia Mellentum fuerint devecta seu translata, qui factum, ut jam supra sæpissime laudatus scriptor anonymus, qui, cum, ut dictum, Rotomagensis S. Audoëni monachus exstiterit ac sub seculi* XII *initium floruerit, optime sane hujus*-C *modi, si locum habuisset, translationem, utpote vel ipsamet ejus ætate vel haud diu ante factam, habiturus fuisset perspectam, nullam tamen illius in lucubratione, qua de Sanctorum nostrorum sacris lipsanis, Vadiniaco Condatum et Wambasium delatis indeque Rotomagum tandem anno* 1032 *adductis, tractat, mentionem instituat? Id, fateor, videri haud plane immerito potest utcumque mirum; ast, etsi sic habeat, facile tamen, ni fallar, illius hac de re silentium mirari desinet, qui, scriptorem illum anonymum, non quidquid de sacris Sanctorum nostrorum lipsanis factum esset, sed verosimillime, qui et quibus e locis hæc tandem ad Rotomagense suum S. Audoëni monasterium fuissent adducta, dumtaxat exponere voluisse, considerarit. Quod si tamen hæc responsio cuiquam displiceat, haud fuisse occasione, quam modo proposuimus, Mellentum, quæ ibidem hodieque exstant, Sanctorum nostrorum lipsana delata, haud illubenter etiam vel sic, meam de Sanctorum nostrorum reliquiis probabiliter etiam haud ante annum* 1060 *Mellentum translatis opinionem propugnaturus, concessero; etenim, hoc dato, sacra illa pignora occasione alia, quæ serius etiam, quam jam memorata, imo vero non nisi post lucubrationem, a scriptore nostro anonymo de* SS. Nigasii, Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *translatione anno circiter, ut num.* 8 *docui,* 1112 *concinnatam, locum habuerit, fuisse eo delata, probabile evadet. Res e jam nunc dicendis patescet.* D

quum cum monachi in ecclesiam illam sec. XII ineunte fuissent inducti ac proin

97 *Cum* S. Nigasii *prioratus Mellenti aliquamdiu post annum* 1060 *jam esset exstructus, Galerannus, Mellentinus comes, hujus fundator primo ibidem, uti ex Ivonis Carnotensis episcopi Charta, per Arturum a Monasterio in Neustria Pia pag.* 333 *producta, fas est colligere, clericos seculares constituit, hisque deinde, uti ex Paschalis II Papæ Bulla Pomerayus in Archiep. Rotomag. Hist. pag.* 37 *docet, Ordinis S. Benedicti monachi sub sec.* XII *initium, comite Mellentino Roberto adstipulante, imo et agente, fuere substituti. Quid si ergo religiosi illi viri, cum jam annos aliquot domum illam occupassent, penes se senon esse Sanctorum, qui præcipue ibidem colebantur, reliquias, dolentes, comiti Roberto hasce adipiscendi desiderium injecerint, sicque hoc* E *sibi adjuncto, haud exiguas sacrorum illorum pignorum partes a Rotomagensibus S. Audoëni Ordinis sui monachis instantissime postularint, hique, penes quos erat ingens sacrorum lipsanorum copia, sodalium suorum et comitis Roberti, Ordini Benedictino, ut Guilielmus Gemeticensis, Ordericus Vitalis et alii testantur, addictissimi, petitioni, iis sibi dumtaxat, quæ post a Calvinistis furentibus combusta fuere, Sanctorum nostrorum ossibus retentis, annuerint? Id enimvero re etiam ipsa tum factum ac proin occasione isthac Mellentum delata fuisse præcipua, quæ ibidem hodieque exstant, Sanctorum nostrorum ossa, probabile opinor. Cum hæc enim, quæ certe haud ante annum* 1032 *Mellentum, ut supra ostendi, fuere delata, eo etiam, ut dedi, dum Mellenti post annum* 1076 *consecranda esset nova* S. Nigasii *ecclesia, haud fuerint advecta, proximum videtur, ut id saltem probabiliter tum tandem, cum in ecclesiam illam aliquot jam annis Ordinis S. Benedicti monachi fuissent introducti, factum esse credatur.*

haud ante annum 1060, utut forsan ob Davannei, quæ hic

98 *Verum sive una sive altera e duabus modo assignatis occasionibus Mellentum præcipua, quæ hodieque ibidem exstant, Sanctorum nostrorum ossa statuantur fuisse delata, consectarium equidem e modo dictis est, ut hæc, quod huc potissimum spectat, eo deferri probabiliter etiam haud ante annum* 1060 *contigerit resque certe diutissime etiam post hunc annum fuerit peracta, si forsan, quod tamen non puto, Chronicon Ms. parvum Beccense, quod, quemadmodum Arturus a Monasterio in Neustria Pia pag.* 324 *docet,* SS. Nigasii, Quirini *et* Pientiæ *corpora fuisse in Mellentinam ecclesiam translata, ad annum* 1196 *notat, de translatione, qua primum in hanc illa fuerint delata, debeat intelligi. At vero, inquiet modo fortassis adhuc nonnemo, etsi quidem præcipua, quæ Mellenti adservantur, Sanctorum nostrorum ossa probabiliter etiam haud fuisse eo ante annum* 1060 *advecta e jam dictis appareat, hæc tamen omnia Rotomago Mellentum asportata haud videntur. Enimvero (neque enim id hic tacere velim) quæpiam* S. Nigasii *ossa ac ipsum etiam caput, non Rotomago, sed Vadiniaco Mellentum*

A *lentum fuisse allata, Davanneus, etsi interim rem hanc etiam ipse, qui tamen, ut vidimus, præcipua Sanctorum ossa jam inde ab anno* 842 *Mellentum fuisse adducta vult, ad tempus, anno* 1060 *posterius, referat, diserte in Sanctorum nostrorum Vita cap.* 64 *et seq. tradit; verum narratio, qua id facit, suspecta mihi videtur; ut autem, meritone, an immerito, dispicere studiosus lector queat, illam, in compendium contractam, hic exhibeo. Eo fere tota recidit.*

in compendium

99 *In vico Vadiniacensi, cum inde alio, Normannis seculo* IX *in Gallias frequenter irrumpentibus, Sanctorum nostrorum corpora transferrentur, minora quæpiam horum ossa una etiam cum ipso* S. Nigasii *capite, causa, ob quam, incerta, fuerant relicta, cumque ibidem sacra illa pignora, quæ rustici loco secreto abdiderant, servata usque ad sec.* XI *fuissent, tum tandem inde post Galeranni I, Mellentini comitis, obitum ac proin, uti e supra dictis nemo non eruet, certe haud ante annum* 1060 *ad Hugonem, qui fratri suo Ga-* B *leranno in comitatum Mellentinum successerat, minores quædam corporis* S. Nigasii *partes Mellentum fuere adductæ, annisque post non paucis elapsis, eo etiam ex eodem Vadiniacensi vico* S. Nigasii *caput ad Galerannum II, Mellentinum itidem comitem, fuit allatum. Ita laudatus Sanctorum nostrorum biographus, nihil hactenus, quod creditu appareat admodum difficile, suppeditans; verum audi, quid adjungat. Hugo comes, an minores illæ, quæ Vadiniaco Mellentum erant allatæ, corporis partes seu ossa veræ essent* S. Nigasii *reliquiæ, experiri volens, clerum et populum Mellentinum in* S. Nigasii *ecclesiam convenire magnumque in hac ignem accendi jubet, cumque in hunc ossa illa, Deum omnibus, ut ab igne, si vera essent* S. Nigasii *ossa, manerent intacta, sin minus, non secus atque alia humana ossa, flammis absumerentur, enixissime orantibus, fuissent conjecta ac tandem, postquam diu medias inter flammas mansissent illæsa, sponte sua ex hisce exsiliissent, ab universis, prodigio attonitis Deumque laudantibus, pro* C *veris agnita fuere* S. Nigasii *reliquiis.*

contracta lectori proponitur,

100 *Quod modo ad caput, quod ad Galerannum II Vadiniaco fuerat allatum, spectat, quo dubitatio, qua et hic et alii, an id verum esset* S. Nigasii *caput, hærebant incerti, tolleretur, Goslenus Carnotensis episcopus, populo et clero vicino, qui, a Galeranno arcessiti, sese in* S. Nigasii *ecclesiam contulerant, inspectantibus, in altero principis altaris cornu caput illud, in altero alia, quæ Mellenti jam antea exstabant,* S. Nigasii *ossa collocat, cumque id, Deum omnibus, ut, an verum esset* Nigasii *caput, signo aliquo manifestare dignaretur, suppliciter rogantibus, sponte sua ex altaris, in quo positum erat, cornu ad cornu aliud, in quo posita erant alia* S. Nigasii *ossa, accessisset, nemo amplius, quin verum esset Sancti hujus caput, dubitandum existimavit. Davanneus itaque suam de minoribus aliquot* S. Nigasii *ossibus capiteque Mellentum Vadiniaco allatis narrationem duobus miraculis plane insignibus, modo hic expositis, vestit. Ast, etsi quidem miracula, vel ex eo, quod miracula sint, rejicienda commentisque accensenda haud sint, minime tamen, nisi testimoniis, fide undequaque dignis, sint subnixa, credenda opinor: anne autem testimonia hujusmodi pro duobus, de quibus hic, miraculis militent, compertum haud habeo. Davanneus quidem pro priori ex his antiquum quodpiam, quod in Mellentina* S. Nigasii *ecclesia exstet, Ms. citat.*

AUCTORE C. B.

ac porro in dubium revocari posse

101 *Verum, quod qualeve illud sit, non edicit, hincque, an probatæ notæ documentis accenseri queat, dubitare cogor; etsi autem, quin, ut pleraque alia, quæ memorat, ita etiam, quod e duobus jam relatis miraculis est postremum, ex antiquo quopiam, etsi nullum laudet, ecclesiæ mox dictæ Ms. acceperit, ambigendum pariter haud rear, illud tamen, qualecumque etiam fuerit, fidei dumtaxat sublestæ exstitisse, vel ex eo opinor, quod, qui illud indubie fuerit secutus, Davanneus postremo memoratum miraculum anno* 1110 *innectat, et tamen tunc, dum id accidit, a Gosleno Carnotensi episcopo, quem ante annum* 1149 *ecclesiæ Carnotensi non præfuisse, e Galliæ Christ. auctæ tom* 8 *col.*1139 *et duabus seqq. palam fit, Sanctorum nostrorum reliquias ex antiquis Hierothecis in novas Mellenti fuisse translatas, affirmet. Quare, cum Davannei de* E *minoribus aliquot* S. Nigasii *ossibus capiteque Mellentum Vadiniaco translatis narratio fidem certam atque indubitatam, uti e jam dictis apparet, haud mereatur, enimvero haud prorsus immerito in dubium etiam, an, ut ea fert, Vadiniaco Mellentum sacra illa pignora fuerint allata, revocari posse opinor. Nec parum in hac opinione me quantum ad* S. Nigasii *caput confirmant, quæ Dadreus in Historica sua archiepiscoporum Rotomagensium chronologia, anno* 1618 *Rotomagi vulgata, pag.* 14 *allegat, sequentia duo carmina hexametra:*

Antistes Rotomæ datus a Clemente, Nicasi,
Si non sedisti, caput adlegando stetisti.

ostenditur, … rationem non omnia Rotomago, fuerunt delata.

102 *Ita enim* S. Nigasii *caput fuisse aliquando Rotomagum allatum, indicatur; etsi autem carmina illa, quæ loco cit. Dadreus Orderico Vitali attribuit, apud hunc Uticensem monachum sea in ecclesiastica, quam is scripsit, Historia, prout hæc anno* 1619, *Andrea Chesneo curante, typis Parisiensibus e Ms. cla-* F *rissimi viri Joannis Bigoti codice prodiit, non legantur, in ejusdem tamen Historiæ, quæ a Rollonis in Neustriam adventu ad annum usque* 1140 *excurrit, Ms. exemplari, quod Dadreo prælaxit, reperta fuisse, scriptoris hujus fide est credendum, fuerintque fortassis in Bigotiano, quo Chesneus usus est, codice omissa, quod hic aliquandiu post annum* 1140 *scriptus sit, ac tum* Nigasii *caput Rotomagi, utpote inde Mellentum jam delatum, haud amplius existeret; jam vero, si duo illa carmina Orderico Vitali, qui seculo* XII *floruit, a Dadreo recte, uti e jam dictis consequi videtur, attribuantur, consectarium est, ut* S. Nigasii *caput jam ante Orderici ætatem ac proin verosimillime jam ab anno* 1032, *quo, ut supra docuimus, ejusdem Sancti itemque* SS. Scuviculi et Pientiæ *corpora una cum* S. Quirini *reliquiis Wambasio Rotomagum fuere adducta, huc etiam inde fuerit allatum; hinc autem jam fit, ut magis magisque in opinione, qua, merito in dubium, an sacrum illud pignus Vadiniaco Mellentum, ut Davanneus docet, fuerit delatum, revocari posse puto, confirmer.*

AUCTORE C. B.

confirmer. Verum, etsi et id et minora quæpiam S. Nigasii ossa, ut supra allegata Davannei narratio fert, re etiam ipsa forsan (id enim et ex indulgentiis, ab Hugone, Rotomagensi archiepiscopo, ob SS. reliquiarum apud Vadum S. Nicasii inventionem anno 1160, ut Arturus a Monasterio in Neustria Pia pag. 333 notat, concessis, suspicari quis queat) Vadiniaco Mellentum fuerint delata, inde tamen contra opinionem, qua præcipua, quæ hodieque in posteriori hac urbe exstant, Sanctorum nostrorum ossa fuisse eo et non aliunde quam Rotomago et haud ante annum 1032, imo vero probabiliter etiam haud ante annum 1060 allata, arbitramur, nihil etiam omnino, ut consideranti patescet, potest inferri, manentque adeo, quæ supra illa de re statuimus, inconcussa.

B

§ VII. Antiquus et recentior Sanctorum apud Mellentinos cultus miraculaque aliquot eorum patrocinio patrata.

Cultus, qui Mellenti, delatis eo nondum Sanctorum nostrorum reliquiis Nigasio fuit exhibitus,

Etiamsi Sanctorum nostrorum, quæ Mellenti hodieque servantur, sacra lipsana ibidem probabiliter, ut § proxime prægresso ostendi, haud ante annum 1060, imo vero probabiliter etiam haud ante sec. XII, aliquot annis jam inchoatum, exstiterint, Nigasium tamen in insula seu arce Mellentina aliquandiu etiam ante eumdem annum 1060 ac proin jam tum, cum eo e dictis probabiliter delatæ nondum essent Sanctorum nostrorum reliquiæ, cultu ecclesiastico fuisse gavisum, fidem facit Colombensi diœcesis Carnotensis monasterio a Galeranno I, Mellentino comite, concessa, cujus exemplar se vidisse, Davanneus in suis ad Sanctorum nostrorum, quam contexuit, Vitam Additionibus cap. 2 insinuat, anni 1035 Charta: hac enim, qua decimarum aliorumque a comitatu Mellentino dependentium bonorum donationem, monasterio isti a muliere, nomine Helvisa, factum, Galerannus approbat ac confirmat, id dumtaxat, ut Da- C vanneus loco cit. testatur, ea lege facit, ut Colombensis abbas quotannis die S. Nigasio sacra ad castrum Mellentinum Missam ibidem celebraturus potioremque adeo inter abbates alios, eo pariter tum arcessendos, locum occupaturus, accedat. Id autem Mellenti aliquamdiu ante dictum annum 1060 ac proin probabiliter e dictis, priusquam eo Sanctorum nostrorum essent delatæ reliquiæ, S. Nigasii festum magna solemnitate, utpote ad quam augendam abbates etiam convocarentur, quotannis XI Octobris die a comite et populo Mellentinis (ita scilicet sibi, quod majores suos a Nigasio fidei lumine illustratos putarent, faciendum existimantibus) celebratum fuisse, argumento est perquam valido ac pene indubitato.

104 Verum S. Nigasii cultus, qui apud Mellentinos, priusquam ad horum urbem Sanctorum nostrorum reliquiæ deferrentur, exstiterat adeo solemnis, non parum deinde, hisce eo translatis, increvit seseque a S. Nigasio, quem antea, ut apparet, tantummodo spectabat, ad SS. Quirinum et Scubiculum, imo et ad S. Pientiam, etiam extendit, nec soli, ut prius, XI Octobris diei, Sanctis nostris sacræ, mansit affixus. Hæc omnia lectori e jam nunc dicendis fient perspicua. Davanneus, qui, quin aliquot Sanctorum nostrorum reliquiæ Vadiniaco Rotomagum a S. Audoëno fuerint translatæ, haud dubitat, translationem hanc Sanctorum nostrorum primam cap. 64 appellat; etsi autem, fuisse post præcipua, quæ Mellenti modo exstant, horum ossa præ Normannorum metu Vadiniaco Mellentum a comite Mellentino translata, dilucide, ut supra vidimus, memoriæ prodat, haud tamen in computum translationem hanc, quod non tam ad Sanctos nostros honorandos, quam ad sacras eorum exuvias insano gentilium furori subducendas fuerit peracta, adducit, alteramque, ea etiam, qua hæ in ecclesiam novam, a Galeranno I Mellenti exstructam, fuere translatæ, in censum non relata, jam supra a nobis memoratam, qua ibidem ex antiquis hierotheceis in E novas transpositæ sub Galeranno II, Mellentino comite, fuerint, eorumdem vocat præfato cap. 64 translationem secundam.

postea etiam ad illos sese extendit, modoque omnium quatuor non tantum festum die XI Octobris,

105 Nec aliam ob causam id facit, quam quod hæc, ut ibidem ait, exstiterit admodum solemnis, quodque, ut addit, Mellenti Officio ecclesiastico, proxima videlicet, uti, quæ postea adducit, docent, post Dominicæ Ascensionis festum Dominica recitando, quotannis celebretur. Verum, etsi quidem id ibidem quotannis fieri, indubitanter sane Davannei fide sit credendum, hic tamen scriptor, ut jam antea monui, translationem illam seu reliquiarum in lipsanothecas novas, quas Galerannus II, Mellentinus comes, confici curarit, transpositionem vel perperam anno 1140 innectit, vel perperam a Gosleno, Carnotensi episcopo, qui e dictis ecclesiæ isti ante annum 1149 haud præfuit, factam affirmat; hinc autem fit, ut nec translationis ejusdem annus, deficientibus etiam, e quibus hic certo innotescat, documentis aliis, determinari queat, eritque forsan etiam, qui istam seu translationem seu reli- F quiarum transpositionem nec anno 1140 illigandam, nec Gosleno, Carnotensi episcopo, adscribendam, sed cum SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi translatione, in Beccensi, quod num. 98 adhuc laudavi, Chronico ad anni seu 1195 seu seq. XXV Maii diem notata ac eo modo, quem in Archiepiscoporum Rotomagensium Historia pag. 37 Pomerayus assignat, intellecta, unam esse atque eamdem, suspicetur.

sed et translatio proxima post Domini Ascensionem Dominica ibidem celebratur,

106 Utut sit, anno equidem, qui dictam seu translationem seu transpositionem proxime excepit, quique, ut reor, unus saltem seculi duodecimi exstiterit, Mellentinus comes si Davanneo fides sit, S. Nigasii hierothecam, quo Sanctorum nostrorum patrocinio calamitas publica, qua tum regio premebatur, averteretur, ad vicum, nomine Jusiers, una circiter Mellento leuca dissitum, supplicatione solemni, vicinarum parœciarum curionibus ac populo ad hanc arcessitis, jussit deferri, cumque id optato cum successu præstitum fuisset, ac eodem, quo supplicatio instituta, die duo miracula, quorum altero mulier a paralysi, altero juvenis a febri quartana liberatus erat, ad dictæ lipsanothecæ attactum fuissent patrata, in horum auxilii

reliquiæque ipsomet hoc festo quotannis quam maxima,

A *xiliique, quo tunc regioni in urgente necessitate per sanctorum Martyrum preces fuerat succursum, memoriam comes Mellentinus, ut quotannis Ascensionis Dominicæ festo supplicatio similis institueretur, præscripsit, cumque id deinceps, ut Davanneus eodem, quo hæc narrat, cap. 66 addit, religiose quotannis tum solemni ritu non sola* Nigasii, *sed omnium quatuor Sanctorum nostrorum, ut postea docet, lipsanothecis circumlatis, observatum perpetuo fuerit, hinc et ex aliis supra dictis consectarium est, ut Sancti nostri tribus vicibus diversis,* XI *videlicet Octobris die, quo eorum seu martyrium seu felix e vivis excessus recolitur; proxima post Dominicæ Ascensionis festum Dominica, qua illorum postremo hic memorata translatio celebratur; ac denique hoc ipso festo, quo eorumdem reliquiæ circumferuntur, Mellenti quotannis honorentur.*

quam Davanneus, nonnulla primum de modo, quo sacra illa pignora Mellenti serventur.

107 *Porro Davanneus, postquam, quæ modo exposui, cap. 66 narravit, mox cap. 67 et duobus seqq. Pontificum Romanorum Bullas aliorumque diversorum antistitum litteras, in Mellentini* S. Nigasii *prioratus favorem concessas, indulgentiasque itidem ad Sanctorum nostrorum in eodem prioratu cultum promovendum collatas, enumerat, ac deinde cap. 71 ac duobus seqq. ad plurima Sanctorum nostrorum patrocinio patrata, quorum nonnulla, notatu magis digna, infra recensebo, miracula referenda adhibitis, mox sermonem de Sanctorum nostrorum reliquiis, Mellenti, ut supra docui, per majora civitatis compita quotannis circumferri Dominicæ Ascensionis festo solitis, facturus simulque, quanta solennitate id fiat, expositurus, in antecessum quodammodo cap. 75, quanta cura quantaque reverentia sacer ille thesaurus in Mellentina* S. Nigasii *ecclesia adservetur, sequentibus hisce, quæ e Gallicis Latina facio, explanat verbis :* In nostra S. Nigasii ecclesia, in Mellentino, quod ad diœcesim Carnotensem spectat, castro sita, quæ pulcherrimum satisque amplum et spatiosum e lapidibus sectis in crucis formam solide exstructum sacellisque lateralibus munitum ædificium est, duo prope chorum supra primam fornicem exstant sacella arcuata, ad quæ per gradus pedum circiter triginta sex altitudine ascenditur.
C In horum uno supra pulchrum politioris operis tabernaculum quatuor lipsanothecæ una cum pluribus aliis reliquiis sunt locatæ.

itemque de iis, quæ ibidem pridie ejusdem festo fiunt, præfatus,

108 Isthoc porro sacellum scalaque, qua ad id ascenditur, majoribus duorum clavium portis clauduntur, quarum alteram nos, alteram dominus Generalis locum tenens, sive ut regis officialis sive ut consul incolarumque præfectus, e longissima consuetudine servat, quæ quamvis quam antiqua sit, edicendo haud sim, optimam tamen, ne thesaurus tam pretiosus distrahatur, possum asserere. Quod ad SS. Nigasii, Quirini (*supra a nobis num. 80 et seq. dicta videsis*) et Pientiæ capita spectat, hæc prope altare princeps in armario e lapide scissili, clathris munito, servari solent. *Hisce autem præmissis, ita deinde, ut primo etiam, quæ pridie solemnitatis fiunt, lectorem edoceat, prosequitur :* Vigilia Ascensionis vesperæ, ecclesia tapetibus ornata, solemni ritu cantantur. Hisce Generalis locum tenens præfatus interest aut officiales, clavem suam ferentes, mittit, hacque simul et nostra locus aperitur, dumque Antiphona ad Magnificat cantatur, sacerdotes, superpelliciis et stolis induti, in altum illud sacellum ascendunt hierothecasque, quæ altaribus imponuntur, demittunt. Quando id fit, magnus adest populi numerus, alterque alterum, quo prior sub S. Nigasii lipsanotheca transire queat, propellit hæcque ante summum altare supra armarium, arte minutaria eo fine, ut quisque, reliquias deosculatus, facile sub illa, ut moris est, transeat, confectum, collocatur.

AUCTORE C. B.

109 *Ita ille, qui modo rem ipsam tandem aggrediens sequentem de hac cap. 76 loquitur in modum :* Postridie, Ascensionis festo, horæ matutinæ recitantur, tum paræciæ vicinæ, numero quindecim aut viginti, subinde etiam, nonnullis inde (*Mellento nimirum*) tribus leucis distantibus, pro temporis ratione triginta sub horam nonam supplicantium ordine adveniunt, illicoque tres urbis paræciæ eo sese conferunt, ac tum inchoatur generalis supplicatio. In hac Cymbala, labara, cerei benedicti ac omnium paræciarum illarum cruces præferuntur, poneque primo aliquot, quæ paræciarum illarum reliquias continent, capsulæ, tum E (*Sanctorum* Nigasii *scilicet*, Quirini, Scubiculi et Pientiæ) quatuor, quarum ultima S. Nigasii, lipsanothecæ, per sacerdotes, albis et tunicis indutos, apparitoribus ac satellitibus a latere ad eas custodiendas incedentibus, portatæ, ac tandem presbyteri, curiones et clerus noster ordine sequuntur, hisque nos Prior, officio fungentes, succedimus una cum diacono ac subdiacono nostro, a quorum altero caput S. Quirini, altero caput S. Nigasii, nobis crucem, cui veræ Domini nostri Crucis pars aliæque plures sacræ reliquiæ sunt inclusæ, ferentibus, gestare. *Hæc de supplicationis illius, in qua Mellenti Sanctorum nostrorum reliquiæ solemnissimo sane, ut dixi, ritu quotannis circumferuntur, initio Davanneus, mox etiam de ejusdem fine, postquam ei duodecim quindecimve diversi ordinis ac status personarum millia interesse edixit, sequentia suppeditans :* Majoris arcis et urbis plateis circuitis, reditur eodem ordine ad S. Nigasii ecclesiam, ubi ad portam majorem certis lapidibus, ibidem cum in finem locatis, S. Nigasii lipsanotheca imponitur, quam omnes et clerici et laici deosculantur ac sub ea transeuntes ingrediuntur eccle- F siam, ubi Missa ritu quam maxime solemni celebratur.

lectori verbis hic propositis expandit,

110 Hac finita, paræciæ omnes supplicantium ordine discedunt. In Vesperis, dum Responsorium proprium post Magnificat cantatur, lipsanothecæ illæ (Nigasii *nimirum*, Quirini, Scubiculi et Pientiæ) eodem, quo antea demissæ fuerant, ordine attolluntur, suisque, quæ iisdem clavibus communibus occluduntur, locis reponuntur nec amplius usque in annum sequentem attinguntur, nisi eas forsan, quo antistitis cujuspiam aut principis pietati satisfiat, exhiberi sit necesse, idque tum non nisi sub tuta ac fideli custodia, a dicto generali locum tenente submissa, fit. *Ita hactenus de argumento hic proposito Davanneus; ex hisce autem ejus verbis, solemnitatem, qua sacra Sanctorum nostrorum lipsana Mellenti quotannis Ascensionis Dominicæ festo circumferuntur, esse enimvero quam maximam, nemo non intelliget. Porro is Sanctorum nostrorum biographus simulque, ut dictum, Mellentini priora-*

solemnitate circumferuntur eorumque scriptor, quo cognoscere, ad clam etiam

70 *tus*

AUCTORE C. B.

tus S. Nigasii *Prior, qui sacra illa pignora, uti infra sumus visuri, in novas etiam, quas fieri curarat, hierotheeas transtulit*, S Nigasii *ejusque Sociorum cultui promovendo semper intentus, anno* 1641 *ad solemnitatem illam, quo hæc, pontificio ritu rem divinam celebrante supplicationemque comitante episcopo, redderetur augustior, Leonorium Stampensem, ecclesiæ Barnotensis, ad quam, ut supra docui, prioratus ille spectat, antistitem invitavit, hicque, quo Sanctos nostros veneraretur, invitantis desiderio obsequens Medunta, ubi generali cleri Gallicani conventui intererat, Mellentum sese Dominicæ Ascensionis festo, in* IX *Maii diem tunc incidente, contulit, finitaque, ad quam augendam accesserat, solemnitate in perpetuam rei memoriam chartam etiam est impertitus. Hanc, quod, quæ huc spectant, pleraque testetur, e Davanneo, qui illam in suis ad Sanctorum nostrorum Vitam Additionibus cap.* 12 *recenset, huc transcribo.*

B 111 *Sequentibus hisce, quæ e lingua Gallica in Latinam verto, concipitur verbis :* Leonorius Stampensis Dei gratia et Sedis apostolicæ auctoritate episcopus Carnotensis, regis in suis status et sanctiori consiliis consiliarius universis clericis et Christi fidelibus salutem et benedictionem. Notum facimus, nos ad Domini Nicolai Davannei presbyteri, in diœcesi nostra Nigasiani in castro Mellentina prioratus Prioris commendatarii, preces Medunta, ubi generali cleri Gallicani conventui intereramus, hodie, Ascensionis Domini nostri festo, anno 1641 die IX Maii occurrente, ad dictum prioratum ivisse, ubi pontificio ritu supplicationis generalis annuæ solemnitatem peregimus in S. Nigasii, S. Quirini et S. Scubiculi, Sociorum ejus martyrum, S. Pientiæ etiam martyris aliorumque sanctorum reliquiarum venerationem, quorum lipsanothecæ seu reliquiarum capsulæ in dicta ecclesia servantur et in hac supplicatione gestatæ magna cum reverentia fuerunt, comitantibus decentique ordine curionibus, urbisque et vicinarum numero viginti quatuor tam archiepiscopatus Rotomagensis quam diœcesis nostræ paræciarum, qui eo sese supplicantium

Carnotensis, teste, quæ hic datur, ejus charta, antistes anno 1641 accessit,

C ritu a tempore matutino contulerant, clericis incedentibus nobisque pone una cum officialibus et domesticis nostris ac tum ordine regis officialibus, nobilibus, scabinis urbisque et vicinorum locorum incolis cum magna populi multitudine subsequentibus; qui omnes interfuerunt Missæ solemni, quam nos etiam ritu pontificio celebravimus, omnibusque nostram una cum indulgentiis ordinariis benedictionem impertivimus; qua de re ad posteritatis memoriam præsens instrumentum, id dicti Prioratus archivo deponendum, fecimus et signavimus die et anno prædictis. Signatum d'Estampes etc.

112 *A solemnitate, qua, ut jam vidimus, Mellenti circumferri quotannis solent sanctorum nostrorum reliquiæ, sermonem modo ad aliud venerationis, erga hasce seculo proxime elapso exhibitæ, argumentum converto. Cum hierothecæ quatuor, quarum priori* S. Nigasii, *secunda* S. Quirini, *tertia* S. Scubiculi, *ac quarta denique* S. Pientiæ *sacra lipsana continebantur, peregrinorum aliarumque piarum personarum osculis attactibusque, per longissimam annorum seriem continuatis, seculo præterito, media sui parte nondum elapso, non*

ex antiquis in novas, quas confici curavit, hierothecas

parum jam essent detritæ, ipsaque etiam vetustate lignum, e quo SS. Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *lipsanothecæ erant confectæ, esset corruptum, Davanneus sæpissime jam laudatus Mellentinus* S. Nigasii *Prior, qui collapsa* D *hujus ædificia jam instaurarat, ecclesiamque, indumentis sacerdotalibus a se donatum, diversis etiam ornamentis condecorarat, pro singulari sua in Sanctos pietate nondum hæc fecisse contentus, novas etiam a sese sacris horum asservandis lipsanis hierothecas procurandas existimavit. Quo itaque id faceret, a tribus, quæ, ut dictum, e ligno erant,* SS. Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *hierothecis, postea de* Nigasii, *quæ ex argento erat, lipsanotheca futurus sollicitus, est exorsus. Brevi hæ fuerunt eleganti, quale tempori congruebat, opere confectæ, Davanneusque in eas, facultate ad id a Carnotensi episcopo impetrata,* SS. Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *sacra lipsana, subsellii haud infimi personis adstantibus, pridie Ascensionis Domini nostri anno* 1639, *uti ipsemet in suis ad Sanctorum nostrorum Vitam Additionibus cap.* XI *docet, transposuit,* E *cumque* S. Nigasii, *quam ex argento partim ære proprio, partim pecuniis, pia aliorum in* S. Nigasium *veneratione ac munificentia collatis, fabricari ab aurifabro curarat, bis mille quadringentarum librarum Francicarum lipsanotheca anno* 1643 *fuisset perfecta, ipsomet hoc anno, data sibi ab episcopo Carnotensi facultate, pridie Ascensionis Domini, quæ tunc in* XIII *Maii diem incidit, coram quinque personarum millibus in theatro, ad id in* S. Nigasii *ecclesia parato, Sancti hujus ossa, ex antiqua, in qua servabantur lipsanotheca extracta in novam istam, cum primum horum singula adstantibus monstrasset, pariter transposuit.*

113 *Ita iterum in supra memoratis Additionibus cap.* XIII *docet nos ipsemet Davanneus, ibidem etiam, sese translationis illius Acta, quo, quandonam et a quo fuerit peracta, ad posteritatem transmittatur, eidem novæ lipsanothecæ inclusisse, adjungens. Nec id fecisse contentus integra etiam Acta illa, ut etiam alia,* SS. Quirini, Scubiculi *et* Pientiæ *reliquiarum factam a sese in novas lipsanothecas translationem seu transpositionem testantia, harumque etiam singulis a se, ut ait, inclusa, in dictis Additionibus, priora quidem eodem cap.* F XIII, *posteriora vero cap.* XI, *recenset. Verum hæc, quod omnia et singula Sanctorum nostrorum in novas illas hierothecas translata seu transposita ossa haud enumerent nihilque præter jam dicta notatu dignum, quod huc spectet, edoceant, transcribenda haud putans, modo ad miracula, Sanctorum nostrorum aut certe* Nigasii *patrocinio Mellenti aut in ejus vicina patrata, progredior. Davanneus, qui, quemadmodum plus semel jam monui, Sanctorum nostrorum Vitam elucubravit, opusculi, quo id fecit, parte secunda miracula etiam non pauca, quæ ad eorum ac præcipue* Nigasii *invocationem evenere, recenset. Ac primo quidem quatuor, apud Martenium a Sanctorum nostrorum translationis Scriptore anonymo supra sæpissime laudato memorata ac proin, cum hic sec.* XII *floruerit, a longissimo tempore jam gesta, deinde vero longe plura, recentiori memoria patrata, commemorat.*

transposuit, litterisque etiam non pauca,

114 *Verum cum priora in* S. Quirini *miraculis, quæ commentario huic subjecturus sum, occurrant,*

quorum nonnullæ

occurrant, ea hic recensere supervacaneum fuerit; quod autem ad alia spectat, ea non omnia, sed, ne nimis sim prolixus, quæpiam dumtaxat, e Davannei cap. 71 accepta ac e lingua Gallica in Latinam versa, lectori hic, priusquam § huic finem imponam, ob oculos ponere est visum. Pleraque vel forte etiam omnia sec. XV recentiora sunt. Ab iis, quæ pulo antiquiora, duco initium seriemque non interrupta, tam hæc quam alia, proponam. Rem ipsam aggrediamur. In urbe Mellentina exstitit faber ferrarius, cui ex dentium dolore caput et guttur adeo intumuerant, ut nec videre, nec os ad manducandum aperire posset, cumque magna esset in S. Nigasium devotione, cum in auxilium invocavit, aquaque, in qua caput ejus fuerat intinctum, linteoque, quod huic fuerat admotum, acceptis, cum ex aqua illa bibisset linteumque illud capiti admovisset, sanitati illico est restitutus. Puella junior cum pedis malo, quod ex urenti inflammationis ardore maximum ei dolorem afferebat, laborabat, parentes ejus ad ecclesiam illam duxerunt, precesque ad S. Nigasium direxit, vovens, fore, ut, si ejus auxilio sanitatem recuperaret, ei et devote serviret et oblationem quotannis faceret. Oratione et voto emissis, sanitati sese sensit perfecte restitutam domumque cum parentibus est reversa. Duobus annis votum implevit, post id facere neglexit; extemplo eodem malo fuit correpta; quare ejus parentes reduxerunt eam ad ecclesiam, cumque veniam postulasset promisissetque, sese haud amplius obligationi defuturam, sanitati iterum fuit restituta, nec voti amplius fuit oblita.

115 Piscator ex vico Vaux, nomine Nigasius Langlois, singulari erat in S. Nigasium, cujus nomen gerebat, devotione frequenterque ad ejus ecclesiam, ut ibi sacro interesset, diebus Dominicis veniebat. Accidit, ut, cum ipse et unus e filiis ejus in fluvio piscarentur, puer e navicula in aquam sit prolapsus, nec pater ei, quod ex aqua haud emergeret, posset succurrere. Statim vir infelix, flexis in navicula sua genibus, Nisio, ut filio in hoc discrimine subveniret, devote supplicabat; nec mora; filium suum ad ripam, ducentis circiter passibus a loco, quo in aquam inciderat, distantem, est conspicatus, ac ad eum accedens, sanum eum invenit ac dicentem, nihil sibi mali obvenisse, seuemque, splendore undequaque coruscum, ad caput eum arripuisse ac ad ripam duxisse. Eadem hora ad S. Nigasii ecclesiam, gratias Sancto huic de auxilio allato acturi, sese contulere idque, quod jam dictum est, narravere. Uxor Peruoti le Biche ex paræcia Mureaux sese, cum esset gravida, læsit, unde ante terminum peperit, gravi inde correpta morbo, e quo valde surda ac propemodum cæca effecta, eo in statu per annum mansit, donec, auditis, quæ frequenter in lipsanothecæ S. Nigasii demissione fiebant, miraculis, ad urbem pridie Ascensionis a filia sua ducta venit, ibidemque post fusas preces fiducia firma lipsanothecam deosculata, ea ipsa hora videre et audire incepit, finitisque Vesperis, sese sanitati omnino restitutam sensit, postridieque ad supplicationem venit, Deo agens gratias omnibusque illud, quod sibi obvenerat, narrans miraculum.

116 Ascensionis Dominicæ festo anno 1525 tria in S. Nigasii ecclesia acciderunt miracula. Primo Ruvina Veteuil e S. Jacobi paræcia, quæ diu valetudine adversa laborarat, sese in ecclesiam, quo Sanctorum Martyrum lipsanothecas oscularetur, fecit deferri, cumque id magna fide ac devotione præstitisset, ita sese allevatam reperit, ut post Officium pedibus domum sit reversa ac infra triduum sanitati omnimodæ fuerit restituta. Secundo Martina uxor Colini Robineau vinitoris habitans in Corneilles, cum magna surditate correpta Evangelium recitari fecisset cereosque ad lipsanothecas accendisset, tanto sese fervore S. Nigasio commendavit, ut precum suarum effectum consecuta, domumque, auditu penitus recuperato, sit reversa. Tertio Philibertus Tourneur, labore manuum victitans, cujus manui, dum operi suo vacaret, sese spina cum infixisset, hincque illa cum brachio adeo tumida ac nigra, ut hoc amputandum putaretur, esset effecta, ad ecclesiam, petens eleemosynam, venit, cumque S. Nigasii lipsanothecam transeuntem videret, manum ei, Deum ac beatum Martyrem, ut ejus misererentur, orans, admovit, moxque malo imminuto, intra biduum sanitati est restitutus; qua de re Deo gratias acturus ac quod modo dictum, narraturus advenit.

117 Ego Joannes Belot sacerdos, habitans in S. Jacobi in castro Mellentino, testatum facio, manum meam dextram, cum eam scalpello læsissem, intumuisse ac nigram esse effectam chirurgosque gangræna correptam ac amputandam dixisse; cum autem in S. Nigasii ecclesia interessem Officio, S. Prentiæ caput advenienti, quæ id videre desiderabat, personæ devotæ monstrabat Prior, cumque lipsanotheca aperiretur, manum ægram ei admovi, Deum intime per Sanctorum suorum merita rogans, ut dolorem meum allevaret. Illico is cessavit, et intra biduum sanata fuit manus illa, qua libro huic, quod jam dixi, inscripsi ultima Augusti die anno 1530. Pauper mulier, Mellenti ac lapidicinas prope S. Aviti habitans, ad S. Nigasii, in quem pietate erat insigni, diebus Dominicis ad Missam et quam lustralem devote accedebat, domumque deinde solemni parœciæ suæ Sacro interfutura redibat. Accidit, ut stramen, supra quod capiebat somnum, corripuerit ignis cumque hic ardere flammæque ejus domunculam adurere cœpissent, calore expergefacta clamabat, S. Nigasi, adjuva me; tunc ignis sponte sua est exstinctus, lignumque lecti reliquaque omnia manserunt innoxia. *Hæc omnia pluraque alia, quæ, ut jam monui, brevitatis causa huc non transcribo, præfato cap. 71 Davanneus, cap. deinde proxime seq. generalim addens, sese ex eo, qui in S. Nigasii ecclesia, priusquam hanc ipse in beneficium acciperet, sacellani officio per annos quindecim functus erat, plurima alia miracula, in personis, quæ vel febribus vel surditate erant afflictæ, maximeque in peregrinis, Mellentum quotannis Ascensionis Dominicæ festa undequaque confluentibus, ad Sanctorum nostrorum invocationem patrata, accepisse, eorum et hæc et alia plura, quæ post etiam idem scriptor commemorat, hic pariter et quidem idcirco potissimum, quod haud vehementer a lectore desiderandam putem eorum notitiam, silentio prætereo, et ad ea, quæ de sacris SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi lipsanis, Malmundarii asservatis, dicenda sunt, progredior.*

AUCTORE C. B.

hic ponuntur, Sanctorum nostrorum miracula est complexus.

§ VIII.

AUCTORE C. B.

§ VIII. An quæ Malmundarii hodieque exstant, SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi reliquiæ fuerint anno 808 eo delatæ.

Quæ Malmundarii exstent, SS. Nigasii et Quirini reliquiæ, e Notitia hic data

Quod supra in tempus, quo Mellentum, quæ ibidem hodieque exstant, Sanctorum nostrorum sacra lipsana fuerint delata, inquisituras, ab ipso statim initio feci, idem modo hic in tempus pariter, quo Malmundarium, quæ ibidem hodieque asservantur, SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ fuerint delatæ, inquisiturus, præsto, ac proin ante omnia, quænam hæ sint, expono. De S. Poppone, Stabuleti, quod, ut num.* 64 *docui, eosdem, quos Malmundarium abbates habuit vixque inde duobus passuum millibus distat, in diœcesi Leodiensi abbate in Opere nostro a Bollando ad* XXV *Januarii diem, quo nomen ejus Fastis sacris inscribitur, est actum; ibidem autem in Præfatione num.* 7 *sequentia de illo, quæ ex veteri quodam Cartasiæ Coloniensis codice Ms. Joannes Gamansius, Societatis Jesu sacerdos, descripsit ac ad decessores nostros misit, leguntur monachi Malmundariensis anonymi verba :* Anno ab Incarnatione Domini MXLII rege Henrico, huic autem venerabili abbate Poppone præsidente loco, factus est de reliquiis sanctorum Quirini et Justi per ignorantiam populi, non eas non habere autumantis, promiscuus error, aliis alia submurmurantibus, nunc latenter, nunc in publico. Quod prædictus venerandæ memoriæ pater comperiens ex petitione et communi consilio fratrum et fidelium laicorum scrinia Sanctorum pridie idus Junii aperuit, et non modo, quæ sperabantur, reliquias, sed alias plures, quæ ignorabantur, astantibus nobis, invenit, et, ut repererat, decenter compositas relinquens, sigillo suo fideliter eadem hora, nobis cernentibus, resigillavit; sicque et nostra credulitas et temeritas populi patuit. Reliquiæ autem hæ fuerunt, duo dentes sancti Petri Apostoli, corpora sanctorum integra cum capitibus Quirini et Justi, et maximæ reliquiæ sancti Nigasii et beati Scuviculi et sancti Melantii et sancti Audoëni et casula ejusdem et aliorum Sanctorum nobis incognitorum.

simulque ex aliis, tum quæ de S. Nigasii brachio, corporeque S. Quirini,

119 *Quæ in notitia, verbis hisce concepta, traduntur, ipsemet ejus auctor, ut dilucide in illa declarat, conspexit, cumque nihil, ob quod ei credendum haud sit, occurrat, est sane, cur ejus fide,* S. Quirini *corpus cum ejusdem capite anno* 1042 *Malmundarii exstitisse, eique præterea maximas* SS. Nigasii *et* Scubiculi *reliquias fuisse adjunctas, credamus; etsi autem, quæ qualesve, quas memorat, exstiterint maximæ* SS. Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ, haud edicat, nec id aliunde quantum ad posterioris hujus Sancti nostri reliquias innotescat, exstitisse tamen, quas* maximas *vocat* S. Nigasii *reliquias, dextrum Sancti hujus nostri brachium, docet nos in sua de* S. Quirini *martyris apud Malmundarium adventu, quæ a Marteneo tom.* 3 *Thesauri novi Anecd. col.* 1685 *et quinque seqq. e monasterii S. Trudonis Ms. vulgata est, typisque iteratis recusa Comment. huic a nobis subdetur, lucubratione monachus alter Malmundariensis anonymus, qui, quamvis quæ veritati consonent, ubique, uti infra samus visuri, haud scribat, tum tamen, dum, quas in monasterio suo asservari ait, Sanctorum reliquias, fidem integram, quod id quam optime compertum habuisse sit censendus, sibi adjungit. Porro quæ Malmundarii e dictis anno* 1042 *exstitere* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ, easdem hodieque ibidem exstare, sacri illius asceterii inquilini arbitrantur. Ast* S. Quirini *corpus, non integrum, ut notitia jam data fert, sed dumtaxat* magna ex parte *Condato Malmundarium fuisse delatam, anonymus Translationis Sanctorum nostrorum auctor sæpissime supra laudatus disertis verbis tradit, cum facile autem factum esse queat, ut notitiæ num.* 118 *datæ auctor* S. Quirini *ossa invicem sejuncta ac commixta, etiam hisce, quo corpus integrum constituerent, nonnulla etiam deessent, pro integro corpore per errorem acceperit,* S. Quirini *corpus quod non integrum, sed* magna *dumtaxat* ex parte *Malmandarium translatum, anonymus Translationis sanctorum nostrorum auctor ait, re etiam ipsa ibidem non integrum, ut notitia data fert, sed* magna *tantummodo* ex parte *exstare opinor, maxime cum quamdam etiam, ut jam supra docui, sacri illius pignoris partem Mellentini sibi vindicent aliamque etiam furentes Calvinistæ anno* 1562 *Rotomagi exusserint.*

120 *At vero hic alia præterea quantum ad ejusdem* S. Quiniri *reliquias difficultas exoritur. Cum enim hujus Sancti nostri caput, quod Malmundarii adservari, e notitia proxime huc transcripta certum apparet, apud Mellentinos exstare, Davanneus, ut jam antea monui, affirmet, erit fortassis, qui hinc,* S. Quirini *caput Malmundarii exstare, e jam data Malmundariensi notitia certum non esse, contendat ; verum is scriptor vel* S. Scubiculi *caput (jam supra num.* 81 *dicta videsis) per errorem pro* S. Quirini *capite, vel certe hujus partem (neque enim ulla ex causa apparet contrarium) pro toto accepisse potest ; cum autem sic habeat, is sane, ut* S. Quirini *caput vel integrum vel hujus saltem partem, quæ haud absone* caput *dici queat, Malmundarii exstare, e Malmundariensi notitia certum non sit, efficere non potest. At vero erit modo forsan etiam quis, qui saltem, ne dimidiam quidem capitis* S. Quirini *partem Malmundarii asservari, ex iis, quæ Arturus a Monasterio memorat, sibi habeat persuasum. Is enim, de Rodoniensi, qui in diœcesi Carnotensi sitas Meduntaque leuca circiter una semotus ad Fontanellense diœcesis Rothomagensis cœnobium spectat, prioratu in Neustria Pia pag.* 603 *et octo seqq. tractans, ibidem cap.* 2 *primum sic scribit :* Ex quo.... caput S. Quirini martyris, B. Nicasii, primi Rothomagensis episcopi et martyris, socii amantissimi, Rodonium allatum est, tanta illic miraculorum frequentia cælitus illustratum fuit, ut ad illud venerandum fideles ex quavis provincia pie certatim convolareut; imo et quæ promittebant juramento religiose præstito super ipsum D. Quirini caput, servanda et explenda arctius obstringebantur ; *ac deinde, postquam e* S. Nigasii *ejusque Sociorum, quæ supra sublestæ fidei ostendimus, Actis nonnulla, huc non spectantia, de* SS. Nigasio

quum quæ de Sancti hujus capite, quod Mellenti a Davanneo, Rodonique

A Nigasio, Quirino *et* Scubiculo *transcripsit, subjungit :* Contendit quidam neotericus author, horum SS. Martyrum reliquias, a comitibus Mellentinis exinde *(Vadiniaco nimirum)* fuisse asportatas et in ecclesiam prioratus tunc in honorem B. Mariæ Virg. et SS. Nicasii ac Sociorum ab illis exstructam, translatas; illicque caput S. Quirini nunc usque una cum aliis asservari.

ab Arturo saltem pro majori parte asservari asseritur,

121 At pace tanti viri *(videlicet, ut in margine notat, Davannei)* dixerim, gratis id assertum esse, si de omnimoda ejusdem sacrati capitis integritate intelligat; cum certo certius appareat ex sequentibus, caput ejusdem S. Quirini martyris, saltem pro majori parte, apud ecclesiam prioratus Rodonii pie venerari, jam ab anno 1200, uti ostendimus. *Rodonii sane S. Quirinum martyrem ejusque reliquias maxima in veneratione jam inde ab anno* 1200 *exstitisse, dilucide ex antiquo, quod Arturus loco cit. cap.* I, § 5 *allegat, documento constat. Nec, quas deinde cap.* 3 *adducit, Petri Carnotensis episcopi et Radulphi Rotomagensis archiepiscopi litteræ, anno* 1446 *datæ, dubitare* B *sinunt, quin S. Quirini martyris caput, hierothecæ argenteæ, in capitis humani formam effictæ, inclusum, in præfato Rodoniensi S. Mariæ prioratu re etiam vera asservetur; verum cum nec litteræ illæ nec ulla documenta alia antiqua, quandonam vel unde sacrum illud pignus Rodonium fuerit allatum, edoceant, enimvero non immerito,* Quirinine *id,* S. Nigasii *socii, an alterius Martyris homonymi caput sit, dubitari posse opinor. Sane in laudatis Carnotensis et Rotomagensis antistitum litteris Quirinus martyr, cujus caput Rodonii in veneratione esse miraculisque coruscare, illæ aiunt, nec* S. Nigasii *socius vocatur, nec quidquam, e quo eum vel in pago Vilcassino vel cum* S. Nigasio *martyrium subiisse, concludas, occurrit. Quid si ergo Martyris alterius,* Quirini *nomine distincti, nec tamen vel cum* Nigasio *vel in pago Vilcassino passi, caput seu Roma seu aliunde Rodonium, pago huic innexum vel certe, uti apud Arturum loco cit., cap.* I, § I *videre licet, vicinum, seculo* XII, *aut, si velis, adhuc citius fuerit allatum, idque temporis lapsu, quod vix alius ibi Mar-* C *tyr, nomine* Quirinus, *quam qui in pago Vilcassino cum* Nigasio *subiisset martyrium, notus esset, pro* Quirini, *Vilcassini martyris, capite per errorem fuerit acceptum?*

in medium hic adducuntur.

122 *Id sane, spectatis iis, quæ jam dixi, haudquaquam prorsus vero apparet absimile. Quare, cum non minus, an Rodonii, quam an Mellenti,* Quirini *Vilcassini caput seu integrum seu ex parte adservetur, dubitandum appareat, qui, quæso, ex iis, quæ Arturus num. proxime prægresso memorat, ne dimidiam quidem capitis* S. Quirini *partem Malmundarii exstare, queat concludi? Verum sacrum pignus, quod Rodonii pro* S. Quirini, *Vilcassini martyris, capite habetur, re etiam ipsa nostri hujus Sancti esse, tantisper etiam demus, anne tamen id, ut Arturus vult,* caput saltem pro majori parte, *existat, non immerito adhuc poterit dubitari. Etsi enim is scriptor, quod hac de re ait, certo certius ex sequentibus, seu ex iis, quæ post subdit, apparere, per verba, num. præced. recitata, affirmet, ego tamen nihil, e quo id vel utcumque certum appareat, seu supra laudatis, quas post recenset, Carnotensis et Rotomagensis episcoporum litteris, seu in aliis, quæ profert in medium, reperio. Fuisse quidem, quod solum Arturo hic suffragari posse videtur, lipsanothecam seu capsam, quam* S. Quirini *martyris capite aliisque sacris lipsanis asservandis anno* 1482 *Parisiis fabricari Thomas, Rodoniensis Prior, fecerat, minus capacem ipsius sancti capitis visam, hincque ipsam ampliare dictum Priorem statuisse, scriptor anonymus, cujus de S. Quirini apud Rodonienses culti miraculis lucubrationem Arturus cit. cap.* 2 *e Ms. Rodoniensi codice post recenset, ibidem* § VI *sub finem affirmat; verum cum capsæ illius magnitudinem haud exprimat, exstitisse potest adeo exigua, ut ne quidem capitis dimidio capiendo sufficeret, idque adeo, quod Arturus ait, haudquaquam e modo dictis, quæ verbis suis supra recitatis ex scriptore isto anonymo de capsa illa subdit, certo certius apparet, cumque id nec ex aliis, quæ iisdem verbis aut subjungit aut præmittit, eruatur vel utcumque certum, enimvero etsi etiam pignus sacrum, quod a Rodoniensibus pro* S. Quirini, *martyris Vilcassini, capite habetur, re etiam ipsa Sancti hujus foret, dubium ta-* E *men adhuc, anne id ejus* caput, saltem pro majori parte, *existat, esset futurum.*

determinatur, & aliæque S. Scubiculi, quæ quales sint, ignoratur,

123 *Verum, etsi sic habeat ac proin haud queat, ne dimidiam quidem capitis* S. Quirini *partem Malmundarii exstare, pro certo concludi ex iis, quæ verbis supra huc transcriptis Arturus scribit, anne tamen integrum Sancti ejusdem caput Malmundarii adservetur, ambigendum opinor. Ea sedet sententia, tum quod re etiam ipsa forsan sacri illius pignoris quæpiam pars apud Rodonienses vel Mellentinos vel etiam tam apud hosce, quam apud illos, reperiatur, tum quod Notitiæ Malmundariensis plus semel jam laudatæ auctor, dum de* S. Quirini *capite, Malmundarii asservato, loquitur, nullum omnino, quod integritatem ejus indicet, vocabulum adjungat, idque tamen faciat, dum de ejusdem Sancti corpore, quod integrum Malmundarii exstare, sibi persuasum, utut e dictis per errorem, habebat, sermonem instituit. Ast, ut quid hac de re plura? Caput equidem* S. Quirini *vel integrum vel saltem ejus partem seu dimidiam seu hac eti-* F *am majorem aut certe hujusmodi, quæ merito* caput *appellari queat, Malmundarii exstare, e jam dictis ac præcipue e Malmundariensi supra adducta Notitia (neque enim ejus quisquam hac in re fidem infringat) est certum; cum autem, ibidem etiam exstare integrum fere seu magna ex parte ejusdem Sancti nostri corpus dextrumque* S. Nigasii *brachium, certum pariter e jam supra dictis sit, sicque tam prope, quam fas fuerit, quæ Malmundarii exstent,* SS. Nigasii *et* Quirini *sacra lipsana, determinatum jam sit, in tempus modo, quo hæc eo una cum quibusdam* S. Scubiculi *reliquiis, quæ quales sint, definire nulla ratione queo, fuerint delata, inquiramus. Saussayus prolixum, quo hodie in Martyrologio suo Gallicano Sanctos nostros celebrat, elogium sequentibus hisce, de veneratione primum, in qua* SS. Nigasii *et* Picotiæ *reliquias in Galliis haberi ait, locutus, terminat verbis :* At vero Quirini et Scubiculi extra Galliæ fines se diffudit gloria et veneratio.

124 Cum enim anno Christi octingentesimo octavo horum et Nicasii sacra pignora e mausoleo

AUCTORE C. B. haud fuere, contra ac Saussayus et, qui,

solco proprio ad Condatensem vicum agri Parisiensis essent translata, Hildebaldus, episcopus Coloniensis tum Parisiis agens, et Odulphus præpositus Malmundariensis a Carolo Magno et Deodefrido regiæ urbis Parisiorum antistite impetrarunt corpus S. Quirini, brachium sancti Nicasii et potiores reliquias sancti Scubiculi; quæ sacra pignora transvexerunt Malmundarium, ubi Quirinus ipse et Scubiculus potissimum frequentibus miraculis claruerunt, quibus totius regionis ad se incolarum conciliarunt devotionem. *Quod si itaque vera hic memoret laudatus martyrologus, jam inde a seculi* IX *initio, imo vero determinato hujus anno* 808 *Malmundarium fuerint, quæ ibidem hodieque exstant,* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ delatæ. Saussayo porro Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ita hic prævivit, ut tamen, contra ac ille facit, nec Hildebaldum, Coloniensem episcopum, quem et ipse et Saussayus a Carolo Magno et Parisiensi episcopo obtinuisse memoratas reliquias,* B *affirmant, Parisiis, dum has impetraret, sistat præsentem, nec Parisiorum præsulem, quem una cum Carolo Magno sacra illa pignora impertiisse prodit, nominetenus exprimat. Ipsa etiam ejus verba, quod infra usui adhuc sint futura, huc transcribo. Sic habent :* Cæterum anno octingentesimo octavo cum corpora sanctorum Nicasii, Quirini et Scuviculi, metu translata mediocribus locis tenerentur in vico Condatensium, qui Parisiorum urbi adjacet, Odulphus præpositus Malmundariensis et Hildebaldus episcopus Coloniensis obtinuerunt a Carolo Magno et a Parisiorum præsule corpus S. Quirini, brachium dexterum beati Nicasii et reliquias Scuviculi.

Malmundariensem, cujus hic verba

125 *Hæc ille; cum autem cum iis, quæ Saussayus verbis proxime recitatis memorat, ad amussim sane, ut jam indicavi, haud conveniant, vel hinc, an is martyrologus, qui nusquam, quo e fonte illa acceperit, edicit, ex eodem, e quo sua Molanus, monumento ista deprompserit, dubitari potest; verum, etsi sic habeat, monumentum equidem, quod Saussayo, haud melioris, quam quod Molano præluxit, exstitisse notæ, quisque, ni fallar, ex infra dicendis agnoscet. Verum, quonam* C *e monumento, quæ verbis supra huc transcriptis memorat, Molanus accepit? Loco supra cit. de* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *martyrio eorumque ac nominatim* Quirini *Malmundarium translatione acturus, sese, quæ de utroque hoc argumento allaturus est,* ex historiis martyrii et translationis, Malmundarii manuscriptis, *deprompsisse, capite declarat. Ut itaque, quonam e monumento Molanus, quæ verbis supra recitatis scribit, acceperit, habeamus compertum, quænam sit ista, quam hic memorat, translationis* S. Quirini *Historia, indagandum. Apud Marteneum tom.* 3 *Thesauri novi Anecdotorum col.* 1685 *et quinque seqq. quæpiam, quæ,* de S. Quirini martyris apud Malmundarium adventu *seu translatione inscripta, eadem plane de hac, quæ ex dicta, quam citat, Historia Molanus, suppeditat, exhibetur lucubratio, e monasterii S. Trudonis Ms., ut Marteneus notat, accepta ac a nobis num.* 119 *jam laudata; cum autem lucubrationis hujus. cujus auctor anonymus sese monachum Malmundariensem loco non uno prodit, exemplar penes nos etiam exstet, idque, non secus ac memorata a Molano* S. Quirini *Malmundarium translationis Historia, e Ms. Malmundariensi, ut nota, quam in capite refert, fidem facit, sit acceptum, enimvero, Historiam isthanc esse ipsammet. quam Marteneus vulgavit, mox dictam de* S. Quirini *Malmundarium adventu lucubrationem, apparet e jam dictis indubitatum.* D

dantur, anonymo secutus, et prævius Molanus.

126 *Porro Malmundariensis, qui hanc, Commentario huic, ut supra monui, subdendam, contexuit ac sub seculi* XI *finem, uti infra docebo, floruit, monachus anonymus statim ab initio sic scribit :* Annus erat ab Incarnatione Domini octingentesimus octavus, cum disponentis omnia Deitatis miseratio nostris prospiciens necessitatibus, ob hoc pretiosissimi Quirini martyris beatissimo nos ditavit corpore. Ob hoc etiam collegarum ipsius reliquias nobis contulit sua dignatione, ut, quoniam nulla roboramur auctoritate meritorum, eis intervenientibus, perducamur ad gaudia civium supernorum. *Ita ille,* S. Quirini *Malmundarium translationem anno* 808 *disertissime innectens; cum autem, quæ de hac Molanus scribit, e Malmundariensi illo anonymo, uti e jam dictis* E *consequitur, acceperit, consectarium est, ut eum quoque in anno* 808, *cui una cum Saussayo translationem illum innectit, sit secutus? Verum anne hæc re etiam vera anno isto evenit? Anonymus translationis Sanctorum nostrorum auctor jam supra sæpissime laudatus apud Marteneum loco supra cit. num.* 3 *sic scribit :* Horum ergo infandorum metu gentilium *(Normannorum videlicet seu Danorum)* prædictorum ossa Martyrum (Nigasii *nimirum,* Quirini *et* Scubiculi) sanctæque Pientiæ cum beatissimi Audoëni præsulis gleba ad vicum Condatensem sunt translata. Post pauci temporis interstitium B Quirini corpus magna ex parte et ex reliquiis beatorum Nicasii ac Scuviculi ad locum, qui Malmundariensis dicitur, summa cum reverentia asportantur, ubi miraculorum gloria assidue illustrantur.

127 *Ita dictus anonymus, nec ab eo Malmundariensis lucubrationis præfatæ scriptor itidem anonymus abludit. In hac enim, prout infra in numeros a nobis divisa exhibetur, primo sequentem num.* 6 *loquitur in modum :* Est viculus Condatensium, ubi adjacens Parisiorum, ubi corpora sanctorum Martyrum Nicasii, Quirini et Scuviculi, metu olim Danorum, regiones præda et incendio vastantium, a suis, ubi prius posita fuerant, translata sedibus, usque ad id temporis locis tenebantur mediocribus; *ac deinde, postquam quæ tunc, ut vult, ad* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi, *in vico Condatensi, quo metu Normannorum, ut dixerat, erant translati, asservatorum, reliquias ab imperatore obtinendas gesta sint, narravit, num.* 13 *paulo ante narrationis seu lucubrationis suæ finem subjungit :* Quid multa? Assensit imperator huic sententiæ cum optimatibus suis perque ipsius *(episcopi Parisiensis)* manum Sanctos efferri de suis mandavit locis, bonis omnibus satians desiderium nostrorum, e tribus unum nobis beatum trausmittendo Quirinum, sanctum antistitem Nigasium suæ sedi restituendo, scilicet urbi Rothomagensium, cujus etiam nobis largitus est brachium dextrum cum reliquiis levitæ Sceuviculi, Melantii episcopi, casula quoque S. Audoëni itidem Rotomagensium archiepiscopi. *Fueruntitaque tunc primum, cum* SS. *Nigasii,* Quirini

anno 808 F

A Quirini et Scubiculi corpora metu Normannorum Condatum fuissent adducta, Malmundarium sacræ, quæ ibidem hodieque exstant, earumdem trium Sanctorum nostrorum reliquiæ. spectatis duorum, quæ jam allegavi, scriptorum anonymorum testimoniis, delatæ; nec quidquam, quod, id citius factum, suadere sit natum, invenio.

Malmundarium delatæ.

128 Quare, cum Normanni seu Dani, uti inter omnes convenit, in Galliis tunc primum, cum vel anno 841 vel certo haud diu post in Neustriam irrumpentes Rothomagum vastarant, timeri ac præ illorum metu de loco ad locum Sanctorum reliquiæ transferri incoeperint, SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi reliquias, quæ Malmundarii hodieque exstant, fuisse eo jam inde ab anno 808 delatas, quis credat? Id quidem tum factum, posterior e binis modo adductis scriptoribus anonymis luculentissime, uti ex ejus verbis, num. 126 huc transcriptis, palam est, affirmat; verum, cum is simul, rem haud prius, quam eum eorumdem Sanctorum nostrorum corpora præ B Normannorum metu Condatum fuissent delata, ac proin e dictis haud ante annum 841 gestam, non minus luculenter, uti e verbis ejus, num. proxime prægresso huc transcriptis, perspicuum fit, tradat, e duabus istis ejus assertionibus, invicem pugnantibus, quarum alteram falsam esse necesse est, posterior indubie est amplectenda. Ea sedet sententia, quod ei non tantum prior e duobus modo allegatis scriptoribus anonymis, sed et Riculfi Charta, sæpissime jam antea laudata, utpote e qua, ut supra vidimus, SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi corpora aut integra aut fere integra Vadiniaci adhuc anno 872 exstitisse ac proin, uti hinc consequitur, nondum etiam tunc horum partes, quæ Malmundarii hodieque asservantur, fuisse eo delatas, constet, apertissime suffragetur.

§ IX. Auctoris anonymi de S. Quirini Malmundarium translatione scriptum rejicitur, hæcque anno circiter 876 e vico Condatensi, Parisiis verosimilius haud adjacenti, facta statuitur.

C

Malmundariensis anonymus, qui S. Quirini corpus Malmundarium haud ante Normannorum irruptiones delatum prodit,

Cum duo invicem pugnantia, videlicet et anno 808 et tum demum, cum Gallias suis in hasce irruptionibus terrere, quod, ut dictum, ante annum 841 haud factum, Normanni seu Dani cœpissent, S. Quirini corpus una cum S. Nigasii brachio dextro ac S. Scubiculi reliquiis Malmundarium fuisse delatum, Malmundariensis in suo de S. Quirini Malmundarium translatione Scripto monachus anonymus luculenter, ut jam monui, tradat, Marteneus, qui e dictis lucubratiunculam illam tom. 3 Thesauri novi Anecdotorum vulgavit, id conspicatus, in scriptoris illius verba, num. 126 huc transcripta, quo hunc et cum seipso et cum veritate historica, quæ vere S. Quirini corpus non prius, quam cum id Condatum præ Normannorum metu jam fuisset allatum, Malmundarium fuisse una cum SS. Nigasii et Scubiculi reliquiis advectum, fert, in concordiam adducat, in inferiori paginæ ora ita observat: Hic scriptoris oscitantia omissus est aliquis numerus, forte legendum, 848. Nam Normanni circa annum 841 Rothomagum vastantes occasionem dederunt translationi corporum SS. Nigasii, Quirini et Scuviculi ad Condatensem vicum, unde post aliquot annos corpus S. Quirini aut illius maxima pars ad Malmundariense cœnobium delatum est. Ita ille; verum cum annus, cui per dicta verba S. Quirini Malmundarium translatio in monachi Malmundariensis anonymi lucubratione innectitur, nec per notas numerales Latinas, nec per cyfras Arabicas, sed per adjectiva numeralia exprimatur, oportet, ut in hisce, si quod Marteneus ait, veritati consonet, adjectivum numerale quadragesimus sit omissum, cumque adjectivum isthoc non magis in Malmundariensi, e quo lucubratio illa Commentario huic subdetur, Ms., quam in lucubrationis ejusdem editione, a Marteneo e S. Trudonis Ms. facta, reperiatur, omissio illa, si admittenda sit, fuerit verosimillime, non a librario, qui dictam lucubrationem transcripserit, sed ab ipsomet hujus auctore profecta; factum autem esse, ut hic, anno, cui S. Quirini Malmundarium translationem illigandam putabat, exprimendo intentus, adjectivum hujusmodi, quod quam maxime ad rem faciebat, e mera oscitantia omiserit, mihi parum verosimile apparet. E

et tamen a Carolo Magno fuisse ut

130 Et vero id haud factum, ex eo induco in animum, quod auctor ille, fuisse re ipsa anno 808, non autem, quem huic substituendum suspicatur Marteneus, anno 848, S. Quirini corpus una cum SS. Nigasii et Scubiculi reliquiis Malmundarium delatum, existimarit. Sacras enim hasce exuvias, non a Carolo Calvo, qui anno 848 diuque adhuc post regnavit, sed a Carolo Magno, qui anno 814 vivere desiit, fuisse Malmundariensibus impertitas, haud obscure post verba, num. 126 recitata, quibus Malmundarium pretioso illo thesauro fuisse anno 808 ditatum, ab ipso statim lucubrationis suæ initio scribit, ratione deinde non una in illius decursu prodit. F Res, ni fallar, et jam nunc dicendis patescet. Proxime post verba, quibus, quod dixi, Lucubrationis suæ initio scribit, de principe, qui SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi reliquias Malmundariensibus impertiit, sequentem loquitur in modum: Carolus imperator monarchiam regni virtute, consilio prudentiaque gubernabat, et rempublicam non modo armis tuebatur, verum etiam legibus emendabat, moribus exornabat. Ante omnia regem omnium Christum, sine quo nullus juste regnat vel imperat, diligebat, diligens metuebat, ejusque mandatis obsequendo volebat se potius prodesse sæculo quam præesse populo. Munitus erat armis justitiæ, ne corrumperetur amore pecuniæ, ne deviaret a vero per acceptionem alicujus personæ. Gaudebat de ejus regimine Francorum regnum, lætabatur de ejus dominio Romanum imperium, tripudiabant divites et egeni omnesque ecclesiæ filii. Ante ejus conspectum superbia resupinata iniquorum elanguit, cupiditas superborum incurvata torpuit, innocentia pauperum afflicta convaluit. Non

AUCTORE C. B.

Non licuit majoribus minores opprimere, sed dicere potius: Minores majoribus obedite.

131 Vidit eum superbus terribilem, humilis mitem. Fines imperii, ne ab hostibus irrumperentur, strenue defendebat, ipsosque fines ad abundantiorem ecclesiæ pacem dilatare contendebat. Adversus inimicas gentes pugnas egit frequentes, voluntarias ad serviendum voluntarie suscepit, paratas ad resistendum paratis copiis invasit, invasas superavit, superatas cepit, captas interfecit. Nullis parcebat regnis se ei subdere recusantibus, omnibus parcebat populis, spontaneas manus ejus ditioni subjicientibus. Virtutis ejus potentiam numquam potuit effugere, nisi qui virtutis ejus potentiæ sua colla maluit inclinare. *Hæc aliaque plura de principe, qui, ut dictum,* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquias monasterio Malmundariensi concessit, asceterii hujus laudatus monachus anonymus, cum autem conjunctim sumpta haudquaquam in Carolum Calvum, sed in Carolum Magnum utcumque quadrent, ita sane, sacra illa pignora fuisse abs hoc, quem modo* regem, B *modo* imperatorem *appellat, non autem a Carolo Calvo, Malmundariensibus impertita, non obscure prodit. Ast ne quis forsan illa omnia per insolitam, quæ non tantum fidem, sed et modum excedat, hyperbolen dici etiam de Carolo Calvo potuisse a præfato monacho, reponat, a scriptore isthoc vere, quod dixi, prodi, aliter adhuc ostendo. Odulphum, monasterii Malmundariensis præpositum, qui favore et gratia tum apud Hyldebaldum, Coloniensem episcopum, tum apud regem seu imperatorem plurimum valebat, a Malmundariensibus monachis, ut abs hoc, ad quem tunc ab Hyldebaldo mittebatur,* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *reliquias monasterio suo postularet, excitatum seu inductum fuisse, post verba proxime recitata num. 6 et seq. primum refert.*

una cum SS. Nigasii et Scubiculi reliquiis concessum, existimasse ratione non una

ac præcipue ex Hildebaldi

132 *Tum vero, eosdem monachos, quo Odulphus certius, quod postulaturus erat, a rege seu imperatore consequeretur, commendatitias ad hunc ab Hyldebaldo petiisse litteras, huncque votis eorum benevole obsecutum, præfatus, litteras illas integras recenset, ac deinde, cum regi seu imperatori fuissent prælectæ,* C *fuisse abs hoc, suadente Parisiensi episcopo,* S. Quirini *corpus una cum* SS. Nigasii *et* Scubiculi *reliquiis aliquot Malmundariensi monasterio concessum, sub lucubrationis suæ finem tradit. Hisce præmissis, probare modo, quod dixi, aggredior. Hyldebaldus seu Hildebaldus, Coloniensis episcopus, qui litteras illas scripsit, ab anno circiter* 790, *ut Dionysius Sammarthanus Galliæ Christianæ auctæ tom.* 3, *col.* 633 *et tribus seqq. docet, usque ad annum circiter* 818 *Coloniensem sedem occupavit; quare, cum toto illo temporis spatio, quod ab anno* 790 *usque ad annum* 818 *excurrit, haud alius seu rex seu imperator, nomine* Carolus, *quam Carolus, cognomento* Magnus, *in Francia, ad cujus regem litteræ, modo hic recitatæ, fuerunt ab Hildebaldo conscriptæ, regnarit, consectarium est, ut hæ certe non ad Carolum Calvum, sed ad Carolum Magnum fuerint directæ. Sunt quidem, qui Hildebaldum, cui Hadalbaldum seu Hagebaldum, Hildeboldum seu Hadalboldum in sedem Coloniensem successisse, alii volunt, esse cum hoc unum atque eumdem contendunt; verum Hadalboldum seu Hildeboldum ab Hildebaldo esse diversum, Dionysius Sammarthanus mox laudatus tom. cit. col.* 636 *ostendit.* D

Coloniensis episcopi

133 *Attamen ne quis forsan facili literulæ unius mutatione* Hyldebaldus *pro* Hyldeboldus *seu* Hildeboldus *in litteris supra huc transcriptis perperam legi, fortassis suspicetur, hasce non ad Carolum Calvum, sed ad Carolum Magnum scriptas alia adhuc ratione ostendo. Post annum* 850 *nullus certe amplius episcopus, qui vel* Hildebaldus *vel* Hildeboldus *appellatus fuerit, sedem Coloniensem, uti e Gallia Christ. aucta tom.* 3 *in episcopis Coloniensibus videre licet, occupavit; quare oportet, ut, si non eo ipso anno* 850, *certe ante hunc Hyldebaldi, Coloniensis episcopi, de quibus hic nobis sermo, litteræ fuerint conscriptæ; cum autem in hisce Carolus, ad quem datæ sunt,* imperator *nuncupetur, nec ante annum* 875 *Carolus Calvus corona imperiali fuerit insignitus, consectarium est, ut non ad hunc, sed ad Carolum Magnum (ad eorum enim alterutrum datas esse necesse est) fuerint directæ. Scio quidem, reges Francorum, etiamsi corona imperiali decorati non essent, imperatores subinde fuisse appellatos. Scio etiam, ipsimet Carolo Calvo imperatoris titulum, priusquam hac dignitate donaretur, in tabularii Belliloci Ch.* 74 *apud Bestium in Regibus Aquitaniæ pag.* 3 *attribui; ast titulum illum Carolo Calvo, corona imperiali, a Pontifice nondum decorato, ab Hildebaldo, Coloniensi episcopo, cujus sedes ad Caroli Calvi ditionem numquam spectavit, fuisse attributum, verosimile haud apparet.* E

litteris

134 *Sed en aliud adhuc, quo, quod dixi, validius probetur, argumentum. Hildebaldus in suis, de quibus nos hic, litteris Odulphum, monasterii Malmundariensis præpositum,* vocat et suum et regis, *ad quem scribit,* monachum communem, *adeo ut Odulphus, specialis Hildebaldi verbis, exstiterit et ipsiusmet Hildebaldi et regis illius monachus; uti autem Odulphus idcirco, quod Malmundarium, cujus monachus erat, Coloniensi diœcesi subesset, Hildebaldi monachus, ita etiam idcirco, quod regis, ad quem Hildebaldus scribebat, ditioni Malmundarium esset subjectum, ejusdem regis monachus exstiterit.* F *Adhæc Hildebaldus in suis, de quibus nos hic, litteris, sese e regis Caroli, ad quem scribit, exstitisse subjectis, non obscure prodit; in iis enim, neminem ei sese fideliorem, pronuntiat, sicque, nisi ipse seu potius Coloniensis, cujus erat episcopus, diœcesis regis illius dominio fuisset subjecta, locutus certo (neque enim episcopus, adquempiam, cujus dominio diœcesim suam haud subjectam novit, regem scribens, sese huic* vel fidelem *dicat) haud fuisset. Itaque ad regis Caroli, ad quem supra huc transcriptas litteras Hildebaldus dedit, ditionem Malmundarium simul et diœcesis Coloniensis, uti e jam dictis pronum est colligere, spectarint; cum autem ante annum* 850, *post quem certe episcopus, nomine* Hildebaldus, *ecclesiæ Coloniensi haud præfuit, nec diœcesis Coloniensis, nec Malmundarium ad Carolum Calvum umquam spectarit, consectarium e modo dictis est, ut certe, non ad hunc, sed ad Carolum Magnum, qui non tantum Malmundarium, sed et totam diœcesim Coloniensem sub ditione sua habuit, litteræ illæ fuerint conscriptæ.*

135

probatur,

A 135 *Jam vero, cum sic habeat ac, ut jam monui, hisce regi seu imperatori, ad quem missæ erant, prælectis, fuisse abs hoc* S. Quirini *corpus una cum* SS. Nignsii *et* Scubiculi *reliquiis Malmundarium transmissum, Malmundariensis jam sæpe laudatus scriptor anonymus tradat, ita sane, quæ apud Malmundarienses hodieque exstant, Sanctorum nostrorum sacra lipsana fuisse hisce a Carolo Magno impertita, non obscure, quod hic ostendendum erat, prodit, minimeque adeo, cum vere utique, fuisse hæc anno* 808 *Malmundarium translata, existimasse ob jam dicta sit censendus, anno isti, quo id factum prodit, annus* 848, *uti verbis num.* 129 *huc transcriptis Marteneus suspicatur, debet substitui. Vidit id Molanus hincque, cum simul, quod anno* 800 *seu sub Carolo Magno gestum esset, occasione metus, a Normannis seu Danis, ferro et igne in Gallias longe lateque grassatis, incussi gestum esse non posse, conspiceret, non in dicto anno, sed in occasione, qua Mal-*B *mundarium, quæ ibidem hodieque exstant, Sanctorum nostrorum sacra lipsana fuisse delata, Malmundariensis scriptor anonymus refert, errorem cubare existimavit, præque metu hæc, priusquam id fieret, Condatum fuisse translata, commemorasse contentus, nullam plane, a quibus is ortus esset, Normannorum seu Danorum (verba ejus num.* 124 *huc transcripta videsis) mentionem instituit.*

certeque ex hisce, fuisse per easdem

136 *At vero, sciscitabere modo forsan, cum Hildebaldi, de quibus modo hic multa, litteræ, non ad Carolum Calvum, sed e jam dictis ad Carolum Magnum fuerint conscriptæ, anne ergo ex iis, fuisse etiam reipsa a posteriore hoc principe Malmundario impertita, quæ ibidem hodieque exstant,* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *sacra lipsana, debet concludi? Ita quidem e jam dictis Malmundariensis, qui litteras illas integras in sua Comment. huic subdenda lucubratione num.* 8 *et* 9 *recenset, scriptor anonymus existimavit; ast sua illum hac in re fefellisse videtur opinio. Neque id cuiquam, vel audita, qua errasse eum puto, ratione, apparebit admodum mirum. Post verba, quibus, quas imperator, prælectis sibi* C *Hildebaldi litteris, Malmundario, ut putavit, concesserit reliquias, exponit, ita mox prosequitur :* Si quis vero tantæ existit amentiæ, ut super ejusmodi thesauro nobis a Deo collato fortassis audeat nutare, mittimus eum ad Rothomagensis ecclesiæ clerum, illic docebitur per veri testimonium, quod sæpe experti sumus per Dei auxilium. Nam, ut de præsentia eorum omne auferatur dubium, testatur frequens per eos operatio virtutum, uti deinceps manifestabitur fide scriptorum; *ita autem, fuisse adhuc tunc, cum hæc scriberet, an* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ, quæ Malmundarium allatæ dicebantur, re etiam ipsa ibidem existerent, in dubium revocatum, indicare videtur, eritque forsan, qui hinc, cum circa annum* 1042, *quo pariter, an Malmundarii vere existerent* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ, dubitatum fuisse, Malmundariensis num.* 119 *huc transcripta Notitia docet, floruisse suspicetur; verum est etiam, cur, an suspicio hujusmodi sat fundata sit, dubites.*

137 *Etenim* SS Nigasii *et* Scubiculi *corpora una cum* S. Quirini *reliquiis Wambasio Rotomagum anno* 1032, *ut supra vidimus, fuerunt adducta, idque verosimiliter Malmundarii (ideirco enim, an ibidem trium istorum Sanctorum, ut dicebatur, sacra lipsana exstarent, dubitatum fuisse reor) fuerit rescitum; cum autem sic habeat, nec tamen id Malmundariensis noster anonymus, utpote qui non tunc, sed eo ipso tempore, quo* Quirini *corpus Malmundarium,* Nigasii *corpus Rotomagum delatum fuisse, per verba num.* 127 *huc transcripta perperam notet, perspectum habuisse videatur, id enimvero, cum circa annum* 1042 *non floruisse, argumento est. Verum, quod certum etiam est, addo. In Opere nostro a l* IX *Julii diem de S. Agilolfo, episc. Martyre est actum; ex iis autem, quæ ibidem in Comment. Sancti hujus Actis prævio num.* 27 *et binis seqq. dicuntur, fuisse et S. Agilolfi Passionem et* S. Quirini *Malmundarium translationem ab eodem, qui et posterioris Sancti hujus miracula litteris mandavit, Malmundariensi nostro monacho anonymo conscriptam, est perspicuum; ut proinde, cum hic, ut ibidem ostenditur, sub sec.* XI *finem floruerit, elapso* E *equidem haud admodum magno post annum* 1042 *temporis spatio, Malmundarii iterum, an ibidem* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ exstarent, dubitari, uti e mox dictis colliges, inceperit. Tollere itaque dubitationem illam ex hominum mentibus volens Malmundariensis noster anonymus monasterii sui scripta antiqua, ut in hisce, quæ suo huic proposito apta forent, reperiret, excusserit, cumque ea inter supra huc transcriptas Hildebaldi Coloniensis episcopi litteras invenisset. hasce, veluti e quibus,* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *reliquias a Carolo imperatore pro monasterio Malmundariensi fuisse postulatas, constaret, suæ de sacris illis pignoribus asceterio isti collatis lucubrationi inseruerit.*

alterum C. D. sacra illa pignora Malmundario impertita,

138 *Verum id, quod putavit, e litteris illis, utpote in quibus ne nomen quidem vel* Nigasii *vel* Quirini, *vel* Scubiculi *legatur, neutiquam constat. Hildebaldus quidem in iis sub finem, postquam monasterium Malmundariense* beneficia imperatoris suspirare in suis necessariis rebus *edixit, sequentibus hisce, quid abs hoc per illud petatur, exponit verbis:* Unde adest frater iste *(Malmundariensis monachus)* a nobis missus, nihil pompæ sæcularis appetens, nihilque horum, quæ prima mortales æstimant, sitiens; verum postulationes meas suosque affectus, uti per eum vel ab eo pernoscetis, ostendens, postulationes meas suosque affectus per vos sive a vobis perduci ad effectum deposcens. F *Verum hinc, fuisse per Hildebaldum abs imperatore* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *reliquias pro monasterio Malmundariensi postulatas, quis concludat? Anne forsan beneficium, quod esset a reliquiarum concessione diversum et tamen nec* pompam secularem *saperet, nec in iis, quæ* prima mortales æstimant, *consisteret, ab imperatore exposci haud potuit? Id sane haud perspicio, et, quamvis nihil postulatum fuisse hujusmodi, undequaque foret certum, nondum tamen inde fuisse re ipsa* Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *reliquias per Hildebaldum ab imperatore postulatas, posset inferri. In reliquiarum, quæ Malmundarii anno* 1042 *exstabant, Notitia, num.* 119 *huc transcripta, non modo* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi, *sed et SS. Justi, Audoëni et Melantii,*

concludere, ut fecisse videtur.

AUCTORE C. B.

Melantii itemque aliorum, ut dicitur, incognitorum Sanctorum sacra lipsana recensentur; cum autem sic habeat, non quorumdam e postremis hisce Sanctis, sed SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquias ab imperatore Hildebaldum poposcisse, ex hujus supra recitatis litteris, etsi etiam, per hasce nihil omnino, quod, a reliquiarum concessione diversum, vel pompam secularem saperet vel in iis, quæ prima mortales æstimant, consisteret, postulatum fuisse, dederimus, nemo merito intulerit.*

haud potuit, a nobis hic idcirco rejicitur,

139 *Jam vero, cum sic habeat ac proin e litteris illis ne quidem* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquias per Hildebaldum ab imperatore, ut scriptor Malmundariensis anonymus jam sæpe laudatus putavit, postulatas fuisse, constet, non est sane, cur ex iisdem litteris, etiamsi, ut supra docui, non ad Carolum Calvum, sed ad Carolum Magnum fuerint conscriptæ, fuisse a posteriore hoc principe Malmundario impertita, quæ ibidem hodieque exstant,* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *sacra lipsana, quis concludat. Porro, cum nihilominus scriptor ille id, uti e jam dictis apparet,* B *fecerit ac præterea, ut jam supra monui, sacrorum illorum pignorum Malmundarium translationem, quam sub Carolo Magno factam credidit, imo et determinato anno* 808 *illigandam putavit, cum metu, a Normannis in Gallias irrumpentibus, qui non nisi diu post annum illum ac Caroli Magni imperium locum habere cœpit, exorto, conjungat, certeque ex Hildebaldi, quas allegat, litteris, fuisse per hasce Sanctorum nostrorum lipsana Malmundario postulata, concludi haud queat, cum ego, qui insuper, ut mox adhuc monui,* S. Nigasii *corpus, anno demum* 1032 *Wambasio Rotomagum e supra dictis allatum, fuisse eo jam inde a sec.* IX *seu tum, cum Malmundarium sacra* C. Quirini *lipsana deferrentur, adductum, perperam tradit, hic a nobis, veluti tempori, quo Sanctorum nostrorum, quæ Malmundarii hodieque exstant, sacra lipsana eo fuerint delata, determinando ineptum, omnino rejiciendum, opinor.*

Malmundariumque illorum translatio

140 *Nec est, cur id cuiquam accidat admodum mirum. Is enim scriptor, ut in Commen-* C *tario S. Agilolfi, quem supra adhuc laudavi, Passioni prævio num.* 25 *et seq. fas est videre, in rebus historicis, quas vel legit vel audivit, nonnullas subinde imperite confudit; ut enimvero non fuerit, cur Molanus* S. Quirini *Malmundarium translationem anno* 808 *ob ejus lucubrationem per verba num.* 124 *recitata innecteret. Nec fuisse etiam reor, cur id faceret Saussayus; melioris enim, quam sit illa, fidei haud exstiterit documentum, e quo, quæ verbis ibidem pariter huc transcriptis tradit, acceperit. Liquet id vel ex eo, quod, non secus ac Molanus, fuisse Malmundario* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi, *quæ ibidem hodieque exstant, reliquias anno* 808 *a Carolo Magno impertitas, scribat, ac præterea Parisiensem episcopum, quo intercedente, factum id ait, appellet* Deofridum, *quem, spectatis iis, quæ Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* VII, *col.* 29 *et seq. scribunt, diu ante annum* 808 *fuisse vita functum, oportet. Verum, cum hæc sic habeant, qua tandem via quave ratione tempus, quo Malmundario concessæ eoque delatæ fuerunt, quæ ibidem hodieque exstant,* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *reliquiæ, sat apte definiamus?* D

141 *Hasce certe haud ante annum* 872, *verosimiliterque hunc ipsum annum inter et annum* 876 *Vadiniaco Condatum Normannorum metu fuisse delatas, ex iis, quæ supra num.* 67 *et tribus sequentibus disputavimus, fit perspicuum; cum autem sacra illa pignora, uti inter omnes convenit, Malmundarium non prius, quam cum Condatum Normannorum metu fuissent adducta, fuerint delata, consectarium est, ut id certe ante annum* 872 *haud acciderit. Adhæc, cum sacra trium Sanctorum nostrorum lipsana verosimiliter e jam dictis ante annum* 876 *Condatum fuerint adducta, modo hic, quam diu ibidem, priusquam Malmundarium deferrentur, permanserint, a nobis etiam, ut sic tempus, quo fuerint eo delata, definiri propius queat, examinandum.* Pauci *dumtaxat* temporis interstitio *post tempus, quo* SS. Nigasii, Quirini *et* Scubiculi *itemque* S. Pientiæ *ossa metu Normannorum Condatum fuerant allata, elapso,* B. Quirini corpus magna ex parte et ex reliquiis beatorum Nigasii ac Scuviculi ad locum, qui Malmundariensis dicitur, *fuisse asportatum, disertissime verbis, num.* 126 *huc transcriptis, anonymus Translationis Sanctorum nostrorum scriptor sæpissime laudatus tradit; cum autem, uti e supra dictis nemo non statuet, scriptore illo tuto stare hic possimus, Sanctorum nostrorum sacra lipsana, quæ Malmundarii hodieque exstant, fuisse eo verosimiliter anno circiter* 876 *delata, in animum induco.* E

anno circiter 876

142 *Porro, uti in tempore, quo id factum, ita etiam in loci, e quo, cum eo primum adducta fuissent Sanctorum nostrorum corpora, Malmundarium fuerit* S. Quirini *corpus una cum* SS. Nigasii *et* Scubiculi *reliquiis delatum, situ assignando aberrasse a veritate Malmundariensis noster monachus anonymus videtur. Condatum enim seu ad Condatensem vicum, aut, ut loquitur, viculum, quo primum delata, et unde deinde Malmundarium fuere asportata* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *sacra lipsana, diserte prope Parisios (verba ejus num.* 127 *huc transcripta videsis) collocat; cum autem, magis magisque in Gallias grassantibus* F *Normannis, Sanctorum nostrorum corpora Vadiniaco. quo gentilium horum furori subducerentur, a monachis Condatum, et quidem e dictis, haud ante annum* 872, *fuerint delata, ac tum a Normannis, qui, navigiis suis Sequana adverso vecti, Parisios usque jam inde ab anno* 854, *uti apud Pagium in Criticis videre licet, penetrarant, urbem hanc anno* 857 *vastarant sacrumque ibidem S. Germani asceterium anno* 861 *exusserant ac porro regionum, Sequanæ adjacentium, jugulo, ut ita loquar, quotidie imminebant, sacras Sanctorum exuvias in locis Parisiensium urbi vicinis, tutas fore, sperari nullo modo posset, quis, quæso, futurum fuisse, ut tunc Condatum, si locus hic, ut Malmundariensis anonymus ait, Parisiorum urbi fuisset propinquus, Sanctorum nostrorum corpora a monachis, tutiori loco hæc seponere studentibus, deferrentur ibidemque aliquanto etiam temporis spatio relinquerentur, in animum facile inducat?*

e vico Condatensi, qui verosimilius in diœcesi Suessionensi,

non autem,

143 *Scriptor anonymus, num.* 68 *laudatus, qui de beati Audoëni Translatione corporisque ejus*

OCTOBRIS C. B.

A *ejus integritate tractat, sancti Audoëni itemque* SS. Nigasii, Quirini *et* Scuviculi *corpora, invalescente Normannorum sævitia, Vadiniaco a S. Audoëni monachis* ad villam suam Condatum *fuisse translata, diserte verbis, ibidem recitatis, tradit; cum autem villam, nomine* Condatum, *quæ prope Parisios sita fuerit ac ad Rotomagensem S. Audoëni abbatiam spectarit, nusquam commemorari inveniam, nominisque illius villam seu prædium, a S. Audoëno abbatiæ isti collatum posteaque in prioratum mutatum, in diœcesi Suessionensi Pomerayus in abbatiæ ejusdem Historia lib. 4, cap.* XI *locet, enimvero ad villam illam, supra Suessionas ad Axonam sitam, quam anonymus, translationis Sanctorum nostrorum auctor simpliciter absque addito* Condatensem vicum *appellat, non autem, ut Malmundariensis scriptor anonymus vult, ad viculum homonymum, qui Parisiorum adjaceret urbi, Sanctorum nostrorum corpora, inde post Malmundarium partim delata, Normannorum metu fuisse adducta, verosimilius e modo in hanc rem adductis apparet.*

B

ut Malmundariensis anonymus, sibi, ut apparet,

144 *Martenus, postquam integram Malmundariensis anonymi jam sæpe a nobis laudatam lucubrationem loco supra assignato e Trudonensi, uti in capite monet, Ms. transcripsit, sequentia deinde ei subjungit verba:* In Ms. sequuntur miracula in adventu corporis S. Quirini martyris et reliquiarum SS. Nigasii et Scuviculi, Audoëni, Melauti, quæ consulto prætermimus; *cum autem sequentibus hisce verbis,* Ut de præsentia eorum (Quirini *nimirum,* Nigasii et Scubiculi) omne auferatur dubium, testatur frequens per eos operatio virtutum, uti deinceps manifestabitur fide scriptorum, *lucubratio illa terminetur, miraculaque, quæ Marteneus studio a se prætermissa ait, fuerint abs hoc in eodem, in quo dicta lucubratio, Trudonensi Ms. reperta, hinc, quod supra dixi, videlicet et hanc et illa ab eodem laudato monacho Malmundariensi anonymo fuisse conscripta, confirmatur: nec dubito, quin miracula illa, quæ studio prætermisit Marteneus, sint ea ipsa, quæ sub titulo libri* de miraculis S. Quirini martyris *penes nos exstant, e Malmundariensi Ms. a P. Joanne Gamansio, Societatis Jesu sacerdote, accepta. Porro,*

C *ut ad id, quod huc spectat, modo veniam, miraculorum illorum auctor, qui a dictæ lucubrationis scriptore anonymo Malmundariensi diversus, ut monui, non est,* SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi *reliquiarum ex vico Condatensi translationem miraculaque, hanc in itinere Malmundarium versus comitata, narrare exorsus, fratres seu monachos, translationem illam facientes, secunda ab itinere e dicto vico Malmundarium versus suscepto die in suburbium Laudunense sub vesperam adducit.*

non satis constans, existimasse videtur, prope Parisios,

145 *Quare, cum Parisiis Laudunum, Gallice* Laon, *viginti novem leucis distet ac proin factum esse non possit, ut e vico Condatensi, si hic Parisiis fuerit vicinus, secundo post suum ex hoc discessum die Laudunum, qui sacra pignora Malmundarium inde pedites transferebant, advenerint, fuerit indubie, si auctor ille ibidem recte scribat, e vico Condatensi, in diœcesi Suessionensi ad Axonam sito, nec nisi leucis circiter octo a civitate Laudunensi remoto,* SS. Quirinii, Nigasii et Scubiculi *reliquiarum, de qua hic agimus, translatio peracta, consectariumque proinde erit, ut is, utpote qui,* SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi *reliquias metu Normannorum ad vicum seu viculum Condatensem, qui Parisiis adjaceret, fuisse adductas, indeque Malmundarium partim translatas, diserte, ut vidimus, tradat, sibi minime constet. Verum deinde Lauduno Resbacum, qui translationem peregere, deducit; cum autem eos, in Arduennam ac Malmundarium properantes, id itineris tenuisse, credibile nullo modo sit, in nostrum de* S. Quirini *miraculis Ms. suburbium Lugdunense pro Meldensi, ad quod, utpote decem dumtaxat leucis Parisiis dissitum, eos sane, qui e vico, civitati huic propinquo, abierant, facile secunda post suum ex hoc discessum die sub vesperam appulisse, indeque Malmundarium properantes, Resbacum, in diœcesi Meldensi situm, perrexisse, fidem haud excedit, per errorem forsan irrepserit. Verum Resbacum seu leucarum spatio Meldis in ortum hybernum, distat, nec situm est in via, quæ Bastonacum, quo, qui sacra pignora ferebant, Malmundarium inde petituri, pergebant, recta ducit;* E *quare, etsi quidem, eos Resbacum Meldis ivisse, omnino incredibile non sit, verosimile tamen haud apparet. Quid si ergo in Ms., quod Malmundariensi anonymo præluxit, non in nomine* Lugdunensis, *sed contra in nomine* Resbacis *fuerit erratum?*

situs fuerit, facta statuitur.

146 *Quid si is, qui e rebus historicis, a se auditis vel lectis, nonnullas imperite, ut dictum, confudit. Sanctorum nostrorum, quæ Malmundarii exstant, sacra lipsana, episcopo Parisiensi interveniente, a rege, dum hic Parisiis versaretur, obtenta fuisse, in Ms. sibi prælucente legerit, hincque vicum Condatensem, e quo translata fuere, prope Parisios situm fuisse, existimarit. Utut sit, vicum Condatensem, ad quem Sanctorum nostrorum corpora metu Normannorum fuere adducta et unde partim post Malmundarium anno circiter, ut jam statui, 876 fuere delata, non prope Parisios, sed in diœcesi Suessionensi ad Axonam situm fuisse, ob ea, quæ supra de hoc argumento disserui, verosimilius opinor. Anonymus quidem Translationis Sanctorum nostrorum auctor apud Marteneum loco supra assignato num. 3 de corporis* S. Quirini *una cum* SS. Nigasii *et* Scubiculi *reliquiis ad* F *monasterium Malmundariense translatis sermonem faciens sic scribit:* Qua vero ex causa quove id factum sit ordine, quibus etiam signis eorum Dominus merita declaraverit in ipso translationis itinere, nequaquam oblivione interlita, sed ab iis, quibus hoc contigit, inpræsentiarum litterali solertiæ sunt tradita. *Verum Malmundariensis scriptor anonymus, qui* SS. Quirini, Nigasii *et* Scubiculi *e vico Condatensi ad Monasterium Malmundariense translationem signaque hanc comitata litteris est complexus, ducentis ut minimum (num. 127 dicta videsis) post illam annis floruit ac proin ex illis, quos et rei gestæ interfuisse et hanc juxta ac causam, ob quam, et ordinem, quo facta sit, una cum miraculis, quæ tum contigere, litteris commendasse, Translationis Sanctorum nostrorum scriptor anonymus alter per verba jam nunc recitata ait, certissime non est; sese autem illorum etiam, qui, de qua modo hic sermo, translationi interfuere, antiqua de hac scripta sibi prælucentia non*

A. ANONYMO. *non habuisse, ipsemet prodit, dum eos, qui adhuc, an Malmundarii essent Sanctorum nostrorum reliquiæ, dubitare auderent, ad Rotomagensem, quo abs hoc veritatem discant, clerum, non autem ad antiqua sibi prælucentia Mss., e quibus de hac constet, sub Lucubrationis suæ finem remittit.*

miraculaque tunc et post eorumdem ope patrata Commentario huic subduntur.

147 *Verum, etsi hic habeat, miracula tamen, tam quæ Sanctorum nostrorum e vico Condatensi translationem comitata, quam quæ deinde in Malmundariensi, quæ* S. Quirini *appellari exinde cœpit, ecclesia, cum sacra illorum lipsana essent ad hanc adducta, fuisse eorumdem ac præcipue* S. Quirini *patrocinio patrata, narrat, e Scriptis antiquis sibi prælucentibus hausisse videtur. Ita autumo, primo quidem, quod de illis Sanctorum miraculis seu, ut loquitur, virtutibus acturus, sequentem pro firmanda, qua apud Malmundarienses exstare Sanctorum nostrorum reliquiæ creduntur, fide loquatur in modum :* Ut de præsentia eorum omne auferatur dubium, testatur frequens per eos operatio virtutum, uti deinceps manifestabitur fide scriptorum; *deinde vero, quod nonnulla e miraculis illis narret, hæcque sese e Mss. antiquis hausisse Translationis Sanctorum nostrorum scriptor anonymus sæpissime supra laudatus apud Marteneum loco supra cit. insinuet. Cum itaque miracula illa, veluti certo falsa, rejicienda haudquaquam videantur, nec parum ad cultum, quo* SS. Nigasius, Quirinus et Scubiculus *Malmundarii gaudent aut certe olim fuere gavisi, probandum conferant, ea ego, quot, ut dictum, et ab eodem Malmundariensi anonymo, a quo Sanctorum nostrorum Malmundarium translatio, sint conscripta, et partim cum hac quamproxime connexa, Com. huic seriei continua sub unius ejusdemque, quæ simul et illa et Sanctorum nostrorum Malmundarium translationem complectitur, lucubrationis, in capita ac numeros pro more nostro divisæ, titulo e Malmundariensium patronorum Ms., cujus apographum una cum S. Agilolfi, episcopi Coloniensis martyris, Passione, ex eodem Ms. accepta, P. Joannes Gamansius, Societatis Jesu sacerdos, Colonia Antverpiam anno 1638 misit, subjungo.*

TRANSLATIO

MALMUNDARIUM ET MIRACULA,

Auctore monacho Malmundariensi anonymo,

E patronorum Malmundariensium Ms., cujus apographum P. Joannes Gamansius Colonia anno 1638 *misit.*

CAPUT I.

S. Quirini corpus, S. Nigasii brachium dextrum, et S. Scubiculi reliquiæ Malmundariensi monasterio impetrantur a.

SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi reliquiæ b

Annus erat ab Incarnatione Domini octingentesimus octavus *b*, cum disponentis omnia Deitatis miseratio, nostris prospiciens necessitatibus, ob hoc pretiosissimi Quirini martyris beatissimo nos ditavit corpore, ob hoc etiam Collegarum ipsius reliquias nobis contulit sua dignatione, ut, qui nulla roboramur auctoritate meritorum, eis intervenientibus, perducamur ad gaudia civium supernorum. Cujus autem rei occasio tanti muneris nos effecerit participes, in primis optimum duximus ad posteras transmittere nationes, ut veri amatores veritatem per omnia sectantes paulatim ad eorum enarrandas perveniamus virtutes.

Carolus imperator, in cujus laudes

2 Carolus imperator monarchiam regni virtute, consilio prudentiaque gubernabat, et rempublicam non modo armis tuebatur, verum etiam legibus emendabat, moribus exornabat. Ante omnia Regem omnium Christum, sine quo nullus juste regnat vel imperat, diligebat, diligens metuebat, ejusque mandatis obsequendo, volebat se potius prodesse sæculo, quam præesse populo. Munitus erat armis justitiæ, ne corrumperetur amore pecuniæ, ne deviaret, a vero per acceptionem alicujus personæ. Gaudebat de ejus regimine Francorum reguum, lætabatur de ejusdem dominio Romanum imperium, tripudiabant divites et egeni omnesque Ecclesiæ filii. Ante ejus conspectum superbia resupinata iniquorum elanguit, cupiditas superborum incurvata torpuit, innocentia pauperum afflicta convaluit. Non licuit majoribus minores opprimere, sed dicere potius : minores majoribus obedite. Vidit eum superbus terribilem, humilis mitem. Fines imperii, ne ab hostibus irrumperentur, strenue defendebat, ipsosque

A sosque ad abundantiorem Ecclesiæ pacem dilatare contendebat.

auctor excurrit.

3 Adversus inimicas gentes pugnans egit frequentes, voluntarias ad serviendum voluntarie suscepit, paratas ad resistendum paratis copiis invasit, invasas superavit, superatas cepit, captas interfecit. Nullis parcebat regnis se ei subdere recusantibus, omnibus parcebat populis, spontaneas manus ejus ditioni subjicientibus. Virtutis ejus potentiam nunquam potuit effugere, nisi qui virtutis ejus potentiæ sua colla maluit incliuare. Ab exortu phebææ lampadis usque in extremos fines Oceani, quid ejus posset brachium, omnes experti sunt populi. Quamvis diversis regnis imperaret, quamvis in diversa regna imperium suum protenderet, Ardennam *c* præ cæteris fertur adeo coluisse fortunis, Ardennæ in extremis suis adeo indoluisse, ut eam doloris et miseriæ inclamitaret plenam, quam suo decessu Carolus imperator relinquebat solam. Præterea ecclesiarum et sanctorum locorum præ omnibus curam gessit, pauperibus, peregrinis, viduis, orphanis, omnibusque B necessitatem patientibus pie subvenit.

occasione hic exposita a Malmundariensi,

4 Cum tot et tanta negotia sustineret princeps potentissimus, in nulla unquam sui laude sese jactabat penitus, ne conscientiæ se probantis minueret secretum, ostentando factum et famæ recipiendo pretium. Cum, inquam, utpote in tanta sublimitate constitutus, semper innumeris curarum impediretur successibus, interque eruptiones hostium et incendia bellorum graviter fluctuaret, itemque de pace regni constituenda cum domino Hildebaldo Agrippinæ Coloniæ, quippe vita et sapientia venerabili valde archiepiscopo, ageret, Odolphus quidam, monasterii nostri præpositus, hujusmodi negotii erat internuntius, et, ut ita dictum sit, domini archiepiscopi apocrisiarius erat, vir et ipse valde idoneus, qui etiam proxima consanguininitate pollebat inter eos præcipue, qui nobiliores tunc temporis palatio regis videbantur adhærere.

qui gratia plurimum apud eum valebat, præposito Odulpho,

5 Hujus rei gratia virum illum ipsi principi cunctisque ejus primatibus, credo non sine divina dispositione, tanta devinxit familiaritate, ut nullus vel pauci sederent apud eum in proprio C re loco amicitiæ; adeo enim illa regalis potentia benevolentiæ fratris se inclinavit, ut humilitatem illius in audaciam petendi, si quid vellet, dignaretur erigere, promittens verbo fidei, nihil illum frustra velle, quod regiæ dignitatis esset præstare. Sed ille, ut verus monachus, qui nec se ipsum curabat habere in hoc mundo, dicebat nihil sibi præter gratiæ suæ donum esse desiderio, se adprime regio ornatum munere, quem in ulnas amicitiæ suæ dignatus esset tam benigne suscipere: præterea omnem monachum ditissimum solo paupertate contentum, illum contra pauperem et miserum, qui neglecta monachi continentia, haberet vel habere vellet argentum vel aurum: sic abstinentia fratris tanto majorem apud principem inibat laudem et meritum, quanto majorem habebat constantiam in contemptu regalium donorum.

a monachis suis, ut hasce peteret, impulsus,

6 Comperta autem a fratribus nostris tanta viri gratia, non certe invidiæ, non indignationi, immo cunctis maximæ fuit jocunditati, existimantibus unius familiaritatem commune omnium quoque fore commodum, ut postea per ipsum patuit effectum. Continuo diligenti indagatione fuit cura omnibus secum pertractare, cujus rei adeptione præcipue dignum esset prædictum fratrem in regias aures preces porrigere, ne tanti principis benignitas incassum obtulisset sese. Tandem divinitus hoc unum consilium, hæc una sedit omnibus sententia, id esse petendum, quod monacho competeret, quodque largiri regiam majestatem deceret. Est viculus Condatensium, urbi adjacens Parisiorum *d*, ubi corpora Sanctorum martyrum Nigasii, Quirini et Scuviculi metu olim Danorum regiones præda et incendio vastantium a suis, ubi prius posita fuerant, translata sedibus, usque ad id temporis locis tenebantur mediocribus.

A Anonymo.

d

commendatitiisque Hildebaldi Coloniensis episcopi litteris,

7 Hos quoniam noverant beati Petri apostoli fuisse discipulos et a Clemente apostoli successore cum sancto Dionysio in Gallias gratia convertendi populum destinatos *e*, nihil melius, nihilque disposuere postulandum congruentius, videlicet, ut cujus fuerant auditores in doctrina et virtutibus, eidem etiam adhærerent corporeteuus. Et ut hæc petitio faciliorem in regias aures sibi pararet aditum, faciliorem etiam tam arduæ rei consequeretur effectum, placuit omnibus in auxilium tam piæ devotionis uti patrocinio archiepiscopi Coloniensis; ut adjuncta tanti viri auctoritate plus posset in impetrando gratia fratris. Petierunt itaque a præsule deprecatorias ad regem pro adeptione tanti thesauri litteras; quas ab illo cum summa benevolentia concessas per supradictum fratrem legerunt in auribus regis, forte illis diebus Parisii commorantis hoc modo recitandas. E

e

quæ integræ hic transcribuntur,

8 « Clarissimo imperatori Carolo Hildebaldus, « Coloniensis sedis non dico Rector, sed imbe« cillus adjutor, in eo regnare et vincere, cui « servire est veram libertatem affectare. Egre« gia benignitas vestra, princeps inclyte, et cun« ctorum, quos novi, clementissime, dat non « modicam fiduciam petitionibus meis impe« trandi etiam quælibet ardua, quia vota mea « plerumque pietatis vestræ auribus admissa « nesciunt adhuc, quid sit repulsa: itaque cum « fide implendi desiderii audeo non solum pro « meo, sed etiam pro alieno negotio precibus « majestatem vestram interpellare, et hunc tam « vestri quam nostri familiarem monachum « communem et meum et suam causam loquntu« rum pietati vestræ præsentare, cujus deside« rium dignum et laudabile a vobis primum au« diri, deinde etiam exaudiri sit bonitatis vestræ. F

f

9 « Est in partibus nostris locus quidam, cui « Malmundarium inditum est nomen *f*, a suis « fundatoribus principis apostolorum Petri pa« trocinio consecratus, ab antecessoribus ves« tris satis decenter constructus: ab eisdem ma« gnifice regalibus donis exornatus, qui tametsi « gloriam et liberalitatem eorum in multis te« stetur muneribus, tamen usque beneficia ve« stra suspirat in suis necessariis rebus; unde « adest frater iste a nobis missus nihil pompæ « secularis appetens, nihilque horum, quæ pri« ma mortales æstimant, sitiens; verum postula« tiones meas suosque affectus, uti per eum vel « ab eo peruosectis, ostendens; postulationes « meas suosque affectus per vos sive a vobis per« duci ad effectum deposcens; impetret hoc pre« cum humilitate et servitii devotione qualis« cumque tamen Coloniensium pastor, quo nemo « vobis fidelior, nemo obedientior. Fac, Domine « mi rex, fac velle si potes, at, cur dixi, si po« tes? imo fac velle, cum non desit posse. »

10 Istis litteris in aure regis perlectis, cognitisque

A. ANONYMO. *munito, easdem rogatus,* gnitisque postulati et postulantis causis, aderant plurima quæ hanc legationis causam agebant, juvabant, promovebant, hinc ipsius nuntii familiaritas, illinc episcopalis auctoritas, quæ omnia suffragatione honesta et multiplici regiæ supplicabant majestati. Quam igitur repulsæ abjectionem, quam possent tanti intercessores vereri contradictionem? Nam fratrem illum non exaudiri, quem sæpius ad petendum aliquid rex invitaverat, esset indignum: pontificis non attendere auctoritatem, qui sæpe et multum in spem gratiæ laboraverat, foret absurdum: dignitatem ipsius petitionis, tantummodo religiosa et sancta quærentis, justo examine non perpendere fortasse videretur inscitum.

benignissime 11 Itaque benignissime tam piis votis assensum dedit, sed tamen in tanta re quia prudentum opus erat consilio, omnes curiæ proceres ætate et sapientia præditos in aulam convenire jussit, præcipue illos, quorum solertiore providentia commodius et decentius regni tractabantur negotia. B Iis sibi cunctis astantibus, quod apud se dictante clementia agendum proposuerat, in commune omnium consilio tractandum quasi dubius protulit, sententias eorum quasi ipse incertus animi exposcit, utrum eos, de quibus agebatur, concedere debeat, inquisivit. Primus fuit in respondendo, qui prima vox ibi erat in consilio, Parisiensis scilicet episcopus, et quia nostro Coloniensi pridem et optime notus, et summa familiaritate devinctus erat, plurima ejus beneficia in regem fideliter acta coram omnibus commemoravit, multisque laudibus viri illius gratiam, quæ prius apud principem magna erat, multo majorem fecit.

episcopi Parisiensis suasu 12 Dehinc jam satis comparata sibi ipsius regis omniumque qui astabant benevolentia, ipsa, inquit, tanti viri fides et bonitas, Domine rex, satis in hac re sunt tibi consilium: ipsa ejus merita, quid illi respondeas, nobis tacentibus, non incertum præbent indicium. Quis enim in administrandis regni negotiis sic devotus, quid ad omnia pericula subeunda magis promptus, quam ille inclitus frater noster Hildebaldus? Sed supervacaneum duco eum pietati C vestræ meis laudibus gratificare, quem constat apprime vobis vestrisque sua commendatum probitate. Decet igitur principem regiæ majestatis tantum pontificem regiis compensare beneficiis: unde si regis placet pietati, favendum censeo tanti pontificis petitioni.

Malmundariensibus est impertitus. 13 Quid multa? Assensit imperator huic sententiæ cum optimatibus suis, perque ipsius manum Sanctos efferi de suis mandavit locis, bonis omnibus satians desiderium nostrum, e tribus unum nobis beatum transmittendo Quirinum. Sanctum antistitem Nigasium suæ sedi restituendo, scilicet urbi Rothomagensium *g*: cujus etiam nobis largitus est brachium dextrum, cum reliquiis Levitæ Scuviculi, Melantii episcopi, casula quoque sancti Audoëni itidem Rothomagensium archiepiscopi. Si quis vero tantæ existit amentiæ, ut super ejusmodi thesauro nobis a Deo collato fortassis audeat nutare, mittimus eum ad Rothomagensis ecclesiæ clerum, illic docebitur per veri testimonium, quod sæpe experti sumus per Dei auxilium. Nam ut de præsentia eorum omne auferatur dubium, testatur frequens per eos operatio virtutum, uti deinceps manifestabitur fide scriptorum.

D

ANNOTATA.

a *Titulum hunc cap. subjecto, etsi, quod huic respondet, scriptum* de Translatione *et* adventu corporis S. Quirini martyris *ab auctore suo Malmudariensi monacho anonymo in Ms. mihi prælucente inscribatur, præfigendum duxi, quod in scripto isto vere de sacris Sanctorum nostrorum lipsanis Malmundario impetratis, non autem de hisce eo etiam translatis, agatur.*

b *Comment. prævium num.* 129 *et seq. videsis.*

c *Ardenna, Cæsari et Tacito Arduenna; sylva est Galliæ et Belgii maxima, per ducatum Luxemburgensem, ditionem Leodiensem et Hannoniam extensa.*

d *Nominis hujus vicum, qui prope Parisios situs sit, nullum novi; verum cum civitas hæc quam maxima post sec.* IX *incrementa acceperit, ac tum forte, qui modo includatur nomenque amiserit, vicum hujusmodi sibi adjacentem habuerit, erroris sane ex eo, quod* Condatensium, *ut loquitur,* viculum *prope Parisios hic collocet, insimulari Malmundariensis noster anonymus haud potest.* E

e *An vere a Clemente Papa missus in Gallias fuerit Dionysius, Parisiensium apostolus, ad* IX *mensis hujus diem, quo is colitur, examinavimus.*

f *Loci hujus, qui vulgo* Malmedy *vocatur, notitiam et situm in Comment. prævio num.* 64 *exposui; de illius autem ædificatione et diplomatibus instrui potes ex Analectis S. Sigiberti regis, die* 1 *Februarii, a pag.* 24.

g S. Nigasii *corpus non tunc, sed anno demum* 1032 *Rotomagum fuisse adductum, in Comment. prævio* § V *ostendi.*

CAPUT II.

Malmundarium e vico Condatensi SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi reliquiarum translatio, miraculaque hanc comitata a. F

Divina bonitas voluit omnibus notum facere, quanti habeat Sanctos in cœlesti mansione, mirificans eos in conspectu hominum per operationes mirabilium suorum, de quorum multiplici numerositate hic exordium sumimus loquendi, ut glorificetur Deus in miraculis, qui voluit esse admirandus in Sanctis. In eorum *b* ex vico Condatensi translatione fratribus nostris *c* ingens fuit exultatio, etiam a populo utriusque sexus cum accensis cereis prosecutio. Ea dies immanitate ventorum, inundatione imbrium, tonitruique fragore a mane usque ad sextam sat difficilis, qui cujusque essent meriti, qui transferebantur, indicio patefecit signi succedentis. Nam ex luminaribus, quæ vulgi ferebantur manibus, nullum extingui valuit spatio quatuor milliariorum; quodque adhuc extat jocundius *Cum exultatione, miraculo etiam hanc augente, e vico Condatensi Sancti efferuntur,*

A cundius, ue una quidem pluviæ gutta fluxit super corpora Sanctorum.

puero surdo, muto et contracto conferunt invocati sanitatem,

15 Huic adjicitur miraculum, quo in Sanctis suis glorificatus est Conditor rerum. Nona submissum volverat hora diem, noctisque vicinitas cogebat eosdem fratres quiescere post laboris et itineris fatigationem. Libuit ergo in quoddam pratum succedere, eo quod herbarum fertilitas et fons præterfluens multum loco amœuitatis et commodi videbantur præstare. Nec res latuit incolas loci illius, certatimque infirmos suos deferebant certam snlutem præsumentes tantis Intercessoribus. Inter alios puer, nomine Helpricus, matris mœstæ portabatur brachiis, qui vocem non ore dabat, nou aure trahebat, quin ex contractioue deformi deformia membra gerebat. Is novennis erat et novem ætatis annos in ipsa ægritudinis molestia expleverat; sed ad primos genitricis adventus officio fungitur loquelæ atque auditus *d*. Mater attonita tantæ rei miraculo, prout noverat, gratias referebat Deo, quia, antequam pro eo funderentr oratio, affuit ei obtentu Sanctorum ipsius miseratio : super B quo fratres nou minimum læti feretrum statuere deponi. Puer ille, dum propter accumberet, sopore detentus est. Excitus a somno lætatur munere sumpto, munere dico optatæ salutis in erectione prius contracti corporis.

ad Laudunense, ubi contractum alterum curant, suburbium advehuntur, *e*

16 Jam crastiun infulserat dies, cæptamque fratres viam insistentes, cum sol Occiduis radios immergeret oris, pervenerunt in suburbium Lugdunensis civitatis *e* : uec mora, res passim vulgata ad pontificem loci usque pervolavit, qui veuiens obnixe fratres postulabat, ut sese crederent mœnibus urbis, sublatis secum Santorum reliquiis. Quod utrum pia mente voluerit, nobis incertum est. Verumtamen rei probavit eventus, cujus fuerit intentionis vel affectus : fratribus assensum præbentibus, nitebatur episcopus ille primus appositis manibus, humeris cum * impositurus, feretrum sublevare, sed, admissa etiam militari mauu, frustra diu laboratum est. Ita enim solo hærens manebat, ut tanquam mons immobilis penitus moveri non posset. Advertens itaque, quod temptaverat, non licere, eos ibidem uocte illa degere C jussit, tentorium ob honorem Sauctorum super eos expandit, alimouiæ sumptus affatim eis suppedavit. Exactæ noctis tenebras aurora fugarat, rursumque antistes adveniens cum clero cumque devoto populo Missarum solemnia solemni complevit officio. Quo in loco non defuit Sanctorum velut ubique protectio. Quidam enim Albodus toto corpore contractus, alieno auxilio delatus eorumque præsentiæ illatus, repente in ore astantium erigitur, erectusque suis lætatur vadere plantis.

* an id ?

raptorum seu furum insidiis mirabiliter subducuntur, *f*

17 His itaque gestis, fratres, resumpto salutati onere, carpebant iter cum ingenti exultatione transitoque manasterio, cui Resbacis est vocabulum *f*, jam quartum ab eo fecerant miliarium, cum prior exultatio repentino mœrore nonnibil illis subintulit triste; audientes enim vicini circumquaque rumorem eorum, diabolico instinctu in unam conspiravere sententiam, ut thesaurum a Deo collatum auferrent per violentiam. Cumque id perficere vellent opere, immisit Dominus inter utriusque partis viros tam densam nebulam, ut ad se invicem nullo modo valerent accedere. Ita pravorum insidiis nequaquam proficientibus, divina protectione tuti evasere nostri, animis exultantibus. Hæc est, bone Jesu, tuæ miserationis operatio. His virtutum titulis universo iunotescis mundo. Ita quondam populo tuo, filiis Israël, adfuisti manu defensionis, disperdens hostes tuos in brachio tuæ veritatis. Illos Ægypto eductos iu ignis columna protexisti, nobis non dissimiliter *; quos provideras patronos, de medio inimicæ gentis, nebula famulante, salvasti.

A Anonymo

* supplex succurristi

in Arduennam invecti Bastoniæ cæco visum, *g* *h*

18 Multis ergo laboribus insumptis, multis etiam tam latronum quam et viarum timoribus permeatis, tandem perventum est in Arduennensem pagum *g*, ubi ab accolis villa ædificata nomeu antiquitus sortita est Bastonia *h*. Hic adolescens, iguota luce trahens uatales tenebras, tanto acriore parentes affliciebat planctu, quanto diligentius parentum fovebatur affectu; sed confide Deo, parentum dilecta societas; gaude, adolescens, in hac sorte tua, quia post auræ fluctuantis tempestuosa pericula, grata superveniet, quæ non sperabitur, hora. Ergo spe et fiducia salutis percipiendæ sistitur cum precibus Martyrum præsentiæ, adduntur etiam precibus E devotis fletus uberes, ut, quod natura negarat, supplicum extorqueret fides. Flectitur his pietas Deitatis, de fonte cujus processit medicina salutaris, tenebrisque remotis implevit vacuas ignoto sole fenestras *i*.

i

Wisbronæ paralytico gradiendi facultatem, *k*

19 Iude fratribus progressis, aliamque ejusdem pagi villulam nomine Wisibronam *k* ingressis obviam fit quidam paralyticus, vix bacillo regente, ut illa poscit infirmitas, debiles sustentans artus. Is gravia ex imo pectoris trahens suspiria Sanctorum supplex implorabat suffragia, cujus petitioni, quia semper sunt præstandi faciles, annuentibus eis, concepta valetudine stringitur in solidum qui fluxerat antea nervus. Mirantur homines tam subitam viri mutionem, obstupescunt nihilominus insolitæ ambulationis directionem, Deique gratiæ attribuut in laudibus, quæ per Sanctos Dei fiebant virtutibus.

Amblavæ miserrimum in modum

20 Solet peritus venator per id locorum venabula tendere ubi plures ferarum cura pascuæ abundantioris novit confluere, piscantum seu aucupum solertia inibi retia jacere ubi natantum seu volantum copias valeat comprehendere. Haud secus Sancta hujus socialitatis fraternitas, F quaqua transitum habuerat, suæ sanctitudinis monimenta linquebat, utque vivens lucrandis animabus insudaverat, non minus in gandium Domini sui recepta corporum infirmitates procurabat. * Ut ergo ex itineris rectitudine contigit ad villam Amblavam *l* eos accessisse, ex operis claruit specie, quanta meritorum vigeant perfectione. Jam cæli medias Phœbus conscenderat arces, horaque instante oportebat fratres lassitudinem reparare victus necessarii necessaria consuetudine. Inter agendum in ecclesia clauduntur corpora Sanctorum cum puero septem annorum, cui miserrimo genere passionis spem sustulerat vivendi miserrima deformitas contractionis.

* i. e. curabat

l

contracto incolumitatem,

21 Nam adeo miserabilis increverat morbus, ut caput cruretenus recurvum pene inhæreret natibus, ut deforme monstrum aspicias, nec hominem a monstro discernere queas. Stabat uterque parens pro foribus, filii calamitatem deflens, vitam et salutem filii Sanctorum commendans dispositioni. Quid agebatur in ecclesia abditus solius erat nosse Divinitatis, solius etiam

A. ANONYMO.

etiam martyrum devotionis pro infirmo apud Deum intercedentis. Auditæ valuere preces parentum ad Sanctos, Sanctorum ad communem Dominum, ægrumque jacentem consequitur festina salus, adstansque in pedes moribundos ad vitam surrigit artus. Illo deinceps incolumi reperto, populus stupere miraculo, fratres nostri flere præ gaudio, Christi nomen prædicari ab omnibus, per quem tantum gratiæ suis infulsisset Martyribus.

et ad fontem, S. Quirini post dictum, mulieri diutissime incurvatæ sospitatem impertiuntur,

22 Exin aliquantisper confecto itinere, venitur ad quemdam fontem, ubi propter æstum oportuit quiescere ad refocillandam corporum necessitatem. Interea mulier, illi ex Euangelio æquiparanda; nam sursum aspicere non poterat. Jam decem et octo annis incurvata Sanctis prosternitur, qua valuit, devotione orans, qua diu caruerat, donari sospitate. Succedunt orationi lachrymæ: vox occupatur singultu quatiente, lingua fletibus præpeditur, et in medio conatu sermo gemitu interrumpitur. Vere dixerim illam plus meruisse, dum lachrymatur, quia lachrymæ non postulant veniam, sed merentur. B Restituta ergo petitioni suæ ad sua rediit cum exultatione. Ex eo fons ille appelatus est sancti Quirini; quod nomen hodierno reservavit tempori, nec immerito; est enim non solum dulcis ad potandum, verum etiam sanitates conferens pro fide postulantium

Campaniati a feretro suo donum, m

23 Est in proximo locus, quem dicunt Campaniatum *m*, ubi in adventu beatissimæ hujus sodalitatis divinitas claruit ex ostensione suæ virtutis, Sanctorum patuit meritum ad gloriam divinitatis. Quia inibi perpulchra ad quiescendum videtur planicies, qui beatas ferebant reliquias, solo straverant sua corpora fratres, seu causa reparandæ lassitudinis, seu expectatione populi subsequentis, fama siquidem celebris asciverat undique plebis multitudinem copiosam, et, ut res tantæ novitatis exigebat, sua nonuulli munera pro posse honori Sanctorum deferebant. Inter eos, quibus mens et voluntas iuerat sua largiendi, mulier pannum lineum attulit, feretro beatorum super expandit, sed res in contrarium relapsa ostendit, pannum illum venisse ex parte adversa. Mox enim ut contigit feretrum, tanquam vento vehementi repullus ferebatur per aëris spicium; douec populi circumjacentis terræ corruens transiret numerum; C qui secundo tertioque experientiæ causa super impositus, secundo tertioque simili modo, ut prius, est repulsus.

injuste a muliere comparatum, repellunt

24 Unde datur intelligi, sanctos Martyres nihil velle injusti, qui veræ justitiæ inhærentes sanguinem fuderunt pro nomine Christi. Hæc mulier super hujusmodi conventa reatum suum hoc modo est confessa. Consuetudinis, inquit, est mulieribus, linum suum fluentis aquarum imponere, ut, hinc assumptis viribus, ad usus necessarios fiat tractabile. Ex eo diversis locis diversas partes clam auferens, ut ex aliena abundantia consulerem paupertati meæ, non sum reverita subire notam hujus infamiæ. Sic effata palam pœnitudinem gessit errati, concessura deinceps sordibus similis delicti, sic mulieris illius infamis detecta est iuiquitas, sic Martyrum Christi admirabiliter manifestata sanctitas. Rem dicturus sum tauto mirificam, quanto gloriosam, et, quia hodieque videtur, fide plenam. Locus ille, ubi Sanctorum requievere corpora, vel ubi popularis circumsedit caterva, viriditatem sui perpetuo conservat gramine, ut nec æstivo exuratur fervore, nec hiemali adimatur frigore. Perpendat quisque fidelium, D quanti valeant apud Deum in cælis, quibus tantum gratiæ a Deo collatum est in terris.

ac tandem Malmundarium allati

25 Abhinc fuit subcunda quies per diuturnos a fratribus nostris petita sudores, suisque sedibus beati Martyres inferendi, quas ad nostram salutem eis Dominus præelegerat ab exordio mundi. In quorum susceptione, quantum jocunditatis confluxit in clero et plebe, quis peritorum perito explicet sermone? Quere videres e tota vicinia senes cum junioribus, et e cunctis properare locis pusillos cum majoribus, tantus omnes animi perflaverat ardor patronis suis occurrere, occurrendo famulatum quemque pro modo suo exhibere. Si quos etiam in rebus necessariis occupaverat cura secularis, exoccupari gaudebant voluntarie, dummodo cupitis gaudiis contingeret eis interesse. Erant, quos ætas curvaverat in senium, quosque stratis injecerat debilitatis infortunium, hos quædam vis ex Deo rapiebat ad voces lætitiæ, tanquam oblitos ætatis et infirmitatis suæ. E

honorificentissime, miraculo etiam eorum adventum illustrante, suscipiuntur

26 Ergo universis ad diversa munia currentibus, quidam, remoto viarum obice, vias in planum componere, vicibus nonnulli certatim oneri Sancto succedere, quibus id non datur effectui, magni æstimant vel feretrum sequendo intueri. Ergo laudibus hi, plausibus illi persultabant, et commune decus parili pietate salutabant. Tali excipiunt honorificentia, quos Deus inæstimabili sublimavit gloria, tali, inquam, introducuntur magnificentia remedium et solamen peccaminum nostrorum futuri per secula. Intrantibus sane gestatoribus pignorum beatorum monasterii limina, miræ dulcedinis efferbuit mira fragrantia, diebus ferme unius mensis indicio durans Martyrum sanctitatis. Ex eo cœpit nomen eorum haberi celebre, eorum suffragiis undique plebs infirma concurrere, uti dein per nos fideliter erit referendum.

ANNOTATA.

a *Etsi Lucubrationis, jam partim cap. proxime prægresso datæ, qua de* SS. Quirini, Nigasii et Scubiculi *reliquiis e vico Condatensi* F *Malmundarium translatis miraculisque, eorum ope patratis, Malmundariensis monachus anonymus agit, pars posterior solo* libri de miraculis S. Quirini martyris *titulo abs hoc afficiatur, re tamen vera trium istorum Sanctorum nostrorum Malmundarium translationem miraculaque in hac et post tam* SS. Nigasii et Scubiculi, *quam* S. Quirini *ope patrata complectitur. Hinc illam duo in capita, quorum altero, titulo huic subjecto, dicta translatio miraculaque, hanc comitata, altero miracula, eamdem translationem subsecuta, exponuntur, sum partitus.*

b *Videlicet* SS. Quirini, Nigasii, Scubiculi *et Melantii, quorum reliquias, Malmundarium deferendas, impertitas Malmundariensibus ab imperatore fuisse, cap. proxime prægresso sub finem anonymus noster narravit.*

c *Per* Fratres *hic indubie designantur monachi Malmundarienses, sicque unum ex hisce sese hic scriptor noster anonymus prodit.*

d *Miraculum istud, in puero Helperico patratum, Translationis Sanctorum, qui, ut supra in Commentario prævio monui, Rotomagensem*

A *gensem S. Audoeni monachum se prodit, scriptor anonymus, nonnulla a sese e signis, quæ in eorum Malmundarium translatione contigere ac ab iis, qui huic adfuere, memoriæ sunt prodita, memoranda præfatus, apud Marteneum in Thesauro novo Anecdotorum loco in Commentario prævio plus semel assignato etiam narrat; ut sane, quin id in itinere, dum* SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi *reliquiæ Malmundarium transferrentur, contigerit, dubitandum non sit, utque proinde miraculis, in Mellentina* S. Nigasii *ecclesia patratis, a Davanneo in Sanctorum nostrorum Vita cap.* 71 *perperam accenseatur.*

e *Lugdunum, Clavatum scilicet, modo* Lauduuum, *Gallice* Laon, *episcopalis est sub Aëp. Remensi in insula Franciæ civitas,* 29 *aut* 30 *leucis Lutetia Parisiorum distans; cum autem Malmundarienses monachi, qui* SS. Nigasii, Quirini et Scubiculi *reliquias e vico Condatensi Malmundarium transferebant, secunda a suo inde discessu die ad civitatis illius,*
B *uti hic traditur, suburbium pervenerint, id vicum illum, non prope Parisios, sed in diœcesi Suessionensi situm fuisse, argumento est. Adi Comm. prævium num.* 142 *et seqq.*

f *Virum est Ordinis S. Benedicti in diœcesi Meldensi Majorem inter et Minorem Mucram monasterium, verum pro hujus nomine aliud forsan monasterii alterius hic legendum Adi Comment. præv. num.* 145.

g *Vide, quæ de Arduennensi sylva seu pago in Annotatis, cap. proxime prægresso subjectis, ad lit.* e *dicta sunt.*

h *Oppidum modo est, quod aliis* Bastonacum *dicitur, in ducatu Luxemburgensi situm leucisque octo Luxemburgo remotum.*

i *Idem, ut apparet, miraculum etiam narratur a Translationis Sanctorum nostrorum scriptore anonymo, mox hic iterum ad lit.* d *laudato.*

k *Nullum nominis hujus locum in Arduennensi sylva seu pago invenio; verum, qui ita hic nominatur, Bastoniam inter et Malmundarium situm fuisse, ex itinere, quod, qui sacra Sanctorum nostrorum pignora transferebant, verosimillime tenuerint, nemo non colliget.*

C l Locus est in Tungrorum finibus, non procul a monasterio Stabulensi, a flumine Amblava nomen habens. *Ita ad vocabulum* Amblava *in Notitia Galliarum Valesius, qui deinde, nonnullis primum interpositis, ibidem subjungit:* Notgerus in Vita S. Remacli ad Warchinnam rivulum ..... in Arduenna Malmundarium ponit in parœcia Agrippinensi: Stabulaus autem monasterium trans Callam rivulum, Ubiorum et Tungrorum terminum, ad Amblavam fluvium in diœcesi Trajectensi seu Tungricana. Alterum Stavelo, alterum Malmedy appellaut.

m *Nec usquam etiam nominis hujus locum in Arduennensi sylva notatum invenio; haud procul tamen, qui hic memoratur, a Malmundario situm fuisse, e rerum hic narratarum ordine concludendum apparet.*

CAPUT III.

Miracula, SS. Quirini, Nigasii, et Scubiculi reliquiis Malmundarium delatis, patrocinio eorum ibidem patrata a.

a

Mons est monasterio contiguus, quem appellant Bertuli sedem, quia isdem vir, prima inibi figens tabernacula, ex nomine suo loco indiderit nomen. Die itaque introductionis martyrum in laudibus divinis exultanter impleta, cum jam sol Oceano rubros tingebat amictus, populus, qui e diverso convenerat, tardius redibat ad propria. Quidam autem, per montis prælibati transeuntes supercilia, videE runt a longe, ubi die eadem fratres fessi feretrum deposuerant, tanquam in ostensione trium Sanctorum tria luminaria, et ne semel visa res difficulter accommodaret fidem, trina per tres noctes contemplatio non incertam ad credendum contulit facultatem. Ubi ob honorem Sanctorum, ob memoriam futurorum crux excelsa porrecta est, quæ per successionem temporum vetustate soluta, semperque a fidelibus innovatu hujus rei hactenus attestationem præbet *b*.

Visio, ubi, qui Sanctos transferebant, quieverant, offertur:

b

28 Subjacet præfixo monti pratum spatiosum, multorum serviens Dominio, multa fœni participatione Dominos suos ditans in tempore suo. Hic puella, cæteris ad diem festum properantibus, seu timore conductoris sui seu glorificatione Dei et martyrum sola instabat laboribus manuum, quodque congregaverat furca, fœnum erigebat in cumulum. Sed non impune tulit, quod ausa temeritatis præsumpsit; ut enim ad posteritatis exemplum vindicaretur in illam, quæ jam palmis inhæserat, nequivit deponere furcam. Vim facit ipsa sibi toto conamine solvi contendens, verum aderat vis quædam interna internis eam nexibus astringens. F Hærebat itaque stupens, ei ob hoc, quod contigerat, stupebat hærens. Præterea clamoris indicabat magnitudine, quanta in manibus afficiebatur passione. Cujus voce exterriti, qui undique confluebant festivitati *c*, accurrunt non sine admiratione, tanquam in extasi positam blanda relevant consolatione, atque martyrum sistant juvamini, secum festinant adducere. Antequam itineris peragunt medium, puella salutem recepit manuum, relicta forma in necessitate positis, nunquam diffidere de adjutorio divinitatis.

mulier pœna, divinitus sibi inflicta,

c

29 Dæmonis pessima infestatione mulier torquebatur Widrada nomine, sed spe curandi ad nostrum perducta monasterium *d*, velox a Deo per beatos Martyres consequuta est remedium. Nexibus quippe validis astricta eorum auxilio, obseratis ecclesiæ foribus, deseritur, rursumque nobis, quid ageret, scire cupientibus, possessore suo vacuata, sibique restituta reperitur. Hujus etiam soror, Theduidis vocabulo, sensum perdidit, ad eorum memoriam errando pervenit, quæ statim sui compos effecta est, ut quoad vixit tempore, incolumis permaneret.

altera dæmonis infestatione hujusque soror insania liberantur:

d

A. ANONYMO.

miserandum in modum contractus,

30 Fuit quidam Wimboleus adeo contractione corporea invalidus, ut plantæ ejus adhærerent natibus. Hunc in visione nocturna quidam afflatus est in hæc verba : Si tuæ est voluntatis munere potiri erectionis, Ardennæ ingredere saltum, petens tibi ostendi Malmundarii monasterium, ubi Sancti recenter translati diatim coruscant virtute miraculorum. Evigilavit homo agensque Deo gratias super sibi ostenso, quam valuit ocius paruit mandato. Solemnis aderat lætitia Deicolarum universitati ex gloriosa passione beati Petri apostoli, quando ille externis advectus humeris martyrum se poscit inferri præsidiis, ubi sub nocte pro scire et posse orationi procumbens, remque sibi necessariam ex Deo per ipsos opperiens, dum matutinos vigiles insistimus Ymnos, nodis resolutis membrorum, clamores immensos dedit ad cælum, quibus præsentes exterriti, sed ex concessa ei incolumitate gavisi, quanta possunt exultationis voce instant Laudationi divinæ. Is vero, qui sui promeruit curationem, abeundi suaque repetendi sibi ulterius interdixit volun-
B tatem. Tanto amoris desiderio Sanctorum astrictus dilectioni, ut eorum et eis famulantium se deinceps tradiderit servituti *e*.

e

cæca itidem et curva

31 Natalis beati Joannis Baptistæ a fidelibus fideli excolitur devotione, et secundum promissum divinitatis per Angelum multi in ejus gaudent nativitate. Unde fit, ut singulorum annorum revolutione exultanter ad ipsius curratur memoriam, ut, quia ille clamaverat, pœnitentiam agite, peccatorum obtineatur indulgentia per bonæ operationis instantiam. Hujusce consuetudinis benevolentia huc promiscuæ multitudinis confluxerat numerositas in tantum, ut præter populum nil aliud videas per compita, perque plateas. Intererat huic tripudio mulier, suorum advecta studio, quæ toto membrorum deformis curvamine, utroque etiam oculorum carebat lumine. Fratrum quidam, Hugo nomine, sancto de more recolens mysteria vitæ, sancto astabat altari, cui non minima inest portio dominici ligni. Mulier, a suis projecta, præ ipsis gradibus sacerdoti astabat propius. Jam secreta dicebantur secretius et plebs circumstans Domino se mactabat in precibus, cum repente
C illa claris exclamat vocibus : En video, video, si laus et gloria Christo.

incolumitatem

32 Fit multiplex murmur in astantibus ex lætitia tanti proventus, tamdiu perseverans suppressa voce, dum terminarentur Officia Missæ. Tum vero omnes prorumpunt ad divinas laudes, super facto ejusmodi obstupescentes Divinitatem in communi exorant precamine, ut virtus, ostensa in restauratione luminis, ostendatur in reparatione reliqui corporis. Nec defuit humilium supplicamini, qui se timentium semper adest voluntati. Nam sub oculis omnium, qui aderant, compages refluum subito rapit arida succum; officia et rigidi remeant in pristina nervi, atque interdictum repetunt vestigia fluxum. Mulier surrexit incolumis, argenteumque monile, collo suo pendens, altari pro munere imposuit gaudens. Credo, si tot auri adfuissent pondera, quot arboribus insunt folia, Deo Sanctisque libens contulisset universa *f*. Ea res tantum processit in admiratione, quanta populi multiplicitas in ejus rei affuit operatione *g*.

f

g

energumenaque, dæmone expulso, sensum ac mentem consequitur;

33 In nova villa, quæ nostræ subjacet ditioni, Ada nomine mulier a spiritu nequam vexabatur nequiter adeo, ut, deposita mollitie muliebri, vix robustæ virorum cederet multitudini; sed re vera alienis nitebatur viribus, cui virilis nequibat obsistere virtus. Hæc salutis recuperandæ gratia, amicis ducibus, nonnulla Sanctorum perlustravit loca, sed, nequicquam Sanctorum suffragiis imploratis, adducitur curanda Dominis et Patronis nostris. Quod gestum cælitus animadvertendum est, ut, quibus ancillabatur prius in sospitate, per eos eripere-tur ab infirmitatis necessitate. Aliquot ergo diebus elapsis, durabat in expectatione suæ liberationis, et, quia salvatione donatur perseverantia usque in finem, postmodum Sanctorum obtentu in sese divinam experta est miserationem. Septima lux late lato fulgebat in orbe, nobisque divinis Missarum Officiis communiter inservientibus, illa singulariter horrendis agitabatur clamoribus, sed repente, divinitus compresso furore maligni spiritus, mutata in melius dæmonio caruit, mentem sensumque recepit *h*. Diem illam eo, quo privata fuerat, peragi libuit in silentio; verum Dominica succe- E dens rei gestæ fuit testificatio, dum cleri plebisque in unum convenientis frequentia salvatori omnium Domino jubilavit in lætitia.

h

Puella, occasione, quæ hic

34 Exigentibus hominum insolentiis, terrores Dominus incutiebat superventuræ gentilitatis, utque primum fama mali tanti intra fines Galliarum cœpit audiri, obviandum fuit non exteriori armorum protectione, verum jejunio salutari cum oratione. Per id tempestatis pontificales administrabat infulas in Coloniensium urbe Hermannus, vir severæ industriæ *i*, qui tam diræ auditionis perculsus metu per omnes parochias, suæ ditioni subjectas, rem geri fecit dignam relatu, triduanam videlicet abstinentiam ab omnibus observari, si forsan pro istiusmodi plaga cessanda, Dei omnipotentia posset placari. Hic in morem Ninivitarum omnis ætas assumpsit lamentum, pallet omnis juventus, virginumque immutatur color optimus, pro gemma et serico matrona glaucos induit amictus, nullus bibendi, nemo vescendi memor. Quodque contriti et humiliati cordis conceperat afflictio interni doloris, externus exprimebat mœror. Audiverant enim simile quondam in has regiones detrimentum postque populationes et F incendia civitatum, post iniquas neces plurimorum plures abductos Christicolarum.

i

exponitur, oppressa et mortua,

35 Unde in commune fuit consilii, divinitatem adire super negotio hujusmodi; quia ergo abbatia nostra ad ejus diœcesim pertinet, studuimus et nos idem agere, quantum valuimus, Deo largiente. Tertia constituti jejunii aderat dies, et ad missarum solemnia unanimi voto ruerat promiscua plebs, ipsas etiam porticus tanta replens multitudine, ut nimirum intelligas, eam non posse capi intra septa ecclesiæ. Jam recitabatur series Euangelicæ lectionis, cum puella quædam inter confertissimas turbas oppressa in soporem solvitur mortis. Quæ statim foras elata, sepulturæ post modicum erat tradenda. Tunc unus circumstantium, prudentiorem, imo fidentiorem habens animum, non ita, inquit, fratres, non ita est agendum, non omnis absumpta salus. Certe ubi nulla putatur, advehet optatum levamen omnipotens Dominus. Sancti isti, ad quorum tumbam consistimus, maximis in dies magni habentur virtutibus. Quamobrem, si placet, si non diffidere meus est, eorum relinquatur juvaminibus.

36 Dixerat

A

revocatur ad vitam;

39 Dixerat, dictorum spei cæteris assentientibus, propter mortua corpora mortuum relinquitur corpus, sed non æque mortua dixerim, per quæ superatur mors, redeunte Vita Non, inquam, æque mortua dixerim, per quæ id, quod erat hominibus ad optandum difficile, ex præscientia Dei factum esse palam hominibus perfacile. Nam post tempus jejunii, sumpto cibo pastisque visceribus, reversi puellam vitali luce donatam reperimus. Percunctantibus, ubi vel quomodo fuerit, Educta, inquit, de corpore a duobus miræ pulchritudinis traducta sum in locum amœnitatis, donec quidam ordine clericus, specie decorus, corpore procerus, Quirinum se nominans, inde me abstulit, et ad hujus exilii tenebrosas semitas reduxit *k*. Hujus rei tot sunt astipulatores, quot sunt in circuitu nostri commorantes.

cælesti, qui Sanctorum reliquias custodiunt,

37 Nec illud prætereundum est silentio, quod in nostro quondam apparuit monasterio. Fratrum quidam, Hermeradus nomine, felicis vitæ suffultus religione, Sanctorum custodiam susceperat, et, quia grandævo erat situ B consumptus, juniorem, vocabulo Nevelonem, ad sui sustentamen acceperat. Ambo ergo in eodem oratorio quiescentes, ambo cælestis harmoniæ meruerunt fieri auditores. Is, qui senio eminebat, duabus noctibus in lecto recubans et psalmis pervigil instans, audivit in choro fratrum tanquam voces infantium psallentium Deoque confitentium, quamvis penitus ne unum quidem intellectu caperet verbum. Tertia vero nocte is, qui junioris videbatur ætatis, dum similiter vigilans instaret orationibus, audivit easdem cælestis voces exercitus. Æstimans ergo, fratres ad psallendum jam surrexisse, silentio vocans magistrum. Estne, ait, tempus significandæ nocturnalis horæ, quia audio fratres in choro psallere? At ille, Non, inquit, sed membra compone ad quiescendum, et, gallo canente, hora erit vocandi fratres ad psallendum. Hæ enim voces, quas auditu percipis, jam duabus anteactis noctibus insonuerunt auribus meis, quas non hominum in carne viventium, sed sanctorum noveris esse Angelorum.

harmonia recreantur;

38 Aliquot dein transierant horarum curricula, cum inde progredientes * eadem Beatorum agmina ecclesiam subiere monasterio quam proximam, beati Laurentii Sanctorumque multorum nominibus consecratam, martyrisque Agilulfi, eatenus inibi quiescentis, ambientes * tumbam hanc imposuere antiphonam: « Qui » posuit animam tuam ad vitam ». Ibique matutinis pro fidelium animabus decantatis, visio illa cælestis a conspectibus evanuit humanis. De præscripto beatæ memoriæ viro multa suppeterent, quæ dici laudabiliter possent, sed, quia nobis ablatus, alias * est translatus *l*, reticere exinde melius putavimus. Tamen ne reputetur ignaviæ, Deum in Sanctis suis mirabilem non glorificare, ne arguamur invidentiæ Sanctos per Deum gloriosos non magni facere, quis quantusque vir fuerit iste perpaucis libuit explicare. Nobili stirpe editus Anglino loci hujus abbati *m* a parentibus est traditus sub institutione monachi regulariter informandus. Qui patris spiritualis mores et vitam spiritualiter imitatus, ejusdem ex voluntate Dei successor est factus, dein sedi Coloniensium antistes datus abbatis etiam non deposuit onus, donec utrumque strenuissime gubernando propter fidem regni apud Amblavam *n* coronatus est martyrio *o*, atque apud nos, ubi abbatis nomine præfuerat et opere, usque dum Deus voluit, locum habuit sepulturæ. Sufficiant ista de illo scire cupientibus, hinc cœptus reflectatur nostræ orationis cursus.

* progredientia
* ambientia
* alio

A. ANONYMO.

agri ariditate longiori

39 Passionis Martyrum post aliquot annos jocunda satis infulsit dies, in qua vespertinis laudibus astantes mirabilis visionis Deus effecit participes; nam ad caput ipsorum trinæ Sanctorum societatis tres apparuerunt stellæ, adeo radiantes divinitus, ut, quotquot in ecclesia ardebant candelæ, earum obfuscarentur reverberatione. Quod factum in magna populi multitudine, quia latere non potuit, divulgatum est ubique. Clauso refrænatis imbribus cælo, terræ ariditas famem futurum nuntiabat mundo, id hominum insolentia promerente ex multimoda peccati augmentatione. Hinc satis digna ultione actum est, ut, increscentibus iniquitatum loliis, res necessariæ decrescerent usibus humanis. Sed quia Deus in se peccantibus miseretur, ni diffidant; in se peccantes non aspernatur, si resipiscant; pollicetur enim. E « Convertimini ad me et ego revertar ad vos; » tandem suspendit ictum terror exorabilis, tandem ad saluterem portum appulsi sumus post fluctuamina dubiæ navigationis.

exsiccati pluviis irrigantur

40 Assumptis enim ex communi consultu martyrum corporibus, ternis dierum processibus abbatiæ nostræ villas proximas perlustravimus, immutatione habitus exterioris offensam cohibentes occultæ animadversionis. Cerneres clerum cum populo mœrorem induere pro gaudio, in spiritu humilitatis aures pulsare divinitatis. Mollita his et talibus censura jugis indulgentiæ dextram exarmat, iramque reflectit in opus misericordiæ. Tertia illuxerat dies plena jocunditatis, in qua mortalibus copia profluxit benedictionis. In redeundo enim portamque oratorii subeundo pluviarum subsecuta est magnitudo, adeo inundatione sua irrigans terrarum faciem, ut postridie vim suam recolligeret herba, quæ jam reducta videbatur in pulverem, tantum fœcunditatis conferens herbis et frugibus, ut is, qui jam desperabatur ab omnibus, F ore omnium plenus appellaretur annus.

nimiaque aliarum copia

41 Sicut ex siccitate nimia solet provenire inopia panis, ita per inundantiam pluviarum sæpe labor hominum deperit, dum ruricolæ spebus suis frustrati, quod hiems acceperat ad nutriendum, quodque æstas receperat ad metendum, per intemperiem aëris reverti dolent ad interitum. Hujusmodi exitiale periculum extorsisset aliquando iniquitas sua in genus humanum, ni respectus ad parcendum semper paratæ divinitatis a peccatoribus per Sanctos iram suæ averteret indignationis. A Calendis enim Augusti mensis usque ad duodecimum diem Septembris in tantum fuderat assiduas celestis aquarius undas, et prius ad messem confortatæ fruges, post ad nihilum redactæ per aquarum inundationes, curvas nequicquam ad colligendum reciperent falces; dumque irremediabiliter omnes pene quassaret procella, speciatim tamen agros eorum, qui Amblavam inhabitabant villam, gravior quam cæterorum vastaret tempestas, compulsi extremis malis incolæ Dei Sanctorumque auxiliamen communi expetunt deliberatione.

liberantur;

42 Eam quam præfati sumus diem templi nostri dedicatio exhibet celebrem, ad quam ille populus.

A. ANONYMO.

populus et reverentia festi et temporis necessitudine conveniens, perque lugubres habitus, quid haberet animi, ostendens, beatos martyres precatur efferri, oratorum * cum cis lustrando rogaturus Dominum super plaga imminenti. Quod ut impetratum est, repente tanta inclaruit cœli serenitas, tantaque insecuta est aëris commoditas, ut quæ jam transisse videbatur, tunc primum inchoari putaretur æstas. Cerneres paulatim segetes ad vim remeare priorem, quasque infusiones aquarum corruperaut, paulatim reparari ad maturitatem. Quid multa? Nec cælum dedit pluviam, nec ros abundans defuit super terram, donec successibus collecta secundis frumenta conderentur in horreis; super quo, si quis tardus existit ad credendum, ad præscripti populi recurrat testimonium; qui accepti beneficii uon immemor diem se observaturum tantæ solennitatis et ad hanc per singulos annos venturum promisit cum muneribus suis, atque hactenus in promissione sua permanet fidelis *p*.

** an pratorum septa?*

p rusticus, quod operi servili tempore illicito

43 Solemnitas apostolorum Principis, quæ titulatur ad vincula, magnæ devotionis in suo tempore confert gaudia, sed quia plerumque a quibusdam observatur negligentius, fit ob hoc plerumque, ut quibusdam vindicta inferatur divinitus. Et ut res pateat proposita, res adducenda est in medium vulgata fideli attestatione multorum. Apud Lederuacum *q* exstitit rusticus vocabulo Gerbertus, qui contemptor Dei et hominum pro nihil ducebat, si quod ex Deo per sacerdotem accepisset mandatum. Nam, facto signo a sacerdote, quo soleut resolvi artifices ab opere, is, qui cor incrassatum habebat ad bene operandum, instanter operam dabat ad malefaciendum. Ergo prælibatæ solemnitatis advenieute jam vespere, idem vir male sanus arrepta falce messoria ingressus est contiguum domui suæ pratum, ut vitulis suis fasciculum colligeret herbarum; quamobrem districte quidem, sed misericorditer corripi meruit, ut sciret, si quid divina potentia possit, ut adverteret, cujus sit virtutis et poteutiæ, quem Deus universorum pastorem universali fidelium constituit Ecclesiæ.

q

C

44 Nam in prima herbarum collectione non dextera falcem, non sinistra herbas valui deponere, sed per reliquum diei noctisque succedentis tempus difficiles in utraque patiebatur cruciatus. Nam videbatur sibi, ut quot palmis inerant digiti, tot ferrei palmis infigerentur aculei. Quin etiam, si quis utrumque ab utraque manu tentabat divellere, ampliori miser homo afficiebatur passione, ut sine dubio intelligeret divina se teneri virtute. Quid multa? Tanto arctatus dispendio tantaque necessitudine compulsus consilio amicorum et adjutorio ad nostrum est monasterium perductus. Cujus valvas ut attigit, attingensque oscula libavit, repente quod utrisque tenebatur manibus tanquam nil incommodi passis abjecit. Quisquis dubius in fide incredulitatis adhuc gravaris mole, disce in saucto opere, quia prope est dominus omuibus, qui invocant eum in veritate. Quia enim vir iste nihil hæsitaus in fide postulavit, quia non duplici corde, sed in veritate quæsivit Dominum, antequam domum subiret orationis, potitus est effectu suæ postulationis. Idem introgressus grates Deo, Sanctisque pro salute percepta reddidit, Domumque revertens exemplum correptionis reliquit posteris, sicque aliena salus aliis fit causa salutis. D

vacet, divinitus punitus,

45 Quidquid a Sanctis seu per Sanctos agitur divinæ virentis * gratiæ asscribitur. Unde non debet quisquam sat cunctari Sanctorum operationes, quibus valet verbis, effari; sicut enim diversi meriti sunt homines, ita diversæ sunt in hominibus infirmitatum passiones. Et nos, qui Sanctorum actus enarrare cœpimus, qui diversos in hominibus modos infirmitatum notare habemus, post relata referendis voluntarie animum applicamus. Mulieris manus dextera, nervis marcentibus, digitis torpentibus, in palmam erat recurva, crescentesque nimis nimiis progressibus ungues, quia carnem subierant, nimios miseræ addebant dolores. Quot enim manus habebat digitos, tot manum perforare videres ungularum aculeos. Gravis adeo dolor et passio, sed spes inerat ei per Sanctos recuperandi salutem a Domino. Stans ergo inter missarum solemnia devota Deo fuudebat supplicamina, cum subito ab immaui erepta discrimine, amissæ recepit officium dexteræ, quæ E in flexibilem usum miro revocata est ordine *r*. Hinc, si quas egit gratiarum actiones, silendo lector advertere potes.

*mulier, digitos habens recurvos, * forte virtutis*

r

46 Sæpe videmus Sanctorum dierum observatores proficere in melius, Sanctos dies non curantes deficere in pejus, velut exemplo sequenti facile valebit agnosci. Quidam eorum, quos Coridones *s* appellaut, flocci pendeus præseutis diei observantiam, fœnum plaustro impositum ducere volebat domum, sed temerariam ejus præsumptionem virtus divina non tulit, igneque cælitus emisso plaustrum pariter cum fæno cremavit. Ille gavisus, quia vivens evasit, unum ex bobus, quem sancto Quirino in tanto positus periculo pro residuis sibi reservatis devoverat, de tanto liberatus periculo fideliter concessit, ex sui eventu præsentibus et futuris præbens exemplum, quia Dominus peccantem non statim judicat, sed ad pœnitentiam miseratus exspectat.

s vir, S. Quirinum in magno periculo invocans.

47 Inter plures, quos patriam egredi compulerat orationum gratia, mulier aderat ex oppido Nivialensi *t*, ecclesiæ nostræ ancilla, quæ quia remota videbatur a finibus nostris, censum sui capitis non solverat per multum temporis. Unius ergo persolvens multorum annorum retinuit censum ad perniciem sui, ad gloriam Dei, ad correptionem hominum, ad clarificationem Sanctorum. Expletis ergo pro quibus veuerat, revertebatur per eam, quæ dicitur Francorum semita, habens hactenus sanctæ Crucis signum ad virtutis ibi patratæ testimonium. In comitatu ejus erant viri et feminæ, qui testes existerent ad suos, quanta Deus operatur per Sanctos.

mulierque altera, censu non soluto, Sanctis injuria

t

48 Ut ergo montis apicem ascendit, horrore nimio stupefacta contremuit, soloque pede adhærente, immobilis perstitit. Æstimabant eam comites offensiouem pedis incurrisse; verum illa tenebatur alia virtute. Accurrunt undique, eamque tentaut sublevare, sed non datur copia, vel mutare locum, vel quoquam flectere gressum. Taudem ad se reversa, ad Sanctos tota est mente couversa, studens orationibus facere placatos, quos propter infidelitatem sui patiebatur iratos. Pollicetur emendationem sui reatus per restaurationem ablati census. Nec fuit apud eos difficile oranti veniam

hincque punita, hosce sibi experiuntur propitios.

A niam impendere *u*. Resoluta ergo pedis vinculo admirationem auxit in populo: ad nos rediit cum tripudio, gratias retulit pro recepto gressus officia. Deinceps domum regressa fidelis permansit in promissione sua *x*.

ANNOTATA.

a *Malmundarii non tantum* SS. Quirinus, Nigasius *et* Seubiculus, *sed et S. Agilolfus pluresque alii Sancti, in Notitia Malmundariensi, Comment. præv. num.* 119 *huc transcripta, memorati ac nominatim S. Petrus Apostolus, cujus solius nomine*, S. Quirini *reliquiis nondum eo delatis. insignita era præcipua, quæ ibidem exstat, ecclesia, pro patronis habentur; etsi autem vel horum omnium, vel solius* S. Quirini *vel denique hujus simul et* SS. Nigasii *et* Seubiculi *patrocinio pleraque e miraculis, quæ Malmundarii, translatis eo horum sacris lipsanis, evenisse, Malmundariensis anonymus refert, fuerint patrata*
B *sintque adeo omnia, utpote in quibus saltem partem Sancti nostri habuerint, in capite, titulo huic subjecto, memoranda, sunt tamen etiam ex iisdem nonnulla, quæ solius S. Petri ope facta narrantur, hæcque, utpote ad Sanctos nostros nullo modo spectantia, brevitatis causâ, lectore dumtaxat, id a me fieri, admonito, omittam.*

b *Hinc liquet, hæc haud modico temporis spatio post rem gestam esse conscripta.*

c *Hic, ni fallar, designatur dies, quo* SS. Quirini, Nigasii *et* Seubiculi *reliquiæ in ecclesiam Malmundariensem fuerunt illatæ.*

d *Hic iterum auctor monachum Malmundariensem se prodit idemque adhuc pluries infra facit, quod hic monuisse sufficiat.*

e *Is itaque e propria voluntate Sanctorum* Quirini, Nigasii *et* Seubiculi, *seu potius Malmundariensis, ad quod sacra horum lipsana recenter erant translata, monasterii servitio sese addixit, itaque juris seu e Sanctorum istorum pro more tunc usitato familia est factus. Adi, quæ Operis nostri tom.* I *Octobris pag.* 300 *in S. Bavonis miracula ad lit.* e *sunt notata.*

C f *Hoc miraculum Malmundariensis anonymus in S. Agilolfi, quam postea, uti apud nos in Commentario, Sancti hujus Actis prævio, num.* 29 *fas est videre, conscripsit, Passionem intulit, paucis dumtaxat, quibus, quod hic omnibus, ut apparet, Malmundariensium Patronis tribuitur, soli S. Agilolfo adscriberetur, partim additis, partim mutatis verbis, uti quisque deprehendet, qui, quæ in dicta Passione num.* 30 *et seq. leguntur, cum verbis, quibus miraculum illud hic narratur, contulerit.*

g *Subditur modo miraculum, in energumeno patratum, quod hic, utpote soli S. Petro ab auctore adscriptum, omitto.*

h *Hoc miraculum non solis* SS. Quirino, Nigasio *et* Seubiculo, *sed omnibus Malmundariensium Patronis est adscribendum, uti ex ipsismet, quibus narratur, verbis fas est colligere.*

i *Haud alium certe, quam Hermannum, hujus nominis tertium, qui ob anno* 1089 *usque ad annum* 1099 *sedem Coloniensem occupavit, Mamundariensis noster anonymus, uti apud nos in Commentario, Actis S. Agilolfi prævio, num.* 30 *fas est videre, hic intelligit, hincque simul et ex eo, quod, uti hic subdit, mortuæ puellæ, ad vitam tunc revocatæ, adfuerit, vixisse eum sub sec.* XI *finem, consequitur.* A. Anonymo.

k *Miraculum isthoc, quod, ut verba, quibus refertur, exigere videntur, omnibus Malmundariensium Patronis ac potissimum* S. Quirino *adscribendum, diversum, ut apparet, non est a puellæ resuscitatæ miraculo, quod in Sanctorum nostrorum Vita cap.* 11 *refert Daranneus, etsi interim in hoc, non* S. Quirino, *sed* S. Nigasio *præcipuas partes attribuat.*

l *S. Agilolfi corpus, quod Malmundarii fuerat sepultum, inde ab Annone, Coloniensi episcopo, anno* 1075 *vita functo, Coloniam Agrippinam fuit translatum, uti in sæpius jam laudato Comment., ejusdem S. Agilolfi Actis prævio, num.* 20 *docuimus.*

m *Malmundariensi et Stabulensi huic abbati, qui anno* 727 *fuisse Stabuleto præfectus a Dionysio Sammarthano Galliæ Christ. auctæ tom.* 3, *col.* 941 *ex Cointio traditur, Chilpericus rex anno* 742 *multas prærogativas concessisse narratur. Fisenum in Paralipomenis Florum ecclesiæ Leodiensis part.* 2, *pag.* 605 *Operisque nostri tom.* 2 *Julii in Commentario S. Agilolfi Actis prævio num.* 17 *et seq. videsis.* E

n *Vide, quæ in caput proxime prægressum ad lit.* l *de hoc loco sunt notata.*

o *Anno circiter* 770, *uti in Comment. mox iterum cit. docuimus.*

p *Ex iis, quæ in duobus postremo hic narratis miraculis dicuntur, insigni plane cultu Malmundarii gaudere aut certe olim fuisse gavisos Sanctos nostros, nemo non facile aruet.*

q *Nominis hujus locum in Tabulis Geographicis haud invenio; sed, qui hic nominatur, situs indubie fuerit Malmundario non procul.*

r *Hoc miraculum, omnibus, ut apparet, Malmundariensium Patronis adscribendum, Malmundariensis noster anonymus, ad S. Agilolfum, iis dumtaxat, quæ, ut huic soli convenirel, mutari fuit necesse, mutatis, in sancti illius Coloniensium antistitis Passione num.* 16, *non secus ac aliud, de quo jam ad lit* f, *transtulit.* F

s *Vocabuli hujus significationem nusquam invenio, nec de hac, conjecturis insertis adductis, divinare lubet.*

t *Hoc Brabantiæ oppidum communius* Nivigella, *vulgo* Nivelle, *vocatur, Bruxellisque quinque et Namurco octo leucis distat.*

u *Mulier, cui, quod hic narratur, obvenit, ecclesiæ Malmundariensis seu Malmundariensium, qui in hac coluntur, Patronorum servitio fuerit addicta eo sensu, qui Operis nostri tom.* I *Octobris pag.* 300 *in Annotatis, quæ S. Bavonis miraculis subduntur, ad lit.* e *exponitur.*

x *Lucubrationem suam anonymus noster hic terminat narratione admodum prolixa, quæ, cum ad solum S. Petrum spectet, hue a nobis transcribenda non est.*

DE

AUCTORE J. B.

D

DE SS. TARACHO, PROBO

ET ANDRONICO MM.

ANAZARBI IN CILICIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

De SS. Martyrum cultu, martyrii adjunctis et Actis

ANNO CCCIV, Frequens in Fastis sacris,

Præstantissimos hosce fidei Christianæ Pugiles sacri ecclesiæ tum Latinæ, tum Græcæ antiqui recentioresque Fasti certatim, nec immerito celebrant : *Martyrologium Romanum Vetus ad diem* IX *Octobris ita habet :* Apud Tharsum, martyrum Tharaci, Probi et Andronici. *Protixius de illis Ado scribit; ac primo quidem ita illos annuntiat :* Apud Tarsum metropolim Ciliciæ, Natale beatissimorum martyrum Tharaci, Probi et Andronici : qui persecutione Diocletiani sub Maximo præside, longo tempore carcerali squalore afflicti, et tertio diversis tormentis et suppliciis examinati in confessione fidei triumphum gloriæ adepti sunt. *Dein vero addit varia, quæ passi sunt, suppliciorum genera, qua demum fuerint morte subtati, et quo pacto sepulturæ traditi : quæ quidem omnia ex ipsismet sanctorum Martyrum Actis in suum Martyrotogium transtulit. Laudatis mox Adonis verbis Usuardus apud Sotlerium ad amussim concinit, uti et Martyrotogium Romanum hodiernum, hoc fere soto discrimine, quod Tarsum metropolim non appelet; addat autem, sanctos Martyres* abscissis cervicibus *occubuisse. Wandelbertus apud d'Acherium tom.* 2 *Spicitegii pag.* 54 *ita de iisdem canit :*

B

C

Quinas mox Taracus, Probus Andronicusque coronant,
Virtutis, mortisque pares quos gloria reddit.

Meminit etiam illorum Notkerus apud Canisium Lectionum Antiquarum tom. 2, *parte* 2, *pag.* 179, *sed admodum vitiose; ubi sic tegitur :* Apud Tharsum metropolim Ciliciæ Tharaci presbyteri et Adronici martyrum etc. *Perperam quippe hic* Probus *omittitur, et* Taracho, *homini, uti ex Actis Martyrum manifestum est, mititari dignitas adscribitur sacerdotalis. Pari vitio laborat Mrl. Hieronymianum Epternacense, quod* S. Andronicum *veluti sacerdotem annuntiat.*

cum Latinis,

2 *Hactenus quidem quoad mensem, diem, locumque, quibus passi fuerunt sancti Martyres, inter citatos martyrologos satis convenit : verum ad diem* XXV *Martii annuntiantur in Auctariis Usuardinis apud Sollerium, et Mss. Vaticano S. Petri et Usuardo Reginæ Sueciæ : ad diem* IV *Apritis in Ms. Vaticano, signato num.* 5949, *ubi annuntiantur* in Syria : *in Mss. vero Casinensi et Altempsiano ad eumdem diem omittitur* S. Probus. *Ad diem* V *Aprilis referuntur in Martyrologio monasterii S. Maximini, et in tribus Martyrologiis Hieronymianis apud Ftorentinium: ad diem* VII *Maii refertur Depositio retiquiarum eorumdem Martyrum in ecclesia S. Euthymii, in hujus Vita num.* 122, *tomo* 2 *Januarii, die* XX *ejusdem mensis data. Ad diem ejusdem mensis* XIII *signantur, et quidem* in Palæstina *in Mrll. Hieronymianis Lucensi, Antverpiensi seu Epternacensi, et Corbeiensi; ac rursus ad diem* XXVII *Septembris, sed in Citicia ; in Gettonensi apud d'Acherium corrupte pro* Probi *legitur* Prolii : *ad diem* IX *et* X *Octobris in Martyrotogiis Hieronymianis Ftorentinii mox taudatis ; ad diem vero* X *ejusdem mensis in Gellonensi* S. Probus *perperam vocatur* Proprius. S. Tarachum *omittit hoc die Mrl. Hieronymianum ab Edmundo Martene editum tom.* 3 *Anecd, a pag.* 1550. *Denique ad diem* XI *Octobris Mrl. Lucense Parvum Florentinii solum memorat* S. Andronieum : *Epternacense vero sic habet :* V Idus Octobris in Anazabori (*lege* Anazarbo) Ciliciæ natalis Taraci, Probi et Andronici presbyteri. *Omitto atios codices Hieronymianos contractos, et recentiorum Martyrologia : de die vero locoque, quo sancti Martyres passi sunt, cum de Fastis Græcis, quibus inscripti sunt, egero, infra dicetur.*

E

cum Græcis

F

3 *Græci passim* SS. MM. Tarachum, Probum et Andronicum IV *Idus mensis Octobris colunt, hoc est, die* XII *seu postridie ejus diei, quo Romano Martyrologio, Veteri Novoque, inscribuntur ; ad quem in Menæis Magnis, haustum ex* Martyrum *Actis, hujusmodi elogium legitur :* Οὗτοι ὑπῆρχον ἐν ὑπατείᾳ Διοκλητιανοῦ καὶ Φλαβιανοῦ ἡγεμόνος · καὶ ὁ μὲν Τάραχος προβεβηκὼς ἦν τὴν ἡλικίαν, Ῥομαῖος τό γένος, στρατιώτης τὴν τύχην. Ὁ δὲ Πρόβος ἐκ Σίδης τῆς Παμφυλίας, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ἐκ πολεῶς Ἐφεσίων τῆς Ἰονίας. Καὶ ὁ μὲν Τάραχος θᾶλτεται * λίθοις τὰς σιαγόνας καὶ τὸν αὐχένα, τὰς χεῖρας πυρὶ καταφλέγεται, καὶ ἀναρτᾶται ἐπὶ ξύλου, καὶ καπνῷ πνιγηρῷ ὑποβάλλεται, ὄξος ἐπὶ τῶν ῥινῶν δέχεται, καὶ ὀβελίσκοις πεπυρακτωμένοις τοὺς μαστοὺς ὑποκαίεται. Ξυρῷ τα ὦτα ἐκτέμνεται· τὸ δερμα τῆς κεφαλῆς ἀποσύρεται. Θηρίοις ἐκδίδοται καὶ τελευταῖον μαχαίρᾳ κατακοπεὶς μεληδὸν, τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ παρατίθησιν. Ὁ δὲ γενναῖος Πρόβος νεύροις ὠμαῖς τύπτεται, σιδήροις πεπυρακτωμένοις τοὺς πόδας κατακαίεται, ξύλῳ ἀναρτᾶται, τὸν νῶτον καὶ τὰς πλευρὰς ῥωθεῖσιν ὀβελίσκοις κατακαίεται, καὶ ἑτέραι σοὺβ αις τὰς κνήμας διατέμνεται, καὶ τελευταιον μαχαίραις καὶ αὐτος κατακοπεὶς τὸ μακάριον τέλος

* θλᾶται

AUCTORE J. B.

A τέλος ἀπηνέγκατο. Ἀνδρόνικος δὲ ὁ θεῖος ξύλῳ ἀνασπᾶται, καὶ σιδήροις ὀξέσι τὰς κνήμας χαράσσεται καὶ τὰς πλευρὰς κατακεντᾶται· ἅλατι τὰς ὠτειλὰς ἀνατρίβεται, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ χείλη ἐκτέμνεται, καὶ σχεδὸν ὅλον τὸ σῶμα κατακοπεὶς μαχαίραις καὶ αὐτὸς τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας Θεοῦ παρατίθησιν.

SS. Martyrum

4 Hi, Diocletiano consule et Flaviano præside, floruerunt; Tarachus quidem ætate provectus, Romanus genere, forte miles. Probus ex Side Pamphyliæ; Andronicus autem ex Epheso Joniæ oriundi. Tarachus, maxillis et cervice saxo contusis, manibusque igne adustis, in equuleo suspenditur, fervido fumo subjicitur, acetum naribus excipit, verubusque candentibus in mamillis ustulatur. Præciduntur *(illi)* novacula aures; capitis abraditur cutis. Feris exponitur, et gladio tandem membratim concisus animam Deo reddit. Generosus autem Probus, crudis nervis cæsus, ferro candente adustus in pedibus, equuleo suspensus, tergo, lateribusque candentibus verubus adustis, aliis-
B que item verubus fodicatus in suris, tandem beatum nactus est exitum. Divinus autem Andronicus equuleo suspenditur; acutis ferramentis incisis cruribus, fodicatisque lateribus, perfrictis sale vulneribus, lingua ac labiis exscissis, gladiisque toto fere corpore et ipse concisus, in Dei manus spiritum tradit. *Simili ad eumdem diem illos elogio exornat Menologium jussu Basilii imperatoris olim editum; sed illic* S. Probo *axillæ candentibus verubus ustulatæ dicuntur; quod quidem tormentum Acta illorum lateribus ejus, cum tertio oblatus Maximo fuit, illatum memorant; neque id Mopsuestiæ, ut ibidem legitur. sed juxta Anazarbum, ut habet Latina Actorum versio, contigit.*

mentio:

5 *Menæis jam memoratis accedunt Menæa Maximi Margunii, Cytherorum episcopi, Horologium, seu Horæ canonicæ Cryptæ Ferratæ Ordinis S. Basilii, Diptycum S. Sabæ, Anthologium Græcum, quod hujusmodi Hymnum in laudem Martyrum decantari solitum exhibet :* Πολυειδεῖς οἱ Μάρτυρες αἰκισμοὺς ἐνεγκότες, πολλῶν ἐπάθλων ἔτυχον καὶ βραβείων τῆς νί-
C κης, παρὰ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος Τάραχος ὁ θεόφρων καὶ Πρόβος καὶ Ἀνδρόνικος, οἱ σεβαστοὶ ἀθλοφόροι· ὧν τὴν σεπτὴν ἐκτελοῦντες μνήμην τούτους τιμῶμεν ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεύοντας τοῦ ῥυσθῆναι πταισμάτων. Varios Martyres cruciatus perpessi, multa certaminum ac victoriæ præmia a Christo Servatore reportarunt præditus mente divina Tarachus, Probus et Andronicus, victores strenui; quorum venerandam recolentes memoriam, ipso colimus, pro nobis intercedentes, ut liberemur a noxis. *In supplemento nostro Menæorum Græcorum typis excusorum, seu in synaxario P. Sirmondi* SS. Probi. Tarachi et Andronici *elogio adduntur sequentia :* Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ μαρτυρείῳ αὐτῶν, τῷ ὄντι ἐν τοῦ Νάρσου καὶ ἐν τῇ πηγῇ. Celebratur eorum festum in eorum æde sacra, quæ est in Narsi *(supple* tractu) et Ad Fontes; *de quibus paulo infra dicetur. Hæc item lego in Menologio nostro Slavo-Russico :* SS. MM. Probi, Tarachi et Andronici, passorum sub Diocletiano anno CCLXXXVIII. *Item in synaxario Rutheno :* SS. MM. Probi, Tarachi et Andronici, *quæ pariter habentur in altero synaxario Rhuteno Moscua ad decessores nostros* *misso anno 1688 a P. Georgio David S. J. ibidem missionario, uti et in Kalendario Rhutenico Vaticano seculi* XI *apud Assemanum tom.* I *de Kalendariis universæ Ecclesiæ pag.* 110 *Memorantur denique ad eumdem diem, id est ad* XII *Octobris in Ephemeridibus Græco-Moscis, mensi Junio præfixis, addito sequenti ex Menæis versiculo :*

Τμήθη δωδεκάτῃ Πρόβος, Ἀνδρόνικος, Τάραχός τε.
Bis sena occidit Tarachum, Probum, Andronicum.

Tres hi SS. Martyres in Kalendario Rhutenico apud Posserinum tom. 2 Apparatus sacri pag. 365 *corruptissime ac per modum unius sic exprimuntur.* S. Mart. Pronotarchii.

cultus sacer in Palæstinam

6 *Ex citatis modo Latinis Græcisque monumentis observatu facile est, nomen* S. Tarachi *diverse scribi, ac e Latinis hos* Tarachum, *illos*, Taracum; *Græcos autem constanter* Τάραχος *scribere; ac proinde rectius* Tarachus *etiam Latine scribi; quod ita scripserint perpetuo Græci, a quibus id nomen ad Latinos derivatum fuit. Liquet ex* E
iisdem SS. Martyres modo in Cilicia, modo in Palæstina, modo annuntiari in Syria. In Cilicia quidem, quod illic, uti Acta eorum fidem faciunt, pro Christo sanguinem vitamque fuderint. In Palæstina vero, quod eo delatæ in honoreque ipsorum habitæ sint reliquiæ : constat id ex Cyrillo Scythopolitano in vita S. Euthymii, in eremo Hierosolymitana hegumeni, ubi de Sancti illius Laura, in cœnobium post ejus obitum versa, agens, hunc in modum, D. Jacobo Loppin, monacho Benedictino congregationis S. Mauri interprete, non sine honorifica, quæ alibi deest, SS. Martyrum compellatione loquitur : Hoc miraculo *(impetratæ caelitus S. Euthymii meritis in arenti solitudine pluviæ)* cognito, archiepiscopus *(Hierosolymitanus)* Martyrius multa cum magnificentia in dedicationem monasterii advenit, celebrataque est vigilia cum insigni luminum apparatu, et synaxim agentes, sub altare deposuerunt reliquias Sanctorum et egregiorum victorum Tarachi, Probi et Andronici septima die mensis Maii : *anno, ut additur, ab Euthymii obitu duodecimo, seu anno Christi* 484; *cum S. Euthymius, uti* F
Henschenius tom. 2. Januarii pag. 301 *docet, anno* 473 *die* XX *ejusdem mensis obierit Hoc S. Euthymii monasterium Joannes Phocas, seculi noni scriptor Græcus, num.* 18 *ita descripsit :* Dicto monasterio *(S. Theodosii)* adversum, sinisterius in profundum eremi Jordanis S. Euthymii Magni monasterium est; turribus magnisque fulcris circumvallatur; et in medio templum assurgit tecto in modum cylindri directo : subtus spelunca patet, ibique medium S. Euthymii sepulcrum, deiferi Sabæ sepulchro haud absimile, candido marmore, æque ac illud, opertum; et cum Sancto, Sanctorum simul patrum Passarionis et Dometiani reliquiæ reconduntur : *ita Joannem vertit Leo Allatius; sed pro* sinisterius *Græce legitur :* δεξιώτεον dexterius. *Denique cum in Syria annuntiantur, Syriam opinor non proprie, sed late sumptam, cujus pars est Palæstina, oportere intelligi; quamquam etiam in utramque Syriam potuerint eorum transferri reliquiæ, cultusque propagari.*

7. *Palæstra tamen horum Martyrum, non Palæstina,*

AUCTORE J. B.

e Cilicia ubi die

Palæstina, non Syria, sed Cilicia, Asiæ Minoris regio, nunc Caramania, *fuit, quam imperator Theodosius Junior in Primam Secundamque partitus est, teste Joanne Malala Chronographiæ lib.* 14. Ciliciam præterea Secundam, *inquit*, a Prima dirimens, provinciam fecit; urbe Anazarbo, metropolitico jure et præfecto donata. *In Cilicia Prima fuere Tarsus metropolis et Pompeiopolis; in Secunda vero Anazarbus atque Mopsuestia. Pompeiopoli ad Flavianum Maximum, Ciliciæ præfectum, adducti sunt: inde Tarsum ducti, ab eodem Maximo interrogati sunt singuli, tortique; unde factum, ut Tarsi tum in Mrl. Rom. aliisque supra citt. passi dicantur. Mopsuestiæ altera a judice de iisdem est habita quæstio et ob suam in fide constantiam variis pœnis tormentisque affecti sunt. Postremum vero certamen Anazarbi subiere, ubi nova perpessi supplicia, ferisque objecti, capite tandem minuti martyrium consummarunt; quapropter in Mrl. Hieronymiano Epternacensi Anazarbi annuntiatos legimus. Constant hæc ex infra edendis* B *Martyrum Actis, quibus additamentum aliquod Græce æque ac Latine subjungitur, in quo Anazarbi (seu, si accuratius loqui lubeat, juxta Anazarbum) non solum martyrium consummasse, sed etiam sepulti, et quiescere eorum corpora perhibentur, quod quidem me movit, ut sanctorum Martyrum palæstram Anazarbo potius, quam Tarso, absque omni tamen eorum, qui secus fecerunt, reprehensione in hujus Commentarii titulo assignarim. Hæc de martyrii loco.*

verosimilius XI *Octobris passi sunt, propagatus:*

8 *Diem eorum emortualem incertum, quod antiquioribus quidem Latinis Fastis nomen eorum ad diem* XI; *in Græcis autem ad* XII *inscribatur, Ruinartius putat: verosimilius tamen die* XI *eorum martyrium contigisse propterea reor, quod Fastis Latinis purioribus consonet non modo Additamenti, Actis subnexi, textus Græcus æque ac Latinus, sed etiam, quod in Actis Martyrum, quæ Baronius tom. 2 Annalium a pag.* 678 *edidit ad annum Christi* 290, *num.* 30, *dies* XI *Octobris, nullam omnino diem Actis Ruinartianis, assignantibus, diserte expressus habeatur.* C Maximus indignans, *inquiunt illa*, vocat ad se Terentianum, jubetque edi gladiatorum munus, quibus mandaretur in primis Christianos martyres confodi: quod factum est quinto Idus Octobris. *Eodem porro die id jussisse Maximum; effecisse vero gladiatores, rei adjuncta palam ostendunt. Quod si in quibusdam Fastis aliis insuper diebus eorum festivitas assignetur, inde profectum id arbitror, vel quod aliqui ex illis male luxati sint, ut Lucensis Major Florentinii codex, in quo, uti et in Corbeiensi, ad dien* IX *Octobris, rursusque postridie annuntiantur; vel quod ex mero variarum ecclesiarum arbitrio variis quoque fuerint culti diebus, vel denique, quod diebus aliis illorum fuerint translatæ reliquiæ, aut ædes sacræ Deo sanctorumque Martyrum nomini dedicatæ.*

ædes sacræ illis seu Mopsuestiæ

9 *Translatas fuisse eorum reliquias aliquot anno* 484 *die* VII *Maii in ecclesiam cœnobii S. Euthymii, jam vidimus supra: ex Actis vero S. Nicetæ Gothi martyris, quæ tom.* V *Septembris pag.* 40 *et binis sequentibus habentur, discimus, tribus illis SS. Martyribus prope Mopsuestiam templum ab Auxentio, loci episcopo, fuisse excitatum, in eoque repositas eorum reliquias. Primum S. Nicetæ Acta Græca, Stiltingo interprete, his verbis tradunt:* D Excitavit quidem hic Pontifex, amicus Martyrnmt, templum victoria insignibus matyribus Taracho, Probo et Andronico, quod positum est ante muros civitatis Mopsuestiæ. *Alterum vero sequentibus:* Cum autem ipsorum Sanctorum ei deessent reliquiæ ad consecrationem templi ædificati, eas autem haberet urbs illi propinqua, nomine Anazarba, ei promissa parte reliquiarum hujus præclari Nicetæ, illorum Martyrum accipit reliquias. *De re quidem constat: at quis ille Auxentius? Le Quien tom.* 2 *Orientis Christiani geminum hujus nominis Mopsuestenum episcopum memorat, quorum prior anno* 359 *ecclesiam rexerit; alter vero post Bassianum, qui Chalcedonensi concilio anni* 451 *subscriptus legitur apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum col.* 787, *uti et post Joannem; atque Auxentio huic II potius, quam I factum id adscribendum autumat, quam in sententiam Stillingus quoque inclinare videtur: Ruinartius autem, ac post illum Tillemontius tom.* 5 *Monumentorum Ecclesiasticorum pag.* 301 *Auxentio, Mopsuesteno episcopo* E *Ariano, quo nomine (jure, an injuria, non inquiro) Auxentius I venit; quem cingulum militare abjicere, quam uvas, quod illum facere Licinius imperator jusserat, Baccho sacrificare, maluisse, ac dein Mopsuestenam cathedram adiisse, Suidas scribit. Expulit palatio suo Christianos Licinius, teste Eusebio in Chronico apud Scaligerum et Miræum, anno Constantini* XIV, *Christi* 320, *quinquennio post Thessalonicæ interfectus: quo tempore ad adultam Auxentius pervenerat ætatem; cum et frater ejus natu minor Theodorus, uti ex Suida Baronius tom.* 3 *Annalium ad annum* 316, *num.* 34 *tradit, Tarsensis in Cilicia episcopus factus, concilio Nicæno* II *anni* 325 *apud Labbeum tom.* 2 *Concill. col.* 52 *subscripserit.*

ab Auxentio, hujus nominis II,

10 *Theodorus quidem alter metropolita Tarsensis fuit; sed hic, utpote concilio Calchedonensi anni* 451 *subscriptus, Auxentii, qui, Licinio imperatore, fuit, frater esse non potuit. Porro vero S. Nicetas Gothus martyrium subiit sub annum dumtaxat* 372: *neque illud* SS. Tarachi, Probi *et* Andronici *templum* F *statim a S. Nicetæ martyrio Auxentius condidit: nam, ut S. Nicetæ Acta tradunt, aliquamdiu post occisum S. Nicetam, corpus ejus a Mariano, milite Christiano, Mopsuestiam allatum fuit, inque Mariani ædibus item aliquamdiu servatum miraculis claruit; donec,* procedente tempore, *conditum S. Nicetæ Mopsuestiæ templum fuit. Rursum vero inter templi Nicetiani epocham, et epocham templi, quod* SS. Taracho, Probo *et* Andronico *excitavit Auxentius, annorum sat multorum curricula intercedere potuerunt, ac proin Auxentius hujus nominis I, seu, qui Licinii tempore ad ætatem virilem jam pervenerat, ad conditum juxta Mopsuestiam SS. Martyribus nostris templum ætatem non prorogasse videtur, recteque censuisse Lequienus, id Auxentii Mopsuesteni episcopi, non hujus nominis I, sed II opera factum.*

seu Constantinopoli a Narsete, quem comburi Phocas jussit, condita.

11 *Alterum quoque templum SS. Martyribus in urbe Constantinopolitana fuisse dicatum, docet Zonaras lib.* 14 *Annalium ita scribens:* Οὗτος ὁ Ναρσῆς τὸν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ναὸν ἐδομήσατο, καὶ τὸν τῶν ἁγίων μαρτύρων Πρόβου, Ταράχου

A ῥάχου καὶ Ἀνδρονίκου καὶ τὸν ἐκεῖ ξενῶνα. Hic Narses *(Phocæ, qui anno 602 salutatus fuit imperator, jussu combustus)* divi Panteleemonis et sanctorum martyrum Probi, Tarachi et Andronici ædem atque vicinum hospitium condidit. *Ita Zonaram interpretatur Cangius ; nescio, an satis accurate : nam, si hac Cangii interpretatione sit standum, templum idem et S. Pantaleemoni, et SS. Martyribus Anazarbenis Narses condidit ; aliud autem S. Pantaleemoni, aliud item illis conditum fuisse, textus Græci verba innuunt, repetito articulo* τὸν, *uti observat Bosschius noster tom.* 6 *Julii pag.* 398 *in Commentario ad Vitam et Martyrium S. Pantaleemonis prævio. Favet Bosschii sententiæ, qua S. Pantaleemonis templum ab eo, quod SS. Martyribus nostris Narses exstruxit, aliud esse censet, scriptor anonymus, qui descriptas a se Antiquitates Constantinopolitanas Alexio Comneno Græcorum imperatori obtulit, ac ita apud Bandurum tom.* 1 *Orientalis Imperii lib.* 3, *ipsomet Banduro interprete, loquitur :* Narsetis tractus domus erat Narsetis patritii et præpositi, Eunuchi, tempore B Justini, *(hujus nominis II)* et Sophiæ. Xenodochium autem, gerocomium et ecclesiam idem ipse condidit, et quæcumque ad locum usque Oxybaphii nuncupatum visuntur ; itemque sanctum Probum, *seu* SS. Probi, Tarachi *et* Andronici *ecclesiam : addit enim Bandurus in suis ad hunc anonymi locum Commentariis tom.* 2, *pag,* 687 *in Codice Colbertino legi :* καὶ τὸν ἁγίων Πρόβου, Τάραχου καὶ Ἀνδρονίκου. *Ubi vides ecclesiam, quam in urbe Constantinopolitana S. Panteleemoni Narses condidit, ab ecclesia, quam Martyribus hisce Anazarbenis idem condidit, manifeste distingui : unde miror, Bandurum pag.* 486 *mox citati tomi allata paulo ante Zonaræ verba hunc vertisse in modum :* Hic Narses divi Pantaleemonis et sanctorum martyrum Probi, Tarachi et Andronici ædem, atque vicinum xenodochium condidit ; *perinde ac si unam Narses tantum condidisset ecclesiam. Narsetem hunc confudere nonnulli cum Narsete, qui Totilam, Gothorum regem, Justiniano imperante, anno* 552 *devicit in Italia ; ubi eum eodem fere tempore, quo* C *Joannes III Romanus Pontifex obiit, id est, anno* 572 *e vita excessisse Anastasius scribit ; Procopius vero, ab anno Justiniani quarto, id est,* 530 *ærarii præfectum egisse ; quare haud verosimile fit, eum ad annum* 602, *quo Phocas imperium arripuit, fuisse in vivis. Plura de Narsete utroque vide apud Petavium Rationarii temporum parte* 1, *lib.* 7, *cap.* 10, *et apud Pagium in Historia Critica ad annum* 567. *Imperium tenuit Justinus ab anno* 565 *usque ad* 578 ; *Mopsuestenam ecclesiam rexit Auxentius Secundus seculo* v ; *unde Martyrum illorum cultus per Orientem elucet antiquitas ac celebritas.*

12 *Sed et aliud ejusdem cultus monumentum suppeditant Sirmondi Synaxaria num.* 5 *citata, dum Martyrum festum non solum* ἐν τοῦ Νάρσου, *sed etiam* ἐν τῇ Πηγῇ *celebratum fuisse, affirmant : de quo loco, haud procul Constantinopoli extra portam auream sito, ita anonymus apud Bandurum Antiquitatum Constantinopolitanarum lib.* 3 *loquitur :* Ecclesiam SS. Deiparæ ad Fontem Justinianus Magnus ædificavit. Cum enim aliquando in Thraciam venatum iret, et ex hoc templo, quod tunc parvum oratorium ac unius monachi domicilium erat, magnam videret prodire populi multitudinem, interrogavit, quidnam illud esset ? Respondit autem Strategius, magister et custos imperialis pecuniæ, fontem ibi esse sanantem morbos. Tunc imperator admiratione affectus hanc ecclesiam ex superfluis magnæ ecclesiæ materiis extrui curavit. *Procopius lib.* 1 *de Ædificiis cap.* 3 *loci ejusdem situm uberius describens ait :* Eidem *(Deiparæ)* templum aliud condidit apud Fontem : sic locum appellant, in quo opacissimum est cupressetum : floribus molli solo surgentibus pratum vernat : pomis exuberat viridarium : fons tacita scaturigine lenem ac dulcem aquam effundit : nihil denique honori religionis consentaneum deest. Hæc circum ædem : ipsam vero nec dignis signare vocabulis, nec adumbrare cogitatione, nec verbis exprimere promptum est. Unum dicere satis habeo, illam nitore et magnitudine plerisque sacris ædibus antecellere. *Encæniorum templi hujus in Menologio Cardinalis Sirleti commemoratio fit ad diem* IX *Julii. Ex hactenus quidem dictis colligere licet, etiam alibi per Orientem sacrum horum* E *Martyrum cultum non fuisse vulgarem, ac plura verosimiliter ipsorum nomini templa dicata, vel sacris eorum ditata exuviis ; perquam vero esse difficile, unde præcise eorum annuntiationes, diebus variis affixæ, promanarint, sigillatim accurateque exponere.*

13 *Porro autem, quemadmodum non unus est, quo SS. Martyrum in Fastis sacris memoria celebratur, dies, ita non unus idemve est annus, quo martyrium passi dicuntur : Diocletiano quidem imperante, id contigisse, ex Actis ipsorum consularibus, consonisque eorumdem Actorum hac ex parte apographis satis equidem lucutenter patescit : at quoto Diocletiani imperantis anno id ipsum contigerit, non eadem omnibus sedet opinio : Baronio placuit annus Diocletiani et Maximiani imperatorum septimus, Christi* 290, *quo Diocletianus quidem quartum, Maximianus autem tertium iniit consulatum, quem nimirum, quod Baronio præluxit, Latinum Actorum Bibliothecæ Vaticanæ exprimebat apographum : at vero Acta Græca (quo quidem sermone primum* F *ab iis, qui martyrio eorum interfuere, conscripta, et ad vicinarum provinciarum Christianos directa fuere (Latino exemplari Vaticano nequaquam consonant : quæ ab Emerico Bigotio vulgata sunt, habent :* Ἐν ὑπατείᾳ Διοκλητιανοῦ σεβαστοῦ τὸ πρῶτον· Diocletiano augusto primum consule : *neque ea in re dissonant Acta Græca a Ruinartio inter sincera Martyrum Acta relata : Latina autem eorumdem Græcorum Actorum Bigotii æque ac Ruinartii editio habet :* Consule Diocletiano et Maximiano iterum : *Rosweydi contra :* Consulibus Diocletiano augusto quartum et Maximiano tertium. *Menologium Slavo-Russicum num.* 5 *citatum signat annum* 288, *in quem incidit annus Græcorum recentiorum* 5796, *qui in Sparwenfeldiano Calendarii Slavo-Russici ad decessores nostros anno hujus seculi duodecimo Holmia misso specimine signatus legitur, et cum Maximiani Herculii consulatu secundo congruit.*

14 *Ex allatis hactenus epochis nulla subsistit : refutantur singulæ primum ex eo, quod*

AUCTORE J. B.

martyrium tres illi fidei Christianæ Pugiles eo subierunt tempore, quo jam latum publicatumque erat imperatorum decretum, quo, quaqua Romanum patebat imperium, diis sacrificare Christiani jubebantur : hinc illa sub ipsum Actorum principium præsidis Maximi ad S. Tarachum *verba :* Ergo respice iu senectutem tuam : quoniam ego volo, ut sis unus ex consentientibus præceptis dominorum, et a me honorem magnum accipias. Ergo accede et sacrifica diis nostris, quoniam et ipsi principes super omnem orbem eos colunt. *Edictum autem istud annum Christi* 303, *quo consules Diocletianus octavum, Maximianus vero septimum fuere, non antecessit. Refutantur item ex eo, quod, cum passi sunt Martyres, alta ac diuturna pace Romanum fruebatur imperium, quodque jam tum fidelium sanguis imperatorum jussu frequenter fundi consueverat : primum præses Maximus* S. Andronico, *quæstionem tertio subeunti, dicit :* Maledicis principes, o malum caput, qui diuturnam et almam pacem præstiterunt ; *alterum luculente prodit hoc* S.
B Andronici *responsum :* Ego maledixi et maledico potestates, et sanguibibulos, qui seculum everterunt ; *quibus quidem verbis non levis quædam aut fortuita, sed gravis, longeque diffusa, quæque orbis Romani pacem everterat persecutio indicatur. Raro autem, ex quo imperare Diocletianus cœpit, a barbararum gentium incursionibus motibusque bellicis Romani vacarunt, donec anno* 297 *cum Persis pacem inierunt; licet autem post initam cum Persis pacem cum Alemannis (ineunte sec.* IV, *ut ait Tillemontius tom.* 4 *Historiæ imperatorum ad annum* 301, *armis aliquoties illis certandum fuerit, pax tamen fuit in Oriente servata : neque, ut modo in confesso est, persequi Christianos ante annum* 303 *Diocletianus et Maximianus aperto marte cœperunt.*

Christi 304, 15 *Propius a vero, si id non attingit, abest auctor Additamenti, Actis Græcis, Latinisque apud Ruinartium subnexi, cum SS. Martyrum necem anno primo Diocletianeæ persecutionis adscribit : quia tamen anno primum* 304 *in cujusvis Ordinis Christianos, non ecclesiasticos modo, sed etiam laicos, quales*
C *SS. Martyres erant, nisi diis sacrificare vellent, capitis sententiam Diocletianus tulit, rectius facturum existimo, si quis una cum Ruinartio, Pagio ac Tillemontio eorumdem martyrium ad annum* 304 *usque distulerit ; cum Additamentum illud, utpote Tarsum* metropolim *(qua dignitate ante Theodosium II civitas illa ex num.* 5 *caruit) nominans, Actis primigeniis recentius sit, nec peculiaris in promptu aliunde sit ratio, cur id citius factum esse dicatur : serius autem multo minus ; cum postremum Diocletianus anno* 304 *consulatum gesserit. Eusebius quidem Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 9, *cap.* 5 *Acta quædam, impietatis adversum Christum plena, fuisse composita, ac a Maximino (qui anno* 305, *Diocletiano purpuram exuente, factus est cæsar) quaquaversum, non per civitates tantum, sed etiam agros dispergi sub annum* 311 *jussa commemorat ; commemorari item hujusmodi Acta videri possunt infra num.* 37, *ubi* Andronicum *sic alloquitur Maximus :* Iniquissime, non scis, quem invocas Christum, hominem quemdam factum sub custodia Pontii Pilati punitum, cujus et Acta reposita sunt. *Unde videri cuipiam possent sub annum* 311 *Sancti nostri martyrium passi : sed aut Acta utrobique non com-* D *memorantur eadem, aut, si sese res habeat secus, citius Acta illa primum conficta fuerunt, ac dein Maximini jussu undique in vulgus, ipsosque etiam in pueros sparsa. Aliud sane sonare videtur, quod in Actis legitur* τὸ κατάκεινται, *id est,* reposita sunt, *seu in archiviis servantur ; aliud hæc Eusebii phrasis :* Ἐπὶ πᾶσαν διαπέμπονται τὴν ὑπ' αὐτὸν ἀρχήν. In omnem transmittuntur, quæ illi *(Maximino)* suberat, provinciam.

16 *Pompeiopoli, quæ Ciliciæ maritima civitas fuit,* Soloë *prius, dein autem, ex quo piratis illam Pompeius incolendam dedit,* Pompeiopolis *dicta, primum in vincula conjecti, vel certe Maximo, Ciliciæ, nondum in duas divisæ partes, præfecto, oblati fuere sancti Martyres ;* Tarachus, *cum militabat* Victor *dictus, gente Isaurus, ortu Claudiopolitanus ;* Probus, *privatæ sortis homo, Sidæ in Pamphilia natus, et* Andronicus *nobili apud Ephesios loco exortus. Pompeiopoli quidem nullam interrogationem, cruciatum nullum, cum vel ipsorum nomen Maximus, quamdiu illic detenti fuerunt, ignorarit, verosimile est illos subiisse :* E *sed inde Tarsum, Ciliciæ metropolim, deductos interrogare ac torquere instituit Maximus* VIII *Cal. Aprilis seu* XXV *Martii secundum textum Græcum ; at* XII *Cal. Junii seu* XXI *Maii secundum Latinum. Dies* XXV *Martii signatur apud Baronium et Rosweydum, uti et in Codicibus Mss. S. Remigii Remensis, S. Cornelii Compendiensis, et monasterii Ursicampi Ordinis Cisterciensis, uti Ruinartius annotavit : quibus potius, uti et Græco præ Latino textu standum apparet ; esto, Maximum eodem anno* 304 *die* VII *Aprilis Pompeiopoli S. Calliopam neci addixisse : neque enim ea est duarum istarum civitatum distantia, quin facile die* VII *Aprilis Tarso Pompeiopolim redux esse potuerit. Seorsum singulos, primum* S. Tarachum, *tamquam ætate provectiorem reliquis ; tum* S. Probum, *denique* S. Andronicum *natu minorem aggressus est; quo facilius eorum, uti sperabat, animos expugnaret : verum cum incassum blanditias, minas, suppliciaque tentasset, includi eos carcere jussit, ut diuturno carceris squallore vinceret, in quos tormenta nequicquam adhibuerat.* F

variis prius affecti supplicii. primum quidem Tarsi,

17 *Post temporis aliquantum alteram de illis quæstionem Maximus habuit, cujus quidem Baroniano codici insertus fuit, sed præ vetustate obliteratus legi haud potuit dies ; in ceteris autem codicibus silentio premitur. Ex Actis S. Tatiani, cognomento* Dulæ, *tom.* 2 *Junii parte* 2, *pag.* 1047, *si hic anno* 304, *die* XV *Junii, quod non absimile vero est, martyrio affectus fuerit, habemus, Maximum Ciliciam obiisse, ac Zephyrio, maritimo Ciliciæ oppido, Tarsum sub idem tempus rediisse : quare probabile quidem videtur, quæstionem alteram subiisse sanctos nostros Martyres sub idem fere tempus, seu ab habita quæstione prima mensibus circiter tribus aut quatuor ; maxime si Tarsi, uti in Rosweydiano apographo legitur, secunda quæstio habita fuerit : atqui non Tarsi, sed Anazarbi hanc habitam fuisse affirmat Græca Actorum tam Bigotiana, quam Ruinartiana editio ; quacum rursus Latina versio pugnat, quæ in civitate Sciscia seu Sis, inter Anazarbum et Mopsuestiam sita, id factum affirmat. Rem eatenus dubiam decidunt, uti propemodum certum videtur*

dein Mopsuestiæ,

A *tur, ipsamet Acta Græca num.* 24 *(nihil contradicente eo loci versione Latina) ubi* S. Tarachus, *tertium interrogatus a Maximo, respondet :* Ἐγὼ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μου ὁμολογίᾳ τῇ ἐν Ταρσῷ, καὶ τῇ δευτέρᾳ ὁμοίως ἐξετάσει τῇ ἐν Μαμψίστοις ὡμολόγησα Χριστιανὸν εἶναι με. Ego et in prima confessione mea Tarsi, et in secunda similiter interrogatione Mopsuestiæ professus sum, esse me Christianum. *Hic* ἐν Μαμψίστοις *pro* Mopsuestia *scribi, nemo, ut opinor equidem, inficias ibit; cum nullus alius in universa Cilicia locus occurrat, cui* τὸ ἐν Μαμψίστοις *applicari vel per umbram verisimilitudinis queat. Accedit apographum nostrum ex Vaticano codice transcriptum, quod diserte habet :* Δευτέρα ἐξέτασις τῶν ἁγίων ἐν Μουμψουεστίᾳ; Secunda interrogatio Sanctorum in Mopsuestia. *Hinc emendandi codex Remigianus, qui habet* in Sicilia, *Ursicampensis et Compendiensis, qui habent* in Cilicia civitate, *ut Ruinartius monet.*

cum denique Anazarbi, ubi capite plexi sepultique sunt.

18 *Alio loco secundam, alio tertiam quæstionem habitam fuisse, laudata mox Actorum Græcorum verba faciunt palam : cubat itaque in his ipsis Actis error num.* 22, *ubi* B *tertia interrogatio* ἐν Μαμψίστοις *habita fuisse dicitur : Latina autem versio recte habet :* In Anazarbo civitate : *ex Actis enim liquet SS. Martyres juxta idem oppidum, in quo interrogati postremum fuere, et passos fuisse et sepultos : Anazarbi vero, vel certe juxta Anazarbum tumulatos fuisse, licet id diserte Acta haud exprimant, exprimit tamen auctor Additamenti, Actis subnexi, cum ait :* Proxima vero nocte in monte depositæ sunt reliquiæ sanctorum martyrum Probi, Tarachi et Andronici jacentium in gloriosa urbe Anazarbo. *Quod si Mopsuestiæ alibive postremum interrogati, exsi ac sepulti fuissent, opus non fuisset Auxentio, Mopsuesteno episcopo, condito illis templo, eorumdem reliquias Anazarbo arcessere. Anazarbo quæstionem tertiam item adscribunt editio Bigotiana et apographum nostrum Græcum ex codice Vaticano* 797, *pag.* 182 *transcriptum. Latinus Actorum interpres num.* 41 *Terentiani, sacerdotis* civitatis Ciliciæ *meminit, in eaque civitate tandem SS. Martyres martyrio fuisse coronatos, subsequens* C *verba citata contextus innuit; sed ille Græci textus sensum non est assecutus; in quo, nulla civitatis cujuscumque mentione facta, Terentianus nude* Ciliciarcha *appellatur; quo nomine non civitas aliqua, sed sacerdotis, qui inter singularum civitatum per Ciliciam flamines eminebat, dignitas, seu præcipuus universæ Ciliciæ sacerdos significatur: flamines, in singulis urbibus constitutos,* ἱερεῖς; *sacerdotes autem, singulis provinciis præstitutos,* ἀρχιερεῖς, *qualis Terentianus fuit, vocat Eusebius Historiæ Ecclesiasticæ lib* 8, *cap.* 14, *et lib.* 9, *cap.* 4. *Adde Ciliciam civitatem (si urbs oppidumve hoc nomine veniat) nusquam gentium exstitisse. Manifesto insuper errore in Epistola, Actis præmissa, legitur :* Quod actum est in Pamphylia de Martyribus, prosecuti sumus : *missa est ea Epistola ad Iconienses in Lycaonia, rogantur que hi, ut in Pisidiam et Pamphyliam Acta martyrii (utpote ab illis provinciis minus remoti) transmittere velint : at quid opus erat ea Acta per Iconienses in Pamphyliam mitti, si in ipsamet Pamphylia SS. Martyres occubuerant ?*

19 *Martyrii adjuncta accurate describunt Acta, quæ in quatuor partes non inepte dividi possunt, ita ut tres harum priores tribus interrogationibus tribuantur, singulæ nimirum singulis; quarta vero martyrium hujusque adjuncta complectatur. Tres priores sunt Acta ipsa proconsularia, a notariis publicis excepta, et pretio cc denariorum a Sebasto spiculatore redempta; postrema a testibus oculatis, Marcio, Felice et Vero; seu Marcione, Felice et Barnaba, uti habet apographum nostrum Vaticanum, conscripta est. Acta hæc, non sine* multa inquisitione *examinata, datis litteris, quæ Actis præfiguntur, per nuntios Iconium, inde ad Pisidiæ atque Pamphyliæ fideles mittenda, communi nomine destinarunt Marcianus, Lysias, ceterique novem in iisdem litteris nominatim memorati, e quorum numero probabiliter tres illi, qui partem quartam adornarunt : Marcius enim in Actis memoratus idem videtur, qui Marcianus : Felix utrobique legitur : abest quidem a litteris encyclicis Verus seu Barnabas; sed fieri facile potuit, ut alio nomine in Actis, alio in litteris encyclicis fuerit appellatus; quemadmodum idem verosimiliter fuit, qui in his Actorum apographis Verus, in illis Barnabas dictus invenitur. Unde minime mi-* E *rum non est, Acta hæc summis passim laudibus celebrari : quod si in eorum apographa error hinc inde irrepserit, id non Actorum primogeniorum auctoribus, sed ea describentium imperitiæ aut oscitantiæ tribuendum est.*

auctore J. B. Acta eorum proconsularia

ex Actis MM. sinceris, a Ruinartio vulgatis, edenda.

20 *Acta hæc Baronius Annalium tom.* 2 *ad annum* 290 *Latine primus vulgavit, suisque illustravit Annotatis : sed cum mutila hinc inde essent, post Baronium Rosweydus uberiora quidem, quæ apud Surium ad diem* XI *Octobris exstant, eodemque sermone exarata protulit; sed nec omnibus numeris absoluta. His rursum auctiora, Græceque scripta ex codice Colbertino, addita versione Latina antiqua, typis Parisiensibus anno* 1680 *edidit Emericus Bigotius; uti et ea, quæ Metaphrastes, mutata suo more primigenia Actorum phrasi, conscripsit. Alterum denique codicem Colbertinum nactus Ruinartius Acta integra horum Martyrum, cum variis Mss. collata, edidit, notis illustravit, dignaque censuit, quæ* F *inter Acta Martyrum sincera et selecta reponeret, adjecta non solum versione Latina antiqua, sed etiam encyclica Anazarbenorum ad Iconienses Epistola Latina, et Additamento Græco-Latino, quæ ab editione Suriana et Baroniana aberant. Acta quædam Græca præ manibus habuit Leo Allatius, quorum unum alterumque textum exhibet in Diatriba de Simeonum scriptis pag.* 90 *ad Latinæ versionis sensum satis accommodatum, minusque verbosum; quod pro textus primigeni indicio Tillemontius habuit Monum. Eccl. tom.* 5, *pag.* 702. *Apographum nostrum Vaticanum iisdem fere totidemque verbis prædictos textus exprimit; quia tamen in apographo hoc æque, ac in Actis a Ruinartio editis, Anazarbus metropoleos titulo, quem ante Theodosium II non habuit, decoratur, neque hoc, neque Ruinartii Codex textum primigenium exhibere videtur. Recudentur hic itaque Acta, quæ Ruinartius edidit, una cum antiqua interpretatione Latina, quæ sicubi, ut fit interdum, a textu Græco deflectat, atque operæ pretium visum fuerit, monere in Annotatis ea de re lectorem, non pigebit.*

ACTA

 D

ACTA

SS. TARACHI, PROBI ET ANDRONICI MM.

EX RUINARTIO

EPISTOLA AD ICONIENSES.

Anazarbenorum epistola ad vicinarum provinciarum fideles missa. a b c d e

Pamphilius, Marcianus, Lysias, Agathocles, Parmenon, Diodorus, Felix, Gemellus, Athenion, Tarachus et Orosius, Aquilo, Basso, Berullo, Timotheo *a* cum omnibus Fratribus, qui sunt in Iconio *b*, in veritate fideles ac sancti et unanimes in Christo Jesu Domino nostro. Quod actum est in Pamphylia *c* de Martyribus, prosecuti sumus : participari vinculis eorum cupientes, et desiderantes manifestari actus eorum, suscepimus. Et qui omnia scripta confessionis eorum necesse erat nos colligere, a quodam, nomine Sebasto, uno de spiculatoribus, ducentis denariis *d* omnia ista transcripsimus; in quo est initium et consummatio eorum passionis, et omnia, quæ dignatus est Deus facere nobis per eosdem fortissimos Dei Martyres : et hæc cum multa inquisitione rescripsimus vobis omnia, ita clarificantes Dominum Jesum-Christum. Obsecramus autem vos, fratres, ut et vos dignemini omnia ista transmittere illis, qui sunt Pisidiæ et Pamphyliæ *e*, fratribus in Domino, ut et ipsi cognoscant, quod actum E
B est per eosdem fortissimos Martyres Dei, ut laudent et glorificent Dominum nostrum Jesum-Christum, ut unusquisque vestrum audiens ædificetur et confortetur in omni agone, armatus in fide et gloria incorruptibili, Spiritu Sancto ferventes, ut possitis resistere in omni virtute illius contra eos, qui adversantur veritati.

ANNOTATA.

a *Non omnia hæc nomina, numero* XI, *in omnibus codicibus reperiri, Ruinartius monet; retinenda nihilominus sunt, eo quod totidem fratrum nomine ad Iconienses perscripta est, uti habent Acta Græca num.* 41 *infra. Præterea ab his* XI *non esse diversos Marcium seu Marcionem, Feticem et Verum, ad calcem Actorum memoratos, fit verosimile ex his, quæ num.* 19 *Comment. prævii dicta sunt.*

b *Metropoti Lycaoniæ, a Cilicia Tauro monte divisæ.*

c *Legendum* Cilicia : *in hac enim SS. Martyrum et inchoatum et consummatum est martyrium, ut Acta clamant : neque, si in Pamphylia id contigisset, mitti in Pamphytiam hæ titteræ ab Iconiensibus debuissent, quod tamen ut faciant, paulo infra Iconienses rogantur.*

d *Id est, octo circiter nummis aureis (Gallis* pistoles*) uti Bailletus annotavit.*

e Pisidia *et* Pamphylia *Asiæ Minoris regiones sunt conterminæ, uti et Pamphylia Citiciæ : quia vero Anazarbus ab utraque provincia majori intervallo distabat, quam Iconium, rogati sunt ab Anazarbenis Iconienses, ut suas in Pisidiam et Pamphyliam transmitterent litteras. In quodam Ms. Codice, teste Ruinartio, pro* Pisidia *legitur* Persia, *quod erroneum esse, ex jam dictis colligere pronum est.*

C F

CAPUT I.

Prima SS. Martyrum interrogatio.

S. Tarachus Tarsi Christum professus. a b

Consule Diocletiano et Maximiano iterum *a*, XII Kal. Junii *b*, in Tarso metropoli Ciliciæ assidente * Numeriano Maximo præside, Demetrius centurio dixit : Oblati sunt nobilitati tuæ, domine, in Pompeiopoli *c* civitate ab Eutolmio * Palladio spiculatore *d*, qui sunt pessimi et impii Christiani, qui non consentiunt præceptis dominorum : præsentes sunt ante tribunal nobilitatis tuæ. Maximus præses Taracho dixit : Quis vocaris ? Te enim oportet interrogari primum, quoniam ætate senior es. Responde. Tarachus dixit : Christianus sum. Maximus dixit : Parce hanc impiam professionem. Dic, quis vocaris ? Tarachus dixit : Christianus sum. Maximus dixit : Frangite illi maxillas, dicentes : Aliud pro alio noli respondere. Tarachus dixit : Quod est nomen meum,

* al. Ms. assistente c
* al. Ms. Entulinco d

Ἐν ὑπατείᾳ Διοκλητιανοῦ σεβαστοῦ τὸ πρῶτον, τῇ πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἀπριλίων, ἡγεμονεύοντος Φλαυίου*, Γαίου, Νουμερίου* τοῦ καὶ Μαξίμου τῆς Κιλικίας ἐν Τάρσῳ τῇ μητροπόλει, αὐτοῦ τοῦ Μαξίμου πρὸ βήματος καθεζομένου, Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Οἱ προσενεχθέντες τῇ μεγαλειότητί σου, κύριέ μου, ἐπὶ τῆς Πομπηιουπόλεως, ὑπὸ Εὐτολμίου καὶ Παλλαδίου τῶν σπεκουλατόρων, ὡς ὄντες τῆς ἀσεβεστάτης θρησκείας τῶν Χριστιανῶν, μὴ πειθόμενοι τοῖς τῶν αὐτοκρατόρων ὁρισθεῖσιν, ἵστανται ἐπὶ τοῦ καθαρωτάτου βήματός σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν πρὸς Τάραχον· Τίς καλῇ; Δεῖ γάρ σε τὸν τάξει καὶ πολιᾷ καὶ ἡλικίᾳ προβεβηκότα, πρῶτον ἀποκρίνασθαι. Τάραχος εἶπεν· Χριστιανός εἰμι. Μάξιμος εἶπεν· Παυσάμενος τῆς ἀσεβοῦς ταύτης λέξεως, τί σου τὸ ὄνομα; Φράσον. Τάραχος εἶπεν· Χριστιανός εἰμι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τύψαντες αὐτοῦ τὸ στόμα, λέγετε αὐτῷ

* Φλαβιανοῦ
* Νουμεριανοῦ

A αὐτῷ· ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων μὴ ἀποκρίνου. Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ ὃ ἔχω ὄνομα ἐν ἐμοί, τοῦτο καὶ λέγω. Εἰ δὲ τὸ ἐν χρήσει ὄνομα ζητεῖς, Τάραχος παρὰ τῶν γεννησάντων με καλοῦμαι· ἐν δὲ τῷ στρατεύεσθαί με, Βίκτωρ ἐκλήθην.

2 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ποίας εἶ τύχης; Τάραχος εἶπεν· Στρατιωτικῆς, καὶ Ῥωμαῖός εἰμι τῷ γένει, ἐγεννήθην δὲ ἐν Κλαυδιουπόλει τῆς Ἰσαυρίας. Διὰ δὲ τὸ Χριστιανόν με εἶναι, νῦν παγανεύειν ᾑρετισάμην. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν. Οὐκ ἐξῆν γάρ σοι στρατεύεσθαι, ὄντι ἀσεβεστάτῳ. Τίς οὖν σε τῆς ἀφέσεως κατηξίωσεν; Τάραχος εἶπεν· Ἐδεήθην Φουλβίονος τοῦ ταξιάρχου, καὶ ἀπέλυσέ με. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κἀγὼ τὴν πολιάν σου κατανοήσας, βούλομαί σε εὐνοίας τε καὶ τιμῆς καταξιῶσαι πεισθέντα μοι, φίλον τε τῶν αὐτοκρατόρων ποιῆσαι προσελθόντα καὶ θύσαντα τοῖς θεοῖς. Ὃ καὶ αὐτοὶ διατελοῦντες οἱ αὐτοκράτορες ὑπὲρ πάσης τῆς οἰκουμένης πράττουσι. Τάραχος εἶπεν· Σφάλλονται καὶ αὐτοί, πολλῇ πλάνῃ παρὰ τοῦ σατανᾶ περιελαυνόμενοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κλάσατε αὐτοῦ τὰς σιαγόνας, ὑπὲρ ὧν ἔφη σφάλλεσθαι τοὺς σεβαστούς. Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ εἶπον
B καὶ ἀεὶ λέγω, ὅτι πλανῶνται ὡς ἄνθρωποι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Θῦσον, φημί, τοῖς πατρῴοις θεοῖς, παυσάμενος τῆς ἐθελοφρονημότητός σου. Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ τῷ πατρῴῳ μου Θεῷ λατρεύω οὐκ ἐν αἵματι θυσιῶν, ἀλλ' ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. οὐ γὰρ χρήζει τοιούτων θυσιῶν ὁ Θεός.

3 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἔτι τὸ τῆς ἡλικίας σου μέρος αἰδούμενος, καὶ τὸν τοῦ γήρως τρόπον οἰκτείρων παραινῶ σοι πᾶσαν ἀποθέμενον μανίαν, τιμῆσαι μὲν τοὺς αὐτοκράτορας, αἰδεσθῆναι δὲ καὶ ἡμᾶς, καὶ εἴξαντά μοι τὸν πατρῷον νόμον εὐσεβῆσαι. Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ τοῦ πατρῴου νόμου οὐκ ἀφίσταμαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐκοῦν θῦσον προσελθών. Τάραχος εἶπεν· Ἀσεβεῖν οὐ δύναμαι, εἶπον, τὸν πατρῷόν μου νόμον τιμῶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἕτερος οὖν τίς ἐστιν παρὰ τοῦτον νόμος, ὦ κακὴ κεφαλή; Τάραχος εἶπεν· Ἔστιν εἰς ὃν ὑμεῖς ἀσεβοῦντες, λίθοις καὶ ξύλοις, ἀνθρώπων ἐπινοίαις, προσκυνεῖτε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καταυχενίαις πληγαῖς τύπτοντες αὐτὸν εἴπατε· Μὴ μώριζε. Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ τῆς μωρίας ταύτης οὐκ ἀφίσταμαι τῆς σωζούσης με. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἐγώ σε παύσας τῆς μωρίας ταύτης, φρόνιμόν σε ποιήσω.

4 Τάραχος εἶπεν· Ποίει ὃ θέλεις· ἐξουσίαν ἔχεις
C τοῦ σώματός μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἄρατε αὐτοῦ τὸν χιτῶνα, καὶ ῥάβδοις αὐτῷ χρήσασθε. Τάραχος εἶπεν· Νῦν ἀληθῶς φρονιμώτερόν με ἐποίησας ταῖς πληγαῖς ἐνδυναμώσας με, ἔτι μᾶλλον πεποιθέναι με ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀνοσιώτατε καὶ τρισκατάρατε, πῶς δυσὶ θεοῖς λατρεύεις· καὶ αὐτὸς ὁμολογῶν, τοὺς θεοὺς ἀρνῇ; Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ Θεὸν ὁμολογῶ τὸν ὄντως ὄντα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καὶ μὴν καὶ Χριστόν τινα ἔφης εἶναι Θεόν; Τάραχος εἶπεν· Οὕτως ἔχει. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡ ἐλπὶς τῶν Χριστιανῶν, δι' ὃν καὶ πάσχοντες σωζόμεθα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Παυσάμενος τῆς φλυαρίας σου ταύτης, πρόσελθε καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς. Τάραχος εἶπεν· Οὐ φλυαρῶ, ἀλλὰ ἀληθεύω· Ἑξήκοντα γὰρ ἐτῶν εἰμι λοιπόν, καὶ οὕτως ἀνήχθην, τῆς ἀληθείας μὴ ἀφιστάμενος. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Φεῖσαι σεαυτοῦ, ἄνθρωπε, καὶ θῦσον ἀνασχόμενός μου. Τάραχος εἶπεν· Ἄπελθε, νουθέτησον σεαυτόν, ὑπηρέτα τοῦ σατανᾶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὗτος μὲν σιδηροῖς μείζοσι περιληφθεὶς ἀναληφθήτω εἰς τὸ δεσμωτήριον. Προσαγάγετε δὲ τὸν καθ' ἡλικίαν τοῦ προτέρου τὸν δεύτερον.

5 Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Ἕστηκεν, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Πᾶσαν μα-

hoc dico. Si autem hoc quæris, quod commune est, à parentibus dicor Tarachus; et, cum militarem, nominatus sum Victor *e*. Ex Ruinartio. e

2. Maximus dixit: Ex quo genere es? Tarachus dixit: Militaris sum et Romanus *f*, natus autem in Claudiopoli civitate Isauriæ *g*. Et propterea, quod Christianus sum, renuntiavi militiæ *h*. Maximus dixit: Non enim dignus eras, impie, militare. Tamen quomodo recessisti *a* militia? Tarachus dixit: Precatus sum Publionem* principem, et dimisit me *i*. Maximus dixit: Ergo respice in senectutem tuam, quoniam ego volo, ut sis unus ex consentientibus præceptis dominorum, et a me honorem magnum accipias. Ergo accede, et sacrifica diis nostris, quoniam et ipsi principes super * omnem orbem eos colunt. Tarachus dixit: Errant in multo errore satanæ. Præses dixit: Frangite maxillas, propterea quod dixit, errasse imperatores. Tarachus dixit: Ego dixi et dico, quoniam errant quasi homines. Maximus dixit: Sacrifica diis nostris, et relinque omnem astutiam tuam. Tarachus dixit: Ego Deo meo servio et sacrifico, non in sanguine, sed in corde mundo. Non enim necessaria sunt Deo talia sacrificia.

et ad sacrificandum diis f g h

** Ms. Polybionem* i

** Ms. per*

E

3 Maximus dixit: Adhuc ætati tuæ ex parte et senectuti prudenti misereor, et admoneo, ut omnem vanitatem dimittas, et diis nostris sacrifices *k*. Tarachus dixit: Ego a lege Domini non recedo. Maximus dixit: Ergo accede et sacrifica. Tarachus dixit: Impietatem non operor, quoniam legem Dei honorifico. Maximus dixit: Alia ergo est lex præter illam, o malum caput! Tarachus dixit: Est, inquam, qua vos, impii, lapides et ligna, opera hominum adoratis *l*. Maximus dixit: Super cervicem ejus cædite illum, dicentes: Noli vanus esse. Tarachus dixit: Ego de vanitate ista non recedo, quæ salvum me facit. Maximus dixit: Ego te requiescere faciam ab ista vanitate, et prudentem te faciam.

frustra incitatus, k l

4 Tarachus dixit: Fac, quod vis: potestatem habes in corpore meo. Maximus dixit: Tollite vestimenta ejus, et virgis eum cædite. Tarachus dixit: Nunc vere prudentem me fecisti, plagis confortans me. Magis ac magis opto considere in nomine Dei et Christi ejus. Maximus dixit: Injuste et maledicte, quomodo duobus diis servis, quos voce confiteris; et nunc deos negas? Tarachus dixit: Ego confiteor manifeste, qui est Deus verax. Maximus dixit: Nunc confessus es Christum et Deum *m*. Tarachus dixit: Et bene. Hic est enim Filius Dei *n*, spes Christianorum, propter quem patimur et salvamur *. Maximus dixit: Relinque verbositatem tuam; accede et sacrifica. Tarachus dixit: Non verbosor, sed veritatem dico. Sexaginta et quinque annorum sum *o*, et sic crevi, a veritate non recedens. Demetrius centurio dixit: O homo, parce tibi, et immola. Audi me. Tarachus dixit: Recede a me cum consilio tuo *p*, minister satanæ. Maximus dixit: Iste vinculis ferreis magnis vinctus recipiatur in carcerem. Adducite alium, sequentem eum.

virgisque propterea cæsus recluditur in carcerem. m n

** al. Ms. sanamur* o p

5 Demetrius centurio dixit: Præsto est, domine. Maximus præses dixit: Quis vocaris, primo

Ex Ruinartio. primo responde *q*. Probus dixit : Primo, quod nobile est, Christianus : secundo apud homines vocor Probus. Maximus præses dixit : Ex quo genere es, Probe? Probus dixit : Patrem habui a Thracia : natus autem sum in Side Pamphyliæ *r*. Sum autem plebeius, sed Christianus. Maximus dixit : Nec lucrum facies de isto nomine. Audi me, et sacrifica diis, ut a principibus honoreris : et noster amicus eris. Probus dixit : Neque honorem principum volo, neque amicitiam tuam cupio. Non enim pauca est substantia mearum divitiarum, quas reliqui, ut Deo vivo serviam. Maximus dixit : Dispoliate illum, et tollite ei pallium, et cingite eum, et extendite, et nervis crudis cædite.

S. Probo vero crudis nervis cæso

q

r

6. Demetrius centurio dixit : Propitiare tibi, o homo, videns sanguinem tuum fusum super terram. Probus dixit : Corpus meum ante vos est : mihi autem tormenta vestra unguentum est. Maximus dixit : Non requiescis a vanitate tua, sed permanes in duritia tua, miser. Probus dixit : Non sum vanus, sed prudentior vobis ; ideo dæmoniis non sacrifico. Maximus dixit : Gyrate illum, et super ventrem cædite. Probus dixit : Auxiliare servo tuo, Domine. Maximus dixit : Cædentes illum, dicite illi : Ubi est auxiliator tuus? Probus dixit : Auxiliatur et auxiliabitur me. Sic enim pro nihilo habeo tormenta tua, ut non acquiescam tibi. Maximus dixit : Attende corpus, miser, quoniam sanguine tuo impleta est terra. Probus dixit : Hoc scias, quod, quantum patitur corpus meum propter Christum, tanto magis anima sanatur, et vivificatur. Maximus dixit : Mittite illi ferrum, per quatuor loca nervorum *s* hunc constringite, non permittentes aliquem curam ei apponere. Alium in medio tribunali adducite.

similiterque in carcerem reducto,

B

s

7 Demetrius centurio dixit : Præsto est, domine. Maximus dixit : Quis vocaris? Andronicus dixit : Manifeste, si scire vis, dico tibi, quoniam Christianus sum *t*. Maximus dixit : Qui ante te fuerunt, non sunt consecuti de nomine isto nihil. Oportet autem te nunc convenienter nobis respondere. Andronicus dixit : Commune nomen meum apud homines, vocor Andronicus. Maximus dixit : Quod genus es? Andronicus dixit : De nobili genere, et primi ordinis Ephesiorum filius. Maximus dixit : Omni stultiloquio et vanitati parce, et voluntarie audi me ut patrem. Nam, qui ante te voluerunt stulti fieri, nihil lucrati sunt. Tu autem honorificans principes et patres, diis nostris consenti. Andronicus dixit : Bene illos patres nominatis, quoniam vos ipsi patrem habetis satanam. Nam filii diaboli estis facti, et opera ejus perficitis. Maximus dixit : Adolescentia pueritiæ tuæ adhuc me compescit *u*. Scias enim magna tibi tormenta parari. Andronicus dixit : Adolescens tibi videor in annis, perfectus sum autem in anima et in omnibus. Maximus dixit : Recede a multiloquio, accede, sacrifica, ut possis de tormentis evadere.

S. Andronicum

t

C

u

8 Andronicus dixit : Putas ita stultum me esse, ut minor ab antecessoribus meis inveniar? Paratus sum tibi ad omnia tormenta. Maximus dixit : Dispoliate illum, et cingite, et suspendite. Demetrius centurio dixit : Antequam exterminetur corpus tuum, miser, audi me. Andronicus dixit : Melius est, ut corpus meum pereat, quam et anima mea. Fac, quod vis. Maximus dixit : Consenti et sacrifica, antequam

præses Maximus

ταιολογίαν ἀποθέμενος, εἰπὲ τίς καλῆσαι; Ὁ δὲ εἶπεν · Τὸ πρῶτον καὶ ἐξαίρετον Χριστιανὸς · δεύτερον δὲ, παρὰ ἀνθρώπων καλοῦμαι Πρόβος. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Ποίας τύχης; Πρόβος εἶπεν · Πατρὸς μὲν εἰμι Θρακὸς · ἐγεννήθην δὲ ἐν Σίδῃ τῆς Παμφυλίας. Παγανὸς δὲ εἰμι, Χριστιανὸς δὲ ὢν *. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Μηδὲν ὠφελούμενος ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου, πείσθητί μοι, καὶ θύσον τοῖς θεοῖς, ἵνα καὶ παρὰ τῶν σεβαστῶν τιμηθῇς, καὶ παρ' ἡμῶν φίλος ἔσῃ. Πρόβος εἶπεν · Οὔτε τιμῆς τῶν σεβαστῶν χρήζω, οὔτε τῆς σῆς ὠφελείας * κήδομαι. Καὶ γαρ οὐκ ὀλίγων ὑπαρχόντων κατεφρόνησα, ἵνα τῷ ζῶντι Θεῷ διὰ Χριστοῦ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Περιελόντες αὐτοῦ τὸ παλλίον, καὶ περιζώσαντες τείνατε, καὶ νεύροις ὠμοῖς τύψατε.

D

* Ms. ἤμην Χριστιανὸς δὲ νῦν.

* Ed. φιλιάς

6 Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν · Φεῖσαι σεαυτοῦ, ἄνθρωπε, τὸ αἷμά σου βλέπεις ῥέον ἐπὶ τῆς γῆς · Πρόβος εἶπεν · Τὸ σῶμά μου πρόκειται ὑμῖν · ἐμοὶ δὲ αἱ βάσανοι ὑμῶν ἀλείμματα μύρων εἰσίν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Οὐ παύῃ τῆς μανίας σου λοιπὸν, ἢ ἐπιμένεις, ἄθλιε; Πρόβας εἶπεν · Ἐγὼ οὐ μαίνομαι, ὑμῶν δὲ φρονιμώτερος ὢν, δαίμοσιν οὐ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Στρέψαντες αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν γαστέρα τύψατε. Πρόβος εἶπεν · Κύριε, βοήθει τῷ δούλῳ σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Τύπτοντες αὐτὸν λέγετε · Χριστιανὲ ἄνθρωπε, ποῦ ἐστὶν ὁ βοηθῶν σοι; Πρόβος εἶπεν · Καὶ ἐβοήθησεν, καὶ βοηθεῖ μοι. Οὕτως γὰρ τῶν βασάνων σου καταφρονῶ, ὡς μὴ πείθεσθαί σοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Πρόσχες τῷ σώματι σου, πανάθλιε, ὅτι τὸ αἷμα τοῦ σώματός σου τὴν γῆν ἐπλήρωσεν. Πρόβος εἶπεν · Τοῦτο γίνωσκε, ὅτι ὅσον τὸ σῶμά μου πάσχει διὰ Χριστὸν, τοσούτον τὴν ψυχὴν ὑγιεινότερος γίνομαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Βαλλοντες αὐτῷ σίδηρα εἰς τέσσαρα κεντήματα, αὐτὸν διατείνατε, μὴ ἐάσαντες αὐτὸν ἐπιμελείας τυχεῖν · τὸν δὲ ἕτερον εἰς τὸ μέσον τοῦ βήματος ἀγάγετε.

E

7 Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν · Ἕστηκε, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Τί καλεῖται τὸ ὄνομά σου. Ἀνδρόνικος εἶπεν · Χριστιανός εἰμι πάντως γὰρ τοῦτο θέλεις ἀκοῦσαι · ἰδοὺ οὖν εἶπόν σοι, ὅτι χριστιανός εἰμι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Τῶν πρὸ σου μηδὲν ὠφελησάντων ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦτου, συντόμως ἐρωτώμενος, εἰπὲ τὸ ὄνομά σου. Ἀνδρόνικος εἶπεν · Εἰ τὸ κοινὸν ὄνομά μου πρὸς ἀνθρώπους ἐρωτᾷς, Ἀνδρονίκος κέκλημαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Ποίου γένους εἶ; Ἀνδρόνικος εἶπεν · Εὐγενής εἰμι, καὶ τῶν πρώτων Ἐφεσίων υἱός. Μάξιμος ἡγημὼν εἶπεν · Πάσης ἀπαλλαγεὶς ἐπινοίας ἀλόγων * θέλησον ὡς πατρὶ πεισθῆναί μοι · καὶ γὰρ οἱ πρὸ σοῦ θελήσαντες μωρᾶναι, οὐδὲν ὠφέλησαν ἑαυτούς · σὺ δὲ τιμήσας τοὺς αὐτοκράτορας, καὶ τοῖς πατρῴοις θεοῖς θύσας, εὐεργετηθήσῃ. Ἀνδρόνικος εἶπεν · Καλῶς πατρῴους ὀνομάζετε. Πατέρα γὰρ ἔχοντες ὑμεῖς τὸν σατανᾶν, υἱοί ἐστε ἐκείνου, καὶ διάβολοι γεγόνατε. Τὰ γὰρ ἐκείνου ἔργα πράττετε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Τὸ νέον σου τῆς ἡλικίας προπετέστερόν σε ποιεῖ · καὶ μείζονάς σοι παρέξει τὰς ὕβρεις. Ἀνδρόνικος εἶπεν · Νέος μὲν εἶναί σοι δοκῶ τοῖς ἔτεσι, τέλειος δὲ εἰμι τῇ ψυχῇ πρὸς ἅπαντα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Τῆς πολυλογίας σου παυσάμενος, θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῇς.

F

* Ed. λόγων

8 Ἀνδρόνικος εἶπεν · Δοκεῖς με τοσοῦτον ἄφρονα εἶναι, ἵνα τῶν πρὸ ἐμοῦ σοι μηδὲν ἀποκρινομένων ἥττων γένομαι · ἑτοιμότερός σου εἰμὶ πρὸς πάντα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Ἄρατε αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, καὶ περιζώσαντες αὐτὸν ἀναρτήσατε. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν · Πρὸ τοῦ τὸ σῶμά σου ἀφανισθῆναι, πείσθητί μοι, πανάθλιε. Ἀνδρόνικος εἶπεν · Συμφέρει τὸ σῶμά μου ἀφανισθῆναι, καὶ μὴ τὴν ψυχήν. Ποίει ὁ θέλεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν · Πεί-

θη

A θῃ καὶ θύῃς πρὶν ἢ ἀψάμενός σου ἀπολέσω σε. Ἀνδρονίκος εἶπεν· Ἐγὼ οὐδέποτε ἔθυσα, οὐδὲ ἐκ νεότητός μου, οὐδὲ νῦν θύω, μάλιστα οἷς ἀναγκάζεις με δαίμοσιν. Μάξιμος εἶπεν· Ἅψασθε αὐτοῦ τοῦ σώματος. Ἀθανάσιος κορνικουλάριος εἶπεν· Πείσθητι τῷ ὑπατικῷ. Πατὴρ γάρ σου τοῖς ἔτεσίν εἰμι, καὶ συμβουλεύω σοι. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἄπελθε, νουθέτησον σαυτὸν, ὅτι γέρων ὢν, ἀσύνετος εἶ, πείθων με λίθοις καὶ δαίμοσιν θύειν.

9 Μάξιμος εἶπεν· Οὐχ ἥψαντό σου αἱ βάσανοι, πανάθλιε, ἵνα σαυτὸν ἐλεήσας παύσῃς τῆς μωρίας ταύτης, τῆς μηδὲν ὠφελούσης σε; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἡμῶν ἡ μωρία αὐτὴ ἀναγκαία ἐστὶν τοῖς ἐλπίδα ἔχουσι εἰς Χριστόν· ἡ γὰρ σοφία πρόσκαιρος οὖσα αἰώνιον θάνατον τοῖς ἔχουσιν αὐτὴν προξενεῖ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τίς σε ἐδίδαξε τὴν μωρίαν ταύτην; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ὁ σωτήριος λόγος, εἰς ὃν καὶ ζῶμεν καὶ ζήσομεν, ἔχοντες ἐν οὐρανῷ Θεὸν, τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀπαλλάττου τῆς μωρίας σου, πρὶν ἐπιπλείονά σε βασανίζων ἀπολέσω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Τὸ σῶμά μου πρόκειταί σοι, ἐξουσίαν ἔχεις, ποίει ὃ θέλεις. Μά-
B ξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Χαράξατε αὐτοῦ τὰς κνήμας εὐτονώτατα. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἴδοι ὁ Θεὸς καὶ κρινάτω σε ἐν τάχει, ὅτι οὐδὲν ἀδικήσαντά με βασανίζεις ὡς φονέα.

10 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀβεβῶν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ εἰς τοὺς σεβαστοὺς, καὶ τοῦ βήματός μου καταφρονῶν, οὐδὲν ἀδικεῖν φάσκεις; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνίζομαι τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Εὐσεβὴς ἦς, εἰ ἐτίμας τοὺς θεοὺς, οὓς καὶ οἱ αὐτοκράτορες σέβονται. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Αὕτη ἀσέβειά ἐστιν καὶ οὐκ εὐσέβεια, ἵνα καταλιπὼν τὸν ζῶντα Θεὸν, λίθοις καὶ ξύλοις προσκυνήσω. Μάξιμος εἶπεν· Ἀσεβοῦσιν οὖν οἱ αὐτοκράτορες, δήμιε; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἀσεβοῦσιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. Εἰ δὲ θέλεις καὶ αὐτὸς ὀρθῷ λογισμῷ χρήσασθαι, γινώσκεις ὅτι ἀσέβειά ἐστι τοῖς δαίμοσι θύειν. Μάξιμος εἶπεν· Στρέψαντες τὰ πλῆκτρα, τὰς πλευρὰς αὐτοῦ κεντήσατε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Πρόκειμαί σοι. Ὡς θέλεις, τὸ σῶμά μου αἴκιζε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἅλας προσαγάγετε, καὶ ὀστράκοις αὐτοῦ τὰς πλευρὰς ἀνατρίψατε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἐστερέωσας ἀπὸ τῶν πληγῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κατ' ὀλίγον σε ἀφανίσω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Οὐ φοβοῦμαί σου τὰς ἀπειλάς. Ὁ γὰρ λογισμός μου κρείττων σου πάσης ἐπινοίας καὶ κακίας ἐστίν· ὅθεν καταφρονῶ
C σου τῶν βασάνων. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Δήσαντες αὐτοῦ τὸν τράχηλον καὶ τοὺς πόδας, φυλάττετε εἰς τὸ δεσμωτήριον.

incipiens * exterminem te. Andronicus dixit: Ego numquam sacrificavi ab infantia mea, et nunc non sacrifico. Præterea eis*, quibus me cogis sacrificare, dæmones sunt. Maximus dixit: Tangit corpus ejus. Athanasius cornicularius *x* dixit: Consenti præsidi. Pater tuus sum in annis; ideo consilior tibi. Andronicus dixit. Vade, consilium tibi da, quia senior es, et sensum non habes, tale consilium mihi dans, ut lapidibus et dæmoniis sacrificem.

Ex Retsiano.
* *Ms. Rem. incipiam exterminare te*
* n
x

9 Maximus dixit: Non sentis tormenta, miser, ut miserearis tui, et recedas a vanitate ista, quæ te salvare non potest. Andronicus dixit: Vanitas ista valde bona est illis, qui spem habent in Domino; sapientia autem temporalis sempiternam mortem operatur. Maximus dixit: Quis te docuit stultitiam istam? Andronicus dixit: Sermo, qui vivificat, in quo et vivimus *y*, habentes in cælo Dominum, spem resurrectionis nostræ. Maximus dixit: Recede a stultitia tua, antequam incipiam te gravius torquere. Andronicus dixit: Corpus meum ante te positum est. Habes potestatem, fac, quod vis. Maximus dixit: Torquete tibiam *z* ejus fortiter. Andronicus dixit: Respiciat Deus, quia sine E causa me, sicut homicidam, pœnis subjicis.

non absimili modo sed æque incassum.
y
z

10 Maximus dixit: Contemnis præcepta principum, et tribunal meum nihil tibi videtur esse *aa*. Andronicus dixit: In Dei misericordia et veritate confido: inde hoc patior. Maximus præses dixit: Misericors esses *bb*, si deos honorares, quos principes adorant. Andronicus dixit: Impietas est Deum verum derelinquere, et lapides adorare. Maximus dixit: Ergo deliquerunt principes? o damnate! Andronicus dixit: Deliquerunt, sicut intelligo. Nam si vis recto sensu intelligere, scito, quoniam delictum est dæmoniis sacrificare. Maximus dixit: Convertite eum et latera ejus pungite *dd*. Andronicus dixit: Ante te sum, quomodo vis, corpus meum pœnis subjice. Maximus dixit: Tollite testas *ee*, et plagas ejus perfricate. Andronicus dixit: Confortasti nunc corpus meum in plagis. Maximus dixit: Minutatim te exterminabo. Andronicus dixit: Non timeo comminationes tuas. Sensus enim meus melior est cogitatione malitiæ tuæ; propterea contemno tor- F menta tua. Maximus dixit: Ligate ejus pedes et collum ferro, et sub custodia habeatur.

aggreditur
aa
bb
cc
dd
ee

ANNOTATA.

a *Cum anno* 304 *verosimilius passi sint martyrium SS. Martyres, ut in Comm. præv. dictum est, lege potius*: Consule Diocletiano IX, et Maximiano VIII. *Maximianus secundum consul fuit anno Christi* 288, *collegamque habuit non Diocletianum, sed Pomponium Januarium. Textus Græcus habet*: Consule Diocletiano primum, *nulla facta mentione Maximiani: annus primus consulatus Diocletiani a Fastis consularibus abest: secundus anno* 285 *illigatur, quo nondum Christianos persequi cœperat.*

b *Baronius, Rosweydus, Codices Mss. tres apud Ruinartium habent* VIII *Cal. Aprilis, alius habet* Julias: *Codices Græci* VIII *Cal. Aprilis, quibus hic standum apparet.*

c *Ciliciæ civitas est, prius* Soloë; *ex quo autem eam piratis incolendam Pompeius dedit,* Pompeiopolis *dicta.*

d *Textus Græcus habet*: σπεκουλατόρων spiculatorum: *vox est Græco-barbara, non a speculando, sed a spiculis, quæ gestabant principum satellites, deducta: hujusmodi spiculator caput S. Joanni abstulit apud Marcum cap.* 6, ℣. 27 *et seq.*

e *Licitam fuisse militibus mutationem nominis, Baronius ad annum* 290, *num.* 3 *ex Diocletiani ad Julianum Rescripto ostendit.*

f Militaris, *quod stipendia meruerat*: Romanus, *quod erat civitatis jure donatus.*

Ex Ruinartio. g *Apud Baronium citatum num.* 4 *legitur* Syriæ: *sed* Claudiopolis *Isauriæ civitas est in confinio Ciliciæ sita.* D

h *Græce:* Vitam privatam agere quæsivi *vel* optavi.

i *Missione nimirum honesta, ob* S. Tarachi, *ut apparet, senectutem, vel quod præscriptum legibus militandi tempus expleverat.*

k *Uberior hic est textus Græcus, atque ita habet:* Hortor te, ut, omni insania deposita, honores quidem augustos, verearis autem nos, mihique obtemperans legem patriam religiose observes.

l *Græcus textus ita sonat:* Est alia lex, in quam vos impie agitis, cum lapides et ligna, hominum opera, adoratis.

m *Græce:* Atqui et Christum quemdam dicebas esse Deum.

n *Supple ex textu Græco:* viventis.

o *Græce legitur:* Cæterum sexagiuta annorum sum. *Acta a Metaphraste conscripta habent:* ἐν ἑξήκοντα ὅλοις ἔτεσι, totis sexaginta annis, *pro quibus apud Bigotium Latine leguntur anni sexaginta sex: apud Baronium vero et Surium anni sexaginta quinque.*

p *Græce:* Temetipsum admone.

q *Supple:* Misso omni vaniloquio.

r *Apud Baronium et Surium habetur* in Perge, *quæ etiam Pamphyliæ civitas est. Metaphrastes etiam legit* in Side. *Codex Remigianus a ceteris dissidet, Pamphyliæ Pisidiam, ad quam* Side *non spectat, perperam substituens.*

s *Id est,* ambas manus et pedes in nervo stringite. *Ita Ruinartius.*

t *Alius hic sequitur verborum ordo in textu Latino, alius in Græco: ut Latina Græcis respondeant, sic lege:* Christianus sum; hoc enim audire prorsus cupis: ecce igitur dixi tibi, me Christianum Maximus præses dixit: cum nihil id nomen iis, qui tibi præivère, profuerit, dic interrogatus nomen tuum absque ambage. Andronicus dixit: si commune meum apud homines nomen quæris, dictus sum Andronicus. Maximus præses dixit: Quo genere es? Andronicus dixit: nobili, et apud Ephesios primario etc. B E

u *Græce legitur:* Adolescentia tua facit, petulantior ut sis, augebitque tibi supplicia.

x *Præfecti scriba, seu, ut nunc loquuntur, secretarius, a cornu scriptorio seu atramentario sic dictus. Apud Surium pro* Athauasio *legitur* Anaxius.

y *Græce additur:* et vivemus.

z *Textus Græcus habet* tibias. *Cod.* 2 *Colbertinus et Rosweydus* Torquete os.

aa *Græce habetur:* Cum impie te in deos et imperatores geras, ac tribunal meum spernas, iusontem te dicis?

bb *Græce habetur:* Pro pietate decerto, quæ est in Deum verum.

cc *Lege:* Pius esses *etc., prout exigunt verba proxime præcedentia.*

dd *Græce habetur:* Verteutes scuticas, latera ejus pungite.

ee *Græce:* Sal afferte et testis latera ejus perfricate.

CAPUT II.

Secunda SS. Martyrum interrogatio.

S. Taracho, frustra iterum ad sacrificandum diis illecto, Mopsuestiæ

Secunda interrogatio facta est in Siscia *a* civitate. Assidens Numerianus Maximus præses dixit Demetrio centurioni: Voca impiissimos Christianos, legi malæ servientes. Demetrius centurio dixit: Præsto sunt, domine. Maximus dixit: Scio, quia seuectus honoratur in multis, propterea quod est in ipsis bona cogitatio, et sensus; proinde cogitasti apud te, Tarache, ne iterum in prioribus cogitationibus velis et hodie permanere: sed magis accede, sacrifica diis pro honore principum, ut honorem consequaris *b*. Tarachus dixit: Honorem istum si intelligerent et ipsi priucipes et alii, qui communicant sensibus eorum, omnes a cæcitate cogitationum vauitatis suæ separarentur, et in meliorem et fortiorem fidem a Deo verissimo vivificarentur *c*.

os saxis contunditur,

12 Maximus dixit: Lapidibus os ejus frangite, et dicite ei: Recede a stultitia tua. Tarachus dixit: Si non eram astutus *d*, similis tibi essem inseusatus. Maxiuus dixit: Ecce, dentes tuos vides comminutos; miserere tui jam, miser. Tarachus dixit: Non mihi suadebis *e* in nihilo: nam, si omnia membra mea collidas, ego insto fortis in eo, qui me fortem

Δευτέρα ἐξέτασις ἐν Ἀναζαρβῷ τῇδ' ἐν μητροπόλει. Φλάβιος Γάϊος Νουμεριανὸς Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κάλει τοὺς τῆς ἀσεβοῦς θρησκείας ὑπηρέτας τῶν Χριστιανῶν. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Ἑστήκασι, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οἴμοι, Τάραχε, πάνυ τὸ γῆρας τίμιον τοῖς πλείοσι τῶν ἀνθρώπων εἶναι νομίζω, διὰ τὸν προσόντα μοι εἰς συμβουλίαν λογισμόν· ὅθεν νουθετήσας σεαυτὸν, μὴ θελήσης τοῖς προτέροις λογισμοῖς καὶ σήμερον ἀποχρήσασθαι, ἵνα θύσας τοῖς θεοῖς, τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἔπαινον ἀναδέξῃ. Τάραχος εἶπεν· Χριστιανός εἰμι· τὸν δὲ ἔπαινον τοῦτον εὔχομαί σε καὶ τοὺς αὐτοκράτοράς σου, καὶ πᾶσαν ἀποθεμένους τὴν πώρωσιν * τυφλώσεως, ἀναδέξασθαι λογισμὸν κρείττονα καὶ στερεωποιηθέντα, ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ζωοποιηθῆναι. F

* Ms. ἀπορρήτου τῆς

12 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Λίθοις τὸ στόμα αὐτοῦ κόψατε, καὶ εἴπατε αὐτῷ· παῦσον ἀπὸ τῆς μωρίας σου. Τάραχος εἶπεν· Εἰ μὴ ἔνηφον, ὅμοιός σου μωρὸς ἂν ἤμην. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἴδε καὶ τοὺς ὀδόντας σου σαλευθέντας, καὶ σεαυτὸν ἐλέησον, πανάθλιε. Τάραχος εἶπεν· Οὐ λυπεῖς * με ἐν οὐδενὶ, κἂν ἕκαστον τῶν μελῶν μου ἀκρωτηριάσῃς· ἀλλ' ἕστηκά σοι ἑδραῖος ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ. Μάξιμος

* μολὺν

A Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν. Πείσθητί μοι, λυσιτελεῖ γάρ σοι, καὶ θῦσον προσελθών. Τάραχος εἶπεν· Εἰ ᾔδειν ὅτι συμφέρει μοι, οὐκ ἂν ἔπασχον ταῦτα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τύπτοντες αὐτοῦ τὸ στόμα, κράζειν αὐτῷ φήσατε. Τάραχος εἶπεν· Τῶν ὀδόντων μου διαπεπτωκότων, καὶ τῶν σιαγόνων συγκλασθέντων κράζειν οὐ δύναμαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καί οὐδὲ οὕτως πείθῃ, ἀνόσιε; προσελθὼν τοῖς βωμοῖς σπεῖσαι τοῖς θεοῖς. Τάραχος εἶπεν· Εἰ καὶ τὴν φωνήν μου ἐνεπόδισας εἰς τὸ κράζειν, ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς μου λογισμὸν οὐδὲν βλάψεις· εἰς μείζονα γάρ εὐτονίαν με ᾠκοδόμησας.

13 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἐγώ σου τὸν τόνον καθαιρῶ, ἀνοσιώτατε. Τάραχος εἶπεν· Πάσαις ταῖς ἐπινοίαις σου προβεβλημένος, ἡττῶ σε ἐν ὀνόματι τοῦ ἐνδυναμοῦντός με Θεοῦ. Μάξιμος εἶπεν· Προσαγάγετε αὐτῷ πῦρ εἰς τὰς χεῖρας, ἁπλώσαντες αὐτάς. Τάραχος εἶπεν· Τὸ πῦρ σου οὐ φοβοῦμαι τὸ πρόσκαιρον· φοβοῦμαι δὲ, μὴ ἄρα σου* πεισθεὶς, τοῦ αἰωνίου πυρὸς μέτοχος γένωμαι. Μάξιμος εἶπεν· Ἰδοὺ καὶ αἱ χεῖρές σου ἠφανίσθησαν ἀπὸ τοῦ πυρὸς· παύεις τῆς μανίας σου, ἀνόητε, καὶ θύεις; Τάραχος εἶπεν· Οὕτω μοι ὁμιλεῖς ὡς παραιτησαμένου τὸ σῶμα ἐπινοίαις πείθειν, καὶ νῦν* ὅτι στερεός εἰμι ἐν πᾶσιν οἷς κατ᾽ ἐμοῦ πράττεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Δήσαντες αὐτὸν καὶ τῶν ποδῶν ἀναρτήσατε εἰς ὕψος, καὶ καπνὸν δριμὺ* προσαγάγετε τῇ ὄψει αὐτοῦ. Τάραχος εἶπεν· Τοῦ πυρός σου κατεφρόνησα· καὶ τὸν καπνόν σου ἔχω φοβηθῆναι; Μάξιμος εἶπεν· Θῦσαι ὁμολόγησον, ὡς ἀνήρτησαι. Τάραχος εἶπεν· Θῦσον συ, ὡς ἔχεις ἔθος, ὑπατικὲ, καί ἀνθρώπους* θύειν· ἐμοὶ δέ μὴ γένοιτο τοῦτο πρᾶξαι.

* Ed. σοι

* Ed. μου τὰς ὠμάς σου ἐπινοίας, πειθηκάννῦν

* Ed. δριμὺν

* l. ἀνθρώποις

14 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Προσαγάγετε αὐτῷ ὄξος δριμὺ μετὰ ἅλατος κατὰ τῶν μυκτήρων αὐτοῦ. Τάραχος εἶπεν· Τὸ ὄξος σου γλυκύ ἐστι καὶ τό ἅλας σου ἐμοὶ μωρόν. Μάξιμος εἶπεν· Μίξαντες σίναπον τῷ ὄξει, ἐκχέετε αὐτῷ κατὰ τῶν ῥινῶν. Τάραχος εἶπεν· Πλανῶσί σε οἱ ὑπηρέται σου, Μάξιμε, καί μέλι ἀντί σινάπεως ἐνέχεόν μοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἐπινοήσω σοι βασάνους τῇ ἑξῆς δικασίμῳ, καί παύσω σε τῆς μωρίας σου. Τάραχος εἶπεν· Κἀγὼ ἑτοιμότερος ταῖς ἐπινοίαις σου γενήσομαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καθελόντες αὐτὸν καὶ δήσαντες σιδήροις, παράδοτε τῷ δεσμοφύλακι· τόν δὲ ἕτερον μετὰ τοῦτον C κάλει.

15 Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Ἕστηκε, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Λέγε μοι, Πρόβε, ἔκρινας ἀπαλλάττεσθαι τῶν βασάνων, ἢ οὐδέπω τῆς μωρίας σου ἀπαλλάττῃ; ὅθεν προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, ὃ καὶ οἱ αὐτοκράτορες ὑπὲρ κοινῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πράττουσιν. Πρόβος εἶπεν· Ἑτοιμότερός σου καὶ σήμερον καθέστηκα, καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἐξετάσεων καὶ πληγῶν δυναμώτερος, διό καὶ πεῖραν μου λάμβανε, πάσαις ἐπινοίαις καὶ ἐπαγγελίαις τιμωριῶν· οὔτε γάρ σὺ, οὔτε οἱ αὐτοκράτορές σου, οὔτε οἱ δαίμονες οἷς θρησκεύεις πλανώμενος, οὔτε ὁ πατήρ σου ὁ σατανᾶς πείσουσί με ἀσεβήσαντα προσκυνῆσαι θεοῖς, οἷς οὐ γινώσκω. Ἔχων δὲ τὸν Θεόν μου ἐν τοῖς οὐρανοῖς, αὐτόν λατρεύων προσκυνήσω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσι θεοί ζῶντες, ἀνοσιώτατε; Πρόβος εἶπεν· Οἱ ἐν λίθοις καὶ ξύλοις ἔργοις χειρῶν ἀνθρώπων τυγχάνοντες, πῶς δύνανται θεοί εἶναι ζῶντες; Σφάλλῃ ὑπὸ πολλῆς ἀγνοίας, τούτοις θρησκεύων, ὑπατικέ.

16 Μάξιμος ἡγεμὼν εἰπεν· Σφάλλεσθαι με νουθετοῦντά σε ἡγῇ, ὦ μιαρὰ κεφαλὴ, θρησκεύοντα τοῖς θεοῖς; Πρόβος εἶπεν· Θεοὶ οἱ οὐκ ἐποίησαν τὸν

facit. Maximus dixit : Crede mihi, quia melius est tibi, ut sacrifices. Tarachus dixit : Si scirem, quia melius erat, hæc non paterer a te. Maximus dixit : Cædite illum in os, clamantes *f* : Responde. Tarachus dixit : Maxillæ meæ fractæ sunt, quomodo respondeam tibi *g* ? Maximus præses dixit : Et in omnibus istis non consentis, o insensate ? Accede ergo ad aram, et immola diis. Tarachus dixit : Si vocem clamoris mei subtraxisti, sensum animæ meæ non nocuisti, sed in melius me ædificasti.

Ex Rosweydo. *f*

13 Maximus præses dixit : Ego duritiam tuam exponam *, maledicte. Tarachus dixit : Omnibus cogitationibus tuis adsum, sed vinco in eo, qui fortem me facit, id est, in nomine Dei. Maximus dixit : Afferte ignem, et expandite manus ejus et urite. Tarachus dixit : Ignem tuum temporalem non timeo ; timeo autem, si consensero tibi, ne fortè ignis æternus in me dominetur. Maximus dixit : Quid nunc ? ecce manus tuæ exterminatæ sunt ab igne : requiesce a vanitate tua, insensate, et immola diis. Tarachus dixit : Sic mihi loqueris, quasi jam voluntati tuæ consenserim, aut crudelitati tuæ voluntatem dederim. Fortis autem sum in omnibus, quæ adversum me præparantur *h*. Maximus dixit : Ligate eum a pedibus, et in altum suspendite, et acrem fumum supponite ad faciem ejus. Tarachus dixit : Ignem tuum contempsi ; et fumum tuum timere debeo ? Maximus dixit : Cum suspensus es, consenti et sacrifica. Tarachus dixit : Sacrifica tu, præses, sicuti consuetudinem habes sacrificare hominibus : mihi autem non licet hoc facere.

ignis fumusque admovetur.

* al. Ed. expellam

E

h

14 Maximus dixit : Afferte acetum acre cum sale, et in naribus ejus infundite. Tarachus dixit : Acetum tuum dulce est mihi, et sal mihi fatuus est. Maximus dixit : Immiscete sinape cum aceto, et perfundite nares ejus. Tarachus dixit : Falluut te ministri tui, præses ; mel pro sinape infuderunt mihi. Maximus dixit : Cogitabo proxima sessione alia tormenta, et te quiescere faciam ab stultitia tua Tarachus dixit : Et me paratum invenies in omnibus cogitationibus * tuis. Maximus dixit : Deponite eum, et vinculis ferreis ligate, ut tradatur in custodiam : sequentem autem ejus adducite.

nares aceto et sale torquentur :

* *Comp.* tormentis

15 Demetrius centurio dixit : Præsto est, domine. Maximus dixit : Dic mihi, Probe, cogitasti parcere tibi a pœnis, aut adhuc ab insania tua non recedis ? sed nunc accede et immola diis : quoniam et ipsi principes pro salute hominum sacrificant. Probus dixit : Audax tibi assisto ; nam et præteritis interrogationibus et plagis fortissimus sum, et nunc proba in me de omnibus tormentis tuis : neque tu, neque principes tui *i* facietis me delinquere, ut sacrificem diis, quos nescio. Habeo autem Deum meum in cœlis. Ipsi soli servio et adoro. Maximus dixit : Isti non sunt dii vivi, maledicte ? Probus dixit : Lapides et ligna, opera manuum hominum, dii quomodo possunt esse viventes ? Erras a multa ignorantia his sacrificans, præses.

F

Probum vero

i

16 Maximus dixit : Errantem me dicis, o malum caput, diis sacrificantem ? Probus dixit : Dii, qui non fecerunt cœlum et terram, pereant

a fidei constantia

Ex Ruinartio. *k* *l* *m*

pereant *k*. Maximus dixit : Cessa de astutia tua et immola diis, Probe, et salvus eris. Probus dixit : Ego diis multis non sacrifico ; sed quem scio Deum verum, adorans adorabo eum. Maximus dixit : Ergo accede et immola Jovi, deo magno, et non multis, sicut dixisti. Probus dixit : Ego Deum habeo in cælis ; ipsum solum timeo ; nam, qui a te dicuntur dii, non iis consentio, neque adoro. Maximus dixit : Iterum dico tibi : Immola Jovi deo invictissimo *l*. Probus dixit : Illum dicis deum, qui cum sua sorore fornicatus est, et alia multa fecit, quæ non possum dicere *m*. Istum deum dicis?

nec verbera, nec pedum capitisque ustulatio *n* *o* *p* *q*

17 Maximus dixit : Frangite os ejus, ut non blasphemet. Probus dixit : Quid me cædis? Omnes, qui ei immolant, hoc dicunt. Non mentior, sed verum dico, sicut et tu ipse optime nosti. Maximus dixit : Stultitiam tuam modo converto *n*. Nunc ignite ferrum, et mittite illi *o*. Probus dixit : Ignis tuus tepidus est, et me non contingit. Maximus dixit : Ignite acrius ferrum, et, stante eo, injicite illi *p*. Probus dixit : Nunc vere tepidus factus est ignis tuus. Irrident te ministri tui. Maximus dixit : Ligate eum, et tendite, et nervis crudis cædite, et aperite dorsum ejus *q*. Probus dixit : Ignem tuum non timui ; tormenta tua contemno. Sed, si habes aliam cogitationem, adhibe, ut cognoscas, qui est in me Deus. Maximus dixit : Radite ei caput, et prunas igneas superponite ei. Probus dixit : Ustulasti mihi pedes et caput ; et probasti, quia Dei servus sum, et tolero iram tuam.

dimovet : *f* C * Rosweyd. despiceris *r* *s*

18 Maximus dixit : Si deorum servus esses, sacrificares eis, et adorares eos. Probus dixit : Ego servus Dei sum, et non deorum, qui perdunt eos, qui consentiunt eis. Maximus dixit : Nonne omnes, qui consentiunt eis, præsto sunt ante tribunal meum, a diis honorati et principibus? tu autem, ter maledicte, spectaris * ab omnibus propter inobedientiam tuam *r*. Probus dixit : Crede mihi ; omnes perierunt, nisi conversi pœnitentiam egerint, super quod deliquerunt : nam scientes servierunt idolis, et Deum vivum dereliquerunt *s*. Maximus dixit : Frangite ei faciem, ut non dicat Deum, sed deos. Probus dixit : Quia veritatem locutus sum, jussisti frangi os meum, iniquissime. Maximus dixit : Non solum os tuum, sed et linguam tuam blasphemam incidam, ut recedas ab stultitia sermonum tuorum, et immoles diis. Probus dixit : Etsi, quod loquitur in me, organum incidi facias, habeo interiorem et immortalem linguam, ex qua responsum faciam. Maximus præses dixit : Nunc et hic recipiatur in custodia ; alium sequentem eum asserte.

frustra item S. Andronico

19 Demetrius centurio dixit : Præsto est, domine. Maximus præses dixit : Qui ante te interrogati sunt, Andronice, multa tormenta passi sunt, et nihil lucrum fecerunt miseri : sed

οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀπολέσθωσαν, καὶ πάντες οἱ θρησκεύοντες αὐτοῖς. Ὁ θυσιάζων γὰρ θεοῖς ἑτέροις, ἐξολοθρευθήσεται. Τῷ γὰρ Κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς θυσίαν δεῖ προσφέρειν οὐ δι' αἵματος, ἀλλ' αἰνέσεος ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, τῆς εἰς αὐτὸν ἀληθείας καὶ γνώσεως. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Παυσάμενος τῆς ἐθελοκάκου φρονιμότηρός σου, θύσον τοῖς θεοῖς, Πρόβε, καὶ σώθητι. Πρόβος εἶπεν· Πολλοῖς θεοῖς οὐ λατρεύω· ὃν δὲ γινώσκω Θεὸν εἶναι ἀληθῶς, εὐσεβῶς τούτῳ λατρεύων προσκυνήσω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐκοῦν τῷ τοῦ Διὸς προσελθὼν βωμῷ θύσον, ἵνα μὴ πολλοῖς, ὡς ἔφης, λατρεύῃς θεοῖς. Πρόβος εἶπεν· Ἐγὼ Θεὸν ἔχω ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦτον καὶ φοβοῦμαι· τοῖς γὰρ λεγομένοις ὑπὸ σου θεοῖς οὐ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καὶ πάλαι ἔφην, καὶ νῦν ἐρῶ, θύσον τῷ μεγάλῳ θεῷ καὶ ἀηττήτῳ ἐπόπτῃ Διΐ. Πρόβος εἶπεν· Τὸν τῆς ἰδίας ἀδελφῆς ἄνδρα, μοιχόν τε καὶ παιδοφθόρον, πόρνον τε καὶ βέβηλον, ὡς πάντες οἱ ποιηταὶ αὐτῷ μαρτυροῦσιν, ἵνα μὴ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ καὶ ἄσεμνα λέγω καὶ ἀπόρρητα, τούτῳ, ἄδικε καὶ ἀνόσιε, κελεύεις με θύειν; D

17 Μάξιμος ἡγεμὼν λέγει· Τύπτοντες, αὐτοῦ τὸ στόμα, λέγετε αὐτῷ· μὴ βλασφήμει. Πρόβος εἶπεν. Τί με δέρεις; Τοῦτο προεῖπον σοι· ὅτι οἱ θρησκεύοντες αὐτοῖς, οὗτοι περὶ αὐτῶν λέγουσιν· ὅθεν οὐ ψεύδομαι, ἀλλὰ ἀληθεύω, ὡς καὶ σὺ γινώσκεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τὴν μωρίαν σου τρέφω, μὴ αἰκιζόμενός σε; πυρώσαντες οὖν σίδηρα, ἐπιστήσατε αὐτόν. Πρόβος εἶπεν· Τὸ πῦρ σου ψυχρόν ἐστι καὶ οὐχ ἅπτεταί μου. Μάξιμος ἡγεμων εἶπεν· Πυρώσαντες αὐτὰ εὐτονώτατα, ἐπιστήσατε αὐτὸν κρατοῦντες καθ' ἑκάτερα. Πρόβος εἶπεν· Τὸ πῦρ σου ψυχρὸν γέγονεν, οἱ ὑπηρέται σου καταπαίζουσί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Δήσαντες αὐτὸν τείνατε, καὶ νεύροις ὠμοῖς σχίσατε* τὸν νῶτον αὐτοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Θύσον καὶ μὴ μώριζε. Πρόβος εἶπεν· Τὸ πῦρ σου οὐκ ἐφοβήθην, καὶ τῶν βασάνων σου οὐ φροντίζω. Ἑτέραν εἰ τινὰ ἄλλην ἔχεις μηχανὴν τιμωρίας, πρόσφερε, ἵνα δείξω τὸν ἐν ἐμοὶ Θεόν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ξυρήσαντες αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἄνθρακας ἐκκεκαυμένους ἐπίθετε. Πρόβος εἶπεν· Ἐκαυτηριάσάς μου τοὺς πόδας καὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐδοκίμασας ὅτι Θεοῦ εἰμι δοῦλος, καὶ φέρω τὰς ἀπειλάς σου. E

* l. κόψατε

18 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Εἰ θεῶν δοῦλος ἦς, ἔθυες ἂν αὐτοῖς, καὶ εὐσεβὴς ἦς. Πρόβος εἶπεν· Ἐγὼ Θεοῦ δοῦλος εἰμι, καὶ οὐ θεῶν τῶν ἀπολλυόντων τοὺς φοβουμένους αὐτούς. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Παντες οὖν οἱ εὐσεβοῦντες αὐτοὺς, τρισκατάρατε, οὐ παρεστήκασί μου τῷ βήματι τίμιοι τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς σεβαστοῖς, ὑμᾶς τε καθορῶντες, ὑπὲρ δυσφημίας, τῶν θεῶν τιμορουμένους. Πρόβος εἶπεν· Πίστευσον ὅτι ἀπώλοντο, εἰ μὴ μετονούσωσιν ἐφ' οἷς ἔπραξαν καὶ μὴ νοήσαντες* δουλεύσωσι δὲ τῷ ζῶντι Θεῷ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κλάσατε αὐτοῦ τὴν ὄψιν, ἵνα μὴ λέγῃ Θεὸν, ἀλλὰ θεούς. Πρόβος εἶπεν· Ἀληθῆ λέγοντα τύπτεσθαι τὸ στόμα μου κελεύεις, παρανομώτατε; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐ μόνον τύπτεσθαι τὸ στόμα σου κελεύω, ἀλλὰ καὶ τὴν βλάσφημόν σου γλῶσσαν περικοπῆναι κελεύω, ἵνα παυσάμενος τῆς μωρολογίας σου θύσῃς προσελθών. Πρόβος εἶπεν· Κἂν τὸ λαλοῦν ὄργανον περικόψαι θελήσῃς, ἔχω ἔνδον τὴν ἀθάνατον γλῶτταν, δι' ἧς ἀποκρίνομαί σοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τέως καὶ οὗτος ἀναληφθήτω εἰς τὸ δεσμωτήριον· ἐπὶ τοῦ βήματος κάλει Ἀνδρόνικον. F

* καὶ μὴ μετανοήσαντες

19 Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Ἕστηκε, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τῶν πρὸ σοῦ ἐξετασθάντων πολλὰς τιμωρίας ὑπομεμενηκότων, καὶ μηδὲν ὠφεληθέντων, τρισάθλιε, ἀλλὰ καὶ μετὰ μυρίους

καὶ

A καὶ τοσούτους αἰκισμοὺς μόλις ἐπείσθησαν εὐσεβῆσαι τοῖς θεοῖς, τιμὰς οὐ μικρὰς παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων δέξασθαι ἔχουσιν. Ὅθεν πεῖσον καὶ σὺ σεαυτὸν πρὸ τῶν βασάνων, καὶ κερδῆσαι θέλησον τὰς τιμωρίας, ἵνα θύσας τοῖς θεοῖς εὐσεβὴς γεγενημένος καὶ ὑπήκοος τοῖς σεβαστοῖς, τιμὰς παρ' ἐκείνων σοι πρεπούσας δέξῃ. Εἰ δὲ μὴ βουληθῇς, ὄμνυμί σοι τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀηττήτους αὐτοκράτορας, οὐχ ἁπλῶς ἀπειθήσαντά σε τιμωρήσομαι. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Μηδὲ τῶν πρὸ ἐμοῦ σοι ἀπολογησαμένων τοσαύτης ἀδρανίας* μου καταγίνωσκε, μηδὲ εἴκειν ποικίλοις λόγοις καὶ τὸ ἡμέτερον φρόνημα ἀπατᾷν νόμιζε. Οὔτε γὰρ αὐτοὶ τὸν πατρῷον νόμον ἀρνησάμενοι πεισθεῖεν τῇ σῇ μανίᾳ, καταλιπόντες τὰς εἰς Θεὸν ἡμῶν ἐλπίδας. Οὔτε ἐγὼ τοσοῦτον ἐλαττονήσω πίστει καὶ ὑπομονῇ τῇ πρὸς τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, μήτε τοὺς θεοὺς σου γινώσκω, μήτε σε, μήτε τὸ βῆμά σου φοβούμενος. Ὥστε τὰς ἀπειλάς σου πλήρου, καὶ τὰς τιμωρίας ἐπάγαγε, καὶ τὰ βασανιστήρια εὐτρέπιζε, καὶ πάντα τρόπον ἐπιχείρει ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον, βίαζε.

* supple μηδὲ

post tanta et talia, quæ passi sunt, vix potuimus eos convertere ad deos. Honorem autem magnum accepturi sunt a principibus. Unde et tu ipse consule tibi, et lucrare tormenta, et sacrifica diis nostris, et voluntati nostræ obedias, ut honorem dignum consequaris a principibus. Si autem nolueris, juro tibi per deos et invictissimos principes nostros, ne æstimes, quia de manibus meis evades t. Andronicus dixit: Miser et mendax, quid me fallis? Non enim potes libertatem nostram convertere, aut sensum nostrum conculcare. Neque enim potuerunt Dominum negare, et stultitiæ tuæ consentire. Existima ergo, quia et me talem invenies. Armatus a Deo meo ante te assisto in fide et virtute Domini Dei omnipotentis et Salvatoris nostri, neque deos tuos sciens, neque principes, neque tribunal tuum metuens. Et nunc omnes cogitationes tuas et omnia genera pœnarum, quas excogitasti adversum Servos Dei, proferantur in medio u.

Ex Ruinartio.

t

u novæ plagæ, prioribus

20 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τείνατε αὐτὸν τοῖς πάλοις, καὶ νεύροις ὠμοῖς μαστίζετε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Οὐδὲν μέγα* ἐπεγγείλω κατ' ἐμοῦ πράττεις, ὀμνύων τε τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς παρὰ σοὶ αὐτοκράτορας· B αὗταί σου εἰσιν αἱ ἀπειλαί; Ἀθανάσιος κορνικουλάριος εἶπεν· Ὅλον τὸ σῶμά σου ἓν τραῦμά ἐστιν, καὶ οὐδὲν ἡγῇ τοῦτο, πανάθλιε; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Οἱ ζῶντα Θεὸν ἀγαπῶντες, τούτων οὐ φροντίζουσιν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἅλας πάσατε αὐτοῦ τὸν νῶτον. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Πλείονά μοι πασθῆναι κέλευσον, ἵνα ἄσηπτος διαμείνας δυνηθείην ἀντιστῆναι τῇ κακίᾳ σου. Μάξιμος εἶπεν· Στρέψατε αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν γαστέρα τύψατε, ἵνα αἱ πρῶται πληγαὶ αναξανθεῖσαι μέχρι τῶν μυελῶν αὐτοῦ καταδράμωσιν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Καὶ ταῖς πρώταις σου βασάνοις τραυματισθείς, ὅλον τὸ σῶμά μου ὑγιές ἐστιν, ὡς ἐθέασω, τῷ βήματί σου παρέστηκα νῦν· ὁ θεραπεύσας με τότε, ἰάσεταί με καὶ νῦν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐ παρήγγειλα ὑμῖν, κακοὶ στρατιῶται, μηδενὸς αὐτοῖς θεραπείας τυχεῖν παρά τινος, ἀλλὰ μένειν ἀνεπιμελήτους, ὡς τοῖς θραύμασι τῶν πληγῶν κατατρυχομένους πεισθῆναι ἡμῖν; Πηγάσιος κομενταρήσιος εἶπεν· Μὰ τὸ σὸν μέγεθος, οὐδεὶς αὐτῶν ἐπεμελήθη, οὐδὲ εἰσῆλθέ τις πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ τῇ ἐνδοτάτῃ φυλακῇ ἐφρουροῦντο δεδεμένοι· εἰ δὲ εὕροις ὅτι ψεύδομαι, κεφαλὴν ἔχω, ἐξουσίαν C ἔχεις.

* adde: ὧν

20 Maximus dixit: Tendite eum in palis, et nervis crudis cædite eum. Andronicus dixit: Nihil magnum adversus tuam priorem comminationem excogitasti x: hæ sunt omnes minæ? E Athanasius cornicularius y dixit: Totum corpus tuum vexatum est, et pro nihilo habes omnia ista, miser? Andronicus dixit: Qui Deum vivum diligunt, ista omnia contemnunt. Maximus præses dixit: De sale fricate ei dorsum*. Andronicus dixit: Plus jube salem mitti, ut possim conditus esse, et stare contra malitiam tuam. Maximus dixit: Convertite eum, et in ventrem cædite, ut priores plagæ excitentur, et usque ad medullas descendant. Andronicus dixit: Et in prima interrogatione vexasti corpus meum, et sanus ante tribunal tuum oblatus sum. Præsto est et nunc, qui me curat et salvat. Maximus præses dixit: Non præcepi vobis, o mali milites, ut nemo ad eum accederet, neque curaret; sed sic esset, ut vulnera ipsa in se putrirent? Pegasius* commentariensis z dixit: Per magnificentiam tuam nemo enim curavit, neque aliquis intravit ad illum. In interiori custodia servabatur in vinculis: et, si inveneris me mendacem, caput habeo; potestatem habes. F

x

y

* Rosweyd. plagas ejus

* al. Pagasius

z

21 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Πῶς οὖν αἱ πληγαὶ αὐτῶν γέγοναν ἀφανεῖς; Πηγάσιος κομενθαρήσιος εἶπεν, Οὐκ οἶδα πῶς ἐθεραπεύθησαν μὰ τὴν σὴν ἀρετήν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ὁ ἡμέτερος σωτὴρ καὶ ἰατρός, ἀνόητε, μέγας ἐστὶ καὶ τοὺς εὐσεβεῖς τῷ Θεῷ οὐ φαρμάκων ἐπιθέσει θεραπεύει, ἀλλὰ λόγῳ ἰώμενος τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτόν· κατοικεῖ μὲν οὐρανούς, πάρεστι δὲ ἡμῖν ἁπανταχῇ, ὃν σὺ οὐ γινώσκεις ἀσύνετος ὤν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Αὗταί σου αἱ μωρολογίαι οὐδέν σε ὠφελήσουσιν. ἀλλὰ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα μὴ κακηνκάκως σε ἀπαλλάξω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Τὸ ἅπαξ καὶ τὸ δεύτερον ὑπ' ἐμοῦ σοι ῥηθὲν ἕν ἐστιν· οὐ γάρ παιδίον εἰμὶ δυνάμενον κολακείᾳ λόγων ἀπατᾶσθαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐ νικήσετέ με καταφρονήσαντες ἐμοῦ καὶ τοῦ βήματός μου. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἀλλ' οὐδὲ ἡμεῖς ἡττηθῶμεν ταῖς τῶν λόγων καὶ βασανιστηρίων ἀπειλαῖς· ἕξεις δὲ ἡμᾶς γενναίους ἀθλητὰς τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐνδυναμοῦντος ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. Ἐκ μέρους δὲ τάχα καὶ σὺ γινώσκεις, ὑπατικέ, ὅτι οὐ φοβηθησόμεθά σε οὐδὲ τοὺς αἰκισμούς σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Παρασκευασθήτωσάν μοι ποικίλα βασανιστήρια, τῇ ἑτέρᾳ περὶ αὐτοῦ ἐξητάσει. Οὗτος

21 Maximus præses dixit: Quomodo ergo plagæ ejus non parent? Pegasius commentariensis dixit: Nescio, quomodo curatus sit, per nobilitatem tuam. Andronicus dixit: Medicus noster grandis est et pius, o stulte. Non medicamentum ponit aut emplastrum, sed solo sermone curat omnes, qui sperant in eum. Habitat enim in cælo: præsens est ubique, quem tu non agnoscis, insensate. Maximus præses dixit: Hi sermones stultitiæ tuæ nihil tibi proderunt: sed accede et sacrifica diis, ut non, male et sceleste aa, perdam te. Andronicus dixit: Et primo et secundo, quæ a me audisti, unum sunt. Non enim puer sum, ut seducar sermonibus tuis, et conculcer. Maximus dixit: Non me vinces aut contemnes tribunal meum. Andronicus dixit: Neque nos vincimur a sermonibus tuis, aut tormentis, aut ira tua; sed adsumus in conspectu tuo athletæ fortes in eum, qui nos confortat, Jesum Christum Dominum nostrum. Nam ex parte forte sentis et cognoscis, præses, quoniam non timemus te, neque pœnas tuas. Maximus dixit: *Parentur mihi alia* tormentorum

z divina ope sanatis, inferuntur.

aa

Ex Ruinartio. tormentorum genera proxima sessione. Hic autem in vinculis ferreis recipiatur iu custodia, et a nullo videatur in imo carceris.

δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ σιδήρων γεγενημένος ἀναληφθήτω εἰς τὸ δεσμωτήριον, μηδενὸς αὐτοὺς ὁρῶντος ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς. D

ANNOTATA.

a Siscia *inter Anazarbum ct Mopsuestiam, Ciliciæ civitates, sita quidem erat; at neque Scisciæ, neque Anazarbi habitam fuisse hanc secundam de SS. Martyribus quæstionem, sed Mopsuestiæ, num.* 17 *Commentarii prævii* ostensum *est.*

b *Hanc Maximi ad* S. Tarachum *orationem melius exprimit apographum nostrum Vaticanum hoc modo :* Οἴμμοι, Τάραχε, πάνυ τὸ γῆρας τίμιον τοῖς πλείοσι τῶν ἀνθρώπων εἶναι νομίζω· διὰ οὖν τὸν προσόντα σοι εἰς συμβουλίαν λογισμὸν, νουθετήσας σεαυτὸ μὴ θελήσεις τοῖς προτέροις σου λογισμοῖς καὶ σήμερον ἀποχρήσασθαι· ἀλλ' ἵνα θύσας *etc.* Heu mihi, Tarache, multo seuectutem *(subintelligo* tuam) plerisque homiuum in honore esse arbitror : itaque per cam, quæ in te est, animi prudentiam, a temet ipso monitus, noles pristinis mentis tuæ sensis hodie quoque abuti, ut pietatis laudem, oblato diis sacrificio, consequaris.

c *Verba Græca sic sonant :* Christiauus sum : opto autem, ut tu principesque tui, laude ista omnique mentis cæcitate abjecta, meliora ac firmiora sapiatis, et a Deo vero vivificemiui.

d Si non essem sobrius, *seu, nisi saperem.*

e *Græce :* Nulla in re dolore me afficies *vel* lædes.

f *Græce :* Ut clamet, dicite. *Apud Rosweydum præmittuntur hæc :* Extendite eum et nervis crudis cædite : Tarachus nihil respondit : et, cum non amplius loqueretur, Maximus præses dixit : B Cædite *etc.*

g *Responsio* S. Tarachi *in textu Græco talis est :* Excussis mihi dentibus, fractisque maxillis, clamare uon possum. E

h *Correctius apud Bigotium hæc ita leguntur :* Οὕτω μοι ὁμιλεῖς, ὡς παραιτησαμένου μου τὰς ὠμὰς σου ἐπινοίας, πείθη κἄν νῦν, ὅτι στερεός εἰμι ἐν πᾶσιν, οἷς κατ' ἐμοῦ πράττεις. Ita mecum agis, quasi crudelia tua inventa aversato ; persuasum saltem nunc habe, me fortem esse in omnibus, quæ adversum me facis.

i *Intersere :* Neque, quibus deceptus servis, dæmones, neque pater tuus satanas facietis *etc.*

k *Adde ex textu Græco :* Et omnes, qui illos coluut : qui enim sacrificat diis alienis, exterminabitur. Cæli enim terræque Domino offereuda est hostia non sanguinis, sed laudis in corde puro, quæ est veritatis iu ipsum et scientiæ.

l *Græce legitur :* Sacrifica Jovi, deo magno et inspectori invicto.

m *Sequitur Græce :* Quem sororis suæ maritum, adulterum puellarumque corruptorem, scortatorem et profanum omnes poetæ testantur, ne cætera ejus parum decora ac nefanda dicam, huic, inique ac impie, sacrificare me jubes?

n *Interpres pro* τρέφω *legit* στρέφω; *hincque posuit* converto *pro* alo. *Sequitur :* non mulctans te, *quod omisit interpres; quod versioni suæ non quadraret.*

o Superimponite illum.

p *Græce :* Utrimque arreptum superimponite.

q *Sequitur :* Dicentes ipsi : Sacrifica, neque stultesce.

r *Græce legitur :* Vos despiciunt ob deorum contumelias cruciatos.

s *Apud Bigotium :* Ἀπώλοντο, εἰ μὴ μετανοήσωσιν, ἐφ' οἷς ἔπραξαν, καὶ εἰ μὴ μετανοήσαντες δουλεύσωσι τῷ ζῶντι Θεῷ. Perierunt, nisi pœnitentiam de commissis egerint, ac pœnitentiam agentes servierint Deo viventi.

C t *Græce legitur :* Non uno supplicii genere reluctantem afficiam. F

u *Græca sic habent :* Nec eos, qui prius me tibi rationem reddiderunt, ueque me tantæ ignaviæ argue, nec callidis tuis ratiociuiis morem nos gerere, et animi nostri sensum te fallere, puta. Neque cuim ii suut illi, qui legi patriæ reuunciantes assentiantur insaniæ tuæ, spem, quæ in Deo uostro est, relinquentes : neque ego tauto minoris ero fidei et patientiæ in Dominum, Deum Servatoremque nostrum ; neque deos tuos novi ; nec te, nec tribunal tuum metuo. Quare minas tuas perfice, pœnas iuflige, instrumenta cruciatuum appara, quovis pacto Dei Servum aggredere, vim iufer. *Verum prolixior hæc videtur* Audronici *oratio, quam ut primigenia censeatur.*

x *Verba Græca sic reddo :* Nihil magni adversus me facis ex iis, quæ per deos et imperatores tuos jurans, denuutiasti mihi, *nempe te facturum, si tibi non obtemperassem.*

y *Vide tit.* x *in Annotatis ad cap. superius.*

z Commentariensium *erat reorum nomina in commentarios referre, erantque custodes eorum.*

aa Male et sceleste ; *ita interpres vertit vocem* κακηνκάκως : *sed legendum videtur :* κακὸν κακῶς, *ut sensus sit :* Ne te malum male perdam.

CAPUT

CAPUT III.

Tertia SS. Martyrum interrogatio.

Τρίτη ἐξέτασις ἐν Μαμψίστοις. Φλάβιος, Γαΐος, Νουμεριανός. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κάλει τοὺς τῆς ἀσεβοῦς θρησκείας τῶν Χριστιανῶν μύστας. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Ἑστήκασι, κύριε, δεσμαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καὶ νῦν τῇ τῶν πληγῶν ἀνοχῇ βούλει πεισθεὶς ἀπαλλαγῆναι, Τάραχε, τῆς ἀναιδοῦς σου ὁμολογίας, καὶ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, δι' οὓς τὰ πάντα συνέστηκεν. Τάραχος εἶπεν· Μή σοι καλῶς, μήτε αὐτοῖς, ἵνα δι' αὐτῶν ὁ κόσμος κυβερνᾶται, οἷς ἡτοίμασται τὸ πῦρ καὶ ἡ αἰώνιος κόλασις. οὐ μόνον δὲ αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν τοῖς ποιοῦσιν ὑμῖν τὸ θέλημα αὐτῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐ παύῃ, μιαρώτατε, βλασφημῶν;
B ἢ νομίζεις διὰ τῆς τοιαύτης ἀναισχυντίας νικᾶν; ὅτι τὴν κεφαλήν σου λαβὼν ἀπαλλάττω σε. Τάραχος εἶπεν· Εἰ ἦν μοι συντόμως ἀποθανεῖν, οὐκ ἦν τοῦτο μέγα ἀγώνισμα. Νῦν δὲ ἐπιπλεῖον ποίει ὃ θέλεις, ἵνα μοι ἐν Κυρίῳ ἡ προσκοπὴ τῆς ἀθλήσεως αὐξηθῇ.

23 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν. Ταῦτα πάσχουσι καὶ οἱ ἕτεροι δεσμῶται, οἱ ὑπὸ τῶν νόμων αἰκιζόμενοι. Τάραχος εἶπεν· Καὶ τοῦτό σοι τῆς ἀνοίας ἐστὶ καὶ τῆς πολλῆς τυφλότητος, μὴ γινώσκοντος, ὅτι οἱ μὲν τῆς ἀδικίας ἐργάται ταῦτα δικαίως ὑπομένουσιν. οἱ πάσχοντες δὲ διὰ Χριστὸν μισθὸν κομίζονται παρὰ αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀνόσιε καὶ μιαρώτατε. Τίνα οὖν μισθὸν ἐκδέχεσθε τοῦ βίου κακῶς ἀπαλλάξαντες; Τάραχος εἶπεν· Οὐκ ἔξεστί σοι οὐδὲ ἐπερωτᾷν περί τούτου, οὐδὲ μανθάνειν τὴν ἀποκειμένην ἡμῖν ἀντιμισθίαν. Διὰ τοῦτο καὶ φέρομεν νῦν τὰς ἀπειλὰς τῆς ἀπονοιάς σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὕτω μοι ὁμιλεῖς, ἀνόσιε, ὡς ὁμότιμός μου ὤν. Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ ὁμότιμός σου οὐκ εἰμί, ἀλλὰ μήτε γένωμαι πότε, παῤῥησίαν δὲ ἔχω τοῦ φθέγγεσθαι, καὶ οὐδεὶς κωλῦσαι δύναταί με, διὰ τὸν ἐνδυναμοῦντά με Θεὸν διὰ Χριστοῦ. Μάξιμος εἶπεν· Ἐγώ σου τὴν παῤῥησίαν ταύτην ἐκκόψω, μιαρώτατε.

C

24 Τάραχος εἶπεν· Οὐδείς μου τὴν παῤῥησίαν ἀφαιρεῖται, οὔτε σύ, οὔτε οἱ αὐτοκράτορές σου, οὔτε ὁ πατήρ σου ὁ σατανᾶς, οὔτε οἱ δαίμονες, οὓς θρησκεύεις, πλανώμενος. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ὅτι καὶ λαλῶ σοι, ἐν ἀπονοίᾳ σε κατέστησα, δυσσεβέστατε. Τάραχος εἶπεν· Ἑαυτῷ καταγίνωσκε. Ἐγὼ γάρ, ὡς οἶδεν ὁ Θεός μου, ᾧ λατρεύω, ὅτι καὶ τὸ πρόσωπόν σου βδελύσσομαι, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀποκριθῆναί σοι ἤθελον. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τὸ λοιπὸν λογισάμενος τὸ μὴ ἐπιπλεῖον αἰκίζεσθαί σε, θῦσον προσελθών. Τάραχος εἶπεν· Ἐγὼ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μου ὁμολογίᾳ τῇ ἐν Τάρσῳ, καὶ τῇ δευτέρᾳ ὁμοίως ἐξετάσει τῇ ἐν Μαμψίστοις*, ὡμολόγησα Χριστιανὸς εἶναί με* καὶ νῦν ἐνταῦθα ὁ αὐτός εἰμι. Πείσθητί μοι, μάθε τὸ ἀληθές· Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀφ' οὗ σε βασανίσας ἀπολέσω, τί ὠφελήσεις μετανοῶν, πανάθλιε; Τάραχος εἶπεν· Εἰ μετενόουν, τὰς πρώτας σου πληγὰς καὶ δευτέρας ἐφοβούμην, καὶ ἐποίουν τὸ θέλημά σου. Νῦν δὲ ἑδραῖος ὢν οὐ φροντίζω σου ἐν Κυρίῳ· πράττε ὃ θέλεις, ἀναιδέστατε.

* Ed. Μοψουεστίᾳ
* abundat με

25 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἐπλεόνεσά σου τὴν ἀναίδειαν ἐπιπλεῖον μὴ τιμωρούμενός σε. Τάραχος εἶπεν· Καὶ πάλαι ἔφην, καὶ νῦν λέγω· ἐξουσίαν ἔχεις εἰς τὸ σῶμά μου, πράττε ὃ θέλεις. Μάξιμος εἶπεν·

Tertia interrogatio facta est in Anazarbo *a* civitate. Maximus dixit: Vocate nequissimos et impios Christianos. Demetrius centurio dixit: Præsto sunt, domine. Maximus dixit: Si *b* adhuc plagarum, et pœnarum *c*, et custodiarum vincula contemnis, audi me, Tarache, et recede a confessione tua impia, unde lucrum non habes: sed sacrifica diis, quoniam per ipsos omnia stant *d*. Tarachus dixit: Numquam bene sit illis *e*, ut per ipsos mundus gubernetur, quibus paratus est ignis et tormenta æterna; non solum illis, sed et omnibus, qui faciunt voluntatem illorum. Maximus dixit: Non quiescis, iniquissime, blasphemare? aut putas, quia per E impudentiam sermonum tuorum caput tibi abscindam, et recedas *f*? Tarachus dixit: Si sic esset, ut in compendio morerer, non magnum agonem habebam. Nunc autem fac, ut mihi in Domino crescat agonizatio fidei.

Tertio Maximus Anazarbi

23 Maximus dixit: Talia patiuntur et pares tui, qui sunt in vinculis, a * legibus moriuntur. Tarachus dixit: Hoc, quod dicis, stultitia est mentis tuæ: quoniam, qui operantur malum, male cum ratione *g* moriuntur. Nos autem, qui malum nescimus, sed propter Deum patimur, mercedem speramus accipere cælestem a Deo nostro. Maximus dixit: *h* Maledicte et nequam, quam mercedem exspectatis, male et sceleste consummantes? Tarachus dixit: Non tibi licet de hoc interrogare, neque scire, quam præparavit Deus nobis positam mercedem in cælis: propterea sustinemus iram sensus sui. Maximus dixit: Sic mihi loqueris, maledicte, tamquam consors meus sis? Tarachus dixit: Ego consors tuus non sum, sed habeo potestatem loquendi, et nemo potest me compescere per eum, qui me confortat; hic est Deus. Maximus dixit: Ego potestatem, quam habes, eradicabo a te, nequissime.

S. Taracho. * ex

F

24 Tarachus dixit: Nemo aufert a me potestatem istam, neque pater vester satanas *i*. Maximus dixit: Vel quia loquor tibi in adlectatione *k*. Tarachus dixit: Adlectatio tua tecum sit *l*. Ego enim, sicut Deus novit, cui servio, quoniam vultus tuus mihi horrescit, etiam vel loqui tecum * *m*. Maximus dixit: Jam nunc cogita apud te, ne in magna tormenta irruas. Accede, et sacrifica. Tarachus dixit: Ego jam et in prima confessione mea *n*, et in secunda *o* similiter confessus sum, Christianum me esse: et modo illud sum, quod sum. Crede mihi *p*, hoc non facio; non enim licet mihi sacrificare. Maximus dixit: Quid potest duritia tua? quoniam tormentis te affligam, et postmodum pœnitebis, stulte. Tarachus dixit: Si pœniterem, in primis pœnis et in secundis pœnituissem, et voluntati tuæ consensissem. Nunc autem fortis sum in Domino: fac, quod vis, impudens.

cum ad sacrificandum diis

* supple: nollem

25 Maximus præses dixit: Verum dicis, quia impudens sum, qui adhuc te sustineo *q*. Tarachus dixit: Et tunc dixi, et nunc dico, habes potestatem corporis mei: fac, quod vis. Maximus

verbis illum compellere nequiret,

Ex Ruinartio.

Maximus dixit : Ligate eum, et suspendite, quoniam stultus est. Tarachus dixit : Stultus si essem, similis tibi essem, et voluntati tuæ acquiescerem. Maximus dixit : Quoniam suspensus es, acquiesce et sacrifica, antequam secundum meritum tuum pœnas tibi adhibere faciam. Taraclus dixit : Etsi non liceat tibi universas pœnas mihi adhibere, quia militaris fui *r* : sed ne existimes, quia acquiescam iniquitati tuæ. Omnes cogitationes pœnarum in me comple. Maximus dixit : Milites semper pro salute principum diis sacrificant, ut promereantur dignitatem. Tu autem cum sis pessimus, quod et fugisti militiam *s*, propterea oportet te majora pati tormenta.

r

s

26 Tarachus dixit : Quid commiuaris *t*? frequenter tibi dico : Fac, quod vis, impie. Maximus dixit : Noli putare, te semel damnari ; sed particulatim te exterminabo, et reliquias tuas bestiis dabo. Tarachus dixit : Quod facturus es, fac citius : noli sermonibus promittere. Maximus dixit : Putas, quia mulierculæ aliquæ post mortem corpus tuum habent aromatibus B vel unguentis condire, iniquissime? Nam et modo cogitabo, ut reliquias tuas exterminem. Tarachus dixit : Et nunc, quæ vis, corpori meo adhibe, ei post mortem fac, quod vis. Maximus dixit : Sacrifica prius. Tarachus dixit : Sæpius tibi dixi, stulte, quod neque diis tuis, neque ignominiis vestris sacrificem. Maximus dixit : Frangite ei faciem, et concidite ejus labia. Tarachus dixit : Ei si faciem meam exterminasti, vivificasti animam meam.

percuti faciem, concidi labia, t

27 Maximus dixit : Exasperas me, miser ; et alius tibi apparebo *u*. Tarachus dixit : Ne putes me timidum sermonibus tuis : paratus sum tibi ad omnia, portans arma Dei. Maximus dixit : Quæ arma portas, maledicte? Ecce, nudus es, totus vulneratus. Tarachus dixit : Tu ignoras. Non enim potes videre arma mea, quoniam cæcus es. Maximus dixit : Sustineo omnem vanitatem tuam. Non enim perdurans in responsionibus tuis exasperas me, ut semel morti te tradam. Tarachus dixit : Quid enim mali dixi, quod non possis arma mea videre? C quia nec corpore, nec corde purus es, sed impius devorator Servorum Dei. Maximus dixit : Non recte vivebas : sed fallax huc usque vixisti ante tribunal meum *x*. Tarachus dixit : Nec talis eram, nec sum fallax. Non enim dæmonia adoro, sed Deum vivum, qui mihi dabit patientiam, et quid dicam, et quid loquar ad te.

nihil tamen vel sic proficiens, u

x

28 Maximus dixit : Abesto a vanis cogitationibus tuis *y*. Sacrifica, ut de angustiis istis libereris. Tarachus dixit : Putas, me stultum esse et insanum, ut non in Deo meo confidens vivam in sæcula? Nam tu ad horam temporalem curam corporis tui facis ; animam autem tuam occidis in sæcula sæculorum. Maximus dixit : Obeliscos incendite, et ei ad mamillas * ponite. Tarachus dixit : Et pejora istis si feceris, non convertes Servum Dei, ut adorem ignominias et dæmonia. Maximus dixit : Afferte novaculam, et abscindite aures ejus. Caput autem ejus radite, et prunas ei superimponite. Tarachus dixit : Aures meas abscidisti, sed aures cordis mei fortes sunt et firmæ. Maximus dixit : De novacula excoriate caput ejus et prunas in capite ei imponite.

obeliscis mamillas aduri, præcidi aures, caput y

* *al.* maxillas seu ascillas

Δήσαντες αὐτόν ἀναρτήσατε, ἵνα μή ᾖ μωρός. Τάραχος εἶπεν· Μωρός εἰ ἤμην, ὅμοιός σου συνησέδουν σοι. Μάξιμος ἡγεμών εἶπεν· Ὡς ἀνήρτησαι, πείσθητί μοι, πρίν ταῖς πρεπούσαις σοι βασάνοις ὑποπέσῃς. Τάραχος εἶπεν· Εἰ καὶ τά μάλιστα οὐκ ἔξεστί σοι κατά τοῦ σώματός μου, στρατιωτικόν ὄντα, οὕτως παρανόμως βασανίζειν· πλὴν οὐ παραιτοῦμαί σου τάς ἀπονοίας, πράττε ὃ θέλεις. Μάξιμος ἡγεμών εἶπεν· Στρατιώτης ὑπέρ εὐσεβείας θεούς τιμῶν καί σεβαστούς, δώρων καί προκοπῶν ἀξιοῦται. Σὺ δὲ ἀσεβέστατος ὤν, ἀφέσεως ἀτίμου τετύχηκας, διό χειρόνως σε βασανισθῆναι κελεύω. D

26 Τάραχος εἶπεν· Πράττε ὃ θέλεις· πολλάκις γάρ περί τούτου ἠξίωσά σε· τί ὅλως ἀναβάλλῃ; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Μή νόμιζέ με οὕτως προσφέρεσθαι σοι, ὡς προεῖπον, ἵνα συντόμως σε ἀπαλλάξω τοῦ ζῆν· κατ᾽ ὀλίγον σε τιμωρούμενος, θηρίοις τά λείψανά σου παραδώσω. Τάραχος εἶπεν· Ὃ ποιεῖς, ποίει διά τάχους· μή λόγοις μόνον ἐπαγγέλου. Μάξιμος ἡγεμών εἶπεν· Οἴει τό σῶμά σου μετά θάνατον ὑπὸ γυναικαρίων θεραπεύεσθαι καί μύροις ἀλείφεσθαι, μιαρώτατε; ἀλλά καί περί τούτου μελήσει μοι, ὥστε τὰ λείψανά σου ἀφανισθῆναι. Τάραχος εἶπεν· Καί νῦν αἰκίζου τὸ σῶμά μου, καὶ ἀποκτείνας ποίει ὃ θέλεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Θύσον προσελθὼν, φημὶ, τοῖς θεοῖς. Τάραχος εἶπεν· Εἶπόν σοι ἅπαξ, ἀναίσθητε, ὅτι οὔτε τοῖς θεοῖς σου θύω, οὔτε τοῖς βδελύγμασί σου προσκυνῶ. Μάξιμος ἡγεμών εἶπεν· Ἅψασθε αὐτοῦ τῶν παρειῶν, καὶ κατὰ τὰ χείλη αὐτοῦ διαῤῥήξατε. Τάραχος εἶπεν· Καί τάς ὄψεις μου ἠφάνισας καταισχύνας, μᾶλλον δέ τὴν ψυχήν μου ἀνανεάζεις. E

27 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀναγκάζεις με, ἄθλιε, ἄλλως σοι προσενεχθῆναι. Τάραχος εἶπεν· Μή με λόγοις φοβερίζειν νόμιζε. Ἕτοιμός σοι εἰμὶ πρός πάντα, φέρων τά ὅπλα τοῦ Θεοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ὅπλα ποῖα, τρισκατάρατε, φέρεις, εἰπέ, γυμνός ὢν καί τραυματίας ὅλος; Τάραχος εἶπεν· Σύ μέν ἀγνοεῖς ταῦτα. Οὐδὲ γάρ δύνασαι τὴν πανοπλίαν μου βλέπειν τυφλός ὤν. Μάξιμος ἡγεμών εἶπεν· Ἀνέχομαί σου τῆς μανίας. Οὐδὲ γάρ διά τῶν ἀποκρίσεων παροξυνθείς, τοῦ σώματός σου θᾶττον ἀπαλλάξω σε. Τάραχος εἶπεν· Τί γὰρ φαῦλον εἶπον; ὅτι οὐ δύνασαι, φημὶ, βλέπειν τὰ κατ᾽ ἐμέ, μὴ τῇ καρδίᾳ καθαρὸς ὤν, ἀλλὰ ἀσεβέστατος καὶ πολέμιος τῶν δούλων F τοῦ Θεοῦ. Μάξιμος ἡγεμών εἶπεν· Οὐκ ὀρθῶς ζῆν καί τό πρότερόν σε ὑπολαμβάνω, ἢ γόητα, ὡς φασί τινες, πρό τοῦ βήματος ὄντα. Τάραχος εἶπεν· Οὐκ ἐγενόμην τοιοῦτος, οὔτε νῦν εἰμι. Οὔτε γάρ δαίμοσι λατρεύω, καθάπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ Θεῷ τῷ διδόντι μοι τὴν ὑπομονὴν καὶ ὑποβαλόντι μοι λόγον καὶ ἔτι * λαλήσω πρός σέ. * τί

28 Μάξιμος εἶπεν· Οὐδέν σε ὠφελήσουσιν οὗτοι οἱ λόγοι σου. Θύσον, ἵνα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῇς. Τάραχος εἶπεν· Δοκεῖς με πάνυ μωρὸν εἶναι καὶ ἀνόητον, ἵνα μὴ τοῦ Θεοῦ μου ἀνασχόμενος ζήσω δι᾽ αἰῶνος; ἀλλά σου τοῦ μὲν πρὸς ὥραν ὠφελοῦντος τό σῶμα, τήν δέ ψυχήν ἀποκτείνοντος εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Μάξιμος εἶπεν· ὀβελίσκους πυρώσαντες, πρόσθετε αὐτῷ κατα τῶν μαζῶν. Τάραχος εἶπεν· Καί πλείονα τούτων ἐάν ποιήσῃς, οὐ πείσῃς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ εἶξαί σοι, καὶ μωρφάς δαιμόνων προσκυνῆσαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Φέρετε ξυρόν, καί ἀφέλετε αὐτοῦ τά ὦτα, καὶ τήν κεφαλήν αὐτοῦ ξυρήσαντες, ἀνθρακίαν ζέουσαν πυρώσατε αὐτήν. Τάραχος εἶπεν· Τὰ ὦτά μου περιεῖλες, ἀλλά τῆς καρδίας μου στερεά ὄντα μένει βέβαια. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τῷ ξυρῷ τό δέρμα περιέλετε τῆς μιαρᾶς κεφαλῆς αὐτοῦ, καί ζεούσης ἀνθρακίας πληρώσατε αὐτήν.

A 29 Τάραχος εἶπεν· Καὶ πᾶν τὸ σῶμά μου εἰ ἀποδείρῃς κελεύσεως σῆς, τοῦ Θεοῦ μου οὐκ ἀφίσταμαι τοῦ ἐνδυναμοῦντός με ὑπομένειν σου τὰ ὅπλα τῆς κακίας. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Λαβόντες τοὺς ὀβελίσκους τοὺς πεπυρωμένους, πρόσθετε τὰς μασχάλας αὐτοῦ. Τάραχος εἶπεν· Ἴδοι ὁ Θεὸς καὶ κρινάτω σε σήμερον. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ποῖον Θεὸν ἐπικαλῇ, τρισκατάρατε, εἰπέ μοι. Τάραχος εἶπεν· Ὃν σὺ οὐ γινώσκεις ὄντα ἐγγὺς ἡμῶν, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐχ ἁπλῶς σε ἀναιρῶ, ἵνα, ὡς πάλαι εἶπον, τὰ λείψανά σου ἐν ὀθονίοις περιβαλοῦσι καὶ μυρίζουσαι προσκυνοῦσιν· ἀλλὰ κακηκάκως σε ἀποκτείνας, καυθῆναι προστάττω, καὶ τὴν τέφραν τοῦ σώματός σου διαρανῶ. Τάραχος εἶπεν· Καὶ πάλαι σοι εἶπον, καὶ νῦν λέγω· ὃ θέλεις ποιεῖ· ἐξουσίαν ἔλαβες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Μάξιμος ἡγεμων εἶπεν· Ἀναληφθεὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον φυλαττέσθω τῇ ἑξῆς θηριομαχήσει· τὸν δὲ ἕτερον μετὰ τοῦτον προσάγαγε.

30 Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν. Ἕστηκε, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἐλογίσω ἑαυτὸν παραμυθησάμενος, μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, Πρόβε, οἷς καὶ σὺ πάλαι καὶ ὁ πρὸ σοῦ δυστυ-
B χέστατος ὑπομεμένηκεν· νομίζω δὲ τοῦτο καὶ πέπεισμαι ἑαυτῷ, ὅτι σὺ φρόνιμος ὢν μετέγνως θῦσαι θέλων, ἵνα παρ' ἡμῶν τιμηθῇς, εὐσεβὴς τοῖς θεοῖς ἐπιδειχθεὶς· προσελθὼν τοῦτο πρᾶξον. Πρόβος εἶπεν· Ὁ λογισμὸς ἡμῶν εἷς ἐστιν, ὑπατικὲ, καὶ γὰρ τῷ Θεῷ δουλεύομεν. Μὴ νόμιζε δὲ ἕτερόν τι ἀκούειν παρ' ἐμοῦ, ἢ ἀκήκοας καὶ μεμάθηκας· ὠφελήσεις δὲ οὐδὲν κολακεύων, οὐδὲ πείσεις ἀπειλούμενος, οὐδὲ μαλάξεις μου τὸ ἀνδρεῖον, ἐν οἷς φλυαρῶν ὁμιλεῖς. Τολμηρότερος δὲ καὶ σήμερον παρέστηκά σοι· καὶ καταφρονῶ τῆς ἀπονοίας σου. Ὥστε τί περιμένεις*, ἀνόητε, καὶ τὴν μανίαν σου οὐ γυμνοῖς; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Νῦν συνεφωνήσατε τοὺς θεοὺς ἀρνησάμενοι δυσσεβῆσαι; Πρόβος εἶπεν· Ἀληθῶς εἴρηκας, νῦν οὐκ ἐψεύσω, καίτοι ἀεὶ ψευδόμενος· συνῃνέσαμεν* γὰρ κατὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ ἄθλησιν καὶ ὁμολογίαν, διὸ καὶ ἐν Κυρίῳ, ἀντιστήκωμέν* σου τῇ κακίᾳ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Πρίν σε ἀτιμώτερον ὑπομεῖναι παρ' ἐμοῦ, σκεψάμενος ἀπαλλάττου τοιαύτης σου μωρίας καὶ ἐλεήσας σεαυτὸν, θέλησον ὡς πατρὶ πεισθῆναι μοι, εὐσεβήσας τοὺς θεούς.

* Ed. ἀναβάλλῃ

*συνεφωνήσαμεν

* ἀνθίσταμέν

31 Πρόβος εἶπεν· Ἐπὶ πάντα ὁρῶ σε ἄπιστον, ὑπατικὲ. Ἀλλὰ πείσθητί μοι ὀμνύοντί σοι τὴν κα-
C λήν μου εἰς Θεὸν ὁμολογίαν· ὅτι οὔτε σὺ, οὔτε οἱ δαίμονές σου, οἷς θρησκεύεις πλανώμενος, οὔτε ὁ πατήρ σου ὁ σατανᾶς, οὔτε οἱ δεδωκότες σοι καθ' ἡμῶν τὴν ἐξουσίαν δυνήσονται ἀνατρέψαι ἡμῶν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ εὔνοιαν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Δήσαντες αὐτὸν καὶ περιζώσαντες ἐξ ἄκρων ποδῶν αὐτοῦ, λαβόντες ἀναρτήσατε. Πρόβος εἶπεν· Οὐ παύῃ δυσσεβῶν, ἀνοσιώτατε τύραννε, ὑπὲρ τῶν ὁμοίων σου δαιμόνων ἀγωνιζόμενος; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Πείσθητί μοι πρὶν σε παθεῖν· φεῖσαι τοῦ σώματός σου· ὁρᾷς πόσα σοι πρόκειται κακά; Πρόβος εἶπεν· Πάντα μοι τὰ ὑπὸ σοῦ γινόμενα, ὠφέλειά μου τῆς ψυχῆς γίνεται· διὸ ποίει ὃ βούλει. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Πυρώσαντες τοὺς ὀβελίσκους, πρόσθετε αὐτῷ κατὰ τῶν πλευρῶν, ἵνα φῇ μὴ μωρός.

32 Πρόβος εἶπεν Ὅσον σοι μωρὸς δοκῶ εἶναι, τοσούτῳ μᾶλλον τῷ Θεῷ μου φρόνιμός εἰμι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν. Ἔτι πυρώσαντες τοὺς ὀβελίσκους, τὸν νῶτον αὐτοῦ διακαύσατε. Πρόβος εἶπεν· Πρόκειταί σοι τὸ σῶμά μου. Ἴδοι ὁ Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τὴν ὑπομονήν μου, καὶ δικάσει μεταξὺ σοῦ καὶ ἐμοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ὃν ἐπικαλῇ, πανάθλιε, αὐτός σε παρέδωκεν κατ' ἀξίαν τῆς

29 Tarachus dixit : Et si totum corpus meum decoriari jubeas, non recedo a Deo meo, qui me fortem facit sustinere arma malitiæ tuæ. Maximus dixit : Tollite obeliscos, et incendite nimis, et sub alas ejus ponite. Tarachus dixit : Respiciat Deus hodie de cælo, et judicet. Maximus dixit : Quem Deum vocas, maledicte? Tarachus dixit : Quem tu nescis z, qui reddet unicuique secundum opera sua. Maximus dixit : Non sic te perdam, sicut ante dixi, ut reliquias tuas mulierculæ in linteamine involvant, et cum unguentis et odoribus adornent : sed, male et sceleste *aa*, jubebo te comburi, et cinerem corporis tui in omnem ventum dispergam. Tarachus dixit : Et antea dixi tibi, et nunc dico, fac, quod vis ; habes potestatem in hoc sæculo. Maximus dixit : Hic recipiatur in custodiam, et servetur proximo muneri ad bestias : alium autem offerte ante tribunal.

Ex Ruinartio. excoriari, alias- que aduri jubet :

30 Demetrius centurio dixit : Præsto est, Domine, Probus. Maximus Præses dixit : Consule tibi, ne in præteritas pœnas irruas, Probe. Nam ante te, qui voluerunt permanere in duritia sua, postea pœnituit eos. Et tu sacrifica, ut a nobis honoreris, et a diis susceptus sis. Accede, et sacrifica *bb*. Probus dixit : Sensus noster unus est, Præses, quia uni Deo vero servimus. Noli te putare a nobis aliud audire. Nam et audisti, et didicisti : quoniam non potes convertere nos, nec ira tua virtutem nostram exstinguere *cc*. Audax præsto sum tibi hodie, contemnens omnem contentionem tuam. Ergo quid exspectas *dd*? Maximus dixit : Consiliati estis invicem in malitia deos negare. Probus dixit : Nunc verum dixisti, et non es mentitus *ee*. Consiliati enim sumus super salutem veritatis nostræ, ut fortes athletæ contrasistamus in Domino malitiæ tuæ. Maximus dixit : Antequam sentias duritiam meam, consiliare tibi, et recede ab his tormentis, et miserere tui, ut pius sis in deos *ff*.

nec minus in S. Probo

E

F

31 Probus dixit : In omnibus te video infidelem, Præses. Sed crede mihi juranti tibi bonam esse confessionem in Jesum Christum Dominum nostrum : quoniam neque tu, neque dæmones, quibus errans sacrificas, neque qui tibi dederunt istam potestatem in nobis, possunt pervertere a nobis fidem et caritatem, quam habemus in Domino. Maximus dixit : Cingite eum, et pedibus sursum suspendite. Probus dixit : Non quiescis delinquens, injuste tyranne, super similes tibi dæmones agonizare? Maximus dixit : Crede mihi, antequam patiaris, consule corpori tuo. Vides enim, quæ tibi præparantur mala. Probus dixit : Omnia, quæ a te facta fuerint mihi, in consolationem animæ fiunt : ideo fac, quod vis. Maximus dixit : Ignite obeliscos, et lateribus ejus apponite, ut non sit stultus.

operam perdens,

32 Probus dixit : Quantum tibi stultus videor, tantum astutior sum in lege Domini. Maximus dixit : Nimis ignite obeliscos, et in dorsum ejus ponite. Probus dixit : Subjectum est tibi corpus meum. Videat Dominus de cælo humilitatem meam *gg*. Maximus dixit : Quem Deum vocas, miser, ipse tradidit te digne voluntati tuæ hæc pati. Probus dixit : Deus

obeliscis cum dentibus ejus latera,

Ex Ruinartio. hh

Deus noster amator hominum est. Nulli hominum male vult : sed unusquisque *hh*, prout est illi, facit, habens liberum arbitrium. Maximus dixit : Infundite illi vinum, et carnes de ara mittite illi in os. Probus dixit : Videat Dominus, et respiciat de altissimis sedibus suis vim, quam patior, et judicet judicium meum. Maximus dixit : Multa sustinuisti, miser, ecce, jam de sacrificio accepisti. Quid habes facere ? Probus dixit : Nihil magnum fecisti, mittens mihi *ii* de inquinamentis vestris, et infudisti mihi vinum, vim faciens. Deus scit voluntatem meam.

ii

furasque aduri, infigi manibus clavos,

33 Maximus dixit : Manducasti, et bibisti inde. Sed profitere hoc te facturum, ut a vinculis istis libereris. Probus dixit : Numquam tibi bene sit, ut vincas propositum meum, et inquines confessionem meam. Hoc enim scire debes, quoniam et si omne inquinamentum ararum tuarum *kk* totum liquas et infundis mihi, nihil inde inquinabor. Scit enim Deus, et videt vim, quam patior. Maximus dixit : Ignite obeliscos, et furis ejus imponite. Probus dixit : Neque ignis tuus, neque tormenta tua, neque pater tuus sanatas potest pervertere servum Dei a confessione sua. Maximus dixit : Nec unum locum habes sanum in corpore tuo. Quid habes facere *ll* ? insensate et miser ? Probus dixit : Inde corpus meum tibi tradidi, ut anima mea sana sit, et incorrupta. Maximus dixit : Clavos acutos ustulate, et in manibus ejus figite. Probus dixit : Gloria tibi, Domine, quoniam et manus meas dignatus es crucifigi in nomine tuo. Maximus dixit : Multa tormenta vanum te fecerunt.

kk

B

ll

oculosque

34 Probus dixit : Multa potestas non solum fatuum, sed et cæcum te fecerunt : quod enim facis, nescis. Maximus dixit : Injuste, insensatum me dicis, et cæcum ausus es me dicere, quoniam super pios deos agonizor ? Probus dixit : Utinam cæcus esses oculis, et non corde ! nunc autem cum te speras videre, in tenebris es, et non vides. Maximus dixit : Debilis toto corpore, inique, audes talia in me dicere, quoniam adhuc oculos tuos sanos dimisi in te ? Probus dixit : Etsi oculi mei non sint in corpore meo, propter iniquitatem tuam, sed oculi cordis mei non possunt excæcari ab homine. Maximus dixit : Ego ejiciam oculos tuos, et in hoc cruciabo te, insensate. Probus dixit : Noli solum sermonibus hæc promittere, volens intimidare servum Dei : sed si vere perfeceris, quod dicis, non tristabor. Invisibilem enim oculum nocere non poteris. Maximus dixit : Pungite oculos ejus, ut vivens minutatim *mm* a lumine isto separetur. Probus dixit : Ecce et oculos corporis mei abstulisti : sed numquam tibi bene fit, crudelissime tyranne, ut possis oculis interiores tollere.

C

mm

expungi :

35 Maximus dixit : Totus in tenebris es, inique, et talia loqueris ? Probus dixit : Si scires tenebras, quæ sunt in te, magnificares me, impie. Maximus præses dixit : Mortuus es totus in carne, et non cessas de multiloquio, iniquissime ? Probus dixit : Usquequo habeo spiritum meum in me, non tacebo in Deo meo, qui me fortem facit. Maximus dixit : Post ista tormenta vivere te speras ? aut putas dimittam te lætum mori ? Probus dixit : In hoc pugnam agonizor, ut confessionem bonam et integram perficiam, et a te occidar sine misericordia.

D

προαιρέσεώς σου ταῦτα πάσχειν. Πρόβος εἶπεν· Ὁ Θεός μου φιλάνθρωπος ὢν οὐδενὶ κακῶς ἀνθρώπῳ θέλει· ἀλλὰ ἕκαστος τὸ συμφέρον οἶδεν ἑαυτῷ, αὐτεξούσιος ὢν καὶ κύριος καθ᾽ ἑαυτὸν τοῦ ἰδίου λογισμοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἐκχέατε αὐτῷ οἶνον ἐκ τῶν βωμῶν, καὶ κρέας βάλετε εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ. Πρόβος εἶπεν· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ υἱὲ τοῦ Θεοῦ ζῶντος, ἴδε ἐξ ὕψους ἁγίου σου τὴν βίαν, καὶ κρίνον τὴν κρισιν* μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Πολλὰ ὑπομεμενηκώς, πανάθλιε, ἴδε, τῷ βωμῷ ἀπεγεύσω, τί λοιπὸν ἔχεις ποιῆσαι; Πρόβος εἶπεν· Οὐδὲν μέγα ἔπραξας, ἄκοντί μοι τῶν ἀκαθάρτων σου θυσιῶν ἐκχέας τῇ βίᾳ πως, ἵνα* οἶδεν ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσίν μου.

* Ed. δίκην

* Ed. ἀλλὰ

33 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καὶ ἔφαγες καὶ ἔπιες, ἀναίσθητε. Ἐπαγγέλου καὶ ἑαυτῷ τοῦ πράττειν, ἵνα καθαιρεθῇς τῶν δεσμῶν σου. Πρόβος εἶπεν· Μή σοι καλῶς, παράνομε, ἵνα νικήσῃς μου τὴν πρόθεσιν, καὶ βεβηλώσῃς μου τὴν ὁμολογίαν. Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι εἰ καὶ τῶν ἀκαθάρτων σου βρωμάτων ὅλων ἐκχέῃς μοι, οὐδέν με βλάψεις. Τὴν γὰρ βίαν μου ὁρᾷ ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καύσαντες τοὺς ὀβελίσκους, τὰς κνήμας αὐτοῦ διαφλέξατε. Πρόβος εἶπεν· Οὔτε τὸ πῦρ σου, οὔτε αἱ βάσανοί σου, οὔτε, ὡς πολλάκις εἴρηκα, ὁ πατήρ σου σατανᾶς πείσει τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἀποστῆναι τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ὁμολογίας. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Οὐδὲν τοῦ σώματός σου ἔχεις ὑγιες τὸ λοιπὸν, καὶ ἔτι ἀσυνετεῖς, πανάθλιε; Πρόβος εἶπεν· Τὸ σῶμά μου διὰ τοῦτο ἐξέδωκά σοι, ἵνα ἡ ψυχή μου ὑγιὴς διαμείνῃ καὶ ἄσπιλος. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἥλους ὀξεῖς πυρώσαντες πείρατε τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Πρόβος εἶπεν· Δόξα σοι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὅτι καὶ τὰς ἐμὰς χεῖρας κατηξίωσας ἡλωθῆναι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Αἱ πολλαὶ βάσανοι, Πρόβε, μωρότερόν σε γενέσθαι παρασκευάζουσιν.

E

34 Πρόβος εἶπεν· Ἡ πολλή σου ἐξουσία καὶ ἡ ἀμέτρητος κακία, ὦ Μάξιμε, ἀληθῶς οὐ μόνον μωρὸν, ἀλλὰ καὶ τυφλὸν ἐποίησάν σε· ἃ γὰρ πράττεις, οὐ γινώσκεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀνόσιε, μωρὸν καὶ τυφλὸν τολμᾷς λέγειν τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας θεῶν ἀγωνιζόμενον; Πρόβος εἶπεν· Εἴθε τυφλὸς ἦς τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ μὴ τῇ καρδίᾳ· νῦν δὲ νομίζων βλέπειν, ἐν σκότει τυγχάνεις ὁρῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀνάπηρος ὡς ὅλον τὸ σῶμά σου αἰτιάσαι με, δύστηνε, ὅτι καὶ τοὺς ὀφθαλμούς σου εἴασα ἀκμὴν ὑγιεῖς εἶναι; Πρόβος εἶπεν· Εἰκαὶ οἱ ὀφθαλμοί μου μὴ ὦσιν ἐν τῷ σώματί μου διὰ τὴν σὴν ὠμότητα, ἀλλ᾽ οἱ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τυφλωθῆναι ὑπὸ ἀνθρώπων οὐ δύνανται. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἐγὼ ἐκκόψας τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἐν τούτῳ σε τιμωρήσομαι, ἀνόητε. Πρόβος εἶπεν· Μή μοι μόνον λόγοις ἐπαγγέλου· οὐ γὰρ φοβερίσῃς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ εἰκαὶ ἔργοις τοῦτο πράξεις, οὐ λυπήσεις με. Τὸν γὰρ ἀόρατον ὀφθαλμόν μου οὐκ ἂν ἀδικῆσαι δυνηθῇς. Μάξιμος ἡγεμων εἶπεν· Ἐκκεντήσατε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἵνα κἂν ζῶν ὀλίγον τοῦ φωτὸς ἀποστερηθῇ. Πρόβος εἶπεν· Ἴδε, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου τοῦ σώματος ἔλαβες, ἀλλὰ μή σοι καλῶς, ὠμότατε τύραννε, ἵκα δυνηθῇς ἐμὲ τοῦ ζῶντος ὀφθαλμοῦ στερῆσαι.

F

35 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ὅλος ὢν ἐν τῷ σκότει, πανάθλιε, λαλεῖς; Πρόβος εἶπεν· Εἰ ᾔδεις τὸ ἐν σοι σκότος, ἐμακάριζες με, δυσσεβέστατε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Νεκρος ὢν ὅλον τὸ σῶμά σου, τοῦ φλυσρεῖν οὐκ ἀφίστασαι, δύστηνε; Πρόβος εἶπεν· Ἕως ὅτε τὸ πνεῦμά μου ἐν ἐμοὶ μένῃ, οὐ παύσομαι λαλῶν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Θεῷ διὰ Χριστοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Μετὰ ταύτας βασάνους ζῆν ἔτι προσδοκᾷς, καὶ οὐκ οἶδας ὅτι οὐδὲ σεαυτῷ σε ἀποθανεῖν καταλείψω. Πρόβος εἶπεν· Εἰς τοῦτο ἀθλῶ σοι καὶ ἀγωνίζομαι, ἐπικατάρατε, ἵνα ἡ καλή μου ὁμολογία τελεία γένηται, σοῦ μὲν ὁπωσδήποτε ἀποκτείναντος,

A νάντος, ἀνελεῆμον καὶ μισάνθρωπε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κατ' ὀλίγον σε ἀναιρῶ ταῖς πληγαῖς, ὡς ἄξιος εἶ. Πρόβος εἶπεν· Ἐξουσίαν ἔχεις, ὑπερήφανε, τυράννοις ὑπηρετῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἄρατε αὐτὸν, καὶ δήσαντες σιδήροις φυλάττετε εἰς τὸ δεσμωτήριον, μήτις τῶν ὁμοφύλων αὐτοῖς πλησιάζων μακαρίζῃ αὐτοῖς, ἐφ' οἷς ἀσεβοῦντες ὑπομεμενήκασι· παρ' ἐμοῦ δηλαδὴ μετὰ τὴν δικασίμην θηρίοις παραδοθησόμενον*. Κάλει τὸν ἀνοσιώτατον Ἀνδρόνικον.

* Ed. Big. παραδοθήσεσθαι μέλλοντας

36 Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· Ἕστηκε, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Κἂν νῦν τὸ νεόν σου τῆς ἡλικίας ἐλεήσας, Ἀνδρόνικε, σώφρονα λογισμὸν ἔδωκας ἑαυτῷ τοῦ εὐσεβῆσαι εἰς τοὺς θεούς; ἢ ἔτι τῇ προτέρᾳ μανίᾳ κέχρησαι τῇ μηδὲν σε ὠφελῆσαι δυναμένῃ; εἰ μὴ βουληθείης ἀνέσχασθαί μου, καὶ θῦσαι τοῖς θεοῖς, καὶ τοῖς τε αὐτοκράτορσι τιμὴν τὴν δέουσαν ἀπονεῖμαι, οὐχ ἕξεις παρ' ἐμοῦ τινὰ παραμυθίαν οἴκτου οὐδεμίαν. Ὥστε προσελθὼν θῦσον καὶ σώθητι. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Μή σοι καλῶς εἴη, πάσης ἀληθείας ἐχθρὲ καὶ ἀλλότριε, καὶ θηρίων ἀναιδέστατε τύραννε· τὰς ἀπειλάς σου πάσας ὑπήνεγκα, καὶ νῦν πείθειν με δοκεῖς, ἐφ' οἷς ἀσεβῶν καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους τιμωρούμενος κελεύεις B παρανομεῖν; Ἀλλ' οὐ λύσεις μου τὴν ὁμολογίαν πρὸς Θεόν. Ἕστηκα γὰρ ταῖς ὠμοτάταις ἐπινοίαις σου ἀγωνιζόμενος ἐν Κυρίῳ, καὶ δείξω σοι τὴν νεανίαν καὶ εὔτονον φρόνησιν τῆς ψυχῆς μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Δοκῶ σε μαίνεσθαι, καὶ δαιμόνιον ἔχεις. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Δαιμόνιον εἰ εἶχον, ἐπειθόμην ἄν σοι. Νῦν δὲ ἄνευ δαίμονος ὢν οὐ πείθομαι. Δαίμων δὲ ὅλως εἶ καὶ τὰ τῶν δαιμόνων πράττεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Καὶ οἱ πρότερόν σου ἔλεγον, ἅπερ ἤθελον πρὸ τῶν βασάνων· ὕστερον δὲ τῇ τῶν πληγῶν ὠμότητι πεισθέντες εὐσεβῆσαι τοῖς θεοῖς, εὐγνώμονες γεγόνασι περὶ τοὺς σεβαστοὺς, καὶ σπείσαντες αὐτοῖς ἐσώθησαν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Οὐδὲν ἔξωθεν τῆς κακῆς σου φρονήσεως λέγεις ψευδόμενος· καὶ γὰρ οἷς θρησκεύεις πλανώμενος, οὐχ ἑστήκασιν ἐν ἀληθείᾳ, ψεύστης γὰρ ὑπάρχεις, ὡς καὶ ὁ πατήρ σου. Διὸ κρινεῖ σε ὁ Θεὸς ἐν τάχει, ὑπηρέτα τοῦ σατανᾶ καὶ πάντων τῶν δαιμόνων. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Εἰ μή σοι χρήσωμαι ὡς ἀσεβεστάτῳ, καὶ καθαιρήσω σοι τὸ εὔτονον. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Οὐ φοβηθήσομαι οὔτε τὰς ἀπειλάς σου ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ μου.

C

37 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Προσαγάγετε πῦρ καὶ κατ' ὀλίγον δεσμεύσαντες προσάψατε τῇ κοιλίᾳ αὐτοῦ. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἐὰν καὶ ὅλως καυθήσομαι ὑπό σου, καὶ ἔτι ἐμπνέω, οὐ νικήσεις με, ἐπικατάρατε τύραννε. Πάρεστι γὰρ ὁ ἐνδυναμῶν με Θεὸς, ᾧ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν. Ἕως πότε οὐ πείθῃ μωρὸς ὤν; κἂν ἑαυτῷ θέλησον ἀποθανεῖν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἕως ὅτε ζῶ, νικῶ σου τὴν κακίαν, ὅλως ὑπὸ σοῦ ἀναιρεθῆναι σπουδάζων. τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ καύχημά μου ἐν Θεῷ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Προσαγάγετε αὐτῷ τοὺς ὀβελίσκους πεπυρωμένους κατὰ τῶν μεσοδακτύλων. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἀσύνετε καὶ Θεοῦ πολέμιε, πάσης ἐπινοίας τε τοῦ σατανᾶ μεστὸν ὅλον*, ὁρῶν τὸ σῶμά μου καταπεφλεγμένον ὑπὸ τῶν βασάνων σου, νομίζεις ἔτι με φοβεῖσθει τὰς ἐπινοίας σου; Ἔχω δὲ τὸν Θεὸν ἐν ἐμοὶ, ᾧ λατρεύω διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· καταφρονῶ σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Μωρὲ, τοῦτο οὐκ οἶδας, ὅτι ὃν ἐπικαλῇ ἄνθρωπόν τινα γεγενημένον κακοῦργον, ὑπὸ ἐξουσίᾳ δὲ Πιλάτου, τινὸς ἡγεμόνος, ἀνηρτῆσθαι σταυρῷ, οὗ καὶ ὑπομνήματα κατάκεινται.

* forte μεστὸς ὅλος

38 Ἀνδρόνικος εἶπεν· Φιμώθητι, ἐπικατάρατε,

Maximus dixit : Paullatim te plagis interficiam, ut dignus es. Probus dixit : Habes potestatem, ministrans impiis et tyrannis. Maximus dixit : Tollite, et ligate eum, et servate in custodia : et nemo de sodalibus eorum accedens magnificet eos, super quod impii permanserunt : a me autem proximo munere nn tradentur ad bestias. Alium sequentem ejus offerte injustissimum Andronicum. Ex Ruinartio.

nn

36 Demetrius centurio dixit : Præsto est, Domine. Maximus præses dixit : Vel nunc ætati tuæ consule. Prudenti sensu cogitasti tibi, ut sis pius in deos? An adhuc in præterita immanitate voluntatis perseveras, quæ tibi prodesse non potest? sed voluntati meæ consenti, et sacrifica diis, quos et ipsi principes honorant; honores autem reddent, quos et tu accipies. Nam nullam aliter a me consolationem invenies oo. Ergo accede, et sacrifica, et salvus eris. Andronicus dixit : Numquam tibi bene sit, ab omni veritate aliene, atrocitate ferarum plene tyranne, omnem crudelitatem tuam ostendis : et nunc quasi persuadebis E mihi, in quo impie servos Dei crucians, jubes me extra legem facere pp? Sed non solves confessionem meam, quam habeo in Deo. Assisto duritiæ tuæ, et cogitationibus tuis agonizor in Domino. Ostendam tibi ætatis continentiam, et virtutem sapientis animæ. Maximus dixit : Videris mihi quasi rabidiare, et dæmonium habere. Andronicus dixit : Si dæmonium haberem, consentirem tibi. Nunc autem sine dæmonio sum, quia dæmoniis non acquiesco. Tu autem dæmon es totus, et quæ dæmoniorum sunt, ipsa operaris. Maximus dixit : Qui ante te voluerunt loqui, multa ante tormenta locuti sunt, quæ voluerunt; postea autem a plagis et pœnis, quæ eis appositæ sunt, confessi sunt se esse pios diis et principibus sacrificantes, et salvati sunt. Andronicus dixit : Nihil extraneum operaris malitiæ cogitationis tuæ, mendacium dicens. Nam quos colis, numquam in veritate steterunt. Judicet te Deus citius, omnium malorum minister qq. Maximus dixit : Si non sic egero, sicut impius ero, deponam omnem superbiam et virtutem tuam rr. Andronicus dixit : Non timeo te, neque iram tuam. Resistam tibi in no- F mine Domini Dei mei.

S. Andronico vero, non minus in fide constanti,

oo

pp

qq

rr

37 Maximus dixit : Date papyrum, et manipulos inde facite, et apponite ignem ventri ejus. Andronicus dixit : Etsi totus arsero, et fuerit in me spiritus, non me vinces, maledicte. Præsto est enim, qui me confortat Deus meus, cui servio. Maximus dixit : Quousque non acquiesces, insensate? Vel quæris leto tuo mori? Andronicus dixit : Usquequo vivo; vincam malitiam tuam. Totus festino a te interfici : gloria enim est mihi in Deo. Maximus dixit : Incendite obeliscos, et candentes ponite inter digitos ejus. Andronicus dixit : Insensate, et Dei contemptor, omni cogitatione satanæ plenus es totus. Vides enim corpus meum ustulatum a pœnis tuis; et putas, quoniam timeo cogitationes tuas? Sed habeo Christum in me : contemno te. Maximus dixit : Iniquissime, non scis, quem invocas Christum, hominem quemdam ss factum sub custodia Pontii Pilati punitum tt, cujus et Acta reposita sunt uu.

ventre maduri, obeliscos ignitos digitis inserri;

ss

tt uu

38 Andronicus dixit : Obmutesce, spiritus

Ex Ruinartio.

cumque nec sic flecteretur,

immunde. Non enim licet tibi loqui de hoc, inique. Si enim dignus esses, non deliquisses in servos Dei. Nunc autem ab spe ejus alienatus es. Non enim te solum perdidisti, sed et eos, qui consentiunt tibi, quibus vim facis, iniquissime. Maximus dixit: tu autem quod lucrum habes, immanissime *xx* omnium, fide et spe hominis, quem dicis Christum? Andronicus dixit: Lucrum magnum habeo, et habebo mercedem propter hæc omnia, quæ sustineo. Maximus dixit: Nolo tormentis aliis pœnas tibi adjicere, aut semel te morti tradere, sed bestiis te faciam dari, ut videas membra tua singula a bestiis corrumpi ante exitum animæ tuæ. Andronicus dixit: Insensate, et Dei contemtor, omni cogitatione satanæ plenus es totus, qui omnium bestiarum ferocior es, et omnium homicidarum scelestior, qui nihil delinquentes neque accusatores habentes pœnis interficis, sicut homicidas. Ideo Deo meo servio, et condemno *yy* omnes austeritates tuas. Adhibe ergo, si qua putas tormenta, iniquissime, et invenies in Christo Domino meo virtutem meam.

xx — *yy*

B

carnes profanas in os ingeri,

39 Maximus dixit: Aperite os ejus, et immittite ei carnes de ara, et infundite ei vinum. Andronicus dixit: Domine Deus meus, vide vim, quam patior. Maximus dixit: Quid jam habes facere, maledicte dæmon? In quos pius esse noluisti, ut sacrificares, jam gustasti de ara illorum. Andronicus dixit: Insensate et tyranne, vim patientem cum periculo perfudisti me eo, quod non me coinquinat, quia non voluntarie hoc feci: sicut scit Deus, qui scrutatur cogitationes, qui potens est liberare me ab ira satanæ et ministrorum ejus. Maximus dixit: Quousque insensatus et inscius loqueris ea, quæ te non salvabunt? Andronicus dixit: Ego salutem meam a Deo exspecto; ignorans autem sum, si dolens ista sustineo *zz*. Maximus dixit: Usquequo stultitia seduceris, insipiens? faciam tibi linguam incidi, ut vel sic non multum loquaris. Inde me contemnis, quoniam adhuc sustineo, et vanum te feci. Andronicus dixit: In hoc te peto, ut abscindas a me labia mea, et linguam, in quibus putas inquinamenta tua immisisse.

zz

C

dentis excidi, linguamque præcidi jubet

40 Maximus dixit: Usquequo sustines, insipiens, positum te in pœnis? Ecce, sicut præcepi, gustasti de sacrificiis. Andronicus dixit: Numquam tibi bene sit, tyranne, neque bis, qui tibi dederunt potestatem istam, ut acquiescam tibi, et inquinamenta immundorum sacrificiorum vestrorum gustem. Tu autem scito, quid egisti cum servis Dei. Videat Altissimus, et judicet te *aaa*. Maximus dixit: Maledicis principes, o malum caput, qui diuturnam et almam pacem præstiterunt *bbb*. Andronicus dixit: Ego maledixi et maledico potestates, et sanguibibulos, qui sæculum everterunt, quos Deus brachio suo alto evertat, et conterat, et perdat, et det super eos iram; ut sciant quid agant in servos Dei. Maximus dixit: Mittite ferrum in os ejus, et excutite ei dentes, et malam et blasphemam linguam excidite, ut discat non blasphemare in principes. Dentes autem ejus et blasphemam linguam tollite, et comburite, et cinerem facite, et ubique spargite, ut nemo de consortibus ejus impiis, aut de mulierculis aliqua colligat, aut servet, quasi pretiosum aliquid aut sanctum æstimet. Ipsum

aaa — *bbb*

οὐκ ἔξεστίν σοι λέγειν. Οὐ γὰρ ἄξιος εἶ λαλῆσαι περὶ τούτου, ἀσεβέστατε· εἰ γὰρ ἦς ἄξιος, μακάριος ὤν, οὐκ ἠσέβεις εἰς τοὺς δούλους αὐτοῦ. Νῦν δὲ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἠλλοτριωμένος, οὐ μόνον ἑαυτὸν ἀπώλεσας, ἀλλὰ καὶ βιάζῃ τοὺς αὐτοῦ, παρανομώτατε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Σὺ δὲ τί ὠφελήσεις, ἀπονενοημένος ὤν, τῇ πίστει καὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ κακούργου, οἷπερ λέγεις, Χριστοῦ; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Καὶ ὠφελήθην καὶ ὠφεληθήσομαι δι' ὧν καὶ ταῦτα ὑφίσταμαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· * Βούλομαί σε βασανιστηρίοις χρησάμενος συντόμως ἀπαλλάξαι· ἀλλὰ θηρίοις παραδοθεὶς ἕκαστον τῶν μελῶν σου ἀναλισκόμενον ὁρῶν τοῦ ζῆν ἀπαλλάξεις. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Σὺ γὰρ οὐ πάντων τῶν θηρίων ἀγριώτερος εἶ, καὶ πάντων τῶν ἀνδροφόνων ἀποτομώτερος, ὅτι τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας ἢ κατηγορουμένους ἐπ' ἀδικίᾳ τινὶ ἐτιμωρήσω ὡς φονέας; ὅθεν ἐγὼ τῷ Θεῷ μου λατρεύω ἐν Χριστῷ, οὐ παραιτοῦμαί σου τὰς ἀπειλάς. Πρόσαγε, εἴ τι νομίζεις, βασανιστήριον χαλεπώτατον, καὶ εὑρήσεις τὸ ἀνδρεῖόν μου.

D

* *adde* ὢ

F

39 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀνοίξαντες αὐτοῦ πρῶτον τὸ στόμα, ἐμβαλετε αὐτῷ κρέας τῶν βωμῶν, καὶ ἐγχέατε αὐτῷ οἶνον. Ὁ δὲ Ἅγιος εἶπεν· Κύριε ὁ Θεός μου, ἴδε τὴν βίαν μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Τί λοιπὸν ποιεῖς, κακοδαῖμον, εἰς οὓς εὐσεβῆσαι οὐκ ἠθέλησας καὶ θύσαι, ἴδε ἀπεγεύσω ἐκ τῶν βωμῶν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Μωρὲ καὶ τυφλὲ καὶ ἀνόητε τύραννε, βιαζόμενος μετὰ ἀνάγκης ἐνέχεάς μοι· οἶδεν ὁ Θεός, ὃς ἐμβατεύει τοὺς λόγους, ὃς καὶ δυνατός ἐστὶ ῥυσασθαί με ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἕως πότε μωραινεις τὰ μηδὲν σε ὠφελοῦντα. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἐγὼ καὶ τὴν ὠφέλειαν προσδοκῶν ἐκ Θεοῦ ὑπομένω ταῦτα. Ἀλλὰ σὺ οὐκ ἐπίστασαι, ἃ ἀποβλεπόμενος καρτερῶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἕως πότε μωραίνεις; γλωσσοτομήσω σε, ἵνα καὶ οὕτως μὴ φλυαρῇς. Καταγινώσκεις μου, ὅτι ἀνεξικακῶν μωρότερον σε ἐποίησα γενέσθαι; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Εἰς τοῦτο ἀξίῶ, περίελε μου τὰ χείλη καὶ τὴν γλῶτταν, ἐν οἷς ἔδοξας τά μιάσματά σου ἐπιβεβληκέναι μοι.

40 Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Ἀνόητε, διὸ μέχρι τοῦ νῦν καρτερεῖς τιμορούμενος; Ἴδε τούτων, ὡς εἶπον, ἀπεγεύσω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· Μή σοι καλῶς εἴη, τύραννε μιαρώτατε, μήτε τοῖς τὴν ἐξουσίαν ταύτην δεδωκόσι σοι, ἵνα ἐγὼ τῶν ἀσεβεστάτων θυσιῶν ἀλισγηθῶ. Σὺ δὲ ὄψει τί ἐποίησας κατὰ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ. Μάξιμος εἶπεν· Τολμᾷς ὑβρίζειν τοὺς αὐτοκράτορας, ὢ κακὴ κεφαλή, τοὺς βαθεῖαν εἰρήνην τῷ κόσμῳ παρεσχηκότας; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Ἐγὼ καὶ ὑβρίζω, λοιμοὺς ὄντας καὶ αἱμοπότας, οἵτινες τὸν κόσμον ἀνάστατον ἐποίησαν, οὓς ὁ Θεὸς τῇ ἀθανάτῳ χειρὶ αὐτοῦ, μὴ μακροθυμήσας εἰς αὐτούς, ἀμείψηται τῇ τοιαύτῃ παιδίᾳ, δι' ἧς δυνήσονται γνῶναι, ἃ πράττουσιν εἰς τοὺς δούλους αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Βαλόντες σίδηρον εἰς στόμα αὐτοῦ καὶ τὴν ἀναιδῆ καὶ βλάσφημον γλῶσσαν αὐτοῦ περιέλετε, ἵνα μάθῃ μὴ βλασφημεῖν εἰς τοὺς σεβαστούς· καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τοὺς ὀδόντας τῆς μιαρᾶς κεφαλῆς καύσατε. Καὶ τεφρώσαντες αὐτά, πάντα διαράνατε, ὡς μή τινα τῶν ὁμοφύλων τῆς ἀσεβεστάτης αὐτοῦ θρησκείας γυναικάρια ἐπιτηρήσαντα ἐπικομίσασθαι, καὶ φυλάττειν ὡς τίμια αὐταῖς ὄντα καὶ ἅγια. Αὐτὸν δὲ λαβόντες φυλάττετε ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ παραδόντες, ἵνα ἅμα σὺν τοῖς ἀσεβεστάτοις

F

* *Ed.* ἑταίροις

τοῖς ἑτέροις* αὐτοῦ κακούργοις, τῇ ἑξῆς θηρίοις παραδοθῶσιν, καὶ δὴ ταῦτα οὕτως ἐγένετο.

autem tollite, et custodite eum, ut simul cum consortibus suis proximo munere offeratur bestiis. Ex Ruinarto

ANNOTATA.

a *Recte interpres Latinus :* in Anazarbo, *corrigendumque in textu Græco* ἐν Μαμψίστοις, *uti num.* 18 *Commentarii prævii dictum est.* Ἐν Ἀναζάρβῳ *recte quidem legitur apud Bigotium et in Ms. nostro Vaticano : sed utrobique additur :* τῇ ἐνδόξῳ μητροπόλει, illustri metropoli, *qua appellatione Anazarbus primum, Theodosio II imperante, gaudere cœpit, uti dictum supra est ex Joanne Malela num.* 7 *Commentarii prævii.*

b *Græce legitur* καὶ νῦν : *at in Ms. nostro Vaticano* κἂν νῦν, saltem nunc.

c *Legitur in textu Græco* ἀνοχῇ, tolerantia ; *apud Bigotium et in Ms. nostro Vaticano* ἀγκάνῃ cruciatu.

d *Pressius sensum ita reddo :* Visne saltem nunc, plagarum cruciatu persuasus, discedere, Tarache, ab impudenti tua confessione? Igitur accede sacrifica diis, per quos omnia consistunt.

e *Textus Græcus habet :* Nec tibi, nec illis bene sit.

f *Græce sic habetur :* Putasne per hujusmodi impudentiam vincere? Præciso capite, te e medio tollam.

g *Id est*, merito.

h *Sequitur Græce :* Impie et scelestc.

i *Græce :* Neque tu, neque principes tui, neque pater tuus Satanas, neque dæmones, quos B deceptus colis.

k *Adde ex Græco :* In contumacia te constitui, impiissime. E

l *Ita legitur etiam apud Surium et Bigotium : Græce legitur :* Teipsum damna. *Pro* ἑαυτῷ *apud Bigotium est :* ἑαυτόν.

m *Græca sic habent :* Ego enim, ut novit Deus meus, cui servio, vel vultum tuum exsecror ; neque vero respondere tibi vellem.

n *Adde :* Tarsi.

o *Adde :* Mopsuestiæ.

p *Sequitur Græce :* Verum percipe.

q *Græce :* Auxi tibi impudentiam magis non puniens te.

r *Rescripserat nimirum Diocletianus ad Salustium præsidem :* Milites neque tormentis, neque plebeiorum pœnis in causis criminum subfungi concedimus ; etiamsi non emeritis stipendiis suis videantur esse dimissi : exceptis iis scilicet, qui ignominiose sunt soluti. *Vide cod. Justin. lib.* 9 *tit.* 41 *num.* 8. *Sequitur in Græco :* Cæterum non fugio vesaniam tuam, fac quod vis.

s *Græce habetur :* Ignominiose solutus es.

t *Apud Surium legitur :* Commoveris : *Græce* ; Quid prorsus moraris ?

u Cogis me, miser, ut alium erga te animum induam.

x Arbitror, te ante non recte vixisse, aut ante tribunal meum præstigiis, ut aliqui aiunt, uti.

y *Græce legitur :* Nihil tibi proderunt hi sermones tui.

z *Adde :* Cum prope nos sit.

aa *Vide litt.* aa *cap. præcedente.*

C bb *Hæc Maximi ad Probum verba ita interpretor :* Vide, teque met ipsum hortare, ne in eadem incidas, Probe, quæ tu nuper, et prior ille infelicissimus sustinuistis ; hoc autem de te optimor atque confido, ut, quoniam prudens es, mutato consilio, volens una nobiscum sacrifices, ut a nobis, edito in Deos pietatis specimine, honoreris. Accede, atque hoc age. F

cc *Græce :* Neque adulatione proficies, nec persuadebis minis, nec futilibus tuis sermonibus animi mihi robur emollies.

dd *Græce :* Quid moraris, insane, nec palam ostendis furorem tuum ?

ee *Additur Græce :* Licet semper mentitus.

ff *Græce legitur :* Priusquam aliquid magis ignominiosum a me patiaris, mitte, re perpensa, istam stultitiam tuam, et tui ipsius misertus, mihi tamquam patri ausculta, Deosque venerare. *Pro* magis ignominiosum *editio Bigotiana habet,* quid atrocius τί ὠμότερον.

gg *Adde :* Et judicabit inter te et me.

hh *Post* τὸ unusquisque *Græce sequitur :* Quid sibi conveniat novit, sui juris, et proprii arbitrii Dominus.

ii *Adde ex textu Græco :* Invito.

kk *Editio Bigotiana habet :* βωμῶν : *vox* βρῶμα Escam *vel* Cibum *significat ; sed res eodem recidit.*

ll *Græce legitur :* Et adhuc deliras ?

mm *Lege Græce :* ἵνα ζῶν κατ' ὀλίγον.

nn *Id est, ludis publicis.*

oo *Ita textus Græcus :* An nunc saltem, ætatis tuæ misertus, prudens tibimet dedisti consilium, Andronice, ut Deos venerere? An ut in pristina persistas insania, nihil tibi profutura? si obtemperare mihi, ac diis sacrificare, debitumque imperatoribus deferre honorem nolis, nullum habebis a me commiserationis solatium.

pp *Græce sic legitur :* Minas tuas omnes sustinui, et nunc ea persuadere mihi putas, quibus impie Dei servos puniens, peccare in legem jubes ?

qq *Græce :*

Ex Ruinartio.

qq *Græce :* Satanæ omniumque dæmonum minister. D

rr *Apud Bigotium sic legitur :* εἰ μή σοι χρήσομαι, ὡς ἀσεβεστάτῳ, καὶ καθελῶ σου τὸ εὔτονον, οὐδὲν ὠφελήσω. Nisi tecum egero, tamquam cum scelestissimo, et istam tibi animi firmitatem abstulero, nihil profecero.

ss *Additur Græce :* Malefactorem.

tt *Græce :* Cruci affixum.

uu *Vide Comment. prævium num.* 15.

xx *Græce legitur :* Demens.

yy *Græce :* Non detrecto.

zz *Sequitur Græce :* Ignoras autem, ad quæ respiciens ista sustineam.

aaa *Hæc periodus abest a textu Græco.*

bbb *Pax alta et diuturna anno* 290, *cui sanctorum Martyrum necem Baronius affixit, non quadrat. Vide Comment. prævium num.* 14.

CAPUT IV.

Supremum SS. Martyrum supplicium et sepultura.

Denique in theatrum adducti,

Tertiam *a* antem confessionem consummaverunt ita Martyres Dei. Impius autem et maledictus Maximus advocans ad se Terentianum, sacerdotem civitatis Ciliciæ *b*, jussit ei altera die parare munus civitati *c*. Et Terentianus mox jussit his, qui præerant bestiis, omnia parare. Hanc autem facto omnis civitas, virorum et mulierum multitudo, exierunt in amphitheatrum. Est autem locus spectaculi a civitate mille passuum plus minus. Et cum impletum esset amphitheatrum populo, venit Maximus, ut perficeret spectaculum. Et cum multæ horæ transissent, multorum jacentium corpora gladiatorum a feris devorata sunt *d*. Nos vero cum essemus in absconso exspectantes, et diligenter custodientes, et cum omni metu respicientes; subito jubet impius Maximus militibus suis, ut sanctos Dei Martyres exhiberent. Milites autem angariaverunt homines, et imposuerunt Martyres eis, et portaverunt eos ad amphitheatrum. Non enim poterant ambulare a laceratione pœnarum, et ab exustione ignis.

C

ferisque objecti,

42 Quos ut vidimus a militibus adduci, accedentes modicum in proximo gradu montis, cum festinantia posuimus nos cum magna deprecatione lacrymarum in media fissura petrarum, et quievimus modicum. Et cum introducti fuissent, in medio amphitheatri projecti sunt, et factus est timor magnus, et murmur populi, dicentium : Injustus judex, qui sic judicavit. Nam et multi spectaculum dimiserunt, atque contemnentes ibant murmurantes adversus Maximum. Maximus autem mandavit militibus suis, ut eos, qui discedebant, notarent, ita ut post modum eos audiret. Jussit autem feras multas laxari. Et cum exisseut bestiæ, non tetigerunt corpora sanctorum : et plus iratus est impius Maximus, jussit vocari custodes ferarum *e*, et jussit eos cædi; et cum multa comminatione dixit, eis ut dimitterent atrocissimam feram, quam haberent. Illi autem a timore dimiserunt ursum *f* pessimum, quem dicebant ipsa die tres homines occidisse. Et appropinquavit ad corpora Sanctorum, et nullum corpus contaminavit. Et cum transisset, venit ad sanctum Andronicum, et sedens lingebat vulnera ejus *g*.

Τὰ ἀκόλουθα τῆς ἐπιστολῆς πρὸς Ἰκονίους, τῶν ἕνδεκα ἀδελφῶν περὶ τῆς τελειώσεως τῶν Μαρτύρων. Τῆς τοίνυν τετάρτης* ἐξετάσεως γενομένης τῶν ἁγίων Μαρτύρων τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀνοσιώτατος Μάξιμος μετακαλεσάμενος Τερεντιανὸν τὸν Κιλικάρχην, αὐτὸν φιλοτιμῶν, ἐκέλευσε τῇ ἑξῆς πάνδημον θέαν ἐπιτελεῖν τῶν κυνηγίων τῇ πόλει. Καὶ ὁ Τερεντιανὸς παραχρῆμα τοῖς ἐφεστῶσι τῶν θηρίων ἑτοίμως γενέσθαι διέταττεν. Πρωίας δὲ γενομένης, πᾶσα ἡ πόλις σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις ἐξεῖσαν ἐπὶ τὸ στάδιον. ἦν γὰρ ὁ τόπος τοῦ θεορίου τούτοις ἀπὸ μηλίου μικρὸν πλείονος ἑνός· πληρωθέντος δὲ τοῦ ἀμφιθεάματος τῶν ὄχλων, ἀνίει ὁ ἀνοσιώτατος Μάξιμος ἐπιτελῶν καὶ συνθεωρῶν αὐτοῖς. Ὡς δὲ καιρὸς εἶχε τῆς θέας αὐτοῖς, καὶ τὸ τῆς ἡμέρας μέτρον ὑπεχώρει, πολλῶν πεπτωκότων ἀνθρώπων, τούτων μὲν καὶ ἐκ τῶν σφαγιασθέντων ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν δουλαρίων μὲν μαχαίρᾳ, τούτων δὲ καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων ἀναιρεθέντων· ἡμῶν δὲ παραμενόντων καὶ παρατηρουμένων ἀνυπόπτως τὴν φυλακὴν, στρατιῶται ἀποστέλλονται ἐξαίφνης ἀπὸ τοῦ μιαρωτάτου Μαξίμου, καὶ τινας ἀγγαρεύσαντες ἁπλῶς ἐπιτιθέασι φέρειν τοὺς Μάρτυρας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸ θηριομαχεῖν. Οὐ γὰρ οἷοί τε ἦσαν ἐπὶ τὸ βαδίζειν, ὡς ἐκ τῶν πληγῶν καὶ καυστηρίων ὀγκώμενοι. *Ed τρίτης E

42 Ὡς οὖν ἴδομεν τούτους ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν φερομένους, προσελθόντες ὀλίγον ἀνίημεν ἐν τῷ πλησίων ὄρει μετὰ σπουδῆς, καὶ καθίσαντες ἑαυτοῖς συμπολλοῖς εὐχῶν* τε καὶ δάκρυσιν καὶ στεναγμοῖς κατὰ τῶν πετρῶν ἡσυχάζομεν. Τῶν δὲ Ἁγίων εἰσαχθέντων εἰς τὸ μεσώτατον τοῦ ἀμφιθεάματος, καὶ γογγυσμοῦ οὐκ ὀλίγων* ὑπὸ τῶν ὄχλων γενομένου, τῶν μὲν χαλεπαινόντων ἐπὶ τῇ ἀνοσίᾳ κρίσει τῶν καταδικασθέντων, τῶν δὲ τὴν θεωρίαν αὐτῶν ἀρνουμένων, ὡς ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγους ὄχλους κατεληλυθέναι λοιδορουμένους τῷ Μαξίμῳ. Ὁ δὲ ἐκέλευσεν ἀποστείλας σημειοῦσθαι καὶ εὐδήλους καθίσταθαι τοὺς κατιόντας τῇ ἑξῆς αὐτῶν ὡς καταδικασθησομένων. Θηρίων τε οὐκ ὀλίγων ἀπολυθέντων καὶ μὴ ἀψαμένων τῶν Ἁγίων σωμάτων, ἐχαλέπαινεν ὁ Μάξιμος σφόδρα, καὶ μετακαλεσάμενος τὸν τῶν θηρίων ἐπιστάτην, ἐκέλευσε μαστίξας ἀπειλὴν οὐ μικρὰν, εἴ τι θηρίον εἴη χαλεπώτερον, τοῦτο ἀπολύεσθαι τοῖς καταδίκοις τὸ τάχος. Ὁ δὲ τῷ τῆς ἀπειλῆς φόβῳ ἔντρομος γενόμενος, ἀνδροφόνον ἀπολύει ἄρκτον, ὥς τινες ἔλεγον, ὑπ' αὐτῆς τρεῖς ἄνδρας ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀναιρεῖσθαι. Καὶ αὐτὴ δὲ ἀπολυθεῖσα ἐγγύς τε αὐτῶν γενομένη, τῶν μὲν λοιπῶν σωμάτων διαβᾶσα, ἐπέδραμε τῷ ἁγίῳ μάρτυρι Ἀνδρονίκῳ, κἀκεῖθεν παρακαθεσθεῖσα* τὸν ἰχῶρα τῶν τραυμάτων ἀπέλειχεν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῇ γραφῇ· θῆρες ἄγριοι εἰρηνεύσωσί σοι. F

* l. σὺν πολλαῖς εὐχαῖς

* Ed ὀλίγου

* παρακαθίσασα

A 43 Ὁ δὲ ἅγιος Ἀνδρόνικος προσθεὶς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐξεβιάζετο θυμῶσαι τὸ θηρίον, ὅπως, ἀψάμενον αὐτοῦ, τοῦ ζῆν ἀπαλλάξῃ. Ἡ δὲ ἄρκτος παραμείνασα συνανέπιπτε τῷ Ἁγίῳ. Καὶ θυμοῦ πλησθεὶς ὁ Μάξιμος ἐκέλευσεν αὐτὴν αναιρεθῆναι. Σφαγείσης δὲ αυτῆς παρα τοὺς πόδας Ἀνδρονίκου, ἀνέπεσεν. Μεταπεμψάμενος δὲ ὁ Κιλικάρχης, (δεδιὼς μήποτε ὀργισθεὶς ὁ Μάξιμος ὑπόδικον αὐτὸν καταστήσει) ἐκέλευσε λέαιναν τὴν ἀποσταλεῖσαν αὐτῷ παρὰ Ἡρώδου τοῦ Ἀντιοχέως Συριάρχου ἀφεθῆναι. Καὶ ταύτης ἀπολυθείσης, φόβος καὶ τρόμος εἶχε τοὺς θεατάς, διὰ τὸ μετὰ μεγάλου μυκήματος καὶ βρυγμοῦ ταύτην ἐκβεβηκέναι· ἡ δὲ ὡς εἶδε τὰ ἅγια σώματα ἐῤῥιμμένα, ἔρχεται πρὸς τὸν μακάριον Τάραχον, καὶ κύψασα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ προσεκύνησεν. Ὁ δὲ ὅσιος Τάραχος τὴν χεῖρα ἐκτείνας καὶ τῶν τριχῶν καὶ τῶν ὤτων αὐτῆς ἀψάμενος, ἐφείλκετο πρὸς αὐτόν. Ἡ δὲ ὥσπερ πρόβατον ἑλκόμενον ἀνέτεινε τὴν χεῖρα ἡ ἀποσεισαμένη* ἐπὶ τὴν θύραν ἔρχεται παρελθοῦσα καὶ τὸν ἅγιον Πρόβον. Τοῦ δὲ κατηραμένου Μαξίμου προστάττοντος μὴ ἀνοίγεσθαι αὐτῇ, ἡ λέαινα τοῖς ὀδοῦσι τῶν σανίδων ἀψαμένη, διαῤῥῆξαι ταύτας ἐβιάζετο, ὥστε τὸν ὄχλον φοβηθέντα φωνῆσαι ἀνοίγεσθαι τῇ λεαίνῃ.

* forte ut in Edit. οὐκ ἀντέτεινε· τὴν χεῖρα δὲ ἀποσεισαμένη

B 44 Ὥστε ἀγανακτήσας ὁ Μάξιμος καὶ τὸν Τερεντιανὸν αἰτιασάμενος ἐκέλευσε μαχαιροφόνους* τῶν λουδαρίων* εἰσελθεῖν καὶ ἀποσφάττειν αὐτούς. Καὶ τούτων ἀναιρεθέντων ἐν φόνῳ μαχαίρας, κατιὼν τῆς θέας ὁ Μάξιμος, δέκα στρατιώτας καταλιμπάνει, καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων Μαρτύρων μετὰ τῶν ἀκαθάρτων καὶ βεβήλων σωμάτων ῥιφέντα φυλάττεσθαι κελεύει. Ἦν γὰρ τὸ λοιπὸν σκότος. Ὡς οὖν τὸ προσταττόμενον ἐγίνετο, καὶ τὰ σώματα καταμιγέντα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐφυλάττετο. Ἡμεῖς δὲ ὀλίγον ἀποβάντες ἀπὸ τοῦ ὄρους, θέντες τὰ γόνατα, εὐχὴν ἐποιούμεθα πρὸς τὸν ὕψιστον Θεόν, ὅπως τῇ ἀγαθῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ δυνηθείημεν ῥύσασθαι τῶν ἁγίων Μαρτύρων αὐτοῦ τὰ λείψανα. Εὐξαμένων δὲ ἡμῶν, πάλιν ὀλίγον τοῦ ὄρους καταδραμόντες, ὁρῶμεν τοὺς μὲν φύλακας εὐωχομένους, πυρὰν δὲ πλησίον τῶν σωμάτων ἐκκαιομένην. Καὶ πάλιν εἰς τὰ ὀπίσω μικρὸν ἤλθομεν, καὶ κάμψαντες τὰ γόνατα, σὺν μιᾷ φωνῇ ἠτούμεθα τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐπινεῦσαι τοῖς αἰτουμένοις αὐτὸν δοῦναι βοήθειαν ἐξ ὕψους αὐτοῦ τοῦ λυτρώσασθαι τὰ ἅγια σώματα ἐκ τῶν ἀκαθάρτων καὶ μιαρῶν σωμάτων.

* Ed. melius μαχαιροφόρους
* δουλαρίων

C 45 Παραχρῆμα δὲ σεισμοῦ γενομένου οὐ μικροῦ, βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ τὸν ἀέρα συνήλαυνον, καὶ πολλοῦ σκότους γενομένου σφοδροτάτου, εἰς ἔκπληξιν ὑετοὶ κατεφέροντο. Μετ᾽ ὀλίγον δὲ τοῦ ἀέρος παυσαμένου, πάλιν εὐξάμενοι ἀπίημεν ἐπὶ τὰ σώματα, καὶ εὑρίσκομεν τὰ φῶτα κατασβεσθέντα ὑπὸ τῶν ὄμβρων, τοὺς δὲ φύλακας ὑποχωρήσαντας. Θεωρήσαντες δὲ μετὰ πολλοῦ θάρσους ἐπλησιάσαμεν. Μὴ δυνάμενοι δὲ εὑρεῖν τὰ σώματα τῶν Ἁγίων, τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείναντες, ἐδεόμεθα τοῦ Θεοῦ γνωρίσαι ἡμῖν ποῖά εἰσι τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ Μαρτύρων λείψανα. Ἐξαίφνης δὲ ὁ πανελεήμων Θεὸς τῇ ἀπαραθέτῳ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ λαμπαδοῦχον ἀστέρα ἐξ οὐρανοῦ κατίησι. Καὶ οὗτος καθ᾽ ἕκαστον σῶμα ἐπιτιθέμενος ἐδήλου ἡμῖν τὰ σώματα τῶν δούλων αὐτοῦ· καὶ ἁρπάσαντες μετὰ χαρᾶς τὰ τούτων λείψανα, ἀνίημεν ἐπὶ τὸ πλησίον ὄρος, δεόμεναι τοῦ Θεοῦ τοῦ συνευδοκήσαντος ἡμῖν. Ἀπελθόντες οὖν ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ὄρους, καὶ τούτους ἀποθέμενοι, καὶ μικρὸν ἀναπαυσάμενοι, ὅπου δ᾽ ἂν παρετίθεμεν τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων, εὐχὴν ἐποιούμεθα πρὸς τὸν Θεόν, τελειῶσαι τὸ ἔργον ἡμῶν, ὃ προεθέμεθα. Ἐπήκοος γίνεται ὁ πανελεήμων Θεός, καὶ τὸν ἁγιώτατον ἀστέρα πάλιν κατίησιν ὁδηγήσαντα ἡμᾶς. Κἀκεῖθεν πάλιν ἐν ἀγαλλιάσει κουφίσαντες τὰ σώματα, εἰς τὸ ἕτερον μέρος τοῦ ὄρους ἀνακύπτομεν, καὶ μι-

43 Sanctus vero Andronicus posuit caput suum super ursum, et instigabat eum, ut irasceretur, et celerius redderet spiritum. Ursus autem quasi mansuetus subito factus est. Ira repletus Maximus jussit ipsum ursum occidi, et ante pedes sancti Andronici fuit occisus. Misit autem Terentianus, sacerdos Ciliciæ civitatis, metuens, ne forte irasceretur Maximus, et condemnaret eum : exire jussit leænam, quæ missa erat illi ab Herode primo *h* Antiochiæ. Et cum exisset leæna, timor et tremor erat in spectantibus, eo quod multum rugiret : et cum exisset, vidit corpora Sanctorum projecta, et venit ad beatum Tarachum, deposuit se ante pedes ejus, quasi eum adorans. Sanctus autem Tarachus trahebat manu eam ad se, ut irasceretur bestia. Leæna autem cum magna mansuetude secus beatum Martyrem, sicut ovis, jacebat. Impius autem Maximus iracundia plenus, jussit leænam provocari; quæ provocata cum magno rugitu posticam confregit *i*, ut omnis populus a pavore clamaret : Aperiatur leænæ.

Ex Relatione, servantur illæsi.

E 44 Tunc Maximus ira repletus vocavit ad se Terentianum sacerdotem, et jussit gladiatores introduci, ut sanctos Dei Martyres gladio interficerent. Et statim præceptum Maximi impletum est, et consumti sunt gladio. Et cum Maximus de amphitheatro recessisset, reliquit ibi decem milites, ut corpora Sanctorum intermiscerent inter corpora gladiatorum, ut non possent agnosci. Hæc cum milites facerent, nos appropinquantes in proximo fiximus genua, orantes Altissimum, ut bonitas pietatis ejus nobis ostenderet reliquias sanctorum Martyrum *k*. Et post orationem iterum appropinquavimus, et vidimus custodes cœnantes, et focum ante se habentes propter vigilias noctis. Iterum fiximus *l* genua, et oravimus Dominum, ut desiderium nostrum impleret, et de alta sede sua auxilium nobis mitteret *m*, et Sanctorum nobis corpora ostenderet.

ac Maximi jussu gladio perimuntur, quorum corpora,

F 45 Tunc subito terræ motus factus est magnus, et tonitrua, et fulgura, nimia tempestas imbrium descendebat : et cum tempestas cessasset, iterum oravimus, et ad corpora appropinquavimus, et invenimus focum a tempestate exstinctum. Custodes autem fugerunt ab ira, et terræ motu, et imbrium tempestate. Et cum corpora inquireremus *n*, manus ad cælum levavimus, deprecantes Deum, ut nobis ostenderet reliquias Sanctorum. Subito misericors Deus *o* stellam splendidam de cælo misit, quæ sedebat super singula corpora Sanctorum. Sanctus autem splendor stellæ antecedebat nos, iter demonstrans. Et cum fuissemus in via præ lassitudine defecti, deposuimus corpora, et pausavimus : stella autem a nobis non recedebat. Et cum cogitaremus, ubi corpora beatorum Martyrum absconse sepeliremus, deprecati sumus Deum, ut opus, quod erat inchoatum, ipse perficeret per nos. Et fortitudine repleti, bajulantesque corpora Sanctorum, venimus in quamdam partem montis *p* : et cum a nobis stella recessisset, videmus in parte montis petram apertam, in qua Sanctorum corpora collocavimus; metuentes futuram inquisitionem

stella indicio manifestato, sepeliunt fideles,

Ex Ruinartio. a Maximo, cum magna diligentia eos abscondimus.

κρόν τι καταδραμόντες, τοῦ αστέρος ἡμᾶς καταλείψαντος, πέτραν κοίλην διασκοπήσαντες, κρύπτομεν τὰ σώματα, φοβηθέντες τὴν μέλλουσαν ἀναζήτησιν γενέσθαι ὑπὸ Μαξίμου. D

rei gestæ testes oculati.

46 Tunc redeuntes ad civitatem, venimus cognoscere, quid actum esset, et invenimus *q* custodes jam punitos a Maximo, eo quod Sanctorum corpora non invenisset. Nos autem exultantes, hymnum diximus Deo, eo quod dignatio Christi per nos fuisset operata. Ego Marcius *r*, et Felix *s*, et Verus *t*, ibidem reliquum vitæ nostræ tempus facere cupimus, ut cum ipsis digna sint corpora nostra poni: et in magna gloria benediximus Deum in omnibus, quæ fecit nobiscum, cui est honor et potestas in sæcula sæculorum, amen. Quos mittimus ad vos, suscipite eos cum magno gaudio caritatis. Sunt enim operarii Dei Christi. Habete nos in gratia Dei in memoria, cui est honor in omnia et in omnibus in Christo Jesu Domino nostro cum Spiritu Sancto ante omnia sæcula, et nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum, amen.

46 Μετὰ πολλῆς οὖν ἀκριβείας ταῦτα πράξαντες, κατέβημεν ἐπὶ τῆς πόλεως, ὀψόμενοι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι περὶ τούτων. Ἡμερῶν δὲ τοίνυν τριῶν διελθουσῶν, καὶ τοῦ Μαξίμου τῆς πόλεως ἀνακεχωρηκότος καὶ τῶν φυλάκων τιμωρηθέντων ἐπὶ τῇ γενομένῃ κλοπῇ τῶν ἁγίων Μαρτύρων, ὑμνήσαντες τὸν ἁγιώτατον ὕμνον, πρὸς τὸν Θεὸν ἠγαλλιῶμεν, πολλὴν πρόφασιν ἐν Χριστῷ κεκτημένοι. Ἐγὼ μὲν Μαρκίων καὶ Φῆλιξ καὶ Βόρος παρεμείναμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναλήψει αὐτῶν, ἵνα καὶ τὸν τόπον τῶν ἁγίων λειψάνων ἀσφαλισώμεθα· ἅμα δὲ καὶ τὸν βίον ἡμῶν ἐνταῦθα κρίναντες ἀναλῦσαι, καὶ σὺν αὐτοῖς καταξιωθῆναι τὰ σώματα ἡμῶν ἀποτεθεῖναι· οἱ δὲ λοιποὶ τὸν Θεὸν αἰνέσαντες, ἐφ' οἷς ἡμᾶς κατηξίωσεν· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, κράτος, τιμή, προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. Προπεμφθέντες ὑφ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ὥρμησαν, οὓς προσδέξασθε μετὰ φόβου καὶ πολλῆς αἰδοῦς, ὄντας ἐργάτας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, μνημονεύοντες καὶ ἡμῶν ἐν ταῖς δεήσεσι πρὸς τὸν Θεόν. E

B

ADDITAMENTUM.

Porro sancti Martyres anno primo persecutionis consummati sunt, et assumti sunt die ante quinque Idus Octobris, qui est undecimus Hyperberetis, hoc est, Octobris. Proxima vero nocte in monte depositæ sunt reliquiæ sanctorum Martyrum Probi, Tarachi et Andronici jacentium in gloriosa urbe Anazarbo, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in sæcula sæculorum.

Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ ἔτει τοῦ διωγμοῦ ἐτελειώθησαν οἱ ἅγιοι Μάρτυρες, καὶ ἀνελήφθησαν τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν Ὀκτωβρίων, ἥτις ἐστὶν ὑπερβερετίῳ, τουτέστιν Ὀκτωβρίῳ ια. Καὶ τῇ πλησιασάσῃ νυκτὶ ἐτέθη ἐν τῷ ὄρει τὰ σκηνώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων Πρόβου, Ταράχου καὶ Ἀνδρονίκου τῶν προκειμένων ἐν Ἀναζαρβῷ τῇ ἐνδόξῳ πόλει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

ANNOTATA.

a *Textus Græcus habet:* Facta igitur quarta *(legendum* tertia) Sanctorum Dei Martyrum interrogatione, impiissimus Maximus *etc.*

b *Id est, totius provinciæ sacerdotem: in singulis oppidis præerant sacris flamines. Vide Comment. præv. num.* 18.

C c Spectaculum, populo gratis datum *intellige: quod hic populo sacerdos Ciliciæ exhibuit in textu Græco* τῶν κυνηγίων θέα, *Latine* venatio, *appellatur; in qua nimirum feræ vel inter se, vel cum bestiariis decertabant.* F

d *Textus Græcus habet:* Cum multi cecidissent, partim gladiatorum ense, partim a feris interfecti.

e Bestiis præfectum *habet textus Græcus.*

f *Græce:* Ursam; *sequitur enim paulo post:* ὑπ' αὐτῆς ab illa, *dicebant nimirum aliqui, tres eo die homines fuisse interfectos.*

g *Additur Græce:* Secundum illud Scripturæ: Bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. *Lib. Job, cap.* 5 ℣ 23.

h *Lege:* Sacerdote *et vide num.* 18 *Comm. prævii.*

i *Græce legitur:* Vetante (Maximo) ne ei (leænæ) janua aperiretur, dentibus tabulas violenter confringere conabatur.

k *Græce:* Ut pro bona ejus in homines pietate sanctorum Martyrum ejus reliquias auferre possemus.

l *Adde ex Græco:* Paululum retrogressi.

m *Sequitur Græce:* Ad eruenda sancta corpora ex impuris pollutisque corporibus.

n *Adde ex Græco:* Nec invenire possemus.

o *Sequitur Græce:* Ex infinita sua misericordia: *sed error cubat in voce* ἀπαραιτήτῳ, *Latine* inexorabili: *legendum* ἀπεράντῳ, infinita, *vel, prout habet Vaticanum apographum nostrum:* ἀμέτρῳ, immensa.

p *Anazarbi, quantum apparet, is nempe a quo civitas ipsa nomen accepit.*

q *Adde ex Græco:* Peracto triduo, et Maximo e civitate profecto.

r *Idem forte, qui* Marcianus *dicitur in Epistola Actis prævia.*

s *Idem verosimiliter, qui* Felix *ibidem memoratus.*

t *In textu Græco vocatur* Barbas *apud Bigotium: apud Allatium, uti et in apographo nostro Vaticano* Barnabas: *fortasse* πολυώνυμος *fuit, unusque ex illis, qui Epistolam, Actis præviam, ad Iconienses perscripserunt.*

A

C. B.

DE SS. SANCTINO EP. ET ANTONINO

SEU ANTONIO FORTE

ETIAM EPISCOPO CONFESSORIBUS

MELDIS IN GALLIA

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

§ I. Sanctorum in Fastis sacris memoria, cultus ecclesiasticus, spuria nullius fidei Acta.

VEROSIMILITER SEC. IV PROVECTO. *S. Sanctinus, cui ob rationem hic additam Antoninum jungimus,*

Etiamsi S. Sanctinus *episcopus una cum* S. Antonio, *qui illi in sedem Meldensem proxime successisse dicitur communiusque* Antoninus *vocatur, in Martyrologio, Coloniæ et Lubecæ anno* 1490 *excuso, itemque apud Grevenum et Canisium sequenti isthoc modo,* Sanctorum confessorum Sanctini et Autonii, qui successive ecclesiam Meldensem in pontificalibus rexerunt et in Domino quieverunt, *ad* XXII *Maii diem annuntietur, eum tamen inde huc, quod hodie Meldis colatur, decessores nostri in Prætermissis remisere. Id porro iterum deinde ad* XXII, *quo in generali Sanctorum, Martyrologio Romano non inscriptorum, Ferrarii Catalogo* Antoninus, *ac in ipsomet Romano hodierno, verbis hisce,* Apud civitatem Meldensem B. Sanctini episcopi, discipuli S. Dionysii Areopagitæ, qui ejusdem civitatis episcopus ab eo consecratus, primus illic Euangelium prædicavit, *adhibitis,* Sanctinus *signatur, Septembris diem facientes promiserunt fore, ut hic*
C
simul de S. Antonino, *utut numquam hac die, sed vel sequenti vel* XXX *Septembris, uti infra docebo, Meldis culto, tractaremus. Ut itaque fidem abs illis datam liberem, tam de* S. Antonino, *quam de* S. Sanctino, *etsi interim e duobus hisce Sanctis solus posterior Meldis hodie colatur, acturus modo hic sum, idque eo propensius, quod, cum* Antoninus, *qui in Opus nostrum ad* XXX *Septembris diem, ei e dicendis ante annum* 1640 *in ecclesia Meldensi sacram, illatus nondum fuit, duodecima etiam Octobris die, ad quam anno illo ibidem fuit rejectus, inferri in illud, utpote abs isthac Octobris die ad* XXX *Septembris apud Meldenses modo remissus, convenienter, spectato, qui apud nos usitatus est, more, haud queat, de eo a nobis haud alio loco commodius ac magis opportune tractari posse putem, quam quo de* S. Sanctino, *cui forsan re etiam vera in sedem Meldensem proxime successerit, modo hic ob mox dicta est tractandum.*

Fastis sacris hic memoratis ad dies

2 *Hisce præmissis, rem ipsam aggredior ac ab iis, quæ de Sanctorum in Fastis sacris memoria cultuque ecclesiastico merito a lectore præter modo de hoc argumento dicta desiderari posse videntur, exordior. Fastis sacris jam memoratis, quorum plerique* S. Sanctinum *sic celebrant, ut, quemadmodum infra sumus visuri, Sanctinos duos constituere videantur, accedunt alii nonnulli; ex horum autem auctoribus, qui omnes, ut apparet, unum dumtaxat Sanctinum admittunt, aliqui quidem hunc Meldis, aliqui contra Veroduni seu, ut ab aliis* E *scribitur, Viroduni, nulla omnino Meldarum mentione facta, signant; verum de his, qui unum dumtaxat, quem Veroduni collocant,* Sanctinum *agnoscunt, sermonem tum demum, dum infra, duplexne re vera, an unus tantum statuendus sit* Sanctinus, *examinabo, instituam; quod autem ad alios, qui unicum, quem admittunt,* Sanctinum *Meldis consignant, jam spectat, hic illos, ducto a recentioribus initio, propono. Qui Parisiense, quod anno* 1727 *prodiit, Martyrologium contexuere, hodie in hoc* S. Sanctinum *Meldis disertissime annuntiant, eisque Castellanus, hodie inter Sanctos, qui in Martyrologio Romano tum signati haud reperiuntur,* Sanctinum *Meldis reponens, jam præiverat. Idem porro, qui et Castellano et iis, qui Martyrologium Parisiense concinnavere, antiquiores sunt, Galesinius etiam et Saussayus, non quidem hodie, ut illi, sed cum martyrologio Romano ad* XXII *Septembris diem* Sanctinum *Meldis in Martyrologiis a se contextis signan-* F *tes, fecere. Nec ab hisce Maurolycus et Felicius, qui non secus ac Saussayus et Galesinius,* Sanctinum *ad dictam* XXII *Septembris diem in Fastis sacris a se adornatis celebrant, dissentire sunt censendi; etsi enim, dum id faciunt, locum, cui hunc Sanctum nostrum attribuunt, haud exprimant, cum tamen vocant* Meldensem episcopum.

3 *Verum ut quid e modo laudatis seu Fastis sacris seu hagiologis, qui* Sanctinum *Meldis, ut dictum signant, vel saltem ut Meldensem episcopum annuntiant, alii* XXII *Maii, alii* XXII *Septembris, ac alii denique* XI *Octobris die id faciunt? Ut quid etiam Centulense apud Sollerium Usuardinum Auctarium, quod Meldis pariter* Sanctinum *signat, in* XII *Octobris diem id differt? Cum* Sanctinus *e jam dictis ac porro dicendis* XI *Octobris die Meldis modo colatur, enimvero quin idcirco ibidem die isthac tam ab iis, qui Parisiense supra laudatum Martyrologium contexuere, quam a Castellano memoretur, dubitandum non est, nec scio, an etiam* Sanctini *Meldis memoria ad* XII *Octobris diem in dicto Usuardino*

quatuor diversos, ratione, cur ii

AUCTORE C. B.

Usuardino auctario haud differatur, quod ad diem isthanc sec. XIV, *cujus initio Centulensem, e quo id acceptum, codicem scriptum esse, Sollerius in sua in Usuardum Præfatione num.* 226 *docet, veneratione, Sanctis propria,* Sanctinus *Meldis fuerit gavisus. In Turonensis ecclesiæ, quod anno* 1635 *excusum notatur quodque penes nos exstat, Breviario* S. Sanctinus, *Meldensis episcopus, officio ecclesiastico ad* XII *Octobris diem honoratur, hincque sane fuisse aliquando, ut pariter a Meldensi ecclesia, a qua ad Turonensem cultus ejus indubie manarit, ea ipsa* XII *Octobris die honoraretur, suboriri haud immerito potest suspicio, non parum etiam augenda ex eo, quod Martyrologium Lubeco-Coloniense aliudque a Greveno vulgatum, in quibus* Sanctinus *una cum* Antonino, *ut num.* I *vidimus, die* XXII *Maii refertur,* XII *etiam Octobris die Meldis beatum Schynnum, episcopum et confessorem, ac proin,* Schynni *verosimiliter, pro* Sanctini, *nomine corrupte (neque enim episcopum et confessorem,* Schyuni *appellatione distinctum,* B *Meldensis ecclesia ullum novit) exarato,* Sanctinum, *ut apparet, annuntient.*

horum singulis fiat, haud sat certa, inscribitur,

4 *Quod autem ad tabulas sacras, in quibus* XXII *vel Maii vel Septembris die* Sanctinus *Meldis aut saltem veluti Meldensis antistes annuntiatur, jam spectat, qua de causa is Sanctus noster, quem cultu ecclesiastico fuisse aliquando* XXII *Maii die gavisum, nihil omnino suadet, tunc nihilominus in Lubeco-Coloniensi, Greveni et Canisii Martyrologiis, num.* I *laudatis, signetur, edicendo haud sum; ast anne id quoque quantum ad supra adductos Fastos sacros horumve auctores, qui* XXII *Septembris die* Sanctinum *celebrant, obtinet locum? Petrus de Natalibus, Equilinus circa annum* 1370, *uti Italia Ughelli sacra, a Coleto aucta, tom.* 10 *col.* 87 *et seq. dilucide docet, creatus episcopus ac proin Maurolyco aliisque supra laudatis hagiologis, qui* Sanctinum *die* XXII *Septembris memorant, multo antiquior, in suo Sanctorum Catalogo lib.* 8, *cap.* 108 *vix non omnia, quæ de* Sanctino *in spuriis hujus Actis, Hincmari epistolæ infra huc transcribendæ inclusis, traduntur, summatim re-* C *censet ac deinde,* Sanctinum *die* XXII *Septembris obiisse, affirmat.* Sanctinus, *ait,* dormivit in Christo x. cal. Octobris; *hinc autem factum esse, ut* Sanctinus *in sacris per Maurolycum aliosque supra laudatos contextis Fastis, imo et in ipsomet Martyrologio Romano hodierno (neque enim in hoc illum ante Equilini ætatem illatum fuisse reor) modo ad* XXII *Septembris diem obtineat locum, existimari posse videtur.*

cultuque ecclesiastico Meldis ab Equilini ætate,

5 *At vero unde is scriptor,* XXII *Septembris die obiisse* Sanctinum, *habuit perspectum? Quo die ad Dominum migrarit hic Sanctus noster, spuria ac commentitia, quæ jam laudavi, qualiacumque ejus Acta haud tradunt, idque non* XXII, *sed* XXVII *Septembris die accidisse, Hugo Flaviniacensis, qui non paucas Actis illis notas chronicas, e fonte, nescio, quo, haustas, adjecit, in Chronico Verodunensi apud Labbeum Bibliothecæ Mss. tom.* I *pag.* 82 *affirmat. Equilinus, uti ipsemet in præfatione, mox citato Catalogi sui libro octavo præmissa, declarat, non alios in hoc Sanctos, quam quorum festivitates a Kalendis Septembris usque ad Kalendas Octobris occurrunt, recenset. Quid si ergo, cum forte,* XXII *Septembris die* Sancti- D *ni festivitatem Meldis agi, persuasum sibi haberet, non alium, quam quo ibidem hæc celebraretur, diem exstitisse nostro isti Sancto emortualem, existimarit hincque eum tunc obiisse, loco supra cit. scripserit? Sane id, ut potest, ita etiam re ipsa factum, vero haud absimile mihi vel ex eo apparet, quod nulla prorsus Equilino antiquiora, quibus hic inductus* Sanctini *mortem in* XXII *Septembris diem conjecisse queat, documenta inveniantur. Utut sit,* Sanctino *equidem Meldis cultum ecclesiasticum, ut de hoc speciatim magis modo agam, vel jam inde ab Equilini ætate vel etiam ante fuisse exhibitum, videtur e jam nunc de scriptore isthoc dictis concludendum.*

imo etiam multo citius, uti ex Hincmari,

6 *Imo vero ibidem venerationem erga Sanctum hujusmodi multo etiam citius obtinuisse locum, opinor indubitatum. Nec, quo minus ita sentiam, impedire potest minus provecta supra laudatorum, in quibus* Sanctinus XXII *Septembris die vel Meldis vel saltem ut Meldensis episcopus annuntiatur, Fastorum sa-* E *crorum ætas. Quamvis enim hi omnes seculo* IX, *imo et sec.* XII *longe posteriores sint, Servorumque Dei in Fastis hujusmodi descriptio nec pro cultu ecclesiastico habeatur, nec illos, quorum ita recolitur memoria, veneratione Sanctis propria alicubi affici, argumento indubitato sit, hac tamen apud Meldenses ante sec.* XIV, *quo Equilinus floruit, imo et ante sec.* X Sanctinum *fuisse gavisum, evincunt, quæ jam nunc adducam in medium. Apud Surium ad* IX *Octobris diem Hilduini Areopagiticis, quorum notitia in Opere nostro ad eamdem* IX *Octobris diem in Commentario, Dionysii Areopagitæ Actis prævio, num.* 4 *suppeditata jam est, subnectitur Hincmari, Remensis archiepiscopi, anno circiter* 806 *nati, epistola, ad Carolum Calvum anno circiter* 876, *uti ex Operis nostri tom.* 4 *Octobris pag.* 709 *intelligitur, conscripta; hac autem,* Sanctino *honorem, Sanctis deferri solitum, fuisse etiam ante sec.* X *apud Meldenses delatum, lectori facile me persuasurum, puto; verum, priusquam id faciam, epistolam illam, quod non parum usui futura hic sit, integram huc una cum spuriis,* F *quæ complectitur, qualibuscumque seu Dionysii, seu* Sanctini *et* Antonini *Actis, ratione etiam, ob quam Hincmaro haud abjudicandam opiner, ad calcem adjecta, transcribo. Sequentibus his verbis concipitur:* Domino glorioso Carolo, imperatori augusto, Hincmarus nomiue, non merito, Rhemorum episcopus ac plebis Dei famulus.

quæ huc

7 Lecta B. Dionysii Passione, a Methodio, Constantinopolim Roma directo, Græce dictata, et ab Auastasio, utriusque linguæ perito et uudecunque doctissimo, sanctæ Sedis Apostolicæ bibliothecario, Latine conscripta, sicut in præfatione sua narrat, recognovi, his, quæ ibi scripta sunt, ea, quæ in adolescentia legeram, consonare, videlicet per quos ac qualiter gesta martyrii beati Dionysii sociorumque ejus ad Romanorum cognitionem, indeque ad notitiam Græcorum pervenerint. Nam quando, Deo disponente, in Franconofurth palatio natus estis, Hucberto, præcentori palatii, episcopium Meldensis civitatis commissum est, ubi propter Hilderici episcopi ætatis prolixitatem et diutinam ægritudinem, quædam ad scientiam et religionem

A ligionem pertinentia, nec non et ædificia ac cætera quæque necessaria, neglecta invenit. Quapropter a familiari suo Bodone, clerico domini et nutritoris mei Hilduini abbatis, sacri palatii clericorum summi, quendam clericum, ipsius Bodonis propinquum, nomine Vuandelmarum, qui cantilenam optime a Teugario magistro in sancti Dionysii monasterio didicit, ad erudiendos clericos suos obtinuit, cui abbatiolam beati Sanctini in beneficium dedit.

integra 8 Isdem autem Vuandelmarus in loco sibi commisso quaterniunculos valde contritos, et, quæ in eis scripta fuerant, pene deleta, de vita et actibus beati Sanctini reperit: quos propter notitiam familiaritatis, et quia me sciolum putabat, ad exhaurienda ea, quæ in iisdem quaterniunculis contineri videbantur, et ad transcribendum aperte in nova pergamena mihi commisit. Quod et studiose peregi, et mihi commendata commendanti restitui: sed quia diu est, quod idem Vuandelmarus etiam ante obitum Huc-berti defunctus fuit, et, sicut audivi, idem lo-
B cus neglectus extitit, ac demum in eadem urbe Nortmanni fuerunt, et quædam incendio ibi concremaverunt, quædam vero prædantes diripuerunt, nescio, si ipsi quaterniunculi vel eorum exemplaria in eadem urbe valeant reperiri. Propterea exemplar eorum, quod mihi retinui, vestro devoto et bono studio offerendum putavi, ut, si quæ sunt illorum reliquiæ, qui negabant, dominum et patrem nostrum, patronum vestrum Dionysium esse Areopagitem, a beato Paulo Apostolo baptizatum, et Atheniensium ordinatum episcopum, et in Gallias a beato Clemente directum, ex his, quæ Græca testificatio, et sanctæ Sedis Romanæ attestatio, et Gallicana intimat contestatio, ratum et in hac causa, quod longe ante nos dictum est, recognoscant: quia veritas, sæpius exagitata, magis splendescit in lucem.

una cum spuriis. 9 „ Sanctus Areopagites Dionysius, egregia „ Pauli Apostoli prædicatione, fidei veritate il- „ luminatus, et in nomine sanctæ ac individuæ „ Trinitatis baptizatus, demumque cœlestium „ mysteriorum arcanis sufficienter instructus, „ Atheniensium est ordinatus episcopus. Procedente autem tempore, magistri desiderio et
C „ beati Petri amore, quem una cum præceptore „ suo Paulo apud sepulcrum vitæ principis viderat, et docentem audierat per revelationem, „ ordinata sibi commissa Ecclesia, Romam venit, „ quos nequissimi Neronis crudelitate jam martyrio coronatos invenit: et a beato Clemente, „ Petri Apostoli successore, amabiliter ac honorabiliter susceptus, post aliquod spatium temporis, cum aliis ad eroganda divini semina in „ Gallias est directus. Qui prædicando et sermonem confirmando sequentibus signis, Parisios, „ ducente Domino, pervenit. Destinatis quoque „ sociis per diversas civitates ad dolos diaboli „ destruendos et populos Domino acquirendos, „ Sanctinum ordinavit episcopum, et Carnotum „ eos illuminare, qui in tenebris et in umbra „ mortis erant, inspirante Domino, misit: ubi „ eum per aliquod temporis immorari disposuit. „ Postea vero Meldensium civitati pastorem et „ episcopum esse constituit, cujusque suffragio „ Antoninum, qui junior ad distinctionem senioris Antonini prænominabatur, adhibuit.

quæ sibi 10 „ Domitianus denique impiissimus cæsar, „ post Neronem sævissima persecutione in Christianos exæstuans, lictores ad perquirendum et „ comprehendendum Dionysium, cujus famam „ in destruendis idolis et convertendis ad Christum populis, per multos audierat, in Gallias „ misit, ut eum diligenter perquirerent, et inventum ac comprehensum, aut idolis sacrificare cogerent, aut diversis suppliciis affectum „ occiderent. Quos cum beatus Dionysius ad fines Parisiorum appropinquare comperit, Sanctinum et Antoninum ad se accersivit, quibus „ præcepit, ut sermones et agones ipsius solerter intenderent, et memoriæ commendarent, „ ac quibus tormentorum generibus per passionum supplicia corporis vitam finiret, conspicientes Romanæ Sedis Pontifici et fidelibus, „ quos tunc ibidem invenerint, (quia, unde in orbem Christianorum persecutio procedebat, illic ardentius conflagrabat) per ordinem nunciare quantocyus studerent: eosque obnixe „ deposcerent, ut Atheniensium civibus ea nota „ facerent, quatenus et ipsi Domino pro cursu „ laborum ejus impleto gratias agerent, et erga „ cultum ejus bono animo fierent. *AUCTORE C. B.*

E
11 „ Consummato siquidem beato Dionysio „ per martyrii palmam, Sanctinus et Antoninus, „ sicut eis præceptum fuerat, Romam iter aggredi maturaverunt: et venientes in Italiam, „ Antoninus valida febre correptus est. In cujus „ obsequiis per aliquot dies Sanctinus immoratus, consilio ac consensu ejusdem Antonini, ne „ præceptio beati Dionysii quacunque occasione „ impediretur, peragere cœptum iter disposuit, „ et sufficienter xeniis ac honestis linteis principi domus, in qua jacebat Antoninus, commissis, petiit et per Dominum obtestatus est eum, „ ut, si Antoninus convalesceret, exinde illi „ abundantissime ministraret: si etiam vita decederet, honestissime sepeliret: et sic iter, „ quod ceperat *, peragendum arripuit. Et, cum „ Sanctinus fines Romanorum jam contigit, Antoninus vita decessit. Quem princeps domus, „ retentis omnibus, quæ sibi in obsequiis ejus „ commendata fuerant, catabuli sui, in quo animalia ejus manebant, axes levavit, et in fossam, ubi stercora et urina animalium defluebant, projecit, et desuper axes remisit. *adjunctis habet,* ** cœperat*

S. Sanctini Actis 12 „ Quæ mox omnia Sanctinus per Spiritum „ Sanctum cognovit, et cum maxima festinatione
F „ reversus ad domum, in qua Antoninum jacentem dimiserat, flens et dolens pervenit, et „ principem domus interrogavit: Ubi est, inquiens, Antoninus frater meus charissimus? „ Is autem fictis gemitibus ac suspiriis simulata „ mœstitia, Mortuus est, inquit, quem de mihi „ a te commissis honestissime sepelivi. Cui Sanctinus: Mentiris, inquit, fili diaboli, in sterquilinum projecisti cum Virum sanctum et justum; et nunc veni mecum ad catabuli locum, „ in quem projecisti eum. Is autem timore perculsus, non est ausus reniti, quin cum eo veniret ad locum, ubi eum projecerat. Et levantes inde axes, Sanctinus cum lachrymis clamavit voce magna dicens: Antonine frater, „ in nomine Domini nostri Jesu Christi, pro cujus nomine et amore passus est gloriosissimus „ martyr Dionysius, surge et perficiamus simul „ obedientiam, quam idem pater et magister „ noster communiter nobis præcepit.

transcribitur, 13 „ Et statim Antoninus stercore obvolutus „ surrexit, quem Sanctinus de catabuli fossa extraxit, et diligentissime lavit, et mundis ac „ honestissimis

AUCTORE C. B.

„ honestissimis vestibus iuduit : sicque offeren- „ tes Domino sacrificium laudis, Eucharistiæ „ Corporis et Sanguinis Christi participati sunt: „ et accipientes cibum, confortati suut, et iter „ cœptum aggredientes, Romam, auxiliante Do- „ mino, pervenerunt : et, jam beato Clemente „ martyre coronato, in eadem Sede sanctum „ Anacletum, natione Græcum de Athenis, qui „ fuerat a beato Petro Apostolo presbyter ordi- „ natus, consecratum Pontificem invenerunt. „ Cui per omnia, sicut eis beatus Dionysius jus- „ serat, actus et martyrii ejus ordinem narrave- „ runt. Perfectoque negocio, ad civitatem Mel- „ densium reversi fuerunt, ubi sanctæ prædica- „ tioni ac piis operibus insistentes, Sanctinus „ plenus fide, virtutibus ac bonis operibus ad „ cælestia regna transivit. Cui Antoninus in epi- „ scopatu successit, et per plures annos in san- „ cto officio degens, cum multiplici bonorum „ operum fructu et animarum lucro migravit ad „ Dominum, cui est honor et gloria per omnia „ seculorum secula. Amen. „

B 14 *Hanc epistolam, cui a num. 9 inclusa* S. Sanctini *Acta nullam plane fidem mereri, unusquisque, ni fallor, ob rationes, in Comment. Dionysii Areopagitæ Actis prævio, § v adductas hicque idcirco non repetendas, haud difficulter agnoscet, pro adulterino sub Hincmari nomine conficto instrumento haberi. Calmetus in sua Historiæ Lotharingicæ tom.* I *præmissa de primis ecclesiæ Verodunensis episcopis Dissertatione col.* 61 *affirmat, fictionemque Wandelmaro, quem haud diu post annum, uti infra videbimus,* 823 *Meldensi* B. Sanctini *abbatiæ Hubertus I, Meldensium episcopus, præfecit, esse attribuendam, suspicari Tillemontium, Duplessius Meldensis Hist. tom.* I *pag.* 5 *insinuat. Verum ea, quæ Epistolæ illius initio habentur, a* S. Sanctini, *quæ in hac sub finem recitantur, Actis sunt distinguenda. Hæc, at non item, quæ proprie Hincmari epistolam constituunt, illa , a Wandelmaro fuisse conficta, Tillemontius tom.* IV *Monument. ecclesiast. pag.* 721 *suspicari videtur; etsi autem, an epistola ista Hincmari vere sit, dubitasse forsan videri etiam queat , haud propterea tamen Remensi huic archiepiscopo* C *adjudicandam, merito quis suspicetur. Sirmondus quidem, ut loco cit. Tillemontius ait, Hincmari Operibus eamdem epistolam haud accenset. Verum Frodoardus, Hincmari ad Carolum Calvum epistolas lib.* 3 *Hist. ecclesiæ Remensis cap.* 18 *recensens, epistolam hisce* de Vita vel actibus beati Sanctini *annumerat, cumque sic, ut apparet, Hincmari, de qua hic nobis sermo, epistolam designet, est sane, cur hanc Remensi isti archiepiscopo haudquaquam abjudicandam, sed contra attribuendam, Frodoardi, qui sec.* X *floruit ac proin Hincmaro prope æqualis fuit, auctoritate impulsi arbitremur.*

et Hincmaro vindicatur,

15 *Porro Hincmarus, qui, quemadmodum modo ostendi, dictam epistolam scripsit ac e dictis sec.* IX *floruit, certe in iis, quæ de rebus, tunc gestis, in illa memorat, fidem indubitatam, nisi forsan alicubi de re, quam sat exploratam habere haud potuit, agatur, sibi adjungit. At vero, sciscitabere, quorsum hæc de Hincmaro scriptaque abs eo ad Carolum Calvum epistola? Hucbertus, in hac supra num.* 7 *memoratus, fuit et tunc, cum Carolus Calvus natus est ac proin anno* 823, *Meldensis episcopus, uti ibidem Hincmarus* D *prodit, creatus et haud diu, ut apparet, post Wandelmaro, cui clericos suos cantandi arte imbuendos commiserat, Meldensem* S. Sanctini *abbatiolam in beneficium concessit; cum autem sic habeat, hæc certe, quæ, quemadmodum Duplessius loco supra cit. docet, priori mutato statu, collegiata tandem, quæ hodieque Meldis conspicitur, evasit ejusdem Sancti nostri nomine insignita ecclesia, fuerit ibidem, spectatis iis, quæ Hincmarus supra in præfata epistola num.* 7 *scribit, jam inde a sec.* IX *nondum valde provecto, si non multo etiam citius, exstructa; quare, cum servi Dei, a quibus nominantur ecclesiæ, hoc ipso colantur ut Sancti, hique locis sacris, sub nomine suo dedicatis, potissimum honorari cultu ecclesiastico soleant, enimvero ambigendum non est, quin hic Meldis jam inde saltem a dicto sec.* IX, *si non multo etiam citius,* Sanctino *fuerit exhibitus. Neque vero ei ibidem exhiberi hactenus destitit, imo inde etiam alio est propagatus. Tam hoc, quam illud infra, cum primum de vene-* E *ratione, qua pariter* Antoninus *Meldis afficitur, fuero locutus, ostendam.*

epistola fit perspicuum, fuit gavisus, usque.

16 *Generali Sanctorum, Martyrologio Romano non inscriptorum, Ferrarii Catalogo, in quo ad* XXII *Septembris, aliisque Fastis sacris num.* I *memoratis, in quibus ad* XXII *Maii diem* Antoninus, *ut ibidem docui, signatur, accedit Ms. nostrum, quod ad posteriorem hanc diem,* Sanctino *primum velut martyre annuntiato, brevissime deinde* Antonii confessoris *meminit, Florarium, huicque ecclesiæ Meldensis Martyrologium antiquum Gallicanumque a Saussayo contextum est jungendum. Postremum, quod* Antoninum *hodie celebrat, prolixiori elogio, integro fere e spuriis Hincmari mox recitatæ epistolæ inclusis* S. Sanctini *Actis deprompto ac proin vel idcirco huc haud transcribendo, id facit; primum vero paucis dumtaxat, ut Duplessius Historiæ Meldensis tom.* I, *pag.* 622 *docet,* Antoninum *ad* XXX *Septembris diem annuntiat hisce verbis:* Pridie Kalendas Octobris, civitate Meldis, S. Antonini episcopi et confessoris. *Ita vetustum illud Meldensis ecclesiæ monumentum. Nec præter modo hic et supra num.* I *relata hagiologia aliud* F *ullum, in quo* S. Antoninus *memoretur, invenio; ut enimvero paucis dumtaxat ac fere tantummodo recentioribus tabulis sacris exstet insertus : verum etsi sic habeat ac ne quidem in Martyrologio Romano hodierno adeptus sit locum, Meldis tamen, si non, ut* S. Sanctinus, *jam inde a seculo* IX, *haud serius equidem, quam jam inde a seculo* XIII *cultu ecclesiastico fuit gavisus. Id e datis anno* 1259, *quas ex ipsomet autographo inter instrumenta, probandæ San-Dionysianæ Historiæ subservientia, Felibianus ad hujus a se conscriptæ calcem pag.* 125 *recenset, decani et capituli Meldensis litteris haud inepte, ut apparet, potest colligi.*

qui non secus ac cultus, S. Antonino, utut paucis tantum Fastis sacris inserto.

17 *Hasce, ut de re ipsemet per se haud difficulter queat studiosus lector ferre judicium, integras huc transcribo. Sic habent:* Universis præsentes litteras inspecturis J. Decanus totumque capitulum Meldense æternam in Domino salutem. Notum facimus, quod nos attendentes devotionem, quam religiosi et honesti viri Matthæus abbas et totus conventus beati Dionysii in Francia habent erga nos et ecclesiam nostram

ibidem pariter a longissimo tempore exhibitus.

A nostram et hactenus habuerunt, volentes eos benigno favore prosequi congruisque muneribus honorare ob honorem Dei ac præcipue beati Dyonysii martyris, eorum patroni, petitioni ipsorum, qua de Sanctorum, qui in nostra Meldensi ecclesia requiescunt, reliquiis, videlicet beatorum Sanctini et Antonini confessorum Christi, sibi a nobis dari cum humilitate maxima petierunt, pio faventes affectu, de communi omnium nostrum consilio ac venerabilis patris A. Dei gratia episcopi nostri Meldensis, nostroque ad hoc interveniente consensu, costam unam de corpore sancti Sanctini præfati et unum de ossibus brachii Sancti Antonini prædicti eisdem abbati et conventui in perpetuum liberaliter duximus conferendum. In cujus rei testimonium et munimen eisdem abbati et conventui præsentes duximus concedendas sigilli nostri munimine roboratas. Datum anno Domini MCCLIX mense Augusto. *Cum itaque, uti e litteris hisce intelligitur*, SS. Sanctini *et* Antonini *reliquias Sandionysiani in Francia monachi enixis juxta ac supplicibus precibus ab ecclesiæ Meldensis decano et canonicis postularint, hique illas, veluti munus haud exiguum, præfatis religiosis viris, consentiente Meldensi episcopo, anno* 1259 *concesserint, id sane tunc apud Meldenses, qui apud sese tam* S. Sanctini, *quam* S. Antonini *reliquias quiescere, indubitanter, etsi ex infra dicendis haud recte, credebant, binos hosce Sanctos nostros, ac proinde quo hic nominatim sermo,* Antoninum *summa in veneratione fuisse, argumento est invicto ; cum autem sic habeat, enimvero dubitandum non apparet, quin is, qui non secus ac* Sanctinus *in jam datis litteris* Sanctus *vocatur, honore Sanctis proprio Meldis jam inde saltem a seculo* XIII *fuerit gavisus.*

hodieque perseverat, 18 *Porro religiosa Sanctorum nostrorum veneratio, quæ, quemadmodum e modo dictis nemo non eruet, a pluribus jam seculis locum Meldis obtinuit, constanter ibidem hodieque, mutatione tamen in ecclesiasticum, quo honorantur, cultum subinde invecta, perseverat. Id e jam nunc dicendis patescet. Duplessius Hist. Meldensis tom.* I *pag.* 622 *opportune ad institutum nostrum hic scribit, quæ e lingua*
C *Gallica in Latinam versa eo fere recidunt :* Secundum Ms. diœcesis Meldensis anni 1492 Breviarium S. Antoninus Meldis die XXX Septembris ritu semiduplici tum colebatur, rejecto S. Hieronymi, qui tum pariter ibidem ritu tantummodo semiduplici colebatur, in alium diem officio. Verum Hieronymus, ritus duplicis anno 1640 effectus, die XXX Septembris, S. Antonino in XII, quæ S Sanctini festum proxime excipit, Octobris diem dilato, fuit celebratus. *In Meldensi, quod penes nos exstat quodque anno* 1640 *excusum notatur, Breviario ad* XXX *Septembris diem de S. Hieronymo ritus duplicis,* XII *vero Octobris de* S. Antonino *ritus semiduplicis officium præscribitur ; ut sane, quod de mutatione in* S. Antonini *et S. Hieronymi cultum anno illo invecta Duplessius verbis jam nunc recitatis ait, veritati apprime consonet. Nec dubitandum est, quin verum etiam sit, quod hisce mox subjungit, sic de cultu, quo* Antoninus *Meldis hodieque afficitur, scribens :* Hodie S. Antoninus ritu semiduplici haud amplius colitur, estque, sed sub simplici dumtaxat commemoratione in XXX Septembris diem, S. Hieronymo sacram, remissus. *Ita ille, jam antea citato Historiæ Meldensis tomo pag.* 620 *de* S. Sanctini *Meldis hodieque pariter perseverante cultu sequentem fere locutus in modum :* S. Sanctinus in Ms. ecclesiæ Meldensis anni 1492 Breviario ritus duplicis officio colitur ; id autem ad ritum duplicem majorem cum octava anno 1546 fuit evectum ; verum post Breviarii novi editionem ritu dumtaxat duplici absque octava Sanctinus celebratur. *accrevit* C B

19 *Ita hodieque hunc Sanctum nostrum Meldis coli, laudatus scriptor verbis hisce nos docet, cumque eodem prorsus ritu* Sanctinus *die* IX *Octobris coli in Meldensi jam supra cit., quod penes nos exstat, anni* 1640 *Breviario jubeatur, non aliud forsan, quam hoc ipsum, per novum, cujus meminit, Breviarium intelligit. Utut sit, modo a cultu, quo* Sanctinus *die* XI *Octobris Meldis hodieque afficitur, ad cultum, quo aliis etiam locis gaudet, sermonem converto. Potissimum hæc inter numerari, ut apparet, debent Verodunum, Turones, Carnotum, celebris in Francia S. Dionysii abbatia ac denique diœcesis Lemovicensis vicus, qui, appellatione a* S. Sanctino *partim accepta,* S. Xantin de Malemort *nuncupatur ac ibidem, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* VIII, *col.* 1597 *notant, ad Brivam est situs.* Sanctini *quidem in priori e locis hisce cultus, non prorsus certus, sed vero dumtaxat est similis, quod is Sanctus noster non certo, sed tantum, uti ex infra dicendis patescet, verosimiliter cum* S. Sanctino, *quem, ut primum suum episcopum, Verodunenses* XI *Octobris die quotannis, uti post videbimus, venerantur, unus idemque sit.* *ad alia etiam hic memorata loca* E

20 *Verum de cultu, quo quatuor aliis jam nunc memoratis locis gaudet, aliter loquendum, ac primo quidem Turonis veneratione, Sanctis propria, quotannis illum affici, fidem facit supra laudatum penesque nos exstans Turonense anni* 1635 *Breviarium, in quo ad* XII, *non autem, ut Bailletus et post hunc Duplessius aiunt, ad* XIII *Octobris diem ecclesiasticum de* S. Sanctino, *Meldensi episcopo, Officium sub ritu duplici recitandum præscribitur. Nec, quin Sanctus hic antistes Carnoti quoque et in San-Dionysiana Franciæ abbatia, cum qua Sanctorum nostrorum reliquias anno* 1259 *communicare voluisse Meldenses canonicos, supra vidimus, colatur ut Sanctus, dubitare sinunt Calmetus et Duplessius. Postremum enim horum prior in sua de primis ecclesiæ Verodunensis episcopis Dissertatione pag* 65 *diserte affirmat, Carnotique in cathedrali ecclesia exstare, in quo* Sanctinus *honoratur, sacellum, sub Sancti hujus episcopi nomine Deo consecratum, tam ipse ibidem, quam Duplessius Hist. Meldensis tom.* I, *pag.* 614 *nos docet ; quod autem ad ejusdem Sancti nostri in dicto diœcesis Lemovicensis vico cultum jam spectat, mox iterum laudatus Duplessius ibidem ex ecclesiæ, quæ in margine citat, Lemovicensis monumentis verbis Gallicis, Latine a me redditis, sic scribit :* S. Xantini de Malemort in diœcesi Lemovicensi incolæ partem cranii sancti hujus Antistitis sese possidere arbitrantur ; sed qua ratione, aut tempore sacras hasce reliquias acceperint, haud edicunt. Vicus interim e veneratione in Sanctum, quem pro patrono habet, *sese diffudit,* F

AUCTORE C. B.

bet nomen ejus sibi imposuit; et quamvis hoc ibidem paulo aliter (Xantin *nimirum pro* Saintin) scribatur, is ipse nihilominus est, quem loci incolæ Meldensem episcopum exstitisse, credunt.

etsi interim, quæ gessisse, Sanctinus narratur, in fidei probatæ Actis

21 *Cultus itaque, quo in quatuor postremis modo hic memoratis locis* Sanctinum *etiam gaudere asserimus, omnino apparet ejam dictis certus. Utinam modo, quæ hic Sanctus noster gessisse memoratur, certa pariter forent! Verum Hincmari supra huc transcriptæ epistolæ inclusa, quibus horum pleraque innituntur, seu Dionysii seu* Sanctini *Acta adeo sunt ridicula, adeo omni etiam veritatis specie distituta, ut fidem certe inventura sint apud neminem, qui Critices artem vel a limine salutarit ac a me, quæ huc spectant, in Commentario, S. Dionysii Areopagitæ Actis prævio, num.* 87 *prolata expenderit. Alia quidem etiam, e quibus, si probatæ antiquitatis ac notæ forent, probari nonnulla, quæ de* S. Sanctino *narrantur, possent, nostri hujus Sancti Acta Calmetus in sua de primis ecclesiæ Verodunensis episcopis Dissertatione pag.* 61 *compendio exhibet; verum præterquam quod haud citius quam sec.* x, *uti ibidem Calmetus docet, sint conscripta, anonymus eorum auctor* Sanctinum, *quem una cum Dionysio Areopagita sub S. Clemente Papa jam sene adducit in Gallias, martyrio vitam finiisse, diserte, contra ac ipsamet, antiquiora Hincmari supra huc transcriptæ epistolæ inclusa Acta tradunt, affirmat, nihilque, quod sat sit in venerandæ antiquitatis fideique indubitalæ documentis fundatum, memoriæ prodit.*

fundata haud sint.

22 *Hugo Flaviniacensis, qui seculo* xi *floruit, Acta illa sibi prælucentia habuit, partimque ex hisce, et antiquioribus Hincmari epistolæ inclusis Actis tertia quæpiam, quæ apud Labbeum tom* I *Bibliothecæ Mss. a pag.* 73 *exstant,* S. Sanctini *Acta, variis adjunctis, nescio, unde acceptis, aucta notisque chronicis, a chronologia, quam vel ipsemet sibi finxerat vel certe sequi volebat, dictatis, munita, conflavit. Hinc factum, ut quamvis in antiquioribus Hincmari epistolæ inclusis Actis nec de Veroduno, nec de* Sanctini *ibidem episcopatu mentio instituatur, Hugo tamen in contextis a se Actis opinionem eorum, qui, teste apud Dacherium tom.* 12 *Spicil. pag.*252. *Berthario ecclesiæ Verodunensis sub sec.* IX *finem et seq. initium presbytero,* Sanctinum *idcirco tantum, quod Romam, ut martyrii S. Dionysii Acta eo deferret, cum* S. Antonino *pergens indeque post rediens Veroduni primus Evangelium annuntiarit, primum poni in episcoporum Verodunensium Calalogo credebant, secutus haud sit, sed vere* S. Sanctinum, *cum jam Meldensi ecclesiæ præesset. Romaque, quo iverat, esset reversus, fuisse a Verodunensibus in episcopum electum, cum anonymo sec.* x *supra laudato Actorum* S. Sanctini *auctore affirmarit, sicque hunc Sanctum nostrum pro stricti nominis Verodunensi episcopo et nihilominus cum* S. Sanctino *Meldensi unum eumdemque a sese haberi, indicarit; anne autem hac in re, ut verosimiliter in plerisque de eodem Sancto nostro aliis, a veritate aberrarit, lectoris erit ex iis, quæ* § *seq. sumus dicturi, dispicere.*

§ II. An S. Sanctinus Meldensis exstiterit S. Dionysii Parisiensis discipulus, et an cum S. Sanctino Verodunensi unus idemque sit.

Sanctinus, quem Meldensem

Ecclesiæ Meldensis episcopum exstitisse, qui hodie in hoc quotannis solenni ritu colitur, Sanctinum, *communis modo est opinio, potissimum in traditione, cujus ignoratur initium, fundata. In nullo quidem, quod spuriis Hincmari supra huc transcriptæ epistolæ inclusis* S. Sanctini *Actis sit antiquius, seu scripto seu monumento* Sanctinum, *nedum Meldensem ejus episcopatum, memorari invenio; verum, cum* Sanctinus, *ut supra docuimus, a longissimo jam tempore, imo vero jam inde a sec.* IX *honoratus fuerit ut Sanctus, id, quæso, nisi aliquando in rerum exstitisset natura, futurum fuisse, quis credat? Ex eo autem, quod monumentum, Hincmaro seu sec.* IV *antiquius, in quo Meldensis* Sanctini *episcopatus asseratur, assignari haud queat, haud fuisse hunc ante id seculum creditum, consectarium non est, nec is Sanctus noster, quem ut Meldensem episcopum, antiqua non tantum Meldensis, sed et Verodunensis ac Turonensis ecclesiarum Breviaria colendum proponunt episcopisque Meldensibus universi horum a Demochare aliisque ac nominatim a Galliæ Christ. antiquæ et novæ auctoribus vulgati Calalogi accensent, temere ex hisce ob scriptorum monumentorumque seculo* IX *antiquiorum silentium est expungendus. Certe ego nec omnibus, quas veluti eo conducentes Launoius in suo de Hilduini Areopagiticis Judicio pag.* 123 *et seqq. allegat, rationibus expensis, facere id ausim. Verum primusne, an secundus Meldensium episcopus exstitit* Sanctinus?

et quidem primum

24 *Hildegarius, Meldensis et ipse episcopus, qui, Carolo Calvo imperatore regnante, S. Faronis, Meldensis itidem episcopi, Vitam contexuit, in hac apud Mabillonium Act. SS. Bened. tom.* 2, *pag.* 616 *sic scribit:* A Waldeberto... post Gundoaldum nouus decimus ordo a sancto Dionysio primo antistitum in hac urbe *(Meldensi)* fulsit; *hinc autem factum, ut nonnulli Hildegarii auctoritate impulsi, Dionysium Meldorum perinde ac Parisiorum primum fecerint episcopum. Ast ut Dionysius, quod ab Apostolica Sede Parisios missus toti circumquaque regioni Evangelium prædicarit, ab aliquibus hoc nomine civitatum Lutetiæ vicinarum, ita nominatim civitatis Meldensis ab Hildegario primus dictus fuerit episcopus. Sane cum non hanc, sed Parisiensem civitatem in sedem assumpserit, a* Sanctino, *qui secus fecerit, ac ab ipsismet, qui Dionysium faciunt primum Meldensium episcopum, pro proximo hujus successore habetur, episcoporum Meldensium series est inchoanda. Ita, fere tom.* 8, *col.* 1597 *Galliæ Christ. auctæ Scriptores, hisque non tantum, quem sibi proxime præeuntem habuere, tom.* I *Hist. Meldensis pag.* 612 *et seq. Duplessius, sed et plures alii ac nominatim*

A *natim, qui in suis Episcoporum Meldensium Catalogis locum primum* Sanctino *concedunt*. *Sammarthani Fratres et Claudius Robertius suffragantur, nec video, quid his sat solidi, quo erroris hic convincantur, possit opponi.* Sanctinus *itaque non tantum Meldensibus episcopis accensendus, sed et primus hosce inter numerandus videtur. Verum quid modo de opinione, qua et Carnotensibus episcopi munere præfuisse a nonnullis putatur, censendum?*

numquamque Carnotensem exstitisse episcopum,

25 *Duplessius Hist. Meldensis tom.* I, *pag.* 614 *verbis Gallicis, Latine a me redditis, sic scribit*: Secundum quæpiam, quæ mihi ad manum sunt, monumenta Souchetus, Carnotensis canonicus, in Ms. sua civitatis Meldensis Historia probe constare, ait, S. Sanctinum exstitisse hujus episcopum; cumque sic loquatur, oportet, ut, quæ ad id probandum habebat, argumenta crediderit admodum valida. Sanctinus nihilominus nec in ecclesiæ Carnotensis Breviario memoratur, nec Carnotensibus episcopis in horum Catalogis accensetur, omnisque, qui ei in diœcesi Carnotensi exhibetur, B cultus ad unicum sacellum, Deo sub nomine ejus in ecclesia cathedrali dedicatum, reducitur. *Ita ille, et sane, uti, re mature discussa, comperi, rectissime; verum, cum sic habeat, qui ergo factum, ut Souchetus, a Duplessio laudatus, argumenta, quæ sibi ad Carnotensem* S. Sanctini *episcopatum monstrandum suppetebant, existimarit admodum valida? Spuria* S. Sanctini *Acta supra in Hincmari epistola num.* 9 *habent*: Sanctinum *(Dionysius)* ordinavit episcopum, et Carnotum eos illuminare, qui in tenebris et in umbra mortis erant, inspirante Domino, misit; ubi cum per aliquod temporis immorari disposuit: postea vero Meldensium civitati pastorem et episcopum esse constituit.

hic adducta suadent,

26 *Ita dicta Acta, nec ab hisce Acta, per Hugonem Flaviniacensem eo, quem num.* 22 *exposui, modo adornata, quantum ad substantiam hic dissonant. Hinc factum, ut* Sanctinum *primo Carnotensem ac dein Meldensem exstitisse episcopum, in Galliæ Belgicæ Antiquitatibus fol.* 28 *Wassebargius, nonnullis adhuc* C *aliis ei etiam assentientibus, scripserit. Hinc verosimillime pariter factum, ut Souchetus ex Actis illis valide admodum pro Carnotensi* S. Sanctini *episcopatu argui posse autumans, probe hunc constare, affirmarit; verum,* Sanctinum *a Dionysio ordinatum episcopum Carnotumque, ut eos, qui ibidem in tenebris et in umbra mortis sedebant, illuminaret, missum fuisse, Hincmari epistolæ inclusa* S. Sanctini *Acta per proxime huc transcripta verba, Hugone Flaviniacensi consona hisce subministrante, tantummodo tradunt, nihilque, quo id, civitate Carnotensi in sedem fixam* Sanctino *assignata, factum innuatur, adjungunt; imo contra eam* Sanctinum, *Carnoti aliquamdiu moratum, postea fuisse Meldensem constitutam episcopum, mox etiam, nulla omnino Carnotensis, quam antea occuparit, sedis mentione facta, subnectunt, ita haud fuisse eam, priusquam Meldensi ecclesiæ præficeretur, Carnotensem episcopum, insinuare videntur. Adhæc, etsi etiam, Carnotensem episcopum exstitisse* Sanctinum, *luculentissime dicta Acta tam quæ Hincmari epistolæ inclusa, quam quæ ab Hugone Flaviniacensi contexta apud Labbeum exstant, asserent, haud propterea tamen id foret credendum; illa enim Acta nullam omnino, ut jam docui, fidem merentur, facereque proinde auctoritate sua haud queunt, ut* Sanctinum, *qui nec in ecclesiæ Carnotensi Breviariis nec in episcoporum Carnotensium Catalogis locum obtinet, exstitisse Carnotensem episcopum, arbitremur. Jam vero, cum sic habeat nec ulla argumenta alia, quibus Souchetus impulsus certum existimare Carnotensem* Sanctini *episcopatum potuerit, occurrant, est sane, cur episcoporum Carnotensium Catalogis, in quibus hic Sanctus noster nusquam comparet, hic stemus, utque adeo eum numquam exstitisse re vera Carnotensem episcopum, existimemus.*

pro Dionysii Parisiensis discipulo, sed, ut apparet, haud recte, obtruditur.

27 *Porro uti nihilominus Carnotensem episcopum ita etiam Dionysii discipulum nonnulli faciunt* Sanctinum; *verum nec hac in re illis assentiendum. Suffragantia quidem sibi hic iterum habent, tam quæ Hincmari epistolæ inclusa, quam quæ ab Hugone Flaviniacensi confecta apud Labbeum exstant,* S. Sanctini *Acta; ast hisce, utut rem luculentissime tradentibus, nemo certe, qui quam sint e jam dictis autoritate omni destituta, consideravit,* E *fidem adjunxerit. Nec est, quod ecclesiæ Meldensis traditionem alleges; hanc enim, qua, ut aiunt, Dionysii discipulus exstitisse* Sanctinus *fertur, genuinam esse pro certo quis asserat? Ut incertis hac in re vulgi rumoribus corruptam, credam, propendeo vel ex eo, quod, ut apparet,* Sanctinus *serius, quam ut Dionysii discipulus esse potuerit, exstiterit in vivis. Dionysius enim, uti in Commentario, Actis ejus præmisso ad* IX *Octobris diem in Opere nostro jam docuimus, haud serius quam anno* CCLXXXVI *martyrio fuit affectus*; Sanctinus *autem haud citius quam medio circiter sec.* IV *floruit, uti e jam nunc dicendis intelliges. Inter* S. Sanctinum, *primum e dictis Meldensium episcopum, et S. Faronem, Meldensium itidem episcopum octodecim dumtaxat, contraque inter Dionysium, primum Parisiensium episcopum, et Agilbertum, Parisiensium itidem episcopum, triginta intercessere, uti in vulgatis Parisiensium et Meldensium episcoporum Catalogis videre licet, episcopi medii; hoc autem discrimen, cum S. Faro et S. Agilbertus æquales exstiterint seu eodem ambo sec.* F VII *floruerint, ex eo verosimiliter provenit, quod series episcoporum, Parisiensium quidem a Dionysio, qui, ut dictum, haud serius quam anno* CCLXXXVI *martyrium subiit, Meldensium vero ab episcopo, qui multo serius, uno non citius, quam uno circiter post Dionysium seculo elapso obierit, fuerit incepta. Quare, cum episcopus, a quo inchoata fuit episcoporum Meldensium series, exstiterit e jam dictis haud alius, quam* Sanctinus, *consectarium est, ut hic verosimiliter haud citius quam medio circiter sec.* IV *Meldensem sedem occuparit, nec diu admodum ante annum* CCCLXXXVI *excesserit e vivis, atque proinde haud fuerit Dionysii discipulus.*

cum Sanctino, primo Virodunensi episcopo, unus idemque

28 *Res sane e jam dictis verosimilis apparet, verosimiliorque adhuc e modo hic subdendis evadet. Episcopum, nomine* Sanctinum, *sese etiam habuisse, Verodunenses contendunt. Et vero hunc, quem ut Sanctum Verodunensis ecclesia die* XI *Octobris veneratur, re etiam ipsa exstitisse Verodunensium episcopum, negari, ut apparet, non potest. Id*

AUCTORE C. B. *Id constans ecclesiæ illius fert traditio, in antiquo etiam cathedralis Verodunensis ecclesiæ Martyrologio ad* XI *Octobris diem his verbis expressa:* Natale S. Sanctini, Virdunensis episcopi. *Nec tantum* Sanctinum *episcopis Verodunensibus accensendum, sed et primum hosce inter tribuendum illi locum, fidem faciunt vulgati eorumdem Catalogi, in quibus omnibus* Sanctinus *ante universos alios memoratur. Catalogis illis accedit instrumentum, Lipsanothecæ, in quam, ut post videbimus, anno* 1014 *Richardus, Verodunensis episcopus,* S. Sanctini *reliquias transposuit, inclusum, in quo* Sanctinus *diserte vocatur* primus Virdunensis ecclesiæ episcopus. *Adhæc inter scriptores, qui* Sanctinum *episcopis Virodunensibus annumerant, nullum omnino, qui primum hosce inter locum illi haud attribuat, invenio; ut sane opinio, qua* Sanctinus *non tantum inter Verodunenses episcopos, sed et horum primus censetur, videatur haud immerito amplectenda. Jam vero cum sic habeat ac is sanctus Verodunensis episcopus verosimiliter, uti infra sumus visuri, et circa sec.* IV *medium Verodunensem sedem occuparit et diu adhuc post vitam protraxerit, hinc enimvero opinio, qua, haud citius, quam medio circiter sec.* IV *Meldensi ecclesiæ præfuisse nec diu admodum ante annum* CCCLXXXVI *excessisse e vivis ac proin Dionysii discipulum haud fuisse* Sanctinum *Meldensem, statuimus, verosimilior evadit, eum* Sanctinus *Verodunensis unus idemque cum hoc verosimiliter sit, ut suadent, quæ jam nunc subjungo.*

uti tum ex hic laudatis, qui unum dumtaxat

29 *Grevenus, qui una cum Canisio Usuardique Lubeco-Coloniensi editione, anno* 1490 *facta, ad* XXII *Maii diem* S. Antonium *juxta ac* S. Sanctinum, *veluti Meldenses episcopos, ut supra vidimus, annuntiat, Veroduni hodie solum* S. Sanctinum *ut civitatis hujus episcopum, iterumque deinde, sed episcopi dumtaxat absque sedis expressione titulum corrupteque, ut jam antea monui,* Schynni *nomen ei imponens, sequenti* XII *Octobris die Meldis consignat, idemque etiam, Canisio interim* Sanctinum *Veroduni hodie dumtaxat commemorante, mox laudata Usuardi Lubeco-Coloniensis editio facit; ut sacræ istæ tabulæ, eum* Sanctinum, *quem loco uno Meldensem, alio Verodunensem episcopum faciunt, diversis et diebus et locis celebrent, duos, ut apparet, Sanctinos diversos, quorum alter Meldensis, alter Verodunensis exstiterit episcopus inducant. Verum an recte? Maurolycus et Galesinius in Fastis sacris, a se contextis, ac ipsimet, qui Martyrologium Romanum hodiernum reformarunt, eruditissimi viri unum dumtaxat in hoc Sanctinum, quem Meldensem episcopum faciunt, quemque idcirco verosimillime, quod die* XXII *Septembris obiisse a Petro de Natalibus in Catalogo lib.* 8, *cap.* 108 *dicatur, die illo sibi duxere memorandum, recensent; etsi autem supposititia, quæ Hincmari ad Carolum Calvum epistola complectitur, supra huc transcripta* S. Sanctini *Acta acceptaque ex hisce, quibus Petrus loco mox cit. et S. Antoninus part.* I, *tit.* 6, *cap.* 28, § I Sanctinum *exornant, elogia nec Veroduni, nec episcopatus, ibidem abs illo gesti, mentionem faciant, videntur tamen laudati martyrologi, qui ex illis seu Actis seu elogiis, quæcumque ad* XXII *Septembris diem de* Sanctino, *Meldensi episcopo, memorant, hausere, hunc cum* Sanctino *Verodunensi episcopo existimasse eumdem.*

Sanctinum statuere videntur

30 *Ita autumo, quod, quamvis sibi Grevenum supraque memoratam Lubeco-Coloniensem Usuardi editionem, in quibus hodie, ut jam docui,* S. Sanctinus, *veluti Verodunensis episcopus, annuntiatur, prælucentes habuerint, hodie tamen* Sanctinum *Verodunensem haud memorent, ita scilicet sibi faciendum verosimiliter rati, quod id, dum ad* XXII *Septembris diem* Sanctinum *Meldensem commemorarent, fuisse jam inde a sese factum, existimarint. Jam vero, cum sic habeat ac proin unum dumtaxat Sanctinum, qui ex infra dicendis primum Verodunensis ac dein Meldensis episcopus verosimiliter exstiterit, agnoscant, est sane, cur sacris tabulis supra laudatis, quæ, ut dixi, duos Sanctinos invicem distinctos, quorum alter Meldensis, alter Verodunensis episcopus exstiterit, statuere videntur, adversari credantur. Nec minus, ut apparet, Molanus, qui in suis ad Usuardum Additionibus hodie* Sanctinum *paucis hisce memorat verbis,* Virduni beati Sanctini, ejusdem loci episcopi et confessoris, *cum iisdem sacris tabulis pugnant. Uti enim laudati martyrologi, quod, quamvis sibi Grevenum Usuardique editionem Lubeco-Coloniensem, in quibus, ut dictum,* Sanctinus, *veluti Verodunensis episcopus hodie annuntiatur, prælucentes habuerint, hodie tamen* Sanctinum *Verodunensem haud memorent, hunc eum* Sanctino *Meldensi, quem jam antea ad* XXII *Septembris diem memorarant, fecisse videntur eumdem, ita etiam Molanus, quod, quamvis sibi Grevenum Usuardique Lubeco-Coloniensem editionem, in quibus, ut vidimus, ad* XXII *Maii diem* Sanctinus, *veluti Meldensis episcopus annuntiatur, prælucentes habuerit, haudquaquam tamen ad diem istam* Sanctinum *Meldensem memoret, fecisse hunc eumdem cum* Sanctino *Verodunensi, quem hodie celebrat, est censendus.*

Fastis sacris,

31 *Id verosimiliter, qui Molanum haud dubie ante oculos habuit, Ferrarius observarit. Certe* Sanctinum, *quem hodie Veroduni in generali suo Sanctorum, Martyrologio Romano non episcoporum, Catalogo memorat, in indice huic subjecto, Meldensem simul et Verodunensem episcopum exstitisse, dilucide insinuat, sicque hunc cum illo, non secus ac Molanus aliique supra laudati hagiologi, quibus et hodiernum Usuardi apud Sollerium Bruxellense Auctarium jungi potest, facit eumdem. Nec dubito. quin pariter Parisiensis anno* 1727 *vulgati Martyrologii conditores, qui* Sanctinum *Meldis hodie annuntiant nec usquam eum Veroduni signant,* Sanctinum *Meldensem ac Verodunensem unum esse atque eumdem, existimarint, idemque de Saussayo est dicendum; etsi enim hic in Martyrologio suo Gallicano ad* XXII *Septembris diem* Sanctinum *Meldis, veluti Meldensem ac dein hodie Veroduni, veluti Verodunensem episcopum, annuntiet, a sese tamen de uno eodemque* Sanctino *fieri sermonem, elogiis, quæ utrobique adhibet, facit perspicuum. Jam vero, cum sic habeat nec ulli a jam memoratis, qui omnes, ut jam docui, unum dumtaxat Sanctinum agnoscunt, distincti seu martyrologi seu Fastis sacri, qui eum Greveno, Canisio Usuardique Lubeco-Coloniensi*

A *Lubeco-Coloniensi editione Sanctinos duos constituant, inveniantur, est sane, cur vel idcirco id ab hisce perperam fieri, arbitremur. Verum isthoc seu opinionem, quæ* Sanctinum *Meldensem cum Verodunensi eumdem facit, aliter adhuc, cum opinio opposita, quæ alterum ab altero distinguit, probabilitate omni destituta etiam haud sit, juverit probasse.*

tum ex antiquis, a Berthario

32 *Bertharius presbyter supra laudatus, qui sub sec.* x *initium brevem episcoporum Verodunensium Historiam contexuit, in hac apud Dacherium tom. 12 Spicil. pag. 251 et seq. sic scribit*: Legimus in ista ecclesia *(Verodunensi scilicet)* jam præcessisse triginta episcopos, quorum primus sanctus Sanctinus vocatur, de quo quod sentimus, notare hic studuimus. Nam legimus, quod sanctus Dionysius Sanctinum Meldensem ecclesiæ episcopum et Antonium presbyterum mitteret cum Gestis passionis suæ Romam ad sanctum Clementem et iter illorum fuisset per istam *(Verodunensem nimirum)* civitatem, et in eundo ac redeundo hic primi prædicassent verbum Dei. Et ferunt, quod ideirco in ordine episcoporum istius ecclesiæ primus ponatur. *Ii itaque, de quibus hic loquitur Bertharius,* S. Sanctinum, *qui primus censetur Verodunensium episcopus, cum* Sanctino *Meldensi, Dionysii Parisiensis, ut putabant, discipulo, faciebant eumdem. Tum quidem seu Bertharii ætate et ante fuisse etiam, qui* Sanctinum, *Verodunensium primum episcopum, Agrippinensis infra memorandi concilii tempore ac proin anno, quo id celebratum, 346 floruisse, arbitrarentur, judicare faciunt, quæ Bertharius verbis proxime recitatis subnectit, verum nihil omnino; quo, illos propterea primum Verodunensium episcopum a* Sanctino *Meldensi existimasse diversum, innuat, adjungit, fierique potest, ut de hoc nihil prorsus, ob quod a* Sanctino *Verodunensi distinguendus sit, crediderint.*

B

et Laurentio Leodiensi memoratis, qui Sanctinum Verodunensem cum Meldensi

33 *Adhæc sec. duodecimo etiam fuerunt, qui, quemadmodum Laurentius Leodiensis, qui tum floruit, apud Dacherium tom. 12 Spicil., pag. 275 docet, duas opiniones oppositas, quarum altera, cum* Sanctino *Meldensi, quem Dionysii Parisiensis discipulum primoque æræ christianæ seculo vixisse credebant, unum esse atque eumdem* Sanctinum *Verodunensem, altera, hunc concilii Agrippinensis tempore ac proin medio circiter sec.* IV *floruisse, ferebat, in concordiam adducere volentes duos diversos hunc in finem Verodunenses episcopos,* Sanctini *nomine distinctos, quorum primus cum* Sanctino *Meldensi unus idemque esset ac sec.* I *vixisset, secundus Agrippinensis concilii tempore seu sec.* IV *circiter medio floruisset, adstruebant. Quare cum id, utpote in nullis, quæ noscantur, documentis antiquis fundatum omnibusque etiam, in quibus unus dumtaxat* Sanctinus *comparet, episcoporum Verodunensium Catalogis contrarium, ex eo dumtaxat, quod* Sanctinum *Meldensem a Sanctino, primo Verodunensium episcopo, distinctum asserere non auderent, fecisse videantur, hinc enimvero, tum passim hunc cum illo creditum fuisse eumdem, potest argui, eumque Bertharii ætate, ut mox docui, fuerint etiam, qui id ipsum sibi persuasum haberent, consectarium e modo dictis est, ut certe ante sec.* XII *quam maxime, quæ* Sanctinum, *Verodunensium primum episcopum, cum* Sanctino *Meldensi unum eumdemque facit, viguerit opinio. Hanc porro, unde et tum viguisse confirmatur, amplexi etiam sunt, qui sec.* X *et* XI *floruerunt, Hugo Flaviniacensis et actorum S.* Sanctini, *quorum compendium, ut num. 21 jam monui, Calmetus exhibet, scriptor anonymus, hosque verosimillime post, qui Verodunense jam supra laudatum anni 1625, itemque qui Meldense jam supra pariter laudatum anni 1640 Breviarium condidere, fuerint secuti.*

C

ecclesiæ C. B.

existimarunt eumdem, ostenditur, vero similiter est,

34 *Utut sit, certe tam hi, quam illi in Lectionibus, quas in ecclesiastico S.* Sanctini *officio proponunt,* Sanctinum, *Verodunensium primum episcopum, cum* Sanctino *Meldensi disertissime, non secus ac Hugo et laudatus anonymus, faciunt eumdem; cum id autem aliaque huc spectantia sic, ut dixi, habeant, nec quidquam dictum, qua* Sanctinus, *Verodunensium primus episcopus, cum* Sanctino *Meldensi unus idemque statuitur, opinionem certo esse a vero alienam, evincat, est sane, cur hanc, si non, ut certam, saltem ut probabilem ac verosimilem, tum Fastis sacris supra laudatis, qui unum dumtaxat statuunt Sanctinum, tum antiquioribus, a Berthario et Laurentio Leodiensi memoratis, qui dilucide* Sanctinum *Verodunensem cum Meldensi existimarunt eumdem, innixi, amplectamur. At vero, inquiet modo fortassis non nemo, allegata nondum etiam sufficere videntur, ut* Sanctinus, *qui primus ecclesiæ Verodunensi præfuit, unus idemque cum* Sanctino, *qui ecclesiam Meldensem rexit, verosimiliter exstitisse credatur. Duæ enim istæ ecclesiæ longiori invicem spatio, quam ut ambas simul gubernasse commode queat, sunt remotæ. Nec satis apparet, qua veri specie alteram post alteram rexisse dici queat. Eo enim in casu dicendus foret vel a Verodunensi ad Meldensem, vel contra ab hac ad illam transiisse; vetus autem Ecclesiæ disciplina episcoporum translationes sediumque mutationes in usu haud habuit, fuitque etiam, ne frequentarentur, synodi Nicænæ canone* XV *inhibitum. Ita contra opinionem, qua* Sanctinum *Verodunensem cum Meldensi statuimus verosimiliter eumdem, potest argui; verum sedium mutationes, cum eas vel necessitas vel magna utilitas postularet, licitas fuisse ac subinde etiam obtinuisse locum, exemplis non paucis, quæ Brevitatis causa omitto, potest probari.*

E

F

primoque, ut apparet, Verodunensem,

35 *Quare, cum ratio quæpiam legitima, utut nobis ignota, ob quam* Sanctinus, *vel a Verodunensi ad Meldensem vel contra ab hac ad illam transiret, subesse potuerit, ut quid, quæso, quo minus id factum credamus, vel dictus synodi Nicænæ canon vel vetus Ecclesiæ disciplina impediat? Dicesne forsan, exempla quidem, e quibus in Orientali, ut non itidem æque facile alia, et quibus pariter in Occidentali ecclesia sedium mutationes, ratione legitima hasce exigente, fuisse subinde primis Ecclesiæ seculis usitatas, constet, allegari posse? Verum quid si, Hunnis Alanisque (Operis nostri tom. 3 Maii in S. Servatio num. 13 videsis) post Gratiani mortem in Germaniæ Superioris Inferiorisque regiones excurrentibus Tungrosque et Remos ac alias vicinas urbes devastantibus, Veroduno abire S.* Sanctinus *compulsus circa annum 384 Meldas migrasse hacque occasione civitatem hanc, priori Verodunensi*

AUCTORE C. B.

dunensi sede haud abdicata, episcopi munere moderandam accepisse ac haud ita multo post obiisse dicatur? Sane id, ut potest, ita et reipsa factum esse, ex eo etiam propendeo ut credam, quod inde nihil nisi quod cum opinione, qua Veroduni primum ac dein Meldis episcopum egisse Sanctinum reor, quam optime congruat, oboriatur, hancque ob mox dicenda putem opinione opposita verosimiliorem. *Diserte quidem ecclesiæ Meldensi primum ac dein Verodunensi præfuisse hic Sanctus noster in Officii ecclesiastici, quod hodie de eo Verodunense penes nos exstans anni* 1625 *Breviarium recitandum præscribit, Lectionibus asseritur; ast contrarium in hodiernis de eodem Sancto nostro, quas Meldense penes nos pariter exstans anni* 1640 *Breviarium complectitur, Lectionibus non minus diserte affirmatur; hisce autem potius, quam Breviarii Verodunensis Lectionibus standum videtur.*

quam Meldensem ecclesiam gubernavit.

36 *Cur ea mihi sedeat sententia, expono. Duplessius Historiæ Meldensis tom* I, *pag.* 4 *verbis Gallicis, Latine a me hic redditis, de*
B S. Sanctino *sic scribit:* Meldisne, an Veroduni vitam hanc mortalem cum immortali commutarit, trahi posse in controversiam, non credo. Possunt, ait quidam *(Tillemontius videlicet tom.* 4 *Monumentor. Ecclesiasticorum pag.* 721) criticus, sacra ejus ossa Veroduno Meldas fuisse allata. Verum, si ita haberet, ecclesia, in qua hæc deponerentur, haud potius extra urbem, quam intra murorum ambitum videtur fuisse exstruenda. Forum enim Meldense, ubi sita est hæc ecclesia, diu non nisi vacuus extra urbis portas locus exstitit. Magis itaque cum veri specie congruit, ut Meldis mortuus ibidemque, sed pro consuetudine extra urbem, sepultus, ac ecclesia, quæ ab eo nomen habet, non aliunde, quam a Sancti sepultura ac tumulo originem duxisse credatur. *Cum itaque* Sanctinus, *ut rationibus, quas hic adducit, Duplessius merito contendit, verosimilius Meldis, quam alibi, obierit, hinc simul et ex eo, quod longe frequentius homines iis locis, quibus sedes fixere, quam aliis, ad quæ casu divertere, e vita excedant, consectarium fit, ut* San-
C ctinus *tunc, cum obiit, verosimilius Meldis, quam Veroduni, sedem fixam habuerit; cum autem sic habeat, idque verosimiliter haud alio ex capite, quam quod tunc, uti inde nemo non eruet, ad ecclesiam Meldensem a Verodunensi transiisset, obtinuerit locum, consectarium ulterius fit, ut verosimiliter primo hanc ac postremo illam gubernarit. Contrarium quidem, ut jam dixi, Verodunense supra laudatum Breviarium tradit; ast, quidquid in hoc illa de re memoratur, id totum vel ex Hugone Flaviniacensi vel ex anonymo, qui sec.* x S. Sanctini *Acta, apud Calmetum loco supra cit. compendio expressa exaravit, scriptore est acceptum; hi autem, utut etiam sibi Wasseburgium in Galliæ Belgicæ Antiquitatibus fol.* 28 *et seq. assentientem habeant, nullam omnino, ut num.* 21 *et seq. docui, fidem in iis, quæ de Sanctis nostris memoriæ produnt, nec aliunde solide, uti hic fit, confirmari queunt, merentur.*

D

§ III. Quo tempore Sancti nostri floruerint: an eorum vel unus martyr, et an tam S. Antoninus, quam S. Sanctinus exstiterit episcopus.

Sanctinum, quem Agrippinense anni 346 *concilium,*

In tempus, quo Sancti nostri floruerint, inquisituro opportune hic occurrit Agrippinense concilium, anno 346 *in Euphratæ, ejusdem urbis episcopi, causa celebratum. Ex hoc enim, quod apud plures conciliorum editores ac nominatim apud Labbeum tom. illorum* 2 *col.* 615 *et binis seqq. exstat,* S. Sanctinum *ac proin ex infra dicendis etiam* S. Antoninum *sec.* IV *circiter medio in vivis exstitisse, verosimile evadit, quemadmodum hic dabo probatum. Ast, cum in dubium dicti concilii veritas revocetur, nec, quod me probaturum, dico,* E
probari ex hoc tuto, si factitium dumtaxat sit, queat, pro supposititio verosimiliter haud esse habendum, juverit ante omnia hic ostendisse. Etsi quidem vel in episcoporum, qui in concilii hic discutiendi Actis nominantur, vel in sedium, quas occuparunt, nomina, compendio forsan in autographo exarata, librariorum, qui hæc idcirco commode legere haud potuerint, imperitia irrepsisse errores, ultro etiam fateamur, nihil tamen nos cogit, ut vel dictum, in quo Euphratas, Agrippinensis episcopus, ob Christi divinitatem pertinaciter negatam exauctoratus seu de sede sua dejectus narratur, concilium veluti verum haud admittamus, vel illius Acta tamquam spuria ac certo supposititia rejiciamus. Sunt quidem scriptores non pauci, eruditione etiam celebres, quorum alii Acta illa ut dubia et suspecta traducunt, alii ut certo etiam falsa ac supposititia repudiant; verum sunt etiam, nec numero nec eruditione illis inferiores, qui eadem Acta veluti sincera ac genuina tuentur, nec satis perspicio, cur hac in re illis, quibus etiam novissime in Historia F
Argentoratensi, anno 1777 *vulgari cœpta, Grandidierus hujus auctor sese adjunxit, refragari indubitanter debeamus. Rationes quippe, quas opinionis contrariæ patroni pro sese allegant, haud sat solidæ, ut hanc veluti certam amplectamur, apparent.*

utpote pro supposititio,

38 *Nec iis ipsis, quas, qui id anno* 1759 *fecit, Artzheimius in sua ad Germaniæ concilia Præfatione,* § XXVI *allegat, moveri queo, ut Coloniensem, de qua hic nobis sermo, synodum seculi* IX *aut* X *figmentum esse, opiner. Præterquam enim, quod non tantum in S. Servatii a Berthario presbytero supra laudato, qui sec.* IX *floruit, citata verosimiliterque proinde haud primum tunc scripta Vita, sed et in S. Maximini Trevirensis episcopi Actis, ab auctore anonymo, qui, quemadmodum in Commentario hisce præmisso num.* 4 *Henschenius, assensum ei etiam hac in re tom.* XIX *Auctorum sacrorum pag.* 59 *præbente Ceilliero, ad* XXIX *Maii diem docet, sec.* VIII *floruit, exaratis ac ibidem ab eodem Henschenio vulgatis, synodi seu concilii Agrippinensis mentio instituatur, cui bono hujus Acta,*

A *eta, in quibus veluti ob hæresim exauctoratus Euphratas Coloniensis episcopus exhibetur, tam longo post hujus ætatem tempore credamus conficta? Quis, quæso, id, quod non nisi in summam Euphratæ, ab omni alioquin posteritate pro probe Catholico habendi, ignominiam cedere poterat, a quopiam, qui quinque ut minimum seculis a Coloniensis istius antistitis ætate fuerit remotus, ac proin nullis in eum seu odii seu invidiæ stimulis actus, factum esse in animum inducat? Adhæc concilium illud anno, ut chronicæ, quas in capite præfert, notæ indicant, 346 die Maii* XII *ac proin die Dominica, in quam secundum tabulas Paschales anno illo* XII *Maii dies incidebat, celebratum pro more tunc usitato fuit, nec usquam in formam, per antiquos Ecclesiæ canones pro conciliorum celebratione præscriptam, peccare invenitur; cum autem sic habeat ac proin ejus Acta, in semetipsis considerata, omnibus omnino, qui in genuinis ac sinceris Conciliorum Actis requiruntur, veritatis characteribus sint munita, utquid ea* B *seu cujus sunt, concilium pro puro ac puto figmento habeamus?*

uti quæ hic contra eos, qui opinionem contrariam

39 Certum est, *inquit loco supra cit. Artzheimius*, Photini hæresin non ante annum CCCXLVII. et synodum Sardicensem innotuisse Ecclesiæ Orientali. Quomodo igitur Patres Ecclesiæ Occidentalis, tanto intervallo locorum et temporum disjuncti, anno uno citius eam Coloniæ scire et damnare potuerunt? Quomodo Euphratas veluti huic errori insordescens et contumax ante annum CCCXLVI. damnari? *Verum, quod certum esse Artzheimius hic affirmat, minime certum esse, liquet ex iis, quæ Pagius in Criticis ad annum 347, num. 5 scribit. Fuit enim, ut ibidem ostendit, hæresis Photiniana in synodo Antiochena primum ac proin jam inde ab anno, quo celebrata hæc fuit, 345 damnata; cum autem sic habeat, utquid hæresis illa anno sequenti Occidentali ecclesiæ innotescere ac a Patribus Concilii Agrippinensis, quod tunc, non autem, ut Artzheimius ait anno 315 celebratum, damnari Euphratas veluti errori isti insordescens haud potuerit? Adhæc, etsi etiam, Photini* C *hæresin ecclesiæ Orientali ante annum 346, imo vero ante annum 347, cui synodus Sardicensis ab eruditis passim innectitur, haud innotuisse, tantisper dederimus, nihil tamen inde contra concilii Agrippinensis ejusve Actorum veritatem poterit inferri. In hisce enim nulla omnino Photini mentio occurrit, nec necesse est, ut abs hoc Euphratas errorem, ob quem in concilio Agrippinensi fuit damnatus, hausisse dicatur.*

validissimo etiam

40 *Audi, qui hic opportune ad institutum nostrum Sirmondus apud Labbeum tom. 2 Conciliorum col 1805 in postumis suis in concilium Agrippinense Notis loquatur.* Euphratam...., *inquit*, a Photino didicisse, nemo est, qui tradat, nemo, qui probare queat, tametsi consimilia docuerit. Potuit enim vel a Paulinianistis, quorum eadem fuit hæresis, doceri, vel ipsemet sine autore comminisci, sicut Leporium monachum eadem in Gallia dixisse, quæ Nestorius postea docuit, auctor est Facundus Hermianensis lib. I de tribus Capitulis ad Justinianum. *Ita, ni vehementer fallar, argumentum, ab hæresi Photiniana, quæ ante an-*

AUCTORE C. B.

num 346 Orientali ac proin Occidentali ecclesiæ nota esse haud potuerit, contra Agrippinensem anni 346 synodum repetitum, penitus enerve ac elumbe evadit; quod autem ad argumenta reliqua, quæ contra eamdem synodum hujusve Acta ab Artzheimio vel a scriptoribus aliis adducantur, jam spectat, a quovis, qui in hæc errores librariorum seu imperitia seu oscitantia irrepsisse admiserit, queunt pleraque haud difficulter dissolvi, cumque adeo sigillatim omnia enodare operæ pretium non sit, unum duntaxat adhuc, solutioni luculentæ haud æque ac alia patens, hic propono.

hic proposito argumento propugnant.

41 *Id, quod omnium instar haberi potest quodque tantopere Baronium, ut synodum Agrippinensem vel falsam omnino fictitiamque, vel post Sardicensis tempora rejiciendam, judicarit, commovit, eo fere reducitur: Euphratas, Coloniensis episcopus, non solum Sardicensi, quod a nemine revocatur in dubium, concilio inter orthodoxos Patres, qui in eam illirici urbem convenientes Christi divinitatem et verbi consubstantialitatem ad-* E *versus Arianos et Anomæos asseruere, anno 347 adfuit, verum etiam, uti Athanasius in sua ad solitariam vitam agentes epistola docet, a sancta synodo, ut una cum Vincentio, Capuano episcopo, Constantium imperatorem adiret Athanasiumque ac socios ejus in sedes, e quibus contra jus fasque fuerant depulsi, restitui, ab eo postularet, præ aliis episcopis, quorum non pauci fidei orthodoxæ confessione ac defensione erant conspicui, fuit delectus; cum autem, futurum fuisse, ut tum Euphratæ, si anno proxime prægresso a concilii Agrippinensis Patribus, qui omnes fere Sardicensi interererant, veluti hæreticus damnatus ac de sede sua dejectus fuisset, tam honorifica legatio decerneretur, credibile haud sit, Agrippinense illud anni 346 concilium, in quo exauctoratus fuerit Euphratas, pro supposititio est habendum. Tale est, quod validissime sane contra id pugnat, quodque hic adhuc proponendum duxi, argumentum; verum, etsi etiam foret ejusmodi, ut nulla plane ratione posset dilui, haud illico tamen propterea concilii ejusdem, contra quæ intorquetur, Acta veluti certo supposititia forent rejicienda.* F

in medium

42 *Hæc enim, ut jam docui, nullam prorsus, si in semetipsis considerentur, includunt falsitatis notam, nec raro fit, ut, etsi quidem difficultates objectæ, quæ, ne res quæpiam gesta credatur, impediunt, vix ac ne vix quidem solvi posse videantur, mox tamen si omnia, quæ cum re illa conjunguntur anteaque ignorabantur, adjuncta innotuerint, evanescant. Quare id quoque quantum ad modo propositum, quo Synodum Agrippinensem impugnant, argumentum verosimiliter, si omnia, quæ ad hanc spectant modoque adhuc ignorantur, adjuncta innotescerent, locum esse sortiturum, existimari haud immerito potest. Ceterum, etsi etiam in obscuro adjuncta hujusmodi modo adhuc sint, rationes tamen, quibus qui pro synodo Agrippinensi stant, nodum illum solvere, nec irrito, ut apparet, labore, conantur, haud desunt. Ac primo quidem, quod id faciant, Euphratam, in concilio Agrippinensi damnatum, errores post evidentissimis animi sincere resipiscentis indiciis revocare itaque concilii Sardicensis Patres, ut, lapsus ejus memoria quo-*

AUCTORE C. B.

dammodo obliterata, honorificam ei, veluti qui singulari, quo apud Constantium imperatorem valebat, favore, Athanasium aliosque episcopos catholicos sedibus suis restitui, facitius ac certius impetraturus esset, ad principem istum legationem decernerent, commovere potuisse, Petavius, Sirmondus aliique ac novissime in sua supra laudata Dissertatione Grandidierus, episcoporum etiam, qui cum ad Ecclesiam ab hæresi, ob quam de sedibus suis fuerant dejecti, sincere essent reversi, restituti in hasce fuere, adductis in medium exemplis, respondent.

adducuntur,

43 Verum, cum favore et gratia apud Constantium plurimum valuisse erroresque suos retractasse Euphratam e monumentis antiquis haud constet, nec omnes, futurum fuisse, ut ei, utcumque etiam resipiscenti, legatio hujusmodi a concilii Sardicensis Patribus decerneretur, in animum facile inducturi sint, nescio, an cum Henschenio nostro ad XIII Maii diem in S. Servatii, quam ibidem illustrat, B Vita num. 2 dicere non præstet, Coloniæ episcopum, a concilio, anno 346 in civitate isthac congregato, damnatum, a Coloniensi episcopo, qui, Euphratæ nomine distinctus, Sardicensi concilio interfuit, esse diversum, primumque, qui, Euphraxius, Euphrasiusve aut alio simili modo fuerit vocatus, cum posteriori, qui huic ob hæresim abdicato fuerit suffectus, ab imperito librario sciolove quopiam, qui episcopi hæretici nomen longe etiam a vero deformarit, ob nominum similitudinem fuisse confusum. Quod si id displiceat, in diversis episcoporum catalogis duo ejusdem nominis episcopi, quorum alter alteri in eamdem ecclesiam proxime successit, reperiuntur; cum autem sic habeat, quid si etiam tam episcopum in concilio Agrippinensi depositum, quam episcopum ei subrogatum, Euphratam seu Euphratem vocatum fuisse, perperamque secundum seu orthodoxum cum priori, qui hæreticus fuit, confundi, cum Pagio in Criticis ad annum 346, num. 6 dicamus? Reponi quidem potest, unum dumtaxat episcopum, qui Euphratas appellatur, in vulgatis episcoporum Coloniensium Catalogis recenseri, episcopoque, qui in C concilio Agrippinensi, fuit damnatus, fuisse statim in hoc Severinum substitutum, in S. Servatii historia tradi; verum Catalogos illos in primis Coloniensium episcopis admodum esse imperfectos ac infidos, nemo non novit, hosque nihilominus Historiæ S. Servatii, in qua illud traditur, auctor anonymus, sec. IX certe haud multo antiquior, cæce est secutus.

suadent, verosimiliter haud habendum,

44 Hinc factum, ut unum dumtaxat exstitisse Coloniensem episcopum, nomine Euphratam, credens, hunc idcirco cum episcopo, qui, et ipse Euphratas vel alio haud multum absimili nomine appellatus, in concilio Agrippinensi fuit damnatus, fecerit eumdem, statimque illi in hoc Severinum, qui in omnibus laudatis episcoporum Coloniensium Catalogis Euphratæ proxime subjungitur, vereque, non quidem anno, quo concilium Agrippinense celebratum, 346, sed, quemadmodum Henschenius in supra laudata, quam illustravit, S. Servatii Vita opinatur, decem circiter aut sedecim annis post Euphratæ orthodoxo successit, fuisse a concilii Patribus suffectum, litteris mandarit. Itaque tam quod Pagio, quam quod Henschenio de episcopo, a synodi Agrippinensis Patribus damnato, visum est, vero D admodum simile simulque supra proposito, quo non aliud contra synodum Coloniensem validius militat, argumento elevando ac penitus enervando viam, reliquis omnibus faciliorem ac planiorem aperire, existimo. Hasce porro, quas varii eruditi assignant, Grandidierus in sua supra laudata Dissertatione recenset ac deinde rationibus aut certe plerisque, quibus synodi Coloniensis hinc veritas, inde falsitas verosimilis efficitur, lectori expositis, ita demum verbis Gatticis, Latine hic a me redditis, suam ea de re disputationem concludit : In hoc verisimilitudinum conflictu nonne pro synodi Agrippinensis Actorum, quæ in semetipsis considerata nihil, quo suspecta reddantur, exhibent ac præterea in totius antiquitatis suffragio majorique auctorum recentiorum numero, ut Petavius animadvertit, sunt fundata, veritate sententiam ferre oportet? Ita ille et sane, meo quidem judicio, haud inepte; cum autem sic habeat ac proin Agrippinensis anni 346 synodus vere habuisse locum sit censenda, consectarium est, ut, qui Sanctinus ab Articlavo seu Articlavorum in hac nomina- E tur ac inter episcopos, qui concilio nomine suo interfuturos miserunt, recensetur, sec. IV circiter medio floruerit.

45 Verum quid ibi Articlavorum vocabulum? In concilio isto non tantum prout apud Labbeum loco supra cit. exhibetur, verum etiam prout apud Chapeavillum ex Ægidii Aureæ-Vallis monachi ad pontificum Tungrensium per Harigerum Gesta additamentis tom. I, cap. 24 vulgatum exstat, Articlavorum exaratur, hincque potissimum, ni fallar, factum, ut non a Laticlavo, sed potius ab Articlavo, prout in Suriana ejusdem concilii editione habetur, legendum, Sirmondus in suis in id apud Labbeum supra cit. Concil. tom. 2 Adnotationibus existimarit. Verum quæ gens quæve natio per Articlavos, qui locus per Laticlavum seu Articlavum significatur? Verodunenses per Articlavos significari, Ægidius Aureæ-Vallis monachus apud Chapeavillum sese existimare, loco mox cit. prodit; certo autem per Sanctinum ab Articlavo designari Verodunensium antistitem, Sirmondus in Adnotationibus mox. citt. affirmat, quod sci- F licet, ut addit, et Sanctinus fuerit Verodunensis episcopus et Verodunum olim urbs Clavorum vocata. Ita ille, pro se, ut, quod postremo hic ait, probatum det, citans Bertharium presbyterum, qui apud Dacherium tom. 12 Spicil. pag. 252 de S. Sanctino, Verodunensi episcopo loquens, in Euphratæ episcopi, quæ in concilio Agrippinensi facta est, depositione partem habuisse Sanctinum, urbis Clavorum episcopum, in Vita S. Servatii, legi ait itaque non tantum, urbem Verodunensem vocatam olim fuisse urbem Clavorum, docet, verum etiam facit, ut hanc, quam ita in S. Servatii Vita appellari indicat, unam eamdemque cum urbe, quæ vel Articlavorum vel Articlavum in dicti concilii Actis nuncupatur, existimare possimus.

Sanctinumque, Verodunensium,

46 Quod si itaque Ægidio et Sirmondo, qui sibi Bertharium, sec. IX et seq., ut supra docui, scriptorem, imo et hoc, a quo laudatur, antiquiorem etiam S. Servatii Vitam suffragantem habet, assentiendum hic sit, exstitisse Verodunensem episcopum, qui et vocatus fuerit Sanctinus

ut apparet, episcopum,

AUCTORE C. B.

A nus *et circa sec.* IV *medium floruerit, e concilio Agrippinensi, cum id ejam dictis pro fictitio, ut nonnulli volunt, habendum haud sit, potest concludi. Ast vero, nec* urbem Clavorum, *nec* Articlavum *seu* Articlavorum *urbem olim vocatum fuisse Verodunum, Valesius in Galliarum Notitia pag.* 598 *contendit; ea autem ipsi sedet sententia, quod, ut ait, a nullo scriptore antiquo Verodunum ita vocari invenitur. Verum, ait tom.* IV *Monument. Eccl. pag.* 721 *Tillemontius, a Valesio urbs alia, cui hujusmodi appellatio attribuatur ac* Sanctinus *episcopus præesse potuerit, haud invenitur; cum autem sic habeat, nec, etsi etiam fictitium dumtaxat esse Agrippinense concilium, tantisper daremus, verosimile ullo modo sit, factum esse, ut ii, qui concilii Acta confinxerint, urbi in hisce, quæ non existeret,* Sanctinum, *nisi ipsimet figmentum suum destruere voluisse contra omnem veri speciem dicantur, præfecerint, reliquum est, ut cum Ægidio, Aureæ-Vallis monacho et Sirmondo admittatur, per urbem, quæ vel* Articlavorum

B *vel* Articlavum *in Actis illis appellatur, designari urbem Verodunensem, quæ, quamvis quidem neutro ex hisce nominibus, appellatione tamen, quæ ad eorumdem vel unum vel alterum quam proxime accedit, a Sigeberto etiam ad annum* 1047, *itemque apud Dacherium tom.* 12 *Spicil. pag.* 276 *a Laurentio Leodiensi, nulla etiam Concilii Agrippinensis ratione habita, distinguitur, ac porro distingui diu etiam ante sec.* XI *hocque ipso seculo consueverat, ut Hugo Flaviniacensis, qui tum floruit, apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Ms. pag.* 79 *testatur.*

a primo horum episcopo homonymo non diversum, commemorans,

47 *At vero, inquies, sit ita, uti hic contenditur; in concilii Agrippinensis Actis Verodunum per* Articlavorum urbem *seu* Articlavum *significetur, nondum tamen inde consectarium certo erit, ut Sanctinus, qui in Actis illis* Sanctinus ab Articlavo *seu* urbis Articlavorum *vocatur, indubie* Verodunensis, *non autem alterius civitatis, episcopus exstiterit. Cum enim ex ante dictis in episcoporum sediumque, quas hi occuparunt, nomina, in Actis illis expressa, errores irrepserint, fieri potest, ut haud recte forte sedes, quam Sanctinus occuparit,* urbs

C Articlavorum *seu* Articlavum *in iisdem Actis appelletur, utque proinde, cum ei forte civitas alia, cui episcopali munere episcopus, nomine* Sanctinus, *præfuerit, substituenda sit, haud immerito etiam in dubium, Verodunensisne, an civitatis alterius episcopus exstiterit, qui in dictis Actis* Sanctinus Articlavorum *seu* ab Articlavo *nuncupatur, revocari queat. Ita adhuc, ne Sanctinus, Verodunensis episcopus, qui in Agrippinensi concilio partem habuerit, admittatur, potest argui; verum urbi, quæ* Articlavorum *seu* Articlavum *in concilii Agrippinensis Actis nominatur, urbem aliam, cui episcopus, nomine* Sanctinus, *præfuerit, haud substituendam, vel ex eo concludendum apparet, quod urbs alia, cui episcopus, nomine* Sanctinus, *concilii Agrippinensis tempore seu anno* 346 *præfuerit, haud inveniatur, nec ullus umquam urbem Meldensem, quam* Sanctinus *etiam rexit, fuisse* urbem Clavorum *seu* Articlavum *vocatam, vel somniarit; cum autem sic habeat, Sanctinus, in concilio Agrippinensi memoratus, in cujus equidem nomen errorem irrepsisse, nihil suadet, civitatis verosimiliter haud alterius, quam Verodunensis, exstiterit episcopus, cumque nec ex episcoporum Verodunensium Catalogis, nec ex ullis aliis fide dignis documentis episcopus Verodunensis, nomine* Sanctinus, *a Sanctino, quem ut Sanctum ac ut primum suum Episcopum Verodunenses venerantur, diversus, innotescat, consectarium e modo dictis est, ut hic sit ille ipse* Sanctinus, *qui in Agrippinensi concilio veluti* urbis Articlavorum *seu Verodunensis episcopus memoratur.*

sec. IV *circiter medio sedisse, verosimile redditur,*

48 *Hinc porro et simul ex eo, quod concilium istud, verosimiliter, ut docui, pro supposititio haud habendum, fuerit e supra dictis anno* 346 *celebratum, consectarium ulterius fit, ut is sanctus noster Verodunensis Episcopus verosimiliter tunc ac proin medio circiter sec.* IV *sedem Verodunensem occuparit; id autem sic habere, verosimilius adhuc efficitur vel ex eo, quod ejusdem concilii Acta, etiamsi forsan, contra ac supra docui, pro certo supposititiis forent habenda, sint equidem, utpote ab auctore, qui, quemadmodum num.* 38 *docui, sec.* E VIII *floruit, laudata, seculo* IX *antiquiora, quodque, cum impostor, a quo fuerint conficta, opinionem, qua S.* Sanctinus *Verodunensibus sec.* IV *circiter medio præfuisse episcopi munere creditur, fuerit secutus, debeat et hæc sec.* IX *esse antiquior. Neque vero inde tantum, quod dixi, seu S.* Sanctinum *medio circiter sec.* IV *Verodunensi ecclesiæ præfuisse, verosimilius evadit, verum etiam e S. Servatii Vita; hæc enim apud Dacherium tom.* 12 *Spicil. pag.* 252 *a supra plus semel adhuc nominato, qui sec.* IX *ac* X *floruit, Berthario, ecclesiæ Verodunensis presbytero, laudatur, cumque, uti hic ait,* Sanctinum *urbis Clavorum episcopum, ac proin e supra dictis Verodunensem, in Euphratæ, Coloniensis episcopi, depositione, ab Agrippinensi anni* 346 *concilio facta, partem habuisse, memoriæ prodat Vitæ illius scriptor, fuerit et ipse opinionem, qua is Sanctus noster Verodunensis episcopus anno* 346 *seu sec. circiter quarto medio Veroduni sedisse putatur, haud dubie secutus; cum autem sic habeat, est sane ob omnia de hoc argumento jam dicta, cur et nos eamdem, quam vel solum,* F *ut docui, Agrippinense jam sæpe memoratum concilium verosimilem efficit, amplectamur, ac proin, S.* Sanctinum, *Verodunensium primum episcopum, sec.* IV *circiter medio Verodunensi ecclesiæ præfuisse, si non ut certum, ut verosimile saltem, admittamus.*

martyrio vitam, verosimiliter diu adhuc

49 *Tempore itaque, quo* Sanctinus *sedem Verodunensem occuparit, utcumque hunc in modum jam determinato, modo etiam, ad quod usque circiter tempus hic Sanctus noster post dictum Agrippinense anni* 346 *concilium vitam protraxerit et an hanc, ut memoriæ etiam proditum invenitur, martyrio terminarit, examinemus. Inter* Sanctinum, *quem veluti primum suum episcopum Verodunenses venerantur, et Pulcronium seu Polychronium, quem circa annum* 450 *sedere incepisse constat, tres dumtaxat episcopi medii, Maurus videlicet, Salvinus et Arator in omnibus vulgatis probatioris notæ episcoporum Verodunensium Catalogis numerantur; cum autem inter annum* 450 *et S.* Sanctinum, *si hic duobus dumtaxat adhuc tribusve post concilium illud annis*

AUCTORE C. B.

annis ecclesiæ Verodunensi præfuisset, anni haud pauciores quam centum intercessissent, tresque tantummodo episcopos tanto temporis spatio Verodunensem sedem occupasse, verosimile haud sit, necesse apparet, ut Sanctinus *pluribus certe, quam duobus tribusve, post idem concilium annis ecclesiæ Verodunensi adhuc præfuisse statuatur. Verum ad quem quidem hi numerum ascenderint. seu ad quod circiter usque tempus* Sanctinus *adhuc post annum, quo præfatum concilium celebratum, 346 Verodunensem ecclesiam gubernarit? Nihil omnino, ut mihi equidem apparet, impedit, quo minus is Sanctus noster concilii hujus tempore juvenis adhuc exstitisse, sedem Verodunensem post adhuc usque ad annum circiter 375, imo forte (jam supra num. 35 dicta vidisis) usque ad annum 384 occupasse, pauloque deinde post, cum ecclesiam Meldensem moderandam antea accepisset, obiisse credatur.*

post annum 346 protractam, haud terminasse,

50 *Et vero id, ut potest, ita fere re etiam ipsa factum esse, verosimile mihi apparet primo quidem, quod anni dumtaxat fere septuaginta, qui ita a tempore, quo Veroduno Meldas* Sanctinus *migrarit, usque ad annum 450, circa quem, ut dictum, Pulchronius sedere incepit, fuerint elapsi, inter Maurum, Salvinum et Aratorem dividendi supersint, illique a tribus hisce Verodunensibus episcopis, si singuli paulo pluribus quam viginti annis, quod a veri specie neutiquam abhorret, sedisse statuantur, impleri facile potuerint; deinde vero, quod, ut apparet, nihil etiam obstet, quo minus Meldis annis circiter 250, qui a mortis* S. Sanctini *tempore, secundum jam dicta computato, usque ad annum 626, quo cathedram Meldensem S. Faro occupare incepit, excurrerint, episcopi Meldenses octodecim, qui, quemadmodum supra jam docui, hunc inter et* S. Sanctinum *intercessere medii, sedisse credantur. Porro, ut ad aliud, quod hic etiam examinare mox proposui, quodque hac die examinatum iri, jam antea ad tertiam Octobris diem, ad quam a Ferrario, ut mox videbimus,* Sanctinus *et* Antoninus, *ut Martyres, Lutetiæ Parisiorum annuntiantur, in Prætermissis promiseramus, modo veniam,* Sanctinum *sub Domitiano vel Nerva perperam locari martyriumque proinde, etiamsi id subiisse daretur, sub imperatorum illorum alterutro haud subiisse, ex iis sane, quæ de tempore, tam quo* Sanctinus *Veroduni sederit, quam quo inde Meldas migrans ibi obierit, jam diximus, nemo non eruet; verum anne vel martyrio vitam finiit is Sanctus noster? Saussayus, qui eum, ut confessorem, tam ad* XXII *Septembris, quam ad* XI *Octobris diem in Gallicano suo Martyrologio annuntiarat, postea veluti quod in hoc scripserat correcturus eumdem simul et* Antoninum *ut martyres ad tertiam Octobris diem in Operis illius Supplemento signavit.*

etsi interim martyris titulo donatus inveniatur, imo et martyrium subiisse

51 *Verum, etsi quidem in elogio, quo ibidem ambos hosce Sanctos nostros exornat, fuisse eos* Meldis Parisios, eodem die quidem recurrente, at diverso anno, abductos, *ibidemque,* præstanti certamine sigillatim confecto, *martyrii palmam adeptos, affirmet, nec ullum hactenus, qui hæc ante ipsum prodiderit memoriæ, inveniam, primus tamen* Martyris *titulum* Sanctino *attribuisse a Duplessio Hist. Meldensis tom.* I, *pag.* 620 *perperam asseritur; id enim ante illum jam præstiterat Ferrarius, qui, quamvis* Sanctinum *hodie paucis hisce verbis* Viroduni S. Sanctini episcopi *absque* Martyris *titulo annuntiet, eumdem tamen, quod sane mirum videri potest, veluti martyrem ad tertiam Octobris diem hunc in modum signat :* Lutetiæ Parisiorum SS. Martyrum Sanctini et Antonini sub Domitiano. *Nec ea in re Ferrarius tantum, sed et qui Verodunense, quod penes nos exstat quodque anno 1625 notatur excusum, Breviarium condidere, Saussayum præcessisse sunt censendi. Etsi enim hi, non* Martyris, *sed* Confessoris *tantummodo titulum* Sanctino *adscribant, in Lectionibus tamen, quas hodie de isto Sancto nostro recitandas proponunt, martyrio eum vitam finiisse, diserte affirmant. Verum, etsi sic habeat, non est tamen etiam, cur vel ipsi primi pro Martyre obtrusisse* Sanctinum *existimentur. Martyrio enim coronatum fuisse hunc Sanctum nostrum, Acta ejus, compendio a Calmeto loco supra cit. exhibita ac, ut hic scriptor ait, sec.* X *conscripta, luculentissime etiam tradunt. Imo vero cum ex Actis hisce pleraque, ut apparet, alia, quæ in dictis Breviarii Verodunensis Lectionibus narrantur, sint deprompta, ex iisdem quoque, qui hasce concinnarunt,* Sanctini, *quod referunt, martyrium hausisse, opinor.*

52 *Ast, Actisne illis,* Sanctinum *facientibus martyrem, assentiendum? Cum nec Berharius supra laudatus, qui sec.* IX *natus est, nec quis scriptor alius, qui vel eo ipso, quo dicta Acta fuere contexta, sec.* X *vel citius floruerit, quidquam usquam, e quo martyrio vitam terminasse* Sanctinum, *colligas, suppeditet, imo vero, cum ipsamet fictitia, quæ supra transcripta Hincmari epistola includit,* S. Sanctini *Acta, martyrio hunc e viris non fuisse sublatum, dilucide prodant, unde, quæso, scriptor anonymus, qui Acta a Calmeto compendio exhibita, contexuit, didicit contrarium? Id ego edicendo haud sum; verum, cum pleraque, quæ narrat, commentitia, ut apparet, sint, ac, ut jam monui, tum dumtaxat, dum quid, quod aliunde probe confirmari potest, memoriæ prodit, fidem sibi adjungat, enimvero, cum aliunde probari nulla plane ratione queat* S. Sanctini *martyrium, non est, cur ipsi, id asserenti, assentiamur. Hugo Flaviniacensis, qui, quemadmodum num. 22 indicavi, laudata, quæ auctor iste anonymus scripsit,* S. Sanctini *Acta sibi prælucentia habuit, ea etiam, quæ in hisce de ejusdem* S. Sanctini *martyrio legerat, recenset, et tamen haudquaquam id, etsi interim, quæ in iisdem Actis narrantur, pleraque alia, utut ab omni etiam veri specie abhorrentia, admittat, credendum existimavit. Audi, qui apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Mss. pag* 82 *opportune ad institutum nostrum loquatur.*

in Actis, a Calmeto in compendium contractis, dicatur,

53 Legitur sane, *inquit*, in antiquioribus ejus (S. Sanctini *nimirum*) gestis, quod, cum Meldis rediisset, tyrannum increpaverit, quod res Ecclesiæ diripuisset, et ob id illum ira præcipiti fervidum, gladio adactum beatum Virum vitæ transmisisse perpetuæ. Apparet etiam nunc in ipso Viri beatissimi capite, sicut relatum est ab his, qui viderunt et ossa ejus sanctissima contrectaverunt, sectio gladii materialis, ita ut media pars capitis, ipsa videlicet pars anterior, in qua positæ sunt fenestræ oculorum, non habeatur cum reliquo corpore, et quasi

ostendunt

AUCTORE C. B.

A quasi gladio secta et divisa videatur pars posterior ab anteriore. Qualiter ergo servum suum Dominus ad se evocaverit, ipse novit, qui eum præelegit ante sæcularia tempora; nos credimus, quia, etsi ejus animam gladius persecutionis non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit, quia totius vitæ ejus excursus jugis fuit cum principe mundi conflictus. Ita ille, nec est, cur hic ab Hugone ob ea, quæ verbis hisce ipsemet Hugo scribit, dissentiendum quis arbitretur. Cum enim fieri queat, ut mortuorum capita vi sibi vel casu vel etiam studiose illata scindantur bifariam, ex eo sane, quod capitis S. Sanctini pars posterior quasi gladio ab anteriore videatur divisa, fuisse hunc Sanctum nostrum gladio, quo caput ejus sectum fuerit bifariam, e viris sublatum, inferri non potest.

hic adducta,

54 Et vero, cum Sanctinus, non sub imperatoribus, christianos dirissime persecutis, sed, quemadmodum e jam supra dictis nemo non colliget, pace Ecclesiæ jam dudum reddita, floruerit, gladio eum pro fide occubuis- B se, verosimile haud apparet. Fuisse quidem, non quod Christi fidem abnegare noluisset, sed quod tyrannum, qui Ecclesiæ bona exspoliarat, increpuisset, Sanctinum occisum, supra laudata ejus, uti Hugo, qui hæc sibi prætucentia habuit, verbis jam nunc recitatis prodit, Acta antiquiora tradunt; verum quis ille in hisce memoratus, qui etiam, fide Christi late propagata, ecclesiæ bona diripere episcopumque ob hæc defensa occidere aussus sit, tyrannus? Hunc ego, non secus ac alia fere omnia, quæ in Actis illis leguntur, e sola fingendi licentia natum, vehementissime suspicor. Universæ propemodum, quibus Sanctinus exstat inscriptus, Tabulæ sacræ eum vel Confessoris titulo tantummodo distinguunt, vel certe Martyrem haud appellant. Tabulis sacris accedit Meldensis ecclesia, quæ, quemadmodum penes nos exstans ejus Breviarium fidem facit, Sanctinum hodie, non ut Martyrem, sed ut Confessorem colit. Nec, ut apparet, Meldensi ecclesiæ hic penitus adversatur Verodunensis. Etsi enim, ut jam antea docui, Sanctinus in Officio, quo hodie ab hac honora- C tur, martyrium subiisse dicatur, Confessor tamen tam in titulo, quem id præfert, quam in oratione, quam proponit, nuncupatur idemque tam in orationibus tribus diversis, quas hodie in S. Sanctini Missa Verodunense penes nos exstans anni 1554 Missale suppeditat, quam in Kalendario, huic præfixo, etiam fit. Utut sit, eum equidem Sanctini, qui præterea in pace defunctus in Verodunensi num. 65 hic danda sec. XI inscriptione asseritur, martyrium in probatæ fidei Actis fundatum e jam dictis haud sit, opinione, quæ eum Confessorem facit, cum Duplessio aliisque passim eruditis omnino ob jam dicta standum opinor, sicque, quod hic de Sanctino monstrandum ultimo erat, monstrasse contentus, sermonem modo ad S. Antoninum converto.

Idemque hic S. Antonino, qui et ipse forsan exstiterit episcopus,

55 Hic Sanctus noster in episcopatum Meldensem S. Sanctino proxime successisse in hujus supra huc transcriptis, quæ Hincmari epistola includit, Actis asseritur, idque ipsum in aliis, quæ, ut num. 22 docui, Hugo Flaviniacensis contexuit, S. Sanctini Actis itemque in Creveni et Canisii num. I laudatis, quibus et Usuardi Lubeco-Coloniensis editio consonat, Martyrologiis dilucide etiam traditur. Adhæc in omnibus vulgatis episcoporum Meldensium Catalogis proximum a S. Sanctino locum occupat Antoninus, scriptoresque propemodum omnes, qui Sanctinum faciunt Meldensem episcopum, proxime ei in hanc sedem sufficiunt Antoninum. Nec desunt hisce etiam addenda monumenta, quæ, quamvis quidem Antoninum nec proximum Sanctini in sedem Meldensem successorem, nec Meldensem episcopum faciant, eum tamen Episcopi titulo distinguunt. Verum, etsi sic habeat ac porro Antoninus etiam ut episcopus in Meldensi anni 1640 Breviario colatur, imo et in Kalendario seu Directorio, huic præfixo, Meldensis Episcopus vocetur, in antiquis tamen ecclesiæ Meldensis Breviariis, uti apud Duplexium Hist. Meldensis tom. I, pag. 622 notatum invenio, episcopis Meldensibus haud accensetur. Adhæc nullum omnino, quo Antonino vel episcopatus asseratur, æqualis seu paris cum supra laudatis S. Servatii Vita conciliique Agrippinensis Actis, quæ juxta ac alia supra adducta pro S. Sanctini episcopatu stant, antiquitatis monumentum inveni- E tur. Hinc supra, cum mihi haud tam tute S. Antonini, quam S. Sanctini episcopatus asseri posse videatur, in Commentarii hujus capite Episcopi titulum, non nisi particula forte, quæ dubitantium esse solet, adhibita, Antonino attribui.

56 Adhæc, cum verosimiliter S. Sanctinus aliquamdiu etiam, ut supra docui, ultra sec. IV medium vitam protraxerit ac porro S. Antoninus, etiamsi Sanctino superstes vixisse passim credatur, eodem tamen, ut puto, quo hic, sec. IV magna sui parte jam elapso excesserit e viris hinc supra, utrumque Sanctum nostrum verosimiliter sec. IV provecto obiisse, in margine indicavi. Ceterum id, uti e jam dictis haud Sanctino, ita nec Antonino per martyrium obvenisse est dicendum. Etsi enim hic Sanctus noster a Ferrario in generali Catalogo itemque a Saussayo in Martyrologii Gallicani Supplemento Martyris titulo ad tertiam Octobris diem donetur, in aliis tamen omnibus, quibus inscriptus exstat, Fastis sacris Confessor tantummodo nuncupatur, nec sibi Ferrarius et Saussayus, cum prior quidem in dicto Catalogo F ad XXII Septembris, posterior vero in ipsomet suo Gallicano Martyrologio ad XI Octobris diem confessorem dumtaxat faciat Antoninum, satis constant. Porro Fastis sacris, qui, ut dixi, Antoninum Confessoris tantummodo titulo insigniunt, jungi possunt ipsamet fictitia, quæ supra huc transcripta Hincmari epistola complectitur, S. Sanctini Acta, quæ juxta ac alia jam sæpius laudata, quæ Hugo Flaviniacensis composuit, S. Antoninum non martyrio, sed in pace vitam terminasse, dilucide tradunt. Nec ut Martyr, sed ut Confessor in Meldensi, quod mihi ad manum est, anni 1640 Breviaria S. Antoninus colitur; ut sane non sit, cur hic Sanctus noster, quem martyrii palmam adeptum, nec ipsa, utut e dictis martyrem facientia Sanctinum, commentitia hujus, quæ Calmetus compendio exhibet, Acta tradunt, terminasse martyrio vitam credatur. Hinc simul et ob ea, quæ num. 54 dixi, in Comment. capite Confessoris titulum tam S. Antonino, quam S. Sanctino, nulla omnino, quæ animum de re dubium prodat, loquendi formula adhibita, adscripsi.

ac eodem, quo Sanctinus, sec. IV provecto obierit, est dicendum.

§ IV

AUCTORE C. B.

§ IV. S. Sanctini corpus Verodunum Meldis portatur ibique deinde, communicata interim cum Meldensibus ejus parte, iterum ac tertio in hierothecas novas transfertur.

S. Sanctini corpus, quod Meldis diu

Duplessius *Hist. Meld. tom.* I, *pag.* 4 *et seq. ecclesia, quæ modo Meldis* S. Sanctini *nuncupatur, nonnulla, num.* 36 *lectoris oculis hic jam subjecta, præfatus ita deinde verbis Gallicis, Latine a me redditis, prosequitur* : Pretiosas corporis ejus exuvias veneraudo hoc in loco diu asservaverunt fideles. Seculo XI Mercatores quidam VerodunensesMeldensium huic honori invidentes, famem, quæ totam regionem B affligebat, sibi verterunt in commodum, iisque, qui thesaurum custodiebant, donata quapiam argenti summa, sibi ut sacras illas reliquias auferre liceret, impetrarunt, easque Veroduni in S. Vitoni abbatia, ubi hodieque servantur, deposuerunt. *Ita ille,* S. Sanctini *corpus tum adhuc Meldis, dum inde Verodunum, quod verosimilius anno* 1044 *ex infra dicendis factum, deportaretur, in ecclesia, nostri istius Sancti nomine insignita, fuisse asservatum, non obscure indicans; ast anne hac in re a vero haud aberret, dubitari posse videtur. Decanus enim et capituli Meldensis canonici, qui, quemadmodum ex horum litteris, num.* 17 *huc transcriptis, liquet,* S. Sanctini *corpus quiescere adhuc penes sese, anno* 1259 *putabant, non collegiatæ* S. Sanctini, *sed cathedralis Meldensis ecclesiæ exstitisse videntur.*

fuerat servatum,

58 *Adhæc* S. Sanctini *corpus, quadraginta amplius post obitum ejus annis elapsis, in cathedrali Meldensi ecclesia depositum, ibidem usque ad tempus, quo Verodunum fuit translatum, quievisse, Wassebургius in suis* C *GalliæBelgicæ Antiquit. fol.* 29 *verso affirmat eique suffragatur Hugo Flaviniacensis, qui* S. Sanctinum *Meldis fuisse Verodunum a Verodunensibus delatum, apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Mss. pag.* 123 *scribens,* Sanctinum *tunc Meldis in majori seu cathedrali ecclesia positum fuisse, diserte tradit. Hinc etiam, ni fallar, est factum, ut Tillemontius, Meldisne in cathedrali, an in* S. Sanctini *ecclesia sacrum hujus corpus quiescere, Meldenses sec.* IX *putarint, tom.* IV *Monumentorum ecclesiast. pag.* 721 *dubitarit. Verum, sive in harum ecclesiarum una, sive in altera sacrum illud pignus tum ac post, dum Meldis transferretur, fuerit servatum, inde equidem id vere, uti ex infra dicendis patescet, Verodunum fuit delatum. Qui res gesta sit, sacerdos, qui in hac magnam partem habuit, Verodunensi S. Vitoni monacho, qui post Meldas venerat, narravit. Ita Calmetus, ipsismet etiam transcriptis sacerdotis illius verbis, e Verodunensis S. Vitoni abbatiæ Mss. in sua de primis ecclesiæ Verodunensis episcopis Dissertatione col.* 64 *et seq. nos docet.*

59 *Audi, qui verbis Gallicis, Latine a me redditis, ibidem loquatur* : S. Vitoni, *inquit*, religiosus, nomine Richardus, quorumdam negotiorum causa Carnotum ab abbate suo missus, Meldis transivit, ibique in suburbio ex adverso vetustæ ecclesiæ est hospitatus Sacerdos ætatis admodum profectæ attulit ei, quæ reficiendo corpori servirent, cumque, Verodunensem esse, intellexisset, ab illo, sanctumne Sanctinum, episcopum Meldensem, et locum, quo sepultus esset, cognosceret, est sciscitatus. Religiosus Sanctum illum, cum exstitisset etiam Verodunensis episcopus summaque in veneratione corpus ejus in S. Vitoni abbatia foret, sese novisse, respondit. Sacerdos subjecit : " Si mihi silentium spoponderis, dicam tibi, " qui sacrum illud pignus ad monasterium vestrum fuerit delatum : " Richardo, quod petebat, pollicito, prosecutus est sacerdos eique dixit : " Fame valida in hac regione exorta, " plures tam clerici, quam laïci alio abscedere " fuerunt compulsi. Id hisce episcopus ea lege " permisit, ut quatuor in ecclesia Meldensi pre- " sbyteri, qui ibi officium obirent reliquiasque E " ac thesaurum custodirent, relinquerentur ; " unus e quatuor, qui ibidem remanserunt, " ego exstiti. Eo temporis intervallo mercato- " res quidam Verodunenses, ex Hispania re- " vertentes, Meldas venerunt meque ad cœnam " invitarunt. Inter confabulandum eis declara- " vi, sub custodia mea positum esse S. Sanctini " corpus. Tam obnixe, ut id eis darem, me roga- " runt, ut tamdem, quod petebant, me factu- " rum sim pollicitus. Argenti summam haud " modicam largiti mihi sunt; hanc cum tribus " aliis sacerdotibus, reliquiarum custodibus, sum " partitus. Una lipsanothecam aperuimus; sacra " eis ossa commisimus, hæcque festinatione " quam maxima Verodunum asportavere. "

quodque ea, quæ hic exponuntur, ratione a mercatoribus Verodunensibus

60 *Hanc reliquiarum S. Sanctini translationem, quam vere factam, ex infra dicendis patescet, Hugo Flaviniacensis, anno* 866 *innectit; ast perperam id abs illo fieri, modo hic juverit, priusquam ad alia pergam, ostendisse Bertharius, jam supra plus semel laudatus, brevis Episcoporum Verodunensium Historiæ auctor, hanc haud ante annum, ut Tillemontius tom.* IV *Monumentorum ecclesiasticorum pag.* 722 *probat,* 915 *ac proin haud prius, quam cum quinquaginta circiter anni* F *a tempore, cui dictam* S. Sanctini *Verodunum Meldis translationem Hugo Flaviniacensis illigat, essent elapsi, conscripsit, et tamen, dum id fecit, sese, nisi Meldis foret* S. Sanctini *corpus, quonam loco id existeret, compertum haud habuisse, in Historia illa apud Dacherium tom.* 12 *Spicil. pag.* 252 *luculentissime prodit; cum autem is episcoporum Verodunensium historiographus Veroduni versaretur, ibidem esset ecclesiæ cathedralis canonicus ac in mandatis, ut quidquid de Verodunensibus episcopis vel legisset vel aliunde intellexisset, litteris consignaret, accepisset, quis, quæso, si quinquaginta dumtaxat circiter ante annis* S. Sanctini *corpus Verodunum Meldis fuisset allatum, ignoraturum id cum fuisse, in animum inducat? Haud dubie itaque in tempore, quo* S. Sanctini *corpus Verodunum Meldis fuit delatum, determinando a veritate Hugo aberravit. Ast quandonam igitur id factum dicamus? Res certe ante annum* 915, *uti e jam dictis nemo non colliget, haud acciderit, cumque tunc, cum fames valida in regione esset exorta*

obtentum, inde ab his, non anno 886, nec anno,

A *exorta, gestam esse, fidem faciant num. præced. e Calmeto huc transcripta sacerdotis Meldensis verba, oportet, ut, fame quapiam, quæ post annum 915 fuerit exorta, Gallias affligente,* S. Sanctini *corpus Verodunum Meldis statuatur delatum.*

ut Wasseburgius primum putavit,

61 *Wasseburgius in suis Galliæ Belgicæ Antiquitatibus fol. 29 verso verbis Gallicis, quæ Latina facio, sic scribit : Corporis* S. Sanctini reliquiæ, honorifice et revereuter in cathedrali Meldensi ecclesia depositæ,... ibidem manseruut usque ad tempus Roberti, Francorum regis, Hugonis Capeti filii, quo regnante, fames adeo valida Franciam afflixit ut eas quatuor presbyteri, dictæ ecclesiæ custodes, veudiderint Verodunensibus quibusdam mercatoribus, qui easdem Veroduuum ad S. Vitoni ecclesiam, ubi honorifice grandi lipsanothecæ ferotroque argenteo inclusæ hodieque servantur, anno circiter 1032, cum S. Richardus dietæ S. Vitoni abbatiæ abbas, Raubertusque Veroduneusis episcopus esset, detulere. *Robertus, Francorum rex, de quo hic* B *Wasseburgius, anno* 1031, *uti ad hunc annum Pagius in Criticis ostendit, e vivis excessit, famesque hic memorata non nisi post ejus obitum videtur exorta. Diversa enim, ut opinor, haud exstiterit a fame, quam, narrata primum dicti regis morte, exortam esse, Glaber Rodulphus apud Chesnium Historiæ Franciæ Scriptorum tom.* 4, *pag.* 43 *memoriæ prodit. Verba, quibus id facit graphiceque horrendam, de qua loquitur, famem describit, partim huc, quod infra usui adhuc sint futura, huc transcribo. Sic habent :* Sequenti..... tempore cœpit in universo orbe terrarum fames convalescere ac interitus pene universi humani generis imminere. Nam temperies aeris sic intempestiva est effecta, ut nullius sationis proveniret tempus congruum nec messioni præcipue ob iuundantiam aquarum foret opportunum. Videbantur euim inter se ipsa elementa pugnam discordiæ agere... Assiduis enim imbribus ita compluta erat uuiversa tellus, ut in spatio trium annorum nulli reperirentur sulci utiles seminibus.

1032, sed anno, ut postea, mutata sententia,

C 62 *Ita ille, de eodem mox argumento plura alia ad institutum nostrum haud facientia hucque proinde haud transcribenda adjungens. Verum an fame, quæ ab eo memoratur, quæque, quamvis Roberti regis obitu sit posterior, jam inde tamen ab anno* 1032 *initium accepisse potest, durante,* S. Sanctini *corpus Meldis Verodunum circa annum* 1032, *ut Wasseburgius verbis supra huc transcriptis ait, fuit delatum? Duplessius Hist. Meldensis tom.* I, *pag.* 621 *sic scribit :* Quod ad eventus illius *(translationis corporis* S. Sanctini *Verodunum)* annum determinatum spectat, posset hic cum eodem auctore *(Wesseburgio scilicet)* anno 1032 aut, si velis, emortuali Regis Roberti anno affigi. Eodem enim anno famem adeo validam Franciæ iucubuisse, ut parum abfuerit, quin alter alterum manducaret, Glaber Rodulphus *(Verba ejus mox recitata videsis)* uos docet. *Hæc laudatus Duplessius ; verum cum Glaber non nisi post narratam regis Roberti mortem suppeditet, quæ num. proxime prægresso ex eo recitavi, verba, hisce certe, ut consideranti patescet, eo ipso, quo rex Robertus obiit, anno in Francia obtinuisse, de qua loquitur, famem, haud docet. Adhæc, etsi etiam, fa-* D *mem illam anno* 1032 *in Francia esse exortam, fuisseque, eadem durante,* S. Sanctini *corpus Meldis Verodunum translatum, tantisper dederimus, inde tamen, cum fames ista triennio, ut Glaber verbis num* 61 *recitatis tradit, obtinuerit, translationem illam determinato anno* 1032 *innectendam, inferri haud poterit. Wasseburgius, qui ad hunc circiter annum per verba num.* 61 *recitata eventum istum retulerat, postea eumdem, mutata sententia, in annum* 1044 *per verba, quæ in suis Galliæ Belgicæ Antiquitatibus de Richardo I, Verodunensium ab anno* 1039 *usque ad annum* 1046 *episcopo, tractans fol.* 234 *verso exhibet, rejecit.*

idem Wasseburgius statuit,

63 *Juverit et ista, e lingua Gallica in Latinam versa, lectoris oculis hic subjecisse. Sequentia hæc sunt :* Iuvenio etiam, ipsum exstitisse primum, qui feretro seu lipsanotheeæ includi jusserit S. Sanctini corpus, quod Meldis Verodunum Ramberti decessoris sui tempore fuerat delatum, uti continetur in quibusdam abbatiæ S. Vitoni actis, quæ tamen hic a vero aberrasse videntur. Nam si attente expendamus veros historicos, ut supplementum Eusebii et E Sigebertum, memoratum sacrum corpus Meldis Veroduuum dicti Richardi tempore et quidem ipso anno millesimo quadragesimo quarto delatum fuisse, cum iis dicemus, non autem tempore, in Actis illis contento et expresso, qui est annus millesimus trigesimus secundus ; quod credibile non est. Nam quemadmodum, illud a Verodunensibus, per quos a Meldensibus emptum fuerat, notæ haud infimæ mercatoribus, durante magna, quæ vere Galliam et Germaniam dicto anno millesimo quadragesimo quarto afflixit, fame, Verodunum fuisse delatum, veritati est consonum, ita etiam, dictum Richardum primo istud capsæ includi feretroque imponi fecisse, est certum. *In Eusebii supplemento et Sigeberto, quod in hisce tradi, Wasseburgius hic ait, ego nusquam invenio ; ast hic scriptor, in Eusebii Supplemento et a Sigeberto, qui ad annum* 1044 *in Chronico habet,* fames valida Galliam et Germaniam profligat, *memoriæ prodi, famem validam in Gallia et Germania anno* 1044 *obtinuisse, hincque consectarium* F *esse, ut tunc Verodunum* S. Sanctini *corpus, quod eo, fame in Galliis exorta, delatum fuisse, aliunde noscebat, transferri contigerit, forte dumtaxat vult.*

verosimiliusque ex hic adductis

64 *Utut sit, sacrum illud pignus non circa annum* 1032 *seu tunc, cum fames a Glabro memorata, sed anno* 1044 *seu tunc cum fames, cujus verbis mox datis Sigebertus meminit, in Francia esset exorta, Verodunum fuisse delatum, verosimilius mihi apparet, primo quidem quod fames, a Glabro memorata, non solam Franciam et Germaniam, sed totum terrarum orbem (scriptoris hujus verba supra huc transcripta videsis) afflixerit, famesque, cujus occasione fuisse* S. Sanctini *corpus venditum Verodunumque translatum, Meldensis provectæ ætatis sacerdos, loco supra cit. a Calmeto allegatus, retulit, non per totum (neque enim hoc in casu famis declinandæ causa plures Meldis alio, uti tum factum is asseruit, secessuri fuisse videntur) terrarum orbem, sed tantum, ut apparet, per Galliam vicinamque huic Germaniam sævierit ; deinde vero, quod* S. Sanctini

AUCTORE C. B.

ctini *corpus, Verodunum Meldis delatum, ibidem ante annum* 1044, *uti e proxime huc transcriptis Wasseburgii verbis fas est colligere, ac ipsemet, qui tamen, ut vidimus, anno* 1032 *affigi posse translationem illam, putat, Duplessius tom.* I *Hist. Meldensis pag.* 621 *admittit, in lipsanothecam haud fuerit Verodunì illatum, futurumque fuisse, ut id, si eo jam inde ab anno* 1032 *sacrum istud pignus fuisset allatum, haud citius obtinuisset locum, verosimile haud sit.*

apparet 1044, *Verodunum vere,*

65 *Esset quidem, cur quis, si id una cum hierotheca, cui Meldis servabatur inclusum, Verodunum inde fuisset delatum, existimare posset contrarium; verum sacra* Sanctini *ossa, lipsanotheca, cui Meldis includebantur, extracta, mercatoribus Verodunensibus tradita itaque ab hisce Verodunum delata fuisse, fidem facit supra huc e Calmeto transcripta sacerdotis Meldensis grandævi narratio. Omnibus itaque, quæ ad hoc argumentum spectant, sedulo expensis, mihi opinio, quæ corporis*
B S. Sanctini *Verodunum translationem anno* 1044 *innectit, opinione opposita, quæ hanc anno* 1032 *illigat, verosimilior apparet, eique ut tali puto adhærendum. At vero, inquies, ut quid hic tam multa de anno, quo facta sit, de qua hic agimus, translatio? Ipsemet eventus isthic haudquaquam apparet certus, seque penes anno* 1259 *adhuc exstitisse ac proin Verodunum Meldis vel anno* 1032 *vel anno* 1044 *non fuisse translatum* S. Sanctini *corpus, decanus et capitulum Meldense, uti horum dicto anno* 1259 *datæ supraque num.* 17 *huc transcriptæ litteræ fidem faciunt, credidere. Fateor, sic habet; ast capitulum illud seu ecclesiæ Meldensis canonicos ea in re deceptos vereque Meldis* S. Sanctini *corpus Verodunum translatum ac ibidem in S. Vitoni abbatia depositum fuisse, unusquisque, ni fallor, e jam nunc dicendis facile agnoscet.*

ut inscriptio hic allegata

66 *Adalbero, nominis hujus secundus Verodunensis episcopus, qui, quemadmodum episcoporum Verodunensium Catalogus, jam supra sæpius laudatæ Calmeti de primis ecclesiæ Verodunensis episcopis Dissertationi subne-*
C *xus, nos docet, Verodunensem sedem ab anno* 1131 *usque ad annum circiter* 1150 *occupavit, anno* 1132, *ut Wasseburgius in suis Galliæ Belgicæ Antiquitatibus fol.* 234 *verso docet, sacrum* S. Sanctini, *prout Veroduni certe putabatur, corpus in novam lipsanothecam transposuit, tumque, ut item Wasseburgius ibidem ait, in capsa antiqua, e qua illud tunc extractum, inventa est sequens isthæc epitaphii in modum composita inscriptio:* Hic jacet santi Sanctini præciosissimum corpus, qui fuit sanctæ Virdunen. ecclesiæ doctor et episcopus primus. Meldeusium quoque a sancto Dionysio Areopagita pastor consecratus, dum ipsius jussu post martyrium ejus cum Antonino Romam tenderet, et per hanc civitatem *(Verodunensem nimirum)* transitum facerent, Verbumque Vitæ civibus prædicaret, et quamplurimos ad fidem Christi convertisset, Dei nutu in ecclesia S. Petri, in qua primum Baptismi Sacramentum fecerat, ipsamque episcopali benedictione consecrarat, omnibus Christianis applaudentibus, episcopus est electus. Postea secundum Dionysii sancti præceptum Romam tendens in Italia condiscipulum Antoninum febre valida defunctum meritis resuscitavit et cum ipso, perfecto spirituali negotio, ad urbem Virdunensem est reversus Meldisque pleuus virtutibus in pace defunctus est. Cujus hæc præciosissima ossa Virdunenses negotiatores post multa tempora præcio comparaverunt, indeque huc detulerunt et in hoc *(S. Vitoni)* monasterio honorabiliter recondiderunt. Ubi etiam fulget ex tunc multis miraculorum signis eternalis ejus memoria et permanebit in seculorum secula. D

probat, fuit delatum, postea ibidem,

67 *Inscriptio isthæc, quam Richardus I, Verodunensis episcopus, dum Veroduni primum, quod e dictis anno* 1044 *factum, eo Meldis allata sacra* S. Sanctini *ossa lipsanothecæ includeret, apponi hisce, ut Wasseburgius loco proxime cit. docet, curavit, non pauca, quæ in commentitiis Hincmari supra huc transcriptæ epistolæ inclusis* S. Sanctini *Actis continentur, complectitur, estque etiam anonymo horum scriptore, utpote qui certe e dictis haud serius quam sec.* IX *floruerit, multo posterior. Verum, etsi sic habeat, fuit tamen, uti e jam dictis nemo non eruet, haud diu post* S. Sanctini, *quam memorat, translationem, Verodunum Meldis factam, composita, nihilque, ob quod in iis, quæ de hac tradit, suspectæ habeatur fidei, occurrit. Quare, cum nec ullo modo cum supra huc transcripta sacerdotis Meldensis relatione pugnet, enimvero quin vere, ut affirmat, pretiosissima* S. Sanctini *ossa et a mercatoribus Verodunensibus pretio comparata et Verodunum, ubi in S. Vitoni monasterio deposita postea plus semel Hierothecis novis decorata fuerunt, delata Meldis fuerint, dubitandum amplius non est. Fieri quidem sacrorum illorum pignorum emptio et venditio absque ingenti ac turpi reatu haud potuit. Verum eo, Mercatores quidem Verodunenses vehementissimum ac modum excedens sibi sacras Viri sancti, a quo civitatem suam æque ac Meldensem fidei lumine illustratam fuisse credebant, exuvias adipiscendi studium, harum vero custodes presbyteros Meldenses immodica pecuniæ, qua victum comparare mortemque e fame, regionem quam maxime premente, sibi timendam devitare possent, aviditas potuit abripere.* E F

communicata etiam cum Meldensibus ejus parte,

68 *Nec est etiam, cur cuiquam mirum admodum accidat, penes sese exstare* S. Sanctini *corpus, quod e jam dictis Verodunum Meldis, et quidem haud serius quam anno* 1044, *fuerat delatum, canonicos Meldenses anno* 1259 *adhuc credidisse, tuncque etiam litteras, num.* 17 *huc transcriptas, quibus id a sese credi prodiderunt, dedisse. Sacerdotes Meldenses, qui* S. Sanctini *corpus mercatoribus Verodunensibus, ut dictum, vendidere, hisce sola, uti e sacerdotis Meldensis num.* 59 *huc transcripta relatione fas est colligere, sacri istius pignoris ossa, non autem etiam, in qua hæc Meldis servabantur inclusa, lipsanothecam concessere, cumque sacris, quæ ex hac extraxerant Verodunensibusque pretio accepto tradiderant,* S. Sanctini *ossibus alia quæpiam, quo turpe istud impiumque suum facinus occulerent, vel* S. Sanctini *vel alterius cujuspiam Sancti ossa verosimillime substituerint, facile factum esse potest, ut hæc canonici Meldenses, fraude illa decepti, pro* S. Sanctini *ossibus acceperint; cum autem sic habeat, quid mirum, eos diutissime adhuc, imo usque ad annum utminimum* 1259, *quo per litteras, num.* 17 *huc transcriptas,* S. Sanctini

A ctini, *ut putabant, costam unam San-Dionysianis in Francia monachis dedere, penes sese adhuc, reclamantibus licet Verodunensibus, exstare* S. Sanctini *corpus, credidisse? Verum id constanter persuasum sibi usque modo habuisse haud videntur. Anno enim* 1622 *os femoris veluti verum femoris* S. Sanctini *os, a Verodunensibus, quod alioquin haud facturi fuisse videntur, accepere, uti fidem facit, quam Duplessius inter documenta, Historiæ Meldensi probandæ subservientia, tomo hujus secundo pag.* 384 *et seq. recitat, Dominici Sequieri, Meldensis episcopi Charta.*

in hierothecas novas plus semel fuit transpositum. 66 *Hac ille die* XXX *Octobris anno* 1658 *a sese translatas capsæque ex argento inauratæ, quam ecclesiæ suæ Meldensi dederat, inclusas fuisse plures Sanctorum, quos nominat, sacras reliquias, attestans, primo loco hisce accenset femoris* S. Sanctini *os, a Verodunensibus, ut addit, monasterii S. Vitoni religiosis ecclesiæ nostræ, prout ex dictorum religiosorum testimonio, anno* 1622 *die* XXI *Julii dato, liquet, concessum. Porro* S. Sanctini *corpus, eujus partem et a Verodunen-* B *sibus ecclesiæ Meldensi fuisse concessam et hodieque abs hac perhonorifice asservari, nemo non e jam nunc dictis etiam colliget, ipso anno* 1044, *quo verosimilius, ut supra docui, Meldis Verodunum ad S. Vitoni abbatiam fuerat delatum, a Richardo, nominis hujus primo Verodunensium episcopo, feretro primum seu capsæ argenteæ inclusum, anno deinde* 1132 *ex hac in capsam novam ab Adalberone Verodunensi episcopo, qui illam, priori pretiosiorem, fieri jusserat, Dominicæ Ascensionis festo fuit illatum ac tandem anno* 1477 *in capsam majorem vermiculatam gemmisque ornatam, cui inclusum in dicta S. Vitoni abbatia hodieque servatur, a Matthæo de Dame-Marie, abbatiæ ejusdem, qui illam hujus sumptibus fabricari tunc curarat, abbate transpositum; quæ omnia partim in suis Galliæ Belgicæ Antiquitatibus fol.* 231 *verso Wasseburgius, partim, qui hunc secuti ut plurimum hic sunt, Calmetus et Duplessius, prior quidem in sua jam supra sæpius laudata de primis Verodunensibus episcopis Dissertatione col.* 68, *posterior vero Hist. Meld. tom.* I, *pag.* 5 *nos docent.* E

AUCTORE C. B.

DE S. SARMATA MARTYRE

IN THEBAIDE

SYLLOGE

ANNO CCCLVII. Quanam sit, in qua S. Sarmata hodie annuntiatur, Thebaïs:

Ægypti seu soli, quod Nilus ab Austro in Septemtrionem permeat annuaque exundatione fecundat, notitiam amplam suppeditat Operis nostri tom. 2 *Januarii in Commentario, Actis S. Antonii in Thebaïde abbatis prævio Bollandus, regionemque, in Africa sitam, quæ a locis Syenæ Vicinis ad mare usque Mediterraneum protenditur, tres in partes, videlicet in Ægyptum inferiorem, mediam et superiorem seu Thebaïda distingui, num.* 2 *præfatus, Ægypti mediæ,* C *quæ et ob septem, Græce* Ἑπτά, *quas complectebatur, præfecturas, Græce* Νομοὺς, Ἑπτανομίς, *Latine* Heptanomis *seu* Heptanomia, *a Ptolomæo vocatur, portionem seu partem ab Athanasio, Palladio aliisque sec.* IV *scriptoribus ac nominatim, qui ad dictam Heptanomiam spectant, Memphiten, Arsinoïten et Aphroditen præfecturas seu potius (a Latinis enim vocabulum* Νομὸς, *significatione etiam usurpatur) Nomos ab Hieronymo et Ruffino Ægypto inferiori, quæ et* magnum Delta *et* Augustamnica *indigetatur, includi reliquaque ejusdem Heptanomiæ loca Thebaïdi, quæ in Vita S. Pauli Eremitæ* inferior *dicitur, annumerari, citatis, qui eo spectant, eorumdem Athanasii, Palladii, Hieronymi et Ruffini locis, num.* 4 *docet. Porro modo dicta, cui a scriptoribus hisce, quæ Bollandus ait, attribuuntur Heptanomiæ loca, Thebaïs inferior, non autem, quam Syene et Tabennensium loca claudunt, superior, ea ipsa est Thebaïs, in qua ad hanc diem a Martyrologio Romano hodierno Sanctus, de quo hic sumus acturi, annuntiatur his verbis :* In Thebaide S. Sarmatæ, discipuli beati Antonii abbatis, qui a Sarracenis pro Christo necatus est.

situm verosimillime in hoc fuit monasterium, S. Antonii dictum. 2 *Is enim S. Antonii discipulus in monte et monasterio, a Sancto hoc dictis, vixit et a Sarracenis, uti mox sumus visuri, fuit occisus; utrumque autem hunc locum, spectata, quæ e dictis S. Athanasii aliorumque mox memoratorum scriptorum ævo obtinuit, Ægypti divisione, in Thebaïde inferiori seu Heptanomiæ, quam hæc complectebatur, parte situm fuisse, si non prorsus certum, vero saltem est simillimum, uti e jam nunc dicendis* F *intelliges. Montes duos, S. Antonii nomine distinctos, quorum alter,* exterior *dictus, Nilo adjacebat, alter,* interior *vocatus, triginta circiter abs hoc milliaribus aberat, ex Athanasio in S. Antonii Vita Bollandus in suo in hanc Comment. supra laudato* § 2 *statuit. Posterior, qui a Strabonis, Ptolomæi et Stephani monte Troïco haud distinguendus, amicum erat, in quo sedens divinis visionibus illustratus fuit Antonius, virtutis habitaculum, seu, ut ab Athanasio in sancti hujus Vita nuncupatur,* interius archisterium, *prior vero, qui* Pisper, Pispir *seu* Pispiri *appellabatur, nec, uti e Bollandi in Comment. mox iterum laudato num.* 9 *dictis apparet, a pago Troin Angyrorumque civitate multum erat remotus, præcipue hic memorandum S. Antonii, in quo hujus discipuli commorabantur et ad quod ipse e monte interiori subinde tendebat, monasterium complectebatur; jam vero, cum Athanasii ævo, spectata, quam hic aliique scriptores supra laudati sunt secuti, Ægypti*

divisione,

AUCTORE C. B.

divisione, soli tres, ut loco supra cit. Bollandus docet, Memphites, Arsinoïtes et Aphrodites Heptanomiæ nomi, reliquis hujus locis Thebaïdi Inferiori annumeratis, inclusi Ægypto Inferiori fuerint, nec in ullo e tribus illis nomis et tamen in Heptanomia, ubi et in antiqua Ægypti Tabula ab Ortelio locatur, situs fuerit una cum Angyrorum civitate pagus Troia, tum haud dubie, spectata eadem Ægypti divisione, duo isthæc postrema loca Thebaïdi Inferiori fuerint inclusa, idemque de S. Antonii, in quo hujus discipuli morabantur, monasterio, utpote ab hisce, ut dictum, haud multum remoto, verosimillime est dicendum.

In hoc Sarmata, uti hic adducta

3 Bollandus certe, utpote Sarmatam, quem in dicto monasterio et vixisse et occisum fuisse admittit, S. Antonii in Thebaïde Inferiori discipulis in dicto suo de hoc Comment. § v accensens, fuisse in hac illud situm, existimarit. Verum sive ibidem, sive in Ægypto Inferiori, ut nonnemo, quod idem Bollandus eremum primam, in quam Antonius sese recepit, intra Memphim, Babylonem et Aphroditon urbes in eodem Comm. num. 6 et 7 collocet, fortassis contendet, positum fuerit, de B quo hic nobis sermo, monasterium, in hoc equidem, quod et Pispiri vocabatur et Nilo adjacebat, S. Sarmata, ut jam asserui, et vixit et a Sarracenis fuit occisus, uti e jam nunc dicendis patescet. Hieronymus in Chronico, prout id Lugduni Batavorum Josephi Scaligeri opera anno 1606 vulgatum exstat, primo ad annum Abrahami 2372, narrata S. Antonii morte, sic scribit: Sarmata, Amathas et Macarius discipuli Antonii insignes habentur; ac deinde ad annum proxime sequentem seu Abrahami 2373 subjungit: Saraceni, in monasterium beati Antonii irruentes, Sarmatam interfecerunt. Bollandus, qui duos hosce Hieronymi textus in Commentario, S. Antonii Actis prævio, § v, ubi de S. Antonii in Thebaïde Inferiori discipulis tractat, pariter transcribit, ita deinde post pauca prosequitur: Cronius apud Palladium cap. 25 infra in Apophth. num. 44 refert, in monasterio S. Antonii, quod est prope fluvium, sedisse ejus discipulos Macarium et Amatham in eo, qui Pisper appellatur, loco, et cap. 26 in Apophth. Macarius C œconomus isthic fuisse videtur sive curator præbendæ hospitibus annonæ; quem S. Antonius de adventu eorum morumque conditione percunctari solebat, essentne Ægyptii, an Hierosolymitani; ut isthic de Eulogio, qui cymba Alexandria elephantiacum seu mutilatum hominem advexerat, factum observavit Cronius, quod ante annum Christi 340 necessario contigit. Ab eo enim anno Amathas et Macarius evocati fuerunt ad montem interiorem, relicto forte Sarmata, monasterii moderatore.

suadent, et vitam aliquamdiu exegit, et anno

4 Ita ille; et sane cum inter S. Antonii discipulos, quos post hujus obitum insignes habitos fuisse seu nominis sui fama inclaruisse, Hieronymus priori e duobus jam datis textibus affirmat, Sarmata a sancto hoc scriptore primus recenseatur, fuisse eum jam inde saltem ab anno 340 in S. Antonii, quod Pisper vocabatur, monasterio una cum Macario et Amatha, quos ibidem versatos jam tum fuisse, Bollandus verbis mox recitatis docet, commoratum, imo et eidem præfectum, vero apparet haud prorsus absimile. Utut sit, cum plures S. Antonii discipuli, uti in hujus Vita, apud nos tom. Januarii supra cit. edita, Athanasius loco non uno indicat, in monasterio illo fuerint morati, enimvero, quin Sarmata, qui et ipse, quemadmodum Hieronymus D dilucide modo huc transcriptis verbis testatur, S. Antonii discipulus exstitit, et in dicto monasterio a Sarracenis fuit occisus, in eodem etiam, etsi interim id moderatus forsan numquam fuerit, aliquamdiu vitam exegerit, dubitandum haud videtur. Nihil quidem, quo annorum, quibus ibidem fuerit versatus, spatium determinari vel utcumque pro certo queat, occurrit; verum de anno, quo Sanctus noster fuerit occisus, paulo aliter sentias. Hunc enim, si non indubie, verosimillime saltem in æræ Christianæ annum 357 incidisse, suadere videntur, quæ jam nunc subjungo. S. Antonii abbatis, cujus e dictis discipulus S. Sarmata exstitit, obitus ab anno 356, cui a Bollando in jam sæpius laudato in celeberrimi abbatis illius Vitam Commentario innectitur, nullatenus, ut Pagius in Criticis ad annum 358, num. 2 contendit, removeri, veritate salva, potest, nec est, cur hanc ejus opinionem, quam secuti etiam passim alii eruditi E sunt, haud amplectamur.

5 Quare, cum Hieronymus in Chronico ad annum, qui emortualem a sese assignatum S. Antonii annum proxime excepit, Sarracenos in Sancti hujus monasterium irrupisse hacque occasione S. Sarmatam interfecisse, verbis, num. proxime prægresso recitatis, scribat, consectarium fit, ut eventus isthic seu S. Sarmatæ cædes anno 357 debeat innecti. Hanc quidem Hieronymus in Chronico, prout id a Scaligero est editum, ad annum 358 diserte refert; verum ibidem ad eumdem hunc annum non minus diserte signat: Magnæ Alamanorum copiæ apud Argentoratum oppidum Galliarum a cæsare Juliano oppressæ. Cum autem, quæ hic memoratur, de Alemannis victoria a Juliano, haudquaquam, uti in dicto, quod Scaliger edidit, Chronico notatur, anno 358, sed, quemadmodum Valesius Rerum Francicarum lib. I, pag. 37 et Laguilleus Hist. Alsatiæ part. I, pag. 25 recte docent, anno 357 fuerit relata, Chronicon illud, quod prælerea S. Antonii obitum, certe e jam dictis anno 356 innectendum, in annum 357 perperam differt, indubie hic corrigendum. Quare, F cum certe, quo id fiat, necesse sit, ut anno quidem 357, cui S. Antonii obitum haud recte innectit, annus 356, anno vero 358, cui Juliani de Alemannis victoriam illigat, annus 357 substituatur, rationi quam maxime congruit, ut et postremo hoc anno S. Sarmatæ cædes, quam perperam ad eumdem, cui Juliani de Alemannis victoriam innectit, annum referre, probari equidem non potest, patrata a Sarracenis fuisse credatur. Verum quinam illi, a quibus necem pro Christo, quemadmodum Mrl. Romani supra huc transcripta annuntiatio fert, fuisse Sarmatæ illatam, credibile sit, Sarraceni, in Hieronymi Chronico memorati, sunt?

357 a Sarracenis,

quorum hic datur notitia,

6 Januarii die quarta decima primo quidem SS. Sabbam, Esaïam et alios triginta sex monachos, in Sina monte Arabiæ sub. sec. IV initium a Sarracenis interfectos, deinde vero Theodulum presbyterum aliosque plures itidem monachos, juxta eumdem montem altero post seculo a Sarracenis pariter trucidatos, in Opus nostrum jam intulimus, addita etiam certaminis, quod posteriores hi subierunt, Historia, a

A *a S. Nilo monacho, qui id ipsemet oculis suis spectarit, descripta, in qua hic opportune ad institutum nostrorum de barbarorum, qui Sanctos illos occiderunt, gente, nec alii, uti e subjectis, quibus describuntur, Nili verbis Bollandique in hæc annotatis liquet, quam Saraceni, fuerunt, sequentem num. 14 loquitur in modum:* Gens quidem, quæ dicta est, habitat solitudinem, quæ ab Arabia usque ad Ægyptum rubro mari et Jordane hinc inde terminis distenditur; quæ non artem, non mercaturam, non agriculturam umquam exercet, sed solum habet gladium, quo sibi victum suppeditet. Aut enim feras venantes solitudinis, vivunt vescentes carnibus; aut prædas agentes de iis, qui incidunt in eas vias, quas insident, quæ sunt ad usum necessaria, sibi quomodocumque comparant. Quando autem eis utraque defuerint et rerum necessariarum laborarint inopia, tunc jumentis (sunt autem ea cameli dromades) pro cibo utuntur, belluinam et sanguinariam vitam omnino eligentes. Per cognationes enim aut per contubernia ipsi unum occidentes et modi-
B co ignis calore carnium mollientes duritiem, ut solum cedant eorum dentibus, ita (ut semel dicam) aluntur instar canum. Deum non cognoscentes, nec qui intelligentia apprehenditur, nec qui fuerit fabricatus manibus; astrum autem adorantes matutinum et orienti ei sacrificantes ea, quæ meliora judicant ex spoliis, quando ex incursione, quæ fit pro prædis agendis, ad eos pervenerit aliquid aptum ad occisionem.

fuit occisus; etsi autem id illi ex odio in fidem fecisse haud videantur,

7 *Tales erant barbari seu e jam dictis, a quibus, quos memorat, Sanctos monachos fuisse juxta Sinam montem in Arabia trucidatos, S. Nilus tradit, Sarraceni, cumque hi non tantum in Arabia, sed et Judæam inter et mare Rubrum versus Ægyptum, uti e Bollandi in modo recitata Nili verba Annotatis nemo non colliget, habitarint, facile certe non modo in terras, Sinæ monti vicinas, ubi monachos, a S. Nilo memoratos, seculo* v *aliosque, ut supra indicavi, sub sec.* iv *initium necarunt, sed et in Ægyptum hincque in vicinam Thebaïda Inferiorem potuerunt irrum-*
C *pere; cum autem sic habeat, fuerint haud dubie illi ipsi Sarraceni, qui ad mare Rubrum versus Ægyptum habitantes, irruptione in hanc seu Thebaïda Inferiorem ac in S. Antonii monasterium anno e dictis 357 per terræ tractum, qui mare Rubrum inter et Mediterraneum intercipitur, facta,* S. Sarmatam, *ut Hieronymus loco supra cit. testatur, necarunt. Verum, cum Sarraceni illi, uti e jam recitatis Nili verbis concludendum apparet, in regiones sibi vicinas pro prædis dumtaxat agendis ac proin e nullo vel in Christum vel in fidem ejus odio irrumpere soluerint, ut quid,* S. Sarmatam, *quem fuisse a Sarracenis occisum, Hieronymus etiam, nulla plane odii, quo id illi vel in Christum vel in ejus fidem abrepti fecerint, mentione facta, dumtaxat scribit, pro Christo nihilominus necatum a Sarracenis fuisse, diserte notat supra huc transcripta Martyrologii Romani hodierni annuntiatio? Utquid etiam, qui idem Martyrologium concinnarunt, in id veluti martyrem* S. Sarmatam, *quem præterea nec Usuardus nec Ado, nec alii ulli, sive antiqui sive recentiores hagiologi in Fastis sacris a sese contextis celebrant, intulere?*

OCTOBRIS C II

Sarmata tamen haud immerito, etiam ut martyr,

8 *In Vitis Patrum nulla usquam* Sarmatæ *mentio occurrit, hincque potissimum factum suspicor, ut ei martyrologi antiqui, quos deinde recentiores fuerint secuti, in Fastis sacris a se contextis locum haud dederint; verum Sidonius Apollinaris, sanctissimus juxta ac doctissimus episcopus, in carmine Eucharistico, quod ad S. Faustum, Reiensem in Gallia sec.* v *episcopum, dum is adhuc viveret, misit, inter sanctos anachoretas, ab quorum imitationem Faustum impense laudat,* S. Sarmatam *una cum S. Antonio, Paphnutio pluribusque aliis in tabulas sacras tum antiquas, tum recentiores relatis, recenset; cum autem sic habeat, haudquaquam, quin* Sarmatam *non minus, quam alios, quos cum hoc ibidem memorat, pro Sancto habuerit Sidonius, dubitandum apparet, cumque id pariter Hieronymus,* E *qui de duobus S. Antonii discipulis Amatha seu Ammone et Macario, Sanctitate sanequam maxime illustribus, loco supra cit. loquens,* Sarmatam *hisce præponit, fecisse videatur, est sane, cur is S. Antonii discipulus, utut nullis prorsus Fastis sacris antiquis seu, uti etiam vocantur, classicis insertus, in Martyrologium Romanum hodiernum merito illatus existimetur. Nec est, quod illum equidem haud fuisse in hoc veluti martyrem memorandum, reponas.*

in Mrt. Romano celebratur,

9 *Etsi enim, ut apparet, martyrio in fidei Christive odium haud fuerit affectus, fuit tamen contra jus fasque, dum sancte in eremo viveret, a barbarica Sarracenorum gente occisus, nec pauci olim, qui, quamvis quidem non fide, injuste tamen, dum pie viverent, fuerant necati, Martyribus minus stricte loquendo fuerunt annumerati. Sic monachi, supra a nobis memorati, tam qui sub sec.* iv *initium, quam altero seculo post vel in Sina Arabiæ monte vel juxta hunc trucidati ab iisdem, a quibus* S. Sarmata, *Sarracenis fuerunt, Martyribus titulo, etsi interim, ut apparet, pro Christo fideve passi haud sint, passim* F *donati inveniuntur. Sic etiam, ut a pluribus, quibus res confirmari posset, exemplis brevitatis causa abstineam, Moyses abbas monachique sex, in Opus nostrum ad* vii *Februarii diem illati, qui, dum pie ac sancte in solitudine Scithiaca viverent, a barbaris, in hanc irrumpentibus, contra jus fasque sub sec.* v *initium fuerunt occisi, veluti martyres, etsi interim pro fide Christove passi, ut apparet, nec ipsi sint, celebrantur. Adhæc, cum* S. Sarmata *occasione solitariæ ac sanctæ vitæ, qua Christo in supra dicto S. Antonii monasterio serviebat, a Sarracenis fuerit occisus, sano sensu, ut apparet, haud inepte dici potest pro Christo necatus; cum autem sic habeat, nec verosimiliter alio sensu pro Christo necatus in Martyrologio Romano dicatur, quidni, minus stricte loquendo, merito in hoc potuerit etiam, non tantum ut Confessor, sed et ut Martyr, commemorari?*

DE

AUCTORE C. B.

D

DE S. MICHAELE ARAGAWI

MONACHO CONFESSORE

IN ÆTHIOPIA

Ex ecclesiæ Æthiopicæ Fastis sacris.

Sec. IV. Sanctus, qui sacris Æthiopum Fastis

Cœpta Æthiopiæ conversione per S. Frumentium, plures eo monachos, partim hoc vocante, partim sponte sua, ex imperio Romano et quidem ex Ægypto sese contulisse, *Jobus Ludolfus Historiæ Æthiopicæ lib. 3, cap. 3, num. 1 præfatus, insigniores illorum novem, quorum omnium fere nomina Habessini mutarunt, nominatim recenset, primumque inter eosdem locum Sancto hic proposito, qui antea tantummodo* Michael *dicebatur, locum concedit. Papebrochius ad* VI *Junii diem de S. Bazalota sanctimoniali Habessina, Hagiol. metrico Habessino tunc inscripta, quam hujus Sancti nostri sororem exstitisse suspicabatur, tractans hacque occasione de dictis, qui ex Ægypto in Æthiopiam, constituta illic per S. Frumentium fide, penetrarunt, monachis sermonem instituens.* Primus eorum, *inquit,* Michael Aragawi ab ipsis *(Habessinis)* dicitur, et in Hagiologio metrico ad XIV mensis Octobris, qui nobis XI dies esset, sic invocatur : « Salutem Michaeli, qui nominatus fuit Aragawi : quoniam vita ejus fuit sapientia et mors prudentia : cum eo fuit trinus et unus in essentia Deus. »

exstat insertus, sacellumque a nomine suo dictum habet,

2 *Encomio huic, quo ab Habessinis* S. Michaelem *invocari Papebrochius hic ait, ad amussim consonat interpretatio, Æthiopicis, quibus id concipitur, verbis apud Jobum Ludolphum Historiæ Æthiopicæ lib. 3, cap. 3 accommodata ; sacri autem ecclesiæ Æthiopicæ Fasti, secundum quorum ordinem Habessinum a Papebrochio laudatum Hagiologium metricum est digestum, ad* XIV *seu secundum nostrum computandi morem* XI *Octobris diem paucis hisce apud eumdem Jobum Ludolfum verbis,* Michael cognomento Aragawi, id est, Senex, *Sanctum nostrum commemorant, eumque inde seu potius ex Hist. Æthiopicæ loco, quo Ludolfus, de novem fidei Christianæ in Æthiopia post S. Frumentium propagatoribus agens, primo loco hisce* Michaelem *accensel, sequenti isthoc, quod e Gallico Latinum facio, elogio,* In Æthiopia Michael Aragawi, id est, Senex, unus e novem præcipuis fidei in regione illa post S. Frumentium propagatoribus, *in Martyrologium suum Universale hodie intulit Castellanus. Porro* S. Michael, *qui ex eo forsan, quod jam tum, cum ad Habessinos accessit, ætatis esset admodum provectæ,* Senex *ab his fuerit cognominatus, non tantum in Tabulis Æthiopum sacris memoratur, verum etiam apud hosce, non secus ac alii octo, qui veluti præcipui fidei Christianæ in Æthiopia post S. Frumentium propagatores celebrantur, sacellum, uti iterum Ludolfus docet, a sese nuncupatum habet. Nec, quo minus in Opere nostro locum* Michaeli *concedamus, impedire nos debet schisma, quod Habessinos ab Ecclesia Catholica avulsit.*

ante annum 451 seu Chalcedonense

3 *Id enim post annum demum* 451 *seu Chalcedonense, quod tunc celebratum, concilium locum habuit :* Michael *autem aliique octo monachi, qui pro præcipuis fidei Christianæ in Æthiopia post S. Frumentium propagatoribus habentur, ante Chalcedonense concilium et in Æthiopiam venere et ibidem vita functi sunt, uti ejam nunc dicendis intelliges. Seculo* V, *ad mediam sui partem jam provecto, seu tunc, cum celebratum fuit Chalcedonense concilium, longe lateque per totam Æthiopiam Christiana religio promulgata jam erat ac suscepta ; ut enimvero* Michael *aliique octo a Ludolfo laudati monachi pro præcipuis hujus in regione illa propagatoribus, si eo demum post annum* 450 *advenissent, celebrandi fuisse haud videantur. Adhæc Poeta seu quod sub Poetæ nomine a Ludolfo sæpissime citatur, encomiaque sanctorum ac beatorum secundum Fastorum in ecclesia Æthiopica usitatorum ordinem complectitur, Æthiopicum auctoris incerti poema Ms. ad* XIV *Octobris diem* Michaelem, *quod operam suam ad regnum* Arwè *in Æthiopia destruendum contulerit, apud Ludolfum Historiæ Æthiopicæ lib. 3, cap. 3, num. 6 laudat.*

concilium, imo vero,

4 *Verba, quibus id illud facit, hic scriptor ibidem recitat ac deinde addit,* per vocem Arwè, quæ serpentem significat, vel regnum satanæ in genere intelligit, quod propagatione Christianismi fuit destructum ; vel ethnicismum Æthiopicum in specie. Nam, ut in antecedentibus diximus, antiquissimi Æthiopum serpentem pro Deo colebant atque eo alludere videtur Poeta. *Postea quidem, num vocabulum* serpens *in sensu allegorico hic recte acceperit, ipsemel Ludolfus in suo in proxime cit. Historiæ suæ Æthiopicæ locum Comment. dubitavit ; verum cum Poeta regni serpentis, de qua loquitur, destructionem non soli* Michaeli, *sed omnibus novem fidei Christianæ in Æthiopia post S. Frumentium Propagatoribus adscribat, eum omnino in sensu allegorico seu de regno satanæ abs hisce per fidei Christianæ propagationem idololatriæque, quæ late in Æthiopia dominabatur, extirpationem in Æthiopia destructo intelligendum opinor; cum autem concilii Chalcedonensis tempore idololatria in Æthiopia dominata amplius haud sit, ac proin ob illius in hac extirpationem, si* Michael *aliique, qui præcipui post S. Frumentium fidei Christianæ in regione illa propagatores censentur, eo demum post concilium Chalcedonense advenissent, a Poeta supra dicto laudari haud potuissent, id sane illos ante*

A *ante concilium Chalcedonense seu annum 451, imo vero jam inde a sec.* IV *in Æthiopiam venisse, argumento est.*

etsi interim etiam sit, cur contrarium putari queat,

5 *At vero, inquies. Ludolfus in suo in Hist. Æthiopicæ lib. 3, cap 3, quo, multos Roma seu ex imperio Romano monachos in Æthiopiam tempore regis Amiamidæ, Saladobæ filii, venisse, in Chronico Axumensi legi dixerat. Comment. num. 18 sic scribit :* Obiter hic monemus, Saladobam et Amiamidam reges, quos hoc capite nominamus, eosdem esse, quos supra cap. 4 hujus libri Alodabum et Alamidam vocavimus; diversimode enim scribi testatur modo dictus *(Alphonsus Mendezius)* patriarcha. Tempus autem, quando hi Viri sancti (Michael Aragawi *nempe aliique, quos loco cit. nominat, octo monachi)* in Æthiopiam venerint, incertum est æque ac tempus regiminis dictorum regum Patriarcha Mendezius putat, illos venisse intra annos quadringentesimum sexagesimum vel octogesimum. Nam post Abreham et Atzbeham, quorum tempore Frumentius episcopus ordinatus fuerit, sex imperatores in B Æthiopia regnavisse Atzfam, Ardedum et Ameydum fratres,... deinde Aradum et Aladobam et Alamidam, sub cujus imperio novem isti Sancti cum multis aliis monachis intraverunt. Verba Chronici Axumensis, quæ ille *(nimirum patriarcha Mendezius)* habet, merentur hic referri : « Tempore » *(regis)* « Amiamidi multi monachi « Roma venerunt, qui totum imperium imple« verunt. Novem ex illis substiterunt in Tigra; « unusquisque ex illis crexit ædem sacram de « nomine suo appellatam. » Si igitur computatio Mendezii vera est, incidit adventus istorum Monachorum post tempus concilii Chalcedonensis, et sic forte persecutio, ex schismate illius temporis orta, tam multos monachos Ægyptios solum verte recoegit.

jam inde a sec. IV *in Æthiopiam*

6 *Ita ille; verum, cum Mendezii computatio in solo tempore, quo Alamida, Saladobæ seu Alodabæ filius, sub quo multi monachi Roma seu ex imperio Romano in Æthiopiam venisse in Chronico Axumensi traduntur, in Æthiopia regnarit, sit fundata, tempusque, tam quo Alobada seu Salodaba, quam quo Alamida seu Amiamida, in Æthiopia regnarit, sit* C *plane, ut verbis jam recitatis Ludolfus ait, incertum, Mendezii computationem, quæ præcipuorum novem fidei Christianæ in Æthiopia post S. Frumentium Propagatorum in regionem hanc adventum post concilium Chalcedonense seu annum 451 collocari postulat, incertam pariter esse, necesse est. Neque vero Ludolfus et Papebrochius, quorum alter verbis modo huc transcriptis computationem dictam exponit, alter haud dubie apprime perspectam habuit, moveri ea, ut vel* S. Michaelis *vel omnium Sanctorum illorum in Æthiopiam adventum concilio Chalcedonensi seu anno 451 posteriorem crederent, potuere. Prior enim, dum Historiæ Æthiopicæ lib. 3, cap. 3 multos e Romano imperio in Æthiopiam monachos regis Amiamidæ tempore venisse, in Chronico Axumensi legi ait, partim hosce, ipsomet S. Frumentio, qui haud diu post annum 330 Euangelii lucem in Æthiopiam inferre incepit, vocante ac proin diu etiam ante concilium Chalcedonense seu annum 451 eo advenisse, dilucide insinuat; posterior vero seu Papebrochius ad* VI *Junii diem S. Bazalotam, jam supra memoratam sanctimonialem Habessinam, ad* IV *seculum refert : quod utique, si S. Michaelem, cujus hanc ibidem sororem facit, seculo demum quinto, media sui parte jam elapso, seu post concilium Chalcedonense in Æthiopiam venisse credidisset, facturus haud fuisset.*

auctore C. B.

venit ibidemque vitam

7 *Quid plura? Cum Mendezii, quam supra e Ludolfi Æthiopia dedi, computatio incerta e jam dictis sit, Ludolfo et Papebrochio, quarum prior generatim præcipuorum omnium novem fidei Christianæ in Æthiopia Propagatorum, posterior nominatim* S. Michaelis *in regionem illam adventum sec.* IV *innectendum censuit, hic standum ob rationes, num. 3 et 4 adductus, opinor, etsi interim hodie in Martyrologio suo Universali Castellanus, Mendezii forsan supra relata computatione inductus, contrarium, uti nota in margine apposita indicat, existimarit. Tempore itaque, quo Sanctus noster in Æthiopiam venerit, utrumque hunc in modum jam determinato, ad id modo, quod ibidem egerit, sermonem convertamus. Cum veluti unus e novem præ-* E *cipuis, qui post S. Frumentium apud Æthiopas fidem Christianam propagarunt, passim celebretur, eaimvero quin egregiam huic, cum in Æthiopiam venisset, quaquaversum ibidem dilatandæ operam navarit, dubitandum non est. Adhæc in Tigra, Æthiopiæ regione, quæ, quemadmodum Papebrochius ad* VI *Junii diem in S. Bazalota num. 2 docet, inter Toeazam fluvium et mare Rubrum infra decimum a circulo æquinoctiali gradum sita est, potissimum substitit, ibidemque primus, si Ludolfo fides sit, monachorum, quos et ipse monachus, verosimiliter vel ad S. Antonii vel ad S. Pachomii disciplinæ normam informarit, abbatem seu præsulem egit, ac tandem diebus et meritis plenus ad Dominum migravit, cum nondum adhuc id ipsum, quo in Æthiopiam venerat, seculum* IV *esset elapsum, uti suadent, quæ subjungo.*

eodem sec. IV *terminavit.*

8 *S. Frumentius, a S. Athanasio, patriarcha Alexandrino, circa annum 330 episcopus ordinatus, haud diu admodum post ex Ægypto in Æthiopiam profectus, ibidem quaquaversum Christi fidem annuntiavit, cumque aliquot annis post e jacto Euangelii semine copiosa ibidem messis exsurrexisset, nec* F *multi, qui hanc colligerent, operarii existerent, eo ex Ægypto, quo Frumentio opem ferrent, medio circiter, ut verosimile apparet, sec.* IV *supra memorati novem, qui præcipui fidei Christianæ in Æthiopia post S. Frumentium Propagatores fuerunt, sancti Monachi, ac proin, qui eorum unus exstitit,* S. Michael *sese contulerint; quare cum hic jam tum, uti vel ex eo, quod Habessini, qui e dictis nomina illorum mutarunt,* Aragawi *seu* Senem *eum appellarint, colligendum apparet, provectæ ætatis exstiterit, consectarium fit, ut verosimiliter vitam, currente adhuc eodem, quo in Æthiopiam venerat, sec.* IV, *terminarit, nisi forsan, fuisse eum, quod tamen mihi minus verosimile apparet, ab Habessinis, non quod jam tum, cum in Æthiopiam venit, provectæ ætatis exstiterit, sed quod postea ibidem ad magnam senectutem pervenisset,* Aragawi *seu* Senis *appellatione fuisse distinctum, quis velit.*

DE

AUCTORE C. B.

D

DE S. NECTARIO PATRIARCHA

CONSTANTINOPOLITANO

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

§ I. Cur Nectario, Græcorum dumtaxat Fastis sacris inscripto, in Opere nostro locum hic concedamus.

ANNO CCCXCVII. *Nectarium, quem vere exstitisse Sanctum, S. Cassianus*

Etiamsi *Constantinopolitanus hic propositus Patriarcha a S. Joanne Cassiano lib. 7 de Incarnatione Domini cap.* 31 sanctimonia Insignis *ac ab aliis scriptoribus titulo* Beati *et* Sanctissimi *decoretur, ab ea tamen appellatione* Nectario *attribuenda Cuperus in Chronologica sua de Patriarchis Constantinopolitanis Dissertatione, Operis nostri tom.* I *Augusti præmissa, semper abstinuit, ac, an is vel* Sanctus *vel* Beatus *appellari mereatur, die* XXVII *Septembris aut* XI *Octobris in eodem Opere nostro discutiendum reliquit. Quare cum priori e duobus hisce diebus, quo brevis dumtaxat* Nectarii *in Prætermissis facta est mentio, discussum id nondum fuerit, reliquum est, ut rem modo discutiamus. Nec id tantum hic sumus facturi, verum etiam, ut* Nectario *jure locum inter Sanctos in Opere nostro hic attribui patescat, merito ei ob virtutes, quibus eminuit,* Sancti *titulum competere, ostensuri. Promiscue quidem* Sancti *epitheton, maxime præsulibus, qui in communione Catholicæ Ecclesiæ vivebant aut obierant, fuisse olim, etsi etiam a vitæ ac morum sanctitate commendandi neutiquam forent, ex more, ab ipsismet Ecclesiæ incunabulis usurpato, venerationis seu honoris gratia attributum, passim omnibus (Cangium in mediæ et infimæ Latinitatis Glossario ad vocabulum* Sanctitas *videsis) est notum; verum ex more illo seu honoris dumtaxat gratia, non autem, ut sanctitate vere significaretur illustris, a Cassiano loco supra cit.* sanctimonia insignem *dictum fuisse* Nectarium, *verosimile haud apparet. Nec asserere ausim, scriptores omnes alios antiquos, qui etiam* Nectarium *vel* Sancti *vel* Sanctissimi *titulo dumtaxat condecorarunt, e solo id fecisse præfato more antiquo.*

et S. Nicolaus I Papa indubie crediderint,

2 *Certe S. Nicolaus I Pontifex, qui ab anno* 858 *usque ad annum* 867 *Romanam S. Petri cathedram occuparit,* Nectarium *non honoris tantummodo gratia, sed ut vere eum vitæ sanctitate exstitisse illustrem, significaret,* Viri sanctissimi *appellatione ornavit. Audi, qui apud Labbeum tom.* VIII *Concil.* 283, *in sua ad Photium, qui Ambrosii, Nectarii et Tarasii exemplo sese merito ex laicorum gradu ad episcopalem dignitatem pervenisse affirmabat, epistola loquatur.* Temere atque impudenter, *inquit,* ad tanti honoris culmen accedere præsumpsistis, assumentes vobis quasi a sanctissimo Viri Nectario occasionem, quem sancta secunda synodus non ob aliud sacerdotalem eligere atque ordinare ex laicali ordine voluit dignitatem, nisi quia magnæ necessitatis contritione anxiabatur, eo quod in sancta Constantinopolitana ecclesia nullus clericorum inveniri poterat, qui pessimæ hæreseos nimbosa caligine non fuerit impeditus; et ob hoc ne diu jam dicta ecclesia sub destitutione pastoris quasi viduata maneret, prædictum expugnatorem hæreticorum et defensorum atque gubernatorem ecclesiarum ad ecclesiasticam curam et dignitatem sacerdotalem jam dicta E secunda synodus elegit. *Hæc laudatus Pontifex; eum sic autem* Nectarium *honorificentissimo exornet elogio, nec in hoc, quod non putavit, vel dixisse vel insinuasse sit censendus, haud dubie* Nectarium, *quem et* hæreticorum expugnatorem *et* Virum sanctissimum *appellat, exstitisse Vitæ sanctimonia conspicuum crediderit, nec ei honoris tantummodo gratia pulcherrimum* Viri Sanctissimi *titulum adscripserit.*

e Sanctorum numero excludendum, nec vita ante episcopatum acta,

3 *At vero, inquies, Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 381, *num.* 69 *comparationem inter Gregorium Nazianzenum, qui episcopatu Constantinopolitano sese abdicarat, et* Nectarium, *qui ei fuerat suffectus, instituens, sequentem loquitur in modum:* Quod autem ad creationem Nectarii spectat, accidit plane prodigium ac plane monstrum. Etenim, cum episcopus Gregorio haud impar meritis atque doctrina, qui in locum ejus sufficiendus esset, quæri deberet (nam secundum sententiam Joannis Chrysostomi, cum lapis e structura tollitur, illi magnitudine similis collocandus ibidem est, ne quid vacuum in pariete maneat) F contigit loco absolutissimi Christiani suffici hominem nondum Christianum, sed catechumenum adhuc; et loco theologi perfectissimi subrogari hominem, rerum ecclesiasticarum penitus imperitum; ac denique pro consummatissimæ perfectionis monacho hominem, petitum e curia, et loco Virginis dari, qui hactenus intemperantius vixisset, quod ipsemet apud Sozomenum testatur; qui licet in sæculi obeundis negotiis dexter videri potuerit, tamen in ecclesiasticis functionibus (ut ita dicam cum Gregorio) præ se ferret cadaver vivum, nulla penitus ex parte conferrendum cum ipso Gregorio. Nectarium *sane, qui, dum electus fuit Constantinopolitanus episcopus, Neophytus adhuc erat, Gregorio Nazianzeno tunc, uti hic Baronius ait, exstitisse meritis, doctrina, rerum ecclesiasticarum peritia, virtute ac vitæ perfectione longe inferiorem, nemo ibit inficias; verum, etsi sic habeat, virtute equidem post, uti infra sumus visuri, in episcopatu quam maxime* Nectarius *excelluit, cumque lavacro sacro, quod, statim atque episcopus fuerat electus, suscepit, universa, utcumque etiam gravia,*

A *gravia, quæ antea patrarat, delicta fuerint deleta, non est sane, cur ob vitam, ante episcopatum actam, e Sanctorum numero excludendus dicatur.*

quam usque ad tempus, quo electus fuit episcopus,

4 *Nec, ut apparet, ipsemet* Nectarius, *extitisse hanc usque ad tempus, quo episcopus Constantinopolitanus fuit electus, intemperantem ac impudicam, apud Sozomenum lib. 7, cap. 10, ut Baronius ratus est, testatur. Res quidem, si Sozomeni a Christophorsono facta, quam Baronius secutus est, interpretatio spectetur, sic habet; verum, hac standum non esse, infra ostendam, cum Sozomeni primum huc spectantia, quæ Latina ejus per Valesium interpretatio exhibet, de* Nectario, *ad cathedram Constantinopolitanam jam erecto, verba huc transcripsero. Sic habent :* Nectarius...., Cyriaco Adanorum episcopo præceptore usus sacerdotale officium condidicit. Diodorum enim, Tarsensem episcopum, rogaverat, ut iste aliquamdiu secum maneret. Sed et alios multos Cilicas pellexit, ut secum morarentur, atque inter cæteros Martyrum. Quem cum familia-
B rem haberet ac medicum, et omnium, quæ in juventute deliquerat, conscium, diaconum ordinare cogitabat. Sed Martyrius nequaquam id fieri passus est, indignum se divino mysterio esse affirmans ipsumque Nectarium anteactæ vitæ suæ testem esse jubens. Cui Nectarius, An non ego, inquit, qui nunc sacerdos sum, meam retro vitam multo, quam tu, negligentius traduxi, sicut tu ipse testari potes, qui intemperantiæ meæ sæpius ministrasti? Ille subjiciens, At tu, inquit, o Beate, percepto recens Baptismo, mundatus es et post Baptismum Sacerdotium accepisti. Horum vero utrumque ad expianda peccata lege divina constitutum est. Ac mihi quidem videris ipse ab infantibus recens natis nil differe. Ego vero, qui jam pridem sacrum Baptismum consecutus sum, in eadem, qua prius, vivendi ratione perseveravi. Atque hic quidem, hujusmodi causam allegans, ordinationem detrectavit.

intemperantem fuisse, ipsemet Nectarius, ut Baronius putavit,

5 *Pro verbis, quibus, sese tempore retroacto seu superiori multo negligentius, quam fecisset Martyrius, vixisse,* Nectarius *in Sozomeni hic modo recitato textu declarat, Chri-*
C *stophorsonus sequentia usurpat :* Nunquid ego ... idem, qui nunc sacerdos sum, vitam meam hactenus multo magis dissolute traduxi, quam tu tuam, cum vel tu ipse id testari possis, qui frequenti intemperantiæ meæ opem persæpe tulisti? *Hinc autem factum, ut, sese usque ad tempus, quo episcopus fuit electus, intemperanter vixisse, ipsummet apud Sozomenum testari* Nectarium, *Baronius existimavit. Verum recitt. Christophorsoni verba ad amussim Græcis, quibus respondent, Sozomeni verbis insignificatione haud consonant. Hæc enim, quæ sequentia sunt* ἢ οὐκ ἐγώ, ..ὁ νῦν ἱερεύς, ἀμελέστερόν σου πολλῷ τὸν πρὸ τοῦ διετέλεσα βίον, ὡς καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖς, πολλάκις διακονησάμενος πολλαῖς ἐμαῖς ἀκολασίαις. *Latine, non ut a Christophorsono sit, sed, cum vocabulum* πρὸ τοῦ *Latine* prius *seu* antehac, *non autem* hactenus, *quod Græce* μέχρι τούτου *exprimitur, significet, hunc in modum, ne vel utcumque ab auctoris Græci mente discedatur, sunt reddenda :* An non ego,.... jam sacerdos, vitam antehac multo, quam tu, sicut etiam tu ipse, qui intemperantiæ meæ sæpius serviisti, testari potes, negligentius transegi? *Ita autem, non usque ad tempus, quo episcopus seu sacerdos fuit creatus, sed vel proxime vel diu ante id intemperanter sese vixisse,* Nectarius *indicat, imo vero id sese in juventute fecisse, verosimillime, si Sozomeni, qui Martyrium omnium, quæ* Nectarius *in juventute deliquerat, conscium fuisse, paulo ante in textu num. præcedenti recitato dixerat, mens spectetur, dumtaxat significat.* C. B

apud Sozomenum haud testatur,

6 *Vidit id haud dubie Hist. eccl. lib. 12, cap. 11 Nicephorus Callistus, hincque proxime huc transcriptis Græcis Sozomeni tredecim primis verbis sequentia isthæc* Ἐγὼ δ' ὁ νῦν ἱερεύς, οὐκ ἀμελέστερον σου ἐν νεότητι διαγέγονα βίον. *Græca itidem verba, quæ Latine sonant* An non ego, qui nunc episcopus sum, in juventute inconsiderate magis, quam tu, vitam egi, *ibidem substituit. Jam vero, cum sic habeat ac* Nectarius, *cum episcopus Constantinopolitanus fiat electus, jam extiterit, ut Sozomenus Hist. Ecclesiasticæ lib 7, cap. 8 prodit, canitie venerandus, fuisse illum tunc adhuc ea, quæ a Baronio asseritur, morum corruptione, ex* E *ipsomet* Nectarii *testimonio proberi non potest. Et vero, quo minus per hoc significari, quod ait Baronius, credamus, Socrates et Theodoretus etiam impediunt. Prior enim Hist. Eccl. lib. 5, cap. 8 de* Nectarii *ad sedem Constantinopolitanam electione loquens sequentia isthæc prodit memoriæ :* Erat tunc vir quidam, Nectarius nomine, moribus placidus, et in omni vita plane admirandus, quamvis prætoris officio fungeretur. Hic a populo raptus ad episcopale munus obeundum eligitur, et ab episcopis centum et quinquaginta, qui tunc illic (*Constantinopoli*) aderant, ordinatur; *posterior vero Hist. Ecclesiast. lib. 5, cap. 8 de eadem electione sic scribit :* Nectarium virum patricium, generis nobilitate clarum virtutibusque omnibus illustrem, maxime illius urbis (*Constantinopolitanæ*) episcopum ordinarunt. *Ita duo scriptores illi; verum quidquid de morum, qua forsan adhuc, dum Constantinopolitanus eligeretur episcopus,* Nectarius *extiterit, corruptione sit, inde equidem, cum et mores alios in episcopatu induerit et universa, quæ ante patrarat, delicta sibi a Deo per Baptismum,* F *statim a sua in episcopum electione susceptum, condonari impetrarit, esse illum e Sanctorum numero excludendum, argui, ut jam dixi, non potest.*

nec major, quæ in ipso aliquando

7 *Nec fieri pariter id potest ex eo, quod major aliquando in* Nectario *jam episcopo desiderata fuerit in reprimendis hæreticis vigilantia. Theodosius imperator, qui, quemadmodum cod. Theodos. lib. 16, tit. 5 de hæreticis, leg. 12 fidem facit, Eunomianis, Arrianis, Macedonianis, Apolinarianis seu Apolinaristis aliisque hæreticis severissime, ne conventus agerent, anno 383, die 3 Septembris inhibuerat, postea in faciendi facultatem Apolinaristis concessit, hisque, qui libere deinde Constantinopoli degebant conventusque agebant,* Nectarius, *aiunt, sese, ut decuit, ac, ut facere, imperatorem ad dictam facultatem revocandam impellendo, debuisset, haud opposuit; id autem probatum ut dent, longiorem, qua* Nectarium, *ut imperatorem ad facultatem illam revocandam inducat, Gregorius Nazianzenus Operum suorum tom. 1 majorem in modum*

AUCTORE C. B

modum hortatur, epistolam allegant; neque vero immerito: in hac quippe, e qua præterea, quod de facultate Apolinaristis a Theodosio concessa mox dixi, nemo non facile eruet, Gregorius primum ibidem pag. 721 *de Arrianis, Macedonianis et Eunomio, qui maxime etiam Ecclesiæ nocebant, amarissime conquestus, sequentem deinde loquitur in modum:* Atque hæc tamen ferenda. Quod autem ex omnibus ecclesiasticis calamitatibus acerbissimum, Apollinaristarum licentia est, quos haud scio, quonam modo pietas tua conventuum, æque ac nos, habendorum auctoritatem sibi arrogasse, passa fuerit. Quamquam autem omnino Dei beneficio mysteriis divinis instructus et eruditus, non modo rectæ doctrinæ patrocinium nosti, verum etiam ea omnia, quæ adversus sanam et orthodoxam fidem ab hæreticis excogitata sunt; honorificentiam tamen tuam a tenuitate nostra certiorem fieri nequaquam intempestivum fuerit, mihi in manibus esse libellum Apollinarii, in quo ea, quæ astruuntur, hæreticam omnem pravitatem excedunt. B
Hic Gregorius præcipua impiæ Apollinarii doctrinæ capita exponit, ac deinde ita prosequitur: Proinde si iis, qui talia sentiunt, cœtus habere licet, illud velim cogitet atque expendat sua in Christo illustris prudentia, quod, cum nobis cum eorum dogmatibus non conveniat, cœtus habendi facultatem illis factam esse, nihil aliud est, quam eorum doctrinam nostra veriorem exstimare. Nam si illis, ut et pie sentientibus, ea, quæ sentiunt, docere libereque promulgare permittitur, quis non videt, Ecclesiæ doctrinam condemnari, perinde ac veritate ab illorum partibus stante? Neque enim rerum natura fert, duas de eadem re contrarias doctrinas veras esse.

desiderata fuit contra hæreticos

8 Quomodo igitur excelsus et præstans animus tuus ad tanti mali correctionem consueta libertate non uti sustinuit? Verum, etiamsi nondum hoc factum est, nunc saltem inimitabilis tua numerisque omnibus absoluta virtus excitetur, ac pientissimum imperatorem doceat, nihil ex reliquo ipsius erga ecclesias studio rediturum esse utilitatis, si tale malum ad fidei sanæ eversionem per eorum libertatem licentiamque prævaleat. C *Ita hactenus Gregorius; ex hisce autem, aiunt, ejus verbis, sese haud adeo, quam par esset, promptum atque alacrem ad Apollinaristas reprimendos exhibuisse* Nectarium, *merito sane potest inferri. Verum, etsi (neque enim vel id, ut jam innui, negare velim) sic habeat, consectariumne hinc illico pariter sit, ut e Sanctorum numero debeat Constantinopolitanus is Patriarcha noster expungi? Certe in eorum, qui id assererent, opinionem, si, quemadmodum Tillemontius tom.* 9 *Monumenl. eccl. pag.* 488 *ait, nullis umquam præ mollilie atque inertia vitiis hæreticisque sese opposuisset, manibus pedibusque concederem; asl ex eo, quod* Nectarius *congruo pastoralis officii fervore adversus Apollinaristas aliquando usus haud sit, inde id eum contra hosce aliosque hæreticos numquam fecisse semperque in coercendis viliis exstilisse inerlem, inferri non potest; imo contra, solilum fuisse* Nectarium *et hæreticis et vitiis libere sese opponere, ex ipsamet partim mox recitata Gregorii Nazianzeni epistola, cum in hac a Gregorio, quod ad Apollinaristarum licentiam audaciamque compescendam* consueta *seu* solita libertate *usus haud sit, corripiatur, concludendum apparet.* D

vigilantia

9 *Utut sic, Nectarium equidem, si non ante, saltem post litteras, partim supra huc transcriptas, quibus a Gregorio Nazianzeno fortiter simul et suaviter ad compescendos Apollinaristas fuit exstimulatus, hisce aliisque hæreticis, et quidem haud improspere, ita sese, ut vigilem fideique tutandæ ardore incensum pastorem decebat, opposuisse, apparet credendum. Id enim nisi fecerit, futurum fuisse, ut a Nicolao I Papa, qui eum, ut supra vidimus,* hæreticorum Expugnatorem *in epistola, ad Photium scripta, postea vocarit, honorificentissimo hoc titulo afficeretur, in animum quis inducat? Adhæc supra memoratæ ad* Nectarium *litteræ fuerunt certe, uti ex infra dicendis fas erit colligere, a Gregorio Nazianzeno, cum Theodosius, priusquam ex Oriente in Occidentem adversus Maximum tyrannum moveret, in Oriente versaretur, conscriptæ; quod si autem nec ante, ne post has hæreticis sese* Nectarius *opposuit, ut quid, bellum in Italia post seu anno* 388 *adversus Maximum tyrannum Theodosio gerente, Ariani, qui falsum de imperatoris cæde rumorem sparserant itaque plebi ad quidlibet audendum animos addiderant,* Nectarii *ædes incendere? Tunc vero, inquid Hist. ecclesiast. lib.* 5, *cap.* 13 *Socrates,* Ariani, resumpta fiducia, in apertam eruperunt insaniam domumque episcopi Nectarii conjectis facibus incenderunt. Id factum est Theodosio augusto iterum et Cynegio consulibus, *id est, anno Christi* CCCLXXXVIII. *Enimvero e manifestissimo islhoc Arianorum in* Nectarium *odii argumento, magno hunc in illos aliosque hæreticos zelo, si non ante, saltem post acceptas Gregorii Nazianzeni litteras, efferbuisse haud immerito potest argui. Et vero* Nectarius *acceptæ per hasce exhortationi obsequens verosimillime easdem imperatori Theodosio oslenderit eumque, ut, quod Gregorius desiderabat, præstaret, induxerit.* E

evincit, in Opus nostrum, etsi in solis Græcorum Fastis

10 *Theodosius certe, cum jam aliquamdiu post annum* 383 *sedem Constantinopolitanam occupasset* Nectarius, *hæreticis omnibus ac nominatim Apollinaristis, ne conventus agerent, severe ante suam in tyrannum Maximum expeditionem inhibuit, idque litteris jam sæpe memoratis, quas Gregorius ad* Nectarium *scripsit quasque hic proinde Theodosio exhibuerit, referri posse acceplum, Tillemontius tom.* VI *Monumentorum Ecclesiast. pag,* 633 *et Baronius in Annalibus ad annum* 384, *num.* 35 *existimant. Omnibus itaque sedulo expensis, ex eo eliam, quod major aliquando contra hæreticos desiderata in* Nectario *fuerit vigilantia, esse eum, quem nihilominus* hæreticorum Expugnatorem *et* Virum sanctissimum *Nicolaus I Papa in Epistola supra laudata appellat, e Sanctorum numero excludendum, haud probatur. At vero, inquiet fortassis nonnemo, etsi sic habeat, nec pariter, uti ex infra dicendis palescel, contra* Nectarii *sanctitatem e Socrate et Sozomeno, familiaritatem cum Novatianis ei attribuentibus, possit argui, inde tamen, Constantinopolitanum hunc Patriarcham pro Sancto indubie habendum eique adeo ut tali locum in Opere nostro dandum, consectarium nondum est. Fateor, sic habet; verum Græci in duobus Mss. penes nos exstantibus Synaxariis* F

A *riis, quorum alterum* Sirmondianum,*alterum* Chiffletianum *vocare solemus,* XXVII, *qua ex infra dicendis* Nectarius *obiit, Septembris die annuam ejus memoriam recolunt,idemque ad* XI *Octobris, verosimillime,quod tunc aliquando cultu* Nectarius *fuerit gavisus, non modo iterum in jam dicto Sirmondiano Synaxario, sed et in Mss. Bibl. Ambrosianæ Menæis itemque in magnis Græcorum Menæis excusis etiam fit.* Nectarium *isthæc duobus hisce, in quibus ad nomen proprium* Νεκτάριος, *a nomine appellativo* Νεκτάρ, *quod ad deorum potum significandum in poetarum fabulis usurpatur, deductum, alluditur, sequentibus ornant versiculis :*

Ὁ Νεκτάριος οὐ τὸ τοῦ μύθου, Λόγε,
Ἀληθινὸν δὲ σῆς τρυφῆς νέκταρ πίνει.
Nectarius, non fabulæ, o Dei Verbum,
Sed verum deliciarum tuarum nectar bibit.

celebretur, ob rationem hic adductam inseritur.

11 *Porro, ut jam dicta magna Græcorum Menæa excusa, ita etiam, qui hisce presse inhærere solet, Maximus Margunius, Cytherorum episcopus, in Menologio,vernacula Græcorum hodiernorum lingua conscripto,*Nectarium *hodie commemorat, et ne nihilominus,* B *an a Græcis,ut Sanctus,Constantinopolitanus is Patriarcha honoretur, dubius forsan quis adhuc hæreat, non tantum in Menologio illo, sed et in Menæis brevis ponitur oratio, qua, qui hanc recitant, Deum sibi fieri propitium per* S. Nectarii *preces rogant. Jam vero, cum sic habeat,ac proin immemorabili cultus possessione apud Græcos* Nectarius *gaudeat, eum ego ex hac deturbare non ausim. Nullis quidem sacris Latinorum Fastis exstat insertus subindeque etiam indignos, prout ex ipsismet jam laudatis, in quibus hodie una cum Sisinnio et* Nectario *vel Arsacius, hujus frater, vel hic simul et Aeacius, ambo e Sanctorum numero, uti in Prætermissis jam monui, certo eradendi, recensentur, Græcorum Fastis sacris liquet, Græci Sanctis accensent ; verum si propterea e Sanctorum numero* Nectarius *debeat excludi, consectarium erit, ut nullus,* C *Græcorum solis Fastis sacris inscriptus, accensendus Sanctis sit ; id autem cum admittendum haud sit, solis etiam Græcorum Fastis sacris inscripti pro Sanctis sunt habendi, nisi mereri, ut ex horum numero excludantur, solide probentur; quare cum id quantum ad* Nectarium *rationibus supra adductis factum haud sit, nec aliunde petitis fieri, ut appareat, queat, cum sane, qui et* virtute numeris omnibus absoluta *effulsisse a Gregorio Nazianzeno, adulationibus minime assueto, in epistola, plus semel supra laudata, asseritur, et* Viri sanctissimi *titulo a S. Nicolao I Papa loco supra cit. donatur, Sanctis accensendum hosque inter* Sancti *titulo affectum Operi nostro inserendum existimavi, etsi interim solis Græcorum Fastis sacris exstet inscriptus.*

§ II. Quandonam et qua ratione Nectarius electus fuerit e neophyto Constantinopolitanus episcopus : in rebus officii sui sese instrui ab episcopo orthodoxo curavit, nec Novatianos in consilium adhibuit.

Nectarius anno Christi 381 repente e neophyto

12 *Circa anni* 381 *medium in Synodo Constantinopolitana, ad quam,* Eucherio et Euagrio, *ut Socrates lib.* 5, *cap.* 8 *affirmat,* consulibus, mense Maio, *centum et quinquaginta antistites, a Theodosio imperatore, qui orthodoxos imperii sui præsules, tum ut Ni-* E *cæni concilii decreta confirmarent, tum ut Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopum constituerent, Constantinopolim vocari jusserat, arcessiti convenerant, S. Gregorius Nazianzenus pluribus Orientalium præsulum suffragiis episcopus urbis Constantinopolitanæ fuerat electus communique omnium lætitia in Constantinopolitanæ ecclesiæ throno collocatus. Verum, cum brevi post, excortis turbis, pacis atque concordiæ causa sese Sanctus ille dignitate obtenta in eadem, in qua eam acceperat, synodo circa medium dicti anni* 381 *sponte abdicasset ,* Nectarius *ejus loco fuit electus. Dies quidem, quo id factum sit, determinari haud potest; verum, jam ante diem* XXX *Julii in cathedra Constantinopolitana* Nectarium *anno* 381 *sedisse, ex codice Theodosiano lib.* 16, *tit.* I, *leg.* 3 *in editione postuma Jacobi Gothofredi tom.* 6 *pag.* 9 *et* 10 *fit perspicuum. Ibidem enim in constitutione de fide catholica, quam edidit Theodosius III* Kalend. Aug. Heracl. Eucherio et Syagrio coss., *id est, die* XXX *Julii in urbe Heraclea anno* F 381, *ante alios antistites* Nectari * episcopi Constantinopolitanæ ecclesiæ *mentio instituitur. A tempore, sic sat prope jam determinato, quo* Nectarius *repente, dum neophytus dumtaxat adhuc esset, electus fuit Constantinopolitanus episcopus,ad rationem, qua mira ista electio acciderit, sermonem modo converto.*

* f. Nectarii

in Constantinopolitanum episcopum, ut hic a Sozomeno.

13 *Sozomenus Hist. ecclesiast. lib.* 7 *cap.* 8 *illam sic exponit :* Eo tempore Nectarius quidam, Tarso Ciliciæ oriundus, vir senatorii ordinis, Constantinopoli degebat : qui cum in patriam reverti jam pararet, adiit Diodorum *(Constantinopoli scilicet, quo ad concilium venerat, tunc existentem)* episcopum Tarsi, velut laturus epistolas, si quas ille Tarsum scribere voluisset. Forte tum Diodorus secum ipse tacitus agitabat, quisnam potissimum eligendus esset ad eam ordinationem, quæ tanta ambitione celebrabatur. Qui Nectarium conspicatus,cum episcopatu dignum esse censuit,statimque in intimo mentis recessu suffragium suum ei contulit, canitiem viri vultumque sacerdotio dignum et morum suavitatem con ideran . Inque tanquam alterius negotii causa cum ad episcopum

AUCTORE C. B.

episcopum Antiochensem deduxit; multisque laudibus prosecutus, oravit episcopum, ut illum suffragio suo adjuvaret. Ille vero in tanti momenti negotio, ubi multi illustres viri eligendi proponebantur, Diodori suffragium derisit. Nihilominus evocatum ad se Nectarium aliquantulum temporis opperiri jussit. Haud multo post cum imperator mandasset episcopis, ut nomina eorum, quos quisque episcopatu dignos judicaret, in charta perscriberent, unumque ex omnibus eligendi facultatem sibi ipse reservasset, alii quidem aliorum nomina perscripseruut; Antiochensis autem ecclesiæ antistes scripsit et ipse eos, quos voluit; omnium tamen postremum adjecit Nectarium in gratiam Diodori.

narratur, miro modo eligitur.

14 Imperator igitur, perlecto indiculo eorum, qui inscripti fuerant, substitit in Nectario, et intenta mentis acie secum ipse consultabat, digito in postremum vocabulum impresso: rursusque ad caput reversus, cum cunctos ordine percurisset, Nectarium elegit. Tum vero admiratio omnes invasit, quærebantque, quis et unde esset Nectarius ille, et quod vitæ genus B sectaretur. Cumque didicissent, ne sacro quidem lavacro eum initiatum esse, inopinatum principis judicium eo amplius mirabantur. Iguorabat autem istud, ut opinor, etiam Diodorus: neque enim, si scivisset, ausus esset umquam viro nondum initiato sacerdotii suffragium dare; sed, ut verosimile est, virum jam canum pridem baptizatum fuisse existimabat. Verum hæc non sine Dei nutu evenere, siquidem imperator, postquam eum Baptismi expertem esse intellexisset, in eadem sententia permansit, multis licet episcopis refragantibus. Postquam vero universi cesseruut et imperatoris sententiam suffragio suo comprobarunt, baptizatus est et adhuc Neophyti vestem indutus, communi totius concilii calculo episcopus Constantinopolis renuntiatur. Multi porro crediderunt, hæc ita ab imperatore gesta esse, Deo id illi mandante ac præcipiente. Sed utrum id verum sit, necne, certo equidem affirmare non possum. Mihi tamen ipse persuaserim, non sine divina Providentia id actum esse, dum et ordinationis illius miraculum considero, et ex iis, quæ consecuta sunt, animadverto, Deum mansuetissimo et C optimo atque honestissimo viro hunc episcopatum conferre voluisse. Et hæc quidem in ordinatione Nectarii ita gesta sunt, ut auditione accepi.

Is, in quo divinum instinctum intervenisse,

15 *Quæ de mirabili* Nectarii *in episcopum Constantinopolitanum electione Sozomenus his verbis narrat, singulari Dei instinctui, uti sub finem indicat, non pauci adscripsere. At, ait in supra laudata Chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum Historia num.* 133. *Cuperus,* quocumque modo mirabilis illa electio facta sit, nonuullæ... narrationis *(qua scilicet a Sozomeno per verba modo huc transcripta exponitur)* circumstantiæ nobis parum verosimiles videntur. *Fateor; nonnulla sane, quæ nec vero apparent similia, nec facile fidem apud quemlibet invenient, narratio illa complectitur; verum quid si in* Nectarii *electione singularis reipsa, uti a nonnullis creditum fuisse Sozomenus affirmat, Dei instinctus seu divinæ voluntatis significatio intervenerit? Enimvero hoc in casu, quæ vero alioquin absimilia incredibiliaque apparerent, haud amplius apparebunt hujusmodi. Vidit id Cuperus hincque, postquam, quæ sibi parum verosimilia videntur, dictæ narrationis adjuncta proposuit, Hist. mox iterum laudatæ num.* 134 *sic loquitur:* Si hic de D Ambrosio Mediolanensi aut simili catechumeno sermo esset, mirabilem hujusmodi electionem singulari divinæ voluntatis significationi adscriberemus; sed non videmus, tales fuisse Nectarii dotes ante susceptum Baptisma, ut ad peculiarem Dei instinctum recurri hic debeat. *Animi dotes, quibus ante susceptum Baptisma ac proin ante suam in episcopum Constantinopolitanum electionem ornatus fuit* Nectarius, *tales certe, quales, dum e catechumeno Mediolanensis episcopus crearetur, erant Ambrosii, haud exstitisse, nemo forsan ibit inficias; ast usque ad tempus, quo episcopus fuit electus, intemperantius equidem haud vixisse* Nectarium, *suadent, quæ num.* 5 *et* 6 *in medium adduxi; etsi autem, id sese in juventute fecisse, ipsemet verbis, num.* 4 *huc transcriptis, apud Sozomenum* Nectarius *testetur, inde tamen pro mirabili ejus electione recurri ad peculiarem Dei instinctum haud posse ac proin nec debere, consectarium non est.*

credibile apparet, locum non habuisse, ex aliorum

16 *Quid ni enim is, qui vas electionis esse Saulum nomenque suum ab eo coram regibus et gentibus portari volens, repente eumdem ex Ecclesiæ persecutore fecit apostolum suamque hac de re voluntatem Ananiæ mirabili modo significavit,* Nectarium *e neophyto, qui corruptis in juventute moribus exstitisset, in episcopum Constantinopolitanum eligi voluisse, hancque suam voluntatem exsecutioni per Theodosium imperatorem mandari peculiari instinctu curasse haud queat? At vero, addit Cuperus,* Si electio illa tam prodigioso modo aut divino instinctu facta fuerit, mirum sane est, alios ecclesiasticæ Historiæ scriptores id litteris non mandasse, dum interim multo minutiora illius temporis gesta posteritati reliquerunt. *Miror certe ego, hosce omnes ac ipsummet, qui Constantinopoli et natus et educatus erat, Socratem de raro ac mirando modo, quo* Nectarium *elegisse Theodosius a Sozomeno narratur, tacuisse; verum est pariter, cur, vel e neophyto in Constantinopolitanum episcopum electum fuisse* Neetarium, *unicuique appareat quam maxime mirum, neque tamen, quin vere e neophyto in Constantinopolitanum episcopum electus fuerit* Nectarius, F *etsi interim res a solo etiam Sozomeno, reliquis, qui huic vel æquales vel suppares, fuerunt, scriptoribus eam tacentibus, affirmetur, revocandum est in dubium, cum S. Ambrosius, qui et ipse e Neophyto fuerat creatus episcopus, ordinationem suam per* Nectarii *e Neophyto in episcopum Constantinopolitanum ordinationem in epistola, ad ecclesiam Vercellensem anno* 396 *scripta, tacite excuset.*

Scriptorum silentio et Socrate, rem aliter gestam narrat,

17 *Quod autem ad divinum, quo* Nectarii *electio facta fuerit, instinctum spectat, cum is facile vel penitus ignorari vel haud sat exploratus haberi potuerit, non est, cur locum haud habuisse credatur, quod a nullis Historiæ Ecclesiasticæ scriptoribus memoretur, ac ab ipsomet, a quo fuisse per nonnullos creditus refertur, Sozomeno in dubium, uti ex ejus supra huc transcriptis verbis liquet, revocetur.* Nectarium *quidem, qui* moribus placidus et in omni vita plane admirandus *erat, a populo raptum ad episcopale munus obeundum et ab episcopis centum et quinquaginta, qui tum Constantinopoli aderant, ordinatum fuisse*

se episcopum, Socrates huc supra num. 6 *transcriptis verbis, nulla omnino vel miri, quo eum in episcopum Theodosius elegerit, modi, vel divini, quo id hic fecerit, instinctus mentione facta, dumtaxat docet; verum etsi sic habeat ac proin,* Nectarium *ob lenem ac blandam agendi rationem seu gratam morum facilitatem et in episcopum a populo expetitum et huic haud difficulter episcopos assensos fuisse, vero appareat haud absimile, nihil tamen impedit, quo minus tam quæ a Sozomeno, quam quæ a Socrate narrantur, ad* Nectarii *electionem concurrisse credantur.*

haud probatur;

18 *Quid ni enim factum esse queat, ut, declaratione, qua Theodosius, utut Baptismi expertem esse* Nectarium, *jam edoctus, in hujus tamen in episcopum, quam fecerat, electione sese perstare, episcopis edixerat, ad populum delata,* Nectarium *hic a sese raptum ac ad concilium abductum in episcopum ab episcopis ordinari postularit, hique demum, Theodosio, qui e dictis non secus ac populus* Nectarium *in episcopum desiderabat, præsente, Baptismate primum ei collato, id fecerint? Id certe ego haud perspicio; quare, cum auctores, qui pugnare utcumque sese inter videntur, non collidendi, sed, si fieri commode possit, componendi sint, rationi consentaneum est, ut, quemadmodum possunt, ita etiam reipsa ad* Nectarii *electionem, tam quæ Sozomenus, quam quæ Socrates narrat, concurrisse credantur. Episcopi, qui anno post* Nectarii *electionem proximo Constantinopolim iterum convenere, in sua ad Damasum aliosque per Occidentem episcopos epistola rationem tandem eorum, quæ in Synodo Constantinopolitana,* secundæ œcumenicæ *nomine distingui solita, gesta fuerant, reddentes, de* Nectarii *electione sequentem loquuntur in modum :* Ecclesiæ Constantinopolitanæ... reverendissimum sanctissimumque Nectarium in concilio generali communi omnium consensu, præsente Theodosio imperatore religiosissimo, totius denique cleri totiusque civitatis suffragiis, episcopum constituimus.

etsi autem certus non sit,

19 *Ita illi, haudquam certe his suis verbis impedientes, quo minus in* Nectarii *electione concurrisse putentur, tam quæ a Sozomeno, quam quæ a Socrate de ea narrantur; verum, etsi sic habeat, ne tamen hæc omnia re etiam ipsa habuisse locum, absque omni dubitatione opiner, ipsemet facit Sozomenus. Cum enim, sese, non e probatæ fidei documentis hausisse, sed* auditione *dumtaxat, quæ de* Nectarii *in episcopum ordinatione narravit, accepisse, sub verborum, num.* 13 *et seq. huc transcriptorum, finem insinuet, hæc omnia, utpote e sola forsan traditione populari hausta, veritati exactæ ubique haud esse consona, suspicandi ansam præbet. Viderit id haud dubie Baronius, piissimumque Theodosium in* Nectarii *electione sibi tantum, quantum ait Sozomenus, arrogasse juris, verosimile haud ratus, de hac apud nos tom.* 2 *Maii in S. Gregorii Nazianzeni, quam contexit, Vita num.* 148 *sic scribit :* Qui autem, *postquam Gregorii Nazianzeni a sede Constantinopolitana abdicationem palam habuissset Theodosius, in concilio Constantinopolitano,* remanserunt episcopi, cum de subrogando alium in loco Gregorii mutuo dissiderent, aliis alii faventibus; tandem cum nulla esset spes concordiæ, ut in eamdem omnes coirent sententiam; placuit, ut, scriptis multarum nominibus, imperatori deferretur, quem vellet ex notatis eligere. Erat ultimo loco in schedula conscriptus Nectarius, adhuc catechumenus expræfectus, nuper enim gesserat præfecturam urbanam. Hunc, ceteris posthabitis, Theodosius imperator elegit. *Quod si itaque Baronius, qui, quæ hic de urbana* Nectarii *præfectura ait, verosimiliter e Sozomeno partim et partim e Socrate conjectarit, vera hic memoret, Theodosius jure seu potestate, non quam sibimetipsi arrogarat, sed quam a concilio acceperat,* Nectarium *elegerit Constantinopolitanum episcopum.*

SECTIO II.

20 *Ast quocumque demum modo sive a Theodosio, sive a concilio, sive a clero et populo, sive denique ab omnibus his simul* Nectarius *fuerit electus, legitimus equidem exstitit ecclesiæ Constantinopolitanæ episcopus. Nec contrarium probari potest e concilii Italici anno* 381 *paulo post supra memoratum Constantinopolitanum celebrati, secunda ad Theodosium imperatorem epistola. In hac quidem apud Labbeum tom.* 2 *concil. col.* 1008 *Ambrosius ceterique, quorum nomine, cum e fama dumtaxat adhuc, ut apparet, res in Constantinopolitano gestas haberent perspectas, fuit conscripta, Italiæ episcopi sequentem loquuntur in modum :* Nectarium autem cum nuper nostra mediocritas Constantinopoli cognoverit ordinatum, cohærere communionem nostram cum Orientalibus patribus non videmus. Præsertim cum ab iisdem Nectarius dicitur illico sine communionis consortio destitutus, a quibus fuerat ordinatus. Non mediocris igitur hic scrupulus. Nec quædam nos angit de domestico studio et ambitione contentio, sed communio soluta et dissociata perturbat. Nec videmus, eam posse aliter convenire, nisi aut is reddatur Constantinopoli, qui prior est ordinatus, aut certe super duorum ordinatione sit in urbe Roma nostrum Orientaliumque concilium; *ita autem, qua ad sedem Constantinopolitanam promotus fuit* Nectarius, *electionem, ab episcopis, qui anno hunc proxime secuto, Constantinopolim convenere, magnifice verbis, num.* 18 *huc transcriptis jactatam, sese legitimam haud censuisse, luculenter produnt.*

Nectarius equidem legitimus,

21 *Ast hi, Maximi philosophi Cynici, qui sedem Constantinopolitanam vi occupare tentarat, mendaciis et fraudibus decepti, hujusmodi haud dubie, uti ex iis, quæ Cuperus in supra laudata Chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum Historia num.* 119 *et duobus seqq. scribit, pronum est colligere, tulerint judicium. Utut sit, haud multum equidem temporis effluxit, quin, quod ad* Nectarii *electionis firmitatem ac, ut esset legitima, requiri, ipsemet, ut mox videbimus, Theodosius judicarat, Romanus Pontifex Damasus concesserit. Qui id factum sit, expono. Apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum exstat Bonifacii Papæ epistola, in qua hic ibidem col.* 1708 *quibusdam Macedoniæ vicinarumque regionum episcopis anno* 422 *sic scribit :* Clementissimæ recordationis princeps Theodosius Nectarii ordinationem, propterea quia in nostra notione non esset, habere non existimans firmitatem, *missis* e latere suo aulicis cum episcopis, formatam *(litteras scilicet communionis indices)* huic a Sede Romana dirigi regulariter depoposcit. *Theodosius itaque, qui, quemadmodum ex hisce Bonifacii verbis intelligitur,* Nectarii *electionem,* *quod*

electione ejus a Damaso Papa approbata,

AUCTORE C. B.

quod absque Romanæ Sedis cognitione et consensu esset peracta, haud sat firmam existimabat, roborari illam seu confirmari ab eadem Sede, missa ad Damasum Papam, quæ ex aulicis et episcopis erat composita, legatione, postulavit. Nec, quin hic imperatoris postulationi obsecutus sit, dubitare sinunt verba, e Nicolai I Papæ ad Photium litteris num. 2 huc transcripta. Iis enim ob ingentem, qua pressa fuerat Constantinopolitana ecclesia, necessitatem Nectarii *promotionem is sanctus Pontifex excusat, id utique, nisi hæc a Sede Apostolica fuisset probata, haud facturus.*

ecclesiæ Constantinopolitanæ exstitit episcopus,

22 *Verum an ante, an post epistolam, ab episcopis, qui CPolim anno a* Nectarii *promotione proximo convenere, ad Damasum aliosque episcopos Occidentales scriptam, ratam hanc Sedes Apostolica habuit? In epistola ista, ubi eam apud Theoderetum Hist. Ecclesiasticæ lib. 5, cap. 9 evolventi patescet, nulla omnino necessitatis, cujus causa e statu laicali ad ordinem sacerdotalem promotus fuerit* Nectarius, *mentio occurrit, cumque nihilominus* B Nectarii *promotio a Sede Apostolica ob talem necessitatis excusationem fuerit e jam dictis approbata, hæc verosimillime ab episcopis supra memoratam Theodosii ad Damasum Papam legationem partim componentibus, fuerit adducta; quare, cum hæc dicta episcoporum Orientalium ad Damasum epistola indubie fuerit anterior, verosimillime et hac anterior exstiterit, quæ ob excusationem, a legationis istius episcopis adductam, facta e jam dictis est, promotionis* Nectarii *a Sede Apostolica approbatio. Verum hæc de mira* Nectarii *ad sedem Constantinopolitanam promotione hucusque a Damaso Papa, quæ, quemadmodum e jam dictis pronum est colligere, verosimillime vel ipsomet, quo concilium Constantinopolitanum celebratum fuit, anno* 381 *vel certe haud diu post locum habuerit, facta approbatione modo dicta, ut,* Nectarium *exstitisse legitimum ecclesiæ Constantinopolitanæ episcopum, patescat, sufficiant. Ad ea, quæ* Nectarius *jam episcopus egerit, sermonem converto.*

instructorque apprime orthodoxo usus, collationis Constantinopolitanæ

23 Nectarius, *qui sese nec sufficientem rerum ecclesiasticarum peritiam, nec doctrinam præcelso, ad quod inopinato fuerat evectus, muneri digne obeundo parem habere, noscebat, a Diodoro, Tarsensi episcopo, qui ad ejus in episcopum Constantinopolitanum electionem plurimum, ut Sozomeni verba, num.* 13 *huc transcripta, fidem faciunt, contulerat, prudenter ac provide, ut Cyriacus, apprime orthodoxus Adanorum episcopus, a quo rerum, ad sacerdotale suum officium spectantium, scientia imbueretur, Constantinopoli, jam finito Constantinopolitano concilio, aliquamdiu adhuc secum maneret, postulavit, ac, ut Sozomenus verbis num.* 4 *recitatis testatur, Cilicas præterea et ipse Cilix multos alios, ut secum morarentur ac suam, ut verosimile apparet, ei operam in gubernanda Constantinopolitana ecclesia addicerent, pellexit. Neque vero* Nectarius, *unde et ejus in faciendis, quæ jam dixi, prudentia laudanda, diu admodum sedem Constantinopolitanam occuparat, cum et doctrina ipse et doctiorum quorumcumque consilio atque ope quam maxime indiguit. Qua occasione id acciderit, e modo hic in medium adducendis mox intelliges. Sozomenus lib. 7 Historiæ Ecclesiasticæ cap. 12 sic scribit*: Imperator .. Theodosius, exiguo tempore D *(vix biennio nimirum)* post priorem synodum *(Constantinopolitanam videlicet, anno* 381, *ut dictum, celebratam)* elapso, sectarum, quæ tum temporis maxime vigebant, principes iterum convocavit, ut de iis, quorum causa dissidebant, rationem redderent aut acciperent. Sperabat enim, perfecturum se, ut omnes inter se consentirent, si communem ipsis disputationem de controversiis fidei proposuisset.

cujus hic e Sozomeno

24 Cum igitur convenissent, Merobaude iterum et Saturnino consulibus, quo anno *(nempe, qui ita designatur,* 383) Theodosius Arcadium filium suum imperii consortem sibi adjunxit, imperator, evocato ad se Nectario, de futura synodo cum eo communicavit, jussitque, ut quæstiones, ex quibus natæ erant hæreses, disceptandas proponeret, quo una fieret ecclesia credentium in Christum et doctrina fidei concors stabiliretur. Porro Nectarius, domum reversus, cum variis curis angeretur, Agelio Novatianorum episcopo, ut qui eandem cum ipso fidem *(in iis scilicet, quæ ad Nicænum Symbolum pertinebant)* teneret, consilium imperatoris aperuit. E Agelius vero, utpote qui vitæ sanctimoniam factis ipsis profitebatur, in dicendo vero hac disputando parum erat exercitatus, alterum vice sua proposuit, qui et dispicere quid agendum esset et disputare, si opus foret, egregie calleret, Sisinnium nomine, qui tum quidem lector sub ipso erat, postea vero episcopus ibidem Novatianorum fuit; virum intelligendi facultate ac dicendi copia præditum; qui sacrorum librorum expositiones accurate didicerat et multiplicem habebat notitiam eorum, quæ tum ab ethnicis, tum ab ecclesiasticis auctoribus scripta erant. Hic, pro loco ac tempore rectissime consulere visus, auctor fuit, ut fugerent disputationes cum hæreticis, tanquam contentionis ac dissidii fomites, interrogarentque potius illos, num admitterent eos doctores atque interpretes sacrarum Scripturarum, qui ante dissidium Ecclesiæ vixissent. Etenim, aiebat, si istorum testimonia rejecerint, a suis consortibus explodentur; si vero illos ad dirimendas controversias idoneos esse arbitrabuntur, proferendi sunt eorum libri. F Probe enim norat, antiquos, qui Filium Patri coæternum credi reperissent, numquam ausos fuisse dicere, quod generationis suæ aliquod habuisset initium.

datur notitia.

25 Cum igitur Nectario id placuisset, et imperator certior factus consilium approbasset, tentare cœpit hæreticorum animos, quidnam ipsi de veterum interpretationibus sentirent. Qui cum eas magnopere laudassent, imperator apertius ex iis percontatus est, utrum ex illorum dictis controversias decisuri essent et num illos idoneos doctrinæ testes judicarent. Cum vero hac etiam de re inter sectarum principes orta esset dissensio, neque enim eadem omnes de veterum libris sentiebant, intellexit imperator, illos opinionum suarum altercationibus confisos, conditionem propositam recusare, et, damnato illorum consilio, jussit, ut unaquæque secta fidei suæ formulam scripto comprehensam ipsi traderet. Postquam dies illuxit, quæ huic negotio constituta fuerat, convenerunt in palatium, pro iis quidem, qui Trinitatem consubstantialem profitebantur, Nectarius et Agelius, pro Arianis autem Demophilus ejus sectæ antistes; pro Eunomianis Eunomius ipse; pro iis vero,

A vero, qui Macedoniani dicuntur, Eleusius, episcopus Cyzicenus. Porro acceptis singulorum libellis, eam solam fidei formulam imperator probavit, quæ Trinitatem consubstantialem assereret; reliquias vero tanquam huic adversantes discerpsit. Ac Novatianis quidem nihil ex hoc negotio accidit præter sententiam. Idem enim, quod Ecclesia Catholica de Divinitate sentiunt. Cæteri vero episcopis suis succensuerunt, quod coram imperatore, pugnantia secum ipsis atque contraria, imperite dixissent. Multi etiam, damnatis illis, ad eam fidem, quæ probata fuerat, se transtulerunt. Cæterum imperator lege lata præcepit, ne hæretici collectas agerent, neve de fide docerent, neve episcopos, aut alios ordinarent; utque alii quidem urbibus et agris pellerentur; alii vero notarentur infamia, nec jus æquum civitatis cum reliquis civibus possiderent. Et graves quidem pœnas legibus suis adscripsit; haudquaquam tamen executioni mandavit. Neque enim punire subditos, sed terrere tantummodo studebat, ut idem cum ipso de Divinitate sentirent. Nam B et illos laudabat, qui sua sponte converterentur.

occasione Novatianos duos in concilium adhibuisse

26 *Hæc omnia hactenus Sozomenus; eadem autem et quidem nonnihil fusius lib.* 5 *Hist. Ecclesiast., cap.* 10 *Socrates etiam refert, sub finem adjungens, Theodosium dein Novatianis, quod eorum fidem reperisset catholicorum de Sanctissimæ Trinitatis consubstantialitate fidei consonam, favisse, legeque lata, ut et oratoria sua absque metu possidere et iisdem, quibus catholici, privilegiis gaudere possent, statuisse. Quod si itaque duobus illis scriptoribus assentiendum hic sit, Theodosius, hæreticos omnes adducere ad unam eademque fidem Catholicam desiderans, præcipuos variarum hæresium seu sectarum propugnatores ad synodum vocavit, cumque hi, pro Arianis scilicet Demophilus, pro Eunomianis ipse Eunomius proque iis, qui Macedoniani dicebantur, Eleusius episcopus Cyzicenus, Constantinopolim,* Merobaude iterum et Saturnino consulibus, *id est, anno* 383 *et quidem, ut Socrates addit,* mense Junio *convenissent,* Nectarius, *ab imperato-* C *re, ut quæstiones, e quibus natæ essent hæreses, disceptandas, seu examini, quo doctrina fidei concors stabiliretur, subjiciendas proponeret, jussus, duos dumtaxat in tanti, qua maxime angebatur, momenti re Novatianos, Agelium videlicet episcopum hujusque lectorem, nomine Sisinnium, in consilium, utcumque quidem, quem duo illi scriptores exponunt, felici, sed tamen eatenus pudendo successu adhibuit.*

a Socrate et Sozomeno, a Baronio ideo hic explosis

27 *Verum Baronius, qui, contra ac Socrates et Sozomenus insinuare videntur, memoratæ ab his synodo seu collationi plures etiam episcopos Catholicos interfuisse, ac proin partem in illa solum ex orthodoxis* Nectarium *haud habuisse, persuasum sibi, et quidem ex infra dicendis merito, habuit, Sozomeni fere integro, quem jam e Valesii versione recitavi, textu in Annales suos ecclesiasticos ad annum* 383, *num.* 16 *et duobus seqq. e Christophorsoni versione illato, ita deinde prosequitur:* At quoniam suspecta fides est hæreticorum, de suis dogmatibus et eorum sectatoribus aliquid affirmantium, æque nobis dubium redditur, immo, ut verius dicam, mendacium esse convincitur totum hoc, quod de Nectario ait, in causa tanti momenti Novatianum episcopum consuluisse, atque, ut illud, usurpem, perinde acsi in Israël Deus non esset, Deum Accaron adiisse. Quis sibi persuadeat, in eam synodum, in qua fortiores hæresum propugnatores audiendi essent, non vocatos esse a Theodosio Catholicos episcopos, qui doctrina ceteris eminerent, ut inter alios Gregorium Nyssenum, quem constat non solum hoc tempore fuisse superstitem, sed et plures adhuc vixisse annos, Amphilochium Iconii episcopum æque disertum, Diodorum Tarsensem eumdemque Nectarii studiosum et illos ipsos, quos idem Diodorus dederat eidem Nectario in divinis litteris consultores atque doctores; ut Euagrium relictum a Gregorio Nazianzeno prætermittamus atque alios plures, quibus synodus creditur abundasse, qui omnes Agelium decrepitum senem et juvenem Sysinnium antecellerent doctrina rerumque peritia. Quis igitur persuadere sibi poterit, his omnibus posthabitis, Nectarium convenisse Novatianos hæreticos eorumque præscripto dumtaxat rem tantam administrasse et in tanto negotio, tacentibus reliquis, soli Nectario cum hæreticorum antesignanis sermonem habere permissum esse? E

ac præterea collationi isti solum ex orthodoxis Nectarium interfuisse,

28 *Hæc laudatus Annalium ecclesiasticorum parens, qui cum Gregorium Nazianzenum inter et* Nectarium *parum huic honorificam, quam supra num.* 3 *proposui, comparationem instituat, locoque non uno* Nectario *laudando haud admodum idonea adducat, certe e præpostero in hunc affectu nimiore favore Sozomenum et Socratem verbis jam datis explosisse censendus non est; etsi autem, contra ac existimarit, hi ambo, non hæretici, sed, quemadmodum Valesius ante eorum Opera, Græco-Latine a sese edita, ostendit, orthodoxi exstiterint, Novatianis tamen, ut Bellarminus de Scriptoribus ecclesiasticis ait, nec ipsemet diffitetur Valesius, favisse dignoscuntur, idque ad illorum in iis, quæ in hæreticorum istorum laudem commemorant, fidem elevandam sufficit. Et vero, dum Constantinopolitanæ, de qua hic nobis sermo, synodo seu collationi nullos orthodoxos episcopos, si unum excreperis Nectarium, interfuisse, insinuant, tato illis ac nominatim Socrati, dum præterea, fuisse a Theodosio in Novatianorum favorem, synodo finita, legem* F *latam, affirmat, credi sane haud posse, e jam nunc dicendis patescet. Theodosius imperator, qui, ut dictum, synodum istam seu concilium, ut hæreticos omnes sub una fide connecteret, congregarat, hosce ad sese vocatos officiis sibi devincire est conatos, cumque indulgentius, quam par esset, cum iis agere videretur, orthodoxi inde, veriti scilicet, ne imperator, illorum circumventus astutia, præceps delaberetur in hæresim, nonnihil fuere commoti.*

falso indubie, uti ex iis, quæ

29 *Ita fere in Ann. Eccles. ad annum* 383, *num.* 20 *idem Baronius, qui deinde, imperatorem idcirco ab Amphilochio, Iconiensi episcopo, cum factis, tum verbis redargutum fuisse, præfatus, qui res gesta sit, exponit ipsismet, quæ Theodoretus lib.* 5, *cap.* 16 *suppeditat, e Christophorsoni versione verbis, quibus ego, quæ Valesii versio exhibet, sequentia hæc substituo:* Ingressus.. denuo *(Amphilochius)* in palatium, cum Arcadium filium imperatori adstantem vidisset, quem ille paulo ante Augustum renuntiaverat, ipsum quidem imperatorem solito more salutavit, filium vero honoris expertem

AUCTORE C. B.

tem dimisit. Imperator vero id ab Amphilochio per oblivionem existimans factum, accedere eum jussit et filium osculari. Vero Amphilochius sufficere ei honorem dixit, quem ipsi exhibuisset. Quod indigne ferens imperator, contemptum filii suam esse aiebat injuriam. Tum vero sapientissimus Amphilochius facti sui causam aperuit et contenta voce dixit : Vides, imperator, te filii tui contumeliam ferre non posse, sed succensere iis, qui illi contumeliam faciunt. Crede igitur, Deum quoque hujus universi eos aversari, qui Filium ipsius Unigenitum blasphemant; eosque tanquam ingratos erga Servatorem ac bene de se meritum, odio habere. Re hoc modo intellecta, imperator, tum dictum, tum factum Amphilochii admodum miratus, legem extemplo dedit, qua hæreticorum conventicula vetabantur.

hic in medium

30 *Theodoretus quidem, isthoc Amphilochii factum tum demum, cum Theodosius a cæde Maximi tyranni Constantinopolim ex Occidente esset reversus, accidisse, sub cap. proxime citati initium prodit; verum, cum Theodosius anno demum* 391, *uti apud Pagium in Criticis videre licet, Constantinopolim ex Occidente, cæso tyranno Maximo, sit reversus, Amphilochiique jam relatum factum, cum haud diu Augustus a Theodosio, quod, quemadmodum Socrates Hist. Ecclesiasticæ lib.* 5, *cap.* 10 *docet,* Merobaude iterum et Saturnino consulibus die septimo decimo Calendas Februarii, *ac proin anno* 383 *die* XVI *Januarii evenit, Arcadius fuisset renuntiatus, habuisse locum, mox data Theodoreti narratio ferat, necesse est, ut Amphilochii, de quo hic, factum, anno* 383, *imo vero Constantinopolitani, quod e supra dictis anno isthoc, mense Junio ac proin haud diu postquam a Theodosio Augustus renuntiatus Arcadius fuisset, celebratum pro pace Ecclesiæ fuit, concilii tempore acciderit. Erit quidem fortassis nonnemo, qui reponat, potius id, quod capitis dicti initio, quam quod deinde in narratione, num. proxime prægresso data, Theodoretus affirmat, esse credendum, ac proin Amphilochii, de quo hic, factum, non anno* 383 *seu tunc, cum haud diu Augustus creatus a Theodosio Arcadius fuisset, sed anno* 391 *seu tum demum, cum a tyranni Maximi cæde Constantinopolim ex Occidente Theodosius esset reversus, consignandum.*

adducuntur,

31 *Verum quo minus fieri id queat, impediunt, quibus dicta narratio terminatur, Theodoreti verba. Hisce enim statim post Amphilochii, quod illa exponit, factum latam fuisse, qua hæreticorum conventicula vetabantur, a Theodosio legem, diserte traditur; quare cum in codice Theodosiano lib.* 16, *tit.* 5 *de hæreticis lege* XI, *quæ ad Postumianum prætorii præfectum* VIII. Kal. Aug. CP. Merobaude II. Saturnino coss., *ac proin die* XXV *Julii anno* 383 *data notatur, omnibus omnino hæreticis, ut* nullis circulis coeant, nullam colligant multitudinem, nullum ad se populum trahant, *a Theodosio præcipiatur, nec ulla lex hujusmodi, quæ in Oriente a Theodosio, post Maximi cædem Constantinopolim reverso, anno* 391 *lata fuerit, reperiatur, consectarium est, ut supra relatum Amphilochii factum, post quod extemplo legem, qua vetabantur hæreticorum conventicula, a Theodosio latam, Theodoretus tradit, haud dubie anno* 383 *et quidem ante hujus* XXV *Julii diem, quo e dictis lex, hæreticorum conventicula vetans, a Theodosio lata fuit, acciderit. Jam vero cum sic habeat Amphilochiusque tunc, cum factum illud locum habuit, Constantinopoli et quidem in imperatoris palatio, teste Theodoreto, fuerit versatus, quis eum tunc seu anno* 383 *concilio, pro Ecclesiæ pace ibidem celebrato, interfuisse, eat inficias? Nec tantum Amphilochium, sed et plures alios orthodoxos episcopos eidem concilio interfuisse, fas est colligere e duabus, quarum altera* 74, *altera ordine est* 72, *epistolis, a Gregorio Nazianzeno ad Postumianum, anno* 383 *prætorio præfectum et Saturninum, qui anno eodem consulatum cum Merobaude gessit, conscriptis.*

32 *In harum enim priori Gregorius ad Postumianum sic scribit :* Nihil tam imperio tuo convenire existima (quando quidem rursus episcoporum synodus celebratur, haud scio qua de causa aut quomodo coeuntium) quam ut te præfecto ac tua opera ecclesiæ ad pacem reducantur, etiamsi eos, qui dissidiis et factionibus contendunt, apertius objurgare oporteat. Quod si cuiquam nimium curiosus esse videar, quod, cum a negotiis secesserim, non tamen curam et solicitudinem abjecerim, hoc memineris, non quemadmodum a throno et fastuoso supercilio, ita etiam a pietate secessimus. Quin potius eo majorem fidem auctoritatemque apud te habiturus mihi videor, ut qui non rem meam privatam, sed publicam utilitatem curem; *in posteriori vero ad Saturninum consularem sequentia isthæc, nonnullis aliis præmissis, commemorat :* Omnia apud nos Dei Beneficio recte se habent, hoc uno excepto, quod de ecclesiis auxii et solliciti sumus tam fœde perturbatis. His quidquid operis afferre potueris ad communem concordiam et re et sermone impigre constitue. Quandoquidem rursus episcopi coeunt, metuendum rursus est, ne nunc quoque pudore suffundantur, si hæc quoque synodus parum præclarum finem habuerit, quemadmodum et prius. *Cum itaque Gregorius, uti ex hisce, quibus in duabus jam dictis epistolis utitur, verbis liquet, de felici synodi, quæ tunc seu anno* 383 *celebrabatur, successu sit sollicitus, certeque, si ab Heterodoxis dumtaxat episcopis celebrata hæc fuisset, ita animo haud futurus fuisset affectus, haud dubie inter episcopos, quos ad illam coire ait, nonnulli orthodoxi exstiterint, estque proinde certo, solum ex orthodoxis* Nectarium *synodo isti seu concilio, ut Socrates et Sozomenus insinuant, interfuisse, a vero alienum.*

palam fit, insinuantibus.

perperam asseritur.

33 *Atque hoc quidem tam uni, quam alteri e scriptoribus hisce, ut jam supra innui, est commune; verum Constantinopolitani anno* 383 *pro Ecclesiæ pace celebrati concilii occasione fuisse lege lata, ut Novatiani ecclesias suas seu oratoria absque ullo metu possidere iisdemque, quibus Catholici, privilegiis gaudere possent, a Theodosio statutum, Socrates præterea, ut jam supra monui, et quidem solus affirmat; id autem apparet a vero pariter alienum. Ita autumo primo quidem, quod legem talem a Theodosio fuisse tum latam, Sozomenus haud dicat, deinde vero, quod in Theodosiano apud Gothofredum codice nulla etiam usquam lex hujusmodi reperiatur. Nulla quidem in ejusdem codicis lege,*

A *lege, anno 383 vigesima quinta Julii die data, qua, ne conventus hæretici agant, inhibetur horumque, quibus id vetatur, sectæ nominetenus exprimuntur, Novatianorum mentio occurrit; verum, etsi quidem inde, non fuisse idipsum, quod reliquis hæreticis, Novatianis prohibitum, haud tamen etiam in horum favorem legem, qua, ut et oratoria propria possidere et iisdem, quibus Catholici, privilegiis gaudere possent, Theodosii jussu prodiisse, potest inferri. Jam vero, cum sic habeat ac proin tam Socrates quam Sozomenus in iis, quæ de synodo, a Theodosio pro pace Ecclesiæ procuranda anno 383 convocata, fidem integram haud mereantur, non est etiam, cur eorum auctoritate impulsi, fuisse tunc a* Nectario *duos hæreticos Novatianos, Agelium videlicet episcopum ejusque diaconum Sisinnium in consilium, neglectis quibuscumque orthodoxis, adhibitos, credamus, idque adeo, quod hac de re aiunt, rejicere cum Baronio ut certo perperam ab iis assertum minime veremur, etsi interim res a Nicephoro Callisto, Socratem et*
B *Sozomenum hic, ut sæpissime alias, secuto, Historiæ Ecclesiasticæ lib. 12, cap. 15 etiam asseratur. Ad res modo, synodo seu collatione Constantinopolitana jam dicta posteriores ac quoquo modo ad* Nectarium *spectantes, quas § seq. exponere statui, progrediamur.*

§ III. Nectarius a Gregorio Nazianzeno, ut imperatorem contra Apollinaristas excitet, epistola monetur; quandonam hanc acceperit, post obierit, quid adhuc egerit et presbyterum pœnitentiarium abrogando effecerit.

Nectarius, qui a Nazianzeno per epistolam vel anno,

C *Theodosius eodem, quo synodus seu collatio supra memorata CPoli celebrata est, anno 383 duo dedit ad Posthumianum, prætorio præfectum, adversus omnes, quæ tunc grassabantur, hæreses rescripta. Hisce Arianos, Eunomianos, Macedonianos, Apollinarianos, Encratitas, Apotactitas, Saccophoros et Hydroparastatas, urbe agrisque pellendos sanciens, iisdem prælerea omnem conventus agendi potestatem ademit ministrorumque ordinationem inhibuit. Verum cum postea, contemptis hisce imperatoris legibus, ejusvis generis hæretici Constantinopoli nihilominus libere degerent ac conventicula haberent, Gregorius Nazianzenus prolixam, quæ Operum ejus tom. 1 a pag. 721 exstat inserta, scripsit ad* Nectarium *epistolam, suaviter juxta ac fortiter hac illum, ut imperatorem ad compescendos Apollinaristas excitet, exstimulans. Ex epistola illa, quam jam supra partim transcripsi,* Nectarium *Sanctis haud accensendum, valide haud probari, luculenter, ni fallor, ostendunt, quæ de hoc argumento ibidem disserui. Verum quandonam illa admoneri* Nectarium *a Gregorio contigerit, determinatum nondum est, lubetque proinde id modo hic præstare. Admonitoriam istam ad* Nectarium *epistolam fuisse vel anno 384 vel etiam ante hunc exaratam, Baronius in Annal. eccl. ad dictum annum num. 82 existimasse videtur; verum id serius factum, postea, ut apparet, mutata sententia, in S. Gregorii Nazianzeni, quam contexuit, Vita, Operis nostri tom. 2 Maii inserta, num. 165 est arbitratus videturque posterior hæc ejus opinio amplectenda, uti e jam nunc dicendis patescet.*

sectore C. B

35 *In codice Theodosiano lib. 16, tit. de Hæreticis duæ exstant contra hosce Theodosii leges, quarum altera* XII. Kal. Feb. CP. Richomere et Clearcho coss., *id est, die* XXI *Januarii anno 384, altera* VI. Id. Mart. Thessal. Theodosio A. II et Cynegio coss., *id est die* X *Martii anno 388 data notatur. Ad harum legum alterutram ferendam Theodosium fuisse Gregorii Nazianzeni jam dicta ad* Nectarium *epistola impulsum, apparet indubitatum. Ut itaque annus, quo circiter scripta hæc sit ac proin* Nectarium *a Gregorio Nazianzeno admoneri contigerit, innotescat, fueritne eadem ad primam, an ad secundam e dictis legibus ferendam Theodosius commotus, hic statuendum. Ut id faciam, hasce ambas hic transcribo, ut cum præcipuis Gregorii epistolæ capitibus, infra hic memorandis, commode a lectore queant conferri sicque ad utram ferendam fuerit hac Theodosius impulsus, determinari. Prior sic habet:* Eunomiani, Macedoniani, Arriani necnon Apollinariani, inter sacræ religionis officia, pro suis erroribus, famosa sunt nomina. Omnes itaque, qui harum professionum vel pontificium sibi vel ministerium vindicarunt; qui se fugati nominis adseruunt sacerdos, quique in criminosa religione ministrorum sibi imponunt, qui docere se dicunt, quod aut nescire aut discere sit dedecorosum, omnibus hujus urbis latebris, indagine curiosiore perspectis, sine ulla gratiæ interventione pellantur; in aliis locis vivant ac penitus a bonorum congresibus separentur. Datum XII Kal. Febr. *etc. Posterior vero his verbis concipitur:* Apollinarios, cæterosque diversarum hæresum sectatores ab omnibus locis jubemus inhiberi, a mœnibus urbium, a congressu honestorum, a communione Sanctorum; instituendorum clericorum non habeant potestatem; colligendarum congregationum vel in publicis vel in privatis ecclesiis careant facultate; nulla iis episcoporum faciendorum præbeatur auctoritas; ipsi quoque episcopi nomine destitui, appellationem hujus dignitatis amittant; adeant loca, quæ hos potissimum, quasi vallo quodammodo ab humana communione secludant. Illis etiam illud nectimus, ut supra memoratis omnibus adeundi atque interpellandi serenitatem nostram auditus denegetur. Datum VI. Id. Mart. *etc.*

uti ex eo, quod illa ad secundam e duabus, quæ hic recitantur,

E F

36 *Tales sunt duæ, quas hic transcribendas duxi, Theodosii leges; Nazianzeni autem ad* Nectarium *epistolæ, qua ad harum alterutram ferendam imperator fuit impulsus, tria præcipua, de quibus Gregorius quam maxime conqueritur, sunt capita. Horum primum est Arrogantia et audacia, qua Ariani ecclesias seu congregationes, veluti facultate sibi ad hoc facta, colligebant; secundum temeritas, qua Macedoniani eo etiam, ut episcoporum nomen sibi ipsis adsciscerent, caputque exererent, erant progressi, ac*

legibus ferendam impulsus fuerit Theodosius,

AUCTORE C. B.

ac tertium denique Apollinaristis concessa, ad quam revocandam seu ad cœtus hæreticis hisce iterum interdicendos imperatorem ut inducat, Nectarium *vehementissime Gregorius hortatur, conventus agendi facultas. Confer nunc hæc cum duabus mox huc transcriptis Theodosii legibus, certeque non ad harum primam, utpote a Theodosio, cum Eunomianorum, Macedonianorum, Arrianorum et Apollinariorum sacerdotes et ministros, per rescriptum, anno* 303 *die Septembris tertia datum, ad proprias terras migrare jussos, Constantinopoli adhuc latere intellexisset, idcirco dumtaxat, ut hi, indagine curiosiore perquisiti, ex urbe expellerentur, latam, sed ad secundam, utpote qua congregationes colligendi seu cœtus agendi facultas, episcopos faciendi eosque, qui jam ad dignitatem illam essent erecti, episcoporum appellatione distinguendi auctoritas hæreticis omnibus ac nominatim Apollinaristis adimitur, ferendam, motum fuisse Gregorii epistola Theodosium, videbis.*

B

eruitur, 388 vel oculo anteriori, conscriptam, officii monitus,

37 *Jam vero, cum sic habeat ac duarum dictarum legum prior anno* 384, *posterior anno* 388 *fuerit, ut jam docui, lata, consectarium fit, ut Gregorii, qua e dictis non ad illam, sed ad hanc ferendam Theodosius motus fuit, epistola, verosimillime non ante annum* 384, *sed vel ipso anno* 388 *vel aliquanto dumtaxat citius fuerit conscripta. Reponi quidem potest, posteriorem e duabus dictis Theodosii legibus Thessalonicæ datam notari eoque Constantinopoli jam inde ab anno* 387 *imperatorem hunc abisse ac proin necesse apparere, ut Gregorii epistola, utpote qua sibi a* Nectario *exhibita Theodosius, ut dictum, fuerit ad legem illam ferendam motus, non anno* 388, *sed anno vel hunc proxime prægresso, vel altero etiam anteriori fuerit conscripta. Verum quidni factum esse queat, ut* Nectarius *epistolam, a Gregorio Constantinopolim ad se anno demum* 388 *missam, Theodosio, etiamsi haud amplius Constantinopoli tunc, sed Thessalonicæ existenti, exhiberi, epistola etiam, qua, quod* Nectarius *petebat, exsecutioni a Theodosio mandari postularit, adjuncta, curarit? Ut ut sit, fuisse epistolam illam, si non anno* 388, *anno equidem haud*

C

longe anteriori conscriptam, verosimile mihi vel ex eo apparet, quod ea e jam dictis fuerit ad legem, quæ anno 388 *data notatur, ferendam inductus, idque vix ulla veri specie dici posset, si diu, antequam hæc ferretur, seu ante annum* 388 *fuisset ista epistola conscripta.*

strenue hoc deinde est functus Constantinopoli

38 *Quod itaque di* Nectario, *officii per Gregorium Nazianzenum admonito, ex eadem hujus ad illum epistola eruitur, id verosimillime circa annum* 388 *contigeret;* Nectarium *autem id, ad quod a Gregorio illa excitabatur, verosimillime præstitisse, suadent præter jam dicta etiam duæ, quarum altera* 226, *altera* 227 *a Bilio in Gregorii Nazianzeni Operum editione numeratur, sancti hujus patris epistolæ. Hisce enim, ut sibi gratificaretur, paratum semper exstitisse* Nectarium, *Gregorius prodit. Nec quæ supra num.* 9 *adduxi, dubitare sinunt, quin* Nectarius *post monitoriam, quam dixi, epistolam a Gregorio acceptam, hæreticis sese semper fortissime opposuerit. Id quidem qui fecerit ac quæ præterea præclare gesserit, singillatim, scriptoribus omnibus antiquis, qui de* Nectario *loquuntur, parce tantummodo id facientibus, edicendo non sum; verum, etsi sic*

D

habeat, duo tamen adhuc, e fidei etiam probatæ fontibus hausta, de Nectario *præter jam dicta memoranda hic occurrunt. Ab eo, quod tempore præcessit, duco initium. In Constantinopolitana aliisque Orientalibus ecclesiis presbyter erat, pœnitentiam agentibus præfectus;* Nectarius *autem hunc in ecclesia Constantinopolitana sustulit seu abolevit. Ita scilicet, addita etiam, ob quam factum id fuerit, causa, Socrates et Sozomenus, prior quidem Hist. Ecclesiast. lib.* 5, *cap.* 19, *posterior vero lib.* 7, *cap.* 16, *memoriæ, consentiente etiam illis Nicephoro Callisto, produnt. Omnia, quibus Socrates id facit, verba in antecessum, postea etiam partim, quæ Sozomenus suppeditat, in decursu, cum id e re judicaro, recitaturus, huc transcribo. Verum, priusquam id faciam, quandonam circiter res gesta sit, e Socrate et Sozomeno definio.*

39 *Prior, narrato Theodosii post tyranni Maximi cædem ex Occidente Constantinopolim reditu, mox subjungit:* Sub idem tempus presbyteros ecclesiarum, qui pœnitentiæ præerant, placuit aboleri; *Sozomenus vero, relato S. Marcelli Apameensis episcopi, qui ad* XIV *Augusti diem in Opus nostrum illatus jam est, martyrio, ita deinde prosequitur:* Per idem tempus Nectarius, Constantinopolitanus episcopus, presbyterum illum, qui præpositus erat pœnitentibus, primus ex ecclesia sustulit. *Cum itaque Theodosii post Maximi tyranni cædem Constantinopolim reditus sub Tatiani et Symmachi, ut Socrates testatur, consulatu ac proin anno* 391, *Marcelli vero martyrium anno circiter* 389, *uti in Opere nostro loco proxime cit, videre fas est, acciderit, consectarium fit, ut circa annum* 391, *Si Socrate, anno autem* 389, *Si Sozomeno standum sit, presbyterum pœnitentiarium a* Nectario *Constantinopoli aboleri contigerit. Attamen, cum phrasis, qua id* per idem tempus, *quo Marcelli martyrium, evenisse Sozomenus ait, latitudinem aliquam, utut non æque certo ac adhibita a Socrate Phrasis* sub idem tempus, *utcumque pati ac proin tam ad annum* 390 *quam ad annum* 389 *exstendi posse videatur, præstare mihi videtur, ut posteriori hoc anno non ma-*

anno circiter, ut probatur, 398. presbyterum pœnitentiarum,

F

gis, quam anno 391, *sed circa annum* 390 *eventus ille signetur, maxime cum sic, etsi etiam huic fuisset reipsa anno* 389 *locus, a veritate haud simus abituri, nec quidquam, quod vel cum Socrate vel eum Sozomeno pugnet, statuturi; Atque ita quidem tempus, quo circiter presbyterum pœnitentiarium Constantinopoli a* Nectario *aboleri contigerit, modo utcumque definii; nunc qua de causa factum id a* Nectario *fuerit, Socratem loco supra cit. exponentem, aliaque nonnulla, eo utcumque spectantia, adjungentem audiamus.*

uti a Socrate, causa etiam, ob quam id fecerit,

40 Posquam Novatiani, *inquit,* se ab Ecclesia sejunxissent, eo quod cum illis, qui persecutione Deciana lapsi erant, communicare noluissent, ex illo tempore episcopo pœnitentiarium presbyterum albo ecclesiastico adjecerunt, ut qui post Baptismum lapsi essent, coram presbytero, ad eam rem constituto, delicta sua confiterentur. Et apud alias quidem sectas hæc regula etiamuum perseverat; soli vero Homousiani et, qui cum illis in fide consentiunt, Novatiani presbyterum pœnitentiæ præpositum rejecerunt. Nam Novatiani ne initio quidem supplementum

A mentum hoc admiserunt. Homousiani vero, qui nunc ecclesias obtinent, cum hoc institutum diu retinuissent, tandem Nectarii episcopi temporibus abrogarunt ob facinus quoddam, quod in Ecclesia commissum fuerat. Mulier quædam nobilis, ad pœnitentiarium presbyterum accedens, delicta post Baptismum a se perpetrata singillatim confessa erat. Presbyter vero præcepit mulieri, ut jejuniis et orationibus continuis vacaret; quo scilicet una cum delictorum confessione opus etiam pœnitentiæ conveniens ostenderet. Progressu temporis mulier aliud facinus confessa est, ecclesiæ videlicet diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. Id cum dixisset, diaconus quidem Ecclesia ejectus est; populus vero graviter commoveri cœpit. Neque enim solum ob scelus, quod patratum fuerat, indignabatur, verum etiam eo quod labes haud mediocris atque infamia hoc facto adspersa videbatur Ecclesiæ.

adjuncta, hic narratur, sustulit,

41 Cum igitur eam ob causam ecclesiastici homines dicteriis appeterentur, Eudæmon quidam Ecclesiæ presbyter, Alexandria oriundus, B episcopo Nectario suasit, ut pœnitentiarium quidem presbyterum expungeret; unumquemque vero pro arbitrio et pro animi sui conscientia ad Sacramentorum communionem sineret accedere. Neque enim aliter fieri posse, ut Ecclesia ab omni probro libera esset. Hæc ego cum ab ipso Eudæmone acceperim, Historiæ huic inserere minime dubitavi. Etenim, ut sæpius dixi, omnem curam ac diligentiam eo contuli, ut res gestas ex iis, qui eas optime norant, condiscerem, easque accurate perscrutarer, ne quid a veritate alienum scriptis mandarem. Et initio quidem Eudæmoni ista dixi: Consilium tuum, o presbyter, utrum Ecclesiæ profuerit, an non, Deus viderit. Ceterum ansam ex eo singulis datam esse video, ut delicta sua invicem amplius non coarguant, nec observent præceptum illud Apostoli, quod ita habet: « Nolite communicare « operibus infructuosis tenebrarum, sed potius redarguite » *Valesius in hoc, quo presbyter pœnitentiarius Constantinopoli a Nectario sublatus refertur, Hist. ecclesiast. Socratis caput in suis in hanc Annotationibus ita ob-* C *servat :* Nullus est locus in Historia ecclesiastica, qui doctorum hominum ingenia magis exercuerit, quam iste de presbytero pœnitentiario Constantinopoli sublato. Atque, ut fieri solet, quisque pro cultu ac religione sua varias ejus loci interpretationes attulit.

sicque, cum officii a presbytero illo secundum antiquorum,

42 *Ita ille, subdens deinde, quæ potissimum in controversia isthac discutienda atque observanda arbitretur; verum cum de presbytero pœnitentiario, Constantinopoli sublato, hic dumtaxat, prout id factum ad* Nactarium *spectat, tractemus, quidnam per hoc ac proin confessionemne, an pœnitentiam et qualem* Nectarius *sustulerit, itemque an laudem, an reprehensionem fuerit id faciendo promeritus, nobis præcipue examinandum. Ut rem ipsam nunc aggrediamur, quidnam igitur fecit presbyterum pœnitentiarium abolendo* Nectarius? *A tempore, qua Novatiani ab Ecclesia, quod circa sec. tertii medium est factum, sese sejunxere, presbyterum quemdam, qui pœnitentibus præesset, in singulis ecclesiis fuisse statutum Socrates verbis proxime hunc transcriptis sub*

initium non obscure prodit. Non parum itaque, ut, quid presbyterum pœnitentiarium abolendo Nectarius *egerit, definiri queat, officii seu muneris, quod presbyter ille obibat, conferet notitia. In hanc itaque ante omnia hic inquiramus. Sozomenus Hist. ecclesiasticæ lib. 7, cap.* 16 *ex interpretatione Valesii sic scribit :* Cum in nullo penitus peccare divinioris cujusdam naturæ sit et humana præstantioris; pœnitentibus vero, etiamsi sæpius deliquerint, veniam dare Deus præceperit; cumque in petenda venia peccatum necessario confiteri oporteat, grave ac molestum ab initio visum est sacerdotibus, tanquam in theatro, circumstante totius ecclesiæ multitudine, crimina sua evulgare.

auctore C. B

43 Itaque ex presbyteris aliquem, qui vitæ integritate spectatissimus esset, et taciturnitate ac prudentia polleret, huic officio præfecerunt; ad quem accedentes ii, qui deliquerant, actus suos confitebantur; ille vero pro cujusque delicto, quid aut facere singulos, aut luere oporteret, pœnæ loco indicens, absolvebat confitentes, a seipsis pœnas criminum exacturos. *Nicephorus Callistus Hist, ecclesiast. lib.* 12, *cap.* 28 *in textu, qui huic Sozomeni textui respondet, vid... etiam ad amussim quantum ad substantiam consonat, idemque de Christophorsono dicendum; ut spectatis Græcis, quæ Nicephoro, Christophorsono et Valesio prælucere, Sozomeni exemplaribus, publice quasi in theatro recitari peccata, primus Ecclesiæ seu ob jam dicta eos, qui, hæresi Novatiana exorta, floruere, episcopos noluisse, sit credendum. Verum Cassiodorus in Historia tripartita a tribus jam memoratis Sozomeni interpretibus non parum discrepat itaque hujus jam recitata verba reddit :* Quoniam omnino non peccare, divinum, et ultra humanam naturam esse cognoscitur, peccantibus autem et pœnitentiam agentibus veniam Deus dari præcepit; qui vero confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt, propterea visum est antiquis pontificibus, ut velut in theatro, sub testimonio ecclesiastici populi, delicta pandantur; et ad hanc rem presbyterum bonæ conversationis servantemque secretum ac sapientem virum statuerunt, ad F quem accedentes ii, qui deliquerant, delicta propria fatebantur *etc.*; *ita autem, antiquos, quos dixi, episcopos, ut publice et quasi in theatro peccata presbytero pœnitentiario panderentur, voluisse dilucide significatur.*

qui, non quod Nicephorus, sed quod Cassiodorus e Sozomeni

E

44 *Verum hacne, quam Cassiodorus suppeditat, an altera, qua id non voluisse episcopos, non minus dilucide indicatur, num. proxime prægresso e Valesio allegata ac in Nicephoro Callisto etiam fundata Sozomeni interpretatione est standum? Id apparet admodum dubium, hincque, quod fuerit presbyteri pœnitentiarii, a Sozomeno memoratis, munus, seu an publicas pœnitentium confessiones excipere pœnasque hisce publicas injungere ad partes ejus spectarit, pro certo nequit edici. Attamen, cum Cassiodorus non longe a Sozomeni ætate floruerit, Nicephorus autem annis plus* 800 *Sozomeno sit posterior, Sozomeni codex, qui Cassiodoro vel Epiphanio, qui primus historiam tripartitam confecit, magis integer et incorruptus, quam qui Nicephoro, Christophorsono et Va-*

ante oculos a se habito codice indicat, verosimilius voluerint,

AUCTORE C. B.

lesio præiverit, verosimiliter exstiterit. Quare Sozomeni per Cassiodorum interpretatio, qua, ut publice veluti in theatro peccata panderentur, voluisse antiquos episcopos, significatur, ejusdem Sozomeni per Valesium, qua indicatur contrarium, interpretationi, utut etiam in Nicephoro fundatæ, præferenda videtur, maxime cum ei etiam Joannes Chrysostomus, utpote qui Hom. 5 de incomprehensibili natura Dei, Hom 4 de Lazaro, Hom. 8 de pœnitentia et Hom. de Publicano in cap. 18 Lucæ, aperte ad Nectarii proximi sui in sede Constantinopolitana decessoris factum priscæque episcoporum constitutionis abrogationem attendens, jam non opus esse, ut peccata quasi in theatro pandantur, ubique repetat, non obscure suffragetur. Et vero peccata saltem publica (neque enim, si et occulta fuissent vulganda, presbyter pœnitentiarius secretorum tenax et taciturnus esse debuisset) a pœnitentibus vel sponte sua vel e presbyteri pœnitentiarii, cui ea fuissent confessi, mandato publice et quasi in theatro fuisse pandenda, e B Socrate et Sozomeno, quibus et Nicephorus addi potest, fas est colligere.

episcoporum constitutionem, Bellarmini verbis

45 Dum enim Nectarium, quod presbyterum pœnitentiarium sustulerit, reprehendunt, indicant id sese facere, primo quidem quod, eo sublato, non possint amplius homines invicem peccata arguere juxta illud Apostoli: Nolite communicare operibus infrugiferis tenebrarum, sed ea potius arguite; deinde vero, quod, sublato publicæ confusionis fræno, tum plura ac majora fierent, quam olim, peccata: quæ causæ indubie requirunt, ut peccata saltem publica fuerint a pœnitentibus vel sponte sua vel presbyteri pœnitentiarii, ab episcopis olim constituti, cui hæc fuisset confessi, mandato publice coram populo declaranda. Bellarminus Disputationum de controversiis Christianæ fidei tom. 3, lib. 3 cap. 14 hisce aliisque, quæ ad hoc argumentum spectant, fusius expositis, duo primum, quæ eo etiam faciunt, videlicet non occulta, sed publica duntaxat peccata confessioni publicæ antiquos episcopos per suam de presbytero pœnitentiario constitutionem subjecisse, huncque C non omnibus fidelibus, qui quocumque modo pœnitentiam agebant, sed solis publicis pœnitentibus præpositum fuisse, luculentissime probat ac deinde ita prosequitur: Ex his, quæ hactenus dicta sunt, colligimus, constitutionem episcoporum, de qua historici (Socrates nimirum, Sozomenus et Nicephorus locis supra citt.) loquuntur, id solum complexam, ut, qui publice lapsi essent post Baptismum, ii ad sacram Eucharistiam non accederent, nisi presbytero pœnitentiario privatim omnia peccata sua confessi essent et deinde ad ejus arbitrium publice coram cœtu Ecclesiæ peccata publica detexissent et pœnitentiam publicam egissent.

hic expositam, obeundi, partes hic memoratæ exstiterunt,

46 Quam constitutionem Socrates recte vocat appendicem additam ad veteres canones; nam ante exortam hæresim Novati, nemo cogebatur certum presbyterum adire, neque peccata ulla publica confiteri. Consueverant quidem aliqui juxta consilium sacerdotis, cui peccata omnia confessi fuerant, aliqua graviora et publica publice confiteri, ut ex Origene cognosci potest Hom. 2 in Psalm. 37, tamen, ut dixi, non tenebantur, sed satis erat, peccata omnia privatim confiteri et pœnitentiam privatam vel publicam juxta sacerdotis imperium agere. D Cæterum post Novati hæresim excitatam placuit episcopis aliquid addere, ne Novatiani catholicos reprehendere possent, quod nimis facile lapsos ac communionem admitterent. Ita, qualis fuerit, qua pœnitentibus presbyter pœnitentiarius post exortam Novati hæresim fuerit præfectus, episcoporum antiquorum constitutio, exponit laudatus Bellarminus; cum autem, quæ de hac ait, vero sane sint quamsimillima, inde modo, presbyteri pœnitentiarii, ut eorum, qui post Baptismum lapsi essent, secretas confessiones exciperet iisque vel publicam delictorum aliquot publicorum coram Ecclesiæ cœtu confessionem vel aliam publicam pro occultis etiam, si id expedire arbitraretur, criminibus pœnitentiam injungeret, partes exstitisse, vero etiam evadit simillimum.

47 Verum hasne omnes presbyterum pœnitentiarium tollendo abrogavit Nectarius? Cum causa, ob quam presbyterum hunc sustulerit, diaconi cum muliere crimen hujusque cum ingenti populi scandalo publicatio, Socrate et Sozomeno testibus, exstiterit, haud dubie eas duntaxat officii, a presbytero illo obeundi, partes, quæ crimini hujusque publicationi ac proin et scandalo gravissimo occasionem dederant, Nectarius obrogarit. Verum quænam partes illæ exstitere? Sozomenus loco supra cit. sic scribit: In Constantinopolitana.... ecclesia certus presbyter constitutus erat, qui pœnitentibus præesset, donec matrona quædam nobilis ob peccata, quæ confessa fuerat, jussa ab hoc presbytero jejunare ac Deum suppliciter orare; dum hujus rei causa in ecclesia moraretur, a diacono se stupratam esse prodidit. Quo cognito, plebs omnis vehementer succensuit, eo quod contumelia illata esset ecclesiæ; nec mediocri probro expositi erant sacri ordinis viri. Dum itaque matrona, de qua hic sermo, diutius in ecclesia, quo pœnitentiam publicam, a presbytero pœnitentiario sibi injunctam, impleret, moraretur, diaconus hac occasione patrarit cum illa flagitium; id audem e publica mulieris istius confessione ad populi aures pervenit. Etsi enim peccatum F esset occultum, neque presbyter, ut populo illud patefaceret, ei mandasset, ipsa tamen, cum alia peccata, quæ publica erant, publice, ut verosimile apparet, seu e presbyteri mandato seu sponte sua confiteretur, longius, quam par esset, progressa fuit et illud peccatum ex devotione indiscreta confessa; ut id, quod pœnitentiæ publicæ occasione fuerat patratum, confessionis publicæ occasione publicum sit factum.

harumque non alias, quam quæ scandalo occasionem dederant, aboleverit,

48 Re porro ad Nectarium delata primo hic quid ageret, incertus, postea, accepto, ut Socrates ait, a presbytero Eudæmone, consilio, presbyterum pœnitentiarium abrogarit sicque simul publicam et pœnitentiam, cujus occasione turpe diaconi cum muliere flagitium fuerat patratum, et confessionem, cujus occasione populo id, tumultu inde contra clerum exorto magnaque infamiæ nota ordini sacerdotali inusta, innotuerat, abolerit. Ast, an nihil præterea presbyterum pœnitentiarium abolendo fecit Nectarius? Fuisse etiam simul et privatam seu auricularem confessionem et privatam itidem pœnitentiam a Nectario abrogatam, contendit Calvinus; verum, ait loco supra cit.

publicam et pœnitentiam et confessionem, non autem,

A *cit. Bellarminus*, Nectarius nec abrogavit, nec abrogare potuit confessionem et pœnitentiam privatam. Quare, quod scribunt Socrates et Sozomenus, permissum esse a Nectario, ut unusquisque secundum conscientiam suam ad sacra mysteria participanda accederet, non significat, permissum esse fidelibus, ut sine confessione et judicio sacerdotis sacræ mensæ participes fierent; sed ut non cogerentur adire publicum Ecclesiæ tribunal, verum ipsi conscientiæ suæ rationem haberent, et siquidem sine peccato mortali essent, ad communicationem divinorum mysteriorum tuto accederent; sin autem, unum ex presbyteris eligerent, cui privatim peccata sua confiterentur. *Socratis verba, quæ ita exponenda Bellarminus ait, num.* 41 *transcripta huc jam sunt; Sozomeni vero, quæ hisce respondent, sequentia hæc sunt:* Cumque nonnulli consilium ei (*Nectario nimirum*) dedissent, ut unicuique, prout sibi conscius esset, ac fiduciam sui haberet, ad sacrorum mysteriorum communionem accedendi liberam faceret potestatem, presbyterum, qui

B agendæ pœnitentiæ præerat, abolevit.

uti argumenta, e Bellarmino hic adducta, evincunt.

49 *Hæc porro similiaque Socratis verba eo, quem verbis jam datis Bellarminus assignat, sensu esse intelligenda, nec a* Nectario *confessionem privatam seu auricularem fuisse abrogatam, probant, quæ mox is scriptor subjungit, argumenta diversa Quatuor præcipua ipsismet ejus verbis lectori ob oculos pono.* Non sustulit, *ait*, Nectarius, nisi appendicem *(episcoporum scilicet antiquorum jam supranum.* 45 *et seq. expositam constitutionem)* ad veteres canones, quæ accesserat initio hæresis Novatianæ, illa autem appendix, ut jam satis ostendimus, ad publicam tantum pœnitentiam pertinebat. Deinde non sustulit Nectarius, nisi id, quod necessarium erat ad sedandum populi tumultum ex occasione detecti illius flagitii, *a muliere scilicet, quæ id prodiderat, et ecclesiæ diacono commissi*, excitatum; ad hoc autem satis superque erat, de medio tollere confessionem et pœnitentiam publicam; neque enim ex confessione pœnitentiaque privata ullus tumultus exoriri poterat. Tertio post Nectarii tempora mansit semper in ecclesia Græca usus

C confessionis privatæ, ut perspicuum est ex Chrysostomo, Nicephoro, Chartophylace, Concilio Trullano aliisque testimoniis supra citatis. Nulla autem historia refert, ab ullo episcopo vel concilio revocatum esse ac retractatum id, quod Nectarius fecerat: non igitur abrogaverat ille confessionem privatam. Quarto Sozomenus, qui fusius historiam istam conscripsit et quem adversarii potissimum citant, affirmat, Deum ipsum præcepisse, ut pœnitentibus venia daretur, et necessariam esse confessionem: idem autem Sozomenus non reprehendit Nectarium, ut eversorem juris divini, sed tantum dubitanter et modice illum carpit, quod occasionem sustulerit peccata invicem arguendi. Neque ullus alius scriptor in tot annorum centuriis Nectarium accusavit, quod certe multi fecissent, si rem tam necessariam et ab apostolorum temporibus in ecclesia frequentatam ipse unus episcopus abrogare tentasset.

50 *Talia sunt, quæ Bellarminus in rem suam allegat, argumenta quatuor præcipua, hæcque certe, non privatam seu auricularem, sed publicam dumtaxat confessionem juxta ac pœnitentiam a* Nectario *fuisse abrogatam, dilucide evincunt; verum, cum* Nectarius *equidem, quod id fecerit, a Socrate et Sozomeno, ut apparet, carpatur, meritone, an immerito id ab hisce fiat ac proin laudemne, an vituperium id faciendo fuerit promeritus, modo indagandum. Sozomenus, quo modo et quam ob causam in ecclesia presbyter, qui pœnitentibus præerat, fuerit sublatus, loco supra cit. narraturus, primumque deinde, qui id fecerit, exstitisse* Nectarium, *præfatus, mox subjungit, hujus exemplum episcopos propemodum universos postea esse secutos; quod si autem, non laudari, sed jure merito carpi confessionem et pœnitentiam publicam abrogando meruisset; quis facile, quæso, futurum fuisse, ut ejus exemplum omnes fere episcopi postea sequerentur, in animum induerit?*

Nectarius C. P. confessionem auricularem non abrogavit, cumque Socrates, qui a Socrate et Sozomeno

51 *Imprudentiæ quidem idcirco insimulandum* Nectarium, *Tillemontius tom.* IX *Monum. ecclesiast. pag.* 188 *existimarit; verum si scriptori isti assentiendum hac in re sit, imprudentiæ quoque, quod nemo dixerit, universi fere* E *episcopi,* Nectarii, *ut dictum, exemplum post secuti, fuerint insimulandi. At vero presbyterum pœnitentiarium abolendo non imprudenter, sed prudenter potius egisse* Nectarium, *ostendunt, quæ jam subdo. Poterat ille injungereque etiam ipse subinde pœnitentibus injungebat, ut, quæ in confessione declaraverant delicta, ea publice coram populo vulgarent; cum ita autem fieret, ut non paucos magnorum criminum reos reperiri inter catholicos atque orthodoxos gentiles etiam atque hæretici cernerent, non modica hinc Ecclesia Dei aspergebatur infamia prudenterque proinde, vel ut hoc malum averteret, presbyteri Eudæmonis, qui, nisi presbyter pœnitentiarius aboleretur, ecclesiam omni probro (Socratis verba num.* 41 *huc transcripta videsis) liberam esse non posse censebat, consilium secutus* Nectarius *presbyterum illum ac proin et quibus hic pro munere suo præsidebat, publicam confessionem et publicam itidem etiam occultorum (neque enim publica pro delictis quibuscumque publicis pœnitentia in usu esse post* Nectarii *decretum desiit) criminum pœnitentiam abrogavit.*

carpitur ob id, quod ne fecit, (utique carpendus haud erat).

F

52 *Ad aliud modo, quod, ut dixi, hic adhuc de* Nectario *memorandum occurrit, progrediamur. Inter SS. Apostolorum et Conciliorum Canones, a Theodoro Balsamone Commentariis illustratos, pag* 761 *et duobus seqq. exstat et synodi, Constantinopoli in Bagadii et Agapii, qui ambo Bostrorum in Arabia episcopatum sibi vindicabant, causa celebratæ, sessio; in hac autem, cui et interfuit et præsedit* Nectarius, *Bagadii, in cujus locum electus fuerat Agapius, depositionem haud fuisse legitime a duobus tantummodo episcopis factam, fuit a synodi patribus, non parum ad id conferente* Nectario, *pronuntiatum. Ceterum synodus isthæc fuit anno, uti e Chronicis, quas in capite præfert dicta sessio, notis liquet,* 394 *celebrata, nec diu admodum post illam in vivis adhuc superstes fuit* Nectarius. *Anno enim* 397, *die* XXVI *Septembris, ut sequentibus his verbis,* Nectarius Constantinopolitanus episcopus extremum diem obiit, Cæsario et Attico consulibus, quinto Calendas Octobris, *Socrates lib.* 6, *cap.* 2 *docet, excessit e vivis.*

synodo post, in Bagadii et Agapii causa celebratæ, interfuit, anno 397 obiit.

DE

AUCTORE J. B. F.

D

DE S. GERMANO EPISCOPO

VESONTIONENSI

IN COMITATU BURGUNDIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sancti memoria in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus, Acta edenda, tempus obitus.

CIRCA ANNUM CCCCVII

Sanctus, qui Fastis sacris hic memoratis inscribitur,

Vesontio, *quæ, in antiquis Provinciarum et Civitatum Galliæ Notitiis maxima Sequanorum metropolis habita, archiepiscopalis in comitatu Burgundiæ urbs est, inter illustres suos episcopos recenset* S. Germanum, *martyrii etiam corona clarum. Dominus Dunod de Charnage, regius professor Vesontionensis, Historiæ Vesontionensis, quam anno* 1750 *publici juris fecit, tom.* I, *pag.* 34 *refert, Sanctum in antiquis episcoporum ejusdem diœcesis Catalogis nominari, celebremque ejus esse in dictæ ecclesiæ Martyrologiis hoc die memoriam. Certe tum in antiquo Ms. Usuardi Martyrologio, ad ecclesiarum Alsatiæ et Burgundiæ usum aucto, sequentia leguntur:* Bisuntiæ S. Germani, episcopi et martyris. *Accedunt porro Usuardino isti Auctario Molanus, Castellanus, et in Generali suo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo Ferrarius. Ac hi quidem, quibus etiam, quod paucis duntaxat hisce verbis,* Vesontione in Galliis sancti Germani, episcopi et martyris, *Sancti hodie meminit, Martyrologium Romanum hodiernum jungi debet, brevissime hodie* Germanum *commemorant; Miræus autem in Fastis Belgicis et Burgundicis id facit prolixiori etiam adhibito sequenti elogio:* IX Octobris, S. Germani episcopi XII Bisontini. Is apud Grandifontem (oppidum id temporis nobile, nunc in vicum redactum, quarto lapide a Vesontione) circa annum 396 ab Arianis, quos bonus Præsul urbe Bisontina ejecerat, est interfectus. Quiescit Palmæ (quod oppidum decimo lapide a Vesontione distat) in monialium cœnobio, quod a S. Desiderato XI episcopo inchoatum S. Germanus perfecerat. *Saussayus Martyrologii Gallicani parte 2 Sancti annuntiationi ipsa etiam ejusdem Acta ex Chiffletii Vesontione excerpta, sed comptiori stylo reddita ac ad elogii formam redacta subjungit; verum, cum Fasti sacri modo memorati, quibus* Germanus *exstat inscriptus, seculo* X *antiquiores seu classici non sint, ecclesiasticumque adeo ejus cultum haud probent, juverit hic, priusquam de Actis illis aliisque ad Sanctum nostrum spectantibus sermonem instituam, lectori ob oculos posuisse, quæ,* Germanum *cultu ecclesiastico jam a longissimo tempore in ecclesia Vesontionensi fuisse gavisum, sibique adeo locum in Opere nostro vindicare, dilucide evincunt.*

C

2 *In Museo nostro asservatur antiquum in membrana Ms. dictæ ecclesiæ Vesontionensis Breviarium, in quo de* S. Germano *novem lectionum, sed ex communi accipiendarum, præscribitur Officium. Adhæc aliud etiam anno* 1590 *typis excusum penes nos exstat ejusdem ecclesiæ Breviarium, in quo Sanctus novem lectionum, quarum tres ei propriæ sunt, Officio honoratur. Hasce, quæ et Vitæ ejus compendium exhibent, hic subjicio.* Lectio IV. Germanus Bisuntinensis episcopus, Desiderati successor, nihil nisi molestias et labores expertus est in eo munere. Tantæ perfectionis erat, ut sit usus sæpe numero in sacris ministerio Angelorum. Convertit multos homines ab idololatria et hæreticos ad fidem ecclesiæ reduxit. Lectio V. Autequam fieret episcopus, jam fuerat confessor coram tyranno examinatus, factus quoque episcopus non semel tantum, sed septies ad tribunal præsidis pertractus, semper in Christi veri Dei confessione permansit. Hæreticos autem in concionibus acriter oppugnabat: quamquam illi ut aspides obturarent aures suas, ne audirent verba Incantantis. Lectio VI. Erat tunc temporis quarto ab urbe milliario oppidum munitum mœniis et turribus nomine Grandifons. Eo loci convenire solebant hæretici ad sua conciliabula, auctoritatem Episcopi metuentes. Ex hoc loco igitur egressi, cum aliquando Germanus sero ex prædicatione reverteretur, et in ecclesia vici cujusdam proximi, orationis causa, substitisset: hæretici per insidias Episcopum suum orantem sagittis confodiunt, caput etiam gladio abscindunt. Sepultus est Palmæ in ecclesia Sanctimonialium, quam ipse fundaverat.

cultuque ecclesiastico

E

F

gaudet,

3 *Nec tantum duo antiqua ecclesiæ seu archidiœcesis Vesontionensis Breviaria jam laudata, sed et veneratio, cujus initium nemo facile determinet,* S. Germani *reliquiis ibidem exhibita, ecclesiæque sub ejus nomine Deo erectæ, quarum ætatem nusquam assignatam invenio, fuisse jam a longissimo tempore honores, Sanctis deferri solitos, Sanctum nostrum in dicta archidiœcesi adeptum, argumento sunt indubitato. Joannes Jacobus Chiffletius in sua Vesontione parte 2, pag.* 58 *refert, in Balmensi archidiœcesis ejusdem nobilium Virginum abbatia, vulgo* Baume les Nonnes, *quæ cognomine oppidum Galliæ in comitatu Burgundiæ, ad Dubim fluvium, 4 leucis supra Vesontionem Montem Pelicardum versus celebre reddit, sacra* S. Germani *ossa pie asservari. Huic consentiens*

A *consentiens Dunodus in Historia Vesontionensi tomo* 1, *pag.* 34, *quam anno* 1750 *ab eo editam diximus, sic scribit* : ipsius (S. Germani *videlicet*) sacræ reliquiæ, corpus scilicet in pervetusta theca lignea, et caput in argentea inclusa in ecclesia monasterii Balmensis honorifice quiescunt. *Vesontionense proxime laudatum Sancti Officium, ac quæ hodieque in dicto monasterio perseverat, antiqua traditio ferunt,* S. Germanum, *absoluto martyrio, in ecclesia Balmensi fuisse sepultum; sicque ab anno circiter* 407, *quem ipsi emortualem fuisse infra videbimus, pretioso illo pignore gaudere hic parthenon dicitur. Ast id a vero longe alienum esse dicit laudatus Dunodus, contenditque, illud nobilium virginum cœnobium circa annum* 763 *ducis Garnerii munificentia primum fuisse conditum. Adhæc eodem tempore Sancti nostri reliquias illi duci ab archiepiscopo Vesontionensi, ut super illas Balmensem ecclesiam, prout tunc moris erat, ædificaret, concessas fuisse, conjectat idem auctor. Dunodi rationes lectoris judicio infra subjiciemus, ubi*
B *de hujus monasterii fundatione, quam a Sancto peractam ipsius etiam Acta ferunt, sermonem instituemus. Bernuinus, qui circa annum* 787 *Vesontionensem sedem occuparit, de sacro illo corpore quasdam particulas accepit, illasque, dum metropolitanam S. Joannis ecclesiam, a fundamentis a se instauratam, conservaret, simul cum aliis Sanctarum aliquot reliquiis, in maximam illius ecclesiæ aram inseruit. Hocque ipsum etiam fecit antistes Hugo, qui sec.* XI *ad mediam sui partem vergente, floruit, dum Vesontione S. Pauli basilicam solemni ritu dedicaret. Disco id ex codicibus in Chiffletii Vesontione parte* 2, *pagg.* 92 *et* 176 *editis. Quod modo ad diœcesis Vesontionensis ecclesias, Deo sub S. Germani nomine consecratas, spectat, Dunodus hasce, quarum interim ætatem nec ab ipso, nec ab ullo alio assignari reperio, existere numero plures affirmat; cumque non sit, cur ei hac in re fides haud adhibeatur, fuisse enimvero* S. Germano *jam a longissimo tempore honores, Sanctis proprios, in diœcesi Vesontionensi delatos, ex omnibus modo de hoc argumento di-*
C *ctis omnino certum atque extra omnem controversiam positum debet videri.*

habet Acta multis post ætatem suam

4 *Ecclesiastico itaque Sancti cultu jam satis stabilito, modo ad ejus, quæ, ut dictum, in Chiffletii Vesontione exstant, Acta sermonem convertamus, ac primum, quam fidem, quamve auctoritatem mereantur, examinemus. Acta illa ab auctore, a Sancti ætate multis seculis remoto, fuisse exarato, vel e solo* Chrysopolis *nomine, quo Vesontionensem civitatem appellat, apparet indubitatum. Neminem enim latere puto, quanto recentius nomen illud sit, quam ut aptari* S Germani *tempori possit. Hæc dictio, ut notat Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, Vesontionensibus media ævo mirabiliter placuit, postquam eos aliquis docuisset, in quadam libello Provinciarum sub* Provincia Sequanorum *sic haberi* : Metropolis civitas Chrysopolinorum, hoc est, Vesontionum; *quod* Chrysopolitanorum *debere legi mox cœpit a sciolis plerisque credi ac pro indubitabili veritate haberi. Quare hisce Actis, nisi in iis, quæ biographum e monumentis fide dignis hausisse constiterit, haud multum fidei videtur adhibendum.*

lectore J. B. P. seculis scripta.

5 *Dominus Perreciot in Historia Ecclesiast. diœcesis Vesontionensis apprime versatus, regiique ærarii Vesontione consiliarius, a quo peramicum quædam de* S. Germano *documenta poposceram, nuper rescripsit, nihil præter jam edita a Chiffletio Acta reperiri, tamen de illis, quid sentiat, libenter se communicare. Autumat laudatus vir, hanc apud Chiffletium lucubrationem, sicut et priorum dictæ diœcesis Archiepiscoporum Acta a Tecnatio antistite, qui anno* 675 *floruit, fuisse compositam, seu potius ex hujus antistitis Chronico sollicita Hugonis I cura, qui Vesontionensi metropoli anno* 1040 *præfuit, fuisse excerptam. At licet, sedula Hugonis studio, qui ex antiquis monumentis decessorum suorum præclara facta scriptis consignasse dicitur, Sancti nostri etiam Acta posteritati fuisse tradita, plausibilibus rationibus probabile (quod præstitum nondum est) efficeretur; hæc tamen, quod ab imbecilli biographo imperite post interpolata, atque inconcinne fabulis sint adaucta, haud multum fidei auctoritatisque apud sani judicii homines, nisi in illis asserta aliunde probentur, sibi conciliatura puto.* E

Hæc, uti et quibusdam fabulosa.

6 *Eruditissimus Dunodus, qui citato supra libro Archiepiscoporum Vesontionensium Catalogos, Vitasque Commentariis illustravit, de Sancti Vita quid sentiat, exponit sermone Gallico, quem Latine sic reddo* : In ipsius (S. Germani *scilicet*) Officii ecclesiastici Lectionibus legimus, Sanctum ad præsidis tribunal pertractum, semper in veri Dei confessione permansisse : legimus etiam, ipsum sagittis confossum, in oppido Grandifonte gladio cervicem subjecisse. Quæ omnia, inquit, ex ipsius Vita in abbatia Balmensi *asservata*, et a Jacobo Chifletio edita, hujus Officii editores descripserunt. His exceptis, reliqua in dictis Actis contenta fabulis scatent, nullamque fidem merentur. *Hæc Acta in quibusdam commentitia esse lubens fateor. Quis enim ad aniles fabulas non reducat prodigium, quo S. Germani cadaver sese erexisse, manibusque etiam amputatum caput, cui in columbæ specie Spiritus Sanctus insidebat, septem leucarum spatio, tremente interim terra, murisque oppidi Grandifontis atque turribus cadentibus, gestasse fingitur?* F *Hanc capitis gestationem biographus ex eo certe asseruit, quod sanctum Martyrem cervicem in manibus portantem, ad significandum ipsius mortis genus, depictum viderit. Cumque Sancti corpus in ecclesia monasterii Balmensis honorifice quiescere cerneret, fabulam nova adjuncto adornare studens, scripsit, Sanctum a Grandifonte oppido, martyrii loco, usque ad dictum cœnobium, caput amputatum præ manibus ferentem, ivisse. Quæ commenta, a Chiffletio frustra propugnata, in Officii lectionibus supra transcriptis citati Breviarii editores merito omiserunt.*

recte tamen a S. Germano, uti hæc

7 *Inspiciamus modo, qua impulsus ratione Dunodus in fabularum numero reponat, Balmense nobilium virginum monasterium a Sancto, ut Acta ferunt, fuisse conditum; et an eruditissimi Mabillonii legem, quam constanter sequendam in Historiæ Vesontionensis editione prima anno* 1735 *sibi proposuit, haud infregerit* : Si falso, *inquit Mabillonius,* assentiri turpe est, cavere debemus, ne alio extremo vitio circumveniamur; neque enim veritas minus religionis meretur, propter circumfusos

AUCTORE J. B. F.

fusos errores. *Laudatum Dunodum ratiocinantem audiamus.* Argumentum, *inquit,* maxime idoneum ad probandum sanctum Germanum *(qui circa annum* 407, *ut statim videbimus, obiit)* dictum cœnobium non crexisse, suppeditat nobis anonymus Vitæ S. Romani, seculo 6 scriptæ, auctor, dum asseverat, ante monasterii S. Claudii fundationem, *quæ, ut fatetur Dunodus, circa annum* 430 *a S. Romano (de quo vide Opus nostrum ad diem* 28 *Februarii) peracta est,* in Provincia Sequanorum nullum monasterium exstitisse. *Biographi illius verba accipe :* Ante Romanum nullus monachorum intra provinciam Sequanorum religionis obtentu, aut solitariam, aut consortialis observantiæ sectatus est vitam. *Proinde verisimile fieri vult Dunodus, nullum etiam ante illud tempus parthenonem in dicta provincia exstitisse. At unde id consectarium fieri contendit? utlane umquam lex, prius virorum quam mulierum monasteria erigenda esse, præcepit? An præterea facta in Historia consignata argumentis e* B *probabilitate ductis evertuntur? Acta* S. Germani *expressis terminis ferunt, ipsum Batmense cœnobium condidisse, quod et alibi, quam in his Actis se legisse, Jacobus Chiffletius affirmat :* Id cœnobium, *inquit*, vivente S. Desiderato *(Sancti nostri decessore)* ædificari cœptum legimus : perfectum deinde a S. Germano, ab eoque piis et Deo consecratis fœminis attributum. *Similiter in Leontii Vita, qui, fatente Dunodo, anno* 413 *jam plus* 25 *annis ecclesiam Vesontionensem rexerat, legitur hic virginum cœnobium in monte* Chaudanne *dicto prope Vesontionem ædificasse, quod pariter Dunodus, anonymi S. Romani biographi verbis inhærens, negat. En itaque duo monumenta antiqua, quæ clare tradunt, ante S. Romanum in Sequanorum provincia virginum monasteria erecta fuisse. Facta ita expresse in monumentis antiquis signata levibus conjecturis nullo modo elevanda videntur. Quod et postea ipse Dunodus satis sensit; nam in citati Operis editione recentiori anno* 1750, *anonymi S. Romani biographi verbis haud amplius nixus, Leontium supradictæ abbatiæ fundatorem dixit; sicque argumentum, quod* C *maxime idoneum, ad negandum* S. Germanum *unquam parthenonis Balmensis fuisse fundatorem, prius existimarat, improbasse, ac idcirco in recentiori Operis sui supra laudati editione lectori amplectendum haud proposuisse videtur.*

contra Dunodum ostenditur,

8 *Aliud argumentum, quo opinionem suam Dunodus tuetur, ac Balmense cœnobium tempore Caroli Magni a duce Garnero fuisse conditum contendit, repetit ex hisce, quæ Albericus in Chronico ad annum* 763 *refert, Hugonis a S. Victore verbis :* Iste dux Garnerus fundavit abbatiam monialium de Balmis, ubi positus est, et adhuc nobilissimam habet ibi sepulturam. *Certissimum est, Hugonem de Balmensi nobilium virginum monasterio hic loqui; at etiam haud minus verum est, Hugonem fuisse allucinatum. Certo alicubi legerat vel audiverat, ducem quemdam* Garnerum *plurima dona huic monasterio fuisse largitum, ibidemque in pulchro mausoleo quiescere; cumque Caroli Magni tempore ducem Garnerum quemdam exstitisse inveniret, hunc cum duce, plurima dona dicto parthenoni largito, eumdem existimarit, omnemque ipsi honorem adscripserit, quem circa annum* 600 *Garnerus seu Vuarnarius palatii Burgundici comes,* D *dictum monasterium, a Wandalis antea devastatum, reædificando redditibusque ditando acquisierat. Chiffletius hic opportune ad institutum nostrum sic scribit :* Id cœnobium, vivente adhuc S. Desiderato, ædificari cœptum legimus : perfectum deinde a S. Germano, ab eoque piis et Deo consecratis fœminis (quæ postea Benedictinum institutum sequutæ sunt) attributum ; a Wandalis postea disjectum, ac deinde circa annum 600 a Vuarnario palatii Burguudici comite reædificatum atque auctum proventibus.

9 *Ex S. Ermenfredi, primi Cusantiensis abbatis, sincera et fide digna Vita, in Opere nostro ad diem* 25 *Septembris edita, quam Egilbertus dictæ domus abbas, ejusque monachi ante annum* 732, *ac proin ante Caroli Magni, quæ, quemadmodum Pagius in Criticis ostendit, anno* 742 *evenit, nativitatem scripserunt, manifestum fit, Balmensem abbatiam ante annum* 763, *quod Dunodus negat, fuisse erectam; nam ibidem Cusantienses monachi de illo parthenone, ac si sua ætate jam antiquus haberetur, loquuntur. Citatæ Vitæ caput* 3 E *hæc habet :* Sed nec illud silendum est præcipue, quod reclusa quædam sanctimoniales fæmina, quæ erat penes monasterium virginum Balmam, distante a cella eadem plus aut minus millibus sex, in ipsius *(Ermenfredi)* articulo mortis vocata ad se ministra ait : Vade, inquit, cito dic Warnerio vel sororibus, quia dominus Ermenfredus nunc de hac vita migrat ad Dominum. Nam fuit consuetudo antiquitus in præfato monasterio, ut una ex ipsis, cujus animum Spiritus Sanctus ardentius illustrasset, reclusa haberetur, una cum sola tantum ministra. *Æquus lector modo judicet, an Dunodi conjecturæ rationesque huc in medium adductæ evidenter, ut ipse contendit, probent, Balmense nobilium virginum monasterium.* S. Germani *munificentia non fuisse erectum. Judicet, an ex laudati auctoris argumentis consectarium fiat, Sancti nostri Acta, antiquamque, quæ hodieque perseverat, traditionem, dum ipsum Balmensem abbatiam fundasse ferunt, esse commentitia*

parthenonis Balmensis fundationem adscribunt,

10 *Superest, ut nunc in tempus, quo Vesontionensem sedem adierit, ipsamque pretiosa in conspectu Domini morte vacuam reliquerit Sanctus noster, inquiramus Decimus tertius in antiquiori archiepiscoporum dictæ diœcesis Catalogo, in recentiori vero duodecimus, quod de Ferreoli, quem inter Linum et Maximinum medio loco vetustior Catalogus collocat, episcopatu non satis constet, recensetur. Sancti Acta, ipsum S. Desiderato successisse, ita ferunt :* Post gloriosum beati Desiderati ad cælos transitum beatus Germanus vir apostolicus ..... electus est. *At cum annum S. Desiderati emortualem nec Acta nec Catalogi diserte exprimant, sed tantummodo ipsius mortem circa annum* cccc, *uti in Opere nostro ad diem* 27 *Julii videre est, contigisse referant, inde fit, ut annum, quo Sanctus hanc sedem adierit, pro certo determinare in promptu non sit. Nec annum, quo vitam hanc mortalem cum immortali* S. Germanus *commutarit, vel ipsamet ejus Acta, vel editi apud Chiffletium laudatumque Dunodum episcoporum Vesontionensium Catalogi assignant. Petrus Franciscus Chiffletius S. J., qui in Illustrationibus Claudianis, in Opere nostro ad diem* VI *Junii editis, citatos*

editisque a Chiffletio, e quibus, Sanctum circa annum 487 obiisse deducitur,

A *eitatos Catalogos commentatus est, facto annorum computo, quibus Sancti decessores successoresque dictam sedem occupasse, in fide dignis monumentis reperiuntur, ipsius obitus tempus circa annum 407 retulit, eique consentientes in Gallia Christ. Sammarthani fratres, et Castellanus in Mrl. Universali, ipsum illo circiter anno æterna a Deo mercede remuneratum scribunt. Cardinalis Baronius ipsum anno 372 ex hac vita migrasse haud sine errore dicit; nam cum S. Fronimius seu Frominius (cui S. Desideratus, ac deinde Sanctus noster successerunt) tempore summi Pontificis Siricii, qui ab anno 385 usque ad 398 Ecclesiæ præfuit, vixisse in ipsius Actis, in Opere nostro ad diem x Maii relatis, legatur, emortuale Sancti tempus anno 372, quo nondum erat episcopus, non potest affigi.*

episcoporum Vesontionensium Catalogis, uti hic adducta suadent,

11 *At laudatis auctoribus dissentiens Dunodus, Sancti episcopatus obitusque tempus circa annum 270 esse statuendum, sequentes ob rationes contendit, quas ex his Sancti bio-* B *graphi verbis deducit:* Hic ante episcopatum probabilis fuit confessor, et in episcopatu semel et iterum pro nomine Salvatoris examinatus et dijudicatus. *Ex his, inquit Dunodus,* sequitur, tunc temporis persecutorem tribunal extitisse, quod Honorii tempore, quo imperante, Sanctum obiisse, nostri Catalogi ferunt, certo non potuit contigisse; nam tota Ecclesia et præcipue Vesontionensis, Honorio imperii habenas tenente, optata pace jam fruebatur. *At tantum abest, ut Actis his, Sanctum tempore, quo ecclesia Vesontionensis persecutionem patiebatur, martyrium subiisse, consectarium fiat, ut contra, tunc religionem Catholicam omnino fuisse dominatam, satis eadem illa Acta insinuent; expressis enim verbis ferunt, hæreticos ex civitate Vesontionensi a Sancto pulsos, eamdem in posterum ingredi haud ausos fuisse, atque* S. Germanum *morti a judice non addictum, sed, illata ab hæreticis sicariis nece, martyrio fuisse affectum. Si* in episcopatu, *ut ipsius Acta ferunt,* semel et iterum, usque septies pro nomine Salvatoris examinatus et dijudicatus fuerit, *id a provinciæ præsidibus hæreticis vel paganis, graviori in ipsum pœna* C *sævire nunquam ausis, fieri patratum. Ipso non hæc circumspectio, Sanctum sub Catholicis imperatoribus vixisse, satis declarat; nam si paulo post annum 267, et tempore persecutionis Aurelianæ ecclesiam Vesontionensem rexisset, haud tam sæpe examinatus et dijudicatus fuisset: a primis vicibus ipsius liti finem judices certo imposuissent. Illæ Sancto creatæ molestiæ Honorii regno haud repugnant, cui, tunc adhuc minorenni, et plurimum a Provincia Sequanorum remoto, hujus provinciæ gubernator consilia sua dissimulare facile poterat.*

suffragantur. Commentario que huic sunt subdenda.

12 *Quæ cum ita sint, Sancti nostri Acta, e quibus sane, quod vult Dunodus, consectarium non esse, ex modo allegatis liquet, suffragantur etiam supra memoratis, e quibus, Sanctum circa reparatæ Salutis annum 407 ex hac vita migrasse, deducitur, Vesontionensium episcoporum Catalogis, adeoque facere, ne hic hisce una supra laudatis auctoribus subscribamus, haud debent. Adhæc cum eadem Acta, Balmense Virginum nobilium monasterium fuisse a* S. Germano *fundatum, recte etiam, ut e supra allegatis palam est, memoriæ tradant, luceque proinde haud penitus sunt indigna, nos ea, e Chiffletii Vesontione excerpta, Commentario huic, Adnotationibus etiam, ubi id res exiget, subinde adjunctis, subjiciemus, rati scilicet, futurum, ut, quamvis fabulis, ut dictum, sint respersa, lectori tamen, qui sic illa habebit in promptu, nec alio, si, ut a se consulantur, quæpiam forte ratio impulerit, recurrere hunc in finem habebit necesse, rem faciamus haud omnino ingratam.*

ACTA,

Auctore anonymo,

E Ms. monasterii Balmensis Legendario in Chiffletii Vesontione edita. E

CAPUT UNICUM.

Eximia Germani sanctitas, zelus in hæreticos, mors ab his illi inflicta, prodigium hanc secutum.

Sanctus qui diaconus et ad hue presbyter sanctitate emicuerat,

Post gloriosum beati Desiderati *a* ad cælos transitum, beatus Germanus, vir Apostolicus, signis et prodigiis inclytus, concordante favore populi, aut potius Dei spiritu proclamante (virolim ministeriis deputatus) aliquando sacris altaribus sacerdos electus est. Factus ergo presbyter tanta sanctitate emicuit, ut in Missarum solemniis, inter manus ministerium angelicum appareret. Qui etiam tantæ dignitatis fastigio sublimatus, multis calamitatibus ac tribulationibus hujus mundi pro Christi nomine est affectus. F

Factus episcopus strenuissime omnes muneris hujus partes explet,

2 Nullis usus est prosperis, cum omnia adversa pro Christi amore portaret. Hic ante episcopatum probabilis fuit confessor et in episcopatu nihilominus semel et iterum, usque septies pro nomine Salvatoris examinatus atque dijudicatus est: hic fecit vasa plurima sacrata, sacris altaribus apta: ministeria quoque sacra solerti industria sancivit: denique sua prædicatione ac traditione, multos ad credulitatem et baptismum Christi convertit.

denique hæreticos coercet, ob hos,

3 Postquam vero prædictam plebem ad verum Dei cultum præfatus Dei Pontifex convertit, et multos a variis languoribus liberavit; hæreticos etiam, qui in sua civitate Chrysopoli *b* remanserant, in suis prædicationibus graviter impugnabat, et ut eos ad viam veritatis reduceret, modo blandimentis vel exhortationibus; modo increpationibus vel vituperiis corripiebat: sed quia, dicente scriptura: In animam malevolam non intrabit sapientia, neque cordibus induratis et subditis peccatis *c*. Sicut aspis surda contra incantatorem, ita et hæretici contra

A. ANONYMO. contra prædicationis verbum obturabant aures suas et sicut Judæi in B. Stephanum, ita isti in B. Germanum dentibus fremebant; et, si cum extra civitatem invenire potuissent, non minus, quam Judæi Stephanum, isti Germanum lapidassent.

quas Vesontione Grandiontem abire compulerat, 4 Erat autem quarto ab urbe milliario quædam civitas, nomine videlicet Grandifons; in qua quidem civitatè multi hæretici confluxerant ad refugium, propter metum beati Germani, qui hæreticos omnes, quos invenire poterat, a civitate et patria extirpabat: ibique die et nocte dicti hæretici, sua iniqua consilia peragebant. Gloriosus igitur Germanus hæc audiens, de Chrysopoli exiit, et ad civitatem illam perrexit: ad cujus adventum per odium et invidiam exierunt, et ad persequendum eum adstipulati sunt.

insidiis ibidem appetitur, 5 Quid plura? intenderunt arcum suum, ut sagittarent in occulto Immaculatum *d*, id est, insidiabantur ei, ut eum morti traderent, si possent: verumtamen quia in aperto nocere B non audebant, disposuerunt ei insidias ponere. Erat enim quidam vicus in civitate, per quem ire et redire solebat: et cum Deus Famulum suum illum, veritatis pugilem, donativo gloriæ cælestis remunerare vellet, raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut fictio deciperet animam ipsius *e*.

ac tandem occiditur: 6 Et vere raptus; nam cum quadam die a civitate sero reverterentur, et per vicum illum, sicut solebat, transire vellet, illi miseri, qui arcum insidiarum tetenderant, quasi sagitta de occultis insidiarum prosilientes, sanctum Germanum orantem invenerunt: et dum oraret, audita est vox consolans eum; quod audientes hæretici *f* dicebant: magicam artem esse; alii vero dicebant, angelos confortantes: cujus gratia conversi sunt plurimi. Ipso orante, sagittaverunt eum et armis suis capite privaverunt: ita consummatus in brevi explexit tempora multa, placita enim erat anima ipsius.

caput sibi abscissum post necem arripit, indeque 7 Post hæc flexus caput suum inter brachia recepit: de quo multi obstupescentes fugeruut. Gloriosus itaque martyr Christi Germanus, et sacerdos Domini dilectissimus, inter amplexus caput habens, angelo duce et cælesti lumine præcedente, progreditur, super caput suum ferens C Spiritum sanctum, in similitudinem columbæ. Qui dum de vico exiisset, terra tremuit, et ceciderunt muri civitatis illius et turres *g*. Et, qui viderunt hæc omnia, dixerunt: Vere magnus est Dominus, quia talia operatur; vere amicus Dei erat hic: et conversi sunt populi multi.

id manibus gestans Balmam usque progreditur. 8 Qui cum ante ecclesiam beatorum martyrum Ferreoli et Ferrutii *h* accessisset, inclinavit se ibidem et indepertransiens circa Chrysopolim a latere desuper, ac ecclesiam et civitatem se inclinans, sine mora perrexit usque Balmam, declinavitque ad quamdam basilicam juxta majorem ecclesiam *i*, ibi enim fundaverat sanctimoniales, ibique obdormivit in Domino Jesu Christo. Cætera miracula causa brevitatis omittemus: ipse enim tanta sanctitate præpollebat, quod etiam spiritu prophetiæ plenus erat: omnes morbos a corporibus humanis expellebat, præstante Domino Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæculorum sæcula, amen.

ANNOTATA.

a *De hoc Sancto in Opere nostro ad diem 27 Julii actum est.*

b *Vide Commentarii prævii num.* 4

c *Sapient. cap.* I, ỳ. 4 *legitur:* Nec habitabit in corpore subdito peccatis.

d *Psalm.* 63, ỳ. 4.

e *Sapient. cap.* 4, ỳ. 11. E

f *Hæc Acta, cujus sectæ fuerint hæretici, qui sancto vitam ademerunt, non exprimunt; cumque quatuor prima Ecclesiæ secula plus quam 80 diversas hæreses effuderint, non est, cur cum Dunodo, sicarios hosce hæreticos Arianissimo potius, quam omni alia hæresi infectos fuisse, credamus.*

g *Mihi prorsus ignotum est, e quo antiquitatis monumento, antiquis geographis silentibus, biographus hic hauserit, Grandifontem, hodie pagum duabus leucis ab urbe Vesontionensi dissitum, olim civitatem turribus murisque fuisse munitam.* Frustra, *inquit Dunodus,* in illo pago murorum vel antiqui cujusdam ædificii vestigia quæsieris.

h *De iis Sanctis in Opere nostro ad diem 16 Junii, quo coluntur, actum est.*

i *Ex his biographi verbis dominus Perreciotus vult consectarium fieri, hæc Acta ante Balmensis civitatis conflagrationem, quæ* XII *seculo contigit, collecta fuisse:* Ista major ecclesia, *inquit,* certo erat devastata nunc ecclesia parœcialis S. Sulpicii, cujus limites, ut nuper fuit repertum, usque ad civitatis Balmensis muros sese extendebant: sicque tunc F temporis triplo major erat incombusta abbatiæ Balmensis ecclesia, quæ ipsi etiam hodie proxime adjacet: ab illo autem incendio semper abbatialis multo major S. Sulpicii hodierna ecclesia exstitit; inde manifestum fit, S. Germani Vitam ante illud tempus fuisse exaratam.

DE

AUCTORE C. B.

DE S. SISINNIO PATRIARCHA

CONSTANTINOPOLITANO

SYLLOGE

Anno CCCCXXVII. S. Sisinnius, quem soli Græcorum Fasti sacri hac memorant

Græcorum Fasti sacri, jam supra in S. Nectario num. 10 et 11 relati, qui hodie ut ibidem vidimus, Constantinopolitanum hunc patriarcham celebrant, hodie pariter Sisinnium, *Constantinopolitanum itidem patriarcham, de quo hic modo sumus acturi, commemorant; etsi autem hi omnes seu, ut singulos nominatim etiam hic exprimam, Synaxarium Sirmundianum, Græcorum Bibliothecæ Ambrosianæ Menæa Mss., Græcorum itidem magna Menæa excusa ac denique, quod vernacula Græcorum hodiernorum* B *lingua Maximus Margunius, Cytherorum episcopus, contexuit, Menologium, nullo plane elogio adhibito, id præstent, magna tamen Menæa excusa, ut Nectarium jam supra huc transcriptis, ita etiam* Sisinnium *duobus hisce, in quibus, ut apparet, ad* Sisinnii *nomen, veluti a verbo* σινιάζω, *Latine* cribro *seu* concutio, *deductum, frigide pro more suo poeta alludit, sequentibus ornant versiculis :*

Ἀσινὲς ἦραν πνεῦμα τὸ Σισινίου
Οὐ σινιασθὲν μηχαναῖς τῶν δαιμόνων.
Illæsum tulerunt Sisinnii spiritum,
Dæmonum artibus haud concussum.

Nec id tantum dicta Græcorum Menæa præstant, verum etiam brevem, qua per SS. Nectarii et Sisinnii *preces divina misericordia imploratur, orationem, a Margunio in laudatum, quod contexuit,* Menologium *etiam illatam, versiculis jam recitatis subjungunt.*

celebrant, quemque nihilominus rationibus hic adductis

2 *Laudata quidem Menæa anno demum* 1595 *fuerunt excusa; verum ea ipsa diutissime ante exstiterunt Mss., hæcque tum, ut modo excusa, pro recitando ecclesiastico officio solebant a Græcis adhiberi; ut sane, quin* C *apud hosce immemorabili cultu* Sisinnius *gaudeat, dubitandum non sit; cum autem sic habeat, non est, cur hic Sanctis haud accenseatur. Solis quidem jam supra memoratis Græcorum nullisque Latinorum Fastis sacris exstat inscriptus; verum id pariter locum quantum ad S. Nectarium obtinet, huncque tamen idcirco e Sanctorum numero haud excludendum, ostendunt, quæ supra, ubi de Sancto isto patriarcha Constantinopolitano tractavi, num. 10 et 11 disserui. Esset quidem, cur* Sisinnius, *cum Græci Sanctis subinde etiam indignos hacque ipsa die Arsacium, e Sanctorum numero, ut jam supra in Prætermissis monui, certo eradendum, accenseant, iis etiam, utut laudatis Græcorum Fastis sacris inscriptus, haud accenseretur, si indignus esse, qui honore hoc afficiatur, probari solide posset; verum nihil omnino, quo id vel utcumque (neque enim eo ignavia, Sancto a quibusdam imputata, conferre etiam, uti ex infra dicendis patescet, quidquam potest) probatum dari queat, invenio, contraque occurrit, quod dignum omnino esse* Sisinnium, *qui Sanctis annumeretur, ostendit. Lectori id ob oculos hic pono.*

3 *Cœlestinus Papa in epistola, ad Nestorium, qui* Sisinnio, *Attici successori, in sedem Constantinopolitanam successerat, anno* 431 *conscripta, apud Labbeum tom. 3 Concil. col. 353 sic scribit :* Aliquantis diebus Vitæ nostræ, post nefandum et sæpe damnatum dogma Pelagii atque cælestii, catholica fides quietem habuit, quando eos cum suæ opinionis sequacibus telis unitæ sententiæ Oriens Occidensque percussit. Denique sanctæ recordationis Atticus, catholicæ magister fidei et vere beati Joannis etiam ad ista successor, eos ita persecutus est pro rege communi, ut nec standi quidem E illic copia præstaretur. Mansit nos post ejus exitum solicitudo vel maxima, cum successor ipsius utrum etiam in ejus fide succederet, quæreremus; quia difficile est continuari, quæ bona sunt; nam sibi sæpe alternis vicibus adversa succedunt. Habuimus tamen post hunc, a quo eramus, continuo deserendi, sanctum Sisinium, celebratum simplicitate collegam, eam fidem, quam invenerat, prædicantem. Legerat profecto simplex sanctitas et sancta simplicitas, « Timendum magis, quam alte sibi esse « sapiendum. » Et alibi : « Altiora sectanda « non esse. » Et, iterum : « Si quis aliud prædi- « caverit, quam quod prædicavimus, anathema « sit. » *Adhæc idem Cœlestinus tomo Conciliorum proxime citato col. 365 in epistola, qua clerum populumque Constantinopolitanum adversus Nestorii hæresim præmunit, de Sancto nostro sequentem loquitur in modum :* Habuimus, hoc (*S. Attico*) decedente, collegam beatæ memoriæ Sisinnium, scientem quid possit gloriæ remanere, si integra et intemerata, quæ ad se usque pervenerant, catholicæ fidei ornamenta servaret. Intelleximus, ei nec columbæ simplicitatem, nec prudentiam defuisse serpentis. Flevimus, fratres carissimi, velut præscii futurorum, cito nos ejus præsidio F destitutos.

præstruque Cœlestini PP. de ejus jam mortui fide et virtute

4 *Ita summus Pontifex laudatus; cum sic autem in duobus hisce huc transcriptis textibus perillustre de* Sisinnii *jam mortui fide et virtute testimonium reddat, hinc sane, omnino dignum esse* Sisinnium, *qui Sanctis accenseatur, non immerito potest concludi, cumque, ut jam dixi, nullo ex capite possit probari contrarium, ego eum, utut solis Græcorum Fastis sacris inscriptum, Sanctis annumerandum Operique nostro* Sancti *titulo affectum inserendum existimari; quod hic monuisse contentus, modo ad ejus in episcopum Constantinopolitanum electionem progredior. Accidit hæc anno 426, uti tradit Marcellinus comes, in chronico, prout id a Panvinio est editum, pag. 63 sic scribens :* Indictione IX, Theodosio XII et Valentiniano II coss. Sisinnius, Vir sanctæ simplicitatis et simplicis sanctitatis, Constantinopolitanus episcopus factus est. *Tum porro seu anno 426 Constantinopolitanum episcopum factum esse* Sisinnium, *tradit pariter Hist. ecclesiast. lib. 7, cap. 26 Socrates, qui cum præterea*

testimonia ... in Opus nostrum inferimus, episcopus CPolitanus anno 426

AUCTORE C. B.

præterea et rationem, qua id acciderit, et diem, qua episcopus ordinatus fuerit is Sanctus noster, edoceat, lubet et ejus verba huc transcribere. Sequentia hæc sunt: Post obitum Attici ingens contentio de ordinatione episcopi exorta est, aliis alium postulantibus : quidam enim Philippum presbyterum cupiebant, quidam Proclum, qui etiam presbyter erat. Sed universus populus communi consensu Sisinnium optabat, qui et ipse presbyter quidem erat, non tamen in ulla intra urbem ecclesia constitutus, sed in suburbano Constantinopoleos, cui nomen est Elæa, presbyterii gradum sortitus fuerat..... Hujus autem Viri desiderio omnes laici flagrabant, tum quod pietatis nomine celeberrimus ubique esset, tum præcipue quod pauperibus fovendis etiam ultra vires suas incumberet.

die ultima Februarii legitime electus.

5 Prævaluit igitur studium laicorum, ordinatusque est Sisinnius pridie Kalendas Martii, consulatu proxime sequenti, qui fuit Theodosii B duodecimus et Valentiniani junioris augusti secundus. *Fuit itaque, uti e distinctis, quas Socrates hic suppeditat, notis chronicis perspicue intelligitur, anno 426 et quidem ultima Februarii die* S. Sisinnius *ordinatus Constantinopolitanus episcopus; quod autem ad rationem, qua id factum fuerit, jam spectat nihil quidem, quod, non dicam, illegitimam, sed vel suspectam reddat* Sisinnii *ordinationem, in jam datis Socratis verbis occurrit; verum, etsi sic habeat, eam tamen carpere et arrodere ausus est, qui, cathedram Constantinopolitanam ambiens,* Sisinnio, *uti hisce auctor ille prodit, fuerat postpositus, Philippus presbyter, e Sidensi in Pamphylia urbe, uti idem Socrates lib. 7, cap. 27 tradit, oriundus. Audi, qui hic statim post verba, proxime huc transcripta, loquatur.* Post hæc, *inquit,* Philippus presbyter, quoniam alter ipsi antepositus fuerat, ordinationem illam pluribus reprehendit in ea, quam conscripsit, Historia christiana; ubi et ordinatum simul et ordinatores perstringens ac præcipue laicos, ea dicit, quæ litteris mandare equidem nolim : neque enim ullo modo probare possum ejus temeritatem, qui talia scriptis suis prodere ausus fuerit. *Ita ille; cum autem, quæ Philippum con-*C *tra* Sisinnium *litteris mandasse scribit, ex invidia, uti satis innuit, dumtaxat profluxerint, non est sane, cur ob hæc, quam maxime etiam a Socrate improbata, an fuerit necne legitima* S. Sisinnii *ordinatio, revocetur in dubium.*

statim zelum suum contra hæreticos Messalianos ostendit;

6 *Sanctus porro statim post hanc, imo durante adhuc, a qua consecratus fuerat episcopus, Constantinopolitana, synodo ferventem adversus hæreticos Messalianos zelum, S. Attici, proximi decessoris sui, exemplum imitatus, ostendit. Colligitur id ex iis, quæ apud Photium in Bibliotheca, ab Andrea Schotto Græco-Latine edita, cod. 52 col. 39 et 40 occurrunt. Ibi enim, episcopis aliquot, qui vel de mox dictis hæreticis vel etiam contra hosce, in synodo Sidetana alteraque, a Flaviano, Antiocheno episcopo, congregata, damnatos, scripserunt, memoratis, sequentia isthæc produntur memoriæ :* Scripsit et Atticus Constantinopolitanus episcopis in Phamphylia existentibus, ut undique Messalianos veluti sacros ac detestandos exturbarent. Quin et idem ad Amphilochium Sidæ præsidentem similiter scripsit. Sisinnius item Constantinopolitanus et Theodotus Antiochenus communem D epistolam ad Berinianum et Amphilochium cæterosque in Pamphilia episcopos scripsere, cujus epistolæ hæc inscriptio est : « Deo carissimis « sacrorum collegis Beriniano et Amphilochio « omnibusque adeo in Pamphylia episcopis Si- « sinnius atque Theodotus et universa sancta « synodus, quæ Dei gratia in magna urbe Con- « stantinopolitana coacta est consecrandi gratia « Deo amantissimi episcopi Sisinnii jussu et « auctoritate pientissimi et Christo cari impe- « ratoris nostri Theodosii, salutem in Domino; » *ex hisce autem, quod dixi, colligi, est perspicuum. Nec dubitandum, quin, ut initio, ita etiam deinceps in quibuscumque ad ecclesiam suam spectantibus negotiis ac nominatim in arcendis ab hac hæreticis strenuum ac gnavum sese exhibuerit* Sisinnius.

etsi autem ignaviæ et accusatus a quibusdam fuerit,

7 *Socrates quidem, dum præclaram* Sisinnii *indolem lib. 7, cap. 28 exponit, sequentem ibidem de eo loquitur in modum :* Vir ob temperantiam quidem vitæque sanctitatem et ob E benignitatem erga pauperes celeberrimus; moribus vero simplex et affabilis ac proinde a negotiis alienus; quam ob causam molestus fuit negotiosis hominibus; apud quos in opinionem venit ignaviæ; *ita autem, Sanctum nostrum a negotiosis seu variis sese negotiis libenter implicare solitis hominibus ignavum seu socordem judicatum fuisse, haud obscure prodit.* Sed, *ait in Chronologica, quæ Operis nostri tom. 1 Augusti præfigitur, Patriarcharum Constantinopolitanorum Historia num. 190 Cuperus,* cum juxta Apostolum sapientia hujus mundi stultitia sit apud Deum, imprudens illud inquietorum hominum judicium honori tam præclari Præsulis nihil detrahet; nam qui puriore rerum spiritualium cognitione præditi erant, de tranquilla Sisinnii simplicitate aliter judicarunt. *Hæc ille, qui deinde, duobus, quos supra recitari, Cælestini Papæ textibus adductis, alterum præterea, ex ejusdem Cælestini, quæ apud Labbeum tom. 3 Concil. col. 1070 exstat, epistola, post Nestorii damnationem ad synodum Ephesinam scripta, desumptum sequentibusque hisce de S. Maximiano,* Sisinnii *post Nestorium successore, verbis* Talem successorem quærebat sanctæ memoriæ Sisinnii F beata simplicitas, ut locum suum non nisi sui similis obtineret; etenim melius agimus, si abstinentes jam ab illius sacrilegi *(hæretici videlicet), qui* Sisinnio *proxime successerat, Nestorii)* nomine, sedem vacasse dicamus, *conceptum, transcribit ac mox subjungit :* Ex hactenus dictis colligi potest, Sisinnium perperam a negotiosis hominibus ignaviæ accusatum fuisse, cum hæc omnia potius in eo tranquillam alacritatem et simplicem simulque prudentem agendi rationem commendent.

et suspectus e facto hic narrato

8 *Porro idem Cuperus, sancti nostri Antistitis existimationem e quorumdam, a quibus ignaviæ accusabatur, insulsa calumnia violari non posse, merito æstimans, hanc e Philippi presbyteri, qui, quemadmodum jam vidimus, cathedram Constantinopolitanam ambiens,* Sisinnio *fuerat postpositus, æmulatione seu invidia traxisse originem, sese suspicari, tandem etiam non obscure insinuat. Verum Socrates lib. 7, cap. 28 sic scribit :* Mortuo Cyzicenorum episcopo, Sisinnius Proclum urbis illius episcopum ordinavit. Sed dum ille

A ille eo profectionem parat, præverteutes eum Cyziceni, Dalmatium quemdam, monasticæ professionis virum, sibi episcopum constituerunt, idque ab illis factum est, contempta lege, qua sancitum est, ne præter sententiam episcopi Constantinopolitani ulla fiat sacerdotis ordinatio. Porro legem istam adeo neglexerunt, quod solius Attici personæ hæc prærogativa concessa esse videretur. Mausit igitur Proclus, propriæ quidem ecclesiæ administratione spoliatus, in ecclesiis vero Constantinopoleos concionando maximam gloriam adeptus est; *ita historiographus laudatus; Valesius autem in hæc ejus verba ac præcipue in legem, quam memorant, sic observat:* Quænam fuerit ea lex et a quo lata, incertum est. Ego imperialem legem fuisse existimo, qua cautum fuerat, ne Cyziceni præter consensum Attici, Constantinopolitani episcopi, episcopum ordinarent.

haberi forsan merito potuerat.

9 Nam, si id in concilio episcoporum statutum fuisset, canonis vocabulo potius quam legis uteretur Socrates. Eam legem, mortuo B Attico, Cyziceni insuper habuerunt. Dicebant enim id privilegium specialiter Attico concessum fuisse, nec ad successores ejus pertinere. Verum fallebantur. Diu enim ante Atticum Constantinopolitani episcopi Cyzicenis præsules dederant. Nam Constantii temporibus Eudoxius, episcopus Constantinopoleos, Eunomium Cyzici ordinarat episcopum. *Jus itaque, uti ex hisce jam recitatis Socratis et Valesii verbis apparet, in demortui Cyzicenorum episcopi locum sufficiendi alium* S. Sisinnio, *veluti Constantinopolitano episcopo, competebat, aut certe Cyzicenis novum sibi absque ejus consensu constituere episcopum haud licebat. Cyziceni quidem, soli Attico, non autem ejus successoribus, ut absque ejus consensu Cyzicenorum episcopus creari non posset, fuisse concessum putabant aut certe prætexebant; verum perperam, ait Valesius; cum autem, uti hinc, si assentiendum auctori huic sit, consequitur, Cyziceni episcopum a* Sisinnio *jam ordinatum rejicere aliumque sibi constituere, absque summa* Sisinnii *injuria haud potuerint, neque tamen, ut apparet, hic quidquam, quo vel Cyzicenis sese opponeret, vel* C *sedis suæ jus læsum vindicaret, hunc egerit, hinc forsan non tantum a negotiis alienior, sed et ignavus fuerit a nonnullis existimatus. Et vero ex hujusmodi agendi ratione, nisi forsan hanc legitima quapiam de causa fuerit secutus, ignaviæ saltem suspectus haud prorsus, ut apparet, immerito potuit videri.*

ob ea tamen, quæ hic adduuntur, suspicioni isti eximendus videtur,

10 *Verum quid si Cyziceni constituendi episcopi jus, quod sibi competere* Sisinnius *primum putarat, haud sat certum ac fundatum exstiterit, itaque rem habere ipsemet haud dudum post deprehenderit? Diu quidem ante Atticum Cyzicenis datos fuisse ab episcopis Constantinopolitanis antistites, Valesius verbis supra huc transcriptis affirmat; verum id Eunomii, qui Constantii temporibus ab Eudoxio, Constantinopolitano episcopo, ordinatus fuit Cyzicenorum episcopus, exemplo haud recte probatum dat; legitime enim ab Eudoxio ordinatum fuisse Eunomium, nemo facile credet qui quæ de hujus ordinatione Socrates Hist. Ecclesiast. lib. 4, cap. 7, et Theodoretus lib. 2, cap. 35 scribunt, expenderit. Quare, si re ipsa forsan, uti e jam dictis concludi posse videtur, Cyzicenis dandi episcopi jus haud habuerit* Sisinnius, *enimvero, hisce sese non opponendo lite nec, quod contempto, quem ordinarat, Proclo, Dalmatium sibi adscivissent episcopum, haud intentando, ignaviæ non insimulandus suspectusve habendus, sed potius, quod ita sese nihil, quod æquitati contrarium videri posset, velle ostenderit, laudandus fuisse videtur. At hæc Cyzicenorum ordinandi episcopi jus undequaque etiam certum habuisse credatur* Sisinnius, *fieri tamen potest, ut id non præ ignavia, sed præ pacis servandæ rixarumve vitandarum studio haud vindicarit. Verum sive ex agendi cum Cyzicenis, quam* Sisinnius *tenuit, ratione, sive e Philippi presbyteri invidia, sive alia demum quacumque ex causa ortum sit, ut in ignaviæ opinionem apud aliquos venerit, in* Sisinnio *equidem, quæ de eo Cælestinus Papa supra huc* E *transcriptis verbis scribit, non ignaviam, sed tranquillam potius, ut Cuperus ait, alacritatem simplicemque ac prudentem agendi rationem commendant.*

auctore C. B.

11 *Nec dubitare illa ipsa sinunt, quin is Sanctus noster, ut strenuum ac vigilem pastorem decuit, Constantinopolitanam sibi creditam ecclesiam, quamdiu ei præfuit, gubernarit.* Flevimus, *inquit in supra citatis ad clerum et populum Constantinopolitanum litteris Cælestinus,* fratres carissimi, velut præscii futurorum, cito nos ejus (*Sisinnii nimirum, haud diu admodum post obtentum Constantinopolitanum episcopatum vita functi*) præsidio destitutos; *fuisse autem Cælestinum, quod* Sisinnii, *e vivis cito erepti, præsidio esset destitutus, fleturum, si ignarus duntaxat is exstitisset, nec, ut decebat, ecclesiam Constantinopolitanam gubernasset, in animum quis inducat? absit itaque, ut vel ignaviæ merito insimulatus fuisse vel ecclesiam Constantinopolitanam haud recte administrasse* Sisinnius *credatur. Verum haud diu, quemadmodum vel e jam dictis nemo non intelliget,* F *tam bono pastore gavisa est Constantinopolitana ecclesia, utpote eo, cum biennium nondum in episcopatu explesset, orbata, ut Socrates Hist. Ecclesiast. lib. 7, cap. 28 testatur his verbis:* Sisinnius autem, cum in episcopatu nondum biennium explevisset, ex hac luce migravit, Hierio et Ardaburio consulibus, die nono Kalendas Januarii, *seu anno Christi* CDXXVII, *die* XXIV *Decembris; ut, cum e supra dictis anno* CDXXVI, *die ultima Februarii sedem Constantinopolitanam Sanctus noster ascenderit, hanc anno uno, mensibus novem ac diebus quatuor supra viginti occuparit, atque proinde auctores, qui annis duobus episcopatum ejus definiunt, de annis incompletis debeant indubie intelligi.*

gregemque suum per annum, quo obiit 427 recte gubernavit.

AUCTORE J. B.

D

DE S. PLACIDIA VIRGINE

VERONÆ IN ITALIA

SYLLOGE

S. Placidiæ apud martyrologos memoria et cultus sacer : fueritne Valentiniani filia? Incerta obitus epocha.

FORTE ANNO CCCCLX. S. Placidia.

Sanctam Placidiam *Veronæ, clarissimæ Venetorum in Longobardia sub patriarchatu Aquileiensi civitati, Romanum Mrl. ad hunc diem his verbis adscribit:* Veronæ sanctæ Placidiæ virginis. *Nomen ejus Sanctorum Fastis, paulo antiquioribus, inscriptum* B *nusquam reperi ; ex recentioribus vero martyrologis Maurolycus ac diem* XV *Octobris, de eadem ita habet :* Apud Veronam, sanctæ Placidiæ virginis sanctissimæ, Valentiniani imperatoris filiæ. *Maurolyco consonant, servato eodem annuntiationis die, Felicius in Martyrologio Italico, Grevenus, et Molanus in Auctariis Usuardinis apud Sollerium pag.* 503. *Petrus quoque de Natalibus lib.* 12 *in Catalogo Idibus, seu diei* XV *Octobris festum* S. Placidiæ *illigat ; contra* XI *Galesinius, Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Brautius in Martyrologio Metrico, et Tamayus in Martyrologio Hispanico. Fuerit fortasse olim* S. Placidia *apud Veronenses Idibus Octobris culta ; dein vero* V *Idus Octobris, quo die festum ejus etiam signatur in Mrl. Romano, Benedicti XIV auctoritate novissime edito.*

sacro quidem cultu

2 *Sacrum* S. Placidiæ *apud Veronenses cultum duo maxime probant monumenta antiqua, tabella nempe marmorea ecclesiæ S. Stephani muro affixa, et ordo quidam ecclesiæ cathedralis Veronensis,* Carpso *dictus, in qui-* C *bus* S. Placidia *inter Sanctos, Veronæ cultos, numeratur : hunc illustrissimus Scipio Maffeius lib.* XI *Historiæ Veronensis col.* 343 *inter annos* 900 *et* 1200 *a quodam Stephano, sacerdote et cantore, compilatum conjicit : illam seculo* XI *vel* XII, *aut forte etiam citius confectam suspicatur col.* 342. *Memoratis porro sanctis episcopis Veronensibus, quorum corporibus ecclesia S. Stephani gloriatur, Simplicio, Petronio, Innocentio, Felice, Salvino, Theodoro, Senatore, Probo, Andronico, Mauro et confessore Mama, mox sequitur hæc de* S. Placidia *mentio :* Atque virginis Cristi venerabilis Placidiæ. *Qui integrum tabulæ textum volet, adeat tom.* 6 *Septembris pag.* 24, *ubi illum ex Onuphrio Panvinio transcriptum inveniet : aut Blancolinum tom.* 1 *de Ecclesiis Veronensibus pag.* 13, *ubi ipsammet tabulæ, litterarumque formam expressit. Consonat utrobique inscriptio, si Panvinianam hoc modo,* et ceterarum innumerabilium Sanctarum ; *alteram autem isto,* seu et ceterorum innumerabilium Sanctorum *et, uti opinor, accuratius terminari, exceperis.*

3 *Cetera, quæ ad* S. Placidiæ *cultum ac reliquias spectant, in Episcoporum Veronensium antiquis Monumentis, a Raphaele Bagata, et Baptista Peretto editis, pag.* 29 *et seq. sic explicantur.* S. Placidiæ virginis corpus requiescit in ecclesia S Stephani Veronæ, ut (*supple :* patet) ex Lectionario antiquo ecclesiæ cathedralis, ex Martyrologio dictæ ecclesiæ cathedralis, ex lapide marmoreo, de quo supra, ubi de S. Andronico, ex tabula vetusta ex membranis, E de qua ubi de S. Alexandro, ex Francisco Corna, et ex tabula Sanctorum die XI Octobris. *Recitatis deinde mox expressis Maurolyci verbis, ita pergunt :* In festo S. Placidiæ et per Octavam in ecclesia S. Stephani conceditur indulgentia viginti dierum pro criminalibus et de medietate partis venialium, ut ex tabula vetusta ex membranis in sacrario S. Stephani, de qua supra. Ejus Vita describitur in Lectionario antiquo ecclesiæ cathedralis, sed non tota : quæ completa describitur in libro vetusto ex membranis in ecclesia S. Stephani, et in libro 9, cap. 70 Petri de Natalibus, episcopi Equilini. Quomodo corpus S. Placidiæ repositum sit in una eademque arca simul cum corpore S. Simplicii, episcopi Veronensis, quæ servit pro stipite altaris, erecti in honorem S. Simplicii et S. Placidiæ, dictum est supra, ubi de Simplicio. Festum S. Placidiæ virginis apud ecclesiam Veronensem celebratur sub simplici Officio, ex consuetudine die XI Octobris. *Reliquiarum in ecclesia S. Stephani servatarum enumerationem instituunt pag.* 4 *et* 5, *et* S. Placidiam Reginam *appellant ; de situ vero corporum S. Simplicii et* S. Placidiæ *ita loquuntur :* Item a capite arcæ F S. Placidiæ versus sero corpus S. Simplicii, episcopi Veronensis..... Item corpus S. Placidiæ in arca ejus. *Non ita tamen hæc verba accipienda sunt, ut nusquam alibi illius Virginis reliquiæ conservari putentur : nam ex iisdem portiones aliquot servari Veronæ in ecclesiis S. Catharinæ virginis et martyris, S. Martini, S. Michaelis ad Portas, et anno* 1550 *die* 20 *Februarii aliquot* S. Placidiæ *ossa ex eorum arca sumpta fuisse per Joannem, ecclesiæ S. Stephani archipresbyterum, in Indice reliquiarum in ecclesiis Veronensibus servatarum, iidem auctores tradunt.*

apud Veronenses gaudet.

sed, quod Acta ejus.

4 *Quod autem ad Acta* S. Placidiæ, *de quibus supra ab illis facta est mentio, attinet, en illa, uti apud Petrum de Natalibus loco citato sunt exarata.* Placidia virgo fuit filia Valentiniani imperatoris et Eudoxiæ augustæ, filiæ Theodosii Magni. Quæ, spreto seculo, adhæsit aviæ suæ Gallæ Placidiæ, jejuniis, eleemosynis intenta. De hujus sanctitate cuidam seni revelatum est, quod ejus meritis soror ipsius Placidiæ, Honoria nomine, a gra-

vissima

A vissima infirmitate liberata fuisset. Qui et visa Eudoxiæ, ipsius matri, rettulit. Et ex tunc mater filiam in devotione habere cœpit. Cum autem Placidia cum utroque parente et avia Galla Ravennam navigio veniret, gravissima in mari tempestas exorta est. Qui omnes beato Joanni Euangelistæ pro eorum liberatione voverunt basilicam construendam. Statimque idem beatus Apostolus eisdem apparuit, et, tempestate sedata, incolumes ad portum perduxit. Regina ergo Galla ei apud Ravennam ecclesiam fabricavit, in qua sanctus Joannes eidem augustæ et Barbaciano presbytero apparuit, et sandalium suum pro reliquiis illis dimisit, ut supra actum in Gestis Barbaciani pridie Cal. Januarii. Post aliquod autem tempus Placidia Hierosolymam perrexit, ubi lustrans loca sancta biennium exegit. Et deinde per Venetiam Veronam venit, ibique cuidam Drutæ, filiæ Orabilis, nobilis matronæ, surdæ et mutæ auB rium et linguæ facultatem concessit: ubi et in Christo dormivit, sepulta in ecclesia S. Stephani, via Tridentina, Idibus Octobris, signis coruscans.

uti et alia quædam, perperam aiunt,

5 *Plurima civitatis Veronensis cum incendiis, direptionibusque, etiam domesticis, tum populorum barbarorum devastationibus monumenta periisse, in Præfatione sua laudati scriptores non immerito conqueruntur: sed dolendum pariter est, accidisse sæpenumero, ut posteriorum temporum scriptores, dum resarcire antiqua damna voluere, Sanctorum gesta fabulis erroribusque deturparint, atque ad hunc modum damna damnis cumularint.* S. Placidiæ *Acta (si tamen hoc ea nomine compellare liceat) ea labe non fuisse immunia, paucis ostensum imus. Ac primo quidem Eudoxia,* S. Placidiæ *mater, quæ hic Theodosii Magni filia fuisse dicitur, non hujus, sed Theodosii Junioris filia fuit, nata an.* 422: *sic enim habet Marcellinus in Chronico Indictione 5 ad consulatum Honorii* XIII, *Theodosii vero* X: Theodosius imperator Eudoxiam filiam genuit; *quo item teste, Theodosius Magnus anno* 395 *Mediolani ex hac vita decessit. Dein Galla Placidia, cum maris tempestate jactata est, ac templum S. Joanni Apostolo Ravennæ exstruendum vovit, comites habuisse* C *dicitur Valentinianum, uxorem ejus Eudoxiam, et utriusque filiam* Placidiam. *Obtigit ea tempestas Gallæ Placidiæ, cum Constantinopoli, quo a fratre Honorio imperatore ob dissidia missa fuerat, in Italiam rediit anno* 425: *at Valentinianus, natus anno* 419, *teste Marcellino, quinquennis tantummodo tunc erat, Eudoxia vero triennis; imo anno dumtaxat* 437 *Valentinianus Eudoxiam secundum Marcellinum in uxorem duxit, ac proinde* Placidia, *Valentiniani filia, utpote nondum nata, aviæ suæ itineris comes esse non potuit. Quod de sandalio S. Joannis scribit, res enimvero mira est, nec creditu facilis, quæ discuti uberius poterit, cum de S. Barbatiano, ad quem propius attinet, ad diem* 31 *Decembris agetur.*

Valentiniani III

6 *Denique* S. Placidia, *Veronæ culta, neque Valentiniani III filia, quod passim, qui de ea scribunt, affirmant, neque Honoriæ soror fuit; quandoquidem illa apud Veronenses Virginis titulo gavisa cultuque perpetuo fuerit;* Placidiam *autem, Valentiniani III filiam, Olybrio consuli, ac dein anno* 472, *licet exiguo temporis spatio, imperatori constet fuisse nuptam ex Evagrio lib. 2 cap. 7, ubi, interprete Henrico Valesio, ita loquitur:* Urbe incensa, et cunctis opibus direptis in Africam (*Geizericus Wandalorum rex*) reversus est, Eudoxiam (*Valentiniani III viduam*) cum duabus filiabus secum abducens. Ex his majorem natu, Eudociam nomine (*quam* Honoriam *Petrus de Natalibus supra nominat*) Hunerico filio suo (*non Transmundo, ut scribit Panvinius Antiquitatum Veronensium lib. 4 cap.* 19) conjugem dedit. Juniorem vero Placidiam nomine, una cum matre Eudoxia, aliquanto post cum regio cultu ac satellitio Byzantium misit, ut Marcianum imperatorem placaret.... Cæterum Placidia jussu Marciani nupsit Olybrio, qui inter senatores Romanos nobilissimus habebatur, et capta urbe Roma (*anno* 455) Constantinopolim se receperat. *Idem quoque testatur Procopius lib.* 1 *de bello Vandalico cap.* 5 *et Cyrillus Schytopolitanus in Vita S. Euthymii abbatis, inter Analecta Græca a monachis Benedictinis congregationis S. Mauri Parisiis anno* 1688 *edita, pag.* 64 *Olybrium vocat* generum filiæ *Eudociæ, Theodosii Junioris viduæ.*

uxorem J B

E

imperatoris filia

7 *At vero, inquiunt nonnulli, sic Olybrio juncta fuit, ut tamen integrum virginitatis decus illibatumque servarit: habuit, fateor, Placidia, Valentiniani III filia, insigne S. Pulcheriæ imperatricis, quod ea in re imitari posset, exemplum: at, quo minus id illam reipsa imitatam fuisse, credam, obstat Procopius lib.* 1 *de Bello Persico cap.* 8, *ubi Areobindi ducis his verbis meminit:* Quatuor erant *belli imperatores*: Areobindus, Olybrii, qui Occidentis imperium paucis ante annis tenuerat, gener, ac tum temporis magister militum per Orientem. *Obstat Chronicum Alexandrinum, quod, a Radero editum, pag.* 743 *ita habet:* Olybrius Romam missus a Leone imperatore coactus ibi imperator inauguratur, ducta uxore Placidia illa a barbaris e servitute liberata. Hi extruxerunt D. Euphemiæ ecclesiam, quam Olybrii dixere. Creavit Olybrius ex Placidia Julianam, conjugem Areobindi, magni illius herois, qui in Perside singulari certamine cum hoste est congressus. Ex qui-F bus natus est Olybrius junior, *qui consul signatur in Fastis consularibus apud Petrum Relandum ad annos* 491 *et* 526, *in chronico vero Alexandrino Olympiade* 317, *Indictione* XIV, *et Olympiade* 326, *Indictione* IV.

non fuit;

8 *Obstat denique Cyrillus Schytopolitanus, qui in Vita S. Sabæ apud Coteleriam tom.* 3 *Monumentorum ecclesiæ Græcæ pag.* 303 *Julianam patriciam,* Valentiniani imperatoris neptem *vocat: Quæro an ex Eudocia, an ex Placidia? Prolem enim masculam Valentiniano fuisse, nusquam proditum legi. Non ex Eudocia, quæ primum quidem a Maximo tyranno filio suo Palladio uxor data, sed utroque mox interempto, captiva cum matre Eudoxia et sorore Placidia in Africam a Genserico abducta est, ubi illius filio Hunerico in uxorem cessit. Rediit illa quidem sub annum* 472, *virum Arianum exosa, arrepta clanculum fuga, in Orientis imperium; sed nullis liberis comitata (quantum quidem ex Theophane, Parisiis anno* 1655 *edito, pag.* 102 *colligere est) obiitque non diu post. Non ex Honorio supra memorata: hæc enim alia non est ab ea, quæ a Procopio aliisque vocatur Eudocia: de ea quippe ita legitur in Chronico*

AUCTORE J. B.

nico Alexandrino pag. 741 Honoriam retinuit Gensericus filio suo Hunerico desponsam. *Reliquum igitur est, ut Juliana patricia ex Placidia Valentiniani filia sit nata ; id quod pariter in Diagrammate* IV *Genealogico Valentiniani I apud Lambecium tom. 2 Bibliothecæ Cæsareæ pag.* 585 *videre est. Quibus accedit, arduum creditu captuque videri, antiquiora ecclesiæ Veronensis monumenta decaptivitate* S. Placidiæ, *quam ignorare Veronenses non potuere, nihil plane meminisse ; nihil de condito ejus opibus Constantinopoli S. Euphemiæ templo,* Olybrii *dicto ; nihil de facultate eligendi, quem vellent, episcopum Carthaginensibus catholicis partim ob ejus preces ab Hunerico, teste Victor Vitensi, concessa ; quæ sane ad ejus laudes plurimum contulissent; captu, inquam, arduum est, alto hæc fuisse involuta silentio, si nimirum eadem, quæ Placidia, Valentiniani III filia, fuisset. Victoris Vitensis lib. 2. Persecutionis Wandalicæ num.* 1 *apud Ruinartium hæc verba sunt :* Dedit autem *(Hunericus)* licentiam,
B Zenone imperatore atque Placidia, relicta Olybrii, rogantibus, ut Carthagineusis ecclesia sibi, quem vellet, episcopum ordinaret, quæ jam per viginti quatuor annos tali ornamento fuerat destituta.

9 *Quisquis ista perpenderit, mecum, ut opinor, statuet, floruisse quidem apud Veronenses seculo* V *morum sanctimonia* S. Placidiam *virginem ; sed virtutes ejus resque gestas temporum lapsu rerumque vicissitudine fuisse ex hominum memoria magna ex parte deletas : ipsam vero posterioribus seculis pro Valentiniani III filia haberi cœptam esse ea solum de causa, quod eodem utraque seculo vixerit, idemque nomen habuerit ; id quod etiam indicare videtur Scipio Maffeus lib.* XI *Hist. Veronensis col.* 345 *scribens,* S. Placidiam, *Valentiniani filiam* olim *creditam ob nominis congruentiam. Quo anno in viris esse desierit, dicendo non sum : signari tamen annum* 460, *Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ, et Castellanum in Martyrologio universali nimirum secutus ; etsi, si* S. Placidia *Valentiniani III, ut Ferrarius credidit, filia fuerit, eam ad annum ut minimum circiter* 481, *quo Eugenius Carthaginensis episcopus est ordinatus vitam produxisse, ex Victore Vitensi mox laudato sit certum. Obiisse* S. Placidiam *anno* 495 *La Hier in Menologio SS. Virginum scribit : at, cum nullum dicti sui testem proferat, ex conjectura id abs illo factum arbitror.* E *Nihilo plus certi de die, quo ex hac vita ad beatam transiit, dixero; his, ut supra dictum est, ad diem Octobris* XI, *aliis ad* XV *ejus mentionem facientibus, et Francisco Tinto, sed pariter absque rade ac teste, eam die* 2 *Octobris mortales exuisse exuvias, affirmante.*

neque sat certus est, quo obierit aut annus, aut dies

DE S. EUPILIO EP. CONF.

COMI IN ITALIA

C. B

SYLLOGE

E Martyrologiis ac præcipue a Comensibus Annalibus.

ANNO CIRCITER DXXXVII.

S. Eupilius, qui Comi, contra ac Ferrarius hic insinuare videtur,

Inter *Comensis seu Novocomensis ecclesiæ episcopos, quorum jam plures sanctitate illustres in Opus nostrum intulimus, ab Ughello Italiæ sacræ tom.* 5 *nonus ordine numeratur* S. Eupilius *seu, ut etiam vocatus invenitur,* Euplius. *Hunc hodie sequenti isthoc elogio,* Eupilius episcopus Comensis IX. S. Eutychio successit in episcopatu. Is Germanus natione ex Ultrajectensi urbe originem duxit. Qui in Italiam veniens, cum vitæ probitate, doctrina et moribus excelleret, S. Eutychio meruit in ecclesia Comensi subrogari. Quam ecclesiam sic pie administravit, ut non sine Sanctitatis opinione decesserit V idus Octobris. Cujus corpus in æde S. Abundii conditum est, *Ferrarius in Sanctorum Italiæ, quem anno* 1613 *typis vulgavit, Catalogo exornat ; verum elogio mox subjungit Annotationem, sequentibus hisce de Sancto nostro verbis conceptam :* Post annum Domini D vixisse ecclesiæque Comensi præfuisse ex conjecturis videtur, qui non multis abhinc annis in tabulas referri ac in ecclesia Comensi celebrari cœpit. *Ad hæc Comensibus episcopis, de quibus,* licet inter Sanctos habiti sint, ecclesia Comensis, *ut ait,* nullum recitat Officium, *idem Ferrarius in nova sua in Martyrologium Romanum Topographia, anno* 1609 *excusa,* S. Eupilium *accenset ; hinc autem, an ante celeberrima Urbani VIII decreta, quibus ne servis Dei, Sanctorum aut Beatorum albo ab* F *Ecclesia nondum adscriptis, nec cultu ecclesiastico centum amplius annis ante annum* 1634 *affectis, honores Sanctis proprii deferantur, est cautum, cultu ecclesiastico Comi a tempore, centum amplius annis dictum annum* 1634 *prægresso,* Eupilius, *qui nullis Fastis sacris antiquis inscribitur, fuerit gavisus ac proin in Opere nostro locum jure sibi vindicet, initio dubitari.*

2 *Verum hanc dubitationem mihi ademit Primus Aloysius Tattus Novocomensis, congregationis Somaschæ theologus ac sacri officii consultor. Hic enim in Novocomensi suo, quod anno* 1675 *edidit, Martyrologio* S. Eupilium *hodie his verbis celebrat,* Novocomi S. Eupilii episcopi et confessoris ad aram propriam in ecclesia D. Abundii; qui Novocomum adveniens, cum vitæ probitate, doctrina et moribus excelleret, S. Eutychio meruit subrogari ; ecclesiæ autem Comensi tanta religione præfuit sub ærumnoso Gothorum imperio, ut ex hac vita decedens cooptari inter cælites

a tempore immemorabili, ut Sanctus.

A cælites meruerit, *ac deinde in iis, quæ brevi huic elogio mox subnectit*, S. Eupilii *corpus, quod Comi in ecclesia, SS. Apostolorum Petri et Pauli primo ac deinde S. Abundii dicta, prope hujus tumulum fuerat sepultum, postea ad altare, sub proprio* Eupilii *nomine seu potius, ut idem auctor in sacris civitatis Comensis Annalibus, anno* 1663 *vulgatis, lib.* 7, *num.* 91 *et* 130 *docet, sub* S. Eusebii, *Novocomensis itidem in Opus nostrum ad* XXII *Maii diem jam illati episcopi, et* S. Eupilii *nominibus in eadem ecclesia sacrum, fuisse translatum, affirmat; cum autem altare illud jam inde ab anno* 1095, *uti infra docebo, fuerit consecratum, enimvero e modo dictis, fuisse* S. Eupilio *honores Sanctis proprios jam inde a pluribus ante annum* 1634 *seculis ac proin a tempore ante hunc immemorabili delatos, fit perspicuum. Verum an hi e solo, quod sub S. Eusebii simul et* S. Eupilii *nominibus consecratum esset, altari constitere?*

colitur, Germanusque potius, quam Afer

3 *Natalitium* S. Eupilii *diem, seu* XI, *quo obiisse creditur, Octobris, fuisse etiam Comi solenni ritu ab immemorabili ante annum* 1634 *tempore quotannis, et quidem non interrupte, celebratum, fas est colligere ex iis, quæ laudatus Tattus in Martyrologio et Annalibus citatis tradit. Verum, quo ratione et via procedamus, convenit, ut de loco Sancti natali temporeque, quo sedem Comensem obtinuerit ac deinde obierit, sermonem prius quam hæc adducantur in medium, instituamus. A loco natali incipio. Uticæ, quæ maritima est Africæ in Mauritania civitas,* Biserta *modo appellata, natum esse* S. Eupilium, *Ballarinus in chronologico suo civitatis Comensis Compendio pag.* 99 *affirmat; verum, ait mox iterum memoratus in dictis ejusdem civitatis, patriæ suæ, Annalibus lib.* 7, *num.* 111 *Tattus, ab omnibus nostris constanter creditus fuit* Eupilius *esse Germanus, solumque sese offert difficultas, ut, quænam inter multas Germaniæ civitates patria ejus sit, inveniatur. Qui saniori judicio de Sancto loquuntur, eum ex urbe* Utechia *seu* Utichia *faciunt oriundum; verum qua in provincia sita sit urbs ista, nullus edicit, si unum exceperis Ferrarium,*
C *qui, nullum Germaniæ locum particulari illo nomine a geographis appellatum inveniens, eam esse civitatem illustrem Ultrajectum, Belgice* Utrecht, *quæ unius ex amœnis illis Belgii seu Germaniæ Inferioris provinciis caput est, acute (verba ejus num.* 1 *hac transcripta videsis) conjectat. Vere nec* Utechia, *nec* Utichia *vel, ut in uno episcoporum nostrorum Catalogo legimus,* Nitecchia, *Germaniæ locus ullus a cosmographis invenitur appellatus; quare, similitudinis, quæ inter nomen* Ultrajectum, *Belgice* Utrecht, *nomenque* Utechia *seu* Utichia, *unde* Eupilius *ortus traditur, intercedit, ratione habita, haud gravate propendemus, ut Ultrajectum esse* Eupilii *patriam cum Ferrario arbitremur.*

exstitisse videtur, anno, ut fertur, 532 factus episcopus,

4 *Ita fere quantum ad substantiam laudatus Tattus, mox etiam adjungens, eos, qui Germaniæ civitatem,* Utichiæ *nomine distinctam, haud reperientes,* Eupilium *idcirco Uticæ, quod nomen similitudine pariter ad* Utichiæ *seu* Eutechiæ *nomen accedit, natum dixerunt Afrumque adeo fecerunt, non animadvertisse,* S. Eupilium *natione Teutonem ac porro in Germania natum, communi consensu ab historiographis antiquioribus asseverari. Verum etsi quidem ab antiquitate, quos hic memorat, historiographos Tattus commendet, haudquaquam tamen, quando floruerint, edicit; cum autem sic habeat, merito in dubium, an ab Eupilii ætate remotiores, quam ut, quæ de eo narrant, habere potuerint probe perspecta, haud vixerint, revocari potest; quare, etsi quidem, Eupilium in Germania potius, quam in Africa natum, illorum fide credendum appareat, rem tamen minime certam opinor. Brautius interim Eupilium natione Germanum facit, utpote de eo in Martyrologio suo poetico hodie sic canens:*

AUCTORE C. B.

Eupilium Germana parens produxit alumnum,
Comensis patrem læta recepit humus.

Nec certum etiam est, quandonam Eupilius *factus sit Comensis episcopus; attamen, cum S. Eutychius, ad* V *Junii diem, quo colitur, in Opus nostrum jam illatus, proxime ante* S. Eupilium *sedem Comensem occuparit annoque, ut ibidem cum Tatto, qui nihil tamen certi de eo affirmari posse fatetur, statuitur,* E *532 diem extremum clauserit, nihil propius est, quam ut, qui ei in sedem Comensem proxime successit, hanc circa eumdem annum 532 occupare incepisse dicatur.*

anno circiter 537 obiit,

5 *Et vero tunc Eutychio in episcopatum Comensem successisse* Eupilium, *Ughellus Italiæ sacræ tom.* 5 *in epp. Com. affirmat. Nec ob eo in Martyrologio suo Comensi dissentire censendus est Tattus; etsi enim hic, Comensi ecclesiæ* sub ærumnoso Gothorum imperio *præfuisse* Eupilium, *ibidem verbis num.* 2 *huc transcriptis dicat, sic tamen, cum imperium illud ab anno* 476 *usque ad annum* 554 *in Italia tenuerit, haudquaquam certe Ughello, qui* Eupilium *anno* 532 *episcopum Comensem creatum scribit, adversatur. Porro haud certius annus, quo Sanctus obierit, quam quo sedem Novocomensem occupare inceperit, determinare potest. Alios anno* 539, *alios contra anno* 535 *Sancti obitum innectere, Tattus jam sæpius laudatus in memoratis Patriæ suæ Annalibus lib.* 7, *num.* 129 *præfatus, nec hosce, nec illos auctoritate sat firma inniti ac proin priorum quidem parum certam, posteriorum vero admodum dubiam esse opinionem, affirmat; cum autem nihil omnino, quo opinio-* F *num illarum alterutra reddatur certa, occurrat, nec inepte Sanctus, sive interim anno, pro quo Ballarinus et Ughellus locis supra citt. stant,* 535, *sive anno, qui scriptoribus, a Tatto laudatis, præplacuit,* 539 *diem extremum clauserit, anno circiter* 537 *obiisse dici queat, hinc supra tempus, quo Sanctus ad Superos migrarit, utcumque designare volens,* anno circiter 537 *in margine adscripsi, etsi interim præfracte iis, qui vel cum Castellano* Eupilium *aliquanto citius, quam anno* 535, *vel serius etiam, quam anno* 539 *obiisse contenderint, refragari nolim. Ad ea modo, quæ Sancti nostri morte posteriora sunt ac ad eum quocumque etiam modo spectant, progrediamur.*

sepulturque in S. Abundii post ibidem ad altare proprium est translatus, sub quo hoc,

6 *Fuisse* S. Eupilium *Novocomi in SS. Apostolorum Petri et Pauli ecclesia, postea S.* Abundii *dicta, prope decessorum suorum corpora sepultum, indeque post ad proprium S. Eusebii etiam nomine insignitum ac in eadem, ut Tattus locis supra citt. docet, ecclesia situm altare, sub quo hodieque ex infra dicendis servatur, translatum fuisse, scriptores omnes, qui de*

auctore C. B

de hoc argumento loquuntur, unanimi consensu memoriæ produnt; verum nullus est, qui, quandonam translatio ista facta sit, edicat. Ballarinus quidem, Eupilium *fuisse numero Viventium in cœlo sub Vigilii Pontificatu, Justiniano imperatore regnante, adscriptum, affirmat; verum, an sic,* S. Eupilium *de loco, quo fuerat sepultus, levatum, ad supra dictum nominis sui altare fuisse tum translatum, significare intendit? Quod si sic, ut non nemini forsan videbitur, res habeat, oportet, ut translatio ista, utpote sub Vigilio Papa, qui ab anno 537 usque ad annum 555 sedit, peracta, eo temporis spatio, quod inter utrumque hunc annum intercessit medium ac proin haud admodum diu post Sancti obitum, spectatis iis, quæ Ballarinus scribit, acciderit; ast, cum hic scriptor nullum omnino vel auctorem vel monumentum antiquum, e quo,* S. Eupilium *Viventium in cœlis numero fuisse sub Vigilii Pontificatu adscriptum, hauserit, allegat, fit vel hinc, ut, anne id tunc fuerit reipsa factum, ambigendum haud immerito sit. Dubitandi* B *porro ea de re ratio quam maxime etiam augetur ex eo, quod altare, ad quod* S. Eupilius *translatus narratur, haud citius quam anno demum 1095 sacratum fuisse e jam nunc dicendis videatur.*

quod Urbanus II Papa anno 1095

7 *Cum Urbanus II Papa, qui ab anno 1088 usque ad annum 1099 S. Petri Cathedram occupavit, in Longobardia, in Galliam inde profecturus, Novocomi versaretur, ibidem, ut Porcacchius de Novocomensi Nobilitate lib.* 1, *pag.* 22 *docet, S. Abundii ecclesiam una cum aliquot sanctorum Novocomensium episcoporum, Adelberti videlicet, Rubiani, Eusebii et* Eupilii, *altaribus consecravit. Verum quo anno id factum? Bertoldus in Chronico ad annum* 1095 *sic scribit:* Dominus Papa *(nimirum Urbanus II)* rebus in Longobardia bene dispositis, in Gallias Marino itinere cœpit divertere et ad Sanctam Mariam ad Podium in Assumptione ipsius pervenit, synodumque ad Montem-clavum in Octavam sancti Martini Apostolica auctoritate condixit. *Cum itaque, uti ex hisce chronologi dicti verbis fas est colligere, anno* 1095 *Urbanus II Papa, in Galliam transiturus, in Longobardia, in qua Comum situm* C *est, exstiterit, tumque e jam dictis, cum in Galliam profecturus, Comi versaretur, S. Abundii ibidem ecclesiam hujusque mox memorata altaria ac nominatim, quod SS. Eusebii et* Eupilii *nominibus insignitur, consecrarit, consectarium est, ut id dicto anno* 1095 *verosimillime fecerit. Jam vero, si altare, a SS. Eusebio et* Eupilio *vocatum, anno demum* 1095 *fuerit consecratum, id jam inde a sec.* VI *sub Vigilii Papæ Pontificatu fuisse exstructum, ac* S. Eupilii *reliquiis condecoratum, verosimile haud apparet.*

consecravit, indulgentiisque

8 *Id quidem ab Urbano, non primum, sed* de novo *consecratum fuisse, Porcacchius loco supra cit. ait; verum, vocibus hisce* de novo *omissis,* S. Eupilii *altare ab Urbano II Papa anno* 1095 *dedicatum fuisse, Tattus in ecclesiæ Novocomensis Martyrologio hodie notat, nec altare istud jam inde a sec.* VI *sub Vigilii Papæ pontificatu fuisse exstructum ac* S. Eupilii *reliquiis ornatum, sola Ballarini scriptoris recentioris supra laudati, qui nullum pro se vadem antiquum allegat, auctoritate est credendum, fitque proinde vel hinc, an tum* S. Eupilius, *de terra levatus, ad nominis sui altare fuerit translatus, incertum. Verum,* D *etsi sic habeat, id equidem haud serius, quam sec.* XI *factum, verosimile vel ex eo apparet, quod tunc e dictis altare illud fuerit ab Urbano sacratum. Nec id tantum solenni ritu Urbanus, ut Tattus, auctoribus omnibus, qui de re illa loquuntur, ei consentientibus, affirmat, tum dedicarit, sed et variis indulgentiis, uti in civitatis Comensis Annalibus lib.* 7, *num.* 130 *laudatus Tattus pariter affirmat, ditarit. Audi, qui etiam opportune hic ad institutum nostrum idem Tattus in suo ecclesiæ Novocomensis Martyrologio ad tertiam Junii diem, qua de Comensi S. Abundii ecclesia, ab Urbano II tunc consecrata, sermonem instituit, loquatur.*

9 At non solum, *inquit*, hanc basilicam *(S. Abundii scilicet)* Urbanus pro sua eximia in urbem nostram et monachos S Benedicti, cujus antea alumnus fuerat in Congregatione Cluniacensi, humanitate dedicavit; verum etiam sacris indulgentiis perpetuo duraturis exornavit. E Largitus est enim templum hoc pie visitantibus hac die illius consecrationis omnium peccatorum venialium remissionem et tertiæ partis capitalium; id quod etiam ampliavit invisentibus eamdem ecclesiam natalitiis diebus SS. Abundii, Eusebii, Eupilii, Adelberti et Rubiani episcoporum Comensium, quorum aras ibidem erectas postridie sacris ceremoniis initiavit. Stationes ad hanc ecclesiam et altaria ob hujusmodi indulgentias tanto in honore et cultu olim habitæ sunt, ut ex assidua populi frequentia ii dies a forensibus causis et judiciariis actibus tam ecclesiasticis, quam sæcularibus feriarentur. *Hæc ille; e quibus sane, natalitium* S. Eupilii *diem solemni ritu Comi, ut supra jam monui, fuisse jam inde ab immemorabili ante annum* 1634 *tempore quotannis celebratum, nemo non colliget; uti autem olim, ita etiam hodie Comi is honor* S. Eupilio *exhibetur, sacrumque ejus corpus ibidem honorifice sub altari, ad quod e supra dictis haud serius, quam sec.* XI *fuerit translatum, integrum hodieque servatur. Duo hæc ostendenda modo adhuc hic sunt. A postremo duco initium. Anno* 1590 *SS. episcoporum Comensium Abundii, Amantii, Consulis, Exuperantii, Rubiani et Adelberti corpora, solennissima totius cleri ac populi supplicatione ad varias urbis Novocomensis ecclesias delata, honestiori in iisdem* F *sede ac tumulo, ut Tattus in Martyrologio Comensi ad* I *Julii diem e documentis autenticis docet, fuere collocata.*

ditavit.

honorifice hodieque servatur,

10 *Hinc factum, ut tum quoque alio* S. Eupilii *corpus fuisse e S. Abundii ecclesia translatum, Ballarinus loco supra cit. et post hunc Ughellus tom.* 5 *Italia sac. per errorem, in quem et Castellanus partim est prolapsus, arbitrati, mediam sacri illius pignoris partem unam in Crucifixi, quod cathedralis Comensis ecclesia complectitur, sacellum, alteram in Fratrum Ordinis S. Dominici, quæ* S. Joannis de Pedemonte *dicitur, ecclesiam fuisse tunc illatam, litteris mandarint; verum, ait in suis ad Ughellum Additionibus Coletus,* S. Eupilii corpus totum adhuc servatur in S. Abundii ecclesia. Anno vero 1590 SS. Abundii, Consulis, Exsuperantii, Amantii, Rubiani et Adelberti corpora translata, non vero S. Eupilii. Corpora denique, quorum medietas eminentissimi Cardinalis Gallii rogatu in cathedralem, et altera medietas in S. Joannis de Pedemonte illata sunt, fuere sanctorum

A sanctorum Rubiani et Adelberti, ut clare patet ex Inscriptione, quæ in cathedrali in crucifixi sacello legenda prostat, hujus tenoris : « Sanctorum corporum Adelberti et Rubiani episcoporum Comensium pars altera ab ecclesia S. Abundii hunc translata an. 1590 die I mensis Julii celeberrima supplicatione. » *Ita ille, pro se mox citans Tattum, qui, quæ ait, in civitatis Comensis Ann. lib.* 8, *num.* 197 *docet.*

ac Officio etiam ecclesiastico Comi quotannis modo honoratur.

11 *Verum etsi* S. Eupilii *corpus in solenni modo hic memorata supplicatione translatum haud fuerit, a Ninguarda tamen Novocomensi episcopo, sub quo hæc facta, fuit supra memoratum, sub quo illud quiescit, altare ad pristinam venerationem, cum in ecclesiæ S. Abundii instauratione (Tattum in Novocomensi Martyrologio ad* XXII *Maii videsis) labefactatum fuisset, sacris denuo ceremoniis restitutum, subque illo hodieque sacrum illud pignus, sericis velis involutum arcæque plumbeæ, quæ una cum arca, S. Eusebii corpus continente, in magna tumba marmorea collocata est, inclusum, honorifice, uti iterum* B *apud Tattum in Novocomensibus Annalibus lib.* 7, *num.* 130 *videre licet, servatur. Ceterum Sanctus, cujus ita corpus Novocomi usque in hoc etiam tempus custoditur, ibidem quoque, non secus atque olim, solenni modo ritu et quidem, etsi interim id factum a tempore immemorabili forsan haud fuerit, officio ecclesiastico colitur. Ita scilicet Ferrarius et Tattus suadent. Prior enim, postquam sanctis Novocomensibus episcopis, de quibus nullum ecclesia Novocomensis recitat officium, in nova sua in Martyrologium Romanum Topographia, anno* 1609 *excusa*, S. Eupilium *accensuit, eumdem deinde haud multis abhinc annis in ecclesia Comensi celebrari cœpisse, in Sanctorum Italiæ Catalogo, anno* 1613 *typis vulgato, affirmat ; ita autem, tunc* Eupilium *haud dudum cœpisse in ecclesia Comensi Officio ecclesiastico coli, non obscure, ut apparet, prodit ; quod autem ad posteriorem seu Tattum spectat, hic hodie auctores, qui de* S. Eupilio *tractant, in Novocomensi suo Martyrologio enumeraturus, hisce ecclesiæ Novocomensis Officia accenset, cumque id, nisi hæc inter officium de* S. Eupilio *reperiretur, facturus fuisse haud videatur, est sane, cur ea inter re etiam ipsa officium hujusmodi reperiri hocque in ecclesia Comensi quotannis de* S. Eupilio *recitari existimetur.* E

AUCTORE C. B.

DE S. FIRMINO, EPISCOPO

USETIENSI,

IN OCCITANIA INFERIORI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. P.

Sancti memoria in Fastis sacris, cultus, quædam vitæ chronotaxis, Acta qualia edenda.

ANNO DLIII Sanctus, cujus in Fastis sacris memoria,

Usetia *seu* Uzetia, *aliis* Uoetica *vel* Utica *urbs Galliæ, in Occitania Inferiori, episcopalis hoc die* S. Firminum, *quondam antistitem suum, veneratur. Hujus memoriam Usuardus hisce verbis celebrat :* V. Idus Octobris civitate Uzetia Firmini episcopi et confessoris. *Eodem die iisdemque terminis vetus apud Saussayum monasterii S. Savini de Levitania Hagiologium, Martyrologium Rothomagense, et Florarium nostrum Ms. ipsum commemorant. Cardinalis Baronius in prima sua Martyrologii Romani editione* S. Firminum Uzetiæ, *non in Gallia Narbonensi, sed in Africa cathedram habuisse sic refert :* Uzetiæ in Africa XI Octobris sancti Firmini episcopi et confessoris. *Quam annuntiationem postea, non recentiores Martyrologii Romani (ut Dominicius in Opere, cui titulus,* Familia rediviva Ansberti, *refert) editores, sed ipsemet Baronius cum nempe eodem præcise die sicut et 2 Maii Usetiæ in Occitania Inferiori* S. Firmini *festum celebrari, animadverteret, mendosam judicavit ; ideoque anno* 1631, *quo Martyrologium Romanum, adnotationibus a se illustratum, publici juris iterum fecit, lectioni* in Africa *sequentem* in Gallia Narbonensi *substituens, allucinationem suam purpuratus vir correxit. Hunc Castellanus et P. Labbeus secuti, in suis Martyrologiis, Gallice editis, etiam lo-* F *cum, in quo Sanctus episcopi minus obierit, clarius quam citati Usuardus, Florarii nostri Ms., Martyrologii Rothomagensis, et veteris Hagiologii monasterii S. Savini de Levitantia auctores, sic indicant :* V Idus Octobris Uzetiæ in Gallia Narbonensi S. Firmini episcopi et confessoris. *Quibus etiam consentiunt Calendaria ecclesiarum Usetiensis, Biterrensis et Narbonensis, quæ ipsum Usetiæ in Gallia Narbonensi episcopum fuisse constanter tradunt. Mendosa interim, quam recitavi, Martyrologii Romani, a Baronio vulgati, annuntiatione suffultus Faber, libro, cui titulus :* Disquisitio historica de matrimonio Ausberti cum Blithilde, *contendit, Usetiæ in Gallia Narbonensi antistitem nomine* Firminum *nunquam exstitisse. At quam multum hujus auctoris assertum a veritate alienum sit, conciliorum Galliæ, quibus Sanctus interfuit, subscriptiones, de quibus in hujus Commentarii decursu agemus, dilucide evincunt.*

in Usetiensi, Biterrensi, et Narbonensi ecclesiis

2 *Neque tantum Fasti sacri ecclesiarum Usetiensis et Biterrensis Sancti memoriam celebrant, sed quotannis* XI *Octobris ipsius obitus*

AUCTORE J. B. F. t

tus dies officio ecclesiastico, ritu, ut vocant, duplici, in dictis ecclesiis colitur; atque in ecclesia Narbonensi officio proprio novem lectionum honoratur. Hasce a Lambecio libro Comment. secundo pag. 914, excepta dumtaxat septima Lectione, quæ in exemplo Cæsareo desideratur, publicatas, lectori, quod et Sancti Vitæ fragmentum exhibeant, legendas hic propono. Lectio i. Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, cum constantissime fides floreret Christianorum, Firminus, parentibus adhuc gentilitatis errori vacantibus, audiens Christianos Dominum Christum fateri, seque de paganis superstitiosis insidiis desiderans liberare, Euangelica quidem secutus præcepta, quæ dicunt: nisi quis reliquerit patrem aut matrem et cætera, non potest esse meus discipulus; patriam, parentesque relinquens, rebus interdum propriis pauperibus traditis; Christum Dominum sequi jugiter concupivit.

Officio ecclesiastico

B 3 Lec. ii. Itaque ab urbe Narbona egressus, itinere cœpto ad civitatem quandam provinciæ *(Occitaniæ Inferioris)* Ueceiam nomine pervenit, ibique Laurentium presbyterum reperit, virum doctum, et religiosum, cujus amicitiæ se jungens, et quasi familiaritatis obsequium præbens, aliquamdiu apud illum tranquilla commoratus est vita. Lectio iii. Quem Ferreolus virgula præclara filius fratris ejus subsequens calle festino jungere se ei cupiebat. Quem beatus Firminus elevatis oculis videns, dixit: Fili, quo pergis, aut quo vadis? Ille protinus respondit: Ego, derelicto patre et matre, secutus te, Domino toto corde obedire paratus. Tunc dixit ei beatus Firminus: Fiat, sicut dixisti. Lectio iv. Tunc venerunt ad domum quandam civitatis Roricii pontificis ac patricii, inveneruntque ibi juvenem sedentem, qui Roricio ministrabat quotidie epulas. Qui videns beatum Firminum, interrogavit eum dicens: Ex qua provincia es, vel ex qua natione progenitus? Ille respondit: In Narbona civitate sum ortus. Pater, inquit, meus Ferreolus vocitatur, mater vero mea Industria vocatur nomine.

honoratur, jam etiam

4 Lectio v. Hæc videns juvenis ille, ingressus palatium istius pontificis, nunciavit ei C omnia, quæ a beato Firmino audierat. Tunc pontifex jussit eum introire ad se, cui dixit: Unde venis, aut quo pergis, vel quo uteris nomine? Cui beatus Firminus dixit: In Narbona civitate ortus, relicto errore gentilitatis, Christo Domino huc serviturus adveni; de nomine autem, quod perquisisti, ego Firminus vocor. Lectio vi. Cognovit autem ipse pontifex, quod esset ortus ex progenie sua vinculoque beati amoris eum sibi conjunxit. Erat enim ipse Firminus annorum circiter duodecim, literis bene cruditus; Ferreolus quidem septem annorum. Die subsequente Roricius Firminum clericum faciens, diaconum ordinavit; Ferreolum vero tradidit Grammaticæ eruditioni. Cum autem Firminus fuisset annorum viginti, ad honorem presbyterii pervenit. Lectio viii. Erat autem beatus Firminus religiosissimus, Domino serviens in sanctitate, jejunans quotidie, et nisi cum pauperibus cibum nullo modo sumens; in vigiliis nocturnis pernoctans, secretas orationes appetens, succinctis lumbis Domino militavit. Cœpit itaque per beatum Firminum Dominus signa facere. Nam cæcos illuminabat illius oratione, leprosos mundabat, dæmones ejiciebat. Lectio ix. Apud Uceciam dum ad portam civitatis illius, magnis D populorum turbis secum euntibus, introiret, leprosum habuit obvium miserabili facie, horrenti cute, quem coram omnibus osculatus atque benedicens, ab omni lepra continuo emundavit. Postero vero die ad ecclesiam veniens nitente cute gratiam pro sanitate, quam receperat, agebat.

5 *A quo vero tempore cultus* S. Firmini *primordia sint repetenda, monumentorum, id referentium, defectu definire nequeo: autumat Marcus Dominicius in libro, cui titulus* Familia Ansberti rediviva, *jam seculo* ix *populi, ad ejus sepulcrum suppliciter accedentis, pietatem ac fiduciam multitudine miraculorum multum erevisse; idque laudatus auctor confirmari contendit ex sequentibus verbis Epistolæ Amulonis, episcopi Lugdunensis, qui circa annum 843 Agabarbo successit, ad Theobaldum episcopum Lingonensem directæ:* Scimus etiam civitatem quamdam haud longe a nostris finibus, quæ Uectia nuncupatur, E sita in provincia Narbonensi; ubi cum ejusdem piæ memoriæ præcessoris nostri tempore ad sepulcrum sancti Firmini episcopi istiusmodi percussiones, et elisiones fieri cœpissent, ita ut in membris cadentium reperirentur quædam stigmata ustionis, tamquam illic sulphur arsisset, et ex hoc territi atque obstupefacti vulgares, cum votis ac donis plurimis gregatim ecclesiam frequentarent, accepto ab eodem patre nostro consilio, prædicavit eis, atque præcepit Narbonensis, qui nunc superest, Bartholomæus episcopus, ut omnino locum illum, quem superstitiosi frequentare cœperant, nequaquam amplius ita frequentarent, et quæcumque illuc conferre consueverant, magis in usus indigentium, et misericordiæ opera erogarent.

a seculo ix,

ubi hic probatur,

6 Quod cum factum fuisset, statim et ibi et in aliis locis, in quibus jam similiter fieri incipiebat, tota illa deceptio cessavit, et populus fidelis, optata incolumitate ac tranquillitate respiravit. Unde omnino videtur nobis, ut.... eliminetis ex domo Domini istiusmodi commentum et figmentum diabolicum, quo tanta infelicium hominum et maxime mulierum multi- F tudo nimis dolende, ac pudende, velut captiva et mente capta obligata tenetur; annuntiando omnibus fideliter, atque obtestando, ut intermisso hujusmodi vano et pernicioso concursu, unde nulla animæ salus, nulla corporis incolumitas, nulla vitæ utilitas provenire cognoscitur, unaquæque plebs in parrœchiis et ecclesiis, quibus attributa est, quieta consistat etc. *Hasce percussiones et elisiones, inquam, laudatus auctor pro miraculis habendas esse existimat, sicque Sanctum seculo* ix *miraculis claruisse probare nititur; at nullus dubito, quin hæ operationes dicendæ sint commentum et figmentum, prout illas Amulo, episcopus Lingonensis, in citata Epistola merito vocat. Quis enim credat, unquam in Dei ecclesiis, in beatissimorum Martyrum basilicis talia signa Sanctorum intercessione increbuisse, quibus nequaquam ægri sanarentur, sed sane percuterentur et dementarentur?*

apud mortales in veneratione habitus

7 *At licet ex prædictis signis, in quibus divinam potestatem reluxisse nullo modo constat, Sancti fama sec.* ix *miraculis clara nullatenus probetur; tamen ex sequentibus his Epistolæ Amulonis, episcopi Lugdunensis, verbis*

A *bis,* Firminum *dicto tempore jam ut Sanctum habitum fuisse, fit manifestum :* Ad sepulcrum, *inquit Amulo,* sancti Firmini episcopi *etc. Et S. Agobardus, archiepiscopus Lugdunensis, in epistola ad Bartholomæum, episcopum Narbonensem, qui anno 828 floruit, directa, Sancto cælitum honores sec.* IX *fuisse delatos claris terminis sic exprimit :* Cognovimus, sollicitam esse prudentiam vestram, quonam modo accipi debeat illud, quod in quodam loco cœperunt fieri quædam percussiones, ita ut caderent quidam,... maxime in quadam ecclesia, ubi cujusdam Sancti corpus veneratur, nomine Firmini. *Ex is satis patet, seculo* IX *Sanctum cultu fuisse gavisum. Porro, quo tempore ipsum mortales Sanctorum honoribus prosequi cœperint, determinare huc usque nemini, quod sciam, in promptu fuit.*

Narbone, in Occitania Inferiori,

8 *Stabilito nunc illustratoque Sancti cultu, reliquum est, ut de quibusdam ipsius rebus gestis, quæ, silentibus* S. Firmini *Actis, scriptores varii tradiderunt, sermonem instituamus,* B *atque præcipua ipsius vitæ capita ad ordinem chronologicum reducere conemur. Narbone, quæ ampla et munita Galliæ civitas est archiepiscopalis, in Occitania provincia Inferiori, in lucem editum Sanctum nostrum, ipsius Acta ferunt ; verum Historiæ literariæ Francicæ editores, Sanctum in pago Galliæ Aquitanicæ , apud Ruthenos, teste Sidonio,* Trevidon *nuncupato, vel in agro* Prusiano, *Gallice* Lesperou, *haud longe a dicto pago dissito, natum conjectant, ex eo quod in dictis locis, quæ nobilia majorum* S. Firmini *prædia erant, Sancti parentes, teste Sidonio lib. 2, Ep. 9, habitarent. Utut sit, nos ipsius Actis, quibus et in hoc capite subscribunt, quotquot de Sancto tractarunt auctores, adhærentes, civitatem Narbonensem ipsis locum natalem fuisse dicimus.*

anno 516

9 *Quos de Sancti nativitatis loco inter se satis convenientes auctores jam vidimus, in anno assignando, quo lucem hanc primum aspexerit* S. Firminus, *omnino dissentientes inveniemus. Bailletus in Vitis Sanctorum ad hunc diem, Novæ Galliæ Christianæ editores tomo 6, pag. 613, Historiæ Literariæ Fran-* C *cicæ auctores et Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum Sanctum reperatæ salutis anno* 516 *natum constanter scribunt; Dubouchetus vero in libro de Origine Domus Francicæ, Sammarthani in ejusdem Domus Historia et Dominicius in supra citato Opere ipsum duobus annis serius ortum referunt. Utri opinionum sit adhærendum, inquiramus. Ac in primis Cointium, qui anno Christi* 516 *Sancti natales collocat, hic audiamus:* Firminus ex Ferreolo et Industria seu Deutheria natus est hoc anno, *id est,* 516, vixit enim annos dumtaxat triginta septem, et Ferreolus illius in episcopatu Uceciensi successor, qui superstes ei fuit annis octo ac viginti, transiit ad Deum anno Christi quingentesimo octogesimo primo. *Sancti Acta, ipsum triginta septem tantum annos vixisse, etiam tradunt, neque laudati secundæ opinionis auctores Cointio in hoc capite refragantur ; at Ferreolum, qui, ut refert ipsius Vita, cui secundæ sententiæ patroni similiter in hoc capite subscribunt, annis* 28 *sedem Usetiensem occupavit, anno* 581 *ex hac vita migrasse, seu episcopali dignitate, defuncto* S. Firmino, *anno* 553 *ornatum fuisse negant; atque contendunt, dictum Ferreolum non ante annum 555 Sancto nostro successisse. In eam opinionem, quæ longe abest a vero, abducti sunt laudati Dubouchetus, Sammarthani et Dominicius, quod Parisiensem synodum secundam, cui dum subscripserat, Sanctus obiit, anno 555 fuisse celebratam existimant. Verum hanc synodum ante annum 553 celebratam fuisse, et Sanctum nostrum anno 553 mortalem vitam cum immortali commutasse, ex his, quæ infra, dum de Parisiensis synodi et Sancti mortis epochis sermo recurret, dicemus, fiet manifestum. Cæterum, ne hujus Commentarii ordo turbetur,* S. Firminum *anno* 516 *natum hic dicamus, lectori, cur Sancti ortum dicto anno affigamus, postea rationem edicturi. Modo de Sancti familia agamus.*

auctore J. B. F.

10 S. Firmini *patrem, qui in ejus Actis* Ferreolus *nominatur, et ibidem* ex exalta* parentum prosapia extitisse nobili germine ortus *dicitur, unum eumdemque cum Tonantio Ferreolo nomine tertio, filio præfecti prætorii Galliarum, quotquot (si Fabrum excipias) de illustri Sancti nostri genere tractarunt auctores, unanimi consensu scribunt. Nobile hujus* Ferreoli *genus Cointius ad annum 508, cap. 47 sic describit :* Genus autem ejusdem Ferreoli si consideramus, infra regiam dignitatem quid augustius esse potuit aut utilius Franciæ? Apud Wisigothos auctoritatis erat maximæ, patre et avo gloriabatur præfectis prætorio Galliarum, avo imperatore per matrem, proavo per aviam consule ac præfecto prætorio Italiæ Galliarum. *Neque eatenus magna inter auctores disceptatio est. At ubi ad Sancti matris nomen et genus designandum acceditur, nulla inter eos consensio; quidam ipsam* Industriam, *ut Sancti Acta ferunt, nominantes, dum alii in dictis Actis* Industriæ *nomen pro* Deutriæ *seu* Deutheriæ *ab indoctis amanuensibus repositum putant, Chlodovei I, Francorum regis, filiam fuisse volunt; quidam* S. Firmini *matrem* Etheriam *vocitant, illamque ditissimi cujusdam senatoris natam fuisse contendunt.* E

nobili patre Ferreolo, matre, Industria nomine, quam

** lege : alta*

11 *Qui ipsam Chlodovei regis filiam dicunt genealogi, id ex Pauli diaconi, qui Caroli Magni temporibus vixit, probare nituntur. Laudatus hic scriptor, ubi de* Agiulfo *seu* Aigulfo, *qui, ut statim videbimus, Sancti nostri frater legitur, sermonem habet, hunc ex Chlodovei regis filia ortum sic refert :* Vigesimus ac sextus, *Pontifex scilicet Metensis,* Agiulfus, qui fertur patre ex nobili senatorum familia orto, ex Clodovei regis Francorum filia procreatus. *Si jam, inferunt dicti genealogi, Agiulfus* S. Firmini *frater extitisse dilucide probetur, Sancti etiam matrem Clodovei natam fuisse fiet consectarium. P. Jordanus S. J. in libello, quem inscripsit :* La critique de l'origine de l'auguste Maison de France *duas* S. Firmini *patri uxores legit, unam eamque Clodovei filiam, e qua natus solus* Agiulfus, *alteram ditissimi senatoris natam, et* Eteriam *dictam, quæ reliquos Ferreolo, Sancti nostri patri, liberos peperit; itaque* Agiulfum *et* Firminum *eodem patre, at diversis matribus natos fuisse contendit. Utut sit, qui totum hoc argumentum, nitide sane et quanta fieri potuit diligentia atque eruditione elaboratum desiderat, adeat libellum citatum tota priori parte: et similiter Dominicium in Familia Ansberti rediviva, Dubouchetum supra*

quidam Chlodovei regis filiam dicunt natus 5 fratres duasque sorores habuit.

AUCTORE J. B. F.

pra citato libro, et Cointium in Annal. Eccl. Francorum consulat: neque enim animus est mihi diffusam adeo, atque a viris in hoc genere versatissimis agitatam toties controversiam instaurare. Laudatos inter genealogos, ubi Sancti nostri fratres sororesque suis quosque nominibus designare aggrediuntur, omnis disceptatio cessat, atque omnes genealogiæ S. Arnulphi, Metensis episcopi, quæ in veteri codice S. Symphoriani Metensis S. Firmini *fratres sororesque hoc modo enumerat, subscribunt:* Ausbertus...., qui fuit ex genere senatorum, habuit fratres Deotarium, Firminum, Gamardum, et Aigulfum episcopum, et Raginfridum. Deotarius vero coustruxit vicum Arisidum, ubi confessor Christi effectus requiescit; Firminus autem Pontificatum tenuit in Ucetia civitate, ubi confessor Christi requiescit; Aigulfus vero in Mettis civitate episcopus ordinatus est: Goda vero et Maria in virginitate perseverantes migraverunt ad Dominum. *Hæc de Sancti illustri familia jam sufficiant.*

B

Anno 541 con-concilio Aurelianensi IV,

12 *Superius innui, haud omnia præclare* S. Firmini *in episcopatu gesta in Actis recenseri. Quapropter, quidquid aliunde se obtulerit relatu dignum, ordine temporis adjungam. Anno* 541 *ad synodum Aurelianensem quartam convenerunt episcopi triginta octo cum presbyteris undecim et uno abbate, qui totidem episcoporum nomine interferunt. Habita est hæc synodus, ut titulus apud Labbeum tom.* 5 *Concil. pag.* 380 *præfert,* Trienuio post Aurelianense concilium tertium, Indictione quarta, Basilio viro clarissimo consule, id est anuo Christi DXLI. Vigilii Papæ II. Childeberti regis XXX. *Licet dies et mensis, quibus hoc concilium, in quo Leontius Burdegalensis ecclesiæ episcopus, primus subscripsit, fuerit celebratum, huc usque nullibi expressi reperiantur; tamen Jacobus Sirmondus S. J. hanc synodum ante autumnum habitam fuisse recte existimat ob sequentem rationem, quam in Annotatis ad idem concilium apud Labbeum sic tradit:* Tribus tautum iu libris nacti sumus hoc concilium, Rhemensi nimirum, Bellovacensi, et Minore Pithæano, qui

C

solus temporis notam habuit, eamque duplicem: nam et indictionem designat et consulatum, diem vero et mensem nou iudicat. Ceterum aute autumnum habitam fuisse synodum ex eo colligimus, quod anuo Christi 541, quo consul fuit Basilius, quarta iudictio finem habitura erat mense Septembris, et quintæ futurum initium.

anno vero 549 concilio ejusdem civitatis V,

13 *In hoc concilio, in quo,* ut sanctum Pascha secundum Laterculum Victorii ab omnibus sacerdotibus uno tempore celebretur, *decretum fuit, canones triginta et octo, quibus præcedentium synodorum decreta, paucis additis, fuere confirmata, sunt conditi. His canonibus subscripsisse legitur* Firminus *hunc in modum:* Firmiuus, iu Christi nomine episcopus civitatis Ucetiæ, consensi et subscripsi. *Deinde anno* 549 *synodus Aurelianensis quinta ex tripartito Franciæ regno a Childeberto, in cujus ditione hæc civitas sita erat, rege convocata est. Concilium istud habitum est* Post Theodoreti regis mortem, sub die v Kalendas Novembris, iudictioue XIII id est, anno Christi DXLIX. Vigilii Papæ X. Childeberti regis XXXVIII, *sic titulus apud Labbeum tomo* 5, *col.* 390, *ubi episcopi* 50 *et* 21 *vel presbyteri, vel archidiaconi, seu diaconi, seu abbates, a suis episcopis directi, huic synodo subscripsisse traduntur. Canones viginti quatuor, quorum magna pars præcedentium canonum ac decretorum repetitio et confirmatio est, laudati antistites ibidem condiderunt. Quibus* Firminus *etiam subscripsit sequentem in modum:* In Christi nomine Firminus, episcopus ecclesiæ Uceticensium, consensi et subscripsi.

D

prout contra Binium et Fabium hic probatur, interfuit, eisque,

14 *Laudatus supra Faber, Binii ad dicta concilia Annotatis suffultus, in citatis statim* Firmini *subscriptionibus mendose episcopum* Uticensem *pro* Vinciensi *dici existimat. At quam multum a vero aberret Binius in citato supra libro sequenti ratione Dominicius demonstrat:* Sed, *inquit,* quam falsa sit Binii conjectura, ex editione conciliorum a doctissimo Sirmundo procurata liquido patet: constanter enim in conciliis Aurelianensi IV et V adfuit Firminus, episcopus civitatis Uceticæ, aut ecclesiæ Uceticensium, et cum eo Deuterius, episcopus ecclesiæ Vinciensis. Cujus ultimi nomen in editione Binii desideratur, ex codicibus Corbeiensi, Lugdunensi, et Pithæano nunc primum restitutum. Unde non potuit Firminus ecclesiæ Vinciensi præesse, cum eadem tempestate, qua ipse præerat Uceticæ, Deuterius Viuciensem administraret. Nec Binium movere debuit, quod sit ejusdem nominis civitas in Africa; recte enim Uceciensis episcopus, Uticensis etiam quandoque dicitur, ut constat ex concilio Toletano XIII cui cum quibusdam episcopis Narbonensis primæ subscripsit Leopardus abbas vices agens Potentini episcopi Uticensis. *Laudati hanc Dominicii opinionem Cointius, Labbeus, Pagius, Natalis Alexander, Bailletus cum Historiæ Litterariæ Franciæ editoribus, et novæ Galliæ Christianæ auctoribus amplectuntur, solosque Binium et Fabrum ex omnibus, qui de his synodis tractarunt, scriptoribus sibi adversarios habent.*

E

uti etiam synodo II Parisiensi inter annum 549 et annum 555 celebratæ subscripsit.

15 *Etiam synodo Parisiensi secundæ, a rege Childeberto in causa Saffaraci, ejusdem urbis episcopi, qui gravissimi criminis accusatus, propriaque confessione convictus secundum sacros canones episcopatu dejectus, et in monasterium fuerat detrusus, convocata interfuisse, ac subscripsisse legitur* Firminus *his verbis:* Firminus, episcopus ecclesiæ Uceticæ, subscripsi. *De tempore, quo hoc concilium, cui viginti septem episcopi subscripsere, habitum fuerit, haud conveniunt auctores: titulus huic synodo apud Labbeum tomo* V *col.* 811 *præfixus, dictam synodum celebratam fuisse, refert:* In causa Saffaraci episcopi, Childeberto rege evocante, sub annum Christi DLV. Pelagii Papæ I. Childeberti ejusdem regis XLIV. *Sirmondus tomo* I *Conciliorum Galliæ pag.* 610 *synodum Parisiensem secundam, cujus annum nulla huc usque nota definiri posse fatetur, circa annum* 555 *celebratum fuisse conjectat. Natalis Alexander, Cointius, et Pagius etsi apertis verbis declarent, hoc concilium, quod temporis nota careat, nondum in conciliorum collectionibus et in Annalibus ecclesiasticis epocham certam nancisci potuisse, tamen dictam synodum ultra annum* 553 *differri posse negant ex eo quod Sanctus noster, qui huic subscripsisse probatur, dicto*

A *dicto anno Usetiensem sedem morte sua vacuam, ut ex infra dicendis manifestum fiet, reliquerit. Cum vero hanc synodum concilio Aurelianensi* v, *cui Saffaracus, ante concilium Parisiensem* II *episcopatu amotus, anno* 540 *subscripsit, posteriorem esse, quotquot de hoc concilio scripsere auctores, merito affirment, synodum Parisiensem secundam inter annum* 549 *et annum* 553 *habitam fuisse, fit consectarium.*

a Cæsarii Arelatensis discipulus, ipsiusque Vitæ scriptor fuisse dicitur.

16 *Priusquam de Sancti nostri obitus anno et Actis disseramus, de quodam facto, ab aliquot scriptoribus Sancto adscripto, sermonem habeamus. Mabillonius in Annotatis ad S. Cæsarii Arelatensis episcopi Vitam, quæ, ut ibidem videre est, a quinque ejus discipulis, scilicet Cypryano, Firmino, Viventio episcopis, et presbytero Messiano et diacono Stephano est composita, hunc Firminum cum* S. Firmino *Usetiensi episcopo, de quo hic agimus, unum eumdemque fuisse existimat; cui Bailletus in Vita S. Cæsarii ad* XXVII *Augusti et auctores Historiæ Litterariæ Franciæ tom.* 3, B *pag.* 197 *suffragantur. At editores novissimi Galliæ Christianæ tom.* 6, *coll.* 611 *et* 612, *ubi agunt de* S. Firmino *Usetiensi, sic loquuntur:* In Actis nostri Firmini nulla occurrunt, quæ huic faveant opinioni, *quibus J. Stiltingus tomo* 6 *mensis Augusti num.* 3 *Commentarii prævii ad S. Cæsarii Vitam his verbis assentitur:* Neque ego in Mss. nostris de S. Firmino Usetiensi quidquam reperire potui, quo evincam S. Cæsarii discipulum fuisse, aut cum aliis Vitæ scriptorem. Qua propter rem incertam relinquere cogor usque ad XI Octobris, ubi de S. Firmino Usetiensi agetur latius. *Ego vero lubens fateor, me post accuratam indagationem nihil huc usque invenire potuisse, quo Sanctum nostrum in S. Cæsarii disciplinam sese tradidisse, seu ad illius Vitam concinnandam operam et studium contulisse, cum laudatis Mabillonio, Bailleto et Historiæ Franciæ editoribus affirmare possim.*

Anno 553 ex hac vita migravit.

17 *In ipsius obitus tempus modo inquiramus. Etsi* S. Firmini *Acta, ut supra dictum est, annum, quo ex hac vita migrarit, nequaquam exprimant; tamen ex tempore, quo* C *ipsius in Usetiensem sedem successor S. Ferreolus obierit, sicut et ex annorum numero, quibus hic dictam ecclesiam administrarit, Sancti nostri mortis epocha potest determinari. Gregorius Turonensis lib.* 6, *cap.* 7 *S. Ferreoli obitum anno sexto Childeberti II regis, qui annus secundum omnes historicos Incarnati verbi anno* 581 *illigatur, contigisse sic refert:* Anno sexto Childeberti II regis Ferreolus Ucecensis episcopus magnæ vir sanctitatis obiit, plenus sapientia et intellectu. Qui libros aliquos epistolarum, quasi Sidonium secutus, composuit. *Hunc auctorem secuti Cointius, Pagius in Criticis, Bailletus, Historiæ Litterariæ Franciæ editores, multique alii S. Ferreoli mortem anno* 581 *constanter collocarunt. Quod annorum numerum, quibus dictus Ferreolus Usetiensem sedem occuparit, spectat, hunc ipsius Vita ex antiquissimo codice collegii Fuxensis Tholosæ in citato Dominicii Opere edita claris verbis sic refert:* Ferreolus vir Domini, confessorque beatissimus post transitum S. Firmini Pontificatum tenuit annis XX et VIII. *Atque de hoc S. Ferreoli Vitæ capite, quotquot de ipso tractarunt, scriptores omnino, ut jam supra diximus, conveniunt. Proinde si annos* 28, *quibus S. Ferreolus Usetiensem ecclesiam administrarit, ex anno* 581, *quo hic mortalem vitam cum immortali commutarit, demas, S. Ferreolum sedem Usetiensem anno* 553 *quam morte sua vacuam Sanctus noster eodem anno reliquerat, adiisse reperies. Quo stabilito, cum* S. Firminus *ex scriptorum supra num.* 9 *laudatorum consensu tantum* 37 *annos vixerit, ipsum reparatæ salutis anno* 516 *natum fuisse etiam fit consectarium.* AUCTORE J. B. F.

Acta hic edenda

18 *Sancti nostri Acta, ut supra monui, Dubouchetus in libro, cui titulus:* Origo Domus Franciæ, *publici juris fecit, et in omnibus fere cum illorum exemplari, quod a P. Possino ad Majores nostros anno* 1646 *transmissum, nobis hic præ manibus est, conveniunt. Acta apud Dubouchetum sicut et exemplar nostrum nec auctoris nomen, nec fontes e quibus, quæ narrantur, hausta sint, exprimunt, neque ullam notam chronologicam continent, qua tempus, quo exarata fuerint, determinari queat; atque in quibusdam locis truncata, in aliis vero variis adjunctis, fabulam omnino redolentibus, plurimum sunt adaucta, ita ut haud multum fidei apud eruditos videantur promereri.* E *At licet hæc ita sint, laudatus supra Dominicius Acta hæc haud omnino rejicienda esse, sed, quæ in illis historica sunt, a figmento separandæ sicque cum temperamento admittenda existimat. Dominicii opinioni Bailletus, novæ Galliæ Christianæ editores, et Historiæ Franciæ auctores videntur suffragari, qui in suis Operibus dicta Acta, apud Dubouchetum edita, omissis, quæ in illis reperiuntur, fabulosis adjunctis, posteritati commendarunt. Utut sit, ego exemplar nostrum, huc usque, ut puto, ineditum, collatum cum illis, quæ publici juris fecit Dubouchetus, Commentario huic subjiciam, Lectorique in Annotatis, quid laudati statim auctores de singulis in Actis assertis sentiant, referam.*

F

ACTA

A. ANONYMO.

ACTA

S. FIRMINI EPISCOPI

Auctore anonymo,

Ex P. Possini Ms. eum editis apud Dubouchetum in libro de Origine Domus Franciæ eollato.

CAPUT UNICUM

B

Saneti patria : illustres parentes : fuga Usetiam : ad presbyteratum et deinde episcopatum Useticnsem promotio, quem morti proximus fratris filio cedit.

Sanctus, Narbone natus, parentes. Gentilitati errore infectos fugiens,

Fuit vir quidam in civitate Narbona *a*, qui de parentibns honestis secundum quidem seculi dignitatem descendisse dicitur, et ex cxalta * parentum prosapia *b* exstitisse nobili germine ortus, cujns filius vocabatur Firminus; dum sacris polleret moribus, essetque Baptismi unda regeneratus, in teneris positus annis a Spiritu, qui, ubi vult, spirat, inspiratus, relicto superfluo gentilitatis ritu ad servitium sese Christi fideliter mancipavit. Eodem itaque tempore dnm constantissime fides floreret Christianorum, Firminus, parentibus adhuc gentilitatis *c* errori vacantibns, audiens Christianos Domiuum Christum fateri, seque de Pagauiæ superstitiosis insidiis desiderans liberari, Euaugelica secutus præcepta, quæ dicunt : Nisi quis reliquerit patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut fratres, aut sorores, adhuc autem et animam, non potest meus esse discipnlus *d*. Patre parentibusque relictis *e*, rebus interdum propriis pauperibns traditis, Christum pauperem bajulando crucem suam pauper secutus est.

* lege alta

C

Usetiam tendit, ubi una cum Ferreolo fratris sui filio, etiam fugitivo, a Roricio

2 Itaque ab urbe Narbona egressus itinere arrepto ad civitatem quandam nobilissimam Uzetiam pervenit, ibique Laurentinm presbyterum reperit, virnm doctum et religiosum, cujus amicitiæ se jungens, et quasi familiaritatis obsequium præbens, aliquamdiu apud illum commoratus, tranquillam duxit vitam. Quem Ferreolus *f* virgula præclara filius fratris ejus subsequens gradu festino se ei juugere cupiebat. Quem beatus Firminus elevatis oculis videns, dixit ei : Fili, quo pergis aut quo vadis? Ille protinns respondit : Ego, derelicto patre et matre, secutus sum te, Domino toto corde paratus obedire. Tunc veneruut ad domum Roricii *g*, pontificis ac patricii, inveneruntque ibi juvenem sedeutem, qui Roricio quotidie epulas ministrabat, qui, ut vidit Firminum, interrogavit eum dicens : Ex qua provincia es, vel ex qua natioue * progenitns? Ille respoudit : In Narbona civitate sum ortus. Pater, inquit, meus Ferreolus vocatur, mater vero mea Industria *h* vocatur nomine. Hæc audiens juvenis ille, ingressus palatium ipsius pontificis, nnntiavit ei omnia, quæ a beato Firmino audierat.

* lege progenie seu stirpe.

D

illius urbis episcopo ut cognatus recipitur, in cujus, jam presbyter factus,

3 Tunc pontifex jussit eum introire ad se, cui et dixit : Unde venis, aut quo pergis, vel quo vocaris nomine? Cui beatus Firminns dixit : In Narbona civitate ortns, relicto errore gentilitatis, Christo Domino serviturus huc adveni : de nomine autem, quod perquisisti, ego Firminus vocor. Cognovit autem ipse pontifex, quod esset ex sua progenie ortus : tituloque saucti ac beati amoris eum sibi junxit. Erat autem ipse Firminus annorum circiter duodecim, literis bene eruditus; Ferreolus vero septem annorum. Eadem die subsequente Roricius Firminum clericum faciens Diaconum ordinavit; Ferreolum vero tradidit Grammaticæ eruditioni. Et dum Firminus annorum fuisset viginti *i*, ad honorem presbyterii pervenit.

senescentis sedem succedit. Postea Ferreolo, quem subdiaconum, diaconum, ac deinde

4 Erat autem prædictus Roricius jam senex octoginta scilicet annorum, posuitque sub ditione sua beatum Firminnm super omnes civitates provinciæ (Occitaniæ Inferioris) et cætera loca. Eodem anno subsequente Roricius vita functns est. Remansit vir religiosus Firminus Usetiæ titulatus et pastoralis culmine sublimatus, qui domi residens, jussit Ferreolum veuire ad se; cum autem venisset, interrogavit eum de sua eruditione et de moribus suis. Quo perspecto, inveuit eum dilectionis Dei et proximi concordem, charitatis non fictæ; orationibus enim Domino jugiter adhærere solum gaudebat. Itaque Firminus summns episcopus eum clericum fecit et non post mnltos dies Diaconum ordinavit.

sacerdotem consecrarat,

5 Post hæc sanctus Firminns gravi infirmitate infirmari cœpit, tnuc paterna cura cuncta perageus, atque pertractaus supradictnm Ferreolum diacouum vocans, presbyterum ordinavit, atque in vice sua super civitates, quibus ipse præerat, et super omnes vicos suos eum constituit, et præcepit ei, ut moneret sacerdotes, ut scirent, quomodo docerent populos et regerent sibi subjectos.

Usetiensem sedem, jussione divina,

6 Beatus vero Firminus graviter ex eadem infirmitate gravatus, parum loqui poterat, cui nocte quiescenti astitit augelus Domini, et vocaus eum dixit : Firmine, dimissum est peccatum tuum, crastina die, hora diei tertia, videbis gloriam Dei et angelnm Michaëlem venientem, ut te suscipiat, atque ad regna cælorum perducat. Beatus vero Firminus clamans voce magna ad angelum dixit : Domine indica mihi, cui dimittam curam cunctarum civitatum provinciæ. Cui angelus dixit : Filio fratris tui Ferreolo, quia datum est illi desuper, et hæc dicens visio Angelica recessit. Qui autem vigilabant in eadem domo vocem angelicam audiebant *k*.

cedens, pie moritur.

7 Audiens hæc B. Firminus gavisus est valde, et missis epistolis episcopo Arelatensi *l* et Avenionensi *m* simulque Auraciensi *n* monuit, ut in loco suo Ferreolum episcopnm ordinarent *o*, quod et factum fuit. Post hoc vero beatissimus Firminus præcipit venire ad se omues clericos, et presbyteros, et omnes ministros ecclesiæ, et omnes subditos suos, quos venientes, pervolvens se ad pedes eorum, rogat, ut eidem dimitterent, si quid in eos deliquisset. Circa vero horam diei tertiam beatissimus antistes Firminus se in ecclesiam portari, et jussit

A elementa ejus nutui obediebant; animam cujusdam de manu dæmonum liberavit, surdos audire et loquela privatis fandi modum dedit. Tandem in bona senectute celeribus super æthera volavit pennis, angelico in præsens associatus choro.

et Missa honoratur.

4 *Inter Missas proprias Sanctorum Patronorum Franciæ et Hiberniæ, jussu Clementis XII Papæ editas, una præscribitur ad diem* XI *Octobris,* in festo sancti Canicii abbatis, ecclesiæ et civitatis Kilkenniensis patroni, *quæ sequentis tenoris est :* Introitus. Tenuisti manum dexteram et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me, Deus cordis mei, et pars mea in æternum. *Psalmus :* Quoniam bonus Israël Deus, his qui recto sunt corde. *Oratio :* Deus omnipotens, cujus servitus summa et plena est felicitas, præsta, quæsumus, ut beati Canicii imitatione subjecti, invicem in timore Christi, quasi filii obedientiæ, B tibi libera charitate in sanctitate et justitia serviamus. Per eumdem Dominum *etc. Lectio Epistolæ ex cap.* 12 *epistolæ B. Pauli Apostoli ad Romanos a* ℣. 9 : Obsecro vos, fratres. *Graduale :* Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis. ℣. Custodivi vias Domini et justitias ejus non repuli a me. Alleluia, alleluia. ℣. Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est, vir erat rectus ac timens Dominum et recedens a malo. *Evangelium secundum Matthæum cap.* 19 *a* ℣. 16 : Unus accedens ad Jesum ait illi. *Offertorium :* Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet, et delectare in Domino, et dabit tibi petitionem cordis tui. *Secreta :* Suscipe, quæsumus, Domine, preces et hostias, quas tibi offerimus; et concede, ut beati Canicii imitatione desideria carnis spiritu mortificantes, tibi soli serviamus. Per Dominum etc. *Communio :* Tu es spes mea, Domine, portio mea in terra viventium. *Denique Postcommunio :* Deus cordis nostri et pars nostra in æternum, hujus perceptione Sacramenti tribue nobis, intercedente beato Canicio, ut tibi uni adhæreamus in terris, a quo speramus æternam hæreditatem in cælis. Per Dominum etc. *Sed de his satis.*

Inter præcipuos Hiberniæ Sanctos et Apostolos numeratur :

C 5 *Sanctum* Cannicum *nostrum inter præcipuos Hiberniæ Sanctos celebratum fuisse, ex variis apud Colganum, in Opere de Sanctis Hiberniæ, locis discimus : quippe in Annotatis ad Vitam S. Finniani pag.* 398, *num.* 21 *asserit, illum in quibusdam codicibus inter duodecim Hiberniæ apostolos numerari : in Catalogo Sanctorum Hiberniæ, quem Jacobus Usserius in libro de Britannicarum ecclesiarum Primordiis Commentario illustravit, inter primos Sanctos, qui post S. Patricium sub regibus Tuathail, Diarmata et duobus Murcdaig nepotibus Britanniam sanctitate illustrem reddiderunt, hic Sanctus recensetur : etiam in S. Columbæ Vita apud Colganum inter præcipuos, qui seculo* VI *in Hibernia floruere, Sanctos* S. Cannicus *numeratur.* Quatuor *(inquit laudatus biographus)* ex Hiberniæ illo ævo præcipuis Sanctis, venerabiles patres et monasteriorum fundatores, Comgellus scilicet abbas Benchorensis, Cannechus abb. Achadhboensis, Brendanus abbas Cluainfertensis et Cormacus O Liethain abbas Darmagensis, una ex Hibernia profecti in Jonam insulam veniunt ad S. Columbam invisendum.

[illegible] qui nomen varie scriptum

6 *Porro sancti Abbatis nomen apud varios varie scriptum legimus. Usuardus, ut vidimus, illum* Cainichum *appellat; Castellanus et auctor Martyrologii Parisiensis* Cainicum. *Apud Colganum in Vita S. Columbæ* Cannechus, *in Vita S. Congalli in Opere nostro ad diem decimam Maii* Cannicus *scribitur : in Actis autem S. Finniani apud Colganum* Cainichus *dicitur, a Colgano vero* Cannicus *appellatur. Usserius citati libri pag.* 957 *Sanctum vulgo* S. Kenny *nominari asserit, atque locum* Ach adh-bo, *in quo ipse monasterium ejusdem nominis, quod Latine* agrum bonum *significat, ædificarat, postea in civitatem, quæ hodieque* Kil-Kenna, *quod nomen* Cellam *sive* Fanum Cannici *denotat, vocatur, fuisse erectum refert. Unde jam varia illa apud diversos scriptores Sancti nostri appellatio repetenda sit, mihi et Colgano prorsus ignotum est; utut sit, ego cum Colgano, Martyrologio Romano aliisque eum* Cannicum *appellabo.*

E *Cur Vitam non exhibeamus*

7 *Dolemus sane, quod hujus sancti Viri Vitam nullam habeamus, quam studioso lectori utiliter exhibere possimus. Habemus quidem aliquam auctoris anonymi in codice nostro Ms. Salmanticensi notato Ms.* 167, *de qua Sollerius in Usuardi, quod edidit, Martyrologio ad hunc diem meminit : verum ea hujusmodi est, ut, etsi Rosweydus illam aliquot Annotatis illustrare voluerit, ego tamen prorsus indignam prelo judicem. Etenim in ea vix quidquam præter prodigia, qualia in jam supra transcripto Sancti Officio leguntur, reperias, eaque partim ex aliis Vitis mutuata, partim tam insulse relata, ut fidem apud eruditos non mereantur, nisi a peritiore certioreque, quam anonymus ille fuerit, scriptore tradantur. Exstare tamen alia Sancti Acta, discimus ex Colgano, qui tum in Actis Sanctorum Hiberniæ, tum in Triade Thaumaturga frequenter laudat* S. Cannici *Vitam, spondens se eam ad diem* XI *Octobris editurum; quod tamen, morte præpeditus, non præstitit. Hanc Vitam diversam esse a nostra, liquet ex eo, quod Colganus quædam ex illa recitet, quæ in hac desiderantur.*

F *Sancti gesta unde eruenda*

8 *Hujus itaque citatæ a Colgano Vitæ defectu cogor ad aliorum Hiberniæ Sanctorum, quæ exstant, Vitas recurrere, quæque in his sparsim narrantur, colligere. At priusquam id agam, lectorem duo universim monitum velim : primum est, Hibernorum Sanctorum Acta passim dubiæ esse fidei, et a scriptoribus minime accuratis ac ætate longe posterioribus conscripta. Alterum est, in iisdem frequentem occurrere rerum simillimarum narrationem, quas variis Sanctis adscribunt; ita ut nescias, cui tuto adscribi possint. Hisce prænotatis ad Sancti gesta progredior.*

AUCTORE J. B. F.

D

DE S. CANNICO, ABBATE

KILL-KENNIENI SEU ACHADH-BOENSI

IN OSSORIA HIBERNIÆ PROVINCIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Memoria in Martyrologiis : cultus : qualiacumque Sancti gesta unde eruenda.

ANNO DXCIX vel DXCVIII. *Sanctus cujus memoria in Mrll.,*

Inter Sanctos, qui seculo VI *antiquam Scotiam seu hodiernam Hiberniam vitæ sanctimonia illustrarunt, hoc die memorandus venit* S. Cannicus, *Achadh-boensis, post a* B *Sancti nostri nomine Kill-kenniensis dicti, olim nobilis monasterii fundatione celebris, quem Martyrologium Romanum ad præsentem diem breviter ita memorat :* In Scotia sancti Cannici abbatis. *Baronio præiverat Usuardus, in cujus genuino textu sic legitur :* In Scotia, sancti Cainichi abbatis. *Apud ipso antiquiores nulla ejusdem fit mentio : unde colligit ibidem Sollerius noster, sanctum illum Abbatem singulari Usuardi diligentia, vel forte quod ipsum Ordinis sui abbatem Usuardus censuerit, aut in ipsa Gallia peculiari cultu fuerit celebratus, in sacris Tabulis locum obtinuisse. Florarium quoque nostrum Ms. eodem die ipsum sic celebrat :* In Scotia sancti Canithi abbatis. *Inter recentiores Castellanus et auctor Martyrologii Parisiensis ad eamdem diem illum* Cainicum *appellant. Wionus in Ligno Vitæ, Menardus in Martyrologio et Bucelinus in Menologio Benedictino Sanctis sui Ordinis ipsum adscribunt ; sed Mabillonio tam in Actis, quam in Annalibus rectius ignotus est. Joannes Wilsonius in Martyrologio Anglicano, quod anno* 1608 *patrio idiomale vulgavit, annoque ejusdem seculi* 40 *recognitum iteratis typis subjecit, geminum nectit* C *elogium. In priore editione hæc habet Anglice, quæ Latine subjungo :* In Scotia depositio S. Caniki abbatis et confessoris, cujus pia vita et miracula in toto Christiano mundo sunt nota, at præcipue in Scotia, ubi natus est, vixit, et circa Christi annum 800 obiit. *In posteriori vero editione sic :* In Hibernia depositio S. Caniki abbatis et confessoris, cujus pia vita et miracula apud posteros sunt celebria. Circa Domini nostri annum 800 obiit. *At Wilsonium plurimum a vero aberrare, dum Sanctum circa annum* 800 *ex hac vita migrasse asserit, ex dicendis fiet manifestum.*

Kill-kenniæ Officio ecclesiastico

2 *Kill-kenniensis Hiberniæ civitas Sanctum nostrum ut patronum olim venerabatur, atque quotannis* XI *Octobris die ipsius festum Officio ecclesiastico novem Lectionum, quarum sex ipsi propriæ, reliquæ vero e Communi Confessorum, ut vocant, legendæ præscribebantur, celebrabat : quod Officium ex Breviario ecclesiæ cathedralis Aberdonensis, anno* 1509 *edito, excerptum et in supellectili nostra literaria asservatum hic accipe :* Oratio. Preces nostras, quas tibi, Domine, in B. Caynici confessoris tui atque abbatis venerationem deferimus, benignus suscipe, et ipsius interventu, quæsumus, clementer exaudi. Per Dominum etc. Lectio 1. Caynicus, qui de Hibernia genus acceperat, et nomen, Scotiam veniens sub monachali habitu, et monasticorum habitu pluribus militavit annis. Eo namque tempore magnæ sanctitatis et devotionis vir B. Columba in Jona floruit insula, a quo, cum B. Caynicus eum visitaret, venerabiliter receptus est. Lectio 2. Cumque simul confabularentur, varias sacræ Scripturæ quæstiunculas in medium S. Columba proposuit, quas perfecte, ut apparuit, humanam naturam superando, enucleavit, et audientibus claras B. Caynicus reddidit ; ita ut sapientiam ejus B. Columba admiraretur, et ab eo interrogatus, unde hæc haberet, Caynicus respondit : Cum solitariam in eremo agerem vitam pro nomine Jesu, ille meum illustravit spiritum, et ruditatem meam spiritu oris sui detersit. Lectio 3. Verum inito per fratres consilio Romam petiit ; eo itaque itinerante per Italiam, incidit in latrones, qui cum eum spoliatum occidere niterentur, brachia eorum divina Pietas adeo compescuit et retraxit, ut quasi statuæ immobiles viderentur ; sed prece beati Viri brachia, ut ante, sanata sunt, et ad se conversi latrones Deum et beatum Virum laudaverunt, ab eoque genibus flexis veniam postulantes abierunt. E

3 Tres mediæ Lectiones de Communi Confessorum sunt desumendæ. Lectio 7. Quodam etiam die oblatum est beato Viro monstrum, mirabile ad humanam effigiem corpus habens sine brachiis ; quod cum vidisset, fontem vivum de terra produxit, in quo monstrum lavit, et confestim omnia membra de massa perfecte proruperunt. E mago etiam, qui se tamquam Deum a populo arte magica coli persuaserat, signo sanctæ Crucis primitus facto, dæmonem, qui illum illuserat, effugavit, et artem magicam illam populo palam demonstravit. Lectio 8. Contigit etiam dæmonem, virorum sanctorum insidiatorem, domum, in qua studebat B. Caynicus, igni dare, cumque Vir Dei domum igne valido accensam intellexisset, domum foris egreditur, et librum Evangeliorum, in quo ex tunc legebat, apertum reliquit, postea, singulis attamen in domo consumptis, liber Evangeliorum sine macula compertus est. Lectio 9. His et quamplurimis aliis virtutibus et claris miraculis sanctus Caynicus mortuos resuscitavit, mare calcabile se præbuit, et cætera F

elementa

A *ipse anno 552 ex hac vita migrasse, dicatur, et S.* Cannicus, *ut infra videbimus, anno circiter 515 natus, circa annum 597 mortalem vitam cum immortali commutarit, nulla chronologica ratio vetat, quo minus Sanctus noster S. Finnianum discipulus audierit.*

monasterium Achadhboense condit.

13 *Sancti gesta sub Finniani disciplina memoriæ prodita non reperi. Apud Colganum, et Usserium variis locis legimus quidem* S. Cannicum *in comitatu inferiori Ossoriæ, in loco* Achadh-bo *dicto, quem Adamnanus in Annonatis ad Vitam S. Columbæ* Campulum-Bovis *Latine appellatum asserit, monasterium condidisse, quod postea* Kilkenny, *quod* Fanum Cannici *interpretantur, dictum urbi et comitatui Ossoriæ nomen dedisse videtur ; at nullam chronologicam notam, qua tempus, quo monasterium illud a Sancto ædificatum fuerit, determinari queat, reperire potuimus : unde his rebus supersedemus. Nunc restat nobis, ut quædam ad Sancti gloriam facientia ex SS. Columbæ, et Mochoemoci seu Pulcherii, quibuscum* S. Cannicus *familiaris fuisse dici-* B *tur Vitis, in nostro Opere editis, tectori oboculos ponamus.*

S. Cannicus, igneum globum circa S. Columbæ sacrificantis caput apparere, ex socio audit :

14 *Porro* Cannicus, *dum in suo Achadhboensi seu Kill-Kenniensi monasterio jam ipse abbas præesset, S. Columbam quandoque adiisse videtur. Ita discimus ex Vita S. Columbæ in nostro Opere ad diem* IX *Junii edita, quæ pag. 232 sequentia refert :* Alio in tempore quatuor ad Sanctum visitandum Columbam monasteriorum Sancti fundatores de Scotia transmeantes in Hymba eum invenerunt Insula, quorum illustria vocabula Concellus, Cahinnechus, Brendanus, Cormacus. Hi uno eodemque consensu elegerunt, ut Sanctus Columba coram ipsis in ecclesia sacra Eucharistiæ consecraret mysteria. Qui eorum obsecundans jussioni simul cum eis die Dominica ex more post Evangelii lectionem, ecclesiam ingreditur, ibidemque dum Missarum sollemnia celebrentur, sanctus Brendenus, sicut post Concello et Cahinneco intimavit, quemdam criniosum igneum globum, et valde luminosum de vertice sancti Columbæ ante altare stantis, et sacram oblationem consecrantis, tam diu arden- C tem, et instar alicujus columnæ sursum ascendentem vidit, donec eadem perficerentur sacrosancta Mysteria.

S. Columbam precibus a naufragio eximit :

15 *Citato in Opere nostro loco pag. 216 sequens de Sancto nostro prodigium legitur :* Alio quoque in tempore sæva nimis insistente et periculosa tempestate, sociis, ut pro eis Dominum sanctus (*Columba*) exoraret, inclamantibus ; hoc eis dedit responsum, dicens : hac in die non est meum pro vobis in hoc periculo constitutis orare, sed est abbatis Cahinnichi sancti Viri. Mira dicturus sum : eadem hora S. Cahinnichus in suo conversans monasterio, quod Latine Campulus-bovis dicitur, spiritu revelante Sancto supra dictam S. Columbæ interiore cordis aure vocem audierat. Et cum forte post nonam cæpisset horam in oratorio Eulogiam frangere, ocius deferit mensulam, unoque in pede inhærente calceo, et altero præ nimia festinatione relicto, festinanter pergit hac cum voce ad ecclesiam : Non est nobis nunc tempus prandere, quando id mari periclitatur navis S. Columbæ. Hoc enim nomen Cahinnichus ingeminans commemorat, ut pro eo et sociis periclitantibus exoret. Post hæc illius verba oratorium ingressus flexis genibus paulisper oravit, ejusque orationem exaudiente Domino, illico tempestas cessavit, et mare valde tranquillum factum est. Tum dein sanctus Columba Cahinnichi ad ecclesiam præparationem in spiritu videns, quamlibet longe conversantis, mirabiliter hoc de pectore puro profert verbum, dicens : Nunc cognovi, o Cahinniche, quod Deus tuam exaudierit precem : nunc valde nobis proficit tuus ad ecclesiam velox cum uno calceamento cursus. In hoc itaque tali miraculo amborum, ut credimus, oratio cooperata est Sanctorum.

confecit brevi spatio iter unius diei et coram S. Pulcherio sacrificat : deinde

16 *In S. Mochoemoci seu Pulcherii Vita ab auctore coævo scripta, et in Opere nostro ad diem* XIII *Martii edita, sequentia, quæ Sanctum nostrum cum S. Pulcherio familiarem fuisse probant, leguntur :* Quodam, *inquit biographus pag.* 286, die constituto B. abbas Kainnicus promisit se venturum hora nona ad S. Pulcherium usque ad Liath. Hanc promissionem S. abbas Kainnicus oblitus est, usque ad nonam diei in suo monasterio manens, Achadhbo videlicet in regione Ossrige : recordatus au- E tem ingemuit ad Deum, quia non implevit, quod promisit Sancto : et inspiratus Dei dispensatione cœpit currere : sed tam cito agitatus est, quod ipsam nonam in monasterio Liath cum S. Pulcherio cantavit : Deus qui eum conduxit citissime, ipse scit, quid illi accidit, quia sibi et nobis latebat, nisi quod ipse viribus ambularet suis. Iter jam unius diei multis pedibus inter ipsa duo monasteria Liath et Achadbo constat ; et præcepit S. Pulcherius balneum præparari, et ait S. Cannico : Canta nobis, frater interim Missam, donec fratres de obedientia redeant ; sed S. Kainnecus noluit. Sedentes postea in refectorio ad mensam, B. Kainnicus abscidit panem, sed sanguinis rivum de pane in terram concurrere fratres viderunt. Tunc ei leniter dixit S. Pulcherius : Domine pater, redeamus ad ecclesiam, et sacrifica Deo sacrificium laudis, quia hoc ego et fratres valde ambiamus. Et B. senior Kannichus tunc Missam Deo cantavit, sicut desiderabat S. Pulcherius. Reversis autem Sanctis post sacrificium, panem nitidum sine abscissione viderunt : et gratias Domino F Jesu Christo agentes, comederunt eum cum lætitia spirituali.

cum S. Pulcherio aliisque Sanctis, S. Mochumbæ benedicit.

17 *Idemque biographus in eadem S. Pulcherii Vita cap. 4, pag. 287 hæc habet :* Quamdam cellam S. Pulcheriussuam commendavit discipulo, qui vocabatur Mochumbe, et ipse ædificavit ibi primitus ecclesiam et refectorium. Interea S. Pulcherius et S. Kannichus et S. Molua filius Coche, et S. Mofecta convenerunt una nocte ad eamdem cellam ; nullaque domus ibi tunc erat tecta nisi ecclesia sola. Et ille discipulus præpositus loci ait illis : Ite vos in ecclesiam, quia aliam domum paratam non habemus. S. Mofecta, qui dicitur et Fecheanus, ait ei : Non ; sed ibimus ad refectorium, quamvis sit nudum, et Deus noster non sinet ventum ventum vel pluviam super nos descendere hac nocte. Comedentes ibi Sancti, id est, in refectorio nudo et manentes illic, postea S. Molua dixit : In hoc loco, in quo facta est hæc nobis caritas tanta, abundantia divitiarum semper erit. S. Pulcherius dixit : Hoc nudum culmen meum, sub quo Dominus nos hac nocte tempestiva defendit a nocte et pluvia, benedictum erit, et clarum ædificium hic non deficiet

AUCTORE J. B. F.

§ Sancti nativitas, quæ fertur prædicta a S. Patricio : parentes : patria. A S. Doco institutus, fit S. Finniani discipulus, ac deinde monasterium Achadhboense condit. Ipsius cum SS. Columba et Pulcherio familiaritas. Obitus tempus.

Sancti nativitas, quam S. Patricius prædixisse fertur :

Sancti Cannici *nativitatem multis, antequam in lucem ederetur, annis a S. Patricio, Hiberniæ apostolo, prædictam fuisse, auctor est anonymus scriptor Vitæ tripartitæ S.* B *Patricii apud Colganum, ubi pag.* 146 *cap.* 26 *cum narrasset, S. Patricium in Kiennacta, quæ regio secundum Colganum in Ultonia, Hiberniæ provincia, sita* Kiennacta Glinnè Gemhin *vocatur, nobilem virum Sednam cum sua familia ad Deum convertisse, sacroque fonte abluisse, hæc subdit :* ibi *(in Kiennacta)* etiam prædixit sanctum Cannechum post tempora nascendum, futurumque decus eximium, communemque istius Kiennacthæ regionis patronum. *Adhæc Colganus, qui, S. Patricium hæc prædixisse, credere videtur, in annotatis ad dictam S. Patricii tripartitam Vitam pag.* 182, *num.* 192 *refert :* Vide Vitam S. Cannechi ad XI Octobris. Ex qua, ejusque notis constabit omnia esse vera, quæ de ipso hic referuntur. Fuit enim natus in illa regione Kiennacta, estque ad hunc diem ejus patronus. *At, licet Sanctus in dicta regione natus, ipsiusque patronus sit, quis ex eo S. Patricium illa vaticinatum fuisse, fieri consectarium dicat? Inde S. Patricium,* C *si reipsa de Sancto nostro talia prædixerit, vera prænuntiasse, solum conficitur. Utut sit, cum nullus, quod sciam, inter S. Patricii biographos, si anonymum dictæ Vitæ tripartitæ auctorem excipias, hujus vaticinii mentionem faciat; cumque de illius tripartitæ Vitæ antiquitate et auctoritate nihil certi possimus constituere, non est, cur cum Colgano, Sanctum Hiberniæ apostolum Sancti nostri nativitatem prædixisse, nulla veterum monumentorum auctoritate præeunte credamus.*

Sancti parentes et patria.

10 Cannici *patrem* Laydeccum *nomine fuisse Usserius in Chronologico citati operis indice scribit, addens eum poëtam fuisse, atque ex Dalani familia originem traxisse. Auctor Vitæ ineptæ, supra memoratæ, Sanctum ex honesta, at pauperi stirpe, patre etiam* Laydeco *poëta venerabili, fratre vero* Melda *nomine* de nepotibus Maguais *ortum refert. Quod ad Sancti patriam spectat, auctor Vitæ tripartitæ apud Colganum in Triade, ut statim diximus, S. Patricium vaticinantem inducit de* S. Cannico in Kiennacta Hiberniæ regione *nascituro, illudque etiam in Sancti nostri Vita, teste, qui ipsam legit, Colgano, referri, numero superiori lectorem monuimus. Nec in hoc capite Vita nostra Ms., quæ* S. Cannicum *in Kiennactæ regionis loco, Vallis pellis dicto, in* D *lucem editum refert, discrepat : Sanctus igitur, habet,* Kannechus in regione Kannachte, in valle pellis natus est; sed in regione nepotum Maguias in loco, qui dicitur Kennbuge, nutritus est.

a S. Doco institutus

11 *Cum jam* S. Cannicus *pueritiam excesserat, ex Hibernia in Britanniam transnavigavit, ibique religioso ac sapienti abbati nomine Doco se erudiendum tradidit. Disco id ex sequentibus Sancti nostri biographi verbis, apud Usserium in Britannicarum ecclesiarum Antiquitatibus pag.* 952 *et* 953 *relatis :* Cum S. Cannicus crevisset, et perfectus esset sensu; voluit scientiam discere, et religiosæ vitæ vacare. Perrexit ad mare, transnavigavitque in Britanniam ad virum religiosum et sapientem nomine Docum. Legit vero apud illum sedulo, et bonos mores didicit. *Idem etiam, qui* S. Cannici *Officium ecclesiasticum Parisiis anno* 1620 *ediderunt, referunt :* Britanniam, *habet ipsius Officium,* petiit *(Sanctus)* et apud venerabilem abbatem nomine Docum litterali scientiæ, sanctæque religioni se tradens, cum E eo in docibilitate atque obedientia aliquot annis permansit. *R. D. Godescardus in Opere, cui titulus Vitæ SS. Martyrum, aliorumque etc, Parisiis anno* 1783 *Gallice edito, ad* XI *Octobris diem inter pauca, quæ de Sancto nostro scribit, ipsum in Cambriam, magnam Angliæ provinciam,* Valles *Anglis, et Gallis* le pays de Galles, *ad Docum, quem* Sancti *titulo insignit, transnavigasse, sic refert :* S. Cannicus adhuc juvenis aliquot annis in Cambria sub S. abbatis Doci disciplina vixit. *Quis fuerit iste Docus, qui ab erudito Godescardo hic Sancti titulo honoratur, vel cui monasterio præfuerit, huc usque reperire haud potui : interim, si* S. Cannicus *a quodam abbate nomine Doco instructus fuerit, equidem non in Anglia ab ipso in religione et scientia ecclesiastica eruditum fuisse certum est; nam tunc temporis nec monachos, nec abbates ibidem vixisse; atque tantum anno* 596 *in Angliam sacerdotes, qui infideles hujus insulæ incolas converterent, a Gregorio I missos fuisse, omnino constat.*

in disciplinam S. Finniani transit : deinde

12 *Auctor Vitæ S. Finniani, seu Finneni abbatis, apud Colganum die* XXIII *Februarii pag.* 395, *cap.* 19, S. Cannicum, *in Hiberniam jam reversum, sub hujus abbatis disciplina, in monasterio Cluain-Erardensi, quod Colganus in Annotatis hodie* Clonardiam *dictum et in confiniis Lageniæ et Midiæ situm ait, eruditum fuisse sic tradit.* In hoc ergo loco, *inquit,* velut sol in medio cæli, radios virtutum et salutaris doctrinæ atque miraculorum illustrando mundum *(Finnianus)* emisit. Fama enim bonorum operum ejus ex diversæ terræ partibus viros illustres partim ad Scripturam sacram addiscendam; partim ad ecclesiasticam institutionem percipiendam, quasi ad quoddam totius sapientiæ admirabile sacrarium attraxit. Quorum nomina sunt duo Kyerani; Kyeranus filius artificis, qui Mac-an-Tsoir dicitur et Kyeranus Saighre; Columba-Kille et Columba filius Crimthainn..... et Rainnechus..... Et hi omnes sancti viri ac virtutibus pleni erant. *Acta S. Finniani, inter Prætermissos relati ad diem* XXIII *Februarii, Majores nostri ad* XII *Decembris distulerunt : interim, eum apud Colganum in annotatis ad hujus sancti vitam, ipse*

A *ipse anno* 552 *ex hac vita migrasse, dicatur, et S.* Cannicus, *ut infra videbimus, anno circiter* 515 *natus, circa annum* 597 *mortalem vitam cum immortali commutarit, nulla chronologica ratio vetat, quo minus Sanctus noster S. Finnianum discipulus audierit.*

monasterium Achadhboense condit.

13 *Sancti gesta sub Finniani disciplina memoriæ prodita non reperi. Apud Colganum, et Usserium variis locis legimus quidem* S. Cannicum *in comitatu inferiori Ossoriæ, in loco* Achadh-bo *dicto, quem Adamnanus in Annotatis ad Vitam S. Columbæ* Campulum-Bovis *Latine appellatum asserit, monasterium condidisse, quod postea* Kilkenny, *quod* Faunum Cannici *interpretantur, dictum urbi et comitatui Ossoriæ nomen dedisse videtur; at nullam chronologicam notam, qua tempus, quo monasterium illud a Sancto ædificatum fuerit, determinari queat, reperire potuimus: unde his rebus supersedemus. Nunc restat nobis, ut quædam ad Sancti gloriam facientia ex SS. Columbæ, et Mochoemoci seu Pulcherii, quibuscum* S. Cannicus *familiaris fuisse dici-* B *tur Vitis, in nostro Opere editis, lectori ob oculos ponamus.*

S. Cannicus, igneum globum circa S. Columbæ sacrificantis caput apparere, ex socio audit:

14 *Porro* Canuicus, *dum in suo Achadhboensi seu Kill-Kenniensi monasterio jam ipse abbas præesset, S. Columbam quandoque adiisse videtur. Ita discimus ex Vita S. Columbæ in nostro Opere ad diem* IX *Junii edita, quæ pag.* 232 *sequentia refert*: Alio in tempore quatuor ad Sanctum visitandum Columbam monasteriorum Sancti fundatores de Scotia transmeantes in Hymba cum invenerunt Insula, quorum illustria vocabula Coucellus, Cahinnechus, Brendanus, Cormacus. Hi uno eodemque consensu elegerunt, ut Sanctus Columba coram ipsis in ecclesia sacra Eucharistiæ consecraret mysteria. Qui eorum obsecundans jussioni simul cum eis die Dominica ex more post Evangelii lectionem, ecclesiam ingreditur, ibidemque dum Missarum sollemnia celebrantur, sanctus Brendenus, sicut post Concello et Cahinneco intimavit, quemdam criniosum igneum globum, et valde luminosum de vertice sancti Columbæ ante altare stautis, et sacram oblationem consecrantis, tam diu arden- C tem, et instar alicujus columnæ sursum ascendentem vidit, donec eadem perficerentur sacrosancta Mysteria.

S. Columbam precibus a naufragio eximit:

15 *Citato in Opere nostro loco pag.* 216 *sequens de Sancto nostro prodigium legitur*: Alio quoque in tempore sæva nimis insistente et periculosa tempestate, sociis, ut pro eis Dominum sanctus (*Columba*) exoraret, inclamantibus; hoc eis dedit responsum, dicens: hac in die non est meum pro vobis in hoc periculo constitutis orare, sed est abbatis Cahinnichi sancti Viri. Mira dicturus sum: eadem hora S. Cahinnichus in suo conversans monasterio, quod Latine Campulus-bovis dicitur, spiritu revelante Sancto supra dictam S. Columbæ interiore cordis aure vocem audierat. Et cum forte post nonam cæpisset horam in oratorio Eulogiam frangere, ocius deferit measulam, unoque in pede inhærente calceo, et altero præ nimia festinatione relicto, festinanter pergit hac cum voce ad ecclesiam: Non est nobis nunc tempus prandere, quando id mari periclitatur navis S. Columbæ. Hoc enim nomen Cahinnichus ingeminans commemorat, ut pro eo et sociis periclitantibus exoret. Post hæc illius verba oratorium ingressus flexis genibus paulisper oravit, ejusque orationem exaudiente Domino, illico tempestas cessavit, et mare valde tranquillum factum est. Tum dein sanctus Columba Cahinnichi ad ecclesiam præparationem in spiritu videns, quamlibet longe conversantis, mirabiliter hoc de pectore puro profert verbum, dicens: Nunc cognovi, o Cahinniche, quod Deus tuam exaudierit precem: nunc valde nobis proficit tuus ad ecclesiam velox cum uno calceamento cursus. In hoc itaque tali miraculo amborum, ut credimus, oratio cooperata est Sanctorum.

AUCTORE J. B. F.

conficit brevi spatio iter unius diei et cum S. Pulcherio sacrificat: deinde

16 *In S. Mochoemoci seu Pulcherii Vita ab auctore coævo scripta, et in Opere nostro ad diem* XIII *Martii edita, sequentia, quæ Sanctum nostrum cum S. Pulcherio familiarem fuisse probant, leguntur*: Quodam, *inquit biographus pag.* 286, die constituto B. abbas Kaiunicus promisit se venturum hora nona ad S. Pulcherium usque ad Liath. Hanc promissionem S. abbas Kainnicus oblitus est, usque ad nonam diei in suo monasterio manens, Achadhbo videlicet in regione Ossrige: recordatus autem ingemuit ad Deum, quia non implevit, E quod promisit Sancto: et inspiratus Dei dispensatione cœpit currere: sed tam cito agitatus est, quod ipsam nonam in monasterio Liath cum S. Pulcherio cantavit: Deus qui eum conduxit citissime, ipse scit, quid illi accidit, quia sibi et nobis latebat, nisi quod ipse viribus ambularet suis. Iter jam unius diei multis pedibus inter ipsa duo monasteria Liath et Achadbo constat; et præcepit S. Pulcherius balneum præparari, et ait S. Cannico: Canta nobis, frater interim Missam, donec fratres de obedientia redeant: sed S. Kainnicus noluit. Sedentes postea in refectorio ad mensam, B. Kainnicus abscidit panem, sed sanguinis rivum de pane in terram concurrere fratres viderunt. Tunc ei leniter dixit S. Pulcherius: Domine pater, redeamus ad ecclesiam, et sacrifica Deo sacrificium laudis, quia hoc ego et fratres valde ambimus. Et B. senior Kannichus tunc Missam Deo cantavit, sicut desiderabat S. Pulcherius. Reversis autem Sanctis post sacrificium, panem nitidum sine abscissione viderunt: et gratias Domino F Jesu Christo agentes, comederunt cum cum lætitia spirituali.

cum S. Pulcherio aliisque Sanctis, S. Mochumbæ benedicit

17 *Idemque biographus in eadem S. Pulcherii Vita cap.* 4, *pag.* 287 *hæc habet*: Quamdam cellam S. Pulcherius suo commendavit discipulo, qui vocabatur Mochumbe, et ipse ædificavit ibi primitus ecclesiam et refectorium. Interea S. Pulcherius et S. Kannichus et S. Molua filius Coche, et S. Mofecta convenerunt una nocte ad camdem cellam; nullaque domus ibi tunc erat tecta nisi ecclesia sola. Et ille discipulus præpositus loci ait illis: Ite vos in ecclesiam, quia aliam domum paratam non habemus. S. Mofecta, qui dicitur et Fecheanus, ait ei: Non; sed ibimus ad refectorium, quamvis sit nudum, et Deus noster non sinet ventum ventum vel pluviam super nos descendere hac nocte. Comedentes ibi Sancti, id est, in refectorio nudo et manentes illic, postea S. Molua dixit: In hoc loco, in quo facta est hæc nobis caritas tanta, abundantia divitiarum semper erit. S. Pulcherius dixit: Hoc nudum culmen meum, sub quo Dominus nos hac nocte tempestiva defendit a nocte et pluvia, benedictum erit, et clarum ædificium hic non deficiet

AUCTORE J. B. F.

deficiet usque in æternum. S. Kainnichus dixit : Filius mortis in hoc loco non morietur. Ita Sancti benedixerunt illum locum, et benedictio illorum semper non fallitur ibi. Et recedentes inde Patres, ille pius discipulus Mochumbe, magister loci, ait eis : Me solum, sancti Dei, hic dimittitis? Dixerunt ei Sancti : spiritualiter hic tecum erimus : et tu eris Sanctus in hoc loco, et tu nobiscum ad judicium Dei convenies : et hoc signum habebis. Tunc Sancti quinque parvos lapides posuerunt ibi in sancto cœmiterio, qui usque hodie immobiles ibi gratia Sanctorum permanent, in signum suæ promissionis, et nemo potest illos inde movere. *Plura Sancti gesta lectori communicanda non habeo.*

Anno 599 vel 598 ex hac vita migrat.

18 *Nunc restat, ut in ejus obitus tempus inquiramus. Quotquot* S. Cannici *seu præclara facto posteritati tradiderunt, seu cultum promovere allaborarunt auctores, hi omnes, inquam, si Wilsonium, qui sancti mortem plus duobus integris seculis serius statuit, excipias, ipsum seculo* 6 *ex hac vita migrasse, unanimi* B *consensu scribunt; at in dicti seculi anno, quo obierit, assignando haud omnino consentiunt. Usserius citato supra libro pag.* 957 *Sanctum anno* 527 *natum, Incarnati verbi anno* 599 *ex hac vita migrasse sic refert :* Anno D dxxvi S. Cainicum in lucem editum, dxcix diem suum obiisse, ex nostris Annalibus didicimus. Qua ratione lxxii tantum annos vixisset : quum octogesimo quarto ætatis suæ anno felicem animam tradidisse deo, in incerto quodam Vitæ ipsius scriptore invenerim. *Idem auctor dictis Annalibus adhærens, in Indice chronologico, ad operis sui calcem edito, Sanctum anno* 528 *primum lucem aspexisse, ac anno* 599 *obiisse scribit. Usserium secutus R. Dominus Godescardus, citato supra loco S. Cannici nativitatem etiam anno* 527, *ipsiusque mortem anno* 599 *illegat. A laudatis jam duobus hisce scriptoribus dissentiens Colganus, in Triade Thaumaturga* S. Canuicum *anno* 515 *natum, atque reparatæ salutis nostræ anno* 598 *ad cœlestem patriam, secundum quatuor Hiberniæ Annalium magistros, fuisse evocatum, refert. Colgano Castellanus in Martyrologio Universali, et Parisiensis Martyrologii auctor consentientes,* S. Cannicum *etiam anno* 598 *mortalem vitam* E *cum immortali commutasse scribunt. Utri jam opinionum sit subscribendum, mihi in promptu non est definire.*

DE S. EUFREDO

PRO MARTYRE CULTO

ALBÆ POMPEIÆ IN INSUBRIA

C. B.

SYLLOGE

Sancti cultus ecclesiasticus certus; reliqua fere omnia incerta.

Sec. forsan VII. Sanctus, qui, quamvis nullis Fastis sacris antiquis inscriptus, certo tamen

Etsi S. Eufredum *nulli prorsus ex hagiologis sive antiquis sive recentioribus, si Ferrarium et Castellanum, qui eum hodie annuntiant, exceperis, in fastis sacris a se contextis usquam commemorent, ecclesiastico tamen cultu Albæ Pompeiæ, quæ episcopalis ducatus Montis-ferrati in Insubria ad Tanarum fluvium civitas est, nostrum istum Sanctum, cujus etiam ibidem in cathedrali ecclesia, uti infra videbimus, sacrum corpus quiescit, quotannis hodie et quidem antiquitus, gaudere Clarascique, quod oppidum inde septem P. M. obest, ædem sacram, a nomine suo dictam, præterea habere, fidem facit scriptum, in D. Theobaldi Regii, notarii Albensis, qui id verosimiliter (Operis nostri tom* 1 *Junii in beato Theobaldo num.* 3 *videsis) sec.* xvi *labente contexuit, Protocollo inventum ac ab Hyacintho Baresiano Vitæ Italicæ Margaritæ Sabaudicæ pag.* 153 *et seqq. intextum. Id enim, quod Sanctorum, quorum corpora in cathedrali Albensi ecclesia requiescunt, catalogum seu inventarium, ut aiunt, exhibet, sequentia isthæc Italica, quæ Latina facio, verba complectitur :* Est præterea ibidem *(Albæ Pompeiæ videlicet in catedrali, quæ S. Laurentio martyri sacra est, ecclesia)* corpus S. Eufredi martyris, qui pariter *(non secus nimirum, ac Sanctus, qui in eodem Scripto ante memoratur, Frontinianus)* pro canonizato habetur, lipsanotheeæque, quæ in dietæ cathe- F dralis ecclesiæ sacristia invenitur, inclusus festo et officio, idque antiquitus, xi Octobris die honoratur. Clarasci exstat ecclesia, erecta in honorem dicti sancti Eufredi, qui in energumenis et amentibus sanandis elucet.

cultu ecclesiastico gaudet,

2 *Cum Castellanus, qui* Eufredum *idcirco indubie, quod Clarascum, ubi is e jam dictis ædem sacram, a nomine suo dictam, habet, in comitatu Astensi situm sit, in comitatu isthoc, non autem Albæ Pompeiæ, ubi corpus ejus in honore esse ait, annuntiat,* Martyris *titulo Sanctum non distinguat, verosimiliter scriptum illud, in quo is diserte, uti e scripti ejusdem modo hic recitatis verbis liquet, titulo illo donatur, præ oculis haud habuerit, certeque, si secus habeat, sequendum sibi haud duxerit. Nec certo idem scriptum usurpasse censendus est Ferrarius. In Sanctorum enim Italiæ catalogo de* S. Eufredo, *ut in titulo*

A *tulo præmittit*, apud Albam Pompeiam martyre, *sequentia isthæc, quibus etiam consona in altero suo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Catalogo tradit, hodie commemorat*: Eufredus, quem monachum Benedictinum iujusteque ab impiis circa ea loca interemptum tradunt, martyr Albæ Pompeiæ, ubi illius sacrum corpus in ecclesia cathedrali quiescit, colitur. Exstat apud Claraseum (quod op. ab Alba ad 7 M. P. distat) sacra ædes illi dicata: ad quam amentes, pro quibus invocatur, deduci solent. Iis enim Deum S. Eufredi intercessione sæpissime propitiari ferunt; *cum hæc autem cum iis, quæ num.* I *relata e dicto scripto sunt, ad amussim, ut consideranti patescet, omnino haud consonent, ecclesiæ Albensis Tabulæ, e quibus illa a se hausta, sub finem adjungit, verosimiliter fuerint a scripto illo diversæ; ut, cum nihilominus idem prorsus, quod hoc, de ecclesiastico* S. Eufredi *Albæ Pompeiæ et Clarasci cultu tradant, hic sane, qui e solo etiam dicto scripto est certus, e tabulis illis adhuc firmetur.*

B 3 *Utinam modo, ut cultus, ita etiam reliqua, quæ ad* S. Eufredum *spectant, haberentur comperta! Verum, ait in Annotatione, verbis suis proxime huc transcriptis subnexa, Ferrarius*, Vita Aetave ejus (S. Eufredi *scilicet*) Albæ et Clarasci non extant: idcirco, ubi et quando vixerit et martyrio affectus fuerit, minime scripsimus. *Ita ille; verum, etsi ob rationem, quam hic allegat, ubi et quando* S. Eufredus *vixerit ac deinde martyrium subierit, litteris haud commendarit, reliquaque etiam fere omnia, quæ ad hunc Sanctum nostrum spectant, vel incerta vel prorsus etiam in obscuro sint, anne saltem utcumque determinari tempus, quo floruerit, non potest? Ughellus, tom.* 4 *Italiæ sacræ col.* 402 *sermonem de cathedrali Albensi ecclesia instituens, ibidem* Corpora sanctorum Eufredi, Cassiani et Frontiniani martyrum, Theobaldi civis Albensis et Eufredi monachi Benedictini et B. Alerini episcopi nec non B Margaritæ, Amodei a Sabaudia, principis Achaiæ, filiæ... *requiescere, affirmat. Quod si itaque scriptore illo standum hic sit, Sanctos duos, quorum alter, nomine* Eufredus, *martyr, alter, mo-* C *dico literulæ unius discrimine* Eufridus *vocatus, monachus Benedictinus exstiterit, in cathedrali Albensi ecclesia asservari erit dicendum.*

monachus Benedictinus, uti ea,

4 *Ast unum dumtaxat, qui et monachus Benedictinus et martyr exstiterit aut saltem pro martyr habitus antiquitus fuerit, asservari ibidem* Eufredum, *huncque adeo ab Ughello in duos per errorem perperam dividi opinor; ut autem merito mihi hanc sedere sententiam, ostendam, primo qui is error scriptori isti verosimiliter obrepserit, expono. Duos tantummodo Sanctorum, quorum corpora in cathedrali Albensi ecclesia asservantur, Catalogos, a jam suppeditato ex Ughello diversos, invenio. Horum alter, e D. Theobaldi Regii, notarii Albensis num.* I *jam laudati, Protocollo acceptus, Vitæ S. Margaritæ Sabaudicæ ab Hyacintho Baresiano, qui hanc, a se scriptam, anno* 1638 *publici juris fecit, pag.* 153 *et tribus seqq., ut ibidem jam monui, exstat insertus, alter in chronologica S. R. E. e regione Pedemontana Cardinalium, archiepiscoporum, episcoporum et abbatum Historia, a D. Francisco Augustino ab ecclesia, qui hanc, a sese conscriptam, anno* 1645 *typis Taurinensibus vulgavit, pag.* 179 *suppeditatur; ambo autem unum dumtaxat, cujus corpus in Albensi cathedrali ecclesia quiescere, affirmant,* Eufredum *recenset.*

qua hic in medium

[illegible] C. B.

5 *Verum prior hunc (Scripti, num.* I *memorati, verba, huc jam ibidem transcripta, videsis)* Martyris *titulo distinguit, posterior vero* monachum Benedictinum, *nulla omnino martyrii, quod subierit, mentione facta, appellat, cumque Ughellus, qui anno demum* 1652 *laudatum Italiæ sacræ tomum* IV *vulgavit, vel ipsosmet Sanctorum, qui in cathedrali Albensi ecclesia requiescunt, duos illos catalogos vel alios, hisce haud dissimiles, conspicatus verosimillime fuerit,* Eufredum, *qui in Catalogorum illorum priori* Martyr, *ab Eufredo, qui in eorumdem Catalogorum posteriori* monachus Benedictinus *appellatur, distinctum existimarit hincque verosimiliter* E *in memorato, quem suppeditat, Sanctorum, in cathedrali Albensi ecclesia servatorum, catalogo Eufredos duos, quorum alter Martyr, alter monachus Benedictinus exstiterit, numeravit. Verum etsi e duobus jam dictis, qui Ughello prælu.xerint, Sanctorum, in cathedrali Albensi ecclesia quiescentium, catalogis alter* Eufredum, *quem memorat,* Martyrem, *alter* monachum Benedictinum *appellet, ambo tamen, ut jam dixi, unum dumtaxat, qui ibidem asservetur,* Eufredum *recensent.*

adducuntur,

6 *Quare, cum duobus illis catalogis potius quam uno, quem Ughellus suppeditat, standum sit, unum dumtaxat, qui et martyr et monachus Benedictinus exstiterit,* Eufredum *in cathedrali Albensi ecclesia asservari, apparet credendum; ut, cum abs hoc Eufredus noster, utpote in cathedrali Albensi ecclesia, uti quæ num.* I *et* 2 *adduxi, probant, asservatus, diversus indubie haud sit, hic sane et martyr et monachus Benedictinus, si supra laudatus, quem Franciscus ab ecclesia suppeditat, Sanctorum, in cathedrali Albensi ecclesia quiescentium, Catalogus* Eufredum, *quem memorat, recte* monachum Benedictinum *appellet, exstiterit; verosimiliter autem in Catalogo* F *illo* monachum Benedictinum *recte appellari* Eufredum, *suadet traditio; hæc enim, ut Ferrarii verba num.* 2 *recitata docent, monachum Benedictinum exstitisse* Eufredum, *diserte fert. Jam vero, cum si habeat nec S. Benedicti Ordo, sec.* VI *institutus, ante sec.* VII *domicilia in partibus, Albæ Pompeiæ vicinis, in quibus* Eufredus *ab impiis fuisse occisus creditur, habuisse videatur, hunc idcirco, quem post sec.* VII *vixisse nihil etiam suadet, hoc ipso forsan seculo ad Dominum migrasse, supra in margine significavi. Adhæc, cum Sanctus non pro fide, sed injuste ab impiis (Ferrarii verba, num.* 2 *huc transcripta, videsis) interemptus dumtaxat tradatur, neque adeo pro stricti nominis martyre videatur habendus, hinc cum in titulo* Martyrem *non vocavi, sed pro martyre tantummodo coli seu haberi, indicavi.*

suadent, vero similiter exstitit, fortassisque sec. VII ad Superos migravit.

DE

AUCTORE J. B. F.

D

DE S. ETHELBURGA VIRGINE

ABBATISSA BERCHINGENSI IN ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sanctæ memoria in Martyrologiis : cultus : in constructo a S. Erconwaldo monasterio fit abbatissa : ipsius obitus tempus.

SENESCENTE SECULO VII. *De Sancta, quæ in Mrll. hic memoratis inscribitur,*

Berchingum, *Bedæ* Berecing *dictum, aliis* Birchingum, *vulgo autem* Barking, *in Orientalium Saxonum, sive Essexiensi provincia, prope Tamesim fluvium, octo infra Londinum milliaribus, teste Malmesburiensi,* B *illustre olim fuisse monasterium, a S. Erconwaldo, Londinensi episcopo, priusquam dictam cathedram conscenderet, in gratiam* S. Ethelburgæ, *sororis suæ, constructum, Majores nostri jam in Opere nostro ad diem* XXVI *Januarii, in Commentario ad S. Toritgidæ Acta, scripserunt. Hujus cœnobii primam cum Abbatissæ dignitate præsidem* S. Ethelburgam, *quam quidam* Edilburgam, *alii* Athelburgam *vocant, hoc die pauci, iique recentiores martyrologi commemorant, ac in primis Molanus his verbis :* In Anglia S. Ethelburgæ, virginis et abbatissæ. *Quibus etiam verbis eam Grevenus annuntiat. Bellinus Sanctam his verbis celebrat :* S. Athelburgæ virginis et abbatissæ. *Plura de ipsa Menardus in Martyrologio SS. Ordinis S. Benedicti sic refert :* In Anglia sanctæ Edilburgæ, sororis sancti Erconwaldi, Londinensis episcopi, quæ multis virtutibus et signis refulsit. *Wilsonius in Martyrologio Anglicano sequenti elogio, Latine hic a me reddito, Sanctam exornat :* XI Octobris in oppido Barking in Essexiensi provincia Depositio S. Edilburgæ abbatissæ, sororis S. Erconwaldi, Londinensis episcopi, qui in monasterio, in dicto C oppido Barking, prope Tamesim fluvium, a se constructo, ipsam præfecerat, ubi ipsa in omni sanctitate et monasticæ disciplinæ amore animam cælesti Sponso anno Christi sexcentesimo septuagesimo sexto reddidit.

cultuque ecclesiastico gaudet,

2 *Verum, cum modo memorata Martyrologia, quibus* Ethelburga *exstat inscripta, sint admodum, ut diximus, recentia, adeoque ad ecclesiasticum ejus cultum probandum, haud sufficientia, necesse est, ut, priusquam de quibusdam ad Sanctam nostram spectantibus sermonem habeamus, lectori aliunde probemus,* Ethelburgam *cultu ecclesiastico jam a longissimo tempore fuisse gavisam, ipsique proinde locum in Opere nostro esse tribuendum. In primis* S. Ethelbergæ *nomen exhibet Missale Anglicanum cœnobii Gemmeticensis, annis abhinc septingentis scriptum : deinde Sanctam nostram in ecclesia Berchingensi cultu ecclesiastico usque ad religioni infesta Henrici VIII, Anglorum regis, tempora honoratam fuisse, certos nos facit ipsius Officium, duodecim Lectiones proprias complectens, quas quotannis* XI *Octobris die in* S. Ethelburgæ *honorem dictæ abbatiæ sanctimoniales recitare solebant. Illud Officium, quod ex pervetusto, ut præfert, codice Ms. Bibliothecæ Cottonianæ sub Othonis effigie Londini excerptum, ad Majores nostros anno* 1678 *dominus Dugdal transmisit, cum nihil præter ea, quæ huic Commentario subjiciemus, contineat, huc transcribere operæ pretium haud duxi.* E *Hæc cum sufficienter evincant, Sanctam nostram a longissimo tempore honores, Sanctis deferri solitos, in dicta ecclesia fuisse adeptam, ipsi in Opere nostro locum tribuendum esse, censuimus.*

varii scripserunt qui omnes, ipsam

3 *Varii* S. Ethelburgæ *præcipuas res gestas posteritati tradidere scriptores, quos inter huc usque notos primum locum tenet venerabilis Beda, qui Ecclesiasticæ Gentis Anglorum Historiæ libro* 4, *cap.* 6 *de ipsius præclaris factis sermonem instituturus, hoc breve sanctæ elogium præmittit:* Edilburga, suscepto regimine monasterii, condignam se in omnibus episcopo fratre et ipsa recte vivendo et subjectis regulariter ac pie consulendo præbuit, ut etiam cælestia indicio fuere miracula. *Deinde capite sequenti monumenta, e quibus, quæ narrat, hauserit, his verbis indicat :* In hoc etenim monasterio plura virtutum, tempore Edilburgæ, sunt signa patrata, quæ ad memoriam ædificationemque sequentium ab his, qui novere, descripta habentur a multis. E quibus et nos aliqua F historiæ nostræ ecclesiasticæ inserere curavimus. *Joannes Capgravius in Nova Sanctorum Angliæ Legenda Sanctæ nostræ Acta quibusdam, quæ apud Bedam haud reperiuntur, aucta edidit. Ex hisce fontibus præcipua seligentes,* S. Ethelburgæ *elogium Maihewus et Bucelinus concinnarunt, quorum lucubrationes cum ea tantum, quæ apud Bedam et Capgravium habentur, complectantur, lectori ob oculos ponere, necesse haud existimamus. Quæ modo a Capgravio edita Sanctæ Acta diximus, infra recudemus, lectoremque de adjunctis, apud Bedam desideratis, quæ, aliunde hausta, in Actis apud Capgravium narrantur, in Annotatis monebimus.*

monasterii Berchingensis, ab Erconwaldo fundati, regimen circa annum 666 suscepisse, autumant.

4 *Etsi pro monumentorum penuria annum, quo* S. Ethelburga *prima cum Abbatissæ dignitate Berchingense monasterium rexerit, sive quo dictum cœnobium S. Erconwaldus construxerit, pro certo determinare non possimus; tempus tamen, quo circiter id contigerit, antiqua de Cherteseyensis monasterii, a dicto Sancto etiam conditi, fundatione monumenta, in Monastico*

A *nastico Anglicano recensita, indicare videntur; in quibus ante fundationis tabulas sequens Prologus præmittitur*: Anno ab Incarnatione Domini DCLXVI, regnante glorioso rege Anglorum Egberto, fundata est domus Certes a Frithwaldo, et venerando patre Erkenwaldo, cujus vita et conversatio legitur tam fuisse sanctissima, ut in interiore homine divitias gloriæ cælestis perscrutans, caduca et secularia cuncta postponeret. Habebat autem germanam, Ethelburgam nomine, quam ita disciplinis cælestibus inflammaverat, ut ipsa Virgo et vita, et moribus, et conversatione sanctissima Deo per omnia placere satageret. Renuntiatis itaque pompis secularibus, gloriæ cælestis amore terrenam dignitatem et ampla patrimonia in divinam et ecclesiasticam hereditatem transtulere. Unde unico affectu amborum ipse inclytus frater, scilicet Erkenwaldus, ante pontificium suum *(id est, ante annum* 675, *quo Londinensem sedem occupavit)* primitivus conditor emicuit duorum illustrium cænobiorum; et utrumque, suum B videlicet ac sororis, divina familia et rerum copia, ac regulari stabilivit disciplina. Suum in regione Surregiæ super flumen Thamise, in loco, qui dicitur Certeseya, id est, Cirotis insula, celeberrime adhuc floret suis plantationibus; ubi ipse pater monachorum conversatione sanctissima præluxit primus. Ethelburgæ vero in Orientalium Saxonum provincia, in loco, qui appellatur Berkinga: in quo et ipsa benignissima Parens sacro contubernio virginum præfulsit prima, et uterque monasterialium animarum primitias obtulerunt ad sidera. *Ex his enim conjectare licet, Berchingense monasterium eodem circiter tempore, quo Certeseyense a S. Erconwaldo fuisse fundatum, proindeque* S. Ethelburgam *circa annum* 666 *in dicto cœnobio Abbatissæ dignitate fuisse condecoratam. Estque hæc etiam communis Rerum Anglicarum scriptorum opinio.*

Ipsius obitus tempus.

5 *Actorum* S. Ethelburgæ *auctor, de quo jam diximus, apud Capgravium, Harpsfeldius in Angliæ Historia, Alfordus in suis Annalibus, et Wilsonius in supra citata Martyrologii Anglicani annuntiatione, ipsam circa Incarnati Verbi annum* 676 *ex hac vita mi-* C *grasse, unanimi consensu scribunt. At, si cum laudatis Harpsfeldio et Alfordo Berchingense cœnobium circa annum* 666 *erectum fuisse dicamus, Sanctæ nostræ ex hoc mundo ad æterna gaudia transitus serius, quam circa annum* 676, *ut hi omnes scriptores tradunt, collocandus videtur, ex eo quod Beda cit. supra libri cap.* 9 *Sanctam nostram per multos annos dicto monasterio præfuisse satis insinuet; idque legenti fiet manifestum:* Cum autem, *inquit venerabilis auctor,* et ipsa mater pia Deo devota congregationis Edilburga esset rapienda de mundo, apparuit visio miranda cuidam de sororibus, cui nomen erat Toregid, quæ multis jam annis in eodem monasterio commorata et ipsa semper in omni humilitate Deo servire satagebat, et adjutrix disciplinæ regularis eidem matri existere, minores docendo vel castigando curabat. Cujus ut virtus juxta Apostolum in infirmitate perficeretur, tacta est repente gravissimo corporis morbo et per annos novem pia Redemptoris nostri provisione multum fatigata; videlicet ut quicquid in ea vitii sordidantis inter virtutes per ignorantiam vel incuriam diutine resedisset, totum hoc caminus diutinæ tribulationis excoqueret. *Et quibusdam interjectis, dictam Toregid tribus tantum annis* S. Ethelburgæ *supervixisse sic refert*: Cum vero præfata Christi famula Toregid tres adhuc annos post obitum Dominæ *(Ethelburgæ)* in hac vita teneretur..... transacta una die ac nocte, soluta carnis simul et infirmitatis vinculis, ad æterna gaudia salutis intravit. *Cum vero dicta Toregid multis annis* S. Ethelburgæ *in dicti cœnobii regimine inservierit, ac demde per sex annos Sancta nostra etiam superstite, gravi morbo fuerit afflicta, lector facile perspiciet, hæc omnia decem circiter annorum spatio, scilicet ab anno* 666, *quo circiter Berchingense cœnobium conditum fuisse jam diximus, usque ad annum* 676 *Sanctæ, ut laudati supra scriptores ferunt, emortualem, contingere haud potuisse. Quæ cum ita sint, serius Sanctæ nostræ mortis epocha erit differenda, vel dicti monasterii erectioni aliud tempus assignandum At laudati Harpsfeldius et Alfordus aliique citati scriptores, ut* E *jam diximus, Berchingensis monasterii a S. Erconwaldo eodem circiter tempore, quo ab ipso Certeseyense fuit conditum, fundamenta posita fuisse scribunt, nec unum post diligentem inquisitionem, qui ipsis in hoc capite refragatur, scriptorem reperire potui. Proinde non anno* 676, *sed multo serius Sanctam nostram ad cælestia migrasse erit dicendum, cumque annum, quo obierit, pro certo determinare in promptu nobis haud sit, ipsam senescente sec.* VII *ad æterna gaudia transiisse, erit statuendum.*

AUCTORE J. B. F.

ACTA

Ex Joanne Capgravio.

CAPUT UNICUM.

F

Illustre Sanctæ genus, et patria, qua relicta, in constructo a S. Erconwaldo fratre cænobio abbatissa constituitur: ipsius obitus tempus cuidam sanctimoniali revelatum. Quædam post mortem miracula.

Sancta Ethelburga in provincia Lindeseiæ *a* in villa de Stalingtona originem duxit, cujus pater nomine Offa *b*, nondum in Christo renatus, per Filiam suam ad fidem Christi converti meruit Hæc enim Virgo sancta a primæva ætate carnis delicias et sæculi blandimenta abhorrens non levitati, non joco dedita fuit. Ejus studio hostis antiquus invidens patrem ejus

Sancta, in Lindeseia provincia rege Offa prognata,
a
b

Ex J. Capgravio.

ejus Offam adhuc incredulum contra illam incitavit in furorem, ut de patre sevissimus fieret persecutor. Puella vero sancta capellam, in qua baptizata fuerat, secretius sæpe intrans crebris suspiriis et afflictionibus Deum invocare studuit; ut suam castitatem carnali corruptela violari non permitteret. Via, quam pedes Virginis venerandæ in tam sancto proposito eundo et redeundo calcarunt, nunquam marcescens in colore viridi, ut fertur, semper perseverat.

patrem fugit, et Berchingensi

2 Crescente autem ætate, cum pater copulæ carnali eam tradere vellet, penitus renuit: utpote quæ a pueritia Sponsum Jesum Christum sibi ex corde elegerat. Et parentum non sustinens molestias, unius ancillæ comitatu contenta, patriam relinquere cogitavit *c*. Arrepto autem itinere, ancilla tam gravi siti subito est afflicta, quod nisi citius adjutorium adesset, mortem sibi vicinam non dubitaret. Hoc graviter ferens Ethelburga, flexis genibus omnium Creatorem exoravit, quatenus siti ancillæ suæ subveniret. Nec mora, fons de terra erumpens sitim ancillæ extinxit, et usque hodie manare

B non desinit. Contigit illas tempore messis in domo mediocri hospitio recipi, et post refectionem hospita cum sua familia ad agrum pergens, assignato unicuique opere, laborem Virgini sanctæ assignavit: genibus in terram flexis, et oratione fusa, Dei cooperante gratia, sine manuum adjutorio laboris impositi expletionem impetravit *d*.

monasterio, postquam regularem disciplinam addidicisset, præficitur.

3 Erkenwaldus vero germanus suus postea Londinensis *e* episcopus de patrimonio suo amplissimo duo construxit monasteria: unum sibi in loco, qui dicitur Certeseia *f*, ubi ipse pater monachorum conversatione sanctissima extitit insignis: alterum vero monasterium monialium construxit apud Berkingum, cui sororem suam, virginem Deo devotam, præfecit Ethelburgam. In opere enim iuventa est trabs una operi admodum necessaria cæteris brevior et ideo fabricæ minus apta; sanctus ergo Erkenwaldus et Soror ejus aridam trabem inter manus suas arripientes, quo usque cæteris æquaretur, ipsam in longum traxerunt *g*. Constructo

C itaque apud Berkingum monasterio, cum sancta Ethelburga habitum monachalem suscipere decrevisset, cumque in Anglia nullum monialium monasterium fundatum esset, sanctus Erkenwaldus regularibus disciplinis eruditam virginem, nomine Hildelitham *h*, de partibus transmarinis accersivit, cui tradidit sororem suam Ethelburgam moribus imbuendam. Quæ in brevi omnes sorores sanctitate et moribus transcendens, congregatis multis sororibus, Abbatissa et Mater omnium effecta est. Carnem subjecit spiritui; jejuniis, vigiliis et orationibus die nocteque Deo servire studuit, omnia terrena velut caduca et frivola judicavit, seculum contempsit, sororibus incessanter prædicavit, et omnem vanitatem mundi abhorrere docuit.

Sanctimonialibus, locus peste interemptis sepeliendis, divinitus indicatur,

4 Summus tandem Arbiter vibrans gladium, tendens arcum, tenens falcem acutam examinabat, quos ad se colligeret. Ecce tempestas mortalitatis late vastans omnia, et terrena dispendia cæli faciens lucra, sacerdotes et ministros monasterii beatæ Ethelburgæ passim absstulit a mundo, et terror maximus totum collegium concussit. Quantis tunc hortamentis Virgo sancta sorores instruxit; ut fide non ficta ornarent lampades suas et tota vigilantia orationum omniumque operum bonorum in occursum Domini paratæ essent. Dulce enim sane habebat post matutinas laudes et vigilias non ab lectulos *i*, sed ad sepulcra sororum et fratrum choros ducere, et defunctorum animas orationibus Deo commendare. Hac illis devotione quadam nocte ibidem more solito psallentibus, ecce repente admirabilis claritas super eam cælitus effusa, more ingentis linthei late omnes operuit, et tanto eas stupore perculit, ut canticum, quod canebant, tremefactæ intermitterent. Ipse autem splendor emissæ lucis, in cujus comparatione sol meridianus videri posset obscurus, non multo post de loco illo elevatus in meridianam monasterii partem secessit, et aliquamdiu loca illa operiens, cunctis videntibus ad cæli se alta subduxit, ut nulli esset dubium, quin ipsa lux, quæ animas famularum Christi esset ductura in cælis, etiam corporibus earum locum, in quo diem resurrectionis essent expectaturæ, monstraret. Cujus radius lucis tantus erat, ut frater quidam senior, in oratorio positus, vidit * radios lucis per rimas ostiorum et fenestrarum omnem diurni luminis superare fulgorem *k*. D

* *l* viderit

Cuidam moniali mortis suæ tempus revelatur.

5 Quandam virginem monasterii sui pestis sæva percussit, et medio noctis tempore ardentibus candelis ministri servabant moribundam. Cumque illa majori luce, quam mortalis aspectus caperet, confortata esset, et zelo illius visionis accensa, crebro clamore oravit, ut istam mortalem luceruam velut inutilem extinguerent. At illis, qui nil præter lucem materialem erant videntes, dictis puellæ non credentibus illa subjunxit: Numquid, obsecro, non aspicitis, quantus splendor hic affulgeat? Tanta enim claritate hanc domum video coruscare, ut hæc vestra candela videatur penitus deficere. Referebat enim, quemdam Dei famulum, qui eodem anno obierat, sibi apparuisse, atque illucescente diluculo suum transitum ad supernam lucem sibi nunciasse, et factum est ita *l*.

S. Ethelburgæ, cujus futuræ mortis indicia divinitus data fuerant.

6 Erat autem in ejus monasterio virgo quædam, nomine Torgitha *m*, ardentissima virtutum æmulatrix, per multos annos Domino serviens in timore et humilitate, junioribus studuit prodesse tam documento quam exemplo, exhortando, obsecrando et corripiendo. F Hæc tandem per novem annos velut aurum in fornace ægritudinis decocta, ut virtus in infirmitate perficeretur, et sanitatis offensas vel negligentias morbi medicina expiaret et tribulatio extollentiam reprimeret et patientia coronam augeret. Hæc enim quodam noctis crepusculo egressa de cubiculo vidit subito humani corporis formam omni solis jubare splendidiorem a dormitorio sororum in ardua efferri. Lucebat ipso nitore siderea via et late coruscantibus radiis clarum dabat intuenti spectaculum. Interea apparuerunt cordæ omni luce clariores in cælum tendentes, quibus eadem gloriosa species trahebatur. Nec multo post beata Ethelburga ad cælestia regna migrans, præmonstratæ imaginis spectacula sui transitus indicia fuisse, ostendit.

pie moritur, et elapsus

7 Virgo autem Sancta ad extrema perveniens plangentes sorores et ejulantes consolata est dicens: nolite flere filiæ meæ dilectissimæ; sed potius mecum gaudete et gratias Deo agite et vocantem nos ad suam misericordiam tota devotione sequamur et toto corde. Fratres nostri et sorores abiere, immo nos præcessere, ploremus potius nos illis, quam illos nobis abesse, qui

A qui ad beata sæcula migravere. Vosque mecum felicius optetis, ire ad illa gaudia, quam me vobiscum detineri in hac ærumna. Præveniamus faciem Domini in confessione, et jugiter ardentibus supernorum desideriorum lampadibus simus paratæ venienti occurrere. Talia quam plurima suggerendo, virgo sancta erectis ad cælum manibus animam creatori suo reddidit.

tribus annis S. Theoritgidam ad cælos invitat.

8 Præfata vero Torgitha triennio sanctæ Ethelburgæ supervixit : et præfatus languor illam ita exhausit, ut consumptis carnibus ossa pelli adhærere vel resolvi viderentur. Et ecce adest ei sancta Ethelburga de superna habitatione splendida invitans anhelantem ad sua convivia. Quæ cum magna mentis jubilatione gratias agens Deo, spiritum emisit.

A S. Ethelburgæ monasterio Danorum exercitus,

9 Regnante Ethelredo rege, Danorum exercitus Angliam intrans, cæde et incendio omnia consumendo ad depopulandum monasterium sanctæ Ethelburgæ venit. Approximantes autem
B locum sacrum, prospiciunt immanem lupum præ foribus ecclesiæ vice janitoris excubantem, qui velut contra tot pecudes subito insiluit immanique rictu ac dentibus infrendens procul omnes absterruit, nec rebellare ausos fugam ire coegit. Quærunt tutiores aditus, sed ab alio ostio acrius ursus propugnator exturbat. Tertium post hæc ingressum tentantibus resistit leo vastissimus, arcetque longe rugitu et impetu efferatus. Per bestias tandem a bestiali feritate correpti et intelligentes se divinitus extrudi, Sanctos loci orant, se cum pace admitti. Et cum illi ingrederentur, pacis cultoribus feræ ingressum præbuerunt : et oblatis donis copiosis et iterum egressis, bestiæ nusquam
n comparuerunt *n*.

et paganorum turba arcentur,

10 Alio tempore cum turba paganorum in monasterium sanctæ Virginis irruere niteretur, quidam scalam ascendens protinus de alto cecidit, et fractis membris velut cadaver exanimis jacuit. Hoc socii videntes ad sepulcrum sanctæ Virginis defunctum deferunt, et sibi veniam et mortuo vitam flebiliter implorant. Nec mora ; resuscitato mortuo, abdicata idololatria baptismum et fidem susceperunt Christi. Inundantes
C iterum Dani, et ut fluvius sine obice effusi et omnia se armis cepisse rati, ecclesiam sanctæ Ethelburgæ et tumbam confringere aggrediuntur. Et ecce continuo divina percussi indignatione ; alii rabie, alii cæcitate, reliqui diversis cladibus sunt percussi. Hoc terrore compuncti, fusis precibus, meritis sanctæ Virginis optatam sanitatem et temeritatis suæ veniam consecuti, læti recesserunt.

ibique tres mulieres cæcæ visum recuperant.

11 Mulieres tres cæcitate percussæ ad monasterium sanctæ Virginis accedentes meritis ejus salutem sibi dari implorabant. Quarum una per S. Ethelburgam, altera per sanctam Hildelitham, tertia per sanctam Wulfildam *o*, erum-
o pente ex oculis cruore, amissam oculorum lu-
p cem recuperarunt. Viri duo fereis vinculis *p* et usque in medium templi visibiliter excussis, læti ad sua Deum laudantes redierunt.

Sancta cuidam dicti loci abbatissæ gloriosa apparet.

12 Abbatissa quædam loci ejusdem annis octo gravi vexata languore, dum quodam vespere sermocinaretur de libro Vitæ S. Ethelburgæ, de quo Beda se memorat excepisse, quæ indidit historiæ suæ, nocte sequente vidit, se ad tumbam sanctæ Virginis Ethelburgæ sedere a dextris, et Wulfrunam virginem a sinistris. Deinde apparuit ipsa tumba aperta, et gloriosa virgo adjacere visa est candidissimo linteo obvoluta, et in capite ejus ferens aureum diadema. Et ait Wulfruna : accipe a pedibus hujus sub dependente linteo litteras, quas inveneris, et lege. Paruit illa et sigillum sustulit litteris ita inscriptum : Regnat Ethelburga cum Christo. Et soluto sigillo, hujusmodi seriem aureis litteris totam inscriptam respexit : In tribulatione, in angustiis, in necessitatibus, in multa patientia, in longanimitate, in jejuniis, in vigiliis, in charitate, in castitate, per arma justitiæ a dextris, et a sinistris, et libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi *q*. q
Cumque talia et plura virtutum instrumenta perlegisset, Wulfruna ita subintulit : Hæ sunt virtutes, quibus beata Ethelburga ad hanc gloriæ excellentiam, qua nunc præeminet, ascendit. Quasi diceret, quæsisti ejus vitam, ista est, imitare eam patientia. Obiit autem virgo sancta Ethelburga quinta Idus Octobris circa annum Domini sexcentesimum septuagesimum sextum. E

Ex J. Capgravio.

ANNOTATA.

a Lindescia, *vulgo* Lindsey, *apud Bedam* Lindissum *(ab urbe primaria sic nominata, quæ hodie* Lincolnia *vocatur) maxima est, teste Camdeno, Comitatus Lincolniensis pars, quæ ab aliis duabus dicti comitatus partibus Hoilandia scilicet et Kestevena Withama fluvio sejungitur.*

b *Sanctam nostram, ipsiusque fratrem S. Erconwaldum genere ortos regio communis scriptorum consensus est, at magna interim discordia, de patre : quem hic auctor, Harpsfeldius, et Martyrologii Anglicani auctor, ut jam in Commentario ad Acta S. Erconwaldi in Opere nostro ad diem* 30 *Aprilis observatum est, Orientalium Anglorum Regem Offam ; Spedus vero et Alfordus eorumdem populorum Regem Annam esse volunt.* Quæstionem, *inquit in dicto Commentario Papebrochius,* quia patrocinium a conjectura potissimum habet, in medio nos relinquimus. *Quod et nos etiam hic facimus, lectorem solummodo de scriptorum inter se discrepantia monuisse,* F *contenti.*

c *De hac Sanctæ nostræ fuga (silente Beda) in S. Erconwaldi Actis, in Opere nostro citato statim loco editis, etiam mentio habetur.*

d *Istius fontis sicut et laboris a Sancta sine manuum adjutorio persoluti nulla apud laudatos statim auctores fit mentio.*

e *Londinensem episcopum* S. Erconwaldum *a S. Theodoro, archiepiscopo Cantuariensi, anno* 675 *fuisse consecratum, passim scriptores ferunt.*

f Chertseya *seu* Certesein *locus est juxta Tamesim in Insula Surreia.*

g *Id prodigium, de quo altum silet Beda, Actorum S. Erconwaldi auctor etiam commemorat.*

h *De hac Sancta, quæ in Berchingensis cænobii præfecturam* S. Ethelburgæ *successit, in nostro Opere ad diem* 24 *Martii actum est.*

i *Per hanc vocem puto hic intelligi* stalla, *in quibus religiosi et canonici tempore, quo horas canonicas in choro persolvunt, sedere vel stare solent.*

Ex J. Capgrave.

k *Factum illud iisdem fere verbis venerabilis Beda lib. 4, cap. 7 etiam refert.*

l *Rem hanc venerabilis Historicus sic narrat :* Quædam ex eisdem ancillis Dei cum præfato tacta morbo, atque ad extrema esset perducta, cœpit subito circa mediam noctem clamare his, qui sibi ministrabant, petens ut lucernam, quæ inibi accensa erat, extinguerent. Quod cum frequenti voce repeteret, nec tamen ei aliquis obtemperaret, ad extremum intulit : scio quod me hæc insana mente loqui arbitramini, sed jam nunc non ita esse cognoscite. Nam vere dico vobis, quod domum hanc tanta luce impletam esse perspicio, ut vestra illa lucerna mihi omnibus modis esse videatur obscura. Et quum ne adhuc quidem illi talia loquenti quisdam responderet, vel assensum præberet, iterum dixit, accendite ergo lucernam illam quamdiu vultis. Attamen scitote, quia non est mea lux : nam mea lux, incipiente aurora mihi adventura est. Cœpitque narrare quia apparuerit sibi vir Dei quidam, qui eodem anno fuerat defunctus, dicens, quod adveniente diluculo perennem esset exitura ad lucem. Cujus veritas visionis ita circa exortum dici puellæ morte probata est. D

m *De* S. Theoritgida *seu* Torgitha *in nostro Opere ad diem* 26 *Januarii, quo colitur, actum est.*

n *De hac, et quæ numero sequenti refertur, Danorum incursione silet Beda, nec mirum, cum hæ Angliæ per Danos vastationes anno* 793, *quo tempore venerabilis scriptor haud amplius in vivis erat, utpote qui anno* 734 *ex hac vita migrarat, primum contigisse scriptores tradant.*

o *De hac Sancta in nostro Opere ad diem* 9 *Septembris, quo colitur, actum est.*

p *Pro his vinculis consule in nostro Opere ad diem* I *Octobris Annotata in S. Bavonis Miracula pag* 303 *lit.* f.

q *Epistola B. Pauli ad Corinthios* 2, *cap.* 6.

B

DE S. ANSILIONE MON. CONF.

E

LATINIACI IN DIŒCESI PARISIENSI

C. B.

SYLLOGE

E Martyrologio Parisiensi et aliis Fastis sacris.

SUB SEC. VII FINEM *Latiniaci, cujus hic datur notitia, monachum egisse Sanctus*

Latiniacum, *qui locus in pagno Briegio ad Matronam fluvium sex supra Lutetiam Parisiorum leucis positus erat, Erchinoaldus, majordomus in Gallia seu, ut etiam vocalur, Francorum patricius S. Furseo, seculo* VII *media sui parte nondum elapso, concessit, hicque ibidem, uti ex Opere nostro ad* XVI, *quo S. Furseus colitur, Januarii diem et a Gallia Christ. aucta tom.* 7, *col.* 490 *intelligitur, monasterium, quod hodieque a loco illo* Latiniacum *nuncupatur, exstruxit.* C *In sacro isthoc asceterio, quod et oppidum homonymum sibi habet adjunctum, et ad diœcesim Parisiensem Ordinemque S. Benedicti modo spectat, monachum primo ac dein etiam Priorem egisse existimatur, de quo hic nobis agendum,* S. Ansilio, *aut, ut etiam appellatus invenitur,* Amsilo *seu* Amsilio. *Ita scilicet opinari me facit Parisiense, quod anno* 1727 *typis Parisiensibus prodiit, Martyrologium, utpote hodie nostrum istum sanctum sequentibus hisce annuntians verbis :* Apud Latiniacum S. Ansilionis, illius cœnobii monachi et postea Prioris. *Nullum quidem, quo vel utcumque, quæ annuntiatio isthæc insinuat, confirmari queant, monumentum antiquum invenio; verum nullum etiam, quo convellantur, occurrit.*

in Mrt. Parisiensi, nec, ut apparet,

2 *Adhæc, cum ii, qui Martyrologium Parisiense condidere, Latiniaco certe haud procul abfuerint facileque adeo in res, ad* Ansilionem *spectantes, inquirere potuerint verosimillime, quæ de hoc in modo huc transcripta annuntiatione produnt, e sinceris probisque notitiis, a monasterio illo sibi subministratis, didicerint; cum autem sic habeat, est sane, cur a nobis* Ansilio *Latiniaci primo monachum ac dein Priorem etiam egisse, imo et sub seculi* VII *finem, uti insuper Martyrologium Parisiense laudatum, apposita in margine notula, indicat, vivere desiisse, Martyrologii ejusdem auctoritate ac fide existimetur. Latiniacenses quidem, de* S. Ansilione *cultuque ejus ac reliquiis sub seculi proxime elapsi finem, Papebrochio nostro curante, interrogati, aliunde hasce ad se, unde sanctum Latiniaci non egisse monachum non nemo forsan arguat, fuisse aliquando allalas, insinuasse videntur ex iis, quæ, ut post videbimus, laudatus Papebrochius ad secundam Junii diem in Prætermissis de* S. Ansilione *aliisque aliquot Sanctis loquens, scribit : verum cum chartas, quæ, quid credendum de* S. Ansilionis *reliquiis esset, docere potuissent, fuisse simul cum hisce a Calvinistis exustas, addiderint illasque adeo legere haud potuerint, dubitari non immerito potest, an probe, quid in iisdem contineretur, habuerint perspectum ac proin an de* S. Ansilionis *reliquiis insinuando, quod dixi, a veritate haud aberrarint.* F

perperam, traditur,

3 *Saussayus quidem de* Ansilione *iisdemque, de quibus loco mox cit. Papebrochius, Sanctis in Martyrologio suo Gallicano ad secundam Junii diem sequentibus hisce verbis,* In Latiniacensi cœnobio agri Parisiensis susceptio sanctarum reliquiarum nuius sanctorum Innocentium et beatorum confessorum Deodati episcopi, Maldegarii, Fulberti, Amsilionis et Lauberti, *sermonem instituit, sicque et ipsi,* Ansilionis *seu* Amsilionis *reliquias Latiniacum fuisse aliunde allatas, insinuat. Verum quæ hic*

A *hic a Saussayo* reliquiarum susceptio, *a Wiono et in Molani ad Usuardum anni* 1583 *Additionibus* translatio *vocatur, huicque, etsi etiam reliquiæ illæ non aliunde Latiniacum, sed ibi dumtaxat e loco minus honesto ad honestiorem fuissent delatæ, futurum fuisse locum, nemo ibit inficias. Adhæc fieri potest, ut, quamvis* Ansilio *Vitam monasticam Latiniaci egerit, alibi tamen, unde post sacræ ejus exuviæ Latiniacum fuerint translatæ, vita functus ac sepulturam sit adeptus; ut ex hisce, quæ aliunde fuissent ad monasterium Latiniacense translatæ, monachum in hoc non egisse* Ansilionem, *inferri contra Martyrologium Parisiense haud queat.*

Ibidemque religiose aliquando servatus

4 *Quod si tamen, contra ac in Martyrologio isthoc traditur, vere forsan Sanctus, quem hodie in Martyrologio suo universali Castellanus ac ad secundam Junii diem in hagiologiis suis monasticis Wionus et Dorganius, loco, ubi monachum egerit, haud expresso,* monachum *appellant, in monasterio, quod a Latiniacensi esset diversum, Vitam* B *monasticam duxerit, Latiniaci equidem sacras ejus exuvias, utut eo forsan aliunde allatas, fuisse aliquando asservatas, quisque facile e modo dictis colliget ac porro e jam nunc dicendis patescet.* S. Ansilionis *seu* Amsilionis *aliorumque aliquot Sanctorum* in monasterio Latiniaco translatio *ad secundam Junii diem in Molani ad Usuardum anni* 1583 *Additionibus, minori charactere exaratis, signatur idemque a Wiono, qui* Amsilionem *aliosque duos e Sanctis illis exstitisse monachos, adjungit, in Martyrologio monastico etiam fit; verum, cum Menardus ejusdem cum Latiniacensibus Benedictini Ordinis monachus, Parisiis ac proin sex dumtaxat a Latiniaco leucis scribens nec Sanctorum istorum, nec vel solius etiam* Ansilionis *usquam meminerit, ac præterea eosdem minori charactere, quasi inter Prætermissos, Saussayus, qui tamen et ipse Parisiis degens in res, ad* Ansilionem *reliquosque e dictis Sanctis spectantes, inquirere facillime potuisset, per verba supra huc transcripta commemoret, haud immerito sane dubitari potest, tum an cultu ecclesiastico Latiniaci gaudeant, tum an ibi unquam translatæ ac proin et asservatæ fuerint eorum reliquiæ.* AUCTORE C. B.

Cultu annuo, et quidem antiquitus colitur.

5 *Vidit id Papebrochius, nihilque idcirco certi, nisi melius ante rem totam edoctus, pronuntiare audens, studiose in hæc apud Latiniacenses inquiri curavit sicque, uti ipsemet Operis nostri tom.* I *Junii pag.* 157 *in Prætermissis docet, dictorum Sanctorum ac nominatim* S. Ansilionis *reliquias, Latiniaci olim servatas, sed a* Calvinistis simul cum chartis, docturis unde et quando vel quomodo allatæ *illo essent, exustas fuisse, intellexit. Adhæc singulorum nihilominus Sanctorum istorum festa diebus, quos assignat, Latiniaci quotannis coli, simul etiam didicit; quare, cum ipsammet hodiernam seu* XI, *qua etiam* E *non tantum in Parisiensi, sed et in universali Castellani Martyrologio* Ansilio *signatur, Octobris diem annuo ejus apud Latiniacenses festo mox assignet, nec quin id apud hosce immemorabili ante annum* 1634 *tempore, et quidem non interrupte, celebratum constanter fuerit, dubitandum ullo modo appareat, non potui, quin hic illum, sub septimi, ut puto, seculi finem cum Parisiensi, a quo Castellanus, utpote sec.* VIII Ansilionem *innectens, haud multum abludit, Martyrologio consignandum, in Opus nostrum inferrem, etsi interim universa propemodum, quæ ad eumdem spectant, in obscuro penitus sint.*

DE S. PALDONE ABBATE

S. VINCENTII AD VULTURNUM IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. P.

C F

Asserta Sancti appellatio : patria : S. Vincentii cœnobii ædificatio : Vita edenda.

ANNO DCCXX

Titulus sanctitatis asseritur Paldoni,

Celeberrimum quondam S. Vincentii monasterium Ordinis S. Benedicti ad Vulturni fluminis fontem, in Beneventana provincia, Guilielmus Cuperus tomo IV *Julii ad diem* XIX *pag.* 646, *in Commentario prævio ad Acta S. Ambrosii Autperti, dicti cœnobii abbatis, descripsit. Illustrium hanc olim virorum palæstram* S. Paldo, *ipsiusque consanguinei Taso et Tato (qui duo fratres erant) ædificarunt, et illos inter* Paldo, *quo de hic agimus, primus abbas constitutus tam strenue certavit, ut ab antiquo ipsius biographo Petro presbytero, ejusdemque cœnobii anno* 739 *monacho,* Sancti *titulo condecoretur, quo etiam titulo Carolus Magnus in suo diplomate, auctor Vitæ S. Thomæ abbatis Farfensis, Mabillonius in Actis SS. Ord. S. Benedicti, et Ughellus in Italia sacra ipsum honorant. Beati nostri Abbatis in duobus Sanctorum Catalogis apud Ferrarium honorifica est memoria, ipsumque Marius de Vipera in Appendice ad* Catalogum Sanctorum, quos Beneventana ecclesia colit, *sequenti elogio celebrat:* Sanctus Paldo nobilis Beneventanus unacum Tatone, et Tasone suis fratribus, relictis parentibus, et facultatibus, peregrinationeque suscepta in Marsorum fines ad Thomam abbatem venit, cujus persuasu in quandam Samnii solitudinem apud Vulturni fluminis ortum se recepit, ubi ecclesia cum cœnobio nomine sancti Vincentii extructa (cui postea a Longobardis principibus, ob monachorum sanctitatem, plurima per circuitum prædia attributa sunt) cum fratribus, et aliis, qui se illis in dies instruendos tradebant,

AUCTORE J. B. F.

debant, vitam magna cum sanctitate duxit; demum a Domino vocatus, quinto Idus Octobris in pace quievit, cujus corpus a fratribus ibidem sepultum miraculis claruit. *Quare nos veteris biographi laudatorumque auctorum auctoritate moti, etiamsi martyrologi Benedictini tam egregii viri et de suo Ordine optime meriti memoriam haud celebrarint, istum pium, primumque monasterii S. Vincentii Parentem Actis Sanctorum inscrimus.*

qui in Beneventano ducatu natus,

2 *De parentibus Sancti nostri, deque ipsius nobili genere, aut primæva ætate nihil quidquam litteris consignatum apud scriptores tum veteres, tum recentiores reperi; omnes hi tamen eum nobilem, natione Italum et patria Beneventanum constanter affirmant, cumque suis consanguinitate propinquis Tasone et Tatone, germanis fratribus, S. Vincentii monasterium ædificasse scribunt. Chronicon Vulturnense a Joanne, dicti cœnobii monacho, exaratum, et a Muratorio in Opere de Rerum Italicarum scriptoribus tom.* I, B *part.* 2 *editum, sequentem chartam exhibet, in qua Gifulfus I Dux Beneventanus* Paldonem, *Tasonem, et Tatonem* sibi consanguinitate propinquos *vocat. Hæc Charta refert,* In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Concessimus nos dominus vir gloriosus Gifolfus summus dux gentis Longobardorum monasterio sancti Vincentii levitæ et martyris Christi, quod venerabiles famuli Christi, nobis carnis consanguinitate propinqui, Paldo, Tato et Taso, pro amore Dei patriam, parentes et mundi gloriam relinquentes, nuper ædificare cœperunt in territorio sacræ nostræ civitatis Beneventanæ super Vulturui fluminis fontem, terras et possessiones per designatos fines etc. *At, huic chartæ haud magnam fidem esse adhibendam, laudatus Muratorius in sequenti, quam chartæ subjicit, nota observat:* Antiquissimæ istæ chartæ quæcumque a chronographo nostro producuntur, aut aperta falsitate laborant, aut certe suppositionis suspicionem relinquunt. Mihi suspecta est consanguinitatis istius mentio, ut alia omittam etc.

circa annum 703 monasterium S. Vincentii Vulturnense

3 *Nunc, quo Incarnati Verbi anno Vulturnense S. Vincentii monasterium, S. Thoma abbate Farfensi juvante, quo de in Opere nostro ad diem* X *Septembris actum est, a nominatis Sanctis constructum fuerit, inspiciamus. Leo Ostiensis Chron. Cassinensis cap.* 4, *Vulturnense cœnobitum* 15 *circiter annis, priusquam monasterium Cassinense a S. Petronace (hujus Sancti Acta in Opere nostro ad diem* VI *Martii consule) anno* 718, *ut ibidem probatur, restauraretur, ædificari cœptum, sic scribit:* Quem videlicet *(Petronacem)* tres quidem nobiles viri Beneventani Paldo et Taso, atque Tato germani fratres, qui ante quindecim circiter annos monasterium sancti martyris Vincentii, juxta ortum Vulturni fluminis, de propriis sumptibus construere cœperant, cum essent potentes ac divites, in ipso opere tam per semetipsos, quam per suos usque ad restaurationem loci hujus plurimum adjuverunt. *E quibus, hanc sacram virtutum palæstram in S. Vincentii honorem anno* 703 *Sanctum nostrum construere incepisse, fit consectarium.*

ædificare cœpit,

4 *Leoni Ostiensi in hujus cœnobii S. Vincentii fundationis epocha assignanda, qua de Sancti nostri biographi Ambrosius Autpertus et Petrus presbyter silent, eruditissimus Mabillonius consentit, qui in Annalibus Benedictinis ad annum* 681, *num.* 22, *enarrata monasterii Farfensis a S. Thoma restauratione, et* SS. Paldonis, *Tasonis et Tatonis quibusdam rebus gestis laudatis, hæc habet:* Hæc anticipato simul retulimus de monasterii Vincentiani origine, licet ejus fundamenta vix ante annum septingentesimum tertium jacta sint, perfectio vero collocanda non sit ante annum septingentesimum septimum. *Laudatis scriptoribus auctor chronici Vulturnensis, apud Muratorium editi, Joannes Monachus adversatur, qui dictum cœnobium anno* 685 *fundatum, sic refert:* Sanctus autem Paldo, primus hujus loci abbas, post diuturnam hujus vitæ decertationem consummatis operibus sanctis in requiem Christi assumptus, obiit quinto Idus Octobris, anno Incarnationis Dominicæ 720, postquam in loco sacri regiminis decem et septem expleverat annos. Ab ædificatione vero hujus monasterii Christi martyris Vincentii jam agebatur trigesimus quiutus. *At, cum citatum chronicon, ut ipsius editor Muratorius reflectit, multis mendis et anachronismis sit conspersum, citato supra Leonis* E *Ostiensis asserto anteponendum esse haud existimo. Proinde, donec meliora documenta nobis præluceant, supradictam chronographi Cassinensis sententiam amplectentes, cum Mabillonio,* S. Paldonem *anno circiter* 703 *Vulturnensis abbatiæ fundamenta jecisse, dicimus.*

cuique, anno 707 perfecto, usque ad annum 720 præfuit.

5 *In annis computandis, quibus S. Vincentii monasterio jam constructo Sanctus noster præfuerit, quædam difficultas, ut eruditissimus Mabillonius et Muratorius reflectunt, occurrit, ex eo quod* S. Paldonis *biographus S. Autpertus, dum de tempore, quo Sanctus noster Vulturnenses monachos rexerit, loquitur, sibi contradicere videatur. En ipsius biographi verba:* Sæpedictus venerabilis Paldo, evangelicæ perfectionis vir per omnia consummatus, humanis rebus excedens, præsentis vitæ finem fecit V Idus Octobris Indictione III, anno Incarnationis Dominicæ DCCXX, residente in Sede Apostolica venerandæ memoriæ Gregorio II. Hic susceperat sacri cœnobii regimina F ab Incarnatione Domini anno DCCVII, sub sancto Papa Sisinnio.

En, paradise, tuos vernantes collige flores:
Denis septenis annis moderatus habenis
Est Paldo felix, quando tua gaudia cepit.

Si enim S. Paldo *ab anno* DCCVII, *quo Romanam cathedram Sisinnius ascendit, S. Vincentii monasterium administrandum susceperit, mortalemque vitam cum immortali anno* DCCXX *commutaverit, haud sine errore in versu septemdecim annis monasterio præfuisse hic legitur, cum ab anno* DCCVII *usque ad annum* DCCXX *tredecim tantum anni numerentur. Mabillonius hunc Vitæ textum recte sic conciliari posse contendit,* ut, *inquit,* si ab inchoato S. Vincentii cœnobio calculum ducas, annum DCCIII; si a perfecto, annum DCCVII prælaturæ S. Paldonis initium definias. *Sic vere Sanctus noster septemdecim annis monasterium rexisse dicetur. Laudatus Muratorius in Præfatione, chronico Vulturnensi affixa, aliam viam init, ut S. Autperti citatum hic versum cum antedictis conciliet; nempe si mendum, quod in hoc versu ex amanuensium incuria cubat, tollamus, et loco* Denis septenis annis *ponamus* Denis et ternis annis. *Nec hi modi,* quibus

A *quibus S. Autpertus sibi ipse constare posse videtur, sunt rejiciendi.*

Vita edenda. 6 *Superest, ut de Vita, quam cum Petri presbyteri, alterius Sancti nostri biographi, lucubratione collatam huic Commentario subnectemus, sicut et de sinceritate et fide S. Autperti, hujus Vitæ auctoris, quædam dicamus. Vita, quam hic, quod nondum editam fuisse sciam, prelo subjiciam, ex Ms. Domini J. B. Mari descripta, et cum Majoribus nostris communicata in omnibus fere, si quædam excipias, quæ sane ex amanuensium incuria provenisse videntur, cum illa convenit, quam ab eodem auctore S. Autperto conscriptam Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo* III, *part.* I, *Muratorius de Scriptoribus Italiæ tom.* I, *part.* 2, *et Ughellus in Italiæ sacræ tomo* VI *publici juris fecerunt. Hujus Vitæ auctor S. Ambrosius Autpertus, Vulturnensis cœnobii abbas, qui aliquot post Sanctum nostrum floruit annis, defunctus nimirum (ut in nostro Opere*
B *ad diem* 19 *Julii in Comment. prævio ad ipsius Acta est videre) ante annum* 778, *hic auctor, inquam, in Prologo Vitæ statim edendæ, in quo causam, cur scribat, edicit, disertis verbis, se Sancto coætaneum non fuisse, fatetur, verum iis, qui illi coætanei fuerant, se convixisse sic affirmat:* Hoc enim ego non temeritatis ausu impulsus, sed abbatis mei monita secutus, eaque modo stilo prosequor, de quibus adhuc testes existunt, qui se hæc ab his (SS. Paldone, Tasone et Tatone) nudisse confirmant. *Apud laudatum Muratorium dictæ jam S. Autperti lucubrationi alia SS.* Paldonis, *Tasonis et Tatonis Vita subjungitur, quæ in omnibus, paucis exceptis, cum iis, quæ in statim laudata Vita de Sancto nostro memorantur, convenit, cujusque auctor nomen suum, tempusque, quo illam conscripserit, in Prologo perspicuis verbis sic exprimit:* Hæc, quæ dicturus sum, omnia ex ordine retulit mihi Petro presbytero et monacho benignissimus pater, domnus abbas meus Taso. *Unde, cum laudatus abbas Taso, ut ex Vita hic edenda fit manifestum,* S. Paldoni *anno*
C 720 *defuncto successerit, atque circa reparatæ salutis annum* 730 *obierit, hunc biographum S. Autperto supra laudato fuisse anteriorem, fit consectarium. Atque hæc sunt, quæ de Sancto nostro prælibanda censuimus, reliqua ejusdem gesta discet studiosus lector ex Vita, quam, ut diximus, cum edito apud Mabillonium, Muratorium, et Ughellum exemplari, cumque statim laudata Petri presbyteri lucubratione collatam, et de more notis illustratam, huic Commentario subnectimus.*

AUCTORE J. B. F.

VITA

S. PALDONIS, ABBATIS

S. VINCENTII AD VULTURNUM IN ITALIA, ET SUCCESSORUM EJUS TATONIS ET TASONIS,

Auctore S. Autperto, ibidem abbate,

Ex Ms. D. J. B. Mari.

PROLOGUS.

E

Humani generis primus parens, ad imaginem Dei factus, in paradiso voluptatis positus, ut vitæ præcepta servaret, ab ipsa vita, quæ Deus est, fuit admonitus, et ne hanc pro minimo duceret, mortem ei est comminatus, sed hæc ille contemnens, sponte deseruit Creatorem et secutus est peremptorem. Deus vero, qui mentiri, ut est veritas, non novit, morti, quam minatus est, eum addixit. Dixerat enim illi atque ejus uxori: « In quacumque die comederitis de ligno scientiæ boni et mali, morte moriemini * » Quæ videlicet sententia non solum corporis sed et animæ mortem ostendit. Sed, quia benignissimus Deus serpentis suasionibus miserabiliter vidit hominem deceptum, fragilioris que esse materiæ figmentum, noluit, hunc esse in æternum damnatum. Hinc enim actum est, ut Unigenitus Dei Filius carnem sumens moreretur pro nobis, ne mors animæ ultra regnaret in nobis, ut, quod in Adam perdideramus, in Christo reciperemus. Hinc enim scriptum est: « Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub (F) lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. * » Sed, quo caritatis ardore id fecerit pro nobis, nullus verbis explicat ex nobis; ait enim ipse Dei Filius: « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum daret. * » Hinc iterum Paulus dicit: Qui dilexit me et tradidit seipsum pro me. De quo rursus ait: « Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. * » In qua scilicet humanitatis forma conversatus inter homines per omnia ut homo, excepto peccato, iter eis ostendit, quo ad derelicta gaudia repedare possint. Si autem, quod sit hoc iter, inquiramus, Dominum in Evangelio dicentem attendamus. Ait enim: « Ego sum via, et nemo venit ad Patrem nisi per me. * »

Homo a dæmone seductus

* *Gen.* 2. 17.

* *Galat. cap.* 4. *v.* 4.

* *Johan. cap.* 3. *v.* 16.

* *Philipp. cap.* 2. *v.* 6.

* *Johan. cap.* 14. *v.* 6.

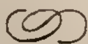
2 Ecce, audivimus iter, per quod patriam repetamus,

A.S.AUTPERTO. *per Christum ad Deum reducitur.* repetamus, videamus nunc, quibus modis ad ambulandum gressus dirigamus. " Qui " (inquit Joannes Epist. I, cap. 2, ỳ. 6) " dicit, se in " Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, " et ipse ambulare. " Libet autem intueri, quæ sint hæc Christi vestigia, qui gressus, quibus in carne ambulavit pro nobis. Ut cætera taceam, quæ euangelica plenitudine narrantur de Baptismo ad tentationem ac jejunium, de jejunio ad prædicationem, de prædicatione ad opprobria, de opprobriis ad flagella, de flagellis ad sputa, de sputis ad crucem, de cruce ad sepulturam pervenit. Ii etenim sunt gressus Dei in terra, de quibus Psalmista ait: " Visi sunt " gressus tui, Deus, ingressus Dei mei regis. * " Hos imitandos esse denuntians Petrus ait fidelibus: " Christus passus est pro nobis, vobis re" linquens exemplum, ut sequamini vestigia " ejus. * " His se passionibus sequi ipsa Via insinuat dicens: " Si quis vult post me venire, ab" neget semetipsum et tollat crucem suam quo" tidie, et sequatur me; * " et ait Paulus: " Mihi " autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini B " nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus " crucifixus est et ego mundo. * " Ii gressus autem et angustam ingrediuntur viam, quæ ducit ad vitam. Ii ambulant super aspidem et basiliscum et conculcant leonem et draconem. In his ambulaverunt Apostoli, hos Martyres et Confessores sunt subsecuti. Hos per gressus incesserunt Monachi, quibus specialiter a Domino dicitur: " Tollite jugum meum super vos, et di" scite a me, quia mitis sum et humilis corde, " et invenietis requiem animabus vestris. * " Sed quia nos in illorum tempus devenimus, de quo Dominus in Euangelio ait discipulis suis, " Quia " abundavit iniquitas, refrigescet caritas " multorum, * " ac secundum Apocalypsis sententiam, nequaquam ferventes, sed (quod gemendum est) tepidos adspicimus monachos. Ad incitandos animos eorum, tres nuper ad Christum conversos euangelica perfectione probatos auditorum animis ingerimus, Paldonem scilicet, Tasonem atque Tatonem, sanctorum Patrum sudoribus ac laboribus coæquandos: ut, qui desidiosi ac languidi antiquos patres nostros nos imitari non posse causamur, horum nuper con-
C versorum vitam, recolentes erubescamus. Hos ergo non temeritatis ausu impulsus, sed abbatis *a* mei monita secutus, eaque modo stilo prosequor, de quibus adhuc testes existunt, qui se hæc ab his (SS. Paldone, Tasone et Tatone) audisse confirmant.

* Psalm. 67, v. 25.
* Epist. 1 Petri cap. 2, v. 21.
* Luc. cap. 9, v. 23.
* Galat. cap. 6, v. 14.
* Matt. cap. 11, v. 29.
* Matt. cap. 24, v. 12.

ANNOTATUM.

a *Secundum monasterii Abbatum seriem apud Ughellum et Mabillonium huic abbati* Johannes *nomen erat.*

D

CAPUT I.

Sanctorum patria: iter Romanum et reditus ad Farfense monasterium, cujus abbatis suasu cœnobium ad Vulturnum fluvium ædificant.

SS. Paldo, Taso et Tato clam parentibus Tres igitur ex nobili genere orti, jure consanguinitatis *a* propinqui, Paldo, Taso et Tato fuerunt viri Beneventani: ex quibus superior Paldo ex uno, Taso vero et Tato ex altero fratre sunt procreati. Ii euangelica voce excitati, divinoque amore inflammati, una eis E sententia, unum consilium fuit, unumque exstitit votum, patriæ solum, divitias, parentesque relinquere et nudos nudum Christum sequi, nudos cum nudo adversario pugnare Galliarumque provincias pro voto expetere atque inibi corpore, non mente ductos diversa monasteria inquirere lenique jugo Christi colla mentis submittere. Hoc autem ideirco studiose facere prævidebant, ut propter Christum ne uno, qui superesse poterat, adspectu visionis corporaliter fruerentur. Quid plura? Ut animo et mente conceperant, iter præparant, nec moram faciunt, nec dilationem prætendunt. Sed carnalium parentum nexus pertimescentes, qui semper impedimentum fiunt ad Christum conversis, eorum oculos pia simulatione deludunt, ita tamen ut mendacii crimen nequaquam incurrant. Dicunt enim, se Romam pergere velle, Apostolorum principis Petri se suffragiis commendare, usque desiderata limina osculari: quod et fecerunt. Sicuti autem nobiles decet, oneratis animalibus stipendiis, præparatis ad sedendum equis, famulorum fulti obsequiis, sibi solique Deo cognitum, quid agere vellent, gressus ad ambulandum movent. F

Stirps veneranda satis, nimium præcelsa parente.
Primus a principio luxit ut orbe dies.
Germine purpureo decus hoc tulit urbs Beneventus,
Jure salutiferos traxit ab urbe Viros.
Scandere regna petunt sublimia corde sereno,
Digne sacra ferunt signa pro lege Dei.
Terrea cuncta teruut, gazas ut stercora spernunt.
Laudes magnifico gaude referre Deo.
Cui laus et virtus,
Rex bonus invictus.

in Galliam, ut Deo se consecrent, cogitantes 4 At vero ubi proprios fines sunt egressi, Marsorumque *b* provinciam ingressi, descenderunt equis, admonuerunt pueros, ut cum equis et his, quæ allata fuerant ad propria remearent. Et hoc propterea, quoniam sibi tale votum exstitisse dicebant, ut ii tres tantum suis pedibus Romam pergere deberent. Illis autem abscedentibus, dum præfati famuli Christi scandunt iter, obviam habent pauperes vilibus ac scissis indumentis adopertos. Jam ii paupertatis

A paupertatis amore inflammati aiuut inter se : Ne sit in nobis, quod mundus houoret, ue quod latro diripiat, his nos vestibus exuamus, pauperibus tribuamus, illorumque nos vilissimis ac sordidis induamus. Hiuc perpendant, qui nomen monachi prætendunt, quauti reatus criminis sit, sub Christo-paupere degentes, indumentis comtos et non moribus incedere. Ecce etenim ii, per quos monasterium hoc iuitium sumpsit, talibus induti amictis * iuitium suæ conversionis dederunt.

** l. amictibus*

Mundus ad ima ruit, miseros ad tartara ducit.
Mutemus vestes, nostras, Deus, instrue meutes :
Ne sit quod fortis, fur, latro tollere possint.

ad monasterium Farfense tendunt. a cujus cœnobii c

5 Et ut ad propositum revertar, dum cœpto itinere pergunt, ad monasterium gloriosæ Dei genitricis Mariæ, quod est in Sabinis, perveniunt, iu quo vir Vitæ veuerabilis Thomas *c* pater præerat : de quo a pluribus audivi, quia olim iu partibus Orientis coustitutus, sicut ipse B narravit, tamdiu ad Redemtoris sepulcrum orationi vacavit, quoadusque impetraret, quod precibus postulabat. Denique, ut adferunt, nocte quadam precibus fatigato, soporeque depresso adstitit ei quidam gestans in manu miræ pulcritudinis panem, cui et dixit : accipe huuc panem, et abscede. Scito autem te minus ex eodem nunquam habiturum *d*. Tantæ etenim deinceps, ut aiunt, qui eum viderunt, compunctionis vir fuit, ut pæne de Deo sine lacrymis nil posset loqui. Is dum præfatos Dei famulos hospitio suscepisset, ut monachorum ac bonorum moris est Christianorum, cum fratribus, ut ei solitum fuit, secundum Domini præceptum eorum pedes abluere pergit. Hi autem, qui advenerant, delicata ac candida membra vilibus et sordidis vestibus tegebant, elegantem ac compositum vultus adspectum prætendebant. Quam ob rem nec eorum secretum abscondi potuit oculis viri Dei.

abbate S. Thoma hospitio excipiuntur, qui Sanctus Romam

6 Peracto itaque caritatis officio noctisque cursu transacto, cum aurora daret iuitium diei, seorsum eos blanda locutione inquisivit, qui essent, unde, cur adveuerint, ne forte aliquod præjudicium sustinerent, ne peccati crimine peracto fugerent, promittens se eis, in quo valeret, C adjutorium ministrare : tantum ut profiterentur ; cur eis ita placuerit tantam simulationem arripere. Ad hæc illi obstupefacti, videntes consilium suum seniori celari non posse ; consilio accepto narrant cuncta per ordinem, qui fuerint, unde, cur advenerint, quæque gesserint, quorum filii, quibus nominibus vocarentur, qualiterve Romam pergere vellent, indeque Galliarum regiones expetere : multis cum adjurationibus constringentes, ne eorum proposito ipse fieret impedimento. Ad hæc iugemiscens venerabilis senex ait : nequaquam, o filii, iu hoc tam laudabili proposito vos impedire cupio, sed magis adjuvare : nec vos interim relinquam, aliquautisper vobiscum pergam, itineris vestri usque ad Apostolorum limina me habebitis comitem. Propterea autem vir Deo plenus itineris illorum particeps fieri gestiebat, ut eos, sicuti et fecit, suis salutaribus consiliis ab illius itineris longitudine revocaret. Quod Dei providentia factum fuisse nullus ignorat, qui hoc monasterium cernit.

Hos specie, forma, cognoscit muuere dogma.
Cousilio refovet, levat obsequio Pater almus,
Ne paveaut, faveant, facilis pateat labor altus.

A S. Actrasto comitatus, ad suum monasterium reducit.

7 Pergunt iuterea simul, ut senis fuit voluntas, multisque lacrymis profusis, devotionem suam Apostolorum commiserunt suffragiis. Oratioue vero completa, cœpit eos reverendæ memoriæ jam dictus pater verbis suasorus admonere, ut secum ad monasterium revertereutur, et aliquantum apud eum demorati, et propositum institutionis suæ videndo et operando addiscerent, et tum demum, quo eos Dominus vellet vocare, properarent. Et ut verbis illius utar : Audite, inquit, o filii, consilium meum, ad monasterium, cui deservio, revertimini mecum, et propter ardorem vestri desiderii, quamquam extra usum monasterii, intrinsecus vos recipiam, ut simul cum fratribus edatis, simul dormiatis, simul orationi vacetis, ut his exercitiis probati sciatis, quibus modis propositum monachi adimplere valeatis. Hæc et his similia eo dicente, præbuerunt assensum, pariterque E cum eo ad monasterium sunt regressi, in quo paucis diebus remorati, pæne ad plenum instructi sunt.

Te simul ecce petunt, Petri dum limina quærunt,
Roma beata nimis, fratresque, senexque fidelis,
Quos trahit ipsa ferens fidei per littora navis.

ibique a parentibus inventi, nec illorum lacrymis permoti,

8 Accidit autem, ut dum pater duorum fratrum Tatonis scilicet atque Tasonis, cum ceteris parentibus, huc illucque eos quærerent, rapidissimo cursu Romam venirent, quos cum studiose quærerent, ac nequaquam inibi invenirent ; audiunt a dicentibus Sabinis, eos esse in monasterio gloriosæ Dei Genitricis Mariæ. Tunc illi majoris amoris stimulis agitati, spatium itineris illius quasi transvolantes, ad prædictum monasterium pervenerunt, a prædicto monasterii patre petierunt, ut aspectibus illorum præsentarentur. Venerabilis autem senex eorum dolori compatiens, ut erat suadibilis eloquio, admonuit, ut exirent. Illis autem renitentibus compulit eos, ut sibi imperanti obedirent. Ut vero egressi sunt, parentesque eos viderunt, vehementer flere cœperunt, elevataque F voce ad eos dixerunt : cur nos peccatores tanquam mortuos reliquistis ? ut quid curam animarum nostrarum deseruistis ? nullusne vobis inest pietatis affectus ? nulla consanguinitatis compassio ? obsecramus, inquiunt, obsecramus et per Deum conditorem cœli et terræ deprecamur, ne nos deseratis, quia ad Christum converti *e*, et sæculum funditus relinquere sumus parati. Sin autem, contestamur cælum et terram, sanguinem nostrum de manu vestra a Deo fore quærendum.

ad solitudinem prope Vulturnum fluvium, suadente f

9 Ad quorum verba, lacrymas atque singultus dum illi pietate nequaquam moverentur, seque, ut Deo promiserant, Gallias petere dicerent ; prophetica *f*, ut aperte nunc cognoscimus, fertur senex ad eos voce dixisse : confidite, inquit, filii, confidite et de Dei misericordia præsumite, quia si modo meis monitis aurem obedientiæ accommodaveritis, multi per vestræ actionis exemplum, cæleste ingredientur regnum. Audite, inquit, filii charissimi, audite consilium patris vestri et horum preces spernere nolite. Ostendam vobis, si vultis,

A.S.AUTPERTO. tis, a Deo vobis locum præparatum. Spero enim in Domino, quoniam illic adimplebit Deus desiderium vestrum, ibique facietis Deo fructum acceptum. Indicium autem loci percipite, et ad eum quantocius properate.

Non pater hos monitis, gemitu movere parentes.
Sed* patriam gentem contemnere rite fatentes,
Mollia spernentes, pro Christo dura ferentes.

* Muratorius se
S. Thoma abbate,

10 Est autem, dilectissimi filii, locus, ad quem vos ire desidero, in Samnii partibus super ripam Vulturni fluminis, ubi initium sumit a mille fere passibus, in quo videlicet loco situm est oratorium martyris Christi Vincentii nomine dedicatum : ex utraque vero parte fluminis sylva densissima, quæ habitationem tantum præstat ferarum latibulaque latronum. Omnipotens autem Dominus, cui vos famulatum exhibere desideratis, et vos in eodem loco illæsos servabit, et cunctis iter agentibus a timore latronum pacatum atque securum constituet; necnon et cerasis, dumis, ac sentibus, lignis fructiferis abundare faciet. Ite, ait, filii, et in eodem loco sine metu cujuspiam permanete.

B Hos pater ire monet, loca monstrat pervia nullis,
Arboribus multis, quæ comant flumina pulcris,
Montibus, et ventis nivibus sunt frigida mæstis.

secedunt: in qua

11 His igitur et hujuscemodi verbis a rigore obstinationis emolliti, tamquam Christum in seniore loquentem attendentes, Apostolique dictum recordantes : Nolite quærere quæ vestra sunt singuli, sed quæ alterius *g* ; ab his, quæ cœperant, revocant animos, atque ab eodem benedictione percepta, iter arripiunt, et ad hunc, quem incolimus, perveniunt locum, nihil secum in alimoniis corporis præter viaticum in sportella ferentes, jam tunc non immemores illius præcepti dicentis : Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid bibatis; et nolite solliciti esse in crastinum *h*. Sed ille, qui propter miseriam inopum et gemitum pauperum ut pius pater exurgit, qui talia agentibus repromittit dicens : quærite primum regnum Dei et C justitiam ejus et hæc omnia adjicientur vobis, hanc eorum fidem aspiciens, cito stipem largiendo adfuit.

Tres iter adsumunt, nihil huc nisi corpora ducunt.
Est regimen, victus, tegmen, miseratio Christus.
Lex quoque sacra Dei, lux noctis sive diei.

a quodam ignote alimenta accipiunt.

12 Nam cum ad hunc, in quo residemus, ut dictum est, pervenissent locum, quia cuncta, quæ ad usus corporis sunt necessaria deerant, ad illum protinus mentem erexerunt, in quo et per quem omnia vivunt. Ingrediuntur denique oratorium, peragunt in Dei laudibus officium, atque superveniente nocte quieti membra deponunt. Sed cur dico, quieti? cum terrateuus tantum artus locantes, ad morem patriarchæ Jacob, lapides capitibus supposuerunt. Dico tamen quietem esse : in qua etsi caro tabescit, spiritus pinguescit. Et ecce facto parvo intervallo, venit ad eos quidam homo ignotus nocturno silentio, regiamque * Oratorii pulsans, ait : quisnam in hoc loco quiescit? ad cujus vocem exiliens tacitus venit ad eum venerabilis Taso. Cui ille, audivi, inquit, a dicentibus, quoniam hic peregrini adessent, et propterea a pastoribus meis veniens, detuli modieum farinæ ac vini. Si habes, ubi hoc, quod D attuli, recondas, accipe. Tum ille quædam vascula reperiens, tamquam a Deo sibi oblata suscepit quæ offerebantur : quo abscedente, nullus deinceps compertus fuit, quisnam ille fuisset, qui hoc munus gratanter obtulisset *i*. His igitur indiciis claret, a quanta perfectione cœperunt ii, per quos hunc locum ad tantæ magnitudinis excellentiam perducere dignatus est omnipotens Deus.

* sub intellige portam

Angelus accessit, dixitque: Quis hic requiescit?
Exsilit inde Taso tacito pede, pectore grato:
Munera cui præstans vinum, similam, redit extra.

ANNOTATA.

a *De hac consanguinitate supra laudatus Petrus presbyter et monachus Vulturnensis, sic loquitur :* Tres fuerunt viri religiosi, a Deo vocati atque electi, nobili genere orti, Beneventani cives Paldo venerabilis consobrinus Tasonis et Tatonis germanorum fratrum.

b *Paulus diaconus de Gestis Longobardorum cap.* 20 *refert,* Marsorum *regionem in* E *Latii provincia juxta lacum Fucinum,* Valeria *dicta, sitam esse, in qua S. Equitius, de quo in nostro Opere ad diem* 7 *Martii actum est, abbas floruit. Eruditissimus Mabillonius in Annotatis ad Vitam* SS. Paldonis, *Tasonis et Tatonis putat,* Marsorum *regionem per se provinciam non esse. En ipsius verba :* Marsorum regionem ideo intra Valeriam provinciam æstimo computari, quia in Catalogo provinciarum Italiæ minime ab antiquis descripta est. Si quis autem hanc per se provinciam esse vera ratione comprobaverit, hujus rationabilis sententia modis omnibus erit retinenda.

c *Vide in nostro Opere ad diem* 10 *Septembris hujus sancti abbatis Acta, in quibus hanc Sanctorum peregrinationem etiam rite descriptam reperies.*

d *Eadem sed fusius refert auctor anonymus Vitæ S. Thomæ, qui haud recte, uti videtur, per vocem* quidam *hic D. Virg. Mariam est interpretatus, cum in omnibus hujus vitæ exemplaribus vox* quidam *non vero* quædam *legatur.*

e *Petrus presbyter et monachus Vulturnensis sequentia addit :* Nam genitor Tasonis et F Tatonis de præsenti Deo teste converti promisit, quod et fecit.

f *In Vita apud Muratorium et Ughellum legitur* propterea; *quod certo amanuensium incuriæ tribuendum videtur.*

g *Vide B. Pauli Apost. Epist.* I *ad Corinth. cap.* 10.

h *Apud Matth. cap.* 6.

i *Petrus presbyter monachus Vulturnensis hoc factum paulo fusius sic enarrat :* Cui ille, audivi, quod hic peregrini venissent : a pastoribus meis venio, sed habeo hic aliquantulum farinæ, et in utre vinum : accipe, si habes, ubi recondas. Cumque vasculum quæreret jam dictus Taso, invenit cupum aptum jacentem et collocavit in eo ipsam farinam, deinde in angulo Oratorii invenit parvam bottieulam, ubi presbyter offerendas amulas suscipere solebat, quando idem missam semel in anno facere veniebat; lavit et effudit, misitque in eam vinum; ac deinceps nullus scire potuit, quis ille fuisset, qui hæc obtulit.

CAPUT

A

CAPUT II.

Monasterii S. Vincentii S. Paldo primus abbas constituitur : cui defuncto, S. Taso et deinde Tato succedunt.

Multos ad se alliciunt, In hac denique Christi paupertate sollicite persistentes, eorum vita, quam Deus ad exemplum plurimorum ostendere disposuit, longe lateque personuit, atque lucerna super candelabrum posita diutius latere non potuit : et cum multi eorum vitam imitari cupiunt, multitudo fraternitatis ad eos concurrere cœpit.

** lege ter*

Longe per * centum sociis moderare talentum
B Famina sacra ferunt, palmam bellique tulerunt.
Et capiunt multos valido de gurgite ductos.

quibus S Paldo præficitur, qui, 14 Primus itaque præfuit sacro gregi Paldo Dei famulus, qui erat omnino mitissimus, quippe per omnia hoc in suis actibus ostendebat, quod suis subjectis voce prædicabat : ita amator Christi paupertatis, nec, sicuti carnales, æstuans divitiis terrenis. Hic nempe fertur ad confirmandas animas fratrum, ut in paupertate, quam cœperant, perdurarent, dixisse : Credite mihi, fratres, quia monachus ille, qui in hoc monasterio persistens, usque in finem permanserit, anima ejus æterna supplicia nequaquam sustinebit ; sed vitam æternam possidebit : et hoc sanctæ congregationis monasterium usque ad finem sæculi ad lucrandas animas permanebit *a*. Quod quidam ignorantes, qua intentione hæc prosecutus fuerit, falsa se ipsos securitate decipiunt, quamvis male viventes et contra regulam patrum facientes *b*, hoc in monasterio si permanserint, salvos esse in futurum posse ; cum constet omnibus, quia quicumque in perpetratione criminis, hoc in loco permanserint, et ante extremi obitus diem se C minime correxerint, ad vitam nequaquam posse transire. Dicendum autem illis est, nequaquam virum Dei contra divina eloquia sententiam postulisse ; sed in illis hanc sententiam permanere dixisse, qui ipsorum sobriam et castam vitam ac laudabilem paupertatem vellent imitari.

Culmine præclaro renitens diademate sacro,
Primus præficitur Paldo venerandus et abbas
Innumeras animas Christo super æthera mandat.

vite administrato cœnobio pie moritur. 15 Interea turba fratrum succrescente, cœperunt contra votum habere, per quod possent eisdem, quos regebant, subvenire. Dumque prædicti venerabilis patris Thomæ immemores * dicti : Multos per eos in hoc loco esse salvandos, amicam paupertatem sollicite requirentes, abjicere conantur ea, quæ possidere videbantur. Sed, resistente eis, divino judicio, turba fratrum, studuerunt magis secundum Apostolum non sua singuli, sed, quæ alterius sunt, quærere. Et illud : „ Omnibus omnia factus sum, ut „ omnes salvos facerem *c*. Multa siquidem tunc inter eos fuisse caritas, multa concordia unitatis, multa compassio fraternitatis refertur. Et quidem narrantur de eis quædam digna miraculis ; sed nostrum ab hoc tantum fuit studium incitatum, ut, quibus modis sæculum ac diabolum vicerint, apicibus prosequamur. Neque enim majus potest esse miraculum, quam quod tota mente mundum reliquerunt. Et quia multi videntur miraculorum esse participes ; sed nullatenus nomina habent scripta in cœlis, nequaquam hoc in tempore virtutes in ecclesia, sed perfectam vitam requirimus. Unde Dominus discipulos de subjectione dæmonum gaudentes deterret dicens : Nolite gaudere in hoc quia dæmonia vobis subjiciuntur *d*. In quo vero deberent lætari, subdendo manifestat dicens : Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. Magna siquidem virtus, magnumque et admirabile extitit signum, suæ conversationis exemplo tam innumeros de terris elevasse ad cœlos, de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de exilio reduxisse ad patriam. Et, ut cœpta prosequar, sæpe dictus venerabilis Paldo evangelicæ perfectionis vir, per omnia consummatus, humanus rebus excedens præsentis vitæ finem fecit, quinto Idus Octobris, indictione tertia, anno incarnationis Dominicæ septingentesimo vigesimo, residente in Sede Apostolica venerandæ memoriæ Gregorio secundo. Hic susceperat sacri cœnobii regimina ab incarnatione Domini anno DCCVII sub sancto Papa Sisinnio.

** lege memores*

A S Acerrato.

d

E

En paradise tuos vernantes collige flores.
Denis e septenis annis moderatus habenis
Est Paldo felix, quando tua gaudia cepit.

Ipsi S. Taso succedit, qui deinde ob zelum a fratribus exauctoratus 16 Cui successit in sancto regimine Taso, minor quidem annis, sed ardentior in sancto proposito omnibus illis. Quia vero nunquam is, qui præest, si considerare negligat et contueri infirmorum imbecillitates, eosque non ut prævaluerint, sed ut rigor districtionis ejus dictaverit, voluerit arctius astringere, nequaquam eos, quo cupit, perducere valet. Quia huic nimius zeli fervor potuit dominari, simile quiddam ei accidisse cognoscitur. Nam cum hunc arduo itinere incedentem nequaquam sequi valerent, penitus deserentes abjecerunt, fratremque ejus majorem natu loco ejus constituerunt. Unde factum est, ut ab F utrisque partibus ad pontificem Romanum relatio mitteretur. Quod cum Gregorius Papa secundus audisset, factum improbat, hos contra canones egisse notat, manusque suas in Christum Domini extendisse denuntiat. Quibus et pœnitentiam indicens, hujus facti efficaciam ademit, quam scilicet indictam sibi pœnitentiam vix cum magno difficultatis conamine, obsistente eis acris ardore, perficere valuerunt.

Post sequitur socius retinens moderamina Taso
Qui minor est annis, validus sapientia quamvis.
Hic alacer, fortis fervens quoque robore cordis.

et Gregorii Papæ jussu restitutus, ad Superos migrat. 17 Sed ut ostenderet omnipotens Deus, quanti reatus crimen admisissent ii, qui pastorem a Deo sibi prælectum abjecissent, nequaquam hac pœnitentia placatus, mox sine mora judicium exercuit ultionis. Nam ita cœperunt singuli humanis rebus excedere, ut duorum aut trium corporum fieret una memoria *f* receptaculum. Eoque hæc grassata fuit sententia, quoad usque pæne nullus eorum in corpore remaneret, qui hujus ævi fuerant consilio maculati.

A. S AUTPERTO.

maculati. Sed nec ipse diu moratus, eosdem est moriendo secutus. Idcirco autem hujus facti adversitatem huic operi adnectimus, ut a tali deinceps seditione et pastor et grex alieni existant. Quia etsi nequaquam eos, per hoc factum utpote incipientes pænitere, damnandos adfirmare audemus, cum scilicet pastor zeli fervore et grex pusillanimitate erraverit; tantum incertum est, utrum eos hæc judicii sententia ad plenum hujus reatus crimine mundaverit, an etiam purgatorii post mortem supplicio ignis fuerint absoluti. Obiit autem Taso *g* prædictus pater tertio Idus Januarii in pace, anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo vigesimo nono Indictione undecima *.

g

* lege duodecima

h

Sis memor ergo tui, qui cernis fata sepulti *h*,
Fratri prælatus pœnam Taso fertque reatus
Annis post octo migrans, cui cesserat ordo :
Quem sequitur fratrum numerus sub peste necatus.

Huic suffectus S. Tato ab anno 729 usque ad 739 monasterium rexit.

18 Succedunt prætercа post hujus discriminis lucem, ut adsolet, læta quædam atque jucunda, cum superstes Tato loco paternitatis succedit. Hic denique virtutum omnium matre plenus extitit caritate, in animabus colligendis studiosissimus, zelo Dei ferventissimus, pietate uberrimus, discretione cautissimus quique veluti mater super filios, sic semper sollicitus fuit super subjectos, semetipsum in laboribus durissime exercens, gregi ut pater parcens, inter mites mitior existens, inter elatos zelum discretionis exercens. Fertur etiam, ex quo ad monachi habitum venit, nequaquam balneis usum fuisse, numquam caput lavisse, numquam novaculam super caput aut barbam duxisse; et, quod his difficilius est, diebus operæ manuum insudans, noctibus vigiliis propensius vacans; loricæ *i* onus ad carnem gestans, quo usque virtus corporis prævaleret, non deposuisse. Cum vero, defessis ac fatigatis jam membris, hanc ferre non posset, circulum ex eadem occulte sibi fieri præcepit, quem et usque ad diem obitus sui gestavit. Huuc asseruut lectisternia refugisse. Fertur etiam et hebdomadam jejunio peregisse. His enim ac cæteris virtutibus repletus ad finem usque perdurans, cousummatus obiit iu pace tertio Idus Decembris Indictione vero fexta *, felici gaudio lætus, anno Incarnatiouis Dominicæ septiugentesimo trigesimo nono.

i

* lege septima

C

Hic prius abjectus, fit postea pastor honestus
Undeuis actis, postquam Tato præfuit, annis.
Ad finem durans explevit tempora longa,
Qui fuerat magnus studiis, opibus quoque largus.

Temporis sui vitia

19 Hæc de iis dixisse sufficiat, quorum nos exempla ac facta praclara de sæculi turbine ad hanc quietem perduxerunt. Sed horum adspicientes fervorem, cogit nos gemitus aliquid dicere de nostræ conversatiouis tepore. Et quamquam meipsum primo ferire loquendo pertimescam, tameu ea, in quibus jaceo, et mihi similes jacere cognosco, euarrare vitia sublato pudore uon erubesco. Fortassis enim per hanc humilitatis confessionem et mihi a Deo venia dabitur et illis salubris correctio ministrabitur. Sed unde exordiar? unde loquendi initium sumam? Omni euim ex parte sanctum a uobis propositum violatur et pœne nihil nobis superest, nisi quod sanctus pater prædixit Benedictus, Per tonsuram et habitum nos Deo mentiri videmur pæne omnes ad superbiam prompti, ad contentionem, ad scandalum, ad detractionem, ad mendacium, ad maledicendum, ad accusationis læsionem, ad contumaciam, ad iram, ad amaritudinem et despectionem, ad susurrationem, ad murmurium, ad gulam atque ornatum vestium sumus illecti : et, ut breviter cuncta perstringamus, ea, per quæ Sancti cælestia consecuti sunt regna, id est, tribulationes, persecutiones, adversitates, angustias, passiones, contumelias, humilitatem, subjectionem, paupertatem odio habentes : quæ nostra sunt, non quæ alterius, quærentes; falsos honores appetentes, ac per hoc invicem invidentes, invicem mordentes ; quidquid ad præsens delectat, quidquid dulcedinis, tota mente requirimus, nescio per quod aliud iter, fallente nos visu interiore, a Sanctorum calle deviantes, ad vitam nos posse pervenire confidimus. Ait enim Dominus : " Arcta et angusta via est, " quæ ducit ad vitam, et pauci sunt, qui in" trant per eam. * " Apostolus vero dixit : " Per " multas tribulationes oportet nos introire in " regnum Dei. * " Et iterum : " Si non compati" mur, nec conregnabimus. * " Et : " Nemo co" ronabitur, nisi qui legitime certaverit. * " Eja monachi nostri, quid ad hæc dicturi sumus? aut (quod enim nefas est) Scripturam mendacem, aut nosmetipsos mendaces veraciter appellabimus. Sine viam enim tendentibus labor est itineris, non profectus. Aut forte decepti dicere poterimus (ut secundum miseriam nostram loquar) Dominum dixisse : Beati, qui iuduti sunt cappa, vel qui usque in horam nonam jejunant? Nequaquam. Dixit autem de his, qui falsam religionem prætendunt : " Veniunt ad " vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem " sunt lupi rapaces. * " De illis autem, qui beati futuri sunt, ait : " Beati pauperes spiritu, quo" niam ipsorum est regnum cælorum* etc. " Intendamus, qui hæc abhorremus, quibus modis in Scriptura detestantur ea, quæ nunc sequi videmur. Scriptum namque est : " Superbis Deus " resistit, humilibus autem dat gratiam. * " Et: " Qui detrahit fratri, eradicabitur.* " Et : " Ne" que maledici regnum Dei possidebunt. * " Et : " Perdes eos, qui loquuntur mendacium. * " Et : " Cecidit accusator fratrum uostrorum. * " Et : " Qui irascitur fratri suo, reus erit judi» cio. * " Et : " Væ, qui scandalizaverit unum " de pusillis istis, qui iu me credunt. * "

D

* Matt. cap. 7. v. 14

* Act. 14, v. 21.

* Rom. 8, v. 17.

* 2 Timot. 2. v. 12.

* Matt. cap. 5, v. 3.

* Jac. 4, 6.

* Ibid n.

* 3 Corint. 6, 10.

* Psalm. 5, 7.

* Apoc. 12, 10.

* Matt. 5.

* Ibid. 18. 6

auctor luget

20 Tot enim mortibus digni sumus, quot his malis exemplis scaudalizamus. Sed nos, o dilectissimi fratres, superiorum pauperum, quorum mentionem feci, exempla atteudamus, ne in vacuum currere videamur. Omni nisu, omni couanime, omni virtute desudemus, ut ab his, quæ dixi, præcipitiis educti, per iter Sanctorum incedere valeamus. Si enim unum in nobis bonum perfecte adesset, tot enumerata mala nequaquam inessent. Et quod est bonum, nisi mandatum novum? " Mandatum novum ", inquit Dominus, " do vobis, ut diligatis invi" cem. * " Et : " In hoc coguoscent omnes, quia " mei estis discipuli, si dilectiouem habueritis " ad invicem. * " " Qui enim diligit ", ait Apostolus, " legem implevit. Et plenitudo legis est " dilectio. * " Ego autem dico vobis, quia. qui fratrem diligit, nequaquam detrahit, sed corrigit : qui vero detrahit, nou diligit. Qui autem non diligit, docente Johanne, manet in morte.

* Johan. 13. 34.

* Rom. 13. 8.

* Ibid. 10.

A morte. Si, inquam, radix hujus dilectionis esset in nobis, omnia virtutum poma maturescerent: quia vero deest, in flore vanescunt.

et fratres suos ad pie vivendum exhortatur.

21 Sed quia inducias ad corrigendum hujus temporis * a pio Redemtore accepimus, agamus, ut in melius proficiamus. Non enim sufficit supple vitiapatrias, divitias, parentesque reliquisse, nisi nosmetipsos mortificemus. Diem ergo mortis quotidie attendamus et in æternum non peccabimus. Passiones Domini inspiciamus, et de præsentibus injuriis non dolebimus. Sicque hujus exsilii iter peragamus, ut egredientes de corpore, angelum lucis inveniamus, per quem defensi ab accusatore illuc perveniamus, ubi Deum cuncti cum angelis sine fine laudemus. Ubi jam nullus erit metus mortis, nullus corruptionis metus, nulla esuries, nulla sitis, nullus mœror, nullus dolor, nulla amaritudo, nulla tenebrarum caligo; sed dies æterna, dies beata, in qua qui inventi fuerint, lumine solis non egebunt, quia ab ipso Agno illuminati, sicut sol in regno Patris fulgebunt: ubi semper beati, semper gaudentes, semper lætantes, sem-B perque erunt cum Christo sine fine regnantes: ubi caritas in singulis regnabit, et Deus omnium in omnibus erit, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Monachorum numero celeberrimum quondam fuisse S. Vincentii monasterium, probat dicti cœnobii Chronicum, in quo fertur, seculo* IX *nongentos ejusdem monasterii monachos a Saracenis martyrio fuisse affectos. Istud cœnobium, teste V. C. Angelo de Nuce abbate Casinensi in Notis ad Chron. Casinen. lib.* 1, *cap.* 4, Nunc undique solitudinem spirat et horrorem, omni monachorum cultu destitutum, abbati tantum commendatario commissum. *Unde patet, prædictionem hanc non absolutam, sed conditionatam fuisse. Id etiam et sequentia biographi verba confirmant.*

A. S. Acterato.

b *Notat eruditissimus Mabillonius per* regulam patrum *hic intelligi* regulam S. Benedicti.

c *Epistola B. Pauli a Corinth. cap.* 9, ✝. 22.

d *Vide Lucæ Euang. cap.* 10, ✝. 20.

e *Vide Comment. prævium.*

f *Id est,* unus tumulus. *Nam sæpissime, ut videre est in Glossario Cangii,* memoria *ad Sanctorum tumulum designandum usurpatur.*

g *In editione Muratorii sic legitur:* Obiit autem Tato prædictus pater tertio Idus Januarias in pace anno Dominicæ Incarnationis DCCCXXIX. *Contra in editione Vitæ apud Mabillonium sicut et in hoc exemplari Taso tertio Idus Januarias in pace anno* DCCCXXIX *obiisse dicitur. Si Mabillonii statim citata lectio melior sit, ut reliquus Vitæ textus satis suadet,* E *corrigendus erit in Opere nostro Bollandus, qui Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ, aliorum monumentorum defectu, secutus ad diem* XI *Januarii Tatonis Acta loco Tasonis dedit. Veruntamen de hac re operosius ad diem* XI *Decembris agetur, ubi de Tasone vel Tatone tractandum erit.*

h *Hic versus in editione Ughelli desideratur.*

i Loricam ferream *olim monachi sanctioris vitæ, inter quos eminuit S. Dominicus, ideo* Loricatus *dictus, ad cutem induebant, ut per hanc mortificationem corpus spiritui subjicerent.*

DE S. JULIANA, VIRGINE

ABBATISSA PAULIACENSI IN NORMANNIA

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

C. B.

C F

§ I. Fasti sacri, quibus Sancta inserta; an vel a Julia abbatissa, cujus rogatu S. Austrebertæ Vita fuit conscripta, vel a Juliana, quam Menardus memorat, sit diversa; prolixum, quo a Saussayo ornatur, elogium.

Medio circiter sec. VIII. Sanctæ, quæ ab hagiologis hic memoratur hodie celebratur.

Pauliacum, *Galliæ* Pauilly, *nobile olim in Normannia Benedictinarum monasterium, quatuor ab urbe Rotomagensi leucis eo ipso loco, quo hodie (DD. Cornelium et Martiniereum in Lexicis suis Geographicis ad Vocabulum* Pavilli *videsis) oppidulum homonymum conspicitur, a S. Filiberto, Gemeticensi abbate, sec.* VII *in Caletis Caurum versus exstructum, a Danis seu Normannis postea excisum ac denique sub sec.* XI *finem in Benedictinorum prioratum,* S. Austrebertæ *dictum, qui et ipse modo, proventibus ejus omnibus, ut Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom.* XI, *col.* 127 *docent, ad Cartusianos Rothomagenses decimo tertio seculi hujus anno translatis, haud amplius existit, conversum, virtutibus suis ac beato obitu, de qua hic modo agendum,* S. Juliana *seu, uti etiam vocata invenitur,* Julia *illustravit. Hinc haud dubie ibidem a Saussayo, Bucelino, Arturo a monasterio et Castellano, qui illam hodie in Fastis sacris a se contextis celebrant, consignatur. Annuntiatio, qua id a Castellano fit, paucis dumtaxat, quæ e Gallicis Latina facio, hisce verbis* Pauliaci in Normannia S. Juliana virgo, loci illius abbatissa, cujus corpus Monasterioli ad mare in S.

AUCTORE C. B.

S. Austrebertæ ecclesia honoratur, *concipitur. Nec pluribus, utut nonnihil diversis, constat, quæ ab Arturo in Gynæceo sacro exhibetur; verum prolixum, quo non tantum dicto loco Sancta signatur, sed et quoddam Vitæ ejus compendium continetur, elogium a Saussayo huncque deinde secuto Bucelino suppeditatur. Id integrum, prout apud Saussayum exstat, huc transcribam, cum primum examinaro, an Sancta nostra, quam celebrat quamque Monstrolii cultu ecclesiastico etiam gaudere, infra ostendam, diversa sit vel a Juliana, hodie a Menardo memorata, vel a Julia abbatissa, quæ exstantem apud nos ad* x *Februarii diem S. Austrebertæ Vitam conscribi, uti hujus præfatio, illi nuncupata, fidem facit, postulavit.*

nec vel a Juliana, per Menardum,

2 *Menardus Julianam, quam memorat, sequentibus hisce verbis* in territorio Rothomagensi depositio sanctæ Julianæ virginis sanctimonialis Pauiliacensis, *in Benedictino a se contexto Martyrologio hodie annuntiat, ac deinde, illam in cœnobio Pauliacensi sanctimonialem sub Austreberta abbatissa egisse, hujusque, ex nobilissimo, uti apud nos ad* x, *quo Operi nostro exstat inserta, Februarii diem fas est videre, stemmate ortæ, cognatam exstitisse, suarum in Martyrologium illud Observationum lib. 2 affirmat. Verum Saussayus,* Julianam *nostram, quam memorat, humili loco natam ac a Benedicta, Pauliacensi abbatissa, quæ Austrebertæ Vita functæ sue-* B *cesserat, mirabili hujus, in cælo jam regnantis, protectione in Pauliacensium sanctimonialium numerum receptam, in elogio, infra huc, ut jam monui, transcribendo, tradit; cum hæc autem cum iis, quæ Menardum de Juliana sua affirmare mox dixi, apertissime pugnent nec conciliari ullo modo queant, vel a veritate aberrare hagiologorum illorum alterutrum, vel Julianam aliam ab uno, aliam ab altero memorari, est dicendum. Vidit id Bucelinus, erroris que tamen nec Menardum, nec Saussayum insimulandum, sed Julianam, a Menardo memoratam, a nostra, quam Saussayus celebrat, distinguendam ratus, duas hodie Julianas, quarum alteri, quam solo* venerabilis *titulo perperam exornat, ea ipsa,* C *quæ de* Juliana *nostra Saussayus, altori vero ea ipsa, quæ de Juliana sua Menardus memorat, adscribit, in Menologio suo Benenedictino annuntiat. Verum Julianam, quæ Pauliaci sanctimonialem sub S. Austreberta egerit cognationeque cum hac fuerit conjuncta, numquam exstitisse ac proin Menardum, qui contrarium e jam dictis affirmat, aberrare ea in re a veritate suadent, quæ jam nunc subjungo.*

qui rationibus in medium

3 *Etsi Mabillonius sibi prælucentem habuerit Menardum, nusquam tamen Julianæ, cui eadem, quæ Julianæ suæ hic, attribuat, in Ordinis sui Benedictini seu Sanctis seu Annalibus meminit. Adhæc in binis, quæ Sæculi 3 Benedictini part.* 1 *exstant, Austrebertæ Vitis nulla omnino, quæ sanguine cum hac dicatur conjuncta, Juliana memoratur, nec scriptor ullus, Menardo antiquior, e quo Juliana, Pauliacensis sub S. Austreberta sanctimonialis hujusque cognata, innotescat, invenitur. Menardus quidem, sese quæ de Juliana sua memorat, e cœnobii Pauliacensis monumentis hausisse, in Observationibus supra citt. declarat; verum, monumenta illa notissimis Normannorum in Gallias irruptionibus nonoque adeo, quo hæ inchoatæ, seculo vel antiquiora vel recentiora exstitisse oportet;* D *verosimillime autem antiquiora haud exstiterint. Monumenta enim hujusmodi, quæ de Juliana, Pauliaci sub S. Austreberta, anno 704, uti in hac ad* x *Februarii diem docuimus, e vivis sublata, sanctimonialem professa, tractarint, anno* 1629, *quo Martyrologium suum Benedictinum Menardus vulgavit, in Pauliacensi monasterio, multis ante seculis a Normannis tum exciso nec paucas vicissitudines alias passo, fuisse adhuc reliqua, in animum quis inducat? Et sane monumenta, e quibus sese, quæ de Juliana sua memorat, hausisse Menardus loco supra cit. indicat, seculo nono haud antiquiora, sed multo etiam exstitisse recentiora, vel ex eo liquet, quod Benedictinus is martyrologus, fuisse adhuc ætate sua Julianæ a se memoratæ corpus Pauliaci asservatum, ex iisdem etiam, uti ipsemet prodit, monumentis didicerit.*

hic adductis refutatur, memorata,

4 *Jam vero, cum sic habeat ac proin non sit, cur Juliana, a Menardo memorata, sanctimonialem Pauliaci sub S. Austreberta* E *egisse hujusque cognata exstitisse monumentorum illorum fide credatur,* Julianam *nostram a Juliana Menardi haud diversam merito æstimaris, tum quod, quo die hæc, eodem etiam, quod et de loco dicendum, illa in Fastis sacris supra relatis signetur, tum quod non tantum Mabillonius, sed et, si unum Bucelinum exceperis, hagiologi supra memorati omnes ac ipsemet Menardus unam dumtaxat Julianam recenseant. Reponi quidem potest, corpus Julianæ, a Menardo memoratæ, Pauliaci, nostræ autem, ut post videbimus, Monasterioli asservari; verum an Julianæ ullius, ac proin an Julianæ, a Menardo memoratæ, corpus Pauliaci, uti hic e dictis monumentis insinuat, asservetur, dubitare me facit Pauliaci, quam D. Cornelius num.* 1 *laudatus in Lexico suo Geographico ad Vocabulum* Pavilli *e documentis, ipsomet, ut ait, hoc in loco anno* 1704 *confectis, suppeditat, notitia; in hac enim de aliquot S. Austrebertæ reliquiis, ibidem asservatis, loquitur, nullamque tamen, etsi interim hac occasione commode id facere potuisset, Julianæ ullius, quæ ibidem pariter* F *asserventur, reliquiarum mentionem instituit. Adhæc fieri potest, ut partim Pauliaci et partim Monasterioli unius ejusdemque* Julianæ *nostræ corpus asservetur. Nec est etiam, cur hanc a Menardi Juliana æstimes diversam, quod* Juliana *nostra exstiterit abbatissa, Julianamque suam Menardus, ab abbatissæ titulo abstinens,* sanctimonialem *dumtaxat appellet. Verosimiliter enim perperam id a martyrologo isthoc fieri, vel ex eo concludendum videtur, quod nulla usquam Juliana, sanctitate illustris, quæ sanctimonialis Pauliacensis dumtaxat exstiterit, apud scriptores, Menardo antiquiores, inveniatur, et tamen in S. Austrebertæ Vita, ad* x *Februarii diem apud nos, et sec. tertii Benedictini part.* 1 *a Mabillonio edita, occurrat Pauliacensis, cui Vitæ S. Austrebertæ præfatio ab auctore anonymo, Austrebertæ æquali, inscribitur, abbatissa, nomine* Julia, *hæcque a* Juliana *nostra, uti jam nunc dicenda suadent, videatur haud diversa.*

5 *Sanctam nostram, quam in parthenonem Pauliacensem a Benedicta abbatissa receptam, Saussayus*

Vita a Julia abbatissa, cui S. Austrebertæ Vita inscripta,

Saussayus, ut jam supra monui, in elogio infra huc transcribendo tradit, fuisse post in abbatissæ illius defunctæ locum suffectam, adjungit, eique nec in hac, nec in aliis, quas ibidem scribit, rebus fidem denegandam, studiosus lector ex infra dicendis intelliget. Porro Mabillonius, qui neutiquam, quæ Martyrologus ille de Sancta nostra scribit, rejicienda putavit, hanc esse illam ipsam jam supra num. 1 *et proxime prægresso memoratam Juliam, Pauliacensem abbatissam, sæc.* 3 *Benedict. part.* 1 *est suspicatus, uti ipsemet ibidem non obscure prodit, in præviis suis in S. Austrebertæ Vitam Observationibus num.* 4 *sic scribens :* Pauliacensis parthenon in Caletis, quarto miliari a civitate Rotomago, illustratus fuisse dicitur S. Benedicta abbatissa, quæ S. Julianam virginem istuc admisisse creditur, futuram ibidem abbatissam. Forsan ista est Julia, cui subjectæ Vitæ *(S. Austrebertæ)* præfatio nuncupata est. *Ita ille, qui, quod sese, dum hæc exararet, suspicatum dumtaxat esse sic indicat, indubitanter dein-*
B *de, dum Ordinis sui Benedicti Annales scriberet, sese credidisse, non obscure in hisce ad annum* 704, *num.* 19 *prodit his verbis :* Sanctæ Austrebertæ gesta primus scripsit auctor anonymus, ejus fere æqualis, rogatu Juliæ abbatissæ Pauliacensis, quæ Benedictæ primæ post Austrebertam Pauliacensi abbatissæ successit. Hæc sine dubio est Julia, aliis Juliana dicta, quam ex servili genere ortam cum Benedicta in numerum sororum, quantumvis postulantem, admittere nollet, morbo gravissimo correpta, sed Austrebertæ sanata meritis, roganti tandem ac flagitanti hanc gratiam concedere compulsa est.

videtur diversa, prolixo,

6 *Et vero, Sanctam nostram a Julia abbatissa, cujus rogatu conscripta fuit S. Austrebertæ Vita, haud diversam, merito sane non tantum est suspicatus, sed et indubitanter credidit Mabillonius; cum enim auctor anonymus, qui vitam S. Austrebertæ scripsit, fuerit huic, ut idem Mabillonius in suis mox laudatis Observationibus docet, fere æqualis, consectarium est, ut et abbatissa Julia, cujus rogatu id ille fecit, eidem Austrebertæ exsti-*
C *terit pariter fere æqualis, cumque Sancta nostra a Benedicta abbatissa, quæ Austrebertæ proxime successerat, in parthenonem Pauliacensem fuerit admissa, debere et ipsam eidem Austrebertæ exstitisse fere æqualem, nemo non videt; cum autem sic habeat, enimvero est, cur tam a Julia, Pauliacensi abbatissa, quæ S. Austrebertæ Vitam conscribi rogavit, quam a Juliana, per Menardum memorata, existimetur haud diversa. Itaque, re hac modo, ut facere statueram, stabilita, lectoris oculis prolixum, quo Sancta nostra, ut jam monui, a Saussayo hodie ornatur, elogium subjicio. Id in Gallicano, quod hic contexuit, Martyrologio sequentibus hisce concipitur verbis :* In territorio Rotomagensi, Pauliacensi cœnobio, sanctæ Julianæ virginis et abbatissæ, quæ succensa cælesti igne pietatis, ab infantia sua Christo sese in famulam dedicavit; utque carnis et spiritus sui holocaustum perficeret, sanctæ religionis habitum a Benedicta abbatissa humiliter instanterque flagitavit.

quod integrum

7 A qua ob natalium obscuritatem et rerum inopiam contemptui habita, perpessaque repulsam, in sanctæ Austrebertæ virginis primæ illius loci abbatissæ jam beatæ clientelam se conjecit, opem ejus assidue implorans, qua abbatissæ in se duritia emolliretur; cujus tamen interim misericordiam assidue enixeque interpellabat; donec die ipso, quo festum sanctæ Austrebertæ eo in monasterio agebatur, Puella incensa vehementiori sancti propositi desiderio, supplex ad sepulcrum sanctæ ipsius accurrit, idque fortiter complexa protestatur, se tametsi membratim discerpi oporteat, a tumulo beatæ opitulatricis suæ, non brachia, non manus, quibus eum stringebat, luxaturam, quin prius habitu sancto religionis donetur. Piam cujus pertinaciam abbatissa ægre ferens jussit a sepulcro venerando illam avelli extrudique mox sacris liminibus. Sed Deus, cujus pauperis æque ac divitis cura est paterna, afflictæ Puellæ protinus injuriam vindicavit et piam juvit intentionem. Percussa illico abbatissa febrili ardore adeo vehementi, ut extremis se jam illa crederet proximam, cum facti pœnitens voto se Deo et beatæ Austrebertæ obstrinxit, si solutium consequeretur, se pauperculæ Puellæ optatis ultro cumulum præstituram. — AUCTORE C. B.

8 Vix formata erat seria illa deprecatio, cum repente, extincto febris foculo, abbatissa convaluit. Quæ se extemplo eximens religiosa sponsione Julianam, veste expetita indutam, sacrum in cœtum admisit interque sorores, quæ sanctimonialibus primi ordinis ancillantur, quoniam ea sic enixe poscebat, deputavit. Illo in forte annos perplures transegit devota Filia tanta humilitate, ut Soror de Jesu ob divinos hos præsertim, quibus præstabat, affectus passim cognominaretur. Defuncta deinde abbatissa illa, non multum disquisitum est, quæ Virginali choro præficienda esset. Omnibus enim mox una occurrit Juliana in mentem; cujus divinæ virtutis * dignitatem hanc ipsi singulariter deferebant. Sic omnium facta Mater de filia deque ancilla Domini, onus magis, quam honorem subiit, quantoque ex inferiori loco ad majus fastigium evectam se noverat, eo majori animi demissione se deprimens omnibus humilitatis exemplum præstitit admirandum amorisque et sollicitudinis materniæ studia officiaque eximia. Itaque in Marthæ et Mariæ vicissim exercitata ac demum perfecta muneribus stadium vitæ hujus absolvit, imo e mortis palæstra ad immortalitatis gloriosæ promeritam transivit usuram. Cujus corpus purissimum e Pauliaco Monstrolium usque translatum inclusumque honoro conditorio, illic prope sanctæ Ausbertæ *, cujus benigna aspiratione votis potita est, venerandam lipsanothecam requiescit. *Tale est, quo, ut dixi, Sanctam nostram Saussayus exornat, elogium; de iis autem, quæ in hoc tradit, censendum quid sit, § seq. exponam.*

huc transcribitur, elogio a Saussayo ornatus.

* f. virtutes

F

* Austrebertæ

§ II.

AUCTORE C. B.

§ II. Quid de elogio, § præcedenti exhibito, censendum; tempus, quo Sancta obierit, reliquiarum ejus translatio, cultus ecclesiasticus.

Quæ in Sanctæ nostræ elogio Saussayus tradit, ac, ut apparet, primitus

Unde *Saussayus, quæ in prolixo Sanctæ nostræ elogio, § præced. huc transcripto, tradit, acceperit, nuspiam edicit; ast inter Miracula, apud nos ad* x *Februarii diem VitæS. Austrebertæ e quatuor antiquis codicibus subnexa, occurrit quoddam, quod in horum tribus legitur quodque ibidem num.* 4 *exponitur hisce verbis :* Alio quoque tempore ejus *(S. Austrebertæ)* memoriam *(sanctimoniales Pauliacenses)* recolentes, cum Missarum sole- B mnia celebrarent, Puella quædam, salvare voleus animam suam, sanctæ illi congregationi adhærere desiderabat; sed cum multis modis in præterito tempore istiusmodi causam postulanti ei omnis denegata fuisset adeundi facultas; desperata jam ab homine hanc se consequi gratiam posse, de Dei potius misericordia et orationibus Sanctæ illius *(Austrebertæ nimirum)* confidens, in ipsa hora, qua Dominus Deus Sabaoth Sanctus ter ab omnibus clamabatur, currens ad sanctum sepulchrum, beatæ Dei famulæ manibus pallium apprehendit, dicens, se inde nullatenus recessuram, nisi projecta fuisset invita, inquiens, si forte ejiceretur, animam suam perituram fore; sanguinem tamen suum exquirendum de manu ipsius, quicumque devotionem suam ulterius impedisset. Mater vero earumdem ancillarum Dei, quæ illis temporibus monasterio præerat, valde indignans, quod factum est, jussit illam amovere ex loco illo atque cum dedecore expelli, dicens: Tu, inquit, cum sis ex monasterii hujus nata famula debeasque servile opus exercere, quodcumque tibi C forinsecus injungitur, ausa es hoc arbitrari, ut rapina corpori sanctimonialium sociata, domina effici delecteris?

a S. Austrebertæ, quod hic narratur, miraculo

10 Nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, gravissima ei febris continuo accessit, ita ut per totum noctis spatium pervigil vexaretur. Mane autem facto, ingravescente febre, jubet adesse presbyterum, simul et omnes sorores: indicat se mori quidem, sed Puellam illam, pro qua se pati dicebat, recipi in congregatione ab omnibus flagitabat. Illæ autem, quia uno animo conspiraverant adversus Puellam, ne recipi potuisset, dubitantes adhuc hac de causa ei ægritudinem accidisse, consilium inierunt dicentes: Eamus primum ad corpus sanctæ Dei famulæ, ibique pro te preces fundamus, votum voventes, si forte misereatur tui Dominus, ut ab hac infirmitate saneris, atque ut per temet ipsam facias, quod hortaris. Quod ita factum est. Nam statim reliquit eam febris, et surgens a lectulo jussit adduci Puellam ac recepit eam in filiam, ceterisque fecit sororem, jam tum bene recordans, quod ante male immemor extiterat, quia Dominus personarum non est acceptor; sed sive servus, sive liber, in Christo unum sumus, et sub uno Domino militiam bajulamus; beneplacitum enim est Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant D super misericordia ejus. *Puellam itaque, humili loco natam, quæ Religionis habitum Pauliaci postularat, repulsamque passa erat a loci matre seu abbatissa, postea ab eadem in parthenonem illum, mirabili modo patrocinante, ad quam confugerat, S. Austreberta, fuisse admissam, tam hæc miraculi, quod eo spectat, jam data relatio, quam supra huc transcriptum, quo Sanctam nostram Saussayus celebrat, elogium memoriæ prodit.*

partim manarunt, videntur ut vero haud absimilia admittenda,

11. *Quare, etsi quidem hoc et illa, ut consideranti patescet, in adjunctis, quibus factum vestiunt, invicem dissonent, in substantia tamen ad amussim conveniunt; cum autem sic habeat, verosimillime id Saussayus vel ex ipsa miraculi, eo spectantis, relatione jam exposita, vel ex altero, in quod hæc manarat, scripto, mutatis pro arbitrio adjunctis, acceperit. Ac postremum quidem credibilius apparet, quod nec qui Puella ista, nec qui abbatissa, a qua hæc tandem Pauliaci fuit admissa, nuncupata fuerit, in relatione* E *memorata dicatur, debeatque proinde Saussayus, qui hanc quidem* Benedictæ, *illam vero* Julianæ *nomine distinguit, ita eas appellatas fuisse, e scripto seu documento, ab eadem relatione distincto, intellexisse. Verum quod qualeve id exstiterit? Mabillonius, qui eadem, quæ apud nos loco supra cit. exstant, S. Austrebertæ Miracula Sæc. 3 Benedictini part.* I, *pag.* 39 *et tribus seqq. recenset, in mox relatum de Puella, S. Austrebertæ patrocinio Pauliaci admissa, miraculum in inferiori paginæ ora ita observat :* Andreas Saussayus in Martyrologio ad v Id. Octob. ait, Puellam istam fuisse S. Julianam; abbatissam Benedictam..... Consentit Officium S. Julianæ a sanctimonialibus Monsteriolensibus recitari solitum. *Sanctæ nostræ Officium, a Mabillonio hic citatum ac, ut ait, a Monsteriolensibus seu Monasteriolensibus sanctimonialibus recitari solitum, ad manum mihi non est; ast, cum equidem, ni vehementissime fallor, Saussayo sit antiquius, hic ex illo, utpote in quo, ut Mabillonius verbis jam nunc recitatis indicat, Puella quidem, quæ S. Austrebertæ patrocinio in Pauliacensem parthenonem fuit* F *admissa,* Julianæ, *abbatissa vero, a qua hæc repulsam fuerat perpessa,* Benedictæ *nomine distinguatur, ita hasce fuisse appellatas, habuerit perspectum. Nec inde id tantum, verum etiam reliqua, quæ in Sanctæ nostræ elogio supra huc transcripto martyrologus ille tradit, verosimillime didicerit; cum autem sic habeat, proximum est, ut ea, si non ut certa, saltem ut probabilia ac ut vero minime absimilia admittamus, maxime cum Officio illo, quod verosimiliter e monumentis antiquis, Monasterioli asservatis, fuerit compositum, documenta nec præstantiora nec antiquiora, e quibus confutari ac convelli queant, inveniantur.*

ad emortuale Sanctæ tempus determinandum conducunt,

12. *Porro, ut alio modo sermonem convertam, etsi quidem, quæ in dicto elogio Saussayus scribit, diserte tempus, quo Sancta nostra obierit, haud exprimant, non parum tamen ad id determinandum conducunt. Etenim ea inter occurrunt sequentia de* Juliana, *in parthenonem Pauliacensem admissa sororibusque, quæ primi ordinis sanctimonialibus ancillari solebant, jam adscripta, verba :* Hac in forte annos perplures

A res transegit devota Filia tanta humilitate et charitate, ut Soror de Jesu ob divinos hos præsertim, quibus præstabat, affectus passim cognominaretur. Defuncta deinde abbatissa illa, *Benedicta nempe*, non multum disquisitum est, quæ virginali choro præficienda esset. Omnibus enim mox una occurrit Juliana in mentem; *cum ita autem, Benedictam, Pauliacensem abbatissam, quæ* S. Julianam *in parthenonem suum admisit, pluribus adhuc annis, postquam id fecisset, in vivis mansisse superstitem, significetur, anteaque eamdem per aliquot adhuc annos dicto parthenoni præfuisse, verosimile appareat, consectarium fit, ut, cum S. Austreberta, cui in Pauliacensis cœnobii regimine successerat, anno 704, uti apud nos ad x Februarii diem fas est videre, obierit, verosimiliter usque ad annum circiter 725 vitam protraxerit; quare, cum Sancta nostra, quæ ei in cœnobii Pauliacensis regimine proxime successit, facile potuerit annis circiter quinque et viginti post in vivis adhuc existere superstes, consectarium ulterius fit, ut verosi-*
B *militer seculo* VIII, *media circiter sui parte jam elapso, vitam hanc mortalem cum immortali commutarit. Neque vero id multo vel serius vel citius, quam anno circiter 750 factum, ex eo etiam concludendum apparet, quod Sancta alioquin, contra ac e jam supra dictis fuit, futura fuisse S. Austrebertæ, anno ut jam monui, 704 vita functæ, fere æqualis haud videatur.*

corpusque ejus Monstrolium tandem, quod, Nortmannis

13 *Locus postulat, ut modo de iis, quæ Sanctæ obitum sunt secuta ac vel utcumque ad eam spectant, loquamur. Pauliaci eam, ubi sanctissime vixerat, fuisse terræ mandatam, nec in supra huc transcripto, quo a Saussayo ornatur, elogio, nec alibi usquam notatum invenio; verum id ibi factum, indubitatum apparet. Inde enim post* purissimum *ejus* corpus, *etsi eo, ut apparet, aliunde prius haud adductum,* Monstrolium, *cujus apud nos tom. 7 Maii pag.* 800 *in S. Framechilde notitia subministrata, fuit* translatum. *Ita scilicet in Sanctæ nostræ elogio diserte affirmat Saussayus, nec ea in re, cum sacrum illud pignus*
C *Monstrolii hodieque ex infra dicendis servetur, nihilque, Sanctam alibi, quam ubi abbatissam egerat, sepultam fuisse, suadeat, aberrare a veritate est censendus. Verum quandonam translatio ista evenit? Eam, Nortmannis sec.* IX *Gallias vastantibus contigisse, ex iis, quæ de S. Austrebertæ, primæ Pauliacensis abbatissæ, corpore, modo partim Audomaropoli, partim Monstrolii asservato, Mabillonius sæc. 3 Benedictini part. 1 pag. 44 in monito, S. Austrebertæ miraculis subnexo, scribit, verosimile apparet. Audi, qui ibidem is loquatur.* Magna, *inquit,* pars reliquiarum S. Austrebertæ adservatur in virginum Benedictinarum parthenone Austrebertino, quod * muris Mousterioli opidi inclusum * est; pars Audomaropoli in ecclesia cathedrali. Id quam ob rem quave ratione contigerit, paucis accipe. Nortmannis Galliam, præcipue loca Ligeri et Sequanæ fluviis circumfusa, vastantibus, Pauliacenses virgines in Marconnense monasterium sese recepisse feruntur. Istud monasterium in paterno S. Austrebertæ castro, Marconna dicto, ab ipsa, ut aiunt, Austreberta post parentis utriusque mortem constructum fuerat ad Quantiam fluvium, paullo infra Hesdinum opidum hodiernum.

* l. qui
* l. inclusus

Auctore C. B.

Gallias vastantibus, verosimillime factum;

14 At cum nec ibi tutæ essent sanctimoniales ab incursibus Nortmannorum, ad Monsteriolum opidum munitissimum confugerunt; ubi, destructo a Nortmanuis utroque parthenone, Pauliacensi et Marconnensi, sedem fixerunt, eoque loci circiter annum millesimum erexerunt cœnobium, S. Austrebertæ nuncupatum, cujus partem reliquiarum possident, partem Audomaropolitana ecclesia, in qua corpus sanctæ Virginis, sæviente Nortmannorum procella, servatum est. Et quidem Mousterioleuses Virgines patronæ suæ reliquias in Theca argentea affabre elaborata, cranii partem in scrinio ex argento deaurato; Audomaropolitani vero canonici portionem suam in feretro argenteo aræ majori imposito venerantur. *Cum itaque Pauliacenses virgines, dum Nortmanni Galliam ac præcipue loca Ligeri et Sequana circumfusa sec.* IX *vastarent, Marconnam primo ac deinde Monstrolium sese recepisse, ut Mabillonius ait, ferantur, tunc verosimillime non tantum S. Austrebertæ, sed et* S. *Julianæ Pauliaci* E *hactenus servatum corpus, quo, tam hoc, quam illud Nortmannorum furori subducerent, secum asportarint, sicque tunc corpus Julianæ quidem Monstrolium tandem, Austrebertæ vero Audomaropolim, postea inde Monstrolium etiam partim deferendum, fuerit translatum.*

fuisse translatum ac ibi hodieque asservari.

15 *Utut sit, nos equidem, quæ in Sanctæ nostræ elogio Saussayus scribit, fuisse ejus corpus* Monstrolium, *quod ita aut etiam* Monsteriolum *seu* Monasteriolum *a S. Austrebertæ monasterio sibi incluso vocatur, translatum, recte docent, uti etiam sacrum illud pignus ibidem hodieque asservari. Horum enim postremum, e quo primum consequitur, Mabillonius et Papebrochius noster diserte etiam docent; prior quidem, cui et Arturus a monasterio in Neustria Pia pag. 328 jungi potest, sæc. 3 Benedictini part.* 1 *pag. 29 in suis in S. Austrebertæ Vitam Annotationibus; posterior vero tom. 7 Maii in S. Framechilde, S. Austrebertæ matre, num. 2. Verba ejus, correctis, quibus laborant, mendis typographicis, huc transcribo. Sic habent :* S. Framechildis exuviæ Monstrolii reverenter servantur F in arca, ad ejus areæ dexteram collocata, quæ S. Austrebertæ exuvias continet; cui etiam ad sinistram assistit arca S. Julianæ Pauliacensis abbatissæ post S. Benedictam, quæ ipsi beatæ Austrebertæ successit in regimine ejusdem monasterii. Sanctam Benedictam dico, quia ita loquitur Mabilio in prævio ad Vitam S. Austrebertæ Commentariolo; sed optem diem cultus ac modum nosse. S. Juliana apud Saussayum in Gallicano Martyrologio amplum elogium habet xi Octobris, in quem diem optamus de ejus cultu plenius informari. *Ita loco cit. laudatus decessor noster, qui deinde ibidem, nonnullis interpositis, subjungit, sese a Claudio Castellano, qui per mensem Julium anni 1686 Antverpiam excurrens Monstrolio transierat ac omnia coram inspexerat, certiorem esse factum, ibidem S. Framechildis* corpus pari quo S. Austrebertæ reliquias in honore haberi, ambasque cum S. Julianæ corpore in sanctimonialium choro elevatas spectari

16 *Quod de* S. *Julianæ corpore Monstrolii honorifice asservato Castellanus Papebrochium, uti hic testatur, anno* 1686 *edocuit, id ille in*

AUCTORE C. B.

recte docent; etsi autem de cultu sileant, Juliana tamen Monstrolii colitur.

in Martyrologio suo universali, anno 1709 *vulgato, per Sanctæ nostræ annuntiationem, num.* I *huc transcriptam, dilucide etiam tradit; ut, cum is martyrologus simulque e dictis Mabillonius et Arturus a Monasterio,* S. Julianæ *corpus Monasterioli hodieque asservari, unanimi consensu et quidem, ut apparet, e notæ haud adulterinæ notitiis affirment, dubitandum enimvero non sit, quin recte, rem ita habere, edoceant, quæ in Sanctæ nostræ elogio Saussayus scribit; imo vero hæc, sacrum illud pignus, honoro conditorio inclusum, prope S. Austrebertæ lipsanothecam honorifice ibidem servari, recte etiam docere, e Papebrochii verbis modo huc transcriptis fas est colligere. Verum, etsi sic habeat, de cultu tamen, quo Sancta vel Monstrolii vel alibi gaudeat olimve fuerit gavisa, omnino silent. Nec, etsi Papebrochius (verba ejus num. proxime prægresso huc transcripta videsis) de* S. Julianæ *cultu in hanc, qua de ea foret tractandum, diem plenius informari desiderarit, notitiam allam, eo facientem, quæ post cum Decessoribus nostris fuerit communicata, in supellectili nostra litteraria reperio. Hinc factum, ut, an* Juliana, *quæ Fastis sacris dumtaxat recentioribus, supra enumeratis, inscribitur, jure sibi locum in Opere nostro vindicaret, initio dubitarim; verum dubitationem hanc mihi exemit Mabillonius.* Julianæ *enim* Officium, a Monsteriolensibus recitari solitum, *per verba, num.* XI *huc transcripta, citat; cum sic autem, non tantum qualicumque modo, sed et Officio ecclesiastico Monasterioli* Julianam *coli, non obscure prodat, nec quin id ibi ab immemorabili etiam ante annum* 1634 *tempore factum fuerit, dubitandum ullo modo appareat, hinc eam, veluti Sanctam, in Opus nostrum illatam, lectori, scrupulo omni deposito, hic exhibui.*

DE S. VINARDO SEU WINARDO

CONF. PROPE LINGONAS IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sancti memoria in paucis, iisque recentioribus dumtaxat, Fastis sacris, cultus ecclesiasticus, tempus emortuale incertum, Vita, ei afficta, cur edenda.

SEC. FORTE VIII.

Sanctus, qui, dumtaxat Parisiensi et Universali Castellani Martyrologiis insertus,

Inter omnia diversi nominis Hagiologia, magno numero penes nos exstantia, duo dumtaxat, Parisiense videlicet et Universale Castellani, Martyrologiorum *appellatione distincta, quæ* Vinardum *seu* Winardum *hodie celebrant, inveniuntur; verum, etsi sic habeat ac proin nullis prorsus Fastis sacris antiquis seu classicis hic Sanctus exstet insertus, sibi tamen jure locum in Opere nostro hic exposcit; hodie enim cultu ecclesiastico certo gaudet, uti infra ostendam, cum primum, qua ratione in duobus mox memoratis Martyrologiis memoretur, lectori ob oculos posuero. Qui Parisiense, quod anno* 1727 *in lucem prodiit, Martyrologium contexuit, breviter hodie in hoc* S. Vinardi *sic meminit:* Sancti Vinardi, cujus memoria prope Lingonas exstat: *Castellanus autem, Sanctum Gallice non* Vinart, *sed* Guenard *appellans, sequentibus hisce, quæ e lingua Gallica in Latinam verto, id verbis,* S. Vinardi confessoris, et prope Lingonas et prope Nobiliacum in pago Pictavensi culti, *in Galliarum Sanctis, hodierno Sanctorum, Martyrologio Romano inscriptorum, laterculo in Martyrologio suo Universali adjunctus, facit; verum hanc Sancti nostri annuntiationem hodie reformari sequenti isthoc modo,* S. Guenardi, prope Nobiliacum in pago Pictavensi et prope Andiliacum in diœcesis Lingonensis loco, Cellæ nomenclatione distincto, ubi Vinardus appellatur, culti, *in suis ad Martyrologium illud Additionibus et Correctionibus vult.*

2 *Quod si itaque martyrologo illo standum hic sit, Sanctum nostrum non tantum in diœcesis Lingonensis loco,* Cellæ *appellatione distincto, ubi Latine* Vinardus, *Gallice* Vinart, *verum etiam Nobiliaci in pago Pictavensi, ubi Latine* Guenardus, *Gallice* Guenard, *appelletur, cultu ecclesiastico affici, erit dicendum. Verum, cum Sanctum, qui Gallice* Guenard, *Latine* Guenardus, *appelletur Nobiliacique in pago Pictavensi hodie colatur, nusquam vel in Fastis sacris vel in aliis penes nos exstantibus libris invenire, diligentissima licet facta indagine, potuerim, enimvero, unde ibi cultu ecclesiastico gaudere Sanctum nostrum, Castellanus didicerit, edicendo non sum. Verum, etsi sic habeat, cum equidem in diœcesis Lingonensis loco,* Cellæ *seu, ut abs aliis scribitur,* Cellulæ *nomine distincto sexque ab urbe Lingonensi milliaribus prope Andiliacum sito, cultu ecclesiastico centum amplius annis ante Urbani VIII de Servis Dei, Sanctorum albo ab Ecclesia nondum adscriptis, publice haud honorandis decretum, anno* 1634 *emissum, fuisse affectum ac proin (neque enim, quod tum ac seculo, uti ex infra dicendis patescet, proxime elapso, factum ibi est, modo haud amplius ibidem fieri, verosimile apparet) hodieque affici, asseverare, et quidem absque errandi periculo, possum.*

Nobiliaci etiam coli ab hoc asseritur, vereque etiam in ecclesia Cellensi

antiquitus cultus fuit ac porro hodieque colitur, ecclesiastico, in quo omnia

3 *A tempore enim, tot, quot dixi, annis mox dictum Urbani VIII decretum prægresso, honore illo* Winardum *seu* Vinardum *in præfato diœcesis Lingonensis loco affectum fuisse, luculentissime evincit penes nos exstans, quod Lectiones*

Lectiones novem prolixiores aliasque ecclesiastici de Vinardo seu Winardo recitandi Officii partes complectitur, ecgraphum, e veteri Cellensis prope Lingonas ecclesiæ codice Ms. a Jacobo Vignerio, Societatis Jesu sacerdote, excerptum atque ad Decessores nostros transmissum. Hic quidem, cujus ætatis codex ille Cellensis Ms. exstiterit, haud edicit; verum, cum post artem typographicam sec. XV *inventam solideque quibusdam in locis jam stabilitam libri tam spirituales seu ecclesiastici, quam profani manu haud amplius describi, sed typis excudi soluerint, id enimvero, sec.* XVI *antiquiorem exstitisse Ms. illum ecclesiæ Cellensis codicem ac proin Sanctum, utpote de quo e jam dictis ecclesiasticum in hoc contineatur Officium, centum amplius ante Urbani* VIII *supra memoratum decretum annis honore Sanctis proprio in diœcesis Lingonensis loco,* Cellæ *seu* Cellulæ *appellatione distincto, affectum fuisse, ostendit. Nec ibi tantum, sed et in tota eadem diœcesi jam tum Officio ecclesiastico, etsi interim in hoc, contra ac in Officio, quod e supra memorato ecclesiæ Cellensis codice Ms. Vignerius nobis descripsit, fiebat, nullæ omnino lectiones veluti Sancto propriæ recitarentur, honoratus fuit* S. Vinardus.

de communi Conf. non Pontif., Officio in diœcesi Lingonensi diu honoratus, anno 1604

4 *Ita scilicet dilucide nos docet idem, qui, quod dixi, fecit, Vignerius. Postquam enim e veteri isto ecclesiæ Cellensis codice Ms. Lectiones supra memoratas novem aliasque ecclesiastici de* S. Vinardo *recitandi Officii partes transcripsit, statim in harum a sese ita confecto, quod mihi ad manum est, apographo, ad* V Idus *seu* XI *diem Octobris novem Lectionum de communi confessoris non pontificis Officium de* S. Viuardo *confessore in veteribus Lingonensibus Breviariis Mss. ac proin sec.* XVI, *uti e mox dictis nemo non colliget, antiquioribus legi, diserte affirmat. Nec est, cur illi hac in re, cum eam haud dubie e Breviariis illis a sese inspectis acceperit, fides haud adhibeatur. Porro Sanctus eodem etiam modo, uti mox idem Vignerius subjungit, usque ad tempus, quo Claudius de Longovico, dictus Cardinalis de Givry, anno* 1561, *ut Galliæ Christ. auctæ scriptores tom.* 4, *col.* 635 *docent, e vivis ereptus, ecclesiam Lingonensem rexit, in diœcesi Lingonensi coli perrexit, nec mutationem ullam ante annum* 1604, *quo, ut laudati Galliæ Christ. Scriptores tom. cit. col.* 638 *tradunt, Carolus d'Escars Lingonensis episcopus Breviarium Lingonense reformavit, fuisse in ecclesiasticum* Vinardi *Officium invectam, invenio; verum tunc, uti ex ipsomet, quod mihi ad manum est quodque dicto anno* 1604 *e proxime laudati Lingonensi episcopi mandato notatur excusum, Lingonensi Breviario disco, fuerunt breviores in hoc Lectiones sex, quæ veluti* Vinardo *propriæ in ecclesiastico ejus Officio ad* XI *Octobris diem recitandæ proponuntur, illatæ.*

sex in eo, quæ huc serie continua

5 *Lectiones illas, priusquam meum de iisdem juxta ac de prolixioribus jam supra memoratis Officii, quo in ecclesia Cellensi colitur cultusve certe e jam dictis olim fuit* Vinardus, *Lectionibus novem judicium promam, serie non interrupta huc transcribo. Sic habent* : Vinardus, Geniti civis Romani et Alciæ filius, tempore persecutionis, a Decio imperatore Christiano nomini inflictæ natus. Quem parentes diu, post contractum matrimonium steriles, multis precibus et piis operibus a Domino obtinuerunt, et sacro Baptismatis fonte renatum Vinardum nuncuparunt. Hunc, cum viderent bona indole et acri ingenio præditum, Sixto Pontifici Romano litteris et pietate ac religione instituendum tradiderunt. A quo sedulo edoctus progressum non contemnendum assecutus est. Tanta autem fuit illius comitas et in tolerandis coætaneorum in se convitiis patientia, ut, quamvis sæpius impeteretur ab illis, eos certaret beneficiis obruere, memor Dominici præcepti, quo jubemur maledicentibus benedicere. Defuncta deinde matre, cum pater conjugis amissæ anxietate conficeretur, beatus eum Vinardus tam efficacibus rationibus solatus est, ut omnem ei tristitiam ademerit.

LECTIONES C. B.

transcribuntur Lectiones, vel. uti sibi proprias, e novem ecclesiæ Cellensis

6 Postea rogatus idem Vinardus a quodam Romano, ut filiæ suæ graviter decumbenti suis precibus subveniret, cum pollicitatione Fidei Christianæ recipiendæ, si filia sua sanitati restitueretur, id assecutus sua oratione Vinardus, eum cum tota familia sua Christianum fecit. Cumque multis clareret miraculis, apud Dioscorum, quod Christianus et magus esset, accusatur. A quo cum multis minis et suppliciis ad sacrificia idolorum compelleretur, idque constantissime renueret, in carcerem postea missus, divinitus est liberatus, multis ejus constantia in asserenda Religione ad fidem conversis. Postea Galliam petens ad locum, cui Cellulæ nomen est, sex milliaribus ab urbe Lingonorum distantem pervenit. Ubi constructo brevi oratorio in honorem divæ Virginis collectisque aliquot discipulis, qui ejus pietatem ac religionem imitari cupiebant, reliquum vitæ tempus die noctuque in orationibus ducens multisque editis miraculis, gloriosus ad Christum migravit. *Tales sunt, quæ veluti* Vinardo *propriæ, in ecclesiastico ejus officio ad* XI *Octobris diem recitandæ, in Lingonense anni* 1604 *Breviarium sunt illatæ, Lectiones sex; hæ autem supra memoratis ecclesiastici, quo in Cellensi ecclesia colitur olimve certe cultus* S. Vinardus *fuit, Officii lectionibus novem recentiores, uti e jam dictis nemo non colliget, certo sunt.*

de Sancto Lectionibus conflatas, est nactus, cumque hæ e S. Genulphi

7 *Quare, cum quæ in hisce novem, eadem fere etiam, episcopi tamen, quæ ibidem Sancto tribuitur, dignitate suppressa aliisque nonnullis brevitatis causa omissis, in sex illis, ut comperio, memorentur hæque certe, quæ præterea in titulo, quem in dicto Breviario præferunt, ex antiquis ecclesiæ Cellularum Tabulis depromptæ indicantur, nulla in re cum dictis Lectionibus novem pugnent, ex hisce esse illas, contractione adhibita, conflatas, indubitatum opinor. Verum quid de iisdem lectionibus novem, e quibus sex istæ aliæ promanarunt, censendum? In Opere nostro ad* XVII *Januarii diem, qua Cadurci Aquitaniæ primæ populi S. Genulphum veluti primum civitatis suæ antistitem venerantur, Sancti hujus episcopi Vitam, cui et Vitam aliam, ab auctore anonymo conscriptam, e Floriacensi Joannis Boscii bibliotheca addidimus, e duobus veteribus Mss. publici juris fecimus. Porro uti in novem ecclesiæ Cellensis de* S. Viuardo *Lectionibus hic Sanctus noster ita in duabus istis Vitis Genulphus Patrem quidem,*

AUCTORE C. B.

quidem, nomine Genitum, *matrem vero,* Acliam *appellatam habuisse, a Deo per hosce precibus impetratus, erudiendus Sixto Pontifici traditus ac abs hoc per gradus ecclesiasticos ad episcopatum promotus fuisse narratur. Adhæc eadem propemodum omnia, quæ de* Vinardo *dictæ Lectiones, de Genulpho etiam dictæ Vitæ memoriæ produnt, frequenter etiam vix in verbis, sed tantum fere vel in ordine, quo res gestas narrant, vel loco, quo hæ Genulphum, illæ* Vinardum *cum discipulis, a se congregatis, commoratum ferunt, invicem dissonæ; cum autem sic habeat, e duabus dictis S. Genulphi Vitis vel saltem ex harum alterutra conflatas contractione esse novem, de quibus hic nobis sermo, ecclesiæ Cellensis de* S. Vinardo *Lectiones, merito æstimes.*

Vitis mutuatæ sint ac proin, quæ tradunt, ad Vinardum

8 *Hæ quidem tam una, quam altera e duabus illis Vitis longe breviores sunt, dumque duæ Sancti cujuspiam Vitæ, quarum altera prolixior, altera contractior est, inveniuntur, plerumque prolixior e contractiori per amplificationem nata ab eruditis existimatur; verum vix ullam Sancti cujuspiam Vitam, e Lectionibus, in ecclesiastico ejus officio recitari solitis, compositam, invenias, hæque ut plurimum, ne dicam semper, e Sanctorum Vitis, per eos, qui ecclesiastica de hisce composuere Officia, in compendium, quo paucis multa complecterentur, contractis, adornatæ deprehenduntur; cum autem sic habeat, nec ulla* S. Vinardi *duæque contra, uti e jam dictis constat, S. Genulphi Vitæ reperiantur, verosimillime harum, tunc passim haud notarum, unam, si non et alteram, qui ecclesiasticum* S. Vinardi *Officium, recitari in ecclesia Cellensi solitum, composuit, ad manum habuerit, omniaque fere, quæ in illa de S. Genulpho memorantur, haud prorsus inepte* S. Vinardo, *cujus gesta ignorari sciebat, absque ullo, ne qualecumque furtum hujusmodi, in Sancti hujus gratiam commissum, detegeretur, periculo applicari posse putans, ex iis, in compendium contractis, Lectiones, in Officio isto recitandas, concinnarit.*

haud spectent, ne emortuali quidem hujus tempori determinando

9 *Ita sane rem vere factam, vel idcirco apparet, quod alioquin, ut universa propemodum, quæ de* S. Vinardo *in Lectionibus istis narrantur, de Genulpho etiam in duabus hujus Vitis, in quibus tamen id, ut jam vidimus, fit, referrentur, futurum fuisse haud videatur. At vero, cum sic, ut jam dixi, habeat, non ad* S Vinardum, *sed ad S. Genulphum spectare, quæ Lectiones illæ memorant, sunt censenda nihilque adeo harum fide de Sancto nostro merito credendum. Hinc, etsi* Vinardum *fuisse a Sixto Pontifice ordinatum episcopum, diserte tradant, ei ego non* episcopi, *sed, ecclesiæ Lingonensis, quæ, quemadmodum e veteribus hujus Breviariis Mss. supra citatis liquet,* S. Vinardum, *ut confessorem non pontificem, antiquitus coluit meliusque ob jam dicta eodem, quo ante annum* 1604, *officio, omissis etiam in hoc, quas supra num.* 5 *et* 6 *huc transcripsi, lectionibus propriis, colere perrexisset, auctoritate potissimum impulsus,* confessoris *dumtaxat titulum attribui. Hinc, etsi certe, ut* Vinardus, *quem et circa Decii tempus natum et a Sixto II Pontifice fuisse eruditum, non obscure produnt, vel ad sec.* III *vel ad sequentis initium referatur, exigant, eum ego ad* VIII *æræ Christianæ seculum cum Castellano, cujus vestigia hac in re illum, qui Martyrologium Parisiense, anno 1727 vulgatum, contexit, secutum etiam esse conspicio, malui referre.* D

sunt apta, etsi interim sint ob rationem huc adductam Comment. huic subdendæ,

10 *Nescio quidem, qua ratione impulsus Castellanus seculum* VIII *potius, quam aliud quoddam anterius* S. Vinardo *assignarit; verum cum haud temere vel litteris quidquam mandare vel tempus, quo quid factum sit, determinare sit solitus, errori me minus, si ipsum, quam si Lectiones, quæ, cum ad* Vinardum *e dictis neutiquam spectent, tempori sane, quo hic vixerit aut obierit, determinando aptæ nullatenus sunt, hic sequerer, exponendum putavi. Porro, etsi ob jam dicta nec emortuale* Vinardi *tempus statui, nec quidquam de hoc Sancto nostro tuto credi Lectionum istarum auctoritate possit, eas tamen ego omnes novem sub Vitæ, quam in totidem numeros dividam,* S. Vinardo *affictæ titulo, Commentario huic, Adnotationibus etiam, ubi id res exiget, adjunctis, subnecto; id autem vel idcirco facere est visum, quod ita sit futurum, non tantum ut ab iis, penes quos Opus nostrum exstat, tam cum duabus dictis S. Genulphi Vitis, quam cum brevioribus num.* 5 *et* 6 *huc transcriptis Breviarii Lingonensis Lectionibus conferri facile queant, verum etiam ut certo, quod ad rem potissimum hic facit, universi et singuli, a quibus factum id fuerit, primo quidem e duabus istis S. Genulphi Vitis aut saltem ex harum alterutra prolixiores ecclesiæ Cellensis Lectiones, deinde vero ex hisce Breviarii Lingonensis Breviores promanasse seu contractione esse conflatas, dilucide perspiciant ac porro simul etiam, quæ dixi, consectaria inde esse, agnoscant.* E

VITA

S. VINARDO AFFICTA

Auctore anonymo

F

E veteri Cellensis prope Lingonas ecclesiæ codice Ms.

CAPUT UNICUM

Sancti parentes, nativitas, pia sub Sixto Pontifice educatio, ordinatio in episcopum, miracula, cruciatus pro fide tolerati, vita austera, obitus.

Parentum piorum, sed diu sterilium precibus

Temporibus Decii imperatoris persecutio Christianorum acriter in urbe grassabatur Romana, adeo ut pæne omnes, qui Christum confitebantur, per impium jam supra dictum Augustum idolis sacrificare compellebantur, aut variis perimebantur tormentis. In illis itaque diebus

A diebus fuit quidam homo Christianissimus, Genitus nomine, nobili genere inclitaque ortus prosapia, occulte Christianitatis servans habitum, multas pauperibus, viduis et orphanis devotissime præbendo eleemosynas, observans illud : Date eleemosynas, et omnia munda sunt vobis *a*. Qui non ob amorem illicitæ voluptatis, sed propter filiorum procreationem accepit secundum suam nobilitatem excellentissimis ortam natalibus uxorem, nomine Aeliam, valde a Deo dilectam ; qui per diuturnum tempus simul commorantes filium generare * nequiverunt.

** l. gignere*

a Deo impetratus Winardus Sixto Papæ erudiendus traditur,

2 Ambo autem erant justi incedentes in mandatis et justificationibus Domini, quorum uterque preces ad Dominum fudit, ut illorum viscera sacro semine dignaretur perfundere, quatenus filium procreare potuisset. Qui exaudivit preces, et dedit beatissimæ Aeliæ conceptum ; quod cernens beatus Genitus innumerabiles Deo reddidit gratias, sciens, Deo sibi propitio esse fœcundam prolem generandam. Postmodum vero, præclarissimo partu edito a matre, in ejus B nativitate valde gavisi parentes, in ablutionem sacri Baptismatis in unum convenientes, puerum Deo dilectum, nomine suo vocaverunt Winardum. Cum autem crevisset, omnes mirabantur elegantem illius formam egregiamque pulchritudinem. Nam cum lustri haberet curricula transacta, tradiderunt illum beato Sixto, Papæ Romano, poscentes eum, ut Puerum sacris imbueret disciplinis, qualiter ejus vestigia juxta humanum posse sequi valeret. Vir denique sanctissimus cum gaudio illum suscepit, et infra breve spatium vetus ac novum Testamentum ei memoriter tradidit.

sanctitate præcellens, episcopus ab hoc ordinatur,

3 Ipse autem puer, divina fultus Clementia, quamvis ætate esset puer, moribus tamen senex erat. Nam, si quis ex illius sodalibus atque juvenibus eum convitiaretur atque verberaret, cum gaudio magno propter nomen Domini patienter sufferebat. Videns quoque beatus Sixtus illius sanctitatem nec non et patientiam, per ordinem omnes ecclesiasticos gradus ei committens, ad ultimum ordinavit episcopum. Cum autem ipse in scholaribus moraretur disciplinis, beatissima mater ejus migravit a seculo. C Pater nempe cujus, dolens multum de morte uxoris, noluit ullam accipere consolationem ; sed tamen veniens ad beatum Sixtum, cui suum tradidit Filium, narravit illi dolorem, quem ex amissa contraxerat conjuge. Beatus itaque Sixtus multis verbis eum consolatus est ; et jam consolatione præcepta abiit in domum suam, magnas Deo referens gratias pro conjuge, quam jam Dominus in regnum transtulerat suum *b*.

puellam ægram sanat eamque et parentes baptizat :

4 Audiens autem hoc quidam homo, nomine Aelibertus *c*, venit ad sanctum Winardum et cecidit ad pedes ejus, dicens : Obsecro te, domine, ut venias in domum meam, et liberes filiam meam ab infirmitate, qua detinetur : si enim hoc feceris, credam in Deum tuum. Tunc abiit sanctus Winardus cum illo et sanavit filiam ipsius in nomine Domini. Videns autem pater filiam sanatam, cœpit deprecari beatum Winardum, ut baptisaret eum cum uxore et filia. Audientes itaque multi infirmi miracula, quæ faciebat Winardus, cœperunt venire ad eum, ut sanaret eos : at ille curabat eos in nomine Domini.

5 Interea cum hæc agerentur, quidam homo abiit et nunciavit Dioscoro comiti, quod magi duo advenissent a partibus Romæ *d*, qui docerent templa deorum destrui, ceremonias respui, et omnia priscæ legis decreta convelli. Unum enim Deum prædicant coli, cujus etiam se famulos protestantur. Hæc audiens comes misit milites, qui eos in conspectu suo exhiberent. Et cum fuissent ante illum adducti, interrogavit illos dicens : Nunquid non magi illi estis, qui subvertitis nostram civitatem. Ad hæc beatus Winardus respondit : Non sumus magi, sed servi Domini nostri Jesu Christi. Tunc comes dixit : Nisi sacrificaveritis diis et revocaveritis omnes, quos in errorem induxistis, per multa tormenta vos interficiam. Tunc sanctus Winardus respondit : Neque te timemus, neque tormenta tua, quia non vales amplius nocere, nisi quantum Dominus noster tibi permiserit.

A Anonymo. apud Dioscorum præsidem accusatur ac ad eum adductus animose respondet,

fustibus cæditur, in ignem conjicitur, illæsusque manens, multos baptizat,

6 Tunc comes, ira commotus, jussit illos fustibus cædi. At illi cum cæderentur, benedicebant Dominum, qui illos confortabat. Videns autem, quod nihil illis nocere potuisset, jussit illos in clibanum ardentem mitti. In quo cum missi fuissent, descendit angelus Domini de cælo, confortans eos, et refrigerans ignem ; factus est statim clibanus velut ros. E Populus autem cœpit clamare et dicere : Non est Deus in universa terra, nisi Deus Christianorum, quem servi sui Winardus et Genitus prædicant. Præfectus vero comes tanta insania erat invasus, ut etiam necis erubesceret *e*, jussitque sanctos Viros de clibano extrahi ; cernensque, quod nihil eis nocere posset, præcepit in ipsorum brachia circulos mitti ferreos, atque in carcerem usque in crastinum retrudi. Cum autem ducerentur in carcerem, facta est vox ad illos de cælo dicens : Estote fortes, o Viri sancti, et confortamini in Domino ; quia crastina die omnes habitatores civitatis hujus per vestram prædicationem credituri erunt in Dominum Jesum Christum. Populus vero rogabat sanctissimum virum Winardum, ut baptizaretur ab eo. Beatus autem Winardus, accepta aqua, consecravit eam, et baptizavit illo die plus quam trecentos viros, exceptis parvulis et mulieribus, et prædicabat illis, ut pacem inter * haberent *f*.

** supple se*

ad locum, qui Cellula vocatur, venit, ibidem oratorium ædificat arduamque vitam ducit,

7 Postea recedens * inde, venerunt in Burgundiam *g* ad locum, qui vocatur Cellula : qui locus distat sex milliaribus ab urbe Lingonensi : juxta fontem, a quo manat lympha dulcissima. Cujus successores, post ejus transitum, ipsum fontem sub beatissimi Guinardi nomine, usque in hodiernum diem, in ejus honore nuncuparunt. Beatus vero Winardus ædificavit ibi oratorium sub honore beatissimæ Virginis Mariæ, et laborabat die ac nocte, ut omnes discipuli ejus, post suum discessum, ibidem Deo servire valerent. Audientes quoque viri religiosi, quam arduam beatissimus Winardus ducebat vitam, veniebant ad eum tradentes illi suas possessiones ; nec non comam capitis, propter nomen Domini, ibidem deponentes, sicut enim supra insertum est, a die ordinationis suæ, usque ad mortem, vinum non bibit *h* : panem alium nisi hordeaceum non comedit ; vestimentumque illius asperrimum erat cilicium. Ubicumque discordantes videbat, nihilominus ad concordiam revocare studebat. Et quid dicam ? Longe ipsius vita fuit a ceteris hominibus *i*.

** recedentes*

8 Quadam enim die, cum ad excolendum hortum, ubi fieri debuisset, et cum discipulis esset *k*, bestiola, quæ vulgo vulpes dicitur, unam

A. ANONYMO. unam ex suis invadit gallinam, et ante illum transiens in ore illam ferebat; quod cernens venerabilis vir Dei Winardus, ait illi, o crudelis bestiola, cur hanc substantiam fratrum defraudare venisti, nullam habens licentiam, nostram deportare gallinam? Sed potius ad ipsum, ubi eam cepisti, revertere locum, ipsamque dimitte illæsam. Tunc illa, servi Dei obtemperans præcepto, reversa ad locum, ubi gallinam ceperat, ibi eam incolumen dimisit. Revertens autem viam suam atque ante fores ecclesiæ transiens, in semetipsa contremiscens, cecidit, et expiravit. Unde ex eo tempore, usque in presentem diem, non fuit visa in eodem loco capta gallina a supradictæ speciei bestiola, per intercessionem sanctissimi Winardi, confessoris; hoc autem non admirandum est, sed summa cum reverentia prædicandum: quisquis enim voluntatem Domini fecerit, sine dubio securitatem habere potest, quod omnia, quæ apud Dominum petierit, impetrabit *l*. Appropinquante autem tempore migrationis suæ

vulpem, ut gallinam raptam referat, solo mandato compellit,

B ab hac luce, convocans discipulos suos in unum, prædixit illis, quod die quarto sequenti, de hoc seculo esset migraturus. Inter alia admonitionis verba, præcepit eis, sub testificatione, ut corpus ejus in ecclesia non sepelirent, neque involverent linteaminibus, sed cilicio sicco * corporis operirent nuditatem. Audientes autem hoc discipuli, præ nimio dolore cœperunt dicere: O pater, cur nos tam cito deseris, aut cur nos desolatos relinquis? omnes enim a te derelicti perditi erimus.

* *forte* solo

discipulosque suos consolatus ac ad virtutem hortatus pie moritur.

9 Sanctissimus itaque Winardus, motus his fletibus, blande eos consolari cœpit, dicens: Nolite flere, filii dulcissimi, nolite super me contristari: sed habete firmam spem in Domino, et pura mente ac sincero corde, sicut cœpistis, illi servite; et tenete doctrinam, quam vos huc usque docui: si enim hoc feceritis, procul dubio scitote, quod Dominus semper vobiscum erit. Quod si aliqua tribulatio vobis evenerit, cum gaudio, propter nomen Domini, sufferte; cogitantes ipsius verba, in euangelio dicentis: Ego quos amo, castigo, et arguo *m*. Et illud: Scitote, quia mundus gaudebit: vos autem contristabimini *n*. His autem peractis,

C vox de cœlo intonuit, dicens: Jamque *o*, Serve Dei, festina et veni: accipe coronam, quam tibi præparatam Dominus habet, ab initio seculi, et sic demum missarum solemniis celebratis, admonitioneque discipulorum peracta, corpore et sanguine Domine se munivit, et ad ultimum vale dicens discipulis, migravit ad Dominum, sub quinto Idus Octobris, ad laudem ejus, qui vivit, et regnat nunc et semper, per infinita secula. Amen.

ANNOTATA.

a *Lucæ* XI, ỳ. 41 Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.

b *Eadem plane, quæ tribus primis hisce numeris de* Vinardo *hic referuntur, in duabus, quæ apud nos ad* XVII *Januarii diem exstant, S. Genulphi Vitis, prioris quidem cap.* I, *posterioris vero cap.* 1 *et* 2 *de Genulpho narrantur.*

b *Forte hic legendum* homo, nomine ac re Libertus, *Vignerius in margine admonet; sed* homo, nomine Aglibertus, *in priori S. Genulphi Vita num.* 17, *ubi idem de Genulpho, quod hic de* Vinardo, *narratum invenies, legitur.* D

d *Duæ S. Genulphi Vitæ, priusquam, quæ hic et num. proxime prægresso narrantur, de S. Genulpho memorent, hunc ejusque patrem in Gallias Evangelii ibidem annuntiandi causa missos tradunt; cum id autem ibidem Vitæ,* S. Vinardo *affictæ, auctor anonymus de* Vinardo *ejusque patre haud indicet, et tamen non secus atque illæ in plurali numero loquatur, vel sic sese, quæ hic et num. proxime prægresso scribit, e duabus S. Genulphi Vitis aut certe ex harum alterutra mutuasse prodit.*

e *Locus hic indubie est corruptus. In* I *S. Genulphi Vita num.* 24 *legitur:* Comes, multa invasus insania, etiam nec sic erubescebat.

f *Quæ hic et duobus numeris præced. narrantur ac iis, quæ in* I *S. Genulphi Vita num.* 17, 19, 20, 22, 23 *et* 24 *referuntur, respondent, tunc primum, cum ex Italia jam abiisset* Vinardus, *spectatis iis, quæ num. proxime prægresso dicuntur, evenerint; contrarium autem in Lingonensis anni* 1604 *Breviarii Lectionibus, Commentarii prævii num.*5 *et* 6 *recitatis, indicatur; verum, cum hæ in reliquis fere cunctis ad amussim cum ecclesiæ Cellensis de* Vinardo *Lectionibus conveniant, ex hisce illas, contra ac jam plus semel indicavi, haud profluxisse, concludendum inde non est, uti nec ex eo, quod Comment. prævii num.* 5 *in Lectionibus Lingonensibus* Vinardus, *hic vero num.* 3 *in Cellensibus Sixtus dicatur* Genitum, *cum hujus uxor obiisset, efficaciter consolatus.* E

g *Qui Vinardus ejusque pater e carcere, in quem conjecti fuerant, evaserint liberi, auctor anonymus e S. Genulphi Vitis exponere nimio brevitatis studio hic omisit.*

h *Supra sese dixisse, quod ibidem non dixit, auctor hic innuit, cæce scilicet secutus* I *S. Genulphi Vitam, in qua num.* 37 *legitur:* Sicut enim supra inseruimus, a die ordinationis suæ usque ad diem migrationis suæ omne, quod inebriare potest, os ejus non attigit.

i *Præcipua, quæ hoc num. narrantur, sunt præsertim e primæ S. Genulphi Vitæ num.* 34, 36, 37 *et* 38 *accepta.* F

k *In priori Genulphi Vita num.* 38 *de Sancto hoc legitur:* Quodam die cum ipse sanctissimus confessor invigilaret assiduus in opere, ne quos Christus in eo locello congregaverat, penuria afficeret, excolendi agri causa, quo hortus fieri deberet, cum discipulis expetiit.

l *Quod hic de* Vinardo, *qui vulpem, ut gallinum raptam referret, solo vocis suæ imperio compulerit, id de Genulpho in priore hujus Vita num.* 38 *et in posteriori num.* 29 *refertur.*

m *Apocalyps.* 3, ỳ. 19.

n *Joannis* 16, ỳ. 20.

o *Vocem hanc, pro qua melius poneretur* Euge, *hic ego, quod primaria manu in ecgrapho nostro exarata reperiatur, retinui; contrariam vero ob causam vocibus* Actiam *et* Actiæ, *quæ, correcta primaria manu, in ecgrapho nostro exhibentur, voces* Acliam *et* Acliæ, *pro quarum posteriori in Lectionibus Lingonensibus* Alciæ *legitur, hic supra num.* 1 *et* 2 *substitui.*

DE

SECTIO C. B.

DE S. GRAMMATIO EP. CONF.

SALERNI IN REGNO NEAPOLITANO

SYLLOGE

Sancti memoria in utroque Ferrarii Catalogo, cultus ecclesiasticus, tempus sedis incertum.

SÆC. FORTE VIII Sanctus, qui in utroque Ferrarii Catalogo hodie memoratur, elogioque,

Salernitanum hunc sanctum episcopum Ferrarius in ambobus suis, quorum alter Sanctos Italiæ, alter Sanctos, qui in Martyrologio Romano non sunt, complectitur, Catalogis hodie recenset. Ac paucis quidem his verbis : Salerni S. Grammatii episcopi, *in posteriori, in priori vero, adhibito etiam, quo quoddam Vitæ* S. Grammatii *compendium exhibet, prolixiori elogio, id facit. Elogium illud, quod e Gaspare Musca, civitatis Salernitanæ presbytero, quem ad calcem citat, accepit, ipsismet a scriptore isthoc in ecclesiæ Salernitanæ episcoporum Catalogo pag.* 12 *usurpatis verbis, quæ Ferrarius nonnihil mutavit, Ughellus tom.* 7 *Italiæ sacræ in episcopis Salernitanis integrum recitat, idque et ego hic facturus modo hic ante omnia sum. Sic habet* : Sanctus Gramatius, Salerni episcopus, nobilibus parentibus, sed ob Christianæ pietatis cultum longe nobilioribus, genitus, divinæ Majestatis venerationi mirabiliter a pueritia deditus, cum disciplinarum studio morum ac vitæ integritatem conjungens, grandior factus, ut Christum Dominum, paupertatis auctorem, toto sectaretur animo, suas pauperibus facultates distribuit. Mox cum sanctus vir Bonosius, Salernitanæ urbis episcopus, ex hac peregrinatione ad cælestem patriam evolasset, quamvis invitus, incredibili omnium consensu episcopus creatur.

quod integrum huc transcribitur,

C 2 In cujus honoris fastigium evectus, eandem tamen pauperum sollicitudinem semper habuit, eadem in corde humilitas, eadem in vultu gravitas erat. Assiduis populum concionibus ad humanarum rerum contemptionem et æternæ beatitudinis desiderium vehementer excitans, orationibus, vigiliis ac jejuniis ita carnem spiritus imperio subjiciebat, ut terrenis negotiis solutus, mente cælestibus inhæreret : Morti tandem proximus, supellectilia domus egenis ac pauperibus suis ipse manibus elargitus, accitos presbyteros et clericos, veluti filios de sua ad Dominum transmigratione commonet, ad bene Christianeque vivendum cohortatur, et simul Salernitanam ecclesiam (quod ad gloriosi corpus apostoli et Evangelistæ Matthæi pertinuit) haud multo post tempore cælesti fore thesauro insignem prænunciat, erectisque in cælum oculis v Idus Octobris, qui dies quotannis in ecclesia Salernitana ad ejus honorem festivus agitur, obdormivit in Domino, ejusque sanctitatem quam plurimis postea miraculis, qui est mirabilis in Sanctis suis, Deus illustravit; per quem cæcis videndi et surdis audiendi et mutis loquendi et claudis ambulandi facultatem restituit, leprosos mundavit ac paralyticos etiam et ab immundis spiritibus oppressos liberavit. *Tale est, quod huc transcribendum duxi,* Grammatii *elogium; verum quam fidem id meretur?*

nec tamen ut undequaque certum habetur, a Musca ornatur,

3 *Musca, qui, id suppeditans secundum inter episcopos Salernitanos locum* Grammatio *in Catalogo supra laudato concedit, in admonitione ad studiosum lectorem huic præviа sub finem sic loquitur* : Utinam circa priores E episcopos, quos in Sanctorum numero ecclesia nostra semper habuit ac venerata est, certius aliquid, præter dicenda, afferre potuissemus! Sed in iis Tabulas, Breviarium, Missale et antiquas inscriptiones altaris, quod Sanctorum confessorum appellatur, aliaque monumenta ecclesiæ nostræ, quorum fides certa habetur, quod ad illorum ordinem, non numerum, secuti sumus. Monumenta *itaque*, quorum fides certa *habebatur, Musca, si vera memoret, sibi prælucentia habuerit; verum, quem deinde est secutus quemque sese ex hisce hausisse, hic indicat, antiquorum sanctitate illustrium ecclesiæ Salernitanæ antistitum ordo, si forte, hosce inter non sedisse ullos alios medios, Musca contendat, haudquaquam, uti ex infra dicendis patescet, est certus. Adhæc, dum ad elogii jam dati calcem, unde, quæ in hoc memorat, acceperit, assignat, Salernitanum dumtaxat Breviarium nominat; cum autem particularium ecclesiarum Breviaria, in quibus non raro, quæ a veritate historica aliena sunt, memoriæ prodita inveniuntur, pro certæ atque indubitatæ fidei monumentis haberi non posse, eruditorum etiam vulgo sit notum, enimvero, quæ in modo huc transcripto Sancti nostri elogio seu Vitæ compendio a Musca traduntur, nec aliunde quam e Breviario Salernitano deprompta noscuntur, neutiquam queunt pro undequaque certis haberi.* F

4 *Verum, etsi sic habeat, Ferrarius equidem, qui, quemadmodum jam dixi, in ambobus suis Sanctorum Catalogis* Grammatium *hodie memorat, Salerni illum in brevi supra huc transcripta annuntiatione merito signat. Ibidem enim hic Sanctus noster non tantum episcopum egit, sed et sepulturam est nactus, honorifice hodieque servatur ac porro quod præcipuum est, ut Sanctus, cultu ecclesiastico, cujus initium assignari non potest, afficitur, uti e jam nunc dicendis intelliges. Officii ecclesiastici, infra memorandi, quod inter penes nos exstantia* Officia propria *(ita scilicet in titulo, quem præferunt, vocantur)* festorum ecclesiæ Salernitanæ, ab illustrissimo et reverendissimo viro DD. Bologni-no,

Salerni, ubi honorifice conditur

AUCTORE C. B.

no, archiepiscopo Salernitano, apostolica auctoritate reformata et anno MDXCIV Neapoli excusa, *ad* XI *Octobris diem de* S. Grammatio *proponitur, Lectio* VI, *narrata Sancti morte, hunc in modum concluditur:* Corpus ejus, (Grammatii *nimirum)* in Pontificum altari inferioris basilicæ cathedralis *(Salernitanæ)* ecclesiæ, ubi B. Bonosius requiescit, fuit repositum; ut quorum eadem in pontificatu fuerat sors, ac eadem in cælis gloria, idem quoque eorumdem esset venerationis locus. *Eo ipso, quo hic indicatur, loco sepultum fuisse Salerni* S. Grammatium, *tradit quoque loco supra cit. Ughellus, Sancti elogio, e Musca recitato, mox subjungens:* Reconditum est ejus (S. Grammatii *videlicet)* corpus in ecclesia cathedrali in crypta inferiore sub altaris confessione, ubi et posita sunt aliorum sanctorum episcoporum ejusdem civitatis *(Salernitanæ)* veneranda corpora, *Salerni autem in cathedrali seu Metropolitana ecclesia hodieque servari aut certe sub sec.* XVI *finem servatum adhuc fuisse* S. Grammatii *corpus, fidem faciunt Constitutiones, ab Antonio* B *Marsilio Columma, archiepiscopo Salernitano, in diœcesana synodo anno* 1579 *editæ et anno seq. typis excusæ.*

servatur, ecclesiastico,

5 *In his enim* Corpora et reliquiæ Sanctorum, quæ condita reperiuntur in Metropolitana ecclesia Salernitana, pag. 383 indicantur, *ac deinde pag. seq. ista leguntur:* In altari, quod structum est ad honorem confessorum ex parte meridiei requiescunt corpora B. Bonosii, episcopi Salernitani, B. Grammatii, B. Veri, B. Eusterii, B. Gaudiosi, B. Valentini, episcoporum Salernitanorum. *Constitutionibus dictis accedit Ferrarius, qui Salerni in majori seu cathedrali ecclesia requiescere seu servari hodieque* S. Grammatium *in Annotatione, quam hujus elogio subdit, sequentibus hisce verbis,* Corpus S. Grammatii in æde majore Salernitana apud S. Bonosium requiescit, *diserte affirmat; ut nesciam, cur Castellanas, qui, Ferrarii exemplum secutus, in Martyrologio suo Universali* Grammatium *hodie signat, in annuntiatione, qua id facit, nostri hujus Sancti corpus in S. Bonosii asservari tradat. Anne forsan cathedralem Salernitanam ecclesiam,* C *quam olim sub titulo S. Mariæ Angelorum, at nunc sub nomine S. Matthæi Apostoli, civitatis patroni, Deo consecratam, Ughellus Italiæ Sacræ tom. 7 in Episcopis Salernitatis scribit, S. Bonosii, episcopi Salernitani, in Opus nostrum ad* XIV *Maii diem jam illati, appellatione modo etiam insigniri existimarit? Utut sit, sacrum equidem* Grammatii *corpus in cathedrali Salernitana ecclesia hodieque servari, certum omnino atque indubitatum e jam dictis apparet. Modo ad cultum, quo Salerni gaudet, sermonem converto.*

uti hic adducta probant, cultu

6 *In Kalendario, quod supra laudata festorum ecclesiæ Salernitanæ Officia propria præfixum sibi habent, præscribitur ad diem* XI *Octobris festum* S. Grammatii episcopi et confessoris sub ritu duplici *ac dein pag.* 69 *et binis seqq. post hæc verba* Die XI Octob. S. Gramatii episcopi Salernitani; omnia de communi Confessorum Pontif. præter illa, quæ hic sunt propria, *Oratio et Lectiones sex propriæ pro ecclesiastico, quo tum honorandus* S. Grammatius, *Officio recitandæ proponuntur. Oratio, haud multum ab Oratione, quam supra huc transcripto* Grammatii *elogio Gaspar* *Musca e Salernitano Breviario subnectit, est* D *diversa hisque verbis concipitur:* Deus, qui hodiernam diem sanctissimam nobis beati Gramatii confessoris tui atque pontificis solemnitate tribuisti, adesto propitius Ecclesiæ tuæ precibus, ut, cujus gloriatur meritis, muniatur suffragiis. Per Dominum etc.; *quod autem ad Lectiones spectat, hæ præter id, quod, ut supra vidimus, de* S. Grammatii *corpore in cathedrali Salernitana ecclesia deposito tradunt, nihil fere, quod in elogio seu qualicumque Vitæ* S. Grammatii *compendio supra huc transcripto non contineatur, subministrant. Adhæc non alibi, ut apparet, quam in festorum ecclesiæ Salernitanæ propriis, anno* 1594 *(horum titulum num. 4 videsis) reformatis luceque publica donatis, reperiuntur.*

gaudet, secundus inter Salernitanos episcopos a Musca numeratur.

7 *Quare, cum elogio supra huc transcripto, utpote quod, quamvis quidem in Epp. Salernitanorum Catalogo, haud citius quam eodem anno* 1594 *in lucem emisso, suppeditetur, tum tamen a Musca, uti hic ipsemet ad ejus calcem notat, e Breviario Salernitano, et quidem, ut Ughellus loco supra cit, addit, vetusto,* E *fuerit depromptum, antiquitatis palmam cedant, eas ego integras Syllogæ huic haud inserendas, sed tantum, si quid forsan, quod usui utcumque esse posset, offerrent, lectori id proponendum, existimavi. Interim tam ex illis, quam ex aliis, jam adductis Salerni coli* Grammatium, *non tantum ut Sanctum, sed et ut Salernitanum episcopum, fit perspicuum; verum, etsi sic habeat, nec, quin vere Sanctus exstiterit Salernitanus episcopus, dubitari ullo modo queat, tempus tamen, quo sedem Salernitanam occuparit, certo determinari potest, uti e jam nunc dicendis patescet. Musca, qui plures, quam deinde relaturus sit, antiquos episcopos, sanctitate illustres, qui ecclesiam Salernitanam rexerint, exstitisse, in sua ad lectorem, quam supra laudato episcoporum atque archiepiscoporum Salernitanorum Catalogo præmittit, admonitione conjectat, in hoc deinde primum illos inter locum S. Bonosio, secundum* S. Grammatio, *tertium S. Vero, quartum S. Eusterio, quintum S. Gaudioso, sextum S. Valentiniano ac septimum denique Gaudentio, quem nec ipse* Sanctum *appellat, nec ut Sanctum ecclesia Salernitana veneratur, concedit.* F

verosimiliterque tamen, si forte, qui post annum.

8 *Hinc sunt, quid, post* Grammaticum *primo quidem quatuor adhuc alios episcopos ac tum demum Gaudentium, qui anno* 500 *sedit, a Musca sic poni conspicati, exstitisse in vivis anno circiter* 400 *Sanctum nostrum conjiciunt. Verum, ait tom.* VII *Italiæ Sacræ in episcopis Salernitanis Ughellus,* facile est advertere, ut erudite innuit Antonius Caracciolus de sacris Neapolitanis monumentis in Gaudioso, Muscam non habuisse rationem temporis in suis illis episcopis recensendis; sed ante omnes alios, posuisse divos, mox subjecisse Gaudentium cæterosque, qui divi non fuerunt, existimavitque Bonosium, cui successit Gaudiosus, floruisse Neapoli ac Salerni multis annis post Gaudentium. *Ita ille, Caracciolum hic, neque vero prorsus immerito, secutus; etsi enim, contra ac his verbis innui videtur, ordinis ac proin et temporis in sex jam memoratis antiquis ac Sanctis Salernitanis episcopis recensendis rationem habuisse seu sedulo, ne quem ex horum numero, qui sedem Salernitanam*

A Salernitanam ante eorumdem alterum occupasset, huic forte postponeret, curasse Muscam, ex ipsismet ejus verbis, num. 2 huc transcriptis, appareat. anne tamen, Sanctos illos Salernitanos episcopos ac proin et S. Grammatium Salernitanis episcopis aliis, sanctitate haud conspicuis, quibus posteriores exstiterint, perperam haud præponat, dubitari vel idcirco potest, quod Gaudentio, qui ecclesiæ Salernitanæ anno 500 præfuisse scitur, præponat Gaudiosum, quem tamen hanc non nisi post annum istum episcopi munere moderatum esse, verosimillimum ex iis, quæ jam nunc subdam, evadit.

uti hic probatur, 500 sedit, Gaudiosus

9 Neapolitanam S. Mariæ ecclesiam S. Pomponius episcopus, de quo in Opere nostro ad XIV Maii diem jam actum, post annum 500 seu sec. VI aliquamdiu jam inchoato, uti ex iis, quæ ibidem de Sancto isto dicta sunt, nemo non colliget, exstruxit; in encomiastica autem de S. Gaudioso oratione, Salerni in ejus festo recitare solita, quam, e Ms. abbatis Constantini Cajetani codice exscriptam, Ughellus tom. VII Italiæ sacræ, ubi de Salernitanis episcopis, in B S. Gaudioso exhibet, sequentia isthæc de Salernitano hoc episcopo, qui in titulo, orationi præfixo, ortu et genere Neapolitanus dicitur, leguntur verba: Cum igitur esset vocatus ad suscipiendum clericatus honorem, ipse cum fletu id accipere recusavit. Antistes vero (Neapolitanus nimirum) ad hoc habendum, quasi eum invite coegit, qui post multam precum instantiam in ecclesia Dei Genitricis tandem (Neapoli videlicet) cum metu recepit. Fuit itaque Gaudiosus, uti ex his dictæ orationis verbis intelligitur, a Neapolitano episcopo clericus in Neapolitana sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ ecclesia ordinatus; cum autem sic habeat nec hæc e jam dictis prius, quam cum jam annis aliquot seculum VI esset inceptum, fuerit exstructa, consectarium est, ut Gaudiosus, qui, quemadmodum in eadem oratione statim post verba, modo ex hac recitata, declaratur, haud admodum diu, postquam clericus factus esset, ad sedem Salernitanam fuit promotus, hanc demum post annum 500, quo Gaudentius, ecclesiæ Salternitanæ præfuit, occuparit.

C

ejusque decessor Bonosius sec. demum 8. ut Ughellus conjicit, obierint, tum quoque excesserit e vivis.

10 Verum ut quo hæc vergant, studiosus lector modo intelligat, quamdiu quidem post dictum annum id factum? Gaudiosum atque adeo etiam ejus decessorem Bonosium non multo ante Grimoaldi Salernitani ducis, quem anno 800 vixisse ait, tempora ac proin sec. VIII e vivis excessisse, Ughellus Italiæ sacræ tom. 7 in Salernitanis episcopis conjicit; cum autem ordo, num. præced. assignatus, quo sex antiquos ecclesiæ Salernitanæ episcopos, sanctitate illustres, Musca recenset, e fidei probatæ, uti hic per verba, num. 2 recitata, indicat, monumentis sit acceptus ac proin, etsi interim sex illi episcopi alios inter sese verosimiliter habuerint medios sibique adeo non immediate, sed mediate dumtaxat successerint, germanus ac veritati consonus esse videatur, consectarium est, ut Grammatius, qui a Musca, eosdem sex istos Sanctos episcopos, recensente, inter Bonosium et Gaudiosum ponitur, sec. pariter octavo, si tum vere hi ambo, uti e dictis Ughellus conjicit, e vivis excesserint, vitam hanc mortalem cum immortali commutarit. Verum anne re etiam ipsa non multo ante Grimoaldi ducis Salernitani tempora seu sec. demum VIII Bonosius et Gaudiosus obiere? Ughellus, qui id, ut dixi, tum factum, conjicit, ex eo dumtaxat id facit, quod, ut ait, a Grimoaldo, Salernitano duce, quem anno 800 vixisse affirmat, S. Gaudiosi, quem in sede Salernitana S. Bonosius præcessit, corpus postularit. Ast ait ad XIV, qua de S. Bonosio, Salernitano episcopo, egit, Maii diem Henschenius noster, Non satis apparet, quorsum dux Neapolitanus non potuerit ab illo (Salernitano duce Grimoaldo) petere corpus S. Gaudiosi, licet pluribus hic seculis fuisset mortuus.

AUCTORE C. B.

quamvis autem ista Ughelli conjectura, ut probatur, non subsistat.

11 Ita sane habet ac proin Ughelli conjectura satis fundata non est, ut ob hanc vel Gaudiosus vel Bonosius seculo demum octavo sedem Salernitanam occupasse credatur. Nec, etsi etiam Gaudiosum haud diu ante Grimoaldi ducis Salernitani tempora ac proin seculo VIII ecclesiæ Salernitanæ præfuisse, tantisper daremus, merito id pariter de S. Bonosio, nisi hic vel proxime vel certe haud diu ante Gaudiosum sedisse statuatur, existimaris. Ast anne vere vel proxime vel haud diu ante hunc sedit Bonosius? Apud Ughellum in encomiastica de S. Gaudioso Oratione supra laudata E Sancto huic morti proximo beatus Bonosius et alii Salernitani præsules præcessores apparuisse dicuntur; cum ita autem e S. Gaudiosi, qui huic apparuerint, decessoribus solus Bonosius nominetenus ibidem exprimatur, Ughellus, id ab enconomiaste, quod hunc vel proxime vel haud admodum diu ante Gaudiosum ecclesiæ Salernitanæ præfuisse existimaret, fieri ratus, re etiam vera Bonosium vel proxime vel haud admodum diu ante Gaudiosum Salerni sedisse in animum induxit; verum quid ni solum Bonosium, non quod hunc vel proxime vel haud diu ante Gaudiosum, sed ante omnes prorsus hujus decessores Salerni sedisse autumaret, nominasse encomiastes queat? Utut sit, cum sex antiqui Salernitani episcopi, sanctitate illustres, sibi e jam dictis ordine, per Muscam assignato, et quidem non immediate, sed verosimiliter mediate dumtaxat successerint, non est sane, cur Bonosius, quem inter et Gaudiosum a Musca, Sanctos illos sex episcopos recensent, horum omnino tres, videlicet Grammatius, Verus et Eusterius, ponuntur, diu F etiam, imo uno alterove ante Gaudiosum seculo sedisse haud credatur; cum autem sic habeat, ex eo certe, quod Gaudiosum seculo VIII sedisse, tantisper daremus, Grammatium pariter; qui Bonosio a Musca proxime subjungitur, tum sedisse, inferri non posset.

Sanctus tamen ob hic memoratum,

12 Verum anne tum sedisse Sanctum nostrum ratione alia probari etiam utcumque non potest? In ecclesiastico, quod inter supra laudata festorum ecclesiæ Salernitanæ Officia propria hodie proponitur, S. Grammatii Officio, Lectione VI sequentia de hoc Sancto nostro leguntur verba: Beatissimi Matthæi apostoli corporis adventum his verbis prædixit: « Non post multa tempora ecclesia Salernitana cœlesti thesauro decorabitur atque ad summum honoris apicem deducetur. » Fuisse id ipsum, quod hic memoratur, a Grammatio, et quidem jam morti proximo prædictum, a Musca in Sancti nostri elogio numero 1 huc transcripto, ab Ughello tom. 7 Italiæ sacræ in Epis. Salern., itemque a Mazza in urbis Salernitanæ Historia, anno 1681 vulgata, pariter asseritur. Ast quid inde ad

AUCTORE C. B.

ad rem nostram? S. Matthæi apostoli et Euangelistæ corpus anno 954, uti in Opere nostro ad XXI *Septembris dien in Commentario, Sancti illius Actis præmisso, §* V *docuimus, e civitate Pestana Salernum fuit translatum. Quod si itaque de S. Matthæi corpore, Salernum translato, intelligenda sit dicta* S. Grammatii *prædictio, hæcque vere abs hoc Sancto nostro, morti jam proximo, fuerit prolata, necessarium, ut apparet, erit, ut hæc* non multa tempora *ante corporis S. Matthæi Salernum translationem seu annum, quo hæc e jam dictis facta,* 954 *ac proin vel sec.* X *inchoato vel haud multo citius accidisse statuatur.*

etsi forte aliter quam velint, intelligendam Grammatioque haud attribuendum,

13 *Verum, cum* Grammatius *haud expresse, contra ac in ejus elogio Ferrarius, Muscæ verbis perperam mutatis, hodie insinuat, Salernitanam ecclesiam S. Matthæi corpore decorandam, prænuntiarit, merito sane, anne de hoc Salernum translato recte intellecta postea fuerit ac porro debeat intelligi Sancti nostri,* B *de qua hic loquimur, prædictio, revocari potest in dubium. Quid si enim, cum obscuriori modo, quæ futura prænuntiatur, explicari plerumque soleant, per cœlestem thesaurum, quo ecclesiam Salernitanam decorandam* Grammatius *prædixerit, intellectus fuerit Gaudiosus, præclare gestis, sanctitate et miraculis plane eximius episcopus, quid haud longo admodum post* Grammatii *obitum tempore Salernitanis ad gubernandam eorum ecclesiam cœlesti munere fuerit concessus? Adhæc cum ista* Grammatio *attributa prædictio primitus ex ecclesiæ Salernitanæ Breviario, uti e supra dictis nemo non facile colliget, sit hausta, nec particularium ecclesiarum Breviaria fidem integram in iis, quæ narrant, ubique mereantur, merito pariter, an prædictio illa vere a* Grammatio *fueri prolata, revocari* D *potest in dubium, maxime cum supra assignatus, quem Musca in sex antiquis sanctitate illustribus ecclesiæ Saternitanæ episcopis recendis est secutus nosque e jam dictis amplectimur, ordo exposcat, ut* Grammatius, *qui hosce inter ante Gaudiosum, certo ante annum* 800, *uti e supra dictis pronum est eruere, vita functum, recensetur, vitam hanc mortalem cum immortali ante eumdem annum* 800 *certeque adeo ante seculum* IX *et* X, *contra ac memorata prædictio, si locum umquam habuit ac, ut plerique volunt, debet intelligi, exigere e jam supra dictis videtur, commutasse credatur.*

prædictionem ad VIII *potius, quam ad aliud anterius seculum referendum videtur*

14 *Attamen cum subinde veluti brevi futura, quæ non nisi diu post accidere, a Sanctis fuerint prædicta, ac proin, de qua hic agimus,* S. Grammatii *prædictio haud esset, etsi etiam, ut passim adstruitur, de corporis S. Matthæi Salernum translatione foret intelligenda, nec hæc prius quam cum ducenti circiter, postquam prænunciata fuisset, anni essent elapsi, fuisset peracta, a veritate dicenda* E *aliena, hinc ego eam, quæ, quamvis e dictis certo haud debeat, haud inepte tamen potest de corporis S. Matthæi Salernum translatione exponi, haudquaquam ut certo falsam fictitiamve rejiciendam putans, Sancti nostri obitum, qui ob jam dicta nec in* IX, *nec in* X *sec. potest differri, ad* VIII *potius, quam ad aliud anterius seculum, ut is equidem tam parum, quam fieri possit, a Matthæi, quæ, quemadmodum dicta prædictio fert, haud admodum diu post* S. Grammatii *mortem acciderit, translatione removeatur, referendum existimo, etsi interim, anne vere tum Sanctus obierit, sit admodum, uti ex omnibus jam dictis nemo non colliget, incertum.*

DE S. GUMMARO CONFESSORE

LIRÆ IN BRABANTIA

J. B.

C

COMMENTARIUS PRÆVIUS

F

§ I. Theobaldi, S. Gummari biographi, ætas : Acta ab illo conscripta : præcipua Sancti gesta paucis perstricta.

SEC. VIII SENESCENTE. *S. Gummari, cui Lira suam debet originem,*

L*ira præclarum pariter et amœnum Brabantiæ, qua hæc Campiniam respicit, ad amnem Nelham oppidum* S. Gummaro, *in cujus prædio condi seculo* VIII *cœpta est, non modo suam debet originem, sed et eam, ad quam paulatim excrevit, amplitudinem. Primum quidem hoc oppidum, teste Theobaldo, Sancti biographo, ex quo nimirum* S. Gummarus, *cæsis arboribus dumetisque, lætiorem loco fœcunditatem attulit,* Nivesdonch, *seu (quod idem valere arbitror)* Nieuwdonck *dictum fuit; deinde* Ledo *vel* Ledi, *quo posteriore nomine in divisione regni Lotharii, anno seculi* IX *sepluagesimo facta, insignitum est, ac Carolo Calvo, Franciæ regi, uti et vicina Mechlinia, cessit; denique* Lira, *Belgice* Lier. *Refellendis variis istorum nominum etymologiis, quibus parum ponderis momentique inest, supersedeo: non displicet tamen, si quis, vocem antiquam* Ledi *seu* Ledo *in hodiernam* Lier *migrasse, dixerit, ad eum modum, quo* castrum Leda *vel* Ledi *in Cenomanis dictum est vernacule* Château-sur-Loir, *uti ex Sirmondi in Goffridi abbatis Vindocinensis Epistolam* XIV *Annotatis Gottefridus Wendelinus de Natali legum Salicarum solo cap.* XVI *observat: asserenti porro Wendelino,* Leodardos, Leudardos, Leudos, Leudiniam, Lidio, *quorum in legibus Salicis abs illo editis frequens mentio fit, fuisse oppidum Liranum, adjicere calculum nequeo, quod leges Salicæ, quas Theodoricus, Francorum rex, auxit, Hildebertus correxit*

A *correxit, Clotarius, anno* 561 *defunctus, uti ipse Wendelinus ex Heroldo, Heroldus vero ex Isidoro scribit, tandem perfecit, Lirani oppidi ortum, si qua fides Theobaldo est, dudum antecesserint.*

Scriptor nullus Balderico antiquior meminit:

2 *Monumentum, quod* S. Gummari *mentionem faciat, nullum inveni Chronico Cameracensi Balderici, qui seculo* XI *scripsit, antiquius, nisi quis* S. Gummarum *in Præcepto Caroli Magni, quo Laurisheimensi Ordinis S. Benedicti monasterio possessiones quasdam adversus Heimericum comitem vindicavit, memorari forte contenderit. utpote anno* 776 *Heristalii, ad sinistram Mosæ ripam infra Leodium, unde natale* S. Gummari *solum haud procul aberat, dato, et in quo inter Caroli Magni vassos seu familiares post comites Gunthmarus quidam recensitus legitur. Pauca hæc de Sancto nostro Baldericus prodit lib.* 2, *cap.* 48 : Nec procul hinc *(Maslinas seu Mechlinia)* est monasterium canonicorum, quod ex propriis prædiis vir Dei Guntmarus, illustris laicus, struxit, ibique sepultus diem resurre-B ctionis exspectat. *Balderico ætate proximus est Theobaldus, qui geminam* S. Gummari *Vitam, alteram soluta oratione, alteram metro, Sigeri, præpositi Lirani, rogatu primus conscripsit : neque enim, quod Henschenius noster opinatus est, ex eoque Jacobus le Roy, S. R. I. Baro lib.* 2, *cap.* 16 *Notitiæ Marchionatus ad verbum exscripsit, ulla ante Theobaldum extitit* S. Gummari *Vita : ipsissima utriusque scriptoris verba sunt :* Extitit Vita S. Gummari » stylo veteri » qui » videbatur rusticari » uti asserit Theobaldus in Prologo Vitæ, a se simplici stylo emendatus scriptæ, et metricis etiam versibus expositæ, quam inscripsit Sigero Lirensi Præposito : *ansam errori dedit, quod pro* stylum veterem, *Henschenius legerit* stylum veterem.

Theobaldus, cujus ætas, utcumque determinatur,

3 *Multum se torsit Henschenius, ut aut Sigeri, Lirani præpositi, aut Theobaldi ætatem alicunde erueret ; ac tandem ex probabili conjectura sibi visus est posse asserere ob rationes, a Domino Barone le Roy loco citato expressas, S. Guilielmi, Guilielmitarum parentis, de quo ad diem* X *Februarii egerat, et* S. Gummari *Vitas ab uno eodemque Theobaldo, non* C *episcopo, sed monacho vel canonico regulari fuisse conscriptas ; vixisse vero Theobaldum sub finem seculi* XIII, *aut seculo* XIV, *si non serius. Henricus Schynckele, collegii Lirani anno* 1771 *rector, collegæ meo Cornelio Byæo Vitam* S. Gummari *soluta oratione conscriptam exhibuit, ad cujus calcem hæc verba legebantur :* Hactenus Theobaldus, canonicus Regularis Ordinis S. Augustini in Rubea-valle, *quæ cum anno demum* 1373 *initium sumpserit, a seculo* VIII, *quo* S. Gummarus *fuit, ad Theobaldi tempora sex secula aut plus eo, effluxisse, necesse esset, si vera sint, quæ illic Theobaldi lucubrationi subnectuntur. Ego vero de Theobaldi ætate ita statuendum existimo, ut quidem post Baldericum scripserit, sed non serius seculo* XII *media sui parte elapso ; primum vel ideo opinor, quod Theobaldus voce recentiori* Gummarus *perpetuo utatur ; contra Baldericus voce* Gunthmarus, *quæ ipsomet* S. Gummari *ævo in usu fuit, ut ex diplomate numero superiore laudato manifeste conficitur : alterum vero, quod Theobaldus Sigero præposito æqualis fuerit ; præpositura vero Lirensis jam inde a seculo* XII *in Francone desierit, uti colligere est ex Lirensium decanorum serie in Theatro sacro Brabantiæ tom.* 2, *pag.* 167 *hoc modo disposita :* Sigerus præpositus anno.... Franco præpositus anno.... Lambertus decanus anno 1147. Balduinus Souverheyt decanus anno 1224 etc.

Vitam, hic edendam, scripsit.

4 *Franconem præpositi, Lambertum vero decani titulo et quidem uno eodemque tempore garisos fuisse, etiam ex Henrici, Godefridi tertii, Brabantiæ ducis filii, litteris apud Miræum Notitiæ ecclesiarum Belgii anno* 1630 *editæ, cap.* 172 *litteris liquet ; ut adeo præpositorum Lirensium seriem Franco clauserit : num Sigero proxime successerit, necne, nihil magnopere interest : eo enim Theobaldus a rebus gestis, quas prodit, utcumque sese res habeat, temporis intervallo disjungitur, ut vel ex hoc solo capite indubitatam apud prudentiores fidem non sit reperturus, eoque maxime, quod, antiquiore se duce destitutus, quem sequeretur, habuerit neminem, præter* E *unicam, quæ res gestas, miraculaque imprimis, vel fingere, vel exaggerare non raro solet, populi vocem : quod ipsemet, prout infra suis annotabitur locis, subinde prodidit Theobaldus. Acta vitæ et translationis* S. Gummari *abs illo scripta habemus gemina, altera in capita septemdecim divisa, altera in lectiones die festo* S. Gummari, *per octavam, et die translationis ad Matutinum recitari solitas : hæc ex Ms. codice ecclesiæ Liranæ transcripta sunt, variisque additamentis, divinum officium recitantium pietati quidem accomodatis, sed ad rem historicam nihil facientibus aucta, et aliqua præterea sui parte mutila : quapropter priora, sed cum posterioribus collata, hic prelo subjicienda censuimus. Edita quidem ea sunt a Surio, sed mutato nonnihil stilo : item in Legenda Coloniæ et Lovanii anno* 1483 *et* 1485 *excusa ; sed utrobique absque Prologo, quem ex Ms. codice cœnobii Corsendoncani prope Tournhoutum, sex circiter leucis Belgicis Lira distantis, exhibemus. Vitam metricam, ad quam Prologus ille spectat ab eodem Theobaldo scriptam, in qua vix quidquam est, quod in prosaica non reperias, prelo committere, non putavimus operæ pretium. Fas tamen* F *nobis haud esse duximus omittere Miraculorum sub annum* 1475 *patratorum Historiam ab auctore, si non æquali, certe suppari litteris consignatam, quod cum ad illustrandam* S. Gummari *gloriam, tum ad fovendam fidelium erga eumdem ceterosque mortalium in cœlis Patronos pietatem facere, quod optamus, quamplurimum possit. Nunc præcipua rerum capita, quas de* S. Gummaro *Theobaldus narrat, quoniam eo antiquiorem non habemus, dispiciamus : in Annotatis dicentur cetera, ubi usus facto fuerit.*

Natus nobili quidem, non tamen regio stemmate, sec. VIII non admodum provecto, in pago Emblehem,

5 S. Gummarum *Theobaldus* generosa stirpe *exortum ait ;* illustrem Laicum *Baldericus vocat : satis id quibusdam recentioribus visum est, ut e Carolidarum, seu ex eadem, qua natus est Pippinus Brevis, primus hujus nominis Francorum rex, stirpe prognatum dicerent, ut scriptor Historiæ Miraculorum, de quibus supra, in Epilogo, et auctor Florarii nostri Ms. ad diem* XI *Octobris faciunt : sed, cum nullum dicti sui testem afferant, denegari illis hac in re fides absque injuria potest.*

AUCTORE J. B.

De loco natali consentiunt omnes : fuit is pagus Emblehem, milliari Belgico circiter uno Lira distans, ad dextram Nethæ Minoris, modo in diœcesi Antverpiensi et provincia Renensi seu Riensi, vulgo het lant van Ryen, *situs : de anno, quo editus in lucem fuit, haud ita convenit : neque est, unde illum certo et exacte determines. Id unum hanc in rem Theobaldus asserit, in aula Pippini regis, exacta nempe pueritia, fuisse versatum, ejusque jussu accepisse uxorem ; ex quo apparet, eum ætatis non admodum provectæ fuisse, cum ad aulam accessit Pippini regis, qui anno, ut melioris notæ Chronica testantur, 752 ad regiam dignitatem e Childeberti, Francorum regis, majore-domus fuit erectus : quæ, quantum opinor, ratio fuit, cur recentior anonymus in Vita* S. Gummari, *idiomate Flandrico conscripta, nativitatem ejus anno 725 illigarit. Laudato mox anonymo fere consentit Bailletus,* S. Gummarum *natum scribens, cum Carolus Martellus, Pippini regis pater, palatii præfectum egit, quo munere apud Austrasios ab* B *anno 712 usque ad annum 742 functus est. Natum anno 700, Judocus Kegelius, Lirensis canonicus, memorato mox anonymo paulo antiquior, tradit in Vita Sancti anno 1644 typis Antverpiensibus edita : neuter forte verum attigit : sed Theobaldo conformior videtur opinio prior, nisi quis Theobaldi verba ad Pippinum Heristallum, Caroli Martelli patrem, detorquere voluerit.*

quam a teneris hauserat,

6 *Quæ fuerit a cunabulis* S. Gummari *indoles, Theobaldus sic primum quidem universim exponit :* Qui sanctis pollens exordiis, sanctioribus vero postmodum insistens studiis sanctissimo fine vitæ cursum consummavit. Nam a cunabulis mancipatus Deo, tantum præficiebat virtutibus et fide, quantum crescebat corpore et ætate. *Tum vero specialim :* Avertens quidem se a vanitate et ludis, animo suspirabat ad cælum : illic patriam et patrem sibi esse affirmans. Quid vero multum de principio sanctitatis ejus dicam ? Lenis erat in sermone, constans in bono opere, humilitate submissus, pietate profusus. In jejuniis et vigiliis castigator carnis, eleemosynarum largitor dapsilis, *id est,* C *largus et liberalis. Auctor Vitæ Latinæ S. Fredegandi abbatis, Theobaldo recentior, tom. 4 Julii pag. 295 ait,* S. Gummarum *sub Pippino, Francorum Orientalium duce circa annum 700 (obiit Pippinus, nempe Herstallius, anno 714) militantem a S. Fredegando arcessitum fuisse, quod ille ex proprio verosimiliter penu deprompsit, eos imitatus, qui in rebus obscuris quidvis comminisci sibi licitum putant : nec proinde est, cur cogamur a Theobaldo recedere. Addit idem anonymus, S. Fredegandum fuisse cum SS. Rumoldo et* Gummaro *sæpissime conversatum, cujusmodi nihil in horum Actis occurrit.*

etiam in aula pietatem servat :

7 *Christiana itaque a teneris unguiculis pietate imbutum, st seculi vanitatis osorem, parentes tamen ad aulam Pippini regis, cum jam utcumque adolesceret, deduxerunt : anno ætatis suæ 26, Zachariæ Papæ quinto, coronatoque abs illo in regem Francorum Pippino, inquit Kegelius cap. 3; sed oblitus, sese paulo ante* S. Gummari *ortum cum anno 700 copulasse, nesciusque annum Zachariæ* v *incidisse in annum Christi 745 ; Pippinum vero in regem Francorum a S.* Bonifacio, *archiepiscopo Moguntino, fuisse coronatum anno 752, aut proxime superiori. Quam inierat* D Gummarus *in paternis laribus vitæ rationem in aula constanter retinuit, atque ita se gessit, ut brevi* magna præfectura *honoratus fuerit, inquit Theobaldus num. 2 : at qualis ea fuerit, divinandum reliquit. Totius Riensis tractus jure feudi a patris obitu eum dominum fuisse, scribunt biographi recentiores supra laudati, nullo antiquitatis monumento fulti : certum autem aliunde est, Rohingum, virum præpotentem in tractu Riensi multa eadem tempestate possedisse, uti ex donationibus ab ipso S. Willebrordo, quarum diplomata apud Miræum aliosque videre est, factis constat.* Tractus Riensis Dynastam *cum vocarunt Bollandus et Henschenius, cum Gaspari Nemio, archiepiscopo Cameracensi, tomum 2 Februarii dedicarunt ; non quod illius tractus Dominus fuerit, sed quod in eo multa lautaque possederit prædia opibusque valuerit. Nec Bollandus, nec Henschenius Rohingum aut ejus donationes ignoravit : imo vero Henschenius non modo Rohingum eodem tom. pag.* E *820, num. 4* Antuerpiensium principem, *in indice vero historico* Anverpiæ Dominum *appellat, sed ejusdem etiam diplomata laudat; unde consequitur, Baronem le Roy, dum in Notitia Marchionatus sacri imperii pag. 148 illos, quod* S. Gummarum *nominarunt* tractus Riensis Dynastam, *carpsit, aliter eorum verba, atque abs illis dicta sunt, accepisse.*

8 *Ab eadem, quam a teneris unguiculis imbiberat, pietate profectum est, ut, licet inter aulæ illecebras deliciasque versantem, nulla ineundarum nuptiarum libido incesserit ; ad quas tamen principis sui jussu compulsus est. Obtigit illi uxor, mulier imperiosa, avara, immitis et pervicax. Apographum nostrum* Grimmaram *nominat : alibi* Guimaria, Grimmaria *vel* Guuinmaria *dicitur. Non inusitatum fuisse id seculo* VIII *apud Belgas nomen, ex Actis SS. Herlindis et Renildis, seculo nono scriptis, colligo, in quibus (vide tom. 3 Martii pag. 386 et seq.) illarum matrem* Grinuaram, Gruinaram *vel* Grumiaram *appellatam reperio: unde* Grimmaram, S. Gummari *uxorem, in Belgio verosimillime natam, haud* F *difficulter admisero : at vero Pippini neptem fuisse, quod Kegelius alteraque Vitæ* S. Gummari *scriptor anonymus asserunt, non item: ejusdem generis commentum arbitror esse, quod de Grimmara, tandem Deo vindice, telluris hiatu absorpta tradunt, licet palustrem puteum, in quo, corpore nusquam invento, demersam credunt, teste Gramayo lib. 2 de Antverpia cap. 6, ostendant indigenæ. Has porro* S. Gummari *cum Grimmara nuptias post annorum aliquot intervallum, si nempe non ad Pippini Herstalli, sed Pippini Brevis aulam a parentibus adhuc juvenis ductus fuerit, expeditiones militares, quas verbo tantum attigisse satis Theobaldo fuit; sed plus æquo exornare ex arbitrio magis suo, quam ex vero recentiores ejus vitæ scriptores voluere, excepe-runt.*

uxori junctus

9 *Ex quo Pipinus ad regium fastigium erectus est, seu ab anno 752 ad obitum usque, qui anno 768 accidit, bella gessit fere continua; primum adversus Saracenos, quos Narbona expulit ; dein adversus Saxones, tum adversus Aistulphum, Longobardorum in Italia regem : denique adversus Waifarium, Aquitaniæ*

et Pippini castra

AUCTORE J. B.

A *Aquitaniæ ducem, quod quidem bellum, anno 760 inchoatum, non nisi 768 finem accepit. Novem porro annis (alibi legitur septem) uti Theobaldus scribit, domo* S. Gummarus *abfuit: quos ita disponit Bailletus, ut ab anno 755 ad annum 762, id est, bello Italico, Saxonico anni 758, ac Aquitanico jam tertium resumpto, in Pippini castris* S. Gummarus *fuerit. Bello Saracenico, Italico et Aquitano illum interfuisse, imo et a rege secundum præfuisse, scribit recentior ejus biographus: miraberis equidem incidere Pippino potuisse, ut rei bellicæ summam homini, qui soli hactenus pietati vacaverat, nec umquam arma triverat, committeret: verum mirari, ut id desinas, ait, eo Pippinum, nocturna Zachariæ Papæ (obiit prius Zacharias, quam Pippinus rex Francorum coronatus fuerit) visione et triplici angeli admonitione, sibimet facta, fuisse permotum. Apage succenturiatam fabulæ fabulam.*

annos aliquot abfuit.

10 *Quod vero ad veram, qua ad bellum* S. B Gummarus *profectus sit, epocham attinet, quis eam certo determinet? Si autem conjecturis hic uti liceat, ac Theobaldi, quo potiorem ducem non habemus, stare verbis lubeat, illam neque bello Saracenico, neque Italico, sed uni Aquitano, anno 760 cœpto, probabilius innectendam existimo. Contractis enim sub annum 752 cum Grimmara nuptiis, Emblehemum ex aula Pippini una cum uxore* S. Gummarus *rediit, annorumque aliquot lapsu, quo esset in familiam suam iniqua mulier animo, didicit; hinc sollicita illa abeuntis* Gummari *admonitio, ut suos benigne humaniterque, se absente, haberet: hinc item e bello redux, nusquam alio, quam in Emblehem se contulit, ut uxorem familiamque viseret. Cum porro annos novem domo abfuisse* Gummarum, *Theobaldus scribat, totidemque præcise annis bellum protractum fuerit Aquitanum, huc digitum, cum novennalem* S. Gummari *absentiam asseruit, intendisse Theobaldum, non admodum mihi apparet a verisimilitudine alienum.*

ad suos redit, conditque SS. Petro et Paulo ædem sacram,

11 *Irrita fuere, quibus ad bellum profecturus uxorem instruxerat, monita, eoque confecto, eo primum curas intendit, ut turbatam Grimmaræ immanitate odioque familiam pristinæ tranquillitati restitueret. Ceterum se totum Christianæ pietatis exercitationibus dedit: Romanum iter, ut SS. Apostolorum Petri et Pauli limina viseret, meditatus est; sed, mutato consilio, ex angeli monitu, ut Theobaldus scribit, seu, quod verius puto, divino suggerente Numine, exiguam iisdem Apostolis ecclesiam condidit, milliari circiter uno a vico Emblehem dissitam, eo, quo nunc Liranum oppidum situm est, loco; de qua ecclesiola ita Theobaldus in Vita ejusdem metrica cecinit:*

Moles basilicæ, quam Sanctus fecerat iste,
Structura lapidum minime surgebat in altum,
Lignea sed modicis constabat fabrica tignis.

Monasterium item canonicorum construxisse diserte tradit Baldericus num. 2 laudatus, quod monachorum prius, dein autem canonicorum, nimirum secularium, fuisse, nonnulli, nescio, quo solido argumento, contendunt: neque enim quidpiam aut apud Baldericum, aut apud Theobaldum, alibive reperi, quod me in istam concedere sententiam cogat. Balderiens quidem utitur voce monasterium: *sed id nominis tum canonicorum collegiis, tum monachorum claustris fuisse olim commune, notius est, quam ut pluribus ostendi debeat: sufficiet hanc in rem vel unicum cap. 30. lib. 2 apud Baldericum proferre, quod ita habet:* Id castro Valentianensi monasterium est canonicorum, quod Arnulfus comes, consilio et auctoritate Rothardi, in honore S. Johannis Baptistæ construxit, rebusque pro opportunitate collatis, XII canonicos deputavit. *Utitur quidem Theobaldus nuda voce* monasterii *num. 20 inquiens:* Postquam vero ædificatum est monasterium, quod illic adhuc cernitur, in illud elevatus est honorifice et sublevatus. *Sed* monasterii *nomine significari hic templum, quod priori ecclesiolæ a* S. Gummaro *conditæ successit, perspicuum est. Similiter num. 24 ait:* Ignem jactaverunt *(Normanni)* ad fastigium monasterii: *sed hic iterum, non canonicorum aut monachorum ædes, sed novum templum intelligi debet: subdit enim paulo post:* Templum, *quod comburere injectæ foris flammæ non potuerant,* ingressi sunt, ut manu propria fierent noxii. *Nec minus dilucide loquitur in* E *Vita metrica sequentibus versiculis:*

Venerunt etiam, duce Netha flumine, Lyram;
Hic quoque nonnulli ferro periere coloni,
Tunc magnæ in cineres ceciderunt ignibus ædes
Temtantesque domum simul et violare sepulchrum
Sancti Gummari, jactis ad culmina flammis,
Non poterant; tectum fax sæpius attigit ipsum,
Sed vim virtutis oblitus decidit ignis:
Sic, Pater alme, tuum facis inviolabile templum.

12 *Non est itaque aut apud Baldericum, aut apud Theobaldum, unde monachos Liræ, quibus postea canonici successerint, a* S. Gummaro *primitus institutos fuisse concludas: imo vero sanctimonialis, Wrachtildis nomine, quæ noctu in* S. Gummari *ecclesia cubare solebat, atque adeo matricularia illius fuisse videtur, meminit Theobaldus num. 18, ubi de* S. Gummari *sepultura et translatione sermonem instituit: feminas vero hujusmodi templorum ministeriis a monachis fuisse adhibitas non arbitror: Cangius certe verbo* Matricularii F *ex libro Ordinis S. Victoris Parisiensis Ms. cap. 21 hæc verba profert:* In ecclesia tres semper ad minus dormire debent, videlicet sacrista, matricularius, et tertius, cui abbas injunxerit: *contra vero eas ecclesiarum secularium ministeriis (sed vilioribus) fuisse addictas ex Flodoardo lib. II, Historiæ Remensis cap. 9 patet; unde Cangius hæc verba deprompsit:* Deputat *(Bennadius, Remensis proxime ante S. Remigium archiepiscopus)* sanctimonialibus et viduis, in matricula positis, sol. III. *Neque movere quempiam debet, Wrachtildem sanctimonialem a Theobaldo appellari: hoc enim olim nomine, teste eodem Cangio, mulieres Deo dicatæ, etiamsi nullis votis monasticis obstrictæ, comprehendebantur, quas nunc* devotarum *nomine appellamus. Talis etiam fuit Gerlindis sacristana in Actis S. Rumoldi Theodoricianis num. XI memorata. Eodem, quo de monasterio Lirano, de Mechliniensi, quod S. Rumoldus instituit, Baldericus modo loquitur, id est,* canonicorum monasterium *appellat: Baertius tom.* I.

ut fundata canonicorum collegio,

AUCTORE J. B.

I. *Julii in Annotatis ad S. Rumoldi Acta, a Theodorico, abbate Trudonopolitano, qui anno* 1107 *obiit, scripta, pag.* 244 *et seq., primine illud incoluerint monachi, an canonici, quærit. Monachos fuisse primos illius incolas putavit, tum quod S. Rumoldus religiosam vitam prius professus videatur, quam in Belgium venerit: tum quod Notgerum, Leodiensem episcopum ac Mechliniæ ab anno* 971 *ad* 1007 *Dominum, duodecim canonicorum illic collegium condidisse repererit Baertii Annotatis mox eorumdem Annotatorum continuator Sollerius subdit :* Quid ego de primo S. Rumoldi monasterio censcam, alibi indicavi : tale autem fuisse non dubito, quale Mechliniensi conjungit Baldericus, *nempe Liranum, communicatis, ut opinatur, cum S. Rumoldo consiliis, a* S. Gummaro *constructum. Ordini quidem Benedictino ibidem Mechliniense monasterium abrogat; verum pag* 187 *num.* 84 *fueritne illud a Notgero primitus pro canonicis institutum, an dotatum dumtaxat, ambigit : atque adeo num Mechli-* B *niæ et Liræ monachi alterius cujusdam, quam Benedictini, instituti, an clerici seu canonici primitus illud incoluerint, reliquisse videtur in dubio : sed utcumque Mechliniensis monasterii sese habuerint initia, ac S. Rumoldi usus* S. Gummarus *consiliis fuerit, Liranum numquam a monachis inhabitatum fuisse, Balderici auctoritate, iisque, quæ mox dicta sunt, fultus opinor. Fundatum id a* S. Gummaro *fuisse sub annum* 760 *Miræus tradit in Annotatis ad cap.* 75 *lib.* I *Donationum Belgicarum, nescio, quo monumento aut testimonio ductus; reor tamen, quod sub dictum annum* S. Gummarum *e Pippini castris reversum, tumque id operis exorsum fuisse censuerit : at quemadmodum annus, quo e castris rediit, in incerto est, ita et annum cœpti abs illo monasterii seu collegii perinde in incerto esse, necesse est. Addit lib. de Canonicorum collegiis, auctam fuisse postmodum a Carolo Magno fundationem, ac canonicos illic institutos; quæ si vere abs illo sint addita, ipsummet* S. Gummarum *a Carolo Magno id impetrasse credi non absurde pos-* C *set; si Gunthmarum, de quo num.* 2, *eumdem ac Nostrum esse constaret.*

pie moritur sub ejusdem seculi VIII finem.

13 *Pippino rege, ex hac vita sublato,* Gummarus *soli Deo vixisse videtur, ad memoratum mox sacellum recurrere identidem solitus, orationibus et rerum divinarum in eo contemplationi, in Emblehem autem piis erga proximum operibus vacans, uti num.* XI *Theobaldus scribit : quotannis etiam cum S. Rumoldo, Mechliniensium Apostolo, medio fere Mechliniam inter et Liram itinere congredi solut; quod quidem, non obstante Theodorici Trudonopolitani in Vita S. Rumoldi ea de re silentio, vel ob utriusque vicinitatem paremque ætatem verosimillimum apparet : locum congressus* Sancteyck *Gramayus appellat, ac corrupte sua ætate* Seadeneyck *dictum scribit : Theobaldus autem* Stadeyck *nominat : Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii cap.* 199 *ex monumentis vallis Rosarum, monialium Ordinis Cistertiensis ad Netham fluvium monasterii scribit* Staeydeke, *et villam ait in Duffele sitam, quam a fratre suo Ægidio Berthout emit Sophia Bertout, quarta vallis Rosarum ab anno* 1294 *usque ad annum* 1328 *antistes, ita ut eum locum* Santeyck *umquam* D *dictum fuisse, mera sit Gramayi, multa sæpiuscule absque idoneo teste confidenter asserere soliti, conjectura. Cetera, quæ de* S. Gummaro *usque ad ejusdem obitum narrat Theobaldus, passim miracula sunt, de quibus in Annotatis dicetur : annum, quo ad immortalem vitam* S. Gummarus *abscessit, haud exprimit Theobaldus, sed diem tantum, quintum nempe Idus Octobris : id contigisse recentiores scribunt, alius quidem anno seculi octavi septuagesimo, alius autem* 74 *vel* 75, *non alia, ut opinor, ratione ducti, quam quod sub id tempus S. Rumoldus ad superos migrasse credatur. Itaque si anno* 775 *obiisse, ac* 25 *circiter ætatis suæ ad Pippini regis aulam accessisse* S. Gummarus *ponatur, obierit anno circiter ætatis suæ* 48; *a relictis vero Pippini castris septimo : quod si postremum id temporis spatium arctioribus, quam par sit, limitibus circumscriptum quis putet, cum arbitraria potius, quam solide stabilita sit Gummariani obitus epocha, eam in annos aliquot differat, quod facere absque piaculo potest.* E

§ II. S. Gummari sepultura, translatio, cultus sacer et apud martyrologos recentiores mentio.

S. Gummari corpus, ex Emblehem Liram translatum, elevatumque in novo S. Petri sacello,

Finem *vivendi* S. Gummarus *fecerat, ejusque exuvias in Emblehem loci incolæ sepelierant, ut illic defuncti ossa quiescerent, ubi ille vitales primum auras hauserat, ac ætatis partem maximam summa pietate transegerat : verum, teste Theobaldo num.* 18, *secus Deo visum est, sacrasque ejus reliquias in id, quod S. Petro condiderat, sacellum transferri voluit, nec absque prodigiis. Ter a* S. Gummaro *in somnis monita sanctimonialis, nomine* Wrachtilt, *convocatis incolis divinæ voluntatis esse, ut sacra* S. Gummari *ossa Emblehemo ad S. Petri sacellum transferrentur, quæque sibi contigissent, aperuit : fidem invenit mulier, tum quod, uti verosimile admodum est, notæ apud omnes virtutis* F *esset; in primis vero, quod vestigia manifesta vultu gereret manus* S. Gummari, *quæ hic dormienti tertio apparens impresserat. Apertus itaque sacri corporis loculus est, sed illud eum in cymbam, qua per Netham fluvium ad S. Petri oratorium veheretur, transferendum esset, moveri vi nulla aut arte potuit; dum illud pecorum* S. Gummari *custos facile sustulit, ac in cymbam detulit, quæ sponte Liram delata, ubi S. Petri templo propior facta est, etiam ultro substitit. Ita Theobaldus, sed ex aliorum relatu, uti sub initium Commentarii dictum est. Porro vero jam tum invocari cœptum esse, ac miraculis coruscasse* S. Gummarum, *absimile vero non apparet, hincque factum arbitror, ut, destructo tenui illo, quod* S. Gummarus *condiderat, S. Petri sacello, templum aliud,* quod illic adhuc cernitur, *inquit Theobaldus num.* 20, *loci incolæ substituerint; utut sit, anno equidem post translationem mox memoratam circiter quadragesimo,* in illud, *ut Theobaldi verbis utar,* elevatus est honorifice et sublimatus; *quæ quidem res priscis illis temporibus pro*

pro canonizatione est habita. Addit Theobaldus, S. Gummarum deinceps plurima ad suam usque ætatem patrasse miracula, ac e multis unum veluti speciminis loco num. 22 describit, quod ante cladem Normannicam contigisse necesse est, siquidem res eo, quo gestæ sunt, ordine referat.

a quo Sanctus Normannorum furorem prodigiose

15 Sic autem de clade, quam Antverpiæ, Mechliniæ et Liræ seculo IX intulere Normanni, Theobaldus scribit, ut incensa Antverpia, vastata Walachria, exciso Turnino, incenso pariter Mechliniæ S. Rumoldi templo, furorem suum Liram versus converterint, ac templum, in quo sacræ S. Gummari servabantur exuviæ, igne consumere conati, sed incassum, fuerint, Deo scilicet ob S. Gummari merita flammarum vires cohibente, Reginario autem et Reolfo, Normannorum ducibus, altero morte punito, altero cæcitate percusso, territis ceteris. Vereor, ne quæ diversis accidere temporibus, in unum idemque tempus Theobaldus contulerit: ceterum, cum crebræ fuerint seculo IX Normannorum in Belgium nostrum incursiones, quo anno Liram appulsi fuerint, accurate definire, perquam difficile est: si quid tamen audendum est, annum Christi 835 vel e duobus proximis aliquem funestam illam Brabantiæ cladem attulisse dixerim, Annalium Fuldensium potissimum fide, qui res gestas ab anno 833 usque ad 896 complexi, apud Chesnium tom. 2 Scriptorum Galliæ pag. 546 ad annos supradictos ita habent; ad annum quidem 835: Normanni Dorestadum (Batavodurum, Wyk te Duerstede) vastaverunt: dein ad annum 836: Normanni Antwerpam civitatem incendunt, similiter et Wittham emporium juxta ostium Mosæ fluminis, et a Frisionibus tributum acceperunt: ad annum denique 837: Normanni tributum exactantes in Walchram insulam (inter Scaldis ostia sitam et Zelandiæ nunc attributam) venerunt, ibique Eggihardum ejusdem loci comitem, et Hemmingum Halpdani filium, cum aliis multis XV Kal. Jul. occiderunt, et Dorestadum vastaverunt, acceptoque a Frisionibus tributo, reversi sunt. Neque enim quidquam reperire uspiam potui, quod ad Theobaldi sensa accedat propius, eamque epocham, veluti probabiliorem ceteris, amplexus est Sollerius tom. 3 Julii pag. 709, uti et Papebrochius in Annalibus suis Mss., eodem Sollerio teste. Depulsi furoris Normanici memoriam incolæ læto campanarum ecclesiæ collegiatæ sonitu, et ingenti ad S. Petri sacellum concursu, accepti a Deo per S. Gummarum beneficii memores, recolere feria V ante festum S. Andreæ quotannis solent: unde factum arbitror, ut credulum vulgus, discedentibus Lira Normannis, spontaneum campanas sonitum edidisse putarint, quod quidem recentiores Vitæ S. Gummari scriptores aiunt; Theobaldus autem tacet.

sed non sine adjunctis falsi suspectis, avertisse perhibetur:

16 Vacillat etiam ipsiusmet Theobaldi fides, cum, popularem verosimillime secutus traditionem, Reginarium numinis vindicta oculos amisisse, Reolfum vero, effusis visceribus, periisse scribit; quæ, mutatis paululum adjunctis, ab Aimoino, monacho Pratensi et seculi IX scriptore lib. de Miraculis S. Germani mutuata et a Normannis, qui S. Germani prope Parisios templum anno 845 diripuerunt, ad Normannos Liræ eadem fere tempestate grassatos translata videntur; quorum ducem Ragenarium diffusis visceribus medium crepuisse, ex oculati testis fide affirmat. Addit præterea Aimoinus, Ragenarii socios momentanea saltem cæcitate fuisse percussos, ut qua e S. Germani templo sese proripuerent, vix invenerint, ac demum dysenteria miserum in modum periisse; quæ a Theobaldi narratione haud admodum differunt. Generis ejusdem verosimiliter commentum est, quod de Reolfo, altero Normannorum rege seu duce, effusis visceribus, exstincto narrat: Reolfus enim idem valet, quod Danicum Rolf, pro quo, teste Olao Wormio lib. 3 Monumentorum Danicorum pag. 196, jam Rudolphum malunt, addas, licet, et Francisci illius ævi scriptores maluerunt: vix autem dubito, quin Reolfus seu Rudolphus hic memoratus idem sit, qui Hruodulphus Normannus, regio Normannorum sanguine ortus et in Annalibus Francorum Fuldensibus ad annum 873 memoratus, qui, uti ibidem legitur, post regnum Caroli Calvi sæpenumero devastatum, Ludovici, Germaniæ regis, regnum aggressus, conserto cum Frisiis prælio, cecidit primus et cum eo octingenti viri: Haud satis itaque Theobaldum inter et scriptores illo antiquiores convenit, ut fidem illi, quantum quidem ad pœnas Normannis, Deo ultore, inflictas attinet, indubitatam debeamus. Sed et cum Theodorico Trudonopolitano Theobaldus pugnat, dum hic, quod struxerat Mechliniæ S. Rumoldus templum, a Normannis exustum; ille autem ob eorum furore perstitisse illæsum ait; nisi Mechliniam iteratis vicibus, quod fieri facile potuit, primum quidem sub annum 835, ac dein sub annum v. g. 881 efferæ gentis impetum rabiemque expertam fuisse contenderis.

Auctore J. B.

magnificum ejus nomini templum Liræ excitatum,

17 Pacatiora nostratibus tempora affulsere, postquam anno 891 Arnulphus Normannos prope Lovanium ingenti clade protriverit: miracula item jam aliquot S. Gummarus, uti in superioribus dictum est, ediderat, ac edere porro perrexit: Hoc testantur præclara miracula, inquit Theobaldus infra num. 21, quæ frequenter apud tumulum ejus in salute multimoda ostenduntur. Pleraque ratione (lege relatu) fidelium didicimus: pleraque nostris temporibus facta cognovimus. Minime itaque dubitandum videtur, quin sacer ejus cultus temporis serenioris lapsu insigne incrementum ceperit, ac ædificia sacra ejus nomini exstrui cœperint: præcipuum in his merito locum obtinet præclara S. Gummari Liræ ecclesia, cujus quidem apud Theobaldum, qui seculo XI vel XII ex dictis supra fuit, vestigium nullum; sed mentionem factam reperio apud Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii cap. 189 in charta Henrici, Brabantiæ ducis, qua S. Gummaro et canonicis Liranis munificum se præbuit anno 1211. Desinit illa in hæc verba: Actum anno millesimo ducentesimo undecimo. Sita est ex adverso sacelli S. Petri, et S. Joannem Baptistam patronum alterum habet: ex quo præcise tempore S. Gummari dici cœperit, nusquam reperi: splendidis ædificiis, uti Gramayus scribit, anno 1326 usque ad annum 1475 subinde augeri cœpit.

et alia quædam loca,

18 In hoc, inquit Henschenius noster (in Ms. quodam, quod præ oculis habeo) tunc perfecto (non perfodo, uti perperam, non satis accurate inspectis Henschenii characteribus, habet D. le Roy in Notitia Marchionatus S. R. I. lib.

AUCTORE J. B.

lib. 2, *cap.* 16) templo S. Gummari, hujus tumba visitur supra tabulam altaris, non procul a boreali porta in excurrente in formam crucis porticu siti, ubi e regione altaris picta aliqua miracula : est etiam in dextera parte ostii tabulæ summi altaris picta imago S. Gummari habitu principis. *Templum SS. Petri et Pauli, quod ecclesiam collegiatam ex adverso respicit, ab ipso* S. Gummaro *angeli monitu constructum passim traditur ; sed Theobaldus in Vita Metrica* S. Gummarum *sacellum ligneum illic condidisse, cui ante irruptionem Normannicam aliud, quod sua ætate adhuc cernebatur, successisse significat, uti num.* XI *diximus.* Ibi, *pergit Henschenius,* sub altari visitur sepulchrum S. Gummari unde corpus in majus est templum *(nempe sub annum* 1470, *die* XVII *Maii, quo illa Liræ quotannis recolitur)* translatum. Est ibidem post altare rotundum foramen, per quod caput suum inserunt quidam pii homines sepulchro, quod ad latus aperitur.

sive Liræ,

19 *Hinc vero ad aliud templum seu sacellum.* S. Gummari *memoriæ sacrum, ita progreditur Henschenius:* Est et tertium sacellum, reclusorium dictum, vulgo DE CLUSE, illo in loco, ubi quercum abscissam, collectis fragmentis iisque cingulo junctis, ut recresceret, effecisse infra in Actis traditur : et in tanti miraculi memoriam arbor ferrea affabre facta medium sacelli occupat. *Stabat adhuc sana et vegeta quercus illa Theobaldi ætate, ut ex num.* 7 *Actorum liquet : postquam periit, locum, quo steterat, dictum mox sacellum, anno* 1262 *conditum, cinxit, saxumque in eo positum, quod loci, in quo quercus steterat, memoriam conservaret : arbor porro ferrea sacello binis circiter seculis recentior est, utpote sub annum dumtaxat* 1470 *illic collocata, uti ex Historia Lirana Ms. Teutonica, auctore, ut apparet, Richardo van Graesen, Lirano sub initium seculi* XVII *consule, in supellectile nostra litteraria annotatum reperio. Quibus fere Gramayus consonat, de hoc sacello, collocataque in ea quercu ita scribens lib.* 3 *de Antverpia cap.* 8 : Locus hoc miraculo *(præcisæ restitutæque quercus)* honoratus frequentatur admodum, cui anno MCCLXII sacellum, et seculo sequenti reclusorium (inde nomen retinet) superstructum, choro anno 1466 renovato, quod vitio temporis collapsum, reposita illic anno 1605 icuncula (ex ligno arboris, in qua Aspricollis reperta est) Deiparæ nunc nitidiuscule restauratur, annitente in primis Richardo van Grasen et Joanna Munninx conjugibus, succurrente piorum eleemosyna. Arbor ferrea affabre facta medium sacelli occupat, et locus, ubi miraculo prior succreverat, saxo notatur. *De ædibus,* S. Gummaro *sacris, quas ambitu suo Lira complectitur, haetenus.*

sive alibi ejusdem cultui sacra.

20 Est extra urbem, *inquit Henschenius,* ad duo M. P. pagus Emblehem, nativitate et habitatione S. Gummari celebris, ubi etiam sacellum S. Gummari et fons contra febres salutaris : *neque contra febres tantum, sed alios etiam corporis morbos et vitia, uti Miraculo* S. Gummari *sub annum* 1475 *facta legenti abunde constabit : hunc* S. Gummarus *sedandæ agricolarum siti, defixo in terram baculo, excitasse in Actis dicitur ;* cujus scaturigo minime miraculosa, sed naturalis apparet, *inquit D. le Roy supra laudatus ; unde commentitium esse excitati a* S. Gummaro *fontis miraculum suspicatus est. Fateor quidem, non eum esse Theobaldum, ut fidem dictis suis certam vindicet : neque id miraculi certo evincunt collata divinitus eo fonte utentibus beneficia, ut quæ conferri ægris potuerint, non tam in excitati a* S. Gummaro *fontis testimonium, quam in illorum erga Deum Sanctosque fiduciæ præmium: favent tamen utcumque indigenarum traditioni; neque, ut fons prodigiose excitetur, necesse est, hunc eo scaturire loco, unde emanare naturaliter nequeat, ac vel ipso sui situ prodigium prodat.*

Sancti reliquiæ sec. XIV integræ repertæ,

21 Præterea in Hollandia Boreali, quæ et Frisia Occidentalis dicitur, *pergit Henschenius,* ad mare Australe oppidum Enchusa olim, cum religio orthodoxa ibidem florebat, venerabatur patronum suum S. Gummarum, cui ecclesia erat dicata, et in ea pollex ejusdem Sancti religiose adservabatur, et solebant cives Enchusiani quotanuis multo numero Liram ad natalem Patroni sui accedere, ejusdem feretrum in supplicatione quasi suo jure circumferre. *E duabus ecclesiis parochialibus alteram* S. Gummaro, *alteram S. Pancratio martyri sacram Enchusæ fuisse, locique incolis in more positum, ut Liram sacra* S. Gummari *ossa veneratum irent, legitur etiam Bataviæ Sacræ parte altera pag.* 449. *Seculi* XV *anno* XXIII *aut sequenti S. Pancratii templum, ut ibidem legitur, conditum fuit ; verum de Gummariani templi epocha nihil isthic occurrit : neque, qua occasione, quove tempore peregrinationem Liranam instituerint Enchusiani, uspiam reperi. Gramayus* S. Gummarum *villæ Enoch (ita Enchusam appellat) Dominum Pippini regis munere fuisse tradit ; Enchusianos vero illum jam inde ab ejus obitu primos invocasse, et in Patronum sibi delegisse, ac quotannis ejus tumulum gregatim visitare solitos : verum hoc* non convenit cum ratione temporum ; oppidum enim illud multis seculis recentius est, nec scio, unde illa *(Gramayus)* hauserit, *inquit dominus le Roy, et, ut apparet, fundate satis : fatetur equidem Menso Alting Notitiæ Germaniæ inferioris, quam ex Germanicarum et Francicarum Rerum scriptoribus, ac medii ævi monumentis concinnavit, parte altera pag.* 51, *se mentionem hujus oppidi seculo* XIII *antiquiorem non invenisse. Quod autem ad fontem, unde hauserit, quæ hic Gramayus scribit, attinet, hunc non alium fuisse, quam Historiam Liranam Ms., sermone vernaculo a domino Richardo van Graesen conscriptam, propterea existimo, quod illius excerptum de* S. Gummari *reliquiis præ oculis habeam, in quo pariter* S. Gummarus *Enchusæ Dominus fuisse perhibetur ; sed ea non est domini Graesen, Lirani consulis, auctoritas, ut certam hac in re sibi fidem vindicet, nisi pariter de monumentorum, quibus usus est, antiquitate et auctoritate constiterit. Eodem porro cultus genere* S. Gummarum, *patronum suum, annuatim prosequi olim consuevere lignorum fissores Antverpienses, cui et altare in ecclesia cathedrali erexerunt : Gandenses item annis pluribus ante et post annum* 1475 S. Gummari *feretrum in solenni supplicatione succollasse, in eodem Historiæ Liranæ Ms. Excerpto dicuntur. Visitur etiam in pago Duffele diœcesis Mechliniensis, medio fere inter Liram et Mechliniam itinere, sacellum SS. Rumoldo et* Gummaro *sacrum ob congressus utriusque Sancti memoriam*

A *memoriam, sed non ita pridem exstructum; et in diœcesi Antverpiensi non procul Lira pagus Herenthout, S. Gummari dictus. De locis S. Gummaro sacris hactenus : proxime est, ut de ejusdem nunc reliquiis quædam, etsi pauca, delibemus.*

populoque interdum ostensæ.

22 *Defuncti S. Gummari corpus in vico Emblehem, ubi primum traditum humi fuit, per annos prius quadraginta, quam Liram translatum inde fuerit, jacuisse bini ejus biographi recentiores, et auctor Historiæ Liranæ in Excerpto, num. superiore laudato, tradunt; quibus tamen assentiri non possum : neque enim Theobaldus annos 40 ab obitu S. Gummari usque ad primam ejusdem translationem, sed a dicta translatione usque ad ecclesiæ novæ, quæ minori, a S. Gummaro exstructæ, successit, ædificationem elapsos scribit, id quod non solum in Vita prosaica infra num. 20, sed etiam in Vita metrica hisce versiculis tradit :*

Ibant a navi psalmis hymnisque canori,
B Nec non sancta sacro posueruut ossa sepulchro.
Moles basilicæ, quam Sanctus fecerat iste,
Structura lapidum minime surgebat in altum;
Lignea sed modicis constabat fabrica tignis.
Hic jacuit sacer ille cinis denos quater annos,
Dum conspirantis pariter devotio plebis
Erexit talem, qualem nunc conspicis, ædem.

Erecta hac nova incolarum pietate ecclesia, sacrum ejus corpus *(ita sonant Excerpti supra memorati verba)* inde *(ex humiliori loculo)* extractum et elevatum est, positumque in capsa bene clausa mansit in illa usque ad annum MCCCLIV, quo anno, consentiente episcopo Cameracensi, Petro nomine *(tenuit is sedem Cameracensem ab anno* 1350 *usque ad annum* 1368*)* primum capsa fuit aperta, in eaque inventum est corpus adhuc integrum cum veste, in qua involutum jacuerat annos XL in sepulcro, eaque pariter integra et incorrupta; uti constat ex litteris, illa de re in pergameno scriptis, quæ hodiedum servantur apud C æditimos. Hæc eadem vestis deinceps crebro ostensa fuit, periitque tandem in iconoclasi Belgica hæreticorum.

in collegiatam S. Gummari translatæ, ab hæreticis profanatæ, et rum Tongerloënsibus

23 Altera inspectio ostensioque ejusdem sacri corporis facta est anno MCCCLXX die XX Aprilis. Tertia MCDVI, XII Septembris. Quarta MCDLXXV, quando corpori integro nihil deerat, nisi costa una, quæ capsellæ argenteæ inclusa per crystallum spectanda et veneranda proponebatur. *Alterius igitur cujusdam Sancti, non* S. Gummari, *pollex fuerit, cujus olim possessione gloriati sunt Enchusiani. Gramaye item tres sacri ejusdem corporis visitationes memorat, quarum prima anno* 1314, *altera* 1369, *tertia* 1406, *die tertia Octobris contigerit; quæ cum Excerpto nostro, et tempore, quo Petrus episcopus Cameracensem rexit ecclesiam, pugnant; sed hujus mihi potior fides est, quod ex Ms. Historia Lirana vernacula translatum sit, cujus auctor hæc in re ecclesiæ Liranæ monumenta procul dubio consuluerit. Ceterum anno* 1475 *die* 17 *Martii* S. Gummari *reliquiæ ex ecclesia seu sacello S. Petri translatæ fuerunt ad ecclesiam collegiatam, novis ædificiis auctam : opus plane insigne dignumque, quod tanti Thaumaturgi ossa exciperet; hæc vero non minus digna, quæ summa incolarum advenarumque veneratione colerentur : verum nec loci majestas, nec sacri pignoris sanctitas cohibere scelestas hæreticorum manus potuit, quin et templum seculo* XVI *diripuerint, sacras* S. Gummari *exuvias profanarint, disperserint, ac caput ejusdem ambusserint, Normannorum impuris dexteris nihilo ex hac parte meliores; quam cladem accidisse scribit anonymus* S. Gummari *biographus anno* 1580. *Hinc factum, ut haud multum reliquiarum* S. Gummari *hodiedum ecclesiæ collegiatæ supersit. Earum pars aliqua in abbatia Tungerloënsi servatur, uti ex abbatiæ illius Chorographia, Sanderi Brabantiæ subnexa, intelligo.*

auctore J. B.

24 *Partem item earumdem reliquiarum* Antverpiensibus *lignorum fissoribus, de quibus supra, dono dedit dominus Franciscus Ortiz de Ybarra, cathedralis ecclesiæ Antverpiensis decanus, ac diœcesis vacantis vicarius genera-* E *lis, quæ in eadem ecclesia anno* 1699 *solemni ritu fidelium venerationi expositæ exaltatæque fuerunt* XI *Octobris, quo præterea die indulgentias plenarias in sacello fissorum lignariorum a fidelibus lucrandas ad augendam eorum erga* S. Gummarum, *peculiarem adversus hernias patronum, pietatem concessit Pontifex summus Innocentius XI, uti habetur in eorum programmatibus anni* 1705 *et* 1712, *quæ præ manibus habeo. Canonici porro Lirani uti olim consuevere sigillo, quod* S. Gummari *equo insidentis effigiem exprimebat; quo autem nunc utuntur, scutum album, cruce rubea insignitum, exhibet: quæ de antiquo capituli Lirani sigillo mox dixi, hausta sunt ex citata paulo supra Tungerloënsis abbatiæ Chorographia, ubi hæc leguntur :* Post Engeramum ergo Wenemarus VII abbas pedum Tungerloënse moderatus est, et sub illo facta est quædam transactio ad annum MCCX inter canonicos Tungerloënses et Lyranos S. Gummari. Ubi in sigillo collegiatæ ecclesiæ de Lyra cernitur D. Gummarus equo insidens et hastatus cum hac inscriptione : « Sigillum S. Gummari pretiosi militis Christi. »

a Antverpiensibus lignorum fissoribus aliquando communicatæ :

25 *Commentarium claudant reliqua Henschenii de* S. Gummaro, *quam, suppresso ejus nomine, dominus le Roy Operi suo fere totam inseruit, lucubratio.* Præterea solemni cultu dies natalis ejus in ecclesia tam Antverpiensi, quam Bruxellensi celebratus fuit. Hinc primo loco ad diem XI Octobris in Ms. Martyrologio Bruxellensi S. Gudilæ ista leguntur : « Apud Liram oppidum Brabantiæ depositio S. Gummari confessoris. » In antiquo Breviario Antverpiensi, excuso anno MCCCXCVI, et in Bruxellensi, anno MDXVI impresso, habentur Lectiones propriæ sex, aut etiam novem, ad Matutinum recitari solitæ et ex Actis assumptæ, cum hac ubique Oratione : « Omnipotens sempiterne Deus, angelorum decus et gaudium, qui gloriosum nominis tui confessorem Gummarum signis et prodigiis mirabilem demonstrasti, propitiare populo supplicanti, ut, qui venerandam ejus solennitatem celebrat, ejus sacro interventu æternæ salutis portum inveniat. Per Dominum. » Colitur etiamnum in tota diœcesi Antverpiensi ritu duplici, sed omnia de communi Confessoris non Pontificis desumuntur.

Officium denique ecclesiasticum, et apud martyrologos mentio.

AUCTORE J. B.

desumuntur. Lectiones secundi Nocturni incipiunt : " Deridetur justi simplicitas " *(dein substitutæ sunt his propriæ)* et tertii Nocturni Euangelium : " Nolite timere pusillus grex. " Initium Missæ : " Justus ut palma. " Memoria ejusdem celebratur in Ms. Florario cum longo encomio ex Vita, additurque " de stirpe Caro- " lidarum " prognatus. Item in Auctario Grevens, et Molani ad Usuardum, item in hujus Indiculo et Natalibus Sanctorum Belgii, Fastis Belgicis Miræi aliisque cum hodierno Martyrologio Romano, *cujus Annuntiatio hæc est :* Liræ in Belgio, depositio S. Gummari confessoris.

ANNOTATA.

a *Non serius scripsit seculo* XII, *quo vixit Fronto, Lirensium Præpositorum postremus.*

b *Vitam* S. Gummari *Theobaldus prosa conscripserat; sed stilo, uti censebat Sigerus, haud satis eleganti : stilum itaque Theobaldus vertit, id est, orationem solutam vertit in ligatam, quod manifeste ipsemet prodit in Prologi calce. Nulla igitur antiquior* S. Gummari *Vita, quod Henschenius et D. le Roy opinati sunt, Theobaldo præluxit.*

VITA

Auctore Theobaldo.

PROLOGUS

Ex Vita Metrica.

Theobaldus Sigero Vitam S. Gummari versibus a se redditam mittit.

Domino Sigero, Lirensi Præposito, frater Theobaldus *a* summam salutem. Hortata est caritas tua, ut in Vita sancti Gummari stilum verterem, qui videbatur rusticari *b*, quod tamen etsi ita esset, ego quoque sentirem, nolui tamen mox acquiescere petitioni tuæ, non laborem fugiens, sed quorumdam animos nobiscum non sentire mecum reputans. Rogatus ergo iterum atque * excusavi, sed nihil excusando profeci. Instantem itaque obnixius non * offenderem amicum, cui non solum mea meumque laborem, sed etiam meipsum impenderem, tandem assensi, manum apposui, me *, integritate servata, stilum verti, ea præcipue causa, quoniam pia et sincera devotione erga sanctum Gummarum fervere intellexi animum tuum. Hoc etiam provisum est, ne rem lucidam tenebris obvolverem, sed materiam simplicem prosequeretur stilus simplex. Sed vide, frater mi, ne me dentibus invidiæ et detractionis morsibus objeceris, quasi superflue superducam Opus novum. Ab his veniam postulo, pacem peto, ad juris quoque præsidium fugiens postulo, ne præjudicent indiscussum. Cessa, quæso, invidia, obmutesce detractio; si erravi, si excessi, erravit pietas, erravit charitas : amico enim roganti obtemperavi. Scio equidem, si quis segnitiæ torporem calore studii excussit, et oculos collirio rationis inunxit, non aspiciet hæc torvo lumine, nec veterem somnum novæ vigilantiæ præponet. Accipe ergo amici tui donum, de Patre ac Patrono tuo Opusculum, quem quia diligis, etiam, quidquid de eo loquitur, amplecteris : sed vera dilectio non parit fastidium, sed potius ampliat desiderium. Quare repetitum est metrice, quod expositum fuerat prosaice, ut sancto Gummaro nunc per planitiem prosæ te delectes, nunc in pedibus versuum saltes.

* supple : iterum me

* l. ne

* metrice

CAPUT I.

S. Gummarus in Emblehem nascitur, uxore ducta, Pippini castra sequitur, oratorium SS. Petro et Paulo condit, miraculis ac virtutibus clarus ad Dominum migrat.

CAP. I. *S. Gummarus stirpe nobili in Emblehem ortus,*

Sanctus Gummarus generosa stirpe *a* exortus, apud Emblehem, Renensis provinciæ vicum *b*, natus fuit et nutritus. Qui Sanctis pollens exordiis, sanctioribus vero postmodum insistens studiis, sanctissimo fine cursum vitæ consummavit. Nam a cunabulis mancipatus Deo, tantum proficiebat virtutibus et fide, quantum crescebat corpore et ætate. Avertens quidem se a vanitate et ludis, animo suspirabat ad cælum, illic patriam sibi esse affirmans. Quid vero multum de principio ejus sanctitatis dicam? In jejuniis et vigiliis castigator carnis, eleemosynarum largitor dapsilis.

CAP. II. *cum ad Pippini aulam accessisset,*

2 Igitur cum bonorum flores sanctus Gummarus emitteret, ad aulam regis perductus est a parentibus suis, dignus quidem, ut regni principibus interesset et negotia regni procuraret. Pippinus eo tempore primatum tenebat imperii *c* : ab eo itaque susceptus est. Sed sanctus Gummarus mallet Deo servire, quam regi; vellet potius privatus esse, quam in aula consistere. Cogitabat secum, se quasi procul a littore abductum in procellas et turbines seculi, in quo tumultuantur vitiorum cunei, ubi superbia regnat, avaritia sollicitat, invidia mordet, luxuria ardet, ceteraque hujusmodi virtutum acies impugnant. Pro sua ergo industria non solum regi acceptus, sed etiam cunctis optimatibus suis factus est charissimus. Sermo ejus sapientia conditus erat. Omnia opera ejus Deo et hominibus complacebant; nec multum temporis magna præfectura *d* honoratus est.

CAP. III. *hujus jussu uxorem ducit.*

3 Libet nunc breviter recitare de sancto Gummaro rem parvam, sed magnæ pietatis plenam. Cogente rege, nulla autem libidine, uxorem duxerat, nomine Grimmaram *e*, longe a suis moribus dissimilem. Nam quanto hic lenitate et misericordia, tanto illa redundabat impietate. Cum ergo jussu regis ad expeditionem proficisci pararet, domus suæ totiusque familiæ illi reliquit potestatem, et quantam mansuetudinem

A dinem erga subditos exhibere deberet, ammonuit, profectusque est. Sed illa, mente crudelis, ut fera, cæpit sævire in suos : falsis eos obligabat culpis quasi negligentes, et constituta debita non solventes, servitia eorum despiciebat. Qua occasione abstulit boves eorum omnemque possessiunculam, nichil eis relinquens præter paupertatem et laborem, præter vitam summamque miseriam. Cumque tamen exigeret absque pietate quidquid solebat prius sibi persolvi, et illi bobus essent spoliati, subibant jugo, ut jumenta, trahebantque plaustra onusta ad usque domum illius dolentes atque gementes. Attende nunc animum non feminæ, sed crudelis belluæ. Postquam spoliaverat eos rebus suis, duris affligebat verberibus, et capillos capitis detonderi *f* jubebat. *f*

cap. IV. turbatamque abs illa familiam e bello redux tranquillitati primum restituit ; 4 Annis vero novem transactis, cum dimissus a militia rediret exercitus, Sanctus quoque Gummarus remeavit ad sua *g*. Et ecce apud rivulum, qui dicitur Diepenuorth, quendam servulorum aspexit trahentem plaustrum, vehementer cæsum, et toto capite rasum, dolenterque lachrimantem. Et cum appropinquaret, *g*
B motus pietate, inquit : Quis te, frater, in tantum afflixit ? Quis tibi capillos abrasit ? Quænam est lachrimarum vel tanti causa doloris ? Adhæc ille, * nequaquam responderet, metuens Dominæ suæ crudelitatem, multis cum minis aggressus est, donec rei veritatem ab eo extorsit. Audiens pius pater sanctus Gummarus sævitiam uxoris suæ, suspirans ab imo, jussit illum secum reverti : sed reverti præ timore renuit, donec violenter a Domino suo coactus est. Præmonuit Vir sanctus omnes, qui secum aderant, dicens : Ingressus domum ut potus michi detur,* præcipiam. Si vituperatur ab illa, laudetur e contrario a nobis, ut confusa erubescat. Intranti ergo domum occurrit tota familia, ejulans et clamitans, se graviter cæsos, injuste spoliatos, omnibus modis miserabiliter afflictos. At ille hoc videns animo conturbatus est et conversus ad uxorem dixit : Conturbet te Deus, sicut conturbasti nos. Oportet bonum operari ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei : sive enim servus, sive liber, omnes in
C Christo unum sumus. Parce ergo servis tuis : pone modum sævitiæ tuæ. Eadem hora pecus omne jussit e pastu reduci, et unicuique, quod suum erat, restitui. Deinde cum sedisset, quasi sitibundus potum afferri præcepit, et cum cerevisia allata propinaretur in circuitu, solita versutia mulieris vituperata est : sed sanctus Gummarus et omnes, qui cum illo venerant, opposita laude potum commendantes, confusam tacere fecerunt. Post hæc convivium grande et copiosum tam liberis, quam servis fieri jussit, et sic corda omnium paterna consolatione lenivit, et exhilaratos remisit in domos suas.

* *supple* cum

cap. V. : mox soli Deo militare decernit ; Romamque cogitans 5 Igitur sanctus Gummarus magis magisque ad Deum intentus, sanctioribus studiis voluit insudare, sicut interest omnium bonorum, ut de virtute in virtutem proficiant. Animum itaque super terrena et caduca erigens, anhelabat toto desiderio ad superna, ut videret Deum Deorum in Syon. In sancto igitur ipsius pectore, nonne tibi videtur tale versari consilium ? Hactenus militavimus regi terreno : deinceps militandum est, regi regum, Deo. Parum est labore præsentis militiæ præmia capere peritura ; optimum vero sanctitate vitæ dona mereri sempiterna. Abjiciendus est mundus iste, quia fugitivus est, et omnis gloria ejus sicut fœnum marcessit. In castra ergo summi imperatoris devotus miles venio. Hunc sequor, hunc diligo, huic fidem perseveranter custodio. Itaque commendans se Deo, Romam iter agressus est. Erant ergo secum nonnulli de vicinis suis. Adverte nunc jocundum novumque miraculum. Primo die incepti itineris non longe a domo sua progressus, fixit tentorium juxta fluvium, qui vocatur Nita *h*. Arborem quoque in proximo stantem, pulcram valde jussit succidi *i*, quia ad fixionem tentorii erat necessaria. *A. [illegible]* *h* *i*

præcisam arborem 6 Continuo possessor loci illius rusticus affuit iracundus, et jurgiis tumidus, cunctos aggreditur, nulli parcit, omnes incusat, conversusque ad sanctum Gummarum, tali vexavit illum asperitate verborum : cur agrum meum pervasistis ? Ecce jumenta vestra, ecce tentoria vestra. Quasi propria sic tenetis aliena : omnia depascitis, omnia conculcatis, cuncta prosternitis. Quid michi et tibi, Gummare ? Quid tibi male feci ? Neque te offendi, nec quem- E
quam tuorum læsi. Quod si nullum meum causaris peccatum, cur innocentem conteris? Sed ut cetera dampna obmittam, hoc unum præcipue doleo, quia arborem hanc, quam plantavi, quam michi tot annos servavi, succidi fecisti. Respondit placido vultu sanctus Gummarus : Fateor peccatum meum : sed si injuriam intuli, sicut justum est, satisfaciam tibi : aut arborem prostratam tibi restituam, aut pro dampno justam mercedem tibi rependam. Quiesce, precor, quiesce tantum ista nocte. Vix multis precibus consensit rusticus, ut sileret usque mane et abscessit. Nocte ergo instanti, cum jam sopor et silentium tenerent omnes, sanctus Gummarus ad consuetum præsidium et solita orationis arma confugit. Domine, inquit, tu refugium factus es nobis, adjutor oportunus in tribulationibus. Ne avertas faciem tuam a clamore meo, nec claudas aures tuas ad preces nostras. Quod si ego, Domine, exaudiri non merear, saltem hos, qui mecum sunt, attende. At si peccatis nostris omnes gravemur, ne ascendant ad te petitiones nostræ, fac propter temetipsum, F
Domine, cujus nec pietas habet finem, nec dona mensuram. Reveletur hominibus gloria tua; prædicetur ab incredulis nomen tuum, et sciant, quia non est vana fides nostra, nec deserit sperantes in majestate tua. Tu ergo, Domine, qui de nichilo omnia condidisti, qui die tertia herbas, arbores, et virgulta de terra produxisti, restitue arborem, ut prius integram, et aufer a servis tuis, quam ignoranter incurrimus, contumeliam.

suis precibus redintegrat ; 7 Et cum orasset secus arborem prostratus, surgens tulit zonam suam, collegit arborem, præcinctam colligavit. Res mira, et memoria venturæ generationis digna. Ita enim solidata est, acsi nullam antea læsionem sensisset *k*. Adhæc in eodem loco ipsam videmus omnino sanam *l*. Aspicimus tantum vestigia circumligatæ zonæ retinentem. Signum ligaturæ arbor integra repræsentat ad gloriam Dei et laudem servi sui. Mane autem facto, rediit rusticus ex condicto, hesterna tumidus ira, et pro dampno replicans jurgia. Quem sanctus Gummarus leni affatu et læto vultu compescens, apprehensum manu perduxit ad arborem, et ostendens illæsam, ecce, ait, *k* *l*

A. THEOBALDO. ait, fili, arborem, quam præcipue dolebas recisam. Dedit Deus solatium dolori tuo : abstulit quoque angorem cordi nostro. Gratias refer omnium bonorum largitori Deo, cujus pietate donum memoriale accepisti. Quod signum cum viderat ille, qui prius impatienter sæviebat, divina inspiratione compunctus ait, virtus Dei hæc est; non est opus hominis, ut arbor succisa exiguæ noctis spatio in pristinum consurgat statum. Arbor ista, quam hoc miraculo dedicasti, ultra non erit mea : hanc ego tibi do : totum quoque territorium, quidquid meæ hereditatis est, in possessionem stabilem tibi constituo. Igitur, ut post illum diem firmam ad invicem amicitiam pepigerunt, osculantes et salutantes mutuo se, pacifice digressi sunt.

SS. Petro et Paulo angeli monitu *m*

8 Prædicta nocte, quæ prima fuit itineris sui, quiescebat sanctus Gummarus in tentorio; et ecce, angelus Domini in visione apparuit ei supra tentorium quasi columba assistens *m*: qui dixit ad eum, O Gummare, vigilas? Vigila. Nam ego nuncius a Deo missus sum, ut ipsius mandata tibi aperiam. Præmonet te, quid facturus sis, ostendens, ubi maneas, vel qualem vitam ducere debeas. Disposuisti Romam ire, et oratoria Apostolorum Petri et Pauli visitare. Sed Deus ubique præsens est, bonos et malos in omni loco contemplantur oculi ejus; novitque Dominus, qui sunt ejus. Tu autem, hoc itinere omisso, imperium, quod tibi mandat, attentius audi. Haud longe ab hoc loco, in quo jaces, locus est circumflueute amne conclusus, arboribus quoque consitus. Arbores inde exstirpabis et oratorium ibi facies: hic tibi viventi sedes, hic tibi defuncto erit requies. Nam cum in cœtus sanctorum fueris assumptus, hic in monumento pausabunt artus tui. Sed constanti animo esto, et bonis operibus vigilanter insiste, certissime sciens, quia ad consortium angelorum pervenies, et sempiternæ vitæ præmia pro labore temporali percipies.

Lirx,

9 Tali autem admonitione completa, egressus Vir sanctus, vidit in apice tentorii angelum in specie columbæ, mirabili splendore rutilantis. O beatum Virum, qui angelico affatu dignus fuit; qui etiam inspicere illum oculis morituræ carnis promeruit. Illico ammiranda visione lætatus in hanc vocem erupit: Benedictus es Deus, qui respicis humilia in terris, in throno celestis gloriæ tremendus angelis, ammirabilis hominibus, quem omnis creatura veneratur, cui genua cunctorum flectuntur. Tibi laus et honor, tibi jubilatio et gratiarum actio, tibi regnum, decus et gloria sine fine in sempiternum. Ecce ego visione ista certus, et ammonitione instructus, non morabor omittere, quod incepi, et apprehendere opes, quod jussisti. Tunc sanctus Gummarus transiens flumen, ingressusque locum, cœpit cædere, cœpit exstipare arbores et frutices : nec cessavit donec planicies amænissima facta est: projecit autem excisas arbores in vicinum fluvium, quarum congeries tanta est, ut videatur adhuc ædificiorum culmina adæquare *n* : ubi cum fuisset hactenus avium ferarumque domus, habitatio hominum aptissima facta est.

cujus hic situs describitur,

10 Sed nunc locus ille paucis describatur. Nomen huic villæ antiquum Nivesdonch fuit, quod mutatum vulgus Ledonem *o* appellavit. Hæc uno a latere respicit Taxandriam; a latere altero Renensem provinciam : sed inter has et villam amnis, Nita nomine, medius influit, qui eam suo ambitu inclusam ab utraque sequestrat; quæ in flexuoso sinu ipsius quasi insula stans, hinc advenientes admittit per pontem unum, inde exeuntes emittit per pontem alterum. Sed amnis iste, Nita nomine, in accessu marinæ effusionis crescendo alveum suum complet : recessu vero decrescendo minuit; dulces aquas tamen ad potandum semper habet, atque sub illis alit immensam piscium habundanciam. Progressus inde idem amnis præterfluit villas, præterfluit casas in ripis suis exstructas, prata irrigat, fæcundat arva, transit silvarum umbracula. Si quis autem de medio supradictæ insulæ oculos hac illacque circumferat, in jocundo spectaculo delectatur animus ejus. Aspicitur enim ultra amnem planicies lata et speciosa, quæ longe lateque diffusa, et floribus decorata est et pascuis uberrimis. In circuitu autem ingens silva conspicitur, quæ plurima magnitudine in longum latumque porrigitur. Illic glandiferæ arbores, illic pascua, illic ferarum cubilia, usuique hominum multum necessaria. Quid de agrorum adjacentium fertilitate dicam? Illos præ ceteris laudant, quia parvo coluntur labore, sed maxima abundant ubertate. Igitur in tali territorio locus situs gestat in medio sui ecclesiam lapidibus exstructam *p*, et decenter perornatam, in qua S. Gummari reliquiæ continentur, quæ sunt totius patriæ munimentum, liberatio hominum, spes benigna, laus jocunda, salus certissima.

oratorium condit,

11 Sed nunc ad inceptum redeamus opus : sanctus Gummarus, postquam arbores et spineta et frutices exstirpavit, et in fluvium, sicut jam dictum est, dimersit, ecclesiam ibidem in honorem sancti Petri condidit; in qua jugiter orationibus invigilans, ad supernam civitatem et cives ipsius desiderans suspirabat; oculos interiores ad vanitatem non retorquens, sicut scriptum est : Nemo mittens manum ad aratrum et respiciens retro, est aptus regno Dei *q*. Sanctorum vero gesta perscrutabatur et exemplis Sanctorum vitam sibi formabat. Præceptorum Dei erat auditor, et illa opere complebat. Qui, cum ad villam suam Emblehem reverti vellet, in eundo vel redeundo nullum sustinebat laborem; nam modico intervallo inde aberat * Considerate, fratres, temporalem hujus Viri miliciam. Apud Emblehem activam vitam exercebat. Nudis scilicet porrigens indumenta vestium, esurientibus largiens victum, infirmorum curam gerens, peregrinantes suscipiens, pupillos judicans *, defendens viduas, et hujusmodi operibus insistens. At quotiens a terrenis animum levabat, ut soli conditori per contemplationem intenderet, ad locum oratorii sui recurrebat.

* *sic Ms. L.*

* *an vindicans?*

baculo fontem excitat,

12 Silendum vero non est, quam præclara virtute sanctus Gummarus enituit. Nam messis in tempore, cum exirent homines undique in agros, ait illi uxor sua : Ecce videmus alios ad messem properantes. Quid in desidia consumimur? Et exivit cum familia in agros. Cum instarent operi, nec respirarent, sitire cœperunt vehementer : fervor quoque nimius erat, jam solis æstu diem mediante. Petierunt itaque paulisper dimitti, donec restringerent * ardorem sitis. Sed mulier truculenta nullam incepti operis moram, fieri sinebat: Immo lacessitos urgebat

* *Ms. L restinguerent*

A gebat minis, et amaris sermonibus. Cumque jam gravitate laboris et sitis deficerent, ecce, sanctus Gummarus veniebat in agrum; cui occurrerunt omnes cum fletu et procidentes ad pedes ejus dixerunt : Ecce, Pater, ecce, deficimus : labor iste in tanto diei fervore gravis est, et siti perimus. Petivimus a domina nostra, ut concederet nobis paulisper respirare et aquæ haustu animas nostras refocillare; sed aspere renuit. Miserere ergo saltem tu, Pater, et salva famulis tuis animas nostras. Horum lacrimosa voce commotus, ait uxori suæ : O cor impium! o mens perversa. Cur ad pietatem non inclinaris? Quare viscera miserationibus occludis? Non sit tibi sors nobiscum, quæ talem geris animum. Recede hinc, revertere domum, Deo invisa et hominibus odiosa. Quæ statim recessit, increpationem illius parvipendens. Tunc sanctus Gummarus fodit baculo terram, et erupuerunt * aquæ largissimæ. Omnes ergo alacres hauserunt aquas; sed magis præsenti miraculo, quam potu refecti sunt. Adhuc manat fons ibidem, ut sit jocundæ virtutis testimonium *r*.

* Ms L. eruperunt

r

B 13 Uxor autem illius, ut dictum est, domum regressa nimio sitis ardore periclitari cœpit. Denique ultrix impietatis suæ sitis eam apprehenderat, quæ prius sitientem familiam refocillari non permiserat. Justo quidem judicio : quæ enim per compassionem sentire noluerat, quantum affligeret alios, tormentum sitis translatum in se experimento didicit. Dicit quippe in Euangelio Dominus : « Eadem mensura, qua » mensi fueritis, remetietur vobis *s* ». Sed ardorem aqua restringere * non potuit; vim et naturam suam aqua perdiderat, quæ in pectore suo fomes et nutrimentum incendii erat. Sentiens autem illa sibi mortis instare periculum, misso nuntio, orabat clementiam sancti Gummari : ille autem intellexit divina ultione illam cruciari et incidere * laqueum, quem ipsa tetenderat. Sed recogitans malum pro malo non esse reddendum, ad ægrotam pervenit, videusque in extremitate vitæ periclitantem, ita ut pene expiraret, signaculo sanctæ crucis signavit illam, et potum manu sua porrexit; quæ statim ab infirmitate corporis convaluit, sed in infirmitate mentis perduravit.

signo crucis uxorem præsiti de vita periclitantem reddit incolumem,

s

* Ms L. restinguere

* Ms L. addit in

C 14 Alio tempore cum apud Lanchem *t* familia sancti Gummari meteret in agro, cogente domina sua, venerat mulier quædam habens filium inter eas, quæ secundis feriis debebant operari; quæ eumdem infantulum suum pannis involutum jactavit super manipulum, ut dormiret, et ab eo ad opus recessit. Qui cum obdormisset, ingressus coluber os ejus, per guttur delapsus est in interiora. Interea superveniens sanctus Gummarus, reperit infantem sopitum, viditque colubrum ejus faucibus illapsum, et adhuc forinsecus eminere caudam. Tunc atletha Christi festinanter arripiens dolcum *u*, quo erat surpatum *x* pallium ejus, perforavit caudam ejus et colubrum extraxit. Et convocans familiam, Quæ est, inquit, mater hujus pueri? Quæ, cum in præsentia timida constituisset, dixit : Quare huc infantem detulisti? Cur non reliquisti cum domi? Gratias age Deo; ecce, quanto ab hoste illum eripuit. Quod vivit, donum Dei est : nam quis tanta possessus morte vivat? Caput et totum pene corpus ventri immerserat : vix cauda ex ore prominebat. Cunctis inde stupentibus, in virga suspendit, et iterum atque iterum videndum obtulit. Cui cum mater diceret, infantulum non esse tutum sine matre, misericordia motus, omnibus suis constituit, ut mulier quæcumque habens lactantem parvulum feria secunda ab omni servitio esset libera.

puerum a colubro illæsum servat,

t

u x

A. Theobaldo.

15 Erat eodem tempore vir quidam Rumoldus, quem superna gratia sua inspiratione repleverat. Hic viciorum temptamenta penitus mortificans, ad virtutum culmina cotidie exurgebat. Non die, non nocte a bono opere vacabat; sed carnem suam jejuniis et vigiliis atteuuans orationibus assiduis incumbens. Omnibus igitur virtutum armis præmunitus, ubicumque bonæ conversationis aliquem esse noverat, desiderabat ejus præsentiam, ut cum illo de æterna vita conferret, et sanctæ Scripturæ ferculis pinguesceret. Audiens sancti Gummari præclaram opinionem, videre illum æstuabat. Famam quoque ejus sanctus Gummarus audiens, non minori desiderio noticiam ejus quærebat. Cumque tandem convenissent duo clarissima illius provinciæ luminaria, non de vanis et caducis rebus habuere sermonem : sed mutua exhortatione se instruentes, jam cælestis vitæ prægustant dulcedinem. Præmonent se, quantæ sint insidiæ dæmonis, quæ arma Deus e contra contulerit; quæ supplicia reprobis, quæ præmia dentur justis : quam brevis sit hæc vita, et quot incurrimus pericula. Revocant ad memoriam et victorias Sanctorum : quis bestiis sit objectus, quis lapidibus obrutus, quis ferro trucidatus, quis igne consumptus. Magna quidem de Euangeliis et Apostolorum et Prophetarum dictis proferentes, divinarum Scripturarum aperuerunt fontem et rigabant mentes audientium.

statis temporibus cum S. Rumoldo congreditur,

E

16 Cum vero ab invicem separari deberent, diem et locum constituerunt, ut iterum convenirent. Ipso autem die ad locum, qui dicitur Stadeyke *y*, sibi invicem occurrerunt, gestantes uterque virgam aridam, quæ dicitur archadica *. Illic igitur more suo spiritualibus epulis refecti, hunc locum medium itineris elegerunt, quia æquali spacio ab utrinsque distabat mansione. Placuit illis ex inspiratione divina, ut singulis annis cum tota populorum frequentia in supradicto convenirent loco, cum crucibus et capsulis et Sanctorum pignoribus, Missasque ibi pro communi salute celebrarent *z*. His dispositis, uterque jaculatus est virgam, quam gestabant, quæ steterunt in vicinæ quercus stipite; et cum prius fuissent aridæ, in momento reviruerunt, floresque et folia protulerunt, sicut multi attestantur *aa*. Hoc certo et manifesto signo Deus declarare voluit, illud sibi placuisse consilium, talemque conventum esse gratissimum.

eorumque baculi ex aridis mutantur in virides.

y

* an pastoralis?

F

z

aa

17 Tandem cum instaret tempus, ut emeritum Athletam a corporali milicia ad coronam Deus evocaret, cœpit modica ægritudine fatigari sanctus Gummarus, sensitque diem resolutionis suæ adesse, nec habuit timorem illum omnium timorum, scilicet mortis. Erat enim securus de præmio, sciens, cui se a primæva ætate devoverit, cui hue usque certaverit, quod ad illum tamquam victor transerit ex hoc mundo. Postquam ergo ægritudine correptus in villa sua decubuit, terminavit cursum mortalis vitæ quinto Idus Octobris, sanctamque animam

securus denique ad Dominum migrat.

A. THEOBALDO. animam per manus Angelorum in supernas transmisit sedes. Fruitur itaque nunc perhenni vita gloriosus confessor Dei Gummarus; lætatur cælestiumCivium contubernio se introductum, gaudetque ille sacer Chorus, numerum suum tanto Concive esse adauctum.

ANNOTATA.

a *Et quidem e stirpe Carolidarum, uti aiunt nonnulli, sed omni antiquitatis testimonio destituti.*

b *Milliari circiter uno Lira, nec procul a dextera Nethæ Minoris ripa distantem.*

c *Quod adiit anno* 752 *tenuitque usque ad annum* 768.

d *Præfectum palatii seu Majorem domus Pippino regi fuisse, Kegelius scribit, nescio, qua de causa: an quia* Illustrem *Baldericus vocat, quo titulo præfecti palatii* S. Gummari *ævo utebantur? Sed* illustrem Laïcum *eum appellasse Baldericus potuit vel ob solam gene-* B *ris claritudinem; neque ita proprius palatii præfectis hic titulus fuit, quin et aliis, uti docet Mabillonius de Re diplomatica lib.* 2, *cap.* 3, *fuerit quandoque concessus.*

e *Variis id nomen modis scribitur; eoque appellata etiam fuit SS. Herlindis et Renildis mater. Consule Comment. prævium num.* 8. *Grimmaram,* S. Gummari *uxorem, fuisse Pippini neptem, ac terræ hiatu absorptam narrant; verum de his altum est Theobaldo, licet alia multa ex aliorum relatu non tacuerit, silentium.*

f *Nempe ut adderet sævitiæ probrum. Non diu post Carolus Magnus servo, qui latronem exsilio mulctatum suscepisset, dimidium caput tonderi statuit in capitulari anni* 809, *uti apud Bouquetum scriptorum Rer. Gall. et Francic. tom.* 5, *pag.* 680 *videre est.*

g *Sub annum* 762 *vel* 768. *Vide dicta num.* 9 *et* 10 *Comment. prævii.*

h *Nethæ duo sunt, alter Major dictus, alter Minor; oritur uterque in Brabantiæ Campiniæque confiniis; ac suo quisque alveo Liram usque procurrit: inde vero in eumdem alveum confluit, recipiturque a Dilia ad pagum* C *Rumpst primo a Mechlinia lapide.*

i *Malim credere id, inscio Gummaro, factum; uti innuunt ista ad calcem num. seq. Sancti verba:* Aufer a servis tuis *(Domine)* quam ignoranter incurrimus, contumeliam; *et forte quidem, cum S. Petri oratorium conderet, uti Wichmannum abbatem Tongerloensem in Brabantia Mariana ex Theobaldo scribere, ait dominus Le Roy.*

k *Ita equidem fert constans et vetus, quæ hodieque viget, indigenarum traditio.*

l *Hæc Theobaldus haud serius seculo* XII *scripsit: exaruerat quercus illa anno seculi proxime insecuti sexagesimo, quo ædes sacra eo, quo steterat loco, fuit exstructa.*

m *Factum sæpissime, ut ejusmodi angelorum apparitiones Sanctorum biographi, ab horum ætate remotiores, ad ornatum potius argumenti, quam ex vero retulerint; unde habentur passim ac merito suspectæ.*

n *Mirum profecto, si tam alta lignorum congeries a seculo* VIII *ad Theobaldi ætatem usque perduravit.*

o *Eo nomine appellatur in divisione regni Lotharii, anno* 870 *facta.*

p *Quam* S. Gummarus *exstruxit, ligneam fuisse, Theobaldus in ejusdem Vita Metrica scribit:* D *Verba habes num.* XI *Commentarii prævii.*

q *Luc.* 9, ℣. 62.

r *D. le Roy in brevi quodam Ms. apud nos servato, cui titulus:* Disquisitio Vitæ S. Gummari, qui Lyræ colitur XI Octobris, *sic scribit:* Cæterum ad levandam sitim messorum scipione fontem excitasse quoque scribitur, et etiamnum visitur puteus, quem Fontem divi Gummari appellant, in pendente collis prope fluvium Netham. Unde suspicor, commentum esse hujus fontis miraculum, cujus scaturigo minime miraculosa, sed naturalis apparet. *Sed esto, ut illius seu putei seu fontis situs naturalis appareat: estne hinc consectarium, eum ad Sancti preces non fuisse productum, aut geminari debuisse prodigium?*

s *Marci* 4, ℣. 24.

t *In Vitis Sanctorum Lovanii in domo Joannis de Westphalia anno* 1485 *impressis fol.* 240 *verso legitur* Leuchen; *qui locus idem videri posset, qui* Lechenen, *viculus in suburbano Lirensi, de quo D. le Roy in Notitia* E *Marchionatus S. Imperii lib.* 2, *cap.* 16, *pag.* 151 *et seq. Sed terram, quam Giselbertus in* Lanchem *possederat, abbatiæ Tongerloensi anno* 1186 *confirmavit Urbanus III apud Miræum Notitiæ Ecclesiarum Belgii cap.* 173: *videturque idem viculus, qui* Lankom, *haud procul Tongerloa situs.*

u *Id est,* sicam *vel* pugionem.

x *Quid ea vox significet, plane ignoro; nisi, quod verisimile est, legendum sit* sirpatum: *significat autem* sirpare *idem, quod* alligare *vel* implicando colligare.

y *Vide dicta de situ hujus villæ num.* 13 *Comment. prævii.*

z *Tanto id apparatu factum minus credo: nec vero admodum simile fit, ibi Missas celebratas fuisse, nisi tum temporis illic sacellum exstiterit. Visitur quidem illic sacellum in memoriam occursus utriusque Sancti, sed anno demum* 1688 *excitatum. Post obitum tamen utriusque Sancti locum illum solenni vicinorum locorum supplicatione in congressus illius memoriam honorari olim consuevisse, satis indicant Manuscripti Lirensis, cui editio* F *Lovaniensis, de qua ad lit.* t, *consonat, verba isthæc:* Quia igitur, fratres, quæcumque scripta sunt, sanctorum hominum exempla imitetur parvitas nostra; ut in eodem loco a cunctis provinciæ incolis per singulos annos conventus fiat.

aa *Postrema hæc Theobaldi verba,* sicut multi attestantur, *primum quidem, Theobaldum hoc non nisi ex aliorum relatu memorasse, palam satis ostendunt: dein vero, an satis* omnibus *ea,* qua scribebat, *ætate probatum id fuerit, relinquunt in dubio. Vivebat id fere temporis Theodoricus abbas Trudonopolitanus, vir virtute et eruditione insignis, anno* 1107 *defunctus; nec tamen hujus miraculi, quod* S. Gummaro *ac S. Rumoldo commune fuisset, in Actis S. Rumoldi vel verbo meminit. Siluit is quidem etiam S. Rumoldi cum* S. Gummaro *congressum, quod facere absque rerum a S. Rumoldo præclare gestarum notabili dispendio potuit. Aliter vero censendum de scipione S. Rumoldi ex arido in viridem repente converso: Theodoricum enim, qui tom.* I *Julii de Rumoldo ita scribit:* Præterea de inserendis arboribus et sitivis earum, non ignobile illud recordamur miraculum.

A miraculum. Quidquid enim ejusmodi seminum sanctissima ejus manus sparsisset, cum incremento cælestis donum comitabatur *(sed absque miraculo)* efficaciæ..... Fagineam hoc negotio nutriverat silvulam, sub quarum plerumque recubans tegmine meditabatur harmoniam Davidicæ melodiæ. Ad nostra usque tempora una harum perdurat arborum, *miraculum tam insigne, argumentoque, quod eo loci tractabat, tam affine, si id cognitum habuisset, vel sufficienti traditione suffultum credidisset, silentio præteriturum fuisse, vix inducar, ut credam. Retulit id quidem Belgicus S. Rumoldi biographus, a Domynsio Latine redditus, sed recentior, et, ut verosimillimum apparet, ex Theobaldo.*

CAPUT II.

S. Gummari sepultura, translatio, et quædam post ejus obitum patrata miracula.

B

S. Gummari, in Emblehem sepulti, corpus

Convenerat ad exequias sancti Gummari multa amicorum et affinium multitudo, quibus pari consensu placuit, sanctas reliquias in supradicta villa Emblehem recondere, ut ibidem sepulturam haberet, ubi natus fuerat et nutritus. Sed [alia] erat divina voluntas Dei, quod mox, ipso revelante, innotuit *a*. Nam, quiescente quadam sanctimoniali, nomine Wrachtilt, in oratorio sancti Petri, quod, jubente angelo, sanctus Gummarus exstruxerat, talis ad eam divinitus vox facta est : Transferantur beati Viri reliquiæ de loco, ubi sepultæ sunt *b*, et recondantur in illa, quam ipse construxit, ecclesia : hanc divinam jussionem omnibus revelabis, ut eam omni devotione maturent perficere. Evigilans illa cœpit in secretario cordis visionem revolvere, dubitans, an fidem auditis adhiberet; an potius ludibrium somni fuisse C crederet. Num, inquit, talem visionem audeam cuiquam revelare? Quis enim credet asserenti? Deridebunt omnes aniculam, fantasiis delusam; aut dicent, figmenta me composuisse fæminea deliratione.

nutu divino

19 Melius itaque est silere, quam verba deliramentis similia proferre. Secunda vice ammonita siluit, trinam ammonitionem expectans, ut constanti voce mandata summæ Trinitatis astrueret. Tertia autem nocte sanctus Gummarus visus est ei assistere quiescenti, in tali sermone : cur negligenter agis? Cur adusque hanc horam siluisti? Tandem acquiesce, tandem acquiesce, surge et jussionem divinam cunctis loci illius incolis effare, ut reliquias meas inde sublatas apud Ledonem reponant : et ut te a nobis missum certius cognoscant, hoc signum meæ præsentiæ in facie tua aspiciant. Et hoc dicens, posuit manum dexteram supra faciem ejus ; cujus attactu caro in candorem conversa ; palmæ autem et digitorum vestigia manifesta retinuit. Ecce, si verbis, inquit, non credant, tamen signo acquiescant. Mane facto, surgens mulier, presbyterum cum omnibus, qui aderant, incolis convocavit *c*, trinum mandatum apparuit *, signumque impressum sibi ostendit ; et ne moram præcepti ageret, constanter ammonuit. Nullus autem fantasiis deputare ausus erat, quia tertia ammonitione repetitum ; signo quoque manifesto videbatur confirmatum.

A. Theobaldo. *c* **l. aperuit*

Lipsana transferentur elevaturque; deinde vero Sanctus

20 Venerunt igitur ad locum, ubi humatæ erant sanctæ reliquiæ, quas, aperto sepulchro, conati sunt elevare ; sed neque plaustro, neque equis, vel navi, neque ullo vehiculorum genere potuerunt eas amovere. Stupentibus vero cunctis, advenit custos pecorum sancti Gummari, qui in ecclesia, quam ipse construxerat, cooperator ejus fuerat. Hic primo conatu levavit a sepulchro sanctissimum glebam : usque ad amnem ubi subvectum erat, parata navicula deportavit. Suscipiens igitur navis sacratissimum pondus, remota ultro a ripa, cursu velocissimo properavit sine remigis officio, sic evidenti cum miraculo : videbant enim navim velociter currentem, sed in ea gubernatorem nullum *d*. Postquam vero in ripa præfatæ villæ cursum fixit sacra illa sarcina, humeris portantium in ecclesiam suam subvecta est, ibique cum magna reverentia sepulta annis XL quievit *e*. Postquam vero ædificatum est monasterium *f*, quod illic cernitur, in illud elevatus est honorifice et sublimatus. Ibi quoque usque in hodiernum diem multa mirabilia per servum suum operatur Dominus noster Jhesus Christus. Ægris sanitatem restituit, freneticos ad sensum reducit, claudis gressum reparat, surdis auditum. Cæcis visum renovat, linguas mutorum reserat. Ipsas quoque animas a suis languoribus purgat. Certum quippe est, quicumque fideliter invocavit sanctum Gummarum, sentit eum in omni necessitate propicium. Unde quia divinitus talem suscepit thesaurum, merito exultat loci illius plebecula laudes illi et gratias offerens, qui vivit in secula Deus.

d E *e* *f*

miraculis inclarescit, e quibus recenset auctor,

21 Si quis hæc pauca de vita et conversatione sancti Gummari diligenter intendat, habet, quod miretur : quia litterarum rudis attigit ad culmen perfectionis. Quanta in eo mansuetudo fuit! Quam sancta simplicitas! Quam placitus Deo in fide et in omni opere! Quis dubitet, eum disciplina sancti Spiritus eruditum? Quis dubitet, eum Deo vixisse, in Deo F quoque vitam finisse? Hoc testantur præclara miracula, quæ frequenter apud tumulum ejus in salute multimoda ostenduntur. Pleraque ratione * fidelium didicimus : pleraque nostris temporibus facta cognovimus. Sed de præcedentibus dubitare nefas est, quorum fidem recentia veraciter astruunt.

* *relatione*

prodigiosam mulieris periculo obnoxiæ conversionem,

22 Fuit quondam bonæ memoriæ mulier quædam, quæ famam virtutum sancti Gummari audiens cœpit secum cogitare, ut ad sepulchrum ejus tenderet, et orationibus ejus se commendaret. Erat de provincia, quæ dicitur Brachbant, de villa Nutucni *g* nuncupata. Venit ergo ad oratorium sancti Petri, ubi ejus reliquiæ; et cum introisset orationis causa, cogitabat secum partem hereditatis suæ sancto Gummaro tradere pro sua suorumque sospitate. Et, adductis testibus, cum accepisset wantum *h*, ut super altare, solito tradicionis more *i*, deponeret, nequaquam inde manum retrahere valuit. Wantam excutere volebat ; sed non potuit. Wantam secum excutere et auferre conata est ; sed nequivit. Omnes, qui aderant tradicioni

g *h* *i*

A. Theobaldo. ni, facta sunt testes miræ virtutis. Obstupebant omnes, sed mulier præ omnibus. At illa divinitus inspirata rediit in se : iniquitatem recognovit, et peccato se obligatam esse expavit. Tunc partem, quam sibi retinuerat, priori adjunxit, et sancto Gummaro totam possessionem tradidit. Insuper, abjecto peplo, comam capitis sui arri-
k piens *k* sese in ancillam ipsi mancipavit, dedit se et redemit se. Sanctus autem Gummarus solvit eam a vinculis corporis, postquam habuit totam sui juris. Et illa postmodum in fide magis solidata fuit, et in terrenis bonis copiosissime habundavit.

S. Petri templum

23 Quodam tempore, cum excrevissent peccata hominum, et superno judicio correptionis flagella meruissent, a Deo educta a sedibus suis gens Northmanuica, gens ferocissima, quæ navigio in Rhenensem provinciam advecta circumquaque omnia depopulati sunt. Hantver-
l piam incenderunt *l*, Walchram vastarunt : adeo alii dispersi sunt, ut nullus esset locus, ubi cessaret luctus. Per fluvium igitur, qui dicitur
m Schinda *m*, ad villam Turninum devenerunt,
B ubi erat monasterium sancti Fredegandi con-
n fessoris *n*. Sed Deus propter iniquitatem inhabitantium exosus locum, reliquias ipsius jussit alio transportari, ut nullum esset obstaculum contra desolationem. Quibus sublatis, velut muro et turribus civitatis destructis, irruit gens inimica et incendio pereunt cuncta ædificia; ipsumque monasterium consumpsit, homines partim trucidavit, partim captivos abduxit. Neque domus superfuit, neque habitator evasit. Nichil nisi solitudo remansit. Ergo Northmanni inde transmeantes post fluvium, qui vocatur
o Thile *o*, apud Machlinas ecclesiam sancti Rumoldi succenderunt.

adversus Normannos mirabiliter defensum,

24 Digressi inde per alveum Nitæ, ad sanctum Gummarum ferocitatis suæ direxerunt cursum : sed illic pugnavit sancti Viri meritum contra sævitiam hostium. Ignem jactaverunt ad fastigium monasterii; sed repulsus et emortuus elanguit. Vim virtutis suæ oblitus est ignis, ut domus sancti Gummari maneret incolumis. Sed quantum amittebat ignis de virtute sua, tantum incendebantur amplius inimicorum corda. Nam templum ingressi sunt, ut manu propria fierent noxii : quia ignis non obtemperabat eorum fu-
p rori. Interim beatæ memoriæ Fredegerus *p* pre-
q sbyter infulatus *q* assistebat *, offerens sacrificium Dominici corporis et sanguinis pro sua et aliorum salute. Nam cum audiret adventum ferocissimæ gentis ait : cruentas horum manus non fugio : in manu Dei est anima mea. Si placet illi, ut vivam, quis vitam meam tollet? Dum vixi, tibi, sancte Gummare, vitam impendi. Si locum istum, te permittente, tollunt, me simul perdant : me cadens domus ista involvat trabibus suis et parietibus sepulchrum mihi faciat. Hæc requies mea in seculum se-
r culi : hic habitabo quoniam elegi eam *r*. Hæc dicens vestimenta sacerdotalia induens ad Missam processit. Cumque summæ Majestati mactaret sacrificium, mactatus est ipse Deo in holocaustum. Ingressi enim, ut prædictum est, irruerunt in eum et crudeliter peremerunt. Cecidit igitur super altare victima suavissimi odoris Domino, et felix quievit in somno. Sic honoravit servum suum sanctus Gummarus; hoc illi præmium reddidit, quod ad martyrii eum coronam proveheret, et perpetuæ gloriæ consortem haberet. Sed divina ultio graviter reos consumpsit. Nam cum universa, quæ ra- D
puerant, ligatis etiam cum sanctimonialibus detulissent ad navim, duo reges, qui aderant, percussi sunt : alter eorum Reolfus, alter vocabatur Reginarius : sed Reolfus, cum ventrem purgaret, omnia intestina per secessum emisit : Reginarius autem oculorum lumine privatus, graviorem morte mortis pœnam sustinuit *s*. Ha- s
bens enim quod semper plangeret; portans in se, quod semper defleret, ipse testis reatus sui fit, præco majestatis Dei, ne quis loca sacra temerare audeat, vel mittere manum in sanctum Dei præsumat.

* adde ex Ms Lir. altari

surdum mutumque auditu ac loquela donatum.

25 Est autem aliud, quod diebus nostris Deus ostendit. Illum, de quo nunc locuturus sum, viderunt multi in villa sancti Gummari manentem, et devotissime illi servientem. Unde loqui fideliter audeo, quod affirmare fideles audivi personas. Erat juvenis quidam Gerolfus nomine, qui a primo nativitatis die et auditu caruerat et loquela : erat autem, ut aiunt, ingenuis parentibus oriundus, de vico Tornicen-
si *t*, qui, cum hac debilitate ad juventutem processisset, disponente Deo, ingressus est na- t E
vim et applicuit nostræ viciniæ, tandem ad villam sancti Gummari pervenit. Illic cum oratorium frequentaret, et sedulus in monasterio esset, aquam deferens et pavimentum purgans, respexit operarium suum sanctus Gummarus, et laboris sui gratissimam illi mercedem restituit. Nam aures ejus diu clausas aperuit; linguam quoque diu ligatam resolvit, ut clare audiret et discrete responderet. Auditum est illud miraculum ab incolis, et fit concursus in ecclesiam omnis sexus et ætatis. Accedunt, aspiciunt, colloquuntur, et audiunt. Gracias Deo omnes clamant; gracias Deo iterum pronunciant. Prima autem muti illius vox fuit, qua sancti Gummari nomen protulit. Hanc semel, hanc secundo, hanc tertio edidit. Adeo autem loci illius habitationem dilexit, ut nec parentes, nec patriam vellet revisere; sed serviret fideliter, a quo mirabilem illam acceperat servicii mercedem.

Nescio, cujus additamentum.

26 Multo plures virtutes per sanctum Gummarum claruisse certum est; sed scriptis commendatæ non sunt. Nec licet cuiquam dubitare quippiam difficile esse in cælo commoranti F
et cum Deo viventi. Et, si cessavit miracula operari, ideo, certe fit, quia rari sunt, qui fideliter petant, devote quærant, perseveranter pulsent. Imploremus ergo misericordiam summi judicis, quæramus nota suffragia hujus clementissimi confessoris, quatenus interioris hominis sospitatem et æternæ vitæ consortium impetret nobis a Deo et Domino nostro Jhesu Christo, cui est honor in secula seculorum. Amen *u*. u

ANNOTATA.

a *Si mox* S. Gummari *corpus Liram transferri Deus voluit, qui annis* 40 *prius Emblehemi, quam Liram deferretur, quievit, prout ejus biographi vernaculi tradunt?*

b *Nempe ex Emblehem, ubi mox ab obitu sepultum fuisse Theobaldus dixit : Baldericus quidem in monasterio canonicorum ab se condito sepultum ait; verum illi sermo est, non de loco, quo primum tumulatus fuit, et in quo brevi admodum temporis spatio jacuisse videtur, sed de eo, quo ea, qua scribebat, ætate jacebat.*

c *Editio*

A c *Editio Lovaniensis sic habet :* Mane facto, surgens mulier presbyterum cum omnibus, qui aderant in collegio, convocavit.

d *Nihil hic miraculi agnoscit D. Le Roy in Mss ad Vitam* S. Gummari *Animadversionibus penes nos exstantibus.* Secundo quippe, *inquit,* rectoque alveo (*scapha*) vehebatur. *Verum æstui marino Netha hodieque cedit : quid si igitur Emblehemum usque secuto* VIII *ille se extenderit, perque retroeuntes Nethæ undas, atque adeo adverso flumine scapha sine remis, sine rectore delata Liram fuerit, atque isthic, frustra ittam retro trudente æstus accessu, sponte substiterit ?*

e *Non in Emblehem, ut ejus biographi vernaculi tradunt, sed Liræ in oratorio a se constructo; cui post annos ab ejus translatione circiter* 40 *suffectum est aliud,* quod, *inquit paulo post Theobaldus,* illic adhuc cernitur.

f *Si annis* 40 *circiter post* S. Gummari *Liram translationem conditum illic monasterium est, quomodo id a* S. Gummaro *factum Baldericus scribit? At Baldericus de instituto*

B *a* S. Gummaro *canonicorum cœtu locutus est : Theobaldus vero* monasterii *nomine novum SS. Petri et Pauli sacellum intellectum voluit, id quod num.* XI *Comment. prævii ostensum est.*

g *Locus est mihi non notus.*

h *Id est, chirothecam.*

i *Prisci hujus moris exempla plura videsis apud Cangium.*

k *Capillorum tonsio servitutis olim symbolum fuit.*

l *Verosimiliter circa annum* 836.

m *Hodieque Turninum pagum prope Antverpiam alluit, indeque progressus Antverpiæ in Scaldim devolvitur : minoribus eo navigiis Normanni appulsi fuerint, aut Scinda capaciore, quam modo, fluxerit alveo.*

n *Relatus est in Opus nostrum ad diem* XVII *Julii.*

o *Nunc vocatur* Dilia ; *conjungitur Nethæ ad pagum Rumpst, indeque vocari incipit* Rupela.

p *Meminit illius Molanus in Natalibus SS. Belgii ad diem* XI *Octobris, ubi de* S. Gummaro *: non tamen in Præfatione sua, ubi in-*

C *ter diœcesis Antverpiensis Sanctos* Gummarum, *omisso Fredegero, recenset. Retulit igitur Fredegerum ad eorum classem,* qui, etsi natalem in nulla ecclesia haberent, merito tamen inter Beatos numerantur.

q *Seu vestimentis sacerdotalibus indutus.*

r *Psalm.* 131, ỳ 14.

s *Videsis de his dicte num.* 16 *Commentarii prævii.*

t *Liram inter et Tongerloam non procul a Netha Majori occurrit via quædam, dicta* Doornikstraete, *quem tractum hic* vici Tornicensis *nomine indicari, existimo.*

u *Additamentum videtur : non enim exstat in editione Lovaniensi, pugnatque præterea cum iis, quæ num.* 20 *Theobaldus asserit ; hic facere miracula* S. Gummarus *cessat : illic autem, seu num.* 20, in hodiernum diem multa mirabilia per Servum suum operari Dominus, *dicitur.*

A. ANONYMO.

MIRACULA

S. GUMMARI,

SUB ANNUM 1475 PATRATA,

Auct. anonymo subæquali,

Ex Ms. Corsendoncano.

PROLOGUS.

Benedictus Deus in donis suis et mirabilis in Sanctis suis, nobis, in quos fines seculorum devenerunt, nova prodigia miraque portenta per sanctum nominis * confessorem Gummarum circa annos Domini mille quadringentos septuaginta in diversis utriusque sexus personis, per longa terrarum spatia ad oppidum Lyrense Renensis provinciæ confluentibus, catervatim pariter et devote, varios languores ac diversa morborum genera curando, sua ex ineffabili atque immensa clementia ostendit, ut, si omnino vitæ vel gestorum ejus scripta deessent, ad prædicanda meritorum ipsius insignia hæc pluralitas miraculorum utique sufficeret. De quibus inauditis, divina gratia annuente, ad ipsius laudem nec non et beatissimi Confessoris honorem aliqua, mentes hominum maxime in admirationem moventia, brevi sub stylo redigere curabimus, quorum patrandorum occasio hujusmodi fuisse perhibetur. — *Auctor Miraculorum, sub annum 1470* — ** supple fui*

2 Nam cum rectores ecclesiæ S. Gummari cernerent, eam multis ac diversis gravatam debitis ob ipsius ampliationem ac dilatationem, creditoribusque suis non posse satisfacere, tractaverunt inter se dicentes : Quid faciemus? Unde nobis tanta denariorum copia, uti ad competentem ædificiorum ecclesiæ nostræ structuram et congruentem creditorum satisfactionem sufficere possit? Nonne cernere est, charitatem multorum obriguisse, et paupertatem undique crevisse, ut vix unus denarius ad ecclesiæ hujus fabricam præstetur? Consulite igitur, quid facto opus sit. Respondit unus eorum, et dixit : Scitis, curtim unam in parochia de Broechem *a* ecclesiæ nostræ de patrimonio S. Gummari provenisse : vendamus igitur eam, ut de pretio inde nobis proventuro creditoribus nostris satisfacere, et fabricam ecclesiæ nostræ ampliare possimus. Quid plura? Fit consensus multorum, laudantium et approbantium, tam sanum, ut videbatur, consilium. — *S. Gummari intercessione patratorum,* F — a — *occasionem exponit.*

3 Mox igitur in tali loco consueto tribus festivis diebus proclamatur præfata curtis venalis, quatenus majus pretium præstaturus ipsam recipiat in suam. Audi denique miraculum. Convenerunt itaque quadam die ab abbate et conventu monasterii S. Michaelis Antverpiensis directi una cum rectoribus præfatæ fabricæ, investigantes, quonam modo illius curtis inhæreditationem obtinere valerent. Ipsis igitur circa hanc

A. Anonymo. hanc materiam occupatis, pulsantur interea campanæ, fit concursus populorum ad ecclesiam confluentium, clamantium ac dicentium: Benedictus Deus, benedictus Deus! siquidem primum miraculum, quod hic subscribitur, tunc recenter contigisse memoratur, propter quod stupefacti tractatores præfati, ac tam novum prodigium cernentes, absque pacti confirmatione ab invicem discesserunt, cognoscentes, S. Gummarum non sine causa et mysterio hoc egisse miraculum: quod utique rei gestæ permaxime declarat inventus; cum per eumdem Sanctum eodem tempore ac deinceps innumera miracula coruscare noscantur. Quapropter ecclesiæ B. Gummari multa simul et magna donaria proveniunt, quibus non solum creditoribus suis satisfacere, verum etiam egregie ac magnifice valeant ædificare, qui præsunt eidem. Horum igitur miraculorum innumerabilium quædam hic annotasse sufficiat, ut per hæc et alia cognoscantur, et Deus in Sancto suo, tædio ablato, quod multitudo parit, glorificetur.

ANNOTATUM.

B a *In diœcesi Antverpiensi et decanatu Lirano.*

CAPUT I.

Miraculorum pars prima.

S. Gummari opem contracti Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto in die sanctissimæ Pentecostes quidam honestus vir ac discretus, nomine Nychaleus, cognomento Struyssens, moram trahens pro tunc in oppidulo Flandrensi noviter constructo, Middelborch vocato *a*, longo tempore membrorem solatio destitutus erat adeo, ut absque apodiamentis sibi minime quiret auxiliari. Hic ob spem recuperandæ salutis limina beati Gummari confessoris Christi in ecclesia collegiata, ipsius nomine quoque C consecrata, quiescentis, adiit et orationem coram reliquiis sacris, plurimis fide dignis civitatis Lirensis personis præsentibus et eventum rei præstolantibus, suppliciter effundens, alterationem suæ naturæ ex occulta Dei dispositione et B. Gummari intercessione sentiens, et attonitus ac stupefactus, ignorans, quid sibi acciderit, sanus et incolumis effectus, gratias non minimas Deo et sanctissimo Confessori referens, sospes et incolumis ad propria est reversus. Anno, quo supra, ultima die Maii quædam juvencula dæmoniaca Elyzabeth de Oelen, quatuor annis membrorum solatio destituta adeo, ut sine baculorum sustentaculo incedere non valeret, etiam visitans sanctissimi confessoris Christi Gummari ecclesiam ac devotam illic orationem effundens, subito sanitatem reparavit; Deumque ac beatum Confessorem ejus magnifice collaudans, incolumis, baculis, quibus prius sustentabatur, in præfata ecclesia relictis, domum repedavit.

tres, surdus, 5 Eadem die, qua supra, quædam mulier ab annis pluribus contracta, suarumque virium robore privata, beatum Gummarum cum hostiarum immolatione in eadem ecclesia visitans, et orationum suarum preces humiliter D eidem offerens, subito, cunctis rite peractis obtentu Confessoris Christi sanctissimi restituta est sanitati, ut saccum siligine plenum, quem S. Gummaro pro gratiarum actione offerret, suis humeris impositum ad præfatam ecclesiam, pluribus intuentibus, deferret. Præterea hac ultima die Maii adolescens quidam viginti annorum, dictus Andreas Minten, sedecim annis sospitate membrorum suorum frustratus, ut, nisi aliorum adminiculo suffultus, incedere minime valeret, cum aspiceret tot ac tanta diversarum curarum * genera, preces supplices in præfata basilica coram beati Confessoris reliquiis toto cordis affectu ingeminans, optatam meritis sanctissimi confessoris Gummari recepit sanitatem. Dehinc sequenti die ejusdem anni, videlicet prima Julii quidam honestus vir dæmoniacus, Jacobus Rumoldi, oppidanus Lirensis, auditu aurium non mediocriter privatus, precibus devotis imploravit auxilium sanctissimi confessoris Christi Gummari, et confestim usui pristino sibi redditus est auditus. E

* curationum

claudus, mulier contracta, laborans cruribus, 6 Secunda die mensis Junii ejusdem anni adolescens quidam quindecim annorum, claudus existens, et a parentibus de villa Contik *b* delatus ad reliquias S. Gummari gratia percipiendæ sanitatis, qui, pede ad palmam manus altero breviore nimirum, cespitabat, et idcirco recte gradiendi officio frustratus erat. Pro hoc igitur oratione a cunctis devote magnoque affectu cordis Deo ac beatissimo Gummaro effusa, nec non et hostiarum oblatione soluta, incunctanter pedi claudo alteroque breviori prolongatio additur, et, cunctis ibidem eventum rei exspectantibus, adolescens sanus et incolumis resiliit, et Deus in Sancto suo illico gloriosus existit. Præterea quinto die Junii constat, quamdam honestam matronam, nomine Margaretam, de villagio, vulgariter Vreemde nuncupato *c*, omnibus suis membris contractam curru ad ecclesiam sæpe dicti Confessoris evectam et a pluribus coram sacris ejusdem reliquiis delatam, orationibus devotis pro ea cum hostiarum sacrificiis humiliter fusis, meritis B. Gummari sanitatem membrorum suorum integre adeptam, domum sine cujusquam sublevamine repetentem *. Eodem die quidam civis Daventriensis *d*, dictus Nicolaus Janssen, decem annis crurum execrabilibus languoribus fatigatus, qui facultatem bonorum suorum in medicos expenderat satis abundanter, nullam tamen medelam persenserat; imo ipsorum magis decisionem expectabat de die in diem. Hic, percepta creberrimorum miraculorum fama, meritis beatissimi confessoris Gummari spem firmam concipiens sanitatis, ac de misericordia Dei confidens, cum labore expensisque non modicis basilicam ejusdem visitavit, nec non fontem, quem S. Gummarus, divina virtute fultus tamquam insigne prodigium de terra ebullire fecit, adiens, crura sura cum ejusdem aqua abluens et perfundens, sospitatem diu concupitam magno cum gaudio adeptus, magnificeque Deum in Confessore suo glorificans, lætus ad propria remeavit. F

b *c* * l repetiisse *d*

alter item 7 Anno, quo supra, decima die mensis ejusdem Junii mancus quidam fuit Bruxellæ, dictus Joannes Hugens, qui quatuordecim fere annis apodiamentis baculorum gressus suos dirigens, altero crurum ejus breviore existente, reliquo uno pede fœtidissimas nihilominus habens

bens fistulas undecim, aspectui intuentium propter fœtorem continuum et saniem exinde prorumpentem abominabiles, omni medicorum, in quos magnam facultatis suæ substantiam expenderat, industria cessante, quod multorum discretorem notitiam non latuit, nec non fere omnium civium Bruxellensium utriusque sexus, a quibus sæpius pro vitæ suæ necessariis alimoniam expetierat. Hic itaque antedictus Joannes decisionem languidi cruris dictim præstolans atque formidans, mirabili atque laudabili tantorum signorum et prodigiorum B. Gummari rumore a diversis personis percepto, confisus in Domino et spem suam in B. Confessoris subsidio constituens, iter ad visitandum basilicam ejusdem confessoris Gummari in sæpedicta civitate Lyreusi non sine magno labore arripuit, sanitatem ac restaurationem suæ valetudinis ab eo sperans.

claudus,

8 Quid multis immorer? Intranti denique illi ecclesiam, et orationem supplicibus suspiriis Deo coram S. Gummari reliquiis ingeminanti confessionemque suorum peccaminum secundum Apostolicum præceptum facienti, nec non communionem sacrosancti corporis et sanguinis Domini Christi sumenti accidit quiddam mirabile et inauditum, plurimis fide dignis in eadem ecclesia præsentibus. Nam, eo adhuc in oratione persistente, panni fasciales, quibus languidum membrum fuerat involutum, miraculose disrupti sunt, et ipse integram firmamque, brevieri crure ad æqualitatem alterius distento, nec non omnibus plagis sopitis, virtute divina et meritis haud dubium beatissimi confessoris Gummari adeptus est sanitatem. Fit itaque tam spiritualium quam popularium concursus ad tam novum et insolitum prodigium, spirituales odas una cum sanato consona voce omnipotenti Deo, nominisque sui confessori Gummaro depromentium. O quam incompreheusibilis misericordia Dei, et quam stupenda ejus magnificentia, per quem in Sancto suo tanta clarescunt miracula, cujus nomen sit benedictum in secula. Amen.

puer, cujus caput humero erat annexum: hydrops:

9 Eodem die, quo supra, contigit, quod quidam Mechliniensis, dictus Quirinus van Gaveren, filium suum, cujus caput humeris adhærebat, nec illud quoquo modo erigere valebat, ad ecclesiam S. Gummari adduceret, ob recuperandæ valetudinis spem et fiduciam. Qui quidem juvenis, in via cum genitore suo moram faciens, asseruit sublevaminis aliquale sentimentum se habere, ac tandem una cum patre genibus procumbens coram capsa reliquiarum B. Gummari, oblatione cum orationibus præviis debite persoluta, caput recepit diu optatæ incolumitati restitutum, acsi nullam antea sensisset jacturam. Gratias itaque quampluримas Deo et beato referentes nominis sui confessori Gummaro ad propria hilariter sunt reversi. Ceterum anno, quo supra, die decima quarta mensis Junii quidam Walterus Struyne van Hove ad S. Laurentium *e*, hydropicus multo tempore, genitalibus ad unius capitis magnitudinem intumescentibus, visitans devote cum precibus et blada ad sui corporis gravitatem offerens, in ejus basilica adeptus est ipsius interventu celerem liberationem, domumque cum multa gratiarum actione sospes est regressus.

A. Anonymo

mulier fistulis laborans, puer pene exstinctus.

10 Quinta die Julii ejusdem anni mulier quædam Mechliniensis, Barbara nomine, gestans in cruribus viginti duas fistulas, vovensque limina beatissimi confessoris Christi visitare, subsidium mox persensit, nec tamen votum persolvit. Verum quia scriptum est, « Vovete et reddite » *f*, cum tutum non sit promittere Sanctis et non satisfacere, tantis rursus cœpit molestari doloribus, livoribus et pœnis, ut usum gradiendi, quo non antea caruerat, penitus amitteret. His denique attentis, omni cum celeritate nec non devotis precibus debitum votum persolvere festinavit, et, plagis fistularum fonte sanctissimi Gummari ablutis, valetudinem, quam magno concupierat desiderio, consecuta est. Ceterum septima die Julii ejusdem anni vir quidam, nomine Henricus Verhaghe, filium habens septem annorum, qui prunellum una cum lapide deglutierat, ac per hoc quasi semimortuus in terram corruerat, perplexus nimirum pater et attonitus, hoc infortunio viso, vovit, una cum filio ac tota familia domus suæ basilicam se Confessoris antedicti visitaturum, et statim post votum prunellum per guttur puerili exiliit, ac sanus effectus est. Dehinc impleta sunt, quæ promissa fuerant a patre.

loquela destitutus,

11 Dehinc ultima die Septembris unum quasi ceteris contigit mirabilius. Nam quidam civitatis Coloniensis emissarius, nomine Godefridus de Dliva, vocalem arteriam habens obstrusam, ut nedum edere, sed nec loqui valeret, potu tantum tenui a festo præteritæ Nativitatis Domini refocillatus. Tunc enim inciderat in armigeros, qui eum, manibus post tergum restrictis, ac gutture suo arbori cum fune fortiter tribus diebus totidemque noctibus alligato, despoliaverunt, ipso postmodum illam ægritudinem gutturis retinente. Miraculis itaque præclaris sæpedicti Confessoris Christi per omnem circumquaque regionem crebrescentibus, diversis quoque ægritudinibus præsidio et adminiculo beatissimi Gummari curatis, præfatus Godefridus non sine magno affectu per tantarum terrarum spatia acceleravit adire basilicam ejusdem Confessoris in oppido Lirensi, et supplices cum oblationibus et cereo coram sanctis reliquiis, genibus provolutus, preces cordiales depromens, nec non ultro ad ipsius fontem extra prædictum oppidum progrediens, et aliquantulum aquæ degluticns, subito loquebatur recte, ac usum recepit manducandi. Recessit igitur inde magnificans et glorificans Deum, qui per Sanctum suum tanta mirabilia operari dignatus est.

a latronibus

12 Quidam mercator erat in parochia de Berse prope Oorschot *g*, cui nomen erat Joannes Godefridi, qui quodam tempore pro mercimoniis suis pergens in Frisiam, incidit in latrones inter Zwollas et Daventriam *h*. Captus est itaque ab eis, et, oculis obstructis, ad loca incognita perductus, qui ipsum illic tribus hebdomadibus nihil penitus videntem tenuerunt, omnia sua diripientes. Tandemque squalori carceris eum mancipantes, ac diversis pœnis eum nihilominus affligentes, magnam summam pecuniarum ab eo extorquere satagebant. Accidit denique, finito tempore trium hebdomadarum, ut is, quamvis antea sæpius miserabiliter atque immaniter punitus fuisset, ex tunc tamen magis exquisite torquebatur *, vinctus super scamnum quatuor funibus fortissimis ad quatuor sui corporis partes. Hic igitur captivus in lamentabili constitutus periculo spem firmam constituit

* torqueretur

constituit in Deo et in confessore ipsius beatissimo Gummaro, ob cujus merita plures diversorum morborum languore detenti sospitatem adipiscuntur, ac in periculis constituti spe sua non fraudantur, suppliciter ac devote auxilium supernum pro sua liberatione invocans, ut meritis sanctissimi Confessoris posset manus punientium se evadere, vovensque, vita comite, se post liberationem reliquias præfati Confessoris devote visitaturum.

captus, orbatus oculo,

13 Quod cum mente revolveret, vincula subito sunt disrupta, quibus ligatus erat; quod videntes prædones iniquitate pleni alium funem arripueruut et pedes ejus circumligaverunt, ac trahentes eum pedibus sursum, capite deorsum suspenderuut: qui quidem funis, sicut priores, disruptus est. Tandem manus ejus a tergo constringentes, grandi saxo ejus pedibus apposito, ipsum per transversum in pertica levantes pertraxeruut, et, ut prius, vincula disrupta sunt. Quod considerantes præfati prædones et causam hujus rei ab ipso cognoscentes, eum liberum abire permiserunt, ducentes B illum, præfato modo obtutibus obstructis, ad locum, in quo eum repererant. Qui videlicet Joannes, desiderio suo adepto, votum peregrinationis devote persolvit, immensas Deo ac ejus confessori Gummaro referens gratias. Quemdam virum, Joannem Kermau nuncupatum, quem morbillorum diutius languor invaserat ac unum oculorum ejus occupaverat adeo, ut per decem hebdomadas videndi usu caruerit, constat, in præsentia reliquiarum S. Gummari luminis beneficium obtinuisse. Nam præfatus Joannes, oculi officio destitutus, sese devoverat beati Confessoris basilicam cum pondere siliginis, quantæ ipse foret gravedinis, visitaturum; quod cum facere maturasset, usum videndi recepit, ac Deo et sanctissimo Gummaro magnificas gratias egit et lætus ad propria remeavit.

infantula apoplectica, sacerdos fistulis laborans,

14 Infautulam quamdam trium annorum ex Zelandia, gravi quadam infirmitate, quam physici apoplexiam nuncupant, uno in latere corporis percussam et omni ejusdem lateris vitali sensificatione destitutam, insuper usu loquendi privatam, quam parentes sui ob ejus incolumi- C tatem recuperaudam Deo et Gummaro devoverant, ecclesiam ipsius cum orationibus et sacrificiis debitis expetentes, constat meritis ejus fuisse sanatam ac loquendi facultatem et usum adeptam. Quare non immerito de tam munifico beneficio gaudentes et admirantes, Deumque ac ejus Confessorem omni cum dovotione collaudantes, votis peractis, ovanter domum propriam expedebant. Præterea quidam sacerdos Nivellensis *i*, Bartholomæus Lamberti denominatus, in uno crure triginta et amplius abhorrendas habens fistulas, quibus nullus medicorum, in quos non modicas pecunias expenderat, curationem impendere valuit, audivit de tanta tamque multiplici miraculorum operatione, quæ meritis B. Gummari continue actitabatur, moxque omni medicorum confidentiæ renuntians et ad verum ac spiritualem medicum sese convertens, vovit reliquias sacrosanctas beatissimi Gummari, in ecclesia Lirensi reconditas, se visitaturum, quatenus ob ipsius merita Deus suæ infirmitatis optata dignaretur præstare remedia. Itaque, voto emisso, se sopori dedit, et post hæc, sole, nocte transacta, diem præstante, integram suo livido cruri sensit accessisse sanitatem. Cupiens igitur fideliter perficere quod voverat, omni dilatione semota, basilicam præfati Confessoris cum devotione visitavit præcipua, Deo et B. Gummaro laudes cum sacrificiis oblationum offerens, ad propria lætus repedavit. D

puer submersus, experitur. *k*

15 In parochia de Boechout *k* exstitit quidam, Gerardus Fabri vocatus, cui erat infantulus octodecim mensium, qui ex parentum seu domesticorum incuria quoddam inopinatum incurrit periculum, uti videlicet in vase quodam aqua repleto lapsus submergeretur. Cumque a parentibus undique requireretur, ac tandem in vase suffocatus aquis cerneretur, fit undique luctus omnium et lamentatio cum ejulatu magno conquerentium, parvulum tam innocenter occisum propter incuriam custodum. Quid plura? Accurrunt vicini et propinqui puerulum aqua submersum intueri cupientes, et non erat vox, neque sensus. Consilio itaque præstito, extrahitur infans, nullum vitalis animantis signum prætendens, sed facie ad instar nigri panniculi fuscata fere dimidiæ horæ spatio perdurans ab omnibus mortuus judicatur. Quapropter Deum et B. Gummarum, per quem E Dominus copiosa et inaudita miracula operatur in diversorum morborum et casuum eventu, invocantes præfati parentes, ejusque misericordiam ferventi affectu ac lachrymosis vocibus implorantes, devoverunt ipsum puerulum sanctissimo Gummaro, ut ejus interventu exstincto infantulo divina pietas subvenire dignaretur, ipsique ab animæ et corporis anxietate liberarentur. Mira res! Denique voto emisso, statim apertis oculis arridet parvulus tristibus parentibus, cunctis familiaribus eorum non sine magno et admirabili gaudio id B. Gummari meritis evenisse, asserentibus. Fit igitur omnibus, prius quidem dolore ac gemitu detentis, tripudium ac lætitia, singulis in voce exultationis et laudationis prorumpentibus, et dicentibus: Gratias tibi Deo, qui humilium et contritorum es consolator, offerimus immensas, qui ob sancti Confessoris tui merita nos consolari dignatus es, et liberare ab ingruenti miseria. Tandem præfati parentes sancti Gummari in oppido Lirensi ecclesiam una cum puerulo, in quo perpetratum fuerat tam evidens miraculum, visitantes, suasque preces et oblationes humiliter F offerentes, reversi sunt ad proprii domatis limina, puero incolumitate perseverante non sine cunctorum intuentium stupore et admiratione.

ANNOTATA.

a *In Franconatu Brugensi sito, ac eodem seculo* XV *a Petro Bladelino equite in oppidi formam primum redacto. Aliud ejusdem nominis oppidum in Zelandia visitur.*

b *Medio fere Mechliniam inter et Antverpiam itinere.*

c *In decanatu Lirano.*

d Daventria *Transisalanæ provinciæ oppidum est ad Isalam fluvium.*

e *In decanatu Antverpiensi Antverpiam inter et Liram.*

f *Psalm.* 75, ℣. 12.

g *Buscoducensis olim diœcesis pagum, a quo ad fluvium Beerze non procul absunt pagi* Beerze, Oosterbeerze, Westerbeerze, Middelbeerze : *priorem ex his hic significatum puto.*

h *Utrumque oppidum in Transisalania situm est.*

A i Nivella *Gallo-Brabantiæ oppidum est.*
k *In decanatu Lirano.*

CAPUT II.

Miraculorum pars altera.

Mulier morti proxima, hydrops,

Simile pene accidit de muliere quadam ex civitate Aldenardensi provinciæ Flandrensis, quæ dicebatur Barbara van Keye, quæ tanta infirmitate attrita erat, quod nullus in ea vitalis motus percipi posset; sed a cunctis ipsam inspectantibus æstimaretur jam jamque defuncta. Qua de re germanus ejus, qui ipsam affectione fraternali diligebat, sororem suam Deo et B. Gummaro confessori commendavit ac devovit, deprecans humiliter ac promittens, quod, si eam vivam et sanam adhuc intueri posset, ipsam esset cum tanto ceræ pondere, quanto
B ille gravis esset, ad limina basilicæ S. Gummari perducturus. Mirum in modum, vix emisso voto, mulier, quæ ab omnibus penitus mortua putabatur, apertis oculis fratrem suum intuens, loquebatur et sensim sanabatur. Quam ob rem sine quavis dilatione suam promissionem adimplere cupiens, frater cum sorore anno Domini millesimo quadringentesimo sexto octavo die Junii ad templum S. Gummari apud oppidum Lirense cum oblationibus et multiplicibus gratiarum actionibus advenere. Quidam insuper hydropicus, Henricus van den Sype denominatus ex
a Heveren *a*, villagio sic dicto juxta Mechliniam, tota exstitit hydropis mole depressus, ut sese vix in aliquam partem movere posset. Audiens itaque, tanta per S. Gummarum miracula coruscare, spem suam in Domino ac Gummaro integraliter reponens, devovit, se quantocius cum hostiarum oblationibus reliquias ipsius B. Confessoris visitaturum. Vix autem promissionis verba finierat, et, ecce, cruribus ejus quasi quodam canterio apertis, superfluus humor exitum petivit per S. Gummari interventionem, et exinde perfectam consecutus est sanitatem. Suum
C itaque votum omni cum devotione adimplens, ac gratiarum actiones Deo ac sancto ejus Confessori persolvens, ad propria est reversus.

puer calculo laborans,

17 Præterea in oppido Hollandiæ, nomine Delft, civis quidam erat, qui dicebatur Theodoricus Gerardi, qui habebat filium decem annorum dolore calculi lamentabiliter laborantem, nullumque medicorum peritia subsidium obtinentem; omnes quoque intuentes, et præcipue genitorem in compassionem et gemitum trahentem. Hic denique Theodoricus magna cum devotione Deum ac beatissimum ejus confessorem Gummarum invocans ac deprecans pro remedio liberationis filii sui, devovit præfatum infantulum ad ejusdem Sancti ecclesiam cum oblationibus debitis se delaturum. Igitur, voto emisso, liberatur eodem die filius ejus, ita ut, nullo dolore pungente, meatu urinali emitteret calculum, quantitatem unius lapilli dactyli habentem. Quare exhilaratus pater cum filio votum persolvere gestiens, calculum illum, manu artificis in argento redactum seu inclusum, in memorabile testimonium tam subitaneæ gratiæ ad ecclesiam sæpedicti Confessoris detulit, orationibusque suis cum oblationum muneribus exhibitis, lætus et gaudens, ac Deum in Sancto suo magnificans ad propria reversus est, calculo illic relicto in testimonium veritatis. Acta sunt hæc anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, vigesima prima die mensis Junii. A ANONYMUS.

duæ mulieres contractæ, clauda, b

18 Item ultima die Maii anni LXXV *b* mulier quædam novem annis solatio virium et membrorum destituta suorum, officium gradiendi vix sine adminiculo appodialium complens, orationum suarum vota et oblationum sacrificia Domino et S. Gummaro ejus confessori humiliter repræsentans perfectam et stabilem recepit sanitatem. Simile accidit de alia muliere, quæ denominabatur Barbara Firmans, eodem die, quæ gradiendi usum longo tempore propter membrorum impotentiam amiserat, devote reliquias sæpefati S. Gummari adiens, suasque preces humiliter offerens, perfectam obtinuit sanitatem, et ad propria sine cujuslibet adminiculo, quo prius non caruerat, cunctis admirantibus, repedavit. Idem pene accidit de quadam muliere Lirensi eodem die, Heylwige nomine, simili E modo curata. Alia quædam mulier, quæ dicebatur Elyzabeth Scuts van de Pulderbossche *c*, c anno, quo supra, quinto die Junii, quia clauda erat, in vehiculo delata ad reliquiarum S. Gummari præsentiam, et suas Domino ac beato ejus Confessori orationes et oblationes offerens, non est a suo desiderio frustrata, sed membrorum suorum perfectam obtinuit sanitatem. Quæ, cum se cerneret sospitati redditam, non est ingrata reperta; sed magnificas Deo et S. Gummaro gratias rependens reversa est cum gaudio ad propria.

laborans cruribus, d

19 Eodem die, quo supra, de villa Contike *d* apparuit mulier, Katharina Saus nuncupata, quæ ob crurum suorum execrabilem dolorem firmam habens spem in S. Gummari subventione devovit, se cum omni devotione ac hostiarum oblatione sacratissimam capsulam, reliquiarum B. Gummari contentivam, visitaturam; cujus voti non immemor studuit omni cum celeritate implere quod promiserat. Hæc itaque veniens ante præfatas reliquias, cum orationes supplices et oblationes suas præsentaret, nec tamen aliquod eadem die sublevamen inde perciperet, nihilominus tamen in Deo et F ejus confessore S. Gummaro spem totam et fiduciam reponens, et perseveranter orationibus continuatis diebus insistens, tandem dehinc octava die suorum crurum obtinuit curationem. Quæ Deo et B. Gummaro laudes non exiguas jucundo corde decantans ad propria lætanter est reversa.

corpore languidus,

20 Anno et mense, quo supra, nono die ejusdem mensis quidam civis Gandensis, Theodoricus nomine, basilicam S. Gummari devote adivit, qui longo tempore gravissimo viscerum suorum dolore anxie laboraverat, et ob nimiam et continuam doloris impulsionem suorum ope membrorum caruerat, ut sine appodialibus instrumentis incedere non valeret. Hic, inquam, se Deo ac B. Gummaro cum importunis precibus commendans, et flexis genibus coram sanctis reliquiis perseverans, et suimet oblitus propter inexspectabilem divinæ virtutis ac S. Gummari gratiam suæ naturæ variationem sentiens, nimirum quasi in extasi constitutus existeret, attonitus erat et perplexus. Mira res et stupenda! Denique, cunctis illic præsentibus et cernentibus, ab oratione sanus et incolumis

A ANONYMO. mis exsurgens sensit, omnimodam se recepisse suæ infirmitatis sospitatem. Fit itaque populorum clamantium ac Deum laudantium concursus, catervatim gestientium, quæ per S. Gummari merita fiebant mirabilia. Qua de re præfatus Theodoricus miraculum hoc, quod in eo divina operata est gratia, coram venerabilibus dominis et canonicis ecclesiæ collegiatæ S. Gummari Lirensis ob certissimæ veritatis testimonium, qualiter fuerat, referens, et gratiarum laudes ipsi Domino ac ejus Confessori sanctissimo decantans, ad domum, sanus et suorum membrorum compos effectus, reversus est propriam.

lateris usu destituta, contracta, claudus, e

21 Prætcrea eadem die mulier quædam de villagio, Boomc *e* vulgariter nuncupato, quam longus et inevitabilis dolor detinuit adeo, ut præ illius magnitudine ac diuturnitate vigorem lateris unius omnino perdiderit, ac sine alterius sublevamine ac baculi sustentamento sese movere minime potuerit, quia se cordialiter Deo et S. Gummaro devoverat, orationesque ac oblationes suas coram S. Gummari confessoris reliquiis devote obtulerat, pristinæ reddita B est sanitati, et non sine magno [gaudio] et multiplici gratiarum actione absque alicujus adminiculo ad propriam domum repedavit, plurimis fide dignis clericis et laïcis tantæ rei signum intuentibus. Alteri cuidam mulieri, quæ f dicebatur Elyzabeth Berrevoets de Ranst *f*, septem annis per membra contractæ, frequentanti ecclesiastica limina S. Gummari confessoris, suasque preces cum hostiarum muneribus devote eidem offerenti per intercessionem utique beatissimi Confessoris præfati restitutum est perfectum gradiendi officium. Quidam civis Antverpiensis, qui dicebatur Thomas Moerlyn, septem annis debilis pedibus exstitit adeo, ut absque susteutaculis iter agere non valeret. Hic vir Deo ejusque confessori sanctissimo Gummaro sese commendans, beatissimam glebam reliquiarum ejus, apud Liram in ecclesia sua quiescentem, toto nisu, quo potuit, visitans, et cordialiter devoteque orationum preces multiplicans, diu optatam adeptus est sanitatem, et non sine multorum, Deum secum collaudantium, admiratione ad propria, sustentaculis in C præfata ecclesia relictis, sospes et incolumis repedavit.

membris tumidi tres,

22 Ceterum decima quinta die supra memorati mensis scilicet Junii, matrona quædam Antverpiensis, quæ denominabatur Catharina Hanssens, intolerabiles sustinens dolores uno in brachio adeo, ut præ nimia torsione, propter quam ipsum brachium tumidum reddebatur, mira unius anni spatium illud ad caput erigere minime valeret. Hæc, inquam, matrona magno cum affectu limina S. Gummari adiens, et sese Deo ac ejus confessori Gummaro commendans, oblatione cerei brachii cum oratione multiplici peracta, cupitam recepit in plurimorum fide dignorum præsentia sanitatem. Die vero decima sexta ejusdem mensis pene simile contigit viro cuidam Bruxellensi, qui dicebatur Guilhelmus van den Leemputte, quique ob sui cruris tumorem per unius anni spatium claudus incessit. Hic devovens, se basilicam S. confessoris Gummari visitaturum ob spem convalescentiæ, cum iter arriperet cum devotione, antequam ad terminum desideratum perveniret, sanitatem integram non sine magna admiratione consecutus est. Nihilominus tamen votum suum ardenter et cum gratiarum actione D ac laude ipsi Deo sanctoque ejus confessori Gummaro persolvit. Die vigesima ejusdem mensis quædam de Heyst *g* habens magnum tumorem, quem nullus medicorum sanare poterat, g ex cordis intimis se Deo et B. Gummaro devovens, ac limina ipsius cum precum instantia visitans, nec non infirmam partem sui ventris de aqua fontis, quem S. Gummarus de terra divina virtute ebullire fecit, humectans, sospitatem integram meritis antedicti Confessoris gavisa est recepisse.

23 Præterea die vigesima prima ejusdem mensis mulier quædam Antverpiensis, quæ denominabatur Margareta van den Dalc, contracta, nec non et apoplexia percussa, spem suam de recuperanda sanitate in Deo et beatissimo Gummaro defigens, restituta est duplici sanitati, pluribus existentibus testibus, qui hoc viderunt. Quæ quidem mulier magna cum devotione ob gratiarum actiones debitas referendas sæpedictam ecclesiam visitavit, coram omnibus magnum sibi a Deo beneficium per sancti sui Gummari merita collatum manifestans. Porro die vigesima tertia ejusdem mensis Junii quidam vir Antverpiensis, dictus Joannes van den E Perre, per tres annos claudicabat in pedibus, qui devote reliquias S. Gummari, appodiamentis sustentatus, in ecclesia sæpe dicta visitans, orationumque preces suppliciter pro incolumitate Deo beatoque Gummaro libans, optatam, plurimis illic præsentibus, sanitatem est consecutus, domumque propriam, sustentaculis in ecclesia relictis, lætanter expetivit.

contracta simul et apoplectica, claudus,

24 Dehinc non silentio prætereundum, quod vigesima quarta die ejusdem mensis quidam vir Mechliniensis, dictus Petrus de Scheppere, longo tempore multisque diebus magno dolore cruris propter execrabilem sanicm defluentem, quod omni medicorum arte mederi fuerat ineptum, in quos etiam magnam facultatis suæ partem expenderat, [cruciatus] cum de die in diem ipsius cruris præstolaretur abscisionem, magna cum fiducia recuperandæ sanitatis devote limina basilicæ S. Gummari adivit, ibique orationum suarum precibus suppliciter coram reliquiarum ipsius capsula fusis, et eodem crure fonte S. Gummari abluto, et oblatione cum F cereo crure illic peracta, restituta est eidem cruri sanitas diu affectata, et ipse cum multa gratiarum actione ad propria est reversus. Eodem die, quo supra, Gregorius Fabri, civis Bruxellensis, multas habens in suis cruribus fistulas, devote reliquias S. Gummari visitavit, qui cordis intentionem Deo et B. Gummaro obnixis precibus explicans, voti sui obtinuit de gratia ipsorum intentum, sicque sospitate, præsentibus fide dignis, suscepta, ad propria est reversus laudando Deum et confessorem suum B. Gummarum.

cruribus male affecti duo,

25 Præterea vigesima octava die ejusdem mensis mulier quædam habitatione Bruxellensis, sed natione Insulensis *h*, contracta erat in h brachio, quæ propter inexplicabilem, quem sentiebat, dolorem nedum operari, sed nec quidem dormire valebat. Quodam ergo die, cum se sopori dedisset, nec ob nimiam pœnam somnum sumere potuisset, cœpit in stratu suo cogitare, quonam modo, vel quibus mediis suum posset sortiri desiderium, ut a tanta pœna et angustia liberaretur. Venit itaque tandem in mentem ejus, quomodo tot et tanta nostris temporibus

brachio contracta, clauda,

A temporibus per S. Gummari merita clarebant miracula, et qualiter omnes, qui ejus deposcunt auxilium, a suo non fraudatur desiderio. Qua de re mulier præfata totis cordis sui medullis sese Dei ac beati nominis ipsius confessoris Gummari, cum oblatione videlicet unius cerei brachii et argentei denarii, commendavit gratiæ, quatenus per eam doloris sui brachii posset accipere sublevamen. Mira res! Vix mulier verba suæ sponsionis finierat, et, ecce, quod diu desideraverat, brachii videlicet incolumitatem consecuta est. Benedictus itaque Deus, per quem ob sui confessoris Gummari merita tanta miracula coruscant. Præterea secunda die Julii quamdam feminam Antverpiensem, cui nomen Catharina Nouts, annis octo pedibus claudam, et sine ligneo adminiculo incedere non valentem, atque ob suorum crurum valetudinem basilicam S. Gummari adeuntem scimus, et veridicorum relatione sui voti compotem fuisse *, quæ ex magnifica gratia, sic collata, devota et B hilaris effecta, Deum sanctumque Gummarum collaudavit, ac sustentaculo, quo iter agere consueverat, illic in ecclesia relicto, cum gaudio ad propria domatis limina repedavit.

* supple didicimus

26 Porro, ut paululum retrocedamus, prima die Julii ejusdem anni prænominati quidam Cornelius nuncupatus, de Yspen *i* oriundus, ob suorum crurum debilitatem magnosque dolores, quibus continue vexabatur, non solum cum apodiamentis, sed etiam cum nola, quemadmodum infecti morbo S. Antonii incedere consueverunt, per vicos et plateas pro sui victus necessariis iter agere solebat. Hic itaque tanta miracula ob S. Gummari merita per diversas provincias coruscantia percipiens, se ex integro cordis affectu ad ipsius Sancti basilicam ob recuperandæ sanitatis spem convertit. Insuper tandem cum labore ac suspiriis ad eamdem basilicam perveniens prostravit se humiliter in sanctarum reliquiarum præsentia, Deum sanctumque suum Confessorem supplicibus precibus flagitans, ut, per quem tot ac tanti infirmi ac debiles suum consecuti sunt desiderium, ipse non privaretur voto suo, sed propter gloriam Dei augmentan- C dam potiretur beneficio tam optato. Porro mirum in modum prælibatus Cornelius ab oratione, quam ex intimis sui cordis profuderat, sensit se, multis testibus præsentibus, sanatum. Quapropter multiplices Deo et S. Gummaro gratiarum referens actiones, apodiamentis suis et nola in testimonium certissimæ sanitatis consecutæ in ecclesia ejusdem relictis, ad sua lætanter est reversus.

claudus, *i*

27 Præterea quinta die Julii Ægidius Bliers, civis Bruxellensis, suorum oculorum lumine fere privatus adeo, ut nisi ad manum alterius gressus ejus dirigeretur, viam bene incedendi tenere minime potuisset, cum tantorum mirabilium insignia ob S. Gummari merita rutilare conspexisset, devote suum Deo ac ejus Confessori desiderium explicans, et commendans, ecclesiam S. Gummari se aditurum promisit. Voti vero sui compos effectus, statim solus, nullius adjutorio fultus de Thenismonte *k* ad ecclesiam præfatam pervenit, orationumque suarum libamina, nec non hostiarum munere illic persolvens læto animo ad propria reversus est. Porro eodem die venit quidam vir Petrus de Pomerie ex villa, quæ Themseca *l* dicitur, tribus annis membrorum suorum minime compos. Hic denique, postquam diversos curationum excogitasset modos, et quadam nocte lecto decumbens, quid propter nimium dolorem urgentem agendum sibi foret, anxie pertractaret, statim menti ejus incidit rumor de præclaris B. Gummari miraculis et virtutibus, quibus utriusque sexus hominibus quotidie subveniebatur in diversis regionibus; qua de re ipse hæc eadem apud se revolvens spopondit, nunquam se comesturum carnes, nisi prius reliquias B. Confessoris in urbe Lirensi visitaret, et illic de peccatis suis, propter quæ in corporibus languores plerumque generantur, cum debita contritione confessionem faceret. Et ecce miraculum. Vix enim præfatus Petrus verba sponsionis finierat, et, nullo temporis intervallo mediante, convalescentiam est consecutus. Promissionis itaque suæ non immemor omni cum festinatione ad ecclesiam S. Gummari pervenit et confessionem suam cum oblationibus debitis, ac orationem supplicem cum gratiarum actionibus faciens, ad destinatum locum, unde exierat, incolumis est reversus.

excutiens, membris impotens, *k* *l* *a Anonymo*

E 28 Die insuper eodem Joannes, cognomento Sien. Diestensis *m* tribus annis cum apodiamentis gressum faciens ob nervorum suorum contractionem, et quasi tantum retrorsum, quantum antrorsum gradiens, reliquias in ecclesia sæpe dicta S. Gummari reconditas spe adipiscendæ sospitatis adiit, et supplices preces cum hostiarum oblatione devotius, quo potuit, Deo ac B. ejus confessori Gummaro fundens, adeptus est subito diu optatæ sospitatis beneficium, et, in testimonium veritatis apodiamentis suis illic relictis, sanus et incolumis ad propria remeavit. Simile per omnia contigit cuidam mulieri Mechliniensi, quæ pluribus annis in pedibus impotens, officium gradiendi non recto peragere potuit, nisi fulciretur asterius adminiculo aut baculorum sustentaculo. Quæ tandem limina præclari confessoris Gummari cum recuperandæ pristinæ potentiæ fiducia visitavit, et orationum suarum precibus suppliciter fusis, sanitatem adepta est optatam. Magnas igitur Deo, cjusque Confessori gratias referens, baculorum instrumentis illic dimissis in tantæ rei signum, ad domum propriam sospes et læta repedavit. Die vero decima quinta Julii quidam civis Bruxellensis, dictus Guilhelmus Erum, diu do- F lore unius cruris fatigatus, quod quidem obtutibus hominum abominabile fuit ad videndum propter saniem exinde per viginti fistulas erumpentem, fiducialiter agens, ecclesiam S. Gummari adivit. Qui solotenus prostratus in reliquiarum ejus præsentia suas preces effudit, et posthæc de aqua fontis ejus accersiens, crus suum lividum ac dolore fatigatum de ipsa fontali aqua cum magna fiducia lavit. Denique incontinenti meritis præclarissimi confessoris Dei Gummari obtinuit sanitatem integram, acsi pridem nullum omnino in suo crure sensisset dolorem aut livorem habuisset. Hic itaque lætabundus et laudans ac gratias magnificas Deo referens ad proprii domatis fines remeavit.

claudi duo, fistulis laborans, m

29 Dehinc ejusdem mensis die decima septima quidam vir Antverpiensis, qui dicebatur Adrianus, cognomento de Pleckere, quatuor ferme annis suorum pedum vigore destitutus in tantum, ut nedum illius temporis medio non sine apodiamentis incedens, verum etiam tanto dolore ac languore fatigatus, ut longo tempore omnino decumberet lecto, tædio ex hoc magno afficiebatur. Hic denique tanta morborum genera

ex diuturno pedum dolore

A. ANONYMO. ucra curata per merita sanctissimi confessoris Christi Gummari audiens, magna cum fiducia Deum, ut per sui Confessoris interventum suæ miseriæ condoleret, ac debilitati auxiliaretur, exoravit. Quique tandem omni conamine, quo valuit, spe adipiscendæ sanitatis limina basilicæ S. Gummari devotus adiit, et illic suam Deo ac ejus Confessori petitionem * in terra prostratus ait : O sanctissime Deus, ego peccator humilis, et multorum criminum meorum conscius, ob quorum magnitudinem et numerositatem tanta debilitate fatigor, tuam invoco clementiam, ut me digneris exaudire in hac hora et per merita præclarissimi confessoris tui Gummari, per quem tam innumera crebrescunt miracula, mihi peccatori animæ salutem et corporis sospitatem præstare digneris.

* supple pandens

lecto affixus,

30 Qui tandem ab oratione consurgens nullam sensit sui desiderii consecutionem ; nec tamen ab importunitate precum desistens, tribus diebus orationem suam protelandam dignum æstimavit, quatenus quod unica et simplici obsecratione obtinere non poterant, saltem perseveranter orationem multiplicans, id, quod optabat, consequi posset, audiens Domini pollicitationem in Euangelio : « Qui perseveraverit « usque in finem, hic salvus erit *n* ». Demum tertia die sentiens paululum convalescentiæ ad habitationis domicilium est reversus, apodialibus instrumentis subnixus. Mira res dignissima * ! Nam hic Deo fidelis ejusque Confessori sanctissimo, videlicet Gummaro, beneficii quoque accepti, quamquam parvuli non immemor nec ingratus, sed continue in oratione perdurans, ac Dei misericordiam pulsans, flagitabat obnixis precibus recuperationem pristinæ sanitatis. Porro Deus pius et misericors, nolens supplicem oratorem suum fraudare a desiderio suo, per interventum sui sanctissimi Confessoris tribuit illi optatam sanitatem. Itaque præfatus Adrianus de tanto beneficio sibi collato nolens ingratus reperiri, sospes repedavit sine apodiamentis ad antedictam B. Gummari basilicam, magnificas Deo ejusque Confessori referens gratiarum actiones cum oblationum muneribus.

B

n

* supple stupore

C

clauda, puer languidus et monoculus,

31 Præterea vigesima die præfati mensis Julii quædam matrona Bruxellensis, cui nomen erat Elizabeth Tynnens, quadraginta annis incommodum unius cruris sustinens erat pro eo, quod brevius tribus digitis in latitudine extitit, deferens ea de causa sandalia, quorum unum altero tribus digitis præstantius erat in altitudine. Audiens itaque tot et tanta, quæ per S. Gummarum quotidie fiunt, miraculorum insignia, devovit, sese ob reparandæ salutis, ac removendæ tantæ incommoditatis auxilium limina sanctissimi Gummari ocius visitaturam. Voto igitur emisso, mox iter aggrediens per merita et intercessionem sanctissimi Gummari melius et rectius solito incedere cœpit, et absque longa mora, quidquid voverat, adimplevit, basilicam B. Confessoris reverenter visitans et precum laudes, gratiarumque actiones decantans, ac oblationum munera libans, integram sospitatem se suscepisse gaudebat, in cujus testimonium veritatis unum sandaliorum, quod altius erat, illic relinquens, ad propriam urbem et domum læta remeavit. Ceterum vigesima tertia Julii puer quidam, natione Bruxellensis, Philippus de Burgundia nuncupatus, diu intensi languoris molestia fatigatus, uniusque oculi lumine orbatus, sperando confidenter una cum matre sua in beatissimi confessoris Christi Gummari patrocinio, ejus reliquias devote omni cum alacritate visitavit, et, orationibus suis coram eisdem fusis cordialiter, atque hostiis ac muneribus ablatis, hilariter, præsentibus pluribus fide dignis, illic retulerunt, quod, postquam in sanctissimi Gummari interventu confidentes sese Domino ac ejus confessori ob recuperandæ sanitatis spem devoverunt, statim postmodum puer a gemina infirmitate sanatus sit, obtenta molesti languoris curatione, et luminis restitutione ocularis. Igitur divinorum promissorum non immemores, ne tamquam promissa debita minime solventes increparentur, Deo et ejus Confessori sanctissimo gratiarum actiones magnificas rependerunt.

D

venam ruptam gerens, presbyter claudus,

32 Tandem vigesima quarta die mensis ejusdem quidam honestus civis Mechliniensis, qui dicebatur Ægidius de Palude, basilicam, in qua sanctissimæ reliquiæ præclari confessoris Christi Gummari reconduntur, devote, ut spoponderat, visitavit hac de causa, prout illic retulit. Nam gestaverat venam quamdam subcutaneam per viginti sex annos ruptam et sanguinem evomentem, sæpius exinde molestiam non modicam perpessus adeo, ut nec in sedecim hebdomadibus aliquo longe pergere valeret. Audiens itaque præfatus Ægidius per beatissimum Gummarum tam innumera clarere miracula, tactus devotione cordis intrinsecus, sese Deo ac ejus Confessori commendavit, promittens ejusdem Confessoris ossa sacrata se visitaturum, si vel aliquam saltem sublevaminis gratiam sensu percipere posset. Mira res ! Nam suam vix orationem verbis expresserat, et eadem vena, nullo instrumento aperta, instanti aperta est in ipso sanguinem ad quantitatem unius Walpodii *o* emittens, quam ipse modico restringens emplastro, integerrimam a tam diu passa molestia sospitatem, haud dubium quin meritis beatissimi Gummari, adeptus est. Sicque, ut voverat, ad prænominatam Sancti basilicam, nulla morula interveniente, cum innumera gratiarum actione sanus et incolumis advenit. Præterea quinta die mensis Octobris ejusdem anni Dominus Joannes Patribays, presbyter et curatus in Heripout *p*, quinque ferme annis claudus pedibus existens, ut non sine baculorum sustentatione incedere valeret, devote limina sæpedicti præclari confessoris Christi Gummari visitavit, qui simplici corde preces coram ejus reliquiis in terram prostratus effundens, suæ miserandæ debilitatis subsidium expetivit. Et, ecce, mox, ut ad aures pii Patroni devoti sui preces insonuissent, in eodem loco, quod optavit, obtinuit non sine multorum admiratione, ac domum rediit cum gratiarum actione.

E

o

p

F

aliaque quamplures ;

33 Hæc pauca diversorum signorum ac prodigiorum, quæ gloriosus Deus modernis temporibus per beatissimum nominis sui Confessorem, S. videlicet Gummarum, Karoliensium ac Brabantensium germine inclitum ac præclarum *q*, manifestare ac quaquaversum dilatare dignatus est, extant quasi granum de massa et quasi stilla de fluvio : tanta sunt etenim, ut nulla mortalium lingua ea digne valeret exprimere, etiamsi Demosthenis facundiam possideret, egregii oratoris ; ac tot quotidie augmentantur et accrescunt, ut nemo ea plene dinumerare sufficeret, etiamsi totius Arithmeticæ peritiam haberet : tot enim et talia sunt et fuerunt ; ut arenæ

q

A næ maris coæquareutur et copia mensuram excederet r. Denique ut de omnibus et singulis infirmitatibus taceamus, quas impossibile foret hic recensere ac dinumerare, quis vel in uno genere languoris detentos et curatos digne posset explicare, cujus diversitatem nec nominetenus valeret appellare, nec cordetenus quidem iudagare? Putamus enim Avicennæ, Galeni, seu Ypocratis hic cespitare debere physicalem peritiam, si conata fuerit investigare morbidas species, nedum curare, quas Deus omnipotens dignatus est per merita et suffragia dilecti confessoris sui Gummari tam potenter, quam misericorditer ab innumeris utriusque sexus hominibus auferre et sanare.

quos ad gratitudinem hortatur auctor

** lege quemlibet*

34 Proinde, separata majestate mysterii, videres et audires beatissimum Gummarum cuilibet* indigenarum et advenarum exhortantem et dicentem verbum Evangelicum a Christo ad discipulos Joannis prolatum, ut virtus Dei hoc modo manifestaretur ex his, quæ facta sunt, et laus ejus exinde dilatetur: " Euntes, inquit, B " renuntiate Joanni, quæ vidistis et audistis. " Cæci vident, leprosi mundantur, clandi ambu- " lant, mortui resurgunt, pauperes euangeli- " zantur s. " Et item iu alio loco: " Ite, osten- " dite vos sacerdotibus, etc. t. " Ita laus Dei est et voluntas sanctissimi ejus confessoris Gummari, si qui per eum quovis modo curati sunt, quatenus redeant ad ecclesiam S. Gummari Lirensis, in qua S. Joannis antiquitus est patronus constitutus, ille cognomento Baptista et Præcursor Domini Jesu, et dent gloriam Deo cum leproso alienigeno et Samaritano, simul et gratiarum actiones referant præclaro confessori ejus S. Gummaro, recitantes illic, quæ in seipsis experti sunt, et per eum virtute Dei et sui facta fuerint magnalia, ne et ipsi abominabilis ingratitudinis notentur et arguantur, quemadmodum et alii novem leprosi, qui, postquam cum præfato Samaritano curati sunt, non tamen cum eo redierunt, neque gratias egeruut.

S. Gummari opem experti sunt.

35 Quod quidem aliqui hactenus benefecerunt, ut scriptum est, quorum etiam relatione hæc miracula ad nostram notitiam pervenerunt u, quæ curavimus hic annotare, quia propositi C nostri fuit, per eadem divinam laudem propagare ac Sancti sui nomen dilatare, legentibus quoque devotionem et reverentiam per hæc pauca inculcare. Quis enim tam idoneus et sufficiens est, qui omnia languidorum, claudorum, cæcorum, hydropicorum, febricitantium, herniosorum atque diversorum aliorum languorum molestiis laborantium et gravatorum genera meritis et suffragiis præclarissimi confessoris Christi pristinæ sanitati restitutorum enarrare sufficiat, cum, ut dictum est, innumerabilia sint, nedum inexplicabilia, imo incomprehensibilia? Quorum multiplicitatem satis explicat continua numerositas adventantium, testimonia suæ sanitatis, pignora videlicet sua, illic relinquentium ad laudem Domini Jesu Christi. Amen.

A. Anonymo.

ANNOTATA.

a *Ad flumen Diliam inter Lovanium et Mechliniam.*

b *Legendum forte* LXXVI.

c *Ad Majorem Netham fere Liram inter et Hoogstraeten.*

d *Vide lit.* b *in Annotatis ad cap.* I.

e *Secundo ab Antverpia lapide ad fluvium Rupelam.* E

f *Prope Liram in diœcesi Antverpiensi.*

g *Inter Liram et Arschotum.*

h *In Gallo-Flandria.*

i *Forte* Nispen *in diœcesi Antverpiensi et decanatu Bergizomensi.*

k *Brabantiæ oppido ad fluvium Getam, cui etiam Tillæmontis nomen tribuitur.*

l *Ad Scaldim inter Dendermondam et Rupelmondam.*

m Diesthemium *Brabantiæ oppidum est ad fluvium Demeram.*

n *Matth.* 10, ℣ 22, *et cap.* 24, ℣. 13.

o *Videtur significari certum sanguinis pondus.*

p *Prope Bronium seu Brenniam-Comitis in Hannonia.*

q *Quod absque idoneo teste asseritur.*

r *Plurima quidem præter hic relata patravit miracula* S. Gummarus: *at eorum numerum hic nimium augeri, nemo non censeat.*

s *Matth.* XI, ℣. 5.

t *Luc.* 17, ℣. 14.

u *Hinc colligo, auctorem Miraculis, quæ in litteras misit, ætate fuisse saltem supparem.* F

DE

AUCTORE C. B.

D

DE S. BRUNONE

ARCHIEPISCOPO COLONIENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti Coloniæ Agrippinæ ac præcipue Tornaci cultus, memoria in Fastis sacris, Vita, ab auctore æquali conscripta, hicque edenda.

ANNO CMLXV. *Sanctus, qui, quamvis Beatorum Sanctorumve canoni ab Ecclesia nondum adscriptus,*

Quos Beatorum Sanctorumve canoni Ecclesia nondum adscripsit, nos hosce, etsi etiam subinde vetut Sanctos aut Beatos Fastis sacris recentioribus insertos, in Opus nostrum inferre non solemus, nisi forsan a tempore immemorabiti seu centum annorum metam excedente, ante annum 1634, *quo, ne* B *cultu ecclesiastico venerabites hujusmodi Dei Servi, hoc jam antea a pari temporis spatio continue haud affecti, deinceps afficerentur, Urbanus VIII, summus Pontifex, inhibuit, honores Sanctis proprios adepti hisque non interrupte gavisi alicubi fuisse noscantur. Quare, ne cui mox forte, dum hic de* Brunone, *Beatorum Sanctorumve canoni hactenus ab Ecclesia haud adscripto, ac ne quidem in Mrt. Rom. hodiernum illato, tractare aggredimur, a more isto, merito certe apud nos usitato, recedere videamur, Coloniensem illum sanctitate juxta ac natalium sptendore illustrem Antistitem, qui et* Brunus *subinde nuncupatur, fuisse aticubi jam inde a tempore, centum amplius annis dictum annum* 1634 *prægresso, cultu ecclesiastico, et quidem ad eumdem usque annum haud interrupto, gavisum, statim hic a Commentarii hujus initio juverit probasse.*

Tornaci tamen Officio ecclesiastico ab immemorabili, ut probatur, ante annum 1634 tempore,

2 *Verum qua ratione id præstemus? Etsi quidem Sanctorum in Fastis sacris, classicorum nomine distingui solitis perque suos auctores ante sec.* x *contextis, inscriptio pro cultu ecctesiastico soleat haberi, eo tamen, ut* Bruno, *anno demum, uti infra docebo,* 965 *e vivis ereptus ac proin Fastis sacris adeo antiquis haud inscriptus, fuisse jam inde ab immemorabili ante annum* 1634 *tempore honores, Sanctis proprios, adeptus probetur, recurri certe haud posse, nemo non videt. Ast opportune hic succurrunt duo antiqua penes nos exstantia ecctesiæ Tornacensis Missalia, quorum atterum anno* 1498, *alterum anno* 1509 *notatur excusum; in hisce enim ad* XVIII *Julii diem Missa de* S. Brunone, *episcopo et confessore, præscribitur; de alio autem Brunone, quam de nostro, non agi, dilucide ostendit antiquum, quod penes nos pariter exstat, ac, ut in fine signatur, anno* 1508 *fuit excusum, ecctesiæ ejusdem Breviarium. Id enim ecctesiasticum, quod Lectiones novem,* S. Brunonis, *Coloniensis archiepiscopi, Vitam, Commentario huic subdendam, compendio exhibentes, complectitur, Officium, ad* XVIII *Julii diem recitandum, proponit; ut Bruno, Coloniensis archiepiscopus, qui, uti inde consequitur, cultu ecclesiastico jam inde a seculo* XV *ac proin a centum amplius annis seu ab immemorabili ante annum* 1634 *tempore Tornaci fuit gavisus, alius certe, quam* Bruno *noster, haud sit, hunc autem jam inde etiam a secuto* XIII *fuisse honore isthoc ibidem affectum, suadet Usuardi, quod ad* XVIII *Julii diem apud Sollerium exstat, quodque tunc* Brunonis, episcopi et confessoris, *meminit, Auctarium, ex Usuardino ecclesiæ Tornacensis codice depromptum.*

E

et quidem, ut pariter probatur, non interrupte, XVIII Julii die fuit honoratus,

3 *Sanctus enim, qui Tornaci, ut modo docui, cultu ecclesiastico a longissimo jam tempore gavisus ad* XVIII *Julii diem fuit, nec hac tamen, sed, quemadmodum infra videbimus,* XI *Octobris obiit, fuerit indubie ad dictam* XVIII *Julii diem haud aliam ob causam in codice mox memorato signatus, quam quod tunc, cum exaratus isthic fuit, ista etiam die, pro arbitrio scilicet assumpta, Tornaci seu in ecclesia Tornacensi coli soleret; cum autem codex ille, ut laudatus Sollerius in prævia sua in Usuardum Præfatione num.* 215 *docet, verosimiliter inter annos* 1219 *et* 1252 *fuerit conscriptus, consectarium sit, ut verosimiliter a tempore, binos inter hosce annos medio ac proin jam inde saltem, si non etiam aliquanto citius, a seculo tertio decimo honores, deferri Sanctis solitos, Tornaci* S. Bruno *fuerit adeptus. Porro Sancti ibidem cultum, qui longo adeo ante annum* 1634 *temporis spatio obtinuit, interruptum etiam usque ad eumdem annum haud fuisse, e duabus penes nos exstantibus, quarum altera anno* 1591, *altera* F *anno* 1712 *prodiit, propriorum diœcesis Tornacensis Officiorum editionibus fas est colligere; in ambabus enim ecclesiasticum de* S. Brunone *Lectionum novem, quarum tres mediæ quodpiam hujus Vitæ Compendium exhibent, Officium, ad* XVIII *Julii diem recitandum, præscribitur.*

cultu, Sancto proprio, Coloniæ etiam,

4 *Quare, cum cultu ecclesiastico, quem Tornaci, ut supra docui, immemorabili ante annum* 1634 *tempore obtinuit, non interrupte etiam, uti e mox dictis eruitur, usque ad eumdem annum Tornaci fuerit gavisus, nihil omnino, quo minus ei, ibidem haud dubie hodieque culto, locum in Opere nostro concedamus, impedire nos debet; cur autem id, etsi e jam dictis Tornaci* XVIII *Julii die colatur, hodie demum faciamus, infra exponam, cum primum de sacris, quibus insertus exstat, Fastis simulque de cultu, quo Coloniæ Agrippinæ etiam gaudet, fecero sermonem. Ibidem Sanctum, etsi non ecclesiastico, ut Tornaci, Officio, vero tamen cultu, exhiberi Sanctis solito, honorari, apparet indubitatum. Contrarium quidem in sacris et piis Agrippinensibus Fastis indicare videtur Gelenius, utpote hodie*

A *hodie* Brunonem *sic signans* : Coloniæ in basilica S. Panthaleonis beati Brunonis I archiepiscopi, quem Tornacensis ecclesia colit Officio novem Lectionum, sed propter reverentiam S. Romanæ Sedis, quæ cum necdum inter Sanctos censuit, Coloniensis ecclesia ipsamet cum necdum honorat; *verum Gelenio, si, ut apparet, ita etiam re ipsa, nullo prorsus cultus genere, Sanctis proprio seu hisce deferri solito, Coloniæ Agrippinæ* Brunonem *honorari, fortassis velit, assentiendum hac in re non esse, suadet id, quod Ghinius et Molanus aut, si forsan (hic jam supra in S. Nuncio num.* 1 *et* 2 *dicta videsis) quis malit, Petrus Louwius, hic quidem in Sanctorum Belgii, ille vero in Canonicorum Natalibus, scribunt.*

uti hic adducta ostendunt, hac XI Octobris die gaudet

5 *Quotannis enim Coloniæ Agrippinæ, recurrente* XI, *qua e dicendis* S. Bruno *obiit, Octobris die, in S. Pantaleonis ecclesia, ubi Sanctus noster fuit e dicendis depositus, celebrari in ejus honorem sacrosanctum de æterna Sapientia Missæ Sacrificium, ambo illi hagiologi, ac præcipue Louwius, qui, convenientibus etiam ad solemnitatem omnibus canoni-* B *corum Coloniensium collegiis, rem fieri affirmat, diserte in Fastis suis sacris mox laudatis tradunt, nec est, cur illis hac in re fides indubitata haud adhibeatur; cum autem Missæ hujusmodi, ut Benedictus XIV de Servorum Dei Beatificatione ac Beatorum Canonizatione lib.* 2, *cap.* 9, *num.* 4 *docet, anniversario Servorum Dei obitus die celebratio inter publici cultus actus, Servis Dei nondum beatificatis aut canonizatis exhiberi vetitos ac proin Sanctis seu Beatis proprios, recenseatur, est sane, cur Coloniæ etiam qualicumque cultu ecclesiastico, Sanctis seu Beatis proprio, et quidem (neque enim hujus usquam invenitur initium) ab immemorabili ante annum* 1634 *tempore gaudere* S. Brunonem, *ac proin Gelenio, qui, ut jam dictum, contrarium indicare videtur, assentiendum non esse, ob id, quod, ut dixi, Ghinius et Molanus, seu potius Petrus Louwius, scribunt, arbitremur. Castellanus interim, uti etiam Usuardini, quod, e codice Bruxellensi acceptum, apud Sollerium hodie exstat, Auctarii auctor ita haud sensisse aut* C *certe pro Sancto aut beato* Brunonem *non habuisse videntur; prior enim, qui* Brunonem, *quod Remis, uti infra videbimus,* XI *Octobris die obierit, ibidem in Martyrologio suo Universali hodie signat,* Venerabilem *dumtaxat eum appellat, posterior autem ne quidem etiam hunc titulum ei attribuit.*

ac a plerisque, a quibus tum celebratur, hagiologis pro Sancto agnoscitur;

6 *Verum Grevenus, cui et Canisius in Martyrologio Germanico ad amussim consonat, sequentibus hisce verbis* Brunonem *hodie annuntiat* : Item sanctæ memoriæ Brunonis archiepiscopi Agrippinensis Coloniæ et confessoris, germani Ottonis primi imperatoris; *ita autem* Bruno, *etsi nec* Sancti *nec* Beati *titulo afficiatur, dilucide tamen pro Sancto, ut consideranti patescet, a martyrologo illo habetur, idque ipsum non tantum a mox laudatis, qui e dictis per id, quod scribunt, Coloniæ etiam coli* Brunonem, *insinuant, Ghinio et Louwio, verum etiam a mox pariter laudato Gelenio, imo et ab ipsomet Molano fieri est censendum; etsi enim hic in sua Usuardi, quam anno* 1568 *vulgavit, editione nusquam* Sancti *aut* Beati *titulo* Brunonem *insigniat, nec eum vel Tornaci vel Coloniæ Agrippinæ coli insinuet, eumdem tamen* Beati *appellatione in altera posteriori, quæ anno* 1573 *prodiit, antiqui illius seu, ut loquuntur, Classici martyrologi editione distinguit, simulque in Annotationibus, annuntiationi, qua id facit, subnexis, cultu ecclesiastico Coloniæ juxta ac Tornaci gaudere, luculenter docet. Quod autem ad Gelenium spectat, quamvis hic Coloniæ non coli* Brunonem, *indicare e supra dictis videatur, ei tamen, quem et* Beati *titulo exornat, honorem illum Tornaci, et quidem novem Lectionum Officio, deferri, diserte verbis, num.* 4 *huc transcriptis, ait; ut enimvero* Brunonem, *veluti Sanctum ac Beatum, tam is et Molanus, quam Grevenus et Canisius, Louwiusque item et Ghinius, quibus etiam Miræus, Ferrarius et Florarii nostri Ms. auctor jungendi, unanimi consensu agnoscunt.*

cui autem in XX Octobris diem a Florario nostro rejicitur,

7 *At vero horum posterior id non* XI, *qua alii, sed* XX *Octobris die facit : ita scilicet exigere ipsi visa fuerit, quam adhibet, quamque aliunde, ut puto, acceperit, annuntiatio, his verbis concepta* : Apud Coloniam Agrippinam E in cœnobio sancti Pantaleonis martyris depositio beati Brunonis archiepiscopi Coloniensis; *eum enim* S. Brunonem, *qui, quemadmodum ejus Acta, Commentario huic subdenda, num.* 69 *docent,* XI *Octobris die Remis obiit octavoque inde post die Coloniam Agrippinam fuit advectus, ibidem non* XI, *sed* XX *mensis ejusdem die in S. Pantaleonis cœnobio fuisse depositum seu terræ mandatum, verosimillime crediderit, mox datam annuntiationem, quod hac illud factum indicari existimarit, non ad* XI, *sed ad* XX *Octobris diem referendam, in animum induxerit; verum, cum* Brunonem *in S. Pantaleonis ecclesia* quarto decimo Kal. Novembris *seu* XIX *Octobris die fuisse depositum, Acta illa num.* 73 *diserte notent, intra dies Octobris octo, quarum ultima seu ab obitu octava Sanctum Coloniam advectum num.* 69 *tradunt, ipsamnet emortualem ejus diem seu* XI *Octobris incluserint. Adhæc, cum equidem, etsi etiam secus foret, mox* Depositio, *uti apud Cangium in Glos. et apud nos ad* XXIX *Junii diem in Comment. de SS. Petro et Paulo num.* 46 *fas est videre, tam ad diem, qua quis obiit* F *seu vitam deposuit, quam ad diem, qua terræ fuit mandatus, significandam accipiatur, non fuit sane, cur dictam annuntiationem, quod ea* S. Brunonis *depositio memoretur, non ad* XI, *sed ad* XX *Octobris diem referret.*

hodie tamen a nobis hic datur. Biographum nactus est Rotgerum;

8 *Utut sit, reliqui equidem omnes hagiologi modo hic adducti, si unum supra laudati Tornacensis ad Usuardum Auctarii auctorem anonymum exceperis,* Brunonem *hodie celebrant, cumque is sanctus noster Coloniensis Antistes hodie etiam et cultu Sanctis proprio ab ecclesia Coloniensi, ut jam docui, afficiatur, et vitam hanc mortalem cum immortali, ut post videbimus, commutarit, mihi cum, quem præterea a* XVIII *Julii die, qua in Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum Additionibus memoratur, iterumque deinde a* VI *Octobris, qua a Ferrario annuntiatur, ad hodiernam, qua ab eodem Ferrario repetitur, diem decessores nostri remisere, non in mensis hujus* XX *cum Florario nostro rejicere, sed, vel ut fidem abs hisce datam liberem, hac die, qua etiam Vitam ejus exhibet Surius, in Opus nostrum inferre* est

AUCTORE C. B.

est visum. Hanc, ut Prologus, quem præfert, fidem facit, Rotgerus seu Rogerus aut etiam (varie enim a variis id nomen exaratur) Rutgerus, et quidem, uti ex infra dicendis patescet, haud diu post S. Brunonis *mortem, imo quatuor forsan post hanc nondum elapsis annis, conscripsit. Verum quis ille hujus Sancti nostri biographus?*

Hic, quia nonnullis S. Panthaleonis, Corbeiensisque a Schateno, cum illis forte

9 *Trithemius, qui sub sec. sexti decimi initium floruit, in chronico Hirsaugiensi ad annum* 953 *nonnulla de* S. Brunone *præfatus, sic scribit* : Præfuit autem ecclesiæ Coloniensi streuue et utiliter annis duodecim, cujus Vitam et gesta Rutgerus monachus sancti Pantaleonis descripsit; *etsi autem antiquum nec scriptorem nec monumentum, e quo, quem hic adstruit, Rotgeri in Coloniensi S Pantaleonis cœnobio monachatum hauserit, is scriptor alleget, ei tamen Miræus hodie in Fastis Belgicis et Hist. Litterariæ Franciæ scriptores tom.* VI, *pag.* 307 *assentiuntur, nec illos id faciendo a veritate certo aberrasse asseverare ausim. Rotgerum quidem, qui* Brunonis *Vitam*
B *conscripsit,* monachum Corbeiensem *Schatenus in Annatibus Paderbornensibus, anno* 1693 *vulgatis, appellat; verum is pro se pariter antiquum nec scriptorem nec monumentum adducit, nec scio, an cum scriptoribus proxime laudatis, qui, Trithemium secuti, Rotgerum faciunt S. Pantaleonis monachum, in concordiam nequeat adduci. Quid si enim Rotgerus exstiterit simul et Corbeiæ-Novæ et S. Pantaleonis monachus? Qua ratione factum id esse queat, expono. Coloniense S. Pantaleonis monasterium* S. Bruno, *uti in ejus Vita num.* 42 *Rotgerus docet, exstruxit monachisque, qui ibidem Domino religiose servirent, concessit; hosce autem, si, quod Annales Corbeiæ-Novæ docent,* Brunonem *eo loci exstitisse monachum, verum foret, fuisse inde eductos, verisimilius sibi futurum, Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* 45, *num.* 96 *declarat.*

in concordiam adducendo, monachus vocatur, neque tamen monachus forsan exstiterit,

10 *Ast, etsi quidem* Bruno *Corbeiæ-Novæ monachum, uti infra, manente etiam monasterii hujus Annalium veritate intacta, docebo, verosimiliter haud fuerit professus, ex affectu tamen plane singulari, quo in id exstitisse Sanctum, luculenter, quæ in iisdem Corbeiensibus Annatibus ad annum* 942 *et aliquot seqq. narrantur, evincunt, regularem disciplinam in sacro isto asceterio tum maxime viguisse primosque S. Pantaleonis monachos fuisse ex hoc accitos, vero haud immerito potest apparere haud absimile; cum autem sic habeat, Rotgerus, ut potest, ita etiam re ipsa ex horum numero exstitisse ac proin Corbeiæ-Novæ simul et S. Pantaleonis monachum, utpote vitam monasticam primo quidem in priori, deinde vero in posteriori e duobus illis monasteriis professum, exstitisse, vero etiam reipsa mihi, si modo vel monachus fuisse probari solide posset, appareret haud absimile. Verum nihil omnino, quo vel utcumque certus reddi Rotgeri monachatus queat, invenio. Surius quidem* Benedictinum *appellat hunc Sancti nostri biographum; verum hic in tota, quam, ut dixi, scripsit,* S. Brunonis *Vita nihil omnino, e quo vel monachus, vel Benedictinus exstitisse intelligatur, suppeditat. Nec quidquam hujusmodi vel apud Sigebertum vel apud Ægidium, Aureæ-vallis monachum, qui scriptoribus omnibus, de Rotgero locutis, antiquiores sunt, occurrit; prior enim sequentia dumtaxat, quæ huc spectant, verba,* D Rotgerus scripsit Vitam Brunonis, Coloniensis archiepiscopi, qui fuit dux et frater Othonis imperatoris, *in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* 130 *subministrat, nec plura vel hic in chronicis ad annum* 953, *ubi iterum de Rotgero loquitur, vel Ægidius in* 34 *de episcoporum Leodiensium gestis caput, quo de Rotgero sermonem instituit, nos docet.*

Brunoni exstitit æqualis, aut saltem, uti hic

11 *Verum Rotgerus, sive exstiterit sive non exstiterit monachus,* Brunoni *equidem vel omnino vel saltem fere fuit æquatis, imo etiam quadantenus familiaris. Utrumque e jam nunc dicendis patescet. Lucubrationem suam Rotgerus ita orditur :* Domino in gratia Christi beatissimo atque in omni splendore sapientiæ perfectissimo Folemaro archiepiscopo Rotgerus servorum suorum ultimus veræ claritatis gloriam sempiternam. Imposuit sanctitatis vestræ reverentia super caput meum gravem quidem sarcinam, sed pro captu parvitatis meæ dulcem et jocundam, videlicet ut Vitam mirabilis et magnifici archiepiscopi Brunonis, qua potuerim, E sermonis facultate describerem. *Jubente itaque Folemaro seu, ut ab aliis scribitur, Folemaro aut etiam Volmaro, Coloniensi archiepiscopo,* S. Brunonis *Vitam Rotgerus, uti ipsemet his verbis docet, litteris mandavit; quare necesse est, ut id, quatuor nondum post Sancti nostri obitum elapsis annis, fecerit, si Folemarus, qui, quemadmodum inter omnes convenit,* S. Brunoni *in sedem Coloniensem proxime successit, post quatuor in episcopatu transactos annos e vivis, ut volunt, excesserit. Verum, cum non longiori temporis spatio sedisse Folemarum, undequaque certum haud sit, aliter adhuc,* S. Brunonis *Vitam haud diu post ejus obitum litteris Rotgerum esse complexum, juverit probasse. Is num.* 8 *de Sancto nostro sic scribit:* Eo tempore generosa regum proles, annos circiter quatuor habens, liberalibus litterarum studiis imbuenda, Baldrico venerabili episcopo, qui adhuc superest, Trajectum missa est.

adducta probant, fere æqualis,

12 *Baldricus, Trajectensis episcopus, hic memoratus in vivis, dum Rotgerus Sancti nostri Vitam scriberet, hicque adeo jam obiisset,* F *exstitit adhuc, uti hæc verba ferunt, superstes; cum autem diu ante* S. Brunonis *obitum seu annum e dicendis* 965 *Baldricus, Trajectensis ad Mosam seu Leodiensis episcopus, e vivis, uti apud Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 3, *col.* 843 *videre fas est, excesserit, consectarium est, ut non hic, sed Baldricus Trajectensis ad Rhenum seu Ultrajectensis episcopus, qui, quemadmodum in Chronicis Ultrajectinæ Historiæ, anno* 1643 *vulgatæ, insertis, pagina hujus* 34 *Joannes de Beka, vix non omnibus, qui de re loquuntur, scriptoribus aliis ei assentientibus, docet, anno* 977 *post longissimum annorum amplius quinquaginta ecclesiæ illius regimen ad Superos migravit, a Rotgero in textu, proxime huc transcripto, designetur, utque proinde Sancti nostri Vita, utpote quam is ante Ultrajectini istius antistitis obitum in litteras, uti e jam dictis nemo non concludet, conjecerit, ante annum* 978 *atque adeo intra duodecim circiter annorum spatium, quod intra ipsiusmet* Brunonis *et Baldrici, Ultrajectensis modo memorati episcopi, obitum intercessit, fuerit conscripta. Res omnino certa apparet; hinc autem*

AUCTORE C. B.

A tem consectarium eradit, primo quidem, cum Sancti nostri biographus nec seculi undecimi initium attigisse videatur, indubie et Surium, qui eum anno 1040 floruisse ait, et Vossium, qui eumdem veluti a Rotgero, monasterii sanctæ crucis seu sancti Leutfredi in Normania abbate, integre facile seculo post S Brunonem e viris sublato, haud diversum in suo de Historicis Latinis opere obtrudit, a veritate aberrare; deinde vero, Brunoni æqualem Rotgerum, ejus biographum, exstitisse.

imo etiam familiaris. Hinc fidem integram meretur, hicque lucubratio ejus

13 Modo etiam, familiarem pariter fuisse; ostendendum. Quod id præstem, qui num. 8 et 44 de Sancto nostro Coloniensi Antistite loquatur, exhibuisse suffecerit. Priori e duobus hisce locis sic habet : Deinde, ubi prima Grammaticæ artis rudimenta percepit, sicut ab ipso in Dei omnipotentis gloriam hoc sæpius ruminante didicimus, Prudentium poetam, tradente magistro, legere cæpit; posteriori vero sequentibus hisce utitur verbis : Juvenis ut erat omnique pompa circumfluus, audeo dicere, dissolvi vellet, tantum ut cum Christo esset. Hinc B lacrimæ assiduæ, suspiria fere continua, furtivæ orationes et singultus, in ipso etiam lecto clarius perstrepentes, ut testatur, quos id minus celare poterat, etiam dum latere volebat. Quotiens diem mortis posuit ante conspectum cordis? Quotiens ad hoc vocis quoque officio prorupit, quod corde molitus est? Quotiens audivimus eum vehementi gemitu præoptasse id, quod futurum, non tamen sine gravi trepidatione, speravit, ut æstuosum mundi hujus naufragium, in Dei sola misericordia tutus, evasisset, et in litore tandem securitatis intimæ constitisset? Diligenter modo studiosus lector binos hosce Rotgeri textus expendat, nec dubito, quin futurum sit, ut Brunoni hunc non tantum seu æqualem seu fere æqualem, sed et familiarem exstitisse ac proin, quæ de illo scribit, haud parvi facienda esse, fateatur. Hæc quidem, quæ notis chronicis raro munit, nec adeo, ut Sigebertus in Chronicis ad annum supra cit. vult, luculenter, nec stylo, qui ubique elegans censeri merito queat, exponit; verum cum ea, quæ litteris mandat nec C ipsemet vel vidit vel audivit, sese ex aliis, a quibus vel visa vel audita fuerant, accepisse, loco etiam non uno indicet, nec fallere voluisse ullo ex capite sit credendus, est equidem, cur hisce aliisque, quæ supra de ætate, quo floruit, familiaritateque, qua Brunoni adhæsit, disserui, consideratis, fidem integram mereri lucubratio ejus existimetur, estque proinde hic edenda.

non quidem e Suriana, quæ narrationem prolixam, a Rotgero

14 Verum qua ratione id præstabimus? Lucubratio ista seu Sancti nostri Vita, jam bis typorum beneficio, primo quidem a Surio, apud quem, ut supra innui hodie exstat, deinde vero a Leibnitio, a quo inter Scriptores, Rerum Brunsvicensium illustrationi inservientes, tom. I a pag. 273 exhibetur, fuit vulgata. Hic illam, quæ unde a Surio fuerit accepta, nec abs hoc ipso, nec ab ullo alio notatum invenio, e Ms. Bibliothecæ augustæ Guelfebytanæ codice deprompsit, huncque fideliter, servato etiam, quo res expressas exhibet, stylo nec ulla cujusvis generis alia mutatione adhibita, est secutus. Istarum porro editionum altera ab altera subinde discrepat. Discrimen quidem, quod inter eas intercedit, magni ut plurimum momenti non est; verum notatu admodum dignum est, quo de SS. Evergisli et Patrocli reliquiis, Coloniam Agrippinam a Brunone seu attractis seu adductis, loquentes invicem dissonant. In Leibnitiana enim, fuisse illas ad hanc urbem a Sancto, aut certe eo curante, delatas, paucis duntaxat verbis indicatur : in Suriana vero, qui res gesta sit, et quæ hanc fuerint comitata adjuncta, narratione admodum prolixa, quæ XXVII et tria sequentia capita occupat, explicatur; ast hanc a Rotgero haud profectam, sed opus esse a Sancti nostri Vita separatum, Leibnitius in Annotationibus, huic subjectis, recte contendit

nonprofectam, sibi habet intextam,

15 Reliquæ enim narrationi, uti hanc et illam apud Surium expendenti patescet, haud sat apte cohæret; contra autem, quæ, prolixa illa narratione omissa, in Leibnitiana editione leguntur aptissime inter se cohærent. Surius ad XXIV mensis hujus diem S. Evergisto sacram, e codicibus Mss Coloniensis hujus episcopi vitam recenset ac deinde ad hujus calcem subjunxit : Hoc loco sequitur in Mss. E codicibus de sacri ejus corporis translatione: sed eam supra inveniet lector in Vita S. Brunonis, archiepiscopi Coloniensi, cap. 27 die XI Octobris. Ab eo itaque, qui S. Evergisli Vitam seu Historiam, seculo, ut reor, X jam senescente aut XI, scripsit, translationem ejusdem pariter conscriptam hancque deinde una cum S. Patrocli translatione, aliunde accepta, in S. Brunonis Vitam, a Rotgero concinnatam, a manu posteriori illatam fuisse, opinor. Ea mihi ut sedeat sententia, faciunt non tantum jam supra dicta ac porro infra num. 26 et tribus seqq. dicenda, verum etiam et vel maxime Ms., e quo Sancti nostri Vitam, a Rotgero adornatam, Leibnitius, ut jam dixi, vulgavit, bibliothecæ Guelfebytanæ codex, alterque olim Vallicensis modoque penes nos exstans, qui vitam eamdem complectitur ac PMS. 159 signatur, Ms. itidem codex. Uti enim, teste in sua in Operis sui tomum primum Introductione Leibnitio, haud in priori e duobus istis codicibus, ita nec, ut comperio, in eorumdem posteriori Vita illa intextam sibi habet, quæ in Suriana hujus editione reperitur, prolixam F illam de SS. Evergisli et Patrocli translatione narrationem.

editione, sed e codice nostro Ms., ratione hic exposita edetur.

16 Jam vero cum sic habeat ut Sancti nostri Vitam, prout a Rotgero primitus conscripta, non autem prout post, additionibus abs hoc non profectis, aucta fuit, edi a nobis conveniat, præstaret sane, ut non e Suriana, sed e Leibnitiana editione hic ederetur; attamen, cum ista, prout in hac exhibetur, Rotgeri lucubratio cum lucubratione eadem, prout in codice nostro mox memorato exstat, ad amussim fere consonet, hanc ego, ut, quam verum id sit, studiosus lector ex utriusque collatione queat dispicere, nec e Leibnitiana editione, quam, si velit, habere potest ad manum, sed e dicto, e quo nondum prodiit in lucem, codice nostro Ms., cum Surii et Leibnitii editionibus collato, Commentario huic in capita et numeros pro more nostro divisam subnectam, Adnotationibus etiam, ubi id vel necessum vel expedire visum fuerit, adjunctis. Sic quidem una cum Sancti nostri Vita, cui tamen etiam, prout in codice nostro et editione Leibnitiana fit, Testamentum ejus subjungam, Translationes duas, in prolixa, quam supra memoravi, narratione expositas, obtenturus sibi studiosus lector

AUCTORE C. B.

lector non est; verum nihil inde amittet. Præterquam enim quod ambas apud Surium, apud quem e jam dictis in Sancti nostri Vita exstant, consulere, si opus fuerit, facile queat, harum altera, quæ ad S. Patroclum spectat, in Opus nostrum ad XXI, *qua hic Sanctus antiquissimis Martyrologiis inscriptus, Januarii diem illata jam est, altera vero, quæ S. Evergisli est, haud dubie in id ad* XXIV, *quæ Sancto huic sacra est, mensis hujus diem inferetur. Quod si autem quæpiam hic de* Brunone *memorari translationes illæ exigant, hæc etiam vel in Comment. isthoc vel in Adnotationibus, quas Vitæ edendæ subjungam, locum invenient.*

§ II. Nobile Sancti genus, tempus natale, educatio, Balderico Ultrajectensi episcopo commissa, ingens in litteris progressus.

B

Sanctus, qui e nobilissimo genere

Henricus, *cognomento* Auceps, *Saxoniæ dux ac dein Germaniæ rex, triennio, uti annalista Saxo ad annum* 911 *docet, ante Ottonis patris sui, Saxoniæ itidem ducis, obitum, qui, teste Ditmaro, anno* 916 *evenit, matrimonium cum Mathilde, lectissima ac nobilissima femina, contraxit. Hanc, quæ vita sanctissime acta merito apud posteros Sanctorum honores est adepta, in Opus nostrum ad* XIV *Martii diem, ei sacram, jam intulimus : cum autem, quæ ibidem in Commentario, illustrissimæ istius reginæ Actis prævio, num.* 1 *allegata sunt, nobilem tam hujus, quam Henrici mariti progeniem sufficienter edoceant, eo lectorem, qui, quam illustri* Bruno, *parentes illos nactus, genere oriundus sit, scire avet, brevitatis studio simulque, ne hic actum agam, remitto. Porro* S. Bruno, *ut Commentarii mox laudati num.* 2 *adducta ostendunt nec obscure in Annalibus, Quidlinburgensi abbatissæ Mathildi, B. Mathildis mox memoratæ* C *ex filio Ottone nepti, inscriptis, Witikindus, qui ab anno* 946 *usque ad annum* 975 *floruisse dicitur, lib.* I *docet, fratres duos duasque itidem sorores habuit.*

post fratres ac sorores suas hic memoratas

18 *Harum altera, quæ, quemadmodum ad annum* 929 *annalista Saxo supra laudatus ait, Gisleberto, Lotharingiæ duci, primum ac dein post hujus necem Galliarum regi Ludovico Transmarino, uti in Chronico ad annum* 939 *Frodoardus tradit, nupta fuit,* Gerberga *seu, ut ab aliis scribitur,* Girbir *fuit vocata ; altera vero, quæ, quemadmodum Glaber Rodulphus, sec.* XI *scriptor, Historiarum lib.* I, *cap.* 4 *testatur, ab Hugone Magno, Francorum duce seu, ut alii loquuntur, Parisiensium comite, in uxorem et quidem anno, ut Frodoardus in Chronico prodit,* 938 *fuit accepta,* Hathuidis *seu* Hadvidis *aut etiam* Hadwigis *nomen obtinuit; quod autem ad duos* Brunonis *fratres jam spectat, horum alter, qui, patre nondum rege, natus, primo Germaniæ rex ac dein imperator fuit creatus, appellatus fuit* Otto, Magni *etiam cognomen a rerum gestarum magnitudine adeptus; alter vero, qui, patre jam rege ac proin post annum* 918 D *natus, ducatum Bavariæ anno* 947 *a fratre suo Ottone accepit, nuncupatus fuit* Henricus. *Tam hoc, quam isto* S. Bruno, *qui nomen forsan ab avi sui Ottonis fratre Brunone, inter Martyres Ebbeckesdorpienses, anno* 880 *occisos ac in Opus nostrum ad* 2 *Februarii diem, eis sacram, jam illatos, primario, fuerit sortitus, exstitit junior, ut Witikindus loco supra cit. diserte docet. Nec, quin pariter duabus suis sororibus junior exstiterit* Bruno, *dubitare sinunt nuptiæ, abs harum priori quidem anno* 929 *posteriori vero seu Hadwige anno* 938, *ut jam docui, contractæ. Hisce enim tum contrahendis ineptæ præ ætatis sat maturæ defectu futuræ fuisse videntur, si juniores exstitissent* Brunone, *qui anno demum* 925 *natus est, uti jam nunc sumus visuri.*

anno, uti hic ex Rotgero,

19 *Rotgerus in Sancti nostri Vita sequentia de hoc subministrat num.* 6 *verba :* Natus eo tempore, quo pater ejus Henricus, rex gloriosus, perdomita barbarorum sævitia, represso etiam intestinæ cladis periculo, diruta magno studio reædificabat, et volentem populum justi- E tiæ in tutissima et optatissima demum pace regebat. *Natus itaque, uti verbis hisce Rotgerus indicat, Sanctus noster tunc fuit, cum regnum, quod tam ab ipsismet incolis, pacem minime amantibus, quam ab hostibus externis fuerat turbatum, jam penitus, curante rege Henrico, esset pacatum ; cum id autem in annum* 925, *uti quisque, qui ad hunc proximeque prægressos annos vel Reginonis continuatorem vel annalistam Saxonem evolverit, haud difficulter, ni fallor, agnoscet, quam optime quadret, est sane, cur ob modo huc transcriptum Rotgeri textum Sanctus noster anno* 925 *credatur natus. Attamen, cum cuique ad manum bini illi scriptores, e quibus res patescat, non sint, juverit hanc alio adhuc modo monstrasse. Rotgerus, num.* 62 *nonnulla de Ottone imperatore ex Italia in Germaniam reverso ac Sancto nostro ei obviam progresso præfatus, ita deinde prosequitur :* Igitur cum in sanctissimo studio imperator tricesimum regni sui, Germanus ejus duodecimum pontificatus sui ageret annum, nondum nisi vix prælapsus ætatis quadragesimum, sanctam Pentecosten simul Coloniæ celebrantes, F qua major mortalibus gloria concessa non est, sese invicem inter sancta solennium dierum Officia, una cum diva matre, sorore regina, nepotibus, filiisque regibus totaque illa Deo dilecta familia et cunctis regni senatoribus adfuerunt.

qui regni Ottoniani initium ab anno 937 haud repetat,

20 *Quod hic Rogerus narrat, id anno* 965 *indubie evenit. Ipsemet quidem hic Sancti nostri biographus, qui, prout apud Surium exstat, anno* 937 *regnare incepisse Ottonem, cap.* 6 *et* 17 *affirmat, hic rem cum trigesimo regni principis hujus anno conjungit, sicque eam anno non* 965, *sed seq. contigisse, luculenter, cum annus, qui ab anno* 937 *exstitit trigesimus, nullam omnino, ut computanti patescet, anni* 965 *partem occupasse queat, insinuat; verum pro verbis, quibus* Otto regnare cœpisse anno ab Incarnatione Domini nongentesimo tricesimo septimo *a Rotgero apud Surium loco cit. asseritur, de Ottone sequentia isthæc,* Regnare cepit CLXXXVIII lustro, LXIII Indictionum circulo, ab Incarnatione Domini nostri Jhesu Christi, *tam in Rotgeri per Leibnitium editione, quam*

A *quam in nostro, e quo, ut dixi, Sancti nostri Vita Comment. huic subdenda, codice Ms. leguntur; hæc autem, ut consideranti patesret, haudquaquam, ut regni Ottoniani initium ab anno 937 repetiisse credatur Rotgerus, exposcunt. Et vero hunc Sancti nostri biographum, non ab anno 937, sed a proxime hunc prægresso regni Ottoniani annos numerare incepisse, persuasum mihi habeo, primo quidem quod id omnes scriptores alii, si unum Sigebertum ac ob jam dicta anonymum, qui Sancti nostri Vitam, a Rotgero conscriptam, interpolarit, exceperis, unanimi consensu faciant, deinde vero quod abs hoc biographo per verba supra hac transcripta cum trigesimo regni Ottoniani anno conjungatur duodecimus episcopatus* Brunonis *annus, usque ad Pentecosten, quam inclusit, provectus, qui, cum* Bruno *sedem Coloniensem jam inde ab anno 953, usque ad Julii initium circiter, uti infra videbimus, provecto, occupare inceperit, Christi annum, ut consideranti patesret, 965 indubie designat.*

B *probatur, natales* 21 *Uti sit, Rotgerus equidem supra relatum Ottonis,* Brunonis *aliarumque personarum illustrium congressum duodecimo episcopatus* Brunonis *anno, ad Pentecosten usque provecto, ac proin Christi, uti e jam dictis consequitur, 965 innectit. Nec is tantum postremum isthoc facit, verum etiam Frodoardus et Reginonis continuator. Prior enim in Chronico ad annum 965 sic scribit :* Otho imperator ab urbe Roma regrediens Coloniam venit, ibique Gerbergam regiam sororem suam cum filiis Lothario rege Karoloque puero ad se venientem excepit et cum eis aliisque magnis proceribus placitum magnum habuit ; *posterior vero ad eumdem annum sequentia isthæc,* imperator, *cum scilicet ex Italia aliquamdiu jam esset reversus....* Wormatiam progressus fratrem suum Brunonem archiepiscopum in purificatione sanctissimæ Mariæ virginis sibi obviam habuit sicque tota quadragesima in Francia commorans, in Ingelheym Pascha cum magno gaudio celebravit. Inde navigio Coloniam attingens, matrem suam dominam Mathildem et sororem suam Gerbirgam reginam filiumque ejus regem Lotharium sibi

C obvios condigno ibi amore et honore tractavit, *subministrat verba.*

anno 925 paulo ante 14 Maii est natus, quadrimus dumtaxat adhuc 22 *Jam vero cum sic habeat ac proin Ottonis cum* Brunone *aliisque congressus anno 965, et quidem, uti e supra datis Rotgeri verbis intelligitur, ad Pentecosten usque provecto, acciderit, tuncque* Bruno, *uti hæc etiam produnt,* nondum nisi vix prælapsus *esset annum ætatis* quadragesimum, *seu, quod hac phrasi indubie significatur,* nondum diu prætergressus esset quadragesimum ætatis annum, *ita enimvero, cum anni quadraginta, ex annis 965 subducti, ad annum 925 deducant, annoque 965 Pascha in 26 Martii ac proin Pentecoste in 14 Maii inciderit, consectarium ex omnibus jam fit, ut Sanctus noster anno 925 paulo ante 14 posterioris hujus mensis diem sit natus. A Sancti natalibus horumque tempore jam sat prope determinato ad ejus educationem progedior.* Generosa regum proles, *inquit de* Brunone *adhuc puerulo num. 8 Rotgerus,* annos circiter quatuor habens, liberalibus literarum studiis imbuenda Baldrico venerabili episcopo, qui adhuc superest, Trajectum missa est.

accessit C. B. *litteris imbuendus Balderico,* 23 *Hic designari Baldericum, non Leodiensem seu Trajectensem ad Mosam, sed Trajectensem ad Rhenum seu Ultrajectensem episcopum, jam supra ostendi ; hunc autem jam tum, cum* Bruno *litteris informandus missus ei fuit, exstitisse episcopum, ipsamet modo recitata Rotgeri verba sat luculenter produnt, idque, etsi secus foret, constaret etiam ex iis, quæ jam nunc subdo. Baldericus, Ultrajectensis episcopus, Radbodo, qui anno 917 obiit, in sedem Ultrajectinam fuisse suffectus, hancque usque ad annum 977 obtinuisse, ab omnibus propemodum, qui de Ultrajectinis episcopis tractant, scriptoribus tam antiquis, quam recentioribus asseritur, nec quidquam, ob quod an vere toto illo tempore Ultrajectinæ ecclesiæ præfuerit, ambigendum appareat, occurrit ; quare, cum* Bruno, *qui, quemadmodum supra ostendi, anno 925 paulo ante* XIV *Maii diem est natus,* quatuor circiter, *ut per verba mox recitata Rotgerus testatur,* annos habens *ac proin* E *anno circiter 929 informandus litteris Trajectum ad Balderieum missus fuerit, consectarium e modo dictis fit, ut hic certe non modo post, sed jam tum, cum id factum est, Ultrajectensis episcopus exstiterit.*

qui jam tum episcopus Ultrajectinus exstitit, 24 *Brunonis interim Ultrajectum, quo ibidem liberalibus litterarum studiis a Balderico episcopo imbueretur, missionem esse circiter dicto Christi anno innectendam, Sigismundus Calles, dum ecclesiasticorum Germaniæ Annalium tom. IV anno 1758 Viennæ Austriæ vulgatum, conscriberet, animadvertisse haud videtur. Ibidem enim lib. 8, num. 57 sic scribit :* Ultrajecti in Frisia ad VI Januarii anni DCCCCLXXVII migravit ad dominum Baldricus episcopus, postquam raro exemplo ecclesiam suam annis LIX usque ad summam senectutem suam sanctissime rexisset... Is est Baldricus, qui Brunonis Coloniensis archiepiscopi pueritiam primus Græcis Latinisque litteris instituit ; *cum autem, Baldericum, quem* Brunoni *litteras tradidisse hic ait, non tunc, cum id faceret, sed postea dumtaxat exstitisse Ultrajectinum episcopum, in cit. eorumdem Annalium tom., lib. 6, num. 144 dilucide insinuet, idque tamen, si tum,* F *cum* Bruno *litteris imbuendus Balderico missus fuit, fuisse circiter 929 Christi annum in cursu, animadvertisset, facturus indubie haud fuisset, est sane, cur id re etiam ipsa haud animadvertisse is scriptor censeatur. Utut sit, Baldericus equidem, uti ipsamet etiam Rotgeri verba proxime recitata clare indicant, exstitit jam tum, cum* Brunonem *litteris informandum accepit, Ultrajectensis episcopus, eique, uti e jam dictis liquet, anno circiter 929 datus fuit* Bruno *litteris imbuendus.*

traditus, cum magno in hisce progressu apud illum 25 *Porro* Bruno *sub tali magistro, qui unanimi scriptorum omnium calamo quammaximis laudibus effertur, certeque ab Henrico Aucupe nisi virtute juxta ac doctrina præstitisset, ad puerum regium erudiendum haud fuisset assumptus ; tantos in studiis fecit progressus, ut, cum prima Grammaticæ artis rudimenta edoctus, Prudentium, magistro id permittente, legisset, imo non tantum poetæ illius exteriores verborum sententias, sed et intimam harum medullam, non secus ac nectar suavissimum, majori, quam dici possit,*

ariditate

AUCTORE C. B.

aviditate hausisset, nullum penitus esset in omni Græca vel Latina eloquentia studiorum liberalium genus, quod, quemadmodum Rotgerus num 9 *loquitur, ingenii ejus vivacitatem effugeret. Neque vero, ut in Sancti nostri biographus ibidem adjungit, vel divitiarum affluentia vel turbarum circumstrepentium assiduitas vel ullum alicunde subrepens fastidium* Brunonem *umquam, ut a litteris scientiisque excolendis desisteret, commovit, singulari etiam, quo hasce complectebatur, amore faciente, ut vel libros, quibus utebatur, incaute refringi aut corrugari aut quomodolibet minus diligenter tractari, ægerrime ferret. Ita Sanctus noster litterarum studiis, quibus etiam pietatis ac virtutis exercitium adjunxerat, continuo operam dans apud Baldericum septennio circiter commoratus jam erat, cum pater ejus Henricus excessit e vivis.*

usque ad annum, quo, contra ac Sigebertus ait,

26 *Id anno* 936 *die secunda Julii accidisse, continuator Reginonis ad annum istum tradit, eidemque etiam anno Hermanus Contractus et Marianus Scotus principis illius mortem innectunt; cum autem Frodoardus, qui tempore isto vixit, dicto anno Henricum e vivis fuisse sublatum, in Chronico pariter notet, eique Ditmarus, qui a tempore eodem haud multum abfuit Henricique obitum anno* 936 *die secunda Julii signat, jungendus etiam sit, nemo prudens Sigeberto, qui sub sec.* XII *initium obiit, eventumque illum in annum* 937 *differt, standum hac in re esse, existimabit. Aperte quidem scriptori isti verba, quibus, ut jam supra vidimus, Ottoniani regni initium anno nongentesimo trigesimo septimo diserte, nullis omnino numericis seu Romanis seu Arabicis notis adhibitis, in Suriana Rotgeri editione cap.* 6 *iterumque deinde, ubi de S. Evergisli translatione agitur, cap.* 17 *illigatur, adstipulantur; verum illa non ab ipsomet Rotgero profecta, sed a scriptore posteriore, qui Sancti nostri Vitam, abs hoc scriptam, interpolavit, esse in hanc intrusa, dilucide vel duo, a quibus verba illa absunt, vitæ illius exemplaria, quorum alterum Leibnitiana Rotgeri editio, alterum codex noster PMS.* 159 *exhibet, evincunt.*

Henricus Auceps secunda

27 *Adhæc annus regni Ottoniani trigesimus cum anno episcopatus* Brunonis *duodecimo non modo in Leibnitiana Rotgeri editione, verum etiam, quod interpolationi id haud attribuendum argumento est, in Ms. nostro codice ac in ipsamet Rotgeri ejusdem per Surium editione conjungitur; inde autem, verum esse, quod jam nunc dixi, concludi pariter potest. Quod si enim Otto anno demum* 937 *regnare incepit, annus regni ejus trigesimus ab anno* 966 *in annum* 967, *contraque, si jam inde ab anno* 936 *regnare incepit, ab anno* 965 *in annum* 966 *excurret. Quare, cum annus ab anno* 965 *in annum* 966, *non vero a posteriori hoc anno in annum* 967 *excurrens, quam optime, ut consideranti patescet, cum anno episcopatus* Brunonis *duodecimo, qui, cum hic Sanctus noster anno* 953 *sedere ex infra dicendis inceperit, anno* 965 *terminatur, possit componi, enimvero id, Rotgerum, qui, ut dictum, trigesimum regni Ottonis annum cum duodecimo episcopatus* Brunonis *anno conjungit, regni Ottoniani annos non ab anno* 937, *sed ab anno* 936 *numerare incepisse, ac proin supra memorata, quæ in Rotgeri per Surium editione occurrunt Sigebertoque, Henrici Aucupis obitum anno* 937 *illiganti, suffragantur, verba non ab ipsomet Rotgero sed a scriptore posteriore, qui hujus de Sancto nostro lucubrationem interpolarit, esse profecta, argumento etiam est.*

Julii die obiit,

28 *At vero, inquies, trigesimus regni Ottoniani annus cum duodecimo episcopatus* Brunonis *anno, usque ad Pentecosten provecto, haud recte, spectatis iis, quæ Reginonis Continuator et Ditmarus scribunt, conjungitur. Ambo enim e jam dictis Henrici Aucupis obitum anno* 936, *die secunda Julii, signant; quare, cum secundum illos ab hac ipsa anni* 965 *die usque ad eamdem anni* 966 *diem trigesimus regni Ottoniani annus, ut computanti patescet, excurrisse debeat, is certe jam inde ab anni* 965 *decima quarta Maii die, qua e supra dictis duodecimus numerabatur episcopatus* Brunonis *annus, cucurrisse ac proin recte cum hoc, si Reginonis continuatore et Ditmaro, Henrici Aucupis obitum die secunda Julii signantibus, standum sit, conjungi non potest. Fateor, sic habet, si regni Ottonis annos ab ipsomet die ac mense, quo pater ejus Henricus Auceps obiit, Rotgerus numerarit. Verum anni, quibus regnavit Otto in principis hujus Diplomatibus modo ab anni* 936 *mense et die, quo pater ejus, obiit, modo ab ipsiusmet, in quem dies ille et mensis incidit, anni* 936 *initio, etsi vere tunc inchoati haud fuerint, solent numerari.*

936 est commoratus.

29 *Quam verum id sit, unusque facile deprehendet, qui notas chronicas, quibus nonnulla Ottonis diplomata, apud Meibomium tom.* 3 *Rerum Germanicarum a pag.* 730 *aliosque exstantia, muniuntur, expenderit; cum autem sic habeat annusque regni Ottoniani trigesimus, nisi hujus anni ab ipsomet anni* 936 *initio computentur, cum duodecimo episcopatus* Brunonis *anno, usque ad* XIV *dumtaxat Maii diem provecto, conjungi haud queat, Rotgerus, qui hunc nihilominus eo usque tantummodo provectum cum trigesimo, ut jam dictum, regni Ottoniani anno conjungit, regni Ottonis annos, non ab anni* 936 *secundo Julii die, quo pater ejus Henricus obiit, sed ab ipsiusmet, in quem dies ille et mensis incidit, anni* 936 *initio computare est censendus. Jam vero, cum sic habeat ac proin eum Ditmaro et Reginonis continuatore Rotgerus minime pugnet, consectarium est primo quidem, ut, cum equidem regni Ottoniani annos, non ab anno* 937, *sed e jam dictis ab anno* 936 *numerarit, neutiquam sane, quo minus verba, quibus regni Ottoniani initium ab anno* 937 *in Suriana Rotgeri editione repetitur, ab interpolatore in hanc intrusa credantur, officiat; deinde vero, ut, cum scriptoribus, qui Henricum Aucupem anno* 936 *secunda Julii die obiise scribunt, standum omnino e jam dictis sit, Sanctus noster, qui usque ad Henrici Aucupis obitum litteris operam sub Balderico dedit, fuerit ut minimum usque ad anni* 936 *secundam Julii diem apud antistitem illum commoratus.*

§ III

A

§ III. Sanctus e scholis in palatium vocatur, scientias etiam ibidem ac pietatem excolit, monasteria aliquot administranda accipit, neque tamen monachus exstitisse videtur.

Bruno, a fratre suo vocatur ad aulam; ibidem

Rotgerus *de Ottone, regnare jam exorso; num.* 10 *sic scribit :* Hic germanum suum Brunonem, Deo dicatum, adhuc adolescentulum honorabiliter, ut par fuit, e scolis in palatium evocavit; *cum id autem, quod hic Rotgerus narrat, Otto verosimiliter tunc, cum nondum diu regnare incepisset, præstiterit, hinc simul et ex anno* 936, *quo regnare, ut § præced.*
B *docui, Otto incepit, consectarium fit, ut* Bruno *vel anno eodem vel certe proxime seq. e scholis in palatium a fratre suo Ottone fuerit vocatus. Ac vere quidem tum Sanctus, utpote qui non citius quam anno* 925, *ut supra docui, natus esset, adolescentulus, uti a Rotgero per verba proxime recitata vocatur, adhuc erat; verum, etsi sic haberet, neutiquam tamen aulæ deliciis sese inescari alioque avocari patiens, totum sese, ut antea, pietatis et litterarum studiis dedit.* Tum, *inquit num.* XI *Rotgerus*, quicquid historici, oratores, poetæ et philosophi novum et grande perstrepunt, diligentissime cum doctoribus cujuscumque linguæ perscrutatus est, et ubi magister excelluit ingenii velocitate, ibi se Discipulum præbuit humilitate. *Magistris variis, tum Græcis, tum Latinis usum tunc esse Sanctum nostrum, Rotgerus num. mox dicto et sequenti non obscure prodit; verum unum dumtaxat, quem* Israëlem episcopum Scotigenam *appellat, posterorum memoriæ commendarit, nec aliunde alii, si unum, de quo non pauca, ut post videbimus,*
C *Fulcuinus, Lobiensis abbas, Sancto nostro æqualis, litteris a se mandata reliquit, Ratherium episcopum exceperis, innotescunt.*

magistro primum, qui Hibernus exstitisse videtur,

31 *Israël*, sub cujus magisterio plurimum sese profecisse, *ipsemet* Bruno, *ut Rotgerus num.* 12 *ait, est testatus, de illustrissimi Discipuli sui moribus a quibusdam interrogatus, sanctum eum apprime Virum esse, percunctantibus, teste ibidem eodem Rotgero, respondit. De illo, qui ante alios aut certe ante Ratherium* Brunoni, *in aula jam commoranti, cessisse in præceptorem videtur, Leibnitius in sua in Scriptorum Brunswicensium Collectionem introductione, primo horum tomo præmissa, sequentem loquitur in modum :* Nescio, an alibi, *quam apud Rotgerum,* mentio fiat Israëlis episcopi Scotigenæ, id est, Erigenæ, ut puto, seu Hiberni..... Nam constat, antiquo significatu Scotorum appellationem ad Hibernos pertinuisse et Joannes Erigena Scotus, ut vulgo loquuntur, nihil aliud est, quam Joannes Erigena seu Scotus, uti Rabanus Maurus duplicatio est ejusdem nominis nihilque aliud sibi vult, quam Rabanus seu Maurus, id est, Corvus seu Niger. Eris erat antiquum Jernes nomen et fertur significasse occidentem. Postea Scoti Hiberniæ, Coloniis ductis, Caledoniorum regioni nomen Scotiæ dedere. Porro viri docti ex Hibernia, diu ante et post Carolina tempora, claros in Europæ continentem viros misere, cum postea, mira rerum commutatione, vix ulla pars Europæ magis, quam insula illa, a cultu desciverit. *Ita laudatus Leibnitius, e viris, doctrina claris, quos ante et post Caroli Magni ætatem in Europæ continentem subinde Hibernia misit, exstitisse Israëlem Scotigenam* Brunonis *magistrum, non immerito suspicans; verum anne hunc merito pariter cum S. Silao episcopo Hiberno, ad* XXI *Maii diem in Opus nostrum jam illato, Lucæque in Hetruria culto, per verba, quæ jam datis mox subjungit, suspicatur eumdem ?*

AUCTORE C. B.

ac Sanctum, provectioris etiam ætatis factum, sub disciplina sua habuit, Israële Scotigena,

32 *Ut alia, ob quæ suspicio ista mihi displicet, omittam, vel solum ingens, quod inter* Silai *et* Israëlis *nomina intercedit, discrimen facit, ut ab omni propemodum veri specie aliena mihi videatur. Plura non addo, suspicionemque illam, uti et alteram, qua Israëlem Scotigenam cum Israhele episcopo Britone, qui a Frodoardo in Chronico ad annum* 947 *synodo Virdunensi, tunc celebratæ, cum episcopis aliis ibidem enumeratis præsente* Brunone *abbate, regis Ottonis fratre, interfuisse, sedis loco non expresso, memoratur, unum esse atque eumdem non nemo forsan conjiciat, lectoris judicio relinquens, ad*
E *aliud, quod de Israële, episcopo Scotigena,* Brunonis *magistro, tuto credi posse videtur, progredior. Hic, qui ante alios aut certe ante Ratherium mox memorandum* Brunoni, *in aulam vocato, in præceptorem e jam dictis cessit, hunc Sanctum nostrum provectioris etiam ætatis jam factum sub disciplina sua adhuc habuisse videtur; cum enim, ut supra vidimus, de* Brunone *discipulo suo interrogatus, sanctum eum apprime Virum esse responderit, oportet, ut is, quem ea occasione* Virum *Israël appellavit, provectoris ætatis tunc exstiterit, utque proinde, cum indubie tunc, cum honorifico illo testimonio ab Israele decoraretur, episcopi hujus adhuc esset disci-* F
pulus, sub disciplina sua adhuc hic illum, provectioris etiam ætatis jam factum habuerit.

ac deinde, qui Veronensis antea exstiterat episcopus,

33 *Verum ei tum vel successit vel certe additus fuit Ratherius, e sede Veronensi, ad quam fuerat erectus, bis jam ejectus. Rotgerus quidem,* Brunonis *præceptorem exstitisse Ratherium, nusquam tradit; verum id facit in abbatum Laubiensium Gestis Folcuinus, qui cum æque ac Rotgerus* Brunoni *exstiterit æqualis, non est, cur ei illa in re fidem haud adhibeamus. Ratherius, qui ea, quam Mabillonius Sæc.* V *Benedict. part.* I *exponit, ratione e monacho Laubiensi factus erat sub annum* 931 *Veronensis in Italia episcopus, multa ibidem perpessus ac tandem ex Italia abire compulsus primo in Provinciam secessit ac deinde ad abbatiam Laubiensem circa annum ut Hist. lit. Franc. Scrip. tom. 6, pag.* 313 *contendunt,* 943 *est reversus; verum tunc episcopi illius, qui, cum antea vitam monasticam Laubiis adhuc profiteretur, monachorum omnium, qui ibidem tum litteris ediscendis operam dabant, perspicacissimus exstitisse e Folcuino intelligitur, fama longe lateque diffusa ad imperatoris*

AUCTORE C. B.

imperatoris Ottonis aures est perlata. Hinc factum, ut hic, qui fratrem suum Brunonem *ab optimis quibuscumque magistris Philosophia juxta ac omnibus aliis scientiis et vel maxime rerum ecclesiasticarum cognitione erudiri cupiebat, Ratherium, quo id certius consequeretur, in curiam sub annum, ut apparet,* 914 *advocarit.* Otto, *inquit cap.* 22 *Fulcuinus,* Tunc potentissimus Austrasiis et subactæ Italiæ imperitabat; cujus frater Bruno, unicum et singulare in Christi ecclesia decus futurum, velut pretiosissimus lapis, multiplicibus philosophorum poliebatur argumentis. Advocatur Ratherius et habetur inter Palatinos philosophos primus. Quid multa? Non destitit, donec regiam illam et mirificam indolem in omnibus disciplinis perspicacissimam reddidit et perfectam.

Ratherio maximo cum progressu in scientiis usus,

34 *Mabillonius, qui loco supra cit. hunc Folcuini textum pariter recitat, ei mox subjungit:* Hæc aliquot annis ante Brunonis episcopalem dignitatem, *seu annum ex infra dicendis* 953, accidere atque adeo, antequam Otto Italiæ subactæ imperaret; quod tamen anticipato ei tribuit hoc loco Folcuinus *Ita omnino habet; ast* Brunonem *equidem sub Ratherio, quem et* abundanti doctrina et eloquentia copiosa inter sapientissimos *ætate sua floruisse, Rotgerus num.* 58 *ait, in omnibus disciplinis ac præcipue in Philosophiæ sacræ studiis quam maxime profecisse, Folcuino, verbis jam datis id tradenti, est credendum. Absit tamen, ut quis idcirco tantum Sancti in studiis progressum Ratherio præsertim aut aliis, quibus usus est, magistris putet adscribendum; eo enim plus, quam magistrorum labor atque industria, contulisse videtur ipsamet Sancti indoles raraque ei a naturæ Auctore collata in litteras ac scientias propensio. Hac tantum studendi ac legendi conceperat ardorem, ut, quemadmodum Rotgerus num.* 13 *testatur,* quocumque circumagebantur tabernacula et castra regalia, bibliothecam *et ipse* suam circumduceret, *et, quod somno alii, epulis aut confabulationibus tempus tribuerent, legendo ille, studendo ac commentando exigeret.*

reliquos hisce ætatis suæ

35 *Hinc præsertim, operam suam conferentibus magistris, est factum, ut* Bruno, *etsi etiam fratris castra, uti ex illis Rotgeri verbis nemo non colliget, sequeretur, musæque, ut loquuntur, inter arma sileant, in intima tamen Philosophiæ sacræ et profanæ arcana penetraret, historicosque, oratores et poetas continuò evolvendo, tam in rerum, quæ ex hisce hauriri potest, cognitione, quam in aliis altioris ordinis scientiis facile omnibus palmam præriperet. Veritati apprime id esse consonum, suadet tam quæ, Græce juxta ac Latine erudita, sec.* x *floruit, Roswitha Poëtria, quam qui eodem sec. Vitam B. Joannis, abbatis Gorziensis, litteris mandavit, scriptor. Prior enim in Metrica Ottonis I Panegyri de* S. Brunone, *postquam hujus fratrem Henricum nonnullis carminibus laudavit, ita, aliis hic sequentibus, quæ omnia, quod usui post adhuc sint futura, huc transcribo, mox canit:*

Post hunc Ecclesiæ pastor Brun nascitur almæ,
Gratia pontificis quem duxit summa perennis
Dignam catholici curam gestare popelli.
Hinc quoque divino nutu patris pia cura,
Abstractum gremio charæ nutricis amando,
Ipsum servitio Christi fecit religari,
Ut regni pompis posset constare relictis
Miles stelligera semper regnantis in aula.
At Christi Patris sapientia vera perennis
Tyronem refovendo suum clementius istum
Ipsi dona dedit tantæ præclara Sophiæ,
Quod non est illo penitus sapientior ullus
Inter mortales fragilis mundi sapientes.

eruditos superat, virtuteque etiam

36 *Ita laudata poëtria, dilucide sane,* Brunonem *rerum multarum cognitione aut, si mavis, altioris etiam ordinis scientiis quam maxime inter eos, qui ætate sua veluti eruditi ac sapientes celebrabantur, eminuisse, declarans. Nec minus dilucide id facit scriptor, qui, ut dixi, seculo decimo Vitam B. Joannis, abbatis Gorziensis, litteris mandavit. Audi, quomodo et hic, qui forsan, ut Bollando nostro visum est, Joannes abbas S. Arnulphi Metis exstiterit, apud nos in dicta Beati illius Vita num.* 116 *loquatur.* Bruno..., *inquit,* germanus regis *(Ottonis I scilicet)* sapientia et doctrina, cum rerum publicarum, tum omnium liberalium eruditione disciplinarum, ita apprime eruditus, ut sui temporis omnes superaret, et antiquos pene æquipararet, cui insuper et Græcæ lectionis multa accesserat instructio, omnium tunc temporis publice ac privatim agendorum communicator ac prudentissimus erat consultor. *Scriptori isti et Roswithitæ jungi queunt jam supra laudati Folcuinus abbas et Ditmarus, quorum alter* S. Brunoni *e jam dictis exstitit æqualis, alter sub sec.* x *finem sequentisque initium floruit. Prior enim* Brunonem in philosophicis studiis eruditissimum unicumque et singulare in Christi Ecclesia decus *in supra citt. Abbatum Laubiensium Actis cap.* 20 *et* 22 *appellat; posterior vero, etsi, ut post videbimus, sinistris ac levibus vulgi rumoribus deceptus perfidiæ labem Sancto perperam aspergat,* Sapientissimi *tamen titulo eum condecorat. Verum Sanctus, qui a scriptoribus modo memoratis aliis propemodum omnibus, qui ætate ejus seu sec.* x *floruerunt, tantopere ob doctrinam juxta ac multiplicem scientiam fuit laudatus, non minus ob virtutem ac singularem morum probitatem laudari promeruit*

præstans, monasteria aliquot moderanda adhuc adolescens accipit. Hæc inter,

37 *Utcumque studiis vacaret, haud propterea tamen calamitosis patrocinari, consulere afflictis, opem ferre miseris, quotiescumque id faciendi opportuna, quæ vix umquam deerat, sese offerret occasio, omittebat. Tantum aberat, ut scientia inflaretur, ut contra, quo magis hac præcelleret, tanto inde redderetur humilior. Plus quidem quid gravitatis induebat; verum hæc et a fastu semper aliena et cum urbanitate, ut biographus noster, qui hæc aliaque eo spectantia num.* 12 *nos docet, affirmat, erat conjuncta. Hinc fiebat, ut, quamvis* Bruno *episcopali charactere nondum esset insignitus, ab episcopis tamen, ut loco cit. biographus addit, ac ab aliis quibuscumque præstantissimis viris, qui nihil, nisi eo adjutore, in religionis causa vel magnum vel præclarum moliebantur, adhiberetur in consilium. Hinc verosimillime etiam factum, ut rex Otto æquus siquis, meritorum æstimator, fratrem suum, cujus præclaras animi dotes, virtutem ac doctrinam universorum ore prædicari audiebat, religiosis familiis rite gubernandis aptum existimans, ei, etiamsi adhuc tantummodo adolescenti monasteria nonnulla administranda commiserit.* Prima dispensatio, *inquit num.* 15 *Rotgerus*

A *gerus*, credita est illi adhuc adolescenti in quibusdam monasteriis, in quibus degentes cum idoneo Ecclesiæ testimonio, partim voluntate, partim vi ad regularem vitam construxit, sciens, quod et invitis bona præstantur. Ipsaque post paululum Deo sacrata loca, annuente regia liberalitate, privilegiis et immunitatibus pristinis reformavit, nichil sibi suisve exinde beneficii jure reservans, nisi quantum cænobiorum patres sponte causa caritatis optulerant. In his exstat Loresham, locus regum munificentia nobilis, adhuc in memoriam tanti Viri retinens et prærogativam libertatis et monumenta religionis.

cui, uti in Annalibus Laurishamensibus traditur, post Ebergisum,

38 *Ita ille; verum quandonam, quæ hic narrat, gesta? quandonam* S. Bruno *monasterio Laurishamensi fuit ab Ottone præfectus? In novissima Annalium Laurishamensium editione, anno* 1766 *sub codicis diplomatici Laurisheimensis titulo facta, ad annum* 944 *sequentia hæc occurrunt verba :* Post Ebergisum *(Laurishamensem abbatem)* Otto serenissimus rex germanum suum Brunonem Colo- B niensis sedis archiepiscopum et omnium virtutum floribus adornatum eidem monasterio præfecit. Hic inter cetera pietatis opera, quæ non solum in ecclesia sibi commissa, sed etiam per totum fratris regnum fideliter et feliciter gessit, apud sedis suæ metropolim tria monasteria construxit, unum apud sanctum Pataleonem, ubi conditus requiescit, aliud ad sanctum Andream Apostolum, tertium ad sanctum Martinum. Laurishamensi quoque monasterio inter plurima liberalitatis suæ dona thuribulum argenteum magnum et duos nolarum circulos argenteos contulit, et xxx hubas in Brumat a fratre suo Ottone sancto Nazario *(id est, Laurishamensi, quod ut patronum suum S. Nazarium veneratur, monasterio)* dari expetivit.

et quidem, contra ac Gelenio visum est,

39 *Cum monasterio Laurishamensi præfectus fuisse* Bruno, *priusquam Coloniensis esset archiepiscopus, per verba num.* 37 *recitata, non obscure a Rotgero insinuetur, in Annalibus Laurishamensibus per hæc, modo huc transcripta, anticipato* Coloniensis Archiepiscopi *titulo, non quod jam tum, cum Laurishamensi monasterio a fratre suo Ottone fuit præfectus, archiepiscopalem illam ecclesiam* C *moderaretur, sed quod postea moderandam acceperit, condecorari est censendus; cum autem usque ad tempus, quo id factum, seu ex infra dicendis annum* 953 *anni sex ab anno* 947, *quo* Bruno *abbas, frater Ottonis, concilio Virdunensi interfuisse a Frodoardo in Chronico ad annum illum asseritur, numerentur, hinc sexennium utminimum monasterio Laurishamensi præfuisse* Brunonem *erroremque adeo in Annalibus Laurishamensibus, qui Laurishamensi* Brunonis *præfecturæ quatuor dumtaxat annos per verba supra recitata attribuunt, cubare. Gelenius in pretiosa Hierotheca pag.* 54 *existimat. Verum, cum Sanctus, non solum Laurishamense, sed etiam (Rotgeri verba num.* 37 *recitata videsis) plura alia monasteria gubernanda ab Ottone acceperit, unum horum aut alterum a Laurishamensi diversum, et verosimiliter quidem ob infra dicenda Corbeiæ-Novæ, ante annum etiam* 947 *accepisse potest, sicque et ut abbas concilio Virdunensi tunc interfuisse et sexennio amplius, priusquam Coloniensis archiepiscopus crearetur, exstitisse abbas potest, etsi interim*

asceteria

D *nec citius quam anno* 950 *Laurishamense cænobium moderandum accepisset, nec id etiam diutius quam annis quatuor rexisset.*

anno demum 950 fuit præfectus, Laurishamensi

40 *Et vero* Brunonem *haud ante annum* 947, *imo nec ante annum* 950 *monasterio Laurishamensi fuisse præfectum ac proin in Annalibus Laurishamensibus, qui per verba supra recitata id factum ad annum* 944 *signant, errorem cubare, ex Ottonis I, quod in supra laudata novissima Annalium Laurishamensium editione tom.* I, *pag.* 120 *et seq. adducitur, diplomate juxta ac Fuldensi, quod ibidem pag.* 123 *laudatur, Necrologio apparet indubitatum; in hoc enim Ebergisus, qui proxime ante* Brunonem *monasterio Laurishamensi præfuit, anno demum* 950 *obiisse traditur; in diplomate vero, quod anno* 918 *datum notatur, idem Ebergisus veluti tunc adhuc virens ac monasterium Laurishamense gubernans laudatur. Etsi itaque* Bruno *unum quidem aut alterum, aut forte etiam, quorum unum Corbeiense exstiterit, plura monasteria, a Laurishamensi diversa, administranda a fratre suo* E *Ottone ante annum* 937 *seu Virodunensem tunc celebratam synodum acceperit, posteriori tamen haud citius quam anno* 950 *fuerit præfectus idque ab hoc anno usque ad tempus, quo factus est Coloniensis episcopus seu annum* 953, *ac proin non per annos sex, ut Gelenius supra laudatus vult, sed per annos quatuor, ut Annales Laurishamenses perhibent, gubernarit. Verum, etsi sic habeat, haud propterea tamen, ut apparet, intra quadriennium illud* prærogativam libertatis, *de qua per verba, num.* 37 *recitata, biographus noster loquitur, monasterio Laurishamensi, agente* Brunone, *fuisse concessam seu restitutam, recte intuleris. Verosimiliter enim per prærogativam illam libera intelligitur, quæ sacro isti asceterio fuerat adempta, abbatis electio; hanc autem monasterio Laurishamensi anno demum* 956 *restitutam fuisse, Reginonis continuator docet. Sed hæc de sacro isto asceterio jam dicta sufficiant. Ad id, quod* Corbeia-Nova *vocatur, quodque verosimiliter inter monasteria,* Brunoni, *priusquam Coloniensis fieret archiepiscopus, ab Ottone seu tradita seu commissa, numerandum jam supra indicavi, sermonem modo converto.*

F

et quod Corbeia Nova vocatur, numerari debent. Hujus tamen

41 *Annales Corbeienses ad annum* 953 *sic habent :* Bruno, commonachus noster, Ottonis regis frater, fit archiepiscopus Colon., *ac deinde ad annum* 954. Functus seduli œconomi et boni prælati officio, noster in omnibus, auxit bibliothecam monasterii et supellectilem fratrum, pauperum insignis benefactor; *hisce autem verbis, monachus Corbeiensis anonymus, qui Annales illos scripsit, monasterii sui prælatum seu abbatem exstitisse* Brunonem, *indicare mihi videtur, nec facile futurum puto, ut quis mihi hac in re haud assentiatur. Verum an Sanctus, quem præterea* Commonachum suum *verbis mox datis laudatus monachus Corbeiensis anonymus appellat, vere etiam monachum in monasterio Corbeiensi fuit professus? Idem Annalista Corbeiensis anonymus ad annum* 942 *sic scribit :* Otto rex ad petitum Brunonis, fratris sui, tunc monachi Corbeiensis, monasterio nostro multa confert; *hisce autem verbis, Corbeiensem monachum exstitisse* Brunonem, *luculentissime sane tradit;*

AUCTORE C. B.

dit; verum Rotgerus in tota Sancti nostri Vita, quam longa est, nusquam suppeditat vel verbum, e quo eum, non dico monachum Corbeiensem, sed vel monachum exstitisse, colligas. Rotgerus quidem, fuisse a Brunone *S. Pantaleonis prope Coloniam monasterio abbatem, nomine* Christianum *præpositum, num.* 42 *præfatus, mox subjungit, breve ad hunc a Sancto nostro ex Occidentis partibus scriptum fuisse commonitorium, sequentibus hisce conceptum verbis:* Ut sis, quod vocaris, cura; gentilitati ne degeneres; id serio triumpha, ut non, sicut prius, antiquetur, sed de virtute in virtutem ut eatur, nava; *verum e verbis hisce, monachum exstitisse illum, a quo profecta sunt, colligendum haud video.*

nec omnino monachus, ut rationes,

42 *Mabillonius quidem, qui verba ista ipsimet Rotgero Sæc.* v *Bened. part.* I, *pag.* 335 *perperam attribuit, concludere ex iis Rotgeri monachatum fas esse, pronuntiat; verum id, sedulo re expensa, a veritate non modo quantum ad Rotgerum, sed etiam quantum ad* B Brunonem, *ad quem dicta verba vere spectant, certissime esse alienum, comperio, nec dubito, quin id pariter comperturi sint, quicumque hæc attento animo expenderint. At vero, inquies, Rotgerus, de* Brunone *adhuc adolescentulo, per Ottonem fratrem jam regem e scholis in palatium vocato, num.* 10 *loquens, fuisse eum jam tum* Deo dicatum, *perspicue tradit. Imo Sanctum a prima ætate, nutricis gremio abstractum, Christi servitio, volente patre Henrico, fuisse mancipatum, fidem faciunt Roswithæ poetriæ carmina, num.* 35 *ex Ottonis Panegyri huc transcripta. Fateor, sic habet, idque, quod Roswitha ait, verosimiliter tum, cum* Bruno *litteris imbuendus Balderico episcopo traderetur, acciderit; verum quid tum? Inde Sanctum vitæ monasticæ a patre suo destinatum fuisse, nedum monachum aliquando exstitisse, concludi haud potest. Veritati enim Rotgeri et Roswithæ asserta erunt omnino consona, si vel canonicali ordini seu clero sub episcopo secundum canones viventi a teneris unguiculis fuerit Sanctus seu adscriptus seu destinatus. Res apparet omnino certa; verum, sciscitabere forsan modo, qua ergo ratione* C Bruno, *si monachus haud fuit, ad annos supra citt.* Monachus *et* commonachus, *iterumque deinde ad annum* 965, *quo ejus obitus refertur,* olim commonachus noster *ab Annalista Corbeiensi vocatur?*

hic in medium

43 *Etsi quidem hic sec. demum* XV *floruerit nec omnia et singula, quæ scribit, e fidei probatæ documentis hausisse asseverari certo queat, in dubium tamen, quæ de Sancto nostro memorat, revocare nolim; verum, crediderim ego, ab annalista isthoc iis, quas jam memoravi, appellationibus* Brunonem *distingui, quod in monasterio Corbeiensi frequenter fuerit versatus, tumque ibidem non secus ac monachus inter monachos monastica etiam, etsi interim vitæ monasticæ ex voto haud esset obstrictus, instituta observans, vixerit. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum* 942, *num.* 49 *Corbeiensium, quæ supra transcripsi, Annalium verba, quibus* Otto rex ad petitum Brunonis fratris sui, tunc monachi Corbeiensis, monasterio Corbeiensi *multa contulisse dicitur, pariter transcribit, neque tamen monachum exstitisse* Brunonem, *pronuntiat. Imo contra, cum dictis Annalium istorum verbis mox subdat,* verum Brunonem monachum fuisse, non dicit Rotgerus, ejus Vitæ scriptor, *monachum credidisse* Brunonem *non videtur. Addit quidem, Sanctum a Frodoardo vocari* abbatem, *eaque de re lib.* 45, *num.* 95 *a se iri tractatum; verum, dum post ibidem de abbatis appellatione, Brunoni a Frodoardo attributa loquitur, nihil omnino, quod* Brunonis *monachatum probare natum sit, adducit, nec hic e sola ista appellatione, cum subinde sec. etiam* X *monachorum cœnobiis, qui monachi non essent, præfuisse noscantur, potest inferri.* D

adductæ, suadent, exstitit Bruno,

44 *Neque vero inter scriptores recentiores bene multos, de* Brunone *locutos, vel unum, qui aut inde id intulerit, aut monachi etiam appellatione Sanctum nostrum distinxerit, invenio. Hunc nempe monachum haud exstitisse, vel omnes vel saltem plerique existimarint, neque sane immerito; cum enim scriptores propemodum omnes, qui seculo decimo floruerunt,* Brunonem, *cum de eo loquendi sese obtulit occasio, summis laudibus efferant,* E *neque tamen eumdem monachi titulo uspiam distinguant, imo vero id etiam Vitæ S. Joannis, abbatis Gorziensis, scriptor et abbatum Laubiensium historiographus Folcuinus, qui ambo tamen ipsimet exstitere monachi impenseque* Brunonem *laudant, haud faciant, id enimvero, eum futurum fuisse, ut, si monachus exstitisset* Bruno, *id nullus ex his omnibus vel verbo indicasset, verosimile haud appareat, re etiam ipsa monachum haud exstitisse* Brunonem, *argumento est perquam valido; hinc autem et vel maxime ex eo, quod ipsemet Rotgerus, qui, quæ ad Sanctum nostrum spectant, diligenter litteris est complexus, nihil etiam, e quo monachum exstitisse* Brunonem, *elicias, usquam suppeditet, re etiam ipsa monachum haud exstitisse hunc Sanctum nostrum, ac proin Corbeienses, qui Sanctum facere videntur Corbeiensem monachum, Annales modo supra assignato intelligendos, opinor.*

etsi interim; Deo a teneris dicatus, admodum adhuc juvenis fuerit diaconus.

45 *Verum, etsi Sanctus noster haud exstiterit, uti e jam dictis apparet, monachus, eum tamen, qui, spectatis iis, quæ Roswitha et Rotgerus scribunt, Dei servitio jam tum, cum adolescentulus dumtaxat esset, imo cum a nutricis gremio vix foret abstractus, mancipatus e jam dictis fuit, jam inde ab anno* 942 *ac proin, uti ex anno* 925, *quem, ut vidimus, natalem consecutus est, consequitur, jam tum, cum dumtaxat septemdecim circiter esset annorum, diaconatus ordine, quod sane mirum videri potest, fuisse insignitum, fidem facit Ottonis I, quod a Schateno in Annalibus Paderbornensibus pag.* 286 *et seq. integrum recitatur annoque* 942 *datum notatur, diploma; in hoc enim, quo Otto multa bona, ut fecisse e jam dictis in Annalibus Corbeiensibus ad annum* 942 *asseritur, monasterio Corbeiensi concedit,* S. Bruno, *ad cujus preces facere id sese ait,* Diaconi *titulo diserte afficitur; etsi autem, quamdiu quidem post, sacerdotio etiam initiari* Brunonem *contigerit, nuspiam expresse notatum inveniam, eum tamen, priusquam in episcopum Coloniensem anno, ut mox videbimus,* 953 *eligeretur, sacerdotem jam exstitisse, vel ex eo, ut apparet, fas est colligere, quod, si*

A *si non citius, jam inde saltem ab anno* 952 *Ottonis archicapellanus exstiterit, ut fidem facit vel hujus apud Meibomium loco supra cit. exstans ac a Mabillonio tom.* 3 *Annal. pag.* 517 *etiam memoratum Diploma, quod anno* 952 *datum notatur sibique sequentia isthæc verba*, Ludolfus cancellarius ad vicem Brunonis archicapellani recognovi, *habet subjecta.*

§ IV. Eligitur Coloniensis episcopus ac paulo post Lotharingiæ præficitur; quandonam hæc facta.

Anno 953 eligitur Coloniensis episcopus.

Sublato e vivis Wicfrido, Coloniensium episcopo, suffectum fuisse Brunonem, *Ottonis regis fratrem, Sancti nostri biographus* B *num.* 17 *et seq. nos docet, idque anno, quem is non exprimit,* 953 *factum, Frodoardus in Chronico, Reginonis continuator, annalista et chronographus Saxo, Hugo Flaviniacensis aliique unanimi consensu tradunt; ut sane, quin anno illo Sanctus noster, etsi interim rem Leodiense apud Labbeum tom.* 1 *Bibliot. Mss. pag.* 336 *Chronicon ad annum* 952 *referat, creatus fuerit Coloniensium antistes, dubitandum non sit. Verum quo anni illius mense quove die id evenit? Wicfridi, Coloniensis episcopi, cui proxime* Bruno *successit, mortem anno* 953, *die* VII *Julii a Frodoardo in Chronico consignari, Dionysius Sammarthanus Galliæ Christianæ auctæ tom.* 3, *col.* 645 *affirmat; verum Frodoardus in Chronico hæc duntaxat, quæ huc spectant, sequentia verba*, Wicfredus Coloniensis antistes defungitur, et Bruno, frater regis Othonis, inibi pontifex ordinatur, cui etiam Otho regnum Lothariense committit, *ad annum illum subministrat. Nec plura habet Hugo Flaviniacensis, ut mirer a Sigismundo Calles, qui Annalium ecclesiasticorum Germaniæ* C *tom.* IV, *pag.* 321 *Wicfredi, Coloniensis episcopi, mortem anno* 953, *die septima Julii consignat, abbatem Flaviniacensem in inferiori paginæ margine citari. Adjungit quidem adhuc Necrologium Fuldense; verum id apud Leibnitium tom.* 3, *Rerum Brunswic. pag.* 764 *Wigfridi obitum ad annum* 953 *commemorans duobus tantummodo utitur his verbis:* Wigfrid archiepiscopus. *Hæc considerans non possum non, an Wigfridus vere* VII, *qua mortem ejus Callesius signat, Julii die obierit, hærere dubius; verum, etsi sic habeat, Wicfridum equidem dicto anno circa mensem Julium obiisse eique in sedem Coloniensem mox successisse* Brunonem, *ob ea, quæ biographus noster scribit, in animum induco. Meritone, an immerito, e jam nunc dicendis patescet.*

Id, gravissima in regno

47 *Nonnulla de tempestate seu magna rerum perturbatione subito exorta, qua, ut quidam interficere ipsummet imperatorem fuerint conati, factum ait, præfatus, num.* 16 *primo subjungit:* Tunc sanctæ Coloniensis ecclesiæ pastor Wicfridus, diu admodum imbecillis, regiæ tamen majestati et patriæ satis fidus, fessis tandem relictis terræ artubus, supernis spiritibus sociatus est; plebs autem, destituta pastore, in ipsa confusione nil anceps, nil varium molita, unicum unice optatum in domino Brunone, magnifico viro et probatissimo, sibi delegit solatium, secuta magnatum et totius cleri consilium; *ac deinde, nonnullis in* Brunonis *laudem interpositis, num.* 18 *ita prosequitur:* Conspirantibus, cum adhuc inhumatum et ad oculos positum, secundum consuetudinem loci, corpus bonæ memoriæ decessoris ejus adspicerent, electi sunt a senatu sanctissimo quatuor summi viri et eodem numero laici, omnes apprime eruditi, qui omnia hæc perferrent ad palatium, et, patefacta post defletam destitutionem electionis unanimitate, memoratum desolatis flagitarent solatium. Quid multa? Complacuit (Deo gratias) imperatoriæ authoritati sic et tempori et loco consulere, ut petitum tanta constantia visitatorem festinanter ad destituti gregis custodiam mitteret. Missus tandem e castris terreni imperii in cælestis Regis tabernacula cum spiritualibus nequitiis pugnaturus intravit.

contra Ottonem conspiratione exorta, est factum.

48 *Wicfridus itaque, uti ex his biographi nostri verbis intelligitur, vitam cum morte tunc, cum gravissima in regno perturbatio, imo in regem Ottonem, in qua ipsemet hujus, ut postea num.* 25 *idem biographus tradit, filius Ludolphus partem habebat, conspiratio seu conjuratio esset exorta, commutavit, statimque post* Bruno *unanimi omnium suffragio Coloniensis episcopus defuncti loco electus, Coloniam e regiis castris, quod ob infra dicenda bene notandum, a fratre suo inde eo missus, advenit; cum autem deinde, omnibus acclamantibus, in cathedram episcopalem fuisset absque mora ibidem evectus, haud diu post, uti quæ Rotgerus num.* 22 *et quinque sequentibus narrat, manifestant, ab Ottone, qui tunc Moguntiam, a Ludolpho aliisque rebellibus occupatam, obsidebat, accitus, nepotem suum, qui in castra, securitatis fide per obsides accepta, venerat, seorsum a turba secum acceptum, gravissimo sermone in viam reducere est conatus. Ut ergo, quo circiter tempore Wicfridus obierit, eique successerit* Bruno, *habeatur compertum, hic tantummodo, ut consideranti patescet, quandonam ista in Ottonem conjuratio fuerit exorta, quandonam ad hanc comprimendam exercitum is princeps eduxerit,* F *Moguntiam cum hoc obsederit, securitatisque fide per obsides accepta, in patris sui castra inde Ludolphus venerit, studiosus lector est docendus, idque proinde, narratione etiam, ut sic, tam quæ biographus noster scribit, quam quæ in Comment. hoc subinde dicenda, lucem inde accipiant, paulo altius ab iis, quæ dictam conjurationem præcesserunt, repetita, præstiturus modo hic sum.*

Hæc, quæ, suscepta in Italiam ab Ottone expeditione, ductaque ibidem uxore Adelheide,

49 *Sub anni* 950 *finem Lotharius, Italiæ rex, qui a puero in regni consortium a patre Hugone vocatus, regium nomen annis aliquot gesserat, excesserat e viris, Adelheidam viduam, quæ Rodulfi, Burgundiæ quondam regis, filia erat, post se relinquens. Berengarius, Berengarii augusti ex filia nepos, qui, Lothario adhuc vivente, pene rex erat, re comperta,* XIV *Decembris die regni gubernacula Ticini suscepit, filiumque Adelbertum in regni consortium adlegens, Adelheidam huic, quo regnum sibi firmet, poscit uxorem; verum a muliere, quæ eum marito suo hujusque patri Hugoni experta fuerat infestum,* passus

AUCTORE C. B.

passus repulsam, eam deinceps, non ut reginam, sed ut vile mancipium habuit, eo etiam progressus, ut Willæ, rixosæ conjugis suæ, pugnis calcibusque contusam in carcerem detruserit; verum rex Otto, qui, conjuge sua Editha, e qua Ludolfum regni hæredem Lutgardemque filiam genuerat, a quadriennio circiter jam amissa, hæc omnia noscebat, regnumque Italiæ reliquis suis regnis adjicere desiderans, in Italiam, quo Adelheidam, e Berengarii custodia ereptam, sibi in conjugem ac cum ea Italiam in dotem accipiat, proficisci cum exercitu statuit, omnia in expeditionem parat, in Italiam, ubi, qui patri præiverat, filius Ludolfus nihil memoratu dignum, patruo Henrico, Bavariæ duce, adolescenti in omnibus præ invidia, ut Reginonis continuator ait, adversante, egerat, magnis itineribus properat, eo sub Septembris initium anno 951 appulsus, brevi totam Italiam superiorem subigit, Berengarioque a Canusinæ arcis, in quam Adelaïs, e custodia, cui
B
fuerat inclusa, elapsa, sese receperat, obsidione recedere compulso, reginam ad sese evocatam honorificeque susceptam matrimonio sibi jungit.

a Ludolpho et Conrado in regem ob causas hic memoratas

50 *Verum Ludolfus, novas hasce nuptias in detrimentum suum cessuras, sive ultro, sive, aliis id suggerentibus, suspicatus, patruoque Henrico, quem sibi adversari senserat, iratus in patriam una cum Frederico, archiepiscopo Moguntino, clam patre revertitur, occultaque ibidem adversus eum agitat consilia Rex, Ticini primum celebrato Dominicæ Nativitatis festo, in Germaniam anno 952 sub veris initium una cum nova sua conjuge redit relicto in Italia, qui Berengarium, cujus vires nondum penitus attritæ erant, omnino subigeret, Lotharingiæ duce Conrado. Hic, qui cum Lutgarde, Ottonis filia, matrimonio junctus erat, Berengariumque consilio potius, quam armis subigendum censebat, captato viri colloquio, firmam ei, fore ut, si sese Ottoni submitteret, Italiæ regnum, quod contra principis hujus voluntatem tenere non posset, benevolentia ejus obtineret, spem*
C
facit, cumque sese id pro ea, qua apud socerum suum valebat, auctoritate et gratia effecturum, spopondisset, Berengarius fidei ejus sese committit, ac cum eo ad Ottonem, anno 952 ad Maium nondum provecto, in Germaniam se confert. Verum cum is, contra ac Conradus volebat, non statim, sed post triduum dumtaxat ad regis colloquium fuisset admissus, nec nisi verba, quibus, quod desiderabat, in mensem Augustum differebatur, accepisset, hinc Conradus ac Ludolphus, qui totum id Henrici, ducis Bavariæ, sibi maxime suspecti ac invisi artibus adscribebant, quammaxime succensentes, ambo, arctissima sese inter amicitia contracta, ab Ottone, prior quidem in Lotharingiam, cujus dux erat, posterior vero in Sueviam seu, ut tunc vocabatur, Alemanniam, quam, uxoris suæ Idæ patre Hermanno, qui illius dux erat, a tribus circiter annis defuncto, obtinuerat, abscedunt.

conjurantibus excituta fuit, anno 953

51 *Otto statuta mensis Augusti die Berengario ejusque filio Adelberto, sese in Clientelam ejus tradentibus, in publico regni conventu apud Augustam vindelicorem conventu Italiam, Aquileiensi dumtaxat ac Veronensi marcis, quas fratri suo Henrico, Bavariæ duci, committit, exceptis, regendam permittit, rebusque ita compositis, Otto in Saxoniam, Berengario ac filio ejus Adelberto in Italiam revertentibus, redit, indeque haud ita diu post Francofurtum ad Mænam, natalem Domini diem ibidem celebraturus, se confert. Atque hæc omnia, quæ modo ex Witikindo, Ditmaro, Frodoardo, Reginonis continuatore et Annalista Saxone compendio hic et duobus numeris proxime prægressis exposui, in Italia et Germania anno 951 et seq, ut jam satis suis locis indicari, sunt gesta; nune quæ anno, quo deterrima, jam antea a Conrado et Ludolpho in Ottonem formata, conspiratio erupit, 953 acciderint, lectori etiam et quidem præcipue, quod potissimum ad mensem ac diem, quo circiter Wicfridus obierit huicque in sedem Coloniensem suffectus fuerit* Bruno, *determinandum conducant, ob oculos ponenda. Reginonis continuator, qui annos pro more, ætate sua multis in locis usurpato, a Nativitatis Dominicæ festo orditur, non pauca, quæ huc ipsismet ejus verbis juverit transcripsisse, sappeditat. Anno, inquit,* Dominicæ incarnationis 953 rex *(Otto)* Natalem
E
Domini Franconofurdiæ celebravit, indeque Alsatiam progrediens, socrui suæ Bertæ, matri scilicet dominæ Adelheïdæ reginæ, abbatiam Merenstein dedit.

detecta, rex, Moguntiæ, ut decuit, non receptus, Coloniæ post Pascha, Lothariensibus

52 Tunc jam animositates et consilia occulte contra eum facta palam cœperant apparere, et unusquisque eorum, quæ in corde contexerant, apperire. Redeunte enim illo de Alsatia et Ingelheym Pascha celebraturo, Luidolfus filius ejus et Chuonradus dux nequam, fautoribus et maxime juvenibus et de Francia et de Saxonia et de Bavaria sibi coadunatis, conspiraverant, et quacumque poterant, munitiones seu castella futuræ seditioni muniebant. Nec enim jam clam agebatur, quo tendebant, sed aperta rebellionis signa monstrabant. Rex igitur Ingelheym perveniens, paucis suorum fidelium secum habitis, non tuto inter medios hostes Pascha celebrandum ratus, Maguntiam inde secessit. Ubi aliter, quam regem decebat, diutius ante portas expectans, Friderieho archiepiscopo jam cum illis conspirante, vix urbis ingressum obtinuit. Tunc Luidolfus et Chu-
F
onradus ibi ficta ad eum humilitate, ut postea claruit, venientes, nihil talium se in ejus contrarietate egisse dicebant. Sed, si Henrichus frater ejus in Pascha Ingelheym veniret, illum se comprehensuros, non negabant; quod rex tranquille ac modeste suscipiens, navigio Coloniam attigit indeque progrediens Droomanni vico Pascha celebravit. Post Pascha, coadunata fidelium suorum multitudine, Coloniam iterum rediit, ibique Mettensem episcopum, in quo maxima spes et fiducia Luidelfo et Chuonrado esse videbatur, omnesque Lotharienses, exceptis paucis, quibus prædæ et rapinæ cordi erant, obvios habuit, et ab amicis suis deficientes, benigna ad se venientes suscepit charitate et in sua fidelitate firmos et stabiles coadunavit.

a quibus Conradus expellitur, in fidem acceptus, in Saxoniam se confert, indeque

53 *Ita hactenus, quem laudavi, Reginonis continuator; Metensi autem, qui Adalbero vocabatur, episcopo reliquisque Lothariensibus, uti is verbis jam datis narrat, Coloniæ in fidem acceptis, Otto inde in Saxoniam reversus, filio generoque severe, ut, ni sese publicos hostes haberi vellent, sceleris auctores puniendos*

A *niendos traderent, injunxit. Lotharienses seu, ut ab aliis vocantur, Lotharii interea, qui, quod jam diximus, fecerant, arma in Conradum, ducem suum, arripiunt* Lotharii..., cum regem duci Cunrado sensissent offensum, cum jam olim ei infesti essent, eo quod ducatum super eos administraret, ipsis invitis, arma contra eum sumunt, *inquit lib. 3 Witikindus, mox addens, acerrime inter partes dimicatum fuisse, neque tamen ulli, nocte pugnam dirimente, victoriam cessisse. Verum postea, quod, ut Witikindus et Frodoardus, scriptores ambo synchroni, in concordiam adducantur, dicendum apparet, Ragenario, Hagenoensium comite, et Conrado, quorum prior ad quoddam hujus castrum obsidendum, posterior ad obsidionem solvendam venerat, congressis, Conradus, ut Frodoardus in Chronico ad annum 953 tradit, in fugam vertitur, Moguntiamque sese recipere compellitur. Hic copias sibi reliquas cum copiis Ludolfi, cui interea Fredericus archiepiscopus, partium motu audito, civitatem illam*

B *tradiderat, Brisacumque, rerum eventum ibidem exspectaturus, sese receperat, conjungit. Rex audiens, Monguntiam inimicis suis deditam, ad eam obsidendam ingenti cum exercitu, cui etiam Henricus, Ottonis frater, cum copiis e suo Bavariæ seu Bajoariæ ducatu adductis, sese adjungit, velocitate quam maxima accedit. Quo circiter anni 953 die res gesta sit, simulque, qui civitatis illius obsidio fuerit peracta, uti etiam quamdiu durarit, Witikindus lib. 3 exponit. Verba ejus omnia, quod præcipue ad rem nostram hic faciant, huc transcribo.*

post movens, Moguntiam circa Julii initium obsidet. Hinc Sanctus, qui eodem circiter. quo

54 *Sic habent :* Rex ... circa Calendas Julias, moto exercitu, armis filium generumque quærere tentavit, obvias urbes partis adversæ aut armis cepit aut in deditionem accepit, quousque Monguntiam perveniret, quam filius cum exercitu intravit patremque, dictu miserabile, armatus expectavit. Ibi plusquam civile et omni calamitate acerbius bellum cœptum : multæ machinæ muris admotæ, sed ab urbanis destructæ vel incensæ, crebræ ante portas pugnæ, raro forinsecus stationes fusæ; cunctando enim res universæ variavere, dum dominato-

C rem regni foris, intus successorem metuebant. Obsidio itaque dum sexaginta dies ferme excederet, sermo fit de pace ; unde datus est obses in urbem consobrinus regis Ecbertus, quo libera via cuilibet pateret in castra crimen purgandi, de pace atque concordia tractandi. *Quod de S. Brunone, nepotem suum Ludolfum, cum obsides, quo ex urbe Moguntiacensi obsessa ad Ottonis castra absque metu transiri posset, dati fuissent, in viam revocare conato, a Rotgero, ut supra vidimus, num. 26 narratur, id haud dubie eodem tempore, quo, quod Witikindus hic de Ekberto, in obsidem, quo liber ex urbe Moguntina ad Ottonis castra accessus pateret, obsessis dato, hic refertur, evenerit; cum autem hoc postremum tunc, cum urbis Moguntinæ per Ottonem obsidio, haud diu admodum post primam Julii diem inchoata, per dies circiter sexaginta seu duos fere menses, uti ex Witikindi verbis jam datis et Frodoardo in Chronico ad annum 953 fas est eruere, durasset, ac proin sub mensis Septembris initium habuisse debeat locum, consectarium fit, ut et tunc id, quod de* Brunone, *Ludolphum in viam obsidionis Moguntinæ tempore revocare conato, Rotgerus narrat, acciderit.*

...ctione C. B. et factum, tempore episco... Colonien... fuit electus ... eodem illam ... Julii initium,

55 *Jam vero, cum* Bruno, *dum id fecit, recenter duntaxat, ut Rotgerus ibidem indicat, designatus fuisset Coloniensis episcopus, id enimvero, cum, si non tunc primum, cum Moguntiæ per Ottonem, quod e dictis haud diu admodum post 1 Julii factum, obsidio cœpta est, certe haud diu ante creatum esse Coloniensem antistitem, argumento est. Adhæc, Wicfridum tunc, cum rebellionis in Ottonem contages longe lateque, quod ante anni 953 Pascha haud obtinuit, per totum regnum sese jam diffudisset, excessisse e viris, Rotgerus num. 16 et 17 scribit, ac deinde, postquam* Brunonem, *statim defuncti loco electum ac ab imperatore e castris Coloniam missum, summo ibidem honore ut episcopum fuisse receptum, num. 18 et 19 narravit,* novum illum Agrippinæ civitatis, *ut loquitur,* custodem et designatum antistitem *ab imperatore, Moguntiam jam obsidente, in castra accitum fuisse, per ea, quæ num. 22 et 24 refert, dilucide prodit. Quare cum* Bruno, *uti hinc, spectato, quem Rotgerus sequitur, narrationis ordine, fas est colligere, Coloniensis episcopus tunc, cum Moguntia quidem nondum obsessa, sed brevi post esset obsidenda, fuerit electus, ac ab imperatore e castris Coloniam tum missus, haud diu post inde, cum episcopatus, ad quem electus erat, possessionem jam adiisset, ad castra fuerit ab imperatore revocatus, consectarium sit, ut verosimillime tunc, cum imperator cum exercitu suo in procinctu, ut Moguntiam obsideret, jam staret, ac proin, uti e supra dictis nemo non eruet, circa mensis Julii initium et Wicfridus diem extremum clauserit et ei in episcopatum* Bruno *fuerit suffectus.* E

ex eo vero; quod deinde, postquam eo, quæ

56 *Porro Sanctus necdum diu ecclesiæ Coloniensi fuerat præfectus, cum simul a fratre suo dux Lotharingiæ fuit creatus, seu quod (neque enim sub Ottonibus ducatus, in imperio erant hæreditarii, sed a ducibus, velut a præsidibus ac legatis, qui pro nutu amoveri possent, administrabantur) eodem recidit, Lotharii regnum, ut biographus noster num. 30 docet, gubernandum accepit.* F *Qua ratione id acciderit, expono. Venerant, ut supra vidimus, ad Ottonis castra, fidei obside abs hoc in urbem Moguntinam misso consobrino suo Ecberto, Conradus et Ludolphus, inde, ut de pacis conditionibus tractarent, egressi, spesque summa erat, ut bello absque mora finis imponeretur. Verum res longe aliter recidit, nullumque e labore, quo, ut dictum, Ludolphum nepotem suum revocare ad officium conatus est Sanctus noster, consecutus est fructum. Audi, qui Witikindus post verba, supra ex eo recitata, paucis interpositis aliis, loquatur.* Ingens, *inquit,* Interea oritur lætitia in castris et a castris circumquaque fama diffusa, numquam *(Ludolphum et Conradum)* urbe egressuros, nisi omnibus essent a rege imperatis obtemperaturi. Væ spes incassum conceptæ; nam, cum obedirent edictis regis, motus Henricus *(frater regis)* adversus adolescentem, *(Ludolfum scilicet regis filium)* Nihil te, inquit, jactitas contra dominum meum regem fecisse, et ecce, omnis exercitus u imperatorem te regni invasoremque novit. Ipse ergo si accensor reus criminis, si culpabilis exi-

to,

AUCTORE C. B.

sto, quare non contra me legiones ducis? Signa adversum me move, et festucam de terra sumens, hujus, inquit pretium a me meaque potestate rapere non poteris. Quid tibi visum est solicitare hujuscemodi rebus patrem tuum? Contra summam Divinitatem agis, dum domino patrique tuo repugnas. Si aliquid scis vel vales, in me furorem tuum evome; ipse enim tuam non timeo iram.

lectoris oculis hic subjiciuntur,

57 Ad hæc adolescens nihil respondit, sed, audito rege, cum suis urbe ingressus est; consobrinus autem regis Ecbertus, cum obses datus esset in urbem, suasibilibus corruptus verbis, regi fit aversus, cum et antea ei iratus esset... Dum hæc agerentur, proxima nocte Bajoarii comites fratris regis, relicto eo, conjuncti sunt Luidolfo; qui pergens cum eis cepit urbem regiam, quæ dicitur Reinesburg, cum cæteris in ea regione munitissimis, omnemque pecuniam ducis suis militibus divisit; conjugem cum filiis patrui et amicis non solum urbe, sed et regione excedere cogit... Erat autem junior Arnulphus cum fratribus, qui tale consi-
B lium machinatus est contra Henricum, eo quod paterno regno subrogaretur, ipse autem honore patrio privatus esset. Exercitus, diutino labore fatigatus, missionem petit et accipit, rege cum paucis admodum filium in Bajoariam subsequente. *Arnulphus junior, cujus Witikindus in textu modo huc transcripto meminit, filius erat Arnolphi seu Arnoldi, cognomento* mali, *Bavariæ ducis, qui cum anno* 938 *obiisset, ducatum, defuncti, non filiis, sed fratri Bertolpho, cumque deinde hic anno* 947 *obiisset, germano suo Henrico Otto impertiit. Hinc factum, ut Arnoldus ille, etsi etiam ejus soror Juditha matrimonio eum Henrico juncta esset, facile tamen cum fratribus suis ob ducatum familiæ suæ subtractum sese conjuratis in Ottonem adjunxerit, eaque, quæ hic Witikindus memorat, in Henricum Ottonis fratrem fuerit machinatus.*

evenissent, Lothariensium dux

58 *Verum rem paulo aliter, quam Witikindus per verba modo huc transcripta faciat, gestam esse, apud nos ad diem* IX *Julii scriptor anonymus in Vita S. Udalrici cap.* 6,
C *num.* 39 *narrat.* Henricus dux, *inquit*, commendata civitate Ratispona, totaque regione Noricorum Arnolfo Palatino comiti et ceteris insuper suis fidelibus, perrexit ad regem. Moram autem illo ibi faciente, præfatus Arnolphus cum multitudine populi fraudulenter Ratisponam cum ceteris urbibus et cum frequentia populorum et cum omnibus, quibus potuit, Luitolfi potestati subegit. *Ita ille hæcque ejus narratio, quæ, ut eo modo, quo a Witikindo traditur, Moguntiæ obsidio soluta credatur, pati non videtur, cum Rotgeri narratione melius convenit. Hæc enim, statim atque frustraneum* Brunonis *pro Ludolpho in riam reducendo conatum num.* 26 *et duobus sequentibus exposuit, sequentia, quæ huc spectant, verba complectitur:* Interea tamen modis omnibus nec dolis minus quam viribus certare, neque dies, neque noctes requiescere, adversarios interdum suspectos facere, nichil intemptatum relinquere, neque quicquam pensi habere, dummodo id efficerent, ut maximis intra regnum urbibus et his opulentissimis, quocumque ingenio potirentur, inde cunctis regni finibus facile se imperaturos arbitrantes.

59 Ac ne quid penitus sine fraude fieret, cum Arnoldo, strenuo imprimis viro, cui summa rerum per idem tempus in Bauwariorum terra commissa fuit, secretius pollicitationibus infinitis, commemorando insuper odium vetus, egerunt ut se primum, deinde Ragenesburg urbem præclaram, postremo totum illud regnum Henrico duci perjurus abdicaret; tantum sibi roboris inter eos invidia et odium vindicavit. Simul Ungros, antiquam pestem patriæ solicitabant, ut regnum ipsum divisum invaderent; arbitrantes, hoc modo solicitudinem, qua premebantur, aut penitus adimi, aut aliquatenus minui posse. Hac de re, ut puta, tam subita et improvisa, commotus imperator et magis illorum miseria, quam suo damno, dolens, obsidionem Magontiæ, accepto tandem, quod petebatur, pacto, dimisit. *Ita biographus noster, a Witikindo sane haud parum dissonans; verum etsi sic habeat, Ottonem equidem Moguntiæ obsidionem solvere fuisse compulsum, tam unus, quam alter scribit; cum autem Otto statim post hanc, uti ambo, Reginonis continuatore aliisque consentientibus, tradunt, in Ba-* E
variam, Ludolfo filio suo, ibidem vel jam, ut verosimilius apparet, per Arnoldum grassato, vel propediem grassaturo, sese oppositurus, moverit ac, priusquam id faceret, Lotharingiæ ducatum, seu tunc primum, seu prius etiam, quam quod num. 53 *narravi, accideret, certeque anno* 953, *uti ex Frodoardo in Chronico ad hunc annum constat, Conrado ereptum, fratri suo* Brunoni, *ut biographus noster addit, contulerit, hic modo, ut, quandonam id Otto fecerit, quamproxime determinetur, juverit jam supra dictis, quæ tempori, quo soluta fuerit Moguntiæ obsidio, definiendo subserviunt, sequentia addidisse.*

fuerit statutus, ad dignitatem hanc

60 *Otto, post Miguntiæ obsidionem in Bavariam appulsus, Ratisponam, ut Reginonis continuator ad hunc annum docet, obsedit; cum autem, postquam tres menses integros ibidem egisset, re infecta, in Saxoniam circa Kalendas Januarii, ut Witikindus tradit, fuerit reversus nec dies pauciores certe quam quindecim circiter itineri ex agro Moguntino in Bavariam conficiendo impenderit, consectarium fit, ut sub Septembris initium a Moguntiæ* F
obsidione destiterit, ac proin ut tum ab eo Lotharingiæ regnum Bruno *moderandum acceperit seu, ut Biographus noster num.* 30 *loquitur, regni illius* tutor et provisor, *imo et* archidux *seu supremus gubernator fuerit statutus. Frodoardus quidem, Reginonis continuator et Annalista Saxo, qui* Brunoni *regni Lotharienşis gubernacula fuisse ab Ottone commissa, pariter tradunt, nihil omnino, unde vel diem vel mensem, quo res gesta sit, elicias, suppeditant, verum eam ad annum* 953 *unanimi consensu referunt, cumque id pariter, uti e jam dictis nemo non eruet, faciat Sancti nostri biographus, a veritate indubie aberrat Magnum Chronicon Belgicum, quod quamvis non secus ac nos scriptoresque illi omnes, ecclesiæ Coloniensis episcopum anno* 953 *creatum fuisse* Brunonem *notet, eum tamen quinto demum præsulatus sui anno Lotharienşium ducatum adeptum affirmat.*

sub Septembris initium fuisse anno 953 evectus concluditur

§ V.

§ V. An Bruno, quod Lotharingiæ regnum gubernandum acceperit, reprehendendus merito sit.

Sanctus, qui, quod Lotharingiam gubernandam acceperit, a Meibomio hic reprehenditur.

Meibomius, *Rerum Germanicarum tom.* I *in suis in Witikindum Annotationibus pag.* 680 *de Sancto nostro primum nonnulla præfatus, mox de eodem sic scribit :* Coloniensem archiepiscopen indeptus est anno 953, ut idem Frodoardus et continuator Reginonis. Qua dignitate non contentus post quinquennium *(imo vero, ut jam monstravi,eodem, quo episcopus creatus fuit, anno* 953) ducatum Lotharingiæ a fratre augusto sibi committi passus est Insolens hoc erat et numquam antea in Germania auditum Primi enim ejus episcopi, Italicis Gallicisque similes, nec dominia B ulla, nec imperia vel mera vel mixta, affectabant, memores utique doctrinæ Christi, qua regnum ejus vel hac in parte ab imperio et gladio seculari separavit. Sed sortis suæ et officii sese admonentes, hoc ipsum esse satagebant, quod dicebantur. Exemplum Brunonis secuti postmodum ex prælatis alii, religione neglecta desertaque, ad dominatum et imperium sese converterunt, similiores facti satrapis, quam sacerdotibus. Hinc locus de episcopo Wirceburgensi apud Adamum Bremensem lib. 4, cap. 5. Hinc Adelberti archiepiscopi Bremensis studium comitum juridictionem extermінandi. Æmilius Veronensis Historiæ Francor. lib. 9 scribit, Brunonem insolenter archiducis appellationem sumpsisse; a quo non recedit monachus Nussiensis in Chronico Belgico magno. Ineptum vero est, quod Witichindus Brunonem exemplo Samuelis excusare nititur. Longe enim alia ratio erat vocationis Samuelis quam Brunonis, quem et Filii Dei mandatum expressum disertumque et salutaria synodorum decreta imperatorumque sanctiones salutares, C pia denique superioris seculi episcoporum exempla ab omni gubernatione politica avocabant. Annotavit Aventinus, hunc episcopum, fratris augusti auctoritate fretum, inter primos fuisse, qui reipublicæ munia obierint, cum hactenus episcoporum studium fuisset sacras literas docere.

quique tamen id nec ex ambitione,

62 *Ita Ecclesiæ Catholicæ episcopum, quem virtute non minus, quam doctrina effulsisse, nemo non fatetur, ambitionis, superbiæ et inanis gloriæ reum agit laudatus Meibomius; verum, omniane et singula, eo conducentia, quæ vir, nimio partium studio abreptus, in Sanctum nostrum hic intorquet, veritati ad amussim sunt consona?* Ducatum Lotharingiæ, *inquit sub verborum, quæ jam nunc recitavi, initium,* a fratre Augusto sibi committi passus est. *Fateor, sic habet; verum quis hinc, Brunonem, episcopali, ad quam evectus fuerat, dignitate non contentum, id fecisse, cum Meibomio concludat? Postremum hoc indicat ambitionem, primum non item. Sanctum autem ducis dignitatem seu munus non ambivisse, aut, ut mox Meibomius innuit, affectasse, Rotgerus, Sancti nostri biographus, cui certe* potior, *quam Meibomio, fides debetur, haud obscure prodit num.* 36 *de Brunone sic scribens :* Cogente igitur imperiali auctoritate, suscepit, ut jam dictum est, tractare negotia regni apud Lotharicos. *Porro uti Sanctus haudquaquam ex ambitione ducis Lotharingiæ munus suscepisse, ita nec insolenter* archiducis *appellationem sibi assumpsisse est credendus. Contrarium quidem sese æstimasse aut certe credi voluisse, sequentibus hisce mox iterum recitatis verbis,* Æmilius Veronensis Historiæ Francor. lib. 9 scribit, Brunonem insolenter archiducis appellationem sumpsisse; a quo non recedit monachus Nussiensis in Chronico Belgico magno, *indicare videtur Meibomius.* auctore C B

nec, assumpto archiducis titulo, fecit,

63 *Verum in Magno Chronico Belgico quatuor duntaxat, ut comperio, locis, pag. nimirum* 2, 75, 80 *et* 81, Brunonis *mentio occurrit, cumque dux harum priores et posteriornihil omnino, e quo dicendi, quod de Chronico isto hic dicit, occasionem arripere potuerit Meibomius, in sese, uti quisque, qui ibidem memorata evolvet, comperturus est, complectantur, oportet, ut hanc scriptori isti, quæ* E *quatuor, quas modo citavi, paginarum tertia leguntur, suppeditarint ; verum etsi quidem Nussiensis, non monachus, uti illum vocat, sed Canonicus Regularis* Brunoni *ibidem* Archiducis *titulum attribuat, hunc tamen* insolenter *sibi sumpsisse Sanctum , minime edicit ac proin Meibomius, qui contrarium prodit, a veritate indubie aberrat ; quare, ut ad Æmilii Veronensis, quæ ad manum mihi non est, Historiam jam respondeam, in dubium saltem, an, quod in isthac ab Æmilio de Sancto nostro scribi, Meibomius affirmat, re etiam ipsa scribatur, seu an a veritate pariter is scriptor, id affirmans, haud aberret, revocari haud immerito posse opinor. Meibomius quidem, dum* Brunonem *insolenter sibi assumpsisse* archiducis *appellationem, a duobus modo laudatis scriptoribus tradi, affirmat, id ex horum testimonio a* Brunone *non arroganter, sed contra morem, antea usurpatum, factum esse seu fieri soluisse, fortassis duntaxat vult; verum* Archiducis *titulum ratione ulla a* Brunone *fuisse assumptum, Ca-* F *nonicus Regularis Nussiensis haud dicit, estque adeo ob jam dicta, an id vel ab Æmilio dicatur, incertum ac dubium. Et vero* Brunonem *nullatenus sibi* Archiducis *appellationem assumpsisse, vel ex eo fas est colligere, quod Sancti nostri biographus num.* 30 *de Ottone loquatur sequentem in modum :* Brunonem Occidenti tutorem et provisorem, et, ut ita dicam, archiducem misit; *quod si enim* Archiducis *titulum sibi adscribere* Bruno *solitus fuisset, ab Ottone hunc statutum fuisse archiducem, verosimillime ibidem Rotgerus, omissa, quam adhibet, loquendi formula,* ut ita dicam, *fuisset simpliciter scripturus.*

exemplo suo, quæ de Wirceburgensi et Bremensi episcopis Adamus Bremensis memorat, effecisse

64 *Fuisse itaque una cum Archiepiscopi titulo non* archiducis, *sed* ducis *duntaxat appellationem a* Brunone *usurpatam, opinor; verum, anne, uti id forsan ab alio episcopo antea haud factum, ita etiam ducatum seu principis politici munus sibi committi passum esse episcopum, insolens nec umquam, priusquam id a* Brunone *fieret, in Germania, ut Meibomius, statim a verborum, quæ supra recitavi, initio ait, fuerat auditum? An, quod de episcopo Wirceburgensi,*

AUCTORE C. B.

Wirceburgensi, immoderatoque Adelberti, Bremensis sec. XI *archiepiscopi, universum comitum jurisdictionem exterminandi studio apud Adamum Bremensem lib. 4, cap. 5 narratur,* Brunonis *exemplo est factum? Priusquam meam hac de re sententiam proferam, Adami Bremensis, quæ huc spectant, verba lectori exhibeo. Sic habent :* Potuit ecclesia nostra *(Bremensis scilicet)* dives esse, potuit archiepiscopus noster (*Adelbertus*) Coloniensi aut Mogontino in omni rerum gloria non invidere. Solus erat Wirzeburgensis episcopus, qui in episcopatu suo neminem dicitur habere consortem. Ipse enim cum teneat omnes comitatus suæ parochiæ, ducatum etiam provinciæ gubernat. Cujus æmulatione noster præsul statuit omnes comitatus, qui in sua diœcesi aliquam jurisdictionem habere videbantur, in potestatem Ecclesiæ redigere. *Ita laudatus scriptor. Dispiciamus modo, an, quæ verbis hisce narrat,* Brunonis, *qui sibi Lotharingiæ ducatum committi passus est, exemplo, ut vult Meibomius, acciderint.*

B 65 *S. Burchardus, Herbipolensis seu Wirzeburgensis episcopus, ad* XIV *Octobris diem, qua Martyrologio Romano hodierno exstat insertus, in Opus nostrum inferendus, gubernationem ducatus Franconiæ et potestatem judiciariam accepit, imo vero et episcopus et gubernator ducatus Franconiæ fuit, et dignitatem ducalem successoribus suis reliquit, uti, quæ Joannes Georgius ab Eckhart in suis de Rebus Franciæ Orientalis et episcopatus Wirceburgensis Commentariis, anno* 1729 *vulgatis, tom.* I *a pag.* 293 ; *usque ad pag.* 400 *allegat, dilucide ostendunt ; cum autem Burchardus, uti idem Eckhartus in dictis Commentariis tom.* I, *pag.* 522 *docet, haud diu post annum* 750 *obierit ac proin jam inde a sec.* VIII *Wirceburgenses episcopo ea, quæ Adamus Bremensis per verba mox recitata ait, possederint, qui factum esse potest, ut* Brunonis, *qui duobus demum seculis post floruit sibique Lotharingiæ ducatum committi passus est, exemplo per episcopos illos fuerint accepta? Sane id inde nec accidisse, nec accide*C*re potuisse, nemo non videt; cum autem sic habeat, consectarium fit primo quidem, ut, cum immoderatum, quo Adelbertus, Bremensis archiepiscopus, fuit incensus, universam diœcesis suæ comitum jurisdictionem exterminandi studium e sola, qua Adelbertus Wirzeburgensi episcopo par esse volebat, æmulatione, ut per verba proxime recitata Adamus Bremensis non obscure prodit, originem duxerit, id pariter exemplo, quod* Bruno *Lotharingiæ ducatum accipiendo præbuerit, adscribendum haud sit; deinde vero, ut ducatum seu politici principis munus sibi committi passum esse episcopum, in Germania ante* Brunonis *etiam ætatem, contra ac Meibomius ait, fuerit auditum.*

haudquaquam, uti quæ hic in medium adducuntur. luculenter, Leibnitio etiam

66 *At vero, inquies, Leibnitius in sua in Scriptorum Brunswicensium tom.* I *Introductione, duces olim et rei militari præfuisse et domi supremam jurisdictionem cum jure gladii per provinciam administrasse, hocque episcopos judicibus regiis seu ducibus comitibusque, etiam in suis territoriis, donec ipsimet tandem episcopi ducatus comitatusque accepere, reliquisse, præfatu, mox subjungit :* Credibile est, exemplum Brunonis, viri ob mores scientiamque laudatissimi, plurimum potuisse, ut nec verentur dare principes, nec accipere prælati, quod tantus vir habuisset. *Ita, fateor, neque prorsus immerito, opinatus est laudatus Leibnitius; verum, etsi forsan fuerint aliquot Germaniæ episcopi* Brunonis *exemplo, ut diœcesium suarum comitatusque, cum sibi offerrentur, acciperent, impulsi, id tamen, quantum ad omnes, ac nominatim quantum ad Wirceburgensem Leibnitius haud putavit. Verbis enim proxime recitatis sequentia isthæc, quibus etiam ante* Brunonis *ætatem ducis jus Herbipolensi seu Wirceburgensi in Franconia episcopo fuisse, ab Adamo Bremensi, contra ac num.* 61 *indicat Meibomius, memoriæ prodi, insinuat, mox subjungit :* Quidam longius justo provecti, omnem episcopis et abbatibus sub Carolinis regibus secularem potestatem negant, tanquam primus omnium Otto magnus eam contulerit. Sed ecclesiæ dudum prædia amplissima allodii jure et in illis vasallos habebant, quibus terras in beneficium dederant, quibus aut a dominium directum reddito utili acceperant, E quod feudem oblatum vocamus. Aliquot etiam rusticorum seu colonorum millia aliquando sub sua ditione habebant, quos coercere potuisse mixti imperii jure non dubito.

67 Sed jurisdictionem in liberos homines (quæ tunc infima nobilitas) aut merum imperium in quoscumque habuisse non apparet, donec ipsi comitatus ducatumque aut æquivalentem cis potestatem in sua quisque ditione accepere. Hoc primus forte in Occidente episcopus Romanus obtinuit Pipini I et Caroli M, liberalitate. Ducis etiam jus Herbipolensi in Francia Orientali antistiti antiquitus fuisse, ait Adamus Bremensis; et Wormatiam ducis potestati exemptam episcopoque attributam, narrat Ditmarus. *Modo hæc studiosus lector expendat, videbitque, Leibnitium haud adversari, imo contra etiam suffragari assertioni, qua* Brunonis *exemplo, quæ Adamus Bremensis per verba num.* 64 *recitata scribit, haud attribuenda, contendo. Adhæc, etsi Leibnitius* Brunonis *exemplum, ut nec principes episcopis ducatus comitatusque dare, nec hi illos vererentur accipere, plurimum potuisse, sit arbitratus, is tamen scriptor tam in* F *Sanctum nostrum, qui accepit, quam in Ottonem, qui ei contulit Lotharingiæ ducatum, exstitit Meibomio, etsi non secus atque hic, heterodoxus, longe æquior neutrumque idcirco carpens, proxime ante verba supra recitata Ottonem etiam, quod Lotharingiæ ducatum* Brunoni *contulerit, excusat, de Sancti nostri biographo sic scribens :* Idem non dissimulat fuisse, qui reprehenderent, quod episcopus rem populi et bella tractaret; sed cui magis fideret frater imperator in illa temporum difficultate, qua filius seductus in patrem insurrexerat; qua Hungari, Slavi, Galli metuebantur?

suffragante. ostendunt, est censendus;

68 *Ita ille, recte etiam Witikindum, qui Samuelis, politica juxta ac sacra potestate Dei populum moderati, exemplo excusare* Brunonem *nititur, ineptiæ, ut Meibomius per verba supra recitata facit, nuspiam insimulans. Rationes quidem hic, cur Samuelis exemplo perperam a Witikindo excusari* Brunonem *autumet, adjungit; verum hasce, quod vult, minime evincere, studiosus lector facile perspiciet. Neque vero solus Witikindus, sed et biographus noster* Brunonem *Samuelis exemplo excusat. Audi, qui is num.* 36 *loquatur :* Causantur,

haud inepte. contra ac Meibomius contendit,

A tur, *inquit*, forte aliqui, divinæ dispensationis ignari, quare episcopus rem populi et pericula belli tractaverit, cum animarum tantummodo curam susceperit. Quibus res ipsa facile, si quid sapiunt, satisfacit, eum tantum et tam insuetum, illis præsertim partibus, pacis bonum per hunc Tutorem et Doctorem fidelis populi longe lateque propagatum aspiciunt; ne pro hac re, quasi in tenebras amplius, ubi est præsentia lucis, offendant. Nec vero nova fuit hujusmodi gubernatio, aut sanctæ Dei Ecclesiæ rectoribus ante inusitata; cujus exempla si quis requisierit, in promptu sunt. Nemo igitur super hac re culpabilem eum dicat, cum Samuelem sanctum et alios plures sacerdotes pariter legamus et judices, et Danielem prophetam duos presbyteros ad mortem damnasse legamus.

Samuelis exemplo excusatur.

69 *At vero, ait, quo* Brunonem *haud apte Samuelis exemplo excusari ostendat, Meibomius*, Longe... alia ratio erat vocationis Samue-
B lis, quam Brunonis, quem et Filii mandatum expressum disertumque et salutaria synodorum decreta imperatorumque sanctiones salutares, pia denique superioris seculi episcoporum exempla ab omni gubernatione politica avocabant. *Non una sane ratione, suscepta in sese, quam Otto ei committebat, regni Lotharingici gubernatione, Sanctus noster, si nude et simpliciter, quæ Meibomius hic dicit, admittenda sint, peccarit; verum, si quæ allegat*, Brunonem *ab omni gubernatione politica avocare necessario debebant, qui factum, ut ea ipsa sec.* VII *a suscipienda politica diœcesis Wirtzeburgensis gubernatione S. Burchardum, Wirceburgensem episcopum, haud avocarint? An expresso Filii Dei præcepto synodorumque decretis* S. Bruno, *at non item S. Burchardus fuerit obstrictus? Id nemo certe dixerit, potuitque vel solum Burchardi exemplum efficere, ut, quamvis* Bruno *politicam regni Lotharingici gubernationem minime ambiret, eam tamen sibi a fratre oblatam haud detrectandam existimarit. Burchardus, episcopi simul et ducis munere Franconiam moderandam, quod id majus hujus bonum exigeret, suscepit, parque ratio ac Burchardi præterea*
C *exemplum* Brunonem, *ne ducis seu politici Lotharingiæ gubernatoris munus dignitati episcopali adjungere vereretur, impulisse potest.*

cumque non pauca alia, Schateni verba

70 *Schatenus, qui Sanctus noster, jam creatus Coloniensis archiepiscopus, Lotharingiæ ducatum a fratre suo Ottone acceperit, in Annalibus Paderbornensibus anno* 1693 *excusis, ad annum* 953 *primum narrat, ac deinde non pauca jam supra adductis, quæ et ad Ottonem, quod ducis munus* Brunoni *contulerit, et ad hunc, quod id acceperit, excusandum conducunt, adjungit. Lubet idcirco hæc omnia, quæ simul episcoporum in Germania dignitatem fuisse cum principis potestate bene conjunctam probant, huc transcribere. Ibidem itaque is scriptor sequentem loquitur in modum:* Scio equidem ab heterodoxis nostrorum temporum reprehendi Ottonem regem, quod hæc duo *(episcopi nempe ac ducis munera)* conjunxerit in fratre suo, et Brunonem perstringi, quod primus *(contrarium e supra dictis liquet)* admiserit utramque dignitatem, episcopi scilicet et politici principis, secus quam institutio sacerdotis patiatur. Sed jam satis re-

sponderunt ad hasce inanes querimonias Widekindus et Rotgerus in rebus gestis Brunonis, aliique veteres eorum temporum scriptores, qui Brunonem exemplo Samuelis principatum cum sacerdotio gessisse docent; quod et Melchisedechum sacerdotem et Moysen Pontificem, et Machabæorum duces ac reges fecisse constat, et jam ex omni legis statu hujusmodi exempla suppetunt. Quemadmodum etiam ab exordio regni Francici episcopi consederunt cum regibus in conventibus publicis principes, administri, judices et moderatores reipublicæ.

AUCTORE F. B.

hæc proposita, propugnando Sancto.

71 Quo instituto Carolus M. et ab eo ceteri imperatores ac reges eodem honore ac munere dignati ante duces suos, marchiones ac comites in comitiis imperii episcopos collocarunt: eoque etiam episcopi diœceses suas subjectosque sibi homines et bona principis potestate administrarunt, antequam ulli in Saxonia aut Germania Hereditarii principes conspicerentur. Hinc episcopi a Carolo M. constituti, ordinarii missi ac legati per provincias; hinc E judices civilium etiam causarum et gravissimarum in reges ac regum filios controversiarum arbitri leguntur in Annalibus. Quare magnopere falluntur qui primum a Brunone hanc politicam potestatem traduxerunt. Multo quidem melius episcopis consultum fuisse opinentur, si intra pontificalia munia sua relicti fuissent; sed ejusmodi tempora inciderunt, ut principatum cum sacerdotio pro communi ecclesiæ bono conjungere necesse fuerit. Sane Brunonem Sigebertus gloriosum Virum ex utroque munere dilaudat: Ursbergensis magna religione et bono imperii episcopum et ducem egisse testatur; quo et Otto Frisingensis aliique accedunt, quod multo æquius ac longe melius scriptores illi censuerunt, quam hoc seculo, quo hæresis in pontifices et sacerdotes concitavit scriptores, hujusmodi per invidiam evulgantur. Tot a Carolo M. imperatores ac reges sapientissimi ac religiosissimi hæc episcopis detulerunt, et qui admisere episcopi, haud minus sapientes sanctique etiam viri fuerunt; quæ nunc sero tandem obtrectantur.

quod potestati episcopali politicam adjunxerit, tum ei vi- ant.

72 Sane fatali nostra ætate, nisi episcopi principum auctoritate et potentia se objecissent deficientibus ceteris a religione per Saxoniam et Germaniam principibus politicis, hæresis totam Germaniam absorbuisset; quod Bellarmini aliorumque sapientum virorum judicium est. *Ita hactenus Schatenus laudatus, valide sane* Brunonem *contra illos, qui ei, quod potestatem politicam cum episcopali in sese conjungi passus sit, obtrectant, propugnans. Foret quidem idcirco carpendus* Bruno, *si, quemadmodum Meibomius loquitur, similior factus satrapis quam sacerdotibus, totum sese ad dominatum et imperium, omni religionis cura abjecta, convertisset; verum, etsi potestate politica rem publicam administrandam suscepisset Sanctus, haud propterea tamen religionem neglexit, sed populum etiam, quæ ad religionem et fidem spectabant, docens, tam episcopi, quam ducis munus strenue obivit. Nec id ipsemet diffitetur Meibomius. Audi, qui proxime post verba num.* 61 *huc transcripta de* Brunone *loquatur.* In administratione, *inquit*, tam ecclesiastica quam politica oppido gnavus fuit et industrius; etenim diœcesis suæ libertatem, possessionesque

AUCTORE C. B.

desque sacras, quibus potuit modis (potuit autem multis) auxit, amplificavit, stabilivit.

perperam certe idcirco a Meibomio arguitur.

73 *Hæc ille, nimis evidenti haud dubie rei veritate convictus; etsi autem contrarium assereret, haud propterea tamen, a Sancto nostro omnes tam episcopi, quam ducis, partes fuisse strenue impletas, minus certum foret atque indubitatum. Id enim, præter scriptores, a Schateno in textu mox huc transcripto nominatim memoratos, disertissime testatum etiam facit, qui hic pariter idcirco nominatim recenseri meretur, annalista Saxo ad annum* 953 *sub finem sic scribens :* Bruno frater regis gloriosus totius Lothariensis regni ducatum et regimen cum episcopatu suscepit. Ita cum magna religione usus est officio sacerdotis, et, exigente necessitate, functus est virtute magnanimi ducis. *Quoniam itaque tam episcopi, quam ducis munere Sanctus noster quam optime, uti vel ex hoc Annalistæ laudati testimonio intelligitur, fuit perfunctus, hinc simul et ob alia jam supra allegata* Brunonem B *sane ob politicæ simul et episcopalis potestatis in se uno conjunctionem, quam in evidentissimum reipublicæ bonum cessisse, scriptores non pauci testantur, perperam a Meibomio reprehendi, evadit indubitatum. Quare haud plura de hoc argumento jam dictis adjungens ad ea modo, quæ Sanctus, cum primum dignitatem ejus episcopalem addita ducali Otto auxisset, primum egerit,* § *seq. examinanda sermonem converto.*

§ VI. Quæ sub episcopatus sui initium potissimum egerit, et an ante annum 955 epistolam synodicam ad Agapitum Pontificem haud miserit.

Conrado in Lotharingiam irrumpente, Bruno inimici conatibus sese oppositurus Aquisgranum se confert,

Mogantiæ obsidione anno 953 *sub Septembris, ut supra vidimus, initium soluta, dux Conradus mox in Lotaringiam, verosimillime tum ut suum in* Brunonem, *cui rex Otto ei ablatum Lotharingiæ ducatum contulerat, odium exerceat, tum ut de Adalberone Metensi episcopo Lothariensibusque huic adhærentibus, qui sese haud ita pridem, ut supra docui, Ottoni adjunxerant, vindictam sumat, irrumpens, urbem Metensem aggreditur.* Otto rex, *inquit ad annum* 953 *in Chronico Frodoardus,* urbem Maguntiam, ubi Conradus se receperat, obsidet, tandemque post duos fere menses cum egresso ad se Conrado locutus et obsidibus ab eo acceptis, trans Renum regreditur. Nec mora Conradus, dimisso Maguntiæ militum præsidio, Mettensem appetit urbem, quam mox futura pervadit inreptione. Otho rex, vocatus a fratre Heinrico, Bajoariam petit, quam filius ejus Luidulfus, captis quibusdam urbibus, devastabat. Conradus Metensem quoque urbem post non modicam ipsius deprædationem, hortatu, ceu fertur, Agenoldi abbatis reliquit. *Nec tantum, quæ hic Frodoardus ait, tum fecit Conradus; verum etiam minis, terroribus, promissis atque aliis quibuscumque modis Lotharienses a fide Ottonis abstrahere est conatus. Fas est id colligere e Sancti nostri biographo. Hic enim de Hungarorum anno* 954 *paulo post Pascha, uti infra sumus visuri, facta in Lotharingiam irruptione num.* 38 *locutus, de Conrado mox subjungit :* Ante contra eum D (S. Brunonem *videlicet*) dura quæque fraudulenter, quia vires defecerant, tentavit, ita ut Metim urbem opulentissimam dolo invaderet, ipsi Coloniæ et cæteris regni munitionibus suspectum se faceret, probra jactaret, minas effunderet. Bruno *itaque, pravis haud dubie Conradi molitionibus sese oppositurus sicque ducis muneri, sibi imposito, satisfacturus, Aquisgranum, statim atque Otto in Bavariam moverat, sese contulit.*

Coloniæque anno 953 ante XI Octobris ordinatus episcopus,

75 *Docet id num.* 33 *Sancti nostri biographus, mox etiam, quid ibidem Sanctus egerit, sequentibus his verbis, quæ etiam, minis promissisque a Conrado, ut mox asserui, actum fuisse, confirmant, exponens :* Principes regni *(Lotharingici nimirum)* quorum id intererat, convenit, eos variis multisque modis instruxit; atque hoc cum eis potissimum egit, ne seductoribus aut vanis eorum E promissis crederent, ne minas timerent; regiæ majestati et suæ ipsorum fidei pollicitationes nullas præponerent, spondens se ante tempus et in tempore semper paratum fore, ut pacem Ecclesiæ violatam, si sic necesse esset, vitæ etiam suæ periculo reformaret. *Porro Sanctus, ita ducis simul et archiepiscopi munus implere exorsus regnique Lotharingici primates ad fidem erga regem fratrem suum servandam hortatus, Aquisgrano Coloniam Agrippinam, ibidem, uti ex iis, quæ Rotgerus num.* 34 *scribit, nemo non colliget, ordinandus episcopus, discessit. Ordinatum quidem, statim atque eo advenit, haud fuisse, Rotgerus loco proxime cit. insinuat; ast id equidem anno* 953 *ante* XI *Octobris diem ac proin ob supra dicta eo temporis spatio, quod hanc inter et Septembris initium anno illo intercessit medium, factum esse, ex Ditmaro fas est concludere. Hic enim,* Brunonem, *quam anno* 965 *Vita functum, inter omnes convenit, decimo tertio ordinationis suæ anno obiisse, lib.* 2 *scribit ; cum autem, si* Bruno, *anno* 953 *ante* XI *Octobris diem haud fuisset* F *ordinatus episcopus, decimus tertius ordinationis ejus annus, dum dicta* XI *Octobris die anno* 965 *obiit, in cursu, ut cuique computanti fiet perspicuum, nondum fuisset, necesse est, ut Sanctus, ne alioquin Ditmarus, a quo, ut dictum, tertio decimo ordinationis suæ anno obiisse traditur, a vero aberrasse sit dicendus, anno* 953 *ante* XI *Octobris diem ac proin ob supra dicta eo temporis spatio, quod hanc inter et Septembris initium anno illo intercessit medium, ordinatus fuisse episcopus eredatur.*

epistolam synodicam eodem anno, contra ac Pagius

76 *Haud diu, ut apparet, post ordinationem suam* Bruno *ad Agapitum, Romanum Pontificem, synodicam suam, qua huic, qui ad sedem Coloniensem esset electus, significavit, epistolam per Hadamarum, Fuldensem abbatem, Romam misit.* Quoniam igitur, *inquit num.* 40 *Sancti nostri biographus,* humilis iste philochristus et meliorum ardens æmulator charismatum servus Domini Bruno, secundum dignitatem sedis suæ, Romanæ quoque sedis et apostolicæ benedictionis privilegio debuit insigniri, et cum eis pariter, qui traditam a beato

A beato Petro apostolo sanam servavere doctrinam, Catholicæ fidei integritate in vera confessione et inviolabili veritate prædicationis uniri, synodicam suam epistolam per Hadamarum, venerabilem monasterii Fuldensis abbatem, Romam ad Agapetum, miræ sanctitatis Papam, direxit. *Agapetus, accepta ista epistola, ad* Brunonem, *qui tum Romæ* concors et concivis, *ut Rotgerus ait,* Apostolorum, princeps ac propagator Dominici præceptorum *fuit vocatus, sacrum pallium, addita, quæ raro concedi solebat, eo utendi, quotiescumque vellet, facultate, per eumdem, qui synodicam Sancti nostri epistolam attulerat, Hadamarum abbatem misit. Id ad annum* 953, *et vero, ut mihi equidem apparet, rectissime, refert Baronius; ast, ait ad annum illum num.* 4 *Pagius in Criticis,* Quod hic narrat Baronius de pallio ab Agapito Papa ad sanctum Brunonem misso, pertinet ad annum nongentesimum quinquagesimum quintum. Rotgerus enim monachus in Vita sancti Brunonis, antequam referat, Brunonem Romam ad Agapetum B Papam direxisse Hadamarum abbatem Fuldensem, qui ei attulit pallium, cap. XXI de Gallíarum vastatione per Hungaros verba facit, et capite antecedenti de pace per Brunonem conciliata; Hungari autem anno sequenti in Gallias irrupere, eodemque anno die decima septima mensis Decembris Ottonem inter et Ludolfum filium pax sancita, uti anno sequenti videbimus.

ex Rotgero

77 *Ex eo itaque, quod Rotgerus non prius, quam cum de Hungarorum in Gallias anno* 954 *facta irruptione paceque, sub anni ejusdem finem Ottonem inter et filium ejus Ludolfum sancita, tractarit, de pallio ab Agapeto ad* Brunonem *misso loquatur, id anno, non* 953 *aut seq., sed anno demum* 955 *factum, Pagius contendit. Verum Rotgerus vel de pace, Ottonem inter et Ludolfum sub anni* 954 *finem composita, loco a Pagio cit. haud loquitur vel, si id faciat, res eo, quo evenerunt, ordine haud narrat; Hungarorum enim in Gallias anno* 954 *irruptio haud diu, uti infra videbimus, post Pascha certeque proinde ante pacem, sub anni ejusdem* 954 C *finem initam, evenit et tamen Rotgerus, si Pagio standum sit, prius de hac quam de illa, sermonem instituit; cum autem sic habeat ac proin res eo, quo evenerunt, ordine haud narret, enimvero ex hoc, fuisse demum anno* 955 *ab Agapeto pallium ad* Brunonem *missum, Pagius haud recte, spectatis etiam iis, quæ ipsemel scribit, conclusit. At vero Rotgerus, non de pace, quæ sub anni* 954 *finem Ottonem inter et Ludolfum fuit composita, sed de pace, quæ tunc, cum* Brunonis *Vitam scriberet, obtinebat assiduisque Sancti, strenue ducis, dum in vivis ageret, officio functi, curis debebatur, loco a Pagio cit. loquitur.*

contendit,

78 *Ut quam verum id sit, pateseat, verba ejus de* Brunone *eo spectantia, huc transcribo. Sic habent:* Causantur forte aliqui, divinæ dispensationis ignari, quare episcopus rem populi et pericula belli tractaverit, cum animarum tantummodo curam susceperit. Quibus res ipsa facile, si quid sanum sapiunt, satisfacit, cum tantum et tam insuetum, illis præsertim, partibus, pacis bonum per hunc tutorem et doctorem fidelis populi longe lateque propagatum aspiciunt. *Jam vero, cum sic habeat ac proin de pace, a* Brunone *non sub anni* 954 *finem, sed per totum, quo Lotharingiæ ducatum administravit, tempus ubique procurata, Rotgerus loquatur, ex eo sane, quod de hac prius, quam de pallio, per Agapetum misso, sermonem instituat, fuisse hoc demum anno* 955 *a pontifice isto ad Sanctum nostrum missum, inferri non potest. At vero, inquies, Rotgerus equidem haud prius de misso ad* Brunonem *per Agapitum pallio, quam de Hungarorum anno* 954 *facta in Gallias irruptione facit sermonem. Fateor, sic habet; verum quid tum? Dicesne forsan, res eo, quo gestæ fuerunt ordine a Rotgero narrari, ac proinde ab Agapeto ad* Brunonem *pallium, utpote de quo Rotgerus non prius, quam de Hungarorum anno* 954 *facta in Gallias irruptione sit locutus, sermonem instituat, jam inde ab anno* 953 *missum haud fuisse?*

auctore C. B.

79 *Ast, si sic habeat, consectarium erit, ut nec anno demum, contra ac Pagius vult,* 955 *pallium ad* Brunonem *fuerit ab Agapeto missum. Rotgerus enim in Sancti nostri Vita, prout in capita et numeros divisa Commentario huic subdetur, primo quidem num.* 38 *de jam memorata, quæ, ut dictum, anno* 954 *paulo post Pascha evenit, Hungarorum in Gallias irruptione, dein vero num.* 41 *de misso ab Agapeto ad* Brunonem *pallio, ac tandem, contra ac Pagius supra ait, num.* 52 *de pace, Ottonem inter et Ludolfum ejus filium sub anni* 954 *finem seu septima decima Decembris die Arnstedii, ut post videbimus, stabilita sermonem instituit; quare, si res eo, quo gestæ sunt, ordine exponat, necesse est, ut ab Agapeto ad* Brunonem *pallium eo temporis spatio, quod anno* 954 *Pascha inter et septimam decimam Decembris diem intercessit medium, missum credatur. Res evidens apparet; verum a Rotgero res eo, quo gestæ sunt, ordine ubique non narrari, vel ex eo apparet, quod victoriæ plane insigni, quam ab Ottone de Hungaris relatam, num.* 52 *et seq. refert, quam plurima, quorum certe non pauca gloriosum istum anni* 955 *eventum haud præcessere, num.* 48 *et tribus seqq.* F *præmittat; cum autem sic habeat ac proin ex ordine, quo res gestas Rotgerus narrat, tempus, quo hæ gestæ sint, determinari haud queat, synodicam ad Agapitum epistolam, etsi de hac haud prius, quam de Hungarorum anno* 954 *facta in Gallias irruptione sit locutus, sermonem instituat, fuisse tamen jam inde ab anno* 953 *a* Brunone, *qui et tum aut certe initio sequentis pallium acceperit, missam, opinor, quod curæ illi fuisse, ut tam cito, quam fieri posset, suæ in archiepiscopum Coloniensem electionis certiorem redderet Pontificem, verosimile appareat.*

ad Agapetum Papam misit, E

80 *Porro ut* Bruno *sub episcopatus sui initium synodicam ad pontificem epistolam, qua hunc electionis suæ certiorem redderet, misit, ita etiam, quo ecclesiæ Leodiensi, cujus episcopus Farabertus anno* 953 *die* 28 *Augusti, ut Ægidius, Aureæ-vallis monachus, testatur, obierat, de optimo pastore prospiceret, Ratherium, suum aliquando, ut supra docui, magistrum, quem maximi faciebat, ecclesiæ isti vocanti præficiendum curavit. Folcuinus in abbatum Lobiensium gestis, Sancti nostri ad sedem Coloniensem promotione*

cumque etiam tunc mortuus esset Farabertus Leodiensis episcopus,

AUCTORE C. B.

ne cap. 22 narrata, ita deinde cap. seq. prosequitur : Contigit eo tempore Leodiensem cathedram vacare, Faraberto decedente; cui in emolumentum magisterii magna Brunonis industria Ratherius est incardinatus : quod quidem propter abundantem doctrinam et eloquentiam copiosam, qua inter sapientissimos florere visus est, non eidem solum ecclesiæ, cui præfuit, sed et multis aliis circumquaque valde proficuum fore putatum ; simul quia in illis partibus per zelum atque contentionem, unde fieri solet inconstantia et omne opus pravum, quidam etiam sacerdotes Domini plerumque, quod nefas est dictu, terrenæ plus justo confisi potentiæ populum imperitum scandalizabant, sæpe dictus et sæpe dicendus dominus Bruno, cujus jam totius regni dispensandi cura imminebat, ratus id, quod verum fuit, hunc ejectum antea, et neglectum, hoc tanto beneficio ad illud fidei et veritatis fœdus adduci, ut a nemine posset seduci, ita demum os loquentium inimica obstruere se posse credidit, si
B nulla occasio scandali posset in eorum episcopo reperiri.

Ratherium ei in sedem illam

81 *Eadem fere apud Sancti nostri biographum num. 88 etiam leguntur, hincque, anne abs hoc, an contra a Folcuino primitus sint profecta, incertum esse, Mabillonius, a quo una cum nonnullis aliis, apud binos illos scriptores pariter occurrentibus, Sæc.* v *Benedict. part.* 1, *pag.* 481 *et seq. etiam recitantur, pronuntiat ; verum, utcumque res hæc, de qua in Annotatis, Sancti nostri Vitæ subdendis, iterum loquendi locus dabitur, sese habeat,* Brunonem *equidem, ut Leodiensi ecclesiæ post Faraberti obitum, qui e dictis anno* 953 *contigit, ab optimo pastore prospiceret, operam dedisse, e Folcuini verbis jam recitatis fit manifestum. Ac id quidem, quod* in Emolumentum magisterii *Folcuinus,* secundum statuta canonum *factum, Rotgerus ait, eo tempore, quo* Bruno *ad sedem Coloniensem fuit evectus, contigisse, indicare videtur Folcuinus ; ast eum sub loquendi, qua id facit, formula duo etiam anni comprehendi queant, annone* 953, *an sequenti* Ratherium *creari Leodiensem episcopum curarit* Bruno, *dubium relinquit. Nec*
C *certum id facit Sancti nostri biographus. Etsi enim de Ratherii ad sedem Leodiensem promotione locuturus num.* 57 *sequentia isthæc,* Libet meminisse quoddam hujus pii Patris pium et laudabile factum, quod in ipsis sacerdotii sui primordiis ut pro luctu spirituque mœroris in oppressorum cordibus excitaret spem salutis, effecisse cognoscitur, *verba præmittat, sicque Ratherii, quam hic designat moxque subjungit, ad sedem Leodiensem promotionem* in ipsismet episcopatus S. Brunonis primordiis *fuisse abs hoc procuratam prodat, nihil tamen, quo isthæc verba, quibus simul et anni* 953 *finis, et sequentis initium, ut nemo non fatebitur, significari queunt, ad alterutrum duntaxat significandum determinentur, adjungit.*

substituendum sub anni 954 initium curavit.

82 *Verum anne id aliunde determinari seu, quod eodem recidit, sat certo, annone* 953, *an sequenti Ratherium ad sedem Leodiensem promoveri curarit* Bruno, *definiri non potest ? Cum Farabertus, cui Ratherius in sedem Leodiensem successit, anno* 953, *et quidem, ut Ægidius, Aureæ-Vallis monachus, testatur,* XXVIII *Augusti ac proin quatuor circiter mensibus ante anni* 953 *finem, obierit, nihil impedit, quo minus currente adhuc anno isthoc* D *Ratherius ad sedem Leodiensem S. Brunonis cura credatur promotus, hincque factum, ut re etiam ipsa tunc ad sedem illam evectus a nonnullis scriptoribus recentioribus statuatur. Verum chronographus Saxo, a Leibnitio typis Lipsiensibus anno* 1698 *in lucem emissus, ad annum* 954 *sic habet :* Ratherius, bis episcopatu Veronensi depulsus, Leodiensium episcopus ordinatur per Brunonem archiepiscopum post Farabertum ; *quare cum chronographo isto antiquior non sit, qui, contra ac hisce verbis is facit, Ratherii in episcopum Leodiensem ordinationem anno* 953 *consignet, enimvero Ratherium, qui bis antea e sede Veronensi expulsus, certo jam erat ordinatus episcopus, fuisse reipsa anno* 954, *sed ob supra dicta haud multum provecto, Leodiensium, curante* Brunone, *creatum episcopum, scriptoris illius, cui et Chronicon Magnum Belgicum pag.* 81 *hac in re consonat, auctoritate ac fide videtur credendum.*
E

§ VII. Quænam præterea Sanctus anno 954 egerit, explanatur.

Hungaris, qui, contra Brunonem et Raginerum acciti, anno 954

U*ti supra, quo lux iis, quæ* § IV *et duobus seqq. erant dicenda, affunderetur, lectori, quæ anno* 951 *et binis seqq. in Germania potissimum et Italia evenere, compendio exhibui, ita modo hic, quo nonnulla, quæ deinceps sunt dicenda, luculentiora evadant, compendio pariter, quæ anno* 954 *potissimum gesta sint, exhibere est visum. Otto, qui, ut vidimus, post frustraneam Ratisponæ trium circiter mensium obsidionem e Bavaria in Saxoniam sese anno* 954 *circa Kalendas Januarii receperat, ibidem hyemem exegit. Ludolfus tum et Ratisponæ et tota tate Bavaria dominabatur ; Conradus, qui et* Cunradus, *imo et* Cono *seu* Cuno *a Rotgero, Folcuino multisque aliis scriptoribus, ut Pagius in Criticis* F *ad annum* 954, *num.* 3 *observat, indiscriminatim vocatur, per nuperam, quam supra retuli, urbis Metensis populationem Lotharienses sibi reddiderat quammaxime infestos, cumque eos ac* Brunonem, *vicaria regis, ut vidimus, per totum Lotharingiæ regnum potestate auctum, suis ipse viribus depellere non posset, Hungaros adhuc, ut notum est, tum paganos in regni maxime Lothariensis perniciem accersit. Hi itaque abs illo contra Raganarium potissimum et* Brunonem, *ut plurimorum erat opinio, acciti, Bavariam, anno* 954 *nondum diu inchoato ingrediuntur, inde ad Rhenum et Mosam transituri. Tristis ea de re nuntius in Saxoniam celerrime defertur.* Otto rex, *inquit Witikindus lib.* 3, *pag.* 655, interea audit, quia Avares *(sic Hungaros appellat)* intrantes Bajoariam jungereutur adversariis disponerentque eum publico bello tentare.

in Lotharingiam, duce Conrado,

84 At ille satis imperterritus tali necessitate, nequaquam se, gratia Dei, Dominum ac regem oblitus est, sed collecta valida manu obviam

A obviam procedit acerrimis hostibus : illi autem divertunt ab eo, acceptisque ducibus a Ludolfo, totam Franciam *(ita tum regio, quæ Franconiam, Hassiam, Francofurtum ad Mænum, Wormatiam, Moguntiam aliasque non paucas urbes ad utrumque Rheni littus situs complectebatur, appellari solebat)* pervagati sunt. *Wormatiam Dominica palmarum advenerunt; ibi ne omnia obtererent vel auferrent*, publice eis, *ut Laudatus Witikindus lib. cit. pag.* 654 *ait*, ministratum est et muneribus auri et argenti plurimum donatum. *Inde in Lotharii regnum transivere.* Conradus pacto cum Hungaris inito, *inquit ad annum* 954 *in Chronico Frodoardus*, eos per regnum Lothariense deducit usque in terram Ragenarii, scilicet æmuli sui, atque Brunonis episcopi. *Qui et cur hæc Hungarorum excursio facta sit, Folcuinus de abbatum Lobiensium Gestis cap.* 25 *fusius exponit. Nonnulla, quibus id facit, verba, e biographo nostro, ut apparet, abs ipso partim deprompta, juverit huc tran-*B *scripsisse.* Sub Ottone.., *inquit*, orta est tempestas contentionis, dormiente, puto, Jesu in pectoribus vigilum, ante fores domus Domini excubantium, ita ut quidam socii satanæ regem conarentur exstinguere. Cassato per Dei misericordiam hoc super serpentinum sibilum concepto consilio, nequitiæ suæ virus per totius regni ejus viscera diffuderunt. Erat in ea conjuratione princeps ipsius regis filius Luidulfus, spectabilis adolescens et unice clarus, si seductoribus minime credidisset, et heres esse, non proditor, maluisset, et cum eo, quasi quidam stimulus Cono dux, paulo ante fortissimus...

irruperunt, 85 Hi Hungros, antiquam, ut prædiximus, pestem, sollicitaverunt, ut regnum, in se ipsum divisum invaderent; arbitrantes, hoc modo sibi sollicitudinem, qua premebantur, aut penitus adimi aut aliquatenus posse minui. Hac de re sæva Hungrorum gens, et qualem numquam terra nostra seusit barbariem, a perversis illecta civibus, transitis Germaniæ et plerisque Galliæ provinciis, cui jam olim nobilis ille Francorum populus insedit, omnia ferro et ignibus vastatura se totam infudit. In hac acie C Cono prædictus cum suis sequacibus militavit; sed ubi Trajectum, quam Mosa alluit, ventum est, ab eis, incertum, qua de causa, descivit; Hungri Hasbaniam ignibus et deprædatione aggressi Carbonariam petunt. *Ita Hungaris, qui, quemadmodum Frodoardus loco supra cit. docet, multis Galliarum locis devastatis nec parva suorum manu tam præliis quam morbis amissa, per Italiam in patriam suam sunt reversi, Lotharingiæ regno imminentibus, rex Otto, appropinquante Quadragesima, in Bavariam, cum inde Hungari vix essent egressi, e Saxonia eum exercitu revertitur. Ei obviam cum exercitu Ludolfus se fert, cumque prope esset, ut prælium etiam cum patre committeret, S. Udalrico Augustano et Hartberto Curiensi episcopis intervenientibus, fiunt induciæ indictoque in* xv *Junii diem apud Cinnam seu Einnam, ubi quisque eorum, quæ egisset, rationem dare responsionemque reddere posset, congressu, patris et filii exercitus invicem sejunguntur.*

86 *Verum, priusquam ad condictum locum conventus fieret, parum abfuit, quin, qui infestationibus, ut Frodoardus in Chronico ad annum* 954 *loquitur, Lotharienses lacerabat, Conradus et* Bruno, *coactis in unum, quas habebant, copiis, in Belensi pago manus conferrent.* In eodem anno (954 *scilicet*) Chounradus dux, *inquit Reginonis continuator*, cum Lothariensibus, duce Brun archiepiscopo, in Belensi pago apud villam Rimilinga congressurus erat; sed in ultimo, quia contra regem erat (Deo volente) ne fieret, remanebat. *Qui factum sit, ut Bruno et Conradus, cum jam ad congrediendum starent parati, congressi haud fuerint, laudatus scriptor non edicit; verum, Hungaris, qui, ut Folcuinus loco supra cit. refert, abbatiam Lobiensem secunda Aprilis die aggressi prodigiose, Ursmaro aliisque sanctis loci patronis agentibus, magno cum dedecore et damno fuerant rejecti, e Lotharingia digressis, Conradus, qui jam ab illis, cum ante dictam Aprilis secundam diem Trajecti ad Mosam essent, desciverat, respicere sese et ad saniora consilia cœperat redire, cumque a rege conventum, in quo quisque eorum, quæ gesserat, rationem reddere veniamque de admissis obtinere posset, in* xv *Junii diem indictum esse intellexerit, ad eum sese conferre ac cum rege in gratiam statuerat redire. Hinc verosimillime factum, ut, cum copiæ, quas* Bruno *et Conradus ducebant, ad præliandum in pago Belensi starent paratæ, pugna tamen secuta haud sit. Utut sit, certum equidem ex Witikindo est, tam Conradum, quam Fredericum, Moguntinum archiepiscopum, ad indicti conventus locum pacis communis studio venisse, nec deinceps, recalcitrante licet Ludolpho, defecisse.* — *auctore C. B.* — *Inde digressi, congressuri prope erant Bruno et Conradus; sed hæc, mutato consilio.* E

87 *Ac Fredericus quidem, Moguntinus archiepiscopus, cum ad conventum illum venisset, seque paratum quocumque judicio demonstrare, nihil se vel consilio vel voluntate adversus regem fecisse, nec ab eo nisi timore coactum, quod nempe gravissimis accusationibus oppressus et quamvis insons, in odium tamen apud ipsum esset adductus, discessisse, palam esset professus, in gratiam, pollicitus de cetero, a fidei sacramento numquam sese recessurum, a rege fuit receptus; etsi autem de Conrado seu Cunone duce nihil simile expressis verbis referatur, cum tamen pariter ibidem in gratiam cum rege rediisse, vel ex eo fas est colligere, quod, non secus ac archiepiscopus, Ludolphum ad officium revocare, seculo, quamvis incassum, fuerit conatus.* Pontifex, *inquit Witikindus loco supra citato*, cum duce Chunrado, cum adolescentem non possent inclinare, quatenus patri subderetur, ejusque sententiam secutus sustineret, discesserunt ab eo, Deo regique se jungentes. *Ita jam Ludolfus sibi relinquebatur; verum, etsi sic haberet, a contumacia haud recessit, sed* proxima nocte, *inquit Witikindus*, a rege cum suis discedens, urbem Reinesburg cum exercitu intravit. — *ad indictum ab imperatore conventum se conferens in gratiam recipitur.* F

88 *Tum rem nisi armis confici non posse rex cernens, filium insequitur, Ratisponam properat, urbi exercitum admovet; verum opinione gravior et productior obsidio fuit. Attamen, cum vel ipsamet hujus diuturnitate, cui et alia accedebant incommoda, fracti essent obsessorum animi, Ludolfus, ut Witikindus narrat, urbe egressus, pacem postulat; etsi autem, hac, quod patri obedientiam neget, non impetrata, urbem iterum ingreditur, haud diu tamen post, cum prælium haud sat faustum, in quo Arnoldus* — *In contumacia adhuc manet Ludolfus; sed post mortem adverso fractus patri se submittit;*

AUCTORE C. B.

Arnoldus Palatinus perierat, ad Orientalem urbis portam fuisset commissum, cum sociis urbe iterum egressus, interventu principum, dum mense integro et dimidio obsideretur, pacem *(ipsamet Witikindi verba sunt)* obtinuit usque ad condictum diem, dum de his causis dijudicaretur, locusque consilii apud Fridesteri notabatur. *Verum Ludolfus regni conventum exspectandum, haud ratus, Ottoni patri, venatione sese oblectanti, obvium se fert, prostratusque in genua oratione flebili, qua et omnium præsentium et patris lacrymas extorquet, abs hoc, cui sese obtemperaturum iisque, quæ voluerit; assensurum spondet, in gratiam ex amoris paterni affectu suscipitur. Obit interim Fredericus, archiepiscopus Moguntinus, hocque defuncto, regni conventus, qui Frideslariæ e jam dictis fuerat indictus,* XVII *Decembris die, non ibidem, sed Aranstedi fuit celebratus.*

ac cum eo pacem init

89 *Ita credere me faciunt Guilielmus, Ottonis regis filius, et Rotgerus Sancti nostri biographus. Prior enim in Chronico a se* B *scripto et a Trithemio in Chronico Hirsaugiensi citato apud Marianum Scotum ad annum* 954 *sic scribit :* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCCLIV. Indict. XII. beatæ memoriæ dominus Fridericus, sanctæ Moguntiacensis ecclesiæ archiepiscopus, VIII Calend. Novembris obiit. Eodem vero anno ego Guilielmus, tantæ successionis indignus, loco ejus cum consensu cleri et populi ejusdem sanctæ sedis XVI Kal. Januarii (ipsoque die pace inter regem Ottonem et filium ejus Luitolphum facta) in loco Aranstedi sum electus et in die IX Cal. Januarii Moguntiæ ordinatus*; posterior vero, de iterata Hungarorum in Bavariam, quæ anno* 955 *accidit, irruptione loquens, num.* 52 *sequentia subministrat verba :* Prævenit hanc pressuram, imminentem Ecclesiæ, pax in palatio regali, quod in Arnstat habitum fuit, ex integro condicta et ex magna jam parte per imperatoris nostri fratrumque ejus sapientiam confirmata. *In conventu illo Guilielmus, Ottonis regis, non ex Edilha regina, ut Pagius aliique scriptores recentiores aiunt, sed, quemadmodum Ditmarus lib.* 2 *nonnihil post* C *medium testatur, ex* matre quamvis captiva, tamen nobili et Slavonica, *filius, in sedem Moguntinam, uti ex ipsismet ejus verbis mox datis et Reginonis ad annum* 954 *continuatore intelligitur, Frederico recens defuncto fuit suffectus.*

cui firmandæ Bruno sese impendit.

90 *Porro idem conventus, sub cujus tempus Moguntia, sesquianno ab inimicis jam occupata, Ottoni regi tandem fuit reddita, generalis seu, ut Witikindus loco proxime cit. loquitur,* universalis *exstitit; quare, cum ab omnibus regni tum episcopis, tum optimatibus celebratus indubie fuerit, ei certe præsentem etiam sese stiterit Sanctus noster. Et vero* Brunonem *conventui isti reipsa interfuisse, indicare videtur Rotgerus, dum pacem, Arnstedii initam, Ottonis fratrumque ejus, quorum e dictis natu minimus Sanctus noster erat, sapientia confirmatam fuisse, per verba proxime recitata tradit. Sanc Sanctum nostrum, qui, quemadmodum Frodoardus in Chronico ad annum* 954 *testatur, anno isthoc operam suam, ut Lotharius, Gerbergæ sororis suæ et Ludovici Transmarini tum defuncti filius, Francorum rex consecraretur, contulit, sedulo juxta ac gnaviter, ut pax, Arnstedii eodem e dictis anno* 954 *inita, firma ac stabilis maneret,* D *seu tum seu post adlaborasse, e verbis illis ac vel maxime ex eo quod, ut post videbimus, Ludolphum, regis filium, continere in officio adnisus, in Bavariam iterum anno* 955 *irrumpentibus Hungaris, quammaxime sit, apparet indubitatum. Verum, priusquam eo progrediamur, hoc loco, quo de rebus,* 954 *a Sancto nostro gestis, agimus, modo adhuc, an is, quod, ut apparet, tunc, si locum habuisset umquam, accidisse foret dicendum, perfidiæ in fratrem suum Ottonem reum sese reddiderit,* § *seq. indagandum.*

§ VIII. An Bruno perfidiæ in fratrem Ottonem umquam sese reddiderit reum.

E

Bruno, fratri infidus, Lotharingiæ coronam Hugoni, genero suo,

Ditmarus, cujus verba omnia, quæ huc spectant, lectori in antecessum hic exhibenda, lib. 2 *de* Brunone, *ad episcopi ducisque dignitatem per Ottonem evecto locutus, mox de eodem ibidem sic scribit :* Hic post iniquorum, quamvis sapientissimus esset, consilio depravatus, pro bono malum regi suimet germanoque restituere meditatus est. Vocavit nempe ad se Hugonem generum, regi, ut supra memoravimus, nimis infidelem, ad convivium et cum corona artificiose gemmata regnum ipsi committere, consanguinitatis et juramenti immemor instituit. Qui cum in sancto die solennis Paschæ, paratis omnibus instrumentis regalibus, generum promissa fœmineo expetentem desiderio, coronare voluisset, odii, divinæ miserationis gratia, sapientiæque, cuncta volventis, freno paululum laxato, puduit incepti et pœnituit; accersitoque clam suimet secretario, quem prædiximus, Volckmaro, quod in mente latebat, vulnus aperuit, qualiterque curaretur, diligenti consilio quæsivit. Sed conversis quibusque paratus ad omnia Dominus huic in mentem cælitus misit, quo curam sui senioris respondendo F talibus mitigavit. " Sanctus ", inquit, " Spiritus tibi, senior carissime, suggessit, ut non amplius adversus nos prævaleret tanti auctor sceleris inimicus; quem sic confundi teque autumo posse honorari. Coronam, quam genero tuo cras te daturum promisisti, vobis considentibus præsentabo, ut fides tua in conspectu omnium clarescat, et invitus corruens disrumpam eandem, ut fraternus amor modo frigidus in posterum recalescat. "

conferre valuisse a Ditmaro narratur;

92 Placuit hoc archiepiscopo et sic expleri votis exultantibus divinas pulsavit simpliciter aures. Maue autem facto, dicta hæc ut factis sunt impleta, archiepiscopus magnum simulabat mœrorem. Hugo autem suique tanta spe frustrati inconsolabilem sustinuere dolorem consummatisque diebus festivis, aliis, quam ratus sit, donis honoratus rediit. Post hæc confratres, rex inquam, et episcopus, reconciliati invicemque pietatis studio perseverantes omnem inimicitiæ scrupulum deinceps amovere curabant. *Ut ratione et via in hac, qua perfidiæ nota Sancto nostro inuritur, Ditmari narratione examinanda procedam, necesse est,*

est, ut, quis sit Hugo, cui, uti hæc fert, coronam deferre voluerit Sanctus noster, definiam. Iste haud dubie non alius, quam Hugo, regi, *ut supra Ditmarus (verba ejus mox huc transcripta videsis) memorarat*, nimis infidelis, exstiterit. *Verum quis Hugo, quem supra* regi nimis infidelem *memorarat Ditmarus? Sub libri secundi, quo hic narrationem jam datam suppeditat, initium, relatis Ottonis in Italia cum Adelheïde regina nuptiis, mox subjungit :* Qua de re Ludolfus, filius ejus, admodum tristis effectus, ad nostrates properavit, locisque, quæ ad Salfeldum pertinent, abditis doloque idoneis insidias occultavit.

verum, quæ hic in medium

93 Post hæc, Papia præsidio munita dispositisque ibi rebus necessariis, revertitur, quem Beringerus * cum duce Conrado *(hic jam supra num. 50 et seq. dicta videsis)* subsequitur, regisque gratiam in urbe Augustana sua filiique deditione promeruit simulque reginæ iram supplici venia placavit bonaque cum pace patriam revisit. Rex autem, Franciam *(ita a Ditmaro aliisque sec.* X *et* XI *scriptoribus Germaniæ pars, quæ Franconiam, Hassiam, Francofurtum, Wormatiam, Moguntiam aliasque ad utramque Rheni ripam sitas urbes complectitur, appellari, ut jam supra monui, solebat)* regrediendo perlustrans, latentes insidias, quæ a filio generoque Hugone parabantur, comperit moxque eis per internuncios hæc, ira dictante, mandavit, ut vel tanti facinoris autores sibi mitterent, vel se potestatis regiæ inimicos pro certo scirent. *En Hugonem, qui, cum Ottoni, uti hic Ditmarus narrat, struxerit insidias, ei certe nimium quantum exstitit infidelis, estque adeo de hoc Ditmarus, utpote de Hugone alio, qui Ottoni sese infidelem exhibuerit, nusquam antea locutus, per verba, num.* 91 *et seq. huc transcripta, loqui censendus. Verum quis Hugo, qui Ottoni struxisse insidias a Ditmaro per verba proxime recitata asseritur? Is alius non est, quam Lotharingiæ dux Conradus, qui, quamvis a Ditmaro, aliisque scriptoribus ac nominatim, ut jam supra monui, a Sancti nostri biographo indiscriminatim modo Conradus, modo Cuno appelletur, hic tamen* Hugo, *errore in Ditmari textum librarii seu oscitantia seu alia quacumque ratione illapso, nuncupatur.*

* l. Berengarius

adducuntur, scriptorem illum non de Hugone, Parisiensium comite,

94 *Ea sedet sententia primo quidem, quod id, quod per verba illa de insidiis, Ottoni a filio generoque Hugone structis seu paratis narratur, in Cunonem quidem, at non itidem in Hugonem, Parisiensium comitem, contra ac, quod hic e supra dictis Hadwigi, Ottonis sorori, nuptus fuerit, non nemo forsan opinetur, quadret, uti palam vel ex eo fit, quod Hugo, qui una cum Ottonis filio Ludolfo Ottoni, ex Italia reverso Franciamque Germanicam lustranti, struxisse insidias a Ditmaro per dicta verba traditur, simul in hunc cum eodem Ludolfo, ut supra vidimus, tunc conspirarit, idque Hugo, Parisiensium comes, etsi bellum contra Ottonem antea gessisset, fecisse nusquam legatur; deinde vero, quod Hugo, a quo insidias Ottoni structas Ditmarus refert*, nimis ergo hunc infidelis *exstitisse a scriptore isto dicatur, idque iterum in Hugonem, Parisiensium comitem, utpote qui Ottonis subditus non fuerit, haud quadret. Adhæc inter lectiones et emendationes Ditmari varias, quas Leibnitius ad scriptorum Brunswicensium tomi* I *calcem recenset seriusque annotatas ait, notatur, Ditmari lib. 2, pag. 330, lin. 5 ac proin in textu proxime huc transcripto pro* Hugone *forsan* Cunone *esse legendum; id autem, quod ibi, adhibita, quæ dubitantium esse solet, particula* forte, *Leibnitius pronuntiat, id mihi, si non prorsus certum, vero saltem apparet simillimum non tantum ob jam dicta, verum etiam et quidem præcipue ex eo, quod, quæ in dicto textu ac proxime post hunc de Hugone, Ottonis genero, dicuntur, soli convenire Cunoni, manifestissimum efficiant, quæ de hoc seu Conrado Witikindus sub lib. tertii initium, Frodoardus in Chronico ad annum 953, itemque ad eumdem annum Reginonis continuator, chronographus et annalista Saxo memoriæ produnt.*

auctore C. B

sed de Conrado seu Cunone duce,

95 *Quare, cum Hugoni, qui Ottoni, ex Italia in Franciam Germanicam regresso, insidias una cum Ludolfo parasse ac proin ei infidelis exstitisse in duorum Ditmari modo recitatorum textuum posteriori asseritur, Conradus seu Cuno, quod postremum nomen ad Hugonis nomen propius accedit, debeat substitui, nec ab Hugone isto diversus e jam dictis sit Hugo, cui regni Lotharingiæ coronam conferre voluisse* S. Bruno *a Ditmaro in eorumdem textuum priori narratur, consectarium est, ut et in hoc Cuno Hugoni debeat substitui, utque proinde et ibidem Ditmarus non de Hugone, Parisiensium comite, sed de Conrado seu Cunone, Lotharingiæ duce, loqui sit censendus. At vero, inquies, Hugo, de quo in priori e duobus dictis textibus sermonem Ditmarus facit,* S. Brunonis *gener ibidem vocatur, cumque Hugo, Parisiensium comes, Hadwigi,* Brunonis *et Ottonis sorori, nuptus e supra dictis fuerit, soleantque tam sororum quam filiarum mariti vocari eorum, quorum hæ sunt, generi, is certe* S. Brunonis *exstitit gener; etsi autem neptis etiam et proneptis mariti appellari generi eorum, quorum hæ sunt, queant, haud propterea tamen* S. Brunonis *gener appellari Cuno potuit; Lutgardis enim Ottonis filia, cui, ut supra docui, matrimonio junctus Cuno erat,* Brunonis, *etsi hic ejus esset patruus, neptis appellari, cum vocabulum hoc, spectata, quam apud probatiores sermonis Latini auctores habet, significatione, filiæ seu filii filiam significet, haud potuit.*

qui sane etiam sancti Brunonis gener exstitit, loqui voluisse, suadent,

96 *Fateor, sic habet, resque etiam confirmatur ex Ulpiano, qui in Dig. lib. 5, tit. 16, num. 136 sic scribit :* Generi appellatione et neptis et proneptis, tam ex filio, quam ex filia editarum cæterarumque maritos contineri manifestum est. *Verum etsi id ita sit*, Gener *tamen apud medii ævi scriptores subinde etiam, uti apud Cangium in mediæ et infimæ Latinitatis Glossario videre est, tantummodo id ipsum, quod agnatus seu affinis, significat; cum autem sic habeat, in significatione isthac Hugonem, seu potius, substituendum huic e dictis* Cunonem, *qui, cum e dictis Lutgardi, Ottonis filiæ ac proin* S. Brunonis *cognatæ, nuptus esset, affinitate certe cum hoc erat conjunctus, a Ditmaro in duorum supra huc transcriptorum textuum priori appellari* Brunonis

AUCTORE C. B.

nonis *generum, opinor. Et vero vel hoc admittendum, vel de Hugone, Parisiensium comite, a Ditmaro agi ac proin, e textu isto verba, quibus sese de eodem, de quo ibidem loquitur, Hugone fuisse antea locutum Ditmarus insinuat, eradenda, est dicendum. Res cuique, qui jam dicta attente expenderit, fiet perspicua; cum autem e textu verba illa, veluti quæ a Ditmaro primitus profecta haud sint, esse eradenda, parum admodum verosimile appareat, in textum eumdem librariorum oscitantia pro nomine Cunonis nomen Hugonis irrepsisse, huicque adeo Cunonem, in quem quadrant, quæ sese antea de Hugone suo dixisse Ditmarus insinuat, substituendum, ac proin non de Hugone, sed de Cunone scriptorem hunc ibidem loqui, est credendum. Annalista Saxo, de Conrado seu Cunone duce ad annum* 954 *locutus, mox Ditmari de corona regni per* Brunonem *genero suo destinata narrationem recenset nec hunc usquam* Hugonem *appellat. Verum sive de Cunone, sive de Hugone, Parisiensium comite, loqui Ditmarus voluerit,* B *narratio equidem, qua ei Lotharingiæ regni coronam conferre voluisse* Brunonem, *tradit, pro mero ac puto figmento videtur habenda.*

nec vel Hugoni Parisiensi homonymove hujus filio,

97 *Quod si enim de Hugone Parisiensium comite loqui voluerit, necesse est, ut* Bruno, *qui e dictis haud citius, quam cum jam aliquantum temporis spatium post Pascha esset elapsum, anno* 953 *creatus est Coloniensis archiepiscopus, Hugonique Paschalis tempore ad se invitato Coloniamque venienti conferre, cum jam archiepiscopus esset, Lotharingiæ coronam voluisse a Ditmaro narratur, id certe anno* 953 *facere haud voluerit. Nec id pariter anno vel* 954 *vel* 955 *vel denique* 956, *quo Hugo, Parisiensium comes, obiit, facere eum voluisse, est credibile. Anno enim* 954 *turbatis parricidali Ludolfi in Ottonem patrem bello Germaniæ rebus, Hugo, Parisiensium comes, Coloniam non venit, sed in Galliis, ubi sibi, quemadmodum Frodoardus in Chronico ad annum illum docet, Aquitaniam et Burgundiam a Lothario puero obtinuit, indubie permanserit. Anno* 955 *Hugo in Paschate Gerbergam reginam cum Lothario rege ejus filio* C *Parisiis excepit; quod cum sic habeat, Coloniæ tum certe, ubi regni Lotharingici coronam a* Brunone *accipere potuisset, haud exstitit; quod autem ad annum* 956 *seu ultimum, quo forte coronam Hugoni Parisiensi a* Brunone *conferri potuisse, quis patet, anno isto post Pascha Hugo obiit, Otto imperator conventum Lothariensium Coloniam, uti iterum Frodoardus in Chronico ad annum illum docet, indixit; eo ipso autem anno Hugoni, jamjam morituro, coronam regni a* Brunone, *injuriæ sic sibi illatæ ultore mox adfuturo fratre rege, fuisse destinatam, quis credat? Parum sane credibile id esse, viderit Georgius Fabricius, hincque, quod de corona Hugoni a* Brunone *destinata Ditmarus narrat, non ad Hugonem, qui e dictis anno* 956 *obiit, sed ad homonymum hujus filium originum Saxonicarum lib.* 3 *retulit; verum huic, qui præterea nullo e supra relatis modis* S. Brunonis *gener exstitit, non magis quam patri, quæ de Hugonis, a sese memorati, infidelitate Ditmarus antea scripsit, conveniunt.*

98 *Despiciamus modo, an si de Cunone, pro quo perperam Hugo in Ditmari textu legatur, Ditmarus loqui sit censendus, majorem fidem mereatur ejus narratio. Cum* D *Cuno, uti infra docebo, anno* 955 *in prælio, contra Hungaros die S. Laurentio sacra commisso, fuerit occisus nec prius, quam jam aliquanto temporis spatio Pascha an.* 953 *esset præteritum,* Bruno *e jam dictis fuerit creatus Coloniensis archiepiscopus, consectarium est, ut, si hic Cunoni vere in Paschate voluerit conferre Lotharingiæ coronam, necessaria id vel anno* 954 *vel sequenti debeat accidisse. Verum annorum istorum neutro, ut regni Lotharingici coronam Cunoni conferre voluerit* Bruno, *factum esse, e jam nunc dicendis patescet. Witikindus lib.* 3, *pag.* 655 *de Frederici, archiepiscopi Moguntini, quem* Summum Pontificem *subinde appellat, obitu simul et universali populi conventu, in quo, ut supra vidimus, sub anni* 954 *finem stabilita inter Ottonem regem et filium Ludolfum pax fuit, locutus, mox subjungit :* Mogontia post annum et dimidium regi tradita cum omni Francia : filius ac gener in gratiam suscepti, qua et in E finem usi sunt fideliter. Eo anno (954 *scilicet*) Sclavi, qui dicuntur Uchri, a Gerone cum magna gloria devicti, cum ei præsidio esset dux Cunradus a rege missus. *Cum igitur Conradus seu Cuno, quem dicto conventui interfuisse certum est, post hunc ad Geronem, qui contra Sclavos bellum gerebat, suppetias laturus Ottonis jussu sit profectus, bellum istud ipsamet, quæ in annum* 955 *exiit, hieme vereque hanc seculo gestum verosimillime fuerit; cum autem sic habeat, Paschali anni* 955 *tempore Coloniæ Cunonem fuisse ibidemque ei tum Lotharingiæ coronam conferre voluisse* Brunonem, *nemo sane facile crediderit.*

vel Conrado seu Cunoni duci regni Lotharingiæ

99 *Adhæc Conradus seu Cuno Ottonis gratia, in quam e dictis in conventu Arnstadiensi, sub anni* 954 *finem celebrati, fuerat receptus,* fideliter usque in finem, *ut Witikindus per verba proxime recitata testatur, est usus; cum autem, si Paschali anni* 955 *tempore Coloniam sese, Lotharingici regni coronam ibidem a* Brunone *contra fidem, Ottoni datam, recepturus, contulisset,* fideliter usque ad finem *Ottonis gratia, in quam, exeunte anno* 954, *fuerat susceptus, usus fuisse, veritate salva, dici haud posset, neutiquam sane, ut id dicto anno* 955 *fecisse illum, credamus,* F *permittit Witikindus. Restat ergo solus annus* 954, *cujus tempore Paschali, si Lotharingiæ coronam Cunoni conferre vere umquam Sanctus noster voluerit, facere id hic voluisse erit dicendus. Ast anne id anno illo, ad quem et ab annalista Saxone refertur, re etiam vera facere voluit* S. Bruno? *Conradus seu Cuno, ut supra vidimus, Hungaros in Lotharingiam anno* 954 *accivit, iisque, in quorum acie cum suis sequacibus erat, ducem vix sese præbuit; cum autem, dum Trajectum ad Mosam ventum esset, abs hisce illum descivisse causamque, ob quam id fecerit, esse incertam, Folcuinus per verba num.* 85 *huc transcripta diserte tradat, erit fortassis, qui,* Cunonem *inde tunc paulo ante Pascha Coloniam Agrippinam, quo corona regni Lotharingici donandus a* Brunone *invitatus fuisset, sese contulisse suspicetur.*

coronam conferre

100 *Verum, cum Hungari, priusquam in Lotharingiam anno* 954 *irrumperent, Wormatiæ, ut supra vidimus, Dominica Palmarum*

S. Bruno voluit,

A *rum substiterint, itinerique inde Trajectum ad Mosam, abi abs illis Cuno discessit, conficiendo quinque ut minimum aut etiam sex dies impendisse debeant, consectarium fit, ut certe non citius quam vel ipsomet Paschalis festo vel die id proxime prægresso Trajectum ad Mosam advenerint, utque proinde tunc Cuno, contra ac Ditmari narratio, si vera foret ac de Cunone intelligenda, exigeret, Coloniæ Agrippinæ adesse, ut coronam Lotharingiæ a* Brunone *acciperet, haud potuerit. Adhæc Hungaris, Wormatia in via Trajectum ad Mosam existentibus, omniaque, quæ sibi occurrebant, vastantibus, vel* Brunonem *de Cunone e ferocissimorum hostium exercitu ad se evocando cogitasse, vel si reipsa ducem illum, fratri suo rebellem, Coloniam tunc evocarit Sanctus, hincque ille ab Hungaris, cum Trajectum ad Mosam ventum esset, discesserit, id Folcuinum, qui eo ipso et loco et tempore, quo res gesta est, at non itidem Ditmarum, qui non nisi quinquaginta circiter annis post pro-*
B *culque a Lotharingia vixit, ignoraturum fuisse, quis credat? Nemo sane, qui, quod de corona Hugoni destinata ac a Volcmaro, simulata pedum offensione in terram prolapso, confracta Ditmarus verbis supra recitatis memorat, coram pluribus hominum millibus gestum esse debuisse, ac proin, si vere locum habuisset, Folcuinum latere non potuisse, considerarit. Esse itaque Ditmari narrationem, si, ut apparet, re etiam ipsa,* Brunonem *aliquando genero suo Hugoni seu Cunoni Lotharingiæ coronam conferre voluisse, ferat, a vero alienam ac porro eamdem, quæ, si vel secundum se consideretur, fabulam manifeste sapit, non e documentis authenticis, sed ex insidis tantummodo vulgi rumoribus haustam, in litteras scriptorem illum conjecisse opinor.*

nec Ditmari, contrarium tradentis, qui subinde etiam

101 *Nec est, cur id cuiquam vel mirum vel creditu appareat difficile. Ditmarus enim loco non uno etiam alia, quæ vel commentitia videntur, vel ex eo, quod cum auctoribus, Ditmaro antiquioribus fideque dignioribus pugnent, falsitatis merito ab eruditis argui queunt, memoriæ prodit. De prælio, contra*
C *Hungaros anno 955 ab Ottone prope Augustam Vindelicorum die S. Laurentio sacra commisso, lib, 2, pag. 332 loquens, pridie festi illius jam cum Hungaris et male pugnatum, captivos tamen a Conrado duce iterum servituti ereptos et sic tandem postero die redintegratum a rege prælium et patratam victoriam perperam affirmat; Witikindus enim Ditmaro antiquior, Sancti nostri biographus Rotgerus ceterique omnes uno omnia S. Laurentii festo perpetrata esse, memoriæ produnt. Adhæc, ut omittam alia, in quibus Ditmarus falsi haud difficulter posset convinci, de Ludolfo, postquam eum Ottoni Patri, in quem, ut supra vidimus, arma anno 953 et seq. gesserat, sese submisisse pag.* 332 *narrarit, pag.* 333 *sic scribit :* Luidolfus regis filius, malorum depravatus consilio, rursum restitit, patriaque cedens, Italiam perrexit, ibique cum unum ferme annum esset, VIII Idus Septembris præ dolore abiit; *id autem cum Witikindo et Sancti nostri biographo Rotgero, quibus ambobus, utpote Ditmaro antiquioribus, potior certe, quam Ditmaro, fides debetur, manifestissime pugnat.*

auctore C. R

a vero aliena, imo etiam fabulis simillima

102 *Prior enim, Ludolphum, a Patre post suam in hunc rebellionem in gratiam receptum,* fideliter *ea usque in finem, ut jam supra docui, usum esse, affirmat; posterior vero, Ludolphum, patri suo jam reconciliatum, Italiam, neutiquam hoc repugnante, sed propense, contra ac verbis proxime recitatis Ditmarus innuit, consentiente, imo et subsidia, quibus illam sibi subjiceret, subministrante, petiisse, dilucide prodit, nec a duobus illis scriptoribus antiquioribus scriptores alii itidem antiqui dissentiunt; ut sane, quin Ditmarus, qui contrarium per verba proxime recitata tradit, a veritate hac in re aberret, dubitandum non sit. Atque hæc de iis, in quibus convinci falsitatis Ditmarus posse videtur, dixisse jam sufficiat; quod autem ad ea, quæ fabulis etiam simillima ac plane commentitia videntur, jam spectat, lib. 2, pag 331, sic scribit :* Multa Sanctorum corpora imperator ab Italia ad Magdeburg per Dedonem capellanum suimet transmisit. Hoc autem, quod de ejus clerico audivi, nomine Poppone, Wilhelmi comitis germano, memoria dignum non est prætereundum. Is cum imperatori diu fideliter inserviret, nimis infirmatur et in extasi effectus, in montem excelsum ducitur, ubi civitatem magnam et pulchra ejus conspicatur ædificia. E

planeve commentitia,

103 Inde perveniens ad turrim arduam, laboriosos ejusdem scandit aggressus. In cujus summitate magna Christum cum omnibus Sanctis sedentem videre promeruit. Ibi Bruno, archiepiscopus Coloniensis, ob inanem Philosophiæ executionem a summo Judice accusatus, et B. Paulo defensus, iterum inthronizatur. Tunc iste vocatus simili de causa redarguitur, et supplici Sanctorum intercessione suffultus, idem audivit vocem : « Post tres dies ad me veniens, « hanc, quam nunc ego tibi demonstro, ca- « thedram possidebis. » Hæc omnia sacerdos, cum evigilaret, cæsari ad se accersito explicuit, et non esse somnium, sed veram visionem, gratias ei retulit pro bonis omnibus, quæ ei umquam fecit, et sic ei indicatum est. Facta confessione et indulta a præsentibus remissione, dereliquit aliena, repetens sua cum pace bona, flentem tam felici obitu consolatus seniorem. F *Hanc seu visionem seu dæmonis aut somni ludificationem nitidius simul et luculentius, quam id his verbis a Ditmaro hic fiat, Gelenius in Hierotheca Pretiosa pag. 54 exponit, ac deinde subjungit :* Hæc Dithm. lib. 2. Frustra igitur et sine fundamento Meibom. in Witich. Annal. lib. 1 et Fabric. in Orig. Saxon. hanc historiam explodunt *Historiam illam aut, si mavis, visionem, qua probatum potius, quam improbatum fuisse Philosophiæ in* Brunone *studium æstimare queas, perperam sane, veluti inane et ridiculum commentum a Fabricio et Meibomio explodi, in animum et ego indubitanter inducerem, si ex antiquis fideque dignis monumentis a Ditmaro haustam, haberem compertum.*

ut probatur, memoria prodit,

104 *Verum nihil omnino id suadere vel utcumque natum invenio, imo contra suam de visione, quæ Popponi, Ottonis sacellano, oblata fuerit, narrationem sese auditu duntaxat ab aliis accepisse, ipsemet hic scriptor statim ab ipso, quæ modo huc transcripsi, verborum initio luculenter prodit; ea autem, quæ non e documentis authenticis, sed ex auditu dunta-*

AUCTORE C. B.

xat noscuntur, nata utplurimum, imo vix non semper, e rumoribus dumtaxat ac infida vulgi fama sunt, quæ, cum eundo crescat, sæpenumero fit, ut, quamvis res, circa quas versatur, initio quidem haud penitus incredibiles forsan sint, paulatim tamen, dum per alios atque alios, a quibus referuntur, adjuncta, quibus vestitæ primum erant, vel mutantur, vel nova prioribus adduntur, in narrationes, quæ fidem omnem superant, degenerent; cum autem sic habeat nec visionibus, revelationibus miraculisque seu quibusvis, quæ naturæ vires solitumve hujus cursum excedunt, factis fides, nisi in notæ undequaque probatæ monumentis fundata ac proin haudquaquam e rumoribus incertis hausta noscantur, adhibenda facile sit, est sane, cur supra Ditmari verbis relata, utpote pro qua certe monumenta hujusmodi haud stent, Popponis sacellani visio, si non pro certo commentitia ac falsa, pro dubia saltem atque admodum suspecta habeatur. Porro re etiam ipsa, ut narrationes, B *ex infida vulgi fama natæ, etsi initio haud penitus forsan incredibiles, paulatim in fabulas, fidem omnem superantes, degenerent, non raro, ut mox innui, accidere, haud difficulter potest probari, nec, ut id fiat, extra ipsummet, de quo hic agimus, argumentum est evagandum.*

narrationi forte etiam ad aliarum, non secus ac ea ipsamet,

105 *Quod enim de corona regni, per* Brunonem *genero suo Hugoni promissa ac a Volcmaro, Sancti diacono, cum conferenda illi solenni Paschatis die fuisset, in terram simulata pedum offensione prolapso, confracta, a Ditmaro per verba supra recitata narratur, in compendiaria, quæ a Gelenio in Hierotheca sacra pag.* 59 *laudatur,* S. Brunonis *Vita Ms., adjunctis, quibus a Ditmaro vestitur, mutatis, tot præterea adjunctis aliis, a scriptore posteriore vel confictis vel e fallere assueta fama acceptis, augetur, ut res, quæ, prout a Ditmaro narratur, credita hactenus a nonnullis fuit, fidem certe, prout in compendiaria illa Vita exstat, apud sani capitis neminem sit inventura. Ut quam verum id sit, utque simul quantum fabulæ temporis lapsu* C *crescant, studiosus lector vel inde colligat, compendiariæ illius Vitæ verba omnia, quæ huc spectant locoque cit. a Gelenio exhibentur, juverit e scriptore isthoc huc transcripsisse. Sic habent:* Romanum regente imperium glorioso Ottone, ipsius ad gratiam frater ejusdem Coloniensibus pontifex præficitur, ad sæculum egregiæ indolis, circa Deum miræ religionis cujus apud nos vita vel actus multarum virtutum redimita flosculis curiosum delectabit lectorem. Et quidem miram viri efficacem maxima ex parte indigestam scriptoris transilivit articulus, quoniam fama ejus celebrior remotos orbis angulos impleverat. Hujus sacerdotii temporibus orta occasio regem cum exercitu Italicas movit in partes, de regni negotiis cum Longobardis acturum, qui eidem fratri et episcopo Galliarum procurationem delegavit; facere judicium et justiciam injunxit, prospectum sciens sub tali patrono ecclesiæ tam populo quam clero tam civili, quam Plebeio.

prout apud Gelenium e compendiaria

106 At sanctus Bruno depositi curam gerens, lustratis ecclesiis, vicis, castellis, urbibus, quaque ad agenda quosque animavit, dissidentes ab invicem concordavit, pacem reformavit, reformatam jurisjurandi sacramento consolidavit cum primis provinciarum. Mediante D ita B. Petri festo, idem antistes, cum esset Coloniæ, missa legatione, regem Parisiensem solemnisandi gratia invitavit. At rex, tam consanguinitatis, quam dilectionis ex affectu conjunctus, ire non distulit; decenti et congrua rei veneratione suscipitur, plenissima jucunditate tractatur. Tamen nescio qua temeritate die sacra coronatus procedere dictaverat. Quod renisus Antistes, ut ne insolitis consentiens fraternum præcaveret offendiculum, regiæ coronæ procuratorem, quo quomodo suasum hoc egisse dicitur, ut sacra die eam prolaturus, ex populi pressura occasionem sumeret, et spontaneo lapsu, quasi impulsus, pedibus offenderet, casuque simulato diadema labi permitteret. Sic factum est et populi angustiatus pressuris, cum labente corona labitur populique strepentis pedibus allentatur. Nec res gesta regem latere poterat, qui spe sua frustratus, processit quidem, circulatus tamen, Missisque peractis, prægustato potius quam sumpto cibo, non ultra discumbere voluit, E sed maturato procinctu ire perrexit. Res interim silentio tegitur. Parisiensis tamen se dolens injuriatum, similem Antistiti retributionem machinatur.

Sancti Vitæ profertur,

107 Unde sacra die B. Dionysii, Parisiorum apostoli, rex invitatum episcopum, qui solemnem Missam omni cum clero celebraturus gratiam pro gratia reciperet Paruit Antistes dieque sacra pontificiali cum gloria ornatus procedens, alium nescio quem gentis illius episcopum altario astare reperit. Intellexit eruditus animus veteris iræ ultionem, sed quoniam se sacris missalibus initiaverat, aliud ad altare divertit, suisque cum sequacibus impositam Missam explevit, et nec regi valefaciens, impransus, suis comitatus civitatem egreditur, innotesci volens tam regi quam civitati, pro illata injuria judicium eis affuturum. Nec ultra moratus suos comprovinciales revisit, sumptus et necessaria parat, castra militum ordinat, reversusque regem cum suis omnibus expugnat, propellit et exturbat, civitatem flammis absumit et vastat et victor regreditur. *Hæc e laudata compendiaria Sancti nostri Vita Gelenius, ea ipsa etiam in Chronicis Coloniensibus insinuari, mox* F *adjungens. Certo quidem, quæ quatiave illa, a Gelenio hic citata, Chronica sint, edicendo non sum; ast in Chronico Belgico Magno pag.* 80 *a Canonico Regulari Nussiensi anonymo citantur episcoporum chronica, in quibus, uti hic ibidem ait, sequentia isthæc leguntur verba:* Dum Otto imperator, Brunonis archiepiscopi Germanus, moram faceret in Italia; Bruno recepta ab imperatore procuratione Galliarum Cisalpinarum, latrocinantibus fortiter Francigenis intulit bellum et adeptus victoriam cœpit urbem insignem Parisiensem et thesauris copiosis spoliavit.

narrationum modum ensis,

108 *Quid si ergo citata a Gelenio Coloniensia chronica ab episcoporum, quæ anonymus Nussiensis laudat, chronicis diversa haud prorsus sint? Hæc quidem in iis, quæ de urbe Coloniensi hic referunt, non parum ab iis, quæ de eadem urbe in compendiaria Sancti nostri Vita sub verborum huc proxime ex hac transcriptorum finem narrantur, dissonant; verum hæc in Coloniensibus a se citatis chronicis non contineri, sed tantum insinuari indicat Gelenius. Utut sit, non magis quod in chronicis a*

A *a Nussiensi, quam quod in chronicis a Gelenio laudatis de urbe Pariensi a* Brunone *seu incensa, seu etiam dumtaxat thesauris spoliata memoriæ proditur, fidem mereatur. Id enim nec a Ditmaro, nec a Witikindo, nec a Reginonis continuatore, nec denique, cui etiam annalista et chronographus Saxo jungi queunt, a Frodoardo, rem certe, si fuisset, sciluro minimeque tacituro, memoriæ usquam proditum invenitur, nec verosimile ullo modo apparet, facturum fuisse* Brunonem, *quod in chronicis illis fecisse narratur. Otto rex in Galliam anno 946, uti ad hunc annum Reginonis continuator refert, valido cum exercitu, ut suppetias Ludovico Transmarino contra Hugonem Magnum ferret, est ingressus, Parisiensique agro, qui Hugoni parebat, vastato, hunc etiam Parisiis, ut Witikindus lib. 3, pag.* 651 *narrat, obsedit. Hoc factum, variis, quibus vestitur, adjunctis vel mutatis vel, omissis, ab Ottone ad hujus fratrem* Brunonem *Chronica illa verosimiliter transtulerint.*

B *Quod autem nominatim ad jam supra ex compendiaria Sancti nostri Vita seu Gelenio huc transcriptam narrationem modo spectat, hæc a narratione, qua* Bruno *genero suo Hugoni conferre voluisse regni coronam, a Ditmaro narratur, non parum sane in adjunctis dissonat, imo vero et altera cum altera, uti quisque, ambas contulerit, haud difficulter comperiet, manifestissime pugnat.*

fides indubitata est adhibenda.

109 *Ac posterior quidem, nonnullis, quæ in priori reperiuntur, adjunctis munita, aliisque, quæ abs hac absunt, aucta, Parisiensem regem, quem diadema sibi a* Brunone *imponi voluisse narrat, nusquam vel Hugonis vel alio nomine distinguit; etsi autem sic habeat, vel ex eo tamen, quod tum, absente in Italia Ottone, vicariam in imperio potestatem, quod e dicendis, si umquam, certe ante annum 961 haud accidit, commissam ab imperatore* Brunoni *fuisse, prodat, non de Hugone Magno, Parisiensium comite, qui rex numquam fuit jamque ab anno 956 e vivis erat sublatus, sed de Hugone Capeto, hujus filio, qui Francorum rex postea est factus, fieri in illa sermo-*

C *nem, fit perspicuum. Haudquaquam quidem in supra data ex Gelenio narratione occurrunt, quæ, ut antea jam docui, in Hugonem Capetum haud quadrantia, a Ditmaro narrantur; verum vel hinc, in scriptoris hujus narratione a scriptore posteriore, Coloniensi scilicet S. Pantaleonis, qui compendiariam* S. Brunonis *Vitam scripsit, monacho anonymo haud pauca esse mutata, fas est colligere; cum id autem ex aliis etiam jam dictis constet, dubitari potest, an in ipsamet Ditmari, tum qua de visione, quæ Popponi sacellano oblata, tum qua de corona, quæ Hugoni a* Brunone *destinata fuerit, sermo instituitur, mutationes quædam, quibus* Brunoni, *quod adscribendum ei haud fuisset, fuerit adscriptum, temporis lapsu a scriptore posteriore factæ haud sint, cumque e dictis alia adhuc sint, quæ utriusque illius narrationis fidem haud commendant, tantum abest, ut vel prior etiam, quæ,* Brunonem *Hugoni, seu Parisiensium, qui anno 956 obiit, comiti homonymove hujus filio seu Cunoni Lotharingiæ coronam dare voluisse fert, fidem indubitatam mereatur, ut contra pro mero ac puto figmento, ut jam supra asserui, videatur habenda.*

AUCTORE J. B.

IX. Suscepta, ut ægrum nepotis animum erigat, cura, monasterii S. Pantaleonis exstructio aliaque anno 956 gesta.

Dejectum nepotis animum

Q*uamvis anno 954 ab Ottone in gratiam Ludolfus et Conradus fuissent recepti, haudquaquam tamen, pace etiam hosce inter et regem sub anni ejusdem finem Aranstedi composita, Conradus, quem amiserat, ducatum recuperavit, eoque contra fuit Ludolfus etiam mulctatus. Fas est id colligere e Reginonis continuatore, qui Wilhelmi, regis filii, in archiepiscopum Moguntinum, quæ unanimi populi et cleri suffragio Arnestedi facta erat, electione ad annum 954 narrata, mox subjungit :* Ea tampestate Ludolfus, in gratiam

E regis revocatus, vasallos, quos habuit, et ducatum *(Alemanniæ nimirum seu Sueviæ)* patri reddidit; cui Burchardus in ducatu successit. Chuonradus etiam omnium, quas habuit, divitiarum nudus, omisso Lotharingiæ ducatu, in gratiam regis intromittitur, vita et patria et prædio contentus. *Pœna ista, qua a patre regnique, ut ex hoc scriptoris, qui Reginonem continuavit, textu apparet, conventu damnatus erat Ludolfus, poterat sane, criminis gravissimi, quod arma in patrem arripiendo regnumque, advocatis etiam in hujus perniciem Hungaris, cædibus et sanguine miscendo admiserat, ratione habita, haud admodum gravis videri; verum ea juvenem principem ægerrime habebat, timendumque erat, ne desperato rerum suarum statu ad consilia, quieti et paci futura perniciosa, si qua forsan novas turbas excitandi sese offerret occasio, abripi pateretur.*

erigit, eique Italiam,

111 *Non latebat id* Brunonem, *cumque novam, quæ provecta anni 955 æstate contigit, Hungarorum in Bavariam irruptionem intellexisset, veritus, ne quid forsan novi hac occasione moliretur Ludolphus, ægrum ejus animum demulcere spemque meliorum erigere tum præcipue, quamvis et id antea fecisse fit censendus, summo studio est conatus. Fas est id colligere e Sancti nostri biographo, qui, nonnulla de Hungarorum, cujus modo memini, in Bavariam irruptione, pugna cum hisce prope Augustam Vindelicorum commissa, Conrado duce in hac occiso insignique victoria de inimicis ab Ottone relata num. 52 et seq. præfatus, ita deinde, quæ* S. Bruno *interea egerit, num. 54 exponit :* Cum videret (S. Bruno *nimirum*) se ad præstitutum diem seniori et fratri suo magno imperatori cum auxiliaribus copiis non posse occurrere, simulque esset sollicitus, ne forte barbari bellum vitantes, in Galliam suo juri commissam provinciam, declinarent, arbitratus sic se regno consulere votisque imperatoris sic amplius deservire, Ludolphum prolem regiam, nepotem suum, convenit, ægrum ejus animum blanditiis melle dulcioribus delinivit, statum pristinum, si quæ sua erant, accuratius vellet attendere, repromisit. A quo postquam medicinalia

AUCTORE J. B.

nalia sermonum et exhortationum suarum antidota, non ut prius, obliquis ambagibus declinari, sec solito avidius prægustari et ad interiora pectoris recipi sensit, eum mox in episcopii sui locum venerabilem, Bonnam videlicet, jucunde satis iuvitavit, jucundius suscepit, omni voluptate, utrisque digna et commoda, cunctisque, aderant, gratissima, non immemor regiæ dignitatis affecit. Qui dum adhuc simul essent, de his, quæ in expeditione bellica, imo divina virtute facta sunt, uuncios acceperunt.

quo is etiam, expeditione in Berengarium, non invito,

112 Iustitit nepotem patruus amplius consolari. S. Brunonis *hic memoratum cum Ludolpho congressum, in quo hunc consolari est nisus, fuisse Bonnæ anno* 955 *mense Augusto habitum, perspicuum ex eo fit, quod, cum patruus et nepos adhuc simul essent, nuntios ibidem, uti ex hisce modo huc transcriptis biographi nostri verbis intelligitur, de pugna cum Hungaris die S. Laurentii sacra seu* x *Augusti commissa victoriaque de hisce ab Ottone relata acceperint. Nec inani tantum verborum solatio nepotem suum* Bruno *demulsit; verum etiam ea,qua apud fratrem suum Ottonem valebat,auctoritate effecit,ut haud ita dudum post tota ei Italia delegaretur.* Factum est, *inquit statim post verba proxime recitata Rotgerus,* in brevi, instinctu hujus consiliarii, ut filio suo ,qui perierat et inventus est, imperator totam Italiam delegaret. *Verum, cum Italiam Berengario regendam anno* 954,*ut supra vidimus, Otto dederit, qui factum, ut eam totam haud ita dudum a pugna, contra Hungaros prope Augustam Vindelicorum anno* 955 *commissa, Ludolpho delegarit? Id nec Reginonis continuator, nec Witikindus, nec ulli alii Rerum Germanicarum, qui sec.* x *floruerunt, scriptores exponunt. Hinc forsan factum, ut Ditmarus, Italiam ab Ottone fuisse Ludolpho delegatam ignorans huncque nihilominus regionem illam anno* 956 *esse aggressum, aliunde habens perspectum, id abs illo, in patrem denuo rebellante, factum existimarit ac porro litteris etiam, ut supra docui, commendarit; verum Walperti, Mediolanensis archiepiscopi, a Berengario metum, cui reconciliare Walpertum Otto frustra fuerat conatus, in causa fuisse, cur hic anno* 956 *filium suum Ludolphum cum exercitu in Italiam mitteret, Arnulphus scriptor Italus, Rerum Mediolanensium lib.* 4, *cap.* 5 *affirmat.*

C

seu juvante etiam patre, suscepta, proficiscitur,curat, delegandam,

113 *Utut sit, Ludolphum equidem, quod hic, ne quis crace omnia, quæ Ditmarus scribit, credenda existimet, bene observandum, Italiam, invito patre, haud petiisse, sed eo abs hoc ipso, etsi forte non alio consilio, quam ut inquietam filii adhuc juvenis indolem externo potius, quam domestico bello distineret, missum fuisse, e Reginonis continuatore, Arnulpho mox laudato, chronographo et annalista Saxone, quibus omnibus, unanimi consensu id asseverantibus, fides potior, quam uni Ditmaro, debetur, omnino est certum.* Luidolphus, *inquit ad annum* 956 *Reginonis continuator,* iu Italiam ad deprimendam Berengarii tyrannidem dirigitur, et iu brevi, expulso Berengario, totius pene Italiæ possessor efficitur. *Eadem habent annalista et chronographus Saxo; fuisse autem Berengarium eum Adalberto filio in fugam conjectum Papiamque et urbem et provinciam a Ludolpho occupatam, Hermannus Contractus diserte affirmat, cumque id non nisi ægre admodum, si suis tantum copiis, et non etiam paternis rem tantam is princeps fuisset aggressus, fieri potuisset, id enimvero illum, non tantum non invito, sed juvante etiam Ottone, expeditionem, a Reginonis continuatore per verba proxime recitata memoratam, in Berengarium suscepisse, argumento etiam est, huicque confirmando inservit, quod Otto, ut biographus noster num.* 55 *testatur, filio suo Italiam,* Brunone *interveniente, non tantum delegarit, sed et,* quod majus fuit, paternam *ei, ut loquitur,* firmissime pietatem impenderit.

D

duobus placitis seu conventibus, anno 956 celebratis, interest,

114 *Porro Reginonis continuator, qui Ludolphum ad coercendam Berengarii tyrannidem fuisse anno* 956 *in Italiam missum, per verba proxime recitata ait, fuisse etiam eodem anno ab Ottone placitum Coloniæ Agrippinæ post Pascha celebratum memoriæ prodit eique ad annum illum chronologus et annalista Saxo assentiuntur. Ac hi quidem omnes tres unius dumtaxat placiti, quod Coloniæ Agrippinæ Otto post Pascha habuit, meminere. Verum Frodoardus in chronico ad eumdem annum non unius tantummodo, quod Coloniæ Agrippinæ, sed et alterius, quod Ingelheimii ab Ottone celebratum fuit, mentionem instituit his verbis:* Rex Otho placitum habuit apud Engulenheim cum Lothariensibus, a quibus et obsides accepit de cunctis pene ipsorum oppidis. Item aliud placitum ab eo post Pascha Coloniæ habitum est, ubi non paucos a Lothariensibus thesauros accepit. *Quid in duobus illis placitis gestum fuerit, nusquam a quoquam ex professo memoriæ proditum invenio; verum tam in uno, quam in altero partem non minimam habuisse* S. Brunonem, *verosimillimum vel ex eo apparet, quod utrique Lotharienses, quorum dux seu gubernator erat, adfuerint. Ac primum quidem, cum in hoc obsides de cunctis fere Lothariensium oppidis rex acceperit, vel ob metum, quo, ne quid novi forsan hi molirentur, timebatur, vel ob certam ab iisdem petendam pecuniæ summam, quam deinde in placito altero, datis in priori pro solutionis securitate obsidibus, etiam solverint, celebratum fuisse opinor.*

E

in horum priori ob metum, ne turbæ

115 *Et vero tum metum, ne quid novi Lotharienses molirentur, haud penitus abfuisse, suadent sequentia isthæc, quæ fere etiam absque ullo discrimine apud biographum nostrum num.* 59 *leguntur, de Ratherio, qui sub anni* 954, *ut vidimus, initium, agente* Brunone *archiepiscopo, ad sedem Leodiensem fuerat evectus, a tumultuante Leodiensi clero et populo ex hac anno, ut Sigebertus notat,* 956 *ac proin, cum hic annos a* 25 *Nativitatem Domini prægrediente Martii die exordiatur, resque hoc in festo, uti e scriptore jam nunc laudando intelligitur, gesta sit, sub anni* 955 *finem ejecto, Folcuini abbatis Lobiensis verba.* Cum apud nos Nativitatem Domini festive et opipare celebraret, facta est Leodii contra eum gravissima conspiratio, quæ nisi et hinc penitus amoveretur, et in eumdem locum Baldricus, qui erat de magnatorum terræ illius prosapia oriundus, subrogaretur, sedari visa est non posse. Ad hanc scutinam tempestates innumeræ confluxerunt, navis ecclesiæ, laborante remige, fluctuavit; gubernator ipse procellosæ

F

A cellosæ tempestatis impetum ferre non valuit. Cessit igitur, cessit, ne vinceretur a malo, sed vinceret in bono malum : cessit adversantium voluntati, ut suo eos gladio jugularet sibi : obstricti sunt sacramentorum fide spontanei, ut, si accipere mererentur episcopum, quem petebant, invicta exinde firmitate auctoritatem ecclesiæ et jus imperatorium tuerentur.

excitentur, Ratherium, e sede Leodiensi dejectum, restituere huic haud studet,

116 *Ita contentione quammaxima Leodienses, a minis etiam, tumultu excitato, aut vix aut ne vix quidem abstinentes, Ratherium e sede Leodiensi dejici illique in hanc substitui Baldricum, postulabant ; cum id autem, uti ex hisce ad annum* 956 *Sigeberti verbis*, Ratherio ab episcopatu Leodiensium ejecto, Baldricus, annitente avunculo suo Raginerio comite Montense, episcopus substituitur, *fas est colligere, instigante Raginerio, Montensium comite, qui plurimum non tantum apud Leodienses, sed et apud Lotharienses reliquos valebat, facerent, verosimillime metus omnis, ne quid hi novi molirentur, ab Ottone, ejus*-B *que fratre* Brunone, *dum duo jam supra memorati conventus, alter Ingelheimii, alter Coloniæ Agrippinæ, anno* 956 *celebrarentur, haud abfuerit. Hinc, ni fallor, factum, ut in horum priori* Bruno, *ne novæ in regno turbæ, extremam forte perniciem huic allaturæ, excitarentur, Ratherium, contra jus fasque e sede Leodiensi nuperrime dejectum, tuendum seu in hanc restituendum haud susceperit, etsi interim omnibus alias viribus id facere foret paratus, uti vel ex eo fas est colligere, quod eidem postea sedem Veronensem, e qua, ut supra docui, pulsus fuerat, reddendam, fratre suo Ottone adlaborante, curarit, ut biographus noster num.* 59 *docet, mox verbis, quibus Ratherii e sede Leodiensi expulsionem ibidem narrat, sequentia hæc de* Brunone *subjungens :* At ne quid in ejusmodi negotio imperfectum restaret, quod curiosis alienarum rerum investigationibus scrupulum commoveret, cum imperatore germano suo in effecit, ut Ratherio episcopo, bis jam destituto, antiquas edes Veronensis ecclesiæ redderetur.

C

principis politici partes sedulo explet,

117 *Quod modo ad secundum e duobus dictis conventibus Coloniæ post Pascha celebratum spectat, accepisse in hoc Ottonem a Lothariensibus non paucos thesauros, seu, ut apparet, non parvam pecuniæ vim, Frodoardus tantummodo verbis supra adductis docet, verum quid præterea ibidem tum non tantum ab Ottone, sed a fratre ejus* Brunone *gestum sit, perspicue e biographo nostro intelligitur. Hic enim, de Italia Luidolpho, quod e supra dictis anno* 956 *factum, delegata num.* 55 *locutus, mox isthæc, quibus de conventu illo agi palam est, sequentia verba subjungit :* Pater autem ejus imperator ac semper magnificus triumphator, post luctum consolatione recepta, cum fratre suo veterem necessitudinem nova consuetudine junxit. Coloniam venit. Ibi se non tam fraternis deliciis, quam mutuis cum illo aspectibus, affatibus et cunctis omnino jucundissimis usibus oblectavit. Nec defuit ibidem severa in improbos et importunos cives regni censura judicii, blanda item in bonos et mites piæ dominationis liberalitas. De statu regni rebusque ejus tutandis et dilatandis sedulo et strenue in commune consultum ; ut desanciendis quibuslibet, aliis resecandis cautissime ageretur, summo consilio provisum est. *Nec tantum, quæ hic memorantur, cum fratre suo in conventu illo egit Sanctus noster ; verum etiam, ut idem biographus noster mox subdit*, Quæsivit... summa diligentia..., navos et industrios viros, qui rempublicam suo quisque loco, fide et viribus tuerentur, iis ut neque consilium, neque copiæ deessent, sedulo curavit. Quotquot etiam de principibus et regionariis primoribus, ceterisque, quorum dispositio regni intererat, saluberrimis suis ammonitionibus ad communis bonorum omnium utilitatis fœdus fide plena consenserant, hos ipse inter summos et familiares habebat, eisdem imperatorem germanum suum apprime conciliabat, pensans non temere a quodam sapiente dictum : « Bonus, ubi negligas, segnior, aut malus fit improbior. »

AUCTORE C. B.

episcopique munus haud negligens S. Pantaleonis monasterium,

118 *Ita, quæ ad politici principis partes spectabant, Sanctus sedulo ac strenue explevit. Nec propterea tamen ullo modo, quæ ab ipso vel religio, vel munus episcopi exigebat, ne-* E *glexisse est putandus.* Quid autem, *inquit de* Brunone *jam ordinato episcopo num.* 33 *Rotgerus*, fecerit, quomodo docuerit, qualiter pro pace ecclesiarum Dei seipsum impenderit, actu est mirabile, dictu difficile. Tantum enim superiorum insignia hujus quotidiana opera præcedebant, ut totum, quod in ecclesiis sive ampliandis sive restaurandis, quod in reliquiis et corporibus Sanctorum in suam parochiam transferendis, quod in privatis vel publicis ædificiis componendis, quod in ordinandis domibus, familiæque sanctæ Dei Ecclesiæ rebus fecerat, ad aliorum operam pene incomparabile videretur. *Inter ædificia, quæ a Sancto composita seu exstructa Rotgerus hic indicat, a nobis hoc loco, quo de rebus, anno* 956 *a Sancto gestis, tractamus, memorandum venit, quod* Bruno *haud procul ab urbe Coloniensi exstruxit, aut, ut alii volunt, instauravit, S. Pantaleonis monasterium. Hadamarus, Fuldensis abbas, per quem, ut supra vidimus,* Bruno *synodicam epistolam ad Agapetum Papam anno* 953 *misit, Roma una cum pallio, ad Sanctum nostrum per Agapetum misso, S. Pantaleonis, de quo prævius apud nos ad* XXVII F *Julii diem Commentarius num.* 13 *et seqq. consuli potest, reliquias secum tulit, hasque cum sacro isto habitu in antiqua et ruinæ proxima S. Pantaleonis prope Coloniam ecclesia, ubi illas Hadamarus deposuerat,* S. Bruno *recepit. Hic itaque, quo congruam sacris illis pignoribus sedem pararet*, Non multo post, *ut biographus noster apud Surium et Leibnitium, tribus illis aliisque quinque sequentibus vocibus in codice nostro ab oscitante librario omissis cap.* 24 *docet*, ibidem, ut puta in loco secretiori et ab urbanæ inquietudinis molestia remotiori fratres in laude divina pervigiles et solicitos sub monasticæ regula disciplinæ Domino servire instituit ; quibus abbatem præposuit nomine Christianum.

cujus fundatio vera in annum 964 Gelenius differt,

119 *Gelenius de Coloniæ Agrippinæ Magnitudine lib.* 3, *syntagmate* 12 *primo sic habet :* Anno Dominicæ Incarnationis, ut tabulæ *(fundationis scilicet dicti monasterii)* aiunt, 964 Bruno ecclesiæ Coloniensis archiepiscopus duodecimus primique Ottonis imperatoris germanus monasterium S. Panthaleonis extra urbis mœnia fundavit, fratresque in laude divina pervigiles sub monasticæ Benedictinæ regula instituit

AUCTORE C. B.

instituit, quibus abbatem præposuit Christianum nomine; *ac deinde, nonnullis interpositis, ita prosequitur:* Idem Bruno archiepiscopus in diplomate fundationis monasterii plurimas eidem concedit libertates, prohibet spolia a morte defunctorum abbatum, et mandat, ut locum defuncti nullus penitus obtineat, nisi quem votiva fratrum electio secundum timorem et amorem Christi de suis sibi præesse voluerit. Eximit vero cœnobium ab omni onere, nisi cum dominis successoribus suis pro statu et negotio regni ultra Alpes proficiscendum est, ab abbate præfatæ ecclesiæ pro charitate spadicem validum accipiant, sed nudum, si vero infra, vehiculum absque jumentis, quod post expeditionem si superfuerit, restituatur, ne vel in hoc damnum ecclesiæ suæ inferant. *Ita laudatus Gelenius; cum autem fundationis diploma, quo, quæ hic memorantur, monasterio S. Pantaleonis a* Brunone *fuere concessa, anno* 964, *ut mox subdit, datum notetur, hinc verosimillime, anno isthoc monasterium illud* B *fundatum existimarit ac porro re etiam ipsa id tum factum, in diplomate illo, quod* fundationis tabulas *appellat quodque liberius, quam par sit, interpretatur, tradi, per verba priori loco hic recitata affirmarit.*

anno 956, ut Mabillonius censet,

120 *Verum Mabillonius, qui Coloniense S. Pantaleonis monasterium anno* 956 *conditum putat, constructionem ejus a Gelenio (loco nempe a me nunc cit.) serius differri idque e* Brunonis *diplomate seu privilegio, quo, quæ jam dicta sunt, sacro isti asceterio conceduntur, abs illo probari, Annalium Bened. lib.* 45, *num.* 96 *præfatus, mox subjungit:* Verum hoc privilegium post aliquot a condito monasterio nos concedi potuit; nec verisimile est, Brunonem post acceptas ex Urbe sancti Pantaleonis reliquias ad annos undecim exspectasse, quo congrua eis sedes ac loci religiosi custodes et cultores assignarentur. *Res plane, ut mihi equidem apparet, sic habet. Et vero,* Brunonem *non in annum usque* 964 *cœnobii S. Pantaleonis structuram distulisse, suadet mihi etiam ipsemet Sancti nostri biographus. Postquam enim, S. Pantaleonis reliquias in antiqua ruinæque proxima sancti illius martyris* C *prope Coloniam ecclesia ab Hadamaro Fuldensi abbate, qui eas, uti e supra dictis nemo non colliget, anno* 953 *vel sub sequentis initium Roma attulerat, fuisse tantisper depositas, num.* 42 *narravit,* non multo post ibidem *fratres in laude divina pervigiles ac sollicitos, qui Domino servirent, a* Brunone *fuisse institutos, mox adjungit, id utique non facturus, si annis demum vel decem vel undecim post res facta fuisset. Adhæc annalista et chronographus Saxo ad annum* 956 *sic scribunt:* Brun archiepiscopus Coloniensis, frater regis, cœnobium S. Pantaleonis construxit; *cum autem scriptor, annalista et chronographo isto vel præstantior vel antiquior, qui monasterii S. Pantaleonis constructionem post assignatum abs hisce annum* 956 *statuat, haud inveniatur, Mabillonio, qui anno huic, ut jam dixi, illam innectit, standum opinor.*

ipsis etiam, ut apparet, fundamentis extruit.

121 *Ceterum Gelenius, qui anno demum* 964 *fuisse a* S. Brunone *fundatum S. Pantaleonis monasterium autumat, Syntagmatis supra laudati initio sic scribit:* Ecclesia sub patrocinio sanctorum medicorum Panthaleonis, Cosmæ et Damiani ob vetustatem originis notitia caret; exstitisse tamen temporibus Ludovici imperatoris et Lotharii filii ejus, ex diplomate anni 853 constat, in quo hæc lego: « Ecclesia S. Pantaleonis, quæ ad thesaurum et luminaria ejusdem matris ecclesiæ (metropolitanæ) pertinere dinoscitur, sed et hospitale inibi ad pauperum receptionem constructum » etc. » Quæ verba non novitiam originem, sed anilem ætatem subindicant. *Hæc ille, nonnulla deinde adhuc alia, e quibus, monasterii S. Pantaleonis, etsi hujus fundator censeatur* S. Bruno, *exordia ante hujus ætatem reponenda, cognosci affirmat, adjungens; verum cum antiqua S. Pantaleonis prope Coloniam ecclesia dum in ea S. Pantaleonis, quas Roma attulerat, reliquias Hadamarus Fuldensis abbas tantisper deposuit, inculta ac ruinæ proxima, ut Rotgerus loco mox cit. testatur, exstiterit, nihil impedit, quo minus illam, etsi etiam olim, uti quæ Gelenius allegat, probare videntur, a monachis occupatam, dirui jussisse novemque una cum ædificiis, monachorum usui* E *destinatis, a fundamentis exstruxisse* Bruno *credatur. Et vero re etiam ipsa id fecisse Sanctum, nec tantum ecclesiam antiquam instaurasse, suadent mihi una cum supra plus semel laudato, quod, ut dixi, inter tria monasteria Coloniæ Agrippinæ a* S. Brunone, *ut tradit, exstructa, S. Pantaleonis nomine insignitum diserte recenset, Laurishamensi Chronico annalista ut chronographus Saxo, supra pariter plus semel jam laudati, qui, dictum Coloniense S. Pantaleonis monasterium a* Brunone, *non instauratum, sed exstructum fuisse, memoriæ produnt.*

Gerbergæ sorori suæ bona dotalia curat restitui,

122 *Modo a sacro isthoc asceterio, quod, ut docui Sanctus anno* 956 *exstruxit, aut certe (neque enim id forte eodem, quo fuit inceptum, anno ad umbilicum fuerit adductum) exstruere, incepit, ad alia quæ* Bruno *adhuc eodem onno* 956 *fecisse narratur, progrediamur. Lotharius, Ludovici Transmarini, Francorum regis, ex Gerberga Sancti nostri, ut* F *supra docui, sorore filius, qui patri, anno* 954 *e vivis sublato, in regnum successerat, biennio circiter inde elapso seu anno* 956 *Raginarii, Hanoensium comitis, castrum, supra Carum fluvium situm, occuparat, liberosque ejus ac milites, direpto insensoque castro, secum abduxerat. Gerberga, hac occasione, ut bona, dotis nomine a priore marito suo Gisleberto duce accepta, quæ Ragenarius violenter detinebat, recuperaret, utendum rata, cum* Brunone *fratre suo, ut, hoc interveniente, voti sui compos reddi resque cum Ragenario componi possent, in colloquium descendit;* Bruno *autem, cum sorore ac, ut verosimillimum apparet, cum Ragenario etiam locutus, effecit, ut illi quidem bona sua, huic vero liberi militesque restituerentur. Ita colligo ex Frodoardo, qui in Chronico ad dictum annum* 956 *sic scribit:* Lotharius rex munitionem quamdam super Carum fluvium, quam Ragenarius comes Ursioni cuidam Remensis ecclesiæ militi abstulerat, pugnando recepit, et infantes Ragenarii ac milites quosdam, ibidem inventos, secum abduxit, ipsumque castrum direptum incendit.... Gerberga regina colloquium habuit cum Brunone fratre suo, ubi prædicto Ragenario sui milites

A militestet infantes redduntur; regiæ vero possessiones, quas illi quondam Gislebertus dux dotis nomine dederat, restituuntur.

cumque ad Abderramenum, Saracenorum regem, a quo legati ad Ottonem venerant,

123 *Eodem, quo hæc gesta, anno 956 accidit etiam aliud, in quo Sanctus partem non exiguam habuit.* Crebris victoriis, *inquit de Ottone lib.* 3 *Witikindus,* imperator gloriosus factus atque famosus multorum regum ac gentium timorem pariter et favorem promeruit; unde plurimos legatos suscipit, Romanorum et Græcorum, Saracenorumque, perque eos dies diversi generis munera, vasa aurea et argentea; *id autem, quod verbis hisce refertur, vel anno, ut apparet, 956, cui passim ab eruditis innectitur, vel certe sub anni 955 finem, ad quem ab annalista Saxone refertur, evenit. Witikindus enim statim post verba jam recitata, paucis dumtaxat aliis, quæ eodem spectant, interpositis, sic habet:* Liudulfus autem filius imperatoris, cum fidem vult servare amicis, patria cessit, Italiamque cum iis adiit; quo agente annum fere totum, diem extremum obiit; *quare, cum sic, ut apparet,*
B *eodem circiter, quo Ludolphus Italiam, post annum ibidem moriturus, adiit, tempore venisse ad Ottonem diversorum regum ac gentium legatos, insinuet, Italiamque Ludolphus anno, ut supra vidimus, 956 adierit, consectarium fit, ut legati, a Witikindo memorati, ad Ottonem vel eodem anno 956 vel certe (neque enim quid eventum illum anno 957 illigandum suadet) anno 955 advenerint.*

legati pariter ubs hoc essent mittendi,

124 *Porro, ut ad id modo, quod ad Sanctum nostrum spectat, propius accedam, inter legatos illos erant etiam, qui, quemadmodum S. Joannis abbatis Gorziensis Vita, Operi nostro ad* XXII *Februarii diem intexta, nos docet, per Abderamenum, Maurorum in Hispania potentissimum regem, cum litteris ac muneribus missi erant. Hisce, quibus episcopus quidam præerat, pro dignitate receptis diuque retentis, post longiores moras, quas inter episcopus ille moritur, quinam ad Saracenorum regem ab Ottone mittendi pariter sint legati, disquiritur.* Dum a nostris, quinam eo, *inquit Vitæ S. Joannis abbatis Gorziensis*
C *scriptor,* remittantur, disquiritur, post nonnulla aliquamdiu tracta consilia id demum convenit, ut, quia idem rex sacrilegus et profanus, utpote qui Sarracenus et a vera fide prorsus esset alienus; quique, quamvis amicitiam expeteret principis Christiani, in litteris tamen, quas miserat, blasphema nonnulla in Christum evomuerat, cum scriptis imperialibus, quæ ferrent, vocem quoque suam ipsi aperire, et, si quo pacto divinitus daretur, immutare possent perfidiam. *Difficile ac longæ deliberationi finem imposuit* Bruno, *Coloniensis archiepiscopus, qui Adalberoni, Metensi episcopo, ut viros e suis idoneos duos, qui Christianam veritatem libere, si res ita posceret, profiteri parati essent, in legationem illam deligeret, injunxit.*

Adalberoni Metensi, ut e suis duos legationi isti idoneos, pararet, non ante,

125 *Qui res gesta sit laudatus Vitæ S. Joannis, abbatis Gorziensis, auctor sequentibus hisce apud nos num.* 116 *verbis exponit:* Forte, *inquit,* sub ipsos dies Adalbero noster sacræ memoriæ palatium adierat. Bruno magno ac felici postmodum futurus usui et decori, germanus regis, sapientia et prudentia, cum rerum publicarum, tum omnium liberalium eruditione disciplinarum ita apprime eruditus ut sui temporis omnes superaret et antiquos pæne æquipararet, cui insuper et Græcæ lectionis multa accesserat instructio, omnium tunc temporis publice et privatim agendorum communicator ac prudentissimus erat consultor, eique imperialium data provincia litterarum. Is, varie ceteris consultantibus, nostrum Adelberonem sacræ memoriæ nominat episcopum, nullique aptius id negotii sic addit posse injungi, quia ipse plurimos perfectorum virorum haberet, quos humanis nequaquam cessuros terroribus satis constaret, utpote seculo jam defunctos et libero pro fide coram quibuslibet potestatibus ore locuturos. Convenitur episcopus, et ut duos suorum idoneos legationi Hispaniarum paret, imperatur. *Cum* magno ac felici postmodum futurus usui et decori *litterarumque imperialium provinciam demandatam sibi habuisse* Bruno *hic dumtaxat, nuspiam ei vel* episcopi *vel* ducis *titulo attributo, a laudato Vitæ S. Joannis abbatis Gorziensis Vitæ*

AUCTORE C. B.

scriptore dicatur, sicque hic illum archica- E
pellanum quidem, quo officio Sanctum nostrum prius etiam, quam foret episcopus, apud Ottonem functum esse, supra vidimus, non autem etiam episcopum, faciat, non nemo forsan, antene, an postquam ad dignitatem illam jam esset erectus, ac proin an ante, an post annum 953 Sanctus noster fecerit, quod fecisse illum, verbis jam datis narrat, revocabit in dubium.

vel post annum, uti hic adducta suadent, 995

126 *Verum Witikindus non prius, quam duabus, quarum alteram de Hungaris, die e supra dictis S. Laurentio sacra seu* X *Augusti, alteram de Sclavis, die, Hepidannus docet, S. Gallo sacra seu* XVI *Octobris anno 955 Otto retulit, victoriis narratis, supra huc transcripta verba, quibus ad Ottonem, crebris victoriis jam gloriosum ac celebrem, diversarum nationum ac nominatim Saracenorum legatos venisse tradit, subministrat; quare, cum res eo, quo gestæ fuerunt, ordine scriptor ille, qui eodem, quo Sanctus noster, seculo* X *floruit, narrare sit solitus, auctoritas ejus omnino exigit, ut legatos illos non*
prius quam cum duæ dictæ victoriæ ab Ottone F
fuissent relatæ annusque proinde 955 ad XVI *Octobris diem jam esset provectus, ad principem hunc venisse credamus. Jam vero, cum certe etiam, ut consideranti patescet, non prius, quam cum jam venissent ad Ottonem dicti legati, Sanctus noster fecerit, quod fecisse verbis proxime huc transcriptis a Vitæ S. Joannis abbatis Gorziensis auctore narratur, hocque inter et legatorum ad Ottonem adventum haud prorsus exiguum temporis spatium, uti e supra dictis pronum est colligere, intercesserit, consectarium est, ut Sanctus noster id, quod per dicta verba ab auctore isto traditur fecisse, verosimillime ante annum 956 et quidem aliquantulum jam provectum haud fecerit seu ut* Bruno *tum demum, cum posterior hic annus aliquamdiu jam fuisset in cursu, Adalberoni, Metensi episcopo, injunxerit aut certe injungendum curarit, ut duos e suis viros, legationi, ad Abderamenum Saracenorum regem mittendæ, aptos, deligeret.*

127 *Nec est, cur a quoquam, an res jam inde*

AUCTORE C. B

injunxit seu injungendum curavit.

inde ab anno, quo etiam ad Ottonem diversarum nationum legatos venisse, Frodoardus in Chronico scribit, 948 *ac proin ante annum* 953 *seu tempus, quo Sanctus noster factus est Coloniensium episcopus, haud acciderit, in dubium revocetur ex eo, quod supra plus semel jam laudatus Vitæ S. Joannis abbatis Gorziensis scriptor Sanctum nostrum per verba supra huc transcripta Ottonis archicapellanum, at non itidem episcopum, faciat.* Bruno *enim apud Ottonem etiam tunc, cum ad Coloniensem cathedram jam fuisset promotus, archicapellani functus est officio, nec necesse fuit, ut Vitæ S. Joannis abbatis Gorziensis scriptor,* Brunonem *designare volens, eum in finem omnes, qui huic competebant, titulos usurparet. Sanctum quidem, utpote quem (verba illius supra adducta videsis)* Magno ac felici, *non jam tum fuisse, cum fecit, quod verbis illis fecisse dicitur, sed* postmodum *dumtaxat* futurum usui et decori, *insinuet, episcopum nondum etiam tum fuisse, suspicandi ansam præbet; verum cum scri-*B *ptor ille exstiterit monachus, ita forsan fuerit locutus, significare volens,* Brunonem, *cum fecisset, quod fecisse illum narrat, factum esse paulo post, non Coloniensem episcopum, sed, nonnullis, qui monachis in Hannonia erant quammaxime infesti, malevolis ac nominatim Montensium comite Raginero, quem anno* 957 *in exsilium, ut § seq. sumus visuri, pepulit, repressis, ecclesiarum et monasteriorum in Lotharingia protectorem ac patronum. Utut sit, Abdarameni equidem ad Ottonem legationem anno* 948 *certissime esse posteriorem ac proin tempori jam assignato innectendam, vel ex eo liquet, quod, annis certe nondum quinque post hanc elapsis, Saracenorum ille rex Joanni, Ottonis legato ac dein Gorziensi abbati, Hungarorum, uti in hujus supra laudata apud nos Vita num.* 136 *videre licet, in Ottonis regna, duce Conrado, hujus genero, irruptionem, anno, ut supra vidimus,* 954 *factam, objecerit.*

C

§ X. Quæ ad religionem spectant, studiose curat; Ragenarium, Hanoniensium comitem, in exsilium pellit; cur et quando id fecerit.

Monasteria varia in diœcesi Coloniensi vel exstruit vel instaurat.

Inter ædificia, quæ Sanctum nostrum exstruxisse, Rotgerus per verba, num. 118 *huc transcripta, docet, non tantum, quod, ut dictum, anno* 956 *exstruxit quodque § proxime prægresso, cum de rebus, a* Brunone *tum gestis, sermo ibidem foret, commemoravimus, Coloniense S. Pantaleonis, verum etiam multa alia variis locis in diœcesi Coloniensi exstructa monasteria recenseri debent. Sancti nostri biographus de non paucis hujus gestis jam locutus num.* 48 *sequentia isthæc de eodem subjungit verba :* Interea certatim multis in locis per parochias episcopii sui fidelis hic Domini Servus et prudens ecclesias, monasteria et cetera ædificia servitio Domini Dei sui et honori Sanctorum ejus apta, quædam a fundamentis crexit, quædam prius fundata nobiliter auxit, alia olim diruta reparavit. D *Monasteria omnia et singula, quæ a Sancto nostro vel instaurata vel aucta vel a fundamentis erecta hic memorantur, nullus uspiam scriptor enumerat. Adhæc, etsi etiam Coloniensi jam memorato S. Pantaleonis monasterio duo adhuc alia, S. Andreæ nimirum et S. Martini, monasteria, veluti a Sancto in ipsamet Coloniensi urbe exstructa, Laurishamense Chronicon per verba, num.* 38 *huc transcripta, adjungat neutrum tamen per* Brunonem *fuisse a fundamentis exstructum, Gelenius de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib.* 3, *syntagmate* v *et* XIII *contendit.*

Id vel fecit, vel saltem facere incepit, priusquam Ragenarium

129 *Verum, etsi sic habeat, ambo tamen loca ista sacra ædificiis saltem opibusve, uti ipsemet ibidem non diffitetur Gelenius, fuerint indubie a* Brunone *aucta hincque, veluti abs hoc condita, in Chronico Laurishamensi notata. Utut sit, fuisse equidem monasteria haud pauca in diœcesi Coloniensi a Sancto* E *nostro vel aucta vel instaurata vel etiam a fundamentis exstructa, e proxime huc transcripto biographi nostri textu habetur compertum; etsi autem tempori etiam, quo cuilibet illorum manum admoverit, determinando haud sim, hic tamen pauca, quæ modo protuli, de sacris illis ædificiis proferre est visum, quod certo equidem prius id, quam quæ modo memoraturus sum, Sanctus noster fecerit aut saltem facere inceperit. Res e dicendis haud difficulter cuilibet patescet. Rotgerus, statim atque de monasteriis, in diœcesi Coloniensi a Sancto exstructis liberaliterque fundatis, per verba, jam partim mox huc transcripta, fecit sermonem, subjungit :* Idem ad exteras nationes transfudit et in regno suæ providentiæ delegato, partim exemplo, partim opere proprio, partim varia personarum qualitate et crebra admonitione diffudit. *Quod itaque Sanctus, in diœcesi sua Coloniensi instaurando extruendove ac porro fundando monasteria præstitit, id certe, priusquam idem in regno, curæ suæ commisso seu Lotharingia præstaret, vel fecerit, vel saltem,* F *uti ex hisce biographi nostri verbis nemo non colliget, facere inceperit. Verum quandonam Sanctus in Lotharingia pariter monasteria vel exstruxit vel instauravit ?*

relegaret. Hanc ob causam, hic a Folcuino.

130 *Ut quæque eo, quo gesta videntur, ordine proponam, ea de re sermonem non prius instituam, quam de Ragenario, Hanoensium comite, a* Brunone *in exsilium misso, tractaro. Frodoardus in Chronico ad annum* 957 *sic scribit :* Bellorum tumultus agitantur inter Brunonem ex præsule ducem et Ragenarium comitem cæterosque Lotharienses.... Lotharius rex cum matre sua et amita sua relicta Hugonis *(hæ ambæ, quarum hæc* Hadwigis, *illa* Gerberga *vocabatur,* S. Brunonis *e jam dictis erant sorores)* obviam pergit in pagum Camaracensem avunculo suo Brunoni. Videns vero Ragenarius non posse se venienti resistere multitudini, ad Brunonem venit; at quia quæsitos dare noluit obsides, eum Bruno comprehendens sub custodia secum deduxit, nec multo post trans Rhenum in exilium misit. *Fuit itaque Raginarius, uti ex hoc Frodoardi textu liquet, a* Brunone *in exsilium pulsus. Verum*

A *Verum utquid id a* Bruuone *et an anno per Frodoardum assignato factum? Folcuinus de abbatum Lobiensium gestis apud Dacherium in Spicilegio edit. anni* 1723 *pag.* 739, *ecclesiæ S. Ursmari per Ragenarium violatione aliisque nonnullis, quæ impie hic gessit, narratis, sequentia, quæ huc potissimum spectant, verba suppeditat :* Post prædictam ecclesiæ sancti Ursmari violatiouem Ragiuerus tyrannidem multiplicat, pauperes premit, et res ecclesiarum, uon Dei, sed suas facit; pro quibus omnibus a domino Brunone vere pacifico apud sanctum Salvium evocatus, confessus et læsæ regiæ majestatis convictus reus, proscriptus est ac perpetuo exilio deportatus.

cui Vitæ S. Gerardi scriptor et Baldericus in Chronico,

131 *Folcuino adstipulantur anonymus Vitæ S. Gerardi, abbatis Broniensis, scriptor, qui sec.* XI *floruit, et Baldericus, chronici Cameraeensis auctor eruditus et gravis. Prior enim apud nos tom.* 2 *Octobris in Vita illa num.* 39 *sic habet :* Ut mentio fiat quantulacumque de altero fratre ejus duce atque archiepiscopo Brunoue, cujus nimirum memoria est in Bene-

B dictione, quisnam queat condigna relatione virtutes ejus æquiparare? Sub cujus procuratione sagacissima radicitus amputante improborum spurca vitulamina, tamquam arbor fructifera refloruit Lotharingia pacis et justitiæ abundantia, asseverans ejus tutamine revexisse * aurea quondam tempuscula. Cujus rei indicio est Raginerus comes Hainoensium haud ignotus, cognomento Longicollis, qui, quia tyraunice suis importunabatur comprovincialibus et noluit resipiscere, semel et secuudo commonitus, nunc usque exsulat in ignotis regionibus, procurante industria ambidextra Archipræsulis hujus; *posterior vero in laudato Chronico lib. primo, cap.* 94 *sequentem loquitur in modum :* Audita igitur longe lateque morte imperatoris *(Ottonis I nempe)* Rainerius atque Lantbertus, filii videlicet Raineri, quem, vivente adhuc imperatore, archiepiscopus Bruno, qui sub fratre monarchiam tenebat, pro insolentiis, pro rapiuis, pro Ecclesiæ incussionibus, pro multis etiam sceleribus sæpe arguendo corrige-

* revixisse

C bat, sæpe beneficiis ejus sævitiam placando leniebat; sed cum tamen ejus feritatem siriatico turgore inflatam nullo modo premere potuerit, in exilio tandem perpetuo damnatum fratri contradidit.

at non item per verba hic recitata

132 *Verum Sigebertus in Chronico ad annum* 959 *sic habet :* Bruno archiepiscopus est archidux Lotharingiæ secundas partes in regno fratris sui *(Othonis I nempe)* poteuter et industrie administrans Raginerum, Montensem comitem, qui Longi-collus cognominabatur, apud Valentianas evocatum capit, et irrevocabili exsilio damuavit pro eo quod regnum bellis inquietabat, vel quod verius fuisse dicitur, pro eo quod mortuo Gisleberto duce consanguineo suo, ea, quæ Gislebertus uxori suæ Gerbergæ sorori imperatoris in dotem contulerat, violenter ei auferre præsumebat. *Quod si itaque fides Sigeberto, cui etiam annalista Saxo et Chronici Belgici Magni auctor, utpote idipsum, quod hic ille, iisdem etiam fere verbis referentes, adstipulantur, adhibenda hic sit, Raginerus non certo, quod bellis regnum vexaret, rapinas exerceret, res sacras violaret tyrannieeque gubernaret, sed vel idcirco, vel quod, quæ Gerbergæ,* Brunonis *sorori, a marito suo defuncto in dotem fuerant collata, violenter auferret, exsilio fuerit a Sancto nostro mulctatus; ast, cum possessiones, quas a defuncto marito suo Gisleberto Gerberga dotis nomine acceperat, fuerint et a Raginero, ut num.* 122 *vidimus, jam inde ab anno* 956 *restitutæ, haud prorsus immerito, an vel partim ob illas vi ablatas Raginerus post fuerit a* Brunone *in exsilium missus, dubitari posse videtur. Et vero aut id certe illa etiam partim de causa non factum, aut Raginerum dictas possessiones, cum Gerbergæ hasce anno* 956 *reddidisset, iterum ei post violenter abstulisse, est dicendum.*

auctore C. H.

133 *Cum Sigebertus, dum per verba proxime huc transcripta causam, ob quam relegatus a* Brunone *Ragenarius fuerit, exponit, sub disjunctione loquens, id vel quod hic regnum bellis turbaret, vel quod dotalia Gerbergæ bona violenter auferret, factum esse, scribat, ita semet, an vel partim ob postremam hanc causam pœna illa Ragenario fuerit inflicta, dubium hærere, non obscure prodit; etsi autem, id ob solam etiam eamdem* E *hanc postremam causam verosimilius factum, nonnulli, ut insinuat, crediderint, hinc tantum, talem quidem horum opinionem, at non itidem veritati hanc exstitisse consonam, potest concludi. Quoniam non raro fit, ut, quæ sanctissimi Viri optima etiam intentione faciunt, in deteriorem partem malevoli interpretentur, facile inducor, ut credam, quosdam pro genio suo, quod* Bruno *relegando Raginarium fecerat, sinistre interpretatos, id abs illo, non ut reipublicæ et religioni consuleret, sed ut sororis suæ commodis serviret, factum credidisse ac porro vulgasse. Verum hosce, qui, quemadmodum e recitatis Sigeberti verbis apparet, Raginarium idcirco duntaxat, quod dotalia Gerbergæ bona violenter abstulisset, exsilio fuisse a* Brunone *mulctatum, arbitrati sunt, fuisse in hac opinione sua deceptos, supra recitata non modo anonymi, qui S. Gerardi, abbatis Broniensis, Vitam scripsit, auctoris, verum etiam ac præcipue quidem Fulcuini, qui eodem, quo* S. Bruno obiit, *anno* 965 *creatus fuit Lobiensis abbas, verba evincunt.* F *Hisce enim, nulla omnino dotalium, quæ Gerbergæ per Ragenarium fuerint ablata, bonorum mentione facta, fuisse hunc in exsilium, quod tyrannidem exerceret, pauperes opprimeret, ecclesiasque diriperet, a* Brunone *missum, tantummodo indicatur.*

Sigebertus, suffragantur,

134 *Nec est, cur quis, opinioni illorum, qui ob ablata Gerbergæ bona dotalia relegatum a* Brunone *fuisse Ragenarium, credidere, Frodoardum quadantenus, qui illum Hanoensium comitem, quod* quæsitos dare noluisset obsides, *in exsilium a* Brunone *missum fuisse, per verba supra recitata tradit, suffragari arbitretur. Etsi enim* Bruno, *quo dotalium Gerbergæ bonorum, quæ Ragenarius iterato forsan invaserat, vel sese restituturum quidem anno* 956 *promiserat, re tamen ipsa restituere nondum voluerat, restitutionem certam ac tutam redderet, postulare merito obsides a* Ragenario *potuerit, id tamen etiam, quo hunc ad pacem servandam sceleraque, quorum, spectato Folcuino, reum sese reddiderat, deinceps haud patranda, certius adigeret, facere illum potuisse, nemo non videt. Adhæc Ragenarium,*

allegatum, in exsilium

AUCTORE C. B.

narium, cum in Brunonis *potestate ac manibus jam foret, libertatem suam tam parum curasse, ut, quo ex hisce sese eriperet,* Brunoni, *quos petebat, dare obsides detrectarit, haud admodum, etsi interim Frodoardus id e jam dictis asserat, verosimile apparet ; quare Folcuino, qui nec obsidum, quos Raginarius dare noluerit, mentione facta, fuisse hunc idcirco, quod, a Sancto nostro ob tyrannidem exercitam, ob pauperum oppressionem, ob ecclesiarum direptionem evocatus, læsæ regiæ Majestatis reus fuisset convictus, a* Brunone *relegatum, loco supra cit. memoriæ prodit ac porro hac in re, si non aperte sibi assentientes, saltem suffragantes, Cameracensem chronographum anonymumque Vitæ S. Gerardi, abbatis Broniensis, scriptorem habet, standum opinor.*

anno, uti ex Frodoardo statuendum apparet, 957 pepulit.

135 *Quod modo ad tempus, quo Ragenarium Sanctus noster relegarit, spectat, fueritne id anno* 957, *an sequenti factum, dubitari haud immerito posse videtur ; dilucide enim posteriori huic anno rem non tantum annalista Saxo, sed et Reginonis continuator, qui ibidem habet,* Factione Brun archiepiscopi Reginerus comes comprehenditur, et in Slavos exul mittitur, *innectit ; etsi autem Sigebertus, non ad annum* 958, *sed ad sequentem id referat, haud propterea tamen, cum hic forsan, ut subinde etiam alibi, documenta sibi prælucentia secutus, facit, a* XXV *Martii die, Nativitatem Domini prægrediente, annorum initium repetat, ab annalista Saxone et Reginonis continuatore, qui a Domini Natali numerare incipiunt, certo dissentit. Verum, etsi sic habeat, Frodoardo tamen, qui Ragenarii exsilium anno* 957 *illigat, assentiri mato, primo quidem, quamvis Reginonis continuator, qui, ut dictum, Ragenarium anno* 958 *exsilio mulctatum notat,* Brunoni *constitisse, non secus ac Frodoardus, a nonnullis existimetur æqualis, id tamen omnino certum haud appareat, deinde vero, quod Reginonis continuator pro scriptore minus accurato, quam Frodoardus ab eruditis passim soleat haberi, nec ullum ipsi pondus ex annalista Saxone, utpote qui vel ipsummet scriptorem illum vel Sigebertum exscripserit.*

Eodem anno Normannos plures,

136 *Porro* Bruno *eo ipso, quo e jam dictis in exsilium pepulit Ragenarium, anno* 957 *plures Nortmannorum, non tantum plebeios, sed et principes seu magnates sacris Baptismatis undis, ut chronographus et annalista Saxo ad annum illum testantur, ablui curavit ; etsi autem Sigebertus id Sancti factum ad annum* 958 *referat, haudquaquam tamen abs hisce, cum forte hic iterum annum et a* XXV *Martii et a novem, priusquam id illi faciant, mensibus inchoet, dissentire est censendus. Verum quinam sunt Nortmanni, quorum plures non tantum plebeios, sed et principes seu magnates baptizari curarit Sanctus noster? Rotgerus num.* 60, *de* Brunone, *Lotharium adversus Hugonis Magni filios in Galliis tutato, locutus, mox subjungit :* Imminet regno illi, quod reticendum non est, sæva clades, Nortmannorum gens, quibus in piratico latrocinio non sunt alii exercitatiores. His ex magna jam parte præda erat populus, dissentione et civili pernicie assuetus. Quod illis superfuerat, inter se domestica seditione consumpserant ; egit autem provida dispensatio Rectoris nostri, qui, quoniam hominem se esse intellexit, humani nihil alienum a se putavit, egit, inquam, ut ad se, quasi ad tutissimum portum, confugerent omnes, qui quietem et pacem amarent, ipsorum etiam barbarorum immanitatem et intolerandam dudum ferociam mitigavit, siquidem eodem tempore et rex eorum Haroldus cum magna suæ multitudine gentis Regi regum Christo colla submittens vanitatem respuit idolorum.

137 *Ita ille ; cum autem una cum Haroldo, Nortmannorum seu potius* (Nortmannorum *enim nomine etiam Dani solebant distingui) Danorum rege, quem una cum magna gentis suæ multitudine, curante, ut indicare videtur, aut operam saltem ad id conferente* Brunone, *Christi jugo se submisisse hic memorat, plures haud dubie, dum id rex ille fecit, Nortmannorum seu Danorum non tantum plebeii, sed et magnates sacris Baptismatis undis fuerint abluti, non nemo forsan, hosce esse illos ipsos Normannos, quos sacris undis ablui anno* 957 *curasse* Brunonem, *Sigebertus non secus ac chronographus et annalista Saxo, memoriæ, ut docui, prodit, in animum inducat. Verum fuit, uti ex iis, quæ Adamus Bremensis in ecclesiastica sua historia lib.* 2, *cap.* 2 *et Helmoldus scribunt, omnino constat, Haroldus, Danorum seu Nortmannorum rex, jam inde ab anno* 947 *ad Christi fidem conversus ; quare, necesse est, ut Nortmanni, quos cum hoc Christi jugo se submisisse, Rotgerus per verba proxime recitata docet, diversi a Normannis, quos anno* 957, Brunone *curante, baptizatos, Sigebertus, annalista et chronographus Saxo tradunt, exstiterint. Forsan quidem, cum Danos a Nortmannis distinguat, hosque pro Norwegis loco proxime cit. Adamus Bremensis habeat, factum esse posse, quis contendet, ut, quemadmodum Dani regem, nomine* Haroldum, *jam inde ab anno* 947 *ad fidem conversum, ita etiam nominis ejusdem regem, qui serius christiana sacra fuerit amplexus ac a Rotgero per verba supra data memoretur, Norwegi habuerint.*

cum Normannis una cum Haroldo, Danorum rege,

138 *Verum, etsi quidem reipsa rex, qui* Haroldus *seu* Haraldus *fuit vocatus, Norwegis ab anno* 950 *usque ad annum* 962, *ut Torfæus Rerum Norvegicarum part.* 2, *pag.* 78 *et seq. docet, præfuerit, fuisse tamen illum unquam Christiana sacra amplexum, nec hic edicit, nec aliunde potest probari. Adhæc Rotgerus in narrandis iis, quæ loco citato seu num.* 60 *scribit, ordinem, quo gesta sunt, vel servare vel non servare est censendus ; si primum fuerit admissum, consectarium erit, ut, etsi etiam, de Haroldo Nortmannisque, qui non Dani, sed Norwegi exstiterint, seriusque quam anno* 947 *ad fidem cum illo rege suo fuerint conversi, a Rotgero loco cit. tractari, tantisper dederimus, necessario tamen Nortmanni illi seu Norwegi a Nortmannis, quorum plures tum plebeios, tum magnates sacris Baptismatis undis, curante Brunone, anno* 957 *fuisse ablutos, annalista et chronographus Saxo, Sigeberto etiam e jam dictis suffragante, tradunt, exstitisse debeant diversi. Cum enim Rotgerus loco cit. de Haroldo Normannisque una cum hoc ad fidem conversis non prius, quam de* Brunone, *Lotharium adversus Hugonis Magni filios in Galliis tutato fuerit locutus, sermonem instituat, ac anno demum* 958 *Lotharium contra Hugonis filios tutari* Bruno, *ut*

ut Rotgerus narrat, adfidem

A *ut post videbimus, inceperit, consectarium fit, ut si res eo, quo gestæ fuerunt, ordine Rotgerus narret, Haroldus Nortmannique, quos una cum hoc Christiana sacra amplexos, deinde tradit, id ante annum 958 haud fecerint, ac proin ut a Nortmannis, ad fidem anno 957, ut Sigebertus, annalista et chronographus Saxo referunt, conversis, debeant exstitisse diversi.*

conversis, non confundendos, baptizari curavit,

139 *Jam vero, cum sic habeat, nan est sane, cur, ut vera loco cit. memorasse Rotgerus ostendatur, Haroldum, Normannorum, qui Norwegi exstiterint, regem, ab Haroldo, Nortmannorum rege, anno 947 ad fidem converso, distinctum, qui serius Christiana sacra fuerit amplexus, absque ullo vade antiquo admittamus, cumque adeo Haroldus, Danorum rex, a Rotgero loco cit. memoratus, alius indubie, quam Haroldus, anno, ut supra docuimus, 947 una eum multis Nortmannis Christiana sacra amplexus, nan sit, nihil superest, quam ut hosce cum Nortmannis, quos anno 957 ad fidem conversos, Sigebertus, annalista* B *et chronographus Saxo tradunt, non confundendos resque eo, quo gestæ fuerunt, ordine a Rotgero loco supra cit. non narrari, credamus. Quare, dum sequentia hæc verba,* Eodem tempore et rex eorum *(Nortmannorum seu Danorum)* Haroldus cum magna suæ multitudine gentis Regi regum Christo colla submittens, vanitatem respuit idolorum, *sub num. 60 finem usurpat, non ad aliquid, antea a se memoratum, quod eodem, quo, quod verbis illis prodit, tempore gestum sit, respexisse, sed tantum, eodem tempore et Haroldum, Danorum regem, et magnam gentis hujus multitudinem Christi jugo colla submisisse, significare voluisse est censendus. Sed hæc illa de re jam sufficiant, modo ad illa, quæ Sanctus, pulso in exsilium Ragenario, in Hannonia præstiterit, sermonem convertamus.*

pacataque Ragenarii exsilio Hannonia, pariter ibidem diversa

140 Brunonem, *pulso in exsilium Ragenario pacataque tandem hunc in modum Hannonia, rebus ibidem tam temporalibus, quam spiritualibus misere turbatis debito ordini re-* C *stituendis, clericis et monachis, qui ab ecclesiastica et regulari disciplina desciverant, reformandis ecclesiisque ac monasteriis, quæ prægressis Normannorum in regionem irruptionibus intestinisque hasce seculis bellis devastata erant bonisque orbata, instaurandis, operam indefesso studio dedisse, apud omnes Hannoniæ, qui ea de re fuere locuti, scriptores tam antiquos, quam recentiores in confesso est : hisce autem suffragantur etiam non pauci scriptores alii, ac in primis Molanus, qui pro se etiam citans Chronica, vernacula Hannonum lingua conscripta, de* Brunone *hodie in Sanctorum Belgii Natalibus sic scribit :* Lotharici regni populum, dum episcopus esset, sic cum fratre gubernavit, ut eum ex inculto et fero pacatum reddiderit et mansuetum. Explicatius autem istud per capita aliquot exprimitur de Hannonibus in eorum vernaculis Chronicis. Erat tunc miseranda facies monasteriorum, ecclesiarum et cleri. Nobiles ecclesiastica bona invaserant et gravi jugo subditos premebant. Nordmanni enim omnia vastaverant ; sed ex his archiepiscopus et archidux beatus Bruno multos cum principibus suis baptizari fecit.

141 Ragiuerius, comes Montensis, cognomine Longicollus, regnum inquietabat. sed hunc Valentianis cepit et irrevocabili exilio damnavit ; bonis ad fiscum publicatis. Quibus sedatis, nobilitatem et clerum Hannoniæ in decentissimum ordinem redegit, et collapsa loca tam sacra quam profana restauravit. In quibusdam tamen locis nimium vastatis pro monachis et sanctimonialibus canonicos substituit, ut Montibus, Sonegiis, Condati. Horum enim tunc magna erat in ecclesia dignitas propter regularem disciplinam et studium juvandi plebem. *Vernacula Hannaniæ Chronica, a Molano laudata, verosimillime alia non sunt, quam quæ sub* Annalium *nomine latine a Jacobo Guysio sub sec.* XIV *finem contexta ac deinde sec.* XVI *in linguam Gallicam conversa sub* Illustrationum Galliæ Belgicæ *titulo typis Parisiensibus anno* 1532 *prodiere in lucem ; ast anne* S. Bruno *Sonegiis, Montibus, Condati (addi potest et Malbodii) vel monachis canonicos, vel sanctimonialibus canonicas, ut Guysius memoriæ prodit, re vera substituit ?* Brunonem, E *quod in variis diœcesis suæ Coloniensis parœciis, nan tantum, ut jam supra vidimus, instaurando, exstruendo ac fundando monasteria, verum et in horum* singulis *statuendo,* qui Deo omnipotenti sub regula vitæ canonicæ deservirent, *præstitit, id ad regnum, curæ suæ commissum, seu Lotharingiam ac proin ad hujus etiam partem Hannoniam extendisse, biographus noster num. 48 docet ; quare cum, quæ Sonegiis, Montibus, Malbodii et Condati exstiterant, monasteria vel Normannorum aliorumve barbarorum irruptionibus, vel bellis intestinis indubie tum fuissent vastata, dubitandum non apparet, quin* Bruno *tunc et ea instaurarit et* in singulis, qui sub vitæ canonicæ regula *Domino deservirent, collocarit.*

Auctore C. B. monasteria vel instaurata vel a fundamentis exstructa.

§ XI. Quamnam vitæ normam monasteriis, a se in Hannonia instauratis, præscripserit. F

Montibus, Hannoniæ sanctimoniales in canonicas seculares,

Dionysius Sammarthanus tom. 3 Galliæ Christ. auctæ col. 114 de Castrilocensi seu Montensi, quod supra Molanus inter monasteria, vitæ canonicæ regulam professuris a Brunone, ut ait concessa, primo loco recenset, S. Valdetrudis monasterio sic scribit : Castrilocense seu Montense S. Valdetrudis monasterium, Ordinis quondam Benedictini sacrarum Virginum, modo nobilium canonicarum insigne collegium, nomen habet a S. Waldetrude, quæ fundamenta ejus consilio venerabilis viri Gisleni jecit anno 656 in monte, qui vocabatur castrorum locus, et lapsu temporis excrevit in urbem amplissimam, hodie totius Hannoniæ primariam a situ nomen Montes sortitam. Paulo post Sigebertus, Austrasiæ rex, fundationem hanc donis adauxit pro anima patris sui Dagoberti, qui ducem Brunulphum apud Ablatonem interfecerat. *Majorem* videlicet ecclesiam B. Mariæ virgini exstrui curavit, triginta præbendis, pro totidem nobilibus puellis, institutis, quæ in ea Christi manciparentur

AUCTORE C. B.

tur obsequio; monachis autem in primario ejusdem Sanctæ templo, quod erat SS. Apostolorum Petri et Pauli, collocatis, census ad victum comparavit, ut ipsi statis horis in sacra puellarum æde divinis operarentur.

monachosque, hasce ibidem in sacris deservire solitos, in canonicos seculares mutasse Brunonem,

143 Haud igitur ab initio S. Germani ecclesia deputata fuit in ministerium sacrum monialibus impendendum, sed fuit tantum olim parœcia Montium, in qua circa annum 957, diruto jam monachorum S. Petri monasterio, Bruno Coloniensis archiepiscopus clericos instituit, qui in æde uobilium virginum S. Waldetrudis sacra facerent. Tunc etiam temporis idem Antistes, accepta a summo Pontifice nuntii apostolici auctoritate ad incumbendum reparationi dirutarum a Nortmannis ecclesiarum in Hannonia, moniales S. Waldetrudis in canonicas et monachos similiter S. Petri in canonicos seculares transmutavit, quorum postea præbendæ numero tredecim, S. Dionysii de Broqueroya monachis cesserunt ex dono Balduini, Hannoniæ comitis, anno 1084. Ipsa B vero ecclesia Sancta cessit S. Germani canonicis sub annuo censu sex denariorum ecclesiæ S. Dionysii in ipsius S. Dionysii festo solvendorum, qui nuuc etiam quotannis abbati Brocqueroyano penduntur, sicque, ut ita dicam, ecclesia S. Petri desiit. *Iis itaque, quæ verbis hisce laudatus scriptor memorat, spectatis,* S. Bruno, *auctoritate etiam a Pontifice Romano munitus, Benedictinas Montibus Hannoniæ S. Waldetrudis sanctimoniales in canonicas seculares Benedictinosque itidem, in sacra illarum æde divinis operari solitos, SS. apostolorum Petri et Pauli ibidem monachos in canonicos seculares mutavit, clericosque, postea etiam factos canonicos, qui in nobilium S. Waldetrudis virginum templo sacra deinceps facerent, in Montensi S. Germani ecclesia instituit.*

Dionysius Sammarthanus e Guysio vel Vinchantio qui id etiam a Sancto

144 *Præclare sane, si modo hæc omnia vel authentico quopiam documento vel antiqui fideque digni scriptoris testimonio possent firmari! Verum non aliunde quam vel e supra laudato, qui sec. demum quarto decimo floruit, Jacobo Guysio, vel e Vinchantii, qui et ipsemet illa ex hoc hausit, Hannoniæ Anna-* C *libus, anno 1648 vulgatis, videntur accepta. Ea sedet sententia primo quidem, quod, de quo hic loquimur, Dionysius Sammarthanus paulo post verba supra huc transcripta Vinchantium, infraque, dum de Malbodiensi parthenone tractat, Guysium etiam, nonnullis ejus in inferiori paginæ oea transcriptis verbis, citet; deinde vero, quod, quæ de S. Waldetrudis monasterio per verba jam data docet, re etiam vera ipsemet, prout apud nos in linguam Gallicam versus exstat, tom. 2, fol. 65 Guysius, aut, si mavis, qui hunc pro se citat, Vinchantius in Annal. Hannoniæ cap. 24 memoriæ prodit, ita verbis Gallicis, quæ Latina facio omniaque, quod discutienda sedulo hic sint, huc transfero, de* Brunone *ibidem scribens :* Montibus tres vicinas S. Waldetrudis, S. Petri et paræcialem S. Germani ecclesias quammaxime, quod S. Waldetrudis collegium, bonis hujus a comite Ragenario in belli sumptus occupatis ac plerisque domicellis apud parentes suos vivere coactis, redditibus juxta ac religiosa discipliua foret immiuutum, turbatas invenit. Ut faciliori simul et suaviori modo splendorem pristinum ecclesiæ isti redderet, auctoritate Apostilica, D quam a santa Sede acceperat, cum domicellabus, dispensavit, easque primum, ut Guysius, etsi id alii, sed minori cum fundamento, anno 817 post Aquisgranensem synodum factum velint, affirmat, in canonicarum sècularium collegium erexit.

145 Tunc ergo, ut auctoritate Apostolica redditæ sint seculares, primo est factum, habitum tum pariter, assumpto, quo modo utantur, mutasse putantur. " In villa Moutensi ", ait Guysius, " in ecclesia beatæ Virginis Ma- " ria, quæ nunc sanctæ Waldetrudis nuncu- " patur, et in villa Malbodiensi in ecclesia, " quæ nunc S. Aldegondis dicitur, canonicales " ordinavit præbendas sæculares, de sanctimo- " nialibus canonicos et canonicas seculares or- " dinans, et proventibus a prædictis Sanctis et " aliis defuuctis derelictis eas adstipulans. " Montenses dein S. Petri, Malbodiensesque S. Quintini monachos in canonicos transmutavit, quatuordecim quidem pro prioribus, duodecim vero pro posterioribus ordiuans; et in S. Germani, quæ erat Montensis parœcia, quatuordecim, qui postea canonicorum nomen assumpsere, sacellanos, ut Guisius, qui tamen opinio- E nem suam Gisleberto *(hujus Hannoniæ Chronicon cura et studio marchionis du Chasteler in lucem primum anno 1784 jam prodiit)* contrarium fatetur, memoriæ prodit, iustituit. " Alias ecclesias ", *inquit nimirum Guysius,* " conventuales atque collegiales cum canocicis " et præbendis stabiliens, qui domicellabus an- " tedictis in his, quæ ad Officia divina et ec- " clesiastica pertinere debent, devotius deser- " virent, et iusuper dictas ecclesias restauravit." In Montibus de monachis ecclesiæ sancti Petri, sicut mutavit sanctimoniales in canonicas seculares, ita monachos in canonicos transmutavit seculares. Item in ecclesia S. Germani in loco, ubi villæ parochia constructa erat, canonicos, *vel forte, ut supra e Guysio Vinchantius ait, sacellanos postea canonicos factos,* et præbendas ad finem superius declaratum ordinavit.

Malbodii factum, aiunt,

146 *Conferat nunc hæc studiosus lector cum supra recitatis Dionysii Sammarthani verbis, videbitque, quæ hisce is scriptor de S. Waldetrudis monasterio memorat, non aliunde haud dubie, quam vel e Guysio vel Vinchantio promanasse; verum, an quod hi de Montensibus Malbodiensibusque Sanctimonialibus in canonicas seculares, monachis in canonicos itidem seculares a Sancto nostro mutatis per verba jam data tradunt, veritati certo est consonum? In S. Theodorici abbatis Andaginensis Vita, Sæc.* VI *Benedictino part. 2 et apud nos ad* XV, *qua Sanctus ille abbas anno 1087 obiit, Augusti diem auctor anonymus æqualis nonnulla de vitæ sanctitate virtutibusque, quibus Malbodiensi S. Aldegondis monasterio Ansoaldis, S. Theodorici soror, effulgebat, præfatus, sequentem deinde de hac loquitur in modum :* His et ceteris cum gratia Dei redundaret virtutibus, multas iu Malbodiensi cœnobio ad similem virtutem excitavit, multas post lapsum ac pœnitentiam revocavit, et annuente Gerardo episcopo Cameracensi et Rainero comite Montensi, ordinem religionis monasticæ, quæ pœne annihilata erat in eodem monasterio, correxit et iu melius reparavit. *Cum itaque religio monastica, sec.* XI, *media sui parte, uti e modo dictis pronum*

affirmat; verum id, quod Malbodii a Brunone non factum, S. Theodorici abbatis Vita

A *pronum est eruere, jam elapso, in Malbodiensi S. Aldegondis monasterio, nondum penitus esset extincta, sed tantummodo valde intepuisset ac proin partim saltem locum tum adhuc ibidem haberet, id enimvero monasterii illius sanctimoniales jam inde a sec.* x *in canonicas seculares per* S. Brunonem *haud fuisse mutatas, argumento est perquam valido.*

suadet. Montibus quoque factum non esse.

147 *Quare a veritate, qui contrarium per verba supra recitata tradunt, Guysius et Vinchantius verosimillime aberrant; cum autem sic habeat, quis, quæso, fuisse etiam jam inde a seculo* x *Montenses S. Waldetrudis sanctimoniales in canonicas seculares per Sanctum nostrum mutatas, indubitanter in animum facile inducat? Itaque fuisse quidem S. Waldetrudis et S. Aldegondis monasteria, quæ tam a Normannorum irruptionibus, quam a bellis intestinis plurimum passa erant, a* Brunone *instaurata, iisque, quæ hæc vel inhabitabant vel inhabitaturæ deinceps erant, fuisse etiam, ut, rigidiori, quod antea secutæ fuerant, vivendi genere relicto, minus rigidum* B *deinceps sequi, non tamen, ut voto castitatis solutæ vitæque communi haud amplius adstrictæ ad nuptias, si vellent, transire hodiernarum adinstar secularium canonicarum possent, a* Brunone *concessum, omnino apparet credendum. Nullum quidem, quo Montenses S. Waldetrudis sanctimoniales in canonicas seculares haud fuisse a* Brunone *mutatas, probari tam valide queat, quam id jam quantum ad S. Aldegondis Malbodienses est præstitum, argumentum invenio. Verum, etsi sic habeat, mihi tamen, non magis Montenses S. Waldetrudis, quam Malbodienses S. Aldegondis sanctimoniales fuisse a* S. Brunone *in canonicas seculares mutatas, persuasum habeo.*

sed tam ibi quam Malbodii

148 *Ita animo comparatus sum primo quidem, quod nullum prorsus, e quo vel unum in Belgio nostro ante sec.* XI *exstitisse canonicarum secularium collegium, probari solide queat, documentum inveniam. Deinde vero, quod Rotgerus, Sancti nostri biographus, postquam, S. Pantaleonis monasterium fuisse a* C *Sancto nostro in Coloniensi suburbio* sub monasticæ regula disciplinæ *institutum, num.* 42 *narravit ac porro, fuisse ab eodem diversis etiam episcopatus Coloniensis locis ecclesias, monasteria aliaque Dei ac Sanctorum servitio apta ædificia vel a fundamentis exstructa vel aucta seu instaurata ac in horum singulis, qui* Deo omnipotenti sub regula vitæ canonicæ deservirent, *constitutos, num.* 48 *edocuit, hanc Sancti curam ad exteras nationes et nominatim ad regnum ei commissum seu Lotharingiam fuisse diffusam, mox adjungat. Inde enim, ibidem haud secus atque in Coloniensi diœcesi fuisse a* Brunone *non tantum diversis locis monasteria seu exstructa seu instaurata, verum etiam in horum singulis,* qui Deo omnipotenti sub regula vitæ canonicæ deservirent, *collocatos, concludi posse videtur. Quare, cum per vitæ canonicæ regulam verosimillime non aliam, quam quæ secundum canones in communi victuris ab Aquisgranensi anni* 816 *concilio fuit præscripta, Rotgerus intelligat, consectarium evadit, ut Sanctus non tantum in diœcesis Coloniensis, sed et in Hannoniæ monasteriis, a se vel exstructis vel instauratis, constituerit, qui secundum concilii Aquisgranensis statuta essent victuri, utque adeo sanctimonialibus, quæ in Montensi et Malbodiensi cœnobiis prius fuerant, non canonicas seculares, sed virgines sacras, quæ secundum dicta concilii Aquisgranensis statuta forent victuræ, substituerit.*

AUCTORE I. B.

fuisse, quæ secundum regulam in concilio Aquisgranensi

149 *Res sat certa apparet, si modo, ut dixi, Rotgerus per canonicæ vitæ regulam non aliam, quam quæ clericis, in communi secundum conciliorum canones victuris, ab Aquisgranensi anni* 816 *concilio fuerat præscripta, intelligat. Ast an vere per canonicæ vitæ regulam Rotgerus non aliam quam abs isto Aquisgranensi concilio præscriptam intelligit? Clerici, qui, seculo* VIII *usque ad mediam sui partem nondum provecto, a matricula seu canone ecclesiæ, cui inscripti erant, vocari canonici solebant, postea sub Pipino et Carolo Magno, a regula, e sanctorum patrum scriptis conciliorumque canonibus composita, quam sequebantur, nomine illo fuerunt affecti. Regula ista, quæ congregationes, in quas tunc clerici adgregari cœpere, vitæ communi in claustro ducendæ ita adstringebat, ut cuique tamen proprium et patrimonium retinere et peculium habere permitteret, a S. Chrodegango, Metensi episcopo, fuerat composita,* E *passimque in omnibus canonicorum collegiis usque ad annum* 816 *fuit observata; verum tunc canonice seu secundum canones victuris nova ex hisce Chrodegangi regulæ admodum similis in consilio Aquisgranensi, addita etiam, quæ sacris virginibus canonice victuris, inservitura esset, regula haud multum absimili, fuit contexta.*

præscriptam viverent, statutam, hic adducta,

150 *Duabus istis regulis postea et tertia, quam canonici regulares, aliorum canonicorum votis paupertatis Evangelicæ votum addentes, sunt amplexi, accessit. Verum quamnam e tribus istis vitæ canonicæ Regulis, præter quas aliæ hic memorandæ haud veniunt, Rotgerus per vitæ canonicæ Regulam, de qua loco supra cit. loquitur, intellexit? Cum tertia seculo demum* XI, *ut Thomassinus de veteri et nova Ecclesiæ Disciplina tom.* I, *lib.* 3, *cap.* XI *docet, fuerit introducta, eam certe per vitæ canonicæ Regulam, de qua loquitur, haud intellexerit Rotgerus; quare nihil superest, quam ut vel Chrodegangi vel concilii Aquisgranensis Regulam (neque enim canonicorum, quos seculares modo vocamus, vivendi rationem vel introducere in monasteria a se instaurata voluisse* Brunonem *vel hanc per* F *vitæ canonicæ regulam designasse Rotgerum verosimile ullo modo est) intellexisse credatur, cum post Aquisgranense concilium, passim, quam id, non autem, quam Chrodegangus condiderat, regulam canonicorum collegia duobus circiter seculis fuerint servata, Aquisgranensem regulam per vitæ canonicæ regulam, de qua loquitur, intellexisse Rotgerum, si non prorsus certum, vero saltem apparet simillimum.*

objectione etiam una

151 *Jam vero, cum sic habeat ac proin Sanctus in instaurata a sese Hannoniæ, ac nominatim tam in Montense S. Waldetrudis, quam in Malbodiense S. Aldegondis monasteria haud aliam verosimillime, quam Aquisgranensem regulam introduxerit, consectarium fit, ut tam in S. Waldetrudis, quam in S. Aldegondis monasterio non canonicas seculares, quarum vitæ ratio ab Aquisgranensi canonicarum regula longissime distat, sed alias, quæ secundum hujus præscripta vitam exigerent, collocarit.*

Id

AUCTORE C. B.

Id quidem in Malbodiensi S. Aldegondis monasterio haud factum, non nemo forsan contendet ex eo, quod in hoc, utpote in quo Religio monastica seculo XI *media sui parte jam elapso nondum penitus, ut Vitæ S. Theodorici abbatis Andaginensis verba, num.* 146 *huc transcripta, fidem faciunt, esset extincta, nondum etiam tum Aquisgranensis vitæ canonicæ regula obtinuerit locum; verum, cum* Bruno *in omnia a se instaurata Hannoniæ monasteria ac proin et in Malbodiense, hisce, uti e jam dictis apparet, accensendum, Aquisgranensem vitæ canonicæ regulam verosimillime introduxerit, anonymus Vitæ S. Theodorici abbatis Andaginensis auctor, dum in Malbodiensi parthenone* pæne annihilatam *sec.* XI *media sui parte jam elapso* Religionem monasticam fuisse, *per verba ista prodit, ita loqui est censendus, non quod tunc ibidem utcumque adhuc religio seu vita monastica obtineret locum, sed quod ipsamet, quam jam pridem monasticæ regulæ seu religioni* Bruno *in dicto cœnobio substituerat, Aquisgranensis vitæ* B *canonicæ regula, monachorum ac sanctimonialium regulæ in multis similis, ibidem observari fere etiam omnino tum desiisset.*

utque altera quæ in contrarium

152 *Sane vel id, vel Malbodiense monasterium haud fuisse a* Brunone, *contra ac supra docuimus, instauratum, est dicendum. At vero, inquies,* S. Bruno *sanctimoniales, quæ S. Mariæ monasterium Coloniæ inhabitabant, inde justis de causis, quod scilicet, ut Gelenius in Hierotheca sacra pag.* 62 *ait, familiarius, quam par esset, cum fratribus S. Petri vicinis agerent, amotas, in villæ regiæ a Carolo Magno fundatum monasterium, vulgo Konigsdorf appellatum, transtulit, iisque in S. Andreæ ecclesia, monasterio isti adjacente, canonicos substituit; hosce autem, non ad regulam Aquisgranensem regulares, sed seculares fuisse, vel ex eo concludendum apparet, quod id alioquin non ægre aliqui videantur fuisse laturi, uti tamen factum esse, Rotgerus docet, num.* 50 *de* Brunone *sic scribens :* De ancillis Dei, quæ in monasterio sanctæ Mariæ divinæ religioni fuerant deditæ, deque canonicis ad sancti Andreæ Apostoli ecclesiam translatis, et, si C qua erant hujusmodi, scrupulum quidem reliquit non modicum, sed iis, quibus mentis acies ita non urget, ut sinceram ejus intentionem in diversis operibus valeant perspicaciter intueri. Qui utique si adverterent, non homines propter locum, sed locum a Deo eligi propter homines et, quia obedientia Deo placet super sacrificium, scirent fortasse, oves vocem pastoris audire debere, et magis id ratum acceptumque Deo fore, quod per obedientiam, quam quod per propriam voluntatem sequuntur. *Seculares exstitisse canonicos, quos ad S. Andreæ ecclesiam a* Brunone *translatos fuisse, verbis hisce Rotgerus tradit, Rotgeri modo adducta verba minime probant.*

utcumque facit, soluta,

153 *Id enim, quod Sanctus fecisse hisce dicitur, a nonnullis non ex eo, quod iis, qui vitæ rigidioris genus sequebantur, quospiam alios, qui vitam minus rigidam amplecterentur, substituisset, sed quod locum, qui ad sanctimoniales antea spectarat, canonicis attribuisset, fuisse improbatum, unicuique, qui Rotgeri verba modo huc transcripta attente expenderit, fiet perspicuum. Utut sit, nihil omnino, quod canonicos, a Sancto ad S. Andreæ ecclesiam translatos, alterius tunc, cujus antea haud fuerant, instituti factos esse suadeat,* D *Rotgerus per verba proxime huc transcripta suppeditat; cum autem sic habeat, ac proin ex hisce Sanctum vel monachos in canonicos seculares vel sanctimoniales in canonicas itidem seculares in diœcesi Coloniensi commutasse, inferri haud possit, sane, id illum in Hannonia fecisse, verba illa argumento esse haud queunt; quare, cum contra Sanctus in monasteriis a se in diœcesi Coloniensi seu exstructis seu instauratis non alios, quam qui canonice secundum Aquisgranensis, quod anno* 816 *celebratum fuit, concilii præscripta essent victuri, constituisse ac proin nusquam ibidem vel monachos in canonicos seculares vel sanctimoniales in canonicas seculares commutasse e jam supra dictis videatur, consectarium fit, ut id pariter, quidquid interim de canonicis ad S. Andreæ ecclesiam translatis dicatur, in Lotharingia ac proin et in hujus parte Hannonia haud fecerit.*

ostendunt, uti etiam eamdem regulam in alia Hannoniæ monasteria fuisse introductam.

154 *Hinc autem jam fluit, ut, quidquid seu Guysius seu Vinchantius non tantum de sanctimonialibus in S. Waldetrudis et S. Aldegondis monasteriis in canonicas seculares, sed et de monachis, seu Montensibus, seu Malbodiensibus, seu denique Sonegiensibus in canonicos seculares a* Brunone *mutatis scribunt, merito queat revocari in dubium, imo vero et haberi ut a veritate verosimillime alienum. Crediderim itaque, a* Brunone *eum dictorum monachorum cœnobia propemodum collapsa ruinæve proxima instaurasset, fuisse illis, qui hæc vel inhabitabant vel inhabitaturi deinceps erant, concessum, ut, severiori relicta vitæ monasticæ regula, minus rigida, quæ Aquisgranense anni* 816 *concilium condiderat, statuta sequerentur. Ac id quidem optimo consilio, ut scilicet, cum Normannorum in regionem irruptionibus bellisque intestinis monasteria ad summam pauperiem essent redacta, alendisque, qui ea inhabitabant, non sufficerent, id saltem, si a canonicis, qui patrimonium peculiumque proprium habebant, occuparentur, abs illis inde adjuta facere possent, Sanctus noster indubie fecerit. Verum paulatim temporum injuria est factum, ut, relaxatione in disciplinam introducta, ab ipsamet, quam Aquisgranense concilium præscripserat, vivendi norma canonici desciverint,* F *ac tandem tam vitæ communi quam claustro nuntium mittentes, institutum, quod modo sequuntur, quos* canonicos seculares *vocamus, fuerint amplexi idemque etiam, proportione servata, fecerint, quas modo* seculares canonicas *vocamus.*

§ XII.

§ XII. Burgundiam pacis componendæ causa petit. Lothariensibus a sese deficientibus Fredericum præponit; an tum, vel umquam Lotharingiam bifariam diviserit.

Anno 958 in Burgundiam, sorores ac nepotes in concordiam adducturus, tendit,

Etsi Sanctus *quietis publicæ juxta ac pacis studiosissimus foret, ei tamen anno* 958 *et binis seqq. quiescere neutiquam licuisse, palam fit ex iis, quæ Frodoardus in Chronico ad tres annos istos memoriæ prodit ; ad priorem enim ibidem sic habet :* Bruno Coloniensis archiepiscopus cum exercitu Lothariensium per Franciam proficiscitur in Burgundiam, locuturus cum sororibus ac nepotibus suis. *Sancti sorores, ut jam supra monui, erant Gerberga et Hadwigis ; nepotes autem, ex priore quidem, quæ, marito suo Ludovico Transmarino e vivis jam ab annis quatuor sublato, vidua erat, Lotharius Francorum rex et Carolus, Lotharingiæ inferioris postea dux ; e posteriore vero, quæ, marito suo Hugone Parisiensium comite, e vivis anno* 956 *erepto, vidua pariter jam erat, Hugo, cognomento* Capetus, *Francorum postea rex, Otto et Henricus, ambo, alter scilicet post alterum, Burgundiæ duces. Colloquium itaque cum hisce habiturus* Bruno *anno* 958 *in Burgundiam se contulit ; verum Frodoardus, qui id nos docet, causam, ob quam id Sanctus fecerit, silentio sic præterit, ut id tunc Sanctum, quo sororum ac nepotum discordias componeret, fecisse, conjiciendi ansam subministret, mox ad annum* 959 *verbis jam recitatis sequentia isthæc subjungens :* Anno nongentesimo quinquagesimo nono Bruno iterum in Franciam venit, et apud Compendium cum regina sorore ac nepotibus suis discordantibus pro quibusdam castris, que rex Lotharius ex Burgundia receperat, colloquium habuit, obsidibusque datis, pacem inter ipsos usque in futurum tempus placiti pepigit.

a nepote Lothario, Francix rege, Coloniæ invisitur Lotharienses,

156 *Oportet, ut id, quod verbis hisce laudatus scriptor refert, sub anni* 959 *initium seu tum certe, cum is nondum ad Pascha esset provectus, contigerit. Mox enim ibidem scriptor,* Brunoni *vicem qui Lotharius Francorum rex ac Sancti nepos reddiderit, edocens, ita prosequitur :* Lotharius rex cum matre regina Coloniam proficiscitur in diebus Paschæ, moraturus hac festivitate cum avunculo suo Brunone, dataque illi securitate de regno Lothariense et quibusdam acceptis ab avunculo donis, Laudunum revertitur. *Per regni Lothariensis securitatem,* Brunoni *a Lothario; ut Frodoardus hic indicat, promissam, verosimillime is scriptor, fuisse* Brunoni *a Lothario promissum, fore ut, si Lotharienses, quod timebatur ac paulo post factum est, a* Brunone *deficerent, eos Lotharius nec in clientelam suam reciperet, nec ullo modo juvaret, significatum vult. Ita autumo, quod re etiam ipsa a Brunone descivisse Lotharienses mox subjungat.* Lotharienses, *inquit,* a Brunone duce desciscunt, suadente quodam Immone, qui ejus pridem consiliarius exstiterat et ab eo nuper recesserat, propter oppida quædam ipsorum novitia, quæ idem dux everti præcipiebat aliaque onera ipsis insueta, quæ ipsis imponere velle ferebatur. *Ita ille ; verum* Bruno, *Lothariensium rebellione audita, curam omnem, quo eos ad officium revocaret, adhibuit. Præceptum, quo eis, ut nova quæpiam, quæ exstruxerant, oppida destruerent, injunxerat, revocarit, simulque, ut apparet, futurum, ut insueta, quæ timebant, onera ipsis haud imponerentur, promisit.*

Fredericum, quorum regnum in duas in partes,

157 Quibus postmodum, *inquit de* Brunone *statim post verba proxime recitata Frodoardus,* revocatis, Fredericum quemdam comitem eis vice sua præfecit. *Sigismundus Calles, hisce, quibus vicariam dumtaxat ducis potestatem Frederico comiti fuisse a* Brunone *collatam, indicari videtur, Frodoardi verbis juxta ac nonnullis ejusdem, quæ mox dedi, scriptoris aliis Annalium ecclesiasticorum Germaniæ tom.* IV, *pag.* 381 *transcriptis, mox subjungit :* Hunc Fredericum filium fuisse Ottonis, quondam ducis Lothariensis ante Conradum, Ottonis M. generum, defunctumque anno 984 Mabillonius Annalium Benedictinorum tom. 3, pag. 544 affirmat. Idem fratrem illi Adalberonem, Metensem episcopum, conjugem Beatricem, Hugonis M. ex Hadwide, Ottonis regis ac Brunonis sorore filiam, tribuit, ex qua Theodoricus illi filius, nepos Fridericus II, Barrenses ac Mosellanici duces, *ut scilicet, quemadmodum in margine notat, Albericus in Chronico ad annum 958 et Arnulphi episcopi apud Chesneum tom. 2, pag.* 543 *Genealogia prodit,* descenderunt. An jam tum, an aliquot post annos, Ottonis M. assensu, Lotharingia, in Superiorem seu Mosellanicam, quæ, Mosella decurrente bifariam dissecta, iisdem fere, quibus hodierna Lotharingia, finibus claudebatur ; et Inferiorem, quæ Brabantiam cum parte Belgii, Geldriæ, Juliaci aliisque inter Mosam, Scaldim, Rhenumque provinciis complectebatur, divisa sit, non facile statuero, præsertim cum vicariam tantum potestatem Fridericus, ut ex Frodoardo diximus hoc anno (959 *nempe*) a Brunone acceperit, nec parum verosimilis sit eorum opinio, qui anno primum post sexto, in Coloniensi conventu regum, transactam rem tantam velint.

Bruno umquam,

158 *Regum conventus, de quo laudatus scriptor hic loquitur, fuit anno* 965, *cum primum ex Italia, quo ex infra dicendis anno* 961 *erat profectus, Otto esset reversus, Coloniæ Agrippinæ, ut infra videbimus, celebratus. Ac ad annum illum quidem a Reginonis continuatore et Frodoardo, itemque a Sigeberto et ab annalista Saxone, quibus etiam, a quo id num. 62 fit, biographus noster jungi debet, memoratur ; verum quæ ibidem scribunt, opinionem, quæ in conventu illo ac proin anno* 965 *Lotharingiam in inferiorem et superiorem fuisse divisam statuit, non parum verosimilem efficere mihi haud videntur. Neque tamen, etsi ita animo comparatus sim, bifariam fuisse a* Brunone *umquam, nedum determinato anno, ut nonnulli volunt,* 959, *regionem illam divisam, pro certo atque indubitato*

AUCTORE C. B. *indubitato reor habendum. Utcumque quidem placeret contrarium, si Fredericum, quem, teste e dictis Frodoardo, Lothariensibus* Bruno *vice sua, vel anno e dicendis* 959 *vel certe haud diu post præfecit, Lotharingiam non integram, sed hujus dumtaxat partem gubernandam tum accepisse, probari solide posset; verum id fieri ullo pacto posse, haud conspicio. Valesius in Notitia Galliarum pag.* 286 *sic scribit:* Fridericum a Brunone, Lotharingiæ archiduce, primum Mosellanorum ducem anno DCCCCLIX factum esse prodit Miræus ejusque rei auctorem Frodoardum laudat; apud quem tantum dicitur Bruno anno DCCCCLIX. Fredericum, fratrem Adalberonis Mettensis episcopi, Hugonis principis generum, ex comite Lothariensibus vice sua præfecisse; quem Fredericum Lothariensium ducem in anno DCCCCLX appellat; Fridericum Galliæ Medianæ ducem Vita Adalberonis junioris, ejus filii, Mettensium episcopi: ita ut totam Lotharingiam, an partem ejus sub Brunone rexerit, incertum sit.

ut nonnulli autumant. 159 *Hæc ille; verum, etsi quidem, totam sub* Brunone *Lotharingiam, non autem hujus* B *dumtaxat partem, rexisse Fredericum, certum, ut ait, haud sit, toti tamen isti regno sub* Brunone *hunc præfuisse, mihi vero apparet similius, primo quidem, quod Frodoardus, dum a* Brunone *Lothariensibus præfectum fuisse Fredericum, scribit, universim, nullo omnino, quo ad alterutrius dumtaxat Lotharingiæ incolas sermo restringatur, vocabulo adhibito, loquatur; deinde vero, quod, cum Fredericus, uti verbis jam datis Valesius testatur, in Adalberonis filii sui Vita* Galliæ Medianæ, *quibus duabus vocibus Lotharingia integra, non autem hujus dumtaxat seu Inferior seu Superior pars, designari videtur,* dux *nuncupetur, necessarium appareat, ut aliquando saltem Lotharingiæ totius dux exstiterit. Adhæc Frodoardus, dum de Lothariensium præfectura, Frederico a* Brunone *collata, facit sermonem, nihil omnino, quo tum Lotharingiam a Sancto in Inferiorem et Superiorem fuisse divisam, vel utcumque indicet, adjungit. Ast, etsi hæc sic habeant, Calmetus tamen in Lotharingiæ et Barreus* C *in Germaniæ Historia,* Brunonem, *cum sese diœcesi suæ Coloniensi simul et late extenso Lotharingiæ regno commode gubernando imparem esset expertus, id duas in partes divisisse, harumque unam, sibi reservata dumtaxat altera, Frederico administrandam dedisse, affirmant binisque illis scriptoribus plures alii assentiuntur.*

diviserit, 160 *Ita scilicet sibi omnes illi faciendum rati sunt, quod* Bruno, *postquam Lothariensibus Fredericum vice sua jam præfecisset, ducis potestatem, uti e Frodoardo intelligitur, et ex infra dicendis patescet, in Lotharingiam adhuc exercuerit, idque, ut putant, facere haud potuisset, nisi regno illo in duas partes jam diviso, is quidem in harum unam, Fredericus vero in alteram dominium obtinuisset. Verum Fredericus vicariam dumtaxat, uti e Frodoardi verbis supra huc transcriptis apparet, potestatem in Lotharingiam a* Bruuone *accepit; cum autem sic habeat ac proin Sanctus supremum sibi semper in hanc ducis reservarit dominium, ex eo sane, quod, Frederico Lothariensibus jam præfecto, ducis in hosce potestatem adhuc exercuerit, Lotharingiam abs illo duas in partes, quarum* D *alteram sibi is retinuerit, alteram Frederico gubernandam dederit, divisam fuisse, statuendum non est. At vero, inquies, etsi quidem* Bruno *vere sibi semper supremum in Lotharingiam, quod duci esset proprium, dominium reservasse videatur, ac proin ex eo, quod, Frederico Lothariensibus jam præfecto, in Lotharienses adhuc ducis potestatem exercuerit, fuisse abs illo duas in partes, quarum alteram sibi retinuerit, alteram Frederico gubernandam dederit, Lotharingiam tunc divisam, inferri haud queat, erit tamen, cur id a Sancto, si non anno* 959 *aut seq., anno saltem* 961 *factum fuisse credatur, si duces duo, qui tum Lotharingiæ sub* Brunone *præfuerint, assignari queant. Inde, fateor, pro opinione de Lotharingia a* Brunone *bifariam divisa utcumque posset argui; verum an duo assignari queunt duces hujusmodi?*

161 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis primo ad annum* 959 *de* Brunone *sic scribit:* Fridericum comitem vice nomineque suo moderatorem ac ducem Lotharingiæ Mosellanæ dedit; *deinde vero ad annum* 963 *inter eos, quos* E *e peste in Italia obiisse in Ottonis imperatoris exercitu memorat, recenset* Godefridum ducem Lothariensis provinciæ inferioris, quam, *ut ait,* Mosanam vocant ad discrimen Mosellanæ, cui Fridericus præerat. *Lotharingiam itaque jam tum, cum Bruno adhuc viveret, fuisse in Mosellanam et Mosanam seu in Superiorem et Inferiorem divisam ac priori quidem Fredericum, posteriori vero Godefridum præfuisse, existimavit. Verum an recte? A Sancto nostro* auxiliares copias, non levem armaturam de Lotaricorum populo, *fuisse Ottoni, in Italiam anno* 961 *profecto, submissas, Rotgerus num.* 61 *scribit ac deinde subjungit:* Iis præfuit Godefridus dux, quem ipse nutrivit, vir sapiens et religiosus, amantissimus pacis, observantissimus æquitatis... Hic eodem tempore *(quo nempe imperator cum exercitu in Italia versabatur)* febre correptus expiravit. *Godefridus, hic memoratus, indubie alius non est, quam* Godefridus dux Lothariensis, *qui anno* 964 *e peste in Italia obiisse a Reginonis continuatore ad annum illum traditur; hunc au-* F *tem Lotharingiæ Inferioris ducem exstitisse, Mabillonius, Molanum Militiæ ducum Brabantiæ Sacræ cap.* 29 *Louwiique in hanc Notas, secutus, existimavit, hincque verosimillime factum, ut, Lotharingia in Superiorem et Inferiorem jam divisa, Superiori quidem anno* 959 *Fredericum, Inferiori vero Godefridum, anno* 964 *defunctum; præfuisse, locis supra citt. indicarit.*

et an horum uni Godefridum ducem hic memoratum

162 *Ast an Godefridus, a Rotgero per verba proxime huc transcripta et a Reginonis continuatore loco proxime cit. memoratus, vere exstitit Lotharingiæ Inferioris dux? Cum Fredericum, comitem quemdam, Lothariensibus præfecisse* Bruno *universim a Frodoardo loco supra cit. asseratur, sicque hic scriptor, Fredericum, quem etiam ad annum* 960 Lothariensium *ducem universim appellat, toti Lotharingiæ, non autem hujus dumtaxat parti, fuisse a* Brunone, *cum primum a Sancto Lotharienses defecissent, vicariaseu qua non suo, sed* Brunonis *nomine res administrare posset, potestate præfectum, indicet, sane anno* 959, *quod id ex infra dicendis factum, Godefridus* *præfecerit,*

nondum

A *nondum a* Brunone *Lotharingiæ inferiori fuerit præpositus; verum, cum postea in Sanctum sub anni* 960 *finem Lotharienses quidam, cum res jam fuissent pacatæ, iterum e dicendis insurrexerint, pactisque cum illis induciis Coloniam ille sese receperit, nihil impedire videtur, quo minus vel tunc vel sub anni sequentis initium* S. Bruno *regnum, quo pax firma in hoc stabiliri posset, duas in partes, assentiente fratre Ottone, fuisse partitus, ac illarum unam, Frederico altera jam ante collata, Godefrido ducis nomine gubernandum, suprema sibi in utramque auctoritate reservata, concessisse credatur.*

est dubium, 163 *Ac ita quidem vere et rem tum gestam et Lotharingiæ Inferiori, non Superiori, quod hæc, at non item illa, Frederico post* Brunonis *mortem inveniatur mansisse subjecta, Godefridum fuisse præfectum, arbitrarer a veri specie haud alienum, si per nomen* ducis, *quod e jam dictis Godefrido a Sancti nostri biographo et a Reginonis continuatore tribuitur, significari, non copiarum militarium*

B *præfectum, sed provinciæ seu regni gubernatorem, foret indubitatum; verum, cum id plane, ut mihi equidem apparet, sit incertum, dubium pariter atque incertum esse necesse est, anno* 960 *aut sequentis initio* Bruno *et Lotharingiam duas in partes diverserit, et an harum, cum jam alteri Fredericum antea præfecisset, Godefrido moderandam impertierit. Ottonem imperatorem natalem Domini Coloniæ Agrippinæ celebrasse ac ibidem tum* cuncta Lothariensis regni negotia, prout ei videbatur, disposuisse, *Reginonis continuator et annalista Saxo ad annum* 966 *tradunt; cum autem a nativitate Domini annorum computum ineant, Ottonem, quod aiunt, tribus nondum post* Brunonis *obitum elapsis mensibus, egisse, si adhibenda ipsis fides sit, est necesse. Quid si ergo ipsemet Otto tum demum Lotharingiam duas in partes divisisse ac harum unam Frederico, cum jam antea is non eam ipsammet, sed Lotharingiam integram a* Brunone *accepisset, gubernandam reliquisse, alteramque sibi reservasse dicatur? Quid si etiam ante* Brunonis *ætatem, ut Vale-*

C *sio ex Annalibus Bertinianis visum est, Lotharingia bifariam fuerit divisa?*

duce constituto, compescit. 164 *Utut sit,* Brunonem *equidem, seu diviserit, seu non diviserit duas in partes Lotharingiæ regnum, supremam sibi semper vel in hoc totum vel in ejus partem, postquam Fredericum Lothariensibus vice sua præfecisset, retinuisse, indubitatum apparet primo quidem ex Frodoardo, qui ad annum* 960 *Fredericum diserte Lotharienssium ducem appellat et tamen* Brunonem *et illo ipso anno et anno proxime prægresso cum exercitu, e Lothariensibus partim composito, in Gallias movisse ad utrumque illum annum tradit; deinde vero e Sancti nostri biographo, qui hunc Ottoni fratri suo, anno* 961 *in Italiam profecto, copias auxiliares, e Lothariensibus compositas, misisse ac proin hisce adhuc tum præfuisse, num.* 61 *dilucide prodit. Nec tantum, quod dixi, ex iis, quæ Frodoardus ad duos dictos annos scribit, habetur compertum, verum etiam Lotharienses, qui anno, ut jam dictum,* 959 *a fide,* Brunoni *debita, defecerant, ad officium, Frederico illis præfecto, jam inde ab eodem anno rediisse, eosque proinde* Brunonis *industria ac studio fuisse utcumque jam tum pacatos. Res ex eo, quod alioquin cum* Brunone *in Gallias tunc profecturi Lotharienses haud fuissent, certa apparet atque indubitata: quare de isthac plura haud addens, ad ea, quæ Sanctus in Galliis, dum eo duobus dictis annis cum exercitu, e Lothariensibus partim composito, advenerat, gessisse memoratur, sermonem converto.*

AUCTORE C. B.

§ XIII. Sedi Trecensi Ansegisum, injuste ex hac expulsum, restituit, sorores ac nepotes in concordiam adducit, Lothariensesque reddit omnino pacatos.

E

Anno 959, et que chronicon *Frodoardus in Chronico ad annum* 959 *sequentia prodit memoriæ* : Castrum Divionum Robertus comes invadit, regis expulsis fidelibus. Quapropter accitus Bruno regis ac reginæ petitione in Burgundiam venit cum Lothariensibus aliisque sibi subditis populis idemque castrum, sed et Theeas civitatem, quam præfatus pottebatur Roibertus, obsidione vallat. *Ita ille, nec quo successu urbem Trecensem* S. Bruno *obsederit, adjungens, nec* Brunonem *alium ob causam, quam quod contra Rotbertum, comitem Trecensem, qui Castrum Divionense, militibus regiis expulsis, occuparat, a rege Lothario ejusque matre, Gerberga regina, accitus esset, in Gallias tunc renïsse, nos docens; verum apud Dacherium tom. 2 Spicilegii a pag.* 705 *exstat Chronicon, S. Petri Vici Senonensis appellatione distinctum, a Clario, primum Floriacensi ac deinde ejusdem cœnobii S. Petri monacho, conscriptum ac ab anno* 446 *usque ad annum* 1179 *deductum, in quo, narrata Ottonis, Burgundiæ ducis, morte, chronographus ita prosequitur* : Sub ipso tempore oritur contentio inter Ansegisum, Trecarum episcopum, et Rotbertum comitem. Ejectus autem ex civitate Ansegisus a Rotberto perrexit in Saxoniam ad Otonem imperatorem, adductisque Saxonibus mense Octobrl obsedit Trecas civitatem tempore longo. Venientes autem in prædam Senones * voluerunt vastare totam regionem. Occurrerunt vero illis Archembaldus archiepiscopus *(Senonensis nimirum)* et Rainardus comes vetulus cum exercitu maximo in loco, qui vocatur Villare; interfectisque Saxonibus cum duce suo Elpone, Senonenses victores rediere.

F

* Saxones

S. Peri vita notat, 166 Dixerat Elpo, incensurum se ecclesias et villas usque ad civitatem, mittere lanceam in portam sancti Leonis. Interfectus autem reportatus est in patriam suam Ardennam. Sic enim jusserat mater ejus Warna. Planxerunt autem eum valde Rainardus comes et Archembaldus archiepiscopus; consanguineus enim illorum erat. Videns autem Bruno dux, socius ejusdem Elponis, quod ipse mortuus esset et populus, reversus est in patriam suam. *Quodsi itaque chronographo*

 isti,

AUCTORE C. B.

isti, cui etiam in Chronico Hugo Floriacensis et Aimoïnus seu potius hujus continuator multo recentior lib. 5, cap. 44 ad amussim fere, utpote rem iisdem propemodum, quibus ille, verbis exponentes, consonant, assentiendum sit, Bruno *nec tantum ob causam, quam Frodoardus allegat, anno* 959 *in Gallias venerit, nec felici eventu urbem Trecensem obsederit; verum, etsi quidem Hugo, Aimoïnus seu hujus continuator et Clarius de eadem, de qua per verba supra recitata Frodoardus,* Brunonis *in Gallias expeditione locis modo citatis agere videantur, hanc tamen, quam Frodoardus anno* 959 *innectit, illi, ut apparet, usque ad Ottonis, Burgundiæ ducis, mortem, quæ, teste Frodoardo, anno* 965 *evenit, perperam differunt nec Lothariensium, e quibus, ut Frodoardus tradit, exercitus, cum quo* Bruno *anno* 959 *in Gallias venit, partim erat compositus, mentionem instituunt. Adhæc omnes tres ducentis ut minimum annis vixerunt a* Brunonis *ætate remoti; ut merito, an, quæ de hoc scribunt, sat explorata habuerint* B *revocari queat in dubium. Sane anonymus Translationis S Patrocli auctor, qui, quamvis a Rotgero, Sancti nostri biographo, diversus e jam supra dictis sit, haud serius tamen quam sec.* XI *floruisse videtur, nullum uspiam infelicis, quo* Bruno, *restituere in sedem Trecensem Ansegisum episcopum expulsum volens, urbem Trecensem obsederit, eventus mentionem instituit, etsi interim de Ansegiso e sede Trecensi expulso eidemque per* Brunonem *restituto loquatur.*

veritati consonent, infelici eventu

167 *Attamen, cum nihil omnino, quo minus* Bruno *et ut Angesisum sedi suæ restitueret et ut Robertum, Trecensem comitem, qui Divionense castrum, regiis ex hoc præsidiariis expulsis, occuparat, ad id regi reddendum compelleret, expeditionem in Gallias anno* 959 *suscepisse credatur, impediat, nec nisi in tempore, ad quod hanc referunt, cum Frodoardo, qui, quo eventu Trecas* Bruno *obsederit, non edicit, Clarius aliique duo modo laudati scriptores pugnent, certo esse a vero aliena quæ, ex antiquis forsan documentis etiam accepta, de argumento illo memoriæ produnt,* C *asseverare non ausim. Nec id asseverare ausi sunt, dum de Archembaldo, Senonensi archiepiscopo, qui Saxones, urbem Trecensem anno* 959 *obsidentes, profligasse a laudatis scriptoribus narratur, in Gallia Christiana Antiqua tom.* I, *pag.* 625 *tractarunt, Sammarthani fratres. Horum, quæ huc spectant, verba, quod verbis Clarii, quæ supra exhibui, illustrandis subserviant, juverit hic ob oculos posuisse. Illi itaque, Archembaldum, Roberto comite Trecensi et Adeleide Burgunda natum, parentum potius, quam Dei examine probatum nec canonica electione nominatum, accepisse nihilominus anno circiter* 959 *a Joanne Papa consecrationis munus, præfati, ita deinde inceptum de illo prosequuntur sermonem:* Idem..... in delitiis enutritus et prophanæ vitæ sectator sacra neglexit; quin et * continuator Aimoïni *(apud me lib. 5, cap 44)* notat lib. 4, cap. 43, oborta contentione inter Ansegisum episcopum Trecensem et Robertum Archembaldi patrem, cum utrimque ad arma ventum esset, Otho imperator Saxones, duce Helpone, in subsidium episcopi misit, Senonensisque metropolitanus, adjuncto Rainardo, comite Senonico, ejus consanguineo, in loco D Villari exercitum *(Helponis Scilicet)* profligavit.

supple, ut

168 *Ita laudati Sammarthani, addentes deinde, Archembaldum, qui, ne Ansegisus a comite Roberto ex urbe Trecensi expulsus, sedi suæ per* Brunonem *anno* 959 *restitueretur, potissimum obstiterat, misere tandem, si supra laudato Senonensi S. Petri vivi Chronico fides sit, a B. Saviniano percussum, interiisse. Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 12, *col.* 494, *Archembaldi pariter Senonensiumque de Saxonibus, qui anno* 959 *ad obsidendas Trecas, duce Helpone, venerant, victoria edicto S. Petri Senonensis Chronico narrata, ita deinde subjungunt:* Anno 960 Bruno, Coloniensis episcopus, ab Othone imperatore fratre missus in Galliam ad reconciliandos filios duarum sororum suarum Ansegisum episcopum expulsum restituit, a quo secum asportandum obtinuit corpus S. Patrocli martyris. *Nec* Bruno *id tantum, quod verbis hisce scriptores illi memorant quodque anno* 959 *facere* E *armis haud potuerat, anno* 960 *obtinuit, verum etiam tunc, ut et castrum Divionense in regis potestatem, quod armis pariter, ut apparet, consequi anno* 959 *haud potuerat, concederet et sororum suarum filii inter sese conciliarentur, effecit. Hæc omnia partim e Frodoardo, partim, e supra laudato, qui S. Patrocli translationem litteris mandavit ac, ut jam supra monui, verosimillime haud serius quam seculo* XI *floruit, scriptore anonymo perspicue docemur.*

Trecas obsedit, sed anno,

169 *Hic enim hodie apud Surium in Sancti nostri Vita cap.* 28, *Aurelianum imperatorem, sub quo S. Patroclus passus est martyrium, anno ab Incarnatione Domini nostri JesuChristi ducentesimo septuagesimo quinto Romani imperii habenas tenere incepisse, præfatus, ita mox prosequitur:* Exinde circiter sexcentos octoginta quinque anuos *(hi, additi annis* 275, *ad annum, ut computanti patescet,* 960 *deducunt)* sanctus Bruno, reverendissimus Coloniensis ecclesiæ archiepiscopus, ab Othone imperatore augusto, fratre suo, in Lugdunensem Galliam missus est, nobis in tempore F ipso, populo illius provinciæ pene sero; ubi diversæ voluntates civium distractæque fuerunt sententiæ, velle suum cuique, nec consiliis solum et studiis, sed armis etiam dissidebant et castris. Illic ergo duarum sororum ejus filii summa rerum potiebantur. Hi propinqui inter se fœdere sanguinis, discordes animis, ludibrium avaris suis militibus erant, qui lucris tantum divitiarum intenti neque in hac, neque in illa parte fidem babebant. Ubi enim regionis principes avaritiæ æstibus anhelant, pacis gaudia miseri quique frustra exspectant. Sed gloriosus archiepiscopus, pacis nuncius citius, quam credi posset, calidæ fecit sileutia turbæ majestate manus; deinde, quid utile omnibus esset, quid singulis expediret, edocuit, et, reconciliatis invicem civibus, bonitate in suos usus, justitia in omnes, pacem integerrimam reformavit.

uti e translationis S. Patrocli auctore

170 His ita gestis, cum jam redire disponeret, multis præcibus obtinuit ab Ansegiso, Tricassinæ ecclesiæ venerabili episcopo, quem, et paulo ante expulsum, inter alia insignia legationis suæ, cum ingenti plausu populi restituit propriæ sedi, ut donaret sibi secum pariter

et Frodoardo liquet,

A riter absportandum corpus B. Patrocli martyris. *Hæc scriptor laudatus anonymus; Frodoardus autem in Chronico ad annum* 960 *ita prodit memoriæ :* Divionem quamdam Munitionem, quam regis Lotharii fideles tenebant, Rotbertus, frater Heriberti, fidelem regis se fallens, dolo ingressus invadit, regiis expulsis custodibus. Ad quam recipiendam rex cum matre regina profectus ipsum obsidet castrum. Bruno præsul, cum Lotbariensibus et aliis sibi subditis illuc adveniens, obsides a Rotberto accepit, quos regi tradidit. Quorum unus, Odalrici comitis filius, proditor comprobatus et judicatus atque decollatus est; alter vivus retentus. Otho et Hugo, filii Hugonis, mediante avunculo ipsorum Brunone, ad regem veniunt ac sui efficiuntur; quorum Hugonem rex ducem constituit, addito illi pago Pictavensi ad terram, quam pater ipsius tenuerat, concessa Othoni Burgundia. *Expendat modo studiosus lector hæc omnia tum Frodoardi, tum laudati, qui S. Patrocli translationem litteris mandavit,* B *scriptoris anonymi verba, moxque ex hujus, quem complectuntur, textu, Ansegisum, Trecensem episcopum, sedi suæ, quam deserere a comite Trecensi Roberto fuerat coactus, anno* 960 *fuisse a* Brunone *restitutum, perspiciet.*

960 exstitit felicior

171 *Ac sic quidem tum id, quod armis, si quæ Clarius, Hugo et Aimoini continuator per verba supra huc transcripta memorant, veritati consonent, efficere anno* 959 *haud potuerat, consilio potissimum et prudentia verosimillime effecerit; verum cum* Bruno *tunc, cum id fecit, seu anno e dictis* 960 *cum exercitu, e Lothariensibus partim composito, in Gallias, uti e jam datis Frodoardi verbis nemo non colliget, advenisset, partim etiam armorum metu factum reor, ut Robertus, Trecensis comes, qui ex urbe sua Ansegisum, hujus episcopum, anno, ut apparet,* 959 *expulerat, hunc intra illam anno* 960 *receptum sedi suæ passus sit a* Brunone *restitui. Nec alio modo occupatum ab eodem comite Rotberto Divionense castrum ad regis potestatem dicto anno redierit. Id juxta ac Tre-* C *cas anno* 959 Bruno, *ut supra e Frodoardo vidimus, obsederat, sed, uti vel ex eo, quod hic scriptor, quo successu factum id sit, haud addat, concludendum apparet, irrito conatu. Verum, cum comes Robertus, Divionense castrum anno* 959 *occupasse non contentus, anno sequenti Divionensem munitionem, seu, ut opinor, urbem homonymam, tum munitam, a castro haud multum remotam, dolo etiam cepisset, idque rex Lotharius, quo munitionem sibi denuo subjiceret, obsidione cinxisset,* Bruno, *cum Lothariensibus appulsus, obsides, quos regi tradidit, a comite, sibi verosimillime ab exercitu, cum quo Sanctus venerat, timente, accepit, postque non tantum Divionense castrum, sed et munitio homonyma, ut Frodoardus, qui, quod modo de obsidibus* Brunoni *traditis, dixi, per verba supra recitata tradit, paulo post hæc etiam testatur, in regis potestatem, eodem adhuc anno* 960 *labente, concessit.*

paci inter nepotes suos componendæ intentus, Hugonis filios

172 *Verum* Bruno, *qui, non tantum, ut Ansegisum sedi suæ restitueret comitemque Robertum reprimeret, verum etiam, ac præcipue quidem, ut sororum suarum filios inter sese dissidentes in concordiam adduceret, in Gallias venerat, Ansegiso sedi suæ jam restituto ac ad officium fere jam omnino adducto Roberto, totum sese nepotibus suis inter sese conciliandis impendit. Utcumque quidem hosce inter pacem anno* 959 *composuerat ; verum hæc in tempus tantum, quo alius esset habendus conventus, fuerat statuta, nec alia, quæ diuturnior ac firmior esset futura, facile statui posse videbatur. Potentiores ipsomet rege Lothario erant Hugonis Magni, Parisiensium comitis, anno* 956 *vita functi, filii, hincque, ut apparet, altiori, quam par esset, spiritu elati, Lothario, ut regi suo, sese submittere omnino detrectabant. Verum* Bruno, *qui jam bis, anno videlicet* 958 *iterumque deinde anno proxime sequenti in Gallias, non tantum ut pacem Lotharium inter et potentiores illos Hugonis filios componeret, verum etiam, ut, si necesse foret, contra hosce etiam, ut apparet, Lotharium armis tueretur, cum exercitu venerat, eo tandem anno* 960, *uti e Frodoardi verbis, proxime huc transcriptis, colligendum apparet, rem adduxit, ut Hugo et Otho, duo* E *Hugonis Magni majores natu filii, Lothario tandem, cum prior quidem abs hoc Francorum unacum pago Pictavensi ducatum, posterior vero Burgundiam in feudum accepisset, sese, ut regi suo, fidem et obsequium ei pollicentes, submiserint.*

ad debitam Lothario fidem promittendam adducit.

173 *Ita quidem diserte, quæ proxime memoravi, Frodoardi verba haud ferunt : verum hisce, quam modo protuli, interpretationem adhibendam existimavi ob Sancti nostri biographum, qui num.* 60 *sequentem de* Brunone *loquitur in modum :* Præterea Lotarium, sororis suæ filium, de antiqua regum prosapia ortum, eum a sobrinis suis vehementer esset oppressus, mirifice eruit et exaltavit, nec cessavit, donec in locum patris sui regem constituit, ac majores ipso potentioresque Hugonis filios omnesque illius regni principes sub jugum ejus stravit, ita prospiciens universis, ut, sub unius moderamine imperii omnes pariter et ab hostibus tuti et inter se invicem possent esse pacati. *Cum statim atque aut certe haud admodum diu postquam Ludovicus Transmarinus anno* 954 *excessit e vivis, filius ejus Lotharius, ab* F *Artaldo, Remensi archiepiscopo, Franciæ, Burgundiæ et Aquitaniæ proceribus ac ipsomet Hugone Magno, ut Frodoardus ad annum* 954 *docet, consecratus Remis fuerit Francorum rex, ac proin* Brunoni, *quo etiam, ut ibidem idem scriptor testatur, favente, res ea fuerat peracta, post certe, ut fieret, laborandum adversus Hugonis filios haud fuerit, fuisse a Sancto nostro, non ut Lotharius rex coronaretur, sed ut ei debitum in subditos assereretur imperium, laboratum, Sancti nostri biographus per verba proxime huc transcripta verosimillime duntaxat significare voluerit.*

Lotharienses-que, horum quibusdam iterum rebellantibus.

174 *Itaque, ne hic cum Frodoardo utcumque collidatur, hinc, quæ supra proxime huc transcripsi, scriptoris hujus de Hugone et Othone, Hugonis Magni filiis, verba ita interpretatus sum, ut hisce, Hugonis filios tandem Lothario sese, agente* Brunone, *submisisse, significetur. Et vero ipsamet Frodoardi de Othone et Hugone, Hugonis Magni filiis, mox data, utpote quibus hosce Lotharii regis factos esse subditos seu fideles, significari videatur, sequentia isthæc una cum aliquot aliis verba,* ad regem veniunt ac sui efficiuntur,

AUCTORE C. B.

tur, adversari interpretationi hujusmodi haud videntur. Quod si tamen forsan sit, ob quod hæc certo admittenda haud videatur, fuisse equidem Lotharium inter et duos Hugonis Magni majores natu filios concordiam et pacem, agente Brunone, anno 960 compositam, e Frodoardo est certum. Verum, dum Sanctus in Francia pacem restituit, in Lotharingia seu regno, ejus curæ, ut Rotgerus loquitur, commisso, res turbantur, uti palam fit ex iis, quæ Frodoardus verbis suis proxime huc transcriptis mox de Brunone subjungit : Audiens autem, inquit, quosdam adversum se Lothariensium insurgere, illo cum festinatione regreditur, rege ad obsidionem eum suis consobrinis dimisso. Quidam Brunonis hostium, Rotbertus nomine, Manuvium * castrum muniebat, alter Immo munitionem, quam dicunt Capræmontem : ad cujus obsidionem approperans Bruno, loca circumquaque rebus exhausta reperit sicque abundantem alimentis obsidet hostem. Datis ergo treugis, Coloniam ingreditur.

* al. Namwium

B 175 Apud Miræum tom. 3 Diplomat. Belg. exstat Charta, anno 946 data, qua villa Melin abbatiæ Valciodorensi a Roberto, comite Namurcensi, donatur. Fuerit verosimillime is, qui Berengarii, Namurcensis seu Lomacensis comitis, diplomati, quo abbatiæ Broniensis fundationem Henricus Auceps anno 932 confirmavit, subscripti, exstitisse putatur filius, ille ipse Rotbertus, a Frodoardo hic memoratus; quod autem ad Immonem, alterum Brunonis a scriptore illo memoratum hostem, spectat, is haud dubie alius non est, quam qui Lotharienses, ut a Brunone desciscerent, anno 959, ut supra vidimus, concitarat. Ast, ut quid hi, cum e modo dictis Bruno jam ea, ob quæ anno 959 a sese descivisse Lotharienses norat, revocasset, in Sanctum iterum insurrexere? Id in obscuro est; verum, etsi sic habeat, videntur equidem ambitione potius, quam ratione vel in speciem gravi aut honesta Rotbertus et Immo eo fuisse impulsi. Utut sit, cum eis, ut Frodoardus addit, inducias, verosimillime, ut sic sese respiciendi atque ad officium C redeundi haberent locum, Sanctus pactus est, nec novi, quos in Lotharingia excitarant, motus diu post durasse videntur. Verum qui brevi adeo fuere hi compositi? Fuisse id potissimum, constituto, qui Lotharingiæ inferiori præesset, Godefrido duce, factum, utcumque verosimile efficiunt, quæ supra num. 161 et binis seqq. adduxi. Rem quidem simul, quæ ibidem adjunxi, incertam reddunt ac dubiam; ast, etsi sic habeat, haud magis equidem evadit dubia ex eo, quod Godefridi ducis mentionem Frodoardus nec ad annum 959, quo de Frederico, Lothariensibus per Brunonem tunc præposito, loquitur, nec ad annum 960, quo novos istos in hunc quorumdam ex illis rebellium motus refert, instituat.

reddit, Godefrido duce forsan

illis præposito,

176 Qui enim motus, quos posteriori loco memorat, fuerint compositi, is scriptor nec ibidem, nec post exponit; priori autem loco tantummodo quid Bruno, quo Lotharienses, cum prima hosce vice rebelles in sese fuisset expertus, egerit, edicit; ut, cum tunc illis Godefridus haud fuerit præpositus, mirum sane non sit, cur hujus ibidem mentionem haud faciat. Verum, etsi sic habeat, haud fuisse tamen quosdam, qui postremo in Brunonem insurrexerant, Lotharienses, Godefrido duce hisce præposito, pacatos, omnino erit dicendum, si Godefridus dux, qui apud D Marteneum et Durandum tom. 2 Veterum Scriptorum Diplomati, quo Sanctus noster quamdam bonorum commutationem, inter Werenfridum Stabulensem abbatem et Warnerum comitem factam, confirmavit, subscriptus reperitur, Lotharingiæ dux exstiterit. Cum enim diploma illud anno 953 datum notetur, consectarium erit, ut jam inde ab anno isthoc Lotharingiæ sub Brunone dux, nomine Godefridus, exstiterit, nec erit, amplius, cur Bruno anno 960 aut seq. Lotharienses, tunc primum hisce duce Godefrido præfecto, compescuisse credatur. Imo vero, si Godefridus dux, dicto diplomati subscriptus, Lotharingiæ dux seu gubernator, uti ex eo, quod ad Lotharingiam id spectet, exstitisse videri potest, re ipsa exstiterit, exstimari ob jam supra dicta merito poterit, duci isti, qui jam aliquot abhinc annis Lotharingiæ sub Brunone dux fuerat, ducem alterum, nomine Fredericum, a Sancto nostro anno 959 fuisse adjunctum, divisaque duas in partes Lotharingia, Fredericum harum alteri, Godefrido alteram retinente, supremamque sibi in ambas E auctoritatem reservante Sancto, fuisse præfectum.

177 Verum, etsi sane, si res ita habuerit, novos Lothariensium quorumdam motus, præfecto hisce Godefrido duce, compositos fuisse, credendum haud sit, haud diu tamen, ut jam dixi, durasse videntur. Ita autumo, primo quidem, quod Frodoardus, qui anno 960 illos exortos narrat, eorumdem deinceps haud amplius meminerit; deinde vero, quod priusquam Otto in Italiam anno 961 proficisceretur, res rite, ut Witikindus, Reginonis continuator et Sigeberto, qui Galliam et Germaniam tum bene pacatam fuisse ait, etiam suffragantibus, testatur, per omnem Franciam, Saxoniamque et vicinas circumquaque regiones fuerint compositæ. Adhæc Lotharienses sibi anno 961, uti infra sumus visuri, Ottonis filium adsciverunt suffragio unanimi in regem; quod, nisi tum penitus fuissent pacati, facturi fuisse haud videntur. Sanctus itaque, qui anno 969 Ansegisum, e sede Trecensi expulsum, restituerat, Lothario Divionense castrum reddendum curarat aut certe F eo multum contulerat, ac denique nepotes suos seu sororum suarum filios conciliarat, eodem etiam anno aut certe haud diu admodum post Lotharingiæ populum omnino pacarit; ut eo verosimiliter respexerint biographus noster et Witikindus, prior quidem, dum Lotharieorum populum ex inculto et fero pacatum et mansuetum, sicut, dum ista is scriberet, cernebatur, a Brunone redditum fuisse, num. 60 asserit; posterior vero, dum sequentia isthæc lib. 2 prodidit memoriæ : Dominus Brun magnus erat ingenio, magnus scientia et omni virtute ac industria. Quem cum rex præfecisset genti indomitæ Lothariorum, regionem a latronibus purgavit, et in tantum disciplina instruxit, ut summa ratio summaque pax illis in partibus locum tenerent.

omnino pacatos.

§ XIV

A

§ XIV. Bremensem ecclesiam, veluti ecclesiæ Coloniensis suffraganeam, sibi subjicere conatur; quandonam et an jure id fecerit.

Bruno, ut Bremensis ecclesia Coloniensi

Qui, insigni de Danis ab Ottone I imperatore relata victoria, tres in Cimbrica Chersoneso, Sleswicensis nimirum, Ripensis et Arnhusensis episcopatus, Hamburgensi deinceps archiepiscopatui, veluti suffraganei, futuri subjecti, fuerint instituti, Adamus Bremensis Historiæ ecclesiasticæ lib. 2, cap. 2 exponit, ac deinde, nonnullis adhuc, quæ ad rem nostram haud faciunt, interpositis, cap. B *3 subjungit :* Fortissimus rex Otto universos Slavorum populos suo subjicit imperio. Et, quos pater ejus uno grandi bello domuerat, ipse Otto deinceps tanta Dei adjutorio potentia constrinxit, ut tributum et Christianitatem pro vita simul et patria libenter offerrent victori, sicque baptizatur gentilium populus universus. Et ecclesiæ tum primum in Slavonia sunt constructæ..... Igitur post hæc Coloniensis archiepiscopus Bruno, videns, jam Hammaburg nostram, divina opitulante gratia, suffraganeos habere, veterem de Brema, sicut in scriniis ecclesiæ nostræ invenimus, instauravit querelam, sperans, se, quæ voluit, eo facilius adepturum, quod filius *(imo frater)* erat Ottonis regis. Sed, dum frustra omnibus modis laborasset, nec Papæ concilium, nec patris *(imo fratris)* meruit habere auxilium. Ita ut Vir nobilis atque sapiens auctoritate pontificis Adaldagi facile superatus, in nostræ gratiam ecclesiæ rediit, prædicans, Hammaburgensem ecclesiam, quæ in tanto gentilium periculo constituta sit, non debere lædi ab aliquo, verum dignam esse, quæ omni consolationis amore foveatur et celebretur ab omnibus ubique ecclesiis. Adhuc posteris in memoria est, quendam Erp, diaconum C pontificis Adaldagi, quia fideliter ei adstiterit in præfata contentione, Ferdensi ab rege episcopatu donatum.

denuo subderetur, anno 960 est nisus,

179 *Bellum ab Ottone I adversus Slavos tanto, quanto sub horum verborum initium narratur cum successu gestum a chronographo et annalista Saxone, quibus etiam Reginonis continuator et Sigebertus suffragantur, ad annum 960 refertur; quare, cum Sanctus noster tam post id, quam post novos in Dania, quos mox nominavi, institutos episcopatus antiquam de Bremensi ecclesia querelam, ut modo recitata Adami Bremensis verba fidem faciunt, instaurarit seu, ut per veterem de Brema querelam Adamus significare hic vult, Bremensem, ecclesiam veluti suffraganeam, Coloniensi ecclesiæ subjicere fuerit conatus, consectarium est, ut id ante dictum annum 960 haud fecerit; anne autem haud paulo etiam serius, operæ pretium non est inquirere; verum cum sint, qui Sanctum, quod litem, quam, dudum antea, ut aiunt, contra ecclesiam Coloniensem seu hujus episcopos decisam, renovarit, carpendum existiment, jure illum, ut Bremensis ecclesia, veluti suffraganea, Coloniensi subjiceretur, contendisse, modo hic ostendendum; quod ut præstem, litis illius occasionem, initium, progressum et qualemcumque, quæ Sancti nostri ætatem præcessit, decisionem lectori ante omnia juverit compendio exposuisse. Caroli Magni tempore episcopatu Brema fuerat insignita, huncque, qui statim ab initio, veluti suffraganeus, Coloniensi ecclesiæ fuit subjectus, administrandum suscepit S. Willehadus, VIII Novembris die, quo colitur, Operi nostro inserendus.*

AUCTORE C. B.

atque, cum Bremensem ecclesiam, etsi legitime cum Hamburgensi

180 *Huic substitutus est, qui sub Ludovico Pio Transalbianis populis Christi fidem annuntiarit, Willericus, huicque, anno 837 vita functo, suffectus est, ad quem S. Anscharius, e sede sua Hamburgensi ab ethnicis pulsus, confugit, Leudericus; qui cum deinde anno 849 obiisset, statim de S. Anschario, sede Hamburgensi pulso, episcopatui Bremensi præficiendo apud Ludovicum, Germaniæ regem, agi est cœptum. Hic, utrum canonica id auctoritate liceret, discuti volens, episcoporum conventui rem proposuit,* E *cumque hi multis exemplis, quod diœcesis Hamburgensis parva esset jamque sæpius barbarorum incursionibus devastata, aliam ei solatii causa adjungi posse, probassent, sedes Bremensis archiepiscopatui Hamburgensi fuit unita traditaque S. Anschario gubernanda. Verum, cum tunc Colonia, cujus suffraganea erat Bremensis ecclesia, episcopo esset orbata, Guntharius que, qui post creatus fuerat Coloniensis archiepicopus, sedis Bremensis cum archiepiscopatu Hamburgensi unioni quammaxime, quod sic ecclesiæ suæ sedes suffraganea subtraheretur, contrarium sese exhiberet, res in synodo, Moguntiæ anno 857 celebrata, fuit denuo discussa, cumque Guntharius, ab episcopis, ibidem congregatis, ut unioni consentiret, rogatus, sese eam, si Apostolica auctoritate approbaretur, ratam quoque esse habiturum, respondisset, ad Nicolaum I Papam missa est legatio, hicque unionem confirmavit. Hinc ad dictum annum 857 annalista Saxo sic habet :* Bremensis atque Hammaburgensis parochiæ coadunatio facta est ultimo tempore sancti Ansgarii ex auctoritate Nicolai Papæ, F qui tam ipsum, quam ejus successores legatos et vicarios constituit in omnibus gentibus Sueonum, Danorum atque Slavorum; quod et ante Gregorius Papa *(hujus nominis* IV *nimirum)* concessit.

ante unitam, redire tamen, aliquando licet episcopatibus aliis

181 *Verum, etsi sedes Bremensis, cujus cum archiepiscopatu Hamburgensi unio stabilita hunc in modum erat, videri posset Coloniensi ecclesiæ haud amplius subjecta, Anscharius tamen, quamdiu in vivis adhuc mansit superstes, et, qui ei proxime successit, S. Rembertus quempiam constanter Coloniensi antistiti subjectionis modum detulerunt. Ea sane maxime probanda erat in viris sanctis agendi ratio; ast, cum hanc deinde, qui Remberto in sedem Bremensem, cum archiepiscopatu Hamburgensi unitam, anno 888 successerat, Adalgarius neglexisset, difficultas major, urgente Hermanno archiepiscopo Coloniensi, recrudvit, episcoporum archiepiscopo Coloniensi subjectorum Francofurti congregata est synodus, in qua Adalgarius nec per se, nec per vicarium comparuit; ad Formosum Papam, qui ab anno 891 usque ad annum 896*

AUCTORE C B

896 *sedit, est recursum; is scripta ad Adalgarium epistola, quæ apud nos ad* III *Februarii diem in Commentario S. Anscharii Actis prævio,* § XX *integra recitatur, dispensative censet, Bremensem ecclesiam ad subsidium archiepiscopi Hamburgensis, cum aliquo subjectionis respectu, permanere posse, dum, fundatis novis episcopatibus, Hamburgensi antistiti subjiciendis, Bremensem ecclesiam recipiat sedes Coloniensis.*

augeretur, ad Coloniensem debere, Formosus Papa statuisset,

182 Dispensative censuimus, *inquit, nonnulla de controversia duabusque Hamburgensi et Bremensi ecclesiis præfatus, Formosus,* quatenus, quoadusque divina suffragante gratia, prælibata Hammaburgensis ecclesia in tantum dilatetur, ut episcopiam instituere valeat, jam memoratam Bremensem ecclesiam ad subsidium habeat, et quoties in magnis ac pernecessariis canonicis negotiis oportuerit, non subjectione aliqua, sed affectu fraternæ caritatis Hammaburgensis archiepiscopus, qui ejusdem Bremensis ecclesiæ regimen obtinet, per se aut vicarium, suam vicem gerentem, in adjutorium B Coloniensis archiepiscopi invitatus accedat. Dilatata autem Hammaburgensi ecclesia, largitore omnium bonorum amminiculante, et fundatis episcopiis, sæpe memorata Coloniæ sedes Bremensem recipiat ecclesiam. Inhumanum quippe est inter seculares, aliena jura pervadere; quanto magis sanctissimos episcopos statutos a patribus transgredi terminos, et eos litigare, qui pacis debent subditis exempla præbere? Hæc autem ad hoc decreta est dispensatio, ut pax vigeat, cesset contentio et justitiæ vigorem misericordiæ compassio temperet, scientes, sine pacis bono nullum Deo munus fore acceptabile.

nec sententiam hanc Sergius tertius

183 *Talis erat controversiæ, de qua modo hic nos, sub seculi* IX *finem status; cum tunc autem, etsi quidem Bremensis ecclesia cum archiepiscopatu Hamburgensi a Nicolao I Papa, consentiente etiam Gunthario Coloniensi archiepiscopo, fuisset jam antea unita sicque ab ecclesia Coloniensi, cujus suffraganea fuerat, avulsa, a Formoso Papa, ut, si quando episcopatibus suffraganeis augeretur Hamburgensis ecclesia, ad archiepiscopum Coloniensem rediret Bremensis ecclesia, fuerit e jam* C *dictis statutum,* Bruno *certe anno* 960, *cum tunc jam ab annis amplius decem Sleswicensis, Ripensis et Arnhusensis in Cimbrica Chersoneso episcopatus fundati Hamburgensique ecclesiæ veluti suffraganei subjecti fuissent, jure potuit, ut Coloniensi ecclesiæ Bremensis denuo subderetur, contendere. At vero, inquies, Sergius tertius Papa, qui ab anno* 904 *usque ad annum* 911 *sedit,* Adalgarii calumnias, *id est, querelas,* miseratus, privilegia ecclesiæ Bremensis postea renovavit. *Ita, fateor, scribit supra laudatus Adamus Bremensis; verum sit ita, ecclesiæ Bremensis privilegia Pontifex ille renovarit, sic tamen haudquaquam sententiam, qua, ut ad Coloniensem ecclesiam, si Hamburgensis archiepiscopatus episcopatus alios, sibi suffragaturos, acquireret, ecclesia Bremensis rediret, Formosus, ejus decessor, statuerat, abrogavit, imo vero ne quidem, ut nulla plane ratione ecclesiæ Coloniensis suffraganea deinceps censetur Bremensis, effecit. Liquet id ex ipsomet Adamo Bremensi et Alberto Stadensi, qui* Bremam *post Formosi scilicet jam memoratum, decretum* omni tempore sub Adalgario et Hogero Coloniæ factam esse suffraganeam, D *affirmant.*

contra ac Lambecius vult,

184 *Etenim tam Hogerus, quam Adalgarius, exstitit Bremensis episcopus, ac posterior quidem sedem hanc archiepiscopatui Hamburgensi unitam ab anno* 888 *usque ad annum* 909, *prior vero abs hoc anno usque ad annum* 914, *ut Petrus Lambecius in suo ad Rerum Hamburgensium libri primi Auctario, Chronologice ab anno* 808 *usque ad annum* 1225 *digesto, docet, occupavit; cum autem sic habeat ac Brema omni tempore, quo episcopalem hujus sedem occuparunt, ecclesiæ Coloniensis, ut Adamus Bremensis et Albertus Stadensis aiunt, suffraganea exstiterit, Sergium Papam, qui ab anno, ut jam monui,* 904 *usque ad annum* 911 *sedit, effecisse, ut nulla plane ratione ecclesiæ Coloniensis suffraganea censeretur, in animum quis inducat? Nemo sane, quantum opinor; quod si autem ne id quidem Sergius fecerit, fuisse etiam abs illo, quod de ecclesiæ Bremensis ad Coloniensem, si quando Hamburgensis archiepiscopatus suffraganeis episcopatibus aliis augeretur, ecclesiam reditu Formosus Papa sub* E *sec.* IX *finem statuerat, abrogatum, omnino incredibile apparet. Lambecius quidem in suo mox citato Auctario ad annum* 911 *sic scribit:* Hoc anno Æ. C. 911 transmisit Pontifex Sergius Tertius pallium episcopale Hogero, quarto Hamburgensi archiepiscopo, et abrogationem sententiæ contra Hamburgensis archiepiscopi Adalgarii jus in ecclesiam Bremensem, Pontificum Gregorii IV et Nicolai I privilegiis communitum, in concilio Triburiensi cum consensu Pontificis Formosi A. Æ. C. 895 promulgatæ, confirmavit. Extat etiamnum ea de re ipsum Pontif. Sergii tertii Rescriptum, Kal. Junii currentis anni Æ. C. 911 datum, quod in Appendice triapostolatus Septentrionis a Philippo cæsare editum est; *verum in Sergii, quod hic laudat moxque integrum recitat Lambecius, Rescripto nihil omnino, e quo sententiæ, a Formoso contra Adalgarii jus latæ, abrogatio extundi merito queat, occurrit.*

abrogasset, anno 960 exigere jure potuit,

185 *Pontifex rescripto illo seu epistola Hogero, postquam ei sese ex more pallium ad Missarum Solemnia celebranda transmisisse significavit, dies dumtaxat, quibus eo uti possit, præscribit ac deinde salutaria quæpiam monita ad ecclesiam, curæ suæ commissam, recte gubernandam subministrat. Sergius quidem eo epistolæ loco, quo dies illos determinat, sequentem loquitur in modum :* Pallium... Fraternitati tuæ ex more ad Missarum Solemnia celebranda transmisimus, quo tibi, novaliter ecclesiæ tuæ privilegiis in suo statu manentibus, uti largimur non nisi solummodo in die sanctæ ac venerandæ Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi *etc.; verum, etsi sic Pontifex, sese velle, aut, si mavis, sese de novo, ut ecclesiæ Hamburgensis privilegia illibata ac intacta maneant, statuere, utcumque insinuet, sese tamen supra dictam Formosi sententiam abrogare haudquaquam prodit. Imo vero, cum privilegia non nova concedere, sed ea dumtaxat, quæ ecclesia Hamburgensis ante habuerat, renovare videatur, privilegium huc spectans, quod hæc ante habuerat, quodque, ut, quamdiu novis episcopatibus, sibi ut suffraganeis subjectis, aucta non esset Hamburgensis*

A gensis ecclesia, ad sui subsidium retineret Bremensem ecclesiam, dumtaxat ferebat, haud immutasse ac proin dictam Formosi sententiam haud abrogasse, sed potius confirmasse est censendus; cum autem sic habeat, ac e jam dictis novos episcopatus, sibi ut suffraganeos subjectos, Hamburgensis ecclesia jam inde ab anno circiter 947 esset adepta, jure sane Sanctus, ut Bremensis ecclesia ecclesiæ Coloniensi veluti suffraganea denuo subderetur, anno 960 potuit exigere.

nec contrarium vel ex hic memorata,

186 Nec est, cur quis hic opponat Agapiti II Papæ, qui ab anno 946 usque ad annum 956 sedit, ad archiepiscopum Hamburgensem epistolam, ab Arthzeimio e Mansi Supplementi Concilior. tom. I in Conciliorum Germaniæ tom. 2, pag. 619 et seq. illatam; etsi enim illa Pontifex ad archiepiscopi Hamburgensis postulationem jura omnia, a Nicolao I Papa huic concessa, confirmet, episcopatus novos, in Cimbrica Chersoneso nuper erectos, eidem subjiciat, archiepiscopum Coloniensem nullam sibi deinceps jurisdictionem in B diœcesi Bremensi vindicare posse hancque et Hamburgensem, non deinceps duas, sed unam esse et vocari, decernat, nusquam tamen vel Formosi Papæ, vel decreti, quo hic, ut Bremensis ecclesia, si quando Hamburgensis novis episcopatibus sibi suffraganeis augeretur, ad Coloniensem rediret, per verba num. 182 recitata statuerat, mentionem instituit. Imo vero ne novisse quidem decretum illud videtur; alioquin enim, sese velle, non tantum, ut una deinceps esset Hamburgensis et Bremensis diœcesis, verum etiam ut harum posterior, etsi episcopatibus suffraganeis aucta jam esset earumdem prior, ad Coloniensem haud rediret, verosimillime fuisset dicta epistola seu decreto, huic incluso, declaraturus, eum per hoc, ut aiunt, voluerit abrogare, quæ de Bremensi ecclesia a Formoso fuerant statuta; cum autem sic habeat hæcque adeo Hamburgensis archiepiscopus, cui postulanti Agapetus, quæ dixi, per memoratam epistolam seu decretum, huic inclusum, concessit, verosimiliter Pontificem celarit, fuisse postremum hoc decretum obreptitie ac subreptitie impetra- C tum, Sanctus noster putare atque adeo, ut rescinderetur sibique, quod Formosus statuerat, concederetur, postulare jure merito potuerit.

quæ an suppositilia non sit, dubitari etiam potest, Agapeti epistola,

187 Adhæc an memorata Agapeti epistola supposititia haud sit, dubitari potest; toto enim tempore, quo Romanam S. Petri cathedram Agapetus II occupavit, nullus archiepiscopus, nomine Adalgarius, ad quem in titulo, quem præfert, missa indicatur, ecclesiam Hamburgensem gubernavit; etsi autem privilegia omnia, quæ a Nicolao I aliisque Romanis Pontificibus ecclesiæ Hamburgensi fuere concessa, fuisse pariter Adaldago, qui ab anno 937 usque ad annum 987 ecclesiæ Hamburgensi præfuit, ab Agapeto concessa, Adamus Bremensis Hist. Ecclesiast. lib. 2, cap. 2 scribat, meritoque, ut apparet, vel hinc, in mox dictum epistolæ titulum pro Adaldagi nomine nomen Adalgarii irrepsisse per errorem, oriri queat suspicio, Lambecius tamen, qui, quæ loco cit. Adamus scribit, minime ignoravit, nusquam epistolam, quæ ab Agapeto ad Adaldagum fuerit conscripta, in medium, quo abrogatam fuisse, quod de ecclesia Bremensi Formosus statuerat, probatum det, adducit, etsi interim eum in finem Sergii tertii rescriptum, quod tamen, ut jam docui, rem neutiquam probat, proferre haud omittat. Et vero epistolam, qua id abrogatum fuerit, ab Agapeto ad Adaldagum scriptam haud fuisse, imo et supra memoratam, qua is Pontifex, Coloniensi archiepiscopo jurisdictione omni in diœcesi Bremensi interdicta, hanc et Hamburgensem una deinceps et esse et vocari, decreverit, supposititiam esse, vel ex eo mihi apparet, quod quemadmodum apud nos ad tertiam Februarii diem in Commentar., S. Anscharii Actis prævio num. 10 fas est videre, Coloniensi ecclesiæ Bremensis sec. XI adhuc fuerit subjecta, ac tum demum, prout Krantzius lib. 2 Metropolis, cap. 21 observat, Adalbertus seu Albertus, archiepiscopus Hamburgensis, apud summum Pontificem et imperatorem, ut in suum dignitatem Hamburgensis ecclesia, metropolitica jure adversus Colonienses gravisa, rediret, effecerit.

AUCTORE C. B.

vel ex eo quod Bruno voti compos factus haud sit, potest concludi,

188 Hinc enim consequitur, non tantum, ut non, quod mox memoravi, Agapetus, Hamburgensi ecclesia novis episcopatibus, sibi suffragaturis, jam aucta, decreverit, verum etiam, ut tum, quod eo in casu fieri debere Formosus statuerat, Colonienses episcopi sec. X adhuc currente impetrarint; etsi autem, ut Adamus Bremensis per verba, num. 178 recitata, docet, id Brunoni, summa licet auctoritate pollenti modisque omnibus, ut ea in re voti compos efficeretur, adniso, concessum haud fuerit, jure tamen, ut sibi concederetur, postulare enim haud potuisse, non magis inde, quam e supra memorata, quæ Agapeto, sed, uti e dictis apparet, falso tribuitur, epistola potest inferri; id enim verosimillime est factum, non quod justitiæ consonum, quod Bruno postulabat, non esset, sed quod, quam ob causam cum Hamburgensi ecclesia unire Bremensem Ludovico Germaniæ regi visum olim fuerat, alteram ab altera haud sejungendam Otto ob eamdem existimarit. De episcopatu Bremensi cum Hamburgensi uniendo, ut S. Anscharius, utrique præfectus, majori cum fructu suam ad Evangelii lumine illu- F strandas Septemtrionales terras legationem obire posset, Ludovicus, Germaniæ rex, uti in Anscharii Vita S. Rembertus ejus discipulus testatur, cogitavit; Otto vero quas illas ecclesias invicem haud sejungendas verosimillime putarit, ut Adaldagus, ambabus præfectus, qui, quemadmodum Adamus Bremensis loco supra citato testatur, totum sese etlinirorum conversioni et animarum saluti impendebat, majori cum fructu campum amplissimum, longe lateque Evangelio per Ottonis de Danis Slavisque victorias apertum, posset excolere.

AUCTORE C. B.

§ XV. Ab Ottone, Italiam petente, Ottonis Junioris tutor et regni Cisalpini vicarius statuitur, Hugoni Remensi excommunicato adversatur, ecclesiis vacuis ab optimis prospicit pastoribus, synodos duas seu conventus celebrat.

Ab Ottone, in Italiam anno 961 profecturo

Itali *a Berengario ejusque filio Adelberto, quibus Otto, cum in clientelam ejus se dedissent, regnum Italiæ anno* 952 *restituerat,*
B *graviter pressi, principem sibi Ottonem desiderabant, annoque* 960, *circa quem etiam, uti infra, cum de S. Patrocli reliquiis a* Brunone *obtentis, agetur, observandum opportunius erit, Euracrus, episcopatu sane dignissimus, ecclesiæ Leodiensi,* Brunone *concedente, fuit præfectus, enixissime eum, ut in Italiam præpropere veniens Berengarii tyrannide eos liberaret, erant obtestati.* Legati, *inquit ad annum istum Reginonis continuator,* ab Apostolica Sede veniunt Joannes diaconus et Azo scriniarius vocantes regem ad defendendam Italiam et Romanam rempublicam a tyrannide Berengarii. Waltbertus etiam archiepiscopus Mediolanensis et Waldo Cumanus episcopus et Opertus Marchio, Berengarium fugientes, in Saxonia regem adeunt. Sed et reliqui pene omnes Italiæ comites et episcopi litteris eum aut legatis, ut ad se liberandos veniat, exposcunt. *Otto, auditus singulorum querelis, tempestivum in Italiam adventum pollicetur, sed iter gravibus de causis in annum sequentem differens, rebus interea in Germania com-*
C *ponendis, omnibusque in expeditionem parandis operam dat. Nec hæc tantum sibi facienda, verum humanæ conditionis memor, regni sibique de successore filio, si quid humanitus sibi contingeret, providendum existimavit. Otto is erat, a sexennio dumtaxat seu anno, ut Reginonis continuator docet,* 955 *ex Adelheide natus.*

filium Ottonem in tutelam.

190 *Hunc itaque, priusquam in Italiam proficisceretur, regem, Germania quidem Wormatiæ, Lotharingiæ vero Aquisgrani, ut Reginonis continuator memoriæ prodit, eligi curavit, cumque, utpote rebus administrandis præ ætate adhuc ineptum,* Brunoni *fratri suo ac Wilhelmo filio commendavit seu, ut apparet, eorum, a quibus etiam et Henrico, Trevirensi archiepiscopo, rex inunctus et consecratus fuerat, tutelæ commisit. Hæc fere omnia partim ex Reginonis continuatore et partim e Sancti nostri biographo docemur. Prior enim ad annum* 961 *sic habet:* Rex in Italiam ire disponens, maximam suorum fidelium multitudinem Wormatiæ coaduavit; ubi consensu et unanimitate regni procerum filius ejus Otto rex eligitur; indeque progrediens convenientia quoque et electione omnium Lothariensium Aquis rex ordinatur; *posterior vero num.* 61 *sequentia prodit memoriæ:* Erat imperatori filius adhuc tenellus delicatissimæ indolis et integerrimæ voluntatis, obses pacis et gloria plebis; hunc archiepiscopis Patruo fratrique commendatum ad custodiam regni Cisalpini reliquerat imperator, profecturus Romam et res totius Italiæ ordinaturus cæsar ipse futurus, electum summo consensu ab omni populo regem esse constituit, unxeruntque Ottonem, æquivocum patris, Bruno archiepiscopus, Wilhelmus et Henricus cæterique sacerdotes Domini regem in Aquisgrani palatio et exultavit maxima gratulatione populus dicens: vivat rex in æternum. *Optimo sane Otto consilio filium suum regem recens inunctum, tam Wilhelmi, filii sui, Moguntiacensis archiepiscopi, quam* Brunonis *tutelæ commisit.* D

etsi id Reginonis continuator nullatenus insinuet,

191 *Cum enim futurum esset, ut sub illo, regni negotiis administrandis præ ætate adhuc inepto, ea regis adhuc pueri tutores vel omnia vel magnam saltem eorumdem partem administrare deberent, non alios sane, quam qui consilio et prudentia præcellentes, animis etiam inter sese essent concordes, ad tutelam illam deligi conveniebat; talem autem exstitisse tam Wilhelmum quam* Brunonem *vel ex eo fas est colligere, quod hic, quem prudentia et consilio excelluisse, nemo negarit, frequenter prius etiam, quam id fieret, adhibere Wilhelmum soluerit in consilium, ut Rotgerus in Sancti nostri Vita num.* 56 *dilucide testatur. Verum Otto, in Italiam anno* 961 *profecturus, filium suum Ottonem* Wilhelmo archiepiscopo tuendum et nutriendum *commisisse, ad annum istum, nullo omnino, quo vel commendatus ille* Brunoni *avunculo suo fuisse indicetur, verbo adhibito, a Reginonis continuatore asseritur eique apud nos ad* XIV *Martii diem anonymus Vitæ S. Mathildis, qui sec.* XI *floruit, scriptor suffragatur, utpote ibidem num.* 25 *de Ottone in Italiam anno* 961 *profecturo, sic scribens:* Tunc commendans regnum et Ottonem parvum filium suum piæ matri et archiepiscopo Wilhelmo secum tulit fortia virorum pectora; *hinc autem erit, qui forsan, an Otto in Italiam anno* 961 F *discedens filii sui tutelam* Brunoni *commiserit, revocet in dubium. Et vero, cum Otto filium suum Wilhelmo, Moguntino archiepiscopo, nutriendum etiam, ut Reginonis continuator ait, tunc dederit, isque deinde patri, ex Italia anno* 965 *revertenti, obviam, non cum* Bruuone, *sed, quemadmodum denuo Reginonis continuator testatur, cum Wilhelmo, Moguntino archiepiscopo, processerit, fuisse apud hunc Moguntiæ Ottonis, in Italia absentis, filium commoratum ejusque adeo tutelæ potissimum commissum, credendum apparet.* E

datum fuisse Brunoni, vel ex eo, quod ei etiam imperatoris vices, uti ex Vindrico,

192 *Verum tam* Brunoni, *quam Wilhelmo, fuisse ab Ottone, Italiam anno* 961 *petente, filium suum commendatum, Sigebertus æque ac biographus noster affirmat. Quare, etsi quidem Coloniæ apud Sanctum nostrum Otto junior, absente in Italia patre ejus, commoratus, ut apparet, haud fuerit, illius tamen nepotis sui, cui Otto, ut Rotgerus num.* 61 *ait,* regni Cisalpini custodiam reliquerat, *in administrandis hujus negotiis tutorem egisse* Brunonem, *vel ex eo apparet, quod ipsiusmet Ottonis, in Italia absentis, vices, si non in toto dicto Cisalpino*

A *Cisalpino regno, in magna saltem hujus parte, gesserit, uti e jam nunc dicendis studiosus lector intelliget. Apud nos ad* XXIII *Aprilis diem, qua S. Gerardus, Tullensis ad Mosellam episcopus, colitur, in hujus Vita, a Vindrico, auctore synchrono et S. Apri abbate, scripta, sequentia isthæc num.* 4 *leguntur verba :* Interea domno Ganzelino, Tullensis sedis pontifice, rebus humanis *(circa annum scilicet 962)* exempto, qui, morum illustris sanctimonia, angelorum, ut creditur, in cœlis ascitus est consortio, plebs Leucha graviter mærebat tanti orbata pastoris solatio. Erat tunc temporis venerandus Bruno, Agrippinæ ecclesiæ summus pontifex, qui in tota Germania sibique finitimis partibus imperiales agebat vices, utpote magni Othonis augusti germanus frater; ipse autem prænominatus princeps tunc forte aberat, quia fines Italicos, causa urgente, adierat. *Quod si itaque scriptori isti adhibenda sit fides, erit sane, cur* Brunonem *ab Ottone, in Italiam proficiscente, imperii in Occidente vicarium constitutum fuisse, credamus. Verum, ne id illi-*
B *co absque omni examine faciamus, obstant, quæ jam nunc sum dicturus.*

cum Reginonis continuati Chronicis

193 *Witikindus, nonnullis, quæ, Ottone tertia jam vice, quod, ut Reginonis continuator docet, anno* 966 *post* XV *Augusti diem evenit, in Italiam profecto, ibidem accidere, lib.* 3 *narratis, subjungit :* Eo tempore, quo hæc intra Italiam gerebantur, summus pontifex Wilhelmus, vir sapiens et prudens, pius et cunctis affabilis, a patre sibi commendatum regebat Francorum imperium; *cum sic autem, ut consideranti patescet, Ottonis imperatoris,in Italiam anno* 966 *profecti, vices in Germania seu in regno Cisalpino egisse Wilhelmum, Moguntinum archiepiscopum, memoriæ prodat, cique etiam Ditmarus, utpote qui, de Wilhelmi, Moguntini archiepiscopi, morte, quæ anno* 968 *die secunda Martii evenit, sermonem lib.* 2 *instituens, illi tum* Parthenopolim disponendi cæteraque regni necessaria regendi *curam, ab Ottone patre commissam, incubuisse, affirmet, assentiatur, erit forsan non nemo, qui Ottonis, in Italiam anno* 961 *profecti ibidemque usque ad anni* 965 *initium commorati,*
C *in regno Cisalpino vices pariter eumdem Wilhelmum, non autem* Brunonem, *egisse, existimet, eo potissimum impulsus, primo quidem, quod Witikindus, Ditmarus et Reginonis continuator, qui, ab Ottone, Italiam anno* 961 *petente, fuisse Ottonis Junioris tutelam* Brunoni *commissam,nulla plane ratione indicant, nihil etiam, unde vices suas ei in regno Cisalpino Ottonem tum commisisse, colligas, suppeditent; deinde vero, quod, cum Otto, anno* 961 *in Italiam discedens, Ottonis Junioris tutelam Wilhelmo, Moguntino archiepiscopo, ut Reginonis continuator docet, commiserit, consectarium inde, ut apparet, certo fit, ut tunc eidem Wilhelmo, utpote juvenis hujus principis, cui, etsi rebus administrandis præ ætate nondum apto, pater Otto, ut Rotgerus docet, regni Cisalpini custodiam reliquerat, tutori, id quoque vice sua gubernandum concesserit.*

ratione hic assignata conciliando

194 *Sane, ut res ita habuerit, exigere, quæ Reginonis continuator scribit, videntur; verum, cum Vindricus, qui æque ac Reginonis continuator* Brunoni *fuit coævus,* Brunonem *Ottonis, dum hic ab anno* 961 *usque ad anni* 965 *initium in Italia versaretur, egisse in Germania seu in regno Cisalpino vices, aperte tradat, satisque adeo ipsum inter et Reginonis continuatorem haud conveniat, quid hic faciamus? Cum auctores, qui paris meriti sunt ac fidei, non collidendi, sed, si fieri possit, inter sese componendi sint, recta ratio exigit, ut Windricum, qui e jam dictis cum Reginonis continuatore in speciem pugnat, in concordiam cum hoc adducere conemur. Quo itaque id faciamus, Ottonis vices in Occidentali seu Cisalpino imperio tam Wilhelmum Moguntinum archiepiscopum, quam* Brunonem *egisse, ac Wilhelmum quidem id in Francia Germanica, cujus Moguntia, ubi sedem habebat, tum erat metropolis, præcipue fecisse, est dicendum. Ita sane, tam a Vindrico, quam a Reginonis continuatore, veritate salva, dici potuisse, quæ de hoc argumento dicunt, nemo non facile intelliget. Ditmarus quidem, Witikindus et Reginonis continuator nihil omnino, e quo* Brunonem *Ottonis, cum hic in Italiam anno* 961 *esset profectus, egisse in Occidente vices concludas, suppeditant; verum id fecisse Sanctum, diserte e jam dictis Vindricus affirmat, nequitque adeo e trium istorum scriptorum de re silentio, utpote quod, uti inde consequitur, universale non sit, concludi contrarium.* E

AUCTORE E. H.

195 *Adhæc iidem tres scriptores nihil etiam, quo ab Ottone, in Italiam an.* 961 *profecturo, Ottonem filium commendatum* Brunoni *fuisse,vel utcumque insinuetur,subministrant et tamen abs illo id tunc factum, e supra proxime huc transcriptis Rotgeri verbis est certum. Apud Miræum in Notitia Ecclesiarum Belgii cap.* 61 *exstat charta, qua Sigifridus comes castellum Luziliburgum, in pago Arduennæ situm, a Wikero, S. Maximini Trevirensis abbate, titulo permutationis sibi ac suis acquisivisse omnibus tam præsentibus quam futuris declaratur; in isto autem documento authentico, quod anno* 963 *datum notatur,* Bruno *archiepiscopus, frater imperatoris Ottonis,* tunc principatum totius regni post ipsum *tenuisse, asseritur. Quare, cum* Bruno, *si tum solus Moguntinus archi-* F *episcopus Guilielmus in Occidentalibus omnibus imperii partibus imperatoris vicarium ac proin primos post hunc partes egisset,* principatum totius regni *post Ottonem ac proin primum abs hoc in illo locum anno* 963 *tenuisse* Bruno, *veritate salva, in laudata charta dici non potuisset, hæc certe, in qua id nihilominus dicitur, Sanctum nostrum tunc imperatoris locum tenuisse seu vices, saltem in Lotharingiæ regno, in quo castellum, permutatione per comitem Sigifridum a S. Maximini abbatia acquisitum, situm erat, egisse, argumento est perquam valido. Nec est, quod reponas,* Brunonem, *quod Lotharingiæ dux esset, dici potuisse in regno isthoc principatum post Ottonem seu primum abs hoc locum anno* 963 *obtinuisse.*

et charta hic memorata probatur,

196 *Quod si enim tunc imperatoris vices in Lothariensium etiam regno obtinuisset solus Moguntinus archiepiscopus Guilielmus, hic utique ibidem tunc, non autem* Bruno, *primum ab imperatore Ottone obtinuisset locum, dicique proinde totius regni Lotharingici principatum post Ottonem anno* 963 *obtinuisse Sanctus*

demandatæ in regno Cisalpino fuerint, concludendum apparet;

AUCTORE C. B.

ctus noster in charta supra laudata, veritate salva, haud potuisset. Bruno *itaque imperatoris, in Italia ab anno* 961 *usque ad annum* 964 *absentis, in toto Lotharingiæ regno vicarium, non autem duntaxat hujus ducem, egerit, simulque communi consilio una cum Guiliemo archiepiscopo reliquas imperii Cisalpinas provincias, præcipue interim harum partem, Franciam Germanicam, in qua Moguntia sita erat, Guilielmo administrante, imperatoris vice ac nomine gubernarit. Ut rem sic vere gestam ac proin et Ottonem Juniorem* Brunoni *in tutelam tum datum fuisse, credam, ex eo etiam inducor, quod alias etiam Otto* Brunonis *consilio et opera ad regna sua optime moderanda uti solenne habuerit, ut fas est colligere e sequentibus hisce, quæ Rotgerus num.* 59 *suppeditat, de Sancto nostro verbis:* Multa sunt alia et prope infinita, quæ in brevi non in Lotharicorum tantummodo populo, quem ipse ex integro susceperat gubernandum,..... sed etiam per totum regnum gloriosissimi imperatoris sui in Dei rebus et salute totius populi, B strenuissime operatus est. Erat enim eidem omnino communis cura cum seniore et germano suo, quorum uterque de altero merito gloriabatur in Domino *Ad ea modo, quæ Sanctus noster, absente ab anno* 961 *in Italia Ottone, egerit, progredior.*

Hugonis Remensis excommunicati restitutionem dissuadet,

197 *Artaldo, cui Remensis sedes, Hugone, Heriberti comitis filio, qui eam legitime haud aditam aliquamdiu occuparat, multisque ea occasione turbis excitatis, conciliis etiam sese sistere noluerat, excommunicato, adjudicata anno* 948 *fuerat, e vivis anno* 961, *ut Frodoardus in Chronico docet, sublato, Hugo modis omnibus, ut jam vacua Remensis sedes sibi redderetur, est adnisus, restitutionique ejus rex Lotharius aliique non pauci favebant; verum* Bruno, *sedi episcopali restituendum, qui a tot episcopis excommunicatus fuisset, haud ratus, Hugoni sese contrarium exhibuit, ut Frodoardus docet, in Chronico ad annum* 962 *sic scribens:* Anno 962 Gerberga regina fratris Brunonis colloquium petiit, eique hic Frater ejus, ne Hugoni Remense redderetur episcopium, prout fratres ejus petebant, C suggessit; *ita autem* Brunonem *sorori suæ Gerbergæ nihil, nisi quod esset sacris canonibus consonum, suasisse, rei hujus exitus manifestavit. Cum enim tredecim episcopi, a quibus in synodo ad Matronam in diœcesi Meldensi res fuerat discussa, nihil omnino, sancta Sede inconsulta, in Hugonis causa statuendum censuissent, hæcque adeo fuisset ad Romanum Pontificem delata, a Joanne Papa, præfatum Hugonem quondam episcopum, non tantum a Papa et omni synodo Romana, sed et ab alia synodo, apud Papiam celebrata, fuisse excommunicatum, est responsum, Remensesque, pontificii hujus responsi per* Brunonem *certiores facti, Hugonem rejiciunt, sibique Odalricum illustrem clericum, Hugonis cujusdam comitis filium, eodem* Brunone *juxta ac Lothario rege et regina matre faventibus, episcopum eligunt, uti apud Frodoardum loco proxime cit. est videre.*

Metensem ecclesiam aliquamdiu vacuam administrat,

198 *Porro* Bruno, *qui e jam dictis, ne in sedem Remensem Hugo excommunicatus restitueretur, anno* 962 *obstiterat, eodem anno sedem Metensem, pastore orbatam, ad tempus una cum Coloniensi administrandam accepit ac verosimiliter ad annum usque* 965 *administrarit. Ita scilicet e Theodorici, Metensis* D *episcopi, quæ apud Meurisseum in Episcoporum Metensium Historia pag.* 326 *exstat, charta colligendum opinor. In hac enim antistes ille, in sedem Metensem Adalberoni, anno* 962, *ut Reginonis continuator ad hunc annum docet, e vivis sublato, anno* 965, *uti iterum idem Reginonis continuator ad hunc annum tradit, Ottone, ex Italia jam reverso, suffectus, aliquanto post Adalberonis, pii decessoris sui, obitum tempore* Brunonem *archiepiscopum,* in quo, *ut loquitur,* regni tuue procuratio *seu vicaria hujus ab imperatore e dictis ei collata cura* incumbebat, *disposuisse seu administrasse sedem vacuam, non obscure prodit.* Brunonis *administrationem aliquot duntaxat mensium exstitisse, Meurisseus in mox laudata, quam contexuit, Historia pag.* 216 *affirmat; verum illam, si toto, quo ab Adalberonis obitu usque ad Theodorici promotionem sedes Metensis vacavit, tempore duravit, diuturniorem indubie exstitisse, e jam dictis liquet. Passum interim esse Sanctum, ut sedes illa tamdiu absque episcopo maneret, mirum potest non immerito videri; verum id, quo fratri suo, qui sedem illam usque ad suum ex* E *Italia reditum vacuam manere voluisse videtur, obtemperaret, verosimillime fecerit.*

Berengario, qui anno 956 ad sedem Cameracensem fuerat evectus, episcopum,

199 *Id sane nulla accidisse Sancti nostri culpa vel ex eo fas est conjicere, quod cum eodem, quo sedes Metensis, tempore duæ aliæ in Lotharingiæ regno, Cameracensis videlicet et Tullensis, ecclesiæ episcoporum suorum morte factæ essent vacuæ, mature hisce ab optimis pastoribus prospexerit. Res e jam nunc dicendis patescet. Fulbertus, Cameracensis episcopus, anno* 956 *excesserat e vivis fueratque huic Berengarius, Transrhenensis e nobili stemmate clericus, eodem anno, ut Frodoardus in Chronico docet, suffectus; cum autem aliquamdiu post ipsum inter et Cameracenses dissensio, non tam episcopo, ut apparet, quam civibus, quos tum omnibus suis episcopis exstitisse semper præ ferocitate inobedientes ac rebelles, Baldericus, sec.* XI *scriptor, in Chronico Cameracensi lib.* I, *cap.* 79 *non obscure prodit, attribuenda, esset exorta, negotiorumque causa in Germaniam Beren-* F *garius esset profectus, hunc, dum revertetur, intra urbem suam haud amplius recipere Cameracenses, conspiratione inita, statuere. Episcopus, cum jam, confectis, quorum causa in Germaniam iverat, negotiis, in itinere, sedem suam episcopalem repetens, existeret, rei factus certior, a* Brunone, *ut a rebellibus, quod ab his sibi denegatum iri norat, vi extorqueat, copiosam militum manum, in subsidium etiam Arnulpho, Flandriæ comite, accito, impetrat. Cives, id edocti, sibique a copiis, Cameracum properantibus, quibus sese impares noscebant, timentes, ad officium redeunt, episcopumque, etiam solum ad eos venientem, vi nulla sibi illata, intra urbem suam recipiunt.*

qui civibus immanitate horrenda ab hoc offensis vix sanctitate prælucet,

200 *Ita omnia jam videbantur pacata, nec quidquam Berengarius, ob quod vel ipse, vel* Bruno, *subministrando, quibus ad officium adigerentur Cameracenses, militares copias, reprehendi merito posset, hactenus commiserat; verum,* evoluto aliquo, *ut Baldericus, qui modo relata in Cameracensi Chronico lib.* I, *cap. mox dicto et seq. narrat, cap.* 82

A 82 *subjungit*, temporis intervallo, *episcopus injuriæ sibi a civibus illatæ memor, horrendam de hisce, nihil amplius quin hujusmodi timentibus, vindictam, clam vocatis ad se militibus, sumit, dumque in illa modum omnem excedit, alii per hosce interficiuntur, alii manibus pedibusque truncantur, alii oculis orbantur ac alii denique ferro ardente frontes notantur. Detestanda enimvero in quocumque fuisset certeque adeo erat in episcopo immanitas; verum quam inultam divina justitia, si Balderico fides sit, haud reliquit. Berengarius enim, cum præterea, uti is chronographus cap.* 83 *addit, violasset crudelitate sua S. Gaugerici ecclesiam, noctu abs hoc percussus, misere paulo post Coloniæ, quo sese contulerat, interiit. Cum itaque hæc, quæ omnia, ut absque culpa Sancti nostri, qui utique, Berengario militarem manum, Cameracenses rebelles ad officium adacturam, præbens, antistitem illum hac abusurum, haud prævideral, accidere potuisse, studiosus lector, a quo fuerint attento animo expensa, intelligat, hic* B *narranda existimari, gesta essent, atque adeo episcopo destituta foret Cameracensis ecclesia,* S. Bruno *nihil habuit antiquius, quam ut huic mature in eo rerum statu episcopum optimum, qui, quod alter pessimo exemplo in fidelium mentibus destruxerat, bono vitæ sanctæ ac virtutum odore reædificaturus esset, concederet.*

nomine Ingrannum, virtute, ac morum probitate insignem,

201 *Ingelrannus, alias Ingrannus, aut etiam Enguerrannus, Corbeiæ Antiquæ monachus, vitæ ac morum probitate insignis, in Sancti nostri, cum monasterii sui bona trans Rhenum procuraret, familiaritatem sese insinuarat. Hunc* Bruno *in sedem Cameracensem Berengario defuncto substituit, aut certe substitui curavit, ut Baldericus in Chronico jam sæpius cit. lib.* I, *cap.* 84 *nos docet. Verba, quibus id facit, huc transcribo. Sic habent:* Post hujus *(Berengarii nimirum)* excessum Engrannus, ante Corbeiensis cœnobii sancti Petri monachus, obtentu Brunonis præfati archipatris, eum quo pro rebus fratrum, quas trans Rhenum procurabat, notitiam et familiaritatem habeat, ad episcopale solium promovetur. Hic tam ecclesiasticis, quam secularibus disciplinis C sufficienter instructus, mira erga gregem charitate pollebat, omnique mansuetudine plenus, tanto ambitu religionis episcopi dignitatem implebat, ut propositum monachi nullo modo excedere videretur. Semper nempe in ecclesiasticæ culturæ studio insudabat, gregemque commissum exemplo vitæ innocentis morumque bonorum informatione doctrinabat. *Talis erat, qui curante* S. Brunone, *Berengario vita functo in sedem Cameracensem fuit suffectus; verum quandonam id factum?*

non anno, uti ex iis, quæ Dionysius Sammarthanus scribit, consequitur, 957,

202 *Ingrannus, ut Baldericus in Chronico lib.* 1, *cap.* 86 *docet, Cameracensem* ecclesiam trienuio moderatus, ad Christum migravit; *qua, si Dionysio Sammarthano, a quo Berengarius quidem, anno. ut docui,* 956 *ad sedem Cameracensem promotus, post episcopatus annum, Ingrannus vero die* XII *Octobris anno* 960 *e vivis excessisse tom.* 3 *Galliæ Christ. auctæ col.* 16 *asseritur, standum sit, consectarium erit, ut Ingrannus certe haud citius quam anno* 957 *verosimillimeque hoc ipso anno ad sedem Cameracensem fuerit evectus; verum unius dumtaxat anni spatio, quæ supra ex Balderico de Berengario narraci, gesta esse huncque adeo anno* 957 *obiisse, creditu apparet oppido difficile. Neque vero id, quantum opinor, ipsemet Dionysius Sammarthanus credidisset, nisi Ingrannum, quem triennio ecclesiæ Cameracensi præfuisse, e Balderico habebat compertum, die* XII *Octobris anno* 960 *obiisse, persuasum sibi habuisset. Verum qua ratione impulsus hoc postremum induxerit in animum ac porro in litteras miserit, haud facile quivis intelliget. Eo ipso enim loco, quo e dictis Ingranni mortem anno* 960 *illigat, citat Folcuini abbatis Laubiensis, qui ab ipsomet Ingranno ordinatus fuit abbas, vigesimum octavum de abbatum Laubiensium gestis caput: quod si autem hoc una cum cap. proxime prægresso vel perfunctorie dumtaxat evolvisset, Ingrannum anno* 960 *haud obiisse, sed vitam ut minimum usque ad annum* 965 *protraxisse, e scriptore illo didicisset.*

sed, quemadmodum e Folcuini hic recitatis verbis

203 *Is enim, nonnulla de Aletranno Laubiensi abbate, cap.* 27 *præfatus, sub cap. ejusdem finem primo ita prosequitur:* Hac igitur diu desiderata pacem * jam tandem sero potita citissime ecclesia nostra est destituta. E Nam D. Bruno, in quem rei summa decumbebat, diem clausit VI *(Rotgerus habet* V*)* Idus Octobris, et domnus abbas *(Aletrannus nimirum)* postquam biennii paralysi dissolutus est, postque quinquennium quam præesse cœperat, in magna spe futuræ gloriæ defunctus est III. Nonas Novembr. anno utroque DCCCCLXV Dominicæ Incarnationis; *ac deinde cap. seq. seu* 28 *sequentibus hisce orditur verbis:* Post hæc domnus Euracrus *(Leodiensis episcopus)* Folcuinum vere peccatorem, sed et ætate juvenem. Lobiensibus præfecit abbatem; quem, cum esset idem pontifex coloniæ in præsentia imperiali, in frequentia magna populari, recitata prius et lecta fratrum electione, ibidem ordinari fecit. Ordinatus est ergo ab Ingranno, Cameracensi episcopo, die ipso Domini Natalicio.

* pace

concluditur, anno 965 substituit vel substituendum curat,

204 *Cum igitur, uti e binis hisce Folcuini textibus palam fit, Aletrannus Lobiensium abbas anno* 965 *die tertia Novembris diem extremum clauserit ac post is scriptor, qui Aletranno fuit suffectus, ipso Natalicio Domini die Lobiensium abbas Coloniæ ab Ingranno fuerit ordinatus, consectarium fit, ut* F *hic Cameracensium antistes, qui, teste e jam dictis Balderico, triennio sedem Cameracensem occupavit, hanc verosimillime haud citius quam anno* 966 *morte sua vacuam reliquerit, utque proinde jam inde ab anno* 960 *obiisse a Dionysio Sammarthano perperam dicatur. Scriptori huic, qui, Ingrannum non tantum anno* 960, *sed et die* XII *Octobris obiisse, diserte loco supra citato scribit, documentum quodpiam antiquum, in quo præsul ille anno nongentesimo sexagesimo sexto obiisse per numericas Arabum notas* 966, *superiori harum tertiæ parte fere exesa aut certe non sat clare expressa, signabatur, præluxisse, opinor, hincque esse factum, ut in monumento illo, non* 966, *sed* 960 *notari existimans, Ingranni mortem et anno* 960 *illigarit, et Berengarii, qui tunc præcessit sexque annis circiter sederit, anno uno sedem circumscripserit; cum autem sic habeat, hinc simul et e jam supra dictis, Ingrannum ipso etiam anno* 966, *ad* XII *Octobris diem profecto, obitu suo vacuam sedem Cameracensem effecisse, fuisseque proinde ad hanc, quam triennio e dictis*

AUCTORE C. B.

dictis occupavit, anno 963 promotum, recte existimaris.

eodemque anno Gerardum, pro Sancto etiam honoratum,

205 *Ac is quidem, qui, e jam dictis, curante Sancto nostro, ecclesiam Cameracensem moderandam anno 963 accepit, honore Sanctis proprio, etsi interim vitæ ac morum probitate exstiterit plane insignis, nuspiam afficitur; verum alius, qui et cultu ecclesiastico gaudet, modo etiam memorandus hic est, ad dignitatem episcopalem Sancti nostri opera pariter promotus. S. Gerardus is est, Tullensis, quæ antiqua Leucorum ad Mosellam fluvium urbs est, episcopus. Operi nostro, ut jam monui, ad* XXIII, *qua colitur, Aprilis diem insertus. Hunc in sedem illam a* S. Brunone *eodem, cui supra Ingranni ad infulas Cameracenses promotionem innexui, anno* 963 *fuisse S. Gauzelino paulo ante defuncto suffectum, auctor synchronus, num.* 192 *laudatus, qui vitam ejus, in Opus nostrum loco cit. illatam, conscripsit, nos in illa num.* 4 *et binis seqq. docet. Verba, quibus id ibidem facit, proxime verbis num.* 192 *huc transcriptis, quibus*
B *regni Cisalpini vicarium, dum Otto in Italia anno* 963 *abesset, egisse* Brunonem *prodit, subduntur. Eorum præcipua, quod quanto studio* Bruno, *ut ecclesiis vacuis optimos pastores vel ipsemet præficeret vel præficiendos curaret, laborandum existimavit, argumento sint, lectori hic ob oculos pono.*

ad sedem Tullensem, inito cum cleri præcipuis consilio,

206 *Sic habent:* Mæstus ergo (*ob Gauzelini scilicet episcopi sui obitum*) Leuchorum populus et consilio pastoris viduatus ad memoratum archipræsulem Brunonem legatos dirigit, desolationem sui humili suggestione intimat, utque sibi succurratur, suppliciter expostulat, ne velut grex errabundus, pastore perdito, pereat. Is vero clementis compassione animi eorum lamentationi condolens; ipsamque urbem regno Franciæ confinem, Romano nuperrime adjunctam imperio perpendens, summa mentis angebatur sollicitudine, cogitans, quem eidem ecclesiæ idoneum juxta canonum scita potuisset pontificem eligere, secundum divinæ cultum religionis, cum bonitate morum, sapientiæ sale conditum et in scientiæ secularis studio exercitatum. Sed Deus, qui in bonorum dispositio-
C nibus semper piorum assistit affectui, suis non permisit eum diutius agitari curarum fluctibus, suoque inspiravit consilio, venerabilem Gerardum huic præficiendum officio, asciscere, quem constabat utilem superni dono Conditoris in cunctis existere. *Ita ille, qui, nonnullis deinde de Gerardo, pœnitentiæ tunc vacante, interpositis, primo subjungit:* Religiosus ergo pontifex Bruno ad se primos cleri convocat, eis coepiscopi sui domini Gauzelini transitum flebilem notificat, quemque illi successorem subroget, familiariter consultat.

multum licet præ humilitate reluctantem promovet,

207 Mox decanus, divinæ amator religionis, sani consilii ejus consultibus hæc reddidit: Si, domine Præsul, meo dignaris tantillo credere dicto, fratrem Gerardum, huic gradui præ ceteris idoneum, veridico assero testimonio: quem vera humilitate subjectum, prompta obedientia clarum, longanimi patientia certissime attestor probatum; *ac post, nonnullis adhuc præmissis, qui Gerardus suæ ad episcopatum promotioni obstiterit, eique tamen tandem assentiri a* Brunone *fuerit compulsus, exponit:* Vir Domini, *inquit de Gerardo,* in humilitatis fundamento firmiter stabilitus, huic ordinationi cunctis obnitebatur viribus, magisque elegit pristinum pœnitentiæ otium repetere, D quam hujus prælationis laborioso prægravari pondere. Tamen plurimum reclamans, plurimum repugnans, coram jam dicto Archipræsule (*Brunone scilicet*) deducitur, et sub jussione obedientiæ pontificalem apicem suscipere compellitur. Dum ergo annus Incarnationis Dominicæ nongentesimus sexagesimus tertius curreret, Leucham urbem adducitur, obviisque populorum turmis cum hymnisonis laudibus excipitur, ac, sicut mos exigebat, præsulari sedi inthronizatur. *Ita Bruno Tullensi ecclesiæ præfecit virum, episcopatu sane dignissimum; cum autem tempus etiam, quod id factum sit, Vindricus, S. Gerardi biographus, modo huc transcriptis verbis diserte assignet, opus non est, ut de Tullensi isto antistite, qui qualis quantusque fuerit, apud eumdem Vindricum loco supra cit. studiosus lector inveniet, plura hic in medium adducam.*

synodosque deinde seu conventus duos anno 964 celebrat.

208 *Nunc synodi seu conventus duo, quorum alterum Coloniæ Agrippinæ, alterum ignoto quodam Lotharingiæ loco Sanctus noster anno 964 ac proin haud admodum diu, postquam duo, quos jam memorari, optimi episcopi Tullensi et Cameracensi ecclesiis fuissent præfecti, celebravit, hic adhuc, priusquam § huic finem imponam, sunt memorandi. Innotescit horum prior quidem e Trithemio, qui in Annalibus Hirsaugiensibus ad annum, quo proinde is, ut jam innui, celebratus fuerit,* 964 *sequentia prodit memoriæ:* Bruno dux et archiepiscopus Coloniensis, vir ecclesiasticæ disciplinæ studiosissimus, synodum Coloniæ provincialem celebrans, omnes episcopos et abbates de toto archiepiscopio suo convocavit et multa in eodem concilio ad utilitatem communem constituit; *posterior vero e Balderico, plus semel jam laudato, qui in Chronico Cameracensi lib.* I, *cap.* 85 *sic scribit:* Eo tempore Bruno dux sive archiepiscopus conventum generalem cum multis principibus et episcopis apud quandam villam, cujus nomen non subvenit *, habuisse dicitur, in quo de pace et religione sanctæ Dei Ecclesiæ statuque regni salubriter et competenter tractatum est; *conventum, hic memoratum, anno, ut dixi,* 964 *ce-* F *lebratum pariter fuisse, indubitatum apparet. Cum enim, ut Baldericus loco cit. docet, Ingrannus, anno demum e jam dictis* 963 *Cameracensis episcopus creatus, dicto conventui interfuerit, consectarium fit, ut hic, utpote qui non prius, quam cum jam aliquantulum temporis spatium ab Ingranni promotione esset elapsum, videatur habuisse locum, verosimillime haud citius, quam anno* 964 *fuerit celebratus; cum autem* Bruno, *qui ei pariter, ut Baldericus docet, interfuit, sub anni* 965 *initium redeunti ex Italia Ottoni imperatori, uti infra videbimus, obviam progressus, magnum dein cum hoc circa Pentecosten Coloniæ Agrippinæ conventum celebrarit, hocque finito, in Gallias profectus, Remis obierit, ac proin tempus opportunum et congruum, quo Balderici verbis memoratum Lotharingiæ conventum anno* 965 *celebrasset, assignari haud queat, consectarium e modo dictis fit, ut tam hunc, quam priorem a Trithemio memoratum* Bruno, *non anno* 965, *sed, ut dixi, anno* 964 *celebrarit.*

* modo non occurrit

§ XVI

§ XVI. Ottoni fratri, ex Italia redeunti, obviam procedit. Pentecosten simul et maximum regni conventum cum eo Coloniæ celebrat; Galliam post, ut nepotes suos, sese inter denuo dissidentes, componat, petens, Remis obit Coloniamque relatus ibidem sepelitur.

Ottoni fratri, ex Italia anno 965 redeunti, Wormatiam usque obviam procedit, cumque illo,

Otto, quem anno 961 in Italiam esse profectum, supra docuimus, quemque ibidem, imperiali etiam corona a Pontifice jam accepta, multo diutius, quam futurum initio putarat, commorari turbæ aliæ ex aliis continuo natæ compulerunt, anno demum 965 in Germaniam, postquam natalitia Domini festa anno 964 Papiæ celebrasset, est reversus, tumque tam S. Brunonem, quam Wilhelmum Ottonemque filios sibi, in Germaniam jam appulso, obvios habuit.* Imperatoris præterea reditum frater ejus nocte dieque solicitus expectavit, redeunti in omni gloria lætus occurrit. *Ita num. 62 de Sancto nostro Rotgerus; verum cum nec annum, quo reditus Ottonis acciderit, nec quo usque huic obviam* Bruno *processerit, edoceat, opportune hic Reginonis continuator succurrit. Hic enim ad annum 965 sequentia subministrat verba :* Anno Dominicæ Incarnationis 965 imperator Papiæ natalem Domini celebravit, et, peracta festivitate, statim in patriam, dispositis in Italia regni negotiis, commeavit; cui filii sui Otto et Wilhelmus archiepiscopus in confinio Franciæ et Alemaniæ in villa Heimbodesheym occurrerunt, et cum magna ibi cum alacritate susceperunt. Inde Wormatiam progressus, fratrem suum Brun archiepiscopum in Purificatione sanctissimæ Mariæ virginis sibi obviam habuit; *ita autem, cum annum, quod bene notandum, a Nativitate Domini inchoet, anno 965, quæ de Ottonis in Germaniam reditu ac* Brunonis *in ejus occursum progressu hic narrat, accidisse, licet, quod de Nativitate Domini Papiæ ab imperatore celebrata ait, anno 964 evenerit, non obscure prodit.*

qui, Paschate Ingelheimii celebrato, Coloniam se confert,

210 *Porro uti Rotgerus, etsi obviam Ottoni, ex Italia in Germaniam reverso, processisse* Brunonem, *scribat, locum tamen, quo id factum, haud expressit, ita etiam, etsi haud multo post Coloniæ cum* Brunone *eumdem Ottonem sistat præsentem, locum tamen, unde eo advenerit, in obscuro reliquit; verum hunc iterum Reginonis continuator nos docet. Ottonem enim, ut primum ex Italia anno 965 erat reversus, tota quadragesima in Francia, Germanica scilicet, cujus metropolis, ut jam supra monui, Moguntia tum censebatur, commoratum esse Paschaque magno cum gaudio Ingelheimii celebrasse, præfatus, mox subjungit :* Inde navigio Coloniam attingens, matrem suam dominam Mathildem et sororem suam Gerbirgam reginam filiumque ejus regem Lotharium sibi obvios condigno ibi honore et amore tractavit. *Ita laudatus scriptor; etsi autem, quod hic, ut jam monui, facit, biographus noster locum, unde tum Coloniam Otto appulerit, haud edoceat, annum tamen, imo et anni, qua id acciderit, tempestatem non obscure prodit, num. 62 sic scribens :* Cum... Imperator tricesimum regni sui, Germanus ejus (Bruno *nempe*) duodecimum pontificatus sui ageret annum, nondum nisi vix prælapsus ætatis quadragesimum, sanctam Pentecosten simul Coloniæ celebrantes, qua major gloria mortalibus concessa non est, sese invicem inter sancta sollempnium dierum officia una cum diva matre, sorore regina, nepotibus (*Carolo scilicet et Lothario, Gerbergæ filiis, aut certe præter horum posteriorem juvenculo adhuc, quem Mathildis, uti hujus supra laudata apud nos Vita num. 26 fidem facit, secum adduxerat, Henrico, Henrici Bavariæ ducis anno 955 defuncti, filio*) filiisque regibus totaque illa Deo dilecta familia et cunctis regni senatoribus affuerunt

auctore C. B.

Pentecosten magnumque conventum ibidem,

211 *Duodecimo episcopatus* Brunonis *anno, quem cum trigesimo regni Ottonis anno Rotgerus hic conjungit, annum Christi 965 designari hocque proinde anno, quod is verbis jam datis de Pentecoste, a* Brunone *Coloniæ cum Ottone celebrata, magnoque tunc ibidem regum conventu refert, luculenter, quæ supra § 2 disserui, evincunt, nihilque adeo iis, quæ, ut id ostenderem, ibidem adduxi, hic addendum; verum alia quædam in magnum Coloniæ habitum, quem is Sancti nostri biographus memorat, regum ac reginarum conventum seu congressum Pentecostenque, abs hoc ibidem anno 965 celebratam, observanda occurrunt. Reginonis continuator, postquam verbis supra huc transcriptis, Ottonem anno 965, Ingelheimii Paschate celebrato, navigio inde Coloniam petiisse, ibique matrem Mathildem, sororem Gerbergam hujusque filium regem Lotharium obvios habuisse honorificeque tractasse, narravit, mox, nulla omnino Pentecostes, quam Coloniæ etiam tunc celebrarit, mentione facta, hinc iterum illum in Saxoniam abiisse, subjungit; verum Sigebertus Ottonem anno 965 post Pascha Ingelheimii celebratum Coloniam inde tunc venisse ibique matrem, sororem ac hujus filium regem obvios habuisse, nusquam memorans, ad annum 965 sic scribit :* Otho imperator Pentecostem Aquisgrani celebravit, concurrentibus ibi a Francia sororibus suis, regina scillicet Francorum Gerberga, matre Lotharii regis et Karoli ducis, et Hathuide uxore Hugonis Parisiorum comitis; quorum filius fuit Hugo, qui post regnavit in Francia.

non autem, ut Sigebertus tradit, Aquisgrani, celebrat,

212 Ubi omnis illa regalis prosapia tanto ad invicem congratulationis jubilo est affecta, ut in omni vita eorum vix aliquid gaudii huic lætitiæ potuerit æquiparari; *hinc autem factum, ut annalista Saxo, qui, quæ apud Sigebertum, Reginonis continuatorem, Witikindum et Ditmarum reperit, in Annales suos solet inferre. Coloniæ quidem regum conventum a Reginonis continuatore absque ulla Pentecostes a conventu illo celebratæ mentione, Aquisgrani vero, hac addita, a Sigeberto signari, conspicatus, duos regum conventus, alterum*

AUCTORE C. B

alterum Coloniæ, alterum Aquisgrani, anno 965 habitos, Pentecostenque tunc abs illorum posteriori celebratam fuisse, litteris mandarit. Verum non solum una cum Reginonis continuatore biographus noster, sed etiam Frodoardus in Chronico unum dumtaxat regum, qui anno 965 celebratus fit, conventum recenset, cumque pariter unum dumtaxat tunc celebratum Sigebertus memoret ac abs hoc Pentecosten celebratam, dicat, dubitandum non apparet, quin de eodem, quem tres illi scriptores memorant quemque Pentecosten celebrasse, biographus noster adjungit, regum conventu sermonem instituat. Quare cum omnes tres, qui eo ipso, quo res gesta est, tempore vixerunt, scriptores illi ac nominatim biographus noster, qui a dicto conventu, Coloniæ, ut et ipse et alii duo produnt, habito, Pentecosten ibidem celebratam, ait, majorem certe, quam Sigebertus, qui sesqui circiter seculo a re gesta abfuit, fidem mereantur, proximum est, ut et regum anni 965 conventum et Pentecosten abs hoc tunc celebratam, non Aquisgrani cum Sigeberto, sed Coloniæ Agrippinæ cum biographo nostro, cui e jam dictis
B Reginonis continuator et Frodoardus suffragantur, statuamus.

finitoque, cui an, ut Sigebertus ait, Hadvigis, Hugonis Magni vidua,

213 Ad alia, quæ, priusquam quid Sanctus noster, finito, de quo hic loquimur, conventu, egerit, edicam, observanda in hunc adhuc sunt, progredior. Cum Sigebertus juxta ac Magni, qui Sigeberto est recentior eique hic assentitur, Chronici Belgici auctor in loco, quo Ottonem una cum regibus anno 965 convenisse Pentecostenque celebrasse aiunt, assignando e jam dictis errent, dubitari merito potest, an iis, qui conventui interfuisse memorantur, Hathuidem seu Hadwigem, Hugonis Parisiensium comitis uxorem, de qua id nec Reginonis continuator, nec Frodoardus, nec denique biographus noster tradit, recte adjungant. Ast erit fortassis, qui, quemadmodum Hathuitis iis, qui conventui interfuerunt, haud recte forte a Sigeberto et Magni Chronici Belgici auctore accensetur, ita etiam inter eos, qui eidem conventui adfuere, haud recte pariter Ottonis filios reges a biographo
C nostro numerari suspicetur ex eo, quod Otto anno 965 unum dumtaxat filium regem, Ottonem videlicet, anno 961 Wormatiæ quidem Germaniæ, Aquisgrani vero Lotharingiæ regem, ut supra vidimus, coronatum, habuisse reperiatur. Sane quinam per Ottonis filios reges, quos supra memorato regum conventui interfuisse, Rotgerus memorat, intelligantur, dictu apparet primo intuitu difficile; verum regum filii, etsi reges nec electi nec coronati essent, reges etiam interdum, imo et pari modo filiæ appellari a medii ævi scriptoribus reginæ inveniuntur.

at non item, an, ut Rotgerus prodit, Ottonis filii reges interfuerint, dubitari potest,

214 Ut res exemplo patescat, in titulo, præfationi, qua Witikindus Annales suus, jam supra a nobis sæpius laudatos, Mathildi, Ottonis I imperatoris et Adelaïdis filiæ, inscribit, diserte hæc, quamvis tum Quedlimburgensis dumtaxat sanctimonialis ac proin haudquaquam esset regina, regina abs illo nuncupatur. Quod si itaque præter Ottonem, jam regem electum et coronatum, alius adhuc Ottonis imperatoris filius regum, de quo hic nobis sermo, conventui interfuerit, Ottonis filios reges conventui isti adfuisse recte asseruerit Sancti nostri biographus; ast quem alium illum Ottonis filium dicamus? D
Witikindus, Annalium lib. 2 de Ottonis filiis, ex Adelaïde natis, sermonem instituens, sic scribit: Nati sunt autem regi filii ex serenissima regina primogenitus Henricus, secundus Bruno, tertius Otto, paterni nominis majestate designatus; cum autem e tribus hisce hic memoratis Ottonis filiis Bruno jam inde ab anno 957, uti e Necrologio Fuldensi constat, obiisset, esse videtur, cur Henricus, qui quandonam obierit, nusquam invenitur, existimari queat alius ille Ottonis filius, qui una cum Ottone jam rege electo et coronato conventui dicto interfuisse a biographo nostro indicatur; attamen cum is, teste Witikindo, primogenitus exstiterit Ottonis filius, nec facile, ut Otto natu minimus anno 961, si ille adhuc exstitisset tunc in vivis, rex constitueretur, futurum fuisse videatur, alium illum Ottonis filium, qui una cum Ottone jam rege conventui prædicto interfuisse a Rotgero indicatur, Wilhelmum, Moguntinum archiepiscopum, qui et ipse, quamvis haud ex uxore legitima, Ottonis imperatoris, ut jam supra E
docui, filius erat, exstitisse, verosimilius opinor, maxime cum is conventui isti indubie interfuerit, neque tamen ei interfuisse, nomine ejus expresso, a Sancti nostri biographo usquam dicatur. Utut sit, cum equidem vel Wilhelmus archiepiscopus vel natu major Ottonis et Adelaïdis filius esse e jam dictis queat ille alius ex Ottonis filiis regibus, qui conventui interfuisse a Rotgero dicuntur, merito sane in dubium, an ei Ottonis filii reges interfuisse abs illo biographo nostro recte dicantur, revocari non potest.

conventu illo, Bruno, cujus rogatu an convocatus is fuerit, est dubium,

215 Porro conventum illum, in quo etiam collegiatæ S. Martini Leodiensis ecclesiæ fundatio, uti exstans ea de re apud Martenium tom. VII Veterum Script. col. 54 diploma, a Brunone archiepiscopo et primiscrinio, uti ei subditur, recognitum, fidem facit, confirmata fuit, placiti magni appellatione Frodoardus, qui id cum Gerberga regina, hujus filio Lothario rege ac cum aliis magnis proceribus ab Ottone habitum fuisse, adjungit, distinguit eique biographus noster, utpote qui F
placito isti seu conventui non tantum reges, sed et cunctos regni senatores adfuisse dicat sicque in eo de regnorum negotiis, uti in magnis placitis solebat, tractatum fuisse, utcumque, ut apparet, insinuet, suffragatur. Conventum illum Brunonis rogatu convocatum, ac abs hoc in illo, ut Lotharingiæ a se facta duas in partes divisio confirmaretur, postulatum fuisse, quorumdam est opinio; verum, cum divisionem hujusmodi a Brunone factam fuisse, undequaque, uti e supra dictis fas est colligere, certum haud sit, fuisse a Sancto, ut confirmaretur, in dicto conventu postulatum, certum pariter esse non potest; etsi autem Brunonis consilio et rogatu non pauca gessisse Ottonem, biographus noster loco non uno innuat, non pauca tamen etiam, ad quæ certe a Brunone haud fuerat impulsus, egisse merito creditur. Quare opinio, quæ, dictum conventum Brunonis rogatu convocatum, absque ullo vade antiquo statuit, dubia etiam est atque incerta. Minus sane, Gerbergam et Lotharium, qui, suadente Brunone, Coloniam, ut imperatori de victoriis relatis gratularentur, advenerant, suppetias et

A *et consilium adversus Hugonis, Parisiensium comitis, filios, a quibus, sibi antea per* Brunonem, *ut supra vidimus, conciliatis, Lotharius iterum dissidebat, ab Ottone postulasse, a veritatis specie abhorret*

in Galliam proficiscitur, Remisque, Compendio isthuc, ut Sigebertus,

216 *Ita autumo, quod post Coloniensem, de quo jam satis superque disserui, conventum Ottonisque ex hoc Orientem versus seu in Saxoniam discessum Sanctus noster in Franciam,* ut ibidem nepotes suos ab invicem dissidentes ad concordiam revocaret, *sese iterum, ut biographus noster num. 63 testatur, contulerit. Verum quo successu iter illud Sanctus susceperit? An iterum sorores suas ac nepotes, ut fecisse illum anno 960, jam vidimus, in concordiam adduxit? Dum rei huic animum habet intentum, laborum suorum metam invenit, in ætatis suæ flore e mortali hac vita ereptus. Qui res facta sit, indagemus. Sigebertus in Chronico ad annum 965 sequentibus his verbis utitur:* Bruno dux et archiepiscopus
B in Franciam pergens ad pacificandos nepotes suos Lotharium regem et filios Hugonis, ubi Compendium venit, febre correptus Remis redit; ubi, quidquid habuit jure mancipi, per testamentum ecclesiis Sanctorum delegato, mortuus est. Corpus ejus a Deoderico, Mettensi episcopo, Coloniam refertur; *Sigeberto autem annalista Saxo et Albericus in Chronico assentiuntur, nec scriptorem ullum sive antiquum sive recentiorem, a quo, si de re illa loquatur,* S. Bruno, *cum Compendium, quo, nepotes suos inter se dissidentes in concordiam adducturus, erat profectus, Remos inde morbo correptus rediisse ibidemque obiisse non dicatur, invenire quivi; verum, etsi sic habeat, non neminem tamen, anne Sanctus noster, Colonia Compendium, ut ibidem nepotes suos in concordiam adduceret, profectus, morbo haud fuerit, priusquam eo adveniret, et correptus et e vivis sublatus ac proin an Compendium umquam tunc fuerit appulsus, dubitare forsan faciet Sancti nostri biographus. Hic enim* Brunonem *in via, cum Colonia in Galliam abierat, ægrotare cœpisse an in civitate Remensi, eum ad hanc pervenisset, morbo, quinta jam die durante, fuisse detentum ibique ex*
C *hoc obiisse, indicare videri potest.*

rem interim dubiam

217 *Ut studiosus lector, meritone, an immerito ita sentiam, dijudicare queat, verba omnia, eo spectantia, quæ num. 63 et seq. suppeditat, oculis ejus hic subjicio.* Cum, *inquit*, summus antistes *(ita haud dubie* Brunonem, *quod archiepiscopus esset, hic nuncupat)* Bruno senioris *(Domini)* et fratris sui, Orientem versus euntis, contubernia, ruens prius in oscula et flens largiter, liquisset, pacataque omnia et quieta intra metas regni sibi creditas, agens Deo gratias, aspexisset, iterum iterumque suos omnes, clerum populumque, quæ agenda fuissent, ammonuit, et mox in Occidente Compendium adiit, ut ibidem nepotes suos ab invicem dissidentes ad concordiam revocaret, in fide et gratia stabiliret ecclesiæ Religionem, regi honorem et, quæ sua essent, dictante æquitatis ratione, annuente Domino, singulis confirmaret. Eo intentus negotio infirmari cœpit et Remensium civitate gravi corporis molestia detentus quinto demum die postquam invasit ægritudo eum prevenit. Quibus diebus in itinere non minus, quam in hospitio, lectione assidua, nullo pene alio cibo refocillatus est. Interrogatus autem familiariter ab episcopo Wicfrido, ut ipse testis est, cujus morbi gravedine urgeretur, non morbum, sed dissolutionem sui corporis esse, respondit. *Priora textus hujus verba, quibus* Bruno *Compendium, ut ibidem nepotes suos, invicem dissidentes, in concordiam adduceret, adiisse traditur, haudquaquam, ut apparet, quo minus in dubium, Compendiumne usque, ut id faceret, Sanctus iverit, an in viam duntaxat eo versus sese dederit, vevocari queat, impediunt.*

accione C. B.

218 *Nec Compendium usqueeum pertigisse, certum, ut apparet, efficitur ex eo, quod verbis illis sequentia isthæc de* Brunone *mox subdantur:* Eo intentus negotio infirmari cœpit; *cum enim tam in via Compendium versus, quam cum ibidem jam versaretur, potuerit Sanctus animum paci inter nepotes suos componendæ habere intentum, enimvero, cœperitne tum primum, cum Compendium jam esset appul-* E *sus, an ante, ægrotare, e posterioribus illis verbis palam haud fit, cumque id pariter, ut consideranti patescet, ex aliis, quæ sequuntur, haud innotescat, Rotgerus sane, Compendione jam redux, an eo nondum appulsus,* Bruno *Remis obierit, incertum ac dubium facit suo scribendi modo. Nec Remis sanctum, cum Compendio illuc esset reversus, obiisse, Sigebertus aliique supralaudati, qui diserte id asserunt, certum efficiunt. Etenim scriptor nullus, Sigeberto antiquior, qui id pariter asserat, invenitur, hicque, Rotgerum sibi prælucentem nactus, eumdem, veluti a quo Sancti nostri Vita luculenter sit descripta, in Chronicis suis ad annum 953 laudat; quæ cum ita sint,* Brunonem *Remis, cum Compendio illuc esset reversus, obiisse, non aliam, ut puto, ob causam scripsit, quàm quod ita per Rotgeri verba, supra huc transcripta, significari existimarit. Verum an Sigebertum, qui Rotgero centum utminimum annis est recentior, sua illa in re haud fefellit opinio, sicque annalistam Saxonem, Albericum aliosque hunc secutos in errorem haud induxit?*

atque incertam faciente

F

219 *Incertum esse admodum, an* Bruno *Remis, Compendio redux, obiisse supra huc transcripto Rotgeri textu significetur, e modo huc adductis nemo non, quantum opinor, facile agnoscet. Nec ut contrarium putet, efficere ullo modo queant, quæ in textu illo verbis hisce,* Eo intentus negotio infirmari cœpit, *mox subduntur, sequentia isthæc alia.* Et Remensium civitate gravi corporis molestia detentus quinto demum die postquam invasit ægritudo eum prevenit; *hisce enim secundum se spectatis nec ullo modo mutatis quid certo significetur, nemo facile dixerit, nisi forsan modice mutata sequentem hunc patiantur sensum:* Et in Remensium civitatem, gravi corporis molestia detentus, quinto demum die, postquam invasit ægritudo eum, pervenit. *Ast, etsi etiam reipsa sensum hunc haberent, haud propterea tamen, ut consideranti patescet, efficere possent, ut* Bruno, *cum Compendio Remos rediisset, in posteriori hac civitate obiisse a Rotgero per textum supra huc transcriptum dilucide significetur. Et vero id per hunc a Rotgero haud significari vel ex eo potest contendi, quod, futurum fuisse, ut* Bruno, *si Compendii, cum*

aut certe relinquente Rotgero,

AUCTORE C. B.

cum ægrotare cœpit, exstitisset, præpropere inde, ubi apud sorores suas ac nepotes fuisset versatus, Remos sese, nulla omnino, ob quam suum in Germaniam reditum maturaret, urgente causa, reciperet, verosimile haud appareat.

memoriæ prodit, reversus,

220 Verum cum Otto imperator, qui post supra memoratum anni 965 conventum Colonia in Saxoniam, seu, ut Rothgerus num. 63 loquitur, Orientem versus discessit, Magdeburgi seu Parthenopoli anno illo jam inde a XXVI Junii die, uti ejus apud Meibomium Rerum Germanicarum tom. I, pag. 749 Diploma, in ecclesiarum Hamburgensi suffraganticum favorem ibidem tunc concessum, fidem facit, exstiterit, conventus illc, cui etiam, qui infra memorandi venient, Theodoricus et Wicfridus, Metensis et Virdunensis episcopi, haud dubie, utpote diplomati num. 215 citato subscripti, interfuere, ultra XIV Junii diem verosimillime haud fuerit protractus; cum autem B Bruno, conventu finito, mox Compendium, ut Rotgerus num. 63 docet, sit profectus neque tamen, ut idem Rotgerus num. 64 luculenter prodit, ante finem Septembris Remos, citius certe, nisi alio primum iter inflexisset, eo adventurus, advenerit, equidem Sanctum nostrum Colonia Compendium recta petiisse, ac tum demum, cum, ibidem duobus circiter mensibus, ut nepotes suos in concordiam adduceret, versatus, ægrotare cœpisset, Remos inde se deferri jussisse, verosimilius apparet. Quare, eum, cum infirmari cœpit, jam Compendium, ut Sigebertus scribit, fuisse appulsum, vitamque, cum inde esset reversus, Remis terminasse dicendum opinor, etsi interim is scriptor, Brunonem, statim atque Compendium venisset, cœpisse infirmari, per verba, num. 216 recitata, haud recte, uti e jam dictis nemo non eruet, insinuet.

ex hoc vita anno 965, non XI, ut Folcuinus ait,

221 Ast, utcumque hæc tandem habeant, Brunonem equidem Remis obiisse, omnino est certum. Id enim non tantum Sigebertus, sed et Rotgerus reliquique scriptores fere omnes, qui de re illa fuere locuti, unanimi consensu tradunt. Verum quo anno et die id factum? Rotgerus de magno, cujus supra meminimus, regum conventu, anno 965 circa Pentecosten, C ut docuimus, Coloniæ celebrato, num. 62 locutus, Compendium inde Brunonem esse profectum Remisque quinto Idus Octobris obiisse, num. 69, nulla omnino, quæ alio, quam dicto anno 965, acciderit, re relata, narrat, sicque eum hoc ipso anno e vivis excessisse, non obscure prodit; Rotgero autem non tantum Sigebertus, annalista et chronographus Saxo, verum etiam, qui Sancto synchroni exstitere, Reginonis continuator et Folcuinus Laubiensis abbas (hujus verba, num. 203 huc transcripta videsis) assentiuntur; quare non est sane, cur ab ullo, an Sanctus vere anno 965, obierit, revocetur in dubium. Verum diene X, an XI Octobris, ut passim creditur, id acciderit, posse utcumque in dubium revocari videtur. Bruno enim non quinto, sed VI Idus, id est, non XI, sed X Octobris die obiisse a Folcuino (ejus iterum verba num. 203 huc transcripta videsis) asseritur; verum Sanctum nostrum quinto Idus seu XI Octobris die vitam hanc mortalem cum immortali commutasse, non tantum Rotgerus, sed et Reginonis continuator et Ditmarus, quibus etiam Sancti Epitaphium, Vitæ ejus subjectum, consentit, memoriæ produnt, iisque scriptores D vix non omnes, qui de emortuali Brunonis die fuere locuti, suffragantur.

222 Brunonis quidem corpus quarto decimo Kal. Novembris, id est, XIX Octobris, cum pridie hujus diei seu die Octobris XVIII Coloniam octavo post Sancti obitum die, ut Rotgerus num. 69 diserte ait, fuisset allatum, fuisse ibidem in S. Pantaleonis monasterio sepultum, idem Rotgerus num. 73 tradit, sicque, cum dies octo a XVIII Octobris die retrogradiendo computati ad diem mensis ejusdem decimam deducant, Brunonem hac ipsa, non autem XI Octobris die obiisse, arguendi ex iis, quæ scribit, ansam præbet. Verum octavo, postquam Bruno obiisset, die corpus ejus Coloniam fuisse allatum, a Rotgero, ipsomet emortuali Sancti die adnumerato, affirmari, num. 10 jam docui. Nec est, cur in notas numericas, quibus dies ille a Rotgero exprimitur, librariorum oscitantia errorem irrepsisse, suspiceris. Præterquam enim quod, non notis hujusmodi, sed vocibus, absque ullo compendio exaratis, dies, quo Bruno obierit, in codice E nostro Ms. et in Suriana Rotgeri editione, etsi interim in Leibnitiana contrarium fiat, exprimatur, ipsummet Rotgerum non VI, sed V Idus Octobris pro emortuali Sancti die loco supra cit. signare voluisse, vel ex eo liquet, quod Sanctum nocte media, quæ SS. Gereonis et sociorum ejus festum, decima Octobris die quotannis recurrens, proxime excepit, jam transacta, ac proin undecima Octobris die, utpote quæ a nocte illa media, in qua decima mensis ejusdem dies desierat, initium e dicendis acceperit, obiisse, per ea, quæ num. 68 et seq. scribit, luculentissime prodat.

sed XI, uti hic adducta, ratione etiam,

223 Adhæc V Idus Octobris diem extremum clausisse Sanctus noster tam in suo Epitaphio, Dithmarique et Reginonis continuati, ut jam supra indicavi, Chronicis, quam in scripta per Rotgerum Vita asseritur; quod sane, e librarii errore, ut id in hac fiat, natum haud esse, argumento etiam est; contra autem, cum IV Idus Octobris obiisse S. Bruno in solis Lobiensium abbatum per Folcuinum Gestis F dicatur, idque, notis numericis Romanis, in quas e librariorum oscitantia errores irrepere pronum est, adhibitis, fiat, dubitari haud immerito posse videtur, an e librarii, qui Acta illa transcripsit, oscitantia natum non sit, ut in hisce non V, sed VI Octobris dies, veluti Brunoni emortualis, signetur. Nec, etsi in Folcuini textum, quo Bruno V Idus seu die decima Octobris obiisse traditur, errorem haud irrepsisse, certum omnino foret atque indubitatum, propterea die illa vere obiisse Sanctum, foret credendum. Ea sedet sententia primo quidem, quod Rotgerus, quæ de S. Brunonis morte memorat, e Wicfrido, Virdunensi episcopo, qui sancto Remis ægrotanti et e morbo, qui ibidem decubuit, morienti adstitit, auditu, uti ipsemet per verba, num. 217 recitata, non obscure prodit, acceperit, potioremque proinde indubie is, dum XI, quam Folcuinus, dum X Octobris die obiisse Sanctum, scribit, fidem mereatur; deinde vero, quod, cum Sanctus nocte, quæ naturali proxime sequenti Octobris die undecimæ solis ortum præcessit, diem extremum clauserit, Folcuinus forsan nocturnum illud, quo id factum, tempus non ad undecimam, sed ad decimam

qua facile, ut a veritate hic aberrarit is scriptor,

A *decimam Octobris diem, veluti hujus, si pro die, non civili seu artificiali, sed naturali accipiatur, complementum retulerit, sicque a vero obitus* Brunonis *die hic aberrasse Folcuinum, creditu haudquaquam apparebit difficile.*

factum esse queat, assignata, evincunt, Octobris die,

224 *Cum enim e more, apud Gallos, Anglos, Germanos, Hispanos, Lusitanos ac denique Belgas, qualis Folcuinus fuit, recepto, dies (diem hic, non naturalem seu tempus ab ortu usque ad occasum solis elabens, sed civilem seu temporis spatium, quod unica solis circa tellurem revolutione absolvitur, intellige) a media nocte initium mediaque nocte sequenti finem accipiat, consectarium fit, ut ab eadem nocte media, in qua Octobris dies decima desinit, undecima mensis ejusdem dies inchoetur; quare, cum die undecima Octobris paulo post noctem mediam ac proin paulo etiam dumtaxat post diei decimæ finem Sanctus noster Vitam e jam dictis terminarit, facile factum esse potest, ut, quod sub diei undecimæ initium factum erat, id sub diei decimæ finem accidisse, nonnulli, haud sat omnia,* B *quæ* Brunonis *mortem comitata fuerant, adjuncta habentes explorata, perperam crediderint, hincque abs hisce in errorem inductus Folcuinus, Sanctum nostrum, non* v, *sed* vi *Idus Octobris obiisse, litteris mandarit. Verum quacumque demum ratione impulsus id fecerit, eum equidem ea in re a veritate aberrasse ac porro* S. Brunonem *vitam hanc mortalem cum immortali, non* x, *sed* xi, *qua propterea etiam anniversaria mortis ejus dies Coloniæ Agrippinæ quotannis recolitur, Octobris die commutasse, satis superque, ni vehementer fallar, jam adducta evincunt.*

ætatis suæ 41, *episcopatus* 13 *annum agens, excessit,*

225 *Id porro, cum Sanctus ætatis suæ quadragesimum primum, episcopatus vero tertium decimum annum dumtaxat adhuc ageret, contigisse, vel ex eo, quod paulo ante anni, ut supra num.* 22 *ostendi,* 925 *quartam decimam Maii diem natus, Coloniensium episcopus anno* 953 *circa Julii initium, ut* § vi *monstravi, fuerit creatus, fit perspicuum; ut plura, quo id probatum dem, hic afferre minime sit necesse. Nec opus etiam est, ut hic, quanta animi* C *propensione atque alacritate voluntatem suam ad voluntatem divinam, dum mortem imminentem cerneret, conformarit, quanta pietate ad hanc sese compararit, quanta fide ac veneratione sacrum viaticum, confessione præmissa, susceperit, quanto conatu sacerdotale officium, lethali licet morbo oppressus, adhuc persolverit ac quam fervida in Deum charitate firmaque fiducia dissolutionis suæ horam exspectari, exponam; hæc enim omnia Rotgerus a num.* 64 *usque ad num.* 69 *tam luculenter, ut commentatione nulla indigeat, nos docet. Iis, quæ ibidem etiam de testamento, per Sanctum mature tunc condito, refert, dumtaxat adjungo, solis per id sacris locis prospici, neque tamen esse, cur id mirum cuiquam appareat. Etsi enim in hoc ultimæ voluntatis suæ monumento nec pauperum, nec loci, quo sepeliri vellet, mentionem instituerit, haud propterea tamen vel hujus, vel illorum, dum morti esset proximus, fuit oblitus.*

226 *Rotgerus enim, postquam, qui Sancti corpus, octavo ab obitu ejus die Coloniam Agrippinam, allatum, ibidem in S. Petri ecclesia tum fuisse depositum postridieque ad id ingentem populi multitudinem confluxisse, narravit, mox num.* 71 *subjungit :* Processerunt in medium, *qui nimirum morienti adstiterant, Metensis et Virdunensis* episcopi Theodericus et Wicfridus, testes ultimæ sanctionis ejus.... Lectum est testamentum ejus in presbiterio venerabili ante altare sanctissimi Petri. Recensita sunt et ea, quæ pio quidem et sollicito in Dei rebus animo rogavit et jussit, sed scribenda non censuit, videlicet ut anno illo toto per singulos *numquam minus, quam libra integra in usus pauperum erogari deberet. Deinde secundum postulationem et desiderium cordis ejus, quo flagrabat in extremis suis, suasum est clero sanctissimo, ut volenti animo corpus ejus transferri permitterent ad monasterium monachorum, quod in honore sanctorum martyrum Pantaleonis, Cosmæ et Damiani atque Quirini..... construxit *Ita ille, cumque, ut mox addit, clerus in omnia, quæ Sanctus præscripserat, ac in horum etiam, etsi admodum ægre, postremum, consensisset,* E *fuit* Bruno *in SS. Pantaleonis, Cosmæ, Damiani et Quirini templo quarto decimo Kalendas Novembris seu decima nona Octobris die cum magno ordinum omnium luctu sepultus, et, quemadmodum loca sacra, ita etiam pauperes benignitatem ac benevolentiam defuncti fuerant experti.*

C. B. Coloniamque delatus, ibidem in S. Pantaleonis monasterio est sepultus.

* *supple dies*

§ XVII. Qua sanctitatis et virtutum fama ante et post obitum inclaruerit et an quæ etiam ingenii sui monumenta ad posteros transmiserit.

Magnam probitatis ac sanctitatis, uti e S. Wolfgango

Fuisse Brunonem, *dum adhuc, sed provectioris ætatis jam factus, juvenis esset, ab Israele Scotigena, sub cujus disciplina versabatur,* Viri sancti *appellatione condecoratum, num.* 31 *et seq. jam vidimus. Hæc porro præclara sane, quam is de discipulo suo conceperat, opinio apud alios etiam postea, uti modo sumus visuri, invaluit Ac primo quidem hosce inter loco memorandus hic est S. Wolfgangus, Ratisponensis episcopus, Operi nostro ad* xxxi, *qua Martyrologio Romano hodierno inscribitur, Octobris diem inserendus. Cum hic, quem æquum virtutis arbitrum exstitisse, nemo certe ibit inficias, aliquamdiu cum* S. Brunone *Treviris, quo hic post Henrici Trevirensis archiepiscopi, in Italia anno* 964, *ut Reginonis continuator docet, defuncti, mortem sese contulerat, fuisset conversatus, postea frequenter, uti ejus, quæ apud Mabillonium Sæc.* v *Benedict., part.* i *exstat, Vita, ab auctore anonymo, qui familiaris S. Wolfgango fuit, conscripta, cap.* 9 *fidem facit, asseruit, sese eidem* Brunoni *episcopo similem in omni probitate raro vidisse. Wolfgango, qui de* S. Brunone, *in vivis adhuc superstite, in lubieque etiam post de mortuo tam præclare sensit, jungendi etiam sunt, qui Pastore fuerant illo gavisi, vel omnes vel certe illorum quam plurimi.* F

227 *Ita*

AUCTORE C. B.

ac e nonnullis hic memoratis,

228 *Ita statuendum liquet ex Rotgero, qui, postquam Sanctum in SS. Pantateonis, Cosmæ, Damiani et Quirini monasterio sepultura, ut petierat, fuisse donatum, num.* 73 *retulit, ita deinde prosequitur :* Ubi usque hodie perspicue monstratur, quantus fuerit in oculis bonorum omnium. Quem posteaquam amiserunt, qualis fuerit, et boni et mali lucidius agnoverunt. Frequentant locum sepulturæ ejus, certatim memorant, quid fecerit, quid docuerit, qualis vixerit, qualis obierit. Modo pro illo orant, modo, ut ipse pro se orare dignetur, rogant. Signa non quæruut, vitam attendunt, doctrinam recolunt, futurum in eo aut sibi aut posteris suis magnum aliquid pollicentur. Denique omnes ejus monimentis, sicut olim per vivum, ita nunc per mortuum ad Dei laudem et gloriam excitantur. *Ita itte de iis, a quibus Sanctus, præsertim cum jam obiisset, ob virtutes, morum probitatem vitæque sanctilatem cetebratus fuit, generatim proloquitur; ut autem quinam præter hosce ae mox memoratum S. Wolfgango de* Brunone *jam* B *mortuo magnifice pariter opinati ac porro fuerint toeuti, magis etiam speeiatim innotescat, juverit adhuc tam quæ duo scriptores annymi, quorum alter Translationem S. Evergisti, alter Vitam S. Gerardi, abbatis Broniensis, litteris mandavit, quam quæ scriptor tertius, itidem anonymus, qui S. Mathildis Vitam in Opus nostrum ad* XIV *Martii diem jam illatam, contexuit, opportune ad institutum nostrum hic suppeditant, atlegasse. Prior, cui etiam de Abbatum Laubiensium gestis Folcuinus, qui* unicum et singulare et Christi Ecclesia decus *cap.* 20 *nominat* Brunonem, *jungi potest, hune eumdem* Sanctum, piissimum, morum bonorum speculum *appellat. Nee minus magnifice de Sancti virtutibus morumque probitate sensit e scriptoribus anonymis modo citatis secundus. Apte enim delineari seu digne adumbrari virtutes omnes, quibus Sanctus effulserit, haud posse, per verba, num.* 131 *hue transcripta, tuculenter prodit.*

C 229 *Quod modo ad tertium seu Vitæ S. Mathildis scriptorem anonymum pertinet, hic, quam præctare de* Brunone *senserit, exponit etogio sat protixo; quod cum totum fere circa virtutes, quibus Sanctus emicuerit, versetur ac proin ad argumentum, nobis hic propositum, spectet, tectoris oculis integrum id iis ipsis, quibus a scriptore itlo comprehenditur, verbis hic subjicio. Is itaque,* S. Brunonem *in sedem Coloniensem Wiefrido defuncto fuisse suffectum sicque ad episcopalis dignitatis honorem evectum, in dicta S. Mathitdis apud nos Vita num.* XI *præfectus, mox de eodem sequentia isthæc subjungit verba :* Asceuso autem tanto culmine pietatis, nequaquam sibi inde crescebat tumor elationis, sed sancta mens Episcopi se potius inclinavit humilitati; illud in memoria recondens, quod Scriptura admonet dicens : Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Pervigil fuit sapieutia, placabilis lenitate nimia, serpeutis astutiam cum lege custodivit et columbæ simplicis animum uon amisit. Gregem sibi comissum dilexit et per baculum disciplinæ multos ab errore eripuit; quosdam collationibus assiduæ disputationis ad meliora ducens, quosdam placidæ maturitate doctrinæ desiderio sanctæ conversatiouis impleus. In sermone fuerat mitis, in doctrina humilis, D malorum acerrimus destructor et veritatis studiosissimus assertor; humilibus blandus, superbis severus, quosdam intra septa gregis suscipiens ex lupis oves fecit, alios extra septa enutrivit; et, quidquid alios docuit, ipse primum implevit, nec non in eadem civitate exstruxit quam plurima monasteria. In omnibus etiam exstitit fortis athcla Dei et propugnator Christianæ fidei.

quorum unus est S. Mathildis biographus, scriptoribus concludi posse videtur,

230 *Hæc annis circiter quadraginta post Sancti obitum taudatus scriptor anonymus, e quibus sane aliisque atiorum de Sancto nostro jam adductis seu verbis seu judiciis,* Brunonem *ob virtutes, quibus juxta ac incorrupta morum probitate, dum viveret, etuxit, egregiam plane sanctitatis, cum jam obiisset, retiquisse post se famam, videtur haud inepte posse concludi; verum cum Sanctus, quem nonnulti etiam* Magnum *a rerum, pie juxta ac fortiter gestarum, magnitudine appettant, ita etiam fuerit eruditus,* ut, *quemadmodum Vitæ S. Joannis abbatis Gorziensis scriptor (hic supra num.* 35 *dicta videsis) testatur,* sui temporis omnes superaret ct antiquos pæue æquipararet, *cum* E nullum, *ut Rotgerus num.* 9 *memoriæ prodit,* penitus *fuerit* studiorum liberalium genus in omni Græca vel Latina eloquentia, quod ingenii *ejus* vivacitatem effugerit, *cum doctrinæ profanæ sacram adjunxerit, ac denique, ut Rotgerus num.* 49 *memoriæ pariter prodit, prædicatione verbi Dei et rara in explicandis saeris Litteris subtilitate præstiterit, an non, ut virtutum, quibus effulsit, famam, ita etiam aliquot ingenii sui monumenta ad posteros transmisit? Fuisse ittum et* lucubrationibus iuveuiendis intentissimum *et* in dictatu quæcumque sunt honestissima, acutissimum, *biographus noster Rotgerus num.* 12 *tradit; verum nullam prorsus lucubrationem, quam seu dictarit, seu contexuerit, nominatim reeenset. De epistola synodica, a* Brunone, *cum ordinatus fuisset episcopus, ad Agapetum II Papam missa, sermonem dumtaxat, nullis omnino, quibus illa eonstiterit, verbis adductis, num.* 40 *instiluit.*

famam post se reliquit, eruditioneque præstant

231 *Epistolam etiam admodum brevem seu potius schedulam, non alia re magis, quam summo, quo elucet, laconismo notabilem, qua Sanctus, in Lotharingia existens, Christianum, monasterii S. Pantaleonis recens exstructi, abbatem, virtutem hortatur, num.* 42, *paucis etiam, quibus ea constat, transcriptis verbis, recenset. Idem biographus noster orationem præterea, quam Sanctus morti jam proximus ad suos habuit, num.* 66 *et tribus seqq., omnibus etiam et singulis, quibus concepta fuit, verbis recitatis, suppeditat. Monumentum est, in quo eloquentia, doctrina, pietas, fides, spes et eharitas pari fere passu incedunt. Hæc, quæ jam dixi, nec plura Rotgerus, nisi forsan jam memoratis, brevem quidem, sed gravem ac ad movendum aptam, quam num.* 26 *et seq. recitat quamque, ut nepotem suum Ludolphum, patri rebellem, in viam redueeret, adhibuisse* Brunonem, *ait, orationem adjungere plaeuerit, de ingenii monumentis, a Sancto nostro relictis, subministrat; verum an modica ista ae fere nulla illorum notitia major aliunde ac luculentior acquiri non potest? Sixtus Senensis Bibtiothecæ Sanctæ edit. anni* 1610, *lib.* 4, *pag.* 217 *sic habet :* Bruuo, archiepiscopus Coloniensis, edidit

Commentarios etiam in quatuor Evangelia et in Pentateuchum ad posteritatem transmisit.

A dit in quatuor Evangelia Commentarios non negligendos, quorum initium est: « Post Pentateuchum Mosis ut nova veteribus jungeremus. » Extant in bibliotheca Bononiensi prædicatorum. Idem quoque testatur, se in Pentateuchum scripsisse.

torum posteriorem Bononiæ asservari, Vossius,

232 *Ita ille,* Brunonem, *quod hic ait, de semetipso testari, e solis, ni fallar, verbis, quibus ejus in quatuor Evangelia Commentarios inchoari asserit, concludens, simulque hosce, non autem etiam, quem in Pentateuchum Sanctus scripsit, Commentarium Bononiæ in Dominicanorum bibliotheca exstare, affirmans. Verum Vossius, qui, de* Brunonis *lucubrationibus locuturus, Sixtum Senensem vel omnino non legerit vel id certe animo sat attento haud fecerit, nullam prorsus contextorum a* Brunone *in quatuor Evangelia Commentariorum mentionem instituit, idque, quod de hisce Sixtus Senensis per verba mox recitata ait, ad compositum a Sancto in Pentateuchum seu in quinque Moysis libros Commentarium* B *tranferens, hunc in Bononiensi Dominicanorum bibliotheca asservari tradit. Audi, qui in sua de Historicis Latinis Lucubratione lib. 2, cap. 40 loquatur.* Bruno, *inquit,* archiepiscopus Coloniensis, Henrici Aucupis imperatoris *(imo Germaniæ regis)* filius, Ottonis I imperatoris frater fuit. Hic præter Commentarium in Pentateuchum, qui a Sixto Senense laudatur ac Bononiæ in Dominicanorum bibliotheca exstat, etiam vitas aliquot Sanctorum consignavit.

sequacem etiam nactus Dupiniam, perperam affirmat,

233 *Dupinius in eumdem, quem hic Vossius, id ipsum, quod de Sancti nostri in quatuor Evangelia Commentariis asserere debuisset, de ejusdem in Pentateuchum Commentario asserens, admittit, errorem est prolapsus. Quare esse videtur, cur bibliographum istam, Sixto Senensi non inspecto, cæce dumtaxat Vossii vestigia hic pressisse, non immerito quis suspicetur. Utut sit, Sixto Senensi equidem, qui Commentarium, non quem Sanctus in Pentateuchum, sed alterum, quem in quatuor Evangelia composuit, Bononiæ in Dominicanorum bibliotheca asservari ait, est* C *standum. Verum, cum is despiciendus seu, ut Sixtus Senensis ait, negligendus minime sit, mirum videri potest, cur itam Sancti nostri lucubrationem librarii docti ac laboriosi, qui tot lucubrationes scriptorum antiquorum alias typorum beneficio vulgarunt, luce publica hactenus pariter haud donarint. Enimvero et ille Sancti nostri in quatuor Evangelia Commentarius et Sanctorum et aliquot, quas is etiam, ut Vossius adjungit, concinnavit, Vitæ voluptate quammaxima vel hoc solo ex capite, quod antistitis adeo celebris fœtus sint, a rerum sacrarum studiosis evolverentur; verum an re etiam ipsa Sanctorum aliquot Vitas* Bruno *contexuit?*

et vel sic, an, ut ait, aliquot etiam sanctorum Vitas Bruno scripserit, dubium efficit.

234 *Cum Vossius, a quo solo id affirmatur, Bononiæ asservari Sancti nostri in Pentateuchum seu quinque Moysis libros Commentarium perperam e jam dictis tradat, haud prorsus immerito in dubium, an aliquot Sanctorum Vitas a* Brunone *scriptas perperam pariter haud asserat, revocari posse videtur. Adhæc si aliquot Sanctorum Vitis conscribendis* S. Bruno *sese impendit, hi verosimillime, ut Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* VI, *pag.* 310 *arbitrantur, alii non sunt, quam quos patronos elegerat, vel quorum sacras exuvias erat adeptus; tales autem erant SS. Patroclus, Gregorius, Privatus, Christophorus et Pantaleon martyres; verum si quid in horum seu Acta seu elogio scripsit, id vel haud amplius exstit, vel ex hominum cognitione penitus excidit. Aliquid quidem adhuc e S. Privati Actis superest; verum id sec. x est antiquius; quod autem ad Sanctorum illorum reliquos spectat, de horum aliis nihil omnino, de aliis vero nihil, quod* Brunone *sit dignum, memoriæ proditum invenitur. Ita fere scriptores proxime laudati, cumque nihil hic, nisi quod veritati ad amussim consonet, asserere videantur, est sane, cur, an Vossio, qui aliquot Sanctorum Vitas a* Brunone *scriptas ait, assentiendum sit, dubitari, si quæ eo faciunt, mature expendantur, haud immerito queat.*

§ XVIII. Nonnullæ sacræ, quas undecumque conquisivit, reliquiæ, temporis, quo id fecerit illasve transtulerit, ordine servato, recensentur. E

A Brunone, cujus gesta ordine chronologico cum fieri id potuit, fuerunt hactenus relata,

Quamvis hactenus, dum de Sancti nostri gestis egi, id vix non semper, cum fieri utcumque potuit, servato, quo quæque accidere, temporis ordine præstiterim, tractare tamen de Sanctorum reliquiis a Brunone *undecumque acceptis ac Coloniam translatis, etsi interim harum translatio Sancti morte, de qua jam actum, sit anterior, in hunc locum distuli; id autem facere est visum, quod, quamvis de sacris illis lipsanis, servato pariter, quo quæque a* Brunone *vel obtenta, vel Coloniam Agrippinam fuere translata, temporis ordine tractare esset statutum, omnia tamen et singula, quæ ad hoc argumentum spectant, serie non interrupta placeret lectori exhibere, idque, si rebus aliis, tempore, ut vi-* F *dimus, non uno gestis, et tamen de Sancto dicendis ac porro jam dictis, ea etiam, quæ de Sanctorum reliquiis, abs hoc vel comparatis vel Coloniam Agrippinam translatis dicenda nec omnia eodem, quo illæ, tempore gesta erant, immiscuissem, haudquaquam, ut consideranti patescet, fieri potuisset. Quid plura? Hæc præfati jamque supra de S. Pantaleonis reliquiis, quod quæ dicenda de hisce erant, cum argumento ibidem tractando nimis arcte essent connexa, locuti, modo, hisce præmissis, alias aliorum aliquot, quas* S. Bruno *obtinuit, Sanctorum reliquias, servato, quem dixi, ordine, recensere aggredimur.*

Sanctorum, quæ hic a Rotgero recensentur, reliquiæ

236 *Rotgerus num.* 16 *de Sancto nostro sic habet:* Sanctorum corpora atque reliquias et quælibet monimenta, ... undecumque collegit; iis loca et ministeria omni sumptu et apparatu copiosius preparavit. De quibus singulis plura essent dicenda, si paterentur promissa compendia. Indicia sunt hæc invictæ fidei, quia non sua, sed quæ sunt Jesu Christi, quæsivit Baculum et cathenam sancti Petri qua diligentia, quo fervore, quo

AUCTORE C. B.

quo gaudio Coloniam, alterum Metti, alteram Roma adduxerit, omnes noverunt; in cujus honore domum ejus honoratissimam mirabiliter ampliavit, quam de pulchra pulcherrimam fecit. Inclitos et præclaræ famæ martyres Patroclum, Elisium, Privatum et Gregorium, quorum gesta sunt permagnifica, merita gloriosa, patrocinia tuta; Christofori sanctique Pantaleonis, ut jam dictum est, pretiosas reliquias, quibus se patronis specialius delegavit, utputa gemmas gratissimas et dulcissima pignera ad sanctissimam suæ ecclesiæ sedem miro ambitu variis de locis attraxit. De translatione beati Evergisili tertii ejusdem sedis archiepiscopi quid factum sit hujus pii Provisoris dispensatione, plurimis notum est; quem in ecclesia beatæ Ceciliæ virginis cum hymnis et divinæ laudis celebratione repositum plebs religiosa ita veneratur et colit, ut præsentem crederes beneficiis largioribus cotidiana obsequia mutuari.

S. Energisti nempe unno

237 *E Sanctis, quorum reliquias undequaque conquisiisse* S. Bruno *a Rotgero his verbis* B *narratur, nobis hic S. Evergisilus, seu, ut ab aliis vocatur, Evergistus, Coloniensis sec.* v *episcopus, qui ultimus abs isto Sancti nostri biographo memoratur, primo loco, quod sacrum corpus ejus Coloniam, priusquam eo aliorum, si S. Pantaleonis, de quo jam supra actum, exceperis, Sanctorum, a Rotgero per verba proxime recitata memoratorum, reliquiæ a* Bruuone *transferrentur, fueril e jam nunc dicendis translatum, memorandus venit. Fuit hic, uti ejus apud Surium ad* XXIV *Octobris diem Vita docet, ex urbe Tungrensi oriundus, cumque postea factus Coloniensis archiepiscopus, divino monitu in patriam, ut zizania, quæ ibidem generis humani hostis in agro Dominico seminarat, evelleret, esset reversus, ibidem a nefariis quibusdam hominibus interfectus ac in S. Mariæ ecclesia fuerat tumulatus. Quingenti jam circiter a tempore, quo factum illud fuerat, anni erant elapsi, cum* S. Bruno, *sacrum Sancti illius corpus inde amotum Coloniam transtulit. Qui res gesta sit, scriptor annonymus, qui, quam mox laudavi, S. Evergisli Vitam simulque translationem, Sancti nostri apud laudatum Surium Vitæ num. 27 insertam, in litteras haud serius, ut apparet, quam sec.* XI, *conjecit, nos* C *docet simul etiam quæpiam adjungens, quæ ad tempus, quo Sancti istius Coloniam a* Brunone *facta sit translatio, determinandum haud parum conducunt. Verba ejus huc spectantia ac in Sancti nostri, ut jam innui, apud Surium Vita num. 27 exstantia lectoris oculis subjicio.*

uti partim e vitæ

238 *Sequentia hæc sunt :* Cum causa colloquii habendi (Bruno *nimirum)* de statu regni apud pricipes regionis illius, iter haberet in Occidentem, forte in reversione, pacato regno, ad oppidum Tungrensium devenit, quod venerandos reliquiarum cineres sancti Evergisli conservavit. Nam, peccatis exigentibus, civitatem totam longa vetustas et bellorum tempestas cum nomine penitus delevit, ac novitas alio sedem episcopalem transmutavit; cumque ibi summus præsul (*ita haud dubie* Brunonem, *quod archiepiscopus esset, appellat)* pernoctaret, illudque animum ejus multum moveret, quod tam sacer locus ad nihilum jam quasi deveniret, in ipsa nocte apparuit ei sanctus Evergislus, quasi palliatus casula conscissa, qui ei dabat talia verba : Videsne, ut vestimenta mea sunt neglecta et tinea consumpta? Quo- D niam tu illuminabis lucernam meam, illumina tenebras meas. Nam hinc eripiar et in Deo murum transgrediar. Nec mora, episcopus somno solutus, rem volvebat tacitus. Facto autem mane, bonæ memoriæ ad se jussit venire Folcmarum œconomum, quem in omni negotio consuevit habere conjunctissimum remque illi ex ordine nunciavit, et ut ille in medium consuleret, postulavit. Qui mox dicebat ad primam responsionem, sanctum Evergislum ad propriam debere revisere sedem.

239 Lætatus episcopus, tam sacri corporis reliquias sua imperiali potentia propriæ sedi se velle restituere, suis nunciavit omnibus. Hoc vero illi audientes, illud eis optabile fore, prædicabant et pene omnes præ gaudio flebant. Nec mora, cum omni devotione perrexit cum suis episcopus ad locum, ubi jacebat sanctum corpus, et post quoddam altare de quadam fabrica jam senio consumpta cum omni veneratione elevavit, ac multum flentibus incolis, eum suis Coloniæ * reportavit. Ubi ad sanctissimam sedem ventum est, clerus cum sanctimonialibus convenit, uterque sexus concurrit, E tota civitas novis gaudiis exultavit sicque cum omni celebratione divinæ laudis quinto Calendas Aprilis honorabiliter repositum est in ecclesia sanctæ Cæciliæ virginis. *In Franciam, quæ ad Occidentalem diœcesis Coloniensis plagam sita est,* S. Bruno, *ut supra ex Frodoardi Chronico docui, anno* 959 *veniens, Compendii ibidem cum sorore Gerberga regina ac nepotibus suis invicem dissidentibus colloquium, habuit, cumque, pace hosce inter composita, Coloniam esset reversus, ad eum in diebus Paschæ, quod festum anno illo in tertiam Aprilis diem incidit, Lotharius Francorum rex cum matre sua Gerberga regina venit.*

e Translationis illius historia.

* Coloniam

240 *Quare cum Sanctus noster in suscepto Occidentem versus, de quo Translationis S. Evergisli auctor per verba mox data loquitur, itinere colloquium ibidem de statu regni cum regionis illius principibus habuerit, indeque, paccato regno, quinto Katendas Aprilis seu* XXVII *Martii Coloniam, secum Tungris S. Evergisli reliquias asportans, sit reversus, iter illud verosimillime aliud non est,* F *quam modo e Frodoardo memoratum; cum autem sic habeat ac proin eodem, quo istud, anno* 959 *locum habuerit, consectarium sit, ut et anno isthoc et quidem* XXVIII *Martii S. Evergisli reliquias Coloniam Tungris Sanctus noster attulerit. De hac S. Evergisli, Coloniensis episcopi, translatione, a* Brunone *facta, etiam agit, non tantum Gelenius De Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib,* 3, *syntagmate* XI, *verum etiam in Pontificum Leodiensium Gestis tom.* I, *pag,* 67 *et seq. Chapeavillus, qui, quamvis Evergislum, Coloniensem sec.* V *episcopum, ab Ebregiso seu Evergiso, qui sub sec.* VII *initium episcopi munere moderatus est Leodiensem ecclesiam, distinguat, nec nisi e nominum affinitate factum esse, ut quidam hunc cum illo confuderint, pronuntiet, determinare tamen, an tam Ebregisi Leodiensis, quam Evergisli Coloniensis corpus Coloniam* Bruno *haud transtulerit, non audet.*

partimque e Frodoardo eruitur,

241 *Neque vero, spectatis, quas allegat, rationibus, immerito : attamen, cum ii, qui primi S. Ebregisi Leodiensis corpus a* S. Brunone *Coloniam dixere translatum, id dumtaxat,* 959,
ut

A *ut apparet, quod hunc cum S. Evergislo, cujus corpus Coloniam Sanctus noster vere, ut jam vidimus, transtulit, esse eumdem, nominum affinitate decepti, existimarint, fecisse videantur, haud prorsus etiam temere, ut apparet, quis æstimet, hinc postea factum, ut alii, etsi Evergislum Coloniensem ab Evergiso Leodiensi recte distinguerent, tam hujus tamen, quam illius corpus a* Brunone *Coloniam translatum, in animum, cum ab aliis id de Evergisli Coloniensis, ab aliis de Evergisi Leodiensis corpore memoriæ prodi, cernerent, perperam induxerint. Utut sit, non pauci equidem, an S. Ebergisi Leodiensis corpus Coloniam fuerit a* Brunone *translatum, revocant in dubium, cumque contrarium, uti e jam dictis pronum est colligere, quantum ad S. Evergisli Coloniensis archiepiscopi corpus obtineat locum, fuisse equidem isthoc, si non itidem illud, a* Brunone *Coloniam, et quidem e jam dictis anno* 959, *translatum, apparet indubitatum.*

B

S. Patrocli vero per hic memoratum.

242 *Ad sacras, quas* Bruno *pariter acquisivit, S. Patrocli, in Opus nostrum ad* XXI *Januarii diem jam illati, reliquias progredior. Ansegisum, Trecensem episcopum, sedi suæ e qua a Roberto comite fuerat expulsus, Sanctus noster anno* 960, *ut supra docuimus, restituit, dumque adhuc, postquam id fecisset, in Galliis, imo et Trecis, ut apparet, versaretur, a dicto civitatis hujus, in qua sepultum jacebat S. Patrocli corpus, antistite sacrum isthoc pignus, Coloniam asportandum, Sanctus noster, ut scriptoris anonymi, qui sancti illius martyris Translationem sec., ut apparet,* XI *litteris mandavit, verba huc supra num.* 170 *e Sancti nostri apud Surium Vita transcripta fidem faciunt, impetravit. Verum cum quidam Lotharienses interea hosque inter Immo et Robertus, ut supra e Frodoardo docui, in* Brunonem *insurrexissent, hicque adeo, negotiis urgentibus, in Lotharingiam e Galliis præpropere redire esset coactus, secum inde sacras S. Patrocli reliquias, Coloniam asportandas, ipsemet haud assumpsit, sed qui id faceret, Evercharum, quem alii Euracrum, alii Eraclium ac alii denique Everadum aut*

C *paulo etiam aliter appellant, Leodiensem episcopum misit. Cum Baldericus, proximus Euracri in sede Leodiensi decessor, anno* 959, *ut probatioris notæ documenta ferunt, e vivis excesserit, fuerit verosimillime is, qui,* Brunone, *ut Folcuinus cap.* 26 *loquitur,* concedente, *factus est Leodiensium episcopus, ad dignitatem hanc vel anno* 959 *vel seq. promotus. Utut sit, Everacrus, quod sibi erat injunctum, sedulo exsecutus, sacrum S. Patrocli corpus Coloniam detulit.*

prout a Translationis ejus auctore verbis hic memoratis

243 *Qui res gesta sit, laudatus Translationis S. Patrocli scriptor anonymus in Sancti nostri apud Surium Vita num.* 39 *sequentibus hisce verbis exponit :* Cum, *inquit de* Brunone, se hoc gratum munus (*corpus scilicet S. Patrocli*) ab episcopo consensu cleri totiusque populi (*Tricassini nimirum*) promeruisse gauderet, ipse ne quid imperfectum relinqueret, adhuc in plurimis occupatus, misit acceptum reliquias virum omni laude dignum, Evercharum Leodiensem episcopum, et cum eo clericos ac monachos religiosos. Inter quos fidelis populi multitudo non minima causa laudabilis spectaculi confluebat : cumque ad locum destinatum venissent, videntes ibi pavimentum marmoreum perstratum, nullum vero certum recognoscentes reconditi signum thesauri, alii quidem adoraverunt, quidam autem dubitaverunt. Tunc, admonente episcopo et exhortante eos, qui convenerant, præmissa tandem solemniter oratione, opus, propter quod venerant, aggressi sunt cum fiducia. Confestim autem ut aperuerunt sarculis terram, mirabile dictu, repleti sunt omnes odore vehementissimo, quo nihil unquam suavius sentiebant ; et quo quis magis proximus fuit sepulcro, eo magis se odoris dulcedine affectum esse, testatus est. Unde factum est, ut omnes tunc religiosi, fossores esse cuperent, quatenus divinæ fragrantiæ vim mirificam abundantius caperent.

...actum C. B

memoriæ est proditum, Leodiensem episcopum,

244 Nullus tamen, qui intra parietes ejusdem ecclesiæ fuisset, expers hujus suavitatis inventus est, nec erat quisquam, qui vel tam dulce vel huic simile aliquid se unquam olfecisse fateretur. Augebatur itaque magis et magis aura delectabilis, donec veniretur ad corpus sanctis Martyris. Tunc vero miruui in modum ita afflati sunt omnes, ut sibi ipsis eo, quod senserant, pleni omnimodis viderentur, et tamen adhuc, velut sitibundi, haurire amplius niterentur,... Elevatæ sunt igitur a sarcophago lapideo sancti Martyris reliquiæ, inde que prospero cursu cum frequentia exsultantis populi Coloniam translatæ sunt. *Ita ille; verum etsi Everacrus jam inde e jam dictis ab anno* 960 *exstiterit Leodiensium episcopus, dubitari tamen posse videtur, an S. Patrocli corpus ipsomet, quo id* Bruno *ab Ansegiso impetrarat, anno* 960, *an sequenti Coloniam Trecis e* Brunonis *mandato transtulerit. Dionysius Sammarthanus Galliæ Christ. auctæ tom.* 3, *col.* 813 *de Eraclo, Leodiensi episcopo, sic scribit :* Jubente Othone augusto, Brunonem Coloniensem comitatus est in Franciam, quo mittebatur, ut nepoti Lothario suppetias ferret. Trecis transiens Bruno *(imo vero ibidem, Ansegiso in sedem suam jam restituto, verosimillime adhuc commorans)* S. Patrocli corpus ab episcopo obtinuit, sed, negotiis urgentibus, redire coactus, rem totam Eraclio commisit, qui, sedulo eam exsecutus, sacrum depositum Coloniam detulit; *cum autem* Bruno, *uti his verbis indicatur, in itinere, in quo Trecis S. Patrocli corpus, anno e jam dictis* 960, *obtinuit, comitem sibi Eraclium seu Euracrum habuerit adjunctum, huicque, ut sacrum illud pignus Coloniam deferret, in mandatis dederit, ita simul, ut apparet, id ipsomet dicto anno* 960 *e civitate Trecensi Coloniam ab Euracro fuisse translatum, insinuatur.*

E

F

verosimilius anno, uti hic adducta suadent,

245 *Ast, cum* Bruno *non tantum Euracrum, verum etiam, ut Translationis S. Patrocli scriptor sub verborum, quæ mox recitari, initium docet,* cum eo clericos ac monachos religiosos, *qui sacrum istud pignus Coloniam Trecis deferrent, submiserit, nec verosimillime ullos, cum Trecis anno* 960 *versaretur, diœcesis Coloniensis clericos et monachos religiosos, quibus id negotii dare potuisset, habuerit ibidem ad manum, hosce una cum Euracro a* Brunone, *Coloniam a dicto itinere e Francia jam reverso, ac proin haud citius quam anno* 961 *Colonia Trecas, ut ibidem S. Patrocli corpus acciperent Coloniamque inde deferrent, missos fuisse, mihi vero apparet similius,*

AUCTORE C. B.

similius; etsi autem sic habeat, non est tamen, cur id adhuc serius factum, fortassis quis suspicetur. Brunonem *enim vel annum, priusquam sacrum thesaurum, quem maxime expectierat multisque precibus impetrarat. Coloniam transferri curaret, elabi sivissse, apparet omnino a veri specie alienum. Bollandus quidem ad* XXI *Januarii diem inter ea, quæ jam antea de S. Patroclo dictis addenda judicavit, sic habet :* Anno Christi 963 deportatas esse Colonia Susatum sancti Martyris *(Patrocli nempe)* reliquias, patet ex monumento Susatensi Friderici I archiepiscopi Coloniensis, in quo annus Christi 1118 numeratur a translatione S. Patrocli 155, ut nobis pro sua humanitate significavit Ægidius Gelenius. v. cl.

246 *Etsi enim S. Patrocli corpus Susatum (civitatis hujus notitiam apud Bollandum in S. Patroclo ad dictam Januarii diem videsis) anno demum* 963 *Colonia Susatum fuerit translatum, consectarium inde neutiquam est, ut id aliquanto citius Coloniam Trecis haud* B *fuisset allatum. Nec id etiam concludit potest e Cartusiæ Coloniensis ad Usuardum Additionibus, in quibus* v *Idus Decembris sequentia hæc leguntur verba :* In Susato oppido diœcesis Coloniensis Adventus S. Patrocli martyris, a Trecassina civitate per sanctæ memoriæ Brunonem Colonieusem archiepiscopum illuc translati ; *etsi enim S. Patrocli corpus Susatum, quo e jam dictis anno* 963 *fuit asportatum, e civitate Tricassino in dictis Additionibus haud falso (neque enim quid e locis, in quibus ultimo, sed et ex iis, in quibus primo exstilit, recte alio asseritur devectum) dicatur translatum, id tamen, priusquam ad illam diœcesis Coloniensis in Westphalia civitatem deferretur, Coloniam Agrippinam fuisse adductum, e mox huc transcriptis anonymi, qui S. Patrocli Translationem litteris mandavit, scriptoris verbis est certum ; cum autem sic habeat, nihil impedit, quo minus sacrum illud pignus anno* 961 *ab Euracro, Leodiensi episcopo, e civitate Tricassina Coloniam ad* Brunonem, *indeque abs hoc, a quo interea religiose ac honorifice fuerit ibidem servatum, Susatum anno* 963 *translatum fuisse credatur.*

C 247 *Nec pariter esse videtur, cur, quis, S. Patrocli corpus Trecis ab Euracro non prius, quam cum hic, annis aliquot post annum* 961 *elapsis, infestissimo fœdissimoque cancri genere, quem lupum vocant, miraculose S. Martini Turonensis ope liberatus, voti solvendi causa ad Sancti hujus sepulcrum sese contulerit, translatum fuisse, cum Gelenio in Agrippinensibus sacris et piis Fastis ad* IX *Decembris diem suspicetur ; præterquam enim quod suspicio hujusmodi destituta omni fundamento sit, miraculosam istam Euracri, patrocinante S. Martino, sanationem, cujus occasione collegiatam Sancti hujus ecclesiam Leodii ab Euracro fundatam fuisse, aiunt, a vero alienam suspicari, quæ Foullonus Hist. Leodiensis tom.* I, *pag.* 186 *et binis seqq. affert, haud immerito faciunt suspicionique augendæ num.* 215 *laudatum fundationis ecclesiæ istius Diploma, utpote in quo Euracrus, nulla omnino S. Martini mentione facta, sese duntaxat,* Brunone *hortante, ecclesiæ isti fundandæ animum adjecisse, prodat, non parum subservit. Jam vero, cum sic habeat ac porro Susarum anno demum, uti e documento, per Bollandum laudato, constat,* 963 *S. Patrocli corpus fuerit translatum, Trecisque Coloniam id anno e jam supra dictis verosimillime* 961 *fuisset adductum, consectarium est, ut verosimillime in civitate isthac, priusquam inde Susatum a* Brunone *deferre, biennio circiter fuerit asservatum.*

non autem annis ali quot serius. Coloniam,

D

148 *Translationis S. Patrocli auctor post verba supra huc transcripta, quibus Sancti hujus corpus Trecis Coloniam ab Euracro Leodiensi episcopo allatum refert, civitatem Coloniensem , quam impense laudat, dignum profecto esse locum, qui perlatum ad se sancti martyris corpus in gremio suo custodiret, præfatus, mox sequentia isthæc, e quibus id Colonia Susatum a* Brunone *fuisse translatum constat, verba alia subjungit :* Sed sollicitudo summi Pontificis (Brunonis *nimirum archiepiscopi)* nihil negligendum ducens, ut perfecta quæque de magnis maxima faceret, imperfecta suppleret, neglecta magnifice illustraret, modis omnibus iuvigilabat. Quocirco ratum duxit, ut locum quemdam Saxoniæ (*Inferioris nimirum seu, quæ olim etiam Westphaliam complectebatur, Antiquæ)* Susatium nomine, rebus seculi opulentum, populo plenum, longe lateque circumpositis Saxonum gentibus, nihilominus provinciarum populis notissimum, sed religionis adhuc pene ignarum, his sancti Patrocli pignoribus decorare, et quodammodo ad sacramenta futuræ salutis initiari debuisset, fiducialiter agens in illo et credens, quia aromatizans sumus ille, qui in manifestatione sancti ejus corporis, sicut supra diximus, invisibiliter adspersus et sensibiliter cognitus est, per famam meritorum ejus multis foret profuturus. Unde factum est, ut corpus B. martyris a venerabili Brunone archiepiscopo Colonia deductum, cum honore magno et gaudio Susato inferretur, ubi repositum est in ecclesia cum divinis laudibus, quam idem pius Autistes fundaverat, et donis competentibus ditaverat.

unde post fuisse Susatum delatat,

E

249 *Ecclesia hic memorata, in qua Susati* Bruno *S. Patrocli corpus deposuit, alia haud dubie non est, quam in qua est, ut Georgius Braunius in Theatro Urbium scribit,* magnificum canonicorum collegium D. Patroclo, qui et urbis patronus est et tutelaris, sacrum. *Canonicorum collegium, quo insignita est Susatensis S. Patrocli ecclesia haud dubie e canonicis seu clericis, quos, ecclesiæ isti inservituros, condito haud procul ab ea, in qua secundum vitæ canonicæ regulam, a concilio Aquisgranensi anno* 816 *præscriptam, vitam in communi ducerent, monasterio,* S. Bruno *instituit, traxit originem. Ita autumo, quod etiam pleraque alia canonicorum secularium collegia e clericis seu canonicis secundum canonicæ vitæ regulam ab eodem concilio præscriptam in monasteriis (ita scilicet ædes, quas simul incolebant, vocari tum solebant) vitam in communi ducentibus, per disciplinæ relaxationem sint nata, quodque vere* S. Bruno *clericos seu canonicos hujusmodi Susati instituerit, uti colligere est ex infra dando Sancti Testamento, utpote in quo hic, bona sua variis legans locis sacris, sub finem sic loquatur :* Monasterio et claustro Sosatio fundando libræ centum, altari sex vasa, pallia totidem, tapete unum ex majoribus, scampualia duo, cappa et casula ex nostris. Prædium præterea, quod Wodilo deprecatu nostro dedit ; illud

constat, fuerunt translata

F

A illud etiam, quod domnus Poppo, Richil dinchuso et Arutte, nobis satis naviter adquisivit. *Cum monasterium hic memoratum anno 965 seu tum, cum Sanctus, uti ex his ejus verbis apparet, moreretur, nondum penitus esset fundatum, a veri specie haud adhorret et illud et S. Patrocli, quam id sibi habuit adjunctam, ecclesiam tum primum, cum Sancti hujus reliquiæ anno 961 Coloniam essent allatæ, a* Brunone *et condi cœpisse, et illas inde, cum utrumque illud ædificium jam multum esset provectum, Susatum fuisse, quod e dictis anno 963 accidit, delatas.*

idque quantum ad S. Odonis quas Rotgerus non memorat, post annum 971.

250 *Sed hæc de argumento isto jam sufficiant. Modo iis, quæ hactenus de reliquiis, a Rotgero memoratis, dicta sunt, quæpiam etiam de reliquiis, abs hoc non memoratis, sunt immiscenda. In Opere nostro de S. Odone, Cantuariensi in Anglia episcopo, ad IV, qua is obiit, Julii diem est actum ; ibidem autem in Commentario Sancti istius Actis prævio, num. XI occurrunt, quæ ad institutum nostrum spectant, sequentia isthæc verba :* Non
B incongrue videtur sæpe laudatus Alfordus primordia et propagationem cultus *(S. Odonis)* retulisse ad S. Dunstanum, colombæ indicio motum, de qua tractat Capgravius et apographum nostrum cap. 3. » Hinc » inquit Alfordus, » crevit sanctitatis opinio, quam fama » etiam ad exteras nationes detulit. Unde reli- » quias corporis ejus Germani ambitiose quæsi- » verunt. Sic Bruno, Coloniensis episcopus, qui » vivum familiariter noverat, mortuum coluit, » translatis Coloniam ejus ossibus » Aubertus Miræus in Fastis in Belgicis pag. 320 occasione miraculi, pro confirmatione realis Christi præsentiæ in Eucharistia ad preces archiepiscopi nostri patrati, sic de eodem sermonem instituit. » Hujus beati viri ossa B. Bruno, archiepiscopus » Coloniensis, cui Odo familiaris olim fuerat, » Coloniam transtulit, indeque nonnulla Boxtel- » lam sunt allata » ... Eadem testatur Raissius in Auctario Molani. *Cum S. Odo, Cantuariensis episcopus, e mortali hac vita, uti in mox laudato Comment., Sancti istius Actis prævio, num. 9 est videre, anno 961 excesse-*
C *ril, hicque de Sanctorum reliquiis, a* Brunone *Coloniam post annum 960 translatis, agam, idcirco hoc loco de S. Odonis ossibus, Coloniam a Sancto nostro translatis, sermonem hic instituere est visum, etsi interim haud ipso, quo Odo obiit, anno 961, sed altero e sequentibus ossa illa a* Brunone *Coloniam transferri, verosimillime contigerit.*

ac quantum ad S. Eliphii, quas is etiam memorat, reliquias.

251 *Plura non addo, sed ad reliquias, a Rotgero etiam per verbis. num. 236 recitata, memoratas ac a* Brunone *Coloniam pariter adductas, sermonem promoveo. S. Gerardus, Tullensis episcopus, anno 963, ut jam supra docui, Tullensem ecclesiam a* Brunone, *vel certe hoc Sancto nostro seu curante seu consentiente, episcopi munere moderandam accepit. Abs illo jam episcopo Sanctus noster S. Eliphii martyris, a Juliano Apostata occisi ac ad XVI, quo proinde apud nos res, ad illum spectantes, examinari poterunt, Octobris diem apud Tullenses et Colonienses culti, reliquias accepit. Vindricus, jam supra laudatus, id apud nos tom. 3 Aprilis in mox dicti S. Gerardi Tullensis episcopi Vita num. 13 docet hisce, quæ, de SS. Apri et Apronia reliquiis primum locutus, suppeditat, sequentibus verbis:* Reliquias etiam *(S. Gerardus)* venerandi martyris Elisii religiosa devotione transtulit ; quarum partem non minimam, majora scilicet ossa prænominato Brunoni archipræsuli contulit, quæ Coloniam cum summa devotione devexit ibique devota populorum coluntur veneratione. *Cum Gerardus e dictis anno demum 963 factus sit Tullensis episcopus, nec prius, quam ad dignitatem isthanc esset erectus, S. Eliphii reliquias,* Brunoni *harum parte donata, transtulerit, hanc certe is Sanctus noster ante dictum annum 963 Coloniam haud devexerit, idque etiam, cum anno, ut jam supra vidimus, 965 excesserit e vivis, haud multo serius, sed circa dictum annum 963 fecerit. Gelenius, dum S. Eliphii reliquias a* Brunone *Coloniam fuisse translatas, in suo, quod* De Coloniæ Agrippinensis Magnitudine *inscribit, Opere lib. 3, syntagmate XIII, § III narrat, fuisse eas ibidem in abbatiali S. Martini Majoris basilica depositas, adjungit.*

aliasque C. B

baculumque S. Petri, locum tamen annum 975 obtinuit,

252 *Quo e jam dictis anno circiter 963 S. Eliphii reliquias, verosimillime etiam eodem circiter S. Petri Apostoli baculum, quem Metis acceptum, Rotgerus per verba num. 236 recitata, docet, Coloniam* Bruno *adduxit. Cur ita mihi sedeat sententia, expono. De illo S. Petri baculo, cujus attactu S. Maternus ad vitam revocatus creditur, toto de hoc sancto episcopo Commentarii § XV ad decimam quartam, qua hic Fastis sacris exstat inscriptus, Septembris diem actum apud nos est; ibidem autem, incertum esse, quomodo baculus ille Metas pervenerit, Commentarii auctor Perierus numero hujus 150 præfatus, num. deinde seq., baculum illum intra annos Christi 953 et 965 ad Colonienses fuisse translatum, e supra recitatis Rotgeri verbis indubitanter, et quidem, cum ex hisce id a* Brunone, *qui ab anno 953 usque ad annum 965 sedem Coloniensem occupavit, factum esse, constet, haud immerito concludit. Verum cum ab anno 953 usque ad annum 965 anni tredecim, computato utroque extremo, excurrant, sicque quonam e tredecim hisce annis res gesta sit, maneat omnino incertum, tempus, quo acciderit, paulo propius determinare conemur. Sanctus, ut num. 190 docui, ecclesiam Metensem vacuam* F *ab anno 962 usque ad anni 965 initium episcopi munere administravit, eumque adeo tunc ibidem tam in sacris quam in politicis rebus summa potestate fuerit gavisus, tunc illum, hac usum, anno 963, quo, quemadmodum e supra laudata S. Gerardi, Tullensis episcopi, apud nos Vita nemo non colliget, in Lotharingia Superiori, Metas complectente, fuit versatus, inde dictum baculum sustulisse Coloniamque avexisse, vero opinor similius, nihilque, quod rem vel dicto anno 963 vel alteri e supra memoratis tredecim determinato certo illigandam, suadeat, inveniens, ad S. Petri Catenam, quam non Metis, sed Roma Coloniam pariter adduxisse* Brunonem, *per verba supra recitata Rotgerus ait, sermonem converto.*

catenamque S. Petri, quæ Coloniæ hodieque servatur, ab Othone imperatore, ex Italia

253 *Gelenius, qui, illam, Coloniæ hodieque asservatam, Roma fuisse acceptam, admittit, in dubium tamen, an inde a* Brunone *fuerit adducta, in Opere, quod* Pretiosa Hierotheca *vocatur, pag. 65 revocat ; idcirco autem potissimum id facit, quod, cum* Bruno, *quamdiu fuit Coloniensis episcopus,*

pedem

AUCTORE C. B.

pedem in Italiam intulisse nusquam legatur, tum certe Roma, ubi non fuit, S. Petri Catenam ad Colonienses adducere haud potuerit. Verum, quod quis per alium facit, id per se facere censetur. Quid si ergo Otto imperator, rogante fratre suo Brunone, *S. Petri Catenam seu hujus saltem partem, cum Romæ vel anno, quo ibidem coronatus fuit imperator,* 962 *vel altero e binis sequentibus versaretur, sibi impertiendam curarit, eamque deinde anno* 965 *ex Italia in Germaniam redux* Brunoni, *Wormatiam usque sibi occurrenti, donarit? Ait quidem Gelenius, imperatorem dumtaxat legi secum Sanctorum corpora ex Italia asportasse; verum, etsi Otto non alia, quam quæ Parthenopolim misit, Sanctorum corpora ex Italia extulisse legatur,* Brunonem *tamen Roma, quas Rotgerus per verba, num.* 236 *recitata, memorat, Sanctorum reliquias, S. Pantaleonis dumtaxat, quas Roma una cum pallio, ut supra vidimus, per Hadumarum, Fuldensem abbatem, jam antea acceperat, a fratre suo,* [B] *Roma sub annum* 965 *redeunte, indubie accepisse, in sua jam dicta Lucubratione pag.* 63 *diserte affirmat; etsi autem sic quantum ad* S. Elisii *reliquias indubie a veritate, uti quæ de hisce modo adduxi, luculenter ostendunt, aberret, ex eo tamen, quod de solis Sanctorum corporibus, Parthenopolim ab Ottone missis, scriptores loquantur, non fuisse abs hoc ultum, quod* Brunoni *dederit, Sancti corpus Roma allatum, inferri haud posse, recte existimavit.*

anno 975 reverso in Germaniam

254 *Etsi enim Ditmarus, quem deinde ad annum* 965 *annalista Saxo aliique sunt secuti, Chronici lib.* 2 *hæc tantummodo verba,* Multa Sanctorum corpora imperator *(Otto nempe)* ab Italia ad Magdeburg per Dedonem Capellanum suum transmisit, *subministret, sicque nullius plane corporis, quod dicto anno* 965 *Otto ex Italia attulerit ac fratri suo* Brunoni *Coloniam asportandum dederit, mentionem instituat, fuisse tamen tunc S. Gregorii, qui a Trithemio in Chronico Hirsaugiensi huncque secuto Miræo* Spoletanus *nuncupatur, corpus ex Italia seu Roma ab Ottone allatum ac* Brunoni *donatum, communis est opi-* [C] *nio, quam et Gelenius, ut jam innui, est secutus. Neque vero, ut apparet, immerito. Certe opinio illa non parum confirmatur ex eo quod, dum* Bruno *anno e dictis* 965 *obiit, Gregorii corpus Coloniam nuper dumtaxat fuisset adductum, uti intelligitur e Sancti nostri testamento tunc condito, in quo sequentia isthæc, quæ huc spectant, leguntur verba :* In Occidente ecclesiæ beato Gregorio Magno martyri, qui recens adductus est, fiat, ubi sacratissimum corpus ejus recondatur; huic fundando centum libræ legentur.

una cum aliis aliquot reliquiis allatam ac Brunoni.

255 *Jam vero, cum S. Gregorii Spoletani corpus, etsi rei Ditmarus scriptoresque alii haud meminerint, ab Ottone anno* 965 *ex Italia allatum ac* Brunoni *Coloniam asportandum datum fuisse, credendum e jam dictis sit, quid ni etiam tunc S. Petri Catenam ab Ottone Roma allatam ac* Brunoni, *etsi pariter rei Ditmarus scriptoresque alii haud meminerint, datam fuisse, credere possimus? Mihi sane id non tantum credi posse, sed et omnino debere vel ex eo apparet, quod catenam S. Petri, quæ Coloniæ asservatur, fuisse eo a* Brunone *Roma adductam, e Rotgero sit certum, nec facile ratio, qua Sanctus illam Roma acceperit, assignari queat,* [D] *nisi illi ab Ottone, a quo Roma in Germaniam fuerat allata, dicatur fuisse concessa. Gelenius quidem S. Petri vincula, quæ Coloniæ hodieque asservantur, a Gregorio Papa ad Carolum Martellum, quem* Francorum regem *perperam appellat, Roma olim fuisse transmissa, cumque abs hoc Joppiliæ prope Leodium, ubi plurimum commorabatur, fuissent relicta, a Ratherio deinde, ad Leodiensem sedem* Brunonis *opera promoto, fuisse ad hunc grati animi testificandi causa circa annum* 954 *translata, existimare sese lucubrationis suæ supra laudatæ pag.* 64 *et binis seqq. prodit.*

qui eas Coloniæ deposuit, donatam fuisse apparet, credendum,

256 *Verum cum Gregorius Papa, qui S. Petri catenam seu hujus saltem partem ad Carolum Martellum misisse a Gelenio memoratur, haud dubie, uti apud nos ad* XXIX, *quo de SS. Petro et Paulo actum, Julii diem in Analectis* § X *fas est videre, fuisset Gregorius secundus, hicque limaturam seu rasuram vinculorum, clavibus inclusam, mittere ad principes, uti ibidem ostenditur, dumtaxat soleret, con-* [E] *sectarium est, ut, cum S. Petri catena, quæ Coloniæ hodieque asservatur, plures uncos seu annulos complectatur, non sit certe illa, quam Gregorius II ad Carolum Martellum olim miserat; cum autem sic habeat, nihilque illam vel ante annum* 965 *vel ab alio, quam ab Ottone, in Germaniam Roma allatam ac* Brunoni *impertitam fuisse, suadeat, reliquum est, ut id a principe isthoc re etiam vera factum credatur. Nec vero absimile apparet, ab eodem etiam tunc, a quo, ut supra vidimus, S. Gregorii Spoletani corpus, Coloniæ hodieque, in metropolitana ecclesia asservatum, ex Italia dicto anno* 965 *adductum,* Brunoni *fuit collatum, sacra inde a Rotgero etiam memorata SS. Privati et Christophori pignora (neque enim ea vel aliunde vel ab alio Coloniam, ubi hodieque servantur, fuisse allata, quidquam suadet) adducta ac* Brunoni *Coloniam asportanda impertita fuisse.*

§ XIX. An Sanctus, summo studio undecumque sacras reliquias conquirens, modum hac in re non excesserit. [F]

Clavum, Treviris asservatum, quo Christus Cruci creditur affixus, furati

B*rowerus Annalium Trevirensium lib.* X, *num.* 5, *narrato* S. Brunonis *obitu brevique addito ejus elogio, mox subjungit :* Sed quoniam Brunoni hic justa suprema exsolvimus, prodigium insigne silentio præterire non possum, quod a majoribus proditum litteris et annotatum de eodem invenio. Servant inter ecclesiæ suæ præcipua ornamenta Treviri clavum sacratissimum, in quo Christi D. N. sacrosancta dextera in Crucem suffixa atque perterebrata creditur; hunc Bruno, ut reliquias Divorum summo undecumque et evigilato studio conquirebat earumque cupidissimus erat, avertere in primis atque Coloniam transferre ad ecclesiam suam optabat, cumque id quibus modis efficeret, in præsentia non facile occurreret, denique

A que stat, custodem ejus thesauri largitione pervertere, quamque palam nequiret, clam tentandam esse plagam. Custos hue precibus pretioque pelleetus, adulterino supposito, verum clavum tollere nil ambigit; ac subtili tenuique velo impositum, ad Brunonem, qui aderat, jam asportatum ibat; sed ecce tibi, dum sacro limine pedem effert sacrilegus, vim illico sanguinis tantam augustum illud pignus profudit, ut largiter e sinu custodis effluens, sindonem ubertim atque ipsius sinum hominis, quo clavum abdiderat, ipsamque adeo interulam perspergeret et cruentaret. Quo viso, territus ille et sacrilegii simul ictu attonitus, subeunte pœnitentia, in semet rediit, crimen ultro confessus, surreptumque Christi clavum suo loco restituendum e vestigio curavit.

tentasse Bruno a Browero e Ms. Trevirensi et in Vita S. Agricii narratur;

258 *Ita ille, qui prætcrea, hanc suam narrationem e Ms. Trevirensi sese accepisse, in margine indicat, nihil interim, e quo Ms. illius vel auctor vel ætas innotescat, adjungens. In Opere nostro ad* XIII *Januarii diem, S. Agricio Trevirensi episcopo sacram, exstat sancti hujus, qui sec.* IV *floruit, antistitis* B *Vita; in hac autem num.* 19 *et* 20 *refertur idem prorsus, quod Broweri verbis modo narravi, prodigium, iisdem plane, quibus ab hoc scriptore, adjunctis vestitum, aliisque prætcrea, quæ et diem, quo factum sit, determinant, et fidem ei facere nata videntur, adauctum. En ipsamet, quibus ibidem posteriora ista adjuncta a Vitæ illius scriptore, quem ab annis circiter sexcentis floruisse, verosimile apparet, num.* 20 *exponuntur, verba.* Qua, *inquit*, de re *(de sanguinis scilicet e clavo profluentis miraculo)* confusus *infidus clavi, qui hunc abstulerat, custos* reatum suum et episcopi (Brunonis *nimirum*) publice confiteri coactus, facto mox omnium conventu, quos diuturnus campanarum sonitus tantique miraculi rumor insolitus nec auditus a seculo poterat evocare, statuto in medio eodem fure nefando, extenso coram omnibus sanguinolento panno ipsoque fusore hujus sanguinis sacratissimo clavo, una vox omnium Deum laudantium elevatur. Quæ cum repetita sæpius iteratione, diu mul- C tumque fuisset frequentata, communi omnium, qui ibi aderant, consilio prudentiorum, competens tam præcipuo sacrilegio pœnitentiæ sententia in illum miserum, ne dicam custodem, est dictata.

verum, cum id tentasse Theodoricus Metensis episcopus in aliis Trevirensibus documentis referatur.

259 Dies quoque ipsa, in qua hæc miserationum Dei nobiscum sunt divinitus celebrata, in Martyrologijs statim est notata, duodecimo Kalendas Julii. Huic autem inaudito licet Domini miraculo, si quis, quod absit, aurem credulitatis dubitat præbere, potest adhuc et eumdem sanguinis notas habentem pannum, et eumdem adulterinum clavum in domo S. Petri (si permittitur) videre. *Hactenus ille; verum, etsi quidem miraculum, quo sanguinem e clavo sublato profluxisse, narrat, negandum seu rejiciendum ut certo falsum haud videatur, dubitari tamen, ut apparet, potest, primo quidem, an dies, qua acciderat, fuerit statim, ut ait, in Martyrologiis notata, deinde vero, an* Bruno *clavi custodem ad faciendum, quod fecisse hunc, ille refert, impulerit. Etenim inter antiqua ecclesiæ Trevirensis Martyrologia nullum prorsus, in quo miraculi illius ad* XII *Kal. Julii seu* XX *Junii diem mentio instituatur, invenio; nec clavi custodem ad faciendum, quod hunc fecisse, antiquum, quod Browerus citat, Trevirense Ms. et S. Agricii biographus aiunt, a* Brunone *fuisse inductum, in omnibus antiquis Trevirensium documentis videtur fuisse notatum. Etenim ipsemet Browerus, qui Historiam illam Annalium Trevirensium lib., ut dixi,* 10 *e Ms. Trevirensi narrat, supra relatum sacratissimi clavi furtum, non a* Brunone, *sed a Theodorico Metensi episcopo, qui* Brunonis *fuit æqualis, cique, ut Rotgerus docet, morienti adstitit, tentatum fuisse, lib.* 4, *num.* 12 *ex antiquis ecclesiæ Trevirensis documentis indicare videtur, dum de clavorum, quibus Christus Cruci affixus creditur, multitudine nonnulla locutus, subjungit:* Quis neget etiam nonnullos *(clavos nempe)* imitatione exempli fabrefactos, meruisse prototypi honorem? Certe nobis Veterum Annalium memoria compertum, Theodoricum, Mediomatricum antistitem, cum hunc germanum *(Christi clavum videlicet)* a Treviris auferre parabat, secum habuisse persimilem alium et geminum, quem extemplo subjiceret.

nec furtum illud vel semel a Brunone et semel a Theodorico,

260 *Cum itaque sacratissimi clavi, Treviris asservati, furtum, veluti a Theodorico, Metensi episcopo, tentatum, in veteribus Annalibus, teste Browero, notetur, nec hi, utpote e quibus alioquin is scriptor rem sibi esse compertam, pronuntiaturus, ut facit, non fuisset, deterioris fidei ac notæ, quam Ms. ab eodem Browero supra citatum et S. Agricii Vita, in quibus* Bruno *furtum illud tentasse, seu, quod eodem recidit, clavi custodem, ut hunc sibi furaretur, induxisse asseritur, censendi videantur, in dubium sane, an id Sanctus noster fecerit, revocari haud immerito posse videtur. Reponi quidem potest, antiqua probatæ fidei documenta, quæ in speciem pugnant, inter sese non collidenda, sed, si fieri possit, componenda, ac proin, quo supra laudata, quorum alia a* Brunone, *alia a Theodorico, Metensi episcopo, clavi Trevirensis furtum tentatum tradunt, in concordiam adducantur, dicendum, ejusdem clavi furtum bis, semel scilicet a* Brunone *et semel a Theodorico, Metensi episcopo, fuisse tentatum; verum, si res ita habuerit, erit sane, cum* Bruno *e jam dictis anno* 965 *obierit hocque ipso anno Theodericus, ut supra e* F *Regionis continuatore docui, creatus sit Metensis episcopus, omnino necesse, ut furtum illud primo a* Brunone *ac post a Theodorico Metensi episcopo dicatur tentatum; cum autem clavi furtum, dum id* Bruno, *si binis supra laudatis documentis antiquis fides sit, tentavit, insigni plane per hæc relato prodigio fuerit impeditum, hocque Deus, sibi minime, ut Trevirensibus sacer ille thesaurus eriperetur, placere, luculentissime sane manifestasset, Theodoricum, qui prodigium illud, utpote, statim atque accidisset, maximo cum strepitu, ut verba, e S. Agricii Vita supra huc transcripta, fidem faciunt, innumeræ populi multitudini annuntiatum, haud dubie habuerit perspectum, ausum adhuc post fuisse tentare ejusdem clavi furtum, in animum quis inducat?*

vel simul a duobus illis episcopis tentatum fuisse, verosimile appareat,

261 *Dicendum itaque, clavi furtum, si a* Brunone *fuerit tentatum, a Theoderico post haud fuisse tentatum, vel contra, si factum id a Theodorico fuerit, a* Brunone *ante factum haud fuisse, ac proin e documentis supra laudatis vel illa, quæ a* Brunone, *vel alia, quæ a Theodorico clavi furtum tentatum notant,* a

AUCTORE C. B.

a veritate esse hac in re aliena. Nec est, quod adhuc reponas, clavi furtum simul et a Brunone *et a* Theodorico, *Metensi episcopo, fuisse tentatum, hincque e documentis supra laudatis alia a* Brunone, *alia vero a Theodorico, Metensi episcopo, id factum notasse; cum enim anno* 965 *et* Bruno *obierit, et Theodoricus primum factus sit Metensis episcopus, oportet, ut, si ambo simul clavi furtum tentarint, id certe, ut consideranti patescet, ipsomet jam dicto anno* 965 *fecerint; cum autem e supra dictis vigesima Junii die vel clavi furtum tentari vel certe miraculum, quo id fuit impeditum, acciderit, nec* Brunonem, *qui, ut supra vidimus, anno* 965 *Pentecosten in* XIV *Maii diem tunc incidentem, Coloniæ Agrippinæ cum fratre suo Ottone celebravit, magnoque, quem cum hoc ibidem pariter tum celebravit, conventu circa* XV *Junii diem finito, Compendium inde mox abiit, exstitisse tunc* XX *Junii die Treviris, ubi tamen, dum clavi furtum tentaret seu supra memoratum miraculum accideret, exstitisse asseritur, verosimile* B *ullo modo sit, verosimile pariter, clavi furtum simul et a* Brunone *et a Theodorico, Metensi episcopo, fuisse tentatum, nullo modo est.*

narratio illa quantum ad episcopos, a quibus id tentatum ait, incerta est ac dubia,

262 *Quare, cum monumenta laudata, quorum alia a* S. Brunone, *alia a Theodorico, Metensi episcopo, clavi Trevirensis furtum tentatum, notant, nulla plane, ut apparet, ratione sat verosimili in concordiam queant adduci nec illorum auctores eo ipso, quo res gesta est, tempore, sed uno ut minimum seculo post, ut apparet, floruerint, hosce quidem, fuisse et miraculo clavi furtum impeditum et ab hujus custode, per episcopum quemdam ad id impulso, tentatum, litteris mandatum reperisse, crediderim, sed, cum simul episcopum illum nominetenus expressum, haud reperirent, hinc factum, ut alii quidem a* Brunone, *alii vero a Theodorico, Metensi episcopo, clavi furtum tentatum seu quod eodem recidit, clavi custodem, ut hunc furaretur, inductum fuisse, e conjectura crediderint ac porro in litteras miserint. Ac hi quidem, qui a* Brunone *clavi furtum tentatum scripsere,* C *id, facta ex eo, quod eum undecumque sacras reliquias summo studio conquisivisse, ac ipsismet Metensibus, a Trevirorum urbe haud admodum remotis, ereptu S. Petri baculum Coloniam transtulisse* Brunonem, *aliunde haberent compertum, conjectura, verosimiliter fecerint. Jam vero, cum sic habeat, eorum narratio quantum ad* Brunonem, *imo et quantum ad ambos episcopos, a quibus clavi furtum tentatum scribunt, pro incerta ac dubia videtur habenda. Porro e conjectura, jam memoratæ haud absimili, partim forte etiam est factum, ut, qui tertiam Operi nostro ad* IX *Septembris diem insertam S. Audomari episcopi tunc culti Vitam scripsit, auctor anonymus, hujus quoque sancti antistitis reliquias auferre conatum esse* S. Brunonem, *crediderit.*

nec narratio altera, qua S. Audomari reliquias, Neomagum delatas,

263 *Certe is, a S. Audomari canonicis, quibus etiam aliquot S. Bertini monachos adjungere debuisset, Sancti illius episcopi reliquias, quo possessiones quasdam, ecclesiæ suæ a longo jam tempore injuste ablatas, Otto imperator, tanti Sancti præsentia commotus, reddi juberet injustosque earum possessores compesceret, Neomagum usque, ubi tunc is princeps una cum fratre suo* Brunone *versabatur, translatas fuisse, num.* 35 *et binis seqq. præfatus, num.* 38 *sequentem prosequitur in modum:* Ut autem rex prædictus *(Otto scilicet)* advenisse tanti patris reliquias audivit, immenso repletus gaudio gratias omnipotenti retulit. D Frater vero ejus, Agrippinensis ecclesiæ archiepiscopus, Bruno nomine, auditis causis hujus adventus, in insaniam mentis prorumpens, excogitavit, se rapturum fore sanctum thesaurum, suisque aliquibus in locis digno venerationis obsequio tractaturum, clericos vero in exteras regiones transmissurum. Sed misericors Dominus, qui omnia novit, antequam fiant, non permisit sanctum Audomarum ab eo loco exulari, quem, dum viveret, dispositione sibi divina elegit. In eadem namque nocte, cujus matutino hæc erant perpetranda, omnipotentia Domini eundem archiepiscopum metu terruit mirabili; nam, postquam a cœna sanus et alacer more solito pausaturus cubile ascendit, intolerabilis eum repente dolor et languor per omnes artus invasit, sanguis etiam plurimus per nares distillans, antequam media nox adveniret, mortis vicina intentabat. E

auferre meditatus S. Bruno traditur.

264 Tandem præsul reminiscens, quod contra Sanctum suosque excogitaverat, pœnitentiæ lamentis mox immunditias cordis abluere cœpit, promittens etiam corde puro ac simplici se cuncta, pro quibus beatus Audomarus advenerat, sibi suisque * impetraturum a rege, si sospitati pristinæ, ipsius intervenientibus meritis, restitueretur. Ad hæc statim episcopus convaluit, et e lecto exiliens, gratias Deo sanctoque Audomaro redditurus ad orationem pronus summisso vultu acceleravit. In crastino autem fratrem aggrediens totiusque illi rei eventum indicans, pro rebus Sancti intercedere cœpit. Rex vero, nimium fraternæ congaudens sospitati, quæcumque archiepiscopus poposcerat, complere non distulit. Reddidit itaque sancto Audomaro terras multo sibi tempore ablatas, constituitque duos advocatos, Wichmannum et Hermannum, ut Sancto suisque famulis contra omnes infestationes inexpugnabile scutum existerent. *Ita ille; verum, ait in suis in modo recitata dictæ S. Audomari Vitæ verba Stiltingus noster,* Bruno frater Ottonis imperatoris et archiepiscopus Coloniensis, vir erat pietate præstans, ut constat ex Vita ipsius. Quare F verisimilia non sunt, quæ hic de molitionibus ipsius asseruntur, præsertim cum ne verbo quidem ea attingat Folquinus.

* *i. e. ei ejusque ministris*

certiorem fidem, uti, quæ hic

265 *Folcuinus seu Folquinus, levita ac monachus Bertinianus, ac proinde a Folcuino, Lobiensi abbate supra sæpissime laudato, etsi eodem, quo hic, seculo* X *floruerit, haud dubie distinctus, Chartas omnes, usque ad tempus, quo floruit, a monasterii sui fundatione datas, una cum aliis ad hoc spectantibus monumentis in unum volumen, quod propterea* Chartularium *inscribitur, summa fide, ut Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* VI, *pag.* 384 *et seq. docent, collegit, easque, ordine Chronologico a se digestas, annotationibus etiam, quæ singulorum monasterii Bertiniani abbatum historiam complectuntur, illustravit; cum autem in Opere isto, cui anno, ut iidem scriptores loco cit. aiunt,* 961 *manum admovit, reliquiarum S. Audomari translationem, in tertia S. Audomari Vita mox laudata narratam, ac, ut Stiltingus observat, inter mox dictum annum* 961 *et annum* 954 *factam,*

A *factam, commemoret, neque tamen usquam, dum id facit, molitionum, quæ in Vita illa* S. Brunoni *attribuuntur, mentionem instituat, enimvero id hisce locum haud fuisse, argumento esse perquam valido, recte æstimavit Stiltingus. Et vero* Brunonem, *virum mitissimum, de canonicis monachisque seu iis, qui S. Audomari reliquias Neomagum advexerant, in exteras regiones amandandis cogitasse ab omni veritatis specie abhorret.*

adduntur, suadent, meretur. 266 *Stiltingus quidem verbis suis proxime huc transcriptis subjungit :* Attamen, si quid veri, *in iis nempe, quæ de* Brunonis *molitionibus in dicta S. Audomari Vita dicuntur, forsan* subsit, potuit Bruno existimare iniqua peti atque improbare, quod sacræ reliquiæ tam longe eum in finem a propria ecclesia amoverentur; quod sane magis mirandum apparet, quam nostro tempore imitandum; *verum ego, in iis, quæ ibidem de Sancti molitionibus memorantur, veri quid subesse, vix queo vel suspicari. Cum enim illarum nec Folquinus, nec scriptores, qui duas priores S. Audomari Vitas*
B *contexuere, meminerint, laudatus Vitæ tertiæ scriptor, qui, quemadmodum Stiltingus in Commentario, Vitis præmisso, num. 7 docet, e populari traditione, quæ scribit, subinde accepit, verosimiliter e traditione hujusmodi, cui idcirco, quod* Brunonem *undecumque sacras reliquias summo studio conquisivisse haberet compertum, facilius, quam par esset, fidem adhibuerit, ea etiam, quæ de Sancti molitionibus memorat, dumtaxat hauserit; cum autem sufficere, ut,* Brunonem *de relegandis, qui sacras reliquias Neomagum attulerant, canonicis ac monachis cogitasse vel suspicemur, popularis traditio haud videatur, laudato, qui, ut apparet, ex hac tantummodo tum illud, tum S. Audomari reliquias auferre meditatum esse* Brunonem, *memoriæ prodit nec ante sec.* XII *aut* XIII *floruit, Vitæ tertiæ S. Audomari scriptori fidem ea in re adhibere non ausim, maxime cum Sanctum, ut sacras reliquias acquireret, fuisse eo, quo ait, progressurum, minime appareat credibile. Metensibus quidem baculum S. Pe-*
C *tri eripuit* S. Bruno; *verum cum id fecit, Metensem ecclesiam vacuam episcopi loco, ut supra docui, administrabat, nec eum, Metensibus omnino invitis, baculum illum eripuisse, alicunde constat. Erit quidem fortassis, qui contrarium suspicetur ex eo, quod fuerint olim pii etiam viri, qui sacras reliquias, ut hasce venerarentur, furari fas sibi esse existimarint; verum*-Brunonem, *virum sane eruditissimum, in falsa ista opinione fuisse, nullo modo verosimile apparet.*

A. ROTGERO.

VITA

Auctore Rotghero *a*,

a

E Codice nostro, olim Vallicellensi, PMS. 159, cum Surii et Leibnitii editionibus collato.

PROLOGUS.

Scriptores suæ causam auctor exponit.

E

Auctor, sese, ut Folcmaro obtemperaret, haud illubenter res, b

Domino in gratia Christi beatissimo atque in omni splendore sapientiæ perfectissimo Folcmaro archiepiscopo *b* Rotgerus servorum suorum ultimus veræ claritatis gloriam sempiternam. Imposuit sanctitatis vestræ reverentia super caput meum gravem quidem sarcinam, sed pro captu parvitatis meæ dulcem et jocundam, videlicet ut Vitam mirabilis et magnifici archiepiscopi Brunonis, qua potuerim, sermonis facultate describerem, cui virtus laudem contulit, quam, ut ipse meruit, styli mei officium implere non potuit. De ipso tamen me quomodocumque loqui, quia vos jussistis, delectabile fuit : qui ab initio sic fuit animatus, ut non magis sua causa se putaret natum, quam nostra reique publicæ procreatum. Fecit omnino plurima et prope infinita, quæ digna fuerunt sempiterna memoria : sed non exspectet auditor aut a me aut a quolibet hæc omnia explicanda.

F

a Brunone gestas, quibus scribendis alios etiam vacare putat,

2 Quod si quis fideliter et vere agendum promitteret, singulos, quos pueritiam prætergressus vixit, annos propriis et his utique spatiosis codicibus insigniret. Æstimo igitur, multos longe lateque hac occupatos industria, ut gesta ejus iis etiam, qui post futuri sunt, partim scribendo, partim commemorando transmittant. Non enim in una provincia, aut in uno negociabatur regno : omnium, quos adire poterat, salutem benivolentiæ atque laboris studiique sui quærebat commercio. Nec desunt plurimi, qui hoc laute et prudenter exequi possint, cum, etsi nulli alii tales valeant repperiri, in solis ejus c admodum omne studiorum et eloquentiæ genus, adhuc recenti ejus memoria, ita per multa terrarum loca floreat, ut maxima rerum gestarum insignia non enarrare modo, verum et exornare sufficiat. Quot quantosque de alumpnis tanti Viri episcopos, quantos in quacumque ecclesiasticæ professionis disciplina probatissimos novimus, qui eum et familiarius noverunt, et perfectius illustribus monimentis vitam ejus declarare potuerunt *d*. c d

3 Sed qui sum ego, qui votis vestris, dominorum excellentissime, ausus fuerim contraire ?

A. Rotghero. litteris utcumque complexum declarat, stylumque, quoid fecit, excusari stulat.

re? Feci ergo, quod potui, non præsumens de scientia, sed fiduciam qualemcuuque retinens in obedientia. In quo, etsi minus possibile michi visum est id explere, quod agressus sum, præcepti tamen vestri dignitatem ita venerari semper et amplecti animum induxi, ut impossibilitatis meæ oblitus, in mauibus vestris sim oculis et animo totus. Hinc ergo largifluæ pietati vestræ supplico, ut, quod huic Operi meo deest in pompa ornatuque sermonis, suppleat in auribus vestris ejus commendatio, quem pro merito virtutis tam suaviter amastis. Beatitudinem vestram Deus omnipoteus ad salutem nostram diutissime incolumem et beue valentem conservare dignetur.

ANNOTATA.

a *Nihil hic occurrit addendum iis, quæ de scriptore isthoc in Comment. prævio* § I *edocui; verum res, quantum ad ea, quæ in nonnullos hujus textus commentatus sum, secus habet. Quare si quis hæc scrutari velit, convenit, ut et hic subdenda in illos annotata discutiat.*

b *Hic, qui, quemadmodum Rotgerus num.* 70 *in Sancti nostri Vita et in hac apud Surium cap.* 27 *translationis S. Evergisli (Comment. præv. num.* 14 *et seq. videsis) auctor anonymus docent*, Brunoni *viventi conjunctissimus fuerat, defuncto in sedem Coloniensem anno* 965 *fuit suffectus; quare, si antistes ille, cujus nomen non uno ab omnibus modo exaratur, post quatuor dumtaxat in episcopatu transactos annos, ut nonnulli volunt, obierit, consectarium erit, ut ei a Rotgero inscripta* S. Brunonis *vita ante annum* 970 *fuerit contexta. Verum vide Comment. præv. num.* XI *et seq.*

c *In Suriana et Leibnitiana editionibus additur* : discipulis.

d Brunoni *non paucos insignis doctrinæ discipulos et alumnos fuisse, Rotgerus non obscure hic prodit; verum scriptorem nullum, qui vel paucos ex his nominatim recenseat, invenire quivi. Nec scio, an ex iisdem ullus Sancti Vitam descripserit. Optandum interim foret, non tantum, ut quis id fecisset, ast, ut is etiam omnia et singula Sancti gesta enucleate exposuisset, nec, ut Rotgerus plerumque facit, generatim in Sancti laudes excurrens, ea fere tantummodo, quæ virtutem ac sanctitatem ejus commendare nata sunt, commemorasset.*

CAPUT I.

Nobile Sancti genus, nativitas, educatio Ultrajecti apud Baldericum episcopum, vitæ ibidem et post in aula ratio.

Gratia divina, quæ ad mensuram hominibus datur, diversimode in his operatur.

Sapientiæ nimirum est, scire unde sit donum, quod quis accipit, nec a se sibi hoc esse, aut a Deo quidem, sed sibi debitum, putet. Si enim quærimus, quid uobis debeatur, nichil iuvenimus, nisi supplicium. Misericordia autem Dei prærogavit nobis gratiam, ut haberet, quibus redderet gratiam pro gratia, et hoc etiam esset debitum, quia Deus voluit, non quia homo meruit. Quid enim habes, ait Apostolus, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis *a*? Ineffabili igitur providentia bonitatis Dei collatum est electis ejus, et ut gratis copiosis gratiæ muneribus ditentur, et tamen hoc ipsum, quo munerantur, quodammodo per gratiam mereantur : alius sic, alius vero sic, unusquisque secundum quod in eo operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis, prout vult *b*. Soli unigenito non ad meusuram dat Deus spiritum. In ipso nanque, ut ait Apostolus, habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter *c* : membri ejus pro sua cuique voluntate partitur : quibus abundanter omnia dat ad fruendum, videlicet seipsum, ut sit Deus omnia in omnibus *d*.

Alterum alteri præstare S. Bruno, summa quæque cum humilitate conjungens, ostendit.

5 Dispar hæc claritas, et diversa donorum largitas nunc est ammirabilis quæstio, quandoque erit ammirabilis pulchritudo, et ornatus domus Domini, de qua dicitur Deo : Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate *e*. Compertum est nuper a plurimis in venerabili Coloniensis ecclesiæ archiepiscopo Brunone piæ memoriæ, et satis a prudentioribus intellectum, homo homini quid præstat. Cujus plerique dicta et opera, qui familiarius eum noverant, satis ammirari nequibant. Erant enim in illo uno homine res valde dissimiles, natalium nobilitas, honorum diguitas, scientiæ, quæ inflare solet, tanta *f* ut nichil supra : animi vero et habitus humilitas quantum a sagacioribus discerni potuit, ut nichil infra putares : media, caritate constrata sunt. Arridebant ei omnia, quæ ad fastum suppeterent. Hæc a se semper studiosissime vigilanti manu discretionis abegerat : ita aliud ad oculos hominum, aliud ad testem cordium exhibebat. Cujus conversationis exemplo plurimos salubriter institui posse credimus, si eandem strictim a pueritia repetamus. Habent enim in illa mediocres et humiles, unde convalescant, elati contra et divites, unde obstupescant.

Hic, regno tandem a patre Henrico rege g

6 Attavorum ejus attavi, usque ad hominum memoriam, omnes nobilissimi *g* : nullus in eorum stirpe ignotus, nullus degeuer facile repperitur. Hic tameu omnes, salva augustorum et regum

A regum excellentia, omnino perspicacissime liniamentorum gratia, artium gloria et omnigena animi superabat industria. Natus eo tempore, quo pater ejus Henricus, rex gloriosus, perdomita barbarorum sævitia, represso etiam intestinæ cladis periculo, diruta magno studio reædificabat, et volentem populum justitiæ frenis in tutissima et optatissima demum pace regebat *h*. Ita nativitatis ejus tempus jam quasi futura bonæ voluntatis ejus insignia præferebat. Nam cum omne, quod bonum, vivacissime semper appeteret, pacis donum, quasi nutrimentum et ornamentum quoddam ceterarum virtutum, solicitius expetivit, quod bonis omnibus profuturum prescivit. Tranquillitatis enim tempore nutriri debent et solidari virtutes, ut, perturbatione qualibet ingruente, a statu sui vigore hominem emolliri non sinant.

pacato, natus,

7 Nimis longum est persequi, quomodo memoratus rex, pater hujus magni Viri, de quo agimus, ad illam tam gratæ pacis serenitatem pervenerit, cum ipse omnia regni sui spacia et B continuis finitimorum incursionibus et gravissimis inter cives, etiam cognatos, dissensionibus concussa et atrociter vexata repperit *i*. Hinc etenim seva Danorum gens, terra marique potens, inde ceutifida Sclavorum rabies barbarorum frendens inhorruit: Ungrorum nihilominus insecuta crudelitas, transgressa terminos Marahensium, quos sibi non longe ante impia usurpavit licentia *k*, plerasque provincias regni ejus ferro et igne longe lateque vastavit *l*. Dies ante, quam hujus mali materies, narranti deficiet. Trans Rhenum Occidentem versus nobis omnia rebellabant *m*. Ipse certe regni adhuc augusti principes in sua viscera pene irremediabiliter seviebant. Quæ omnia vel resecare, ut narrare *n*, nemo, nisi præcipua virtute et singulari præditus industria, posset. Sed post aliquantum temporis tantus timor per gratiam divinam invasit extraneos, ut nichil umquam eis esset formidabilius: tantus amor colligavit domesticos, ut nichil umquam in quolibet potentissimo regno coujunctius videretur.

quadriennioque circiter post Trajectum, ut literis imbuatur, missus maxima in hasce cum voluptate

8 Eo tempore generosa regum proles, annos circiter quatuor habens, liberalibus litterarum studiis imbuenda, Baldricos venerabili episcopo, qui adhuc superest, Trajectum missa est *o*. Ubi cum ipse disciplinabiliter, utputa bonæ indolis puer, ingenio sagaci proficeret, invisa Northmannorum tyrannides *p* per hujusmodi obsidem, aliquantum refriguit, et ecclesiæ demum cæteraque ædificia, quorum ruinæ vix exstiterant, hac occasione restaurata sunt. Ita nulla suæ ætatis spacia absque utilitate sancta Dei Ecclesiæ trausigebat. Per ipsum enim, licet adhuc inscium, jam Christianus populus, ab hostibus liber, in Dei laudibus exultabat. Deinde, ubi prima Grammaticæ artis rudimenta percepit, sicut ab ipso, in Dei omnipotentis gloriam hoc sæpius ruminante, didicimus *q*, Prudentium poëtam, tradente magistro, legere cepit. Qui sicut est et fide intentioneque catholicus, et eloquentia veritateque præcipuus, et metrorum librorumque elegantissimus, tanta mox dulcedine palato cordis ejus complacuit, ut jam non tantum exteriorum verborum scientiam, verum intimi medullam sensus, et nectar, ut ita dicam, liquidissimum majori, quam dici possit, aviditate hauriret.

9 Postea nullum penitus erat studiorum liberalium genus in omni Græca vel Latina eloquentia, quod ingenii sui vivacitatem aufugeret. Nec vero, ut solet, aut divitiarum affluentia, aut turbarum circumstrepentium assiduitas, aut ullum aliunde subrepens fastidium ab hoc nobili ocio animum ejus unquam avertit, ita ut munditiam cordis ejus attestaretur jugis meditatio, et indefessum continuæ exercitationis studium, cum jam penitus omnis hujusmodi affectio transiret in habitum, sicut scriptum est: Ex studiis suis intelligitur puer, si munda et si recta sint opera ejus *r*. Huic accedit *s*, quod sicut fervorem animi sui non passus est aliorum desidia et levitate extingui, aut superfluis vanisque corrumpi colloquiis, ita libros, in quibus studuit, aut quoscumque præ oculis habuit, incaute refringi, aut corrigi *t*, vel quomodolibet minus diligenter tractari, omnino ægerrime tulit, nichil sane in his, quæ ad se pertinebant, negligendum ducens, quandoquidem, ut Salomon ait, qui minora negligit, paulatim decidet *u*.

A. literario nec minori cum progressu, libros etiam, quibus utitur, conservare studens, incumbit;

10 Igitur postquam pater ejus, fundato et ad unguem pacato imperio, rebus humanis concessit, Ottho filius ejus major natu, benedictione Domini unctus, et oleo lætitiæ unctus, magna voluntate et consensu principum regnare cepit centesimo octogesimo octavo lustro, sexagesimo tertio Indictionem circulo ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi *x*; vir, in quem spiritus Dei donum contulit singulare veritatis et fidei. Cujus virtutes si me narraturum promiserim, nimium mihi præsumpserim, et ferendus minime fuerim. Excedit enim laus ejus et gloria, quicquid vel ipse Cicero sibi promitteret in facundia *y*. Hic germanum suum Brunonem, Deo dicatum, adhuc adolescentulum, honorabiliter, ut par fuit, e scholis in palatium evocavit, locum videlicet tam lucidissimo aptum speculo, ubi quicquid deforme per totum pene mundum esset, in studiis liquidius elucidaret. Huc enim ex omnibus ejus finibus confluebat totum, quod sibi aliquid esse videbatur. Nichilominus ab omnibus, calumpnia qualibet oppressis, hoc asylum unicum petebatur. Exemplar ibi sapientiæ, pietatis et justitiæ supra hominum memoriam eminebat. Inde reversi, qui sibi paulo ante domi videbantur doctissimi, rubore notati, rudimenta artium, F quasi, Nunc cœpi, dicentes, aggressi sunt. Cui in læva parte mamillæ nil saliit, sese ab hoc quasi celso tribunali exinde verecundus abstinuit.

patre vita functo, in aulam evocatur, ibidem totum se

11 Vas illud suum implevit Dominus spiritu sapientiæ et intellectus. Nec suffecit ei in gazophylatium cordis sui colligere, quod in promptu habebat: peregrina insuper conduxit enigmata, et quicquid philosophicum terrenisque sensibus remotissimum sensit, hoc undecunque contraxit. Obliteratas diu septem liberales artes, ipse retexit. Quicquid Historici, Oratores, Poëtæ et Philosophi novum et grande perstrepunt, diligentissime cum doctoribus cujuscunque linguæ perscrutatus est, et ubi magister excelluit ingenii velocitate, ibi se discipulum præbuit humilitate. Sæpe inter Græcorum et Latinorum doctissimos de philosophiæ sublimitate, aut de cujuslibet in illa florentis disciplinæ subtilitate disputantes, doctus interpres medius ipse consedit, et disputantibus ad plausum omnium, quo nichil minus amaverat, satisfecit. Non enim examen improbum in illa castigavit trutina, nec quæsivit extra gloriam

philosophorum aliorumque doctorum placitis rimandis impendit,

A. Rotghero. gloriam, sed sibi sufficere æstimavit testimonium conscientiæ suæ. Spectavit hoc frequentius judex, in talibus falli nescius, rex orbis terrarum maximus : et qui regnum suum exterius fortitudinis et consilii vigore firmavit, interius illud tali splendore vestivit. Horum spectator et ipse Deus conditor, cujus misericordia donum, quodcumque tribuit, custoditur.

scientiaque haud inflatus miseris interea patrocinatur nec paucos absque supercilio docet;

12 Quis enim a tanta et tam incomparabili altitudine prohiberet arrogantiam, nisi pius ipse suam adhiberet custodiam? Israël episcopus Scotigena, sub cujus magisterio illustrissimus hic, de quo loquimur, plurimum se profecisse testatus est, de moribus ejus requisitus a quibusdam, quos ipsi audivimus, hocipsum solicitius ruminantes, et quasi pro oraculo habentes, sanctum eum adprime virum respondit *z*. Satis laudabile scitumque doctoris de discipulo testimonium Græci, quibus æque magistris usus est, ad tantam gratiam stupebant, digna nimirum de illo problemata domum suis civibus reportabant, quorum studium quondam fuisse dicitur, aut audire semper aliquid novi, aut invenire *aa*. Milies interea per dies cogebatur calamitosis patrocinari, consulere afflictis, opem ferre miseris. Quæ omnia sic administrabat, ut refugium factus egenis omnibus videretur. Ita cum esset in ocio, nemo fere magis videbatur in negotio : nec cum esset in negotio, unquam cessabat ab ocio. Lucubrationibus intentissimus inveniendis, in dictatu, quæcunque sunt honestissima, acutissimus fuit. Latialem eloquentiam non in se solum, ubi excelluit, sed et in multis aliis politam reddidit et illustrem. Nullo autem hoc egit supercilio, sed cum domestico lepore, tum urbana gravitate.

nusquam tempus otiose transigit, bibliothecam, quocumque eundum, circumducit,

13 Post epulas, cum alii et majores etiam, ut accepimus, paulo agunt remissius, ipse lectioni et meditationi vacabat attentius. Matutinum crepusculum nullo precio vendidit, nec tunc se somno solicitanti ullo modo credidit. Scurrilia et mimica, quæ in comediis et tragœdiis a personis variis edita, quidam conerepautes risu se infinito concutiunt, ipse semper serio lectitabat : materiam pro minimo, auctoritatem in verborum compositionibus pro maximo reputabat. Translatitiis usus est scolis, non corpore quidem, sed mente, quietus. Quocunque enim circumagebantur tabernacula aut castra regalia, bibliothecam suam, sicut arcam Dominicam, circumduxit, ferens secum et causam studii sui et instrumentum : causam in divinis, instrumentum in gentilibus libris, utputa doctus paterfamilias, qui novit de thesauro suo proferre nova et vetera *bb*. Nec in ipso itinere desidiæ locus erat. In turba, quod paucorum est, quasi solus erat. Confabulabatur nauque utillimum aliquid cum quovis, aut meditabatur idipsum in quovis.

divino Officio attente assistit, ab aliis adhibetur in consilium,

14 Cum ad divinum ventum esset officium, animum gerebat intentum, brevi quidem, sed pura se oratione Domino commendans. Iis, quibuscum vixerat, habitu et gestu aliquando, mente aliud actitans, satisfecit. Non enim aliter tam vere popularis esset, neque tam multis meliora persuasisset. Quiequid sacerdotum Domini, aut perfectorum virorum quispiam illo in tempore magnum in religione moliebatur, hoc quasi solo quodam comite nitebatur : nec rebatur auctoritatem suam satis per se vehementem, nisi hunc, quasi succenturiatum, nosset se in divina acie sustentantem. Servus autem Dei non mediocriter in incepto profecit. Rumores vulgi pro nichilo duxit, nec quod ante pedes fuit solum, sed multa quoque in posterum prævidit. Hinc est, quod de fratre suo, cognomento patris sui, et de Cunone in affinitatem regiam assumpto *cc*, dum nimiam inter eos colloquii familiaritatem, et hoc maxime Missarum tempore cerneret, præsago spiritu fertur dixisse : O, in quantam inimicitiarum amaritudinem ista in hoc tempore tremendo male parta contubernia resolventur. Eventus rei non multo post dictis fidem fecit.

monasteria, quæ, quamvis adhuc juvenis, administranda acceperat, beneficiis cumulat,

15 Prima dispensatio credita est illi adhuc adolescenti in quibusdam monasteriis, in quibus degentes cum idoneo Ecclesiæ testimonio, partim voluntate, partim vi ad regularem vitam construxit, sciens, quod et invitis bona præstantur. Ipsaque post paululum Deo sacrata loca, annuente regia liberalitate, privilegiis et immunitatibus pristinis reformavit, nichil sibi suisve exinde beneficii jure reservans, nisi quantum cænobiorum patres sponte causa caritatis optulerant. In iis exstat Loresham, locus regum munificentia nobilis, adhuc in memoriam tanti Viri retinens et prærogativam libertatis et monumenta religionis *dd*.

dumque in virtute quam maxime proficit, ingens rerum exsurgit perturbatio.

16 Deinde cum de virtute in virtutem gigantæis, ut ita dicam, passibus iret, et quocunque pedem intendit, semper in voluntate Domini proficeret, orta est subito tempestas dissensionis in ecclesia, dormiente, credo, Jesu in pectoribus vigilum, ante fores domus Domini excubantium, ita ut quidam sathanæ socii, invidiæ spiritu distenti, imperatorem ipsum, per quem salus erat in populo, videlicet lumen orbis terræ, conarentur extinguere *ee*. Quare hoc, nisi ut non arguerentur eorum mala opera? Nam teste Euangelica veritate, omnis qui male agit, odit lucem *ff*. Cassato igitur per Dei miserationem hoc per serpentinum sibilum concepto consilio, nequitiæ suæ virus per totius regni ejus viscera diffuderunt. Quod licet ubique et legum minaretur silentium, et plebis per cædes et rapinas interitum, nusquam tamen atrocius, quam in Occidentis partibus æstuabat. Ibi principes vi et rapto assueti, populi rerum novarum cupidi, civilibus omnes cladibus intenti, aliorum ditescere miseriis præoptabant *gg*.

ANNOTATA.

a 1 *ad Cor., cap.* 4, ℣. 7.
b 1 *ad Cor., cap.* 12, ℣. 11.
c *Ad Colos., cap.* 2, ℣. 9.
d 1 *ad.Cor., cap.* 15, ℣. 28.
e *Psal.* 64, ℣. 5 *et* 6.
f *E Suriana et Leibnitiana editionibus supple* sublimitas.
h *Dionysius Sammarthanus, tom.* 3 *Galliæ Christ. auctæ col.* 645 *de* S. Brunone, *Coloniensi archiepiscopo, tractaturus, sic habet :* Brunonis stirpe nihil in orbe nobilius; natus est patre Henrico Aucupe, Germaniæ rege, fratrem habuit Othonem magnum imperatorem, sororem Haduidem, quæ fuit Hugonis Capeti regis mater, nepotem Othonem II augustum; *verum ut speciatim magis nobilissimum Sancti nostri genus noscas, adi Operis nostri tom.* 1 *Februrii pag.* 311 *et seq., uti etiam tom.* 2 *Martii pag.* 356 *et seq.*

h *An*

A h *An hæc, veritate salva, de Henrico Aucupe,* Brunonis *patre, hic tradantur, dijudicare poterit, qui Reginonis continuatorem ab anno,* 920, *quo Henricus regnare incepit usque ad annum* 925, *quo* Bruno, *uti in Comment. prævio num.* 21 *et seq. ostendi, paulo ante* XIV *Maii diem natus est, evolverit.*

i *Sur. et Leib. editio :* Inter cives etiam et cognatus *etc.* repererit.

k *Surius legit :* Quos sibi longe ante impia usurpavit licentia ; *sed codici nostro consonat Leibnitiana editio.*

l *Quæ bella et quam felici exitu contra Danos, Slavos, et Hungaros, qui vere, uti hic dicitur, Marahensium seu Moravorum terminos, tum latius, quam nunc protensos, transgressi, plerasque Henrico Aucupi subjectas provincias vastarunt, princeps hic gesserit, annalista Saxo ab anno* 920 *usque ad annum* 936 *enucleate exponit.*

m *Lotharingiæ regnum, de quo hic sermo fit, Henricus Auceps post comitis Odonis mortem sibi ex eo, quod, quemadmodum Witikindus lib.* 1 *docet, Arnulphus imperator,*
B *qui post Caroli Crassi exauctorati obitum regnum illud sibi vindicarat, comiti isti id in beneficium tantummodo concessisset, deberi contendebat ; cum autem Carolus Simplex idem regnum tunc teneret, Henricus in Lotharienses, principi illi adhærentes, ac post etiam, cum ab eo defecissent, arma movit, nec cessavit, donec eos ad sese sibi, veluti legitimo suo principi, subjiciendos adigeret, uti intelligitur ex iis, quæ de Henrico Witikindus et annalista Saxo memoriæ produnt.*

n *Surius et Leibnitius :* vel sanare.

o *Baldricum Trajectensem, non ad Mosam, sed ad Rhenum seu Ultrajectensem episcopum hic designari, evincunt, quæ in Comment. prævio num.* 12 *adduxi, cumque is antistes, qui ut ibidem docui, usque ad annum* 977 *vitam protraxit, tum adhuc, cum Sancti nostri Vitam Rotgerus conscriberet, in vitis, uti is hic indicat, exstiterit superstes, fuisse eam ante annum* 978 *concinnatam, est manifestum. Nec minus manifestum est, Baldri-*
C *cum tum, cum* Bruno *litteris imbuendus Ultrajectum missus ad eum est, episcopum exstitisse et id anno circiter* 929 *accidisse. Adi Comment. præv. num.* 23 *et* 24.

p *Suriana et Leibnitiana editio :* Tyrannis.

q *Familiarem etiam* Brunoni *exstitisse ejus biographum, hinc partim Commentarii prævii num.* 13 *eruimus.*

r *Proverb.* 29, ℣. XI.

s *Surius et Leibnitius :* Huc accedit.

t *Iidem :* Corrugari.

u *Ecclesiast.* 19, ℣. 1.

x *Apud Surium legitur :* Ottho... regnare cœpit anno ab Incarnatione Domini nongentesimo tricesimo septimo; *verum codici nostro consonat Leibnitiana editio; Surianam autem lectionem a Rotgero non esse præfectam, vel ex eo liquet, quod hic, quemadmodum quæ Comment. prævii* § 2 *disserui, dilucide evincunt, cum anno Christi* 965 *conjungat trigesimum regni Ottonis annum, qui, si Otto anno demum* 937 *regnare incepit, non cum dicto Christi anno* 965, *sed, ut computanti patescet, partim cum anno* 966, *et partim cum anno* 967 *fuerit conjunctus. Ab eodem itaque, qui translationis S. Evergisli Historiam (Comment. prævium num.* 15 *videsis), in Sancti nostri apud Surium Vitam intulit, interpolatore anonymo fuerint haud dubie proxime jam data, quibus Otto regnare anno* 937 *incepisse asseritur, editionis Surianæ verba profecta ; is enim historiam illam a sequentibus (Sancti nostri apud Surium Vitam cap.* 27 *consule) hisce verbis,* Centesimo octogesimo Dominicæ Incarnationis octavo lustro (id est, nongentesimo tricesimo septimo anno) sexagesimo tertio Indictionum circulo, regnare cœpit Ottho, *inchoari conspicatus, seque, si hic eodem, quo ibi Historiæ istius auctor, modo assignatum a Rotgero regni Ottoniani initio centesimum octogesimum octavum lustrum exponeret, optime facturum ratus, re etiam ipsa id fecit Ottonemque adeo non centesimo octogesimo octavo Dominicæ Incarnationis lustro, sed anno* 937 *regnare incepisse signavit, non animadvertens, a Rotgero annum Ottonis trigesimum cum anno Christi, ut mox docui,* 965 *conjungi, hincque consectarium esse, ut is Sancti nostri biographus, non ab anno* 937, *sed ab anno* 936 *regni Ottonis initium repe-* E *tat. Lustrum quinque annorum est spatium, cumque adeo* 188 *a Dominica Incarnatione lustra ad annum* 940 *deducant ac postremum illorum annos, inter annum* 935 *et annum* 941 *interceptos, ac proin tam annum* 936, *quam annum* 937 *complectatur, centesimum octogesimum octavum a Dominica Incarnatione lustrum, a quo hic Rotgerus regni Ottoniani initium repetit, non officit, quo minus id ille, non ab anno* 937, *sed ab anno* 936 *repetiisse credatur ; cum autem sic habeat ac proin Rotgeri, in quo Otto anno* 937 *regnare cœpisse asseritur, textus sit certo, ut jam docui, ex interpolatione natus, nullo plane modo, quin is Sancti nostri biographus regni Ottonis initium ab anno, quo Henricus Auceps, ejus pater, obiit,* 936 *repetat, est dubitandum. Non quidem, ut stricte loquendo facere debuisset, ab ipsa etiam, qua hic princeps obiit, anni* 936, *uti in Comment. prævio num.* 28 *et seq. fas est videre, die* II *Julii id facit ; verum secutus est morem, in nonnullis etiam usita-* F *tum Ottonis Diplomatibus, in quibus regni principis hujus anni, non a die patris ejus emortuali, sed ab anni, in quem hæc incidit,* 939, *ut in Commentario prævio loco mox dicto monui, ac Benedicti Diplomaticæ novæ auctores tom.* 5, *pag.* 751 *recte observant, initio numerantur.*

A Rotgero.

y *Ottonem I, a rerum gestarum magnitudine* Magni *appellatione merito condecoratum, principem exstitisse numeris omnibus absolutum, nemo sane non fatebitur, qui seculi* X, *quo ab anno* 936 *usque ad annum* 973 *regnavit, historiam apud scriptores passim obvios vel perfunctorie evolverit.*

z *Cum Rotgerus, quod Israelem Scotigenam (dicta de hoc in Comment. prævio num.* 31 *et seq. videsis) de Sancto nostro respondisse hic narrat, sese ex ipsismet, quibus datum fuerat responsum illud, audivisse, dilucide indicet, ita iterum, sese a Sancti nostri ætate haud longe abfuisse, non obscure prodit ; ut magis magisque mirer, cum anno demum* 1040 *claruisse, a Surio asseverari.*

aa *Actor.* 17, ℣. 21.

bb *Matth.*

A. Rotgero.

bb *Matth.* 13, ỳ. 52.

cc *Cuno, Lotharingiæ dux, qui frequentius* Conradus *vocatur, Lutgardi, Ottonis filiæ, matrimonia junctus erat, Henrico, Bavariæ duci, Ottonis et* Brunonis *fratri, quo aliquando nimis etiam familiariter, uti hic indicatur, usus erat, postea factus est inimicissimus, ut discere licet ex iis, quæ in Comment. prævio variis locis ac nominatim num.* 50 *disserui.*

dd *De hic nominatim expresso, quod, olim in pago Rhenensi conditum, quatuor Heidelberga, bin isque Wormatia leucis distat, Loreshamensi seu Laurishamensi aliisque, quæ* Bruno, *licet admodum juvenis, administranda accepit, monasteriis in Comment. præv. a num.* 37 *disserui, simulque, an Sanctus extiterit monachus, examinavi, de* prærogativa libertatis, *quam,* Brunone *agente, monasterio Laurishamensi concessam fuisse, Rotgerus hic indicat, num.* 40 *primum locutus.*

ee *Dissensio, de qua hic loquitur biographus, fœda fuit in Ottonem conjuratio, quam* B *qua occasione et quas ob causas in hunc principem filius Ludolphus et gener Conradus inierint, in Comment. prævio a num.* 50 *e Witikindo potissimum, Ditmaro et Reginonis Continuatore exposui, qui, quamvis tunc Ludolfum et Conradum multa in Ottonem machinatos tradant, eo usque tamen vel eos vel eorumdem asseclas, ut Ottonem, prout Rotgerus hic innuere ac ipsemet apud hunc infra num.* 31 *Otto suspicatus videtur, occidere fuerint conati, progressos esse, non edicunt.*

ff *Joannis* 3, ỳ. 20.

gg *De Lotharingiæ regno Rotgerus hic loquitur; ibidem autem, ut innuit, miserrimam circa sec.* x *medium exstitisse rerum faciem, e Witikindo aliisque medii ævi scriptoribus passim obviis est notum.*

CAPUT II.

C

Creatur Coloniensis episcopus, nepotem Ludolphum, arma in patrem, conspiratione cum Conrado duce inita, gerentem, ad officium reducere conatur Lotharingiæque a fratre Ottone præficitur.

Unanimi omnium consensu ut Wicfrido, defuncto Coloniensi archiepiscopo succedat eligitur.

Tunc sanctæ Coloniensis ecclesiæ pastor Wicfridus, diu admodum imbecillis, regiæ tamen majestati et patriæ satis fidus, fessis tandem relictis terræ artubus, supernis spiritibus sociatus est *a*; plebs autem, destituta pastore, in ipsa confusione nil anceps, nil varium molita, unicum unice optatum in domino Brunone, magnifico viro et probatissimo, sibi delegit solatium, secuta magnatum et totius cleri consilium. Qui juvenili corpore moribus maturus *b*, in maximo nobilitatis fastu humilis et mansuetus erat, in sublimitate sapientiæ, quam percepit, non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem *c*, animum induxit: in regali affluentia parcus sibi, dives amicis fuit. In ea primum electione præter ceteros Godefridus floruit episcopus *d*; sed quis alium voto præiret, difficile quispiam expediret. Hoc uno inter spem metumque dubii ferebantur, quod honoris dignitatem et Viri gloriam metientes, indignum fore tantæ sublimitati metuebant, quod ei cum tanto ambitu præparabant. Et revera si quis in toto hoc regno locus esset augustior, aut certe clero, populo, ecclesiis omnique apparatu elegantior, hic tanti Pastoris receptui ab omnibus, qui eum noverant, dignior putaretur. D

Coloniamque ab Ottone fratre, electioni ejus assentiente, missus,

18 Conspirantibus itaque omnibus et idem in Christo sentientibus, cum adhuc inhumatum et ad oculos positum, secundum consuetudinem loci, corpus bonæ memoriæ decessoris ejus aspicerent, electi sunt a senatu sanctissimo quatuor summi viri et eodem numero laïci, omnes adprime eruditi, qui omnia hæc perferrent ad palatium, et, patefacta post defletam destitutionem electionis unanimitate, memoratum desolatis flagitarent solatium *e*. Quid multa? Conplacuit (Deo gratias) imperatoriæ auctoritati sic et tempori et loco consulere, ut petitum tanta constantia visitatorem festinanter ad destituti gregis custodiam mitteret. Missus tandem e castris terreni imperii in cælestis Regis tabernacula cum spiritualibus nequitiis pugnaturus intravit *f*, artes secum exercitationesque virtutum, arma fidei præ se ferens. In illo mox novi ejus comites viderant et quod blandiebatur, et quod terrebat. Affabilem nanque se valde et mitem præbuit, et cum ejus industriam in agendis nichil effugeret, requisivit tamen undecunque sollicitius, quid agendum sibi esset, quibus consuetudinibus iuniti debuisset. E

honorifice ibidem excipitur, solennique ritu in sede episcopali locatus.

19 Erat ei humilitate comitante condita gravitas, ita confluenti turbæ modice hilaris et per omnia mirabilis apparebat. Ventum est ad sacratissimam sedem, huic pio provisori ab omnipotente Domino ante tempora præparatam, in ipso tempore præsentatam. Factus est concursus ingens populi, infinita trepidatio vulgi: novis gaudiis exultavit civitas. Clerus ex monasteriis convenit, sanctimonialium multitudo concurrit, conditio quælibet et sexus uterque plus solito ad gaudia convenerunt. Ecclesia læta prolem suam, maternis catenus lactatam uberibus, jam in Christi gratiam adultam, in die tantæ sollempnitatis ablactavit, et spiritualiter matrem esse constituit, quæ sibi postmodum filiolos, in quibus Christus formaretur, affectu dulcissimo parturiret. Episcopi autem, qui frequentes aderant, et hujus sancti Cleri Senatus, acclamantibus cunctis in voce exultationis et salutis, electum a Deo et hominibus Virum super cathedram pontificalem sedere fecerunt, et laudem simul Deo universi clamore, quo quisque poterat, in organis nichilominus et cymbalis, et quocunque signo leticiæ personuerunt. F

omnes deinceps episcopi partes sedulo implere est nisus,

20 Exinde omnis ejus intentio, omne studium matri Ecclesiæ aut munimento fuit aut ornamento; muniendа scilicet erat exterius, ornanda interius: munienda in secularibus, ornanda in spiritualibus. Dilexit ante omnia decorem domus Domini, et locum habitationis gloriæ ejus *g*. Hoc se ardere desiderio multis modis perspicaciter ostendit, quod

A quod hic scripto perstringere necesse non est, quoniam quidem illustrium ejus factorum memoria recens est *h*, nec in ejus populo de eo loqui cessabit omnis, qui veritatem et fidem amabit. Quædam tamen de his, ut proposuimus, propter exemplum et instructionem plurimorum scriptorum, silentio tegenda non sunt. Impossibile nanque est, tanti viri gesta, per cotidianos virtutum profectus evolvere, diguisque factorum laudibus magna ejus merita congruenter attollere, quæ longe lateque, more prudentissimæ apis, ut Christi bonus odor esse posset, beuefaciendo et oppressorum inopiam sustentando, collegerat.

moxque a pacis inimicis, sua huic contraria consilia Sancti electione turbari ægre ferentibus,

21 Hoc nimirum aliis ad vitam, aliis ad mortem erat. Nam qui amaritudinis zelo succensi, bonarum artium ignari, dissimillima suis studia factis, quæ immutare *i* poterant, nec venerari noverant, detrahendo et maledicendo pervertere conabantur, mortem sibi et væ perpetuum comparabant, secundum prophetæ comminationem dicentis: Væ, qui dicunt malum bonum, et bonum malum: ponentes tenebras lucem, et lucem te-B nebras *k*. Qui vero sequitur me, dicit Dominus, non ambulat in tenebris *l*. Hic profecto ante tempus non judicat, nec quemlibet facile ex sua sententia dampnat. Bonis igitur propositum est, pessimis displicere: unde vitam suam non popularium vanitate sermonum, sed conscientiæ veritate metiuntur. Antequam in suggestum pontificalem Vir iste in lege Domini eruditus ascenderet, seditiosis nostræ reipublicæ civibus, quos inflamavit spiritus sathanæ insurgere in Christum Domini, erat spes quædam Coloniam potiundi *m*.

calumniis appetitus, a fratre, tunc occupatam a rebellibus Moguntiam,

22 Ita magnanimum regni Lotharici populum aut pacis sibi fœdere devinciri, aut crebro belli impetu, propter opportunitatem loci, terreri posse arbitrabantur. Sed postquam illam hic filius pacis, custos ecclesiarum Dei pervigil, introïvit, dici non potest, quanto mœrore sint afflicti, quanta desperatione incepti sui perficiendi obducti sint, quicunque in hoc regno erant pacis inimici. Hinc blasphemiæ, maledicta, probra et multimoda impietatis commenta. Sane mentita est iniquitas C sibi, ut quia pastorem nec corrumpi, nec ullo modo seduci posse sciebant, gregem saltem ab ejus amore, si quis daretur hujusmodi fraudis processus, bis mendaciorum ostentis averterent. Docti nanque et magni viri invidiam promereri norunt, habere noluut. Ea tempestate ab imperatore et exercitu ejus obsessa est Magontia, urbs nobilis et opulenta *n*. Erat enim referta hostibus et insidiatoribus regni *o*: et ubi vigere solebat sinceritas religionis, illic maxima confluxit sentina dissensionis.

de cujus episcopo non una omnium erat sententia,

23 De archiepiscopo loci, varius principum, æque et vulgi, sermo fuit. Alii innocentiam ejus in cælum ferre, virtutes prædicare, ea quæ passim, et in illis præsertim partibus, per civile malum perperam agebantur, ipsi præ omnibus odiosa dicere: quippe partes eum execrari testabantur. Idcirco e medio secedere, minimum curare, cui urbs pateret, cui milites obedirent. Hæc fere illorum erat sententia, qui conjuratione impia federati, ejus jugi auxilio et consilio in omnibus se fretos esse jactabant: hoc solo causam suam defendentes, quod, nequaquam reproba esse posset, cui talis vir communicare vellet. Alii vero, et pene omnes, quorum cordibus divina gratia inspiravit, potestatem ordinatam a Deo venerari, imperatorem omni devotione sequi, tutorem opum, vindicem scelerum, largitorem honorum: ipsi etiam, quibus domi sua res familiaris, conjuges et liberi curæ erant, aut pax et salus sua quomodocunque dulcis extiterat, longe aliter hujus viri merita estimabant *p*. Nos interim hæc Dei judicio relinquamus, et a diverticulo ad propositum redeamus.

A. Romano.

obsidente, accersitus in castra, adhibetur in consilium,

24 Novum itaque Agrippinæ civitatis custodem, et designatum antistitem imperator ad novum invitavit consilium, expertus quid ante hanc injunctam ei curam mente linguaque posset. Ibi varius altrinsecus assentantium favor, et prope cui merito crederetur, incertum. Audire hoc erat frequentius etiam ab iis, qui in castris regalibus militabant, laudare adversæ patris fortitudinem, preferre in eisdem innocentiam causæ, quod coacti et nimis inviti, hunc sibi laborem assumerent: et quandoquidem nec inter hostes quisquam tam demens E inventus est, qui majestatem regiam blasphemaret, in Henricum fratrem ejus Bauwariorum ducem et marchionem inclytum, barbaris et omnibus id locorum gentibus, ipsis etiam Grecis formidabilem, crudelitatis inchoatæ culpam omnem et malitiam retorquebant *q*. Revera autem quo quis melior, et ad conservandam imperatori et regno ejus fidem promptior erat, hunc magis exosum habebant.

primoque rebellium animos lenitate tentandos censens, horum coryphæum Liudolphum,

25 In hoc impie latrocinantis et perjuræ partis odium, Bruno gloriosus et populo Dei optatus præsul, semetipsum sponte libensque conjecit, nec duplici corde, nec labiis dolosis cuiquam occasionem prebens, aut dissimulare quod vellet, aut simulare quod nollet. Ita neque alium fallere animum induxit, neque ab alio se falli ipse consensit. Prius tamen dura tempta vit corda rebellium si quo modo ullis salutiferæ suasionis ejus et doctrinæ possent curari fomentis, ultimam cauterii differens medicinam, donec pia solicitudine diligentius experiretur, quid sibi hæc infrenis audacia polliceretur. Erat in ea conjuratione princeps, imperatoris filius Liudolphus, unice clarus et spectabilis adolescens, qui non solum ad conservanda, verum etiam exornanda patriæ mo- F nimenta victoriæ sufficeret, si seductoribus minime credidisset, et heres esse, non proditor, voluisset. Sed quoniam festinans ditari, paterno non meruit obedire consilio, contigit ille secundum veridicam Salomonis sententiam, ut hereditas, ad quam festinavit in principio, in novissimo benedictione careret *r*.

Moguntia, securitatis fide per obsides accepta, egressum, oratione gravi

26 Egregius vero plenus consilii, futurus et jam designatus, ut diximus, sacerdos Domini, dolens de contemptu fratris, de interitu nepotis, eundem, accepta fide per obsides, in castra belluino animo venientem *f*, eductum, ut ferunt, de turba seorsum, ita allocutus est: Nescis juvenum omnium, quos terra tulit, clarissime, quantum tibi tuisque profueris, si ammonitionis meæ verba in pectoris tui secreta demiseris. Tu nanque maxima gloriosissimi patris tui cura, nostra gloria, quid nobis sperandum relinquis, si teipsum nostris votis ademeris? Non respicis honorandam pii genitoris tui canitiem, quem te contristare, cui te injuriam inferre non expedit? Non

A. ROTGERO. Non recordaris ejus paternam erga te a puero pietatem? Deum, michi crede, offendis, cum patrem contempnis. Non est quod te excuses. Ad injuriam ejus respicit, quicquid uovum contra hoc regnum absque ejus voluntate moliris. Causam tuam tractas cum inimicis tuis, quod contra decuit cum amicis. Illi enim non te, sed quæ sua sunt, querunt in te: salutem tuam parvi pendunt: verbis omnia, nou rerum veritate, metiuntur.

juxta ac ad movendum apta aggreditur,

27 Non istud est sapere. Vide, quæso, quo te ducant. Qui eras gaudium et corona patris, spes et oblectatio totius regni, quomodo conversus es in amaritudinem? Desine tandem esse Absalon, ut possis esse Salomon. Cogita quis te tantum exaltaverit, quis omnes regni hujus principes tibi sacramentorum fide firmaverit *t*. Quare hoc fecit? Nuuquid ut ingratus existas? Nunquid ut proditor esse discas? Vere insaniunt, qui te sic decipere volunt. Time quotidianos singultus, expavesce frequentes gemitus, horresce lacrymas patris tui. Minus ægre ferret totum sibi ab hostibus pre- B ripi regnum, quam te, cui servat regnum. Iunocens cor tuum venenosis heu! blanditiis seductum est: paternæ pietatis patet sinus, in quo nullus est dolus. Dolet pius pater filium sibi corruptorum impietate prereptum: gaudebit ad reditum. Si paulo iratior est seductoribus tuis, cito mitescet, cum te suas delicias receperit: nec scelere, sed errore hoc actum esse judicabit, cum te sibi restitutum senserit, quem etiam plus quam seipsum amavit.

sicque eum in viam, sed frustra, reducere conatus,

28 Hæc et his similia dominus Bruno vir bonus, dicendi peritus, de salute pulcherrimi juvenis valde sollicitus, perorabat. Ille vero, quasi cujus mentem erynnis ad ceptum nefas instigasset, aurem cordis sui neutiquam passus est hujusmodi monitis admoveri: vix auditu exteriori, ne videretur nimis insolens, propinquavit. Innocens euim ab hujus dissensionis miseria videri quam esse, honestius duxit. Movit ejus juvenilem animum anxietas et metus elegantissimorum comitum, qui, nisi illius impiæ conjurationis tabe essent infecti vel adspersi, ornatus et jucunditas esse possent etiam imperatoriæ dignitati. Tunc utique tam de- C siderabilem, tam manu fortem, tam egregiam ejus prolem deceret hoc agmine stipari, de hac delecta juvenum excellentia gloriari. Erat præ omnibus in ejus animo quasi quidam stimulus, dux paulo ante fortissimus, tunc autem predo audacissimus Cuno, etiam parta, ut ipsi jactabant, divitiarum et regni gloria: sed revera labor sterilis pro tranquillitate, sollicitudo semper anxia pro securitate. Nam is, cui, ut ita dicam, omnia erant in manibus, ageudo ut plus haberet, ut nichil haberet, omnimodis effecerunt.

ab Ottone, qui, ut Bavariæ, ab inimicorum suorum machinationibus periclitanti,

29 Interea tamen modis omnibus nec dolis minus quam viribus certare, neque dies, neque noctes requiescere, adversarios interdum suspectos facere, nichil intemptatum relinquere, neque quicquam pensi habere, dummodo id efficerent, ut maximis intra regnum urbibus et his opulentissimis, quocunque ingenio potirentur, iude cunctis regni finibus facile se imperaturos arbitrantes. Ac ne quid penitus sine fraude fieret, cum Arnoldo, strenuo imprimis viro, cui summa rerum per idem tempus in Bauwariorum terra commissa fuit, secretius pollicitationibus infinitis, commemorando insuper odium vetus, egerunt ut se primum, deinde Regenesburg D urbem præclaram, postremo totum illud regnum Henrico duci perjurus abdicaret *u*; tantum sibi roboris inter eos invidia et odium vindicavit. Simul Ungros, antiquam pestem patriæ sollicitabant, ut regnum ipsum divisum invaderent; arbitrantes, hoc modo sollicitudinem, qua premebautur, aut penitus adimi, aut aliquatenus minui posse.

consulat, Moguntiæ obsidionem solvit, Occidentis seu Lotharingiæ gubernator statuitur, ab illo.

30 Hac de re, utputa tam subita et improvisa, commotus imperator et magis illorum miseriæ, quam suo dampno, dolens, obsidiouem Magontiæ, accepto tandem, quod petebatur, pacto, dimisit *x*, e castris Orientem versus cum his, quos fidos habuit, consultum partibus illis festine proficisci disposuit, fratrem suum Brunonem Occidenti tutorem et provisorem et, ut ita dicam, archiducem in tam periculoso tempore misit *y*, cui talia maudata dedit: Unum uos semper idemque sensisse, nec unquam vota nostra in quocunque negocio discrepasse, dici non potest, Frater dilectissime, quantum delector. Et hoc est, quod in acer- E bis meis rebus me maxime consolatur, eum video per Dei omnipotentis gratiam nostro imperio regale sacerdotium accessisse. In te nanque et sacerdotalis religio et regia pollet fortitudo, ut et scias sua cuique tribuere, quod est justiciæ, et possis adversariorum sive terrori sive fraudi resistere, quod est fortitudinis et justiciæ *z*, uec abesse tibi jam dudum perpendi ipsam ingenuarum artium matrem et veræ virtutem philosophiæ, quæ te ad hanc modestiam magnitudinemque animi erudivit.

qui in Bavariam, acerbe de inimicorum suorum perversitate

31 Scio itaque, Frater mi, scio, quod nemo prudentiæ tuæ persuadebit, id tua non interesse, quantum perversi de bonorum pernicie glorieutur, quacunque id, quod intenderint, houestate verborum velent. Dicent fortasse, bellis hæc sedanda esse, quæ ad te non pertineant, quæ tui ministerii dignitatem non deceant. Hujusmodi fraudulenta verborum jactantia istius metropolis præsul vides, quantos ad civilis cladis rabiem illexit, qui, si subduceere se vellet a dissensione, quemadmodum fingit, et bellorum periculo, ut religioso degere posset in ocio, nobis profecto et nostræ F reipublicæ melius id, quod ei regali munificentia contulimus, reddidisset, quam hostibus *aa*. Hostes dico, ut fere omnes sentiunt, nefarios civium predones, patriæ proditores, regni vastatores, militiæ desertores, qui meipsum utique sacrilega audacia suis (credo) manibus necatum, aut quovis quam acerbissimo mortis genere perisse vellent, cui filium sustulerunt, fratrem regno, liberis, ipsaque dulci conjuge, vita denique ipsa privare contendunt *bb*. Tu solus michi demum es solidum, fidum, firmumque solatium, qui tantum ab ineunte ætate in bonis actibus profecisti, ut bene facere summaque diligentia omnia circunspicere tibi jam ex consuetudine in naturam venerit.

ac ingratitudine conquestus

32 Te plane sospite si jocunde et ex integro fruitus fuero, ut mens mea semper flagitat, desiderium postulat, animus implorat, tum dignitas, tum gloria, tum decus aderit. Præsidii satis abuudeque nobis est, ne * nobis nos desimus, hoc vero summopere curandum est. Tu michi, tu, inquam, testis, quanta cura, quantaque benivolentia foverem, tuerer, amplecterer hos, quos modo tam crudeles patior, quibus tamen adhuc quam libentissime

forte ni

A tissime mederi vellem, si sibi parcere ipsi vellent. Ah quanta importunitate præcipites perire festinant, secumque prolem meam, innocenter educatam, in omnia scelera versant. Ita in potestatibus temperare illis adeo difficile est, qui per ambitionem probos se non esse, sed videri præoptant. Nosti, dilectissime, quod quidem cum dolore recolo, eos michi frequenter duriores et magis infidos fuisse, quos amplius fovi, quos in multis necessitudinibus federatissimos amavi, quos deuique michi conjunctissimos existimavi. Grave hoc perpessu fuit, duplex miseria. Quod autem urget, mala superiora preponderat, cum ille, quem genui, prereptus michi, paternæ pietati didicit insidiari.

Sanctumque, ut hoece compescat, hortatus, discedit, digrediens, Aquisgranum se confert.

33 Enitere igitur, Vir Deo dedite, non quomodo primum, sed modo potissimum enitere, queso, consilio illo tuo, quo calles plurimum, ut pro loco et tempore aut arma dissuadeas, aut quoquo pacto compescas. Abscus tibi corpore, ubicunque ero, gaudeam tibi, gratuler provideutiæ et moderationi tuæ. Id michi reputare libet, quod feceris, id itidem libeat tibi, quod fecero. Opto et cumulate desidero, ut ea nobis sit votorum et oblectamenti summa non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus provideri bona alterutrum ea, quæ sunt, et, si fieri potest, cum omnibus habere pacem. Deinde, postquam ruerunt in oscula, non sine lachrymis ab iuvicem digredientes, imperator Orientem, Frater ejus Occidentem petivit. Moxque ad Aquasgrani palatium properavit : ibi principes regni, quorum id intererat, convenit, eos variis multisque modis instruxit; atque hoc cum eis potissimum egit, ne seductoribus aut vanis eorum promissis crederent, ne minas timerent; regiæ majestati et suæ ipsorum fidei pollicitationes nullas præponerent, spondens se ante tempus et in tempore semper paratum fore, ut pacem Ecclesiæ violatam, si sic necesse esset, vitæ etiam suæ periculo reformaret ec.

ANNOTATA.

C a *Wicfridum anno* 953 *circa Julii initium obiisse, in Commentario prævio* § IV *ostendi* : *ast id determinata etiam septima mensis hujus die accidisse, affirmant non tantum Callesius et, qui perperam pro se Frodoardum citat, in Archiepiscopis Coloniensibus Dionysius Sammarthanus, verum etiam in iisdem Archiepiscopis Sammarthani fratres et tom.* 2 *Martii pag.* 362 *in suis in B. Mathildis Vitam Annotationibus ad lit.* o *Henschenius. Id conspicatus, sedulo, unde ista horum omnium assertio primitus profluxerit, examinavi; verum nullum, e quo hausta esse queat, vel scriptorem vel documentum, antiquum fideque indubitata dignum, invenire quivi.*

b *Annum ætatis suæ trigesimum, utpote paulo dumtaxat ante* XIV *Maii diem anno* 925, *uti in Commentario prævio num.* 22 *docui, natus, nondum attigerat, eratque tamen etiam jam tum Ottonis archicappellanus, uti liquet, tum ex iis, quæ Commentarii prævii num.* 45 *adduxi, tum e S. Mathildis apud nos ad* XIV *Martii diem Vita, in qua num.* XI *sequentia de* Brunone *leguntur verba* : Cum autem profecisset ætate et sapientia, rex adjunxit eum sibi per amorem fraternitatis in ministerium archicapellani. Interim obiit Wigfridus vir venerandus, qui archiepiscopalem Coloniæ sedem possedit et munere superni Dispositoris Brunoni cessit episcopalis honor dignitatis.

A. Rotgerro.

c *Ad Rom.* 12, ℣. 3.

d *Spirensis nempe, cum nominis hujus episcopus, qui tum sedem aliam vel in Germania vel in Lotharingia occuparit, haud inveniatur.*

e *Cum* Bruno, *ut Rotgerus hic docet, unanimi omnium suffragio, dum Wicfridi, sub Julii initium defuncti, corpus inhumatum adhuc jaceret, electus fuerit Coloniensium episcopus, fuisse illum trigesima demum Augusti die, ut Dionysius Sammarthanus et Henschenius locis jam supra ad lit.* a *citatis aiunt, Wicfrido in sedem Coloniensem suffectum, in animum quis inducat? Id sane, cum, teste hic Rotgero, fuerint etiam, qui* Brunonem, *statim atque fuerat electus, Coloniensi ecclesiæ concedi pastorem postularent, ad Ottonem missi, hicque, qui tum, ut apparet, Colonia na octo quidem dierum itinere cum exercitu aberat, postulationi illorum annuens,* Brunonem *festinanter Coloniam miserit, a veritatis specie, etsi etiam Sanctus non prius, quam cum sedis Coloniensis possessionem adierit, statuatur creatus Coloniensium episcopus, abhorrere mihi videtur. Neque vero ullum, e quo* Brunonem *Wicfrido, anno* 953 *circa Julii initium vita functo, trigesima demum Augusti die in sedem Coloniensem fuisse suffectum, probari ulla ratione queat, vel scriptorem vel documentum antiquum fideque integra dignum invenire, diligentissima licet facta indagine, usquam quivi.* E

f *Cum* Brunonem, *postquam, ut in episcopum Coloniensibus concederetur, horum legati ab Ottone postulassent, Coloniam fuisse festinanter abs hoc missum, Rotgerus mox dixerit, fuisse illum eo* tandem *missum, modo verosimillime hic dicit, non quod diu, postquam mitti eum Coloniensium legati postulassent, sed vel quod e terreni imperii castris, e quibus nondum quemquam ad regendam Coloniensem ecclesiam mitti contigerat, vel quod, quamvis cito quidem, serius tamen, quam Colonienses desiderassent, missus esset.* F

g *Psalm.* 25, ℣. 8.

h *Hinc iterum liquet, Rotgerum haud diu, postquam Sanctus obiisset, litteris esse hanc Vitam ejus complexum.*

i *Verbo huic, pro quo Leibnitius habet* imitare, *apud Surium præponitur adverbium* nec.

k *Isaïæ* 5, ℣. 20.

l *Joannis* 8, ℣. 12.

m *Cum seditiosis, qui in Ottonem insurrexerant, fuerit adhuc, priusquam* Bruno *Coloniensem cathedram ascenderet, spes quæpiam, ut Rotgerus hic ait, Colonia potiundi, spesque illis hujusmodi, si jam tum ab Ottonis exercitu, Moguntiam obsidente, inclusi in hac civitate fuissent, futura fuisse haud videatur, consectarium inde apparet, ut Sanctus, priusquam Moguntia ab Ottone obsideretur, Coloniensium fuerit creatus episcopus; id autem non diu etiam ante civitatis illius obsidionem ac proin anno* 953 *circa Julii initium accidisse, fas est colligere ex iis, quæ in Commentario prævio num.* 54 *et seq. disserui. Certe*

A. Rotghero. *Certe* Brunonem *ante anni* 953 *decimam quartam Maii diem Coloniensem cathedram haud ascendisse, perspicuum vel ex eo fit, quod anno* 965, *ad mox dictam Maii diem jam provecto, duodecimum adhuc episcopatus sui annum numerarit, uti Rotgerus per ea, quæ num.* 62 *scribit, non obscure prodit.*

n *Cum scilicet ad cathedram Coloniensem paulo ante* Bruno, *quod e jam dictis anno* 953 *circa Julii initium factum, jam fuisset promotus.*

o *Moguntiam nimirum, haud procul a Rheni et Mæni confluentibus sitam, quæ non tantum, ut nunc, sede archiepiscopali erat insignita, sed et Franciæ Orientalis, uti in Commentario prævio ptus semel monui, censebatur metropolis, Ludolphus et Conradus, qui ob causas, in Comm. prævio num.* 49 *et seq. expositas in Ottonem conspirarant, cum sequacibus suis tunc tenebant.*

p *Archiepiscopus Moguntinus, de quo hic loquitur Rotgerus, erat Fredericus, ad sedem* B *illam anno* 937 *promotus. Hic, qui non semel Ottonis inimicis vel sese aperte junxisse vel certe utcumque favisse videtur, Conrado et Ludolpho civitatem suam tradiderat, indeque, cum ad hanc obsidendam certo venturum Ottonem, intellexisset, ad Brisacense castellum,* latibulum, *ut Reginonis continuator ad annum* 953 *loquitur,* semper Deo regique rebellantium, *sese rerum eventum ibidem exspectaturus receperat. Hæc agendi, quam Fredericus tenuit, ratio via ac ne vix quidem excusari, ut apparet, potest, neque vero illam Rotgerus, uti quæ hic scribit, satis produnt, approbasse videtur. Excusare interim, quæ Fredericus toto episcopatus sui tempore in Ottonem egit, nititur in suis in Schannati diœcesin et Hierarchiam Fuldensem Animadv. num.* 63 *Ekhartus ; verum, etsi quidem Fredericus pietate et vitæ austeritate præstitisse videatur, merito tamen, ut rite omnibus, quæ de eo tam ipsemet Ekkartus, quam Witikindus aliique, ab Ekkarto laudati, scribunt, expensis opinor,* visus *fuit, uti a Reginonis continuatore ad annum* 954, *quo archiepiscopi illius mortem narrat, pronuntiatur,* Repre- C hensibilis, quod sicubi vel unus regis inimicus emersit, ipse se statim secundum apposuit.

q *Cur id facerent, colligi potest ex iis, quæ Reginonis continuator ad annum* 951 *scribit.*

r *Proverb.* 20, ℣. 21.

s *Quod de Ludolpho, in patris sui castra, fide per obsides accepta, veniente, Rotgerus hic narrat, verosimillime illud ipsum est, quod de Ekberto, in obsidem, quo liber ex urbe Moguntina duobus circiter mensibus obsessa ad Ottonis castra accessus pateret, obsessis dato, Witikindus refert. Adi Comment. prævium num.* 54.

t *Otto nempe, qui Ludolphum, Editha, matre ejus, priori uxore sua, anno* 947 *e vivis sublata, hæredem suum, ut Witikindus sub lib.* 3 *initium docet, constituerat, ei etiam fidem, ut Frodoardus in Chronico ad annum* 953 *testatur, jurejurando a magnatibus suis promitti curarat.*

u *Arnoldus, de quo hic sermo fit, erat Arnolphi seu Arnoldi Bavariæ ducis, cognomento* Mali, *anno* 938 *defuncti, filius, qui cum ob patris ducatum sivi non collatum Ottoni esset infensus, facile hujus inimicis, potestate, quam ab Henrico Bavariæ duce, cum is e Bavaria ad Ottonem, Moguntiam obsessurum, cum auxiliaribus Bajoariorum copiis discederet, in Bavariam, veluti hujus palatinus comes, acceperat, abusus, sese adjunxit pluresque Bavariæ, regni nomine a Rotgero hic distinctæ, urbes ac imprimis claram admodum ad Danubium, quæ* Ratispona *seu* Reginoburgum, *vernacule* Regensburg *vocatur, Ludolphi nomine occupavit. Comment. præv. num.* 57 *videsis.* D

x *Quale exstiterit, quod Otto tandem accepisse hic dicitur, pactum, nusquam invenio expositum ; Verum unam e pacti conditionibus fuisse opinor, ut Otto, trans Rhenum digressus, liberum Ludolpho permitteret ex urbe Moguntina egressum. Ea sedet sententia, quod, cum in modo, quo Moguntiæ obsidio fuerit soluta, Witikindus a Rotgero et anonymo Vitæ S. Udalrici scriptore, uti ex iis, quæ in Comment. prævio num.* 57 *et duobus seqq. adduxi, fas est videre, discrepet, nihil omnino, quo bini hi posteriores in concordiam cum Witikindo utcumque adducantur, superesse videatur, quam ut Otto, cum ab Arnulpho Ratisponam aliasque Bavariæ urbes pro Ludolpho occupatas esse intellexisset, Moguntiæ obsidionem solvisse Ludolphumque, qui tunc e civitate illa egressus Bajoariisque, ab Henrico deficientibus, auctus, iter in Bavariam, Arnolpho illic sese juncturus, arripuerat, secutus eo esse statuatur.* E

y *Fuisse* Brunonem *Lotharingiæ non tantum ducem seu gubernatorem, verum etiam veluti archiducem seu supremum gubernatorem ab Ottone post Moguntiæ obsidionem ac proin, uti in Comment. prævio num.* 60 *ostendi, anno* 953 *sub Septembris initium constitutum, Rotgerus hic prodit; verum etsi sic habeat,* Bruno *non tantum non* archiducis, *sed nec, contra ac in Comment. prævio opinatus sum,* ducis *titulum sibi, ut apparet, adscripsit. Certe in duabus, quarum altera apud Marteneum tom.* 2 *veterum script., altera apud eumdem Marteneum veterum Monum. Collectionis amplissimæ tom.* VII *exstat, Chartis antiquis,* Brunonis *nomine signatis, sibi hic Sanctus noster* archiepiscopi, *non autem* F *vel* ducis *vel* archiducis *titulum assumit, nec ullum, in quo secus faciat, diploma aut monumentum antiquum invenire quivi; cum autem sic habeat, non fuit sane, cur ex eo, quod Chronici Belgici Magni auctor aliique scriptores antiqui* Brunoni *attribuant* archiducis *titulum, fuisse hunc ab ipsomet Sancto nostro usurpatum, Meibomius inferret, uti in Comment. prævio* § V *ostendi, simul etiam probans,* Brunonem *haud merito, quod regnum Lotharingiæ gubernandum acceperit, a Meibomio reprehendi ac veluti, qui primus ex episcopis ducatum seu principis politici munus sibi comitti passus sit, perperam traduci.* Bruno *quidem, cum antea Colonienses episcopi non jure gladii, sed tantummodo jurisdictione usi essent baculi pastoralis, politicam in diœcesim suam potestatem jusque gladii et obtinuit et ad successores suos transmisit ; verum aliarum diœcesium episcopi fuerant jam antea in hasce pari potestate ac jure gavisi, uti in jam dicto Comm. prævio* § V *fas est videre.*

z *Surius*

A z *Surius et Leibnitius etiam habent* justitiæ, *sed horum prior legendum putat* prudentiæ, *posterior vero malit* constantiæ.

aa *Ita de Moguntinæ metropolis præsule hic Otto, sibi sane, quam is erga se tenuit, agendi rationem minime probari, dilucide prodens.*

bb Regni *titulo Rotgerus hic afficit Bavariam, qua Henricum Ottonis fratrem, ducis titulo illi præfectum, privare, aliaque, de quibus hic Otto conqueritur, mala inferre contendisse inimicos, e Witikindi verbis, Comment. prævii num.* 57 *recitatis, fas est colligere.*

cc *De hac* Brunonis *habita ad Lotharingiæ magnates exhortatione, Comment. prævium num.* 74 *et seq. videsis.*

CAPUT III.

B *Ordinatur episcopus, clerum et monachos optime instituit, pacem in Lotharingia, irrumpentibus interea in hanc Hungaris, procurat, epistolam synodicam ad Agapitum Papam Romam mittit, pallium inde accipit, sacris conquirendis reliquiis studet.*

Episcopus ordinatus decessores suos, studiose, quæcumque episcopi sunt,

Hoc facto, Coloniam lætus rediit. Expectabatur ordinationis tempus et unctionis lætitia salutaris. Hoc facto *a*, innovatum est gaudium plebis, et refulsit in conspectu omnium, qui convenerant, ornatus stola jocunditatis Sacerdos Domini Salvatoris. Postea nardus preciosa dedit odorem suum, in medio Ecclesiæ aperuit os suum. Audiebatur secundum legale C institutum sonitus intrantis in domum Domini Dei *b*, exemplum et documentum factus est omnibus obtemperantibus sibi in salutem. Quid autem fecerit, quomodo docuerit, qualiter pro pace ecclesiarum Dei seipsum impenderit, actu est mirabile, dictu difficile. Tantum enim superiorum insignia hujus quotidiana opera precedebant, ut totum, quod in ecclesiis sive ampliandis sive restaurandis, quod in reliquiis et corporibus Sanctorum in suam parrochiam transferendis, quod in publicis vel privatis ædificiis componendis, quod in ordinandis domibus, familiæque sanctæ Dei Ecclesiæ rebus fecerat, ad aliorum opera pene incomparabile videretur. Nam, sicut super omnes docentes se intellexit, ita cordis sui aciem, ingenii acumen, animi vigorem ad majora sapientiæ et virtutis opera direxit.

fovendo, superat,

35 De religione primo et cultu Dei, quod Greci Theosebian dicunt, secundum datam sibi sapientiam, canonicam et Apostolicam auctoritatem secutus, instituit, ut multitudinis, quæ in diversis congregationibus ad ejus honorabilem sedem pertinentibus erat, unum cor esset et anima una: ut vestium superfluitas, morum inequalitas, et, quicquid effeminatum et indecens in ejus ecclesia videretur, vera spiritali circumcisione, quod est initium sapientiæ, diligentissime absciuderetur: ut divinis ministeriis omnes, quorum id intererat, intentissime secundum præfixam sibi regulam viverent, nec aliam sibi suæ salutis causam ullatenus estimarent. Hæc et his similia cum venerandis patribus et cleri sui senioribus frequens egit, eosque in custodia Dominici gregis secum pariter invigilare sollicitus ammonuit. Et quia culpa temporum urgebatur, ut rarius hæc cum illis ageret, quam volebat, sollicitius absens non minus, quam presens, spiritu fervens, Domino serviens, estuabat. Erant ei foris pugnæ, intus timores. Pugnabat contra luporum, Ecclesiam Dei devastare cupientium, rabiem: timebat Domini ovium simplicitati, sicut Apostolus: Timeo, inquit, ne serpens sicut Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri a simplicitate, quæ est in Christo Jesu *c*. A. Rotgero.

36 Ita exercitato pectore contra adversa omnia robustissimus erat, in prosperis quoque talis animus minime vacillabat, rebus æque et crebris exercitationibus docens omnes sibi subjectos, sollicitos servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Visus est singulari illa mentis suæ agilitate pene excessisse generale illud, quod dicitur, mentem, cum dividitur ad multa, fieri minorem ad singula. Cogente imperiali auctoritate, suscepit, ut jam dictum est, tractare negocia regni apud Lotharios, et, cum unicuique de principibus et magistratibus suum partiretur onus *d*, nihil tamen erat, quod non ipse obiret, hoc maxima consilii vivacitate providens, quod omnibus expediret. Causantur forte aliqui, divinæ dispensationis ignari, quare episcopus rem populi et pericula belli tractaverit, cum animarum tantummodo curam susceperit. Quibus res ipsa facile, si quid sapiunt, satisfacit, cum tantum et tam insuetum illis præsertim partibus, pacis bonum per hunc Tutorem et Doctorem fidelis populi longe lateque propagatum aspiciunt *e*; ne pro hac re, quasi in tenebras amplius, ubi est presentia lucis, offendant. Nec vero nova fuit hujusmodi gubernatio, aut sanctæ Dei Ecclesiæ rectoribus F ante inusitata; cujus exempla si *f* requisierit, in promptu sunt.

strenueque simul, ut dux seu gubernator

37 Nemo igitur super hac re culpabilem eum dicat, cum Samuëlem sanctum et alios plures sacerdotes pariter legamus et judices, et Danièlem prophetam duos presbyteros ad mortem damnasse legamus *g*. Nos vero ad alia festinantes, quid quisque de pio hoc Viro loquatur, suo ipsius judicio relinquimus, scientes, sani capitis esse neminem, qui bonum evidentissimum ullo maledicti opprobio fuscare nitatur. Honestum enim et utile nostræ reipublicæ fuit omne, quod fecit. Factis vero suis hunc finem nequaquam constituit, ut non nisi per hominum ora favorem captando volarent: sed ita vixit, ita opera sua coram hominibus temperavit, ut pessimis horrori, bonis esset honori. His aperte cunctis innotuit, quod in episcopatu bonum opus desideravit, in quo nec ab invidis et æmulis suis facile potuit reprehendi, nisi hoc ipsum in laude ejus magis proficeret, quod talibus displiceret. Hac igitur mirifica occupatione detentus pervigil summi patris

cum summo reipublicæ bono res Lotharingiæ,

A. Roughero.

patris familias operator et summus præsul, lucernam ardentem, boni videlicet operis exemplar, in manibus ferens, ad ea, quæ Dei sunt, alios volentes duxit, alios nolentes traxit. Sed inter hæc humani generis antiqua pestis non cessavit invidiæ suæ virus per opera pii doctoris, jam in bona spe germinantia, longe lateque dispergere.

in quam interea Hungari, Gallias vastaturi, irrumpunt,

38 Nam cum primum Lotharici regni populus, multimoda magni hujus Viri exhortatione vix tandem inductus, blandimenta pacis valde sibi insueta temptaret, et iis, qui sola civili dissensione tutum sibi aliquid pollicebantur, assensum in sui perniciem ex parte plurima prebere respueret, sæva Ungrorum gens, et qualem nunquam terra nostra sensit barbariem, a perversis illecta civibus, transitis Germaniæ et plerisque provinciis Galliæ, cui jam olim nobilis Francorum populus insedit, omnia ferro et ignibus vastatura se totam infudit *h*. In hac acie Cuno, qui prius dux erat egregius, cum suis sequacibus militavit : utrum ad hoc, ut odio suo, quod in virum Dei Brunonem, bonis certe mansuetissimum, conceperat, hac feda B crudelitate satisfaceret, an ut, quibus posset, in tanto periculo subveniret, incertum : sed illud prius, latius opinione disseminatum est. Nam et ante contra cum dura quæque fraudulenter, quia vires defecerant, temtavit, ita ut Metim urbem opulentissimam dolo invaderet *i*, ipsi Coloniæ et ceteris regni munitionibus suspectum se faceret, probra jactaret, minas effunderet. Et postea aliquantum temporis in hac eadem, qua dudum erat, immanitate permansit : nichil reliquit intemptatum, quo fedus in populo nostro per sapientiam ductoris sui pactum dissolvere se posse putaret.

administrans, sæpe, periculis contemptis, sola pietate, quos nulla vis frangere poterat, compescit:

39 Homo nanque erat paulo ante summaque fortuna, summaque potentia, sed ignatus, quo modo secundis rebus uti conveniret. Has quoniam, postquam abusus est, perdidit, in bonos ultra modum impatiens sevìit, sed a nefariis suis conatibus semper ita, Deo dispensante, repulsus est, ut hoc eum non leviter peniteret, quod magnum facinus tanta levitate aggressus est *k*. Pepercit autem in omnibus Sacerdoti suo et pio Provisori populi sui misericors et misera- C tor Dominus, et ita omnia ordinavit, ut absque bello et humana pernicie maxima sæpe pericula sedarentur. Inter quæ frequenter ipse interritus aut secum intentus legit, aut de maximis quibusque rebus, quasi curarum instantium nescius, disputavit. Hoc apud Treverim, hoc in Alisatio gentibus et populis innotuit, quanta constantia et securitate animi sui, inconstantes et temerarios adversariorum motus redarguit, cum eos, qui in alienis se fortissimos jactabant, in propriis tam imbecilles esse monstrabat *l*. Et revera quos nulla unquam acies, nulla infelix *m* asperitas, hos hujus Viri pietas imbelles et timidos faciebat. Consilio nanque et bonorum hominum multitudine, non sevitia, timendus fuit, et quod nemo hostium tam acriter vigilabat ad perniciem, quam ipse ad salutem. Fama autem et multitudinis judicio minimum motus est : suo sibi judicio usus est, et in quo recta probavit, non ut sibi, sed Deo placeret, optavit.

electionis suæ Agapetum Papam certiorem reddit,

40 Itaque, ut paucis multa comprehendam, plura omittam : intus et foris, domi militiæque indefessus Domini Præliator animi plus, quam corporis viribus, tandiu contra pestilentes et inquietos tantunque vitæ etiam suæ plerunque D periculo decertavit, ut nominis quoque ejus fama quousque pervenit, bella sedaret, pacem formaret, studium in omnibus bonis artibus firmaret, sanctæ religionis et salutiferæ quietis gratiam ampliaret. Quoniam igitur humillis iste philochristus et meliorum ardens emulator charismatum servus Domini Bruno, secundum dignitatem sedis suæ, Romanæ quoque sedis et apostolicæ benedictionis privilegio debuit insigniri, et cum eis pariter, qui traditam a beato Petro apostolo sanam servare *n* doctrinam, Catholicæ fidei integritate in vera confessione et inviolabili veritate prædicationis uuiri, synodicam suam epistolam *o* per Hadamarum, venerabilem monasterii Fuldensis abbatem *p*, Romam ad Agapetum, miræ sanctitatis Papam *q*, direxit *r*, in qua, cujus spiritus esset, et quia pastor ab ovibus electus, a Domino missus esset, innotuit *s*, appellatusque est ibi concors et concivis Apostolorum, princeps et propagator Domini præceptorum. Legatus inde cum magna mentis alacritate reversus pio Pastori, cui autehac gratia collatum est secundum prophetam oleum gaudii pro luctu *t*, tunc attulit pallium pro spiritu meroris.

E

pallium ab hoc per legatum suum accipit, allatisque sibi simul per hunc S. Pantaleonis reliquiis,

41 Spiritus nanque Dei cordato homini, et sacramenti hujus magnificæ virtuti magis quam his quæ visibiliter gerebantur, intento divinitus inspiravit, ut erigeret cor suum in spem vel gaudium spiritale, ne tristaretur in eo, quem sensit imminere, labore. Cor enim, quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus. Sapientiæ hæc verba sunt *u*. Legatus ergo, ut loqui cœpimus, Roma rediens, bonum nuncium Coloniam ferre acceleravit, portans sacrum habitum, ab universali Pontifice missum *x*, prætendentem jugum Domini suave, et onus ejus leve, et ipsum, quod sub eo dispensatur, humile ministerium, quod verba Domini testautur, dicentis : Qui major est vestrum, erit minister vester, ferens simul reliquias de proprio corpore S. Pantaleonis martyris *y*, et privilegium, Apostolicæ sublimitatis auctoritate traditum, quo et eodem pallio preter consuetudinem sacerdos Domini, quotiens vellet, indui permissus *z*, et concessis omnibus, quæ petebautur, ipse præ magnitu- F dine virtutis et sapientiæ in participatum ejus operis, et prope in concessum tantæ dignitatis admissus est. Properavit in occursum ejus leta civitas, uudique jubilans accurrit multitudo, conveuerunt in suburbio prope antiquum locum, ubi ecclesia ejusdem preciosi martyris erat inculta adhuc et ruinæ proxima. Ibi deposita sunt grata onera, deinde suo quæque loco reposita.

haud multo post monasterium, Sancti hujus nomine insignitum, condit,

42 Monet me hic aliquantulum immorari festivus ille, qui postea in brevi proh dolor! factus est funerosus, ejusdem loci occursus. Ibi venerabilis iste amictus primo, ibi postremo, semel leto, semel lugubri carmine susceptus est. Corpus enim religiosi et Deo digni sacerdotis ibidem sepeliendum, officii sui insignia non amisit *aa*, quæ tamen spiritaliter, et ideo feliciter, ut credimus, anima secum vexit. Archano itaque Dei omnipotentis consilio provisum est, ut idem locus ad declaranda sancti martyris merita, prima hac occasione illustraretur, et talis fieret, ubi vir iste Domini pacificus et mirabiliter humilis, potissimum eligeret sub ejusdem pii martyris patrocinio tremendi

A mendi judicii diem, et futuræ resurrectionis gloriam exauimis prestolari *bb*, et ab urbanæ inquietudinis molestia remotiori, fratres in laude divina pervigiles et sollicitos, sub monasticæ regula disciplinæ, Domino servire instituit *cc*: quibus abbatem præposuit, nomine Christianum, suæ videlicet professionis forinsecum, et in lege Domini, sicut hunc decuit ordinem, adprime eruditum. Cui ordinato hoc breve commonitorium de Occidentis partibus scripsit: Ut sis, quod vocaris, cura, gentilitati ne degeneres. Id serio triumpha, ut non, sicut prius, antiquetur, sed de virtute in virtutem ut eatur, nava.

religioni et lectioni totum se dedit, luxum et voluptates odio habet,

43 Nunquam ita civilium negociorum occupatione detentus est (ad quam eum non sua libido, sed populi necessitudo attraxit) ut animo illo ad omnia vivacissimo non vigeret, intentus religioni præcipue et lectioni, in cujus studio mori videbatur. Ad id agendum exemplo suo et crebro monitu accendit omnes pene, quos B præ oculis habuit. His vero, qui hoc ita non amabant, vehementer indoluit, eosque, licet alias familiares essent, a secreto tamen et amico meroris loco, ubi se sibi licentius, et ideo diligentius, solebat explicare, removit. Pectus cordati viri pertæsum fuit regifici luxus, et consuetæ, hoc præsertim tempore, potentibus jocorum et voluptatum illecebræ. Unde si quando suis coactus quodammodo reddidit, quod non debuit, excessum hunc modicum fletu plerunque largiore detersit. Vitam præsentem et dulcem metuit, et amaram expertus est: de vita vero, omnis sollicitudinis et languoris ignara, haud dubium, quin ante omnia plurimum cogitaverit, qui de ea tam luculenter multotiens et cum familiaribus, et coram plebe sibi commissa disseruit.

piis ac Dei amorem spirantibus affectibus frequenter indulget,

44 Juvenis ut erat omnique pompa circumfluus, audeo dicere, dissolvi vellet, tantum ut cum Christo esset. Hinc lacrimæ assiduæ, suspiria fere continua, furtivæ orationes et singultus, in ipso etiam lecto clarius perC strepentes, ut testantur, quos id minus celare poterat, etiam dum latere volebat. Quotiens diem mortis posuit ante conspectum cordis? Quotiens ad hoc vocis quoque officio prorupit, quod corde molitus est? Quotiens audivimus eum vehementi gemitu præoptasse id, quod futurum, non tamen sine gravi trepidatione, speravit, ut æstuosum mundi hujus naufragium, in Dei sola misericordia tutus, evasisset, et in litore taudem securitatis intimæ constitisset *dd*? Elapsurus quodammodo putabatur, ut quasi mortem aufugeret totum, quod ei in hujus mundi deliciis blandiebatur. Testes supersunt conversationis ejus quam plurimi: quotiens eum in secretis corde contrito et spiritu humiliato perseuserant, mirari plus poterant, quam imitari.

inter epulas etiam abstemius omnibus bonum exemplum, inanem interim gloriam fugiens, se præbet, ee

45 Nam ille popularis, plerunque quasi solitarius vixit. Mirum dictu: inter convivas lætissimos lætior ipse frequenter abstinuit. Molles et delicatas vestes, in quibus nutritus et ad hominem usque perductus est, etiam in domibus regum multotiens declinavit. Inter purpuratos ministros et milites *ee* suos, auroque nitidos, vilem ipse tunicam et rusticanas ovium pelles induxit. Lectuli delicias vehementer aspernatus est. In balneis cum lavantibus cutisque nitorem querentibus vix aliquando lotus est. Quod eo magis mirum est, quia ab ipsis cunabulis ejusmodi mundiciis et pompa regia educatus est. Hæc autem pro tempore et loco, modo palam, modo secretius egit, ut et laudem humanam subterfugeret, et tamen subditis exemplum hoc agendo præberet. Multi enim verbis, plus exemplis proficiunt plerique. Apud mites et humiles nemo humilior, contra improbos et elatos nemo vehementior fuit. Hunc terrorem, qui beneficio obligari non potuit, indigena æque et alienigena formidavit, et recto convenientissimoque ordine omnis, ad quem magnitudinis ejus fama pervenit, primo eum timere, postea consuevit amare. *A. Rotgerus*

sacras reliquias undecumque summo studio conquirit

46 Sanctorum corpora atque reliquias et quælibet monimenta, ut suis patrocinia cumularet, et per multos populos ultra citraque hac celebritate gloriam Domini propagaret, undecumque collegit; iis loca et ministeria omni sumptu et apparatu copiosius preparavit *ff*. De quibus singulis plura essent dicenda, si paterentur promissa compendia. Indicia sunt hæc E invictæ fidei, quia non sua, sed quæ sunt Jesu Christi, quæsivit. Baculum et catheuam sancti Petri qua diligentia, quo fervore, quo gaudio Coloniam, alterum Metti, alterum Roma adduxerit, omnes noverunt; in cujus honore domum ejus honoratissimam mirabiliter ampliavit, quam de pulchra pulcherrimam fecit *gg*. Inclitos et præclaræ famæ martyres Patroclum, Elisium, Privatum et Gregorium, quorum gesta sunt permagnifica, merita gloriosa, patrocinia tuta; Christofori sanctique Pautaleonis, ut jam dictum est, pretiosas reliquias, quibus se patronis specialius delegavit, utpote gemmas gratissimas et dulcissima pignora ad sanctissimam suæ ecclesiæ sedem miro ambitu variis de locis attraxit *hh*. De translatione beati Evergisili tertii ejusdem sedis archiepiscopi quid factum sit hujus pii Provisoris dispensatione *ii*, plurimis notum est; quem in ecclesia beatæ Ceciliæ virginis cum hymnis et divinæ laudis celebratione repositum plebs religiosa ita veneratur et colit, ut præsentem credentes beneficiis largioribus cotidiana obsequia F mutuari.

simulque ut hæ abs illo, ad quos devenirent, denti honorentur, curat.

47 Cætera, quæ tam brevi tempore suæ ecclesiæ filiis oblectamenta contulit, et dona salutis, pensari nequeunt, æstimari non possunt, quæ ex omnibus pene mundi plagis et terminis religioso affectu et animo congregavit, quasi conjiciens, quod futurum erat, ut pro brevitate dierum suorum, gregi sibi commisso dona perennia confirmaret. Quo tamen studio id curavit potissimum, ut et illis, unde abducta sunt, desiderium, et iis, quo adducta sunt, amplificaretur gaudium: quatenus utrique bono odore Christi, qui est in martyribus, immo quod ipsi sunt, licet diversi affectibus provocati, et illi vivacius appeterent, quod negligebant: et isti perpetuo venerarentur, quod ad se translatum esse gaudebant. Nam qui nescit bonum amare, quod habet, si ablatum ab illo fuerit, discet fortasse bonum amare, quo caret: et habebit illud, dum aberit, fructuosius in memoria, quod sibi inutiliter habuit in præsentia. Impletum est hoc modo Evangelicum illud, quo dicitur: omni habenti dabitur, et abundabit: ei autem, qui non habet, et quod habet, auferetur ab eo *kk*.

ANNOTATA.

A ROTGERO.

ANNOTATA.

a *Ante undecimam scilicet, quæ Sancti electionem, anno* 953 *circa Julii initium factam, proxime excepit, Octobris diem, uti in Commentario prævio num.* 75 *luculenter ostendi. Opponi quidem ibidem hunc in finem allegatis potest,* Brunonem *Coloniæ Agrippinæ, quo sese Aquisgrano contulerat, ordinatum fuisse episcopum, et tamen apud Marteneum tom.* 2 *Veterum Scriptorum exstare chartam, abs illo in posteriori isthac civitate anno* 953 *die Octobris ultima concessam; verum quid ni factum esse queat, ut Sanctus, qui Coloniam, ut ibidem ordinaretur episcopus, Aquisgrano sese contulerat, eo vel statim atque paulo ante* XI *Octobris diem ordinatus fuisset, vel certe haud dudum post, ita Lotharingiæ, quam gubernandam acceperat, exigente rerum statu, fuerit reversus?*

b *Exodi* 28, ỷ. 35.

B c *Surius legit :* Timeo,.... ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri et excidant a simplicitate, quæ est in Christo; *cum autem hæc ipsa etiam verba, nullo penitus vel dempto vel addito, epist.* 2 *ad Corinth , cap.* XI, ỷ. 3 *apud Apostolum, quem Rotgerus hic citat, occurrant, Suriana lectio præstat certe nostra, etsi interim, cum Leibnitiana huic consonet, Rotgeriana forsan non sit.*

d *Apud Surium et Leibnitium hic additur:* Unicuique sibi congruum imperaret opus.

e *De pacc, Ottonem inter et filium ejus Ludolphum sub anni* 954 *finem composita, a Rotgcro hic fieri sermonem, Pagius in Criticis ad annum* 953, *num.* 4 *existimat; verum haud recte, uti in Comm. prævio num.* 77 *et seq. ostendi.*

f *Apud Surium et Leibnitium melius* siquis, *cumque, quo sensus sit perfectus, vocabulum istud omnino requiratur, librarii tantummodo oscitantia, ut sola prior ejus syllaba in codice nostro hic legatur, verosimillime est factum.*

g *Quæ de Samuële et Daniële hic dicuntur,*
C *e Suriana cditione sunt excerpta; etsi autem, cum et ab editionc Leibnitiana absint, Rotgeri verosimiliter non sint, haud propterea tamen, quæ pro* Brunone, *quod potestatem politicam cum sacra conjunxerit, excusando in Comment. præv. num.* 61 *et seq. adducuntur, vim suam amittunt, cum equidem, si non Rotgerus, is saltem, qui hunc interpolavit, Witikindo,* Brunonem *Samuëlis exemplo excusanti, sit jungendus.*

h *Surius et Leibnitius, omissa, quæ hic Germaniæ vocabulo subditur, conjunctione ct, positoque, quod in codice nostro omittitur, post vocem* provinciis, *commate, legunt :* Sæva Ungrorum *seu* Hungarorum gens..... transitis Germaniæ plerisque provinciis, Galliæ,... omnia ferro et ignibus vastatura, se totam infudit; *verum Folcuinus, Laubiensis jam supra sæpissime laudatus abbas, qui, tam quæ de Hungarorum in Germaniam sub Henrico Aucupe irruptionibus, de regni sub hujus filio Ottone perturbatione, de Ludolphi et Cunonis seu Cononis in hunc conjuratione ac denique de Hungaris per hosce sollicitatis Rotgerus hic et supra, quam quæ infra num.* 52 *et seq. de pace Arnstedii, Thuringiæ oppido, composita aliisque hanc* D *secutis sparsim scribit, in Abbatum Lobiensium Gestis cap.* 25 *conjunctim in compendium contracta iisdem fere, quibus id Rotgerus facit, verbis recenset, ibidem Rotgeri textum, in quem hæc observo, sic reddit :* Sæva Hungrorum gens.... transitis Germaniæ et plerisque Galliæ provinciis.... omnia ferro et ignibus vastatura se totam infudit; *cum autem Folcuini huic lectioni Surianam et Leibnitianam præferendam, et verborum sensus et rei veritas suadeant, fortassis Rotgeri exemplar, in quo eadem, qua in codice nostro, textus hic propositus ratione, perperam omisso, quod apud Surium et Leibnitium post vocem* provinciis *ponitur, commate, legebatur, Folcuino præluxerit, hincque hic scriptor, voci isti non inepte posse, quod eamdem in exemplari sibi prælucente, prout in codice nostro fit, sequebatur,* Galliæ *vocabulum præponi, seque id præponendo venustius locuturum ratus, modo jam assignato textum istum reddiderit. Est quidem, cur id, non a Folcuino,* E *sed a librario, qui Folcuinum post transcripsit, factum esse, haud immerito quis suspicetur; verum, utcumque res habeat, Folcuinum equidem, quæ in abbatum Laubiensium Gestis cap. mox cit. compendio iisdem fere, quibus a Rotgero memorantur, verbis recenset, ex Rotgero, non autem hunc illa e Folcuino hausisse, verosimilius mihi vel ex eo apparet, quod, cum Folcuinus, anno demum* 990, *ut Historiæ Litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 6, *pag.* 453 *docent, e vivis sublatus, ultra annum, uti iidem Scriptores ibidem pag.* 455 *affirmant,* 974 *abbatum Laubiensium Gesta sit proseculus, hæc certe ante annum* 975, *ante quem verosimillime (Comment. prævium num.* XI *et seq. videsis) Sancti nostri Vitam Rotgerus scripsit, luce publica haud fuerint donata.*

i *Id Conradus seu Cuno, uti in Comment. prævio num.* 74 *docui, anno* 953 *sub Septembris initium, Moguntiæ obsidione jam soluta, fecerat.*

k *Facinoris istius Cunonem seu Conradum quantopere pœnituerit, liquet ex iis, quæ infra num.* 52 *Rotgerus scribit.*

l Brunonem *quidquam memoratu sane di-* F *gnum tam in Alsatia, quæ notissima est Rheno adjacens Galliarumque regi modo parens provincia, quam apud Treviros gessisse, Rotgerus hic indicat; cum autem nihil omnino, e quo quidnam id fuerit, vel utcumque queat colligi, adjungat, omnem operam, sed frustra, ut rem aliunde expiscari possem, impendi.*

m *Suriana et Leibnitiana editio :* inflexit.

n *Surius, ut sensus exigit, habet* servavere; *sed codici nostro consonat Leibnitius.*

o *Hac* Bruno *electionis suæ certiorem faciens Pontificem, ei simul fidei suæ, uti ex subsequentibus intelligitur, reddidit rationem.*

p *Ab anno nimirum* 927 *usque ad annum* 956, *ut Browerus in Antiquitatibus Fuldensibus pag.* 284 *et seq. docet.*

q *Romanam S. Petri Cathedram hic occupavit ab anno* 946 *usque ad annum* 955.

r *Non anno demum* 955, *ut Pagius in Criticis contendit, sed, quemadmodum in Comm. prævio* § VI *ostendi, anno* 953.

s *Id cst,* significavit.

t *Isaïæ* 61, ỷ. 3.

u *Proverb.* 14, ỷ. 10.

x *Pallium*

x *Pallium, sacri habitus, a Pontifice missi, appellatione a Rotgero hic distinctum archiepiscopisque jurisdictionis sibi collatæ signum mitti a Pontifice Romano solitum, a Durando lib. 3 Ration. cap. 17, num. 3 et e scriptore isto apud Cangium in mediæ et infimæ Latinitatis Glossario describitur, deque sacra illa veste, summis Pontificibus, patriarchis, primatibus et metropolitanis propria, Dissertationem historicam Theodoricus Ruinartius, Operibus ejus posthumis, anno* 1724 *vulgatis, insertam, contexit.*

y *De sancto hoc martyre ad* XXVII *Julii diem actum apud nos jam est, potesque, quem ibidem Actis ejus præmisimus, Commentarius num.* 43 *et seqq. consuli, uti in Comment. prævio num.* 118 *jam monui.*

z *Ita sane* Brunoni *haud vulgare impertiebatur privilegium, cum archiepiscopis, pallio a Pontifice condecoratis, raro dumtaxat, ut eo, quotiescumque vellent, uterentur, legatur indultum.*

aa *Archiepiscopi quippe cum pallio, dignitatis suæ insigni a Papa fuerant donati, erant sepeliendi.*

bb *Apud Surium et Leibnitium sequentia isthæc vocabula.* Non multo post ibidem, utputa in loco secretiori, *inter verbum* præstolari etc., *quæ huic subditur, conjunctionem et interjecta reperiuntur, cumque omnino, ut sensus evadat perfectus, requirantur, dubitandum non est, quin librarii dumtaxat oscitantiæ, ut a codice nostro absint, sit adscribendum.*

cc *Quandonam id* Bruno *fecerit in Comment. prævio, num. et seq. definii.*

dd *Familiarem etiam* Brunoni *exstitisse Rotgerum, partim ex hoc ejus textu in Comment. prævio num.* 13 *ostendi.*

ee *Nomen* miles *hic idem, quod* vir nobilis, *significat.*

ff *Quam verum id sit, unisquisque facile intelliget, qui Sancti Testamentum, vitæ ejus subdendum, evolverit.*

gg *Ecclesia S. Petri, de qua hic loquitur Rotgerus, hodieque est metropolitana electoralis Coloniensis.*

hh *Unde et quandonam plerorumque Sanctorum, hic memoratorum, itemque SS. Evergisili et Odonis reliquias Sanctus noster Coloniam transtulerit, in Comment. prævio §* XVIII *exposui.*

ii *Quæ post hanc vocem hoc num. adhuc leguntur, apud Surium non exstant, sed eorum loco ponitur* silentio non duximus supprimendum *ac deinde sequitur prolixa SS. Evergisili et Patrocli translationis descriptio, hic a nobis ob ea, quæ in Comment. præv. num.* 14 *et duobus seqq. dicta sunt, ac præcipue quidem, quod a* Brunonis *Vita, codici nostro inserta, absit, omissa.*

kk *Matthæi* 25, ỳ. 29.

CAPUT IV

Loca sacra condit et instaurat, gregem et rempublicam sedulo curat, nepotem suum Ludolphum cum patre in gratiam reducit, viros optimos adhibet in consilium, talesque etiam vacuis præficit ecclesiis.

Monasteria, quibus vitæ canonicæ regulam præscribit, variis locis vel ipse parat vel ab aliis parari curat.

Interea certatim multis in locis per parrochias episcopii sui fidelis hic Domini Servus et prudens ecclesias, monasteria et cetera ædificia *a* Domini Dei sui et honori Sanctorum ejus apta, quædam a fundamentis erexit, quædam prius fundata nobiliter auxit, alia olim diruta reparavit *b*. In his singulis, qui Deo omnipotenti sub regula vitæ canonicæ deservirent, provida ingenii sui arte disposuit *c* : ac ne quid eis pro modo conversationis suæ deesset, liberaliter disponendo providit. Cujus operis et saluberrimi studii monumenta ære perennius in iis, ubi acta sunt, locis firmata perdurant, ita ut in laudem et gloriam Jesu Christi, memoriam tanti Viri nulla ætate obscuratum iri in perpetuum patiantur. Idem ad exteras nationes transfudit et in regno suæ providentiæ delegato, partim opere proprio, partim varia personarum qualitate et crebra admonitione diffudit *d*. Non enim passus est suorum quemlibet aut incassum occupari, aut ocio torpere inerti : diffiniens, ut solebat loqui, ignavum pecus arcendum a præsepibus, et secundum Apostolum, ut qui non laborat, nec manducet *e*. Non possunt singillatim conscribi bona omnia, quæ fecit, quæ docuit, quæ amavit. Tantum semper materiei supererit id curantibus, ut ipsi profecto ante lassi cessaverint, quam id, quod moliuntur, expleverint.

vitam solitariam agentibus favet.

49 Jam vero in prædicatione verbi Dei, et insubtilitate disputationum de sinceritate scripturarum, qualis quantusque fuerit, ammirari possumus, diffinire non possumus : quæ tam copiose sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ea, quæ secundum pietatem est doctrina, profudit, ut plenum eum esse sapientia Dei, per quam omnia facta sunt, nemo hoc audiens et recte intelligens dubitaverit. Et ut nichil, quod divini cultus usui competeret, sagax eorum, quæ sunt Jesu Christi, scrutator intemptatum relinqueret, si quos aut in suorum ovilium septis, aut extra reperit, qui, singulari acie contra diabolum dimicaturi, solitariam vitam appeterent, hos cum omni veneratione susceptos, suæ quoque exhortationis charitativa consolatione munitos, per diversas monasteriorum *f* cellulas, cum idoneo Ecclesiæ testimonio, et religioso, ut decebat, officio, alibi singulos, alibi binos inclusit : quibus tamen adinvicem, nisi sermone tantum et adspectu, nullus pateret accessus. His sumptus, et

A. Rotghero. et quæcumque humanæ fragilitati necessaria videbantur, per fidelissimos suæ administrationis vicarios sollicite ministravit, et præcipue per Apostolorum festa, quotquot in anno occurrerent, singillatim eos donis congruentibus visitavit. Ita secundum perspicuam Apostolicæ normam doctrinæ, bona providere curavit, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus *g* : ut cujuscunque affectus sive conditionis homines, si Deum quærerent, inter ejus discipulos aut probari possent, aut erudiri.

contra aliquos, qui ejus hic memoratam in quibusdam h

50 De ancillis Dei, quæ in monasterio sanctæ Mariæ divinæ religioni fuerant deditæ, deque canonicis ad sancti Andreæ Apostoli ecclesiam *h* translatis, et, si qua erant hujusmodi, scrupulum quidem reliquit non modicum, sed iis, quibus mentis acies ita non viget, ut sinceram ejus intentionem in diversis operibus valeant perspicaciter intueri. Qui utique si adverterent, non homines propter locum, sed locum a Deo eligi propter homines et, quia obedientia Deo placet super sacrificium, scirent fortasse, oves vocem pastoris B audire debere, et magis idratum acceptumque Deo fore, quod per obedientiam, quam quod per propriam voluntatem sequuntur. Ubi autem zelus et contentio, ait Jacobus Apostolus, ibi inconstantia et omne opus pravum *i*. Similiter in eo, quod nefarios quosdam patriæ civiumque prædones de regno, ubi quieti et pacifici esse noluerunt, quasi pestem bonorum expulit, et exulare coegit, ipsis licet nescientibus profecto consuluit. Quo enim diuturnior nequam, eo graviorem et prolixiorem sibi comparabat pœnam.

agendi rationem carpebant, propugnatur, k

51 Quando autem boni quiescerent, si malorum furori nemo resisteret *k*? Nimirum pepercit illis Deus, quibus hoc magna sua patientia et bonitate permisit, ut de pace et statu patriæ suæ absentes audirent, quod præsentes nunquam videre vellent. Felices, si bona sua saltem in peregrinatione cognoverint, et patriam cupierint, de qua expelli non possint : ubi beati omnes pacifici, quoniam filii Dei sint vocati. Talis itaque per Dei omnipotentis gratiam vir iste fuit, ut nec odio, nec invidia ad persequendum eos, qui tales erant, ullo modo excitare- C tur : nec a miserendo aut parcendo miseris duritia aut crudelitate aliqua restringeretur : sed ut pastor sollicitus, et vere dux populi Dei, salutem omnium et utilitatem in omni quæsivit negocio, et quos ipse in via Dei duxit et docuit, ne a perversis seducerentur, et in errorem mitterentur, strenue decertavit. Tantum autem aberat a sævitia, ut pro iis etiam, quibus amarum aliquid pro qualitate factorum necessario inferebat, ipse frequenter amare fleret : ita gaudere cum gaudentibus, cum flentibus flere consuevit. Nam et qui hoc dixit, quemdam satanæ in interitum carnis tradere jussit, ut spiritus in die Domini salvus esse possit.

paci, Arnstedii compositæ, firmandæ adlaboravit, dumque in Bavariam iterum Hungari, l m n

52 Igitur cum jam prope esset summa dies et ineluctabile tempus, quo Deus omnipotens, propitius terræ populi sui, ultus sanguinem servorum suorum, vindictam retribueret in hostes eorum : etenim *l* est ultra modum et omnino intolerabiliter superbia ferocissimæ gentis Ungrorum, seducta (credo) superioris anni *m* successu. Siquidem, ut veracissime dictum est, ante ruinam exaltatur cor *n* : ibi ceciderunt omnes, qui operantur iniquitatem. Prævenit hanc pressuram imminentem Ecclesiæ, pax in palatio regali, quod in Arnstat habitum fuit, ex integro condicta *o*, et ex magna D jam parte per imperatoris nostri fratrumque ejus sapientiam confirmata. Et revera tribubus et linguis innotuit, quia Deus dissensionis non est, sed pacis *p* : tantum hujus initio operatus est salutem populo suo. Imperatoris quidem spiritus agitabatur in ipso, quia non erat ei tempus exercitum congregandi : sed fiduciam habuit per Christum ad Deum, qui potens est salvare in paucis, sicut in multis *q*. Aderat ibi Cuno, non jam dux, sed miles, toto, ut putabatur, animo conversus ad pacem, quam paulo ante atrociter impugnabat, cilicio membra domans, Deum gemitibus, ut fertur, exorans, ut si sic ejus sancta voluntas existeret, permissa regi nostro et exercitui ejus victoria, eum ab impiis, quibus se prius conjunxerat, permitteret trucidari, ut possit in perpetuum ab eorum consortio liberari.

contra quas Otto felicissimo eventu arma movet,

53 Imperator indici sanxit jejunium ipsa, quæ tunc erat, in vigilia sancti Laurentii martyris, per cujus interventum sibi populoque suo ipsum Deum poposcit esse refugium. Propositum suscepti operis negat expedire bellum, E primo sanctæ festivitatis diluculo susceptum, vixdum vespertino crepusculo, Deo misericorditer dispensante et pro suis pugnante, satis feliciter peractum, miserandum post victoriam Cunonis interitum, gloriosissimum imperatoris triumphum, regem ipsum barbarorum, duces et principes captivos, trophæa per totam regni ipsius latitudinem, usque ad ejusdem gentis fines frequentissima : quæ omnia proprii industriam operis, ad laudem et gloriam nominis Dei omnipotentis, expectant *r*. Nos, ut a quo paululum defleximus, ad propositum redeamus, quid interea pius archiepiscopus Bruno, totius semper perosus malitiæ, et indefatigatus justiciæ executor fecerit, disseramus.

irrumpunt, nepotem suum quo patri reconsiliat, demulcere atque erigere conatur,

54 Cum videret se ad præstitutum diem seniori et fratri suo magno imperatori cum auxiliaribus copiis non posse occurrere, simulque esset sollicitus, ne forte barbari bellum vitantes, in Galliam, suo juri commissam provinciam, declinarent, arbitratus sic se regno consulere votisque imperatoris sic amplius deservire, Ludolphum prolem regiam, nepotem suum, convenit, ægrum ejus animum blanditiis melle dulcioribus delinivit, statum pristinum, si quæ sua erant, accuratius vellet attendere, repromisit. A quo postquam medicinalia sermonum et exhortationum suarum antidota, non ut prius, obliquis ambagibus declinari, sed solito avidius prægustari et ad interiora pectoris recipi sensit, eum mox in episcopii sui locum venerabilem, Bonnam videlicet *s*, jucunde satis invitavit, jocundius suscepit, omni voluptate, utriusque digna et commoda, cunctisque, qui aderant, gratissima, non immemor regiæ dignitatis affecit. Qui dum adhuc simul essent, de his, quæ in expeditione bellica, imo divina virtute facta sunt, nuncios acceperunt. Institit nepotem patruus amplius consolari.

eique post a fratre, qui Coloniam venit ibique conventum celebrat, Italiam committi curat,

55 Factum est autem in brevi, instinctu hujus consiliarii, ut filio suo, qui perierat et inventus est, imperator totam Italiam delegaret, et, quod majus fuit, paternam firmissime pietatem impenderet. Ubi dum maxime placuit populo viamque affectavit olympo, repente flos ille integerrimus et robur regni tutissimum.

t tissimum e medio excessit *t*. Pater autem ejus imperator ac semper magnificus triumphator, post luctum consolatione recepta, cum fratre suo veterem necessitudinem nova consuetudine junxit. Coloniam venit. Ibi se non tam fraternis deliciis, quam mutuis cum illo aspectibus, affatibus et cunctis omnino jucundissimis usibus oblectavit. Nec defuit ibidem severa in improbos et importunos cives regni censura judicii, blanda item in bonos et mites piæ dominationis liberalitas. De statu regni rebusque ejus tutandis et dilatandis sedulo et strenue in commune consultum; ut de sanciendis quibuslibet, aliis resecandis cautissime agere-
u tur, summo consilio provisum est *u*. Quæsivit interea summa diligentia pius pastor Bruno, veritatis assertor, Evangelii propagator, navos et industrios viros, qui rempublicam suo quisque loco, fide et viribus tuerentur, iis ut neque consilium, neque copiæ deessent, sedulo curavit.

B 56 Quotquot etiam de principibus et regionariis primoribus, ceterisque, quorum dispositio regni intererat, saluberrimis suis ammonitionibus ad communis bonorum omnium utilitatis fedus fide plena consenserant, hos ipse inter summos et familiares habebat, eisdem imperatorem germanum suum apprime conciliabat, pensans non temere a quodam sapiente dictum: „Bonus, ubi negligas, segnior, aut „ malus fit improbior. " Archiepiscopum Trevirensem Henricum, magni meriti et summæ probitatis virum, qui Rutperto magnifico præsuli, Coloniæ in gravi pestilentia, cum et
x imperator ibidem esset, defuncto successit *x*, Wilhelmum quoque præclaræ et gratissimæ excellentiæ archimandritam, nepotem suum, Fri-
y derici Moguntini antistitis successorem *y*, ambos egregios, ambos in lege Domini perfecte instructos, imperatori alterum consanguinitate, alterum probitate, utrumque familiaritate conjunctissimos, ipse quoque inprimis summa veneratione colebat. Hos igitur tales tam illustres, tam certe sapientes et religiosos, et in
C omnibus bonis artibus eruditos viros ad consilium, ne forte ipse per se, ut sunt humana, a tramite veritatis usquam exorbitaret, frequenter adhibuit: hoc cum ipso simul non solum in lectione, consilio et disputatione, sed etiam in acie vidimus, providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.

reipublicæ et gregis sedulo curam gerens viros optimos adhibet in consilium,

57 Erat namque in Occidentalibus Lotharici regni finibus velut indomita barbaries, ea quæ videbatur Ecclesiæ proles, felicitati invidens alienæ, nec minus saluti suæ, despiciens paternæ blandimenta exhortationis, terrorem vix sentiens potestatis. Qui si juri suo permitterentur, suis perversi sibimetipsis pessimi viderentur. Ille vero ante omnia provido usus est moderamine discretionis, ut pro qualitate locorum et temporum, in prælatione pastorum ad sapientissimi imperatoris nostri imperium, Dominici gregis paci et tranquillitati consuleret: illos nimirum ceteris preferens, quibus nequaquam esset incognitum, quid pastoris esset officium, quid mercenarii esset vitium, quid in ministerio suscepto, quid in angaria aut agendum esset aut sperandum: alios, ut quasi cortinæ hyacinthinæ interiora domus Domini ornarent: alios, ut quasi saga cilicina deforis violentiam tempestatum arcerent.

talesque etiam vacuis ecclesiis præficiens,

Libet meminisse quoddam hujus pii Patris pium et laudabile factum, quod in ipsis sacerdotii sui primordiis ut pro luctu spiritque mœroris in oppressorum cordibus excitaret spem salutis, effecisse cognoscitur: quamvis hoc ipsum ob inopiam recte dividentium, linguæ calumnianti fuit obnoxium. Quid enim non pervertit invidentia, qua nulla major videtur esse amentia? A. Rotgero.

58 Siquidem Ratherus Veronæ, quæ civitas est Italiæ, ordinatus præsul, cum ex quadam levi suspicione, ut mos est gentis illius, ab honore propriæ sedis esset expulsus, Leodiensi cathedræ vacanti magna ejus industria secundum statuta canonum incardinatus est *z*. z
Quod quidem propter abundantem doctrinam et eloquentiam copiosam, qua inter sapientissimos florere visus est, non eidem solum ecclesiæ, cui præfuit, sed et multis aliis circumquaque valde proficuum fore putatum est. Simul quia in illis per zelum et contentionem, unde fieri solet inconstantia et omne opus E
pravum, quidam etiam sacerdotes Domini plerumque, quod dictu nefas est, terrenæ plus justo confisi potentiæ, populum imperitum scandalizabant: sæpe dictus sæpeque dicendus domnus Bruno, cui jam totius regni dispensandi cura imminebat, ratus id, quod verum fuit, hunc ejectum antehac et neglectum, hoc tanto beneficio ad illud fidei et veritatis fedus adduci, ut a nemine posset seduci, ita demum os loquentium inimica obstruere posse credidit, si nulla occasio scandali posset in eorum Episcopo reperiri. Sed ad sui perniciem pars sinistra prævaluit, quicquid pro salute eorum gestum est, hoc sibi pestiferum æstimabant. Quid multa? Erratum est, sævitum est, nec cessatum est, donec expulsione ejus crudelitati suæ et nequitiæ satisfacerent.

Leodiensem episcopum creari Ratherium ... e sede illa paulo post dejectum

59 Ablata est omnis spes restitutionis ejus. Conspiratio enim gravissima facta est, quæ, nisi et hic penitus amoveretur, et eumdem locum Baldricus, qui erat de magnatum terræ illius prosapia oriundus *aa*, subrogaretur, se- aa
F dari non posse visa est. Ad hanc sentinam tempestates undique innumeræ confluxerunt, navis Ecclesiæ, laborante remige, fluctuavit, gubernator ipse procellosæ tempestatis impetum ferre non potuit. Cessit igitur, cessit, ne vinceretur a malo, sed vinceret in bono malum. Cessit adversantium voluntati, ut suo eos gladio jugularet sibi. Obstricti sunt Sacramentorum fide spontanei, ut, si accipere mererentur episcopum, quem petebant, invicta exinde firmitate auctoritatem Ecclesiæ et ejus imperatorium tuerentur *bb*. At ne quid in ejusmodi ne- bb
gotio imperfectum restaret, quod curiosis alienarum rerum investigationibus scrupulum commoveret, cum imperatore germano suo id effecit, ut Ratherio episcopo, bis jam destituto, antiqua sedes Veronensis ecclesiæ redderetur cc
cc. Multa sunt alia et prope infinita, quæ in brevi non in Lotharicorum tantummodo populo, quem ipse ex integro susceperat gubernandum, quem etiam, sicut inpresentiarum cernitur, ex inculto et fero pacatum reddidit et mansuetum, sed etiam per totum regnum gloriosissimi imperatoris sui, in Dei rebus et salute totius populi, strenuissime operatus est. Erat enim eidem omnino communis cura cum seniore et germano suo, quorum uterque de altero merito gloriabatur in Domino.

sedi Veronensi e qua antea pulsus fuerat, restitui curat,

60 Præterea

A. ROTGERO. *Lothario sororis suæ filio opitulatur, Normannorum etiam barbariem mitigare conatur.*

60 Præterea Lotarium, sororis suæ filium, de antiqua regum prosapia ortum, cum a sobrinis suis vehementer esset oppressus, mirifice eruit et exaltavit, nec cessavit, donec in locum patris sui regem constituit, ac majores ipso potentioresque Hugonis filios omnesque illius regni principes sub jugum ejus stravit, ita prospiciens universis, ut, sub unius moderamine imperii omnes pariter et ab hostibus tuti et inter se invicem possent esse pacati *dd*. Imminet regno illi, quod reticendum non est, sæva clades, Nortmannorum gens, quibus in piratico latrocinio non sunt alii exercitatiores. His ex magna jam parte præda erat populus, dissensione et civili pernicie assuetus. Quod illis superfuerat, inter se domestica seditione consumpserant; egit autem provida dispensatio Rectoris nostri, qui, quoniam hominem se esse intellexit, humani nihil alienum a se putavit, egit, inquam, ut ad se, quasi ad tutissimum portum, confugerent omnes, qui quietem et pacem amarent; ipsorum etiam barbarorum immanitatem et intolerandam dudum ferociam mitigavit, siquidem eodem tempore et rex
B eorum Haroldus cum magna suæ multitudine gentis Regi regum Christo colla submitteus vanitatem respuit idolorum *ee*.

ANNOTATA.

a *Surius et Leibnitius addunt* servitio.

b *Quandonam, quod hic Rotgerus memorat, Sanctus noster fecerit seu potius facere inceperit, pronum est colligere ex iis, quæ in Commentario prævio* § x, *quo de monasteriis, abs illo tam in Lotharingia hujusve parte Hannonia, quam in diæcesi Coloniensi vel auctis vel instauratis vel denique a fundamento erectis, disserui, in medium adduxi.*

c *Vitæ canonicæ regulam, quam monasteriis, a se in diœcesi Coloniensi vel conditis vel instauratis, præscripsisse* Brunonem, *biographus ejus hic tradit, aliam haud exstitisse, quam quæ anno* 816 *a concitio Aquisgranensi canonice victuris fuerat præscripta, probatum dant, quæ in Commentario prævio num.* 148 *et duobus seqq. adduxi; iis autem confirman-*
C *dis subservire potest Susatense a Sancto in diœcesi Coloniensi fundatum canonicorum collegium; hisce enim Aquisgranensem vitæ canonicæ regulam præscriptam fuisse, fas est colligere ex infra exhibendo Sancti Testamento, utpote in quo hic, fuisse illis in monasterio et claustro, ut clerici, secundum regulæ Aquisgranensis statuta canonice viventes, debebant, habitandum, prodat sequentibus hisce sub finem verbis:* Monasterio et claustro Sosatio fundando libræ centum, *etc.*

d *Monasteria pariter Sanctum in regno, curæ suæ commisso, seu Lotharingia partim per se, et partim per alios, quos eo crebris admonitionibus adduxit, vel auxisse vel si essent seu Normannorum seu Hungarorum irruptionibus bellisve intestinis diruta, instaurasse vel etiam a fundamentis exstruxisse, Rotgerus hic indicat. Monasteriis illis seu locis sacris, de quibus juxta ac de regula, a Sancto eadem inhabitaturis præscripta, in Commentario prævio* § x *et seq. tractavi, accensenda merito etiam est collegiata Leodiensis S. Martini ecclesia; hanc enim* frequenti impulsu summi et incomparabilis viri Domini Bruuonis archiepiscopi *sese fundasse, in jam supra sæpius lau-* D
data, quæ apud Marteneum Veterum Monumentorum Collect. ampliss. tom. 7 *exstat, anni* 965 *charta Euracrus, Leodiensis episcopus, affirmat, simul etiam ecclesiæ isti monasteriuni sese adjunxisse iisque qui id inhabitaturi essent, Aquisgranensem vitæ canonicæ regulam præscripsisse, non obscure prodens; ut hinc etiam, fuisse a* Brunone *monasteriis, quæ in Lotharingia vel ipsemet exstruit vel exstruenda curavit, non atiam, quam Aquisgranensem vitæ canonicæ regulam, præscritam, non immerito possit argui.*

e *Epist.* 2 *ad Thessalon. cap.* 3, v. 10.

f *Sur. et Leibn. addit* Et ecclesiarum.

g *Ad Rom.* 12, v. 17.

h *Ecclesia, quam hic Rotgerus memorat, ad S. Mariæ monasterium, de quo mox fuit locutus, spectabat fueritque proinde ab eo haud multum remota; fuisse autem tam monasterium isthoc, quam ecclesiam illam seu templum* S. Matthæi *nomine aliquando etiam insignitum, Gelenius in Preciosa Hierotheca pag.* 62 *prodit, addens, templum modo* S. Andreæ *nun-* E
cupari.

i *Epist. Jacobi cap.* 3, v. 16.

k *Fuisse etiam, qui* Brunoni, *quod nefarios quosdam prædones in exsilium pepulisset, obtrectarint, ex hoc Rotgeri loco apparet; ex horum autem numero exstitisse opinor illos, qui, quemadmodum in Commentario prævio num.* 133 *vidimus, a* Brunone, *non ut reipublicæ et religioni consuleret, sed ut sororis suæ Gerbergæ commodis serviret, relegatum fuisse Raginarium, Montensium comitem, dicebant.*

l *Vox hæc e librarii dumtaxat errore in codice nostro videtur exarata. Certe ejus loco apud Surium et Leibnitium itemque apud Folcuinum loco ad lit.* h *in Annotatis, cap. proxime prægresso subjectis, cit. legitur* aggravata, *ac porro sic, ut sensus habeatur perfectus, legendum apparet.*

m 954 *nempe, quo Hungari, e sedibus suis egressi, transitis plerisque Germaniæ provinciis, multisque Lotharingiæ et Galliæ locis, uti in Comment. prævio* § VII *vidimus, vastatis, per Italiam in patriam suam sunt reversi.* F

n *Proverb.* 16, v. 18.

o *Etsi Folcuinus, qui omnia etiam, hoc et seq. num. a Rotgero narrata, iisdem fere, quibus id ille facit, verbis adhibitis, loco iterum ad lit.* h *in Annotatis, capiti proxime prægresso subjectis, citato recenset, e Rotgero ista, uti ibidem indicavi, acceperit, hic tamen non* in palatio regali, *sed habet, et quidem, ut apparet, melius,* iu placito regali.

p *Ad Cor.* I, *cap.* 14, ỳ. 33.

q *Lib.* I *Reg., cap.* 14, ỳ. 6 Non est Domino difficile salvare vel in multis vel in paucis.

r *Prælium, a Rotgero hic memoratum, quo Hungari ingenti clade fuerunt prostrati, ad Licum fluvium haud procul a civitate Augustana* x *Augusti die ac proin ipsamet luce, ut Rotgerus hic memoriæ prodit, S. Laurentio sacra, anno* 955 *fuit commissum.*

s *Notissima hæc est ad Rhenum civitas, archiep. et electoris Coloniensis hodieque sedes.*

t *Anno videlicet* 957, *ut Hepidannus aliique memoriæ produnt.*

u *Placitum ab Ottone Coloniæ celebratum Rotgerus*

A *Rotgerus hic indicat, idque haud dubie aliud non est, quam quod ibidem anno 956 post Pascha Ottonem celebrasse, Frodoardus in Chronico prodit.*

x *Reginonis continuator ad annum 956 sic scribit* : Ea tempestate gravis per omnes regni partes pestilentia grassabatur, quæ innumeram populi multitudinem passim extinxit. Ex qua Rotbertus, *a Rotgero hic* Rutpertus, *ab aliis etiam* Robertus, *appellatus*, archiepiscopus Trevirensis et Hadamarus abbas Fuldensis obierunt. Quibus Henricus in episcopatu et Hatto in abbatia successerunt.

y *Frederico Moguntino archiepiscopo, sub anni 954 finem e vivis sublato suffectus omnium suffragio in conventu Arnstadiensi fuit Wilhelmus, vir plane egregius, Ottonis, non ex Editha regina, sed e matre Slavonica filius. Comment. prævium num. 89 consule.*

z *In Comment. prævio de Ratherio primum num. 33 et seq., deinde vero de ejus ad sedem Leodiensem promotione num. 80 et binis seqq. tractavi, hancque anno 954, cui etiam a chronographo Saxone innectitur, accidisse* B *probant, quæ ibidem adduxi; etsi autem, quin canonice ad sedem illam promotus fuerit Ratherius, dubitandum haud videatur, Rotgerus tamen, dum eum e sede Veronensi ob levem dumtaxat suspicionem fuisse expulsum, hic scribit, rationem, ob quam factum id fuerit, sese haud sat habuisse exploratam, prodit. Ratherius enim, ut Luitprandus lib. 3 Hist. cap. 14 tradit, Verona Papiam seu Ticinum, quod Bajoarios in Italiam evocasset, in exsilium fuerat, anno, ut chronographus Saxo docet, 933, ab Hugone rege conjectus, seque abs hoc Papiæ in quamdam turriculam fuisse non sine sua culpa retrusum, ipsemet in sua ad Joannem XII Papam epistola, apud Dacherium tom. 1 Spicil. edit. an. 1723, pag. 372 fatetur.*

aa *Avunculum ejus Sigebertus facit Raginarium, Montensium comitem, fuisseque nobilissimo loco natum, inter omnes convenit.*

bb *Omnia fere, quæ huc usque a num. 58 de Ratherio Rotgerus hic narrat, refert iterum, sed cap. 23, iisdem fere, quibus id ille facit, verbis Folcuinus, Lobiensis abbas. Idcirco, hicne e Rotgero, an contra e Folcuino* C *Rotgerus, quæ scribit, deprompserit, incertum esse, Mabillonius Sæc.* v *Benedictino pag.* 481 *pronuntiat ; verum vide, quæ cap. 3 subjeci, Annotata ad lit.* h.

cc *Id, ut apparet, anno 963 aut seq. est factum.*

dd *Qui intelligenda sint, quæ hic de Lothario, Hugonisque Magni, Parisiensium comitis filiis, Rotgerus scribit, in Comment. prævio num.* 173 *et seq. exposui.*

ee *Normannos horumque regum Haroldum, a Rotgero hic memoratos, de quibus in Comment. prævio* § x *nonnulla disserui, cum Normannis, quos cum principibus suis anno 957 baptizari curasse* Brunonem, *chronographus et annalista Saxo tradunt, non confundendos, ibidem ostendi ; verum superest, ut, qui qualesve hi posteriores Normanni exstiterint, hic modo, quod ibidem non feci, paucis examinem. Luitprandus lib.* 4 *Hist., cap. 7 de tribus Henrici Aucupis filiis sermonem instituens sic scribit* : Tertium.... Brunonem nomine, quem pater Sanctus, quoniam Normanni Trajectensem destruxeraut omnino ecclesiam ob ejusdem recuperationem voluit militare ; *verum, cum Bruno duodecimum ætatis suæ annum, moriente patre suo Henrico Aucupe, vix esset c supra dictis ingressus, voluisse hunc, quod in modo recitato Luitprandi textu traditur, verosimile non est, nec, ut Bruno contra Nortmannos, vivente ac volente patre, militasse credatur, permittunt, quæ Rotgerus supra num.* 8 *et duobus seqq. scribit ; cum hæc autem sic habeant, in Luitprandi textum e librarii oscitantia errorem irrepsisse, vocabuloque* Pater *vocabulum* Frater *substituendum opinor itaque etiam hodie Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii existimasse videtur. Nulli quidem, Othonem voluisse, quod verbis supra huc transcriptis Luitprandus ait, scriptores antiqui abs hoc diversi memoriæ usquam produnt ; verum omnia, quæ Otho gessit, litteris commendata non sunt, atque veritati tam quæ loco mox cit. Luitprandus, quam quæ, ut dictum, chronographus et annalista Saxo de Nortmannis, sacris undis,* Brunone *curante, ablutis, scribunt, intelligantur consona, videtur omnino exigi, ut* Bruno, *cum iterum, jam instaurata,* E *quæ a Danis destructa fuerat, Ultrajectensi civitate, Haroldoque rege cum Nortmannis suis ad fidem converso, Nortmanni alii, fortassis Norwegi, in regionem vicinam anno 957 irrupissent, arma in hosce, fratre Ottone volente, movisse ac eorumdem, cum cedere fuissent coacti, numerum non parvum juxta ac magnates, ad fidem conversos, sacris undis ablui curasse credatur.*

A. Rotgero

CAPUT V.

Ottoni, in Italiam profecto, copias auxiliares mittit, inde redeunti obviam procedit, cum eo conventum et Pentecosten Coloniæ celebrat, Compendium, ut nepotes conciliet, profectus, Remis obit, F *Coloniamque delatus in S. Pantaleonis ecclesia sepelitur.*

Ottoni, in Italiam post commendatum et filium profecto copias auxiliares mittit.

Erat imperatori filius adhuc tenellus delicatissimæ indolis et integerrimæ voluptatis *a*, obses pacis et gloria plebis ; hunc archiepiscopis Patruo fratrique commendatum *b* ad custodiam regni Cisalpini reliquerat imperator, profecturus Romam et res totius Italiæ ordinaturus cæsar ipse futurus, electum summo consensu ab omni populo regem esse constituit, unxeruntque Ottonem, æquivocum patris, Bruno archiepiscopus, Wilhelmus et Henricus ceterique sacerdotes Domini regem in Aquisgrani palatio *c* et exultavit maxima gratulatione populus dicens : vivat rex in æternum. Divisi sunt deinde ab alterutrum germani, par semper invictum ; et imperatore Alpes Pœninas *d* transeunte, remansit citra spectatus, atque incredibili

A. Rotghero. credibili pietate utroque desideratus, pius pastor et archiepiscopus Bruno. Non longe post domino et fratri suo, quia ipsum per se ire non licuit, auxiliares copias non levem armaturam de Lotaricorum populo misit. Iis præfuit Godefridus Dux, quem ipse nutrivit, vir sapiens et religiosus, amantissimus pacis, observantissimus æquitatis, imperatori per id tempus ad votum serviens, omnibus placens *e*. Hic eodem tempore febre correptus, in magnam spem futuræ quietis expiravit. De cujus innocentia quodammodo securus, quasi testis et conscius vitæ ejus pius pater Bruno, cum de pecunia dispensanda ageretur pro remedio animæ illius, non valde illum talibus indigere asseruit.

redeunti inde obviam procedit, Pentecosteque cum eo Coloniæ celebrata.

62 Imperatoris præterea reditum frater ejus nocte dieque sollicitus expectavit, redeunti in omni gloria letus occurrit *f*. Ejus enim eximia virtus, dignitas, et in eo negocio, quod gessit, fides et continentia : simulque cum ipso spem ocii et tranquillitatem animorum, judicia, B leges, cum concordia populi, regis et principum auctoritatem reductam estimavit. Cujus consiliis omnibus, cum ipse nihil aliud dies ac noctes, nisi de salute populi cogitaret, interfuit, et inter primos excelluit. Hic eidem gravissimus auctor ad constituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adjutor ad rempublicam perficiendam fuit. Igitur cum in sanctissimo studio imperator tricesimum regni sui, Germanus ejus duodecimum pontificatus sui ageret annum, nondum nisi vix prælapsus ætatis quadragesimum, sanctam Pentecosten simul Coloniæ celebrantes, qua major mortalibus gloria concessa non est, sese invicem inter sancta solennium dierum Officia, una cum diva matre, sorore regina, nepotibus, filiisque regibus totaque illa Deo dilecta familia et cunctis regni senatoribus adfuerunt *g*.

Compendium, ut nepotes suos in concordiam adducat, proficiscitur,

63 Constat enim, nullam aliquando locum tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. Hanc itaque gloriosissimi Cæsaris Augusti, et germani ejus, summi et incomparabilis viri Bru- C nonis archiepiscopi, fidam Deoque placitam in omni voluntate et opere conjunctionem, hanc conspirationem in omni utilitate et honestate administranda et bene gerenda, hanc jocundissimam vitæ officiorumque omnium societatem, mors seva, mors horrenda, mors, inquam, sola diremit. Et revera quanvis nihil atrocius videretur, nihil tamen esse potuit, quod eam innocentius diremisset. Ergo cum summus antistes Bruno senioris et fratris sui, Orientem versus euntis *h*, contubernia, ruens prius in oscula et flens largiter, liquisset, pacataque omnia et quieta intra metas regni sibi creditas, agens Deo gratias, aspexisset, iterum iterumque suos omnes, clerum populumque, quæ agenda fuissent, ammonuit, et mox in Occidente Compendium *i* adiit, ut ibidem nepotes suos ab invicem dissidentes ad concordiam revocaret, in fide et gratia stabiliret ecclesiæ Religionem, regi honorem et, quæ sua essent, dictante æquitatis ratione, annuente Domino, singulis confirmaret.

infirmatur, morbique molestia Remis detentus,

64 Eo intentus negotio infirmari cœpit et Remensium civitate gravi corporis molestia detentus quinto demum die postquam invasit ægritudo eum preveuit *k*. Quibus diebus in itinere non minus, quam in hospitio, lectione assidua, nullo pene alio cibo refocillatus est. Interrogatus autem familiariter ab episcopo Wicfrido, ut ipse testis est, cujus morbi gravedine urgeretur, non morbum, sed dissolutionem sui corporis esse, respondit. Episcopus itaque supradictæ metropolis *l* dignissime eum recepit, humanissime tractavit. Et in festivitate quidem, quæ tunc inerat sancti Remigii *m*, levius aliquantulum habuit, ita ut clientulis ejus et sociis spes esset recuperandæ salutis ejus. Ipse autem vocatis episcopis, qui simul cum eo venerant, Theodorico et Wigfrido *n*, postulavit ut testamenti sui faciendi copiam ei facerent, et adjutorium ei adhiberent. Quod cum perdolenter et lachrymabiliter valde excusarent, valetudinem optatam in brevi pollicentes futuram, ille animi industria, qua semper viguit, econtra renisus : dum tempus est, inquit, hoc fiat : multa nobis alia post hæc restant agenda.

ibidem, condito testamento confessioneque, de cujus generibus

65 Ingravata est deinde infirmitas et invaluit : jamque anhelitus, intercluso faucium meatu, vitalium lassitudinem premonstravit. Tunc vocato notario, coram memoratis testibus testamentum suum ipse dictavit : res omnes, quas habuit, a sese, dum adhuc in bona spe viveret, abalienavit, dispersit, dedit pauperibus : quodque ordinandis exterioribus ecclesiarum Dei ædificiis congessit, in brevi secundum collatam sibi sapientiam, facta et corroborata cautione sua, congrue et professione sua digne divisit. Hoc qui legere ipse querit, inferius scriptum in promptu habebit *o*. Ingenium, quod mundo corde et jugi exercitatione politum dono Dei reddidit et illustre, illum, ut liquido apparet in ejus verbis, non defecerat in extremis *p*. Post hæc pauper Christi, collecta animi virtute, iterum semotim episcopos advocavit. Quibus assidentibus, et interioribus factis, hæc verba, gemitu exuberante et fletu inundante, profudit : Tria mihi videntur genera esse confessionis, quibus se cor hominis Domino Deo suo, scrutatori cordium, patefacit : non ut ipsi, qui nichil non novit *q*, veracius semetipsum agnoscat, et aut Deum in benefactis laudet, aut se in malefactis accuset. F

nonnulla proloquitur,

66 Hoc cum semper fieri debeat, (sic enim vigilare præcipimur, ne fur veniens nobis incautis dampnum illaturus irrepat) tunc pulsante Domino domus per infirmitatis molestiam, necesse est, ut mens se, quibus potest viribus, erigat : qua valeat intentione, judici suo appropinquanti assurgat, sopitis terrenis desideriis, spe ad superna flagret, bona perennia etsi non meruit, minime tamen desperet : sibi dissidat, in Domino confidat. Ecce, fratres dilecti, sicut cernitis, pulsatur janua pectoris mei : vocor ad reddendam rationem operis mei, si quid potestis, rogo, ferte præsidium, orationis vestræ porrigite manum. Incertus inter spem metumque feror, ut in neutram partem pronior inflectar, id vero enitendum est. Sed, quæ sunt vires meæ? Misericordiæ remedium præstolor, in manu Creatoris mei sum, de me quod ipsi placet, ut fiat, expecto. Bonum est confiteri Domino : confessio et magnificentia opus ejus. Non enim aliquid boni, nisi ipso operante, fieri potest. Est autem quædam confessio, non peccata deplorans, misericordiam tamen implorans, de qua per Psalmistam

A mistam ex persona Domini dicitur : sacrificium laudis honorificabit me *r*, et illic iter, quo ostendam illi salutare meum *s*. Hoc salutare, id est, Dominum Jesum, ore confiteor, et corde credo, quod Deus illum suscitavit a mortuis. Hic omnes thesauros sapientiæ et scientiæ absconditos agnosco.

emissa ac sacro Viatico percepto,

67 Hunc Dominum Jesum nemo potest dicere, nisi in Spiritu Sancto. Ante illum est omne desiderium meum et gemitus meus ab eo non est absconditus. Dixi, confitebor adversum me injusticias meas Domino, quod est secundum genus confessionis, lamentabile in peccatis. Tertium, quod commendat beatus Jacobus Apostolus : Confitemini, inquiens, alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini *t*. Hoc vobiscum, domini et fratres mei, agere volo, hoc anxie quæro. Spero autem, quod advocatum habemus apud patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Deinde postquam his se coram Domino totum effudit, Corporis et Sanguinis Dominici Sacramentum, virtutis ejusdem Sacra-B menti, non inscius, expetivit. Quod cum fuisset allatum Vir ille Domini, quid animo sentiret, corpore prostratus ostendit. Refectus autem hac vitali alimonia, spe validior, lectulo restitutus est, dies postquam non minus, quam quinque eodem corporis languore et spiritus fervore permansit.

post habitam ad suos orationem nocte post S. Gereonis festum

68 Solenni vero die beatorum martyrum Gereonis et sociorum ejus *u* jam vertente, subito mentis excessu raptus, episcopis, ducibus, comitibus, et cunctis, qui aderant, luctum movit ingentem, quia dissolutionem optatissimi corporis instare putabant præsentem. Ille, ut solebat, paululum convalescens, tumultum manu sedabat, fletus et rugitus astantium mitigabat, majores et hoc afflatu ultimo digniores ex nomine vocabat, nolite, inquiens, nolite, fratres, hac mea sorte tristari. Divinæ animadversionis judicio cunctis mortalibus imposita est ista conditio. Non licet nolle, quod Omnipotens sanxit inevitabile : tristibus istis in brevi leta succedunt. Illuc non absumpta vita, sed mutata in melius ; pergo, ubi viros longe plures et clariores, quam umquam viderim, cito vide-C bo. Nec plura his locutus lectulo fessa mox membra reposuit. Consuetum paulo post, luce adhuc integra, vespertinæ laudis Officium, nocte jam profunda Completorium ipse cum fratribus consummavit, Domino Deo suo Sanctorumque ejus precibus sese quasi mox iturum attentius commendavit, iter suum magno illo Viatico, sancto videlicet et unico redemptionis nostræ pignore, munivit, episcopos, seipsumque et eos, qui præsto erant, benedictione consignavit.

media transacta vivis excedit, Coloniamque

69 Ita tremendam dissolutionis suæ horam animo intento ad Creatoris sui imperium expectavit. Exin *x* media nocte transacta, conversus nisu, quo poterat, ad episcopum Theodoricum, nepotem suum *y*. Domine, inquit, ora et mox inter psallentes Domino et orantes, nimiumque flentes, spiritum exhalavit *z*. Quod in illo non potuit mori, redditum est Creatori : Corpus autem ejus exanime, sicut ipse vivus præceperat, eodem die, id est, quinto Idus Octobris, indefessi ejus comites levatum in feretro transferentes, nono *aa* postea die ad augustam sedis ejus metropolim Coloniam pervenerunt. Quorum adhuc nonnulli jurejurando et mirum in modum affirmando testantur, in illo longo itinere nullam pene lassitudinem aut laboris molestiam se sub tanto onere pertulisse. Unde autem ibant, quocumque ibant, quascumque gentes, quascumque terras attigerant, omnes mirabiliter hujus, ut eorum verbis utar, digni Deo Viri merita in rempublicam, in imperatorem, in reges, in principes, in omnem populum eximia, qua quisque facultate poterat, estimabant. *A. Rotgerio.*

delatus ac ibidem summo omnium luctu,

70 Jam vero cum ejusmodi exequiæ Coloniam adventarent, et hoc per omnem regni Lotarici populum fama nimis odiosa dispergeret, ita dissoluti sunt omnes, præsertim sanctissimæ sedis illius et Ecclesiæ alumni, quasi discessus tanti Pastoris et obitus ejusdem esset Ecclesiæ funus. Nam secundum amplitudinem prioris consolationis, tunc invaluit vis et magnitudo doloris. Flebant omnes, plerique donec exsiccarentur in eis lachrymæ : multi, congelatis membris attoniti, in tanta orbitatis hujus miseria semetipsos vivere obliti sunt. Ante omnes luctu se lachrymisque, magis autem in-E terno dolore cordis affecit, qui hunc Patrem patriæ præ ceteris amavit, Folcmarus *bb* memorabilis probitatis et industriæ diaconus, ac prudens fidelisque hujus sanctæ Ecclesiæ protus *cc* et œconomus, quo nomine eum ipse pater, utpute vicarium suum, et sibi in omni negocio conjunctissimum *dd*, honorare consuevit. In quo solo tunc omnium desolatorum ora, oculi et animi versabantur : quorum certe omnium voluntate atque desiderio jam electus, licet nondum designatus, fuerat præsul. Huic pater pius absenti, quod eum nosset ex nomine, res suas omnes egenis et ecclesiis episcopii sui distribuendas, præscius (credo) futuræ successionis, summo studio delegavit *ee*.

in suburbana SS. Apostolorum ecclesia tantisper depositus

71 Est prope muros civitatis ecclesia, structura quidem et opere humilis, sed Apostolorum nomine, in quorum veneratione consecrata perhibetur, insignis. In ea depositum Pastoris sui corpus exanime, sacerdotii velabant insignibus : quo paucis, nisi episcopis et quibusdam secundi ordinis sacerdotibus, patebat accessus. Inde mox elevatum, clerus et populus cantum planctumque permixtum ingeminantes, in ecclesiam beatissimi Petri Apostolorum F principis, ubi sedes erat venerabilis *ff*, detulerunt. Noctem illam celeberrime in vigiliis, et psalmodiis, vix refocillatis corporibus, insomnem duxerunt. Mane autem facto, convenit universa civitas, et eorum, qui de diversis provinciis et regnis subita fama exterriti advenerunt, innumerabilis multitudo. Adfuit Trevirensis archiepiscopus et Leodiensis antistes *gg*. Processerunt in medium episcopi Theodoricus et Wicfridus, testes ultimæ sanctionis ejus et legationis, quam filiis suis ibidem Deo militantibus misit.

postridie; lecto ejus testamento, in S. Pantaleonis

72 Lectum est testamentum ejus in presbyterio venerabili ante altare sanctissimi Petri : recensita sunt et ea, quæ pio quidem et sollicito in Dei rebus animo rogavit et jussit, sed scribendo non censuit : videlicet ut anno illo toto per singulos nunquam minus, quam libra integra, in usus pauperum erogari deberet *hh*. Deinde secundum postulationem et desiderium cordis ejus, quo flagrabat in extremis suis, suasum est clero sanctissimo, ut volenti

A. ROTGHERO lenti animo corpus ejus transferri permitterent ad monasterium monachorum, quod in honore sanctorum martyrum Pantaleonis, Cosmæ et Damiani atque Quirini, extra urbis, muros non solum tunc construxit, sed adhuc usque consilio et providentia sua construit, et ordinare non cessat, gubernante Deo insignia bonæ voluntatis ejus per Sanctorum merita, quorum illuc et reliquias advexit *ii*, et patrocinia sibi religiosa et sedula supplicatione providit. Assenserunt promptissima voluntate omnes ad omnia, quæ imperavit: solum illud difficillime persuasum est, ut de summo sacratissimæ sedis ejus loco corpus abduceretur exanime.

uti id ferebat, ecclesia, XIX Octobris die fuit sepultus.

73 Lugebant quasi iterum destituti, non audentes post longam deliberationem, vel in hoc resistere ejus gloriosissimæ voluntati. Deductus est ergo Pastor ab ovibus, dici non potest, quibus lamentis et questibus, sepultus est in ecclesia beatorum martyrum quartodecimo Calendas Novembris. Ubi usque hodie perspicue monstratur, quantus fuerit in oculis bonorum omnium. Quem posteaquam amiserunt, qualis fuerit, boni et mali lucidius B agnoverunt. Frequentant locum sepulturæ ejus, certatim memorant, quid fecerit, quid docuerit, qualis vixerit, qualis obierit. Modo pro illo orant, modo, ut ipse pro se orare dignetur, rogant: signa non querunt, vitam attendunt, doctrinam recolunt, futurum in eo aut sibi aut posteris suis magnum aliquid pollicentur *kk*. Denique omnes ejus monimentis sicut olim per vivum, ita nunc per mortuum ad Dei laudem et gloriam excitautur.

ANNOTATA.

a *Leibnitiana editio :* voluntatis.

b *Hinc simul et ex eo, quod* Brunonem *regni Cisalpini vicarium Otto, in Italiam profecturus, crearit, fuisse abs hoc Ottonis Junioris tutorem tunc constitutum non tantum Wilhelmum ejus patruum, Moguntinum archiepiscopum, verum etiam Sanctum nostrum, concludendum apparet. Commentarium prævium* § XV *videsis.*

C c *Hæc anno* 961, *quo Otto, summo Pontifice aliisque invitantibus, in Italiam, corona imperiali ibidem condecorandus, se contulit, evenisse, in Commentario prævio num.* 190 *docui, ubi etiam, Henricum, qui unacum* Brunone *et Wilhelmo, Ottonis Junioris Patruo et fratre, unxisse hunc in regem hic traditur, exstitisse Trevirensem archiepiscopum, indicavi.*

d *Hæ, quæ a Leibnitio etiam* Penninæ, *a Surio vero et aliis* pœninæ *vocantur, ab Occasu in Ortum, inter summum Penninum et Adulam montem, Gallice* le mont de S. Gothard, *sese, ut Baudrandus in Lexico Geographico docet, extendunt.*

e *Reginonis continuator ad annum* 964, *nonnulla de peste, quæ, dum Otto in Italia anno* 961 *et duobus seqq. versaretur, exercitum ejus invasit, præfatus, subjungit :* Ex qua pestilentia obierunt Heinricus, archiepiscopus Trevirensis, et Gerricus, abbas Wirtzeburgensis, et Godefridus, dux Lothariensis. *Godefridus, dux Lothariensis, quem e peste in Italia anno* 964 *obiisse, scriptor laudatus his verbis prodit, alius indubie non est, quam dux Godefridus, quem auxiliaribus copiis, e Lotharingia Ottoni, anno* 961 *in Italiam profecto, a* Brunone *missis, præfuisse febrique correptum exspirasse, Rotgerus hic tradit ; verum quis posterior is Godefridus, militumne Lothariensium dux seu præfectus, an Lotharingiæ gubernator? Apud Martenеum et Durandum tom.* 2 *Veterum Scriptorum exstat Diploma, in Commentario prævio num.* 176 *jam citatum, estque, ut ibidem docui, cur* Godefridus dux, *qui Diplomati isti, quod anno* 953 *datum notatur, subscriptus reperitur, exstitisse credatur Lotharingiæ gubernator ; quare, si cum Godefrido isthoc unus atque idem sit Godefridus dux, a Rotgero hic laudatus, consectarium erit, ut hic non modo Lothariensium copiarum præfectus seu dux, sed ipsiusmet, e qua hæ Ottoni submissæ erant in auxilium, regionis gubernator exstiterit. Verum cum Godefridus, qui copiis Lothariensibus, post annum* 960 *in Italiam missis, præfuit, a* Brunone, *qui, anno demum* 925 *natus, anno* 953 *nondum certe ætatis suæ annum trigesimum attigerat, educatus, teste* E *Rotgero, fuerit, is verosimillime anno isto exstiterit adhuc junior, quam ut veluti Lotharingiæ gubernator præfato, quod tunc datum fuit, diplomati subscripsisse credatur; cum autem sic habeat, a Godefrido, qui diplomati subscribitur, videtur distinguendus. Verum quid si hujus filius exstiterit eique in Lotharingiæ regimen vel ante vel post annum* 959, *quo a* Brunone *Fredericum comitem Lothariensibus fuisse præfectum, Frodoardus in Chronico ad annum illum scribit, fuerit suffectus ? Eo in casu, vel quod sub num.* 162 *vel quod sub num.* 176 *finem in Comm. prævio dictum est, evenisse, credibile evadet, dicendumque erit, si postremum habuerit locum, Frodoardum, etsi loco mox dicto, dum Fredericum a* Brunone *fuisse Lothariensibus præfectum ait, generatim loquatur, minime tamen officere, quo minus hic non toti Lotharingiæ, sed hujus dumtaxat parti præfectus a* Brunone *fuisse credatur. Porro sunt, qui, dum Godefridum, a Reginonis continuatore loco supra cit. memoratum, exstitisse Lotharingiæ gubernatorem, contendunt, antea* F *hunc exstitisse Arduennæ comitem, in animum inducunt ; ast nihil omnino, quo hæc eorum opinio solide probari queat, invenio. Neque vero quidquam, eo conducens, Mabillonius, qui Godefridum, a Reginonis continuatore memoratum, Lotharingiæ Inferioris seu Mosanæ ducem in Annalibus Benedictinis lib.* 46, *num.* 81 *appellat, usquam suppeditat, etsi interim Godefridi, Arduensis comitis, consobrinum exstitisse Fredericum, quem Lotharingiæ Superior seu Mosellanæ vice sua* Bruno *præfecit, jam cit, eorumdem Annalium lib., num.* 23 *aperte probat.*

f *Wormatiæ nimirum, cum annus* 965 *ad* 2 *Februarii diem dumtaxat adhuc esset provectus, ut Reginonis continuator ad annum istum docet.*

g *De magno placito seu conventu, quem ab Ottone, ex Italia reverso, Coloniæ Agrippinæ anno* 965 *celebratum fuisse, Frodoardus in Chronico prodit, sermonem hic fieri ex antecedentibus fit perspicuum ; cum autem conventus ille de quo Commentarium prævium* § XVI *videsis, seu annus Christi* 965 *cum trigesimo*

A *simo regni Ottonis anno in codice nostro hic conjungatur idemque tam in Suriana, quam in Leibnitiana editione fiat, id enimvero, ut dictus Christi annus cum dicto regni Ottoniani anno in Sancti nostri Vita hic conjungatur, non a scriptore, qui Rotgerum interpolarit, sed abs ipsomet hoc biographo nostro esse profectum huncque proinde regni Ottonis initium ab anno Christi non* 937, *sed, quemadmodum computanti patescet,* 936 *repetiisse, argumento est perquam valido, imo indubitato. Adhæc, fecisse id revera Rotgerum, trigesimus regni Ottoniani annus cum duodecimo episcopatus* Brunonis *anno abs illo hic conjunctus argumento pariter est, uti, quæ in Comment. prævio num.* 27 *et duobus seqq. adduxi, evincunt.*

h *Otto in Orientem seu in Saxoniam Colonia Agrippina anno* 965, *cum magnum, de quo mox ad lit. g, conventum juxta ac Pentecosten, quæ anno illo in* XIV *Maii diem incidit, ibidem celebrasset, ante* XXVI *Junii diem discessit, uti ex iis, quæ in Comment. prævio*
B *num.* 220 *dixi, nemo non eruet.*

i *Urbs est Galliæ in insulæ Franciæ provincia, septem leucis Sylvanecto, septemdecim vero Leutetia Parisiorum distans. Ita in Lexico geographico Baudrandus.*

k *Surius hic habet :* Eo intentus negocio, infirmari cœpit, et sic in Rhemensium civitate gravi corporis molestia detentum, quinto demum die, postquam invasit, ægritudo eum prævenit; *Leibnitius autem, easdem, quas hic Surius interpunctiones adhibens, præpositionem* in, *quæ vocabulum* civitate *hic afficit, omittit, participiique passivi præteritum, a verbo* detineo *formatum, quod accusativo casu Surius effert, in nominativo, non secus ac codex noster, ponit; verum sive prout in codice nostro, sive prout apud Leibnitium exstant, Rotgeri, de quibus hic, verba legantur, nemo facile, quid secundum se spectata significent, edixerit, nisi modice, uti in Comment. prævio num.* 219 *exposui, fuerint mutata. Adhæc ex iis, quæ de Sancti Compendium versus suscepto post conventum Coloniensem itinere, morboque et morte in civitate Remensi id sc-*
C *cutis Rotgerus scribit, haud sat certo, an tum Sanctus, priusquam Compendium advenisset, an contra, postquam eo fuisset appulsus, infirmari cœperit ac obierit, potest intelligi; verum vide, quæ de hoc argumento in Comment. prævio num.* 216 *et quatuor seqq. disserui.*

l *Remensis nempe, cui tunc præerat Odalricus, comitis cujusdam, nomine* Hugonis, *filius, anno* 964, *ut Frodoardus in Chronico docet, Artaldo suffectus.*

m *Prima Octobris die colitur hic sanctus celeberrimus Remensis episcopus.*

n *Duo episcopi hic memorati, quorum prior Metensi, posterior Virdunensi ecclesiæ præerat, Coloniensi jam supra sæpius memorato anni* 965 *conventui interfuerant indeque cum* Brunone *Compendium erant profecti.*

o *Ita etiam Surii editio; etsi autem Sancti testamentum infra dandum, sic promittat, nusquam tamen in illa id exstat; verum Sancti nostri Vitæ tam in Leibnitiana hujus editione, quam in codice nostro subjicitur, huncque proinde sequentes non spernendum illud venerandæ antiquitatis monumentum e dicto* A Rotgerus. *codice nostro cum ejusdem per Leibnitium et Miræum, apud quem tom.* 3 *Diplomatum Belg. edit. anni* 1734, *pag.* 295 *et seq. exstat, editionibus collato Sancti nostri Vitæ, ut jam supra promisimus, pariter subdemus.*

p *Enimvero verbis, quibus Sancti testamentum, tam prout in codice nostro exstat, quam prout hactenus fuit vulgatum, concipitur, spectatis, minime id, prout quisque, a quo fuerit perlectum, facile agnoscet, Sancto nostro fuisse ingenium jugi exercitatione admodum politum, argumento esse potest; verum antiquum istud, qua ultimam voluntatem suam declaravit Sanctus, instrumentum a librariis misere in ipsismet verbis deturpatum ac luxatum esse, vel solæ, quæ in omnibus ejus exemplaribus occurrunt, lectiones variantes suspicandi ansam præbent.*

q *Hoc loco sequentia isthæc verba* lucidius innotescat, sed, ut ille, qui se parum novit, *apud Surium et Leibnitium interseruntur, cumque, ut sensus sit præfectus, omnino requirantur, e sola indubie librarii oscitantia in codice* E *nostro sunt omissa.*

r *Quæ hic inter verbum* honorificabit *et voces* a mortuis *interponuntur, in codice nostro non exstant; sed cum manifestum sit ab oscitante librario esse omissa, ea e Surio et Leibnitio supplevi.*

s *Psalmo* 40, ℣. 23.

t *Jacobi* 5, ℣. 16.

u *Coluntur hi die proxime prægresso, quo propterea in Opus nostrum jam sunt illati.*

x *Leibn.* et in, *sed codici nostro consonat Surius.*

y *Id est, ni vehementissime fallar, consobrinum. Ottonis enim consobrinum exstitisse, de quo hic sermo fit, Theodoricum, Metensem episcopum, Regnonis continuator ad annum* 965 *luculenter prodit, seque* Brunonis *consobrinum ipsemet Theodoricus in Charta, quæ in episcoporum Metensium Historia a Meurisseo pag.* 326 *integra recitatur, diserte facit.*

z *Quo Christi et quoto ætatis et episcopatus* Brunonis *anno, itemque quo die factum id fit, in Commentario prævio num.* 221 *et quatuor seqq. dilucide, ni fallar, ostendi.* F

aa *Suriana et Leibnitiana editio habet* octavo; *perperam autem in codice nostro, in quo non secus atque in duabus hisce editionibus quinto Idus seu* XI *Octobris die obiisse Sanctus asseritur, signari* nono, *vel ex eo liquet, quod, quemadmodum et in ambabus illis editionibus et in ipsomet codice nostro traditur, Coloniæ Agrippinæ Sanctus* XV *Kal. Novembris seu* XIX *Octobris die, postquam eo pridie fuisset allatus, fuerit sepultus, idque, si nono demum, postquam obiisset, die Coloniam fuerit adductus, verum esse haud queat, etsi etiam nono post mortem die, ipsamet, qua obiit, die adnumerata, statuatur eo allatus. Res computanti patescet.*

bb *Hic est ille ipse Folcmarus, cui Rotgerus supra in Prologo Sancti nostri Vitam, a sese, proximo isto* Brunonis *in sedem Coloniensem successore id rogante, concinnatam, inscripsit.*

cc *Hæc vox, uti in mediæ et infimæ Latinitatis Glossario visum est Cangio, idem hic significat, quod primicerius, de cujus in ecclesiis*

A. ROTGERO. *clesiis cathedralibus dignitate eumdem Cangium ad vocabulum istud videsis.*

dd Brunoni *exstitisse* in omni negotio conjunctissimum Folcmarum, *etiam prodit translationis S. Evergisili Historia, in Sancti nostri apud Surium cap.* 27 *Vitam ab interpolatore illata.*

ee *Folcmarum ergo constituerit* Bruno *testamenti sui executorem.*

ff *Episcopatis nempe ecclesiæ Coloniensis cathedra.*

gg *Thiedericus nimirum seu Theodoricus et Euracrus, quorum prior sub anni* 965 *initium in sedem Trevirensem Henrico, posterior anno circiter* 960 *in Leodiensem Balderico successerat.*

hh *Surius et Leibnitius melius legunt :* Ut anno illo toto per singulos dies numquam minus quam libra Denariorum integra *etc.*

ii Bruno *itaque non tantum S. Pantaleonis, sed et aliorum Sanctorum reliquiis, S. Pantaleonis monasterium, de quo in Comment. præv. num.* 118 *et quatuor seqq. egimus, ditarit.*

B kk *Ita* Brunonem, *qui a nonnullis scriptoribus* Magni *etiam appellatione ob rerum gestarum magnitudinem condecoratur, non exiguam post se apud multos reliquisse probitatis ac sanctitatis famam, Rotgerus haud obscure prodit.*

TESTAMENTUM

E Codice nostro, olim Vallicellensi, PMS. 159, cum Miræi et Leibnitii editionibus collato.

Bruno, servus Christi, filiis Coloniæ Deo militantibus. Quæ in animum induxi, de rebus, quæ divina michi commisit Munificentia, dispcusandis, vestro roborari judicio, inniti testimonio *a*, si ipsum me præsentem hæc Deus C vobiscum communicare non siverit, dignissimum statui scripto ad vos perlato *b*.

2 Eapropter ex sententia fratrum nostrorum Theoderici, Wicfridi *c*, qui et ipsi alumpni vestri sunt, cuncta consciscite, recte, Deo volente, cuncta transagite * *d*, et *e* quicquid thesauri nostris opibus illati ecclesiæ, quicquid clavibus hujus Evizonis viri illustris Kimiliarchi *f* S. Petri custoditur, præter si quid a ministris nondum relatum sit, nequid ab ecclesia divisum esse videretur, sub testimonio Christi et Ecclesiæ ante altare S. Petri palam domno Poppone proto *g* et yconomo ecclesiæ nostræ congesta diligentique ratione inspecta vasa aurea et preciosiora quæque in ministerio sanctæ Dei Genitricis Mariæ et B. Petri Apostoli iu ipsa ecclesia in perpetuo usu perpetuo consecrentur.

*l transigite

3 Cuppam *h* auream, sigillum *i* et scutalam Græcam *k*, quæ penes nos sunt, beato Pantaleoni. Candelabra præterea, qui in ministerio nostro sunt, cotidiana, equitem argenteum a Maguntiaco archiepiscopo datum, pallia decem optima, vasa decem argentea ex melioribus, libras centum ad claustrum perficiendum *l*, trecentas ad Ecclesiam ampliandam, cortinam laliorem, mensalia *m* tria, tapetia tria, scamnalia *n* totidem, mappas triginta.

4 Insuper equarum quicquid nobis fuerit, ipsis, quæ Ecclesiæ repertæ sunt, exceptis, villis *, quas ecclesiæ nostræ adquisivi, Langalon juxta Rhenum, Werebetti, Heingilon, Lidron, Wishem, quam Mosa alluit; domum quoque Sobrini nostri Metensis episcopi et villam Bavingan; insuper quicquid de rebus ecclesiæ nostræ tenet, trado *o*. Detur etiam usui monachorum tertia pars hujus anni fructuum ad usus nostros elaboratorum.

*l villas

5 Jerichomium *p* loco competenti ad nutum abbatis non longe a cenobio constituatur, cui, quicquid predii nobis Tuicii est *q*, Jeresfelt preterea in Saxonia usque ad situm *r*, et, quicquid Gevehardus, quondam Bonnensis præpositus, juxta Mosellam scitur habuisse, confero; et, ut hoc bona venia nostri senioris *s* et successoris fieri queat, pro utriusque nostrum remedio Ruothinge, quod Ecclesiæ rebus opera nostra augmentatum est *t*, ut libet, utatur. E

6 Instar oratorii, quod beato Privato construximus juxta altare S. Martini in Occidente ecclesiæ, beato Gregorio Magno martyri, qui recens adductus est *u*, fiat, ubi sacratissimum corpus ejus recondatur. Huic fundando centum libræ legentur.

7 Cuppas *x* aureas fratribus nostris ad S. Petrum, libras viginti, cortinam, mensalia duo, scamnalia totidem.

8 Ad S. Gereonis altare urcei magni, pallia duo, tapete ex majoribus, fratribus navesy et libræ duodecim, mensale et scamnalia duo *z*.

9 Ad altare Sti. Severini consummandum quatuor libræ auri, fratribus libræ octo, vasa duo, mensale, scamnalia duo.

10 Sancto Cuniberto *aa* scutulæ duæ, Sanctis Ewaldis duobus pallia tria, fratribus vasa duo, libræ octo, mensale, scamnalia duo, tapete unum.

11 Sancto Andreæ *bb* libræ triginta, pallia quatuor, totidem vasa, candelabra duo, fratribus libræ sex.

12 Beato Eliphio martyri; sancto Martino confessori *cc* tantumdem. Predium præterea Solagou per precariam *dd* nostræ ecclesiæ acquisitum. F

13 Ad S. Mariæ altare, vasa duo ex melioribus, monasterio et claustro perficiendo libræ centum. Cortina, scamnalia duo, mappæ totidem.

14 Ad altare S. Cæciliæ auri libræ tres, cortina, candelabra duo, vasa duo, tapete unum, scamnalia duo, in consummando monasterio libræ quinquagiuta. Collegio illius mouasterii libræ decem, mensale.

15 Ad Sanctas Virgines *ee* vasa duo, candelabra duo, pallia duo, cortina, tapete unum, scamnalia duo, sanctimonialibus libræ decem, mensale.

16 Altari sanctorum martyrum Cassii et Florentii auri libræ duæ, baccina *ff*, quæ penes nos sunt, cuppæ *gg* duæ, pallia totidem, fratribus libræ decem.

17 Sancto Victori *hh* et collegio tantumdem.

18 Monasterio et claustro Sosatio fundando libræ centum, altari sex vasa, pallia totidem, tapete uuum ex majoribus, scamnalia duo, cappa et casula ex nostris. Predium preterea,

A ea, quod Wodilo deprecatu nostro dedit, illud etiam, quod dominus Poppo, Richildinchuso et Arnite nobis satis noviter acquisivit *ii*. ii

ANNOTATA.

a *Leibnitius habet :* Vestro roborari judicio juxta ac testimonio; *sed codici nostro consonat Miræus, apud quem et Leibnitium, locis supra in Annotationibus, quas Vitæ cap.* 5 *subjeci, ad lit.* o *citatis venerandæ, quod hic damus, antiquitatis monumentum exstat.*

b *Leibnitius putat forte hic subintelligendum* stabiliri; *malim ego* communicare.

c *Metensis nempe et Virdunensis episcopi, qui, quemadmodum Rotgerus in Sancti nostri Vita cap.* 5 *testatur, præsentes huic, testamentum suum Remis condenti, adstiterant.*

d *Leibnitius legit :* Eapropter ex sententia fratrum nostrorum Theodorici, Wiefridi, qui et ipsi

B alumni nostri sunt, cuncta conscientia recta, Deo volente, transigite; *verum, cum Miræus Codici nostro consonet, præstare videtur hujus lectio tantumque in hac pro* transagite *ponendum* transigite.

e *Quæ ab hac voce usque ad voces* Cuppam auream *hic sequuntur, sensum generant admodum obscurum; quo autem utcumque is intelligatur, verba, quibus constat, parenthesi horum parte, uti a Leibnitio, apud quem et Miræum proxime ante vocem* clavibus *voces binæ* enim est, *in codice nostro omissæ, ponuntur, fieri observo, inclusa duabusque hisce vocibus* hujus Evizonis, *quas a librario perperam exaratas ac sejunctas suspicor, correctis ac in unam conflatis, sequenti modo mutanda seu exponenda opinor : Et quicquid per opes nostras in ecclesiam (id enim omne, nisi quid a ministris, ne ab ecclesia divisum esse videretur, relatum nondum sit, Husevizonis viri illustris, cimeliarchæ sancti Petri, clavibus custoditur) thesauri est illatum, videlicet vasa aurea et pretiosiora quæque, sub testimonio Christi et Ecclesiæ ante altare sancti Petri coram domno Popponc, proto et ecclesiæ no-*

C *stræ æconomo congesta diligentique ratione inspecta, in ministerium sanctæ Dei Genitricis Mariæ et beati Petri Apostoli in ipsa ecclesia in perpetuum usum perpetuo consecrentur. Porro ecclesia, cui hic memorata leguntur, hodieque est metropolitana electoralis Coloniensis.*

f *Hæc vox a voce Græca* Κειμηλιάρχης, *Latine* suppellectilis pretiosæ præfectus *seu* thesaurarius, *formatur, oportetque proinde, ut exaretur* Cimeliarcha.

g *Hæc vox idem significat, quod Primicerius. Adi, quæ cap.* v *Vitæ Sancti nostri subjeci, Annotata ad litt.* cc.

h *Vox hæc, ni fallor, vel calicem, vel vas, sacræ Eucharistiæ asservandæ destinatum, hic significat.*

i *Epistomium, ut puto, vel obturaculum vasis. Adi ad hanc vocem Cangium in Glossario.*

k Patena, *ni fallor, hac voce hic significatur, diciturque forsan Græca, quod ad Normam, qua Græci patenas suas conficere solebant, esset confecta.*

l *Hinc liquet, S. Pantaleonis, cui hic memorata donantur, monasterium, cum Sanctus noster moriebatur, nondum penitus ad umbilicum fuisse adductum.* A Rotgero.

m *An vox hæc hic idem, quod* Mappa, *significet, dubitare cogor ex eo, quod eidem S. Pantaleonis ecclesiæ Mappas triginta mox hic Sanctus leget.*

n *Id est, Scamni Stragula.*

o *Leibnitius, cui fere ad amussim Miræus hic consonat, sic habet :* Insuperequorum, quicquid nobis fuerit, ipsisque ecclesiæ repertæ sunt exceptis villas quas ecclesiæ nostræ acquisivi, Laugalon juxta Rhenum, Werebetti etc. domum quoque sobrini nostri Mettensis episcopi et villam Haviugan ; insuper quicquid de rebus ecclesiæ nostræ tenet, trado. *Mendosa quidem certo est hæc lectio; verum, cum equidem pro voce* Villis *habeat* Villas, *sensusque textus modo hic dati, si in eo, prout in codice nostro exstat, voci* Villis, *posito post vocem* exceptis *commate, vox* Villas *substituatur, perfectus mendique etiam, ut apparet, expers sit futurus, Leibnitiana lectio, etsi mendosa, facit, ut in dicto textu, prout in codice nostro exstat, voci* Villis *re etiam ipsa vocem* Villas *putem substituendam.* E

p *Vox hæc a voce Græca* γηροκομεῖον, *quæ locum, senibus alendis destinatum, significat, est formata debetque proinde exarari* Gerocomium.

q *Tuitium pagus est, ad ulteriorem Rheni ripam ex adverso Coloniæ Agrippinæ situs. Leibnitius hic, sed, cum codice nostro consonet Miræus, haud dubie mendose, habet* Quicquid prædii nobis tuitum est.

r *Miræus legit* Jeresvelt præter in Saxonia usque situm, *suntque tam hæc, quam quæ hisce in codice nostro hic respondent, apud Leibnitium omissa.*

s *Id est,* Domini.

t *Id est,* accrevit.

u *Ipsomet videlicet emortuali Sancti anno, uti in Commentario prævio* § xviii *docui; etsi autem, vero absimile non videri, Coloniam pariter tunc S. Privati reliquias a* Brunone *fuisse allatas, ibidem etiam adjunxerim, anne tamen vere factum id tum fuerit, revocari haud immerito, ut consideranti patescet, poterit in dubium, si Sanctus morti proximus, sese oratorium, in quo S. Privati reliquias reconderet, non* construere, *sed* construxisse, *in testamento suo dixerit, uti hujus, quam codex noster hic exhibet, lectio contra Miræi juxta ac Leibnitii lectionem fert.* F

x *Cupparum hic, cujus vocis ac duarum aliarum postremo hic occurrentium significationem jam supra dedi, numerus haud determinatur, cumque omnes accusativo casu absque verbo, quod hunc exigat, efferuntur, vel textui aliquid deest, vel certe verbum, quod accusativum regat, subaudiri est necesse.*

y *Id est, vascula, in naviculæ formam efficta, thurique seu rebus quibuscumque aliis asservandis destinata.*

z *Hic, uti et post singulas, quæ modo sequuntur, donationes subintellige :* legentur *vel* conferantur, *vel aliud paris significationis verbum.*

aa *Coloniæ collegiata est canonicorum ecclesia, S. Cuniberti nomine ac sacris duorum SS. Ewaldorum, de quibus in Opere nostro ad* iii *mensis hujus diem jam actum, corporibus condecorata.*

bb *Collegiata*

A ROTGERO. bb *Collegiata et hæc est Coloniæ canonicorum ecclesia.*

cc *Insignis est Coloniæ Agrippinæ Ordinis S. Benedicti abbatia, in qua seu hujus ecclesia* S. Bruno *S. Etiphii reliquias, e civitate Tullensi a sese, ut supra docui, Coloniam delatas, locarat.*

dd *Id est, sub onere ei, qui prædium concessit, hujus usum fructum tota vita sua permittendi.*

ee *S. Mariæ, S. Cæciliæ et SS. Ursulæ ejusque Sociarum sunt tres Coloniæ, quæ canonicos et canonicas nobiles habent, ecclesiæ insignes.*

ff *Id est, vasa seu pelves.*

gg *Leibnitius legit* cappæ, *sed codici nostro consonat Miræus.*

hh *Id est, collegiatæ Sanctensi ecclesiæ, Sancti hujus, de quo in Opere nostro ad diem præcedentem egimus, nomine insignitæ.*

ii *Susatium, vulgo* Zoest, *electoratus Coloniensis oppidum, collegiatam habet canonico-*
B *rum ecclesiam, a* S. Brunone *et fundatam et S. Patrocli, a quo propterea nuncupatur, reliquiis ditatam. Commentarium prævium §* XVI *videsis.*

EPITAPHIUM *a*

E Surii et Leibnitii editionibus inter se collatis.

Fundite corda preces, lachrymosas mittite voces :
Ecce Pater patriæ conditus in silice.
Regia progenies, terras memoranda per omnes, D
Bruno pacificus, vir bonus atque pius.
Archos antistes, cui clara *b* Colonia sedes,
Visus erat cunctis charus ubique bonis.
Offendit tenebras lux vivacissima tetras,
Invida lingua tacet, laus modo vera placet.
Non fuit hic mundus tam raro munere dignus :
Raptus ab hoc nævo *c*, jam fruitur Domino.
Idus Octobris quinto præsul duodennis *d*
Vitæ concessit, spes comes alma fuit.

ANNOTATA.

a *Id apud Surium Sancti nostri Vitæ annectitur; hinc factum, ut Historiæ Litterariæ Franciæ scriptores monumentum illud, quod veluti longe infra* S. Brunonis *merita non absque causa carpunt, jam inde a tempore, quo Rotgerus Sancti Vitam scripsit, memoriæ ejus* E *positum fuisse existimarint; verum cum Rotgeri lucubratio nec prout a Leibnitio est edita, nec prout in codice nostro exstat, Epitaphium illud sibi habeat annexum, id Sancti nostri apud Surium Vitæ ab eodem, qui in hanc SS. Evergisili et Patrocli Translationis Historiam intulit, interpolatore anonymo fuisse adjectum, verosimile apparet, facileque proinde factum esse potest, ut forsan non prius, quam cum quinquaginta amplius anni post Sancti obitum essent elapsi, memoriæ ejus fuerit positum.*

b *Ita Leibnitius; sed Surius habet :* Data.

c *Tam Leibnitius, quam Surius, habet* nævo, *sed præstare, ut ponatur* ævo, *cum Leibnitio existimo.*

d *Surius legit* Duodenus, *sed* Duodennis *hic scribere cum Leibnitio libuit.*

DE B. JACOBO ALEMANNO C.

C ORDINIS S. DOMINICI F

BONONIÆ IN DITIONE PONTIFICIA

J. B. F. **COMMENTARIUS PRÆVIUS**

Beati memoria in Martyrologiis : cultus : Vita edenda : obitus tempus.

ANNO MCDXCI. *Bononiæ Beatus, de quo memoria*

B*ononiæ, quæ ampla et pulchra civitas est archiepiscopalis et cognominis provinciæ in ditione Pontificia caput, in conventu Fratrum Prædicatorum seculi* XV *anno 91 sancte obiit, honorificeque adhuc asservatus colitur hoc die* B. Jacobus, *ejusdem Ordinis Prædicatorum frater, ut vocant, laïcus, a patria sua* Alemannus *dictus, ut qui natus est* Ulmæ, *quæ ampla, probe culta et munita civitas est Germaniæ, in Sueviæ circulo, ad Danubium sita. Ex martyrologis, si Dominicanos exceperis, tres solum ipsius memoriam celebrantes reperi, quos inter primum locum tenet Molanus, cujus verba hic accipe :* Hoc die, *id est* XI *Octobris,* obiit B. Jacobus Alemannus Ordinis Prædicatorum. *Hunc sequitur Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Romano Martyrologio, Beati memoriam eodem die paucis sic celebrans:* Bononiæ B. Jacobi Alemanni Ord. Prædicatorum. *Tertio loco laudandus est Castellanus, qui in suo Universali sanctorum Martyrologio eodem die, paucis additis, illum sic commemorat :* Beati Jacobi Alemanni, qui, vitrearum laminarum pictor,

A ctor, et Ordinis Prædicatorum frater laicus fuit.

in paucis Mrll., 2 *In Martyrologio Ordinis Prædicatorum, auctoritate Apostolica approbato et Venetiis anno* 1582 *excuso, Beati memoria non celebratur; at in Indiculo Beatorum laudati Ordinis ad dicti Martyrologii calcem pag.* 99 *de illo sequentia leguntur:* F. Jacobus Alemannus conversus Ulmensis, Bononiæ sepultus, sanctitatis et signorum nomine ad hodiernum usque diem magnopere celebratur. *Ad eumdem Octobris diem Beati festum celebrandum annuntiant Dominicus Maria Marchesius in Sacro Diario Dominicano, et Jacobus Lafonus in Anno Dominicano, ambo Ordinis Prædicatorum, ipsiusque res gestas, ex infra laudandis scriptoribus depromptas, exhibent. Caroli Sigonii de* B. Jacobi *obitu et sepultura verba huc transcribere lubet, quod ad ipsius cultum probandum haud parum conducant: libro* IV *de episcopis Bononiensibus sic loquitur:* Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo primo F. Jacobus Alemannus inter fratres Prædicatores B conversus, cum multa in vita eximia sanctitatis argumenta dedisset, ea mortuus signis aliquot editis confirmavit. Cadaver ejus per diem non ingratum universo confluenti populo spectaculum fuit. Post autem cum ingens quotidie ad locum, ubi humatum intra monasterium fuerat, virorum mulierumque concursatio fieret, Fratres rei indignitate permoti post diem octavum, permittente episcopo (*nondum enim ad metropolitanæ dignitatis fastigium hæc ecclesia evecta erat, quod Incarnati Verbi anno* 1582 *primum contigit*) illud in ecclesiam retulerunt, atque in delubro divi Thomæ reposuerunt, ubi nunc quoque Beatus quiescit.

cultu ex publica sepulcri veneratione, 3 *Quamquam non invenio,* B. Jacobum *Ecclesiastico Officio umquam fuisse honoratum, paucique, ut jam diximus, si Dominicanos exceperis, ipsius memoriam celebrant martyrologi, tamen ob sequentes rationes, quæ Beati cultum qualemcumque satis probant, ipsi locum in Opere nostro tribuendum censui. Primo enim, præter recensitos jam martyrologos, omnes qui de Beato tractarunt, scriptores ipsi* C Beati *titulum adscribunt; secundo magnus populi, ad ipsius sepulchrum, ad quod patres Ordinis S. Dominici, annuente, ut num. præced. est videre, Bononiensi episcopo, expeditiorem etiam viam adaperuerunt, suppliciter accedentis, factus est concursus; tertio plura votiva donaria Beato, ut refert Vita hic edenda, in gratiarum actionem de beneficiis, ipsius patrocinio concessis, fuerunt oblata. Quæ omnia ac præcipue postremum, cultu quodam publico honoratum certo fuisse* B. Jacobum, *argumento sunt. Nec est, cur illa tabellarum votivarum publica ad Beati tumulum appensio in dubium revocetur, siquidem ipsemet, qui illam refert, biographus, expressis verbis declaret, se in beneficii, beati patrocinio obtenti gratiam, votiva donaria ad ipsius tumulum condecorandum, recepisse: sic enim num.* 37 *ad calcem Vitæ statim edendæ habet :* Mediolani cum quidam nobilis civis, gravi detentus infirmitate, audiret, B. Jacobum Bononiæ tam mirifica operari, voto quodam emisso, ad invocationem ejusdem plane convaluit, qui duos aureos per R. P. F. Vinc. de Castro-Novo, tunc Priorem conventus S. Mariæ Gratiarum, mihi ad sepulchrum B. Jacobi exornandum Bononiæ transmittendos obtulit. *Plura præterea sunt, quæ illam tabellarum votivarum appensionem confirmant, testimonia; at illa hic lectori proponere necesse non duxi, cum illa in edenda Vita facile sit reperturus.* auctore J. B. F.

4 *At hæc cultus qualiscumque publici indicia, ut ipsi locum in Opere nostro daremus, haud sufficerent, si centum annis vetustiora non essent Decreto ab Urbano VIII, anno* 1634 *lato, quo hic Pontifex ad tempus centum annorum metam excedens restrinxit immemorabilem temporis cursum, quo qui cælitum honoribus fuerant vegarisi, hisce adhuc affici ut Sanctos seu Beatos posse, suo anni* 1625 *de Sanctorum veneratione, hominibus, qui, quamvis cum sanctitatis fama mortui, nondum tamen Sanctorum Beatorumve Albo a Sede Apostolica fuissent adscripti, haud tribuenda, Decreto declararat. Porro fuisse* B. Jacobum *centum amplius annis ante supra memoratum, quod anno* 1634, *imo et aliud, quod anno* 1625 *Urbanus VIII tulit, Decretum cultu, Sanctis proprio, garisum, vel ex eo liquet,* E *quod miracula, quibus permoti mortales Beatum nostrum cælitum honoribus prosequi cœperunt, seculo* XV *adhuc currente, imo ipsomet anno* 1491, *quo ille mortalem vitam cum immortali commutavit, patrata fuisse manifestum fiat ex iis, quæ numeris* 29, 36 *et* 39 *Vitæ hic edendæ biographus Beato synchronus refert. Cum hæc autem sic habeant, nec quidquam* Jacobi *cultum, postquam sec.* XV *fuisset inchoatus, fuisse aliquamdiu ante mox dicta Urbani decrata interruptum seu intermissum, suadeat, non fuit sane, cur eum Beatis accenseri ac ut talem Operi nostro inter alios præsentis diei Cælicolas inseri haud posse, arbitrarer.* quæ satis vetusta est, probato gaudet.

5 *Hæc jam de ipsius cultu dicta sufficiant; ad scriptores, qui res ad Beatum spectantes calamo excepere, sermonem converto. Leander Albertus seu Alberti, qui, teste Echardo in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Prædicatorum, ejusdem Ordinis habitum anno* 1495, *quo tempore Beatus noster et* 4 *annis jam obierat, Bononiæ induit, libro* 6, *pag.* 268 *de Viris illustribus sui Ordinis* B. Jacobi *biographos sequentibus verbis laudat* : Ambrosinus Soncinus vir diligentissimus, hac tempestate nostra, *id est anno* 1517, ætate gravis floret. Hic enim optimus est vitrearum concinnator, prout videri potest in pluribus cœnobiis Italiæ, ita ut in ea arte neminem habeat superiorem, nec litterarum expers est. Edidit vernaculo sermone Vitam beati Jacobi Alemanni, pluribus capitibus distinctam. Ex qua Sylvester Prierias vir peritissimus, prout in quarto libro ostendimus, Isidorus Mediolanensis, vir sane in scribendo elegans, et postremo Jo. Antonius Flaminius orator clarissimus suas Latinas deduxere. *His Leandri Alberti verbis Echardus citato libro ad annum* 1517, *pag.* 35 *quædam addit, quæ fratrem Ambrosinum Beato synchronum et in ipsum gratum fuisse denotant* : sub beato Jacobo Alemanno, *inquit*, vitrearum laminarum pingendarum insigni artifice tirocinium artis posuerat, propterea que magistro anno MCCCCXCI, quinto Idus Octobris, ætatis LXXXIV mortuo, ne ejus christianæ ac religiosæ virtutes, quarum ille in primis conscius erat, e memoria elaberentur, Ipsius Vita, quæ a F. Ambrosino de Soncino, Beato F

AUCTORE J. B. F.

rentur, gratitudinis ergo scripsit Vitam B. Jacobi, *Leander Albertus Descriptione Italiæ vers. Kyriand. pag.* 627 *de eodem Ambrosino sic loquitur*: Hi omnes ornavere Soncinum et memoria nostra floruere cum Ambrosino Ord. Prædicat. converso, tam bono ac sancto Viro, quam summo fenestrarum vitrearum artifice, qui licet conversus esset, tamen B. Jacobi ex Alemania Vitam composuit, cujus ipse discipulus fuerat. *Hæc jam sufficienter probant, laudatum a Leandro biographum res, ad* B. Jacobum, *cui is discipulus arctissimis amicitiæ vinculis, ut ex Vita edenda patebit, conjunctus fuit, spectantes, habere potuisse optime perspectas, ac proin non esse, cur ipsi, quem narrare a vero aliena data opera voluisse, nihil etiam suadet, fides adhibenda haud sit.*

synchrono, composita est et ab Isidoro Mediolanensi

6 *Laudatam fratris Ambrosini lucubrationem Italicam, de qua hic Albertus loquitur, hucusque non reperi; at illa, Latinitate ab Isidoro Mediolanensi donata, in supellectili nostra litteraria asservatur, prout propria Papebrochii nostri manu descripta est* ex F. Ambrosii *(ut præmittitur)* Taegii de Insigniis Ord. Prædicat. lib. 3 Dist. 7. in Tomo sig. N. F. 160. *Præfert hæc Prologos duos diversos, in quorum primo, qui Taegii labor est, laudatæ lucubrationis auctor F. Ambrosinus de Soncino, Latinusque interpres Isidorus Mediolanensis his verbis designantur*: Hujus *(B. Jacobi)* Vitam virtutibus plenam F. Ambrosinus de Soncino conversus Ord. Præd. vernacula lingua composuit, quam postremo venerandus P. F. Isidorus Mediolanensis in Latinam linguam transtulit. *In altero vero ipse auctor, ut fieri solet, lectorem de dicendis præmonet. Sylvester Prierias inter scriptores, qui F. Ambrosini opera in Beati Actis concinnandis usi sunt, primo loco a Leandro Alberto supra laudatus eodem fere tempore, quo Isidorus et Flaminius, teste eodem Leandro, Opus suum posteritati tradiderunt, Beati Vitam scripsit; etsi autem lucubratio isthæc mihi ad manum non sit, suspicor tamen, in illa vel nulla vel pauca de eodem legi præter ea, quæ et ab Isidoro, de quo mox adhuc sermo recurret, et a Jo. Antonio Flaminio, cujus lucubrationem amplissimæ suæ Sanctorum collectioni hodie Surius, et Leander lib. 6 de Viris illustribus Ord. Prædic. inseruit, litteris sunt mandata.*

Latinitate donata, hic datur.

7 *Isidorus Mediolanensis, ut supra citato loco Ambrosius Taegius expressis verbis declarat, Beati Vitam non composuit, sed F. Ambrosini de eodem lucubrationem, Latine dumtaxat a se redditam, posteris transmisit, et, ut ex hic edendis videre est, primigenium auctoris textum incompto stylo lectori legendum proponit, qui alias, ut citato jam loco Leander Albertus refert, opera sua sollicitissima cura polire solebat. Inde fit, ut fides et auctoritas, quas F. Ambrosini de Soncino Opus, si adhuc reperiatur, meretur, Isidori Mediolanensis Latina interpretatione nullo modo sint attenuatæ. Beati Vita, quam J. Antonius Flaminius posteritati tradidit, Præfatione caret, estque elegantiori comptiorique stylo scripta; in illa de factis quibusdam testimonia ab auctore allegata frustra quæsieris, quod tamen apud Isidorum Mediolanensem plus vice simplici est invenire; unde conjicio laudato Flaminio in adornandis Beati Gestis aliud exemplar præluxisse, ex eodem quidem, ut puto, fonte depromptum; at dissimile illi, quod Isidorus Mediolanensis Latinitate donavit. Ceterum etsi cum Flaminio Isidorus haudquaquam in die, quo, ut mox videbimus, Beatum obiisse ait, conveniat, in factis tamen, quæ de eo narrat, res secus habuit, ejusque hactenus, quod sciam ineditum, Taegiique Chronico insertum Opus hic edemus, factaque hujus cum altero, quod Flaminius elucubravit, collatione, lectorem de biographorum inter se discrepantia, ubi operæ pretium erit, in Annotatis monebimus.*

Obiit anno 1491, 12 Octobris.

8 *De anno, quo* B. Jacobus *æternam in cælis virtutum mercedem receperit, quotquot ipsius res gestas ad sempiternam memoriam propagare allaborarunt scriptores, satis conveniunt, idque reparatæ Salutis anno* 1491 *contigisse constanter referunt. At in die emortuali assignando illis nullo modo assentitur Vitæ statim edendæ auctor, qui ipsum die* 12 *mensis Octobris, illi vero* XI *ejusdem mensis ex hac vita migrasse scribunt.* Fuit autem, *inquit ille,* transitus ejus die Mercurii circa quintam noctis horam *(Italicam)* 12 mensis Octobris anno MCCCCXCI. *Quo anno, cum littera* B *esset Dominicalis, dies mensis Octobris duodecima in feriam quartam seu Mercurii incidebat. Cum jam Papebrochii nostri, qui hanc Vitam ex Taegii Chronico descripsit, sedulitas omnem oscitationis suspicionem tollat, et Ambro. Taëgius Beati obitus diem ignorasse non videatur, siquidem sex circiter annis, ut habet Echardus, nempe anno* 1485, *antequam ille e vivis eriperetur, Ordinis Prædicatorum habitum induerat, dies hic duodecimus tuto relineri posse videtur. Nec est, quod lector miretur, omnes scriptores, contradicente uno Isidoro Mediolanensi seu potius F. Ambrosino, diem undecimam signasse; cum enim Flaminii lucubrationem, uti hanc cum aliorum lucubrationibus conferenti patescet, sibi prælucentem omnes habuerint, hosce in eumdem, in quem ille, Sancti obitum* XI *Octobris die signando, est prolapsus, errorem incidisse, mirandum non est. Quamquam vero* B Jacobus 12 *Octobris die e vivis excesserit; tamen quod hodie Bononiæ coli a martyrologis referatur, hac die etiam de ipsius rebus gestis tractare statuimus.*

VITA

VITA

Auctore F. Ambrosino de Soncino Ord. Prædicat.

EX ITALICO SERMONE IN LATINUM VERSA PER P. ISIDORUM MEDIOLANENSEM EJUSD. ORD.

Ex Fr. Ambrosii Taegii de Insignis Ord. Prædicat. lib. 3, Dist. 7, tom. sign. N. fol 160.

PRÆFATIO

B

AMBROSII TAEGII.

Non solum de fratribus clericis, sed etiam illiteratis conversis hic Ordo decoratus fuit, ut merito dicatur illud Augustini verbum: Surgunt indocti et rapiunt cælum. Et hujusmodi fratre laici in Ordine plures fuerunt, qui obedientia prompti, oratione devoti, labore diligentes, caritates ferventes in vita et morte miraculis claruerunt; haud dubium fidelium laborum suorum mercedem in cœlis sempiternam recipientes. Aliquorum autem præclara gesta, prout Deus dederit, enarrabimus ad præsentium et futurorum profectum spiritualem et exemplum bene vivendi; in primis præmittere libet Vitam B. Jacobi de Alemannia viri sanctissimi, qui Bononiæ miraculis coruscans sepultus jacet in ecclesia B. Dominici: hujus Vitam virtutibus plenam Ambrosinus de Soncino, conversus Ord. Prædicatorum, vernacula lingua composuit, quam postremo venerandus C P. Fr. Isidorus Mediolanensis in Latinam linguam transtulit: cui tamen Vitæ tale præmisit Fr. Ambrosinus Proemium.

PROŒMIUM

FR. AMBROSINI.

Biographus rationem, ob quam scribit, indicat.

Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, etsi hæc Apostoli verba de divina Scriptura principaliter verificentur, extendi tamen possunt ad opera quælibet, a doctoribus sanctis edita, quæ in ædificationem fidelium veluti Sanctorum præclarissima gesta existunt. Possunt itidem verba ante dicta ad hujus devotissimi viri B. Jacobi dicta factaque extendi; exemplar etenim continentiæ, humilitatis, patientiæ, obedientiæ atque morum omnium fuit. Quis tantæ facundiæ vir existat, qui beati hujus Viri virtutes sufficienti sermone disserat. Tantum sibi severitatis assumpserat ob carnem domandam mentisque servandam puritatem, ut vigiliis, orationibus, jejuniisque mirum in modum insisteret. Diem impendebat activis operibus, nocte in sui Conditoris amore exercebatur. Sæpissime hunc Servum Dei antiquus hostis insecutus est, brutorum variis imaginibus ipsum deterrere moliens, sæpius illum lumen quoddam divinum, dum oraret, circumdabat, quod puritatis suæ indicium fuisse creditur. Nunquam post sanctæ religionis assumptum habitum mortalis criminis sensit contagium, quemadmodum veridica assertione is, qui generalem ejus confessionem audivit, protestatus est. Mirabilia enim Salvator noster operatus est Sancti hujus meritis, quem D. Hieronymus, si temporibus ejus extitisset, non dubito, quin laudibus extulisset, ut multos sanctorum patrum digno sermone prosecutus est. Nec minus in Vitis FFrum. hujus gesta Mr. Humbertus annotasset, quo nos tantis instructi documentis facilius ad æterni Redemptoris faciem perpetuo videndam admitti valeamus.

A. Fr. Ambrosino de Soncino.

E

CAPUT I

Beati patria et parentes : iter Romanum : Alphonso regi militat : militiæ valedicit et cuidam nobili famulatur : tandem S. Dominici institutum amplectitur.

Beatus, a parentibus optime educatus,

Dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est *a*. Hæc verba, quæ de Moyse scribuntur, merito huic B. Jacobo applicari possunt; fuit enim a Deo dilectus, cujus gratia tam mirifica operatus est, fuit etiam ab hominibus usque adeo dilectus, ut ejus cogniti convivere illi ac conversari semper cuperunt*. Hic igitur Beatus, ut mihi aliquando interroganti ipse humiliter respondit, natus est F in Ulma *b*, oppido Alemanniæ, patre Theodorico, oppidi illius nobili mercatore atque operibus misericordiæ nihilominus dedito, anno Dominicæ Incarnationis MCCCCVII, Gregorio XII pontificatum tenente: mater ejus, pudica multorum filiorum procreatrix, secundum hunc in ordine filiorum produxit. Theodoricus ergo velut aquila super pullos suos volitans et eos ad volandum provocans, sanctis eos imbuebat moribus, sicque actum est, ut B. Jacobus juxta viam suam, quam ab ineunte ætate didicerat, ad perfectum usque conscenderit. Referebat etiam Vir Dei patrem suum ob victus parcitatem continentiamque centesimum annum superasse *c*, qui nullo dentium carebat. Mirum fuisset tantum vidisse senem. Factus igitur B. Jacobus annorum XXV, ut eo referente didici, patrem Theodoricum adiit, ab ipso licentiam petens Romam eundi, quo Sanctorum Apostolorum reliquias visitaret a summoque Pontifice benedictionem simul et omnium peccatorum remissionem accipere posset. Annuit venerandus senex

*l. cupierint.

A. Fr. Ambrosino de Soncino.

nex piis Filii votis illumque benedicens ait: Vade, Fili dilecte, Creatorisque tui in omni itinere tuo memento, potius mortem eligas, quam in conspectu ejus peccatum admittas; dum in locis Sanctis fueris, mei senis, qui te genui, recordare: quantocius revertere, quoniam gaudium meum et corona mea senectutisque meæ baculus existis; benedicat te, Fili dilectissime, Creatoris clementia et te æternæ hereditatis participem efficiat. Sumpta itaque benedictione, socios, cum quibus iturus erat, adiit, versiculum illum in corde decantans: Vias tuas, Domine, demonstra mihi et semitas tuas edoce me *d*.

Romam proficiscitur et rei pecuniariæ

2 Cœpto igitur itinere, socios B. Jacobus sic allocutus est: Videat unusquisque nostrum, sodales dilectissimi, ne forte aliquo pondere peccati gravatus sancto hoc itinere frustremur, rimemur conscientias, quatenus peccatis expurgati plenariam consequamur indulgentiam; toto autem itinere nihil otiosum agebat, semper autem orans, semper meditans, modo psalmos, modo Orationem Dominicam dicebat. B Tandem Romam incolumis perveniens, D. Petri Apostolorum principis primum sanctam ædem devotissime adiit, ubi vero Altissimo gratias retulit, in hospitium divertit: hoc Salvatorem opere imitatus est, hoc peregrinantibus exemplum dedit, quod prius ecclesiam, quam hospitium, accedant. Erat Quadragesimæ initium, quando urbem applicuit totamque Quadragesimam in ecclesiarum visitatione consumpsit; verum cum feria v in cœna Domini vicinior esset, diligentissimam omnium peccatorum suorum confessionem egit, quatenus sancta Pontificis benedictione eorumdem indulgentiam percipere mereretur. Paschate autem expleto, pecunias sibi deficere cernens, intra se aiebat: Quid agam? quo me vertam? fodere non valeo, mendicare erubesco *e*. Hæc igitur diu mente revolvens, tandem Neapolim *f* versus ire decrevit. Ea tempestate, ut a quodam venerabili ejus familiarissimo audivi, quædam matrona nobilis in urbe secum cum inter vernas et aulicos suos ad sibi serviendum habere voluit, eo, ut arbitror, quod pulcher juvenis et elegantis formæ decoraque facie habebatur. At ille periculosum C sciens cohabitare scorpionibus et fœmineæ fragilitati suæque castitati rationabiliter metuens, non ignorans paleam, si sæpius ignem viderit, calefieri et ad incendium disponi et ex frequenti convictu facile inardescere, sapienter sapiens, ut alter Joseph, antequam intraret; fugit periculum, malens peregre laborando prudenter propriæ castitati consulere, quam sub carnalibus divitiis magnaque mercede serviendoque mulieri patere discrimini *g*.

inopia cogitur Alphonso regi militare.

3 Temporibus Alphonsi regis Neapolitani nominatissimi bella in regno suo sæpius excitata sunt *h*, quæ audiens, præfatus juvenis, haud aliter honeste vivere valens, ejus exercitus se militiæ adscribi fecit; immunis fuit quidem ab illis vitiis, quibus illud hominum genus implicari solet. Pius, modestus, castus, suisque tantummodo stipendiis contentus fuit. Memini ego, dum eidem conviverem, me aliquando talia dixisse: Pater mi, cum artem militarem exercuerit caritas vestra, propriumque videatur militum, aliena diripere, numquid animus manusque vestræ ab iis vitiis immunes extitere? At ille subridens respondit: Equidem, fili, numquam me aliquid abstulisse recordor rei domino invito; subdebatque: Ego, D dum in quadam urbe regni hospitium in synagoga Judæorum ab exercitus ducibus sortitus fuissem, quodam mane multas ecclesias visitavi, propter quod domum rediens, socios jam pene prandisse reperi; residenti igitur mihi cum cæteris caulium pulmentum delatum est; ubi illud dixere sodales: Hoc pulmentum caulibus furatis atque oleo lampadis Judæorum compositum est, (lampas enim, ut Judæorum mos est, ob bibliæ venerationem in domo illa semper ardebat) tantum igitur horrui, me pulmentum, ex vi ablatis compositum, manducasse, ut artem illam execrans, mane sequenti, a præside licentia habita, militiæ resignaverim, Capuam *i* illico contendens.

Deinde, postquam cuidam nobili famulatus fuisset,

4 Capuam igitur advienti quidam nobilis doctor et æquus *k* obviam fuit, qui, modestia Juvenis et elegantia, quam in aspectu demonstrabat, considerata, cum sapientem, pudicum et morigeratum judicavit, unde in tantum eum dilexit, quod eum in servum habere voluit, quem non ut servum, sed ut filium habuit. Placuit Viro Dei negotium hoc, illique E per quinquennium tanta fidelitate ac gratia servivit, ut dominus fidelem servum super familiam constitueret, non itaque tamquam servus ibidem demoratus est, sed filiis domino gratior exstiterat. Quinquennio transacto, Deus, qui eum religiosum ab æterno præordinaverat, in mentem ejus misit patriam repetere senemque patrem præsentia sua consolari, quibus cogitationibus vehementer agitatus semel atque iterum licentiam hujuscemodi a domino suo expetiit, nec obtinuit. Adeo enim ipsum tenerrime diligebat, ut nullo modo abire pateretur. Tandem intra se deliberans quodam die summo mane, insalutato domino, recessit, nec hujus rei aliquando conscientia agitatus est, cum dominus servo magis, quam servus domino fidelitate teneretur. Cum aliquando Vir Dei hæc referret, adjungebat: Voluisset dominus meus, ut equo ascenso atque pecuniis sumptis abiissem magis, quam ea paupertate, qua recessi; tanto siquidem me dilectionis prosequebatur affectu. Sic ad patriam tendens Bononiam Deo ducente pervenit. F

Bononiam tendit,

5 Ingresso itaque Bononiam Servo Dei, ut moris sui erat, D. Petronii *l* primariam illius urbis ecclesiam devotus adiit, vota sua gratiasque Altissimo referens. Egrediens autem, ubi limitem majoris portæ attigit, ecce ante oculos species quorumdam sociorum, qui secum Romam perrexerant, quibus visis, valde gavisus est, in mutuos autem amplexus prorumpentibus Servo Dei ac sociis, tanto gestiere gaudio, ut angelum Dei se vidisse, sodales arbitrarentur. Causa tandem itineris exposita, ipsum coegere socii, ut ad stipendia Bononiensis arcis secum aliquantulum commoraretur, quo honoratius congregatis pecuniis patriam repetere posset; insuper eidem socii pollicebantur, se pariter Alemanniam ituros. Sicque divino consilio ibidem moram traxit, addictus stipendiis Thomæ Tartari Bononiensis, tunc arcis præsidis. Interea dum Bononiæ moraretur, ecclesiarum limina frequentabat, potissime autem D. Dominici, ubi præfati patris nostri sanctissimi reliquiæ magna veneratione servantur. Tantum fratrum modestia, sanctitate atque divinis compunctus est officiis, ut patris patriæque obliviscens, religionis D. P. N. Dominici ha-

A habitum assumere disposuerit. Hoc itaque ductus proposito, primo fratri, qui sibi sequenti mane occurreret, pectoris sui secretum aperire decrevit, illius consilium firmissime secuturus.

ubi S. Dominici 6 Facto mane ad monasterium B. Dominici Servus Dei festinat, cui venienti obviat divino consilio Ven. P. Fr. Nicolaus Carbonellus, *m* provinciæ Cataloniæ *m*, vir Deo devotus et ferventissimus admodum prædicator, nec non illius monasterii tunc prior, ad quem humiliter accedens servus Dei Jacobus dixit : Ego, pater venerande, Salvatori meo Jesu Christo toto mentis affectu servire cupiens, statui intra memetipsum illius fratris, quem hoc mane primum obvium haberem, omnino consilium sequi, sic igitur reverentiam vestram, ut mihi consulas, me diligas, qua possum, humilitate ac devotione rogo. Admirans autem prior Juvenis fervorem, illum devote hortatus est, ut se in Dei timore conservaret, demonum, carnis ac mundi tentamenta superaret, illud Sapientis dictum memorans : Fili, accedens ad servitutem Dei sta in justitia et timore et præpara animum *n* tuum ad tentationes *n*; quibus verbis tanto Juvenis fervore accensus est, ut exclamans diceret : Ego, pater, in sancto habitu Deo servire volo, rogans, ut mei reverentia vestra misereatur : non quæso, venerabilis pater, hunc filium suum a sui præsentia abjiciat. Annuit prior petitioni Juvenis devotæ, illumque hortatus est, ut regrediens ad hospitium sua omnia ordinaret ac disponeret, quo sanctæ religionis habitum purior suscipere mereretur. Die igitur sequenti, cunctis rebus suis dispositis, ad monasterium revertitur, ubi secundum nostrarum seriem constitutionum diligenter examinatus, ad habitum conversorum nostri Ordinis, licet pauculas sciret litteras, jucunde receptus est.

institutum amplectitur. o 7 Erat autem, ut ipse Vir Dei retulit, annorum circiter 30 vel 31 *o*, quando scilicet Ordinem intravit : Vicarius autem Congregationis tunc erat ven. pater Fr. Antonius de Vercellis, homo Dei. Fiunt hæc nota Thomæ arcis præsidi ac sociis suis, qui celerius ipsum visitarunt, non ut a religionis ipsum proposito retraherent, C quem stabilem noverant, sed magis illi congratularentur, dum recessuri essent. Thomas præfatus hæc adstantibus dixit fratribus : Patres, vos recepistis Juvenem istum, quo numquam modestiorem ac honestiorem vidisse me fateor ; nullus nostrum aliquando, quod reprehensione dignum esset, illum dicere aut agere cognovit, quin imo nos coram eo nec otiosum quidem verbum loqui ausi fuimus, doleo equidem, non quod sacram hanc religionem sit ingressus, sed quod tam modesto tamque pio Juvene sim privatus. Hæc mihi Fr. Ambrosius, ven. P. Fr. Jacobus de Bononia et Fr. Joannes de Parma conversus, qui his, quæ diximus, interfuere, retulerunt.

ANNOTATA.

a *Ecclesiast. cap.* 45, ℣. 1.

b *Urbs Germaniæ est, in Sueviæ circulo, ampla, probe culta et munita, ad Danubii flumen.*

c *Flaminius, de quo in Commentario prævsumus loculi, dicit*, Theodoricum *ad ætatis annum centesimum tertium pervenisse.*

d *Psalm.* 24, ℣. 4.

e *Lucæ cap.* 16, ℣. 3.

f *Italiæ civitas est et ejusdem nominis regni caput.*

g *Apud Flaminium nihil de nobili hac matrona, Sanctum ad famulatum petente, legitur.*

h *De bellis, quæ gessit Alphonsus rex ab* anno 1420 *usque ad mortem Joannæ, nominis II, Neapolis reginæ, id est, ad annum* 1434, *agit Pandulphus Collenutius in Hist. Neap. lib.* 5.

i *Italiæ, in regno Neapolitano, civitas archiepiscopalis,* 6 *leucis ab ejusdem regni primaria urbe dissita.*

k *In* B. Jacobi *Vita, a Flaminio concinnata, ita legitur* : Sanctus ibi *(id est, Capuæ)* nactus est Campanum civem, præclarum virum, jurisconsultum et equitem, qui *etc.*

l *De hoc Sancto in nostro Opere ad* IV *Octobris diem actum est.*

m *Hispaniæ magna provincia, principatus titulo insignita, inter montes Pyrenæos, qui eam a Gallia dividunt, interque mare Mediterraneum et regno Arragoniæ atque Valen-* E *ciæ sita.*

n *Ecclesiast. cap.* 2, ℣. 1.

o *Flaminius supra citato loco dicit,* B. Jacobum *S. Dominici Ordinem anno ætatis trigesimo quarto fuisse amplexum.*

A. Fr. Ambrosino de Soncino.

CAPUT II.

Solennis ejus votorum nuncupatio et præclaræ virtutes.

Postquam igitur Juvenis habitum devotissime suscepit, tanto ferebatur desiderio digne Creatori suo deservire, ut non satiaretur viam inquirere, qua sanctum propositum executioni mandare posset. Propter quæ magistrum adiens novitiorum, ut mihi Fr. Ambrosius aliquando retulit, his verbis allocutus est : Pater amantissime, ego, sæculo relicto, hunc suscepi habitum, quatenus Deo meo ferventissime servire F valeam, eapropter paternitatem vestram, qua possum, virtute rogo, ut mihi viam hanc ostendat, me instruat neque suis consiliis ad cælestia regna perducat. Hæc audiens novitiorum magister in his verbis pulcherrime eumdem exhortatus est dicens : Fili mi, duæ sunt civitates perpetuæ, ad quarum alteram omnes homines accedere necesse est ; prima Babylon dicitur, quæ interpretatur confusio : hæc est ardentis gehennæ fornax infernique chaos, in hac sepulti cruciantur omnes, qui in mortali peccato discessere, ad hanc superbi, impudici, pertinaces, seditiosi, schismatici Majestati divinæ prorsus inobedientes damnabuntur in æternum. Ad hanc civitatem via, quæ nos ducit, est superbia, omnium vitiorum mater et procreatrix, ibi enim habitat satanas, qui est rex super omnes filios superbiæ. Secunda civitas est, Fili dilectissime, quæ sursum est Ierusalem, visio pacis interpretata, hanc beatissimi Spiritus Sanctique omnes inhabitant, Dei Patris potentiam, Filii humanitatem et Sapientiam et Spiritus Sancti bonitatem æternum jucundissime

Præceptorem suum de sanctissimo vivendi modo percontatur,

A. FR. AMBROSINO DE SONCINO.

cundissime collaudantes : hujus civitatis Dominus est Salvator noster Jesus Christus, qui est Rex regum et dominus dominantium. Ad hanc civitatem nos conducit sancta humilitas, quæ est omnium virtutum custos et conservatrix : divo dicente Gregorio, qui cæteras virtutes sine humilitate congregat, quasi pulverem in ventum portat. Hanc ut amplectaris, te suo exemplo iuvitat Salvator noster Jesus Christus dicens : Discite a me, quia mitis sum et humilis corde *a*. Hanc summe commendat beatissima Dei Mater Advocata nostra dicens : Quia respexit humilitatem Ancillæ suæ *b*. Hæ igitur duæ sunt viæ, una, quæ ducit ad cælestem patriam, scilicet humilitas : altera perpetuo igni se ingredientes deducit, scilicet superbia. Extende igitur manum tuam, Fili mi, et eam, quæ tibi magis placet, elige. Te tamen hortor, ut humilitatis viam ingrediaris, qua postea exaltari possis. His verbis mirum in modum Juvenis accensus : Benedictus Deus in donis suis, inquit; ego, pater amantissime, sanctæ humilitatis semitam eligo, illam totis animi votis amplecti volo. Humilitate igitur ita Sanctus Dei firmissime fundatus fuit, ut omnibus inferiorem ac viliorem se reputaret, nullum spernens, sed cunctis libentissime serviens.

B

et solennia voto emittit.

9 Anno itaque expleto a religionis ingressu, miro desiderio expectabant fratres, ut professionis vinculo devotus Vir se ligaret ; timebant enim, ubi non erat timor, ne scilicet tam devotus Juvenis, tam simplex tamque pius Frater aliqua mundi aut demonis tentatione ad seculum rediret. Sed Dei Servus intra se statuerat, potius mortem subire, quam sanctæ religionis habitum vel ad momentum relinquere. Igitur tempore adveniente, quo superioribus obedientiam profiteretur, sollicite novitiorum magister illum instruit, primum ut peccatorum omnium diligentissimam ac generalem confessionem faceret, secundo ut seniorum pedibus advolveretur secundum religionis sanctissimos mores, quatenus tantum donum ab iisdem impetraret ; quibus sollicitissime peractis, die statuto fratribus in capitulo congregatis, Priori Fr. Nicolao de Catalonia *c*, vice magistri Bartholomei Tenerii, tum generalis Magistri Ordinis Prædicatorum, Servus Dei obedientiam professus est, in qua, ut ipse retulit aliquando, nova dona consecutus est. Habuit enim postmodum in suis orationibus supernos gustus, semper desiderans, quæ Dei voluntati placita nosset, cogitare atque operari.

C

In Beato

10 Tanta hujus Servi Dei verba mirumque vivendi modum mihi exprimere volenti vires deficiunt; quamvis enim multa egerit, quæ nostræ religionis consuetudines non exigunt, ut cilicio carnem domare, disciplinis corpus affligere, orationibus tota pene nocte insistere, atque alia multa, quæ a suis familiaribus deprehensa sunt ; hæc tamen omnia quadam hilaritate sancta semper occultavit. Omnibus affabilis, domesticus atque familiaris fuit ; cunctis sine ulla personarum acceptione cupiebat rem gratam exhibere, nunquam singularitatis notam incurrit ; communem refectorii victum, communes orationes, communia loca semper diligens ac sequens. Nullus tamen illo sollicitior erat : cæteris prior ecclesiam ingrediebatur, et in obscura capella primum Matutinas dicebat, tum suas orationes solitas, deinde altaria omnia visitabat, semper ab altari B. Virginis inchoans, summa siquidem veneratione mundi Reginam prosequebatur, ut illum in viam salutis dirigeret, illi sanctam matrem Ecclesiam ejusque prælatos, illosque, pro quibus rogare tenebatur, devotissime commendans : hæc eadem agebat, dum singula lustrabat altaria, Sanctos deprecans, in quorum honore constructa fuerant.

D

devotio,

11 Cum sacram Communionem sumere debebat, tota præcedenti die summo silentio deditus erat ; nocte vero sanctis meditationibus incumbebat, confitebatur etiam libentissime ea hora, qua Nocturna completa erant : sumpta Communione, totus in Dei raptus amore hæc eadem peragebat. Consuetudo semper illi fuit, Primam, Tertiam, Sextam Nonamque in aurora dicere, tum sacerdoti Missam celebranti serviebat semel atque iterum et pluries, prout a sacrista vocabatur. Expeditis autem his, tota die manuum operibus intendebat ; tantam menti ejus gratiam omnipotens Deus infuderat, ut quarumlibet artium mechanicarum optimus magister existeret, potissime in componendis vitreis fenestris excelluit : dum his intendebat, sæpius illud Apostolicum fratribus adstantibus replicabat : Qui non vult operari, non manducet *d*. Ego tanti viri, quamquam indignus discipulus, veridica assertione hæc attestari possum, me illum nunquam otiosum vidisse, sed semper aut manuum operibus, aut divinis rebus occupatum, sæpius illius dicti memor erat : Multa mala docuit otiositas *e*. Vir erat, qui rarissime, nisi interrogatus, loqueretur, verba autem ejus ædificatoria erant, suæ aut alienæ salutis utilia atque proficua, noverat optime dictum illud : Qui in verbo non offendit, hic perfectus est vir *f*. Ad refrænandam linguam fratres hortabatur, eo maxime quod ad servandum silentium ipsi tenerentur.

pietas, invicta patientia,

12 Clementia autem et pietas cum ipso perseveravit ab uberibus matris usque ad extremum vitæ. Quid longius morer ? Omnis motus, omnis gestus omnisque conversatio ejus longe lateque sanctum sparserat odorem, cupiebant plerique religiosorum ac sæcularium illum alloqui sanctisque ejus exemplis ædificari. Eo tempore, quo inter Venetos et ducem Ferrariæ bella exorta fuerunt, Alfonsus *g*, dux Calabriæ *h*, Ferrariam contendens, Bononiam devenit, ubi, B. P. N. Dominici reliquiis visitatis, conventum ingrediens, patribus, qui se sociabant, ait : Ego, patres reverendi, quam libentissime Fr. Jacobum de Alemannia conversum visitarem, sancta siquidem fama ejus in regno etiam nostro ad aures nostras pervenit, quo accersito, hominem venerando cognovit aspectu illumque complectens ac deosculans humiliter se Viri Dei orationibus commendavit. Cui Vir Dei per singulos dies Dominum pro sua excellentia rogaturum pollicitus est. Tunc dux, gratias referens, caput eidem inclinavit. Sic venerandus senex ad propria reversus est. Dux autem fratribus adstantibus dixit : Vere, patres reverendi, Senex hic venerandus Servus Dei verus mihi videtur ac sanctus ; confido me istius orationibus ad patriam incolumem rediturum. Præclarissima autem patientiæ exempla, quibus in adversis tolerandis mirum in modum excelluit, quis ullo sermone comprehendere posset? Nunquam in adversis turbabatur ; sed hilaris ac festivus sæpius dicebat : Patientia vobis necessaria est. Trium infirmitatum molestias in corpore suo perpessus est,

F

A est, quas tanto patiebatur gaudio, ut Deo gratias referret, qui sibi talia concesserat ad animæ salutem. Dum doloribus cruciaretur, orationes suas nunquam omisit, rarissime manuum opera, dicens : Virtus in infirmitate perficitur *i*. Et hæc de ejus virtutibus in communi dicta sufficiant.

insignis obedientia, cujus hic illustria k

13 Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis *k*. His verbis sacra obedientiæ virtus gloriosissime commendatur, ob quam servandam Salvator mundi Jesus Christus mortem perpessus est. Hæc et his similia Servus Dei animo pervolvens, tanto fervore superioribus obedientiam servavit, ut enarrari vix possit. Vide sæpius, cum prælatus Servo Dei aliquam obedientiam injungeret, illum in tanta celeritate mandatum superioris exequentem, quod, priusquam prælatus verba compleverat, expeditus ipse, ut eadem impleret, festinabat. Si quando ei infirmarii *l* aut cujusvis alterius officium imponebatur, ita sollicite illi officio intentus erat, ac si B perpetuo idem officium exequi debuisset. Interrogantibus fratribus, cur tanto studio officium ad horam impositum exequeretur, respondit : Nos, qui obedientiam polliciti sumus, eamdem diligenter usque ad mortem servare tenemur : licet me ad horam huic ministerio obedientia addixerit, quis scit, num forte velint majores mei illud perpetuo exerceam ; eapropter illi intentus sum, quasi mihi perpetuo injuncto officio. Quadam vice venerabilis P. Fr. Michaël de Hollandia, vir Deo devotus, dum prior in eodem conventu Bononiensi existeret, contigit, quemdam episcopum, qui gratia visitandi conventum advenerat, eumdem associare : accidit autem, ut, transeunte episcopo, Vir Dei illuc pertransiret; prior autem episcopo dixit : Reverende pater, hic, qui nunc pertransit, frater devotissimus est, religiosus ac Dei Servus. Venerandus ejus aspectus, inquit episcopus, hoc testatur. Tunc prior ait : Inter cæteras virtutes ejus obedientissimus inter omnes fratres existit ; quod si dominationi vestræ placet, hoc ipsum experimento comprobabo. Gratissimum ac jucundum, ait episcopus, mihi erit talia videre. Una igitur episcopus et C prior ad locum, ubi Vir Dei suo exercitio intentus erat, accesserunt ; cui prior ait : Fr. Jacobe, necesse est, ut versus Franciam ad reverendissimum Magistrum Generalem Ordinis, qui Parisiis est, quasdam litteras delaturus eas; at Vir Dei ad cellam festinans, Accedam, inquit, nisi vestræ paternitati displiceat, accepturus pileum, quo facto, genuflectens Vir Dei ante priorem, benedictionem illico recessurus petiit. Admiratus est episcopus vehementer tam promptam obedientiam eo maxime, quod nec pecunias, nec rem aliquam pro tam longo itinere peragendo perquisierit. Prior autem Viro Dei mandavit, ut ad pristinum rediret officium, quasi alteri obedientiam itineris impositurus esset.

exempla traduntur,

14 Quidam civis Bononiensis, dum multos fratres invitasset secum in quodam viridario suo, haud procul ab urbe Bononia, ut aliquantulum recrearentur ; adfuit etiam Vir Dei; postquam autem omnes simul pranderunt, ait qui primus inter fratres aderat : Fr. Jacobus citius cum fratribus ad piscandum sumptis retibus accedat, ut cœna nobis præparari possit. Abiit illico Vir Dei ad Rhenum *m* fluvium eidem loco propinquum ; missis igitur retibus, prima vice tantos extraxit pisces, quantos duo fratres vix perferre possent, et, cum tanti essent, non est scissum rete. Stupor fratres omnes circumstantes circumdedit, promptæ ac simplicis obedientiæ meritis hoc gestum attribuentes. Vir Dei in componendis, ut supra diximus, vitreis fenestris ac eisdem depingendis optimus artifex erat ; dum ergo vice quadam figuram quamdam depinxisset, vitros * in fornace deposuerat, quatenus igne supposito, ut illius artis moris est, colores vitro fortius inhærerent, cautissime autem hujusmodi ignem adhiberi talibus necesse est, ne nimio calore consumantur colores. Accenso itaque igne, veniens frater quidem, Vir Dei ait, mandat pater prior, ut una ad quæstum panis eamus ; at Vir Dei, Benedictus Deus in donis suis, respondens, vitris ibidem relictis illico recessit. Rediens autem, vitros * ita obedientiæ merito non solum conservatos, sed etiam perfecte decoctos reperit, qualiter nunquam aliquando viderat. Nec mirum : Deus enim, cujus perfecta sunt opera, obedientiæ meritum hoc miraculo comprobare voluit. Denique usque adeo obedientiæ meritum hic Vir Dei diligebat, ut ea die, qua nihil sibi imponebatur, nullum meritum se acquisivisse posse crederet. E

A. Fr. Ambrosino de Soncino.

* *l.* vitra

* l. vitra

et angelica castitas nitent.

15 Nunquam corpus suum incontinentiæ fœditate Servus Dei maculavit, sed pudicum mente et corpore se servavit. Duo enim sibi assumpserat ob puritatem servandam ; primo in statu atque incessu oculorum dimissionem, sciens, quoniam mors intrat per fenestras ; aliud erat, cogere corpus suum tum rebus spiritualibus, tum manuum operibus assidue spiritui servire. His igitur angelica puritate Servus Dei in terris nituit ; in carne enim præter carnem vivere angelicum est, non humanum. Ad hanc virtutem custodiendam sæpius fratres hortabatur, asserens, quod nulla adeo gravis est carnis tentatio, quæ non dulcissimi Jesu aut unius actus passionis ejusdem meditatione extinguatur. Paupertatem autem sic Servus Dei dilexit, ut illam ad unguem semper servaverit, rebus summe necessariis contentus erat ; demum sæpius dicebat, se non solum particularia non habere, sed nec seipsum, quia majorum voluntati omnis subjiciebatur, sicque pauperrimus spiritu regnum cœlorum adeptus est. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum *n*. F Cum refectionis hora advenisset, sociis aliquando dicebat : Eamus, fratres ad refectorium, ut videamus, si isti patres nobis aliquam eleemosynam facere dignentur.

ANNOTATA.

a *Matth. cap.* XI, ỷ. 29.

b *Apud Lucam cap.* I, ỷ. 48.

c *Vide Annotata cap.* I.

d *Apost. Paulus Epist.* 2 *ad Thessalonienses cap.* 3, ỷ. 10.

e *Ecclesiastici cap.* 33, ỷ. 29.

f *Epistola B. Jacobi cap.* 3, ỷ. 2.

g *Hic Alphonsus postea rex Siciliæ nomine II fuit.*

h *Ampla regni Neapolitani provincia maxime in austrum extensa versus Siciliam.*

i 2 *B. Pauli Epist. ad Corinthios cap.* 12, ỷ. 9.

k *Epist. B. Pauli ad Philipp. cap.* 2, ỷ. 8.

l Infirmarius,

A. Fr. Ambrosino de Soncino.

l Infirmarius, *hæc vox designat illum, cui infirmorum cura demandata est.*

m Renus, *non* Rhenus, *Italis* Reno, *fluvius in Florentina Italiæ provincia prope civitatem Pistoriam originem sumit, et Pado junctus Bononiam præterfluit.*

n *Apud Matth. cap.* 5, ỳ. 3.

CAPUT III.

Ejus cardinales et theologales virtutes : orationes et meditationes : visio mirabilis Beato exhibita.

Beatus prudentia, temperantia,

Fidelis servus et prudens. Una cardinalium virtutum prudentia est, quæ in tantum in hujus Viri actionibus fulsit, ut merito videri B possit fidelis servus et prudens : in superandis hostis antiqui acerrimis tentationibus, quibus diu noctuque illum insequebatur, potissimum virtute prudentiæ usus est. Si quando vana gloria tentabatur, illico dicebat : Quid terra et cinis? Pusillanimitatem interdum tantam demonis persecutione incurrebat, ut nunquam delictorum suorum pœnitentiam condignam posse agere arbitraretur, quod vitium prudentissime superabat ante crucem se provolvens ac dicens: Domine Jesu Christi Fili Dei, per mortem et crucem tuam salvum me fac in sanguine tuo et aqua, quam sparsisti. In agendis negotiis exterioribus quantumvis arduis ita prudenter se habuit, ut illius dicti meminisse videretur : Quidquid agis, prudenter agas et respice finem. Secunda virtutum cardinalium temperantia est. Hac ita hujus Viri Dei omnes actiones delinitæ erant, ut temperatum magis neminem viderim. Si quando ab aliquo dicto vel facto offendebatur, nunquam huic virtuti contrarium signum ostendit; semper hilaris, semper jucundus puC rissimæ mentis claritatem in exteriori homine præferebat. Turbabatur quidem vehementer temperatumque modum in hoc excedere videbatur, ubi contra divinum honorem aut animæ salutem aliquid dici aut agi animadvertisset; sed tamen Salvatoris exemplo excusari potest, de quo dicitur : Zelus domus tuæ comedit me *a*.

a

fortitudine, justitia,

17 Fortitudine quoque Vir Dei apprime dotatus erat, qua ardua tum temporalia tum spiritualia audacter aggrediebatur, constantissimeque in his usque ad ultimum perseveravit. Demum justitia, quæ unicuique, quod suum est, reddit, gloriosissime claruit; divinæ etenim Majestati gloriam et honorem semper reddidit, sanctæ matri Ecclesiæ venerationem, superiores obedientia cæterosque affectuosissima caritate semper prosecutus est, Davidicum illud per singulos dies semper observabat : Feci judicium et justitiam *b*. Cum dormitionis hora aderat, dicta factaque sua diligenter examinabat, tribunal mentis suæ semper conscendens, de male actis se vindicabat; deinde corpore disciplinæ verberibus attrito, ac si peccata grandia commisisset, in hunc modum orabat : Averte faciem tuam a peccatis meis et omnes iniquitates meas dele *c*, et iterum : Salva me vigilantem, custodi me dormientem, ut vigilem cum Christo dilectissimo Filio tuo et requiescam in pace. Postea se S. Angelo commendans dicebat: Angele, qui meus es custos, pietate superna me tibi commissum salva, defende, guberna. Post hæc membra sopori tradebat. Propter quod ita deduxit eum Dominus per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei et beatificavit illum in gloria.

b

intemerata fide,

d

18 In fide et lenitate Sanctum fecit illum Dominus Deus noster *d*. Tantum cuilibet necessaria est hæc virtus, ut sine illa impossibile sit placere Deo, qui fidei ita inhærebat Vir Dei, quod pro illa libentissime corpus et animam semper exponere cupiebat. Hæc verba sæpius illum repetentem audivi; cum ad ejus aures aut hæreses, aut schismata, aut exorta bella in sanctam Romanam Ecclesiam pervenissent, miro cruciabatur dolore, orabat cum lacrymis diuturnis ad Dominum, ut Sponsam suam oculo pietatis aspiceret, sæpissime pro ejusdem sanctæ matris Ecclesiæ statu rogabat, dicens : O Domine Jesu Christe, nobis tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti. Multa alia propter ingentem fidei fervorem agebat, quæ longum esset enarrare. Verum E quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei; attentissime verba Dei Vir sanctus audiebat, considerans etiam, quoniam, qui ex Deo est, verba Dei audit *e*.

e

spe constantissima

19 Spe longanimis equidem fuit hic Vir Dei, non in mundi hominibus sed in Creatore suo spem ponens, laborum, vigiliarum, orationum cæterarumque virtutum ab ipso solo expectabat mercedem. Hanc igitur Vir Dei sæpe laudibus efferebat, dicens : Legimus inaudita tormenta sanctos Martyres fuisse perpessos, Confessores ac Virgines grandia sustinuisse. Hæc virtus est, quæ illis constantiam, longanimitatem ac optimum finem tandem concessit. Dicebat enim aliquando de hac præclarissima virtute loquens: Sunt quidam, qui se in Deo sperare credunt, dicentes : In Domino confido, quod, cum dies mortis advenerit, omnium peccatorum meorum veniam obtinebo, et hac decepti spe peccata committunt et mundi oblectamenta sequuntur : non sunt hæc dicenda spes, sed præsumptio. F Anne arbitramur Deum, qui summa justitia est, sine operibus aliquibus maxime operari valentibus æternam velle largire beatitudinem? Dicit enim B. Augustinus : Qui fecit te sine te, non salvabit te sine te : idem divina Scriptura : Spera in Domino et fac bonitatem *f*. Qua spe Dei Servus longanimis effectus, laborum suorum mercedem tandem accepit.

f

et charitate erga proximum elucet.

20 Nunc manent fides, spes, charitas; tria hæc, major autem horum est caritas. Duobus mandatis omnis caritatis vis concluditur; Dei scilicet et proximi dilectione *g*. Cum itaque ferventissimo amore Dei hic Servus Dei semper arderet, quis dubitat, eum caritatis virtute excelluisse. De dilectione autem, qua proximum prosequebatur, quid loquar? Amicos omnes se in Deo amare dicebat, sed inimicos propter Deum. Nullus est, qui, si eum infirmis servientem vidisset, non illum pietate ac clementia ardere affirmasset. Verum, quia perfecta caritas foras mittit timorem, nullo mortis pavore pavidus, morbo pestilentiæ laborantibus fratribus promptissime serviebat; etenim cum fratrem hoc morbo laborantem audiebat,

g

A bat, a priore, benedictione sumpta, eidem serviturum se diligentissime pollicebatur. Ad infirmos autem jucunde ac lætanter accedens, illos verbis atque operibus mirabiliter confortabat, cibaria necessaria præparans atque cuncta peragens, quibus indigere noverat, ægrotantes. Multi, quibus ipse deserviebat, liberati fuere, ut ipsi affirmabant, potius Viri Dei meritis, quam medicamentorum subsidiis: hujusmodi infirmitate fratrum decedentium corpora caritative abluebat, sepulturæ diligentissime tradens. Propter hoc credimus, Christianis ad hujus beati Viri præsidia concurrentibus tempore pestis, grandia subsidia divinam clementiam largituram. Caritate itaque fundatus, tam mirifica semper operatus est: otia summopere devitans, sicut enim ait B. Gregorius: Amor Dei nunquam est otiosus. Dum fratres conversos ad hanc caritatem acquirendam aliquando hortaretur, dicebat: Fratres carissimi, diligenter caritati intendite, quia hæc est vestis nuptialis, sine qua in æterno Dei convivio nullus introducitur; sed hac spoliati mittuntur in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium *h*. Hæc et his B similia ad caritatis commendationem et fratrum exhortationem sæpe numero Vir sanctus dicebat.

Ferventi orationi

21 Intelligens Vir Dei divinas Scripturas, fidelibus cunctis orationum frequentiam consulere, eisdem totis animi votis inhærere studuit; namque cum Salvator discipulis dixit: Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem *i*. Christianis cunctis eadem præcipiebat, et Beatus Apostolus ait: Orationi instate. Hoc igitur animi firmato proposito majorem noctis partem orationi insistens expendebat: orationis autem tanta trahebatur dulcedine, ut etiam manuum operibus intentus ab hac desistere nequiret. Una die, dum una cum Servo Dei ego Fr. Ambrosinus nostro intenderimus exercitio, postquam ab ipso de modo orandi interrogatus fuissem, illum itidem interrogavi obsecrans, ut ad mei profectum, quemnam modum observaret in orando, aperire dignaretur. Respondit illico Servus Dei: Crede mihi, carissime frater, me nullam ex multis, quas didici, digniorem, dulciorem atque magis proficuam orationem aliquando reperisse ea, quam Filius Dei ore suo C edocuit, scilicet PATER NOSTER: Cuncta hac oratione ab omnipotenti Deo petimus aut animæ aut corporis necessaria: tantum mihi suavitatis plerumque hæc oratio præstat, ut illam dicens dulcissimo melle aut saccharo me plenas fauces habere credam: hanc mihi dulcedinem ex verbis, quæ Filius Dei ore suo protulit, provenire arbitror. In hoc Servo Dei illud Davidicum excellentissime exemplabatur. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo *k*. Orabat quotidie pro summo Pontifice Ecclesiæ pastore, proque cunctis prælatis ejus, potissime autem pro Ordinis nostri præsidentibus, quod tantum Dominus conservaret Ordinem, denique pro omnibus deprecabatur Servatoris clementiam eo modo atque ordine, quo supra diximus.

et contemplationi assidue intendit.

22 Postquam Servus Dei per singulas dies præfatis orationibus, genuflectionibus spiritum suum in actualem provocaverat devotionem, tandem in seipsum reductus, quanto valebat fervore, omnipotenti Deo immortales referebat gratias ob collata beneficia, Creationis scilicet, conservationis ac redemptionis, potissime autem religionis, quod beneficium velut maximum semper magni pendebat. Verum recogitans humanum genus dulcissimi Salvatoris Jesu Christi sanguine redemptum, quotidie passionis mysteria magnis suspiriis magnisque gemitibus contemplabatur. Imaginabatur primum Servus Dei videre se Jesum Salvatorem sancto deflexo vertice discipulorum pedes lavantem, quapropter ad sectandam humilitatem seipsum mirum in modum hortabatur, tum veluti trans torrentem Cedron abiens, Filium Dei in agonia factum atque orantem; Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, se videre arbitrabatur, et cum sudores sanguineos Jesum ob repræsentationem futuræ passionis emittere cogitaret, mirabili compunctione atque incredibili cordis agitatione afficiebatur; inde itidem impiissima traditione a Judæis ligatum Jesum, Annæ et Caiphæ præsentatum, in maxilla a servo percussum quam amarissime recogitabat; cum vero divinam sapientiam albo vestitu indutam velut famam memorabat, totus tristitia perfundebatur; neque vero oblivioni tradebat sequentia mysteria flagellationis, coronationis, crucifixionis etc. dolebat, augebatur valde, cum hujusmodi cogitando animadverteret. Denique E cum mysteria gaudiosa resurrectionis D. N. Jesu Christi et ascensionis pie meditaretur, ingenti gaudio replebatur. His itaque peractis, Christo, ad dexteram Patris constituto, profunde Servus Dei se inclinabat dicens: Gloria tibi, Domine, qui natus es Virgine, succurre mihi hodie cum Patre et S. Spiritu in sempiterna sæcula. Tunc ad serenissimam Dei Matrem se vertens, quam reverenter eam salutans dicebat: Ave, Regina cælorum, Mater regis Apostolorum, o Maria flos Virginum velut rosa, velut lilium, funde preces ad Filium pro salute fidelium. Denique Sanctos omnes visitabat, dicens: Sancti Dei omnes, intercedere dignemini pro nostra omniumque salute. Hoc igitur modo Dei Servus quodidianas suas contemplationes terminabat, postea vero, ad sua opera exercenda contendens, nullo aliquando labore fatigabatur; vehementer enim cupiebat opera meritoria exercere, quibus, quam contemplando degustaverat, æternam felicitatem tandem assequi mereretur. F

A. Fr. Ambrosino de Soncino.

Rapitur extra se.

23 Narravit mihi aliquando hic Dei Servus, dum semel nostro exercitio intenderemus: Ego, inquit, dum in quadam camera conventus Bononiensis me quandoque reperissem, tum forte subiit mihi voluntas orandi, verum, quomodo, nescio, Deus scit, a sensibus corporis alienatus sui: deductus est autem spiritus meus in quoddam viridarium omnibus mundi oblectationibus repletum, ubi suaveolentes rosæ, violæ dulcissimique concentus aderant, tantaque mens mea dulcedine completa fuit, ut ibi perpetuo commorari optarem; verum quidam frater pertransiens meque mortuum suspicatus priorem festinanter vocavit, accurrunt fratres atque fricationum vehementia ecstasis illa recessit; ubi vero in tot fratrum me conspexi præsentia dixi: Promitto vobis, (sic enim inter loquendum sæpe numero Vir Dei replicare consueverat) quod nihil mihi infelicius accidere potuisset, tanta siquidem consolatione gaudentem animum meum conturbaverunt *l*. Aliud quoque multis fratribus referentibus didici, quod scilicet grandi splendoris lumine hic Vir Dei corpus circumdabatur. Hoc idem mihi interroganti Vir Dei secretissime aperuit dicebatque, tantum

A. Fr. Ambroino de Soncino.

tantum esse luminis, ut media nocte minima quæque conspici possent.

ANNOTATA.

a *Psalm.* 68, ỳ. 10.
b *Psalm.* 118, ỳ. 121.
c *Psalm.* 50, ỳ. 10.
d *Ecclesiastici cap.* 45, ỳ. 4.
e *Epist B. Pauli ad Rom. cap.* 10, ỳ. 17.
f *Psalm.* 36, ỳ. 3.
g *Epist.* 1 *B. Pauli ad Corinthios cap.* 13, ỳ. 13.
h *Matt. cap.* 8, ỳ. 12.
i *Marc. cap.* 14, ỳ. 38.
k *Psal.* 118, ỳ. 113.
l *Illum Beati extra sese raptum iisdem fere verbis refert laudatus Flaminius in citata sæpe Vila.*

CAPUT IV.

B

Beneficia quædam Sancti intercessione collata : mors, sepultura et translatio.

Dæmones fugat et civium seditionem avertit.

Humani generis hostis illius virtutibus invidens, quem vitiorum tentationibus superare interius nequibat, variis imaginibus eum deterrere conatus est. Eidem aliquando oranti in capella S. Vincentii, qui in ecclesia nostra jacet, apparuit demon hujusmodi figuræ : æthiops videbatur nigerrimus unum tantum oculum habens in frontis medio, adeo brevi circumdatus veste, ut pudenda paterent, facto autem signo Crucis, ut fumus evanuit. Dum idem Servus Dei alia vice in capella S. Antonii præfatæ ecclesiæ oraret, magnum sonitum in ecclesia audivit, tunc faciem vertens, demones in ecclesiæ medio ducentes choreas advertit, ad hos Servus Dei appropinquans, quænam sit causa tanti gaudii in virtute Dei
C inquirit; illico ab iisdem responsum est : Hujus urbis factiones, quæ vulgo partes dicuntur, tantum excitavimus, ut magno furore sanguis humanus crastina die sit effundendus. His dictis, demonum turba aufugit; Servus autem Dei in oratione se prosternens a populo hoc flagellum avertit : finita oratione, ad propriam revertitur cellam, quam et ingrediens dæmonum multitudine in corvorum specie hinc inde volitantium ipsam plenam reperit; facto autem signo Crucis, Davidicum illud replicabat : Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad juvandum me festina; confundantur et revereantur, qui quærunt animam meam *a*. Dæmonum autem multitudo illico disparuit. Multis autem vicibus a dæmonibus percussus, post verbera antedicto lumine mirabiliter circumdabatur *b*, interiorque spiritus illum propheticis verbis confortabat : Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ *c*; et iterum : Expecta Dominum, et viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum *d*. Hoc lumine illum circumdatum vidit quidam sacerdos, qui forte inde transibat. Hæc igitur sunt paucula, quæ ad sanctitatis indicium Dominus ostendit, quæ ibidem ex multis enarrasse sufficiat. D

Presbyterum gravi morbo laborantem,

25 Voluit omnipotens Deus sua clementia Servi sui actiones sibi acceptas etiam cælestibus indiciis demonstrare. Bononiæ quidam venerabilis sacerdos fuit, D. Hieronymus de Aviolo dictus, hic sancto Viro familiarissimus fuit; cum in gravem incidisset infirmitatem, Vir Dei, illo evocante, ipsum visitavit, ubi autem cameræ limites, in qua jacebat, attigisset, visum est ægroto semisanum se esse. Cum dulcius confabularentur, extendens manum Vir Dei super faciem ægroti illam traxit usque ad plantam pedum : mira res! illico ægrotus convaluit. Hoc autem venerabilis sacerdos attestabatur, quod in ea parte corporis se liberatum pedetentim sentiebat, super quam manum suam Vir Dei traheret. Illico ergo e lecto consurgens, Altissimo gratias reddidit. In ejus autem rei testimonium præfatus sacerdos, qui egregius pictor erat, figuram Viri Dei illo vivente naturalissime depinxit atque post mortem ad sepulchrum primus obtulit.

E

sororemque ejus febricitantem et alium ægrum sanat.

26 Soror quædam præfati sacerdotis, cum acutissima febre laboraret, memor sanitatis, quam frater meritis Viri Dei fuerat adeptus, illum, ut se visitaret, evocari fecit, qui adveniens salutiferæ crucis signum fronti ejus orans impressit sicque ad monasterium illo redeunte mulier illico e lecto sospes surrexit. Cujus rei publica vox urbis Bononiensis testimonium reddidit. Taceo quot morbo pestilentiæ laborantibus hic Vir Dei salutem contulit. Quidam studens Bononiæ, qui de partibus Alemanniæ venerat, dolore capitis incredibili per quatuor menses laborabat, fluctuabat mens ejus, an domum rediret, an studium prosequeretur; dum igitur die quadam in porta habitationis suæ cogitabundus resideret, ecce vir quidam interrogat, quæ tantæ sit causa tristitiæ; respondit ille ad singula : cui vir : Vade, inquit ad S. Dominicum et Fr. Jacobum inquire, hic te suis orationibus sospitem efficiet. Abiit ille et Virum Dei reperiens, ut sui misereatur implorat, humillimus Servus Christi se peccatorem asserens ista refugit : tandem studentem ad portam conventus lacrymantem usque deduxit deprecantemque, ut super caput ejus manum imponeret, manum super caput illius Vir Dei imposuit, implorансque dixit : Deus, qui te creavit, ipse te sanet. Quo facto, ostium Vir Dei clausit et Juvenis sanum se esse persensit. F

Futura prædicit.

27 Venerabilis vir Fr. Hieronymus de Genua dignus prædicator, dum in civitate quadam, cujus nomen conticere libet, contra gubernatorem vehementius prædicasset, irati præsides eumdem evocaverunt, qui expavescens Virum Dei accersit rogavitque, ut pro se Dominum precaretur, qui illum his verbis propheticis exhortatus est : Jucundius erat paternitas vestra, non confusionem, sed honorem habitura : reperies siquidem dominos omnes residentes, qui, ut vestram intuebuntur præsentiam, illico consurgent omnes grandique te prosequentur honore, primum residendi locum tribuentes; sic paternitas vestra ad singula respondendo honorem Deo ac religioni acquiret. Abiit prædicator, et cuncta, prout Vir Dei prædixit prophetico spiritu, evenere.

28 Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum

Ecclesiæ Sacramentis munitus pie moritur.

etorum ejus *e*. Post longa diurtunaque virtutum exercitia tempus adveuit, quo Virum Dei ad cœlestia Dominus evocaret. Correptus itaque acutissima febre infirmario illud Apostolicum dixit : Ego enim jam delibor et tempus meæ resolutionis instat *f*. Confessionem generalem fecit cum refereudo P. Fr. Vincentio de Castro-Novo sacræ Theologiæ Magistro, qui postmodum fuit totius Ordinis nostri generalis magister, tunc priore conveutus Bononiensis, Sacramentisque Ecclesiæ devote susceptis, pedes ac manus in modum Crucis pauxillum componens orausque spiritum Deo reddidit. Neo dubium, quin Angelorum caterva ad cælestem patriam sit deductus. Fuit autem felix transitus ejus die Mercurii circa quiutam uoctis horam, XII *g* mensis Octobris anno D. MCCCCXCI. Frater Dionysius de Bellano tunc studeus Bononiæ, cum gravem pateretur infirmitatem *h*, quia iu choro cantare et prædicationis officium exercere prohibebatur, Virum Dei iu extremis laborautem enixius rogavit, ut, si cælesti gloria eum Dominus sublimaret, sanitatem sibi
B impetraret. Illo itaque decedeute, frater ipse corpus Defuncti amplectens clamare nou cessabat : Imple, Pater, quod promisisti, me tuis sana precibus ; nec umquam a corpore avelli potuit, donec plenam assecutus est sanitatem. Ferunt fratres, qui aderant, faciem Viri Dei, quæ pallida mortis horrore fuerat, post mortem aliquautulum rubuisse, corpus exanime meutis felicitatem iudicasse.

Sacrum ipsius corpus propter ingentem concursum e priori sepulturæ loco

29 Antiquæ consuetudiuis erat fratres iu quodam cœmeterio sepelire, in quo et B. Dominicus primo sepultus fuit; in hoc igitur cœmeterio plerique magnæ sanctitatis viri sepulti fuere, quorum corpora ignorautur. Hæc itaque advertens R. P. prior atque antiquiores patres decreverunt, ut Virum, qui singulari vita præfulsit, particulari sepulchro decorarent. Verum, dum in ecclesia corpus jaceret, tautus coucursus factus est populi, ut omnes mirarentur. Couabantur omues illud osculari, annulis atque corouis ipsum contingeutes. Inter cæteros autem quidam puer trium annorum, quantum valebat, corpus attingere couabatur, domumque reversus matrem hortatur, ut ad il-
C lud videndum quantocius properaret ; admirans mater infantuli verba, qui vix dimidium proferre noverat, ad ecclesiam B. Dominici pervenit, corpusque insepultum reperiens, infautuli verba fratribus enarravit; decebat namque, ut purissimus Dei Servus infantis purissimi verbis efferretur. Traditus est tandem sepulturæ in capella quadam, quæ erat in capitulo majori couveutus Bononiensis iu deposito super terram.

ad ecclesiam monasterii transfertur.

30 Mente animoque cogitantes prior et patres conventus multitudinem virorum ac mulierum, quas in claustrum Ordinis iagredi non licet, coufluentium ad Viri Dei sepulcrum et fratrum quietem perturbantium, sano consilio sanxere, corpus ejus aliunde * transferre ; sed prius D. episcopi Bononiensis consilium atque consensum expetierunt, quo annuente, octavo die ab obitu ejus translatum est corpus in ecclesiam in capellam D. Thomæ Aquinatis, ubi cereis atque tabellis et imaginibus circumquaque appensis venerabiliter usque adhuc jacet. Cum autem transferretur, repertum est corpus ejus sanum nullumque omnino fœtorem

* *l.* alio

emanans *. Quanta autem Dominus per eum operatus est, testantur cerei, tabellæ et argentea membra circa sepulcrum ejus appensa, quorum aliqua in sequentibus declarantur. Majora autem credimus illum præbiturum his, qui ex toto corde ipsum invocaverint. Cumque morbo pestilentiæ laborantibus hic Servus Dei semper deservierit, ad impetrandam ab eo morbo liberationem populis peculiare donum eum habere experimento compertum est.

A. FR. AMBROSIO DE SONCINO.

* l. emittens

ANNOTATA.

a *Psalmo* 69, ℣. 1.

b *Vide, quæ habentur in fine capitis præcedentis.*

c *Apocalypsis cap.* 2, ℣. 10.

d *Psalmo* 26, ℣. 14.

e *Psalmo* 115, ℣ 15.

f *Epist.* 2 *ad Timoth. cap.* 4, ℣. 6.

g *Vide Commentarium Prævium.*

h *Flaminius citato loco, dum de Dionysii de Bellano infirmitate loquitur, hæc habet :* Fratri Dionysio, cui intestina fluebant. E

CAPUT V.

Miracula post mortem patrata.

Infans, voto a parentibus emisso.

Quamquam admiranda multa hujus Servi sui meritis Dominus operatus sit, ex multis tamen pauca referam, quæ ad me discipulum suum pervenere. Quidam civis ac mercator Bononiensis filium habebat, qui gravi morbo correptus jam signa amissæ vitæ præferebat, necnon quam plures mortuum judicabant. Hic igitur civis hujus Viri audiens magnalia, votum vovit Domino dicens : Domine Deus, si filium meum vitæ pristinæ meritis B. Jacobi reddideris, illi habitum FF. Prædicatorum me induturum devoveo. Mira res : puer reviviscens oculos aperuit ac veluti a somno evigilans incolumis omnino repertus est. Quapropter pater vehementer factum admirans, tabellam ad ejus sepulchrum appendit, ubi mater filium gestans F
conspicitur, in qua hæc verba conscripta sunt : Puerulus hic mortuus erat et meritis B. Jacobi resurrexit.

mulier,

32 Quædam Bononiensis mulier, receptis Ecclesiæ Sacramentis, ita in extremis laborabat, ut eam complures cum candelis accensis veluti mortua circumdarent, sed emisso voto a quodam eorum, qui aderant, si ipsum Deus B. Jacobi meritis liberaret, quod ad sepulchrum ejus imaginem pariformis longitudinis appenderet, statim mulier caput erigens, ait : Gratias Deo, quia vitæ restituta sum meritis B. Jacobi, qui mortuus est et sepultus apud S. Dominicum. Qua de re parentes vehementer admirati Prædicatorem Ordinis nostri adierunt illum rogantes, ut tantum miraculum populo aperire dignaretur. Non annuit prædicator, nisi mulier sanata una cum cæteris, qui præsentes exstiterunt, advenirent. His igitur prædicatorem adeuntibus, populo miraculum divulgatum est.

item juvenis a morte liberantur.

33 Venerabilis P. F. Hieronymus de Bononia, dum prædicaret Bononiæ hujus beati Viri miracula

A. Fr. Ambrosino de Soncino.

miracula, quidam civis Bononiensis sermoni forte intererat, hic unicum domi filium in extremis laborantem dereliquerat; audiens igitur tanta tamque admiranda dominum Servi sui meritis agere, ad sepulcrum ejus accessit rogans, ut in testimonium sanctitatis suæ filio suo salutem a domino impetraret. Oratione finita, domum rediit filiumque incolumem reperit; perfectæ autem sanitatis indicium tentans, una cum filio eadem fere hora cibum sumpsit sicque magno cum gaudio sacristæ conventus S. Dominici atque quam pluribus aliis miraculum propalavit.

Prior quidam Ordinis S. Dominici a

34 Venerabilis P. Fr. Bartholomæus de Genua *a*, Ordinis Prædicatorum in conventu Genuensi S. Mariæ de Castello tunc prior, cum apud Bononiam devenisset, febribus vehementer æstuare cœpit, morbo igitur in dies crescente, socius ejusdem eidem dixit: Pater venerande, credo, paternitatem vestram audivisse, quanta dominus B. Jacobi meritis ostendat mirabilia, non igitur dubitaverim, si ad eum toto corde recurras, quin sanitatem paternitas vestra B assequatur. Quo respondente: Me Deo commendatum facio orans, ut B. Jacobi meritis mihi valetudinem concedat adanimæ meæ salutem. Illico ad sepulcrum Viri Dei accessit socius hæc eadem deprecans; revertente igitur illo ad infirmariam *b*, priorem suum mirabiliter convaluisse reperit atque infra paucos dies sospes Genuam rediit.

et puella febribus, mulier gravi morbo,

35 Quidam civis Bononiensis pro sorore sua, quæ febribus et dolore capitis laborabat, B. Jacobum oravit illamque eidem commendavit et domum reverteus plene ipsam convaluisse invenit. Alius quidam Bononiensis civis, dictus Andreas Lardarolus, cum filiam in mortis articulo haberet constitutam, una cum uxore sua vovit se statuam ceream facturum, si filia sanitatem consequi valeret meritis B. Jacobi. Eodem igitur die, filia convalescente, in signum miraculi statuam ad ejus sepulcrum mox appendit. Mulier quædam, Adriana nomine, antiquissima ultra centum annorum, longa atque molesta infirmitate laborans, ad tactum sepulcri Viri Dei illico ab infirmitate liberata est.

item alia capitis dolore, alii tres febribus,

C 36 Quædam nobilis mulier Bononiensis, intolerabili capitis dolore per quatuor menses excruciata, medicos non reperiens, qui ei prodesse valerent, ad B. Jacobi suffragia recurrens illico e lecto incolumis surrexit. Fr. Paulus de Bohemia, cum in conventu Bononiensi anno D. 1499 acutissima febre laboraret, timensque summopere, maxime propter dolorem capitis assiduum, quo jam per decennium laboraverat, ad B. Jacobi suffragia confugiens statim a febre et capitis dolore liberatus est. Fr. Vincentius de Soncino Ordinis Prædicatorum, qui B. Jacobo, dum adhuc viveret, multum familiaris erat illumque in brachiis tenebat, quando ex hac luce migravit, dum maxima febri laborabat, ad B. Jacobi merita confugiens, eadem hora incolumitatem recepit. Hujus rei ego testis sum et multi fratres mecum præsentes.

liberantur. Mulier contracta, alius gravi morbo laborans sanantur. c

37 Quidam, dictus Masacarius de S. Georgio, comitatus Bononiensis, acutissima febri laborans, illico, ut B. Jacobo se commendavit, convaluit. Mulieris cujusdam Bononiensis, quodam terrore sibi superveniente, membra omnia contracta sunt, sed cum ad B. Jacobi præsidia confugisset, illico lux magna ei apparuit, quæ eidem et terrorem expulit et sanitatem restituit *c*. Mediolani, cum quidam nobilis civis D gravi detentus infirmitate audiret B. Jacobum Bononiæ tam mirifica operari, voto quodam emisso, ad invocationem ejusdem plene convaluit, qui duos aureos per reverendum P. Fr. Vincentium de Castro-Novo, de quo supra mentio facta est, tunc priorem conventus S. Mariæ Gratiarum, mihi ad sepulcrum B. Jacobi exornandum Bononiæ transmittendos obtulit.

Mulier pedum usum, aliique d

38 Nobilis quædam mulier Bononiensis, uxor capitanei justitiæ *d*, Mediolani jam per tres annos contractas habens tibias, cum venerabilem P. Fr. Hieronymum Bononiensem audiret de miraculis B. Jacobi prædicantem, ad ipsum B. Jacobum confugiens, quatenus suis precibus sibi Dominus tibiarum sanitatem restitueret, oravit, et, oratione finita, statim convaluit. Hoc idem retulit venerabilis prædicator Fr. Hieronymus de Bononia antedictus. Civis quidam Bononiensis filium habens morbo quodam, qui vulgo malum lapidis *e* dicitur, laborantem, ubi ad sepulchrum B. Jacobi pro salute oravit, plene fuit liberatus. Apud Muranum oppidum non longe a civitate Venetiarum *f* in conventu, sive ecclesia conventus, E post mortem Viri Dei, fratres Ordinis nostri ejus imaginem ante chorum statuerunt, quam, cum quidam clericus Venetus intuens a fratribus, cujus esset, didicisset, tantam fidem erga Virum Dei concepit, quod ad ejus suffragia recurrens a dolore capitis, quo continuo laborabat, propter quod phrænesim etiam pertimescebat, ad plenum liberatus est posuitque cereum in loco antedicto in signum miraculi.

variis morbis affecti sanitatem, item quatuor oculorum usum recuperant.

39 Quidam civis Bononiensis filium gravissime ægrotantem habebat, pro quo ad sepulcrum B. Jacobi devotius orans liberatus fuit, de quo medici timebant anno Domini 1493. Apud Bononiam monialis quædam Ordinis nostri, voto emisso, meritis B. Jacobi a dolore capitis, quo per triennium laboraverat, ad plenum convaluit. Mulier quædam Bononiensis, per dies partus doloribus agitata, obstetrice hortante, ad B. Jacobum confugit, quæ pulcherrimum filium edidit; cum autem e lecto surrexit, primo itinere ecclesiam B. Dominici adiit, votum, quod voverat, B. Jacobo F referens. Hoc idem alteri evenit, ut illa et quam plures aliæ matronæ, quæ aderant, retulerunt. Alter quidam, Calcaresius dictus, cum cæcus esset, facto voto, B. Jacobi meritis illico sibi videndi facultas restituta est, atque ita ut minima quæque, ut ipse referebat, conspiceret. Alter etiam ob humorem ad oculos descendentem visum se perdidisse arbitrans B. Jacobi meritis, cui se devote voverat, ad plenum liberatus est. Mutinæ *g* cum quidam civis, qui usquequaque cæcus erat, admiranda audiret hujus beati Viri, voto emisso, intra paucos dies visum recepit, qui Bononiam contendens duos oculos argenteos ad sepulcrum Viri obtulit, quos se oblaturum, si sospes efficeretur, devoverat. Quidam calcis artifex, qui oculum ita calce oppleverat, ut per multos dies nil inde prorsus cerneret, ad B. Jacobi sepulcrum proficiscitur, priusquam templum ingrediatur, depulsis tenebris, visum recipit.

Ancillæ brachii et vir linguæ usu destituti, quidam hydropisi,

40 Ancilla matronæ cujusdam Bononiensis brachium diu invalidum ac inutile habuerat, ad sepulcrum viri Dei B. Jacobi veniens, illique brachium superponens, statim incolumis effecta est. Quidam civis Bononiensis ita in lingua ægrotabat

A ægrotabat, ut vix cibum capere valeret, nil medicis aut medicinis proficientibus, B. Jacobo vovit, quod, si ejus meritis salutem assequeretur, linguam argenteam in miraculi fidem illi offerret; mane itaque sequenti incolumem se usquequaque comperiens, linguam argenteam fieri fecit et ad sepulcrum B. Jacobi, ut voverat, devote obtulit. Hydropicus quidam B. Jacobo voveus, quod, si ejus precibus sanus efficeretur, Missam ad Dei et sui honorem celebrare faceret, atque ad ejus sepulcrum cereum unius libræ offerret, infra dies quatuor incolumitatem recepit votumque suum quam cito adimplevit.

alius morbo Gallico,

41 Alius quidam ad sepulcrum B. Jacobi imaginem obtulit, in qua scriptum hujusmodi legitur : Ego Joannes per quatuor annos morbo Gallico laboravi, atque hoc in loco vovens ad plenum convalui meritis et intercessione B. Jacobi.

item mula Beati intercessione sanatur.

42 Non solum in creaturis rationalibus, sed etiam irrationalibus hujus Viri Dei virtus effulsit : nam Fr. Stephanus, conversus Ordinis B Prædicatorum, cum Bononiam mulæ insidens advenisset, ut prædicatorem quemdam Placentiam *h* secum deduceret, mula antedicta ita laborare cœpit, ut ad terram se prosternens moritura videretur; advocatur quidam, qui hujuscemodi mederi consueverat, qui mulam intuens, eandem mortuam indicavit; tristatur frater vehementer atque ad sepulcrum Viri Dei accedens, ut jumento sanitatem conferat, devotius exposcit, expleta oratione, mulam visitans eandem jam pene mortuam aspexit. Verum eadem nocte dormientem fratrem vox quædam excitavit, dicens : Surge, frater Stephane, et pabulum mulæ affer, qui illico surgens jumentum incolume adinvenit. Sicque B. Jacobo gratias referens, Placentiam lætus repedavit. Quam plura itidem Dominus Servi sui meritis præmonstravit mirifica, quæ, si enarrare vellem, altius volumen excresceret; igitur huic Vitæ finem imponens, omnes hortor, quatenus tanti Viri vestigia sectari conentur, sicque ad cælestem patriam ejus suffragantibus meritis conscendant.

A Fr. Ambrosino de Soncino.

ANNOTATA.

a Genua *urbs est Liguriæ in Gallia Cisalpina et ejusdem nominis Reipublicæ caput.*

b *Vox hæc* valetudinarium *significat.*

c *Urbs Italiæ archiepiscopalis et ducatus Mediolanensis primaria.*

d *Id est, justitiæ exercitio præfecti.*

e *Ita auctor* calculorum valetudinem *significat.*

E

f *Urbs perampla et culta Italiæ, reipublicæ cognominis ab ea dictæ caput.*

g *Urbs Italiæ ampla, in Longobardia, ejusdem nominis ducatus primaria et episcopalis, inter Scultenam et Secciam fluvios.*

h *Urbs Italiæ in Longobardia episcopalis, ejusdem nominis ducatus caput sub dominio Parmensis ducis, ad Padi et Trebiæ confluentem.*

DE B. MARTINO CONFESSORE

EX ORDINE S. AUGUSTINI

VERCELLIS IN ITALIA

SYLLOGE

C. B.

C

ANNO CIRCITER MDIII Beatus, qui centum amplius annis ante Urbani VIII decreta, Servi Dei

Vercellis, episcopali in Pedemontano Italiæ principatu, quæ jam plus semel memorata apud nos fuit, civitate, natus est ac denatus, uti inter scriptores omnes, de re locutos, convenit, beatus hic propositus ex Ordine S. Augustini Confessor. Hunc hodierna, qua ex allegandis obiit, die Operi nostro inserendum, decessores nostri, ad XX *Maii diem in Prætermissis sermonem de Jacobino seu Jacobo Cravacorio, fratre Carmelita laïco, qui non secus atque ille Vercellis jacet sepultus, instituentes, spoponderc, estque ex instituti nostri ratione, ut fidem, abs illis datam, hic liberemus, necesse. Etsi enim* Martinus *nec Fastis sacris exstet inscriptus, nec Officio ecclesiastico Vercellis aut alibi colatur, a scriptoribus tamen vix non omnibus, a quibus memoratur,* Beati *titulo, uti Ordinis Augustiniani scriptor Thomas de Herrera, qui non pauca de illo in Alphabeto*

F

Augustiniano, anno 1644 *in lucem emisso, tom.* 2, *pag.* 57 *et seq. memoriæ prodit, ibidem affirmat, condecoratur. Adhæc tam a Joanne Stephano Ferrerio in diœcesis Vercellensis, quam a Josepho Pamphilo Augustiniano in Ordinis sui Beatorum Catalogo collocatur, et, quod caput est, qualicumque etiam cultu, Sanctis ac Beatis deferri solito, Vercellis gaudet, imo vero et ante annum* 1634, *post quem, spectatis, quæ tum juxta ac anno* 1625 *Urbanus VIII ea de re tulit, decretis, Servos Dei, Sanctorum Beatorumve Albo ab Ecclesia nondum adscriptos, cultu hisce proprio, nisi hoc antea centum amplius annis fuissent affecti, venerari nefas fuit, haud minori, quam quod annorum totidem metam excedit, temporis spatio non interrupte fuit gavisus, uti e jam nunc dicendis nemo non, quantum opinor, facile agnoscet.*

2. *Papebrochius noster in Ms. penes nos exstante,*

AUCTORE C. B.

coli qui possint, definientia, cultu qualicumque

exstante, quo suam una cum Henschenio anno 1661 *Romæ moram indeque anno* 1662 *in Belgium reditum est complexus, Itinerario pag.* 233 *sermonem de iis, quæ annorum illorum postremo vigesima sexta Maii die Vercellis conspexit seu examinavit, instituens sic scribit :* Apud Patres Augustinianos in media navi sub vili marmore corpus est B. Martini, cujus in proxima columna grandis imago ad populum concionantis cum superscripto : « Inspice in Regem tuum crucifixum et consolaberis. » Inferius vero : « A°.... XI Oct. hora III noctis B. Fr. Martinus de Vercellis obiit. » Pendet ante eam exigua lampas, nunc sine lumine, et paucula anathemata. Ejusdem imago cum radiis similiter picta variis locis in templo atque ad unam columnarum sequens miraculum : « Quum Laurentius de Laslone Casine Strate duceret plaustrum unum lapidum Vercellas, fuit oppressus ab ipso plaustro, quod viscera propria emittebat; sed, facto voto ad B. Martinum, immediate valuit MDV. » *Cultus publicus, Sanctis ac Beatis proprius, ex* B *imaginum Servorum Dei, etsi etiam hæ absque diademate ac splendoribus fuerint depictæ, in ecclesiis collocatione, ut Benedictus XIV de Servorum Dei Beatificatione ac Beatorum Canonizatione lib.* 2, *cap.* 14, *num.* 3 *et duobus seqq. docet, infertur.*

fuisse haud interrupte gavisus probatur,

3 *Quare, cum* B. Martini *imagines, cum radiis etiam depictæ, in Vercellensi Augustinianorum ecclesia anno* 1662, *ut modo recitata Papebrochii verba fidem faciunt, fuerint locatæ, fuisse illum tunc ibidem qualicumque sattem, qui Sanctis ac Beatis deferri solet, honore affectum, certum est atque indubitatum, cumque miraculum, adductis a Papebrochio verbis relatum, anno* 1505, *uti hæc produnt, acciderit, est sane, cur, si non jam inde ab ipsomet anno* 1505, *haud pluribus equidem quam decem circiter annis serius fuisse et illud uni ex ecclesiæ dictæ columnis inscriptum et* Martini *in hac imagines collocatæ credantur; cum autem sic habeat, nec has inde fuisse aliquando ante annum* 1634 *amotas, verosimile appareat, consectarium evadit, ut etiam ante annum istum* Martinus *in Vercel-* C *lensi apud Augustinianos ecclesia qualicumque cultu, Sanctis ac Beatis proprio, non minori, quam quod centum annorum metam excedit, temporis spatio fuerit non interrupte gavisus, utque proinde in Opus nostrum hic, uti factum iri decessores nostri loco supra cit. promisere, debeat inferri. Id itaque, quod fieri e dictis hic debet, præstantes, undecumque, quæ de Beato memoriæ prodita inveniuntur, collecta, qualicumque ejus cultu jam probato, lectori modo hic exhibeamus.*

Grammaticæ operam dare jam senex

4 *Alfonsus de Orozco, Ordinis Augustiniani scriptor, qui et ipse Beatorum hujus numero accensetur ac, quemadmodum Thomas de Herrera supra laudatus in Alphabeto Augustiniano tom.* I, *pag.* 24 *et seq. docet, anno* 1592 *e vivis nonagenario jam major excessit, in Ordinis sui Chronicis ad annum, quo hæc edidit,* 1551 *de* B. Martino de Vercellis *sequentem scribit in modum :* Hic Religiosus divinitus potius, quam humana industria, fuit instructus. Senex erat, cum Grammaticam addiscere incepit sicque profecit, quod paucorum annorum spatio et theologus et insignis prædicator evaserit. Cœnobium Papiense, in quo sacra parentis nostri Augustini pignora condita D sunt, templo minante ruinam, restauravit, et quasi de novo ædificavit. Idem præstitit monasterio Mediolanensi. Ab omni populo magni æstimabatur, quia videbant signa et prodigia, quæ propter ejus merita Deus operabatur; quæ etiam et nunc ad ejus sepulcrum, ad quod plures infirmi sanitati restituuntur, operatur. Excurrunt ab ejus morte quinquaginta anni. *Ita ille, qui cum anno* 1592, *quo obiit, exstiterit e jam dictis nonagenario major ac proin haud procul a* Martini, *cujus mortem annis quinquaginta ante Christi annum* 1551 *evenisse per verba modo huc transcripta tradit, ætate abfuerit, est sane, cur in iis, quæ de illo per hæc memoriæ prodit, fidem mereri existimetur; verum, cum pleraque, quæ de Beato refert, nec notis chronicis muniat, nec quidquam, e quo tempus, quo circiter acciderint, determinari queat, suppeditet, alio, quo in vel utcumque fiat, est recurrendum.*

ante annum 1470 exorsus theologus ac insignis concionator brevi evasit,

5 *Thomas de Herrera Operis supra cit. tom.* 2, *pag.* 57 *de* B. Martino *ex Ordinis sui, ut apparet, quæ mox laudarat, Registris sic scribit :* A Jacobo de Aquila *(hunc ab anno* 1470 *ad annum usque* 1476 *generalis Prioris munere præfuisse Augustinianorum Ordini, Crusenius in Monastico Augustiniano pag.* 176 *et seq. tradit)* die XVI Junii anno 1470 creatur lector honoris et die XVIII Decembris ann. 1471 Biblicus honoris, et die XXVI Februarii anno 1473 Baccalarius honoris : et die 3 Julii anno 1474 Baccalarius formatus; *hinc autem, ut consideranti patescet, consequitur, ut, quod de Beato Grammaticam primum, cum jam senex esset, discere exorso Alfonsus de Orozco per verba, num. proxime prægresso huc transcripta, memoriæ prodit, ante omnes et singulos annos, ab Herrera hic memoratos, ac proin et ante annum* 1470 *acciderit. Imo vero id jam inde ab anno* 1465 *ac forsan aliquanto etiam citius accidisse, vel ex eo verosimile apparet, quod haud dubie, dum ad primum ex honoris gradibus, ab Herrera memoratis, anno* 1470 *ascendit, jam ab aliquot annis in Grammaticam incumbere incepisset. Porro, cum Beatus, Grammaticæ primum ac dein altioris ordinis scientiis operam navans,* F paucorum annorum spatio theologus et insignis prædicator, *ut supra Alfonsus de Orozco testatur, evasisset, brevi per totam Italiam, ut Torellius de Illustribus Ordinis Augustiniani Viris pag.* 419 *adjungit, nominis ejus fama sese adeo diffudit, ut vix ibi fuerit civitas, quæ sibi eum dari sacrum præconem instantissime haud flagitarit.*

Papiense Ordinis sui monasterium anno 1487 ac dein Mediolanense instauravit,

6 *Nec immerito sane* Martinum *e suggestu verba de fidei mysteriis Christianique hominis officio facientem cupidissime omnes passim audiebant. Quæ enim ad concionem dicebat, ea non modo ipse vitæ intemeratæ exemplo, sed et Dominus sequentibus signis ac miraculis, quæ ob Servi sui merita operatur, confirmabat. Hinc factum, ut ubique plane insignem animarum referens fructum, eo etiam pertigerit, ut a fidelibus adjutus, quæ collapsa essent, loca sacra instaurarit. Ita fere etiam loco mox cit. laudatus Torellius; locis autem sacris, a Beato nostro instauratis, nominatim accensenda esse Papiense seu Ticinense ac Mediolanense Ordinis S. Augustini monasteria, ex Alfonsi de Orozco verbis, num.* 4 *recitatis, est*

A est palam. *Ac primum quidem e duobus illis monasteriis anno* 1487, *etsi nec id verbo ullo indicet is scriptor, instauratum fuisse, fidem facit Epigraphe, monasterii illius ecclesiæ frontispicio inscripta sequentibusque, ut Herrera tom.* 2, *pag.* 58 *testatur, his verbis concepta:* M. CCCC. LXXXVII. reparata fuit hæc ecclesia, authore ven. fr. Martino de Vercellis, cooperantibus nobilibus DD. Joanne Antonio Bareta, et D. Renaldo Strada; *quod autem ad monasterii Mediolanensis instaurationem spectat, hæc verosimiliter post Ticinensis demum instaurationem (non prius enim, quam hac narrata, ab Alfonso de Orozco refertur) contigerit, annoque proinde* 1487 *exstiterit posterior.*

Ordinisque sui munere non uno

7 *Mediolani sane* Martinum *ante annum* 1489 *degisse, imo et ibidem monasterii Augustiniani Priorem egisse, ex Herrera jam sæpius laudato colligendum apparet. Verbis enim, num.* 5 *citt., mox ex Ordinis sui Regist. sequentia isthæc subjungit :* Anselmus de Monte Falcone *(hic, Ordinis Augustiniani Prior generalis an-* B *no* 1486 *creatus, munus illud, uti ex Crusenii Monastico Augustiniano intelligitur, decennio circiter gessit)* die XXVI Julii anno 1489 ei (Martino *videlicet*) præcipit Mediolani, ut relinquat vicarium in conventu et eat Papiam vel ad alium locum opportunum ad præparanda necessaria pro capitulo generali juxta ordinationem provincialis et patrum conventus Papiæ. *Porro* Martinus *non uno, postquam Mediolanum anno* 1489 *reliquisset, Ordinis sui munere fuit perfunctus. Eum enim ab Anselmo de Monte Falcone, generali e dictis Ordinis Augustiniani tunc Priore, die* XIX *Novembris anno* 1490 *monialium Novariensium confessorem constitutum duodecimaque Maii die anno* 1492 *conventui Modoëtiensi præfectum fuisse, Herrera statim post verba proxime recitata non obscure prodit.*

perfunctus, post institutam,

8 *Etsi autem hinc etiam curis, quæ cum sacri præconis officio minus conveniebat, Beatus distineretur, haud propterea tamen huic umquam nuntium remisisse videtur. Cum enim, Bononiam sese accedere non posse, Bononiensis conventus patribus significasset, ad* C *eum, ut ad alia loca, quæ commodius accedere sermonibusque suis illustrare posset, sese conferret, placere sibi, proxime laudatus generalis Ordinis Augustiniani Prior die* XVII *Januarii anno* 1494 *scripsit. Ita iterum, sed aliis ac, ut apparet, paulo obscurioribus verbis, loco mox cit. Herrera, statim nihilominus etiam adjungens :* Crediderim tamen, adhuc Martinum vel eo anno vel sequenti Bononiæ verbum Domini disseminasse. Reperio enim in Carolo Sigonio lib. 4 de Episcopis Bononiensibus pag. 208 sodalitatem devotorum B. Mariæ consolationis in æde S. Jacobi fuisse anno 1495 per F. Bernardinum (debuisset dicere Martinum) Vercellensem institutam. *Fuisse sane, quam hic Herrera memorat, sodalitatem Bononiæ a Beato nostro institutam, memoriæ etiam produnt duo adhuc alii Ordinis S. Augustini alumni, Torellius scilicet plus semel jam laudatus et in Augustiniano suo, quod anno* 1654 *vulgavit, Encomiastico Philippus Elssius.*

AUCTORE C. B.

quæ hic memoratur, sodalitatem

9 *Ac posterior quidem, qui Bononiæ divini Verbi semina anno* 1495 *sparsisse* Martinum *dilucide simul etiam tradit, sequentibus id verbis facit :* An. 1495, cum Bononiæ (Martinus *nimirum*) Quadragesimam in ecclesia nostra S. Jacobi teneret, curavit depingi juxta majorem porticam ejusdem ecclesiæ imaginem B. M., quam cum in summa haberet veneratione et coram ea precibus ardentibus instaret, contigit populum Bononiensem per ipsius conciones prorsus in cultum D. V. accendi. Unde cum plurimos videret indies dare nomen suum sodalitati a se institutæ, constituit illius officiales et præfectos, et curavit omnium ad perpetuam memoriam fieri catalogum ; titulus autem sodalitatis est S. M. de Consolatione ; *prior vero, etsi nec annum, quo sacrum præconem Bononiæ* Martinus *egerit, determinet, nec ullo etiam modo, quamdonam, de qua hic loquimur, sodalitatem ibique instituerit, edicat, id tamen illum, dum ibidem concionaretur, fecisse, dictamque sodalitatem, quæ et a cingulo nomen ha-* E *bet ac idcirco* Cingulatorum *etiam appellatur, fuisse postea a Gregorio XIII Papa archisodalitatem, id est, reliquarum, quæ toto in mundo reperiuntur, omnium nominis ejusdem sodalitatum caput creatam, adjungit, Beatumque, quem ante et post mortem fuisse a Deo stupendis miraculis honoratum ait, vitam hanc mortalem cum immortali anno* 1503 *commutasse, elogio, quo illum exornat, sic finem imponens, recte affirmat.*

e vivis anno circiter 1503 excessit.

10 *Nihilquidem, quo postremam hanc suam assertionem probatam det, in medium adducit ; ast hac illum a vero emortuali* Martini *anno minus certe, quam Marquezium et Crusenium, quorum hic in suo Monastico circa annum* 1300, *ille in Augustinianis suis Origg. cap.* 18, § XI, *pag.* 329 *circa an.* 1256 *Beati obitum signat, aberrasse, non potest non unicuique esse perspicuum tum e jam dictis, tum ex eo, quod ad* Martini *preces Marianus Genazzanensis, qui, quemadmodum Crusenius in Onomastico Augustiniano docet, S. Augustini Ordinis Priorem generalem ab anno* 1497 *ad* F *annum usque* 1499 *egit, favorem quemdam anno* 1498 *concessisse in Ordinis ejusdem Registris, teste, qui sæpius citatus est, Herrera, legatur. Adhæc jam erant, cum anno* 1551 *Alfonsus ab Orozco Chronica sua supra cit. luce publica donaret, anni quinquaginta, uti hic ipsemet per verba, num.* 4 *huc transcripta, finem testatur, a* Martini *obitu elapsi; ut hic, si non ipsomet, cui non tantum a Torellio, sed et ab Hieronymo Romano in Centuriis et ab Elssio in Encomiastico Augustiniano innectitur, determinato anno* 1503, *certe circa hunc evenisse haud immerito sit credendus. Nec est, cur contrarium quis suspicetur ex eo, quod in epigraphe,* Martini *imagini in Vercellensi, ut Papebrochius per verba num.* 2 *citt. testatur, Augustinianorum templo subjecta, emortualis Beati annus delectus sit seu exesus; id enim non e sola trium aut plurium seculorum inhærente characteribus vetustate, sed alio etiam ex capite, uti experientia constat, factum esse potest.*

DE

AUCTORE J. B. F.

DE B. ALEXANDRO SAULIO

EPISCOPO TICINENSI

IN DUCATU MEDIOLANENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Beati biographi; Vita hic danda.

ANNO MDXCII. Inter hic recensitos B. Alexandri biographos

Beati Alexandri *virtutes, præclareque facta varii vario tempore ex Ordine Clericorum Regularium S. Pauli sacerdotes litteris consignarunt. Horum præcipuos, quorum et lucubrationes in judicio Romano examinatæ et, ut loquuntur, compulsatæ fuerunt, asservatum in supellectili nostra literaria processuum, qui ad legitimum hujus Antistitis cultum impetrandum auctoritate Apostolica instructi fuerunt compendium, sequentibus his verbis recenset:* Nactus est venerabilis Servus Dei quatuor sequentes Vitæ scriptores, quorum duo primi antiqui fuerunt ac contemporanei veu. Servi Dei; alii vero recentiores: scilicet reverendum patrem Jo. Antonium Gabutium, ex Ordine Clericorum Reg. S. Pauli, qui cum Servo Dei sæpius couversatus, hujus Vitam circa annum 1600 conscripsit, et reverendum P. J. Ambrosium Mazentam, Præpositum Generalem Congregationis Cler. Reg. S. Pauli, qui cum Servo Dei conversatus, hujus etiam scripsit Compendium Vitæ anno 1617. Reverendum P. Innocentium ab Ecclesia, ejusdem Congregationis clericum, qui Servi Dei Vitam anno 1656 scripsit; denique R. Patrem Augustinum Galleium, qui ejusdem Servi Dei Vitam anno 1661 Romæ edidit. *Laudatos biographos reverendi patres Maggius et Augustinus Torniellus sunt secuti; ex horum vero lucubrationibus, cum statim citato P. Innocentii ab Ecclesia opere collatis, P. Franciscus Barellus* B. Alexandri *Acta et Miracula concinnavit, quæ sui Ordinis Historiæ, Bononiæ anno* 1703 *Italice a se editæ, inseruit.*

primum locum tenet Jo. Ant. Gabutius.

2 *Gabutius, quem inter Beati nostri biographos primo loco nominatum videmus, Congregationem Clericorum Reg. S. Pauli Reparatæ Salutis anno* 1575 *ingressus, vir fuit summo ingenio, probata vita, doctrina et moribus, ut ex ipsius Vita, quam Paulus Branda ejusdem Congregationis clericus composuit, et* B. Alexandri *Vitæ, infra a nobis recudendæ, fas est colligere, spectandus; qui inter varia miræ eruditionis monumenta, quæ posteritati tradidit, Pii V Pontificis sanctissimi res præclare gestas itas fideliter eleganterque scripsit, ut nihil hac lucubratione (in Opere nostro ad diem v Maii Comment. prævium ad hujus beati Pontificis Vitam videsis) absolutius, nihil illustrius fieri potuisse, consenserint viri doctissimi. Eadem fidelitate et elegantia laudatus auctor* B. Alexandri *res gestas, quibus, quamdiu in vivis fuit, mortalibus innocentiæ virtutisque exemplum fuit, sicut et miracula, quæ per Beati nostri intercessionem a Deo patrata fuerunt, Latinis litteris mandavit; ea autem omnia optime habuit perspecta, ut ipse auctor sequentibus hisce Prologi ad lectorem verbis testatur:* Ceterum ea tantum brevi ac fideli narratione complectemur, quæ vel ipsi vidimus vel a viris fide dignis oculatisque testibus, qui hæc fere omnia jurejurando in judicio confirmarunt, accepimus.

Hujus Latinam lucubrationem,

3 *Qua porro cura et sollicitudine Latinum id exemplar laudatus Gabutius perficere allaboraverit, et, quanti sit æstimandum, colligimus ex Præfatiuncula, Operi isti præmissa, in qua, qui id Mediolani anno* 1748 *in lucem emisit, Paulus Onuphrius Branda, Cler. Reg. S. Pauli sacerdos, sequentem loquitur in modum:* Quanta vero perfectum industria fuerit exemplar hujusmodi, quod edimus in lucem, plane possumus intelligere ex altero item codice Ms. ejusdem Vitæ, quem Gabutii manu pluribus in locis emendatum ac magna ex parte renovatum expendimus. Hoc igitur exemplar a Gabutio tam severe castigatum, nitide postea exscriptum ante annum MDCXXII, leviterque rursum a Gabutio paucis in locis insatiabili prope diligentia limatum alio in libro Ms. Tabularii S. Barnabæ Præp. Gener. invenimus, atque id est, quod modo excudendum curamus.

ex alia ejusdem auctoris Italica

4 *Elapsis aliquot annis, postquam Beati nostri Vitam Latine scripsisset, aliam Italico sermone, Latina fusiorem, plurimisque præclare factis auctam, idem auctor composuit. Ita me Onuphrius Branda in supra laudato Prologo docet:* Nacti enim sumus, *inquit*, uno in volumine Latino exemplari adjectum Italicum ab eodem Gabutio conciunatum pluribusque auctum pulcherrimis ac necessariis cognitionibus. Tantæ vero fidei et auctoritatis id ipsum reperimus, ut in calce operis facultatem illud edendi obsignatam ab iis deprehenderimus, ad quos pertinet, Religionis et Principis nomine, vivo adhuc Gabutio. *Et quibusdam interjectis idem scriptor, cur Italica Gabutii lucubratio plurima, in Latina desiderata, contineat, sic edicit:* Neque mireris Latina ejusdem auctoris historia Italicam esse fusiorem. Cum enim nihil haberet Gabutius veritate antiquius, ac mori etiam se malle præmittat Italicæ Vitæ, quam quidquam pro certo adfirmare, quod non satis constaret; nihil mirum, si plurima reticuit in Latina, quæ postea in Italicam aliquot post annis ab se conscriptam inserui

A inseruit, cum ea scilicet per testes juratos in Actis legitimis explorata et comperta fuerunt, quæ, dum Latinam scribebat, non adhuc erant firmissimis momentis comprobata.

et aliunde ab Onuphrio Branda auctam, hic in lucem,

5 *Paulus Onuphrius Branda, ex Ordine Clericorum Reg. S. Pauli*, B. Alexandri *Vitam, quam a laudato Gabutio Latino sermone concinnatam diximus, cum supra citata ejusdem scriptoris Italica lucubratione, ex qua plurima majoris momenti excerpsit et Latinitate donavit, studiose collatam et aliquot factis, quæ, mortuo forte Gabutio, in Romano judicio discussa et probata fuere, auctam, Mediolani Incarnati Verbi anno* 1748 *publici juris fecit. Editorem ipsum de Operis sui forma in Prologo ad lectorem loquentem audiamus.* Hinc igitur, *id est, ex Italica Vita*, depromenda censuimus, quæ essent majoris momenti. Sed, cum hæc in Latinum fuerint vertenda, ne quid temere violata fide in Gabutii textum induceretur, cujus etiam verborum auctor ipse non esset, optimum duximus, quæ nos ex Italica Gabutii Vita Latina feceramus, tamquam B additamenta alio charactere singulis capitibus supponere: ut, si quis illa etiam desideret, facile possit numerorum indicio in locum suum revocare; si quis, delectatus Gabutii elegantia, interpretis ceterorum fastidiat ruditatem, recta pergat in Gabutii lectionem..... Quod si quidquam adjiciendum censebimus, quod, mortuo forte Gabutio, in Romano judicio de Alexandri sanctitate discussum, juratisque testibus confirmatum fuerit, (quod rarius continget) hac nota * distinguemus, simulque locum designabimus Actorum Romanorum, quæ in hac caussa congesta ac typis impressa Romæ fuerunt. *Hanc Beati nostri Vitam, ut a Paulo Onuphrio est edita, recudemus, et consuetis Annotatis illustrabimus; cui deinde ipsum Beatificationis Breve, Roma ad nos missum, subjungemus.*

de Beato hac die ob rationem hic allegatam agentes emittimus.

6 *Superest, ut, cur de* B. Alexandro, *qui quotannis die* XXIII *Aprilis ex auctoritate Apostolica Officio et Missa de Communi, ut vocant, Confessoris Pontificis ab Aleriensi* C *Ticinensique ecclesiis, atque a clericis Barnabitis honoratur, hoc die agamus, lectorem edoceamus. Quamquam Sanctos ac Beatos, Martyrologio Romano haud inscriptos, iis diebus, quibus vel ex immemorabilis temporis usu, vel ex Ecclesiæ concessione cultu ecclesiastico a Fidelibus afficiuntur, soleamus plerumque in Opus nostrum inferre, ac proin in hujus Appendicem Beatus noster, ut de eo ibidem ad* XXIII *Aprilis diem, qua quamvis Martyrologio Romano nusquam hactenus sit inscriptus, quotannis tamen, ut dictum, ex auctoritate Apostolica colitur, ageretur, rejiciendus fuisset, hodie tamen Beato locum in Opere nostro concedere ac res ejus præclare gestas lectori legendas proponere est visum, tum quod quotannis, ut R. Pater Attendolus, Mediolanensis S. Barnabæ collegii præpositus, Majoribus nostris scripsit, hac* XI *Octobris die, qua anno* 1592 *mortalem vitam cum immortali commutavit, a religiosis Barnabitis honoribus, Beatis deferri solitis, afficiatur; tum quod de* B. Alexandri *virtutibus hac die a nobis tractatum iri, laudato Præposito a decessoribus nostris fuerit promissum.*

D

VITA

B. ALEXANDRI SAULII

ALERIENSIS, TUM TICINENSIS, EP.,

EX ORDINE CLER. REG. S. PAULI,

Auctore Jo. Ant. Gabutio, ejusdem Ordinis clerico,

Mediolani anno MDCCXLVIII *cum pluribus additamentis ex eodem potissimum scriptore depromptis, per Paulum Onuphrium Brandam ejusdem Congreg. clericum edita.* E

PRÆFATIO EDITORIS.

Hæc Vita, a sincero et docto Gabutio Latine concinnata,

Nihil hac vita posse gravius scriptum in hoc genere proferri, clarius jam puto constare, quam ut pluribus demonstrari oporteat. Vix enim cujusquam fides, integritas et doctrina esse potest tanta, quantum Gabutii fuisse supremo religionis consilio, ac orbis prope universi consensu jam fuit comprobatum. Quanta vero perfectum industria fuerit exemplar hujusmodi, quod edimus in lucem, plane possumus intelligere ex altero item codice Ms. ejusdem Vitæ, quem Gabutii manu pluribus in locis emendatum, ac magna ex parte renovatum expendimus. Hoc igitur exemplar a Gabutio tam severe castigatum, nitide postea exscriptum ante annum 1622, leviterque rursum a Gabutio paucis in locis insatiabili prope diligentia limatum alio in libro Ms. Tabularii S. Barnabæ Præp. Gener. invenimus; atque id est, quod modo excudendum curamus. F

cui quædam, ex dicti Italico exemplari desumpta,

2 Compendium potius videtur, quam satis explicata historia. Plura etiam in hoc desiderantur, quæ splendida, quæ heroica habenda sunt, ad sanctissimarum Alexandri virtutum celebritatem commendandam et exemplum promovendum. Sed primum expetebatur ab iis, qui librum hunc flagitabant; ut esset percommodus, ac ipsa brevitate vel occupatos alliceret ad legendum. Quæ vero deerant præcipua, qua ratione suppleremus, non fuit difficile invenire. Nacti enim sumus uno in volumine Latino exemplari adjectum Italicum, ab eodem Gabutio concinnatum, pluribusque auctum pulcherrimis ac necessariis cognitionibus. Tantæ vero fidei et auctoritatis id ipsum reperimus, ut in calce operis facultatem illud edendi obsignatam ab iis deprehenderimus, ad quos pertinet, Religionis et Principis nomine, vivo adhuc Gabutio, v. scilicet Id. Jan. MDCXXII.

Hanc

A. Gabutio. Hinc igitur depromenda censuimus, quæ essent majoris momenti. Sed cum hæc fuerint in Latinum vertenda, ne quid temere violata fide in Gabutii textum induceretur, cujus etiam verborum auctor ipse non esset, optimum duximus, quæ nos ex Italica Gabutii Vita Latina feceramus, tamquam additamenta alio charactere singulis capitibus supponere *a* : ut, si quis illa etiam desideret, facile possit numerorum indicio in locum suum revocare; si quis delectatus Gabutii elegantia, interpretis ceterorum fastidiat ruditatem, recta pergat in Gabutii lectionem.

et Latine reddita singulis capitibus editor adjecit,

3 Neque mireris, Latina ejusdem auctoris historia Italicam esse fusiorem. Cum enim nihil haberet Gabutius veritate antiquius, ac mori etiam se malle præmittat Italicæ Vitæ, quam quidquam pro certo affirmare, quod non satis constaret; nihil mirum, si plurima reticuit in Latina, quæ postea in Italicam, aliquot post annis ab se conscriptam, inseruit, cum ea scilicet per testes juratos in Actis legitimis explorata et comperta fuerunt, quæ, dum Latinam
B scribebat, non adhuc erant firmissimis momentis comprobata. Rerum igitur præcipuarum cognitio in hac Vita Gabutii auctoritate innitetur. Quod si quidquam adjiciendum censebimus, quod, mortuo forte Gabutio, in Romano judicio de Alexandri sanctitate discussum, juratisque testibus confirmatum fuerit, (quod rarius continget) hac * nota distinguemus, simulque locum designabimus *Actorum Romanorum, quæ in hac caussa congesta ac typis impressa Romæ fuerunt *b*. Id vero, ut liceat, quotiescumque, lubebit, rogamus; quin ulla teneamur lege, omnia, quæ ibi sunt summa auctoritate comprobata, in hoc breve Compendium referre.

ob elegantem elocutionem plurimum laudatur.

4 Nitidam et elegantem ac vere Latinam esse Gabutii elocutionem, non dubitamus, quin sit lector quivis judicaturus: dummodo in æquum ac minime superstitiosum Latinitatis æstimatorem incidamus. Scrupulos enim quosdam in verbis Latinis dijudicandis ut evellamus ex animo, nedum ratio, verum etiam necessitas ipsa cogit, cum in iis versamur, quæ ad sacrosanctam religionem et instituta Christianorum
C pertinent, quæque non licet satis idonea ex aureis quidem, at minime Christianis auctoribus mutuari. In quibus quis nobis jure succenseat, si vel paululum ad rem nostram Latina verba inflectimus, vel quædam etiam substituimus recepta jam apud veteres Ecclesiæ patres, vel etiam derivamus ex Græcis rerum nomina, quæ Latinis inusitatæ prorsus atque inauditæ fuerunt? Quare integrum nobis erit, Jesum Christum, salutis nostræ auctorem, suo jam nomine, quamvis non ita Latino, Salvatorem appellare, quin molesta sæpe verborum circuitione utamur. Rem enim attingere minime videntur, qui Servatorem idem putant significare *c*. Eadem prope ratione humilitatem, devotionem aliaque hujusmodi virtutum nomina, quæ ad Servorum Dei sanctitatem promovendam sunt definitæ, ex Vitis Sanctorum expungere nefas erit. Ecclesiam porro, episcopum, clericos et id generis plurima sacris scriptoribus, licet nitidissimis, adeo sunt familiaria, ut, qui peregrinatis ea redarguit, peregrinari ipse in Christiana republica videatur. Sed hæc jam forte nimis multa, humano præsertim ac benevolo lectori, qualem te esse certo scimus, qui nostra etiam legere minime gravaris;
D ceterorum neque adprobationem expetimus, neque censuram et reprehensionem aut pertimescimus, aut recusamus.

ANNOTATA.

a *Nos etiam in Annotatis lectorem de iis monebimus.*

b *Hæc etiam in Annotatis recensebimus.*

c *Hoc assertum sequentibus Ciceronis et Manutii verbis editor confirmat:* Cicero Act. II, lib. II in Verrem cap. LXIII : Etiam Sotera inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? Ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum Soter, qui salutem dedit. Ad quæ Manutius : Quo patet communis error eorum, qui Jesum Christum, cujus immortalia merita nullo satis uno verbo exprimi Latine queunt, Servatorem appelant. Aliud enim est servare, aliud salutem dare. Servat is, qui, ne salus amittatur, aliqua ratione præstat : salutem dat, qui amissam restituit. Quod si Servator non est Soter, quia minus valet; Salvator autem, ut inusitatum, Cicero vitavit, maluitque E
dicere, qui salutem dedit : nimirum de eo si loquimur, qui afflictum genus humanum non in eodem statu servavit; sed a sempiterno interitu ad perpetuæ vitæ bona perduxit; quod summi Dei Filius et fecit et facere solus potuit; necesse est vel Salvatorem appelare, quod Σωτήρ Græce dicitur, usurpato in re nova novo verbo, quod veteres quoque probarunt; vel Ciceronis exemplo uti circumscriptione, et dicere : Is, qui salutem dedit. Quamquam circumscriptio, ut interdum non commoda solum, verum etiam necessaria videtur, sic iterata sæpius et dignitatem amittit, et satietatem parit.

PRÆFATIO.

AUCTORIS GABUTII.

Quare Sancti res gestas posteritati commendet, et unde illas hauserit, auctor edicit.

Virorum cum dignitate et virtute, tum vitæ sanctitate præstantium mores, ac res gestas mandare litteris Christianæ Reipublicæ conducere, et res ipsa docet, et sapientissimi viri semper censuerunt. Nam si, ut præclare dixit sanctus Ambrosius, sanctorum Hominum vita ceteris norma vivendi est, eam nobis ad imitandum propositam esse juvat: ac si omnis historia, ut summus Orator scriptum reliquit, est magistra vitæ, eo magis id in eam convenit historiam, quæ nobis, tamquam in speculo perfectæ virtutis imaginem, variis sanctarum actionum colorum * expressam repræsentat, atque ad recte pieque vivendum animos incendit. Quo in genere, quamvis plurima eaque præclara, nobis non desiit exempla in omni ætate, omni scriptorum studio litterarum monumentis tradita: non ab re tamen fuerit, quæ recentiora sunt, quæque veluti præsentia magis legentium animos movent, posteris tradere; ut, si minus antiquis, saltem nostri temporis ad virtutem stimulis incitemur; atque ei honorem et gloriam, ut par est, tribuamus, qui talia nobis in Servis suis ad nostram eruditionem prælucere voluit lumina virtutum. Cum igitur hujusmodi beneficium in Alexandro Saulio, episcopo singulari virtute prædito

* l. coloribus

A prædito, pro sua clementia in nos Deus contulerit; id ne ulla umquam vel temporum injuria, vel hominum oblivione deleatur, scriptis prodere, ad gloriam Dei, et ad ejus famuli retinendam memoriam, ad communeque posteritatis commodum pertinere existimatum est. Ceterum ea tantum brevi, ac fideli narratione complectemur, quæ vel ipsi vidimus, vel a viris fide dignis, oculatisque testibus, qui hæc fere omnia jurejurando in judicio confirmarunt, accepimus. Sed jam ad rem aggrediamur.

CAPUT I.

Beati ortus, educatio, et in Clericorum Reg. SS. Pauli et Barnabæ congregationem ingressus.

B

Beatus, ex illustri familia patre Dominico Saulio, matre vero a

Sauliæ gentis nomen Genuæ *a*, et alibi tum generis splendore, tum virorum virtute, dignitateque præcellentium celebritate, clarius est, quam ut in iis recensendis hic immorandum videatur. Inter alios vero (ut majores omittamus) Dominicus Alexandri parens, non minus Christianæ pietatis, quam civilis prudentiæ, doctrinæque laude floruit : ac propterea tum aliis summis viris, tum in primis Francisco II Sfortiæ, postremo Mediolani duci, et Carolo V Cæsari, qui postmodum ipsam ditionem tenuit, fuit longe gratissimus. Quibus sub principibus, licet patria Genuensis, singulari privilegio in Mediolanensem senatum honorifice cooptatus, et gravissimis negotiis publicis gerendis præfectus est : et ab ipso duce honoris et meriti causa Dominus constitutus est Castelli, quod, in diœcesi Derthonensi situm in Liguria, Puteolum appellatur; atque etiam in Saulia familia tenetur hoc tempore. Honestissimas præterea Dominicus ad summos pontifices Clementem VII, et Paulum III legationes, atque alia publica munera, et in iis C utrumque Mediolani Quæstorum magistratum (licet magno suo cum detrimento, ob graves in illum excitatas calumnias) præses integre administravit.

Thomasia Spinula, die 15 Februarii an. 1535 Mediolani natus, optime educatur, et b

2 Patebat porro domus ejus optimis, et eruditissimis quibusque viris, quos ipse, tamquam alter sui temporis Mæcenas liberaliter fovebat, et honestis officiis complectebatur. Alexander igitur patre Dominico, matreque Thomasia Spinula, ejus conjuge, lectissima fœmina, pari nobilitate natus est Mediolani xv Kal. Martii, anno Salutis MDXXXV *b*. Adolescens in patris disciplina optime educatus, linguarum Græcæ et Latinæ, Rhetoricæ præterea, ceterarumque bonarum artium studiis operam dedit, in quibus et ingenii præstantia, et præceptorum industria, haud mediocres progressus fecit. Doctore præter alios usus est Joanne Baptista Rasario Novariensi, probo viro, omnique liberali doctrina ornatissimo, qui postea Galeni, Hippocratis, Oribasii, et aliorum Græcorum opera in Latinum, non minus fideliter, quam eleganter convertit, oratoriamque facultatem Venetiis, et Ticini per annos fere XXX magna cum laude publice docuit *c*. Alexander itaque humanioribus litteris, optimisque disciplinis instructus, id futuræ sanctitatis specimen dedit, ut inter æquales eo modestior nemo esset, nemo candidior, atque Christianæ pietatis in studia propensior. *A. Bonuc.* *c*

bonis artibus instructus, Mediolani Clericorum Regularium S. Pauli habitum anno 1551 induit;

3 Itaque XVII annum agens humanæ vitæ fragilitatem, æternæque felicitatis gaudia secum ipse considerans, et quam multis, magnisque nominibus Deo vivere oporteret, diligenter expendens, relictis omnibus, Deo se se in Congregatione Clericorum Regularium S. Pauli dedicare constituit, atque anno Domini MDLI sacro die Pentecostes XVI Kal. Junii in collegium S. Barnabæ Mediolani, post varia de illius constanti proposito facta pericula, ad probationem admissus, XVIII Kal. Septembris ejusdem anni Religionis habitum, suo retento nomine, suscepit. Inter alias vero probationis ejus exercitationes, illa fuit memorabilis, cum seu patrum suasu, seu permissu, habitu suo candido atque eleganti, ut stultus fieret propter Christum, sublata magna cruce, in ampla civitatis platea *d*, in summa populi frequentia, alacriter procedens, ardenti animo de mundi contemptu, deque seria Christi imitatione verba fecit. Quod spectaculum, ut plerisque admirationis et ad meliorem frugem conversionis, sic aliis irrisionis et ludibrii fuit occasio. Sic enim piorum vita : Aliis quidem, ut ait Apostolus, odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam esse consuevit. II. ad Cor. II. XVI. Sed in utrisque Alexander de mundo triumphans, quod quærebat, lucrum reportavit; in illis quidem animarum salutem, in his vero sui ipsius, et humani fastus despicientiam. Sed ejusmodi religiosæ humilitatis opera, ut primis illis congregationis patribus, ita postea Alexandro nostro, frequenti erant in usu; indeque ad intimam sui negationem, sanctamque victoriam humanæ superbiæ sæpius exercebant. E *d*

in qua religione, plurimis virtutum F

4 At vero illud quoque spectare, vel audire, jucundum fuit, cum diversis, ut fit, difficultatibus objectis, patribus ejus propositum disquirentibus prudenter, et religiose responderet. Rogatus inter alia, cur novam hanc potius et pauperem, quam aliam longe antiquiorem et clariorem Religionem sibi delegisset, et num super hac deliberatione Deum summis precibus consuluisset, et quid potissimum in hac re spectaret : quibus viribus fretus et auxiliis tam arduum opus, quale est perpetuum religiosæ professionis jugum, subire aggrederetur; denique etiam atque etiam cogitaret, videretque quid ageret. Nam sibi, delicate educato et famulorum potius uti servitio, quam aliis inservire jam assueto, fore gravius et fortasse intolerabile, asperum religionis institutum amplecti et in laboribus, et vigiliis ceteris inservire. De his autem partite interrogatus, singillatim respondens : « Deum », inquit, « per annum, ex quo mihi hanc mentem immisit, enixe precatus sum, ut quid sibi gratius, « mihique ad salutem utilius foret, ostenderet : « atque in dies magis in hoc consilio confirmatus, eo duce, statui me in hoc Clericorum « Ordine divino cultui consecrare, ratus in aliis « plerisque religiosis familiis posse quidem me « severiorem affligendi corporis disciplinam invenire;

A Gabutio. " venire; sed hic, præter alia mortificationis in- " stituta, vigere plurimum intimam voluntatis " negationem, quod sacrificium Deo longe gratissimum, præstantiusque patienti genus esse " existimo. In quo illud mihi propositum est, " ut tolerandis injuriis et objurgationibus cum " humilitate, patientia et caritate Deo perfecte " serviam; atque ita ad ejus gloriam sanctus " efficiar; quod me ope divina, vestroque, pa- " tres, auxilio consecuturum spero. Neque me " ab hoc consilio aut instituti difficultas, aut cor- " poris commode enutriti, aut propriæ liberta- " tis amor, aut quidpiam aliud avocare potest. " Hæc ipse fere ad verbum.

speciminibus per triennium et amplius

5 Petentibus patribus, quas præcipue virtutes adamaret: Humilitatem, inquit, et castimoniam, quoniam per eas beatissimam virginem Mariam Deo valde placuisse intelligo. Inter hæc autem quidam ex patribus, quasi futura præsagiens, per jocum, ut fit, ad ejus tentandam modestiam, objecit, eum in hunc ordinem, adscribi velle, ut exinde fieret epi- B scopus. Quod ille tamquam jocose dictum accipiens, nihilque minus fore cogitans, modesto silentio dissimulavit. Hæc autem licet leviora fortasse videantur, quam ut litteris mandentur, ea tamen silentio præterire non est visum, cum, ut ex iis quasi adolescentiæ floribus, quales virtutum fructus suo tempore daturus esset, innotescat, tum etiam ut quam mature, cauteque in admittendis ad hoc Institutum novitiis, præsertim adolescentibus, (quod etiam adhuc usu retinetur) agere solerent jam ex eo tempore patres nostri, perspici possit.

datis, anno 1554 solemnia

6 Alexander igitur religionis habitu suscepto, quam de se concitaverat exspectationem non modo non fefellit, sed etiam longe superavit. Nam eas virtutes, quæ potissimum spiritualis militiæ tironem ornant, ita cœpit exercere, ut eo nemo esset aut ad devotionem humilioraque ministeria promptior, aut ad obediendum alacrior, aut ad omnia regularis disciplinæ munera diligentior *e*. Ergo superiores humillimus, inter æquales omnibus gratus et amabilis, patiens in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in sui negatione in dies se ipso fortior, in omni denique genere virtutum e- C xemplo ceteris singulari. Quas in eo virtutes mirifice condiebat virginalis quædam verecundia, ac verecunda gravitas, simplexque prudentia *f*. In hac probatione per triennium et amplius exercitatus, taudem anno MDLIIII. III Kal. Octobris solemnia religionis vota nuncupavit. Sic enim fere per id temporis differri (præcipue adolescentium) professio consueverat. Sed cum postea Tridentina synodus, post annum probationis, qui habiles fuerint, ad professionem admittendos esse statuisset; id deinceps apud nos rite servari cœpit. Ceterum jam professi per quadriennium, plus minus, superiorum arbitrio, sub novitiorum disciplina apud nos haberi solent, ut in iis regulares mores magis ac magis adolescant, virtutesque altius radices agant.

vota emittit.

7 Votorum igitur vinculis obligatus Alexander, diuque probatus, licet e novitiatu esset eductus, nihil tamen de sua submissione, nihil de severa regularis vitæ ratione remisit; sed quam ingressus erat, religiosæ perfectionis viam quotidie magis sibi tenendam putavit, (justorum enim semita, ut ait sapiens Prov. IV, XIIX, quasi lux splendens, procedit, et crescit usque ad perfectam diem,) gravemque D illorum errorem diligenter cavit, qui, absoluto regularis vitæ tirocinio, vota professi, quasi jam ad perfectionis metam pervenerint, perniciosa quadam licentia, ferventis disciplinæ studia remittunt, et dum minima negligunt, paulatim decidunt *g*.

ANNOTATA.

a *Urbs est Italiæ clarissima, emporium celeber, archiepiscopatis et ejusdem nominis Reipublicæ caput, quæ aliquando ducibus Mediolanensibus paruit, nunc autem, libertate recuperata, sui juris est.*

b *Supralaudatus Franciscus Aloysius Barellus in citato opere, Thomasiam Spinulam Dominico Sautio sequentes proles peperisse, Italicis verbis, quæ Latina facio, sic refert:* Dominicus Saulius ex Thomasia Spinula tres filios et tres filias genuit: primogenitus fuit Franciscus, patris in seculo vestigia secutus, secundus Alexander noster, et tertius Carolus, in pueritia mortuus; natarum vero prima fuit E Lucia, postea Annibali Visconti matrimonio juncta, secunda Cornelia, quam Alexander Brivius, illustris Mediolanensis eques, in conjugem accepit, et natu minima, Paula Antonia nomine, spreto mundo, Mediolani in S. Lazari parthenone S. Dominici institutum est amplexa.

c *Laudatus vitæ hujus editor sequentis ex Italico Gabutii exemplari, quæ Latina fecit, addit:* Neque minorem aut operam impendit, aut laudem promeruit in hoc munere adolescentem optimis artibus informandi Julius Camillus Delminius, vir omni præstans eruditione et cultu litterarum.

d Mercatorum scilicet, ut constat *(inquit hujus Vitæ editor)*. Hoc enim forum dumtaxat, tunc temporis popularibus hisce spectaculis patebat. Nam quod modo ante templum maximum complanatum est, ab anno dumtaxat MDCLXXXII apertum fuit, tabernis eversis, quæ ibi erant exstructæ, ac templi fabricæ addictæ. Tum vero dejectæ cum fuerint ad magnificentius exornandum apparatissimum in urbem ingressum Frederici vicecomitis Mediolani archiepiscopi, cautum postea fuit, ne rursum F exædificarentur, civibus ultro, et abunde largientibus ipsi fabricæ, quanti non erant, neque tabernæ, neque reditus ex ipsis. V. C. Latuada in Mediol. Descript. tomo I n. 2 pag. 39.

e *Hujus Vitæ editor ex Italico Gabutii exemplari sequentia excerpsit.* Primis Tirocinii sui mensibus contra naturæ suæ propensiones acriter decertavit. Somnum, quo incommode ferebat antelucanas vigilias, ita devicit, ut etiam curaverit, officium sibi demandari alios suscitandi, atque ad sacras Matutinas horas solitu consueto advocandi. Neque quas solum in vitio esse putabat, verum etiam honestas cupiditates temperavit, si quidpiam in modo timeret excessus. Sanctarum meditationum cum suavissima teneretur dulcedine, solitudinem, ut pote illis maxime accommodatam, vehementer expetebat: ac veritus, ne fraus ulla subesset, quæ ipsum averteret a suscepto vitæ instituto, Deo scilicet unice a se dilecto alios etiam conciliandi, rogavit moderatorem suum, cui omnes aperiebat animi recessus. ut abjectiora domus munia sibi committeret. Timiditatem vero,

A vero, quam sua ipsi attribuerat natura, ut superare consuesceret in iis muneribus obeundis, quæ palam exerceri oporteret, precibus impetravit, ut auxilio daretur sacrarii administris; in quo officio ita aliquamdiu instar angeli versatus est, ut pietatis, ac modestiæ singularis tum nostris, tum extraneis admirabili fuerit exemplo.

f *Laudatus editor ex dicto exemplari Italico hæc addit :* Rerum divinarum contemplationi ita erat deditus, atque in sacris meditationibus tanta perfundebatur gratiæ delectatione, ut, quemadmodum conscientiæ suæ moderatori debuit significare, in iis cor suum æstuare divino amore, liquefieri, ac prope languescere sentiret. Unde poterat et ipse usurpare Christi sponsæ verba : « Fulcite me floribus, stipate me « malis, quia amore langueo » Nec minus : « En dilectus meus loquitur mihi. » Adfirmabat enim, Christi Crucifixi secum loquentis vocem exaudire, seque ad apicem Christianæ perfectionis amantissime provocantis : sibi propterea certum ac deliberatum esse, in rebus omnibus, quoad posset, summum honorem Redemp-
B tori suo deferre.

g *His verbis Onuphrius Branda sequentia, ex dicto jam fonte deprompta, alio caractere subjecit :* Ad pertentandam, ut fit, ejus animi constantiam, domesticas delicias, parentum commoda, honores amplissimos, a quibus se abdicabat, proponebant identidem, qui ipsi erant præpositi : quibus ille modeste respondebat, humana omnia præ Ordinis sui paupertate ac religiosa submissione ne pili quidem se facere. Quo in proposito illud fuit memorandum. Graviter ægrotabat vir quidam de congregatione nostra bene meritus, ex cujus subsidiis et liberalitate magna ex parte pendebat ejus collegii sustentatio. Adit Alexandrum vicarius; periculum pii hominis et futuras simul collegii angustias, si ille periisset, denunciat; ægrum propterea ipsi commendat, ut precari Deum velit pro illius sanitate : cui Alexander, « Ne hac, inquit, de « causa tempus differat Deus tam bene de nobis « meriti æterna mercede remunerandi. Nihil
C « me terret paupertas, arctissima licet, et maxime laboriosa. » Hinc fiebat, ut etiam, quoad liceret per moderatorum permissum, corpus suum voluntariis castigationibus affligeret ac maceraret, quin et quandoque asperiorem vitæ rationem cuperet inire. Quamquam postea certior factus experientia confirmare soleret, quod in amplectendo Ordinis nostri instituto jam se intelligere declaraverat; multo nimirum esse difficiliorem sui ipsius, suæque voluntatis oppugnationem atque victoriam : in quo pugnæ genere hic sibi fortiter et assidue confligendum videbat.

A. Gabutio.

CAPUT II.

Sacerdos et sacræ Theologiæ doctor efficitur : deinde collegii Mediolanensis SS. Pauli et Barnabæ ac totius Congregationis Præpositus eligitur.

Ad sacerdotium promotus superiorum jussu contra hujus Congregationis decretum

Quam igitur ceperat, pie vivendi rationem constanter tenens, doctrinam cum probitate, pietatem cum sapientia, superiorum ductu, sibi conjungendam existimavit. Atque ut præstantis erat ingenii, Logicæ, Philosophiæ ac Theologiæ studiis deditus, in iis brevi tempore eos progressus fecit, ut ceteris edocendis aptus E judicaretur. Factusque sacerdos in Ticinensi a Congregationis collegio docens jussu patrum, ipsarum scientiarum doctoris insignia consecutus est anno Salutis MDLXIII, idque, ut majore cum auctoritate posset apud nos docere, et, ubi opus esset, quas optime callebat, scientias profiteri : quamquam doctoris munere neque ipse, neque alius ex nostris publicis in gymnasiis adhuc functus esse reperitur, atque id deinde Constitutionum decreto cautum est. Quin etiam in more positum, ut ad fastum declinandum, religiosamque humilitatem retinendam, doctoris lauream ex nostris nemo ambiat, aut ea insigniri soleat; sed potius sacra doctrina atque ad animarum salutem procurandam necessaria divinarum et humanarum rerum cognitione, qui ingenio valent, privatim inter nos diligenter instrui curentur.

8. Theologiæ doctor creatur, quam summa cum humilitate.

9 Inter hæc igitur Alexander in ecclesia nostra Ticinensi festis diebus verbum Dei prædicare, sacras confessiones audire, in ipso collegio nostros et alios Dialecticam, Philosophiam et sacram Theologiam magna cum laude parique F auditorum fructu docere, quæstiones de officiis Christianæ vitæ, quas Casus appellant Conscientiæ, explicare ac de jure divino et humano multis respondere. In concionibus gravis ordinatusque erat et facilis; utilia docens, non in curiositate aut sublimitate sermonis, sed in doctrina spiritus; non se ipsum prædicans, sed Christum; in verbis efficax ac suavis, actioneque ac sententiarum pondere gravissimus b. In omni denique dicendi docendique ratione tutus atque perspicuus. In doctrina vero S. Thomæ ita perite versatus erat et eruditus, ut ejus opera, præcipue Theologicam Summam fere totam memoria teneret. Inter ceteros sanctos Patres, potissimum lectione operum S. Gregorii Papæ, S. Joannis Chrysostomi, S. Bernardi et Joannis Cassiani delectabatur; eorumque, ut mores in vita, ita spiritum et doctrinam in concionibus repræsentabat.

cujus continuo exempla præbet,

10 Quidquid autem a sacris auctoribus accepisset, non tamquam suum docendo jactabat, sed, quibus opus esset, acceptum referebat; haud ignarus ingenuum esse confiteri, per quos

A. Gabutio.

quos didiceris. Quin etiam quicquid propriis studiis et laboribus didicisset, non sibi vindicare, sed ei, a quo omnis sapienta est, acceptum ferre, ad ejusque gloriam cuncta dirigere consueverat : neque se multa scire, vir alioqui doctissimus, ostentabat ; sed in multis, quasi nescius, discere potius, quam docere cupiebat. Nihil tamen magis curare videbatur, quam omnibus, quibus posset, verbo et opere prodesse, nullumque diem sine benignitatis in aliquem officio transigere : ratus, se non sibi solum, sed aliis quoque natum, sapientibus et insipientibus cum Apostolo ad Rom. I. XIV. debitorem esse *c*.

c *discipulos docet.*

11 Inter hæc autem magno omnibus cum ceterarum virtutum, tum religiosæ submissionis erat exemplo, non clarum parentum genus tractare, non præclaris animi ingeniique ornamentis efferri; non humiliora quæque domestica ministeria defugere. Cum aliquando ejus propinqui ad Ticinense collegium nostrum, ubi tum ipse morabatur, carrum frumento onustum caritatis. causa misissent, nostris, ut fit, bajulos, qui triticum in horreum deportarent, conducere volentibus, Alexander, qui velut tritici granum erat, pro Christi sibi mundoque in terra mortuum, fructus multos allaturus : " En, " inquit, " quidnam impedit, quo minus " nos ipsi oblatam eleemosynam sine aliorum " opera reponamus ? " Ac dicto citius, arreptis saccis iisque ad mensuram virium dimidiatis, humeris suis triticum in horreum gestare cœpit, ceteris clericis exemplum ejus admirantibus pariter et imitantibus. Sed longum esset alia multa hujusmodi humilitatis ejus ceterarumque virtutum exempla commemorare, de quibus infra suo loco plura scribentur *d*.

d

Anno ætatis 33 Congregationis Præpositus electus, S. Carolo Borromæo a confessionibus est :

12 Hæc et alia religiosæ humilitatis et Christianæ caritatis officia ex instituto præstans, in omni genere virtutum probe exercitatus, annum agens ætatis XXXIII lectus est a patribus Præpositus Congregationis et collegii SS. Pauli et Barnabæ Mediolani. Quo munere magna cum pietate et prudentiæ laude triennio fungens, gravibus in rebus, ad Christianam et Ecclesiasticam disciplinam pertinentibus, sicuti etiam antea S. Carolo Cardinali, apud quem gratia et auctoritate plurimum valebat, fideliter inservivit. Nihil enim fere paulo gravius sanctus ille præsul agere solebat, quod non prius cum Alexandro conferret, atque de illius consilio constitueret, eumque sibi a Confessionibus esse voluit, atque ad ejus prudentiam sanctissimæ vitæ suæ rationem, pro eximia sua humilitate moderabatur *e*. Solebat namque optimus antistes, donec in terris vixit, pro singulari sua in hunc Clericorum Ordinem benevolentia ad patres nostros sæpe divertere et apud eos diu familiariterque commorari, atque eorum opera et auxilio plurimis in rebus uti, quæ præsertim ad cultum divinum et ad animarum salutem pertinerent *f*.

e

f *subditos in regulari disciplina*

13 Ceterum Alexander, factus Præpositus, regularem disciplinam in Congregatione non minus exemplo, quam verbo, plurimum provexit ; idque mirabili caritate ac mansuetudine, qua fiebat, ut cunctis esset amabilis ac reverendus ; amoreque potius, quam timore, homines, præsertim ingenuos et qui sponte sese Christi jugo subjecissent, in officio continendos esse, atque ad perfectiorem vitam instituendos dicebat dictaque præstabat. Itaque non jubere, sed rogare ; non imperare, sed innuere ; non castigare, sed monere, quæ erat ejus in omnes caritas, et omnium in illum observantia, consueverat *g*. Quas horas statim a sumpto cibo vel quieti, vel recreandis animis alii tribuunt, has ipse vel cum patribus agens de recte moderanda Congregatione, deque ordinanda disciplina, vel audiendis fratrum necessitatibus transigebat.

g

14 Ceterum, quo aliis major erat, eo magis se omnibus servum esse existimans, ejus exemplo, qui de cælo venit ministrare, non ministrari, dum festis diebus in ecclesia S. Barnabæ horis vespertinis sacras conciones haberet ad populum, qui ad eum audiendum frequens confluebat, iis diebus levissimo sumpto jentaculo, prandentibus fratribus vel mensæ ministrare vel lectoris munere fungi, postea vero patinas et coquinæ vasa humilitatis causa ex instituto purgare consueverat ; quod alias etiam per totam hebdomadam agebat, et quandoque præter ordinem alienas vices supplens, ut alios ad humilitatis exemplum provocaret. Huic autem religiosæ humilitati, velut firmo virtutum omnium fundamento, de quo infra suo loco plura dicentur, innixa erat ardens illa caritas, qua cum in omnes propter Deum, tum in primis domesticos præsertim ægrotos ac valetudinarios utebatur, eos quotidie licet variis curis occupatus benigne visitans, de illorum diligenti curatione sollicitus, illosque verbis humanissimis ad patientiam et ad capiendum ex languore salutis fructum leniter adhortans *h*.

exemplo et verbo provehit

h *errantes paterno amore corripit,*

15 In privatis porro congressibus, ac familiari consuetudine eo nihil erat humanius, nihil ad mores componendos suo efficacius exemplo. Vidisses eum nihil otiose, nihil temere proferre, sed verba vitæ facientem, singulos ad virtutem excitare, dare monita salutis, omnes ad amorem Dei et ad fraternam caritatem incendere, idque non importune aut moleste, sed gravi quadam hilaritate atque prudentia. In collationibus vero de rebus spiritualibus, sive de culparum accusatione ex instituto habendis, magna cum rerum experientia de curatione vitiorum ac de virtutum actionibus apostolico spiritu disserens, non minus exemplo, quam verbo, omnes ad perfectam vitæ rationem inflammatos dimittebat *i*. Si quispiam privatim errasset, hunc non publice objurgare, sed secreto ; si vero publicum fuisset erratum, hunc coram aliis pro culpæ gravitate paterna quadam severitate corripere solebat. Sed prius errantem inducere, ut, cognita erroris sui qualitate, vere pœniteret ; peccantis vero vitium, quasi ulcus, aperturus ejus primum virtutes et honestas actiones commendare, mox subjicere vitii turpitudinem, laudabiles in eo virtutes obscurantis ; quod si emendaretur, pulchram in illo morum formam non desiderari : mox tamquam optimus animarum medicus, ostensa virtutis pulchritudine, quibus remediis curandus morbus esset virtusque paranda, perite demonstrabat.

i

illosque corrigit.

16 Hunc autem divinum corripiendi modum, docente Deo, didicerat, qui, ut est in sacra Apocalypsi cap. II objurgaturus quosdam, prius eorum commemorat virtutes, bonaque opera commendat ; subinde reprehensos ad salutarem excitat pœnitentiam. Novit enim Dominus figmentum suum, noverat et Alexander ejus spiritu ductus, ita hominibus natura comparatum

A paratum esse, ut et virtus laudibus excitata crescat, et objurgationibus, nisi recte fiant, exasperari potius, quam sanari animi soleant; et plerosque lenitate magis, quam acerbitate corrigi: cavendumque omnino, ne medicina noceat ægroto; neque increpationis remedium indignantis animi vindicta, sed caritatis juste pieque castigantis fiat medela, ut, quem oportet, salutis fructum consequatur. His itaque atque aliis ejusmodi tum domesticis, tum externis curis dum strenue sese ad salutem animarum exerceat Alexander, celebris jam de illius vitæ integritate, doctrina atque prudentia percrebuerat fama: plurimique ad eum tamquam ad summum theologum virumque optimum, consilii auxiliique causa confluebant.

ANNOTATA.

a Ticinum *Italiæ, in ducatu Mediolanensi, ad Ticinum fluvium, episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi civitas.*

b *Sequentia ex Italica Beati nostri Vita a*
B *laudato editore sunt desumpta*: Antequam id muneris obiret, ut eo accuratius, quam fieri posset, in concione fungeretur, patres Alexandrum aliquo tempore privatim, dum ipsi mensæ accumbebant, ad dicendum coram ipsis advocabant, eique, si quid minus probassent, aperiebant. Ipse vero omnium admonitiones æqui bonique faciebat, atque ad aliorum sententiam et voluntatem tum actionem, tum orationem ipsam diligenter componere studebat.

c *Ex Beati nostri Vita Italica editor hæc addit*: Ordinis sui institutorum custos accuratissimus secum semper deferebat regulas illas: quæ suo tempore erant præscriptæ, ac in more positæ apud primos patres; atque ex eis caput unum quotidie legebat. Quod etiam præstitit episcopus, sæpe attenteque evolvens Constitutiones, quæ postmodum, anno scilicet MDLXXIX, in generali Ordinis conventu coram S. Carolo promulgatæ, receptæ a patribus et Apostolica auctoritate confirmatæ fuerunt.

d *In Italico exemplari hæc, teste laudato editore, habentur adjecta*: Vigebat eo tempore apud nostros pia consuetudo, (de qua nunc
C etiam præscriptum est in Constitutionibus lib. II cap. X) per singulas fere hebdomadas, quotquot aderant, in collegio simul conveniendi; ut quivis ordine in medium prosiliens ac in genua procumbens, eas sponte humiliterque confiteretur exteriores culpas, in quas forte incidisset. Nec se quisque solum accusabat; verum etiam cuique licebat, eum, qui ante patres erat constitutus, ex caritate admonere et redarguere. Hoc judicium subibant ipsi etiam superiores. Quæ hic vero animadvertebantur, a perfecta Ordinis disciplina defectiones per graviores collegii patres, qui apud nos Discreti vocantur, referebantur in librum ad id comparatum; cujus rei plura exstant apud nostros monumenta. De Alexandro nihil in his notatum invenimus, præter ardentem nimium discendi cupiditatem; quæ tanta fuit, ut una interdum manu tintinnabulum pulsaret, altera librum teneret, quem attente legebat. Nihil propterea difficilius in suscepto vitæ cursu se expertum esse ingenue testabatur, quam non posse pro libito litteris operam dare. Hanc tamen cupiditatem in sui victoria ita cohibuit, ut ne litterulam quidem vel legeret, vel scriberet, nisi ex præscripto vel facultate moderatoris sui, ac postea fateretur, nihil se libentius facere, quam omnem voluntatem suam infringere. A. Gabutio.

e De S. Carolo Borromæo (*teste sæpe laudato hujus Vitæ editore*) ita Carolus a Basilica Petri in ejus Vita, Ingolstadii impressa an. MDXCII, lib II, pag. 68 refert: Præterita omnia peccata sua a primis annis recognita, quod jam diu cupiebat, confessus est Alexandro Saulio, S. Barnabæ Mediolani Præposito, postea episcopo Ticinensi, cujus consiliis et doctrina uti plurimum solitus fuit, donec eum ad episcopatum Aleriensem a Pio V vocatum tam libenter ob Ecclesiæ fructum, quam ægre ob suum et S. Pauli Congregationis usum dimitteret. Addit Glussianus, (*inquit Beati nostri editor*) in ejusdem S. Caroli Vita lib. II sub initio cap. XVI, S. Cardinalem singulari exemplo nihil hæsitantem dicere auditum fuisse: tum ferme (ab illo nimirum totius anteactæ vitæ expiatione, Alexandri peracta ministerio) spiritualis vitæ curriculum inire cœpisse, quidquid hactenus egisset, habere pro nihilo. E

f *Ex sæpius citata* B. Alexandri *Vita Italica Onuphrius Branda, Vitæ hujus editor, hæc subjicit*: Alexandri opera et prudentia usus est idem S. Antistes in pertractandis de summi Pontificis mandato gravissimis negotiis cum magnis principibus. Tam demum amanti liberalique erat in nostros animo præsul sanctissimus, ut eos Romæ presbyteros Cardinalis Borromæi passim vocarent, ipsum vero Ordinis nostri parentem et auctorem haberent permulti; cum alioqui annis jam triginta, antequam ille Mediolanum archiepiscopus veniret, hic fundamenta jecisset Congregatio nostra ad morum disciplinam, et pietatem in hac sanctis operibus ac frequenti sacrorum Mysteriorum usu instaurandam. Quod opus feliciter cœptum ad eam perfectionem divinitus provexit S. Carolus. Ex hac, *inquit editor*, Gabutii narratione et error patet et forte erroris causa, quo uni ex ingentibus tabulis, S. Caroli præclara gesta elegantissime repræsentantibus ac templi maximi intercolumnia in ejus solemniis Mediolani ornantibus, subscriptum legitur: S. Carolum Mediolanum introducere Barnabitas. Id enim abest F quidem longe a veritate, ut constat ex dictis; sed ex singulari forte S. Antistitis amore, maximisque erga Ordinem nostrum promeritis, fidem primum apud aliquos invenit, tum etiam litteris mandatum est.

g *His in Latina Beati Vita enarratis, Onuphrius Branda sequentia ex Italica ejusdem Vita subjungit*: In cultu divino promovendo erat maxime sollicitus. Curavit diligentissime, ut nostri statis horis psallerent in domo Dei voce non minus gravi, quam moderata et æquabili, qua possent distincte a populo sacra verba exaudiri non sine intimo pietatis sensu, bene vero sine molestia ac tædio, quod fere parit immodica cantilenæ productio et compressa nimium pronunciatio. Quod postea, ut perpetuo servaretur, constitutum fuit ex antiquo Ecclesiæ instituto, Orientalis nimirum, ut tradit Augustinus de Athanasio loquens lib. X Confess. XXXIII, et Latinæ, ut auctor est S. Isidorus lib. I de Offic. Eccles. cap. V. In templorum rerumque sacrarum nitore et elegantia fuit accuratissimus: cavitque, ne quidquam, quod sacrario attributum esset ac donatum, in alios

A GABUTIO. alios impenderetur usus, quam in sacras supellectiles templique ornamenta.... Regularis disciplinæ propugnator acerrimus ne paululum quidem ejus umquam relaxavit, licet a viris amplissimis rogaretur, nihil veritus repulsam dare; (summa tamen semper cum dexteritate et gratia) cuicumque id postulanti, quod officeret institutorum rationi. Comiter etiam blandeque id impetravit a sacerdotibus nonnullis, vota jam quidem professis, at non satis matura adhuc ætate, ut sponte ad tempus aliquod juri cederent suffragiorum : idque ne in Ordinis moderatione ad consilium adhiberentur, qui nondum per ætatem essent idonei.

h *In Beati Vita Italica Gabutius hæc addit :* Tenax ipse communis vitæ nihil umquam in victu ac vestitu admisit, quod esset singulare. Abhorrebat ab omnibus vitæ commodis, corporisque sui indulgentia. Rarius, quam posset, domos alienas etiam consanguineorum adibat. Hæc, ut ceteri quoque præstarent, diligenter curabat. In id autem summa incumbe- B bat vigilantia, ut omnes assidue in religiosa et utili aliqua exercitatione essent occupati. Sacra studia magni faciebat, legesque ipse opportunas de eorum ratione constituit. Quantum vero quisque tum in his, tum in religiosæ perfectionis cursu proficeret, rationem ipse a singulis reposcebat.

i *Ex Italico Beati nostri Vitæ exemplari sequentia sunt deprompta* : Peculiarem dabat operam, ut adolescentes nostri probe essent sancteque instituti; ut semper alacres lætique Deo famularentur. Eorum valetudini invigilabat attente, ac, ne quid umquam, quod fieri posset, eorum corpori vel animæ deesset, summa caritate providebat. Quin pulchrum fuit et ad videndum jucundum, Alexandrum ea præditum dignitate, illorum adolescentum ætati identidem morem gerere, atque, ut illis liberiorem ad se aditum aperiret eosque suavius alliceret ad virtutem, eorum sese lusibus immiscere animique remissionibus, quibus ætas illa non minus honeste, quam utiliter, a religiosis etiam moderatoribus refici et recreari solet : ut vere potuerit Alexander illud Apostoli sui usurpare : Facti sumus parvuli in medio vestrum, tamquam si C nutrix foveat filios suos..... ; quoniam carissimi nobis facti estis. I Thess. II, VII.

CAPUT III.

Aleriæ episcopus creatur : in hac diœcesi ecclesiasticam disciplinam et Christianam religionem restituit.

Oblatum a Pio V summo Pontifice Aleriensem episcopatum

Quare Pius V *a*, Pontifex sanctissimus et in hominum meritis æstimandis acerrimi judicii, etsi ejus operam ad lucrandas Christo animas et in hac parvula Congregatione bene moderanda perutilem esse non ignorabat; tamen honori divino magis consultum fore putavit, si lectus episcopus ad Aleriensem ecclesiam in Corsicam *b*, tamquam ad incultam Domini vineam diligenter excolendam, mitteretur. Fuit D quondam Aleria ejus insulæ oppidum insigne nobilisque Romanorum colonia, nunc vero temporis injuria desolatum, cujus vix exstant ruinæ, titulumque tenet episcopatus, sub se alia multa oppida et pagos habentis, ita ut non minus locorum asperitate, quam diœcesis amplitudine primarium inter alios ejus insulæ episcopatus locum tenere perhibeatur. Protenditur enim in longitudinem fere centum millia passuum, in latitudinem vero quinquaginta. Quemadmodum igitur olim a Magno Basilio Gregorius *c* ille, cognomento Theologus, Sasimæ exigui ignobilisque in Cappadocia oppidi, sic Alexander noster a summo Pontifice parvæ quidem et lapsæ civitatis, sed amplæ et nobilis diœcesis et ecclesiæ præsul invitus designatur.

recusat, at hanc ecclesiam tandem, Pio V jubente et S. Carolo suadente,

18 Quod simul atque ille cognovit, ad Pontificem litteras dedit, quibus ea, qua decebat, submissione ac libertate onus, ut ipse cum eodem Gregorio dicere solebat, angelicis humeris formidandum ac viribus suis impar, subire recusabat : malle namque se tuto religiosæ hu- E militatis in portu continere, quam salutem suam periculosis episcopalis vitæ fluctibus exponere : non deesse alios huic oneri sustinendo longe aptiores atque meliores; se quiequid posset in congregationis suæ beneficium, in qua mori cuperet, libentius, donec viveret, impensurum : interim aliorum saluti procurandæ non defuturum : alioqui paratum esse, quando opus foret, nullis laboribus parcendo, pro Sede Apostolica, sanctaque Dei ecclesia vitam et sanguinem profundere. Sed quo magis ille reniti, eo constantior in sua sententia Pontifex persistere videbatur. Quare quominus jubenti Pio, ac S. Carolo suadenti obtemperaret, effugere minime potuit, præsertim quod id ad majorem Dei gloriam, ecclesiæque suæ utilitatem pertinere dicebant *d*.

interim dictæ Congregationis patribus plurimum dolentibus, regendam suscipit,

19 Itaque ne propter loci difficultates, vel ob alia incommoda in eo pascendo Dominico grege pastorales labores detrectasse videretur, licet invitus, manus dedit. Fuit autem hæc electio tam patribus nostris quam ipsi electo minime grata, sed acerba potius, plenaque mœroris : F tum quia vir congregationi utilissimus eo tempore, quo ejus opera maxime indigebat, subtrahebatur; tum vero multo magis, quod id conservando religiosæ humilitatis instituto repugnare, et ambitioni quasi aditus ad dignitates aperire verebantur. Nihil namque magis primi illi hujus congregationis auctores, eorumque deinceps successores ex professo curarunt, quam ut minime ad honores, et dignitates aspirantes, in sua humilitatis professione sese continerent, et in qua primum vocati essent, vocatione Domino deservirent. Sed, ut fit, summis Pontificibus, aliter interdum ad honorem Dei Ecclesiæque suæ sanctæ utilitatem expedire judicantibus atque adeo jubentibus, non acquiescere nefas videtur. Nam ut ambire periculosum ac turpe, ita divinæ voluntati, in Christi vicario se prodenti, resistere minime tutum aut æquum est. Inter hæc non defuit, qui Pio suggereret, ut super ipsius episcopatus fructus, qui erant circiter duo aureorum millia, annuam pensionem imponeret. Quam Pontifex suggestionem repellens : « Id, inquit, nobis nullo modo placet. » Scimus enim episcopatum viro probo ac digno collatum

A " collatum esse, qui illum recte administrabit. " Pontificis opinionem, ut patebit, comprobavit eventus.

et ad illam anno 1570, postquam a S. Carolo fuisset consecratus, proficiscitur.

20 Alexander igitur quarto Idus Martii, die festo S. Gregorii Papæ ipso anno MDLXX in ecclesia Metropolitana Mediolani a S. Carolo rite consecratur, ac paulo post ad ecclesiam suam proficiscitur: secumque perduxit tres congregationis sacerdotes, quorum societate regularem disciplinam, quoquo modo posset, retineret et eorum opera, quod illi præscripserat Pius, ad procurandam animarum salutem, ecclesiamque illam bene moderandam uteretur. Quibus alii deinceps bini, vel terni præsbyteri, et clerici ex nostris pro tempore passim successere; qui magnis laboribus haud mediocres ad animarum salutem ibi pietatis fructus protulere. In Corsicam properantem de obitu Dominici parentis sui, quem Tinici senio, morboque languentem reliquerat, lugubris nuncius est subsecutus. Quem ille casum æquo tulit animo, divina fretus clementia, quæ illum ex hu-B manæ vitæ miseriis ad æternæ felicitatis gaudia transtulisset: nihilque inde retardatus, parentis carissimi obitum non tam lacrymis, quam piis apud Deum suffragiis prosequendum putavit: iterque suum tenens, in Corsicam pervenit, ubi ab illis diœcesis suæ populis citra magnifici apparatus pompam reverenter exceptus, ad gregem suum bene curandum bonus pastor cogitationes omnes et studia contulit.

In hac diœcesi ad Christianam religionem populum,

21 Squalebat eo tempore illa diœcesis, tamquam inculta sylva, variis et morum corruptelis, et ignorantiæ tenebris obfuscata; idque propter diuturna bella, et pastorum non residentium incuriam. Neglecta, et collapsa ecclesiastica disciplina, magna rerum ad salutem necessariarum tam in clero, quam in populis ignorantia. Sed sicut populus, sic et sacerdos. Nulla Christianæ doctrinæ catechesis; magna fames verbi Dei, morumque barbaries, euangelii prædicatorum diuturnum perniciosumque silentium; sacerdotibus, tamquam canibus mutis, præ imperitia seu torpore in vitia proclamare negligentibus. Dies festi, stata jejunia, Sacramentorum usus ac ritus, divini cultus studia passim neglecta: Ecclesiæ squalidæ et in-C cultæ nidorem potius olebant, quam nitorem: pauci admodum, qui articulos Fidei, Dei præcepta, et alia ad salutem scitu necessaria rite tenerent. Conjugia illegitime inita, ac per incæstas nuptias propagatæ familiæ. Vigebant simultates, odia intestina, et inimicitiæ; maleficia passim, cædesque patrabantur. Denique illud sapientis inibi completum esse videbatur: " Cum prophetia " (hoc est, verbi Dei prædicatio) " defecerit, dissipabitur populus. " Prov. XXIX. XVIII. Nam ubi sacerdotes suo non funguntur officio, religio deficit, pietas populi corruit, christianique mores facile prolabuntur: et dormiente, seu absente pastore, lupus rapit oves, gregemque dispergit.

sacerdotesque ad ecclesiasticam disciplinam,

22 Nulla in tota diœcesi sacerdotum collegia, nulla cathedralis ecclesia, episcopales ædes nullæ. Sed Alexander sive in diœcesi, sive extra, precario vel conducto uti cogebatur hospitio, donec ipse ære suo honesta sibi ac successoribus suis domicilia, ut dicemus, exstruxit. Hæc et alia plura incommoda nostrum exceperunt antistitem, quæ tolerabiliora fuissent, si sacros administros, quorum opera in pastorali munere, ut oportebat, uteretur, habere licuisset. Sed messis quidem multa, operarii autem pauci; et ii quidem minus omnino, quam par erat, ad tantum opus idonei. Vereque dici poterat illud Prophetæ: " Parvuli petierunt panem, " (verbi Dei) " et " non erat, qui frangeret eis. " Thren. IV. IV. Itaque præclara magnæ patientiæ, eximiæ fortitudinis, et apostolicæ caritatis argumenta Alexandro non deerant. Sed nullis ille deterritus difficultatibus, divino fretus auxilio, manum suam misit ad fortia; et nullis laboribus parcens aut vigiliis, ad hanc perpurgandam et excolendam sylvam vires omnes intendit. Idque tum ope divina, qua potissimum nitebatur, et quam assiduis precibus quotidianisque sacrificiis supplex implorabat, tum laboribus et exemplis, strenue præstare aggressus est.

A. Gaetano

quam prorsus neglexerant,

23 Ac primum quidem sapientis secutus consilium, animarum pastores admonentis, Prov. XXVII. XXIII, ut diligenter agnoscant vultum pecoris sui, gregesque suos considerent, universam diœcesim peragrare cœpit, per juga montium, per vicos et castella longum iter cum E sudore pedibus sæpe conficiens, per loca aspera et jumentis inaccessa, ubi quandoque accidit, ut sub dio pernoctaret, dum obrepente nocte per tenebras ad hospitia pervenire non posset. Ubi vero pagum esset ingressus, interim omissa corporis cura, ad ecclesiam primum, exemplo Salvatoris, pergere, ibique, si tempus ferret, convocato populo concionem habere, sacras confessiones audire, oblatoque divino sacrificio, quos a peccatis absolutos, paratosque vidisset, sacrosancta communione reficere: mox ipso, vel altero die sacrum chrisma administrare, et ea, quæ oporteret, in ecclesiis ordinare; divinum cultum, ecclesiasticamque disciplinam lapsam restituere, christianæ doctrinæ scholas instituere, sacerdotum populique mores emendare. In quo secum, ne quemquam aggravaret, quam paucissimos posset administros perducebat: ac primo tantum die oblatum caritatis officium, quod magna frugalitate conditum volebat esse, a presbyteris accipiebat. Sed si diutius immorari contigisset, id suis faciebat impensis. Et quemadmodum ipse in itinere, in visitatione, et ubique in victu, et F necessario rerum usu parcus erat, in paucisque et quibuscumque rebus appositis contentus, ita suos domesticos, et ministros tales esse cupiebat: eosque ad ejusmodi frugalitatem hortabatur.

singulari cura indefessoque labore

24 Atque hæc quidem visitandi ratio illi solemnis fuit in omni loco, ac tempore, dum diœcesim peragraret; quam per partem fere omnem quotannis obire consueverat. Neque vero solum ipse in hanc visitandi curam incumbebat; sed identidem regulares sacerdotes ex nostris, vel ex Eremitano Franciscanove Cappuccinorum Ordine selectos viros in varias diœcesis partes dimittebat: quibus ipse viaticum, impensasque omnes præbens, (nolebat enim tenues provinciæ clericos onerare) visitandi rationem et documenta suggerebat. Ceterum christianæ doctrinæ scholas per vicos et oppida plures instituit, et optimis legibus ac moribus instruxit. Easdem ipsemet frequentare, catholicæ Fidei rudimenta docere, sacris munusculis et pecuniis ad hæc omnes allicere, sermonibus et exemplis excitare non desinebat, factus omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret.

25 Inter

A. Gabutio.

25 Inter alias autem, quas, ut primum ad episcopale ministerium accessit, diligenter exercere curas instituit, eam præcipue fuisse constat, in qua ad ecclesiasticam disciplinam sancte restituendam sacerdotumque vitam et mores componendos pastoralis in primis elucet industria. Intelligebat enim morum corruptelam et Christiani populi cæcitatem, ac ruinam ex sacrorum hominum negligentia et ignorantia, et pravis exemplis potissimum pendere. Itaque diœcesanam synodum quamprimum habuit, et convocatos sacerdotes graviter admonuit muneris eorum; et, quidquid ad divinum cultum ad que Christianos mores restituendos pertineret, diligenter constituit; idque per annos singulos diligenter præstitit. Quo tempore, ut alias sæpe, inopes sacerdotes ad synodum convenientes, vel aliis de caussis ad se adeuntes, benigne excipiebat hospitio et non minus optimis monitis et exemplis, quam necessariis vitæ subsidiis instructos dimittebat Et quandoque, ut illis commodaret, lectuli sui stratum sibi subtraxit. Ceterum domus ejus universis, præsertim paupe-
B ribus, patebat hospitio, omnesque, prout poterat, magno caritatis ardore complectebatur; quippe qui didicisset ab apostolo, magistro suo, episcopum hospitalem esse oportere. Sed sacerdotes in primis aliosque sacris initiatos plurimum diligebat, honorabat et omni caritatis officio fovebat, et ab aliis reverendos curabat: eosque sæpius admonebat, ut ea morum sanctitate et vitæ integritate ac doctrina, quæ Dei sacerdotes commendat, cunctis ad exemplum spectabiles sese exhiberent, et officium quisque suum diligenter præstaret.

ANNOTATA.

a *De sanctissimo hoc summo Pontifice in Opere nostro ad 5 Maii actum est.*

b *Magna Italiæ in mari Mediterraneo insula, quæ hodie Francorum regi paret.*

c *Hujus sancti Sasimorum Antistitis Acta in Opere nostro ad 9 Maii sunt edita.*

d *In Beati nostri sæpe citata Italica Vita sequentia reperiuntur:* Nihil intentatum neque Alexander, neque patres reliquerant, ut id
C impedirent. Primum enim S. Carolum enixe precati sunt, ut operam suam interponeret apud summum Pontificem, illumque conaretur a sententia deducere. Is ut precibus eorum, suæque simul diœcesis caussæ faveret, litteras dedit III Idus Januar. MDLXX ad Ormanetum Præsulum spectatissimum, ac tum Romæ ejusdem S. Caroli procuratorem, quo etiam antea Mediolani erat usus vicario generali. Earum summa (non enim vacat integras referre, uti leguntur apud Gabutium) hæc est: Gravissimum animi dolorem significat in primis, quem Alexander, et patres simul ceperant ex illa prorsus inopinata electione, iis potissimum de caussis, quæ iu hoc capite indicantur. Tum addit S. Cardinalis, quam sibi pariter gravis esset Alexandri discessio, totique civitati incommoda, cui erat ille ad pietatem et morum disciplinam magno incitamento, et sacris lectionibus habendis, et confessionibus excipiendis, et aliis privatis officiis, et prudenti consilio, quo ego etiam (inquit) uti fere soleo. Hæc omnia ut Pontifici repræsentet, mandat Ormaneto, atque ostendat, quam gratum sibi et electo, et patribus faceret Pius, si Alexandrum suæ relinqueret congregationi. Quod si nihilo-
D minus suo in proposito persisteret, paratum esse Alexandrum ad eam crucem subeundam, quam offerret, imponeretque obedientia; nolle autem se impedire, quominus bonis hinc certo consecuturis ea Insula gauderet, quam et ipse putabat tali viro summopere indigere, qui posset gravissimis ejus necessitatibus prospicere. Interim patres Deum obsecrabant assidue, ut, quod magis expediret, Pontificis inderet menti: nec omisere de hac ipsa re scribere ad cardinalem S. Georgii Jo. Antonium Serbellonem, tum Ordinis nostri patronum. Sed cum reddita fuit cardinali epistola, actum jam erat. Pius siquidem divino Spiritu afflatus, quin per alios de Alexandri vita et moribus inquireret, exspectaretque juridica testimonia, in cardinalium conventu Alexandrum Aleriæ episcopum, ceteris electionem comprobantibus, palam renunciarat. Quare licet Serbellonus ex patrum nostrorum sententia, ex Instituti rationibus, ex electi difficultatibus suadere conaretur sanctissimo Pontifici, ut consilium mutaret; ille tamen in proposito hærebat semper magis, ac lætabatur, iu invitum contulisse id muneris, in
E eumque, cujus operam tanto usui fuisse intelligebat et nostræ congregationi, et Mediolanensi ecclesiæ: hinc enim certo sperabat, salutarem æque futurum ei diœcesi, cujus ipsi curam demandabat.

CAPUT IV.

Clericorum seminarium condit: summa integritate ecclesiam suam regit: a Gregorio XV ad sedem Ticinensem promovetur.

In seminario proprio ære constructo, clericos erudiendos curat, atque

Sed cum optime intelligeret, bonos sacerdotes ex bonis clericis fieri, et quales mores a puero homines imbiberint, eos fere iu omni vita retinere, magnique referre in ecclesia Dei bonam adolescentium, qui se divino ministerio dediderunt, educationem curare; eorum collegium ex decreto Tridentini concilii *a*, cum primum potuit, erexit, in quo, tamquam in perpetuo sacrorum ministrorum seminario, saltem viginti quinque, et item plures, si vires suppeterent, bonæ indolis clerici optimis artibus, et ecclesiasticis disciplinis erudirentur. Quod quidem collegium in domibus ære suo coemptis instituit, et annuis redditibus trecentorum aureorum de Mensa *b* episcopali in perpetuum instruxit, præter stipendium, quod per annos singulos magistro ipso, clericos edocenti, conferebat. Sed eos ipse paterna caritate complectens non modo per alios, verum etiam per se optimis disciplinis, et christianis moribus instituti curabat, et quotidie ad se convocatos sacris institutis, et doctrinis erudiebat. Quos vero seu clericos, seu sacerdotes ipsum collegium capere non posset, eos sæpe apud se diuturno hospitio benigne acceptos, singulari pietate ac patientia sustentans, necessariis disciplinis instruebat, donec ad sacra ministeria rite exercenda apti redderentur.

27 Ad

A

populum sacerdotesque cum verbis, tum libris, a se compositis, necessaria docet.

27 Ad hæc autem salutaria rerum bene ordinandarum remedia alia etiam adjunxit, quæ non solum assiduo verbi Dei prædicandi labore, sed etiam accurato, et apto ad rudium clericorum eruditionem, scribendi, docendique studio plurimum contulerunt. Nam ubicumque per diœcesim reperiretur, cunctis festis præsertim, aliisque diebus, sæpeque bis in die concionem ad populum habere consueverat *c*. Et quæ viva voce cunctos docere non poterat, curavit, ut ea scriptis a se tradita ac typis impressa commodius discere, meditari, et ad usum inducere nemo non posset. Itaque succisivis horis varia opuscula christianæ pietatis, ac sacræ eruditionis plena conscripsit, quibus ea, quæ tam populo, quam sacerdotibus, et clericis cognitu necessaria sunt ad salutem, facili quadam, ac plana methodo continentur. Idque præter pastorales litteras Apostolico spiritu scriptas, quas ad ecclesiæ suæ clerum, populumque excitandum, et ad pietatem erudiendum, initio, ac deinceps passim promulgavit. Inter alia vero monumenta, Italica lingua ab ipso

B

edita, in primis exstant, quas breves institutiones inscripsit, semel, et iterum auctas; et item synodalium Constitutionum volumen; denique doctrina Catechismi Romani, in dialogo ad simpliciorem facilioremque rationem redacta. Hos autem libros editos clericis, et aliis pie largiebatur ipse, et ad fructum ex iis capiendum omnes hortabatur. Quæ omnia se litteris mandasse dicebat, non ut novos ederet libros, aut actum agens, quæ ceteri auctores copiose tradidissent, ea ipse repeteret: sed ut, quæ fuse, et perite in eo genere graviorum doctorum opusculis, præsertim sacri concilii Tridentini decretis, Romano catechismo, et S. Thomæ doctrina continentur, ea brevi, et facili quadam docendi ratione, ac via, rudium præcipue sacerdotum in gratiam, ediscenda proponeret. Ex quo quidem labore, quem sperabat, ad animarum sibi creditarum salutem, haud mediocrem pietatis fructum illi perceperunt.

Summa integritate ecclesiæ beneficia confert, atque

28 Ceterum singularis ejus integritas, cum aliis multis in rebus, tum præcipue in conferendis sacris ordinibus, ac beneficiis, et in ad-

C

ministrando jure, atque suum cuique tribuendo in primis enituit. Neminem enim vel ad sacros ordines, vel ad ecclesiastica beneficia, præsertim ad curam animarum admittebat, nisi qui prius diligenter examinati ceteris virtute, et scientia præstarent, et de quorum vitæ probitate exstarent testimonia, in eoque ab omni genere munerum, sive a manu, sive a lingua, sive aliter offerrentur, diligentissime cavebat. Juris porro, et æquitatis vindex erat integerrimus: dabatque operam, ut jus suum quisque retineret, et ut administri sui ne quidpiam inique gererent, neque aliis injuriam, aut damnum inferri paterentur, aut apud illos locum haberet personarum acceptio. Vicarium suum graviter increpavit*, quod permitteret cubicularium suum ab iis pecuniam accipere, quos ad audientiam *d* admitteret, nihil dantibus repulsis: et eorum multis rem scientibus testatus, id sibi valde displicere, jussit, ne vicarius id amplius pateretur, neque ab aliis officii sui mercedem, aut sportulas acciperet. Suum enim esse eum remunerare, quippe qui justum ducentorum aureorum stipendium ei constituisset. Neque vero curiæ suæ cancellarii munus vendere, ut solebant alii, umquam voluit: non ignarus illud scite dictum quondam fuisse: Qui emit, necesse esse ut vendat.

* *l.* increpuit

d

A. Gavanto

jus administrat;

29 Mulctas, si quas ipse, vel ejus vicarius faceret, omnes vel ecclesiis, vel piis operibus applicabat. Quamvis eas raro faceret pro singulari sua clementia: qua fiebat, ut non pauci ea commoti ad meliorem frugem converterentur. In profanis autem controversiis, et in omni transigendo negotio, ubi ageretur de honore divino, neminem verebatur, sed cuivis in faciem resistebat: ubi vero de sibi illatis injuriis res esset, nihil movebatur: sed potius alienis condolens miseriis, pro suis æmulis, vel offensoribus Deum rogabat *e*.

e

Genuenses, quibus semper carus fuit,

f

30 Cum republica Genuensi, cui subjecta Corsica *f* est, nullam umquam habuit de jurisdictione controversiam, quin etiam Genuenses tantum illi deferebant, ut judices, ceterosque Corsicæ præfectos sine ejus consilio nihil gravius decernere constituerint. Ceterum in ecclesiastica dignitate, libertateque tuenda, ac sacra jurisdictione retinenda, ut minime segnis,

E

aut connivens, ita neque pertinax, aut litigiosus, summive juris exactor fuit: sed pia quadam æquabilitate, et ecclesiastica clementia, ac benignitate ita se cum Reip. Magistratibus, Insulæque præfectis gerebat, ut citra controversiam ecclesia jus suum cum dignitate retineret: et illi sacræ potestati, quam deceret, obedientiam, et honorem sponte deferrent.

ipsum ad archiepiscopatum Genuensem regendum frustra invitant.

g

31 Itaque Genuenses cives præstantem hominis virtutem, et optimam ejus sacra jura administrandi rationem admirantes, singularique benevolentia complexi, ipsum ad Genuensem regendum archiepiscopatum transferri sæpe tentaverunt. Sed ille veluti alter S. Bernardus *g* ad eamdem ecclesiam olim electus, semper omnibus officiis, ne id fieret, obstitit; ratus, ut aiebat, non humanis studiis, sed divino consilio, per summum Pontificem, Dei vices agentem, declarato, ecclesiarum administrationes conferendas esse. Præterea nolle se ad eam ecclesiam promoveri, ubi profana quædam negotia seu tolerare, seu tollere ipse non posset.

Romæ anno sacro 1575 ab amicis, ut commodiorem a Pontifice sedem peteret, sollicitatus,

h

32 Quin etiam cum anno sacro MDLXXV Romam ad Gregorium XIII *h*, qui eum summopere diligebat, profectus, cum illo multa de ecclesiæ suæ statu, deque sacrorum ministrorum, et adjutorum sibi supplendo numero contulisset, amicorum in urbe rogatu adduci numquam potuit, ut a Pontifice se ad aliam meliorem, ac commodiorem ecclesiam traduci, quod facile obtinuisset, postularet. Dicebat enim, id consilii divinæ providentiæ relinquendum esse, nolleque se ecclesiam illam, primam sponsam suam, quam sibi divino nutu sanctissimus ille Pontifex Pius V motu proprio commisisset, licet incommodam, ac laboriosam, sua sponte deserere, ut ad commodiorem, ditioremque transiret; nisi id Deo placere per liberum Pontificis arbitrium constaret *i*.

in Corsicam fugit.

33 Idcirco in Corsicam quamprimum reversus (quamminimum enim posset Romæ commorabatur) ad ecclesiam suam summa diligentia, labore, et industria regendam incubuit; donec, ut dicemus, ad Ticinensem ecclesiam translatus est. Interea vero commissum sibi Christi gregem, ut antea, et præclaris sanctitatis exemplis, et assidua verbi Dei prædicatione, et eleemosynarum largitate, et optimis institu-

tis

A. Gabutio.

tis bonus pastor erexit, et instituit, atque in salutis æternæ viam deduxit. In quo incredibile est, quos labores, sudoresque, et quas vigilias, quas ærumnas, et incommoda per annos unum et viginti in ea Insula, quasi in exsilio relegatus pro Christi gloria, animarumque salute pertulerit, præsertim affecta et ægra valetudine, et imbecilla corporis constitutione: qua fiebat, ut sæpe ex pituitæ copia, febribusque laboraret. Sed reliqua ab eo in Corsica gesta cum iis, quæ Ticini pariter gessit, quoniam ad eadem rerum, ac virtutum genera pertinent, ne bis eadem repetantur, infra suo loco simul explicabimus *k*.

Anno 1591 ab Aleriensi ecclesia, populo lacrymante, ad sedem Ticinensem

34 Quod igitur ipse pro sua modestia postulare numquam voluit, id pro meritis ejus postea Gregorius XIV. *l* Romanus Pontifex, qui hominis virtutes, et merita non ignorabat, summis viris, bonisque approbantibus, præstare sua sponte statuit; eumque ad regendam Ticinensem ecclesiam revocavit anno MDXCI. VI Idus Maii. Fuit hæc singulari benignissimi Pontificis beneficio facta translatio, Alexandro non B incommoda; immo senescenti homini apta prorsus, et opportuna, atque ut Ticinensibus universis, Insubribusque *m* populis longe gratissima, ita non solum Aleriensi ecclesiæ, sed omnibus etiam Corsicæ episcopis, et plebibus, quibus magnum Christianæ disciplinæ lumen, atque præsidium subducebatur, acerba valde plenaque doloris. Lugebant Corsi optimi præsulis, amantissimique parentis jacturam, et absentiam; ac tamquam oves amisso pastore balantes, ne Christianum gregem jam bene dispositum lupi dispergerent, verentes conquerebantur. Dolebat et ipse pastor carissimos sibi filios, quos in Christo genuerat, et tot, tantisque laboribus ad pietatem informaverat, quasi oves errantes deserere. Ticinenses vero se præstantissimum sacrorum antistitem, et quem vehementer optabant, utpote jam diu sibi cognitum, et probatum spiritualis vitæ ducem, nactos esse gratulabantur, maximasque Deo, ejusque vicario Romano Pontifici inde gratias agebant, sperantes fore id, quod eos non fefellit, ut ejus studio, et opera ecclesiastica disciplina, christianaque res in ea ecclesia, ac civitate optime C constitueretur.

a Gregorio XIV Papa transfertur, et a Ticinensibus summis honoribus exceptus, mortem suam prædicit.

35 Successit Alexander Hippolyto Rubeo episcopo, cardinali tituli S. Blasii nostri de annulo Romæ, ubi ipso anno MDXCI sepultus est; qui Ticinensem ecclesiam per annos fere triginta magna cum laude administravit. Ceterum quemadmodum urbs Tinicensis inter præcipuas Insubriæ civitates, et originis antiquitate, et nobilitate civium, et situs amœnitate, et ubertate rerum, et publica scientiarum academia, et (quod caput est) Catholicæ Religionis cultu celebris in primis, et insignis habetur; ita illius ecclesiæ episcopus, Sedis Apostolicæ beneficio, sacri Pallii gaudet honore, Romano Pontifici immediate subjectus. Ad hanc igitur regendam ecclesiam Alexander venit ipso anno XII Kal. Novembris, vacante Romana Sede ex ejusdem Pontificis obitu: summisque honoribus a Ticinensibus exceptus, omnium animos magno quidem, sed brevi gaudio complevit, post annum, ut dicemus, obiturus. Quos ipse honores civium humanitate, et munificentia delatos sustinens, humanarumque rerum fragilitatem, et mortalitatis suæ vicem considerans, dum solemni pompa urbem iniret, obortis lacrimis, quasi futura præsagiens: Hæc, inquit, gaudia post annum in luctum convertentur. D Prædictionem, ut mox dicetur, probavit eventus. Nam anno vix evoluto, ob ejus decessum extrema gaudii luctus occupavit.

In hac diœcesi, quæ ad clericos

36 Hujus igitur ecclesiæ, amplæque diœcesis administratione suscepta, ad eam verbo et opere pie instituendam diligenter incubuit. Clericorum disciplinam ex parte lapsam restituit, operamque dedit, ut omnes pie, casteque viverent; beneficiarii residerent; divina officia, qua decet, pietate recitarent: qui vero curam animarum gererent, eam, qua par esset, sollicitudine, et caritate præstarent. Ecclesiarum decorem, et ornatum augendum, et ubi divinus cultus neglectus esset, restituendum curavit; cavitque, ne in templis profanis colloquiis, aut inanibus, sacroque loco indignis actionibus quispiam intenderet; neque pro foribus cathedralis ecclesiæ merces, aut cibaria venderentur: ecclesiamque ipsam sacris, pretiosisque donariis, et sacerdotalibus indumentis, argenteisque vasis ad divinum cultum instruxit. E

et populum Christianum pertinent, rite ordinat,

37 Ibique summo mane nocturnis, pariterque diurnis precibus, præsertim festis diebus, nisi graviter impeditus, una cum canonicis suis primus intererat; sacræque Psalmodiæ devote, et attente operam dabat. Neque ad id impediebatur interjecta satis ampla, et aperta platea, qua episcopium *n* ab ecclesia disjungitur. Sacras conciones paternæ caritatis, salutarisque doctrinæ plenas de suggestu sæpius habere, Christianæ doctrinæ scholas visitare, lapsas erigere, erectas fovere, et ad meliora provehere; pauperum curam, de qua infra plura scribemus, summa caritate gerere; edicta præterea, decreta, ac pastorales epistolas, quæ exstant, ad clerum, et sacras Virgines, et ad populum, quibus sacra, et Christiana disciplina optimis documentis restitueretur, ac restituta conservaretur, opportune promulgare non destitit. Varias denique corruptelas, et depravatos mores, qui in eam civitatem, ac diœcesim, ut est humana fragilitas, passim irrepserant, summa vigilantia repressit. Hæc autem et alia curæ pastoralis officia præstans Alexander, præclara cum episcopalium, tum ceterarum quoque virtutum posteris reliquit exempla, de quibus nonnulla sese offeruut, quæ cum alium scribendi ordinem F postulent, ut magis in promptu sint, ea particulatim deinceps referre non ab re fore putavimus. Ac primum de ea, quæ ceterarum virtutum fundamentum est, quæque in eo maxime enituit, sublimi humilitate, et mansuetudine agendum videtur.

ANNOTATA.

a *Vide hujus concilii sessionem 23 de Reformatione cap. 18.*

b *Hæc vox episcopalis sedis patrimonium, cujus redditibus vitæ necessaria episcopus sibi comparat, significat. Vide Cangii Glossarium.*

c *Ex summario processus, ad Beati nostri beatificationem a Romana Sede impetrandam instructi, sequentia hujus vitæ editor, quæ citati libri cap.* XIV *a pag. 48 ad 54 habentur, excerpsit:* Ad hoc munus prædicandi verbi Dei cum sacra eruditione, usuque assiduo, tum Spiritus Sancti afflatu, et gratia comparatus incredibile est, quantam ad se frequentiam auditorum pertraheret, quotque in iis pareret fructus æternæ vitæ

A vitæ. Agi prope æstu divino videbatur. Itaque in Deum vultu oculisque sæpe erectum suspiciebant auditores. Quin exclamare identidem solebat, vi percitus ardentissimæ caritatis, nihil sibi jucundius fore, ut eveniret, quam si in suggestu animam efflaret; dum præsentis vitæ suæ jactura vel unius periclitanti animæ subsidio posset esse et saluti. Sed nullum præclarius de ejus vere sacro dicendi genere testimonium adferri potest, quam quod dicit Petrus Antonius Confalonerius Patricius Ticinensis. Is enim Franciscum Panigarolam, episcopum Asteusem creatum, in eo gradu dicentem cum audivisset, admiratus ex eodem quæsivit, cur adeo immutasset suam pristinam dicendi rationem. Sibi autem sapientissimum antistitem respondisse testatus est, auctore affini ejusdem Confalonerii Alexandro Saulio (qui erat avunculus Hippolytæ Brippiæ conjugis Petri Antonii) illud perorandi genus didicisse atque ex eo intellexisse, se antea in hoc munere bubulcum egisse, tum conari, ipso magistro, verba facere, uti pastorem deceret. Idem porro sibi in congressu

B de se confirmasse Cardinalem Fredericum Borromæum, hoc pastorali dicendi munere excellentissimum, accepisse scilicet ab Alexandro, qua ipse utebatur, eloquendi rationem, Confalonerius in eodem judicio pariter declaravit.

d *Hac voce hic exprimitur tempus, quod episcopi et principes subditis audiendis impendunt.*

e *In citato statim Processus summario cap.* XXXI, *pag.* 122 *et seq., teste laudato hujus Vitæ editore, sequentia leguntur :* Cum ad fontem quemdam cœnasset Alexander, editum in locum et promiuentem, unde præsul lapidibus adpeti atque opprimi facile posset, clam ascendit nefarius adolescens, quem ob vitæ licentiam et obduratam suis in criminibus pervicaciam e seminario ejecerat habituque clericali privarat episcopus. Ille præceps animi furore, vindictæque stimulis concitatus, in S. Antistitem sub rupe sedentem saxa demittere adortus est, ingentemque lapidem ita in ipsum libravit, ut directo in caput proruens, gravi impetu altoque casu fregisset Alexandri cervices, nisi ope divina liberatus esset. Nam lapis leviter naso allabens

C in pedem sine noxa decidit. In scelestum plures ex Alexandri familia impetum fecere, ac jam circumseptum nunciant in episcopi esse potestate, ejusque nutu in vincula conjiciendum. At ipse nihil tam gravi injuria commotus, imperat, ut illum abire liberum et incolumem sinant : mox, quam ipse ex animo donabat, veniam reo ab insulæ gubernatore suis officiis impetravit.

f *Hæc insula, de qua supra in Annotatis fuimus locuti, tunc temporis adhuc Reipublicæ Genuensi subjecta erat, hodie vero sub regis Galliæ ditione est.*

g *Hujus Sancti Acta in Opere nostro ad* 20 *Augusti diem consule.*

h *Hic S. Petri Sedem ad anno* 1572 *usque ad annum* 1585 *occupavit.*

i *Ex Italica Beati Vita sequentia Onuphrius Branda subjicit :* Romæ cum esset hoc anno sacro, feria quarta post Sexagesimam Alexander inter Cardinales et alios Ecclesiæ præsules pontificem comitabatur in supplicatione ad septem urbis basilicas instituta. Ad S. Laurentii extra muros pervenerant, cum forte in S. Philippum Nerium, Congregationis, quæ Oratorii nuncupatur, auctorem, nunc inter Beatos adscitum et miraculorum gloria præfulgentem, inciderunt, qui eum magna et honestissima hominum frequentia eodem procedebat. Hic cum optaret Philippus, ut quispiam ex Pontificis comitatu ad nobilem illum conventum pietatis ardore vehementius incitandum, breveu aliquem sermonem haberet; Pontifici desiderium suum aperuit suasitque, ut id muneris Aleriæ episcopo, unico suo atque ad dicendum maxime idoneo, committeret. Lubens ejus verbis acquievit Pontifex, atque Alexandro, ut onus susciperet, mandavit. Pro sua is repugnabat modestia, prætendens se minime paratum esse, nec satis aptum ad illud officium ex tempore subeundum. Sed, cum facere non potuerit, quin urgenti Pontifici obtemperaret, verba ipse fecit pro temporis opportunitate eo spiritu, eaque caritate et dulcedine perfusa, ut divino omnes amore succensos dimiserit, Deumque summis laudibus efferentes ac magna voce prædicantes Alexandri modestiam, eloquentiam, sanctitatem. Nec tum solum, sed quoties Romæ mo- E raretur Alexander, sacra ejus dicendi ratione summopere delectabatur Philippus Nerius. Quare pro veteri consuetudine et familiaritate, qua erat Alexander Philippo, sui et totius Congregationis nostræ amantissimo, conjunctissimus, quamvis esset plurimis negotiis Romæ distentus, ab illo tamen rogatus quinta quaque feria ad ejus Oratorium adibat, ibique ad populum ex Nerii instituto familiarem habebat sermonem, sed tanta animarum caritate tantaque flueutem gratia, ut omnium auditorum animos reficeret pastu verbi Dei suavissimo.

k Supplendum hic est, *inquit hujus Vitæ editor*, integrum caput, quod Gabutius in Italicum inserit codicem inscribitque : « De « amore et observantia universæ diœcesis erga Alexandrum. » Antequam finem iis imponamus, quæ Alexander egit in Corsica, commemorare par est amorem et reverentiam, qua populus omnis et sacer ordo universus pastorem hunc suum amantissimum prosequebantur; quantique facerent pastorales ejus labores, uudo uberrimos fructus referebant omnes. Nam ut ipse prodesse omnibus conabatur, ejusque omnes F evigilabant curæ in procurando singulorum salute; ita nemo erat, qui non ipsum unice diligeret atque observaret. Pastorem alii vigilantissimum, alii pauperum Patrem, alii Angelum, ad ipsos e cœlo delapsum, omnes autem Virum Dei, Hominem sanctum, optimum Christianæ disciplinæ Magistrum appellabant. Sed, quam carum haberent Alexandrum suæ diœcesis incolæ, numquam clarius significarunt, quam cum ab aliis vehementius expetebatur. Genuæ proceres jam prope impetraverant a Sixto V., quod olim sub Gregorio XIII. contenderant, nimirum ut Alexandrum ad eorum urbis archiepiscopatum traduceret. Ejus rei fama cum in Corsicam perlata esset, Clerus populusque Aleriæ vehementer hoc nuncio perculsus, ut nihil omitteret, quod sua esset in potestate, supplices litteras ad summum Pontificem communi nomine conscriptas dari curavit, quibus avertere a sententia Sixtum conatur. Harum exemplar ad verbum adducit Gabutius : nobis earum summam perstringere satis erit. Unius Alexandri, quæ denunciabatur, jactura omnia perdita

A. Gabutio.

perdita et profligata sibi fore collacrimantur. Maximum beneficium ad vitæ solatium atque ad animarum salutem difficillimis temporibus a Deo illi diœcesi concessum, ne per ejusdem vicarium ipsis præripiatur, rogant obsecrantque. Commemorant, duos quantosque tulerit labores, quam ingentes fecerit sumptus, quot sacras ædes vel refecerit vel a fundamentis excitaverit, quam sollicite curaverit, ut ecclesiasticam disciplinam penitus collapsam et religionem ipsam jam prope concidentem sustentaret atque erigeret. Addunt, neminem post hominum memoriam eo sacram administrationem perduxisse, quo Alexander assidua verbi Dei prædicatione, frequenti Sacramentorum usu inducto, crebrisque locorum lustrationibus et exemplis vitæ sanctissimæ provexerat: sed florere adhuc et adolescere tam uberem proventum sub egregio cultore; ipso autem sublato, direptum iri. Pergunt deinde ad omnia beneficentiæ et liberalitatis genera, queis pastor optimus, suæ redditus ecclesiæ, magna ex parte in pauperum subsidia et calamitatum sæpe ingruentium levatio-
B uem erogabat. In maxima anuonæ difficultate, qua semel atque iterum tota insula extremum in discrimen vocabatur, unam evigilasse episcopi providentiam, qui nisi ex Continenti subsidia omnis generis advehenda curasset, et multo acerbior fames fuisset et plurimos consumpsisset. Onera ab aliis imposita per ipsum condonata: Curiæ administros episcopi stipendio vivere satis honeste, neminem gravare. Infinita demum esse effusissimæ beneficientiæ genera, quibus is vere communis pauperum Pater sibi omnes obstrinxerat. Post divinam clementiam Alexandro debere se omnia, sibi nihil in terris spei reliquum esse. Concluduut, non tam se dolere vitæ præsentis incommodis, quæ Alexandro erepto sibi videbant impendere omnia, quam animarum et æternæ vitæ discrimen perhorrescere, in quod se adduci sentiebant, nisi Pontifex sanctissimus Pastorem ipsis suum, ut suppliciter orabant, benigne concederet. Sixtus his precibus permotus admiransque Servi sanctitatem et his temporibus raram admodum cleri populique erga suum Episcopum amoris et observantiæ consensionem, noluit tam utili et caro
C Pastore gregem illum destituere.

l *Gregorius XIV a* 5 *Decembris anni* 1590 *usque ad* 15 *Octobris anni* 1591 *Pontificatum tenuit.*

m Insubres, *populi Galliæ Transpadanæ, quibus ad Septentrionem contermini erant Orobii, ad Orlum Cenomani, a quibus Addua fluvio, teste Baudrando, divisi fuere : ad Occasum vero Lævi ; ad Meridiem denique Ligures, illos ab Insubribus Ticino flumine, has vero separante Pado. Accessere postmodum Insubribus Lævi. Sicque eorum urbes fuere Mediolanum, regionis caput et Laus Pompeia, uti Novaria et Ticinum, quæ sub Lævis prius censebatur.* Insubria, *nunc* il Ducato *seu* lo stato di Milano *ab incolis,* le duché de Milan *a Gallis appellari solet.*

n *Id est, episcopi domus seu palatium.*

D

CAPUT V.

Ipsius præcipuæ virtutes, humilitas, mansuetudo, in Deum pietas, ac religio.

In episcopatu constitutus, cur egiæ humilitatis:

Hæc igitur virtus, in qua, teste S. Bernardo *a*, omne ædificium spirituale constructum consistit et crescit, quaque, ut idem adjicit, nulla splendidior gemma, præcipue in ornatu Pontificis, enitet, in Alexandro sic effulsit, ut, quo dignitate celsior ceteris, eo humilitate appareret illustrior et se ipso. Hac fiebat, ut, quemadmodum de Deo altissime ac honorifice de aliis, ita de se humillime sentiret ac loqueretur; et, quicquid esset, aut ageret boni, id omne ad gloriam Dei ubique referret. Hinc ægre, ferebat, si quid audiret, quod ad laudem suam pertineret. Sed ne E
repetamus ea, quæ de religiosa ejus animi submissione atque modestia supra retulimus, illud ex multis ejus ad præpositum S. Barnabæ datis epistolis satis constat; in quibus, dum esset episcopus, ejus se humilem in Christo filium vel minimum et indignum hujus Congregationis membrum appellabat. Ad nostra porro collegia Romæ, Mediolani Ticinique, tamquam, ut ipse dicere solebat, in amantissimæ parentis gremium et tranquillum religiosæ quietis portum, se se, quoties per episcopales curas liceret, libentissime recipiebat; ut collectis viribus ad pastorales labores vegetior rediret ac firmior. In quo mirum, quanta esset ejus humanitas religiosaque submissio. Tamquam unus ex aliis regularem servare disciplinam, superiores revereri, affabilem atque humilem se se omnibus exhibere, humillima quæque ex instituto obire ministeria, omnibus omnia pietatis, mansuetudinis et caritatis exempla præbere. Denique in victu, in cubiculo et in omni corporis cultu nihil extra aliorum ordinem sibi dari patiebatur. Sed factus sibi parvulus in medio fratrum, F
quanto major erat in conspectu Dei et hominum, tanto magis se submittebat in omnibus.

patientiæ,

39 Ceterum regularem vitam in episcopatu ducens, omnia religionis, quam professus erat, instituta, quoad ejus conditio et dignitas ferret, diligenter servavit; et, quam a prima ætate præ se tulerat, modestiam, virginalem pudicitiam ac morum integritatem perpetuo tenuit. Nihil in verbis asperum, nihil incompositum in actu, nihil in jussu videres imperiosum, ac sicut nihil in humilitate vile, ita nihil in moribus sordidum, nihil in gravitate superbum. Sed ita submissionem animi cum gravitate temperabat, ut simul præ dignitate reverendus ac præ humilitate cunctis esset amabilis. Faciles ad eum patebant aditus, omnibusque, quamtumlibet abjectis, hominibus benigne præbebat aures. Mandaverat ministris suis a cubiculis, ne quemdam, licet infimi ordinis, excluderent; sed, si quis ad se vereretur accedere, eum ipse humauiter advocabat, et patienter, donec ille vellet, audiebat; neminemque ab se tristem aut male acceptum, quantum in se erat, umquam dimisit. Eximiam ejus

A jus in familiares et administros aliosque patientiam ac mansuetudinem ipsi admirabantur. Ex iis quidam, qui in episcopatu ei perpetuo deservierant, jurejurando confirmarunt, se in eo nullum umquam excandescentis animi signum animadvertisse : licet ministri, ut fit, aliquando errarent, nihil tamen eum perturbabat. Hanc ipsam patientiam humilitatis sociam, dum ægrotaret, præcipue demonstrabat : quam administri suspicientes, nihil ab eo querelarum se umquam audivisse, testabantur. Sed sive languorem, sive male conditos cibos, sive ministrantium incuriam, omnia patienter de manu Domini cum gratiarum actione suscipiebat.

et temperantiæ in victu et amictu exempla præbet.

40 Ceterum paucis contentus, corporis sui curam negligebat potius, quam ut genio nimis indulgeret. Victus simplex ac temperatus uno vel altero ciborum genere. Vestitus pro dignitate modestus : sericam vestem extra divina officia numquam adhibuit, sed laneis indumentis, ut plurimum nigri coloris, induebatur. Simplex et vulgaris lectulus, non plumeus aut ornatus conopæo, sed ex viliore constratus to-

B mento. Cubicula non inanibus tabulis, non prosanis picturis aut pretiosis aulæis, sed sacris tantum imaginibus instructa. Nobili viro gentili suo eum cohortanti, ut pulchris tapetibus domus suæ cubicula vellet exornare eosque se ex Hispania curaturum pollicenti respondit, « malle se Christi pauperes, quam parietes, con- « vestire. » Non enim », inquit, « in magno illo « judicio a nobis requiret Christus, si parietes, « sed si pauperes ejus nudos, ipsum represen- « tantes, operuerimus. » Paucis ille quidem verbis, sed iis semper de rebus salutaribus et seriis, utebatur, nihil fere proferens, quod non vel ad honorem Dei aut ad suam aliorumve salutem pertineret. Itaque ubicumque daretur occasio, quam ipse sæpe captabat, de vita pie instituenda, de recto Dei cultu, deque aliis rebus ad salutem necessariis disserebat. Otiosa colloquia et inanes, eoque magis perniciosos et indignos sermones coram eo miscere audebat nemo. Denique ingenitam sibi morum gravitatem cum eximia animi moderatione perpetuo tenens, ubique ab omni rerum humanarum fastu atque ambitu alienum se demonstravit.

Cardinalatus honores recusat, et

C 41 Gregorio XIV summo Pontifice creato, pro veteri sua in eum necessitudine singularique benevolentia lætatus est vehementer. Erant enim ambo mutuo amore, et parentum amicitia, et propinquorum affinitate et studiorum similitudine conjunctissimi. Verumtamen ab ipso Pontifice neque divitias, neque honores aut humani quidpiam aliud umquam ambiit aut petiit. Quin etiam obedientiæ et officii caussa Romam profectus ab eodemque Pontifice humaniter acceptus, ei, in Cardinalium numerum se velle ipsum legere designati, respondit : se quidem nihil minus optare ; sed potius, ut apostolico concessu in religionem suam redire sibi liceret *b*. At vero Pontifici Gregorio, si vita sibi suppetiisset, eum in amplissimorum patrum collegium adsciscere, jam erat constitutum. Sed, Deo aliter providente, ad curandam ecclesiam Ticinensem sibi, ut diximus, commissam, quamprimum Romas demigravit, Cardinalatusque honorem propinquis suis minoribus natu reliquit, nempe Antonio Saulio, patrueli suo, jam a Sixto V. delatum, et Alphonso vicecomiti Mediolanensi, Luciæ sororis suæ filio, a Clemente VIII. postea collatum,

b

c

qui duo Cardinales, præclara Romanæ Ecclesiæ lumina, prudentia ceterarumque virtutum splendore postmodum claruerunt.

A. Gaberto

ad pristinam religionis obedientiam anhelat.

42 Verum Alexander non ad altiores dignitatum gradus, sed ad pristinam religionis obedientiam et ad humilem pro Christo subjectionem, veluti alter Gregorius Magnus, anhelabat. Cum aliquando ad Ticinense collegium nostrum patres *d* Congregationis visitatores munus suum obituri pervenissent, ad ipsumque episcopum amoris et officii caussa et reverendum accessissent, ad quid Ticinum venissent, rogavit : illisque se collegium illud visitandi gratia advenisse significantibus, humilis Præsul ingemiscens, « Utinam », inquit, « ego quoque ve- « stræ subjectus essem visitationi, vestroque me « judicio corrigeretis. » Simile quiddam accidit, cum aliquando nobilis nostri Ordinis juvenis, ut clericus fieret, ad eum missus esset ac rogatus, quid sibi vellet, se ad exequenda superiorum jussa venisse respondisset ; gemens episcopus : « O te felicem », inquit, « utinam ego « quoque tali subjectus essem obedientiæ. »

d

E

Divino auxilio fretus :

43 Ceterum cum insigni hac humilitate conjunctus erat singularis quidam animi candor morumque sinceritas, ut in eo nihil cerneres fictum, nihil simulatum. Huc accedebat egregia quædam animi magnitudo et eximia in Deum fiducia, qua fiebat, ut, quamvis esset natura pavidus, magnis tamen in periculis et rerum difficultatibus divino fretus auxilio nihil trepidaret. Rem dictu parvam, sed, quæ ad hanc fiduciam indicandam pertinet, silentio non præteribo. Accidit semel, dum esset in Corsica, ut ex nostris, sine quibus ægre vivebat, secum haberet neminem, licet socium per litteras sibi dari a patribus postulasset. Qua de re ad Paulum Mariam Homodæum, tunc collegii Mediolanensis præpositum, se, quem ad ejus vota mitteret, sacerdotem in promptu non habere excusantem, Alexander in hæc fere verba respondit : « De summa rei » (de qua nempe diximus) « illud tantum præscribam, omnia me « de manu Domini æquo animo suscipere ; et « quando non modo in Corsica, sed etiam in « deteriore loco, sine socio permanere me opor- « teret, Deo Domino confido ; eum mihi semper « affuturum ; neque umquam deserturum pro F « divina sua providentia, qua cuncta sapientissi- « me disponit. » Sed paulo post ad eum ex nostris missi sunt, qui studio et opera eum adjuvarent atque illi continenter assisterent *e*.

e

navigii pericula non formidat.

44 In periculis vero, cum alias sæpe, tum præcipue, dum aliquando a Sextio, Papiensis diœcesis oppido, Papiam per Ticinum manem lintre deveheretur, se intrepidum, divina protectione nixus, ostendit. Nam ubi ex profluentis alveo aquæductus Mediolanum ducens derivatur, parum abfuit, quin navis aquarum rapta divortio impetuque in transversum aggerem illisa, facto naufragio, vectores obrueret. Quo in periculo cunctis perterrefactis, unus Alexander constanti animo, cælesti auxilio suppliciter implorato, trepidantes confirmavit : Deo fiderent, se incolumes integra navi periculum evasuros. Quod cum illico factum illi vidissent, omnes una cum ipso divinæ clementiæ gratias egerunt, pluresque precibus ejus, ac meritis tam singulare beneficium Deo acceptum retulerunt.

45 Huic autem, solido veræ sanctitatis fundamento in humilitate posito, eximia ceterarum virtutum inhærebat altitudo, quæ Alexandri

animam

A. GABUTIO.

Non de singulis at præcipuis Beati virtutibus se nunc scripturum, auctor hic indicat.

animam et virtutem coram Deo et hominibus mirifice decorabant. Quibus de singulis hoc loco scribere, longum esset, sed neque meæ facultatis atque propositi; cum præsertim non laudationem, sed historiam ad exemplum simpliciter texere sit in animo; eaque virtutum, atque hominum iis præstantium sit conditio, ut longe plura, majoraque ornamenta lateant intrinsecus, quam ea sint, quæ foris apparent; ut non immerito de anima sancta Propheta cecinerit: Omnis gloria ejus ab intus PS. XLIV. XV. In Alexandro igitur, ut alia prætereamus, præter illa, quæ diximus, præcipue videntur eminere singularis in Deum pietas, atque devotio, summaque in omnes caritas et in pauperes misericordia. De quibus nonnulla, quæ potiora sunt, deinceps ordine memorabimus.

Quotidie divinum Officium aperto capite legere, confiteri, Missamque in qua sæpe mentis excessum passus, celebrare solet; f

46 Honoris ergo divini studio ita fervebat, ut ad gloriam Dei longe lateque propagandam, et omnes ad ejus cultum excitandos assidue vigilaret, nullisque laboribus parceret *f.* Divinum officium statis horis quotidie aperto capite atque ut plurimum flexis genibus, singulari devotione et quandoque totum Psalterium, vel Psalmos ad pænitentiam pertinentes recitabat. Sacrosanctum Missæ sacrificium, nisi valetudine impeditus, diligenti cum sacræ confessionis, tum piarum precum præparatione celebrare numquam intermisit. In quo sæpe mentis excessum in divina raptus patiebatur. Quare volebat, ut sibi ad altare ille tantum sacerdos assisteret, quem ipse suæ consuetudinis conscium diu familiarem habuerat: qui ei celebranti diviuaque patienti et ad se reverso, quid in sacra actione sequeretur, indicabat. Hunc autem mentis raptum quandoque etiam inter concionandum patiebatur; præsertim cum de Deo rebusque cælestibus ardentius verba faceret.

Hebdomadam sanctam in jejunio et oratione traducit.

47 Sacram Christi Domini Salvatoris nostri Passionem pia meditatione recolebat omni quidem tempore, sed potissimum per eos dies, quibus tanti beneficii memoriam annuo ritu ante Pascha Ecclesia Sancta concelebrat. Quibus diebus severiore se abstinentia macerans, ad panem solum adhibebat pultem ex oryzæ farina, sale tantum conditam, omissa refectione vespertina, in orationeque diutius persistebat, in qua coram

C Sanctissimo Sacramento, in consueto sepulcri simulacro reposito, quandoque pernoctabat. Ac divinis officiis absolutis, episcopali capitio usque ad oculos coopertus, lugubris vestimenti caudam trahens, pii mæroris caussa, e templo gravi cum silentio discedebat familiamque suam ad ipsam Dominicam Passionem pie per eos dies celebrandam verbis, et exemplo hortabatur. Feria quinta in cæna Domini præsbyteros omnes, qui ad olea sacra cum eo rite conficienda convenissent, benigno convivio secum excipiebat: pauperibusque duodecim ad exemplum Salvatoris lavabat pedes eosque deosculabatur; ac cibo potuque recreatos, pecuniisque sublevatos dimittebat. Per eosdem dies Psalterium aperto capite, et sexta quaque feria per annum Dominicæ Passionis historiam ex Evangelistis alternatim, statasque preces de sancta Cruce quotidie pie recitabat.

48 Ceterum in omni vita, mente in Deum sublata, quod ab actionibus necessariis et a sacris studiis supererat temporis, ut in oratione consumebat. Nam per noctem horis quatuor, vel ad summum quinque somno, et quieti datis, in quibus etiam sæpe psallere et cum Deo colloqui audiebatur; ante lucem quotidie surgere, ac per se vestibus indutus, sine ministro, sine lumine, in sacellum cubiculo vicinum secedens, ibi per horas binas vel ternas silentio divinis meditationibus intentus, positis genibus, immobilis persistere solebat. Ubi quandoque de nocte orans, oculis ac manibus sublatis in cælum, magno splendore circumfusus inventus est, et visus a sacerdote, qui ei ministrabat: qui hæc et alia jurejurando de illo testabatur *g.* Sæpe præterea vel in horto vel alibi solus inambulans, oculis in cælum intentis, mox nixus genibus, mente in Deum rapta, ita diu consistebat, ut ad se accedentes non adverteret. Porro ad vesperam per horam saltem, in idem orationis studium incumbebat. Denique sanctis hujusmodi meditationibus ac precibus tam assidue erat intentus, ut ejus animus in Deum perpetuo ferri videretur, diceretque cum Apostolo posset: « Nostra conversatio in cælis est. » Ad Philipp. III. XX. Quod tamen eum ab actionibus ex officio necessariis, aut ab attentione humanis debita negotiis non revocabat. Intelligebat enim, se tamquam Dei legatum in E terris esse ab eo constitutum, episcopaleque sibi onus impositum humanis viribus sustineri non posse, nisi ope consilioque divino: propterea ad colloquia cum Deo sæpe sibi confugiendum putabat; cum ut tamquam legatus ab eo disceret, quid cum populo sibi credito ad divinam exequendam voluntatem agere se oporteret, tum etiam ut vires ad omnia sancte peragenda necessarias impetraret, Denique sibi et populo propitium redderet et conservaret.

Semper, licet multis negotiis implicitus mentem Deo intentam habet, ac interdum cælesti luce perfunditur; g

49 Sed ejus pietas religioque singulari Christianæ humilitatis exemplo cum aliis multis in rebus, tum præcipue in publicis supplicationibus enituit. Ex quibus ea fuit memorabilis; cum summus Pontifex ad implorandam opem divinam in variis Ecclesiæ difficultatibus amplum et generale Apostolicæ indulgentiæ promulgasset edictum, quo fideles omnes ad salutarem pænitentiam et ad alia pietatis studia, quibus placatur ira divina, provocabat; Alexander, ut per ejusmodi solebat occasiones, id, quam maxima potuit pietate, exequendum curavit: indictaque supplicatione, in Balania, quæ Corsicæ provincia est in sua diocesi, ab uno ad alterum templum satis remotum, aspero lugubrique habitu, nudis pedibus, fune de collo pendente, grandem gestans crucem, oculis in Christi Salvatoris imaginem intentis, orans processit. Cujus exemplo commoti omnes, optimi pastoris sui vestigiis discalceati et precantes institerunt. Ad quos ille cum ad stationis locum pervenisset, gravem concionem habuit. Ac licet ex pede in itinere læso, sanguis cum dolore proflueret corpusque sudore manaret, nihilominus omnia pro Christo libenter sufferens, curam sui, donec opus Dei absolutum esset, patienter distulit. *h.* F

publicis supplicationibus maxima devotione interest: h

50 Ceterum ad divinum cultum ecclesiasticamque disciplinam, ut diximus, restituendam et conservandam, summum studium semper adhibuit. In ecclesiis nihil sordidum, nihil indecorum aut indigenum tolerabat. In iis quæ clericorum aut sacerdotum incuriam ubi delinquerent, corrigebat. In reparandas sacras ædes ac novas ædificandas easque decenter ornandas magnos sumptus fecit. Duo aureorum milia semel impendit in comparanda sacerdotalia, et ecclesiastica vestimenta serica, auro, argentoque contexta, quæ postea variis diocesis suæ ecclesiis in

magnam pecuniæ summam in restaurandis ornandis et ædificandis ecclesiis consumit:

A in Corsica, prout magis indigebant, liberali pietate largiebatur. Quod incredibile non videbitur scientibus, episcopales redditus ejus, qui decimis constabant, aucta suo tempore agricultura, ad sex fere millia aureorum excrevisse. Inter alias sacras ædes, quas erexit et exornavit, extat ibi sedis episcopalis nobile templum apud Campilorium, in eoque sacerdotum collegium ab ipso institutum : quibus singulis quinquagenos aureos annuos in perpetuum ex illius ecclesiæ fructibus attribuit, summi Pontificis concessu. Nomen vero suum vel insignia gentilitia fabricis, aut aliis rebus ab se constitutis, aut datis inscribi non patiebatur. Luciæque sorori suæ, honestissimæ, ac religiosissimæ matronæ, quæ primario viro, Annibali Vicecomiti Mediolanensi, nupserat, ut gentis Sauliæ signa quibusdam sacerdotalibus ornamentis Mediolani compositis apponi vellet, suadenti se nolle respondit : « Id enim, inquit, « nihil ad pietatem, « sed ad inanem gloriam pertinere arbitror. »

B *summa veneratione B. Virginem prosequitur :*

51 At vero B. Virginem Dei Matrem singulari devotione colebat, atque ad ejus honorem illius psalmodiam, litaniam et precatoriam coronam quotidie recitabat; diebusque Sabbati atque omnium ejus festorum pervigiliis jejunabat, sicut etiam aliis diebus, ab Ecclesia sacro jejunio addictis, et per Adventum Domini quotidie, et item per annum quarta et sexta quaque feria, nisi morbo aut itenere impeditus ; quamvis tenui, ut diximus, valetudine uteretur. His igitur orationum et jejuniorum armis, atque aliis heroicarum virtutum ornamentis instructus Vir Dei, quemadmodum summis et infimis amabilis erat ac venerabilis, ita dæmonibus terribilis apparuit. Nam, dum coram eo malis spiritibus vexati consisterent, magnis clamoribus præsentiam ejus se ferre non posse, vel inviti testabantur.

numquam navigium, nisi confessos nautas S. Eucharistia munierit conscendit.

52 Porro quoties navigare sibi contigisset, antequam navigium conscenderet, ut nautæ vectoresque omnes peccata rite confessi sacratissimam Eucharistiam, ipso ministrante, susciperent, operam dabat ; ne videlicet peccatorum,
C ut ita dicam, pondere pressum navigium ad naufragium iram Dei provocaret : neque ferebat, ut secum navigantium quisquam blasphemaret aut nefaria loqueretur. Sed ipse cum aliis suis et sociis ad Deum preces fundere et salutaribus de rebus sermonem conferre magna cum suavitate consueverat.

Mulierum consortia devitat.

53 Ceterum ut erat tam in se, quam in aliis castimoniæ cultor et custos egregius, sic a mulierum contubernio, imo ab earum colloquiis quatenus per caritatem licebat, semper abstinuit, ut si quando eas audire ex officio oporteret, id coram aliis, demissis oculis et aperto loco fieret. Sed in omni vita virginalem pudorem, ut supra memoravimus, et quam a puero professus erat, sanctam castitatem in verbis et in moribus ita conservavit ac tenuit, ut cum virginem ex hac vita migrasse, qui illum probe noverant, omnes haud temere conjiciant.

ANNOTATA.

a *Lib. 2 de Confid. cap 6 in fine.*

b *In Gabutii Italica de Beati nostri gestis lucubratione sequentia, quæ hic desiderantur, leguntur.* Hic (Romæ) aliquamdiu Pontificis jussu versatus ac tamquam angelus exceptus (ut propter ejus morum innocentiam et modestiam ac pudicitiam singularem ab ipso Pontifice aliisque ex aula passim nominari consueverat) in supremi regiminis consultationibus a Gregorio adhibebatur : multaque jam Pontifex Alexandri suasu constituerat animo ad Christianam rempublicam utilissima, quæ et præstitisset, nisi optima consilia mors intempestiva subvertisset. A *Gabutius*

c *Is summus Pontifex S Petri Cathedram anno Domini 1592, 30 Januarii ascendit, quam anno 1605, 3 Martii die morte vacuam reliquit.*

d *In Beati nostri Italica Vita a Gabutio concinata illorum patrum nomina, scilicet* Seraphinus Curtius et Jo. Baptista Pioltinus, *recensentur.*

e *Ex supra citato processus Summario cap. XVIII a pag. 64 ad 71 laudatus noster editor hæc subjicit* : Gregorio XIII regnante, Roma Alexander in Corsicam navigabat : ad Ilvam jam prope ventum erat, cum ex improviso concitata vehementi tempestate, quotquot navi vehebantur, vectoresque ipsi animum despondebant. Hoc in periculo quidam ex episcopi familia, Cæsar nomine, Hei nobis! exclamat. Hei miseri! submergimur. Cui Alexander pacato respondet animo, non ideo angi ipsum oportere, cum alioquin certo sciret, serius citius semel omnibus moriendum esse. At Cæsar, « Esto, « inquit ; « nollem tamen hoc genere « mortis perire. » Tum Alexander erexit in cælum oculos Crucisque signo statim mare placavit, ac, sedatis ventis adversis, prosperis Bastiam *(totius Corsicæ caput)* delati sunt. Pari in Deum fiducia, cum jam horrida grando præcipitans caderet, ac vinearum vastationem minitaretur, ad Alexandrum vero, commune in adversis perfugium, concurrisset populus, ipse periculum e fenestra prospiciens, eodem benefico Crucis signo dissolvit ac propulsavit. In eadem insula cum degeret, duæ et viginti piratarum triremes, quæ horas maritimas insulasque Christianorum prædandi caussa solverant ex Africa, loeaque jam multa magno cum terrore diripuerant, in eam Corsicæ partem, in qua tum erat Alexander, citato impetu rapiebantur. Res erat non in opinione dubia, sed in præsenti discrimine. Fit ad Alexandrum populi concursus, ad ipsum etiam equum deducunt, ut fuga salutem quærat. Negat ille ullo in periculo velle se populum suum deserere : ut bono tamen sint animo, omnes cohortatur : ipse in sacellum suum se recepit, ibique per horæ spatium Deum exorat : egressus deinde, vultu hilari solatur omnes, qui eo convenerant et adhuc trepidabant ; jubet domum quemque suam tutum redire ; nec quidquam amplius periculi imminere Deo fretus confirmat. Rem probavit eventus ; subito exorta tempestas, nimboque præcipiti repulsæ, et dissipatæ barbarorum triremes : imo disjectas naufragium fecisse, argumento esse potuerunt tabulæ, quæ vel innatantes vel in litore postmodum repertæ sunt. E F

f *In citato sæpe processus summario cap. 14 hæc habentur* : Romæ in ædem SS. Trinitatis ad Pontem Sixtum plures Hebræi convenerant die condicta, ut quemdam ex eorum genere, qui ad Christum se converterat palam execrantem convincentemque gentis suæ perfidiam audirent. Aderant etiam Cardinales amplissimi Cusanus, Matehæius aliique, et inter eos

A. GABUTIO. cos Alexander Saulius. Peroravit Hebræus, assedit. Tum Alexander, ut morem gereret Cardinalibus, id optare innuentibus, surrexit ipse, tantaque vi et eruditione et gratiæ cælestis ubertate Judæorum pervicaciam est insectatus; veritatemque Christianæ Religionis ostendit, ut illorum plures a perfidia ad veræ lumen fidei traduxerit; qui postea Alexandrum secuti ad S. Blasium de annulo, ubi apud nostros hospitabatur, quod animo statuerant, re, ut primum licuit, præstiterunt.

g *In dicto Summario cap.* 22, *pagg.* 84 *et* 85 *sequentia leguntur :* Sæpe etiam, dum ita immobilis menteque a sensibus prorsus abalienata totus hærebat in Deo, rebusque divinis defixus, suavissimos concentus circum ipsum exauditos fuisse, nec humanum certe sonantes, testati sunt ex ejus familiaribus nonnulli, qui interfuerunt.

h *Ex eodem Summario cap.* XVI, *pagg.* 64 *et* 65 *sequentia laudatus hujus Vitæ editor addit :* Diuturna siccitate agri laborabant et jam de totius anni messe valde timebatur : ad
B Alexandrum confugiunt eumque rogant, ut impendenti annonæ caritati velit subvenire. Ipse tridui jejunium indicit, instituitque, hoc peracto, supplicationem a suæ sedis templo ad S. Francisci. In eo populis episcopum imitatus nudis pedibus ac singulari pietate procedebat. Postquam omnes pervenere, quo supplicatio fuerat decreta, flexis ibi genibus, præeunte Episcopo, Litaniam precationem pressis flebilibusque modis concinuerunt. Tum post preces ad pluviam impetrandam Deo fusas ex ritu Ecclesiæ, Alexander divino Spiritu succensus, ter magna voce Misericordiam intonuit, totidemque vicibus populus respondens, perspicua cum animorum commotione, misericordiam conclamavit. Mirum ! Dicto citius nubibus obducitur cælum, quæ statim coactæ atque in maximos imbres dissolutæ per tres horas ne pedem quidem templo efferendi potestatem fecerunt. Quare Antistes populum, non minus gaudentem Dei beneficio, quam admirantem Pastoris sui gratiam apud Deum, ita est allocutus : « Discite « filii, Deum, uti par est, timere. Bene enim nos
C « esse erga ipsum animatos riteque per pœni- « tentiam reconciliatos oportet, ut vocatus adsit propitius et in periculis subveniat. Alias deinde pro gratiarum actione una cum populo preces obtulit bonorum omnium Largitori; cœtumque universum iterum cohortatus ad pie sancteque in posterum vivendum dimisit. Illo autem anno sterilitatis timorem magna frugum copia subsecuta est.

D

CAPUT VI.

Singularis ejus in omnes charitas et in pauperes misericordia : domestica disciplina.

Jam vero, quam ardens ejus in Deum esset pietatis studium et ardor caritatis, non solum ex iis, quæ diximus, sed etiam ex iis, quæ pro animarum salute et erga Christi pauperes gessit, licet agnoscere. De quibus præter illa, quæ passim supra tetigimus, nonnulla libet hoc loco summatim referre. Namque satis constat, caritatem in Deum nulla in re fere magis probari atque cognosci, quam ex iis, quæ propter ipsum erga homines geruntur. Alexander igitur cum animarum omnium, tum præcipue sibi commissarum salutis ardenter adeo sitiens fuit, ut tam in episcopatu, quam antea, nullis vigiliis nullisque laboribus, ut omnes lucrifaceret, parceret. Solebat enim criminum reos omnes verbo et exemplo ad pœnitentiam excitare : quos posset, sacris confessionibus expiare; bonos in officio continere et ad meliora provehere; ægrotos præsertim pauperes invisere; afflictos humanissime consolari, eorum necessitatibus benigna manu succurrere; medici familiaris sui opera ægrotos tenues gratis curare necessariaque alimenta ac medelas illis subministrare, morubundis assistere, nudos vestire et alia Christianæ caritatis officia mirabili pietate ac patientia præstare.

Proximi amore accensus, peccatores ad Deum reducit: ægros invisit:

E

55 Hinc fiebat ut non minus exemplis, quam verbis omnes ad virtutem impelleret, et in sedandis, tollendisque discordiis, quod sæpe numero facere consueverat, gratia et auctoritate plurimum valeret *a*. In quo ut inimicorum dissidentium pervicaciam argueret, et ad condonandas injurias, pacemque faciendam pertinaces animos inflecteret, non modo efficaci sermone, sed aliquando etiam positis genibus humili per Christum supplicatione utebatur. Quo quidem mirabili Christianæ submissionis in tanto viro, et ardentis caritatis exemplo illi confusi reconciliari cogebantur. Sed si fictæ pacis reos videret, perfidiamque subesse comperisset, magna cum auctoritate æternæ damnationis supplicia minabatur.

inter se dissidentes reconciliat.

56 Illud vero præter cetera fuit magnum ejus caritatis argumentum : cum in summa annonæ difficultate, et agrorum sterilitate, cælique inclementia, Deo peccata mortalium vindicante, ne diuturna fames Corsos affligeret, periculum immineret, multis flagelli præsentis acerbitatem jam ægre ferentibus, Alexander veluti alter Joseph, communem suorum vicem dolens, eis provida caritate succurrit; magnamque tritici, milii et leguminum copiam suis comparatam impensis e continenti in Corsicam advehi curavit, paulatimque pauperibus gratis et aliis famem patientibus vel minimo pretio vel tanti solum, quanti constaret, large distribuit : plurimis etiam hæc vel ad tempus dilata pretii solutione, vel deposito pignore, cautionis caussa, si tamen

Alienæ inopiæ condolens, Corsis annonæ difficultate

A men solvendo aliquando forent, impertivit. Neque vero solum per id tempus, sed etiam alias sæpe pro facultate sua egenorum inopiam sublevabat. Nam per annos singulos centenos tritici leguminumque modios, prout opus erat, egenis familiis distribui curabat, præter alias quamplurimas quotidianas eleëmosynas in mendicos et alios inopes distributas.

pressis bis succurrit

57 Certam porro tritici mensuram in hebdomadam penuriæ tempore dabat Seminarii Clericis, ut inde parentibus suis et propinquis egentibus subvenirent. Tertio quoque anno de more Apostolica limina adire consueverat, quod ut faceret, aliquando Mediolanum ad S. Carolum venit amoris officiique caussa, inde Romam diversurus, sed ibi cum audisset, pauperes in Corsica annonæ difficultate premi, recta ad ecclesiam suam est reversus, ut eorum necessitatibus succurreret; et quam pecuniam in itinere impendisset, eam et amplius in egenorum alimenta contulit. Id ipsum alias prætere- b rea fecit e Corsica digressus, ut in Liguriam *b*
B perveniret : cum audisset Genuam pestilentia laborare, mutato consilio, in insulam regressus, quod viaticum erat expensurus, id sublevandis c pauperibus tribuit *c*.

monasteriis eleemosynas largitur : d

58 Solebat etiam per singulos annos ad Congregationis nostræ novitiorum collegium Modoëtiæ *d* subsidio mittere centenos aureos : et, ut, quod cupiebat, Genuæ nobis domicilium erigeretur, ibi ad id certam pecuniam in fidem apud eos, qui ad S. Georgii negotiantur, collocavit. Ceterum Congregationem suam, quam Dilectissimam Matrem suam nuncupabat, ut ante, ita, posteaquam fuit episcopus, unice dilexit singularique benignitate semper est complexus.

nautis a piratis spoliatis vitæ subsidia tribuit.

59 Sed quoniam longum esset omnia ejus caritatis officia memorare, plurimis omissis, ad ea, quæ in Corsica præstitit, duo tantum, silentio non prætereunda, libet adjicere. Cum septuaginta circiter piscatorum celoces a Sardi- e nia *e* ad Corsicæ littora a piratis direptæ e spoliatæ fuissent, nautæ, aliique cum ipsis damnum passi fere octingenti ad Alexandri episcopi benignitatem confugiendi consilium inierunt. Quos ipse benigne susceptos alimentis et aliis
C vitæ subsidiis recreatos dimisit.

puerulum a parentibus derelictum ex proprio ære nutriri jubet,

60 Accidit porro quadam die, ut ad Franciscanum cœnobium non longe a Zerbio, oppido in Corsica, per agrestem viam proficiscens vagientis puerculi vocem audiret, circumspiciensque videret sacculum, qua vox exaudiebatur, de arbore pendentem : quo viso, statim Thomam sacerdotem familiarem suum, qui nobis hæc narravit, ad rem inspiciendam misit. Is ergo, deposito et inspecto sacculo, in eo infantem recens natum invenit : quem rite baptizatum esse cum ex chirographo constaret, Alexander, parentum impietatem detestatus prolisque miseriam dolens, nutricem quæri eique puerum educandum, ac diligenter curandum tradi jussit, ei persoluta mercede cum alimentis, donec infans adolesceret. Itaque Vir Dei, auxilio divino optimaque conscientia fretus, ne caritati deesset, nullum infamiæ timuit suspicionem, neque humana malitia aut calumniæ periculum claram probitatis ejus famam vel minimum obscurare potuit, aut eum a pietatis officio deterrere. Hæc igitur et alia plura præclara Christianæ charitatis opera Alexander gessit in Corsica, quibus non minora succedunt, quæ in Ticinensi episcopatu patravit. A Gavetio

Ticinenses ad egenis succurrendum exemplo allicit.

61 Nam quo primum tempore solemni cæremonia Pontificiam Missam fecit in ecclesia Ticinensi, civitas, continentesque populi ejus hortatu in pauperum subsidium copiosam pecuniam obtulerunt; quod ut promptius facerent, eos ipse non solum verbis, sed etiam, quod efficacius est, exemplo excitans, aureos centum ex ære suo ad id primus contulit. Quam ille pecuniam protinus pauperum cœtibus erogandam curavit.

Ipse sollicitus de mendicare erubescentibus

62 Subinde eodem tempore egenorum cura suscepta, eorum omnium præsertim mendicare erubescentium, numerum describi, sibique dari voluit. Atque ad id quattuor nobiles viros elegit, quorum opera certis diebus pecunias illis distribueret. Neminem vero præteribat, cui indigenti pro viribus non subveniret. Et quandoque pro aliis petere subverentibus animos addebat, et plura, quam petiissent, erogabat. Quod præter alios sibi contigisse narrabat Bal- E thassar Landinus, vir pius, mercator Ticinensis, cujus opera ad hoc ipse utebatur. Is ergo, cum tam frequentem accessum suum ad eum pro pauperibus interpellandum aliquando excusaret, ipsum Alexander humaniter amplexus : « Non est », inquit, « cur in hoc pietatis officio » importunus mihi esse verearis. Nihil enim mi» hi facere gratius potes, quam hanc mihi occa» sionem dare. ». Accidit porro, ut idem Landinus eleëmosynam ab eo peteret, in quemdam pauperem erogandam, quem ille ad ministrum suum loculos tenentem, a quo duos aureos acciperet, remisit. Pecunias enim Episcopus non tractabat. At ille, audita Landini petitione, jussa facere cunctabatur. Quod ubi cognovit Episcopus, aureos quattuor Landino dari illico præcepit; tarditatemque ministri duplici stipe compensavit.

de pupillis et viduis cura

63 Ticinensibus præterea pauperum ac piarum mulierum cœnobiis per singulos menses, aliis ternos, aliis senos, aliis denos aureos pie largiebatur. Denique pauperum, orfanorum, viduarum et pupillorum, aliorumque miserabilium hominum tam sollicitam ac providam curam gessit, ut singulari benignitatis et paternæ F caritatis exemplo eos sæpius inviseret, inopiam sublevaret, benignusque Pater pauperum ab omnibus jure appellaretur.

Frugaliter vivens reddituum superflua

64 Quicquid ex episcopatus redditibus sibi, magna frugalitate utenti, alendæque modicæ familiæ suæ supererat, totum larga manu sustentandis egenis erogabat : majoraque in eos benignitatis officia conferre se non posse condolebat. Hinc ægre tulit, annuam eamque gravem sibi exceptam esse pensionem, quam non sibi, sed Christi pauperibus sublatam esse querebatur. Intelligebat enim Vir pietate sapientiaque præstans, pauperum curam propriam esse episcoporum; eamque a Christo Domino cum omnibus discipulis suis, tum in primis Apostolis, et eorum successoribus episcopis diligenter commendatam fuisse ; et in eorum subsidia terrenas facultates, præsertim ecclesiasticas, non minus utiliter, quam juste conferri.

larga manu erogat.

65 At vero quo magis caritate in Deum et homines ardebat Alexandri animus, eo minus avaritiæ sordibus et rerum caducarum cupiditate fœdabatur. A quibus quidem maculis et ab

omni

A. Gabutio. omni ambitione tantum aberat, ut ne minimæ quidem de iis suspicioni locum relinqueret. Vitia vero, si qua erant, ea minima, sine quibus vivit nemo, virtutum multitudine ad cælestium donorum magnitudine obruebantur. Quod non affectui, sed veritati tributum esse, qui eum scriptoremque probe noverint, facile judicabunt. Ex his igitur et aliis ejus actionibus, qualis erga se, qualis erga Deum et homines fuerit Alexander, fere satis constare jam arbitror. Reliquum est, ut, qualis fuerit in familiam, videamus.

Famulos suos

66 Neque vero solum in extraneos, sed eo magis etiam in domesticos suos, quos, uti filios diligebat, se se benignum ac prudentem Patrem ostendit. Sciebat enim, episcopum ex apostolico præcepto domui suæ bene præpositum esse oportere. Nam, qui domui suæ præesse nescit (ait Apostolus 1. ad Timoth. III. v.) quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Itaque modicam eamque selectam sibi familiam Alexander adscivit, quæ moribus et B vita Episcopi domum non oneraret, sed ornaret; quæque Domini sui mores ostenderet. Ipse vero diligenter operam dabat, ut familiares suos verbo et exemplo meliores redderet, imperfectos toleraret, ignaros erudiret, omues in officio contineret; nemini porro molestus, aut importunus, aut iratus, eoque minus injurius umquam fuit.

sacerdotesque adjutores paterna

67 Sed ei solemne erat, errantes paterna caritate corrigere, uon minima quæque peccata castigare; sed quædam dissimulare pro tempore et alia humanæ imbecillitati condonare; singulis pro dignitate honorem deferre, omnes singulari caritate complecti : octavo quoque die omnes congregatos salutaribus monitis ad honeste pieque vivendum excitare. Quotidie vesperi sub horam nocturnæ quietis omnes ad orationem et examen conscientiæ in domestico sacello cum eo congregati beatæ Virginis Deiparæ litania recitata, aqua sacra ab ipso conspersi, cum silentio cubitum se conferebant. Sacerdotes quotidie sacrosanctum offerre Sacrificium; reliqui vero vel semel, vel sæpius in mense et per annuas solemnitates sacram Communionis Mensam, ipso ministraute, frequentare; C singuli preces suas recitare, quarta quaque feria carnibus abstinere, ac præter stata Ecclesiæ jejunia, per Adventum Domini, et sexta quaque feria sponte cum eo plerique jejunare.

charitate dirigit.

68 Sacerdotes item et advenas ad mensam adhibebat suam, quam quidem et discumbentis etiam familiæ sacra lectione condiri volebat, ut non minus mentes, quam corpora eodem tempore reficerentur. Profani sermones eoque magis impuri, alea, ceteraque vitiorum genera a domo sua procul aberant. Non vanitatis indicem vestem, aut luxum, non otiosa colloquia aut quidpiam aliud sacra indignum familia ibi vidisses. Ceterum ipsis ægrotantibus aut valetudinariis nullum caritatis officium deesse patiebatur, eosque sæpissime visitans, medicorum et ministrorum operam et medicinas etiam diuturno tempore et alia illis necessaria abunde suppeditari curabat, de illorum stipendio nihil immiuuens. Hæc quidem et alia optimi Pastoris officia præstans, bonum, quod ait Apostolus, operabatur ad omnes, maxime vero ad domesticos suos, quos non facile mutabat; sed, cum probatos haberet, plerosque ab initio episcopalis vitæ ad finem usque fideliter perseverantes, honestis præmiis remunerare non est oblitus. D

ANNOTATA.

a *In Italica, auctore Gabutio, Beati Vita hæc addita leguntur* : Plura possunt proferri, sed uno erimus contenti, ex quo facile conjici poterit, quantum auctoritate et prudentia in reconciliandis animis Alexander valeret. E sua diœcesi nonnulli parocho suo vehementer irati, ad episcopum nomen ejus de quibusdam criminibus detulerunt. At Pastor sapientissimus summa lenitate et efficacitate verborum permulsit prius illorum animos : tum parochum ad se clam vocatum serio admonuit errorum suorum ac vere emendatum dimisit.

b *Italiæ regio in Gallia Cispadana, quæ antiquitus duplex fuit, nempe Littorea et Mediterranea. Verum cum, ductorem de Liguria Littorea hic loqui, satis constet, hanc tantum cum Baudrando describemus. Regio illa extenditur inter Alpes maritimas ad Occasum, quibus a Gallia Narbonensi dividitur,* E *et Macræ fluvii, quo ab Hetruria separatur, ostia ad Ortum; a Septentrione vero Apennino monte et a Meridie mari Ligustico terminatur, quæ Liguria vera et propria; nunc* la Riviera di Genova *dicitur, dividiturque in oram Orientalem,* la Riviera di Levante *vulgo, et in oram Occidentalem,* la Riviera di Ponente.

c *In sæpe citata Italica Vita hæc Gabutius adjecit* : In his aliisque itineribus, ut honestius avocaret se ab omni profana consuetudine, ac quotidianis pietatis exercitationibus tranquillo magis animo operam daret, numquam, nisi necessitas cogeret, ad cauponas vel publica diversoria adibat, sed, ubi nostra non exstarent collegia, domum se se recipiebat sacri alicujus Ordinis, ubi commodius cum religiosis hospitibus de rebus posset divinis conferre. Quidquid vere pecuniæ in venali consumpsisset hospitio, in subsidium ejus religiosæ familiæ, ad quam diverterat, largius impendebat. Id ipsum facere consuevit celebrioribus in oppidis, ubi vel consanguineos vel nobiles et opulentos amicos F haberet, qui ipsum ad se invitarent, præponens frugalem mensam et humile Servorum Dei contubernium ædibus amplissimis lautisque conviviis.

d Modoetia *seu* Modvecium *lepidum ducatus Mediolanensis oppidum in Italia ad Lambrum fluvium, ubi imperatores, ut Longobardorum reges, coronam ferream accipere solebant.*

e *Ingens Italiæ insula, sub regis Sabaudiæ dominio, in mari Mediterraneo, quæ a Septentrione ad Meridiem extenditur, inter mare Tyrrhenum ad Ortum et mare Sardoum ad Occasum.*

CAPUT

CAPUT VII.

Ipsius obitus et sanctitatis signa.

Diœcesim suam visitans, in morbum incidit, et morti jam proximus Sacramentis Ecclesiæ munitur;

Cum in ecclesia Ticinensi sancte administranda fere annum exegisset, duo sibi impositæ pastoralis curæ munera præstare reliquum erat : commissum sibi Christi gregem visitare et diœcesanam habere synodum; hanc autem absoluta visitatione celebrandam indixerat. Sed summus ille rerum Conditor et Moderator, qui sapientissime cuncta disponit, humanis consiliis antevertens, Famulum suum ad æternæ vitæ præmia communi opinione citius evocavit. Dum enim ecclesiæ diœcesim obit et ordinat, in castello ipsius diœcesis, Calotium
B appellato, in collibus Astensibus febre correptus, laboribus, inedia, ætate jam ingravescente, et imperiti medici cura debilitatus, morbo succubuit. Itaque peregrinationis suæ finem adesse sentiens *a*, ad extremum diem feliciter obeundum se se diligenter præparavit, singulari pietatis significatione rite perceptis sacrosanctis Ecclesiæ Sacramentis opera Ambrosii Rotulæ, Congregationis nostræ sacerdotis, qui viventi per annos plures in Corsica primum, mox in ecclesia Ticinensi, ejus laborum ac dolorum particeps morienti affuit ac fideliter ministravit *b*.

deinde ad hospitem familiaresque suos pium sermonem habet, a quibus

70 Sub mortem ad familiares et hospites suos domi nobilis viri Caroli Roveræ verba fecit, eximiæ pietatis plena, quibus egregiam humilitatem, sanctam in Deum fidem et ardentem caritatem præ se ferens, omnes ad pie sancteque vivendum est cohortatus, contestans, se tam constanti ac perspicua fide Christianæ religionis dogmata tenere ac confiteri, ut ea certo quodam divinæ Sapientiæ lumine comprehendens, ne id fidei meritum imminueret, propemodum vereretur. Quamquam non ignorabat
C divini luminis copiam de fidei præstantia aut merito nihil in hac vita detrahere, sed id potius augere. Id autem non jactantiæ caussa, sed ut alios in Christianæ fidei professione magis confirmarat, se dixisse demonstrabat. In quo tamen divinæ Sapientiæ, quæ se confert in animas sanctas, puram mentem ejus abunde collustrantis, lumen licet agnoscere.

sicut et ab absentibus de offensis veniam petit, ipsosque consolans pie moritur.

71 Inter hæc ab omnibus tam præsentibus, quam absentibus, magna cum submissione veniam petiit, si quibus in rebus eos offendisset; rogavitque, ut pro animæ suæ salute Deum precarentur, eamque piis Ticinensium, præsertim sacrarum virginum, precibus commendarent. Adhæc, omnibus, qui aderant, collacrimantibus, tantique Viri ac Patris amantissimi jacturam deplorantibus, eos ipse humanissime consolans : « Ne me, quæso », inquit, « fratres filiique carissimi, lacrimis, sed lætis « animis ac precibus prosequamini. Ego enim, « ut spero, ad sempiterna vitæ gaudia per mise- « ricordiam Dei propero, vos autem sic agite, « ut ad eamdem pervenire possitis *c*. » His dictis, manibus ac pedibus in crucis formam compositis oculisque in cælum intentis, pronuntians illa verba S. Job : « Exspecto, donec ve- « niat immutatio mea, » spiritum Deo reddidit quinto Idus Octobris, Dominico die, hora circiter sexta decima, anno Salutis millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, ætatis vero suæ duodesexagesimo. A Gabutio.

Ipsius corpus, cujus hic habitus pingitur,

72 Proceræ potius, quam justæ fuit staturæ, gravi ac pleno Sanctitatis adspectu, macilenta et oblonga facie, majusculis et subalbicantibus oculis, alta fronte, naso nonnihil simo, ore probo lætoque, colore subrufo, barba modice promissa, canescente capillo, longis manibus, toto corpore integer, decorus ac venerabilis.

post mortem suavi odore flagrans, Ticinum defertur, et in cathedrali

73 Ceterum corpus ejus, ut ab iis, qui sepeliendum curaverunt, recepimus, etsi nullis conditum rebus, suavi odore flagrabat : et cum per octo fere dies inhumatum fuisset, caro ejus vivida, ac mollis erat instar corporis viventis; quæ nec levia sanctitatis indicia videntur. Itaque decenter curatum delatumque Ticinum magno totius cleri civitatisque concursu in cathedralem ecclesiam pontificali habitu illatum est, E universis carissimi Parentis jacturam ut optimi Pastoris obitum deplorantibus, et pro ea, quam de illius vitæ sanctitate constantem opinionem mente conceperant, manus, pedes ac vestimenta deosculari sacrisque rosariis tangere conantibus. Quæ quidem opinio Ticinensium et adjacentium populorum animis tam firmiter inhærere cœpit, ut cum deinceps colere et veluti jam cælesti gloria fruentem invocare non desinant. De quo infra suo loco pluribus agetur.

ibidem ecclesia a patribus Congregationis Cler. Reg. quos supellectilis heredes instituerat,

74 Ex testamento Apostolica facultate condito collegium nostrum Ticinense, ubi ipse eruditus erat in studiis, ac dum episcopatum gereret, frequenter divertere solebat, supellectilis heredem instituit : ducentosque nummos aureos cathedralis ecclesiæ vasis sacris ornando sacrario, et nonnulla domesticis suis administris pauperibusque distribuenda pecuniarum subsidia reliquit. Clericorum denique seminario, quod ipse erexerat in Corsica, trecentisque aureis nummis annuis, ut diximus, instruxerat, quamvis id amplius ad se non pertineret, pro sua tamen in illud pietate, moriens quadrin- F gentos aureos legavit, qui subinde sunt ei persoluti. Sed quemadmodum in omni vita evangelicæ paupertatis fuit cultor egregius, ita morienti ex eleemosynarum largitate parum superfuit, quod posteris relinqueret.

honorifice sepelitur.

75 Patres vero nostri in eo præsertim residentes collegio, qui eum et viventem singulari pietate coluerunt et ex humanis egressum summo dolore, et honore, parique suffragiorum beneficio sunt prosecuti, in medio templo maximo corpus ejus sepeliendum curarunt, inclusum arca, cui erat inscriptum : Alexander Saulius episcopus Papiensis hic jacet, sepulcroque lapidem *d* e candido marmore perpolitum posuere *e*.

Ad Alexandri sepulchrum populi concursus, qui, licet

76 Hactenus Alexandri vitæ cursum et quæ ipse ad gloriam Dei, ejus ope, gessit, ut ipsi vidimus oculis nostris, et ut ab aliis, qui viderunt, accepimus, proba fide memoravimus. Deinceps vero, quæ Deus ipse ad honorem Famuli sui, cælesti, ut pie credimus, gloria fruentis, ipso intercedente, perfecit, pari fide referemus. Divino namque judicio constitutum videtur, ut, qui Deo debitos honores habuerunt,

A. Gabutio. runt, ab eo pariter honorentur; ut omnino certum esse intelligamus decretum ejus pollicentis in hæc verba: « Quicumque glorificave» rit me, glorificabo eum. » 1 Reg.ii.xxx. Quod non solum de sempiterna illa, qua justi fruuntur in cælis, sed de hac etiam, qua ipsi clarent in terris, gloria verum esse conspicimus. Nam etsi propria virtutis præmia justis redduntur in cælis; plerosque tamen in hac quoque mortali vita Deus coli voluit, et per eos divinæ suæ potentiæ signa dari, ut vel imbecilli confirmentur in fide, vel præclaris eorum exemplis ad recte vivendum excitentur, vel quos olim forte parvifecerant, eos divinis et humanis honoribus dignos esse cognoscant, vel denique ut hæc omnia simul aliaque ejus divina consilia ad gloriam suam humanamque salutem compleantur. Sed, quemadmodum non omnibus, alioqui viris sanctissimis, datum est, ut miraculorum signis effulgeant, ita nemo potest hæc signa facere (ut inquit ille in Evangelio Joan. iii. ii.) nisi fuerit Deus cum eo: et miraculorum signa sanctitate vitæ confirmentur, ut vita signis et signa vitæ respondeant; B atque ita Deus, qui summa veritas est, non vanitatis fiat testis, sed veritatis. Quæ cum ita sint, mirum esse non debet, si bonorum omnium auctor ac remunerator Deus, qui pro immensa sua bonitate exaltat humiles, et divinis humanisque honoribus ornat eos, qui divinæ Majestati suæ honorem augere studuerunt, hunc Famulum suum ad ejus invocationem variis editis miraculis cœperit illustrare.

ab episcopo Ticinensi prudenter inhibeatur,

77 Anno igitur a Christo nato MDCX, ab Alexandri vero obitu duodevigesimo, per ejus invocationem Ticini nonnullis ægrotis divina virtute mirifice sanatis, major ac frequentior civitatis finitimique populi concursus ad ejus sepulcrum fieri cœpit. Complures ibi vota facere, cereos et candelas accendere; tabellas voti caussa et alia pietatis restitutæque valetudinis symbola, donaria et pecunias offerre. Sed, ut fit, nonnullis de veritate rerum ambigentibus, Jo. Baptista Billius, Ticinensis episcopus, Alexandri successor, pro singulari sua prudentia et auctoritate curavit, ne quid in hac re perperam committeretur. Quare, cum primum C de his audivit, populi frequentiam repressit; cavitque, ne ad sepulcrum concursus fieret; neque ibi cerei aut lampades arderent, aut tabellæ aliaque voti caussa deponerentur, donec de re tota diligenter inspecta diuque probata magis constaret: idque, ne in re tam gravi quidpiam leviter credidisse aut temere fecisse videretur.

nihilominus indies accrescit, ac tandem,

78 Sed cum Ticinenses diuturnam hanc tarditatem ægre ferrent, quo magis reprimi, eo vehementius augeri et accendi populi in Alexandrum pietas, frequensque ad ejus sepulcrum concursus quotidie magis urgeri videbatur. Quod igitur Servi Dei gloriam opprimere putabatur, id eam clarius, ut mox dicetur, illustravit. In quo etiam patrum nostrorum modestiam multi commendaverunt; quippe qui, cum primum de his fama percrebuit, licet de Alexandri sanctimonia se nihil ambigere profiterentur; tamen tantum abfuit, ut hæc signa prædicare, in vulgus offerre ac concursum affectare voluerint, ut etiam silentio nostris omnibus indicto, rem dissimulare, tacere, quidquid esset, Deo committere, Ecclesiæque judicio relinquere, donec veritas magis elucesceret, satius esse judicaverint: scilicet ne sermo daretur hominibus, D hæc nimis carpere jactantiæque tribuere gliscentibus.

sacrorum rituum collegio annuente,

79 At vero lucernam sub modio diutius latere, Dominus non passus; sed quo magis humana prudentia Servi Dei gloriam explicare distulit; eo citius ac certius eam divina providentia longe lateque propagavit. Nam vigesimo circiter mense, ex quo de his rumor increbuit, idem episcopus de consilio etiam amplissimorum patrum Romæ sacris ritibus præfectorum pro sua auctoritate liberam omnibus potestatem fecit, ut ad Alexandri sepulcrum confluere, divinam opem per eum invocare, ei vota facere, tabellas et res alias offerre, accendere lumina, et alios honores ex Ecclesiæ ritu justis illis, qui nondum a summo Pontifice inter Sanctos relati sunt, deferri solitos habere, nemo non posset *f*.

f permittitur.

80 Quod cum cives Ticinenses intellexissent, universa civitas ad Alexandri sepulcrum confluere et singulari devotione vota facere, ardentes cereos, votivas tabellas et alia pietatis symbola deferre perrexit *g*. Ac proinde multi ex variis languoribus per ejus invocationem sa- E nati, divinæ virtuti ac Servi Dei sanctitati testimonium certiori fide reddiderunt. Sed jam ipsa mirifica per eum patrata divinæ potestatis opera, ut vidimus, et ut ab iis, qui viderunt, accepimus, inspiciamus. Quæ tamen non omnia hoc loco, sed, multis in aliud tempus locumque dilatis, nonnulla nobis magis perspecta referemus.

g

ANNOTATA.

a *Gabutius in Italica Beati nostri Vita hæc addidit* : De hoc ipso admonitus, lætus nuncium excepit; tum exorsus a diligenti totius anteactæ vitæ disquisitione et generali per pœnitentiæ Mysterium expiatione, ad extremum etc.

b *In citata Italica Vita sequentia subjiciuntur* : Antequam divino Corporis Christi Viatico communiretur, flagrantissimum divina caritate sermonem habuit, de dignitate et veritate tanti Sacramenti eo spiritu disserens, ut omnes, qui aderant, suo inflammaverit sancto in Deum ardore. F

c *Quibus relatis, in Italica Beati Vita Gabutius sequentia adjecit* : Post hæc aliquantulum quietis capere visus est. Experrectus deinde, rogatusque, quomodo se haberet, verbis S. Job respondit: « Exspecto, donec veniat im» mutatio mea. » Extrema deinde salutati Unctione ut muniretur, postulavit, dumque sacrum hujusmodi officium præstabat administer, precationibus inter ministrandum ex Christi et Ecclesiæ instituto adhibitis Alexander respondebat. Petiit postea, ut sacra Dominicæ Passionis historia legeretur, quod cum præstaret Ambrosius, clausis ipse oculis, ita cœpit quiescere, ut jam decessisse videretur. Sed cum propterea lectionem intermitteret sacerdos, suscitatus Alexander, « Cur », inquit, « legere non » pergis, Ambrosi? Næ si scires, quid mihi » impedimenti injeceris hac tua intermissione, » numquam cessasses. » Exoratus vero, ut impedimentum hujusmodi declararet, nihil hæsitaus adfirmavit, sibi jam se per id tempus in cælos sublatum videri, ibique contemplari angelorum ordines felicitatemque Beatorum intueri. Hic rursum, ut divinam perageret lectionem,

A ctionem, Ambrosium rogavit, quam dum si prosequitur, Vir Dei erigens in cælum oculos placidissime quievit in Domino, atque e terris abscedens evolavit, ut pie credi potest, ad cælestem gloriam, ab se jam animo prospectam ardentissimeque concupitam.

d *Quem lapidem sequenti epitaphio, teste Aloysio Barello, condecorarunt* :

Alexandro Saulio, clerico Regulari sancti Pauli,
Aleriensi primum, deinde Ticinensi episcopo,
Doctrina et religione excellenti,
Collegium S. Mariæ-Coronatæ
Patri ac Fratri
B. M. P.

e *His narratis in citata Vita Italica Gabutius libros, quos Beatus noster composuit, sic enumerat* : In lucem edidit, uti jam est memoratum, opera nonnulla ad curam pastoralem et Initiatorum doctrinam pertinentia, quibus adnumerandum est volumen unum synodalium constitutionum, alterum breves complectens clericorum institutiones, aliud exhibens Catechismi Romani doctrinam, in Dialogum re-
B dactam. Plura etiam reliquit Mss : Theologiæ compendium : De vera hominis felicitate libros IV. Totidem de Religione Christiana. Tractatum de Justificatione : alterum de officio, et moribus Episcopi : alterum de officio et moribus sacerdotis ad curam animarum addicti : alterum de Cambiis. Adnotationes insuper aliquot in Psalmos octo, aliasque in ea verba Ps. XLIV. « Audi, filia, et vide.

f *Laudatus Gabutius in Beati Italica Vita colloquium, quod Billius Ticinensis episcopus cum summo Pontifice Paulo V de veneratione, qua Ticinenses* Alexandrum *prosequebantur, Romæ habuit, sic refert* : De his rebus omnibus idem Billius Ticinensis episcopus, uti testis oculatus, Paulum V Pont. Max. Romæ in colloquio certiorem fecit. Ipsi vero Pontifex (ut postea Billius referebat) in hæc ferme verba respondit : « Pergratum nobis est, hæc de illo fideli Dei « Servo audire, quem nos etiam Sanctum in hac « vita existimabamus. » Addiditque alia de egregia ejus Viri opinione, quam imbiberat animo. Hinc episcopum hortatus est, ut diligentem haberet eorum rationem, quæ ad Alexandri sanctita-
C tem illustrandam in posterum eveniret. *Hic Gabutius præclaros et illustres viros, qui Alexandrum statim post mortem ut Beatum habebant, enumerat* : Neque aliter de Alexandri virtute et meritis sensere, qui Paulum V antecesserunt, Pius V, Gregorius XIII, Sixtus V, Gregorius XIV, quorum postremus, uti jam diximus, tota consentiente aulo Pontificia, Angelum solebat illum appellare. Idem judicabant Cardinales et Præsules amplissimi, quotquot Alexandrum bene noverant. Cardinalis autem Belmustus piæ mem., qui Alexandro in Aleriensi episcopatu primus successerat, præcipuo illum colebat honore, atque ut ipse nobis testabatur, illum invocare quotidie solebat, et peculiari aliqua precatione in sui subsidium poscere, ut jam æterna beatitate donatum. Videbat enim ipse, quot et quantos obiisset labores, et quam præclara ubique reliquisset sanctitatis monumenta, et quam consentiens esset totius insulæ ejus virtutum prædicatio ac vehemens desiderium ; unde Corsicæ Apostolum populus universus Alexandrum vocabat. Hæc demum multis abhinc annis jam inveterata consensio est, hæc vox publica Alexandri sanctitatis quæ non Ticinensium modo et Corsicæ, sed omnium Insubriæ populorum fines pervasit, apud quos jam diu Beati nomen et honorem retinuit. A. Gabutio.

g *Hunc ad Beati nostri sepulchrum concursum rursus vi decreti Urbani VIII inhibitum fuisse, supra laudatus Aloysius Barellus citato loco sic scribit* : Elapsis aliquot annis post hanc concessionem, sub Paulo V Pont. Max. a Joanne Baptista Billio factam, Urbanus Octavus suum decretum promulgavit, quo homines cum sanctitatis fama mortui publice coli prohiberentur, priusquam a sancta Sede Apostolica Beati vel Sancti declarati fuissent, illis exceptis, qui per immemorabile tempus ante hoc decretum Cælitum honoribus fuissent affecti. Quapropter Fabricius Landrianus, tunc temporis ecclesiæ Ticinensis episcopus, licet venerabili Alexandro maxime affectus, ut colligitur ex imaginibus radiatis, quæ excussæ fuerunt, ipsique Prælato dicatæ, volens tamen decretum hoc Pontificium executioni mandare, omnem publicam venerationem ad ven. Alexandri sepulchrum hucusque exhiberi solitam, prohibuit, atque de ven. Servi Dei sepulchro tabellas vo- E tivas, lampades cæteraque ornamenta auferri jussit : verum istud decretum civium Ticinensium erga Alexandrum devotionem evellere haud potuit, qui id, quod publice facere non poterant, privatim semper fecerunt, continuo ad patrocinium sui Pastoris confugientes ; tandem divina Majestas hanc perseverantiam remunerare volens, circa annum 1677 B. Alexandro sese commendantibus iterum multa beneficia rependere cœpit, quæ Innocentium Undecimum impulere, ut duos episcopos, Dertonensem scilicet et Alexandrinum, mitteret, qui de his beneficiis Beati intercessione concessis jurata testimonia reciperent.

CAPUT VIII.

Miracula post mortem ejus intercessione patrata.

F

Mense Maio anno MDCX, in urbe Ticinensi, in parochia S. Gervasii, Jo. Antonius Spoletus bidui spatio tam gravi renum surarumque dolore correptus fuit, ut neque cibum, neque somnum capere, neque quiescere ullo modo posset. Itaque cum in summo vitæ discrimine versaretur, ad Alexandri intercessionem confugit ; eique, voto facto, statim indormivit ; mox evigilans, sanum omnino et incolumem se esse reperit. *B. Alexandri invocatione surarum dolore correptus sanatur.*

82 Petrus Antonius Lazarus, canonicus Ticinensis, ipso anno, mense Junio, cum ad villam suburbanam una cum sociis de B. Alexandro colloquens equitaret, onustum jumentum obvium habuit, cui ut loco cederet, equum ad viæ marginem declinavit, ubi fovea, seu aquæductus alte defossus, et in eo ligneum aquarum repagulum ex adverso erat. In id equus posterioribus pedibus lapsus et eversus equitem excussit ; qui, dum caderet, B. Alexandrum invocans, in ipsum repagulum caput graviter impegit. Sed perinde ac si in molles plumas decidisset, nihil mali sentiens illæsus surrexit ; cum alioqui *Canonicus grande periculum evadit.*

A. Gabutio.

alioqui ex tam gravi casu illiso capite mortem evadere non potuisse, nisi ope divina, omnium judicio videretur.

puer hernia liberatur, cujus mater visum recipit: quidam a sanguinis fluxu, alius a capitis dolore sanati:

83 Puer Ticinensis, nomine Carolus Franciscus, Julii Villani et Antoniæ Rovedæ conjugum filius, intestinis in scrotum defluentibus, discerptis pelliculis graviter laborabat. Sed cum die quadam parentes ejus Alexandro filium devovissent, sequenti nocte ille sanatus, mane surrexit prorsus incolumis, neque amplius tale quidpiam se passum esse, ipse parentesque mihi retulerunt. Ipsa porro Antonia cum visus hebetudinem pateretur, invocato Alexandri nomine, statim pristinam videndi vim recuperavit. Hieronymus Bossius Ticinensis, sanguinem e naribus copiosius effundens, nocte quadam, cum de propinqua morte propterea dubitaret, ad Alexandri intercessionem confugit, divinam opem per eum implorans in hunc modum: « Benedicte Sauli, si verum est, ut pie credo, te « cælesti gloria perfrui, rogo, ut meritis « tuis ac precibus ex hoc periculo sanus evadam. » Quo dicto, protinus stetit sanguis;
B
ac deinceps ab hujusmodi fluctione liber omnino fuit. Marcus Antonius Bellanus, monachus Ticinensis cœnobii S. Salvatoris Ordinis S. Benedicti, cum per multos annos gravem capitis dolorem, Emicraniam Græcis appellatum, pateretur ac præsertim oculis grave pondus sustinere videretur, eosque in rem ullam objectam figere et quandoque loqui non posset, plurimis remediis frustra consumptis, ad Alexandri sepulcrum deprecans liberatus est domumque sanus revertit.

ipsius veli pectoralis usu calculorum valetudo curatur.

84 Sebastianus longus, frater noster laïcus ex iis, quos Conversos appellamus, patria Mediolanensis, annos natus circíter xx, jam fere per biennium acri dolore ex calculis et urinæ difficultate laborabat: cum ei multa ac varia per medicos peritos adhibita remedia nihil profuissent, tantum est, an loci remediorumque mutatio quicquam conferret. Itaque ad diversa missus collegia nostra, ibi medicorum opera diligenter curatus, sed minime sanatus est. Imo ingravescente morbo, eum nisi extractis per incisionem calculis sanari non posse, physici judicabant. Quapropter, quasi desperata salute,
C
incertus, quid ageret, ex urbe Aquensi Mediolanum remissus, anno MDCX circiter Idus Julii Papiæ substitit. Ubi gravi dolore afflictus, cum jam triduum nihil urinæ reddidisset, ab humanis remediis, quæ frustra fuerat expertus, eaque jam pridem adhibere desierat, ad divina perfugit; sumptoque secum pectorali velo seu linteolo, quo Alexander episcopus ad mensam uti solebat, fidei plenus ad ejus sepulcrum accessit. Ibique ex animo Deum precans, ut, si ita expediret, per intercessionem et merita Servi sui ex eo languore liberaretur, statim dolorem omnem cessisse sensit; urgenteque mingendi necessitate, vix templum egressus magna turbidi humoris copia leniter effusa, omnino convaluit. Inde lætabundus domum reversus incolumis, Deo et Alexandro Servo ejus gratias agens, rem, ut gesta erat, patribus collegii nostri Ticinensis, deinde hujus historiæ scriptori, aliisque narravit. Seque exinde nullum dolorem aut naturæ impedimentum jam per biennium et amplius, ex quo id accidit, passum esse testatur. Qui diffidit, ipsum adeat; vivit et munus suum libere peragit. De his testes habemus ex nostris complures, et ex Physicis, quorum operam nequicquam adhibuerat.
D

Facto voto oculorum usus restituitur.

85 Christophorus Petrus Ticinensis cum in gravissimum oculorum morbum ac dolorem incidisset, ita ut amissa videndi facultate, ex magna humorum copia intumescentibus oculis singulis ad magnitudinem ovi magni struthionis, monstrum hominis repræsentaret; nihilque per multos dies agere, præterquam ex vehementi cruciatu conqueri, lamentarique posset; nulla inveniens remedia, medicis tumores illos incidere verentibus, hortatu amici sui ad implorandam Alexandri opem se convertit; eoque suppliciter invocato et voto facto, paulo post, dum ad ignem, capite in pulvinar inclinato, quiesceret, vocem audire visus est sibi dicentem: « Eja surge: numquid putas te insanabi« lem esse? » Ad quam vocem excitatus (erat enim in loco solus) uxorem inclamat, quisnam ita sibi dixisset; cumque nemo visus esset, statim cedente dolore, humores ex oculorum tumoribus effluere, et duarum vel trium horarum spatio evacuatis illis vesiculis, pellis introrsum reduci, sanis oculis eo die videre et quasi reviviscere cœpit: ac deinceps, ut vidimus, sanus et pelle in rei signum circa oculos rubescente, vivit sanus, Deo et Alexandro gratias agens.
E

Sanctimoniali, a malignis spiritibus vexatæ,

86 Sed in energumenis, per Alexandri intercessionem liberandi, divina virtus non semel enituit. Inter alios nobiles sacrarum virginum cœtus exstat Ticini celebre et antiquum cœnobium, quod a Duce Senatore (id viro nomen) Luithprandi Longobardorum regis consanguineo ejus conditore cognomen tenet. In eo cœnobio sub Instituto S. Benedicti religiosa virgo Aurelia Bosia, ita Deo permittente, jam per quinquennium malignis oppressa spiritibus, tam graviter vexabatur, ut conquiescere non posset; sæpeque vel in puteos ab illis demergi, vel ex alto loco præceps dari periclitaretur; accidissetque, nisi ope divina et aliarum virginum manibus periculo sæpius erepta fuisset. Plurima ad eam liberandam adhibita remedia pluraque vota Cælitibus facta cum irrita viderentur, tandem quarto post anno ad imaginem Virginis Deiparæ in hortensi sacello cœnobii vehementius oranti, ei talis quasi divinitus immissa cogitatio est, patienter sustineret; nam fore, ut per intercessionem Sancti, nondum mundo cogniti, cito liberaretur.
F

87 Sed ipsa, quisnam Sanctus hic incognitus esset, ignara (nondum enim de Alexandri sanctimonia percrebuerat fama) spem futuræ salutis tamdiu sustinuit, donec sequenti anno pervulgatus de signis Viri Dei sanctitatis rumor in mentem ei revocavit datam fiduciam, eamque in spem erexit, hunc esse fortasse Sanctum illum mundo incognitum, per quem se liberatum iri, Dei Mater denunciaverat. Itaque magna fide et devotione eum invocare cœpit. Interea mali spiritus eam acrius divexare ac torquere sunt aggressi, non ferentes, talem sibi Patronum delegisse, aut ejus opem implorare. Cum autem per menses fere quattuor ita Deum obsecrasset, demum, multis effusis precibus et lacrymis, et in mentem venit, quoquo modo posset, Alexandri sepulcrum et ossa venerari. Cumque loci septa egredi sibi non liceret, spatium illud, quo sepulcrum distat a cœnobio per alios emensa, id ipsa totidem passibus, centum videlicet et triginta, a cubiculo suo ad sacellum

A sacellum, in horto situm, pia processione una cum aliquot sacris virginibus, secum deprecantibus, nudis pedibus obire constituit.

B. Alexander in somnis apparet,

88 Sequenti nocte in lectulo suo recumbenti sibi Alexander in somnis apparuit, quem ipsa videre videbatur in æde veteri ipsius cœnobii, pontificali habitu ante altare maximum, multis aliis venerabilibus circumfusum episcopis (quem ipsa inter alios agnovit, quod eum in humanis agentem vidisset, ex ejusque sacris manibus Confirmationis Sacramentum olim suscepisset) ibique insignem collucentem lampadem intuens ex eo rogavit, cur ibi lampas illa refulgeret; cui ille : « Id, » inquit, « fit ex pio desiderio sacræ virginis sociæ tuæ, quæ lampadem ipsam » hic ad honorem Dei lucere cupiens, dolet se » præ sua paupertate voti compotem fieri non » posse. Sed Deus piam ejus voluntatem gratam » sibi esse hoc signo declaravit. Quo signo etiam » intellige, vota tua non irrita futura; sed, quod » exequi pie proposuisti, re ipsa præsta : idque » trina diversis diebus habita processione; pri- » ma videlicet sequenti die (quæ dies erat circi- B » ter Kal. Maii anno MDCXI) altera postridie ejus » diei; tertia vero die festo Inventionis S. Cru- » cis : quo die, malis spiritibus expulsis, pror- » sus liberaberis. »

eamque, voto adimpleto, liberat.

89 At evigilans Aurelia visionem admirari et de rei veritate nonnihil suspicari, ne qua subesset illusio. Itaque summo mane, ut de veritate certior fieret, Victoriam sociam suam interrogat, num de lampade in veteri ecclesia ponenda umquam cogitasset. Quæ id quidem se diu optasse respondit; sed dolere, quod pro voto suo satisfacere non posset, quod tamen nemini significasset. Hoc audito Aurelia, quod viderat in somnis, haud vanum esse intelligens, quam constituerat, processionem exequi cœpit, assúmptisque secum aliis quattuor sacris virginibus, per tres dies, ut diximus, constitutos passus ad sacellum in horto situm nudis pedibus orans emetitur, ad singulos passus dicens : « Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, » quia per sanctam Crucem tuam redemisti » mundum. Libera me, Domine, ab istis draconi- » bus inferis. » Ad sacellum progressa, ante C beatissimæ Virginis imaginem prostrata, Alexandri episcopi virtutes, labores et merita recogitans, ejus apud Deum opem supplex imploravit. Dum ita precaretur, ex naribus, ore et oculis ejus immundi spiritus, magna vi coacti, quasi scintillæ ignis ardentis exibant : atque ipso die S. Cruci sacro, peracta tertia supplicatione sumptaque prius sacrosancta Eucharistia, ut illi prædictum erat, ope divina prorsus libera et incolumis evasit : simulque intimo quodam instinctu, quasi angelico nuncio, fuit admonita, se per intercessionem B. Alexandri Saulii liberatam esse. Quo divino recreata beneficio, deinceps ab omni diabolicæ vexationis molestia penitus libera fuisse comprobatur. Quod exinde post diuturnas ac varias ad rem explorandam per dies centum et amplius adhibitas probationes et fere duorum annorum spatio compertum est. Hæc ipsa Aurelia aliique plurimi ejusdem rei testes omni exceptione majores in judicio diligenter examinati jurejurando asseruere.

Per Beati merita diuturna febris, item fascinum pelluntur :

90 Allegrina de Lu, diuturna febri catarrhoque laborans, e lecto surgens, in quo per multos dies ægra jacuerat, invocato divino auxilio, per Alexandri merita, utcumque potuit, exsurrexit, ad ejusque sepulcrum baculo nixa se, licet ægre, proripuit : ubi fusis ex animo precibus pro salute sua, domum sana rediit, baculo ad sepulcrum relicto. Jo. Baptista, Antonii Mariæ Tibaldi filius, octodecim circiter menses natus, Ticini fascino semestrique febri continua correptus, ita contabuerat, ut pellis vix ossibus hæreret. Cumque nulla ei humana remedia prodessent, pater ejus ad divina confugit : ac per Alexandri preces et merita, nuncupato voto, statim filium convalescentem lætus aspexit. Sed postea, cum de solvendo voto minus, quam par erat, cogitaret, puer in pristinum recidit languorem. Ex quo pater, suam negligentiam agnoscens et arguens, votum confirmavit et solvit. Quo facto, protinus filius iterum convaluit sanusque, ut vidimus, optime adolescit. Quo quidem duplici miraculo divinum illud effatum verum esse Dominus demonstravit : « Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere. Di- » splicet enim ei infidelis et stulta promissio. » Eccles. ỳ. III.

mulier morti jam proxima, et alia gravi matricis dolore affecta.

91 Hortensia, uxor nobilis viri Fabricii Campesii, jam per tres menses gravi febre doloribusque in variis corporis partibus afflicta, prope erat, ut moreretur; propterea sacro jam oleo delibuta, se ad emigrandum e vita præparabat: cum ecce, Alexandro Saulio suppliciter invocato eique voto facto, statim quiescere cœpit ac suaviter obdormire : mox evigilans meliusque habens, febri, doloribusque extinctis, octo dierum spatio surrexit prorsus incolumis. Margarita, Alexandri Salvadei uxor, cum per dies fere quinquaginta gravibus matricis doloribus vexata fuisset, nulloque humano remedio levaretur, divinam opem per Alexandri merita supplex implorans exoravit, eique voto nuncupato, post quietem evigilans se sanam invenit.

item paralytica,

92 Sed in eo, quod sequitur, divinam virtutem per hujus Servi Dei intercessionem magis licet admirari. Aurelia, Joannis de Regibus uxor, Ticini jam per quinquennium gravissimis renum et laterum, denique totius corporis afflicta doloribus, paralytica decumbebat immobilis : neque etiam aliena manu, nisi acri cruciatu, per lectum dimoveri poterat. Morbi conditionem medici sibi incognitam, nedum sanabilem esse, licet multis nequicquam adhibitis remediis, profitebantur : eamque fere per annum F curare desierant. Illa tandem cum de Alexandri signis inaudisset, eum invocare cœpit; votoque se obligans, tantum, ut in lectulo se se commovere posset, supplex rogavit. Id enim satis magnum beneficium esse ducebat. Quod cum statim obtinuisset, ac se ipsa movens, lætabunda majore concepta fiducia, ut e lecto surgere, mitigatis doloribus, posset, per Alexandri preces rogans impetravit. Itaque duplici læta beneficio, aucta fide et animo, ut integram salutem obtineret, ad Alexandri sepulcrum, ligneis innixa fulcris, utcumque potuit, obrepens se se contulit, ibique in preces et lacrimas effusa, Deo de accepto per eum beneficio gratias agens, pristinæ est restituta sanitati; fulcrisque ibidem relictis, domum per se rediit, ac deinceps, ut vidimus, ab eaque et aliis accepimus, domesticæ curæ labores ab omni languore libera jamdiu pergit sustinere.

alia sensibus destituta, mulier in articulo mortis constituta, item filia epileptica,

93 Claudia, uxor viri nobilis Jo. Jacobi Marotii, in gymnasio Ticinensi medicam artem profitentis, ægrotans, jamque moribunda a medicis deplorata, loquelaque, ac sensibus destituta, prope erat, ut animam efflaret : cum ecce

vir

A. Gabutio. vir ejus Alexandrum episcopum in conjugis salutem invocans, eam, seque illi devovet, voto facto, protinus illa cœpit convalescere, mox loqui atque octo circiter dierum spatio integram valetudinem nullo alio remedio penitus recuperavit. Catharina Papazona, nobilis viri Petri Imberti Physici Ticinensis uxor, cum ex gravi morbo a medicis derelicta, in articulo mortis constituta esset, vir ejus, voto facto, illam B. Alexandro commendavit, eaque statim ad se reversa respirare cœpit ac brevi horarum spatio prorsus eonvaluit. Cæcilia, Josephi Marini Franciscæque Restæ conjugum filia quinquennis, epileptica decies fere quotidie Tinici eadebat horribiliter, nulloque remedio juvari posse videbatur. Mater eam ad B. Alexandri sepulcrum deduxit : ibique, emisso voto, in jejunio et oratione filiæ salutem a mane usque ad vesperam suppliciter implorans perseveravit; perseverantiæque fructum retulit, filiæ sanitatem : quæ deinceps ejusmodi morbo nusquam laboravit.

B 94 Alia quædam honesta mulier Ticinensis, nomine Benedicta, ulcus in crure cancri specie, magno cum dolore sufferebat, quo sensim carnem absumente, in vitæ discrimine versabatur. Nocte quadam Alexander, intimo affectu in æstu doloris ab ea invocatus, statim adfuit; eique, dolore absterso, sanitatem, ut ab ea accepimus, post biduum omnino restituit.

femina ulcere affecta sanitatem recuperant.

95 Hieronymus Pauli Æmilii Caponagi nobilis Ticinensis civis filius, decem circiter annos natus, cum aliis pueris in domestica porticu ludens, in altum puteum, qui putridis tabulis, saxis, ac ruderibus aggestis operiebatur, cecidit. Casus ita fuit: fractis, quas pedibus incautus ille premebat, tabulis, intro cadens, brachiis suspensus B. Alexandri opem imploravit, cujus imaginem in sinu pro sua pietate gestabat. Sed, ut divini beneficii gratia magis eluceret, permisit Deus, ut in imam aquam citius, quam ut eripi posset, decideret, secum trahens totam illam lignorum lapidumque congeriem in caput ejus corruentem. Quod cum socii aliique domestici vidissent, eum tanta mole obrutum aquaque submersum esse arbitrabantur. C Statim vero tenuem funiculum, cum firmiorem ad manum non haberent, uncino ferreo præmunitum in puteum demiserunt. Quo ille derepente, nescit, quonam modo, injecto pede, prorsus illæsus, cunctis admirantibus, sed madidus ac sordidus fuit extractus : ac tantum beneficium Deo acceptum per Alexandri, quem ipse cadens invocaverat, intercessionem ille parentesque, et alii retulerunt. Quæ omnia ab ipso puero præsente et attestante, et ab aliis, qui viderunt, accepimus.

Juvenis decennis ex alto puteo, in quo ceciderat Beati invocatione illæsus extrahitur.

96 Hieronymus Sellarius Ticinensis filiolum habebat febribus et pustulis ita laborantem, ut de illius salute medicorum judicio spes nulla reliqua esset, propeque jam erat, ut animam exhalaret. Pater itaque humanis diffidens remediis, fretus divinis, ad Alexandri sepulcrum supplex accurrit; ac, voto facto, filio sanitatem implorat, atque, ut, quod petebat, efficacius consequatur, monachos duos Cappucinos in via obvios ad ipsum sepulcrum precatores adhibet. Denique domum reversus, filium convalescentem cibosque, quos antea respuebat, capientem invenit, qui bidui spatio ab omni morbo liber evasit.

Puer febribus et pustulis,

97 Daria de Regibus, matrona Ticinensis in parochia S. Nicolai, jam per quinquennium frigidum humorem in capite assiduo cum dolore patiebatur, ut cerebro grandem glaciem sufferre videretur. Qui humor in oculos defluens, illi visum obfuscabat, et in humeros ceterasque inferiores partes descendens, acerbum ei dolorem inferebat. Cum autem multa adhibita remedia nihil profuissent, hortatu Lauræ Beccariæ amicæ suæ, quæ et ipsa, Alexandro episcopo intercedente, divino quodam beneficio dignata fuerat, ad ejus opem perfugit, Lauramque rogat, ut, quoniam ipsa ad Alexandri sepulcrum pergere non posset, id illa præstare velit; quicquid voti Alexandro pro ipsa fecisset, id se ratum habituram diligenterque præstituram. Itaque Laura ad sepulcrum progressa divini Sacrificii oblationem Deo et Alexandro una cum argentei capitis munere pro ea despondet. Quæ omnia Daria cum rata grataque habuisset ac plena fide persolvisset, statim ab omni languore libera fuit et deinceps vixit incolumis.

matrona capitis humore,

E 98 Mulier quædam Ticinensis, nomine Bartholomæa de Monte Alto, olim dæmonum passa vexationem, ex qua, quod jam per anni spatium nullam ei molestiam intulissent, cum se exemptam esse arbitraretur, ad Alexandri sepulcrum orans vexari denuo cœpit, hostibus sese prodentibus, et Alexandri Saulii caussa latere se non posse, sed ab eo expellendos esse proclamantibus. Quod nec ita multo post reipsa contigit : dum in æde S. Bartholomæi, Alexandri nomine Exorcista illis imperante, decesserunt. Eaque, ut deinceps comprobatum est, libera prorsus fuit ab omni dæmonum vexatione.

mulier dæmonum vexatione,

99 Susanna Zoja Ticinensis, cum a dextro femore ad pedem usque gravi ac diuturno morbo tamque acri dolore vexaretur, ut neque stare, neque incedere, neque in lecto conquiescere, nisi cum acerbissimo cruciatu, posset, pede quasi mortuo, ad Alexandri sepulcrum baculo nixa vix cum se contulisset, ibi orans sanata est, ac sine baculo domum per se reversa, nihil amplius mali sensit. Antonia Succia ægrotans ex febri, vomituque tam molesto, ut alimenta retinere nullo modo posset; cum die quadam de Alexandri signis sanctitatis sermonem babuisset, sequenti nocte ipsi vigilanti Alexander apparuit, splendida facie; ad cujus aspectum illa F perterrita dixit, non audere se ab eo quicquam petere, quoniam sacrosanctis confessionis, et communionis sacramentis nondum expiata fuisset. At ille hilari vultu eam intuens, eique benedicens evanuit. Mox ipsa omnino nihil deinceps passa convaluit.

filia femoris dolore, alia febri et vomitu,

100 Constantius Crassus, cum videret uxorem suam jam triduum magno cum dolore, atque ejus, fœtusque in corpore transversi periculo parturientem, ad Alexandri opem confugit; eumque precatus, uxori, prolique salutem impetravit. Nam illa protinus sine ulla sua, fœtusque lœsione peperit *a*.

item mulier periculoso partu liberantur.

a

ANNOTATUM.

a His miraculis (*inquit hujus Vitæ editor*) in Italico Ms. alia XL adjecit Gabutius, quæ comperta ipsi postea, et explorata fuere. Hæc tamen referre omittimus, ne opus præcipuum excedant additamenta. Id vero facimus minus inviti, quod in eadem ferme recidant mirabilium

A lium capita, quæ jam narrata sunt. Difficile autem esset omnia retexere, quorum numerus tempore semper crevit, crescitque in dies magis. Quare ne propositam ab initio compendii rationem prætereamus, id solum adjungemus, quod necesse est; uti scilicet Alexandro divina auctoritate sacri honores, qui Beatum decent, in terris denique fuerint decreti. Paulo post Alexandri obitum, elapsis 19 annis, summa fide ac legitima auctoritate quæsitum est de heroïcis Servi Dei virtutibus, ejusque rebus gestis mirabilibus; quæque constabant, certis testimoniis et monumentis in Acta publica et juridica per plures episcopos variis iu locis digesta fuerunt. Inducta autem causa in Romanam sacrorum Rituum Congregationem, in eaque singulis ordine et tempore recognitis, discussis ac definitis, anno demum MDCCXLI Alexandrum Beatos inter ævo perfrui sempiterno, supremo judicio certaque scientia declaravit Benedictus XIV Pont. Opt. Max. ad Christi Ecclesiæ gubernacula feliciter sedens. Qui, eodem die, quo ad Pontificiam dignitatem benignissima Dei B Providentia ipsum evexit, diem indixit generali Congregationi coram se in hac caussa celebrandæ, qui dies fuit V. Kal. Octobris anni MDCCXL. Mox VIII Kal. Februarii, festo scilicet Conversionis S. Pauli Ordinis nostri patroni, ad S. Caroli iu Urbe ecclesiam nostram ejus diei solemnia celebrantem se contulit Pontifex clementissimus, ibique sacris Mysteriis peractis, miracula jam antea examinata rite adprobavit. Hinc post alium conventum coram se habitum XII Kal. Aprilis, V Id. ejusdem mensis caussam decreto suo definivit: IX autem Kal. Maii magna Urbis frequentia, divinaque auctoritate Alexandrum Beatorum gloria in cælis donatum palam renuntiavit, Beatique honores eidem habere in terris ipse cœpit, et ubique terrarum habendos esse decrevit.

APPENDIX.

C *Benedictus XIV Alexandrum Saulium in Beatorum numerum refert.*

BREVE BEATIFICATIONIS BEATI ALEXANDRI SAULII,

EX CLERICIS REGULARIBUS S. PAULI BARNABITIS NUNCUPAT, PRIMUM ALERIÆ, DEINDE PAPIÆ EPISCOPI.

BENEDICTUS PAPA XIV

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Benedictus XIV Papa indicat,

Benignitatem Dei nostri et divitias bonitatis ejus in servi Dei Alexandri Saulii, primum Aleriæ, deinde Papiæ antistitis, virtutibus ac meritis extollere et prædicare non religionis modo debitum esse ducimus officium; sed nihil etiam intelligimus in hac temporum conditione esse opportunius, quum, ut universis Christi fidelibus et animarum maxime pastoribus uberiora suppetant ad imitationem exempla, atque in ejusdem patrocinio factisque admirandis præsidia ad pacem, tranquillitatem et salutem tam inter Christianos omnes, quam inter eos potissimum populos procurandam, quos ab illo per viginti et amplius annos, non tamquam solius Aleriæ episcopo, sed totius Corsicæ Apostolo, olim salutaribus monitis ac legibus instructos et moribus correctis, extinctis odiis, conciliatis amicis, reformatisque clericis, viam mandatorum Dei currere edoctos ipsa rerum humanarum divinarumque perturbatio, jam dudum inibi exorta, a tradita sanctissima disciplina alienos tenet. *A Gaudio.*

2 Eapropter inter præcipuas partes Apostolici muneris, quod altissimo divinæ Sapientiæ consilio infirmitati nostræ impositum est, illam ministerio rite sancteque obeundo magis congruentem reputamus, ut ad cælestem nobis promerendam opem studeamus, quantum nobis ex alto conceditur, ad omnipotentis Dei gloriam, Catholicæ Ecclesiæ decus, bonumque E Christiani populi exemplum, promovere cultum et venerationem ejusdem Servi Dei, qui pueritiæ curriculo summa cum pietatis et doctrinarum laude confecto, severioris disciplinæ institutum in Congregatione Clericorum Regularium S. Pauli Barnabitarum nuncupata amplexus, omnium religiosarum virtutum splendore longe lateque præfulsit, et ad pastorales ovium sibi commendatarum curas evocatus, ita se gessit, ut optimi Pastoris officio perfunctum a Pastorum principe Jesu Christo æterna mercede donatum fuisse non dubitemus. Cum itaque, mature diligenterque discussis atque perpensis per Congregationem ven. Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sacris Ritibus præpositorum, Processibus, de Apostolicæ Sedis licentia confectis, super sanctitate et virtutibus tam theologicis, quam moralibus in gradu heroico, quibus idem servus Dei Alexander Saulius multipliciter claruisse, nec non miraculis, quæ ad ejus intercessionem et ad manifestandam hominibus ipsius sanctitatem, a Deo patrata fuisse asserebantur, eadem Congregatio coram nobis con- F stituta, auditis etiam consultorum suffragiis, uno spiritu unaque voce censuerit, posse quandocumque nobis videretur, prædictum Servum Dei Beatum declarari cum consuetis Indultis. *cur Alexandrum Saulium*

3 Hinc est, quod nos piis atque enixis quamplurimum venerabilium Fratrum Archiepiscoporum et Episcoporum, nec non dilectorum filiorum magistratuum, procerum et populorum Italiæ præsertim, ac totius insuper antedictæ Congregationis Clericorum Regularium S. Pauli supplicationibus (quas olim etiam humiliter datas fel. rec. Prædecessoribus nostris Innocentio PP. X *a* cl. me. Ferdinandus Romanorum Rex in imperatorem electus, Clementi PP. X *b* bo. me. Emanuel Sabaudiæ Dux, et Innocentio PP. XI *c* Cosmus itidem bo. me. Etruriæ sibi subjectæ magnus dux, piarum suarum precum accessione roboraverant, et fel. pariter rec. Clementi PP. XII *d* itidem Prædecessori nostro charissima in Christo filia nostra Maria Amalia utriusque Siciliæ, et Hierusalem regina illustris, ac nobis ipsis nuper dilecti filii nobiles viri dux, et Respublica Januensis renovarunt) *Beatis adscribit.*

A. Gabutio. renovarunt) nobis super hoc humiliter porrectis benigne inclinati, de supradictæ Congregationis consilio et assensu, auctoritate Apostolica, tenore præsentium indulgemus, utidem Dei servus Alexander Saulius imposterum Beati nomine nuncupetur, ejusque corpus et reliquiæ venerationi fidelium (non tamen in processionibus circumferendæ) exponantur.

Ipsius festum diem quotannis in nominatis hic ecclesiis *e*

4 Imagines quoque radiis, seu splendoribus exornentur, ac de eo quotannis die XXIII mensis Aprilis *e* recitetur Officium et Missa de communi Confessoris Pontificis cum Oratione a nobis approbata, juxta Rubricas Breviarii, et Missalis Romani. Porro recitationem Officii, et Missæ celebrationem hujusmodi fieri concedimus dumtaxat in universa Congregatione eorumdem Clericorum Regularium S. Pauli Barnabitarum, in civitate Mediolanensi, ubi natus et Regularem emisit professionem, in diœcesibus tam Aleriensi quam Ticinensi, quibus episcopus præfuit, et in civitate Januensi, unde originem duxit, et ubi adhuc ejus nobilis gens, et familia perstat, ab omnibus utriusque sexus B Christi fidelibus tam secularibus, quam regularibus, qui ad horas Canonicas tenentur, et quantum ad Missas attinet, etiam ab omnibus sacerdotibus ad ecclesias, in quibus festum peragetur, confluentibus.

celebrari posse concedit.

5 Præterea primo dumtaxat anno a datis hisce literis et quoad Indias a die, quo eædem litteræ illuc pervenerint, inchoando, in ecclesiis Congregationis, civitatum, et diœcesium antedictarum solemnia Beatificationis ipsius Servi Dei cum Officio, et Missa sub ritu duplici majori, die ab Ordinariis respective constituta, postquam in Basilica nostra S. Petri in Vaticano de Urbe celebrata fuerint eadem solemnia D ipsa die XXIII currentis mensis Aprilis, pariter celebrandi facimus potestatem. Non obstan. Constitutionibus, Ordinationibus Apostolicis, ac decretis de non cultu editis, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earumdem præsentium literarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu secretarii dictæ Congregationis Cardinalium subscriptis et sigillo Præfecti ejusdem Congregationis munitis eadem prorsus fides ob omnibus, et ubique tam in judicio, quam extra illud habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die XXIII Aprilis 1741, Pontificatus nostri anno primo.

D. Cardinalis Passioneus.

ANNOTATA.

a *Petri Cathedram anno* 1644 *ascendit, cui anno* 1655 *Alexander VII successit.*

b *Romanum Pontificatum anno* 1670 *adiit, anno vero* 1676 *ex hac vita migravit.* E

c *Supremum Pontificatus fastigium anno* 1676 *ascendit, obiit anno* 1689.

d *Ecclesiæ gubernacula ab anno* 1730 *usque ad Incarnati Verbi annum* 1740 *tenuit.*

e *Quamvis ex hoc summi Pontificis decreto* B. Alexandri *festum quotannis die* 23 *Aprilis in citatis ecclesiis celebretur, tamen hodie ejus Acta illustravimus, quia die* XI *Octobris obiit et apud suos hoc die etiam colitur, ut in Commentario prævio monuimus.*

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM V OCTOBRIS.

Adalbertus,

C

Cernovicius

Colon

Costa

D

Eguia

Eumer

Fonseca

Gaona

H

Hervæus,

I

L

Marcellus,

Miro

N

O

P

Reychenstain

W

INDEX

TOPOGRAPHICUS

A

B

Brllendunum,

Daventria,

Heristalium,

N

Neustria

W

X

Y

Z

INDEX

ONOMASTICUS

A

B

C

D

E

F

G

H

Humaniter,

INDEX MORALIS

A

B

C

G

H

I

L

Loquela

N

O

P

R

Sacerdotes

S

T

V

Z

FINIS

Bruxellis Typis F. VROMANT, via de la Chapelle, 3.

DATE DUE
